موفرەداتی ئاسان

بۆلێکدانەوی وشەو زاراوەکانی قورئان
لەگەڵ بە دەرخستنی هۆکاری دا بەزینی ئایەتەکان

رزگار کریم ـ ناصح فتاح

چاپی دووەم
٢٠١٣

فەرهەنگی ئاسان

بۆلێکدانەوەی وشەو زاراوەکانی قورئان

لەگەڵ بەدەرخستنی هۆکاری
دابەزینی ئایەتەکان

ئامادەکردنی:

رزگار کریم ـ ناصح فتاح

فەرهەنگی ئاسان

بۆلێکدانەوەی وشەو زاراوەکانی قورئان

لەگەڵ بەدەرخستنی هۆکاری
دابەزینی ئایەتەکان

ئامادەکردنی:

رزگارکریم ـ ناصح فتاح

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

(اِنّٰا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَ اِنّٰا لَهُ لَحٰافِظُونَ)

این مصحف شریف شامل: سی جزء کامل قرآن‌کریم

و با مشخصات:

خطاط	:	عثمان طه
نوع خط	:	نسخ
مترجم	:	رژگار کریم (دور صفحه)
قطع	:	رقعی
تعداد سطور در هر صفحه	:	پانزده سطر
نوبت چاپ	:	اول
محل چاپ و چاپخانه	:	قم - اسوه
تعداد	:	سه هزار جلد

در تاریخ **۸۹/۳/۴** از جهت صحت کتابت و انطباق با قرائت عاصم به روایت حفص در اداره کل نظارت بر چاپ و نشر قرآن کریم سازمان دارالقرآن‌الکریم بررسی و تصحیح گردیدکه مراتب در پرونده شماره (**۰۱۲۱۴۹۱۵۹۳۹۰۴۱۵۰۶۷۲۰**) ثبت و چاپ آن توسط انتشارات **احسـان** با رعایت مقررات اعلام شده از سوی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی بلامانع می‌باشد.

بدیهی است انتشار این مصحف شریف پس از چاپ منوط به دریافت مجوز نشر (توزیع) و تجدید چاپ آن مشروطبه تأئید مجدد و صدور مجوز کتبی اداره کل نظارت بر چاپ و نشر قرآن کریم خواهد بود. /ج

ومن الله التوفیق

سازمان دارالقرآن الکریم

9 789643 562700

إنه لقرآن كريم في كتاب مكنون

إنا نحن نزلنا الذكر وإنا له لحفظون

سوورەتی ﴿ الفاتحة ﴾

﴿بسْمِ اللهِ﴾:بەناوی خوا.

[٢] ﴿الحَمْدُ للهِ﴾:سوپاس بۆ خوا. ﴿رب العالمين﴾:پەروەدگاری جیهانیان. [٣] ﴿الرَّحمن الرَّحيم﴾: بەخشندەی میهرەبان.

[٤] ﴿مالِكِ﴾:خاوەنی. ﴿يَوم الدِّين﴾:رۆژی پاداشت و لێپرسینەوە.

[٥] ﴿إيّاكَ نَعبُدُ﴾:بەتەنیا تۆدەپەرستین. ﴿وَايّاكَ نَستَعِين﴾:داوای یارمەتی تەنیا لەتۆدەکەین.

[٦] ﴿اهدِنا﴾:ڕێنومایيمان بکە. ﴿الصِراطَ المُستَقيم﴾:بۆ ڕێگەی ڕاست. [٧] ﴿صراط الذينَ أنعَمْتَ عَلَيْهِم﴾:ڕێگەی ئەوانەی نازو نیعمەتت بەسەردا ڕشتوون. ﴿غيرِ المَغضُوبِ عَلَيهِم﴾:جگە لەخەشم لێگیراوان (ئەوانەی پشتیان لەڕاستی هەڵکرد بەهۆی خۆبەگەورەزانین و حەسوودییەوە). ﴿الضالِّين﴾:سەرلێشێواوان.

*(ئەبوسەعید) . رافعی کوڕی معطی، دەفەرمووێت:لەمزگەوت هاتینە دەرەوەو پێغەمبەری خواش(دروودی خوای لەسەربێت) دەستی گرتم و فەرمووی: (ئایا مەزنترین سوورەتت فێر نەکەم؛ هەرکات لەمزگەوت هاتیتەدەرەوە بیخوێنیت؟)ئنجا دەستی گرتم و کاتێکیش ویستمان بچینە دەرەوە وتم:پێغەمبەری خوا تۆ فەرمووت: مەزنترین سوورەتت فێردەکەم لەقورئاندا! ئەویش فەرموی:﴿الحمد لله رب العالمين﴾((سوورەتی فاتیحە)یە کە(سبع المثاني)ەو قورئانی مەزنەو بەمن بەخشراوە)).[(رواه البخاري)].

هۆی دابەزین: سەرچاوەی ئەم هۆیانە دەگەڕێتەوە بۆ کتێبی(لباب النقول في اسباب النزول)دانراوی پێشەوا (سیوطي).

سوورەتی ﴿ البقرة ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(٦):﴿انَّ الذينَ كفروا ﴾ تا ﴿ولهم عذابٌ أليم﴾ ئایەتەکە:

لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە:ئەم ئایەتە دەرهەق بە(عبدالله)ی کوڕی(ابی)و هاوڕێکانی دابەزیووە، درێژەی ئەم باسەش بەم شێوەیە:ڕۆژێکیان(عبدالله)وهاوڕێکانی هاتنە دەرەوەو -

سوورەتی ﴿ البقرة ﴾

[١]﴿الم﴾ :بەئـــەلف ، لام، میـــم دەخوێنرێتەوە.[٢]﴿ ذَلِكَ الكِتَـابُ﴾ : ئەم قورئانە مەزنە.﴿ لاريبَ فيـهِ﴾ :هیچ گومـانی تێدانیـە لەلایـەن خـواوە هـاتووە.﴿هـــدى﴾ :ڕێنومایيـە. ﴿للمتقين﴾ :بۆ لەخواترسان.[٣]﴿الذيـنَ يُؤمِنُـونَ بـالغَيب﴾ :ئەوانەی باوەڕیـان هێنـــاوە بەجیـــهانی نادیـــارو غەیب.﴿ويُقيمـونَ الصـــلاةَ﴾ :نوێژ دەکەن.﴿ومـا رزقنـاهُم يُنفِقُـونَ﴾ :لـەو ڕۆزییـەی پێمـانداون خەرجدەکـەن. [٤]﴿ بما أنزلَ اليكَ﴾ :ئەو قورئانەی بۆت دابەزیوە.﴿وَمَا أنزِلَ مِـنْ قَبْلِـكَ﴾ :ئـەو کتێبو پەیامە ئاسمانیانەی کـەپێش تۆ دابەزێنراون.﴿يوقنـون﴾ :بڕوایـەکی تـەواویان بـەڕۆژی دوایـیو پێشـهاتو ڕووداوەکـانی ئـەو ڕۆژە هەیـــە. [٥]﴿علـى هـدى﴾ :لەسـەر ڕێگـای ڕێنومـایين (پەیڕەوێکیراستو بـەچارو ڕونـن). ﴿المُفْلِحون﴾ :ئەوانە رزگار بوانن.

*پێغەمبـەری خـوا(درودیخـوای لەسـەربێت)دەفـەرموێت: (ماڵـەکانتان مەکـەن بـە گۆڕسـتان ، شەیتان لەوماڵانە هەڵدێت کەسوورەتی (بقرة)ی تێدا دەخوێنرێتەوە).

[(رواه مسلم)].

*سـەبارەت بـەو پیتانـەی لەسـەرەتای هـەندێك لەسـوورەتەکانی قورئـاندا هـاتووە بەتـەنیا پەروەردگار خۆی دەزانێت مەبەست پێی چییەو زانایان ڕایان لەسەر ئەوە وەستاوە ئەو پیتانە ئیعجـازی زمـانی عەرەبیـیەو تەحەددایەکـە بۆیـان ؛ وەك ئـەوەی پێیـان بلێـت: ئـەو قورئانـەی دابەزیوە لەم پیتانە پێکهاتووەو ئێوە دەستەوسان بوون لەهێنانی هاوچەشنی ئەم قورئانەدا.

-گەیشتن بەچەند هاوەڵێکی پێغەمبەری خوداو بەپەنهانی ڕووی کردە هاوڕێکانیو وتی: تەماشاکەن چۆن ئەو نەزانانەتان لێدوور دەخەمەوە!، ئنجا توند دەستی(ابوبکر)ی گووشـیو وتی: سلاو لە ســــەرداری (بني تميم)و شێخی ئیسلامو، هاوەڵی پێغەمبەر لەئەشکەوتداو، ئەوکەسەی گیانو ماڵی خۆی بەخت کرد لەپێناوی پێغەمبـەری خوادا(ﷺ)، ئنجا توند دەستی عومـــەری کـــوڕی خـــەتتابی گووشـــیو وتـــی: ســـلاو لەســـەرداری(بـــني عـــدي) کـــوڕی (کعب)،جیاکەرەوەی حەقو بەتاڵ لەئاینیخوادا، ئەوکەسەی ماڵو گیانی بەخت کرد لەپێناوی-

إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ سَوَآءٌ عَلَيْهِمْ ءَأَنذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٦﴾ خَتَمَ ٱللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ وَعَلَىٰ سَمْعِهِمْ ۖ وَعَلَىٰٓ أَبْصَٰرِهِمْ غِشَٰوَةٌ ۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٧﴾ وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَقُولُ ءَامَنَّا بِٱللَّهِ وَبِٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ وَمَا هُم بِمُؤْمِنِينَ ﴿٨﴾ يُخَٰدِعُونَ ٱللَّهَ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَمَا يَخْدَعُونَ إِلَّآ أَنفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿٩﴾ فِى قُلُوبِهِم مَّرَضٌ فَزَادَهُمُ ٱللَّهُ مَرَضًا ۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌۢ بِمَا كَانُوا۟ يَكْذِبُونَ ﴿١٠﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا تُفْسِدُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ قَالُوٓا۟ إِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ ﴿١١﴾ أَلَآ إِنَّهُمْ هُمُ ٱلْمُفْسِدُونَ وَلَٰكِن لَّا يَشْعُرُونَ ﴿١٢﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ ءَامِنُوا۟ كَمَآ ءَامَنَ ٱلنَّاسُ قَالُوٓا۟ أَنُؤْمِنُ كَمَآ ءَامَنَ ٱلسُّفَهَآءُ ۗ أَلَآ إِنَّهُمْ هُمُ ٱلسُّفَهَآءُ وَلَٰكِن لَّا يَعْلَمُونَ ﴿١٣﴾ وَإِذَا لَقُوا۟ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ قَالُوٓا۟ ءَامَنَّا وَإِذَا خَلَوْا۟ إِلَىٰ شَيَٰطِينِهِمْ قَالُوٓا۟ إِنَّا مَعَكُمْ إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِءُونَ ﴿١٤﴾ ٱللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ وَيَمُدُّهُمْ فِى طُغْيَٰنِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١٥﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ ٱشْتَرَوُا۟ ٱلضَّلَٰلَةَ بِٱلْهُدَىٰ فَمَا رَبِحَت تِّجَٰرَتُهُمْ وَمَا كَانُوا۟ مُهْتَدِينَ ﴿١٦﴾

[٦] ﴿الذين كفروا﴾:ئەوانەی باوەڕ بەئایەتەکان ناکەن. ﴿سواءٌ علیهم ءأنذرتهم﴾:جائەگەر ئاگاداریان بکەیت. [٧] ﴿ختمَ اللهُ علی﴾:خودا مۆری ناوە بە(دڵیاندا). ﴿غشاوةٌ﴾: پەردە. [٨] ﴿من الناس﴾:هەندێك لەخەڵك (دووڕووەکان). [٩] ﴿یخدعُونَ﴾: خەریکی چاوبەستن. ﴿وما یشعُرُونَ﴾: هەستیش ناکەن. [١٠] ﴿مَرَضٌ﴾: دڵنەخۆش(مەبەست پێی حەسوودیو خەشمو قینە). ﴿الیمٌ﴾:بەئێشو ئازار. [١١] ﴿لاتُفسدُوا﴾:خراپە مەکەن. ﴿مُصلحُونَ﴾:چاکەخوازان. [١٣] ﴿السفهاء﴾:سەر سووك(نەزانو ئەوانەی عەقڵ سووکن). [١٤] ﴿لَقُوا﴾:بینیان. ﴿خَلَوا الی شَیاطینهم﴾:چوونەوە بن هەنگڵی ئاغاکانیان.(لەبێباوەڕو دووڕووەکان). ﴿مُستهزئون﴾:ئەوانە لاقرتێ دەکەن. [١٥] ﴿یَمُدهم﴾:ماوەیان پێدەدات. ﴿طغیانهم﴾: سنوور شکێنیان (بێ باوەڕیو خۆبەزلزانینو شکاندنی سنوورەکانی خوا). ﴿یعمهون﴾:کوێرابییان دادێت (تاریکایی‌یەکە دێت بەسەر بەصیرەتا وەك چۆن کوێری دێت بەسەرچاواندا، شوێنەوارەکەیشی سەرلێشێوانو گرژی باری دەروونو دوودڵیو نەناسینی بەڵگەکانە؛ بەشێوەیەك خاوەنەکەی نازانێ ڕوو لەکوێ بنێت).

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((هەرکات بەندە گوناهێکی کرد ئەوا خاڵێکی ڕەش لەدڵیا دروست دەبێت خۆئەگەر گەڕایەوە ئەوا خاڵەکە دەسڕێتەوە ، ئەگەر بەردەوام بوو لەسەر تاوانو تەوبەی نەکرد ئەوا لەسەر دڵی کۆدەبێتەوەو بەسەریدا زاڵ دەبێت)).

[رواه احمد والترمذي]

- پێغەمبەری خوادا(ﷺ)، پاشان توند دەستی عەلی گوشیو وتی: سڵاو لەئامۆزای شیرینی پێغەمبەرو زاوای خۆشەویستی، سەرداری (بنی هاشم) دوای پێغەمبەری خودا(ﷺ).

مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ ٱلَّذِى ٱسْتَوْقَدَ نَارًا فَلَمَّآ أَضَآءَتْ مَا حَوْلَهُۥ ذَهَبَ ٱللَّهُ بِنُورِهِمْ وَتَرَكَهُمْ فِى ظُلُمَٰتٍ لَّا يُبْصِرُونَ ﴿١٧﴾ صُمٌّۢ بُكْمٌ عُمْىٌ فَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿١٨﴾ أَوْ كَصَيِّبٍ مِّنَ ٱلسَّمَآءِ فِيهِ ظُلُمَٰتٌ وَرَعْدٌ وَبَرْقٌ يَجْعَلُونَ أَصَٰبِعَهُمْ فِىٓ ءَاذَانِهِم مِّنَ ٱلصَّوَٰعِقِ حَذَرَ ٱلْمَوْتِ ۚ وَٱللَّهُ مُحِيطٌۢ بِٱلْكَٰفِرِينَ ﴿١٩﴾ يَكَادُ ٱلْبَرْقُ يَخْطَفُ أَبْصَٰرَهُمْ ۖ كُلَّمَآ أَضَآءَ لَهُم مَّشَوْا۟ فِيهِ وَإِذَآ أَظْلَمَ عَلَيْهِمْ قَامُوا۟ ۚ وَلَوْ شَآءَ ٱللَّهُ لَذَهَبَ بِسَمْعِهِمْ وَأَبْصَٰرِهِمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٠﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱعْبُدُوا۟ رَبَّكُمُ ٱلَّذِى خَلَقَكُمْ وَٱلَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿٢١﴾ ٱلَّذِى جَعَلَ لَكُمُ ٱلْأَرْضَ فِرَٰشًا وَٱلسَّمَآءَ بِنَآءً وَأَنزَلَ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءً فَأَخْرَجَ بِهِۦ مِنَ ٱلثَّمَرَٰتِ رِزْقًا لَّكُمْ ۖ فَلَا تَجْعَلُوا۟ لِلَّهِ أَندَادًا وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٢﴾ وَإِن كُنتُمْ فِى رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا۟ بِسُورَةٍ مِّن مِّثْلِهِۦ وَٱدْعُوا۟ شُهَدَآءَكُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٢٣﴾ فَإِن لَّمْ تَفْعَلُوا۟ وَلَن تَفْعَلُوا۟ فَٱتَّقُوا۟ ٱلنَّارَ ٱلَّتِى وَقُودُهَا ٱلنَّاسُ وَٱلْحِجَارَةُ ۖ أُعِدَّتْ لِلْكَٰفِرِينَ ﴿٢٤﴾

[١٧]﴿استوقد ناراً﴾:ئاگرێكی كردەوە. ﴿أضاءت﴾:ڕووناكی كردەوە. [١٨]﴿صم﴾:كەڕ (ئەوەی گوێی گیراوەو ئامرازی بیستنی لەدەستداوە). ﴿بكم﴾:لاڵ(یەكێك نەخۆشی دابێتی لەزوبانیو نەتوانێت وتەیەكی سوود بەخش بڵێتو یان لاڵە لەئانای وتنی حەقدا). ﴿عمي﴾:دڵ كوێر (لەناسینی ڕێگای راستداوشوێنی ناكەوێت). [١٩]﴿كصيب﴾:وەك لێزمە باران. ﴿رعد﴾:هەورە گرمە (ئەو دەنگەی لەكاتی كۆبوونەوەی پەڵە هەورەكاندا جارجار دەبیسترێت). ﴿الصواعق﴾: ئاگرێكی گەورەو بێئەندازەیە جار جار لەكاتی بارانو هەورەبرووسكەدا دەبینرێتو سوتێنەرە. [٢٠]﴿يخطف أبصارهم﴾:بینایی چاریان دەبات. ﴿قاموا﴾:هەستان (وەستاونو جێگیربوون لەشوێنەكانیان بەسەرسامیەوە). [٢١]﴿الذين من قبلكم﴾:ئەوانەی پێش ئێوە بوون. [٢٢]﴿فراشا﴾:ئارامگاو جێگەی حەوانەوە. ﴿بناء﴾:وەك بینایەك یان گومەزێك. ﴿أندادا﴾:هاوبەش(ئەوانەی دەخرێنە ڕیزی پەروەردگارەوە لەبەندایەتی بۆ كردنو پەرستندا). [٢٣]﴿ريب﴾:گومان. ﴿بسورة﴾:پارچەیەكە لەقورئان سەرەتاو كۆتایی هەیە ، (بەلای كەمەوە سێئایەتە). ﴿وادعوا شهداءكم﴾:شایەتەكانتان بانگ بكەن. [٢٤]﴿وقودها﴾:سووتەمەنی (ئەوەی ئاگری پێ خۆش دەبێت).

- بینیتانن بەهەمان شێوەی من بكەنو، بەشانو باڵیاندا هەڵبدەن. دواتر موسڵمانان گەڕانەوە خزمەتی پێغەمبەری خودا(ﷺ) پێیان ڕاگەیاند، ئەوسا ئەم ئایەتە دابەزی. گوتراویشە ئەم(سند)ە ناتەواوە چونكە: (سدی صغیر) و(سلیمان) ڕاست بێژ نەبوون، (ابوصالح)یش قسە لاوازە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٩):﴿أَوْ كَصَيِّبٍ مِنَ السَّمَاءِ فِيهِ ظُلُمَاتٌ وَرَعْدٌ وَبَرْقٌ﴾ئایەتەكە:

- لە(ابن مسعود)و چەند هاوەڵێكەوە دەگێڕنەوە: دووپیاو لەدووڕووانی شاری مەدینە هەڵهاتبوون =

وَبَشِّرِ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ أَنَّ لَهُمْ جَنَّٰتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ كُلَّمَا رُزِقُواْ مِنْهَا مِن ثَمَرَةٍ رِّزْقًا قَالُواْ هَٰذَا ٱلَّذِي رُزِقْنَا مِن قَبْلُ وَأُتُواْ بِهِۦ مُتَشَٰبِهًا وَلَهُمْ فِيهَآ أَزْوَٰجٌ مُّطَهَّرَةٌ وَهُمْ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٢٥﴾ ۞ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَسْتَحْيِۦٓ أَن يَضْرِبَ مَثَلًا مَّا بَعُوضَةً فَمَا فَوْقَهَا فَأَمَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ فَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ ٱلْحَقُّ مِن رَّبِّهِمْ وَأَمَّا ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ فَيَقُولُونَ مَاذَآ أَرَادَ ٱللَّهُ بِهَٰذَا مَثَلًا يُضِلُّ بِهِۦ كَثِيرًا وَيَهْدِي بِهِۦ كَثِيرًا وَمَا يُضِلُّ بِهِۦٓ إِلَّا ٱلْفَٰسِقِينَ ﴿٢٦﴾ ٱلَّذِينَ يَنقُضُونَ عَهْدَ ٱللَّهِ مِنۢ بَعْدِ مِيثَٰقِهِۦ وَيَقْطَعُونَ مَآ أَمَرَ ٱللَّهُ بِهِۦٓ أَن يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي ٱلْأَرْضِ أُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْخَٰسِرُونَ ﴿٢٧﴾ كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِٱللَّهِ وَكُنتُمْ أَمْوَٰتًا فَأَحْيَٰكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٨﴾ هُوَ ٱلَّذِي خَلَقَ لَكُم مَّا فِي ٱلْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ ٱسْتَوَىٰٓ إِلَى ٱلسَّمَآءِ فَسَوَّىٰهُنَّ سَبْعَ سَمَٰوَٰتٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٢٩﴾

[٢٥] ﴿متشابهاً﴾: هەندێکیان لەهەندێکی تریان دەچن. (لەڕەنگ و شێوەدا). ﴿أزواج مطهرة﴾: هاوسەری پاك و بێگەرد (ئەو ئافرەتانەی هیچ ناساغیەکیان تیا نییە لەو ناساغیانەی ڕوودەکاتە ئافرەتان لە حەیزو منداڵبوون و نەخۆشییەکانی دیکەی ژنان). ﴿خالدون﴾: نەمرن. [٢٦] ﴿لايستحي﴾: سڵ ناکات. ﴿بعوضة﴾: مێشوولەیەك. ﴿فما فوقها﴾: گەورەتر لەمێشووله. ﴿الفاسقين﴾: ئەوانەی لەڕێز دەرچوون. [٢٧] ﴿ينقضون﴾: هەڵی دەوەشێننەوە ﴿عهد الله﴾: ئەو پەیمانەی داویانە بە خوا. ﴿ميثاقه﴾: پەیمانێکی توندو بەهێز. [٢٨] ﴿أمواتا﴾: مردوان. [٢٩] ﴿استوى إلى السماء﴾: ویست و ئیرادەی خوایی دەرکرا بۆ دروستکردنی ئاسمان. ﴿فسواهن﴾: بەدیهێنان و ڕێکی خستن.

- لەدەستی پێغەمبەری خودا(ﷺ)و پەنایان بردبوو بۆ موشریکەکان، ئەو بارانەی لەئایەتەکەدا باسکراوە هاتبوو بەسەریاندا ﴿فيه رعد شديد وصواعق وبرق﴾، ئەو دووپیاوە هەرکاتێك هەورەبرووسکە دەبوو، بەسەری پەنجەیان گوێی خۆیان دەئاخنی لەترسی ئەوەی نەبادا ئەو برووسکەیە بیانکوژێت، هەرکاتیش برووسکەکە بەردەمی ڕۆشن بکردنایەتەوە ئەوا بەرەو ڕووناکییەکەی دەچوون، ئەگەر ڕووناکیش نەبوایە ئەوا چاویان هیچی نەدەبینی؛ دیسان دەگەڕانەوە جێگەی خۆیان و بەپرتاو دەڕۆیشتن، ئنجا لەژێر کاریگەری ئەو بارە دەروونیەدا دەیان وت: خۆزگە ئەمجارە ڕۆژمان لێدەبوەوە، ئەوسا دەهاتینە خزمەتی محەمەد(ﷺ)و دەستمان دەخستە نێو دەستی.

دوای قوتاربوونیان لەو ڕووداوە هاتنە خزمەتی پێغەمبەر(ﷺ)و دەستیان خستە نێو دەستی و باوەڕیان هێناو لەئیسلامدا کاروکردەی باشیان ئەنجامدا؛ پەروەردگاریش سەبارەت بەم دووڕووانە نموونەی هێنایەوە.

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَٰٓئِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي ٱلْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوٓاْ أَتَجْعَلُ فِيهَا مَن يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ ٱلدِّمَآءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ قَالَ إِنِّيٓ أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ ٣٠ وَعَلَّمَ ءَادَمَ ٱلْأَسْمَآءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى ٱلْمَلَٰٓئِكَةِ فَقَالَ أَنۢبِـُٔونِي بِأَسْمَآءِ هَٰٓؤُلَآءِ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ٣١ قَالُواْ سُبْحَٰنَكَ لَا عِلْمَ لَنَآ إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَآ إِنَّكَ أَنتَ ٱلْعَلِيمُ ٱلْحَكِيمُ ٣٢ قَالَ يَٰٓـَٔادَمُ أَنۢبِئْهُم بِأَسْمَآئِهِمْ فَلَمَّآ أَنۢبَأَهُم بِأَسْمَآئِهِمْ قَالَ أَلَمْ أَقُل لَّكُمْ إِنِّيٓ أَعْلَمُ غَيْبَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَأَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا كُنتُمْ تَكْتُمُونَ ٣٣ وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَٰٓئِكَةِ ٱسْجُدُواْ لِأَدَمَ فَسَجَدُوٓاْ إِلَّآ إِبْلِيسَ أَبَىٰ وَٱسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ ٱلْكَٰفِرِينَ ٣٤ وَقُلْنَا يَٰٓـَٔادَمُ ٱسْكُنْ أَنتَ وَزَوْجُكَ ٱلْجَنَّةَ وَكُلَا مِنْهَا رَغَدًا حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هَٰذِهِ ٱلشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ ٱلظَّٰلِمِينَ ٣٥ فَأَزَلَّهُمَا ٱلشَّيْطَٰنُ عَنْهَا فَأَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيهِ وَقُلْنَا ٱهْبِطُواْ بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِي ٱلْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَٰعٌ إِلَىٰ حِينٍ ٣٦ فَتَلَقَّىٰٓ ءَادَمُ مِن رَّبِّهِۦ كَلِمَٰتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلتَّوَّابُ ٱلرَّحِيمُ ٣٧

[٣٠] ﴿جاعل﴾ :بەدی دەهێنم. ﴿خليفة﴾ :جێنشین. ﴿يسفك﴾ : دەیڕێژێت. ﴿نسبح﴾ :بەپاك و بێگەردت دەزانین. ﴿نقدس لك﴾ :بەبەرزو گەورەت دادەنێین. [٣١] ﴿الأسماء﴾ : ناوی هەموو دروستکراوەکان (بەهادارو بێ بەها). ﴿انبئوني﴾ :پێم بڵێن. [٣٢] ﴿العليم﴾ :ئەوکەسەی هیچی لاون نابێ و لێی ناشاردرێتەوە. ﴿الحكيم﴾ :دانا. [٣٣] ﴿تبدون﴾ : ئاشکرای دەکەن. ﴿تكتمون﴾ : دەیشارنەوەو پەنهانی دەکەن. [٣٤] ﴿اسجدوا﴾ :سوژدە بەرن(کەڕدن کەچی و خۆبەکەم نواندن). ﴿إبليس﴾ : ناوێکە لەناوەکانی شەیتانی نەفرەت لێکراوبەمانای هەڵگەڕانەوەو پشت هەڵکردن هاتووە. ﴿أبى﴾ :ملی نەدا. ﴿استكبر﴾ :لوتبەرزی نواند.

[٣٥] ﴿اسكن﴾ :جێنشین بە. ﴿رغدا﴾ :خۆراکێکی زۆر بەتام و چێژ کەماندوبوونی پێوە ناکێشرێت. [٣٦] ﴿فأزلهما﴾ :هەردووکیانی بەهەڵەدابردوو لەبەهەشت دووری خستنەوە. ﴿اهبطوا﴾ :بنیشنەوە. ﴿مستقر﴾ :ئارامگا. ﴿متاع﴾ :بەوشتانە دەوترێت کەتام و چێژی لێوەردەگرێت لەخواردن و خواردنەوەو پۆشاك و ژیان و قسەکردن وهتد... ﴿إلى حين﴾ :تا کۆتایی تەمەن یا مردن یا تا هاتنی قیامەت. [٣٧] ﴿فتلقى﴾ :وەریگرت و فێربوو. ﴿كلمات﴾ :داوای لێخۆشبوون و تەوبەکردن. ﴿التواب﴾ :هەمیشە لەبەندەکانی خۆش دەبێ. ﴿الرحيم﴾ :سۆزو بەزەیی فراوانە بۆ بەندەکانی.

***پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((گەر فەرمانم بەسوژدەبردن بکردایە بۆ یەکێك ئەوا فەرمانم بەئافرەت دەکرد سوژدە بەرێت بۆ مێردەکەی)). [(اخرجه الترمذي)]**

- دواتر دووڕووەکان هەرکات بهاتنایەتە کۆڕو مەجلیسی پێغەمبەر(ﷺ) ئەوا دەستیان توند دەنوقاندو دەترسان لەوەی دەم بکوتن لەقسەو فەرمایشتەکانی پێغەمبەر(ﷺ) ، ئەوجا قورئان لەبارەیانەوە بێتە خوارەوە یان باس و خواسێکیان لێوە دەربکەوێت و سەریان تیابچێت، -

قُلْنَا ٱهْبِطُوا۟ مِنْهَا جَمِيعًا ۖ فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُم مِّنِّى هُدًى فَمَن تَبِعَ هُدَاىَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ٣٨ وَٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ وَكَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَآ أُو۟لَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ ٱلنَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَٰلِدُونَ ٣٩ يَٰبَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ٱذْكُرُوا۟ نِعْمَتِىَ ٱلَّتِىٓ أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَوْفُوا۟ بِعَهْدِىٓ أُوفِ بِعَهْدِكُمْ وَإِيَّٰىَ فَٱرْهَبُونِ ٤٠ وَءَامِنُوا۟ بِمَآ أَنزَلْتُ مُصَدِّقًا لِّمَا مَعَكُمْ وَلَا تَكُونُوٓا۟ أَوَّلَ كَافِرٍۭ بِهِۦ ۖ وَلَا تَشْتَرُوا۟ بِـَٔايَٰتِى ثَمَنًا قَلِيلًا وَإِيَّٰىَ فَٱتَّقُونِ ٤١ وَلَا تَلْبِسُوا۟ ٱلْحَقَّ بِٱلْبَٰطِلِ وَتَكْتُمُوا۟ ٱلْحَقَّ وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ ٤٢ وَأَقِيمُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُوا۟ ٱلزَّكَوٰةَ وَٱرْكَعُوا۟ مَعَ ٱلرَّٰكِعِينَ ٤٣ ۞ أَتَأْمُرُونَ ٱلنَّاسَ بِٱلْبِرِّ وَتَنسَوْنَ أَنفُسَكُمْ وَأَنتُمْ تَتْلُونَ ٱلْكِتَٰبَ ۚ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ٤٤ وَٱسْتَعِينُوا۟ بِٱلصَّبْرِ وَٱلصَّلَوٰةِ ۚ وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى ٱلْخَٰشِعِينَ ٤٥ ٱلَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُم مُّلَٰقُوا۟ رَبِّهِمْ وَأَنَّهُمْ إِلَيْهِ رَٰجِعُونَ ٤٦ يَٰبَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ٱذْكُرُوا۟ نِعْمَتِىَ ٱلَّتِىٓ أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَنِّى فَضَّلْتُكُمْ عَلَى ٱلْعَٰلَمِينَ ٤٧ وَٱتَّقُوا۟ يَوْمًا لَّا تَجْزِى نَفْسٌ عَن نَّفْسٍ شَيْـًٔا وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا شَفَٰعَةٌ وَلَا يُؤْخَذُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ٤٨

[٤٠] ﴿إسرائيل﴾:اسرائيل:لەزمانی عبریدا بریتی‌یە لە(اسرائیل) واتە:(عبدالله)کەنازناوی(یعقوب) پێغەمبەرە(د.خ). ﴿فارهبون﴾:لێم بترسن. [٤١] ﴿ثمن قليلاً﴾:بەمایەکی زۆر کەم (حەزکردن لەدەسەڵاتو خۆشی‌یەکانی دونیا). [٤٢] ﴿لاتلبسوا﴾:تێکەڵو پێکەڵی مەکەن. [٤٣] ﴿اركعوا﴾:ملکەچ بن بۆ فرمانەکانی خوا. [٤٤] ﴿البر﴾:چاکەو کردەوەی باشەو هەرشتێك خێری تێدابێ. ﴿تتلون﴾:دەیخوێننەوەو لێی دەکۆڵنەوە. [٤٥] ﴿استعينوا﴾:داوای یارمەتی‌و پشتگیری بکەن. ﴿انها لكبيرة﴾:نوێژ زۆر قورس و گرانە (بەتایبەتی بۆ دەروون تەمبەڵەکان). ﴿الخاشعين﴾:ئەوانەی شوێنەواری ترس لەخوایان پێوە دیارە.

[٤٦] ﴿يظنون﴾:وادەزانن. [٤٧] ﴿العالمين﴾:هەموو جیهانی سەردەمی ئێوە.

[٤٨] ﴿لاتجزي﴾:نادرێت لەبریدا. ﴿شفاعة﴾:تکای چاوپۆشیکردنە لەگوناه.

﴿عدل﴾:بەخشینێك تاوانی پێ لابچێت. ﴿لا ينصرون﴾:پشتیوانیان لێ ناکرێت.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((هەر پێنج فەرزە نوێژەکەو هەینی‌یەك بۆ هەینی‌یەکی‌تر، لەگەڵ ڕەمەزان بۆ ڕەمەزان سڕێنەرەوەی ئەو گوناهانەن کەلەنێوانیاندا دەکرێت بەمەرجێك گوناهی گەورە ئەنجام نەدرێت)). [(اخرجه مسلم)].

- ئەم هەڵوێستەش هاوشێوازی ئەو دووپیاوە بوو کەپێشتر تووشی هەمان حاڵەت هاتبوون‌و لەژێر ڕووناکی هەورە برووسکەدا ڕۆیشتبوون‌و نائومێدی هاتبوو بەسەریاندا. دوو ڕووەکانیش خاوەن سیفەتێکی نالەباربوون؛ هەرکات ماڵ‌و سامانیان نەش‌و نمای بکردایەو دەستکەوتێکیان بەدەست بهێنایە دەیانوت: بەڕاستی ئاینی محەمەد ڕاستەو بەپشت ئەستووری جێگیر دەبوون‌و هاوچەشنی ئەو دووانەی لەژێر ڕووناکی‌دا دەڕۆیشتن‌و لەتاریکایی‌دا سەرگەردان دەبوون‌و نەیان دەزانی ڕوو لەکوێ بکەن!، خۆئەگەر ماڵ‌و منداڵیان لەدەست بدایەو تووشی فیتنەو ئاشووب بهاتنایە ئەوسا دەیانگووت: ئەمەش لەسایەی ئاینی محەمەدەوەیەو لەوپێناوەدا وامان بەسەر هاتووە، لەئەنجامیشدا پاشگەز دەبوونەوەو بێ‌بڕوا دەبوون، هەروەك ئەو دووانە چۆن لەژێر تاریکایی شەوو هەوردا بێ‌ئومێدبوون‌و بەلاّو گرفتەکەیان ئۆباڵی ئاینی محەمەد کرد.

وَإِذْ نَجَّيْنَاكُم مِّنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ يُذَبِّحُونَ أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ وَفِي ذَٰلِكُم بَلَاءٌ مِّن رَّبِّكُمْ عَظِيمٌ ﴿٤٩﴾ وَإِذْ فَرَقْنَا بِكُمُ الْبَحْرَ فَأَنجَيْنَاكُمْ وَأَغْرَقْنَا آلَ فِرْعَوْنَ وَأَنتُمْ تَنظُرُونَ ﴿٥٠﴾ وَإِذْ وَاعَدْنَا مُوسَىٰ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِن بَعْدِهِ وَأَنتُمْ ظَالِمُونَ ﴿٥١﴾ ثُمَّ عَفَوْنَا عَنكُم مِّن بَعْدِ ذَٰلِكَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٥٢﴾ وَإِذْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَالْفُرْقَانَ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿٥٣﴾ وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ إِنَّكُمْ ظَلَمْتُمْ أَنفُسَكُم بِاتِّخَاذِكُمُ الْعِجْلَ فَتُوبُوا إِلَىٰ بَارِئِكُمْ فَاقْتُلُوا أَنفُسَكُمْ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ عِندَ بَارِئِكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿٥٤﴾ وَإِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسَىٰ لَن نُّؤْمِنَ لَكَ حَتَّىٰ نَرَى اللَّهَ جَهْرَةً فَأَخَذَتْكُمُ الصَّاعِقَةُ وَأَنتُمْ تَنظُرُونَ ﴿٥٥﴾ ثُمَّ بَعَثْنَاكُم مِّن بَعْدِ مَوْتِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٥٦﴾ وَظَلَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْغَمَامَ وَأَنزَلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوَىٰ كُلُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَمَا ظَلَمُونَا وَلَٰكِن كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٥٧﴾

[٤٩]﴿نجيناكُمْ﴾:باوان و نەوەکانی ئێوەمان رزگارکرد.﴿ال فِرعون﴾: فیرعەون و دارو دەستەکەی. ﴿يَسومُونَكمْ﴾:تالآو دەکەن بەگەرووتاندا.﴿سُوء العذاب﴾: خراپترین ئازار.﴿ يُذَبِّحُونَ﴾: لەگەردنیان دەدەن.﴿ يَسْتَحيُون نساءكم﴾:کچەکانتان ئەمێڵنەوە بۆ خزمەتکردن.﴿بلاء﴾:تاقیکردنەوە بەخۆشیو ناخۆشی.[٥٠]﴿فرقنا﴾: جیامانکردنەوەو لەیەکمان دابڕین. [٥١]﴿اربعين ليلة﴾:چل شەو (دوای ئەوە تەوراتی بۆ دادەبەزێت).﴿اتخذتُم العِجْل﴾:لەجێگەی خواوەند گۆلکەکەتان داناو پەرستان. [٥٢]﴿عفونا عنكم﴾:چاو پۆشیمان لێکردن.[٥٣]﴿الكتاب﴾:تەورات. ﴿الفرقان﴾:شەرعی جیاکەرەوە لەنێوان ڕاستیو درۆدا.[٥٤]﴿بـارئكمْ﴾:بەدیهێنەرو دروستکەرتان لەنەبوونەوە بۆ بوون.﴿فاقتُلوا انفُسكُمْ﴾:باپاکەکانتان تاوانبارەکانتان بکوژن.[٥٥]﴿جَهْرة﴾:لەبەرچاو ئاشکرا بێ هیچ پەردەیەك..﴿الصاعقة﴾:دەنگێکی گەورەی سزا یاخود ئاگرێکی سوتێنەر.[٥٦]﴿بعثناكم﴾:زیندوومانکردنەوە.[٥٧]﴿ وظلّلنا عليْكُمُ الغمَام﴾:بەهەور سێبەرمان بۆ کردن.﴿المنّ﴾:گەزۆ ، تامێکی شیرینی هەیە ، بەشەو دەبارێتە سەر گەڵای دارەکان ، کەوشك بوەوە دەتەکێنرێت و کۆدەکرێتەوە.﴿السلوى﴾:سوێسکە (باڵندەیەکە گۆشتێکی بەتام و چێژی هەیە).﴿ من طيبات مارزقناكم﴾:.. لەماڵ و پلەوپایەو زانست.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٦): ﴿انّ الله لايستحي أنْ يضرِبَ مثلاً ما...﴾ئایەتەکە:
(ابن جرير) دەگێڕێتەوە: کاتێك پەروەردگار سەبارەت بەدووڕووەکان ئایەتی:﴿مثلهم كمثل الذي استوقد ناراً﴾ و ﴿أوكصيب من السماء﴾ی دابەزاند، دووڕووەکان وتیان: خواوەند لەوەبەرزترە نموونەی ئاوا بهێنێتەوە!، ئنجا خوای گەورە ئایەتی: ﴿ان الله لايَستحي أن يضرب مثلاً ..﴾ تا ﴿هم الخاسرون﴾ی دابەزاند.

وَإِذْ قُلْنَا ٱدْخُلُوا۟ هَٰذِهِ ٱلْقَرْيَةَ فَكُلُوا۟ مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ رَغَدًا وَٱدْخُلُوا۟ ٱلْبَابَ سُجَّدًا وَقُولُوا۟ حِطَّةٌ نَّغْفِرْ لَكُمْ خَطَٰيَٰكُمْ وَسَنَزِيدُ ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿٥٨﴾ فَبَدَّلَ ٱلَّذِينَ ظَلَمُوا۟ قَوْلًا غَيْرَ ٱلَّذِى قِيلَ لَهُمْ فَأَنزَلْنَا عَلَى ٱلَّذِينَ ظَلَمُوا۟ رِجْزًا مِّنَ ٱلسَّمَآءِ بِمَا كَانُوا۟ يَفْسُقُونَ ﴿٥٩﴾ ۞ وَإِذِ ٱسْتَسْقَىٰ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِۦ فَقُلْنَا ٱضْرِب بِّعَصَاكَ ٱلْحَجَرَ ۖ فَٱنفَجَرَتْ مِنْهُ ٱثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا ۖ قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَّشْرَبَهُمْ ۖ كُلُوا۟ وَٱشْرَبُوا۟ مِن رِّزْقِ ٱللَّهِ وَلَا تَعْثَوْا۟ فِى ٱلْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٦٠﴾ وَإِذْ قُلْتُمْ يَٰمُوسَىٰ لَن نَّصْبِرَ عَلَىٰ طَعَامٍ وَٰحِدٍ فَٱدْعُ لَنَا رَبَّكَ يُخْرِجْ لَنَا مِمَّا تُنۢبِتُ ٱلْأَرْضُ مِنۢ بَقْلِهَا وَقِثَّآئِهَا وَفُومِهَا وَعَدَسِهَا وَبَصَلِهَا ۖ قَالَ أَتَسْتَبْدِلُونَ ٱلَّذِى هُوَ أَدْنَىٰ بِٱلَّذِى هُوَ خَيْرٌ ۚ ٱهْبِطُوا۟ مِصْرًا فَإِنَّ لَكُم مَّا سَأَلْتُمْ ۗ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ ٱلذِّلَّةُ وَٱلْمَسْكَنَةُ وَبَآءُو بِغَضَبٍ مِّنَ ٱللَّهِ ۗ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانُوا۟ يَكْفُرُونَ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ وَيَقْتُلُونَ ٱلنَّبِيِّۦنَ بِغَيْرِ ٱلْحَقِّ ۗ ذَٰلِكَ بِمَا عَصَوا۟ وَّكَانُوا۟ يَعْتَدُونَ ﴿٦١﴾

[٥٨] ﴿رغداً﴾: خۆراكێكی زۆر بەتام و چێژ كەماندووبونی پێوە ناكێشرێت. ﴿سجداً﴾: ملكەچ و گوێڕایەڵ بۆ فەرمانەكانی پەروەردگار. ﴿حطة﴾: گوناهەكانمان لێبوەرێنەو لەتاوانەكانیشمان خۆش ببە. [٥٩] ﴿رجزاً﴾: سزاو بەڵایەك. [٦٠] ﴿استسقى﴾: نزای بارانیكرد. ﴿فانفجرت﴾: لەتبوو. ﴿مشربهم﴾: شوێنی ئاوخواردنەوەیان. ﴿لا تعثوا﴾: خراپەی تێدا بڵاو مەكەنەوە. [٦١] ﴿بقلها﴾: سەوزەوات. ﴿قثائها﴾: جۆرێكە لەخەیار. ﴿فومها﴾: گەنم یاخود سیر. ﴿وعدسها وبصلها﴾: نیسك و پیاز. ﴿أدنى﴾: نزم و سووك. ﴿مصراً﴾: شارێكی گەورە. ﴿ضربت عليهم﴾: بەسەریان هات. ﴿الذلة﴾: سووكایەتی و سەر شۆڕی. ﴿المسكنة﴾: هەژاری و نەداری و كەم دەستی. ﴿باءوا بغضب﴾: بەرخەشم و قینی خوایی كەوتن. ﴿بما عصوا﴾: بەهۆی یاخی بوون و سەرپێچیكردنیانەوە. ﴿يعتدون﴾: سنوورەكانی خوای گەورەیان بەزاند.

-هەروەها (ابن عباس) دەفەرموێت: خوای گەورە باسی خواكانی موشریكەكانی كردبەو ئایەتەی دەفەرموێت: ﴿وَإِنْ يَسْلُبْهُمُ الذُّبَابُ شَيْئًا﴾ و تیایدا باسی لەچاو بەست و پیلانی خواكانیكردن و بەماڵی جاڵجاڵۆكەی چواندن، ئەوانیش وتیان: باشە خواباسی مێش و جاڵجاڵۆكە دەكات ! چ كاری پێ یەتی؟! ئەوسا پەروەردگار ئەم ئایەتەی نارده خوارەوە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٤٤): ﴿أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنسَوْنَ أَنفُسَكُمْ﴾ ئایەتەكە:

لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە فەرموویەتی: ئەم ئایەتە دەرهەق بە جوولەكەكانی شاری مەدینە هاتە خوارەوە، پیاوی وایان تێدابوو بەخزم و كەسەكانی دەگوت: (جێگیربە لەسەر ئەو ئاینەی لەسەریتی و محەمەدو موسڵمانان هەر فەرمانێكت پێدەكەن جێبەجێی بكە)، ئەمە قسەیانبوو بۆ خزمەكانیان لەكاتێكدا خۆیان پشت گوێیان دەخست و جێبەجێیان نەدەكرد.

إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَٱلَّذِينَ هَادُواْ وَٱلنَّصَٰرَىٰ وَٱلصَّٰبِـِٔينَ مَنْ ءَامَنَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ وَعَمِلَ صَٰلِحًا فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ٦٢ وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَٰقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ ٱلطُّورَ خُذُواْ مَآ ءَاتَيْنَٰكُم بِقُوَّةٍ وَٱذْكُرُواْ مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ٦٣ ثُمَّ تَوَلَّيْتُم مِّنۢ بَعْدِ ذَٰلِكَ فَلَوْلَا فَضْلُ ٱللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُۥ لَكُنتُم مِّنَ ٱلْخَٰسِرِينَ ٦٤ وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ ٱلَّذِينَ ٱعْتَدَوْاْ مِنكُمْ فِى ٱلسَّبْتِ فَقُلْنَا لَهُمْ كُونُواْ قِرَدَةً خَٰسِـِٔينَ ٦٥ فَجَعَلْنَٰهَا نَكَٰلًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهَا وَمَا خَلْفَهَا وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِينَ ٦٦ وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِۦٓ إِنَّ ٱللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَن تَذْبَحُواْ بَقَرَةً قَالُوٓاْ أَتَتَّخِذُنَا هُزُوًا قَالَ أَعُوذُ بِٱللَّهِ أَنْ أَكُونَ مِنَ ٱلْجَٰهِلِينَ ٦٧ قَالُواْ ٱدْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّن لَّنَا مَا هِىَ قَالَ إِنَّهُۥ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لَّا فَارِضٌ وَلَا بِكْرٌ عَوَانٌۢ بَيْنَ ذَٰلِكَ فَٱفْعَلُواْ مَا تُؤْمَرُونَ ٦٨ قَالُواْ ٱدْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّن لَّنَا مَا لَوْنُهَا قَالَ إِنَّهُۥ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ صَفْرَآءُ فَاقِعٌ لَّوْنُهَا تَسُرُّ ٱلنَّٰظِرِينَ ٦٩

[٦٢]:﴿هادوا﴾:ئەوانەی بوون بەجولەکەو پەیامی ئەوانیان هەڵگرت. ﴿النصارى﴾:شوێنکەوتوانی عیسا (د.خ). ﴿والصابئين﴾:نەتەوەیەکن لەئایینی ڕاستو دروست لایان داوەتە سەرئایینێکی ناڕاستو، خەریکی پەرستنی ئەستێرە یان فریشتەکانن. [٦٣] ﴿ميثاقكم﴾: پەیماندان لەسەر جێبەجێکردنی فەرمانەکانی تەورات. ﴿الطور﴾:ئەو کێوەیە کەخوای گەورە گفتوگۆی لەگەڵ موسا تیاکردووەو، تەوراتیشی تێدا هاتۆتە خوار. ﴿بقوة﴾:بەڕاستیو گوێڕایەڵیو ڕاستگۆیی. [٦٤] ﴿توليتم﴾:پشتتان هەڵکردو بێوەفابوون بەرامبەر پەیمانەکەتان. [٦٥] ﴿قردة﴾:کۆمەڵە مەیمونێك. ﴿خاسئين﴾:دوورخراوەو دەرکراوو ڕیسوا. [٦٦] ﴿نكالا﴾:پەندێك ببێتە بەربەستو ڕێگر لەئەنجامدانی وێنەی ئەوکارە ﴿لما بين يديها﴾:ئەو نەتەوانەی لەو سەردەمەدا بوون. ﴿وما خلفها﴾:ئەو نەتەوانەی دوای ئەوان دێن. [٦٧] ﴿هزوا﴾:گاڵتە پێکردن. ﴿الجاهلين﴾:ئەوانەی گاڵتە بەباوەڕداران دەکەن. [٦٨] ﴿لا فارض ولا بكر﴾:پیر نییەو بچووکیش نییە ـ تاکەڵ نەگری. ﴿عوان بين ذلك﴾:ناوەنجە لەبەینی پیریو بچووکیدا. [٦٩] ﴿صفراء فاقع لونها﴾:ڕەنگ زەردی تێر ، ڕەنگی تری تێکەڵ نەبێت.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٦٢):﴿إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالنَّصَارَى﴾ئایەتەکە:

ـ لە(مجاهد)ەوە دەگێڕنەوە دەڵێت: (سەلمان)(ر.خ) وتویەتی: پرسیارم لەپێغەمبەری خوا کرد(ﷺ) سەبارەت بەشوێنکەوتوانی ئاینێك لەگەڵیاندابووم‌و، باسی نوێژو بەندایەتیەکانیانم کرد بۆی، ئنجا ئایەتی:﴿إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا﴾ئایەتەکە، نازڵبوو.

ـ هەروەها(مجاهد) دەڵێت: کاتێك (سەلمان) باسی هاوڕێکانی لەشوێنکەوتوانی ئاینانی پێشووی بۆ گێرایەوە، پێغەمبەری خوا(ﷺ)فەرمووی: دەخرێنە ئاگری دۆزەخەوە. پاشان (سەلمان) دەڵێت: دنیای ڕۆشنم لێتاریك بوو ئەوسا ئایەتی:﴿إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا﴾ تا﴿يَحْزَنُونَ﴾هاتە خوارەوەو وامدەزانی کێوێکی گەورەم دۆزیوەتەوە.

قَالُوا۟ ٱدْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّن لَّنَا مَا هِىَ إِنَّ ٱلْبَقَرَ تَشَٰبَهَ عَلَيْنَا وَإِنَّآ
إِن شَآءَ ٱللَّهُ لَمُهْتَدُونَ ﴿٧٠﴾ قَالَ إِنَّهُۥ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لَّا ذَلُولٌ
تُثِيرُ ٱلْأَرْضَ وَلَا تَسْقِى ٱلْحَرْثَ مُسَلَّمَةٌ لَّا شِيَةَ فِيهَا ۚ قَالُوا۟
ٱلْـَٰٔنَ جِئْتَ بِٱلْحَقِّ ۚ فَذَبَحُوهَا وَمَا كَادُوا۟ يَفْعَلُونَ ﴿٧١﴾ وَإِذْ
قَتَلْتُمْ نَفْسًا فَٱدَّٰرَْٰٔتُمْ فِيهَا ۖ وَٱللَّهُ مُخْرِجٌ مَّا كُنتُمْ تَكْتُمُونَ ﴿٧٢﴾
فَقُلْنَا ٱضْرِبُوهُ بِبَعْضِهَا ۚ كَذَٰلِكَ يُحْىِ ٱللَّهُ ٱلْمَوْتَىٰ وَيُرِيكُمْ
ءَايَٰتِهِۦ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٧٣﴾ ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُكُم مِّنۢ بَعْدِ ذَٰلِكَ
فَهِىَ كَٱلْحِجَارَةِ أَوْ أَشَدُّ قَسْوَةً ۚ وَإِنَّ مِنَ ٱلْحِجَارَةِ لَمَا يَتَفَجَّرُ
مِنْهُ ٱلْأَنْهَٰرُ ۚ وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَشَّقَّقُ فَيَخْرُجُ مِنْهُ ٱلْمَآءُ ۚ وَإِنَّ
مِنْهَا لَمَا يَهْبِطُ مِنْ خَشْيَةِ ٱللَّهِ ۗ وَمَا ٱللَّهُ بِغَٰفِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ
﴿٧٤﴾ ۞ أَفَتَطْمَعُونَ أَن يُؤْمِنُوا۟ لَكُمْ وَقَدْ كَانَ فَرِيقٌ مِّنْهُمْ
يَسْمَعُونَ كَلَٰمَ ٱللَّهِ ثُمَّ يُحَرِّفُونَهُۥ مِنۢ بَعْدِ مَا عَقَلُوهُ
وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٧٥﴾ وَإِذَا لَقُوا۟ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ قَالُوٓا۟ ءَامَنَّا
وَإِذَا خَلَا بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ قَالُوٓا۟ أَتُحَدِّثُونَهُم بِمَا فَتَحَ
ٱللَّهُ عَلَيْكُمْ لِيُحَآجُّوكُم بِهِۦ عِندَ رَبِّكُمْ ۚ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٧٦﴾

[٧٠]﴿تشابه﴾: گۆڕاوه لێمان. [٧١]﴿لاذلول تثير الأرض﴾: جڵەو نەكراوه بۆ كاركردن و كێڵانی زەوی. ﴿لاتسقي الحرث﴾بۆ ئاوداشتنی زەوی و زار دەست نادات. ﴿مُسلمة﴾: ساغەو هیچ لەنگی و ناتەواوی تیا نی یە. ﴿لاشية فيها﴾: جگە لەزەردێكی تێر هیچ ڕەنگێكی تری تیا نی یە. ﴿الآن جئت بالحق﴾: ئێستا بۆت ڕوونكردینەوه؛ كەتۆ هەقت پێیە. [٧٢]﴿فادارأتم﴾ جیاوازی و ناكۆكی كەوتۆتە نێوانتانەوه. ﴿مُخرج﴾: دەری دەهێنێ. [٧٣]﴿اضربوه ببعضها﴾: هەندێك لەپارچە گۆشتی مانگاكە بكێشن بە مردووەكەدا. [٧٤]﴿قست﴾: ڕەق و توند بوو. ﴿يتفجر﴾: دەتەقێ و شەق دەبات. ﴿يشقق﴾: دەقلیشێت بەپانی یان بەدرێژی. ﴿يهبط﴾: دەكەوێتەخوارەوه. ﴿من خشية الله﴾: لەترس و خەشمی خواوەند. [٧٥]﴿افتطمعون﴾: ئایا ئێوه ئومێد دەكەن. ﴿فريق﴾: كۆمەڵێك. ﴿يحرفونه﴾: وتەكانی تەورات دەگۆڕن. ﴿من بعد ما عقلوه﴾: پاش ئەوەی تێگەیشتن و ڕاستی ئایەتەكانی خوایان بۆ دەركەوت. [٧٦]﴿خلا بعضهم الى بعض﴾: هەندێكیان سەردەكەن بەناو خۆیاندا. ﴿فتح الله عليكم﴾: خوای گەورە دەرووی لێكردونەتەوه. ﴿ليحاجوكم﴾: بۆ ئەوەی بەڵگەیان بەدەستەوه بێت لای خوا بەوەی كەدرۆزنن.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((چوار ڕەفتار بەدبەختی و سەرگەردانی یە : نەڕشتنی فرمێسك و، دڵڕەقی و ئومێد درێژی و، سووربوون لەسەر دنیا)). [(اخرجه ابو نعيم في الحلية)].

هۆی دابەزینی ئایەتی(٧٦):﴿وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا﴾ئایەتەكە:

ـ (مجاهد) دەڵێت: پێغەمبەری خودا(ﷺ) ڕۆژی گەمارۆدانی(بني قريضة) لەسەرووی قەڵاكانیانەوه وەستاو وتی: (هەی برای مەیمون و بەراز... هەی تاغوت پەرستان)ئەوانیش سەریان سووڕماو وتیان: . كێ شتی وای بەمحەمەد ڕاگەیاندووه؟ بەڕاستی شتی وا هەر لەئێوه دەوەشێتەوه، باشە ئەریّ گرۆهی جوولەكە شتی واباس دەكەن هەتا بەڵگە بدەن بەدەستەوه لەسەر خۆتان؟) ئنجا ئەو ئایەتە دابەزی یە خوارەوه.

أَوَلَا يَعْلَمُونَ أَنَّ ٱللَّهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٧٧﴾ وَمِنْهُمْ أُمِّيُّونَ لَا يَعْلَمُونَ ٱلْكِتَٰبَ إِلَّآ أَمَانِيَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ ﴿٧٨﴾ فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ يَكْتُبُونَ ٱلْكِتَٰبَ بِأَيْدِيهِمْ ثُمَّ يَقُولُونَ هَٰذَا مِنْ عِندِ ٱللَّهِ لِيَشْتَرُوا۟ بِهِۦ ثَمَنًا قَلِيلًا ۖ فَوَيْلٌ لَّهُم مِّمَّا كَتَبَتْ أَيْدِيهِمْ وَوَيْلٌ لَّهُم مِّمَّا يَكْسِبُونَ ﴿٧٩﴾ وَقَالُوا۟ لَن تَمَسَّنَا ٱلنَّارُ إِلَّآ أَيَّامًا مَّعْدُودَةً ۚ قُلْ أَتَّخَذْتُمْ عِندَ ٱللَّهِ عَهْدًا فَلَن يُخْلِفَ ٱللَّهُ عَهْدَهُۥٓ ۖ أَمْ تَقُولُونَ عَلَى ٱللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٨٠﴾ بَلَىٰ مَن كَسَبَ سَيِّئَةً وَأَحَٰطَتْ بِهِۦ خَطِيٓـَٔتُهُۥ فَأُو۟لَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ ٱلنَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٨١﴾ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ أُو۟لَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ ٱلْجَنَّةِ ۖ هُمْ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٨٢﴾ وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَٰقَ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا ٱللَّهَ وَبِٱلْوَٰلِدَيْنِ إِحْسَانًا وَذِى ٱلْقُرْبَىٰ وَٱلْيَتَٰمَىٰ وَٱلْمَسَٰكِينِ وَقُولُوا۟ لِلنَّاسِ حُسْنًا وَأَقِيمُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُوا۟ ٱلزَّكَوٰةَ ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِّنكُمْ وَأَنتُم مُّعْرِضُونَ ﴿٨٣﴾

[٧٧] ﴿يُسِرون﴾: دەیشارنەوە؛ بەنهێنی دەیڵێن.. ﴿يُعْلِنون﴾: دەریدەخەن و ئاشکرای دەکەن. [٧٨] ﴿أُمِّيُّون﴾: نەخوێندەوارو نەزانن بەکتێبەکەیان. ﴿الكتاب﴾: تەورات. ﴿أماني﴾: ئەو درۆیانەی وەریانگرتووە لەڕابەرو قەشەکانیان. [٧٩] ﴿وَيْل﴾: سزاو تیاچوون. [٨٠] ﴿لنْ تمسنا﴾: بەرمان ناکەوێت. ﴿معْدودةً﴾: دیاریکراو. [٨١] ﴿كَسَبَ سَيِّئة﴾: خراپەیەك بکات. ﴿أحاطَتْ بهِ خَطيئتهُ﴾: تاوان زاڵ بوو بەسەریداو تێکی شکاند. [٨٣] ﴿ميثاق﴾: بەڵێنێکی چەسپاو. ﴿احسانا﴾: چاکە(سۆزو بەزەیی). ﴿ذي القربى﴾: خزمی نزیك. ﴿اليتامى﴾: منداڵی بێباوك. ﴿المساكين﴾: ئەوانەن کەهەژاری و نەداری داماوی کردوون. ﴿حُسنا﴾: وتەی نەرم و نیان.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((باوەڕهێنان بەئومێدخوازیو نواندنی ڕووکەش نییە؛ بەڵکو بەوەدەبێت لەدڵدا جێگیر بێت و کردارو ڕەفتاری شیرینی پێ بێتە ئاراوە)). [(اخرجه ابن النجار) و(الديلمي)].

- لەڕێگەی(ابن عباس)یشەوە دەگێڕنەوە وتویەتی: هەرکات بگەیشتنایە بە باوەڕداران ئەوا دەیان وت: بڕوامان هەیە بەوەی هاوەڵەکەتان فرستادەو نێردراوی خودایە، بەڵام بەتەنها بۆ لای ئێوە ڕەوانە کراوە؛ هەرکات بەتەنها بمانایەتەوە لەنێو خۆیاندا دەیان گوت: عەرەب ئەو قسەیەدەکەن، ئێوە دەست پێشخەریتان کرد ئەوجا ئایەتی: ﴿واذا لقوا﴾ هاتەخوارەوە.

- (سدی) دەڵێت: ئەم ئایەتە سەبارەت بەکەسانێك لەجوولەکە هاتۆتە خوارەوە پێشتر باوەڕیان هێناوەو دوایی تووشی دووڕوویی هاتوون، ئەمەش بەوەی دەهاتنە لای باوەڕدارانی عەرەب و ئەو هەواڵانەیان بۆ دەگێڕانەوە، هەندێکیشیان بەرامبەر ئەوانە وتیان: باشە ئێوە باسی دەروازەی خەشم و قینی خوایی یان بۆ دەکەن، هەتا پێتان بڵێن ئێمە خۆشەویست ترین لای خوا لەئێوە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٧٩): ﴿فويلٌ للذين يكتبون الكتابَ بأيديهم﴾ئایەتەکە:

- لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە وتویەتی: ئەم ئایەتە سەبارەت بە کتێب دارانی پێشوو نازڵبووە. لەلایەکی دیکەشەوە(عکرمە) هەر لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە وتویەتی: سەبارەت بەقەشەکانی جوولەکە هاتۆتە خوارەوە، کاتێك بینیان سیفەتەکانی پێغەمبەری خوا(ﷺ) لەتەوراتدا نووسراوە، چاوکەش ورەش و قژپڕو ڕووخسار جوان، لەداخدا ئێرەیی یان بردو ئەو سیفەتانەیان سڕییەوە-

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَٰقَكُمْ لَا تَسْفِكُونَ دِمَآءَكُمْ وَلَا تُخْرِجُونَ أَنفُسَكُم مِّن دِيَٰرِكُمْ ثُمَّ أَقْرَرْتُمْ وَأَنتُمْ تَشْهَدُونَ ٨٤ ثُمَّ أَنتُمْ هَٰٓؤُلَآءِ تَقْتُلُونَ أَنفُسَكُمْ وَتُخْرِجُونَ فَرِيقًا مِّنكُم مِّن دِيَٰرِهِمْ تَظَٰهَرُونَ عَلَيْهِم بِٱلْإِثْمِ وَٱلْعُدْوَٰنِ وَإِن يَأْتُوكُمْ أُسَٰرَىٰ تُفَٰدُوهُمْ وَهُوَ مُحَرَّمٌ عَلَيْكُمْ إِخْرَاجُهُمْ أَفَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ ٱلْكِتَٰبِ وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضٍ فَمَا جَزَآءُ مَن يَفْعَلُ ذَٰلِكَ مِنكُمْ إِلَّا خِزْىٌ فِى ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا وَيَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ يُرَدُّونَ إِلَىٰٓ أَشَدِّ ٱلْعَذَابِ وَمَا ٱللَّهُ بِغَٰفِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ٨٥ أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ ٱشْتَرَوُا۟ ٱلْحَيَوٰةَ ٱلدُّنْيَا بِٱلْءَاخِرَةِ فَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ ٱلْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ٨٦ وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا مُوسَى ٱلْكِتَٰبَ وَقَفَّيْنَا مِنۢ بَعْدِهِۦ بِٱلرُّسُلِ وَءَاتَيْنَا عِيسَى ٱبْنَ مَرْيَمَ ٱلْبَيِّنَٰتِ وَأَيَّدْنَٰهُ بِرُوحِ ٱلْقُدُسِ أَفَكُلَّمَا جَآءَكُمْ رَسُولٌۢ بِمَا لَا تَهْوَىٰٓ أَنفُسُكُمُ ٱسْتَكْبَرْتُمْ فَفَرِيقًا كَذَّبْتُمْ وَفَرِيقًا تَقْتُلُونَ ٨٧ وَقَالُوا۟ قُلُوبُنَا غُلْفٌۢ بَل لَّعَنَهُمُ ٱللَّهُ بِكُفْرِهِمْ فَقَلِيلًا مَّا يُؤْمِنُونَ ٨٨

[٨٤]﴿لاتسفكون دماءكم﴾:خوێنی یەکتری مەڕێژن. ﴿اقررتم﴾:ڕازی بوون بەو پەیمانەی داتان و بڕیارتاندا پشتاو پشتیش پارێزگاری لێ بکەن. ﴿تشهدون﴾:شایەتی دەدەن لەسەری. [٨٥]﴿تظاهرون علیهم﴾:هاوکاریان دەکەن. ﴿الإثم﴾:ئەو کردارەیە کەخاوەنەکەی گوناهبار دەکات. ﴿أسرى﴾:دیلەکان. ﴿تفادوهم﴾:بریتیە لەپارەدان یان گۆڕینەوەی سەر بەسەر. ﴿خزي﴾:سەر شۆڕی. [٨٧]﴿وقفّينا من بعده بالرُسل﴾:لەدوای ئەوان پێغەمبەرانمان بەدوای یەکدا نارد. ﴿البيّنات﴾:موعجیزەو کاری لەئاسایی بەدەر. ﴿أيدناه﴾:پشتگیرو بەهێزمانکرد. ﴿بروح القدس﴾:ڕۆحێکی پاك‌و بێگەردە کەجبرەئیلە (سەلامی خوای لێبێت). ﴿بما لاتهوى﴾:بەوەی ئارەزووی ناکەن. [٨٨]﴿قلوبنا غلف﴾:پەردە بەسەر دڵمانەوەیە. ﴿لعنهم﴾:نەفرەتی لێکردوون.

—و وتیان: درێژێکی ڕەش‌و قژبژە.

هۆکاری دابەزینی ئایەتی(٨٠): ﴿وقالوا لن تمسنا النار﴾ ئایەتەکە:

- (ابن عباس) دەڵێت: کاتێك پێغەمبەری خوا کۆچی‌کرد بۆ مەدینە جوولەکەکان سەرقاڵی دنیابوون‌و دەیان وت: ماوەی دنیا حەوت هەزار ساڵە، خەڵکیش ئازاردەدرێن بەرامبەر بەهەر هەزار ساڵ، ڕۆژێك لەڕۆژەکانی دنیا. بۆیە تەنها حەوت ڕۆژ خەڵکی سزا دەدرێن‌و ئیتر سزای دوایی پێدێت، خوای گەورەش ئەم ئایەتەی دابەزاند﴿قالوا لن تمسنا النار﴾ هەتا ﴿فيها خالدون﴾.

هەروەها(ابن عباس) دەڵێت: جوولەکەکان وتیان: تەنها ئەو ڕۆژانەی گوێلکەکەمان تێدا پەرست دەخرێینە ناو ئاگری دۆزەخەوە(٤٠)ڕۆژ بوو، هەرکات بەسەرچوو سزاو ئازارمان لەسەر هەڵدەگیرێت، ئەم ئایەتەش سەبارەت بەو قسەیە هاتە خوارەوە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٨٩):﴿وكانوا من قبل يستفتحون﴾ ئایەتەکە:

(ابن عباس) دەڵێت:جوولەکەکانی(خەیبەر)لەگەڵ (غطفان)دا بەجەنگ دەهاتن‌وهەرکات بەیەك -

وَلَمَّا جَآءَهُمْ كِتَٰبٌ مِّنْ عِندِ ٱللَّهِ مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَهُمْ وَكَانُوا۟ مِن قَبْلُ يَسْتَفْتِحُونَ عَلَى ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ فَلَمَّا جَآءَهُم مَّا عَرَفُوا۟ كَفَرُوا۟ بِهِۦ ۚ فَلَعْنَةُ ٱللَّهِ عَلَى ٱلْكَٰفِرِينَ ٨٩ بِئْسَمَا ٱشْتَرَوْا۟ بِهِۦٓ أَنفُسَهُمْ أَن يَكْفُرُوا۟ بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ بَغْيًا أَن يُنَزِّلَ ٱللَّهُ مِن فَضْلِهِۦ عَلَىٰ مَن يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِۦ ۖ فَبَآءُو بِغَضَبٍ عَلَىٰ غَضَبٍ ۚ وَلِلْكَٰفِرِينَ عَذَابٌ مُّهِينٌ ٩٠ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ ءَامِنُوا۟ بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ قَالُوا۟ نُؤْمِنُ بِمَآ أُنزِلَ عَلَيْنَا وَيَكْفُرُونَ بِمَا وَرَآءَهُۥ وَهُوَ ٱلْحَقُّ مُصَدِّقًا لِّمَا مَعَهُمْ ۗ قُلْ فَلِمَ تَقْتُلُونَ أَنۢبِيَآءَ ٱللَّهِ مِن قَبْلُ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ٩١ ۞ وَلَقَدْ جَآءَكُم مُّوسَىٰ بِٱلْبَيِّنَٰتِ ثُمَّ ٱتَّخَذْتُمُ ٱلْعِجْلَ مِنۢ بَعْدِهِۦ وَأَنتُمْ ظَٰلِمُونَ ٩٢ وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَٰقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ ٱلطُّورَ خُذُوا۟ مَآ ءَاتَيْنَٰكُم بِقُوَّةٍ وَٱسْمَعُوا۟ ۖ قَالُوا۟ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَأُشْرِبُوا۟ فِى قُلُوبِهِمُ ٱلْعِجْلَ بِكُفْرِهِمْ ۚ قُلْ بِئْسَمَا يَأْمُرُكُم بِهِۦٓ إِيمَٰنُكُمْ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ٩٣

[٨٩] ﴿كتب من عند الله﴾: **قورئانی پیرۆزە.** ﴿يستفتحون﴾: **داوای یارمەتیو پشتگیریان دەکرد.** ﴿فلما جاءهم ما عرفوا به﴾: **کاتێك (محمد) (دروودی خوای لەسەربێت) بەو سیفەتانەی دەیانزانی هات بۆلایان.** [٩٠] ﴿اشتروا به انفسهم﴾: **خۆیان فرۆشت بەوە.** ﴿بغيا﴾: **حەسوودی و ستەمکردن.** ﴿فباؤوا بغضب﴾: **بەرخەشمو قینی خوا کەوتن.** ﴿مهين﴾: **کزیو سەر شۆڕی.** [٩١] ﴿ويكفرون بما وراءه﴾: **بێباوەڕ دەبن بەهەموو کتێبە ئاسمانییەکان جگە لەتەورات.** ﴿وهو الحق﴾: **...ڕاستو چەسپاوەکە قورئانە.** [٩٢] ﴿اتخذتم العجل﴾: **گۆلکەکەتان کرد بەخواو پەرستتان.** [٩٣] ﴿سمعنا وعصينا﴾: **گوێمان لەوتەکانت بوو، بەڵام سەرپێچی فەرمانەکانت بووین.**
﴿واشربوا في قلوبهم العجل﴾: **خۆشەویستی گۆلکەکە چووە نێوکرۆکی دڵیان.**

-بگەیشتنایە ئەوا جوولەکە بەدۆڕاوی قوتاردەبوون، بۆیە ناچار بەم دوعایە پەنایان گرت:(خوایە ئێمە بڕوامان هەیە بەڕاستی ئەو پێغەمبەرە نەخوێندەوارەی بەڵێنت پێداوین بۆمان ڕەوانە بکەیت لەکۆتا ڕشتەی پێغەمبەرایەتیداو بەحەقی ڕاستێتی ئەو داوات لێدەکەین سەرمان بخەیت). بەڵام کاتێکێش پێغەمبەری خودا نێردرا ئەوا بێ باوەڕبوون پێی، پەروەردگاریش ئەو ئایەتەی دابەزاند.

- هەروەها لەڕێگەیەکی دیکەوە (ابن ابي حاتم) لە(ابن عباس)ەوە دەیگێڕێتەوەو دەفەرموێت: جوولەکەکان دەستپێشخەریو شانازیان دەکرد بەسەر(ئەوس)و(خەزرەج)دا بەوەی شوێن پێغەمبەری دوارشتەی پێغەمبەرایەتی دەکەون، بەڵام کاتێك خوای گەورە ئەو پێغەمبەرەی لەنێو عەرەبدا هەڵبژاردو ڕەوانەی کرد باوەڕیان پێنەهێناو لەقسەکانی پێشووی خۆیان پاشگەزبوونەوە. لەئەنجامدا(معاذ)ی کوڕی(جبل)و (بشر)ی کوڕی(سلمة) پێیان وتن: ئەی گرۆهی جوولەکە گوێڕایەڵی خوا بکەنو بڕوابهێنن، ئێوە پێش ناردنی محەممەد(ﷺ) ئێمەتان بەمحەممەد دەترساند، لەکاتێکدا ئێمە هاوەڵمان بۆ خوا دانابوو،هەروەها باسی سیفەتەکانی ئەو-

قُلْ إِن كَانَتْ لَكُمُ ٱلدَّارُ ٱلْآخِرَةُ عِندَ ٱللَّهِ خَالِصَةً مِّن دُونِ ٱلنَّاسِ فَتَمَنَّوُا۟ ٱلْمَوْتَ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٩٤﴾ وَلَن يَتَمَنَّوْهُ أَبَدًۢا بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ ۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌۢ بِٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٩٥﴾ وَلَتَجِدَنَّهُمْ أَحْرَصَ ٱلنَّاسِ عَلَىٰ حَيَوٰةٍ وَمِنَ ٱلَّذِينَ أَشْرَكُوا۟ ۚ يَوَدُّ أَحَدُهُمْ لَوْ يُعَمَّرُ أَلْفَ سَنَةٍ وَمَا هُوَ بِمُزَحْزِحِهِۦ مِنَ ٱلْعَذَابِ أَن يُعَمَّرَ ۗ وَٱللَّهُ بَصِيرٌۢ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾ قُلْ مَن كَانَ عَدُوًّا لِّجِبْرِيلَ فَإِنَّهُۥ نَزَّلَهُۥ عَلَىٰ قَلْبِكَ بِإِذْنِ ٱللَّهِ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى وَبُشْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٩٧﴾ مَن كَانَ عَدُوًّا لِّلَّهِ وَمَلَٰٓئِكَتِهِۦ وَرُسُلِهِۦ وَجِبْرِيلَ وَمِيكَىٰلَ فَإِنَّ ٱللَّهَ عَدُوٌّ لِّلْكَٰفِرِينَ ﴿٩٨﴾ وَلَقَدْ أَنزَلْنَآ إِلَيْكَ ءَايَٰتٍۭ بَيِّنَٰتٍ ۖ وَمَا يَكْفُرُ بِهَآ إِلَّا ٱلْفَٰسِقُونَ ﴿٩٩﴾ أَوَكُلَّمَا عَٰهَدُوا۟ عَهْدًا نَّبَذَهُۥ فَرِيقٌ مِّنْهُم ۚ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠٠﴾ وَلَمَّا جَآءَهُمْ رَسُولٌ مِّنْ عِندِ ٱللَّهِ مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَهُمْ نَبَذَ فَرِيقٌ مِّنَ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْكِتَٰبَ كِتَٰبَ ٱللَّهِ وَرَآءَ ظُهُورِهِمْ كَأَنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٠١﴾

[٩٤]﴿خالصه﴾:تایبەتە بەئێوەو کەس هاوبەش نی‌یە لەگەڵتاندا. [٩٦]﴿احرص الناس﴾:سوورترین کەس.﴿علی حیاة﴾:لەسەر ژیانی دنیا. ﴿یعمر﴾:تەمەن درێژ بێت و زۆر بژی. ﴿بمزحزحه﴾:دوورخستنەوەو لاخستنی.[٩٩]﴿بینات﴾:ئەوئایەت و نیشانانەی کەبەڵگەن لەسەر ڕاستی پێغەمبەر(د.خ).[١٠٠]﴿نبذه﴾: فرێی‌داو وەلای نا.

*پێغەمبەری خودا(ﷺ) دەفەرموێت: جوبرەئیل(روح القدس) نیگای بۆهێنام و پی‌ی ڕاگەیاندم: هیچ نەفسێك نامرێت و گیان ناسپێرێت هەتا ئەجەلی نەیەت و تەواو ڕزق و ڕۆزی خۆی نەخوات، بۆیە گوێڕایەڵی خودابکەن و بەجوانترین شێوە دوعاو پاڕانەوە بکەن) (واتە بەسۆزو ملکەچی‌یەوە بەکوڵ بپارێنەوە). [(ابو نعیم) لە(الحلیة)دا گێڕاویەتیەوە].

-پێغەمبەرەتان بۆ دەکردین؛ لەوەلامدا (سلام)ی کوڕی((مشکم) کەیەکێك بوو لەپیاوانی (بني النظیر)وتی: شتێکی وای نەهێناوە تا پی‌ی بیناسینەوە ئەو پێغەمبەرەیە، ئەم (محمد)ەش ئەومنی‌یە بۆمان باسکردن، سەبارەت بەمەش ئایەتی:﴿وَلَمَّا جَاءَهُمْ كِتَابٌ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ﴾دابەزی.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٩٤):﴿قُلْ إِنْ كَانَتْ لَكُمُ الدَّارُ الْآخِرَةُ عِنْدَ اللَّهِ خَالِصَةً مِنْ دُونِ النَّاسِ﴾ ئایەتەکە:

- لە(ابي العالیه)وە دەگێڕنەوە فەرموویەتی:جوولەکەکان وتویانە:ئەوەی جوولەکە نەبێت ناچێتە بەهەشتەوە، پەروەردگاریش ئەم ئایەتەی دابەزاند:﴿ قُلْ إِنْ كَانَتْ لَكُمُ الدَّارُ الْآخِرَةُ عِنْدَ اللَّهِ خَالِصَةً مِنْ دُونِ النَّاسِ﴾ئایەتەکە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٩٧):﴿قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِجِبْرِيلَ﴾ئایەتەکە:

- پێشەوا (بوخاری) لە(انس)ەوە دەگێڕێتەوە دەڵێت: (عبدالله)ی کوڕی(سلام) هەواڵی ناردنی پێغەمبەری خوای بیست و لەوکاتەدا لەباخێك دابوو بەروبوومەکەی دەچنیەوە، هاتە لای پێغەمبەر(ﷺ)و وتی: من سێ پرسیارت لێدەکەم هیچ کەس نایزانێت مەگەر ئەو کەسە پێغەمبەر بێت؛ نیشانەی هەستانی قیامەت چی‌یەو؟، یەکەم خواردنی بەهەشتیەکان چی‌یەو؟، چی منداڵ دادەبڕێت لەدایك و باوکی؟، پێغەمبەری خوداش(ﷺ) فەرمووی: پێشتر جوبرەئیل پی‌ی -

وَٱتَّبَعُواْ مَا تَتْلُواْ ٱلشَّيَٰطِينُ عَلَىٰ مُلْكِ سُلَيْمَٰنَۖ وَمَا كَفَرَ سُلَيْمَٰنُ وَلَٰكِنَّ ٱلشَّيَٰطِينَ كَفَرُواْ يُعَلِّمُونَ ٱلنَّاسَ ٱلسِّحْرَ وَمَآ أُنزِلَ عَلَى ٱلْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَٰرُوتَ وَمَٰرُوتَۚ وَمَا يُعَلِّمَانِ مِنْ أَحَدٍ حَتَّىٰ يَقُولَآ إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْۖ فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِۦ بَيْنَ ٱلْمَرْءِ وَزَوْجِهِۦۚ وَمَا هُم بِضَآرِّينَ بِهِۦ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا بِإِذْنِ ٱللَّهِۚ وَيَتَعَلَّمُونَ مَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنفَعُهُمْۚ وَلَقَدْ عَلِمُواْ لَمَنِ ٱشْتَرَىٰهُ مَا لَهُۥ فِي ٱلْءَاخِرَةِ مِنْ خَلَٰقٍۚ وَلَبِئْسَ مَا شَرَوْاْ بِهِۦٓ أَنفُسَهُمْۚ لَوْ كَانُواْ يَعْلَمُونَ ١٠٢ وَلَوْ أَنَّهُمْ ءَامَنُواْ وَٱتَّقَوْاْ لَمَثُوبَةٌ مِّنْ عِندِ ٱللَّهِ خَيْرٌۖ لَّوْ كَانُواْ يَعْلَمُونَ ١٠٣ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَقُولُواْ رَٰعِنَا وَقُولُواْ ٱنظُرْنَا وَٱسْمَعُواْۗ وَلِلْكَٰفِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ ١٠٤ مَّا يَوَدُّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ مِنْ أَهْلِ ٱلْكِتَٰبِ وَلَا ٱلْمُشْرِكِينَ أَن يُنَزَّلَ عَلَيْكُم مِّنْ خَيْرٍ مِّن رَّبِّكُمْۗ وَٱللَّهُ يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِۦ مَن يَشَآءُۚ وَٱللَّهُ ذُو ٱلْفَضْلِ ٱلْعَظِيمِ ١٠٥

[١٠٢] ﴿تتلـوا الشـياطين﴾: دەیلێن و هەڵیدەبەستن. ﴿مُلْكِ سُليمان﴾: مولْكی (سـلێمان) (سەلامی خوای لێبێت). ﴿السّحر﴾: ئەوكارەیە كەهەندێ لەمرۆڤە نەفس پیسەكان دەیكەن و كاریگەری هەیە لەسەر كەسانیتر بەشێوەیەكی ناڕاستەوخۆ. ﴿بابل﴾: شارێكە لەعێراق سیحری زۆر تیادەكرا. ﴿هاروت وماروت﴾: ئەو دووفریشتەیەن كەخوای گەورە ناردنی تاكو خەڵكی فێری ناسینی جادووگەری بكەن. ﴿فتنة﴾: بەڵاو تاقیكردنەوە. ﴿فلا تكْفر﴾: جادوو فێرمەبە، باوەڕپێشت وانەبێ كەڕاستە، چونكە بێباوەڕدەبی. ﴿يفرقون﴾: جیاوازی دەخەنە نێوان. ﴿اشتراه﴾: وەریگرت و كاری پێ كرد. ﴿خَلاق﴾: پشك. ﴿شروا به﴾: نەفسیان پێ‌فرۆشت. [١٠٣] ﴿لمثوبة﴾: لەبەر خێرو پاداشتێكی گەورە. [١٠٤] ﴿راعنا﴾: دڵمان ڕاگیربكە. ((ئەم دەستەواژەیە جولەكەكان بەكاریان هێنا بۆ تانەدان و بەكەم سەیر كردنی پێغەمبەری‌خوا)(د.خ). ﴿انظرنا﴾: مۆڵەتمان بدەو پەلەمان لێ‌مەكەو ڕوونی بكەرەوە بۆمان و تێمان بگەیەنە. [١٠٥] ﴿يود﴾: حەزدەكات.

* پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((خۆتان لە حەوت گوناهی گەورە بپارێزن: (كە مرۆڤ تیادەبەن) هاوەڵانیش وتیان: ئەو گوناهانە چین ئەی پێغەمبەری خوا؟ فەرمووی: (هاوەڵ پەیداكردن بۆ خواو، جادوو، كوشتنی مرۆڤ بەهەوانتەو ناهەق و، خواردنی ماڵی هەتیوو، پشت هەڵكردن لەرۆژی بەیەك گەیشتن لەگەڵ دوژمندا[واتە هەڵهاتن لەگەرمەی جەنگدا]و لەگەڵ تۆمەتباركردنی ئافرەتانی داوێن پاك [بەداوێن پیسی]؛ئەو ئافرەتە باوەڕدارە بێ‌ئاگایانەی ئاگایان نی‌یە بەسەر ئەو تۆمەتەوە)). [متفق علیه].

-ڕاگەیاندم؛ (عبدالله) بەسەرسامی‌یەوە وتی: جوبرەئیل؟ پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: بەڵێ.(عبدالله) وتی: جوبرەئیل فریشتەیەكی دوژمنی جوولەكەیە، ئنجا پێغەمبەری خودا(ﷺ) ئەم ئایەتەی خوێندەوە:﴿قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَى قَلْبِكَ﴾. سەبارەت بەم ئایەتە شێخی ئیسلام(ابن حجر) لە(فتح الباري)دا دەڵێت: ڕواڵەتی دەقەكە ئەوە دەردەخات پێغەمبەر(ﷺ) ئەم ئایەتەی=

الجزء الأول — سورة البقرة

﴿مَا نَنسَخْ مِنْ ءَايَةٍ أَوْ نُنسِهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِّنْهَآ أَوْ مِثْلِهَآ ۗ أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٠٦﴾ أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ ٱللَّهَ لَهُۥ مُلْكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۗ وَمَا لَكُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ مِن وَلِىٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿١٠٧﴾ أَمْ تُرِيدُونَ أَن تَسْـَٔلُوا۟ رَسُولَكُمْ كَمَا سُئِلَ مُوسَىٰ مِن قَبْلُ ۗ وَمَن يَتَبَدَّلِ ٱلْكُفْرَ بِٱلْإِيمَٰنِ فَقَدْ ضَلَّ سَوَآءَ ٱلسَّبِيلِ ﴿١٠٨﴾ وَدَّ كَثِيرٌ مِّنْ أَهْلِ ٱلْكِتَٰبِ لَوْ يَرُدُّونَكُم مِّنۢ بَعْدِ إِيمَٰنِكُمْ كُفَّارًا حَسَدًا مِّنْ عِندِ أَنفُسِهِم مِّنۢ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ ٱلْحَقُّ ۖ فَٱعْفُوا۟ وَٱصْفَحُوا۟ حَتَّىٰ يَأْتِىَ ٱللَّهُ بِأَمْرِهِۦٓ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٠٩﴾ وَأَقِيمُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُوا۟ ٱلزَّكَوٰةَ ۚ وَمَا تُقَدِّمُوا۟ لِأَنفُسِكُم مِّنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِندَ ٱللَّهِ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿١١٠﴾ وَقَالُوا۟ لَن يَدْخُلَ ٱلْجَنَّةَ إِلَّا مَن كَانَ هُودًا أَوْ نَصَٰرَىٰ ۗ تِلْكَ أَمَانِيُّهُمْ ۗ قُلْ هَاتُوا۟ بُرْهَٰنَكُمْ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿١١١﴾ بَلَىٰ مَنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُۥ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَلَهُۥٓ أَجْرُهُۥ عِندَ رَبِّهِۦ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١١٢﴾

[١٠٦]﴿مانسخ﴾: نایسڕینەوە. ﴿ننسها﴾: لەدڵەکاندا دەیسڕینەوەو لەبیری خەڵکی دەبەینەوە. ﴿بخير منها﴾: باشترو ئاسانترلەو. [١٠٧]﴿ولي﴾: فریادڕەس(ئەو هاوڕێیەیە کەزیان لەهاوڕێکەی دووردەخاتەوە بەچاکی). ﴿نصير﴾: پشتیوان (ئەوپشتگیرو یاریدەدەرەیە خراپە لەهاوڕێکەی دووردەخاتەوە بەهۆی هێزو دەسەڵاتیەوە). [١٠٨]﴿يتبدل الكفر بالإيمان﴾: بێباوەڕی هەڵدەبژێرێت بەسەر باوەڕداریدا. ﴿سواء السبيل﴾: ڕێگای ڕاست. [١٠٩]﴿ودّ﴾: ئومێدەواربوو. ﴿يردونكم﴾: بتانگێڕنەوە بۆ بێباوەڕی. ﴿فاعفوا﴾: چاوپۆشی لەدوژمنایەتیو حەسوودی بردنیان بکەن. ﴿واصفحوا﴾: واز لەسەرزەنشت کردنیان بهێنن. [١١١]﴿أمانيهم﴾: ئارەزووە پووچەکانیان کەداخوازیان دەکرد لەخوای گەورە بێئەوەی شایستە بن. ﴿برهانكم﴾: بەڵگەکانتان. [١١٢]﴿أسلم وجهه﴾: دڵسۆزبێتو خۆی یەکلایی بکاتەوە بۆ خوای گەورە.

* پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((وازبێنن لەزۆر پرسیارکردن ؛ نەتەوەکانی پێش ئێوە بەهۆی پرسیار زۆریی‌و جیاوازیان بەرامبەر پێغەمبەرانیان تیاچوون، بۆیە هەرکات فەرمانم پێکردن ئەوا بەپێی توانای خۆتان جێبەجێی بکەن، خۆئەگەر ڕێگریشم لێکردن هەرزوو دەست هەڵبگرن‌و وازبهێنن)، [(رواه مسلم)].

-بۆ جوولەکەکان خوێندۆتەوەو ئیتر واپێویست ناکات بڵێن لەوکاتە دابەزیووە. ئنجا دەڵێت: پشتگیری ئەم ڕایەش ئەو چیرۆکەی(عبدالله)ی کوڕی(سلام)ەو (احمد)و (ترمذي)و (نسائي) دەگێڕنەوە لە(ابن عباس)ەوە فەرموویەتی جوولەکەکان هاتن بۆلای پێغەمبەر(ﷺ)و وتیان: (ابا قاسم) ئێمە دەربەق بەپێنج مەسەلە پرسیارت لێدەکەین، ئەگەر پێمان ڕابگەیەنیت ئەوسا بڕوات پێدەهێنین‌و گەواهی پێغەمبەرایەتیت بۆ دەدەین، ئنجا فەرموودەکەی گێڕایەوە، لەمیانەی ئایەتەکەشدا پرسیاریان لێکرد لەبارەی: ئەوەی ئیسرائیل لەخۆی حەرام کردووەو، لەبارەی -

وَقَالَتِ ٱلۡيَهُودُ لَيۡسَتِ ٱلنَّصَٰرَىٰ عَلَىٰ شَيۡءٖ وَقَالَتِ ٱلنَّصَٰرَىٰ لَيۡسَتِ ٱلۡيَهُودُ عَلَىٰ شَيۡءٖ وَهُمۡ يَتۡلُونَ ٱلۡكِتَٰبَۗ كَذَٰلِكَ قَالَ ٱلَّذِينَ لَا يَعۡلَمُونَ مِثۡلَ قَوۡلِهِمۡۚ فَٱللَّهُ يَحۡكُمُ بَيۡنَهُمۡ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ فِيمَا كَانُواْ فِيهِ يَخۡتَلِفُونَ ١١٣ وَمَنۡ أَظۡلَمُ مِمَّن مَّنَعَ مَسَٰجِدَ ٱللَّهِ أَن يُذۡكَرَ فِيهَا ٱسۡمُهُۥ وَسَعَىٰ فِي خَرَابِهَآۚ أُوْلَٰٓئِكَ مَا كَانَ لَهُمۡ أَن يَدۡخُلُوهَآ إِلَّا خَآئِفِينَۚ لَهُمۡ فِي ٱلدُّنۡيَا خِزۡيٞ وَلَهُمۡ فِي ٱلۡأٓخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٞ ١١٤ وَلِلَّهِ ٱلۡمَشۡرِقُ وَٱلۡمَغۡرِبُۚ فَأَيۡنَمَا تُوَلُّواْ فَثَمَّ وَجۡهُ ٱللَّهِۚ إِنَّ ٱللَّهَ وَٰسِعٌ عَلِيمٞ ١١٥ وَقَالُواْ ٱتَّخَذَ ٱللَّهُ وَلَدٗاۗ سُبۡحَٰنَهُۥۖ بَل لَّهُۥ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۖ كُلّٞ لَّهُۥ قَٰنِتُونَ ١١٦ بَدِيعُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۖ وَإِذَا قَضَىٰٓ أَمۡرٗا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُۥ كُن فَيَكُونُ ١١٧ وَقَالَ ٱلَّذِينَ لَا يَعۡلَمُونَ لَوۡلَا يُكَلِّمُنَا ٱللَّهُ أَوۡ تَأۡتِينَآ ءَايَةٞۗ كَذَٰلِكَ قَالَ ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِهِم مِّثۡلَ قَوۡلِهِمۡۘ تَشَٰبَهَتۡ قُلُوبُهُمۡۗ قَدۡ بَيَّنَّا ٱلۡأٓيَٰتِ لِقَوۡمٖ يُوقِنُونَ ١١٨ إِنَّآ أَرۡسَلۡنَٰكَ بِٱلۡحَقِّ بَشِيرٗا وَنَذِيرٗاۖ وَلَا تُسۡـَٔلُ عَنۡ أَصۡحَٰبِ ٱلۡجَحِيمِ ١١٩

[١١٣] ﴿على شيء﴾: لەسەر ئایینێك نین پشتی پێ ببەسترێت. ﴿يتلون الكتاب﴾: تەورات و ئینجیل دەخوێننەوە. ﴿والذين لايعلمون﴾: ئەوانەی هیچ نازانن. (مەبەستی عەرەبە بتپەرستەکانە). [١١٤] ﴿مساجد الله﴾: هەموو ئەو شوێنانەی خواپەرستی تێدا دەکرێت. ﴿خرابها﴾: ڕوخاندن و وێرانکردنی. ﴿خزي﴾: سەرشۆڕیی. [١١٥] ﴿فأينما تولوا﴾: ڕوو لەهەرلایەك بکەن. ﴿فثمّ وجهُ الله﴾: ئەوجێیەی خوای گەورە ڕازی‌یە ڕووی تێبکەن و فەرمانی پێداوە. ﴿واسع﴾: بەخشین و ڕێکخستنی کاروباری هەموو لایەکی گرتۆتەوە. [١١٦] ﴿سُبْحانَهُ﴾: خوا پاك و بێگەردە لەوشتانەی شایستەی ئەو نی‌یەو ئەستەمە لەو وەچە پەیدا ببێ. ﴿قانتون﴾: بیسەرو گوێڕایەڵن و دان بەبەندایەتی بۆ ئەودا دەنێن. [١١٧] ﴿بديع السموات﴾: بەدیهێنەرو داڕێژەری ئاسمان و زەوی لەسەر شێوەیەکی بێ وێنە. ﴿قضى أمرا﴾: ویستی شتێکی هەبوو. ﴿كن﴾: ببە. ﴿فيكون﴾: دەبێت. [١١٨] ﴿تشابهت﴾: وەك یەك وەهان. [١١٩] ﴿بشيرا﴾: مژدەدەر بەشتێکی ڕاست و دڵخۆشکار. ﴿نذيرا﴾: هەواڵدەر بەشتێکی ترسێنەر (بۆ ئەوەی خۆپەنا بدرێت لێی). ﴿أصحاب الجحيم﴾: دۆزەخی‌یەکان.

-نیشانەی پێغەمبەر(ﷺ)و، دەنگی هەورە برووسکەو، دروست بوونی ئێرومێ لەڕەحمی ئافرەتداو، دواتر لەبارەی ئەو فریشتەیەی هەواڵی ئاسمان دەهێنێت، تالەکۆتایی‌دا وتیان: دەباشە باسی هاوەڵەکەتمان بۆبکە؟ پێغەمبەری خواش(ﷺ) فەرمووی: جوبرەئیل، ئەوانیش بەسەرسامی‌یەوە وتیان: جوبرەئیل دوژمنی ئێمەیە شەڕو کوشتارو سزامان بۆ نازڵ دەکات! ئەگەر بتگوتایە میکائیل کەڕەحمەت و سۆزو بەزەی و باران دەبارێنێ ئەوا باشتربوو، ئنجا ئەو ئایەتە هاتە خوارەوە.

- (شعبی)لە(عمر)ەوە(ﷺ)دەگێڕێتەوە: (عمر)دەهاتەلای جوولەکەکان وگوێی لەتەورات دەگرت، سەری سووڕدەما چۆن گوتەکانی قورئان پڕاوپڕ بەڕاست و دروستی هاتووە، تاڕۆژێك -

وَلَن تَرۡضَىٰ عَنكَ ٱلۡيَهُودُ وَلَا ٱلنَّصَٰرَىٰ حَتَّىٰ تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمۡۗ قُلۡ إِنَّ هُدَى ٱللَّهِ هُوَ ٱلۡهُدَىٰۗ وَلَئِنِ ٱتَّبَعۡتَ أَهۡوَآءَهُم بَعۡدَ ٱلَّذِي جَآءَكَ مِنَ ٱلۡعِلۡمِ مَا لَكَ مِنَ ٱللَّهِ مِن وَلِيّٖ وَلَا نَصِيرٍ ١٢٠ ٱلَّذِينَ ءَاتَيۡنَٰهُمُ ٱلۡكِتَٰبَ يَتۡلُونَهُۥ حَقَّ تِلَاوَتِهِۦٓ أُوْلَٰٓئِكَ يُؤۡمِنُونَ بِهِۦۗ وَمَن يَكۡفُرۡ بِهِۦ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡخَٰسِرُونَ ١٢١ يَٰبَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ ٱذۡكُرُواْ نِعۡمَتِيَ ٱلَّتِيٓ أَنۡعَمۡتُ عَلَيۡكُمۡ وَأَنِّي فَضَّلۡتُكُمۡ عَلَى ٱلۡعَٰلَمِينَ ١٢٢ وَٱتَّقُواْ يَوۡمٗا لَّا تَجۡزِي نَفۡسٌ عَن نَّفۡسٖ شَيۡـٔٗا وَلَا يُقۡبَلُ مِنۡهَا عَدۡلٞ وَلَا تَنفَعُهَا شَفَٰعَةٞ وَلَا هُمۡ يُنصَرُونَ ١٢٣ ۞وَإِذِ ٱبۡتَلَىٰٓ إِبۡرَٰهِـۧمَ رَبُّهُۥ بِكَلِمَٰتٖ فَأَتَمَّهُنَّۖ قَالَ إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامٗاۖ قَالَ وَمِن ذُرِّيَّتِيۖ قَالَ لَا يَنَالُ عَهۡدِي ٱلظَّٰلِمِينَ ١٢٤ وَإِذۡ جَعَلۡنَا ٱلۡبَيۡتَ مَثَابَةٗ لِّلنَّاسِ وَأَمۡنٗا وَٱتَّخِذُواْ مِن مَّقَامِ إِبۡرَٰهِـۧمَ مُصَلّٗىۖ وَعَهِدۡنَآ إِلَىٰٓ إِبۡرَٰهِـۧمَ وَإِسۡمَٰعِيلَ أَن طَهِّرَا بَيۡتِيَ لِلطَّآئِفِينَ وَٱلۡعَٰكِفِينَ وَٱلرُّكَّعِ ٱلسُّجُودِ ١٢٥ وَإِذۡ قَالَ إِبۡرَٰهِـۧمُ رَبِّ ٱجۡعَلۡ هَٰذَا بَلَدًا ءَامِنٗا وَٱرۡزُقۡ أَهۡلَهُۥ مِنَ ٱلثَّمَرَٰتِ مَنۡ ءَامَنَ مِنۡهُم بِٱللَّهِ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِۚ قَالَ وَمَن كَفَرَ فَأُمَتِّعُهُۥ قَلِيلٗا ثُمَّ أَضۡطَرُّهُۥٓ إِلَىٰ عَذَابِ ٱلنَّارِۖ وَبِئۡسَ ٱلۡمَصِيرُ ١٢٦

[١٢٠] ﴿تتبع ملتهم﴾:واز لەئیسلام بهێنێت و شوێنی ئایینی ئەوان بکەوێت. [١٢١] ﴿يتلونه حق تلاوته﴾: وەك پێویست دەیخوێننەوە (بەتێگەیشتن وکارپێکردنیەوە). [١٢٢] ﴿العالمين﴾:مەبەست زانای سەردەمەکەیانە. [١٢٣] ﴿لاتجزي نفس﴾:هیچ نەفسێك ناتوانێت لەبری نەفسێکی تر بێت. ﴿ولا يقبل منها عدل﴾: بەرامبەری لێ وەرناگیرێ. [١٢٤] ﴿بكلمات﴾:فەرمان و قەدەغەکردن. ﴿فاتمهن﴾:جێبەجێی کرد بەشێوەیەکی تەواو. ﴿اماما﴾: پێشەنگ. ﴿لاينال﴾:بەری ناکەوێت. [١٢٥] ﴿البيت﴾:کەعبە. ﴿مثابة﴾: جێگەی کۆبوونەوەو شوێنی پاداشت و خێر. ﴿امنا﴾:شوێنێکی هێمن و ئاسایشە بۆ بێنەوایان. ﴿مقام ابراهيم﴾:ئەو بەردەیە ئیبراهیم سەلامی خوای لێبێت لەسەری وەستابوو لەکاتی دروستکردنی دیواری کەعبەدا. ﴿عهدنا﴾:رامان سپاردو فەرمانماندا. ﴿طهرا﴾:پاکی بکەرەوە. (لەهەموو پیسایی‌یەکی مادی و مەعنەوی کەوا پیرۆزی ئەو شوێنە کەم بکاتەوە). ﴿بيتي﴾:کەعبەی ماڵی خوا. ﴿الطائفين﴾:ئەوانەی دەسووڕێنەوە بەدەوری کەعبەدا. ﴿والعاكفين﴾:ئەوانەی لەوێ دەمێننەوەو لێیەوە نزیکن. [١٢٦] ﴿امتعه﴾: ڕزق و ڕۆزی دەدەم لەژیانیدا. ﴿اضطره﴾:ناچاری دەکەین.

-پێغەمبەری خوا(ﷺ) بەلایاندا تێپەڕی و (عمر) وتی: تووخوا دەزانن (محمد)(ﷺ) فرستادەی پەروەردگارە؟یەکێك لەزاناکانیان لەوەڵامدا وتی: بەڵێ! دەزانین پێغەمبەری خوایە، عومەریش وتی: ئەی بۆچی شوێنی ناکەون؟ وتیان: پرسیارمان لێکرد: کێ سرووشت(نیگا)ت بۆ دەهێنێ وتی: جوبرەئیلی دوژمنمان، ئەو جوبرەئیلەی شەڕو ئاژاوەو وێرانکاری دەبارێنێ!. عومەریش لێی پرسی: ئەی لای ئێوە کام فریشتە بەرپرسی نیگایە؟ وتیان: (میکائیل)، باران و سۆزوبەرەزەیی دەهێنێتە خوارەوە، ئنجا عومەر پرسی لێی: ئەی باشە ئەم دوو فریشتەیە -

وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَٰهِـۧمُ ٱلْقَوَاعِدَ مِنَ ٱلْبَيْتِ وَإِسْمَـٰعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّآ إِنَّكَ أَنتَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْعَلِيمُ ﴿١٢٧﴾ رَبَّنَا وَٱجْعَلْنَا مُسْلِمَيْنِ لَكَ وَمِن ذُرِّيَّتِنَآ أُمَّةً مُّسْلِمَةً لَّكَ وَأَرِنَا مَنَاسِكَنَا وَتُبْ عَلَيْنَآ إِنَّكَ أَنتَ ٱلتَّوَّابُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١٢٨﴾ رَبَّنَا وَٱبْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِّنْهُمْ يَتْلُوا۟ عَلَيْهِمْ ءَايَـٰتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ ٱلْكِتَـٰبَ وَٱلْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْ إِنَّكَ أَنتَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿١٢٩﴾ وَمَن يَرْغَبُ عَن مِّلَّةِ إِبْرَٰهِـۧمَ إِلَّا مَن سَفِهَ نَفْسَهُۥ وَلَقَدِ ٱصْطَفَيْنَـٰهُ فِى ٱلدُّنْيَا وَإِنَّهُۥ فِى ٱلْـَٔاخِرَةِ لَمِنَ ٱلصَّـٰلِحِينَ ﴿١٣٠﴾ إِذْ قَالَ لَهُۥ رَبُّهُۥٓ أَسْلِمْ قَالَ أَسْلَمْتُ لِرَبِّ ٱلْعَـٰلَمِينَ ﴿١٣١﴾ وَوَصَّىٰ بِهَآ إِبْرَٰهِـۧمُ بَنِيهِ وَيَعْقُوبُ يَـٰبَنِىَّ إِنَّ ٱللَّهَ ٱصْطَفَىٰ لَكُمُ ٱلدِّينَ فَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُم مُّسْلِمُونَ ﴿١٣٢﴾ أَمْ كُنتُمْ شُهَدَآءَ إِذْ حَضَرَ يَعْقُوبَ ٱلْمَوْتُ إِذْ قَالَ لِبَنِيهِ مَا تَعْبُدُونَ مِنۢ بَعْدِى قَالُوا۟ نَعْبُدُ إِلَـٰهَكَ وَإِلَـٰهَ ءَابَآئِكَ إِبْرَٰهِـۧمَ وَإِسْمَـٰعِيلَ وَإِسْحَـٰقَ إِلَـٰهًا وَٰحِدًا وَنَحْنُ لَهُۥ مُسْلِمُونَ ﴿١٣٣﴾ تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُم مَّا كَسَبْتُمْ وَلَا تُسْـَٔلُونَ عَمَّا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿١٣٤﴾

[١٢٧] ﴿القواعد﴾: بناغەو ڕێساکان. [١٢٨] ﴿مُسلِمَينِ لَكَ﴾: یەکتاپەرستو دڵسۆزو گوێڕایەڵو گەردن کەچین بۆت. ﴿ومن ذريتنا﴾: نەوەکانیشمان. ﴿أمة﴾: کۆمەڵێك. ﴿أرنا مناسكنا﴾: فێری ڕێو ڕەسمی بەندایەتی یەکانمان بکە (لەحەج و بەندایەتی یەکانی تریش). [١٢٩] ﴿الحِكمَة﴾: دانایی (پێکاندن لەوتەو کرداری بەجێ یان سوننەتی پێغەمبەر)(د .خ). ﴿يُزَكيهم﴾: پاکیان بکاتەوە لەهاوەڵ پەیداکردنو سەرپێچیکردنو ڕەوشتە نزمەکان. [١٣٠] ﴿يَرغَبُ عَنْ﴾: پشت هەڵبکاتو لێی لابدات. ﴿سفه نفسه﴾: سوکایەتی پێبکاتو بەکەمی دابنێ. ﴿أصطفيْناه﴾: هەڵمانبژارد. [١٣١] ﴿أسْلِم﴾: ملکەچبە بۆ خوای گەورەو بەدڵسۆزیەوە دینداری بکە. [١٣٢] ﴿اصطفى لكُمْ الدين﴾: ئایینی ئیسلامی بۆ هەڵبژاردوون. [١٣٣] ﴿شُهَداءَ﴾: ئاگاداربوون یا ئامادەبوون. ﴿حَضرَ﴾: نیشانەکانی سەرەمەرگ دەرکەوت. [١٣٤] ﴿خلتْ﴾: ڕۆیشت.

-لای خوا پلەوپایەیان چۆنە؟ وتیان: یەکێکیان لای ڕاستو ئەوی دیکەش لای چەپی. عومەریش(ﷺ) فەرموی: لایەق نی یە هیچ کام لە (جوبرەئیل)و(میکائیل) دژایەتی یەکتری بکەن. خۆنەگەر (جوبرەئیل) دوژمنی (میکائیل) بێت ئەوا ناگونجێت(میکائیل) دۆستایەتی ببەستێت لەگەڵ یەکێکدا کەدژایەتی بکات، منیش بەش بەحاڵی خۆم گەواهی دەدەم ئەو دوو فریشتەیەو پەروەردگار ئاشتی خوازن بۆ ئەوانەی ئاشتیو پارێزراوی هەڵدەبژێرنو، جەنگیش بەرپادەکەن لەگەڵ ئەوانەدا دژایەتیان دەکەن، ئنجا عومەر هاتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) ویستی ئەو گفتوگۆیەی پێڕابگەیەنێت، ئەوەبوو پێغەمبەری خودا (ﷺ) پێی گوت: ئایا ئەو ئایەتانەت پێڕابگەیەنم کەهاتوونەتە خوارەوە؟ عومەریش فەرمووی: بەڵێ ئەی پێغەمبەری خوا، ئەوسا پێغەمبەر(ﷺ) ئەم ئایەتەی خوێندەوە: ﴿من كان عدواً لجبريل﴾ تاگەیشتە ﴿الكافرين﴾ئەوجا عومەر وتی: سوێندبێت بەخوا ئەی پێغەمبەری خوا، لەلای جوولەکەکانەوە هاتم تا ئەوەت پێڕابگەیەنم چی لەنێوان منو ئەواندا گوزەرا، بەڵام پەروەردگار پێش من کەوت.(سەنەدی ئەم ڕووداوەش تا شەعبی صحیح)ە.

وَقَالُوا كُونُوا هُودًا أَوْ نَصَارَىٰ تَهْتَدُوا ۗ قُلْ بَلْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا ۖ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٣٥﴾ قُولُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنزِلَ إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَمَا أُوتِيَ مُوسَىٰ وَعِيسَىٰ وَمَا أُوتِيَ النَّبِيُّونَ مِن رَّبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِّنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿١٣٦﴾ فَإِنْ آمَنُوا بِمِثْلِ مَا آمَنتُم بِهِ فَقَدِ اهْتَدَوا ۖ وَّإِن تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا هُمْ فِي شِقَاقٍ ۖ فَسَيَكْفِيكَهُمُ اللَّهُ ۚ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١٣٧﴾ صِبْغَةَ اللَّهِ ۖ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ صِبْغَةً ۖ وَنَحْنُ لَهُ عَابِدُونَ ﴿١٣٨﴾ قُلْ أَتُحَاجُّونَنَا فِي اللَّهِ وَهُوَ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ وَلَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُخْلِصُونَ ﴿١٣٩﴾ أَمْ تَقُولُونَ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطَ كَانُوا هُودًا أَوْ نَصَارَىٰ ۗ قُلْ أَأَنتُمْ أَعْلَمُ أَمِ اللَّهُ ۗ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّن كَتَمَ شَهَادَةً عِندَهُ مِنَ اللَّهِ ۗ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٤٠﴾ تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ ۖ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُم مَّا كَسَبْتُمْ ۖ وَلَا تُسْأَلُونَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٤١﴾

[١٣٥]﴿هـوداً﴾:جوولەکەن.﴿ملـة إبراهيم﴾:ئایینی ئیبراهیم.(سەلامی خوای لێبێت).﴿حنيفـاً﴾:لادان لەهەموو بەرنامەو پرۆگرامی ترو هاتن بۆلای بەرنامەی پیرۆزی ئیسلام.
[١٣٦]﴿الاسباط﴾:دوانزە کوڕەکەی یەعقوب (سەلامی خوایان لێبێت).
﴿مُسْلمون﴾:ملکەچ و گوێڕایەڵین.
[١٣٧]﴿في شِقاق﴾:لەجیایی و دووبەرەکی و دژایەتی و بەربەرەکانی و جیاوازیدان.﴿فَسَيَكفيكهُمُ الله﴾:خوای گەورە پێغەمبەرەکەی دەپارێزێت لەدوژمنان.[١٣٨]﴿صِبْغَـةِ الله﴾:ئەو ئایینە بگرن کەخوای گەورە خەڵکی لەسەر دروستکردووە.
[١٣٩]﴿أتحاجّونـا في الله﴾:ئایا بەربەرەکانی و شەڕە قسەمان لەگەڵدا دەکەن لەبارەی ئایینی خواوە.
﴿مخلصـون﴾:دڵسۆزین (لەنیەت و مەبەست کەهەر بەتەنها بۆ زاتی پەروەردگارە).
﴿كتم﴾:شاردیەوە.﴿كسبتْ﴾:بەدەستی هێناوەو کردوویەتی.

- لەلایەکی دیکەوە لە(عبدالرحمن)ی کوڕی(ابی لیلی)ەوە دەگێڕنەوە: جوولەکەیەک چاوی دەکەوێت بە(عمر)ی کوڕی(خەتتاب)و پێی دەڵێت: ئەو (جوبرەئیل)ەی هاوەڵەکەتان باسی دەکات دوژمنی ئێمەیە، (عمر)یش دەڵێت: ﴿من كان عدواً لله وملائكته ورسله وجبريل وميكائيل فان الله عدوه﴾؛ ئەوجا لەسەرزمانی (عمر) نازڵبووە خوارەوە. ئەم فرە ڕێگایانەش بۆگێڕانەوەی هۆکاری دابەزینی ئەم ئایەتە یەک دەگرێت و زیاتر بەهێز دەبن.(ابن جرير) گەواهی داوە لەسەر بەستنی کۆ دەنگیی(اجماع) لەسەر هۆی دابەزینی ئەم ئایەتە.

هۆی دابەزینی ئیەتی(٩٩): ﴿ولقد أنزلنا إليك﴾ (دوونایەت):

لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە فەرموویەتی: (ابن صوريا) بەپێغەمبەری خوای وت: ئەی(محمد)، بەڵگەیەکی وەهات نەهێناوە تا بتناسینەوەو نیشانەیەک بێت لەسەر پێغەمبەرایەتی، ئنجا خوای گەورە ئەم ئایەتەی نازڵکردە خوارەوە:﴿ولقد أنزلنا إليك آيات بينات﴾.

-(مالك)ی کوڕی(صيف) دەڵێت: کاتێک پێغەمبەری خوا(ﷺ) نێرا باس لەو بەڵێن و پەیمانانەکرا کەدابوویان بۆ بڕوا هێنان بەپێغەمبەر(ﷺ) ،ئەوانیش سوێندیان خواردو وتیان: سوێندبێ -

۞ سَيَقُولُ ٱلسُّفَهَآءُ مِنَ ٱلنَّاسِ مَا وَلَّىٰهُمْ عَن قِبْلَتِهِمُ ٱلَّتِى كَانُوا۟ عَلَيْهَا ۚ قُل لِّلَّهِ ٱلْمَشْرِقُ وَٱلْمَغْرِبُ ۚ يَهْدِى مَن يَشَآءُ إِلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿١٤٢﴾ وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَٰكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِّتَكُونُوا۟ شُهَدَآءَ عَلَى ٱلنَّاسِ وَيَكُونَ ٱلرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا ۗ وَمَا جَعَلْنَا ٱلْقِبْلَةَ ٱلَّتِى كُنتَ عَلَيْهَآ إِلَّا لِنَعْلَمَ مَن يَتَّبِعُ ٱلرَّسُولَ مِمَّن يَنقَلِبُ عَلَىٰ عَقِبَيْهِ ۚ وَإِن كَانَتْ لَكَبِيرَةً إِلَّا عَلَى ٱلَّذِينَ هَدَى ٱللَّهُ ۗ وَمَا كَانَ ٱللَّهُ لِيُضِيعَ إِيمَٰنَكُمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ بِٱلنَّاسِ لَرَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿١٤٣﴾ قَدْ نَرَىٰ تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِى ٱلسَّمَآءِ ۖ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَىٰهَا ۚ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ ٱلْمَسْجِدِ ٱلْحَرَامِ ۚ وَحَيْثُ مَا كُنتُمْ فَوَلُّوا۟ وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُۥ ۗ وَإِنَّ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْكِتَٰبَ لَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ ٱلْحَقُّ مِن رَّبِّهِمْ ۗ وَمَا ٱللَّهُ بِغَٰفِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ ﴿١٤٤﴾ وَلَئِنْ أَتَيْتَ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْكِتَٰبَ بِكُلِّ ءَايَةٍ مَّا تَبِعُوا۟ قِبْلَتَكَ ۚ وَمَآ أَنتَ بِتَابِعٍ قِبْلَتَهُمْ ۚ وَمَا بَعْضُهُم بِتَابِعٍ قِبْلَةَ بَعْضٍ ۚ وَلَئِنِ ٱتَّبَعْتَ أَهْوَآءَهُم مِّنۢ بَعْدِ مَا جَآءَكَ مِنَ ٱلْعِلْمِ ۙ إِنَّكَ إِذًا لَّمِنَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٤٥﴾

[١٤٢]﴿السُّفَهاء﴾:گێل.﴿الـتي كـانوا عليـها﴾:بریتیه له(بیت المقدس) کەلەسەرەتادا موسڵمانان کردبوویان بەڕووگەی خۆیان و دواتر فەرمانیان پێکرا ڕوو وەربگێڕن بۆ(کەعبە). ﴿صراط مستقیم﴾:ڕێگەی ڕاست کەئیسلامە.[١٤٣]﴿وسطاً﴾: میانجیگەر.﴿ینقلبُ علی عقِبیه﴾: پاشگەز دەبێتەوە لەئایینی ئیسلام و دەچێتەوە سەرباری جارانی. ﴿لکبیرةً﴾:ئەو ڕوو وەرگێڕانە لەسەر دڵیان گران بوو.﴿إیمانکُم﴾:پاداشتی نوێژەکانتان یان پاداشتی خۆڕاگرتنتان لەسەر باوەڕ. [١٤٤]﴿تقلُّب وجْهك﴾:چاوگێڕانت بەئاسماندا.﴿فلنولینك﴾:ڕووت دەکەینە.﴿قبلة﴾:ئاڕاستەو ڕووگە. ﴿شطرَ﴾:ڕووەوەو..﴿المسجد الحرام﴾:کابەی پیرۆز.﴿اُوتوا الکتاب﴾:جوولەکەو مەسیحییەکان. [١٤٥]﴿آیة﴾:بەڵگەونیشانە.﴿أهوائهُمْ﴾:حەزی دڵیان یاخود ئەوەی نەفس دەیخوازێت و بۆی دەکۆشێت.

-بەخوا پەیمانمان لێوەرنەگیراوە، ئنجا پەروەردگار ئایەتی: ﴿أو کلما عاهدوا﴾ی ناردە خوارەوە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٠٢):﴿واتبعوا ماتتلوا﴾ئایەتەکە:

- له(شهری)ی کوڕی (حوشب)ەوە دەگێڕنەوە: دەڵێت: جوولەکەکان وتیان: تەماشای(محمد) بکەن حەق و ناحەق لەگەڵ یەکدا تێکەڵ دەکات، باسی (سلیمان) دەکات لەگەڵ پێغەمبەراندا، بۆچی (سلیمان) جادوو گەرنەبوو و سواری ڕەشەبا دەبوو؟ خوای گەورەش ئەم ئایەتەی دابەزاند:﴿واتبعوا ماتتلوا الشیاطین﴾ ئایەتەکە..

(ابن ابی حاتم) لە(ابی عالیە)ەوە دەگێڕێتەوەو دەڵێت: جوولەکەکان پرسیاریان دەکرد لەپێغەمبەری خوا(ﷺ) سەبارەت بەهەندێك مەسەلە کەلەتەوراتدا هاتووەو ، هەرکات پرسیارێکیان لێدەکرد ئەوا ئایەت لەسەری دەهاتە خوارەوەو سەرزەنشتی دەکردن،ئەوانیش -

ٱلَّذِينَ ءَاتَيْنَٰهُمُ ٱلْكِتَٰبَ يَعْرِفُونَهُۥ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَآءَهُمْ ۖ وَإِنَّ فَرِيقًا مِّنْهُمْ لَيَكْتُمُونَ ٱلْحَقَّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿١٤٦﴾ ٱلْحَقُّ مِن رَّبِّكَ ۖ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ ٱلْمُمْتَرِينَ ﴿١٤٧﴾ وَلِكُلٍّ وِجْهَةٌ هُوَ مُوَلِّيهَا ۖ فَٱسْتَبِقُوا۟ ٱلْخَيْرَٰتِ ۚ أَيْنَ مَا تَكُونُوا۟ يَأْتِ بِكُمُ ٱللَّهُ جَمِيعًا ۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٤٨﴾ وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ ٱلْمَسْجِدِ ٱلْحَرَامِ ۖ وَإِنَّهُۥ لَلْحَقُّ مِن رَّبِّكَ ۗ وَمَا ٱللَّهُ بِغَٰفِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٤٩﴾ وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ ٱلْمَسْجِدِ ٱلْحَرَامِ ۚ وَحَيْثُ مَا كُنتُمْ فَوَلُّوا۟ وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُۥ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّةٌ إِلَّا ٱلَّذِينَ ظَلَمُوا۟ مِنْهُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَٱخْشَوْنِى وَلِأُتِمَّ نِعْمَتِى عَلَيْكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٥٠﴾ كَمَآ أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولًا مِّنكُمْ يَتْلُوا۟ عَلَيْكُمْ ءَايَٰتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ ٱلْكِتَٰبَ وَٱلْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا۟ تَعْلَمُونَ ﴿١٥١﴾ فَٱذْكُرُونِىٓ أَذْكُرْكُمْ وَٱشْكُرُوا۟ لِى وَلَا تَكْفُرُونِ ﴿١٥٢﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱسْتَعِينُوا۟ بِٱلصَّبْرِ وَٱلصَّلَوٰةِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلصَّٰبِرِينَ ﴿١٥٣﴾

[١٤٦]﴿يعْرِفُونَهُ﴾: پێغەمبەری خوا محمد.(د .خ) دەناسن(بەو وەسفە دیاریکراوانەی لەلایانە، لەکتێبەکانیاندا). [١٤٧]﴿مُمْتَرِينَ﴾: ئەوانەی گومانیان هەیەو دوودڵن. [١٤٨]﴿لِكُلِّ وِجْهَةٌ﴾هەریەکە لەو کۆمەڵو دەستانە ئاڕاستەیەکیان هەیەو ڕووی تێدەکەن.﴿هُوَ مُوَلِّيهَا﴾: خوای گەورە ڕوویان وەردەگێڕێ بەلایدا.﴿فَاسْتَبِقُوا﴾:دەستپێشخەریو پەلەبکەن.﴿يَأْتِ بِكُمُ اللهُ﴾:پەروەردگار کۆتان دەکاتەوە بۆ لێپرسینەوە لەڕۆژی دواییدا. [١٤٩]﴿لَلْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ﴾:بێگومان کەڕاستی لای پەروەردگاری تۆیە. [١٥٠]﴿حُجَّةٌ﴾: بەڵگە. [١٥١]﴿يَتْلُواْ عَلَيْكُمْ﴾:قورئانتان بۆ دەخوێنێتەوە.﴿وَيُزَكِّيكُمْ﴾: پاکتان دەکاتەوە(لەهاوەڵ پەیداکردنو کردارە ناشیرینەکان).﴿وَيُعَلِّمُكُمْ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ﴾:فێری قورئانو داناییتان دەکات. [١٥٢]﴿فَاذْكُرُونِي﴾:یادم بکەنەوە (بەبەندایەتیو گوێڕایەڵی).﴿أَذْكُرْكُمْ﴾:یادتان دەکەم (بەپاداشتو لێخۆشبوونو ڕازیبوون لێتان).

*پیاوێك هات بۆ خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و پرسی:ئەی پێغەمبەری خوا ؛ ئاخۆ باشترین خێر چیبێت؟ فەرمووی: ((باشترین خێر ئەوەیە خێربکەیت لەکاتی لەش ساغیداو بترسیت لەهەژاری ئومێدەواری دەوڵەمەندی بیتو ، خێروخێرخوازی پشتگوێ نەخەیت بۆ کاتێ ڕۆحت دەگاتە گەروو ئەوجا بڵێی:ئەوەندەم ئەوەندە بۆ فلانو فیسار یان بۆ فلان ئەوەندەم داناوەو بڕیارداوە)). [(متفق عليه)].

-هەرکەئەوەیان بەدیکرد وتیان:ئەم کابرایە شارەزاترە لەئێمە دەرهەق بەوەی بۆمان نازڵبووە، ئنجا پرسیاریان لێکرد لەبارەی جادووەوە دواتر دژایەتیانکردو خوای گەورەش ئەم ئایەتەی ناردە خوارەوە:﴿واتبعوا ما تتلوا الشياطين﴾.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٠٤):﴿يا أيها الذين آمنوا لاتقولوا راعنا﴾ئایەتەکە:

ـ لە(سدی)یەوە دەگێڕنەوە دەڵێت: دووپیاوی جوولەکە (مالك)ی کوڕی(صیف)و (رفاعە)ی کوڕی(زید) کاتێك دەگەیشتن بەپێغەمبەر(ﷺ) پێیان دەگووت: (راعنا) (لەزمانی عیبریدا بۆبەسووك سەیرکردن بەکاردێت) باوەڕدارانیش وایان دەزانی -

وَلَا تَقُولُوا۟ لِمَن يُقْتَلُ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ أَمْوَٰتٌۢ ۚ بَلْ أَحْيَآءٌ وَلَٰكِن لَّا تَشْعُرُونَ ﴿١٥٤﴾ وَلَنَبْلُوَنَّكُم بِشَىْءٍ مِّنَ ٱلْخَوْفِ وَٱلْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ ٱلْأَمْوَٰلِ وَٱلْأَنفُسِ وَٱلثَّمَرَٰتِ ۗ وَبَشِّرِ ٱلصَّٰبِرِينَ ﴿١٥٥﴾ ٱلَّذِينَ إِذَآ أَصَٰبَتْهُم مُّصِيبَةٌ قَالُوٓا۟ إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّآ إِلَيْهِ رَٰجِعُونَ ﴿١٥٦﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَٰتٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ ۖ وَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُهْتَدُونَ ﴿١٥٧﴾ ۞ إِنَّ ٱلصَّفَا وَٱلْمَرْوَةَ مِن شَعَآئِرِ ٱللَّهِ ۖ فَمَنْ حَجَّ ٱلْبَيْتَ أَوِ ٱعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَن يَطَّوَّفَ بِهِمَا ۚ وَمَن تَطَوَّعَ خَيْرًا فَإِنَّ ٱللَّهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ ﴿١٥٨﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَآ أَنزَلْنَا مِنَ ٱلْبَيِّنَٰتِ وَٱلْهُدَىٰ مِنۢ بَعْدِ مَا بَيَّنَّٰهُ لِلنَّاسِ فِى ٱلْكِتَٰبِ ۙ أُو۟لَٰٓئِكَ يَلْعَنُهُمُ ٱللَّهُ وَيَلْعَنُهُمُ ٱللَّٰعِنُونَ ﴿١٥٩﴾ إِلَّا ٱلَّذِينَ تَابُوا۟ وَأَصْلَحُوا۟ وَبَيَّنُوا۟ فَأُو۟لَٰٓئِكَ أَتُوبُ عَلَيْهِمْ ۚ وَأَنَا ٱلتَّوَّابُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١٦٠﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ وَمَاتُوا۟ وَهُمْ كُفَّارٌ أُو۟لَٰٓئِكَ عَلَيْهِمْ لَعْنَةُ ٱللَّهِ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةِ وَٱلنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿١٦١﴾ خَٰلِدِينَ فِيهَا ۖ لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ ٱلْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنظَرُونَ ﴿١٦٢﴾ وَإِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَٰحِدٌ ۖ لَّآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ٱلرَّحْمَٰنُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١٦٣﴾

[١٥٤] ﴿أحياء﴾: ژیانێکی تایبەتی یە چۆنیەتیەکەی تەنها خوای گەورە دەیزانێت. [١٥٥] ﴿لنبلونكم﴾: تاقیتان دەکەینەوە. ﴿الخوف﴾: ترس (پەی بردن بەزیانێك بەهۆیەوە ئازار دەگات بەدڵ). ﴿الجوع﴾: برسێتی (گرانی و دەستنەکەوتنی بژێوی). ﴿نقص من الأموال﴾: کەمبوونی ماڵ و دارایی. ﴿والأنفس﴾: گیانەکان (بەهۆی شەڕکردن و نەخۆشی کوشندەو مردنەوە). ﴿والثمرات﴾: دانەوێڵەو بەروبووم. [١٥٦] ﴿أصابتهم مصيبة﴾: بەڵایەکیان بەسەردابێت. ﴿انا لله﴾: ئێمە بەندەو موڵکی خواین. ﴿اليه راجعون﴾: بۆ لای ئەویش دەگەڕێینەوە. [١٥٧] ﴿صلوات من ربهم﴾: ستایش و گەورەیی و بەزەیی و لێخۆشبوون لەلایەن خواوە. [١٥٨] ﴿الصفا والمروة﴾: دوو تەپۆڵکەن پەیوەستن بەکەعبەوە، (حاجی یەکان لەکاتی حەجدا حەوت جار رادەکەن لەنێوانیاندا). ﴿شعائر الله﴾: نوێژو دوعاو قوربانی. ﴿حج البيت﴾: نیەت و ویستی کەعبەی هەبوو. ﴿اعتمر﴾: سەردانی کەعبەی کرد. ﴿يطوف بهما﴾: بسوڕێ و ڕابکات لەنێوانیاندا. ﴿تطوع﴾: هەستان بە ئەنجامدانی بەندایەتی یەك واجب نەبووبێ لەسەری. [١٥٩] ﴿يكتمون﴾: پەنهانی دەدەن و دەیشارنەوە یا لای دەبەن و شتێکی تر دەخەنە جێی. ﴿الهدى﴾: هەرشتێك ڕێ نیشاندەربێت بۆ خێرو چاکەو هۆشمەندی. ﴿الكتاب﴾: تەورات و ئینجیل. ﴿يلعنهم الله﴾: دووریان دەخاتەوە لەسۆزو بەزەیی. ﴿اللاعنون﴾: فریشتەکان و پێغەمبەران و هەموو خەڵکی. [١٦٠] ﴿أصلحوا﴾: چاکەکارن. ﴿بيّنوا﴾: دەرخستنی ئەوەی شاردوویانەتەوە. ﴿اتوب عليهم﴾: تەوبەیان لێ قەبوڵ دەکەم. [١٦٢] ﴿لايخفف﴾: هەڵناگیرێت لەسەریان. ﴿ينظرون﴾: بواریان پێ نادرێت.

= ئەم دەستەواژەیە بۆ بەمەزن گرتنی پێغەمبەرانەو عەرزی پێغەمبەری خوایانکرد، پەروەردگار لەبارەیەوە ئەم ئایەتەی ناردە خوارەوە: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لاَ تَقُولُوا رَاعِنَا وَقُولُوا انظُرْنَا وَاسْمَعُوا﴾.
ـ لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: (راعنا) بەزمانی عیبری قسەی ناشیرین و سووکە، کاتێکیش گوێیان لەهاوەڵانی بوو بەو دەستەواژەیە بانگی پێغەمبەریان دەکرد =

إِنَّ فِي خَلْقِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَٱخْتِلَٰفِ ٱلَّيْلِ وَٱلنَّهَارِ وَٱلْفُلْكِ ٱلَّتِي تَجْرِي فِي ٱلْبَحْرِ بِمَا يَنفَعُ ٱلنَّاسَ وَمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مِن مَّآءٍ فَأَحْيَا بِهِ ٱلْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا مِن كُلِّ دَآبَّةٍ وَتَصْرِيفِ ٱلرِّيَٰحِ وَٱلسَّحَابِ ٱلْمُسَخَّرِ بَيْنَ ٱلسَّمَآءِ وَٱلْأَرْضِ لَءَايَٰتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿١٦٤﴾ وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَتَّخِذُ مِن دُونِ ٱللَّهِ أَندَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ ٱللَّهِ ۖ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ أَشَدُّ حُبًّا لِّلَّهِ ۗ وَلَوْ يَرَى ٱلَّذِينَ ظَلَمُوٓا۟ إِذْ يَرَوْنَ ٱلْعَذَابَ أَنَّ ٱلْقُوَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا وَأَنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلْعَذَابِ ﴿١٦٥﴾ إِذْ تَبَرَّأَ ٱلَّذِينَ ٱتُّبِعُوا۟ مِنَ ٱلَّذِينَ ٱتَّبَعُوا۟ وَرَأَوُا۟ ٱلْعَذَابَ وَتَقَطَّعَتْ بِهِمُ ٱلْأَسْبَابُ ﴿١٦٦﴾ وَقَالَ ٱلَّذِينَ ٱتَّبَعُوا۟ لَوْ أَنَّ لَنَا كَرَّةً فَنَتَبَرَّأَ مِنْهُمْ كَمَا تَبَرَّءُوا۟ مِنَّا ۗ كَذَٰلِكَ يُرِيهِمُ ٱللَّهُ أَعْمَٰلَهُمْ حَسَرَٰتٍ عَلَيْهِمْ ۖ وَمَا هُم بِخَٰرِجِينَ مِنَ ٱلنَّارِ ﴿١٦٧﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ كُلُوا۟ مِمَّا فِي ٱلْأَرْضِ حَلَٰلًا طَيِّبًا وَلَا تَتَّبِعُوا۟ خُطُوَٰتِ ٱلشَّيْطَٰنِ ۚ إِنَّهُۥ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿١٦٨﴾ إِنَّمَا يَأْمُرُكُم بِٱلسُّوٓءِ وَٱلْفَحْشَآءِ وَأَن تَقُولُوا۟ عَلَى ٱللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿١٦٩﴾

[١٦٤] ﴿اختلافُ الليلِ و النهار﴾: بەدوای یەکدا هاتنی شەوو ڕۆژ. (جیاوازیان لەدرێژو کورتیو زیادو کەم بوونو ڕووناکیو تاریکیدا). ﴿الفُلك﴾: کەشتییەکان. ﴿بثّ﴾: پەرتو بڵاوکردەوە. ﴿دابّة﴾: هەمووشتێك کەبەسەر زەویدا بڕوات لەدروستکراوەکان. ﴿تصریف الریاح﴾: ئاڕاستەکردنی با بۆ ئەو جێگایانەی مەبەستە. ﴿السّحاب المسخر﴾: ئەو هەورانەیە کەڕاپێچ کراون بەفەرمانی خوا. [١٦٥] ﴿أنداداً﴾: هاوردەمو هاوشانی خۆیان (لەوپیاوانەی کەسەرۆكو گەورەیانن و لەسەرپێچی کردنی خوادا بەگوێیان دەکەن). [١٦٦] ﴿تبرأ﴾: حاشای لێکرد. ﴿الذین اتبعوا﴾: سەرکردە بێباوەڕەکان کەهەڵخەڵەتابوون بەشوێنکەوتە لاوازەکانیان. ﴿وتقطّعتْ بهمُ الأسباب﴾: ئەو پەیوەندییە دونیاییانەی هەبوو لەنێوانیاندا. (لەخزمایەتیو هاوەڵێتی..) بچڕاو نەما. [١٦٧] ﴿كرّة﴾: نۆبە یادیسان گەڕانەوە بۆ دونیا. ﴿حسرات﴾: پەشیمانیو ناخو داخ. [١٦٨] ﴿طیباً﴾: پاكو پوخت. ﴿خُطوات﴾: شوێنەوارو ڕێگەو کردارەکانی. [١٦٩] ﴿یأمُركُم﴾: وەسوەسەتان بۆ دروست دەکات. ﴿السّوء﴾: هەموو سەرپێچییەك سەرەنجامەکەی خراپ بێت. ﴿الفحشاء﴾: خراپترینو ناشیرینترین جۆری سەرپێچی کردن. (وەك: زیناو کوشتنو...).

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((سێ ڕەوشت هەیە هەرکەسێك تێیدا بێت ئەوا هەست بەتامو چێژی باوەڕ دەکات؛ خواو پێغەمبەرەکەی لەهەمووکەس لاخۆشەویستر بێتو، هەرکەسێکی خۆش بوێت لەبەر خوا خۆشی بوێتو، ڕقیشی ببێتەوە لەوەی بگەڕێتەوە ناوبازنەی بێباوەڕی هەروەك چۆن نیگەران دەبێت گەر فڕێ بدرێتە ناو ئاگری دۆزەخەوە)) [(متفق علیه)].

-(وایان زانیوە بۆ پێغەمبەران بەکاردێت)، جوولەکەکان لەنێوان خۆیاندا دەیان دایە قاقای پێکەنین، ئنجا ئەم ئایەتە هاتە خوارەوەو(گڵاویو پیسی ئەو دەستەواژەیەی دەرخست). پاشان گوێمان لێبوو(سعد)ی کوڕی(معاذ) بەجوولەکەکانی وت: دوژمنانی خوا، ئەگەر لەئەمڕۆ بەدواوە گوێم لێبێت یەکێکتان ئاوا بڵێت ئەوا دەدەم لەگەردنی.

- لە (ضحاك)ەوە دەگێڕنەوە دەڵێت: هەندێکیان ئەم دەستەواژەیەیان بەرامبەر بەیەکتری =

وإذا قيل لهم اتبعوا ما أنزل الله قالوا بل نتبع ما ألفينا عليه آباءنا أولو كان آباؤهم لا يعقلون شيئا ولا يهتدون ١٧٠ ومثل الذين كفروا كمثل الذي ينعق بما لا يسمع إلا دعاء ونداء صم بكم عمي فهم لا يعقلون ١٧١ يا أيها الذين آمنوا كلوا من طيبات ما رزقناكم واشكروا لله إن كنتم إياه تعبدون ١٧٢ إنما حرم عليكم الميتة والدم ولحم الخنزير وما أهل به لغير الله فمن اضطر غير باغ ولا عاد فلا إثم عليه إن الله غفور رحيم ١٧٣ إن الذين يكتمون ما أنزل الله من الكتاب ويشترون به ثمنا قليلا أولئك ما يأكلون في بطونهم إلا النار ولا يكلمهم الله يوم القيامة ولا يزكيهم ولهم عذاب أليم ١٧٤ أولئك الذين اشتروا الضلالة بالهدى والعذاب بالمغفرة فما أصبرهم على النار ١٧٥ ذلك بأن الله نزل الكتاب بالحق وإن الذين اختلفوا في الكتاب لفي شقاق بعيد ١٧٦

[١٧٠] ﴿ألفينا﴾:بينیومانەتەوە. [١٧١] ﴿ينعق﴾:هاواردەکات و دەنەڕێنی. ﴿لايسمعُ الا دُعاء و نداء﴾: ئەوەی نابیستێت جگە لەدەنگێکی پووت کەهیچ واتایەکی نییە، (وەك دەنگی شوان بۆ ئاژەڵ). ﴿بكم﴾:لاڵبوو لەئاناى حەق وتندا. [١٧٢] ﴿طيبات﴾: ئەوشتانەی بەتام و چێژن. [١٧٣] ﴿الميتة﴾:ئەوەی ڕۆحی تێدا نەمابێت بێسەربڕین لەو ئاژەڵانەی شیاوی سەربڕینن. ﴿وما أهل به لغير الله﴾:ئەوەی سەردەبڕێت و جگە لەناوی خوای لێدەهێنرێت وەك بت و زۆردارو ستەمکاران. ﴿فمن اضطر﴾: ئەوەی ناچاری تەنگی پێهەڵچنیبێت بۆ خواردنی ئەو شتانەی خوای گەورە قەدەغەی کردووە. ﴿غير باغ﴾:بەدوای حەرامدا نەگەڕێت. ﴿ولا عاد﴾: ئەوەندەی کەلەسنووری ئاسایی دەرنەچێت. [١٧٤] ﴿الذين يكتمون﴾:ئەوانەی دەیشارنەوە(مەبەست پێی زانایانی جوولەکەن). ﴿من الكتاب﴾:تەورات. ﴿ويشترون به﴾:لەبری بێدەنگ بوونیان وەریدەگرن. ﴿لا يزكيهم﴾:پاکیان ناکاتەوە لەچڵك و پیسی تاوان. [١٧٥] ﴿فما أصبرهم﴾:چەند چاو قایمن!. [١٧٦] ﴿نزل الكتاب بالحق﴾: بیروباوەڕو حوکمی ڕاست و درووستی لەخۆ گرتووە. ﴿شقاق بعيد﴾:ناکۆکی و دژایەتی یەکی دوور لەهەق و ڕاستی.

- بەکاردەهێنا و ئەم ئایەتەش بۆ ڕوونکردنەوەی ئەو حاڵەتە هاتە خوارەوە.
- لە(عطیە)وە دەگێڕنەوە دەڵێت: هەندێك لەجوولەکەکان ئەم دەستەواژەیەیان بەکاردەهێنا، تا هەندێك لەموسڵمانەکانیش کاریگەربوون پێی و بەکاریان دەهێنا، خوای گەورەش قەدەغەی لێکردن لەسەر بەکارهێنانی و ئەم ئایەتەی دابەزند.
- لە(عطاء)وە دەگێڕنەوە دەڵێت: ئەم دەستەواژەیە لەنێو زاراوەی پشتیوانەکاندا بەکاردەهات لەسەردەمی نەفامیدا، ئایەتەکەش بۆ پووچەڵ کردنەوەی ئەو دەستەواژەیە هاتە خوارەوە.
- لە(ابي العالیە)وە دەگێڕنەوە دەڵێت: عەرەبەکان هەرکات یەکێکیان قسەی بۆ هاوەڵەکەی بکردایە ئەم دەستەواژەیەی بەکاردەهێنا، دواتر یاساغ کرا لێیان.

۞ لَّيْسَ ٱلْبِرَّ أَن تُوَلُّوا۟ وُجُوهَكُمْ قِبَلَ ٱلْمَشْرِقِ وَٱلْمَغْرِبِ وَلَٰكِنَّ ٱلْبِرَّ مَنْ ءَامَنَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةِ وَٱلْكِتَٰبِ وَٱلنَّبِيِّـۧنَ وَءَاتَى ٱلْمَالَ عَلَىٰ حُبِّهِۦ ذَوِى ٱلْقُرْبَىٰ وَٱلْيَتَٰمَىٰ وَٱلْمَسَٰكِينَ وَٱبْنَ ٱلسَّبِيلِ وَٱلسَّآئِلِينَ وَفِى ٱلرِّقَابِ وَأَقَامَ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَى ٱلزَّكَوٰةَ وَٱلْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَٰهَدُوا۟ ۖ وَٱلصَّٰبِرِينَ فِى ٱلْبَأْسَآءِ وَٱلضَّرَّآءِ وَحِينَ ٱلْبَأْسِ ۗ أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ صَدَقُوا۟ ۖ وَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُتَّقُونَ ﴿١٧٧﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ كُتِبَ عَلَيْكُمُ ٱلْقِصَاصُ فِى ٱلْقَتْلَى ۖ ٱلْحُرُّ بِٱلْحُرِّ وَٱلْعَبْدُ بِٱلْعَبْدِ وَٱلْأُنثَىٰ بِٱلْأُنثَىٰ ۚ فَمَنْ عُفِىَ لَهُۥ مِنْ أَخِيهِ شَىْءٌ فَٱتِّبَاعٌۢ بِٱلْمَعْرُوفِ وَأَدَآءٌ إِلَيْهِ بِإِحْسَٰنٍ ۗ ذَٰلِكَ تَخْفِيفٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ ۗ فَمَنِ ٱعْتَدَىٰ بَعْدَ ذَٰلِكَ فَلَهُۥ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٧٨﴾ وَلَكُمْ فِى ٱلْقِصَاصِ حَيَوٰةٌ يَٰٓأُو۟لِى ٱلْأَلْبَٰبِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٧٩﴾ كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ ٱلْمَوْتُ إِن تَرَكَ خَيْرًا ٱلْوَصِيَّةُ لِلْوَٰلِدَيْنِ وَٱلْأَقْرَبِينَ بِٱلْمَعْرُوفِ ۖ حَقًّا عَلَى ٱلْمُتَّقِينَ ﴿١٨٠﴾ فَمَنۢ بَدَّلَهُۥ بَعْدَمَا سَمِعَهُۥ فَإِنَّمَآ إِثْمُهُۥ عَلَى ٱلَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُۥٓ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٨١﴾

[١٧٧] ﴿البرّ﴾: ناوێکی گشتگیرەو مەبەست پێی هەموو گوێڕایەڵی‌و کردەوەیەکی چاکەیە کە بەندە لەخوا نزیک بکاتەوە. ﴿قبل﴾: ڕووەو ئاڕاستە. ﴿ذوي القربى﴾: کەسوکاری نزیکی بەخشەر. ﴿المساكين﴾: هەژارو نەدارە بەهۆی دووری لەکەسوکاریەوە. ﴿ابن السبيل﴾: ئەوڕێبوارەی لەکەسوکاری‌دابراوە لەوڵاتی غەریبی. ﴿السّائلين﴾: ئەو هەژارانەن دەست لەخەڵکی پان دەکەنەوە. ﴿الرّقاب﴾: بریتیە لەئازادکردنی کۆیلە لەکۆت‌و زنجیری کۆیلایەتی. ﴿البأساء﴾: ئەو گرفتانەی تووشی خودی خۆی نابن بەڵکو تووشی ماڵ و منداڵی دەبن. ﴿الضّراء﴾: ئەو گرفتانەیە کەتووشی خودی مرۆڤ دەبن، وەك نەخۆشی. ﴿حين البأس﴾: کاتی بەربەرەکانی دوژمنان. [١٧٨] ﴿كُتب عليكُم﴾: پێویست کراوە لەسەرتان. ﴿القصص﴾: تۆڵە (سزادان بەپێی کردارەکە لەکوشتن‌و بریندارکردن‌و...). ﴿القتلى﴾: کوژراوان(بەهۆی کوشتنەوە). ﴿عُفي﴾: ئەو پیاوکوژەی لێبوردەکراوە بە پارەدان لەجیاتی کوشتنەوە. ﴿فاتباعٌ بالمعْروف﴾: داوای خوێنەکەی بکات بەنەرم‌و نیانی‌و بێ هەڵچوون. ﴿وأداءٌ اليه باحسان﴾: پێدانی مافی خۆی بێ دواخستن‌و بێ‌سووك سەیرکردنی مافیان. ﴿فمن اعتدى﴾: هەرکەسێ دەستدرێژی‌کرد پاش لێخۆشبوونەکە. [١٧٩] ﴿ولكم في القصاص حياةٌ﴾: جۆرێك لەپارێزگاری تێدایە بۆ ڕوونەدانی کوشتارو دوژمنایەتی. (چونکە ڕێگە دەگرێت لەوانەی دەیانەوێت لەسەر ڕەوییەی کوشتار بڕۆن بەڕێوە). ﴿الألباب﴾: ژیرو هۆشمەند. [١٨٠] ﴿ترك خيراً﴾: ماڵ‌و سامانێکی زۆری بەجێ هێشت. ﴿الوصيّة﴾: وەسێت کردن بۆ ئەوانەی هەڵدەستن بەجێبەجێکردنی کردارەکانی دوای مردنی خۆی. ﴿حقاً﴾: واجبە. [١٨١] ﴿بدّلهُ﴾: گۆڕیی.

*(وابصة)ی کوڕی (معبد) (ڕ) دەفەرموێت: هاتم بۆ خزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ)و پێی وتم: هاتوویت پرسیار بکەیت سەبارەت بەچاکە ؟ وتم: بەڵێ فەرمووی: دڵی خۆت سەرپشك بکەو چاکە ئەوەیە نەفست دڵنیابێت پێی‌و خراپەش ئەوەیە لەنەفسدا دەمێنێت بەگرێ‌و سینە دەگرێت گەرچی خەڵکی فتوات بۆ بدەن)). [(اخرجه احمد والدارمي)].

فَمَنْ خَافَ مِن مُّوصٍ جَنَفًا أَوْ إِثْمًا فَأَصْلَحَ بَيْنَهُمْ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٨٢﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٨٣﴾ أَيَّامًا مَّعْدُودَاتٍ فَمَن كَانَ مِنكُم مَّرِيضًا أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ فَمَن تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَّهُ وَأَن تَصُومُوا خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٨٤﴾ شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَىٰ وَالْفُرْقَانِ فَمَن شَهِدَ مِنكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ وَمَن كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَىٰ مَا هَدَاكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٨٥﴾ وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ ﴿١٨٦﴾

[١٨٢]﴿جنفـــــا﴾:ستەمكردن لەوەسیەتداو لادان لەحەق‌و ڕاستی. ﴿اثمـا﴾:ستەم. [١٨٣]﴿الصیـــــام﴾: خۆگرتنەوە لەشتێك‌و وازلێهێنان لێ‌ی. [١٨٤]﴿أيام معْدُودات﴾:چەند ڕۆژێکی دیاریکراو بەژماردن یاخود چەند ڕۆژێکی کەم‌و مەبەستیش پێی مانگی ڕەمەزانە. ﴿فعدّةٌ منْ أيامٍ أُخــرْ﴾:دەبێت بگێڕێتەوە ئەو ڕۆژانەی کەنەیگرتووە لەڕەمەزان‌و بەسەر چووە. ﴿يُطيقونـهُ﴾: بەرگەی دەگـــرن‌و ڕۆژوەدەگـــرن بەناڕەحەتی‌و گرانی. ﴿فديـــةٌ﴾:ئەو بەخشینەیە مرۆڤ دەیبەخشێت بۆ پاککردنـــەوەی نەفســـی بـــەهۆی کەمتەرخەمی‌یـــەوە لەبەندایـــەتی‌دا. ﴿تطـــوّع خَـــيراً﴾:خۆبەخشانە چاکەی‌کرد. [١٨٥]﴿رمضـــان﴾:قرچەی گـەرمای خـۆر. (بۆیــە نــاوبراوە بــە ڕەمـــــەزان چونکـــە گوناهـــەکان دەسوتێنێ‌و لەناویان دەبات). ﴿الفرقـــان﴾:جیاکـەرەوە لـەنێوان ڕاست‌و ناڕاستدا. ﴿شهد﴾:ئامادەبوو. ﴿اليسر﴾:ئاسانی. ﴿العُسْر﴾:قورسی‌و زەحمەت. ﴿لتكملوا العـــدة﴾: هەتا ماوەی دیاریکراوی ڕۆژو تەواوبکەن. ﴿لتكـــبروا الله﴾:تاپەروەردگار بەمەزن بزانن‌و سوپاس‌و ستایشی بکەن. [١٨٦]﴿يَرشُـــدُون﴾:ڕێنمایی بکرێن(بۆ بەرژەوەندی ئایین‌و دونیا).

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٠٦): ﴿مَا نَنسَخْ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنسِهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا أَوْ مِثْلِهَا﴾ئایەتەکە:

- لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە دەڵێت: دەگونجێت بەشەو نیگا دابەزێنێت بۆ سەر پێغەمبەری خواو ئەوجا ئایەتی﴿مَا نَنسَخْ﴾دابەزی.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٠٨): ﴿أَمْ تُرِيدُونَ أَنْ تَسْأَلُوا رَسُولَكُمْ كَمَا سُئِلَ مُوسَى﴾ئایەتەکە:

- لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنـەوە دەڵێت: (رافع)ی کوڕی (حريملة)و (وهب)ی کوڕی (زيد) بەپێغەمبەری خوایان وت: ئەی (محمد) کتێبێکمـان بـۆ بهێنـە لەئاسمانـەوە نووسرابێ تابیخوێنینەوە،یاخود ڕووبارێکمان بۆ هەڵبقوڵێنە هەتا باوەڕت پێ بهێنین، پەروەردگاریش ئەم ئایەتەی نازلکردە خوارەوە ﴿أَمْ تُرِيدُونَ أَنْ تَسْأَلُوا رَسُولَكُمْ﴾ تا ﴿سَوَاءَ السَّبِيلِ﴾.

أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ ٱلصِّيَامِ ٱلرَّفَثُ إِلَىٰ نِسَآئِكُمْ هُنَّ لِبَاسٌ لَّكُمْ وَأَنتُمْ لِبَاسٌ لَّهُنَّ عَلِمَ ٱللَّهُ أَنَّكُمْ كُنتُمْ تَخْتَانُونَ أَنفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنكُمْ فَٱلْـَٔـٰنَ بَـٰشِرُوهُنَّ وَٱبْتَغُوا۟ مَا كَتَبَ ٱللَّهُ لَكُمْ وَكُلُوا۟ وَٱشْرَبُوا۟ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَكُمُ ٱلْخَيْطُ ٱلْأَبْيَضُ مِنَ ٱلْخَيْطِ ٱلْأَسْوَدِ مِنَ ٱلْفَجْرِ ثُمَّ أَتِمُّوا۟ ٱلصِّيَامَ إِلَى ٱلَّيْلِ وَلَا تُبَـٰشِرُوهُنَّ وَأَنتُمْ عَـٰكِفُونَ فِى ٱلْمَسَـٰجِدِ تِلْكَ حُدُودُ ٱللَّهِ فَلَا تَقْرَبُوهَا كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ ٱللَّهُ ءَايَـٰتِهِۦ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿١٨٧﴾ وَلَا تَأْكُلُوٓا۟ أَمْوَٰلَكُم بَيْنَكُم بِٱلْبَـٰطِلِ وَتُدْلُوا۟ بِهَآ إِلَى ٱلْحُكَّامِ لِتَأْكُلُوا۟ فَرِيقًا مِّنْ أَمْوَٰلِ ٱلنَّاسِ بِٱلْإِثْمِ وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٨٨﴾ يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلْأَهِلَّةِ قُلْ هِىَ مَوَٰقِيتُ لِلنَّاسِ وَٱلْحَجِّ وَلَيْسَ ٱلْبِرُّ بِأَن تَأْتُوا۟ ٱلْبُيُوتَ مِن ظُهُورِهَا وَلَـٰكِنَّ ٱلْبِرَّ مَنِ ٱتَّقَىٰ وَأْتُوا۟ ٱلْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَٰبِهَا وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٨٩﴾ وَقَـٰتِلُوا۟ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ ٱلَّذِينَ يُقَـٰتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوٓا۟ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ ٱلْمُعْتَدِينَ ﴿١٩٠﴾

[١٨٧] ﴿الرَّفَثُ﴾:چوونە ناوجێگە لەگەڵ ژنی هاوسەر. ﴿لِبَاسٌ لَكُمْ﴾: پەردەوپۆشـی ئێـوەن لەحـەرام. ﴿تختانون﴾:ستەم دەکەن. ﴿باشِروهُنَّ﴾: بڕۆنە ناوجێگە لەگەڵیان. ﴿ابتغوا﴾: داوابکەن. ﴿الخَيطَ الأبيَضُ﴾:سپیدەی بەرەبەیان کەدەردەکەوێت بەدوای تاریکی شەودا. ﴿الخيط الأسود﴾: تاریکایی یەکی درێژی باریکەلە ئاسۆوە دادێت لەنزیکی کۆتایی شەوا. ﴿عاكِفون﴾:دەمێننەوە لەمزگەوتەکاندا (بۆ بەندایەتی کردن بەنیازی نزیکبوونەوە لەخوا). ﴿حُدُود الله﴾: قەدەغەکراوو حەرامکراوەکان. [١٨٨] ﴿تُدلُوا بها﴾:بیدەن بەفەرمانڕەوایان وەك بەرتیل. [١٨٩] ﴿الأهلّة﴾:مانگی دووشەوە یان سێ شەوە. ﴿مَواقيتُ﴾:چەند کاتێکی دیاریکراو. ﴿البِرّ﴾:چاکەو گوێڕایەڵی. ﴿ظهورها﴾:لەپشتەوە پێچەوانەی دەروازەی سەرەکی. [١٩٠] ﴿سبيل الله﴾:لەپێناوی ڕێبازی خوادا.

-(حویەی) کوڕی (اخطب)و (ابو یاسر)ی کوڕی (اخطب)لەتوندو تیژترین کەسانی جوولەکەبوون، کەنێرەیی‌یان دەبرد بەعەرەب، لەبەرئەوەی خوای گەورە ئەوانی دەستنیشانکردبوو بەنیگاو پەیامی ئاسمان، بۆیە هەموو توانای خۆیان بەگەڕخستبوو و هەمیشە لەهەوڵی ئەوەدابوون خەڵکیان لەئیسلام دوور دەخستەوە، خوای گەورەش ئەم ئایەتەی دابەزاند:﴿ودَّ كثيرٌ منْ أهل الكتاب﴾ ئایەتەکە.(مجاهد)یش دەڵێت: قورەیش داوایان کرد لەپێغەمبەری خوا (ﷺ) تا (صفا)یان بۆ بکات بە ئاڵتون ، پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: پەروەردگار دەتوانێت واتان بۆ لێبکات، بەڵام وەك سفرەو خوانەکەی(بني اسرائيل) وادەبێت. دوای ئەوە بێ‌باوەڕبن ئەوا.. قورەیشیەکانیش پاشگەزبوونەوە ئەوسا﴿ام تريدون ان تسألوا رسولكم﴾ هاتە خوارەوە.(سدی)یش دەڵێت: عەرەبەکان داوایان کرد لەپێغەمبەری خوا(ﷺ) پەروەردگاریان نیشان بدات‌و بەچاوی سەر بیبینن، ئنجا ئەم ئایەتە دابەزی.(ابوالعالية) دەڵێت: پیاوێك وتی:ئەی پێغەمبەری‌خوا خۆزگە پاکردنەوەی گوناهەکانمان وەك گوناهی(بني اسرائيل)بوایە؟ پێغەمبەری خواش(ﷺ)فەرمووی: ئەوەی پەروەردگار بەئێوەی بەخشیوە باشترە، ئەگەر یەکێك لە(بني اسرائيل) -

وَٱقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ وَأَخْرِجُوهُم مِّنْ حَيْثُ أَخْرَجُوكُمْ وَٱلْفِتْنَةُ أَشَدُّ مِنَ ٱلْقَتْلِ وَلَا تُقَٰتِلُوهُمْ عِندَ ٱلْمَسْجِدِ ٱلْحَرَامِ حَتَّىٰ يُقَٰتِلُوكُمْ فِيهِ فَإِن قَٰتَلُوكُمْ فَٱقْتُلُوهُمْ كَذَٰلِكَ جَزَآءُ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿١٩١﴾ فَإِنِ ٱنتَهَوْا فَإِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٩٢﴾ وَقَٰتِلُوهُمْ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ ٱلدِّينُ لِلَّهِ فَإِنِ ٱنتَهَوْا فَلَا عُدْوَٰنَ إِلَّا عَلَى ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٩٣﴾ ٱلشَّهْرُ ٱلْحَرَامُ بِٱلشَّهْرِ ٱلْحَرَامِ وَٱلْحُرُمَٰتُ قِصَاصٌ فَمَنِ ٱعْتَدَىٰ عَلَيْكُمْ فَٱعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا ٱعْتَدَىٰ عَلَيْكُمْ وَٱتَّقُوا ٱللَّهَ وَٱعْلَمُوٓا أَنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلْمُتَّقِينَ ﴿١٩٤﴾ وَأَنفِقُوا فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى ٱلتَّهْلُكَةِ وَأَحْسِنُوٓا إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿١٩٥﴾ وَأَتِمُّوا ٱلْحَجَّ وَٱلْعُمْرَةَ لِلَّهِ فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ فَمَا ٱسْتَيْسَرَ مِنَ ٱلْهَدْىِ وَلَا تَحْلِقُوا رُءُوسَكُمْ حَتَّىٰ يَبْلُغَ ٱلْهَدْىُ مَحِلَّهُۥ فَمَن كَانَ مِنكُم مَّرِيضًا أَوْ بِهِۦٓ أَذًى مِّن رَّأْسِهِۦ فَفِدْيَةٌ مِّن صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ فَإِذَآ أَمِنتُمْ فَمَن تَمَتَّعَ بِٱلْعُمْرَةِ إِلَى ٱلْحَجِّ فَمَا ٱسْتَيْسَرَ مِنَ ٱلْهَدْىِ فَمَن لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَٰثَةِ أَيَّامٍ فِى ٱلْحَجِّ وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتُمْ تِلْكَ عَشَرَةٌ كَامِلَةٌ ذَٰلِكَ لِمَن لَّمْ يَكُنْ أَهْلُهُۥ حَاضِرِى ٱلْمَسْجِدِ ٱلْحَرَامِ وَٱتَّقُوا ٱللَّهَ وَٱعْلَمُوٓا أَنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلْعِقَابِ ﴿١٩٦﴾

[١٩١] ﴿تقفتموهم﴾:بینییانو بالأدەست بوون بەسەریاندا. ﴿الفتنة﴾: تاقیکردنەوە. [١٩٢] ﴿انتهوا﴾:وازیان هێنا. [١٩٤] ﴿والحرمات﴾:هەموو شتێك پێویست بێت ڕێزی لێبگیرێت وبپارێزرێ. ﴿قصاص﴾:یەکسانیو هاوشێوەیی. [١٩٥] ﴿لاتلقوا﴾:خۆتان مەخەن. ﴿التهلكة﴾:هەرشتێك سەرنجامەکەی تیاچوون بێت. [١٩٦] ﴿احصرتم﴾:بەندوگیرتان خوارد (نەتانتوانی حەجەکە بکەن بەهۆی ڕێگرێکی خۆنەویستەوە). ﴿استيسر﴾: سووكو ئاسانبوو بۆتان. ﴿الهدي﴾:ئەو جۆرە ئاژەڵانەن دەکرێنە دیاری بۆ خوا. ﴿مَحِلَّهُ﴾:ئەوشوێنەی دیارییەکانی تێدا سەردەبڕێت، کەحەرەمی مەککەیە. ﴿نُسُكٍ﴾: ئاژەڵیسەربڕاو.

-گوناهێکی بکردایە لەسەر ڕووی دەرگای ماڵەکەی دەنووسرا، خۆئەگەر پەروەردگار لێی خۆش ببوایە ئەوا هەر لە دنیادا(ئەو گوناهە دەبوو بەمایەی سەر شۆڕیو نەهامەتی)، ئەگەر لێی خۆش نەبوایە هەڵی دەگرت بۆقیامەتو سەرشۆڕی قیامەتی دەبووەبەشی، بۆیە خوای گەورە خێرێکی گەورەی بەخشیوە بەئێوە، پەروەردگار دەفەرموێت: ﴿وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءاً أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ﴾ ئایەتەکە، پێنج نوێژە فەرزەکەو هەینی بۆ هەینی پاکژکەرەوەی ئەو گوناهانەی نێوان خۆیانە، پەروەردگار ﴿أَمْ تُرِيدُونَ أَنْ تَسْأَلُوا رَسُولَكُمْ﴾ ی دابەزاند.

- هۆی دابەزینی ئایەتی(١١٣): ﴿وَقَالَتِ الْيَهُودُ لَيْسَتِ النَّصَارَى عَلَى شَيْءٍ﴾ئایەتەکە:

- لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە دەڵێت: کاتێك خەڵکی(نجران) کەمەسیحی بوون هاتنە خزمەتی پێغەمبەر(ﷺ) قەشەکانی جوولەکە هاتن بۆلایانو ناکۆکی کەوتە نێوانیانەوە، (رافع)ی کوڕی(خزيمة) وتی:ئێوە هیچتان بەدەستەوە نییە لەسەر شتی هیچو پووچ دەمە دەمە دەکەن، ئنجا بێبڕوایی خۆی بە(عیسى)و(ئینجیل) ڕاگەیاند، پیاوێکیش لە(نجران)ـەکان بەجوولەکەکانی وت:بەڵکو ئێوە لەسەر ڕێگایەکی پووچنو هیچتان بەدەستەوە نییە، ئنجا ئەویش نکووڵیکرد لەپێغەمبەرایەتی(موسى)و بێبڕوایشی دەربڕی بە(تەورات)، خوای گەورەش سەبارەت بەم -

الجزء الثاني سورة البقرة

ٱلْحَجُّ أَشْهُرٌ مَّعْلُومَٰتٌ فَمَن فَرَضَ فِيهِنَّ ٱلْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِى ٱلْحَجِّ وَمَا تَفْعَلُوا۟ مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمْهُ ٱللَّهُ وَتَزَوَّدُوا۟ فَإِنَّ خَيْرَ ٱلزَّادِ ٱلتَّقْوَىٰ وَٱتَّقُونِ يَٰٓأُو۟لِى ٱلْأَلْبَٰبِ ﴿١٩٧﴾ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَن تَبْتَغُوا۟ فَضْلًا مِّن رَّبِّكُمْ فَإِذَآ أَفَضْتُم مِّنْ عَرَفَٰتٍ فَٱذْكُرُوا۟ ٱللَّهَ عِندَ ٱلْمَشْعَرِ ٱلْحَرَامِ وَٱذْكُرُوهُ كَمَا هَدَىٰكُمْ وَإِن كُنتُم مِّن قَبْلِهِۦ لَمِنَ ٱلضَّآلِّينَ ﴿١٩٨﴾ ثُمَّ أَفِيضُوا۟ مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ ٱلنَّاسُ وَٱسْتَغْفِرُوا۟ ٱللَّهَ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٩٩﴾ فَإِذَا قَضَيْتُم مَّنَٰسِكَكُمْ فَٱذْكُرُوا۟ ٱللَّهَ كَذِكْرِكُمْ ءَابَآءَكُمْ أَوْ أَشَدَّ ذِكْرًا فَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَقُولُ رَبَّنَآ ءَاتِنَا فِى ٱلدُّنْيَا وَمَا لَهُۥ فِى ٱلْءَاخِرَةِ مِنْ خَلَٰقٍ ﴿٢٠٠﴾ وَمِنْهُم مَّن يَقُولُ رَبَّنَآ ءَاتِنَا فِى ٱلدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِى ٱلْءَاخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ ٱلنَّارِ ﴿٢٠١﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ لَهُمْ نَصِيبٌ مِّمَّا كَسَبُوا۟ وَٱللَّهُ سَرِيعُ ٱلْحِسَابِ ﴿٢٠٢﴾

[١٩٧] ﴿فَرَضَ﴾: نەفسی خۆی بەبار هێنا بۆ دەستپێکردن بەکارەکانی حەج. ﴿فلا رفث﴾: نەچوونە لای خێزان یاخود زمان پاراستن لەوبارەیەوە. ﴿فُسُوق﴾: دەرچوون لە گوێڕایەڵی (هەموو سەرپێچی‌یەك دەگرێتەوە). ﴿لاجدال﴾: دەنگە دەنگ و هەرانانەوە نیە لەحەجدا. ﴿تزودوا﴾: توێشوو هەڵبگرن. [١٩٨] ﴿جُناح﴾: گوناه. ﴿تبتغوا﴾: داوابکەن. ﴿فضلا من ربكم﴾: رزق و رۆزی بەبازرگانی کردن لە حەجدا. ﴿أفضتم﴾: جوڵان و دابەزین (دوای خڕئاوابوون بەکۆمەڵ و چوست و چالاکی). ﴿عرفات﴾: ئەو شوێنەیە حاجی‌یەکانی تێدا دەوەستن و یەکتری تێدا دەبینن. ﴿المشعر الحرام﴾: نیشانەیەکە بۆ بەندایەتی. ئەویش چیای موزدەلیفەیە کەئیمامی لەسەر دەوەستێت. [٢٠٠] ﴿مناسككم﴾: ڕێ و ڕەسمەکانی حەج. ﴿خلاق﴾: بەشێك لەخێر. [٢٠١] ﴿في الدنيا حسنة﴾: بارێکی باش لەنیعمەت و لەش ساغی و یارمەتی خوایی. ﴿في الآخرة حسنة﴾: بارێکی باش لەسۆز و بەزەیی و چاکەو ڕزگاربوون. [٢٠٢] ﴿نصيب﴾: پشك. ﴿سريع الحساب﴾: خێرایی لەلێپرسینەوەدا. (لەگەڵ زۆری ژمارەی بەندەکان و کردەوەکانیاندا لەچاوتروکاندنێکدا لەهەموویان دەپرسێتەوە).

-ڕووداوە ئایەتی: ﴿وَقَالَتِ ٱلْيَهُودُ لَيْسَتِ ٱلنَّصَٰرَىٰ عَلَىٰ شَىْءٍ﴾ی دابەزاند.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١١٤): ﴿وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ مَنَعَ مَسَاجِدَ اللَّهِ أَنْ يُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ وَسَعَى فِي خَرَابِهَا﴾: ئایەتەکە:

- (ابن ابی حاتم) لەو ڕێگانەی باسکران دەگێڕێتەوە: قوڕەیش ڕێگریانکرد لەوەی پێغەمبەر(ﷺ) لەلای(کعبة) و(مسجد الحرام) نوێژ بکات خوای گەورەش ئایەتی﴿وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ مَنَعَ مَسَاجِدَ اللَّهِ﴾ی دابەزاند. هەروەها(ابن جریر) لە(ابی زید)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئەم ئایەتە سەبارەت بەموشریکەکان دابەزیوە، کاتێ ڕێگریانکرد لەپێغەمبەری خوا(ﷺ) کەبێت بۆ(مەککە) لەڕۆژی (حدیبیە)دا.

۞ وَٱذۡكُرُواْ ٱللَّهَ فِيٓ أَيَّامٖ مَّعۡدُودَٰتٖۚ فَمَن تَعَجَّلَ فِي يَوۡمَيۡنِ فَلَآ إِثۡمَ عَلَيۡهِ وَمَن تَأَخَّرَ فَلَآ إِثۡمَ عَلَيۡهِۖ لِمَنِ ٱتَّقَىٰۗ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّكُمۡ إِلَيۡهِ تُحۡشَرُونَ ﴿٢٠٣﴾ وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يُعۡجِبُكَ قَوۡلُهُۥ فِي ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا وَيُشۡهِدُ ٱللَّهَ عَلَىٰ مَا فِي قَلۡبِهِۦ وَهُوَ أَلَدُّ ٱلۡخِصَامِ ﴿٢٠٤﴾ وَإِذَا تَوَلَّىٰ سَعَىٰ فِي ٱلۡأَرۡضِ لِيُفۡسِدَ فِيهَا وَيُهۡلِكَ ٱلۡحَرۡثَ وَٱلنَّسۡلَۚ وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ ٱلۡفَسَادَ ﴿٢٠٥﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُ ٱتَّقِ ٱللَّهَ أَخَذَتۡهُ ٱلۡعِزَّةُ بِٱلۡإِثۡمِۚ فَحَسۡبُهُۥ جَهَنَّمُۖ وَلَبِئۡسَ ٱلۡمِهَادُ ﴿٢٠٦﴾ وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَشۡرِي نَفۡسَهُ ٱبۡتِغَآءَ مَرۡضَاتِ ٱللَّهِۚ وَٱللَّهُ رَءُوفُۢ بِٱلۡعِبَادِ ﴿٢٠٧﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱدۡخُلُواْ فِي ٱلسِّلۡمِ كَآفَّةٗ وَلَا تَتَّبِعُواْ خُطُوَٰتِ ٱلشَّيۡطَٰنِۚ إِنَّهُۥ لَكُمۡ عَدُوّٞ مُّبِينٞ ﴿٢٠٨﴾ فَإِن زَلَلۡتُم مِّنۢ بَعۡدِ مَا جَآءَتۡكُمُ ٱلۡبَيِّنَٰتُ فَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٠٩﴾ هَلۡ يَنظُرُونَ إِلَّآ أَن يَأۡتِيَهُمُ ٱللَّهُ فِي ظُلَلٖ مِّنَ ٱلۡغَمَامِ وَٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ وَقُضِيَ ٱلۡأَمۡرُۚ وَإِلَى ٱللَّهِ تُرۡجَعُ ٱلۡأُمُورُ ﴿٢١٠﴾

[٢٠٣]﴿أيـام معـدودات﴾:ڕۆژەكانی تەشریق و مینا. [٢٠٤]﴿يعجبك﴾: سەرنجت ڕادەكێشی.﴿يشهدُ الله علی ما في قلبه﴾:خوادەگرێت بەشایەت بەوەی لەدڵیدایە.﴿الدُّ الخصام﴾: سەرسەختترین ڕكابەرە. [٢٠٥]﴿تولی﴾:پشتی هەڵكرد. ﴿سعی﴾:ڕۆیشت بەسەر زەویدا.﴿الحرث﴾:كشتوكاڵ و بەروبومی زەوی.﴿النسل﴾:وەچە. [٢٠٦]﴿أخذتهُ العِزةُ بالاثم﴾:لووت بەرزیو نەفامی تاوانی پێكرد.﴿فحسْبُهُ جهنمُ﴾:دۆزەخ پاداشتی ئەوبێ بەسیەتی.﴿المهاد﴾:ڕاخەرو شوێنی نیشتەجێبوون. [٢٠٧]﴿يشري نفسه﴾: خۆی فرۆشتووە بەخوای گەورە. ﴿ابتغاء﴾:لەپێناوی.﴿رؤوف﴾:زۆر بەبەزەیی. [٢٠٨]﴿السِّلْم﴾:بریتییە لەخۆدان بەدەستەوەو پابەندبوون بەئیسلامەوە.﴿خُطوات الشيطان﴾:شوێن پێی كردەوەكانی شەیتان. [٢٠٩]﴿زللتم﴾:ڕێتان ونكردو لاتاندا. [٢١٠]﴿ظُلل منَ الغمام﴾: وزەیەك كەلە هەورێكی سپی ناسك دایە.﴿قضي الأمر﴾:فەرمایشتی خوای بەجێ گەیشت.

هۆی دابەزینی ئایەتی: (١١٥):﴿وَلِلّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ﴾ ئایەتەكە:

-(مسلم)و (ترمذي)و (نسائي)، لە(ابن عمر)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) لەسەر ولاخەكەی نوێژی (نوێژی سوننەت)دەكرد؛ گەر ڕووی لەهەر كوێیەك بكردایەو لەڕێگەی نێوان (مەككە)و (مەدینە)دا، پاشان (ابن عمر) ئەم ئایەتەی خوێندەوە ﴿وَلِلّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ﴾وتی: ئەم ئایەتە سەبارەت بەو ڕووداوە هاتە خوارەوە. (حاكم)یش هەر لە(ابن عمر)ەوە دەگێڕێتەوەو دەڵێت: ئایەتی:﴿فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللّهِ﴾لەسەر ئەوە نازڵبوو كەوا نوێژ دروستە گەر ولاخ و ئەو هۆكارەی گرتووتە بەر بۆ گواستنەوە(ئۆتۆمبێل، شەمەندەفەر، فرۆكە،...دەگرێتەوە) ڕوو لەهەر شوێنێك بكات. مەبەست (نوێژی سوننەت)ە، ئنجا(حاكم) دەڵێت: ئەم فەرموودەیە بەپێی مەرجەكانی(مسلم)(صحیح)ە.

- لە(ابن عباس)ەوە دەڵێت: كاتێك پێغەمبەری خوا(ﷺ) كۆچی كرد بۆ (مەدینە) پەروەردگار فەرمانی پێكرد ڕووبكاتە(بیت المقدس)، جوولەكەكانیش بەمە خۆشحاڵ بوونو، پێغەمبەر(ﷺ)=

سَلْ بَنِيٓ إِسْرَٰٓءِيلَ كَمْ ءَاتَيْنَٰهُم مِّنْ ءَايَةٍۭ بَيِّنَةٍۗ وَمَن يُبَدِّلْ نِعْمَةَ ٱللَّهِ مِنۢ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُ فَإِنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلْعِقَابِ ﴿٢١١﴾ زُيِّنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا۟ ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَا وَيَسْخَرُونَ مِنَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ۘ وَٱلَّذِينَ ٱتَّقَوْا۟ فَوْقَهُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِۗ وَٱللَّهُ يَرْزُقُ مَن يَشَآءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٢١٢﴾ كَانَ ٱلنَّاسُ أُمَّةً وَٰحِدَةً فَبَعَثَ ٱللَّهُ ٱلنَّبِيِّۦنَ مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ وَأَنزَلَ مَعَهُمُ ٱلْكِتَٰبَ بِٱلْحَقِّ لِيَحْكُمَ بَيْنَ ٱلنَّاسِ فِيمَا ٱخْتَلَفُوا۟ فِيهِۚ وَمَا ٱخْتَلَفَ فِيهِ إِلَّا ٱلَّذِينَ أُوتُوهُ مِنۢ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُمُ ٱلْبَيِّنَٰتُ بَغْيًۢا بَيْنَهُمْۖ فَهَدَى ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لِمَا ٱخْتَلَفُوا۟ فِيهِ مِنَ ٱلْحَقِّ بِإِذْنِهِۦۗ وَٱللَّهُ يَهْدِى مَن يَشَآءُ إِلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٢١٣﴾ أَمْ حَسِبْتُمْ أَن تَدْخُلُوا۟ ٱلْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُم مَّثَلُ ٱلَّذِينَ خَلَوْا۟ مِن قَبْلِكُمۖ مَّسَّتْهُمُ ٱلْبَأْسَآءُ وَٱلضَّرَّآءُ وَزُلْزِلُوا۟ حَتَّىٰ يَقُولَ ٱلرَّسُولُ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مَعَهُۥ مَتَىٰ نَصْرُ ٱللَّهِۗ أَلَآ إِنَّ نَصْرَ ٱللَّهِ قَرِيبٌ ﴿٢١٤﴾ يَسْـَٔلُونَكَ مَاذَا يُنفِقُونَۖ قُلْ مَآ أَنفَقْتُم مِّنْ خَيْرٍ فَلِلْوَٰلِدَيْنِ وَٱلْأَقْرَبِينَ وَٱلْيَتَٰمَىٰ وَٱلْمَسَٰكِينِ وَٱبْنِ ٱلسَّبِيلِۗ وَمَا تَفْعَلُوا۟ مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ ٱللَّهَ بِهِۦ عَلِيمٌ ﴿٢١٥﴾

[٢١٢]﴿زُيِّنَ﴾: جوانكراوه لەبەرچاویان. ﴿يَسْخَرُونَ﴾: گاڵتە بەباوەڕداران دەكەن. ﴿بغير حساب﴾: ڕۆزی‌یەكی بێ‌ئەندازە. [٢١٣]﴿امّة واحدة﴾: كۆمەڵێكی یەك ڕیزو پابەندن بەیەك ئایینەوە. ﴿مُبشرين﴾: ئەوانەن كەمژدەی بەهەشت دەدەن بەباوەڕداران. ﴿مُنذرين﴾: ئەوانەن كەئاگاداركەری بێباوەڕانن بەسزای بەدۆزەخ. ﴿فِيما اختلفوا فيهِ﴾: ئەو ڕاستی‌یانەی ڕاجیاوازن لەسەری. ﴿اوتُوه﴾: كتێبیان بۆ هاتووە. (لەجولەكەو مەسیحی‌یەكان). ﴿بغيا بينهم﴾: حەسوودی بردن لەنێوان یەكدا (بەهۆی ڕۆچوون لەدنیادا). [٢١٤]﴿أم حسبْتُم﴾: بەڵكو وا گومان دەبەن. ﴿لما يأتِكم﴾: تا ئێستا بەسەرتان نەهاتووە. ﴿مثل الذين خلوا﴾: حاڵی ناڕەحەتی ئەو پێغەمبەرو نەتەوانەی پێش ئێوە چی‌یان بەسەرهات. ﴿مسّتهم﴾: بەتووش هاتبن. ﴿البأساءِ والضراءِ﴾: ناڕەحەتی‌و هەژاری، نەخۆشی‌و ئازارو ئەشكەنجە. ﴿زلزلوا﴾: زەمین لەرزەیان پێكەوت. [٢١٥]﴿من خير﴾: هۆكارەكانی چاكە. (مەبەستیش ماڵی حەلاڵ‌و چاكەیە). ﴿ابن السبيل﴾: ئەو ڕێبوارەی دوورە لەوڵاتی خۆی‌و بێ‌دەرامەتە.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((دنیا ماڵی یەكێكە كەبێ‌نەواو ماڵ بێت‌و ، ماڵی یەكێكیشە كەوا بێ‌ماڵ‌و سامان بێت‌و ، یەكێكیش پارەوسامانی تیا كۆدەكاتەوە ژیری‌و عەقڵی لەدەست دابێت)). [(اخرجه احمد) و(البيهقي)] .

-چەند مانگێك بەردەوام ڕووی لە(بيت المقدس) دەكرد، لەناخیشەوە حەزی بەوەبوو ڕوو لەقیبلەی (ابراهيم)(عليه السلام)بكات‌و هەمیشە دوعاونزای دەكردو لەئاسمان ورد دەبوونەوە، ئنجا ئایەتی﴿فولوا وجوهكم شطره﴾ نازڵبوو جوولەكەكان دڵیان گۆڕاو غەم دایگرتن‌و وتیان: ﴿ما ولاهم عن قبلتهم التي كانوا عليها ﴾ خواش: ﴿قل لله المشرق والمغرب﴾ی دابەزاندو فەرمووی: ﴿فاينما تولوا فثم وجه الله﴾[ئیسنادەكەی بەمێزە](ماناكەشی یارمەتی دەرەو (صحيح)ترینیانە).

كُتِبَ عَلَيْكُمُ ٱلْقِتَالُ وَهُوَ كُرْهٌ لَّكُمْ وَعَسَىٰٓ أَن تَكْرَهُوا۟ شَيْـًٔا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَعَسَىٰٓ أَن تُحِبُّوا۟ شَيْـًٔا وَهُوَ شَرٌّ لَّكُمْ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢١٦﴾ يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلشَّهْرِ ٱلْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ وَصَدٌّ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ وَكُفْرٌۢ بِهِۦ وَٱلْمَسْجِدِ ٱلْحَرَامِ وَإِخْرَاجُ أَهْلِهِۦ مِنْهُ أَكْبَرُ عِندَ ٱللَّهِ وَٱلْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ ٱلْقَتْلِ وَلَا يَزَالُونَ يُقَٰتِلُونَكُمْ حَتَّىٰ يَرُدُّوكُمْ عَن دِينِكُمْ إِنِ ٱسْتَطَٰعُوا۟ وَمَن يَرْتَدِدْ مِنكُمْ عَن دِينِهِۦ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَأُو۟لَٰٓئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَٰلُهُمْ فِى ٱلدُّنْيَا وَٱلْءَاخِرَةِ وَأُو۟لَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ ٱلنَّارِ هُمْ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٢١٧﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَٱلَّذِينَ هَاجَرُوا۟ وَجَٰهَدُوا۟ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ أُو۟لَٰٓئِكَ يَرْجُونَ رَحْمَتَ ٱللَّهِ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢١٨﴾ ۞ يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلْخَمْرِ وَٱلْمَيْسِرِ قُلْ فِيهِمَآ إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَٰفِعُ لِلنَّاسِ وَإِثْمُهُمَآ أَكْبَرُ مِن نَّفْعِهِمَا وَيَسْـَٔلُونَكَ مَاذَا يُنفِقُونَ قُلِ ٱلْعَفْوَ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمُ ٱلْءَايَٰتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ ﴿٢١٩﴾

[٢١٦]﴿كُتب عليكم﴾:فەرزكراوە لەسەرتان.﴿كُرهٌ﴾:لەسەر دڵ قورسە. [٢١٧]﴿الشَهْر الحرام﴾:ئەو مانگەی شەڕی تێدا قەدەغەکراوە.﴿كبيرٌ﴾: گەورەو تاوانە.﴿صدٌّ﴾:ڕێگە گرتن‌و قەدەغەکردن.﴿الفِتنةُ﴾:ئازارو ئەشکەنجەدانی موسڵمانان‌و دەرکردنیان لەماڵی خۆیان‌و ڕێز نەگرتنیان لەکەعبەو ئایینی خوا.﴿يرتدِد﴾:هەڵگەڕێتەوە.﴿حَبِطَتْ﴾: هەڵوەشایەوە.[٢١٨]﴿هاجروا﴾: دەرچوون لەماڵ‌و خێزان‌و نیشتمان لەپێناوی خواو سەرخستنی ئایینەکەیدا.﴿جاهَدوا﴾:توانای خۆیان بەگەڕخست.﴿يرجعون﴾:ئومێدەواری‌و چاوەڕێکردن.[٢١٩]﴿الخمر﴾:شەرابی سەرخۆشکەر لەتری‌و شتی‌تر.﴿الميسر﴾:قومار بەهەموو جۆرەکانیەوە.﴿إثم كبيرٌ﴾:گوناهێکی گەورە.﴿العفو﴾:بریتیە لەزیادەو ئەوەی پێویستیان پێی نییە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١١٨):﴿وقال الذين لا يعلمون﴾ئایەتەکە:

- لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: (رافع)ی کوڕی (خزيمة)بەپێغەمبەری خوای گوت : ئەگەر تۆ فرستادەو نێردراوی لەلایەن خواوە هەروەك بانگەشەی ئەوە دەکەیت ئەوا بەخوا بڵێ قسەو گفتوگۆمان لەگەڵدا بکات؛ باگوێمان لەقسەکانی بێت، خواش ئایەتی﴿وقال الذين لا يعلمون﴾ەی دابەزاند.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١١٩):﴿ انا أرسلناك ﴾ئایەتەکە:

- لە(کعب)ی (قرظبي)ەوە دەگێڕنەوە؛ دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: خۆزگە دەمزانی باوك‌و دایکم چی‌یان کرد؟ ئایەتی﴿انا أرسلناك بالحق بشيراً ونذيراً ولاتسال عن أصحاب الجحيم﴾.ئنجا پێغەمبەری خوا(ﷺ) باسی نەکردن هەتا گیانی سپارد(مرسل)ە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٢٠):﴿ولن ترضى﴾ئایەتەکە:

- لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە دەڵێت: جوولەکەکانی(مەدینە)و مەسیحیەکانی(نجران) ئومێدەواربوون پێغەمبەری خوا(ﷺ) ڕووبکاتە قیبلەی ئەوان، کاتێکیش خوای گەورە قیبلەی گۆڕی بۆ (کەعبە) زۆر قورس بوو لەسەردڵیان، نائومێد بوون لەوەی پەروەردگار رازی بێت-

فِي ٱلدُّنْيَا وَٱلْآخِرَةِ ۗ وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلْيَتَٰمَىٰ ۖ قُلْ إِصْلَاحٌ لَّهُمْ
خَيْرٌ ۖ وَإِن تُخَالِطُوهُمْ فَإِخْوَٰنُكُمْ ۚ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ ٱلْمُفْسِدَ مِنَ
ٱلْمُصْلِحِ ۚ وَلَوْ شَآءَ ٱللَّهُ لَأَعْنَتَكُمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٢٠﴾
وَلَا تَنكِحُوا۟ ٱلْمُشْرِكَٰتِ حَتَّىٰ يُؤْمِنَّ ۚ وَلَأَمَةٌ مُّؤْمِنَةٌ خَيْرٌ
مِّن مُّشْرِكَةٍ وَلَوْ أَعْجَبَتْكُمْ ۗ وَلَا تُنكِحُوا۟ ٱلْمُشْرِكِينَ حَتَّىٰ
يُؤْمِنُوا۟ ۚ وَلَعَبْدٌ مُّؤْمِنٌ خَيْرٌ مِّن مُّشْرِكٍ وَلَوْ أَعْجَبَكُمْ ۗ أُو۟لَٰٓئِكَ
يَدْعُونَ إِلَى ٱلنَّارِ ۖ وَٱللَّهُ يَدْعُوٓا۟ إِلَى ٱلْجَنَّةِ وَٱلْمَغْفِرَةِ بِإِذْنِهِۦ ۖ
وَيُبَيِّنُ ءَايَٰتِهِۦ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٢١﴾ وَيَسْـَٔلُونَكَ
عَنِ ٱلْمَحِيضِ ۖ قُلْ هُوَ أَذًى فَٱعْتَزِلُوا۟ ٱلنِّسَآءَ فِي ٱلْمَحِيضِ ۖ
وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتَّىٰ يَطْهُرْنَ ۖ فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ
أَمَرَكُمُ ٱللَّهُ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلتَّوَّٰبِينَ وَيُحِبُّ ٱلْمُتَطَهِّرِينَ ﴿٢٢٢﴾
نِسَآؤُكُمْ حَرْثٌ لَّكُمْ فَأْتُوا۟ حَرْثَكُمْ أَنَّىٰ شِئْتُمْ ۖ وَقَدِّمُوا۟ لِأَنفُسِكُمْ ۚ
وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّكُم مُّلَٰقُوهُ ۗ وَبَشِّرِ ٱلْمُؤْمِنِينَ
﴿٢٢٣﴾ وَلَا تَجْعَلُوا۟ ٱللَّهَ عُرْضَةً لِّأَيْمَٰنِكُمْ أَن تَبَرُّوا۟
وَتَتَّقُوا۟ وَتُصْلِحُوا۟ بَيْنَ ٱلنَّاسِ ۗ وَٱللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٢٤﴾

[٢٢٠]﴿اصلاحٌ لهُمْ خيرٌ﴾:چاکەخوازی بۆیان باشترە.﴿لأعنتكُمْ﴾:دەکەوتنە ناڕەحەتی‌و ئەشکەنجەوە.[٢٢١]﴿لا تَنكِحُوا﴾:مەیانکەن بەهاوسەری خۆتان.﴿المشركات﴾:ئەو ئافرەتانە بڕوایان نی‌یە بەکتێبە ئاسمانی‌یەکان.﴿أمةٌ﴾:کەنیزەك.﴿ولو أعجبَتْكُمْ﴾: گەرچی سەرنجی ڕاکێشان بەهۆی جوانی‌و ماڵ‌و پشت‌و هەموو ئەوشتانەی سەرنج ڕاکێشەرن.﴿لعَبْدٌ﴾:کۆیلەی خاوەنداری کەسانی‌تر.[٢٢٢]﴿المحيض﴾:کاتێکی دیاری‌کراوە تیایدا ئافرەت دەکەوێتە حاڵەتێکی تایبەتی‌یەوە، خوێن لەناخی ڕەحمیەوە دێتە دەرەوە.﴿أذى﴾:پیس‌و زیانبەخشە.﴿فاعْتزِلوا﴾:خۆتان دووربگرن.﴿يطْهُرنَ﴾:خوێنی حەیزیان کۆتایی دێت.﴿تطَهَّرْنَ﴾:خۆیان شۆرد بەئاو.﴿فأتوهُنَّ﴾:لەگەڵیاندا بنوون(جووت ببن لەگەڵیان).﴿أمَرَكُمُ الله﴾:خوا بۆی حەڵاڵ کردوون‌و ڕێی پی‌داون.[٢٢٣]﴿حرْثٌ لكُمْ﴾: شوێنی چاندنی وەچەیە بۆتان.﴿أنى شئتُم﴾:چۆنتان‌ویست بەمەرجێ لەپێشەوەو شوێنی منداڵبوون بێ.[٢٢٤]﴿عُرْضَةً لأيمانكُمْ﴾:هۆکارێکی ڕێگر لەچاکەو پارێزگاری.﴿أنْ تبرُّوا﴾:کەچاکە بکەن.

-لەئاینەکەیان، ئنجا ئایەتی﴿وَلَنْ تَرْضَى عَنْكَ الْيَهُودُ وَلا النَّصَارَى﴾هاتە خوارەوە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٢٥):﴿وَاتَّخِذُوا مِنْ مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى﴾ئایەتەکە:

-(بخاری)و فەرموودەگێڕەوانی‌دیکەش لە(عمر)ەوەدەگێڕنەوە دەڵێت:لەسێ شوێندا هەما هەنگ بووم لەگەڵ خوای خۆم، یەکەمیان: وتم ئەی پێغەمبەری خوا بریا(مقام ابراهیم)ت بکردایە بەشوێنی‌کۆبوونەوەی خەڵکی بۆ نوێژ، ئەوەبوو ئایەتی﴿وَاتَّخِذُوا مِنْ مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى﴾ دابەزی؛ دووەمیان: وتم ئەی پێغەمبەری خوا، خێزانەکانت مرۆڤی پاك‌و پیس(چاك‌و خراپ) ڕوویان تێ‌دەکات، ئەگەر فەرمانی باڵاپۆشی‌یت بدایە بەسەریاندا ئەواباش بوو، ئەوەبوو ئایەتی(حجاب) هاتە خوارەوە؛ سێیەمیان: خێزانەکانی پێغەمبەری خوا لەنێو خۆیاندا غیرەیان کرد لەیەك‌و منیش پێم وتن: بەڵکو ئێوە تەڵاق بدات خوای گەورە ژنی باشتری بکات بەنسیب؛ ئەوەبوو -

لَا يُؤَاخِذُكُمُ ٱللَّهُ بِٱللَّغْوِ فِيٓ أَيْمَٰنِكُمْ وَلَٰكِن يُؤَاخِذُكُم بِمَا كَسَبَتْ قُلُوبُكُمْ ۗ وَٱللَّهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿٢٢٥﴾ لِّلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِن نِّسَآئِهِمْ تَرَبُّصُ أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ ۖ فَإِن فَآءُو فَإِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢٢٦﴾ وَإِنْ عَزَمُوا۟ ٱلطَّلَٰقَ فَإِنَّ ٱللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٢٧﴾ وَٱلْمُطَلَّقَٰتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنفُسِهِنَّ ثَلَٰثَةَ قُرُوٓءٍ ۚ وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ أَن يَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ ٱللَّهُ فِيٓ أَرْحَامِهِنَّ إِن كُنَّ يُؤْمِنَّ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ ۚ وَبُعُولَتُهُنَّ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِي ذَٰلِكَ إِنْ أَرَادُوٓا۟ إِصْلَٰحًا ۚ وَلَهُنَّ مِثْلُ ٱلَّذِي عَلَيْهِنَّ بِٱلْمَعْرُوفِ ۚ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ ۗ وَٱللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٢٨﴾ ٱلطَّلَٰقُ مَرَّتَانِ ۖ فَإِمْسَاكٌۢ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٌۢ بِإِحْسَٰنٍ ۗ وَلَا يَحِلُّ لَكُمْ أَن تَأْخُذُوا۟ مِمَّآ ءَاتَيْتُمُوهُنَّ شَيْـًٔا إِلَّآ أَن يَخَافَآ أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ ٱللَّهِ ۖ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ ٱللَّهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا ٱفْتَدَتْ بِهِۦ ۗ تِلْكَ حُدُودُ ٱللَّهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا ۚ وَمَن يَتَعَدَّ حُدُودَ ٱللَّهِ فَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿٢٢٩﴾ فَإِن طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُۥ مِنۢ بَعْدُ حَتَّىٰ تَنكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُۥ ۗ فَإِن طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَآ أَن يَتَرَاجَعَآ إِن ظَنَّآ أَن يُقِيمَا حُدُودَ ٱللَّهِ ۗ وَتِلْكَ حُدُودُ ٱللَّهِ يُبَيِّنُهَا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٢٣٠﴾

[٢٢٥]﴿اللَّغْو﴾:زیادە گوتن. ﴿أَيمانكُمْ﴾:سوێندەكانتان. ﴿بِما كَسَبَتْ قُلُوبُكُمْ﴾:مەبەستان بووەو سووربوون لەسەری. [٢٢٦]﴿يُؤْلُونَ مِنْ نِسائِهِمْ﴾: سوێند دەخۆن لەسەر ئەوەی نەچنە لای هاوسەرەكانیان. ﴿تَرَبُّصُ﴾: چاوەڕێكردن. ﴿فاءوا﴾:پاشگەز بوونەوە لەو سوێندەی خواردوویانە لەماوەی دیاریكراودا. [٢٢٧]﴿عَزَمُوا﴾: سوربوون. [٢٢٨]﴿يَتَرَبَّصن﴾:چاوەڕێ دەكەن. ﴿قُرُوءٍ﴾:پاكێتی یان حەیز. ﴿يَكْتُمْنَ﴾:نەیشارنەوەو ئاشكرای ناكەن. ﴿بُعُولَتُهُنَّ﴾:مێردەكانیان. ﴿درجةٌ﴾:پلەوپایەیەك(بەهۆی چاودێری و بەخشینەوە). [٢٢٩]﴿الطَّلاقُ مَرَّتانِ﴾:تەڵاق دووجارە (رەجعی و بائن). ﴿امساكٌ بِمَعْروفٍ﴾: هێنانەوەی هاوسەر دوای تۆرانی بەمەبەستی چاكە نەك زیان پێگەیاندن و تۆڵەلێكردنەوە. ﴿تسريحٌ باحسانٍ﴾:دەست لێهەڵگرتن لەگەڵ پێدانی ماف و زیان پێنەگەیاندنی. ﴿اتيتُموهُنَّ﴾: پێتان بەخشین. ﴿حُدُود الله﴾:حوكمە فەرزكراوەكانی خوایە. ﴿فيما افتدت بهِ﴾:هەریەكەیان بگەڕێتەوە لای هاوسەرەكەی خۆی بەمارەكردنێكی تازە. [٢٣٠]﴿فان طلقها﴾:دوای دووجار تەڵاقدانی. ﴿فلا تحل لهُ من بعد..﴾:جارێكی‌تر حەڵاڵ نی‌یە بۆی. ﴿تنكح زوجا غيره﴾:شووبكات بەپیاوێكی‌تر (دەبێت پیاوەكە بچێتەلای و دروست ببێت لەگەڵی) ﴿فان طلقها﴾:ئەگەر مێردی دووەم تەڵاقی‌دا. ﴿ظنا﴾:زانیان و دڵنیابوون.

پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت : ((هەركەسێك سوێندێكی خواردو پاشان راستی لەلایەكی دیكەوە بۆ دەركەوت ئەوا با شوێن ئەوە بكەوێت كەبۆی دەركەوتووە)).[(رواه مسلم)]
(ئەمەش ئازادی ناكات لەبەجێ‌نەهێنانی كەفارەتی سوێندەكەی).
-ئایەتی﴿عسى ربه ان طلقكن ان يبدله أزواجا خيرا منكن﴾ی ناردە خوارەوە. [(ئەم هۆیەش لەرێگەی زۆرەوە گێراویانەتەوەو ئەوەی لێ‌دەخوێنرێتەوە لە(حجة الوداع) دابەزی بێت)].
هۆی دابەزینی ئایەتی(١٣٠):﴿ومن يرغب عن ملة إبراهيم﴾ئایەتەكە:
- لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە؛ دەڵێت: (ابن صوريا)بەپێغەمبەری خوای گوت: ئەو رێبازەی ئێمە گرتوومانە راست و رەوانە؛ بۆ تۆش ئەی(محمد) هەمان رێبازی ئێمە ناگریتەبەر؟! ئنجا-

وَإِذَا طَلَّقْتُمُ ٱلنِّسَآءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ سَرِّحُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ ۚ وَلَا تُمْسِكُوهُنَّ ضِرَارًا لِّتَعْتَدُوا۟ ۚ وَمَن يَفْعَلْ ذَٰلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُۥ ۚ وَلَا تَتَّخِذُوٓا۟ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ هُزُوًا ۚ وَٱذْكُرُوا۟ نِعْمَتَ ٱللَّهِ عَلَيْكُمْ وَمَآ أَنزَلَ عَلَيْكُم مِّنَ ٱلْكِتَٰبِ وَٱلْحِكْمَةِ يَعِظُكُم بِهِۦ ۚ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ ﴿٢٣١﴾ وَإِذَا طَلَّقْتُمُ ٱلنِّسَآءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَن يَنكِحْنَ أَزْوَٰجَهُنَّ إِذَا تَرَٰضَوْا۟ بَيْنَهُم بِٱلْمَعْرُوفِ ۗ ذَٰلِكَ يُوعَظُ بِهِۦ مَن كَانَ مِنكُمْ يُؤْمِنُ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ ۗ ذَٰلِكُمْ أَزْكَىٰ لَكُمْ وَأَطْهَرُ ۗ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢٣٢﴾ ۞ وَٱلْوَٰلِدَٰتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَٰدَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ ۖ لِمَنْ أَرَادَ أَن يُتِمَّ ٱلرَّضَاعَةَ ۚ وَعَلَى ٱلْمَوْلُودِ لَهُۥ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِٱلْمَعْرُوفِ ۚ لَا تُكَلَّفُ نَفْسٌ إِلَّا وُسْعَهَا ۚ لَا تُضَآرَّ وَٰلِدَةٌۢ بِوَلَدِهَا وَلَا مَوْلُودٌ لَّهُۥ بِوَلَدِهِۦ ۚ وَعَلَى ٱلْوَارِثِ مِثْلُ ذَٰلِكَ ۗ فَإِنْ أَرَادَا فِصَالًا عَن تَرَاضٍ مِّنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا ۗ وَإِنْ أَرَدتُّمْ أَن تَسْتَرْضِعُوٓا۟ أَوْلَٰدَكُمْ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِذَا سَلَّمْتُم مَّآ ءَاتَيْتُم بِٱلْمَعْرُوفِ ۗ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٣٣﴾

[٢٣١]﴿فَبلغن أجلَهُنَّ﴾:نزیکبوونەوە لەتەواوکردنی ماوە دیاریکراوەکەیان (واتە:ماوەی حەین).﴿لاتمسكوهُنّ ضِراراً لِتَعْتَدوا﴾:مەیان هێننەوە بەمەبەستی زیان پێگەیاندن و ستەم لێکردنیان بۆ ئەوەی ناچاریان بکەن و خۆیان جیابکەنەوە لێتان بەبەخشینی ماڵ.﴿ايات الله هُزواً﴾:گاڵتەی پێبکەن بەوەی سستی بنوێنن لەپاراستنی ئایەتەکانی خوا.[٢٣٢]﴿فلاتعزلوهُنَّ﴾: ڕێگای هاوسەرگرتنیان لێمەگرن. ﴿أزكى﴾:بەرەکەت و فەڕی زیاترە. ﴿واطهر﴾:پاکترە.[٢٣٣]﴿يرضعْن أولادهُنَّ﴾:شیری منداڵەکانیان بدەن.﴿حولين﴾:دووساڵ.﴿ان يُتمَّ﴾: تەواو شیری پێدان.﴿المولودلهُ﴾:واتە باوك.﴿رِزقُهنَّ﴾:بژێویان.﴿الوارث﴾: میراتگری منداڵ ئەگەر باوکی مردبوو. ﴿تشاوُرٍ﴾:ڕادەربڕینی پاش گفتوگۆکردن لەگەڵ یەکتریدا.﴿تسترضعوا﴾:داوای دایەن کردن بۆ منداڵ.﴿سلمتُم﴾:کرێیاندا بەدایەنەکە.﴿ما اتيتم﴾:ئەوەی ویستان بیدەنێ لەپاداشت.

-مەسیحیەکانیش هەمان قسەیان کردو خوای گەورەش سەبارەت بەهەردوولایان ئەم ئایەتەی نارده خوارەوە:﴿وقالوا كونوا هوداً أو نصارى تهتدوا﴾.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٤٢):﴿سيقول السفهاء من الناس﴾ئایەتەکە:

لە(براء)ەوە دەگێڕنەوە دەڵێن: پێغەمبەری خوا(ﷺ) لەنوێژدا ڕووی کردبووە(بیت المقدس)و، بەردەوام تەماشای ئاسمانی دەکردو چاوەڕێی فەرمانی خوابوو، پەروەردگاریش ئایەتی:﴿قد نرى تقلب وجهك في السماء فلنولينك قبلة ترضاها فول وجهك شطر المسجد الحرام﴾ی دابەزاندو لەئەنجامدا پیاوێك لەموسڵمانەکان وتی:ئومێدمان دەخواست بمانزانیایە ئەوانەی پێش وەرچەرخانی قیبلە(ڕووگە)وەردن حاڵیان چۆنە، ئەو نوێژانەشی کردمان ڕووەو(بیت المقدس)بەچی گەیشت؟ خواش ئەم ئایەتەی نارده خوارەوە:﴿وما كان الله ليضيع إيمانكم﴾؛ هەندێك لەنەزان و گێلەکانیش وتیان:﴿وما ولاهم عن قبلتهم التي كانوا عليها﴾؛ ئەوسا ئایەتی:﴿سيقول السفهاء من الناس﴾ تادوایی ئایەتەکە هاتە خوارەوە. لە(صحيحين)یشدا هاتووە-

وَٱلَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَٰجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا ۖ فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا فَعَلْنَ فِىٓ أَنفُسِهِنَّ بِٱلْمَعْرُوفِ ۗ وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٢٣٤﴾ وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا عَرَّضْتُم بِهِۦ مِنْ خِطْبَةِ ٱلنِّسَآءِ أَوْ أَكْنَنتُمْ فِىٓ أَنفُسِكُمْ ۚ عَلِمَ ٱللَّهُ أَنَّكُمْ سَتَذْكُرُونَهُنَّ وَلَٰكِن لَّا تُوَاعِدُوهُنَّ سِرًّا إِلَّآ أَن تَقُولُوا۟ قَوْلًا مَّعْرُوفًا ۚ وَلَا تَعْزِمُوا۟ عُقْدَةَ ٱلنِّكَاحِ حَتَّىٰ يَبْلُغَ ٱلْكِتَٰبُ أَجَلَهُۥ ۚ وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِىٓ أَنفُسِكُمْ فَٱحْذَرُوهُ ۚ وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿٢٣٥﴾ لَّا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِن طَلَّقْتُمُ ٱلنِّسَآءَ مَا لَمْ تَمَسُّوهُنَّ أَوْ تَفْرِضُوا۟ لَهُنَّ فَرِيضَةً ۚ وَمَتِّعُوهُنَّ عَلَى ٱلْمُوسِعِ قَدَرُهُۥ وَعَلَى ٱلْمُقْتِرِ قَدَرُهُۥ مَتَٰعًۢا بِٱلْمَعْرُوفِ ۖ حَقًّا عَلَى ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿٢٣٦﴾ وَإِن طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِن قَبْلِ أَن تَمَسُّوهُنَّ وَقَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ فَرِيضَةً فَنِصْفُ مَا فَرَضْتُمْ إِلَّآ أَن يَعْفُونَ أَوْ يَعْفُوَا۟ ٱلَّذِى بِيَدِهِۦ عُقْدَةُ ٱلنِّكَاحِ ۚ وَأَن تَعْفُوٓا۟ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ ۚ وَلَا تَنسَوُا۟ ٱلْفَضْلَ بَيْنَكُمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٣٧﴾

[٢٣٤]﴿يتوفون﴾: دەمرێنرێن. ﴿يذرون﴾: بەجێی دەهێڵن. ﴿أزواجاً﴾: هاوسەر. [٢٣٥]﴿عرّضتم﴾: بەرتان خستو ئاماژەتان پێکرد. ﴿خطبة النساء﴾: داواکردنی پیاو لەژن بۆ مارە بڕینی. ﴿أكننتم﴾: شاردتانەوەو داتانپۆشی. ﴿لاتعزموا﴾: سوورمەبن. ﴿حتى يبلغ الكتاب أجلهُ﴾: تاکاتی دیاریکراوی شەرعی ئافرەتەکە تەواو دەبێت. [٢٣٦]﴿ مالم تمسوهنّ﴾: مادام نەچوونەتە لایانو نەتان گواستونەتەوە. ﴿فريضة﴾: مارەیی. ﴿متعوهنّ﴾: ئەوەی سوودی لێوەردەگرن بیاندەنێ. ﴿الموسع﴾: ئەو دەوڵەمەندەی خاوەن دەستە لەبووندا. ﴿قدره﴾: بەئەندازەی توانای خۆی. ﴿المقتر﴾: هەژارو کەم دەست. [٢٣٧]﴿أن يعفون﴾: مەگەر ئافرەتەکە واز لەمارەیی‌یەکەی بهێنێت بیبەخشێ بە مێردەکەی. ﴿أو يعفوَ الذي بيده عُقدةُ النكاح﴾: یاخود پیاوەکە چاوپۆشی بکا لەبەشی خۆی لەمارەیی‌یەکەو بیبەخشێ بەخێزانەکەی. ﴿لاتنسوا الفضل بينكم﴾: چاکەو خۆشەویستی نێوانتان لەبیر مەکەن.

-لە(براء)وە: هەندێك مردنو کوژران پێش وەرچەرخانی قیبلە، ئەمان دەزانی دەربەق بەوان چی بڵێین(دوای ڕوو وەرگێڕانیان بۆ(کەعبە)؛خواش﴿وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُم﴾ی ناردە خوارەوە.(ابن جرير) لەڕێگەی(سدی)یەوە بەچەند (سند)ێك دەگێڕێتەوە، دەڵێت: کاتێك پێغەمبەری خوا ڕووی‌کردە(كعبة)؛پاش ئەوەی پێشتر ڕووی لە(بيت المقدس)بوو؛ (موشریکەکان)ی (مەککە) وتیان: (محمد) ئاینەکەی لێ تێکەڵو پێکەڵ بووە، ئەوەتا ڕووگەی(قیبلە)ی گۆڕیەو ڕوویکردە ئێوەو، بۆی دەرکەوت ئێوە لەو زیاتر ڕێنومایی کراونو، واخەریکە شوێنی ئاینی ئێوە دەکەوێت، خوای گەورەش ئایەتی:﴿ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّةٌ﴾ دابەزاند.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٥٤): ﴿وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتٌ بَلْ أَحْيَاءٌ وَلَٰكِنْ لَا تَشْعُرُونَ﴾ئایەتەکە:

- لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: (تميم)ی کوڕی(حمام) لەغەزوەی (بدر)دا کوژراو -

حَٰفِظُواْ عَلَى ٱلصَّلَوَٰتِ وَٱلصَّلَوٰةِ ٱلْوُسْطَىٰ وَقُومُواْ لِلَّهِ قَٰنِتِينَ ﴿٢٣٨﴾ فَإِنْ خِفْتُمْ فَرِجَالًا أَوْ رُكْبَانًا فَإِذَآ أَمِنتُمْ فَٱذْكُرُواْ ٱللَّهَ كَمَا عَلَّمَكُم مَّا لَمْ تَكُونُواْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٣٩﴾ وَٱلَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَٰجًا وَصِيَّةً لِّأَزْوَٰجِهِم مَّتَٰعًا إِلَى ٱلْحَوْلِ غَيْرَ إِخْرَاجٍ فَإِنْ خَرَجْنَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِي مَا فَعَلْنَ فِىٓ أَنفُسِهِنَّ مِن مَّعْرُوفٍ وَٱللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٤٠﴾ وَلِلْمُطَلَّقَٰتِ مَتَٰعٌۢ بِٱلْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى ٱلْمُتَّقِينَ ﴿٢٤١﴾ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمْ ءَايَٰتِهِۦ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٢٤٢﴾ ۞ أَلَمْ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ خَرَجُواْ مِن دِيَٰرِهِمْ وَهُمْ أُلُوفٌ حَذَرَ ٱلْمَوْتِ فَقَالَ لَهُمُ ٱللَّهُ مُوتُواْ ثُمَّ أَحْيَٰهُمْ إِنَّ ٱللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى ٱلنَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٢٤٣﴾ وَقَٰتِلُواْ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ وَٱعْلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٤٤﴾ مَّن ذَا ٱلَّذِى يُقْرِضُ ٱللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَٰعِفَهُۥ لَهُۥٓ أَضْعَافًا كَثِيرَةً وَٱللَّهُ يَقْبِضُ وَيَبْصُۜطُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٤٥﴾

[٢٣٨]﴿الصلاة الوسطى﴾:نوێژی ناوەڕاست (کەمەبەست پێی نوێژی عەسرە). ﴿قانتين﴾:بەگەردن کەچی‌یەوە. [٢٣٩]﴿فانْ خفتمْ﴾:ئەگەر ترسان. ﴿رجالاً﴾:بەپێ ڕۆیشتن. ﴿رُكباناً﴾:بەسواریی. ﴿أمِنْتم﴾:ترس نەماو هێمنی‌و ئاسایش کەوتەوە. ﴿كما علمكُمْ﴾:بەوشێوازەی خوا بۆی دیاریکردوون. [٢٤٠]﴿متاعاً الى الحولِ﴾:ئەوەی ئافرەت سوودی لێوەردەگرێت لەماڵ‌و سامان تا کۆتایی ساڵ. ﴿غيْرَ اخراجٍ﴾: بێ‌دەرکردن (لەماڵ). ﴿فيما فعَلْن في أنفسِهِنَ﴾:ئەوەی دەیکەن‌و پێچەوانەی شەرع نی‌یە لەخۆ جوانکردن‌و خۆدەرخستن بۆ خوازبێنی کەر. [٢٤١]﴿للمطلقات متاع﴾:خەرجی‌و بڕێك سامان بۆ ئافرەتانی تەڵاقدراو. [٢٤٣]﴿أُلوفٌ﴾:هەزاران. ﴿حَذَرَ المَوت﴾:لەترسی مردن. [٢٤٥]﴿يقْرِضُ اللهَ﴾:ماڵێکی باش لەڕێی خوادا ببەخشێت. ﴿يَقْبِضُ﴾:دەیگرێتەوە لەهەندێك. ﴿ويبسط﴾: دەیبەخشێ بەوانی‌تر.

-سەبارەت بەو شەهیدانەی دیکەش ئایەتی:﴿ولا تقولوا لمن يقتل في سبيل الله امواتاً﴾دابەزی.
هۆی دابەزینی ئایەتی(١٥٨):﴿ان الصفا والمروة﴾ئایەتەکە:
. (بوخاری)و (موسلیم)و فەرموودەگێڕەوەکانی دی لە(عروە)وە ئەویش لە(عائشە)وە دەگێڕنەوە، دەڵێت: وتم بە عائیشە:ئەم ئایەتەت بینیووە:﴿ان الصفا والمروة من شعائر الله فمن حج البيت أو اعتمر فلاجناح عليه أن يطوف بهما﴾من(واتە عروە) بەگوناهی نازانم ئەگەر خەڵکی هاتووچۆ نەکەن لەنێوانیاندا، عائیشەش فەرمووی:بەڕاستی خراپت گوت! خوشکەزا، خۆ ئەگەر بەوشێوازە بوایە کەتۆ لێکدایەوە دەبوو بڵێ: فەیناکە گەر تەواف‌و(هات‌و چۆ)نەکەن لەنێوانیان، بەڵام ئەم ئایەتە بۆیە هاتەخوارەوە چونکە پشتیوانەکان پێش ئەوەی موسڵمان ببن پەنایان دەگرت بە(مناة)بتە تاغوتەکەی، هەرکەسێکیشیان وای بکردایە شەرمەزاردەبوو هاتووچۆ بکات لەنێوان (صفا)و (مروە)دا، بۆ ئەم مەبەستەش پرسیاریانکرد لەپێغەمبەری خواو وتیان: ئەی پێغەمبەری خوا!، ئێمە شەرمەزاربووین لەنەفامیدا تەواف بکەین لەنێوان(صفا)و(مروە)دا خواش ئایەتی:﴿ان الصفا والمروة من شعائر الله﴾ تا ﴿فلا جناح عليه أن يطوف بهما﴾ی دابەزاند.

أَلَمْ تَرَ إِلَى ٱلْمَلَإِ مِنۢ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ مِنۢ بَعْدِ مُوسَىٰٓ إِذْ قَالُوا۟ لِنَبِىٍّ لَّهُمُ ٱبْعَثْ لَنَا مَلِكًا نُّقَٰتِلْ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ ۖ قَالَ هَلْ عَسَيْتُمْ إِن كُتِبَ عَلَيْكُمُ ٱلْقِتَالُ أَلَّا تُقَٰتِلُوا۟ ۖ قَالُوا۟ وَمَا لَنَآ أَلَّا نُقَٰتِلَ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ وَقَدْ أُخْرِجْنَا مِن دِيَٰرِنَا وَأَبْنَآئِنَا ۖ فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ ٱلْقِتَالُ تَوَلَّوْا۟ إِلَّا قَلِيلًا مِّنْهُمْ ۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌۢ بِٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٢٤٦﴾ وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ ٱللَّهَ قَدْ بَعَثَ لَكُمْ طَالُوتَ مَلِكًا ۚ قَالُوٓا۟ أَنَّىٰ يَكُونُ لَهُ ٱلْمُلْكُ عَلَيْنَا وَنَحْنُ أَحَقُّ بِٱلْمُلْكِ مِنْهُ وَلَمْ يُؤْتَ سَعَةً مِّنَ ٱلْمَالِ ۚ قَالَ إِنَّ ٱللَّهَ ٱصْطَفَىٰهُ عَلَيْكُمْ وَزَادَهُۥ بَسْطَةً فِى ٱلْعِلْمِ وَٱلْجِسْمِ ۖ وَٱللَّهُ يُؤْتِى مُلْكَهُۥ مَن يَشَآءُ ۚ وَٱللَّهُ وَٰسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٤٧﴾ وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ ءَايَةَ مُلْكِهِۦٓ أَن يَأْتِيَكُمُ ٱلتَّابُوتُ فِيهِ سَكِينَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَبَقِيَّةٌ مِّمَّا تَرَكَ ءَالُ مُوسَىٰ وَءَالُ هَٰرُونَ تَحْمِلُهُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَةً لَّكُمْ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٢٤٨﴾

[٢٤٦]﴿الملأ﴾:گەورەو سەرداری خەڵکی.﴿ابعث﴾:بینێرەو دیاری بکە. ﴿ملكا﴾:سەرۆکێك پێشەوایەتیمان بکات لەجەنگدا.﴿هل عسيتم﴾:وا دەبینم بترسن ئەگەر کوشتار بەپێویست بگەڕێ لەسەرتان . ﴿مالنا﴾:چ شتێك ڕێمان لێدەگرێت. ﴿تولوا﴾:پشتیان هەڵکردو دواکەوتن. [٢٤٧]﴿ أنى يكون﴾:چۆن دەبیو کەی شایستەیە.﴿سعة من المال﴾: دەوڵەمەندیو پلق و ڕۆزیەکی بەرفراوان.﴿ زاده بسطة﴾:دەسەڵات و توانای زیاتری پێدرا(لەخەڵکی سەردەمی خۆی).﴿واسع عليم﴾:ڕێزو بەخششی زۆر.[٢٤٨]﴿آية ملكه﴾: نیشانەی موڵکداریەکەی.﴿التابوت﴾: سندووقێك ئەو لەوحانەی تێدایە کە(تەورات)ی تێدا نووسراوەو بەشێکیش لەشتە پیرۆزەکانی گرتۆتە خۆی.﴿سكينة﴾:ئارامی تێدایە بۆ دڵەکانتان. ﴿بقية مما ترك﴾:ئەوشتانەی‌تر کەموسا(د.خ) بەجێی هێشتووە.

- (بخاری) لە(عاصم)ی کوڕی(سلیمان)ەوە دەگێڕێتەوە ، دەڵێت: پرسیارم کرد لە(انس) سەبارەت بە(صفا)و (مروة)وتی: ئێمە وامان دەزانی لەسرووتەکانی(ڕێورەسم) سەردەمی نەفامی‌یە کاتێ ئیسلام هات وازمان هێنا، پەروەردگاریش ئایەتی:﴿ان الصفا والمروة من شعائر الله﴾ی دابەزاند. (حاکم)یش لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: شەیتانەکان لەسەردەمی نەفامی‌دا بەکۆمەڵ تەوافیان دەکرد لەنێوان(صفا)و (مروة)داو، لەو نێوانەشدا بتیان دانابوو، کاتێك ئیسلام هات موسڵمانەکان وتیان: ئەی پێغەمبەری خوا ئێمە تەواف ناکەین لەنێوان(صفا)و(مروة)داو لەسەردەمی نەفامیدا وامان دەکردا، ئەوسا ئایەتەکە هاتە خوارەوە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٥٩):﴿إن الذين يكتمون﴾ئایەتەکە:

- لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: (معاذ)ی کوڕی(جبل)و (سعد)ی کوڕی(معاذ)و(خارجه)ی کوڕی(زید) لەقەشەیەکی جوولەکەیان پرسی دەربارەی هەندێك مەسەلەی نێو تەورات، ئەویش پێی ڕانەگەیاندن‌و شاردیەوەو، بڕیاری‌دا هەرگیز پێیان ڕانەگەیەنێت، خوای گەورەش ئایەتی:﴿إن الذين يكتمون ما أنزلنا من البينات والهدى﴾ ی ناردە خوارەوە.

فَلَمَّا فَصَلَ طَالُوتُ بِالْجُنُودِ قَالَ إِنَّ اللَّهَ مُبْتَلِيكُم بِنَهَرٍ فَمَن شَرِبَ مِنْهُ فَلَيْسَ مِنِّي وَمَن لَّمْ يَطْعَمْهُ فَإِنَّهُ مِنِّي إِلَّا مَنِ اغْتَرَفَ غُرْفَةً بِيَدِهِ فَشَرِبُوا مِنْهُ إِلَّا قَلِيلًا مِّنْهُمْ فَلَمَّا جَاوَزَهُ هُوَ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ قَالُوا لَا طَاقَةَ لَنَا الْيَوْمَ بِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ قَالَ الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُم مُّلَاقُو اللَّهِ كَم مِّن فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً بِإِذْنِ اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿٢٤٩﴾ وَلَمَّا بَرَزُوا لِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ قَالُوا رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٢٥٠﴾ فَهَزَمُوهُم بِإِذْنِ اللَّهِ وَقَتَلَ دَاوُودُ جَالُوتَ وَآتَاهُ اللَّهُ الْمُلْكَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَهُ مِمَّا يَشَاءُ وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُم بِبَعْضٍ لَّفَسَدَتِ الْأَرْضُ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿٢٥١﴾ تِلْكَ آيَاتُ اللَّهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٢٥٢﴾

[٢٤٩]﴿فصل﴾:هاتەدەر لەجێو شوێنی خۆی. ﴿مُبتليكم﴾:تاقیتان دەكاتەوە. ﴿لمْ يَطْعمْهُ﴾:لەئاوەكە نەخواتەوە. ﴿اغترَفَ﴾:پڕدەستی ئاوی هەڵگرت. ﴿غُرفةً﴾:پڕی هەردوو دەستی. ﴿لاطاقة لنا﴾:لەوزەماندا نیە. ﴿بجالوت﴾:یەكێكە لەپادشا ستەمكارەكانی فەلەستین. ﴿يظنون﴾: دەزانن‌و دڵنیان. ﴿فِئةٍ﴾:كۆمەڵێك لەخەڵكی. [٢٥٠]﴿برَزوا﴾:دەركەوتن‌و ڕیز بوون بۆ جەنگ(لەسەر تەپۆڵكەیەك). ﴿أفرِغْ﴾:بڕژێنە بەسەرماندا. ﴿ثبتْ أقدامَنا﴾: پێیەكانمان جێگیر بكە. [٢٥١]﴿المُلكَ﴾:مەلیكی بەنی ئیسرائیل. ﴿الحِكْمَةَ﴾:پێغەمبەرایەتی. ﴿دفْعُ الله الناس بَعضَهُمْ ببعضٍ﴾:پێكدادانی خراپەكاران‌و باوەڕداران بەویستی خوا. ﴿فَسَدَت الارض﴾:زەوی تیادەچوو بەخۆی‌و سەرنشینەكانیەوە. [٢٥٢]﴿نتلوها عليكَ﴾:خوێندنەوەیەكی پاك‌و پوخت‌و بەدوور لە گومان‌و دوودڵی.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٦٤): ﴿ان في خلقِ السموات و...﴾ئایەتەكە:

- لە(عطاء)ەوە دەگێڕنەوە دەڵێت:لە(مەدینە) ئایەتی ﴿والهكم اله واحد لا اله الا هو الرحمن الرحيم﴾ هاتە خوارو بێ باوەڕانی قورەیشیش لە(مەككە) وتیان: چۆن یەك خوا گوێی لەو هەموو خەڵكە دەبێت؟ ئەوسا ئایەتی:﴿انَّ في خلق السموات والأرض﴾ تا ﴿لقوم يعقلون﴾ دابەزی. لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێن: قورەیشیەكان بەپێغەمبەری خوایان گوت: داوابكە لەخوای گەورە(صفا)مان بۆ بكات بەئاڵتون تا بەرامبەر دوژمنەكانمان بەهێزبین، خوای گەورەش نیگای ناردو پێی ڕاگەیاندن كەوا پێیان دەبەخشێت‌و (صفا)یان بۆ دەكات بەئاڵتون، بەڵام ئەگەر دوای ئەوەبێ باوەڕبوون ئەوا سزایەك دەدرێن هیچ كەس سزای وا نەدرابێت لەجیهاندا؛ پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: خوایە گیان واز لەمن‌و نەتەوەكەم بهێنە ڕۆژ بەڕۆژ بانگیان دەكەم‌و خەریك دەبم لەگەڵیان، پەروەردگار ئایەتی﴿ان في خلق السموات والارض واختلاف الليل والنهار﴾ی دابەزاند. ئیتر چۆن داوادەكەن(صفا)یان بۆ بكات بەئاڵتون لەكاتێكدا ئەو ئایەتانەی هاتوونەتە خوارەوە زۆر لەوە گەورەو مەزنترن؟!

۞ تِلْكَ ٱلرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ مِّنْهُم مَّن كَلَّمَ ٱللَّهُ وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجَٰتٍ وَءَاتَيْنَا عِيسَى ٱبْنَ مَرْيَمَ ٱلْبَيِّنَٰتِ وَأَيَّدْنَٰهُ بِرُوحِ ٱلْقُدُسِ وَلَوْ شَآءَ ٱللَّهُ مَا ٱقْتَتَلَ ٱلَّذِينَ مِنۢ بَعْدِهِم مِّنۢ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُمُ ٱلْبَيِّنَٰتُ وَلَٰكِنِ ٱخْتَلَفُوا۟ فَمِنْهُم مَّنْ ءَامَنَ وَمِنْهُم مَّن كَفَرَ وَلَوْ شَآءَ ٱللَّهُ مَا ٱقْتَتَلُوا۟ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ ﴿٢٥٣﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ أَنفِقُوا۟ مِمَّا رَزَقْنَٰكُم مِّن قَبْلِ أَن يَأْتِىَ يَوْمٌ لَّا بَيْعٌ فِيهِ وَلَا خُلَّةٌ وَلَا شَفَٰعَةٌ وَٱلْكَٰفِرُونَ هُمُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿٢٥٤﴾ ٱللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ٱلْحَىُّ ٱلْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُۥ سِنَةٌ وَلَا نَوْمٌ لَّهُۥ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ مَن ذَا ٱلَّذِى يَشْفَعُ عِندَهُۥٓ إِلَّا بِإِذْنِهِۦ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَىْءٍ مِّنْ عِلْمِهِۦٓ إِلَّا بِمَا شَآءَ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ وَلَا يَـُٔودُهُۥ حِفْظُهُمَا وَهُوَ ٱلْعَلِىُّ ٱلْعَظِيمُ ﴿٢٥٥﴾ لَآ إِكْرَاهَ فِى ٱلدِّينِ قَد تَّبَيَّنَ ٱلرُّشْدُ مِنَ ٱلْغَىِّ فَمَن يَكْفُرْ بِٱلطَّٰغُوتِ وَيُؤْمِنۢ بِٱللَّهِ فَقَدِ ٱسْتَمْسَكَ بِٱلْعُرْوَةِ ٱلْوُثْقَىٰ لَا ٱنفِصَامَ لَهَا وَٱللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٥٦﴾

[٢٥٣] ﴿أيدنـــــاه﴾:بـەهێزمان كـرد. ﴿البينـــات﴾:نيشانەو بەڵگەی ئاشكرا (لەگـەڵ موعجيزەی ئاشـكراو روون). ﴿روح القُـدُس﴾:حـەزرەتی جوبرەئيـل سەلامی خوای لێبێت.[٢٥٤] ﴿لابيـع﴾: مەبەسـت پێـی ئەوەيـە هـەتا رۆژێـك دانــەهاتووە ســوودو دەســتكەوت بەهۆی مامەڵەوە دوايی پیٚ هـاتبێت. ﴿لاخلة﴾:هاوەڵێكی باش و هاودەمێكی دڵسۆز نی‌يە. ﴿شـفاعة﴾:رێگايـەك يـا هۆيــەك بـۆ بەدەسـتهێنانی چاكـەو دوورخســـــتنەوەی خراپـــــە. [٢٥٥] ﴿الحـيُّ﴾:ژيانێكی زيندوو و بیٚ فەوتان. ﴿القيوم﴾:هەستان بەرێككردنی كارەكــان بەوپـــەڕی لێهاتنـــەوە. ﴿لا تــأخذه﴾:بەسـەريدا زاڵ نابیٚ و دەسـتی بەسـەردا ناگرێت. ﴿سِـنَة﴾:وەنـەوزو خاوبوونەوە. ﴿مابين أيديـــــهم﴾:ئـەوەی لەبەرچاوەو دەيبينن كەدونيايە. ﴿ما خلفــهُم﴾:ئەوەی نايبينن لەكاروباری ئاخيرەت. ﴿لايؤده﴾:بەلايەوە قورس و گران و نارەحەت نی‌يە.[٢٥٦] ﴿لا اكراهَ في الدِّيـــن﴾:زۆرە ملەو توندوتيژی نی‌يە بۆ چوونە ناو ئايينەوە. ﴿تبيَّنَ الرُّشــدُ﴾:دەركەوت رێنمايی و باوەڕ. ﴿مِـــنَ الغـــيِّ﴾:لەسـەر لێشێواوی و گومڕايـی. ﴿الطــاغوت﴾:هەرشـتێك گوێڕايەڵيكردنی ببێتە هۆی سەرلێشێواوی و دوركەوتنەوە لە ڕاستی، (جا ئەو شتە دروستكراوبێت ، بپەرسترێت يا سـەرۆكێكی زۆرداربیٚ بەگوێی بكرێت يا شـەيتان بێت گومڕای بكات). ﴿العُروة الوُثقـى﴾:هۆكارێكی پتەوە كەيەنەرە بەهەق كەبريتی‌يە لەقورئان يا باوەڕ يان عەقيدەيەكی راست. ﴿لاانفصام﴾:نەپسان و نەپچڕان و نەفەوتان.

هۆی دابەزينی ئايەتی(١٧٤): ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ﴾ئايەتەكە:

- لە(عكرمة)ەوە دەگێڕنەوە ، دەڵێت: ئايەتی﴿إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ الْكِتَابِ﴾و ئايەتی: ﴿إِنَّ الَّذِيـــنَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّـــهِ وَأَيْمَانِـــهِمْ﴾كەلە[ال عمران دايە].سەبارەت بەجوولەكەكان دابەزيووە:هـەروەها لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە ؛ دەڵێت: ئەم ئايەتە سەبارەت بەسەركردەو زاناكانی جوولەكە دابەزيوە كەلەرەشە خـەڵكو سـادەكانيان دياری‌يـان وەردەگـرت و،ئومێديـان دەخواسـت پێغەمبـەری چـاوەڕوانكراو لەوان بێت، كاتێكيش(محمد)(ﷺ) نێردراو لەوان نەبوو ترسان دەست و ديـــاری ســەرۆكــەكانيــان -

ٱللَّهُ وَلِيُّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ يُخْرِجُهُم مِّنَ ٱلظُّلُمَٰتِ إِلَى ٱلنُّورِ ۖ وَٱلَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ أَوْلِيَآؤُهُمُ ٱلطَّٰغُوتُ يُخْرِجُونَهُم مِّنَ ٱلنُّورِ إِلَى ٱلظُّلُمَٰتِ ۗ أُو۟لَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ ٱلنَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٢٥٧﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى ٱلَّذِى حَآجَّ إِبْرَٰهِۦمَ فِى رَبِّهِۦٓ أَنْ ءَاتَىٰهُ ٱللَّهُ ٱلْمُلْكَ إِذْ قَالَ إِبْرَٰهِۦمُ رَبِّىَ ٱلَّذِى يُحْىِۦ وَيُمِيتُ قَالَ أَنَا۠ أُحْىِۦ وَأُمِيتُ ۖ قَالَ إِبْرَٰهِۦمُ فَإِنَّ ٱللَّهَ يَأْتِى بِٱلشَّمْسِ مِنَ ٱلْمَشْرِقِ فَأْتِ بِهَا مِنَ ٱلْمَغْرِبِ فَبُهِتَ ٱلَّذِى كَفَرَ ۗ وَٱللَّهُ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٢٥٨﴾ أَوْ كَٱلَّذِى مَرَّ عَلَىٰ قَرْيَةٍ وَهِىَ خَاوِيَةٌ عَلَىٰ عُرُوشِهَا قَالَ أَنَّىٰ يُحْىِۦ هَٰذِهِ ٱللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا ۖ فَأَمَاتَهُ ٱللَّهُ مِا۟ئَةَ عَامٍ ثُمَّ بَعَثَهُۥ ۖ قَالَ كَمْ لَبِثْتَ ۖ قَالَ لَبِثْتُ يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ ۖ قَالَ بَل لَّبِثْتَ مِا۟ئَةَ عَامٍ فَٱنظُرْ إِلَىٰ طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ لَمْ يَتَسَنَّهْ ۖ وَٱنظُرْ إِلَىٰ حِمَارِكَ وَلِنَجْعَلَكَ ءَايَةً لِّلنَّاسِ ۖ وَٱنظُرْ إِلَى ٱلْعِظَامِ كَيْفَ نُنشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوهَا لَحْمًا ۚ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُۥ قَالَ أَعْلَمُ أَنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٥٩﴾

[٢٥٧] ﴿وليُّ﴾: فریادڕەس. ﴿الظُّلُمات﴾: تاریکستان. (تاوان و گومان و هەموو جۆرە گومڕاییەك). ﴿النُّور﴾: باوەڕ و ڕێنمایی (كەیارمەتیدەری هەموو جۆرە هونەرێكی ڕاستە). [٢٥٨] ﴿حاجَّ﴾: گفتوگۆی دەمەقاڵەی كرد. ﴿بُهِتَ﴾: دەسەوسان بوو تێكشكا. [٢٥٩] ﴿خاوِيَةٌ﴾: ڕووخاو و چۆڵ. ﴿عُرُوش﴾: كۆشك و تەلار. ﴿أنّى﴾: چۆن؟. ﴿لَبِثْتَ﴾: ماویتەوە. ﴿لَم يَتَسَنَّه﴾: نەگۆڕاوە و تێكنەچووە. ﴿نُنشِزُها﴾: هەندێكی بەرزدەكەینەوە بۆ لای هەندێكی تر بۆ شوێنی خۆی لەلاشەكەدا.

- لەدەست بچێت و، دەستكاری سیفەتی(محمد)یان كرد، ئنجا وتیان ئەم سیفەتانەی(محمد)(لەو سیفەتانەی فرستادەی دواهەمین ناچێت، پەروەردگاریش ئایەتی: ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ الْكِتَابِ﴾ ی دابەزاند.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٧٧): ﴿ليس البر﴾ ئایەتەكە:

- (عبدالرزاق) دەڵێت: (معمر) لە(قتادە)وە بۆیگێڕاینەوە دەڵێت: جوولەكەكان كاتێ نوێژیان دەكرد ڕوویان دەكردە ڕۆژئاوا، مەسیحیەكانیش ڕوویەو ڕۆژهەڵات، ئایەتی ﴿ليس البر أن تولوا وجوهكم﴾ دابەزی.

هۆی دابەزنی ئایەتی(١٧٨): ﴿يا أيها الذين آمنوا كتب عليكم القصاص﴾ ئایەتەكە:

- لە(سعید)ی كوڕی(جبیر)ەوە دەگێڕێنەوە، دەڵێت: دوو گەڕەكی عەرەب نشین لەسەردەمی نەفامیدا پێش ئیسلام كوشتارو خوێن بەرپابوو لەنێوانیان، تەنانەت كۆیلەو ژنیشیان دەكوشت، بەردەوام بوون لەسەر ئەم حاڵەتە هەتا موسڵمان بوون، ئەوجا یەكێك لەو دوو گەڕەكە بەژمارەو ماڵ و سامان فیزیی دەكرد بەسەر ئەوی دیكەدا، سوێندیان خوارد دانەمركێن و دەست بەرداربنەبن هەتا بەرامبەر كۆیلەكەیان مرۆڤێكی ئازاد نەكوژن و، بەرامبەر ئافرەتێكی كوژراویشیان پیاوێك، ئەوەبوو ئایەتی: ﴿الحر بالحر والعبد بالعبد والأنثى بالأنثى﴾ هاتە خوارەوەو سنووری بۆ دانان.

وَإِذْ قَالَ إِبْرَٰهِـۧمُ رَبِّ أَرِنِي كَيْفَ تُحْيِ ٱلْمَوْتَىٰ قَالَ أَوَلَمْ تُؤْمِن قَالَ بَلَىٰ وَلَٰكِن لِّيَطْمَئِنَّ قَلْبِي قَالَ فَخُذْ أَرْبَعَةً مِّنَ ٱلطَّيْرِ فَصُرْهُنَّ إِلَيْكَ ثُمَّ ٱجْعَلْ عَلَىٰ كُلِّ جَبَلٍ مِّنْهُنَّ جُزْءًا ثُمَّ ٱدْعُهُنَّ يَأْتِينَكَ سَعْيًا وَٱعْلَمْ أَنَّ ٱللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٦٠﴾ مَّثَلُ ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَٰلَهُمْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنۢبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُنۢبُلَةٍ مِّاْئَةُ حَبَّةٍ وَٱللَّهُ يُضَٰعِفُ لِمَن يَشَآءُ وَٱللَّهُ وَٰسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٦١﴾ ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَٰلَهُمْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ ثُمَّ لَا يُتْبِعُونَ مَآ أَنفَقُوا۟ مَنًّا وَلَآ أَذًى لَّهُمْ أَجْرُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٦٢﴾ ۞ قَوْلٌ مَّعْرُوفٌ وَمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِّن صَدَقَةٍ يَتْبَعُهَآ أَذًى وَٱللَّهُ غَنِيٌّ حَلِيمٌ ﴿٢٦٣﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تُبْطِلُوا۟ صَدَقَٰتِكُم بِٱلْمَنِّ وَٱلْأَذَىٰ كَٱلَّذِي يُنفِقُ مَالَهُۥ رِئَآءَ ٱلنَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ فَمَثَلُهُۥ كَمَثَلِ صَفْوَانٍ عَلَيْهِ تُرَابٌ فَأَصَابَهُۥ وَابِلٌ فَتَرَكَهُۥ صَلْدًا لَّا يَقْدِرُونَ عَلَىٰ شَيْءٍ مِّمَّا كَسَبُوا۟ وَٱللَّهُ لَا يَهْدِي ٱلْقَوْمَ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٢٦٤﴾

[٢٦٠]﴿أرِني﴾:نیشانم بدە.﴿فَصُرْهُنَّ﴾: لەت و پەت و پارچە پارچەیان بکە.﴿سَعيًا﴾:هاتنێکی خێراو بەپەلە. [٢٦١]﴿سَنابِلَ﴾:گوڵەگەنم.﴿يُضاعِف﴾: دووچەندانەی دەکات.﴿واسع﴾:خێرو بەرەکەتی فراوان و بێسنوورە. [٢٦٢]﴿مَنًّا﴾:بەمنەتەوە.﴿أذىً﴾:دڵ بریندارکردنی بەهۆی ئەو بەخشەشەی پێی داوە.[٢٦٣]﴿قول معروف﴾: گوفتاری باش.[٢٦٤]﴿رِئاءَ الناس﴾:بۆ ڕووپامایی و ناوەرکردن نەك لەبەر خوای گەورە.﴿صفوان﴾:بەردێکی سفت و لووس.﴿وابِلٌ﴾:لێزمە باران.﴿صَلدًا﴾:ساف و پاکی بێتەپ و تۆز.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٨٤): ﴿وعلى الذين يطيقونه﴾ئایەتەکە:

ـ (ابن سعد) لە(طبقات)ەکەیدا لە(مجاهد)ەوە دەگێڕێتەوە دەڵێیت: ئەم ئایەتە سەبارەت بەکۆیلەکەی (قیس)ی کوڕی (سائب) هاتە خوارەوە، ئەویش بەڕۆژو نەبوو بۆ هەر ڕۆژێك هەژارێکی تێردەکرد.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٨٦): ﴿وإذا سألك عبادي﴾ ئایەتەکە:

ـ لە(صلت)ی کوڕی(حکیم)ی کوڕی (معاویة)ی کوڕی(حیدة) ئەویش لەباوباپیرانییەوە دەگێڕێتەوە دەڵێیت: عەرەبێکی دەشتەکی هات بۆ خزمەتی پێغەمبەر(ﷺ) و وتی: خواکەمان نزیکە تاقسەی لەگەڵدا بکەین، یان دوورەو دەبێ بانگی بکەین؟ پێغەمبەریش(ﷺ) بێدەنگ بوو، خوای گەورە ئایەتی: ﴿وإذا سألك عبادي عني﴾ دابەزاند. [(مرسل)ەو ڕێگەی تریشی هەیە].

ـ(ابن عساکر) لە(علي)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: نەکەن بێدەستەڵات بن و دەستبەرداری دوعا بن، خوای گەورە ئایەتی:﴿ادعوني أستجب لكم﴾ی دابەزاندووە بۆتان. پیاوێکیش وتی: پێغەمبەری خوا(ﷺ) پەروەردگارمان گوێی لەنزاو پاڕانەوەیە، یان چۆنە ئەو مەسەلەیە؟ پەروەردگاریش ئەم ئایەتەی دابەزاند.

ـ (ابن جریر) لە(عطاء)ی کوڕی (ابی رباح)ەوە دەگێڕێتەوە ، دەڵێت: کاتێ ئایەتی:﴿وقال ربكم ادعوني أستجب لكم﴾ دابەزی وتیان: نازانین چ کاتێك دوعا بکەین؟ ئنجا ئایەتی:﴿وإذا سألك عبادي عني﴾ تا ﴿لعلهم يرشدون﴾ دابەزی.

وَمَثَلُ ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَٰلَهُمُ ٱبْتِغَآءَ مَرْضَاتِ ٱللَّهِ وَتَثْبِيتًا مِّنْ أَنفُسِهِمْ كَمَثَلِ جَنَّةٍۭ بِرَبْوَةٍ أَصَابَهَا وَابِلٌ فَـَٔاتَتْ أُكُلَهَا ضِعْفَيْنِ فَإِن لَّمْ يُصِبْهَا وَابِلٌ فَطَلٌّ وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٦٥﴾ أَيَوَدُّ أَحَدُكُمْ أَن تَكُونَ لَهُۥ جَنَّةٌ مِّن نَّخِيلٍ وَأَعْنَابٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ لَهُۥ فِيهَا مِن كُلِّ ٱلثَّمَرَٰتِ وَأَصَابَهُ ٱلْكِبَرُ وَلَهُۥ ذُرِّيَّةٌ ضُعَفَآءُ فَأَصَابَهَآ إِعْصَارٌ فِيهِ نَارٌ فَٱحْتَرَقَتْ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمُ ٱلْـَٔايَٰتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ ﴿٢٦٦﴾ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ أَنفِقُوا۟ مِن طَيِّبَٰتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّآ أَخْرَجْنَا لَكُم مِّنَ ٱلْأَرْضِ وَلَا تَيَمَّمُوا۟ ٱلْخَبِيثَ مِنْهُ تُنفِقُونَ وَلَسْتُم بِـَٔاخِذِيهِ إِلَّآ أَن تُغْمِضُوا۟ فِيهِ وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ غَنِىٌّ حَمِيدٌ ﴿٢٦٧﴾ ٱلشَّيْطَٰنُ يَعِدُكُمُ ٱلْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُم بِٱلْفَحْشَآءِ وَٱللَّهُ يَعِدُكُم مَّغْفِرَةً مِّنْهُ وَفَضْلًا وَٱللَّهُ وَٰسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٦٨﴾ يُؤْتِى ٱلْحِكْمَةَ مَن يَشَآءُ وَمَن يُؤْتَ ٱلْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِىَ خَيْرًا كَثِيرًا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّآ أُو۟لُوا۟ ٱلْأَلْبَٰبِ ﴿٢٦٩﴾

[٢٦٥]﴿وتثبيتاً﴾:بەڕاست زانین و دڵنیابوون لەپاداشتی بەخشین. ﴿جَنَّةٍ﴾:باخێکی پڕ لەدارو درەخت. ﴿بِرَبوة﴾:لەشوێنێکی بەرزی زەویدا. ﴿أُكُلَها﴾:بەروبوومەکەی. ﴿فطل﴾:نەرمە باران.[٢٦٦]﴿أيودُّ﴾:ئایا پێی خۆشە. ﴿الْكِبَرُ﴾:پیری بەساڵا چوو. ﴿اعصارٌ﴾:ڕەشەبایەکی توندو بەهێز کە تەپوتۆز لەگەڵ خۆیدا هەڵدەگرێت (گێژەڵوکەو گەردەلوول). ﴿فیه نارٌ﴾: گڕەی تێدایە یا ناڵەو گڤەی دێت. [٢٦٧]﴿لاتَيَمَّموا﴾:نیازمەکەن. ﴿الخَبيث﴾:ماڵێکی پیسی قێزەون. ﴿لَسْتُم بآخذيه﴾:لەشێوەی ئەودا خۆتان پێی ناڕازین. ﴿أنْ تغْمِضوا فيه﴾: چاوپۆشی بکەن لەوەرگرتنیدا. [٢٦٨]﴿يَعِدُكُمْ﴾:هەڕەشەتان لێدەکات. ﴿الفَحشاء﴾:بەدڕەوشتی (چرووکی). ﴿فَضلاً﴾:زیادکردنی ڕزق و ڕۆزی و پاداشتی ڕۆژی دوایی.[٢٦٩]﴿أولوا الألباب﴾: خاوەن عەقڵ.

***جارێك هاوەڵان پرسیاریانکرد لەپێغەمبەری خوا(ﷺ) :کام کارو کاسبی باشە؟ فەرمووی: ((ئەوەی مرۆڤ بەدەستی خۆی پەیدای بکات)) هەروەها(ﷺ) دەفەرموێت: ((باشترین خواردنی مرۆڤ ئەوەیە لەبەرو بوومی دەستی خۆی بخوات ، وەچەی مرۆڤیش هەر لەبەرهەمی خۆیەتی)). [(اخرجه ابوداود والحاكم)].**

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٨٧): ﴿أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَى نِسَائِكُمْ﴾ ئایەتەکە:
ـ (احمد)و (ابوداود)و (حاكم) لەڕێگەی (عبدالرحمن)ی کوڕی (ابی لیلی)ەوە ، ئەویش لە(معاذ)ی کوڕی(جبل)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: لەڕەمەزاندا خەڵکی بۆ بەربانگ نان و ئاویان دەخواردو لەگەڵ ژنەکانیان دەنوستن، بێگومان ئەمە ئەگەر دوای نوێژی ئێوارە نەنووستنایە ، خۆئەگەر بنووستنایە خۆیان دەگرتەوە لەخواردن و خواردنەوەو نزیك کەوتنەوە لەئافرەت، ئنجا پیاوێك لەپشتیوانەکان بەناوی(قیس)ی کوڕی(صرمە)ەوە نوێژی خەوتنانی کردو نووست، نان و ئاوی نەخوارد تا ڕۆژ بوویەوە، ئەو ڕۆژە سەغڵەت بوو، (عمر)یش چووە لای خێزانەکەی دوای ئەوەی پێشتر نوستبوو، ئەوجا هاتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ)و حاڵەکەی بۆگێڕایەوە، خوای گەورەش ئایەتی:﴿أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَى نِسَائِكُمْ﴾تا﴿ثُمَّ أَتِمُّوا الصِّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ﴾نارد.ئەم فەرموودەیەش بەناوبانگە(مشهور)ە لە(ابن ابی لیلی)ەوە گێڕاوەتەوە، بەڵام لە(معاذ)ی نەبیستووە،وێڕای ئەوەش فەرموودەکە(شواهد)ی زۆرەو لەڕێگەی ترەوە هاتووە:(بخاری) لەڕێگەی(براء)ەوەدەگێڕێتەوە، دەڵێت:هاوەڵانی پێغەمبەر(ﷺ)ئەگەر یەکێکیان بەڕۆژوبوایە

وَمَآ أَنفَقْتُم مِّن نَّفَقَةٍ أَوْ نَذَرْتُم مِّن نَّذْرٍ فَإِنَّ ٱللَّهَ يَعْلَمُهُۥ ۗ وَمَا لِلظَّـٰلِمِينَ مِنْ أَنصَارٍ ﴿٢٧٠﴾ إِن تُبْدُوا۟ ٱلصَّدَقَـٰتِ فَنِعِمَّا هِىَ ۖ وَإِن تُخْفُوهَا وَتُؤْتُوهَا ٱلْفُقَرَآءَ فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۚ وَيُكَفِّرُ عَنكُم مِّن سَيِّـَٔاتِكُمْ ۗ وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٢٧١﴾ ۞ لَّيْسَ عَلَيْكَ هُدَىٰهُمْ وَلَـٰكِنَّ ٱللَّهَ يَهْدِى مَن يَشَآءُ ۗ وَمَا تُنفِقُوا۟ مِنْ خَيْرٍ فَلِأَنفُسِكُمْ ۚ وَمَا تُنفِقُونَ إِلَّا ٱبْتِغَآءَ وَجْهِ ٱللَّهِ ۚ وَمَا تُنفِقُوا۟ مِنْ خَيْرٍ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنتُمْ لَا تُظْلَمُونَ ﴿٢٧٢﴾ لِلْفُقَرَآءِ ٱلَّذِينَ أُحْصِرُوا۟ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ ضَرْبًا فِى ٱلْأَرْضِ يَحْسَبُهُمُ ٱلْجَاهِلُ أَغْنِيَآءَ مِنَ ٱلتَّعَفُّفِ تَعْرِفُهُم بِسِيمَـٰهُمْ لَا يَسْـَٔلُونَ ٱلنَّاسَ إِلْحَافًا ۗ وَمَا تُنفِقُوا۟ مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ ٱللَّهَ بِهِۦ عَلِيمٌ ﴿٢٧٣﴾ ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَٰلَهُم بِٱلَّيْلِ وَٱلنَّهَارِ سِرًّا وَعَلَانِيَةً فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٧٤﴾

[٢٧٠]﴿نـــذر﴾:نەزری کرد(ئـەوەی ئادەمیزاد بەپێویستی دەگێڕێ لەسەر خـۆی).[٢٧١]﴿تبـــــــدوا﴾: دەریبخەن.﴿فنعما هـــي﴾:دەرخستنی باشترین شتە.[٢٧٢]﴿یُوَفَّ الیکُـــم﴾: پاداشتەکەی چەند جار وەردەگرێ. [٢٧٣]﴿أحصـــروا﴾:تێکۆشان و فێر بوونـی زانسـت رێـی لێ گرتـوون کاربکەن.﴿ضـربأ﴾:هەوڵدان بۆ بژێوی پەیداکردن.﴿التعفـــف﴾:خۆپاراستن لەدەست پانکردنەوە.﴿الحافـــا﴾:زۆر لێکردن.

*پێغەمبەر(ﷺ)دەفـەرموێت:﴿ئیرەیی ڕەوا نییە لەدوو شتدا نەبێت؛یەکەم: پیاوێك خوای گەورە قورئانی پێبەخشیووەو، شەو ڕۆژ دەوری دەکاتەوەو دەیخوێنێت، دووەمیش بریتیە لەوەی: پیاوێك ماڵی پێدراوەو بەشەوو ڕۆژ دەیبەخشێ و نایگرێتەوە لەخەڵکی).[(متفق علیه)].

-بنووستایە پێش ئەوەی بەربانگ بکاتەوە، ئەوا دوایی نان و ئاوی نەدەخواردو ئەو شەوو ڕۆژە بەبرسێتی هەڵی دەکرد تا دەگەیشتەوە ئێوارەی دووەم. (قیس)ی کوڕی (صرمە)ی (ئەنصاری) بەڕۆژوبوو، کاتی بـەربانگ بەژنەکەی وت: شێومان هەیە، وتی: نەخێر؛ بەڵام هەوڵ دەدەم شتێکت بۆ ئامادەبکەم، (قیس)یش بەڕۆژ خەریکی ئیش و کاربوو زۆرماندو دەبوو، خەو بردیەوەو نووست، کاتێك ژنەکەی گەڕایەوەو بەو حاڵەوە بینی وتی: بەخێر نەیەیتەوە!، بۆیەیانیەکەشی لەنیوەڕۆدا بێهۆش کەوت و بورایەوە، ئەم ڕووداوەیان بۆ پێغەمبەر(ﷺ) گێڕایەوەو ئایەتی ﴿ أحـل لکـم لیلـة الصیـام الرفـث الی نسائکم﴾دابەزیو زۆر خۆشحاڵ بوو پێی، دواتر﴿وكلوا واشربوا حق يتبين لكم الخيط الأبيض من الخيط الأســود﴾ دابەزی . هەروەها(بخاری) لە(براء)ەوە دەگێڕێتەوەو ، دەڵێت: کاتێك ڕۆژوی مانگی ڕەمەزان فەرزکرا؛ یاران لەهاوسەرەکانیان نزیك نەدەبوونەوە بەدرێژایی مانگی ڕەمەزان، بەم ڕەفتارەش زیاترپیشیان دەخواردەوەو بەزۆر دانیـان بەخۆیاندا دەگرت، پـەروەردگاریش ئایەتی:﴿علمَ اللهُ انکم کنتم تختانون أنفسکم فتابَ علیکم وعفـا عنکـم﴾ی دابەزاند. (احمد)و (ابن جریر) و (ابن ابی حاتم) دەگێڕنەوە لە باوکی (کعب)ی کوڕی (مالك)ەوە دەڵێت: خەڵکی لەمانگی ڕەمەزاندا ئەگەر پێش بەربانگ بخەوتنایەو دوایی بەئاگابهاتنایەتەوە نان و ئاوو خێزانەکانیان لەخۆیان حەرام دەکرد تا ئێوارەی داهاتوو، ڕۆژێکیان (عمر) لـەخزمەت پێغەمبەردا(ﷺ)بوو -

ٱلَّذِينَ يَأْكُلُونَ ٱلرِّبَوٰاْ لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ ٱلَّذِى يَتَخَبَّطُهُ ٱلشَّيْطَٰنُ مِنَ ٱلْمَسِّ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوٓاْ إِنَّمَا ٱلْبَيْعُ مِثْلُ ٱلرِّبَوٰاْ وَأَحَلَّ ٱللَّهُ ٱلْبَيْعَ وَحَرَّمَ ٱلرِّبَوٰاْ فَمَن جَآءَهُۥ مَوْعِظَةٌ مِّن رَّبِّهِۦ فَٱنتَهَىٰ فَلَهُۥ مَا سَلَفَ وَأَمْرُهُۥٓ إِلَى ٱللَّهِ وَمَنْ عَادَ فَأُوْلَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ ٱلنَّارِ هُمْ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٢٧٥﴾ يَمْحَقُ ٱللَّهُ ٱلرِّبَوٰاْ وَيُرْبِى ٱلصَّدَقَٰتِ وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ ﴿٢٧٦﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ وَأَقَامُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَوُاْ ٱلزَّكَوٰةَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٧٧﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَذَرُواْ مَا بَقِىَ مِنَ ٱلرِّبَوٰٓاْ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٢٧٨﴾ فَإِن لَّمْ تَفْعَلُواْ فَأْذَنُواْ بِحَرْبٍ مِّنَ ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَإِن تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَٰلِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ ﴿٢٧٩﴾ وَإِن كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَىٰ مَيْسَرَةٍ وَأَن تَصَدَّقُواْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٨٠﴾ وَٱتَّقُواْ يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى ٱللَّهِ ثُمَّ تُوَفَّىٰ كُلُّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٢٨١﴾

[٢٧٥]﴿الرِّبَا﴾:سوو (زیادەیەکە قەرزدەر لەقەرز پێدراوی دەسێنێت بەرامبەر ئەوماڵەی لەلایەتی). ﴿لایقومون﴾:هەڵناسنەوە (لەگۆڕەکانیان ڕۆژی قیامەت). ﴿یَتَخَبَّطُهُ﴾:فێی لێدێنێ‌و دەیتاسێنێ‌و دەیکێشێت بەزەویدا. ﴿المَسِّ﴾:دەست لێوەشان‌و شێتی. ﴿فانتهی﴾:واز لەسووخواردن بهێنێت. ﴿ما سَلَفَ﴾: ئەوەی بەسەرچووە لەتاوانی خواردنی سوو پێش حەرامکردنی. [٢٧٦]﴿یَمْحَقُ﴾:کەم‌و بێ بەرەکەتی دەکات. ﴿ویُربي الصَّدَقَات﴾:خێرو چاکە زیادی دەکات‌و پڕ فەڕی دەکات لەودونیاداو دوارۆژیش پاداشتی چەند جارەیە. ﴿أثیم﴾:کەسێکی پڕتاوان‌و گوناهبار. [٢٧٧]﴿أقاموا الصلاة﴾:نوێژ ئەنجام دەدەن. [٢٧٨]﴿ذروا﴾:وازی لێ بێنن. [٢٧٩]﴿فأْذَنوا﴾:بزانن‌و دڵنیابن. ﴿رؤوس اموالِکم﴾:ئەو دەست مایەیەی سووی تێکەڵ نەبووە. ﴿لا تَظْلِمون﴾:ستەمتان لێ‌نەکرێ بەوەی لەدەسمایەکەتان کەم بکرێتەوە. [٢٨٠]﴿عُسرة﴾:بارلاری‌و کەم دەستی. ﴿نظِرة﴾: ماوەپێدان‌و دواخستن. ﴿مَیسرة﴾:بارچاکبوون. ﴿وأنْ تصدقوا﴾:لێبوورن.

- بەربانگی کردو گەڕایەوەو ویستی لەگەڵ خێزانەکەی‌دا دروست ببێت، ئەویش وتی: من نوستووم، وتی: (من نەنوستووم)، ئنجا چووە لای‌و، (کعب)یش هەمان ڕەفتاری (عمر)ی کردو، بۆ بەیانیەکەشی(عمر) چووە خزمەتی پێغەمبەر(ﷺ)و پی‌ی ڕاگەیاند؛ ئەوجا ئایەتی:﴿مِنَ الْفَجْرِ﴾ نازڵبوو. (بخاری) لە(سهل)ی کوڕی (سعد)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئایەتی:﴿وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ﴾ و ﴿مِنَ الْفَجْرِ﴾ دا بەزی، ئنجا پیاوان ئەگەر بەڕۆژو بوونایە پەتێکی سپی‌و ڕەشیان دەبەست بەقاچی خۆیانەوەو بەردەوام دەیانخواردو دەیانخواردەوە تا هەردوو پەتەکەیان بەچاو دەبینی، ئەنجا خوای گەورە:﴿مِنَ الْفَجْرِ﴾ی دابەزاندو، ئیتر بۆیان دەرکەوت پەروەردگار مەبەستی شەوو ڕۆژە.

يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا تَدَايَنتُم بِدَيْنٍ إِلَىٰٓ أَجَلٍ مُّسَمًّى فَٱكْتُبُوهُ ۚ وَلْيَكْتُب بَّيْنَكُمْ كَاتِبٌۢ بِٱلْعَدْلِ ۚ وَلَا يَأْبَ كَاتِبٌ أَن يَكْتُبَ كَمَا عَلَّمَهُ ٱللَّهُ ۚ فَلْيَكْتُبْ وَلْيُمْلِلِ ٱلَّذِى عَلَيْهِ ٱلْحَقُّ وَلْيَتَّقِ ٱللَّهَ رَبَّهُۥ وَلَا يَبْخَسْ مِنْهُ شَيْـًٔا ۚ فَإِن كَانَ ٱلَّذِى عَلَيْهِ ٱلْحَقُّ سَفِيهًا أَوْ ضَعِيفًا أَوْ لَا يَسْتَطِيعُ أَن يُمِلَّ هُوَ فَلْيُمْلِلْ وَلِيُّهُۥ بِٱلْعَدْلِ ۚ وَٱسْتَشْهِدُواْ شَهِيدَيْنِ مِن رِّجَالِكُمْ ۖ فَإِن لَّمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَٱمْرَأَتَانِ مِمَّن تَرْضَوْنَ مِنَ ٱلشُّهَدَآءِ أَن تَضِلَّ إِحْدَىٰهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحْدَىٰهُمَا ٱلْأُخْرَىٰ ۚ وَلَا يَأْبَ ٱلشُّهَدَآءُ إِذَا مَا دُعُواْ ۚ وَلَا تَسْـَٔمُوٓاْ أَن تَكْتُبُوهُ صَغِيرًا أَوْ كَبِيرًا إِلَىٰٓ أَجَلِهِۦ ۚ ذَٰلِكُمْ أَقْسَطُ عِندَ ٱللَّهِ وَأَقْوَمُ لِلشَّهَـٰدَةِ وَأَدْنَىٰٓ أَلَّا تَرْتَابُوٓاْ ۖ إِلَّآ أَن تَكُونَ تِجَـٰرَةً حَاضِرَةً تُدِيرُونَهَا بَيْنَكُمْ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَلَّا تَكْتُبُوهَا ۗ وَأَشْهِدُوٓاْ إِذَا تَبَايَعْتُمْ ۚ وَلَا يُضَآرَّ كَاتِبٌ وَلَا شَهِيدٌ ۚ وَإِن تَفْعَلُواْ فَإِنَّهُۥ فُسُوقٌۢ بِكُمْ ۗ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ ۖ وَيُعَلِّمُكُمُ ٱللَّهُ ۗ وَٱللَّهُ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ ﴿٢٨٢﴾

[٢٨٢] ﴿تَدايَنْتُم﴾: قەرزو مامەڵەتانكرد. ﴿أجلٍ مُسَمى﴾: كاتێكی دیاریكراو. ﴿لا يـأب﴾: رێگە نەگرێت و بهێڵێت. ﴿ولیملل﴾: با دانی پێدا بنێ و بیڵێت. ﴿لا یبخَس﴾: لێی دانەبڕێ و كەمی نەكات. ﴿سَفیهاً﴾: كەم عەقڵ و كەمژە. ﴿ضَعیفـا﴾: منداڵ یان پیرێكی پەككەوتوو. ﴿تضِلُ﴾: لەبیری بچێت. ﴿لا تَسأموا﴾: بێ تاقەت و مەلوول مەبن. ﴿أقسَط﴾: دادپەروەرترە. ﴿أقوم للشهادة﴾: بەهێزترو پتەوترە لەبەجێهێنانیدا بەشێوەیەكی راست. ﴿أدنى﴾: شیاوو باشترە. ﴿ألَّا ترتابُوا﴾: گومانتان نەبێت (لەچۆنێتی قەرزەكەو ئەندازەو كاتەكەی). ﴿تُدیرونـها﴾: دەیگۆڕنەوە دەست بەدەست و بەهاكەی وەردەگرن و دوای ناخەن. ﴿لا یُضـار﴾: زیان نەبەخشێت. ﴿فُسُوق﴾: سەرپێچی و دەرچوون لە فەرمان.

-سەبارەت بە﴿وَلا تُبَاشِرُوهُنَّ﴾: لە(قتادە)وە دەگێڕنەوە، دەڵێت: ئەگەر یەكێك لەهاوەڵان لەمزگەوتدا بمایەتەوە(اعتكاف)ی بیەستایەو دوایی دەرچووایە ، ئەوا دروست دەبوو لەگەڵ خێزانەكەی بەپێی ویستی خۆیو بۆئەمەش ئایەتی ﴿وَلا تُبَاشِرُوهُنَّ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ﴾ دابەزیە خوارەوە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٨٨): ﴿وَلا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ﴾ ئایەتەكە:

- لە(سعید)ی كوڕی (جبیر)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: هەردوو خێزانی (قیس)ی كوڕی(عابس)و ، (شوع)ی (حضرمي) ناكۆكی كەوتە نێوانیان لەسەر زەوییەك؛ (امرؤالقیس)ویستی سوێند بخوات، ئەم ئایەتەش دەرهەق بەو نازڵبوو.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٨٩): ﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ الأَهِلَّةِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ﴾ ئایەتەكە:

- لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: خەڵكی پرسیاریان كرد لە پێغەمبەری خوا(ﷺ) سەبارەت بەنوێ بوونەوەی مانگەكان، پەروەردگاریش ئەم ئایەتەی دابەزاند. لە(ابی العالیە)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: هاوەڵان پرسیاریان لەپێغەمبەری خوا(ﷺ) كردو وتیان: بۆچی نوێ بوونەوەی مانگەكان ئاوایە؟ ئەم ئایەتەش هاتە خوارەوە، هەروەها (ابن عباس)و (معاذ)ی -

﴿ وَإِن كُنتُمْ عَلَىٰ سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُوا۟ كَاتِبًا فَرِهَٰنٌ مَّقْبُوضَةٌ ۖ فَإِنْ أَمِنَ بَعْضُكُم بَعْضًا فَلْيُؤَدِّ ٱلَّذِى ٱؤْتُمِنَ أَمَٰنَتَهُۥ وَلْيَتَّقِ ٱللَّهَ رَبَّهُۥ ۗ وَلَا تَكْتُمُوا۟ ٱلشَّهَٰدَةَ ۚ وَمَن يَكْتُمْهَا فَإِنَّهُۥٓ ءَاثِمٌ قَلْبُهُۥ ۗ وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿٢٨٣﴾ لِّلَّهِ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ ۗ وَإِن تُبْدُوا۟ مَا فِىٓ أَنفُسِكُمْ أَوْ تُخْفُوهُ يُحَاسِبْكُم بِهِ ٱللَّهُ ۖ فَيَغْفِرُ لِمَن يَشَآءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَآءُ ۗ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٨٤﴾ ءَامَنَ ٱلرَّسُولُ بِمَآ أُنزِلَ إِلَيْهِ مِن رَّبِّهِۦ وَٱلْمُؤْمِنُونَ ۚ كُلٌّ ءَامَنَ بِٱللَّهِ وَمَلَٰٓئِكَتِهِۦ وَكُتُبِهِۦ وَرُسُلِهِۦ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِّن رُّسُلِهِۦ ۚ وَقَالُوا۟ سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا ۖ غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ ٱلْمَصِيرُ ﴿٢٨٥﴾ لَا يُكَلِّفُ ٱللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا ۚ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا ٱكْتَسَبَتْ ۗ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَآ إِن نَّسِينَآ أَوْ أَخْطَأْنَا ۚ رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَآ إِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُۥ عَلَى ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِنَا ۚ رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِۦ ۖ وَٱعْفُ عَنَّا وَٱغْفِرْ لَنَا وَٱرْحَمْنَآ ۚ أَنتَ مَوْلَىٰنَا فَٱنصُرْنَا عَلَى ٱلْقَوْمِ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٢٨٦﴾

[٢٨٣]﴿رِهانٌ﴾:بارمتە (گرتنی ماڵێکی قەرزپێدراوە بۆ ئەوەی (قەرزدەر) هەقی خۆی لێ هەڵبگرێت ئەگەر قەرزپێدراو توانای دانەوەی قەرزەکەی نەبوو،(رەهن).﴿امنَ بعضكم بعضاً﴾: هەندێکتان متمانەی هەبوو بەهەندێکی ترتان.﴿اثِمٌ قلْبُهُ﴾:دڵی پیسە.[٢٨٤]﴿يُحاسِبْكُمْ﴾:لێتان دەپرسێتەوە.[٢٨٥]﴿غُفرانَك﴾:داوای لێبوردن لەتۆ دەکەین.[٢٨٦]﴿وسعها﴾:بەپێی توانای خۆی.﴿لَها ما كَسَبتْ﴾:پاداشت دەدرێتەوەو سوود مەند دەبێت بەهۆی کردەوەچاکەکانی.﴿عَليها ما اكتسبتْ﴾: سزا دەدرێو زیانی پێدەگات بەهۆی کردەوە خراپەکانی.﴿لا تواخِذْنا﴾: لێمان مەگرە.﴿اصراً﴾:کۆڵی قورس.﴿لاتُحَمِلنا﴾:مەیخە ئەستۆمان.﴿لا طاقَةَ﴾:لەوزەماندا نەبێت.﴿مولانا﴾:پشتو پەنا.

- کوڕی(جبل)و (ثعلبە)ی کوری(غنمة) دەڵێن: وتمان ئەی پێغەمبەری خوا هۆی چیە مانگ هەوەڵو کۆتای وەك دەزوولەیەکی باریك دەست پێدەکات لەسەر یەك تەرز؟ پاشان گەورە دەبێتو رێك دەبێتو دەگەڕێ، ئنجا هێدی هێدی کەم دەکاتو دەگەڕێتەوە سەرباری پێشووی خۆیو هەمیشە لەسەر یەك بار راگیرنابێت؟ بۆیە ئایەتی:﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَهِلَّةِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ﴾و ﴿وَلَيْسَ الْبِرُّ﴾ نازلبوو.

پێشەوا(بوخاری) لە(براء)ەوە دەگێڕێتەوە ، دەڵێت: لەسەردەمی نەفامیدا ئەگەر ئیحرامیان ببەستایە ئەوا لەپشتەوە دەهاتن بۆ (بیت)، پەروەردگاریش ئایەتی:﴿لَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا﴾ی دابەزاند.

- (ابن ابی حاتم)و (حاکم) لە(جابر)ەوە، دەگێڕێتەوە، دەڵێت: هۆزێکی قورەیشی بەناوی(حُمُس)ەوە لەگەڵ ئیحرام دا لەدەرگاکانەوە دەهاتنە ژوورەوە، بەڵام پشتیوانو سەرجەم عەرەبەکان لەدەرگاوە نەدەهاتنە ژوورەوە، لەکاتی ئیحرامدا، بەڵام لەکاتێکدا پێغەمبەری خوا(ﷺ)لەبێستانێکدابوو بینیان لەدەروازەی ئاسایی بێستانەکەوە هاتە دەرەوە(یەکسەر)،بەدوایدا -

سُورَةُ آلِ عِمۡرَانَ

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

الٓمٓ ﴿١﴾ ٱللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ٱلۡحَيُّ ٱلۡقَيُّومُ ﴿٢﴾ نَزَّلَ عَلَيۡكَ ٱلۡكِتَٰبَ بِٱلۡحَقِّ مُصَدِّقٗا لِّمَا بَيۡنَ يَدَيۡهِ وَأَنزَلَ ٱلتَّوۡرَىٰةَ وَٱلۡإِنجِيلَ ﴿٣﴾ مِن قَبۡلُ هُدٗى لِّلنَّاسِ وَأَنزَلَ ٱلۡفُرۡقَانَۗ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ لَهُمۡ عَذَابٞ شَدِيدٞۗ وَٱللَّهُ عَزِيزٞ ذُو ٱنتِقَامٍ ﴿٤﴾ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَخۡفَىٰ عَلَيۡهِ شَيۡءٞ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَلَا فِي ٱلسَّمَآءِ ﴿٥﴾ هُوَ ٱلَّذِي يُصَوِّرُكُمۡ فِي ٱلۡأَرۡحَامِ كَيۡفَ يَشَآءُۚ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ٱلۡعَزِيزُ ٱلۡحَكِيمُ ﴿٦﴾ هُوَ ٱلَّذِيٓ أَنزَلَ عَلَيۡكَ ٱلۡكِتَٰبَ مِنۡهُ ءَايَٰتٞ مُّحۡكَمَٰتٌ هُنَّ أُمُّ ٱلۡكِتَٰبِ وَأُخَرُ مُتَشَٰبِهَٰتٞۖ فَأَمَّا ٱلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمۡ زَيۡغٞ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَٰبَهَ مِنۡهُ ٱبۡتِغَآءَ ٱلۡفِتۡنَةِ وَٱبۡتِغَآءَ تَأۡوِيلِهِۦۖ وَمَا يَعۡلَمُ تَأۡوِيلَهُۥٓ إِلَّا ٱللَّهُۗ وَٱلرَّٰسِخُونَ فِي ٱلۡعِلۡمِ يَقُولُونَ ءَامَنَّا بِهِۦ كُلّٞ مِّنۡ عِندِ رَبِّنَاۗ وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّآ أُوْلُواْ ٱلۡأَلۡبَٰبِ ﴿٧﴾ رَبَّنَا لَا تُزِغۡ قُلُوبَنَا بَعۡدَ إِذۡ هَدَيۡتَنَا وَهَبۡ لَنَا مِن لَّدُنكَ رَحۡمَةًۚ إِنَّكَ أَنتَ ٱلۡوَهَّابُ ﴿٨﴾ رَبَّنَآ إِنَّكَ جَامِعُ ٱلنَّاسِ لِيَوۡمٖ لَّا رَيۡبَ فِيهِۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُخۡلِفُ ٱلۡمِيعَادَ ﴿٩﴾

سوورەتی ﴿ ال عمران ﴾

[١]﴿الم﴾:بـە ئـەلف ، لام ، میـم دەخوێنرێتەوە.[٢]﴿ الحَـيّ﴾:ژیانێکی زینـدوو بـێ فـەوتان.﴿القیـــوم﴾: سەرپەرشـتیاریکردن و بـەرێکردنی کارەکـان بەوپـەڕی لێهاتنــەوە. [٣]﴿بـالحق﴾:راستی لـەخۆگرتووە چ لەحوکم و چ هەواڵی ڕاست.﴿لمـا بـین یدیه﴾:ئەوکتێبە ئاسمانیانەی پێشوو. [٤]﴿الفرقــان﴾:ئەوەی جیـاوازی پێدەکرێت لەنێوانی ڕاستی و ناهەقدا. [٥]﴿لایحفــــى﴾:ون نـابێت. [٦]﴿یصور كُـم﴾:دروسـتان دەكـات لەوشێوەیەدا خـۆی ویستی لێیەتی. ﴿الأرحام﴾:شوێنی دروستبوونی منداڵە لەئافرەتدا. [٧]﴿مُحْكَملتٌ﴾:دامەزراوە بـەڕوونی و بەڵگەكانیشـی چەسـپاون لەسـەر ئـەوەی هاتۆتـە خـواریٚ لەحەڵاڵ و حەرام.﴿ام الكتاب﴾:بناغەو بنەڕەتی فەرمان و حوكمەكانی.﴿مُتَشـابِهاتٌ﴾: ئەگەری هەمـە جۆر هـەڵدەگرێت، یـان ڕوون نابێتـەوە مەگـەر بـەتێڕوانینێكی وردو سەرنجدار.﴿زیـغ﴾لادان و دەرچوون لـە ڕاستی بۆ هـەواو ئارەزووبازی.﴿ابتغـــاء الفتة﴾:لەبەرئەوەی بە گومان و شێواندن و چەواشەكردن خەڵكی تووشی فیتنە بكەن. ﴿ابتغــاءَ تأویلـــهُ﴾: لەبـەر ئـەوەی بـەو شـێوازەی خۆیـان دەیانـەوێت ڕاڤـەی بكەن.﴿الراسخُون في العلْـم﴾:ئەو زانایانـەی شارەزان لەزانستەكەیانداو پاراستویانە بەشێوازێك هیچ گومانێك ڕوویان تێ نەكات.﴿ومـا یذكـــرُ﴾:تێناگـات و فێری حیكمەتەكەشی نابێت.[٨]﴿لاتُـــزِغْ قُلوبَنـــا﴾:دڵـەكانمان لامـەدە لەڕاستی و ڕێنمایی كردن.

-(قطبە)ی كوڕی(عامری ئەنصاری) هات، یارانیش وتیان: پێغەمبەری خوا(قطبة)ی كوڕی (عامر) پیاوێكی خراپە، ئەویش لەهـەمان دەرگـاوە هاتـە دەرەوە، پێغەمبـەری خـواش(ﷺ) لێی پرسی: چی وای لێكردیت بەدوای مندا بێیت؟ وتی: تۆم بینی وا دەكەیت منیش وام كرد. وتی: من (زۆر پەلەم) (قطبە)ش وتی: كەواتە منیش لەسـەر هـەمان ئـاینی تـۆم. ئنجا پـەروەردگار ئایەتی:﴿لَيْسَ البِرُّ بِأنْ تأتوا البُيوت مِنْ ظُهُورِهَا﴾ ی دابەزاند.

إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لَن تُغْنِىَ عَنْهُمْ أَمْوَٰلُهُمْ وَلَآ أَوْلَٰدُهُم مِّنَ ٱللَّهِ شَيْـًٔا ۖ وَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمْ وَقُودُ ٱلنَّارِ ﴿١٠﴾ كَدَأْبِ ءَالِ فِرْعَوْنَ وَٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۚ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا فَأَخَذَهُمُ ٱللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ ۗ وَٱللَّهُ شَدِيدُ ٱلْعِقَابِ ﴿١١﴾ قُل لِّلَّذِينَ كَفَرُوا۟ سَتُغْلَبُونَ وَتُحْشَرُونَ إِلَىٰ جَهَنَّمَ ۚ وَبِئْسَ ٱلْمِهَادُ ﴿١٢﴾ قَدْ كَانَ لَكُمْ ءَايَةٌ فِى فِئَتَيْنِ ٱلْتَقَتَا ۖ فِئَةٌ تُقَٰتِلُ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ وَأُخْرَىٰ كَافِرَةٌ يَرَوْنَهُم مِّثْلَيْهِمْ رَأْىَ ٱلْعَيْنِ ۚ وَٱللَّهُ يُؤَيِّدُ بِنَصْرِهِۦ مَن يَشَآءُ ۗ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَعِبْرَةً لِّأُو۟لِى ٱلْأَبْصَٰرِ ﴿١٣﴾ زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ ٱلشَّهَوَٰتِ مِنَ ٱلنِّسَآءِ وَٱلْبَنِينَ وَٱلْقَنَٰطِيرِ ٱلْمُقَنطَرَةِ مِنَ ٱلذَّهَبِ وَٱلْفِضَّةِ وَٱلْخَيْلِ ٱلْمُسَوَّمَةِ وَٱلْأَنْعَٰمِ وَٱلْحَرْثِ ۗ ذَٰلِكَ مَتَٰعُ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ۖ وَٱللَّهُ عِندَهُۥ حُسْنُ ٱلْمَـَٔابِ ﴿١٤﴾ ۞ قُلْ أَؤُنَبِّئُكُم بِخَيْرٍ مِّن ذَٰلِكُمْ ۚ لِلَّذِينَ ٱتَّقَوْا۟ عِندَ رَبِّهِمْ جَنَّٰتٌ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَا وَأَزْوَٰجٌ مُّطَهَّرَةٌ وَرِضْوَٰنٌ مِّنَ ٱللَّهِ ۗ وَٱللَّهُ بَصِيرٌۢ بِٱلْعِبَادِ ﴿١٥﴾

[١١] ﴿كداب﴾: وەك پیشەو خووی.
[١٢] ﴿بئس﴾: خراپترین. ﴿المهاد﴾: لانكە، یا لانە. [١٣] ﴿آیة﴾: بەڵگەو نیشانە.
[١٤] ﴿زین﴾: جوان و قەشەنگ بووە. ﴿الشهوات﴾: ئەو شتانەی نەفس حەزی لێدەكات. ﴿البنین﴾: كوڕو كچ. ﴿القناطیر﴾: ماڵێكی زۆر. ﴿المقنطرة﴾: زیاد. ﴿المسومة﴾: فێركراو، گورج و گۆڵ و وردو جوان. ﴿الأنعام﴾: وشترو مانگاو مەڕو بزن. ﴿الحرث﴾: كشتوكاڵ لەدانەوێڵەو نەمام و درەخت. ﴿حسن المآب﴾: شوێنێكی باش بۆی بگەڕێنەوە كەبەهەشتە. [١٥] ﴿مطهرة﴾: پاك و بەدەر لەوحاڵەتانەی كەدێت بەسەر ژنانی دنیادا. ﴿رضوان﴾: ڕازی بوون.

- (طیالسي) لە(مسند)ەكەیدا لە(براء)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: پشتیوانەكان ئەگەر لەسەفەر بگەڕانایەتەوە كەسیان لەدەرگاوە نەدەچوونە ژوورەوە، ئەم ئایەتەش لەسەر ئەوە دابەزی، (عبد)ی كوڕی (حمید) لە(قیس)ی كوڕی (جتری نهشلی)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئەگەر ئیحرامیان ببەستایە ئەوا ڕۆژێك لەدەروازەی دەرگاكانەوە نەدەچوونە ژوورەوە، بەڵام (حمس) بەپێچەوانەی ئەوانەوە بوون، پێغەمبەری خوا(ﷺ) لەبێستانێك دابوو پاشان لەدەروازەی سەرەكی بێستانەكەوە هاتە دەرەوە، پیاوێكیش شوێنی كەوت ناوی (رفاعة)ی كوڕی (تابوت) بوو، لە(حمس)یەكان نەبوو، هاوەڵان وتیان: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) (رفاعە) دوو ڕوو بووە. پێغەمبەریش(ﷺ) لێی پرسی: چیت كرد؟ وتی: شوێن پێی تۆم هەڵگرت. پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: من(حمس)یم. كابراكەش وتی: خاوەنی یەك ئاینین. ئنجا ئایەتی: ﴿ولیس البر بأن تأتوا البیوت من ظهورها﴾ دابەزی.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٩٠): ﴿وقاتلوا في سبیل الله﴾ئایەتەكە:

- لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: ئەم ئایەتە لە(پەیماننامەی حودەیبیە)دا هاتە خوارەوە، كاتێك ڕێگری كرا لەوەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) بچێتە ناو(مەككە)و پەیماننامەیەكی لەگەڵ موشریكانی قورەیشدا بەست ، ڕێكەوتن لەسەر بەجێگەیاندنی (عمره) لەساڵی داهاتوودا، بۆ ساڵی داهاتووش پێغەمبەرو یاران ئامادەبوون بۆ بەجێگەیاندنی(عمره)ەی پێشوو(عمرة القضاء) ترسان لەوەی(قورەیش) پەیمانەكەی نەباتە سەرو دیسان ڕێگەیان نەدەن بكەنە(مسجد الحرام)-

ٱلَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَآ إِنَّنَآ ءَامَنَّا فَٱغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَقِنَا عَذَابَ ٱلنَّارِ ﴿١٦﴾ ٱلصَّٰبِرِينَ وَٱلصَّٰدِقِينَ وَٱلْقَٰنِتِينَ وَٱلْمُنفِقِينَ وَٱلْمُسْتَغْفِرِينَ بِٱلْأَسْحَارِ ﴿١٧﴾ شَهِدَ ٱللَّهُ أَنَّهُۥ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةُ وَأُو۟لُوا۟ ٱلْعِلْمِ قَآئِمًۢا بِٱلْقِسْطِ ۚ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿١٨﴾ إِنَّ ٱلدِّينَ عِندَ ٱللَّهِ ٱلْإِسْلَٰمُ ۗ وَمَا ٱخْتَلَفَ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْكِتَٰبَ إِلَّا مِنۢ بَعْدِ مَا جَآءَهُمُ ٱلْعِلْمُ بَغْيًۢا بَيْنَهُمْ ۗ وَمَن يَكْفُرْ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ فَإِنَّ ٱللَّهَ سَرِيعُ ٱلْحِسَابِ ﴿١٩﴾ فَإِنْ حَآجُّوكَ فَقُلْ أَسْلَمْتُ وَجْهِىَ لِلَّهِ وَمَنِ ٱتَّبَعَنِ ۗ وَقُل لِّلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْكِتَٰبَ وَٱلْأُمِّيِّۦنَ ءَأَسْلَمْتُمْ ۚ فَإِنْ أَسْلَمُوا۟ فَقَدِ ٱهْتَدَوا۟ ۖ وَّإِن تَوَلَّوْا۟ فَإِنَّمَا عَلَيْكَ ٱلْبَلَٰغُ ۗ وَٱللَّهُ بَصِيرٌۢ بِٱلْعِبَادِ ﴿٢٠﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ وَيَقْتُلُونَ ٱلنَّبِيِّۦنَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَيَقْتُلُونَ ٱلَّذِينَ يَأْمُرُونَ بِٱلْقِسْطِ مِنَ ٱلنَّاسِ فَبَشِّرْهُم بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢١﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ حَبِطَتْ أَعْمَٰلُهُمْ فِى ٱلدُّنْيَا وَٱلْءَاخِرَةِ وَمَا لَهُم مِّن نَّٰصِرِينَ ﴿٢٢﴾

[١٧] ﴿القانتين﴾: ئەوانەی گوێڕایەڵو گەردن کەچن بۆ خوا. ﴿الأسحار﴾: کۆتایی شەو کەمێك پێش بەیانی. [١٨] ﴿شهد الله﴾: ئەوەی بۆ بەندەکانی روونکردۆتەوە بەبەڵگەی دیارو ئاشکرا. ﴿قائماً بالقسط﴾: دادوەری دەکات لەنێوان دروستکراوەکانیدا بەیەکسانی. [١٩] ﴿الدِّين﴾: شەریعەتو گوێڕایەڵیو پابەندیو بەندایەتی(بۆ خوا). ﴿بغياً بينهم﴾: لەبەر داوای دەسەڵاتو پێشەوایەتی لەناوخۆیاندا. [٢٠] ﴿حاجُّوك﴾: دەمەدەمەو دژایەتیان کردیت. ﴿أسلمتُ وجهيَ لله﴾: پابەندبووم بۆ خوا بەدڵو زمانو هەموو ئەندامەکانی لاشەم. ﴿الأميين﴾: ئەوانەی هاوەڵیان پەیدا دەکرد لەعەرەبەکان کەنەخوێندەواربوون). ﴿تولَوا﴾: پشتیان هەڵکرد. [٢٢] ﴿حبطَتْ أعمالُهمْ﴾: کردەوە چاکەکانیان پووچەڵ بوەوەو پاداشتەکەشیان لەکیس چوو.

* پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((پەروەردگار دەفەرموێت: ئەی نەوەی ئادەم هەرکات تۆ نزاو پاڕانەوەم لێبکەیت؛ ئەوا من لێت خۆش دەبمو باکم نیيە، ئەی نەوەی ئادەم، گەر گوناهو تاوانەکانت بەئەندازەی نێوان ئاسمانو زەوی بێت بەڵام بگەڕێیتەوە بۆلامو داوای لێخۆشبوونم لێبکەیت ئەوا بێگومان لێت دەبوورم، ئەی نەوەی ئادەم: گەر تۆ بەئەندازەی خاكو خۆڵی سەر زەوی گوناه بکەیتو پاشان داوای لێخۆش بوونم لێبکەیت، ئەوا منیش بەهەمان ئەندازە لێت خۆش دەبم بەمەرجێك هاوەڵم بۆ پەیدا نەکەیت)). [اخرجه الترمذي وقال: حديث حسن].

-و تووشی کوشتار بن، هاوەڵەکانی بێزاربوون لەوەی گیرۆدەی شەڕبن لەمانگی(حرام)دا ، پەروەردگاریش ئەم ئایەتەی دابەزاند. (ابن جرير) لە(قتادە)وە دەگێڕێتەوە دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) لەگەڵ یارانی هاتن بۆ (عمرە)و، ئاژەڵی خۆیان پێبوو بۆ سەر بڕین دوای عەمرە. ئەمەش لەمانگی (ذي القعدة)دا بوو، پێغەمبەرو یاران گەیشتنە(حودەیبیە)، موشریکەکان ڕێگەیان لێگرتنو، پێغەمبەری خوا (ﷺ) پەیمانێکی لەگەڵ بەستن لەسەر ئەوەی بگەڕێتەوەو ساڵی داهاتوو بێت بۆ(عمرە)، لەگەڵ هاتنی ساڵی داهاتوودا پێغەمبەرو(ﷺ) یاران(ڕەزای خوایان لێبێت) هاتن تا گەیشتنە(مەککە)و (عمرە)یان کرد لەمانگی(ذي القعدة)داو، سێشەو مانەوەو، پێشتریش موشریکەکانی (مەککە) فەخرو شانازیان دەکرد بەوەی توانیویانە بیان گێڕنەوە، بەڵام

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِّنَ الْكِتَابِ يُدْعَوْنَ إِلَىٰ كِتَابِ اللَّهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ يَتَوَلَّىٰ فَرِيقٌ مِّنْهُمْ وَهُم مُّعْرِضُونَ ﴿٢٣﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا لَن تَمَسَّنَا النَّارُ إِلَّا أَيَّامًا مَّعْدُودَاتٍ ۖ وَغَرَّهُمْ فِي دِينِهِم مَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٢٤﴾ فَكَيْفَ إِذَا جَمَعْنَاهُمْ لِيَوْمٍ لَّا رَيْبَ فِيهِ وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٢٥﴾ قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَن تَشَاءُ وَتَنزِعُ الْمُلْكَ مِمَّن تَشَاءُ وَتُعِزُّ مَن تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَن تَشَاءُ ۖ بِيَدِكَ الْخَيْرُ ۖ إِنَّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٦﴾ تُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَتُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ ۖ وَتُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَتُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ ۖ وَتَرْزُقُ مَن تَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٢٧﴾ لَّا يَتَّخِذِ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِن دُونِ الْمُؤْمِنِينَ ۖ وَمَن يَفْعَلْ ذَٰلِكَ فَلَيْسَ مِنَ اللَّهِ فِي شَيْءٍ إِلَّا أَن تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقَاةً ۗ وَيُحَذِّرُكُمُ اللَّهُ نَفْسَهُ ۗ وَإِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ ﴿٢٨﴾ قُلْ إِن تُخْفُوا مَا فِي صُدُورِكُمْ أَوْ تُبْدُوهُ يَعْلَمْهُ اللَّهُ ۗ وَيَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۗ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٩﴾

[٢٣]﴿نَصيباً﴾:بەشێك. ﴿فَريقٌ﴾: كۆمەڵێك لەسەرکردەو زاناکان. ﴿مُعرِضُونَ﴾:لائەدەن و پشت هەڵدەکەن. [٢٤]﴿لَنْ تَمَسَّنا﴾:بەرمان ناکەوێت. ﴿أياماً مَعدوداتٍ﴾:چەند رۆژێکی دیاریکراو. ﴿غَرَّهُم﴾:تووشی فیتنەو هەڵخەڵەتاندن و چاوچنۆکی کردن. ﴿يَفتَرُونَ﴾:هەڵدەبەستن و درۆدەکەن. [٢٥]﴿وُفِّيَتْ﴾:پێی گەیشت و پێی درا. [٢٦]﴿تُؤتِي﴾:پێی دەدەیت و دەیبەخشیت. ﴿تَنْزِعُ﴾:لێی دەستێنیت و دەیبڕیت. ﴿تُعِزُّ﴾:بڵندو سەری دەخەیت. ﴿تُذِلُّ﴾:سەر شۆڕو ریسوای دەکەیت. [٢٧]﴿تُولِجُ﴾: دەیکەیتە ناوی. ﴿بغير حساب﴾: بێکۆتایی. [٢٨]﴿أولياءَ﴾:هاوڕێو هاودەم. ﴿تَتقوا﴾:ڕاگرتنی دڵی کەسێك لە ڕواڵەتدا بەهۆی شەڕو خراپەی چاوەڕوان لێکراوی. ﴿يُحَذِّرُكُم﴾:دەتانترسێنێت. [٢٩]﴿تُخفُوا﴾:بیشارنەوە. ﴿صُدُورِكُمْ﴾:نەفس و دڵتان. ﴿تُبدُوهُ﴾:ئاشکرای دەکەن.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((پەروەردگار تەماشای لەش و لارو شێوازتان ناکات بەڵکو تەماشای دڵەکانتان دەکات)). [(رواه مسلم)].

-خوای گەورە پشتی شکاندن و لەهەمان مانگدا بۆساڵی داهاتوو چوونە (مەککە)وە، پەروەردگاریش ئەم ئایەتەی نازڵکردە خوارەوە: ﴿الشَّهْرُ الْحَرَامُ بِالشَّهْرِ الْحَرَامِ وَالْحُرُمَاتُ قِصَاصٌ﴾.
هۆی دابەزینی ئایەتی(١٩٥):﴿وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ﴾ئایەتەکە:
- (بوخاری) لە(حوذیفە)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت:ئەم ئایەتە دەرهەق بە(بەخێوکردن (نفقه) نازڵ بووە. (ابوداود)و (ترمذي)و (ابن حبان)و (حاکم)و فەرموودەگێڕەرەوەکانی دی دەگێڕنەوە لە(ابو ایوبی ئەنصاری)یەوە، دەڵێت: ئەم ئایەتە لەسەر ئێمەی گروهی پشتیوانەکان هاتە خوارەوە؛ کاتێك خوای بالادەست ئیسلامی بڵاوکردەوەو دەستی ڕێزی ئایەسەر هەندێکمان، بەنهێنی بەوانی دیکەمان وت: ماڵ و سامانمان فەوتا، پەروەردگاریش ئیسلامی بەمەزن گرت، خۆ ئەگەر دەستمان بەسەر ماڵ و سامانەکەماندا بگرتایە، ئەوا دەمان توانی ئەو بەشەی لەکیس چووە پڕی بکەینەوە،پەروەردگاریش بەم ئایەتە وەڵامی داینەوە:﴿وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ =

يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُّحْضَرًا وَمَا عَمِلَتْ مِن سُوٓءٍ تَوَدُّ لَوْ أَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهُۥٓ أَمَدًۢا بَعِيدًا وَيُحَذِّرُكُمُ ٱللَّهُ نَفْسَهُۥ وَٱللَّهُ رَءُوفٌۢ بِٱلْعِبَادِ ﴿٣٠﴾ قُلْ إِن كُنتُمْ تُحِبُّونَ ٱللَّهَ فَٱتَّبِعُونِى يُحْبِبْكُمُ ٱللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٣١﴾ قُلْ أَطِيعُوا۟ ٱللَّهَ وَٱلرَّسُولَ فَإِن تَوَلَّوْا۟ فَإِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٣٢﴾ ۞ إِنَّ ٱللَّهَ ٱصْطَفَىٰٓ ءَادَمَ وَنُوحًا وَءَالَ إِبْرَٰهِيمَ وَءَالَ عِمْرَٰنَ عَلَى ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٣٣﴾ ذُرِّيَّةًۢ بَعْضُهَا مِنۢ بَعْضٍ وَٱللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٣٤﴾ إِذْ قَالَتِ ٱمْرَأَتُ عِمْرَٰنَ رَبِّ إِنِّى نَذَرْتُ لَكَ مَا فِى بَطْنِى مُحَرَّرًا فَتَقَبَّلْ مِنِّىٓ إِنَّكَ أَنتَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْعَلِيمُ ﴿٣٥﴾ فَلَمَّا وَضَعَتْهَا قَالَتْ رَبِّ إِنِّى وَضَعْتُهَآ أُنثَىٰ وَٱللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا وَضَعَتْ وَلَيْسَ ٱلذَّكَرُ كَٱلْأُنثَىٰ وَإِنِّى سَمَّيْتُهَا مَرْيَمَ وَإِنِّىٓ أُعِيذُهَا بِكَ وَذُرِّيَّتَهَا مِنَ ٱلشَّيْطَٰنِ ٱلرَّجِيمِ ﴿٣٦﴾ فَتَقَبَّلَهَا رَبُّهَا بِقَبُولٍ حَسَنٍ وَأَنۢبَتَهَا نَبَاتًا حَسَنًا وَكَفَّلَهَا زَكَرِيَّا كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا ٱلْمِحْرَابَ وَجَدَ عِندَهَا رِزْقًا قَالَ يَٰمَرْيَمُ أَنَّىٰ لَكِ هَٰذَا قَالَتْ هُوَ مِنْ عِندِ ٱللَّهِ إِنَّ ٱللَّهَ يَرْزُقُ مَن يَشَآءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٣٧﴾

[٣٠]﴿ما عملت﴾:هەرچیەکی کردووە. ﴿مُحْضَراً﴾:لەنامەی کردەوەکاندا ئامادە دەکرێت. ﴿تودُّ﴾:ئاواتە خوازە. ﴿امَداً بَعیداً﴾:ماوەیەکی دوورو درێژ. [٣٣]﴿اصطفی﴾:هەڵبژارد. ﴿ال عمران﴾:عیساو دایکی کە(مەریەم)ی کچی (عیمران)ە(د.خ). ﴿عَلی العَٰلَمین﴾: بەسەر جیهانیاندا(خەڵکی سەردەمی خۆیان). [٣٥]﴿نذرت﴾:لەسەر خۆمم دانا. ﴿مُحَرَّراً﴾:دڵسۆز بێ بۆ بەندایەتیو خزمەتکردن. [٣٦]﴿وَضعَتْها﴾:لەداوێنی کەوت. ﴿اُعیذُها﴾:پەنای پێدەگرم بەتۆ (بیپارێزیت). ﴿الرَّجیم﴾:نەفرەت لێکراو. [٣٧]﴿تقبلها﴾:وەریگرت. ﴿أنبتها نَباتاً حَسناً﴾:پەروەردەیەکی باشی کرد. ﴿کفلها﴾:خستیە ئەستۆی خۆی. ﴿المحراب﴾:حوجرەو شوێنی خواپەرستیی. ﴿أنى لكِ هذا﴾:چۆن و لەکوێوە بۆت هاتووە.

* پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((هەموو ئەتەوەکەم دەچنە بەهەشتەوە مەگەر یەکێك خۆی نەیەوێت، گوترا: پێغەمبەری خوا(ﷺ)کێ هەیە خوازیاری چوونە بەهەشت نەبێت؟ فەرمووی: ئەوەی گوێ ڕایەڵی فەرمانەکانم دەکات ئەوا دەچێتە بەهەشتەوە، ئەوەشی سەرپێچی دەکات ئەوا نایەوێت بچێتە بەهەشتەوە)). [(رواه البخاري)].

= الی التهلکة﴾.واتای(تهلکة) بریتی‌یە لەدانیشتن بەسەر ماڵو حاڵەوەو وازهێنان لەجیهادو تێکۆشان. (طبراني)یش لە(ابي جبيرة)ی کوڕی(ضحاك)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: پشتیوانەکان ماڵو سامانیان بەهەردوو دەست دەبەخشی، ئنجا تووشی ساردبوونەوە هاتن و دەستیان گرتەوە؛ پەروەردگاریش ئایەتی:﴿ولا تلقوا بایدیکم الی التهلکة﴾ی دابەزاند. هەروەها بە(سند)ێکی (صحیح) لە(نعمان)ی کوڕی(بشیر)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئەگەر پیاوێك گوناهێکی بکردایە وایەی دەبرد خوا لێی خۆش نەبێت دەیگوت: هەرگیز پەروەردگار لێم خۆش نابێت؛ خوای گەورەش ئایەتی: ﴿ولا تلقوا بایدیکم الی التهلکة﴾ی دابەزاند [ئەم (سند)ەش پاڵ پشتێکی هەیە لە(براء)ەوە(حاکم) گێڕاویەتیەوە].

هُنَالِكَ دَعَا زَكَرِيَّا رَبَّهُۥ قَالَ رَبِّ هَبْ لِي مِن لَّدُنكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً إِنَّكَ سَمِيعُ الدُّعَاءِ ﴿٣٨﴾ فَنَادَتْهُ الْمَلَائِكَةُ وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلِّي فِي الْمِحْرَابِ أَنَّ اللَّهَ يُبَشِّرُكَ بِيَحْيَىٰ مُصَدِّقًا بِكَلِمَةٍ مِّنَ اللَّهِ وَسَيِّدًا وَحَصُورًا وَنَبِيًّا مِّنَ الصَّالِحِينَ ﴿٣٩﴾ قَالَ رَبِّ أَنَّىٰ يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَقَدْ بَلَغَنِيَ الْكِبَرُ وَامْرَأَتِي عَاقِرٌ قَالَ كَذَٰلِكَ اللَّهُ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ ﴿٤٠﴾ قَالَ رَبِّ اجْعَل لِّي آيَةً قَالَ آيَتُكَ أَلَّا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ إِلَّا رَمْزًا وَاذْكُر رَّبَّكَ كَثِيرًا وَسَبِّحْ بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْكَارِ ﴿٤١﴾ وَإِذْ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاكِ وَطَهَّرَكِ وَاصْطَفَاكِ عَلَىٰ نِسَاءِ الْعَالَمِينَ ﴿٤٢﴾ يَا مَرْيَمُ اقْنُتِي لِرَبِّكِ وَاسْجُدِي وَارْكَعِي مَعَ الرَّاكِعِينَ ﴿٤٣﴾ ذَٰلِكَ مِنْ أَنبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهِ إِلَيْكَ وَمَا كُنتَ لَدَيْهِمْ إِذْ يُلْقُونَ أَقْلَامَهُمْ أَيُّهُمْ يَكْفُلُ مَرْيَمَ وَمَا كُنتَ لَدَيْهِمْ إِذْ يَخْتَصِمُونَ ﴿٤٤﴾ إِذْ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ يُبَشِّرُكِ بِكَلِمَةٍ مِّنْهُ اسْمُهُ الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ وَجِيهًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿٤٥﴾

[٣٨] ﴿هنالك﴾: **لەوشوێنە.** ﴿هَبْ لِي﴾: **پێم ببەخشە.** ﴿ذُرِيَةً طيبة﴾: **وەچەیەکی باش.** **[٣٩]** ﴿بكلمةٍ مِنَ اللهِ﴾: **بەفەرمانی خوای گەورە.** ﴿سَيِّداً﴾: **ئەوەی پێشەنگی هۆزەکەی دەکات و لەوانیش زاناو داناو ڕەوشت بەرزترە.** ﴿حصوراً﴾: **داوێن پاك.** **[٤٠]** ﴿انى يكونُ﴾: **چۆن دەبێت؟** ﴿الكبر﴾: **پیری و بەساڵاچوون.** ﴿عَاقِرٌ﴾: **نەزۆك.** **[٤١]** ﴿آيةً﴾: **نیشانەیەك(لەسەر ئەوەی خێزانەکەی دووگیانە).** ﴿انْ لاتكلم الناس﴾: **ناتوانیت گفتوگۆ لەگەڵ خەڵکیدا بکەیت.** ﴿رَمزاً﴾: **بەهێماکردن.** ﴿العشيِّ﴾: **پاش نیوەڕۆ تا خۆرئاوا بوون.** ﴿الأبكار﴾: **پاش بەیانی تا چێشتەنگاو.** **[٤٢]** ﴿طهّرك﴾: **پاکی کردیتەوە لەهەموو جۆرە کەمو کوڕییەك.** ﴿نساء العالمين﴾: **ئافرەتانی جیهانیان.** **[٤٣]** ﴿اُقْنتي﴾: **گەردن کەچ بە.** ﴿اسجدي واركعي مع الراكعين﴾: **سوژدەو کڕنوش ببە لەگەڵ ئەوانەی کڕنوش دەبەن بۆ خوا.** **[٤٤]** ﴿انباء﴾: **هەواڵێکی گرنگ.** ﴿لديهم﴾: **لای ئەوان.** ﴿يلْقون أقلامهُم﴾: **تیروپشك دەکەن تا بیگرنە ئامێزی خۆیان.** ﴿يختصِمُون﴾: **دووبەرەکییان تێکەوت لەسەر گرتنە ئامێزی خاتوو مەریەم** (سەلامی خوای لێبێت). **[٤٥]** ﴿بكلمةٍ منْهُ﴾: **بەوتەو فەرمانێك کەلە خواوەیە.** ﴿وجيهً﴾: **بەڕێزو پایەدارو خاوەنی شان و شەوکەت.**

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((باشترین ئافرەتانی دنیا چوار ئافرەتن: (مەریەم)ی کچی(عیمران)و ، (ئاسیا)ی کچی (موزاحم)ی خێزانی فیرعەون و، (خەدیجە)ی کچی (خوەیلد)و (فاتمە)ی کچی (موحەممەد). [(متفق علیه)].

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٩٦): ﴿وأتِمُوا الحَجَّ والعُمْرَةَ لِلّٰهِ﴾ئایەتەکە:

- (ابن ابی حاتم) لە(صفوان)ی کوڕی(امیه)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: پیاوێك هات بۆ خزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ)و خۆی بەزەعفەران ڕەنگ کردبوو، جبەیەکی لەبەردابوو، وتی: ئەی پێغەمبەری خوا چۆن (عمره) بکەم؟ پەروەردگاریش ئایەتی: ﴿وأتِمُوا الحَجَّ والعُمْرَةَ لِلّٰهِ﴾ ی دابەزاندو ئەوسا پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: کوا ئەو پیاوەی پرسیاری کرد لەبارەی (عمرة)وە ؟ وتی: ئەوەتام، پێغەمبەری خوا پێی فەرموو: -

وَيُكَلِّمُ ٱلنَّاسَ فِي ٱلۡمَهۡدِ وَكَهۡلٗا وَمِنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿٤٦﴾ قَالَتۡ رَبِّ أَنَّىٰ يَكُونُ لِي وَلَدٞ وَلَمۡ يَمۡسَسۡنِي بَشَرٞۖ قَالَ كَذَٰلِكِ ٱللَّهُ يَخۡلُقُ مَا يَشَآءُۚ إِذَا قَضَىٰٓ أَمۡرٗا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُۥ كُن فَيَكُونُ ﴿٤٧﴾ وَيُعَلِّمُهُ ٱلۡكِتَٰبَ وَٱلۡحِكۡمَةَ وَٱلتَّوۡرَىٰةَ وَٱلۡإِنجِيلَ ﴿٤٨﴾ وَرَسُولًا إِلَىٰ بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ أَنِّي قَدۡ جِئۡتُكُم بِـَٔايَةٖ مِّن رَّبِّكُمۡ أَنِّيٓ أَخۡلُقُ لَكُم مِّنَ ٱلطِّينِ كَهَيۡـَٔةِ ٱلطَّيۡرِ فَأَنفُخُ فِيهِ فَيَكُونُ طَيۡرَۢا بِإِذۡنِ ٱللَّهِۖ وَأُبۡرِئُ ٱلۡأَكۡمَهَ وَٱلۡأَبۡرَصَ وَأُحۡيِ ٱلۡمَوۡتَىٰ بِإِذۡنِ ٱللَّهِۖ وَأُنَبِّئُكُم بِمَا تَأۡكُلُونَ وَمَا تَدَّخِرُونَ فِي بُيُوتِكُمۡۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَأٓيَةٗ لَّكُمۡ إِن كُنتُم مُّؤۡمِنِينَ ﴿٤٩﴾ وَمُصَدِّقٗا لِّمَا بَيۡنَ يَدَيَّ مِنَ ٱلتَّوۡرَىٰةِ وَلِأُحِلَّ لَكُم بَعۡضَ ٱلَّذِي حُرِّمَ عَلَيۡكُمۡۚ وَجِئۡتُكُم بِـَٔايَةٖ مِّن رَّبِّكُمۡ فَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿٥٠﴾ إِنَّ ٱللَّهَ رَبِّي وَرَبُّكُمۡ فَٱعۡبُدُوهُۚ هَٰذَا صِرَٰطٞ مُّسۡتَقِيمٞ ﴿٥١﴾ ۞فَلَمَّآ أَحَسَّ عِيسَىٰ مِنۡهُمُ ٱلۡكُفۡرَ قَالَ مَنۡ أَنصَارِيٓ إِلَى ٱللَّهِۖ قَالَ ٱلۡحَوَارِيُّونَ نَحۡنُ أَنصَارُ ٱللَّهِ ءَامَنَّا بِٱللَّهِ وَٱشۡهَدۡ بِأَنَّا مُسۡلِمُونَ ﴿٥٢﴾

[٤٦]﴿في المهد﴾: لەبێشکەکەیدا کاتی شیرخواردن و پێش هاتنە گفتوگۆی. ﴿كهلا﴾: پیاوێکی پێگەیشتووی دامەزراو. [٤٧]﴿لم يمسسني بشر﴾: هیچ پیاوێك نەهاتۆتە لام. ﴿قضى أمرا﴾: هەر فەرمانێکی دا. [٤٨]﴿الكتاب﴾: نووسین و خۆشنووسی. ﴿الحكمة﴾: دانایی(زانیاری ڕاست و زانینی نهێنی شتەکان). [٤٩]﴿كهيئة الطير﴾: لەسەر شێوەی باڵندە. ﴿أبري﴾: چارەسەری دەکەم. ﴿الأكمه﴾: کوێری زگماك. ﴿والأبرص﴾: ئەوەی پەڵەی سپی بەلاشەیەوەیە و جیاوازە لەرەنگی ئاسایی خۆی (بەڵەك). ﴿أنبئكم﴾: هەواڵتان پێدەدەم. ﴿ما تدخرون﴾: ئەو خۆراکەی هەڵی دەگرن. [٥٠]﴿لما بين يدي﴾: ئەوەی بەردەستم. [٥٢]﴿أحس﴾: هەستی پێکرد و (زانی بەوشێوەیەی گومانی تێدا نییە). ﴿أنصاري﴾: پشتگیرو یاریدەدەری منە. ﴿الحواريون﴾: هاوەڵانی عیسا(سەلامی خوای لێبێت) و یاریدەدەرە نزیکەکانی. ﴿مسلمون﴾: ئەوانەی بەتەواوی ملکەچی خوابوون.

- ئەو جل و بەرگانەت دابکەنەو، خۆت بشۆ، ئنجا لەحەجدا چۆن دەکەیت لە(عمرە)شدا هەمان ڕێو ڕەسم جێبەجێ بکە. ئایەتی: ﴿فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضاً﴾ ئایەتەکە: (بوخاری) لە(کعب)ی کوڕی (عجرە)ەوە دەگێڕێتەوە، پرسیویەتی سەبارەت ﴿فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ﴾ فەرمووی: هەڵیانگرتم و بردمیان بۆ خزمەت پێغەمبەر، ئەسپێم لێ هەڵدەوەری، پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: وامنەدەزانی ئەوەندە ناڕەحەتی، ئەی مەڕێك شك نابەیت؟ وتم: نەخێر، فەرمووی: سێ ڕۆژ بەڕۆژو بەو شەش هەژار تێربکە، بۆ هەر هەژارێك نیو قاپ لەخواردن و دوایی سەرت بتاشە،) ئنجا (کعب) دەڵێت: ئەم ئایەتەش بەتایبەت بۆ من دابەزی و بۆ ئێوەشە بەگشتی.
(احمد) لە(کعب)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: لەگەڵ پێغەمبەربووین لە(حودەیبیە) و ئیحراممان بەستبوو، موشریکەکان تەنگیان پێ هەڵ چنیبووین، ئەسپێ تێی دابووم و، بەقژمدا دەهاتە خوارەوە، پێغەمبەری خوا(ﷺ) بەلاما تێپەڕیوو فەرمووی: ئەو ئەسپێیانە ئازارت دەدەن؟ ئنجا فەرمانی کرد قژم بۆ بتاشن. وتی: ئایەتی﴿فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضاً أَوْ بِهِ أَذًى مِنْ رَأْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ-

رَبَّنَآ ءَامَنَّا بِمَآ أَنزَلْتَ وَٱتَّبَعْنَا ٱلرَّسُولَ فَٱكْتُبْنَا مَعَ ٱلشَّٰهِدِينَ ﴿٥٣﴾ وَمَكَرُوا۟ وَمَكَرَ ٱللَّهُ ۖ وَٱللَّهُ خَيْرُ ٱلْمَٰكِرِينَ ﴿٥٤﴾ إِذْ قَالَ ٱللَّهُ يَٰعِيسَىٰٓ إِنِّى مُتَوَفِّيكَ وَرَافِعُكَ إِلَىَّ وَمُطَهِّرُكَ مِنَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ وَجَاعِلُ ٱلَّذِينَ ٱتَّبَعُوكَ فَوْقَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ إِلَىٰ يَوْمِ ٱلْقِيَٰمَةِ ۖ ثُمَّ إِلَىَّ مَرْجِعُكُمْ فَأَحْكُمُ بَيْنَكُمْ فِيمَا كُنتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٥٥﴾ فَأَمَّا ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ فَأُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا فِى ٱلدُّنْيَا وَٱلْءَاخِرَةِ وَمَا لَهُم مِّن نَّٰصِرِينَ ﴿٥٦﴾ وَأَمَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ فَيُوَفِّيهِمْ أُجُورَهُمْ ۗ وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٥٧﴾ ذَٰلِكَ نَتْلُوهُ عَلَيْكَ مِنَ ٱلْءَايَٰتِ وَٱلذِّكْرِ ٱلْحَكِيمِ ﴿٥٨﴾ إِنَّ مَثَلَ عِيسَىٰ عِندَ ٱللَّهِ كَمَثَلِ ءَادَمَ ۖ خَلَقَهُۥ مِن تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُۥ كُن فَيَكُونُ ﴿٥٩﴾ ٱلْحَقُّ مِن رَّبِّكَ فَلَا تَكُن مِّنَ ٱلْمُمْتَرِينَ ﴿٦٠﴾ فَمَنْ حَآجَّكَ فِيهِ مِنۢ بَعْدِ مَا جَآءَكَ مِنَ ٱلْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا۟ نَدْعُ أَبْنَآءَنَا وَأَبْنَآءَكُمْ وَنِسَآءَنَا وَنِسَآءَكُمْ وَأَنفُسَنَا وَأَنفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَل لَّعْنَتَ ٱللَّهِ عَلَى ٱلْكَٰذِبِينَ ﴿٦١﴾

[٥٣]﴿الشـاهِدينَ﴾:ئەوانەن کەلەڕۆژی دوایـیـدا شـایەتی دەدەن بـۆ پێغەمبـەران کەپەیامەکـەیان ڕاگەیاندوە.[٥٤]﴿مَكَـروا﴾:بەنهێنی پیلانیان گێڕا.﴿مَكَـرَ اللّهُ﴾:خواوەند داوی بۆ نانەوە.[٥٥]﴿مُتَوَفيـكَ﴾: دەتمرێنین.﴿رافِعُـكَ﴾:بەدگەیەنیە پلەوپایەیەکی بەرزو بڵند.﴿مُطَـهِرُكَ﴾: ڕزگارت دەکەم (لەهاوەڵایەتی خراپو پیسیان).﴿أحكُـمُ بَيـنَكم﴾:دادوەری دەکەم لەنێوانتاندا.[٥٧]﴿فيوَفيـهُم﴾: پێیـان دەبەخشێت.﴿أجورَهُـم﴾: پاداشـتی کـردەوە چاکـەکانیان.[٥٨]﴿نَتْلـوه﴾:دەیگێڕینەوە.﴿الذكـر الحكيـم﴾:قورئانی پیرۆز.[٥٩]﴿مَثَـل عيسـى﴾:نموونەی عیسا(سەلامی خوای لێبێت).[٦٠]﴿المُمـتَرينَ﴾:گومانکەران.[٦١]﴿حاجَكَ﴾:دەمە دەمەیان لەگەڵدا کردی.﴿تعـالوا﴾:بەخێرایی و پەرۆشەوە وەرن.﴿نَبْتَـهِلْ﴾:بلالێینەوەو بەکۆمەڵ دوعا بکەین.

- أوْ صَدَقَةٍ أوْ نُسُكٍ﴾ دابەزی.

- لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە ، دەڵێت: کاتێك لە(حودەیبیە) هەڵماندا، (کعب)ی کوڕی(عجرة) هات و ئەسپێ و کێچ لەسەری بەردەبوویەوەو، وتی: ئەی پێغەمبەری خوا ئەو ئەسپێ و کێچانە خواردوویانم، لەم میانەیەشدا ئایەتی﴿فَمَنْ كَانَ مِنكُمْ مَرِيضاً﴾ دابەزی.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٩٧): ﴿وَتَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَى﴾ئایەتەکە:

- (بوخاری)و فەرموودەگێڕەوەکانی دی لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: خەڵکی(یەمەن) دەهاتن بۆ حەج و توێشوویان لەگەڵ خۆیان هەڵ نەدەگرتوو دەیان گوت: ئێمە پشتمان بەخوا بەستووە، خوای گەورەش ئایەتی:﴿ وَتَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَى﴾ی دابەزاند.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٩٨):﴿لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلاً مِنْ رَبِّكُمْ﴾ئایەتەکە:

-(بوخاری) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە ، دەڵێت: (عکاظ)و (مجنة)و (ذو المجاز) لەسەردەمی نەفامیدا بازاڕبوون ، خەڵکی بەگوناهیان دەزانی ئەگەر بازرگـانی بکەن لەو وەرزانـەدا -

إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ ٱلْقَصَصُ ٱلْحَقُّ ۚ وَمَا مِنْ إِلَٰهٍ إِلَّا ٱللَّهُ ۚ وَإِنَّ ٱللَّهَ لَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿٦٢﴾ فَإِن تَوَلَّوْا فَإِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌۢ بِٱلْمُفْسِدِينَ ﴿٦٣﴾ قُلْ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ تَعَالَوْا إِلَىٰ كَلِمَةٍ سَوَآءٍۭ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا ٱللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِۦ شَيْـًٔا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِّن دُونِ ٱللَّهِ ۚ فَإِن تَوَلَّوْا فَقُولُوا ٱشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ ﴿٦٤﴾ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ لِمَ تُحَآجُّونَ فِىٓ إِبْرَٰهِيمَ وَمَآ أُنزِلَتِ ٱلتَّوْرَىٰةُ وَٱلْإِنجِيلُ إِلَّا مِنۢ بَعْدِهِۦٓ ۚ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٦٥﴾ هَٰٓأَنتُمْ هَٰٓؤُلَآءِ حَٰجَجْتُمْ فِيمَا لَكُم بِهِۦ عِلْمٌ فَلِمَ تُحَآجُّونَ فِيمَا لَيْسَ لَكُم بِهِۦ عِلْمٌ ۚ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦٦﴾ مَا كَانَ إِبْرَٰهِيمُ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلَٰكِن كَانَ حَنِيفًا مُّسْلِمًا وَمَا كَانَ مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ﴿٦٧﴾ إِنَّ أَوْلَى ٱلنَّاسِ بِإِبْرَٰهِيمَ لَلَّذِينَ ٱتَّبَعُوهُ وَهَٰذَا ٱلنَّبِىُّ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا ۗ وَٱللَّهُ وَلِىُّ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٨﴾ وَدَّت طَّآئِفَةٌ مِّنْ أَهْلِ ٱلْكِتَٰبِ لَوْ يُضِلُّونَكُمْ وَمَا يُضِلُّونَ إِلَّآ أَنفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿٦٩﴾ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ وَأَنتُمْ تَشْهَدُونَ ﴿٧٠﴾

[٦٢]﴿القَصَص﴾:بەسەرهاتەکان (ئەو هەواڵانەیە واتای یەك لەدوای یەکی لەخۆ گرتووە).[٩٣]﴿تولوا﴾:پشتیان هەڵکرد.[٦٤]﴿تعالَوا﴾:وەرن.﴿ كلمةٍ سَواءٍ﴾:وتەیەکی هاوبەش (کەڕاست و ڕەوانەو هەموو شەرعەکان کۆکن لەسەری).﴿أرباباً﴾:ئەو سەرداره پەروەردە خوازەی گوێڕایەڵی فەرمانەکانی دەکرێت.[٦٧]﴿حَنيفاً﴾: ڕووی لەڕاستی یە.﴿مُسْلِماً﴾: گوێڕایەڵی فەرمانەکانی خوایە یان یەکتا پەرستە.[٦٨]﴿أولى﴾:تایبەت و نزیکترە.﴿وَلِيُ المؤمنين﴾:کاروباریان دەگرێتە ئەستۆو دەیانپارێزێت.[٦٩]﴿وَدَّت﴾:حەزدەکات و ئاواتە خوازە.[٧٠]﴿تشهدون﴾:شایەتی دەدەن بەوەی قورئان لەلایەن خوداوە ڕەوانەکراوە.

- لەبارەی ئەم حاڵەتەشەوە هاتنە خزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ)و پرسیاریانکرد ، ئنجا ئایەتی:﴿لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلاً مِنْ رَبِّكُمْ﴾هاتە خوارەوە، لەوەرزی حەج دا. (احمد)و (ابن ابی حاتم)و (ابن جریر)و (حاکم)و فەرموودەگێڕەروانی دیکەش دەگێڕنەوە لەڕێگەی (ابی امامە)ی (تمیمی)یەوە دەڵێت: بە(ابن عمر)م گوت:ئێمەش دەکرین و دەفرۆشین ئایا حەجمان لەسەرە؟ (ابن عمر) فەرمووی: پیاوێك هاتە خزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ) و هەمان پرسیاری لێکردو، پێغەمبەریش وەڵامی نەدایەوە هەتا جوبرەئیل ئایەتی:﴿لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلاً مِنْ رَبِّكُمْ﴾ ی دابەزاندو، ئەوسا پێغەمبەری خوا(ﷺ) بانگی کردو فەرمووی: ئێوە حاجین.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٩٩): ﴿ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّاسُ﴾ئایەتەکە:

- (ابن جریر) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: عەرەبەکان لە(عەرەفە)وەستان و، قورەیشیەکانیش بەجیا لە(مزدلیفە) دەوەستان، خوای گەورەش ئایەتی:﴿ ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّاسُ﴾ی دابەزاند. (ابن منذر)یش لە(اسماء)ی کچی (ابی بکر)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: قورەیشیەکان لە(مزدلیفە) دەوەستان و، خەڵکیش لە(عرفە)، جگە لە(شیبة)ی کوڕی (ربیعة)، پەروەردگاریش ئایەتی:﴿ ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّاسُ﴾ی دابەزاند.

سوورەتی (ال عمران)جزمی (٣)

يَٰٓأَهۡلَ ٱلۡكِتَٰبِ لِمَ تَلۡبِسُونَ ٱلۡحَقَّ بِٱلۡبَٰطِلِ وَتَكۡتُمُونَ ٱلۡحَقَّ وَأَنتُمۡ تَعۡلَمُونَ ﴿٧١﴾ وَقَالَت طَّآئِفَةٞ مِّنۡ أَهۡلِ ٱلۡكِتَٰبِ ءَامِنُواْ بِٱلَّذِيٓ أُنزِلَ عَلَى ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَجۡهَ ٱلنَّهَارِ وَٱكۡفُرُوٓاْ ءَاخِرَهُۥ لَعَلَّهُمۡ يَرۡجِعُونَ ﴿٧٢﴾ وَلَا تُؤۡمِنُوٓاْ إِلَّا لِمَن تَبِعَ دِينَكُمۡ قُلۡ إِنَّ ٱلۡهُدَىٰ هُدَى ٱللَّهِ أَن يُؤۡتَىٰٓ أَحَدٞ مِّثۡلَ مَآ أُوتِيتُمۡ أَوۡ يُحَآجُّوكُمۡ عِندَ رَبِّكُمۡۗ قُلۡ إِنَّ ٱلۡفَضۡلَ بِيَدِ ٱللَّهِ يُؤۡتِيهِ مَن يَشَآءُۗ وَٱللَّهُ وَٰسِعٌ عَلِيمٞ ﴿٧٣﴾ يَخۡتَصُّ بِرَحۡمَتِهِۦ مَن يَشَآءُۗ وَٱللَّهُ ذُو ٱلۡفَضۡلِ ٱلۡعَظِيمِ ﴿٧٤﴾ ۞ وَمِنۡ أَهۡلِ ٱلۡكِتَٰبِ مَنۡ إِن تَأۡمَنۡهُ بِقِنطَارٖ يُؤَدِّهِۦٓ إِلَيۡكَ وَمِنۡهُم مَّنۡ إِن تَأۡمَنۡهُ بِدِينَارٖ لَّا يُؤَدِّهِۦٓ إِلَيۡكَ إِلَّا مَا دُمۡتَ عَلَيۡهِ قَآئِمٗاۗ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمۡ قَالُواْ لَيۡسَ عَلَيۡنَا فِي ٱلۡأُمِّيِّـۧنَ سَبِيلٞ وَيَقُولُونَ عَلَى ٱللَّهِ ٱلۡكَذِبَ وَهُمۡ يَعۡلَمُونَ ﴿٧٥﴾ بَلَىٰۚ مَنۡ أَوۡفَىٰ بِعَهۡدِهِۦ وَٱتَّقَىٰ فَإِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلۡمُتَّقِينَ ﴿٧٦﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَشۡتَرُونَ بِعَهۡدِ ٱللَّهِ وَأَيۡمَٰنِهِمۡ ثَمَنٗا قَلِيلًا أُوْلَٰٓئِكَ لَا خَلَٰقَ لَهُمۡ فِي ٱلۡأٓخِرَةِ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ ٱللَّهُ وَلَا يَنظُرُ إِلَيۡهِمۡ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمۡ وَلَهُمۡ عَذَابٌ أَلِيمٞ ﴿٧٧﴾

[٧١]﴿تلبسون﴾:تێکەڵی دەکەن. ﴿الحق﴾:بریتییە لەو حەق و راستییەی لەلایەن خواوە نێردراوەتە خوارەوە. ﴿تکتمون﴾:دەیشارنەوە. [٧٢]﴿وجه النهار﴾:بەرەبەیان. [٧٤]﴿یختص﴾: هەڵیدەبژێرێ و تایبەتی دەکات. [٧٥]﴿قنطار﴾:ماڵێکی زۆر. ﴿دینار﴾: ماڵێکی کەم. ﴿علیه قائما﴾:لێی جیانەبێتەوەو داوای لێبکات و لێی بسەنێتەوە. ﴿سبیل﴾:گلەیی و گازندە یاخود گوناهو ناڕەحەتی. [٧٧]﴿یشترون﴾:دەیگۆڕنەوە. ﴿لاخلاق لهم﴾:بێبەشن. ﴿لایزکیهم﴾:پاکیان ناکاتەوە لەپیسی گوناهەکانیان.

* لە(ابی هریرة)وە(ﷺ) دەگێڕنەوە، دەڵێت: گوێم لێبوو پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەیفەرموو: ((سوێند خواردن بەرەکەتی مامەڵە دەفەوتێنێ و سەری دەخوات)).

[(متفق علیه)].

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٠٠): ﴿فَإِذَا قَضَيْتُمْ مَنَاسِكَكُمْ فَاذْكُرُوا اللَّهَ كَذِكْرِكُمْ آبَاءَكُمْ أَوْ أَشَدَّ ذِكْرًا﴾ ئەمەتەکە:

- (ابن ابی حاتم) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: خەڵکی لەسەردەمی نەفامیدا بەفێزەوە دەوەستان، هەیان بوو دەیووت: باوکم وا نانیدەداو وابارو بارگەی هەڵدەگرت و، هیچ باس و خواسیان نەبوو جگە لە بەشان و باڵ هەڵدانی باوباپیرانیان نەبێ، خوای گەورەش ئایەتی:﴿ فَإِذَا قَضَيْتُمْ مَنَاسِكَكُمْ فَاذْكُرُوا اللَّهَ﴾ی دابەزاند. (ابن جریر)لە(مجاهد)ە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: هەرکات ڕێ و ڕەسمەکانیان تەواو دەکرد، لەلای بەردەکە دەوەستان و، باسی کردەوەی باوانیان دەکرد لەنەفامیدا، ئەم ئایەتەش لەسەر ئەوە هاتە خوارەوە.

(ابن عباس) دەڵێت: کۆمەڵێك لەعەرەبەکان دەهاتن بۆ ئەو ڕێوڕەسمەو دەیان وت: پەروەردگارا، ئەم ساڵەمان بۆ بکەی بەساڵی باران و بەبەرشت و، ساڵی ئەمەکداری و خۆش گوزەرانی، ئەمەیان دەوت و هیچ باسی قیامەتیان نەدەکرد، خواش ئەم ئایەتەی دابەزاند:﴿ فَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلَاقٍ﴾ دوای ئەوانیش باوەڕداران هاتن و وتیان: ﴿رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ، أُولَئِكَ لَهُمْ نَصِيبٌ مِمَّا كَسَبُوا وَاللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ﴾.

وَإِنَّ مِنْهُمْ لَفَرِيقًا يَلْوُونَ أَلْسِنَتَهُم بِالْكِتَابِ لِتَحْسَبُوهُ مِنَ الْكِتَابِ وَمَا هُوَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَقُولُونَ هُوَ مِنْ عِندِ اللَّهِ وَمَا هُوَ مِنْ عِندِ اللَّهِ وَيَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٧٨﴾ مَا كَانَ لِبَشَرٍ أَن يُؤْتِيَهُ اللَّهُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ ثُمَّ يَقُولَ لِلنَّاسِ كُونُوا عِبَادًا لِّي مِن دُونِ اللَّهِ وَلَٰكِن كُونُوا رَبَّانِيِّينَ بِمَا كُنتُمْ تُعَلِّمُونَ الْكِتَابَ وَبِمَا كُنتُمْ تَدْرُسُونَ ﴿٧٩﴾ وَلَا يَأْمُرَكُمْ أَن تَتَّخِذُوا الْمَلَائِكَةَ وَالنَّبِيِّينَ أَرْبَابًا أَيَأْمُرُكُم بِالْكُفْرِ بَعْدَ إِذْ أَنتُم مُّسْلِمُونَ ﴿٨٠﴾ وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ لَمَا آتَيْتُكُم مِّن كِتَابٍ وَحِكْمَةٍ ثُمَّ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مُّصَدِّقٌ لِّمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهِ وَلَتَنصُرُنَّهُ قَالَ أَأَقْرَرْتُمْ وَأَخَذْتُمْ عَلَىٰ ذَٰلِكُمْ إِصْرِي قَالُوا أَقْرَرْنَا قَالَ فَاشْهَدُوا وَأَنَا مَعَكُم مِّنَ الشَّاهِدِينَ ﴿٨١﴾ فَمَن تَوَلَّىٰ بَعْدَ ذَٰلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٨٢﴾ أَفَغَيْرَ دِينِ اللَّهِ يَبْغُونَ وَلَهُ أَسْلَمَ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَإِلَيْهِ يُرْجَعُونَ ﴿٨٣﴾

[٧٨]﴿يلوون﴾:زمان لار دەكەنەوەو دەيكۆڕن. [٧٩]﴿ربَّانيين﴾:خواپەرستان. ﴿تدرسون﴾:دەيخوێننەوە. [٨١]﴿ميثاق﴾:پەيمانێكی دامەزراو. ﴿أقررتم﴾:دانتان پيادانا.﴿اصري﴾: پەيمانێكی دامەزراوی من. [٨٢]﴿تولى﴾:پشتی هەڵكردو لايدا. [٨٣]﴿يبغون﴾:داوای دەكەن.﴿له أسلم﴾:بۆ ئەو ملكەچ و گوێڕايەڵ بووە.﴿طوعا﴾:گوێڕايەڵ بوون پاش قەناعەت كردنيان.﴿كرها﴾:بەزۆرو بەناچاری.

هۆی دابەزينی ئايەتی(٢٠٤):﴿وَمِنَ النَّاسِ مَن يُعْجِبُكَ قَوْلُهُ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾ ئايەتەكە:

- (ابن ابی حاتم) لەڕێگەی (سعيد) يان(عكرمە)وە لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: كاتێك ئەو دەستەيەی (عاصم)و (مرثد)ی تێدابوو تياچوون، دووان لەدووڕووەكان وتيان: ئەی قوڕ بەسەر ئەو لەخۆبايیيانەی ئاوا تياچوونو، نەيان توانی پەيامی هاوەڵەكەيان بگەيەنن، پەروەردگاريش ئايەتی:﴿وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُعْجِبُكَ قَوْلُهُ﴾ی دابەزاند.

- (ابن جرير)، لەڕێگەی (سدی)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: سەبارەت بە(اخنس)ی كوڕی (شريف) دابەزيوە؛ كاتێ هاتە خزمەت پێغەمبەری خواو ئيسلام بوونی خۆی ڕاگەياندو، پێغەمبەريش(ﷺ) موسڵمان بوونەكەی بەدڵ بوو، ئنجا دوايی (اخنس) لەخزمەت پێغەمبەر هەڵسا و هاتە دەرەوە، بەلای باخی كۆمەڵێك موسڵماندا تێپەڕیو بەروبوومەكەی بەدڵ بوو، لەناكاو گڕی بەردا لەباخەكەو زيانيشی گەياند بەوشترەكانيان، پەروەرگاريش ئەم ئايەتەكە دابەزاند.

هۆی دابەزينی ئايەتی(٢٠٧):﴿وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ﴾ئايەتەكە:

- (حارث)ی كوڕی(ابی امامة) لە(مسند)ەكەی‌داو، (ابن ابی حاتم)و (سعيد)ی كوڕی(جبير) هەريەك دەگێڕنەوە، دەڵێن: كاتێ(صهيب) كۆچی كرد بۆ (مەدينە) چەند پياوێكی قوڕەيشی شوێنی كەوتن، ئەويش لەسەر وڵاخەكەی دابەزیو هەگبەی تيرەكانی گرت بەدەستەوەو وتی: ئەی خەڵكی قوڕەيش، خۆتان دەزانن من چەند دەستم ڕاستە لەتيرهاويشتندا، سوێندبێ بەخوا نايەڵم دەستتان بگات بەمن؛ هەتا چەند تيرم پێيە نەيهاوێژمو تێتان نەگرم، ئنجا شمشێرەكەم دەگرم بەدەستەوەو تا هێزم تێدابێت هەڵی دەسووڕێنم، ئنجا دوای ئەوە ئێوە چيم لێدەكەن -

سوورەتی (ال عمران)جزمی (۳)

قُلْ ءَامَنَّا بِٱللَّهِ وَمَآ أُنزِلَ عَلَيْنَا وَمَآ أُنزِلَ عَلَىٰٓ إِبْرَٰهِيمَ وَإِسْمَٰعِيلَ وَإِسْحَٰقَ وَيَعْقُوبَ وَٱلْأَسْبَاطِ وَمَآ أُوتِىَ مُوسَىٰ وَعِيسَىٰ وَٱلنَّبِيُّونَ مِن رَّبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِّنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُۥ مُسْلِمُونَ ﴿٨٤﴾ وَمَن يَبْتَغِ غَيْرَ ٱلْإِسْلَٰمِ دِينًا فَلَن يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِى ٱلْءَاخِرَةِ مِنَ ٱلْخَٰسِرِينَ ﴿٨٥﴾ كَيْفَ يَهْدِى ٱللَّهُ قَوْمًا كَفَرُوا۟ بَعْدَ إِيمَٰنِهِمْ وَشَهِدُوٓا۟ أَنَّ ٱلرَّسُولَ حَقٌّ وَجَآءَهُمُ ٱلْبَيِّنَٰتُ ۚ وَٱللَّهُ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٨٦﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ جَزَآؤُهُمْ أَنَّ عَلَيْهِمْ لَعْنَةَ ٱللَّهِ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةِ وَٱلنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿٨٧﴾ خَٰلِدِينَ فِيهَا لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمُ ٱلْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنظَرُونَ ﴿٨٨﴾ إِلَّا ٱلَّذِينَ تَابُوا۟ مِنۢ بَعْدِ ذَٰلِكَ وَأَصْلَحُوا۟ فَإِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٨٩﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ بَعْدَ إِيمَٰنِهِمْ ثُمَّ ٱزْدَادُوا۟ كُفْرًا لَّن تُقْبَلَ تَوْبَتُهُمْ وَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلضَّآلُّونَ ﴿٩٠﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ وَمَاتُوا۟ وَهُمْ كُفَّارٌ فَلَن يُقْبَلَ مِنْ أَحَدِهِم مِّلْءُ ٱلْأَرْضِ ذَهَبًا وَلَوِ ٱفْتَدَىٰ بِهِۦٓ ۗ أُو۟لَٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ وَمَا لَهُم مِّن نَّٰصِرِينَ ﴿٩١﴾

[٨٤]﴿الأسباط﴾:دوانزە کوڕەکەی یەعقوب (سەلامی خوای لێبێت).[٨٥]﴿يبتغ﴾: بیخوازێت و دوای بکەوێت.﴿الإسلام﴾: یەکتاپەرستی یان شەریعەتی پێغەمبەری خوا(د. خ).[٨٨]﴿ولا هم ينظرون﴾:بۆ تەنها ساتێکیش دواناخرێن.[٩٠]﴿الضالون﴾:سەر لێشێواوان(ئەوانەی لەڕێی ڕاست لایان داو بەرنامەکەشیان لێ تێکچوو).

* پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((لەڕۆژی قیامەتدا بە دۆزەخی دەوترێت: ئەگەر هەرچییەک هەیە لەسەر زەویدا هی تۆ بوایە ئەوا دەت بەخشی تا لەم حاڵە قوتار ببیت؟ ئەویش دەڵێت: بەڵێ، خوای پەروەردگاریش دەفەرموێت: بەڵام من زۆر لەوە کەمترم دەویست و، پەیمانیشم لەپشتی باوکە ئادەمتان وەرگرت کەهاوەڵم بۆ پەیدانەکەیت، بەڵام تۆ هەر سووربوویت لەسەر ئەوەی هاوەڵم بۆ پەیدا بکەیت)).[(متفق علیه)].

- بیکەن. خۆ ئەگەر ڕازی ببن ئەوا شوێنی ماڵ و سامانەکەی خۆمتان پێ دەڵێم لە(مەککە)و لەبەرامبەر ئەوەدا لێم دووربکەونەوەو دەستم لێ هەڵبگرن. ئەوانیش وتیان: باشە وڕازیبوون. پاشان (صهیب)بەڕێکەوت و کاتێک هاتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) لە(مەدینە) پێغەمبەری خوا(ﷺ) پێی فەرموو: بازرگانیەکەت سوودو قازانجی کرد ئەی باوکی(یەحیا)و، دواتر ئایەتی:﴿وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ رَؤُوفٌ بِالْعِبَادِ﴾ی دابەزاند.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٠٨):﴿يا أيها الذين آمنوا ادخلوا في السلم﴾ ئایەتەکە:

- (ابن جرير) لە(عکرمە)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: هەریەک لە(عبدالله)ی کوڕی(سلام)و (ثعلبة)و (ابن یامین)و (اسد)و (اسید)، هەردوو کوڕەکەی (کعب)و (سعید)ی کوڕی (عمرو)و (قیس)ی کوڕی (زید)،(کەهەموویان جوولەکەبوون) بەپێغەمبەری خودایان وت: ئەی پێغەمبەری خودا(ﷺ)، ڕۆژی شەممان ڕۆژێکە ئێمە بەمەزنی دەگرین، وازمان لێبهێنە باشەممان ڕۆژی پشووبێت و، شەوانیش هیی خودایەو شەوی شەممانی پێ ئاوەدان بکەینەوە، ئنجا ئایەتی:﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَافَّةً﴾دابەزی.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢١٤):﴿أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ﴾ ئایەتەکە:

- (عبدالرزاق) دەڵێت: (معمر) پێی ڕاگەیاندین ئەم ئایەتە لەڕۆژی (احزاب)دا هاتەخوارەوە، کەلەو ڕۆژەدا چ بەڵاو ناڕەحەتییەک هات بەسەر پێغەمبەری خوادا.

لَن تَنَالُوا۟ ٱلْبِرَّ حَتَّىٰ تُنفِقُوا۟ مِمَّا تُحِبُّونَ ۚ وَمَا تُنفِقُوا۟ مِن شَىْءٍ فَإِنَّ ٱللَّهَ بِهِۦ عَلِيمٌ ﴿٩٢﴾ ۞ كُلُّ ٱلطَّعَامِ كَانَ حِلًّا لِّبَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ إِلَّا مَا حَرَّمَ إِسْرَٰٓءِيلُ عَلَىٰ نَفْسِهِۦ مِن قَبْلِ أَن تُنَزَّلَ ٱلتَّوْرَىٰةُ ۗ قُلْ فَأْتُوا۟ بِٱلتَّوْرَىٰةِ فَٱتْلُوهَآ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٩٣﴾ فَمَنِ ٱفْتَرَىٰ عَلَى ٱللَّهِ ٱلْكَذِبَ مِنۢ بَعْدِ ذَٰلِكَ فَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿٩٤﴾ قُلْ صَدَقَ ٱللَّهُ ۗ فَٱتَّبِعُوا۟ مِلَّةَ إِبْرَٰهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ﴿٩٥﴾ إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِى بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِّلْعَٰلَمِينَ ﴿٩٦﴾ فِيهِ ءَايَٰتٌۢ بَيِّنَٰتٌ مَّقَامُ إِبْرَٰهِيمَ ۖ وَمَن دَخَلَهُۥ كَانَ ءَامِنًا ۗ وَلِلَّهِ عَلَى ٱلنَّاسِ حِجُّ ٱلْبَيْتِ مَنِ ٱسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا ۚ وَمَن كَفَرَ فَإِنَّ ٱللَّهَ غَنِىٌّ عَنِ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٩٧﴾ قُلْ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ وَٱللَّهُ شَهِيدٌ عَلَىٰ مَا تَعْمَلُونَ ﴿٩٨﴾ قُلْ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ لِمَ تَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ مَنْ ءَامَنَ تَبْغُونَهَا عِوَجًا وَأَنتُمْ شُهَدَآءُ ۗ وَمَا ٱللَّهُ بِغَٰفِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٩٩﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِن تُطِيعُوا۟ فَرِيقًا مِّنَ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْكِتَٰبَ يَرُدُّوكُم بَعْدَ إِيمَٰنِكُمْ كَٰفِرِينَ ﴿١٠٠﴾

[٩٢]﴿لَنْ تنالوا﴾:دەستتان ناكەوێت. ﴿البرَّ﴾:خێرو چاكە لەگەڵ كردەوەی باش.[٩٣]﴿حِلاً﴾:حەلاڵە. [٩٤]﴿افترى﴾:هەڵیبەست. [٩٥]﴿ملة﴾:ئايينى.﴿حَنيفاً﴾:ڕوو لەڕاستيى.[٩٦]﴿وضِعَ﴾:دانراوە. ﴿ببكة﴾:لەمەككە.﴿مُباركاً﴾:پڕخێرو بەرەكەت.[٩٧]﴿آيات بيناتٌ﴾:نيشانەی ڕوون و ئاشكرا.﴿مقامُ ابراهيمَ﴾:شوێنی بەندايەتی كردنی حەزرەتی ئيبراهيم (سەلامی خوای لێبێت).﴿آمناً﴾: دڵنيايە لەخۆی و ماڵەكەی.﴿لله على الناس﴾:فەرزی خوايە لەسەر خەڵك.[٩٨]﴿شهيد﴾:كردەوەكانتان دەبينێت و چاودێرە بەسەريەوە. [٩٩]﴿تصدّون﴾:ڕێ دەگرن.﴿تبغونها عِوجاً﴾:دەتانەوێت خوارو خێچ بێت.[١٠٠]﴿فريقاً﴾:گرۆيەك يا كۆمەڵێك.

هۆی دابەزينی ئايەتی(٢١٥): ﴿يَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ﴾ ئايەتەكە:

- (ابن جرير) لە(ابن جريج)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: باوەڕداران پرسياريان لەپێغەمبەری خوا كرد(ﷺ) كەوا لەچيدا ماڵەكانيان ببەخشن؟ ئەوسا ئايەتی:﴿يَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلْ مَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ خَيْرٍ﴾ دابەزی. (ابن المنذر)لە(ابی حيان)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: (عمرو)ی كوڕی (جموح) لەپێغەمبەری خوای پرسی: چی لە ماڵەكانمان ببەخشين؟ ئنجا ئەم ئايەتە نازڵبووبيە خوارەوە.

هۆی دابەزينی ئايەتی(٢١٧): ﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ﴾ ئايەتەكە:

- (ابن جرير)و (ابن ابی حاتم)و (طبراني)لە (كبير)داو (بيهقي) لە(سنن)ەكەيدا لە(جندب)ی كوڕی (عبدالله)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) تاقمێكی ناردو (عبدالله)ی كوڕی (جحش)ی كرد بە پێشەوايان، ئنجائەو تاقمە گەيشتن بە(ابن الحضرمي)و كوشتيان و، نەيانزانی لەمانگی (ڕەجەبدان) يان(جمادی)، موشريكەكان بەموسوڵمانەكانيان وت: ئێوە لەمانگی (حرام)دا كوشتارتان كرد؛ خوای گەورەش ئايەتی: ﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ﴾ی دابەزاند. هەندێكيان وتيان: خۆئەگەر گوناهبار نەبووبن ئەوا پاداشتيان نىيە، خوای گەورەش ئايەتی:﴿إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَئِكَ يَرْجُونَ رَحْمَتَ اللَّهِ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ دابەزاند.(ابن منده) لەهاوەڵانەوە گێڕاويەتەوە لەڕێگەی (عثمان)ی كوڕی (عطاء)ەوە ئەويش لە (ابن عباس)ەوە .

وَكَيْفَ تَكْفُرُونَ وَأَنتُمْ تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ ءَايَٰتُ ٱللَّهِ وَفِيكُمْ رَسُولُهُۥ وَمَن يَعْتَصِم بِٱللَّهِ فَقَدْ هُدِىَ إِلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿١٠١﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِۦ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُم مُّسْلِمُونَ ﴿١٠٢﴾ وَٱعْتَصِمُوا۟ بِحَبْلِ ٱللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا۟ وَٱذْكُرُوا۟ نِعْمَتَ ٱللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنتُمْ أَعْدَآءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُم بِنِعْمَتِهِۦٓ إِخْوَٰنًا وَكُنتُمْ عَلَىٰ شَفَا حُفْرَةٍ مِّنَ ٱلنَّارِ فَأَنقَذَكُم مِّنْهَا كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمْ ءَايَٰتِهِۦ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٠٣﴾ وَلْتَكُن مِّنكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى ٱلْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِٱلْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ ٱلْمُنكَرِ وَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ ﴿١٠٤﴾ وَلَا تَكُونُوا۟ كَٱلَّذِينَ تَفَرَّقُوا۟ وَٱخْتَلَفُوا۟ مِنۢ بَعْدِ مَا جَآءَهُمُ ٱلْبَيِّنَٰتُ وَأُو۟لَٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٠٥﴾ يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ فَأَمَّا ٱلَّذِينَ ٱسْوَدَّتْ وُجُوهُهُمْ أَكَفَرْتُم بَعْدَ إِيمَٰنِكُمْ فَذُوقُوا۟ ٱلْعَذَابَ بِمَا كُنتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿١٠٦﴾ وَأَمَّا ٱلَّذِينَ ٱبْيَضَّتْ وُجُوهُهُمْ فَفِى رَحْمَةِ ٱللَّهِ هُمْ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿١٠٧﴾ تِلْكَ ءَايَٰتُ ٱللَّهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِٱلْحَقِّ وَمَا ٱللَّهُ يُرِيدُ ظُلْمًا لِّلْعَٰلَمِينَ ﴿١٠٨﴾

[١٠١]﴿يعتصم بالله﴾: پابەند بێت بەپەروەردگارەوە. ﴿هُدى﴾: ڕێنومایی کراوە. [١٠٢]﴿حق تُقاته﴾: تەقوای خوا بکەن و بەڕاست و بەپێویستی بزانن. [١٠٣]﴿واعتصِمُوا﴾: پابەندبن. ﴿حبل الله﴾: ئایین و قورئانی خوا. ﴿شفا حفرةٍ﴾: لێواری چاڵێك. ﴿فأنقذكُم﴾: ڕزگاری کردن. [١٠٤]﴿أمة﴾: کۆمەڵێکی یەککگرتووی هاودەنگ. ﴿المعروف﴾: ئەوەی شەرع و عەقڵ بەباشی دەزانێت. [١٠٥]﴿جاءهم البينات﴾: بەڵگە ڕوون و ئاشکراکانیان بۆ هات. [١٠٦]﴿تبْيضَّ﴾: ڕووناك و گەش دەبێت. ﴿تسْودُّ﴾: گرژو غەمبار دەبێت. [١٠٧]﴿في رحمة الله﴾: لەپاداشتی خواییدان کەبەهەشتە. [١٠٨]﴿نتلوها عليك بالحق﴾: بەسەرتا دەیخوێننەوە (ڕاستی و دانایی لەخۆی گرتووە).

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢١٩): ﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ﴾ ئایەتەکە:

لەسوورەتی(مائدة)دا باسکراوە. هەروەها ئایەتی: ﴿يَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ﴾ لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: هەندێك لەهاوەڵان کاتێك فەرمانی بەخشینیان پێکرا لەپێناوی خوایا، هاتنە خزمەتی پێغەمبەر(ﷺ)و وتیان: نازانین ئەو خێرەی فەرمانمان پێکراوە لەماڵەکانمان دەری بکەین چۆنە؟ پەروەردگاریش ئایەتی:﴿ وَيَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلِ (الْعَفْوَ)﴾ی دابەزاند.

هەروەها لەڕێگەی (يحى)ەوە هێناویانە کە؛ (معاذ)ی کوڕی (جبل)و (ثعلبة) هاتنە خزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ)و پێیان ڕاگەیاند: ئەی پێغەمبەری خوا ئێمە بەندەو کەس وکارمان هەیەو، چی لەماڵەکانمان ببەخشین؟ خوای گەورەش ئەم ئایەتەی نارده خوارەوە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٢٠):﴿وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْيَتَامَى﴾ئایەتەکە:

- (ابوداود)و (نسائي)و (حاكم)و فەرموودەگێڕەوەکانی دیکە دەگێڕنەوە لە(ابن عباس)ەوە، دەڵێت: کاتێك ئایەتی:﴿وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ﴾و ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَى﴾ هاتەخوارەوە، ئەوانەی هەتیووباربوون گەڕانەوە ماڵەوەو خواردن و خواردنەوەیان لێجیاکردنەوەو ئیتر خواردنیان بەجیا بۆ دادەنان و ئەوانیش یا دەیان خوارد یاخود خواردنەکە خراپ دەبوو، ئەم ڕەوشەش قورس بوو لەسەریان و لای پێغەمبەری خوا(ﷺ) باسیان کرد، -

وَلِلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلْأَرْضِۚ وَإِلَى ٱللَّهِ تُرْجَعُ ٱلْأُمُورُ ﴿١٠٩﴾ كُنتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِٱلْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ ٱلْمُنكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِۗ وَلَوْ ءَامَنَ أَهْلُ ٱلْكِتَٰبِ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمۚ مِّنْهُمُ ٱلْمُؤْمِنُونَ وَأَكْثَرُهُمُ ٱلْفَٰسِقُونَ ﴿١١٠﴾ لَن يَضُرُّوكُمْ إِلَّآ أَذًىۖ وَإِن يُقَٰتِلُوكُمْ يُوَلُّوكُمُ ٱلْأَدْبَارَ ثُمَّ لَا يُنصَرُونَ ﴿١١١﴾ ضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ ٱلذِّلَّةُ أَيْنَ مَا ثُقِفُوٓاْ إِلَّا بِحَبْلٍ مِّنَ ٱللَّهِ وَحَبْلٍ مِّنَ ٱلنَّاسِ وَبَآءُو بِغَضَبٍ مِّنَ ٱللَّهِ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ ٱلْمَسْكَنَةُۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانُواْ يَكْفُرُونَ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ وَيَقْتُلُونَ ٱلْأَنۢبِيَآءَ بِغَيْرِ حَقٍّۚ ذَٰلِكَ بِمَا عَصَواْ وَّكَانُواْ يَعْتَدُونَ ﴿١١٢﴾ ۞ لَيْسُواْ سَوَآءًۗ مِّنْ أَهْلِ ٱلْكِتَٰبِ أُمَّةٌ قَآئِمَةٌ يَتْلُونَ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ ءَانَآءَ ٱلَّيْلِ وَهُمْ يَسْجُدُونَ ﴿١١٣﴾ يُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ وَيَأْمُرُونَ بِٱلْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ ٱلْمُنكَرِ وَيُسَٰرِعُونَ فِي ٱلْخَيْرَٰتِ وَأُوْلَٰٓئِكَ مِنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿١١٤﴾ وَمَا يَفْعَلُواْ مِنْ خَيْرٍ فَلَن يُكْفَرُوهُۗ وَٱللَّهُ عَلِيمُۢ بِٱلْمُتَّقِينَ ﴿١١٥﴾

[١١٠]﴿أخرجت﴾:دەرکەوت تا ئاشکرا بوو ناسرا. [١١١]﴿اذى﴾:زیانێکی سووك. ﴿يولوكم الأدبلو﴾:پشت لەئێوە هەڵ دەکەن و دەدۆڕێن. [١١٢]﴿ضربت﴾:پێیانەوە لکا. ﴿الذلة﴾:داماوی و سەرشۆڕی و سووکایەتی. ﴿ثقفوا﴾:بدۆزرێنەوە و هەستیان پێ بکرێت. ﴿حبل من الله﴾: ئاینی خوا یاخود قورئانی پیرۆز. ﴿حبل من الناس﴾:پەیمانێك لەلایەن موسوڵمانانەوە. ﴿باؤوا﴾:گەڕانەوە. ﴿المسكنة﴾:سووکایەتی و سەرشۆڕی بەوەی کەسانی تر فەرمان ڕەوایان بێت. [١١٣]﴿ليسوا سواء﴾: (ئەهلی کیتاب) چوون یەك نین. ﴿قائمة﴾: هاوسەنگ و دادپەروەر. ﴿أناء الليل﴾: ساتەکانی شەو. [١١٥]﴿لن يكفروه﴾: بێبەش نابن لەپاداشت.

- ئنجا ئایەتی: ﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْيَتَامَى﴾ نازلبوو.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٢١): ﴿وَلَا تَنكِحُوا الْمُشْرِكَاتِ حَتَّى يُؤْمِنَّ﴾ ئایەتەکە:

- (ابن منذر)و (ابن ابی حاتم)و (الواحدی) لەڕێگەی (مقاتل)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: ئەم ئایەتە سەبارەت بە(ابن ابی مرثدي الغنوي)دابەزی، کەوا هاتە خزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ)و داوای لێکرد (عناق)کە ئافرەتێکی موشریك بوو بکات بەهاوسەری خۆی، هەروەها ئەم ئافرەتە جوانی یەکی بێئەندازی هەبوو، ئنجا ئایەتی﴿ وَلَأَمَةٌ مُّؤْمِنَةٌ ﴾ نازلبوو. لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە دەڵێت:ئەم ئایەتە سەبارەت بە(عبدالله)ی کوڕی (رواح)ە هاتە خوارەوە کەخاوەن کەنیزەکێکی رەش بوو، ڕۆژێکیان تووڕەبوو لێی و بەتوندی لێیداو دوایی ترسا لەو ڕەفتارەی خۆی، بەمەڵە داوان هاتە خزمەت پێغەمبەری خواو ڕووداوەکەی بۆ گێڕایەوەو وتی: ئازادی دەکەم و دەیشی کەم بەهاوسەرو خێزانی خۆم، هەر دەستبەجێ قسەکانی جێبەجێکرد، خەڵکیش کەوتنە پلارو ڕەخنەگرتن و وتیان: کەنیزەکەکەی خۆی مارەکردووە، ئەم ئایەتەش سەبارەت بەو ڕووداوە دابەزی.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٢٢): ﴿وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ﴾ ئایەتەکە:

- (مسلم)و (ترمذي)لە (انس)ەوە دەگێڕنەوە: جوولەکەکان ئەگەر ئافرەتێکیان بکەوتایەتە(حیض) خوێ مانگانەوە ئەوا نانی دەستیان نەدەخواردو لەنێو یەكماڵیشدا لەگەڵیدا نەدەژیان، -

إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لَن تُغْنِيَ عَنْهُمْ أَمْوَٰلُهُمْ وَلَآ أَوْلَٰدُهُم مِّنَ ٱللَّهِ شَيْـًٔا ۖ وَأُو۟لَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ ٱلنَّارِ ۚ هُمْ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿١١٦﴾ مَثَلُ مَا يُنفِقُونَ فِى هَٰذِهِ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا كَمَثَلِ رِيحٍ فِيهَا صِرٌّ أَصَابَتْ حَرْثَ قَوْمٍ ظَلَمُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ فَأَهْلَكَتْهُ ۚ وَمَا ظَلَمَهُمُ ٱللَّهُ وَلَٰكِنْ أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١١٧﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَتَّخِذُوا۟ بِطَانَةً مِّن دُونِكُمْ لَا يَأْلُونَكُمْ خَبَالًا وَدُّوا۟ مَا عَنِتُّمْ قَدْ بَدَتِ ٱلْبَغْضَآءُ مِنْ أَفْوَٰهِهِمْ وَمَا تُخْفِى صُدُورُهُمْ أَكْبَرُ ۚ قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ ٱلْءَايَٰتِ ۖ إِن كُنتُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١١٨﴾ هَٰٓأَنتُمْ أُو۟لَآءِ تُحِبُّونَهُمْ وَلَا يُحِبُّونَكُمْ وَتُؤْمِنُونَ بِٱلْكِتَٰبِ كُلِّهِۦ وَإِذَا لَقُوكُمْ قَالُوٓا۟ ءَامَنَّا وَإِذَا خَلَوْا۟ عَضُّوا۟ عَلَيْكُمُ ٱلْأَنَامِلَ مِنَ ٱلْغَيْظِ ۚ قُلْ مُوتُوا۟ بِغَيْظِكُمْ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌۢ بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ ﴿١١٩﴾ إِن تَمْسَسْكُمْ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ وَإِن تُصِبْكُمْ سَيِّئَةٌ يَفْرَحُوا۟ بِهَا ۖ وَإِن تَصْبِرُوا۟ وَتَتَّقُوا۟ لَا يَضُرُّكُمْ كَيْدُهُمْ شَيْـًٔا ۗ إِنَّ ٱللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴿١٢٠﴾ وَإِذْ غَدَوْتَ مِنْ أَهْلِكَ تُبَوِّئُ ٱلْمُؤْمِنِينَ مَقَٰعِدَ لِلْقِتَالِ ۗ وَٱللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٢١﴾

[١١٦]﴿لن تغني عنهم﴾:سوودیان پێ ناگەیەنێت.[١١٧]﴿صِرٌّ﴾:سەرمایەکی توند یان گڕەیەکی سوتێنەر. ﴿حرث﴾:کێڵگە.[١١٨]﴿بطانة﴾: کەسانی پاك‌و تایبەت مەند یان ئەهلی ڕاوێژ کردن. ﴿لایألونکم﴾: کەمتەرخەمی ناکەن‌و وازتان لێناهێنن. ﴿خَبالاً﴾:تێکدان‌و خراپە. ﴿وَدوا﴾:ئاواتە خوازن. ﴿عَنتُم﴾: ئەوەی قورس‌و گرانە لەسەر تان. ﴿بَدَت﴾:دەرکەوت. ﴿البغضاءُ﴾:ڕق‌و کینە.[١١٩]﴿عَضُّوا﴾:گاز گرتن بەدان. ﴿الغَیْظَ﴾:ئەوپەڕی توڕەیی‌و کینە.[١٢١]﴿غَدَوت﴾:لەبەرەبەیاندا چوویتە دەر. ﴿تُبَوئ﴾:ئامادەو ڕێك‌و پێکی دەکەیت. ﴿مقاعد﴾:جێگەو شوێن.

- هاوەڵانی پێغەمبەری خوا(ﷺ) لەپێغەمبەریان پرسی سەبارەت بەو حاڵەو پەروەردگار ئایەتی:﴿وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلْمَحِيضِ﴾ی دابەزاند. ئنجا پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: هەمووشتێك بکەن جگە لە(دروست بوون) نەبێت. (باروردی)ش لەهاوەڵانەوە دەگێڕێتەوە؛ لەڕێگەی (ابن عباس)ەوە ، دەڵێت: (ثابت)ی کوڕی (دحداح)پرسیاری کرد لەپێغەمبەری خواو ئەوجا ئایەتی﴿وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلْمَحِيضِ﴾هاتە خوارەوە. هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٢٣):﴿ نِسَآؤُكُمْ حَرْثٌ لَّكُمْ ﴾ ئایەتەکە:

- (بوخاری)و(موسلیم)و (ابوداود)و (ترمذي) لە(جابر)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: جوولەکەکان دەیان وت: ئەگەر لەپشتەوە لەگەڵ ئافرەتدا جووت بیت ئەوا منداڵەکە خێل‌و خوار دەبێت، ئایەتی:﴿نِسَآؤُكُمْ حَرْثٌ لَّكُمْ فَأْتُوا۟ حَرْثَكُمْ أَنَّىٰ شِئْتُمْ﴾ دابەزی.

- (احمد)و (ترمذي)ش لەڕێگەی (ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: (عمر) هات بۆ خزمەت پێغەمبەرو وتی: ئەی پێغەمبەری خوا تیاچووم، پێغەمبەریش(ﷺ) فەرمووی: بەچی تیاچوویت؟ فەرمووی: ئەمشەو ڕێگەم لێ تێکچوو، پێغەمبەریش(ﷺ) هیچ وەڵامی نەدایەوە، هەتا خوای گەورە ئایەتی:﴿ نِسَآؤُكُمْ حَرْثٌ لَّكُمْ فَأْتُوا۟ حَرْثَكُمْ أَنَّىٰ شِئْتُمْ﴾دابەزاندو ئەوسا وتی:لەپاش‌و پێشەوە بچۆرە لای خێزانەکەت لەشوێنی منداڵ بوونەوەو خۆت لەدەرچەی پیسایی بپارێزەو لەکاتی(عادەی مانگانە)دا مەچۆرە لای.

إِذْ هَمَّت طَّآئِفَتَانِ مِنكُمْ أَن تَفْشَلَا وَٱللَّهُ وَلِيُّهُمَا وَعَلَى ٱللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ ٱلْمُؤْمِنُونَ ﴿١٢٢﴾ وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ ٱللَّهُ بِبَدْرٍ وَأَنتُمْ أَذِلَّةٌ فَٱتَّقُوا ٱللَّهَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٢٣﴾ إِذْ تَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ أَلَن يَكْفِيَكُمْ أَن يُمِدَّكُمْ رَبُّكُم بِثَلَٰثَةِ ءَالَٰفٍ مِّنَ ٱلْمَلَٰٓئِكَةِ مُنزَلِينَ ﴿١٢٤﴾ بَلَىٰٓ إِن تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا وَيَأْتُوكُم مِّن فَوْرِهِمْ هَٰذَا يُمْدِدْكُمْ رَبُّكُم بِخَمْسَةِ ءَالَٰفٍ مِّنَ ٱلْمَلَٰٓئِكَةِ مُسَوِّمِينَ ﴿١٢٥﴾ وَمَا جَعَلَهُ ٱللَّهُ إِلَّا بُشْرَىٰ لَكُمْ وَلِتَطْمَئِنَّ قُلُوبُكُم بِهِۦ وَمَا ٱلنَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِندِ ٱللَّهِ ٱلْعَزِيزِ ٱلْحَكِيمِ ﴿١٢٦﴾ لِيَقْطَعَ طَرَفًا مِّنَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓا أَوْ يَكْبِتَهُمْ فَيَنقَلِبُوا خَآئِبِينَ ﴿١٢٧﴾ لَيْسَ لَكَ مِنَ ٱلْأَمْرِ شَىْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبَهُمْ فَإِنَّهُمْ ظَٰلِمُونَ ﴿١٢٨﴾ وَلِلَّهِ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ يَغْفِرُ لِمَن يَشَآءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَآءُ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٢٩﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَأْكُلُوا ٱلرِّبَوٰٓا أَضْعَٰفًا مُّضَٰعَفَةً وَٱتَّقُوا ٱللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٣٠﴾ وَٱتَّقُوا ٱلنَّارَ ٱلَّتِىٓ أُعِدَّتْ لِلْكَٰفِرِينَ ﴿١٣١﴾ وَأَطِيعُوا ٱللَّهَ وَٱلرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿١٣٢﴾

[١٢٢]﴿هَمَّت﴾:ویستی. ﴿تَفْشَلا﴾: شكست بهێنن. [١٢٤]﴿يُمِدكُم﴾:بەهێز پشتگیریتان دەكات. [١٢٥]﴿فورِهِم هذا﴾:لەكاتی خۆیداو بێ دواكەوتن. ﴿مُسَوِمين﴾:خۆنیشان كردن یان نیشانكردنی ئاژەڵەكانیان بەچەند نیشانەیەكی تایبەت. [١٢٧]﴿ليقطعَ طَرَفاً﴾:كەمی بكات یان كۆمەڵێك بەتیاچوون بەرێت. ﴿يَكبِتَهُم﴾:داماو ملكەچ و سەرشۆڕیان بكات بەدۆڕاندن و شكست هێنان. ﴿فَيَنقَلِبُوا﴾:بگەڕێنەوە. ﴿خائِبين﴾: بێ ئومێدو هیوا. [١٣٠]﴿مُضاعَفة﴾: دووچەندانە. [١٣١]﴿أُعِدَتْ﴾: ئامادەكراوە.

- لە(ابی سعید)ی (خدری)یەوە دەگێڕنەوە، پیاوێك لەدەرچەی دواوە لەگەڵ خێزانەكەیدا دروست بوو، خەڵكیش سەرزەنشتیان كرد، خوای گەورەش ئایەتی:﴿نِسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ فَأْتُوا حَرْثَكُمْ أَنَّى﴾ی دابەزاند (واتەئەگەر لەدەرچەی منداڵبوونەوەبێت ئیتر لەپاش و پێشەوەبێت حەڵاڵە). (بوخاری) لە(ابن عمر)ەوە دەگێڕێتەوە دەڵێت: ئەم ئایەتە سەبارەت بەدروست بوون لەگەڵ ژندا لەدەرچەی دواوە دابەزیووە ـ واتە گوزارشت لەیاساغ و حەرام كردنی ئەو ڕەفتارە دەكات ـ.

- (ابوداود)و (حاكم) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: خەڵكی ئەو گەڕەكە لەپشتیوانەكان بت پەرست بوون لەگەڵ گەڕەكی جوولەكەكاندا، كەخاوەن پەیام بوون، وایان دەبینی خاوەن رێزو پایەن بەهۆی زانستەوە، ئەو گەڕەكەی پشتیوانەكان لەزۆربەی ڕەفتارەكانیاندا چاویان لەجوولەكەكان دەكردو، پەیامدارانی ئاینەكانی پێشووش لەسەریەك بار لەگەڵ ئافرەتدا دروست دەبوون و ، ئەو گەڕەكەی پشتیوانەكانیش ئەوەیان لێوەرگرتبوون، بەڵام گەڕەكێكی قورەیش خەڵكەكەی ئافرەتیان تاوتوێ دەكردو لەپاش و پێشەوە تام و چێژیان لێوەردەگرتن، كاتێك كۆچ بەران كۆچیان كرد بۆ (مەدینە) یەكێك لەپیاوانی ئەوگەڕەكەی قورەیش ئافرەتێكی لەگەڕەكی پشتیوانەكان هێناو، كاتێ دروست بوو لەگەڵیدا ویستی بەهەمان شێوازی لەگەڵدا بكات، ئافرەتەكەش ڕێگری كردو تەنها بەشێوازی ئاشكراو ناسراو ڕێگەی پێدا(واتە لەپێشەوەو لە -

﴿وَسَارِعُوٓا۟ إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا ٱلسَّمَٰوَٰتُ وَٱلْأَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ ١٣٣ ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ فِى ٱلسَّرَّآءِ وَٱلضَّرَّآءِ وَٱلْكَٰظِمِينَ ٱلْغَيْظَ وَٱلْعَافِينَ عَنِ ٱلنَّاسِ ۗ وَٱللَّهُ يُحِبُّ ٱلْمُحْسِنِينَ ١٣٤ وَٱلَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا۟ فَٰحِشَةً أَوْ ظَلَمُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ ذَكَرُوا۟ ٱللَّهَ فَٱسْتَغْفَرُوا۟ لِذُنُوبِهِمْ وَمَن يَغْفِرُ ٱلذُّنُوبَ إِلَّا ٱللَّهُ وَلَمْ يُصِرُّوا۟ عَلَىٰ مَا فَعَلُوا۟ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ١٣٥ أُو۟لَٰٓئِكَ جَزَآؤُهُم مَّغْفِرَةٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَجَنَّٰتٌ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَا ۚ وَنِعْمَ أَجْرُ ٱلْعَٰمِلِينَ ١٣٦ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِكُمْ سُنَنٌ فَسِيرُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ فَٱنظُرُوا۟ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلْمُكَذِّبِينَ ١٣٧ هَٰذَا بَيَانٌ لِّلنَّاسِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ ١٣٨ وَلَا تَهِنُوا۟ وَلَا تَحْزَنُوا۟ وَأَنتُمُ ٱلْأَعْلَوْنَ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ١٣٩ إِن يَمْسَسْكُمْ قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ ٱلْقَوْمَ قَرْحٌ مِّثْلُهُۥ ۚ وَتِلْكَ ٱلْأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ ٱلنَّاسِ وَلِيَعْلَمَ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَيَتَّخِذَ مِنكُمْ شُهَدَآءَ ۗ وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ ٱلظَّٰلِمِينَ ١٤٠﴾

[١٣٣] ﴿سَارِعُوا﴾: پەلەو پێشبڕکێ بکەن. [١٣٤] ﴿السراء والضراء﴾: خۆشیو ناخۆشی. ﴿الكاظمين الغيظ﴾: ئەوانەی ڕقو کین دەخۆنەوەو دەیشارنەوە گەرچی توانای تۆڵە سەندنیان هەیە. [١٣٥] ﴿فاحِشَةً﴾: تاوانی بەدڕەوشتی. ﴿ظَلَمُوا انفسهم﴾: ستەمیان لەنەفسی خۆیان کردوە بەکردنی گوناهی بچووك. ﴿لم يُصروا﴾: سوور نەبوون لەسەری. [١٣٧] ﴿خلتْ﴾: ڕابوردوو بەسەر چوو. ﴿سُنَنٌ﴾: ڕێگاو نەخشەی پەیڕەوکراو. [١٣٨] ﴿بيانٌ﴾: ڕوونکردنەوە. ﴿مَوعِظَةٌ﴾: (ئامۆژگاری) بیر خستنەوەی شتێك کەدڵ ئاسك دەکاتەوەو هانیەدات بۆ گوێ ڕایەڵیو دووری دەخاتەوە لەسەرپێچی. [١٣٩] ﴿لاتَهنُوا﴾: لاواز مەبن لەتێکۆشان. [١٤٠] ﴿يمسسكمْ﴾: بێت بەسەرتاندا. ﴿قرحٌ﴾: زامداری یان کوشتن. ﴿نداولُها﴾: دەیگۆڕینو هەڵیدەگێڕینەوە.

- دمرچەی منداڵ بوونەوە) ئەوەبوو تێکچوونو ئەم هەواڵەش بڵاوبووەوە گەیشت بەپێغەمبەری خوا(ﷺ)، ئنجا ئایەتی: ﴿نِسَآؤُكُمْ حَرْثٌ لَّكُمْ فَأْتُوا حَرْثَكُمْ أَنَّىٰ شِئْتُمْ﴾ دابەزی واتە: لەپێشو دواوەو بەپاڵکەوتوویی لەسەر هەموو بارێك بەمەرجێك لەدەرچەی منداڵ بوونەوەبێت.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٢٤): ﴿وَلَا تَجْعَلُوا اللَّهَ عُرْضَةً لِّأَيْمَانِكُمْ﴾ئایەتەکە:

- (ابن جرير) لەڕێگەی (ابن جريج)ەوە دەگێڕێتەوە دەڵێت: وتم ئایەتی: ﴿وَلَا تَجْعَلُوا اللَّهَ عُرْضَةً لِّأَيْمَانِكُمْ﴾ سەبارەت بەمەلوێستی (ابوبكر) بەرامبەر (مسطح)دابەزیوە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٢٨): ﴿وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ﴾ئایەتەکە:

- (ابوداود)و (ابن ابی حاتم) لە(اسماء)ی کچی (يزيد)ی کوڕی(سكن)ی (ئەنصاری)یەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: لەسەردەمی پێغەمبەری خوادا(ﷺ) تەڵاق درامو ئەوکاتە هێشتا بۆ تەڵاقدراو(عدة) - ماوەی سێمانگو دەڕۆژ. دەستنیشان نەکرابوو، ئنجا ئایەتی: ﴿وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ﴾ی دابەزی.

لە(مقاتل)ەوە دەگێڕنەوە: (اسماعيل)ی کوڕی(عبدالله)ی (غفاری) (قتيلة)ی خێزانی تەڵاقداو -

وَلِيُمَحِّصَ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَيَمْحَقَ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿١٤١﴾ أَمْ حَسِبْتُمْ أَن تَدْخُلُواْ ٱلْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمِ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ جَٰهَدُواْ مِنكُمْ وَيَعْلَمَ ٱلصَّٰبِرِينَ ﴿١٤٢﴾ وَلَقَدْ كُنتُمْ تَمَنَّوْنَ ٱلْمَوْتَ مِن قَبْلِ أَن تَلْقَوْهُ فَقَدْ رَأَيْتُمُوهُ وَأَنتُمْ تَنظُرُونَ ﴿١٤٣﴾ وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِهِ ٱلرُّسُلُ أَفَإِيْن مَّاتَ أَوْ قُتِلَ ٱنقَلَبْتُمْ عَلَىٰٓ أَعْقَٰبِكُمْ وَمَن يَنقَلِبْ عَلَىٰ عَقِبَيْهِ فَلَن يَضُرَّ ٱللَّهَ شَيْـًٔا وَسَيَجْزِى ٱللَّهُ ٱلشَّٰكِرِينَ ﴿١٤٤﴾ وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَن تَمُوتَ إِلَّا بِإِذْنِ ٱللَّهِ كِتَٰبًا مُّؤَجَّلًا وَمَن يُرِدْ ثَوَابَ ٱلدُّنْيَا نُؤْتِهِۦ مِنْهَا وَمَن يُرِدْ ثَوَابَ ٱلْـَٔاخِرَةِ نُؤْتِهِۦ مِنْهَا وَسَنَجْزِى ٱلشَّٰكِرِينَ ﴿١٤٥﴾ وَكَأَيِّن مِّن نَّبِىٍّ قَٰتَلَ مَعَهُۥ رِبِّيُّونَ كَثِيرٌ فَمَا وَهَنُواْ لِمَآ أَصَابَهُمْ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ وَمَا ضَعُفُواْ وَمَا ٱسْتَكَانُواْ وَٱللَّهُ يُحِبُّ ٱلصَّٰبِرِينَ ﴿١٤٦﴾ وَمَا كَانَ قَوْلَهُمْ إِلَّآ أَن قَالُواْ رَبَّنَا ٱغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَإِسْرَافَنَا فِىٓ أَمْرِنَا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَٱنصُرْنَا عَلَى ٱلْقَوْمِ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿١٤٧﴾ فَـَٔاتَىٰهُمُ ٱللَّهُ ثَوَابَ ٱلدُّنْيَا وَحُسْنَ ثَوَابِ ٱلْـَٔاخِرَةِ وَٱللَّهُ يُحِبُّ ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿١٤٨﴾

[١٤١]﴿ليمحص﴾:پاك‌و پوخت لەیەك جیابكاتەوە.﴿یمحق﴾:لەناوی دەبات.[١٤٢]﴿ام حسبتم﴾:ئایا وادەزانن.[١٤٣]﴿تمنون﴾:ئارەزوو مەندبوون.﴿تلقوه﴾:ناڕەحەتی‌و ئازارو ئەشكەنجەكان ببینین.﴿رأیتموه﴾: بینیتان (هۆكارەكان).[١٤٤]﴿خلت﴾: بەسەرچووو ڕۆیشت.﴿انقلبتم﴾: پەشیمان بوونەوە لەبیرو باوەڕتان.[١٤٥]﴿موجلا﴾:ماوەیەكی دیاریكراو بۆ شتێك.[١٤٦]﴿كاین من نبي﴾:وەكو هەر پێغەمبەرێك.﴿ربیون﴾:زاناو شەرع زان یان كۆمەڵێكی زۆر.﴿فما وهنوا﴾: دڵەكانیان لاواز نەبوو.﴿ماضعفوا﴾: لاوازنەبوون.﴿وما استكانوا﴾:خۆیان نەدا بەدەستەوەو ملكەچ نەبوون.[١٤٧]﴿اسرافنا﴾:دەرچوون لەسنوور لەهەموو شتێكدا.

-ئەیزانی دووگیانە، پاشان بۆیدەركەوت‌و دوایی گەڕاندیەوەو كوڕێكیان بوو كوڕەكەش مرد، ئنجا ئایەتی:﴿وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلاثَةَ قُرُوءٍ﴾ دابەزی.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٢٩):﴿الطَّلاقُ مَرَّتَانِ﴾ ئایەتەكە:

- (ترمذي)و (حاكم)و فەرموودەگێڕەرەوانی دی دەگێڕنەوە لە(عائشە)وە فەرموویەتی: پیاوان ئافرەتانیان تەڵاق دەدا بێ‌ئەندازەو پێوانەیەك‌و، گەر سەد جار تەڵاقیان بدانایە دەیانتوانی پێش تەواو بوونی‌عادەی مانگانەیان بیانهێننەوە، تەنانەت پیاوێك بەخێزانەكەی وت: سوێندبێ بەخوا تەڵاقت نادەم تا ڕزگارت ببێ‌و، هەرگیز لەژێر سایەی ماڵێكیشدا لەگەڵتدا ناژیم، ئافرەتەكەش بەداماوی‌یەوە وتی: ئەی چۆن ؟ پیاوەكە وتی: تەڵاقت دەدەم، بەڵام پێش بەسەر چوونی (عادەی مانگانەت) دەت گێڕمەوە، ئافرەتەكەش چووە خزمەتی پێغەمبەر(ﷺ) ئەمەی پێڕاگەیاند. پێغەمبەری خواش(ﷺ) بێدەنگ بوو تا قورئان هاتە خوارەوە:﴿الطَّلاقُ مَرَّتَانِ فَإِمْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٌ بِإِحْسَانٍ﴾ لەگەڵ ئایەتی:﴿ وَلا يَحِلُّ لَكُمْ﴾ (ابوداود) لە(الناسخ والمنسوخ)دا گێڕاویەتیەوە لە (ابن عباس)ەوە دەڵێت: پیاوان ماڵی ئافرەتانیان دەخوارد لەمارەیی‌و ماڵی دیكەش، هیچ گوێیان نەدەدایە، خوای گەورەش ئایەتی:﴿ لايَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَأْخُذُوا مِمَّا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئاً﴾ ی دابەزاند.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِن تُطِيعُواْ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ يَرُدُّوكُمْ عَلَىٰٓ أَعْقَٰبِكُمْ فَتَنقَلِبُواْ خَٰسِرِينَ ﴿١٤٩﴾ بَلِ ٱللَّهُ مَوْلَىٰكُمْۖ وَهُوَ خَيْرُ ٱلنَّٰصِرِينَ ﴿١٥٠﴾ سَنُلْقِى فِى قُلُوبِ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ ٱلرُّعْبَ بِمَآ أَشْرَكُواْ بِٱللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِۦ سُلْطَٰنًاۖ وَمَأْوَىٰهُمُ ٱلنَّارُۖ وَبِئْسَ مَثْوَى ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٥١﴾ وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ ٱللَّهُ وَعْدَهُۥٓ إِذْ تَحُسُّونَهُم بِإِذْنِهِۦۖ حَتَّىٰٓ إِذَا فَشِلْتُمْ وَتَنَٰزَعْتُمْ فِى ٱلْأَمْرِ وَعَصَيْتُم مِّنۢ بَعْدِ مَآ أَرَىٰكُم مَّا تُحِبُّونَۚ مِنكُم مَّن يُرِيدُ ٱلدُّنْيَا وَمِنكُم مَّن يُرِيدُ ٱلْءَاخِرَةَۚ ثُمَّ صَرَفَكُمْ عَنْهُمْ لِيَبْتَلِيَكُمْۖ وَلَقَدْ عَفَا عَنكُمْۗ وَٱللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَلَى ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٥٢﴾ ۞ إِذْ تُصْعِدُونَ وَلَا تَلْوُۥنَ عَلَىٰٓ أَحَدٍ وَٱلرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ فِىٓ أُخْرَىٰكُمْ فَأَثَٰبَكُمْ غَمًّۢا بِغَمٍّ لِّكَيْلَا تَحْزَنُواْ عَلَىٰ مَا فَاتَكُمْ وَلَا مَآ أَصَٰبَكُمْۗ وَٱللَّهُ خَبِيرٌۢ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٥٣﴾

[١٥٠]﴿الله مولاكم﴾:بەتەنها خوا فریادڕەستانە.[١٥١]﴿الرعب﴾: تۆقین. ﴿سلطانا﴾:بەڵگەو نیشانە. ﴿بئس مثوى﴾:خراپترین شوێنی مانەوە کەدۆزەخە.[١٥٢]﴿تحسونهم﴾:ڕیشە کێشیان دەکەن بەکوشتن. ﴿باذنه﴾: بەوەی خوا ئاسانی دەکات. ﴿فشلتم﴾: شکستان هێنا. ﴿تنازعتم﴾:جیاوازیو دووبەرەکی کەوتە نێوانتان. ﴿صرفكم عنهم﴾:ئێوەی پاراست لەوانو بارەکەی بۆ گۆڕین. ﴿ليبتليكم﴾:هەتا تاقیتان بکاتەوە.[١٥٣]﴿تصعدون﴾: دەڕۆیشتنو هەڵدەهاتن. ﴿لاتلوون﴾: ناگەڕێنەوەو لاناکەنەوە. ﴿اخراكم﴾: ئەو کۆمەڵەی دواکەوتبوون. ﴿فأثابكم﴾:پاداشتی دانەوە. ﴿غما بغم﴾:غەمو پەژارەی یەك لەدوای یەك.

= (ابن جریج) دەڵێت: ئەم ئایەتە سەبارەت بە(ثابت)ی کوڕی (قیس)و (حبیبة) دابەزی، (حبیبة) شکاتی لە(ثابت)کرد لای پێغەمبەری خوا(ﷺ) و ئەویش پێی فەرموو: ئایا ئەو بێستانەی پێی داوی دەیگێڕیتەوە بۆی؟ (حبیبە)ش وتی: بەڵێ. ئنجا پێغەمبەری خوا(ﷺ) بانگی کردو ئەمەی پێڕاگەیاند، ئەویش وتی: گەردنم ئازاد دەکەی؟ وتی: بەڵێ. ئەویش وتی: منیش رازیم. ئەوسا ئایەتی:﴿ وَلَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَأْخُذُوا مِمَّا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا إِلَّا أَنْ يَخَافَا﴾ دابەزی.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٣٠):﴿فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ﴾ ئایەتەکە:

ـ لە(مقاتل)ی کوڕی(حیان)ەوە دەگێڕنەوە،دەڵێت: ئەم ئایەتە سەبارەت بە(عائشە)ی کچی (غیث)دابەزی؛مێردەکەی (رفاعة)ی کوڕی (وهب)ی ئامۆزای بوو ، تەلاقیدا دوایی ئەو شوویکرد بە(عبدالرحمن)ی کوڕی (زبیر)ی (قرظي)و ئەویش تەلاقیدا. ئنجا (عائشە) هاتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ)و وتی: ئەو (واتە عبدالرحمن) پێش ئەوەی بێت بەلامدا تەلاقی داوم ئایا بگەڕێمەوە بۆ لای مێردی یەکەمم؟ پێغەمبەریش(ﷺ) فەرمووی: نەخێر، تا نەیەت بەلاتدا، ئەوجا ئایەتی:﴿فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ﴾دروست ببێت لەگەڵیدا﴿فَإِنْ طَلَّقَهَا﴾ دوای ئەوەی دروست بوو لەگەڵیدا ﴿فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يَتَرَاجَعَا﴾ ئیدی قەیناکات بگەڕێتەوە بۆلای مێردی یەکەمی.

ثُمَّ أَنزَلَ عَلَيْكُم مِّنۢ بَعْدِ ٱلْغَمِّ أَمَنَةً نُّعَاسًا يَغْشَىٰ طَآئِفَةً مِّنكُمْ وَطَآئِفَةٌ قَدْ أَهَمَّتْهُمْ أَنفُسُهُمْ يَظُنُّونَ بِٱللَّهِ غَيْرَ ٱلْحَقِّ ظَنَّ ٱلْجَٰهِلِيَّةِ يَقُولُونَ هَل لَّنَا مِنَ ٱلْأَمْرِ مِن شَىْءٍ قُلْ إِنَّ ٱلْأَمْرَ كُلَّهُۥ لِلَّهِ يُخْفُونَ فِىٓ أَنفُسِهِم مَّا لَا يُبْدُونَ لَكَ يَقُولُونَ لَوْ كَانَ لَنَا مِنَ ٱلْأَمْرِ شَىْءٌ مَّا قُتِلْنَا هَٰهُنَا قُل لَّوْ كُنتُمْ فِى بُيُوتِكُمْ لَبَرَزَ ٱلَّذِينَ كُتِبَ عَلَيْهِمُ ٱلْقَتْلُ إِلَىٰ مَضَاجِعِهِمْ وَلِيَبْتَلِىَ ٱللَّهُ مَا فِى صُدُورِكُمْ وَلِيُمَحِّصَ مَا فِى قُلُوبِكُمْ وَٱللَّهُ عَلِيمٌۢ بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ ١٥٤ إِنَّ ٱلَّذِينَ تَوَلَّوْا۟ مِنكُمْ يَوْمَ ٱلْتَقَى ٱلْجَمْعَانِ إِنَّمَا ٱسْتَزَلَّهُمُ ٱلشَّيْطَٰنُ بِبَعْضِ مَا كَسَبُوا۟ وَلَقَدْ عَفَا ٱللَّهُ عَنْهُمْ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ ١٥٥ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَكُونُوا۟ كَٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ وَقَالُوا۟ لِإِخْوَٰنِهِمْ إِذَا ضَرَبُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ أَوْ كَانُوا۟ غُزًّى لَّوْ كَانُوا۟ عِندَنَا مَا مَاتُوا۟ وَمَا قُتِلُوا۟ لِيَجْعَلَ ٱللَّهُ ذَٰلِكَ حَسْرَةً فِى قُلُوبِهِمْ وَٱللَّهُ يُحْىِۦ وَيُمِيتُ وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ١٥٦ وَلَئِن قُتِلْتُمْ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ أَوْ مُتُّمْ لَمَغْفِرَةٌ مِّنَ ٱللَّهِ وَرَحْمَةٌ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ ١٥٧

[١٥٤] ﴿الغم﴾: **دڵتەنگی.** ﴿أمنة﴾: **ئاسایش و نەترسان.** ﴿نعاساً﴾: **خەوەنوچکە ؛ خاوبونەوەیەکە پێش خەوتن و سووکترە لەخەو کە(وەنەوزە).** ﴿أهمتهم﴾: **سەر قاڵی کردبوون.** ﴿لبرز﴾: **دەچوونە دەرەوە.** ﴿مضاجعهم﴾: **ئەو جێگایەی کوژرانی ئەوانی تێدابڕیار دراوە.** ﴿ليبتلي﴾: **بۆئەوەی تاقیتان بکاتەوە.** ﴿ليمحص﴾: **هەتا پاک و پاڵفتەی بکات.** [١٥٥] ﴿تولوا﴾: **پشتیان هەڵکردو ڕۆیشتن.** ﴿الجمعان﴾: **کۆمەڵی باوەڕدار لەگەڵ کۆمەڵی بێ باوەڕان.** ﴿استزلهم﴾: **هەڵینان بۆ تاوان و لەڕێ خزان.** [١٥٦] ﴿ضربوا﴾: **سەفەریان کرد.** ﴿غزى﴾: **جەنگاوەر.** ﴿حسرة﴾: **پەشیمانی و ئاهو حەسرەت.**

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٣١): ﴿وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ﴾ ئایەتەکە:

- لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: پیاوان هاوسەرەکانیان تەڵاق دەداو پێش بەسەر چوونی خولی مانگانەی ژنان دەیان گەڕاندنەوە، پاشان تەڵاقیان دەدایەوە، ئەزیەت و ئازاری ژنانیان دەدا، خوای گەورەش ئەم ئایەتەی ناردە خوارەوە. لەڕێگەی (سدی)یەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: سەبارەت بەپیاوێك لەپشتیوانەکان نازڵبووە خوارەوە کەناوی(ثابت)ی کوڕی (یسار) بوو، ژنەکەی تەڵاقدا هەتا دووڕۆژ یان سێ ڕۆژ پێش بەسەرچوونی خولی مانگانەی ئەوسا گێڕایەوە، پاشان جارێکی تر بۆ تۆڵە لێسەندنەوەی تەڵاقی دایەوە، پەروەردگاریش ئایەتی:﴿وَلَا تُمْسِكُوهُنَّ ضِرَارًا لِتَعْتَدُوا﴾ی دابەزاند.

- هەروەها سەبارەت بەئایەتی:﴿وَلَا تَتَّخِذُوا آيَاتِ اللَّهِ هُزُوًا﴾ لە(ابی درداء)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: هەندێك کەس ئافرەتەکانیان تەڵاق دەداو دەیان گوت بەگاڵتەمان بووە! یان بەندەیەکیان ئازاد دەکردو دەیانگوت: بەڕاستمان نەبووە! پەروەردگاریش ئایەتی:﴿وَلَا تَتَّخِذُوا آيَاتِ اللَّهِ هُزُوًا﴾ی دابەزاند.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٣٢):﴿وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ﴾ئایەتەکە:

- (بوخاری)و (ابوداود)و(ترمذي)و فەرموودە گێڕەرەوەکانی دیکە لە(معقل)ی کوڕی (یسار)ەوە-

وَلَئِن مُّتُّمْ أَوْ قُتِلْتُمْ لَإِلَى ٱللَّهِ تُحْشَرُونَ ﴿١٥٨﴾ فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ ٱللَّهِ لِنتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنتَ فَظًّا غَلِيظَ ٱلْقَلْبِ لَٱنفَضُّوا۟ مِنْ حَوْلِكَ فَٱعْفُ عَنْهُمْ وَٱسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِى ٱلْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى ٱللَّهِ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلْمُتَوَكِّلِينَ ﴿١٥٩﴾ إِن يَنصُرْكُمُ ٱللَّهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمْ وَإِن يَخْذُلْكُمْ فَمَن ذَا ٱلَّذِى يَنصُرُكُم مِّنۢ بَعْدِهِۦ وَعَلَى ٱللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ ٱلْمُؤْمِنُونَ ﴿١٦٠﴾ وَمَا كَانَ لِنَبِىٍّ أَن يَغُلَّ وَمَن يَغْلُلْ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ ثُمَّ تُوَفَّىٰ كُلُّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٦١﴾ أَفَمَنِ ٱتَّبَعَ رِضْوَٰنَ ٱللَّهِ كَمَنۢ بَآءَ بِسَخَطٍ مِّنَ ٱللَّهِ وَمَأْوَىٰهُ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ ٱلْمَصِيرُ ﴿١٦٢﴾ هُمْ دَرَجَٰتٌ عِندَ ٱللَّهِ وَٱللَّهُ بَصِيرٌۢ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿١٦٣﴾ لَقَدْ مَنَّ ٱللَّهُ عَلَى ٱلْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِّنْ أَنفُسِهِمْ يَتْلُوا۟ عَلَيْهِمْ ءَايَٰتِهِۦ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ ٱلْكِتَٰبَ وَٱلْحِكْمَةَ وَإِن كَانُوا۟ مِن قَبْلُ لَفِى ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿١٦٤﴾ أَوَلَمَّآ أَصَٰبَتْكُم مُّصِيبَةٌ قَدْ أَصَبْتُم مِّثْلَيْهَا قُلْتُمْ أَنَّىٰ هَٰذَا قُلْ هُوَ مِنْ عِندِ أَنفُسِكُمْ إِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٦٥﴾

[١٥٩]﴿فبما رحمة﴾:بەهۆی سۆزو بەزەیی خوداوە. ﴿لنت﴾:نەرمو نیانو بەسۆز بوویت. ﴿فظا﴾:رەقو قسە زبر. ﴿غليظ القلب﴾:دڵ رەق. ﴿لانفضوا﴾: بڵاوەیان لێدەکرد. ﴿عزمت﴾:بڕیارتدا. [١٦٠]﴿فلا غالبَ لكم﴾:کەس ناتوانێت زاڵ بێت بەسەرتانداو ملکەچتان بکات. ﴿انْ يخذلكم﴾:ئەگەر سەر شۆڕتان بکات. [١٦١]﴿يغلّ﴾: خیانەت بکات لەدەستکەوتی غەزاکاندا. [١٦٢]﴿باء بسخط﴾: بەتوڕەییو خەشمو قینەوە گەڕایەوە. [١٦٤]﴿منّ﴾:بەخششیو ڕێزداری کرد. ﴿يزكيهم﴾:پاكو پوختیان دەكاتەوە لەپیسو پۆخڵی نەزانین. [١٦٥]﴿مثليها﴾:زیاد لەو یا دوو ئەوەندە. ﴿انى هذا﴾:لەکوێوە هات بەسەرماندا ئەم ملکەچیو زەلیلیە.

*پێغەمبەری‌خوا(ﷺ) دەفەرموێت:((گوێڕایەڵی پەروەردگار بکەن گەر بەلەتە خورمایەکیش بێت، ئەوکەسەشی نەداربوو ئەوا با بەقسەی چاكو باش گوێڕایەڵی پەروەردگار بکات)).[(متفق عليه)]
-دەگێڕنەوە، خوشکەکەی دابەشوو بەپیاوێك لەموسڵمانەکانو، پاشان پیاوەکە تەڵاقێکی‌داو نەیگەڕاندەوە هەتا خووڵی مانگانەی بەسەرچوو؛ لەناخیشەوە هەردووکیان(ژنو پیاوەکە) حەزیان دەکرد بگەڕێنەوە بۆ یەك، لەڕێگەی ئەوانەوە کەمەوڵی چاککردنی نێوانیان دەدا (معقل) پیّی وت: ئێمە ڕێزمان لێ گرتیتو ژنمان پێدایت، بەڵام تۆ تەڵاقت دا، سوێندبێ بەخوا هەرگیز ناگەڕێتەوە بۆلات، پەروەردگاریش ئاگاداری هەواداری هەردووکیان بوو بۆ یەکترو ئایەتی: ﴿وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ﴾ تا﴿وَأَنْتُمْ لا تَعْلَمُونَ﴾ی دابەزاند. کاتێك (معقل) گوێی لێبوو وتی: فەرمانی خوا بەجێیە، ئنجا بانگی زاواکەی کردو وتی: ژنت پێ‌دەدەمو ڕێزت لێدەگرم. لە(جابر)ی کوڕی (عبدالله)ی (ئەنصاری)یەوە دەگێڕنەوە، کەوا ئافرەتێکی ئامۆزای هەبوو، مێردەکەی تەڵاقێکی‌دا، خووڵی مانگانەی بەسەرچوو، پاشان ویستی خێزانەکەی بگەڕێنێتەوەو (جابر) ڕێگری لێکردو وتی: ئامۆزاکەمانت تەڵاقداوەو ئێستادەتەوێت جارێکی‌تر بیگەڕێنیتەوە؟ ئافرەتەکەش خوازیارو هەواداری مێردەکەی بووو ژێربەژێر مێردەکەی ڕازی کردبوو، ئنجا ئەم ئایەتە نازڵبوویە خوارەوە [ریوایەتی یەکەم(صحيح)و (بەهێز)ترە] .

وَمَآ أَصَٰبَكُمۡ يَوۡمَ ٱلۡتَقَى ٱلۡجَمۡعَانِ فَبِإِذۡنِ ٱللَّهِ وَلِيَعۡلَمَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ١٦٦ وَلِيَعۡلَمَ ٱلَّذِينَ نَافَقُواْۚ وَقِيلَ لَهُمۡ تَعَالَوۡاْ قَٰتِلُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ أَوِ ٱدۡفَعُواْۖ قَالُواْ لَوۡ نَعۡلَمُ قِتَالٗا لَّٱتَّبَعۡنَٰكُمۡۗ هُمۡ لِلۡكُفۡرِ يَوۡمَئِذٍ أَقۡرَبُ مِنۡهُمۡ لِلۡإِيمَٰنِۚ يَقُولُونَ بِأَفۡوَٰهِهِم مَّا لَيۡسَ فِي قُلُوبِهِمۡۚ وَٱللَّهُ أَعۡلَمُ بِمَا يَكۡتُمُونَ ١٦٧ ٱلَّذِينَ قَالُواْ لِإِخۡوَٰنِهِمۡ وَقَعَدُواْ لَوۡ أَطَاعُونَا مَا قُتِلُواْۗ قُلۡ فَٱدۡرَءُواْ عَنۡ أَنفُسِكُمُ ٱلۡمَوۡتَ إِن كُنتُمۡ صَٰدِقِينَ ١٦٨ وَلَا تَحۡسَبَنَّ ٱلَّذِينَ قُتِلُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ أَمۡوَٰتَۢاۚ بَلۡ أَحۡيَآءٌ عِندَ رَبِّهِمۡ يُرۡزَقُونَ ١٦٩ فَرِحِينَ بِمَآ ءَاتَىٰهُمُ ٱللَّهُ مِن فَضۡلِهِۦ وَيَسۡتَبۡشِرُونَ بِٱلَّذِينَ لَمۡ يَلۡحَقُواْ بِهِم مِّنۡ خَلۡفِهِمۡ أَلَّا خَوۡفٌ عَلَيۡهِمۡ وَلَا هُمۡ يَحۡزَنُونَ ١٧٠ ۞ يَسۡتَبۡشِرُونَ بِنِعۡمَةٖ مِّنَ ٱللَّهِ وَفَضۡلٖ وَأَنَّ ٱللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجۡرَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ١٧١ ٱلَّذِينَ ٱسۡتَجَابُواْ لِلَّهِ وَٱلرَّسُولِ مِنۢ بَعۡدِ مَآ أَصَابَهُمُ ٱلۡقَرۡحُۚ لِلَّذِينَ أَحۡسَنُواْ مِنۡهُمۡ وَٱتَّقَوۡاْ أَجۡرٌ عَظِيمٌ ١٧٢ ٱلَّذِينَ قَالَ لَهُمُ ٱلنَّاسُ إِنَّ ٱلنَّاسَ قَدۡ جَمَعُواْ لَكُمۡ فَٱخۡشَوۡهُمۡ فَزَادَهُمۡ إِيمَٰنٗا وَقَالُواْ حَسۡبُنَا ٱللَّهُ وَنِعۡمَ ٱلۡوَكِيلُ ١٧٣

[١٦٦]﴿يوم التقى الجمعان﴾:ڕۆژی بەیەك گەیشتنی هەردوو هێزەکە(ڕۆژی جەنگی ئوحود).[١٦٧]﴿ادفعوا﴾: بەرگری بکەن.[١٦٨]﴿فادرؤا﴾:دوری بخەنەوە لەخۆتان.[١٧٠]﴿يستبشرون﴾: شادو دڵخۆشن.[١٧٢]﴿القرح﴾: برینداریی.[١٧٣]﴿قال لهم الناس﴾: خەڵكی پێی دەگوتن (مەبەست پێی دووڕووەکانی مەدینەیە).﴿إن الناس﴾:مەبەست پێی بێباوەڕانی مەککەیە.﴿حسبنا الله﴾:خوامان بەسە پشتگیرمان بێت.

*پرسیارکرا لەپێغەمبەری خوا(ﷺ) لەبارەی ئەو هۆکارەی زیاتر بەهۆیەوە خەڵکی بەهەشت بەدەست دەهێنن ، ئەویش فەرمووی: ((لەخواترسانو ڕەوشت جوانی)). ئنجا پرسیارکرا لەبارەی ئەو هۆکارەی خەڵکی دەباتە دۆزەخەوە، فەرمووی: ((زمانی بەدو داوێن پیسیی)). [(رواه الترمذي)].

*﴿حسبنا الله ونعم الوكيل﴾ ئەو دەستەواژەیەیە کە(ابراهیم)(سەلامی خوای لێبێت)وتی کاتێ فڕێ درایە ناو ئاگرەوە، (محمد)یش(ﷺ) وتی ؛ کاتێ پێیان وت خەڵکی کۆبوونەتەوە لەدژتانو بترسن، ئەوانیش ئیمانیان زیادیکردو وتیان﴿حسبنا الله ونعم الوكيل﴾ [(رواه البخاري)].

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٣٨): ﴿حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ﴾ ئایەتەکە:

-(احمد)و (بوخاری)و (ابوداود)و (بیهقی)و (ابن جریر) لە(زید) کوڕی (ثابت)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) نوێژی نیوەڕۆی دەکرد بەگەرماو، قورسترین نوێژ بوو بەلای هاوەڵانەوە، ئنجا ئایەتی﴿حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلاةِ الْوُسْطَى﴾دابەزی. هەروەها هەر شەش پێشەواکەو فەرموودەگێڕەرەوەکانی دی دەگێڕنەوە لە(زید)ی کوڕی (ارقم)ەوە، دەڵێت: لەسەردەمی پێغەمبەری خوایا قسەوباسماندەکرد لەبارەی نوێژەوە، پیاوی وامان تێدابوو، لەنوێژدا قسەوباسی دەکرد لەگەڵ هاوەڵەکەیدا، بەردەوام ئەمە حاڵمان بوو تا ئایەتی:﴿وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ﴾ هاتە خوارەوە. ئنجا فەرمانمان پێکرا بێدەنگ ببینو وازمان هێنا لەقسەکردن لەنوێژدا. (مجاهد)یش دەڵێت: لەنوێژدا قسەیان دەکردو کەسی وابوو داوای پێداویستی خۆی لەنوێژدا لەهاوەڵەکەی دەکرد، پەروەردگاریش ئایەتی:﴿وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ﴾ ی دابەزاند.

فَانقَلَبُوا بِنِعْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ وَفَضْلٍ لَّمْ يَمْسَسْهُمْ سُوءٌ وَاتَّبَعُوا رِضْوَانَ اللَّهِ وَاللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَظِيمٍ ﴿١٧٤﴾ إِنَّمَا ذَٰلِكُمُ الشَّيْطَانُ يُخَوِّفُ أَوْلِيَاءَهُ فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُونِ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٧٥﴾ وَلَا يَحْزُنكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ إِنَّهُمْ لَن يَضُرُّوا اللَّهَ شَيْئًا يُرِيدُ اللَّهُ أَلَّا يَجْعَلَ لَهُمْ حَظًّا فِي الْآخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٧٦﴾ إِنَّ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الْكُفْرَ بِالْإِيمَانِ لَن يَضُرُّوا اللَّهَ شَيْئًا وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٧٧﴾ وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّمَا نُمْلِي لَهُمْ خَيْرٌ لِّأَنفُسِهِمْ إِنَّمَا نُمْلِي لَهُمْ لِيَزْدَادُوا إِثْمًا وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿١٧٨﴾ مَّا كَانَ اللَّهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَىٰ مَا أَنتُمْ عَلَيْهِ حَتَّىٰ يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُطْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يَجْتَبِي مِن رُّسُلِهِ مَن يَشَاءُ فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَإِن تُؤْمِنُوا وَتَتَّقُوا فَلَكُمْ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿١٧٩﴾ وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَبْخَلُونَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِن فَضْلِهِ هُوَ خَيْرًا لَّهُم بَلْ هُوَ شَرٌّ لَّهُمْ سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخِلُوا بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلِلَّهِ مِيرَاثُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١٨٠﴾

[١٧٤] ﴿فانقلبوا﴾:گەڕانەوە بەخێرایی.
[١٧٦] ﴿حظا﴾:بەشێك.[١٧٨] ﴿نملي﴾:
ماوەیان دەدەینیۆ تەمەنیان درێژ دەكەین. [١٧٩] ﴿ليذر﴾:**بەجێیان بهێڵێو دەستیان لێ هەڵبگرن.** ﴿يميز﴾:
جیایان بكاتەوە. ﴿الخبيث من الطيب﴾:
پیس لە پاك(مەبەست پیێ باوەڕدار لە دووڕووە). ﴿ليطلعكم﴾:**پیشانتان بدات.** ﴿يجتبي﴾:**پاڵفتی دەكاو هەڵی دەبژێرێت.** [١٨٠] ﴿سيطوقون﴾:**ئەو ماڵەی چروك بوون تیایدا دەكرێتە ملیان وەك تەوقێك.**

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت:
هەركەسێك زەكاتی ماڵەكەی نەدات ، ئەوا لەڕۆژی قیامەتدا ئەو ماڵەی دەكرێت بەگایەكی هارو بەهەردوو شاخی لاشەویلگەكانی هەڵدەدڕێتو پیێ دەڵێت:
من ماڵەكەتم؛ من ئەو سامانەی تۆم كەوا جەمو كۆت كردەوە ئنجا ئایەتی:﴿ولا يحسبن الذين يبخلون ﴾ی خوێندەوە. [(متفق عليه)].

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٤٠): ﴿وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا﴾ ئایەتەكە:
- لە(مقاتل)ی كوڕی(حیان)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: پیاوێكی خەڵكی(طائف)بەسەردان هات بۆ (مەدینە)و خاوەن(ماڵو منداڵ بوو، لەو سەفەرەدا دایكو باوكو خێزانەكەی هێنابوو، لە(مەدینە) مردو، ئەم هەواڵەشیان بەپێغەمبەری خوا ڕاگەیاندو ئەویش لەماڵو سامانەكەی بەشی دایكو باوكو منداڵەكانیدا، بەڵام هیچی نەدا بەژنەكەی گەرچی لەمیراتی مێردەكەی بژێوی ساڵێكی بۆ دیاریكرابوو، لەم بارەیەشەوە ئایەتی:﴿وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا﴾ دابەزی.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٤١): ﴿وَلِلْمُطَلَّقَاتِ مَتَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ﴾ ئایەتەكە:
. لە(ابن زید)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: ئایەتی:﴿وَمَتِّعُوهُنَّ عَلَى الْمُوسِعِ قَدَرُهُ وَعَلَى الْمُقْتِرِ قَدَرُهُ مَتَاعًا بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُحْسِنِينَ﴾ هاتە خوارەوە پیاوێك وتی:ئەگەر باشم كرد ئەوا دەیكەم، ئەگەر وام نەویست نایكەم، پەروەردگاریش ئایەتی:﴿وَلِلْمُطَلَّقَاتِ مَتَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ﴾ی دابەزاند.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٤٥): ﴿مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا﴾ ئایەتەكە:
- (ابن حبان) لە(صحیح)ەكەیدا و (ابن ابی حاتم)و (ابن مردویە) لە(ابن عمر)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت:كاتێ ئایەتی:﴿مَثَلُ الَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ﴾ دابەزی ، پێغەمبەری -

لَقَدْ سَمِعَ ٱللَّهُ قَوْلَ ٱلَّذِينَ قَالُوٓا۟ إِنَّ ٱللَّهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ أَغْنِيَآءُ ۘ سَنَكْتُبُ مَا قَالُوا۟ وَقَتْلَهُمُ ٱلْأَنۢبِيَآءَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَنَقُولُ ذُوقُوا۟ عَذَابَ ٱلْحَرِيقِ ﴿١٨١﴾ ذَٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيكُمْ وَأَنَّ ٱللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ ﴿١٨٢﴾ ٱلَّذِينَ قَالُوٓا۟ إِنَّ ٱللَّهَ عَهِدَ إِلَيْنَآ أَلَّا نُؤْمِنَ لِرَسُولٍ حَتَّىٰ يَأْتِيَنَا بِقُرْبَانٍ تَأْكُلُهُ ٱلنَّارُ ۗ قُلْ قَدْ جَآءَكُمْ رُسُلٌ مِّن قَبْلِى بِٱلْبَيِّنَٰتِ وَبِٱلَّذِى قُلْتُمْ فَلِمَ قَتَلْتُمُوهُمْ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿١٨٣﴾ فَإِن كَذَّبُوكَ فَقَدْ كُذِّبَ رُسُلٌ مِّن قَبْلِكَ جَآءُو بِٱلْبَيِّنَٰتِ وَٱلزُّبُرِ وَٱلْكِتَٰبِ ٱلْمُنِيرِ ﴿١٨٤﴾ كُلُّ نَفْسٍ ذَآئِقَةُ ٱلْمَوْتِ ۗ وَإِنَّمَا تُوَفَّوْنَ أُجُورَكُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ ۖ فَمَن زُحْزِحَ عَنِ ٱلنَّارِ وَأُدْخِلَ ٱلْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ ۗ وَمَا ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَآ إِلَّا مَتَٰعُ ٱلْغُرُورِ ﴿١٨٥﴾ ۞ لَتُبْلَوُنَّ فِىٓ أَمْوَٰلِكُمْ وَأَنفُسِكُمْ وَلَتَسْمَعُنَّ مِنَ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْكِتَٰبَ مِن قَبْلِكُمْ وَمِنَ ٱلَّذِينَ أَشْرَكُوٓا۟ أَذًى كَثِيرًا ۚ وَإِن تَصْبِرُوا۟ وَتَتَّقُوا۟ فَإِنَّ ذَٰلِكَ مِنْ عَزْمِ ٱلْأُمُورِ ﴿١٨٦﴾

[١٨٢] ﴿ليس بظلام للعبيد﴾: بەئەندازەی گەردیلەیەکیش ستەم ناکات لەبەندەکان. [١٨٣] ﴿عَهِدَ إلينا﴾: فەرمان و وەسێتی بۆ کردوین لەتەوراتدا. ﴿القربان﴾: هەرشتێك لەخوا نیزیکت بکاتەوە. ﴿تاكله النار﴾: ئاگر بیسووتێنێت. ﴿البینات﴾: بەکارێکی لەعادەت بەدەر(موعجیزە). [١٨٤] ﴿الزبر﴾: بریتیە لەو کتێبەی ئامۆژگاری بەهەڵنان و ترساندنی لەخۆ گرتووە. [١٨٥] ﴿توفون اجوركم﴾: وەریدەگرن بەتەواوی‌و بی‌کەم‌و کوڕی. ﴿زحزح﴾: دوورخرایەوە. ﴿فاز﴾: دڵخۆش‌و ڕزگاری بوو. ﴿متاع﴾: ئەوەی تام‌و چێژو سوودی لێوەردەگیرێت. ﴿الغرور﴾: هەڵخەڵەتاندن یان خۆشیەکی کاتی. [١٨٦] ﴿لتبلون﴾: تاقی دەکرێنەوە. ﴿اذى﴾: تانەوتەشەر گرتن لەئاینی خواو درۆکردن بەدەم خواو پێغەمبەرەوە. ﴿من عزم الامور﴾: لەو کاروبارانەیە کەدەبێت جێگیر بن لەسەری.

* پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((هیچ کام لەئێوە نی‌یە مەگەر پەروەردگار قسەو گفتوگۆی لەگەڵدا دەکات، هیچ وەرگێڕو یاوەرێك نی‌یە لەنێواندا، کاتێ تەماشای لای ڕاست‌و چەپی دەکات کردەوەکانی دەبینێتەوە، کاتێ لە بەردەمی ورد دەبێتەوە ئاگر بەرەو ڕووی دێت، دەخۆتان لەوئاگرە بپارێزن گەر بەلەتە خورمایەکیش بێت، خۆ ئەگەر نەداربوون‌و لەتەخورماشتان نەبوو ئەوا بەقسەیەکی باش‌و چاك)). [(متفق علیه)].

* پێغەمبەری خوا (ﷺ) دەفەرموێت: ((زۆر یادی ڕووخێنەری ئارەزووەکان بکەنەوە)) مەبەستی ((یادی مردن بوو)). [(ابن ماجه)و (ترمذی)گێڕاویانەتەوە].

- خوا(ﷻ) فەرمووی: پەروەردگارا نەتەوەکەم زیاد بکەیت، ئنجا ئایەتی: ﴿مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضاً حَسَناً فَيُضَاعِفَهُ لَهُ أَضْعَافاً كَثِيرَةً﴾ ی دابەزاند.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٥٦): ﴿لا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ﴾ ئایەتەکە:

- (ابوداود)و (نسائي)و (ابن حبان) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە ، دەڵێت: کاتێ ئافرەت لەسەر مەنجەڵ‌و شوێنی خواردن دروست کردن دەبوو نەفسی ڕام دەکرد لەسەر ئەوەی گەر منالێکی-

وَإِذْ أَخَذَ ٱللَّهُ مِيثَٰقَ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْكِتَٰبَ لَتُبَيِّنُنَّهُۥ لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُونَهُۥ فَنَبَذُوهُ وَرَآءَ ظُهُورِهِمْ وَٱشْتَرَوْا۟ بِهِۦ ثَمَنًا قَلِيلًا ۖ فَبِئْسَ مَا يَشْتَرُونَ ﴿١٨٧﴾ لَا تَحْسَبَنَّ ٱلَّذِينَ يَفْرَحُونَ بِمَآ أَتَوا۟ وَّيُحِبُّونَ أَن يُحْمَدُوا۟ بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا۟ فَلَا تَحْسَبَنَّهُم بِمَفَازَةٍ مِّنَ ٱلْعَذَابِ ۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٨٨﴾ وَلِلَّهِ مُلْكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۗ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٨٩﴾ إِنَّ فِى خَلْقِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَٱخْتِلَٰفِ ٱلَّيْلِ وَٱلنَّهَارِ لَءَايَٰتٍ لِّأُو۟لِى ٱلْأَلْبَٰبِ ﴿١٩٠﴾ ٱلَّذِينَ يَذْكُرُونَ ٱللَّهَ قِيَٰمًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِى خَلْقِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَٰذَا بَٰطِلًا سُبْحَٰنَكَ فَقِنَا عَذَابَ ٱلنَّارِ ﴿١٩١﴾ رَبَّنَآ إِنَّكَ مَن تُدْخِلِ ٱلنَّارَ فَقَدْ أَخْزَيْتَهُۥ ۖ وَمَا لِلظَّٰلِمِينَ مِنْ أَنصَارٍ ﴿١٩٢﴾ رَّبَّنَآ إِنَّنَا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُنَادِى لِلْإِيمَٰنِ أَنْ ءَامِنُوا۟ بِرَبِّكُمْ فَـَٔامَنَّا ۚ رَبَّنَا فَٱغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّـَٔاتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ ٱلْأَبْرَارِ ﴿١٩٣﴾ رَبَّنَا وَءَاتِنَا مَا وَعَدتَّنَا عَلَىٰ رُسُلِكَ وَلَا تُخْزِنَا يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ ۗ إِنَّكَ لَا تُخْلِفُ ٱلْمِيعَادَ ﴿١٩٤﴾

[١٨٧]﴿ميثاق﴾:پەیمانێکی جێگیرو چەسپاو.﴿لتبيننه﴾:ڕوون و ئاشکرای بکەن.﴿نبذوه﴾:فڕێیانداو پشت گوێ یان خست.[١٨٨]﴿بمفازة﴾:ڕزگارو بەدووربن لێی.[١٩٠]﴿لآيات﴾:بەڵگەن لەسەر.[١٩١]﴿باطلا﴾:گاڵتەو کەپ. ﴿فقنا﴾:بمان پارێزە.[١٩٢]﴿أخزيته﴾: ڕیسوات کرد.[١٩٣]﴿مناديا﴾: بانگخوازێك (مەبەست پێی پێغەمبەرە یا ئەو پەیامەی هەڵیگرتووە). ﴿ينادي﴾:بانگەواز دەکات.﴿ذنوب﴾: کەمتەرخەمی لەمامەڵەی نێوان بەندەو پەروەردگاردا.﴿کفر﴾:سڕییەوە. ﴿سيئات﴾:گوناهی بچووك.﴿الأبرار﴾: ئەوانەن کەبەپاك و پوختی دەژین. [١٩٤]﴿على رسلك﴾:لەسەر زمانی پێغەمبەرانت (درودو سەلامی خوایان لەسەربێت).﴿لاتخزنا﴾:سەرشۆڕمان نەکەیت.﴿الميعاد﴾:وادە.

*لە(عائشە)وە دەگێڕنەوە، دەڵێت: پێغەمبەری خوا لەهەموو حاڵ و بارێکدا یادو زیکری خوای گەورەی دەکردەوە. [(رواه مسلم)].

- ببێت سووردەبێت لەسەر بەجووکردنی، کاتێك (بني النضير)ڕاگوێزکران لەنێویاندا ڕۆڵەو نەوەی مەسیحیەکانیان هەبوو، وتیان: ئێمە دەست بەرداری ڕۆڵەکانمان نابین، پەروەردگاریش ئایەتی:﴿لا إِكْرَاهَ فِي الدِّين﴾ ی دابەزاند.

هەروەها لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: ئایەتی: ﴿لا إِكْرَاهَ فِي الدِّين﴾ سەبارەت بەپیەکێك لەپیاوە پشتیوانەکان دابەزیووە بەناوی (حصين)ەوە، دوو منداڵی هەبوو مەسیحی بوون و خۆشی موسڵمان بوو، بەپێغەمبەری خوای وت: مەسیحیەتیان هەڵبژاردووە، ئایا زۆریان لێبکەم دەست بەرداری مەسیحیەت بن؟ ئەوسا خوای گەورە ئەم ئایەتەی ناردە خوارەوە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٥٧): ﴿اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا﴾ ئایەتەکە:

- (ابن جرير) لە(عبده)ی کوڕی (ابی لبابه)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئایەتی: ﴿اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا﴾مەبەست پێی ئەوانەیە کەباوەڕیان بە(عیسی) هێناوە، کاتێك (محمد)یان بۆ ڕەوانەکرا -

فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ أَنِّي لَا أُضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِّنكُم مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَىٰ ۖ بَعْضُكُم مِّن بَعْضٍ ۖ فَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَأُخْرِجُوا مِن دِيَارِهِمْ وَأُوذُوا فِي سَبِيلِي وَقَاتَلُوا وَقُتِلُوا لَأُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَأُدْخِلَنَّهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ثَوَابًا مِّنْ عِندِ اللَّهِ ۗ وَاللَّهُ عِندَهُ حُسْنُ الثَّوَابِ ﴿١٩٥﴾ لَا يَغُرَّنَّكَ تَقَلُّبُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي الْبِلَادِ ﴿١٩٦﴾ مَتَاعٌ قَلِيلٌ ثُمَّ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ ۚ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿١٩٧﴾ لَٰكِنِ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا نُزُلًا مِّنْ عِندِ اللَّهِ ۗ وَمَا عِندَ اللَّهِ خَيْرٌ لِّلْأَبْرَارِ ﴿١٩٨﴾ وَإِنَّ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَمَن يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْكُمْ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْهِمْ خَاشِعِينَ لِلَّهِ لَا يَشْتَرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا ۗ أُولَٰئِكَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ ۗ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿١٩٩﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٢٠٠﴾

سُورَةُ النِّسَاءِ

[١٩٥]﴿لا اضيع﴾:پاداشتەکەی وناناکەم. [١٩٦]﴿لا يغرنك﴾:لەڕاستی چەواشەت نەکەن. ﴿تقلب﴾:هەڵگێڕو وەرگێڕ. [١٩٧]﴿متاع قليل﴾:خۆشیو لەزەتێکی کاتیو کەمە. ﴿بئس المهاد﴾: خراپترین جێگاو مەنزڵگا [١٩٨]﴿نزلا﴾:شوێنی ئامادەکراو. [١٩٩]﴿خاشعين﴾:دڵ پڕ لەترس. [٢٠٠]﴿اصبروا﴾:دان بەخۆتاندا بگرن. ﴿صابروا﴾:ئارام بەیەکتر بگرن. ﴿رابطوا﴾:خۆتان ئامادە بکەن لەسەنگەرەکانتاندا.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((هەرکات بەندەیەك نەخۆش کەوت یان سەفەری کرد بەهەمان چەشنی کردەکانی پێشووی لەکاتی جێنشین بوونی بۆ تۆماردەکرێت)). [(رواه الترمذي)].

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) لەهەندێك لەو ڕۆژانەدا کەلەگەڵ دوژمندا بەیەك گەیشتن ، چاوەڕێ بوو هەتا خۆر لەناوەڕاستی ئاسمان لایداو ئنجا فەرمووی: ((خەڵکینە هەرگیز خوازیاری گەیشتن بەدوژمن مەبنو، هەمیشە داوای لەش ساغی بکەن لەپەروەردگار، خۆ ئەگەر بەدوژمن گەیشتن ئەوا ئارام بگرنو بزانن بەهەشت لەژێر سێبەری شمشێردایە)). ئنجا پێغەمبەر(ﷺ)فەرمووی: ((پەروەردگار .. دابەزێنەری قورئان، جووڵێنەری هەور، ڕووخێنەری ئەحزاب، بیانشکێنەو سەرمانبخە بەسەریاندا)). [(متفق عليه)].

- باوەڕیان پێهێناو، ئەم ئایەتەش سەبارەت بەوان دابەزی. لە(مجاهد)یشەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: کۆمەڵێك باوەڕیان بە(عیسی) هێناو کۆمەڵێکیش بێباوەڕبوون پێی، کاتێکیش (محمد)(ﷺ) ڕەوانەکرا، ئەوانەی بێباوەڕبوون بە(عیسی) (سەلامی خوای لێبێت) باوەڕیان پێهێناو، ئەوانەی باوەڕداریش بوون بە(عیسی) بێباوەڕ بوون بە(محمد)(ﷺ)، خوای گەورەش ئەم ئایەتەی ناردکردە خوارەوە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٦٧): ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنفِقُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ﴾ئایەتەکە:

- (حاکم)و (ترمذي)و (ابن ماجه)و فەرمووده‌گێڕەوانی دیکە لە (براء)ەوە دەگێڕنەوە،دەڵێت:-

سوورەتی ﴿النساء﴾

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱتَّقُواْ رَبَّكُمُ ٱلَّذِي خَلَقَكُم مِّن نَّفْسٍ وَٰحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا
زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَآءً ۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ ٱلَّذِي تَسَآءَلُونَ
بِهِۦ وَٱلْأَرْحَامَ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا ﴿١﴾ وَءَاتُواْ ٱلْيَتَٰمَىٰٓ أَمْوَٰلَهُمْ ۖ
وَلَا تَتَبَدَّلُواْ ٱلْخَبِيثَ بِٱلطَّيِّبِ ۖ وَلَا تَأْكُلُوٓاْ أَمْوَٰلَهُمْ إِلَىٰٓ أَمْوَٰلِكُمْ ۚ إِنَّهُۥ
كَانَ حُوبًا كَبِيرًا ﴿٢﴾ وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُواْ فِي ٱلْيَتَٰمَىٰ فَٱنكِحُواْ
مَا طَابَ لَكُم مِّنَ ٱلنِّسَآءِ مَثْنَىٰ وَثُلَٰثَ وَرُبَٰعَ ۖ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُواْ
فَوَٰحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَٰنُكُمْ ۚ ذَٰلِكَ أَدْنَىٰٓ أَلَّا تَعُولُواْ ﴿٣﴾ وَءَاتُواْ
ٱلنِّسَآءَ صَدُقَٰتِهِنَّ نِحْلَةً ۚ فَإِن طِبْنَ لَكُمْ عَن شَيْءٍ مِّنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ
هَنِيٓـًٔا مَّرِيٓـًٔا ﴿٤﴾ وَلَا تُؤْتُواْ ٱلسُّفَهَآءَ أَمْوَٰلَكُمُ ٱلَّتِي جَعَلَ ٱللَّهُ لَكُمْ
قِيَٰمًا وَٱرْزُقُوهُمْ فِيهَا وَٱكْسُوهُمْ وَقُولُواْ لَهُمْ قَوْلًا مَّعْرُوفًا ﴿٥﴾ وَٱبْتَلُواْ
ٱلْيَتَٰمَىٰ حَتَّىٰٓ إِذَا بَلَغُواْ ٱلنِّكَاحَ فَإِنْ ءَانَسْتُم مِّنْهُمْ رُشْدًا فَٱدْفَعُوٓاْ
إِلَيْهِمْ أَمْوَٰلَهُمْ ۖ وَلَا تَأْكُلُوهَآ إِسْرَافًا وَبِدَارًا أَن يَكْبَرُواْ ۚ وَمَن كَانَ
غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ ۖ وَمَن كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِٱلْمَعْرُوفِ ۚ فَإِذَا
دَفَعْتُمْ إِلَيْهِمْ أَمْوَٰلَهُمْ فَأَشْهِدُواْ عَلَيْهِمْ ۚ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ حَسِيبًا ﴿٦﴾

[١] ﴿بث﴾: بڵاوی کردونەتەوە بەسەر زەویدا. ﴿تساءلون به﴾: هەندێکتان سوێندی هەندێکتان دەدەن بەخوا. ﴿والأرحام﴾: لەبچڕاندنی سیلەی رەحم خۆتان بپارێزن. ﴿رقیبا﴾: پارێزەرو ئاگادار. [٢] ﴿اتوا﴾: بیاندەنێ. ﴿ولا تبدلوا الخبیث بالطیب﴾: ماڵی پاك و بێگەردی هەتیوان مەخۆن و دوایی لەجێگەیدا ماڵی پیسی خۆتان دابنێین. ﴿حُوبا﴾: تاوان. [٣] ﴿الاتقسطوا﴾: گەر دادپەروەر نەبن. ﴿ماطاب لکم﴾: ئەوەی حەڵاڵ کراوە بۆتان. ﴿مثنی﴾: دوو دوو. ﴿ثلاث﴾: سێ سێ. ﴿رباع﴾: چوار چوار. ﴿الا تعولوا﴾: بۆئەوەی ستەم نەکەن. [٤] ﴿صدقاتهن﴾: مارەییەکەیان. ﴿نحلة﴾: بەخشین بێ بەرامبەر. ﴿هنیئا مریئا﴾: بەحەڵاڵ و خۆشی. [٥] ﴿السفهاء﴾: گێل و گەمژەکان. ﴿قیاما﴾: ئەوەی پشتی پێدەبەستن و پێی دەژین. [٦] ﴿ابتلوا﴾: تاقیان بکەنەوە. ﴿بلغوا النکاح﴾: گەیشتنە تەمەنی هاوسەرگرتن. ﴿آنستم﴾: بۆتان دەرکەوت و زانیتان. ﴿رشدا﴾: ژیری و پاراستنی ماڵ. ﴿بدارا﴾: بەپەلەو خێرا. ﴿فلیستعفف﴾: باخۆی بپارێزێت لەخواردنی ماڵی هەتیو.

-ئەم ئایەتە لەسەر ئێمەی گرۆهی(پشتیوانەکان) دابەزی؛ ئێمە باخی خورمامان هەبوو، هەریەك بەپێی زۆروکەمی دارخورماکانی خێری لێدەکرد، بەڵام ئەوانەی ئارەزووی خێریان نەدەکرد خراپترین جۆری خورمایان دەهێناو لە پۆشێکدا هەڵیان دەواسی، خوای گەورەش ئایەتی:﴿یَا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا أَنفِقُوا مِنْ طَیِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ﴾ی دابەزاند. هەروەها(ابوداود)و (نسائي)و (حاکم) لە(سهل)ی کوڕی (حنیف)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: خەڵکی خراپترین جۆری بەروبوومیان دەکرد بەخێر، سەبارەت بەم رەفتارەش ئایەتی:﴿وَلَا تَیَمَّمُوا الْخَبِیثَ مِنْهُ تُنفِقُونَ﴾ی نازڵکرد.

(حاکم)یش لە(جابر)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمانی بەدەرکردنی سەرفیترە کرد بەقاپێك لەخورما، پیاوێکیش خورمایەکی خراپی هێنا، ئەوجا ئایەتی ﴿یَا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا أَنفِقُوا مِنْ طَیِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ﴾ دابەزی، (ابن ابی حاتم)یش لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: هاوەڵانی پێغەمبەری خوا(ﷺ) خواردنی هەرزانیان دەکڕی و لەپێناوی خوایا دەیان -

لِّلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ ٱلْوَٰلِدَانِ وَٱلْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَآءِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ ٱلْوَٰلِدَانِ وَٱلْأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ نَصِيبًا مَّفْرُوضًا ٧ وَإِذَا حَضَرَ ٱلْقِسْمَةَ أُو۟لُوا۟ ٱلْقُرْبَىٰ وَٱلْيَتَٰمَىٰ وَٱلْمَسَٰكِينُ فَٱرْزُقُوهُم مِّنْهُ وَقُولُوا۟ لَهُمْ قَوْلًا مَّعْرُوفًا ٨ وَلْيَخْشَ ٱلَّذِينَ لَوْ تَرَكُوا۟ مِنْ خَلْفِهِمْ ذُرِّيَّةً ضِعَٰفًا خَافُوا۟ عَلَيْهِمْ فَلْيَتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَلْيَقُولُوا۟ قَوْلًا سَدِيدًا ٩ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَٰلَ ٱلْيَتَٰمَىٰ ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِى بُطُونِهِمْ نَارًا وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا ١٠ يُوصِيكُمُ ٱللَّهُ فِىٓ أَوْلَٰدِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ ٱلْأُنثَيَيْنِ فَإِن كُنَّ نِسَآءً فَوْقَ ٱثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَ وَإِن كَانَتْ وَٰحِدَةً فَلَهَا ٱلنِّصْفُ وَلِأَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَٰحِدٍ مِّنْهُمَا ٱلسُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِن كَانَ لَهُۥ وَلَدٌ فَإِن لَّمْ يَكُن لَّهُۥ وَلَدٌ وَوَرِثَهُۥٓ أَبَوَاهُ فَلِأُمِّهِ ٱلثُّلُثُ فَإِن كَانَ لَهُۥٓ إِخْوَةٌ فَلِأُمِّهِ ٱلسُّدُسُ مِنۢ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِى بِهَآ أَوْ دَيْنٍ ءَابَآؤُكُمْ وَأَبْنَآؤُكُمْ لَا تَدْرُونَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ لَكُمْ نَفْعًا فَرِيضَةً مِّنَ ٱللَّهِ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ١١

[٧] ﴿نصيباً﴾: بەشێك. ﴿مفروضاً﴾: گومانی تێدا نی‌یە لەوەرگرتنیدا.
[٨] ﴿فارزقوهم﴾: ئەوەی مردوو بەجێی هێشتووە بیاندەنێ. [٩] ﴿سديداً﴾: دادپەروەرو پاراوو جوان.
[١١] ﴿يوصيكم﴾: فەرمانتان پێ‌دەكات و بەپێویستی دەگێڕێت لەسەرتان. ﴿حظ﴾: بەش، پشك.

- بەخشی ئەم ئایەتەش لەسەر ئەو ڕەفتارە هاتە خوارەوە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٧٢): ﴿لَيْسَ عَلَيْكَ هُدَاهُمْ﴾ئایەتەکە:

- ((نسائی)و (حاکم)و (بزار)و (طبراني)و فەرموودەگێڕەرەوانی‌دی، لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: رقیان دەبوو لەوەی ملکەچی نەوەکانیان بن لەموشریکەکان (بەوەی پارەیان پێ‌بدەن) بۆیە هاتنە خزمەت پێغەمبەری خواو پرسیاریان لێکرد، ئنجا ئەم ئایەتە نازڵبوویە خوارەوە ﴿لَيْسَ عَلَيْكَ هُدَاهُمْ﴾ تا ﴿وَأَنْتُمْ لا تُظْلَمُونَ﴾.

- (ابن ابی حاتم) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمانی کردبوو بژێوی و خەرجی تەنها بۆ موسڵمانەکان بکرێت، سەبارەت بەمەش ئایەتی: ﴿لَيْسَ عَلَيْكَ هُدَاهُمْ﴾ هاتە خوارەوەو فەرمانی تێدابوو بەبەخشین و دەستگیرۆکردنی هەموو خاوەن ئاینێك.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٧٤): ﴿الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ﴾ئایەتەکە:

- (طبراني)و (ابن ابی حاتم) لە(زید) ی کوڕی (عبدالله)ی کوڕی(غریب)ەوە دەگێڕێتەوە، ئەویش لەباوو باپیریەوەو دەڵێت: ئایەتی﴿الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرّاً وَعَلانِيَةً فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ﴾ سەبارەت بەوانە دابەزی کەئەسپیان هەبوو.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٧٨): ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا﴾ ئایەتەکە:

- (ابو یعلی) لە (مسند)ەکەیدا، لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: بیستوومانە کەوا ئەم ئایەتە سەبارەت بە(بنی عمرو)ی کوڕی (عوف) لە(ثقیف)دابەزیووەو، (بنو مغیرە) سوویان دەدا بە(ثقیف) کاتێکیش خوای گەورە پێغەمبەرەکەی سەرخست بەسەر قورەیشداو(مەککە) ئازادکرا، ئەوسا سوومکە هەمووی دانرا، (بنو عمرو)و (بنو مغیرە) هاتن بۆلای (عتاب)ی کوڕی (اسید)و کەلەوکاتەدا فەرمانڕەوای (مەککە)بوو، (بنو مغیرە) پێی وتن: ئێمە بەهۆی سوووە بووین بە بەدبەختترین خەڵك، بەڵکو لەسەر خەڵکی‌تر دایبنێیت، (بنو عمر)یش وتیان: با ئەو سووەی -

[١٢]﴿كَلالَـةً﴾:مـردووی بیٚباوكو منـدالٚ.[١٣]﴿حـدود اللهِ﴾:شـەرعو فەرمانەكانی خوا.

﴿ وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ إِن لَّمْ يَكُن لَّهُنَّ وَلَدٌ فَإِن كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمُ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْنَ مِنۢ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِينَ بِهَآ أَوْ دَيْنٍ وَلَهُنَّ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْتُمْ إِن لَّمْ يَكُن لَّكُمْ وَلَدٌ فَإِن كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمُنُ مِمَّا تَرَكْتُم مِّنۢ بَعْدِ وَصِيَّةٍ تُوصُونَ بِهَآ أَوْ دَيْنٍ وَإِن كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلَٰلَةً أَوِ امْرَأَةٌ وَلَهُۥٓ أَخٌ أَوْ أُخْتٌ فَلِكُلِّ وَٰحِدٍ مِّنْهُمَا السُّدُسُ فَإِن كَانُوٓا أَكْثَرَ مِن ذَٰلِكَ فَهُمْ شُرَكَآءُ فِى الثُّلُثِ مِنۢ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصَىٰ بِهَآ أَوْ دَيْنٍ غَيْرَ مُضَآرٍّ وَصِيَّةً مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَلِيمٌ ﴿١٢﴾ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَمَن يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُۥ يُدْخِلْهُ جَنَّٰتٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَا وَذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١٣﴾ وَمَن يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَيَتَعَدَّ حُدُودَهُۥ يُدْخِلْهُ نَارًا خَٰلِدًا فِيهَا وَلَهُۥ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿١٤﴾

- دانراوە بۆ ئێمە بێتو ئێمە بەوە ڕازیین، (عتاب)یش بۆ ئەم مەبەستە نامەیەكی نووسی بۆ پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئەوسا ئایەتەكە هاتە خوارەوە. (ابن جبیر)لە(عكرمە)وە دەگێڕێتەوە دەڵێت: ئەم ئایەتە سەبارەت بە(ثقیف)هاتە خوارەوە كە(مسعود)و(حبیب)و (ربیعە)و (عبدیالیل): (بنو عمرو)و (بنو عمیر) لەوان بوو.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٨٥):﴿آمَنَ الرَّسُول﴾ئایەتەكە:

- (احمد)و (مسلم)و فەرمووودەگێڕەرەوەكانی دی دەگێڕنەوە لە(ابی هریرة)وە دەڵێت: كاتێك ئایەتی:﴿ وَإِنْ تُبْدُوا مَا فِي أَنْفُسِكُمْ أَوْ تُخْفُوهُ يُحَاسِبْكُمْ بِهِ اللَّـهُ﴾ هاتە خوارەوە زۆر قورس بوو لەسەر هاوەڵان، ئەوەبوو هاتنە خزمەتی پێغەمبەری خوا(ﷺ)و، بەچۆكا دانیشتنو ، وتیان: خوای گەورە ئەم ئایەتەی بۆ نازڵكردووینەتە خوارەوە و ناتوانین هەڵی بگرین، پێغەمبەریش(ﷺ) فەرمووی: ئایا دەتانەوێت هەمان قسەو گوتەی پەیامدارانی پێشوو بكەنەوە ﴿سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا﴾؟ بەڵكو بڵێن: ﴿سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ﴾كاتێك ئەو دەستەیە لەیاران ئەمەیان وت، ئەوسا پەروەردگار بەدوای ئەوەدا ئایەتی:﴿آمَنَ الرَّسُول﴾ی دابەزاند، كاتێكیش ئەوەیانكرد خوای گەورە سڕیەوەو ئایەتی:﴿لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا﴾ تا كۆتایی دابەزاند. هەروەها (مسلم) لە(ابن عباس)وە ڕیوایەتێكی هاوشێوەی ئەوە دەگێڕێتەوە.

سوورەتی ﴿آل عمران﴾

- (ابن ابی حاتم) لە(ربیع)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: مەسیحیەكان هاتنە خزمەت پێغەمبەری خواو دژایەتیانكرد لەبەرامبەر ئەوەی دەیڵێت بەرامبەر بە(عیسی)و خوای گەورەش ئایەتی:﴿ الم، اللَّـهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ﴾ ی دابەزاند. تا (هەشتاو ئەوەندە ئایەت لەو سوورەتە).

- (ابن اسحاق) دەڵێت: (محمد)ی كوڕی (سهل)ی كوڕی(ابی امامە) دەڵێت: كاتێ خەڵكی(نجران) هاتن بۆ خزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ)و پرسیاریان لێكرد لەبارەی (عیسی)ی كوڕی(مریم)ەوە، سەرەتای سوورەتی(ال عمران) تا هەشتا ئایەت دابەزییە خوارەوە، ئەمەش(بیهقی) لە(دلائل)دا گێڕاویەتیەوە.

وَٱلَّٰتِي يَأۡتِينَ ٱلۡفَٰحِشَةَ مِن نِّسَآئِكُمۡ فَٱسۡتَشۡهِدُواْ عَلَيۡهِنَّ أَرۡبَعَةٗ مِّنكُمۡۖ فَإِن شَهِدُواْ فَأَمۡسِكُوهُنَّ فِي ٱلۡبُيُوتِ حَتَّىٰ يَتَوَفَّىٰهُنَّ ٱلۡمَوۡتُ أَوۡ يَجۡعَلَ ٱللَّهُ لَهُنَّ سَبِيلٗا ﴿١٥﴾ وَٱلَّذَانِ يَأۡتِيَٰنِهَا مِنكُمۡ فَـَٔاذُوهُمَاۖ فَإِن تَابَا وَأَصۡلَحَا فَأَعۡرِضُواْ عَنۡهُمَآۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ تَوَّابٗا رَّحِيمًا ﴿١٦﴾ إِنَّمَا ٱلتَّوۡبَةُ عَلَى ٱللَّهِ لِلَّذِينَ يَعۡمَلُونَ ٱلسُّوٓءَ بِجَهَٰلَةٖ ثُمَّ يَتُوبُونَ مِن قَرِيبٖ فَأُوْلَٰٓئِكَ يَتُوبُ ٱللَّهُ عَلَيۡهِمۡۗ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمٗا ﴿١٧﴾ وَلَيۡسَتِ ٱلتَّوۡبَةُ لِلَّذِينَ يَعۡمَلُونَ ٱلسَّيِّـَٔاتِ حَتَّىٰٓ إِذَا حَضَرَ أَحَدَهُمُ ٱلۡمَوۡتُ قَالَ إِنِّي تُبۡتُ ٱلۡـَٰٔنَ وَلَا ٱلَّذِينَ يَمُوتُونَ وَهُمۡ كُفَّارٌۚ أُوْلَٰٓئِكَ أَعۡتَدۡنَا لَهُمۡ عَذَابًا أَلِيمٗا ﴿١٨﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا يَحِلُّ لَكُمۡ أَن تَرِثُواْ ٱلنِّسَآءَ كَرۡهٗاۖ وَلَا تَعۡضُلُوهُنَّ لِتَذۡهَبُواْ بِبَعۡضِ مَآ ءَاتَيۡتُمُوهُنَّ إِلَّآ أَن يَأۡتِينَ بِفَٰحِشَةٖ مُّبَيِّنَةٖۚ وَعَاشِرُوهُنَّ بِٱلۡمَعۡرُوفِۚ فَإِن كَرِهۡتُمُوهُنَّ فَعَسَىٰٓ أَن تَكۡرَهُواْ شَيۡـٔٗا وَيَجۡعَلَ ٱللَّهُ فِيهِ خَيۡرٗا كَثِيرٗا ﴿١٩﴾

[١٥] ﴿الفاحشة﴾: ئەوداوێن پیسی یەی ئافرەت لەگەڵ ئافرەتدا بیکات. [١٧] ﴿التوبة على الله﴾: وەرگرتن و قبوڵی تەوبە لەسەر خوایە. ﴿بجهالة﴾: بەنەزانی و بێئاگایی. ﴿من قريب﴾: راستەوخۆ دوای گوناهەکە. [١٨] ﴿أعتدنا﴾: ئامادەمان کردووە. [١٩] ﴿ان ترثوا النساء كرها﴾: بەڵکو قەدەغەیە لێتان. ئافرەتان وەك کەل و پەل لێبکەن دوای مردنی مێردەکانیان، خۆتان بکەن بەخاوەنیان. ﴿لاتعضلوهن﴾: رێیان لێمەگرن لەشووکردن. ﴿لتذهبوا ببعض﴾: هەندێك ببەن. ﴿ما آتيتموهن﴾: ئەوەی پێتان داون. (مەبەست پێی مارەیی یە). ﴿بفاحشة﴾: بەداوێن پیسی و رەوشت نزمی. ﴿مبينة﴾: روون و ئاشکرا. ﴿عاشروهن﴾: هەڵس وکەوتیان لەگەڵ بکەن.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٢): ﴿قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا سَتُغْلَبُونَ﴾ئایەتەکە:

- (ابوداود)و (بیهقی) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: کاتێك پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئەو سەرکەوتنە گەورەیەی بەدەست هێنا بەسەر بێباوەڕەکاندا لە(بەدر)دا و گەڕایەوە بۆ (مەدینە)، جوولەکەکانی کۆکردەوە لە بازاڕی(بني قينقاع)دا و پێی وتن: ئەی جوولەکەکان باوەڕ بهێنن، هەتا ئەو بەڵایەی خوا هێنای بەسەر قورەیشدا نەهاتووە بەسەر ئێوەشدا، ئەوانیش وتیان: ئەی (محمد) لەخۆت بایی مەبە چەند کەسێکت لەقوڕەیش کوشتووە ، ئەوانە نەزان بوون و شارەزای کوشتار نەبوون، سوێندبێ بەخوا تۆ ئەگەر لەگەڵ ئێمە بجەنگیت دەزانیت ئێمە جەنگاوەرێکین و، هەرگیز هاوچەشنی ئێمە نابینیتەوە، پەروەردگاریش ئایەتی:﴿ قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا سَتُغْلَبُونَ ﴾ی تا﴿ لِأُولِي الْأَبْصَارِ﴾دابەزاند. هەروەها (ابن المنذر) لە(عکرمە)ەوە دەگێڕێتەوە دەڵێت: (فنحاص)ی جوولەکە لەڕۆژی (بەدر)دا وتی: (محمد) لەخۆی بایی نەبێت کەوا سەرکەوتووە بەسەر قورەیشدا، قورەیش شارەزای کوشتار نەبوون، ئەم ئایەتەش سەبارەت بەو ڕووداوە هاتەخوارەوە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٣): ﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا﴾ ئایەتەکە:

- لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) چووە ژوورەوە بۆلای جوولەکەکان لەلانەو خوێندنگایەکیاندا و بانگی کردن بۆڕێبازی خوا، (نعیم)ی کوڕی(عمرو)و(حارث)ی کوڕی-

وَإِنْ أَرَدتُّمُ ٱسْتِبْدَالَ زَوْجٍ مَّكَانَ زَوْجٍ وَءَاتَيْتُمْ إِحْدَىٰهُنَّ قِنطَارًا فَلَا تَأْخُذُوا۟ مِنْهُ شَيْـًٔا ۚ أَتَأْخُذُونَهُۥ بُهْتَـٰنًا وَإِثْمًا مُّبِينًا ﴿٢٠﴾ وَكَيْفَ تَأْخُذُونَهُۥ وَقَدْ أَفْضَىٰ بَعْضُكُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ وَأَخَذْنَ مِنكُم مِّيثَـٰقًا غَلِيظًا ﴿٢١﴾ وَلَا تَنكِحُوا۟ مَا نَكَحَ ءَابَآؤُكُم مِّنَ ٱلنِّسَآءِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ ۚ إِنَّهُۥ كَانَ فَـٰحِشَةً وَمَقْتًا وَسَآءَ سَبِيلًا ﴿٢٢﴾ حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَـٰتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ وَأَخَوَٰتُكُمْ وَعَمَّـٰتُكُمْ وَخَـٰلَـٰتُكُمْ وَبَنَاتُ ٱلْأَخِ وَبَنَاتُ ٱلْأُخْتِ وَأُمَّهَـٰتُكُمُ ٱلَّـٰتِىٓ أَرْضَعْنَكُمْ وَأَخَوَٰتُكُم مِّنَ ٱلرَّضَـٰعَةِ وَأُمَّهَـٰتُ نِسَآئِكُمْ وَرَبَـٰٓئِبُكُمُ ٱلَّـٰتِى فِى حُجُورِكُم مِّن نِّسَآئِكُمُ ٱلَّـٰتِى دَخَلْتُم بِهِنَّ فَإِن لَّمْ تَكُونُوا۟ دَخَلْتُم بِهِنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ وَحَلَـٰٓئِلُ أَبْنَآئِكُمُ ٱلَّذِينَ مِنْ أَصْلَـٰبِكُمْ وَأَن تَجْمَعُوا۟ بَيْنَ ٱلْأُخْتَيْنِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٢٣﴾

[٢٠] ﴿بهتانا﴾: بۆ هەڵبەستن بەدرۆ.
[٢١] ﴿افضى﴾: چوونە لایان و دروست بوون لەگەڵیاندا. ﴿میثاقا غلیظا﴾: پەیمانێکی توندو تۆڵ. [٢٢] ﴿سلف﴾: لەپێش و بەسەر چوو. ﴿مقتا﴾: قێزەون و ناشیرین. [٢٣] ﴿ربائبکم﴾: کچی ژنێك لەمێردەکەی تری. ﴿حُجُورِكُم﴾: ئامێزتان. ﴿حلائل ابنائکم﴾: ژنی کوڕەکانتان.

- زید) پێیان وت: تۆ لەسەر کام ئاینیت ئەی (محمد)؟ پێغەمبەریش فەرمووی: لەسەر نەتەوەو ئاینی ئیبراهیم(سەلامی خوای لێبێت) ئنجا هەردووکیان وتیان: خۆ (ابراهیم) جوولەکەبوو، پێغەمبەری خواش(ﷺ) فەرمووی: با(تەورات) لەنێوان ئێمەو ئێوەدا داوەربێت بۆ دەرخستنی راستی ئەو گوتەیە، ئەوانیش نکوولییان کردو، پەروەردگاریش ئایەتی: ﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ يُدْعَوْنَ﴾ هەتا ﴿يَفْتَرُونَ﴾ی دابەزاند.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٦): ﴿قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ﴾ئایەتەکە:

ـ لە(قتادە)وە دەگێڕنەوە دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) دوعایکرد هەتا پەروەردگار موڵك و مەملەکەتی رۆم و فارس بخاتە سەر موڵك و مەملەکەتی نەتەوەکەی، پەروەرگاریش ئایەتی: ﴿قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ﴾ی دابەزاند.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٨): ﴿لا يَتَّخِذِ الْمُؤْمِنُونَ﴾ئایەتەکە:

ـ لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە دەڵێت: (حجاج)ی کوڕی(عمرو) پەیمانی بەستبوو لەگەڵ (کعب)ی کوڕی (اشرف)و (ابن ابی حقیق)و (قیس)ی کوڕی(زید)و، رێککەوتبوون کەچەند کەسێك لەپشتیوانەکان پاشگەز بکەنەوە لەئاینەکەیان، (رفاعە)ی کوڕی(منذر)و (عبدالله)ی کوڕی (جبیر)و (سعد)ی کوڕی (حثمة)وتیان بەوکەسانەی خەریك بوون پاشگەزیان بکەنەوە لەئیسلام: خۆتان بپارێزن لەو جوولەکانە، پەشیمانتان نەکەنەوە لەئاینەکەتان، ئەوانیش هەر سووربوون لەسەر هاوەڵایەتیان و خوای گەورەش ئەم ئایەتەی نازڵکردە خوارەوە: ﴿لا يَتَّخِذِ الْمُؤْمِنُونَ﴾ هەتا ﴿وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٣١): ﴿قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ﴾ ئایەتەکە:

ـ لە(حسن)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: لەسەردەمی پێغەمبەری خوادا کۆمەڵێك وتیان: سوێندبێ -

﴿وَٱلْمُحْصَنَٰتُ مِنَ ٱلنِّسَآءِ إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَٰنُكُمْ ۖ كِتَٰبَ ٱللَّهِ عَلَيْكُمْ ۚ وَأُحِلَّ لَكُم مَّا وَرَآءَ ذَٰلِكُمْ أَن تَبْتَغُوا۟ بِأَمْوَٰلِكُم مُّحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَٰفِحِينَ ۚ فَمَا ٱسْتَمْتَعْتُم بِهِۦ مِنْهُنَّ فَـَٔاتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً ۚ وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا تَرَٰضَيْتُم بِهِۦ مِنۢ بَعْدِ ٱلْفَرِيضَةِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٢٤﴾ وَمَن لَّمْ يَسْتَطِعْ مِنكُمْ طَوْلًا أَن يَنكِحَ ٱلْمُحْصَنَٰتِ ٱلْمُؤْمِنَٰتِ فَمِن مَّا مَلَكَتْ أَيْمَٰنُكُم مِّن فَتَيَٰتِكُمُ ٱلْمُؤْمِنَٰتِ ۚ وَٱللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَٰنِكُم ۚ بَعْضُكُم مِّنۢ بَعْضٍ ۚ فَٱنكِحُوهُنَّ بِإِذْنِ أَهْلِهِنَّ وَءَاتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ بِٱلْمَعْرُوفِ مُحْصَنَٰتٍ غَيْرَ مُسَٰفِحَٰتٍ وَلَا مُتَّخِذَٰتِ أَخْدَانٍ ۚ فَإِذَآ أُحْصِنَّ فَإِنْ أَتَيْنَ بِفَٰحِشَةٍ فَعَلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلَى ٱلْمُحْصَنَٰتِ مِنَ ٱلْعَذَابِ ۚ ذَٰلِكَ لِمَنْ خَشِىَ ٱلْعَنَتَ مِنكُمْ ۚ وَأَن تَصْبِرُوا۟ خَيْرٌ لَّكُمْ ۗ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢٥﴾ يُرِيدُ ٱللَّهُ لِيُبَيِّنَ لَكُمْ وَيَهْدِيَكُمْ سُنَنَ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ وَيَتُوبَ عَلَيْكُمْ ۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٢٦﴾

[٢٤] ﴿المحصنات﴾: ژنانی هاوسەردار. ﴿محصنين﴾: خۆ پارێز لەحەرام. ﴿غير مسافحين﴾: داوێن پیس و زیناکار نین. ﴿اجورهن﴾: مارەییان. [٢٥] ﴿طولا﴾: دەوڵەمەنی و دەست ڕۆیشتویی. ﴿اخدان﴾: دۆست. ﴿العنت﴾: زینا و تاوان. [٢٦] ﴿سنن الذين من قبلكم﴾: ڕێگەی پێغەمبەرانی پێشوو و ئەو پرۆگرامەی بۆیان هاتووە.

-بەخوا ئەی (محمد) ئێمە خوامان خۆش دەوێت، پەروەردگاریش ئایەتی: ﴿قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ﴾ی نازلکردە خوارەوە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٥٨): ﴿ذَلِكَ نَتْلُوهُ عَلَيْكَ﴾ ئایەتەکە:

- لە(حسن)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: دوو قەشەی (نجران) هاتن بۆ خزمەتی پێغەمبەری خوا(ﷺ)و یەکێکیان وتی: کێ باوکی (عیسی)یە؟ پێغەمبەری خواش(ﷺ) پەلەی نەکرد تا فەرمانی پەروەردگار دابەزی، ئەوەبوو دوا بەدوای ئەوە ئایەتی: ﴿ذَلِكَ نَتْلُوهُ عَلَيْكَ مِنَ الْآيَاتِ وَالذِّكْرِ الْحَكِيمِ﴾ هەتا ﴿مِنَ الْمُمْتَرِينَ﴾ دابەزی.

- لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: کۆمەڵێك لەتیرەی (نجران) هاتنە خزمەتی پێغەمبەر(ﷺ)و لەنێویاندا گەورەپیاوان هاتبوون، وتیان: بۆچی باسی هاوەڵەکەمان دەکەیت؟ پێغەمبەری خواش(ﷺ) فەرمووی: کێ هاوەڵی ئێوەیە؟ وتیان: (عیسی)، ئەوەتا تۆ دەڵێیت بەندەی خوایە! پێغەمبەریش(ﷺ) فەرمووی: بەڵێ، ئەوانیش بەسەرسامی‌یەوە وتیان: تۆ هاوشێوازی (عیسی)ات دیوە یان هەواڵێکی وات پێ ڕاگەیەندراوە تا ئاوەها بڵێیت؟ ئنجا هاتنە دەرەوە، دوایش (جبریل) هات و فەرمووی: ئەگەر جارێکی دی گەڕانەوە پێیان بڵێ: ﴿إِنَّ مَثَلَ عِيسَى عِنْدَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ﴾ تا ﴿مِنَ الْمُمْتَرِينَ﴾. (بیهقی) لە (دلائل)دا دەگێڕێتەوە، دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) نامەیەکی بۆ خەڵکی (نجران) نووسی پێش ئەوەی سوورەتی (طس/ سلیمان)دابەبەزێت و تیایدا نووسی بووی: بەناوی پەروەردگاری(ابراهیم)و (اسحاق)و (یعقوب)و من (محمد)ی فرستادەی خوداوە، [ئنجا فەرموودەکەی گێڕایەوە]و، لەنێو فەرموودەکەشدا هاتووە: (شرحبیل)ی کوڕی (وداعة)ی (هەمەدانی)و (عبدالله)ی کوڕی (شرحبیل)ی (اصبحی)و (جبار)ی (حارث)یان نارد بۆ خزمەتی پێغەمبەر(ﷺ) پرسیاریان کردو پرسیاریشیان لێکرا، بەردەوام پرسیاریان دەکرد تا گەیشتە -

وَٱللَّهُ يُرِيدُ أَن يَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَيُرِيدُ ٱلَّذِينَ يَتَّبِعُونَ ٱلشَّهَوَٰتِ أَن تَمِيلُوا۟ مَيْلًا عَظِيمًا ﴿٢٧﴾ يُرِيدُ ٱللَّهُ أَن يُخَفِّفَ عَنكُمْ وَخُلِقَ ٱلْإِنسَٰنُ ضَعِيفًا ﴿٢٨﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَأْكُلُوٓا۟ أَمْوَٰلَكُم بَيْنَكُم بِٱلْبَٰطِلِ إِلَّآ أَن تَكُونَ تِجَٰرَةً عَن تَرَاضٍ مِّنكُمْ وَلَا تَقْتُلُوٓا۟ أَنفُسَكُمْ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا ﴿٢٩﴾ وَمَن يَفْعَلْ ذَٰلِكَ عُدْوَٰنًا وَظُلْمًا فَسَوْفَ نُصْلِيهِ نَارًا وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ يَسِيرًا ﴿٣٠﴾ إِن تَجْتَنِبُوا۟ كَبَآئِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنكُمْ سَيِّـَٔاتِكُمْ وَنُدْخِلْكُم مُّدْخَلًا كَرِيمًا ﴿٣١﴾ وَلَا تَتَمَنَّوْا۟ مَا فَضَّلَ ٱللَّهُ بِهِۦ بَعْضَكُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ لِّلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا ٱكْتَسَبُوا۟ وَلِلنِّسَآءِ نَصِيبٌ مِّمَّا ٱكْتَسَبْنَ وَسْـَٔلُوا۟ ٱللَّهَ مِن فَضْلِهِۦٓ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمًا ﴿٣٢﴾ وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَٰلِىَ مِمَّا تَرَكَ ٱلْوَٰلِدَانِ وَٱلْأَقْرَبُونَ وَٱلَّذِينَ عَقَدَتْ أَيْمَٰنُكُمْ فَـَٔاتُوهُمْ نَصِيبَهُمْ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ شَهِيدًا ﴿٣٣﴾

[٢٩]﴿بالباطل﴾:بەناڕەوا. [٣٠]﴿عدوانـاً﴾:بەمەبەستی دەست درێژی كردنە سەرخەڵكی.﴿ظلماً﴾: ستەمكاریی.﴿نصليه﴾:دەیخەینە ناوی‌و دەیسوتێنین.[٣١]﴿تجتنبوا﴾: وازی لێبهێنن‌و دووربكەونەوە. ﴿كبائر﴾:بەهەر تاوانێك دەوترێت كەوا سزایەكی توندی لەسەر هاتبێت (وەك زینا).﴿سيئاتكم﴾:گوناهە بچووكەكانتان.﴿مُدخلاً كريماً﴾: جێگەیەكی باش؛ كەبەهەشتە. [٣٣]﴿مَوالي﴾:میراتگرو پەناوپشت. ﴿الذين عقدتْ أيمانكم﴾:پەیمانی گرتنی میرات لەیەكترتان بەستووە.

- سەر ئەوەی وتیان: ئەی چی دەڵێت لەبارەی (عیسی)وە؟ پێغەمبەری خواش(ﷺ) فەرمووی: ئەمڕۆ هیچ نالێم لەبارەیەوە، بمێننەوە تا وەڵامتان بدەمەوە، كاتێك ڕۆژ بوەوە خوای گەورە ئایەتی:﴿إِنَّ مَثَلَ عِيسَى عِنْدَ اللَّهِ﴾ تا ﴿فَنَجْعَلْ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ﴾دابەزاند. (ابن سعد) لەكتێبی(طبقات)دا دەگێڕێتەوە لە(ازرف) ی كوڕی(قيس)ەوە دەڵێت: قەشەكانی (نجران)و گەورە پیاوانیان هاتن بۆ خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) ، پێغەمبەریش(ﷺ) داوای لێكردن موسوڵمان بن‌و ئەوانیش وتیان: ئێمە پێش تۆ موسوڵمان بووین، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: درۆدەكەن، ئێوە سێ‌شت ڕێگریوو لەبەردەم موسوڵمان بوونتاندا: یەكەم: دەڵێن پەروەردگار كوڕی هەیە، دووەم:گۆشتی بەراز دەخۆن، سێیەم: كڕنووش دەبەن بۆ بت، ئەوانیش وتیان: باشە كێ باوكی (عیسی) یە؟ پێغەمبەری خوا(ﷺ) نەیزانی چ وەڵامێكیان بداتەوە هەتا پەروەردگار ئایەتی:﴿إِنَّ مَثَلَ عِيسَى عِنْدَ اللَّهِ﴾ تا ﴿وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ی دابەزاند، ئنجا پێغەمبەری خوا(ﷺ) داوای لێكردن بێنە مەیدان‌و ڕاست‌و درۆ ڕووبەڕووی نەفرەتی پەروەردگار بكەنەوە، ئەوانیش ڕازی نەبوون‌و دوایی دانیان نا بەوەدا كەسەرانە بدەن‌و ئنجا گەڕانەوە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٦٥): ﴿يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تُحَاجُّونَ﴾ ئایەتەكە:

ـ لە (ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە ، دەڵێت: مەسیحیەكانی (نجران)و قەشەكانی جوولەكە كۆبوونەوە لەلای پێغەمبەری خوا(ﷺ) ، لەلای ئەودا ناكۆكی كەوتە نێوانیان‌و، قەشەكان =

ٱلرِّجَالُ قَوَّٰمُونَ عَلَى ٱلنِّسَآءِ بِمَا فَضَّلَ ٱللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ وَبِمَآ أَنفَقُواْ مِنْ أَمْوَٰلِهِمْ فَٱلصَّٰلِحَٰتُ قَٰنِتَٰتٌ حَٰفِظَٰتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ ٱللَّهُ وَٱلَّٰتِى تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَٱهْجُرُوهُنَّ فِى ٱلْمَضَاجِعِ وَٱضْرِبُوهُنَّ فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُواْ عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلِيًّا كَبِيرًا ﴿٣٤﴾ وَإِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَٱبْعَثُواْ حَكَمًا مِّنْ أَهْلِهِۦ وَحَكَمًا مِّنْ أَهْلِهَآ إِن يُرِيدَآ إِصْلَٰحًا يُوَفِّقِ ٱللَّهُ بَيْنَهُمَآ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلِيمًا خَبِيرًا ﴿٣٥﴾ ۞ وَٱعْبُدُواْ ٱللَّهَ وَلَا تُشْرِكُواْ بِهِۦ شَيْـًٔا وَبِٱلْوَٰلِدَيْنِ إِحْسَٰنًا وَبِذِى ٱلْقُرْبَىٰ وَٱلْيَتَٰمَىٰ وَٱلْمَسَٰكِينِ وَٱلْجَارِ ذِى ٱلْقُرْبَىٰ وَٱلْجَارِ ٱلْجُنُبِ وَٱلصَّاحِبِ بِٱلْجَنۢبِ وَٱبْنِ ٱلسَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَٰنُكُمْ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ مَن كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا ﴿٣٦﴾ ٱلَّذِينَ يَبْخَلُونَ وَيَأْمُرُونَ ٱلنَّاسَ بِٱلْبُخْلِ وَيَكْتُمُونَ مَآ ءَاتَىٰهُمُ ٱللَّهُ مِن فَضْلِهِۦ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَٰفِرِينَ عَذَابًا مُّهِينًا ﴿٣٧﴾

[٣٤] ﴿قوامون﴾:هەڵدەستن بەپاراستن‌و ڕێکخستنی کارەکان. ﴿قانتات﴾:گوێ ڕایەڵی خوای گەورەن‌و هەڵدەستن بەجێ بەجێ کردنی مافەکانی هاوسەرەکانیان. ﴿حافظات للغيب﴾:ئەو ئافرەتانەی نهێنی هاوسەرێتی دەپۆشن. ﴿نشوزهن﴾:سەرپێچی‌و بێگوێیتان دەکەن‌و خۆیان بەگەورە دادەنێن. ﴿المضاجع﴾:جێگەی نوستن‌و پشوودان‌و خەوتن. ﴿فلا تبغوا عليهن سبيلا﴾:ڕێگە مەگرنەبەر بۆ ئازار دانیان. [٣٥] ﴿شقاق﴾:جیاوازیی. ﴿حكما﴾:ناوبژیوان. [٣٦] ﴿الجار ذي القربى﴾:ئەوەی دراوسێی نزیکە گەرچی موسوڵمانیش نەبێت. ﴿الجار الجنب﴾:دراوسێی دوور. ﴿الصاحب بالجنب﴾:هاوڕێ لەکاری چاکدا. ﴿ابن السبيل﴾:ئەو ڕێبوارەی سەفەری کردووە لەوڵات‌و ماڵی بڕاوە. ﴿ما ملكت ايمانكم﴾:کەنیزەکەکانتان. ﴿مختالا﴾: خۆبەزلزان‌و خۆ پەسەند کردن. ﴿فخورا﴾:زۆر بەخۆ دەنازێت. [٣٧] ﴿مهينا﴾: سوکایەتی‌و سەر شۆڕی.

-وتیان: (ابراهیم) جوولەکەبوو، مەسیحیەکانیش وتیان: (ابراهیم)مەسیحی بوو، پەروەردگاریش ﴿يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تُحَاجُّونَ﴾ ی دابەزاند. [بیهقی لە(دلائل)دا هێناویەتی].

هۆی دابەزینی ئایەتی(٧٢):﴿وَقَالَتْ طَائِفَةٌ﴾ ئایەتەکە:

- لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: (عبداللە)ی کوڕی (صیف)و (عدی) کوڕی (زید)و (حارث)ی کوڕی (عوف) لەنێوان خۆیاندا وتیان: وەرن با بەیانیان بڕوابهێنین بەهەندێك لەوەی(محمد) (ﷺ)و هاوەڵانی هێناویانە، ئێوارانیش لێی پاشگەز ببینەوە هەتا ئاینەکەیان تێکەڵ‌و پێکەڵ دەکەین بەسەریەکدا، پەروەردگاریش ئایەتی ﴿يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَلْبِسُونَ الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ﴾ هەتا ﴿وَاسِعٌ عَلِيمٌ﴾. لە (ابی مالك)ەوە دەگێڕنەوە دەڵێت: قەشەکانی جوولەکە بەوانەی خوارخۆیان دەگوت: بڕوا مەهێنن بەوانەنەبێت کەشوێن ئاینەکەی ئێوە دەکەون، پەروەردگاریش ئایەتی﴿قُلْ إِنَّ الْهُدَى هُدَى اللَّهِ﴾ی دابەزاند.

وَٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَٰلَهُمْ رِئَآءَ ٱلنَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ وَلَا بِٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ ۗ وَمَن يَكُنِ ٱلشَّيْطَٰنُ لَهُۥ قَرِينًا فَسَآءَ قَرِينًا ﴿٣٨﴾ وَمَاذَا عَلَيْهِمْ لَوْ ءَامَنُوا۟ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ وَأَنفَقُوا۟ مِمَّا رَزَقَهُمُ ٱللَّهُ ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ بِهِمْ عَلِيمًا ﴿٣٩﴾ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ ۖ وَإِن تَكُ حَسَنَةً يُضَٰعِفْهَا وَيُؤْتِ مِن لَّدُنْهُ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٤٠﴾ فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِن كُلِّ أُمَّةٍۭ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَىٰ هَٰٓؤُلَآءِ شَهِيدًا ﴿٤١﴾ يَوْمَئِذٍ يَوَدُّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ وَعَصَوُا۟ ٱلرَّسُولَ لَوْ تُسَوَّىٰ بِهِمُ ٱلْأَرْضُ وَلَا يَكْتُمُونَ ٱللَّهَ حَدِيثًا ﴿٤٢﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَقْرَبُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَأَنتُمْ سُكَٰرَىٰ حَتَّىٰ تَعْلَمُوا۟ مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنُبًا إِلَّا عَابِرِى سَبِيلٍ حَتَّىٰ تَغْتَسِلُوا۟ ۚ وَإِن كُنتُم مَّرْضَىٰٓ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَآءَ أَحَدٌ مِّنكُم مِّنَ ٱلْغَآئِطِ أَوْ لَٰمَسْتُمُ ٱلنِّسَآءَ فَلَمْ تَجِدُوا۟ مَآءً فَتَيَمَّمُوا۟ صَعِيدًا طَيِّبًا فَٱمْسَحُوا۟ بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَفُوًّا غَفُورًا ﴿٤٣﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ نَصِيبًا مِّنَ ٱلْكِتَٰبِ يَشْتَرُونَ ٱلضَّلَٰلَةَ وَيُرِيدُونَ أَن تَضِلُّوا۟ ٱلسَّبِيلَ ﴿٤٤﴾

[٣٨]﴿رئاء الناس﴾:بۆ ڕوپامایی‌و ناوبانگ دەرکردن.﴿قرینا﴾:هاوڕێو هاودەم.[٤٠]﴿مثقال ذرة﴾:بەئەندازەی بچووکترین گەردیلە.[٤١]﴿شهید﴾: شایەتی دەرێک لەپێغەمبەران (درودوسلاوی خوایان لیْ بێت) گەواهی بدەن لەسەر کردارەکانیان.[٤٢]﴿یود﴾:ئومێدەوارە.﴿لوتسوی بهم الأرض﴾:تیابچن‌و لەگەڵ زەویدا تەخت بکرێن‌و زیندوو نەکرێنەوە.﴿ولایکتمون﴾:ناتوانن بیشارنەوە.[٤٣]﴿سکاری﴾:مەستان.﴿عابري السبیل﴾:کەسێکە لەسەفەردابێت یان بەمزگەوتدا تێپەڕبێت.﴿جنبا﴾:ئەوەی لەشی گران بووە.﴿الغائط﴾: سەرپێشاو.﴿لامستم﴾:چوونە لای هاوسەرەکانتان یان دەستتان بەریان کەوت.﴿فتیمموا﴾:تەیەموم بکەن. ﴿صعیدا طیبا﴾:خۆڵ، یان ڕووی زەوی بەمەرجێك پاك بێت.﴿فامسحوا﴾:دەست هێنان بەسەر هەرشتێکدابێت (لێرەدا مەبەست پێی‌ی دەست‌و دەموچاوە).[٤٤]﴿نصیبا﴾: بەشێك.﴿الکتاب﴾:تەورات.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٧٧): ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ﴾ئایەتەکە

- (بخاری)و (مسلم)و فەرموودەگێرەوەکانی دی دەگێڕنەوە کە(اشعث)وتویەتی: بەنهێنی مامەڵەیەك هەبوو لەنێوان من‌و جوولەکەیەکداو زەوییەکی من کەوتبووە لای ئەو، بەڵام نکوولی لێدەکرد. منیش سکالاّم برد بۆلای پێغەمبەری خوا(ﷺ) ، ئەویش فەرمووی: بەڵگەت بەدەستەوەیە؟ وتم: نەخێر، ئنجا بەجوولەکەکەی وت: سوێند بخۆ، منیش وتم: کەواتە ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) هەر کەسوێندی خوارد ئیتر ماڵەکەی من تیا دەچێت؟ پەروەردگاریش ئایەتی: ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا﴾ی دابەزاند. (بخاری) لە(عبدالله)ی کوڕی (ابی اوفی)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: پیاوێك ویستی شمەکێك بکرێت لەبازاڕو سوێندی خوارد کەوا نرخێکی داوە هیچ کەسێکی‌تر نرخی وای پێنەداوە، بەم سوێندەشی مەبەستی ئەوەبوو شکست بەپیاوێك لەموسڵمانەکان بهێنێت کەبەرامبەری وەستا بوو ، ئەم ئایەتەش سەبارەت بەو مەسەلەیە هاتە خوارەوە. (ابن حجر) لەڕاڤەکردنی (صحیح بخاری) دا دەڵێت: جیاوازی نی‌یە -

وَٱللَّهُ أَعْلَمُ بِأَعْدَآئِكُمْ ۚ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ وَلِيًّا وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ نَصِيرًا ﴿٤٥﴾ مِّنَ ٱلَّذِينَ هَادُوا۟ يُحَرِّفُونَ ٱلْكَلِمَ عَن مَّوَاضِعِهِۦ وَيَقُولُونَ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَٱسْمَعْ غَيْرَ مُسْمَعٍ وَرَٰعِنَا لَيًّۢا بِأَلْسِنَتِهِمْ وَطَعْنًا فِى ٱلدِّينِ ۚ وَلَوْ أَنَّهُمْ قَالُوا۟ سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَٱسْمَعْ وَٱنظُرْنَا لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ وَأَقْوَمَ وَلَٰكِن لَّعَنَهُمُ ٱللَّهُ بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٤٦﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْكِتَٰبَ ءَامِنُوا۟ بِمَا نَزَّلْنَا مُصَدِّقًا لِّمَا مَعَكُم مِّن قَبْلِ أَن نَّطْمِسَ وُجُوهًا فَنَرُدَّهَا عَلَىٰٓ أَدْبَارِهَآ أَوْ نَلْعَنَهُمْ كَمَا لَعَنَّآ أَصْحَٰبَ ٱلسَّبْتِ ۚ وَكَانَ أَمْرُ ٱللَّهِ مَفْعُولًا ﴿٤٧﴾ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَن يُشْرَكَ بِهِۦ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَٰلِكَ لِمَن يَشَآءُ ۚ وَمَن يُشْرِكْ بِٱللَّهِ فَقَدِ ٱفْتَرَىٰٓ إِثْمًا عَظِيمًا ﴿٤٨﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ يُزَكُّونَ أَنفُسَهُم ۚ بَلِ ٱللَّهُ يُزَكِّى مَن يَشَآءُ وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا ﴿٤٩﴾ ٱنظُرْ كَيْفَ يَفْتَرُونَ عَلَى ٱللَّهِ ٱلْكَذِبَ ۖ وَكَفَىٰ بِهِۦٓ إِثْمًا مُّبِينًا ﴿٥٠﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ نَصِيبًا مِّنَ ٱلْكِتَٰبِ يُؤْمِنُونَ بِٱلْجِبْتِ وَٱلطَّٰغُوتِ وَيَقُولُونَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا۟ هَٰٓؤُلَآءِ أَهْدَىٰ مِنَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ سَبِيلًا ﴿٥١﴾

[٤٦]﴿هـادوا﴾:بوونەتە جوولەکە. ﴿یحرفون﴾:دەیگۆڕن. ﴿الکلم﴾:وتەی خوایی ؛ کەناردویەتی بۆ پێغەمبەرەکەی.﴿اسمع غیر مُسمع﴾: جولەکەکان ئەم وشەیەیان بەکاردەهێنا بەمەبەستی دوعاکردن لەپێغەمبەر(ﷺ).﴿راعنا﴾:جوولەکە بەم وشەیە مەبەستیان جوێن دان بوو بەپێغەمبەر(ﷺ).﴿لیا بالسنتهم﴾:زمان لاردەکەنەوە لەئاناى حەقدا بەمەبەستی گۆڕینی قسەکان بۆ جنێو. ﴿أقوم﴾:راستترو باشتربوو بۆیان. [٤٧]﴿نطمس وجوها﴾:گۆڕان و تێکدان و شێواندنی دەموچاو(بەواتای سەر لێشێواندن و ریسواکردن).﴿نردها علی أدبارها﴾:روویان وەردەگێرین، بۆ دواوە.(بەواتای تێکشکاندنیان). ﴿نلعنهم﴾:نەفرەتیان لێدەکەین.

[٤٨]﴿أن یشرك به﴾:بریتیە لەوەی گوێڕایەڵی یەکێکی‌تر بکرێ جگە لەخوای گەورەو بەرنامەی ژیانیشی لێوەربگیرێت کەپێچەوانەی فەرمانی خوایە، یان بەندایەتی کردنی غەیری خوا.﴿افتری﴾:بوختانی بۆ هەڵ بەست.[٤٩]﴿یزکون أنفسهم﴾:بەخۆیاندا هەڵ دەنێن.﴿فتیلا﴾:بەئەندازەی ئەو دەزوە باریکەی لەناو قلیشی ناوکە خورمادایەو باریکە وەك دەزوو.[٥١]﴿الجبت﴾:ئەوەی خوا حەرامی کردوە ئەو حەلاڵی دەکات.﴿الطاغوت﴾:ئەوەی فەرمانداری دەکات بەغەیری قورئان.

- لەنێوان هەردوو فەرموودەکەدا؛ بەڵکو دەگوترێت دابەزینی ئەم ئایەتە هەردوو هۆکارەکەی لەخۆگرتووە. (ابن جریر) لە(عکرمة)ـوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: سەبارەت بە(حی) کوڕی(اخطب)و (کعب)ی کوڕی (اشرف)و هاوەڵانیان لەجوولەکە دابەزی؛ ئەوانەی نیگای خواییان شاردەوە کەلە (تەورات)دا بوو و سوێندیان خوارد لەسەر ئەوەی خۆیان دایان نابوو کەلەلایەن پەروەردگارەوەیە. (ابن حجر) دەڵێت: ئایەتەکە ئەوە هەڵدەگرێت بەلام پاڵ پشتی سەرەکی ئەوەیەکە لە(صحیح)دا هاتووە.

أُولَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ لَعَنَهُمُ ٱللَّهُۖ وَمَن يَلۡعَنِ ٱللَّهُ فَلَن تَجِدَ لَهُۥ نَصِيرًا ٥٢ أَمۡ لَهُمۡ نَصِيبٞ مِّنَ ٱلۡمُلۡكِ فَإِذٗا لَّا يُؤۡتُونَ ٱلنَّاسَ نَقِيرًا ٥٣ أَمۡ يَحۡسُدُونَ ٱلنَّاسَ عَلَىٰ مَآ ءَاتَىٰهُمُ ٱللَّهُ مِن فَضۡلِهِۦۖ فَقَدۡ ءَاتَيۡنَآ ءَالَ إِبۡرَٰهِيمَ ٱلۡكِتَٰبَ وَٱلۡحِكۡمَةَ وَءَاتَيۡنَٰهُم مُّلۡكًا عَظِيمٗا ٥٤ فَمِنۡهُم مَّنۡ ءَامَنَ بِهِۦ وَمِنۡهُم مَّن صَدَّ عَنۡهُۚ وَكَفَىٰ بِجَهَنَّمَ سَعِيرًا ٥٥ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ بِـَٔايَٰتِنَا سَوۡفَ نُصۡلِيهِمۡ نَارٗا كُلَّمَا نَضِجَتۡ جُلُودُهُم بَدَّلۡنَٰهُمۡ جُلُودًا غَيۡرَهَا لِيَذُوقُواْ ٱلۡعَذَابَۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَزِيزًا حَكِيمٗا ٥٦ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ سَنُدۡخِلُهُمۡ جَنَّٰتٖ تَجۡرِي مِن تَحۡتِهَا ٱلۡأَنۡهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدٗاۖ لَّهُمۡ فِيهَآ أَزۡوَٰجٞ مُّطَهَّرَةٞۖ وَنُدۡخِلُهُمۡ ظِلّٗا ظَلِيلًا ٥٧ ۞إِنَّ ٱللَّهَ يَأۡمُرُكُمۡ أَن تُؤَدُّواْ ٱلۡأَمَٰنَٰتِ إِلَىٰٓ أَهۡلِهَا وَإِذَا حَكَمۡتُم بَيۡنَ ٱلنَّاسِ أَن تَحۡكُمُواْ بِٱلۡعَدۡلِۚ إِنَّ ٱللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُم بِهِۦٓۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ سَمِيعَۢا بَصِيرٗا ٥٨ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَأَطِيعُواْ ٱلرَّسُولَ وَأُوْلِي ٱلۡأَمۡرِ مِنكُمۡۖ فَإِن تَنَٰزَعۡتُمۡ فِي شَيۡءٖ فَرُدُّوهُ إِلَى ٱللَّهِ وَٱلرَّسُولِ إِن كُنتُمۡ تُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِۚ ذَٰلِكَ خَيۡرٞ وَأَحۡسَنُ تَأۡوِيلًا ٥٩

[٥٢] ﴿لعنهم﴾: نەفرەتی لێکردوون. [٥٣] ﴿الملك﴾: ماڵی دنیا. ﴿نقيرا﴾: ئەندازەی ئەو چاڵە بچووکەی وابەسەر ناوکە خورماوە. [٥٤] ﴿الكتاب﴾: تەورات. ﴿الحكمة﴾: دانایی. [٥٥] ﴿صد عنه﴾: ڕێگری کرد. ﴿سعيرا﴾: ئاگرێکی بڵێسەدار. [٥٦] ﴿نصليهم﴾: دەیان خەینە دۆزەخەوە. ﴿نضجت﴾: سوتێنراو پێگەیشت. [٥٧] ﴿ظليلا﴾: سێبەرێکی بەردەوامەو گەرمایی تێدا نییە. [٥٨] ﴿الأمانات﴾: هەموو مافێکی خوای گەورەو بەندەکانی. ﴿العدل﴾: دادپەروەری (گەیاندنی ماف بەخاوەنەکەی لەنزیکترین ڕێوە). ﴿نعما يعظكم به﴾: جوانترین فەرمانە کەپەروەردگارت پاتان بسپێرێت بەئەنجامدانی. [٥٩] ﴿أولي الأمر﴾: خاوەنی فەرمان و دەسەڵات کەسەرۆك و فەرمانڕەواو زاناکانن. ﴿تنزعتم﴾: جیاوازی کەوتە نێوانتان. ﴿فردوه﴾: بیگێڕنەوە. ﴿تأويلا﴾: سەرەنجام و کۆتایی.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((هیچ یەك لەئێوە باوەڕی تەواو نابێت هەتا حەزو ئارەزووەکانی چوون یەك نەبێت لەگەڵ ئەو نیگایەی من هێناومە)).
[(اخرجه الحاكم)و (ابو النصر السجزي)].

هۆی دابەزینی ئایەتی(٧٩): ﴿مَا كَانَ لِبَشَرٍ﴾ ئایەتەکە:
- لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: (ابو رافع)ی (قرظي)وتی: کاتێك قەشەی جوولەکەو مەسیحیەکان کۆبوونەوە ئەوانەی خەڵکی (نجران) بوون لەخزمەت پێغەمبەرداو داوای موسڵمان بوونیان لێکرا، ئەوانیش وتیان: بۆچی ئەی(محمد) تۆ دەتەوێت ئێمە بتپەرستین هەروەك چۆن مەسیحیەکان (عیسی) دەپەرستن؟ پێغەمبەری خواش(ﷺ) فەرمووی: پەنا بەخوا، ئنجا ئایەتی: ﴿مَا كَانَ لِبَشَرٍ﴾ هەتا ﴿بَعْدَ إِذْ أَنتُم مُّسْلِمُونَ﴾ دابەزی. (عبدالرزاق) لە تەفسیرەکەیدا لە(حسن)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: بۆیان گێڕامەوە گوایە پیاوێك بەپێغەمبەری خوای گوت: هەروەك چۆن سەلام لەیەکتری دەکەین ئاواش سەلام لەتۆ دەکەین ، ئایا کڕنووشت بۆ نەبەین؟ فەرمووی: نەخێر، بەڵام ڕێز لەپێغەمبەرەکەتان بگرن، مافی خانەوادەکانی بپارێزن، چونکە هەرگیز ناگونجێت کڕنووش بۆ غەیری خوا ببرێت، ئنجا ئایەتی ﴿مَا كَانَ لِبَشَرٍ﴾ تا ﴿بَعْدَ إِذْ أَنتُم مُّسْلِمُونَ﴾ دابەزی.

أَلَمْ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ ءَامَنُواْ بِمَآ أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَآ أُنزِلَ مِن قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَن يَتَحَاكَمُوٓاْ إِلَى ٱلطَّٰغُوتِ وَقَدْ أُمِرُوٓاْ أَن يَكْفُرُواْ بِهِۦ وَيُرِيدُ ٱلشَّيْطَٰنُ أَن يُضِلَّهُمْ ضَلَٰلًۢا بَعِيدًا ٦٠ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْاْ إِلَىٰ مَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ وَإِلَى ٱلرَّسُولِ رَأَيْتَ ٱلْمُنَٰفِقِينَ يَصُدُّونَ عَنكَ صُدُودًا ٦١ فَكَيْفَ إِذَآ أَصَٰبَتْهُم مُّصِيبَةٌۢ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ ثُمَّ جَآءُوكَ يَحْلِفُونَ بِٱللَّهِ إِنْ أَرَدْنَآ إِلَّآ إِحْسَٰنًا وَتَوْفِيقًا ٦٢ أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ يَعْلَمُ ٱللَّهُ مَا فِى قُلُوبِهِمْ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَعِظْهُمْ وَقُل لَّهُمْ فِىٓ أَنفُسِهِمْ قَوْلًۢا بَلِيغًا ٦٣ وَمَآ أَرْسَلْنَا مِن رَّسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذْنِ ٱللَّهِ وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذ ظَّلَمُوٓاْ أَنفُسَهُمْ جَآءُوكَ فَٱسْتَغْفَرُواْ ٱللَّهَ وَٱسْتَغْفَرَ لَهُمُ ٱلرَّسُولُ لَوَجَدُواْ ٱللَّهَ تَوَّابًا رَّحِيمًا ٦٤ فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُواْ فِىٓ أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُواْ تَسْلِيمًا ٦٥

[٦١] ﴿يصدون﴾: ڕێگری دەکەن. [٦٢] ﴿اصابتهم مصيبة﴾: سزاو بەلاّ لای خواوە بێت بەسەریاندا. [٦٣] ﴿فاعرض عنهم﴾: پشتیان تێبکە. ﴿قولا بليغا﴾: وتەیەکی کاریگەرو تەمێکەر. [٦٥] ﴿يحكموك﴾: دەتکەن بەناوبژیوان و فەرمانەکانت پێ‌دەسپێرن. ﴿شجر﴾: ناکۆکی‌و دووبەرەکی یا جیاوازی. ﴿حرجا﴾: دڵتەنگی‌و ناڕەحەتی. ﴿قضيت﴾: فەرمانت داوە.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((دووشت ئەوەکانی ئادەم ڕقیان لێدەبێتەوە؛ یەکەمیان: مردن ؛ لەکاتێکدا مردن باشترە لەوەی تووشی ئاشوب‌و فیتنە ببێت ، دووەمیش هەژاری‌و نەداری ، ئەمیش باشترە بۆی لەکاتی لێپرسینەوەی قیامەتدا)). [(سلسلة الاحاديث الصحيحة /١٣٩)].

هۆی دابەزینی ئایەتی(٨٦): ﴿كَيْفَ يَهْدِي اللَّهُ قَوْمًا﴾ ئایەتەکە:

- (نسائی)و (ابن حبان)و (حاکم) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: پیاوێك لەپشتیوانەکان موسوڵمان بوو پاشان پاشگەزبوویەوە، دواتر پەشیمان بوو، بۆیە هەواڵی نارد بۆ هۆزەکەی بەڵکو پرسیاری بۆ بکەن لەپێغەمبەری خوا(ﷺ) ئاخۆ بۆی هەبێت تەوبە بکات؟ ئنجا ئایەتی: ﴿كَيْفَ يَهْدِي اللَّهُ قَوْمًا﴾ تا ﴿فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ ی دابەزاند، ئنجا خزمەکانی وەلاّمیان بۆناردو پیاوەکەش موسڵمان بوەوە.

لە(مجاهد)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: (حارث)کوڕی (سوید) هات‌و موسوڵمان بوو لەسەردەستی پێغەمبەردا(ﷺ)و دوایی هەڵگەڕایەوەو چووەوە ناو خزمەکانی، قورئانیش دەربارەی دابەزی ﴿كَيْفَ يَهْدِي اللَّهُ قَوْمًا كَفَرُوا﴾ هەتا ﴿غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ پیاوێکیش لەخزمانی ئەم ئایەتەی بۆ بردوو بۆی خوێندەوە ،(حارث)وتی: بەو خوایە ئەوەندەی من بزانم تۆ ڕاست دەکەیت‌و پێغەمبەری خواش (ﷺ) لەتۆ ڕاستگۆترەو پەروەردگاریش لەهەمووان، ئنجا موسڵمان بوەوەو ئەمجارە بەباشی پارێزگاری کرد لەئیسلامەتی خۆی.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٩٧): ﴿وَمَنْ كَفَرَ﴾ ئایەتەکە:

- لە(عکرمە)وە دەگێڕنەوە دەڵێت: کاتێك ئایەتی ﴿وَمَن يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا﴾ دابەزی، جوولەکەکان وتیان: ئێمە موسوڵمان نین ، پێغەمبەری خواش(ﷺ) فەرمووی : پەروەردگار حەجی ماڵی خوای بەپێویست گێڕاوە، ئەوانیش وتیان: لەسەر ئێمە نەنووسراوە، بۆیە -

وَلَوْ أَنَّا كَتَبْنَا عَلَيْهِمْ أَنِ اقْتُلُوا أَنفُسَكُمْ أَوِ اخْرُجُوا مِن دِيَٰرِكُم مَّا فَعَلُوهُ إِلَّا قَلِيلٌ مِّنْهُمْ ۖ وَلَوْ أَنَّهُمْ فَعَلُوا مَا يُوعَظُونَ بِهِۦ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ وَأَشَدَّ تَثْبِيتًا ﴿٦٦﴾ وَإِذًا لَّءَاتَيْنَٰهُم مِّن لَّدُنَّا أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٦٧﴾ وَلَهَدَيْنَٰهُمْ صِرَٰطًا مُّسْتَقِيمًا ﴿٦٨﴾ وَمَن يُطِعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَٰٓئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِم مِّنَ النَّبِيِّـۧنَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَآءِ وَالصَّٰلِحِينَ ۚ وَحَسُنَ أُولَٰٓئِكَ رَفِيقًا ﴿٦٩﴾ ذَٰلِكَ الْفَضْلُ مِنَ اللَّهِ ۚ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ عَلِيمًا ﴿٧٠﴾ يَٰٓأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا خُذُوا حِذْرَكُمْ فَانفِرُوا ثُبَاتٍ أَوِ انفِرُوا جَمِيعًا ﴿٧١﴾ وَإِنَّ مِنكُمْ لَمَن لَّيُبَطِّئَنَّ فَإِنْ أَصَٰبَتْكُم مُّصِيبَةٌ قَالَ قَدْ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيَّ إِذْ لَمْ أَكُن مَّعَهُمْ شَهِيدًا ﴿٧٢﴾ وَلَئِنْ أَصَٰبَكُمْ فَضْلٌ مِّنَ اللَّهِ لَيَقُولَنَّ كَأَن لَّمْ تَكُنۢ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُۥ مَوَدَّةٌ يَٰلَيْتَنِي كُنتُ مَعَهُمْ فَأَفُوزَ فَوْزًا عَظِيمًا ﴿٧٣﴾ ۞ فَلْيُقَٰتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يَشْرُونَ الْحَيَوٰةَ الدُّنْيَا بِالْءَاخِرَةِ ۚ وَمَن يُقَٰتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيُقْتَلْ أَوْ يَغْلِبْ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٧٤﴾

[٦٦] ﴿كتبنا﴾:بڕیارماندا. [٦٩] ﴿انعم الله عليهم﴾:خوای گەورە ڕێزی لێگرتوون بەو نیعمەتانەی پێی بەخشیوون. ﴿الصديقين﴾:شوێنکەوتوانی پێغەمبەران کەبەڕاستیان زانیوون. ﴿الشهداء﴾:ئەوانەی گیانیان بەخشیوە لەپێناوی بەرزکردنەوەی ئاینی ئیسلامدا. ﴿الصالحين﴾:ئەوانەن نهێنیو ئاشکرایان وەك یەکەو کردەوەکانیشیان چاکە. [٧٠] ﴿الفضل﴾:پاداشتی مەزن. [٧١] ﴿حذركم﴾:وریاو ئامادەبن. ﴿فانفروا ثبات﴾:دەربچن کۆمەڵ کۆمەڵ. [٧٢] ﴿ليبطئن﴾:لەشگرانو خاوخلیچکن بۆ جیهاد. ﴿مصيبة﴾: نەهامەتی (وەك کوشتنو تێکشکان). ﴿لم اكن معهم شهيدا﴾:لەگەڵیاندا ئامادە نەبووم. [٧٣] ﴿فضل﴾:ڕێز (وەك دەستکەوتو سەرکەوتن). [٧٤] ﴿يشرون﴾:دەیفرۆشن. ﴿يغلب﴾:زەفەری پێدەبات.

-نکوولّیان دەکرد لەحەجو خوای گەورەش ئایەتی:﴿وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ﴾ی دابەزاند.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٠٠):﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ تُطِيعُوا﴾ ئیمەتەکە:

- لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە دەڵێت: (اوس)و (خزرج) لەسەردەمی نەفامیدا جەنگو کوشتار لەنێوانیاندا بەرپابووبوو، ڕۆژێکیان دانیشتبوونو باسی شەڕو کوشتاری نێوانیانکراو، هەردوولایان تووڕەبوون، هەندێکیان شمشێریان لەیەك بەرزکردەوە، ئنجا ئایەتی﴿وَكَيْفَ تَكْفُرُونَ﴾ دابەزی لەگەڵ هەردوو ئایەتی دواتریش.

- لە(زید)ی کوڕی(اسلم)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: (شاس)ی کوڕی(قیس) - کەپیاوێکی جوولەکەبوو - تێپەڕی بەلای چەند کەسێك لە(اوس)و (خزرج)داو بینی لەنێوان خۆیاندا گفتوگۆدەکەن، دەروونی پڕبوو لەغەشمو قینو، ڕقی دەبوو لەوەی ئاوا یەککرتوو تەبابن، بۆیە لەغەشمو قینا لاوێکی ڕاسپارد دابنیشێتو هۆنراوەکانی ڕۆژی(بعاث)بلاوبنێتەوە، لاوەکەش بەقسەیکردو ئەم هۆنراوانەش بوون بەهۆی ئەوەی بەیەکدا بێنو زامی قووڵی دوژمنایەتیان بکولێتەوە، لەم حاڵەدا (اوس)ی کوڕی (قبظي)لە (اوس)یەکانو (جبار)ی کوڕی -

وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ هَٰذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ أَهْلُهَا وَاجْعَل لَّنَا مِن لَّدُنكَ وَلِيًّا وَاجْعَل لَّنَا مِن لَّدُنكَ نَصِيرًا ٧٥ الَّذِينَ آمَنُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ الطَّاغُوتِ فَقَاتِلُوا أَوْلِيَاءَ الشَّيْطَانِ إِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا ٧٦ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ قِيلَ لَهُمْ كُفُّوا أَيْدِيَكُمْ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ إِذَا فَرِيقٌ مِّنْهُمْ يَخْشَوْنَ النَّاسَ كَخَشْيَةِ اللَّهِ أَوْ أَشَدَّ خَشْيَةً وَقَالُوا رَبَّنَا لِمَ كَتَبْتَ عَلَيْنَا الْقِتَالَ لَوْلَا أَخَّرْتَنَا إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ لِّمَنِ اتَّقَىٰ وَلَا تُظْلَمُونَ فَتِيلًا ٧٧ أَيْنَمَا تَكُونُوا يُدْرِككُّمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنتُمْ فِي بُرُوجٍ مُّشَيَّدَةٍ وَإِن تُصِبْهُمْ حَسَنَةٌ يَقُولُوا هَٰذِهِ مِنْ عِندِ اللَّهِ وَإِن تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَقُولُوا هَٰذِهِ مِنْ عِندِكَ قُلْ كُلٌّ مِّنْ عِندِ اللَّهِ فَمَالِ هَٰؤُلَاءِ الْقَوْمِ لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثًا ٧٨ مَّا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللَّهِ وَمَا أَصَابَكَ مِن سَيِّئَةٍ فَمِن نَّفْسِكَ وَأَرْسَلْنَاكَ لِلنَّاسِ رَسُولًا وَكَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا ٧٩

[٧٥]﴿الولـدان﴾:منداڵی بچووك و كۆیله. ﴿وليا﴾:فریادڕەس. [٧٦]﴿كيد الشيطان﴾:وەسوەسەو ڕووكەشكاریەكانی شەیتان دەیخاتە مێشكی وەچەكانی ئادەمیزادەوە. [٧٧]﴿كفوا﴾:دەست بكێشنەوە لەكوشتاری بێباوەڕان. ﴿يخشون الناس﴾:دەترسن موشریكەكان بیان كوژن. ﴿فتيلا﴾:ئەندازەی ئەو دەزوولەیەی لە قڵیشی ناوكە خورما دایە. [٧٨]﴿بروج﴾:قوللەكان. ﴿مشيدة﴾:كۆشكێكی پارێزەرو مەحكەم یان بەرزو ئەستەمە پێگەیشتنی. ﴿يفقهون﴾:تێدەگەن. ﴿حديثا﴾:قسە. [٧٩]﴿أصابك﴾:ئەو ڕووداوو كارەساتەی دێت بەسەرتدا.

- (صخر) لە(خزرج)یەكان بەرمنكاری یەك بوون و خەریك بوو دەستەویەخە بوەستن، ئەم هەواڵەش گەیشتەوە بە پێغەمبەری خوا(ﷺ)و خێرا هاتە نێویان و ئامۆژگاری كردن و ئاشتی كردنەوە، ئەوانیش گوێیان بۆ گرت و بەقسەیان كرد، خوای گەورەش سەبارەت بە(اوس)و (جبار)و هاوەڵەكانیان ئایەتی:﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تُطِيعُوا فَرِيقًا مِّنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ﴾دابەزاندو لەبارەی (شاس)ی كوڕی (قیس)ەوە ئایەتی:﴿قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَصُدُّونَ﴾ ی دابەزاند.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١١٣): ﴿لَيْسُوا سَوَاءً﴾ئایەتەكە:

ـ لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: كاتێك (عبدالله)ی كوڕی (سلام)و (ثعلبە)ی كوڕی(شعبە)و (اسید)ی كوڕی (عبدالله) موسوڵمان بوون، لەگەڵیشیاندا كۆمەڵێ لەجوولەكەكان موسوڵمان بوون و، باوەڕیان هێناو ڕاستگۆیانە هەڵس وكەوتیان كردو، زیاتر هۆگری ئیسلام بوون، قەشە جوولەكەكان و بێباوەڕان وتیان: ئەوانەی خراپترین كەسن لەئێمە باوەڕیان هێناوە بە(محمد) (ﷺ) ، خۆنەگەر ریش سپی ئێمە بوونایە ئەوا ئاینی باوباپیرانیان بەجێ نەدەهێشت و دەستیان لێهەڵنەدەگرت، خوای گەورەش ئایەتی:﴿لَيْسُوا سَوَاءً مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ﴾ی دابەزاند.

(احمد)و فەرموودەگێڕەوانی دیكە دەگێڕنەوە لە(ابن مسعود)ەوە، دەڵێت:پێغەمبەری خوا(ﷺ)نوێژی خەوتنانی دواخست، ئنجا چووە دەرەوە بۆ مزگەوت و، بینی خەڵكی چاوەڕێی نوێژن، فەرمووی: هیچ كەس لەشوێنكەوتوانی ئاینەكانی دیكە نی یە لەم كاتەدا یادی خـوا-

مَّن يُطِعِ ٱلرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ ٱللَّهَ وَمَن تَوَلَّىٰ فَمَآ أَرْسَلْنَٰكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا ٨٠ وَيَقُولُونَ طَاعَةٌ فَإِذَا بَرَزُوا۟ مِنْ عِندِكَ بَيَّتَ طَآئِفَةٌ مِّنْهُمْ غَيْرَ ٱلَّذِى تَقُولُ وَٱللَّهُ يَكْتُبُ مَا يُبَيِّتُونَ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى ٱللَّهِ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ وَكِيلًا ٨١ أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ ٱلْقُرْءَانَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِندِ غَيْرِ ٱللَّهِ لَوَجَدُوا۟ فِيهِ ٱخْتِلَٰفًا كَثِيرًا ٨٢ وَإِذَا جَآءَهُمْ أَمْرٌ مِّنَ ٱلْأَمْنِ أَوِ ٱلْخَوْفِ أَذَاعُوا۟ بِهِۦ وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى ٱلرَّسُولِ وَإِلَىٰٓ أُو۟لِى ٱلْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ ٱلَّذِينَ يَسْتَنۢبِطُونَهُۥ مِنْهُمْ وَلَوْلَا فَضْلُ ٱللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُۥ لَٱتَّبَعْتُمُ ٱلشَّيْطَٰنَ إِلَّا قَلِيلًا ٨٣ فَقَٰتِلْ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ لَا تُكَلَّفُ إِلَّا نَفْسَكَ وَحَرِّضِ ٱلْمُؤْمِنِينَ عَسَى ٱللَّهُ أَن يَكُفَّ بَأْسَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ وَٱللَّهُ أَشَدُّ بَأْسًا وَأَشَدُّ تَنكِيلًا ٨٤ مَّن يَشْفَعْ شَفَٰعَةً حَسَنَةً يَكُن لَّهُۥ نَصِيبٌ مِّنْهَا وَمَن يَشْفَعْ شَفَٰعَةً سَيِّئَةً يَكُن لَّهُۥ كِفْلٌ مِّنْهَا وَكَانَ ٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ مُّقِيتًا ٨٥ وَإِذَا حُيِّيتُم بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا۟ بِأَحْسَنَ مِنْهَآ أَوْ رُدُّوهَآ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ حَسِيبًا ٨٦

[٨٠] ﴿تولى﴾: پشتی هەڵکرد. ﴿حفيظا﴾: پارێزەرو چاودێر. [٨١] ﴿برزوا﴾: چوونەدەرەوە. ﴿بيت﴾: بەشەو یان لەتاریکیدا فێڵ دەکەن مەبەستیش لێی پەنهانیە. ﴿وكيلا﴾: بەسە بۆ کەسێ پشتی پێببەستێ. [٨٢] ﴿افلا يتدبرون﴾: ئەوە بۆ تێناگەن. [٨٣] ﴿امر﴾: هەواڵێکی هێمن و ئاسوودە یان ترسێنەرو راچڵەکێنەر. ﴿ردوه﴾: بیگەڕێننەوە. ﴿يستنبطونه﴾: هەڵیدەگۆزن. [٨٤] ﴿حرض﴾: هانیان بدەو تامەزرۆیان بکە. ﴿باسا﴾: هێزو توانا. ﴿تنكيلا﴾: سزاو ئازارو ئەشکەنجە. [٨٥] ﴿شفاعة﴾: نێوەندی کردن بەوتە بۆ گەیاندنی سوود. ﴿نصيب﴾: بەشێکی دانراو دیاری کراو. ﴿كفل﴾: بەش. ﴿مقيتا﴾: چاودێرو بەدەستەڵاتە. [٨٦] ﴿حسيبا﴾: لێپرسەرو پاداشدەر.

*لە (ابی نجیح) ؛ (عرباضي)ی کوڕی (ساریە)وە دەگێڕنەوە (ﷺ) دەفەرموێت: رۆژێکیان پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئامۆژگاری‌یەکی کاریگەری کردین‌و لەتاوا دڵمان داخورپاو چاومان هۆن هۆن فرمێسکی پیاهاتە خوارەوە، ئنجا وتمان: ئەی پێغەمبەری خوا دەڵێی ئەمە دوایین ئامۆژگاری‌یە بۆئێمەو زیاتر ئامۆژگاریمان بکە، پاشان فەرمووی: ((ئامۆژگاریم بۆ ئێوە ئەوەیە: لەخواترسن‌و گوێڕایەڵ بن ئەگەر بەندەیەکی حەبەشی کرا بەپێشەنگ لەسەرتان، ئەوەی بژی لەئێوە ئەوا جیاوازیەکی زۆر دەبینێ، بۆیە دەست بگرن بەسوننەتی من‌و خەلیفە راشدینەکان‌و، دەستی‌پێوە بگرن‌و، خۆتان لەبیدعە بپارێزن ، چونکە هەموو بیدعەیەك رێ ونکردن‌و سەرگەردانی‌یە)). [(رواه ابوداود)].

*پێغەمبەری خوا(ﷺ)دەفەرموێت: ((هەتا باوەڕنەهێنن ناچنە بەهەشتەوە، باوەڕیش ناهێنن تایەکترتان خۆش نەوێت ، ئایا رێنمایی‌تان نەکەم بۆ کارێك گەر بیکەن ئەوا خۆشەویستی باڵ بکێشێ بەسەرتاندا؟ هەرکات بەیەك گەیشتن سڵاو لەیەك بکەن)). [(رواه مسلم)].

* هەروەها دەفەرموێت(ﷺ): ((خەڵکینە سەلام لەیەك بکەن‌و، نان دەرخواردی خەڵك بدەن‌و، خزمان بەسەر بکەنەوە، شەوانیش شەونوێژ بکەن کاتی نووستنی خەڵکی، ئەوا بەبێ گرفت دەچنە بەهەشتەوە)).[(رواه الترمذي)].

اللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ لَيَجْمَعَنَّكُمْ إِلَىٰ يَوْمِ ٱلْقِيَٰمَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ
وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ ٱللَّهِ حَدِيثًا ٨٧ ۞ فَمَا لَكُمْ فِى ٱلْمُنَٰفِقِينَ
فِئَتَيْنِ وَٱللَّهُ أَرْكَسَهُم بِمَا كَسَبُوٓا۟ أَتُرِيدُونَ أَن تَهْدُوا۟ مَنْ
أَضَلَّ ٱللَّهُ وَمَن يُضْلِلِ ٱللَّهُ فَلَن تَجِدَ لَهُۥ سَبِيلًا ٨٨ وَدُّوا۟ لَوْ
تَكْفُرُونَ كَمَا كَفَرُوا۟ فَتَكُونُونَ سَوَآءً فَلَا تَتَّخِذُوا۟ مِنْهُمْ أَوْلِيَآءَ
حَتَّىٰ يُهَاجِرُوا۟ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ فَإِن تَوَلَّوْا۟ فَخُذُوهُمْ وَٱقْتُلُوهُمْ
حَيْثُ وَجَدتُّمُوهُمْ وَلَا تَتَّخِذُوا۟ مِنْهُمْ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ٨٩
إِلَّا ٱلَّذِينَ يَصِلُونَ إِلَىٰ قَوْمٍۭ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُم مِّيثَٰقٌ أَوْ جَآءُوكُمْ
حَصِرَتْ صُدُورُهُمْ أَن يُقَٰتِلُوكُمْ أَوْ يُقَٰتِلُوا۟ قَوْمَهُمْ وَلَوْ شَآءَ
ٱللَّهُ لَسَلَّطَهُمْ عَلَيْكُمْ فَلَقَٰتَلُوكُمْ فَإِنِ ٱعْتَزَلُوكُمْ فَلَمْ يُقَٰتِلُوكُمْ
وَأَلْقَوْا۟ إِلَيْكُمُ ٱلسَّلَمَ فَمَا جَعَلَ ٱللَّهُ لَكُمْ عَلَيْهِمْ سَبِيلًا ٩٠
سَتَجِدُونَ ءَاخَرِينَ يُرِيدُونَ أَن يَأْمَنُوكُمْ وَيَأْمَنُوا۟ قَوْمَهُمْ كُلَّ
مَا رُدُّوٓا۟ إِلَى ٱلْفِتْنَةِ أُرْكِسُوا۟ فِيهَا فَإِن لَّمْ يَعْتَزِلُوكُمْ وَيُلْقُوٓا۟ إِلَيْكُمُ
ٱلسَّلَمَ وَيَكُفُّوٓا۟ أَيْدِيَهُمْ فَخُذُوهُمْ وَٱقْتُلُوهُمْ حَيْثُ
ثَقِفْتُمُوهُمْ وَأُو۟لَٰٓئِكُمْ جَعَلْنَا لَكُمْ عَلَيْهِمْ سُلْطَٰنًا مُّبِينًا ٩١

[٨٧] ﴿ليجمعكم﴾: حەشرتان دەكات.
[٨٨] ﴿فئتين﴾: دوو كۆمەڵ.
﴿اركسهم﴾: گەڕاندنیەوە.
[٨٩] ﴿ودوا﴾: حەزیان دەكرد.
﴿أولياء﴾: فریادڕەسان.
[٩٠] ﴿يصلون﴾: پەیوەندی دەكەن.
﴿ميثاق﴾: پەیمان. ﴿حصرت﴾: گرژو تەنگ بوویەوە. ﴿سلطهم﴾: زاڵی دەكردن. ﴿السلم﴾: تەسلیم و پابەند بوون بەسوڵحەوە. [٩١] ﴿الفتنة﴾: هاوەڵ پەیدا كردن و سەرلێشێواوی.
﴿ثقفتموهم﴾: پێ یان بگەن و بكەون بەسەریاندا. ﴿سلطانا مبينا﴾: بەڵگەیەكی ڕوون و ئاشكرا.

- بكاتەوە، ئنجا ئەم ئایەتە نازڵبوویە خوارەوە: ﴿لَيْسُوا سَوَاءً مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ أُمَّةٌ قَائِمَةٌ﴾ هەتا كەیشتە: ﴿وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالْمُتَّقِينَ﴾.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١١٨): ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تَتَّخِذُوا﴾ ئایەتەكە:

- لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: هەندێك لەپیاوانی موسوڵمان هاوەڵایەتیەكی گەرم و گوڕیان بەستبوو لەگەڵ هەندێك لەپیاوانی جوولەكەدا بەهۆی دراوسێتی و پەیمانی نێوانیان، پەروەردگاریش ئایەتی دابەزاندو ئاگاداری كردن كەنیازو ڕازی خۆیان لای ئەو جوولەكانە باس نەكەن نەوەك بەهۆیانەوە تووشی فیتنە بین ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تَتَّخِذُوا بِطَانَةً مِنْ دُونِكُمْ﴾ ئایەتەكە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٢١): ﴿وَإِذْ غَدَوْتَ﴾ ئایەتەكە:

- لە(مسرور)ی كوڕی (مخرمە)وە دەگێڕنەوە، دەڵێت: بە(عبدالرحمن)ی كوڕی(عوف)م وت: چیرۆكی خۆتانم لەڕۆژی (احد)دا بۆ بگێڕەرەوە، ئەویش وتی: ئایەتەكانی دوای ئایەتی ژمارە(١٢٠)ی (آل عمران) بخوێنەرەوە ئەوسا چیرۆك و سەرگوزشتەی ئێمە دەبیستی﴿وَإِذْ غَدَوْتَ مِنْ أَهْلِكَ تُبَوِّئُ الْمُؤْمِنِينَ مَقَاعِدَ لِلْقِتَالِ﴾ هەتا ﴿إِذْ هَمَّتْ طَائِفَتَانِ مِنْكُمْ أَنْ تَفْشَلا﴾ئنجا وتی: ئەوانەش بوون لە(موشریكان) داوای پاداشتیان كرد، ئەوسا ئایەتەكە تا﴿وَلَقَدْ كُنْتُمْ تَمَنَّوْنَ الْمَوْتَ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَلْقَوْهُ فَقَدْ رَأَيْتُمُوهُ﴾ی دابەزاندو، وتی: ئەمەش ئەو ئاواتەبوو لەدڵی باوەڕداراندا بۆئەوەی بگەن بەدوژمنان و، سەبارەت بەئایەتی﴿ أَفَإِنْ مَاتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ﴾وتی: ئەو دەنگ و هاوارە بەرزەیە لەگەڕووی شەیتان هاتە دەرەوە وتی: (محمد) كوژراوە هەتا ﴿ أَمَنَةً نُعَاسًا﴾. واتە:خەوی لێخستن.

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ أَن يَقْتُلَ مُؤْمِنًا إِلَّا خَطَـًٔا وَمَن قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَـًٔا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةٍ وَدِيَةٌ مُّسَلَّمَةٌ إِلَىٰٓ أَهْلِهِۦٓ إِلَّآ أَن يَصَّدَّقُوا۟ فَإِن كَانَ مِن قَوْمٍ عَدُوٍّ لَّكُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةٍ وَإِن كَانَ مِن قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُم مِّيثَـٰقٌ فَدِيَةٌ مُّسَلَّمَةٌ إِلَىٰٓ أَهْلِهِۦ وَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُّؤْمِنَةٍ فَمَن لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةً مِّنَ ٱللَّهِ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٩٢﴾ وَمَن يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُّتَعَمِّدًا فَجَزَآؤُهُۥ جَهَنَّمُ خَـٰلِدًا فِيهَا وَغَضِبَ ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُۥ وَأَعَدَّ لَهُۥ عَذَابًا عَظِيمًا ﴿٩٣﴾ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِذَا ضَرَبْتُمْ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ فَتَبَيَّنُوا۟ وَلَا تَقُولُوا۟ لِمَنْ أَلْقَىٰٓ إِلَيْكُمُ ٱلسَّلَـٰمَ لَسْتَ مُؤْمِنًا تَبْتَغُونَ عَرَضَ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا فَعِندَ ٱللَّهِ مَغَانِمُ كَثِيرَةٌ كَذَٰلِكَ كُنتُم مِّن قَبْلُ فَمَنَّ ٱللَّهُ عَلَيْكُمْ فَتَبَيَّنُوٓا۟ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿٩٤﴾

[٩٢] ﴿تحرير﴾:ئازادكردن. ﴿دية﴾: خوێن بایی. ﴿مُسلمة﴾:دراوه دەست. ﴿يصدقوا﴾:لێی خۆش بن و چاوپۆشی بكەن لەمافی خۆیان. ﴿مُتتابعين﴾: لەسەر یەك بەرۆژو بێت و هیچ ڕۆژێك لەوبەینەدا نەشكێنێت.[٩٣] ﴿مُتعمدا﴾: بەدژایەتی و دەستی ئەنقەست. [٩٤] ﴿ضربتم﴾:سەفەرتانكردو چوون بۆ جیهاد. ﴿فتبينوه﴾:دڵنیابن و داوای ڕوونكردنەوه بكەن لەسەر ئەو فەرمانە. ﴿السلام﴾:خۆدان بەدەستەوه، (تەسلیم بوون یان سەلامكردن). ﴿تبتغون﴾:داوایدەكەن. ﴿عرض﴾: خۆشی كاتی.

* پێغەمبەری خوا(ﷺ)دەفەرموێت: ((كوشتنی موسڵمانێك لای پەروەردگار گەورەترە لەوەی دنیاتیابچێت و ئاوابێت)). [(النسائي) و (البيهقي)].

*هەروەها (ﷺ) دەفەرموێت: ((ئەگەر خەڵكی جێنشینی سەر زەوی و ئاسمانەكان هەموو كۆببنەوه لەسەر كوشتنی موسڵمانێك ئەوا خوای گەورە هەموویان بەڕوودا دەخاتە ئاگری دۆزەخەوه)).[(الطبراني لە(الصغير)دا)].

- (بخاری)و (مسلم)یش لە(جابر)ی كوڕی(عبدالله)وه دەگێڕنەوه، دەڵێت: ئەم ئایەتە سەبارەت بەئێمە دابەزیوه، مەبەستی (بني سلمة)و (بني حارثة)یە:﴿إِذْ هَمَّتْ طَائِفَتَانِ مِنكُمْ أَنْ تَفْشَلَا﴾. هەروەها (ابن ابي شيبة)و (ابن ابی حاتم) لە(شعبی)یەوه دەگێڕنەوه، دەڵێت: موسوڵمانەكان لەڕۆژی (بدر)دا بیستیان گوایە(كرز)ی كوڕی (جابر)ی (محاربی) كۆمەكی موشریكان دەكات، بەم هەواڵەش زۆر نیگەران بوون، خوای گەورەش ئایەتی:﴿أَلَنْ يَكْفِيَكُمْ أَنْ يُمِدَّكُمْ رَبُّكُمْ﴾ی دابەزاند هەتا﴿مُسَوِّمِينَ﴾، ئنجا هەواڵی شكست گەیشت بە(كرز)و چیتر كۆمەكی موشریكان و باوەڕدارانی نەكرد.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٢٨): ﴿لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ﴾ئایەتەكە:

- (احمد)و (مسلم) دەگێڕنەوه لە(انس)ەوه، دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ)لەڕۆژی (احد)دا ددانی پێشی شكاو، ڕوومەتی گەشی برینداربوو، هەتا حاڵ گەیشتە ئەوەی خوێن بەڕوومەتیدا -

لَّا يَسْتَوِى ٱلْقَٰعِدُونَ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُوْلِى ٱلضَّرَرِ وَٱلْمُجَٰهِدُونَ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ بِأَمْوَٰلِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ ۚ فَضَّلَ ٱللَّهُ ٱلْمُجَٰهِدِينَ بِأَمْوَٰلِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ عَلَى ٱلْقَٰعِدِينَ دَرَجَةً ۚ وَكُلًّا وَعَدَ ٱللَّهُ ٱلْحُسْنَىٰ ۚ وَفَضَّلَ ٱللَّهُ ٱلْمُجَٰهِدِينَ عَلَى ٱلْقَٰعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٩٥﴾ دَرَجَٰتٍ مِّنْهُ وَمَغْفِرَةً وَرَحْمَةً ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٩٦﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ تَوَفَّىٰهُمُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ ظَالِمِىٓ أَنفُسِهِمْ قَالُواْ فِيمَ كُنتُمْ ۖ قَالُواْ كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِى ٱلْأَرْضِ ۚ قَالُوٓاْ أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ ٱللَّهِ وَٰسِعَةً فَتُهَاجِرُواْ فِيهَا ۚ فَأُوْلَٰٓئِكَ مَأْوَىٰهُمْ جَهَنَّمُ ۖ وَسَآءَتْ مَصِيرًا ﴿٩٧﴾ إِلَّا ٱلْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ ٱلرِّجَالِ وَٱلنِّسَآءِ وَٱلْوِلْدَٰنِ لَا يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا ﴿٩٨﴾ فَأُوْلَٰٓئِكَ عَسَى ٱللَّهُ أَن يَعْفُوَ عَنْهُمْ ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَفُوًّا غَفُورًا ﴿٩٩﴾ ۞ وَمَن يُهَاجِرْ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ يَجِدْ فِى ٱلْأَرْضِ مُرَٰغَمًا كَثِيرًا وَسَعَةً ۚ وَمَن يَخْرُجْ مِنۢ بَيْتِهِۦ مُهَاجِرًا إِلَى ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ ثُمَّ يُدْرِكْهُ ٱلْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ أَجْرُهُۥ عَلَى ٱللَّهِ ۗ وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿١٠٠﴾ وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِى ٱلْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَن تَقْصُرُواْ مِنَ ٱلصَّلَوٰةِ إِنْ خِفْتُمْ أَن يَفْتِنَكُمُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓاْ ۚ إِنَّ ٱلْكَٰفِرِينَ كَانُواْ لَكُمْ عَدُوًّا مُّبِينًا ﴿١٠١﴾

[٩٥] ﴿القاعدون﴾:دانیشتوو لەجیهادو تێکۆشان. ﴿ولی الضرر﴾:ئەوانەی بەهانەی وایان بەدەستە وەیە کەڕێ دەگری لەجیهاد وەك کوێری و شەلی و.. ﴿الحسنی﴾:بەهەشت. [٩٧] ﴿توفاهم﴾:گیانیان دەکێشێت. [٩٨] ﴿حیلة﴾:ناوێکی گشتی یە بۆ هەموو جۆرەکانی خۆ قوتار کردن بەکاردێت. [١٠٠] ﴿مراغما﴾:شوێنێك کۆچی بۆ بکات و پەناگەیەك بێت بۆی. [١٠١] ﴿ضربتم﴾:سەفەرتانکرد. ﴿جناح﴾:گوناه. ﴿تقصروا﴾:کورتی بکەنەوە، کەمی بکەنەوە. ﴿یفتنکم﴾: زەفەرتان پێ بەرن بەخراپە.

*** پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((پەروەردگار دەستەبەری ئەوانە دەکات کەبەتەنها لەپێناوی خوادا دێنە دەرەوە لەماڵی خۆیان و مەبەستیان جیهادو باوەڕهێنانە بەمن، پەروەردگار بەهەشتیان بۆ مسۆگەر دەکات یان بەسەلامەتی دەیان گێڕێتەوە بۆ ماڵی خۆیان بەپاداشت و ئەو دەستکەوتەی دەستیان کەوتووە، سوێندبێ بەوەی گیانی(محمد)ی بەدەستە هەر زامێك لەپێناوی خوادا بێت ئەوا لەڕۆژی قیامەتدا لەشێوەی خۆیدا دێت بەڵام ڕەنگەکەی ڕەنگی خوێن دەبێت و بۆنیشی بۆنی میسك ، سوێندبێ بەوەی گیانی (محمد)ی بەدەستە گەر قورس و گران نەبوایە لەسەر موسڵمانان ئەوا هەرگیز لەدوای تیمێك لەتێکۆشەرانی ڕێگەی خوا دانەدەنیشتم، بەڵام ناتوانم بۆیە ئامادەیان دەکەم و، ئەوانیش ناتوانن و دەترسم دوابکەون ، سوێندبێ بەوەی گیانی (محمد)ی بەدەستە خوازیاری ئەوەم لەپێناوی خوادا بجەنگم ، بکوژرێم و، جارێکی تر بجەنگم و بکوژرێم، پاشان بجەنگم و هەر بکوژرێم)).[(رواه مسلم)، (بخاری)یش هەندێکی گێڕاوەتەوە)].**

- ڕێچکەی بەست و هاتە خوارەوە، بۆیە پێغەمبەری خوا(ﷺ)فەرمووی: چۆن گەلێك سەرفراز دەبن ئاوا بەسەر پێغەمبەرەکەیاندا بهێنن، لەکاتێکدا بانگیان دەکات بۆ لای پەروەردگارەکەیان؟ خوای گەورەش ئایەتی:﴿لَيْسَ لَكَ مِنَ ٱلْأَمْرِ شَىْءٌ﴾ی دابەزاند. (احمد)و (بخاری) لە(ابن عمر)ەوە دەگێڕنەوە دەڵێت: گوێم لێبوو پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەیفەرموو: پەروەردگارا نەفرەت بکە لەفلان و، نەفرەت بکە لە(حارث)ی کوڕی (هشام)و (سهیل)ی کوڕی (عمرو)و (صفوان)ی کوڕی -

[١٠٢] ﴿تغفلـــــــون﴾:ســەهوبكەن‌و بێ‌ئاگابن. ﴿فیمیلـــون عیكـــم﴾:بـدەن بەســــــــەرتانا، لەناوتانبــــــەرن. [١٠٣] ﴿قضیتـــم الصـــــلاة﴾:لـەنوێژ بوونـەوە. ﴿اطمـــــأننتم﴾:دڵنیـابوون لەڕوونـەدانی جـەنگ، یـان دڵخـۆش بـوون بەگەڕانـەوەتان بـۆ نیشـتیمانی خۆتان. ﴿كتابا موقوتــا﴾:فەرزێكە كاتی بۆ دیاری كراوە.[١٠٤] ﴿لاتهنــــوا﴾: نەسڵەمنەوە. ﴿ابتغاء﴾:بەدەمەوەچوونی دوژمنانتـــان لـەبێ‌باوەڕان‌و جـەنگان لەگەڵیان.[١٠٥] ﴿بما أراك اللـه﴾:بەوەی فێری كردویت‌و نیگای بۆ ناردوویت لەسەری. ﴿خصیما﴾:لەسەریان بدوێین‌و بەرگریان لێبكەین.

وَإِذَا كُنتَ فِيهِمْ فَأَقَمْتَ لَهُمُ ٱلصَّلَوٰةَ فَلْتَقُمْ طَآئِفَةٌ مِّنْهُم مَّعَكَ وَلْيَأْخُذُوٓاْ أَسْلِحَتَهُمْ فَإِذَا سَجَدُواْ فَلْيَكُونُواْ مِن وَرَآئِكُمْ وَلْتَأْتِ طَآئِفَةٌ أُخْرَىٰ لَمْ يُصَلُّواْ فَلْيُصَلُّواْ مَعَكَ وَلْيَأْخُذُواْ حِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ ۗ وَدَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ أَسْلِحَتِكُمْ وَأَمْتِعَتِكُمْ فَيَمِيلُونَ عَلَيْكُم مَّيْلَةً وَٰحِدَةً ۚ وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِن كَانَ بِكُمْ أَذًى مِّن مَّطَرٍ أَوْ كُنتُم مَّرْضَىٰٓ أَن تَضَعُوٓاْ أَسْلِحَتَكُمْ ۖ وَخُذُواْ حِذْرَكُمْ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ أَعَدَّ لِلْكَٰفِرِينَ عَذَابًا مُّهِينًا ١٠٢ فَإِذَا قَضَيْتُمُ ٱلصَّلَوٰةَ فَٱذْكُرُواْ ٱللَّهَ قِيَٰمًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِكُمْ ۚ فَإِذَا ٱطْمَأْنَنتُمْ فَأَقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ ۚ إِنَّ ٱلصَّلَوٰةَ كَانَتْ عَلَى ٱلْمُؤْمِنِينَ كِتَٰبًا مَّوْقُوتًا ١٠٣ وَلَا تَهِنُواْ فِى ٱبْتِغَآءِ ٱلْقَوْمِ ۖ إِن تَكُونُواْ تَأْلَمُونَ فَإِنَّهُمْ يَأْلَمُونَ كَمَا تَأْلَمُونَ ۖ وَتَرْجُونَ مِنَ ٱللَّهِ مَا لَا يَرْجُونَ ۗ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ١٠٤ إِنَّآ أَنزَلْنَآ إِلَيْكَ ٱلْكِتَٰبَ بِٱلْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ ٱلنَّاسِ بِمَآ أَرَىٰكَ ٱللَّهُ ۚ وَلَا تَكُن لِّلْخَآئِنِينَ خَصِيمًا ١٠٥

-(امیە)، ئنجا ئایەتی:﴿لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ﴾ تاكۆتایی‌یەكەی دابەزی، پاشان خوای گەورە لەهەموویان خۆش بوو. ئەمەش (بخاری) لە(ابی هریرە)وە گێراویەتیەوە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٣٠):﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا﴾ ئایەتەكە:

- لە(مجاهد)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: مامەڵەو بازرگانیان دەكرد بەپێی ماوەو وادەی دیاریكراو، هەركات وادەی دیاری‌كراو دەهات پارەی زیادیان دەداو، وادەكەیان درێژ دەكردەوە، خوای گەورەش ئایەتی:﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْعَافًا مُضَاعَفَةً﴾ی دابەزاند. هەروەها لەڕێگەی(عطاء)وە دەگێڕنەوە، دەڵێت: (ثقیف)قەرزی دەدا بە(بني النضیر) لەسەردەمی نەفامی‌دا، هەركات وادەی دیاری‌كراو دەهاتە پێش دەیان وت: بۆتان زیاد دەكەین‌و ئێوەش ماوەكەمان بۆ درێژ بكەنەوە، ئنجا ئایەتی﴿لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْعَافًا مُضَاعَفَةً﴾ هاتە خوارەوە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٤٠): ﴿وَيَتَّخِذَ مِنكُمْ شُهَدَاءَ﴾ ئایەتەكە:

- لە(عكرمە)وە دەگێڕنەوە، دەڵێت: كاتێك هەواڵی - شەهید بوون - ی هاوەڵان لەئافرەتان شاردرایەوە هاتنە دەرەوە بەسواری ئاژەڵەكان‌و یەكێكیان پرسی: ئاخۆ پێغەمبەری خوا(ﷺ) چی لێبەسەر هاتبێت؟ لەوەڵامدا پێیان ڕاگەیاندرا: پێغەمبەری خوا(ﷺ) زیندووە، ئنجا ئەو ئافرەتە وتی: ئیدی باكم نی‌یە، پەروەردگار شەهید لەڕیزی بەندەكانی هەڵدەبژێرێت(واتە هەركەس لەموسڵمانان شەهید ببێت ئەوا پەروەردگار هەڵی بژاردووەو ئەو پلەوپایەیەی پێبەخشیووە)، دواتر ئەم ئایەتە نازڵبوو:﴿وَيَتَّخِذَ مِنكُمْ شُهَدَاءَ﴾.

وَٱسْتَغْفِرِ ٱللَّهَ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿١٠٦﴾ وَلَا تُجَٰدِلْ عَنِ ٱلَّذِينَ يَخْتَانُونَ أَنفُسَهُمْ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ مَن كَانَ خَوَّانًا أَثِيمًا ﴿١٠٧﴾ يَسْتَخْفُونَ مِنَ ٱلنَّاسِ وَلَا يَسْتَخْفُونَ مِنَ ٱللَّهِ وَهُوَ مَعَهُمْ إِذْ يُبَيِّتُونَ مَا لَا يَرْضَىٰ مِنَ ٱلْقَوْلِ وَكَانَ ٱللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطًا ﴿١٠٨﴾ هَٰٓأَنتُمْ هَٰٓؤُلَآءِ جَٰدَلْتُمْ عَنْهُمْ فِى ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا فَمَن يُجَٰدِلُ ٱللَّهَ عَنْهُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ أَم مَّن يَكُونُ عَلَيْهِمْ وَكِيلًا ﴿١٠٩﴾ وَمَن يَعْمَلْ سُوٓءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُۥ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ ٱللَّهَ يَجِدِ ٱللَّهَ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿١١٠﴾ وَمَن يَكْسِبْ إِثْمًا فَإِنَّمَا يَكْسِبُهُۥ عَلَىٰ نَفْسِهِۦ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١١١﴾ وَمَن يَكْسِبْ خَطِيٓـَٔةً أَوْ إِثْمًا ثُمَّ يَرْمِ بِهِۦ بَرِيٓـًٔا فَقَدِ ٱحْتَمَلَ بُهْتَٰنًا وَإِثْمًا مُّبِينًا ﴿١١٢﴾ وَلَوْلَا فَضْلُ ٱللَّهِ عَلَيْكَ وَرَحْمَتُهُۥ لَهَمَّت طَّآئِفَةٌ مِّنْهُمْ أَن يُضِلُّوكَ وَمَا يُضِلُّونَ إِلَّآ أَنفُسَهُمْ وَمَا يَضُرُّونَكَ مِن شَىْءٍ وَأَنزَلَ ٱللَّهُ عَلَيْكَ ٱلْكِتَٰبَ وَٱلْحِكْمَةَ وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُن تَعْلَمُ وَكَانَ فَضْلُ ٱللَّهِ عَلَيْكَ عَظِيمًا ﴿١١٣﴾

[١٠٧]﴿يختانون﴾: **ناپاکی دەکەن لەگەڵ نەفسی خۆیان بەوەی دەیخەنە بۆسەی سزاوە.** ﴿خوانا أثیما﴾: **رۆچوون لەناپاکیداو کردنی تاوانی زۆر.**
[١٠٨]﴿یستخفون من الناس﴾: **خۆیان دەشارنەوە لەخەڵکی(لەترس و شەرمدا).** ﴿یبیتون﴾: **بەشەو پیلان دەگێرن(واتە:بەپەنهانی).**
[١٠٩]﴿وکیلا﴾: **پارێزەرێك کاروباری پێبسپێرێت و پارێزگاری لێبکات.**
[١١١]﴿یکسب اثما﴾: **تاوان بکات.**
[١١٢]﴿خطیئة﴾: **گوناهێکی بچووك.** ﴿یرم به بریئا﴾: **بێگوناهێکی پێتاوانبار بکات.** ﴿بهتانا﴾: **درۆیەکی گەورە (بوهتان).**
[١١٣]﴿همت﴾: **سووربوو لەسەری.** ﴿الکتاب﴾: **قورئانی پیرۆز.**

* **پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((هەرکەس هەمیشە دەم بەدوعاو زیکری لێخۆش بوون بێت ئەوا پەروەردگار لەهەموو ناڕەحەتیەك رزگاری دەکات و، غەم و پەژارەکانی دەڕەوێنێتەوەو، لەلایەکیشەوە رزق و رۆزی بۆ دەنێرێت کەوا خۆی چاوەڕێی نەکردبێت)).[(رواه ابوداود)].**

* **هەروەها پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((سوێندبێت بەوەی گیانی منی بەدەستە گەر گوناه نەکەن ئەوا پەروەردگار لەناوتان دەبات و کۆمەڵێك دەهێنێت کەگوناهیانکرد داوای لێخۆش بوون بکەن لەپەروەردگارو ئەویش لێیان خۆش ببێت)).[(رواه مسلم)].**

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٤٣): ﴿وَلَقَدْ كُنتُمْ تَمَنَّوْنَ﴾ئایەتەکە:

- لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: هەندێك لەهاوەڵان دەیان وت: خۆزگە دەکوژراین هەروەك ئەوانەی لە(بدر)دا کوژران، یان دەیان وت: خۆزگە ڕۆژێکی وەك (بدر) دەهاتە پێش و کوشتاری موشریکانمان دەکردو ئەجرو پاداشتمان دەست دەکەوت و شەهید دەبووین، بەمەش بەهەشتمان دەست دەکەوت، یاخود ژیان و رزق و رۆزی، پەروەردگاریش ڕۆژی(احد)ی هێنایە پێشەوەو ئەوانەیان مانەوە کەخوای گەورە ویستی بژین، ئنجا ئایەتی:﴿وَلَقَدْ كُنتُمْ تَمَنَّوْنَ ٱلْمَوْتَ﴾ەی دابەزاند.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٤٤):﴿وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ﴾ئایەتەکە:

- لە(عمر)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت:ڕۆژی جەنگی(احد)لەدەوری پێغەمبەر(ﷺ) دوورکەوتینەوەو-

﴿لَّا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِّن نَّجْوَاهُمْ إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ مَعْرُوفٍ أَوْ إِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ ۚ وَمَن يَفْعَلْ ذَٰلِكَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١١٤﴾ وَمَن يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِن بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَىٰ وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلَّىٰ وَنُصْلِهِ جَهَنَّمَ ۖ وَسَاءَتْ مَصِيرًا ﴿١١٥﴾ إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَن يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَٰلِكَ لِمَن يَشَاءُ ۚ وَمَن يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿١١٦﴾ إِن يَدْعُونَ مِن دُونِهِ إِلَّا إِنَاثًا وَإِن يَدْعُونَ إِلَّا شَيْطَانًا مَّرِيدًا ﴿١١٧﴾ لَّعَنَهُ اللَّهُ ۘ وَقَالَ لَأَتَّخِذَنَّ مِنْ عِبَادِكَ نَصِيبًا مَّفْرُوضًا ﴿١١٨﴾ وَلَأُضِلَّنَّهُمْ وَلَأُمَنِّيَنَّهُمْ وَلَآمُرَنَّهُمْ فَلَيُبَتِّكُنَّ آذَانَ الْأَنْعَامِ وَلَآمُرَنَّهُمْ فَلَيُغَيِّرُنَّ خَلْقَ اللَّهِ ۚ وَمَن يَتَّخِذِ الشَّيْطَانَ وَلِيًّا مِّن دُونِ اللَّهِ فَقَدْ خَسِرَ خُسْرَانًا مُّبِينًا ﴿١١٩﴾ يَعِدُهُمْ وَيُمَنِّيهِمْ ۖ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ إِلَّا غُرُورًا ﴿١٢٠﴾ أُولَٰئِكَ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَلَا يَجِدُونَ عَنْهَا مَحِيصًا ﴿١٢١﴾

[١١٤]﴿نجواهم﴾:قسەکردنیان بەپەنهانی. [١١٥]﴿يشاقق الرسول﴾: دژایەتی پێغەمبەر بکات.﴿نوله ماتولى﴾:وازی لێدێنین بۆ ئەو شتەی خۆی هەڵی بژاردوە.﴿نصله جهنم﴾:دەیخەینە دۆزەخەوە. [١١٧]﴿إناثا﴾:چەند بتێك دەیڕازێنێتەوە وەك ئافرەت.﴿مريدا﴾: ڕاهاتن لەسەر پیس وپۆخڵی یان سنوور شکێن و سەرسەخت. [١١٨]﴿نصيبا مفروضا﴾:بەشێکی دیاریکراوو جێگیر. [١١٩]﴿لأمنيهم﴾: بۆیان دەڕازێنمەوە ئومێدە پوچ و بەتاڵەکان.﴿فليبتكن﴾:بیبڕن و کەل بکەن. [١٢١]﴿محيصا﴾:پەناگاو ڕزگارکار.

-چوومە سەر شاخێك ، گوێم لێبوو جوولەکە دەیان وت: (محمد) کوژرا، وتم: گوێم لێبێ هەر کەسێك بڵێت: (محمد) کوژراوە ئەوا سەری دەپەڕێنم، ئنجا چاوم لێبوو پێغەمبەری خواو هاوەڵان پاشەکشەیان دەکرد، پاشان ئایەتی:﴿ وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ ﴾دابەزی.
هەروەها لە(ربيع)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: کاتێك ڕۆژی(احد) ئەو نەهامەتیە هات بەسەر موسوڵمانانداو، بەشوێن پێغەمبەردا گەڕان، وتیان: (محمد) کوژراوە، هەندێك خەڵکیش وتیان: ئەگەر پێغەمبەر بوایە نەدەکوژرا، هەندێکی تریش وتیان: کوشتار بکەن لەسەر ئەو ڕێبازەی پێغەمبەرەکەتانی لەسەر بوو، بەڵکو خوای گەورە دەروتان لێبکاتەوە، یان بەشەهیدی بگەن، خوای گەورەش ئایەتی:﴿وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ﴾ی دابەزاند. (بيهقى) لە(دلائل)دا لە(ابى نجيح)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: پیاوێك لەکۆچکەران بەلای پیاوێك لەپشتیوانەکاندا تێپەڕیو بینی هەمووگیانی هەر خوێنە، پێی وت: ئایا دەزانی (محمد) کوژراوە؟ ئەویش وتی: ئەگەر(محمد) کوژرابێت ئەوا ئەو پەیامەی هێنابووی ڕایگەیاند، دەنێوەش لەسەر هەمان ڕێبازی ئەو بجەنگن. ئنجا ئەو ئایەتە نازڵبوویە خوارەوە. لە(زهرى)یشەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: شەیتان ڕۆژی (احد) نەڕاندیو وتی: (محمد) کوژرا. (کعب)ی کوڕی (مالك) دەڵێت:من یەکەم کەس بووم پێغەمبەری خوام(ﷺ) بەدیکردو چاوەکانیم لەژێر خودەی جەنگەوە بینیو، بەهەموو توانای خۆم هاوارم کرد: ئەوە پێغەمبەری خوایە ، خوای گەورەش ئایەتی:﴿ وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ﴾ی دابەزاند.

وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّـٰلِحَـٰتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّـٰتٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَـٰرُ خَـٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدًا ۖ وَعْدَ ٱللَّهِ حَقًّا ۚ وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ ٱللَّهِ قِيلًا ﴿١٢٢﴾ لَّيْسَ بِأَمَانِيِّكُمْ وَلَآ أَمَانِىِّ أَهْلِ ٱلْكِتَـٰبِ ۗ مَن يَعْمَلْ سُوٓءًا يُجْزَ بِهِۦ وَلَا يَجِدْ لَهُۥ مِن دُونِ ٱللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿١٢٣﴾ وَمَن يَعْمَلْ مِنَ ٱلصَّـٰلِحَـٰتِ مِن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُو۟لَـٰٓئِكَ يَدْخُلُونَ ٱلْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ نَقِيرًا ﴿١٢٤﴾ وَمَنْ أَحْسَنُ دِينًا مِّمَّنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُۥ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ وَٱتَّبَعَ مِلَّةَ إِبْرَٰهِيمَ حَنِيفًا ۗ وَٱتَّخَذَ ٱللَّهُ إِبْرَٰهِيمَ خَلِيلًا ﴿١٢٥﴾ وَلِلَّهِ مَا فِى ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ بِكُلِّ شَىْءٍ مُّحِيطًا ﴿١٢٦﴾ وَيَسْتَفْتُونَكَ فِى ٱلنِّسَآءِ ۖ قُلِ ٱللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِيهِنَّ وَمَا يُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ فِى ٱلْكِتَـٰبِ فِى يَتَـٰمَى ٱلنِّسَآءِ ٱلَّـٰتِى لَا تُؤْتُونَهُنَّ مَا كُتِبَ لَهُنَّ وَتَرْغَبُونَ أَن تَنكِحُوهُنَّ وَٱلْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ ٱلْوِلْدَٰنِ وَأَن تَقُومُوا۟ لِلْيَتَـٰمَىٰ بِٱلْقِسْطِ ۚ وَمَا تَفْعَلُوا۟ مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ ٱللَّهَ كَانَ بِهِۦ عَلِيمًا ﴿١٢٧﴾

[١٢٢]﴿قيلا﴾: وتەو گوتە.
[١٢٣]﴿سوء﴾: خراپە. [١٢٥]﴿اسلم وجهه لله﴾: خۆیو بەندایەتیەکانی یەکلایەن کردۆتەوە بۆ خوا. ﴿ملة إبراهيم﴾: ئاینو ڕێبازەکەی (ئیبراهیم)(د.خ). ﴿حنيفا﴾: خۆلادان لەناڕاستیو ڕووکردنەڕاستی.
[١٢٧]﴿يستفتونك﴾: داوای فەتوات لێدەکەن. ﴿ماكتب لهن﴾: ئەوەی فەرزکراوە بۆیان لەمیراتیو مارەیی. ﴿الولدان﴾: منالی بێباوک. ﴿القسط﴾: دادپەروەریی.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((موسڵمان ئەوەیە کەموسڵمانان لەزمانو دەستی پارێزراوبنو، کۆچکەریش ئەوەیە وازی لەقەدەغەو یاساغ کراوەکانی پەروەردگار هێنابێت)). [(متفق عليه)].

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٥٤): ﴿ثُمَّ أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ﴾ ئایەتەکە:

- لە (زبیر)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: ئەگەر ڕۆژی (احد) دەت بینین، کاتێك ترسو بیم زۆری بۆ هێناینو لەترسا وەنەوزمان دەداو ئەمان دەوێرا بخەوین، هەریەکەشمان چەناگەی شۆڕبووبوویەوەو لەکۆشی خۆی توندکردبوو، سوێندبێ بەخوا من قسەکانی (معقب)ی کوڕی (قشیر)هەروەك خەوێك دێتەوە یادم کاتێ دەیووت: ئەگەر شتێکمان بەدەست بوایە ئەوا لێرە کوشتارمان نەدەکردو؛ پاشان پەروەردگار سەبارەت بەوە ئایەتی: ﴿ثُمَّ أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ بَعْدِ الْغَمِّ أَمَنَةً نُعَاسًا﴾ هەتا ﴿وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ﴾ی دابەزاند.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٦١): ﴿وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَغُلَّ﴾ ئایەتەکە:

- (ابوداود)و (ترمذي) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: ئەم ئایەتە سەبارەت بەدەستکەوتێك بوو کەلەڕۆژی (بدر)دا دیار نەما، هەندێك لەخەڵکی وتیان: لەوانەیە پێغەمبەری خوا(ﷺ)بردبێتی، خوای گەورەش ئایەتی: ﴿وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَغُلَّ﴾ ی تاکۆتایی دابەزاند. (طبراني)لە (الكبير)دا دەگێڕێتەوە لە(ابن عباس)ەوە دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) سوپایەکی نارد بەو ئالأیەوە گەڕایەوە، ئنجا ناردیو بۆجارێکیتریش هەر گەڕایەوە، پاشان سوپاکە گەڕایەوە بەسەری ئاسکێك کەلەئاڵتون دروست کرابوو، ئنجا ئایەتی: ﴿وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَغُلَّ﴾ دابەزی.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٦٥): ﴿أَوَلَمَّا أَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةٌ﴾ئایەتەکە:

- لە(عمر)ی کوڕی(خطاب)ەوە دەگێڕنەوە دەڵێت: سزادران لەڕۆژی (احد)دا کەسەرانەیان =

وَإِنِ ٱمۡرَأَةٌ خَافَتۡ مِنۢ بَعۡلِهَا نُشُوزًا أَوۡ إِعۡرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيۡهِمَآ أَن يُصۡلِحَا بَيۡنَهُمَا صُلۡحًاۚ وَٱلصُّلۡحُ خَيۡرٞۗ وَأُحۡضِرَتِ ٱلۡأَنفُسُ ٱلشُّحَّۚ وَإِن تُحۡسِنُواْ وَتَتَّقُواْ فَإِنَّ ٱللَّهَ كَانَ بِمَا تَعۡمَلُونَ خَبِيرٗا ﴿١٢٨﴾ وَلَن تَسۡتَطِيعُوٓاْ أَن تَعۡدِلُواْ بَيۡنَ ٱلنِّسَآءِ وَلَوۡ حَرَصۡتُمۡۖ فَلَا تَمِيلُواْ كُلَّ ٱلۡمَيۡلِ فَتَذَرُوهَا كَٱلۡمُعَلَّقَةِۚ وَإِن تُصۡلِحُواْ وَتَتَّقُواْ فَإِنَّ ٱللَّهَ كَانَ غَفُورٗا رَّحِيمٗا ﴿١٢٩﴾ وَإِن يَتَفَرَّقَا يُغۡنِ ٱللَّهُ كُلّٗا مِّن سَعَتِهِۦۚ وَكَانَ ٱللَّهُ وَٰسِعًا حَكِيمٗا ﴿١٣٠﴾ وَلِلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلۡأَرۡضِۗ وَلَقَدۡ وَصَّيۡنَا ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلۡكِتَٰبَ مِن قَبۡلِكُمۡ وَإِيَّاكُمۡ أَنِ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَۚ وَإِن تَكۡفُرُواْ فَإِنَّ لِلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلۡأَرۡضِۚ وَكَانَ ٱللَّهُ غَنِيًّا حَمِيدٗا ﴿١٣١﴾ وَلِلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلۡأَرۡضِۚ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ وَكِيلًا ﴿١٣٢﴾ إِن يَشَأۡ يُذۡهِبۡكُمۡ أَيُّهَا ٱلنَّاسُ وَيَأۡتِ بِـَٔاخَرِينَۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلَىٰ ذَٰلِكَ قَدِيرٗا ﴿١٣٣﴾ مَّن كَانَ يُرِيدُ ثَوَابَ ٱلدُّنۡيَا فَعِندَ ٱللَّهِ ثَوَابُ ٱلدُّنۡيَا وَٱلۡأٓخِرَةِۚ وَكَانَ ٱللَّهُ سَمِيعَۢا بَصِيرٗا ﴿١٣٤﴾

[١٢٨]﴿بعلها﴾مێردەکەی. ﴿نشوزا﴾: وشکی مامەڵە یا بەستەم مامەڵەی وشکی لەگەڵدا بکات. ﴿إعراضا﴾: لادان و پشت تیٚکردن. ﴿الشح﴾: ڕژدییو دەست بەدنیاوە گرتن. [١٢٩]﴿أنْ تعدلوا﴾:بریتییە لەدادپەروەری بوون. ﴿المعلقة﴾:ئەوەی نەخاوەن مێردەو نەتەلاٌقیش دراوە. [١٣٠]﴿سعته﴾:فەزڵ و دەوڵەمەندی خۆی. ﴿واسعاً﴾:بەخشندەیەو دەبەخشێ بەوانەی داوای لێدەکەن. [١٣٣]﴿يذهبكم﴾:هەمووتان لەناو دەبات. ﴿قديرا﴾:توانایەکی بێشومار کەهیچ شتێکی لاگران نییە.

- وەردەگرت، ئەوەبوو حەفتاکەسیان لێکوژراو، یارانی پێغەمبەر(ﷺ) هەڵهاتن و ددانی پیرۆزی شکاو، خوێن بەرووی پیرۆزیدا هاتە خوارەوەو پەروەردگاریش ئایەتی:﴿أَوَلَمَّا أَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةٌ﴾ی دابەزاند.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٦٩):﴿وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا﴾ئایەتەکە:

- (احمد)و (ابوداود)و (حاکم) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: کاتێك براکانتان پێکران لە(احد)دا پەروەردگار رۆحیانی خستە ژێر باڵی باڵندەی رەنگ سەوز، کەدەچێتە سەر ڕووبارەکانی بەهەشت و، لەبەروبوومی بەهەشت دەخوات، ئنجا دەچێتە دەستەسڕی ئاڵتونی لەژێر سێبەری عەرشی خوادا، کاتێك ئەم خۆراك و لانەو مامەڵەیەیان لەگەڵداکرا ئەوسا وتیان: خۆزگە براکانمان دەیانزانی خوای گەورە چی پێ بەخشیووین، بەڵکو دەست لەجیهاد هەڵ نەگرن و پشت نەکەنە جەنگ، پەروەردگاریش فەرمووی: من پێیان ڕادەگەیەنم، ئنجا ئایەتی:﴿وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا﴾ی دابەزاند.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٧٢):﴿الَّذِينَ اسْتَجَابُوا﴾ئایەتەکە:

- لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: خوای گەورە ترس و بیمی خستە نێو دڵی(ابو سفیان)ەوە پاش ئەوەی لەجەنگی(احد)دا لێی وەشاییەوەو کردی بەرامبەر موسوڵمانەکان، گەڕایەوە بۆ (مەککە)، پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی:(ابو سفیان) زەبرەیەکی لێداین بەڵام خوای گەورە تۆقاندی و ترس و بیمی خستە نێو دڵییەوە، ڕووداوی (احد)یش لەشوال دا بوو، =

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ كُونُواْ قَوَّٰمِينَ بِٱلْقِسْطِ شُهَدَآءَ لِلَّهِ وَلَوْ عَلَىٰٓ أَنفُسِكُمْ أَوِ ٱلْوَٰلِدَيْنِ وَٱلْأَقْرَبِينَ ۚ إِن يَكُنْ غَنِيًّا أَوْ فَقِيرًا فَٱللَّهُ أَوْلَىٰ بِهِمَا ۖ فَلَا تَتَّبِعُواْ ٱلْهَوَىٰٓ أَن تَعْدِلُواْ ۚ وَإِن تَلْوُۥٓاْ أَوْ تُعْرِضُواْ فَإِنَّ ٱللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿١٣٥﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ ءَامِنُواْ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَٱلْكِتَٰبِ ٱلَّذِى نَزَّلَ عَلَىٰ رَسُولِهِۦ وَٱلْكِتَٰبِ ٱلَّذِىٓ أَنزَلَ مِن قَبْلُ ۚ وَمَن يَكْفُرْ بِٱللَّهِ وَمَلَٰٓئِكَتِهِۦ وَكُتُبِهِۦ وَرُسُلِهِۦ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَٰلًۢا بَعِيدًا ﴿١٣٦﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ثُمَّ كَفَرُواْ ثُمَّ ءَامَنُواْ ثُمَّ كَفَرُواْ ثُمَّ ٱزْدَادُواْ كُفْرًا لَّمْ يَكُنِ ٱللَّهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ سَبِيلًۢا ﴿١٣٧﴾ بَشِّرِ ٱلْمُنَٰفِقِينَ بِأَنَّ لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٣٨﴾ ٱلَّذِينَ يَتَّخِذُونَ ٱلْكَٰفِرِينَ أَوْلِيَآءَ مِن دُونِ ٱلْمُؤْمِنِينَ ۚ أَيَبْتَغُونَ عِندَهُمُ ٱلْعِزَّةَ فَإِنَّ ٱلْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا ﴿١٣٩﴾ وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِى ٱلْكِتَٰبِ أَنْ إِذَا سَمِعْتُمْ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَأُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُواْ مَعَهُمْ حَتَّىٰ يَخُوضُواْ فِى حَدِيثٍ غَيْرِهِۦٓ ۚ إِنَّكُمْ إِذًا مِّثْلُهُمْ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ جَامِعُ ٱلْمُنَٰفِقِينَ وَٱلْكَٰفِرِينَ فِى جَهَنَّمَ جَمِيعًا ﴿١٤٠﴾

[١٣٥]﴿قوامين﴾: بەردەوام بوون‌و راهاتن لەسەری. ﴿تلووا﴾: لابدەن لەشایەتی دان. ﴿تعرضوا﴾: پشت بکەن لەشایەتی‌دان. [١٣٩]﴿أيبتغون﴾: ئایا داوای دەکەن. ﴿العزة﴾: هێزو قەڵغان‌و بەرگری. [١٤٠]﴿يخوضوا﴾: باسی دەکەن.

*پێغەمبەری خوا (ﷺ) دەفەرموێت: ((هەرکەسێك پشتگیری ستەمکارێك بکات لەوەی ستەمەکەی لەبەرگی راست‌و دروستدا دەربخات ، ئەوا خوای گەورەو پێغەمبەرەکەی بێبەرین لێی))[(رواه حاكم)].

* هەروەها پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((ئەوکەسەی چاکسازی دەکات لەنێوان خەڵکی‌داو خێرو چاکەدەچێنێت گەرچی قسەکانیش وا نەبێت ئەوا بەدرۆزن لەقەڵەم نادرێت)).[(متفق عليه)].

- بازرگانەکان دەهاتن بۆ مەدینە لە(ذي القعدة) داو، لەناوچەی(بدر الصغرى) لایان دەدا، دوای رووداوی(احد) کەناڕەحەتی هات بەسەر باوەڕداراندا‌و سکاڵایان کرد لەخزمەت پێغەمبەری خوا، پێغەمبەریش(ﷺ) هاوەڵانی ئامادەکرد بۆئەوەی لەگەڵی‌دا بچنەدەرەوە، شەیتان هات‌و هاوەڵ‌و هاودەمانی خۆی ترساندو پێی وتن: خەڵکی کۆبونەتەوە بۆتان، هاوەڵانیش شوێن پێغەمبەر نەکەوتن، ئەویش(ﷺ) فەرموی:من دەچم گەربێت‌و کەسیش شوێنم نەکەوێت، ئنجا (ابوبکر)و (عمر)و (عثمان)و (علي)و (زبیر)و (سعد)و (طلحة)و (عبدالرحمن)ی کوڕی (عوف)و (عبدالله)ی کوڕی (مسعود)و (حذیفة)ی کوڕی(یمان)و (ابو عبیدة)ی (جراح) چەند هاوەڵی‌تر کەژمارەیان گەیشتە (٧٠)کەس هەستان لەگەڵی‌دا، رۆیشتن بەدوای(ابوسفیان)داو شوێنی کەوتن هەتا گەیشتنە ناوچەی(الصفراء)خوای گەورەش ئایەتی:﴿الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ﴾ی دابەزاند. (طبراني)لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە ، دەڵێت: کاتێك موشریکەکان گەڕانەوە لەجەنگی(احد) وتیان: نە(محمد)تان کوشت‌و، نەئافرەتانی سینە قوتتان هێنا لەگەڵ خۆتان، بەڕاستی کارێکی خراپتان کردو بگەڕێنەوە، پێغەمبەری خواش(ﷺ) گوێی لێبوو موسوڵمانانی ئامادەکردو هەموو ئامادەبوون‌و بەڕێکەوتن تاگەیشتنە(حمراء الأسد)یان بیری(ابي عتبة)،پەروەردگاریش ئایەتی:﴿الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ﴾ی دابەزاند. پێشتریش(ابو سفیان) بەپێغەمبەری خوای گوتبوو: بەرواری نێوانمان ساڵی‌داهاتووە لە(بدر)، ئێوە لەوێ هاوەڵانی ئێمەتان کوشت، بەڵام ترسنۆکەکان گەڕانەوە، =

ٱلَّذِينَ يَتَرَبَّصُونَ بِكُمْ فَإِن كَانَ لَكُمْ فَتْحٌ مِّنَ ٱللَّهِ قَالُوٓا۟ أَلَمْ نَكُن مَّعَكُمْ وَإِن كَانَ لِلْكَٰفِرِينَ نَصِيبٌ قَالُوٓا۟ أَلَمْ نَسْتَحْوِذْ عَلَيْكُمْ وَنَمْنَعْكُم مِّنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ۚ فَٱللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ ۗ وَلَن يَجْعَلَ ٱللَّهُ لِلْكَٰفِرِينَ عَلَى ٱلْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا ﴿١٤١﴾ إِنَّ ٱلْمُنَٰفِقِينَ يُخَٰدِعُونَ ٱللَّهَ وَهُوَ خَٰدِعُهُمْ وَإِذَا قَامُوٓا۟ إِلَى ٱلصَّلَوٰةِ قَامُوا۟ كُسَالَىٰ يُرَآءُونَ ٱلنَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ ٱللَّهَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٤٢﴾ مُّذَبْذَبِينَ بَيْنَ ذَٰلِكَ لَآ إِلَىٰ هَٰٓؤُلَآءِ وَلَآ إِلَىٰ هَٰٓؤُلَآءِ ۚ وَمَن يُضْلِلِ ٱللَّهُ فَلَن تَجِدَ لَهُۥ سَبِيلًا ﴿١٤٣﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَتَّخِذُوا۟ ٱلْكَٰفِرِينَ أَوْلِيَآءَ مِن دُونِ ٱلْمُؤْمِنِينَ ۚ أَتُرِيدُونَ أَن تَجْعَلُوا۟ لِلَّهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَٰنًا مُّبِينًا ﴿١٤٤﴾ إِنَّ ٱلْمُنَٰفِقِينَ فِى ٱلدَّرْكِ ٱلْأَسْفَلِ مِنَ ٱلنَّارِ وَلَن تَجِدَ لَهُمْ نَصِيرًا ﴿١٤٥﴾ إِلَّا ٱلَّذِينَ تَابُوا۟ وَأَصْلَحُوا۟ وَٱعْتَصَمُوا۟ بِٱللَّهِ وَأَخْلَصُوا۟ دِينَهُمْ لِلَّهِ فَأُو۟لَٰٓئِكَ مَعَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ۖ وَسَوْفَ يُؤْتِ ٱللَّهُ ٱلْمُؤْمِنِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٤٦﴾ مَّا يَفْعَلُ ٱللَّهُ بِعَذَابِكُمْ إِن شَكَرْتُمْ وَءَامَنتُمْ ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ شَاكِرًا عَلِيمًا ﴿١٤٧﴾

[١٤١] ﴿يتربصون بكم﴾: چاوەڕێی ئەوە دەکەن بەسەرتاندا دێت لەسزاو ناڕەحەتی. ﴿فتحٌ من الله﴾: سەرکەوتنێك لەلایەن خواوە. ﴿نصيب﴾: بەشێك لەسەرکەوتن. ﴿نستحوذ عليكم﴾: زاڵبووین بەسەرتاندا. [١٤٣] ﴿مذبذبين بين ذلك﴾: دوودڵن لەنێوان باوەڕو بێباوەڕیدا. [١٤٤] ﴿سلطانا مُبينا﴾: بەڵگەو نیشانەیەکی راستو بێگومان. [١٤٥] ﴿الدرك الأسفل﴾: ئەوچینەی لەناوکرۆکی دۆزەخدایە. [١٤٦] ﴿اعتصموا بالله﴾: دەستیان بەبەرنامەی خواوە گرتووە.

*بەپێغەمبەری خوایان وت: رات چۆنە سەبارەت بەیەکێك کردەوەی چاکە دەکاتو خەڵکیش ستایشی کردەوەکەی دەکەن؟ فەرمووی: ((ئەوە پێش مژدەیە بەموسڵمان دەدرێت)). [(رواه مسلم)]

- ئەوانەشی ئازایەتیان تێدابوو، تفاقی جەنگو بازرگانیان ئامادەکردبوو، هاتنە(بدر)و کەسیان بەدی نەکردو لەوێ‌سوڕانەوە، ئنجا ئایەتی﴿فَانْقَلَبُوا بِنِعْمَةٍ مِنَ اللَّهِ﴾ دابەزی. لە(ابی رافع)یشەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) حەزرەتی(علی)و چەند هاوەڵێکی نارد بۆبەرەنگاری (ابوسفیان)، لەرێگە عەرەبێکی سەر بەهۆزی (خزاعة)یان بەدیکرد پێی وت: ئەوان کۆبوونەتەوە بۆتان، ئەوانیش لەوەڵام دا وتیان: خوامان بەسە پەناو هاودەممان بێت، ئنجا ئەم ئایەتە سەبارەت بەوان نازڵبوو.

هۆی دابەزینی ئیەتی(١٨١): ﴿لَقَدْ سَمِعَ اللَّهُ﴾ئیەتەکە:

- لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: (ابوبکر) چووە لانەی قوتابخانەکانی جوولەکەو بینی جوولەکەکان کۆبوونەتەوە لەدەوری پیاوێك بەناوی(فنحاص)ەوە، ئەوپیاوە رووی کردە(ابوبکر)و وتی: ئێمە پێویستمان بەخوا نییەو ئەو هەژارو کەم دەرامەتەو پێویستی پێمانە، خۆ ئەگەر دەوڵەمەند بوایە ئەوا قەرزی لەئێمە نەدەکرد هەروەك(محمد)ی هاوەڵی ئێوە دەڵێت، (ابوبکر) تووڕەبوو بەتوندی کێشای بەدەموچاویدا، ئنجا(فنحاص) چوو بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و وتی: ئەی (محمد)بزانە هاوەڵەکەت چی لەمن کردووە، پێغەمبەری خواش(ﷺ) وتی: ئەی (ابوبکر) بۆ وات لێکردووە؟ فەرمووی: ئەی پێغەمبەری خوا، زۆر وتەیەکی نابەجێی درکاندو وتی: خوا هەژارەو ئەوان دەوڵەمەندن، (فنحاص)نکوولی لەقسەکانی کرد، خوای گەورەش ئایەتی: -

﴿لَا يُحِبُّ اللَّهُ الْجَهْرَ بِالسُّوءِ مِنَ الْقَوْلِ إِلَّا مَن ظُلِمَ وَكَانَ اللَّهُ سَمِيعًا عَلِيمًا (١٤٨) إِن تُبْدُوا خَيْرًا أَوْ تُخْفُوهُ أَوْ تَعْفُوا عَن سُوءٍ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُوًّا قَدِيرًا (١٤٩) إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيُرِيدُونَ أَن يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ وَيُرِيدُونَ أَن يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذَٰلِكَ سَبِيلًا (١٥٠) أُولَٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ حَقًّا وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُّهِينًا (١٥١) وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَلَمْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ أَحَدٍ مِّنْهُمْ أُولَٰئِكَ سَوْفَ يُؤْتِيهِمْ أُجُورَهُمْ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا (١٥٢) يَسْأَلُكَ أَهْلُ الْكِتَابِ أَن تُنَزِّلَ عَلَيْهِمْ كِتَابًا مِّنَ السَّمَاءِ فَقَدْ سَأَلُوا مُوسَىٰ أَكْبَرَ مِن ذَٰلِكَ فَقَالُوا أَرِنَا اللَّهَ جَهْرَةً فَأَخَذَتْهُمُ الصَّاعِقَةُ بِظُلْمِهِمْ ثُمَّ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ مِن بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ فَعَفَوْنَا عَن ذَٰلِكَ وَآتَيْنَا مُوسَىٰ سُلْطَانًا مُّبِينًا (١٥٣) وَرَفَعْنَا فَوْقَهُمُ الطُّورَ بِمِيثَاقِهِمْ وَقُلْنَا لَهُمُ ادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُلْنَا لَهُمْ لَا تَعْدُوا فِي السَّبْتِ وَأَخَذْنَا مِنْهُم مِّيثَاقًا غَلِيظًا (١٥٤)﴾

[١٤٨]﴿الجهر﴾:ئاشکرا کردن. [١٥٣]﴿جهرة﴾:ئاشکراو بەچاو ببینرێت.﴿الصاعقة﴾:دەنگ یان ئاگرێك لەئاسمانەوە.[١٥٤]﴿سُجدا﴾: گەردن کەچ بن بۆ خوا.﴿لاتعدوا في السبت﴾:سنوورەکانی خوا مەشکێنن بەڕاوکردن لەڕۆژی شەممەدا.﴿ميثاقا غليظا﴾:پەیمانێکی تۆکمەی گرێدراو.

***پیاوێك هاتە خزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ)و وتی:دراوسێیەکمان هەیە ئازارم دەدات، پێغەمبەری خواش(ﷺ) فەرمووی:شتو مەکی ماڵەکەت بەرە دەرەوەو لەسەرە ڕێ دای بنێ ئنجا هەرکەسێك بەلای کابرا تێپەڕ دەبوو دەیوت: چییتە؟ دەیوت: دراوسێیەکمان هەیەو سزامان دەدات، کابراش دەیگوت: دەك بەنەفرەت بێت، خوایە دوای بخەیت. ئنجا کابرای دراوسێی پەرێشان بوو بەو حاڵەو وتی: بگەڕێرەوە ماڵەکەت مەرج بێت جارێکی‌تر سزات نەدەم). [(طبراني)و (البزار)].**

-﴿مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضاً حَسَناً﴾ وتیان: ئەی(محمد)، خواکەت هەژارو نەدارە، بۆیە داوا لەبەندەکانی دەکات، خوای گەورەش ئایەتی:﴿لَقَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ فَقِيرٌ﴾ ی دابەزاند.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٨٦):﴿وَلَتَسْمَعُنَّ﴾ئایەتەکە:

- لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە دەڵێت: ئەم ئایەتە سەبارەت بەوە دابەزی کەلەنێوان(ابوبکر)و (فنحاص)دا ڕووی‌دا؛ کاتێ(فنحاص) وتی: خوا هەژارو نەدارەو ئێمەش دەوڵەمەندین.

لە(عبدالرحمن)ی کوڕی (کعب)ی کوڕی(مالك)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: ئەم ئایەتە سەبارەت بە(کعب)ی کوڕی (اشرف) هاتە خوارەوە کاتێ هەجووی پێغەمبەرو هاوەڵانی دەکرد بەشیعر.

-(بخاری)و (مسلم) و فەرموودەگێڕەوەکانی دی دەگێڕنەوە، لەڕێگەی (حمید)ی کوڕی (عبدالرحمن)ەوە، دەڵێت: (مروان) بە دەرگاوانەکەی وت: (رافع) بچۆ بۆلای (ابن عباس)و پێی بڵێ: ئەگەر بێتو هەریەك لەئێمە دڵخۆش بێت بەوەی پێی بەخشراوەو حەز بکات سوپاس‌و باس بکرێ بەچەشنێ شایستەی نەبێت، ئەوا هەموومان سزا دەدرێین، بۆیە(ابن عباس) لەوەڵامدا وتی: چیتانە بەسەر ئەوەوە، ئەم ئایەتە سەبارەت بە(کتێب دارانی) پێشوو دابەزیووە، پێغەمبەری خوا(ﷺ) پرسیاری لێکردن سەبارەت بەمەسەلەیەك‌و ئەوانیش شاردیانەوەو بەپێچەوانەوە وەڵامیان دایەوە، ئنجا چوونە دەرەوەو وایان نواند گوایە وەڵامی-

فَبِمَا نَقْضِهِم مِّيثَٰقَهُمْ وَكُفْرِهِم بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ وَقَتْلِهِمُ ٱلْأَنۢبِيَآءَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَقَوْلِهِمْ قُلُوبُنَا غُلْفٌۢ ۚ بَلْ طَبَعَ ٱللَّهُ عَلَيْهَا بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٥٥﴾ وَبِكُفْرِهِمْ وَقَوْلِهِمْ عَلَىٰ مَرْيَمَ بُهْتَٰنًا عَظِيمًا ﴿١٥٦﴾ وَقَوْلِهِمْ إِنَّا قَتَلْنَا ٱلْمَسِيحَ عِيسَى ٱبْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ ٱللَّهِ وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلَٰكِن شُبِّهَ لَهُمْ ۚ وَإِنَّ ٱلَّذِينَ ٱخْتَلَفُوا۟ فِيهِ لَفِى شَكٍّ مِّنْهُ ۚ مَا لَهُم بِهِۦ مِنْ عِلْمٍ إِلَّا ٱتِّبَاعَ ٱلظَّنِّ ۚ وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًۢا ﴿١٥٧﴾ بَل رَّفَعَهُ ٱللَّهُ إِلَيْهِ ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٥٨﴾ وَإِن مِّنْ أَهْلِ ٱلْكِتَٰبِ إِلَّا لَيُؤْمِنَنَّ بِهِۦ قَبْلَ مَوْتِهِۦ ۖ وَيَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ يَكُونُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا ﴿١٥٩﴾ فَبِظُلْمٍ مِّنَ ٱلَّذِينَ هَادُوا۟ حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ طَيِّبَٰتٍ أُحِلَّتْ لَهُمْ وَبِصَدِّهِمْ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ كَثِيرًا ﴿١٦٠﴾ وَأَخْذِهِمُ ٱلرِّبَوٰا۟ وَقَدْ نُهُوا۟ عَنْهُ وَأَكْلِهِمْ أَمْوَٰلَ ٱلنَّاسِ بِٱلْبَٰطِلِ ۚ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَٰفِرِينَ مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٦١﴾ لَّٰكِنِ ٱلرَّٰسِخُونَ فِى ٱلْعِلْمِ مِنْهُمْ وَٱلْمُؤْمِنُونَ يُؤْمِنُونَ بِمَآ أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَآ أُنزِلَ مِن قَبْلِكَ ۚ وَٱلْمُقِيمِينَ ٱلصَّلَوٰةَ ۚ وَٱلْمُؤْتُونَ ٱلزَّكَوٰةَ وَٱلْمُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ أُو۟لَٰٓئِكَ سَنُؤْتِيهِمْ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٦٢﴾

[١٥٥] ﴿قلوبنا غلف﴾: دڵەکانمان پەردەی بەسەردا هاتووەو لێت تێناگەین. ﴿طَبَع الله عليها﴾: خوای گەورە مۆری لێداوە. [١٥٦] ﴿بهتانا﴾: هەڵبەستن و پروپاگەندەو درۆ. [١٥٧] ﴿وما صلبوه﴾: لەخاچیان نەدا. ﴿شُبه لهم﴾: شێوەی عیسا خرابووە سەر شێوەی پیاوە کوژراوەکە. [١٦٠] ﴿بصَدِهم﴾: رێگرتنیان. [١٦٢] ﴿الراسخون﴾: ئەوانەی خاوەن زانستن و شارەزاییەکی تەواویان هەیە.

- راستیان داوەتەوەو بەم بۆنەیەشەوە منەتیان کردو، لەناخیشەوە دڵخۆش بوون بەو زانیارییەی شاردبوویانەوە، هەروەها (بخاری)و (مسلم) لە(ابی سعید)ی (الخدری)ەوە دەگێرنەوە، دەڵێت: هەندێك لەدوو رووەکان هەرکات پێغەمبەری خوا(ﷺ) بچوایە بۆ غەزاو ئەوان لەشاری (مەدینە)بمانایەتەوە دڵخۆش دەبوون بەجێنشین بوونی خۆیان، هەرکاتیش پێغەمبەر(ﷺ)بگەڕایەتەوە بەهانەیان بۆ دەهێنایەوەو سوێندیان دەخوارد بۆی‌و حەزیشیان دەکرد ستایش بکرێن بەرەفتارێك کەئەنجامیان نەدابوو، ئەم ئایەتەش ﴿لا تَحسَبَنَّ الَّذِينَ يَفرَحُونَ بِمَا أَتَوا﴾سەبارەت بەوان هاتە خوارەوە. (عبدالرزاق) لە(تەفسیرە)کەیدا لە(زید)ی کوڕی (اسلم)ەوە دەگێڕێتەوە؛ کەوا(رافع)ی کوڕی (خدیج)و (زید)ی کوڕی (ثابت) لەلای (مروان) دانیشتبوون، (مروان) وتی: (رافع) دەزانێت ئایەتی:﴿لا تَحسَبَنَّ الَّذِينَ يَفرَحُونَ بِمَا أَتَوا﴾ سەبارەت بەچی نازڵبووە؟ (رافع) وتی:سەبارەت بە هەندێك بەدوو ڕووەکان دابەزیوە؟ ئەوانەی لەکاتێکدا پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەچوو بۆ غەزا بەهانەیان دەهێنایەوەو دەیان گوت: بۆیە دواکەوتین‌و ئامادەنەبووین سەر قاڵ بووین‌و دەستمان گیرابوو، خوازیاری ئەوەبووین ئامادەبین لەگەڵتاندا، خوای گەورەش ئەم ئایەتەی سەبارەت بەوان دابەزاند.

(مروان)یش نکووڵی دەکرد لەوەو، (رافع) بێتاقەت بوو لەوەو بە(زید)ی کوری (ثابت)ی وت: سوێندت دەدەم بەخوا ئاگاداری ئەوەی من دەیڵێم ؟ فەرمووی: بەڵێ. (ابن حجر)یش دەڵێت: خاڵی هاوبەشی نێوان ئەم قسەیەو ئەوەی (ابن عباس)ئەوەیە بڵێین:دەگونجێت سەبارەت بەهەردوو ڕووداوەکە نازڵبووبێت، هەروەها دەڵێت: (فراء)دەڵێت:ئەم ئایەتە سەبارەت بەو قسەیەی جوولەکە نازڵبوو کەدەڵێت: ئێمە خاوەن پەیامی یەکەم‌و نوێژو گوێڕایەڵین، -

﴿إِنَّآ أَوۡحَيۡنَآ إِلَيۡكَ كَمَآ أَوۡحَيۡنَآ إِلَىٰ نُوحٖ وَٱلنَّبِيِّـۧنَ مِنۢ بَعۡدِهِۦۚ وَأَوۡحَيۡنَآ إِلَىٰٓ إِبۡرَٰهِيمَ وَإِسۡمَٰعِيلَ وَإِسۡحَٰقَ وَيَعۡقُوبَ وَٱلۡأَسۡبَاطِ وَعِيسَىٰ وَأَيُّوبَ وَيُونُسَ وَهَٰرُونَ وَسُلَيۡمَٰنَۚ وَءَاتَيۡنَا دَاوُۥدَ زَبُورٗا ﴿١٦٣﴾ وَرُسُلٗا قَدۡ قَصَصۡنَٰهُمۡ عَلَيۡكَ مِن قَبۡلُ وَرُسُلٗا لَّمۡ نَقۡصُصۡهُمۡ عَلَيۡكَۚ وَكَلَّمَ ٱللَّهُ مُوسَىٰ تَكۡلِيمٗا ﴿١٦٤﴾ رُّسُلٗا مُّبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى ٱللَّهِ حُجَّةُۢ بَعۡدَ ٱلرُّسُلِۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمٗا ﴿١٦٥﴾ لَّٰكِنِ ٱللَّهُ يَشۡهَدُ بِمَآ أَنزَلَ إِلَيۡكَۖ أَنزَلَهُۥ بِعِلۡمِهِۦۖ وَٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ يَشۡهَدُونَۚ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ شَهِيدًا ﴿١٦٦﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ وَصَدُّواْ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ قَدۡ ضَلُّواْ ضَلَٰلَۢا بَعِيدًا ﴿١٦٧﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ وَظَلَمُواْ لَمۡ يَكُنِ ٱللَّهُ لِيَغۡفِرَ لَهُمۡ وَلَا لِيَهۡدِيَهُمۡ طَرِيقًا ﴿١٦٨﴾ إِلَّا طَرِيقَ جَهَنَّمَ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدٗاۚ وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ يَسِيرٗا ﴿١٦٩﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ قَدۡ جَآءَكُمُ ٱلرَّسُولُ بِٱلۡحَقِّ مِن رَّبِّكُمۡ فَـَٔامِنُواْ خَيۡرٗا لَّكُمۡۚ وَإِن تَكۡفُرُواْ فَإِنَّ لِلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمٗا ﴿١٧٠﴾

[١٦٣]﴿زبـورا﴾:ئەوكتێبەی بۆ (داود) نێردراوەو، پەندو ئامۆژگاری تیایە.

[١٦٩]﴿يسيرا﴾:ئاسان.

-وێڕای ئەوەش دان ئانێن بە (محمد)دا.

هۆی دابەزینی ئایەتی: (١٩٠):﴿إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ ئایەتەکە:

ـ لە (ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: قوڕەیش هاتن بۆ لای جوولەکەکانو وتیان: (موسى) چ بەڵگەیەکی بۆ هێناوین؟ وتیان: بەڵگەی گۆچانو دەستی نووریـن. ئنجا هاتن بۆلای مەسیحیەکانو وتیان: (عیسى) چۆن بوو؟ وتیان: کەرو کاسو کەری چاك دەکردەوەو، مردوشی زیندوو دەکردەوە، پاشان هاتن بۆ لای پێغەمبەری خوا(ﷺ)و وتیان: داوا لەخواکەت بکە بەڵکو(صفا) مان بۆ بکات بەئاڵتوون، پێغەمبەریش دوعای کرد لە بارەگای خوا، ئنجا ئایەتی:﴿إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِأُولِي الْأَلْبَابِ﴾ ی دابەزاندو هەتا بیر لەدروست کردنی ئاسمانو زەویو جیاوازی شەوو رۆژ بکەنەوە.

هۆی دابەزینی ئایەتی: (١٩٥): ﴿فَاسْتَجَابَ لَهُمْ﴾ ئایەتەکە:

ـ لە(ابن سلمة)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت:عەرزی پێغەمبەری خوام کرد؛ کەوا پەروەردگار سەبارەت بەکۆچ کردنی ئافرەتان هیچی نەگوتووە، خوای گەورەش ئایەتی:﴿فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ أَنِّي لَا أُضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِنْكُمْ مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَى﴾ دابەزاند.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٩٩): ﴿وَإِنَّ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ﴾ ئایەتەکە:

ـ(نسائي)لە (انس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: کاتێك (نجاشی) وەفاتی کرد، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: نوێژ لەسەری بکەن، یارانیش وتیان: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) نوێژ لەسەر بەندەیەکی حەبەشی بکەین؟ خوای‌گەورەش ئایەتی:﴿وَإِنَّ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَمَنْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ﴾ی دابەزاند. لە(مستدرك)ی (حاکم)دا دەگێڕنەوە لە(عبدالله)ی کوڕی (زبیر)ەوە ، دەڵێت: ئایەتی: ﴿وَإِنَّ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَمَنْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ﴾ سەبارەت بە(نجاشی) دابەزی.

سوورەتی(نساء)

هۆی دابەزینی ئایەتی (٤):﴿وَآتُوا النِّسَاءَ صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةً﴾ئایەتەکە:

ـ (ابن ابی حاتم) لە (ابی صالح)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: پیاو ئەگەر کچی خۆی بدایە بەشوو ئەوا مارەیی‌یەکەی وەردەگرت بۆ خۆی، خوای گەورەش رێگری کرد لەو رەفتارەو ئایەتی:﴿وَآتُوا النِّسَاءَ صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةً﴾ی دابەزاند.

يَٰٓأَهۡلَ ٱلۡكِتَٰبِ لَا تَغۡلُواْ فِي دِينِكُمۡ وَلَا تَقُولُواْ عَلَى ٱللَّهِ إِلَّا ٱلۡحَقَّۚ إِنَّمَا ٱلۡمَسِيحُ عِيسَى ٱبۡنُ مَرۡيَمَ رَسُولُ ٱللَّهِ وَكَلِمَتُهُۥٓ أَلۡقَىٰهَآ إِلَىٰ مَرۡيَمَ وَرُوحٞ مِّنۡهُۖ فَـَٔامِنُواْ بِٱللَّهِ وَرُسُلِهِۦۖ وَلَا تَقُولُواْ ثَلَٰثَةٌۚ ٱنتَهُواْ خَيۡرٗا لَّكُمۡۚ إِنَّمَا ٱللَّهُ إِلَٰهٞ وَٰحِدٞۖ سُبۡحَٰنَهُۥٓ أَن يَكُونَ لَهُۥ وَلَدٞۘ لَّهُۥ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلۡأَرۡضِۗ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ وَكِيلٗا ﴿١٧١﴾ لَّن يَسۡتَنكِفَ ٱلۡمَسِيحُ أَن يَكُونَ عَبۡدٗا لِّلَّهِ وَلَا ٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ ٱلۡمُقَرَّبُونَۚ وَمَن يَسۡتَنكِفۡ عَنۡ عِبَادَتِهِۦ وَيَسۡتَكۡبِرۡ فَسَيَحۡشُرُهُمۡ إِلَيۡهِ جَمِيعٗا ﴿١٧٢﴾ فَأَمَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ فَيُوَفِّيهِمۡ أُجُورَهُمۡ وَيَزِيدُهُم مِّن فَضۡلِهِۦۖ وَأَمَّا ٱلَّذِينَ ٱسۡتَنكَفُواْ وَٱسۡتَكۡبَرُواْ فَيُعَذِّبُهُمۡ عَذَابًا أَلِيمٗا وَلَا يَجِدُونَ لَهُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ وَلِيّٗا وَلَا نَصِيرٗا ﴿١٧٣﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ قَدۡ جَآءَكُم بُرۡهَٰنٞ مِّن رَّبِّكُمۡ وَأَنزَلۡنَآ إِلَيۡكُمۡ نُورٗا مُّبِينٗا ﴿١٧٤﴾ فَأَمَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ بِٱللَّهِ وَٱعۡتَصَمُواْ بِهِۦ فَسَيُدۡخِلُهُمۡ فِي رَحۡمَةٖ مِّنۡهُ وَفَضۡلٖ وَيَهۡدِيهِمۡ إِلَيۡهِ صِرَٰطٗا مُّسۡتَقِيمٗا ﴿١٧٥﴾

[١٧١]﴿لاتغلوا﴾:زیادە ڕەوی مەکەن. ﴿کلمتە﴾:وشەی خواوەند. ﴿القاها الی مریم﴾:بەسەر مەریەمدا خوێندیەوە. ﴿وروحٌ منهُ﴾:خاوەن ڕۆح بەفەرمانی خوای گەورە. ﴿ ثلاثة ﴾:سێ خوا کە: (الله و مەسیح و مریەم)؛(پەنا بەخوا).

[١٧٢]﴿لنْ یستنکفَ﴾:خۆی بەزل نازانێت. ﴿المقربون﴾:فریشتە تایبەتەکان وەك:جوبرەئیل و میکائیل.

[١٧٤]﴿برهان﴾:بەڵگە (مەبەست پێغەمبەری خوا (محمد)ە(ﷺ). ﴿نوراً مبیناً﴾:مەبەست پیێی قورئانی مەزنە. ﴿اعتصموا﴾:دەستی پێوە بگرن.

***پێغەمبەری خوا(ﷺ)دەفەرموێت: ((ئەوەندە بەرزم مەکەنەوەو بەشان و باڵمدا هەڵمەدەن هەروەك مەسیحیەکان بەرامبەر (عیسی)ی کوڕی(مەریەم) کردیان، بەڵکو من بەندەی خوام، بۆیە ئێوەش بڵێن: بەندەو پێغەمبەری خوا)).[(اخرجه البخاري)].**

هۆی دابەزینی ئایەتی(٧): ﴿لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ﴾ ئایەتەکە:

- لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: خەڵکی لەنەفامی‌دا میراتیان بەکچان و منداڵی بچووکی نێرینە نەدەدا هەتا پێ‌دەگەیشتن، پیاوێك لەپشتیوانەکان مرد بەناوی(اوس)ی کوڕی (ثابت)و دوو کچ و کوڕێکی بچووکی بەجێ‌هێشت، بۆیە دوو ئامۆزای پیاوەکە(خالد)و (عرفطة) هاتن و میراتیەکەیان برد، ژنەکەی(ثابت)یش هات بۆ خزمەتی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئەو مەسەلەیەی عەرزی پێغەمبەری خوا کرد، ئەویش فەرمووی: نازانم چی بڵێم. ئەوەبوو ئایەتی:﴿لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ﴾ دابەزی.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١١): ﴿يُوصِيكُمُ اللَّهُ﴾ ئایەتەکە:

- هەر شەش پێشەوا فەرموودە گێڕەوەکە لە(جابر)ی کوڕی (عبدالله)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: نەخۆش بووم پێغەمبەری خوا(ﷺ) لەگەڵ (ابوبکر)دا(ﷺ) هاتن بۆلام بەپێ لەهەوارگەی (بنی سلمة)، پێغەمبەری خوا(ﷺ) حاڵی بەدیکردم و زۆر پەرێشان بووم؛ عەقڵم باری کردبوو، بۆیە داوای ئاوی‌کردو، دەست نوێژێکی گرت، ئنجا ئاوەکەی پرژاند بەدەموچاومداو، بەهۆش خۆم هاتمەوەو وتم: چ فەرمانێکم پێ‌دەکەیت سەبارەت بەماڵەکەم؟ ئنجا ئایەتی:﴿يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي-

يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ ٱللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِى ٱلْكَلَٰلَةِ ۚ إِنِ ٱمْرُؤٌا هَلَكَ لَيْسَ لَهُۥ وَلَدٌ وَلَهُۥٓ أُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ ۚ وَهُوَ يَرِثُهَآ إِن لَّمْ يَكُن لَّهَا وَلَدٌ ۚ فَإِن كَانَتَا ٱثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا ٱلثُّلُثَانِ مِمَّا تَرَكَ ۚ وَإِن كَانُوٓا۟ إِخْوَةً رِّجَالًا وَنِسَآءً فَلِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ ٱلْأُنثَيَيْنِ ۗ يُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمْ أَن تَضِلُّوا۟ ۗ وَٱللَّهُ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌۢ ﴿١٧٦﴾

سُورَةُ المَائِدَة

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ أَوْفُوا۟ بِٱلْعُقُودِ ۚ أُحِلَّتْ لَكُم بَهِيمَةُ ٱلْأَنْعَٰمِ إِلَّا مَا يُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ غَيْرَ مُحِلِّى ٱلصَّيْدِ وَأَنتُمْ حُرُمٌ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ ﴿١﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تُحِلُّوا۟ شَعَٰٓئِرَ ٱللَّهِ وَلَا ٱلشَّهْرَ ٱلْحَرَامَ وَلَا ٱلْهَدْىَ وَلَا ٱلْقَلَٰٓئِدَ وَلَآ ءَآمِّينَ ٱلْبَيْتَ ٱلْحَرَامَ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِّن رَّبِّهِمْ وَرِضْوَٰنًا ۚ وَإِذَا حَلَلْتُمْ فَٱصْطَادُوا۟ ۚ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَـَٔانُ قَوْمٍ أَن صَدُّوكُمْ عَنِ ٱلْمَسْجِدِ ٱلْحَرَامِ أَن تَعْتَدُوا۟ ۘ وَتَعَاوَنُوا۟ عَلَى ٱلْبِرِّ وَٱلتَّقْوَىٰ ۖ وَلَا تَعَاوَنُوا۟ عَلَى ٱلْإِثْمِ وَٱلْعُدْوَٰنِ ۚ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ ۖ إِنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلْعِقَابِ ﴿٢﴾

[١٧٦]﴿الكلالة﴾: بیٚکەس. ﴿هلك﴾: مرد.

سوورەتی ﴿ المائدة ﴾

[١]﴿اوفوا﴾: جێ بەجێ بکەن بەجوانیو بیٚکەمو کورِی. ﴿العقود﴾: پەیمانی چەسپاوو جێگیر. ﴿بهیمة﴾: ئاژەڵ. ﴿الأنعام﴾: وشترو مانگاو مەرو بزن. ﴿وانتم حُرُم﴾: لەکاتی ئیحرام بەستنتاندا بۆ حەج یا عەمرە. [٢]﴿شعائر الله﴾: دروشمەکانی خواوەند. ﴿الشهرُ الحرام﴾: مانگە جەنگ تێداحەرامەکان؛ (مانگەکانی زولقەعیدەو زولحیجەو موحەرەمو رەجەب). ﴿الهدي﴾: ئەوەی رەوانەی کەعبە دەکرێت بۆ ئەوەی لەوێ سەر ببرێت بۆ خوا. ﴿القلائد﴾: شتێکیان هەڵدەواسی بەگەردنی ئاژەڵەکەوە تابناسرێتەوە(ملوانکە). ﴿امین البیت﴾: چوونە ماڵی خوا بۆ حەج. ﴿لایجرمکم﴾: واتان لێنەکاتو ناچارتان نەکات. ﴿شنأنُ قوم﴾: رقو قینی تیرەیەك.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((خوای گەورە دەفەرموێت: سێ تاقم لەرِۆژی قیامەتدا من دژیانم : پیاوێك بەڵێنی پێدابەو دواتر ناپاکی کردبێتو بەڵێنەکەی نەبردبێتە سەرو، پیاوێك کەسێکی ئازاد بکا بەبەندەو بیفرۆشێتو پارەکەی بخوات، پیاوێکیش کەسێك بەکرێ بگرێو ئیشو کارەکانی پێ بکاتو دوایی ماڵی خۆی نەداتێ)). [(رواه البخاري)].

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((هیچ کەس سەبارەت بەهاوەڵانم هیچم پێ نەڵێن، من حەزدەکەم کاتێ هاتمە دەرەوە بۆلاتان بەسینەیەکی پاکەوە بێم)). [(ابوداود)و (ترمذي) گێراویانەتەوە].

-أولادکم لِلذَّکَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنْثَیَیْنِ﴾ دابەزی. (احمد)و (ابوداود)و (ترمذي)و (حاکم) لە(جابر)ەوە دەگێرِنەوە، دەڵێت: ژنەکەی (سعد)ی کورِی (ربیع) هات بۆ خزمەت پێغەمبەر(ﷺ)و وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئەم دوو ئافرەتە کچی(سعد)ی کورِی (ربیع)ن، باوکیان شەهیدکرا لە(احد)دا لەگەڵ تۆدا، مامیان ماڵەکەی بردوون، هیچی بۆجێ نەهێشتوون، مارەش ناکرێن گەر ماڵیان نەبێت، پێغەمبەریش(ﷺ) فەرمووی: پەروەردگار فەرمان دەدات سەبارەت بەو -

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنزِيرِ وَمَا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيحَةُ وَمَا أَكَلَ السَّبُعُ إِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ وَأَن تَسْتَقْسِمُوا بِالْأَزْلَامِ ذَٰلِكُمْ فِسْقٌ الْيَوْمَ يَئِسَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِن دِينِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا فَمَنِ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِّإِثْمٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٣﴾ يَسْأَلُونَكَ مَاذَا أُحِلَّ لَهُمْ قُلْ أُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ وَمَا عَلَّمْتُم مِّنَ الْجَوَارِحِ مُكَلِّبِينَ تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمُ اللَّهُ فَكُلُوا مِمَّا أَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ وَاذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٤﴾ الْيَوْمَ أُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَّكُمْ وَطَعَامُكُمْ حِلٌّ لَّهُمْ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِن قَبْلِكُمْ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ وَلَا مُتَّخِذِي أَخْدَانٍ وَمَن يَكْفُرْ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٥﴾

[٣] ﴿وما أهل لغير الله به﴾: ئەوەی لەکاتی سەربڕینیدا ناوی غەیری خوای لێهێنرابێت. ﴿المنخنقة﴾: مردارەوە بوو بەهۆی خنکاندنەوە. ﴿الموقوذة﴾: مردارەوەبوو بەلێدان. ﴿المتردية﴾: مردارەوە بوو بەکەوتنە خوار لەبەرزیەوە. ﴿النطيحة﴾: مردارەوە بوو بەشۆق لێدان. ﴿ما اكل السبع﴾: ئاژەڵی دڕندە بریندار کردبێت و پاشان مردار بوبێتەوە. ﴿ما ذكيتم﴾: ئەوانەی سەرتان بڕی لەم ئاژەڵانە پێش ئەوەی مردار ببنەوە. ﴿النصب﴾: بت یاخود بەرد کەنەفامەکان دایان دەناو لەبەردەمیا ئاژەڵیان سەردەبڕی. ﴿تستقسموا﴾: داوای زانینی بەشی خۆتان بکەن. ﴿الازلام﴾: شتێکە وەك یانسیب و زار. ﴿فسق﴾: دەرچوون لەگوێ ڕایەڵی خوای گەورە. ﴿اضطر﴾: ناچاری وای لێبکات لێی بخوات. ﴿مخمصة﴾: برسێتیەکی زۆر. ﴿غير متجانف لاثم﴾: لانەدان بەرەو گوناهکردن. [٤] ﴿الطيبات﴾: ئەوەی شەرع ڕێی داوە بەخواردنی. ﴿الجوارح﴾: سەگ و پڵنگ و پەلەوەری ڕاو. ﴿مكلبين﴾: فێری ڕاوکردن کرابن. [٥] ﴿المحصنات﴾: داوێن پاکەکان. ﴿اجورهن﴾: مارەیی یەکانیان. ﴿محصنين﴾: خۆپاراستن بەهۆی هاوسەر گرتنەوە لەزینا. ﴿غير مسافحين﴾: ئاشکرا نەکردنی زینا. ﴿متخذي اخدان﴾: گرتنی دۆست بۆئەوەی زینای لەگەڵدا بکرێت بەنهێنی. ﴿يكفر بالايمان﴾: نکوولی لەشەرعی ئیسلام دەکات و بێباوەڕبێ پێی. ﴿حبط عمله﴾: پاداشتی کردەوەکانی لەکیس دەچێت.

- مەسەلەیە ئەو ئایەتانەی (میرات) دابەزی. (ابن حجر) دەڵێت: ئەوانەی ئەم باسەیان هێناوە پابەندبوون بەم ڕووداوەوە دەڵێن: ئەم ئایەتە سەبارەت بەچیرۆکی کچەکانی (سعد) نازڵبووە نەوەك سەبارەت بەچیرۆکی (جابر) بەتایبەت (جابر) لەوکاتەدا کوڕی نەبووە.
(ابن حجر)یش لەوەلامدا دەڵێت: سەبارەت بەهەردووکیان دابەزیووە. هەروەها -

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا قُمۡتُمۡ إِلَى ٱلصَّلَوٰةِ فَٱغۡسِلُواْ وُجُوهَكُمۡ وَأَيۡدِيَكُمۡ إِلَى ٱلۡمَرَافِقِ وَٱمۡسَحُواْ بِرُءُوسِكُمۡ وَأَرۡجُلَكُمۡ إِلَى ٱلۡكَعۡبَيۡنِۚ وَإِن كُنتُمۡ جُنُبٗا فَٱطَّهَّرُواْۚ وَإِن كُنتُم مَّرۡضَىٰٓ أَوۡ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوۡ جَآءَ أَحَدٞ مِّنكُم مِّنَ ٱلۡغَآئِطِ أَوۡ لَٰمَسۡتُمُ ٱلنِّسَآءَ فَلَمۡ تَجِدُواْ مَآءٗ فَتَيَمَّمُواْ صَعِيدٗا طَيِّبٗا فَٱمۡسَحُواْ بِوُجُوهِكُمۡ وَأَيۡدِيكُم مِّنۡهُۚ مَا يُرِيدُ ٱللَّهُ لِيَجۡعَلَ عَلَيۡكُم مِّنۡ حَرَجٖ وَلَٰكِن يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمۡ وَلِيُتِمَّ نِعۡمَتَهُۥ عَلَيۡكُمۡ لَعَلَّكُمۡ تَشۡكُرُونَ ﴿٦﴾ وَٱذۡكُرُواْ نِعۡمَةَ ٱللَّهِ عَلَيۡكُمۡ وَمِيثَٰقَهُ ٱلَّذِي وَاثَقَكُم بِهِۦٓ إِذۡ قُلۡتُمۡ سَمِعۡنَا وَأَطَعۡنَاۖ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمُۢ بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ ﴿٧﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ كُونُواْ قَوَّٰمِينَ لِلَّهِ شُهَدَآءَ بِٱلۡقِسۡطِۖ وَلَا يَجۡرِمَنَّكُمۡ شَنَـَٔانُ قَوۡمٍ عَلَىٰٓ أَلَّا تَعۡدِلُواْۚ ٱعۡدِلُواْ هُوَ أَقۡرَبُ لِلتَّقۡوَىٰۖ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَۚ إِنَّ ٱللَّهَ خَبِيرُۢ بِمَا تَعۡمَلُونَ ﴿٨﴾ وَعَدَ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ لَهُم مَّغۡفِرَةٞ وَأَجۡرٌ عَظِيمٞ ﴿٩﴾

[٦]﴿إذا قمتم﴾:ئەگەر ویستان هەڵبسن بۆ نوێژ کردن.﴿الغائط﴾:شوێنی دەست بەئاو گەیاندن.﴿لامستم النساء﴾:دروست بوون لەگەڵیان یان دەستان بەر پێستیان کەوت.﴿فتیمموا﴾:تەیەموم بکەن.﴿صعیدا طیبا﴾:خۆڵێکی پاك تەپو تۆزی لێهەستێت.﴿حرج﴾:ناڕەحەتی. [٧]﴿میثاقه﴾:پەیمانەکەی. [٨]﴿قوامین لله﴾:هەستانی بەردەوام بۆ بەجێ گەیاندنی مافەکانی خوای گەورە.﴿شهداء بالقسط﴾:گەواهی دان بەڕاستیو دادپەروەری لەبەرخوای گەورە.﴿لایجرمنکم﴾:واتان لێنەکات.﴿شنان قوم﴾:رقو قینتان لەتیرەیەك.

* پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((کاتێك بەندەی موسڵمان یان باوەڕدار دەستنوێژ بگرێت ئەوا کاتێ گەیشتە دەموچاویو هەموو گوناهەکانی چاوو ڕووی دەشۆرێتەوە، کاتێکیش دەستی شت ئەوا گوناهەکانی بەدەستی کردوویەتی هەڵدەوەرێتو دەسڕێتەوە لەگەڵ دواهەمین تنۆکی ئاودا تا بەپاكو بێگەردی دەمێنێتەوە، هەرکاتیش قاچی شۆرد ئەوا گوناهەکانی کەبەقاچ کردوویەتی لەگەڵ دواهەمین تنۆکی ئاودا هەڵدەوەرێتو بەپاكو پوختی دەردەچێت)). [(رواه مسلم)].

* پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((هەرکەسێك پشتگیری ستەمکارێك بکات لەستەمەکەیدا ئەوا خواو پێغەمبەرەکەی لێی بێ بەرین)). [(رواه حاکم)].

- دەگونجێت هەردووکیانی لەخۆگرتبێت، سەرەتا سەبارەت بەچیرۆکی دووکچەکە دابەزیبێتو کۆتاییەکەشی کە دەڵێن: ﴿وَإِنْ كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلَالَةً﴾ سەبارەت بەچیرۆکی (جابر)و ، مەبەستی(جابر)یش بەئایەتی ﴿يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ﴾ کەباسی(باوکێك دەکات نەوەی نەبێت)و پەیوەست بێت بەم ئایەتەوە. هۆی سێیەمیش ئەوەیە:(ابن جریر) لە ڕێگەی (سدی)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: خەڵکی لەسەردەمی نەفامی ئافرەتانو کەسانی لاوازو غولامەکانیان لەمیرات بێبەش کردبوو، میراتگرانی پیاو دەبوو کوڕو بەهێزبوونایەو توانای کوشتاریان هەبووایە؛ ئەوجا میراتیان وەردەگرت،(عبدالرحمن)ی برای (حسان)ی شاعیر مردو ژنێکی بەجێهێشت بەناوی (ام کمه)لەگەڵ پێنج کچ دا، میراتگران هاتن بۆئەوەی میراتی بەرن،(ام کمه)-

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿١٠﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ هَمَّ قَوْمٌ أَنْ يَبْسُطُوا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ فَكَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ ۖ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۚ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾ ۞ وَلَقَدْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ اثْنَيْ عَشَرَ نَقِيبًا ۖ وَقَالَ اللَّهُ إِنِّي مَعَكُمْ ۖ لَئِنْ أَقَمْتُمُ الصَّلَاةَ وَآتَيْتُمُ الزَّكَاةَ وَآمَنْتُمْ بِرُسُلِي وَعَزَّرْتُمُوهُمْ وَأَقْرَضْتُمُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا لَأُكَفِّرَنَّ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَلَأُدْخِلَنَّكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ۚ فَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَٰلِكَ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ ﴿١٢﴾ فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ لَعَنَّاهُمْ وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسِيَةً ۖ يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ ۙ وَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ ۚ وَلَا تَزَالُ تَطَّلِعُ عَلَىٰ خَائِنَةٍ مِنْهُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ ۖ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاصْفَحْ ۚ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٣﴾

[١١]﴿همّ﴾: ویستی. ﴿یبسطوا الیکم ایدیهم﴾: دەستدرێژی بکەنە سەرتان بۆ کوشتن. [١٢]﴿نقیبا﴾: گەورەی هۆزو دەم راستیان. ﴿عزرتموهم﴾: سەرتان خستن و بەهێزتان کردن. ﴿أقرضتم الله﴾: بەخشینتان لەڕێگاکانی خێردا. ﴿سواء السبیل﴾: رێگەی سەرفرازیو رزگاری. [١٣]﴿فبما نقضهم﴾: بەهۆی شکاندنی. ﴿قاسیة﴾: توندو رەقە. ﴿یحرفون﴾: دەیگۆڕن و بەشێوەیەکی تارێك لێکی دەدەنەوە. ﴿نسوا حظا﴾: بەشێکی زۆریان پشت گوێ خست. ﴿خائنة﴾: خیانەتی و ناپاکی.

- سکالاو نارەزایی دەربڕی لەلای پێغەمبەر(ﷺ)، ئنجا ئایەتی: ﴿فَإِنْ كُنَّ نِسَاءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَ﴾، هەروەها سەبارەت بە(ام کحه) فەرمووی: ﴿وَلَهُنَّ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْتُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَكُمْ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمُنُ﴾. لەمیانەی چیرۆکی (سعید)ی کوڕی (ربیع) رووبەکی دیکەی ئەو باسە دەردەکەوێت، قازی (اسماعیل) لە(احکام القرآن)دا دەڵێت: (عمره)ی کچی (حزم) خێزانی (سعد)ی کوڕی (ربیع) بوو، پاشان (سعد) لەجەنگی (احد)دا کوژراو، کچێکی لەدوا بەجێما لەو ئافرەتە، ئەویش هات بۆ خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) داوای میراتی کچەکەی دەکرد، سەبارەت بەویش ئایەتی: ﴿وَيَسْتَفْتُونَكَ فِي النِّسَاءِ﴾ دابەزی.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٩): ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَرِثُوا النِّسَاءَ كَرْهًا﴾ئایەتەکە:

- (بخاری) و (ابوداود)و (نسائي) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: ئەگەر پیاوێك بمردایەو هاودەمو هاوەڵی هەبوایە ئەوان لەپێشتر دەبوون بەوەی ژنەکەی مارە بکەنەوە، ئەم ئایەتەش سەبارەت بەوە دابەزی. لە(ابی امامه)ی کوڕی (سهل)ی کوڕی (حنیف)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: کاتێك(ابو قیس)ی کوڕی(الاسلت) مرد کوڕەکەی ویستی ژنەکەی باوکی مارەبکاتەوە، لەسەردەمی نەفامیشدا ئەم رەوشە باوبوو لەنێوانیاندا، خوای گەورەش ئایەتی: ﴿لَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَرِثُوا النِّسَاءَ كَرْهًا﴾ ی دابەزاند.

- (ابن سعد) لە(محمد) ی کوڕی (کعب) ی (قرظي)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئەگەر پیاوێك بمردایە ئەوا کوڕەکەی لەپێشتر بوو بەوەی ژنەکەی مارەبکاتەوە (واتە ژنی باوکی) بەتایبەت گەر -

وَمِنَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصَارَىٰ أَخَذْنَا مِيثَاقَهُمْ فَنَسُوا حَظًّا مِّمَّا ذُكِّرُوا بِهِ فَأَغْرَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ ۚ وَسَوْفَ يُنَبِّئُهُمُ اللَّهُ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿١٤﴾ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ كَثِيرًا مِّمَّا كُنتُمْ تُخْفُونَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَعْفُو عَن كَثِيرٍ ۚ قَدْ جَاءَكُم مِّنَ اللَّهِ نُورٌ وَكِتَابٌ مُّبِينٌ ﴿١٥﴾ يَهْدِي بِهِ اللَّهُ مَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَهُ سُبُلَ السَّلَامِ وَيُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِهِ وَيَهْدِيهِمْ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿١٦﴾ لَّقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ ۚ قُلْ فَمَن يَمْلِكُ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا إِنْ أَرَادَ أَن يُهْلِكَ الْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ وَمَن فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ۗ وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۚ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ ۚ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٧﴾

[١٤]﴿فاغْرينـــــا﴾:بەرپامـــانكرد. ﴿العداوة﴾:رقەبەرايەتی.﴿البغضـــاء﴾: رق و كينە.﴿نـــور﴾:قورئانی پیرۆز. [١٦]﴿سُـــبُل الســـــلام﴾:رێگـەی سەرفرازیو رزگاری.[١٧]﴿يمْلـــكُ﴾: بـــەرگری لێدەكـــاتو دەیپـــارێزێت. ﴿يهْلكُ﴾:لەناوی بەرێتو بیفەوتێنێت.

- بیویستایە، كـاتێك (ابـو قیـس)ی كـوڕی (الاسلت) مرد(محصن) ی كوڕی مارە بڕینی ژنەكەی باوكی بەمیراتی بۆ مایەوە، بـەڵام (ابو قیس) هیچ ماڵو سامانێكی لـەدوا بەجێ نەما بۆژنەكەی، ئەویش هاتە خزمەت پێغەمبـەر(ﷺ) و حاڵەكـەی بۆ بـاس كـرد، ئەویش فەرمووی: بگەڕێرەوە، بەڵكو خوای گـەورە نیگایـەك لەسـەر ئـەو مەسـەلەیە بنێرێتە خوارەوە، ئنجا ئایەتی:﴿وَلَا تَنكِحُوا مَا نَكَحَ آبَاؤُكُم مِّنَ النِّسَاءِ﴾ و ﴿ لَا يَحِلُّ لَكُـــمْ أَن تَرِثُوا النِّسَـــاءَ كَرْهًـــا﴾دابەزی. هـەروەها لـە(زهـری)یـەوە دەگێڕنـەوە، دەڵێـت: ئـەم ئایەتە سەبارەت بەهەندێك لەپشتیوانەكان دابەزی، ئەگەر پیاوێكیان بمردایە، لەپێشترین كەس بۆ میراتگری ژنەكەی هاودەمو هاوەڵەكانی بوو، ئەویش ئەو ئافرەتەی پاوان دەكرد لەماڵەوە تا كۆچی دوایی دەكرد. (ابن جریـر) لـە(ابـن جریـج)ەوە دەگێڕێتـەوە، دەڵێت: گـوتم بـە(عطـاء) سەبارەت بە ﴿وَحَلَائِلُ أَبْنَائِكُمُ الَّذِينَ مِنْ أَصْلَابِكُمْ﴾ چی دەڵێیت؟ وتـی: ئێمە لـەنێو خۆماندا باسی ئەوەمان دەكرد، گوایە سـەبارەت بەپێغەمبـەر(ﷺ) دابـەزیووە، كـاتێك ژنەكـەی (زیـد)ی كـوڕی (حارثة)ی مارەبڕی، موشریكەكان ئەم قسەو باسەیان تاوتوێ دەكرد، ئەم ئایەتەش:﴿ وَحَلَائِـــلُ أَبْنَائِكُمُ الَّذِينَ مِنْ أَصْلَابِكُمْ﴾و ﴿مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ﴾.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٤): ﴿وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ ﴾ ئایەتەكە:

- (مسلم)و (ابوداود)و (ترمذي) و (نسائي) لە (ابی سعید الخدری)ەوە دەگێڕێتـەوە، دەڵێـت: دەستكەوتمان لەهۆزی (اوطاس) كاتێ جەنگاین چەند ئافرەتێك بوو كەمێرد داربوون، ئێمەش نەمانویسـت بچینـە لایـان چونكـە مێردیـان هـەبوو، سـەبارەت بـەو حاڵـەش پرسـیارمان كـرد لەپێغەمبەر(ﷺ) و ئەوەبوو ئایەتی: ﴿وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ﴾ دابەزی.(طبراني) لە (ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: رۆژی (حنین) دابەزی كاتێك موسوڵمانان فەتحی(حنین)-

وَقَالَتِ ٱلْيَهُودُ وَٱلنَّصَٰرَىٰ نَحْنُ أَبْنَٰٓؤُا۟ ٱللَّهِ وَأَحِبَّٰٓؤُهُۥ ۚ قُلْ فَلِمَ يُعَذِّبُكُم بِذُنُوبِكُم ۖ بَلْ أَنتُم بَشَرٌ مِّمَّنْ خَلَقَ ۚ يَغْفِرُ لِمَن يَشَآءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَآءُ ۚ وَلِلَّهِ مُلْكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۖ وَإِلَيْهِ ٱلْمَصِيرُ ﴿١٨﴾ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ قَدْ جَآءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ عَلَىٰ فَتْرَةٍ مِّنَ ٱلرُّسُلِ أَن تَقُولُوا۟ مَا جَآءَنَا مِنۢ بَشِيرٍ وَلَا نَذِيرٍ ۖ فَقَدْ جَآءَكُم بَشِيرٌ وَنَذِيرٌ ۗ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٩﴾ وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِۦ يَٰقَوْمِ ٱذْكُرُوا۟ نِعْمَةَ ٱللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَعَلَ فِيكُمْ أَنۢبِيَآءَ وَجَعَلَكُم مُّلُوكًا وَءَاتَىٰكُم مَّا لَمْ يُؤْتِ أَحَدًا مِّنَ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٢٠﴾ يَٰقَوْمِ ٱدْخُلُوا۟ ٱلْأَرْضَ ٱلْمُقَدَّسَةَ ٱلَّتِى كَتَبَ ٱللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَرْتَدُّوا۟ عَلَىٰٓ أَدْبَارِكُمْ فَتَنقَلِبُوا۟ خَٰسِرِينَ ﴿٢١﴾ قَالُوا۟ يَٰمُوسَىٰٓ إِنَّ فِيهَا قَوْمًا جَبَّارِينَ وَإِنَّا لَن نَّدْخُلَهَا حَتَّىٰ يَخْرُجُوا۟ مِنْهَا فَإِن يَخْرُجُوا۟ مِنْهَا فَإِنَّا دَٰخِلُونَ ﴿٢٢﴾ قَالَ رَجُلَانِ مِنَ ٱلَّذِينَ يَخَافُونَ أَنْعَمَ ٱللَّهُ عَلَيْهِمَا ٱدْخُلُوا۟ عَلَيْهِمُ ٱلْبَابَ فَإِذَا دَخَلْتُمُوهُ فَإِنَّكُمْ غَٰلِبُونَ ۚ وَعَلَى ٱللَّهِ فَتَوَكَّلُوٓا۟ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٢٣﴾

[١٩]﴿فترة﴾: وەستان و بڕانی نیگای ئاسمان. [٢٠]﴿مُلوكا﴾: ئازادو سەربەست. [٢١]﴿المقدسة﴾: پاك و بێگەردە لەپەرستنی بت. [٢٢]﴿جبارين﴾: زاڵ و توندو تیژ.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((هەرکەسێك ڕۆژ بکاتەوەو لەش ساغ بێت و، دڵنیا بێت لەنێو خەڵکیداو، نانی ئەو ڕۆژەی هەبێت، ئەوا وەك ئەوە وەهایە هەموو دنیای پێشکەش کرابێت)).
[(رواه الترمذي)].

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((هەرکەسێك لەکاتی چوونە دەرەوە لەماڵەوە بڵێت: بەناوی خوا، واپشتم بەست بەخواو هیچ هێزو توانایەك نی یە جگە لەو زیاتر، ئەوجا پێ ی دەوترێت: بەڕاستی ڕێنموونی کرایت و ئەمەت بەسەو ئیتر پارێزراو دەبیت، پاشان شەیتان لێ ی دوور دەکەوێتەوە)).
[(رواه ابوداود)و (الترمذي)].

- یان کرد ژنانی خاوەن ئاینی پێشوویان دەستگیرکرد کەمێرد داریوون، بۆیە هەر پیاوێك دەیویست ئەو ئافرەتانە بخوازێت ئەوان دەیان وت: مێردمان هەیە، ئەوانیش پرسیاریان کرد لەپێغەمبەری خوا(ﷺ) سەبارەت بەو مەسەلەیە ، ئنجا ئایەتی:﴿وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ﴾دابەزی. سەبارەت بەئایەتی:﴿وَلَا جُنَاحَ﴾ (ابن جرير) لە(معمر)ی کوڕی(سليمان)ەوە دەگێڕێتەوەو، ئەویش لەباوکیەوە، دەڵێت: (حضرمي) دەڵێت هەندێك پیاو (مارەیی) یان فەرز دەکرد، ئەبادا یەکێکیان تووشی ناڕەحەتی ببێت، پاشان ئایەتی ﴿وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا تَرَاضَيْتُمْ بِهِ مِنْ بَعْدِ الْفَرِيضَةِ﴾ دابەزی.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٣٢):﴿وَلَا تَتَمَنَّوْا مَا فَضَّلَ اللَّهُ بِهِ بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ﴾ ئایەتەکە:

- (ترمذي)و (حاكم) لە (ام سلمة)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: ئافرەتێك هات بۆ خزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ)و وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) نێرینەیەك بەئەندازەی دوو مێینە وەردەگرێت و، گەواهی دانی دووئافرەتیش هاوتای گەواهی یەك پیاوە، ئایا ئێمە لەسەرجەم کردارو ڕەفتارەکانماندا هەروامان بۆ دەنووسرێت، دوو کرداری چاکە بەکردارێك ؟ پەروەردگاریش ئایەتی:﴿ وَلَا تَتَمَنَّوْا﴾ی دابەزاند.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٣٣):﴿وَالَّذِينَ عَقَدَتْ أَيْمَانُكُمْ﴾ ئایەتەکە:

- (ابوداود) لە(سنن)ەکەیدا دەگێڕێتەوە لەڕێگەی (داود)ی کوڕی (حصين)و ، دەڵێت:قورئانم -

قَالُوا۟ يَٰمُوسَىٰٓ إِنَّا لَن نَّدْخُلَهَآ أَبَدًا مَّا دَامُوا۟ فِيهَا فَٱذْهَبْ أَنتَ وَرَبُّكَ فَقَٰتِلَآ إِنَّا هَٰهُنَا قَٰعِدُونَ ﴿٢٤﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّى لَآ أَمْلِكُ إِلَّا نَفْسِى وَأَخِى فَٱفْرُقْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ ٱلْقَوْمِ ٱلْفَٰسِقِينَ ﴿٢٥﴾ قَالَ فَإِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ أَرْبَعِينَ سَنَةً يَتِيهُونَ فِى ٱلْأَرْضِ فَلَا تَأْسَ عَلَى ٱلْقَوْمِ ٱلْفَٰسِقِينَ ﴿٢٦﴾ ۞ وَٱتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ ٱبْنَىْ ءَادَمَ بِٱلْحَقِّ إِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتُقُبِّلَ مِنْ أَحَدِهِمَا وَلَمْ يُتَقَبَّلْ مِنَ ٱلْءَاخَرِ قَالَ لَأَقْتُلَنَّكَ قَالَ إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ ٱللَّهُ مِنَ ٱلْمُتَّقِينَ ﴿٢٧﴾ لَئِنۢ بَسَطتَ إِلَىَّ يَدَكَ لِتَقْتُلَنِى مَآ أَنَا۠ بِبَاسِطٍ يَدِىَ إِلَيْكَ لِأَقْتُلَكَ إِنِّىٓ أَخَافُ ٱللَّهَ رَبَّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٢٨﴾ إِنِّىٓ أُرِيدُ أَن تَبُوٓأَ بِإِثْمِى وَإِثْمِكَ فَتَكُونَ مِنْ أَصْحَٰبِ ٱلنَّارِ وَذَٰلِكَ جَزَٰٓؤُا۟ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٢٩﴾ فَطَوَّعَتْ لَهُۥ نَفْسُهُۥ قَتْلَ أَخِيهِ فَقَتَلَهُۥ فَأَصْبَحَ مِنَ ٱلْخَٰسِرِينَ ﴿٣٠﴾ فَبَعَثَ ٱللَّهُ غُرَابًا يَبْحَثُ فِى ٱلْأَرْضِ لِيُرِيَهُۥ كَيْفَ يُوَٰرِى سَوْءَةَ أَخِيهِ قَالَ يَٰوَيْلَتَىٰٓ أَعَجَزْتُ أَنْ أَكُونَ مِثْلَ هَٰذَا ٱلْغُرَابِ فَأُوَٰرِىَ سَوْءَةَ أَخِى فَأَصْبَحَ مِنَ ٱلنَّٰدِمِينَ ﴿٣١﴾

[٢٤]﴿قاعدون﴾:ئەوانەی کوشتار ناکەن و دانیشتوون. [٢٥]﴿فافرق﴾: جیامان بکەرەوە بەفەرمانی خۆت. [٢٦]﴿یتیهون﴾:دێن و دەچن و ون دەبن. ﴿فلا تاس﴾:غەمبار مەبە. [٢٧]﴿واتل﴾:بخوێنەرەوە. ﴿نبأ﴾: هەواڵێکی گرنگ. ﴿قربانا﴾:بریتیە لەوەی کە لەخوا نزیکت دەکاتەوە لەکردنی چاکەو خێر(قوربانی). [٢٨]﴿بسط﴾:دەست درێژی کردن. [٢٩]﴿تبوء﴾:بگەڕێتەوە. [٣٠]﴿فطوعت له نفسه﴾:نەفس هەڵیناو جوان و ئاسانی کردلای. [٣١]﴿فبعث﴾:ناردی. ﴿یبحث﴾: هەڵیدەکەند. ﴿یواري﴾:ئەسپەردەی بکات. ﴿سوءة أخیه﴾:لاشەی براکەی.

- دەخوێندەوە بۆ (ام سعد)ی کچی (الربیع) لەماڵی (ابوبکر)دابوو، رۆژێکیان ئەم ئایەتەم دەخوێندەوە:﴿وَالَّذِينَ عَاقَدَتْ أَيْمَانُكُمْ﴾ئەویش رایگرتم و وتی: نەخێر وانییە ﴿وَالَّذِينَ عَقَدَتْ﴾و سەبارەت بە(ابوبکر)و، کوڕەکەی دابەزیوە، کاتی کوڕەکەی نکووڵی کرد لەوەی موسوڵمان بێت و (ابوبکر)یش سوێندی خوارد میراتی پێ نەدات، کاتێکیش موسوڵمان بوو داوای کرد لەباوکی بەشی خۆی پێ بدات.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٣٤): ﴿الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ﴾ئایەتەکە:

- (ابن ابی حاتم) لە(حسن)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئافرەتێک هات بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ)و شکاتی کرد لەمێردەکەی؛ لەسەر ئەوەی کێشابووی بەدەموچاویداو، پێغەمبەریش(ﷺ) مامەڵەی هاوچەشنی دابەسەریاندا، (واتە ژنەکەش مافی خۆیەتی مێردەکەی چی لێکردووە ئاوەهای لێبکاتەوە)، بەڵام خوای گەورە ئایەتی:﴿ الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ﴾ی دابەزاند، ئنجا ئەو ئافرەتە گەڕایەوە بێ ئەوەی بەوچەشنە تۆڵە لەمێردەکەی بکاتەوە. هەروەها (ابن جریر) لەڕێگەی (حسن)ەوە دەگێڕێتەوەو، پیاوێک لەپشتیوانەکان کێشای بەدەموچاوی ژنەکەیداو ئەویش هاتە خزمەت پێغەمبەرو داوای مامەڵەی هاوچەشنی کرد، پێغەمبەریش(ﷺ) ئەو مامەڵەیەی داناو دواتر ئایەتی﴿وَلَا تَعْجَلْ بِالْقُرْآنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يُقْضَى إِلَيْكَ وَحْيُهُ﴾ دابەزیو پاشان ئایەتی:﴿الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ﴾هاتە خوارەوە.

مِنْ أَجْلِ ذَٰلِكَ كَتَبْنَا عَلَىٰ بَنِيٓ إِسْرَٰٓءِيلَ أَنَّهُۥ مَن قَتَلَ نَفْسًۢا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي ٱلْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ ٱلنَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَآ أَحْيَا ٱلنَّاسَ جَمِيعًا ۚ وَلَقَدْ جَآءَتْهُمْ رُسُلُنَا بِٱلْبَيِّنَٰتِ ثُمَّ إِنَّ كَثِيرًا مِّنْهُم بَعْدَ ذَٰلِكَ فِي ٱلْأَرْضِ لَمُسْرِفُونَ ﴿٣٢﴾ إِنَّمَا جَزَٰٓؤُاْ ٱلَّذِينَ يُحَارِبُونَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَيَسْعَوْنَ فِي ٱلْأَرْضِ فَسَادًا أَن يُقَتَّلُوٓاْ أَوْ يُصَلَّبُوٓاْ أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُم مِّنْ خِلَٰفٍ أَوْ يُنفَوْاْ مِنَ ٱلْأَرْضِ ۚ ذَٰلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي ٱلدُّنْيَا ۖ وَلَهُمْ فِي ٱلْءَاخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٣٣﴾ إِلَّا ٱلَّذِينَ تَابُواْ مِن قَبْلِ أَن تَقْدِرُواْ عَلَيْهِمْ ۖ فَٱعْلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٣٤﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَٱبْتَغُوٓاْ إِلَيْهِ ٱلْوَسِيلَةَ وَجَٰهِدُواْ فِي سَبِيلِهِۦ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٣٥﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ لَوْ أَنَّ لَهُم مَّا فِي ٱلْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُۥ مَعَهُۥ لِيَفْتَدُواْ بِهِۦ مِنْ عَذَابِ يَوْمِ ٱلْقِيَٰمَةِ مَا تُقُبِّلَ مِنْهُمْ ۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٣٦﴾

[٣٣]﴿مِنْ خِلَافٍ﴾:لەدوو شوێنی جیاوازەوە. ﴿يُنفَوا﴾:دووربخرێنەوە. ﴿خِزْيٌ﴾:سەرشۆڕی. [٣٥]﴿ابتَغُوا﴾: داوابکەن. ﴿الوسيلة﴾:بریتیە لەنزیک بوونەوە لەپەروەردگار بەگوێڕایەڵی کردنی و دوور کەوتنەوە لەسەرپێچی کردنی.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((ئەگەر دوو موسڵمان بەشمشێرەوە ڕوو بەڕووی یەکتر بوەستن ئەوا بکوژو کوژراو دەخرێنە نێو ئاگری دۆزەخەوە)) هاوەڵانیش وتیان: ئەی پێغەمبەری خوا ئەوەی بکوژە شایستەیە بخرێتە دۆزەخەوە، ئەی ئەوەی کوژراوە بۆچی؟ فەرموی: لەبەرئەوەی ئەویش سوور بووە لەسەر کوشتنی هاوەڵەکەی)).[(متفق علیه)[

*هەروەها(ﷺ) دەفەرموێت: ((هەرکەسێك بەمزگەوت یان بازاڕێکماندا تێپەڕی و ڕمێکی پێبوو ئەوا با دووری بگرێت یان سەرەکەی بەدەستی توند بگرێت، نەبادا یەکێك لەموسڵمانان بریندار بکات)).(متفق علیه)

- لە(علی)یشەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: پیاوێك لە پشتیوانەکان خێزانەکەی هێنا بۆ خزمەت پێغەمبەر(ﷺ)و ئافرەتەکە وتی:ئەی پێغەمبەری خوا ئەم پیاوەی من لێی داوەو دەموچاوی بریندار کردووم، پێغەمبەری خواش(ﷺ) فەرمووی: مافی ئەوەی نییە، ئنجا خوای گەورە ئایەتی: ﴿الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ﴾ی دابەزاند. ئەم ڕیوایەتانەش بەڵگەن و یەکتر بەهێز دەکەن.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٣٧):﴿الَّذِينَ يَبْخَلُونَ﴾ئایەتەکە:

ـ لە(سعید)ی کوڕی (جبیر)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: زانایانی (بنی اسرائیل) بەخیل بوون و زانیارییان دەشاردەوە، خوای گەورەش ئایەتی:﴿الَّذِينَ يَبْخَلُونَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ﴾ی دابەزاند.

لە(ابن عباس)یشەوە دەگێڕنەوە ، دەڵێت: (کردم)ی کوڕی (زید) هاوپەیمان بوو لەگەڵ (کعب)ی کوڕی (اشرف)و (اسامة)ی کوڕی(حبیب)و (نافع)ی کوڕی (ابی نافع)و، (بحري)ی کوڕی (عمرو)و، (حیی) کوڕی (اخطب)و، (رفاعة)ی کوڕی (زید)ی کوڕی (تابوت)، دەهاتن بۆ لای چەند پیاوێك لەپشتیوانەکان و ئامۆژگاریان دەکردن و پێیان دەوتن: ماڵەکانتان مەبەخشن، دەترسین ڕۆژێك دابێت بەسەرتاندا هەژار بکەون و ماڵتان لەکیس بچێت، بۆیە داواتان لێدەکەین هەرگیز پەلەمەکەن لەبەخشین دا، ئێوە نازانن چیتان لێبەسەر دێت؟ پەروەردگاریش سەبارەت بەوە ئایەتی:﴿الَّذِينَ يَبْخَلُونَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ﴾ ی دابەزاند. هەتا ﴿وَكَانَ اللَّهُ بِهِمْ عَلِيمًا﴾.

يُرِيدُونَ أَن يَخْرُجُوا مِنَ النَّارِ وَمَا هُم بِخَارِجِينَ مِنْهَا وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّقِيمٌ ﴿٣٧﴾ وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جَزَاءً بِمَا كَسَبَا نَكَالًا مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٣٨﴾ فَمَن تَابَ مِن بَعْدِ ظُلْمِهِ وَأَصْلَحَ فَإِنَّ اللَّهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٣٩﴾ أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ يُعَذِّبُ مَن يَشَاءُ وَيَغْفِرُ لِمَن يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤٠﴾ ۞ يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ لَا يَحْزُنكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ مِنَ الَّذِينَ قَالُوا آمَنَّا بِأَفْوَاهِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِن قُلُوبُهُمْ وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ سَمَّاعُونَ لِقَوْمٍ آخَرِينَ لَمْ يَأْتُوكَ يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ مِن بَعْدِ مَوَاضِعِهِ يَقُولُونَ إِنْ أُوتِيتُمْ هَٰذَا فَخُذُوهُ وَإِن لَّمْ تُؤْتَوْهُ فَاحْذَرُوا وَمَن يُرِدِ اللَّهُ فِتْنَتَهُ فَلَن تَمْلِكَ لَهُ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَمْ يُرِدِ اللَّهُ أَن يُطَهِّرَ قُلُوبَهُمْ لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٤١﴾

[٣٧]﴿مُقِيم﴾:بەردەوامەو دوایی نایەت. [٣٨]﴿نكالاً﴾:سزایەك ببێتە رێگر لەدووبارە بونەوەی. [٤١]﴿يحرفون الكلم﴾:گۆڕین و لێکدانەوەی بەشێوەیەکی نادروست.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٤٣):﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تَقْرَبُوا الصَّلاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى﴾ ئایەتەکە:
-(ابوداود)و (ترمذي)و (نسائي)و (حاكم) لەڕێگەی (علی)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: (عبدالرحمن)ی کوڕی(عوف) خواردنێکی بۆ ئامادە کردین و مەیشی بۆ تێکردین، پاشان ئارەق بێهۆشی کردین و کاتێ وادەی نوێژ هات منیان خستە پێشەوە، سوورەتی:﴿قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ ، لا اعبد ماتعبدون ونحن نعبد ما تعبدون﴾م ئاوا خوێندەوە.خوای گەورەش ئایەتی:﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تَقْرَبُوا الصَّلاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى حَتَّى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ﴾ی دابەزاند. لە(علی)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: ئایەتی ﴿وَلا جُنُبًا﴾ سەبارەت بەرێبوارێك دابەزی کەلەشگران بێت(لەشی پیس بێت)و تەیەموم بکات و ئەوسا نوێژەکەی بکات. (ابن مردويه) لە(الاسلع)ی کوڕی (شريك)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ڕەشمەی ولاخەکەی پێغەمبەرم(ﷺ) ڕادەکێشاو تووشی لەش پیسی بووم لەشەوێکی ساردا، زۆرترسام لەوەی بەئاوی سارد خۆم بشۆمو بمرم یان نەخۆش بکەوم، ئەم حاڵەم لای پێغەمبەری خوا(ﷺ) عەرزکردو خوای گەورە ئایەتی:﴿لا تَقْرَبُوا الصَّلاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى﴾ی نازلکردە خوارەوە.
(طبراني) لە(الاسلع)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: لەخزمەت پێغەمبەری خوایا بووم(ﷺ)و ڕەشمەی ولاخەکەشم بۆ ڕادەکێشا، ڕۆژێکیان پێی وتم: ئەی(اسلع) هەستە ڕەشمەی ولاخەکە بگرە (سەر قافلەچیەتی) منیش وتم: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) تووشی لەشگرانی بووم، پێغەمبەری خوا(ﷺ) بێدەنگ بوو ،(جبريل) ئایەتی(صعيد)ی نازلکرد، ئەوسا پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: هەستە (اصلع) تەیەموم بکە، ئنجا نیشانی دام چۆن تەیەموم بکەم جارێك دەمووچاو جارێك هەردوو دەست تا ئانیشك، بەوەی دووجار دەست بکێشیت بەزەویدا. پاشان هەستامو تەیەمومم کردو ئنجا ڕەشمەی ولاخەکەم گرت بۆی.
(ابن جرير) لە(يزيد)ی کوڕی (ابي حبيب)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: هەندێك لەپیاوان لەپشتیوانەکان دەرگای ماڵەکانیان لەنێو مزگەوت دا بوو، زۆرجار تووشی لەشگرانی (لەش پیسی) دەبوونو ئاویان نەبوو ئەو حاڵەی پێبگوزەرێننو، دەگەڕان بەدوای ئاوداو ڕاڕەوێکیان -

سَمَّٰعُونَ لِلۡكَذِبِ أَكَّٰلُونَ لِلسُّحۡتِۚ فَإِن جَآءُوكَ فَٱحۡكُم بَيۡنَهُمۡ أَوۡ أَعۡرِضۡ عَنۡهُمۡۖ وَإِن تُعۡرِضۡ عَنۡهُمۡ فَلَن يَضُرُّوكَ شَيۡـٔٗاۖ وَإِنۡ حَكَمۡتَ فَٱحۡكُم بَيۡنَهُم بِٱلۡقِسۡطِۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلۡمُقۡسِطِينَ ﴿٤٢﴾ وَكَيۡفَ يُحَكِّمُونَكَ وَعِندَهُمُ ٱلتَّوۡرَىٰةُ فِيهَا حُكۡمُ ٱللَّهِ ثُمَّ يَتَوَلَّوۡنَ مِنۢ بَعۡدِ ذَٰلِكَۚ وَمَآ أُوْلَٰٓئِكَ بِٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿٤٣﴾ إِنَّآ أَنزَلۡنَا ٱلتَّوۡرَىٰةَ فِيهَا هُدٗى وَنُورٞۚ يَحۡكُمُ بِهَا ٱلنَّبِيُّونَ ٱلَّذِينَ أَسۡلَمُواْ لِلَّذِينَ هَادُواْ وَٱلرَّبَّٰنِيُّونَ وَٱلۡأَحۡبَارُ بِمَا ٱسۡتُحۡفِظُواْ مِن كِتَٰبِ ٱللَّهِ وَكَانُواْ عَلَيۡهِ شُهَدَآءَۚ فَلَا تَخۡشَوُاْ ٱلنَّاسَ وَٱخۡشَوۡنِ وَلَا تَشۡتَرُواْ بِـَٔايَٰتِي ثَمَنٗا قَلِيلٗاۚ وَمَن لَّمۡ يَحۡكُم بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡكَٰفِرُونَ ﴿٤٤﴾ وَكَتَبۡنَا عَلَيۡهِمۡ فِيهَآ أَنَّ ٱلنَّفۡسَ بِٱلنَّفۡسِ وَٱلۡعَيۡنَ بِٱلۡعَيۡنِ وَٱلۡأَنفَ بِٱلۡأَنفِ وَٱلۡأُذُنَ بِٱلۡأُذُنِ وَٱلسِّنَّ بِٱلسِّنِّ وَٱلۡجُرُوحَ قِصَاصٞۚ فَمَن تَصَدَّقَ بِهِۦ فَهُوَ كَفَّارَةٞ لَّهُۥۚ وَمَن لَّمۡ يَحۡكُم بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿٤٥﴾

[٤٢]﴿للسُحتِ﴾: هەموو قەدەغە کراوێك وەك بەرتیل و سوو و پارەی داوێن پیسی. ﴿القِسط﴾: دادپەروەری. [٤٣]﴿يتولون﴾: پشتن هەڵئەکەن و پاشگەز دەبنەوە. [٤٤]﴿اسلموا﴾: پابەند بوون بەفەرمانەکانی خواوە. ﴿الربانيون﴾: ئەوانەی بەندایەتی دەکەن لەجوولەکەکان یان زانایان و شەرع ناسەکان. ﴿الأحبار﴾: زانایانی جوولەکە. [٤٥]﴿والجروح قِصَاص﴾: هەرکەس بریندار بکات بەرێنەی ئەوە بریندار دەکرێتەوە. ﴿تصدق به﴾: چاو بپۆشێت لێی.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((هەرکەسێك پشتگیری ستەمکارێك بکات بۆ سەرخستنی ناحەقەکەی و بەرپەرچ دانەوەی حەق و ڕەوا ئەوا خواو پێغەمبەرەکەی لێی بێبەرین، هەرکەسێکیش درهەمێکی سوو (ربا) بخوات وەك ئەوە وەهایە سی و سێ زینای کردبێت، ئەوەشی گۆشتی لاشەی بەحەرام گەشە بکات ئەوا ئاگر لەپێشترە بۆی لەهەمووشتێك)). [(رواه الطبراني) في (الصغير) و (الاوسط)].

- بەدی نەدەکرد لێوەی دەریچن و بەنێو مزگەوتدا ئەڕۆن، خوای گەورەش ئایەتی: ﴿وَلَا جُنُبًا إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ﴾ی دابەزاند. (ابن ابی حاتم) لە(مجاهد)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئەم ئایەتە سەبارەت بەپیاوێك لەپشتیوانەکان نازڵبووەتە خوارەوە، ئەو پیاوەش نەخۆش بوو نەیتوانی هەڵبسێ دەستنوێژ بگرێت و، خزمەتکاریشی نەبوو ئاوی بۆ بهێنێ، ئەم حاڵەی خۆی بۆ پێغەمبەر(ﷺ) گێڕایەوە، پەروەردگاریش ئایەتی: ﴿وَإِنْ كُنتُمْ مَرْضَى﴾ی دابەزاند. (ابن جریر) لە(ابراهیم النخعی)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: هاوەڵانی پێغەمبەر(ﷺ) نەخۆشیەك لەنێویاندا بڵاوبوویەوەو دواتر لەشکرانی هات بەسەریاندا، ئەوانیش سکاڵایان کرد لەلای پێغەمبەر(ﷺ) و پەروەردگار ئایەتی: ﴿وَإِنْ كُنتُمْ مَرْضَى﴾ی ناردە خوارەوە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٤٤): ﴿أَلَمْ تَرَ﴾ ئایەتەکە:

- لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: (رفاعە)ی کوڕی (یزید)ی کوڕی (تابوت) لەمەزنانی جوولەکەبوو، هەرکات قسەی لەگەڵ پێغەمبەری خوا(ﷺ) بکردایە ئەوا زمانی بادەداو دەیووت: گوێمان بۆ بگرە ئەی(محمد) هەتا پێت بگەیەنین، ئنجا ڕەخنەو تانەی لەئیسلام دەگرت و گاڵتەو سوکایەتی پێدەکرد، پەروەردگاریش ئایەتی: ﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ يَشْتَرُونَ الضَّلَالَةَ﴾-

وَقَفَّيْنَا عَلَىٰٓ ءَاثَٰرِهِم بِعِيسَى ٱبْنِ مَرْيَمَ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ ٱلتَّوْرَىٰةِ ۖ وَءَاتَيْنَٰهُ ٱلْإِنجِيلَ فِيهِ هُدًى وَنُورٌ وَمُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ ٱلتَّوْرَىٰةِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِينَ ﴿٤٦﴾ وَلْيَحْكُمْ أَهْلُ ٱلْإِنجِيلِ بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ فِيهِ ۚ وَمَن لَّمْ يَحْكُم بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ فَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْفَٰسِقُونَ ﴿٤٧﴾ وَأَنزَلْنَآ إِلَيْكَ ٱلْكِتَٰبَ بِٱلْحَقِّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ ٱلْكِتَٰبِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ ۖ فَٱحْكُم بَيْنَهُم بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ ۖ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَآءَهُمْ عَمَّا جَآءَكَ مِنَ ٱلْحَقِّ ۚ لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا ۚ وَلَوْ شَآءَ ٱللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَٰحِدَةً وَلَٰكِن لِّيَبْلُوَكُمْ فِى مَآ ءَاتَىٰكُمْ ۖ فَٱسْتَبِقُوا۟ ٱلْخَيْرَٰتِ ۚ إِلَى ٱللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٤٨﴾ وَأَنِ ٱحْكُم بَيْنَهُم بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَآءَهُمْ وَٱحْذَرْهُمْ أَن يَفْتِنُوكَ عَنۢ بَعْضِ مَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ إِلَيْكَ ۖ فَإِن تَوَلَّوْا۟ فَٱعْلَمْ أَنَّمَا يُرِيدُ ٱللَّهُ أَن يُصِيبَهُم بِبَعْضِ ذُنُوبِهِمْ ۗ وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ ٱلنَّاسِ لَفَٰسِقُونَ ﴿٤٩﴾ أَفَحُكْمَ ٱلْجَٰهِلِيَّةِ يَبْغُونَ ۚ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ ٱللَّهِ حُكْمًا لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿٥٠﴾

[٤٦] ﴿قفينا﴾: بەدوایدا هێنامان. [٤٨] ﴿مُهيمناً﴾: چاودێرێکی پارێزەر بەسەر رابردوویدا. ﴿شِرعة﴾: شەریعەتێك. ﴿منهاجاً﴾: ڕێگەیەکی ڕوون و دیار لەئایندا. [٤٩] ﴿يفتنوك﴾: لات بدەن و ڕێت لێبگرن. [٥٠] ﴿حكم الجاهلية﴾: بریتیە لەو فەرمانانەی لەحەزو ئارەزووەکانی مرۆڤەوە سەرچاوەی گرتبێت. ﴿يبغون﴾: داوای لێدەکەن.

- ی نازلکرد.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٤٧): ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ﴾ ئایەتەکە:

- لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) گفتوگۆی کرد لەگەڵ قەشە گەورە پیاوانی جوولەکەدا، لەوانەش (عبدالله)ی کوڕی (صوریا)و (کعب)ی کوڕی (اسید)و پێی وتن: ئەی گرۆهی جوولەکە لەخواترسن و باوەڕبهێنن، سوێندبێ بەخوا ئێوە دەزانن ئەوەی من بۆم هێناون ڕاستەو دروستە، ئەوانیش وتیان: ئێمە ئەوە نازانین ئەی (محمد) (ﷺ)، خوای گەورەش سەبارەت بەوان ئایەتی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ آمِنُوا بِمَا نَزَّلْنَا﴾ی دابەزاند.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٤٨): ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ﴾ ئایەتەکە:

- لە(ابی ایوب)ی (انصاری)یەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: پیاوێك هات بۆ خزمەتی پێغەمبەری خوا(ﷺ)و وتی: برازایەکم هەیە دەستبەرداری حەرام نابێت، پێغەمبەری خواش(ﷺ) پرسی لەپیاوەکە: لەسەر چ ئاینێکە؟ وتی: نوێژ دەکات و خواش بەتاك و تەنها ڕادەگرێت، ئەوجا پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: داوای لێبکە دەست بەرداری ئاینەکەی ببێ، خۆ ئەگەر ڕازی نەبوو ئەوا وازی لێبهێنە، ئنجا پیاوەکە هات بۆ لای برازاکەی و ئەو داوایەی لێکرد، پاشان گەڕایەوە بۆ لای پێغەمبەری خوا(ﷺ)و فەرمووی: زۆر پابەند بوو بەئاینەکەیەوەو دەست بەرداری نەدەبوو، خوای گەورەش ئایەتی: ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ﴾ی دابەزاند.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٤٩): ﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يُزَكُّونَ أَنْفُسَهُمْ﴾ ئایەتەکە:

- لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە دەڵێت: جوولەکەکان نوێژیان بەمندالآنیان دەکردو ئاژەڵی خۆشیان سەردەبڕی و، بانگەشەی ئەوەیان دەکرد بێ گوناهو تاوانن، پەروەردگاریش ئایەتی ﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يُزَكُّونَ أَنْفُسَهُمْ﴾ی دابەزاند.

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَتَّخِذُواْ ٱلۡيَهُودَ وَٱلنَّصَٰرَىٰٓ أَوۡلِيَآءَۘ بَعۡضُهُمۡ أَوۡلِيَآءُ بَعۡضٖۚ وَمَن يَتَوَلَّهُم مِّنكُمۡ فَإِنَّهُۥ مِنۡهُمۡۗ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَهۡدِي ٱلۡقَوۡمَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٥١﴾ فَتَرَى ٱلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٞ يُسَٰرِعُونَ فِيهِمۡ يَقُولُونَ نَخۡشَىٰٓ أَن تُصِيبَنَا دَآئِرَةٞۚ فَعَسَى ٱللَّهُ أَن يَأۡتِيَ بِٱلۡفَتۡحِ أَوۡ أَمۡرٖ مِّنۡ عِندِهِۦ فَيُصۡبِحُواْ عَلَىٰ مَآ أَسَرُّواْ فِيٓ أَنفُسِهِمۡ نَٰدِمِينَ ﴿٥٢﴾ وَيَقُولُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَهَٰٓؤُلَآءِ ٱلَّذِينَ أَقۡسَمُواْ بِٱللَّهِ جَهۡدَ أَيۡمَٰنِهِمۡ إِنَّهُمۡ لَمَعَكُمۡۚ حَبِطَتۡ أَعۡمَٰلُهُمۡ فَأَصۡبَحُواْ خَٰسِرِينَ ﴿٥٣﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مَن يَرۡتَدَّ مِنكُمۡ عَن دِينِهِۦ فَسَوۡفَ يَأۡتِي ٱللَّهُ بِقَوۡمٖ يُحِبُّهُمۡ وَيُحِبُّونَهُۥٓ أَذِلَّةٍ عَلَى ٱلۡمُؤۡمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى ٱلۡكَٰفِرِينَ يُجَٰهِدُونَ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوۡمَةَ لَآئِمٖۚ ذَٰلِكَ فَضۡلُ ٱللَّهِ يُؤۡتِيهِ مَن يَشَآءُۚ وَٱللَّهُ وَٰسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٥٤﴾ إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱلَّذِينَ يُقِيمُونَ ٱلصَّلَوٰةَ وَيُؤۡتُونَ ٱلزَّكَوٰةَ وَهُمۡ رَٰكِعُونَ ﴿٥٥﴾ وَمَن يَتَوَلَّ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ فَإِنَّ حِزۡبَ ٱللَّهِ هُمُ ٱلۡغَٰلِبُونَ ﴿٥٦﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَتَّخِذُواْ ٱلَّذِينَ ٱتَّخَذُواْ دِينَكُمۡ هُزُوٗا وَلَعِبٗا مِّنَ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلۡكِتَٰبَ مِن قَبۡلِكُمۡ وَٱلۡكُفَّارَ أَوۡلِيَآءَۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ إِن كُنتُم مُّؤۡمِنِينَ ﴿٥٧﴾

[٥١]﴿أَوْلِيَاءَ﴾:دۆست و خۆشەویست.
[٥٢]﴿مَرَض﴾:گومان و دووڕوویی.
﴿دائرة﴾:زەمانە بگەڕێتەوە بەسەرماندا بەناشوب و بەڵاکانیەوە. ﴿بالفتح﴾: بەسەرکەوتن. [٥٣]﴿جهد ایمانهم﴾: ئەوپەڕی دڵنیایی لەسوێندەکەیان.
﴿حبطت﴾:بەتاڵ بوویەوەو تیاچوو.
﴿فاصبحوا﴾:وایان لێهات. ﴿أذلة على المؤمنين﴾:خۆبەکەم زانن لەئاست باوەڕداراندا. [٥٤]﴿اعزة على الكافرين﴾:توندو تیژیی بەرامبەر بێباوەڕان. ﴿لومة﴾:سەرزەنشت.
﴿واسع﴾:بەخششی زۆرە بەسەریانەوە. ﴿عليم﴾:خاوەن زانیاریەکی فراوان و رەهایە.
[٥٥]﴿وليكم﴾:پشتیوان و رێکخەری کارەکانتان. [٥٦]﴿حزب الله﴾: لایەنگرانی خوای گەورە.
[٥٧]﴿اتخذوا﴾:کردوویانە. ﴿هزوا﴾: گاڵتە. ﴿لعبا﴾:گاڵتەجاڕی.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((لەگەرماتوو پەروەردگار بەندەیەکی خۆش ویست ئەوا بانگی جوبرەئیل دەکات و پێی دەفەرموێت: خوای گەورە فلانە بەندەی خۆش دەوێت، تۆش خۆشت بوێت، ئەویش خۆشی دەوێت و، بانگی فریشتەکانی ئاسمان دەکات: خوا فلانەکەسی خۆش دەوێت ئێوەش خۆشتان بوێت، ئەوانیش خۆشیان دەوێت و ، لەئەنجامدا لەسەر زەوی خەڵکی بەو کەسە ڕازین و پەسەندە لایان)). [(متفق علیه)].

*هەروەها پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((دەرگاکانی بەهەشت رۆژانی دووشەممەو پێنج شەممان دەکرێنەوە، خوای گەورە خۆش دەبێت لەهەموو ئەوانەی هاوەڵی بۆ پەیدا ناکەن تەنها لەپیاوێك نەبێت کەنێوانی لەگەڵ براکەیدا تێکچووەو ئنجا دەفەرموێت: تەماشای ئەو دوانە بکەن هەتا ئاشت دەبنەوەو نێوانیان باش دەبێت ، تەماشای ئەو دوانە بکەن هەتا ئاشت دەبنەوەو نێوانیان باش دەبێت، تەماشای ئەو دوانەبن هەتا ئاشت دەبنەوەو نێوانیان باش دەبێت)).
[(رواه مسلم)].

هۆی دابەزینی ئایەتی(٥١):﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا﴾ ئایەتەکە:
- لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: کاتێك (کعب)ی کوڕی (اشرف) هات بۆ (مەککە) (قریش) وتیان: تەماشای ئەو ئارامگرودابڕاوە بکەن لەگەلەکەی (مەبەستیان پێغەمبەر بوو(ﷺ))-

وَإِذَا نَادَيْتُمْ إِلَى ٱلصَّلَوٰةِ ٱتَّخَذُوهَا هُزُوًا وَلَعِبًا ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَعْقِلُونَ ﴿٥٨﴾ قُلْ يَـٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَـٰبِ هَلْ تَنقِمُونَ مِنَّآ إِلَّآ أَنْ ءَامَنَّا بِٱللَّهِ وَمَآ أُنزِلَ إِلَيْنَا وَمَآ أُنزِلَ مِن قَبْلُ وَأَنَّ أَكْثَرَكُمْ فَـٰسِقُونَ ﴿٥٩﴾ قُلْ هَلْ أُنَبِّئُكُم بِشَرٍّ مِّن ذَٰلِكَ مَثُوبَةً عِندَ ٱللَّهِ ۚ مَن لَّعَنَهُ ٱللَّهُ وَغَضِبَ عَلَيْهِ وَجَعَلَ مِنْهُمُ ٱلْقِرَدَةَ وَٱلْخَنَازِيرَ وَعَبَدَ ٱلطَّـٰغُوتَ ۚ أُو۟لَـٰٓئِكَ شَرٌّ مَّكَانًا وَأَضَلُّ عَن سَوَآءِ ٱلسَّبِيلِ ﴿٦٠﴾ وَإِذَا جَآءُوكُمْ قَالُوٓا۟ ءَامَنَّا وَقَد دَّخَلُوا۟ بِٱلْكُفْرِ وَهُمْ قَدْ خَرَجُوا۟ بِهِۦ ۚ وَٱللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا۟ يَكْتُمُونَ ﴿٦١﴾ وَتَرَىٰ كَثِيرًا مِّنْهُمْ يُسَـٰرِعُونَ فِى ٱلْإِثْمِ وَٱلْعُدْوَٰنِ وَأَكْلِهِمُ ٱلسُّحْتَ ۚ لَبِئْسَ مَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿٦٢﴾ لَوْلَا يَنْهَىٰهُمُ ٱلرَّبَّـٰنِيُّونَ وَٱلْأَحْبَارُ عَن قَوْلِهِمُ ٱلْإِثْمَ وَأَكْلِهِمُ ٱلسُّحْتَ ۚ لَبِئْسَ مَا كَانُوا۟ يَصْنَعُونَ ﴿٦٣﴾ وَقَالَتِ ٱلْيَهُودُ يَدُ ٱللَّهِ مَغْلُولَةٌ ۚ غُلَّتْ أَيْدِيهِمْ وَلُعِنُوا۟ بِمَا قَالُوا۟ ۘ بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ يُنفِقُ كَيْفَ يَشَآءُ ۚ وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِّنْهُم مَّآ أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ طُغْيَـٰنًا وَكُفْرًا ۚ وَأَلْقَيْنَا بَيْنَهُمُ ٱلْعَدَٰوَةَ وَٱلْبَغْضَآءَ إِلَىٰ يَوْمِ ٱلْقِيَـٰمَةِ ۚ كُلَّمَآ أَوْقَدُوا۟ نَارًا لِّلْحَرْبِ أَطْفَأَهَا ٱللَّهُ ۚ وَيَسْعَوْنَ فِى ٱلْأَرْضِ فَسَادًا ۚ وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ ٱلْمُفْسِدِينَ ﴿٦٤﴾

[٥٨] ﴿ناديتُمْ إلى الصَّلاة﴾:بانگت کردن بۆ نوێژ کردن. [٥٩] ﴿تنقمون منـا﴾:داخ لەدڵن بۆمان. [٦٠] ﴿مثوبـة﴾:پاداشت. ﴿عبدَ الطـاغوت﴾:گوێڕایەڵی شەیتان دەکات لەسـەر پێچی کردنـی خـوادا. ﴿سواء السبيل﴾:ڕێگەی ڕاستو ڕوون. [٦٢] ﴿السُـحت﴾:مـاڵی قەدەغەکراو حەرام. [٦٤] ﴿مغلولـةً﴾:دەست داخراو لەبەخشـیندا لەبـەر چرووکـی. ﴿اوقدوا﴾:هەڵیان گیرساند.

***پێغەمبەر(ﷺ) دەفەرموێت: ((پێنج نوێژە فەرزەکەو جومعە بۆ جومعە پاککەرەوەی ئەو گوناهانـەن کەلـەنێوانیاندا دەکرێـت بەمەرجێ گوناهی گەورە نەکات)).**

[(رواه مسلم)].

- چی دەڵێت، لافو گەزافی ئەوە لێدەدات لەئێمـە باشـترە، لـەکاتێکدا ئێمـە خاوەنی(حەج)و (پارێزگاری)و (ئاودانی) حاجیانی ماڵی خواین؟ (کعب)یش وتی: ئێوە باشترن. ئنجا ئایەتی:﴿إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ﴾ دابەزی لەگەڵ ئایەتی:﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُـوا نَصِيبـاً مِـنَ الْكِتَـابِ﴾ هەتا ﴿نَصِـيراً﴾. هەر لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: ئەوانەی سوپای(احزاب)یان ڕێکخست لە(قريش)و (غطفان)و (بني قريظة): (حيى) کوڕی (اخطب)و (سلام)ی کوڕی (ابی حقيق)و (ابو رافع)و، (ربيع)ی کوڕی (ابی الحقيق)و، (ابو عمارة)و، (هوذة)ی کوڕی (قيس) بوونو، هەمووشیان لە(بني النضير)بوون، کاتێ هاتن بۆ لای (قريش) وتیـان: ئەمانـە قەشـەو زانـای جوولەکـەن، خـاوەن زانسـتو زانیـارین سـەبارەت بەکتێبـە ئاسمانیەکانی پێشوو، لێیان بپرسن ئاخۆ ئاینی ئێوە باشترە لەئاینەکەی (محمد) هێناویەتی؟ ئنجا (قورەیش) پرسیاریان لێکردنو ئەوانیش وتیان:ئاینی ئێوە باشترە لەئاینەکەی (محمد)و ئێوە ڕێنوماییکراوترن لە(محمد)و شوێنکەوتوانی، پەروەردگاریش ئایەتی﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيباً مِنَ الْكِتَابِ﴾ هەتا ﴿مُلْكاً عَظِيماً﴾.

لەڕێگەی (ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: کتێب داران وتیان: (محمد) دەڵێت من خۆ بەکەم زانینم پێ بەخشراوەو کەچی(نۆ ئافرەت)یشی هەیە، هەموو هەوڵێکی هەر بۆ ژن هێنانە، ئاخۆ چ پادشایەك لەو باشتربێ؟ خوای گەورەش ئایەتی: ﴿أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ﴾ی دابەزاند.

وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ ءَامَنُوا۟ وَٱتَّقَوْا۟ لَكَفَّرْنَا عَنْهُمْ سَيِّـَٔاتِهِمْ وَلَأَدْخَلْنَٰهُمْ جَنَّٰتِ ٱلنَّعِيمِ ﴿٦٥﴾ وَلَوْ أَنَّهُمْ أَقَامُوا۟ ٱلتَّوْرَىٰةَ وَٱلْإِنجِيلَ وَمَآ أُنزِلَ إِلَيْهِم مِّن رَّبِّهِمْ لَأَكَلُوا۟ مِن فَوْقِهِمْ وَمِن تَحْتِ أَرْجُلِهِم ۚ مِّنْهُمْ أُمَّةٌ مُّقْتَصِدَةٌ ۖ وَكَثِيرٌ مِّنْهُمْ سَآءَ مَا يَعْمَلُونَ ﴿٦٦﴾ ۞ يَٰٓأَيُّهَا ٱلرَّسُولُ بَلِّغْ مَآ أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ ۖ وَإِن لَّمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُۥ ۚ وَٱللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ ٱلنَّاسِ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٦٧﴾ قُلْ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ لَسْتُمْ عَلَىٰ شَىْءٍ حَتَّىٰ تُقِيمُوا۟ ٱلتَّوْرَىٰةَ وَٱلْإِنجِيلَ وَمَآ أُنزِلَ إِلَيْكُم مِّن رَّبِّكُمْ ۗ وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِّنْهُم مَّآ أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ طُغْيَٰنًا وَكُفْرًا ۖ فَلَا تَأْسَ عَلَى ٱلْقَوْمِ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٦٨﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَٱلَّذِينَ هَادُوا۟ وَٱلصَّٰبِـُٔونَ وَٱلنَّصَٰرَىٰ مَنْ ءَامَنَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ وَعَمِلَ صَٰلِحًا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٩﴾ لَقَدْ أَخَذْنَا مِيثَٰقَ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ وَأَرْسَلْنَآ إِلَيْهِمْ رُسُلًا ۖ كُلَّمَا جَآءَهُمْ رَسُولٌۢ بِمَا لَا تَهْوَىٰٓ أَنفُسُهُمْ فَرِيقًا كَذَّبُوا۟ وَفَرِيقًا يَقْتُلُونَ ﴿٧٠﴾

[٦٦]﴿أقــــامُوا﴾:کاربکـەن بـەپیّی ڕێنماییـەکان. ﴿مُقتصـــدة﴾:ڕاست و دروســـت و دادپـــەروەر. [٦٧]﴿يعصمُـــك﴾:دەت پـارێزیّو چاودێریت دەکات. [٦٩]﴿الذيـــن هــادوا﴾:مەبەست پێیان جوولەکەیە. ﴿الصَـابئون﴾:ئەوانـەی ھەسـارە یـان فریشتەکان دەپەرستن. [٧٠]﴿ميثـاق﴾: پەیمانێکی چەسپاو جێگیر.

ھۆی دابەزینی ئایەتی(٥٨):﴿إنّ اللّهَ يأمُرُكـــم﴾ ئایەتەکە:

- لـە(ابـن عبـاس)ەوە دەگێڕنـەوە، دەڵێت: کـاتێك پێغەمبـەری خـوا(ﷺ) (مەککـە)ی ئـازادکرد بـانگی(عثمـان)ی کـوڕی (طلحـة)ی‌کـرد، کـاتێك ھـات پـیّی وت: کلیلەکـەم بۆ بھێنـە، ئـەویش بـۆی ھێنـا، کاتێك دەستی بلاوکردەوە بیداتیّ (عباس) ھەستاو وتی: بـاوك‌و دایکم بـەفیدات بیّ ئـەی پێغەمبـەری خـوا(ﷺ) ئـەو کلیلـەو ئاودێری حاجیان بدە بەمن، (عثمـان)ھـەر کـەکوێی لـە(عبـاس)بـوو تونـد دەسـتی نوقـاند، پێغەمبـەری خـواش(ﷺ) فـەرمووی: (عثمان)کلیلەکەم بدەریّ، ئەویش وتی: فەرموو بەرپەڕی پارێزگاری خواوە، ئنجا پێغەمبەر(ﷺ) ھەستاو (کعبة)ی کردەوە، پاشان ھاتە دەرەوەو تەوافی کرد بەدەوری(بيت)داو ئنجا (جبريل) دابەزی‌و چارەنووسی کلیلەکەی بۆ دیاری کرد، پێغەمبەری خواش(ﷺ) بانگی (عثمان)ی کوڕی (طلحة)ی کردو کلیلەکەی پیّداو وتی: ﴿إنّ اللّهَ يأمُرُكُمْ أنْ تُؤدّوا الأمَانَاتِ إلَى أهْلِـــهَا﴾ی دابەزاند.

لە(ابن جريج)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: ئەم ئایەتە سەبارەت بە(عثمان)ی کوڕی (طلحة)دابەزی، پێغەمبەری خوا(ﷺ) کلیلی (کعبـە)ی لێوەرگـرت، چـووە نێـو (کعبـە)و کـاتیّ ھاتـەدەرەوە ئـەم ئایەتەی دەخوێندەوەو ئەوجا (عثمان)ی بانگ کردو کلیلەکەی پێدا، ھەروەھا ، دەڵێت: (عمر)ی کوڕی(خطاب) دەڵێت: کاتێك پێغەمبەری خوا(ﷺ) ھاتەدەرەوە لە(کعبە) دایك‌و باوکم بەفیدای بێت ئەم ئایەتەی خوێندەوەو پێشتر گوێم لیّ‌نەبوو بیخوێنێتەوە. منیش دەڵێم: ڕووکەشی ئەم ئایەتە ئەوە دەردەخات لەناو(کعبە) دابەزیووە.

ھۆی دابەزینی ئایەتی(٥٩):﴿يَا أيُّهَا الّذِينَ آمَنُوا أطِيعُوا اللّهَ وَأطِيعُوا الرّسُولَ﴾ ئایەتەکە:

- (بخاری)و فەرموودە گێڕەرەوەکانی دیکە دەگێڕنـەوە، لە(ابن عباس)ەوە دەڵێت:ئـەم ئایەتـە سەبارەت بە(عبدالله)ی کوڕی (حذافة)ی کوڕی (قيس) دابەزیوە، کاتێك پێغەمبەری خوا(ﷺ) -

وَحَسِبُوٓاْ أَلَّا تَكُونَ فِتۡنَةٞ فَعَمُواْ وَصَمُّواْ ثُمَّ تَابَ ٱللَّهُ عَلَيۡهِمۡ ثُمَّ عَمُواْ وَصَمُّواْ كَثِيرٞ مِّنۡهُمۡۚ وَٱللَّهُ بَصِيرُۢ بِمَا يَعۡمَلُونَ ﴿٧١﴾ لَقَدۡ كَفَرَ ٱلَّذِينَ قَالُوٓاْ إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلۡمَسِيحُ ٱبۡنُ مَرۡيَمَۖ وَقَالَ ٱلۡمَسِيحُ يَٰبَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ ٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمۡۖ إِنَّهُۥ مَن يُشۡرِكۡ بِٱللَّهِ فَقَدۡ حَرَّمَ ٱللَّهُ عَلَيۡهِ ٱلۡجَنَّةَ وَمَأۡوَىٰهُ ٱلنَّارُۖ وَمَا لِلظَّٰلِمِينَ مِنۡ أَنصَارٖ ﴿٧٢﴾ لَّقَدۡ كَفَرَ ٱلَّذِينَ قَالُوٓاْ إِنَّ ٱللَّهَ ثَالِثُ ثَلَٰثَةٖۘ وَمَا مِنۡ إِلَٰهٍ إِلَّآ إِلَٰهٞ وَٰحِدٞۚ وَإِن لَّمۡ يَنتَهُواْ عَمَّا يَقُولُونَ لَيَمَسَّنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ مِنۡهُمۡ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٧٣﴾ أَفَلَا يَتُوبُونَ إِلَى ٱللَّهِ وَيَسۡتَغۡفِرُونَهُۥۚ وَٱللَّهُ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴿٧٤﴾ مَّا ٱلۡمَسِيحُ ٱبۡنُ مَرۡيَمَ إِلَّا رَسُولٞ قَدۡ خَلَتۡ مِن قَبۡلِهِ ٱلرُّسُلُ وَأُمُّهُۥ صِدِّيقَةٞۖ كَانَا يَأۡكُلَانِ ٱلطَّعَامَۗ ٱنظُرۡ كَيۡفَ نُبَيِّنُ لَهُمُ ٱلۡأٓيَٰتِ ثُمَّ ٱنظُرۡ أَنَّىٰ يُؤۡفَكُونَ ﴿٧٥﴾ قُلۡ أَتَعۡبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ مَا لَا يَمۡلِكُ لَكُمۡ ضَرّٗا وَلَا نَفۡعٗاۚ وَٱللَّهُ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلۡعَلِيمُ ﴿٧٦﴾

[٧١]﴿فتنة﴾:بەلاو تاقی کردنەوە.
[٧٥]﴿خلت﴾:بەسەرچوو. ﴿امه صديقة﴾:دایکیشی زۆر خواپەرستبوو.

*پێغەمبەر(ﷺ) دەفەرموێت: ((ئایا گەورەترین گوناهتان پێ ڕابگەیەنم؟ گەورەترین گوناه بریتیەلە: هاوەڵ پەیداکردن بۆ خواو، ئازاردانی دایكو باوك)) لەو کاتەدا پێغەمبەر(ﷺ) ئەمەی فەرموو پاڵی دابوەوە، ئەوجا دانیشتو وتی: ((هەروەها قسەی بەتاڵو پووچ لەگەڵ گەواهی‌دانی درۆ)) بەردەوام ئەمەی دەگوتەوە تا گوتمان: خوزگەیا بێدەنگ دەبوو. [(متفق عليه)].

- ئاردی لەگەڵ تیمێك لە یاراندا.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٦٠):﴿أَلَمۡ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ يَزۡعُمُونَ﴾ ئایەتەکە:

- لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: (ابوبرزة)ی (السلمی) قەشە بوو دادوەری دەکرد لەنێوان جوولەکەکاندا ، هەرکات جیاوازی بکەوتایەتە نێوانیان، دواتر هەندێك لەموسوڵمانان بۆ هەمان مەبەست چوونە لای، خوای گەورەش ئایەتی:﴿أَلَمۡ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ يَزۡعُمُونَ أَنَّهُمۡ ءَامَنُواْ﴾ تا﴿ إِحۡسَٰنٗا وَتَوۡفِيقًا﴾ی دابەزاند. هەروەها لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: (جلاس)ی کوڕی (صامت) و (معتب)ی کوڕی (قشیر)و (رافع)ی کوڕی (زید)و خەڵکێکیش بانگەشەی ئیسلامەتی‌یان دەکرد، پیاوانێك لەموسوڵمانان کەلەنێو هۆزەکەی خۆیاندا بوونو جیاوازی کەوتە نێوانیان بانگیان کردن تا بچن بۆلای پێغەمبەری خوا(ﷺ) ، بەڵام ئەوان بانگیان کردن بۆلای قەشە نەزانەکان، خوای گەورەش ئایەتی ﴿أَلَمۡ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ يَزۡعُمُونَ﴾ی دابەزاند. (ابن جریر) لە(شعبی)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: لەنێوان پیاوێکی جوولەکەو دووڕوودا ناکۆکی هەبوو، جوولەکەکە وتی: بابچین بۆلای هاوئاینانی خۆت یان بۆلای پێغەمبەر(ﷺ) چونکە دەیزانی بەرتیل وەرناگرێت لەکاتی دادوەری‌دا، ئنجا جیاوازی کەوتە نێوانیان، لەسەر ئەوە ڕێکەوتن بچن بۆلای قەشەیەکی (جوهەینە) ئەوسا ئەم ئایەتە نازڵبوو.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٦٥) :﴿فَلَا وَرَبِّكَ﴾ ئایەتەکە:

- هەر شەش پێشەوایانی فەرموودە لە(عبدالله)ی کوڕی (زبیر)ەوە دەگێڕنەوە،دەڵێت: (زبیر) لەگەڵ پیاوێك لەپشتیوانەکان بوو بەهەرایان لەسەر ئاوەێنان،پێغەمبەری‌خواش(ﷺ) فەرمووی: ئاوی خۆت بگرەو پاشان ئاوەکە بەربدەرەوە بۆ دراوسێکەت، پیاوەکەش وتی:بۆیە وادەڵێیت چونکە پورزاتە؟ئنجا ڕەنگی پێغەمبەری خوا(ﷺ) گۆڕاو فەرمووی: (ئاوی خۆت بگرەو، پاشان-

[٧٧]﴿لاتَغلـوا﴾:زیادەڕەویی مەکـەن. ﴿أهـواءَ قـــومٍ﴾:حەزو ئارەزووی سەرکردەکانی پێشوو.﴿سَواء السَبیل﴾: ڕێگـەی ڕاسـت.[٨٠]﴿یتولَّـــون﴾: مەبەست پێی پشتگیری موشریکەکانە دژ بەپێغەمبەری خوا(ﷺ).﴿سَـخطَ﴾: غەشـم و قــین و تووڕەبـــوون. [٨١]﴿فاسِـقون﴾:ئەوانەی دەرچوون لەئاینەکـەیان.[٨٢]﴿قِسیســـین﴾: سـەرکردەو پێشـەوایانی ئـاینی مەسیحی.﴿رهبانـا﴾:ئەوانەی دابڕاون بـۆ بەندایـەتی و خۆیـان بـۆ تـەرخان کردووە (چلەکێشەکان).

قُلْ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ لَا تَغْلُوا۟ فِى دِينِكُمْ غَيْرَ ٱلْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعُوٓا۟ أَهْوَآءَ قَوْمٍ قَدْ ضَلُّوا۟ مِن قَبْلُ وَأَضَلُّوا۟ كَثِيرًا وَضَلُّوا۟ عَن سَوَآءِ ٱلسَّبِيلِ ﴿٧٧﴾ لُعِنَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ مِنۢ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ عَلَىٰ لِسَانِ دَاوُۥدَ وَعِيسَى ٱبْنِ مَرْيَمَ ۚ ذَٰلِكَ بِمَا عَصَوا۟ وَّكَانُوا۟ يَعْتَدُونَ ﴿٧٨﴾ كَانُوا۟ لَا يَتَنَاهَوْنَ عَن مُّنكَرٍ فَعَلُوهُ ۚ لَبِئْسَ مَا كَانُوا۟ يَفْعَلُونَ ﴿٧٩﴾ تَرَىٰ كَثِيرًا مِّنْهُمْ يَتَوَلَّوْنَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ ۚ لَبِئْسَ مَا قَدَّمَتْ لَهُمْ أَنفُسُهُمْ أَن سَخِطَ ٱللَّهُ عَلَيْهِمْ وَفِى ٱلْعَذَابِ هُمْ خَٰلِدُونَ ﴿٨٠﴾ وَلَوْ كَانُوا۟ يُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلنَّبِىِّ وَمَآ أُنزِلَ إِلَيْهِ مَا ٱتَّخَذُوهُمْ أَوْلِيَآءَ وَلَٰكِنَّ كَثِيرًا مِّنْهُمْ فَٰسِقُونَ ﴿٨١﴾ ۞ لَتَجِدَنَّ أَشَدَّ ٱلنَّاسِ عَدَٰوَةً لِّلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱلْيَهُودَ وَٱلَّذِينَ أَشْرَكُوا۟ ۖ وَلَتَجِدَنَّ أَقْرَبَهُم مَّوَدَّةً لِّلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱلَّذِينَ قَالُوٓا۟ إِنَّا نَصَٰرَىٰ ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّ مِنْهُمْ قِسِّيسِينَ وَرُهْبَانًا وَأَنَّهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴿٨٢﴾

*پێغەمبـەری خـوا(ﷺ) دەفـەرموێت: ((یەکـەمجار کـەلێن و ناتـەواوی کەوتـە ڕیزەکانی (بنی اسرائیل)ەوە ئەوەبوو گەر پیاوێکیـان یـەکێکی دیکـەیانی ببینیایـە لەسەر حاڵێك ئەوا ڕووی تێدەکـردو پـێی دەگوت: فلاَنەکەس لەخوابترسەو، دەست بەرداری ئەو کردارە ببە چونکە حەڵاڵ نییە، پاشان بۆ بەیانی چاوی پێدەکەوتەوە هەر لەسەر هەمان کارو پیشە دەیبینی بەڵام غیرەی ئیمانی نەیدەگرت کەوا لێی دوور بکەوێتەوەو نان و ئاوی نەخوات و لەگەڵیدا دانەنیشێت، کاتێك ئەمە بوو بەپیشـەیان ئـەوا پـەروەردگار دڵـی هەندێکیانی هەڵکەند لەهەندێکی دیکەیان و فەرمووی:﴿لُعن الذین کفرو من بنی إسـرائیل﴾ هەتا ﴿فاسِـقون﴾ پاشان فەرمووی: سوێندبێت بەخوا یافەرمان بەچاکەدەکەن و ڕێگری لەخراپەو ، دەستی ستەمکار دەگرن و سۆزو بەزەیی دەجووڵێنن بۆ حەق و ڕەواو لەبەرچاوی شیرین دەکەن، یاخود خوای گەورە دڵتان هەڵدەکەنێ بەرانبەر بەیەك و دواتریش ئێوەش وەك ئەوان بەر نەفرەت دەکەون)). [(رواه ابوداود) و (الترمذي)].

- ئاوەکە بگەڕەوە تا لەجۆگەو دیوارەکەدا مۆڵ دەبێت، پاشان ئاویگەیەنە بەدراوسێکەت.

لەم دەستەواژەیەشدا ئەودادوەریە دەرکـەوت کـەماف لای (زبیر)بوو، سـەرەتاش پێغەمبـەری خـوا(ﷺ) ڕێنومایی‌یـەکی کـردن سـوودی هـەموویانی تێدابوو، ئنجـا (زبـیر) وتـی: وابـزانم ئایەتی:﴿فَلا وربِّكَ لا یُؤْمِنُونَ حَتّی یُحَکِّمُوكَ فِیمَا شَجَرَ بَیْنَـــهُمْ﴾ سەبارەت بەوە دابەزی. (طبراني) لە(کبیر)داو، (حمیدي) لە(مسندە)کەیدا لە(ام سلمة)ەوە دەگێڕنـەوە، دەڵێـت: (زبـیر) شکاتی لـەپیاوێك کـرد لـەلای پێغەمبـەری خـوا(ﷺ) پێغەمبـەریش(ﷺ) حـەقی‌دا بـە(زبـیر) و کـابرای (انصاری) وتی: بۆیە پێغەمبەر ئاوای وتووە چونکە (زبیر) پورزایەتی!، ئنجا ئایەتی ﴿فَلا وربِّكَ-

وَإِذَا سَمِعُوا مَا أُنزِلَ إِلَى الرَّسُولِ تَرَىٰ أَعْيُنَهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ مِمَّا عَرَفُوا مِنَ الْحَقِّ يَقُولُونَ رَبَّنَا آمَنَّا فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ ﴿٨٣﴾ وَمَا لَنَا لَا نُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَمَا جَاءَنَا مِنَ الْحَقِّ وَنَطْمَعُ أَن يُدْخِلَنَا رَبُّنَا مَعَ الْقَوْمِ الصَّالِحِينَ ﴿٨٤﴾ فَأَثَابَهُمُ اللَّهُ بِمَا قَالُوا جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ۚ وَذَٰلِكَ جَزَاءُ الْمُحْسِنِينَ ﴿٨٥﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿٨٦﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿٨٧﴾ وَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ حَلَالًا طَيِّبًا ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنتُم بِهِ مُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾ لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ وَلَٰكِن يُؤَاخِذُكُم بِمَا عَقَّدتُّمُ الْأَيْمَانَ ۖ فَكَفَّارَتُهُ إِطْعَامُ عَشَرَةِ مَسَاكِينَ مِنْ أَوْسَطِ مَا تُطْعِمُونَ أَهْلِيكُمْ أَوْ كِسْوَتُهُمْ أَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ ۖ فَمَن لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ ۚ ذَٰلِكَ كَفَّارَةُ أَيْمَانِكُمْ إِذَا حَلَفْتُمْ ۚ وَاحْفَظُوا أَيْمَانَكُمْ ۚ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٨٩﴾

[٨٣]﴿تفيضُ﴾: پڕە لەفرمێسك، تا لەقەراغەكانىيەوە دێتە دەر. ﴿الشاهدين﴾: دادپەروەران لەباوەڕداران، ئەوانەی گەواهی دەدەن لەسەر خەڵكی لەڕۆژی دواییدا. [٨٤]﴿ومالنا﴾: چ شتێك ڕێگامان لێدەگرێت. [٨٥]﴿فاثابهُمْ﴾: پاداشتی دانەوە. [٨٧]﴿لا تُحرِّموا﴾: حەرامی مەكەن. ﴿طيّبات﴾: ئەوەی بەلای نەفسەوە خۆشەو دڵ ئارەزووی دەكات. ﴿لاتعتدوا﴾: مەیشكێنن ئەو سنوورانەی بۆتان دیاری كراوە. [٨٩]﴿اللغو﴾: ئەوەی بێمەبەست بەسەر زماندا دێت. ﴿عقدتُم الأيمان﴾: چەسپاو و جێگیرتان كردووە. ﴿كفارته﴾: ئەو كردارەیە كەبەهۆیەوە شوێنەواری گوناهەكە ناهێڵێت. ﴿مِنْ أوسطِ﴾: بێزیادەڕەوی لەچرووكیو دەست بڵاوی. ﴿تحريرُ رقبةٍ﴾: ئازادكردنی بەندەیەكی كۆیلەكراو. ﴿احفظوا أيمانكُم﴾: سوێند مەخۆ بەبێ هۆیەكی گەورە.

*چەند كەسێك هاتن بۆ خزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ)و پرسیاریانكرد لەخێزانەكانی سەبارەت بەبەندایەتی پێغەمبەر بەنهێنی، دواتر یەكێكیان وتی:هەرگیز من ژن ناهێنمو، یەكێكی دیكەش وتی: منیش گۆشت ناخۆمو، یەكێكی تریشیان وتی: هەرگیز لەسەر جێگە ناخەوم، پێغەمبەری خواش(ﷺ) فەرمووی: ((نازانم هۆی چییە كۆمەڵێك وەهایان وتووە، من نوێژ دەكەمو دەنوومو، بەڕۆژو دەبمو بەڕۆژوش نابم، هەروەها ژنیش دەهێنم، هەركەسیش لەسوننەتی من لابدات ئەوا لەمن نییە)).

[(رواه مسلم)].

-لایؤمنون﴾ دابەزی ئەمەش (مرسل)ێكی (غریب)ە و لەڕووتی سەنەدەكەیدا (ابن لهیعة) هەیە، بەڵام (شاهد)ێكی هەیە كە(رحیم) لە(تفسیر)ەكەیدا دەیگێڕێتەوە، لەڕێگەی (عتبە)ی كوڕی(ضمرة)وەو ئەویش لەباوكییەوە. (ابن جریر) لە(سدی)ەوە دەگێڕێتەوە،دەڵێت: كاتێك-

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِنَّمَا ٱلْخَمْرُ وَٱلْمَيْسِرُ وَٱلْأَنصَابُ وَٱلْأَزْلَٰمُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ ٱلشَّيْطَٰنِ فَٱجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٩٠﴾ إِنَّمَا يُرِيدُ ٱلشَّيْطَٰنُ أَن يُوقِعَ بَيْنَكُمُ ٱلْعَدَٰوَةَ وَٱلْبَغْضَآءَ فِى ٱلْخَمْرِ وَٱلْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَن ذِكْرِ ٱللَّهِ وَعَنِ ٱلصَّلَوٰةِ فَهَلْ أَنتُم مُّنتَهُونَ ﴿٩١﴾ وَأَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَأَطِيعُواْ ٱلرَّسُولَ وَٱحْذَرُواْ فَإِن تَوَلَّيْتُمْ فَٱعْلَمُوٓاْ أَنَّمَا عَلَىٰ رَسُولِنَا ٱلْبَلَٰغُ ٱلْمُبِينُ ﴿٩٢﴾ لَيْسَ عَلَى ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوٓاْ إِذَا مَا ٱتَّقَواْ وَّءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ ثُمَّ ٱتَّقَواْ وَّءَامَنُواْ ثُمَّ ٱتَّقَواْ وَّأَحْسَنُواْ وَٱللَّهُ يُحِبُّ ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿٩٣﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَيَبْلُوَنَّكُمُ ٱللَّهُ بِشَىْءٍ مِّنَ ٱلصَّيْدِ تَنَالُهُۥٓ أَيْدِيكُمْ وَرِمَاحُكُمْ لِيَعْلَمَ ٱللَّهُ مَن يَخَافُهُۥ بِٱلْغَيْبِ فَمَنِ ٱعْتَدَىٰ بَعْدَ ذَٰلِكَ فَلَهُۥ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٩٤﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَقْتُلُواْ ٱلصَّيْدَ وَأَنتُمْ حُرُمٌ وَمَن قَتَلَهُۥ مِنكُم مُّتَعَمِّدًا فَجَزَآءٌ مِّثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ ٱلنَّعَمِ يَحْكُمُ بِهِۦ ذَوَا عَدْلٍ مِّنكُمْ هَدْيًۢا بَٰلِغَ ٱلْكَعْبَةِ أَوْ كَفَّٰرَةٌ طَعَامُ مَسَٰكِينَ أَوْ عَدْلُ ذَٰلِكَ صِيَامًا لِّيَذُوقَ وَبَالَ أَمْرِهِۦ عَفَا ٱللَّهُ عَمَّا سَلَفَ وَمَنْ عَادَ فَيَنتَقِمُ ٱللَّهُ مِنْهُ وَٱللَّهُ عَزِيزٌ ذُو ٱنتِقَامٍ ﴿٩٥﴾

[٩٠]﴿الخَمْر﴾:هەموو شەرابێکی سەرخۆش کەر. ﴿المَيسِرْ﴾:قومار بەهەموو جۆرەکانی‌یەوە. ﴿الأنصاب﴾: چەند بەردێك موشریکەکان قوربانی یان لەلادەکرد. ﴿الأزلام﴾:شتێکە وەك یانسیب وزار. ﴿رِجْسٌ﴾:هەموو شتێکی قێزەون بەرجەستە بێت یان مەعنەوی. ﴿فاجْتَنِبُوه﴾:دووربکەونەوە لێو وازی لێبێنن. [٩١]﴿يُوقِع﴾:دروستی بکاو، بهێنێتەدی. ﴿العداوة﴾:دووبەرەکی‌و جیاوازی. ﴿البغضاء﴾:ڕق لێبوون. ﴿يصُدَّكم﴾:لاتساندەداو ڕێتان لێدەگرێت. [٩٣]﴿جُناحٌ﴾:گوناهو نارەحەتی. ﴿فيما طعموا﴾:لەوەی خواردوویانەتەوە لەعارەق پێش حەرام بوونی. ﴿اتَّقوْا﴾:بریتیە لەخۆ پاراستن لە گوناهو بەرز بوونەوە بەپلەکانی تەقوادا. [٩٤]﴿لَيَبْلُونَّكُم﴾:تاقیتان دەکاتەوە. ﴿الصيد﴾:بریتیە لەوەی ڕاودەکرێت لەئاژەڵی کێوی. ﴿تنالُه أيديكُم﴾:بەدەستتان دەیگرن. ﴿ورماحُكم﴾:بەڕمەکانتان. [٩٥]﴿حُرُم﴾:بریتیە لە ئیحرام بەستن بۆ حەج یا عەمرە. ﴿النَّعَمْ﴾:ئاژەڵ (وشتر و مانگاو مەڕو بزن). ﴿ذوا عدل منكم﴾:دووکەسی دادپەروەر لەخۆتان. ﴿هديا بالغ الكعْبة﴾:ئەو ئاژەڵەیە کەدەبەخشرێت‌و دەبرێتە حەرەم‌و، هەرلەوێ سەردەبڕێت. ﴿عدْلُ ذلك﴾:هاوتای ئەوبێت. ﴿وبال أمره﴾:خراپی سەرەنجامی کردەوەکانی.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((ئەوەی کەمێکی مرۆڤ سەرخۆش بکات ئەوا حەرامە)).
[(رواه احمد)].

*هەروەها دەفەرموێت: ((هەموو سەرخۆشکەرێك مەیەو، هەموو سەرخۆشکەرێکیش حەرامە)).
[(رواه مسلم)].

-ئایەتی ﴿وَلَوْ أَنَّا كَتَبْنَا عَلَيْهِمْ أَنِ اقْتُلُوا أَنفُسَكُمْ أَوِ اخْرُجُوا مِن دِيَارِكُم مَّا فَعَلُوهُ إِلَّا قَلِيلٌ مِّنْهُمْ﴾ دابەزی (ثابت)ی کوڕی((شماس)و پیاوێك لەجوولەکەکان شانازی‌یان کردو پیاوە جوولەکەکە وتی: سوێندبێ بەخوا پەروەردگار بەپێویستی گێڕا لەسەرمان هەتا خۆمان کوشت، (ثابت)یش -

أُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ ٱلْبَحْرِ وَطَعَامُهُۥ مَتَٰعًا لَّكُمْ وَلِلسَّيَّارَةِ ۖ وَحُرِّمَ عَلَيْكُمْ صَيْدُ ٱلْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرُمًا ۗ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ ٱلَّذِىٓ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٩٦﴾ ۞ جَعَلَ ٱللَّهُ ٱلْكَعْبَةَ ٱلْبَيْتَ ٱلْحَرَامَ قِيَٰمًا لِّلنَّاسِ وَٱلشَّهْرَ ٱلْحَرَامَ وَٱلْهَدْىَ وَٱلْقَلَٰٓئِدَ ۚ ذَٰلِكَ لِتَعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ وَأَنَّ ٱللَّهَ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ ﴿٩٧﴾ ٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلْعِقَابِ وَأَنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٩٨﴾ مَّا عَلَى ٱلرَّسُولِ إِلَّا ٱلْبَلَٰغُ ۗ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ ﴿٩٩﴾ قُل لَّا يَسْتَوِى ٱلْخَبِيثُ وَٱلطَّيِّبُ وَلَوْ أَعْجَبَكَ كَثْرَةُ ٱلْخَبِيثِ ۚ فَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ يَٰٓأُو۟لِى ٱلْأَلْبَٰبِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٠٠﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَسْـَٔلُوا۟ عَنْ أَشْيَآءَ إِن تُبْدَ لَكُمْ تَسُؤْكُمْ وَإِن تَسْـَٔلُوا۟ عَنْهَا حِينَ يُنَزَّلُ ٱلْقُرْءَانُ تُبْدَ لَكُمْ عَفَا ٱللَّهُ عَنْهَا ۗ وَٱللَّهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿١٠١﴾ قَدْ سَأَلَهَا قَوْمٌ مِّن قَبْلِكُمْ ثُمَّ أَصْبَحُوا۟ بِهَا كَٰفِرِينَ ﴿١٠٢﴾ مَا جَعَلَ ٱللَّهُ مِنۢ بَحِيرَةٍ وَلَا سَآئِبَةٍ وَلَا وَصِيلَةٍ وَلَا حَامٍ ۙ وَلَٰكِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ يَفْتَرُونَ عَلَى ٱللَّهِ ٱلْكَذِبَ ۖ وَأَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٠٣﴾

[٩٦] ﴿للسيارة﴾: بۆ گەشت كاران. ﴿تحشرون﴾: بريتيە لەكۆكردنەوەی خەڵكی لەقیامەتدا. [٩٧] ﴿قياما للناس﴾: ئەوەی بەهۆیەوە كارەكانیان دەچێتە سەرو حاڵیان باشدەكات. ﴿الهدى﴾: بەو ئاژەڵانە دەوترێت؛ كەدەبرێنە كەعبە لەوێ سەردەبڕێن. ﴿القلائد﴾: ئەو ملوانكانەی دەكرێنە گەردنی ئەو ئاژەڵانەی دەبرێن بۆ (كەعبە)و لەوێ سەردەبڕێن. [٩٩] ﴿البلاغ﴾: راگەیاندن. ﴿تبدون﴾: ئاشكرای دەكەن. ﴿تكتمون﴾: پەنهانی دەكەن. [١٠٣] ﴿بحيرة﴾: وشترێكە پێنج جار زابێت، دوا هەمین سكی نێربێت، گوێیان كەل دەكردو لێی دەگەڕان، نەسواری دەبوون و نەدەشیان دۆشی. ﴿سائبة﴾: ئەوەی بەلای نەفسەوە خۆشەو دڵ ئارەزووی دەكات. ﴿وصيلة﴾: ئەو مەڕەیە لەگەڵ نێرەیەكدا لەدایك دەبێت؛ كاتی خۆی نەفامەكان ئەگەر مەڕەكانیان پێكەوە نێرەو مێیەكیان بوایە، دەیان وت گەیشت بەپێش خۆی، ئەوكاتە نێرەكەیان سەر دەبڕی، ئەمەش كرابوو بەداب و نەریت. ﴿حام﴾: بریتیە لەكەڵەوشتر لەپشتی ئەمەوە بەدە سك دەكەوێتەوە، خەڵكی نەفامی ئەو سەردەمە دەیان وت: پشتی پارێزراوە ئیتر بەكاریان نەدەهێنا.

-وتی: سوێندبێ بەخوا ئەگەر پەروەردگار بینووسیایە لەسەرمان خۆتان بكوژن ئەوا خۆمان دەكوشت، خوای گەورەش ئایەتی: ﴿وَلَوْ أَنَّهُمْ فَعَلُوا مَا يُوعَظُونَ بِهِ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ وَأَشَدَّ تَثْبِيتًا﴾ی دابەزاند.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٦٩): ﴿وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ﴾ئایەتەكە:

- (طبراني)و (ابن مردويه)لە(عائشه)وە دەگێڕنەوە، دەڵێت: پیاوێك هات بۆ خزمەتی پێغەمبەر(ﷺ)و وتی: ئەی پێغەمبەری خوا، تۆ زۆر خۆشەویستی لەلام تەنانەت لەنەفسی خۆم و كوڕەكەشم زیاتر، لەماڵیش ئۆقرە ناگرم، چاوم بەرایی نایەت تا نەتبینم، بەڵام هەركات بیر لەمردنی تۆو خۆم دەكەمەوە، ئەوا دەزانم تۆ كاتێ چوویتە بەهەشت و لەشوێنێكی بەرز دەبیت لەگەڵ پێغەمبەراندا، منیش هەر كەچوومە بەهەشت ئیتر تۆ نابینم، پێغەمبەری -

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا إِلَىٰ مَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ وَإِلَى ٱلرَّسُولِ قَالُوا۟ حَسْبُنَا مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ ءَابَآءَنَآ ۚ أَوَلَوْ كَانَ ءَابَآؤُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ شَيْـًٔا وَلَا يَهْتَدُونَ ﴿١٠٤﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ عَلَيْكُمْ أَنفُسَكُمْ ۖ لَا يَضُرُّكُم مَّن ضَلَّ إِذَا ٱهْتَدَيْتُمْ ۚ إِلَى ٱللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٠٥﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ شَهَٰدَةُ بَيْنِكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ ٱلْمَوْتُ حِينَ ٱلْوَصِيَّةِ ٱثْنَانِ ذَوَا عَدْلٍ مِّنكُمْ أَوْ ءَاخَرَانِ مِنْ غَيْرِكُمْ إِنْ أَنتُمْ ضَرَبْتُمْ فِى ٱلْأَرْضِ فَأَصَٰبَتْكُم مُّصِيبَةُ ٱلْمَوْتِ ۚ تَحْبِسُونَهُمَا مِنۢ بَعْدِ ٱلصَّلَوٰةِ فَيُقْسِمَانِ بِٱللَّهِ إِنِ ٱرْتَبْتُمْ لَا نَشْتَرِى بِهِۦ ثَمَنًا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ ۙ وَلَا نَكْتُمُ شَهَٰدَةَ ٱللَّهِ إِنَّآ إِذًا لَّمِنَ ٱلْـَٔاثِمِينَ ﴿١٠٦﴾ فَإِنْ عُثِرَ عَلَىٰٓ أَنَّهُمَا ٱسْتَحَقَّآ إِثْمًا فَـَٔاخَرَانِ يَقُومَانِ مَقَامَهُمَا مِنَ ٱلَّذِينَ ٱسْتَحَقَّ عَلَيْهِمُ ٱلْأَوْلَيَٰنِ فَيُقْسِمَانِ بِٱللَّهِ لَشَهَٰدَتُنَآ أَحَقُّ مِن شَهَٰدَتِهِمَا وَمَا ٱعْتَدَيْنَآ إِنَّآ إِذًا لَّمِنَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٠٧﴾ ذَٰلِكَ أَدْنَىٰٓ أَن يَأْتُوا۟ بِٱلشَّهَٰدَةِ عَلَىٰ وَجْهِهَآ أَوْ يَخَافُوٓا۟ أَن تُرَدَّ أَيْمَٰنٌۢ بَعْدَ أَيْمَٰنِهِمْ ۗ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَٱسْمَعُوا۟ ۗ وَٱللَّهُ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلْفَٰسِقِينَ ﴿١٠٨﴾

[١٠٤]﴿حسبُنا﴾: بەسمانە. [١٠٥]﴿عليكم أنفسكم﴾: سووربن لەسەر چاکەی خۆتان. [١٠٦]﴿ضربتم في الأرض﴾: سەفەرتان کرد. ﴿تحبسونهما﴾: ڕێیان لێدەگرن لەهەڵهاتن. ﴿ارتبتم﴾: دوودڵن لێی. ﴿لانشتری به ثمنًا﴾: سوێند ناگۆڕینەوە بە شتێك لەدنیا. ﴿آثمین﴾: سەرپێچی کەر. [١٠٧]﴿عُثِرَ﴾: پێی زانرا. ﴿أولَیان﴾: خزمە نزیکەکانی مردوو. ﴿لشهادتنا﴾: ئەوسوێندەی خواردوومانە. [١٠٨]﴿أدنی﴾: نزیکترە. ﴿علی وجهها﴾: لەسەر شێوەی ڕاستەقینەی خۆی.

*ئەبوبەکری صدیق(ﷺ) دەفەرموێت: خەڵکینە ئێوە ئایەتی :﴿يا أَيُّها الَّذين آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ لا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ﴾ دەخوێننەوە، منیش گوێم لەپێغەمبەری خوا بوو(ﷺ) دەیفەرموو: ((ئەگەر خەڵکی ستەمکارێکیان بینی و دەستیان نەگرت هەتا ستەم نەکات ئەوا نزیکە پەروەردگار سزا داببارێنێت بەسەر هەموویاندا)). [(ابوداود)و (الترمذي)و (النسائي)].

-خواش(ﷺ) بێدەنگ بوو، هەتا (جبریل) دابەزیو ئایەتی:﴿وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَ الرَّسُولَ﴾ی هێنا بۆی. (ابن ابی حاتم) لە(مسروق)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: یارانی پێغەمبەر(ﷺ) وتیان: ئەی پێغەمبەری خوا خوازیاری ئەوەین هەرگیز لێت جیانەبینەوە، چونکە هەرکات تۆ وەفات بکەیت ئەوا بەرزدەکرێیتەوەو ئەوسا ئێمە تۆ نابینین، پەروەردگاریش ئایەتی:﴿وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ﴾ی نازڵکرد. لە(عکرمە)شەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: لاوێك هات بۆ خزمەتی پێغەمبەری خوا(ﷺ)و وتی: ئەی فرستادەو نێردراوی خوا، لەدنیادا خوا چاوی گەش و ڕوون کردووین بەدیداری تۆ، بەڵام لەقیامەتدا تۆ نابینین، تۆ لەبەهەشتدا لەبەرزترین پلەدا دەبیت، خوای گەورەش ئەم ئایەتەی دابەزاند، پێغەمبەری خواش(ﷺ) فەرمووی: تۆ لەگەڵ مندای لەبەهەشتدا گەر خوا ویستی لەسەر بێت.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٧٧): ﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ قِيلَ لَهُمْ كُفُّوا أَيْدِيَكُمْ﴾ ئایەتەکە:

- (نسائي)و (حاکم) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: (عبدالرحمن)ی کوڕی (عوف)و چەند هاوەڵێکی هاتن بۆ لای پێغەمبەری خوا(ﷺ)و وتیان: ئەی پێغەمبەری خوا ئێمە کاتێ -

﴿يَوْمَ يَجْمَعُ ٱللَّهُ ٱلرُّسُلَ فَيَقُولُ مَاذَآ أُجِبْتُمْ قَالُوا۟ لَا عِلْمَ لَنَآ إِنَّكَ أَنتَ عَلَّٰمُ ٱلْغُيُوبِ ﴿١٠٩﴾ إِذْ قَالَ ٱللَّهُ يَٰعِيسَى ٱبْنَ مَرْيَمَ ٱذْكُرْ نِعْمَتِى عَلَيْكَ وَعَلَىٰ وَٰلِدَتِكَ إِذْ أَيَّدتُّكَ بِرُوحِ ٱلْقُدُسِ تُكَلِّمُ ٱلنَّاسَ فِى ٱلْمَهْدِ وَكَهْلًا وَإِذْ عَلَّمْتُكَ ٱلْكِتَٰبَ وَٱلْحِكْمَةَ وَٱلتَّوْرَىٰةَ وَٱلْإِنجِيلَ وَإِذْ تَخْلُقُ مِنَ ٱلطِّينِ كَهَيْـَٔةِ ٱلطَّيْرِ بِإِذْنِى فَتَنفُخُ فِيهَا فَتَكُونُ طَيْرًۢا بِإِذْنِى وَتُبْرِئُ ٱلْأَكْمَهَ وَٱلْأَبْرَصَ بِإِذْنِى وَإِذْ تُخْرِجُ ٱلْمَوْتَىٰ بِإِذْنِى وَإِذْ كَفَفْتُ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ عَنكَ إِذْ جِئْتَهُم بِٱلْبَيِّنَٰتِ فَقَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ مِنْهُمْ إِنْ هَٰذَآ إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿١١٠﴾ وَإِذْ أَوْحَيْتُ إِلَى ٱلْحَوَارِيِّۦنَ أَنْ ءَامِنُوا۟ بِى وَبِرَسُولِى قَالُوٓا۟ ءَامَنَّا وَٱشْهَدْ بِأَنَّنَا مُسْلِمُونَ ﴿١١١﴾ إِذْ قَالَ ٱلْحَوَارِيُّونَ يَٰعِيسَى ٱبْنَ مَرْيَمَ هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ أَن يُنَزِّلَ عَلَيْنَا مَآئِدَةً مِّنَ ٱلسَّمَآءِ قَالَ ٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١١٢﴾ قَالُوا۟ نُرِيدُ أَن نَّأْكُلَ مِنْهَا وَتَطْمَئِنَّ قُلُوبُنَا وَنَعْلَمَ أَن قَدْ صَدَقْتَنَا وَنَكُونَ عَلَيْهَا مِنَ ٱلشَّٰهِدِينَ ﴿١١٣﴾

[١١٠]﴿روحُ القُدُس﴾: جوبرەئیل سەلامی خوای لەسەر. ﴿في المهد﴾: لەسەر لانکە پێش هاتنە قسە. ﴿کهلاً﴾: لەکاتی کاملی و بەمێزیدا. ﴿تخلقُ﴾: وێنەکێشان و داهێنان. ﴿الاکمه﴾: کوێری زکماك. ﴿الأبرص﴾: گەری. [١١١]﴿الحواريّن﴾: هاوەڵ و دۆستانی عیسا (سەلامی خوای لەسەربێت). [١١٢]﴿هلْ يستطيعُ﴾: ئایا ئەگەر داوابکەی پێت دەبەخشێت. ﴿مائدةً﴾: خوانێك خواردنی لەسەر ئامادەکرابێ.

- موشریك بووین لەعیززەتدا بووین، بەڵام کاتێك موسوڵمان بووین تووشی زەلیلی هاتین، پێغەمبەری خواش(ﷺ) فەرمووی: من فەرمانم پێکراوە بەلێخۆش بوون و ئێوەش کوشتاریان مەکەن، کاتێکیش خوای گەورە کۆچی هێنایە ڕێ بۆ (مەدینە) ئەوسا فەرمانی کوشتاری پێداو ئەوانیش دەستیان گێڕایەوە، ئنجا ئایەتی: ﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ قِيلَ لَهُمْ كُفُّوا أَيْدِيَكُمْ﴾ ی دابەزاند.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٨٣): ﴿وَإِذَا جَاءَهُمْ﴾ ئایەتەکە:

- (مسلم) لە(عمر)ی کوڕی (خطاب)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: خەڵکی یاریان بەوردە بەرد دەکردو بەدەم ئەوەشەوە دەیان وت: پێغەمبەر(ﷺ) خێزانەکانی تەڵاق داوە، منیش لەبەردەم دەرگای مزگەوت وەستام و بەهەموو دەنگی خۆم هاوارم کرد: خێزانەکانی تەڵاق نەداوە، ئنجا ئایەتی: ﴿وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِنَ الْأَمْنِ أَوِ الْخَوْفِ أَذَاعُوا بِهِ وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَى أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ﴾ من ئەو ڕایەم هەڵهێنجاند.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٨٨): ﴿فَمَا لَكُمْ فِي الْمُنَافِقِينَ فِئَتَيْنِ﴾ ئایەتەکە:

- (بخاری)و (مسلم)و فەرموودە گێڕەرەوەکانی دیکە لە(زید)ی کوڕی (ثابت)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: کاتێ پێغەمبەری خوا(ﷺ) هاتە دەرەوە لە(مەدینە) بۆ غەزای (احد)و، کۆمەڵێك لەوانەی لەگەڵیدا چوونە دەرەوە گەڕانەوە، هاوەڵانی پێغەمبەریش دابەش بووبوون بەدوو تاقمەوە، تاقمێك دەیان وت: کوشتاریان دەکەین و، تاقمێکیش دەیان وت: نەخێر. خوای گەورەش ئایەتی: ﴿فَمَا لَكُمْ فِي الْمُنَافِقِينَ فِئَتَيْنِ﴾ی دابەزاند. (سعید)ی کوڕی (منصور) لە(ابن ابی حاتم)و ئەویش لە(سعد)ی کوڕی(معاذ)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) وتارێکی داو وتی: کێ ئەوانەم بۆ دەمێنێت کەئازارم دەدەن و جێگەی ئەوانە دەکەنەوە لای -

قَالَ عِيسَى ٱبْنُ مَرْيَمَ ٱللَّهُمَّ رَبَّنَآ أَنزِلْ عَلَيْنَا مَآئِدَةً مِّنَ ٱلسَّمَآءِ تَكُونُ لَنَا عِيدًا لِّأَوَّلِنَا وَءَاخِرِنَا وَءَايَةً مِّنكَ وَٱرْزُقْنَا وَأَنتَ خَيْرُ ٱلرَّٰزِقِينَ ﴿١١٤﴾ قَالَ ٱللَّهُ إِنِّى مُنَزِّلُهَا عَلَيْكُمْ فَمَن يَكْفُرْ بَعْدُ مِنكُمْ فَإِنِّىٓ أُعَذِّبُهُۥ عَذَابًا لَّآ أُعَذِّبُهُۥٓ أَحَدًا مِّنَ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿١١٥﴾ وَإِذْ قَالَ ٱللَّهُ يَٰعِيسَى ٱبْنَ مَرْيَمَ ءَأَنتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ ٱتَّخِذُونِى وَأُمِّىَ إِلَٰهَيْنِ مِن دُونِ ٱللَّهِ قَالَ سُبْحَٰنَكَ مَا يَكُونُ لِىٓ أَنْ أَقُولَ مَا لَيْسَ لِى بِحَقٍّ إِن كُنتُ قُلْتُهُۥ فَقَدْ عَلِمْتَهُۥ تَعْلَمُ مَا فِى نَفْسِى وَلَآ أَعْلَمُ مَا فِى نَفْسِكَ إِنَّكَ أَنتَ عَلَّٰمُ ٱلْغُيُوبِ ﴿١١٦﴾ مَا قُلْتُ لَهُمْ إِلَّا مَآ أَمَرْتَنِى بِهِۦٓ أَنِ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ رَبِّى وَرَبَّكُمْ وَكُنتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَّا دُمْتُ فِيهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِى كُنتَ أَنتَ ٱلرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ وَأَنتَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ شَهِيدٌ ﴿١١٧﴾ إِن تُعَذِّبْهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ وَإِن تَغْفِرْ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنتَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿١١٨﴾ قَالَ ٱللَّهُ هَٰذَا يَوْمُ يَنفَعُ ٱلصَّٰدِقِينَ صِدْقُهُمْ لَهُمْ جَنَّٰتٌ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدًا رَّضِىَ ٱللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا۟ عَنْهُ ذَٰلِكَ ٱلْفَوْزُ ٱلْعَظِيمُ ﴿١١٩﴾ لِلَّهِ مُلْكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَمَا فِيهِنَّ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌۢ ﴿١٢٠﴾

[١١٤]﴿عيداً﴾:ڕۆژی خۆشی.﴿آية منك﴾:نیشانه بێت لەسەر هێزو دەسەڵاتی تەواوی تۆو ڕاستێتی پێغەمبەرایەتی.[١١٦]﴿سبحانك﴾: پاکی و بێگەردی بۆ تۆ کەشتێکی وابڵێم.[١١٧]﴿شهيد﴾:چاودێر.

*پێغەمبەری خوا (ﷺ) ئەو ئایەتەی سەبارەت بە(ابراهیم) (علیه السلام) هاتووە ﴿رَبِّ إِنَّهُنَّ أَضْلَلْنَ كَثِيراً مِنَ النَّاسِ فَمَنْ تَبِعَنِي فَإِنَّهُ مِنِّي﴾ی خوێندەوە لەگەڵ گوتەی (عیسی) (علیه السلام): ﴿إِنْ تُعَذِّبْهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ وَإِنْ تَغْفِرْ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ئنجا دەستی بەرز کردەوەو وتی: (پەروەردگارا ئەتەوەکەم) پاشان دەستی کرد بەگریان، خوای گەورەش فەرمووی: (ئەی جوبرەئیل بچۆ بۆ لای (محمد)و - گەرچی پەروەردگارت زاناترە- لێی بپرسە بۆچی دەگریت؟ (جبرئیل)یش پرسیاری‌کرد لەپێغەمبەری خواو ئەویش وەڵامی دایەوە بەوەی گوتبوی‌و خواش ئاگاداری حاڵ‌و بارەکەبوو، ئنجا پەروەردگار فەرمووی: ئەی(جوبرەئیل) بچۆ بۆلای (محمد)و پی‌ی بڵی: (ئێمە - واتە پەروەردگار - ڕازیت دەکەین سەبارەت بەنەتەوەکەت‌و دڵت ناشکێنین). [(رواه مسلم)].

خۆیان؟ (سعد)ی کوڕی(معاذ) وتی: ئەگەر لەنێو (اوس)دابێت ئەوا دەیکوژین‌و، خۆ ئەگەر لەڕیزی برا(خزرج)یەکانیش دابێت ئەوا فەرمان دەربکەو جێبەجێ‌ی دەکەین، ئنجا (سعد)ی کوڕی (عبادة)هەستایە سەرپێ‌و وتی:ئەوەچییتە ئەی کوڕی (معاذ)... گوێڕایەڵی پێغەمبەری خوایە یا... ، بەڵام من دەزانم تۆ چییتە، پاشان (اسید)ی کوڕی (حضير) هەستاو وتی: تۆ ئەی کوڕی (عبادة) دووڕوویت‌و دووڕوانت خۆش دەوێت، دوایی (محمد)ی کوڕی (مسلمة) هەستاو ڕووی تێکردن‌و وتی: خەڵکینە بێ‌دەنگ بن، پێغەمبەری خوامان لەناودایەو فەرمانمان پێ‌دەدات‌و ئێمەش فەرمانەکەی جێبەجێ‌دەکەین، پەروەردگاریش ئایەتی:﴿فَمَا لَكُمْ فِي الْمُنَافِقِينَ فِئَتَيْنِ﴾ی دابەزند. (احمد)لە (عبدالرحمن)ی کوڕی (عوف)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: کۆمەڵێك هاتن بۆ خزمەتی پێغەمبەری خوا(ﷺ)لە(مەدینە)و موسڵمان بوون، بەڵام لەشاری(مەدینە) تووشی دەردوو نەخۆشی‌یەك هاتن لەگەڵ تایەکی گەرم کەتێکی شکاندن، ئنجا لە(مەدینە) چوونە دەرەوەو چەند هاوەڵێکی پێغەمبەر (ﷺ) لەدەوری شاری (مەدینە) بینیان‌و لێیان پرسین: بۆچی گەڕانەوە؟ وتیان دەردو نەخۆشی لە(مەدینە) داباری بەسەرماندا. ئەوانیش وتیان: ئەی باشە -

سورة الانعام

بسم الله الرحمن الرحيم

ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ وَجَعَلَ ٱلظُّلُمَٰتِ وَٱلنُّورَ ثُمَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ ﴿١﴾ هُوَ ٱلَّذِى خَلَقَكُم مِّن طِينٍ ثُمَّ قَضَىٰٓ أَجَلًا وَأَجَلٌ مُّسَمًّى عِندَهُۥ ثُمَّ أَنتُمْ تَمْتَرُونَ ﴿٢﴾ وَهُوَ ٱللَّهُ فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَفِى ٱلْأَرْضِ يَعْلَمُ سِرَّكُمْ وَجَهْرَكُمْ وَيَعْلَمُ مَا تَكْسِبُونَ ﴿٣﴾ وَمَا تَأْتِيهِم مِّنْ ءَايَةٍ مِّنْ ءَايَٰتِ رَبِّهِمْ إِلَّا كَانُوا۟ عَنْهَا مُعْرِضِينَ ﴿٤﴾ فَقَدْ كَذَّبُوا۟ بِٱلْحَقِّ لَمَّا جَآءَهُمْ فَسَوْفَ يَأْتِيهِمْ أَنۢبَٰٓؤُا۟ مَا كَانُوا۟ بِهِۦ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٥﴾ أَلَمْ يَرَوْا۟ كَمْ أَهْلَكْنَا مِن قَبْلِهِم مِّن قَرْنٍ مَّكَّنَّٰهُمْ فِى ٱلْأَرْضِ مَا لَمْ نُمَكِّن لَّكُمْ وَأَرْسَلْنَا ٱلسَّمَآءَ عَلَيْهِم مِّدْرَارًا وَجَعَلْنَا ٱلْأَنْهَٰرَ تَجْرِى مِن تَحْتِهِمْ فَأَهْلَكْنَٰهُم بِذُنُوبِهِمْ وَأَنشَأْنَا مِنۢ بَعْدِهِمْ قَرْنًا ءَاخَرِينَ ﴿٦﴾ وَلَوْ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ كِتَٰبًا فِى قِرْطَاسٍ فَلَمَسُوهُ بِأَيْدِيهِمْ لَقَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ إِنْ هَٰذَآ إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿٧﴾ وَقَالُوا۟ لَوْلَآ أُنزِلَ عَلَيْهِ مَلَكٌ وَلَوْ أَنزَلْنَا مَلَكًا لَّقُضِىَ ٱلْأَمْرُ ثُمَّ لَا يُنظَرُونَ ﴿٨﴾

سوورەتی (الانعام)

[١] ﴿جعل﴾: بەدی هێناون. ﴿بربهم یعدلون﴾: هاوبەش بۆ پەروەردگاریان دادەنێن. [٢] ﴿ثم قضی أجلاً﴾: کاتێکی دیاریکراوی داناوە بۆ مردن. ﴿أجل مسمیً عنده﴾: کاتێکی دیاریکراو بۆ زیندو بوونەوە لەقیامەتدا کەتەنها خۆی دەیزانێ. ﴿تمترون﴾: گومانتان هەیە لەزیندوبوونەوەدا. [٤] ﴿آیة﴾: نیشانەو بەڵگەی ڕوون و ئاشکرایە. ﴿معرضین﴾: پشت هەڵکردن. [٥] ﴿الحق﴾: قورئانی پیرۆزە. ﴿أنباء﴾: دەنگ‌وباسی پاداشتی کردەوەکانیان. [٦] ﴿قرن﴾: هەر نەتەوەیەك لەزەمان و سەردەمێکدا. ﴿مکناهم﴾: سەریان خستن. ﴿السماء﴾: باران. ﴿مدراراً﴾: لێزمەیەك. ﴿أنشأنا﴾: بەدیمان هێنا. [٧] ﴿کتاباً﴾: کاغەزێکی نووسراو. ﴿قرطاس﴾: هەموو شتێکە تێیدا بنووسرێت. ئیتر کاغەز بێت یان شتی‌تر. ﴿فلمسوه﴾: بیبنیان و دەستیان لێدا. [٨] ﴿لقضي الأمر﴾: لەناومان دەبردن. ﴿لاینظرون﴾: بۆ تەنها ساتێکیش فەرامۆش ناکرێن.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((کاتێك پەروەردگار بوونەوەری دروست کرد لەسەرو عەرشی پیرۆزی نووسی: ((لێبوردەیی و لێخۆش بوونم پێش غەشم و قینم کەوتووە)).

[(متفق علیه)].

پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((لەخوابترسەو گوێڕایەڵی بکە لەهەرکوێ بوویت، هەرکاتیش خراپەیەکت کرد ئەوا خێرا چاکەیەك بەدوایی‌دا بهێنە دەیشواتەوەو هەمیشەش بەکرداری جوان و شیرین لەگەڵ خەڵکی‌دا مامەڵەبکە)) [(رواه احمد) و (النسائی) و (الحاکم) و (البیهقی)].

- پێغەمبەری خوا پێشەنگتان نییە؟ سەبارەت بەوان هەندێکیان وتیان: دووڕوبوون، هەندێکی تریشیان وتیان: نا... دووڕوونەبوون، خوای گەورەش ئایەتی: ﴿فَمَا لَكُمْ فِي الْمُنَافِقِينَ فِئَتَيْنِ﴾ی دابەزاند. [لە(اسناد)ی ئەم ڕیوایەتەشدا (تدلیس) و (انقطاع) بچڕان هەیە].

هۆی دابەزینی ئایەتی(٩٠): ﴿إِلَّا الَّذِينَ يَصِلُونَ﴾: ئایەتەکە:

- (ابن ابی حاتم) و (ابن مردویه) لە(حسن)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: (سراقه)ی کوڕی (مالك)ی -

وَلَوْ جَعَلْنَٰهُ مَلَكًا لَّجَعَلْنَٰهُ رَجُلًا وَلَلَبَسْنَا عَلَيْهِم مَّا يَلْبِسُونَ ﴿٩﴾ وَلَقَدِ ٱسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِّن قَبْلِكَ فَحَاقَ بِٱلَّذِينَ سَخِرُوا۟ مِنْهُم مَّا كَانُوا۟ بِهِۦ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿١٠﴾ قُلْ سِيرُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ ثُمَّ ٱنظُرُوا۟ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلْمُكَذِّبِينَ ﴿١١﴾ قُل لِّمَن مَّا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۖ قُل لِّلَّهِ ۚ كَتَبَ عَلَىٰ نَفْسِهِ ٱلرَّحْمَةَ ۚ لَيَجْمَعَنَّكُمْ إِلَىٰ يَوْمِ ٱلْقِيَٰمَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ ۚ ٱلَّذِينَ خَسِرُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٢﴾ ۞ وَلَهُۥ مَا سَكَنَ فِى ٱلَّيْلِ وَٱلنَّهَارِ ۚ وَهُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْعَلِيمُ ﴿١٣﴾ قُلْ أَغَيْرَ ٱللَّهِ أَتَّخِذُ وَلِيًّا فَاطِرِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَهُوَ يُطْعِمُ وَلَا يُطْعَمُ ۗ قُلْ إِنِّىٓ أُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ أَوَّلَ مَنْ أَسْلَمَ ۖ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ﴿١٤﴾ قُلْ إِنِّىٓ أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّى عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٥﴾ مَّن يُصْرَفْ عَنْهُ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمَهُۥ ۚ وَذَٰلِكَ ٱلْفَوْزُ ٱلْمُبِينُ ﴿١٦﴾ وَإِن يَمْسَسْكَ ٱللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُۥٓ إِلَّا هُوَ ۖ وَإِن يَمْسَسْكَ بِخَيْرٍ فَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٧﴾ وَهُوَ ٱلْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِۦ ۚ وَهُوَ ٱلْحَكِيمُ ٱلْخَبِيرُ ﴿١٨﴾

[٩] ﴿وَلَلَبَسْنَا عَلَيْهِمْ مَا يَلْبِسُونَ﴾: چەواشە کردن و تێکەڵ و پێکەڵ کردنی کارویان. [١٠] ﴿فحاق﴾: دابەزین و دەورەدان. [١١] ﴿عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ﴾: پاشەڕۆژی بەدرۆخەران. [١٢] ﴿كتب﴾: بەپێویست دانان لەسەر خۆی. ﴿لَيجمعنكُمْ﴾: کۆتان دەکاتەوە. [١٣] ﴿سكن﴾: وەستاوەو جێگیربووە. [١٤] ﴿وَليـاً﴾: یاریدەدەرو پەنادەر. ﴿فاطر﴾: بەدیهێنەر. ﴿يُطْعِمُ وَلا يُطْعَم﴾: ڕۆزی بەندەکانی دەدات بەڵام ئەو ڕۆزی نادرێ. ﴿اولَ منْ أسلَمَ﴾: یەکەم هەوڵدەرم بۆ ئاین و ئیمان لەم نەتەوەیەدا. [١٥] ﴿عَصَيْتُ ربي﴾: سەرپێچی فەرمانەکانی پەروەردگارم بکەم. [١٦] ﴿يُصْرفْ عنهُ﴾: ئازارو ئەشکەنجەی لێدووربخرێتەوە. ﴿الفوز﴾: ڕزگاربوون و بەدەستهێنان. ﴿المبين﴾: ڕوون و ئاشکرا. [١٧] ﴿يمْسسْك﴾: توشت بکات. ﴿بضر﴾: بەناڕەحەتی و زیانێك وەك هەژاری و نەخۆشی. ﴿لا كاشف له الا هو﴾: کەس ناتوانێت لایبات و هەڵی بگرێت جگە لەخوای گەورە. ﴿بخير﴾: نیعمەتێك وەك لەش ساغی و دەوڵەمەندی. [١٨] ﴿القاهر﴾: دەستەڵاتدارو حوکمدانەرە. ﴿فوق عباده﴾: لەسەرو بەندەکانی یەوەیەتی لەتواناو دەسەڵاتدا.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((نزیکەو هاوشانبن و مژدەش بدەن، چونکە هیچ کەس ناچێتە بەهەشتەوە بەکرداری خۆی، هاوەڵانیش پرسیان، ئاخۆ تۆش ئەی پێغەمبەری خوا؟ فەرمووی: بەڵێ منیش مەگەر پەروەردگار بەسۆزو بەزەیی خۆی بمبەخشێت)). [(متفق عليه)].

-(مدلجی) قسەی بۆ کردین و وتی: کاتێك پێغەمبەر(ﷺ) دەرکەوت و هات بۆی ئەوانەی بەشداربوون لە(احد)و ، خەڵکی دەوروپشت موسڵمان بوون (سراقە)وتی: پێیان ڕاگەیاندم گوایە پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەیەوێت (خالد)ی کوڕی(ولید) بنێرێت بۆ لای هۆزەکەم (بنی مدلج) منیش هاتم بۆ خزمەتی و وتم: بەحەقی ئەو نیعمەت و بەخشندانە داوات لێدەکەم وازیان لێبهێنە، ئەگەر هۆزەکەی تۆ موسڵمان بوون و بەئیسلام ڕازی بوون ئەوانیش موسڵمان دەبن ، خۆ ئەگەر -

قُلْ أَيُّ شَيْءٍ أَكْبَرُ شَهَادَةً قُلِ اللَّهُ شَهِيدٌ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَأُوحِيَ إِلَيَّ هَٰذَا الْقُرْآنُ لِأُنذِرَكُم بِهِ وَمَن بَلَغَ أَئِنَّكُمْ لَتَشْهَدُونَ أَنَّ مَعَ اللَّهِ آلِهَةً أُخْرَىٰ قُل لَّا أَشْهَدُ قُلْ إِنَّمَا هُوَ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ وَإِنَّنِي بَرِيءٌ مِّمَّا تُشْرِكُونَ ﴿١٩﴾ الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَاءَهُمُ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٢٠﴾ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿٢١﴾ وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا أَيْنَ شُرَكَاؤُكُمُ الَّذِينَ كُنتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٢٢﴾ ثُمَّ لَمْ تَكُن فِتْنَتُهُمْ إِلَّا أَن قَالُوا وَاللَّهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ ﴿٢٣﴾ انظُرْ كَيْفَ كَذَبُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ وَضَلَّ عَنْهُم مَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٢٤﴾ وَمِنْهُم مَّن يَسْتَمِعُ إِلَيْكَ وَجَعَلْنَا عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَن يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا وَإِن يَرَوْا كُلَّ آيَةٍ لَّا يُؤْمِنُوا بِهَا حَتَّىٰ إِذَا جَاءُوكَ يُجَادِلُونَكَ يَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَٰذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٢٥﴾ وَهُمْ يَنْهَوْنَ عَنْهُ وَيَنْأَوْنَ عَنْهُ وَإِن يُهْلِكُونَ إِلَّا أَنفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٦﴾ وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ وُقِفُوا عَلَى النَّارِ فَقَالُوا يَا لَيْتَنَا نُرَدُّ وَلَا نُكَذِّبَ بِآيَاتِ رَبِّنَا وَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٧﴾

[١٩] ﴿من بلغ﴾:ئەوەی بانگەوازی قورئانی بگاتیٚ تا ڕۆژی قیامەت. [٢٠] ﴿الذين آتيناهم الكتاب﴾:ئەوانەی كتێبیان بۆ ناردون كەجولەكەو مەسیحییەكانن. [٢١] ﴿لايُفْلِح﴾: ڕزگاریان نابێت. [٢٢] ﴿نحشرهم﴾: كۆیان دەكەینەوە بۆ لێپرسینەوەو پاداشتدانەوەیان. [٢٣] ﴿فتنتهم﴾: عوزرەكانیان، یاخود سەرەنجامی بیٚباوەڕییان. [٢٤] ﴿ضلّ عنهم﴾: دیارنەماو، لێیان ونبوو. ﴿ماكانوا يفترون﴾:ئەو درۆیانەی دەیان كرد، یاخود ئەو بتانەی دەیان پەرستن و ئومێدی شەفاعەتیان لیٚدەكردن. [٢٥] ﴿أكنةً﴾:پەردەیەكی ئەستوور. ﴿وقراً﴾:گویٚگرانی. ﴿أساطير الأولين﴾:پڕوپاگەندەو باسی نەتەوە ڕابردووەكانە، كەبیٚ بەڵگەو بناغەیە.

[٢٦] ﴿ينهون عنه﴾:قورئانی پیرۆز لەخەڵكی قەدەغەدەكەن. ﴿ينأون عنه﴾:خۆیانی لیٚدووردەخەنەوەو پشتی تیٚدەكەن. [٢٧] ﴿وقِفُوا عَلَى النَّارِ﴾:ئاگریان نیشاندرا یاخود، دەرگیریان كردن لەسەر ئاگری دۆزەخ. ﴿نُرد﴾:گەڕانەوە بۆ ژیانی دنیا.

- موسڵمان نەبوون ئەوا هەڵبژاردنی هۆزەكەی تۆ زاڵ نابێت بەسەریاندا، ئنجا پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەستی (خالد)ی گرت و وتی: بڕۆ چۆنی دەوێت ئاوابكە، خالدیش پەیمانێكی لەگەڵدا بەستن لەسەر ئەوەی پشتگیری كەس نەكەن دژ بەپێغەمبەر(ﷺ)و، خۆئەگەر (قوڕەیش) موسڵمان بوون ئەوانیش موسوڵمان بن، پەروەردگاریش ئایەتی:﴿إِلَّا الَّذِينَ يَصِلُونَ إِلَىٰ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُم مِّيثَاقٌ﴾ دابەزیو ئەوانەی هەواڵیان پیٚگەیشتبوو پابەندبوون لەسەر بەڵێنەكەیان. (ابن ابی حاتم) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت ئایەتی: ﴿إِلَّا الَّذِينَ يَصِلُونَ إِلَىٰ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُم مِّيثَاقٌ﴾ سەبارەت بە(هلال)ی كوڕی (مالك)ی (مدلجی)و ، (بنی جذیمة)ی كوڕی (عامر)ی كوڕی (عبدمناف) دابەزی. هەروەها (مجاهد) دەڵێت: ئەم ئایەتە سەبارەت بە(هلال)ی كوڕی(عویمر) (اسلمی) ی دابەزی؛ كەلەگەڵ موسوڵمانانندا پەیمانێكی بەستبوو ، خزمەكانی چوونەتەلای، ئەویش ڕقی دەبوویەوە لەوەی كوشتاری موسوڵمان و هۆزەكەی خۆی بكات.

بَلْ بَدَا لَهُم مَّا كَانُوا يُخْفُونَ مِن قَبْلُ وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٢٨﴾ وَقَالُوا إِنْ هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ ﴿٢٩﴾ وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ وُقِفُوا عَلَىٰ رَبِّهِمْ قَالَ أَلَيْسَ هَٰذَا بِالْحَقِّ قَالُوا بَلَىٰ وَرَبِّنَا قَالَ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٣٠﴾ قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِلِقَاءِ اللَّهِ حَتَّىٰ إِذَا جَاءَتْهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً قَالُوا يَا حَسْرَتَنَا عَلَىٰ مَا فَرَّطْنَا فِيهَا وَهُمْ يَحْمِلُونَ أَوْزَارَهُمْ عَلَىٰ ظُهُورِهِمْ أَلَا سَاءَ مَا يَزِرُونَ ﴿٣١﴾ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَعِبٌ وَلَهْوٌ وَلَلدَّارُ الْآخِرَةُ خَيْرٌ لِّلَّذِينَ يَتَّقُونَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٣٢﴾ قَدْ نَعْلَمُ إِنَّهُ لَيَحْزُنُكَ الَّذِي يَقُولُونَ فَإِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلَٰكِنَّ الظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ ﴿٣٣﴾ وَلَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِّن قَبْلِكَ فَصَبَرُوا عَلَىٰ مَا كُذِّبُوا وَأُوذُوا حَتَّىٰ أَتَاهُمْ نَصْرُنَا وَلَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِ اللَّهِ وَلَقَدْ جَاءَكَ مِن نَّبَإِ الْمُرْسَلِينَ ﴿٣٤﴾ وَإِن كَانَ كَبُرَ عَلَيْكَ إِعْرَاضُهُمْ فَإِنِ اسْتَطَعْتَ أَن تَبْتَغِيَ نَفَقًا فِي الْأَرْضِ أَوْ سُلَّمًا فِي السَّمَاءِ فَتَأْتِيَهُم بِآيَةٍ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَمَعَهُمْ عَلَى الْهُدَىٰ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿٣٥﴾

[٢٨] ﴿بَدا لهم﴾: دەرکەوت بۆیان. ﴿ما کانوا یُخفون﴾: ئەوەی لەدڵی خۆیاندا شاردبوویانەوە لەدنیادا. ﴿لعَادوا لما نُهوا عنه﴾: دەگەڕانەوە بۆ سەر بێباوەڕیو گومڕایی. [٣٠] ﴿وقفوا علی ربهم﴾: بەفەرمانی خوا وستێنران بۆ لێپرسینەوە. [٣١] ﴿لقاء الله﴾: بەخزمەت پەروەردگار گەیشتن. ﴿الساعة﴾: قیامەت ، یاخود مردن. ﴿بغتة﴾: لەپڕ. ﴿فرَّطنا﴾: کەمتەرخەمیمانکرد. ﴿أوزارهم﴾: گوناھو تاوانەکانیان. ﴿یَزِرون﴾: هەڵیدەگرن. [٣٢] ﴿لعبٌ﴾: گەمەو گاڵتە. ﴿لهوٌ﴾: رابواردن. [٣٣] ﴿یجحَدون﴾: نکوڵیی لێدەکەن!!. [٣٤] ﴿مُبدّل﴾: بگۆڕ. ﴿کلمات الله﴾: بریتیە لەبەڵێنی خوای گەورە بەوەی باوەڕداران سەربخات. ﴿نبا المرسلین﴾: هەواڵی پێغەمبەران. [٣٥] ﴿کَبُر علیك﴾: لەسەردڵت گرانە. ﴿نفقاً في الأرض﴾: خەنەك بەزەویدا. ﴿سُلماً﴾: پەیژەیەك. ﴿بآیة﴾: موعجیزەیەك.

***پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((کاتێك باوەڕداران رزگاریان بوو لەئاگر لەجێگەیەکدا لەنێوان بەهەشتو دۆزەخدا گیردەخۆن، ئەوجا دادگەری سەبارەت بەوستەمانەی لەدنیادا کردوویانە بەرامبەر بەیەك دێتە پێشەوەو، بەردەوام دەمێننەوە هەتا پاكو بێگەرد دەبن، پاشان رێگەیان پێدەدرێت بچنە بەهەشت، سوێندبێت بەوەی گیانی (محمد)ی بەدەستە، کاتێ دەچنە بەهەشتەوە بەچەشنی شارەزاییان لەدۆزینەوەو گرتنەبەری رێگەی ماڵەکانیان لەدنیادا هەیەو هیچ کەس رێگەو شوێنی خۆی لێ تێك ناچێت)). [(اخرجه البخاري)]**

هۆی دابەزینی ئایەتی(٩٢): ﴿وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ﴾ ئایەتەکە:

- (ابن جریر) لە(عکرمە)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: (حارث)ی کوڕی (زید) لە(بنی عامر)ی کوڕی (لؤي)بوو، ئەشکەنجەی (عیاش)ی کوڕی (ابي ربیعة)ی دەدا بەهاوکاری (ابو جهل)، ئنجا (حارث) کۆچی کرد بۆ خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) (عیاش) لەناوچەی (حرة)چاوی پێی کەوت، شمشێرەکەی لێبەرزکردەوەو کوشتی وایشی دەزانی (کافر)ە، پاشان هاتە خزمەت پێغەمبەرو(ﷺ) پێی راگەیاندو، ئایەتی: ﴿وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا﴾ دابەزی.

- لە(عکرمە)وە دەگێڕنەوە، دەڵێت: پیاوێك لەپشتیوانەکان برایەکی (مقیس)ی کوڕی (صبابة)ی کوشت، پێغەمبەری خواش(ﷺ) خوێنەکەی داو کەسوکاری کوژراوەکەش-

﴿إِنَّمَا يَسْتَجِيبُ الَّذِينَ يَسْمَعُونَ وَالْمَوْتَىٰ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ ثُمَّ إِلَيْهِ يُرْجَعُونَ (٣٦) وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِّن رَّبِّهِ ۚ قُلْ إِنَّ اللَّهَ قَادِرٌ عَلَىٰ أَن يُنَزِّلَ آيَةً وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ (٣٧) وَمَا مِن دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا طَائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّا أُمَمٌ أَمْثَالُكُم ۚ مَّا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِن شَيْءٍ ۚ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ (٣٨) وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا صُمٌّ وَبُكْمٌ فِي الظُّلُمَاتِ ۗ مَن يَشَإِ اللَّهُ يُضْلِلْهُ وَمَن يَشَأْ يَجْعَلْهُ عَلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ (٣٩) قُلْ أَرَأَيْتَكُمْ إِنْ أَتَاكُمْ عَذَابُ اللَّهِ أَوْ أَتَتْكُمُ السَّاعَةُ أَغَيْرَ اللَّهِ تَدْعُونَ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ (٤٠) بَلْ إِيَّاهُ تَدْعُونَ فَيَكْشِفُ مَا تَدْعُونَ إِلَيْهِ إِن شَاءَ وَتَنسَوْنَ مَا تُشْرِكُونَ (٤١) وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَىٰ أُمَمٍ مِّن قَبْلِكَ فَأَخَذْنَاهُم بِالْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ لَعَلَّهُمْ يَتَضَرَّعُونَ (٤٢) فَلَوْلَا إِذْ جَاءَهُم بَأْسُنَا تَضَرَّعُوا وَلَٰكِن قَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ (٤٣) فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ أَبْوَابَ كُلِّ شَيْءٍ حَتَّىٰ إِذَا فَرِحُوا بِمَا أُوتُوا أَخَذْنَاهُم بَغْتَةً فَإِذَا هُم مُّبْلِسُونَ (٤٤)﴾

[٣٦] ﴿يستجيب﴾: وەلامی دوعا دەداتەوە. ﴿يسمعون﴾: گوێدەگرن بەهۆش و تێنەگەیشتنەوە. ﴿الموتى﴾: مردوو (مەبەست پێی بێباوەڕە سەرکەشەکانە). [٣٧] ﴿آية﴾: موعجیزەیەك. [٣٨] ﴿أمم﴾: چەند کۆمەڵ و نەتەوەیەك. ﴿أمثالكم﴾: وەك ئێوە. ﴿مَا فرَّطْنَا فِي الْكِتَاب﴾: لەقورئانی پیرۆزدا هیچ شتێکمان بەجێنەهێشتووە. [٣٩] ﴿صُمّ﴾: کەڕ. ﴿بكمٌ﴾: لاڵ. ﴿الظُلمات﴾: سەرنگووم بوون لەتاریکایی بێباوەڕیو نەزانیو سەرکەشیو چاولێکەری. [٤٠] ﴿أرايتكُمْ﴾: حاڵی سەرسوڕهێنی خۆتانم پێ بڵێن. [٤١] ﴿اياه تدعون﴾: تەنها ڕوودەکەنە خوای گەورە بۆ دوعاو پاڕانەوە. ﴿تنسون﴾: پشت گوێی دەخەنو لەبیری خۆتانی دەبەنەوە. [٤٢] ﴿بالبأساء﴾: ئەوەی توشی مرۆڤ دەبێت لەماڵو سەروەتیدا وەك دەستکورتیو هەژاری. ﴿الضراء﴾: ئەوەی تووشی مرۆڤ دەبێت لەخودی خۆیدا وەك ئازارو نەخۆشی. ﴿يتضرعون﴾: گەردن کەچ و زەلیلو تەوبەکاردەبن. [٤٣] ﴿بأسنا﴾: ئازارو ئەشکەنجەی ئێمە. [٤٤] ﴿ما ذكروا به﴾: ئەوپەندو ئامۆژگارییەی فێرکران. ﴿أخذناهم بغتةً﴾: لەپڕ سزامان بەسەردا باراندن. ﴿ملبسون﴾: نائومێد بوون لەهەموو خێرو ڕەحمەتێك ؛ وشەی (ابليس) یش لەوەوە هاتووە.

- ڕازی بوون بەوەرگرتنی، ئنجا(مقيس) بۆسەیەکی نایەوە بۆ بکوژی براکەیو کوشتی، پێغەمبەری خواش(ﷺ) فەرمووی: ((هەرگیز متمانەی پێناکەم لەحەلاڵو حەرام دا))، پاشان ڕۆژی ئازادکردنی (مەککە) کوژرا. (ابن جريج) دەڵێت: سەبارەت بە(مقيس) ئەم ئایەتە نازلبوو ﴿وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِناً مُتَعَمِّداً﴾.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٩٤): ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا ضَرَبْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾ ئایەتەکە:

- (بخاری)و (ترمذي)و (حاكم)و فەرمووده گێڕەرەوەکانی دیکە لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، -

فَقُطِعَ دَابِرُ ٱلْقَوْمِ ٱلَّذِينَ ظَلَمُوا۟ ۚ وَٱلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلْعَـٰلَمِينَ ﴿٤٥﴾ قُلْ أَرَءَيْتُمْ إِنْ أَخَذَ ٱللَّهُ سَمْعَكُمْ وَأَبْصَـٰرَكُمْ وَخَتَمَ عَلَىٰ قُلُوبِكُم مَّنْ إِلَـٰهٌ غَيْرُ ٱللَّهِ يَأْتِيكُم بِهِ ۗ ٱنظُرْ كَيْفَ نُصَرِّفُ ٱلْـَٔايَـٰتِ ثُمَّ هُمْ يَصْدِفُونَ ﴿٤٦﴾ قُلْ أَرَءَيْتَكُمْ إِنْ أَتَىٰكُمْ عَذَابُ ٱللَّهِ بَغْتَةً أَوْ جَهْرَةً هَلْ يُهْلَكُ إِلَّا ٱلْقَوْمُ ٱلظَّـٰلِمُونَ ﴿٤٧﴾ وَمَا نُرْسِلُ ٱلْمُرْسَلِينَ إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ ۖ فَمَنْ ءَامَنَ وَأَصْلَحَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٤٨﴾ وَٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَـٰتِنَا يَمَسُّهُمُ ٱلْعَذَابُ بِمَا كَانُوا۟ يَفْسُقُونَ ﴿٤٩﴾ قُل لَّآ أَقُولُ لَكُمْ عِندِى خَزَآئِنُ ٱللَّهِ وَلَآ أَعْلَمُ ٱلْغَيْبَ وَلَآ أَقُولُ لَكُمْ إِنِّى مَلَكٌ ۖ إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَىٰٓ إِلَىَّ ۚ قُلْ هَلْ يَسْتَوِى ٱلْأَعْمَىٰ وَٱلْبَصِيرُ ۚ أَفَلَا تَتَفَكَّرُونَ ﴿٥٠﴾ وَأَنذِرْ بِهِ ٱلَّذِينَ يَخَافُونَ أَن يُحْشَرُوٓا۟ إِلَىٰ رَبِّهِمْ ۙ لَيْسَ لَهُم مِّن دُونِهِۦ وَلِىٌّ وَلَا شَفِيعٌ لَّعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٥١﴾ وَلَا تَطْرُدِ ٱلَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُم بِٱلْغَدَوٰةِ وَٱلْعَشِىِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُۥ ۖ مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِم مِّن شَىْءٍ وَمَا مِنْ حِسَابِكَ عَلَيْهِم مِّن شَىْءٍ فَتَطْرُدَهُمْ فَتَكُونَ مِنَ ٱلظَّـٰلِمِينَ ﴿٥٢﴾

[٤٥]﴿قُطِع﴾:ریشەکێش کران.﴿دابر القوم﴾:دوابڕکران.[٤٦]﴿أرأيتم﴾:پێم ڕابگەیەنن.﴿نصرف الآيات﴾:جۆراو جۆرو لەسەر شێوازی جیاجیا بەڵگەیان نیشان دەدەین.﴿يصدفون﴾:پشت هەڵکردن لەبیرکردنەوەو تێگەیشتن لەبەڵگەکان.[٤٧]﴿أرايتكم﴾:پێم ڕابگەیەنن.﴿بغتة﴾:لەناکاو.﴿جهرة﴾:دیارو بەرچاو.[٤٨]﴿مبشرين﴾:مژدە بدەن بەگوێڕایەڵان بەبەهەشت.﴿منذرين﴾: کافرانیش بترسێنن بەئاگری دۆزەخ.[٤٩]﴿يمسهم﴾:بەریان بکەوێت و بەسەریاندا بێتە خوارەوە.﴿يفسقون﴾:دەردەچن لەباوەڕهێنان و گوێڕایەڵی.[٥٠]﴿خزائن الله﴾: گەنجینەکانی پەروەردگار.[٥٢]﴿لا تطرد﴾:دەریان مەکە.﴿بالغداة﴾: سەرەتای بەیانی و کاتی خۆرکەوتن.﴿العشي﴾:کۆتایی ڕۆژ، ئێوارە.

- دەڵێت: پیاوێك لە(بني سليم) بەجڵەوی مەڕەوە بەلای چەند هاوەڵێکی پێغەمبەردا تێپەڕی و سڵاوی لێکردن، ئەوانیش وەڵامیان دایەوەو وتیان: بۆیە سەلاممان لێدەکات هەتا خۆی پەنا بدات لێمان، ئنجا گەلەکۆمەکمیان لێکردو کوشتیان و، پاشان مەڕەکانیان هێنا بۆ پێغەمبەر(ﷺ)و ئەوسا ئایەتی:﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا ضَرَبْتُمْ﴾ دابەزی [ابن حجر: دەڵێت پاشان پێغەمبەری خوا(ﷺ) مەڕەکانی بۆ گەڕاندنەوە].

- (بزار) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) سریەیەکی نارد(مقداد)ی تێدابوو، کاتێك هاتنە سەر ئەوانەی بۆیان دەست نیشان کرابوو بینیان هەموو هەڵهاتوون و بەتەنها پیاوێك ماوەتەوە کەخاوەن ماڵ و سامانێکی زۆر بوو، کابرا وتی: (اشهد ان لا اله الا الله) بەڵام (مقداد) کوشتی، پێغەمبەری خواش(ﷺ) بە(مقداد)ی وت: سبەینێ چی دەکەیت لە(لا اله الا الله)؟ پاشان ئەم ئایەتە نازڵبووە خوارەوە.

(احمد)و (طبراني)و فەرموودە گێڕەرەوەکانی دیکە لە(عبدالله)ی کوڕی (ابی عدوی اسلمی)یەوە دەگێڕنەوە ، دەڵێت : پێغەمبەری خوا (ﷺ) لەگەڵ چەند کەسێکدا ڕەوانەی کردین کە(ابو قتادة)و (محلم)ی کوڕی (جثامة)ی تێدابوو، (عامر)ی کوڕی (الاضبط)ی (اشجعي) بەلاماندا -

وَكَذَٰلِكَ فَتَنَّا بَعْضَهُم بِبَعْضٍ لِّيَقُولُوٓا۟ أَهَٰٓؤُلَآءِ مَنَّ ٱللَّهُ عَلَيْهِم مِّنۢ بَيْنِنَآ ۗ أَلَيْسَ ٱللَّهُ بِأَعْلَمَ بِٱلشَّٰكِرِينَ ﴿٥٣﴾ وَإِذَا جَآءَكَ ٱلَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِـَٔايَٰتِنَا فَقُلْ سَلَٰمٌ عَلَيْكُمْ ۖ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَىٰ نَفْسِهِ ٱلرَّحْمَةَ ۖ أَنَّهُۥ مَنْ عَمِلَ مِنكُمْ سُوٓءًۢا بِجَهَٰلَةٍ ثُمَّ تَابَ مِنۢ بَعْدِهِۦ وَأَصْلَحَ فَأَنَّهُۥ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٥٤﴾ وَكَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ ٱلْءَايَٰتِ وَلِتَسْتَبِينَ سَبِيلُ ٱلْمُجْرِمِينَ ﴿٥٥﴾ قُلْ إِنِّى نُهِيتُ أَنْ أَعْبُدَ ٱلَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ ۚ قُل لَّآ أَتَّبِعُ أَهْوَآءَكُمْ ۙ قَدْ ضَلَلْتُ إِذًا وَمَآ أَنَا۠ مِنَ ٱلْمُهْتَدِينَ ﴿٥٦﴾ قُلْ إِنِّى عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّى وَكَذَّبْتُم بِهِۦ ۚ مَا عِندِى مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهِۦٓ ۚ إِنِ ٱلْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ ۖ يَقُصُّ ٱلْحَقَّ ۖ وَهُوَ خَيْرُ ٱلْفَٰصِلِينَ ﴿٥٧﴾ قُل لَّوْ أَنَّ عِندِى مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهِۦ لَقُضِىَ ٱلْأَمْرُ بَيْنِى وَبَيْنَكُمْ ۗ وَٱللَّهُ أَعْلَمُ بِٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٥٨﴾ ۞ وَعِندَهُۥ مَفَاتِحُ ٱلْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَآ إِلَّا هُوَ ۚ وَيَعْلَمُ مَا فِى ٱلْبَرِّ وَٱلْبَحْرِ ۚ وَمَا تَسْقُطُ مِن وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٍ فِى ظُلُمَٰتِ ٱلْأَرْضِ وَلَا رَطْبٍ وَلَا يَابِسٍ إِلَّا فِى كِتَٰبٍ مُّبِينٍ ﴿٥٩﴾

[٥٣] ﴿فتنا﴾: تاقیمان کردنەوە. ﴿منّ الله علیهم﴾: خوای گەورە نیعمەتی بەسەرا ڕشتوون. [٥٤] ﴿کتب ربکم﴾: لەفەزڵی خۆیەوە لەسەر خۆی بەپێویستی داناوە. [٥٥] ﴿نفصل﴾: ڕۆشنی دەکەینەوە. ﴿لتستبین﴾: بۆ ئەوەی ڕوون بێتەوەو دەربکەوێت. [٥٦] ﴿تدعون﴾: دەیانپەرستن و بەرێزیان دەکەن. ﴿أهواءکم﴾: ئارەزووەکانتان کەلەسەر بەتاڵ بنیات نراوە. [٥٧] ﴿یقصُ الحقَ﴾: شوێن ڕاستیو دانایی دەکەوێت لەوکارانەی فەرمانی پێدەدات و دایدەڕێژێت. ﴿الفاصلین﴾: فەرمانداروحوکمڕان. [٥٩] ﴿الغیب﴾: ئەوەی ون و نادیارە لێمانەوە. ﴿کتاب مبین﴾: لەوحی مەحفوز یاخود زانیاری خوای گەورەیە.

- تێپەڕیو سڵاوی لێکردین، (محلم) شاڵاوی بۆ بردو کوشتی، کاتێك گەڕاینەوە بۆلای پێغەمبەر(ﷺ) ئەو ڕووداوەمان بۆ گێڕایەوە ئایەتی ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا ضَرَبْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾ دابەزی. (ابن جریر)یش لە(ابن عمر)ەوە فەرموودەیەکی لەوچەشنە دەگێڕێتەوە.

هەروەها لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: ناوی کوژراوەکە (مرداس)ی کوڕی (نهیك) بوو، کەخەڵکی (فدك) بوو و، ناوی پیاوکوژەکەش (اسامە)ی کوڕی (زید)بوو، ناوی ئەمیری سریەکەش (غالبە)ی کوڕی(فضالة)ی (لیثي)بوو، هۆزەکەی (مرداس)یش کاتێ دۆڕان و شکستیان خوارد بەتەنها (مرداس) خۆی مایەوەو، بەمەڕەکانیەوە هەڵهاتبوو بۆ چیایەك و شوێنی کەوتبوون، ئەویش وتبووی: (لا اله الا الله محمد رسول الله)، سڵاوی خواتان لێبێت، (اسامە)ی کوڕی (زید)یش کوشتبووی، کاتێکیش گەڕابوونەوە ئەم ئایەتەیە دابەزی بوو. (ابن مندە) لە(جریر)ی کوڕی (الحدرجان)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: (مقداد)ی برام لە(یەمەن)ەوە نێردرا بوو بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ)، لەرێگە گەیشتبوو بەسریەیەکی پێغەمبەرو پێی وتبوون: من باوەڕدارم، ئەوانیش گوێیان لێنەگرتبوو و کوشتبوویان، کاتێك ئەم هەواڵەم پێگەیشت چووم بۆ خزمەت پێغەمبەرو ئایەتی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا ضَرَبْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَتَبَيَّنُوا﴾ دابەزیو پێغەمبەری خواش(ﷺ) خوێنی براکەمی پێدام.

وَهُوَ ٱلَّذِى يَتَوَفَّىٰكُم بِٱلَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُم بِٱلنَّهَارِ ثُمَّ يَبْعَثُكُمْ فِيهِ لِيُقْضَىٰٓ أَجَلٌ مُّسَمًّى ثُمَّ إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ ثُمَّ يُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٦٠﴾ وَهُوَ ٱلْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِۦ وَيُرْسِلُ عَلَيْكُمْ حَفَظَةً حَتَّىٰٓ إِذَا جَآءَ أَحَدَكُمُ ٱلْمَوْتُ تَوَفَّتْهُ رُسُلُنَا وَهُمْ لَا يُفَرِّطُونَ ﴿٦١﴾ ثُمَّ رُدُّوٓاْ إِلَى ٱللَّهِ مَوْلَىٰهُمُ ٱلْحَقِّ أَلَا لَهُ ٱلْحُكْمُ وَهُوَ أَسْرَعُ ٱلْحَٰسِبِينَ ﴿٦٢﴾ قُلْ مَن يُنَجِّيكُم مِّن ظُلُمَٰتِ ٱلْبَرِّ وَٱلْبَحْرِ تَدْعُونَهُۥ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً لَّئِنْ أَنجَىٰنَا مِنْ هَٰذِهِۦ لَنَكُونَنَّ مِنَ ٱلشَّٰكِرِينَ ﴿٦٣﴾ قُلِ ٱللَّهُ يُنَجِّيكُم مِّنْهَا وَمِن كُلِّ كَرْبٍ ثُمَّ أَنتُمْ تُشْرِكُونَ ﴿٦٤﴾ قُلْ هُوَ ٱلْقَادِرُ عَلَىٰٓ أَن يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِّن فَوْقِكُمْ أَوْ مِن تَحْتِ أَرْجُلِكُمْ أَوْ يَلْبِسَكُمْ شِيَعًا وَيُذِيقَ بَعْضَكُم بَأْسَ بَعْضٍ ٱنظُرْ كَيْفَ نُصَرِّفُ ٱلْءَايَٰتِ لَعَلَّهُمْ يَفْقَهُونَ ﴿٦٥﴾ وَكَذَّبَ بِهِۦ قَوْمُكَ وَهُوَ ٱلْحَقُّ قُل لَّسْتُ عَلَيْكُم بِوَكِيلٍ ﴿٦٦﴾ لِّكُلِّ نَبَإٍ مُّسْتَقَرٌّ وَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٦٧﴾ وَإِذَا رَأَيْتَ ٱلَّذِينَ يَخُوضُونَ فِىٓ ءَايَٰتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّىٰ يَخُوضُواْ فِى حَدِيثٍ غَيْرِهِۦ وَإِمَّا يُنسِيَنَّكَ ٱلشَّيْطَٰنُ فَلَا تَقْعُدْ بَعْدَ ٱلذِّكْرَىٰ مَعَ ٱلْقَوْمِ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٦٨﴾

[٦٠] ﴿يتوفاكم بالليل﴾: خەوتان لێدەخات بەشەودا. ﴿جرحتم﴾: ئەوەی کردووتانە بەسەرجەم ئەندامەکان. ﴿يبعثكم فيه﴾: لەخەو هەڵتان دەستێنێت لەڕۆژدا. ﴿ليقضي﴾: تا تەواو ببێت. [٦١] ﴿القاهر﴾: زاڵ‌و بەدەستەڵات. ﴿حفظة﴾ فریشتە بەڕێزە نووسەرەکان. ﴿لا يفرطون﴾: کەمتەرخەمی ناکەن لەوکارەی پێیان سپێردراوە. [٦٣] ﴿ظلمات البر والبحر﴾: تاریکایی وشکانی‌و دەریاکان. ﴿تضرعاً﴾: گەردنکەچی‌و لالانەوە بەئاشکرا. ﴿خفية﴾: پاڕانەوە بە پەنهانی. [٦٤] ﴿كرب﴾: ئەو خەفەتە زۆرەی مرۆڤ تەنگەتاو دەکات. [٦٥] ﴿يبعث﴾: دەینێرێت. ﴿يلبسكم﴾: سەرتان لێتێک بدات لەگەرمەی پێکدادانی شەردا. ﴿شيعاً﴾: چەند کۆمەڵێکی جیاواز لەهەواو ئارەزوودا. ﴿بأس بعض﴾: توندو تیژی هەندێکتان لەجەنگدا. ﴿نصرف الآيات﴾: بەڵگەکان دووپات دەکەینەوە بەچەند شێوازێکی جیاجیا. ﴿يفقهون﴾: تێبگەن. [٦٦] ﴿بوكيل﴾: پارێزەر. [٦٧] ﴿نبأ﴾: دەنگ‌وباسێکی زۆر گرنگ. ﴿مستقر﴾: کاتی ڕودان‌و جێگیربوون. [٦٨] ﴿يخوضون﴾: ڕۆدەچن لەدرۆو دوعای بێهودە، یاخود گاڵتەو گەپ‌و تانەدان. ﴿أعرض عنهم﴾: دامەنیشە لەلایان‌و بەجێیان بهێڵە. ﴿الذكرى﴾: بیرکەوتنەوە.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: (لا اله الا الله) بڵێن بەوانەی لەسەرەمەرگ ـن ، چونکە هەرکەسێک دواهەمین قسەی (لا اله الا الله) بێت ئەوا دەچێتە بەهەشتەوە)). [(اخرجه ابن حبان)].

*هەروەها دەفەرموێت: ((سێ داوام کرد لەخوای خۆم، دوانیانی پێدام‌و یەکێکی پێنەدام، داوام کرد هیچ کەسێک زاڵ نەکات بەسەر نەتەوەکەمدا کەوا لەخۆیان نەبێت، پەروەردگاریش پێی بەخشیم، ئنجا داوام لێکرد بەگرانی‌و قات‌و قڕی تیایان نەبات، ئەویشی پێبەخشیم ، پاشان داوام کرد نەیانکات بەکۆمەڵی پەرت‌و جیاوازو یەکتر ئەزیەت‌و ئازار بدەن، بەڵام ئەوەی پێنەدام)). [(اخرجه ابن مردويه)].

وَمَا عَلَى ٱلَّذِينَ يَتَّقُونَ مِنْ حِسَابِهِم مِّن شَيْءٍ وَلَٰكِن ذِكْرَىٰ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٦٩﴾ وَذَرِ ٱلَّذِينَ ٱتَّخَذُوا۟ دِينَهُمْ لَعِبًا وَلَهْوًا وَغَرَّتْهُمُ ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَا ۚ وَذَكِّرْ بِهِۦٓ أَن تُبْسَلَ نَفْسٌۢ بِمَا كَسَبَتْ لَيْسَ لَهَا مِن دُونِ ٱللَّهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ وَإِن تَعْدِلْ كُلَّ عَدْلٍ لَّا يُؤْخَذْ مِنْهَآ ۗ أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ أُبْسِلُوا۟ بِمَا كَسَبُوا۟ ۖ لَهُمْ شَرَابٌ مِّنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ أَلِيمٌۢ بِمَا كَانُوا۟ يَكْفُرُونَ ﴿٧٠﴾ قُلْ أَنَدْعُوا۟ مِن دُونِ ٱللَّهِ مَا لَا يَنفَعُنَا وَلَا يَضُرُّنَا وَنُرَدُّ عَلَىٰٓ أَعْقَابِنَا بَعْدَ إِذْ هَدَىٰنَا ٱللَّهُ كَٱلَّذِى ٱسْتَهْوَتْهُ ٱلشَّيَٰطِينُ فِى ٱلْأَرْضِ حَيْرَانَ لَهُۥٓ أَصْحَٰبٌ يَدْعُونَهُۥٓ إِلَى ٱلْهُدَى ٱئْتِنَا ۗ قُلْ إِنَّ هُدَى ٱللَّهِ هُوَ ٱلْهُدَىٰ ۖ وَأُمِرْنَا لِنُسْلِمَ لِرَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٧١﴾ وَأَنْ أَقِيمُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَٱتَّقُوهُ ۚ وَهُوَ ٱلَّذِىٓ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٧٢﴾ وَهُوَ ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ بِٱلْحَقِّ ۖ وَيَوْمَ يَقُولُ كُن فَيَكُونُ ۚ قَوْلُهُ ٱلْحَقُّ ۚ وَلَهُ ٱلْمُلْكُ يَوْمَ يُنفَخُ فِى ٱلصُّورِ ۚ عَٰلِمُ ٱلْغَيْبِ وَٱلشَّهَٰدَةِ ۚ وَهُوَ ٱلْحَكِيمُ ٱلْخَبِيرُ ﴿٧٣﴾

[٦٩] ﴿ذكرى﴾: بیرخستنەوە. [٧٠] ﴿ذر﴾: دەستبەردارو دوورەپەرێزبە. ﴿غرقم﴾: چاوبەستو تەماعداری کردوون. ﴿ذكر بە﴾: ئامۆژگاری بکە بەقورئان. ﴿أن تبسل نفس﴾: بۆ ئەوەی بەرەو تیاچوون نەچێتو بەند نەکرێت بەهۆی کردەوەی خراپەوە. ﴿تعدل كل عدل﴾: هەموو شتێك ببەخشێت. ﴿أبسلوا﴾: بەندکراوە لەدۆزەخداو بەمیلاکدا چوون. ﴿حميم﴾: ئاوێکی زۆر زۆر گەرم. [٧١] ﴿نرد على أعقابنا﴾: پشتاو پشت بگەڕێینەوە بۆ بێباوەڕی. ﴿استهوته الشيطان﴾: شەیتان هەڵیناوە بۆ ئەوەی شوێن هەواو ئارەزووی خۆی بکەوێت. ﴿حيران﴾: سەری لێشێواوە لەڕێگادا نازانێ چی بکات؟ ﴿أمرنا لنسلم﴾: فەرمانمان پێکراوە گەردن کەچ بین. [٧٣] ﴿الصور﴾: کەڕەنا، وەك شاخی ئاژەڵ وایە فوی پێدادەکرێتو، خوا دەزانێت چۆنە!. ﴿الغيب﴾: ئەو ڕووداوانەی نادیارەو لەبەرچاونییە. ﴿الشهادة﴾: ئەوەی دەبینرێتو لەبەرچاوە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٩٥): ﴿لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ ئایەتەکە:

- (بخاری) لەڕێگەی (براء)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: کاتێك ئایەتی﴿لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ دابەزی پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: فلان بانگ بکەن، کاتێك هات کەرەستەی نووسینی پێبوو، پێغەمبەر (ﷺ) پێی فەرموو: بنووسە ﴿لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾و لەوکاتەشدا (ابن ام مكتوم) وەستابوو بەپێغەمبەری خوای فەرموو: ئەی پێغەمبەری خوا من پیاوێکی کوێرم ، ئنجا لەجێگەی ئەوە ئایەتی: ﴿لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ﴾ دابەزی.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٩٧): ﴿إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ﴾ئایەتەکە:

- (بخاری) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە ، دەڵێت: هەندێك لەموسوڵمانان لەگەڵ موشریکەکاندابوونو بەژمارە ڕێژەی ئەوانیان زیاد کردبوو لەبەرامبەر پێغەمبەرداو، هەندێك جاریش تیرێك دەهاتو دەیدا لەیەکێکیانو دەیکوشت، یان بەشمشێر بەنەزانی دەکوژران، -

۞ وَإِذْ قَالَ إِبْرَٰهِيمُ لِأَبِيهِ ءَازَرَ أَتَتَّخِذُ أَصْنَامًا ءَالِهَةً إِنِّيٓ أَرَىٰكَ وَقَوْمَكَ فِي ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿٧٤﴾ وَكَذَٰلِكَ نُرِيٓ إِبْرَٰهِيمَ مَلَكُوتَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَلِيَكُونَ مِنَ ٱلْمُوقِنِينَ ﴿٧٥﴾ فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ ٱلَّيْلُ رَءَا كَوْكَبًا قَالَ هَٰذَا رَبِّي فَلَمَّآ أَفَلَ قَالَ لَآ أُحِبُّ ٱلْأَفِلِينَ ﴿٧٦﴾ فَلَمَّا رَءَا ٱلْقَمَرَ بَازِغًا قَالَ هَٰذَا رَبِّي فَلَمَّآ أَفَلَ قَالَ لَئِن لَّمْ يَهْدِنِي رَبِّي لَأَكُونَنَّ مِنَ ٱلْقَوْمِ ٱلضَّآلِّينَ ﴿٧٧﴾ فَلَمَّا رَءَا ٱلشَّمْسَ بَازِغَةً قَالَ هَٰذَا رَبِّي هَٰذَآ أَكْبَرُ فَلَمَّآ أَفَلَتْ قَالَ يَٰقَوْمِ إِنِّي بَرِيٓءٌ مِّمَّا تُشْرِكُونَ ﴿٧٨﴾ إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ حَنِيفًا وَمَآ أَنَا۠ مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ﴿٧٩﴾ وَحَآجَّهُۥ قَوْمُهُۥ قَالَ أَتُحَٰٓجُّوٓنِّي فِي ٱللَّهِ وَقَدْ هَدَىٰنِ وَلَآ أَخَافُ مَا تُشْرِكُونَ بِهِۦٓ إِلَّآ أَن يَشَآءَ رَبِّي شَيْـًٔا وَسِعَ رَبِّي كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ ﴿٨٠﴾ وَكَيْفَ أَخَافُ مَآ أَشْرَكْتُمْ وَلَا تَخَافُونَ أَنَّكُمْ أَشْرَكْتُم بِٱللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِۦ عَلَيْكُمْ سُلْطَٰنًا فَأَيُّ ٱلْفَرِيقَيْنِ أَحَقُّ بِٱلْأَمْنِ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٨١﴾

[٧٤]﴿آزر﴾:نازناوی باوکی ئیبراهیم، یان ناوی مامێتی.[٧٥]﴿ملكوت﴾: موڵك یان بەڵگەی زۆریان شتی سەر سوڕهێنەری گەورە.[٧٦]﴿جنّ عليه الليل﴾:تاریکی شەوی بەسەردا هات. ﴿كوكباً﴾:ئەستێرەیەکی پرشنگدار. ﴿أفل﴾:ڕۆیشت و دیار نەما. [٧٧]﴿بازغاً﴾:لەبەرزی‌یەوە سەرەتا هەڵهات.[٧٩]﴿وجهت وجهي﴾:ڕووی بەندایەتی‌و گوێڕایەڵیم تێکرد.﴿فطر السموات والأرض﴾:ئاسمانەکان‌و زەمینی بەدیهێنا.﴿حنيفاً﴾:لادان لەڕێگای شرك بۆ لای ئاینی ڕاست‌و دروست.[٨٠]﴿حاجه قومه﴾:دەمە دەمەو موناقەشەیان لەگەڵدا کرد لەیەکتاپەرستیدا.﴿وسع ربي كل شيء علماً﴾:هەموو شتێك دەزانی‌و پەی پی‌بردوە.[٨١]﴿سلطاناً﴾:بەڵگەو نیشانە.﴿أحقّ﴾:لەپێشترە.

خوای گەورەش ئایەتی:﴿إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ﴾ی دابەزان. (ابن مردويه)ش دەگێڕێتەوە، دەڵێت: لەوانە کەلەو ریزەدابوون: (قيس)ی کوڕی (وليد)ی کوڕی (مغيره)و، (ابا قيس)ی کوڕی (فاكه)ی کوڕی (ربيعه)و، (عمرو)ی کوڕی (اميه)ی کوڕی (ابی سفيان)و، (علی)ی کوڕی (اميه)ی کوڕی (خلف)؛ سەبارەت بەوان دەڵێت: هاتن لەگەڵ موشریکان بۆ (بدر)و کاتێك موسوڵمانانیان بینی بەو ڕێژە کەمە گومانیان بۆ دروست بوو وتیان: ئەمانە بەئاینەکەیان بوغرابوون، پاشان هەموویان لە(بدر) کوژران. (طبراني)لە (ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: کۆمەڵێك لە(مەککە) موسوڵمان بوون، ترسان‌و رقیان هەستا لەوەی کۆچ بکەن، خوای گەورەش ئایەتی:﴿ إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ﴾ی دابەزاند هەتا﴿الْمُسْتَضْعَفِينَ﴾. (ابن جرير) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: هەندێك کەس لەخەڵکی(مەککە) موسوڵمان بوون‌و، ئیسلامەتی خۆیان شاردەوە، موشریکەکانیش لە(بدر)دا هێنایانە دەرەوە لەگەڵ خۆیان، هەندێکیان کوژران، ئنجا موسوڵمانەکان وتیان: ئەوانە موسوڵمان بوون‌و بەزۆر هێنراون، بۆیە داوای لێخۆشبوونیان بۆ بکەن، ئنجا ئایەتی:﴿إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ﴾ نازلبوو.ئەوجا ئەو ئایەتەیان نارد بۆ ئەوانەی لەمەککە مابوونەوەو پی‌یان ڕاگەیاند کەوا:بەهانەیان بەدەستەوەنی‌یە-

ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَلَمۡ يَلۡبِسُوٓاْ إِيمَٰنَهُم بِظُلۡمٍ أُوْلَٰٓئِكَ لَهُمُ ٱلۡأَمۡنُ وَهُم مُّهۡتَدُونَ ﴿٨٢﴾ وَتِلۡكَ حُجَّتُنَآ ءَاتَيۡنَٰهَآ إِبۡرَٰهِيمَ عَلَىٰ قَوۡمِهِۦۚ نَرۡفَعُ دَرَجَٰتٖ مَّن نَّشَآءُۗ إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٞ ﴿٨٣﴾ وَوَهَبۡنَا لَهُۥٓ إِسۡحَٰقَ وَيَعۡقُوبَۚ كُلًّا هَدَيۡنَاۚ وَنُوحًا هَدَيۡنَا مِن قَبۡلُۖ وَمِن ذُرِّيَّتِهِۦ دَاوُۥدَ وَسُلَيۡمَٰنَ وَأَيُّوبَ وَيُوسُفَ وَمُوسَىٰ وَهَٰرُونَۚ وَكَذَٰلِكَ نَجۡزِي ٱلۡمُحۡسِنِينَ ﴿٨٤﴾ وَزَكَرِيَّا وَيَحۡيَىٰ وَعِيسَىٰ وَإِلۡيَاسَۖ كُلّٞ مِّنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿٨٥﴾ وَإِسۡمَٰعِيلَ وَٱلۡيَسَعَ وَيُونُسَ وَلُوطٗاۚ وَكُلّٗا فَضَّلۡنَا عَلَى ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿٨٦﴾ وَمِنۡ ءَابَآئِهِمۡ وَذُرِّيَّٰتِهِمۡ وَإِخۡوَٰنِهِمۡۖ وَٱجۡتَبَيۡنَٰهُمۡ وَهَدَيۡنَٰهُمۡ إِلَىٰ صِرَٰطٖ مُّسۡتَقِيمٖ ﴿٨٧﴾ ذَٰلِكَ هُدَى ٱللَّهِ يَهۡدِي بِهِۦ مَن يَشَآءُ مِنۡ عِبَادِهِۦۚ وَلَوۡ أَشۡرَكُواْ لَحَبِطَ عَنۡهُم مَّا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ ﴿٨٨﴾ أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ ءَاتَيۡنَٰهُمُ ٱلۡكِتَٰبَ وَٱلۡحُكۡمَ وَٱلنُّبُوَّةَۚ فَإِن يَكۡفُرۡ بِهَا هَٰٓؤُلَآءِ فَقَدۡ وَكَّلۡنَا بِهَا قَوۡمٗا لَّيۡسُواْ بِهَا بِكَٰفِرِينَ ﴿٨٩﴾ أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ هَدَى ٱللَّهُۖ فَبِهُدَىٰهُمُ ٱقۡتَدِهۡۗ قُل لَّآ أَسۡـَٔلُكُمۡ عَلَيۡهِ أَجۡرًاۖ إِنۡ هُوَ إِلَّا ذِكۡرَىٰ لِلۡعَٰلَمِينَ ﴿٩٠﴾

[٨٢]﴿لم يلبسوا﴾: **تێکەڵیان نەکردووە.** ﴿بظلم﴾: **بەهاوەڵ دانان یان کوفرکردن.** ﴿الأمن﴾: **دڵنیابوون لەتوڕەیی‌و سزای خوایی.** ﴿مهتدون﴾: **یارمەتی داون‌و ڕێنیشاندان بۆ ڕێگای خێرو چاکەو هۆشمەندی.** [٨٦]﴿على العالمين﴾: **خەڵکی ئەو سەردەمە.** [٨٧]﴿اجتبيناهم﴾: **هەڵمان بژاردوون.** [٨٨]﴿حبط﴾: **پوچەڵ دەبوەوە.** [٨٩]﴿الحكم﴾: **دانایی(یاخود کوژاندنەوەی کێشەو ئاژاوە لەنێوان خەڵکیدا).** [٩٠]﴿فبهداهم اقتده﴾: **شوێنی ئەوان بکەوە.**

- تابمێننەوە ، ئەو موسوڵمانانەش هاتنە دەرەوە، لەرێگە گەیشتن بەموشریکەکان‌و لەخشتەیان بردن، ناچار گەڕانەوە، پاشان ئایەتی: ﴿وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ فَإِذَا أُوذِيَ فِي اللَّهِ جَعَلَ فِتْنَةَ النَّاسِ كَعَذَابِ اللَّهِ﴾ دابەزی، دیسان موسوڵمانان ئەو ئایەتەیان بۆ ناردن، ئەوانیش غەم‌و پەژارە دایگرتن‌و دواتر ئایەتی: ﴿ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ هَاجَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا فُتِنُوا﴾ دابەزی‌و، بەهەمان شێوە ئایەتەکەیان بۆ ناردن، ئەوانیش(مەککە)یان بەجێهێشت، موشریکەکان ڕێگریان لێکردن‌و هەیان بوو دەرباز بوو هەشیان بوو کوژرا. [(ابن جرير) لە زۆر ڕێگەوە هاوچەشنی ئەم باسەی گێڕاوەتەوە)].

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٠٠): ﴿وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا إِلَى اللَّهِ﴾ ئایەتەکە:

- لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: (ضمرة)کوڕی (جندب) لەماڵی خۆی هاتە دەرەوە هەتا کۆچ بکات ، بەخانەوادەکەی وت: بمخەنە سەرشانتان‌و لەخاکی موشریکان بەدەرم کەن‌و بمبەن بۆ خزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ) بەڵام لەرێگە (مرد) پێش ئەوەی بگات بەپێغەمبەر(ﷺ) پاشان نیگا دابەزی‌و ئایەتی: ﴿وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا﴾ نازڵبوو. (سعيد)ی کوڕی (جبير) لە(ضمرة)ی کوڕی (زرقي)ەوە دەگێڕێتەوە دەڵێت: (ضمرة) لە(مەککە)بوو کاتێ ئایەتی: ﴿إِلَّا الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ لَا يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً﴾ دابەزی‌و وتی: من زۆر دەوڵەمەندم، من خاوەن دەستەڵات‌و توانام، ئنجا خۆی ئامادەکردو ویستی بێت بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ)، بەڵام نەگەیشت‌و لەوپەڕی دەوڵەمەندیدا گیانی سپارد، پاشان ئەم ئایەتە﴿وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ﴾ دابەزی. (ابن سعد) لە(طبقات)ەکەیدا لە(يزيد)ی کوڕی (عبدالله)ی کوڕی (قسط) -

وَمَا قَدَرُوا۟ ٱللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِۦٓ إِذْ قَالُوا۟ مَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ عَلَىٰ بَشَرٍ مِّن شَىْءٍ ۗ قُلْ مَنْ أَنزَلَ ٱلْكِتَٰبَ ٱلَّذِى جَآءَ بِهِۦ مُوسَىٰ نُورًا وَهُدًى لِّلنَّاسِ ۖ تَجْعَلُونَهُۥ قَرَاطِيسَ تُبْدُونَهَا وَتُخْفُونَ كَثِيرًا ۖ وَعُلِّمْتُم مَّا لَمْ تَعْلَمُوٓا۟ أَنتُمْ وَلَآ ءَابَآؤُكُمْ ۖ قُلِ ٱللَّهُ ۖ ثُمَّ ذَرْهُمْ فِى خَوْضِهِمْ يَلْعَبُونَ ﴿٩١﴾ وَهَٰذَا كِتَٰبٌ أَنزَلْنَٰهُ مُبَارَكٌ مُّصَدِّقُ ٱلَّذِى بَيْنَ يَدَيْهِ وَلِتُنذِرَ أُمَّ ٱلْقُرَىٰ وَمَنْ حَوْلَهَا ۚ وَٱلَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِٱلْءَاخِرَةِ يُؤْمِنُونَ بِهِۦ ۖ وَهُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿٩٢﴾ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ ٱفْتَرَىٰ عَلَى ٱللَّهِ كَذِبًا أَوْ قَالَ أُوحِىَ إِلَىَّ وَلَمْ يُوحَ إِلَيْهِ شَىْءٌ وَمَن قَالَ سَأُنزِلُ مِثْلَ مَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ ۗ وَلَوْ تَرَىٰٓ إِذِ ٱلظَّٰلِمُونَ فِى غَمَرَٰتِ ٱلْمَوْتِ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةُ بَاسِطُوٓا۟ أَيْدِيهِمْ أَخْرِجُوٓا۟ أَنفُسَكُمُ ۖ ٱلْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ ٱلْهُونِ بِمَا كُنتُمْ تَقُولُونَ عَلَى ٱللَّهِ غَيْرَ ٱلْحَقِّ وَكُنتُمْ عَنْ ءَايَٰتِهِۦ تَسْتَكْبِرُونَ ﴿٩٣﴾ وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فُرَٰدَىٰ كَمَا خَلَقْنَٰكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَتَرَكْتُم مَّا خَوَّلْنَٰكُمْ وَرَآءَ ظُهُورِكُمْ ۖ وَمَا نَرَىٰ مَعَكُمْ شُفَعَآءَكُمُ ٱلَّذِينَ زَعَمْتُمْ أَنَّهُمْ فِيكُمْ شُرَكَٰٓؤُا۟ ۚ لَقَد تَّقَطَّعَ بَيْنَكُمْ وَضَلَّ عَنكُم مَّا كُنتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٩٤﴾

[٩١]﴿ما قدروا الله﴾: خوایان نەناسیوەو بەگەورەیان دانەناوە. ﴿قراطيس﴾: بریتیە لەچەند پەڕەیەکی پەرژو بڵاوو نووسینی تێدا دەنووسرێت. ﴿ذرهم﴾: لێیان گەڕێو بەجێیان بهێڵە. ﴿خوضهم﴾: خۆخەریك کردن بەشتی بێسوودو پڕ زیان. [٩٢]﴿مبارك﴾: سوودو قازانج و بەرەکەتێکی زۆر. ﴿أم القرى﴾: مەککە. ﴿من حولها﴾: خەڵکی دەوروبەری. ﴿يحافظون﴾: لەکاتی خۆیدا دەیکەن و بەجوانی روکن و ئادابەکانی ئەنجام دەدەن. [٩٣]﴿افترى﴾: بۆی هەڵبەست. ﴿غمرات الموت﴾: گیانەڵڵاو سەرەمەرگ. ﴿باسطوا أيديهم﴾: دەستیان درێژکردووە بۆ کێشانی گیانیان. ﴿اخرجوا أنفسكم﴾: گیانتان دەربهێنن، یاخود خۆتان رزگار بکەن لەدەست ئەو سزایە. ﴿اليوم﴾: کاتی مردن، یان کاتەکانی دوای مردن. ﴿الهون﴾: بێفەرخ و زەلیل. [٩٤]﴿فرادى﴾: بەتەنها. ﴿ما خولناكم﴾: ئەوەی لەدنیادا پێمان بەخشیوون. ﴿تقطع بينكم﴾: بڵاوبوویەوەو بچڕا پەیوەندییەکانی نێوانتان. ﴿ضل عنكم﴾: دیارنەماو رۆیشت لەدەستتان.

* پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((هەمیشە وەچەی ئادەم دەڵێت: ماڵەکەم ماڵەکەم ئایا نازانێت کەماڵەکەی ئەوەیە بیخوات و لەناوبچێت، یاخود لەبەری بکات و کۆن ببێت و بدڕێت، یابیبەخشێت و خەرجی بکات ، جگە لەوە هەموو ماڵێك دەڕوات و بەجێ دەمێڵرێت بۆ خەڵکی)). [اخرجه (احمد) و(مسلم) و(الترمذي) و(النسائي)].

-موە دەگێڕێتەوە ، دەڵێت: (جندع)ی کوڕی (ضمري)ی لە(مەککە) بوو، نەخۆش کەوت، بەوەچەکانی وت: لە(مەککە) بەدەرم کەن؛ بەراستی غەمو پەژارەی (مەککە) کوشتمی ، ئەوانیش وتیان: بۆ کوێت بەرین؟ بەسەری ئاماژەی کردو وتی: بەرەو (مەدینە)، مەبەستی کۆچ کردن بوو، ئەوانیش بردیانە دەرەوە، کاتێك گەیشتنە سنووری (بني غفار) گیانی دەرچوو؛ خوای گەورەش ئایەتی: ﴿وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا﴾ی نازڵکرد. (ابن ابي حاتم)و (ابن منده)و (باروردي) لەماوەڵانەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: (هشام)ی کوڕی (عروة)لەباوکیەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: -

إِنَّ ٱللَّهَ فَالِقُ ٱلْحَبِّ وَٱلنَّوَىٰ يُخْرِجُ ٱلْحَيَّ مِنَ ٱلْمَيِّتِ وَمُخْرِجُ ٱلْمَيِّتِ مِنَ ٱلْحَيِّ ذَٰلِكُمُ ٱللَّهُ فَأَنَّىٰ تُؤْفَكُونَ ﴿٩٥﴾ فَالِقُ ٱلْإِصْبَاحِ وَجَعَلَ ٱلَّيْلَ سَكَنًا وَٱلشَّمْسَ وَٱلْقَمَرَ حُسْبَانًا ذَٰلِكَ تَقْدِيرُ ٱلْعَزِيزِ ٱلْعَلِيمِ ﴿٩٦﴾ وَهُوَ ٱلَّذِي جَعَلَ لَكُمُ ٱلنُّجُومَ لِتَهْتَدُوا۟ بِهَا فِي ظُلُمَٰتِ ٱلْبَرِّ وَٱلْبَحْرِ قَدْ فَصَّلْنَا ٱلْءَايَٰتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٩٧﴾ وَهُوَ ٱلَّذِيٓ أَنشَأَكُم مِّن نَّفْسٍ وَٰحِدَةٍ فَمُسْتَقَرٌّ وَمُسْتَوْدَعٌ قَدْ فَصَّلْنَا ٱلْءَايَٰتِ لِقَوْمٍ يَفْقَهُونَ ﴿٩٨﴾ وَهُوَ ٱلَّذِيٓ أَنزَلَ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءً فَأَخْرَجْنَا بِهِۦ نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ فَأَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضِرًا نُّخْرِجُ مِنْهُ حَبًّا مُّتَرَاكِبًا وَمِنَ ٱلنَّخْلِ مِن طَلْعِهَا قِنْوَانٌ دَانِيَةٌ وَجَنَّٰتٍ مِّنْ أَعْنَابٍ وَٱلزَّيْتُونَ وَٱلرُّمَّانَ مُشْتَبِهًا وَغَيْرَ مُتَشَٰبِهٍ ٱنظُرُوٓا۟ إِلَىٰ ثَمَرِهِۦٓ إِذَآ أَثْمَرَ وَيَنْعِهِۦٓ إِنَّ فِي ذَٰلِكُمْ لَءَايَٰتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٩٩﴾ وَجَعَلُوا۟ لِلَّهِ شُرَكَآءَ ٱلْجِنَّ وَخَلَقَهُمْ وَخَرَقُوا۟ لَهُۥ بَنِينَ وَبَنَٰتٍۭ بِغَيْرِ عِلْمٍ سُبْحَٰنَهُۥ وَتَعَٰلَىٰ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿١٠٠﴾ بَدِيعُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ أَنَّىٰ يَكُونُ لَهُۥ وَلَدٌ وَلَمْ تَكُن لَّهُۥ صَٰحِبَةٌ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٠١﴾

[٩٥]﴿فالق﴾:قلیشی تێدەکات. ﴿الحبّ﴾:ئەودانەوێڵەیەی ناووکی تێدا نییە وەك:گەنمو جۆ.﴿النوی﴾: ئەودانەوێلەیەی ناووکی تێدایە، وەك قۆخ و قەیسی.﴿أنى﴾:چۆن. ﴿تؤفكون﴾:لادەدەن لەبەندایەتی کردنی.[٩٦]﴿فالق الإصباح﴾:تاریکی بەڕووناکی دەشکێنێت.﴿سكناً﴾: کاتی هێمنیو ڕامان.﴿حسباناً﴾: پێوەرێکی وردو مەحکەم لەبەڕێوەبردندا.[٩٧]﴿جعل﴾: دروستی کردووەو بەدیهێناوە. ﴿فصّلنا﴾:ڕووشنمان کردوەتەوە. ﴿الآيات﴾:ئەو بەڵگانەیە کەلەسەر دەستەڵاتی خوای گەورە دابەزیوەتە خوارەوە.[٩٨]﴿أنشأكم﴾: دروستیکردن.﴿نفس واحدة﴾:یەك گیان (مەبەست پیێی ئادەمی باوکی مرۆڤایەتییە)(د.خ).﴿مُستقر﴾:شوێنی جێگیر بوون، سکی دایکە، یاخود سەر زەوی. ﴿مستودع﴾:شوێنی ماڵئاوایی، سکی دایك یان گۆڕو ناو زەوی.[٩٩]﴿خضراً﴾: ڕووەکی سەوز.﴿متراكباً﴾:هەندێکیان سەرو هەندێکی تریان کەوتوون وەك گوڵە گەنم.﴿طلعها﴾:یەکەم بەرهەمە کەدەرەکەوێت لەبەروبوومی خورما (نۆبەرە).﴿قنوان﴾:مێشووی خورما.﴿دانية﴾:شۆڕی نزیکە دەست.﴿مشتبها﴾:لەیەك دەچن.﴿غير متشابه﴾:لێك ناچن.﴿ينعه﴾:پێگەیشتنو کاتی کامڵ بوونی. [١٠٠]﴿الجنّ﴾:پەری.﴿خرقوا﴾:درۆیان هەلبەست.[١٠١]﴿بديع﴾:بەدیهێنەر.﴿أنى يكون﴾:چۆن شتیوا دەبێت.﴿صاحبة﴾:خێزان،هاوسەر.

- (زبیر)ی کوڕی (عوام) وتویەتی: (خالد)ی کوڕی (حرام) کۆچی کرد بۆ (حەبەشە)، لەوێ مارێك پێوەی داو مرد، ئنجا ئایەتی: ﴿وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِراً﴾دابەزی.
هۆی دابەزینی ئایەتی(١٠١): ﴿وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ﴾ ئایەتەکە:
- (ابن جریر) لە(علی)(ﷺ) دەگێڕێتەوە، دەڵێت: کۆمەڵە خەڵکێك لە(بنی النجار) پرسیاریـان -

ذَٰلِكُمُ ٱللَّهُ رَبُّكُمْ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ خَٰلِقُ كُلِّ شَىْءٍ
فَٱعْبُدُوهُ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ وَكِيلٌ ﴿١٠٢﴾ لَّا تُدْرِكُهُ
ٱلْأَبْصَٰرُ وَهُوَ يُدْرِكُ ٱلْأَبْصَٰرَ وَهُوَ ٱللَّطِيفُ ٱلْخَبِيرُ ﴿١٠٣﴾
قَدْ جَآءَكُم بَصَآئِرُ مِن رَّبِّكُمْ فَمَنْ أَبْصَرَ فَلِنَفْسِهِۦ وَمَنْ عَمِىَ
فَعَلَيْهَا وَمَآ أَنَا۠ عَلَيْكُم بِحَفِيظٍ ﴿١٠٤﴾ وَكَذَٰلِكَ نُصَرِّفُ
ٱلْءَايَٰتِ وَلِيَقُولُوا۟ دَرَسْتَ وَلِنُبَيِّنَهُۥ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿١٠٥﴾
ٱتَّبِعْ مَآ أُوحِىَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ وَأَعْرِضْ عَنِ
ٱلْمُشْرِكِينَ ﴿١٠٦﴾ وَلَوْ شَآءَ ٱللَّهُ مَآ أَشْرَكُوا۟ وَمَا جَعَلْنَٰكَ عَلَيْهِمْ
حَفِيظًا وَمَآ أَنتَ عَلَيْهِم بِوَكِيلٍ ﴿١٠٧﴾ وَلَا تَسُبُّوا۟ ٱلَّذِينَ
يَدْعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ فَيَسُبُّوا۟ ٱللَّهَ عَدْوًۢا بِغَيْرِ عِلْمٍ كَذَٰلِكَ زَيَّنَّا
لِكُلِّ أُمَّةٍ عَمَلَهُمْ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِم مَّرْجِعُهُمْ فَيُنَبِّئُهُم بِمَا كَانُوا۟
يَعْمَلُونَ ﴿١٠٨﴾ وَأَقْسَمُوا۟ بِٱللَّهِ جَهْدَ أَيْمَٰنِهِمْ لَئِن جَآءَتْهُمْ ءَايَةٌ
لَّيُؤْمِنُنَّ بِهَا قُلْ إِنَّمَا ٱلْءَايَٰتُ عِندَ ٱللَّهِ وَمَا يُشْعِرُكُمْ أَنَّهَآ إِذَا
جَآءَتْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠٩﴾ وَنُقَلِّبُ أَفْـِٔدَتَهُمْ وَأَبْصَٰرَهُمْ كَمَا لَمْ
يُؤْمِنُوا۟ بِهِۦٓ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَنَذَرُهُمْ فِى طُغْيَٰنِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١١٠﴾

[١٠٢]﴿وكيل﴾: چاودێرو پارێزەر. [١٠٣]﴿لا تُدْرِكُهُ الْأَبْصارُ﴾: هیچ شتێك پەی پیٚنابات و نایبینێت. ﴿اللطيف﴾: خاوەن مامەڵەی پڕ نەرمو نیان و بەرەحم. [١٠٤]﴿بصائر﴾: ئەو بەڵگانەی بەدڵ دەبینرێت و هەستیان پێدەکرێت. ﴿بحفيظ﴾: چاودێرە بەسەرتانەوەو کردەوەکانتانی حساب کردووە تا پاداشتان بداتەوە. [١٠٥]﴿نصرف الآيات﴾: بەڵگەی جۆراو جۆرو بەچەند شێوازێکی جیاجیا دێنینەوە. ﴿درست﴾: خوێندتەوەو فێری بوویت. [١٠٦]﴿أعْرِض﴾: گوێی پیٚمەدە. [١٠٨]﴿لا تسبوا﴾: جوێن و قسەی ناشیرین مەدەن. ﴿يَدْعُونَ﴾: داوا لەخواکانیان دەکەن و دەیان پەرستن. ﴿عدواً﴾: بەستەمو سنورشکاندن و نەزانی. [١٠٩]﴿جهد أيمانهم﴾: ئەوپەڕی سوێند خواردن بەدڵنیاییەوە. ﴿ومايُشعركم﴾: کێ پێتان دەڵێت و ئاگادارتان دەکاتەوە. [١١٠]﴿نقلب أفئدتهم﴾: دڵیان وەردەچەرخێنین لەباوەڕهێنان. ﴿نذرهم﴾: لێیان دەگەڕێین. ﴿يعمهون﴾: لەسەرگەردانیدا بسوڕێنەوە بەهۆی نابینایییانەوە.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((گەورەترین گوناح ئەوەیە یەکێك نەفرەت لەباوك و دایکی خۆی بکات)) یارانیش پرسیاریانکرد ئاخۆ چۆن مرۆڤ نەفرەت لەباوك و دایکی خۆی دەکات، پێغەمبەری خواش(ﷺ) لەوەڵامدا فەرمووی: ((جنێوو قسەی ناشیرین بەباوکی یەکێك دەڵێت و ئەویش وەڵامی دەداتەوەو جنێوەکانی رووبەڕوودەکاتەوە، یان جنێو بەدایکی یەکێك دەدات و ئەویش هەمان جنێو ئاڕاستەی دەکاتەوە)) .[(متفق عليه)].

-کرد لەپێغەمبەری خوا(ﷺ)و وتیان: پێغەمبەری خوا، ئێمە دووردەکەوینەوەو دەچین بۆ ئەملاو لا چۆن نوێژ بکەین؟ خوای گەورەش ئایەتی:﴿وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ﴾ی دابەزاند. ئنجا نیگا بچڕاو دوای ئەوەش بەساڵێك پێغەمبەری خوا(ﷺ) لەغەزادابوو و نوێژی چێشتەنگاویان کردو، موشریکەکان ئەمەیان بەهەلێك زانی و وتیان: (محمد) و هاوەڵانی هەلێکیان داوە بەدەستەوەو دەتوانن لەپشتەوە بچینە سەریان و فشاریان -

۞ وَلَوْ أَنَّنَا نَزَّلْنَا إِلَيْهِمُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةَ وَكَلَّمَهُمُ ٱلْمَوْتَىٰ وَحَشَرْنَا عَلَيْهِمْ كُلَّ شَىْءٍ قُبُلًا مَّا كَانُوا۟ لِيُؤْمِنُوٓا۟ إِلَّآ أَن يَشَآءَ ٱللَّهُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ يَجْهَلُونَ ﴿١١١﴾ وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِىٍّ عَدُوًّا شَيَٰطِينَ ٱلْإِنسِ وَٱلْجِنِّ يُوحِى بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ زُخْرُفَ ٱلْقَوْلِ غُرُورًا ۚ وَلَوْ شَآءَ رَبُّكَ مَا فَعَلُوهُ ۖ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ ﴿١١٢﴾ وَلِتَصْغَىٰٓ إِلَيْهِ أَفْـِٔدَةُ ٱلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِٱلْءَاخِرَةِ وَلِيَرْضَوْهُ وَلِيَقْتَرِفُوا۟ مَا هُم مُّقْتَرِفُونَ ﴿١١٣﴾ أَفَغَيْرَ ٱللَّهِ أَبْتَغِى حَكَمًا وَهُوَ ٱلَّذِىٓ أَنزَلَ إِلَيْكُمُ ٱلْكِتَٰبَ مُفَصَّلًا ۚ وَٱلَّذِينَ ءَاتَيْنَٰهُمُ ٱلْكِتَٰبَ يَعْلَمُونَ أَنَّهُۥ مُنَزَّلٌ مِّن رَّبِّكَ بِٱلْحَقِّ ۖ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ ٱلْمُمْتَرِينَ ﴿١١٤﴾ وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا ۚ لَّا مُبَدِّلَ لِكَلِمَٰتِهِۦ ۚ وَهُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْعَلِيمُ ﴿١١٥﴾ وَإِن تُطِعْ أَكْثَرَ مَن فِى ٱلْأَرْضِ يُضِلُّوكَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ ۚ إِن يَتَّبِعُونَ إِلَّا ٱلظَّنَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿١١٦﴾ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ مَن يَضِلُّ عَن سَبِيلِهِۦ ۖ وَهُوَ أَعْلَمُ بِٱلْمُهْتَدِينَ ﴿١١٧﴾ فَكُلُوا۟ مِمَّا ذُكِرَ ٱسْمُ ٱللَّهِ عَلَيْهِ إِن كُنتُم بِـَٔايَٰتِهِۦ مُؤْمِنِينَ ﴿١١٨﴾

[١١١] ﴿حشرنا﴾: کۆمان کردنەوەو نیشانماندان. ﴿قُبلا﴾: بەرامبەر، یاخود کۆمەڵ کۆمەڵ. ﴿یجهلون﴾: نایزانن یان خۆیان گێل دەکەن. [١١٢] ﴿یوحي﴾: وەسوەسە دروست دەکات. ﴿زخرف القول﴾: قسەی پوچەڵی رووکەش کراو!!. ﴿غرورا﴾: لەخشتەبردن. ﴿ذرهم﴾: لێیان بگەڕێ. ﴿یفترون﴾: هەڵی دەبەستن. [١١٣] ﴿لتصغی إلیه﴾: تالابداتە لای ئەو قسە پووکەشکراوانە. ﴿لیقترفوا﴾: تا تووشی ئەو تاوان و گوناهانە ببن. [١١٤] ﴿أبتغي﴾: داوادەکەم، مەبەستی دەکەم. ﴿الکتاب﴾: قورئانی پیرۆز. ﴿مُفصلا﴾: وردو درشتکراو. ﴿اتینهم الکتاب﴾: کتێبێکمان بۆ دابەزاندن وێنەی تەورات و ئینجیل. ﴿الممترین﴾: گوماندارا ن و ڕاڕاکاران. [١١٥] ﴿کلمة ربك﴾: وتەی خوای گەورە؛ کەقورئانی پیرۆزە. ﴿صدقا﴾: راستگۆ لەباس و پەیمانەکانیدا. ﴿عدلا﴾: دادوەر لە قەزاوەت و حوکم کردندا. ﴿لا مبدل لکلماته﴾: کەس حوکمی خوای بۆ ناگۆڕێت و کەسیش قەزاوەتی ئەو بەرپەرچ ناداتەوە. [١١٦] ﴿یخرصون﴾: لەگومان و لەخۆوە دەڵێن، بەهەوانتە.

- لەسەر توند بکەن، یەکێك لەنێو خۆیاندا وتی: نوێژێکی تریان هەیە، باکاتی بێت ئەوسا دەست بەکاربن، پاشان پەروەردگار لەنێوان هەردوو نوێژەکەدا ئایەتی: ﴿إِنْ خِفْتُمْ أَنْ يَفْتِنَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ هەتا ﴿عَذَابًا مُهِينًا﴾ی دابەزاند، دوای ئەوەش نوێژی (ترس) (صلاة الخوف) دابەزی. (احمد)و (حاکم)و (بیهقی) لە(ابن عیاش الزرقی)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: لەناوچەی (عسفان) لەگەڵ پێغەمبەری خوادا بووین، موشریکەکان پێشیان لێگرتین و لەنێویشیاندا (خالد)ی کوڕی (ولید)یان تێدابوو کەبەری قیبلەمان لێگیرا، پێغەمبەری خوا(ﷺ) نوێژی نیوەڕۆی بۆ کردین و ئەوان وتیان: لەوحاڵەدا باش بوو بدەین بەسەریاندا کەغافڵ بوون، پاشان لەنێو خۆیاندا وتیان: نوێژێکی تریان ماوەو هێشتا وادەی نەهاتووەو ئەونوێژە خۆشەویستترە لەماڵ و نەفسی خۆشیان، ئنجا (جبریل) ئەم ئایەتانەی لەنێوان چێشتەنگاو عەسرا دابەزاند: ﴿وَإِذَا كُنْتَ فِيهِمْ فَأَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلَاةَ﴾ فەرموودەکە.

[١١٩] ﴿فصل لكم﴾: بۆی ڕوون کردونەتەوە. ﴿ما اضطررتم﴾: لەحاڵەتی ناچاریدا. ﴿المعتدين﴾: ئەوانەن کەسنووری ڕاستیو حەقیان بەزاندوەو چوونەتە ناو ناشەرعیو حەرامەوە. [١٢٠] ﴿ذروا﴾: وازیهێنن و دەست بەرداری ببن. ﴿ظاهر الاثم﴾: ئەو کارە خراپەی گشت ئەندامەکان پێی هەڵدەستن بەئاشکرا. ﴿باطنه﴾: ئەو گوناهەی لەدڵدا دەکرێت وەك حەسوودی یاخود خراپە کردن بەپەنهانی. ﴿يقترفون﴾: ئەو گوناهو تاوانانەی دەیکەن. [١٢١] ﴿لم يذكر اسم الله عليه﴾: ئەوەی بۆ غەیری خوا سەر ببڕێت، یاخود ناوی غەیری خوای لێهێنرابێت. ﴿لفسق﴾: دەرچوون لەحەڵاڵ. ﴿ليوحون﴾: وەسوەسە دروست دەکەن. ﴿أوليائهم﴾: شوێنکەوتوان و یارمەتی دەرانیان. [١٢٢] ﴿ميتا﴾: مردوون(مەبەست پێی کافرەکانە). ﴿أحييناه﴾: زیندوومان کردەوە. ﴿نورا﴾: نوری زانست و زانیاری قورئان. ﴿الظلمات﴾: تاریکی نەزانین. [١٢٣] ﴿أكابر مجرميها﴾: تاوانبارەکانیانمان کردە گەورە کاربەدەست تێیدا. [١٢٤] ﴿آية﴾: بەڵگەو نیشانەیەك. ﴿صغار﴾: بچووکیو بێنرخیو سەر شۆڕی.

وَمَا لَكُمْ أَلَّا تَأْكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَقَدْ فَصَّلَ لَكُم مَّا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ إِلَّا مَا اضْطُرِرْتُمْ إِلَيْهِ ۗ وَإِنَّ كَثِيرًا لَّيُضِلُّونَ بِأَهْوَائِهِم بِغَيْرِ عِلْمٍ ۗ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِالْمُعْتَدِينَ ﴿١١٩﴾ وَذَرُوا ظَاهِرَ الْإِثْمِ وَبَاطِنَهُ ۚ إِنَّ الَّذِينَ يَكْسِبُونَ الْإِثْمَ سَيُجْزَوْنَ بِمَا كَانُوا يَقْتَرِفُونَ ﴿١٢٠﴾ وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَإِنَّهُ لَفِسْقٌ ۗ وَإِنَّ الشَّيَاطِينَ لَيُوحُونَ إِلَىٰ أَوْلِيَائِهِمْ لِيُجَادِلُوكُمْ ۖ وَإِنْ أَطَعْتُمُوهُمْ إِنَّكُمْ لَمُشْرِكُونَ ﴿١٢١﴾ أَوَمَن كَانَ مَيْتًا فَأَحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ كَمَن مَّثَلُهُ فِي الظُّلُمَاتِ لَيْسَ بِخَارِجٍ مِّنْهَا ۚ كَذَٰلِكَ زُيِّنَ لِلْكَافِرِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢٢﴾ وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ أَكَابِرَ مُجْرِمِيهَا لِيَمْكُرُوا فِيهَا ۖ وَمَا يَمْكُرُونَ إِلَّا بِأَنفُسِهِمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿١٢٣﴾ وَإِذَا جَاءَتْهُمْ آيَةٌ قَالُوا لَن نُّؤْمِنَ حَتَّىٰ نُؤْتَىٰ مِثْلَ مَا أُوتِيَ رُسُلُ اللَّهِ ۘ اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ ۗ سَيُصِيبُ الَّذِينَ أَجْرَمُوا صَغَارٌ عِندَ اللَّهِ وَعَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا كَانُوا يَمْكُرُونَ ﴿١٢٤﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٠٢): ﴿وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ﴾ئایەتەکە:

- (بخاری) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئایەتی: ﴿إِنْ كَانَ بِكُمْ أَذىً مِنْ مَطَرٍ أَوْ كُنْتُمْ مَرْضَى﴾دابەزی سەبارەت بە(عبدالرحمن)ی کوڕی (عوف) کەبریندار بوو.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٠٥): ﴿إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ﴾ ئایەتەکە:

- (ترمذي)و (حاكم)و فەرموودە گێڕەرەوەکانی دیکە لە(قتادة)ی کوڕی (نعمان)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: خانەوادەیەك پێیان دەوترا (ابيرق)و پێکهاتبوون لە(بشر)و (بشير)و (مبشر)، (بشير) یان پیاوێکی دووڕوو بوو، شیعری دەوتو هێرشی دەکردە سەر هاوەڵانی پێغەمبەر، پاشان بۆ شاردنەوەی ئەو ناپاکیەی ئەو شیعرانەی دەدایە پاڵ هەندێك لەشاعیرە نامووسوڵمانەکانی عەرەب و دەیگووت: فلان وای وت ، ئەم خانەوادەیەش نەداربوون ﷺ لەسەردەمی نەفامی یان -

فَمَن يُرِدِ ٱللَّهُ أَن يَهْدِيَهُۥ يَشْرَحْ صَدْرَهُۥ لِلْإِسْلَٰمِ ۖ وَمَن يُرِدْ أَن يُضِلَّهُۥ يَجْعَلْ صَدْرَهُۥ ضَيِّقًا حَرَجًا كَأَنَّمَا يَصَّعَّدُ فِى ٱلسَّمَآءِ ۚ كَذَٰلِكَ يَجْعَلُ ٱللَّهُ ٱلرِّجْسَ عَلَى ٱلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٢٥﴾ وَهَٰذَا صِرَٰطُ رَبِّكَ مُسْتَقِيمًا ۗ قَدْ فَصَّلْنَا ٱلْءَايَٰتِ لِقَوْمٍ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٢٦﴾ ۞ لَهُمْ دَارُ ٱلسَّلَٰمِ عِندَ رَبِّهِمْ ۖ وَهُوَ وَلِيُّهُم بِمَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿١٢٧﴾ وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا يَٰمَعْشَرَ ٱلْجِنِّ قَدِ ٱسْتَكْثَرْتُم مِّنَ ٱلْإِنسِ ۖ وَقَالَ أَوْلِيَآؤُهُم مِّنَ ٱلْإِنسِ رَبَّنَا ٱسْتَمْتَعَ بَعْضُنَا بِبَعْضٍ وَبَلَغْنَآ أَجَلَنَا ٱلَّذِىٓ أَجَّلْتَ لَنَا ۚ قَالَ ٱلنَّارُ مَثْوَىٰكُمْ خَٰلِدِينَ فِيهَآ إِلَّا مَا شَآءَ ٱللَّهُ ۗ إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿١٢٨﴾ وَكَذَٰلِكَ نُوَلِّى بَعْضَ ٱلظَّٰلِمِينَ بَعْضًۢا بِمَا كَانُوا۟ يَكْسِبُونَ ﴿١٢٩﴾ يَٰمَعْشَرَ ٱلْجِنِّ وَٱلْإِنسِ أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِّنكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ ءَايَٰتِى وَيُنذِرُونَكُمْ لِقَآءَ يَوْمِكُمْ هَٰذَا ۚ قَالُوا۟ شَهِدْنَا عَلَىٰٓ أَنفُسِنَا ۖ وَغَرَّتْهُمُ ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَا وَشَهِدُوا۟ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمْ أَنَّهُمْ كَانُوا۟ كَٰفِرِينَ ﴿١٣٠﴾ ذَٰلِكَ أَن لَّمْ يَكُن رَّبُّكَ مُهْلِكَ ٱلْقُرَىٰ بِظُلْمٍ وَأَهْلُهَا غَٰفِلُونَ ﴿١٣١﴾

[١٢٥]﴿يشرح صدره﴾:دەرگاكانی دڵی والاّ دەكـات بـۆ وەرگرتنـی راستی‌یەكان. ﴿ضيقاً﴾:تەسك‌و تەنگەبەر. ﴿حرجاً﴾:زۆر تەسكەو دێتەوە یەك. ﴿يصّعد﴾:سەردەكەوێت. ﴿الرِّجس﴾:پیسی. [١٢٧]﴿دار السلام﴾:بەهەشت. [١٢٨]﴿مَعْشَر﴾: كۆمەڵێك. ﴿استكثرتم من الإنس﴾:زۆرتان سەر گەردان‌و بێ باوەڕكرد. ﴿استمتعَ﴾:سوودی وەردەگرت. ﴿مثواكم﴾:ماڵ‌و جێگای نیشتەجێ بوونتان. [١٣٠]﴿يقصّون﴾:بۆتان دەگێڕنەوە. ﴿غرّهم﴾:فریووی داوون. [١٣١]﴿بظلم﴾:بەهۆی ستەمكردنەوە. ﴿غافلون﴾:ئەوانەی ئاگادار نەكراونەتەوە لەرێگەی پێغەمبەرانەوە.

* پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئایەتی:﴿فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلإِسْلامِ﴾ی خوێندەوەو فەرمووی: ((هەركات نور چوە ناو سینەی هەركەسێك ئەوا سینەی دیدی فراوان دەبێت)) هاوەڵانیش پرسیان؛ ئەی پێغەمبەری خوا ، ئایا دروست بوونی ئەو حاڵە هیچ بەڵگەو نیشانەیەكی هەیە؟ فەرمووی: ((بەڵێ، بەڵگەی ئەوحاڵە بریتیە لەوەی خاوەنەكەی خۆی لەدنیای بێوەفا دەپارێزێ‌و ڕووی تێناكات‌و، هەمیشە وابەستەی بەهەشت دەبێت‌و خۆی بۆ مردن ئامادە دەكات)). [(اخرجه الحاكم) في مستدركه)].

- ئیسلامدا، خەڵكیش خواردنیان لەمەدینە خورماو جۆبوو، مامم كە(رفاعه)ی كوڕی (زید)بوو جۆرێك لەبەروبوومی كڕیو لەژوورێكی نەرمدا شاردیەوە لەگەڵ شمشێرو قەڵغان‌و تیردا، زۆری نەبرد لەژێرەوە ژوورەكە كەندركراو دەست درێژی كرایە سەر بەروبوم‌و چەكەكان‌و تاڵانیان كرد، مامیشم بەمەڵەداوان هات بۆ لام‌و پێی وتم: برازا شیرینەكەم دەستدرێژی كراوەتە سەرمان‌و ئەمشەو ئەو هەشارگەیەی هەمان كەندبوو تاڵان كراوە. ئێمەش لەو دەروبانە ماڵەو ماڵ چاودێریمان كردن‌و پرسیمان تا پێیان وتین: ئەمشەو ئەندامانی خانەوادەی (ابیرق) مان دیوە ئاگریان كردۆتەوە؛ وێڕای ئەوەی نەدارو هەژارن، مەگەر ئەو خواردن‌و شت‌و مەكانەیان لەكوێبووە؟. كاتێكیش سۆراخمان كردو چووین بۆ ماڵی (بنی ابیرق) وتیان: بەخوا ئێمە شتی واناكەین‌و دەگونجێت (لبید)ی كوڕی (سهل) كەهاوەڵتانە دەستی بۆ شت‌و مەكەكانتان بردبێت. (لبید)یش پیاوێكی چاك بوو، ناوبانگێكی باشی هەبوو، بۆیە هەر كە ئەم تۆمەتەی بیست -

وَلِكُلٍّ دَرَجَٰتٌ مِّمَّا عَمِلُواْ وَمَا رَبُّكَ بِغَٰفِلٍ عَمَّا يَعۡمَلُونَ ﴿١٣٢﴾ وَرَبُّكَ ٱلۡغَنِيُّ ذُو ٱلرَّحۡمَةِۚ إِن يَشَأۡ يُذۡهِبۡكُمۡ وَيَسۡتَخۡلِفۡ مِنۢ بَعۡدِكُم مَّا يَشَآءُ كَمَآ أَنشَأَكُم مِّن ذُرِّيَّةِ قَوۡمٍ ءَاخَرِينَ ﴿١٣٣﴾ إِنَّ مَا تُوعَدُونَ لَأٓتٖۖ وَمَآ أَنتُم بِمُعۡجِزِينَ ﴿١٣٤﴾ قُلۡ يَٰقَوۡمِ ٱعۡمَلُواْ عَلَىٰ مَكَانَتِكُمۡ إِنِّي عَامِلٞۖ فَسَوۡفَ تَعۡلَمُونَ مَن تَكُونُ لَهُۥ عَٰقِبَةُ ٱلدَّارِۚ إِنَّهُۥ لَا يُفۡلِحُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿١٣٥﴾ وَجَعَلُواْ لِلَّهِ مِمَّا ذَرَأَ مِنَ ٱلۡحَرۡثِ وَٱلۡأَنۡعَٰمِ نَصِيبٗا فَقَالُواْ هَٰذَا لِلَّهِ بِزَعۡمِهِمۡ وَهَٰذَا لِشُرَكَآئِنَاۖ فَمَا كَانَ لِشُرَكَآئِهِمۡ فَلَا يَصِلُ إِلَى ٱللَّهِۖ وَمَا كَانَ لِلَّهِ فَهُوَ يَصِلُ إِلَىٰ شُرَكَآئِهِمۡۗ سَآءَ مَا يَحۡكُمُونَ ﴿١٣٦﴾ وَكَذَٰلِكَ زَيَّنَ لِكَثِيرٖ مِّنَ ٱلۡمُشۡرِكِينَ قَتۡلَ أَوۡلَٰدِهِمۡ شُرَكَآؤُهُمۡ لِيُرۡدُوهُمۡ وَلِيَلۡبِسُواْ عَلَيۡهِمۡ دِينَهُمۡۖ وَلَوۡ شَآءَ ٱللَّهُ مَا فَعَلُوهُۖ فَذَرۡهُمۡ وَمَا يَفۡتَرُونَ ﴿١٣٧﴾

[١٣٣] ﴿يذهبكم﴾: لەناوتان دەبات. ﴿من ذرية قوم﴾: لەوەچەو نەوەی هۆزێکی تر. [١٣٤] ﴿بمعجزين﴾: ڕزگارتان نابێت لەسزای خوایی. [١٣٥] ﴿مكانتكم﴾: ئەوپەڕی تواناو هێزتان. [١٣٦] ﴿ذرأ﴾: دروستکراوە. ﴿الحرث﴾: کێڵگە. ﴿الأنعام﴾: وشترو مانگاو مەڕو بزن. ﴿نصيبا﴾: بەشێك. ﴿بزعمهم﴾: بەبۆچوون و قسەی بێبەڵگەی ئەوان. ﴿ساء﴾: پیس و خراپە. [١٣٧] ﴿ليُرْدُوهم﴾: تا بێنرخیان کەن و لەناویان بەرن. ﴿ليلبسوا عليهم﴾: لێیان تێك بدەن و سەریان لێبشێوێنن. ﴿يفترون﴾: ئەو درۆیانەی هەڵی دەبەستن.

* پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((هەموو موسڵمانێك خێری لەسەرە بیکات)). هاوەڵانیش وتیان: ئەگەر هاتوو نەیتوانی و نەداریبوو؟ فەرمووی: ((با ئیش و کار بکات و پاشان خێر لەبەری رەنجەکەی بکات))، دیسان هاوەڵان وتیان: ئەگەر هاتوو نەیتوانی؟ فەرمووی: ((با یارمەتی ئەو کەسانە بدات کەپێداویستی‌یان هەیەو ڕێدەرنابەن جێبەجێ بکەن)). وتیان: ئەی ئەگەر نەیتوانی: فەرمووی: ((با فەرمان بەخێرو چاکە بکات))، وتیان: ئەگەر هەر نەیتوانی؟ فەرمووی: ((با شەڕی خۆی لەخەڵکی بگرێت؛ئەوەش هەر خێرە)).
[(متفق عليه)]

-خێرا دەستی دایە شمشێرەکەی و وتی: من دزی دەکەم؟! سوێندبێت بەخوا دەبێت ئەم شمشێرە لەجەستەتاندا ون بکەم یان ئەو دزی‌یە دەربخەن بۆم؟ ئێمەش لەتاوا وتمان: دەست لەئێمە بپارێزە، ئێمە لەخانەوادەی ئەو ماڵەمان پرسی و ئەوان وایان وت، دڵنیاین تۆ هەرگیز شتی وەهات لێناوەشێتەوە، ئنجا مامم پێی وتم: برازای خۆشەویست گەربچیتە خزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ)و ئەو ڕووداوە بۆ ئەو باس بکەیت کارێکی باش دەکەیت، منیش هاتمە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و ڕووداوەکەم لەنووکەوە بۆ گێڕایەوەو وتم: یەکێك لەماڵانی دراوسێمان ڕەش و ڕووتن و دەستیان درێژ کردووە بۆ خواردن و چەك و شتومەکەکانمان و بردوویانە، بەڵکو چەکەکانمان بۆ بگێڕنەوەو خواردنەکەش بۆ خۆیان هەڵ بگرن، پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: با هەموو لایەنەکانی ئەو ڕووداوە تاوتوێ بکەم ئەوجا فەرمان دەدەم، پاشان (بنی -

وَقَالُواْ هَٰذِهِۦٓ أَنۡعَٰمٞ وَحَرۡثٌ حِجۡرٞ لَّا يَطۡعَمُهَآ إِلَّا مَن نَّشَآءُ بِزَعۡمِهِمۡ وَأَنۡعَٰمٌ حُرِّمَتۡ ظُهُورُهَا وَأَنۡعَٰمٞ لَّا يَذۡكُرُونَ ٱسۡمَ ٱللَّهِ عَلَيۡهَا ٱفۡتِرَآءً عَلَيۡهِۚ سَيَجۡزِيهِم بِمَا كَانُواْ يَفۡتَرُونَ ﴿١٣٨﴾ وَقَالُواْ مَا فِي بُطُونِ هَٰذِهِ ٱلۡأَنۡعَٰمِ خَالِصَةٞ لِّذُكُورِنَا وَمُحَرَّمٌ عَلَىٰٓ أَزۡوَٰجِنَاۖ وَإِن يَكُن مَّيۡتَةٗ فَهُمۡ فِيهِ شُرَكَآءُۚ سَيَجۡزِيهِمۡ وَصۡفَهُمۡۚ إِنَّهُۥ حَكِيمٌ عَلِيمٞ ﴿١٣٩﴾ قَدۡ خَسِرَ ٱلَّذِينَ قَتَلُوٓاْ أَوۡلَٰدَهُمۡ سَفَهَۢا بِغَيۡرِ عِلۡمٖ وَحَرَّمُواْ مَا رَزَقَهُمُ ٱللَّهُ ٱفۡتِرَآءً عَلَى ٱللَّهِۚ قَدۡ ضَلُّواْ وَمَا كَانُواْ مُهۡتَدِينَ ﴿١٤٠﴾ ۞ وَهُوَ ٱلَّذِيٓ أَنشَأَ جَنَّٰتٖ مَّعۡرُوشَٰتٖ وَغَيۡرَ مَعۡرُوشَٰتٖ وَٱلنَّخۡلَ وَٱلزَّرۡعَ مُخۡتَلِفًا أُكُلُهُۥ وَٱلزَّيۡتُونَ وَٱلرُّمَّانَ مُتَشَٰبِهٗا وَغَيۡرَ مُتَشَٰبِهٖۚ كُلُواْ مِن ثَمَرِهِۦٓ إِذَآ أَثۡمَرَ وَءَاتُواْ حَقَّهُۥ يَوۡمَ حَصَادِهِۦۖ وَلَا تُسۡرِفُوٓاْۚ إِنَّهُۥ لَا يُحِبُّ ٱلۡمُسۡرِفِينَ ﴿١٤١﴾ وَمِنَ ٱلۡأَنۡعَٰمِ حَمُولَةٗ وَفَرۡشٗاۚ كُلُواْ مِمَّا رَزَقَكُمُ ٱللَّهُ وَلَا تَتَّبِعُواْ خُطُوَٰتِ ٱلشَّيۡطَٰنِۚ إِنَّهُۥ لَكُمۡ عَدُوّٞ مُّبِينٞ ﴿١٤٢﴾

[١٣٨]﴿حرث﴾:دانەوێڵە. ﴿حجر﴾: قەدەغەكراو و حەرامە. ﴿لا يطعمها﴾: نایچێژێ‌و تامی ناكات. ﴿حرمت ظهورها﴾:سواربوون‌و بار لێنانی قەدەغەكراوە.[١٣٩]﴿خالصة﴾:بەتەنها (حەڵاڵە بۆ پیاوان نەك بۆ ئافرەتان). ﴿وصفهم﴾:درۆ بەدەم خواوە دەكەن بەحەلاڵ‌و حەرامكردنی شتەكان. [١٤١]﴿أنشأ﴾:دروستی كردووەو بەدیهێناوە. ﴿جنات﴾:باخ‌و بێستان. ﴿معروشات﴾:بەرزو هەڵگیراو لەسەر پەرژین‌و كۆڵەكەو كەپر. وەك مێو. ﴿غير معروشات﴾:كۆڵەكەو كەپری نی‌یە وەك درەخت. ﴿مختلفا أكله﴾:بەروبوومەكەی جیاوازە لەچۆنێتی‌و شێوەدا. ﴿متشبها﴾:لێكچوو. ﴿غير متشبه﴾:لێك نەچوو. ﴿آتوا حقه﴾:زەكاتی لێبدەن. [١٤٢]﴿حمولة﴾:ئەوەی بار هەڵدەگرێت وەك وشتر. ﴿وفرشا﴾:ئەوەی پاڵدەخرێ بۆ سەر برین بەڵام باری لێنانرێت وەك بزن‌و مەڕ. ﴿خطوات الشيطان﴾:ڕێو جێگاو شوێن پێی شەیتان.

-ابيرق) ئەم هەواڵەیان بیست هاتن بۆ لای یەكێك لەدەم ڕاستەكانی خۆیان بەناوی(اسير)ی كوڕی(عروة)و قسەیان لەگەڵدا كرد سەبارەت بەو مەسەلەیەو پاشان هەموو خانەوادەكە بۆ ئەم ڕووداوە كۆبوونەوەو ، هاتنە خزمەت پێغەمبەری خواو(ﷺ)، وتیان: (قتادة)ی كوڕی (نعمان)و مامی قامەی دزێتیان داوەتە پاڵ ئێمەو تاوانباریان كردووین، بەبێ‌ئەوەی بەڵگەو بەمانەیەكی ڕوون‌و ئاشكرایان بەدەستەوە بێت.

(قتادة)ش دەڵێت: هاتمە خزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ) و فەرمووی: تۆ پەنجەی تاوانباركردن بەدزیی كردن درێژكردووە بۆ ماڵێكی موسوڵمان‌و چاكەكار بەبێ ئەوەی بەڵگەو بەمانەت بەدەستەوە بێت؟ منیش گەڕامەوە بۆلای مامم‌و ئەم قسانەم بۆ گێڕایەوە، ئەویش لەوەلامدا وتی: خوا شاهیدە لەسەر ئەوەی گوتومانە، ئنجا زۆری نەبرد قورئان دابەزییە خوارەوە:﴿إِنَّا أَنزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَاكَ اللَّهُ وَلَا تَكُن لِّلْخَائِنِينَ خَصِيمًا﴾ (كەمەبەستی لەناپاكان خانەوادەی (بنی ابيرق)بوو .﴿وَاسْتَغْفِرِ اللَّهَ﴾ش مەبەست پێ‌ی ئەوەبوو كەوا پێغەمبەری خوا(ﷺ)داوای لێخۆش بوون بكات لەوەی بە(قتادة)ی گوتبوو. تا﴿عَظِيمًا﴾.پاشان پێغەمبەری-

ثَمَٰنِيَةَ أَزْوَٰجٍۖ مِّنَ ٱلضَّأْنِ ٱثْنَيْنِ وَمِنَ ٱلْمَعْزِ ٱثْنَيْنِۗ قُلْ ءَآلذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ أَمِ ٱلْأُنثَيَيْنِ أَمَّا ٱشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ أَرْحَامُ ٱلْأُنثَيَيْنِۖ نَبِّـُٔونِى بِعِلْمٍ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿١٤٣﴾ وَمِنَ ٱلْإِبِلِ ٱثْنَيْنِ وَمِنَ ٱلْبَقَرِ ٱثْنَيْنِۗ قُلْ ءَآلذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ أَمِ ٱلْأُنثَيَيْنِ أَمَّا ٱشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ أَرْحَامُ ٱلْأُنثَيَيْنِۖ أَمْ كُنتُمْ شُهَدَآءَ إِذْ وَصَّىٰكُمُ ٱللَّهُ بِهَٰذَاۚ فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ ٱفْتَرَىٰ عَلَى ٱللَّهِ كَذِبًا لِّيُضِلَّ ٱلنَّاسَ بِغَيْرِ عِلْمٍۗ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٤٤﴾ قُل لَّآ أَجِدُ فِى مَآ أُوحِىَ إِلَىَّ مُحَرَّمًا عَلَىٰ طَاعِمٍ يَطْعَمُهُۥٓ إِلَّآ أَن يَكُونَ مَيْتَةً أَوْ دَمًا مَّسْفُوحًا أَوْ لَحْمَ خِنزِيرٍ فَإِنَّهُۥ رِجْسٌ أَوْ فِسْقًا أُهِلَّ لِغَيْرِ ٱللَّهِ بِهِۦۚ فَمَنِ ٱضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ رَبَّكَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٤٥﴾ وَعَلَى ٱلَّذِينَ هَادُوا۟ حَرَّمْنَا كُلَّ ذِى ظُفُرٍۖ وَمِنَ ٱلْبَقَرِ وَٱلْغَنَمِ حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ شُحُومَهُمَآ إِلَّا مَا حَمَلَتْ ظُهُورُهُمَآ أَوِ ٱلْحَوَايَآ أَوْ مَا ٱخْتَلَطَ بِعَظْمٍۚ ذَٰلِكَ جَزَيْنَٰهُم بِبَغْيِهِمْۖ وَإِنَّا لَصَٰدِقُونَ ﴿١٤٦﴾

[١٤٣]﴿ثمانية أزواج﴾:هەشت جۆر. ﴿الضأن﴾:مەڕ(بەدیهێنراوە لە نێرو لەمێ کەبەران و مەڕە). ﴿المعز﴾:بزن. (بزن لەنێرو مێ بەدیهێناوە سابرێن و بزن).[١٤٤]﴿الإبل﴾:وشتر.(کەڵە وشترو مێ وشتر). ﴿البقر﴾:مانگا. (پێکهاتووە لەگاو مانگا). ﴿ما اشتملت عليه﴾:ئەو بەچکەیەی لەسکی مێینەکاندایە. ﴿وصاكم الله هذا﴾:پەروەردگار فەرمانی پێداون و بەپێویستی گێڕاوە لەسەرتان.!! [١٤٥]﴿محرما﴾:قەدەغەکراو. ﴿طاعم يطعمه﴾:بخۆرێك؛ ئیتر هەرکەسێك بێت و بیخوات. ﴿دما مسفوحا﴾: خوێنێکی ڕژاو. ﴿رجس﴾:بۆگەن و پیسە، یاخود پیس و حەرامە. ﴿فسقا﴾:هۆی دەرچوون لەفەرمانی خوای گەورە. ﴿اهل لغير الله به﴾:ئەو ئاژەڵەی لەکاتی سەربڕیندا ناوی غەیری خوای لێهێنرابێت. ﴿اضطر﴾:ناچاری وای لێبکات لێی بخوات. ﴿غير باغ﴾: لەبەرتام و چێژو لەزەت حەرامەکە نەخوات. ﴿ولا عاد﴾:زیاد لەپێویست نەخوات.[١٤٦]﴿الذين هادوا﴾:جوولەکە. ﴿ذي ظفر﴾:ئەو ئاژەڵانەی خاوەن سمن وەك وشتر، یان ئەو باڵدارانەی پەنجەکانیان پێکەوەلکاوە وەك قازو مراوی. ﴿شحومهما﴾:بەزی مانگاو مەڕو بزن. ﴿حملت ظهورهما﴾:ئەو بەزەیە کەبەپشتی مانگاو مەڕو بزنەوەیە. ﴿الحوايا﴾:ورگ و ڕیخۆڵەکان. ﴿ما اختلط بعظم﴾: بەزی شەویلکەیە یاخود ئەو بەزەیە کەلکاوە بە ئێسقانەکانەوە. ﴿جزيناهم﴾: سزاماندان. ﴿ببغيهم﴾:بەهۆی ستەمکردن و سەرپێچی کردنیانەوە.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((خوای گەورە شتانێکی فەرزکردووە ئەوا پارێزگاری لێبکەن و مەیفەوتێنن، شتانێکیشی سنووردار کردووە پارێزگاری لێبکەن و سنوور شکێنی مەکەن، هەندێك لەوشتانەش بێدەنگ بووە لەئاستیا بەسۆزو بەزەیی خۆی نەوەك لەبیری چووبێت، ئێوەش مەگەڕێن بەدوایدا)). [اخرجه ابن النجار].

فَإِن كَذَّبُوكَ فَقُل رَّبُّكُمْ ذُو رَحْمَةٍ وَٰسِعَةٍ وَلَا يُرَدُّ بَأْسُهُۥ عَنِ ٱلْقَوْمِ ٱلْمُجْرِمِينَ ﴿١٤٧﴾ سَيَقُولُ ٱلَّذِينَ أَشْرَكُوا۟ لَوْ شَآءَ ٱللَّهُ مَآ أَشْرَكْنَا وَلَآ ءَابَآؤُنَا وَلَا حَرَّمْنَا مِن شَىْءٍ ۚ كَذَٰلِكَ كَذَّبَ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ حَتَّىٰ ذَاقُوا۟ بَأْسَنَا ۗ قُلْ هَلْ عِندَكُم مِّنْ عِلْمٍ فَتُخْرِجُوهُ لَنَآ ۖ إِن تَتَّبِعُونَ إِلَّا ٱلظَّنَّ وَإِنْ أَنتُمْ إِلَّا تَخْرُصُونَ ﴿١٤٨﴾ قُلْ فَلِلَّهِ ٱلْحُجَّةُ ٱلْبَٰلِغَةُ ۖ فَلَوْ شَآءَ لَهَدَىٰكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿١٤٩﴾ قُلْ هَلُمَّ شُهَدَآءَكُمُ ٱلَّذِينَ يَشْهَدُونَ أَنَّ ٱللَّهَ حَرَّمَ هَٰذَا ۖ فَإِن شَهِدُوا۟ فَلَا تَشْهَدْ مَعَهُمْ ۚ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَآءَ ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا وَٱلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِٱلْـَٔاخِرَةِ وَهُم بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ ﴿١٥٠﴾ ۞ قُلْ تَعَالَوْا۟ أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ ۖ أَلَّا تُشْرِكُوا۟ بِهِۦ شَيْـًٔا ۖ وَبِٱلْوَٰلِدَيْنِ إِحْسَٰنًا ۖ وَلَا تَقْتُلُوٓا۟ أَوْلَٰدَكُم مِّنْ إِمْلَٰقٍ ۖ نَّحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ ۖ وَلَا تَقْرَبُوا۟ ٱلْفَوَٰحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ ۖ وَلَا تَقْتُلُوا۟ ٱلنَّفْسَ ٱلَّتِى حَرَّمَ ٱللَّهُ إِلَّا بِٱلْحَقِّ ۚ ذَٰلِكُمْ وَصَّىٰكُم بِهِۦ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١٥١﴾

[١٤٧]﴿لايردُ باسه﴾:بەری سزای خوا ناگرێت. [١٤٨]﴿باسنا﴾:سزاو تۆڵەی ئێمە. ﴿فتخرجوه لنا﴾:بۆمانی دەربخەن. ﴿تخرصون﴾:گومان بردن بەهەوانتەو پی‌ی دەڵێن(پەی بردن). [١٤٩]﴿الحجة البالغة﴾:بریتیە لەبەڵگەیەکی ڕوون کەلەوپەڕی بەهێزی‌و چەسپاویدایە. [١٥٠]﴿هلُمَّ﴾:ئامادەی بکەن‌و بیهێنن. ﴿یعدلون﴾:هاوتایەك دادەنێن بۆ خوا!!. [١٥١]﴿أتلُ﴾:بیخوێنمەوە. ﴿إملاق﴾:هەژاری‌و نەداری. ﴿الفواحش﴾:خراپە. ﴿ما ظهر منها﴾:ئەو گوناهانەی بەچوار پەل دەکرێن یان بەئاشکرا. ﴿وما بطن﴾:ئەو گوناهانەی بەدڵ دەکرێن، یان بەپەنهانی. ﴿وصاکم به﴾:فەرمانی پێداون‌و پێویستی کردووە لەسەرتان.

*پیاوێك هات بۆ خزمەتی پێغەمبەری خوا(ﷺ)و وتی: پەیمان‌و بەڵێنت پێدەدەم لەسەر کۆچ کردن‌و تێکۆشان لەپێناوی خوادا. پێغەمبەری خواش(ﷺ) فەرمووی: ((ئایا هیچ کام لەدایك‌و باوکت زیندوون؟)) پیاوەکە وتی:بەڵێ هەردووکیان زیندوون، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: ((خوازیاری دەستکیربوونی پاداشتی لەخوداوە؟)) فەرمووی: بەڵێ ، ئەوجا پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: ((بگەڕێرەوە لای دایك‌و باوکت‌و بەباشی مامەڵەیان لەگەڵدا بکە)). [(متفق علیه)].

-خواش(ﷻ) چەکەکانی گەڕاندەوە بۆ (رفاعة)و، (بشیر) هەڵهات بۆ ناو موشریکەکان‌و بوو بەمیوانی (سلافة)ی کچی (سعید)، پەروەردگاریش ئایەتی:﴿وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَى﴾ تا ﴿ضَلَالًا بَعِيدًا﴾ی دابەزاند. (حاکم) دەڵێت: ئەم ڕووداوە(صحیح)ە بەپێی مەرجەکانی(مسلم). (ابن سعد) لە(طبقات)ە کەیدا دەگێڕێتەوە لە(محمود)ی کوڕی (لبید)ەوە و دەڵێت: (بشیر)ی کوڕی (حارث)، گەنجینەیەکی پڕ لەخۆراك‌و چەکی(رفاعة)ی کوڕی(زید)ی مامی(قتادة)ی کوڕی(نعمان)ی ژێرو ژوورکردو خواردن‌و (قەڵغان)و سەرپاکی گەنجینەکەی دزی، (قتادة)ش هاتە خزمەتی پێغەمبەری خوا(ﷺ)و ئەم ڕووداوەی پی‌ڕاگەیاند، پێغەمبەری خوا(ﷺ) (بشیر)ی بانگ کردو خستیە ژێر پرسیارەوە، بەڵام دانی پێدا نەناو، تاوانەکەشی خستە ئەستۆی (لبید)ی کوڕی (سهل) کەپیاو چاك‌و خاوەن ڕێزو ناوبانگ بوو، پاشان قورئان -

وَلَا تَقْرَبُوا۟ مَالَ ٱلْيَتِيمِ إِلَّا بِٱلَّتِى هِىَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ يَبْلُغَ أَشُدَّهُۥ ۖ وَأَوْفُوا۟ ٱلْكَيْلَ وَٱلْمِيزَانَ بِٱلْقِسْطِ ۖ لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا ۖ وَإِذَا قُلْتُمْ فَٱعْدِلُوا۟ وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ ۖ وَبِعَهْدِ ٱللَّهِ أَوْفُوا۟ ۚ ذَٰلِكُمْ وَصَّىٰكُم بِهِۦ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿١٥٢﴾ وَأَنَّ هَٰذَا صِرَٰطِى مُسْتَقِيمًا فَٱتَّبِعُوهُ ۖ وَلَا تَتَّبِعُوا۟ ٱلسُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَن سَبِيلِهِۦ ۚ ذَٰلِكُمْ وَصَّىٰكُم بِهِۦ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٥٣﴾ ثُمَّ ءَاتَيْنَا مُوسَى ٱلْكِتَٰبَ تَمَامًا عَلَى ٱلَّذِىٓ أَحْسَنَ وَتَفْصِيلًا لِّكُلِّ شَىْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً لَّعَلَّهُم بِلِقَآءِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ ﴿١٥٤﴾ وَهَٰذَا كِتَٰبٌ أَنزَلْنَٰهُ مُبَارَكٌ فَٱتَّبِعُوهُ وَٱتَّقُوا۟ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿١٥٥﴾ أَن تَقُولُوٓا۟ إِنَّمَآ أُنزِلَ ٱلْكِتَٰبُ عَلَىٰ طَآئِفَتَيْنِ مِن قَبْلِنَا وَإِن كُنَّا عَن دِرَاسَتِهِمْ لَغَٰفِلِينَ ﴿١٥٦﴾ أَوْ تَقُولُوا۟ لَوْ أَنَّآ أُنزِلَ عَلَيْنَا ٱلْكِتَٰبُ لَكُنَّآ أَهْدَىٰ مِنْهُمْ ۚ فَقَدْ جَآءَكُم بَيِّنَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ ۚ فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّن كَذَّبَ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ وَصَدَفَ عَنْهَا ۗ سَنَجْزِى ٱلَّذِينَ يَصْدِفُونَ عَنْ ءَايَٰتِنَا سُوٓءَ ٱلْعَذَابِ بِمَا كَانُوا۟ يَصْدِفُونَ ﴿١٥٧﴾

[١٥٢]﴿أحسن﴾:باشترە.﴿يلغ أشدّه﴾: بالْغو عاقڵو خاوەن توانا دەبێت. ﴿بالقسط﴾:بەدادپەروەرانە. ﴿وسعها﴾:تواناو ئەوەی دەستەڵاتی بەسەریدا دەشکێ.[١٥٣]﴿السبل﴾: ڕێگا جیاجیاکانی کەلە هەواو ئارەزووەوە سەردەکێشێت. [١٠٤]﴿تماما﴾:بریتیە لە تەواو کردنی نیعمەت بەسەر بەندەوە.﴿على الذي أحسن﴾:بۆ سەر ئەو کەسانەی بەجوانی کاری پێدەکەن.﴿تفصيلاً لكل شيء﴾:ڕۆشن کەرەوەیەو هەموو شتێك بەنی ئیسرائیل پێویستیان دەبێ تێدایەتی.[١٥٥]﴿وهذا كتاب﴾: قورئانی پیرۆز.[١٥٦]﴿طائفتين﴾: جوولەکەو گاورەکان.﴿دراستهم﴾: خوێندنەوەو تێگەیشتنیان. [١٥٧]﴿بينة﴾:بەڵگەیەکی ڕوون؛ کەقورئانی پیرۆزە.﴿صدف عنها﴾:پشتی تێبکات، یان خەڵکی لێ لابدات.

* پێغەمبەری خوا(ﷺ) کاتێك وتاری دەدا چاوەکانی سووردەبوویەوەو دەنگی بەرز دەبووەوە، تووڕەیی تاوی دەسەند، بەچەشنی بێدارکاری سوپاو دەیگووت: بەیانی و ئێوارێتانو، دەیفەرموو: ((کاتێك من ڕەوانەکرام بۆ لای ئێوە وادەی ڕەوانەکردنی منو هاتنی قیامەت هەروەك ئەم دوانە وەهابوون)) ئەوجا ئاماژەی بە هەردوو پەنجەی شایەتمانو پەنجە گەورەی دەکردو، دەیگووت: (امابعد) باشترین قسەو گوتە قورئانەو چاکترین ڕێنموونیش گرتنی ڕێگەی (محمد)ەو، خراپترین ڕەفتار، ڕەفتارو کردەی دروستکراوە، هەموو دروستکراوێك لەئاییندا سەرگەردانییە)) پاشان دەیگوت: ((من دڵسۆز ترم بۆ هەموو باوەڕدارێك لەخودی خۆی، هەرکەس ماڵو سامانی بەجێهێشت ئەوا بۆ خانەوادەکەی، ئەوەشی قەرزو شتی لەکیس چووی لەدوا بەجێما ئەوا ڕووبەڕووی منی بکەنەوە)). [(اخرجه مسلم)].

- دابەزینو (بشیر)ی بەدرۆخستەوەو پاکێتی (لبید)ی دەرخست:﴿إِنَّا أَنزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ﴾ ئایەتەکان. کاتێکیش قورئان تاوانباریێتی (بشیر)ی دەرخست هەڵهات بۆ (مەککە)و لەئیسلام پاشگەزبوویەوە، لەلای(سلافه)ی کچی (سعد) لایداو بەردەوام قسەی-

هَلْ يَنظُرُونَ إِلَّا أَن تَأْتِيَهُمُ الْمَلَائِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ رَبُّكَ أَوْ يَأْتِيَ بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنفَعُ نَفْسًا إِيمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِن قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيمَانِهَا خَيْرًا قُلِ انتَظِرُوا إِنَّا مُنتَظِرُونَ ﴿١٥٨﴾ إِنَّ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيَعًا لَّسْتَ مِنْهُمْ فِي شَيْءٍ إِنَّمَا أَمْرُهُمْ إِلَى اللَّهِ ثُمَّ يُنَبِّئُهُم بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿١٥٩﴾ مَن جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا وَمَن جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَىٰ إِلَّا مِثْلَهَا وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٦٠﴾ قُلْ إِنَّنِي هَدَانِي رَبِّي إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ دِينًا قِيَمًا مِّلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٦١﴾ قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٦٢﴾ لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَٰلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ ﴿١٦٣﴾ قُلْ أَغَيْرَ اللَّهِ أَبْغِي رَبًّا وَهُوَ رَبُّ كُلِّ شَيْءٍ وَلَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ إِلَّا عَلَيْهَا وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُم مَّرْجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿١٦٤﴾ وَهُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ الْأَرْضِ وَرَفَعَ بَعْضَكُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِّيَبْلُوَكُمْ فِي مَا آتَاكُمْ إِنَّ رَبَّكَ سَرِيعُ الْعِقَابِ وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٦٥﴾

[١٥٨] ﴿ينظرون﴾: چاوەڕێ دەکەن؟. [١٥٩] ﴿فرّقوا﴾: بەش بەشیان کرد (یاخود لەئاینەکەیان دەرچوون). ﴿شیعا﴾: چەند تاقمێك، یان چەند کۆمەڵێك لەخراپە. ﴿أمرهم الی الله﴾: پاداشتیان لای خوای گەورەیە. [١٦١] ﴿هدانی﴾: ڕێنموویی کردووم. ﴿دیناً قیماً﴾: ئاینێك هەڵئەسێت بەبەجێهێنانی بەرژەوەندی خەڵکی بۆ دنیاو دوا ڕۆژیان. ﴿ملة﴾: ئاین. ﴿حنیفاً﴾: دوور لەشتی خراپ و بێسوودو، هەڵگری حەق و ڕاستی. [١٦٢] ﴿نسکي﴾: هەموو بەندایەتی یەکانم. ﴿محیاي و مماتي﴾: ژیان و مردنم. [١٦٤] ﴿أبغی﴾: داوادەکەم. ﴿ولاتزر وازرة﴾: هیچ کەسێك گوناهباری هەڵ ناگرێ. ﴿وزر اخری﴾: گوناهی کەسێکی تر. [١٦٥] ﴿خلائف﴾: هەندێکتان دەبنە جێنشینی هەندێکتان. ﴿لیبلوکم﴾: هەتا تاقیتان بکاتەوە لەسەر ئەوەی پێ ی بەخشیوون.

* **پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((دنیا سەوزو جوان و بەتامە، پەروەردگاریش ئێوەی تێدا جێنشین کردووە تا بزانێ چی دەکەن، بۆیە گوێڕایەڵی خوا بکەن و، خۆتان لەژنان بپارێزن و، بزانن کەوا یەکەم ئاشووبێك هات بەسەر (نەوەکانی ئیسرائیل)دا لەئافرەتەوە بوو)).**

[(اخرجه مسلم)]

***هەروەها پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((ئەگەر باوەڕدار بیزانیایە خوای گەورە چ سزایەکی هەیە ئەوا هیچ کەس ئومێدی بەچوونە بەهەشت نەدەبوو، خۆئەگەر بێباوەڕانیش بیانزانیایە پەروەردگار چەند بەسۆزو بەزەیی یە ئەوا هیچ کەس بێئومێد نەدەبوو لەبەهەشتەکەی)).**

[(اخرجه احمد)]

* **هەروەها(ﷺ) دەفەرموێت: ((پەروەردگار سەد سۆزوبەزەیی دروستکردووەو بەتەنها یەك بەش لەو سەد بەشەی داناوە لەدنیاداو بەهۆیەوە خەڵکی لەنێوان خۆیاندا سۆزو بەزەیی یان بەیەکدا دێتەوەو، نەوەدو نۆی لەلای خۆی هەڵگرتووە)). [(اخرجه الترمذي وقال: حدیث حسن)].**

سوورەتی ﴿ الاعراف ﴾

سُورَةُ الأَعْرَافِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

الٓمٓصٓ ﴿١﴾ كِتَٰبٌ أُنزِلَ إِلَيْكَ فَلَا يَكُن فِى صَدْرِكَ حَرَجٌ مِّنْهُ لِتُنذِرَ بِهِۦ وَذِكْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٢﴾ ٱتَّبِعُوا۟ مَآ أُنزِلَ إِلَيْكُم مِّن رَّبِّكُمْ وَلَا تَتَّبِعُوا۟ مِن دُونِهِۦٓ أَوْلِيَآءَ ۗ قَلِيلًا مَّا تَذَكَّرُونَ ﴿٣﴾ وَكَم مِّن قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَٰهَا فَجَآءَهَا بَأْسُنَا بَيَٰتًا أَوْ هُمْ قَآئِلُونَ ﴿٤﴾ فَمَا كَانَ دَعْوَىٰهُمْ إِذْ جَآءَهُم بَأْسُنَآ إِلَّآ أَن قَالُوٓا۟ إِنَّا كُنَّا ظَٰلِمِينَ ﴿٥﴾ فَلَنَسْـَٔلَنَّ ٱلَّذِينَ أُرْسِلَ إِلَيْهِمْ وَلَنَسْـَٔلَنَّ ٱلْمُرْسَلِينَ ﴿٦﴾ فَلَنَقُصَّنَّ عَلَيْهِم بِعِلْمٍ ۖ وَمَا كُنَّا غَآئِبِينَ ﴿٧﴾ وَٱلْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ ٱلْحَقُّ ۚ فَمَن ثَقُلَتْ مَوَٰزِينُهُۥ فَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ ﴿٨﴾ وَمَنْ خَفَّتْ مَوَٰزِينُهُۥ فَأُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ خَسِرُوٓا۟ أَنفُسَهُم بِمَا كَانُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا يَظْلِمُونَ ﴿٩﴾ وَلَقَدْ مَكَّنَّٰكُمْ فِى ٱلْأَرْضِ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَٰيِشَ ۗ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ﴿١٠﴾ وَلَقَدْ خَلَقْنَٰكُمْ ثُمَّ صَوَّرْنَٰكُمْ ثُمَّ قُلْنَا لِلْمَلَٰٓئِكَةِ ٱسْجُدُوا۟ لِءَادَمَ فَسَجَدُوٓا۟ إِلَّآ إِبْلِيسَ لَمْ يَكُن مِّنَ ٱلسَّٰجِدِينَ ﴿١١﴾

[١]﴿المص﴾:ئەم پیتانە وا دەخوێنرێتەوە:ئەلیف، لام،میم، صاد.[٢]﴿كتاب﴾:قورئانی پیرۆز. ﴿حرج﴾:سنگ توند بوون (لەگەیاندنی قورئان).﴿تنذر﴾:بێداریان بکاتەوە. [٣]﴿قليلا ما تذكرون﴾:کەم بیردەکەنەوەو پەند وەردەگرن. [٤]﴿باسنا﴾:سزاو تۆڵەمان.﴿بياتا﴾: بەشەو کاتی خەوتن.﴿قائلون﴾: نیوەڕۆ خەو (قەیلولە).[٥]﴿دعواهم﴾: دوعاو پاڕانەوەیان.﴿بأسنا﴾:سزاو تۆڵەمان.[٦]﴿الذين أرسل إليهم﴾: ئەونەتەوانەی پێغەمبەریان بۆ ڕەوانە کراوە.﴿المرسلين﴾:ئەو پێغەمبەرانەی خوا ڕەوانەی کردوون.[٧]﴿لنقصن﴾: پێیان ڕادەگەیەنین.[٨]﴿الوزن﴾: کێشانەی کردەوەکانو جیاکردنەوەیان.﴿موازينه﴾:ترازووی کردەوە باشەکانی.﴿المفلحون﴾:ڕزگار بوان. [٩]﴿يظلمون﴾:بێ باوەڕبوون.[١٠]﴿مكناكم﴾:کردنمانن بەخاوەنی زەویو دەسەڵاتمان داپێیان تاسوود وەربگرن لێی.﴿معايش﴾:ئەوەی دەیخۆنو پێی دەژین. [١١]﴿خلقناكم﴾:سەرچاوەو بناغەی ئێوەمان دروست کرد کەئادەمە.

* پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((هەموو چاودێرو بەرپرسیارن لەو سپاردەیەی بەردەستان، پێشەوا بەرپرسیارە لەو خەڵکەی لەئەستۆیدایەو بەرپرسیاریانە، پیاو چاودێرە لەخانەوادەکەی و بەرپرسە لێیان، ژنیش چاودێرە لەماڵی مێردەکەیداو بەرپرسە لەو ئەمانەتەی پێی سپێردراوە، خزمەتکاریش چاودێرە بەسەر ماڵی گەورەکەیەوەو بەرپرسە لەو ئەمانەتەی ئەستۆی)) پاشان ئەوەی فەرموودەکە دەگێڕێتەوە دەڵێت: وامزانی فەرمووی: ((پیاویش چاودێرە بەسەر ماڵی باوکیەوەو بەرپرسە لەوماڵەو، هەموو چاودێرو بەرپرسیارن لەو ئەمانەتەی ئەستۆتان)). [(متفق عليه)].

- ناشیرینو ناشیاوی بەرامبەر پێغەمبەرو هاوەڵان دەکرد، ئنجا ئایەتی:﴿وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُول﴾ دابەزی. دوا بەدوای ئەوەش(حسان)ی کوڕی(ثابت) هەجووی کرد تا گەڕایەوە.

الجزء الثامن — سورة الأعراف

قَالَ مَا مَنَعَكَ أَلَّا تَسْجُدَ إِذْ أَمَرْتُكَ قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِّنْهُ خَلَقْتَنِي مِن نَّارٍ وَخَلَقْتَهُ مِن طِينٍ ﴿١٢﴾ قَالَ فَاهْبِطْ مِنْهَا فَمَا يَكُونُ لَكَ أَن تَتَكَبَّرَ فِيهَا فَاخْرُجْ إِنَّكَ مِنَ الصَّاغِرِينَ ﴿١٣﴾ قَالَ أَنظِرْنِي إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿١٤﴾ قَالَ إِنَّكَ مِنَ الْمُنظَرِينَ ﴿١٥﴾ قَالَ فَبِمَا أَغْوَيْتَنِي لَأَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَ ﴿١٦﴾ ثُمَّ لَآتِيَنَّهُم مِّن بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ أَيْمَانِهِمْ وَعَن شَمَائِلِهِمْ وَلَا تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ ﴿١٧﴾ قَالَ اخْرُجْ مِنْهَا مَذْءُومًا مَّدْحُورًا لَّمَن تَبِعَكَ مِنْهُمْ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿١٨﴾ وَيَا آدَمُ اسْكُنْ أَنتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ فَكُلَا مِنْ حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هَٰذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿١٩﴾ فَوَسْوَسَ لَهُمَا الشَّيْطَانُ لِيُبْدِيَ لَهُمَا مَا وُورِيَ عَنْهُمَا مِن سَوْآتِهِمَا وَقَالَ مَا نَهَاكُمَا رَبُّكُمَا عَنْ هَٰذِهِ الشَّجَرَةِ إِلَّا أَن تَكُونَا مَلَكَيْنِ أَوْ تَكُونَا مِنَ الْخَالِدِينَ ﴿٢٠﴾ وَقَاسَمَهُمَا إِنِّي لَكُمَا لَمِنَ النَّاصِحِينَ ﴿٢١﴾ فَدَلَّاهُمَا بِغُرُورٍ فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا سَوْآتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِن وَرَقِ الْجَنَّةِ وَنَادَاهُمَا رَبُّهُمَا أَلَمْ أَنْهَكُمَا عَن تِلْكُمَا الشَّجَرَةِ وَأَقُل لَّكُمَا إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمَا عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿٢٢﴾

[١٢]﴿مامنعك﴾:چی وای لێکردیت‌و پاڵی پێوەنایت. [١٣]﴿فاهبط﴾:دابەزە، برۆ خوارەوە. ﴿الصّاغرين﴾:سەر شۆڕو زەلیل‌و ریسوا. [١٤]﴿أنظرني﴾:مۆڵەتم بدە. [١٦]﴿أغويتني﴾:فریوت دام. ﴿لاقعدن لهم﴾:خۆمیان لێ‌دادەگرم‌و بۆیان دادەنیشم. [١٨]﴿مذؤوما﴾: عەیبدارو بێ‌نرخ. ﴿مدحورا﴾: دەرکراوو دوور لەڕەحمی خوا. [٢٠]﴿فوسوس لهما﴾:وەسوەسەی بۆ دروستکردن. ﴿ليبدي﴾:تا دەری بخات. ﴿ماوري﴾:ئەوەی شاراوەیە. ﴿سوءاتهما﴾:عەورەتیان. [٢١]﴿قاسمهما﴾:سوێندی بۆ خواردن. [٢٢]﴿فدلاهما﴾:لەپلەی گوێڕایەڵی خستن. ﴿بغرور﴾:بەلەخۆباییبوونەوە. ﴿ذاقا الشجرة﴾:لەبەری دارەکەیان خواردو چێژیانکرد. ﴿طفقا﴾: دەسیانکرد بە. ﴿يخصفان﴾:گەڵایان دەخستە سەریەك بۆ داپۆشینی لاشەیان.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٢٣): ﴿لَيْسَ بِأَمَانِيِّكُمْ﴾ ئایەتەکە:

- (ابن جرير) لە(مسروق)ەوە دەگێڕێتەوە،دەڵێت: (مەسیحیەکان)و (موسوڵمانەکان) شانازیانکرد لەنێوان خۆیانداو هەریەك بانگەشەی چاکێتی خۆیان کرد، پەروەردگاریش ئایەتی:﴿لَيْسَ بِأَمَانِيِّكُمْ وَلَا أَمَانِيِّ أَهْلِ الْكِتَابِ﴾ی دابەزاند.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٢٤): ﴿وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ﴾ ئایەتەکە:

- (مسروق) دەگێڕێتەوە ، دەڵێت: کاتێك ئایەتی:﴿ لَيْسَ بِأَمَانِيِّكُمْ وَلَا أَمَانِيِّ أَهْلِ الْكِتَابِ﴾ دابەزی کتێب دارانی پێشوو بەموسوڵمانانیان وت: ئێمەو ئێوە چوون یەکین، ئەوجا ئایەتی:﴿وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَى﴾دابەزی.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٢٧): ﴿وَيَسْتَفْتُونَكَ فِي النِّسَاءِ﴾ ئایەتەکە:

- (بخاری) لە(عائیشە)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: (عائیشە) سەبارەت بەم ئایەتە وتی: مەبەست بەو پیاوەیە کەداڵدەی منداڵێکی مێیینەی هەتیووی‌دابێت‌و بەڕادەیەك تێکەڵ بێت لەگەڵیدا ببێتە هاوبەشی هەتیوەکەو میراتگری لەو ماڵ‌و سامانەدا کەبۆی ماوەتەوە، دوایی خوازیاربێت -

قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَآ أَنفُسَنَا وَإِن لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ ٱلْخَٰسِرِينَ ﴿٢٣﴾ قَالَ ٱهْبِطُوا۟ بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ ۖ وَلَكُمْ فِى ٱلْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَٰعٌ إِلَىٰ حِينٍ ﴿٢٤﴾ قَالَ فِيهَا تَحْيَوْنَ وَفِيهَا تَمُوتُونَ وَمِنْهَا تُخْرَجُونَ ﴿٢٥﴾ يَٰبَنِىٓ ءَادَمَ قَدْ أَنزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُوَٰرِى سَوْءَٰتِكُمْ وَرِيشًا ۖ وَلِبَاسُ ٱلتَّقْوَىٰ ذَٰلِكَ خَيْرٌ ۚ ذَٰلِكَ مِنْ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿٢٦﴾ يَٰبَنِىٓ ءَادَمَ لَا يَفْتِنَنَّكُمُ ٱلشَّيْطَٰنُ كَمَآ أَخْرَجَ أَبَوَيْكُم مِّنَ ٱلْجَنَّةِ يَنزِعُ عَنْهُمَا لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا سَوْءَٰتِهِمَآ ۗ إِنَّهُۥ يَرَىٰكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُۥ مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ ۗ إِنَّا جَعَلْنَا ٱلشَّيَٰطِينَ أَوْلِيَآءَ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٢٧﴾ وَإِذَا فَعَلُوا۟ فَٰحِشَةً قَالُوا۟ وَجَدْنَا عَلَيْهَآ ءَابَآءَنَا وَٱللَّهُ أَمَرَنَا بِهَا ۗ قُلْ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَأْمُرُ بِٱلْفَحْشَآءِ ۖ أَتَقُولُونَ عَلَى ٱللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢٨﴾ قُلْ أَمَرَ رَبِّى بِٱلْقِسْطِ ۖ وَأَقِيمُوا۟ وُجُوهَكُمْ عِندَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَٱدْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ ۚ كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ ﴿٢٩﴾ فَرِيقًا هَدَىٰ وَفَرِيقًا حَقَّ عَلَيْهِمُ ٱلضَّلَٰلَةُ ۗ إِنَّهُمُ ٱتَّخَذُوا۟ ٱلشَّيَٰطِينَ أَوْلِيَآءَ مِن دُونِ ٱللَّهِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُم مُّهْتَدُونَ ﴿٣٠﴾

[٢٤] ﴿مُستَقرٌ﴾: ئارامگا. ﴿الى حين﴾: تا دوایی تەمەنتان. [٢٥] ﴿فیها﴾: لەناویدا (مەبەست پێی سەرزەوییە). ﴿تحیون﴾: دەژین. ﴿منها تخرجون﴾: لەزەوییەوە زیندوو دەکرێنەوە. (لەقیامەتدا). [٢٦] ﴿أنزلنا علیکم﴾: بۆمان داباراندوون. ﴿یواري سواتکم﴾: عەورەتتان دادەپۆشێت. ﴿ریشا﴾: پۆشاکێکی قەشەنگە کەبەکاردێت بۆ خۆڕازندنەوە. ﴿لباس التقوی﴾: مەبەست پێی بەرگی وەرەع و ترسان لەخوای گەورەیە. [٢٧] ﴿لایفتننکم﴾: سەر تان لێنەشێوێنێت و فریووتان نەدات. ﴿ینزع عنهما﴾: بەفێڵ جلو بەرگیان لێ دابماڵێت. ﴿قَبِیلُهُ﴾: سەربازو نەوەکانی. [٢٨] ﴿فاحشة﴾: کردەوەیەکی ئەوپەڕی ناشرین. [٢٩] ﴿بالقسط﴾: دادپەروەری و یەکسانی. ﴿أقیموا وجوهکم﴾: بەڕاستی ڕووبکەنە بەندایەتی خوا. ﴿عند کل مسجد﴾: لەهەموو کاتێکی کڕنۆش و جێگەیەکدا. ﴿أدعوه﴾: داوای لێبکەن. [٣٠] ﴿فریقا﴾: کۆمەڵێك لەخەڵکی. ﴿حقّ﴾: بەپێویست گەڕاوەو جێگیربووە. ﴿یحسبون﴾: واگومان دەبەن.

-بیدات بەشوو لەهەمان کاتیشدا رقی بببێتەوە لەوەی بیدات بەپیاوێك هاوبەشی ماڵەکەی بێت و، زۆری لێبکات و تەنگی پێهەڵبچنێت، پاشان ئەم ئایەتە دەرحەق بەو مەسەلەیە نازڵبوو، (ابن ابی حاتم) لە(سدی)ەوە دەگێڕێتەوە ، دەڵێت: (جابر) کچێکی ئامۆزای ناشیرینی هەبوو، ئەو کچە میراتیەکی لەباوکیەوە بۆ مابووەوە، (جابر) حەزی دەکرد بیدات بەشوو ، بەڵام دەستی تێنەدەچوو کارێکی وابکات؛ چونکە دەترسا لەوەی بیدات بەپیاوێك و ماڵ و سامانەکەی ببات، بۆیە هاتە خزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ)و پرسیاری لێکرد لەم بارەیەوە، سەبارەت بەو مەسەلەیەش ئایەت نازڵبوو.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٢٨): ﴿وَإِنِ امْرَأَةٌ﴾ ئایەتەکە:

- (ابوداود)و (حاکم) لە(عائیشە)ی دایکی موسوڵمانانەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: کاتێك (سودە)ی خێزانی پێغەمبەر(ﷺ) بەساڵاچوو دەستبەرداری نۆبەو ڕۆژی خۆی بوو، وتی: ڕۆژەکەی خۆم-

۞ يَٰبَنِيٓ ءَادَمَ خُذُواْ زِينَتَكُمۡ عِندَ كُلِّ مَسۡجِدٖ وَكُلُواْ وَٱشۡرَبُواْ وَلَا تُسۡرِفُوٓاْۚ إِنَّهُۥ لَا يُحِبُّ ٱلۡمُسۡرِفِينَ ﴿٣١﴾ قُلۡ مَنۡ حَرَّمَ زِينَةَ ٱللَّهِ ٱلَّتِيٓ أَخۡرَجَ لِعِبَادِهِۦ وَٱلطَّيِّبَٰتِ مِنَ ٱلرِّزۡقِۚ قُلۡ هِيَ لِلَّذِينَ ءَامَنُواْ فِي ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا خَالِصَةٗ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِۗ كَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ ٱلۡأٓيَٰتِ لِقَوۡمٖ يَعۡلَمُونَ ﴿٣٢﴾ قُلۡ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ ٱلۡفَوَٰحِشَ مَا ظَهَرَ مِنۡهَا وَمَا بَطَنَ وَٱلۡإِثۡمَ وَٱلۡبَغۡيَ بِغَيۡرِ ٱلۡحَقِّ وَأَن تُشۡرِكُواْ بِٱللَّهِ مَا لَمۡ يُنَزِّلۡ بِهِۦ سُلۡطَٰنٗا وَأَن تَقُولُواْ عَلَى ٱللَّهِ مَا لَا تَعۡلَمُونَ ﴿٣٣﴾ وَلِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٞۖ فَإِذَا جَآءَ أَجَلُهُمۡ لَا يَسۡتَأۡخِرُونَ سَاعَةٗ وَلَا يَسۡتَقۡدِمُونَ ﴿٣٤﴾ يَٰبَنِيٓ ءَادَمَ إِمَّا يَأۡتِيَنَّكُمۡ رُسُلٞ مِّنكُمۡ يَقُصُّونَ عَلَيۡكُمۡ ءَايَٰتِي فَمَنِ ٱتَّقَىٰ وَأَصۡلَحَ فَلَا خَوۡفٌ عَلَيۡهِمۡ وَلَا هُمۡ يَحۡزَنُونَ ﴿٣٥﴾ وَٱلَّذِينَ كَذَّبُواْ بِـَٔايَٰتِنَا وَٱسۡتَكۡبَرُواْ عَنۡهَآ أُوْلَٰٓئِكَ أَصۡحَٰبُ ٱلنَّارِۖ هُمۡ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٣٦﴾ فَمَنۡ أَظۡلَمُ مِمَّنِ ٱفۡتَرَىٰ عَلَى ٱللَّهِ كَذِبًا أَوۡ كَذَّبَ بِـَٔايَٰتِهِۦٓۚ أُوْلَٰٓئِكَ يَنَالُهُمۡ نَصِيبُهُم مِّنَ ٱلۡكِتَٰبِۖ حَتَّىٰٓ إِذَا جَآءَتۡهُمۡ رُسُلُنَا يَتَوَفَّوۡنَهُمۡ قَالُوٓاْ أَيۡنَ مَا كُنتُمۡ تَدۡعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِۖ قَالُواْ ضَلُّواْ عَنَّا وَشَهِدُواْ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمۡ أَنَّهُمۡ كَانُواْ كَٰفِرِينَ ﴿٣٧﴾

[٣١]﴿خذوا زينتكم﴾:پۆشاکی جوان لەبەریکەن هەتا داپۆشراوبن. [٣٢]﴿زِينَةَ اللَّهِ﴾:ئەوەی بۆ بەندەکانی دروست کردووە بۆئەوەی خۆیانی پێبڕازێننەوە. ﴿الطيبات من الرزق﴾: ئەوەی حەڵاڵکراوە لەڕۆزی خوای گەورە. [٣٣]﴿الفواحش﴾:خراپە. ﴿ما ظهر منها﴾:ئەو گوناهانەی بەئەندامەکان دەکرێن یان بەئاشکرا. ﴿وما بَطَنَ﴾:ئەو گوناهانەی بەدڵ دەکرێن یان بەپەنهانی. ﴿الإثم﴾: ناوێکە بۆ هەموو گوناهێك بەکاردێت. ﴿البغي﴾:ستەمو دەستدرێژی کردنە سەر خەڵکی. ﴿سلطانا﴾:بەڵگەو نیشانە. [٣٤]﴿ساعَةً﴾:کاتێکی کورتو کەم خایەن. ﴿لا يستأخرون﴾: دواناخرێن. ﴿لايستقدمون﴾:پێش ناخرێن. [٣٥]﴿يَقُصُّونَ﴾:دەیخوێننەوە بەسەرتاندا. [٣٦]﴿كذبوا بآياتنا﴾:باوەڕیان نەکردووەبە ئایەتەکانی خوای گەورە. ﴿واستكبروا عنها﴾:خۆیان بەگەورەو بەرزتر دانا لەئایەتەکانی خواو، کەللەڕەقی خۆیان نواند. [٣٧]﴿ينالهم نصيبهم﴾:لەدنیادا بەشی خۆیان بەردەکەوێت. ﴿من الكتاب﴾:لەوەی بۆیان نووسراوەو دیاری کراوە لەڕۆزیو ئەجەل. ﴿يتوفونهم﴾: گیانیان دەکێشن. ﴿ضلوا عنا﴾:دیارنەماو، (شوێنەواریان نابینینو چاوەڕێی سوودیشیان لێناکەین).

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((هیچ قاپێك نییە پڕ بێتو ئەو پڕبوونەش خراپ بێت بەئەندازەی گەدەی مرۆڤ ، چەند پارووییەك بەسە بۆ ئەوەی ئادەم کەپشتی پێی ڕاست بێتەوە، خۆ ئەگەر چارەی نەبوو ئەوا با بەشێکی گەدەی بۆ خواردنو بەشێك بۆ ئاوو بەشێکیش بۆ نەفسی(هەناسە)بێت)). [(اخرجه احمد)و(النسائي) و(الترمذي)].

*لە(ابن عمر)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەستی خستە سەر شانمو وتی: ((لەدنیادا هەر وەك کەسێکی غەریب یان ڕێبوارێك بژی)). [(اخرجه البخاري)].

قَالَ ٱدْخُلُوا۟ فِىٓ أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِكُم مِّنَ ٱلْجِنِّ وَٱلْإِنسِ فِى ٱلنَّارِ ۖ كُلَّمَا دَخَلَتْ أُمَّةٌ لَّعَنَتْ أُخْتَهَا ۖ حَتَّىٰٓ إِذَا ٱدَّارَكُوا۟ فِيهَا جَمِيعًا قَالَتْ أُخْرَىٰهُمْ لِأُولَىٰهُمْ رَبَّنَا هَٰٓؤُلَآءِ أَضَلُّونَا فَـَٔاتِهِمْ عَذَابًا ضِعْفًا مِّنَ ٱلنَّارِ ۖ قَالَ لِكُلٍّ ضِعْفٌ وَلَٰكِن لَّا تَعْلَمُونَ ﴿٣٨﴾ وَقَالَتْ أُولَىٰهُمْ لِأُخْرَىٰهُمْ فَمَا كَانَ لَكُمْ عَلَيْنَا مِن فَضْلٍ فَذُوقُوا۟ ٱلْعَذَابَ بِمَا كُنتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٣٩﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا وَٱسْتَكْبَرُوا۟ عَنْهَا لَا تُفَتَّحُ لَهُمْ أَبْوَٰبُ ٱلسَّمَآءِ وَلَا يَدْخُلُونَ ٱلْجَنَّةَ حَتَّىٰ يَلِجَ ٱلْجَمَلُ فِى سَمِّ ٱلْخِيَاطِ ۚ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِى ٱلْمُجْرِمِينَ ﴿٤٠﴾ لَهُم مِّن جَهَنَّمَ مِهَادٌ وَمِن فَوْقِهِمْ غَوَاشٍ ۚ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِى ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٤١﴾ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَآ أُو۟لَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ ٱلْجَنَّةِ ۖ هُمْ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٤٢﴾ وَنَزَعْنَا مَا فِى صُدُورِهِم مِّنْ غِلٍّ تَجْرِى مِن تَحْتِهِمُ ٱلْأَنْهَٰرُ ۖ وَقَالُوا۟ ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ ٱلَّذِى هَدَىٰنَا لِهَٰذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِىَ لَوْلَآ أَنْ هَدَىٰنَا ٱللَّهُ ۖ لَقَدْ جَآءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِٱلْحَقِّ ۖ وَنُودُوٓا۟ أَن تِلْكُمُ ٱلْجَنَّةُ أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٤٣﴾

[٣٨]﴿قد خلت﴾:رابوردو بەسەرچوو. ﴿اداركوا فيها﴾:(لەدۆزەخدا) بەیەك گەیشتن و تێیدا كۆبونەوە. ﴿عذابا ضعفا﴾:ئەشكەنجەیەكی زیادو دووقات!!.[٤٠]﴿لا تفتح لهم أبواب السماء﴾:كردەوە چاكەكانیان بەرز نابێتەوەو وەرناگیرێت. ﴿يلج﴾:بچێتە ژوورەوە. ﴿سم الخياط﴾:كونی دەرزی.[٤١]﴿مهاد﴾:راخەری ژێریان. ﴿غواش﴾:داپۆشەر.[٤٢]﴿وسعها﴾: ئەوەندەی لەتوانایدایە.[٤٣]﴿نزعنا﴾: ریشە كێشمانكرد. ﴿غل﴾:بریتییە لەرق و كینەو دووبەرەكی. ﴿هدانا لهذا﴾:رێنموونی كردین بۆ ئەوە. ﴿أورثتموها﴾:پێتان بەخشرا.

-دەبەخشم بە(عائیشە)، پەروەردگاریش ئایەتی:﴿وَإِنِ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِن بَعْلِهَا نُشُوزًا﴾ی دابەزاند.(سعید)ی كوڕی (منصور) لە(سعید)ی كوڕی (مسیب)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: كچێكی (محمد)ی كوڕی (مسلمة) ژنی (رافع)ی كوڕی (خدیج) بوو، بیانوویەكی لێدۆزییەوە بیانووكەش یاپیری بوو یاخود شتێكی‌تر، بۆیە ویستی تەلاقی بدات، ئافرەتەكەش وتی: تەلاقم مەدەو، پێم بڵێ چ نكووڵیەكت بۆ پەیدابووە لێم، خوای گەورەش ئایەتی:﴿وَإِنِ امْرَأَةٌ خَافَتْ﴾ی دابەزاند. (حاكم) لە(عائیشە)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئایەتی ﴿وَالصُّلْحُ خَيْرٌ﴾دابەزی دەرهەق بەپیاوێك كەوا ژنێكی هەبوو كۆمەڵە منداڵێكی لێ بووبوو، ویستبووی ژنێكی تریهێنێت و دەست بەرداری ئەوبێت، بەوەش ئافرەتەكەی رازی كردبوو لەلای بمێنێتەوە بەمەرجێك نەچێتە لای. (ابن جریر) لە(سعید)ی كوڕی (جبیر)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: كاتێك ئایەتی:﴿وَإِنِ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِن بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا﴾ دابەزی ئافرەتێك هات و وتی: من دەمەوێت نەفەقەم بكێشی، ئەم ئافرەتەش پێشتر رێكەوتبو، مێردەكەی نەچێتە لای و تەلاقیشی نەدا، پەروەردگاریش ئایەتی:﴿وَأُحْضِرَتِ الْأَنفُسُ الشُّحَّ﴾ی ـ رلكرد.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٣٥):﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ﴾ ئایەتەكە:

- (ابن ابی حاتم) لەرێگەی (سدی)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: كاتێك ئەم ئایەتە دابەزییە خوارەوە دووپیاو؛ هەژارو دەوڵەمەندێك شكاتیان كرد لەخزمەت پێغەمبەری خوادا(ﷺ)، پێغەمبەریش(ﷺ) لایەنگیری هەژارەكەی كردو، وای دەبینی هەژار ستەم لەدەوڵەمەند ناكات، -

وَنَادَىٰٓ أَصۡحَٰبُ ٱلۡجَنَّةِ أَصۡحَٰبَ ٱلنَّارِ أَن قَدۡ وَجَدۡنَا مَا وَعَدَنَا رَبُّنَا حَقّٗا فَهَلۡ وَجَدتُّم مَّا وَعَدَ رَبُّكُمۡ حَقّٗاۖ قَالُواْ نَعَمۡۚ فَأَذَّنَ مُؤَذِّنُۢ بَيۡنَهُمۡ أَن لَّعۡنَةُ ٱللَّهِ عَلَى ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٤٤﴾ ٱلَّذِينَ يَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ وَيَبۡغُونَهَا عِوَجٗا وَهُم بِٱلۡأٓخِرَةِ كَٰفِرُونَ ﴿٤٥﴾ وَبَيۡنَهُمَا حِجَابٞۚ وَعَلَى ٱلۡأَعۡرَافِ رِجَالٞ يَعۡرِفُونَ كُلَّۢا بِسِيمَىٰهُمۡۚ وَنَادَوۡاْ أَصۡحَٰبَ ٱلۡجَنَّةِ أَن سَلَٰمٌ عَلَيۡكُمۡۚ لَمۡ يَدۡخُلُوهَا وَهُمۡ يَطۡمَعُونَ ﴿٤٦﴾ ۞وَإِذَا صُرِفَتۡ أَبۡصَٰرُهُمۡ تِلۡقَآءَ أَصۡحَٰبِ ٱلنَّارِ قَالُواْ رَبَّنَا لَا تَجۡعَلۡنَا مَعَ ٱلۡقَوۡمِ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٤٧﴾ وَنَادَىٰٓ أَصۡحَٰبُ ٱلۡأَعۡرَافِ رِجَالٗا يَعۡرِفُونَهُم بِسِيمَىٰهُمۡ قَالُواْ مَآ أَغۡنَىٰ عَنكُمۡ جَمۡعُكُمۡ وَمَا كُنتُمۡ تَسۡتَكۡبِرُونَ ﴿٤٨﴾ أَهَٰٓؤُلَآءِ ٱلَّذِينَ أَقۡسَمۡتُمۡ لَا يَنَالُهُمُ ٱللَّهُ بِرَحۡمَةٍۚ ٱدۡخُلُواْ ٱلۡجَنَّةَ لَا خَوۡفٌ عَلَيۡكُمۡ وَلَآ أَنتُمۡ تَحۡزَنُونَ ﴿٤٩﴾ وَنَادَىٰٓ أَصۡحَٰبُ ٱلنَّارِ أَصۡحَٰبَ ٱلۡجَنَّةِ أَنۡ أَفِيضُواْ عَلَيۡنَا مِنَ ٱلۡمَآءِ أَوۡ مِمَّا رَزَقَكُمُ ٱللَّهُۚ قَالُوٓاْ إِنَّ ٱللَّهَ حَرَّمَهُمَا عَلَى ٱلۡكَٰفِرِينَ ﴿٥٠﴾ ٱلَّذِينَ ٱتَّخَذُواْ دِينَهُمۡ لَهۡوٗا وَلَعِبٗا وَغَرَّتۡهُمُ ٱلۡحَيَوٰةُ ٱلدُّنۡيَاۚ فَٱلۡيَوۡمَ نَنسَىٰهُمۡ كَمَا نَسُواْ لِقَآءَ يَوۡمِهِمۡ هَٰذَا وَمَا كَانُواْ بِـَٔايَٰتِنَا يَجۡحَدُونَ ﴿٥١﴾

[٤٤]﴿أذن مــــؤذن﴾:یەکێك هاواریکرد. [٤٥]﴿یصــــدون﴾: ڕێدەگرن و لادەدەن. ﴿ســـبیل الله﴾: ئاین و شەرعی خوای گەورە. ﴿یبغونهـــا عوجـــا﴾:دەیانەوێت لارو لەکەداری بکەن. [٤٦]﴿بینهما حجـــاب﴾:لەنێوان بەهەشت و دۆزەخدا پەردەیەك هەیە؛ کەسنووری نێوانیانە. ﴿الأعـــراف﴾: دیوارێکی بەرزە لەنێوان بەهەشت و دۆزەخدا. ﴿ســـیماهم﴾:نیشانە دیارەکانیان؛ کەجیایان دەکاتەوە. [٤٧]﴿صرفـــت﴾:وەرچەرخان (بەلای..). [٥٠]﴿أفیضـــوا﴾:بماندەنێ، (واتە تۆزێك ئاومان بەش بدەن. ﴿حرمـــهما﴾:قەدەغەی کردووە. [٥١]﴿نســـاهم﴾:فەرامۆشیان دەکەین.

*لەڕۆژی (غەزوەی بەدر)دا پێغەمبەری خوا(ﷺ) لەسەر سەری موشریکەکانی (مەککە) وەستا دوای ئەوەی کوژران و یەکە یەکە بانگی کردن: ئەی (ئەبو جەهلی کوڕی هیشام)، ئەی(عوتبەی کوڕی ڕەبیعە) ئەی(شەیبەی کوڕی ڕەبیعە) ، ئنجا فەرمووی: ((ئایا گەیشتن بەوەی پەروەردگار بەڵێنی پێدابوون؟، من گەیشتم بەوەی بەڵێنم پێدرابوو))، حەزرەتی (عمر)یش فەرمووی: پێغەمبەری خوا بەرێزت قسە بۆ کۆمەڵێك دەکەیت لەت و پەت بوون و نەماون؟ پێغەمبەری خواش(ﷺ) لەوەڵامدا فەرمووی: ((سوێندبێت بەوەی گیانی منی بەدەستە ئێوە لەوان باشتر ئەو قسانەی من نابیستن ، بەڵام ئەوان ناتوانن وەڵام بدەنەوە)). [(متفق علیه)].

- پەروەردگاریش داکۆکی دەکرد لەسەر ئەوەی بەدادپەروەری دادوەری بکات لەنێوان دەوڵەمەندو هەژاردا.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٤٨): ﴿لَا يُحِبُّ اللَّهُ الْجَهْرَ بِالسُّوءِ﴾ئایەتەکە:

- (هناد سبن السری) لەکتێبی (الزهد)دا لە(مجاهد)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئایەتی:﴿لَا يُحِبُّ اللَّهُ الْجَهْرَ بِالسُّوءِ مِنَ الْقَوْلِ إِلَّا مَنْ ظُلِمَ﴾ سەبارەت بەپیاوێك دابەزی میوانداری پیاوێکی کرد لە(مەدینە)، بەڵام میوانداریەکی خراپ و نابەجێ، ئەویش ماڵەکەی بەجێهێشت و باسی ئەو مامەڵەی دەکرد، بۆیە ڕێگەی پێدرا ئەو جۆرە مامەڵەیە باس بکات.

وَلَقَدْ جِئْنَٰهُم بِكِتَٰبٍ فَصَّلْنَٰهُ عَلَىٰ عِلْمٍ هُدًى وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٢﴾ هَلْ يَنظُرُونَ إِلَّا تَأْوِيلَهُۥ ۚ يَوْمَ يَأْتِى تَأْوِيلُهُۥ يَقُولُ ٱلَّذِينَ نَسُوهُ مِن قَبْلُ قَدْ جَآءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِٱلْحَقِّ فَهَل لَّنَا مِن شُفَعَآءَ فَيَشْفَعُوا۟ لَنَآ أَوْ نُرَدُّ فَنَعْمَلَ غَيْرَ ٱلَّذِى كُنَّا نَعْمَلُ ۚ قَدْ خَسِرُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ وَضَلَّ عَنْهُم مَّا كَانُوا۟ يَفْتَرُونَ ﴿٥٣﴾ إِنَّ رَبَّكُمُ ٱللَّهُ ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ فِى سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ ٱسْتَوَىٰ عَلَى ٱلْعَرْشِ يُغْشِى ٱلَّيْلَ ٱلنَّهَارَ يَطْلُبُهُۥ حَثِيثًا وَٱلشَّمْسَ وَٱلْقَمَرَ وَٱلنُّجُومَ مُسَخَّرَٰتٍۭ بِأَمْرِهِۦٓ ۗ أَلَا لَهُ ٱلْخَلْقُ وَٱلْأَمْرُ ۗ تَبَارَكَ ٱللَّهُ رَبُّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٥٤﴾ ٱدْعُوا۟ رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً ۚ إِنَّهُۥ لَا يُحِبُّ ٱلْمُعْتَدِينَ ﴿٥٥﴾ وَلَا تُفْسِدُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَٰحِهَا وَٱدْعُوهُ خَوْفًا وَطَمَعًا ۚ إِنَّ رَحْمَتَ ٱللَّهِ قَرِيبٌ مِّنَ ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿٥٦﴾ وَهُوَ ٱلَّذِى يُرْسِلُ ٱلرِّيَٰحَ بُشْرًۢا بَيْنَ يَدَىْ رَحْمَتِهِۦ ۖ حَتَّىٰٓ إِذَآ أَقَلَّتْ سَحَابًا ثِقَالًا سُقْنَٰهُ لِبَلَدٍ مَّيِّتٍ فَأَنزَلْنَا بِهِ ٱلْمَآءَ فَأَخْرَجْنَا بِهِۦ مِن كُلِّ ٱلثَّمَرَٰتِ ۚ كَذَٰلِكَ نُخْرِجُ ٱلْمَوْتَىٰ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٥٧﴾

[٥٢] ﴿بكتاب﴾:بە قورئانی پیرۆز. ﴿فصلناه﴾:واتاکانیمان ڕۆشن کردەوە. [٥٣] ﴿ينظرون﴾:چاوەڕێ دەکەن. ﴿تأويله﴾:سەرەنجامی پەیمانەکانی قورئانی پیرۆز. ﴿ضل عنهم﴾:دیار نەماو لێیان ون بوو. ﴿يفترون﴾:ئەو هاوەڵ وشەریکانەیە؛ کەبەدرۆ بۆ خوایان هەڵئەبەست. [٥٤] ﴿يغشي الليل النهار﴾:شەو ڕۆژ بەپەردەی تاریکیدا دەپۆشێت و ڕووناکی نامێنێت. ﴿يطلبه حثيثاً﴾:شەو خۆی داوای هاتنی ڕۆژ دەکات. ﴿له الخلق﴾:هێنانەدی هەموو شتەکان لەنەبوو. ﴿الأمر﴾:ڕێکخستن و دەست تێوەردان تێیدا(هەرچۆنێك بیەوێت). ﴿تبارك الله﴾:گەورەو زیادە بەخشندەیی و فەڕو بەرەکاتی خوایی. [٥٥] ﴿ادعوا﴾:تەنها لەخوای گەورە داوای پێویستییەکانتان بکەن. ﴿تضرعاً﴾:گەردن کەچی و هەژاریی و داماوی خۆتان ئاشکرا بکەن. ﴿وخفية﴾: بەنهێنی و پەنهانی لەدڵی خۆتاندا [٥٦] ﴿خوفاً﴾:بترسن (لەوەلام نەدانەوەی بەهۆی کەم تەرخەمیتانەوە، یالەسزای بترسن). ﴿طمعاً﴾:ئومێد(واتە ئومێدەواربن کەلەڕەحمی خۆیەوە وەلامتان بداتەوە، یاخود، ڕەجای پاداشتەکەی بکەن). [٥٧] ﴿بشراً﴾:مژدە بەخش(هەوری باراناوییە). ﴿أقلت سحاباً﴾:بایەکە هەورەکەی هەڵگرت و بڵندی کردەوە. ﴿ثقالاً﴾: (هەوری) قورس بوو بەهۆی هەڵگرتنی ئاوەوە. ﴿سقناه﴾:پاڵمان بە هەورەکەوە نا تابڕوات. ﴿بلد ميت﴾:زەوییەکی بێپیت و بەرەکەت.

* پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((هەرکەسێك ستایشی خوانەکات لەسەر کردارە چاکەکانی و نەفسی ڕێزدار نەکات، ئەوا بێباوەڕ بووەو کردارەکانی بەهەدەرچوون؛ هەرکەسیش ئەوکردارانە ئۆباڵی پەروەردگار بکات و بەوەی بزانێت کەبەبالآی بەندە بڕاوە ئەوا بێباوەڕ بووە بەو نیگایەی بۆ پێغەمبەران هاتووە)). [(اخرجه ان جرير)]. لە دوعاو نزاشدا هاتووە: ((پەروەردگارا سوپاس و ستایش بەتەنها هەر بۆ تۆیە و، سەرجەم کردارەکان بۆلای تۆ دەگەڕێنەوە ، داوای خێر لەتۆدەکەم و پەنا دەگرم بەتۆ لەهەموو شەڕو خراپەیەك)).

وَٱلۡبَلَدُ ٱلطَّيِّبُ يَخۡرُجُ نَبَاتُهُۥ بِإِذۡنِ رَبِّهِۦۖ وَٱلَّذِي خَبُثَ لَا يَخۡرُجُ إِلَّا نَكِدٗاۚ كَذَٰلِكَ نُصَرِّفُ ٱلۡأٓيَٰتِ لِقَوۡمٖ يَشۡكُرُونَ ﴿٥٨﴾ لَقَدۡ أَرۡسَلۡنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوۡمِهِۦ فَقَالَ يَٰقَوۡمِ ٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنۡ إِلَٰهٍ غَيۡرُهُۥٓ إِنِّيٓ أَخَافُ عَلَيۡكُمۡ عَذَابَ يَوۡمٍ عَظِيمٖ ﴿٥٩﴾ قَالَ ٱلۡمَلَأُ مِن قَوۡمِهِۦٓ إِنَّا لَنَرَىٰكَ فِي ضَلَٰلٖ مُّبِينٖ ﴿٦٠﴾ قَالَ يَٰقَوۡمِ لَيۡسَ بِي ضَلَٰلَةٞ وَلَٰكِنِّي رَسُولٞ مِّن رَّبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿٦١﴾ أُبَلِّغُكُمۡ رِسَٰلَٰتِ رَبِّي وَأَنصَحُ لَكُمۡ وَأَعۡلَمُ مِنَ ٱللَّهِ مَا لَا تَعۡلَمُونَ ﴿٦٢﴾ أَوَعَجِبۡتُمۡ أَن جَآءَكُمۡ ذِكۡرٞ مِّن رَّبِّكُمۡ عَلَىٰ رَجُلٖ مِّنكُمۡ لِيُنذِرَكُمۡ وَلِتَتَّقُواْ وَلَعَلَّكُمۡ تُرۡحَمُونَ ﴿٦٣﴾ فَكَذَّبُوهُ فَأَنجَيۡنَٰهُ وَٱلَّذِينَ مَعَهُۥ فِي ٱلۡفُلۡكِ وَأَغۡرَقۡنَا ٱلَّذِينَ كَذَّبُواْ بِـَٔايَٰتِنَآۚ إِنَّهُمۡ كَانُواْ قَوۡمًا عَمِينَ ﴿٦٤﴾ ۞ وَإِلَىٰ عَادٍ أَخَاهُمۡ هُودٗاۚ قَالَ يَٰقَوۡمِ ٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنۡ إِلَٰهٍ غَيۡرُهُۥٓۚ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٦٥﴾ قَالَ ٱلۡمَلَأُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ مِن قَوۡمِهِۦٓ إِنَّا لَنَرَىٰكَ فِي سَفَاهَةٖ وَإِنَّا لَنَظُنُّكَ مِنَ ٱلۡكَٰذِبِينَ ﴿٦٦﴾ قَالَ يَٰقَوۡمِ لَيۡسَ بِي سَفَاهَةٞ وَلَٰكِنِّي رَسُولٞ مِّن رَّبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿٦٧﴾

[٥٨]﴿البلدُ الطَّيب﴾:زەوی‌یەکی بەپیت و بەرەکەت.﴿نكداً﴾:کەم و بێسوود.﴿نصرف الآيات﴾:بەچەند شێوازێك دووپاتی دەکەینەوە. [٥٩]﴿يومِ عظيم﴾:ڕۆژی قیامەت و زیندو بوونەوە.[٦٠]﴿الملأ﴾:سەرۆك و سەردارەکان ؛ کەخەڵکی لێیان سڵ دەکەنەوەو لێیان دەترسن. [٦١]﴿ضلالة﴾:لادان لەڕێگای ڕاست و دروست.[٦٢]﴿رسالات ربي﴾: پەیامەکانی پەروەردگارم.﴿انصح لكم﴾:بۆ مەسڵەحەت و نیازی پاك (ئامۆژگاریتان)دەکەم. [٦٣]﴿ذكرٌ﴾:پەندو ئامۆژگاری.﴿على رجل منكم﴾:لەسەر زاری پیاوێك لەنێوە!!.﴿لينذركم﴾: تا (بێدارتان) بکاتەوە لەسەرەنجامی بێباوەڕی. ﴿ولتتقوا﴾:تا ئەو(بێدار کردنەوە)یە کارتان تێ بکاو؛ ئیتر لەخوابترسن.[٦٤]﴿الفُلك﴾:کەشتی.﴿قوماً عمين﴾:گەلێکی دڵ مردوو کوێر (لەئاستی حەق و ڕاستی‌دا).[٦٥]﴿عـاد﴾:گەل و نەتەوەی (هود) پێغەمبەر(د.خ).﴿أخاهم﴾:برای خۆیان لەپشتەوە یان بەڕەگەز.[٦٦]﴿سفاهة﴾:عەقڵ سووکی و بیر تەسکی.﴿الكادبين﴾:درۆزن.

*لە(جرير)ی کوڕی (عبدالله)ەوە دەگێڕنەوە (ڕەزای خوای لێبێت) دەڵێت پەیمانم دا بەپێغەمبەری خوا(لەسەر نوێژ کردن و، زەکات دان و، ئامۆژگاری کردنی هەموو موسڵمانێك) .

[(متفق عليه)].

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٥٣): ﴿يَسْأَلُكَ أَهْلُ الْكِتَابِ﴾ ئایەتەکە:

- (ابن جرير) لە(محمد)ی کوڕی (كعب)ی (قرظي)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: کۆمەڵێك لەجوولەکە هاتن بۆ خزمەت پێغەمبەری خواو وتیان: (موسى) لەلای خواوە (الالواح) تێنووسە نووسراوەکانی بۆ هێناوین، تۆش تێنووسمان بۆ بهێنە هەتا باوەڕت پێ بهێنین، خوای گەورەش ئایەتی:﴿ بُهْتَاناً عَظِيماً﴾ ی دابەزاند، یەکێك لەجوولەکەکانیش لەسەر ئەژنۆ دانیشت و وتی: خوا نەبۆ تۆو نە بۆ (موسى)و (عيسى)و هیچ مرۆڤێك هیچی نازڵنەکردووە، پەروەردگاریش ئایەتی:﴿وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ﴾ ی دابەزاند.

أُبَلِّغُكُمْ رِسَٰلَٰتِ رَبِّي وَأَنَا۠ لَكُمْ نَاصِحٌ أَمِينٌ ﴿٦٨﴾ أَوَعَجِبْتُمْ أَن جَآءَكُمْ ذِكْرٌ مِّن رَّبِّكُمْ عَلَىٰ رَجُلٍ مِّنكُمْ لِيُنذِرَكُمْ وَٱذْكُرُوٓاْ إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَآءَ مِنۢ بَعْدِ قَوْمِ نُوحٍ وَزَادَكُمْ فِي ٱلْخَلْقِ بَصْۜطَةً فَٱذْكُرُوٓاْ ءَالَآءَ ٱللَّهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٦٩﴾ قَالُوٓاْ أَجِئْتَنَا لِنَعْبُدَ ٱللَّهَ وَحْدَهُۥ وَنَذَرَ مَا كَانَ يَعْبُدُ ءَابَآؤُنَا فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَآ إِن كُنتَ مِنَ ٱلصَّٰدِقِينَ ﴿٧٠﴾ قَالَ قَدْ وَقَعَ عَلَيْكُم مِّن رَّبِّكُمْ رِجْسٌ وَغَضَبٌ أَتُجَٰدِلُونَنِي فِيٓ أَسْمَآءٍ سَمَّيْتُمُوهَآ أَنتُمْ وَءَابَآؤُكُم مَّا نَزَّلَ ٱللَّهُ بِهَا مِن سُلْطَٰنٍ فَٱنتَظِرُوٓاْ إِنِّي مَعَكُم مِّنَ ٱلْمُنتَظِرِينَ ﴿٧١﴾ فَأَنجَيْنَٰهُ وَٱلَّذِينَ مَعَهُۥ بِرَحْمَةٍ مِّنَّا وَقَطَعْنَا دَابِرَ ٱلَّذِينَ كَذَّبُواْ بِـَٔايَٰتِنَا وَمَا كَانُواْ مُؤْمِنِينَ ﴿٧٢﴾ وَإِلَىٰ ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَٰلِحًا قَالَ يَٰقَوْمِ ٱعْبُدُواْ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُۥ قَدْ جَآءَتْكُم بَيِّنَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ هَٰذِهِۦ نَاقَةُ ٱللَّهِ لَكُمْ ءَايَةً فَذَرُوهَا تَأْكُلْ فِيٓ أَرْضِ ٱللَّهِ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوٓءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٧٣﴾

[٦٨] ﴿ناصح أمين﴾: ئامۆژگارو راستگۆم (لەوەدا بانگەشەتان بۆ لای دەکەم، ئەمینم لەوەشدا کەپێتان دەڵێم !!). [٦٩] ﴿خُلفاء﴾: جێنشین. ﴿بسطة﴾: زۆری لەماڵداو، هێزو تواناش لەلاشەدا. ﴿آلاء الله﴾: نیعمەتی زۆرو خێری بێ‌وێنە. [٧٠] ﴿نذر﴾: وازی لێ بێنین و پشت گوێی بخەین. ﴿فاتنا بما تعدنا﴾: خێراکە سزای خوامان بەسەرا ببارێنە. [٧١] ﴿وقع علیکم﴾: جێگیربوو لەسەرتان و بەپێویست گێڕدرا. ﴿رجس﴾: سزا ؛یان ڕەش بوونی دڵ. ﴿غضب﴾: نەفرین و دەرکردن و تۆڵەسەندن. [٧٢] ﴿قطعنا دابر﴾: لەریشەوە هەموویانمان هەڵکێشاو لەناومان بردن. [٧٣] ﴿بینة﴾: موعجیزەیەکی ڕوون و ئاشکرا. ﴿ناقة الله﴾: وشتری خوا(چونکە خوای گەورە لەبەردێك وشترەکەی هێنایە دەرەوە نەك بەسك و زا). ﴿آیة﴾: نیشانە یان موعجیزە. ﴿فذروها﴾: وازی لێبهێنن. ﴿فیأخُذکُم﴾: لەناوتان دەبات.

* پێغەمبەری خوا(ﷺ) کاتێك بەلای شوێنەوارەکانی نەتەوەکەی(ثمود)دا تێپەڕی فەرمووی: ((مەچنە ناو ماڵ و شوێنەوارەکانی ئەوانەی خوا غەشم و قینی لێگرتوون؛ مەگەر بەگریانەوە نەبێت، خۆ ئەگەر نەگریان ئەوا مەچن نەبادا ئەو خەشم و قینەی لەوان گیراوە لەئێوەش بگیرێت)). [(اخرجه احمد) و(البخاری) و(مسلم)]

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٦٣): ﴿إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ﴾ ئایەتەکە:

- لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: (عدی)ی کوڕی (زید) وتی: وانازانین خوا نیگایەکی نازڵکردبێت بۆ هیچ مرۆڤێك دوای(موسی)، ئنجا پەروەردگار ئایەتەکەی دابەزاند.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٦٦): ﴿لَٰكِنِ اللَّهُ يَشْهَدُ﴾ ئایەتەکە:

- لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: کۆمەڵێك لەجوولەکە هاتنە لای پێغەمبەر(ﷺ)و ئەویش پێی وتن: (سوێند بێت بەخوا من دەزانم ئێوە باش دەزانن من پێغەمبەری خوام، ئەوانیش وتیان: شتی وا نازانین، پەروەردگاریش ئایەتی: ﴿لَٰكِنِ اللَّهُ يَشْهَدُ﴾ نازڵکرد.

وَٱذۡكُرُوٓاْ إِذۡ جَعَلَكُمۡ خُلَفَآءَ مِنۢ بَعۡدِ عَادٖ وَبَوَّأَكُمۡ فِي ٱلۡأَرۡضِ تَتَّخِذُونَ مِن سُهُولِهَا قُصُورٗا وَتَنۡحِتُونَ ٱلۡجِبَالَ بُيُوتٗاۖ فَٱذۡكُرُوٓاْ ءَالَآءَ ٱللَّهِ وَلَا تَعۡثَوۡاْ فِي ٱلۡأَرۡضِ مُفۡسِدِينَ ٧٤ قَالَ ٱلۡمَلَأُ ٱلَّذِينَ ٱسۡتَكۡبَرُواْ مِن قَوۡمِهِۦ لِلَّذِينَ ٱسۡتُضۡعِفُواْ لِمَنۡ ءَامَنَ مِنۡهُمۡ أَتَعۡلَمُونَ أَنَّ صَٰلِحٗا مُّرۡسَلٞ مِّن رَّبِّهِۦۚ قَالُوٓاْ إِنَّا بِمَآ أُرۡسِلَ بِهِۦ مُؤۡمِنُونَ ٧٥ قَالَ ٱلَّذِينَ ٱسۡتَكۡبَرُوٓاْ إِنَّا بِٱلَّذِيٓ ءَامَنتُم بِهِۦ كَٰفِرُونَ ٧٦ فَعَقَرُواْ ٱلنَّاقَةَ وَعَتَوۡاْ عَنۡ أَمۡرِ رَبِّهِمۡ وَقَالُواْ يَٰصَٰلِحُ ٱئۡتِنَا بِمَا تَعِدُنَآ إِن كُنتَ مِنَ ٱلۡمُرۡسَلِينَ ٧٧ فَأَخَذَتۡهُمُ ٱلرَّجۡفَةُ فَأَصۡبَحُواْ فِي دَارِهِمۡ جَٰثِمِينَ ٧٨ فَتَوَلَّىٰ عَنۡهُمۡ وَقَالَ يَٰقَوۡمِ لَقَدۡ أَبۡلَغۡتُكُمۡ رِسَالَةَ رَبِّي وَنَصَحۡتُ لَكُمۡ وَلَٰكِن لَّا تُحِبُّونَ ٱلنَّٰصِحِينَ ٧٩ وَلُوطًا إِذۡ قَالَ لِقَوۡمِهِۦٓ أَتَأۡتُونَ ٱلۡفَٰحِشَةَ مَا سَبَقَكُم بِهَا مِنۡ أَحَدٖ مِّنَ ٱلۡعَٰلَمِينَ ٨٠ إِنَّكُمۡ لَتَأۡتُونَ ٱلرِّجَالَ شَهۡوَةٗ مِّن دُونِ ٱلنِّسَآءِۚ بَلۡ أَنتُمۡ قَوۡمٞ مُّسۡرِفُونَ ٨١

[٧٤]﴿بوأكم﴾:جێگیرو نیشتەجێی کردوون.﴿قصورا﴾:کۆشکی بڵندو گەورە.﴿تنحتون﴾:لەشاخەکان ماڵ دەتاشن و دروستی دەکەن.﴿آلاء الله﴾:نیعمەت و چاکەکانی خوای گەورە.﴿لا تعثوا﴾:فەسادو خراپە مەکەن.[٧٥]﴿للذين استضعفوا﴾: ئەوانەی باوەڕیان هێنابوو لەخەڵکی ژێر دەست ولاواز.[٧٦]﴿کافرون﴾: بێباوەڕبوون.[٧٧]﴿فعقروا الناقة﴾: وشترەکەیان سەربڕی و کوشتیان. ﴿وعتوا عن أمر ربهم﴾:خۆیان بەگەورەو زل نواند بەسەر فەرمانی خوادا !!. [٧٨]﴿الرجفة﴾:زەمین لەرزەیەکی توندی بەمێزە.﴿جاثمین﴾:بێدەنگ و بێجوڵەو بێگیان بوون.[٧٩]﴿فتولی عنهم﴾:پشتی تێکردن. [٨٠]﴿الفاحشة﴾:کارێکی پیس و ناشیرین.﴿ما سبقکم بها من أحد﴾:هیچ کەسێك پێش ئێوە نەیکردووەو ئەنجامی نەداوە.[٨١]﴿لتاتون الرجال شهوة﴾:دەچنە لای پیاوان بۆ تێرکردنی ئارەزووەکانتان. (کاری نێربازی دەکەن).﴿مُسرفون﴾:ئەوانەی سنووری خوای پەروەردگار دەشکێنن.

***پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت : ((هەرکەسێکتان بینی و چوون بەسەریدا کارو پیشەی نەتەوەکەی (لوط)ی دەکرد(نێر بازی) ئەوا بیکوژن چ ئەوەی پیشەکە دەکات یان ئەوەی پیشەکەی پێدەکرێت (بکەرو کارلێکراو). [(اخرجه احمد) و(ابوداود) و(الترمذي) و(ابن ماجة)].**

*** هەندێك لەزانایانیش دەڵێن : ئەم مەسەلەیەش بەچەشنی زینایە ، ئەگەر کابرا ژنی هەبوو ئەوا بەردەباران دەکرێت، خۆ ئەگەر نا ئەوا جەڵدی لێدەدرێت.**

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٧٦):﴿يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ﴾ ئایەتەکە:

- (نسائي)لە(جابر)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: نەخۆش کەوتم و پێغەمبەری خوا(ﷺ) هات بۆ لام ، منیش وتم:ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئایا وەسیەت بکەم ماڵەکەم سێیەکی بۆ براکانم بێت؟ فەرمووی:باشبە ، وتم:ئەی نیوەی؟ فەرمووی: باشبە، پاشان چووە دەرەوەو جارێکیتر هاتەوە لام و وتی:(وانابینم لەم نەخۆشییەتدا بمریت، خوای گەورە ئایەتی ناردووەو بەشی براکانتی دیاری کردووە کەشەش یەکە). بۆیە(جابر) هەمیشە دەیگووت: ئەم ئایەتە سەبارەت-

وَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِۦٓ إِلَّآ أَن قَالُوٓاْ أَخْرِجُوهُم مِّن قَرْيَتِكُمْ إِنَّهُمْ أُنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ ﴿٨٢﴾ فَأَنجَيْنَٰهُ وَأَهْلَهُۥٓ إِلَّا ٱمْرَأَتَهُۥ كَانَتْ مِنَ ٱلْغَٰبِرِينَ ﴿٨٣﴾ وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِم مَّطَرًا فَٱنظُرْ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلْمُجْرِمِينَ ﴿٨٤﴾ وَإِلَىٰ مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا قَالَ يَٰقَوْمِ ٱعْبُدُواْ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُۥ قَدْ جَآءَتْكُم بَيِّنَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ فَأَوْفُواْ ٱلْكَيْلَ وَٱلْمِيزَانَ وَلَا تَبْخَسُواْ ٱلنَّاسَ أَشْيَآءَهُمْ وَلَا تُفْسِدُواْ فِى ٱلْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَٰحِهَا ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٨٥﴾ وَلَا تَقْعُدُواْ بِكُلِّ صِرَٰطٍ تُوعِدُونَ وَتَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ مَنْ ءَامَنَ بِهِۦ وَتَبْغُونَهَا عِوَجًا وَٱذْكُرُوٓاْ إِذْ كُنتُمْ قَلِيلًا فَكَثَّرَكُمْ وَٱنظُرُواْ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلْمُفْسِدِينَ ﴿٨٦﴾ وَإِن كَانَ طَآئِفَةٌ مِّنكُمْ ءَامَنُواْ بِٱلَّذِىٓ أُرْسِلْتُ بِهِۦ وَطَآئِفَةٌ لَّمْ يُؤْمِنُواْ فَٱصْبِرُواْ حَتَّىٰ يَحْكُمَ ٱللَّهُ بَيْنَنَا وَهُوَ خَيْرُ ٱلْحَٰكِمِينَ ﴿٨٧﴾

[٨٢]﴿يتطهرون﴾: خۆبەدوور گرتن لەو نێربازیی‌یەی نەتەوەکەی (لوط)(د.خ) ئەنجامیان دەدا. [٨٣]﴿وأهلە﴾: ئەوانە باوەڕیان هێنابوو لەکەسوکاری. ﴿الغابرین﴾: ئەوانەن کەمانەوە لەجێگای سزاو تیاچووندا. [٨٤]﴿وامطرنا علیهم﴾: بارانی سزاو خەشم و قین(بەردێکی سورەوەکراوە بەئاگر). [٨٥]﴿مدین﴾: ناوی هۆزو تیرەیەکە. ﴿لا تبخسوا﴾: بەکەم و بێنرخی مەکەن. [٨٦]﴿لا تقعدوا بکل صراط﴾: رێگای راست مەگرن لەوانەی دەیانەوێت بیگرنەبەر. ﴿توعدون﴾: هەڕەشەو پەیمانی تۆڵەسەندن ئەدەن. ﴿تصدون﴾: رێگەدەگرن. ﴿تبغونها عوجاً﴾: دەتانەوێت لارو لەوێری بکەن. ﴿فکثرکم﴾: خوای گەورە ژمارەی زیاد کردوون. [٨٧]﴿طائفة﴾: کۆمەڵێك لەخەڵکی. ﴿الحاکمین﴾: قەزاوەتکارو دادوەر.

- بەمن دابەزیوە. (ابن حجر) دەڵێت: ئەم چیرۆکەی (جابر) جیاوازە لەوەی پێشوو کەلەسەرەتای سوورەتەکەدا هاتبوو. (ابن مردویە) لە(عمر)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت پرسیم لەپێغەمبەری خوا(ﷺ): چۆن (ئەو کەسەی دەمرێت و نە کوڕو نەباوکی) میراتگر دەبێت، پەروەردگاریش ئایەتی: ﴿يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ﴾ ی دابەزاندە خوارەوە هەتا دوایی ئایەتەکە.

سوورەتی ﴿ المائدة ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢): ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُحِلُّوا شَعَائِرَ ﴾ ئایەتەکە:

- لە(عکرمە)وە دەگێڕنەوە، دەڵێت: (حطم)ی کوڕی (هند)ی (بکری) هات بۆ (مەدینە)لەگەڵ جڵەوی(حوشتر)ی خۆیدا کەبارێك لەخواردەمنیان هەڵگرتبوو و فرۆشتی، پاشان چوو بۆ خزمەت پێغەمبەر(ﷺ)و موسوڵمان بوو،کاتێك پشتی هەڵکرد پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: بەڕوویەکی پیاو خراپەوە هاتەلام و، بەسەرو سیمایەکی غەدرکاریشەوە پشتی هەڵکرد، کاتێك(حطم)گەیشتە (یمامە) پاشگەز بوویەوە لەئیسلام و، ئنجا باری خواردنی ناله وشترەکانی و روویکردە(مەککە) لەمانگی (ذي القعدة)دا ، کاتێك هاوەڵانی پێغەمبەر(ﷺ) ئەم هەواڵەیان بیست چەند هاوەڵێك خۆیان ئامادەکرد رێگە بەکاروانەکەی بگرن، خوای گەورەش ئایەتی:﴿ يَا أَيُّهَا -

۞ قَالَ ٱلْمَلَأُ ٱلَّذِينَ ٱسْتَكْبَرُوا۟ مِن قَوْمِهِۦ لَنُخْرِجَنَّكَ يَٰشُعَيْبُ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مَعَكَ مِن قَرْيَتِنَآ أَوْ لَتَعُودُنَّ فِى مِلَّتِنَا ۚ قَالَ أَوَلَوْ كُنَّا كَٰرِهِينَ ﴿٨٨﴾ قَدِ ٱفْتَرَيْنَا عَلَى ٱللَّهِ كَذِبًا إِنْ عُدْنَا فِى مِلَّتِكُم بَعْدَ إِذْ نَجَّىٰنَا ٱللَّهُ مِنْهَا ۚ وَمَا يَكُونُ لَنَآ أَن نَّعُودَ فِيهَآ إِلَّآ أَن يَشَآءَ ٱللَّهُ رَبُّنَا ۚ وَسِعَ رَبُّنَا كُلَّ شَىْءٍ عِلْمًا ۚ عَلَى ٱللَّهِ تَوَكَّلْنَا ۚ رَبَّنَا ٱفْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِٱلْحَقِّ وَأَنتَ خَيْرُ ٱلْفَٰتِحِينَ ﴿٨٩﴾ وَقَالَ ٱلْمَلَأُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ مِن قَوْمِهِۦ لَئِنِ ٱتَّبَعْتُمْ شُعَيْبًا إِنَّكُمْ إِذًا لَّخَٰسِرُونَ ﴿٩٠﴾ فَأَخَذَتْهُمُ ٱلرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا۟ فِى دَارِهِمْ جَٰثِمِينَ ﴿٩١﴾ ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ شُعَيْبًا كَأَن لَّمْ يَغْنَوْا۟ فِيهَا ۚ ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ شُعَيْبًا كَانُوا۟ هُمُ ٱلْخَٰسِرِينَ ﴿٩٢﴾ فَتَوَلَّىٰ عَنْهُمْ وَقَالَ يَٰقَوْمِ لَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ رِسَٰلَٰتِ رَبِّى وَنَصَحْتُ لَكُمْ ۖ فَكَيْفَ ءَاسَىٰ عَلَىٰ قَوْمٍ كَٰفِرِينَ ﴿٩٣﴾ وَمَآ أَرْسَلْنَا فِى قَرْيَةٍ مِّن نَّبِىٍّ إِلَّآ أَخَذْنَآ أَهْلَهَا بِٱلْبَأْسَآءِ وَٱلضَّرَّآءِ لَعَلَّهُمْ يَضَّرَّعُونَ ﴿٩٤﴾ ثُمَّ بَدَّلْنَا مَكَانَ ٱلسَّيِّئَةِ ٱلْحَسَنَةَ حَتَّىٰ عَفَوا۟ وَّقَالُوا۟ قَدْ مَسَّ ءَابَآءَنَا ٱلضَّرَّآءُ وَٱلسَّرَّآءُ فَأَخَذْنَٰهُم بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٩٥﴾

[٨٨]﴿الملأ﴾:گەورەو سەرداران. ﴿لتعودن في ملتنا﴾:دەبێت بگەڕێنەوە سەرئاینی خۆمان. [٨٩]﴿افترينا﴾: درۆمان بەدەم خواوە کردووە. ﴿عدنا﴾:گەڕاینەوە. ﴿افتح بيننا﴾: دادوەری بکە لەنێوانماندا. [٩٠]﴿لخاسرون﴾:دۆڕاوەکان. [٩١]﴿الرجفة﴾:زەمین لەرزەیەکی بەهێز یان دەنگێکی گەورەو راتەکێنەر. ﴿جاثمين﴾:لاشەو کەلاکێك کەوتبێت لەسەر زەوی. [٩٢]﴿كأن لم يغنوا فيها﴾:وەك ئەوەی هەرگیز نەژیابن لەخانووەکانیاندا. [٩٣]﴿فتولى عنهم﴾: پشتی هەڵکرد لێیان. ﴿آسى﴾:دڵ نیگەران و خەمبار دەبم. [٩٤]﴿أخذنا﴾: سزاماندان. ﴿البأساء﴾:هەژاری و نەداری. ﴿الضراء﴾:نەخۆشی و ئێش و ئازار. ﴿يضرعون﴾:گەردن کەچ و گوێڕایەڵ و تەوبەکار دەبن. [٩٥]﴿عفوا﴾:ماڵ و سەروەت و ژمارەیان زیادیکرد. ﴿بغتة﴾:لەپڕو ناکاو.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((بەڕاستی باری موسڵمان سەرسوڕهێنەرە، پەروەردگار هەریارێکی دەهێنێت بەسەردا ئەوا بەخێرو چاکە دەشکێتەوە بەسەریدا، ئەگەر ناڕەحەتی بێت بەسەریدا ئەوا ئارام دەگرێت و بەخێر کۆتایی دێت بۆی، خۆ ئەگەر چاکەو باشەش بێتە ڕێی ئەوا سوپاسگوزار دەبێت بۆ پەروەردگارەکەی و ئەمەش هەر بەخێر دوایی دێت)). [متفق عليه].

- الَّذِينَ آمَنُوا لا تُحِلُّوا شَعَائِرَ اللَّهِ﴾ی نازڵکرد. ئنجا هاوەڵان دانیشتن و دەست بەرداری ئەوەبوون.(ابن ابی حاتم) لە(زید)ی کوڕی(اسلم)ەوە دەگێڕێتەوە ، دەڵێت: پێغەمبەرو یارانی لە(حودەیبیە) بوون کاتێك موشریکەکان ڕێگەیان لێگرتن لەوەی بچنە ماڵی خوا(بیت)و، ئەم ڕەفتارەی موشریکەکان زۆر نیگەران و پەستی کردن، هەر لەوکاتەدا هەندێك لەموشریکەکانی خەڵکی رۆژهەڵات بەلای موسڵماناندا تێپەڕبوون بۆ (عمرە) دەچوون، ئەوانیش وتیان: ئێمەش ڕێگە لەوانە دەگرین هەروەك چۆن ئەوان ڕێگەیان لەهاوەڵانی ئێمە گرت، خوای گەورەش ئایەتی:﴿وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ﴾ی دابەزاند.

وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ ٱلْقُرَىٰٓ ءَامَنُوا۟ وَٱتَّقَوْا۟ لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَٰتٍ مِّنَ ٱلسَّمَآءِ وَٱلْأَرْضِ وَلَٰكِن كَذَّبُوا۟ فَأَخَذْنَٰهُم بِمَا كَانُوا۟ يَكْسِبُونَ ﴿٩٦﴾ أَفَأَمِنَ أَهْلُ ٱلْقُرَىٰٓ أَن يَأْتِيَهُم بَأْسُنَا بَيَٰتًا وَهُمْ نَآئِمُونَ ﴿٩٧﴾ أَوَأَمِنَ أَهْلُ ٱلْقُرَىٰٓ أَن يَأْتِيَهُم بَأْسُنَا ضُحًى وَهُمْ يَلْعَبُونَ ﴿٩٨﴾ أَفَأَمِنُوا۟ مَكْرَ ٱللَّهِ ۚ فَلَا يَأْمَنُ مَكْرَ ٱللَّهِ إِلَّا ٱلْقَوْمُ ٱلْخَٰسِرُونَ ﴿٩٩﴾ أَوَلَمْ يَهْدِ لِلَّذِينَ يَرِثُونَ ٱلْأَرْضَ مِنۢ بَعْدِ أَهْلِهَآ أَن لَّوْ نَشَآءُ أَصَبْنَٰهُم بِذُنُوبِهِمْ ۚ وَنَطْبَعُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿١٠٠﴾ تِلْكَ ٱلْقُرَىٰ نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنۢبَآئِهَا ۚ وَلَقَدْ جَآءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِٱلْبَيِّنَٰتِ فَمَا كَانُوا۟ لِيُؤْمِنُوا۟ بِمَا كَذَّبُوا۟ مِن قَبْلُ ۚ كَذَٰلِكَ يَطْبَعُ ٱللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿١٠١﴾ وَمَا وَجَدْنَا لِأَكْثَرِهِم مِّنْ عَهْدٍ ۖ وَإِن وَجَدْنَآ أَكْثَرَهُمْ لَفَٰسِقِينَ ﴿١٠٢﴾ ثُمَّ بَعَثْنَا مِنۢ بَعْدِهِم مُّوسَىٰ بِـَٔايَٰتِنَآ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَإِي۟هِۦ فَظَلَمُوا۟ بِهَا ۖ فَٱنظُرْ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلْمُفْسِدِينَ ﴿١٠٣﴾ وَقَالَ مُوسَىٰ يَٰفِرْعَوْنُ إِنِّى رَسُولٌ مِّن رَّبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿١٠٤﴾

[٩٦]﴿لفتحنا عليهم﴾:بەسەریاندا داماندەباراند.﴿بركات من السماء والارض﴾:خێرو بێری ئاسمان و زەوی. [٩٧]﴿يأتيهم باسنا﴾:ئازارو تۆڵەیان بەسەردا ببارێ.﴿بياتا﴾:بەشەو. [٩٨]﴿ضحىٰ﴾:چێشتەنگاو(دوای خۆر کەوتن).﴿يلعبون﴾:گەمەو گاڵتە دەکەن.[٩٩]﴿مكر الله﴾:تۆڵە یان چاوپۆشی کردن.[١٠٠]﴿لم يهد﴾: ڕۆشن و دیار نەبوو.﴿نطبع﴾:مۆری دەکەین.﴿لايسمعون﴾:بەهۆشمەندیو پەندوەرگرتنەوە گوێ ناگرن. [١٠١]﴿أنبائها﴾:دەنگ و باسیان. ﴿بالبينات﴾:بەموعجیزە ڕوون و بەڵگە بەهێزەکان.[١٠٢]﴿من عهد﴾: وەفاداری سەبارەت بەپەیمان. [١٠٣]﴿بآياتنا﴾:بەموعجیزەکانمان. ﴿فظلموا بها﴾:ستەمیان لەخۆیان کرد بەوەی بەدرۆیان داناو باوەڕیان پێنەکرد.

***پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: پەروەردگار دەفەرموێت: ((من هەموو بەندەکانم بەپاکی دروستکرووە، بەڵام شەیتانەکان هاتوون و دەستیان لێوەشاندوون و لەئاینەکەیان دوور خستوونەتەوەو ئەوەی بۆم حەڵاڵ کردوون بۆیان حەرام کردوون)).[(اخرجه مسلم)].**

هۆی دابەزینی ئایەتی(٣):﴿حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ﴾ئایەتەکە:

- (ابن منده) لەکتێبی(الصحابة)دا لەباپیری (حبان)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: لەگەڵ پێغەمبەری خوادا بووین و لەوکاتەدا من ئاگرم دەکردەوە لەژێر مەنجەڵێکدا کەگۆشتی مردارەوەبووی تێدابوو، پەروەردگار ئایەتی حەرام کردنی مردارەوەبووی دابەزاندو منیش مەنجەڵەکەم قڵپ کردەوە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٤): ﴿يَسْأَلُونَكَ مَاذَا أُحِلَّ لَهُمْ﴾ ئایەتەکە:

- (طبراني)و (حاکم)و (بیهقی)و فەرموودەگێڕەوانی دیکە لە(ابن ابی رافع)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: جوبرەئیل هاتە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ)و ڕێگەی خواست بێتە خزمەتی و پێغەمبەری خواش ڕێگەیدا، بەڵام (جوبرەئیل) دواکەوت، عەباکەی دابەشانیداو چووە دەرەوە لەبەردەم دەرگاکە وەستا، پێغەمبەری خوا(ﷺ) پێی فەرموو: ڕێگەمان پێدایت، (جوبرەئیل) فەرمووی: بەڵێ ؛ بەڵام ئێمە ناچینە ماڵێکەوە وێنەو سەگی تێدابێت، ئنجا پێغەمبەر(ﷺ) تەماشای کردو -

حَقِيقٌ عَلَىٰٓ أَن لَّآ أَقُولَ عَلَى ٱللَّهِ إِلَّا ٱلۡحَقَّۚ قَدۡ جِئۡتُكُم بِبَيِّنَةٖ مِّن رَّبِّكُمۡ فَأَرۡسِلۡ مَعِيَ بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ ﴿١٠٥﴾ قَالَ إِن كُنتَ جِئۡتَ بِـَٔايَةٖ فَأۡتِ بِهَآ إِن كُنتَ مِنَ ٱلصَّٰدِقِينَ ﴿١٠٦﴾ فَأَلۡقَىٰ عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ ثُعۡبَانٞ مُّبِينٞ ﴿١٠٧﴾ وَنَزَعَ يَدَهُۥ فَإِذَا هِيَ بَيۡضَآءُ لِلنَّٰظِرِينَ ﴿١٠٨﴾ قَالَ ٱلۡمَلَأُ مِن قَوۡمِ فِرۡعَوۡنَ إِنَّ هَٰذَا لَسَٰحِرٌ عَلِيمٞ ﴿١٠٩﴾ يُرِيدُ أَن يُخۡرِجَكُم مِّنۡ أَرۡضِكُمۡۖ فَمَاذَا تَأۡمُرُونَ ﴿١١٠﴾ قَالُوٓاْ أَرۡجِهۡ وَأَخَاهُ وَأَرۡسِلۡ فِي ٱلۡمَدَآئِنِ حَٰشِرِينَ ﴿١١١﴾ يَأۡتُوكَ بِكُلِّ سَٰحِرٍ عَلِيمٖ ﴿١١٢﴾ وَجَآءَ ٱلسَّحَرَةُ فِرۡعَوۡنَ قَالُوٓاْ إِنَّ لَنَا لَأَجۡرًا إِن كُنَّا نَحۡنُ ٱلۡغَٰلِبِينَ ﴿١١٣﴾ قَالَ نَعَمۡ وَإِنَّكُمۡ لَمِنَ ٱلۡمُقَرَّبِينَ ﴿١١٤﴾ قَالُواْ يَٰمُوسَىٰٓ إِمَّآ أَن تُلۡقِيَ وَإِمَّآ أَن نَّكُونَ نَحۡنُ ٱلۡمُلۡقِينَ ﴿١١٥﴾ قَالَ أَلۡقُواْۖ فَلَمَّآ أَلۡقَوۡاْ سَحَرُوٓاْ أَعۡيُنَ ٱلنَّاسِ وَٱسۡتَرۡهَبُوهُمۡ وَجَآءُو بِسِحۡرٍ عَظِيمٖ ﴿١١٦﴾ ۞وَأَوۡحَيۡنَآ إِلَىٰ مُوسَىٰٓ أَنۡ أَلۡقِ عَصَاكَۖ فَإِذَا هِيَ تَلۡقَفُ مَا يَأۡفِكُونَ ﴿١١٧﴾ فَوَقَعَ ٱلۡحَقُّ وَبَطَلَ مَا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ ﴿١١٨﴾ فَغُلِبُواْ هُنَالِكَ وَٱنقَلَبُواْ صَٰغِرِينَ ﴿١١٩﴾ وَأُلۡقِيَ ٱلسَّحَرَةُ سَٰجِدِينَ ﴿١٢٠﴾

[١٠٥] ﴿حقيقٌ عَلى﴾:سوورم لەسەر ئەوەی، یا پێویستە لەسەرم. ﴿بَيِّنةٍ﴾:بە بەڵگەو نیشانەیەك. [١٠٧] ﴿ثعبان﴾:مارێکی زۆر گەورە. ﴿مُبين﴾:دیارو ئاشکراو دوور لەخەیاڵ و ئەندێشە. [١٠٨] ﴿نزع يده﴾: دەستی لەبن باخەڵی دەرهێنا. ﴿بيضاء﴾:ڕۆشناییەکی لەئاسایی بەدەر. [١٠٩] ﴿الملأ﴾:گەورەو سەردارەکانیان. ﴿عليم﴾:وریاو زرنگ لەزانستی جادووگەریدا. [١١٠] ﴿فَماذا تَأمُرُونَ﴾:فەرمان و ڕاتان بەچی‌یە؟. [١١١] ﴿أرجه وأخاه﴾:فەرمانی سزادانیان دوابخە. ﴿حاشرين﴾:گشت جادوگەرەکان کۆبکەنەوە. [١١٣] ﴿الغالبين﴾:سەرکەوتین بەسەر (موسا)دا وتێکمان شکاند... [١١٤] ﴿لمِنَ المُقربين﴾:پلەیەکی بەرزتان دەبێت لەلام. [١١٦] ﴿سَحروا أعين الناس﴾:خەڵکیان چاوبەستکرد؛(کەلەڕاستیدا وانەبوو...). ﴿استرهبُوهُم﴾:چاوترسێنیانکردن. [١١٧] ﴿تلقف﴾:هەڵی لووشی. ﴿يلفكون﴾:بەدرۆ خەڵکی پێ‌هەڵئە خەڵەتێنن. [١١٨] ﴿فوقع الحق﴾:ڕاستی‌یەکان چەسپاو دەرکەوتن. [١١٩] ﴿انقلبوا﴾:گەڕانەوە. ﴿صاغرين﴾:سەر شۆڕو ملکەچن.

- بینی توولە سەگ لەمەندێك لەماڵەکانیاندا هەیە، بۆیە فەرمانی‌کرد بە(ابا رافع): هەموو سەگەکانی (مەدینە) بکوژێ، خەڵکیش هاتنە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و وتیان: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) کام سەگ حەڵاڵە بۆمان ڕایبگرین، ئنجا ئایەتی:﴿يَسۡـَٔلُونَكَ مَاذَآ أُحِلَّ لَهُمۡ﴾نازڵبوو، (ابن جرير) لە(عكرمة)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) (ابا رافع)ی نارد بۆ کوشتنی سەگ هەتاکەیشتە شوێنە بەرزەکان و، ئنجا(عاصم)ی کوڕی (عدی)و (سعد)ی کوڕی (حشمة)و (عويمر)ی کوڕی (ساعدة) هاتن بۆ خزمەت پێغەمبەر(ﷺ)و وتیان:چی حەڵاڵە بۆمان ئەی پێغەمبەری خوا؟ ئەوسا ئایەتی:﴿يَسۡـَٔلُونَكَ مَاذَآ أُحِلَّ لَهُمۡ﴾ دابەزی. (محمد)ی کوڕی (كعب) ی (قرظي)دەگێڕێتەوە، دەڵێت: کاتێك پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمانی دەرکرد بەکوشتنی سەگ، خەڵکی پرسیان ئاخۆ کام سەگ حەڵاڵ بێت ڕابگیری؟ ئنجا ئەو ئایەتە هاتە خوارەوە. لەڕێگەی (شعبي)یشەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: (عدی) کوڕی(حاتم) ی (طائي) وتی: پیاوێك هات بۆ -

قَالُوٓاْ ءَامَنَّا بِرَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿١٢١﴾ رَبِّ مُوسَىٰ وَهَٰرُونَ ﴿١٢٢﴾ قَالَ فِرْعَوْنُ ءَامَنتُم بِهِۦ قَبْلَ أَنْ ءَاذَنَ لَكُمْ إِنَّ هَٰذَا لَمَكْرٌ مَّكَرْتُمُوهُ فِى ٱلْمَدِينَةِ لِتُخْرِجُواْ مِنْهَآ أَهْلَهَا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿١٢٣﴾ لَأُقَطِّعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُم مِّنْ خِلَٰفٍ ثُمَّ لَأُصَلِّبَنَّكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿١٢٤﴾ قَالُوٓاْ إِنَّآ إِلَىٰ رَبِّنَا مُنقَلِبُونَ ﴿١٢٥﴾ وَمَا تَنقِمُ مِنَّآ إِلَّآ أَنْ ءَامَنَّا بِـَٔايَٰتِ رَبِّنَا لَمَّا جَآءَتْنَا رَبَّنَآ أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَتَوَفَّنَا مُسْلِمِينَ ﴿١٢٦﴾ وَقَالَ ٱلْمَلَأُ مِن قَوْمِ فِرْعَوْنَ أَتَذَرُ مُوسَىٰ وَقَوْمَهُۥ لِيُفْسِدُواْ فِى ٱلْأَرْضِ وَيَذَرَكَ وَءَالِهَتَكَ قَالَ سَنُقَتِّلُ أَبْنَآءَهُمْ وَنَسْتَحْىِۦ نِسَآءَهُمْ وَإِنَّا فَوْقَهُمْ قَٰهِرُونَ ﴿١٢٧﴾ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ ٱسْتَعِينُواْ بِٱللَّهِ وَٱصْبِرُوٓاْ إِنَّ ٱلْأَرْضَ لِلَّهِ يُورِثُهَا مَن يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِۦ وَٱلْعَٰقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿١٢٨﴾ قَالُوٓاْ أُوذِينَا مِن قَبْلِ أَن تَأْتِيَنَا وَمِنۢ بَعْدِ مَا جِئْتَنَا قَالَ عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَن يُهْلِكَ عَدُوَّكُمْ وَيَسْتَخْلِفَكُمْ فِى ٱلْأَرْضِ فَيَنظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ ﴿١٢٩﴾ وَلَقَدْ أَخَذْنَآ ءَالَ فِرْعَوْنَ بِٱلسِّنِينَ وَنَقْصٍ مِّنَ ٱلثَّمَرَٰتِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٣٠﴾

[١٢١]﴿آمنا﴾:باوەڕمان هێنا. [١٢٣]﴿أن آذن﴾:ڕێتان پێبدەم. ﴿مكر﴾:فڕوفێڵ.[١٢٤]﴿من خلاف﴾: دەستی لایەك و قاچی لایەکی‌تر. (ڕاست و چەپ).[١٢٥]﴿منقلبون﴾: دەگەڕێینەوە بۆلای پەروەردگارمان (بەمردوویی).[١٢٦]﴿ماتنقم منا﴾: ئەوەی پێی نیگەرانیت لەئێمەداو ڕەخنەی لێدەگریت.﴿افرغ علينا صبرا﴾:ئارامی‌یەکی زۆرمان بەسەردا بڕژێنە.[١٢٧]﴿أتذر﴾:ئایا پشت گوێی دەخەی؟.﴿نستحي نساءهم﴾: کیژەکانیان بۆ خزمەت پێکردن دەهێڵینەوە.﴿فوقهم قاهرون﴾: بەسەریاندا زاڵبین...[١٢٨]﴿يورثها﴾: دەیسپێرێت بە؛ دەیبەخشێت بە.. ﴿العاقبة﴾:سەرەنجام و دواڕۆژ. [١٢٩]﴿أوذينا﴾:ناڕەحەتی و سووکایەتی‌یان پێکردین.﴿أن تأتينا﴾:بێتەناومان.[١٣٠]﴿أخذنا﴾:گرتمانن. ﴿بالسنين﴾:مەبەست پێی نەبوونی و ناڕەحەتی‌یە.

-خزمەتی پێغەمبەر(ﷺ) و پرسیاری لێکرد لەبارەی ڕاوکردن بەسەگ، پێغەمبەری خواش نەیزانی چی وەڵام بداتەوەو بێدەنگ بوو هەتا ئایەتی:﴿تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمُ اللَّهُ﴾ دابەزی. (ابن ابی حاتم) لە(سعید)ی کوڕی (جبیر)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: (عدی)ی کوڕی (حاتم)و (زید)ی کوڕی (مهلهل) ــ کەهەردووکیان (طائین) ــ پرسیاریانکرد لەپێغەمبەری خواو وتیان:ئەی پێغەمبەری خوا ئێمە کۆمەڵێکین بەسەگ ڕاو دەکەین‌و، سەگەکانی (ال ذریح) ڕاوی داڵ‌و مانگاو کەرو ئاسك دەکەن، پەروەردگاریش گۆشتی مردارەوەبووی حەرام کردووە، کام لەوانە حەڵاڵە بۆمان، خوای گەورەش ئایەتی:﴿يَسْأَلُونَكَ مَاذَا أُحِلَّ لَهُمْ قُلْ أُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ﴾ی نازلکرد.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٦):﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ﴾ ئایەتەکە:

- (بخاری) لە (عائیشە)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ملوانکەیەکم لێکەوت لە(بیابان)، کاتێك داخڵ بەشاری (مەدینە) دەبووین، بەپێغەمبەری خوام ڕاگەیاندو لەسواری وڵاخەکەی دابەزی، لەسەرڕانم سەری نایەوە پاڵ کەوت، (ابوبکر) هاتە ژوورەوەو بەتوندی چەپۆکێکی‌پێدا کێشام‌و-

فَإِذَا جَآءَتۡهُمُ ٱلۡحَسَنَةُ قَالُواْ لَنَا هَٰذِهِۦۖ وَإِن تُصِبۡهُمۡ سَيِّئَةٞ يَطَّيَّرُواْ بِمُوسَىٰ وَمَن مَّعَهُۥٓۗ أَلَآ إِنَّمَا طَٰٓئِرُهُمۡ عِندَ ٱللَّهِ وَلَٰكِنَّ أَكۡثَرَهُمۡ لَا يَعۡلَمُونَ ﴿١٣١﴾ وَقَالُواْ مَهۡمَا تَأۡتِنَا بِهِۦ مِنۡ ءَايَةٖ لِّتَسۡحَرَنَا بِهَا فَمَا نَحۡنُ لَكَ بِمُؤۡمِنِينَ ﴿١٣٢﴾ فَأَرۡسَلۡنَا عَلَيۡهِمُ ٱلطُّوفَانَ وَٱلۡجَرَادَ وَٱلۡقُمَّلَ وَٱلضَّفَادِعَ وَٱلدَّمَ ءَايَٰتٖ مُّفَصَّلَٰتٖ فَٱسۡتَكۡبَرُواْ وَكَانُواْ قَوۡمٗا مُّجۡرِمِينَ ﴿١٣٣﴾ وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيۡهِمُ ٱلرِّجۡزُ قَالُواْ يَٰمُوسَى ٱدۡعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِندَكَۖ لَئِن كَشَفۡتَ عَنَّا ٱلرِّجۡزَ لَنُؤۡمِنَنَّ لَكَ وَلَنُرۡسِلَنَّ مَعَكَ بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ ﴿١٣٤﴾ فَلَمَّا كَشَفۡنَا عَنۡهُمُ ٱلرِّجۡزَ إِلَىٰٓ أَجَلٍ هُم بَٰلِغُوهُ إِذَا هُمۡ يَنكُثُونَ ﴿١٣٥﴾ فَٱنتَقَمۡنَا مِنۡهُمۡ فَأَغۡرَقۡنَٰهُمۡ فِي ٱلۡيَمِّ بِأَنَّهُمۡ كَذَّبُواْ بِـَٔايَٰتِنَا وَكَانُواْ عَنۡهَا غَٰفِلِينَ ﴿١٣٦﴾ وَأَوۡرَثۡنَا ٱلۡقَوۡمَ ٱلَّذِينَ كَانُواْ يُسۡتَضۡعَفُونَ مَشَٰرِقَ ٱلۡأَرۡضِ وَمَغَٰرِبَهَا ٱلَّتِي بَٰرَكۡنَا فِيهَاۖ وَتَمَّتۡ كَلِمَتُ رَبِّكَ ٱلۡحُسۡنَىٰ عَلَىٰ بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ بِمَا صَبَرُواْۖ وَدَمَّرۡنَا مَا كَانَ يَصۡنَعُ فِرۡعَوۡنُ وَقَوۡمُهُۥ وَمَا كَانُواْ يَعۡرِشُونَ ﴿١٣٧﴾

[١٣١]﴿يطـــيروا﴾:**ڕەشبینی بکەن.** ﴿طائرهم عند الله﴾:**ڕەشبینیو بەڵاکان لەلایەن خواوە بۆیان دێت لەپاداشتی کارە چەوتەکانیان.**[١٣٣]﴿الطوفان﴾: **زریان.**﴿الجـــراد﴾:**(کۆمەڵە کوللە) کەلەلاشەدا بچووکە کەچی لەناو دەغڵو داندا زیان بەخشە.**﴿القمـــل﴾: **ئەسپێی دەغڵو دان.**﴿الضفـــادع﴾: **گیانلەبەرێکی ئاوییە (بۆق).**﴿الدَّم﴾: **خوێن(کانیاوی میسرییەکان بووە بەخوێن).**﴿آیات مفصـــلات﴾:**بەڵگەی زۆر وردو درشت.**﴿مُجرمــــينْ﴾: **تاوانباران.**[١٣٤]﴿الرِّجْـز﴾:**ئەو ئازارو ئەشکەنجەیەی لەپێشەوە باسکرا.** [١٣٥]﴿الى أجل هُم بـــالغوه﴾:**کاتێکی دیاری کراوە کەگەیشتوونەتە کۆتاییەکەی.**﴿ینکثـــون﴾:**فێڵو پەیمان شکێنن.**[١٣٦]﴿اليـمّ﴾:**دەریا.** [١٣٧]﴿أورثنـــا﴾:**کردمانن بەخاوەن.**﴿دمّرنـــا﴾:**لەناومان بردو تێکمان شکاندن.** ﴿یعْرشــــون﴾:**بریتییە لەدروست کردنی سەکۆ لەباخچەکاندا یان بەرزکردنەوەی کۆشکەکان.**

- وتی: خەڵکی بەدەست ملوانکەکەی تۆوە گیریان خواردوە؟! ئنجا پێغەمبەری خوا هەستا لەخەو کاتی نوێژی بەیانی هات، گەڕا بەدوای ئاودا دەستی نەکەوت، ئەوسا ئایەتی:﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ﴾ هەتا ﴿لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾ دابەزی. (اسيد)ی کوڕی (حضير) دەڵێت: خوای گەورە بەهۆی ئێوەوە ئەی خانەوادەی (ابوبکر) بەخشش و بەرەکەتی داباراند بەسەر خەڵکیدا.

(طبراني)لە(عائيشە)وە (ڕەزای خوای لێبێت) دەگێڕێتەوە ، دەڵێت: کاتێك ملوانکەکەم لێکەوت، بوهتانکاران ئەو بوهتانەیان بۆ هەڵبەستم، لەغەزوەیەکی دیکەدا لەگەڵ پێغەمبەری خوادا چوومە دەرەوە، دیسان ملوانکەکەم لێکەوت، خەڵکیش بەهۆی ئەمەوە دواکەوتن و گیریان خوارد، (ابوبکر) پێی وتم: کچە شیرینەکەم، تۆ لەهەموو سەفەرێکدا دەبێت بەمایەی ئەزیەت و بار بەسەر خەڵکییەوە؟ خوای گەورەش بەهانەی (تیمم)ی دابەزاند، دوایی (ابوبکر) وتی: تۆ کەسێکی پیرۆزی.

وَجَٰوَزۡنَا بِبَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ ٱلۡبَحۡرَ فَأَتَوۡاْ عَلَىٰ قَوۡمٖ يَعۡكُفُونَ عَلَىٰٓ أَصۡنَامٖ لَّهُمۡۚ قَالُواْ يَٰمُوسَى ٱجۡعَل لَّنَآ إِلَٰهٗا كَمَا لَهُمۡ ءَالِهَةٞۚ قَالَ إِنَّكُمۡ قَوۡمٞ تَجۡهَلُونَ ﴿١٣٨﴾ إِنَّ هَٰٓؤُلَآءِ مُتَبَّرٞ مَّا هُمۡ فِيهِ وَبَٰطِلٞ مَّا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ ﴿١٣٩﴾ قَالَ أَغَيۡرَ ٱللَّهِ أَبۡغِيكُمۡ إِلَٰهٗا وَهُوَ فَضَّلَكُمۡ عَلَى ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿١٤٠﴾ وَإِذۡ أَنجَيۡنَٰكُم مِّنۡ ءَالِ فِرۡعَوۡنَ يَسُومُونَكُمۡ سُوٓءَ ٱلۡعَذَابِ يُقَتِّلُونَ أَبۡنَآءَكُمۡ وَيَسۡتَحۡيُونَ نِسَآءَكُمۡۚ وَفِي ذَٰلِكُم بَلَآءٞ مِّن رَّبِّكُمۡ عَظِيمٞ ﴿١٤١﴾ ۞ وَوَٰعَدۡنَا مُوسَىٰ ثَلَٰثِينَ لَيۡلَةٗ وَأَتۡمَمۡنَٰهَا بِعَشۡرٖ فَتَمَّ مِيقَٰتُ رَبِّهِۦٓ أَرۡبَعِينَ لَيۡلَةٗۚ وَقَالَ مُوسَىٰ لِأَخِيهِ هَٰرُونَ ٱخۡلُفۡنِي فِي قَوۡمِي وَأَصۡلِحۡ وَلَا تَتَّبِعۡ سَبِيلَ ٱلۡمُفۡسِدِينَ ﴿١٤٢﴾ وَلَمَّا جَآءَ مُوسَىٰ لِمِيقَٰتِنَا وَكَلَّمَهُۥ رَبُّهُۥ قَالَ رَبِّ أَرِنِيٓ أَنظُرۡ إِلَيۡكَۚ قَالَ لَن تَرَىٰنِي وَلَٰكِنِ ٱنظُرۡ إِلَى ٱلۡجَبَلِ فَإِنِ ٱسۡتَقَرَّ مَكَانَهُۥ فَسَوۡفَ تَرَىٰنِيۚ فَلَمَّا تَجَلَّىٰ رَبُّهُۥ لِلۡجَبَلِ جَعَلَهُۥ دَكّٗا وَخَرَّ مُوسَىٰ صَعِقٗاۚ فَلَمَّآ أَفَاقَ قَالَ سُبۡحَٰنَكَ تُبۡتُ إِلَيۡكَ وَأَنَا۠ أَوَّلُ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿١٤٣﴾

[١٣٨] ﴿جاوزنا﴾: تێمان پەڕاندن. ﴿يعكفون﴾: بەدەوریدا دۆش دادەمان. [١٣٩] ﴿مُتَبرٌ﴾: فەوتاو تیاچووە. ﴿باطل﴾: پووچ. [١٤٠] ﴿أبغيكم الهاً﴾: داوای خوایەکی نوێتان بۆ بکەم. ﴿فضلكم على العالمين﴾: ڕێزی زیاتری لێناون لەهەموو خەڵکی ئەم سەردەمە بەچەندین نیعمەتی جوان. [١٤١] ﴿يسومونكم﴾: پێتان دەچەژن ناڕەحەترین ئازارو ئەشکەنجە. ﴿يستحيون نساءكم﴾: کیژەکانتان بۆ خزمەتی خۆیان دەهێڵنەوە. ﴿بلاءٌ﴾: تاقیکردنەوە. [١٤٢] ﴿أخلفني في قومي﴾: ببە بەجێنشینم لەناو نەتەوەکەمدا. [١٤٣] ﴿لميقاتنا﴾: بۆ وادەی دیاری کراومان. ﴿تجلّى﴾: خۆی دەرخست. ﴿دكا﴾: پارچە پارچەو هەڕوون هەڕوون بوو. ﴿صعقا﴾: بورایەوە لەهۆش خۆی چوو. ﴿أفاق﴾: بەهۆش خۆی هاتەوە. ﴿سبحانك﴾: پاکو بێگەردی بۆ خوا.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١١): ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ﴾ئایەتەکە:

- (ابن جرير) لە(زيد)ی کوڕی (ابی زیاد)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) هاتە دەرەوە بەیاوەری حەزرەتی(ابوبکر)و (عمر)و (عثمان)و (علی)و (طلحة)و (عبدالرحمن)ی کوڕی (عوف) چوون بۆ لای (كعب)ی کوڕی (اشرف)و جوولەکەکانی (بني النضير) هەتا ئەو بڕە پارەیەی دیاریکرابوو لەسەریان لێیان وەربگرن. ئەوانیش بەگەرمی هاتن بەرەو روویانو بەپێغەمبەری خوایان وت: دابنیشە هەتا خواردنت پێبدەینو پاشان ئەوەی داوای دەکەیت پێت دەدەین، پێغەمبەری خواش(ﷺ) دانیشت، بەڵام لەژێرەوە دەستیان کرد بە پیلانگێڕانو (حيي) کوڕی (اخطب) بەهاوەڵەکانی وت: هیچ کات (محمد) ئەوەندە بەئاسانی نەهاتۆتە بەردەستمان، بەردێك بدەن بەسەریداو بیکوژن، ئیتر هەرگیز شەڕتان نایەتەڕێ!، ئنجا هاتن ئەوین لەبەردێکی گەورە بۆئەوەی بەری بدەنەوە بەسەریدا، بەڵام پەروەردگار حەزرەتی(جبرئیل)ی نارد بۆلای تا ئەو پیلانەی گرێو بەندیان کردبوو بەڕوونو ئاشکرایی بخاتە پێش چاوی‌و لەو شوێنەشدا –

قَالَ يَٰمُوسَىٰٓ إِنِّي ٱصۡطَفَيۡتُكَ عَلَى ٱلنَّاسِ بِرِسَٰلَٰتِي وَبِكَلَٰمِي فَخُذۡ مَآ ءَاتَيۡتُكَ وَكُن مِّنَ ٱلشَّٰكِرِينَ ﴿١٤٤﴾ وَكَتَبۡنَا لَهُۥ فِي ٱلۡأَلۡوَاحِ مِن كُلِّ شَيۡءٖ مَّوۡعِظَةٗ وَتَفۡصِيلٗا لِّكُلِّ شَيۡءٖ فَخُذۡهَا بِقُوَّةٖ وَأۡمُرۡ قَوۡمَكَ يَأۡخُذُواْ بِأَحۡسَنِهَاۚ سَأُوْرِيكُمۡ دَارَ ٱلۡفَٰسِقِينَ ﴿١٤٥﴾ سَأَصۡرِفُ عَنۡ ءَايَٰتِيَ ٱلَّذِينَ يَتَكَبَّرُونَ فِي ٱلۡأَرۡضِ بِغَيۡرِ ٱلۡحَقِّ وَإِن يَرَوۡاْ كُلَّ ءَايَةٖ لَّا يُؤۡمِنُواْ بِهَا وَإِن يَرَوۡاْ سَبِيلَ ٱلرُّشۡدِ لَا يَتَّخِذُوهُ سَبِيلٗا وَإِن يَرَوۡاْ سَبِيلَ ٱلۡغَيِّ يَتَّخِذُوهُ سَبِيلٗاۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمۡ كَذَّبُواْ بِـَٔايَٰتِنَا وَكَانُواْ عَنۡهَا غَٰفِلِينَ ﴿١٤٦﴾ وَٱلَّذِينَ كَذَّبُواْ بِـَٔايَٰتِنَا وَلِقَآءِ ٱلۡأٓخِرَةِ حَبِطَتۡ أَعۡمَٰلُهُمۡۚ هَلۡ يُجۡزَوۡنَ إِلَّا مَا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ ﴿١٤٧﴾ وَٱتَّخَذَ قَوۡمُ مُوسَىٰ مِنۢ بَعۡدِهِۦ مِنۡ حُلِيِّهِمۡ عِجۡلٗا جَسَدٗا لَّهُۥ خُوَارٌۚ أَلَمۡ يَرَوۡاْ أَنَّهُۥ لَا يُكَلِّمُهُمۡ وَلَا يَهۡدِيهِمۡ سَبِيلًاۘ ٱتَّخَذُوهُ وَكَانُواْ ظَٰلِمِينَ ﴿١٤٨﴾ وَلَمَّا سُقِطَ فِيٓ أَيۡدِيهِمۡ وَرَأَوۡاْ أَنَّهُمۡ قَدۡ ضَلُّواْ قَالُواْ لَئِن لَّمۡ يَرۡحَمۡنَا رَبُّنَا وَيَغۡفِرۡ لَنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ ٱلۡخَٰسِرِينَ ﴿١٤٩﴾

[١٤٤]﴿أصطفيتك﴾:هەڵم بژاردووی. ﴿برسالاتي﴾:بەو نیگایەی ناردوومە. ﴿بكلامي﴾:بەوتوێژ لەگەڵتدا. [١٤٥]﴿الألواح﴾:پەڕە یان هەرشتێك تیابنووسرێت.﴿بقوة﴾:بەوپەڕی توندیەوە.﴿بأحسنها﴾:بەباشترین فرمان تێیدا.[١٤٦]﴿سأصرف﴾:لێیان دوور دەخەمەوە.﴿سبيل الرشد﴾:ڕێگای دانایی‌و ڕێنمایی.﴿سبيل الغي﴾:ڕێگای گومڕایی.[١٤٧]﴿حبطت﴾:بەتاڵ بووەتەوە.[١٤٨]﴿حليهم﴾:ئەوەی خۆی پێ‌دەڕازێنرێتەوە لەخشڵی ئاڵتوون‌و زیوو.﴿جسداً﴾:تەنها لاشەیەکی بێ‌گیان.﴿له خوار﴾:دەنگێك وەك بۆڕەی مانگا.[١٤٩]﴿سقط في أيديهم﴾:زۆر پەشیمان بوونەوە.

- هەڵی بسێنێت، پەروەردگاریش ئایەتی:﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ هَمَّ قَوْمٌ﴾ی دابەزاند.

(قتادة)دەڵێت: بۆمان باسکراوە گوایە ئەو ئایەتە کاتێك نازڵبوو بۆ پێغەمبەری خوا(ﷺ)کەلەژێر دارخورمایەکدابوو لەکاتی غەزوەی حەوتەمدا، (بنو ثعلبة)و (بنو محاريب)ویستیان زەفەری پێ‌بەرن، بۆ بەدەستهێنانی ئەو مەبەستەش عەرەبێکی دەشتەکییان نارد لەکاتێکدا پێغەمبەری خوا(ﷺ) نوستبوو، لەناکاو شمشێرەکەی هەڵگرت‌و لەژوور سەری پێغەمبەری خوا(ﷺ) وەستاو وتی: کێ دەتوانێت ئێستا بەهاناتەوەبێت؟ پێغەمبەری خواش(ﷺ) بەدڵئارامی‌یەوە فەرمووی: پەروەردگار ، ئنجا شمشێرەکەی لێکەوتە خوارەوە، دواتر پێغەمبەری خوا هیچ سزایەکی نەدا. (ابو نعيم) لەرێگەی (جابر)ی کوڕی(عبدالله)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: پیاوێك لە(محاريب) بەناوی (غورث) ی کوڕی (حارث)ەوە بەهۆزەکەی خۆی وت: من (محمد) تان بۆ دەکوژم، ئنجا هات بۆ لای پێغەمبەرو لەکاتێکدا پێغەمبەری خوا(ﷺ) دانیشتبوو شمشێرەکەشی لەبەردەستی‌دابوو، پیاوەکە وتی: ئەی(محمد) دەتوانم تەماشایەکی ئەو شمشێرەی تۆ بکەم؟ پێغەمبەری خواش(ﷺ) فەرمووی: بەڵێ، پیاوەکە گرتی بەدەستیەوەو هەڵی دەسووڕاندو پەروەردگاریش بەدووری دەگرت لەپێغەمبەر(ﷺ)، پاشان وتی: ئەی (محمد)تۆ لەمن ناترسیت؟ فەرمووی:نەخێر، وتی: باشە تۆ ناترسیت‌و دەبینی شمشێر بەدەستمەوەیە؟ فەرمووی:نەخێر خوای گەورە ڕێگە نادات تۆ دەستم بۆ درێژ بکەیت، ئنجا =

[١٥٠] ﴿أسفاً﴾: نیگەران. ﴿اعجلتم﴾: دەست پێشخەریتان کرد بەپەرستنی گوێرەکەکە. ﴿استضعفوني﴾: سوکایەتی یان پێکردم. ﴿فلا تشمتْ﴾: دڵی (دوژمنانم) پێ خۆش مەکە. [١٥٢] ﴿سينالهُم﴾: تووشیان دەبێت و بەسەریاندا دەبارێت. ﴿المفترين﴾: درۆهەڵبەستان. [١٥٤] ﴿سكت﴾: دامرکایەوە. ﴿في نسختها﴾: لەوەی تێیدا نووسراوە. ﴿لرهم يرهبون﴾: لەپەروەردگاریان دەترسن. [١٥٥] ﴿أخذتهم﴾: لەناوی بردن. ﴿الرجفة﴾: بومە لەرزەیەکی گەورە، یان دەنگێکی گەورە. ﴿فتنتك﴾: تاقیکردنەوەی تۆیە. ﴿وليّنا﴾: سەرپەرشتیاری کارەکانمان.

وَلَمَّا رَجَعَ مُوسَىٰٓ إِلَىٰ قَوْمِهِۦ غَضْبَٰنَ أَسِفًا قَالَ بِئْسَمَا خَلَفْتُمُونِى مِنۢ بَعْدِىٓ ۖ أَعَجِلْتُمْ أَمْرَ رَبِّكُمْ ۖ وَأَلْقَى ٱلْأَلْوَاحَ وَأَخَذَ بِرَأْسِ أَخِيهِ يَجُرُّهُۥٓ إِلَيْهِ ۚ قَالَ ٱبْنَ أُمَّ إِنَّ ٱلْقَوْمَ ٱسْتَضْعَفُونِى وَكَادُوا۟ يَقْتُلُونَنِى فَلَا تُشْمِتْ بِىَ ٱلْأَعْدَآءَ وَلَا تَجْعَلْنِى مَعَ ٱلْقَوْمِ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٥٠﴾ قَالَ رَبِّ ٱغْفِرْ لِى وَلِأَخِى وَأَدْخِلْنَا فِى رَحْمَتِكَ ۖ وَأَنتَ أَرْحَمُ ٱلرَّٰحِمِينَ ﴿١٥١﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ ٱتَّخَذُوا۟ ٱلْعِجْلَ سَيَنَالُهُمْ غَضَبٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَذِلَّةٌ فِى ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ۚ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِى ٱلْمُفْتَرِينَ ﴿١٥٢﴾ وَٱلَّذِينَ عَمِلُوا۟ ٱلسَّيِّـَٔاتِ ثُمَّ تَابُوا۟ مِنۢ بَعْدِهَا وَءَامَنُوٓا۟ إِنَّ رَبَّكَ مِنۢ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٥٣﴾ وَلَمَّا سَكَتَ عَن مُّوسَى ٱلْغَضَبُ أَخَذَ ٱلْأَلْوَاحَ ۖ وَفِى نُسْخَتِهَا هُدًى وَرَحْمَةٌ لِّلَّذِينَ هُمْ لِرَبِّهِمْ يَرْهَبُونَ ﴿١٥٤﴾ وَٱخْتَارَ مُوسَىٰ قَوْمَهُۥ سَبْعِينَ رَجُلًا لِّمِيقَٰتِنَا ۖ فَلَمَّآ أَخَذَتْهُمُ ٱلرَّجْفَةُ قَالَ رَبِّ لَوْ شِئْتَ أَهْلَكْتَهُم مِّن قَبْلُ وَإِيَّٰىَ ۖ أَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ ٱلسُّفَهَآءُ مِنَّآ ۖ إِنْ هِىَ إِلَّا فِتْنَتُكَ تُضِلُّ بِهَا مَن تَشَآءُ وَتَهْدِى مَن تَشَآءُ ۖ أَنتَ وَلِيُّنَا فَٱغْفِرْ لَنَا وَٱرْحَمْنَا ۖ وَأَنتَ خَيْرُ ٱلْغَٰفِرِينَ ﴿١٥٥﴾

* پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((خوای گەورە لە(موسی) خۆش بێت، بەڕاستی ئەوەی بەچاوی سەر دەبینرێ وەك ئەوە نییە کەپێی رادەگەیەنرێ، پەروەردگار پێی راگەیاند کەوا نەتەوەکەی دوای خۆی تووشی تاقیکردنەوەبوون، کەچی دەستنووسەکانی فڕێ نەدا، بەڵام کاتێ بەچاوی خۆی بینی و حاڵەکەی هەڵسەنگاند دەستنووسەکانی فڕێدا)). [(اخرجه ابن ابي حاتم)].

-پیاوەکە شمشێرەکەی خستەوە کێلانەکەی و گەڕاندیەوە بۆ پێغەمبەری خوا(ﷺ)، پەروەردگاریش ئەو ئایەتەی دابەزاند.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٥): ﴿يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا﴾ ئایەتەکە:

- (ابن جرير) لە(عكرمة)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: جوولەکەکان هاتن بۆ لای پێغەمبەری خوا(ﷺ) و پرسیاریان لێکرد لەبارەی (رجم) [بەردەبارانەوە]، پێغەمبەری خوا فەرمووی: کامتان لەهەمووتان زاناترە؟ ئەوانیش دەستیان درێژکرد بۆ (ابن صوريا) و پێغەمبەر(ﷺ) سوێندی دا بەوەی (تەورات)ی نازڵکردووە، کێوی (طور)ی بەرزکردۆتەوە، ئەو بەڵێن پەیمانانەی لێوەرگرتوون، بەڕادەیەك ئەم سوێندانە کاریگەربوون (ابن صوريا) هەموو گیانی هاتە لەرزین بۆیە وتی: کاتێك ئەو حاڵەتە زۆر بوو لەنێوماندا جەڵدمان لێدەدان و سەرمان دەتاشین، ئنجا فەرمانی بەردەباران کردن دابەزی، پەروەردگاریش ئایەتی: ﴿يَا أَهْلَ الْكِتَابِ﴾ تا ﴿صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ﴾ی دابەزاند.

﴿وَاكْتُبْ لَنَا فِي هَٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ إِنَّا هُدْنَا إِلَيْكَ ۚ قَالَ عَذَابِي أُصِيبُ بِهِ مَنْ أَشَاءُ ۖ وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ ۚ فَسَأَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٥٦﴾ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَاةِ وَالْإِنْجِيلِ يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَالْأَغْلَالَ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ ۚ فَالَّذِينَ آمَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي أُنْزِلَ مَعَهُ ۙ أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٥٧﴾ قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ ۖ فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ الَّذِي يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَكَلِمَاتِهِ وَاتَّبِعُوهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٥٨﴾ وَمِنْ قَوْمِ مُوسَىٰ أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْدِلُونَ ﴿١٥٩﴾

[١٥٦]﴿اكتب لنا﴾:ناونووسمان بكە. ﴿هدنا إليك﴾:تەوبەمان كردو گەڕاینەوە بۆ لات. [١٥٧]﴿الأمي﴾: كەسێك خوێندەواری نی‌یە. ﴿اصرهُم﴾:كۆڵی قورس و گران. ﴿الأغلال﴾:كۆت (داواكاری‌یە قورس و سەنگینەكان). ﴿عزروه﴾:بەگەورەیان داناو بەرگریان لێكرد(لەدوژمنانی). [١٥٨]﴿كلماته﴾:كتێبەكانی پێشوو. [١٥٩]﴿به يعدلون﴾:بەحەق و راستی حوكم دەكەن لەكاتی كێشەدا.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((پەروەردگار سۆزو بەزەیی كردووە بەسەد بەشەوە ، نێوانی هەر یەك لەوبەشانەش بەئەندازەی ماوەی نێوان زەوی و ئاسمانەكانە، بەتەنها یەك بەشی لەو سۆزو بەزەییە لەسەر زەوی داناوەو بەهۆیەوە دایك هەست و سۆزی بۆ ڕۆڵەكەی دەجووڵێت و دڕندەو باڵندەكان هەندێكیان سۆزو بەزەیی‌یان بۆ هەندێكیان دێتە كایەوە، كاتێكیش ڕۆژی قیامەت هەستا ئەوا بەو بەشە سۆزو بەزەیی‌یەی دنیا سەد بەشەكەی دیكەش تەواو دەكات)). [(اخرجه مسلم)].

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٨):﴿وَقَالَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَىٰ﴾ ئایەتەكە:

- لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: هەریەك لە(نعمان)ی كوڕی (قصی)و (بحر)ی كوڕی (عمرو)و (شاس)ی كوڕی (عدی)هاتن بۆلای پێغەمبەری خوا(ﷺ)، لەسەر گفتوگۆیان لەگەڵداكردو ئەویش بەهەمان شێواز لەسەر گفتوگۆی لەگەڵدا كردن و، بانگی كردن بۆلای ئاینی خواو ترساندنی بەسزاو خەشمی خوایی، ئەوانیش وتیان: ئەی (محمد) ناتوانیت بمانترسێنیت، سوێندبێ بەخوا ئێمە نەوەی خواین، هەروەك مەسیحیەكان، ئنجا پەروەردگار سەبارەت بەوان ئایەتی:﴿ وَقَالَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَىٰ﴾ی دابەزاند. هەر لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) جوولەكەكانی بانگ كرد بۆ موسڵمان بوون و تامەزرۆی كردن ، ئەوانیش بەرپەرچیان دایەوەو رازی نەبوون، (معاذ)ی كوڕی (جبل)و (سعد)ی كوڕی (عبادة)ش بەجوولەكەكانیان وت: ئەی گرۆهی جوولەكە لەخوابترسن، سوێندبێ بەخوا ئێوە باش دەزانن كەپێغەمبەری خوایە، پێش ئەوەی رەوانە بكرێت ئێوە بۆ ئێمەتان باس دەكردو سیفەتەكانیتان بۆ والأو دەستنیشان دەكردین. (رافع) ی كوڕی(حریملە)و (وهب)ی -

وَقَطَّعۡنَٰهُمُ ٱثۡنَتَيۡ عَشۡرَةَ أَسۡبَاطًا أُمَمٗاۚ وَأَوۡحَيۡنَآ إِلَىٰ مُوسَىٰٓ إِذِ ٱسۡتَسۡقَىٰهُ قَوۡمُهُۥٓ أَنِ ٱضۡرِب بِّعَصَاكَ ٱلۡحَجَرَۖ فَٱنۢبَجَسَتۡ مِنۡهُ ٱثۡنَتَا عَشۡرَةَ عَيۡنٗاۖ قَدۡ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٖ مَّشۡرَبَهُمۡۚ وَظَلَّلۡنَا عَلَيۡهِمُ ٱلۡغَمَٰمَ وَأَنزَلۡنَا عَلَيۡهِمُ ٱلۡمَنَّ وَٱلسَّلۡوَىٰۖ كُلُواْ مِن طَيِّبَٰتِ مَا رَزَقۡنَٰكُمۡۚ وَمَا ظَلَمُونَا وَلَٰكِن كَانُوٓاْ أَنفُسَهُمۡ يَظۡلِمُونَ ﴿١٦٠﴾ وَإِذۡ قِيلَ لَهُمُ ٱسۡكُنُواْ هَٰذِهِ ٱلۡقَرۡيَةَ وَكُلُواْ مِنۡهَا حَيۡثُ شِئۡتُمۡ وَقُولُواْ حِطَّةٞ وَٱدۡخُلُواْ ٱلۡبَابَ سُجَّدٗا نَّغۡفِرۡ لَكُمۡ خَطِيٓـَٰٔتِكُمۡۚ سَنَزِيدُ ٱلۡمُحۡسِنِينَ ﴿١٦١﴾ فَبَدَّلَ ٱلَّذِينَ ظَلَمُواْ مِنۡهُمۡ قَوۡلًا غَيۡرَ ٱلَّذِي قِيلَ لَهُمۡ فَأَرۡسَلۡنَا عَلَيۡهِمۡ رِجۡزٗا مِّنَ ٱلسَّمَآءِ بِمَا كَانُواْ يَظۡلِمُونَ ﴿١٦٢﴾ وَسۡـَٔلۡهُمۡ عَنِ ٱلۡقَرۡيَةِ ٱلَّتِي كَانَتۡ حَاضِرَةَ ٱلۡبَحۡرِ إِذۡ يَعۡدُونَ فِي ٱلسَّبۡتِ إِذۡ تَأۡتِيهِمۡ حِيتَانُهُمۡ يَوۡمَ سَبۡتِهِمۡ شُرَّعٗا وَيَوۡمَ لَا يَسۡبِتُونَ لَا تَأۡتِيهِمۡۚ كَذَٰلِكَ نَبۡلُوهُم بِمَا كَانُواْ يَفۡسُقُونَ ﴿١٦٣﴾

[١٦٠]﴿قطعناهُم﴾: پەرت و کەرتمان کردن. ﴿أسباطاً﴾: کۆمەڵی جیاجیا، یان چەند تیرەیەکی جیاواز. ﴿اُمماً﴾: چەند کۆمەڵێك. ﴿فانبجست﴾: هەڵقولا. ﴿کل أناسٍ﴾: هەر تیرەیەك. ﴿مشربهم﴾: جێگای ئاو خواردنەوە، یان سەرچاوەیەکی تایبەت بەوان. ﴿الغمامْ﴾: هەورێکی سپی تەنك. ﴿المنّ﴾: گەزۆ. ﴿السلوی﴾: سوێسکە. [١٦١]﴿حطةٌ﴾: بریتیە لەداواکردن لەوەی گوناهەکان بشواتەوەو هەڵی بوەرێنێ. [١٦٢]﴿رجزاً﴾: ئازارو ئەشکەنجە. [١٦٣]﴿حاضرة البحر﴾: نزیکی دەریا. ﴿یعدون في السبت﴾: لەڕۆژی شەممەدا سنوور دەشکێنن(بەوەی ڕاوی قەدەغەکراو دەکەن). ﴿شُرَّعاً﴾: ژمارەیەکی زۆرو دیار لەسەر ڕووی ئاوەکە. ﴿لایسبتون﴾: چاودێری ئەو فەرمانەیان نەدەکرد دەربارەی شەممان هاتبوو. ﴿بنبلوهم﴾: تاقییان دەکەینەوە.

-ی کوڕی (یهوذا)ش وتیان: شتی وامان پێ نەوتووەو لەدوای (موسی)شەوە هیچ کتێبێکی دیکە نازڵنەبووەو، دوای(موسی) نەترسێنەرو نەمژدەدەرێکی دی نەنێردراوە، پەروەردگاریش ئایەتی: ﴿يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ﴾ی دابەزاند.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٣٣): ﴿إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ﴾ ئایەتەکە:

- (ابن جریر) لە(یزید)ی کوڕی (ابی حبیب)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: (عبدالملك)ی کوڕی (مروان) نامەیەکی نووسی بۆ (انس) سەبارەت بەئایەتی: ﴿إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ﴾ (انس)یش سەبارەت بەم ئایەتە نووسی گوایە لەبارەی کەسانێکەوە هاتوەتە خوارەوە پاشگەز بوونەوە لەئیسلامو شوانێکیان کوشتووەو حوشترەکانیان بردووە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٣٨): ﴿وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ﴾ ئایەتەکە:

- (احمد)و فەرموودەگێڕەرەوەکانی دیکە لە(عبدالله)ی کوڕی (عمرو)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: ئافرەتێك لەسەردەمی پێغەمبەری خوایا(ﷺ) دزی کردو ئەویش دەستی ڕاستی ئافرەتەکەی بڕی، دواتر ئافرەتەکە وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەتوانم تەوبە بکەم؟ پەروەردگاریش -

وَإِذْ قَالَتْ أُمَّةٌ مِّنْهُمْ لِمَ تَعِظُونَ قَوْمًا اللَّهُ مُهْلِكُهُمْ أَوْ مُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا قَالُوا مَعْذِرَةً إِلَىٰ رَبِّكُمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿١٦٤﴾ فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ أَنجَيْنَا الَّذِينَ يَنْهَوْنَ عَنِ السُّوءِ وَأَخَذْنَا الَّذِينَ ظَلَمُوا بِعَذَابٍ بَئِيسٍ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿١٦٥﴾ فَلَمَّا عَتَوْا عَن مَّا نُهُوا عَنْهُ قُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ ﴿١٦٦﴾ وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكَ لَيَبْعَثَنَّ عَلَيْهِمْ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَن يَسُومُهُمْ سُوءَ الْعَذَابِ إِنَّ رَبَّكَ لَسَرِيعُ الْعِقَابِ وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٦٧﴾ وَقَطَّعْنَاهُمْ فِي الْأَرْضِ أُمَمًا مِّنْهُمُ الصَّالِحُونَ وَمِنْهُمْ دُونَ ذَٰلِكَ وَبَلَوْنَاهُم بِالْحَسَنَاتِ وَالسَّيِّئَاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿١٦٨﴾ فَخَلَفَ مِن بَعْدِهِمْ خَلْفٌ وَرِثُوا الْكِتَابَ يَأْخُذُونَ عَرَضَ هَٰذَا الْأَدْنَىٰ وَيَقُولُونَ سَيُغْفَرُ لَنَا وَإِن يَأْتِهِمْ عَرَضٌ مِّثْلُهُ يَأْخُذُوهُ أَلَمْ يُؤْخَذْ عَلَيْهِم مِّيثَاقُ الْكِتَابِ أَن لَّا يَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ وَدَرَسُوا مَا فِيهِ وَالدَّارُ الْآخِرَةُ خَيْرٌ لِّلَّذِينَ يَتَّقُونَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٦٩﴾ وَالَّذِينَ يُمَسِّكُونَ بِالْكِتَابِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُصْلِحِينَ ﴿١٧٠﴾

[١٦٤]﴿تعظون﴾ :مۆژیاری دەکەن. ﴿معذرة الى ربكم﴾ :(مۆژیاری‌یان دەکەین) هەتا بەهانەبێت بۆمان لەخزمەت خوای گەورەدا. [١٦٥]﴿بئيس﴾ :توندو پڕ لەژان و ئازار. [١٦٦]﴿عتوا﴾ :خۆدانان (بەگەورەو زل). ﴿قردة﴾ :مەیمون. ﴿خاسئين﴾ : بەدوور لەخێر. [١٦٧]﴿تأذن ربك﴾ : ئاشکراکردن (بەدڵنیایی‌یەوە). ﴿ليبعثن عليهم﴾ :زاڵکردنی کەسانێك(بەسەر جوولەکەدا). ﴿يسومهم﴾ :بەسەرهاتن و چەشتن. [١٦٨]﴿بلوناهم﴾ :تاقیمان کردنەوە. [١٦٩]﴿خلف﴾ :جێگر. ﴿الكتاب﴾ :تەورات. ﴿عرض هذا الادنى﴾ :(ئەوەی بەرنەستیان دەکەوێت) لەماڵی دنیا. ﴿ميثاق الكتاب﴾ :ئەو پەیمانەی لەکتێبەکەیاندا ئاماژەی پێکراوە. ﴿درسوا﴾ : خوێندیانەوەو زانیان. [١٧٠]﴿يمسكون بالكتاب﴾ :دەست بەزانیاری‌یەکەوە دەگرن.

***پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((سوێندبێت بەوەی گیانی منی بەدەستە یا فەرمان دەکەن بەچاکەو ڕێگری دەکەن لەخراپە یاخود نزیکە پەروەردگار سزاو غەشمتان لێبکرێت، ئەوسا دوعا دەکەن و وەڵامتان نادرێتەوە)). [(اخرجه الترمذي وقال: حديث حسن)].**

*** پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((گەر باوەڕدار بزانێت پەروەردگار خاوەن چ سزایەکە ئەوا هیچ کەس چاوەڕی بەهەشت نەدەبوو، خۆ ئەگەر بێباوەڕیش بیزانیایە پەروەردگار خاوەن چ سۆزو ڕەحمێکە ئەوا هیچ کەس نائومێد نەبوو لەبەهەشتەکەی)). [(اخرجه مسلم)].**

- لەسوورەتی(مائدة)دا ئایەتی:﴿فَمَنْ تَابَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهِ وَأَصْلَحَ﴾ ی دابەزاند.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٤١) :﴿يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ﴾ ئایەتەکە:

- (احمد) و (ابوداود) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: پەروەردگار ئەم ئایەتەی سەبارەت بەدوو تاقمی جوولەکە دابەزاند ، یەکێك لەو دوو تاقمە ئەوی دیکەیانی بەزاندو دوایی بەیەکەوە سازان لەسەر ئەوەی هەر کوژراوێکی تاقمە سەرکەوتووەکە لەتاقمە بەزیوەکەی کوشتووە لەبری خوێنەکەی پەنجا مۆقە گەنم بێت و خوێنی کوژراوی تاقمی سەرکەوتووش دوو ئەوەندەبێت، لەسەر ئەم ڕێکەوتنەی خۆیان مانەوە تا پێغەمبەری خوا(ﷺ) هات بۆ (مەدینە)و ئنجا تاقمە -

۞ وَإِذْ نَتَقْنَا ٱلْجَبَلَ فَوْقَهُمْ كَأَنَّهُۥ ظُلَّةٌ وَظَنُّوٓا۟ أَنَّهُۥ وَاقِعٌۢ بِهِمْ خُذُوا۟ مَآ ءَاتَيْنَٰكُم بِقُوَّةٍ وَٱذْكُرُوا۟ مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٧١﴾ وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنۢ بَنِىٓ ءَادَمَ مِن ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ ۖ قَالُوا۟ بَلَىٰ ۛ شَهِدْنَآ ۛ أَن تَقُولُوا۟ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَٰذَا غَٰفِلِينَ ﴿١٧٢﴾ أَوْ تَقُولُوٓا۟ إِنَّمَآ أَشْرَكَ ءَابَآؤُنَا مِن قَبْلُ وَكُنَّا ذُرِّيَّةً مِّنۢ بَعْدِهِمْ ۖ أَفَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ ٱلْمُبْطِلُونَ ﴿١٧٣﴾ وَكَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ ٱلْءَايَٰتِ وَلَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿١٧٤﴾ وَٱتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ ٱلَّذِىٓ ءَاتَيْنَٰهُ ءَايَٰتِنَا فَٱنسَلَخَ مِنْهَا فَأَتْبَعَهُ ٱلشَّيْطَٰنُ فَكَانَ مِنَ ٱلْغَاوِينَ ﴿١٧٥﴾ وَلَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنَٰهُ بِهَا وَلَٰكِنَّهُۥٓ أَخْلَدَ إِلَى ٱلْأَرْضِ وَٱتَّبَعَ هَوَىٰهُ ۚ فَمَثَلُهُۥ كَمَثَلِ ٱلْكَلْبِ إِن تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَثْ أَوْ تَتْرُكْهُ يَلْهَث ۚ ذَّٰلِكَ مَثَلُ ٱلْقَوْمِ ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا ۚ فَٱقْصُصِ ٱلْقَصَصَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١٧٦﴾ سَآءَ مَثَلًا ٱلْقَوْمُ ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا وَأَنفُسَهُمْ كَانُوا۟ يَظْلِمُونَ ﴿١٧٧﴾ مَن يَهْدِ ٱللَّهُ فَهُوَ ٱلْمُهْتَدِى ۖ وَمَن يُضْلِلْ فَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْخَٰسِرُونَ ﴿١٧٨﴾

[١٧١] ﴿نتقنا الجبل﴾: چیاکەمان بەرز کردەوەو ڕەگ و ڕیشەمان دەرهێنا. ﴿کأنە ظلة﴾: لەشێوەی هەوردا. [١٧٢] ﴿ظهورهم﴾: پشتیان. ﴿ذریتهم﴾: وەچەو نەوەیان. [١٧٥] ﴿فانسلخ منها﴾: گرنگی پێ نەداو، پشت گوێی خست. ﴿الغاوین﴾: گومڕاو خراپەکارەکان. [١٧٦] ﴿أخلد الی الأرض﴾: ملی دا بۆ دنیاو پێی ڕازی بوو. ﴿تحمل علیه﴾: زۆری لێبکەی (بەدەرکردن و شکاندن). ﴿یَلْهَثْ﴾: بریتیە لەزمان دەرهێنان و هەناسەی قوڵ. [١٧٧] ﴿ساء مثلاً﴾: خراپترین حاڵە.

* پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((هەر منداڵێك لەدایك دەبێت ئەوا لەسەر پاك و پوختی و بێگەردی لەدایك دەبێت، بەڵام دواتر باوك و دایكی دەیكەن بەجوولەكەو مەسیحی و ئاگر پەرست)). [اخرجه مسلم].

- شكستخواردووەكەش وتیان: كەی شتی وا دەبێت، دوو كۆمەڵ دەرودراوسێی یەك بن و خاوەن یەك ئاین و ڕەچەڵەك و وڵاتبن، چۆن دەبێت ئێمە دوو ئەوەندەی ئەوان بدەین؟ ئێمە كاتێ ڕازی بووین بەو ئەندازەیە دەترساین جیاوازی و دووبەرەكی بكەوێتە نێوانمان، بەڵام وائێستا(محمد) هاتووە ، ئەوا ناتان دەمینێ، ئنجا خەریكبوو سەر لەنوێ جەنگ و شەڕ بەرپا ببێتەوە لەنێوانیان و دوایی هەردوولا ڕازی بوون بەوەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) بكەن بەدادوەر لەنێوان خۆیاندا و بۆ ئەو مەبەستەش خەڵكێكی دوو ڕوویان ناردە لای هەتا دەم و دامانی تاقی بكەنەوە، پەروەردگاریش ئایەتی:﴿يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ لا يَحْزُنْكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ﴾ی دابەزاند. (احمد)و (مسلم)و فەرموودەگێڕەوەكانی دیكە لە(براء)ی كوڕی (عازب)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: جوولەكەكان بەجوولەكەیەكی دەموچاو ڕەشكراوەوە تێپەڕین بەلای پێغەمبەری خوایا(ﷺ)و ئەویش بانگی كردن و لێی پرسین: ئاخۆ ئێوە سزای زینا لەكتێبەكەتاندا ئاوایە؟ وتیان: بەڵێ، ئنجا یەكێك لەزاناكانی بانگ كردن و فەرمووی: بەزاتی پەروەردگار سوێندت دەدەم، تۆو ئەو پەروەردگارەی (تەورات)ی بۆسەر (موسی) دابەزاند سزای زینا لەكتێبەكەی ئێوەدا وەهایە؟ كابراش وتی: نەوەڵڵا وانی یە، خۆ ئەگەر ئەو سوێندانەت نەدامایە ئەوا پێم ڕانەدەگەیاندیت، سزای زینا لەكتێبەكەی ئێمەدا بەردەباران بوو، بەڵام لەنێو كەسانی ڕێزدارو بەناوبانگماندا بڵاوبوویەوە، ئێمەش هەركات یەكێكی ناودار لەنێوماندا زینای بكردایە وازمان لێدەهێنا، خۆ ئەگەر لاوازو بێ پشت كاری -

وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِّنَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ لَهُمْ قُلُوبٌ لَّا يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَّا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ آذَانٌ لَّا يَسْمَعُونَ بِهَا أُولَٰئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُولَٰئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ ﴿١٧٩﴾ وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا وَذَرُوا الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَائِهِ سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٨٠﴾ وَمِمَّنْ خَلَقْنَا أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْدِلُونَ ﴿١٨١﴾ وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا سَنَسْتَدْرِجُهُم مِّنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨٢﴾ وَأُمْلِي لَهُمْ إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ ﴿١٨٣﴾ أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِهِم مِّن جِنَّةٍ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿١٨٤﴾ أَوَلَمْ يَنظُرُوا فِي مَلَكُوتِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا خَلَقَ اللَّهُ مِن شَيْءٍ وَأَنْ عَسَىٰ أَن يَكُونَ قَدِ اقْتَرَبَ أَجَلُهُمْ فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ ﴿١٨٥﴾ مَن يُضْلِلِ اللَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ وَيَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١٨٦﴾ يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَاهَا قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِندَ رَبِّي لَا يُجَلِّيهَا لِوَقْتِهَا إِلَّا هُوَ ثَقُلَتْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ لَا تَأْتِيكُمْ إِلَّا بَغْتَةً يَسْأَلُونَكَ كَأَنَّكَ حَفِيٌّ عَنْهَا قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِندَ اللَّهِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨٧﴾

[١٧٩] ﴿ذرأنا﴾: دروست کردن و هێنانه بوون. ﴿كالانعام﴾: وەك مانگاو وشترو مەڕو بزن. ﴿أضل﴾: گومڕاتر. [١٨٠] ﴿الأسماء الحسنى﴾: بریتیه لەو ناوەجوانانەی پەروەردگار؛ کەهەریەکەیان واتایەکی گەورەومەزنی لەخۆگرتووە. ﴿ذروا﴾: دەست بەرداری بن. ﴿يُلحدون﴾: لاریو چەوتی. [١٨١] ﴿به يعْدلون﴾: بەراستیو هەق حوکم دەکەن. [١٨٢] ﴿سنستدرجهم﴾: پێیان هەڵدەخلیسکێنین (بە بەخشینی نیعمەتو فەراموٚش کردنیان). [١٨٣] ﴿املي لهم﴾: فەراموٚشیان دەکەین (کاتێ تۆڵەمان لێسەندنەوە). ﴿كيدي﴾: کاری داڕێژراو پەنهانی (پەروەردگار). ﴿متين﴾: پتەو. [١٨٤] ﴿جنة﴾: شێتی. [١٨٥] ﴿ملكوت﴾: موڵکێکی گەورەو مەزن. [١٨٦] ﴿طغيانهم﴾: سنوور شکاندنیان. ﴿يعمهون﴾: وێڵ دەبن. [١٨٧] ﴿الساعة﴾: قیامەت. ﴿أيان مُرساها﴾: کەی روو دەدات؟ ﴿لايجلّيها﴾: دەری ناخاتو پەردەی لەسەر لانابات. ﴿ثقلتْ﴾: قورسو ناڕەحەتە، یان گرانە (زانینی). ﴿بغتةً﴾: لەپڕو لەکاتی بێئاگاییدا. ﴿حفيّ عنها﴾: بەدوایدا دەچێتو لێی ئاشکرایە.

- وەهای لێبوەشایەتەوە سزای خوامان بەسەرا دادەبەزاند، ئنجا وتمان: باکارێکی وابکەین بەسەرناوداڕو لاوازەکاندا جێبەجێی بکەین، ئنجا هەموو رێکەوتین لەسەر روو رەش کردنو لێدان (جەلد)، پێغەمبەری خواش(ﷺ) فەرمووی: پەروەردگارا من یەکەم کەسم فەرمانی تۆم زیندوکردۆتەوە لەکاتێکدا ئەوان مراندویانە، پەروەردگاریش ئایەتی: ﴿يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ لَا يَحْزُنكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ﴾ی تا ﴿إِنْ أُوتِيتُمْ هَٰذَا فَخُذُوهُ﴾ی دابەزاند. گوتەی جوولەکەکانیش لەنێو خۆیاندا ئەمەبوو: بچن بۆ لای (محمد) ئەگەر فەتوای بەڕووڕەش کردنو لێدان بۆدان ئەوا بەقسەی بکەنو جێبەجێی بکەن، خۆ ئەگەر فەتواکەی بەردەباران بوو ئەوا خۆتانی لێبپارێزن، پاشان ئایەتەکە هەتا: ﴿وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ﴾ دابەزی، (حمیدی) لە(مسند)ەکەیدا لە(جابر)ی کوڕی (عبدالله)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: یەکێك لەپیاوانی (فدك) زینایکردو خەڵکی (فدك)یش نامەیەکیان نووسی بۆ جوولەکەکان لەشاری (مەدینە) هەتا -

قُل لَّآ أَمۡلِكُ لِنَفۡسِي نَفۡعٗا وَلَا ضَرًّا إِلَّا مَا شَآءَ ٱللَّهُۚ وَلَوۡ كُنتُ أَعۡلَمُ ٱلۡغَيۡبَ لَٱسۡتَكۡثَرۡتُ مِنَ ٱلۡخَيۡرِ وَمَا مَسَّنِيَ ٱلسُّوٓءُۚ إِنۡ أَنَا۠ إِلَّا نَذِيرٞ وَبَشِيرٞ لِّقَوۡمٖ يُؤۡمِنُونَ ﴿١٨٨﴾ ۞ هُوَ ٱلَّذِي خَلَقَكُم مِّن نَّفۡسٖ وَٰحِدَةٖ وَجَعَلَ مِنۡهَا زَوۡجَهَا لِيَسۡكُنَ إِلَيۡهَاۖ فَلَمَّا تَغَشَّىٰهَا حَمَلَتۡ حَمۡلًا خَفِيفٗا فَمَرَّتۡ بِهِۦۖ فَلَمَّآ أَثۡقَلَت دَّعَوَا ٱللَّهَ رَبَّهُمَا لَئِنۡ ءَاتَيۡتَنَا صَٰلِحٗا لَّنَكُونَنَّ مِنَ ٱلشَّٰكِرِينَ ﴿١٨٩﴾ فَلَمَّآ ءَاتَىٰهُمَا صَٰلِحٗا جَعَلَا لَهُۥ شُرَكَآءَ فِيمَآ ءَاتَىٰهُمَاۚ فَتَعَٰلَى ٱللَّهُ عَمَّا يُشۡرِكُونَ ﴿١٩٠﴾ أَيُشۡرِكُونَ مَا لَا يَخۡلُقُ شَيۡـٔٗا وَهُمۡ يُخۡلَقُونَ ﴿١٩١﴾ وَلَا يَسۡتَطِيعُونَ لَهُمۡ نَصۡرٗا وَلَآ أَنفُسَهُمۡ يَنصُرُونَ ﴿١٩٢﴾ وَإِن تَدۡعُوهُمۡ إِلَى ٱلۡهُدَىٰ لَا يَتَّبِعُوكُمۡۚ سَوَآءٌ عَلَيۡكُمۡ أَدَعَوۡتُمُوهُمۡ أَمۡ أَنتُمۡ صَٰمِتُونَ ﴿١٩٣﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ تَدۡعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ عِبَادٌ أَمۡثَالُكُمۡۖ فَٱدۡعُوهُمۡ فَلۡيَسۡتَجِيبُواْ لَكُمۡ إِن كُنتُمۡ صَٰدِقِينَ ﴿١٩٤﴾ أَلَهُمۡ أَرۡجُلٞ يَمۡشُونَ بِهَآۖ أَمۡ لَهُمۡ أَيۡدٖ يَبۡطِشُونَ بِهَآۖ أَمۡ لَهُمۡ أَعۡيُنٞ يُبۡصِرُونَ بِهَآۖ أَمۡ لَهُمۡ ءَاذَانٞ يَسۡمَعُونَ بِهَاۗ قُلِ ٱدۡعُواْ شُرَكَآءَكُمۡ ثُمَّ كِيدُونِ فَلَا تُنظِرُونِ ﴿١٩٥﴾

[١٨٩]﴿تغشاها﴾: چووە لای و لەگەڵیدا دروست بوو. ﴿فمرت بـه﴾: پێوەی بەردەوام بوو. ﴿أثقلتْ﴾: بوویە هەڵگری قورسی یەك (بەبۆنەی گەورەبوونی سکەکەی). ﴿صالحا﴾: منداڵێکی گونجاو بۆ ژیان و بێ عەیب بێت. [١٩٠]﴿جعلا﴾: هەریەکێك لە نێرو لەمێ. [١٩٣]﴿صامتون﴾: بێ دەنگ بوون. [١٩٥]﴿ فلا تنظرون﴾: بەهیچ شێوەیەك دوام مەخەن.

-سەبارەت بەگوناهی ئەو پیاوە پرسیاریان لە(محمد) بۆ بکەن، خۆ ئەگەر هاتوو (محمد) (ﷺ) فەرمانی لێدان(جلد)ی دا ئەوا لێی وەربگرن، ئەگەر فەرمانەکەشی بەردەباران بوو ئەوا لێی وەر مەگرن، پێغەمبەری خواش(ﷺ) کاتێك پرسیاریان لێکرد فەرمانی بەردەبارانی داو ئنجا ئایەتی: ﴿فَإِنْ جَاءُوكَ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ﴾ دابەزی.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٤٩): ﴿وَأَنِ احْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ﴾ ئایەتەکە:

- (ابن اسحاق) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: هەریەك لە(كعب)ی کوڕی (اسید)و (عبدالله)ی کوڕی (صوریا)و (شاس)ی کوڕی (قیس) وتیان: بابچین بۆلای (محمد) بەڵکو لەئایینەکەی ساردی بکەینەوە، ئنجا هاتن و وتیان: ئەی (محمد) تۆ دەزانیت ئێمە قەشەو ڕێزدارو سەرداری جوولەکەین، ئەگەر ئێمە شوێنی تۆ بکەوین ئەوا هەموو جوولەکە شوێنمان دەکەون و هەڵوێستێکی جیاوازیان نابێت لەئێمە، بەڵام لەنێوان ئێمەو نەتەوەکەماندا جیاوازی و کێشە هەیەو ئێمەش هەردوولا دێینە لای تۆو بەڵکو حەق بدەی بەئێمە، لەبەرامبەر ئەوەدا ئێمە باوەڕدەهێنین بەتۆ، پێغەمبەری خواش(ﷺ) ڕازی نەبوو، ئنجا پەروەردگار ئایەتی: ﴿وَأَنِ احْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ﴾ تا ﴿لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ﴾ ی دابەزاند.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٥١): ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا﴾ ئایەتەکە:

- لە(عبادة)ی کوڕی (صامت)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: کاتێك کوشتاری (بني قينقاع) کرا، (عبدالله)ی کوڕی (ابی سلول) وەکو بەرگرێك ڕاست بوویەوەو پەیمانی بەست لەگەڵیان، منیش چووم بۆلای پێغەمبەری خوا(ﷺ) و بێ بەریێتی خۆم دەربڕی لەپەیمانەکەیان. هەروەها یەکێکیش لە(بني عوف) کەسەر بەهۆزی (خەزرەجی یەکان)بوو پەیمانێکی هاوشێوەی پەیمانەکەی(عبدالله)ی کوڕی (ابی سلول)ی هەبوو لەگەڵ جوولەکەکانی(بني قينقاع)دا، ئەویش-

إِنَّ وَلِـِّۧيَ ٱللَّهُ ٱلَّذِي نَزَّلَ ٱلۡكِتَٰبَۖ وَهُوَ يَتَوَلَّى ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿١٩٦﴾ وَٱلَّذِينَ تَدۡعُونَ مِن دُونِهِۦ لَا يَسۡتَطِيعُونَ نَصۡرَكُمۡ وَلَآ أَنفُسَهُمۡ يَنصُرُونَ ﴿١٩٧﴾ وَإِن تَدۡعُوهُمۡ إِلَى ٱلۡهُدَىٰ لَا يَسۡمَعُواْۖ وَتَرَىٰهُمۡ يَنظُرُونَ إِلَيۡكَ وَهُمۡ لَا يُبۡصِرُونَ ﴿١٩٨﴾ خُذِ ٱلۡعَفۡوَ وَأۡمُرۡ بِٱلۡعُرۡفِ وَأَعۡرِضۡ عَنِ ٱلۡجَٰهِلِينَ ﴿١٩٩﴾ وَإِمَّا يَنزَغَنَّكَ مِنَ ٱلشَّيۡطَٰنِ نَزۡغٞ فَٱسۡتَعِذۡ بِٱللَّهِۚ إِنَّهُۥ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٠٠﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ ٱتَّقَوۡاْ إِذَا مَسَّهُمۡ طَٰٓئِفٞ مِّنَ ٱلشَّيۡطَٰنِ تَذَكَّرُواْ فَإِذَا هُم مُّبۡصِرُونَ ﴿٢٠١﴾ وَإِخۡوَٰنُهُمۡ يَمُدُّونَهُمۡ فِي ٱلۡغَيِّ ثُمَّ لَا يُقۡصِرُونَ ﴿٢٠٢﴾ وَإِذَا لَمۡ تَأۡتِهِم بِـَٔايَةٖ قَالُواْ لَوۡلَا ٱجۡتَبَيۡتَهَاۚ قُلۡ إِنَّمَآ أَتَّبِعُ مَا يُوحَىٰٓ إِلَيَّ مِن رَّبِّيۚ هَٰذَا بَصَآئِرُ مِن رَّبِّكُمۡ وَهُدٗى وَرَحۡمَةٞ لِّقَوۡمٖ يُؤۡمِنُونَ ﴿٢٠٣﴾ وَإِذَا قُرِئَ ٱلۡقُرۡءَانُ فَٱسۡتَمِعُواْ لَهُۥ وَأَنصِتُواْ لَعَلَّكُمۡ تُرۡحَمُونَ ﴿٢٠٤﴾ وَٱذۡكُر رَّبَّكَ فِي نَفۡسِكَ تَضَرُّعٗا وَخِيفَةٗ وَدُونَ ٱلۡجَهۡرِ مِنَ ٱلۡقَوۡلِ بِٱلۡغُدُوِّ وَٱلۡأٓصَالِ وَلَا تَكُن مِّنَ ٱلۡغَٰفِلِينَ ﴿٢٠٥﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ عِندَ رَبِّكَ لَا يَسۡتَكۡبِرُونَ عَنۡ عِبَادَتِهِۦ وَيُسَبِّحُونَهُۥ وَلَهُۥ يَسۡجُدُونَ ۩ ﴿٢٠٦﴾

سجدة

[١٩٦] ﴿ولي﴾: فریادڕەس. [١٩٩] ﴿خذ العفو﴾: چاوپۆش و لێبوردەبە. ﴿وامر بالعُرف﴾: فەرمانبدە بەچاکە. ﴿أعرض﴾: پشت هەڵبکەو ڕوو وەربگێڕە. [٢٠٠] ﴿ينزغنك﴾: توشت بێت یان خوت خوتەت بۆ دروست بکات. ﴿نزغٌ﴾: وەسوەسەیەك. [٢٠١] ﴿مسّهم طائف﴾: توشی وەسوەسەو خەیاڵێك هاتن. ﴿تذكروا﴾: بیری (فەرمانەکانی خواو، دوژمنایەتی شەیتانیان) کەوتەوە. ﴿مُبصِرون﴾: بەرچاو ڕۆشن دەبن. [٢٠٢] ﴿يمدونهم﴾: هاوکاریان دەکەن. ﴿الغيّ﴾: گومڕایی. ﴿لايقصرون﴾: درێغی ناکەن. [٢٠٣] ﴿اجتبيتها﴾: دروستی ناکەیت و لەلایەن خۆتەوە هەڵی نابەستیت. [٢٠٤] ﴿أنصتوا﴾: بێدەنگ بن بەمەبەستی گوێ گرتن. [٢٠٥] ﴿تضرُّعا﴾: گەردن کەچ. ﴿خيفةً﴾: ترسان(لەسزاکانی). ﴿بالغدوّ﴾: بەری بەیان. ﴿الآصال﴾: کۆتایی ڕۆژ. [٢٠٦] ﴿يسبحونه﴾: پاك و بێگەرد پەروەردگار رادەگرین(لەوەی لایەق بەو نەبێت). ﴿له يسجدون﴾: تەنها نوێژ بۆ ئەو دەکەن و هەرئەویش دەپەرستن.

* پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((هەرکەسێك غەشم و قین و توڕە بوونێك بگرێت و لەمەمان کاتیشدا بتوانێت لەشوێنی خۆیدا توورە بوونەکەی خاڵی بکاتەوە، ئەوا پەروەردگار لەڕۆژی قیامەتدا بانگی دەکات لەبەرچاوی دروستکراوەکانەوە سەرپشکی دەکات لەنێو حۆرییەکاندا بەئارەزووی خۆی کامیانی بەدڵ بێت هەڵی ببژێرێت)). [اخرجه ابوداود) و(الترمذي وقال: حديث حسن)].

-دەست بەرداریو خۆداماڵینی خۆی دەربڕی لەهاوپەیمانێتی بێباوەڕان. ئنجا (عبادة) وتی: ئەم ئایەتە سەبارەت بەو پیاوەو (عبدالله)ی کوڕی (ابی) نازڵبووە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٥٥): ﴿إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ﴾ ئایەتەکە:

- (طبراني) لە (اوسط) دا دەگێڕێتەوە لە(عمار)ی کوڕی (یاسر)ەوە دەڵێت: سواڵکەرێك لەسەر سەری (علی)ی کوڕی (ابی طالب) وەستاو لەوکاتەدا (علي) چەمابوویەوە لە(رکوع)دا بووو نوێژی سوننەتی دەکرد، ئەویش ئەڵقەکەی دەستی داکەند بۆی فڕێدا، ئنجا ئایەتی: ﴿إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ﴾ دابەزی.

سُورَةُ الأَنفَالِ

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلْأَنفَالِ ۖ قُلِ ٱلْأَنفَالُ لِلَّهِ وَٱلرَّسُولِ ۖ فَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَأَصْلِحُوا۟ ذَاتَ بَيْنِكُمْ ۖ وَأَطِيعُوا۟ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥٓ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١﴾ إِنَّمَا ٱلْمُؤْمِنُونَ ٱلَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ ٱللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ ءَايَٰتُهُۥ زَادَتْهُمْ إِيمَٰنًا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٢﴾ ٱلَّذِينَ يُقِيمُونَ ٱلصَّلَوٰةَ وَمِمَّا رَزَقْنَٰهُمْ يُنفِقُونَ ﴿٣﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُؤْمِنُونَ حَقًّا ۚ لَّهُمْ دَرَجَٰتٌ عِندَ رَبِّهِمْ وَمَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٤﴾ كَمَآ أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنۢ بَيْتِكَ بِٱلْحَقِّ وَإِنَّ فَرِيقًا مِّنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ لَكَٰرِهُونَ ﴿٥﴾ يُجَٰدِلُونَكَ فِى ٱلْحَقِّ بَعْدَ مَا تَبَيَّنَ كَأَنَّمَا يُسَاقُونَ إِلَى ٱلْمَوْتِ وَهُمْ يَنظُرُونَ ﴿٦﴾ وَإِذْ يَعِدُكُمُ ٱللَّهُ إِحْدَى ٱلطَّآئِفَتَيْنِ أَنَّهَا لَكُمْ وَتَوَدُّونَ أَنَّ غَيْرَ ذَاتِ ٱلشَّوْكَةِ تَكُونُ لَكُمْ وَيُرِيدُ ٱللَّهُ أَن يُحِقَّ ٱلْحَقَّ بِكَلِمَٰتِهِۦ وَيَقْطَعَ دَابِرَ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٧﴾ لِيُحِقَّ ٱلْحَقَّ وَيُبْطِلَ ٱلْبَٰطِلَ وَلَوْ كَرِهَ ٱلْمُجْرِمُونَ ﴿٨﴾

سوورەتی ﴿ الانفال ﴾

[١]﴿الأنفال﴾:ئەو ماڵو سامانەیە کەبەجەنگو بە زۆر لەچنگی بێباوەڕان دەرهێنراوە.﴿ذات بینکم﴾:ئەو حاڵەتانەی ئێوە کەبەهۆیەوە کۆدەبنەوە.[٢]﴿وجلت قلوبهم﴾:دڵیان دادەخورپێ (لەگەورەیی خواو مەزنێتی).﴿یتوکلون﴾:پشت بەخوا دەبەستن.[٤]﴿حقا﴾:راستیو دڵنیایی یەك گومانی تیانەبێت. ﴿درجات﴾:چەند پلەو پایەیەکی بەرزو بڵند.[٧]﴿الطائفتین﴾:مەبەست پێی کاروانەکەو رەش بگیرە.(ئەوکاروانەی قورەیش کەلەمەترسی دەست بەسەراگرتندابوو، لەگەڵ ئەو سوپایەی کۆبوویەوە بۆ پارێزگاری کردن لەکاروانەکە).﴿تودون﴾: ئومێدەوارن.﴿ذات الشوکة﴾:خاوەن هێزو چەك.﴿دابر الکافرین﴾:کۆتایان (مەبەست پێی بەرودوایانە).[٨]﴿لیحق الحق﴾: تاپوونو ئاشکرای بکات (واتە:راستی رۆشن بکاتەوە کەئاینی ئیسلامە).﴿یبطل الباطل﴾:ناحەق بەتاڵو پووچ بکاتەوە.

* لە(ام کلثوم)ی کچی(عقبة)ی کوڕی (معیط)(د.خ) دەگێڕنەوە دەڵێت: گوێم لێبوو پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەیفەرموو: ((ئەو کەسە درۆزن نی یە کەقسەی خێردەکات؛ (واتە مەندێك قسە دەکات نەوتراوە) بەمەبەستی چاك کردنی نێوانی دووکەسە)). [(متفق علیه)].

هۆی دابەزینی ئایەتی(٥٧):﴿یَا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا لا تَتَّخِذُوا الَّذِینَ اتَّخَذُوا دِینَکُمْ﴾ ئایەتەکە:

ـ لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: (رفاعة)ی کوڕی (یزید)ی کوڕی (تابوت)و (سوید)ی کوڕی (حارث) موسوڵمان بوونی خۆیان ئاشکراکردو دواتر ژێر بەژێر تووشی دووڕوویی هاتن، پیاوێکیش لەموسوڵمانان هەوادارییان بوو، دڵی پێیان دەسووتا، پەروەردگاریش ئایەتی:﴿ یَا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا لا تَتَّخِذُوا الَّذِینَ اتَّخَذُوا دِینَکُمْ﴾ی هەتا ﴿بِمَا کَانُوا یَکْتُمُونَ﴾ی دابەزاند. هەر سەبارەت بەمەش دەڵێن: چەند کەسێك لەجوولەکە هاتن بۆ خزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ)و لەنێویاندا (ابو یاسر)ی کوڕی (اخطب)و (نافع)ی کوڕی (ابی نافع)و (غازی) کوڕی (عمر) یان تێدابوو، پرسیاریان لێکرد سەبارەت بەو پێغەمبەرانەی پێشوو ئاخۆ بڕوای بەکامیان هەبێت ؟!.

إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمِدُّكُم بِأَلْفٍ مِّنَ الْمَلَائِكَةِ مُرْدِفِينَ ﴿٩﴾ وَمَا جَعَلَهُ اللَّهُ إِلَّا بُشْرَىٰ وَلِتَطْمَئِنَّ بِهِ قُلُوبُكُمْ ۚ وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِندِ اللَّهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿١٠﴾ إِذْ يُغَشِّيكُمُ النُّعَاسَ أَمَنَةً مِّنْهُ وَيُنَزِّلُ عَلَيْكُم مِّنَ السَّمَاءِ مَاءً لِّيُطَهِّرَكُم بِهِ وَيُذْهِبَ عَنكُمْ رِجْزَ الشَّيْطَانِ وَلِيَرْبِطَ عَلَىٰ قُلُوبِكُمْ وَيُثَبِّتَ بِهِ الْأَقْدَامَ ﴿١١﴾ إِذْ يُوحِي رَبُّكَ إِلَى الْمَلَائِكَةِ أَنِّي مَعَكُمْ فَثَبِّتُوا الَّذِينَ آمَنُوا ۚ سَأُلْقِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ فَاضْرِبُوا فَوْقَ الْأَعْنَاقِ وَاضْرِبُوا مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ ﴿١٢﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ شَاقُّوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ ۚ وَمَن يُشَاقِقِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿١٣﴾ ذَٰلِكُمْ فَذُوقُوهُ وَأَنَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابَ النَّارِ ﴿١٤﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا زَحْفًا فَلَا تُوَلُّوهُمُ الْأَدْبَارَ ﴿١٥﴾ وَمَن يُوَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهُ إِلَّا مُتَحَرِّفًا لِّقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّزًا إِلَىٰ فِئَةٍ فَقَدْ بَاءَ بِغَضَبٍ مِّنَ اللَّهِ وَمَأْوَاهُ جَهَنَّمُ ۖ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٦﴾

[٩]﴿تستغيثون ربكم﴾:داوای یارمەتیو کۆمەکیتان لێدەکرد.﴿مردفین﴾:یەك لەدوای یەك.[١٠]﴿لتطمئن﴾:هەتا دڵنیابێت.[١١]﴿یغشیکم النعاس﴾: وەنەوزێکتان بەسەرداهات.﴿امنة منهُ﴾: هێمنیەك لەلایەن خوای گەورەوە (تا گورێکتان پێ ببەخشێت).﴿رجز الشیطان﴾:وەسوەسەی شەیتان (لەترساندنیان بەتینوێتی).﴿لیربط علی قلوبکم﴾:تا دڵەکانتان ڕاگیربکات (پڕی بکات لەدڵنیاییو ئارام گرتن). [١٢]﴿الرُّعب﴾:ترسو بیم.﴿کل بنان﴾:هەرچوار پەل.[١٣]﴿شاقوا﴾: دوژمنایەتی خوای گەورەیان کردووە. (دژ بەئاینی خوا جەنگاون). [١٥]﴿لقیتُم﴾:بەیەك گەیشتن.﴿زحفاً﴾: کشانو بەرەو رووتان بوونەوە. [١٦]﴿مُتحرفاً﴾:بەزیوویی دەربخات وەك هەڵفریواندنێك دوایش رووی بۆ پێش وەرچەرخێنێ.﴿مُتحیزاً الی فئةٍ﴾:خۆی بداتە پاڵ کۆمەڵێکی‌تر لەموسوڵمانان (هەتا لەگەڵ کافراندا بجەنگێ).﴿بساء بغضب﴾:دەگەڕێتەوەو خەشمو قینی خوایی دێت بەسەردا!!﴿ماواه﴾:سوکناو جێگای راستەقینەی.﴿بئس المصیر﴾:خراپترین مەنزڵو دەرەنجام.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت : ((خۆتان بپارێزن لەحەوت گوناهە گەورەکە، هاوەڵانیش پرسیان :پێغەمبەری خوا ئەو گوناهانە چین ؟ فەرمووی: هاوەڵ پەیداکردن بۆ خواو، سیحرو جادوو، کوشتنی کەسێك بەناهەقو، خواردنی سوو و، خواردنیماڵی هەتیوو و، پشت هەڵکردن لەگۆڕەپانی جەنگو، بوهتانکردن بۆ ئافرەتانی داوێن پاکی باوەڕدار)). [(متفق علیه)].

-پێغەمبەری خواش(ﷺ) فەرمووی: باوەڕم هەیە بە﴿بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلَ عَلَيْنَا وَمَا أُنْزِلَ عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَمَا أُوتِيَ مُوسَىٰ وَعِيسَىٰ وَالنَّبِيُّونَ مِنْ رَبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ﴾ ئایەتەکە. کاتێك ناوی(عیسی)یان بیست سەرکەشیو بەرپەرچی پێغەمبەرایەتی ئەویان دایەوەو وتیان: ئێمە نەبڕوا بە(عیسی) دەهێنینو نەبەوەشی باوەڕی پێهێناوە، پەروەردگاریش ئایەتی:﴿قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ هَلْ تَنْقِمُونَ مِنَّا﴾ی دابەزاند.

فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ قَتَلَهُمْ ۚ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ رَمَىٰ ۚ وَلِيُبْلِىَ ٱلْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَآءً حَسَنًا ۚ إِنَّ ٱللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٧﴾ ذَٰلِكُمْ وَأَنَّ ٱللَّهَ مُوهِنُ كَيْدِ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿١٨﴾ إِن تَسْتَفْتِحُوا۟ فَقَدْ جَآءَكُمُ ٱلْفَتْحُ ۖ وَإِن تَنتَهُوا۟ فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۖ وَإِن تَعُودُوا۟ نَعُدْ وَلَن تُغْنِىَ عَنكُمْ فِئَتُكُمْ شَيْـًٔا وَلَوْ كَثُرَتْ وَأَنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٩﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ أَطِيعُوا۟ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَلَا تَوَلَّوْا۟ عَنْهُ وَأَنتُمْ تَسْمَعُونَ ﴿٢٠﴾ وَلَا تَكُونُوا۟ كَٱلَّذِينَ قَالُوا۟ سَمِعْنَا وَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿٢١﴾ ۞ إِنَّ شَرَّ ٱلدَّوَآبِّ عِندَ ٱللَّهِ ٱلصُّمُّ ٱلْبُكْمُ ٱلَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٢٢﴾ وَلَوْ عَلِمَ ٱللَّهُ فِيهِمْ خَيْرًا لَّأَسْمَعَهُمْ ۖ وَلَوْ أَسْمَعَهُمْ لَتَوَلَّوا۟ وَّهُم مُّعْرِضُونَ ﴿٢٣﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱسْتَجِيبُوا۟ لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ ۖ وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ يَحُولُ بَيْنَ ٱلْمَرْءِ وَقَلْبِهِۦ وَأَنَّهُۥٓ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٢٤﴾ وَٱتَّقُوا۟ فِتْنَةً لَّا تُصِيبَنَّ ٱلَّذِينَ ظَلَمُوا۟ مِنكُمْ خَآصَّةً ۖ وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلْعِقَابِ ﴿٢٥﴾

[١٧] ﴿لِيُبلِيَ المؤمنين﴾:هەتا باوەڕداران تاقی بکاتەوە. [١٨] ﴿مُوهِن﴾:لاواز کەر. [١٩] ﴿تستفتحوا﴾:داوای سەرکەوتن بکەن. [٢٢] ﴿الدّواب﴾:بەو گیاندارانە دەوترێت کەبەسەر زەویدا دەڕۆن. [٢٣] ﴿خيراً﴾:ئامادەبوان بۆ ڕێنوێنی. ﴿لأسمَعَهُم﴾:دەیدا بەگوێیاندا. تێنەگەیشتن. [٢٤] ﴿استجيبوا لله﴾: وەلامی بانگەوازەکەی بدەنەوە (بەگوێڕایەلی). ﴿دعاكُم لِما يُحييكُم﴾: هانتان بدات بۆ بەدەست هێنانی ژیانێکی هەتا هەتایی. ﴿يحولُ بينَ المرءِ وقلبه﴾:ڕێگری دەکات لەنێوان (ئومێدو هیوای مەردوومو گەیشتن پێی؛ لەئومێدبوون بەخۆشی‌یەکانی دنیاو حەزە پەنهانی‌یەکانی نێو دلّی مرۆڤ). [٢٥] ﴿واتقوا فتنةً﴾: دوورەپەرێز بنو خۆتان بپارێزن لەهۆکاری فیتنەیەک.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((هیچ دلّێك نی‌یە لەدلّەکان مەگەر لەنێوان دوو پەنجەی پەروەردگاردایە، گەر بیەوێت ڕێكو پاکی دەکات یان خەوش گەندەلّی تێکەلّ دەکات)). [illegible]

هۆی دابەزینی ئایەتی(٦٤): ﴿وَقَالَتِ الْيَهُودُ﴾ئایەتەکە:

- (طبراني)لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەلّێت: پیاوێك لەجوولەکەکان بەناوی (نباش)ی کوڕی (قیس)ەوە وتی: خواکەی تۆ چرووكو ڕوشدەو نابەخشێ، خوای گەورەش ئایەتی:﴿وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ﴾ی دابەزاند. (ابو شيخ)یش لە(حسن)ەوە دەگێڕێتەوە ، دەلّێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: پەروەردگار پەیامێکی بۆ ناردم تا ڕای بگەیەنم، منیش سەری دنیام لێهاتەوە یەكو دەمزانی خەلّکی باوەڕم پێ‌ناکەن، پەروەردگاریش بەلّێنو پەیمانی پێدام یا ڕایبگەیەنم یاخود سزام بدات، ئنجا ئایەتی:﴿يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ﴾ی دابەزی.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٦٧):﴿يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ﴾ئایەتەکە:

- (ابن ابي حاتم) لە(مجاهد)ەوە دەگێڕێتەوە، دەلّێت: کاتێك ئایەتی:﴿يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ﴾ دابەزی پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: پەروەردگارا چی بکەم من تاكو تەنیامو هەموو کەلەکۆمەکم لێدەکەن؟ ئنجا ئایەتی:﴿وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ﴾ دابەزی.

وَاذْكُرُوا إِذْ أَنتُمْ قَلِيلٌ مُّسْتَضْعَفُونَ فِي الْأَرْضِ تَخَافُونَ أَن يَتَخَطَّفَكُمُ النَّاسُ فَآوَاكُمْ وَأَيَّدَكُم بِنَصْرِهِ وَرَزَقَكُم مِّنَ الطَّيِّبَاتِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٢٦﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ وَتَخُونُوا أَمَانَاتِكُمْ وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٧﴾ وَاعْلَمُوا أَنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ وَأَنَّ اللَّهَ عِندَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٢٨﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَتَّقُوا اللَّهَ يَجْعَل لَّكُمْ فُرْقَانًا وَيُكَفِّرْ عَنكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٢٩﴾ وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللَّهُ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ ﴿٣٠﴾ وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا قَالُوا قَدْ سَمِعْنَا لَوْ نَشَاءُ لَقُلْنَا مِثْلَ هَٰذَا إِنْ هَٰذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٣١﴾ وَإِذْ قَالُوا اللَّهُمَّ إِن كَانَ هَٰذَا هُوَ الْحَقَّ مِنْ عِندِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِّنَ السَّمَاءِ أَوِ ائْتِنَا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٣٢﴾ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنتَ فِيهِمْ وَمَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ﴿٣٣﴾

[٢٦] ﴿يتخطفكم الناس﴾: **خەڵكی بتان فرێنن و سەرنگوونتان بکەن.**

[٢٨] ﴿فتنة﴾: **تاقیکردنەوەیەك.**

[٢٩] ﴿فرقانا﴾: **جیاکەرەوە.(نور یا رزگاربوون یان رێگە چارەیەك).**

[٣٠] ﴿ليثبتوك﴾: **تا گیرت بکەن.**

[٣١] ﴿أساطير الأولين﴾: **درۆو ئەفسانە نوسراوەکانی پێشوو.**

*** پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((سوێندبێت بەوەی گیانی منی بەدەستە هیچ کەس لەئێوە باوەڕ نامێنێت هەتا من لەلای خۆشەویستر نەبم لەنەفس و ماڵ ومنداڵ و سەرجەم خەڵکی)). [متفق عليه].**

*** پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((شەیتان دەڵێت خوایە سوێندبێت بەبڵندی و شکۆداری تۆ هەتا ڕۆح لەجەستەی بەندەکانتدا بێت هەوڵی وێڵکردن و سەرگەردانیان دەدەم، پەروەردگاریش دەفەرموێت: ((سوێندبێت بەبەرزی و بڵندی و شکۆداریم هەتا ڕۆح لەجەستەیاندا بێت لێیان خۆش دەبم بەمەرجێك داوای لێخۆش بوونم لێبکەن)). [أخرجه الامام احمد والحاكم].**

-(حاکم)و (ترمذي)یش لە(عائیشە)ی دایکی موسوڵمانەوە دەگێڕێتەوە(ڕەزای خوای لێبێت)، دەفەرموێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) پاسەوانی هەبوو هەتا ئایەتی:﴿وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ﴾ دابەزی. ئنجا سەری هێنایە دەرەوە لەکۆشەی دەرگاکەوەو بەخەڵکی وت: خەڵکینە، بڵاوەی لێبکەن خوای گەورە من دەپارێزێت. ئەم فەرموودەیەش بەڵگەیە لەسەر ئەوەی ئایەتەکە لەشەوا دابەزیوەو پێغەمبەر(ﷺ) لەجێگەی نوستندا بووە.(طبراني) لە(ابي سعيد)ی (خدري)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: (عباس)ی مامی پێغەمبەر(ﷺ) لەنێو ئەوانەدابوو کەپاسەوانی پێغەمبەریان دەکرد، کاتێك ئایەتی:﴿وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ﴾ دابەزی پێغەمبەری خوا بڵاوەی بەپاسەوانەکانی کرد. هەروەها (عصمة)ی کوڕی (مالك)ی (خطمي)دەگێڕێتەوە، دەڵێت: شەوانە پارێزگاریمان دەکرد لەپێغەمبەری خوا(ﷺ)، هەتا ئایەتی:﴿ وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ﴾ دابەزی، ئەوجا پاسەوانەکانی ئیزندا. (ابن حبان)یش لە(صحيح)ەکەیدا دەگێڕێتەوە لە(ابي هريرة)وە دەڵێت: هەرکات لەسەفەردا بوینایە لەگەڵ پێغەمبەری خوا(ﷺ)ئەوا کام دار سێبەری لەهەموویان زیاتر بوایە تەرخانمان دەکرد بۆ پێغەمبەری خواو ئەویش لەژێریا دادەنیشت، جارێکیان لەژێر دارێکا دانیشت و شمشێرەکەی بەچڵەدارێکەوە هەڵواسی، پیاوێکیش هات و شمشێرەکەی بردو وتی: ئەی(محمد) ئێستا کێ دەتوانێت لەژێر چنگم ڕزگارت بکات، -

وَمَا لَهُمْ أَلَّا يُعَذِّبَهُمُ اللَّهُ وَهُمْ يَصُدُّونَ عَنِ الْمَسْجِدِ
الْحَرَامِ وَمَا كَانُوا أَوْلِيَاءَهُ إِنْ أَوْلِيَاؤُهُ إِلَّا الْمُتَّقُونَ
وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٤﴾ وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ
عِنْدَ الْبَيْتِ إِلَّا مُكَاءً وَتَصْدِيَةً فَذُوقُوا الْعَذَابَ
بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٣٥﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنْفِقُونَ
أَمْوَالَهُمْ لِيَصُدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ فَسَيُنْفِقُونَهَا ثُمَّ تَكُونُ
عَلَيْهِمْ حَسْرَةً ثُمَّ يُغْلَبُونَ وَالَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ جَهَنَّمَ
يُحْشَرُونَ ﴿٣٦﴾ لِيَمِيزَ اللَّهُ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَيَجْعَلَ
الْخَبِيثَ بَعْضَهُ عَلَىٰ بَعْضٍ فَيَرْكُمَهُ جَمِيعًا فَيَجْعَلَهُ
فِي جَهَنَّمَ أُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٣٧﴾ قُلْ لِلَّذِينَ
كَفَرُوا إِنْ يَنْتَهُوا يُغْفَرْ لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَ وَإِنْ يَعُودُوا
فَقَدْ مَضَتْ سُنَّتُ الْأَوَّلِينَ ﴿٣٨﴾ وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّىٰ
لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ فَإِنِ
انْتَهَوْا فَإِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٣٩﴾ وَإِنْ تَوَلَّوْا
فَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَوْلَاكُمْ نِعْمَ الْمَوْلَىٰ وَنِعْمَ النَّصِيرُ ﴿٤٠﴾

[٣٤]﴿أولياءه﴾:خاوەن دەستەڵات بەسەریدا. [٣٥]﴿عِنْدَ البَيت﴾:لای ماڵی‌خوا(کەعبە). ﴿مُكاء﴾: فیکە. ﴿تصدية﴾: چەپڵە. [٣٦]﴿ليصدوا عن سبيل الله﴾:تارێگا لەخەڵکی بگرن‌و نەیەڵن موسڵمان ببن. ﴿حَسرة﴾: پەشیمانی‌و رەنجەڕۆیی. [٣٧]﴿ليميز﴾: هەتا جیای بکاتەوە. ﴿فَيَركمَهُ جميعا﴾: کۆی دەکاتەوە هەندێکی لەسەر هەندێکی تری. [٣٨]﴿سُنّة الأولين﴾: رێگاو شوێنی خوایی.(لەسزادانی بێباوەڕاندا). [٣٩]﴿فتنة﴾:بریتیە لەشەریك بۆ خوا دانان یان بەڵاو ناڕەحەتی. [٤٠]﴿تولَّوا﴾: پشتیان هەڵکرد.

- پێغەمبەری خواش(ﷺ) بەدڵنیاییەوە فەرمووی: پەروەردگار دەتوانێت، بۆیە پێت دەڵێم شمشێرەکە دابنێ. ئەوجا پیاوەکە شمشێرەکەی داناو ئایەتی:﴿وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاس﴾دابەزی. هەروەها (ابن ابی حاتم)و (ابن مردويه) لە(جابر)ی کوڕی (عبدالله)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: کاتێك پێغەمبەری خوا(ﷺ) غەزوەی (بنی نجار)ی کرد، لەسەرناوچەی (ذات الرقيع) لەلای دارخورما بەرزەکان لایدا، لەکاتێکدا دانیشتبوو لەسەر بیرەکەو قاچی ڕاکێشابوو، یەکێك لەپیاوانی (بني النجار) وتی: هەر ئێستا (محمد) دەکوژم، هاوەڵەکانیشی وتیان: چۆن دەیکوژیت؟ وتی: دەڵێم شمشێرەکەتم بدەرێ، هەرکات شمشێرەکەی پێدام ئەوجا دەیکوژم. ئنجا کابرا هاتە لای پێغەمبەری خوا(ﷺ)و وتی: ئەی (محمد) شمشێرەکەتم بدەرێ بۆنی دەکەم، پێغەمبەری خواش(ﷺ) شمشێرەکەی پێداو راستەوخۆ کابرا دەستی کەوتە لەرزین، پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: خوای گەورە بەربەستێکی دروست کردووە لەنێوان تۆو منداو دەستت نەگەیشت پێم، ئنجا ئایەتی:﴿يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ﴾دابەزی.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٦٨):﴿قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَاب﴾ئایەتەکە:

- (ابن ابی حاتم) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: (رافع)و (سلام)ی کوڕی(مشکم)و (مالك)ی کوڕی (صيف) هاتن‌و وتیان: ئەی (محمد) ئایا تۆ بانگەشەی ئەوە ناکەیت لەسەر ئاینی (ابراهيم)ی‌و باوەڕت هێناوە بەوەی بۆ ئێمە هاتووە؟ پێغەمبەری خواش(ﷺ) فەرمووی: بەڵێ، بەڵام ئێوە دەستکاری ئاینەکەتان کردووەو هەندێکیشتان بەرپەرچ داوەتەوەو، ئەوەشی-

وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُم مِّن شَيْءٍ فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ إِن كُنتُمْ آمَنتُم بِاللَّهِ وَمَا أَنزَلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤١﴾ إِذْ أَنتُم بِالْعُدْوَةِ الدُّنْيَا وَهُم بِالْعُدْوَةِ الْقُصْوَىٰ وَالرَّكْبُ أَسْفَلَ مِنكُمْ وَلَوْ تَوَاعَدتُّمْ لَاخْتَلَفْتُمْ فِي الْمِيعَادِ وَلَٰكِن لِّيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا لِّيَهْلِكَ مَنْ هَلَكَ عَن بَيِّنَةٍ وَيَحْيَىٰ مَنْ حَيَّ عَن بَيِّنَةٍ وَإِنَّ اللَّهَ لَسَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٤٢﴾ إِذْ يُرِيكَهُمُ اللَّهُ فِي مَنَامِكَ قَلِيلًا وَلَوْ أَرَاكَهُمْ كَثِيرًا لَّفَشِلْتُمْ وَلَتَنَازَعْتُمْ فِي الْأَمْرِ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ سَلَّمَ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٤٣﴾ وَإِذْ يُرِيكُمُوهُمْ إِذِ الْتَقَيْتُمْ فِي أَعْيُنِكُمْ قَلِيلًا وَيُقَلِّلُكُمْ فِي أَعْيُنِهِمْ لِيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ﴿٤٤﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً فَاثْبُتُوا وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٤٥﴾

[٤١]﴿ما غنمتم﴾: ئەو دەستکەوتانەی لەجەنگدا دەستان دەکەوێت. ﴿يوم الفرقان﴾: ڕۆژی جیاکردنەوەی حەق لەبەتاڵ(مەبەست پێی ڕۆژی بەدرە). ﴿الجمعان﴾: گرۆە و کۆمەڵی موسـڵمانان و بێباوەڕان. [٤٢]﴿العدوة﴾: بریتیە لەلای دۆڵەکە یان نزیك لەدۆڵەکەوە. ﴿الدنيا﴾: واتە نزیك. ﴿الركب﴾: قافڵەو کاروان. (مەبەست پێی قافڵەکەی ئەبوسفیانە). ﴿أسفل منكم﴾: لەخوارووی ئێوەوە بوون. ﴿ليهلك﴾: هەتا تیابچێت. (چونکە بێباوەڕی هۆیەکە لەهۆیەکانی تیاچوون). ﴿يحيى﴾: بژی (چونکە باوەڕ هۆیەکە لەهۆیەکانی ژیان). ﴿بينة﴾: بەڵگەیەکی ڕوون و ئاشکراو بەرچاو. [٤٣]﴿منامك﴾: لەخەوتا. ﴿لفشلتم﴾: ئەوا شکستتان دەهێنا (هەڵدەهاتن).

﴿ولكنّ الله سلّم﴾: واتە خوای گەورە پاراستنی لەشکست و گێرمەو کێشمەو جیاوازی ڕاوبۆچوون. [٤٥]﴿فئة﴾: کۆمەڵێك. ﴿فاثبتوا﴾: جێگیرو خۆڕاگرین.

* پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((هەرگیز خوازیاری گەیشتن بەدوژمن مەبن و، هەمیشە داوای لەش ساغی و سەلامەتی بکەن، خۆئەگەر گەیشتن بەدوژمن ئەوا ئارام بگرن)). [متفق عليه].

-فەرمانتان پێکراوە ڕوونی بکەنەوە بۆ خەڵکی ئەواشاردوتانەتەوە، وتیان: ئێمە لەوەی کەوا لەبەردەستماندایە ڕێنموونی وەردەگرین و لەسەر شەقامە ڕێی ڕاست و ڕەوانین، خوای گەورەش ئایەتی: ﴿قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَسْتُمْ عَلَى شَيْءٍ﴾ ی دابەزاند.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٨٢): ﴿ولَتَجِدَنَّ أَقْرَبَهُمْ مَوَدَّةً﴾ئایەتەکە:

- (ابن ابی حاتم) لە(سعید)ی کوڕی (مسیب)و (ابی بکر)ی کوڕی (عبدالرحمن)و (عروة)ی کوڕی (زبیر)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: پێغەمبەری خوا (ﷺ)(عمرو)ی کوڕی (امیة)ی (ضمري) ڕەوانەکرد بۆ لای (نەجاشی)و نامەیەکی پێداو، کاتێ گەیشتە لای(نەجاشی) نامەکەی بۆ خوێندەوەو ئنجا (جعفر)ی کوڕی(ابی طالب)و کۆچبەرانی بانگ کردو، پاشان قەشەو پیاوە ئایینیەکانی خۆیانی کۆکردەوەو داوای کرد لە(جعفر)ی کوڕی(ابي طالب) سوورەتی (مریم) =

وَأَطِيعُوا۟ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَلَا تَنَٰزَعُوا۟ فَتَفْشَلُوا۟ وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ وَٱصْبِرُوٓا۟ إِنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلصَّٰبِرِينَ ﴿٤٦﴾ وَلَا تَكُونُوا۟ كَٱلَّذِينَ خَرَجُوا۟ مِن دِيَٰرِهِم بَطَرًا وَرِئَآءَ ٱلنَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ ۚ وَٱللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴿٤٧﴾ وَإِذْ زَيَّنَ لَهُمُ ٱلشَّيْطَٰنُ أَعْمَٰلَهُمْ وَقَالَ لَا غَالِبَ لَكُمُ ٱلْيَوْمَ مِنَ ٱلنَّاسِ وَإِنِّى جَارٌ لَّكُمْ ۖ فَلَمَّا تَرَآءَتِ ٱلْفِئَتَانِ نَكَصَ عَلَىٰ عَقِبَيْهِ وَقَالَ إِنِّى بَرِىٓءٌ مِّنكُمْ إِنِّىٓ أَرَىٰ مَا لَا تَرَوْنَ إِنِّىٓ أَخَافُ ٱللَّهَ ۚ وَٱللَّهُ شَدِيدُ ٱلْعِقَابِ ﴿٤٨﴾ إِذْ يَقُولُ ٱلْمُنَٰفِقُونَ وَٱلَّذِينَ فِى قُلُوبِهِم مَّرَضٌ غَرَّ هَٰٓؤُلَآءِ دِينُهُمْ ۗ وَمَن يَتَوَكَّلْ عَلَى ٱللَّهِ فَإِنَّ ٱللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٤٩﴾ وَلَوْ تَرَىٰٓ إِذْ يَتَوَفَّى ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ ۙ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ وَأَدْبَٰرَهُمْ وَذُوقُوا۟ عَذَابَ ٱلْحَرِيقِ ﴿٥٠﴾ ذَٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيكُمْ وَأَنَّ ٱللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّٰمٍ لِّلْعَبِيدِ ﴿٥١﴾ كَدَأْبِ ءَالِ فِرْعَوْنَ ۙ وَٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۚ كَفَرُوا۟ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ فَأَخَذَهُمُ ٱللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ قَوِىٌّ شَدِيدُ ٱلْعِقَابِ ﴿٥٢﴾

[٤٦]﴿لاتنازعوا﴾:راجیاوازیی مەکەن. ﴿فتفشلوا﴾:لاواز دەبن و ترس زاڵ دەبێت بەسەرتاندا. ﴿وتذهبَ ريحُكمْ﴾: هێزو تواناتان هەڵ دەوەشێت و دەوڵەتەکەتان پاشاگەردانی ولاوازی لێ دەدات. [٤٧]﴿بَطَراً﴾: بێباوەڕبوون و لەسنوور دەرچوون و خۆ بەرزگرتن. (بەهۆی نیعمەت و بەخشش و توانا و دەوڵەمەندی و دەستەڵاتەوە). ﴿رئاء الناس﴾: خۆدەرخستن و خۆنواندن لەبەرچاوی خەڵکی دا. (هەتا بەشان و باڵیاندا هەڵ بدەن؛ کەبەهێزن). ﴿مُحيط﴾:واتە: خوای گەورە زانیارییەکی ووردو درشتی هەیەو واز لەبێباوەڕان ناهێنێت و لەژێر دەستی دەرناچن. [٤٨]﴿اني جار لكم﴾:نزیکم لێتان (دەتان پارێزم لەدوژمنەکانتان). ﴿تراءت الفئتان﴾:هەردوو کۆمەڵەکە بۆیەك دەرکەوتن. ﴿نَكَصَ على عقِبَيْه﴾:گەڕایە دواوە. [٥٠]﴿ولوْ ترى﴾:گەر دەتبینی. [٥٢]﴿كدأب﴾:خوو داب و نەریتی هەمیشەیی. ﴿فأخذهُمُ اللهُ﴾:خوای گەورە تیای بردن (سزای دان).

* پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((پەروەردگار دەفەرموێت: بەندەکانم من ستەمم حەرام کردووە لەسەر خۆم و لەنێو ئێوەشدا حەرامم کردووە، بۆیە ستەم مەکەن، ئەی بەندەکانم کردارەکانتان بۆ دەژمێرم و دواتر پاداشتی وەردەگرن و، هەریەك لەئێوە خێروباشی هاتە ڕێ ئەوا سوپاسی خوا بکات، ئەوەشی پێچەوانەی ئەوەی هاتە ڕێ با گلەیی لەنەفسی خۆی بکات)).

[(اخرجه مسلم)].

-یان بۆ بخوێنێتەوە، پاش گوێ بیست بوونیان بۆ سوورەتی(مريم) چاوەکانیان هۆن هۆن فرمێسکی پێدا هاتە خوارەوەو دواتر ئایەتی:﴿وَلَتَجِدَنَّ أَقْرَبَهُمْ مَوَدَّةً﴾ هەتا ﴿فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ﴾سەبارەت بەوان نازڵبوو.

هەروەها (ابن ابی حاتم) لە(سعید)ی کوڕی(جبیر)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: (نەجاشی) سێ پیاو لەهاوەڵە نزیکەکانی نارد بۆ خزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ)ئەویش سوورەتی(يس)ی-

ذَٰلِكَ بِأَنَّ ٱللَّهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا نِّعْمَةً أَنْعَمَهَا عَلَىٰ قَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا۟ مَا بِأَنفُسِهِمْ ۙ وَأَنَّ ٱللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٥٣﴾ كَدَأْبِ ءَالِ فِرْعَوْنَ ۙ وَٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۚ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَـٰتِ رَبِّهِمْ فَأَهْلَكْنَـٰهُم بِذُنُوبِهِمْ وَأَغْرَقْنَآ ءَالَ فِرْعَوْنَ ۚ وَكُلٌّ كَانُوا۟ ظَـٰلِمِينَ ﴿٥٤﴾ إِنَّ شَرَّ ٱلدَّوَآبِّ عِندَ ٱللَّهِ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٥٥﴾ ٱلَّذِينَ عَـٰهَدتَّ مِنْهُمْ ثُمَّ يَنقُضُونَ عَهْدَهُمْ فِى كُلِّ مَرَّةٍ وَهُمْ لَا يَتَّقُونَ ﴿٥٦﴾ فَإِمَّا تَثْقَفَنَّهُمْ فِى ٱلْحَرْبِ فَشَرِّدْ بِهِم مَّنْ خَلْفَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿٥٧﴾ وَإِمَّا تَخَافَنَّ مِن قَوْمٍ خِيَانَةً فَٱنۢبِذْ إِلَيْهِمْ عَلَىٰ سَوَآءٍ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ ٱلْخَآئِنِينَ ﴿٥٨﴾ وَلَا يَحْسَبَنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ سَبَقُوٓا۟ ۚ إِنَّهُمْ لَا يُعْجِزُونَ ﴿٥٩﴾ وَأَعِدُّوا۟ لَهُم مَّا ٱسْتَطَعْتُم مِّن قُوَّةٍ وَمِن رِّبَاطِ ٱلْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِۦ عَدُوَّ ٱللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَءَاخَرِينَ مِن دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ ٱللَّهُ يَعْلَمُهُمْ ۚ وَمَا تُنفِقُوا۟ مِن شَىْءٍ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنتُمْ لَا تُظْلَمُونَ ﴿٦٠﴾ ۞ وَإِن جَنَحُوا۟ لِلسَّلْمِ فَٱجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى ٱللَّهِ ۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْعَلِيمُ ﴿٦١﴾

[٥٣]﴿لم يكن مغيرا نعمة﴾:واتە:خوای گەورە حاڵی نەتەوەیەك لەئەمن و ئاسایش و هێمنیەوە ناگۆڕێت بۆ بەدبەختی یاخود بەپێچەوانەوە. [٥٧]﴿فاما تثقفنهم﴾:هەرکات زەفەریان پێ دەبەیت.﴿فشرد بهم﴾:کەرت و پەرتیان بکە.[٥٨]﴿فانبذ إليهم على سواء﴾:پەیمانەکەیان پوچەڵ بکەرەوە. [٥٩]﴿سبقوا﴾:رزگارو قوتاربوون لەسزای خوا.[٦٠]﴿وأعدوا لهم﴾: بۆیان ئامادە بکەن.(بۆ داهاتوو و مەبەستیشی خۆسازکردنە بۆ دژایەتی دوژمنان).﴿رباط الخيل﴾: بەخێوکردن و گیردانی ئەسپ بۆ ئەوەی ئامادەباشی جیهادو جەنگ بێت.﴿ترهبون﴾:بەهۆیەوە چاوترسێنیان بکەن.﴿وآخرين من دونهم﴾:کەسانێکی‌تر (چاوترسێن بکرێن کەنیازی خراپیان هەیە).﴿يوف اليكم﴾:پاداشتان دەدرێتەوە.[٦١]﴿جنحوا للسلم﴾:لایەنگیری ئاشتی بوون.﴿فاجنح لها﴾:تۆش ئامادەی ئاشتی دەربڕین بە.

- بۆ خوێندنەوەو لەژێر کاریگەری ئایەتەکانی‌دا دەستیانکرد بەگریان. (نسائي) لە(عبدالله)ی کوڕی(زبیر)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئەم ئایەتە سەبارەت بە(نەجاشی)و هاوەڵانی نازڵبوو:﴿وَإِذَا سَمِعُوا مَا أُنزِلَ إِلَى الرَّسُولِ تَرَى أَعْيُنَهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ﴾دابەزی.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٨٧):﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تُحَرِّمُوا﴾ئایەتەکە:

- (ترمذي)لە (ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: پیاوێك هاتە خزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ)و وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) من هەرکات گۆشت بخۆم ئەوا نەفسم دەجوڵێ بۆ ئافرەت و پاڵم پێوە دەنێت، بۆیە گۆشتم لەسەر خۆم حەرام کردووە، ئنجا ئایەتی:﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ﴾ی دابەزاند.(ابن جرير) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: چەند پیاوێك لەهاوەڵانی پێغەمبەری خوا(ﷺ) لەنێوانیشیاندا (عثمان) کوڕی (مظعون) تێدابوو، ئافرەت و گۆشتیان لەسەر خۆیان حەرام کردو، یەکێ قەمەیەکیان بەدەستەوە گرت تاعەورەتیان-

وَإِن يُرِيدُوٓاْ أَن يَخۡدَعُوكَ فَإِنَّ حَسۡبَكَ ٱللَّهُۚ هُوَ ٱلَّذِيٓ أَيَّدَكَ بِنَصۡرِهِۦ وَبِٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿٦٢﴾ وَأَلَّفَ بَيۡنَ قُلُوبِهِمۡۚ لَوۡ أَنفَقۡتَ مَا فِي ٱلۡأَرۡضِ جَمِيعٗا مَّآ أَلَّفۡتَ بَيۡنَ قُلُوبِهِمۡ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ أَلَّفَ بَيۡنَهُمۡۚ إِنَّهُۥ عَزِيزٌ حَكِيمٞ ﴿٦٣﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ حَسۡبُكَ ٱللَّهُ وَمَنِ ٱتَّبَعَكَ مِنَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿٦٤﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ حَرِّضِ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ عَلَى ٱلۡقِتَالِۚ إِن يَكُن مِّنكُمۡ عِشۡرُونَ صَٰبِرُونَ يَغۡلِبُواْ مِاْئَتَيۡنِۚ وَإِن يَكُن مِّنكُم مِّاْئَةٞ يَغۡلِبُوٓاْ أَلۡفٗا مِّنَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ بِأَنَّهُمۡ قَوۡمٞ لَّا يَفۡقَهُونَ ﴿٦٥﴾ ٱلۡـَٰٔنَ خَفَّفَ ٱللَّهُ عَنكُمۡ وَعَلِمَ أَنَّ فِيكُمۡ ضَعۡفٗاۚ فَإِن يَكُن مِّنكُم مِّاْئَةٞ صَابِرَةٞ يَغۡلِبُواْ مِاْئَتَيۡنِۚ وَإِن يَكُن مِّنكُمۡ أَلۡفٞ يَغۡلِبُوٓاْ أَلۡفَيۡنِ بِإِذۡنِ ٱللَّهِۗ وَٱللَّهُ مَعَ ٱلصَّٰبِرِينَ ﴿٦٦﴾ مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَن يَكُونَ لَهُۥٓ أَسۡرَىٰ حَتَّىٰ يُثۡخِنَ فِي ٱلۡأَرۡضِۚ تُرِيدُونَ عَرَضَ ٱلدُّنۡيَا وَٱللَّهُ يُرِيدُ ٱلۡأٓخِرَةَۗ وَٱللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٞ ﴿٦٧﴾ لَّوۡلَا كِتَٰبٞ مِّنَ ٱللَّهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمۡ فِيمَآ أَخَذۡتُمۡ عَذَابٌ عَظِيمٞ ﴿٦٨﴾ فَكُلُواْ مِمَّا غَنِمۡتُمۡ حَلَٰلٗا طَيِّبٗاۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴿٦٩﴾

[٦٢] ﴿حَسْبُكَ اللهُ﴾: تەنها خوات بەسە بەوەی سەرت بخات و پشتگیرت بێت. [٦٣] ﴿أَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ﴾: خوای گەورە دڵەکانی ڕێك خستوون و (لەسەر ڕاوبۆچوونێك یەکی گرتووە). [٦٥] ﴿حَرِّضِ﴾: هانیان بدە. [٦٧] ﴿حَتّى يُثْخِنَ﴾: تا زاڵ دەبێت بەسەر دوژمناندا. ﴿عَرَضَ الدنيا﴾: ڕەنگ و ڕووی دنیا (کە تیادەچێت و نامێنێتەوە). [٦٨] ﴿كتاب من الله سبق﴾: مەبەستی پەروەردگار ئەو پەیمانەیە کەلەئەزەلەوە داویەتی.

* کاتێك پێغەمبەری خوا(ﷺ) وتاری دا بۆ پشتیوانەکان سەبارەت بەدەستکەوتەکانی غەزوەی (حنین) فەرمووی: ((ئەی گرۆهی پشتیوانەکان، ئایا ئێوە پێشتر ڕێتان ون نەکردبوو و پەروەردگار بەهۆی منەوە ڕێنموونی کردن، یاخود هەژارو کەم دەست نەبوون و بەهۆی منەوە دەوڵەمەندی کردن، یان پەرت و دژ بەیەك نەبوون و خوای گەورە دڵەکانی یەك خستن بەهۆی منەوە؟. هەرکاتیش پێغەمبەر یەکێك لەم دەستەواژانەی دەفەرموو، پشتیوانەکان دەیانوت: خواو پێغەمبەرەکەی خاوەنی چاکەی زیاترن بەرامبەر ئێمە)) [متفق عليه]

- بڕوانن، سابەڵکو قوتاربین لەتەوژمی ئارەزووەکانیان و خاڵی ببنەوەو یەکلاببنەوە بۆ بەندایەتی پەروەردگار. ئنجا ئەم ئایەتە نازڵبوو.

هەروەها لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: ئەم ئایەتە سەبارەت بەکۆمەڵێك لەهاوەڵانی پێغەمبەری خوا(ﷺ)دابەزی لەنێویاندا: (ابوبكر)و (عمر)و (علی)و (ابن مسعود)و (عثمان)ی کوڕی (مظعون)و (مقداد)ی کوڕی (اسود)و (سالم)ی بەندەی (ابی حذیفة). هەموو هاتنە سەر ئەو ڕایەی نەفسی خۆیان بگرن و لەئافرەتان دووربکەونەوەو، گۆشت و چەوری نەخۆن و جل وبەرگێکی زبر لەبەر بکەن و بەتەنیا خواردنیان چەند پارویەکی کەم بێت(بەئەندازەی ئەوەندە لەبرسا نەمرن) هەروەها لەسەر زەوی بگەڕێن هەروەك قەشەکان. ئنجا ئەم ئایەتە هاتە خوارەوە.

(ابن ابی حاتم) لە(زید)ی کوڕی (اسلم)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: (عبدالله)ی کوڕی (رواحە) میوانێکی هاتبوو لەماڵەوەو خۆی لای پێغەمبەری خوا(ﷺ) بوو، پاشان گەڕایەوە بۆ ماڵەوەو تەماشای کرد هێشتا خواردنیان نەداوە بەمیوانەکەی و چاوەڕێی گەڕانەوەی ئەون، ئەویش بەژنەکەی وت: لەبەر من نانت نەداوە بەمیوانەکە؟ شەرت بێت ئەو نانە حەرام بێت لە سەرم و -

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ قُل لِّمَن فِيٓ أَيۡدِيكُم مِّنَ ٱلۡأَسۡرَىٰٓ إِن يَعۡلَمِ ٱللَّهُ فِي قُلُوبِكُمۡ خَيۡرٗا يُؤۡتِكُمۡ خَيۡرٗا مِّمَّآ أُخِذَ مِنكُمۡ وَيَغۡفِرۡ لَكُمۡۚ وَٱللَّهُ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴿٧٠﴾ وَإِن يُرِيدُواْ خِيَانَتَكَ فَقَدۡ خَانُواْ ٱللَّهَ مِن قَبۡلُ فَأَمۡكَنَ مِنۡهُمۡۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٧١﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَهَاجَرُواْ وَجَٰهَدُواْ بِأَمۡوَٰلِهِمۡ وَأَنفُسِهِمۡ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَٱلَّذِينَ ءَاوَواْ وَّنَصَرُوٓاْ أُوْلَٰٓئِكَ بَعۡضُهُمۡ أَوۡلِيَآءُ بَعۡضٖۚ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَلَمۡ يُهَاجِرُواْ مَا لَكُم مِّن وَلَٰيَتِهِم مِّن شَيۡءٍ حَتَّىٰ يُهَاجِرُواْۚ وَإِنِ ٱسۡتَنصَرُوكُمۡ فِي ٱلدِّينِ فَعَلَيۡكُمُ ٱلنَّصۡرُ إِلَّا عَلَىٰ قَوۡمِۭ بَيۡنَكُمۡ وَبَيۡنَهُم مِّيثَٰقٞۗ وَٱللَّهُ بِمَا تَعۡمَلُونَ بَصِيرٞ ﴿٧٢﴾ وَٱلَّذِينَ كَفَرُواْ بَعۡضُهُمۡ أَوۡلِيَآءُ بَعۡضٍۚ إِلَّا تَفۡعَلُوهُ تَكُن فِتۡنَةٞ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَفَسَادٞ كَبِيرٞ ﴿٧٣﴾ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَهَاجَرُواْ وَجَٰهَدُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَٱلَّذِينَ ءَاوَواْ وَّنَصَرُوٓاْ أُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُؤۡمِنُونَ حَقّٗاۚ لَّهُم مَّغۡفِرَةٞ وَرِزۡقٞ كَرِيمٞ ﴿٧٤﴾ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مِنۢ بَعۡدُ وَهَاجَرُواْ وَجَٰهَدُواْ مَعَكُمۡ فَأُوْلَٰٓئِكَ مِنكُمۡۚ وَأُوْلُواْ ٱلۡأَرۡحَامِ بَعۡضُهُمۡ أَوۡلَىٰ بِبَعۡضٖ فِي كِتَٰبِ ٱللَّهِۚ إِنَّ ٱللَّهَ بِكُلِّ شَيۡءٍ عَلِيمُۢ ﴿٧٥﴾

[٧١] ﴿فأمكنَ منهم﴾: سەری خستن بەسەریاندا. [٧٢] ﴿مالَكُمْ مِنْ ولايَتِهِم﴾: هیچ ئەمەكداریەك نی‌یە لەنێوان ئێوەو ئەواندا. ﴿مِيثَاق﴾: پەیمانێك بدەن (بەوەی كەئەجەنگین لەگەڵ یەك). [٧٣] ﴿الا تفعلوه﴾: گەر ئەوەی فەرمانتان پێكراوە نەیكەن. [٧٤] ﴿رزقَ كريم﴾: رزق‌و رۆزیەكی رێزدارانەو بێ‌خەوش. [٧٥] ﴿مِنْ بعدُ﴾: دوای دابەزینی ئەم ئایەتە. ﴿اولوا الأرحام﴾: خزمان. ﴿أولَى ببعض﴾: لەپێشترن لەكەسانی‌تر. ﴿في كِتاب الله﴾: لەپەرتووكی خودایا.

-ژنەكەشی وتی: لەسەر منیش حەرامە بیخۆم، میوانەكەش بەم كەین‌و بەینەی زانی‌و وتی: منیش لەسەر خۆمم حەرام كردووە، كاتێك (عبدالله) ئەمەی بەدیكرد دەستی درێژكرد بۆ خواردنەكەو وتی: بخۆن بەناوی خواوە، پاشان هات بۆ خزمەتی پێغەمبەر(ﷺ)و رووداوەكەی بۆ گێرایەوە، پەروەردگاریش ئایەتی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ﴾ی دابەزاند.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٩٠): ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ﴾ئایەتەكە:

- (احمد) لە(ابی هریرة)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: كاتێك پێغەمبەری خوا(ﷺ) كۆچی‌كرد بۆ شاری(مەدینە) خەڵكی شەرابیان دەخواردەوەو پارەی قوماریشیان خەرج دەكرد، ئنجا پرسیاریانكرد لەپێغەمبەری خوا سەبارەت بەو دووانەو پەروەردگاریش ئایەتی: ﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ﴾ی دابەزاند. خەڵكیش لەنێوخۆیاندا وتیان: حەرام نەكراوە لەسەرمان، بەڵكو گوناهێكی گەورەیە. بەردەوام شەرابیان دەخواردەوە تارۆژێكیان پیاوێك لەكۆچ كەران بەرنوێژی كرد بۆ هاوەڵەكانی لەنوێژی شێواندا‌و ئایەتەكانی تێكەڵ‌و پێكەڵ كرد بەسەریەكدا، ئنجا پەروەردگار ئایەتی توند تری لەئایەتەكانی پێشوو دابەزاند: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تَقْرَبُوا الصَّلاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى حَتَّى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ﴾دوایی ئایەتێكی توندتر دابەزی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ﴾ هەتا ﴿فَهَلْ أَنْتُمْ مُنْتَهُونَ﴾.هاوەڵانیش وتیان: خوایە گیان وازمان هێناو دەستمان هەڵگرت، لەم كردارە؛ ئنجا خەڵكیش پرسیارێكیان بۆ دروست بوو هاتنە خزمەتی پێغەمبەری خواو پرسیان: ئەی پێغەمبەری خوا كەسانێك لەپێناوی خوادا شەهیدبوون یان لەسەر جێگە مردون‌و شەرابیان خواردوەتەوەو قوماریان كردووە، وائێستاش پەروەردگار حەرامی كردووەو -

سوورەتی ﴿التوبة﴾

سُورَةُ التَّوۡبَةِ

بَرَآءَةٞ مِّنَ ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦٓ إِلَى ٱلَّذِينَ عَٰهَدتُّم مِّنَ ٱلۡمُشۡرِكِينَ ﴿١﴾ فَسِيحُواْ فِي ٱلۡأَرۡضِ أَرۡبَعَةَ أَشۡهُرٖ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّكُمۡ غَيۡرُ مُعۡجِزِي ٱللَّهِ وَأَنَّ ٱللَّهَ مُخۡزِي ٱلۡكَٰفِرِينَ ﴿٢﴾ وَأَذَٰنٞ مِّنَ ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦٓ إِلَى ٱلنَّاسِ يَوۡمَ ٱلۡحَجِّ ٱلۡأَكۡبَرِ أَنَّ ٱللَّهَ بَرِيٓءٞ مِّنَ ٱلۡمُشۡرِكِينَ وَرَسُولُهُۥۚ فَإِن تُبۡتُمۡ فَهُوَ خَيۡرٞ لَّكُمۡۖ وَإِن تَوَلَّيۡتُمۡ فَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّكُمۡ غَيۡرُ مُعۡجِزِي ٱللَّهِۗ وَبَشِّرِ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٣﴾ إِلَّا ٱلَّذِينَ عَٰهَدتُّم مِّنَ ٱلۡمُشۡرِكِينَ ثُمَّ لَمۡ يَنقُصُوكُمۡ شَيۡـٔٗا وَلَمۡ يُظَٰهِرُواْ عَلَيۡكُمۡ أَحَدٗا فَأَتِمُّوٓاْ إِلَيۡهِمۡ عَهۡدَهُمۡ إِلَىٰ مُدَّتِهِمۡۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلۡمُتَّقِينَ ﴿٤﴾ فَإِذَا ٱنسَلَخَ ٱلۡأَشۡهُرُ ٱلۡحُرُمُ فَٱقۡتُلُواْ ٱلۡمُشۡرِكِينَ حَيۡثُ وَجَدتُّمُوهُمۡ وَخُذُوهُمۡ وَٱحۡصُرُوهُمۡ وَٱقۡعُدُواْ لَهُمۡ كُلَّ مَرۡصَدٖۚ فَإِن تَابُواْ وَأَقَامُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَوُاْ ٱلزَّكَوٰةَ فَخَلُّواْ سَبِيلَهُمۡۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴿٥﴾ وَإِنۡ أَحَدٞ مِّنَ ٱلۡمُشۡرِكِينَ ٱسۡتَجَارَكَ فَأَجِرۡهُ حَتَّىٰ يَسۡمَعَ كَلَٰمَ ٱللَّهِ ثُمَّ أَبۡلِغۡهُ مَأۡمَنَهُۥۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمۡ قَوۡمٞ لَّا يَعۡلَمُونَ ﴿٦﴾

[١]﴿بـــراءة﴾:بریتیە لە بچڕاندنی پـــەیوەندیو بـــەری بـــوون. [٢]﴿فسـيحوا﴾:بگەڕێنو وردببنەوە. ﴿غـير مُعْجِـزي الله﴾:ناتوانن هـەڵبێن لەسـزای خوایـیو قوتـار بـبن. [٣]﴿آذان﴾:ئاشکراکردنو ڕاگەیاندن. ﴿يـوم الحـج الأكـبر﴾:ڕۆژی حەجە گەورەکـە (کەجـەژنی قوربانــە). ﴿تولّيتـمْ﴾:پشتتان هەڵکرد. ﴿غـيرُ مُعْجـزي اللّــه﴾:دەرنـاچن لەدەستی خوای گەورە. [٤]﴿لمْ ينقُصوكُم شـيئا﴾: هیچ بـەندێکی ڕێکەوتنەکـە هـەڵ نەوەشـێنن و تێکـی نـەدەن. ﴿لم يظـاهروا﴾:هاوکاری دوژمنان نەکەن. [٥]﴿انسـلخ الأشـهُرُ﴾:کەمانگـە حـــەرامکراوەکان بەســـەرچوون. ﴿احصروهـــم﴾:بـەندیان بکـەن لەوشوێنانەی خۆیان حەشار دەدەن.﴿مرصد﴾:شوێنو جێگەیەك چاودێری دوژمنی لێوەبکرێت. [٦]﴿اسـتجارك﴾:یەکێك پـەنای بۆلای تۆ هێنا. ﴿مأمنـه﴾:ئەو شوێنەیە کەتیایدا کەسێك دڵنیا ببێتو هێمنیو ئاسایشی تێدا دەست بکەوێت.

* پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((فـەرمانم پێکراوە لەگـەڵ خـەڵکی بجەنگم تـا گـەواهیو شایەتیدەدەن بەتاكو تەنیایی خواو پێغەمبەرایەتی(محمد)و نوێژکردنو، زەکاتدان، هەرکات هەستان بەمە ئەوا ماڵو سەریان لەمن حەرامە بەهۆی موسڵمان بوونیانو لێپرسینەوەیان لەسەر پەروەردگارە)). [(متفق عليه)].

- بەڕەفتاری شەیتانی داناوە؟ خوای گەورەش ئایەتی:﴿لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَــاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوا﴾ تا دوایی ئایەتەکەی دابەزاند.

(نسائي)و (بيهقي) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: حەرام کردنی مەی کاتێك دابەزی بۆ سـەر دوو هـۆز لەپشـتیوانەکان ، کـەوا دوای خواردنـەوە سـەر خـۆش بووبـوونو هـەندێکیان گاڵتەیان بەهەندێکی دیکەیانکردبوو لەوبارودۆخەشدا شوێنەواری دەستوەشاندن بەدەموچاوی هەندێکیانەوە دیاریدابوو. کاتێك بەهۆش خۆیان هاتنەوە لەنێوان خۆیاندا دەیان وت: فلانە برا وەهای لێکردوم ئەمەندەش یەکتریان خۆش دەویست لەدڵو دەروونیاندا بوغزو کین نەبوو، بۆیە هەریەك بەوی دیکەی دەوت: بەو خوایە ئەگەر ڕەحمو سۆزت هەبوایە ئــاوات لێنـەدەکردم،-

كَيْفَ يَكُونُ لِلْمُشْرِكِينَ عَهْدٌ عِندَ اللَّهِ وَعِندَ رَسُولِهِۦٓ إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدتُّمْ عِندَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ فَمَا اسْتَقَامُوا لَكُمْ فَاسْتَقِيمُوا لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ﴿٧﴾ كَيْفَ وَإِن يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ لَا يَرْقُبُوا فِيكُمْ إِلًّا وَلَا ذِمَّةً يُرْضُونَكُم بِأَفْوَاهِهِمْ وَتَأْبَىٰ قُلُوبُهُمْ وَأَكْثَرُهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٨﴾ اشْتَرَوْا بِآيَاتِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَصَدُّوا عَن سَبِيلِهِۦٓ إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩﴾ لَا يَرْقُبُونَ فِي مُؤْمِنٍ إِلًّا وَلَا ذِمَّةً وَأُولَٰٓئِكَ هُمُ الْمُعْتَدُونَ ﴿١٠﴾ فَإِن تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَوٰةَ وَءَاتَوُا الزَّكَوٰةَ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ وَنُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿١١﴾ وَإِن نَّكَثُوا أَيْمَانَهُم مِّن بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعَنُوا فِي دِينِكُمْ فَقَاتِلُوا أَئِمَّةَ الْكُفْرِ إِنَّهُمْ لَا أَيْمَانَ لَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَنتَهُونَ ﴿١٢﴾ أَلَا تُقَاتِلُونَ قَوْمًا نَّكَثُوا أَيْمَانَهُمْ وَهَمُّوا بِإِخْرَاجِ الرَّسُولِ وَهُم بَدَءُوكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ أَتَخْشَوْنَهُمْ فَاللَّهُ أَحَقُّ أَن تَخْشَوْهُ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٣﴾

[٧]﴿فما استقاموا لكُمْ﴾: تا پەیوەست بن بەو پەیمانەوە. [٨]﴿إنْ يَظْهروا عليكم﴾: بەزەبری هێز زاڵ بین بەسەرتاندا. ﴿لا يرقُبوا فيكُمْ﴾: هیچ دڵنەوایی و رەچاوکردنێك ناکەن لەمامەڵە لەگەڵتاندا. ﴿الاّ﴾: سۆز و بەزەیی و خزمایەتی. ﴿ذمة﴾: پەیمانبەرداری. [٩]﴿اشتروا﴾: فرۆشتیان و دەست بەرداری بوون. ﴿فصدُّوا﴾: رێگەیان گرت. ﴿ساء﴾: خراپترین. [١٠]﴿لا يرقبون﴾: چاودێری و رەچاوی ناکەن. ﴿المُعْتَدون﴾: ئەوانەی سنوور شکێنن. [١١]﴿نفصل الآيات﴾: بەڵگەکانمان رۆشن دەکەینەوە. [١٢]﴿نكثوا﴾: شکاندیان. ﴿أيمانَهُمْ﴾: پەیمانەکانیان. ﴿طَعنوا في دينكُمْ﴾: لەکەو تانوتیان لەئاینتاندا. ﴿أئمة الكفر﴾: سەرکردەی بێباوەڕان. [١٣]﴿هموا﴾: مەبەستیان بوو.

-لەسەر ئەم گلەیی و گازندانە بەردەوام بوون هەتا بوغزوکین چەکەرەی‌کرد لەدڵیاندا ئنجا خوای گەورە ئایەتی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ﴾ی دابەزاند. هەندێکیش ئەو ئایەتەیان لێکدایەوە سەبارەت بەوانەی پێش هاتنە خوارەوەی ئایەتەکە مردبوون و دەیان وت: ئەو شەرابەی گەدەی فلأنەکەس کەلەرۆژی (احد)دا کوژراوە هەمان شەراب و مەی ئایەتەکە نییە، پەروەردگاریش ئایەتی: ﴿لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا﴾ی نازڵکرد.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٠٠): ﴿قُلْ لا يَسْتَوِي الْخَبِيثُ وَالطَّيِّبُ﴾ ئەمەتەکە:

- (واحدی) و (اصبهانی) لە(ترغيب)دا لە(جابر)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) باسی لەحەرام کردنی مەی کرد، عەرەبێکی دەشتەکیش هەستاو وتی: من پیاوێکم پیشەم بازرگانی‌بوو بەشەرابەوەو لەڕێگەی ئەم بازرگانی‌یەوە ماڵێکم کۆکردۆتەوە، ئایا ئەو ماڵە بەکەڵکم دێت ئەگەر لەئێستا بەدواوە گوێڕایەڵی خوا بکەم و لەوماڵەش ببەخشم؟ پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: خوای گەورە پاکە و بەتەنهاش هەرپاك و بێگەرد وەردەگرێت، پەروەردگاریش بۆ چەسپاندن و گەواهی دانی لەسەر ئەو قسەیەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئایەتی: ﴿قُلْ لا يَسْتَوِي الْخَبِيثُ وَالطَّيِّبُ﴾ی نازڵکرد.

قَٰتِلُوهُمْ يُعَذِّبْهُمُ ٱللَّهُ بِأَيْدِيكُمْ وَيُخْزِهِمْ وَيَنصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُّؤْمِنِينَ ﴿١٤﴾ وَيُذْهِبْ غَيْظَ قُلُوبِهِمْ ۗ وَيَتُوبُ ٱللَّهُ عَلَىٰ مَن يَشَآءُ ۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٥﴾ أَمْ حَسِبْتُمْ أَن تُتْرَكُوا۟ وَلَمَّا يَعْلَمِ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ جَٰهَدُوا۟ مِنكُمْ وَلَمْ يَتَّخِذُوا۟ مِن دُونِ ٱللَّهِ وَلَا رَسُولِهِۦ وَلَا ٱلْمُؤْمِنِينَ وَلِيجَةً ۚ وَٱللَّهُ خَبِيرٌۢ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾ مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ أَن يَعْمُرُوا۟ مَسَٰجِدَ ٱللَّهِ شَٰهِدِينَ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِم بِٱلْكُفْرِ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَٰلُهُمْ وَفِى ٱلنَّارِ هُمْ خَٰلِدُونَ ﴿١٧﴾ إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَٰجِدَ ٱللَّهِ مَنْ ءَامَنَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ وَأَقَامَ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَى ٱلزَّكَوٰةَ وَلَمْ يَخْشَ إِلَّا ٱللَّهَ ۖ فَعَسَىٰٓ أُو۟لَٰٓئِكَ أَن يَكُونُوا۟ مِنَ ٱلْمُهْتَدِينَ ﴿١٨﴾ ۞ أَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ ٱلْحَآجِّ وَعِمَارَةَ ٱلْمَسْجِدِ ٱلْحَرَامِ كَمَنْ ءَامَنَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ وَجَٰهَدَ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ ۚ لَا يَسْتَوُۥنَ عِندَ ٱللَّهِ ۗ وَٱللَّهُ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٩﴾ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَهَاجَرُوا۟ وَجَٰهَدُوا۟ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ بِأَمْوَٰلِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ أَعْظَمُ دَرَجَةً عِندَ ٱللَّهِ ۚ وَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْفَآئِزُونَ ﴿٢٠﴾

[١٥] ﴿غيظَ قُلوبِهِم﴾: ڕقی دڵەكانیان.

[١٦] ﴿أم حَسِبْتُم﴾: ئایا واتان دەزانی. ﴿وَليجَة﴾: پەیوەندی.

[١٧] ﴿حبطَت﴾: پووچەڵ بوەتەوە.

[١٩] ﴿سقايَةَ الحاج﴾: بریتیە لەئاوگێڕان بۆ حاجیانی ماڵی خوا.

* پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((هەركات بینیتان یەكێك ئامشۆو ڕەوتی مزگەوت دەكات ئەوا گەواهی باوەڕی بۆ بدەن، چونكە یەكێك مزگەوتەكانی خوا ئاوەدان دەكاتەوە كەوا بڕوای بەپەروەردگارو ڕۆژی دوایی هەبێت)).

[(اخرجه الترمذي)و (الحاكم)].

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٠١): ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تَسْأَلُوا﴾ئایەتەكە:

ـ (بخاری)ی لە(انس)ی كوڕی (مالك)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) وتاری دەداو پیاوێك ڕاست بوویەوەو وتی: باوكی من كێیە؟ پێغەمبەری خواش(ﷺ) فەرمووی: (فلأنه) ئنجا ئایەتی: ﴿لا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءَ﴾ دابەزی.

هەروەها لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: كۆمەڵێك پرسیاریان دەكرد لەپێغەمبەری خواو مەبەستیشیان گاڵتەو سووكایەتیبوو، پیاوی واشیان هەبوو دەیگووت: باوكی من كێیە؟ پیاوی واش هەبوو كاتێك حوشترەكەی بزر دەبوو دەیپرسی: حوشترەكەم لەكوێیە؟ خوای گەورەش ئایەتی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءَ﴾ی دابەزاند. (احمد)و (ترمذي)و (حاكم)لە(علی)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: كاتێك ئایەتی: ﴿وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ﴾ دابەزی پرسیان: ئاخۆ حەج هەموو ساڵێك فەرزە؟ پێغەمبەری خوا(ﷺ) بێدەنگ بوو، ئنجا دووبارە پرسیان: هەموو ساڵێك؟ فەرمووی: نەخێر، خۆ ئەگەر بڵێم: بەڵێ ئەوا بەپێویست دەگەڕێت و فەرز دەبێت، پاشان پەروەردگار ئایەتی: ﴿لا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءَ إِنْ تُبْدَ لَكُمْ تَسُؤْكُمْ﴾ ی نازلكرد.

سوورەتی ﴿ الانعام ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٩): ﴿قُلْ أَيُّ شَيْءٍ أَكْبَرُ شَهَادَةً﴾ئایەتەكە:

ـ لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: (نحام)ی كوڕی (زید)و (قروم)ی كوڕی(كعب)و (بحری) كوڕی(عمرو) هاتن بۆ خزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ) وتیان: ئەی (محمد) جگە لەخوا هیچ -

يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُم بِرَحْمَةٍ مِّنْهُ وَرِضْوَٰنٍ وَجَنَّٰتٍ لَّهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ مُّقِيمٌ ﴿٢١﴾ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدًا ۚ إِنَّ ٱللَّهَ عِندَهُۥٓ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٢٢﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَتَّخِذُوٓا۟ ءَابَآءَكُمْ وَإِخْوَٰنَكُمْ أَوْلِيَآءَ إِنِ ٱسْتَحَبُّوا۟ ٱلْكُفْرَ عَلَى ٱلْإِيمَٰنِ ۚ وَمَن يَتَوَلَّهُم مِّنكُمْ فَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿٢٣﴾ قُلْ إِن كَانَ ءَابَآؤُكُمْ وَأَبْنَآؤُكُمْ وَإِخْوَٰنُكُمْ وَأَزْوَٰجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَٰلٌ ٱقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَٰرَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَٰكِنُ تَرْضَوْنَهَآ أَحَبَّ إِلَيْكُم مِّنَ ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَجِهَادٍ فِى سَبِيلِهِۦ فَتَرَبَّصُوا۟ حَتَّىٰ يَأْتِىَ ٱللَّهُ بِأَمْرِهِۦ ۗ وَٱللَّهُ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلْفَٰسِقِينَ ﴿٢٤﴾ لَقَدْ نَصَرَكُمُ ٱللَّهُ فِى مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ ۙ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ ۙ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنكُمْ شَيْـًٔا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ ٱلْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُم مُّدْبِرِينَ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ أَنزَلَ ٱللَّهُ سَكِينَتَهُۥ عَلَىٰ رَسُولِهِۦ وَعَلَى ٱلْمُؤْمِنِينَ وَأَنزَلَ جُنُودًا لَّمْ تَرَوْهَا وَعَذَّبَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ ۚ وَذَٰلِكَ جَزَآءُ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٢٦﴾

[٢١] ﴿رضوان﴾: ڕەزامەندی. ﴿مُقيم﴾: هەتا هەتایی نەبڕاوە. [٢٣] ﴿استَحَبوا﴾: هەڵیان بژارد. [٢٤] ﴿اقْتَرَفْتُمُوهَا﴾: کردبێتتان. ﴿كَسَادها﴾: فەوتان و نەبوونی داوا لەسەری. ﴿فَتَرَبصوا﴾: چاوەڕێ بکەن. ﴿بأمره﴾: بەوقەزایەی خوا دایناوە. [٢٥] ﴿مواطِن﴾: ئەو شوێنەی مرۆڤ تێیدا لادەدات و دەمێنێتەوە. ﴿يوم حُنَين﴾: ڕۆژی جەنگی حونەین (١٦شەوال ساڵی ٨ی کۆچی). ﴿كثرتكم﴾: زۆریتان. (لەوجەنگەدا ژمارەی موسڵمانەکان ١٢٠٠٠هەزار کەس دەبوو، کەپێشتر ژمارەیان نەگەیشتبووە ئەو ڕادەیە). ﴿بمارَحُبَت﴾: وێڕای فراوانبوونیشی. ﴿وليتمْ مُدبرين﴾: پشتتانکردو هەڵهاتن. [٢٦] ﴿سَكينة﴾: ئارامی دڵ و دەروون.

* حەزرەتی(عمر)(ﷺ) بەپێغەمبەری خوا(ﷺ)ی فەرموو: پێغەمبەری خوا: تۆ لەهەمووشتێك لەلام خۆشەویستریت جگە لەنەفسی خۆم، پێغەمبەری خواش(ﷺ) فەرمووی: ((هیچ کام لەئێوە باوەڕناهێنن تا من لەخودی خۆی خۆشەویستر نەبم لەدڵیا))ئنجا (عمر) وتی: سوێندبێت بەخوا تۆ ئێستا لەنەفسم خۆشەویستری. پێغەمبەری خواش(ﷺ) فەرمووی: ((ئێستا باوەڕت تەواوە ئەی (عمر)).

[(اخرجه البخاري)].

-کەسێکی‌تر بە پەروەردگار دانانێین، پێغەمبەری خواش(ﷺ) فەرمووی: منیش هەر بۆ (لا اله الا الله) تاك و تەنیایی خوا نێردراوم و بانگەوازیش بۆلای ئەو دەکەم، سەبارەت بەقسەکانیشیان ئایەتی: ﴿قُلْ أَيُّ شَيْءٍ أَكْبَرُ شَهَادَةً﴾ دابەزی.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٦): ﴿وَهُمْ يَنْهَوْنَ عَنْهُ وَيَنْأَوْنَ عَنْهُ﴾ئایەتەکە:

- (حاکم)و فەرموودەگێڕەرەوەکانی دیکە لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: ئەم ئایەتە سەبارەت بە(ابي طالب)هاتە خوارەوە، ڕێگری دەکرد لەموشریکەکان کەئازاری پێغەمبەری خوا(ﷺ) بدەن و لەهەمان کاتیشدا دوور دەکەوتەوە لەوئیگایەی بۆ پێغەمبەری خوا(ﷺ) -

ثُمَّ يَتُوبُ ٱللَّهُ مِنۢ بَعْدِ ذَٰلِكَ عَلَىٰ مَن يَشَآءُ ۗ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢٧﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِنَّمَا ٱلْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا۟ ٱلْمَسْجِدَ ٱلْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هَٰذَا ۚ وَإِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ ٱللَّهُ مِن فَضْلِهِۦٓ إِن شَآءَ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٢٨﴾ قَٰتِلُوا۟ ٱلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ وَلَا بِٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ ٱلْحَقِّ مِنَ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْكِتَٰبَ حَتَّىٰ يُعْطُوا۟ ٱلْجِزْيَةَ عَن يَدٍ وَهُمْ صَٰغِرُونَ ﴿٢٩﴾ وَقَالَتِ ٱلْيَهُودُ عُزَيْرٌ ٱبْنُ ٱللَّهِ وَقَالَتِ ٱلنَّصَٰرَى ٱلْمَسِيحُ ٱبْنُ ٱللَّهِ ۖ ذَٰلِكَ قَوْلُهُم بِأَفْوَٰهِهِمْ ۖ يُضَٰهِـُٔونَ قَوْلَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ مِن قَبْلُ ۚ قَٰتَلَهُمُ ٱللَّهُ ۚ أَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ﴿٣٠﴾ ٱتَّخَذُوٓا۟ أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَٰنَهُمْ أَرْبَابًا مِّن دُونِ ٱللَّهِ وَٱلْمَسِيحَ ٱبْنَ مَرْيَمَ وَمَآ أُمِرُوٓا۟ إِلَّا لِيَعْبُدُوٓا۟ إِلَٰهًا وَٰحِدًا ۖ لَّآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۚ سُبْحَٰنَهُۥ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٣١﴾

[٢٨]﴿نجس﴾:شتێکی پیس و گەندەڵ. ﴿عامهم هذا﴾:ساڵی نۆیەمی کۆچی. ﴿عیلة﴾:هەژاری. [٢٩]﴿الجزیة﴾:بریتیە لەوباجەی کەدادەنرێت لەسەر خاوەن ئاینەکانی‌تر. ﴿عن ید﴾:بەهێزو وتوانا. ﴿صاغرون﴾:ملکەچ بوون. [٣٠]﴿عُزیرٌ﴾:ناوی پێغەمبەرێکە (د.خ). ﴿یُضاهِئون﴾:چاولەوان دەکەن. ﴿قاتلهم الله﴾:خوا لەناویان بەرێت. ﴿أنی یؤفکون﴾:چۆن لادەدەن لەحەق و ڕاستی. [٣١]﴿أحبارهُم﴾:زانایانی جوولەکە(حاخام). ﴿رُهبانهم﴾:لەلای مەسیحیەکان بەوکەسانە دەڵێن کەبۆ خواپەرستی یەکلابوونەتەوە(قەشە). ﴿أربابا﴾:ئەوەی دەیپەرستن.

- هاتبوویە خوارەوە. (ابن ابی حاتم) یش لە(سعید)ی کوڕی(ابی هلال)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: سەبارەت بەمامەکانی پێغەمبەر(ﷺ) هاتۆتە خوارەوە کەژمارەیان (دە)کەس بوو، توندترین کەس بوون بەرووکەش و نهێنی بەرامبەری.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٣٣):﴿قَدْ نَعْلَمُ إِنَّهُ لَيَحْزُنُكَ﴾ ئایەتەکە:

- (ترمذي)و (حاكم) لە(علی)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: (ابا جهل) بەپێغەمبەری خوای وت: ئێمە تۆ بەدرۆناخەینەوە بەڵکو ئەوەی بۆت هێناوین بەدرۆی دەزانین، خوای گەورەش ئایەتی:﴿فَإِنَّهُمْ لا يُكَذِّبُونَكَ وَلَكِنَّ الظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ﴾ی دابەزاند.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٥٢):﴿وَلا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ﴾ئایەتەکە:

- (ابن حبان)و (حاكم) لە(سعد)ی کوڕی (ابی وقاص)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئەم ئایەتە سەبارەت بەشەش کەس نازڵبوو، (من)و (عبدالله)ی کوڕی (مسعود)و چوار کەسی دیکە، (قریش) بەپێغەمبەری خوایان وت: ئەمانە دەربکە، ئێمە شەرم دەمانگرێت شوێنکەوتەی ڕێبازێك بین ئەمانە هاوڕێبازین لەگەڵماندا، ئەوەی پەروەردگار نازڵی کرد هاتە نێو لاپەڕەی دڵی پێغەمبەر(ﷺ)و ئایەتی:﴿وَلا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ﴾ هەتا ﴿أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِالشَّاكِرِينَ﴾ دابەزی.

(احمد)و (طبراني)و (ابن ابی حاتم) لە(ابن مسعود)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: کۆمەڵێك لەسەرانی (قریش) تێپەڕبوون بەلای پێغەمبەری خوایا(ﷺ)و لەوکاتەدا(خباب)ی کوڕی (ارت)و (صهیب)-

يُرِيدُونَ أَن يُطْفِـُٔوا۟ نُورَ ٱللَّهِ بِأَفْوَٰهِهِمْ وَيَأْبَى ٱللَّهُ إِلَّآ أَن يُتِمَّ نُورَهُۥ وَلَوْ كَرِهَ ٱلْكَـٰفِرُونَ ﴿٣٢﴾ هُوَ ٱلَّذِىٓ أَرْسَلَ رَسُولَهُۥ بِٱلْهُدَىٰ وَدِينِ ٱلْحَقِّ لِيُظْهِرَهُۥ عَلَى ٱلدِّينِ كُلِّهِۦ وَلَوْ كَرِهَ ٱلْمُشْرِكُونَ ﴿٣٣﴾ ۞ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِنَّ كَثِيرًا مِّنَ ٱلْأَحْبَارِ وَٱلرُّهْبَانِ لَيَأْكُلُونَ أَمْوَٰلَ ٱلنَّاسِ بِٱلْبَـٰطِلِ وَيَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ ۗ وَٱلَّذِينَ يَكْنِزُونَ ٱلذَّهَبَ وَٱلْفِضَّةَ وَلَا يُنفِقُونَهَا فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ فَبَشِّرْهُم بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٣٤﴾ يَوْمَ يُحْمَىٰ عَلَيْهَا فِى نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوَىٰ بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ ۖ هَـٰذَا مَا كَنَزْتُمْ لِأَنفُسِكُمْ فَذُوقُوا۟ مَا كُنتُمْ تَكْنِزُونَ ﴿٣٥﴾ إِنَّ عِدَّةَ ٱلشُّهُورِ عِندَ ٱللَّهِ ٱثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِى كِتَـٰبِ ٱللَّهِ يَوْمَ خَلَقَ ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ مِنْهَآ أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ ۚ ذَٰلِكَ ٱلدِّينُ ٱلْقَيِّمُ ۚ فَلَا تَظْلِمُوا۟ فِيهِنَّ أَنفُسَكُمْ ۚ وَقَـٰتِلُوا۟ ٱلْمُشْرِكِينَ كَآفَّةً كَمَا يُقَـٰتِلُونَكُمْ كَآفَّةً ۚ وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلْمُتَّقِينَ ﴿٣٦﴾

[٣٢]﴿نور الله﴾:قورئانی پیرۆز.﴿يـأبى الله﴾:رازی نابێت.[٣٣]﴿لِيُظْـهِرَهُ﴾: تابەرزی بکاتەوە.[٣٤]﴿يكـنـزون﴾: کۆو جەمی دەکەنەوە.[٣٥]﴿يُحْمـى عليـها﴾: ئاگرێکی گەرمو بڵێسەداری تێبەردەبێت.﴿فتكـوى﴾:داخ دەکرێت.[٣٦]﴿أربعةٌ حُرُمٌ﴾:چوارمانگیان حەرام کراوە تیایدا کوشتار(ئەو مانگانەش ئەمانـەن: (رجب، ذوالقعدة،ذو الحجة، محرم).﴿الدين القيـم﴾:ئاینی ڕاستو درووست.

* پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((هیچ کەسێك نییە بچێتە نێو بەهەشتەوەو حەزبکات بگەڕێتەوە بۆ دنیا جگە لەشەهید نەبێت ، خوازیارە بگەڕێتەوە بۆ دنیاو دەیان جار شەهید بکرێتەوە ، چونکە ڕێزو پایەدارییەکی زۆر کراوە لەبەهەشتدا)).
[(متفق عليه)].

-و (بلال)و (عمار) دەوری پێغەمبەریان دابوو، ئەمانیش بەم هاوەڵانە فارس بوونو وتیان: ئەی(محمد) (ﷺ) تۆ رازیت ئەوانە شوێنکەوتەی تۆ بن؟ گەر ئەوانە دەربکەیت ئەوا ئێمە شوێنت دەکەوین، خوای گەورەش سەبارەت بەم مەسەلەیە قورئانی دابەزاند:﴿وَأَنذِرْ بِهِ ٱلَّذِينَ يَخَافُونَ أَن يُحْشَرُوٓا۟﴾ هەتا ﴿سَبِيلُ ٱلْمُجْرِمِينَ﴾.

(ابن جرير) لە(عكرمه)وە دەگێڕێتەوە ، دەڵێت: (عتبة)ی کوڕی (ربيعة)و (شيبة)ی کوڕی (ربيعة)و (مطعم)ی کوڕی (عدي)و (حارث)ی کوڕی (نوفل) کەئەمانە لەڕێزدارانی (بني عبدمناف)و بێباوەڕان بوون، هاتن بۆلای (ابی طالب)و وتیان: گەربێتوو برازاکەت ئەو کۆیلانە لەدەوری خۆی دووربخاتەوە ئەوا لەسینەو دڵی ئێمەدا زیاتر گەورە دەبێو، قسەکانی پەسەند دەکرێو، شوێنکەوتنمان بۆی نزیك دەبێت، (ابو طالب)یش بۆ ئەم مەبەستە گفتوگۆی کرد لەگەڵ پێغەمبەری خودا(ﷺ)و (عمر)ی کوڕی (خطاب)وتی: ئەی پێغەمبەر خوا(ﷺ) گەروات بکردایە تا بۆمان دەربکەوتایە کەمەبەستیان چییە، پەروەردگاریش ئایەتی:﴿وَأَنذِرْ بِهِ ٱلَّذِينَ يَخَافُونَ﴾ی هەتا ﴿أَلَيْسَ ٱللَّهُ بِأَعْلَمَ بِٱلشَّـٰكِرِينَ﴾ی دابەزاند،ئەوانەش پێکهاتبوون لە(بلال)و (عمار)ی کوڕی (ياسر)و (سالم)ی بەندەی (ابي حذيفة)و (صالح)ی کۆیلەی (اسيد)و (ابن مسعود)و (مقداد)ی کوڕی (عبدالله)و (واقد)ی کوڕی(عبدالله)ی (حنظلي)و چەند کەسێکی هاوچەشنی ئەمانە، (عمر)یش پاکانەی بۆ قسەکەی پێشووی کردو ئنجا ئایەتی:﴿وَإِذَا جَآءَكَ ٱلَّذِينَ يُؤْمِنُونَ-

إِنَّمَا ٱلنَّسِىٓءُ زِيَادَةٌ فِى ٱلْكُفْرِ ۖ يُضَلُّ بِهِ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ يُحِلُّونَهُۥ عَامًا وَيُحَرِّمُونَهُۥ عَامًا لِّيُوَاطِـُٔوا۟ عِدَّةَ مَا حَرَّمَ ٱللَّهُ فَيُحِلُّوا۟ مَا حَرَّمَ ٱللَّهُ ۚ زُيِّنَ لَهُمْ سُوٓءُ أَعْمَـٰلِهِمْ ۗ وَٱللَّهُ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلْكَـٰفِرِينَ ﴿٣٧﴾ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمُ ٱنفِرُوا۟ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ ٱثَّاقَلْتُمْ إِلَى ٱلْأَرْضِ ۚ أَرَضِيتُم بِٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا مِنَ ٱلْـَٔاخِرَةِ ۚ فَمَا مَتَـٰعُ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا فِى ٱلْـَٔاخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ ﴿٣٨﴾ إِلَّا تَنفِرُوا۟ يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا وَيَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّوهُ شَيْـًٔا ۗ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٣٩﴾ إِلَّا تَنصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ ٱللَّهُ إِذْ أَخْرَجَهُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ ثَانِىَ ٱثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِى ٱلْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَـٰحِبِهِۦ لَا تَحْزَنْ إِنَّ ٱللَّهَ مَعَنَا ۖ فَأَنزَلَ ٱللَّهُ سَكِينَتَهُۥ عَلَيْهِ وَأَيَّدَهُۥ بِجُنُودٍ لَّمْ تَرَوْهَا وَجَعَلَ كَلِمَةَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ ٱلسُّفْلَىٰ ۗ وَكَلِمَةُ ٱللَّهِ هِىَ ٱلْعُلْيَا ۗ وَٱللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٤٠﴾

[٣٧]﴿النَّسيء﴾:بریتیە لەدواخستنی یەکێك لەمانگە یاساغ کراوەکان بۆ مانگێکی‌تر(بەهۆی کوشتارو برینەوە).﴿لِيواطئوا﴾:تا ڕازی بن‌و چوون یەك بن.[٣٨]﴿انفِروا﴾:خێرا بکەن.﴿اثاقلتُمْ﴾:دواکەوتن.[٤٠]﴿ثاني اثنين﴾:یەکێك لەو دووانە.﴿في الغار﴾: مەبەست پێی ئەشکەوتی (ثور)ی نزیك (مەککە)یە.﴿لِصاحبه﴾: بەهاوەڵەکەی(کە ئەبوبەکری سدیق بوو).﴿سَكينته﴾:هێمنی‌و ئارامی پەروەردگار.﴿كَلِمَةَ الذينَ كفروا﴾: ڕێکەوتنی بێباوەڕان لەسەر کوشتنی پێغەمبەر(ﷺ).﴿كلمة الله﴾:بریتیە لەو بەڵێنەی خوا داویەتی بەپێغەمبەران‌و باوەڕداران تا سەریان بخات.

*حەزرەتی (ابوبكر)ی (سديق)(ﷺ) دەفەرموێت:کاتێك لەئەشکەوتی (ثور) دابووین لەگەڵ پێغەمبەری خوا(ﷺ) تەماشای قاچی موشریکەکانم کردو وتم:ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئەگەر یەکێك لەو موشریکانە تەماشای بەرپێی خۆی بکات ئەوا ئێمە دەبینێت، پێغەمبەری خواش(ﷺ) فەرمووی: ((تۆ گومانت چۆنە بەدووکەس کەسێیەمیان پەروەردگاربێت)) [(متفق عليه)].

-بآياتنا﴾ دابەزی. (ابن جرير)و (ابن ابی حاتم)و ئەوانی دیکە لە(خباب)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: (اقرع)ی کوڕی(حابس)و (عيينه)ی کوڕی (حصن) هاتن بۆلای پێغەمبەری خوا(ﷺ)و بینیان هەریەك لە(صهيب)و (بلال)و (عمار)و (خباب) لەخزمەت پێغەمبەرا دانیشتوون‌و کۆمەڵە خەڵکێکی رەش‌و رووتی تریش لەباوەڕداران لەو دەورە دانیشتوون، هەرکە ئەمانەیان بینی لەدەوری پێغەمبەری خوا(ﷺ) خەشم‌و قین لەدڵیاندا بەرامبەر ئەم باوەڕدارە لاوازانە پەنگی خواردەوەو پێغەمبەری خوایان هێنایە لاوەو وتیان: ئێمە دەمانەوێت کۆڕێکی تایبەتمان بۆ بگریت تا سەرجەم نەتەوەی عەرەب بزانن ئێمە خاوەن چ پلەو ڕێزێکین، کاتێ نوێنەری هۆزە عەرەبیەکان دێن بۆلات، ئێمە شەرم دەکەین لەگەڵ ئەو بەندەو کۆیلانەدا بمان بینن‌و بەهاوتای ئەوانمان بزانن، هەرکات ئێمە هاتین ئەوان دووربخەرەوە لەخۆت، کاتێکیش ئێمە هەستاین بەتەنیا لەگەڵ ئەوان دابنیشە، پێغەمبەری خواش (ﷺ) فەرمووی: بەڵێ، ئەوجا ئایەتی:﴿وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ﴾ دابەزی. پاشان (اقرع)و هاوەڵەکەی دەڵێن ئایەتی:﴿وَكَذَلِكَ فَتَنَّا بَعْضَهُمْ-

انفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالًا وَجَٰهِدُوا بِأَمْوَٰلِكُمْ وَأَنفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٤١﴾ لَوْ كَانَ عَرَضًا قَرِيبًا وَسَفَرًا قَاصِدًا لَّٱتَّبَعُوكَ وَلَٰكِنۢ بَعُدَتْ عَلَيْهِمُ ٱلشُّقَّةُ وَسَيَحْلِفُونَ بِٱللَّهِ لَوِ ٱسْتَطَعْنَا لَخَرَجْنَا مَعَكُمْ يُهْلِكُونَ أَنفُسَهُمْ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّهُمْ لَكَٰذِبُونَ ﴿٤٢﴾ عَفَا ٱللَّهُ عَنكَ لِمَ أَذِنتَ لَهُمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَكَ ٱلَّذِينَ صَدَقُوا وَتَعْلَمَ ٱلْكَٰذِبِينَ ﴿٤٣﴾ لَا يَسْتَـْٔذِنُكَ ٱلَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْـَٔاخِرِ أَن يُجَٰهِدُوا بِأَمْوَٰلِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ وَٱللَّهُ عَلِيمٌۢ بِٱلْمُتَّقِينَ ﴿٤٤﴾ إِنَّمَا يَسْتَـْٔذِنُكَ ٱلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْـَٔاخِرِ وَٱرْتَابَتْ قُلُوبُهُمْ فَهُمْ فِي رَيْبِهِمْ يَتَرَدَّدُونَ ﴿٤٥﴾ ۞ وَلَوْ أَرَادُوا ٱلْخُرُوجَ لَأَعَدُّوا لَهُۥ عُدَّةً وَلَٰكِن كَرِهَ ٱللَّهُ ٱنۢبِعَاثَهُمْ فَثَبَّطَهُمْ وَقِيلَ ٱقْعُدُوا مَعَ ٱلْقَٰعِدِينَ ﴿٤٦﴾ لَوْ خَرَجُوا فِيكُم مَّا زَادُوكُمْ إِلَّا خَبَالًا وَلَأَوْضَعُوا خِلَٰلَكُمْ يَبْغُونَكُمُ ٱلْفِتْنَةَ وَفِيكُمْ سَمَّٰعُونَ لَهُمْ وَٱللَّهُ عَلِيمٌۢ بِٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٤٧﴾

[٤١]﴿خفافاً وثقالاً﴾:لەسەر هەر حاڵێك بن.(بەپێ یان بەسواری یان پیرو پەکەوتە یاخود لاوو جەحێڵ بن).
[٤٢]﴿عرضاً قريباً﴾:دەسکەوتێکی ئاسان بێت.﴿سفراً قاصداً﴾:مام ناوەندی بێت لەنێوان نزیك و دووردا. ﴿الشُقَة﴾:ئەو ماوەیەی کەناتوانرێت ببڕێت مەگەر بەناڕەحەتی و گران نەبێت.﴿لو استطعنا﴾:گەر بمان توانیایە.[٤٣]﴿عفا الله عنك﴾:خوا لەگوناهەکانت خۆش بێت.﴿حتى يتبين﴾:هەتا ڕوون دەبێتەوە.
[٤٥]﴿ارتابت﴾:گوماندار بوو.
[٤٦]﴿لأعدوا﴾:خۆیان ئامادە دەکرد. (بە ماڵ و توێشووی مەعنەوی). ﴿انبعاثهم﴾:هەستان بۆ ئەوەی بچنە دەرەوە.﴿فَثَبَّطَهُم﴾:ڕێگری و خۆمەڵاسدان لەچوونە دەرەوە.
[٤٧]﴿خبالاً﴾:بریتییە لەشەڕوخراپەو ئەو نەخۆشییەی کاردەکاتە سەر عەقڵ و بیرکردنەوە.﴿لأوضعوا خلالكم﴾:خێراکردن لەتێکدانی نێوانی موسڵمانان بەقسەهێنان و بردن و فیتنەیی.﴿سماعون لهم﴾:گوێیان بۆ دەگرن(ئەوانەش کەسانی عەقڵ لاوازو بێکەسایەتین).

* پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((ئاگری دۆزەخ یەکێك ناسوتێنێت لەترسی پەروەردگار گریابێت هەتا شیر نەچێتەوە گوانی مەمک، هەروەها تەپ و تۆزی تێکۆشان لەپێناوی خواو دووکەڵی دۆزەخ لەگەڵ یەکدا کۆنابنەوە)). [(اخرجه الترمذي وقال: حديث حسن صحيح)].
- بعض﴾دابەزی و پێغەمبەری خوا(ﷺ) لەگەڵ ئێمەدابوو، کاتێك بیویستایە بەجێمان بهێڵێ هەڵدەستاو ئێمەش بەجێمان دەهێشت، دوایی ئایەتی:﴿وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُم﴾نازلبوو. [(ابن كثير) دەفەرموێت: ئەم فەرمودەیە (غريب)ە چونکە ئایەتەکە(مكيه)و(اقرع)و (عيينه)ش دوای کۆچ بەسەردەمێك موسوڵمان بوون].
(فريابى)و (ابن ابى حاتم) لە(ماهان)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: کۆمەڵێك هاتن بۆ خزمەت پێغەمبەر(ﷺ)و وتیان: ئێمە گوناهی گەورەمان کردووە، پێغەمبەری خواش(ﷺ) هیچ وەڵامێکی نەدانەوە، هەتا پەروەردگار ئایەتی:﴿وَإِذَا جَاءَكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِنَا﴾ی دابەزاند.

لَقَدِ ٱبْتَغَوُا۟ ٱلْفِتْنَةَ مِن قَبْلُ وَقَلَّبُوا۟ لَكَ ٱلْأُمُورَ حَتَّىٰ جَآءَ ٱلْحَقُّ وَظَهَرَ أَمْرُ ٱللَّهِ وَهُمْ كَٰرِهُونَ ﴿٤٨﴾ وَمِنْهُم مَّن يَقُولُ ٱئْذَن لِّى وَلَا تَفْتِنِّىٓ ۚ أَلَا فِى ٱلْفِتْنَةِ سَقَطُوا۟ ۗ وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌۢ بِٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٤٩﴾ إِن تُصِبْكَ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ ۖ وَإِن تُصِبْكَ مُصِيبَةٌ يَقُولُوا۟ قَدْ أَخَذْنَآ أَمْرَنَا مِن قَبْلُ وَيَتَوَلَّوا۟ وَّهُمْ فَرِحُونَ ﴿٥٠﴾ قُل لَّن يُصِيبَنَآ إِلَّا مَا كَتَبَ ٱللَّهُ لَنَا هُوَ مَوْلَىٰنَا ۚ وَعَلَى ٱللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ ٱلْمُؤْمِنُونَ ﴿٥١﴾ قُلْ هَلْ تَرَبَّصُونَ بِنَآ إِلَّآ إِحْدَى ٱلْحُسْنَيَيْنِ ۖ وَنَحْنُ نَتَرَبَّصُ بِكُمْ أَن يُصِيبَكُمُ ٱللَّهُ بِعَذَابٍ مِّنْ عِندِهِۦٓ أَوْ بِأَيْدِينَا ۖ فَتَرَبَّصُوٓا۟ إِنَّا مَعَكُم مُّتَرَبِّصُونَ ﴿٥٢﴾ قُلْ أَنفِقُوا۟ طَوْعًا أَوْ كَرْهًا لَّن يُتَقَبَّلَ مِنكُمْ ۖ إِنَّكُمْ كُنتُمْ قَوْمًا فَٰسِقِينَ ﴿٥٣﴾ وَمَا مَنَعَهُمْ أَن تُقْبَلَ مِنْهُمْ نَفَقَٰتُهُمْ إِلَّآ أَنَّهُمْ كَفَرُوا۟ بِٱللَّهِ وَبِرَسُولِهِۦ وَلَا يَأْتُونَ ٱلصَّلَوٰةَ إِلَّا وَهُمْ كُسَالَىٰ وَلَا يُنفِقُونَ إِلَّا وَهُمْ كَٰرِهُونَ ﴿٥٤﴾

[٤٨] ﴿ابتغوا﴾: ویستیان و هەولیان بۆدا. ﴿قلبوا لك الأمور﴾: قسەوباسەکەیان لێت هەڵگێڕایەوە. ﴿جاء الحقُّ﴾: سەرکەوتن و زاڵ بوون. ﴿ظهَرَ أمْرُ اللهِ﴾: دینەکەی سەرکەوت و شەرعەکەشی زاڵبوو. [٤٩] ﴿ائذن لي﴾: رێگەم بدە (لەوەی دوابکەوم لەجیهاد). ﴿لا تفتني﴾: تووشی فیتنەم مەکە. [٥٠] ﴿حَسَنة﴾: سەرکەوتن و دەستکەوت و بالا دەستی. [٥١] ﴿مولانا﴾: هەلسووڕێنەری سەرجەم کاروبارەکانمانە. [٥٢] ﴿تربصون﴾: چاوەڕێ دەکەن. ﴿إحدى الحُسنيَين﴾: یەکێك لەو دوو دەرەنجامە. [٥٤] ﴿كسَالى﴾: تەمبەڵی و قورس و گرانی.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٦٥): ﴿قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلَى أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ﴾ ئایەتەکە:

- (ابن ابی حاتم) لە(زید)ی کوڕی(اسلم)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: کاتێك ئایەتی: ﴿قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلَى أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَاباً مِنْ فَوْقِكُمْ﴾ دابەزی پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: دوای من بێباوەڕ مەبن و بدەن لەگەردنی یەك بەشمشێر، هاوەڵانیش وتیان: شتی واچۆن دەبێت، لەکاتێکدا ئێمە گەواهی تاك و تەنیایی پەروەردگارو پێغەمبەرایەتی تۆ دەدەین؟هەندێك لەوخەڵکەش وتیان: هەرگیز شتی وانابێت، یەکتری بکوژین مادام موسوڵمانین، ئنجائایەتی: ﴿انْظُرْ كَيْفَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ﴾ دابەزی.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٨٢): ﴿الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ﴾ ئایەتەکە:

- (ابن ابی حاتم) لە (عبیدالله)ی کوڕی (زحر)ەوە و ئەویش لە(بکر)ی کوڕی (سواد)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: پیاوێك لەدوژمن شالاوی هێنا بۆ ڕیزی موسوڵمانان و یەکێکی لێکوشتن، ئنجا بەردەوام بوو تا دووانی دیکەشی کوشت، دواتر پرسی: ئاخۆ دەتوانم موسوڵمان ببم؟ پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: بەڵێ، ئەویش ئەسپەکەی تاوداو گەڕایەوە نێو هاوەڵە بێباوەڕەکانی دووانی لێکوشتن و ئەوجا خۆشی کوژرا. ئەم ئایەتەش سەبارەت بەودابەزی: ﴿الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ﴾.

فَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَٰلُهُمْ وَلَآ أَوْلَٰدُهُمْ ۚ إِنَّمَا يُرِيدُ ٱللَّهُ لِيُعَذِّبَهُم بِهَا فِى ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا وَتَزْهَقَ أَنفُسُهُمْ وَهُمْ كَٰفِرُونَ ﴿٥٥﴾ وَيَحْلِفُونَ بِٱللَّهِ إِنَّهُمْ لَمِنكُمْ وَمَا هُم مِّنكُمْ وَلَٰكِنَّهُمْ قَوْمٌ يَفْرَقُونَ ﴿٥٦﴾ لَوْ يَجِدُونَ مَلْجَـًٔا أَوْ مَغَٰرَٰتٍ أَوْ مُدَّخَلًا لَّوَلَّوْا۟ إِلَيْهِ وَهُمْ يَجْمَحُونَ ﴿٥٧﴾ وَمِنْهُم مَّن يَلْمِزُكَ فِى ٱلصَّدَقَٰتِ فَإِنْ أُعْطُوا۟ مِنْهَا رَضُوا۟ وَإِن لَّمْ يُعْطَوْا۟ مِنْهَآ إِذَا هُمْ يَسْخَطُونَ ﴿٥٨﴾ وَلَوْ أَنَّهُمْ رَضُوا۟ مَآ ءَاتَىٰهُمُ ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥ وَقَالُوا۟ حَسْبُنَا ٱللَّهُ سَيُؤْتِينَا ٱللَّهُ مِن فَضْلِهِۦ وَرَسُولُهُۥٓ إِنَّآ إِلَى ٱللَّهِ رَٰغِبُونَ ﴿٥٩﴾ ۞ إِنَّمَا ٱلصَّدَقَٰتُ لِلْفُقَرَآءِ وَٱلْمَسَٰكِينِ وَٱلْعَٰمِلِينَ عَلَيْهَا وَٱلْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِى ٱلرِّقَابِ وَٱلْغَٰرِمِينَ وَفِى سَبِيلِ ٱللَّهِ وَٱبْنِ ٱلسَّبِيلِ ۖ فَرِيضَةً مِّنَ ٱللَّهِ ۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٦٠﴾ وَمِنْهُمُ ٱلَّذِينَ يُؤْذُونَ ٱلنَّبِىَّ وَيَقُولُونَ هُوَ أُذُنٌ ۚ قُلْ أُذُنُ خَيْرٍ لَّكُمْ يُؤْمِنُ بِٱللَّهِ وَيُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِينَ وَرَحْمَةٌ لِّلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مِنكُمْ ۚ وَٱلَّذِينَ يُؤْذُونَ رَسُولَ ٱللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٦١﴾

[٥٥] ﴿فَلَا تُعجِبكَ﴾: سەرسام مەبە پێی. ﴿تَزهَقَ أنفُسُهُم﴾: ڕۆحیان دەربچێت. [٥٦] ﴿يفرقون﴾: زۆر دەترسن. [٥٧] ﴿ملجأ﴾: پەناگایەك. ﴿مغارات﴾: ئەشكەوت لەچیاكاندا. ﴿مدَّخلاً﴾: ئەڵەق و چاڵێك لەناو زەویدا. ﴿يَجمَحُون﴾: بەخێرایی دەچنە ناوی لەكاتێكدا شڵەژاون. [٥٨] ﴿يلمِزُك﴾: ڕەخنەو توانجت لێ دەگرێ. [٥٩] ﴿حسبُنا الله﴾: بەتەنها فەزڵ و ڕێزی خوامان بەسە. ﴿راغبون﴾: بەملكەچی و لاڵانەوەوە داوا دەكەین لەخوای گەورە. [٦٠] ﴿الصدقات﴾: زەكات. ﴿العاملين عليها﴾: ئەوكارمەندانەن كەدەوڵەت دایان دەنێت بۆ كۆكردنەوەی زەكات. ﴿المؤلفة قلوبهم﴾: ئەوانەی پێغەمبەری خوا دڵی ڕادەگرتن و دەستگیرۆی دەكردن بەهۆی تازە موسڵمان بوونیانەوە. ﴿في الرِقاب﴾: ئازادكردنی زیندانی و كۆیلە. ﴿الغارمين﴾: ئەو قەرزارانەی كەوا قەرزاربوون بەهۆی پێداویستی دروستەوە. ﴿في سَبيل الله﴾: هەر ڕێگەیەك مرۆڤ بگەیەنێت بەڕازی بوونی خوا. ﴿ابن السبيل﴾: ئەو گەشتیارەی دوور لەوڵاتی خۆیەتی و، پێویستی بەپارەیە تا بگاتەوە وڵاتی خۆی. [٦١] ﴿أذن﴾: ئەوی پێی دەڵێت بەڕاستی دەزانێ و گوێی بۆ دەگرێ. ﴿فريضة﴾: واجب كراوە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٩١): ﴿وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدرِهِ﴾ئایەتەكە:

- (ابن ابی حاتم) لە(سعید)ی كوڕی (جبیر)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: پیاوێك بەناوی (مالك)ی كوڕی (صیف)ەوە هات بۆلای پێغەمبەری خوا(ﷺ) سەرپێچی نواند لەبەرامبەر پێغەمبەردا، پێغەمبەری خواش(ﷺ) پێی فەرموو: سوێندت دەدەم بەوەی(تەورات)ی ناردووە بۆسەر(موسی) ئایا لە(تەورات)دا باسی ئەوەكراوە پەروەردگار خەشم و قینی لەقەشەی قەڵەو بێت؟ خودی(مالك)یش قەشەیەكی قەڵەو زلبوو بۆیە توڕەبوو وتی: خوا هیچ ئیكایەكی نەناردوە بۆ سەر مرۆڤ، هاوڕێكانیشی وتیان:ئەی هاوار ئەوە تۆچی دەڵێیت، ئەی بۆ (موسی)-

[٦٣] ﴿يحـــادد الله﴾: بەسـەرپێچی دژایـەتی خـوای گـەورە بکـات. ﴿الخزي﴾: ڕیسوای و سەر شۆڕی هەتا هـەتایی. [٦٤] ﴿مخـرج﴾: ئاشکرای دەکات لەڕێگـەی نیگـاو سروشـەوە. [٦٥] ﴿نخـوض﴾: مەبەسـت پـێی تێهـەڵچوون بـە قسـەوباسـدایە. [٦٧] ﴿يقبضون أيديـهم﴾: خێرو چاکە ناکەن. ﴿فنسيهم﴾: لەبیری کردن (بەوەی ڕێنمویـان ناکـات و دەیـان سـپێرێت بەنەفسـی خۆیـان). [٦٨] ﴿هـي حسبهم﴾: پڕاو پڕی ئەو بێباوەڕییەیان سزادەدرێن. ﴿مُقيم﴾: هەمیشەیی.

يَحْلِفُونَ بِٱللَّهِ لَكُمْ لِيُرْضُوكُمْ وَٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥٓ أَحَقُّ أَن يُرْضُوهُ إِن كَانُواْ مُؤْمِنِينَ ﴿٦٢﴾ أَلَمْ يَعْلَمُوٓاْ أَنَّهُۥ مَن يُحَادِدِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ فَأَنَّ لَهُۥ نَارَ جَهَنَّمَ خَٰلِدًا فِيهَا ذَٰلِكَ ٱلْخِزْىُ ٱلْعَظِيمُ ﴿٦٣﴾ يَحْذَرُ ٱلْمُنَٰفِقُونَ أَن تُنَزَّلَ عَلَيْهِمْ سُورَةٌ تُنَبِّئُهُم بِمَا فِى قُلُوبِهِمْ قُلِ ٱسْتَهْزِءُوٓاْ إِنَّ ٱللَّهَ مُخْرِجٌ مَّا تَحْذَرُونَ ﴿٦٤﴾ وَلَئِن سَأَلْتَهُمْ لَيَقُولُنَّ إِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ قُلْ أَبِٱللَّهِ وَءَايَٰتِهِۦ وَرَسُولِهِۦ كُنتُمْ تَسْتَهْزِءُونَ ﴿٦٥﴾ لَا تَعْتَذِرُواْ قَدْ كَفَرْتُم بَعْدَ إِيمَٰنِكُمْ إِن نَّعْفُ عَن طَآئِفَةٍ مِّنكُمْ نُعَذِّبْ طَآئِفَةًۢ بِأَنَّهُمْ كَانُواْ مُجْرِمِينَ ﴿٦٦﴾ ٱلْمُنَٰفِقُونَ وَٱلْمُنَٰفِقَٰتُ بَعْضُهُم مِّنۢ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِٱلْمُنكَرِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ ٱلْمَعْرُوفِ وَيَقْبِضُونَ أَيْدِيَهُمْ نَسُواْ ٱللَّهَ فَنَسِيَهُمْ إِنَّ ٱلْمُنَٰفِقِينَ هُمُ ٱلْفَٰسِقُونَ ﴿٦٧﴾ وَعَدَ ٱللَّهُ ٱلْمُنَٰفِقِينَ وَٱلْمُنَٰفِقَٰتِ وَٱلْكُفَّارَ نَارَ جَهَنَّمَ خَٰلِدِينَ فِيهَا هِىَ حَسْبُهُمْ وَلَعَنَهُمُ ٱللَّهُ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّقِيمٌ ﴿٦٨﴾

- نیگا دانەبەزیوە؟ ئنجا پـەروەردگار ئایەتی: ﴿وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ﴾ی دابەزاند. [مرسل]ە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٩٣): ﴿وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِباً﴾ ئایەتەکە:

- (ابن جرير) لە(عكرمە)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: سەبارەت بەئایەتی: ﴿وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِباً أَوْ قَالَ أُوحِيَ إِلَيَّ وَلَمْ يُوحَ إِلَيْهِ شَيْءٌ﴾ وتی: دەرهەق بە(مسيلمة) نازڵبووە. سەبارەت بەئایەتی: ﴿سَأُنْزِلُ مِثْلَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ﴾ وتی: ئەم ئایەتە دەرهەق بە(عبدالله)ی کوڕی (سعد)ی کوڕی (ابی سرح) دابەزی، بانگەشەی ئەوەی دەکرد گوایە نیگا دەنووسێتەوە بۆ پێغەمبەر(ﷺ)و کاتێ پێغەمبەر(ﷺ) پێی دەڵێ: بنووسە ﴿عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾ ئەو دەنووسێت: ﴿غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ پاشان بۆی دەخوێنێتەوەو پێغەمبەریش دەڵێت: جیاوازی نییە لەنێوانیاندا، ئنجا ئەم پیاوە لەئیسلام هەڵگەڕایەوەو خۆی گەیاندەوە نێو(قريش). (سدی)یش هەواڵێکی لەوچەشنە دەگێڕێتەوەو، دەڵێت: (عبدالله) دەڵێت: ئەگەر (محمد) نیگای بۆ هاتبێت ئەوا نیگاش بۆ من هاتووە، خۆ ئەگەر بێتو خوا نیگا بنێرێت منیش هاوچەشنی نیگای خوام ناردووە (محمد) دەڵێت: ﴿سَمِيعاً عَلِيماً﴾ منیش دەڵێم: ﴿عَلِيماً حَكِيماً﴾...!!

هۆی دابەزینی ئایەتی(٩٤): ﴿وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فُرَادَى﴾ ئایەتەکە:

- (ابن جرير)و ئەوانی دی دەگێڕنەوە لە(عكرمە)وە دەڵێت: (نضر)ی کوڕی(حارث)وتی: (لات)و (عزى) پاکانەو شەفاعەتم بۆ دەکەن، ئنجا ئایەتی: ﴿وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فُرَادَى﴾ هەتا ﴿شُرَكَاءُ﴾ دابەزی.

كَٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِكُمۡ كَانُوٓاْ أَشَدَّ مِنكُمۡ قُوَّةٗ وَأَكۡثَرَ أَمۡوَٰلٗا وَأَوۡلَٰدٗا فَٱسۡتَمۡتَعُواْ بِخَلَٰقِهِمۡ فَٱسۡتَمۡتَعۡتُم بِخَلَٰقِكُمۡ كَمَا ٱسۡتَمۡتَعَ ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِكُم بِخَلَٰقِهِمۡ وَخُضۡتُمۡ كَٱلَّذِي خَاضُوٓاْۚ أُوْلَٰٓئِكَ حَبِطَتۡ أَعۡمَٰلُهُمۡ فِي ٱلدُّنۡيَا وَٱلۡأٓخِرَةِۖ وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡخَٰسِرُونَ ﴿٦٩﴾ أَلَمۡ يَأۡتِهِمۡ نَبَأُ ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِهِمۡ قَوۡمِ نُوحٖ وَعَادٖ وَثَمُودَ وَقَوۡمِ إِبۡرَٰهِيمَ وَأَصۡحَٰبِ مَدۡيَنَ وَٱلۡمُؤۡتَفِكَٰتِۚ أَتَتۡهُمۡ رُسُلُهُم بِٱلۡبَيِّنَٰتِۖ فَمَا كَانَ ٱللَّهُ لِيَظۡلِمَهُمۡ وَلَٰكِن كَانُوٓاْ أَنفُسَهُمۡ يَظۡلِمُونَ ﴿٧٠﴾ وَٱلۡمُؤۡمِنُونَ وَٱلۡمُؤۡمِنَٰتُ بَعۡضُهُمۡ أَوۡلِيَآءُ بَعۡضٖۚ يَأۡمُرُونَ بِٱلۡمَعۡرُوفِ وَيَنۡهَوۡنَ عَنِ ٱلۡمُنكَرِ وَيُقِيمُونَ ٱلصَّلَوٰةَ وَيُؤۡتُونَ ٱلزَّكَوٰةَ وَيُطِيعُونَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥٓۚ أُوْلَٰٓئِكَ سَيَرۡحَمُهُمُ ٱللَّهُۗ إِنَّ ٱللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٞ ﴿٧١﴾ وَعَدَ ٱللَّهُ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ وَٱلۡمُؤۡمِنَٰتِ جَنَّٰتٖ تَجۡرِي مِن تَحۡتِهَا ٱلۡأَنۡهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَا وَمَسَٰكِنَ طَيِّبَةٗ فِي جَنَّٰتِ عَدۡنٖۚ وَرِضۡوَٰنٞ مِّنَ ٱللَّهِ أَكۡبَرُۚ ذَٰلِكَ هُوَ ٱلۡفَوۡزُ ٱلۡعَظِيمُ ﴿٧٢﴾

[٦٩] ﴿فاستمتعوا بخلاقِهم﴾: بەشی خۆیان چێژیان وەرگرت لەخۆشیەکانی دنیا. ﴿خُضتُم﴾: شانتان کرد بە کاروباری بەتاڵ و هیچ و پوچدا. ﴿حبطت﴾: بەتاڵ بوویەوە.

[٧٠] ﴿المؤتفكات﴾: ئەو گوندانەی ژێرو ژوورکران. بریتیە لەگوندەکانی قەومی لوط (سەلامی خوای لێبێت).

[٧٢] ﴿جناتُ عدن﴾: ئەو بەهەشتانەی بەهەتاهەتایی تێدا جێنشین دەبن. ﴿رِضوان من الله﴾: رازی بوونی تەواوی پەروەردگار.

* پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((هەر پێغەمبەرێك پەروەردگار پێش من ناردبێتی بۆ نەتەوەکەی ئەوا هاوەڵی نزیکی هەبووەو شوێن سوننەت و فەرمانەکانی کەوتوون. بەڵام دوای ئەوان کەسانێك هاتوون و جێ‌پێیان هەڵگرتوون ئەوەی گوتویانە جێ‌بەجێیان نەکردووەو ئەوەشی فەرمانیان پێنەکراوە کردوویانە، هەرکەس تێبکۆشێت دژ بەوانە بەزمانی یان دڵی ئەوا باوەڕدارە، بەدەر لەوتێکۆشانەش بەئەندازەی گەردیلەیەك ئیمان نی‌یە (واتە ئەگەر ئەوکەسە بەدڵیش نەتوانێت ئەوا ئیتر باوەڕ لەدڵیدانی‌یە) [(اخرجه مسلم)].

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٠٨): ﴿وَلا تَسُبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَيَسُبُّوا اللَّهَ عَدْواً بِغَيْرِ عِلْمٍ﴾ئایەتەکە:

- لە(قتادة)وە دەگێڕنەوە، دەڵێت: موسوڵمانەکان جنێوو قسەی ناشیرینیان بەبێ‌باوەڕەکان دەوت و ئەوانیش جنێوو قسەی ناشیرینیان بەپەروەردگار دەوت، خوای گەورەش ئایەتی: ﴿وَلَا تَسُبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دونِ اللَّهِ﴾ی دابەزاند.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٠٩): ﴿وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِنْ جَاءَتْهُمْ آيَةٌ لَيُؤْمِنُنَّ بِهَا﴾ ئایەتەکە:

- (ابن جرير) لە(محمد) ی کوڕی (کعب)ی (القرظي) ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) گفتوگۆی کرد لەگەڵ(قريش)داو ئەوانیش وتیان: ئەی(محمد) تۆ باسی (موسی) دەکەیت و دەڵێیت گۆچانێکی پێ‌بوو دەیکێشا بەبەردا، (عیسی)ش مردووی زیندوو دەکردەوە، (ثمود)خاوەن حوشتربوون، تۆش بەڵگەو نیشانەی لەوچەشنەمان بۆ بهێنە تا باوەڕت پێ بکەین، پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: کام لەو بەڵگانە حەز پێ‌دەکەن بۆتان بهێنم؟ ئەوانیش وتیان: کێوی(صفا)مان بۆ بکە بەئاڵتوون، فەرمووی: ئەگەر وامکرد باوەڕم پێ‌دەکەن؟-

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ جَٰهِدِ ٱلْكُفَّارَ وَٱلْمُنَٰفِقِينَ وَٱغْلُظْ عَلَيْهِمْ ۚ وَمَأْوَىٰهُمْ جَهَنَّمُ ۖ وَبِئْسَ ٱلْمَصِيرُ ﴿٧٣﴾ يَحْلِفُونَ بِٱللَّهِ مَا قَالُوا۟ وَلَقَدْ قَالُوا۟ كَلِمَةَ ٱلْكُفْرِ وَكَفَرُوا۟ بَعْدَ إِسْلَٰمِهِمْ وَهَمُّوا۟ بِمَا لَمْ يَنَالُوا۟ ۚ وَمَا نَقَمُوٓا۟ إِلَّآ أَنْ أَغْنَىٰهُمُ ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥ مِن فَضْلِهِۦ ۚ فَإِن يَتُوبُوا۟ يَكُ خَيْرًا لَّهُمْ ۖ وَإِن يَتَوَلَّوْا۟ يُعَذِّبْهُمُ ٱللَّهُ عَذَابًا أَلِيمًا فِى ٱلدُّنْيَا وَٱلْءَاخِرَةِ ۚ وَمَا لَهُمْ فِى ٱلْأَرْضِ مِن وَلِىٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٧٤﴾ ۞ وَمِنْهُم مَّنْ عَٰهَدَ ٱللَّهَ لَئِنْ ءَاتَىٰنَا مِن فَضْلِهِۦ لَنَصَّدَّقَنَّ وَلَنَكُونَنَّ مِنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿٧٥﴾ فَلَمَّآ ءَاتَىٰهُم مِّن فَضْلِهِۦ بَخِلُوا۟ بِهِۦ وَتَوَلَّوا۟ وَّهُم مُّعْرِضُونَ ﴿٧٦﴾ فَأَعْقَبَهُمْ نِفَاقًا فِى قُلُوبِهِمْ إِلَىٰ يَوْمِ يَلْقَوْنَهُۥ بِمَآ أَخْلَفُوا۟ ٱللَّهَ مَا وَعَدُوهُ وَبِمَا كَانُوا۟ يَكْذِبُونَ ﴿٧٧﴾ أَلَمْ يَعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ يَعْلَمُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَىٰهُمْ وَأَنَّ ٱللَّهَ عَلَّٰمُ ٱلْغُيُوبِ ﴿٧٨﴾ ٱلَّذِينَ يَلْمِزُونَ ٱلْمُطَّوِّعِينَ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ فِى ٱلصَّدَقَٰتِ وَٱلَّذِينَ لَا يَجِدُونَ إِلَّا جُهْدَهُمْ فَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ ۙ سَخِرَ ٱللَّهُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٧٩﴾

[٧٣] ﴿جاهِد الكُفار﴾: ئەوپەڕی تواناو هێزت بەکاربهێنە لەبەرەنگار بوونی شەڕو خراپەیان. ﴿اغلظ عليهم﴾: گەمارۆیان بدەو زۆریان بۆ بهێنە. [٧٤] ﴿هموا بِمَا لَمْ يَنالوا﴾: هەوڵیانداو نەیان توانی. (ویستیان پێغەمبەری خوا(ﷺ) لەڕێگەی گەڕانەوەی لەتەبوك بکوژن بەڵام پەروەردگار پاراستی و دووڕووەکان هەوڵەکەیان پووچەڵ بوویەوە). ﴿مانقموا﴾: زۆر لێکردن و بەعەیبوعار زانین. [٧٥] ﴿ومِنْهم مَنْ عاهَد الله﴾: هەیان بوو پەیمانی دا بەخوا(کە ثعلبەی کوڕی حاطب بوو). [٧٨] ﴿سِرَّهُمْ﴾: نهێنی و ناواخنی نێو دڵ و دەروون. ﴿نجواهُم﴾: ئەوەی بەنهێنی لەنێوان خۆیاندا باسی دەکەن. [٧٩] ﴿يلمِزون﴾: بەنەنگی و ناتەواوی زانین. ﴿المطوعين﴾: خۆبەخشان. ﴿جهدهُم﴾: مەبەست پێی ماڵێکی کەمە بەپێی توانای خۆیان. ﴿سحر الله منهم﴾: خواوەند گاڵتەیان پێدەکات.

* لە(ابی سعید)ی (خدري)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: کاتێك ئایەتی خێرو خێرات دابەزی ، بەکۆڵ شت و مەکمان دەهێناو دەمان بەخشی، پیاوێك هات و ماڵێکی زۆری بەخشی، هاوەڵان وتیان: ئەوە بۆ ڕووپامایی دەیکات، پیاوێکیش هات و هۆقەیەکی بەخشی وتیان: خوا دەوڵەمەندەو پێویستی بەهۆقەیەك شتی ئەو نییە، ئنجا ئایەتی: ﴿الَّذين يَلمِزون المُطَّوّعين من المؤمنين في الصَّدقات والَّذين لا يجدُون إلَّا جُهدَهُمْ فيسخرُون منهُمْ سخِر اللهُ مِنهُمْ ولهُمْ عذابٌ أليمٌ﴾ دابەزی. [(متفق علیه)].

* هەروەها پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((هەر خاوەن ئاڵتوون و زیوێك مافی پەروەردگاری لێدەرنەکات ئەوا لەڕۆژی قیامەتدا پارچە ئاسنی ئاگرینی بۆ دروست دەکرێت و، هەر لەنێو ئاگری دۆزەخیشدا سوور دەکرێتەوەو ڕووخسارو نێوچەوان و پشتی ئەو کەسەی پێ داغ دەکرێت، هەرکات ساردبوویەوە سەرلەنوێ بۆی تازەدەکرێتەوە لەڕۆژێکدا کەبەئەندازەی پەنجا هەزار ساڵە، لەسەر ئەم حاڵە بەردەوام دەبێت تا دادوەریکردن لەنێوان بەندەکانداو بەڕێکردنی یان بۆ بەهەشت یاخود بۆ دۆزەخ)). [(متفق علیه)].

ٱسْتَغْفِرْ لَهُمْ أَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ إِن تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَن يَغْفِرَ ٱللَّهُ لَهُمْ ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَفَرُوا۟ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ ۗ وَٱللَّهُ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلْفَٰسِقِينَ ﴿٨٠﴾ فَرِحَ ٱلْمُخَلَّفُونَ بِمَقْعَدِهِمْ خِلَٰفَ رَسُولِ ٱللَّهِ وَكَرِهُوٓا۟ أَن يُجَٰهِدُوا۟ بِأَمْوَٰلِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ وَقَالُوا۟ لَا تَنفِرُوا۟ فِى ٱلْحَرِّ ۗ قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ حَرًّا ۚ لَّوْ كَانُوا۟ يَفْقَهُونَ ﴿٨١﴾ فَلْيَضْحَكُوا۟ قَلِيلًا وَلْيَبْكُوا۟ كَثِيرًا جَزَآءًۢ بِمَا كَانُوا۟ يَكْسِبُونَ ﴿٨٢﴾ فَإِن رَّجَعَكَ ٱللَّهُ إِلَىٰ طَآئِفَةٍ مِّنْهُمْ فَٱسْتَـْٔذَنُوكَ لِلْخُرُوجِ فَقُل لَّن تَخْرُجُوا۟ مَعِىَ أَبَدًا وَلَن تُقَٰتِلُوا۟ مَعِىَ عَدُوًّا ۖ إِنَّكُمْ رَضِيتُم بِٱلْقُعُودِ أَوَّلَ مَرَّةٍ فَٱقْعُدُوا۟ مَعَ ٱلْخَٰلِفِينَ ﴿٨٣﴾ وَلَا تُصَلِّ عَلَىٰٓ أَحَدٍ مِّنْهُم مَّاتَ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَىٰ قَبْرِهِۦٓ ۖ إِنَّهُمْ كَفَرُوا۟ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَمَاتُوا۟ وَهُمْ فَٰسِقُونَ ﴿٨٤﴾ وَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَٰلُهُمْ وَأَوْلَٰدُهُمْ ۚ إِنَّمَا يُرِيدُ ٱللَّهُ أَن يُعَذِّبَهُم بِهَا فِى ٱلدُّنْيَا وَتَزْهَقَ أَنفُسُهُمْ وَهُمْ كَٰفِرُونَ ﴿٨٥﴾ وَإِذَآ أُنزِلَتْ سُورَةٌ أَنْ ءَامِنُوا۟ بِٱللَّهِ وَجَٰهِدُوا۟ مَعَ رَسُولِهِ ٱسْتَـْٔذَنَكَ أُو۟لُوا۟ ٱلطَّوْلِ مِنْهُمْ وَقَالُوا۟ ذَرْنَا نَكُن مَّعَ ٱلْقَٰعِدِينَ ﴿٨٦﴾

[٨١]﴿المخلفون﴾: دواکەوتوان. ﴿بمقعدهم﴾: بەدانیشتن و مانەوەیان. ﴿لاتنفروا﴾: مەچن بۆ جیهادو تێکۆشان. [٨٣]﴿الخالفین﴾: ئەوانەی دواکەوتوون لەجیهاد. [٨٤]﴿لاتصل﴾: مەبەست پێی نوێژی مردووە. ﴿فاسقون﴾: ئەوکەسانەن کەلایان داوە لەو باوەڕەی لەبەرچاوو دیارە. [٨٥]﴿تزهق أنفسهم﴾: ڕۆحیان دەردەچێت. [٨٦]﴿أولوا الطول﴾: ئەوانەن کەتواناى جیهادیان هەیە بەماڵ و گیان. ﴿ذرنا﴾: لێمان بگەڕێو دەست مەمێنە ڕێمان.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((ئەو ئاگرەی ئەوەکانی ئادەم لەدنیادا بەکاری دەمێنن، بەشێکە لەحەفتا بەشی ئاگری دۆزەخ) هاوەڵانیش وتیان: جاخۆ ئەو ئاگرە بەتەنیا بەسە بۆ سوتاندن و دامرکاندنەوە، فەرمووی: شەست و نۆ بەش لەوئاگرە دەرکراوەو بەتەنها بەشێکی ماوەتەوە)). [(متفق علیه)].

- ئەوانیش وتیان: سوێندبێ بەخوا بڕوات پێدەکەین، پێغەمبەری خوا(ﷺ) هەستاو دەستیکرد بەدوعاو نزا تا(جبریل) هات و پێی وت: ئەگەر بتەوێت ئەوا(صفا) دەبێت بەئاڵتوون، بەڵام ئەگەر باوەڕت پێنەهێنن ئەوا سزایان دەدەمین، ئەگەرنا ئەوا بواریان بدە بەڵکو تەوبە بکەن، ئنجا خوای گەورە ئایەتی: ﴿وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ﴾ی دابەزاند.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١١٨): ﴿فَكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كُنْتُمْ بِآيَاتِهِ مُؤْمِنِينَ﴾ ئایەتەکە:

- (ابوداود)و (ترمذي) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: هەندێك کەس هاتن بۆ خزمەت پێغەمبەر(ﷺ)و وتیان: ئەی پێغەمبەری خوا، ئایا ئەو گیاندارە بخۆین کەخۆمان دەیکوژین، بەڵام ئەوەی پەروەدگار دەیکوژێت نەیخۆین؟! خوای گەورەش ئایەتی: ﴿فَكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كُنْتُمْ بِآيَاتِهِ مُؤْمِنِينَ﴾ی دابەزاند. (ابوداود)و (حاکم) و فەرموودەگێڕەرەوانی دی لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە دەڵێت: کاتێك ئایەتی: ﴿وَإِنَّ الشَّيَاطِينَ لَيُوحُونَ إِلَى أَوْلِيَائِهِمْ لِيُجَادِلُوكُمْ﴾ دابەزی وتیان: ئەوەی خوا سەری بڕیووە نایخۆن، کەچی ئەوەی خۆتان سەرتان بڕیوە دەیخۆن؟. (طبراني)و ئەوانی دیکەش لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: کاتێك ئایەتی: ﴿وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ﴾ دابەزی فارسەکان نوێنەرێکیان نارد بۆلای (قریش)و نامەیەکیان پێداو-

رَضُوا۟ بِأَن يَكُونُوا۟ مَعَ ٱلْخَوَالِفِ وَطُبِعَ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ ﴿٨٧﴾ لَـٰكِنِ ٱلرَّسُولُ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مَعَهُۥ جَـٰهَدُوا۟ بِأَمْوَٰلِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ ۚ وَأُو۟لَـٰٓئِكَ لَهُمُ ٱلْخَيْرَٰتُ ۖ وَأُو۟لَـٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ ﴿٨٨﴾ أَعَدَّ ٱللَّهُ لَهُمْ جَنَّـٰتٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَـٰرُ خَـٰلِدِينَ فِيهَا ۚ ذَٰلِكَ ٱلْفَوْزُ ٱلْعَظِيمُ ﴿٨٩﴾ وَجَآءَ ٱلْمُعَذِّرُونَ مِنَ ٱلْأَعْرَابِ لِيُؤْذَنَ لَهُمْ وَقَعَدَ ٱلَّذِينَ كَذَبُوا۟ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ ۚ سَيُصِيبُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٩٠﴾ لَّيْسَ عَلَى ٱلضُّعَفَآءِ وَلَا عَلَى ٱلْمَرْضَىٰ وَلَا عَلَى ٱلَّذِينَ لَا يَجِدُونَ مَا يُنفِقُونَ حَرَجٌ إِذَا نَصَحُوا۟ لِلَّهِ وَرَسُولِهِۦ ۚ مَا عَلَى ٱلْمُحْسِنِينَ مِن سَبِيلٍ ۚ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٩١﴾ وَلَا عَلَى ٱلَّذِينَ إِذَا مَآ أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَآ أَجِدُ مَآ أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّوا۟ وَّأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ ٱلدَّمْعِ حَزَنًا أَلَّا يَجِدُوا۟ مَا يُنفِقُونَ ﴿٩٢﴾ ۞ إِنَّمَا ٱلسَّبِيلُ عَلَى ٱلَّذِينَ يَسْتَـْٔذِنُونَكَ وَهُمْ أَغْنِيَآءُ ۚ رَضُوا۟ بِأَن يَكُونُوا۟ مَعَ ٱلْخَوَالِفِ وَطَبَعَ ٱللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٩٣﴾

[٨٧]﴿الخَوالِف﴾:مەبەست پێی ئافرەتانە چونکە ئەوان لەماڵ دادەنیشن و ئامادەی جیهاد نابن. ﴿طبع علی قلوبهم﴾:دڵیان مۆرکراوە (واتە:دڵەکان داخراون لەوەرگرتنی حەق و ڕاستیدا). [٨٩]﴿أعد﴾: ئامادەی کردووە. [٩٠]﴿المُعَذِّرون﴾: ئەوانەی بەهانەو بیانووی درۆ دەهێننەوە. ﴿الأعراب﴾:عەرەبە دەشتەکییەکان. [٩١]﴿الضعفاء﴾: ئەوپیرانەی بەساڵاچوون و توانایان کەم بووەتەوە. ﴿حرج﴾:گوناەو تاوان. [٩٢]﴿لِتحمِلَهم﴾:هەتا پێیان ببەخشیت و بیاندەیتێ. ﴿لا أجِدُ﴾: شك نابەم و نیمە. ﴿تفیضُ﴾:پڕبووەو لێی دەڕژێت.

* پێغەمبەری خوا(ﷺ) بەیارانی فەرموو: ((کەسانێك لەشاری مەدینە ماونەتەوەو هیچ شیوو دۆڵێکیان نەبڕیوەو هاوبەشن لەئەجرو پاداشتا لەگەڵ ئێوەدا، هاوەڵانیش بەسەر سوڕمانەوە پرسیان:لە(مەدینە)ماونەتەوە؟، فەرمووی: بەڵێ، بەڵام بەهانە گیریداون و نەیان توانیوە بێنە دەرەوە)). [(متفق علیه)].

- لەنامەکەدا هاتبوو: ڕەخنە لە(محمد) بگرن و پێی بڵێن: بۆچی ئەوەی بەچەقۆو بەدەستی خۆت سەری دەبڕی حەڵاڵە، کەچی ئەوەی بەدەستی قودرەتی ئاڵتوونی خوایی (مەبەستی مردارەوەبووە) حەرامە؟ ئەوسا ئەم ئایەتە نازڵبوویە خوارەوە:﴿وَإِنَّ الشَّيَاطِينَ لَيُوحُونَ إِلَى أَوْلِيَائِهِمْ لِيُجَادِلُوكُمْ﴾دابەزی و مەبەستی: شەیتانەکانی فارس بوو لەگەڵ هاودەم و هاوپەیمانەکانیان لە(قریش).

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٢٢):﴿أَوَمَنْ كَانَ مَيْتاً فَأَحْيَيْنَاهُ﴾ئایەتەکە:

- (ابو الشيخ) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئایەتی:﴿ أَوَمَنْ كَانَ مَيْتاً فَأَحْيَيْنَاهُ﴾ سەبارەت بە(عمر)و (ابي جهل)دابەزی.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٤١):﴿وَآتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ وَلَا تُسْرِفُوا﴾ئایەتەکە:

- (ابن جرير) لە(ابي العالية)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئەو خەڵکە جگە لەزەکات پارەوماڵیان دەداو زیادەڕەوییان تێدا دەکرد، ئەوجا ئەم ئایەتە نازڵبوویە خوارەوە. (ابن جريج) دەڵێت: سەبارەت بە(ثابت)ی کوڕی (قیس) ی کوڕی (شماس) دابەزی، دارخورمایەکی بڕییەوەو دەرخواردی دان تائێوارەو خۆشی هیچ بەروبوومێکی نەبوو.

يَعْتَذِرُونَ إِلَيْكُمْ إِذَا رَجَعْتُمْ إِلَيْهِمْ قُل لَّا تَعْتَذِرُوا لَن نُّؤْمِنَ لَكُمْ قَدْ نَبَّأَنَا اللَّهُ مِنْ أَخْبَارِكُمْ وَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ ثُمَّ تُرَدُّونَ إِلَىٰ عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٤﴾ سَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ إِذَا انقَلَبْتُمْ إِلَيْهِمْ لِتُعْرِضُوا عَنْهُمْ فَأَعْرِضُوا عَنْهُمْ إِنَّهُمْ رِجْسٌ وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٩٥﴾ يَحْلِفُونَ لَكُمْ لِتَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِن تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَرْضَىٰ عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿٩٦﴾ الْأَعْرَابُ أَشَدُّ كُفْرًا وَنِفَاقًا وَأَجْدَرُ أَلَّا يَعْلَمُوا حُدُودَ مَا أَنزَلَ اللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٩٧﴾ وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَن يَتَّخِذُ مَا يُنفِقُ مَغْرَمًا وَيَتَرَبَّصُ بِكُمُ الدَّوَائِرَ عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السَّوْءِ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٩٨﴾ وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَن يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَيَتَّخِذُ مَا يُنفِقُ قُرُبَاتٍ عِندَ اللَّهِ وَصَلَوَاتِ الرَّسُولِ أَلَا إِنَّهَا قُرْبَةٌ لَّهُمْ سَيُدْخِلُهُمُ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٩٩﴾

[٩٤]﴿يعتذرون اليكم﴾: **پۆزشی درۆتان بۆ دەهێننەوە.** ﴿لن نؤمن لكم﴾: **باوەڕتان پێناکەین.** ﴿فينبئكم﴾: **پێتان رادەگەیەنێت.** [٩٥]﴿انقلبتم﴾: **هەڵگەڕانەوە.** ﴿رجس﴾: **پیس و گەندەڵن.** ﴿مأواهم﴾: **سەرەنجامیان.** [٩٧]﴿الأعراب﴾: **خەڵکی دەشت و لادێن یان (کۆچەری).** ﴿اجدر﴾: **لەپێش و لایەق تر.** [٩٨]﴿مغرما﴾: **زیان.** ﴿يتربص﴾: **چاوەڕێیە.** ﴿الدوائر﴾: **ئەو بەڵاو ئاشوبانەی دێنە ڕێی مرۆڤ و ئازاری دەدەن.** ﴿عليهم دائرة السوء﴾: **بەڵایان بەسەرا دابارێت.** [٩٩]﴿قربات﴾: **نزیك کەرەوەو هاودەم.** ﴿صلوات الرسول﴾: **(بەدەستهێنانی) دوعاو نزای پێغەمبەر(ﷺ)(بۆ دووڕووەکان).**

سوورەتی﴿الاعراف﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(٣١):﴿يَا بَنِي آدم خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ﴾ ئایەتەکە:

- (مسلم) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ژنان بەرووت و قووتی بەدەوری کەعبە(بیت)دا لەسەردەمی نەفامیدا دەسووڕانەوەو گیانیان بەدەرەوەبوو، لەبەرخۆیانەوە دەیان وت: گەرنەمڕۆ هەندێك یان هەموو عەورەتمان دیاربێت ئەوا مەرج نییە حەڵاڵمان کردبێت، پاشان ئایەتی:﴿خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ﴾دابەزی. هەروەها ئایەتی:﴿قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ﴾یش نازلبوو.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٨٤):﴿أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِهِمْ مِنْ جِنَّةٍ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ مُبِينٌ﴾ ئایەتەکە:

-(ابو حاتم)و (ابو الشيخ) لە(قتادة)وە دەگێڕنەوە، دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) لەسەر (صفا)وەستاو (قريش)ی بانگکرد یەك بەدوای یەکدا بەناونیشانی خۆیان و دەیترساندن بەسزاو خەشم و قینی خوایی ، ئنجا نوێنەری(قريش)وتی: ئەم هاوەڵەی ئێوە شێتە، شەو تابەیانی بەردەوامە لەسەر ئەم حاڵە، ئەوجا ئایەتی:﴿ أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِهِمْ مِنْ جِنَّةٍ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ مُبِينٌ﴾ دابەزی.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٨٧):﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَاهَا﴾ئایەتەکە:

- (ابن جرير)و فەرمووددەگێڕەرەوەکانی دی لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: (حمل)ی کوڕی(قشير)و (سموءل)ی کوڕی (زيد) لەپێغەمبەریان پرسی: پێمان ڕابگەیەنە کەی قیامەت -

وَٱلسَّٰبِقُونَ ٱلۡأَوَّلُونَ مِنَ ٱلۡمُهَٰجِرِينَ وَٱلۡأَنصَارِ وَٱلَّذِينَ ٱتَّبَعُوهُم بِإِحۡسَٰنٖ رَّضِيَ ٱللَّهُ عَنۡهُمۡ وَرَضُواْ عَنۡهُ وَأَعَدَّ لَهُمۡ جَنَّٰتٖ تَجۡرِي تَحۡتَهَا ٱلۡأَنۡهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدٗاۚ ذَٰلِكَ ٱلۡفَوۡزُ ٱلۡعَظِيمُ ﴿١٠٠﴾ وَمِمَّنۡ حَوۡلَكُم مِّنَ ٱلۡأَعۡرَابِ مُنَٰفِقُونَۖ وَمِنۡ أَهۡلِ ٱلۡمَدِينَةِ مَرَدُواْ عَلَى ٱلنِّفَاقِ لَا تَعۡلَمُهُمۡۖ نَحۡنُ نَعۡلَمُهُمۡۚ سَنُعَذِّبُهُم مَّرَّتَيۡنِ ثُمَّ يُرَدُّونَ إِلَىٰ عَذَابٍ عَظِيمٖ ﴿١٠١﴾ وَءَاخَرُونَ ٱعۡتَرَفُواْ بِذُنُوبِهِمۡ خَلَطُواْ عَمَلٗا صَٰلِحٗا وَءَاخَرَ سَيِّئًا عَسَى ٱللَّهُ أَن يَتُوبَ عَلَيۡهِمۡۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٞ رَّحِيمٌ ﴿١٠٢﴾ خُذۡ مِنۡ أَمۡوَٰلِهِمۡ صَدَقَةٗ تُطَهِّرُهُمۡ وَتُزَكِّيهِم بِهَا وَصَلِّ عَلَيۡهِمۡۖ إِنَّ صَلَوٰتَكَ سَكَنٞ لَّهُمۡۗ وَٱللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٠٣﴾ أَلَمۡ يَعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ هُوَ يَقۡبَلُ ٱلتَّوۡبَةَ عَنۡ عِبَادِهِۦ وَيَأۡخُذُ ٱلصَّدَقَٰتِ وَأَنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلتَّوَّابُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١٠٤﴾ وَقُلِ ٱعۡمَلُواْ فَسَيَرَى ٱللَّهُ عَمَلَكُمۡ وَرَسُولُهُۥ وَٱلۡمُؤۡمِنُونَۖ وَسَتُرَدُّونَ إِلَىٰ عَٰلِمِ ٱلۡغَيۡبِ وَٱلشَّهَٰدَةِ فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمۡ تَعۡمَلُونَ ﴿١٠٥﴾ وَءَاخَرُونَ مُرۡجَوۡنَ لِأَمۡرِ ٱللَّهِ إِمَّا يُعَذِّبُهُمۡ وَإِمَّا يَتُوبُ عَلَيۡهِمۡۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٞ ﴿١٠٦﴾

[١٠٠]﴿السابقون﴾:**ئەوانەی زوو بڕوایان هێنا بەئیسلام.** [١٠١]﴿مردوا﴾:**راهاتوون.**﴿سنعذبهم مرتين﴾:**دووجار سزایان دەدەین. (جارێك لەدنیادا بەبەلاو جارێکی تریش لەکاتی مردندا).** [١٠٢]﴿اعترفوا بذنوبهم﴾:**دانیان بەگوناه باری خۆیاندا نا.** [١٠٣]﴿صدقة﴾:**ئەوماڵەی موسڵمان دەیبەخشێ تا لەخوای گەورە نزیك ببێتەوە.**﴿تطهرهم﴾:**پاکیان بکەیتەوە پێی.(لەنێرەیی بردن و گوناه).**﴿تزكيهم بها﴾:**گەشەکردنی چاکەو ماڵیان بەو خێرانە.**﴿صل عليهم﴾:**نوێژیان لەسەربکە.**﴿سكن﴾:**ئارامی.** [١٠٥]﴿الغيب﴾:**جیهانی نادیار.**﴿الشهادة﴾:**ئەوەی کەدیارو ئاشکراو لەبەرچاوە.** [١٠٦]﴿مرجون﴾:**دواکەوتن لەوەرگرتنی تەوبەدا.**

*** پیاوێك هات بۆلای پێغەمبەری خوا(ﷺ)و لێی پرسی: چ بەخشین و خێرێك گەورەیە لای پەروەردگار؟ فەرمووی: ((لەکاتێکدا ببەخشیت کەلەش ساغ بیت و بترسیت لەهەژاری و ئومێدەواریش بیت کەدەوڵەمەند ببیت و، بەخشین پشتگوێ نەخەیت نەبادا رۆحت بگاتە گەرووت؛ ئەوسا بڵێی:ئەوەندەی ئەم ماڵە بۆ فلان و ئەوەندەشی بۆ ئەوی دی)).**

[(متفق عليه)].

- هەڵدەستێت؟ ئەگەر تۆ پێغەمبەری و بانگەشەی ئەوە دەکەیت، خۆ ئێمە دەزانین کەی دادێت؟ خوای گەورەش ئایەتی:﴿يَسۡأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرۡسَاهَا﴾ی نازڵکرد. هەروەها لە(قتادة)وە دەگێڕنەوە، دەڵێت: (قریش)وەهایان وت... (ئنجا چیرۆکێکی لەوچەشنەی گێڕایەوە).
هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٠٤):﴿وَإِذَا قُرِئَ الۡقُرۡآنُ فَاسۡتَمِعُوا لَهُ وَأَنصِتُوا لَعَلَّكُمۡ تُرۡحَمُونَ﴾ ئایەتەکە:
- (ابن ابی حاتم) لە(ابي هريرة)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئایەتی:﴿وَإِذَا قُرِئَ الۡقُرۡآنُ فَاسۡتَمِعُوا لَهُ وَأَنصِتُوا﴾ سەبارەت بەدەنگ بەرزکردنەوە لەنوێژا لەدوای پێغەمبەرەوە دابەزی. هەروەها دەگێڕێتەوە دەڵێت:هاوەڵان لەنوێژدا قسەیان دەکرد، ئەوجا ئایەتی:﴿وَإِذَا قُرِئَ الۡقُرۡآنُ﴾ نازڵبوو. (زهری)ش دەگێڕێتەوە، دەڵێت:ئەم ئایەتە سەبارەت بەلاوێك لەپشتیوانەکان دابەزی ، هەرکات=

وَٱلَّذِينَ ٱتَّخَذُواْ مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًۢا بَيْنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ وَإِرْصَادًا لِّمَنْ حَارَبَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ مِن قَبْلُ ۚ وَلَيَحْلِفُنَّ إِنْ أَرَدْنَآ إِلَّا ٱلْحُسْنَىٰ ۖ وَٱللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَٰذِبُونَ ﴿١٠٧﴾ لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا ۚ لَّمَسْجِدٌ أُسِّسَ عَلَى ٱلتَّقْوَىٰ مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَن تَقُومَ فِيهِ ۚ فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَن يَتَطَهَّرُواْ ۚ وَٱللَّهُ يُحِبُّ ٱلْمُطَّهِّرِينَ ﴿١٠٨﴾ أَفَمَنْ أَسَّسَ بُنْيَٰنَهُۥ عَلَىٰ تَقْوَىٰ مِنَ ٱللَّهِ وَرِضْوَٰنٍ خَيْرٌ أَم مَّنْ أَسَّسَ بُنْيَٰنَهُۥ عَلَىٰ شَفَا جُرُفٍ هَارٍ فَٱنْهَارَ بِهِۦ فِى نَارِ جَهَنَّمَ ۗ وَٱللَّهُ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٠٩﴾ لَا يَزَالُ بُنْيَٰنُهُمُ ٱلَّذِى بَنَوْاْ رِيبَةً فِى قُلُوبِهِمْ إِلَّآ أَن تَقَطَّعَ قُلُوبُهُمْ ۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١١٠﴾ ۞ إِنَّ ٱللَّهَ ٱشْتَرَىٰ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ أَنفُسَهُمْ وَأَمْوَٰلَهُم بِأَنَّ لَهُمُ ٱلْجَنَّةَ ۚ يُقَٰتِلُونَ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ ۖ وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِى ٱلتَّوْرَىٰةِ وَٱلْإِنجِيلِ وَٱلْقُرْءَانِ ۚ وَمَنْ أَوْفَىٰ بِعَهْدِهِۦ مِنَ ٱللَّهِ ۚ فَٱسْتَبْشِرُواْ بِبَيْعِكُمُ ٱلَّذِى بَايَعْتُم بِهِۦ ۚ وَذَٰلِكَ هُوَ ٱلْفَوْزُ ٱلْعَظِيمُ ﴿١١١﴾

[١٠٧]﴿ضـــرارا﴾:زیانبەخشە بۆ باوەڕداران.(مەبەست پێی ئەو مزگەوتەیە کەدووڕووەکان دروستیانکرد لەگەڕەکێکی شاری مەدینەدا بۆ جیاوازیو دووبەرەکی نانەوە).﴿ارصـــادا﴾:چاودێریو چاوەڕوانی.﴿إن أردنـــا﴾:ویستمان. ﴿الحسنى﴾:چاکە.[١٠٨]﴿لاتقم فيـــه﴾: نوێژی تێدامەکە.﴿لَمسـجدٌ﴾:مەبەست پێی مزگەوتی (قباء)ە.﴿المطـــهرين﴾: پاکان (ئەوانەی زۆر بەپەرۆشن بۆ خۆپاککردنەوە لەپیسی ڕۆحیو جەستەیی).[١٠٩]﴿شـفـا﴾:لێوار ڕۆخ. ﴿جُـــرُف﴾:بیرێکی هەڵ نەچنراو، یاخود چاڵێك.﴿هارٍ﴾:(دیوارێك)ی درز بردووە کەوا خەریکە دەڕوخێو هەرەس دێنێت.﴿فانهار بـــه﴾:پێکەوە هەرەسیان هێنا(بیرەکەو ئەوەی هەڵی کەندبوو).[١١٠]﴿تقطـــع قلوبهـــم﴾:پارچە پارچە لەناو دەچێت بەهۆی مردنەوە. [١١١]﴿فاستبشروا﴾:دڵخۆش بن.

*** پێغەمبەری خوا(ﷺ) هات بۆلای پشتیوانەکان لەمزگەوتی(قباء)و پێی فەرموون: ((خوای گەورە بەباشی باسی کردوون لەمەسەلەی دەستنوێژو پاكو خاوێنی لەمیانەی چیرۆکی مزگەوتەکەتاندا، ئەو پاكو خاوێنیە چی‌یە کەناوبانگتان پێ‌دەرکردووە؟))، وتیان: سوێندبێ بەخوا ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) وانازانین شتێکمان کردبێت بەڵام دراوسێییەکی جوولەکەمان هەبوو پاشیان دەشت‌دوای چوونە سەرئاو ئێمەش وەك ئەوانمان کرد)).[(اخرجه ابن خزيمة في صحيحه)]. وەلەفەرمودەیەکدا کە(بزار) دەیگێڕێتەوە دەڵێت: وتیان:دوای ئەوەی خۆمان بەبەرد پاك دەکەینەوە ئنجا ئاو دەهێنین بەشوێنیدا. پێغەمبەری خواش(ﷺ) فەرمووی: ((ئەوەیە ، بۆیە پارێزگاری لەو ڕەوشەتان بکەن)).**

*** لە(ابي ذر)ەوە(ﷺ)دەگێڕنەوە، دەڵێت: بەپێغەمبەری خوام وت: باشترین کردار چی‌یە؟ فەرمووی: ((باوەڕهێنان بەخوداو جیهادکردن لەپێناوی ئەودا)) [(متفق عليه)].**

*** هەروەها(ﷺ) دەفەرموێت: ((هاتو چۆیەك لەپێناوی خوا لەسەرجەم دنیاو خۆشی‌یەکانی باشترە)) [(متفق عليه)].**

ٱلتَّٰٓئِبُونَ ٱلْعَٰبِدُونَ ٱلْحَٰمِدُونَ ٱلسَّٰٓئِحُونَ ٱلرَّٰكِعُونَ ٱلسَّٰجِدُونَ ٱلْءَامِرُونَ بِٱلْمَعْرُوفِ وَٱلنَّاهُونَ عَنِ ٱلْمُنكَرِ وَٱلْحَٰفِظُونَ لِحُدُودِ ٱللَّهِ ۗ وَبَشِّرِ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿١١٢﴾ مَا كَانَ لِلنَّبِىِّ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ أَن يَسْتَغْفِرُوا۟ لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوٓا۟ أُو۟لِى قُرْبَىٰ مِنۢ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَٰبُ ٱلْجَحِيمِ ﴿١١٣﴾ وَمَا كَانَ ٱسْتِغْفَارُ إِبْرَٰهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَن مَّوْعِدَةٍ وَعَدَهَآ إِيَّاهُ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُۥٓ أَنَّهُۥ عَدُوٌّ لِّلَّهِ تَبَرَّأَ مِنْهُ ۚ إِنَّ إِبْرَٰهِيمَ لَأَوَّٰهٌ حَلِيمٌ ﴿١١٤﴾ وَمَا كَانَ ٱللَّهُ لِيُضِلَّ قَوْمًۢا بَعْدَ إِذْ هَدَىٰهُمْ حَتَّىٰ يُبَيِّنَ لَهُم مَّا يَتَّقُونَ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ ﴿١١٥﴾ إِنَّ ٱللَّهَ لَهُۥ مُلْكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۖ يُحْىِۦ وَيُمِيتُ ۚ وَمَا لَكُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ مِن وَلِىٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿١١٦﴾ لَّقَد تَّابَ ٱللَّهُ عَلَى ٱلنَّبِىِّ وَٱلْمُهَٰجِرِينَ وَٱلْأَنصَارِ ٱلَّذِينَ ٱتَّبَعُوهُ فِى سَاعَةِ ٱلْعُسْرَةِ مِنۢ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِّنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ ۚ إِنَّهُۥ بِهِمْ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿١١٧﴾

[١١٢]﴿السائحون﴾:ئەوانەی لەسەر زەوی‌دا بلاّوبونەتەوە ، مەبەستی موجاهیدو تێکۆشەرانە.﴿الرّاكعون﴾: نوێژخوێنان.﴿لحدود الله﴾:(پارێزەری) سنوورەكانی خوای گەورە.
[١١٤]﴿لأواه﴾:زۆر دڵی دەترسا لەپەروەردگار.﴿حليم﴾:ئارامگر.
[١١٥]﴿مايتقون﴾:ئەوەی خۆیانی لێ‌بەپارێزن لەحەرام كراوەكان.
[١١٧]﴿ساعة﴾:مەبەستی هەموو كاتێكە رۆژێك یا كەمتر یان زیاتر.
﴿العُسرة﴾:ناڕەحەتی‌و گرانی.
﴿يزيغ﴾:لایەدا.

* لە(ابی فراس) (ربیعة)ی كوڕی (كعب)ی (الاسلمي)ی خزمەتكاری پێغەمبەری خواو ئەهلی(الصفه)وە دەگێڕنەوە، دەڵێت: من لەگەڵ پێغەمبەری خوایا دەمامەوەو ئاوی دەستنوێژم بۆ دەهێناو پێداویستیەكانم بۆ جێ‌بەجێ‌دەكرد، رۆژێكیان پێی وتم: ((داواكاری‌یەكم لێ‌بكە بۆت جێبەجێ بكەم)) منیش وتم: داوای یاوەری‌و هاوەڵایەتیت لێدەكەم لەبەهەشتدا، فەرمووی: ((داوایەكی دیكە بكە))وتم: هەر ئەوەم دەوێت، فەرمووی: ((زۆر كڕنووش بەرە بۆ خوا)). [(اخرجه مسلم)].

* لە(براء)ی كوڕی (عازب)ەوە (ﷺ) دەگێڕنەوە دەڵێت: پێغەمبەری خوا فەرمووی: ((ئەی فلاّن، هەركات چوویتە سەر جێگەكەت بڵێ: پەروەردگارا نەفسی خۆم بەتۆ سپاردووەو، هەموو كاروبارەكانم داوەتە دەستی‌تۆ، پەناو پشتیشم هەر بەتۆیە، هیچ پاسێرو رزگاركەرێك نی‌یە بگەڕێمەوە بۆلای خودی تۆ نەبێت، خوایە گیان باوەڕم بەو كتێبە هێناوە كەبۆت ناردووەو لەگەڵ ئەوپێغەمبەرەی رەوانەت كردووە ، خۆ ئەگەر ئەو شەوە مردیت ئەوا لەسەر پاكی‌و خاوێنی مردوویت، ئەگەر مایت‌و رۆژت لێ‌بوویەوە خێرت دەبێت بەنسیب)) [(متفق علیه)].

- پێغەمبەری خوا(ﷺ) لەنوێژدا قورئانی بخوێندایە ئەویش دەیخوێندەوە. (سعید)ی كوڕی (منصور) لە(سنن)ەكەیدا لە(محمد)ی كوڕی (كعب)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: هەركات پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئایەتێكی بخوێندایەتەوە ئەوانیش لەدوایەوە دەیانوتەوەو لێیان وەردەگرت، سەبارەت بەم حاڵەیش ئایەتی:﴿وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ﴾ دابەزی. ئنجا دەڵێت: رووكەشی ئایەتەكەش وادەردەخات لە(مەدینە) نازڵبووبێت.

وَعَلَى ٱلثَّلَٰثَةِ ٱلَّذِينَ خُلِّفُوا۟ حَتَّىٰٓ إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ ٱلْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنفُسُهُمْ وَظَنُّوٓا۟ أَن لَّا مَلْجَأَ مِنَ ٱللَّهِ إِلَّآ إِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوٓا۟ إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلتَّوَّابُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١١٨﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَكُونُوا۟ مَعَ ٱلصَّٰدِقِينَ ﴿١١٩﴾ مَا كَانَ لِأَهْلِ ٱلْمَدِينَةِ وَمَنْ حَوْلَهُم مِّنَ ٱلْأَعْرَابِ أَن يَتَخَلَّفُوا۟ عَن رَّسُولِ ٱللَّهِ وَلَا يَرْغَبُوا۟ بِأَنفُسِهِمْ عَن نَّفْسِهِۦ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ لَا يُصِيبُهُمْ ظَمَأٌ وَلَا نَصَبٌ وَلَا مَخْمَصَةٌ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ وَلَا يَطَـُٔونَ مَوْطِئًا يَغِيظُ ٱلْكُفَّارَ وَلَا يَنَالُونَ مِنْ عَدُوٍّ نَّيْلًا إِلَّا كُتِبَ لَهُم بِهِۦ عَمَلٌ صَٰلِحٌ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿١٢٠﴾ وَلَا يُنفِقُونَ نَفَقَةً صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً وَلَا يَقْطَعُونَ وَادِيًا إِلَّا كُتِبَ لَهُمْ لِيَجْزِيَهُمُ ٱللَّهُ أَحْسَنَ مَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿١٢١﴾ ۞ وَمَا كَانَ ٱلْمُؤْمِنُونَ لِيَنفِرُوا۟ كَآفَّةً فَلَوْلَا نَفَرَ مِن كُلِّ فِرْقَةٍ مِّنْهُمْ طَآئِفَةٌ لِّيَتَفَقَّهُوا۟ فِى ٱلدِّينِ وَلِيُنذِرُوا۟ قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوٓا۟ إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ ﴿١٢٢﴾

[١١٨] ﴿بما رحبت﴾: ویڕای فراوانی. ﴿ضاقت عليهم أنفسهم﴾: دڵیان داخراوەو هیچ خۆشیەك ڕووی تێناكات. [١٢٠] ﴿لايرغبوا بأنفسهم﴾: خۆیان بەرز نەدەگرت بەسەریەوە. ﴿ظمأ﴾: تینوویەتی. ﴿نصب﴾: هیلاكیو ماندوێتی. ﴿مخمصة﴾: برسێتیو قاتو قڕی. ﴿يطأون موطئا﴾: پێ لەسەر شوێنێك دابنێن. ﴿يغيظ الكفار﴾: تووڕەو پڕخەشمو قینیان دەكات. ﴿لاينالون﴾: زاڵنابنو دەست ناوەشێنن. [١٢٢] ﴿لينفروا﴾: بچنە دەرەوە بۆ جیهادكردن. ﴿طائفة﴾: تاقمو كۆمەڵێك.

* پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((راستگۆیی خاوەنەكەی دەبات بەرەو چاكەو چاكەش مرۆڤ دەبات بەرەو بەهەشت، مرۆڤ ئەوەندە راستگۆ دەبێت هەتا لەلای پەروەردگار بەراستگۆ ناونووس دەكرێت، درۆش خاوەنەكەی دەبات بەرەو خراپەو خراپەش بەرەو دۆزەخی دەبات، مرۆڤ ئەوەندە درۆ دەكات هەتا لای پەروەردگار بەدرۆزن ناو نووس دەكرێت)). [(متفق عليه)].

سوورەتی ﴿الانفال﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(١): ﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَنفَالِ﴾ ئایەتەكە:

- (ابوداود)و (نسائي)و (ابن حبان)و (حاكم) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: پێغەمبەری خوا (ﷺ) دەفەرموێت : هەركەسێك لەجەنگدا یەكێك بكوژێت ئەوا پاداشتی ئەوەندەو ئەوەندەیە، ئەوەشی یەكێك ئەسیر بكات پاداشتی ئەوەندەو ئەوەندەیە؟ پیروپەككەوتەكانیش لەژێر ئاڵاكاندا لەكاتی جەنگدا وەستانو لاوەكان بەشەوقەوە چوون بەرەو كوشتارو كۆكردنەوەی دەستكەوت، ئنجا بەتەمەنەكان بەلاوەكانیان وت: هاوبەشمان بكەن لەگەڵ خۆتان، ئێمە وەك قەڵغانێك وابووین بۆ ئێوە لەپشتەوە ، خۆ ئەگەر حاڵێكی نائاسایی لەبەرەكانی جەنگدا ڕووی تێبكردنایە ئەوا هاناتان بۆ ئێمە دەهێنا، ئنجا هەردوو تاقمەكە ـ پیرو لاو ـ چوونە خزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ)و داوای دادوەرییانكرد، ئەوسا ئایەتی: ﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَنفَالِ قُلِ الْأَنفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ﴾ دابەزی. هەروەها (احمد) لە(سعد)ی كوڕی (ابی وقاص)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: لەڕۆژی (بدر)دا (عُمیر)ی برام كوژراو لەبەرامبەری ئەودا(سعید)ی كوڕی =

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ قَٰتِلُواْ ٱلَّذِينَ يَلُونَكُم مِّنَ ٱلۡكُفَّارِ وَلۡيَجِدُواْ فِيكُمۡ غِلۡظَةٗۚ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلۡمُتَّقِينَ ﴿١٢٣﴾ وَإِذَا مَآ أُنزِلَتۡ سُورَةٞ فَمِنۡهُم مَّن يَقُولُ أَيُّكُمۡ زَادَتۡهُ هَٰذِهِۦٓ إِيمَٰنٗاۚ فَأَمَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ فَزَادَتۡهُمۡ إِيمَٰنٗا وَهُمۡ يَسۡتَبۡشِرُونَ ﴿١٢٤﴾ وَأَمَّا ٱلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٞ فَزَادَتۡهُمۡ رِجۡسًا إِلَىٰ رِجۡسِهِمۡ وَمَاتُواْ وَهُمۡ كَٰفِرُونَ ﴿١٢٥﴾ أَوَلَا يَرَوۡنَ أَنَّهُمۡ يُفۡتَنُونَ فِي كُلِّ عَامٖ مَّرَّةً أَوۡ مَرَّتَيۡنِ ثُمَّ لَا يَتُوبُونَ وَلَا هُمۡ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٢٦﴾ وَإِذَا مَآ أُنزِلَتۡ سُورَةٞ نَّظَرَ بَعۡضُهُمۡ إِلَىٰ بَعۡضٍ هَلۡ يَرَىٰكُم مِّنۡ أَحَدٖ ثُمَّ ٱنصَرَفُواْۚ صَرَفَ ٱللَّهُ قُلُوبَهُم بِأَنَّهُمۡ قَوۡمٞ لَّا يَفۡقَهُونَ ﴿١٢٧﴾ لَقَدۡ جَآءَكُمۡ رَسُولٞ مِّنۡ أَنفُسِكُمۡ عَزِيزٌ عَلَيۡهِ مَا عَنِتُّمۡ حَرِيصٌ عَلَيۡكُم بِٱلۡمُؤۡمِنِينَ رَءُوفٞ رَّحِيمٞ ﴿١٢٨﴾ فَإِن تَوَلَّوۡاْ فَقُلۡ حَسۡبِيَ ٱللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَۖ عَلَيۡهِ تَوَكَّلۡتُۖ وَهُوَ رَبُّ ٱلۡعَرۡشِ ٱلۡعَظِيمِ ﴿١٢٩﴾

سُورَةُ يُونُسَ

[١٢٣]﴿يَلونَكُم﴾:لێتان نزیك دەبنەوە. ﴿غلظة﴾:توندیی‌و زبریی. [١٢٤]﴿سورة﴾:بەشێك لەقورئان كەپڕ لەبەڵگەبێت بۆ ڕەواندنەوەی گومان. [١٢٥]﴿مَرَض﴾:دوڕوویی‌و بێباوەڕی‌و لاوازیبیروباوەڕ. [١٢٦]﴿يُفتنون﴾:تاقی دەكرێنەوە بەناڕەحەتی‌و بەڵاو موسیبەت. ﴿يذكرون﴾:پەند وەرگرتن‌و بەهەندگرتن. [١٢٨]﴿عزيز﴾:توندو ناڕەحەت. ﴿ماعَنتُم﴾:نیگەران كردنتان. [١٢٩]﴿تولوا﴾:پشتیان هەڵكرد. ﴿حسبي الله﴾:خودام بەسە (پەناو پشتگیر بێت).

-(عاص)م كوشت‌و، شمشێرەكەیم بردو هاتم بۆ خزمەتی پێغەمبەری خوا(ﷺ)و فەرمووی: بڕۆ خێرا فڕێی بدە، منیش بەحاڵێكی پەرێشانەوە گەڕامەوەو لەلایەك برام كوژرابوو لەلایەكیش ئەو دەستكەوتەی بەدەستم هێنابوو لەدەستم چوو، بەم حاڵەوە تۆزێك ڕۆیشتم‌و ئەوەندەی بەسەرا ڕانەبورد سوورەتی(الانفال) نازڵبوو، ئەوجا پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: بڕۆ شمشێرەكەت هەڵبگرە. هەروەها(ابوداود)و (ترمذي)و (نسائي) لە (سعيد)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: ڕۆژی(بدر) شمشێرێكم هەڵگرت‌و هاتم بۆ خزمەتی پێغەمبەری خوا(ﷺ)و وتم: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) پەروەردگار سینەی دامركاندمەوە لەو موشریكانەو ئەوەی بۆم لوا پێم كردن، با ئەم شمشێرە بۆ خۆم بێت، ئەویش فەرمووی: نەبۆ منەو نە بۆ تۆیە، منیش لەدڵا وتم: كێ دەڵێ نایدات بەیەكێك كەئەو ڕەنج‌و ماندووبوونەی منی نەچەشتبێت، پاشان پێغەمبەری خوا(ﷺ) هات بۆلام‌و وتی: تۆداوای ئەو شمشێرەت لێكردم‌و هی من نەبوو، وائێستا بووە بەهی من، منیش دەیبەخشم بەتۆ، ئنجا ئایەتی:﴿يَسۡـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلۡأَنفَالِۖ قُلِ ٱلۡأَنفَالُ﴾ دابەزی. (ابن جرير) لە(مجاهد)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئەوان داوای پێنج یەكیان كردو ئایەتی:﴿ يَسۡـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلۡأَنفَالِ﴾ سەبارەت بەوان دابەزی.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٥):﴿كَمَآ أَخۡرَجَكَ رَبُّكَ مِنۢ بَيۡتِكَ بِٱلۡحَقِّ﴾ ئایەتەكە:

- (ابن ابی حاتم) و (ابن مردويه) لە (ابو ايوب الانصاری)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: هێشتا لەشاری (مەدینە) بووین پێغەمبەری خوا هەواڵی هاتنی كاروانەكەی (ابوسفيان)ی بیستبوو پێی وتین: ڕاتان چۆنە لەسەر ئەوەی دەست بگرین بەسەر ئەو كاروانەدا؟ بەڵكو خوای گەورە بیكات بەدەستكەوتێك بۆمان‌و بەئاسانی دەستی بەسەردا بگرین. ئنجا لەشاری (مەدینە) هاتینە -

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

الٓر ۚ تِلْكَ ءَايَٰتُ ٱلْكِتَٰبِ ٱلْحَكِيمِ ﴿١﴾ أَكَانَ لِلنَّاسِ عَجَبًا أَنْ أَوْحَيْنَآ إِلَىٰ رَجُلٍ مِّنْهُمْ أَنْ أَنذِرِ ٱلنَّاسَ وَبَشِّرِ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ أَنَّ لَهُمْ قَدَمَ صِدْقٍ عِندَ رَبِّهِمْ ۗ قَالَ ٱلْكَٰفِرُونَ إِنَّ هَٰذَا لَسَٰحِرٌ مُّبِينٌ ﴿٢﴾ إِنَّ رَبَّكُمُ ٱللَّهُ ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ فِى سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ ٱسْتَوَىٰ عَلَى ٱلْعَرْشِ ۖ يُدَبِّرُ ٱلْأَمْرَ ۖ مَا مِن شَفِيعٍ إِلَّا مِنۢ بَعْدِ إِذْنِهِۦ ۚ ذَٰلِكُمُ ٱللَّهُ رَبُّكُمْ فَٱعْبُدُوهُ ۚ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٣﴾ إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا ۖ وَعْدَ ٱللَّهِ حَقًّا ۚ إِنَّهُۥ يَبْدَؤُا۟ ٱلْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُۥ لِيَجْزِىَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ بِٱلْقِسْطِ ۚ وَٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لَهُمْ شَرَابٌ مِّنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ أَلِيمٌۢ بِمَا كَانُوا۟ يَكْفُرُونَ ﴿٤﴾ هُوَ ٱلَّذِى جَعَلَ ٱلشَّمْسَ ضِيَآءً وَٱلْقَمَرَ نُورًا وَقَدَّرَهُۥ مَنَازِلَ لِتَعْلَمُوا۟ عَدَدَ ٱلسِّنِينَ وَٱلْحِسَابَ ۚ مَا خَلَقَ ٱللَّهُ ذَٰلِكَ إِلَّا بِٱلْحَقِّ ۚ يُفَصِّلُ ٱلْءَايَٰتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٥﴾ إِنَّ فِى ٱخْتِلَٰفِ ٱلَّيْلِ وَٱلنَّهَارِ وَمَا خَلَقَ ٱللَّهُ فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ لَءَايَٰتٍ لِّقَوْمٍ يَتَّقُونَ ﴿٦﴾

سوورەتی ﴿ یونس ﴾

[١] ﴿الـر﴾: بەئەلف، لام، را، دەخوێنرێتەوە. ﴿الحکیم﴾: ئەوەی جێگیرو پتەوکراوە بەحەلاڵو حەرامو حوکمەکانیان. [٢] ﴿الناس﴾: هەموو ئەوانەی ئەرك و تەکلیفی شەرعی کەوتووەتە ئەستۆیان. ﴿قدم صدق﴾: فەزڵو ڕێزداری. [٣] ﴿ستة أیام﴾: ماوەیەکی دیاریکراو کەچۆنیەتیەکەی بەتەنها خوای گەورە دەیزانێت. ﴿یُدبِرُ الأمر﴾: هەڵی دەسوڕێنێو دیاری دەکات. [٤] ﴿بالقسط﴾: بەدادپەروەری. ﴿حمیم﴾: ئاوێکی لەکوڵ. [٥] ﴿ضیاء﴾: ڕووناكو ڕۆشنە. ﴿قدره منازل﴾: مانگی کردووە بەچەند پلەیەکەوەو هەر شەوێك دەگوزەرێت لەبەرگ و شێوەیەکدا دەردەکەوێت.

- دەرەوەو ڕۆژێك یان دوو ڕۆژ ڕۆیشتین، ئنجا پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: ئێستا راتان چیە؟ وتمان: ئەی پێغەمبەری خوا، هیچ توانماو هێزێکمان نیە لەکوشتاری ئەوانەدا، ئێمە بۆ کاروانەکە هاتینە دەرەوە لەشاری(مەدینە). (مقداد)هەڵیدایەوە وتی: ئێوە وەك گوتەی گەل و نەتەوەی (موسی)مەڵێن: ﴿فَاذْهَبْ أَنتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا إِنَّا هَاهُنَا قَاعِدُونَ﴾. پاشان پەروەردگار ئایەتی: ﴿كَمَا أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِن بَيْتِكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّ فَرِيقًا مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ لَكَارِهُونَ﴾ی دابەزاند.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٩): ﴿إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمِدُّكُم بِأَلْفٍ مِّنَ الْمَلَائِكَةِ﴾ ئایەتەکە:

-(ترمذي) لە(عمر)ی کوڕی (خطاب)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: لەڕۆژی (بدر)دا پێغەمبەری خوا(ﷺ) تەماشای موشریکەکانی کردو بینی هەزار کەس دەبنو هاوەڵانیشی سێسەدو چەند هاوەڵێکن، ئەوجا ڕووی کردە(قبلة)و دەستی بڵندکردەوەو بانگی پەروەردگارەکەی کرد: پەروەردگار ئەو بەڵێنەی پێت دابووم بۆم بهێنە دی، خوایەگیان گەر بێتوو ئەم تاقمە تیابچێت ئەوا جارێکی دی لەسەر زەویدا ناپەرستریێت. ئنجا بەردەوام بانگی پەروەردگاری دەکردو دەستی بەرزدەکردەوە ڕووەو(قبلة)هەتا عەباکەی لەسەر شانی پیرۆزی کەوتە خوارەوە، پاشان حەزرەتی(ابوبکر) هاتو عەباکەی هەڵگرتەوەو دایەوە بەسەرشانیداو باوەشی پێداکردو وتی: ئەی فرستادەی پەروەردگار بەسە بانگکردنی پەروەردگارەکەت، بەڕاستی ئەوپەیمانەی پێیداوی بۆت بەجێ دەگەیەنێت، ئنجا ئایەتی: ﴿إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمِدُّكُم بِأَلْفٍ مِّنَ الْمَلَائِكَةِ مُرْدِفِينَ﴾ دابەزیو پەروەردگار بەفریشتەکانی کۆمەکی کردن.

إِنَّ ٱلَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَآءَنَا وَرَضُوا۟ بِٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا وَٱطْمَأَنُّوا۟ بِهَا وَٱلَّذِينَ هُمْ عَنْ ءَايَٰتِنَا غَٰفِلُونَ ﴿٧﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ مَأْوَىٰهُمُ ٱلنَّارُ بِمَا كَانُوا۟ يَكْسِبُونَ ﴿٨﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ يَهْدِيهِمْ رَبُّهُم بِإِيمَٰنِهِمْ تَجْرِى مِن تَحْتِهِمُ ٱلْأَنْهَٰرُ فِى جَنَّٰتِ ٱلنَّعِيمِ ﴿٩﴾ دَعْوَىٰهُمْ فِيهَا سُبْحَٰنَكَ ٱللَّهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَٰمٌ وَءَاخِرُ دَعْوَىٰهُمْ أَنِ ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿١٠﴾ وَلَوْ يُعَجِّلُ ٱللَّهُ لِلنَّاسِ ٱلشَّرَّ ٱسْتِعْجَالَهُم بِٱلْخَيْرِ لَقُضِىَ إِلَيْهِمْ أَجَلُهُمْ فَنَذَرُ ٱلَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَآءَنَا فِى طُغْيَٰنِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١١﴾ وَإِذَا مَسَّ ٱلْإِنسَٰنَ ٱلضُّرُّ دَعَانَا لِجَنۢبِهِۦٓ أَوْ قَاعِدًا أَوْ قَآئِمًا فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُ ضُرَّهُۥ مَرَّ كَأَن لَّمْ يَدْعُنَآ إِلَىٰ ضُرٍّ مَّسَّهُۥ كَذَٰلِكَ زُيِّنَ لِلْمُسْرِفِينَ مَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿١٢﴾ وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا ٱلْقُرُونَ مِن قَبْلِكُمْ لَمَّا ظَلَمُوا۟ وَجَآءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِٱلْبَيِّنَٰتِ وَمَا كَانُوا۟ لِيُؤْمِنُوا۟ كَذَٰلِكَ نَجْزِى ٱلْقَوْمَ ٱلْمُجْرِمِينَ ﴿١٣﴾ ثُمَّ جَعَلْنَٰكُمْ خَلَٰٓئِفَ فِى ٱلْأَرْضِ مِنۢ بَعْدِهِمْ لِنَنظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾

[٧] ﴿لايرجون﴾: ئومێدی پێناکەن. ﴿اطمأنوا بها﴾: دڵنیابوون بەژیانی دنیا. (هەموو توانایان لەدەوری خۆشییەکانی دنیا گێڕا). [٨] ﴿مأواهم﴾: بارەگاو جێنشینیان. [١٠] ﴿دعواهم﴾: دوعاو نزایان. [١١] ﴿لقضي اليهم﴾: ئەوا تیادەچوون. ﴿طغیانهم﴾: سنوور شکاندیان(لەبێ باوەڕیدا). ﴿یعمهون﴾: کوێراییان دادێت. [١٢] ﴿مس﴾: تووشی ببێت. ﴿الضر﴾: زیان. ﴿دعانا لجنبه﴾: بۆ پاڵ پشت و فریاکەوتنی. ﴿مر﴾: دیسان بەردەوام دەبێتەوە لەسەر حاڵی یەکەمجاری. [١٣] ﴿القرون﴾: سەدەکانی پێشوو(نەتەوەکان). [١٤] ﴿خلائف﴾: جێنشین لەسەر زەویدا. (پاش تیابردنی خەڵکی ئەو چەرخانەی پێشوو).

*** پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((هەرکات رۆڵەی بەندەیەك مرد خوای گەورە بەفریشتەکانی دەفەرموێت: رۆحی رۆڵەی بەندەکەمتان کێشا،ئەوانیش دەڵێن: بەڵێ، پەروەردگار دەفەرموێت: گیانی خۆشەویستی هەناوتان کێشا، فریشتەکانیش دەڵێن: بەڵێ، ئنجا پەروەردگار دەفەرموێت: ئەی بەندەکەم چی وت؟ دەفەرموون:سوپاس و شوکریکردو گەڕایەوە بۆلای تۆ، ئنجا خوای گەورە دەفەرموێت: ((ماڵێك لەبەهەشتدا بۆ بەندەکەم دروست بکەن و ناوی بنێن ماڵی سوپاسگوزاری)). [(اخرجه الترمذي وقال حديث حسن)].**

***پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((دوعا لەخۆتان و منداڵ و تیاچوونی ماڵ و سامانتان مەکەن نەبادا بکەوێتە ئەوساتەوە کەخوای گەورە دوعای تیا وەردەگری و قبوڵی دەکات)).**
[(اخرجه ابوداود)].

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٧): ﴿وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ رَمَىٰ﴾ ئایەتەکە:
- (حاکم) لە(سعید)ی کوڕی (مسیب)ەوە، ئەویش لەباوکییەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: (ابی) کوڕی (خلف) شاڵاوی هێنا بۆ پێغەمبەر(ﷺ)و هاوەڵان رێگەیاندا نزیك ببێتەوە، (مصعب)ی کوڕی (عمیر) بەرەنگاری بوویەوە، بەڵام پێغەمبەری خوا(ﷺ) خۆی کونێکی دۆزیەوە لەنێوان گەرووی (ابی)و ئەو زرێیەی پۆشی بوو، بەحەربەکەی بریندارکرد، ئنجا (ابی)لەسەر ئەسپەکەی -

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ ءَايَاتُنَا بَيِّنَٰتٍ قَالَ ٱلَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَآءَنَا ٱئْتِ بِقُرْءَانٍ غَيْرِ هَٰذَآ أَوْ بَدِّلْهُ قُلْ مَا يَكُونُ لِيٓ أَنْ أُبَدِّلَهُۥ مِن تِلْقَآيِٕ نَفْسِيٓ إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَىٰٓ إِلَيَّ إِنِّيٓ أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٥﴾ قُل لَّوْ شَآءَ ٱللَّهُ مَا تَلَوْتُهُۥ عَلَيْكُمْ وَلَآ أَدْرَىٰكُم بِهِۦ فَقَدْ لَبِثْتُ فِيكُمْ عُمُرًا مِّن قَبْلِهِۦٓ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٦﴾ فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ ٱفْتَرَىٰ عَلَى ٱللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِـَٔايَٰتِهِۦٓ إِنَّهُۥ لَا يُفْلِحُ ٱلْمُجْرِمُونَ ﴿١٧﴾ وَيَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ هَٰٓؤُلَآءِ شُفَعَٰٓؤُنَا عِندَ ٱللَّهِ قُلْ أَتُنَبِّـُٔونَ ٱللَّهَ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَلَا فِي ٱلْأَرْضِ سُبْحَٰنَهُۥ وَتَعَٰلَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿١٨﴾ وَمَا كَانَ ٱلنَّاسُ إِلَّآ أُمَّةً وَٰحِدَةً فَٱخْتَلَفُوا۟ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِن رَّبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ فِيمَا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٩﴾ وَيَقُولُونَ لَوْلَآ أُنزِلَ عَلَيْهِ ءَايَةٌ مِّن رَّبِّهِۦ فَقُلْ إِنَّمَا ٱلْغَيْبُ لِلَّهِ فَٱنتَظِرُوٓا۟ إِنِّي مَعَكُم مِّنَ ٱلْمُنتَظِرِينَ ﴿٢٠﴾

[١٥] ﴿مايكون لي﴾: هەرگیز شتی وا نابێت و رووناداتی بیکەم. [١٦] ﴿لا أدراكم به﴾: پێی رانەدەگەیاندن. ﴿لبثت فيكم﴾: لەناوتاندا بووم. [١٨] ﴿يعبدون﴾: دەیپەرستن(بریتییە لەنزیك بوونەوە لەو خواگەلانە بەنەزرو بەندایەتی دیکە). ﴿أتنبؤن﴾: ئایا پێی رادەگەیەنن.

-کەوتە خوارەوە، خوێنیش لەبرینەکەی نەهات، بەڵام پەراسوویەکی شکاو بۆرەیەکی لێوەهات، هاوەڵەکانیشی وتیان: بۆچی ئاوا پەکت کەوت، خۆ تەنها برینداریەکی سووکەو هیچی‌تر، ئەویش باسی ئەو فەرموودەیەی پێغەمبەری‌کرد کەوا(محمد)وتویەتی: من(ابی) دەکوژم، ئنجا وتی: سوێندبێت بەوکەسەی گیانی منی بەدەستە، ئەگەر ئەو ئازارەی رووی لەمن کردووە رووی لەخەڵکی (ذي المجاز)بکردایە هەموو دەمردن و گیانیان دەسپارد، پاشان (ابی)پێش ئەوەی بگاتەوە(مكە)مرد؛ خوای گەورەش ئایەتی: ﴿وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ﴾ ی دابەزاند. [(اسناد)ەکەی (صحیح)ە بەڵام (غریب)ە].

(ابن جریر) لە(عبدالرحمن)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: رۆژی هەڵگیرسانی جەنگی(خیبر) پێغەمبەر داوای تیروکەوانێکی‌کردو رووەو مۆڵگەی شووورای دوژمن تیرێکی هاویشت، تیرەکەش دوور بۆیی و هەتا کوڕەکەی (ابن حقیق)ی لەجێگەی خۆیدا کوشت، پاشان خوای گەورە ئایەتی: ﴿وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ﴾ەی دابەزاند. [(مرسل)ەو (اسناد)ەکەی باشە، بەڵام (غریب)ە]. بەڵام ئەوەی مەشهورە رۆژی (بدر) هاتۆتە خوارەوە. (ابن جریر) و(ابن بی حاتم)و (طبراني)لە(حكيم)ی کوڕی (حزام)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: رۆژی غەزوەی (بدر) گوێمان لەدەنگێك بوو لەئاسمانەوە دابەزییە سەرزەوی، وەك دەنگی وردە بەرد وابوو بکەوێتە نێو تەشتێکەوە، پێغەمبەری خوداش(ﷺ) وردەبەردەکانی هەڵگرت و هەڵیدا، ئەوەبوو ئێمە شکستمان خواردو دۆڕاین (مەبەستی بێباوەڕانە)، پاشان ئایەتی ﴿وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ﴾ ە دابەزی.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٩): ﴿إِن تَسْتَفْتِحُوا فَقَدْ جَاءَكُمُ الْفَتْحُ﴾ ئایەتەکە:

- (حاکم) لە(عبدالله)ی کوڕی (ثعلبە)ی کوڕی (صغیر)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئەوکەسەی دەستی پێکرد(ابو جهل)بوو؛ کاتێ هەردوو هێزی باوەڕداران و بێباوەڕان بەیەك گەیشتن وتی: خوایە هەرکام لەئێمە بۆتە هۆی بچڕاندنی پەیوەندی خزمایەتی‌و، ئایینێکی سەیرو نەناسراوی-

وَإِذَآ أَذَقۡنَا ٱلنَّاسَ رَحۡمَةٗ مِّنۢ بَعۡدِ ضَرَّآءَ مَسَّتۡهُمۡ إِذَا لَهُم مَّكۡرٞ فِيٓ ءَايَاتِنَاۚ قُلِ ٱللَّهُ أَسۡرَعُ مَكۡرًاۚ إِنَّ رُسُلَنَا يَكۡتُبُونَ مَا تَمۡكُرُونَ ﴿٢١﴾ هُوَ ٱلَّذِي يُسَيِّرُكُمۡ فِي ٱلۡبَرِّ وَٱلۡبَحۡرِۖ حَتَّىٰٓ إِذَا كُنتُمۡ فِي ٱلۡفُلۡكِ وَجَرَيۡنَ بِهِم بِرِيحٖ طَيِّبَةٖ وَفَرِحُواْ بِهَا جَآءَتۡهَا رِيحٌ عَاصِفٞ وَجَآءَهُمُ ٱلۡمَوۡجُ مِن كُلِّ مَكَانٖ وَظَنُّوٓاْ أَنَّهُمۡ أُحِيطَ بِهِمۡ دَعَوُاْ ٱللَّهَ مُخۡلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ لَئِنۡ أَنجَيۡتَنَا مِنۡ هَٰذِهِۦ لَنَكُونَنَّ مِنَ ٱلشَّٰكِرِينَ ﴿٢٢﴾ فَلَمَّآ أَنجَىٰهُمۡ إِذَا هُمۡ يَبۡغُونَ فِي ٱلۡأَرۡضِ بِغَيۡرِ ٱلۡحَقِّۗ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنَّمَا بَغۡيُكُمۡ عَلَىٰٓ أَنفُسِكُمۖ مَّتَٰعَ ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَاۖ ثُمَّ إِلَيۡنَا مَرۡجِعُكُمۡ فَنُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمۡ تَعۡمَلُونَ ﴿٢٣﴾ إِنَّمَا مَثَلُ ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا كَمَآءٍ أَنزَلۡنَٰهُ مِنَ ٱلسَّمَآءِ فَٱخۡتَلَطَ بِهِۦ نَبَاتُ ٱلۡأَرۡضِ مِمَّا يَأۡكُلُ ٱلنَّاسُ وَٱلۡأَنۡعَٰمُ حَتَّىٰٓ إِذَآ أَخَذَتِ ٱلۡأَرۡضُ زُخۡرُفَهَا وَٱزَّيَّنَتۡ وَظَنَّ أَهۡلُهَآ أَنَّهُمۡ قَٰدِرُونَ عَلَيۡهَآ أَتَىٰهَآ أَمۡرُنَا لَيۡلًا أَوۡ نَهَارٗا فَجَعَلۡنَٰهَا حَصِيدٗا كَأَن لَّمۡ تَغۡنَ بِٱلۡأَمۡسِۚ كَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ ٱلۡأٓيَٰتِ لِقَوۡمٖ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢٤﴾ وَٱللَّهُ يَدۡعُوٓاْ إِلَىٰ دَارِ ٱلسَّلَٰمِ وَيَهۡدِي مَن يَشَآءُ إِلَىٰ صِرَٰطٖ مُّسۡتَقِيمٖ ﴿٢٥﴾

[٢١] ﴿أذقنا﴾: چەشتمان پێیان. ﴿ضراء﴾: بەڵاو موسیبەت. ﴿مكر﴾: بریتیە لەرێکخستنی کارێك بەنهێنی جا ئەوکارە خێر بێت یان شەڕ. [٢٢] ﴿يسيركم﴾: تواناتان دەداتێ لەسەر رۆیشتن. ﴿الفلك﴾: دەستەواژەیەکە بەکاردەهێنرێت بۆ یەك کەشتی یان ژمارەیەك لەکەشتی. ﴿جَرَينَ بِهم﴾: بەو کەشتیە دەوترێ کەبەسەرنشینەکانیەوە بکەوێتە ڕێ. ﴿عاصف﴾: رەشەبایەکی توندو گەردەلولاوی. ﴿احيط بهم﴾: تیاچوون. ﴿دعوا الله﴾: هانا بۆ خوادەبەن و داوای لێدەکەن. ﴿الدين﴾: شەریعەت و بەندایەتی و گوێڕایەڵی. [٢٣] ﴿أنجاهم﴾: رزگاری کردن. ﴿يبغون﴾: خراپەکاری دەکەن. [٢٤] ﴿زخرفها﴾: جوان و قەشەنگ. (مەبەست پێی ئەوەیە کەدیمەنەکەی جوان و دڵخۆش کەرە). ﴿وازينت﴾: ڕازاوەتەوە. (بەشێوە جوان و دڵگیرەکانی دارو درەخت و گژوگیا). ﴿ظن﴾: زانییان. ﴿حصيداً﴾: لەڕەگ و ڕیشە دەرهاتوو و نەما. ﴿لم تغن﴾: هەر دەڵێی نەبووە. [٢٥] ﴿دار السلام﴾: بەهەشت.

* پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((دنیا زیندانی باوەڕدارەو بەهەشتی بێباوەڕە)). (صحیح مسلم)

- هێناوە ئەوا ئەمڕۆ سەر شۆڕی بکەی، ئەم قسانەش لەسەرەتای جەنگەکەدا کراو خوای گەورە ئایەتی: ﴿إِن تَسْتَفْتِحُوا فَقَدْ جَاءَكُمُ الْفَتْحُ﴾ی هەتا ﴿وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ﴾ی دابەزاند.

(ابن ابی حاتم)یش لە(عطیە)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: (ابو جهل) گوتی: خوایە بەرێزترین و شکۆمەندترین تاقم لەم دوو تاقمە سەربخەی. ئەوسا ئەم ئایەتە نازڵبوو.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٧): ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ وَتَخُونُوا أَمَانَاتِكُمْ﴾ ئایەتەکە:

ـ (سعید)ی کوڕی (منصور)و فەرمودەگێڕەوانی دیکە لە(عبدالله)ی کوڕی (ابی قتادە)وە دەگێڕنەوە، دەڵێت: ئەم ئایەتە: ﴿لَا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ﴾ دەربارەی بە(لبابە)ی کوڕی(منذر)نازڵبوو، (بنو قریظة) پرسیاریان لێکرد ڕۆژی جەنگی (بني قريظه): ئاخۆ ئەو ڕووداوە چی یە؟ ئەویش ئاماژەیکرد بۆ گەرووی و وتی: سەربڕین، ئەوجا ئایەتەکە نازڵبوو. (ابو لبابە)ش وتی: هێشتا قاچم لەشوێن و جێگەی خۆم نەجووڵاندبوو زانیم خیانەتم کردووە لەخواو پێغەمبەرەکەی.

۞ لِّلَّذِينَ أَحْسَنُوا۟ ٱلْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌۭ ۖ وَلَا يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ قَتَرٌۭ وَلَا ذِلَّةٌ ۚ أُو۟لَـٰٓئِكَ أَصْحَـٰبُ ٱلْجَنَّةِ ۖ هُمْ فِيهَا خَـٰلِدُونَ ﴿٢٦﴾ وَٱلَّذِينَ كَسَبُوا۟ ٱلسَّيِّـَٔاتِ جَزَآءُ سَيِّئَةٍۭ بِمِثْلِهَا وَتَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌۭ ۖ مَّا لَهُم مِّنَ ٱللَّهِ مِنْ عَاصِمٍۢ ۖ كَأَنَّمَآ أُغْشِيَتْ وُجُوهُهُمْ قِطَعًۭا مِّنَ ٱلَّيْلِ مُظْلِمًا ۚ أُو۟لَـٰٓئِكَ أَصْحَـٰبُ ٱلنَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَـٰلِدُونَ ﴿٢٧﴾ وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًۭا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا۟ مَكَانَكُمْ أَنتُمْ وَشُرَكَآؤُكُمْ ۚ فَزَيَّلْنَا بَيْنَهُمْ ۖ وَقَالَ شُرَكَآؤُهُم مَّا كُنتُمْ إِيَّانَا تَعْبُدُونَ ﴿٢٨﴾ فَكَفَىٰ بِٱللَّهِ شَهِيدًۢا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ إِن كُنَّا عَنْ عِبَادَتِكُمْ لَغَـٰفِلِينَ ﴿٢٩﴾ هُنَالِكَ تَبْلُوا۟ كُلُّ نَفْسٍۢ مَّآ أَسْلَفَتْ ۚ وَرُدُّوٓا۟ إِلَى ٱللَّهِ مَوْلَىٰهُمُ ٱلْحَقِّ ۖ وَضَلَّ عَنْهُم مَّا كَانُوا۟ يَفْتَرُونَ ﴿٣٠﴾ قُلْ مَن يَرْزُقُكُم مِّنَ ٱلسَّمَآءِ وَٱلْأَرْضِ أَمَّن يَمْلِكُ ٱلسَّمْعَ وَٱلْأَبْصَـٰرَ وَمَن يُخْرِجُ ٱلْحَىَّ مِنَ ٱلْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ ٱلْمَيِّتَ مِنَ ٱلْحَىِّ وَمَن يُدَبِّرُ ٱلْأَمْرَ ۚ فَسَيَقُولُونَ ٱللَّهُ ۚ فَقُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٣١﴾ فَذَٰلِكُمُ ٱللَّهُ رَبُّكُمُ ٱلْحَقُّ ۖ فَمَاذَا بَعْدَ ٱلْحَقِّ إِلَّا ٱلضَّلَـٰلُ ۖ فَأَنَّىٰ تُصْرَفُونَ ﴿٣٢﴾ كَذَٰلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى ٱلَّذِينَ فَسَقُوٓا۟ أَنَّهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٣﴾

[٢٦]﴿الحُسنى﴾: **پلەو پایەی بەرز (کەبەهەشتە).** ﴿زیادة﴾: **بریتییە لەبەخششی ڕۆحی.** ﴿لایرهق﴾: **نایەت بەسەریاندا.** ﴿قترٌ﴾: **دوکەڵێکی ڕەش.** ﴿ذلة﴾: **سەرشۆڕی.** [٢٧]﴿عاصم﴾: **پارێز.** ﴿أغشیت﴾: **کرا بەبەریداو بالأپۆش کرا.** [٢٨]﴿مکانکم﴾: **شوێنی خۆتان بگرن و بەری مەدەن.** ﴿فزیلنا بینهم﴾: **جیاوازی دەخەینە نێوان ئەوان و پەرستراوەکانیانەوە.** [٣٠]﴿تبلو﴾: **تاقی دەکرێنەوە.** ﴿ما أسلفت﴾: **ئەوەی کردوویەتی لەخراپەو چاکە.** ﴿مولاهم الحق﴾: **ئەوپەروەردگارەی کەهیچ گومانێکی تێدانییەو ڕێکخەری هەموو کاروبارەکانە.** ﴿ضل﴾: **تیاچوو فەوتا.** [٣١]﴿یملك﴾: **خاوەنداریەتی.** [٣٢]﴿فانی تصرفون﴾: **چۆن لەهەق و ڕاستی لادەدەن.** [٣٣]﴿حقت﴾: **جێگیرو چەسپاو.**

* **پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئایەتی:** ﴿لِلَّذین أحسَنوا الحُسنی وزیادةٌ﴾**ی خوێندەوەو فەرمووی: کاتێك بەهەشتیەکان چوونە بەهەشت و دۆزەخیەکانیش بۆ دۆزەخ، یەکێك بانگ دەکات: ئەی خەڵکی بەهەشت ئێوە وادەیەکتان هەیە لەگەڵ پەروەردگاراو دەیەوێت بۆتان جێبەجێ بکات، ئەوانیش دەڵێن: ئەو وادەیە چی‌یە؟ ئایا تەرازووی کێشی کردەوەکانی قورس نەکردین و رووی گەش و سپی نەکردین و ، بەهەشتی پێ‌نەبەخشین و لەدۆزەخ رزگاری نەکردین؟ ئنجا: پەردە هەڵدەگیرێت و تەماشای پەروەردگار دەکەن، سوێندبێت بەخوا هیچ شتێکیان پێ‌نەبەخشراوە لەوەندەی ڕوانین بۆ ڕووخساری پەروەردگار خۆش بێت لەلایان و دڵیان پێی ئۆقرە بگرێت)). [(اخرجه مسلم)].**

(ابن جریر)و فەرموودەگێڕەوەکانی دیکە، لە(جابر)ی کوڕی (عبدالله)وە دەگێڕنەوەو، دەڵێت: کاتێك (ابوسفیان) لەشاری (مەککە)چووە دەرەوە، (جبریل) هات بۆ خزمەتی پێغەمبەری خوا(ﷺ)و فەرمووی: (ابوسفیان) لەجێگەو شوێنێکی ئاوایە، پێغەمبەری خواش(ﷺ) بەهاوەڵانی فەرموو: (ابوسفیان) لەجێگەو شوێنێکی ئاوایەو بچنە دەرەوە بۆی، ئەم هەواڵەش بشارنەوەو باسی مەکەن. بەڵام پیاوێك لەدووڕووەکان نامەیەکی نووسی بۆ(ابوسفیان) گوایە: (محمد)دەیەوێت دەستگیرتان بکات،بۆیە ئاگاداری خۆتان بن،پەروەردگاریش ئایەتی:﴿لا تخونوا=

[٣٤]﴿فَأَنَّى تُؤْفَكُونَ﴾:ئیدی چۆن لادەدەن؟!.[٣٥]﴿لايَهِدِّي﴾:ڕێنمونی ناکرێت.﴿تحكمون﴾:فەرمان دەردەکەن.
[٣٧]﴿أن يفترى﴾:دروست بکرێو هەڵبەسترێت.﴿تفصيل الكتاب﴾: ڕوونکردنەوەی ئەوشتانەی کەلەکتێبەکانی پێشوودا هاتووە لەبیروباوەڕو شەریعەتو حەڵاڵو حەرامو فەرزو حوکمەکان.
[٣٨]﴿افتراه﴾:دروستی کردو هەڵی بەست.[٣٩]﴿تاويله﴾:ڕاڤەکردنو دەرەنجامی دوایی.

قُلْ هَلْ مِن شُرَكَآئِكُم مَّن يَبْدَؤُا۟ ٱلْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُۥ ۚ قُلِ ٱللَّهُ يَبْدَؤُا۟ ٱلْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُۥ ۖ فَأَنَّىٰ تُؤْفَكُونَ ﴿٣٤﴾ قُلْ هَلْ مِن شُرَكَآئِكُم مَّن يَهْدِىٓ إِلَى ٱلْحَقِّ ۚ قُلِ ٱللَّهُ يَهْدِى لِلْحَقِّ ۗ أَفَمَن يَهْدِىٓ إِلَى ٱلْحَقِّ أَحَقُّ أَن يُتَّبَعَ أَمَّن لَّا يَهِدِّىٓ إِلَّآ أَن يُهْدَىٰ ۖ فَمَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿٣٥﴾ وَمَا يَتَّبِعُ أَكْثَرُهُمْ إِلَّا ظَنًّا ۚ إِنَّ ٱلظَّنَّ لَا يُغْنِى مِنَ ٱلْحَقِّ شَيْـًٔا ۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌۢ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾ وَمَا كَانَ هَٰذَا ٱلْقُرْءَانُ أَن يُفْتَرَىٰ مِن دُونِ ٱللَّهِ وَلَٰكِن تَصْدِيقَ ٱلَّذِى بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ ٱلْكِتَٰبِ لَا رَيْبَ فِيهِ مِن رَّبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٣٧﴾ أَمْ يَقُولُونَ ٱفْتَرَىٰهُ ۖ قُلْ فَأْتُوا۟ بِسُورَةٍ مِّثْلِهِۦ وَٱدْعُوا۟ مَنِ ٱسْتَطَعْتُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٣٨﴾ بَلْ كَذَّبُوا۟ بِمَا لَمْ يُحِيطُوا۟ بِعِلْمِهِۦ وَلَمَّا يَأْتِهِمْ تَأْوِيلُهُۥ ۚ كَذَٰلِكَ كَذَّبَ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۖ فَٱنظُرْ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٣٩﴾ وَمِنْهُم مَّن يُؤْمِنُ بِهِۦ وَمِنْهُم مَّن لَّا يُؤْمِنُ بِهِۦ ۚ وَرَبُّكَ أَعْلَمُ بِٱلْمُفْسِدِينَ ﴿٤٠﴾ وَإِن كَذَّبُوكَ فَقُل لِّى عَمَلِى وَلَكُمْ عَمَلُكُمْ ۖ أَنتُم بَرِيٓـُٔونَ مِمَّآ أَعْمَلُ وَأَنَا۠ بَرِىٓءٌ مِّمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٤١﴾ وَمِنْهُم مَّن يَسْتَمِعُونَ إِلَيْكَ ۚ أَفَأَنتَ تُسْمِعُ ٱلصُّمَّ وَلَوْ كَانُوا۟ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٤٢﴾

- اللَّهَ وَالرَّسُول﴾ەی دابەزاند.[(غریب)ەو (سند)و درێژەی دەقەکە سەرنجو تێبنی لەسەرە)].
(ابن جریر) لە(سدی)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: گوێ بیستی قسەکانی پێغەمبەری خوا دەبوونو دواتر بڵاوەیان دەکردو ئەم باس وخواسە دەگەیشت بەموشریکەکان، ئنجا ئایەت لەسەر ئەوە دابەزی.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٣٠):﴿وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾: ئایەتەکە:
- (ابن ابی حاتم) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: هەندێك لە(قریش)یەکانو ڕێزدارانی سەرجەم هۆزەکان، کۆبوونەوە بۆئەوەی بچن بۆ(دار الندوة)، بەڵام (ابلیس) ڕێگەی لێگرتن لەشێوەی ڕیش سپی یەکی بەویقاردا، کاتێك بینیان وتیان: تۆ کێیت؟ ئەویش وتی:من ڕیش سپی یەکی خەڵکی (نجدم)و، هەواڵی کۆبوونەوەی ئێوەم بیستو ویستم ئامادەبیم، وابزانم ڕاوئامۆژگاری منیش جێگەو ڕێیەك بگرێت بۆتان، ئەوانیش بەدڵنیایی یەوە وتیان: بەڵێ؛ بفەرموو. ئنجا لەگەڵیان هاتە دەرەوەو وتی:ڕاوتەگبیرێك بکەن لەبارەی چارەنووسی ئەوپیاوەوە، یەکێك لەئامادەبووان هەستاو وتی:بەکۆتو بەند بیبەستنەوە هەتا تیادەچێت بەچەشنی شاعیرو بوێژانی وەك(زهیر)و (نابغة)ئەویش یەکێکە وەك ئەوان، (ابلیس)ی ئەفرەت لێکراو هەڵیدایەو وتی: نەخێر ؛ سوێندبێ بەخوا ئەم ڕایە پەسەند نی یە، لەزیندانو بەندیخانەکەی چاوساغو جاسوسێك دەدۆزێتەوەو دەیهێنێت بۆلای هاوەڵەکانی، ئەوسا پەلامارتان دەدەنو ئازادی دەکەن لەچنگتان، ئیتر دەستەڵاتتان بەسەریاندا ناشکێت، دڵنیاش نیم لەوەی بتوانن بەئەمنو ئاسایش لەوڵاتی خۆتان دابنیشن ، بۆیە واباشە بەدوای ڕاوبۆچوونێکی تردا بگەڕێن. یەکێکی دیکە لەئامادەبووان وتی: لەم وڵاتە شاربەدەری بکەنو بیروهۆشتان قوتار بکەن لەو کێشانەی -

وَمِنْهُم مَّن يَنظُرُ إِلَيْكَ أَفَأَنتَ تَهْدِي الْعُمْيَ وَلَوْ كَانُوا لَا يُبْصِرُونَ ﴿٤٣﴾ إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ النَّاسَ شَيْئًا وَلَٰكِنَّ النَّاسَ أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٤٤﴾ وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ كَأَن لَّمْ يَلْبَثُوا إِلَّا سَاعَةً مِّنَ النَّهَارِ يَتَعَارَفُونَ بَيْنَهُمْ قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِلِقَاءِ اللَّهِ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ﴿٤٥﴾ وَإِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَإِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ اللَّهُ شَهِيدٌ عَلَىٰ مَا يَفْعَلُونَ ﴿٤٦﴾ وَلِكُلِّ أُمَّةٍ رَّسُولٌ فَإِذَا جَاءَ رَسُولُهُمْ قُضِيَ بَيْنَهُم بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٤٧﴾ وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤٨﴾ قُل لَّا أَمْلِكُ لِنَفْسِي ضَرًّا وَلَا نَفْعًا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ لِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ إِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ فَلَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٤٩﴾ قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَتَاكُمْ عَذَابُهُ بَيَاتًا أَوْ نَهَارًا مَّاذَا يَسْتَعْجِلُ مِنْهُ الْمُجْرِمُونَ ﴿٥٠﴾ أَثُمَّ إِذَا مَا وَقَعَ آمَنتُم بِهِ آلْآنَ وَقَدْ كُنتُم بِهِ تَسْتَعْجِلُونَ ﴿٥١﴾ ثُمَّ قِيلَ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ الْخُلْدِ هَلْ تُجْزَوْنَ إِلَّا بِمَا كُنتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٥٢﴾ ۞ وَيَسْتَنبِئُونَكَ أَحَقٌّ هُوَ قُلْ إِي وَرَبِّي إِنَّهُ لَحَقٌّ وَمَا أَنتُم بِمُعْجِزِينَ ﴿٥٣﴾

[٤٣]﴿ينظر إليك﴾: سەیرت دەكات (واتە بەو سەیركردنە نیشانەكانی پێغەمبەرایەتی لەتۆدا دیاری دەكات). [٤٦]﴿شهيد﴾: چاودێرو پارێزەرو زاناو ئاگادار. [٤٧]﴿قضى بينهم بالقسط﴾: فەرمانداری كرد بەدادپەروەری لەنێوانیاندا. [٥٠]﴿أرأيتم﴾: مەبەست پێی ئەوەیە: پێم بڵێن: ئاگادارم بكەن. ﴿بياتاً﴾: شەو. [٥١]﴿الآن﴾: ئێستا (بڕوا دەهێنن بەڕوودانی). [٥٢]﴿عذاب الخُلد﴾: ئەشكەنجەو ئازارو سزای هەتا هەتایی. [٥٣]﴿يستنبئونك﴾: داوات لێ‌دەكەن. ﴿أي﴾: بەڵێ. ﴿بمعجزين﴾: هەڵهاتن یا قوتاربوون لەپەروەردگار.

- بۆی خولقاندوون، گەربێتو لەناوتاندا نەمێنێت دڵنیام لەوەی زیانی دووردەكەوێتەوە لێتان، (ابليس) لێرەشدا هەڵیدایەو وتی: بەخوا ئەمەش راوتەگبیری گونجاووشیاو نی‌یە، باشە ئێوە دیقەتی تام‌و چێژی قسەكانیتان نەداوە، یان نازانن چ زمان رەوانێكەو چۆن دڵان كەمەندكێش دەكات بەلای خۆیدا، بەوخوایە گەربێتو شتی وابكەن هەموو عەرەب لەدەوری گرد دەبنەوەو رێكیان دەخات لەدژتان‌و لەم شارە بەدەرتان دەخەن‌و رێزدارەكانتان یەك لەدوای‌یەك دەكوژن، هەموو بەیەك دەنگ گوتیان: بەخوا راست دەكات، باڕایەكی‌تر بدۆزینەوە. لەناكاو(ابوجهل) سنگی دەرپەڕاندو وتی: سوێندبێت بەخوا رایەكم هەیە بڕواناكەم هیچ كەستان پەی بردبێت پێی‌و رێتان لێ‌ی كەوتبێت، منیش بەتەنها لەوڕایە زیاتر بەدی ناكەم، بەسەرسامی‌یەوە وتیان: بڵێ باباانین ئەورایە چی‌یە ئەی (ابا حكم)؟ وتی: لەهەر(هۆزێك) لاوێكی گورج‌و گۆڵ‌و بەهێز هەڵبژێرن‌و، شمشێرێكیان بدەنە دەست‌و بەیەك جار بدەن بەسەر(محمد)داو لەت‌و پەتی بكەن، ئەوجا خوێنەكەی لەنێو هۆزەكاندا دابەش دەبێت، بڕواناكەم (بني هاشم) بتوانن دژایەتی هەموو (قريش) بكەن، هەركات (بني هاشم) لاوازی توانای خۆیان لەئاستی توانای سەراپای هۆزەكانی(قريش) بۆ دەركەوت بەوە رازی دەبن خوێنی(محمد) وەربگرن‌و بەمەش سەرفراز دەبین‌و رزگارمان دەبێت. (ابليس)ی نەفرەت لێكراو كەلەشێوەی ریش سپییەكی(نجدی)دابو وتی: بەوخوایە ئا ئەمە باشترین راو بۆچوونە، قسەی ئەم لاوە باشترین رایەو وانازانم لەمە باشتر هەبێت. هەمووشیان لەسەر ئەو رایە كۆبوونەوەو -

وَلَوْ أَنَّ لِكُلِّ نَفْسٍ ظَلَمَتْ مَا فِي ٱلْأَرْضِ لَٱفْتَدَتْ بِهِۦ ۗ وَأَسَرُّوا۟ ٱلنَّدَامَةَ لَمَّا رَأَوُا۟ ٱلْعَذَابَ ۖ وَقُضِىَ بَيْنَهُم بِٱلْقِسْطِ ۚ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٥٤﴾ أَلَآ إِنَّ لِلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۗ أَلَآ إِنَّ وَعْدَ ٱللَّهِ حَقٌّ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٥﴾ هُوَ يُحْىِۦ وَيُمِيتُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٥٦﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ قَدْ جَآءَتْكُم مَّوْعِظَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَشِفَآءٌ لِّمَا فِي ٱلصُّدُورِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴿٥٧﴾ قُلْ بِفَضْلِ ٱللَّهِ وَبِرَحْمَتِهِۦ فَبِذَٰلِكَ فَلْيَفْرَحُوا۟ هُوَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ ﴿٥٨﴾ قُلْ أَرَءَيْتُم مَّآ أَنزَلَ ٱللَّهُ لَكُم مِّن رِّزْقٍ فَجَعَلْتُم مِّنْهُ حَرَامًا وَحَلَٰلًا قُلْ ءَآللَّهُ أَذِنَ لَكُمْ ۖ أَمْ عَلَى ٱللَّهِ تَفْتَرُونَ ﴿٥٩﴾ وَمَا ظَنُّ ٱلَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى ٱللَّهِ ٱلْكَذِبَ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى ٱلنَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٦٠﴾ وَمَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ وَمَا تَتْلُوا۟ مِنْهُ مِن قُرْءَانٍ وَلَا تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ إِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا إِذْ تُفِيضُونَ فِيهِ ۚ وَمَا يَعْزُبُ عَن رَّبِّكَ مِن مِّثْقَالِ ذَرَّةٍ فِي ٱلْأَرْضِ وَلَا فِي ٱلسَّمَآءِ وَلَآ أَصْغَرَ مِن ذَٰلِكَ وَلَآ أَكْبَرَ إِلَّا فِي كِتَٰبٍ مُّبِينٍ ﴿٦١﴾

[٥٤]﴿أسروا﴾: پەنهانیو شاردنەوە. ﴿الندامة﴾: غەمو داخ هەڵكێشان. [٥٩]﴿أرأيتم﴾: پێم رابگەیەننو ئاگادارم بكەنەوە. ﴿تفترون﴾: درۆ دەكەن. [٦١]﴿في شأن﴾: كارێكی گرنگ كەوا گرنگیەكی زۆری پێبدرێت. ﴿تفيضون فيه﴾: ملی پێدا بكەن. ﴿يعزب﴾: ون دەبێتو دوور دەكەوێتەوە. ﴿مثقال ذرة﴾: بەئەندازەی كێشی وردترینو بچووكترین گەردیلە. ﴿كتاب مبين﴾: بریتیە لەو لاپەڕەیەی هەموو شتێكی تێدا تۆماركراوە.

* لە(مالك)ی كوڕی (نضلە)وە دەگێڕنەوە(ﷺ) دەفەرموێت: هاتم بۆ خزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ)و جلو بەرگێكی چڵكنو پیسم لەبەردابوو، پێی وتم: ((ماڵو سامانت هەیە؟)) وتم: بەڵێ. فەرمووی: ((ماڵی چیت هەیە؟)) وتم: هەموو شتێك ؛ حوشترو كۆیلەو ئەسپو مەڕو ماڵات. فەرمووی: ((ئەگەر خوای گەورە ماڵو سامانی پێدایت ئەوا با شوێنەواری ئەو نیعمەتو بەخششە دەربكەوێت)). [أخرجه الامام احمد].

-ڕێكەوتن لەسەر جێبەجێكردنی. پاشان(جبریل) هات بۆ خزمەتی پێغەمبەر(ﷺ)و فەرمانی پێكرد لەجێگەی خۆیدا نەبێتو ماڵەكەی بەجێ بهێڵێتو پیلانەكەی قورەیشی بۆ والاكرد، پێغەمبەری خواش(ﷺ) لەشوێنو جێگەی خۆی نەمایەوە، ئەوشەوە ماڵەكەی بەجێ هێشت، پەروەردگاریش ڕێگەی كۆچ كردنی پێداو دواتر لەشاری(مەدینە) باسی ئەو نیعمەتەی خۆی كرد بەئایەتی: ﴿وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٣١): ﴿وَإِذَا تُتْلَى عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا﴾ئایەتەكە:

-(ابن جریر) لە(سعید)ی كوڕی(جبیر)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) لەڕۆژی غەزوەی (بدر)دا لەسەرخۆ دوای دەستگیركردنی هەریەك لە(عقبة) ی كوڕی (ابي معیط)و (طعیمة)ی كوڕی(عدی)ی كوڕی (حارث)ی كوشت، (مقداد)یش (نضر)ی ئەسیركردبوو، كاتێك پێغەمبەر(ﷺ) فەرمانی پێدا(نضر)بكوژێت وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) خۆم ئەسیرم كردووە، پێغەمبەری خواش(ﷺ) فەرمووی: (نكوولیو بەرپەرچی كتێبەكەی خوا دەداتەوەو پلارو توانجی لێ دەگرێت). ئنجا(سعید) وتی: سەبارەت بە(نضر) ئەم ئایەتە هاتە خوارەوە: ﴿وَإِذَا تُتْلَى عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا قَالُوا قَدْ سَمِعْنَا لَوْ نَشَاءُ لَقُلْنَا مِثْلَ هَذَا إِنْ هَذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ﴾ ئایەتەكە.

أَلَآ إِنَّ أَوۡلِيَآءَ ٱللَّهِ لَا خَوۡفٌ عَلَيۡهِمۡ وَلَا هُمۡ يَحۡزَنُونَ ﴿٦٢﴾ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَكَانُواْ يَتَّقُونَ ﴿٦٣﴾ لَهُمُ ٱلۡبُشۡرَىٰ فِي ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا وَفِي ٱلۡأٓخِرَةِۚ لَا تَبۡدِيلَ لِكَلِمَٰتِ ٱللَّهِۚ ذَٰلِكَ هُوَ ٱلۡفَوۡزُ ٱلۡعَظِيمُ ﴿٦٤﴾ وَلَا يَحۡزُنكَ قَوۡلُهُمۡۘ إِنَّ ٱلۡعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًاۚ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلۡعَلِيمُ ﴿٦٥﴾ أَلَآ إِنَّ لِلَّهِ مَن فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَن فِي ٱلۡأَرۡضِۗ وَمَا يَتَّبِعُ ٱلَّذِينَ يَدۡعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ شُرَكَآءَۚ إِن يَتَّبِعُونَ إِلَّا ٱلظَّنَّ وَإِنۡ هُمۡ إِلَّا يَخۡرُصُونَ ﴿٦٦﴾ هُوَ ٱلَّذِي جَعَلَ لَكُمُ ٱلَّيۡلَ لِتَسۡكُنُواْ فِيهِ وَٱلنَّهَارَ مُبۡصِرًاۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَأٓيَٰتٖ لِّقَوۡمٖ يَسۡمَعُونَ ﴿٦٧﴾ قَالُواْ ٱتَّخَذَ ٱللَّهُ وَلَدٗاۗ سُبۡحَٰنَهُۥۖ هُوَ ٱلۡغَنِيُّۖ لَهُۥ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلۡأَرۡضِۚ إِنۡ عِندَكُم مِّن سُلۡطَٰنِۭ بِهَٰذَآۚ أَتَقُولُونَ عَلَى ٱللَّهِ مَا لَا تَعۡلَمُونَ ﴿٦٨﴾ قُلۡ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَفۡتَرُونَ عَلَى ٱللَّهِ ٱلۡكَذِبَ لَا يُفۡلِحُونَ ﴿٦٩﴾ مَتَٰعٞ فِي ٱلدُّنۡيَا ثُمَّ إِلَيۡنَا مَرۡجِعُهُمۡ ثُمَّ نُذِيقُهُمُ ٱلۡعَذَابَ ٱلشَّدِيدَ بِمَا كَانُواْ يَكۡفُرُونَ ﴿٧٠﴾

[٦٢] ﴿أولياء الله﴾: ئەوانەی ئەمەكداربوون بۆ خوای گەورە بەگوێڕایەڵی، پەروەردگاریش بەپشتگیری و ڕێ خۆش كردن و یارمەتی دان. [٦٤] ﴿لاتبدیل﴾: هیچ گۆڕانكاریەكی تێدا نییە. ﴿لكلمات الله﴾: بۆ پەیمان و وتەی خوا. ﴿الفوز﴾: بردنەوەو بەدەست هێنان. [٦٥] ﴿العزة﴾: هێزو تواناو سەركەوتن. [٦٦] ﴿الظن﴾: لێرەدا مەبەست پێی ئەو خەیاڵەیە كەهیچ ڕاستیەكی نییە. ﴿یخرصون﴾: وادەزانن و هیچ زانیاریەكیان نییە. [٦٧] ﴿لتسكنوا فیە﴾: هەتا تێیدا هێوروو ئارام بن. [٦٨] ﴿سلطان﴾: بەڵگەو نیشانە. [٦٩] ﴿لا یفلحون﴾: قوتارو دەرباز نابن. [٧٠] ﴿متاع﴾: شمەك یان چێژ وەرگرتن لەشتێك.

* پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((لەنێو نەتەوەكانی پێشوودا خەڵكی ئیلهامدار هەبوون، ئەگەر لەنێو نەتەوەكەی مندا هەبێت ئەوا (عمر)ە)). [(متفق علیه)].

*پیاوێكیش وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) كێ دۆست و وەلی پەروەردگارە؟ فەرمووی: ((ئەوانەی كاتێ دەردەكەون بیری خوات دەخەنەوە)). [(اخرجه البزار)].

هۆی دابەزینی ئایەتی(٣٢): ﴿وَإِذْ قَالُوا اللَّهُمَّ﴾ ئایەتەكە:

-(ابن جریر) لە(سعید)ی كوڕی(جبیر)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئەم ئایەتە سەبارەت بە(نضر)ی كوڕی (حارث)دابەزی.

- (بخاری) لە(انس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: (ابوجهل)ی كوڕی (هشام) وتی: خوایە گەر ئەوە حەق و ڕاستی‌یە ئەوا لەئاسمانەوە بەردبارانمان بكە یان سزاو خەشمێكمان بەسەرا دابارێنە، ئنجا ئایەتی: ﴿وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ﴾ نازڵبوو. (ابن ابی حاتم) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: موشریكەكان تەوافیان دەكرد بەدەوری كەعبە(بیت)داو دەیانوت: لێمان خۆشببە، خوای گەورەش ئایەتی: ﴿وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ﴾ی دابەزاند. (ابن جریر) لە(یزید)ی كوڕی(رومان)و (محمد)ی كوڕی (قیس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: (قریش)یەكان لەنێوان خۆیاندا وتیان: خوا ڕێزی لە(محمد) گرتووەو هەڵی بژاردووە لەنێوانماندا، بەدەم ئەم قسانەوە وتیان: ﴿اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ هَذَا هُوَ الْحَقَّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِنَ السَّمَاءِ﴾. بۆ ئێوارەی ئەو ڕۆژە -

۞ وَٱتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ نُوحٍ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِۦ يَـٰقَوْمِ إِن كَانَ كَبُرَ عَلَيْكُم مَّقَامِى وَتَذْكِيرِى بِـَٔايَـٰتِ ٱللَّهِ فَعَلَى ٱللَّهِ تَوَكَّلْتُ فَأَجْمِعُوٓا۟ أَمْرَكُمْ وَشُرَكَآءَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُنْ أَمْرُكُمْ عَلَيْكُمْ غُمَّةً ثُمَّ ٱقْضُوٓا۟ إِلَىَّ وَلَا تُنظِرُونِ ﴿٧١﴾ فَإِن تَوَلَّيْتُمْ فَمَا سَأَلْتُكُم مِّنْ أَجْرٍ ۖ إِنْ أَجْرِىَ إِلَّا عَلَى ٱللَّهِ ۖ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ ٱلْمُسْلِمِينَ ﴿٧٢﴾ فَكَذَّبُوهُ فَنَجَّيْنَـٰهُ وَمَن مَّعَهُۥ فِى ٱلْفُلْكِ وَجَعَلْنَـٰهُمْ خَلَـٰٓئِفَ وَأَغْرَقْنَا ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَـٰتِنَا ۖ فَٱنظُرْ كَيْفَ كَانَ عَـٰقِبَةُ ٱلْمُنذَرِينَ ﴿٧٣﴾ ثُمَّ بَعَثْنَا مِنۢ بَعْدِهِۦ رُسُلًا إِلَىٰ قَوْمِهِمْ فَجَآءُوهُم بِٱلْبَيِّنَـٰتِ فَمَا كَانُوا۟ لِيُؤْمِنُوا۟ بِمَا كَذَّبُوا۟ بِهِۦ مِن قَبْلُ ۚ كَذَٰلِكَ نَطْبَعُ عَلَىٰ قُلُوبِ ٱلْمُعْتَدِينَ ﴿٧٤﴾ ثُمَّ بَعَثْنَا مِنۢ بَعْدِهِم مُّوسَىٰ وَهَـٰرُونَ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَإِي۟هِۦ بِـَٔايَـٰتِنَا فَٱسْتَكْبَرُوا۟ وَكَانُوا۟ قَوْمًا مُّجْرِمِينَ ﴿٧٥﴾ فَلَمَّا جَآءَهُمُ ٱلْحَقُّ مِنْ عِندِنَا قَالُوٓا۟ إِنَّ هَـٰذَا لَسِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿٧٦﴾ قَالَ مُوسَىٰٓ أَتَقُولُونَ لِلْحَقِّ لَمَّا جَآءَكُمْ ۖ أَسِحْرٌ هَـٰذَا وَلَا يُفْلِحُ ٱلسَّـٰحِرُونَ ﴿٧٧﴾ قَالُوٓا۟ أَجِئْتَنَا لِتَلْفِتَنَا عَمَّا وَجَدْنَا عَلَيْهِ ءَابَآءَنَا وَتَكُونَ لَكُمَا ٱلْكِبْرِيَآءُ فِى ٱلْأَرْضِ وَمَا نَحْنُ لَكُمَا بِمُؤْمِنِينَ ﴿٧٨﴾

[٧١] ﴿نبأ﴾:هەواڵو سەرگوزشتە. ﴿كبر عليكم﴾:قورسو گران بوو بەلاتانەوە. ﴿مقامي﴾:مانەوەم لەنێوانتاندا. ﴿فأجمعوا أمركم﴾:سوورین لەسەر زیانو تیابردنم. ﴿غمة﴾: تەنگو شاراوە. ﴿اقضوا الي﴾:ئەو شەڕو تەگبیرەی کردتان لەدژم(جێبەجێی بکەن). ﴿لاتنظرون﴾:پشت گوێی مەخەن. [٧٢] ﴿توليتم﴾:پشتتان هەڵکرد. ﴿اجر﴾:پاداشت. [٧٣] ﴿خلائف﴾:لەشوێنی ئەوانە نیشتەجێ دەبن کەخنکانو غەرق بوون. [٧٤] ﴿بعثنا﴾:ناردمان. ﴿نطبع﴾: مۆری دەکەین. [٧٥] ﴿مَلَئِه﴾:ریش سپیو دەم راستی نەتەوە. [٧٦] ﴿سحر مبين﴾:چاوبەستێکی ئاشکرایە کەهەموو کەس دەزانێت. [٧٨] ﴿لتلفتنا﴾:تا دوورمان بخەیتەوەو چەواشەمان بکەیت. ﴿الكبرياء﴾:مەزنی موڵكو دەستەڵات.

-پەشیمان بوونەوە لەقسەی خۆیانو، وتیان: خوایە داوای لێخۆشبوونت لێدەکەین، خوای گەورەش ئایەتی:﴿وَمَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ﴾ی هەتا ﴿لا يَعْلَمُونَ﴾ دابەزاند. هەر (ابن جرير) لە(ابن ابزى)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت:پێغەمبەری خوا(ﷺ) لەشاری(مەککە)بوو، خوای گەورە ئایەتی:﴿وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنتَ فِيهِمْ﴾ی دابەزاند. ئنجا کۆچیکرد بۆ(مەدینە)و لەوێش ئایەتی:﴿وَمَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ﴾دابەزیو مەبەست پێی ئەو موسوڵمانانە بوو کەلەشاری (مەککە)دا مابوونەوەو داوای لێخۆشبوونیان دەکرد، کاتێك ئەوانیش کۆچیان کرد ئایەتی:﴿وَمَا لَهُمْ أَلَّا يُعَذِّبَهُمُ اللَّهُ﴾دابەزی. پەروەردگار رێگەیدا بەموسڵمانەکان فەتحی(مەککە) بکەن، ئەمەش غەمو سزایەك بوو بۆ موشریکەکانو بەڵێنیان پێدرابوو.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٣٥):﴿وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ عِنْدَ الْبَيْتِ إِلَّا مُكَاءً وَتَصْدِيَةً﴾ئایەتەکە:

-(واحدی) لە(ابن عمر)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: خەڵکی بەدەوری(کەعبە)یا دەسووڕانەوە بەچەپڵەو فیکە لێدان، ئەم ئایەتەش لەسەرئەوە دابەزی. (ابن جرير) لە(سعيد)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: (قريش) نکووڵیان دەکرد لەسووڕانەوەی پێغەمبەر(ﷺ) بەدەوری(بيت)داو گاڵتەیان پێدەکرد بەفیکەو چەپڵەرێزان ئەو رەفتارەیان دەنواند،ئەم ئایەتەش لەسەر ئەو رووداوە دابەزی.

وَقَالَ فِرْعَوْنُ ٱئْتُونِي بِكُلِّ سَٰحِرٍ عَلِيمٍ ﴿٧٩﴾ فَلَمَّا جَآءَ ٱلسَّحَرَةُ قَالَ لَهُم مُّوسَىٰٓ أَلْقُواْ مَآ أَنتُم مُّلْقُونَ ﴿٨٠﴾ فَلَمَّآ أَلْقَوْاْ قَالَ مُوسَىٰ مَا جِئْتُم بِهِ ٱلسِّحْرُ إِنَّ ٱللَّهَ سَيُبْطِلُهُۥٓ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُصْلِحُ عَمَلَ ٱلْمُفْسِدِينَ ﴿٨١﴾ وَيُحِقُّ ٱللَّهُ ٱلْحَقَّ بِكَلِمَٰتِهِۦ وَلَوْ كَرِهَ ٱلْمُجْرِمُونَ ﴿٨٢﴾ فَمَآ ءَامَنَ لِمُوسَىٰٓ إِلَّا ذُرِّيَّةٌ مِّن قَوْمِهِۦ عَلَىٰ خَوْفٍ مِّن فِرْعَوْنَ وَمَلَإِيْهِمْ أَن يَفْتِنَهُمْ وَإِنَّ فِرْعَوْنَ لَعَالٍ فِي ٱلْأَرْضِ وَإِنَّهُۥ لَمِنَ ٱلْمُسْرِفِينَ ﴿٨٣﴾ وَقَالَ مُوسَىٰ يَٰقَوْمِ إِن كُنتُمْ ءَامَنتُم بِٱللَّهِ فَعَلَيْهِ تَوَكَّلُوٓاْ إِن كُنتُم مُّسْلِمِينَ ﴿٨٤﴾ فَقَالُواْ عَلَى ٱللَّهِ تَوَكَّلْنَا رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلْقَوْمِ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٨٥﴾ وَنَجِّنَا بِرَحْمَتِكَ مِنَ ٱلْقَوْمِ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٨٦﴾ وَأَوْحَيْنَآ إِلَىٰ مُوسَىٰ وَأَخِيهِ أَن تَبَوَّءَا لِقَوْمِكُمَا بِمِصْرَ بُيُوتًا وَٱجْعَلُواْ بُيُوتَكُمْ قِبْلَةً وَأَقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَبَشِّرِ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿٨٧﴾ وَقَالَ مُوسَىٰ رَبَّنَآ إِنَّكَ ءَاتَيْتَ فِرْعَوْنَ وَمَلَأَهُۥ زِينَةً وَأَمْوَٰلًا فِي ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا رَبَّنَا لِيُضِلُّواْ عَن سَبِيلِكَ رَبَّنَا ٱطْمِسْ عَلَىٰٓ أَمْوَٰلِهِمْ وَٱشْدُدْ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُواْ حَتَّىٰ يَرَوُاْ ٱلْعَذَابَ ٱلْأَلِيمَ ﴿٨٨﴾

[٧٩] ﴿عليم﴾:شارەزا لەهونەرەکەیدا. [٨٠] ﴿القوا﴾:فڕێی بدەن. [٨٢] ﴿المجرمون﴾:سەرپێچی کەرانی خوای گەورە؛ ئەوانەی کەگوناهو تاوان دەکەن. [٨٣] ﴿یفتنهم﴾:تاقی یان بکاتەوەو سزایان بدات. ﴿لعال في الارض﴾:زاڵبووە بەسەر خەڵکیداو ستەمو زوڵمیان لێدەکات. ﴿المسرفین﴾: ئەوانەی شەڕو خراپە دەکەن بەبەردەوامی. [٨٤] ﴿توکلوا﴾: متمانەتان بەخوا بێتو کاروباری خۆتانی پێ بسپێرن. ﴿مسلمین﴾: ملکەچو گوێ رایەڵو دڵسۆز. [٨٥] ﴿فتنة﴾:هۆی سزاو ئەشکەنجەی ئەوان. [٨٦] ﴿نجنا﴾:رزگارو سەرفرازمان بکە. [٨٧] ﴿تبوءا لقومکما﴾:بیکەن بەجێگە بۆ نەتەوەکەتان. ﴿قبلة﴾: شوێنی نوێژ. [٨٨] ﴿اطمس﴾: بیفەوتێنەو تیای بەرە. ﴿اشدد﴾:مۆری بکە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٣٦): ﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا﴾ ئایەتەکە:

-(ابن اسحاق) دەگێڕێتەوە، دەڵێت: کاتێك (قریش) لەڕۆژی (بدر)دا شکستیان هێناو گەڕانەوە بۆ (مەککە) (عبدالله)ی کوڕی (ابی ربیعه)و (عکرمه)ی کوڕی (ابي جهل)و (صفوان)ی کوڕی (ابي امیه)، لەگەڵ چەند پیاوێکی کۆست کەوتوودا کەباوكو کەسوکاریان کوژرابوو چوون بۆ لای (ابوسفیان)و ئەوانەی خاوەن باربوون لەکاروانەکەی (ابو سفیان)داو وتیان: ئەی گرۆهی (قریش) (محمد) کۆستی خستووینو پەلو پۆی کردووینو دەم راستو پیاو ماقوڵانی کوشتووین، بەم ماڵو سامانە کۆمەکمان بکەن تابجەنگین لەگەڵیا سابەڵکو بتوانین تۆڵەی لێبکەینەوە؛ (قریش)یەکانیش بەگوێیان کردنو سەبارەت بەوان. وەك (ابن عباس) دەڵێ: ئایەتی: ﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا يُنفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ﴾ی تا ﴿يُحْشَرُونَ﴾ دابەزای. (ابن ابی حاتم) لە(حکم)ی کوڕی (عتیبه)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئەم ئایەتە سەبارەت بە(ابو سفیان) نازڵبوو، چل مسقاڵ ئاڵتونی خەرج کرد بۆ موشریکەکان. (ابن جریر)یش لە(ابن ابزی)و (سعید)ی کوڕی (جبیر)ەوە دەگێڕێتەوە، وتوویانە: ئەم ئایەتە سەبارەت بە(ابو سفیان) نازڵبووە، کەلەجەنگی(احد)دا زیاتر لەدووهەزار-

قَالَ قَدْ أُجِيبَت دَّعْوَتُكُمَا فَاسْتَقِيمَا وَلَا تَتَّبِعَآنِّ سَبِيلَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٨٩﴾ وَجَٰوَزْنَا بِبَنِيٓ إِسْرَٰٓءِيلَ الْبَحْرَ فَأَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ وَجُنُودُهُۥ بَغْيًا وَعَدْوًا حَتَّىٰٓ إِذَآ أَدْرَكَهُ الْغَرَقُ قَالَ ءَامَنتُ أَنَّهُۥ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا الَّذِيٓ ءَامَنَتْ بِهِۦ بَنُوٓا إِسْرَٰٓءِيلَ وَأَنَا۠ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٩٠﴾ ءَآلْـَٰٔنَ وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ وَكُنتَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ ﴿٩١﴾ فَالْيَوْمَ نُنَجِّيكَ بِبَدَنِكَ لِتَكُونَ لِمَنْ خَلْفَكَ ءَايَةً وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ عَنْ ءَايَٰتِنَا لَغَٰفِلُونَ ﴿٩٢﴾ وَلَقَدْ بَوَّأْنَا بَنِيٓ إِسْرَٰٓءِيلَ مُبَوَّأَ صِدْقٍ وَرَزَقْنَٰهُم مِّنَ الطَّيِّبَٰتِ فَمَا اخْتَلَفُوا حَتَّىٰ جَآءَهُمُ الْعِلْمُ إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَٰمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٩٣﴾ فَإِن كُنتَ فِي شَكٍّ مِّمَّآ أَنزَلْنَآ إِلَيْكَ فَسْـَٔلِ الَّذِينَ يَقْرَءُونَ الْكِتَٰبَ مِن قَبْلِكَ لَقَدْ جَآءَكَ الْحَقُّ مِن رَّبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴿٩٤﴾ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِـَٔايَٰتِ اللَّهِ فَتَكُونَ مِنَ الْخَٰسِرِينَ ﴿٩٥﴾ إِنَّ الَّذِينَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ كَلِمَتُ رَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٩٦﴾ وَلَوْ جَآءَتْهُمْ كُلُّ ءَايَةٍ حَتَّىٰ يَرَوُا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ﴿٩٧﴾

[٨٩] ﴿دعوتكما﴾: دوعاکەی هەردووکتان. (موساو هارون) سەلامی خوایان لێبێت. ﴿فاستقيما﴾: جێگیرو چەسپاوبن. ﴿لاتتبعان﴾: مەیگرنە بەر. ﴿سبيل﴾: ڕێگەی. [٩٠] ﴿بغيا﴾: ستەم. ﴿عدوا﴾: ناهەقیو دوژمنایەتی. ﴿الغرق﴾: ئاو کەسێك دابپۆشێو سەرجەم ڕێگەکانی لێبگرێت تا دەمرێت. ﴿المسلمين﴾: ملکەچ و گوێ ڕایەڵ؛ (بۆ ئەوەی کەخواکەی موسا (د.خ) دەیەوێت. [٩١] ﴿الآن﴾: ئێستا (باوەڕ دەهێنیت). [٩٢] ﴿ننجيك﴾: جەستەکەت ڕزگار دەکەین (دەیخەینە شوێنێکی دیارو بەرچاو). ﴿آية﴾: پەندو ئامۆژگاریی. [٩٣] ﴿مبوأ صدق﴾: شوێنو جێگەی ڕاست گۆیان (کەباش بوو و پێی ڕازی بوون، ئەو شوێنەش (فەلەستین)ە. [٩٤] ﴿الكتاب﴾: تەورات و ئینجیل. ﴿الممترين﴾: ئەوانەی گومانیان هەیەو دوو دڵن. [٩٦] ﴿حقت عليهم كلمة ربك﴾: خوای گەورە بەڵێنی داوە سزایان بدات. [٩٧] ﴿كل آية﴾: بەڵگەو نیشانەیەکی تەواو و بێ گومانو دوو دڵی.

*کاتێك پێغەمبەری خوا (ﷺ) کۆچی کرد بۆ مەدینە جوولەکەکانی شاری مەدینە بەڕۆژو بوون لەرۆژی (عاشورا)دا، پێغەمبەری خوا (ﷺ) لێی پرسین ئاخۆ ئەو رۆژە چیە کەتیایدا بەرۆژوون؟ ئەوانیش وتیان: ئەمە ئەو رۆژەیە کەخوای گەورە تیایدا (موسی)ی سەرخست بەسەر (فرعون)دا، پێغەمبەری خواش (ﷺ) فەرمووی بەهاوەڵەکانی: ((ئێوە لەپێشترن بۆ (موسی) لەوان بۆیە ئێوەش بەرۆژو بن)). [اخرجه البخاري)].

- کۆیلەی حەبەشی بەکرێ گرت بۆ کوشتار دژی پێغەمبەری خوا (ﷺ).

هۆی دابەزینی ئایەتی (٤٧): ﴿وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ خَرَجُوا مِن دِيَارِهِم بَطَرًا وَرِئَاءَ النَّاسِ﴾ ئەمەتەکە:

-(ابن جرير) لە (محمد)ی کوڕی (کعب)ی (قرظي)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: کاتێك (قريش)یەکان لە (مەککە)وە دەرچوون بۆ (بدر) لەگەڵ خۆیان گۆرانیبێژو دەف ژەنیان برد، خوای گەورەش ئایەتی: ﴿وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ خَرَجُوا مِن دِيَارِهِم بَطَرًا﴾ ی دابەزاند.

فَلَوْلَا كَانَتْ قَرْيَةٌ ءَامَنَتْ فَنَفَعَهَآ إِيمَٰنُهَآ إِلَّا قَوْمَ يُونُسَ لَمَّآ ءَامَنُوا۟ كَشَفْنَا عَنْهُمْ عَذَابَ ٱلْخِزْىِ فِى ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا وَمَتَّعْنَٰهُمْ إِلَىٰ حِينٍ ﴿٩٨﴾ وَلَوْ شَآءَ رَبُّكَ لَءَامَنَ مَن فِى ٱلْأَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعًا ۚ أَفَأَنتَ تُكْرِهُ ٱلنَّاسَ حَتَّىٰ يَكُونُوا۟ مُؤْمِنِينَ ﴿٩٩﴾ وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَن تُؤْمِنَ إِلَّا بِإِذْنِ ٱللَّهِ ۚ وَيَجْعَلُ ٱلرِّجْسَ عَلَى ٱلَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٠٠﴾ قُلِ ٱنظُرُوا۟ مَاذَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۚ وَمَا تُغْنِى ٱلْءَايَٰتُ وَٱلنُّذُرُ عَن قَوْمٍ لَّا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠١﴾ فَهَلْ يَنتَظِرُونَ إِلَّا مِثْلَ أَيَّامِ ٱلَّذِينَ خَلَوْا۟ مِن قَبْلِهِمْ ۚ قُلْ فَٱنتَظِرُوٓا۟ إِنِّى مَعَكُم مِّنَ ٱلْمُنتَظِرِينَ ﴿١٠٢﴾ ثُمَّ نُنَجِّى رُسُلَنَا وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ۚ كَذَٰلِكَ حَقًّا عَلَيْنَا نُنجِ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٣﴾ قُلْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِن كُنتُمْ فِى شَكٍّ مِّن دِينِى فَلَآ أَعْبُدُ ٱلَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ وَلَٰكِنْ أَعْبُدُ ٱللَّهَ ٱلَّذِى يَتَوَفَّىٰكُمْ ۖ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٤﴾ وَأَنْ أَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ﴿١٠٥﴾ وَلَا تَدْعُ مِن دُونِ ٱللَّهِ مَا لَا يَنفَعُكَ وَلَا يَضُرُّكَ ۖ فَإِن فَعَلْتَ فَإِنَّكَ إِذًا مِّنَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٠٦﴾

[١٠٠] ﴿الرجس﴾: سزاو خەشم و قین یان سەرشۆڕی. [١٠١] ﴿ماتغني﴾: بێسوودە. ﴿النذر﴾: ئاگادارکردنەوە. [١٠٢] ﴿أيام﴾: عەرەب ئەم وشەیە بەکار دەهێنێ بۆ ئەو ڕووداوە مەزنانەی تێیدا ڕوویداوە. ﴿خلوا﴾: ڕابووردو بەسەرچوو. [١٠٤] ﴿يتوفكم﴾: ڕۆحتان دەکێشێ. [١٠٥] ﴿حنيفا﴾: لادان لەناحەق بۆ ئایینی حەق و دادپەروەریی.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((داوای خێربکەن لەپەروەردگارەکەتان بەدرێژایی سەردەم و، هەوڵی بەدەست هێنانی شەماڵی ڕۆحی (حاڵەتە ئیمانیەکان) بدەن لەلایەن پەروەردگارەوە، خوای گەورە گزەی ڕەحمەتی دەگەیەنێت بەو بەندانەی کەدەیەوێت، داواکاری ئەوەش بن کەعەیب و عارتان دابپۆشێت و ترس و بیمتان بڕەوێنێتەوە)).

[(اخرجه ابن عساكر)].

هۆی دابەزینی ئایەتی(٤٩): ﴿إِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ﴾ ئایەتەکە:

-(طبراني)لە (اوسط)دا بە(سند)ێکی لاواز لە(ابي هريرة)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: کاتێك خوایگەورە لەشاری(مەککە) ئایەتی: ﴿سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ﴾ی دابەزاند بۆسەر پێغەمبەرەکەی (عمر)ی کوڕی(خطاب)(ڕەزای خوای لێبێت) دەڵێت: وتم ئەی پێغەمبەری خوا، کام تاقم لەم دووتاقمە شکست دەخوات؟ ئەمەش پێش غەزوەی (بدر)بوو، بەڵام دوای ئەوەی (قریش)دۆڕا تەماشای پێغەمبەری خوام کرد بەشمشێرێکەوە دەگەڕا بەگۆڕەپانی جەنگداو دەیفەرموو: ﴿سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ﴾ ئەمەش ڕۆژی(بدر) بوو خوای گەورەش ئایەتی: ﴿حَتَّىٰ إِذَا أَخَذْنَا مُتْرَفِيهِم بِالْعَذَابِ﴾ی دابەزاند. ئنجا ئایەتی: ﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ بَدَّلُوا نِعْمَتَ اللَّهِ كُفْرًا﴾ی دابەزاندو پێغەمبەری خوا(ﷺ)تیرێکی هاویشت و چاوو دەسیانی گرتەوەو - ئەم پەڕاوپەڕیان. تەنانەت هەیان بوو دەکوژرا چاوودەمی دەردەتۆقی‌یە دەرەوە، خوای گەورەش ئایەتی: ﴿وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ﴾ دابەزاند. سەبارەت بە(ابليس)یش ئایەتی: ﴿فَلَمَّا تَرَاءَتِ الْفِئَتَانِ نَكَصَ عَلَىٰ عَقِبَيْهِ﴾ دابەزی. (عتبە)ی کوڕی (ربيعه)و چەند موشریکێکیتر لەڕۆژی (بدر)دا وتیان: ئەمانە بوغرابوون بەئاینەکەیان خوای گەورەش ئایەتی: ﴿إِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ غَرَّ هَٰؤُلَاءِ دِينُهُمْ﴾ ی دابەزاند.

وَإِن يَمْسَسْكَ ٱللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُۥٓ إِلَّا هُوَ ۖ وَإِن يُرِدْكَ بِخَيْرٍ فَلَا رَآدَّ لِفَضْلِهِۦ ۚ يُصِيبُ بِهِۦ مَن يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِۦ ۚ وَهُوَ ٱلْغَفُورُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١٠٧﴾ قُلْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ قَدْ جَآءَكُمُ ٱلْحَقُّ مِن رَّبِّكُمْ ۖ فَمَنِ ٱهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهْتَدِى لِنَفْسِهِۦ ۖ وَمَن ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا ۖ وَمَآ أَنَا۠ عَلَيْكُم بِوَكِيلٍ ﴿١٠٨﴾ وَٱتَّبِعْ مَا يُوحَىٰٓ إِلَيْكَ وَٱصْبِرْ حَتَّىٰ يَحْكُمَ ٱللَّهُ ۚ وَهُوَ خَيْرُ ٱلْحَٰكِمِينَ ﴿١٠٩﴾

سُورَةُ هُودٍ

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

الٓر ۚ كِتَٰبٌ أُحْكِمَتْ ءَايَٰتُهُۥ ثُمَّ فُصِّلَتْ مِن لَّدُنْ حَكِيمٍ خَبِيرٍ ﴿١﴾ أَلَّا تَعْبُدُوٓا۟ إِلَّا ٱللَّهَ ۚ إِنَّنِى لَكُم مِّنْهُ نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ ﴿٢﴾ وَأَنِ ٱسْتَغْفِرُوا۟ رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوٓا۟ إِلَيْهِ يُمَتِّعْكُم مَّتَٰعًا حَسَنًا إِلَىٰٓ أَجَلٍ مُّسَمًّى وَيُؤْتِ كُلَّ ذِى فَضْلٍ فَضْلَهُۥ ۖ وَإِن تَوَلَّوْا۟ فَإِنِّىٓ أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ كَبِيرٍ ﴿٣﴾ إِلَى ٱللَّهِ مَرْجِعُكُمْ ۖ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤﴾ أَلَآ إِنَّهُمْ يَثْنُونَ صُدُورَهُمْ لِيَسْتَخْفُوا۟ مِنْهُ ۚ أَلَا حِينَ يَسْتَغْشُونَ ثِيَابَهُمْ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ۚ إِنَّهُۥ عَلِيمٌۢ بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ ﴿٥﴾

[١٠٧] ﴿یمسسك﴾: تووشت ببێت. ﴿فلا راد﴾: هیچ کەس ڕێگرو بەرگری ناکات. [١٠٨] ﴿بوكيل﴾: پارێزەرو یاوەر.

سوورەتی ﴿هود﴾

[١] ﴿الــر﴾: بەئەلیف ، لام ، را؛ دەخوێنرێتەوە. ﴿احكمت آياته﴾: ڕێکخراوە بەچەشنێکی مەزن و موعجیزە ئاسا. ﴿فصلت﴾: ئاشکراو کورتکراو. ﴿من لدن﴾: لەلایەن. [٢] ﴿نذير﴾: ئاگادارکار. ﴿بشير﴾: مژدەدەر. [٥] ﴿يثنون صدورهم﴾: دژایەتی لە دڵیاندا حەشار دەدەن. ﴿يستغشون ثيابهم﴾: جل و بەرگەکەیان دەکەن بەپەردەو داپۆشەری ڕوویان.

*** پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((هودو واقعةو عم يتساءلونو اذا الشمس كورت پیریان کردم)). [(اخرجه ابو يعلى)].**

***پێغەمبەری خوا(ﷺ)چووە سەر کێوی(صفا)و هەموو تیرەو هۆزەکانی (قریش)ی بانگ کرد یەك لەدوای یەك کۆبوونەوە، ئەوجا پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: ((ئەی گرۆهی قورەیش، ئەگەر پێتان رابگەیەنم کەلە ئەسپێکی سواری لەبەرەبەیاندا دەدەن بەسەرتاندا باوەڕم پێدەکەن یان نا؟ وتیان: پێشتر درۆمان لەتۆ نەبیستووە، ئنجا فەرمووی: من نێدراوم بۆتان ئاگادارتان بکەم کەوا سزایەکی توند ڕووبەڕووتان دەبێتەوە گەر باوەڕ نەمێنن)). [(اخرجه مسلم)].**

*** هەروەها پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی بە(سعد)ی کوری (ابیوقاص): ((هەر بەخشینێك بکەی لەپێناوی خوادا ئەوا پاداشت دەدرێیتەوە، تەنانەت ئەو پاروەشی دەیکەیت بە قوڕگی خێزانەکەتدا)) [(اخرجه الترمذي)].**

هۆی دابەزینی ئایەتی(٥٥): ﴿إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِندَ اللَّهِ الَّذِينَ كَفَرُوا فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ﴾ئایەتەکە:

-(ابو الشيخ) لە(سعید)ی کوڕی (جبیر)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئایەتی: ﴿إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِندَ اللَّهِ الَّذِينَ كَفَرُوا فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ﴾ سەبارەت بە شەش جوولەکە دابەزیو لەنێویاندا(ابن التابوت)ی تێدابوو.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٥٨): ﴿وَإِمَّا تَخَافَنَّ مِن قَوْمٍ خِيَانَةً فَانبِذْ إِلَيْهِمْ عَلَىٰ سَوَاءٍ﴾ئایەتەکە:

- (ابو الشيخ) لە(ابن شهاب)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت:(جبریل)هات بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ)و پێی-

﴿وَمَا مِن دَآبَّةٍ فِي ٱلْأَرْضِ إِلَّا عَلَى ٱللَّهِ رِزْقُهَا وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا وَمُسْتَوْدَعَهَا كُلٌّ فِي كِتَٰبٍ مُّبِينٍ ﴿٦﴾ وَهُوَ ٱلَّذِي خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُۥ عَلَى ٱلْمَآءِ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَلَئِن قُلْتَ إِنَّكُم مَّبْعُوثُونَ مِنۢ بَعْدِ ٱلْمَوْتِ لَيَقُولَنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓاْ إِنْ هَٰذَآ إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿٧﴾ وَلَئِنْ أَخَّرْنَا عَنْهُمُ ٱلْعَذَابَ إِلَىٰٓ أُمَّةٍ مَّعْدُودَةٍ لَّيَقُولُنَّ مَا يَحْبِسُهُۥٓ أَلَا يَوْمَ يَأْتِيهِمْ لَيْسَ مَصْرُوفًا عَنْهُمْ وَحَاقَ بِهِم مَّا كَانُواْ بِهِۦ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٨﴾ وَلَئِنْ أَذَقْنَا ٱلْإِنسَٰنَ مِنَّا رَحْمَةً ثُمَّ نَزَعْنَٰهَا مِنْهُ إِنَّهُۥ لَيَـُٔوسٌ كَفُورٌ ﴿٩﴾ وَلَئِنْ أَذَقْنَٰهُ نَعْمَآءَ بَعْدَ ضَرَّآءَ مَسَّتْهُ لَيَقُولَنَّ ذَهَبَ ٱلسَّيِّـَٔاتُ عَنِّيٓ إِنَّهُۥ لَفَرِحٌ فَخُورٌ ﴿١٠﴾ إِلَّا ٱلَّذِينَ صَبَرُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ أُوْلَٰٓئِكَ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿١١﴾ فَلَعَلَّكَ تَارِكُۢ بَعْضَ مَا يُوحَىٰٓ إِلَيْكَ وَضَآئِقُۢ بِهِۦ صَدْرُكَ أَن يَقُولُواْ لَوْلَآ أُنزِلَ عَلَيْهِ كَنزٌ أَوْ جَآءَ مَعَهُۥ مَلَكٌ إِنَّمَآ أَنتَ نَذِيرٌ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ ﴿١٢﴾﴾

[٦] ﴿الدابة﴾: دەستەواژەیەکە بۆ هەموو زیندەوەرێـک بـەکاردێت کەبەسـەر زەوی‌دا بـڕوات بەسکەخشـکە یـان لەسـەر دووپێ‌یـان زیـاتر. ﴿مستقرها﴾: ئـەو لانەیـەی لەسـەر زەوی‌دا ڕووی تێ‌دەکـات. ﴿مستودعها﴾: ئەوشوێنەی دوای مردن بۆی دەبرێت یان نیشتەجێ دەبێت. [٧] ﴿ليبلوكم﴾: هـەتا تاقیتان بکاتـەوە. [٨] ﴿أمة﴾: ماوەیەك. ﴿معدودة﴾: دیاریکراو. ﴿مايحبسه﴾: چ شتێك گرتوویەتی. ﴿حاق﴾: هاتـەخوار و گرتی. [٩] ﴿رحمة﴾: بەزەیی(خۆشـی‌و لـەش سـاغی‌و رزق‌و ڕۆزی). ﴿نزعناها﴾: لێمـان دەرکێشـان. [١٠] ﴿ضراء﴾: ناڕەحـەتی‌و ناخۆشی. ﴿فرح﴾: لـەخۆبایی بـوون‌و شانازی کـردن بـەو بەخششـە خواییـەوە.

[١١] ﴿كنز﴾: گەنجینە.

-فەرموو: چەکت داناوەو شوێن ئەوانە نەکەوتیت؟ برۆ خوای گەورە ڕێگەی پێداویت دژ بە(بني قريظة) بجەنگی، ئنجا سەبارەت بەوان ئایەتی: ﴿وَإِمَّا تَخَافَنَّ مِنْ قَوْمٍ خِيَانَةً﴾ دابەزی.
هۆی دابەزینی ئایەتی(٦٤): ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللَّهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ ئایەتەکە:
-(براء) بە(سند)ێکی لاواز لەڕێگەی (عکرمە)وە ئەویش لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: کاتێك(عمر) موسـوڵمان بـوو موشـریکەکان وتیـان: ئـەمڕۆ موسـوڵمانەکان دوولـەتیان کردیـن، پەروەردگاریش ئایەتی: ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللَّهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ی دابەزاند. (ئەم فەرموودەیە (شـواهد)ی هەیـە. (طـبراني)و ئـەوانی‌دی لەڕێگـەی (سـعید)ی کـوڕی (جبـیر)ەوە دەگێڕنـەوە، ئـەویش لـە(ابـن عبـاس)ەوە دەڵێـت: کـاتێك (سـی‌ونۆ) کـەس بـەپیاوو ئافرەتـەوە موسوڵمان بوون، ئنجا (عمر) موسلمان بوو، بەموسوڵمان بوونـی ئەویش موسوڵمانەکان بوون بە(چل) کەس‌و ئایەتی: ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللَّهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ دابـەزی. (ابن ابي حاتم) بـە(سـند)ێکـی (صحیـح) لـە(سـعید)ی کـوڕی (جبـیر)ەوە دەگێڕێتـەوە، دەڵێـت: کـاتێك (سی‌وسێ)پیاوو(شەش)ئافرەت موسوڵمان بوون ئەوجا (عمر) موسوڵمان بوو ئایەتی: ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللَّهُ﴾ دابەزی.(ابو الشيخ) لە(سعید)ی کوڕی (مسیب)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: کاتێك (عمر) موسوڵمان بوو، خوای گەورە سەبارەت بەموسوڵمان بوونی ئایەتی: ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللَّهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ ی دابەزاند.

أَمْ يَقُولُونَ ٱفْتَرَىٰهُ ۖ قُلْ فَأْتُوا۟ بِعَشْرِ سُوَرٍ مِّثْلِهِۦ مُفْتَرَيَٰتٍ وَٱدْعُوا۟ مَنِ ٱسْتَطَعْتُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿١٣﴾ فَإِلَّمْ يَسْتَجِيبُوا۟ لَكُمْ فَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّمَآ أُنزِلَ بِعِلْمِ ٱللَّهِ وَأَن لَّآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ فَهَلْ أَنتُم مُّسْلِمُونَ ﴿١٤﴾ مَن كَانَ يُرِيدُ ٱلْحَيَوٰةَ ٱلدُّنْيَا وَزِينَتَهَا نُوَفِّ إِلَيْهِمْ أَعْمَٰلَهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا لَا يُبْخَسُونَ ﴿١٥﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِى ٱلْءَاخِرَةِ إِلَّا ٱلنَّارُ ۖ وَحَبِطَ مَا صَنَعُوا۟ فِيهَا وَبَٰطِلٌ مَّا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾ أَفَمَن كَانَ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّهِۦ وَيَتْلُوهُ شَاهِدٌ مِّنْهُ وَمِن قَبْلِهِۦ كِتَٰبُ مُوسَىٰٓ إِمَامًا وَرَحْمَةً ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِۦ ۚ وَمَن يَكْفُرْ بِهِۦ مِنَ ٱلْأَحْزَابِ فَٱلنَّارُ مَوْعِدُهُۥ ۚ فَلَا تَكُ فِى مِرْيَةٍ مِّنْهُ ۚ إِنَّهُ ٱلْحَقُّ مِن رَّبِّكَ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٧﴾ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ ٱفْتَرَىٰ عَلَى ٱللَّهِ كَذِبًا ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ يُعْرَضُونَ عَلَىٰ رَبِّهِمْ وَيَقُولُ ٱلْأَشْهَٰدُ هَٰٓؤُلَآءِ ٱلَّذِينَ كَذَبُوا۟ عَلَىٰ رَبِّهِمْ ۚ أَلَا لَعْنَةُ ٱللَّهِ عَلَى ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٨﴾ ٱلَّذِينَ يَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا وَهُم بِٱلْءَاخِرَةِ هُمْ كَٰفِرُونَ ﴿١٩﴾

[١٣] ﴿افتراه﴾: هەڵی بەستووە. ﴿ادعوا﴾: پەنا پێبگرن و هانای بۆ بەرن. [١٥] ﴿لايبخسون﴾: هیچ لەئەجرو پاداشتیان کەم ناکات. [١٦] ﴿حبط﴾: بەتاڵ و پووچ بووەوە. [١٧] ﴿إماما﴾: پێشەواو پێشەنگ. ﴿مرية﴾: گومان و دوو دڵی. [١٨] ﴿الأشهاد﴾: کۆی (شاهد)ە و مەبەست پێی فریشتەکانە. [١٩] ﴿يصدون﴾: ڕێگری و دوور خستنەوەی خەڵك. ﴿يبغونها﴾: باسی دەکەن. ﴿عوجا﴾: بەدرۆو لارو خواروخێچ.

* پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((خوای گەورە لەموسوڵمان نزیك دەبێتەوەو پەردەو بەریەستێك دەدات بەسەر گوناهەکانی‌داو دەیشارێتەوە، پاشان دانی پێدا دەنێت بەهەموو گوناهەکانی‌داو کاتێکیش بەندە دان بەگوناهباری خۆی‌دا دەنێت وادەزانێت تیاچووەو فەوتاوە، ئنجا پەروەردگار پێی‌دەفەرموێت: ((من لەدنیادا ئەم گوناهانەی تۆم شاردەوە، وائەمڕۆش لێت خۆش دەبم))، پاشان نامەی چاکەکانی وەردەگرێت. بەڵام بێ‌باوەڕو دووڕوو پێیان دەوترێت: ﴿يقول الأشهاد هؤلاء الذين كذبوا على ربهم ألا لعنة الله على الظالمين﴾ ئایەتەکە. [(متفق عليه)].

هۆی دابەزینی ئایەتی(٦٥): ﴿إِنْ يَكُنْ مِنكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ﴾ ئایەتەکە:

- (اسحاق)ی کوڕی (راهویه) لە(مسند)ەکەیدا لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: کاتێك پەروەردگار بەپێویستی گێڕا لەسەریان کەوا هەر یەك کەس بەرامبەر دە موشریك بوەستێت قورس و ئەستەم بوو لەسەریان، بەڵام پەروەردگار سووك و ئاسانی‌کرد لەسەریان بەوەی یەك موسوڵمان بجەنگێت لەگەڵ دووپیاودا، ئنجا ئایەتی: ﴿إِنْ يَكُنْ مِنكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ﴾ تا دوای ئایەتەکە دابەزی.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٦٧): ﴿مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكُونَ لَهُ أَسْرَى حَتَّى يُثْخِنَ فِي الْأَرْضِ﴾ ئایەتەکە:

-(احمد) و فەرمووده‌گێڕەرەوەکانی دیکە لە(انس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) ڕاوێژی‌کرد لەگەڵ خەڵکی‌دا سەبارەت بەئەسیرەکانی جەنگی (بدر)و فەرمووی: خوای باڵادەست زاڵی کردن بەسەریاندا، (عمر)ی کوڕی(خطاب) هەستاو وتی: پێغەمبەری خوا(ﷺ) بدە لەگەردنیان، بەڵام پێغەمبەری خوا(ﷺ) ڕاکەی پەسەند نەکرد، ئنجا (ابوبکر) هەستاو وتی: -

أُولَٰٓئِكَ لَمۡ يَكُونُواْ مُعۡجِزِينَ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَمَا كَانَ لَهُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ مِنۡ أَوۡلِيَآءَۘ يُضَٰعَفُ لَهُمُ ٱلۡعَذَابُۚ مَا كَانُواْ يَسۡتَطِيعُونَ ٱلسَّمۡعَ وَمَا كَانُواْ يُبۡصِرُونَ ﴿٢٠﴾ أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ خَسِرُوٓاْ أَنفُسَهُمۡ وَضَلَّ عَنۡهُم مَّا كَانُواْ يَفۡتَرُونَ ﴿٢١﴾ لَا جَرَمَ أَنَّهُمۡ فِي ٱلۡأٓخِرَةِ هُمُ ٱلۡأَخۡسَرُونَ ﴿٢٢﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ وَأَخۡبَتُوٓاْ إِلَىٰ رَبِّهِمۡ أُوْلَٰٓئِكَ أَصۡحَٰبُ ٱلۡجَنَّةِۖ هُمۡ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٢٣﴾ ۞ مَثَلُ ٱلۡفَرِيقَيۡنِ كَٱلۡأَعۡمَىٰ وَٱلۡأَصَمِّ وَٱلۡبَصِيرِ وَٱلسَّمِيعِۚ هَلۡ يَسۡتَوِيَانِ مَثَلًاۚ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٢٤﴾ وَلَقَدۡ أَرۡسَلۡنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوۡمِهِۦٓ إِنِّي لَكُمۡ نَذِيرٞ مُّبِينٌ ﴿٢٥﴾ أَن لَّا تَعۡبُدُوٓاْ إِلَّا ٱللَّهَۖ إِنِّيٓ أَخَافُ عَلَيۡكُمۡ عَذَابَ يَوۡمٍ أَلِيمٖ ﴿٢٦﴾ فَقَالَ ٱلۡمَلَأُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ مِن قَوۡمِهِۦ مَا نَرَىٰكَ إِلَّا بَشَرٗا مِّثۡلَنَا وَمَا نَرَىٰكَ ٱتَّبَعَكَ إِلَّا ٱلَّذِينَ هُمۡ أَرَاذِلُنَا بَادِيَ ٱلرَّأۡيِ وَمَا نَرَىٰ لَكُمۡ عَلَيۡنَا مِن فَضۡلِۭ بَلۡ نَظُنُّكُمۡ كَٰذِبِينَ ﴿٢٧﴾ قَالَ يَٰقَوۡمِ أَرَءَيۡتُمۡ إِن كُنتُ عَلَىٰ بَيِّنَةٖ مِّن رَّبِّي وَءَاتَىٰنِي رَحۡمَةٗ مِّنۡ عِندِهِۦ فَعُمِّيَتۡ عَلَيۡكُمۡ أَنُلۡزِمُكُمُوهَا وَأَنتُمۡ لَهَا كَٰرِهُونَ ﴿٢٨﴾

[٢٠] ﴿معجزين﴾: دەرناچن و ناتوانن. (لەسزای خوایی قوتار بن گەر پەروەردگار بیەوێت سزایان بدات).
[٢١] ﴿ضل﴾: ڕۆیشت و بەسەرچوو.
[٢٢] ﴿لاجرم﴾: بێگومان، یان بەمانایی ڕاستی و جێگیربوون هاتووە.
[٢٣] ﴿أخبتوا﴾: ملکەچ و دڵنیابوون.
[٢٧] ﴿أراذلنا﴾: مەبەست پێی هەژارو لاوازەکانە. ﴿بادئ الرأي﴾: خاوەن ڕاو بۆچوونی لاوازو نادروست.
[٢٨] ﴿أرايتم﴾: پێم ڕابگەیەنن. ﴿بينة﴾: بەڵگەو نیشانە (نورو بەرچاو ڕوونی). ﴿عميت﴾: شارایەوەو نادیابوو. ﴿أنلزموكموها﴾: ئایا زۆرتان لێبکەم ؟!(لەسەر گوێڕایەڵی).

- من وادەبینم چاویان لێ بپۆشیت و فیدیەیان لێوەربگری باشە! پێغەمبەری خواش(ﷺ) لێیان خۆش بوو و، داوای فیدیەی لێکردن، پەروەردگاریش ئایەتی: ﴿لَوۡلَا كِتَٰبٞ مِّنَ ٱللَّهِ سَبَقَ﴾ەی دابەزاند. (احمد)و (ترمذي)و (حاكم) لە(ابن مسعود)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: کاتێك ڕۆژی (بدر) هات و ئەسیرەکانیان هێنا پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: چی دەڵێن سەبارەت بەئەسیرەکان؟ ئنجا هەریەك ڕای خۆیان دەربڕی و، دواتر قورئان نازڵبوو سەبارەت بەو مەسەلەیەو گوتەی(عمر)ی هێنا: ﴿مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَن يَكُونَ لَهُۥٓ أَسۡرَىٰ﴾تادوایی ئایەتەکە.

- (ترمذي)لە(ابي هريرة)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرمووی: پێش ئێوە دەستکەوتەکانی جەنگ بۆ کەس حەڵاڵ نەبوو، لەئاسمانەوە ئاگر دادەبەزی و دەیسووتاند، کاتێك جەنگی(بدر) قەوما کەوتنە بەسەر دەستکەوتەکاندا پێش ئەوەی بۆیان حەڵاڵ بکرێت، خوای گەورەش ئایەتی: ﴿لَّوۡلَا كِتَٰبٞ مِّنَ ٱللَّهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمۡ فِيمَآ أَخَذۡتُمۡ عَذَابٌ عَظِيمٞ﴾.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٧٠): ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ قُل لِّمَن فِيٓ أَيۡدِيكُم مِّنَ ٱلۡأَسۡرَىٰٓ﴾ ئایەتەکە:

-(طبراني) لە(اوسط)دا لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: (عباس) وتی: سوێندبێ بەخوا ئەم ئایەتە سەبارەت بەمن دابەزی. کاتێك موسوڵمان بوونی خۆمم ڕاگەیاند بە پێغەمبەری خوا(ﷺ) ، داوام لێکرد مەزەنەی ئەو بیست هۆقەیە بکات کەپێم بوو، پێغەمبەری خواش(ﷺ) بیست بەندەی پێدام لەبەرامبەر ئەو بەروبوومەداو هەموویان بەماڵەی من بوون بەبازرگان ، لەگەڵ ئەوەشدا خوازیاری لێخۆش بوونی پەروەردگار بووم.

وَيَٰقَوْمِ لَآ أَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مَالًا إِنْ أَجْرِىَ إِلَّا عَلَى ٱللَّهِ وَمَآ
أَنَا۠ بِطَارِدِ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِنَّهُم مُّلَٰقُوا۟ رَبِّهِمْ وَلَٰكِنِّىٓ أَرَىٰكُمْ
قَوْمًا تَجْهَلُونَ ﴿٢٩﴾ وَيَٰقَوْمِ مَن يَنصُرُنِى مِنَ ٱللَّهِ إِن طَرَدتُّهُمْ
أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٣٠﴾ وَلَآ أَقُولُ لَكُمْ عِندِى خَزَآئِنُ ٱللَّهِ وَلَآ
أَعْلَمُ ٱلْغَيْبَ وَلَآ أَقُولُ إِنِّى مَلَكٌ وَلَآ أَقُولُ لِلَّذِينَ تَزْدَرِىٓ
أَعْيُنُكُمْ لَن يُؤْتِيَهُمُ ٱللَّهُ خَيْرًا ٱللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا فِىٓ أَنفُسِهِمْ إِنِّىٓ إِذًا
لَّمِنَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٣١﴾ قَالُوا۟ يَٰنُوحُ قَدْ جَٰدَلْتَنَا فَأَكْثَرْتَ
جِدَٰلَنَا فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَآ إِن كُنتَ مِنَ ٱلصَّٰدِقِينَ ﴿٣٢﴾ قَالَ
إِنَّمَا يَأْتِيكُم بِهِ ٱللَّهُ إِن شَآءَ وَمَآ أَنتُم بِمُعْجِزِينَ ﴿٣٣﴾ وَلَا يَنفَعُكُمْ
نُصْحِىٓ إِنْ أَرَدتُّ أَنْ أَنصَحَ لَكُمْ إِن كَانَ ٱللَّهُ يُرِيدُ أَن يُغْوِيَكُمْ
هُوَ رَبُّكُمْ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٣٤﴾ أَمْ يَقُولُونَ ٱفْتَرَىٰهُ
قُلْ إِنِ ٱفْتَرَيْتُهُۥ فَعَلَىَّ إِجْرَامِى وَأَنَا۠ بَرِىٓءٌ مِّمَّا تُجْرِمُونَ ﴿٣٥﴾
وَأُوحِىَ إِلَىٰ نُوحٍ أَنَّهُۥ لَن يُؤْمِنَ مِن قَوْمِكَ إِلَّا مَن قَدْ ءَامَنَ
فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا۟ يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾ وَٱصْنَعِ ٱلْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا
وَوَحْيِنَا وَلَا تُخَٰطِبْنِى فِى ٱلَّذِينَ ظَلَمُوٓا۟ إِنَّهُم مُّغْرَقُونَ ﴿٣٧﴾

[٣١]﴿خَزائِنُ اللهِ﴾:خەزێنەو گەنجینەی خوای گەورە. [٣٤]﴿أنْ يُغويكُمْ﴾: گومڕاو سەرگەردانتان بکات. [٣٥]﴿إجرامي﴾:تاوانم. [٣٦]﴿فلا تبتئس﴾:غەمو خەفەت مەخۆ. [٣٧]﴿الفُلك﴾:کەشتی.﴿باعيننا﴾: لەبەرچاوو پارێزگاری ئێمەدا.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٧٣):﴿وَٱلَّذِينَ كَفَرُوا بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ﴾ئایەتەکە:
ـ(ابن جرير) و(ابو الشيخ) لە(سدى)و (ابي مالك)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: پیاوێك وتی: میراتگری وەچەکانمانین لەموشریکەکان؟ ئەوجا ئایەتی:﴿وَٱلَّذِينَ كَفَرُوا بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ﴾ دابەزی.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٧٥):﴿وَأُولُوا الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَى بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ﴾ ئایەتەکە:
ـ(ابن جرير) لە(ابن الزبير)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: زۆرجار پەیمان بەستن لەنێوان دوکەسدا دەبەسترا بەو دەستەواژەیەی یەکێکیان بەوی دیکەی دەوت: من دەبم بەمیراتگری تۆو تۆش ببە بەمیراتگرم، ئەوجا ئایەتی:﴿وَأُولُوا الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَى بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ﴾ دابەزی. (ابن سعد) لەرێگەی (هشام)ی کوڕی(عروة)وە ، ئەویش لەباوکیەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) برایەتی بەست لەنێوان (زبیر)ی کوڕی (عوام)و (کعب)ی کوڕی (مالك)، (زبیر) وتی: لەغەزوەی (احد)دا (کعب) بریندارببوو، وتم: گەر (کعب) بمرێت و دنیا بەجێ بهێڵێت ئەوا دەبم بەمیراتگری، ئنجا ئایەتی:﴿وَأُولُوا الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَى بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ﴾ دابەزی، ئیتر میراتگری کەوتە نێوان خزمی نزیك و لەنێوان برای ئیمانیەوە دوایی پێهات.

سوورەتی﴿التوبة﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٤):﴿قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبْهُمُ اللَّهُ بِأَيْدِيكُمْ وَيُخْزِهِمْ وَيَنْصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ﴾ ئایەتەکە:
ـ (ابو الشيخ) لە(قتادة)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: پێم راگەیەنرا کەئەم ئایەتە سەبارەت بە(خزاعة) نازڵبووە، کاتێ دەستیان دایە کوشتاری (بني بكر)لە (مەککە). لە(عكرمة)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئەم ئایەتە لەسەر (خزاعة) دابەزی. لە(سدى)شەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: مەبەست لەئایەتی﴿وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ﴾ (خزاعة)یە هاوپەیمانەکانی پێغەمبەر(ﷺ) هەتا دەروونیان سارێژ ببێتەوە بەرامبەر (بني بكر).

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٧ ـ ١٩):﴿مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ أَنْ يَعْمُرُوا مَسَاجِدَ اللَّهِ﴾ئایەتەکە:
ـ (ابن ابي حاتم) لەرێگەی (علي)کوڕی (طلحه)وە و ئەویش لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە -

وَيَصْنَعُ ٱلْفُلْكَ وَكُلَّمَا مَرَّ عَلَيْهِ مَلَأٌ مِّن قَوْمِهِۦ سَخِرُوا۟ مِنْهُ ۚ قَالَ إِن تَسْخَرُوا۟ مِنَّا فَإِنَّا نَسْخَرُ مِنكُمْ كَمَا تَسْخَرُونَ ﴿٣٨﴾ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ مَن يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُّقِيمٌ ﴿٣٩﴾ حَتَّىٰٓ إِذَا جَآءَ أَمْرُنَا وَفَارَ ٱلتَّنُّورُ قُلْنَا ٱحْمِلْ فِيهَا مِن كُلٍّ زَوْجَيْنِ ٱثْنَيْنِ وَأَهْلَكَ إِلَّا مَن سَبَقَ عَلَيْهِ ٱلْقَوْلُ وَمَنْ ءَامَنَ ۚ وَمَآ ءَامَنَ مَعَهُۥٓ إِلَّا قَلِيلٌ ﴿٤٠﴾ ۞ وَقَالَ ٱرْكَبُوا۟ فِيهَا بِسْمِ ٱللَّهِ مَجْر۪ىٰهَا وَمُرْسَىٰهَآ ۚ إِنَّ رَبِّى لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٤١﴾ وَهِىَ تَجْرِى بِهِمْ فِى مَوْجٍ كَٱلْجِبَالِ وَنَادَىٰ نُوحٌ ٱبْنَهُۥ وَكَانَ فِى مَعْزِلٍ يَٰبُنَىَّ ٱرْكَب مَّعَنَا وَلَا تَكُن مَّعَ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٤٢﴾ قَالَ سَـَٔاوِىٓ إِلَىٰ جَبَلٍ يَعْصِمُنِى مِنَ ٱلْمَآءِ ۚ قَالَ لَا عَاصِمَ ٱلْيَوْمَ مِنْ أَمْرِ ٱللَّهِ إِلَّا مَن رَّحِمَ ۚ وَحَالَ بَيْنَهُمَا ٱلْمَوْجُ فَكَانَ مِنَ ٱلْمُغْرَقِينَ ﴿٤٣﴾ وَقِيلَ يَٰٓأَرْضُ ٱبْلَعِى مَآءَكِ وَيَٰسَمَآءُ أَقْلِعِى وَغِيضَ ٱلْمَآءُ وَقُضِىَ ٱلْأَمْرُ وَٱسْتَوَتْ عَلَى ٱلْجُودِىِّ ۖ وَقِيلَ بُعْدًا لِّلْقَوْمِ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٤٤﴾ وَنَادَىٰ نُوحٌ رَّبَّهُۥ فَقَالَ رَبِّ إِنَّ ٱبْنِى مِنْ أَهْلِى وَإِنَّ وَعْدَكَ ٱلْحَقُّ وَأَنتَ أَحْكَمُ ٱلْحَٰكِمِينَ ﴿٤٥﴾

[٣٩]﴿يخزيه﴾:ملکەچ و سەرشۆڕی دەکات.﴿يحل عليه﴾:دا دەبارێت بەسەریدا.﴿مُقيم﴾:هەمیشەیی و هەتا هەتایی.[٤٠]﴿فار التنور﴾:ئاو بەلێشاو لەکوانوەوە هەڵقولا.[٤١]﴿مجْراهَا﴾: ڕۆیشت و کەوتە جووڵە.﴿مرساها﴾: وەستان و گیرساندنەوەی.[٤٢]﴿تجري﴾:دەڕۆیشتن.﴿في معزل﴾: لەشوێنێکی کەنارگیر.[٤٣]﴿ساوي﴾: پەنادەبەم.﴿يعصمني﴾:پەنام دەدات.﴿عاصم﴾:پارێز وبەرگری کار.[٤٤]﴿ابلعي﴾:هەڵی بمژە.﴿أقلعي﴾: بیگرەرەوە.﴿غِيضَ الْماء﴾:چوو بەناخی زەویدا.﴿استوت﴾:جێگیربوو.﴿الجودي﴾:چیایەکە لەموسڵ.﴿بعداً﴾: تیابچن و شوێنەواریان نەمێنێت.

* پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((ئەگەر خوا لەیەکێك خۆش ببوایە لەنەتەوەی (نوح)ئەوا لەدایکی منداڵەکە خۆش دەبوو)).[(اخرجه ابن جرير) و(ابن ابي حاتم)].

- ((ئەم دایکە منداڵەکەی هەڵگرت و بردی بۆ چیا، کاتێك ئاو گەیشتە سەر چیاکە دیسان منداڵەکەی گرت بەباوەشی‌یەوەو گەیاندیە لوتکەکەی، ئنجا ئاو گەیشتە قاچەکانی و منداڵەکەی بەرزکردەوە ئاستی سەری و زۆری نەبرد هەردووکیان خنکان)).

- دەڵێت: کاتێك(عباس) لەڕۆژی (بدر)دا ئەسیرکرا وتی: ئەگەر ئێوە پێش ئێمە کەوتبن لەموسوڵمان بوون و کۆچ کردن و جیهادا ئەوا ئێمە مزگەوتی (حرام)مان ئاوەدان کردۆتەوەو ئاومان داوە بەحاجیانی ماڵی خواو گرێ کوێرەی خاوەن تەنگ و چەڵەمەمان کردۆتەوە، خوای گەورەش ئایەتی:﴿أَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ﴾ی دابەزاند. (مسلم)و (ابن حبان)و (ابوداود) لە(نعمان)ی کوڕی (بشير)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: لەنزیك (دوانگە)کەی پێغەمبەری خوایا بووم لەگەڵ چەند هاوەڵێکداو، پیاوێك لەوهاوەڵانە وتی: دوای ئەوەی موسوڵمان بووم خوازیارم ئاودێری حاجیان بکەم، یەکێکی‌تر وتی: لای من ئاوەدانکردنەوەی مزگەوتی(حرام) باشترین پیشەیە، یەکێکی‌تریشیان هەڵیدایەو وتی:جیهاد لەپێناوی خوایا زۆر باشترە لەوەی ئێوە دەیڵێن: حەزرەتی(عمر) سەرزەنشتی کردن و وتی: دەنگتان بەرزمەکەنەوە لای دوانگەکەی پێغەمبەری خوایا بەتایبەت لەڕۆژی (هەینی)دا، بەڵام دوای نوێژی (هەینی) بچن بۆ خزمەت -

قَالَ يَٰنُوحُ إِنَّهُۥ لَيۡسَ مِنۡ أَهۡلِكَۖ إِنَّهُۥ عَمَلٌ غَيۡرُ صَٰلِحٖۖ فَلَا تَسۡـَٔلۡنِ مَا لَيۡسَ لَكَ بِهِۦ عِلۡمٌۖ إِنِّيٓ أَعِظُكَ أَن تَكُونَ مِنَ ٱلۡجَٰهِلِينَ ﴿٤٦﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّيٓ أَعُوذُ بِكَ أَنۡ أَسۡـَٔلَكَ مَا لَيۡسَ لِي بِهِۦ عِلۡمٞۖ وَإِلَّا تَغۡفِرۡ لِي وَتَرۡحَمۡنِيٓ أَكُن مِّنَ ٱلۡخَٰسِرِينَ ﴿٤٧﴾ قِيلَ يَٰنُوحُ ٱهۡبِطۡ بِسَلَٰمٖ مِّنَّا وَبَرَكَٰتٍ عَلَيۡكَ وَعَلَىٰٓ أُمَمٖ مِّمَّن مَّعَكَۚ وَأُمَمٞ سَنُمَتِّعُهُمۡ ثُمَّ يَمَسُّهُم مِّنَّا عَذَابٌ أَلِيمٞ ﴿٤٨﴾ تِلۡكَ مِنۡ أَنۢبَآءِ ٱلۡغَيۡبِ نُوحِيهَآ إِلَيۡكَۖ مَا كُنتَ تَعۡلَمُهَآ أَنتَ وَلَا قَوۡمُكَ مِن قَبۡلِ هَٰذَاۖ فَٱصۡبِرۡۖ إِنَّ ٱلۡعَٰقِبَةَ لِلۡمُتَّقِينَ ﴿٤٩﴾ وَإِلَىٰ عَادٍ أَخَاهُمۡ هُودٗاۚ قَالَ يَٰقَوۡمِ ٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنۡ إِلَٰهٍ غَيۡرُهُۥٓۖ إِنۡ أَنتُمۡ إِلَّا مُفۡتَرُونَ ﴿٥٠﴾ يَٰقَوۡمِ لَآ أَسۡـَٔلُكُمۡ عَلَيۡهِ أَجۡرًاۖ إِنۡ أَجۡرِيَ إِلَّا عَلَى ٱلَّذِي فَطَرَنِيٓۚ أَفَلَا تَعۡقِلُونَ ﴿٥١﴾ وَيَٰقَوۡمِ ٱسۡتَغۡفِرُواْ رَبَّكُمۡ ثُمَّ تُوبُوٓاْ إِلَيۡهِ يُرۡسِلِ ٱلسَّمَآءَ عَلَيۡكُم مِّدۡرَارٗا وَيَزِدۡكُمۡ قُوَّةً إِلَىٰ قُوَّتِكُمۡ وَلَا تَتَوَلَّوۡاْ مُجۡرِمِينَ ﴿٥٢﴾ قَالُواْ يَٰهُودُ مَا جِئۡتَنَا بِبَيِّنَةٖ وَمَا نَحۡنُ بِتَارِكِيٓ ءَالِهَتِنَا عَن قَوۡلِكَ وَمَا نَحۡنُ لَكَ بِمُؤۡمِنِينَ ﴿٥٣﴾

[٤٧]﴿أعوذبك﴾: پەنادەگرم بەتۆ. [٤٨]﴿اهبط﴾: دابەزە. ﴿بركلت﴾: خێرو بەرەکەت. [٥٠]﴿مفترون﴾: درۆزنن. [٥١]﴿فطرني﴾: دروستی کردومو هێناومیەتیە جیهانی بوون. [٥٢]﴿مدرارا﴾: بەلێزمەو یەك لەدوای یەك.

-پێغەمبەری خواو بەئارەزووی خۆتان پرسیاری لێبکەن؛ پەروەردگاریش ئایەتی: ﴿أَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ﴾ ی هەتا: ﴿يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ﴾ی دابەزاند. (فريابي) لە(ابن سيرين)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: (علي) کوڕی (ابی طالب) هات بۆ شاری (مەککە)و بە(عباس)ی وت: مامە تۆ کۆچ ناکەیت؟ ناتەوێت بگەیت بەپێغەمبەری خوا(ﷺ)؟! (عباس)یش وتی: من مزگەوت ئاوەدان دەکەمەوەو خزمەتی (بيت) دەکەم؟ خواش ئایەتی: ﴿أَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ﴾ی دابەزاند. پاشان بەکۆمەڵێکیشی وت سـکەناوی بردوون ـ ئەی ئێوە کۆچ ناکەن؟ وتیان: ئێمە لەگەڵ براو تیرەو ماڵو منداڵی خۆماندا دەمین، ئنجا ئایەتی: ﴿قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ﴾ دابەزی. (عبدالرزاق) لە(شعبی)ەوە هاوشێوەی ئەوە دەگێڕێتەوە، (ابن جرير) لە(محمد)ی کوڕی (کعب)ی (قرظي)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: هەریەك لە(طلحه)ی کوڕی (شيبة)و (عباس)و (علي) کوڕی (ابي طالب) شانازیان کرد، (طلحه) وتی:من خاوەنی (بيت)مو کلیلەکانی بەمنە، (عباس)یش وتی:منیش بەرپرسو خاوەنی ئاودێریمو سەرپەرشتی دەکەم. (علی)یش وتی:پێش خەڵکی نوێژم کردووەو رووم لە(قيبله) بووەو، من خاوەنی جیهادو تێکۆشانم، پەروەردگاریش ئایەتی: ﴿أَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ﴾ی دابەزاند.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٥): ﴿لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئًا﴾ ئایەتەکە:

ـ (بيهقی) لە(دلائل)دا لە(ربيع)ی کوڕی (انس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: پیاوێك لەرۆژی (حنين)دا هەستاو وتی: هەرگیز ئەمڕۆ شکست روومان تێناکات بەهۆی کەمی ژمارەمانەوە، لەو رۆژەدا موسوڵمانەکان دوانزە هەزار جەنگاوەر بوون، ئەم قسەیەش توندبوو لەسەر دڵی پێغەمبەر(ﷺ)و خوای گەورە ئایەتی: ﴿وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئًا﴾ ی نازڵکرد.

إِن نَّقُولُ إِلَّا ٱعۡتَرَىٰكَ بَعۡضُ ءَالِهَتِنَا بِسُوٓءٖۗ قَالَ إِنِّيٓ أُشۡهِدُ ٱللَّهَ وَٱشۡهَدُوٓاْ أَنِّي بَرِيٓءٞ مِّمَّا تُشۡرِكُونَ ﴿٥٤﴾ مِن دُونِهِۦۖ فَكِيدُونِي جَمِيعٗا ثُمَّ لَا تُنظِرُونِ ﴿٥٥﴾ إِنِّي تَوَكَّلۡتُ عَلَى ٱللَّهِ رَبِّي وَرَبِّكُمۚ مَّا مِن دَآبَّةٍ إِلَّا هُوَ ءَاخِذُۢ بِنَاصِيَتِهَآۚ إِنَّ رَبِّي عَلَىٰ صِرَٰطٖ مُّسۡتَقِيمٖ ﴿٥٦﴾ فَإِن تَوَلَّوۡاْ فَقَدۡ أَبۡلَغۡتُكُم مَّآ أُرۡسِلۡتُ بِهِۦٓ إِلَيۡكُمۡۚ وَيَسۡتَخۡلِفُ رَبِّي قَوۡمًا غَيۡرَكُمۡ وَلَا تَضُرُّونَهُۥ شَيۡـًٔاۚ إِنَّ رَبِّي عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٍ حَفِيظٞ ﴿٥٧﴾ وَلَمَّا جَآءَ أَمۡرُنَا نَجَّيۡنَا هُودٗا وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مَعَهُۥ بِرَحۡمَةٖ مِّنَّا وَنَجَّيۡنَٰهُم مِّنۡ عَذَابٍ غَلِيظٖ ﴿٥٨﴾ وَتِلۡكَ عَادٞۖ جَحَدُواْ بِـَٔايَٰتِ رَبِّهِمۡ وَعَصَوۡاْ رُسُلَهُۥ وَٱتَّبَعُوٓاْ أَمۡرَ كُلِّ جَبَّارٍ عَنِيدٖ ﴿٥٩﴾ وَأُتۡبِعُواْ فِي هَٰذِهِ ٱلدُّنۡيَا لَعۡنَةٗ وَيَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِۗ أَلَآ إِنَّ عَادٗا كَفَرُواْ رَبَّهُمۡۗ أَلَا بُعۡدٗا لِّعَادٖ قَوۡمِ هُودٖ ﴿٦٠﴾ ۞ وَإِلَىٰ ثَمُودَ أَخَاهُمۡ صَٰلِحٗاۚ قَالَ يَٰقَوۡمِ ٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنۡ إِلَٰهٍ غَيۡرُهُۥۖ هُوَ أَنشَأَكُم مِّنَ ٱلۡأَرۡضِ وَٱسۡتَعۡمَرَكُمۡ فِيهَا فَٱسۡتَغۡفِرُوهُ ثُمَّ تُوبُوٓاْ إِلَيۡهِۚ إِنَّ رَبِّي قَرِيبٞ مُّجِيبٞ ﴿٦١﴾ قَالُواْ يَٰصَٰلِحُ قَدۡ كُنتَ فِينَا مَرۡجُوّٗا قَبۡلَ هَٰذَآۖ أَتَنۡهَىٰنَآ أَن نَّعۡبُدَ مَا يَعۡبُدُ ءَابَآؤُنَا وَإِنَّنَا لَفِي شَكّٖ مِّمَّا تَدۡعُونَآ إِلَيۡهِ مُرِيبٖ ﴿٦٢﴾

[٥٤] ﴿اعتراك﴾: دەستیان لێوەشاندویت. ﴿بسوء﴾: بەشێتی. [٥٥] ﴿لا تُنظِرُون﴾: هیچ مۆڵەتم مەدەن. [٥٦] ﴿اخذ بناصیتها﴾: جڵەوی گرتووە. [٥٧] ﴿تولوا﴾: پشت هەڵکەن (لەئامۆژگاری). ﴿حفیظ﴾: چاودێرو پارێزەر بەهەموو زانیاری‌یەك. [٥٨] ﴿أمرنا﴾: سزاو غەشم. ﴿غلیظ﴾: توندو گران. [٥٩] ﴿جبار﴾: ئەو خاوەن دەستەڵاتەی غەیری خۆی ملکەچ دەکات. ﴿عنید﴾: ملهوڕێکی ستەمکار، هەرگیز ملکەچ نابێت بۆ ڕاستی هەرچەندە بەڵگەکانی بەهێزو پتەویش بێت. [٦٠] ﴿بعدا﴾: لەناوبچن. [٦١] ﴿فاستعمرکم﴾: جێنشین و فەرمانداری کردوون. [٦٢] ﴿مرجوا﴾: خاوەن کەسایەتی‌و جێگەی متمانە. ﴿مریب﴾: دوو دڵی‌و دڵەڕاوکە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٨): ﴿وَإِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ﴾ ئایەتەکە:

- (ابن ابی حاتم) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: موشریکەکان دەهاتن بۆ (بیت ـ کعبە)و لەگەڵ خۆشیاندا خواردنیان دەهێناو بازرگانیان پێوەدەکرد، بەڵام کاتێك ڕێگەیان لێگیرا لەهاتن بۆ(بیت) موسوڵمانەکان وتیان: ئیتر لەکوێوە خواردنمان دەست بکەوێت، خوای گەورەش ئایەتی: ﴿وَإِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ﴾ دابەزاند. هەروەها (ابن جریر)و (ابو الشیخ) لە(سعید)ی کوڕی (جبیر)ەوەدەگێڕێتەوە، دەڵێت: کاتێ ئایەتی: ﴿وَإِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ﴾دابەزی‌و قورس بوو لەسەر موسوڵمانەکان‌و وتیان: کێ خواردن‌و پێداویستیمان بۆ دەهێنێت، خوای گەورەش ئایەتی: ﴿وَإِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ﴾ی دابەزاند.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٣٠): ﴿وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌ ابْنُ اللَّهِ﴾ ئایەتەکە:

- (ابن ابی حاتم) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: (سلام)ی کوڕی (مشکم)و (نعمان) ی کوڕی (اوفی)و (محمد)ی کوڕی (دحیە)و (شاس)ی کوڕی (قیس)و (مالك)ی کوڕی(صیف) هاتن-

قَالَ يَٰقَوۡمِ أَرَءَيۡتُمۡ إِن كُنتُ عَلَىٰ بَيِّنَةٖ مِّن رَّبِّي وَءَاتَىٰنِي مِنۡهُ رَحۡمَةٗ فَمَن يَنصُرُنِي مِنَ ٱللَّهِ إِنۡ عَصَيۡتُهُۥۖ فَمَا تَزِيدُونَنِي غَيۡرَ تَخۡسِيرٖ ٦٣ وَيَٰقَوۡمِ هَٰذِهِۦ نَاقَةُ ٱللَّهِ لَكُمۡ ءَايَةٗۖ فَذَرُوهَا تَأۡكُلۡ فِيٓ أَرۡضِ ٱللَّهِۖ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوٓءٖ فَيَأۡخُذَكُمۡ عَذَابٞ قَرِيبٞ ٦٤ فَعَقَرُوهَا فَقَالَ تَمَتَّعُواْ فِي دَارِكُمۡ ثَلَٰثَةَ أَيَّامٖۖ ذَٰلِكَ وَعۡدٌ غَيۡرُ مَكۡذُوبٖ ٦٥ فَلَمَّا جَآءَ أَمۡرُنَا نَجَّيۡنَا صَٰلِحٗا وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مَعَهُۥ بِرَحۡمَةٖ مِّنَّا وَمِنۡ خِزۡيِ يَوۡمِئِذٍۚ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ ٱلۡقَوِيُّ ٱلۡعَزِيزُ ٦٦ وَأَخَذَ ٱلَّذِينَ ظَلَمُواْ ٱلصَّيۡحَةُ فَأَصۡبَحُواْ فِي دِيَٰرِهِمۡ جَٰثِمِينَ ٦٧ كَأَن لَّمۡ يَغۡنَوۡاْ فِيهَآۗ أَلَآ إِنَّ ثَمُودَاْ كَفَرُواْ رَبَّهُمۡۗ أَلَا بُعۡدٗا لِّثَمُودَ ٦٨ وَلَقَدۡ جَآءَتۡ رُسُلُنَآ إِبۡرَٰهِيمَ بِٱلۡبُشۡرَىٰ قَالُواْ سَلَٰمٗاۖ قَالَ سَلَٰمٞۖ فَمَا لَبِثَ أَن جَآءَ بِعِجۡلٍ حَنِيذٖ ٦٩ فَلَمَّا رَءَآ أَيۡدِيَهُمۡ لَا تَصِلُ إِلَيۡهِ نَكِرَهُمۡ وَأَوۡجَسَ مِنۡهُمۡ خِيفَةٗۚ قَالُواْ لَا تَخَفۡ إِنَّآ أُرۡسِلۡنَآ إِلَىٰ قَوۡمِ لُوطٖ ٧٠ وَٱمۡرَأَتُهُۥ قَآئِمَةٞ فَضَحِكَتۡ فَبَشَّرۡنَٰهَا بِإِسۡحَٰقَ وَمِن وَرَآءِ إِسۡحَٰقَ يَعۡقُوبَ ٧١

[٦٣] ﴿أرأيتم﴾: پێم بڵێن. ﴿بينة﴾: بەڵگەو نیشانە. ﴿رحمة﴾: مەبەست پێی پێغەمبەرایەتی‌یە. ﴿تخسير﴾: کەوتنە ناو داوی زیان و تیاچوون. [٦٤] ﴿آية﴾: موعجیزەو بەڵگەیەك لەسەر پێغەمبەرایەتی. ﴿فذروها﴾: وازی لێبهێنن. ﴿فيأخذكم﴾: لەناوتان دەبات. [٦٥] ﴿فعقروها﴾: وشترەکەیان کوشت. [٦٦] ﴿خزي﴾: سەرشۆڕی. [٦٧] ﴿الصيحة﴾: دەنگێکی تووڕە لەئاسمانەوە. ﴿جاثمين﴾: خاپوربوون و مردن. (لەسەر روو بەدەما کەوتن بەمردوویی). [٦٨] ﴿لم يغنوا﴾: ئەمەندە نەمانەوە. (لەخۆشی و نیعمەتەکاندا، یاخود وەك ئەوەی نەبووبوون). [٦٩] ﴿فما لبث﴾: زۆری پێنەچوو. ﴿بعجل حنيذ﴾: گوێرەکەیەکی سوورەکراو لەسەر بەرد. [٧٠] ﴿نكرهم﴾: سەرسام بوو ترساو، لێیان دوورکەوتەوە. ﴿أوجس﴾: لەناخیدا هەستی بەترس دەکرد لێیان.

- بۆلای پێغەمبەری خوا(ﷺ)و وتیان: ئێمە چۆن شوێنت بکەوین وائێستا تۆ دەبینین رووت لە(قیبلە)کەمان وەرگێڕاو دانیش نانێیت بەوەدا کە(عزیر) کوڕی خوابێت؟! لەسەر ئەم قسانەش ئایەتی: ﴿وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌ ابْنُ اللَّهِ﴾ دابەزی.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٣٧): ﴿إِنَّمَا النَّسِيءُ زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ يُضَلُّ بِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ ئایەتەکە:

-(ابن جرير) لە(ابي مالك)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ساڵیان دەکرد بەسیانزدە مانگ و (محرم) لەجێی (صفر) دادەنراو حەرام و قەدەغەکراوەکانیان تێدا حەڵاڵ دەکرد، خوای گەورەش ئایەتی: ﴿إِنَّمَا النَّسِيءُ زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ﴾ی دابەزاند.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٣٨): ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمُ انْفِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾ ئایەتەکە:

- (ابن جرير) لە(مجاهد)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئەم ئایەتە کاتێ دابەزی کەفەرمانیان پێکرا بەغەزوەی (تبوك) دوای فەتح و کاتێکیش فەرمانی گشتگیر دەرچوو لەهاوین و وادەی سێبەرکەوتنی داری بەردار بوو کەقورس و گران بوو لەسەریان دەرچوون و بەجێ هێشتنی سێبەر، ئەوسا ئایەتی: ﴿انْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالًا﴾ دابەزی.

قَالَتْ يَٰوَيْلَتَىٰٓ ءَأَلِدُ وَأَنَا۠ عَجُوزٌ وَهَٰذَا بَعْلِى شَيْخًا ۖ إِنَّ هَٰذَا لَشَىْءٌ عَجِيبٌ ﴿٧٢﴾ قَالُوٓا۟ أَتَعْجَبِينَ مِنْ أَمْرِ ٱللَّهِ ۖ رَحْمَتُ ٱللَّهِ وَبَرَكَٰتُهُۥ عَلَيْكُمْ أَهْلَ ٱلْبَيْتِ ۚ إِنَّهُۥ حَمِيدٌ مَّجِيدٌ ﴿٧٣﴾ فَلَمَّا ذَهَبَ عَنْ إِبْرَٰهِيمَ ٱلرَّوْعُ وَجَآءَتْهُ ٱلْبُشْرَىٰ يُجَٰدِلُنَا فِى قَوْمِ لُوطٍ ﴿٧٤﴾ إِنَّ إِبْرَٰهِيمَ لَحَلِيمٌ أَوَّٰهٌ مُّنِيبٌ ﴿٧٥﴾ يَٰٓإِبْرَٰهِيمُ أَعْرِضْ عَنْ هَٰذَآ ۖ إِنَّهُۥ قَدْ جَآءَ أَمْرُ رَبِّكَ ۖ وَإِنَّهُمْ ءَاتِيهِمْ عَذَابٌ غَيْرُ مَرْدُودٍ ﴿٧٦﴾ وَلَمَّا جَآءَتْ رُسُلُنَا لُوطًا سِىٓءَ بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا وَقَالَ هَٰذَا يَوْمٌ عَصِيبٌ ﴿٧٧﴾ وَجَآءَهُۥ قَوْمُهُۥ يُهْرَعُونَ إِلَيْهِ وَمِن قَبْلُ كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ٱلسَّيِّـَٔاتِ ۚ قَالَ يَٰقَوْمِ هَٰٓؤُلَآءِ بَنَاتِى هُنَّ أَطْهَرُ لَكُمْ ۖ فَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَلَا تُخْزُونِ فِى ضَيْفِىٓ ۖ أَلَيْسَ مِنكُمْ رَجُلٌ رَّشِيدٌ ﴿٧٨﴾ قَالُوا۟ لَقَدْ عَلِمْتَ مَا لَنَا فِى بَنَاتِكَ مِنْ حَقٍّ وَإِنَّكَ لَتَعْلَمُ مَا نُرِيدُ ﴿٧٩﴾ قَالَ لَوْ أَنَّ لِى بِكُمْ قُوَّةً أَوْ ءَاوِىٓ إِلَىٰ رُكْنٍ شَدِيدٍ ﴿٨٠﴾ قَالُوا۟ يَٰلُوطُ إِنَّا رُسُلُ رَبِّكَ لَن يَصِلُوٓا۟ إِلَيْكَ ۖ فَأَسْرِ بِأَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِّنَ ٱلَّيْلِ وَلَا يَلْتَفِتْ مِنكُمْ أَحَدٌ إِلَّا ٱمْرَأَتَكَ ۖ إِنَّهُۥ مُصِيبُهَا مَآ أَصَابَهُمْ ۚ إِنَّ مَوْعِدَهُمُ ٱلصُّبْحُ ۚ أَلَيْسَ ٱلصُّبْحُ بِقَرِيبٍ ﴿٨١﴾

[٧٢]﴿يا ويلتنا﴾: هاوارو داد دەستەواژەیەکە بۆ سەر سوڕمان بەکاردێت وەك: ئەی هاواریان ئای چەند سەیرە. ﴿بعلي﴾: مێردەکەم. ﴿شيخا﴾: بەتەمەن و بەساڵاچووە. [٧٣]﴿أهل البيت﴾: مەبەست پێی خانەوادەی پێغەمبەرانە. ﴿مجيد﴾: خاوەن خێرو چاکەیەکی زۆر. [٧٤]﴿الروع﴾: ترس و بیم و ڕاچڵەکاندن. [٧٥]﴿حليم﴾: هێواش و لەسەرخۆیەو پەلەناکات لەکاروبارەکانی دا. ﴿أواه﴾: لەخوا ترس. ﴿منيب﴾: لەهەموو کاروبارەکانیدا دەگەڕێتەوە بۆ لای خوای پەروەردگار. [٧٧]﴿سيء بهم﴾: بەهاتنیان تووشی ناڕەحەتی بوو کەوتە غەم و پەژارەیەکی قووڵەوە. ﴿ذرعا﴾: توانا و دەستەڵات. ﴿يوم عصيب﴾: ڕۆژێکی ڕەش و بەڵا ئامێز. [٧٨]﴿يهرعون إليه﴾: بەپەلەداوان هاتن و هەندێکیان هەندێکی دیکەیان بانگ کردبوو. ﴿رشيد﴾: عاقڵ و ڕێنموونی کراو. [٧٩]﴿حق﴾: ماف ،هەق. [٨٠]﴿اوي﴾: پەنادەبەمە. [٨١]﴿فسر﴾: شەو بەڕێ بکەون. ﴿بقطع﴾: بەشێك. ﴿لا يلتفت﴾: لانەکاتەوە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٣٩): ﴿إِلاَّ تَنفِرُوا يُعَذِّبْكُمْ عَذَاباً أَلِيماً﴾ئایەتەکە:

- (ابن بی حاتم) لە(نجدە)ی کوڕی (نفع)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: سەبارەت بەم ئایەتە پرسیارم کرد لە(ابن عباس)و لەوەڵامدا وتی: پێغەمبەری خوا(ﷺ) داوای لەکۆمەڵێك لەعەرەبەکان کرد خۆیان ئامادەبکەن بۆ جەنگ، ئەوانیش بەلایانەوە قورس بوو خاوخلیچکیان تێدانواندو خوای گەورە ئایەتی: ﴿إِلاَّ تَنفِرُوا يُعَذِّبْكُمْ عَذَاباً أَلِيماً﴾ ی دابەزاندو بارانی لێگرتنەوە، بەمەش سزاو خەشمی دان.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٤١): ﴿انفِرُوا خِفَافاً وَثِقَالاً وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾ئایەتەکە:

- (ابن جریر) لە(حضرمي)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: هەندێك کەس گەر نەخۆش بوونایە یان بەساڵاچوو ئەوا دەیانگووت گوناهبارین، خوای گەورەش ئایەتی: ﴿انفِرُوا خِفَافاً وَثِقَالاً وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾ی نازڵکرد.

فَلَمَّا جَآءَ أَمۡرُنَا جَعَلۡنَا عَٰلِيَهَا سَافِلَهَا وَأَمۡطَرۡنَا عَلَيۡهَا حِجَارَةً مِّن سِجِّيلٍ مَّنضُودٍ ﴿٨٢﴾ مُّسَوَّمَةً عِندَ رَبِّكَۖ وَمَا هِيَ مِنَ ٱلظَّٰلِمِينَ بِبَعِيدٍ ﴿٨٣﴾ ۞ وَإِلَىٰ مَدۡيَنَ أَخَاهُمۡ شُعَيۡبًاۚ قَالَ يَٰقَوۡمِ ٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنۡ إِلَٰهٍ غَيۡرُهُۥۖ وَلَا تَنقُصُواْ ٱلۡمِكۡيَالَ وَٱلۡمِيزَانَۚ إِنِّيٓ أَرَىٰكُم بِخَيۡرٖ وَإِنِّيٓ أَخَافُ عَلَيۡكُمۡ عَذَابَ يَوۡمٖ مُّحِيطٖ ﴿٨٤﴾ وَيَٰقَوۡمِ أَوۡفُواْ ٱلۡمِكۡيَالَ وَٱلۡمِيزَانَ بِٱلۡقِسۡطِۖ وَلَا تَبۡخَسُواْ ٱلنَّاسَ أَشۡيَآءَهُمۡ وَلَا تَعۡثَوۡاْ فِي ٱلۡأَرۡضِ مُفۡسِدِينَ ﴿٨٥﴾ بَقِيَّتُ ٱللَّهِ خَيۡرٞ لَّكُمۡ إِن كُنتُم مُّؤۡمِنِينَۚ وَمَآ أَنَا۠ عَلَيۡكُم بِحَفِيظٖ ﴿٨٦﴾ قَالُواْ يَٰشُعَيۡبُ أَصَلَوٰتُكَ تَأۡمُرُكَ أَن نَّتۡرُكَ مَا يَعۡبُدُ ءَابَآؤُنَآ أَوۡ أَن نَّفۡعَلَ فِيٓ أَمۡوَٰلِنَا مَا نَشَٰٓؤُاْۖ إِنَّكَ لَأَنتَ ٱلۡحَلِيمُ ٱلرَّشِيدُ ﴿٨٧﴾ قَالَ يَٰقَوۡمِ أَرَءَيۡتُمۡ إِن كُنتُ عَلَىٰ بَيِّنَةٖ مِّن رَّبِّي وَرَزَقَنِي مِنۡهُ رِزۡقًا حَسَنٗاۚ وَمَآ أُرِيدُ أَنۡ أُخَالِفَكُمۡ إِلَىٰ مَآ أَنۡهَىٰكُمۡ عَنۡهُۚ إِنۡ أُرِيدُ إِلَّا ٱلۡإِصۡلَٰحَ مَا ٱسۡتَطَعۡتُۚ وَمَا تَوۡفِيقِيٓ إِلَّا بِٱللَّهِۚ عَلَيۡهِ تَوَكَّلۡتُ وَإِلَيۡهِ أُنِيبُ ﴿٨٨﴾

[٨٢] ﴿جعلنا عاليها سافلها﴾: گوندەکەیانمان ژێرو ژوورکرد. ﴿سجيل﴾: قوڕێک بەئاگر سورکرابێتەوە. ﴿منضور﴾: بەدوای یەکدا یەک لەدوای یەک. [٨٣] ﴿مُسَوَّمَةً﴾: نیشانەیەکی تایبەتی هەبوو. [٨٤] ﴿يوم محيط﴾: رۆژێکی سەراپاگیر. [٨٥] ﴿لاتبخسوا﴾: زەوت و کەمی مەکەن. ﴿لا تَعْثَوْا﴾: هەوڵ مەدەن. [٨٦] ﴿بقية الله﴾: ئەوحەلاڵەی خوا بۆی جێ‌هێشتوون. ﴿بحفيظ﴾: چاودێر. [٨٧] ﴿الحليم﴾: ژیرێکی دان بەخۆداگر. [٨٨] ﴿وما توفيقي﴾: پێچەوانەی سەرشۆڕی وشکستەو بریتییە لەسەرکەوتن و پێکاندن لەهەموو کارێکی باشدا.

* پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((پیاوێك لەنەتەوەکانی پێشوو لێی پرسرایەوەو هیچ کردەوەیەکی خێری نەبوو جگە لەوەی تێکەڵ بەخەڵکی دەبوو و کاروباری بۆ ئاسان دەکردن و فەرمانی بەخزمەتکارەکانیشی دەکرد چاوپۆشی بکەن لەکەسی مێشك تەنگو چەڵمەدار، خوای گەورەش دەرهەق بەم پیاوە فەرمووی: لێی ببوورن و چاوپۆشی لێبکەن، ئێمە لەپێشترین لەو تا کارێکی وامان لێبوەشێتەوە)). [(اخرجه مسلم)].

هۆی دابەزینی ئایەتی(٤٣): ﴿عَفَا اللَّهُ عَنكَ لِمَ أَذِنتَ لَهُمْ﴾ ئایەتەکە:

- (ابن جرير) لە(عمرو)ی کوڕی (مجون)ی (الازدي)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: دووشت پێغەمبەری خوا(ﷺ) کردی و بۆ هیچ کامیان فەرمانی پێنەکرابوو: رێگەدانی دووڕووەکان و، وەرگرتنی فیدیە لەئەسیرەکان، خوای گەورەش ئایەتی: ﴿عَفَا اللَّهُ عَنكَ لِمَ أَذِنتَ لَهُمْ﴾ی دابەزاند.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٤٩): ﴿وَمِنْهُم مَّن يَقُولُ ائْذَن لِّي وَلَا تَفْتِنِّي﴾ ئایەتەکە:

- (طبراني)و (ابو نعيم)و (ابن مردويه) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: کاتێك پێغەمبەری خوا(ﷺ) ویستی بچێت بۆ غەزوەی (تەبوك) بە(جد)ی کوڕی (قيس)ی وت: رات چییە لەسەر جیهادکردن لەدژی وەچەی زەردباو(مەبەستی رۆمەکان بوو) ؟ ئەویش وتی: ئەی پێغەمبەری خوا من پیاوێکم خاوەن ژنم و هەرکات ئافرەتی لەوچەشنەی ئەوان دەبینم خۆم پێڕاناگیرێت و تووشی پێوەبوون و پێ‌هەڵخلیسکان دەبم، رێگەم بدەو تووشی فیتنەم مەکە، خوای گەورەش ئایەتی-

وَيَٰقَوْمِ لَا يَجْرِمَنَّكُمْ شِقَاقِيٓ أَن يُصِيبَكُم مِّثْلُ مَآ أَصَابَ قَوْمَ نُوحٍ أَوْ قَوْمَ هُودٍ أَوْ قَوْمَ صَٰلِحٍ ۚ وَمَا قَوْمُ لُوطٍ مِّنكُم بِبَعِيدٍ ﴿٨٩﴾ وَٱسْتَغْفِرُوا۟ رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوٓا۟ إِلَيْهِ ۚ إِنَّ رَبِّى رَحِيمٌ وَدُودٌ ﴿٩٠﴾ قَالُوا۟ يَٰشُعَيْبُ مَا نَفْقَهُ كَثِيرًا مِّمَّا تَقُولُ وَإِنَّا لَنَرَىٰكَ فِينَا ضَعِيفًا ۖ وَلَوْلَا رَهْطُكَ لَرَجَمْنَٰكَ ۖ وَمَآ أَنتَ عَلَيْنَا بِعَزِيزٍ ﴿٩١﴾ قَالَ يَٰقَوْمِ أَرَهْطِىٓ أَعَزُّ عَلَيْكُم مِّنَ ٱللَّهِ وَٱتَّخَذْتُمُوهُ وَرَآءَكُمْ ظِهْرِيًّا ۖ إِنَّ رَبِّى بِمَا تَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴿٩٢﴾ وَيَٰقَوْمِ ٱعْمَلُوا۟ عَلَىٰ مَكَانَتِكُمْ إِنِّى عَٰمِلٌ ۖ سَوْفَ تَعْلَمُونَ مَن يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَمَنْ هُوَ كَٰذِبٌ ۖ وَٱرْتَقِبُوٓا۟ إِنِّى مَعَكُمْ رَقِيبٌ ﴿٩٣﴾ وَلَمَّا جَآءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا شُعَيْبًا وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مَعَهُۥ بِرَحْمَةٍ مِّنَّا وَأَخَذَتِ ٱلَّذِينَ ظَلَمُوا۟ ٱلصَّيْحَةُ فَأَصْبَحُوا۟ فِى دِيَٰرِهِمْ جَٰثِمِينَ ﴿٩٤﴾ كَأَن لَّمْ يَغْنَوْا۟ فِيهَآ ۗ أَلَا بُعْدًا لِّمَدْيَنَ كَمَا بَعِدَتْ ثَمُودُ ﴿٩٥﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِـَٔايَٰتِنَا وَسُلْطَٰنٍ مُّبِينٍ ﴿٩٦﴾ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَإِي۟هِۦ فَٱتَّبَعُوٓا۟ أَمْرَ فِرْعَوْنَ ۖ وَمَآ أَمْرُ فِرْعَوْنَ بِرَشِيدٍ ﴿٩٧﴾

[٨٩]﴿لايجرمنكم﴾:واتان لێ نەكات. ﴿شقاقي﴾:دژایەتی من. [٩٠]﴿ودود﴾: خۆشەویستی بێ سنووره بۆ تەوبەكاران. [٩١]﴿مانفقه﴾:حاڵی نابین. ﴿رهطك﴾:كۆمەڵ و هۆزو خزمی نزیكت. [٩٢]﴿وارءكم ظهرياً﴾: بەسووك ڕوانین و پشت گوێخستن. [٩٣]﴿على مكانتكم﴾:ئەوپەڕی تواناو دەسەڵاتیان. ﴿ارتقبوا﴾:چاوەڕێ بن. [٩٤]﴿الصيحة﴾:دەنگێكی توند لەئاسمانەوە. ﴿جاثمين﴾:بەچۆكدا هاتبوون. [٩٥]﴿لم يغنوا﴾:نەجێگیرو نەهەبوون لەبناغەوە. ﴿بعدت﴾: تیاچوون.

* پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((سوێندبێت بەخوا من لەرۆژێكدا زیاتر لەحەفتا جار تەوبەو داوای لێخۆش بوون دەكەم لە پەروەردگار)).[(اخرجه البخاري)].

*هەروەها(ﷺ) دەفەرموێت: ((خوای گەورە دەستی میهرەبانی و لێخۆش بوونی رادەخات بەشەو بۆئەوەی تاوانباری رۆژ تەوبە بكات و بگەڕێتەوە، دەستی میهرەبانی و لێخۆش بوون رادەخات بەرۆژ بۆئەوەی تاوانباری شەو تەوبە بكات ئەمە بەردەوامە هەتا خۆر لەرۆژئاواوە هەڵدێت))(واتە:تەوبە قبوڵ دەكرێت لەبەندە تا رۆژی قیامەت)). [(اخرجه مسلم)].

-﴿وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ ائْذَنْ لِي وَلَا تَفْتِنِّي﴾ ی دابەزاند. (ابن ابی حاتم)و (ابن مردويه) لە(جابر)ی كوڕی (عبدالله)وە فەرموودەیەكی هاوشێوازی ئەمە دەگێڕێتەوە.(طبراني) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: بجەنگن و كچانی وەچەی زەرد بۆخۆتان دەستخەن، هەندێك لە دووڕووەكانیش وتیان: ئەوە بەئافرەت هەڵتان دەخەڵەتێنێت، خوای گەورەش ئایەتی:﴿وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ ائْذَنْ لِي وَلَا تَفْتِنِّي﴾ دابەزاند.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٥٠):﴿إِنْ تُصِبْكَ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ وَإِنْ تُصِبْكَ مُصِيبَةٌ﴾ ئایەتەكە:

-(ابن ابی حاتم) لە(جابر)ی كوڕی (عبدالله)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئەو دووڕووانەی لەشاری (مەدینە) جێمابوون دەستیان دایە بڵاوكردنەوەی پڕوپاگەندەو هەواڵی خراپ دژ بەپێغەمبەری خوا(ﷺ)و دەیانگوت: (محمد)و هاوەڵانی لەم سەفەرەیاندا ماندوبوون و فەوتان، ئنجا پێچەوانەی قسەكانی خۆیان بیست لەوەی پێغەمبەرو هاوەڵان ساغ و سەلامەتن و بەم هەواڵەش غەمباربوون ، خوای گەورەش ئایەتی:﴿إِنْ تُصِبْكَ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ وَإِنْ تُصِبْكَ مُصِيبَةٌ﴾ی دابەزاند.

يَقْدُمُ قَوْمَهُۥ يَوْمَ ٱلْقِيَـٰمَةِ فَأَوْرَدَهُمُ ٱلنَّارَ ۖ وَبِئْسَ ٱلْوِرْدُ ٱلْمَوْرُودُ ﴿٩٨﴾ وَأُتْبِعُوا۟ فِى هَـٰذِهِۦ لَعْنَةً وَيَوْمَ ٱلْقِيَـٰمَةِ ۚ بِئْسَ ٱلرِّفْدُ ٱلْمَرْفُودُ ﴿٩٩﴾ ذَٰلِكَ مِنْ أَنۢبَآءِ ٱلْقُرَىٰ نَقُصُّهُۥ عَلَيْكَ ۖ مِنْهَا قَآئِمٌ وَحَصِيدٌ ﴿١٠٠﴾ وَمَا ظَلَمْنَـٰهُمْ وَلَـٰكِن ظَلَمُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ ۖ فَمَآ أَغْنَتْ عَنْهُمْ ءَالِهَتُهُمُ ٱلَّتِى يَدْعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ مِن شَىْءٍ لَّمَّا جَآءَ أَمْرُ رَبِّكَ ۖ وَمَا زَادُوهُمْ غَيْرَ تَتْبِيبٍ ﴿١٠١﴾ وَكَذَٰلِكَ أَخْذُ رَبِّكَ إِذَآ أَخَذَ ٱلْقُرَىٰ وَهِىَ ظَـٰلِمَةٌ ۚ إِنَّ أَخْذَهُۥٓ أَلِيمٌ شَدِيدٌ ﴿١٠٢﴾ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَـَٔايَةً لِّمَنْ خَافَ عَذَابَ ٱلْـَٔاخِرَةِ ۚ ذَٰلِكَ يَوْمٌ مَّجْمُوعٌ لَّهُ ٱلنَّاسُ وَذَٰلِكَ يَوْمٌ مَّشْهُودٌ ﴿١٠٣﴾ وَمَا نُؤَخِّرُهُۥٓ إِلَّا لِأَجَلٍ مَّعْدُودٍ ﴿١٠٤﴾ يَوْمَ يَأْتِ لَا تَكَلَّمُ نَفْسٌ إِلَّا بِإِذْنِهِۦ ۚ فَمِنْهُمْ شَقِىٌّ وَسَعِيدٌ ﴿١٠٥﴾ فَأَمَّا ٱلَّذِينَ شَقُوا۟ فَفِى ٱلنَّارِ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَشَهِيقٌ ﴿١٠٦﴾ خَـٰلِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ ٱلسَّمَـٰوَٰتُ وَٱلْأَرْضُ إِلَّا مَا شَآءَ رَبُّكَ ۚ إِنَّ رَبَّكَ فَعَّالٌ لِّمَا يُرِيدُ ﴿١٠٧﴾ ۞ وَأَمَّا ٱلَّذِينَ سُعِدُوا۟ فَفِى ٱلْجَنَّةِ خَـٰلِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ ٱلسَّمَـٰوَٰتُ وَٱلْأَرْضُ إِلَّا مَا شَآءَ رَبُّكَ ۖ عَطَآءً غَيْرَ مَجْذُوذٍ ﴿١٠٨﴾

[٩٨] ﴿يقْدُمُ قوْمهُ﴾:پێشیان دەکەوێت. ﴿فأوردهم﴾:دەیانباتە ناوی‌یەوە. ﴿المورود﴾:ئەوشوێنەیە کەتینوان رووی تێدەکەن تا تینوییەتیان بشکێت.[٩٩] ﴿الرفد المرفود﴾:ئەو بەخششەی شایستەی بوون. [١٠٠] ﴿قائم﴾:تا ئەمڕۆ ماوەتەوە. ﴿حصید﴾:تیاچوو و فەوتاو (هەروەك بەروبوومی خراپ).[١٠١] ﴿غیر تتبیب﴾:بەدەر لەوێرانەو تیاچوو زیاتر.[١٠٢] ﴿اخذ ربك﴾:دابەزینی سزا بەسەریدا.[١٠٣] ﴿مشهود﴾: گەواهی‌دار.(سەرجەم دروستکراوەکانی پەروەردگار شاهیدن لەسەر ئەوەی تێیدا روودەدات).[١٠٤] ﴿لاجل معدود﴾: بۆماوەیەکی دیاری کراوی کورت کەتەمەنی دنیایە.[١٠٦] ﴿زفیر﴾: بریتیە لەدەنگی هەناسە کەبەناڕەحەت بێتە دەرەوە.(هەناسە بڕکە). ﴿شهیق﴾:بریتیە لەدەنگی هەوا کاتێ دەچێتە ناو سیەکان بەتوندی.[١٠٨] ﴿عطاء﴾:بەخشش. ﴿غیر مجدوذ﴾:هەرگیز نابڕێت و دوایی پێنایەت.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((پەروەردگار مۆڵەتی ستەمکار دەدات، بەلاّم هەرکات گرتی ئەوا لەژێر چنگی دەرناچێت)) ئنجا ئایەتی:﴿وكذلك أخذ ربّك إذا أخذ القرى وهي ظالمـةٌ إنّ أخذه أليمٌ شديدٌ﴾ی خوێندەوە. [(متفق علیه)].

هۆی دابەزینی ئایەتی(٥٣):﴿قُلْ أَنفِقُوا طَوْعاً أَوْ كَرْهاً لَنْ يُتَقَبَّلَ مِنكُمْ﴾ ئایەتەکە:

- (ابن جریر) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: (جد)ی کوڕی (قیس) وتی: من هەرکات ئافرەت دەبینم ناتوانم ئارام بگرم و تووشی فیتنە دەبم، بۆیە دەتوانم بەماڵ و سامان پشتگیریت بکەم، دەرهەق بەو ئەم ئایەتە نازڵ بوو:﴿قُلْ أَنفِقُوا طَوْعاً أَوْ كَرْهاً لَنْ يُتَقَبَّلَ مِنكُمْ﴾ بەهۆی ئەوەوە کەگوتی:بەماڵەکەم پشتگیریت لێدەکەم.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٥٨):﴿وَمِنْهُمْ مَنْ يَلْمِزُكَ فِي الصَّدَقَاتِ﴾ ئایەتەکە:

-(بخاری) لە(ابی سعید)ی (خدری)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) سەرقاڵی دابەشکردنی دەستکەوتەکانی جەنگ بوو (ذو الخویصرة)هات و وتی: ئەی(محمد) دادپەروەربە-

فَلَا تَكُ فِي مِرْيَةٍ مِّمَّا يَعْبُدُ هَٰٓؤُلَآءِ مَا يَعْبُدُونَ إِلَّا كَمَا يَعْبُدُ ءَابَآؤُهُم مِّن قَبْلُ وَإِنَّا لَمُوَفُّوهُمْ نَصِيبَهُمْ غَيْرَ مَنقُوصٍ ﴿١٠٩﴾ وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا مُوسَى ٱلْكِتَٰبَ فَٱخْتُلِفَ فِيهِ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِن رَّبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ وَإِنَّهُمْ لَفِي شَكٍّ مِّنْهُ مُرِيبٍ ﴿١١٠﴾ وَإِنَّ كُلًّا لَّمَّا لَيُوَفِّيَنَّهُمْ رَبُّكَ أَعْمَٰلَهُمْ إِنَّهُۥ بِمَا يَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١١١﴾ فَٱسْتَقِمْ كَمَآ أُمِرْتَ وَمَن تَابَ مَعَكَ وَلَا تَطْغَوْا إِنَّهُۥ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿١١٢﴾ وَلَا تَرْكَنُوٓا إِلَى ٱلَّذِينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ ٱلنَّارُ وَمَا لَكُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ مِنْ أَوْلِيَآءَ ثُمَّ لَا تُنصَرُونَ ﴿١١٣﴾ وَأَقِمِ ٱلصَّلَوٰةَ طَرَفَيِ ٱلنَّهَارِ وَزُلَفًا مِّنَ ٱلَّيْلِ إِنَّ ٱلْحَسَنَٰتِ يُذْهِبْنَ ٱلسَّيِّـَٔاتِ ذَٰلِكَ ذِكْرَىٰ لِلذَّٰكِرِينَ ﴿١١٤﴾ وَٱصْبِرْ فَإِنَّ ٱللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿١١٥﴾ فَلَوْلَا كَانَ مِنَ ٱلْقُرُونِ مِن قَبْلِكُمْ أُولُوا بَقِيَّةٍ يَنْهَوْنَ عَنِ ٱلْفَسَادِ فِي ٱلْأَرْضِ إِلَّا قَلِيلًا مِّمَّنْ أَنجَيْنَا مِنْهُمْ وَٱتَّبَعَ ٱلَّذِينَ ظَلَمُوا مَآ أُتْرِفُوا فِيهِ وَكَانُوا مُجْرِمِينَ ﴿١١٦﴾ وَمَا كَانَ رَبُّكَ لِيُهْلِكَ ٱلْقُرَىٰ بِظُلْمٍ وَأَهْلُهَا مُصْلِحُونَ ﴿١١٧﴾

[١٠٩] ﴿مرية﴾:گومان. ﴿لموفوهم﴾: پێیان دەدەین. ﴿نصيبهم﴾:بەشی خۆیان. [١١٠] ﴿الكتاب﴾:تەورات. ﴿مُريب﴾:کەوتنە گومان و دوودڵییەوە. [١١٢] ﴿فاستقم﴾:ئەو رێگە راستە بگرە کەهیچ خواروخێچییەکی تێدانی یە. ﴿لاتطغوا﴾:ئەو سنوورانە مەشکێنن کەبۆتان دیاری کراوە. [١١٣] ﴿لاتركنوا﴾:لا مەدەن. [١١٤] ﴿زُلفاً﴾:چەند خولەکێك. [١١٦] ﴿القرون﴾:نەتەوەو گەلان. ﴿اولوا بقية﴾:نیعمەت و بەخشش ڕژا بەسەریاندا.

* لە(ابی عمر سفیان)ی کوڕی (عبدالله)(ﷺ)دەگێڕنەوە، دەڵێت: وتم ئەی پێغەمبەری خوا وتەیەکم پێ بڵێ لەئیسلامدا ئیتر پرسیار لەکەسی تر نەکەم، پێغەمبەری خواش(ﷺ) فەرمووی: ((بڵێ باوەڕم هێناوە بەخواو ، ئنجا جێگیر ببە)). [(اخرجه مسلم)]. هەروەها (ﷺ) دەفەرموێت: ((پێنج نوێژەکەو هەینی بۆ هەینی گوناهی بچووکی نێوانیان دەسڕنەوە بەمەرجێك گوناهی گەورە نەکرێت)) [(اخرجه مسلم)].

-پێغەمبەری خواش(ﷺ) فەرمووی: ئەی هاوار کابرا ئەوە تۆ دەڵێی چی؟ ! گەر من دادپەروەر نەبم دەبێ کێ دادپەروەربێت؟ ئنجا ئایەتی:﴿وَمِنْهُمْ مَنْ يَلْمِزُكَ فِي الصَّدَقَاتِ﴾ دابەزی. (ابن ابی حاتم) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: (نبتل)ی کوڕی(حارث) دەهات بۆلای پێغەمبەرو گوێی لەقسەکانی دەگرت و دواتر ئەو قسەو باسانەی دەگواستەوە بۆ دووڕووەکان، ئنجا ئایەتی:﴿وَمِنْهُمُ الَّذِينَ يُؤْذُونَ النَّبِيَّ﴾ دابەزی.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٦٥):﴿وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ لَيَقُولُنَّ إِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ﴾ئایەتەکە:

- (ابن ابی حاتم) لە(ابن عمر)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: پیاوێك ڕۆژی غەزوەی(تەبوك) وتی: هەرگیز وێنەی قورئانەو ، ورگ زل و زمان درۆزن و ترسنۆکی وەك ئەوانەم نەدیووە، پیاوێکیش لێی راست بوویەوەو وتی: تۆ درۆ دەکەیت و، دووڕوویت، شەرتبێ ئەم قسانە بەپێغەمبەری خوا(ﷺ) رابگەیەنم ، ئنجا قورئان دابەزی.

(ابن عمر) دەڵێت: ئەوپیاوەم بینی خۆی هەڵواسی بوو بەپەتی حوشترەکەی پێغەمبەری خوایا ئەوەندە بەردی بەرکەوتبوو جەستەی خوێنی لێدەتکاو دەیگووت: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) -

وَلَوْ شَآءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ ٱلنَّاسَ أُمَّةً وَٰحِدَةً وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ ﴿١١٨﴾ إِلَّا مَن رَّحِمَ رَبُّكَ وَلِذَٰلِكَ خَلَقَهُمْ وَتَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ ٱلْجِنَّةِ وَٱلنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿١١٩﴾ وَكُلًّا نَّقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنۢبَآءِ ٱلرُّسُلِ مَا نُثَبِّتُ بِهِۦ فُؤَادَكَ وَجَآءَكَ فِى هَٰذِهِ ٱلْحَقُّ وَمَوْعِظَةٌ وَذِكْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٢٠﴾ وَقُل لِّلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ ٱعْمَلُوا۟ عَلَىٰ مَكَانَتِكُمْ إِنَّا عَٰمِلُونَ ﴿١٢١﴾ وَٱنتَظِرُوٓا۟ إِنَّا مُنتَظِرُونَ ﴿١٢٢﴾ وَلِلَّهِ غَيْبُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَإِلَيْهِ يُرْجَعُ ٱلْأَمْرُ كُلُّهُۥ فَٱعْبُدْهُ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ وَمَا رَبُّكَ بِغَٰفِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٢٣﴾

سُورَةُ يُوسُفَ

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

الٓر تِلْكَ ءَايَٰتُ ٱلْكِتَٰبِ ٱلْمُبِينِ ﴿١﴾ إِنَّآ أَنزَلْنَٰهُ قُرْءَٰنًا عَرَبِيًّا لَّعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٢﴾ نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ أَحْسَنَ ٱلْقَصَصِ بِمَآ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ هَٰذَا ٱلْقُرْءَانَ وَإِن كُنتَ مِن قَبْلِهِۦ لَمِنَ ٱلْغَٰفِلِينَ ﴿٣﴾ إِذْ قَالَ يُوسُفُ لِأَبِيهِ يَٰٓأَبَتِ إِنِّى رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا وَٱلشَّمْسَ وَٱلْقَمَرَ رَأَيْتُهُمْ لِى سَٰجِدِينَ ﴿٤﴾

[١١٨]﴿امة واحدة﴾:یەك نەتەوە. (مەبەست پی‌ی ئەوەیە هەموو لەسەر بەندایەتی بۆ خوا ڕامـاتین).
[١١٩]﴿الجنة﴾:جنۆکە.
[١٢٠]﴿موعظة﴾:ئامۆژگاری. ﴿ذکری﴾:یاد خستنەوە.
[١٢١]﴿مکانتکم﴾:ئەوپەڕی توانای خۆتان بەگەڕبخەن.

سوورەتی ﴿ یوسف ﴾

[١]﴿الــر﴾:بە ئەلف، لام، را دەخوێنرێتەوە. [٢]﴿قرانا عربیا﴾: بەزمانی عەرەبی. [٣]﴿نحن نقص﴾:بۆت باس دەکەین یاخود بۆت دەگێڕینەوە.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((بەهەشت و دۆزەخ کەوتنە دەمەدەمە لەگەڵ یەکداو، بەهەشت وتی: بۆچی من هەر خەڵکی لاوازو نەدار دێنە ناوم، دۆزەخیش وتی: بەشی منیش خەڵکی خۆبەزلزان و ستەمکارە، خوای گەورەش بەبەهەشتی فەرموو: تۆ سۆزو بەزەیی خۆمی و هەرکەسێکم بوێت دەیبەخشم بەتۆ. بەئاگریشی فەرموو: تۆ خەشم و سزای منی و تۆڵەت پێدەسێنم بەهەرکەسێك خۆم بمەوێت، هەریەك لەئێوەش هێشتا هەر شوێن و جێگەتان هەیە، بەهەشت جێگەو شوێنی تێدا دەمێنێت هەتا پەروەردگار خەڵکی دی بۆ دروست دەکات و لەنێویا جێنشینیان دەکات، دۆزەخیش بەردەوام دەڵێت: با زیاترو زیاتر خەڵکی بێن، بەردەوام دەبێت لەسەر ئەوە هەتا خوای بالآدەست پێ دەخاتە سەر، ئیتر دۆزەخ دەڵێت بەسە بەسە سوێندبێ بەشکۆمەندی تۆ)). [(متفق علیه)].

- وامکوت گاڵتەو گەپمان کرد، پێغەمبەری خواش(ﷺ) فەرمووی: بەخواو ئایەت و پێغەمبەرەکەی گاڵتەتان دەکرد؟!! . لە(کعب)ی کوڕی (مالك)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت وتیان: خوازیاری مەرگ بووین هەریەك لەئێمە سەدجار لێ‌ی بدرایە بەمەرجێ قورئانی لەسەر دانەبەزیایە، ئەم قسانەش گەیشت بەپێغەمبەر(ﷺ)،ئەوانیش بەهەڵەداوان هاتن و بەهانەیان هێنایەوە، خوای گەورەش ئایەتی:﴿لا تعتذروا﴾ی دابەزاند. ئەوەشی کەپەروەدگار لێ‌ی خۆش بوو (نحشی)ی کوڕی(حمیر)بوو دواتر ناوی خۆی گۆڕی بە(عبدالرحمن)و دوعایکرد پەروەردگار بەشەهیدی بیکوژێ و هیچ کەسیش شوێنی کوژرانی نەزانێت، دوعاکەشی گیرابوو لەجەنگی(یمامە)داشەهیدبوو کەس بەکوژرانی نەزانی. (ابن جریر) لە(قتادة)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت هەندێك لەدووڕووەکان لەغەزوەی (تەبوك)دا وتیان:ئەوپیاوە ئومێدەواری ڕزگارکردنی -

قَالَ يَٰبُنَيَّ لَا تَقْصُصْ رُءْيَاكَ عَلَىٰٓ إِخْوَتِكَ فَيَكِيدُوا۟ لَكَ كَيْدًا ۖ إِنَّ ٱلشَّيْطَٰنَ لِلْإِنسَٰنِ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿٥﴾ وَكَذَٰلِكَ يَجْتَبِيكَ رَبُّكَ وَيُعَلِّمُكَ مِن تَأْوِيلِ ٱلْأَحَادِيثِ وَيُتِمُّ نِعْمَتَهُۥ عَلَيْكَ وَعَلَىٰٓ ءَالِ يَعْقُوبَ كَمَآ أَتَمَّهَا عَلَىٰٓ أَبَوَيْكَ مِن قَبْلُ إِبْرَٰهِيمَ وَإِسْحَٰقَ ۚ إِنَّ رَبَّكَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٦﴾ ۞ لَّقَدْ كَانَ فِى يُوسُفَ وَإِخْوَتِهِۦٓ ءَايَٰتٌ لِّلسَّآئِلِينَ ﴿٧﴾ إِذْ قَالُوا۟ لَيُوسُفُ وَأَخُوهُ أَحَبُّ إِلَىٰٓ أَبِينَا مِنَّا وَنَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّ أَبَانَا لَفِى ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿٨﴾ ٱقْتُلُوا۟ يُوسُفَ أَوِ ٱطْرَحُوهُ أَرْضًا يَخْلُ لَكُمْ وَجْهُ أَبِيكُمْ وَتَكُونُوا۟ مِنۢ بَعْدِهِۦ قَوْمًا صَٰلِحِينَ ﴿٩﴾ قَالَ قَآئِلٌ مِّنْهُمْ لَا تَقْتُلُوا۟ يُوسُفَ وَأَلْقُوهُ فِى غَيَٰبَتِ ٱلْجُبِّ يَلْتَقِطْهُ بَعْضُ ٱلسَّيَّارَةِ إِن كُنتُمْ فَٰعِلِينَ ﴿١٠﴾ قَالُوا۟ يَٰٓأَبَانَا مَا لَكَ لَا تَأْمَ۫نَّا عَلَىٰ يُوسُفَ وَإِنَّا لَهُۥ لَنَٰصِحُونَ ﴿١١﴾ أَرْسِلْهُ مَعَنَا غَدًا يَرْتَعْ وَيَلْعَبْ وَإِنَّا لَهُۥ لَحَٰفِظُونَ ﴿١٢﴾ قَالَ إِنِّى لَيَحْزُنُنِىٓ أَن تَذْهَبُوا۟ بِهِۦ وَأَخَافُ أَن يَأْكُلَهُ ٱلذِّئْبُ وَأَنتُمْ عَنْهُ غَٰفِلُونَ ﴿١٣﴾ قَالُوا۟ لَئِنْ أَكَلَهُ ٱلذِّئْبُ وَنَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّآ إِذًا لَّخَٰسِرُونَ ﴿١٤﴾

[٥]﴿عدو مبين﴾:دوژمنێك دژایەتی‌و دوژمنایەتی بەرچاو و دیاریێت. [٦]﴿يجتبيك﴾:هەڵ دەبژێردرێت بۆ کاری مەزن.﴿تأويل الأحاديث﴾: لێکدانەوەی خەو.[٧]﴿آيات﴾:بەڵگەو نیشانەن.﴿للسائلين﴾:بۆ ئەوانەی دەپرسن.[٨]﴿عصبة﴾:کۆمەڵێك. ﴿ضلال مبين﴾:هەڵەیەکی روون‌و ئاشکرا.[٩]﴿اطرحوه ارضاً﴾:فڕێی بدەن‌و دووری بخەنەوە بۆ جێگەو شوێنێکی چەپەك‌و دوور.﴿يخل لكم﴾: بەتەنها بۆخۆتان دەمێنێتەوە. [١٠]﴿غيابة الجب﴾:تاریکایی ناوبیر. ﴿السيارة﴾:ئەو گەشتیارو موسافیرانەی بۆ شوێنی دوور دەڕۆن(کاروانی).[١١]﴿لناصحون﴾: خوازیاری خێرو دڵ سووتان پێ‌ی. [١٢]﴿يرتع﴾:ئەو خواردنانە بخوات کەبەتام‌و لەزەتە.﴿يلعب﴾:پێشبڕکێ‌ی تیرهاویشتن بکات.(یاری و گەمە).[١٤]﴿ونحن عصبة﴾:ئێمە کۆمەڵ‌و تاقمێکین.

-کۆشك‌و تەلارەکانی شامە؟ نەیخوات تاڵە(واتە هەرگیز شتی وانابینێت)؟ خوای گەورەش پێغەمبەرەکەی ئاگادارکرد لەوقسە پڕوپووچانەو ئنجا پێغەمبەری خوا(ﷺ) هات بۆ لایان‌و وتی: ئێوە قسەی واتان کردووە؟ وتیان: لەنێوان خۆماندا گاڵتەمان دەکرد، پاشان ئایەتکە لەسەر ئەوان هاتە خوارەوە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٧٤): ﴿يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ مَا قَالُوا وَلَقَدْ قَالُوا كَلِمَةَ الْكُفْرِ﴾ئایەتەکە:

ـ (ابن ابی حاتم) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: (جلاس)ی کوڕی (سوید)ی کوڕی (صامت) یەکێك بوو لەوانەی دواکەوتن لەغەزوەی (تەبوك)و وتبووی: گەر (محمد) ڕاست بکات ئەوا ئێمە لەگوێدرێژ خراپترین. (عمیر)ی کوڕی (سعید)یش ئەو قسەیەی گێڕایەوە بۆ پێغەمبەر(ﷺ)و (جلاس)سوێندی خوارد کەشتی وەهای لەزار نەهاتۆتە دەرەوە، خوای گەورەش ئایەتی:﴿يَحْلِفُون بِاللهِ مَا قَالُوا﴾ی دابەزاند. ئنجا (جلاس) تەوبەی کردو کەوت بەسەر چاکەدا؛ (ابن ابی حاتم) لە(انس)ی کوڕی (مالك)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: (زید)ی کوڕی (ارقم) گوێ‌ی لەپیاوێکی دووڕوو بوو لەکاتی وتاردانی پێغەمبەردا(ﷺ) وتبووی:ئەگەر ڕاست بکات ئەوا ئێمە لەگوێ درێژ خراپترین، ئەم قسەیەش گێڕدرایەوە بۆ پێغەمبەرو کابرا حاشای لێکرد، ئەوسا ئایەتی:﴿يَحْلِفُون بِاللهِ مَا قَالُوا﴾ دابەزی. (ابن جریر) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) لەژێر سێبەری دارێکا دانیشتبوو، فەرمووی: ئێستا پیاوێك دێت بۆلاتان-

فَلَمَّا ذَهَبُوا بِهِۦ وَأَجْمَعُوٓا أَن يَجْعَلُوهُ فِى غَيَٰبَتِ ٱلْجُبِّ ۚ وَأَوْحَيْنَآ إِلَيْهِ لَتُنَبِّئَنَّهُم بِأَمْرِهِمْ هَٰذَا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٥﴾ وَجَآءُوٓ أَبَاهُمْ عِشَآءً يَبْكُونَ ﴿١٦﴾ قَالُوا۟ يَٰٓأَبَانَآ إِنَّا ذَهَبْنَا نَسْتَبِقُ وَتَرَكْنَا يُوسُفَ عِندَ مَتَٰعِنَا فَأَكَلَهُ ٱلذِّئْبُ ۖ وَمَآ أَنتَ بِمُؤْمِنٍ لَّنَا وَلَوْ كُنَّا صَٰدِقِينَ ﴿١٧﴾ وَجَآءُو عَلَىٰ قَمِيصِهِۦ بِدَمٍ كَذِبٍ ۚ قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنفُسُكُمْ أَمْرًا ۖ فَصَبْرٌ جَمِيلٌ ۖ وَٱللَّهُ ٱلْمُسْتَعَانُ عَلَىٰ مَا تَصِفُونَ ﴿١٨﴾ وَجَآءَتْ سَيَّارَةٌ فَأَرْسَلُوا۟ وَارِدَهُمْ فَأَدْلَىٰ دَلْوَهُۥ ۖ قَالَ يَٰبُشْرَىٰ هَٰذَا غُلَٰمٌ ۚ وَأَسَرُّوهُ بِضَٰعَةً ۚ وَٱللَّهُ عَلِيمٌۢ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾ وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍۭ بَخْسٍ دَرَٰهِمَ مَعْدُودَةٍ وَكَانُوا۟ فِيهِ مِنَ ٱلزَّٰهِدِينَ ﴿٢٠﴾ وَقَالَ ٱلَّذِى ٱشْتَرَىٰهُ مِن مِّصْرَ لِٱمْرَأَتِهِۦٓ أَكْرِمِى مَثْوَىٰهُ عَسَىٰٓ أَن يَنفَعَنَآ أَوْ نَتَّخِذَهُۥ وَلَدًا ۚ وَكَذَٰلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِى ٱلْأَرْضِ وَلِنُعَلِّمَهُۥ مِن تَأْوِيلِ ٱلْأَحَادِيثِ ۚ وَٱللَّهُ غَالِبٌ عَلَىٰٓ أَمْرِهِۦ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢١﴾ وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُۥٓ ءَاتَيْنَٰهُ حُكْمًا وَعِلْمًا ۚ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِى ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿٢٢﴾

[١٥] ﴿وأجمعوا﴾: ڕایان کۆك بوو سووربوون لەسەر ئەوەی.. [١٧] ﴿نستبق﴾: پێشبڕکێمان دەکرد لەگەڵ یەکتردا. [١٨] ﴿سوّلت﴾: جوان و ئاسانی کردووە. ﴿أمرا﴾: پیشەو کردەوەیەکی نەگونجاو. ﴿تصفون﴾: درۆیەکی ئاشکراو دیار دەکەن. [١٩] ﴿سيارة﴾: پیادەڕەوێك. ﴿واردهم﴾: بەو کەسە دەوترێت پێشی کۆمەڵێك دەکەوێت هەتا ئاویان بۆ دەربهێنێ. ﴿فأدلى دلوه﴾: دۆڵچەکەی خستە ناو بیرەکەوە. ﴿وأسروه بضاعة﴾: شاردیانەوەو وەك شت و مەك مامەڵەیان لەگەڵداکرد. [٢٠] ﴿وشروه﴾: فرۆشتیان. ﴿بثمن بخس﴾: بەنرخێکی کەم. ﴿معدودة﴾: کەمو دیاریکراو. [٢١] ﴿أكرمي مثواه﴾: شوێنی جێنشینی باش و چاکی بۆ دابنێ. ﴿نتخذه﴾: بیکەین. ﴿مكنا﴾: جێ پێمان قایم کرد. ﴿غالب على أمره﴾: هەرچیەکی بوێت جێبەجێ دەکات. [٢٢] ﴿بلغ أشده﴾: ئەوپەڕی توانای لاشەو عەقڵی. ﴿آتيناه حكما﴾: زانینی نهێنی شتەکان.

- بەچاوی شەیتان بۆتان دەڕوانێت، پیاوێکی شین باو هات و پێغەمبەری خوا(ﷺ) پێی وت: بۆچی تۆو هاوەڵەکانت سووکایەتیم پێدەکەن؟ کابراش هەستاو چوو پیاوەکانی هێناو سوێندیان خوارد بەپەروەردگار، قسەی وایان لەزار نەهاتۆتە دەرەوە، پێغەمبەریش(ﷺ) چاوپۆشی لێکردن، ئنجا خوای گەورە ئایەتی: ﴿يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ مَا قَالُوا﴾ ی دابەزاند.

ـ لە(قتادە)وە دەگێڕنەوە، دەڵێت: دووپیاو شەڕیان بوو، یەکێکیان لە(جهینە)و ئەوی دیکەش لە(غفار)، (جهینە)ش هاوپەیمانی پشتیوانەکان بوون، (غفار)ی‌یەکە زاڵبوو بەسەر (جهینی)یەکەداو (عبدالله)ی کوڕی(ابی) بە(اوس)یەکانی وت: براکەتان سەربخەن، بەوخوایە وێنەی ئێمەو (محمد) وەك ئەو پەندە وەهایە کەدەڵێ: سەگەکەت قەڵەو بکە تا پەلامارت بداو بتخوا، بابگەڕێینەوە بۆ شاری (مەدینە) ئەوجا شکۆمەندو بڵند کەسانی سوك و ڕەزەڵ دەردەکەن، پیاوێکیش لەموسوڵمانان ئەم قسانەی گێڕایەوە بۆ پێغەمبەری خوا(ﷺ) و ناردی بەدوای(عبدالله)داو ئەویش سوێندی خوارد قسەی وەهای نەکردووە، خوای گەورەش ئایەتی:-

وَرَٰوَدَتۡهُ ٱلَّتِي هُوَ فِي بَيۡتِهَا عَن نَّفۡسِهِۦ وَغَلَّقَتِ ٱلۡأَبۡوَٰبَ وَقَالَتۡ هَيۡتَ لَكَۚ قَالَ مَعَاذَ ٱللَّهِۖ إِنَّهُۥ رَبِّيٓ أَحۡسَنَ مَثۡوَايَۖ إِنَّهُۥ لَا يُفۡلِحُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿٢٣﴾ وَلَقَدۡ هَمَّتۡ بِهِۦۖ وَهَمَّ بِهَا لَوۡلَآ أَن رَّءَا بُرۡهَٰنَ رَبِّهِۦۚ كَذَٰلِكَ لِنَصۡرِفَ عَنۡهُ ٱلسُّوٓءَ وَٱلۡفَحۡشَآءَۚ إِنَّهُۥ مِنۡ عِبَادِنَا ٱلۡمُخۡلَصِينَ ﴿٢٤﴾ وَٱسۡتَبَقَا ٱلۡبَابَ وَقَدَّتۡ قَمِيصَهُۥ مِن دُبُرٖ وَأَلۡفَيَا سَيِّدَهَا لَدَا ٱلۡبَابِۚ قَالَتۡ مَا جَزَآءُ مَنۡ أَرَادَ بِأَهۡلِكَ سُوٓءًا إِلَّآ أَن يُسۡجَنَ أَوۡ عَذَابٌ أَلِيمٞ ﴿٢٥﴾ قَالَ هِيَ رَٰوَدَتۡنِي عَن نَّفۡسِيۚ وَشَهِدَ شَاهِدٞ مِّنۡ أَهۡلِهَآ إِن كَانَ قَمِيصُهُۥ قُدَّ مِن قُبُلٖ فَصَدَقَتۡ وَهُوَ مِنَ ٱلۡكَٰذِبِينَ ﴿٢٦﴾ وَإِن كَانَ قَمِيصُهُۥ قُدَّ مِن دُبُرٖ فَكَذَبَتۡ وَهُوَ مِنَ ٱلصَّٰدِقِينَ ﴿٢٧﴾ فَلَمَّا رَءَا قَمِيصَهُۥ قُدَّ مِن دُبُرٖ قَالَ إِنَّهُۥ مِن كَيۡدِكُنَّۖ إِنَّ كَيۡدَكُنَّ عَظِيمٞ ﴿٢٨﴾ يُوسُفُ أَعۡرِضۡ عَنۡ هَٰذَاۚ وَٱسۡتَغۡفِرِي لِذَنۢبِكِۖ إِنَّكِ كُنتِ مِنَ ٱلۡخَاطِـِٔينَ ﴿٢٩﴾ ۞ وَقَالَ نِسۡوَةٞ فِي ٱلۡمَدِينَةِ ٱمۡرَأَتُ ٱلۡعَزِيزِ تُرَٰوِدُ فَتَىٰهَا عَن نَّفۡسِهِۦۖ قَدۡ شَغَفَهَا حُبًّاۖ إِنَّا لَنَرَىٰهَا فِي ضَلَٰلٖ مُّبِينٖ ﴿٣٠﴾

[٢٣]﴿وراودته﴾:داوای کاری خراپە (زینا)ی لێکرد. ﴿هیت لك﴾:وەرە خێراو دوامەکەوە. ﴿معاذ الله﴾: پەنادەگرم بەخودا. [٢٤]﴿برهان ربه﴾: بەڵگەی پەروەردگاری(بۆ رزگاربوون لەو هەڵوێستە). ﴿السوء﴾:خراپە. ﴿الفحشاء﴾:زیناو داوێن پیسی. ﴿المخلصين﴾:هەڵبژێردراون بۆ گوێڕایەڵی خوای گەورە. [٢٥]﴿استبقا الباب﴾:هەردووکیان بەپرتاو چوون بۆلای دەرگاکە. ﴿قدت قميصه﴾: کراسەکەی دڕاند. ﴿من دبر﴾: لەدواوە. ﴿الفيا﴾:پێی گەیشتن (بینیان و کەوتن بەسەر..). ﴿لدى الباب﴾:لای دەرگاکە. [٢٦]﴿راودتني﴾: داوای کاری خراپەی لێکردم.(زینا). ﴿قد﴾:دڕابوو. ﴿قبل﴾:لەپێشەوە. [٢٨]﴿كيد كن﴾:مەبەست پێی مەکرو فێڵە. [٢٩]﴿اعرض﴾:فەرامۆشی بکەو وازبێنە. [٣٠]﴿فتاها﴾:کۆیلەکەی (یوسف سەلامی خوای لێبێت). ﴿شغفها حبا﴾:خۆشەویستی یوسف سەلامی خوای لێبێت گەیوەتە ناو دڵی و تەواو عاشق و ئالودەی بووە.

* (ابن عباس) (رضي الله عنه) دەفەرموێت: چوار کەس لەمناڵیدا قسەیان کردووە؛ (عیسی)ی کوڕی (مریم) (سەلامی خوای لێبێت)، لەگەڵ هاوەڵەکەی (جریج)و، شاهیدەکەی (یوسف) (سەلامی خوای لێبێت)و، کوڕی شانەکەری کچەکەی (فیرعەون). [(اخرجه احمد)].

-﴿يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ مَا قَالُوا﴾ی دابەزاند. (طبراني)لە (ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: پیاوێك بەناوی (اسود)ەوە هەوڵیدا پێغەمبەری خوا(ﷺ) بکوژێت و ئایەتی:﴿وَهَمُّوا بِمَا لَمْ يَنَالُوا﴾ سەبارەت بەو دابەزی. (ابن جرير) و (ابو الشيخ) لە(عكرمه)وە دەگێڕنەوە، دەڵێت: کۆیلەیەکی (بني عدي)ی کوڕی (كعب) پیاوێکی لەپشتیوانەکان کوشت و پێغەمبەری خواش(ﷺ) دادوەری کرد بۆ دیاریکردنی خوێنی کابرای کوژراو بەپێدانی دوانزە هەزار، سەبارەت بەو ئایەتەی:﴿وَمَا نَقَمُوا إِلَّا أَنْ أَغْنَاهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ مِنْ فَضْلِهِ﴾ دابەزی.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٧٥):﴿وَمِنْهُمْ مَنْ عَاهَدَ اللَّهَ لَئِنْ آتَانَا مِنْ فَضْلِهِ﴾ ئایەتەکە:

- (طبراني) و (ابن مردويه)و (ابن ابي حاتم)و (بيهقي) لە(دلائل)دا بە(سند)ێکی لاواز لە (ابي -

فَلَمَّا سَمِعَتْ بِمَكْرِهِنَّ أَرْسَلَتْ إِلَيْهِنَّ وَأَعْتَدَتْ لَهُنَّ مُتَّكَـًٔا وَءَاتَتْ كُلَّ وَٰحِدَةٍ مِّنْهُنَّ سِكِّينًا وَقَالَتِ ٱخْرُجْ عَلَيْهِنَّ فَلَمَّا رَأَيْنَهُۥٓ أَكْبَرْنَهُۥ وَقَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ وَقُلْنَ حَٰشَ لِلَّهِ مَا هَٰذَا بَشَرًا إِنْ هَٰذَآ إِلَّا مَلَكٌ كَرِيمٌ ﴿٣١﴾ قَالَتْ فَذَٰلِكُنَّ ٱلَّذِى لُمْتُنَّنِى فِيهِ وَلَقَدْ رَٰوَدتُّهُۥ عَن نَّفْسِهِۦ فَٱسْتَعْصَمَ وَلَئِن لَّمْ يَفْعَلْ مَآ ءَامُرُهُۥ لَيُسْجَنَنَّ وَلَيَكُونًا مِّنَ ٱلصَّٰغِرِينَ ﴿٣٢﴾ قَالَ رَبِّ ٱلسِّجْنُ أَحَبُّ إِلَىَّ مِمَّا يَدْعُونَنِىٓ إِلَيْهِ وَإِلَّا تَصْرِفْ عَنِّى كَيْدَهُنَّ أَصْبُ إِلَيْهِنَّ وَأَكُن مِّنَ ٱلْجَٰهِلِينَ ﴿٣٣﴾ فَٱسْتَجَابَ لَهُۥ رَبُّهُۥ فَصَرَفَ عَنْهُ كَيْدَهُنَّ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْعَلِيمُ ﴿٣٤﴾ ثُمَّ بَدَا لَهُم مِّنۢ بَعْدِ مَا رَأَوُا۟ ٱلْءَايَٰتِ لَيَسْجُنُنَّهُۥ حَتَّىٰ حِينٍ ﴿٣٥﴾ وَدَخَلَ مَعَهُ ٱلسِّجْنَ فَتَيَانِ قَالَ أَحَدُهُمَآ إِنِّىٓ أَرَىٰنِىٓ أَعْصِرُ خَمْرًا وَقَالَ ٱلْءَاخَرُ إِنِّىٓ أَرَىٰنِىٓ أَحْمِلُ فَوْقَ رَأْسِى خُبْزًا تَأْكُلُ ٱلطَّيْرُ مِنْهُ نَبِّئْنَا بِتَأْوِيلِهِۦٓ إِنَّا نَرَىٰكَ مِنَ ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿٣٦﴾ قَالَ لَا يَأْتِيكُمَا طَعَامٌ تُرْزَقَانِهِۦٓ إِلَّا نَبَّأْتُكُمَا بِتَأْوِيلِهِۦ قَبْلَ أَن يَأْتِيَكُمَا ذَٰلِكُمَا مِمَّا عَلَّمَنِى رَبِّىٓ إِنِّى تَرَكْتُ مِلَّةَ قَوْمٍ لَّا يُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ وَهُم بِٱلْءَاخِرَةِ هُمْ كَٰفِرُونَ ﴿٣٧﴾

[٣١]﴿متكأ﴾:ئەوفەرش و راخەرانەی لەسەری دادەنیشن و پالی پێوە ئەدەنەوە.﴿أكبرنه﴾:سەرسام بوون بەبینینی ئەو جوانیە بێ‌شومارو سنوورە.﴿قطعن أيديهن﴾:دەستیان بریندارو زامدارکرد لەچەند لایەکەوە.﴿حاش لله﴾:بێگەردی بۆ پەروەردگار. [٣٢]﴿فاستعصم﴾:زۆر بەتوندی رێگری کردو رازی نەبوو.﴿الصاغرين﴾: ئەوانەی ملکەچ دەکرێن و دەچەوسێنرێنەوە.[٣٣]﴿أصب إليهن﴾:هەواداری وەلام دانەوەیانم.﴿الجاهلين﴾:نەزانەکان.[٣٥]﴿بدا لهم﴾: وایان بەباش زانی و بۆیان دەرکەوت.﴿حتى حين﴾:بۆ ماوەیەکی نادیاری کراو.[٣٦]﴿فتيان﴾:دوو خزمەتکار.﴿اراني﴾:خۆم لەخەودا بینیەوە.﴿اعصر﴾:دەیگوشم و دەری دەهێنم.﴿خمراً﴾:شەرابی ترێ.

* پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((حەوت تاقم خوای گەورە لەژێر سێبەری خۆیدا دەیان حەوێنێتەوە، لەرۆژێکدا کەهیچ سێبەرێك نی‌یە جگە لەسێبەری خوا نەبێت ، ئەوانەش ئەمانەن: (١)پێشەوایەکی دادپەروەر.(٢) لاوێك لەبەندایەتی پەروەردگاردا پێگەیشتبێت. (٣) پیاوێك دڵی پابەندی مزگەوتەکان بێت.(٤)دوو کەس لەبەر خوا یەکتریان خۆش ویستبێت و هەر لەبەرخواش لەیەك جیابووبنەوە.(٥)پیاوێك ئافرەتێکی خاوەن دەستەلات و ماڵ داوای بەدرەوشتی لێکردبێت بەلام پیاوەکە لەوەلامدا وتبێتی:من لەخوا دەترسم.(٦)هەروەها پیاوێك خێروچاکەی کردبێت و نەیهێشتبێت هیچ کام لەلای راست و چەپی بەوی دیکەیان بزانن.(٧)پیاوێك هەرکەباسی خوا کرابێت چاوەکانی فرمێسکیان پێدا هاتبێتە خوارەوە)). [(متفق علیه)].

- امامە)وە دەگێرێنەوە، دەڵێت: (ثعلبە)ی کوڕی (حاطب) هات بۆ خزمەتی پێغەمبەر(ﷺ)و وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) دوعام بۆ بکە لەلای پەروەردگار بەڵکو ماڵ و سامانم پێ‌ببەخشێت، پێغەمبەری خواش(ﷺ) فەرمووی: وازبێنە ئەی(ثعلبە)، ماڵێکی کەم باشترە لەماڵێکی زۆر، چونکە ماڵی کەم دەتوانیت سوپاس گوزاری لەسەربکەی، بەلام زۆرەکە ناتوانیت سوپاس گوزاریی لەسەری، (ثعلبە)ش وتی: بەخوا گەر پەروەردگار ماڵ و سامانم پێ‌رەوا دەبینێ ئەوا مافی گشت لایەك دەدەم، پێغەمبەری خوا(ﷺ) دوعای بۆ کردو مەڕەکانی زۆرو بێ‌شومار-

وَٱتَّبَعۡتُ مِلَّةَ ءَابَآءِيٓ إِبۡرَٰهِيمَ وَإِسۡحَٰقَ وَيَعۡقُوبَۚ مَا كَانَ لَنَآ أَن نُّشۡرِكَ بِٱللَّهِ مِن شَيۡءٖۚ ذَٰلِكَ مِن فَضۡلِ ٱللَّهِ عَلَيۡنَا وَعَلَى ٱلنَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكۡثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَشۡكُرُونَ ﴿٣٨﴾ يَٰصَٰحِبَيِ ٱلسِّجۡنِ ءَأَرۡبَابٞ مُّتَفَرِّقُونَ خَيۡرٌ أَمِ ٱللَّهُ ٱلۡوَٰحِدُ ٱلۡقَهَّارُ ﴿٣٩﴾ مَا تَعۡبُدُونَ مِن دُونِهِۦٓ إِلَّآ أَسۡمَآءٗ سَمَّيۡتُمُوهَآ أَنتُمۡ وَءَابَآؤُكُم مَّآ أَنزَلَ ٱللَّهُ بِهَا مِن سُلۡطَٰنٍۚ إِنِ ٱلۡحُكۡمُ إِلَّا لِلَّهِۚ أَمَرَ أَلَّا تَعۡبُدُوٓاْ إِلَّآ إِيَّاهُۚ ذَٰلِكَ ٱلدِّينُ ٱلۡقَيِّمُ وَلَٰكِنَّ أَكۡثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَعۡلَمُونَ ﴿٤٠﴾ يَٰصَٰحِبَيِ ٱلسِّجۡنِ أَمَّآ أَحَدُكُمَا فَيَسۡقِي رَبَّهُۥ خَمۡرٗاۖ وَأَمَّا ٱلۡأٓخَرُ فَيُصۡلَبُ فَتَأۡكُلُ ٱلطَّيۡرُ مِن رَّأۡسِهِۦۚ قُضِيَ ٱلۡأَمۡرُ ٱلَّذِي فِيهِ تَسۡتَفۡتِيَانِ ﴿٤١﴾ وَقَالَ لِلَّذِي ظَنَّ أَنَّهُۥ نَاجٖ مِّنۡهُمَا ٱذۡكُرۡنِي عِندَ رَبِّكَ فَأَنسَىٰهُ ٱلشَّيۡطَٰنُ ذِكۡرَ رَبِّهِۦ فَلَبِثَ فِي ٱلسِّجۡنِ بِضۡعَ سِنِينَ ﴿٤٢﴾ وَقَالَ ٱلۡمَلِكُ إِنِّيٓ أَرَىٰ سَبۡعَ بَقَرَٰتٖ سِمَانٖ يَأۡكُلُهُنَّ سَبۡعٌ عِجَافٞ وَسَبۡعَ سُنۢبُلَٰتٍ خُضۡرٖ وَأُخَرَ يَابِسَٰتٖۖ يَٰٓأَيُّهَا ٱلۡمَلَأُ أَفۡتُونِي فِي رُءۡيَٰيَ إِن كُنتُمۡ لِلرُّءۡيَا تَعۡبُرُونَ ﴿٤٣﴾

[۳۹] ﴿أرباب﴾: خوا گەل. ﴿متفرقون﴾: هەمە جۆرو جیاواز. [٤۰] ﴿القيم﴾: جێگیرو چەسپاو. [٤۱] ﴿قضي الأمر﴾: لێبوونەوە لەوباس و خواسە. ﴿تستفتيان﴾: پرسیارکردن سەبارەت بەشتێکی نادیارو گومانـاوی. [٤۲] ﴿عند ربك﴾: لای گەورەکەت. ﴿بضع﴾: ژمارەیەکە لەسێوە بۆ دە. [٤۳] ﴿سمان﴾: ئەوەی جەستەی قەڵەو بووە بەگۆشت و چەوری. ﴿عجاف﴾: لەڕو لاواز. ﴿سنبلات﴾: ئەو گوڵەی لەبەروبوومی دانەوێڵە دەردەچێت وەك گەنم و جۆ. ﴿يابسات﴾: گوڵە گەنمی وشك. ﴿تعبرون﴾: لێکدەدەنەوە.

- بوون بەرادەیەك کۆڵانەکانی شاری(مەدینە) هەڵی نەدەگرتن کەچی رەزیل بوو لێی نەدەبەخشین، بەتەنها ئامادەی نوێژەکان دەبوو و، دوای نوێژ دەگەڕایەوە لای مەڕەکانی، بەردەوام ژمارەشیان هەر لەزیاد بوونابوو، بەرادەیەك زۆربوون لەوەڕگاکانی دەوروبەری شاری(مەدینە)ش نەیدەگرتنە خۆ، ئنجا بەتەنها بۆ نوێژی هەینی دەهات و بەردەوامیش توند دەستی نوقاندبوو لێی نەدەبەخشین، دوایی وای لێهات وازی لەنوێژی هەینی و نوێژی بەکۆمەڵ هێنا، ئنجا خوای گەورە ئایەتی: ﴿خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِـهَا﴾ی دابەزاند. پێغەمبەری خواش(ﷺ) بۆکۆکردنەوەی خێرو بەخشین دوو پیاوی بەگەڕخست و نامەیەکیشی نووسی بۆ(ثعلبه)، کاتێك نامەکەیان بۆ خوێندەوە، وتی: جارێ بچن بۆ لای خەڵکی و کاتێ لەوان بوونەوە ئەوا وەرن بۆلای من، دوایی هەردوو هاوەڵەکە گەڕانەوە لای(ثعلبه)و لەوەڵامدا پێی وتن: ئەوەی ئێوە بۆی هاتوون لەگەڵ سەرانەدا وەك یەك وەهایە، خوای گەورەش ئایەتی: ﴿وَمِنْهُمْ مَنْ عَاهَدَ اللهَ لَئِنْ آتَانَـا مِنْ فَضْلِهِ﴾ هەتا ﴿يَكْذِبُونَ﴾ی دابەزاند.

هۆی دابەزینی ئایەتی(۷۹): ﴿الَّذِينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّعِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فِي الصَّدَقَاتِ﴾ئایەتەکە:

- (بخاری)و (مسلم) لە(ابن مسعود)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: ئایەتی: (بەخشین) دابەزی و زۆرمان لەخۆمان دەکرد بۆ بەخشین و شتێکی وامان شك نەدەبرد بیبەخشین، پیاوێك هات و بەدیار چاومانەوە ماڵێکی زۆری بەخشی، هەندێك وتیان: ئەوە بۆ رووپامایی دەیبەخشێ، پیاوێکی -

قَالُوٓاْ أَضۡغَٰثُ أَحۡلَٰمٖۖ وَمَا نَحۡنُ بِتَأۡوِيلِ ٱلۡأَحۡلَٰمِ بِعَٰلِمِينَ ﴿٤٤﴾
وَقَالَ ٱلَّذِي نَجَا مِنۡهُمَا وَٱدَّكَرَ بَعۡدَ أُمَّةٍ أَنَا۠ أُنَبِّئُكُم بِتَأۡوِيلِهِۦ
فَأَرۡسِلُونِ ﴿٤٥﴾ يُوسُفُ أَيُّهَا ٱلصِّدِّيقُ أَفۡتِنَا فِي سَبۡعِ بَقَرَٰتٖ
سِمَانٖ يَأۡكُلُهُنَّ سَبۡعٌ عِجَافٞ وَسَبۡعِ سُنۢبُلَٰتٍ خُضۡرٖ
وَأُخَرَ يَابِسَٰتٖ لَّعَلِّيٓ أَرۡجِعُ إِلَى ٱلنَّاسِ لَعَلَّهُمۡ يَعۡلَمُونَ ﴿٤٦﴾ قَالَ
تَزۡرَعُونَ سَبۡعَ سِنِينَ دَأَبٗا فَمَا حَصَدتُّمۡ فَذَرُوهُ فِي سُنۢبُلِهِۦٓ إِلَّا
قَلِيلٗا مِّمَّا تَأۡكُلُونَ ﴿٤٧﴾ ثُمَّ يَأۡتِي مِنۢ بَعۡدِ ذَٰلِكَ سَبۡعٞ شِدَادٞ يَأۡكُلۡنَ
مَا قَدَّمۡتُمۡ لَهُنَّ إِلَّا قَلِيلٗا مِّمَّا تُحۡصِنُونَ ﴿٤٨﴾ ثُمَّ يَأۡتِي مِنۢ بَعۡدِ ذَٰلِكَ
عَامٞ فِيهِ يُغَاثُ ٱلنَّاسُ وَفِيهِ يَعۡصِرُونَ ﴿٤٩﴾ وَقَالَ ٱلۡمَلِكُ ٱئۡتُونِي
بِهِۦۖ فَلَمَّا جَآءَهُ ٱلرَّسُولُ قَالَ ٱرۡجِعۡ إِلَىٰ رَبِّكَ فَسۡـَٔلۡهُ مَا بَالُ
ٱلنِّسۡوَةِ ٱلَّٰتِي قَطَّعۡنَ أَيۡدِيَهُنَّۚ إِنَّ رَبِّي بِكَيۡدِهِنَّ عَلِيمٞ ﴿٥٠﴾ قَالَ
مَا خَطۡبُكُنَّ إِذۡ رَٰوَدتُّنَّ يُوسُفَ عَن نَّفۡسِهِۦۚ قُلۡنَ حَٰشَ لِلَّهِ
مَا عَلِمۡنَا عَلَيۡهِ مِن سُوٓءٖۚ قَالَتِ ٱمۡرَأَتُ ٱلۡعَزِيزِ ٱلۡـَٰٔنَ حَصۡحَصَ
ٱلۡحَقُّ أَنَا۠ رَٰوَدتُّهُۥ عَن نَّفۡسِهِۦ وَإِنَّهُۥ لَمِنَ ٱلصَّٰدِقِينَ ﴿٥١﴾ ذَٰلِكَ
لِيَعۡلَمَ أَنِّي لَمۡ أَخُنۡهُ بِٱلۡغَيۡبِ وَأَنَّ ٱللَّهَ لَا يَهۡدِي كَيۡدَ ٱلۡخَآئِنِينَ ﴿٥٢﴾

[٤٤] ﴿أضغاث أحلام﴾: خەونی بچڕبچڕو تێکەڵو پێکەڵ. [٤٥] ﴿ادكر﴾: بیری کەوتەوە. ﴿بعد امة﴾: دوای ماوەیەکی دوورو درێژ. [٤٧] ﴿دأبا﴾: بێبچڕان و یەك لەدوای یەك. ﴿فذروه﴾: وازی لێ بهێنن. [٤٨] ﴿شداد﴾: قاتو قڕی. ﴿تحصنون﴾: ئەوتۆوەی هەڵی دەگرن بۆ چاندن. [٤٩] ﴿يغاث الناس﴾: بارانیان بۆ دەبارێنێت. ﴿يعصرون﴾: ئەو بەروبوومەی دەگوشرێت. [٥٠] ﴿الى ربك﴾: ئەو ئاغاو گەورەیەی بەخششی ڕژاندوە بەسەرتا. ﴿مابال النسوة﴾: دەنگو باسی ژنان چیە؟!. [٥١] ﴿ماخطبكن﴾: چیتان لێقەوماوە ؟ ﴿حاش لله﴾: بێگەردیو پاکی بۆ پەروەردگار. ﴿حصحص﴾: دەرکەوت. [٥٢] ﴿لم أخنه﴾: شەرەفو پاکێتی ئەوم لەکەدار نەکردووە.

-دیکەش هاتو هۆقەیەك دانەوێڵەی بەخشی، هەندێك وتیان: خوا دەوڵەمەندەو پێویستی بەخێری وا نیە، ئنجا ئایەتی: ﴿الَّذِينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّعِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فِي الصَّدَقَاتِ﴾ دابەزی.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٨١): ﴿فَرِحَ الْمُخَلَّفُونَ بِمَقْعَدِهِمْ خِلَافَ رَسُولِ اللَّهِ﴾ ئەمەتەکە:

- (ابن جرير) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) داوای ئەوەیکرد لەگەڵیدا بچینە دەرەوە لەوەرزی هاویندا، پیاوێکیش وتی: گەرمایەکی زۆرەو ناتوانین بێینە دەرەوە با لەم گەرمایەدا نەچینە دەرەوە، خوای گەورەش ئایەتی: ﴿قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ حَرًّا﴾ی دابەزاند. هەروەها (محمد)ی کوڕی (كعب)ی (قرظي)دەگێڕێتەوە، دەڵێت: لەگەرمایەکی زۆردا پێغەمبەری خوا(ﷺ) هاتە دەرەوەو بەرێکەوت بۆ (تەبوك)، پیاوێك لە(بني سلمة) وتی: لەوگەرمایەدا مەچنە دەرەوە، ئەوەبوو ئایەتی: ﴿قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ حَرًّا﴾ دابەزی.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٨٤): ﴿وَلَا تُصَلِّ عَلَىٰ أَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ أَبَدًا﴾ ئەمەتەکە:

- (بخاری)و (مسلم) لە(ابن عمر)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: کاتێك (عبدالله)ی کوڕی (ابی) مرد، کوڕەکەی هات بۆ خزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ)و داوای لێکرد کراسەکەی خۆی بداتێ هەتا بیکات بە کفن بۆ باوکی، پێغەمبەری خواش(ﷺ)کراسەکەی دایە، ئنجا داوای لێکرد نوێژی -

۞ وَمَآ أُبَرِّئُ نَفۡسِيٓۚ إِنَّ ٱلنَّفۡسَ لَأَمَّارَةُۢ بِٱلسُّوٓءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّيٓۚ إِنَّ رَبِّي غَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴿٥٣﴾ وَقَالَ ٱلۡمَلِكُ ٱئۡتُونِي بِهِۦٓ أَسۡتَخۡلِصۡهُ لِنَفۡسِيۖ فَلَمَّا كَلَّمَهُۥ قَالَ إِنَّكَ ٱلۡيَوۡمَ لَدَيۡنَا مَكِينٌ أَمِينٞ ﴿٥٤﴾ قَالَ ٱجۡعَلۡنِي عَلَىٰ خَزَآئِنِ ٱلۡأَرۡضِۖ إِنِّي حَفِيظٌ عَلِيمٞ ﴿٥٥﴾ وَكَذَٰلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي ٱلۡأَرۡضِ يَتَبَوَّأُ مِنۡهَا حَيۡثُ يَشَآءُۚ نُصِيبُ بِرَحۡمَتِنَا مَن نَّشَآءُۖ وَلَا نُضِيعُ أَجۡرَ ٱلۡمُحۡسِنِينَ ﴿٥٦﴾ وَلَأَجۡرُ ٱلۡأٓخِرَةِ خَيۡرٞ لِّلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَكَانُواْ يَتَّقُونَ ﴿٥٧﴾ وَجَآءَ إِخۡوَةُ يُوسُفَ فَدَخَلُواْ عَلَيۡهِ فَعَرَفَهُمۡ وَهُمۡ لَهُۥ مُنكِرُونَ ﴿٥٨﴾ وَلَمَّا جَهَّزَهُم بِجَهَازِهِمۡ قَالَ ٱئۡتُونِي بِأَخٖ لَّكُم مِّنۡ أَبِيكُمۡۚ أَلَا تَرَوۡنَ أَنِّيٓ أُوفِي ٱلۡكَيۡلَ وَأَنَا۠ خَيۡرُ ٱلۡمُنزِلِينَ ﴿٥٩﴾ فَإِن لَّمۡ تَأۡتُونِي بِهِۦ فَلَا كَيۡلَ لَكُمۡ عِندِي وَلَا تَقۡرَبُونِ ﴿٦٠﴾ قَالُواْ سَنُرَٰوِدُ عَنۡهُ أَبَاهُ وَإِنَّا لَفَٰعِلُونَ ﴿٦١﴾ وَقَالَ لِفِتۡيَٰنِهِ ٱجۡعَلُواْ بِضَٰعَتَهُمۡ فِي رِحَالِهِمۡ لَعَلَّهُمۡ يَعۡرِفُونَهَآ إِذَا ٱنقَلَبُوٓاْ إِلَىٰٓ أَهۡلِهِمۡ لَعَلَّهُمۡ يَرۡجِعُونَ ﴿٦٢﴾ فَلَمَّا رَجَعُوٓاْ إِلَىٰٓ أَبِيهِمۡ قَالُواْ يَٰٓأَبَانَا مُنِعَ مِنَّا ٱلۡكَيۡلُ فَأَرۡسِلۡ مَعَنَآ أَخَانَا نَكۡتَلۡ وَإِنَّا لَهُۥ لَحَٰفِظُونَ ﴿٦٣﴾

[٥٤]﴿أَسْتَخْلِصْهُ لِنَفْسِي﴾:بەتایبەتی بۆ خۆمی تەرخان دەکەم.﴿مكين﴾:خاوەن پلەوپایەیەکی بەرزو بڵند.[٥٥]﴿إنّي حفيظ﴾:دەیپارێزم بەپێی بەرژەوەندی.[٥٦]﴿مكنا ليوسف﴾: وامان لێکرد دەستەڵاتو بڕیاری بەسەر خاکی میسردا بڕوات.﴿يتبوأ منها﴾:جێنشین دەبێت بەپێی ویستی خۆی.[٥٨]﴿منكرون﴾:نەناسی بوون.[٥٩]﴿جهزهم بجهازهم﴾:ئەوەی لەپێناوی‌دا هاتبوون پێی‌دان.﴿المنزلين﴾:میواندار.[٦١]﴿نراود﴾: گفتوگۆو هەوڵ دەدەین.[٦٢]﴿لفتيانه﴾:بەخزمەتکارو کارگوزارەکانی.﴿بضاعتهم﴾:بڕو نرخی ئەوەی کڕیویانە لەخواردن.﴿رحالهم﴾:بارەکانیان.﴿انقلبوا﴾: گەڕانەوە.[٦٣]﴿الكيل﴾:بارو بارگەی کێشراو(دانەوێڵەو خواردەمەنی).﴿نكتل﴾:ئەوەی دەکێشرێت وەری بگرین.

-لەسەر بکات، پێغەمبەری خواش(ﷺ) هەستا تا نوێژی لەسەر بکات، (عمر)ی کوڕی(خطاب) هەستا بەدوای‌دا و لەدواوە جلەکانی گرت و وتی:ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئەوە نوێژی لەسەر دەکەیت؛ خۆ پەروەردگارەکەت ڕێگری کردووە لێت لەوەی نوێژ لەسەر دووڕوو بکەیت؟ پێغەمبەری خواش(ﷺ) فەرمووی: خوای گەورە سەرپشکی کردووم لەنێوان داوای لێخۆش بوون و داوانەکردنی و فەرموویەتی:﴿اسْتَغْفِرْ لَهُمْ أَوْ لا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ إِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً﴾ من لەحەفتا جار زیاتر داوای لێخۆش بوونی بۆدەکەم، (عمر) وتی: ئاخر دووڕووە! بەڵام پێغەمبەری خوا(ﷺ) نوێژی لەسەرکردو پەروەردگاریش ئایەتی:﴿وَلا تُصَلِّ عَلَى أَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ أَبَداً وَلا تَقُمْ عَلَى قَبْرِهِ﴾ ئنجا دوای ئەو ئایەتە پێغەمبەر(ﷺ) دەستبەرداری نوێژکردن بوو لەسەر دووڕووان ئەمەش لەفەرموودەی(عمر)و (انس)و (جابر)داهاتووە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٩١/٩٢):﴿لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَاءِ وَلا عَلَى الْمَرْضَى﴾ ئایەتەکە:

- (ابن ابی حاتم) لە(زید)ی کوڕی (ثابت)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: نیگام دەنووسیەوە بۆ پێغەمبەری خوا(ﷺ)و سوورەتی(براءة)م نووسی‌یەوە،ئنجا پێنووسەکەم دانا کاتێ فرمانی کوشتاریان پێکرا. دوایی پێغەمبەری خوا(ﷺ) چاوەڕێی نیگابوو پیاوێکی کوێر هات بۆلای -

قَالَ هَلْ ءَامَنُكُمْ عَلَيْهِ إِلَّا كَمَآ أَمِنتُكُمْ عَلَىٰٓ أَخِيهِ مِن قَبْلُ فَٱللَّهُ خَيْرٌ حَٰفِظًا وَهُوَ أَرْحَمُ ٱلرَّٰحِمِينَ ﴿٦٤﴾ وَلَمَّا فَتَحُوا۟ مَتَٰعَهُمْ وَجَدُوا۟ بِضَٰعَتَهُمْ رُدَّتْ إِلَيْهِمْ قَالُوا۟ يَٰٓأَبَانَا مَا نَبْغِى هَٰذِهِۦ بِضَٰعَتُنَا رُدَّتْ إِلَيْنَا وَنَمِيرُ أَهْلَنَا وَنَحْفَظُ أَخَانَا وَنَزْدَادُ كَيْلَ بَعِيرٍ ذَٰلِكَ كَيْلٌ يَسِيرٌ ﴿٦٥﴾ قَالَ لَنْ أُرْسِلَهُۥ مَعَكُمْ حَتَّىٰ تُؤْتُونِ مَوْثِقًا مِّنَ ٱللَّهِ لَتَأْتُنَّنِى بِهِۦٓ إِلَّآ أَن يُحَاطَ بِكُمْ فَلَمَّآ ءَاتَوْهُ مَوْثِقَهُمْ قَالَ ٱللَّهُ عَلَىٰ مَا نَقُولُ وَكِيلٌ ﴿٦٦﴾ وَقَالَ يَٰبَنِىَّ لَا تَدْخُلُوا۟ مِنۢ بَابٍ وَٰحِدٍ وَٱدْخُلُوا۟ مِنْ أَبْوَٰبٍ مُّتَفَرِّقَةٍ وَمَآ أُغْنِى عَنكُم مِّنَ ٱللَّهِ مِن شَىْءٍ إِنِ ٱلْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَعَلَيْهِ فَلْيَتَوَكَّلِ ٱلْمُتَوَكِّلُونَ ﴿٦٧﴾ وَلَمَّا دَخَلُوا۟ مِنْ حَيْثُ أَمَرَهُمْ أَبُوهُم مَّا كَانَ يُغْنِى عَنْهُم مِّنَ ٱللَّهِ مِن شَىْءٍ إِلَّا حَاجَةً فِى نَفْسِ يَعْقُوبَ قَضَىٰهَا وَإِنَّهُۥ لَذُو عِلْمٍ لِّمَا عَلَّمْنَٰهُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦٨﴾ وَلَمَّا دَخَلُوا۟ عَلَىٰ يُوسُفَ ءَاوَىٰٓ إِلَيْهِ أَخَاهُ قَالَ إِنِّىٓ أَنَا۠ أَخُوكَ فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿٦٩﴾

[٦٥] ﴿متاعهم﴾: شتومەك و بارو بارگەكەیان. ﴿مَا نَبْغِي﴾: ئیتر داواناكەین. (داوای چاكە). ﴿غیر أهلنا﴾: خواردنیان لەمیسرەوە بۆ دەهێنین و تێریان دەكەین. [٦٦] ﴿موثقاً﴾: پەیمانێكی جێگرو چەسپاو (بەسوێند خواردن بەزاتی پەروەردگار). ﴿یحاط بكم﴾: هەمووتان بەهەلاكدا بچن و بفەوتێن. ﴿وكیل﴾: چاودێرو شاهید. [٦٨] ﴿حاجة﴾: بۆچوونێك هات بەدلیدا. [٦٩] ﴿آوى إلیه أخاه﴾: باوەشی پێداكرد كاتێك ئەوان بێئاگابوون لێی. ﴿فلا تبتئس﴾: غەمت نەبێت.

=و وتی: من چی بكەم لەئاستی فەرمانی كوشتار ئاواكوێرم ئنجا ئایەتی: ﴿لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَاءِ﴾ دابەزی. لەرێگەی (ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمانی ئەوەی دەركرد بۆ هاوەڵان لەگەڵیدا بچنە دەرەوە بۆ جیهاد، تاقمێك لەیارانی هاتن و لەنێویاندا (عبدالله)ی كوڕی (معقل)ی (مزنی) یان تێدابوو، وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئامادەمان بكە (مەبەستیان پڕچەك كردن و پێدانی پێویستی جەنگ بوو)، پێغەمبەری خواش(ﷺ) فەرمووی: سوێندبێت بەخوا هیچ شك نابەم تا ئێوەی پێ ئامادە بكەم، ئنجا پشتیان هەڵكردو فرمێسك بەچاوەكانیاندا دەهاتە خوارەوە؛ زۆر بەلایانەوە گران بوو دوابكەون لەجیهادو ئەوەندەیان نەبێت خۆیان ئامادە بكەن بۆ بەشداریكردن، ئنجا خوای گەورە ئایەتی: ﴿وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ﴾ دابەزاندو ناوەكانیشیان ئادیارە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٩٩): ﴿وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ﴾ ئایەتەكە:

- (ابن جریر) لە(مجاهد)ەوە دەگێڕێتەوە گوایە ئەم ئایەتە سەبارەت بە(بني مقرن) نازڵبووە. (عبدالرحمن)ی كوڕی (معقل)ی (مزنی) دەگێڕێتەوەو دەڵێت: ئێمە دە كوڕی (مقرن) بووین و ئایەتی: ﴿وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ﴾ سەبارەت بەئێمە دابەزی.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٠٢): ﴿وَآخَرُونَ اعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَآخَرَ سَيِّئًا﴾ ئایەتەكە:

- (ابن مردویه) و (ابن ابی حاتم) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) چوو بۆ غەزاو (ابو لبابه)و پێنج كەسی تر دواكەوتن، ئنجا (ابولبابه)و دووپیاوی تر بیریان كردەوەو پاشگەز بوونەوەو هەستیان بەخەسارۆمەندیكردو وتیان: ئێمە لەژێر سێبەرو ئازونیعمەتدا بین و پێغەمبەری خواش(ﷺ) لەگەڵ باوەڕداران لەجیهادو تێكۆشاندابن، سوێندبێ بەخوا خۆمان دەبەستینەوە بەكۆڵەكەیەكەوە نابێت كەس بمانكاتەوە پێغەمبەری خوا نەبێت، =

فَلَمَّا جَهَّزَهُم بِجَهَازِهِمْ جَعَلَ ٱلسِّقَايَةَ فِي رَحْلِ أَخِيهِ ثُمَّ أَذَّنَ مُؤَذِّنٌ أَيَّتُهَا ٱلْعِيرُ إِنَّكُمْ لَسَٰرِقُونَ ﴿٧٠﴾ قَالُوا۟ وَأَقْبَلُوا۟ عَلَيْهِم مَّاذَا تَفْقِدُونَ ﴿٧١﴾ قَالُوا۟ نَفْقِدُ صُوَاعَ ٱلْمَلِكِ وَلِمَن جَآءَ بِهِۦ حِمْلُ بَعِيرٍ وَأَنَا۠ بِهِۦ زَعِيمٌ ﴿٧٢﴾ قَالُوا۟ تَٱللَّهِ لَقَدْ عَلِمْتُم مَّا جِئْنَا لِنُفْسِدَ فِي ٱلْأَرْضِ وَمَا كُنَّا سَٰرِقِينَ ﴿٧٣﴾ قَالُوا۟ فَمَا جَزَٰٓؤُهُۥٓ إِن كُنتُمْ كَٰذِبِينَ ﴿٧٤﴾ قَالُوا۟ جَزَٰٓؤُهُۥ مَن وُجِدَ فِي رَحْلِهِۦ فَهُوَ جَزَٰٓؤُهُۥ كَذَٰلِكَ نَجْزِي ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٧٥﴾ فَبَدَأَ بِأَوْعِيَتِهِمْ قَبْلَ وِعَآءِ أَخِيهِ ثُمَّ ٱسْتَخْرَجَهَا مِن وِعَآءِ أَخِيهِ كَذَٰلِكَ كِدْنَا لِيُوسُفَ مَا كَانَ لِيَأْخُذَ أَخَاهُ فِي دِينِ ٱلْمَلِكِ إِلَّآ أَن يَشَآءَ ٱللَّهُ نَرْفَعُ دَرَجَٰتٍ مَّن نَّشَآءُ وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ ﴿٧٦﴾ ۞ قَالُوٓا۟ إِن يَسْرِقْ فَقَدْ سَرَقَ أَخٌ لَّهُۥ مِن قَبْلُ فَأَسَرَّهَا يُوسُفُ فِي نَفْسِهِۦ وَلَمْ يُبْدِهَا لَهُمْ قَالَ أَنتُمْ شَرٌّ مَّكَانًا وَٱللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا تَصِفُونَ ﴿٧٧﴾ قَالُوا۟ يَٰٓأَيُّهَا ٱلْعَزِيزُ إِنَّ لَهُۥٓ أَبًا شَيْخًا كَبِيرًا فَخُذْ أَحَدَنَا مَكَانَهُۥٓ إِنَّا نَرَىٰكَ مِنَ ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿٧٨﴾

[٧٠] ﴿بجهازهم﴾: بەو خواردن و شتومەکانەی دیکە. ﴿السقاية﴾: جامێکە ئاوی تێدا دەخورێتەوەو گەنم و دانەوێڵەی پێ دەکێشرێ. ﴿رحل اخيه﴾: شتومەك و باری براکەی. ﴿اذن مؤذن﴾: یەکێك هاواری کرد. ﴿العير﴾: کاروان. [٧٢] ﴿صواع الملك﴾: ئەو جامەی کێشانەی پێ دەکردو هی پادشابوو(پێوەر). ﴿بعير﴾: وشترێك. ﴿زعيم﴾: کەفیل و بەڵێندەر. [٧٥] ﴿في رحله﴾: لەناو شتەکانی ئەودا. ﴿فهو جزاؤه﴾: ئەوە پاداشتی یەتی. (واتە دەکرێت بەکۆیلەو بەندەی ئەوەی دزی لێکردووە). [٧٦] ﴿كدنا ليوسف﴾: ئاوا بەنهێنی بۆمان رێکخست. (کەوا مەبەست و مەرامی دەستگیربێت). [٧٧] ﴿فاسرها﴾: شاردیەوەو هەڵیگرت (لەدڵدا). ﴿لم يبدها هم﴾: لەبەرچاوی ئەواندا دەری نەخست. ﴿مكانا﴾: پلەو پایە. (لای خوا). ﴿بما تصفون﴾: بەوەی باسی دەکەن.

- سێ‌کەسیان مانەوە خۆیان نەبەستەوە، کاتێ پێغەمبەری خوا(ﷺ) گەڕایەوە لەغەزوەکە فەرمووی: ئەوانە کێن خۆیان بەستۆتەوە بەو کۆڵەکانەوە؟ پیاوێك وتی: ئەوە (ابو لبابە)و هاوەڵەکانیەتی، کاتێ دواکەوتوون لەجیهاد بەڵێنیانداوە بەپەروەردگار کەس گرێ‌کانیان نەکاتەوە تۆ نەبێت، پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: منیش گرێی ئەو پەتانە ناکەمەوە تافەرمانم پێنەکرێت، خوای گەورەش ئایەتی: ﴿وَآخَرُونَ اعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ﴾ی دابەزاند، ئنجا پێغەمبەر(ﷺ) گرێی پەتەکانی کردەوەو ئازادی کردن، بەڵام سێ‌کەس مابوونەوە کەخۆیان نەبەستبوویەوەو هیچ باسێکیان نەهاتبوو، ئەمانیش ئەوانە بوون پەروەردگار باسی‌کردن بەئایەتی: ﴿وَآخَرُونَ مُرْجَوْنَ لِأَمْرِ اللَّهِ﴾. خەڵکیش دەیان وت: ئەگەر بەهانەکەیان دانەبەزێت ئەوا تیاچوون، هەندێکیش دەیان وت: بەڵکو خوای گەورە لێیان ببورێت، هەتا ئایەتی: ﴿وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خُلِّفُوا﴾ دابەزی. (ابن جرير) لەرێگەی(علی)ی کوڕی ((ابي طلحة)وە دەگێڕێتەوە ، لە(ابن عباس)ەوە دەڵێت: (ابو لبابە)و هاوەڵەکانی هاتن بەماڵ و سامانیانەوە کاتێك ئازادکران وتیان: ئەی پێغەمبەری خوا ئەوە ماڵ و سامانەکەمانەو بیبەخشەو داوای لێخۆش بوونمان بۆ بکە، -

قَالَ مَعَاذَ ٱللَّهِ أَن نَّأۡخُذَ إِلَّا مَن وَجَدۡنَا مَتَٰعَنَا عِندَهُۥٓ إِنَّآ إِذٗا لَّظَٰلِمُونَ ﴿٧٩﴾ فَلَمَّا ٱسۡتَيۡـَٔسُواْ مِنۡهُ خَلَصُواْ نَجِيّٗاۖ قَالَ كَبِيرُهُمۡ أَلَمۡ تَعۡلَمُوٓاْ أَنَّ أَبَاكُمۡ قَدۡ أَخَذَ عَلَيۡكُم مَّوۡثِقٗا مِّنَ ٱللَّهِ وَمِن قَبۡلُ مَا فَرَّطتُمۡ فِي يُوسُفَۖ فَلَنۡ أَبۡرَحَ ٱلۡأَرۡضَ حَتَّىٰ يَأۡذَنَ لِيٓ أَبِيٓ أَوۡ يَحۡكُمَ ٱللَّهُ لِيۖ وَهُوَ خَيۡرُ ٱلۡحَٰكِمِينَ ﴿٨٠﴾ ٱرۡجِعُوٓاْ إِلَىٰٓ أَبِيكُمۡ فَقُولُواْ يَٰٓأَبَانَآ إِنَّ ٱبۡنَكَ سَرَقَ وَمَا شَهِدۡنَآ إِلَّا بِمَا عَلِمۡنَا وَمَا كُنَّا لِلۡغَيۡبِ حَٰفِظِينَ ﴿٨١﴾ وَسۡـَٔلِ ٱلۡقَرۡيَةَ ٱلَّتِي كُنَّا فِيهَا وَٱلۡعِيرَ ٱلَّتِيٓ أَقۡبَلۡنَا فِيهَاۖ وَإِنَّا لَصَٰدِقُونَ ﴿٨٢﴾ قَالَ بَلۡ سَوَّلَتۡ لَكُمۡ أَنفُسُكُمۡ أَمۡرٗاۖ فَصَبۡرٞ جَمِيلٌۖ عَسَى ٱللَّهُ أَن يَأۡتِيَنِي بِهِمۡ جَمِيعًاۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلۡعَلِيمُ ٱلۡحَكِيمُ ﴿٨٣﴾ وَتَوَلَّىٰ عَنۡهُمۡ وَقَالَ يَٰٓأَسَفَىٰ عَلَىٰ يُوسُفَ وَٱبۡيَضَّتۡ عَيۡنَاهُ مِنَ ٱلۡحُزۡنِ فَهُوَ كَظِيمٞ ﴿٨٤﴾ قَالُواْ تَٱللَّهِ تَفۡتَؤُاْ تَذۡكُرُ يُوسُفَ حَتَّىٰ تَكُونَ حَرَضًا أَوۡ تَكُونَ مِنَ ٱلۡهَٰلِكِينَ ﴿٨٥﴾ قَالَ إِنَّمَآ أَشۡكُواْ بَثِّي وَحُزۡنِيٓ إِلَى ٱللَّهِ وَأَعۡلَمُ مِنَ ٱللَّهِ مَا لَا تَعۡلَمُونَ ﴿٨٦﴾

[٧٩]﴿معـــاذ الله﴾: پـەنا بـەخوا. [٨٠]﴿استيأسوا منــه﴾: نائومێد بوون. (لـەوەی یوسـف(سـەلامی خـوای لێبێت)وەلامیان بداتەوە). ﴿خلصـــوا﴾: سـەریان کـرد بەیـەکدا بـۆ گفتوگـۆو راوێژ. ﴿نجيـاً﴾: ئـەوەی بەنـهێنی قسـە دەکـات لەگـەڵ بەرانبـەرە کـەیدا. ﴿موثقـاً﴾: پـەیمان و بەڵێنێکی تـەواو. ﴿لــن ابـــرح الارض﴾: لـەم زەوییـە ناجوڵێم. [٨٢]﴿واسل القرية﴾: لەخەڵکی ئەو گوندە بپرسە. ﴿والعيـر﴾: خـاوەنی قافڵەکە. [٨٣]﴿سوّلتْ﴾: جوان و ئاسان بوو. [٨٤]﴿تـــولى عنــــهم﴾: لێیـان دوورکەوتەوە. ﴿يا أســفا﴾: داخەکەم. ﴿ابيضت عيناه﴾: مەبەست پـێی ئەوەیە پەردەیەك بەسەرچاویدا هـاتبوو نـەی دەبینـی. ﴿کظيـــم﴾: پڕبـوو لەخـەم و پەژارە. [٨٥]﴿تفتأ﴾: هێشتا بیرت ماوە. ﴿تذكر﴾: قسەدەکەیت لەبارەیەوە. ﴿حرضـــاً﴾: نەخۆشێك کەوا خەریکە تیادەچێت. [٨٦]﴿بثي﴾: غەم و پەژارەی زۆر.

- پێغەمبەری خواش(ﷺ) فەرمووی: من فەرمانم پێنەکراوە هیچ لەماڵ و سامانەکەتان بەرم. ئنجا ئایەتی:﴿خُذْ مِنْ أَمْوَالِـــهِمْ صَدَقَـــةً﴾ دابەزی. لە(قتادة)وە دەگێڕنەوە، دەڵێت: ئەم ئایەتە سەبارەت بەحەوت کەس دابەزی: چواریان خۆیان بەستبوویەوە بەکۆڵەکەکەوە(ابو لبابـە)و (مرداس)و (ارس)ی کوڕی(خدام)و (ثعلبة)ی کوڕی (وديعة) بوون. (ابو الشيخ)و (ابن منـده) لەماوەلان و، لەرێگەی (ابی سفیان)و ئەویش لە(جابر)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: ئەوانەی لەغەزوەی (تەبوك) دواکەوتن شەش کەس بوون: (ابو لبابە)و (ارس)ی کوڕی (خدام)و (ثعلبـة)ی کـوڕی (ودیعة)و (کعب)ی کوڕی (مالك)و (مرارة)ی کـوڕی (ربیع)و (هـلال)ی کـوڕی (امیـة)، هەریـەك لە(ابولبابە)و (ارس)و (ثعلبة)هاتن و خۆیان بەکۆڵەکەکانەوە بەستەوەو ماڵەکانیشیان هێنا بۆ پێغەمبـەرو وتیـان: ئـەی پێغەمبـەری خوا ئـەم ماڵـەمان بـەرە، ئەمـە بـوو دوای خستین لـەتۆ، پێغەمبەری خواش(ﷺ) فەرمووی: گرێکانیان ناکەمەوە تا کوشتار هەڵنەستێت، ئنجا قورئان دابەزیو ئایەتی:﴿وَآخَرُونَ اعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ﴾ هاتە خوارەوە. [ئەم (اسناد)ە ش بەهێزە].

يَـٰبَنِيَّ ٱذۡهَبُواْ فَتَحَسَّسُواْ مِن يُوسُفَ وَأَخِيهِ وَلَا تَاْيۡـَٔسُواْ مِن رَّوۡحِ ٱللَّهِۖ إِنَّهُۥ لَا يَاْيۡـَٔسُ مِن رَّوۡحِ ٱللَّهِ إِلَّا ٱلۡقَوۡمُ ٱلۡكَٰفِرُونَ ﴿٨٧﴾ فَلَمَّا دَخَلُواْ عَلَيۡهِ قَالُواْ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلۡعَزِيزُ مَسَّنَا وَأَهۡلَنَا ٱلضُّرُّ وَجِئۡنَا بِبِضَٰعَةٖ مُّزۡجَىٰةٖ فَأَوۡفِ لَنَا ٱلۡكَيۡلَ وَتَصَدَّقۡ عَلَيۡنَآۖ إِنَّ ٱللَّهَ يَجۡزِي ٱلۡمُتَصَدِّقِينَ ﴿٨٨﴾ قَالَ هَلۡ عَلِمۡتُم مَّا فَعَلۡتُم بِيُوسُفَ وَأَخِيهِ إِذۡ أَنتُمۡ جَٰهِلُونَ ﴿٨٩﴾ قَالُوٓاْ أَءِنَّكَ لَأَنتَ يُوسُفُۖ قَالَ أَنَا۠ يُوسُفُ وَهَٰذَآ أَخِيۖ قَدۡ مَنَّ ٱللَّهُ عَلَيۡنَآۖ إِنَّهُۥ مَن يَتَّقِ وَيَصۡبِرۡ فَإِنَّ ٱللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجۡرَ ٱلۡمُحۡسِنِينَ ﴿٩٠﴾ قَالُواْ تَٱللَّهِ لَقَدۡ ءَاثَرَكَ ٱللَّهُ عَلَيۡنَا وَإِن كُنَّا لَخَٰطِـِٔينَ ﴿٩١﴾ قَالَ لَا تَثۡرِيبَ عَلَيۡكُمُ ٱلۡيَوۡمَۖ يَغۡفِرُ ٱللَّهُ لَكُمۡۖ وَهُوَ أَرۡحَمُ ٱلرَّٰحِمِينَ ﴿٩٢﴾ ٱذۡهَبُواْ بِقَمِيصِي هَٰذَا فَأَلۡقُوهُ عَلَىٰ وَجۡهِ أَبِي يَأۡتِ بَصِيرٗا وَأۡتُونِي بِأَهۡلِكُمۡ أَجۡمَعِينَ ﴿٩٣﴾ وَلَمَّا فَصَلَتِ ٱلۡعِيرُ قَالَ أَبُوهُمۡ إِنِّي لَأَجِدُ رِيحَ يُوسُفَۖ لَوۡلَآ أَن تُفَنِّدُونِ ﴿٩٤﴾ قَالُواْ تَٱللَّهِ إِنَّكَ لَفِي ضَلَٰلِكَ ٱلۡقَدِيمِ ﴿٩٥﴾

[٨٧]﴿فتحسسوا﴾: بگەڕێن و سوسەبکەن. ﴿لاتيأسوا﴾: نائومێد مەبن. ﴿روح الله﴾: لالێکردنەوەو رەحمەت و سۆزی خوای گەورە. [٨٨]﴿مسنا﴾: تووشمان بووە. ﴿الضر﴾: لاواز بوون بەهۆی برسێتی و خراپی باروحاڵی ژیان. ﴿بضاعة﴾: شت و مەك (لێرەدا مەبەستی بەها ونرخە). ﴿مزجاة﴾: بێسوودو خراپ. [٩١]﴿آثرك﴾: هەڵی بژاردویت و پێشی خستویت. [٩٢]﴿لاتثريب﴾: سەرزەنشت و گلەیی لەسەر نییە. [٩٤]﴿فصلت العير﴾: کاروانەکە لەمیسر دەرچوو. ﴿تفندون﴾: بریتیە لەتێکچوونی عەقڵ و چوونە ساڵەوە (پیری). [٩٥]﴿ضلالك﴾: لەدەستدانی بێداری و هۆش وبیر.

* پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((هەریەك لەبەهەشت و دۆزەخ لەسەری نەعلەکانتان بۆ پێتان نزیکترە لێتانەوە)) [(اخرجه البخاري)].

-(ابن مردويه) بە(سند)ێك کە(واقدي) تێدایە لە(ام سلمة)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: تەوبەو لێخۆش بوونی (ابو لبابه) لەماڵی منا نازڵبوو، گوێم لێبوو پێغەمبەری خوا(ﷺ) بزەیەك گرتی لەکاتی سەحەردا، منیش وتم: بەچی پێدەکەنی ئەی پێغەمبەری خوا؟ فەرمووی: خوا تەوبەی (ابی لبابه)ی وەرگرت، منیش وتم: بچم پێی رابگەیەنم؟ فەرمووی: ئارەزووی خۆتە. ئنجا هەستام و لەدەمی دەرگاکەوە بانگم کرد، ئەمەش پێش ئەوەی ئایەتی(حجاب) دابەزێ و وتم: مژدەبێ لێت (ابي لبابه) خوای گەورە لێت خۆش بووە، خەڵکیش کەوتنە خۆ هەتا گرێی پەتەکان بکەنەوە، بەڵام خۆی وتی: نابێت هیچ کەس دەستم بۆ بەرێت پێغەمبەری خوا(ﷺ) خۆی نەبێت، کاتێك پێغەمبەر(ﷺ) هات بۆ نوێژی بەیانی ئازادی کردو ئایەتی: ﴿وَآخَرُونَ اعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ﴾ دابەزی.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٠٧): ﴿وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ ئایەتەکە:

- (ابن مردويه) لەرێگەی (ابن اسحاق)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: (ابارهم) کەیەکێك بوو لەوانەی پەیمان و بەڵێنیان دا بەخوای گەورە لەژێر دارەکەدا بۆمان دەگێڕێتەوەو دەڵێت: ئەوانەی مزگەوتی (ضرار) یان دروست کرد هاتن بۆلای پێغەمبەری خوا(ﷺ) لەکاتێکدا خەریکی ئامادەکردنی سوپا بوو بۆ غەزوەی (تەبوك)و وتیان: ئەی پێغەمبەری خوا ئێمە مزگەوتێکمان دروستکردووە بۆ نەخۆش و مانەوەی خەڵك لەشەوانی زستان و باراندا، حەزدەکەین تۆ بێیت-

فَلَمَّآ أَن جَآءَ ٱلْبَشِيرُ أَلْقَىٰهُ عَلَىٰ وَجْهِهِۦ فَٱرْتَدَّ بَصِيرًا قَالَ أَلَمْ أَقُل لَّكُمْ إِنِّىٓ أَعْلَمُ مِنَ ٱللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٩٦﴾ قَالُوا۟ يَٰٓأَبَانَا ٱسْتَغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَآ إِنَّا كُنَّا خَٰطِـِٔينَ ﴿٩٧﴾ قَالَ سَوْفَ أَسْتَغْفِرُ لَكُمْ رَبِّىٓ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلْغَفُورُ ٱلرَّحِيمُ ﴿٩٨﴾ فَلَمَّا دَخَلُوا۟ عَلَىٰ يُوسُفَ ءَاوَىٰٓ إِلَيْهِ أَبَوَيْهِ وَقَالَ ٱدْخُلُوا۟ مِصْرَ إِن شَآءَ ٱللَّهُ ءَامِنِينَ ﴿٩٩﴾ وَرَفَعَ أَبَوَيْهِ عَلَى ٱلْعَرْشِ وَخَرُّوا۟ لَهُۥ سُجَّدًا وَقَالَ يَٰٓأَبَتِ هَٰذَا تَأْوِيلُ رُءْيَٰىَ مِن قَبْلُ قَدْ جَعَلَهَا رَبِّى حَقًّا وَقَدْ أَحْسَنَ بِىٓ إِذْ أَخْرَجَنِى مِنَ ٱلسِّجْنِ وَجَآءَ بِكُم مِّنَ ٱلْبَدْوِ مِنۢ بَعْدِ أَن نَّزَغَ ٱلشَّيْطَٰنُ بَيْنِى وَبَيْنَ إِخْوَتِىٓ إِنَّ رَبِّى لَطِيفٌ لِّمَا يَشَآءُ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلْعَلِيمُ ٱلْحَكِيمُ ﴿١٠٠﴾ ۞ رَبِّ قَدْ ءَاتَيْتَنِى مِنَ ٱلْمُلْكِ وَعَلَّمْتَنِى مِن تَأْوِيلِ ٱلْأَحَادِيثِ فَاطِرَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ أَنتَ وَلِىِّۦ فِى ٱلدُّنْيَا وَٱلْءَاخِرَةِ تَوَفَّنِى مُسْلِمًا وَأَلْحِقْنِى بِٱلصَّٰلِحِينَ ﴿١٠١﴾ ذَٰلِكَ مِنْ أَنۢبَآءِ ٱلْغَيْبِ نُوحِيهِ إِلَيْكَ وَمَا كُنتَ لَدَيْهِمْ إِذْ أَجْمَعُوٓا۟ أَمْرَهُمْ وَهُمْ يَمْكُرُونَ ﴿١٠٢﴾ وَمَآ أَكْثَرُ ٱلنَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٣﴾

[٩٦] ﴿فارتد بصيرا﴾: بینایی چاوی گەڕایەوە. [٩٩] ﴿آوى إليه﴾: نوساندنی بەسنگی خۆیەوە (لەکاتێکدا ماچی دەکرد). [١٠٠] ﴿العرش﴾: کورسی دەستەلآت. ﴿البدو﴾: دەشت. ﴿نزغ الشيطان﴾: وەسوەسەی شەڕەنگێزی شەیتان. [١٠١] ﴿فاطر﴾: داهێنەرو دروست کەر. [١٠٢] ﴿أجمعوا أمرهم﴾: سوربوون لەسەری. [١٠٣] ﴿حرصت﴾: سووربویت لەسەری.

* پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((هیچ کام لەئێوە خوازیاری مردن نەبێت بەهۆی بەلآو گرفتێکەوە کەتووشی هاتبێت، خۆ ئەگەر چاری نەبوو دەبوویست خوازیاری مردن ببێت ئەوا بابڵێ: پەروەردگارا بمژێنە کەر ژیان باشە بۆم، گیانیشم بکێشە کەر مردن باشە بۆ حاڵی من)).

[(اخرجه البخاري)].

- و بەرنوێژی تێدابکەیت بۆمان، پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: ئێستا ئێمە خۆمان ئامادە دەکەین بۆ سەفەر، هەر کەگەڕاینەوە خوای گەورە بیەوێت دێین و نوێژی تێدا دەکەین بۆتان، کاتێك گەڕایەوە لەناوچەی(ذي اوان)لایدا کەنزیك بوو لە(مەدینە)وەو خوای گەورەش لەبارەی مزگەوتەکەوە ئایەتی: ﴿وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِداً ضِرَاراً وَكُفْراً﴾ی هەتا کۆتایی ئایەتەکەی دابەزاند؛ ئنجا پێغەمبەری خوا(ﷺ) بانگی (مالك)ی کوڕی (خسن)و (معن)ی کوڕی (عدی) یان (عاصم)ی کوڕی (عدی) کردو فەرمووی: بچن بۆ ئەو مزگەوتەی لەسەر بناغەی ستەمو فروفێڵ دامەزراوەو بیڕوخێنن و بیسوتێنن، ئەوانیش دەستبەجێ چوون و فەرمانەکەیان جێبەجێکرد، (ابن ابی حاتم)و (ابن مردویە) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: کاتێك پێغەمبەری خوا(ﷺ) مزگەوتی (قباء)ی دروستکرد چەند کەسێك لەپشتیوانەکان لەنێویاندا(یخدج)ی تێدابوو مزگەوتی دووڕووەکانیان دروست کرد، پێغەمبەری خوا(ﷺ) بە(یخدج)ی وت: وەی لەحاڵت! مەبەستت ئەوە نەبوو کەمن مەبەستم بوو؟ ئەویش وتی: ئەی پێغەمبەری خوا من مەبەستم خێروچاکەیە، ئنجا خوای گەورە ئایەتی دابەزاند. (ابن مردویە) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: چەند کەسێ لەپشتیوانەکان مزگەوتێکیان دروستکرد، (ابو عامر) پێی وتن: مزگەوتەکەتان بیناکەن و، خۆتان پڕچەك و ئامادە بکەن ، من دەچم بۆلای(قیصر)ی پادشای (روم)وسوپایەکی بێشومار دەهێنم تا(محمد)-

وَمَا تَسْـَٔلُهُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعَـٰلَمِينَ ﴿١٠٤﴾ وَكَأَيِّن مِّنْ ءَايَةٍ فِى ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ يَمُرُّونَ عَلَيْهَا وَهُمْ عَنْهَا مُعْرِضُونَ ﴿١٠٥﴾ وَمَا يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُم بِٱللَّهِ إِلَّا وَهُم مُّشْرِكُونَ ﴿١٠٦﴾ أَفَأَمِنُوٓا۟ أَن تَأْتِيَهُمْ غَـٰشِيَةٌ مِّنْ عَذَابِ ٱللَّهِ أَوْ تَأْتِيَهُمُ ٱلسَّاعَةُ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٠٧﴾ قُلْ هَـٰذِهِۦ سَبِيلِىٓ أَدْعُوٓا۟ إِلَى ٱللَّهِ عَلَىٰ بَصِيرَةٍ أَنَا۠ وَمَنِ ٱتَّبَعَنِى وَسُبْحَـٰنَ ٱللَّهِ وَمَآ أَنَا۠ مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ﴿١٠٨﴾ وَمَآ أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا نُّوحِىٓ إِلَيْهِم مِّنْ أَهْلِ ٱلْقُرَىٰٓ أَفَلَمْ يَسِيرُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ فَيَنظُرُوا۟ كَيْفَ كَانَ عَـٰقِبَةُ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ وَلَدَارُ ٱلْـَٔاخِرَةِ خَيْرٌ لِّلَّذِينَ ٱتَّقَوْا۟ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٠٩﴾ حَتَّىٰٓ إِذَا ٱسْتَيْـَٔسَ ٱلرُّسُلُ وَظَنُّوٓا۟ أَنَّهُمْ قَدْ كُذِبُوا۟ جَآءَهُمْ نَصْرُنَا فَنُجِّىَ مَن نَّشَآءُ وَلَا يُرَدُّ بَأْسُنَا عَنِ ٱلْقَوْمِ ٱلْمُجْرِمِينَ ﴿١١٠﴾ لَقَدْ كَانَ فِى قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِّأُو۟لِى ٱلْأَلْبَـٰبِ مَا كَانَ حَدِيثًا يُفْتَرَىٰ وَلَـٰكِن تَصْدِيقَ ٱلَّذِى بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ كُلِّ شَىْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿١١١﴾

[١٠٤]﴿ذكر﴾: یادخەرەوە. [١٠٥]﴿كأين﴾: زۆرێك یان هەروەكو. [١٠٧]﴿غاشية﴾: ناڕەحەتیو سزاو غەشمێ بێت بەسەریاندا. ﴿بغتة﴾: لەناكاو. [١٠٨]﴿هذه سبيلي﴾: ئەمە رێگەو سوننەتی منە. [١١٠]﴿استيئس﴾: نائومێد بوو. ﴿بأسنا﴾: سزاو تۆڵەی ئێمە. [١١١]﴿عبرة﴾: پەند. ﴿يفترى﴾: هەڵبەستراوبێت. ﴿وتفصيل كل شيء﴾: هەمووشتێكی لەخۆ گرتووە (موسوڵمان لەبیروباوەڕو كرداری رۆژانەیدا پێویستی پیەتی).

***پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((خەڵكینە خۆتان لەهاوەڵ پەیداكردن بۆ خوا بپارێزن، چونكە لەجێ پێی مێرووله شاراوەترە، یەكێكیش پرسی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) باوەڕدار چۆن خۆی لێبپارێزێت؟ فەرمووی: ((بڵێن: پەروەردگارا پەنادەگرین بەتۆ لەوەی هاوەڵت بۆ پەیدا بكەین بەزانینو، داوای لێخۆش بوونیش دەكەین لەوەی بەسەرماندا تێپەڕ دەبێتو نازانین)) [(اخرجه الامام احمد)].**

*** پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((ئەو باوەڕدارەی تێكەڵ بەخەڵكی دەبێتو ئارام دەگرێت لەسەر ناڕەحەتیەكانیان باشترە لەو باوەڕدارەی تێكەڵ بەخەڵكی نابێتو ئارام ناگرێت لەسەریان)). [(اخرجه الامام احمد)].**

-و هاوەڵەكانی دەربكەم، كاتێ لەدروستكردنی مزگەوتەكە بوونەوە هاتن بۆلای پێغەمبەری خوا(ﷺ) و وتیان: لەدروستكردنی مزگەوتەكەمان بووینەوە، حەزدەكەین بەرنوێژیەكی تێدابكەیت، پەروەردگاریش ئایەتی: ﴿لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا﴾ی دابەزاند. (واحد)ی لە(سعد)ی كوڕی (ابی وقاص)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: دووڕووەكان پێشنیاری دروستكردنی مزگەوتێكیان كرد هەتا پێشبڕكێی مزگەوتی(قباء)ی پێبكەن، داواشیان كرد لە(ابی عامر)ی (راهب) تا ببێتە پێشەوای مزگەوتەكەیان، كاتێك لەدروستكردنی بوونەوە هاتن بۆلای پێغەمبەری خوا(ﷺ)و وتیان: ئێمە مزگەوتێكمان دروست كردووەو بەرنوێژیمان بۆ تێدا بكە، ئنجائایەتی: ﴿لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا﴾ دابەزی. (ترمذي)لە (ابي هريرة)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئەم ئایەتە سەبارەت بەخەڵكی(قباء) دابەزی: ﴿فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَن يَتَطَهَّرُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُطَّهِّرِينَ﴾خۆیان پاك دەكردەوە بەئاو، ئایەتیان لەسەر دابەزی. لە(عمر)ی كوڕی(سهل)ی (انصاري)ەوە دەگێڕێتەوە، گوایە ئەم ئایەتە لەسەر -

سُورَةُ الرَّعْدِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

الٓمٓرۚ تِلْكَ ءَايَٰتُ ٱلْكِتَٰبِ ۗ وَٱلَّذِىٓ أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ ٱلْحَقُّ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١﴾ ٱللَّهُ ٱلَّذِى رَفَعَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا ۖ ثُمَّ ٱسْتَوَىٰ عَلَى ٱلْعَرْشِ ۖ وَسَخَّرَ ٱلشَّمْسَ وَٱلْقَمَرَ ۖ كُلٌّ يَجْرِى لِأَجَلٍ مُّسَمًّى ۚ يُدَبِّرُ ٱلْأَمْرَ يُفَصِّلُ ٱلْءَايَٰتِ لَعَلَّكُم بِلِقَآءِ رَبِّكُمْ تُوقِنُونَ ﴿٢﴾ وَهُوَ ٱلَّذِى مَدَّ ٱلْأَرْضَ وَجَعَلَ فِيهَا رَوَٰسِىَ وَأَنْهَٰرًا ۖ وَمِن كُلِّ ٱلثَّمَرَٰتِ جَعَلَ فِيهَا زَوْجَيْنِ ٱثْنَيْنِ ۖ يُغْشِى ٱلَّيْلَ ٱلنَّهَارَ ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَٰتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٣﴾ وَفِى ٱلْأَرْضِ قِطَعٌ مُّتَجَٰوِرَٰتٌ وَجَنَّٰتٌ مِّنْ أَعْنَٰبٍ وَزَرْعٌ وَنَخِيلٌ صِنْوَانٌ وَغَيْرُ صِنْوَانٍ يُسْقَىٰ بِمَآءٍ وَٰحِدٍ وَنُفَضِّلُ بَعْضَهَا عَلَىٰ بَعْضٍ فِى ٱلْأُكُلِ ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَٰتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٤﴾ ۞ وَإِن تَعْجَبْ فَعَجَبٌ قَوْلُهُمْ أَءِذَا كُنَّا تُرَٰبًا أَءِنَّا لَفِى خَلْقٍ جَدِيدٍ ۗ أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ بِرَبِّهِمْ ۖ وَأُو۟لَٰٓئِكَ ٱلْأَغْلَٰلُ فِىٓ أَعْنَاقِهِمْ ۖ وَأُو۟لَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ ٱلنَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٥﴾

سوورەتی ﴿ الرعد ﴾

[١] ﴿الـمـر﴾:بە ئەلف ، لام، میم، را دەخوێنرێتەوە. [٢] ﴿عمـد﴾:بریتیە لەوەی لەسەری بینادەکریۆ پشتی پیٚدەبەسترێت (کۆڵەکەو پایە). ﴿أجـل مسـمى﴾:کاتێکی دیاریکراو. ﴿يدبـر الامـر﴾:ئەو جیهانانە بەڕێوە دەبات(بەدانایی‌و توانای خۆی). [٣] ﴿مـد الأرض﴾:فراوانی کرد بەدرێژی‌و پانی. ﴿رواسي﴾:چیاو شاخ. ﴿زوجين﴾:دوو چەشن. ﴿اثنين﴾:دووان. (مەبەست پیٚی نێرو میٚیە). ﴿يغشي الليل النـهار﴾:شەودەکات بەبەرگ بۆ رۆژ. [٤] ﴿قطـع متجـاورات﴾:پارچەو بەشی بەیەکدا نوساوو لەپاڵ یەکدا. ﴿صنـوان﴾:چەند دارخورمایەك کەلەیەك ڕەگەوە هاتبێت. ﴿الأكـل﴾: بەروبوومو دەنك. [٥] ﴿الأغلال﴾:کۆت‌و بەندی ئاسنین.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((ئەوەی باوەڕی هەیە بەخواو پێغەمبەرەکەی با رێز لەمیوانەکەی بگرێت، ئەوەی بروای بەخواو رۆژی دوایی هەیە با سەردانی خزمەکانی بکات، ئەوەی بروای بەخواو رۆژی دوایی هەیە با قسەی چاك بکات یان بێدەنگ ببێت)). [(متفق عليه)].

- خەڵکی (قباء) نازڵبووە کاتێ خۆیان پاك کردۆتەوە دوای چوونە سەرپێشاوو:﴿فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَطَهَّرُوا﴾ دابەزی. (ابن جرير) لەرێگەی (عطاء)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: کۆمەڵێ لەخەڵکی (قباء) خۆیان پاك کردەوە بەئاوو سەبارەت بەوان ئایەتی:﴿ فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَطَهَّرُوا﴾دابەزی.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١١١):﴿إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ﴾ ئایەتەکە:

- (ابن جرير) لە(محمد)ی کوڕی (كعب)ی (قرظي)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: (عبدالله)ی کوڕی (رواحة) بەپێغەمبەری خوای وت: مەرج بگرە لەسەرمان بۆ خواو نەفسی خۆت؟ پێغەمبەریش(ﷺ) فەرمووی: مەرجی پەروەردگار ئەوەیە بیپەرستن‌و هاوەڵی بۆ پەیدانەکەن، مەرجی خۆشم بریتیە لەوەی چۆن پارێزگاری لەخۆتان‌و ماڵ‌و منداڵتان دەکەن ئاواش پارێزگاری لەمن بکەن، ئەوانیش وتیان: ئەگەر وامان کرد چیمان دەستگیر دەبێت؟ فەرمووی: -

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ وَقَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِهِمُ الْمَثُلَاتُ وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ لِّلنَّاسِ عَلَىٰ ظُلْمِهِمْ وَإِنَّ رَبَّكَ لَشَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٦﴾ وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا أُنزِلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِّن رَّبِّهِ إِنَّمَا أَنتَ مُنذِرٌ وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ ﴿٧﴾ اللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَحْمِلُ كُلُّ أُنثَىٰ وَمَا تَغِيضُ الْأَرْحَامُ وَمَا تَزْدَادُ وَكُلُّ شَيْءٍ عِندَهُ بِمِقْدَارٍ ﴿٨﴾ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْكَبِيرُ الْمُتَعَالِ ﴿٩﴾ سَوَاءٌ مِّنكُم مَّنْ أَسَرَّ الْقَوْلَ وَمَن جَهَرَ بِهِ وَمَنْ هُوَ مُسْتَخْفٍ بِاللَّيْلِ وَسَارِبٌ بِالنَّهَارِ ﴿١٠﴾ لَهُ مُعَقِّبَاتٌ مِّن بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ يَحْفَظُونَهُ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا مَا بِأَنفُسِهِمْ وَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِقَوْمٍ سُوءًا فَلَا مَرَدَّ لَهُ وَمَا لَهُم مِّن دُونِهِ مِن وَالٍ ﴿١١﴾ هُوَ الَّذِي يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنشِئُ السَّحَابَ الثِّقَالَ ﴿١٢﴾ وَيُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهِ وَالْمَلَائِكَةُ مِنْ خِيفَتِهِ وَيُرْسِلُ الصَّوَاعِقَ فَيُصِيبُ بِهَا مَن يَشَاءُ وَهُمْ يُجَادِلُونَ فِي اللَّهِ وَهُوَ شَدِيدُ الْمِحَالِ ﴿١٣﴾

[٦] ﴿خلت﴾:بەسەرچوو. ﴿المثلات﴾: سزای پەند ئامێز بۆ خەڵکی هاوشێوەیان. [٨] ﴿ماتغيض﴾:ئەوەی هەڵی دەمژێ یان لێی کەم دەکات. ﴿بمقدار﴾:بەئەندازەیەك. [٩] ﴿الكبير﴾:مەزن و پایەدار. ﴿المتعال﴾:بەرزو بالاَ لەئاست هەموو شتێکدا. [١٠] ﴿سارب﴾: لەجموجووڵ و ڕۆشتنیدا دەردەکەوێت. [١١] ﴿معقبات﴾: فریشتەیەك شوێنی دەکەوێت و دەیپارێزێت. ﴿وال﴾:هاناو پشتگیرێك بۆ ئەوکارەیان. [١٢] ﴿الثقال﴾:قورس و پڕ لەئاو. [١٣] ﴿المحال﴾:نەخشەو پلان یاخود سزاو غەشم.

* پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: فریشتەکان بەشەو ڕۆژ دێن بۆ لاتان و، لەنوێژی بەیانیان و عەسردا کۆدەبنەوەو ئنجا دەگەڕێنەوە لای پەروەردگارو ئەویش لێیان دەپرسێت ـ لەکاتێکدا ئاگاداری هەموو شتێکە ـ بەندەکانم لەچ حاڵێکدابوون کاتێ بەجێتان هێشتن؟ ئەوانیش دەفەرموون: کاتێ چووین بۆلایان نوێژیان دەکردو کاتێکیش بەجێمان هێشتن هەر خەریکی نوێژکردن بوون)).[(اخرجه (البخاري) و(الترمذي) و(مسلم) و(مالك)].

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: خوای گەورە فەرموویەتی:((ئەگەر بەندەکانم فەرمانەکانم بەجێ بهێنن ئەوا هەر بەشەو بارانم بۆ دەباراندن و بەڕۆژیش تیشکی خۆرم بەتەنها بۆ هەڵدەهێنان و، هەرگیز گوێشیان لەدەنگی هەورە برووسکە نەدەبوو)).[(اخرجه الامام احمد)].

- بەهەشت، وتیان: بەڕاستی بازرگانیەکی سوودمەندە، بۆیە نەدەیگۆڕینەوەو نەدەستی لێدەکێشینەوە، ئنجا ئایەتی:﴿إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَىٰ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنفُسَهُمْ﴾ دابەزی.

هۆی دابەزینی ئایەتی:(١١٣):﴿مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا﴾ ئایەتەکە:

- (بخاری)و (مسلم) لەڕێگەی (سعید)ی کوڕی (مسیب)و ئەویش لەباوکیەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: کاتێك (ابوطالب) کەوتە سەرەمەرگ و وادەی مردنی نزیك بوویەوە، پێغەمبەری خوا(ﷺ) هات بۆلای و لەوکاتەدا (ابوجهل)و (عبدالله)ی کوڕی (ابي امية)ی لابوو، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: مامە بڵێ: (لا اله الا الله)هەتا لای پەروەردگار داوای لێخۆش بوونت بۆ بکەم و بەبەهانەی بگرم، (ابوجهل)و (عبدالله)هەڵیاندایەو وتیان: ئەی (ابو طالب)لەئایینی باوباپیرانت پاشگەزدەبیتەوە؟=

لَهُۥ دَعْوَةُ ٱلْحَقِّ ۖ وَٱلَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِهِۦ لَا يَسْتَجِيبُونَ لَهُم بِشَىْءٍ إِلَّا كَبَـٰسِطِ كَفَّيْهِ إِلَى ٱلْمَآءِ لِيَبْلُغَ فَاهُ وَمَا هُوَ بِبَـٰلِغِهِۦ ۚ وَمَا دُعَآءُ ٱلْكَـٰفِرِينَ إِلَّا فِى ضَلَـٰلٍ ﴿١٤﴾ وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَن فِى ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَظِلَـٰلُهُم بِٱلْغُدُوِّ وَٱلْـَٔاصَالِ ۩ ﴿١٥﴾ قُلْ مَن رَّبُّ ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ قُلِ ٱللَّهُ ۚ قُلْ أَفَٱتَّخَذْتُم مِّن دُونِهِۦٓ أَوْلِيَآءَ لَا يَمْلِكُونَ لِأَنفُسِهِمْ نَفْعًا وَلَا ضَرًّا ۚ قُلْ هَلْ يَسْتَوِى ٱلْأَعْمَىٰ وَٱلْبَصِيرُ أَمْ هَلْ تَسْتَوِى ٱلظُّلُمَـٰتُ وَٱلنُّورُ ۗ أَمْ جَعَلُوا۟ لِلَّهِ شُرَكَآءَ خَلَقُوا۟ كَخَلْقِهِۦ فَتَشَـٰبَهَ ٱلْخَلْقُ عَلَيْهِمْ ۚ قُلِ ٱللَّهُ خَـٰلِقُ كُلِّ شَىْءٍ وَهُوَ ٱلْوَٰحِدُ ٱلْقَهَّـٰرُ ﴿١٦﴾ أَنزَلَ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءً فَسَالَتْ أَوْدِيَةٌۢ بِقَدَرِهَا فَٱحْتَمَلَ ٱلسَّيْلُ زَبَدًا رَّابِيًا ۚ وَمِمَّا يُوقِدُونَ عَلَيْهِ فِى ٱلنَّارِ ٱبْتِغَآءَ حِلْيَةٍ أَوْ مَتَـٰعٍ زَبَدٌ مِّثْلُهُۥ ۚ كَذَٰلِكَ يَضْرِبُ ٱللَّهُ ٱلْحَقَّ وَٱلْبَـٰطِلَ ۚ فَأَمَّا ٱلزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَآءً ۖ وَأَمَّا مَا يَنفَعُ ٱلنَّاسَ فَيَمْكُثُ فِى ٱلْأَرْضِ ۚ كَذَٰلِكَ يَضْرِبُ ٱللَّهُ ٱلْأَمْثَالَ ﴿١٧﴾ لِلَّذِينَ ٱسْتَجَابُوا۟ لِرَبِّهِمُ ٱلْحُسْنَىٰ ۚ وَٱلَّذِينَ لَمْ يَسْتَجِيبُوا۟ لَهُۥ لَوْ أَنَّ لَهُم مَّا فِى ٱلْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُۥ مَعَهُۥ لَٱفْتَدَوْا۟ بِهِۦٓ ۚ أُو۟لَـٰٓئِكَ لَهُمْ سُوٓءُ ٱلْحِسَابِ وَمَأْوَىٰهُمْ جَهَنَّمُ ۖ وَبِئْسَ ٱلْمِهَادُ ﴿١٨﴾

[١٥]﴿ظلالُهم﴾: سێبەرەكانیشیان. ﴿الغدو﴾: سەرەتای ڕۆژ. ﴿الآصال﴾: نێوان عەسرو ئێوارە. [١٧]﴿فسالت﴾: تەقاندیو ڕۆیی. ﴿زبدا﴾: هەموو ئەوشتانە دەگرێتەوە كەلەكاتی زیادبوونی ئاوەكەدا سەرئاو دەكەون وەك كەف. ﴿رابیاً﴾: بەرزو بڵند. ﴿زبدٌ﴾: ئەو مادده زیاددانەی دەكەونە سەر (كانزاكان). ﴿جفاء﴾: فڕێ دەدرێو دەڕوات. [١٨]﴿المهاد﴾: لانەو جێنشین.

* پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((شێوەی ناردنی من بەڕێنومایی‌و زانیاری هاوچەشنی ئەو بارانەیە كەداباریوەتە سەر زەوییەك، بەشێك لەو زەوییە ئاوەكەی وەرگرتووەو لەئەنجامدا لەوەڕگاو دارودرەختی پێ ڕواوەتەوە، بەشێكیش ئاوەكەی لەخۆگرتووەو پەروەردگار بەهۆیەوە سوودی گەیاندووە بەخەڵكی لەڕێگەی بەكارهێنانی ئەو ئاوە بۆ خواردنەوەو ئاودێری باخ‌و باخات‌و ئاژەڵ، بەشێكیش لەوزەوییە نەبەكەڵكی ئەوەدێت بەروبووم بەرهەم بهێنێت یاخود ئاو لەخۆبگرێت، ئەمەش وێنەی ئەوكەسەیە كەسوودی وەرگرتووە لەوزانیاریەی من هێناومەو فێربووەو خەڵكی فێردەكات، لەگەڵ ئەوەدا كەسەری بەرزنەكردۆتەوەو ڕێنومایی وەرنەگرتووە)). [(متفق علیه)].

* پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((هەركەسێك لەڕۆژی لێپرسینەوەدا دەمەدەمەی لەگەڵدا بكرێت ئەوا بەرسزای خوایی دەكەوێت)). [(اخرجه الترمذي)و (البخاري) و(احمد)].

- بەردەوام (ابو جهل)و (عبدالله) قسەیان دەكرد بەبیروهۆشیدا هەتا لەسەر ڕێبازی (عبدالمطلب)مرد، پێغەمبەری خواش(ﷺ) فەرمووی: شەرتبێ داوای لێخۆشبوونت بۆ بكەم بەمەرجێك ڕێگریم لێنەكرێت، ئنجا ئایەتی:﴿مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ﴾ دابەزی، هەروەها سەبارەت بە(ابو طالب) ئایەتی:﴿إِنَّكَ لا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ﴾ دابەزی. ڕووكەشی ئەم ئایەتەش وادەردەخات لە(مەككە) دابەزی بێت. (ترمذي)و (حاكم) لە(علي)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: گوێم لێ بوو پیاوێك داوای لێخۆشبوونی دەكرد بۆ باوك‌و دایكی‌و هەردووكیان موشریك بوون، منیش پێم وت: ئەوە داوای لێخۆشبوون دەكەیت بۆ باوك‌و دایكت لەكاتێكدا هەردووكیان موشریكن؟ پیاوەكەش وتی: (ابراهیم) داوای لێخۆشبوونی كردووە بۆ باوكی لەكاتێكدا باوكی موشریك بوو. منیش ئەمەم بۆ پێغەمبەری خوا(ﷺ) گێڕایەوە ئەوجا ئایەتی:﴿مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ=

۞ أَفَمَن يَعْلَمُ أَنَّمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ الْحَقُّ كَمَنْ هُوَ أَعْمَىٰ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿١٩﴾ الَّذِينَ يُوفُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَلَا يَنقُضُونَ الْمِيثَاقَ ﴿٢٠﴾ وَالَّذِينَ يَصِلُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَن يُوصَلَ وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ وَيَخَافُونَ سُوءَ الْحِسَابِ ﴿٢١﴾ وَالَّذِينَ صَبَرُوا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَنفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً وَيَدْرَءُونَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ أُولَٰئِكَ لَهُمْ عُقْبَى الدَّارِ ﴿٢٢﴾ جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا وَمَن صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ وَالْمَلَائِكَةُ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِم مِّن كُلِّ بَابٍ ﴿٢٣﴾ سَلَامٌ عَلَيْكُم بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ ﴿٢٤﴾ وَالَّذِينَ يَنقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِن بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَن يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ أُولَٰئِكَ لَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ ﴿٢٥﴾ اللَّهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ وَيَقْدِرُ وَفَرِحُوا بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا مَتَاعٌ ﴿٢٦﴾ وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا أُنزِلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِّن رَّبِّهِ قُلْ إِنَّ اللَّهَ يُضِلُّ مَن يَشَاءُ وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ أَنَابَ ﴿٢٧﴾ الَّذِينَ آمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُم بِذِكْرِ اللَّهِ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ ﴿٢٨﴾

[٢٠]﴿الميثاق﴾: پەیمانێکی چەسپاوو جێگیر. [٢٢]﴿یدرءون﴾: پاڵی پێوە دەنێنو دووری دەخەنەوە. [٢٣]﴿عدن﴾: شوێنی مانەوەی هەتا هەتایی. [٢٤]﴿عقبی الدار﴾: سەرەنجامو مەنزڵگای باش کەبەهەشتە. [٢٥]﴿اللعنة﴾: دورکەوتنەوە لەرەحمەتو سۆزی پەروەردگار. ﴿سوء الدار﴾: مەبەست پیّی دۆزەخە. [٢٦]﴿یبسط﴾: فراوانی دەکات. ﴿یقدر﴾: دەیگرێ. ﴿متاع﴾: شتێکی کەمو کورت. [٢٧]﴿أناب﴾: بەدڵ بگەڕێتەوەو تەوبە بکات.

*** پیاوێکی خەڵکی (بني سلمة) هات بۆ خزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ)و پرسی: پێغەمبەری خوا ! ئاخۆ باوکو دایکم هیچ مافێکیان لەسەرم بێت پاش مردنیان بۆیان بکەم؟ فەرمووی: ((بەڵێ، نوێژکردن لەسەریانو، داوالێخۆشبوونو، بەجێگەیاندنی پەیمانو بەڵێنیان پاش خۆیان، لەگەڵ بەجێگەیاندنی پەیوەندی خزمایەتی کەبەهۆی ئەوانەوە دروست بووەو ڕێزگرتنیش لەهاوەڵانی ئەوان)). [(اخرجه ابوداود)].**

- ١ أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ﴾ دابەزی. (حاکم)و (بیهقی)و فەرموودەگێڕەوانی دی لە(ابن مسعود)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: ڕۆژێکیان پێغەمبەری خوا(ﷺ) چوو بۆ گۆڕستان، لەسەرگۆڕێک دانیشتو زۆر دوعای کرد، ئنجا دەستیکرد بەگریان، منیش دڵم پڕبوو گریام، دوایی پێی وتم: ئەو گۆڕەی لەسەری دانیشتم گۆڕی دایکم بوو، داوام کرد لەپەروەردگار ڕێگەم بدات دوعای بۆ بکەم بەڵام پەروەردگار ڕێگەی نەدام ، ئنجا ئایەتی:﴿مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ﴾ دابەزی. (احمد)و (ابن مردویه) لە(بریدة)وە دەگێڕنەوە، دەڵێت: لەگەڵ پێغەمبەری خوایا بووم کاتێ لەناوچەی (عسفان) لایداو گۆڕەکەی دایکی دۆزیەوەو، دەستنوێژی گرتو نوێژیکردو دەستیکرد بەگریان، ئنجا فەرمووی: من داوام کرد لەپەروەردگار ڕێگەم بدات داوای لێخۆش بوون بکەم بۆ دایکم بەڵام ڕێگەی نەدام، ئنجا ئایەتی:﴿مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ﴾دابەزی. (طبراني)و (ابن مردویه) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: کاتێک ئەمە ڕوویدا کەپێغەمبەری خوا لە(تبوك) گەڕایەوەو سەفەری کرد بۆ (مەککە) بەمەبەستی(عمره)و لەرێگە لایدا لەناوچەی (عسفان). (ابن حجر) دەڵێت:دەگونجێت دابەزینی ئەم ئایەتە چەند هۆکارێکی هەبێت سەرەتا باسی (ابو طالب)و دواییەکەشی باسی (امنه)و -

الذين آمنوا وعملوا الصالحات طوبى لهم وحسن
مآب ﴿٢٩﴾ كذلك أرسلناك في أمة قد خلت من قبلها أمم
لتتلوا عليهم الذي أوحينا إليك وهم يكفرون بالرحمن
قل هو ربي لا إله إلا هو عليه توكلت وإليه متاب ﴿٣٠﴾
ولو أن قرآنا سيرت به الجبال أو قطعت به الأرض أو كلم
به الموتى بل لله الأمر جميعا أفلم ييأس الذين آمنوا
أن لو يشاء الله لهدى الناس جميعا ولا يزال الذين كفروا
تصيبهم بما صنعوا قارعة أو تحل قريبا من دارهم حتى يأتي
وعد الله إن الله لا يخلف الميعاد ﴿٣١﴾ ولقد استهزئ برسل
من قبلك فأمليت للذين كفروا ثم أخذتهم فكيف كان
عقاب ﴿٣٢﴾ أفمن هو قائم على كل نفس بما كسبت وجعلوا
لله شركاء قل سموهم أم تنبئونه بما لا يعلم في الأرض أم
بظاهر من القول بل زين للذين كفروا مكرهم وصدوا عن
السبيل ومن يضلل الله فما له من هاد ﴿٣٣﴾ لهم عذاب في الحياة
الدنيا ولعذاب الآخرة أشق وما لهم من الله من واق ﴿٣٤﴾

[٢٩] ﴿طوبى لهم﴾: ژیانێکی خۆش و پڕ لەشادی و هەتا هەتایی لەقیامەتدا.
﴿حسن مآب﴾: مەنزڵێکی باش.
[٣٠] ﴿متاب﴾: تەوبەو گەڕانەوەم.
[٣١] ﴿سيرت به الجبال﴾: چیاکانی پێ هەڵبکەندرایەو بڕۆیشتنایە.
﴿ييأس﴾: بریتییە لەنائومێدی.
﴿قارعة﴾: ناڕەحەتییەك ڕوویان تێبکات و تووشی دڵە ڕاوکەو نائارامیان بکات وەك بەڵاو موسیبەت.
[٣٢] ﴿فأمليت﴾: بوارم پێدان.
[٣٣] ﴿قائم﴾: چاودێرە.
[٣٤] ﴿واق﴾: پارێزگارێك پارێزگاری لێبکات کاتێ سزای خوایی دێت.

- چیرۆکەکەی (علی) ئەمەش بەفرە هۆکاری دابەزین ناونراوە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١١٧): ﴿لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنصَارِ﴾ ئایەتەکە:

. (بخاري)و فەرموودەگێڕەوەکانی دیکە لە(کعب)ی کوڕی (مالك)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: لەهیچ غەزایەك لەو غەزایانەی پێغەمبەر(ﷺ) کردی دوانەکەوتم جگە لەغەزای(بدر)و (تبوك)، کەدواهەمین غەزای پێغەمبەر بوو(ﷺ)و داوایکرد سەرجەم خەڵکی بەشداربن و بچنە دەرەوە، ئێمەش دواکەوتین (فەرموودەکەی بەدرێژی گێڕایەوە)و دوایی تەوبەمان لێوەرگیراو ئایەتی: ﴿لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ﴾ هەتا ﴿إِنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ﴾ دابەزی. هەروەها دەربەق بەئێمە ئایەتی: ﴿اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ﴾ دابەزی.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٢٢): ﴿وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنفِرُوا كَافَّةً﴾ ئایەتەکە:

- (ابن ابی حاتم) لە(عکرمە)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: کاتێ ئایەتی: ﴿إِلَّا تَنفِرُوا يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا﴾ دابەزی. هەندێکەس لەدەشتودەر مابوونەوە لەنێو هۆزوتیرەکانیان و لەگەڵ پێغەمبەری خوا(ﷺ) بەڕێ نەکەوتبوون و، سەرقاڵی فێرکردنی تیرەوهۆزەکانیان بوون، دووڕووەکان وتیان: هەندێك لەخەڵکی دەشت و دۆڵەکان ماونەتەوە، بەڕاستی فەوتان و تیاچوون، ئنجا ئایەتی: ﴿وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنفِرُوا كَافَّةً﴾ دابەزی. لە(عبدالله)ی کوڕی (عبيد)ی کوڕی(عمير)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: موسوڵمانان بەهۆی سووربوونیان لەسەر جیهاد هەرکات پێغەمبەری خوا(ﷺ) تاقمێکی بناردایە بۆ بەجێگەیاندنی ئەرکێ هەموو دەچوون و بەتەنها پێغەمبەریان بەجێ دەهێشت سەبارەت بەمە ئایەت نازڵبوو.

۞ مَثَلُ ٱلْجَنَّةِ ٱلَّتِى وُعِدَ ٱلْمُتَّقُونَ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ أُكُلُهَا دَآئِمٌ وَظِلُّهَا تِلْكَ عُقْبَى ٱلَّذِينَ ٱتَّقَوا وَّعُقْبَى ٱلْكَٰفِرِينَ ٱلنَّارُ ﴿٣٥﴾ وَٱلَّذِينَ ءَاتَيْنَٰهُمُ ٱلْكِتَٰبَ يَفْرَحُونَ بِمَآ أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمِنَ ٱلْأَحْزَابِ مَن يُنكِرُ بَعْضَهُۥ قُلْ إِنَّمَآ أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ ٱللَّهَ وَلَآ أُشْرِكَ بِهِۦٓ إِلَيْهِ أَدْعُوا وَإِلَيْهِ مَـَٔابِ ﴿٣٦﴾ وَكَذَٰلِكَ أَنزَلْنَٰهُ حُكْمًا عَرَبِيًّا وَلَئِنِ ٱتَّبَعْتَ أَهْوَآءَهُم بَعْدَمَا جَآءَكَ مِنَ ٱلْعِلْمِ مَا لَكَ مِنَ ٱللَّهِ مِن وَلِىٍّ وَلَا وَاقٍ ﴿٣٧﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِّن قَبْلِكَ وَجَعَلْنَا لَهُمْ أَزْوَٰجًا وَذُرِّيَّةً وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَن يَأْتِىَ بِـَٔايَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ ٱللَّهِ لِكُلِّ أَجَلٍ كِتَابٌ ﴿٣٨﴾ يَمْحُوا ٱللَّهُ مَا يَشَآءُ وَيُثْبِتُ وَعِندَهُۥٓ أُمُّ ٱلْكِتَٰبِ ﴿٣٩﴾ وَإِن مَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ ٱلَّذِى نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَإِنَّمَا عَلَيْكَ ٱلْبَلَٰغُ وَعَلَيْنَا ٱلْحِسَابُ ﴿٤٠﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَأْتِى ٱلْأَرْضَ نَنقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا وَٱللَّهُ يَحْكُمُ لَا مُعَقِّبَ لِحُكْمِهِۦ وَهُوَ سَرِيعُ ٱلْحِسَابِ ﴿٤١﴾ وَقَدْ مَكَرَ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَلِلَّهِ ٱلْمَكْرُ جَمِيعًا يَعْلَمُ مَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ وَسَيَعْلَمُ ٱلْكُفَّٰرُ لِمَنْ عُقْبَى ٱلدَّارِ ﴿٤٢﴾

[٣٥] ﴿أكلها﴾: بەروبوومو ئەوەی تیایدا دەخورێت. ﴿عقبى﴾: سەرەنجام و دەرەنجامی. [٣٦] ﴿مآب﴾: گەڕانەوەی سەرجەم کاروبارەکانم بۆ لای پەروەردگار. [٣٧] ﴿واق﴾: پارێزەر. [٣٨] ﴿بآية﴾: بەبەڵگەونیشانە. ﴿أجل﴾: کاتێکی دیاریکراو. ﴿كتاب﴾: بەڵگەونیشانەیەك کەئەگەری ڕوودانی نزیکە. [٣٩] ﴿يثبت﴾: جێگیری دەکات. ﴿ام الكتاب﴾: ئەو پەرتووکەی هەموو زانیاریەکی مەردومانی تێدایە یاخود زانیاری خوای مەزن. [٤١] ﴿معقب﴾: بەوکەسە دەڵێن کەشوێنی باس و خواسێك دەکەوێت و بەرەخنەو پلارگرتن. [٤٢] ﴿المكر﴾: نەخشەو پلان. ﴿عقبى الدار﴾: سەرئەنجامی لانەی باش و ئارام.

سوورەتی ﴿ یونس ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢): ﴿أَكَانَ لِلنَّاسِ عَجَبًا أَنْ أَوْحَيْنَا إِلَى رَجُلٍ مِنْهُمْ أَنْ أَنْذِرِ النَّاسَ وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا أَنَّ لَهُمْ قَدَمَ صِدْقٍ عِنْدَ رَبِّهِمْ﴾ ئایەتەکە:

- (ابن جرير) لەڕێگەی (ضحاك)ەوە دەگێڕێتەوەو، ئەویش لە(ابن عباس)ەوە دەڵێت: کاتێ خوای گەورە (محمد)ی نارد بەپێغەمبەر(ﷺ) عەرەب بەرپەرچی ئەوەیان دایەوە، یان ئەوانەی بەرپەرچیان دایەوە وتیان: خوا لەوە مەزنترە پێویستی بەپێغەمبەر هەبێت لەرێزی مرۆڤدا، خوای گەورەش ئایەتی: ﴿ أَكَانَ لِلنَّاسِ عَجَبًا﴾ و﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا﴾ی دابەزاند، کاتێ پەروەردگار بەڵگەکانی یەك لەدوای یەك بۆ دووبارەکردنەوە وتیان: ئەگەر لەرێزی مرۆڤا پێغەمبەر بنێرێت ئەوا کەسی‌تر بەدەر لە(محمد) شایستەی پەیام بەری بوو ﴿لَوْلا نُزِّلَ هَذَا الْقُرْآنُ عَلَى رَجُلٍ مِنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ﴾ دەیان وت: مەبەستیشیان لە(وليد)ی کوڕی (مغيره) بوو لە(مەککە)و (مسعود)ی کوڕی (عمرو)ی (ثقفي) بوو لە(طائف)، بۆ وەڵام دانەوەی ئەمەش ئایەتی: ﴿أَهُمْ يَقْسِمُونَ رَحْمَتَ رَبِّكَ﴾ دابەزی.

سوورەتی ﴿ هود﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(٥): ﴿أَلا إِنَّهُمْ يَثْنُونَ صُدُورَهُمْ لِيَسْتَخْفُوا مِنْهُ﴾ ئایەتەکە:

- (بخاري)لە (ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: هەندێك کەس شەرمیان دەکرد بچن بۆسەر ئاوو عەورەتیان دەربکەوێت، ڕووەو ئاسمان یان لەگەڵ ژنەکانیان دروست بن، سەبارەت بەوان -

وَيَقُولُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ لَسْتَ مُرْسَلًا ۚ قُلْ كَفَىٰ بِٱللَّهِ شَهِيدًۢا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَمَنْ عِندَهُۥ عِلْمُ ٱلْكِتَٰبِ ﴿٤٣﴾

سُورَةُ إِبۡرَاهِيمَ

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

الٓر ۚ كِتَٰبٌ أَنزَلْنَٰهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ ٱلنَّاسَ مِنَ ٱلظُّلُمَٰتِ إِلَى ٱلنُّورِ بِإِذْنِ رَبِّهِمْ إِلَىٰ صِرَٰطِ ٱلْعَزِيزِ ٱلْحَمِيدِ ﴿١﴾ ٱللَّهِ ٱلَّذِى لَهُۥ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ ۗ وَوَيْلٌ لِّلْكَٰفِرِينَ مِنْ عَذَابٍ شَدِيدٍ ﴿٢﴾ ٱلَّذِينَ يَسْتَحِبُّونَ ٱلْحَيَوٰةَ ٱلدُّنْيَا عَلَى ٱلْءَاخِرَةِ وَيَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا ۚ أُوْلَٰٓئِكَ فِى ضَلَٰلٍۭ بَعِيدٍ ﴿٣﴾ وَمَآ أَرْسَلْنَا مِن رَّسُولٍ إِلَّا بِلِسَانِ قَوْمِهِۦ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ ۖ فَيُضِلُّ ٱللَّهُ مَن يَشَآءُ وَيَهْدِى مَن يَشَآءُ ۚ وَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿٤﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِـَٔايَٰتِنَآ أَنْ أَخْرِجْ قَوْمَكَ مِنَ ٱلظُّلُمَٰتِ إِلَى ٱلنُّورِ وَذَكِّرْهُم بِأَيَّىٰمِ ٱللَّهِ ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَٰتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿٥﴾

[٤٣]﴿شهيداً..﴾: بەڵگەیە لەسەر راستگۆییم.

سوورەتی ﴿ابراهیم﴾

[١]﴿الر﴾: بە ئەلیف، لام، را دەخوێنرێتەوە. ﴿بإذن ربهم﴾: بەنەخشەو ڕێ پێدان و کۆمەکی پەروەردگار. ﴿العزیز﴾: ئەو سەرکەوتووەی هەرگیز شکست ناهێنێ و هاوچەشنی نی یە. ﴿الحمید﴾: سوپاسکراوی نازو نیعمەت. [٢]﴿ویل﴾: تیاچوون وئاخ و ئاه هەڵکێشان. [٣]﴿یستحبون﴾: هەڵی دەبژێرن و زاڵی دەکەن. ﴿یبغونها عوجا﴾: ئەم ڕێبازە دەشێوێنن بەدرۆو بوهتان و گۆڕینی دەقەکان. [٥]﴿ بأیام الله﴾: بەو ڕووداوانەی هات بەسەر نەتەوەکانی پێشوودا.

* پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت:
((بەڕاستی حاڵی باوەڕدار سەرسوڕهێنەرەو بۆ هیچ کەس شتی وەها نی یە جگە لەباوەڕدار زیاتر، ئەگەر خۆشی یەك بێتە ڕێی ئەوا سوپاسگوزار دەبێت و بەخێر دەنووسرێت بۆی، ئەگەر خراپەیەکیش بێتە ڕێی ئەوا ئارام دەگرێت و ئەمەش بەخێر بۆی دەنووسرێت)). [(متفق علیه)].
*هەروەها دەفەرموێت: ((ئەگەر پەروەردگار نازونیعمەتێکی ڕشت بەسەر بەندەیەکدا ئەوا با لەخۆی و خاوخێزانی یەوە دەست پێ بکات)).(واتە خێری ئەو نازونیعمەتە)).
[(سلسلة الأحادیث الصحیحة ژمارە:(٣٥٨)]

- ئایەت نازڵبوو، (ابن جریر) ئەوانی دیکە دەگێڕنەوە، لە(عبدالله)ی کوڕ (شداد)ەوە دەڵێت:هەندێکیان کەر بەلای پێغەمبەری خوایا تێپەڕبوونایە سنگیان دادەنەواند هەتا نەیانبینێ، ئەوجا ئایەت لەسەر ئەمە دابەزی.
هۆی دابەزینی ئایەتی(٨): ﴿وَلَئِنْ أَخَّرْنَا عَنْهُمُ الْعَذَابَ إِلَى أُمَّةٍ مَعْدُودَةٍ﴾ئایەتەکە:
- (ابن ابی حاتم) لە(قتادة) وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: کاتێك ئایەتی:﴿اقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ﴾ دابەزی هەندێك کەس وتیان: قیامەت نزیك بۆتەوە دەست بکێشنەوە، کەمێك دەستیان کێشایەوە، دواتر ملیانکردەوە بەخراپەو پیلانگێڕاندا، خوای گەورەش ئایەتی:﴿وَلَئِنْ أَخَّرْنَا عَنْهُمُ الْعَذَابَ إِلَى أُمَّةٍ مَعْدُودَةٍ﴾ ی دابەزاند.

وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ ٱذْكُرُوا۟ نِعْمَةَ ٱللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ أَنجَىٰكُم مِّنْ ءَالِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوٓءَ ٱلْعَذَابِ وَيُذَبِّحُونَ أَبْنَآءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَآءَكُمْ ۚ وَفِى ذَٰلِكُم بَلَآءٌ مِّن رَّبِّكُمْ عَظِيمٌ ﴿٦﴾ وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكُمْ لَئِن شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ ۖ وَلَئِن كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِى لَشَدِيدٌ ﴿٧﴾ وَقَالَ مُوسَىٰٓ إِن تَكْفُرُوٓا۟ أَنتُمْ وَمَن فِى ٱلْأَرْضِ جَمِيعًا فَإِنَّ ٱللَّهَ لَغَنِىٌّ حَمِيدٌ ﴿٨﴾ أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبَؤُا۟ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ ۛ وَٱلَّذِينَ مِنۢ بَعْدِهِمْ ۛ لَا يَعْلَمُهُمْ إِلَّا ٱللَّهُ ۚ جَآءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِٱلْبَيِّنَٰتِ فَرَدُّوٓا۟ أَيْدِيَهُمْ فِىٓ أَفْوَٰهِهِمْ وَقَالُوٓا۟ إِنَّا كَفَرْنَا بِمَآ أُرْسِلْتُم بِهِۦ وَإِنَّا لَفِى شَكٍّ مِّمَّا تَدْعُونَنَآ إِلَيْهِ مُرِيبٍ ﴿٩﴾ ۞ قَالَتْ رُسُلُهُمْ أَفِى ٱللَّهِ شَكٌّ فَاطِرِ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۖ يَدْعُوكُمْ لِيَغْفِرَ لَكُم مِّن ذُنُوبِكُمْ وَيُؤَخِّرَكُمْ إِلَىٰٓ أَجَلٍ مُّسَمًّى ۚ قَالُوٓا۟ إِنْ أَنتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا تُرِيدُونَ أَن تَصُدُّونَا عَمَّا كَانَ يَعْبُدُ ءَابَآؤُنَا فَأْتُونَا بِسُلْطَٰنٍ مُّبِينٍ ﴿١٠﴾

[٦] ﴿یسومونکم﴾: پێتان دەچێژن. ﴿یستحیون﴾: هێڵانەوەی (کیژەکان بەزیندوێتی). ﴿بلاء﴾: تاقیکردنەوەو بەلاّ. [٧] ﴿تأذن ربکم﴾: هەواڵێکی چەسپاو و زانیاریەکی تەواوی بێ ڕاگەیاندن. [٩] ﴿فردوا أیدیهم﴾: دەستیان گێڕایەوە. ﴿مریب﴾: بەدگومان. [١٠] ﴿فطر﴾: بەدی هێنەر. ﴿بسلطان مبین﴾: بەبەڵگەو موعجیزەی ديارو بەرچاو.

***پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((خوای گەورە دەفەرموێت: ئەی بەندەکانم ئەگەر سەرەتاو کۆتاییتان و مرۆڤ و جنۆکەتان لەسەر شێوەی دڵی یەك پیاوی خواناس بێت ئەوا هیچ لەموڵکی من زیاد ناکات، ئەی بەندەکانم گەر سەرەتاو کۆتاییتان و مرۆڤ و جنۆکەتان لەیەك شوێندا هەڵبسن و داوا بکەن ئەوا پێتان دەبەخشم و هیچ لەموڵکی من کەم ناکات مەگەر بەچەشنی دەرزیەك کەبکرێت بەناوی دەریادا)). [(اخرجه مسلم)].**

هۆی دابەزینی ئایەتی(١١٤): ﴿وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفَيِ النَّهَارِ وَزُلَفًا مِّنَ اللَّيْلِ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ ذَٰلِكَ ذِكْرَىٰ لِلذَّاكِرِينَ﴾ ئەمەتەکە:

- (بخاري)و (مسلم) لە(ابن مسعود)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: پیاوێك ماچی ئافرەتێکی کرد، هات بۆ خزمەتی پێغەمبەری خوا(ﷺ)و ڕووداوەکەی بۆگێڕایەوە، خوای گەورەش ئایەتی: ﴿وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفَيِ النَّهَارِ وَزُلَفًا مِّنَ اللَّيْلِ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ﴾ی دابەزاند. پیاوەکەش وتی: ئەو ئایەتە بۆ منە؟ پێغەمبەریش(ﷺ) فەرمووی: بۆسەرجەم خەڵکیە. (ترمذي)و فەرموودەگێڕەوەکانی دیکە دەگێڕنەوە، لە(ابی الیسر)ەوە دەڵێت: ژنێك هات بۆلام خورمام لێبکڕێت، منیش وتم: لەماڵەوە خورمای جوانترمان هەیە، ئافرەتەکە لەگەڵما هات بۆ ماڵەوەو پەلامارم داو ماچێکم کرد، ئنجا هاتم بۆ خزمەتی پێغەمبەری خوا(ﷺ)و ڕووداوەکەم بۆ گێڕایەوە، فەرمووی: تۆ چاکەی تێکۆشەرێکی ڕێگەی خوات بەوەدایەوە ئاوا بەرامبەری ژنەکەی بکەیت؟! ئنجا ماوەیەك کەوتە دەریای بیرکردنەوە هەتا پەروەردگار نیگای بۆ هێناو ئایەتی: ﴿وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفَيِ النَّهَارِ﴾ هەتا ﴿لِلذَّاكِرِينَ﴾ دابەزی.

قَالَتْ لَهُمْ رُسُلُهُمْ إِن نَّحْنُ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ يَمُنُّ عَلَىٰ مَن يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِۦ ۖ وَمَا كَانَ لَنَآ أَن نَّأْتِيَكُم بِسُلْطَٰنٍ إِلَّا بِإِذْنِ ٱللَّهِ ۚ وَعَلَى ٱللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ ٱلْمُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾ وَمَا لَنَآ أَلَّا نَتَوَكَّلَ عَلَى ٱللَّهِ وَقَدْ هَدَىٰنَا سُبُلَنَا ۚ وَلَنَصْبِرَنَّ عَلَىٰ مَآ ءَاذَيْتُمُونَا ۚ وَعَلَى ٱللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ ٱلْمُتَوَكِّلُونَ ﴿١٢﴾ وَقَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لِرُسُلِهِمْ لَنُخْرِجَنَّكُم مِّنْ أَرْضِنَآ أَوْ لَتَعُودُنَّ فِى مِلَّتِنَا ۖ فَأَوْحَىٰٓ إِلَيْهِمْ رَبُّهُمْ لَنُهْلِكَنَّ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٣﴾ وَلَنُسْكِنَنَّكُمُ ٱلْأَرْضَ مِنۢ بَعْدِهِمْ ۚ ذَٰلِكَ لِمَنْ خَافَ مَقَامِى وَخَافَ وَعِيدِ ﴿١٤﴾ وَٱسْتَفْتَحُوا۟ وَخَابَ كُلُّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ ﴿١٥﴾ مِّن وَرَآئِهِۦ جَهَنَّمُ وَيُسْقَىٰ مِن مَّآءٍ صَدِيدٍ ﴿١٦﴾ يَتَجَرَّعُهُۥ وَلَا يَكَادُ يُسِيغُهُۥ وَيَأْتِيهِ ٱلْمَوْتُ مِن كُلِّ مَكَانٍ وَمَا هُوَ بِمَيِّتٍ ۖ وَمِن وَرَآئِهِۦ عَذَابٌ غَلِيظٌ ﴿١٧﴾ مَّثَلُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ بِرَبِّهِمْ ۖ أَعْمَٰلُهُمْ كَرَمَادٍ ٱشْتَدَّتْ بِهِ ٱلرِّيحُ فِى يَوْمٍ عَاصِفٍ ۖ لَّا يَقْدِرُونَ مِمَّا كَسَبُوا۟ عَلَىٰ شَىْءٍ ۚ ذَٰلِكَ هُوَ ٱلضَّلَٰلُ ٱلْبَعِيدُ ﴿١٨﴾

[١١]﴿يمن﴾: ڕێزداری دەكات. [١٤]﴿خاف مقامي﴾: وەستانی لەبەردەممدا بۆ لێپرسینەوە. ﴿وعيد﴾: بەڵێن و هەڕەشە. [١٥]﴿استفتحوا﴾: سەریان خست. ﴿خاب﴾: زیانی لێكەوت و تیاچوو. ﴿جبار﴾: خۆ بەزلزان. ﴿عنيد﴾: گوێ نەگرتن بۆ حەق و دژواریی. [١٦]﴿صَديد﴾: ئەوەی لەجەستەی دۆزەخیەكان دەچۆڕێت و دێتە خوار(كێم و زوخاو). [١٧]﴿يتجرعه﴾: زۆری لێدەكرێت تا بیخواتەوەو هەڵی لوشێ. ﴿يسيغه﴾: قوتی بدات. ﴿ويأتيه الموتُ﴾: مردن ڕووی تێدەكات. [١٨]﴿يوم عاصف﴾: ڕۆژێكی گەردەلولاویی. ﴿الضلال البعيد﴾: سەر لێشێواوی تەواو.

* لە(ابي امامة)وە (ﷺ) دەگێڕنەوە، سەبارەت بە ئایەتی: ﴿وَيُسْقَىٰ مِن مَّاءٍ صَدِيدٍ، يَتَجَرَّعُهُ﴾ دەڵێت: لێی نزیك دەكرێتەوەو ڕقی لێی دەبێتەوە، كاتێ دادەنەوێت ڕووخساری دەسوتێنێ و سەری دەكەوێتە ناوی‌یەوە، كاتێكیش دەیخواتەوە ڕیخۆڵەكانی لەت لەت دەبن و بەئەندازەیەكیان لێدێت پارچە پارچە لەدوایەوە دێنە دەرەوە)). [(اخرجه الامام احمد)].

سوورەتی ﴿ یوسف ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(٣): ﴿نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ أَحْسَنَ الْقَصَصِ بِمَا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ هَذَا الْقُرْآنَ﴾ئایەتەكە:

- (حاكم)و فەرموودەگێڕەرەوانی دیكە لە(سعد)ی كوڕی (ابی وقاص)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: قورئان دابەزی بۆسەر پێغەمبەری خوا(ﷺ)و ماوەیەك بۆی خوێندنەوە، ئنجا هاوەڵان وتیان: ئەی پێغەمبەری خوا ئەگەر بۆت باس بكردیتایە ئنجا ئایەتی: ﴿اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ﴾دابەزی. (ابن ابی حاتم) یش دەڵێت: وتیان: ئەی پێغەمبەری خوا ئەگەر بیرت بخستینایەتەوە، خوای گەورەش ئایەتی: ﴿أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ﴾ی دابەزاند. (ابن جریر) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: وتیان ئەی پێغەمبەری خوا گەر چیرۆكت بۆ بگێڕایتایەتەوە، ئنجا ئایەتی: ﴿ نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ أَحْسَنَ الْقَصَصِ﴾ دابەزی.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ ٱللَّهَ خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ بِٱلْحَقِّ إِن يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَأْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿١٩﴾ وَمَا ذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ بِعَزِيزٍ ﴿٢٠﴾ وَبَرَزُوا۟ لِلَّهِ جَمِيعًا فَقَالَ ٱلضُّعَفَٰٓؤُا۟ لِلَّذِينَ ٱسْتَكْبَرُوٓا۟ إِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ أَنتُم مُّغْنُونَ عَنَّا مِنْ عَذَابِ ٱللَّهِ مِن شَىْءٍ ۚ قَالُوا۟ لَوْ هَدَىٰنَا ٱللَّهُ لَهَدَيْنَٰكُمْ ۖ سَوَآءٌ عَلَيْنَآ أَجَزِعْنَآ أَمْ صَبَرْنَا مَا لَنَا مِن مَّحِيصٍ ﴿٢١﴾ وَقَالَ ٱلشَّيْطَٰنُ لَمَّا قُضِىَ ٱلْأَمْرُ إِنَّ ٱللَّهَ وَعَدَكُمْ وَعْدَ ٱلْحَقِّ وَوَعَدتُّكُمْ فَأَخْلَفْتُكُمْ ۖ وَمَا كَانَ لِىَ عَلَيْكُم مِّن سُلْطَٰنٍ إِلَّآ أَن دَعَوْتُكُمْ فَٱسْتَجَبْتُمْ لِى ۖ فَلَا تَلُومُونِى وَلُومُوٓا۟ أَنفُسَكُم ۖ مَّآ أَنَا۠ بِمُصْرِخِكُمْ وَمَآ أَنتُم بِمُصْرِخِىَّ ۖ إِنِّى كَفَرْتُ بِمَآ أَشْرَكْتُمُونِ مِن قَبْلُ ۗ إِنَّ ٱلظَّٰلِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٢﴾ وَأُدْخِلَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ جَنَّٰتٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ ۖ تَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَٰمٌ ﴿٢٣﴾ أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ ٱللَّهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِى ٱلسَّمَآءِ ﴿٢٤﴾

[١٩]﴿بالحق﴾: بەحیکمەتێکی زۆر دوور لەکوێری‌و هەراو بێهودە. [٢٠]﴿بعزیز﴾: گران‌و قورس. [٢١]﴿برزوا﴾: لەگۆڕەکانیان هاتنە دەرەوە بۆ دادگایی‌و لێپرسینەوە. ﴿الضعفاء﴾: شوێنکەوتەکان. ﴿للذین استکبروا﴾: سەرکردەو گەورەکانیان. ﴿مُغنون عنا﴾: بەرگریمان لێدەکەن. ﴿أجزعنا﴾: ئایا ئەو پەڕی خەم‌و خەفەتمان خوارد. ﴿محیص﴾: پەناو پاسێر. [٢٢]﴿لما قُضي الامرُ﴾: پاش تەواو بوونی فەرمان‌و دادگایی خوایی. ﴿منْ سلطان﴾: زۆرلێکردن یان بەڵگەو نیشانەیەکی دیارو ئاشکرا. ﴿بمصرخکم﴾: ئەوەی بەهاناو فریای کەسێکەوە دێت. [٢٣]﴿تحیتهم﴾: سڵاوکردنیان. [٢٤]﴿کلمة طیبة﴾: وشەیەکی جوان ئەوەی ڕێنومایی دەربێت بۆ حەق‌و ڕاستی. ﴿أصلها﴾: بناغەو بنچینەی. ﴿ثابتٌ﴾: جێگیرو چەسپاوە.

سوورەتی ﴿ الرعد ﴾

هۆی دابەزینەی ئایەتی(٨): ﴿اللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَحْمِلُ كُلُّ أُنثَىٰ وَمَا تَغِيضُ الْأَرْحَامُ وَمَا تَزْدَادُ﴾ ئیمتەکە:

- (طبراني)و فەرمووەگێڕەرەوانی دیکە لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: (اربد)ی کوڕی قیس‌و (عامر)ی کوڕی (طفیل) ڕوویان کردە شاری (مەدینە)و هاتن بۆلای پێغەمبەر(ﷺ)و (عامر) وتی: ئەی (محمد) ئەگەر موسوڵمان ببم چیم بۆ دەکەیت؟ پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: موسوڵمانان چ مافێکیان هەیە تۆش ئەو مافەت دەبێت‌و چ ئەرک‌و فەرمانێکیان لەسەر بێت بەهەمان شێوە لەسەر تۆش پێویست دەبێت، وتی: دوای خۆت فەرمانداریم بۆ جێدەهێڵی؟ فەرمووی: شتی وا نەبۆ تۆو نەبۆ نەتەوەکەت نییە، ئنجا هەردووکیان هاتنە دەرەوەو (عامر) بە(اربد)ی وت: من (محمد) سەرقاڵ دەکەم تۆش بەشمشێرێك لەت‌و پەتی بکە ، دیسان گەڕانەوەو (عامر) وتی: ئەی (محمد) هەستە لەگەڵمدا باقسەت لەگەڵدا بکەم، پێغەمبەری خوا(ﷺ) هەستا لەگەڵی‌و بەرامبەری وەستاو قسەی لەگەڵدا دەکرد(اربد) بەشمشێرێکەوە خۆی مەڵاسدابوو، دەستی خستە سەر کیفی شمشێرەکەی‌و دەستی ڕەق بوو، پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئاوڕی دایەوە بینی، ئنجا پێغەمبەر(ﷺ) هەردووکیانی بەجێهێشت ، ئەوانیش بەهەڵەداوان -

تُؤْتِيٓ أُكُلَهَا كُلَّ حِينِۭ بِإِذْنِ رَبِّهَاۗ وَيَضْرِبُ ٱللَّهُ ٱلْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٥﴾ وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ كَشَجَرَةٍ خَبِيثَةٍ ٱجْتُثَّتْ مِن فَوْقِ ٱلْأَرْضِ مَا لَهَا مِن قَرَارٍ ﴿٢٦﴾ يُثَبِّتُ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ بِٱلْقَوْلِ ٱلثَّابِتِ فِى ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا وَفِى ٱلْءَاخِرَةِۖ وَيُضِلُّ ٱللَّهُ ٱلظَّٰلِمِينَۚ وَيَفْعَلُ ٱللَّهُ مَا يَشَآءُ ﴿٢٧﴾ ۞ أَلَمْ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ بَدَّلُوا۟ نِعْمَتَ ٱللَّهِ كُفْرًا وَأَحَلُّوا۟ قَوْمَهُمْ دَارَ ٱلْبَوَارِ ﴿٢٨﴾ جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَاۖ وَبِئْسَ ٱلْقَرَارُ ﴿٢٩﴾ وَجَعَلُوا۟ لِلَّهِ أَندَادًا لِّيُضِلُّوا۟ عَن سَبِيلِهِۦۗ قُلْ تَمَتَّعُوا۟ فَإِنَّ مَصِيرَكُمْ إِلَى ٱلنَّارِ ﴿٣٠﴾ قُل لِّعِبَادِىَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ يُقِيمُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَيُنفِقُوا۟ مِمَّا رَزَقْنَٰهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً مِّن قَبْلِ أَن يَأْتِىَ يَوْمٌ لَّا بَيْعٌ فِيهِ وَلَا خِلَٰلٌ ﴿٣١﴾ ٱللَّهُ ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ وَأَنزَلَ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءً فَأَخْرَجَ بِهِۦ مِنَ ٱلثَّمَرَٰتِ رِزْقًا لَّكُمْۖ وَسَخَّرَ لَكُمُ ٱلْفُلْكَ لِتَجْرِىَ فِى ٱلْبَحْرِ بِأَمْرِهِۦۖ وَسَخَّرَ لَكُمُ ٱلْأَنْهَٰرَ ﴿٣٢﴾ وَسَخَّرَ لَكُمُ ٱلشَّمْسَ وَٱلْقَمَرَ دَآئِبَيْنِۖ وَسَخَّرَ لَكُمُ ٱلَّيْلَ وَٱلنَّهَارَ ﴿٣٣﴾

[٢٥] ﴿تُؤتِي اكلها﴾: بەرووبووم دەدات.
[٢٦] ﴿كلمة خبيثة﴾: وشەی پڕوپووچ.
﴿اجتثت﴾: لەبناغەوە هەڵکێشراو.
﴿قرار﴾: جێگیربوون و مانەوە.
[٢٧] ﴿يثبت الله﴾: خوای گەورە جێگیریان دەکات.(بە بەڵگەی بەهێز). [٢٨] ﴿احلوا﴾: هێنایان بەسەریدا. ﴿البوار﴾: تیاچوو و فەوتاو.
[٢٩] ﴿يصلونها﴾: دەکرێتە ناوی و تیایدا دەسوتێنرێت. [٣٠] ﴿أندادا﴾: بت وهاوشێوە. [٣١] ﴿خلال﴾: هاوڕێیەتی. [٣٢] ﴿الفلك﴾: کەشتیەکان. [٣٣] ﴿دائبين﴾: بەردەوامن.

* پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((هەموو بەندەیەك لەسەر ئەو حاڵەی تێدا مردووە زیندوو دەکرێتەو لەگۆڕەکەی دێتە دەرەوە، باوەڕدار لەسەر باوەڕەکەی و، دووڕووش لەسەر دووڕوویيەکەی)). [(اخرجه احمد بن حنبل)].

- ڕۆیشتن تاگەیشتنە ناوچەی (رقم) و لەوێ پەروەردگار هەورەبروسکەیەکی نارد بۆ (اربد) و کوشتی ، ئنجا ئایەتی: ﴿اللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَحْمِلُ كُلُّ أُنثَى﴾ هەتا ﴿شَدِيدُ الْمِحَالِ﴾ دابەزاند.
هۆی دابەزینی ئایەتی(١٣): ﴿وَيُرْسِلُ الصَّوَاعِقَ فَيُصِيبُ بِهَا مَنْ يَشَاءُ﴾ ئایەتەکە:
- (نسائي) و (بزار) لە (انس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) پیاوێکی لەهاوەڵانی نارد بۆلای یەکێك لەپیاوە بەناوبانگەکانی نەفامان تا بانگی بکات بۆلای ڕێبازی پەروەردگار، کابرای نەفامیش پرسی: ئەو خوایەی تۆ منی بۆ بانگ دەکەیت چی‌یە؟ لەئاسنە یان زیوو ئاڵتونە؟ هاوەڵەکەش گەڕایەوە بۆلای پێغەمبەری خواو قسەکانی ئەوکابرایەی بۆگێڕایەوە، دیسان بۆجاری دووەم و سێیەم پێغەمبەری خوا(ﷺ) هاوەڵەکەی ناردەوەو هەر هەمان قسەی‌کرد، ئنجا خوای گەورە هەورەبروسکەیەکی بۆ ناردو سوتاندی، ئەم ئایەتەش نازڵبوویە خوارەوە: ﴿وَيُرْسِلُ الصَّوَاعِقَ فَيُصِيبُ بِهَا مَنْ يَشَاءُ﴾ هەتا کۆتایی.
هۆی دابەزینی ئایەتی(٣١): ﴿وَلَوْ أَنَّ قُرْآنًا سُيِّرَتْ بِهِ الْجِبَالُ﴾ ئایەتەکە:
- (طبراني) و ئەوانی دی لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە ، دەڵێت: ئەگەر تۆ ڕاست دەکەیت ئەوا پیرە پیاوانی مردووی پێشوومان بۆ زیندووبکەرەوە هەتا قسەیەکیان لەگەڵدا بکەین و، ئەم شاخەی(مەککە)مان لێدووربخەرەوە، ئنجا ئایەتی: ﴿وَلَوْ أَنَّ قُرْآنًا سُيِّرَتْ بِهِ الْجِبَالُ﴾ دابەزی.(ابن ابی حاتم) و(ابن مردويه) لەڕێگەی(عطية)ی(عوفی)ەوە دەگێڕنەوە،دەڵێت: بەپێغەمبەری خوایان =

وَءَاتَىٰكُم مِّن كُلِّ مَا سَأَلْتُمُوهُ وَإِن تَعُدُّوا۟ نِعْمَتَ ٱللَّهِ لَا تُحْصُوهَآ إِنَّ ٱلْإِنسَٰنَ لَظَلُومٌ كَفَّارٌ ﴿٣٤﴾ وَإِذْ قَالَ إِبْرَٰهِيمُ رَبِّ ٱجْعَلْ هَٰذَا ٱلْبَلَدَ ءَامِنًا وَٱجْنُبْنِى وَبَنِىَّ أَن نَّعْبُدَ ٱلْأَصْنَامَ ﴿٣٥﴾ رَبِّ إِنَّهُنَّ أَضْلَلْنَ كَثِيرًا مِّنَ ٱلنَّاسِ فَمَن تَبِعَنِى فَإِنَّهُۥ مِنِّى وَمَنْ عَصَانِى فَإِنَّكَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٣٦﴾ رَّبَّنَآ إِنِّىٓ أَسْكَنتُ مِن ذُرِّيَّتِى بِوَادٍ غَيْرِ ذِى زَرْعٍ عِندَ بَيْتِكَ ٱلْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ فَٱجْعَلْ أَفْـِٔدَةً مِّنَ ٱلنَّاسِ تَهْوِىٓ إِلَيْهِمْ وَٱرْزُقْهُم مِّنَ ٱلثَّمَرَٰتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ ﴿٣٧﴾ رَبَّنَآ إِنَّكَ تَعْلَمُ مَا نُخْفِى وَمَا نُعْلِنُ وَمَا يَخْفَىٰ عَلَى ٱللَّهِ مِن شَىْءٍ فِى ٱلْأَرْضِ وَلَا فِى ٱلسَّمَآءِ ﴿٣٨﴾ ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ ٱلَّذِى وَهَبَ لِى عَلَى ٱلْكِبَرِ إِسْمَٰعِيلَ وَإِسْحَٰقَ إِنَّ رَبِّى لَسَمِيعُ ٱلدُّعَآءِ ﴿٣٩﴾ رَبِّ ٱجْعَلْنِى مُقِيمَ ٱلصَّلَوٰةِ وَمِن ذُرِّيَّتِى رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَآءِ ﴿٤٠﴾ رَبَّنَا ٱغْفِرْ لِى وَلِوَٰلِدَىَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ ٱلْحِسَابُ ﴿٤١﴾ وَلَا تَحْسَبَنَّ ٱللَّهَ غَٰفِلًا عَمَّا يَعْمَلُ ٱلظَّٰلِمُونَ إِنَّمَا يُؤَخِّرُهُمْ لِيَوْمٍ تَشْخَصُ فِيهِ ٱلْأَبْصَٰرُ ﴿٤٢﴾

[٣٤]﴿لاتحصوها﴾:نایژمێرن.[٣٥]﴿هذا البلد﴾:شاری(مەککە).﴿اجنبني﴾: دوورم بخەرەوە.[٣٧]﴿بيتك المحرم﴾:کەعبەی پیرۆز.﴿افئدة﴾: دڵەکان.﴿هوي﴾:بیر کردنو سۆزو جۆشان یاخود پەلەکردنو سۆزدار بوونی.[٤٢]﴿تشخص﴾:بریتیە لەوەی چاو پێڵوەکەی بەرزدەبێتەوەو لەناڕەحەتی بارودۆخەکە بەکراوەیی دەمێنێتەوە بەڵام ناتوانێت بجوڵێنێت.

* پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((دوعای موسوڵمان بۆ براکەی گیرایە، خوای گەورە لەلای سەریەوە فریشتەیەکی داناوەو هەرکات دوعای کرد بۆ براکەی فریشتەکە پێی دەڵێت: ئامین، بۆتۆش هەمان دوعا گیرایە)). [(اخرجه مسلم)].

- وت: گەرشاخەکانی دەوری (مەککە) مان بۆ فراوان بکەیت هەتا بتوانین کشتوکاڵی تێدا بکەین، یان ماوەی دانراوی نێوان زەویت بۆ بڕیایە بەچەشنی سولەیمان پێغەمبەر کەبەرەشەبا دەیبڕی، یاخود مردووت بۆ زیندوو بکردینایەتەوە بەوێنەی (عیسی) بۆ نەتەوەکەی، خوای گەورەش ئایەتی:﴿وَلَوْ أَنَّ قُرْآنًا﴾ دابەزاند.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٣٩):﴿يَمْحُوا اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُثْبِتُ وَعِنْدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ﴾ ئایەتەکە:

- (ابن ابی حاتم) لە(مجاهد)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: کاتێ ئایەتی:﴿وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَنْ يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ﴾ دابەزی (قریش) وتیان: وانابینین ئەی(محمد) هیچت بەدەست بێت، هەمووشتێ کۆتایی پێهاتووە، خوای گەورەش ئایەتی:﴿يَمْحُوا اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُثْبِتُ﴾ی دابەزاند.

سوورەتی﴿إبراهیم﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٨):﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ بَدَّلُوا نِعْمَتَ اللَّهِ كُفْرًا وَأَحَلُّوا قَوْمَهُمْ دَارَ الْبَوَارِ﴾ ئایەتەکە:

- (ابن جریر) لە(عطاء)ی کوڕی (یسار)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئەم ئایەتە دەربەق بەوانە هاتە خوارەوە کەلەڕۆژی (بدر)دا کوژران.

سوورەتی﴿ الحجر ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٤):﴿وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَقْدِمِينَ مِنْكُمْ وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَأْخِرِينَ﴾ ئایەتەکە:

- (ترمذي)و (نسائي)و (حاکم)و ئەوانی دی، لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: ئافرەتێك لەدوای پێغەمبەری خواوە نوێژی دەکرد زۆر جوانو سەرنج ڕاکێش بوو، هەندێك لەهاوەڵان دەهاتنە ڕیزی پێشەوە هەتا ئەو ئافرەتە نەبینن، هەندێکیش خۆیان دوا دەخست تا لەڕیزی دواوە نوێژبکەنو، هەرکات دەچوونە (رکوع)ەوە لەژێر باڵیانەوە تەماشای ئەو ئافرەتیان دەکرد، پەروەردگاریش ئایەتی:﴿وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَقْدِمِينَ مِنْكُمْ وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَأْخِرِينَ﴾ی دابەزاند.

مُهْطِعِينَ مُقْنِعِي رُءُوسِهِمْ لَا يَرْتَدُّ إِلَيْهِمْ طَرْفُهُمْ وَأَفْئِدَتُهُمْ هَوَاءٌ ﴿٤٣﴾ وَأَنذِرِ النَّاسَ يَوْمَ يَأْتِيهِمُ الْعَذَابُ فَيَقُولُ الَّذِينَ ظَلَمُوا رَبَّنَا أَخِّرْنَا إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ نُّجِبْ دَعْوَتَكَ وَنَتَّبِعِ الرُّسُلَ أَوَلَمْ تَكُونُوا أَقْسَمْتُم مِّن قَبْلُ مَا لَكُم مِّن زَوَالٍ ﴿٤٤﴾ وَسَكَنتُمْ فِي مَسَاكِنِ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ وَتَبَيَّنَ لَكُمْ كَيْفَ فَعَلْنَا بِهِمْ وَضَرَبْنَا لَكُمُ الْأَمْثَالَ ﴿٤٥﴾ وَقَدْ مَكَرُوا مَكْرَهُمْ وَعِندَ اللَّهِ مَكْرُهُمْ وَإِن كَانَ مَكْرُهُمْ لِتَزُولَ مِنْهُ الْجِبَالُ ﴿٤٦﴾ فَلَا تَحْسَبَنَّ اللَّهَ مُخْلِفَ وَعْدِهِ رُسُلَهُ ۗ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ ذُو انتِقَامٍ ﴿٤٧﴾ يَوْمَ تُبَدَّلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمَاوَاتُ ۖ وَبَرَزُوا لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴿٤٨﴾ وَتَرَى الْمُجْرِمِينَ يَوْمَئِذٍ مُّقَرَّنِينَ فِي الْأَصْفَادِ ﴿٤٩﴾ سَرَابِيلُهُم مِّن قَطِرَانٍ وَتَغْشَىٰ وُجُوهَهُمُ النَّارُ ﴿٥٠﴾ لِيَجْزِيَ اللَّهُ كُلَّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ ۚ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٥١﴾ هَٰذَا بَلَاغٌ لِّلنَّاسِ وَلِيُنذَرُوا بِهِ وَلِيَعْلَمُوا أَنَّمَا هُوَ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ وَلِيَذَّكَّرَ أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿٥٢﴾

[٤٣] ﴿مهطعين﴾: خێراو پەلەدەکەن. ﴿مقنعي رؤوسهم﴾: سەریان بەرزکردوەتەوەو بەتەنها تەماشای بەردەمی خۆیان دەکەن. ﴿افئدهم هواء﴾: دڵەکانیان بەتاڵ بووە لەتێگەیشتن و لێکدانەوە بەهۆی زاڵبوونی سەرسامیان بەو دیمەنانە (دیمەنەکانی قیامەت). [٤٥] ﴿ظلموا انفسهم﴾: ستەمیان لەخۆیان کرد. (بەبێباوەڕی و سەرپێچی پەروەردگار). [٤٦] ﴿مكروا مكرهم﴾: پیلانی خۆیان کێشا. [٤٧] ﴿عزيز﴾: ئەو کەسەی سەرکەوتووەو هەرگیز شکست نایەت بەسەریدا. [٤٨] ﴿برزوا لله﴾: لەگۆڕەکانیان هاتنە دەرەوە بۆ دادگایی و لێپرسینەوە. [٤٩] ﴿مقرنين﴾: بریتیە لەبەستنەوەو قاچ و دەست پێکەوە کۆت کردن. ﴿الأصفاد﴾: کۆت و بەند. [٥٠] ﴿سرابيلهم﴾: جل و بەرگیان؛ (کراس یان هەر جل و بەرگێکی تر). ﴿قطران﴾: ماددەیەکی ڕەشە لەجۆرێك لەدارەکانی دەردەچێت لەقیری تواوە دەچێت. ﴿تغشى وجوههم﴾: چاویان دادە پۆشێ و لەبینینی دەخات.

- (ابن مردويه) لە(داود)ی کوڕی (صالح)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: پرسیارکرا لە(سهل)ی کوڕی (حنیفة)ی (الأنصاري) سەبارەت بەئایەتی: ﴿وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَقْدِمِينَ مِنكُمْ وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَأْخِرِينَ﴾ ئاخۆ سەبارەت بە وادەی گرتنە بەری ڕێبازی خوا دابەزیبێت؟ لەوەڵامدا وتی: نەخێر، دەربارەی ریزەکانی نوێژ نازڵبووە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٤٥): ﴿إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ﴾ ئایەتەکە:

- (ثعلبي)لە (سلمان)ی (فارسی)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: کاتێك گوێم لەئایەتی: ﴿وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمَوْعِدُهُمْ أَجْمَعِينَ﴾ بوو سێ ڕۆژ هەڵهاتم لەترساو عەقڵ و هۆشم نەما، هێنایانم بۆلای پێغەمبەر(ﷺ) و هۆی دیاریدانی ئەو حاڵەی لێپرسیم، منیش وتم: ئەی پێغەمبەری خوا ئایەتی: ﴿وان جهنم لموعدهم اجمعين﴾ نازڵ بۆتە خوارەوە، سوێندبێت بەوەی تۆی بەحەق و ڕاستی ڕەوانەکردوە دڵت بچڕاندم، ئنجا ئایەتی: ﴿إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ﴾ دابەزی.

سُورَةُ الحِجْرِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

الٓر تِلْكَ ءَايَٰتُ ٱلْكِتَٰبِ وَقُرْءَانٍ مُّبِينٍ ﴿١﴾ رُّبَمَا يَوَدُّ
ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لَوْ كَانُوا۟ مُسْلِمِينَ ﴿٢﴾ ذَرْهُمْ يَأْكُلُوا۟
وَيَتَمَتَّعُوا۟ وَيُلْهِهِمُ ٱلْأَمَلُ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٣﴾ وَمَآ أَهْلَكْنَا
مِن قَرْيَةٍ إِلَّا وَلَهَا كِتَابٌ مَّعْلُومٌ ﴿٤﴾ مَّا تَسْبِقُ مِنْ أُمَّةٍ
أَجَلَهَا وَمَا يَسْتَـْٔخِرُونَ ﴿٥﴾ وَقَالُوا۟ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِى نُزِّلَ عَلَيْهِ
ٱلذِّكْرُ إِنَّكَ لَمَجْنُونٌ ﴿٦﴾ لَّوْ مَا تَأْتِينَا بِٱلْمَلَٰٓئِكَةِ إِن كُنتَ
مِنَ ٱلصَّٰدِقِينَ ﴿٧﴾ مَا نُنَزِّلُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةَ إِلَّا بِٱلْحَقِّ وَمَا كَانُوٓا۟
إِذًا مُّنظَرِينَ ﴿٨﴾ إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا ٱلذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُۥ لَحَٰفِظُونَ ﴿٩﴾
وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ فِى شِيَعِ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿١٠﴾ وَمَا يَأْتِيهِم مِّن
رَّسُولٍ إِلَّا كَانُوا۟ بِهِۦ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿١١﴾ كَذَٰلِكَ نَسْلُكُهُۥ فِى
قُلُوبِ ٱلْمُجْرِمِينَ ﴿١٢﴾ لَا يُؤْمِنُونَ بِهِۦ ۖ وَقَدْ خَلَتْ سُنَّةُ ٱلْأَوَّلِينَ
﴿١٣﴾ وَلَوْ فَتَحْنَا عَلَيْهِم بَابًا مِّنَ ٱلسَّمَآءِ فَظَلُّوا۟ فِيهِ يَعْرُجُونَ
﴿١٤﴾ لَقَالُوٓا۟ إِنَّمَا سُكِّرَتْ أَبْصَٰرُنَا بَلْ نَحْنُ قَوْمٌ مَّسْحُورُونَ ﴿١٥﴾

سوورەتی ﴿ الحجر ﴾

[١] ﴿الــــر﴾:بـە ئـەليف، لام ، ڕا دەخوێنرێتـەوە. [٢] ﴿يـــــود﴾: ئومێدەوارە. [٣] ﴿ذرهـــم﴾:وازيـان لێبهێنە. ﴿يلههم الامـل﴾:ئومێدەكانيان سەرقاڵيان بكات. [٤] ﴿كتاب معلـوم﴾: وادەيەكی دياریكراو. [٥] ﴿ماتسـبق﴾: پێش ناكەوێت. [٧] ﴿لومـا﴾:گەر بێتو. [٨] ﴿بـالحق﴾:بەوچەشنەی پێويستە. ﴿منظريـــن﴾:دواناكـەوين لەسـزاو ئەشكەنجە دانيـان. [٩] ﴿الذكـــر﴾: قورئانی پيرۆز. [١٠] ﴿شيع الأولــين﴾: گــرۆەو تاقمـەكانی ســەردەمەكانی پێشوو. [١٢] ﴿نسـلكه﴾:دەيخەينـە ناويـەوە. [١٣] ﴿خلـت﴾:بەسـەرچوو. ﴿سنة الأولين﴾:ياساو ڕێسا خواييەكان سەبارەت بەوان. [١٤] ﴿فظلـوا﴾:وايان لێهات. ﴿يعرجون﴾:سەردەكەون و بڵند دەبنەوە. [١٥] ﴿سكرت﴾:داخراوو ڕێگەی لێگيرا لەبينين. ﴿مســحورون﴾:چاوبەست و جادوو لێكراوين.

هۆی دابەزينی ئايەتی(٤٧):﴿وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غِلٍّ إِخْوَاناً عَلَى سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ﴾ ئايەتەكە:

ـ(ابن ابی حاتم) لە(علی)ی كوڕی(حسين)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئايەتی:﴿وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غِـــلٍّ﴾ سەبارەت بە(ابو بكر)و (عمر) دابەزی. پرسيان مەبەست بەخەوش و لێڵی چی‌يە؟ فەرمووی:خەوش و لێڵی نەفامی، (بني تميم)و (بني عدي)و (بني هاشم)لەسەردەمی نەفامی‌دا دوژمنايـەتی لـەنێوانيانـدا هـەبوو، كـاتێ ئـەو كەسـانەی سـەر بـەم هۆزانـە موسـوڵمان بـوون خۆشەويسـتی لـەنێوانيانـدا دروسـت بـوو، وای لێـهات (ابوبكـر)و (علـی) هاوشـانی يـەكتر دەڕۆيشتن و (علی) دەستی دەخستە سەرشانی (ابوبكر)، ئنجا ئەم ئايەتە نازڵبوو.

هۆی دابەزينی ئايەتی(٤٩):﴿نَبِّئْ عِبَادِي أَنِّي أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ﴾ ئايەتەكە:

ـ (طبراني) لە(عبدالله) ی كوڕی (زبير) ەوە دەگێڕێتـەوە، دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) بـەلای چەند هاوەڵێكی‌دا تێپەڕی پێدەكەنين، فەرمووی: ئـەوە پێدەكـەنن و باسـی بەهەشـت و دۆزەخ لەبەردەستانداية؟! ئنجا ئايەتی:﴿ نَبِّئْ عِبَادِي أَنِّي أَنَا الْغَفُـــورُ الرَّحِيـــمُ ،وَأَنَّ عَذَابِـي هُـوَ الْعَــذَابُ الْأَلِيمُ﴾دابەزی. (ابن مردويه) بەرووبەكی‌تردا دەيگێڕێتەوە،لەيەكێك لەهاوەڵانی پێغەمبەرەوە(ﷺ)-

وَلَقَدْ جَعَلْنَا فِي ٱلسَّمَآءِ بُرُوجًا وَزَيَّنَّٰهَا لِلنَّٰظِرِينَ ﴿١٦﴾ وَحَفِظْنَٰهَا مِن كُلِّ شَيْطَٰنٍ رَّجِيمٍ ﴿١٧﴾ إِلَّا مَنِ ٱسْتَرَقَ ٱلسَّمْعَ فَأَتْبَعَهُۥ شِهَابٌ مُّبِينٌ ﴿١٨﴾ وَٱلْأَرْضَ مَدَدْنَٰهَا وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَٰسِيَ وَأَنۢبَتْنَا فِيهَا مِن كُلِّ شَيْءٍ مَّوْزُونٍ ﴿١٩﴾ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَٰيِشَ وَمَن لَّسْتُمْ لَهُۥ بِرَٰزِقِينَ ﴿٢٠﴾ وَإِن مِّن شَيْءٍ إِلَّا عِندَنَا خَزَآئِنُهُۥ وَمَا نُنَزِّلُهُۥٓ إِلَّا بِقَدَرٍ مَّعْلُومٍ ﴿٢١﴾ وَأَرْسَلْنَا ٱلرِّيَٰحَ لَوَٰقِحَ فَأَنزَلْنَا مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءً فَأَسْقَيْنَٰكُمُوهُ وَمَآ أَنتُمْ لَهُۥ بِخَٰزِنِينَ ﴿٢٢﴾ وَإِنَّا لَنَحْنُ نُحْيِۦ وَنُمِيتُ وَنَحْنُ ٱلْوَٰرِثُونَ ﴿٢٣﴾ وَلَقَدْ عَلِمْنَا ٱلْمُسْتَقْدِمِينَ مِنكُمْ وَلَقَدْ عَلِمْنَا ٱلْمُسْتَـْٔخِرِينَ ﴿٢٤﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَحْشُرُهُمْ إِنَّهُۥ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿٢٥﴾ وَلَقَدْ خَلَقْنَا ٱلْإِنسَٰنَ مِن صَلْصَٰلٍ مِّنْ حَمَإٍ مَّسْنُونٍ ﴿٢٦﴾ وَٱلْجَآنَّ خَلَقْنَٰهُ مِن قَبْلُ مِن نَّارِ ٱلسَّمُومِ ﴿٢٧﴾ وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَٰٓئِكَةِ إِنِّي خَٰلِقٌۢ بَشَرًا مِّن صَلْصَٰلٍ مِّنْ حَمَإٍ مَّسْنُونٍ ﴿٢٨﴾ فَإِذَا سَوَّيْتُهُۥ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِن رُّوحِي فَقَعُوا۟ لَهُۥ سَٰجِدِينَ ﴿٢٩﴾ فَسَجَدَ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ ﴿٣٠﴾ إِلَّآ إِبْلِيسَ أَبَىٰٓ أَن يَكُونَ مَعَ ٱلسَّٰجِدِينَ ﴿٣١﴾

[١٦]﴿جعلنـــا﴾:دروستمان كرد. ﴿بروجــا﴾:پلەوپايەی ئەستێرەكان (خولگە).[١٧]﴿رجيـــم﴾:نەفرەت لێكراو.[١٨]﴿استرق السمع﴾: بەنهێنیو وریاییەوە گوێ بگرێت. ﴿شهاب﴾:بەشێك لەئاگر.﴿مبين﴾: بەرچاوو دیارە بۆ هەموو یەكێك خاوەنی رۆشنایی بینین بێت. [١٩]﴿مددناها﴾:فراوانمان كردووە. ﴿رواسي﴾:شاخو چیای جێگیرو چەسپاو.﴿أنبتنـا﴾:دروستمان كرد. ﴿موزون﴾:ئەندازەگیركراوە بەحیكمەت.[٢٠]﴿معايش﴾:ئەوەی ژیانی پێ‌مەیسەر دەبێت لەخواردنو جلو بەرگو خانە.[٢١]﴿ننزله﴾: پێ‌ی دەبەخشین.﴿بقدر معلوم﴾: بەئەندازەیەكی دیاریكراو. [٢٢]﴿لواقح﴾:پیتێنی هەموو دارو درەختێك.[٢٤]﴿المستقدمين﴾:دروستكراوەكانی پێشوو.﴿المستئخرين﴾: دروستكراوەكانی دیكە.[٢٥]﴿يحشرهم﴾:كۆیان دەكاتەوە.[٢٦]﴿صلصال﴾:قوڕێكی وشك.﴿حمإ﴾:بریتیە لەو قوڕەی كەڕەش بووە بەهۆی زۆر تێكەڵ بوونی بەئاو یان مانەوەی زۆری لەئاودا.﴿مسنون﴾:بۆنو بەرام گۆڕاو.[٢٧]﴿الجان﴾: جنۆكە.﴿نار السموم﴾:بریتیە لەبڵێسەی ئەو ئاگرەی دوكەڵی تێدا نەماوە.[٢٩]﴿سويته﴾: دروستو رێكسازیم تێداكرد.﴿ساجدين﴾:كڕنۆشی رێز نەوەك كڕنۆش بردنی بەندایەتی.[٣١]﴿أبى﴾:رازی نەبوو و بەرپەرچی دایەوە.

- و دەڵێن: پێغەمبەری خوا(ﷺ) لەو دەرگایەوە هات بۆ لامان كە(بنو شيبة) لێوەی دەهاتنە ژوورەوەو فەرمووی: ئەوە بۆچی پێناكەنن، ئنجا پشتی هەڵكردو دوایی خێرا گەڕایەوەو فەرمووی: من رۆیشتمە دەرەوە هەتا گەیشتمە لای ژوورەكە (جبريل) هات بۆلامو وتی: ئەی (محمد) خوای گەورە پێت دەڵێت: بۆچی بەندەكان نائومێد دەكەیت ؟ ﴿نَبِّئْ عِبَادِي أَنِّي أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ،وَأَنَّ عَذَابِي هُوَ الْعَذَابُ الْأَلِيمُ﴾.

قَالَ يَٰٓإِبۡلِيسُ مَا لَكَ أَلَّا تَكُونَ مَعَ ٱلسَّٰجِدِينَ ﴿٣٢﴾ قَالَ لَمۡ أَكُن لِّأَسۡجُدَ لِبَشَرٍ خَلَقۡتَهُۥ مِن صَلۡصَٰلٖ مِّنۡ حَمَإٖ مَّسۡنُونٖ ﴿٣٣﴾ قَالَ فَٱخۡرُجۡ مِنۡهَا فَإِنَّكَ رَجِيمٞ ﴿٣٤﴾ وَإِنَّ عَلَيۡكَ ٱللَّعۡنَةَ إِلَىٰ يَوۡمِ ٱلدِّينِ ﴿٣٥﴾ قَالَ رَبِّ فَأَنظِرۡنِيٓ إِلَىٰ يَوۡمِ يُبۡعَثُونَ ﴿٣٦﴾ قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ ٱلۡمُنظَرِينَ ﴿٣٧﴾ إِلَىٰ يَوۡمِ ٱلۡوَقۡتِ ٱلۡمَعۡلُومِ ﴿٣٨﴾ قَالَ رَبِّ بِمَآ أَغۡوَيۡتَنِي لَأُزَيِّنَنَّ لَهُمۡ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَلَأُغۡوِيَنَّهُمۡ أَجۡمَعِينَ ﴿٣٩﴾ إِلَّا عِبَادَكَ مِنۡهُمُ ٱلۡمُخۡلَصِينَ ﴿٤٠﴾ قَالَ هَٰذَا صِرَٰطٌ عَلَيَّ مُسۡتَقِيمٌ ﴿٤١﴾ إِنَّ عِبَادِي لَيۡسَ لَكَ عَلَيۡهِمۡ سُلۡطَٰنٌ إِلَّا مَنِ ٱتَّبَعَكَ مِنَ ٱلۡغَاوِينَ ﴿٤٢﴾ وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمَوۡعِدُهُمۡ أَجۡمَعِينَ ﴿٤٣﴾ لَهَا سَبۡعَةُ أَبۡوَٰبٖ لِّكُلِّ بَابٖ مِّنۡهُمۡ جُزۡءٞ مَّقۡسُومٌ ﴿٤٤﴾ إِنَّ ٱلۡمُتَّقِينَ فِي جَنَّٰتٖ وَعُيُونٍ ﴿٤٥﴾ ٱدۡخُلُوهَا بِسَلَٰمٍ ءَامِنِينَ ﴿٤٦﴾ وَنَزَعۡنَا مَا فِي صُدُورِهِم مِّنۡ غِلٍّ إِخۡوَٰنًا عَلَىٰ سُرُرٖ مُّتَقَٰبِلِينَ ﴿٤٧﴾ لَا يَمَسُّهُمۡ فِيهَا نَصَبٞ وَمَا هُم مِّنۡهَا بِمُخۡرَجِينَ ﴿٤٨﴾ ۞ نَبِّئۡ عِبَادِيٓ أَنِّيٓ أَنَا ٱلۡغَفُورُ ٱلرَّحِيمُ ﴿٤٩﴾ وَأَنَّ عَذَابِي هُوَ ٱلۡعَذَابُ ٱلۡأَلِيمُ ﴿٥٠﴾ وَنَبِّئۡهُمۡ عَن ضَيۡفِ إِبۡرَٰهِيمَ ﴿٥١﴾

[٣٢]﴿مالك﴾: مەبەست و بەهانەت چی‌یە؟. [٣٤]﴿رجيم﴾: نەفرەت لێکراو. [٣٥]﴿اللعنة﴾: دوورخستنەوەو سووکایەتی. ﴿يوم الدين﴾: ڕۆژی لێپرسینەوە. [٣٦]﴿فأنظرني﴾: ڕێگەم بدەو مەم مرێنە. [٣٨]﴿الوقت المعلوم﴾: ڕۆژی کاتی دیاریکراو. [٣٩]﴿لأغوينهم﴾: وایان لێدەکەم ڕێ ون بکەن. [٤٠]﴿المخلصين﴾: ئەوانەی پاك و بێگەردبوون لەهەموو ناتەواویەك. [٤١]﴿صراط عليّ﴾: مافێکەو دەبێت چاودێری بکەم. [٤٢]﴿سلطان﴾: توانا و دەسەڵات. [٤٤]﴿جزء مقسوم﴾: بڕێکی دیاریکراو. [٤٧]﴿نزعنا﴾: دەرمان هێناوە. ﴿غل﴾: خەشم و قین. [٤٨]﴿لايمسهم﴾: نایەت بەسەریاندا. ﴿نصب﴾: شەکەتی و ماندووبوون.

*** پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((پەروەردگار بەخەڵکی بەهەشت دەفەرموێت: ((ئەی خەڵکی بەهەشت، ئەوانیش دەسبەجێ دەڵێن: بەڵێ پەروەردگاری خۆشەویستمان هەموو خێروچاکەیەك لەنێو دەستی تۆدایە، ئنجا دەفەرموێت: ئایا ڕازی بوون بەوەی پێتان بەخشراوە؟ ئەوانیش دەڵێن: چۆن ڕازی نەبین ئەی پەروەردگاری خۆشەویستمان، لەکاتێکدا ئەو بەخششەی تۆ بەئێمەت بەخشیوە نەتداوە بەهیچ کام لەبەندەو دروستکراوەکانی خۆت؟ پاشان پەروەردگار دەفەرموێت: ئایا باشتر لەوەشتان پێ ببەخشم؟ ئەوانیش بەسەر سوورمانەوە دەپرسن: ئاخۆ چ شتێك لەوە باشتر بێت؟ دەفەرموێت: بەخشینی ڕەزامەندیم پێتان، ئیتر هەرگیز تووڕە نابم لێتان)). [(متفق عليه)].**

هۆی دابەزینی ئایەتی(٩٥): ﴿إِنَّا كَفَيۡنَٰكَ ٱلۡمُسۡتَهۡزِءِينَ﴾ ئایەتەکە:

- (بزار)و (طبراني) لە(انس)ی کوڕی (مالك)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ)بەلای خەڵکی لە(مەککە)دا تێپەڕی، لەدواوە چاویان لێدەنوقاندو لچیان هەڵ دەقوورتاندو دەیان وت: ئەمەیە دەڵێ پێغەمبەرەو (جبريل)م لەگەڵدایە؟ ئنجا(جبريل)(عليه السلام) بەپەنجەکانی جەستەی وەك نینۆك بریندارکردن و کێم و جەراعەت زایە ئەو برینانە تا بۆگەنیان کردو وایان لێهات هیچ کەس نەتوانێت لەبەر بۆن لێیان نزیك ببێتەوە، ئنجا ئایەتی: ﴿إِنَّا كَفَيۡنَٰكَ ٱلۡمُسۡتَهۡزِءِينَ﴾ دابەزی.

إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَٰمًا قَالَ إِنَّا مِنكُمْ وَجِلُونَ ﴿٥٢﴾ قَالُوا لَا تَوْجَلْ إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَٰمٍ عَلِيمٍ ﴿٥٣﴾ قَالَ أَبَشَّرْتُمُونِي عَلَىٰٓ أَن مَّسَّنِيَ ٱلْكِبَرُ فَبِمَ تُبَشِّرُونَ ﴿٥٤﴾ قَالُوا بَشَّرْنَٰكَ بِٱلْحَقِّ فَلَا تَكُن مِّنَ ٱلْقَٰنِطِينَ ﴿٥٥﴾ قَالَ وَمَن يَقْنَطُ مِن رَّحْمَةِ رَبِّهِۦٓ إِلَّا ٱلضَّآلُّونَ ﴿٥٦﴾ قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ أَيُّهَا ٱلْمُرْسَلُونَ ﴿٥٧﴾ قَالُوٓا إِنَّآ أُرْسِلْنَآ إِلَىٰ قَوْمٍ مُّجْرِمِينَ ﴿٥٨﴾ إِلَّآ ءَالَ لُوطٍ إِنَّا لَمُنَجُّوهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٥٩﴾ إِلَّا ٱمْرَأَتَهُۥ قَدَّرْنَآ إِنَّهَا لَمِنَ ٱلْغَٰبِرِينَ ﴿٦٠﴾ فَلَمَّا جَآءَ ءَالَ لُوطٍ ٱلْمُرْسَلُونَ ﴿٦١﴾ قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ مُّنكَرُونَ ﴿٦٢﴾ قَالُوا بَلْ جِئْنَٰكَ بِمَا كَانُوا فِيهِ يَمْتَرُونَ ﴿٦٣﴾ وَأَتَيْنَٰكَ بِٱلْحَقِّ وَإِنَّا لَصَٰدِقُونَ ﴿٦٤﴾ فَأَسْرِ بِأَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِّنَ ٱلَّيْلِ وَٱتَّبِعْ أَدْبَٰرَهُمْ وَلَا يَلْتَفِتْ مِنكُمْ أَحَدٌ وَٱمْضُوا حَيْثُ تُؤْمَرُونَ ﴿٦٥﴾ وَقَضَيْنَآ إِلَيْهِ ذَٰلِكَ ٱلْأَمْرَ أَنَّ دَابِرَ هَٰٓؤُلَآءِ مَقْطُوعٌ مُّصْبِحِينَ ﴿٦٦﴾ وَجَآءَ أَهْلُ ٱلْمَدِينَةِ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿٦٧﴾ قَالَ إِنَّ هَٰٓؤُلَآءِ ضَيْفِى فَلَا تَفْضَحُونِ ﴿٦٨﴾ وَٱتَّقُوا ٱللَّهَ وَلَا تُخْزُونِ ﴿٦٩﴾ قَالُوٓا أَوَلَمْ نَنْهَكَ عَنِ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٧٠﴾

[٥٢]﴿وجلـــون﴾:ترسـاون. [٥٣]﴿بغـلام﴾:منداڵێك(كە اسحاق). (د.خ). [٥٥]﴿القـانطين﴾:بێئومێدان لەخێرو چاكە. [٥٧]﴿فمـا خطبكـم﴾: چیتان بەدەستەوەیە ؟. [٦٠]﴿قدرنا﴾: زانیمـان و ئـەندازەگیریمان كـردو فەرمانماندا. ﴿الغابرين﴾:ئەوانەی لەنێو سزادا دەمێننەوە. [٦٢]﴿منكـرون﴾: نادیارو نەناسراون. [٦٣]﴿یمـترون﴾: گومانیـان هەیـەو بـەدرۆی دەزانـن. [٦٥]﴿بقطـــع﴾:بەبەشێك لەشەودا. [٦٦]﴿قضينا إليـه﴾:نیگامان بۆ نارد. ﴿دابر هـؤلاء﴾: كۆتاییان ، دوابڕیان. ﴿مقطـــوع﴾:لـەبن هـەڵ دەكێشرێت. ﴿مصبحـــين﴾:كـاتی هەڵهاتنی ڕۆژی بەیانی. [٦٧]﴿یستبشـــرون﴾:دڵخۆش بوون. [٧٠]﴿عن العـالمين﴾:لـەمیوانداری كردنی خەڵكی.

سوورەتی﴿ النحل ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(١):﴿أَتَى أَمْرُ اللَّهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾ ئایەتەكە:

- (ابن مردویه) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: كاتێ ئایەتی:﴿أَتَى أَمْرُ﴾ دابەزی هاوەڵانی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ترسیان لێنیشت و تۆقین تا ﴿فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ﴾ دابەزی ئنجا بێدەنگ بوون.

(عبدالله)ی كوڕی (امام احمد) لە(زوائد الزهد)داو (ابن جریر)و (ابن ابي حاتم) لە(ابي بكر)ی كوڕی (حفص)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: كاتێ ئایەتی:﴿أَتَى أَمْـــرُ اللَّـهِ﴾ دابەزی هاوەڵان هەموو هەستانە سەرپێو بەوحاڵەوە مانەوە هەتا ﴿فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ﴾ دابەزی.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٣٨):﴿وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ﴾ئایەتەكە:

- (ابن جریر) و (ابن ابی حاتم) لە(ابي العالية)وە دەگێڕنەوە، دەڵێت: پیاوێكی موسوڵمان قەرزی لای پیاوێكی موشریك بوو، موسڵمانەكە هات داوای قەرزەكەی كردەوەو لەو قسانەشی كردی وتی: سوێندبێت بەوەی دوای مردن جێگەی ئومێدمە، ئەوەندەو ئەوەندەیە، موشریكەكە وتی: تۆ بانگەشـەی ئـەوە دەكـەیت دوای مـردن زینـدوو دەكرێیتـەوە؟! سوێندی خـوارد بەوپـەڕی دڵنیاییەوە: خوا كەس زیندوو ناكاتەوە دوای مردن، ئەوجا ئەم ئایەتە نازڵبوویە خوارەوە.

قَالَ هَٰٓؤُلَآءِ بَنَاتِيٓ إِن كُنتُمۡ فَٰعِلِينَ ﴿٧١﴾ لَعَمۡرُكَ إِنَّهُمۡ لَفِي سَكۡرَتِهِمۡ يَعۡمَهُونَ ﴿٧٢﴾ فَأَخَذَتۡهُمُ ٱلصَّيۡحَةُ مُشۡرِقِينَ ﴿٧٣﴾ فَجَعَلۡنَا عَٰلِيَهَا سَافِلَهَا وَأَمۡطَرۡنَا عَلَيۡهِمۡ حِجَارَةٗ مِّن سِجِّيلٍ ﴿٧٤﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَأٓيَٰتٖ لِّلۡمُتَوَسِّمِينَ ﴿٧٥﴾ وَإِنَّهَا لَبِسَبِيلٖ مُّقِيمٍ ﴿٧٦﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَأٓيَةٗ لِّلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿٧٧﴾ وَإِن كَانَ أَصۡحَٰبُ ٱلۡأَيۡكَةِ لَظَٰلِمِينَ ﴿٧٨﴾ فَٱنتَقَمۡنَا مِنۡهُمۡ وَإِنَّهُمَا لَبِإِمَامٖ مُّبِينٖ ﴿٧٩﴾ وَلَقَدۡ كَذَّبَ أَصۡحَٰبُ ٱلۡحِجۡرِ ٱلۡمُرۡسَلِينَ ﴿٨٠﴾ وَءَاتَيۡنَٰهُمۡ ءَايَٰتِنَا فَكَانُواْ عَنۡهَا مُعۡرِضِينَ ﴿٨١﴾ وَكَانُواْ يَنۡحِتُونَ مِنَ ٱلۡجِبَالِ بُيُوتًا ءَامِنِينَ ﴿٨٢﴾ فَأَخَذَتۡهُمُ ٱلصَّيۡحَةُ مُصۡبِحِينَ ﴿٨٣﴾ فَمَآ أَغۡنَىٰ عَنۡهُم مَّا كَانُواْ يَكۡسِبُونَ ﴿٨٤﴾ وَمَا خَلَقۡنَا ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضَ وَمَا بَيۡنَهُمَآ إِلَّا بِٱلۡحَقِّۗ وَإِنَّ ٱلسَّاعَةَ لَأٓتِيَةٞۖ فَٱصۡفَحِ ٱلصَّفۡحَ ٱلۡجَمِيلَ ﴿٨٥﴾ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ ٱلۡخَلَّٰقُ ٱلۡعَلِيمُ ﴿٨٦﴾ وَلَقَدۡ ءَاتَيۡنَٰكَ سَبۡعٗا مِّنَ ٱلۡمَثَانِي وَٱلۡقُرۡءَانَ ٱلۡعَظِيمَ ﴿٨٧﴾ لَا تَمُدَّنَّ عَيۡنَيۡكَ إِلَىٰ مَا مَتَّعۡنَا بِهِۦٓ أَزۡوَٰجٗا مِّنۡهُمۡ وَلَا تَحۡزَنۡ عَلَيۡهِمۡ وَٱخۡفِضۡ جَنَاحَكَ لِلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿٨٨﴾ وَقُلۡ إِنِّيٓ أَنَا ٱلنَّذِيرُ ٱلۡمُبِينُ ﴿٨٩﴾ كَمَآ أَنزَلۡنَا عَلَى ٱلۡمُقۡتَسِمِينَ ﴿٩٠﴾

[٧٢]﴿لعمرك﴾:سوێندێکە لەلایەن پەروەردگارەوە بەپێغەمبەری ئازیز (درودوسڵاوی خوای لێبێت). ﴿سکرهم﴾:گومڕاییو ڕێ ونکردنیان. ﴿یعمهون﴾:دوو دڵو گومانداون. [٧٣]﴿الصیحة﴾:دەنگێکی تیابەر لەئاسمانەوە. ﴿مُشرقین﴾:کاتی خۆر هەڵاتن. [٧٤]﴿سجیل﴾:قوڕێکی سورکراوە بەئاگرو لەناویدا بەرد هەبێت. [٧٥]﴿للمتوسمین﴾:ئەوانەی هۆش و بیرو سەرنج دەدەن. [٧٦]﴿لبسبیل مقیم﴾:ڕێگەیەکی دیارەو هێشتا تیانەچووە. [٧٨]﴿الایکة﴾: شوێنێکی چڕوپڕ بەدارو درەخت. [٧٩]﴿لبامام مبین﴾:ڕێگایەکی ئاشکراو دیارە. [٨٠]﴿الحجر﴾:خانوو و لانەی نەتەوەی (ثەمود). [٨٢]﴿ینحتون﴾: شاخەکانیان هەڵدەکۆڵیو، بینایان تێدا دروست دەکرد. [٨٣]﴿مصبحین﴾:بەرەبەیان. [٨٥]﴿الساعة﴾:ڕۆژی قیامەت. ﴿فاصفح﴾:بەهێمنیو لەسەرخۆیی ڕێگریان لێبکە. [٨٧]﴿سبعاً﴾:بریتیە لەسورەتی فاتیحە. ﴿المثانی﴾:ئەوقورئانەی لەنوێژدا دووبارە دەکرێتەوە. [٨٨]﴿لاتمدن﴾:بەچاوی ڕەغبەتەوە بۆی مەڕوانە. ﴿اخفض جناحك﴾:باڵی بەزەیی ئەوی بکە. [٩٠]﴿المقتسمین﴾: مەبەست پێیان جوولەکەو مەسیحیەکانە.

* لە(انس)ەوە دەگێڕنەوە دەڵێت: لەگەڵ پێغەمبەری خوایا(ﷺ) دەڕۆیشتم بەڕێوە و عەبایەکی (نجرانی) دامێن درێژی لەبەردابوو، لەناکاو عەرەبێکی دەشتکی پەیدابوو بەتوندی عەباکەی پێغەمبەری خوای ڕاکێشا، منیش تەماشای گەردنی پێغەمبەری خوامکرد شوێنەواری ئەو ڕاکێشانەی پێوە دیاربوو(سووربوبوویەوە)، ئنجا ئەوپیاوە وتی: ئەی (محمد) لەوماڵەی خوا پێیداویت بەشم بدە، پێغەمبەری خواش(ﷺ) بزەیەك گرتیو پاشان فەرمانیکرد لەو دەستکەوتانە بەشی ئەو پیاوە بدەن. [(متفق علیه)].

هۆی دابەزینی ئایەتی(٤١): ﴿وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا ظُلِمُوا﴾ ئایەتەکە:

- (ابن جریر) لە(داود)ی کوڕی (ابی هند)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئایەتی:﴿وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا ظُلِمُوا﴾ هەتا ﴿وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ﴾ سەبارەت بە(ابی جندل)ی کوڕی (سهل) دابەزی.

ٱلَّذِينَ جَعَلُواْ ٱلْقُرْءَانَ عِضِينَ ﴿٩١﴾ فَوَرَبِّكَ لَنَسْـَٔلَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٩٢﴾ عَمَّا كَانُواْ يَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾ فَٱصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَأَعْرِضْ عَنِ ٱلْمُشْرِكِينَ ﴿٩٤﴾ إِنَّا كَفَيْنَٰكَ ٱلْمُسْتَهْزِءِينَ ﴿٩٥﴾ ٱلَّذِينَ يَجْعَلُونَ مَعَ ٱللَّهِ إِلَٰهًا ءَاخَرَ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٩٦﴾ وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّكَ يَضِيقُ صَدْرُكَ بِمَا يَقُولُونَ ﴿٩٧﴾ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَكُن مِّنَ ٱلسَّٰجِدِينَ ﴿٩٨﴾ وَٱعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّىٰ يَأْتِيَكَ ٱلْيَقِينُ ﴿٩٩﴾

سُورَةُ النَّحْلِ

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

أَتَىٰٓ أَمْرُ ٱللَّهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ سُبْحَٰنَهُۥ وَتَعَٰلَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿١﴾ يُنَزِّلُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةَ بِٱلرُّوحِ مِنْ أَمْرِهِۦ عَلَىٰ مَن يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِۦٓ أَنْ أَنذِرُوٓاْ أَنَّهُۥ لَآ إِلَٰهَ إِلَّآ أَنَا۠ فَٱتَّقُونِ ﴿٢﴾ خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ بِٱلْحَقِّ تَعَٰلَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٣﴾ خَلَقَ ٱلْإِنسَٰنَ مِن نُّطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُّبِينٌ ﴿٤﴾ وَٱلْأَنْعَٰمَ خَلَقَهَا لَكُمْ فِيهَا دِفْءٌ وَمَنَٰفِعُ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٥﴾ وَلَكُمْ فِيهَا جَمَالٌ حِينَ تُرِيحُونَ وَحِينَ تَسْرَحُونَ ﴿٦﴾

[٩١]﴿عضين﴾:پارچە پارچەی جیاواز کەحەق و ناحەقی تێدایە. [٩٤]﴿فاصدع﴾:بانگەواز بۆ لای پەروەردگار ئاشکرا بکە. [٩٩]﴿الیقین﴾:ئەو مردنەی هاتنی گومان هەڵناگرێت.

سوورەتی ﴿النحل﴾

[١]﴿أمر الله﴾:مەبەست پێی ڕۆژی قیامەتە.﴿تعالى﴾:بەخودو سیفەتە جوانەکانیەوە مەزنە.[٢]﴿بالروح﴾: بەنیگاو سروشەوە .[٤]﴿نطفة﴾:ئاوی پیاو کاتێك دەپرژێتە ناو ڕەحمی ئافرەتەوە.﴿خصیم﴾:ئەوەی بەتوندی نکوولیو سەرپێچی دەکات.﴿مبین﴾: دژواری دیارەو بەرچاوە.[٥]﴿الأنعام﴾: حوشترو مانگا.﴿دفء﴾:ئەوەی کەخۆتانی پێ لێدەپارێزن لەسەرمادا. [٦]﴿جمال﴾:جوانیو دیمەنێکی ڕەنگینو ڕازاوە.﴿تریحون﴾:ئێواران لە لەوەڕگاکە دەیان گێڕنەوە.﴿تسرحون﴾: بەیانیان دەیانبەن بۆ لەوەڕگاکانیان.

* پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((کڕنوش زۆر بەرن بۆ پەروەردگار ؛ چونکە هەر کڕنوشێك دەبەیت بۆ پەروەردگار پلەیەك بەرزت دەکاتەوەو گوناهێکت دەسڕێتەوە)). [(اخرجه مسلم)].

هۆی دابەزینی ئایەتی(٧٥):﴿ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلاً عَبْداً مَمْلُوكاً لا يَقْدِرُ عَلَى شَيْءٍ﴾ ئایەتەکە:

- (ابن جرير) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئایەتی:﴿ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلاً عَبْداً مَمْلُوكاً﴾ سەبارەت بەپیاوێك لە(قریش)و (بەندەکە)ی دابەزیو، ئایەتی:﴿رَجُلَيْنِ أَحَدُهُمَا أَبْكَمُ﴾سەبارەت بە(عثمان)و (کۆیلە)یەکی دابەزی کەنکوولی لەموسوڵمان بوونو چاکەو بەخشینی دەکرد.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٨٣):﴿يَعْرِفُونَ نِعْمَتَ اللَّهِ ثُمَّ يُنْكِرُونَهَا وَأَكْثَرُهُمُ الْكَافِرُونَ﴾ ئایەتەکە:

- (ابن ابی حاتم) لە(مجاهد)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: عەرەبێکی دەشتەکی هات بۆ خزمەتی پێغەمبەر(ﷺ)و پرسیاری لێکرد، پێغەمبەری خواش(ﷺ) ئایەتی:﴿وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ بُيُوتِكُمْ سَكَناً﴾ی بۆ خوێندەوە، دەشتەکییەکە وتی: بەڵێ پاشان ئایەتی:﴿وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ جُلُودِ الأَنْعَامِ بُيُوتاً تَسْتَخِفُّونَهَا يَوْمَ ظَعْنِكُمْ وَيَوْمَ إِقَامَتِكُمْ﴾ی بۆ خوێندەوەو کابرا وتی: بەڵێ، پاشان هەر ئایەتێکی بۆ دەخوێندەوە کابرا دەیووت: بەڵێ، هەتا گەیشتە ئایەتی:﴿كَذَلِكَ يُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تُسْلِمُونَ﴾ ئنجا پیاوەکە پشتی هەڵکردو ئایەتی:﴿يَعْرِفُونَ نِعْمَتَ اللَّهِ ثُمَّ يُنْكِرُونَهَا وَأَكْثَرُهُمُ الْكَافِرُونَ﴾ دابەزی.

وَتَحۡمِلُ أَثۡقَالَكُمۡ إِلَىٰ بَلَدٖ لَّمۡ تَكُونُواْ بَٰلِغِيهِ إِلَّا بِشِقِّ ٱلۡأَنفُسِۚ إِنَّ رَبَّكُمۡ لَرَءُوفٞ رَّحِيمٞ ﴿٧﴾ وَٱلۡخَيۡلَ وَٱلۡبِغَالَ وَٱلۡحَمِيرَ لِتَرۡكَبُوهَا وَزِينَةٗۚ وَيَخۡلُقُ مَا لَا تَعۡلَمُونَ ﴿٨﴾ وَعَلَى ٱللَّهِ قَصۡدُ ٱلسَّبِيلِ وَمِنۡهَا جَآئِرٞۚ وَلَوۡ شَآءَ لَهَدَىٰكُمۡ أَجۡمَعِينَ ﴿٩﴾ هُوَ ٱلَّذِيٓ أَنزَلَ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءٗۖ لَّكُم مِّنۡهُ شَرَابٞ وَمِنۡهُ شَجَرٞ فِيهِ تُسِيمُونَ ﴿١٠﴾ يُنۢبِتُ لَكُم بِهِ ٱلزَّرۡعَ وَٱلزَّيۡتُونَ وَٱلنَّخِيلَ وَٱلۡأَعۡنَٰبَ وَمِن كُلِّ ٱلثَّمَرَٰتِۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَأٓيَةٗ لِّقَوۡمٖ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١١﴾ وَسَخَّرَ لَكُمُ ٱلَّيۡلَ وَٱلنَّهَارَ وَٱلشَّمۡسَ وَٱلۡقَمَرَۖ وَٱلنُّجُومُ مُسَخَّرَٰتُۢ بِأَمۡرِهِۦٓۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَأٓيَٰتٖ لِّقَوۡمٖ يَعۡقِلُونَ ﴿١٢﴾ وَمَا ذَرَأَ لَكُمۡ فِي ٱلۡأَرۡضِ مُخۡتَلِفًا أَلۡوَٰنُهُۥٓۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَأٓيَةٗ لِّقَوۡمٖ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٣﴾ وَهُوَ ٱلَّذِي سَخَّرَ ٱلۡبَحۡرَ لِتَأۡكُلُواْ مِنۡهُ لَحۡمٗا طَرِيّٗا وَتَسۡتَخۡرِجُواْ مِنۡهُ حِلۡيَةٗ تَلۡبَسُونَهَاۖ وَتَرَى ٱلۡفُلۡكَ مَوَاخِرَ فِيهِ وَلِتَبۡتَغُواْ مِن فَضۡلِهِۦ وَلَعَلَّكُمۡ تَشۡكُرُونَ ﴿١٤﴾

[٧]﴿أثقالكم﴾: شت و مەکە قورسەکانتان. ﴿بالغيه﴾: پێی بگەن. ﴿بشق الأنفس﴾: بەنارەحەتی و هیلاکی و ماندوبوون. ﴿رؤوف﴾: هەموو نارەحەتی یەك لەبەندەکانی دوور دەخاتەوە. ﴿رحيم﴾: چاکەکارە لەگەڵ بەندەکانی. [٨]﴿البغال﴾: هێستر (بریتیە لەو ئاژەڵەی کەلەدوو رەگەزی جیا لەدایك بووە). [٩]﴿قصد السبيل﴾: روونکردنەوەی رێگەی راست و دروست. ﴿جائر﴾: خوارو خێچ ولایداوە لەجێگیری. [١٠]﴿تسيمون﴾: ئاژەڵەکانتان دەلەوەڕێنن. [١٣]﴿ذرأ﴾: دروستی کردو هێنایە بوون. [١٤]﴿طرياً﴾: تازەو تەڕو پڕ. ﴿مواخر فيه﴾: پیایدا تێپەڕدەبێت و شەپۆلەکانی ئاودەبڕێت. ﴿لتبتغوا﴾: تاوەکو داوای بکەن.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٩١): ﴿وَأَوۡفُواْ بِعَهۡدِ ٱللَّهِ إِذَا عَٰهَدتُّمۡ وَلَا تَنقُضُواْ ٱلۡأَيۡمَٰنَ بَعۡدَ تَوۡكِيدِهَا﴾ ئایەتەکە:

- (ابن جرير) لە(بريدة)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئەم ئایەتە لەکاتی پەیمان بەستن لەگەڵ پێغەمبەردا(ﷺ) دابەزی.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٩٢): ﴿وَلَا تَكُونُواْ كَٱلَّتِي نَقَضَتۡ غَزۡلَهَا مِنۢ بَعۡدِ قُوَّةٍ أَنكَٰثٗا﴾ ئایەتەکە:

- (ابن ابی حاتم) لە(ابی بکر)ی کوڕی (ابی حفص)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: (سعيدة)ی (اسدی) شێت بوو، پوش وپەڵاشی دارخورمای کۆدەکردەوە، ئایەتی: ﴿وَلَا تَكُونُواْ كَٱلَّتِي نَقَضَتۡ غَزۡلَهَا﴾ دابەزی.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٠٣): ﴿وَلَقَدۡ نَعۡلَمُ أَنَّهُمۡ يَقُولُونَ إِنَّمَا يُعَلِّمُهُۥ بَشَرٞ﴾ ئایەتەکە:

- (ابن جرير) بە(سند)ێکی لاواز لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) لە(مەککە) بەندەیەکی دەناسی ناوی (بلعام) بوو، زمانی (اعجمی) بوو، موشریکەکانیش پێغەمبەریان دەبینی دەچووە ژوورەوە بۆلای یان دەهاتە دەرەوە. لەنێوان خۆیاندا وتیان: (بلعام)فێری دەکات، خوای گەورەش ئایەتی: ﴿وَلَقَدۡ نَعۡلَمُ أَنَّهُمۡ يَقُولُونَ إِنَّمَا يُعَلِّمُهُۥ بَشَرٞ﴾ ی دابەزاند.

(ابن ابی حاتم) لە(عبدالله)ی کوڕی (اسلم)ی (حضرمي)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: دوو کۆیلەمان هەبوو، یەکێکیان ناوی(يسار) بوو، ئەوی دیکەش ناوی (جبر)بوو، ئیشیان تیژکردنەوەی شمشێربوو ، ناوبەناویش کتێبەکەی خۆیانیان دەخوێندەوەو خەڵکیان فێردەکرد، زۆر جار پێغەمبەری خوا(ﷺ)بەلایاندا تێپەڕ دەبوو گوێی لێدەگرتن، (قريش)یەکان وتیان: لەوانەوە فێر دەبێت، ئنجا ئەم ئایەتە هاتە خوارەوە.

وَأَلْقَىٰ فِي ٱلْأَرْضِ رَوَٰسِيَ أَن تَمِيدَ بِكُمْ وَأَنْهَٰرًا وَسُبُلًا لَّعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٥﴾ وَعَلَٰمَٰتٍ وَبِٱلنَّجْمِ هُمْ يَهْتَدُونَ ﴿١٦﴾ أَفَمَن يَخْلُقُ كَمَن لَّا يَخْلُقُ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿١٧﴾ وَإِن تَعُدُّوا۟ نِعْمَةَ ٱللَّهِ لَا تُحْصُوهَآ إِنَّ ٱللَّهَ لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٨﴾ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُسِرُّونَ وَمَا تُعْلِنُونَ ﴿١٩﴾ وَٱلَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ لَا يَخْلُقُونَ شَيْـًٔا وَهُمْ يُخْلَقُونَ ﴿٢٠﴾ أَمْوَٰتٌ غَيْرُ أَحْيَآءٍ وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ ﴿٢١﴾ إِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَٰحِدٌ فَٱلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِٱلْءَاخِرَةِ قُلُوبُهُم مُّنكِرَةٌ وَهُم مُّسْتَكْبِرُونَ ﴿٢٢﴾ لَا جَرَمَ أَنَّ ٱللَّهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ إِنَّهُۥ لَا يُحِبُّ ٱلْمُسْتَكْبِرِينَ ﴿٢٣﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُم مَّاذَآ أَنزَلَ رَبُّكُمْ قَالُوٓا۟ أَسَٰطِيرُ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿٢٤﴾ لِيَحْمِلُوٓا۟ أَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ وَمِنْ أَوْزَارِ ٱلَّذِينَ يُضِلُّونَهُم بِغَيْرِ عِلْمٍ أَلَا سَآءَ مَا يَزِرُونَ ﴿٢٥﴾ قَدْ مَكَرَ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَأَتَى ٱللَّهُ بُنْيَٰنَهُم مِّنَ ٱلْقَوَاعِدِ فَخَرَّ عَلَيْهِمُ ٱلسَّقْفُ مِن فَوْقِهِمْ وَأَتَىٰهُمُ ٱلْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٦﴾

[١٥]﴿رواسي﴾:چیای جێگیرو پتەو. ﴿تمید﴾:بیپارێزێت. ﴿سُبلا﴾:ڕێگەو بان. [١٦]﴿علامات﴾:ئەو ڕێنیشاندەرانەی گەشتیارو موسافیران پێی دەگەن بەشوێنی خۆیان. [١٨]﴿لاتحصوها﴾: ناتوانن سەرژمێری بکەن. [٢١]﴿ایان﴾: چ کات؟. [٢٢]﴿منکرة﴾:ڕقی لێدەبێتەوە. [٢٣]﴿لاجرم﴾:ڕاستەو جێگیرەو هیچ گومانی تێدانیە. [٢٤]﴿أساطیر الأولین﴾:درۆو پڕوپاگەندە. [٢٥]﴿أوزارهم﴾:کۆڵ و باریان. ﴿ساء﴾:خراپترین. ﴿مایزرون﴾: ئەوەی هەڵیان گرتووە. [٢٦]﴿القواعد﴾:بناغەو کۆڵەکە.

* پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((هەرکەسێك بانگەواز بکات بۆ ڕێنموویی کردنی خەڵکی ئەوا پاداشتی شوێنکەوتەکانی بۆ دەنووسرێت، هیچ لەئەجرو پاداشتی کەسیان کەم ناکات، هەرکەسێکیش بانگەواز بکات بۆ سەرگەردانیو ماڵوێرانی ئەوا هاوشێوەی گوناەو تاوانی شوێنکەوتەکانی بۆ دەنووسرێت، بەبێئەوەي لەگوناەو تاوانی کەسیان کەم بکات)). [اخرجه مسلم]

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٠٦): ﴿إِلَّا مَنْ أُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ﴾ ئایەتەکە:

- (ابن ابی حاتم) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: کاتێ پێغەمبەری خوا(ﷺ) ویستی کۆچ بکات بۆ (مەدینە) موشریکەکان (بلال)و (خباب)و (عمار)ی کوڕی (یاسر)یان دەستگیرکرد، (عمار) وتەیەك لەزاری هاتە دەرەوە موشریکەکان پێی ڕازی بوونو دەسبەرداری بوون، کاتێکیش گەڕایەوە بۆلای پێغەمبەریخوا(ﷺ) بۆی گێڕایەوە، پێغەمبەری خوا پرسی: ئاخۆ دڵت لەوکاتەدا ئەو قسەیە لەزارت هاتە دەرەوە چۆن بوو؟ خۆشحاڵبوو بەوتنی ئەوقسەیە یان نا؟ (عمار) وتی: نەخێر، خوای گەورەش ئایەتی:﴿ إِلَّا مَنْ أُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ﴾ی دابەزاند. لە(مجاهد)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: ئەم ئایەتە سەبارەت بەهەندێك لەوانەی باوەڕیان هێنابوو لە(مەککە) مابوونەوەو هێشتا کۆچیان نەکردبوو دابەزی کەوا هەندێك لەهاوەڵان نامەیان بۆ نووسینو داوای ئەوەیان لێکردن کۆچ بکەن بۆ (مەدینە)، ئەوانیش (مەککە)یان بەجێ هێشتو ڕووەوە (مەدینە) کەوتنە ڕێ، (قریش)یەکان دوایان کەوتنو لەخشتەیان بردنو بەزۆر بێباوەڕیان کردن، سەبارەت بەوان ئەم ئایەتە هاتە خوارەوە. (ابن سعد) لە(طبقات)ەکەیدا دەگێڕێتەوە لە(عمر)ی کوڕی (حکم) دەڵێت: (عمار)ی کوڕی (یاسر) و(صهیب)و (بلال)و (عامر)ی کوڕی(فهیرە)و چەند موسوڵمانێکیتر ئەشکەنجەو ئازار دەدرانو وایان لێدەکرا نەیاندەزانی -

ثُمَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يُخْزِيهِمْ وَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَائِيَ الَّذِينَ كُنتُمْ تُشَاقُّونَ فِيهِمْ قَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ إِنَّ الْخِزْيَ الْيَوْمَ وَالسُّوءَ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٢٧﴾ الَّذِينَ تَتَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنفُسِهِمْ فَأَلْقَوُا السَّلَمَ مَا كُنَّا نَعْمَلُ مِن سُوءٍ بَلَىٰ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٨﴾ فَادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا فَلَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٢٩﴾ ۞ وَقِيلَ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا مَاذَا أَنزَلَ رَبُّكُمْ قَالُوا خَيْرًا لِّلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَلَدَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ وَلَنِعْمَ دَارُ الْمُتَّقِينَ ﴿٣٠﴾ جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ لَهُمْ فِيهَا مَا يَشَاءُونَ كَذَٰلِكَ يَجْزِي اللَّهُ الْمُتَّقِينَ ﴿٣١﴾ الَّذِينَ تَتَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ طَيِّبِينَ يَقُولُونَ سَلَامٌ عَلَيْكُمُ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٣٢﴾ هَلْ يَنظُرُونَ إِلَّا أَن تَأْتِيَهُمُ الْمَلَائِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ أَمْرُ رَبِّكَ كَذَٰلِكَ فَعَلَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ وَمَا ظَلَمَهُمُ اللَّهُ وَلَٰكِن كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٣٣﴾ فَأَصَابَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا عَمِلُوا وَحَاقَ بِهِم مَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٣٤﴾

[٢٧]﴿يخزيهم﴾:سەر شۆڕو ملکەچیان دەکات.﴿تشاقون﴾:بەربەرەکانیتان دەکرد.﴿الخزي﴾:سەر شۆڕی ریسوایی.﴿السوء﴾:حەیا چوونو سزای خوایی.[٢٨]﴿فالقوا﴾:دەریان خست.﴿السلم﴾:ملکەچیو خۆدان بەدەستەوە.[٢٩]﴿مثوى﴾:شوێنو جێگەی جێگیربوون.[٣١]﴿عدن﴾: مانەوە.[٣٢]﴿طيبين﴾:پاكو پوخت.(لە پیسی گوناەو هاوەڵ پەیدا کردن).[٣٣]﴿أمر ربك﴾: فەرمانی پەروەردگارت (بەتیاچوونیان).
[٣٤]﴿حاق﴾: دابەزیو دەوریدان.

- چیدەکەن، دەرهەق بەمانەش ئایەتی: ﴿ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ هَاجَرُوا مِن بَعْدِ مَا فُتِنُوا﴾دابەزی.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٢٦):﴿وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُم بِهِ﴾ ئایەتەکە:

-(حاکم)و (بیهقی)و(بزار) دەگێڕنەوە، لە(ابي هريرة)وە، دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) لەسەر جەستەکەی (حمزة)وەستا کاتێ شەهیدکراو بەوچەشنە شێوێنرابوو، تووڕەبوون گرتیو فەرمووی: دەبێت حەفتاکەس لەتۆڵەی ئەم کارەیاندا بەو دەردەبەرم، ئنجا (جبريل) دابەزیو هێشتا پێغەمبەر(ﷺ)وەستابوو بەپێوەو کۆتای سوورەتی﴿ نحل ﴾ی بۆ هێنا:﴿وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُم بِهِ﴾ تاکۆتایی سوورەتەکە، پاشان پێغەمبەر دەست بەرداری ئەوە بوو کەئامادەباشی بۆ وەرگرتبوو. (ترمذي)و (حاکم) لە(ابی) کوڕی (کعب)ەوە دەگێڕینەوە، دەڵێت: ڕۆژی (احد) شەستو چوار کەس لەپشتیوانەکانو چوارکەسیش لەکۆچبەران شەهیدکران، لەنێویاندا(حمزة)ی تێدابوو کەوا جەستەکەی شێوێنرابوو، پشتیوانەکان وتیان:ئەگەر ڕۆژێکی وەك ئەمڕۆمان بۆ هەڵکەوت ئەوا تۆڵەیان لێدەکەینەوە، کاتێ ڕۆژی ئازادکردنی شاری(مەککە) دامات خوای گەورە ئایەتی:﴿ وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُم بِهِ﴾ ی دابەزاند.

ڕووکەشی ئەم ئایەتەش ئەوە دەردەخات دواکەوتووەو لەڕۆژی (فتح)دا دابەزیووە، لەفەرموودەکەی پێشووشدا باس لەوەدەکات لە(احد)دا دابەزیووە، (ابن‌الحصار)لەم بارەیەوە دەڵێت: سەرەتا لە(مەککە) دابەزیووە، پاشان لە(احد)و بۆجاری سێیەم لەڕۆژی (فتح)و ئازادکردنی (مەککە)یا دابەزیووە، بۆئەوەی بیری بەندەکانی بخاتەوە.

[٣٦] ﴿الطَّـٰغُوتَ﴾:هەموو پەرستراوێك جگە لەخوای گەورە. ﴿حقت﴾:جێگیرو فەرز بوو. ﴿الظلالة﴾:هەموو جۆرەكانی بێباوەڕیی. [٣٨] ﴿جـهد أيمـانهم﴾: دووپاتكراو و چەسپاوو سووربوون لەسەری. [٤١] ﴿لنبوئنهم﴾:جێنشین یان دەكەین. ﴿حسنة﴾:لانەو ماڵی هێمن و ئارام.

وَقَالَ ٱلَّذِينَ أَشْرَكُواْ لَوْ شَآءَ ٱللَّهُ مَا عَبَدْنَا مِن دُونِهِۦ مِن شَيْءٍ نَّحْنُ وَلَآ ءَابَآؤُنَا وَلَا حَرَّمْنَا مِن دُونِهِۦ مِن شَيْءٍ كَذَٰلِكَ فَعَلَ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَهَلْ عَلَى ٱلرُّسُلِ إِلَّا ٱلْبَلَـٰغُ ٱلْمُبِينُ ﴿٣٥﴾ وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَّسُولًا أَنِ ٱعْبُدُواْ ٱللَّهَ وَٱجْتَنِبُواْ ٱلطَّـٰغُوتَ فَمِنْهُم مَّنْ هَدَى ٱللَّهُ وَمِنْهُم مَّنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ ٱلضَّلَـٰلَةُ فَسِيرُواْ فِي ٱلْأَرْضِ فَٱنظُرُواْ كَيْفَ كَانَ عَـٰقِبَةُ ٱلْمُكَذِّبِينَ ﴿٣٦﴾ إِن تَحْرِصْ عَلَىٰ هُدَىٰهُمْ فَإِنَّ ٱللَّهَ لَا يَهْدِي مَن يُضِلُّ وَمَا لَهُم مِّن نَّـٰصِرِينَ ﴿٣٧﴾ وَأَقْسَمُواْ بِٱللَّهِ جَهْدَ أَيْمَـٰنِهِمْ لَا يَبْعَثُ ٱللَّهُ مَن يَمُوتُ بَلَىٰ وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا وَلَـٰكِنَّ أَكْثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٨﴾ لِيُبَيِّنَ لَهُمُ ٱلَّذِي يَخْتَلِفُونَ فِيهِ وَلِيَعْلَمَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓاْ أَنَّهُمْ كَانُواْ كَـٰذِبِينَ ﴿٣٩﴾ إِنَّمَا قَوْلُنَا لِشَيْءٍ إِذَآ أَرَدْنَـٰهُ أَن نَّقُولَ لَهُۥ كُن فَيَكُونُ ﴿٤٠﴾ وَٱلَّذِينَ هَاجَرُواْ فِي ٱللَّهِ مِنۢ بَعْدِ مَا ظُلِمُواْ لَنُبَوِّئَنَّهُمْ فِي ٱلدُّنْيَا حَسَنَةً وَلَأَجْرُ ٱلْأٓخِرَةِ أَكْبَرُ لَوْ كَانُواْ يَعْلَمُونَ ﴿٤١﴾ ٱلَّذِينَ صَبَرُواْ وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٤٢﴾

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((مەزنترین پاداشت لە بەڵاو تاقیكردنەوەی مەزنەوە بەدەست دەكەوێت، گەر پەروەردگار هەر نەتەوەیەكی خۆش بوێت ئەوا تاقیان دەكاتەوە،هەركەس رازی بوو ئەوا رازی بوون بەدەست دەهێنێت، ئەوەشی بێزاریی و بێتاقەتی دەربڕی توڕەبوون و خەشم و قینی بەدەست دەكەوێت)).[اخرجه الترمذي وقال حديث حسن].

سوورەتی ﴿ الإسراء ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٥):﴿وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ﴾ ئایەتەكە:

- (ابن عبدالبر) بە(سند)ێكی لاواز لە(عائيشه)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: (خديجة) پرسیاری كرد لەپێغەمبەری خوا(ﷺ) سەبارەت بەمناڵی موشریكەكان، پێغەمبەری خواش(ﷺ) فەرمووی: ئەومناڵانە لەباوكیانن، ئنجا هەمان پرسیاری لێكردو پێغەمبەری خواش(ﷺ) فەرمووی: خوا دەزانێت چیان كردووە، پاش فەرمانداربوونی ئیسلام پرسیاریان لێكرد، ئەوسا ئایەتی:﴿وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ﴾ دابەزیو وتی: ئەوان لەسەر پاكێتیو سروشتی خۆیانن، یان فەرمووی: لەبەهەشتدان.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٦):﴿وَآتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَلَا تُبَذِّرْ تَبْذِيرًا﴾ ئایەتەكە:

- (طبراني)و ئەوانی دی لە(ابي سعيد)ی (خدري)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: كاتێ ئایەتی:﴿وَآتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ﴾ دابەزی پێغەمبەری خوا(ﷺ) (فاطمه)ی بانگ كردو بڕێك شتی پێدا. (ابن كثير)دەڵێت: ئەمە جێگەی سەرنجە چونكە وادەست دەكرێت ئایەتەكە لە(مەدینە) نازڵبووبێت و ئەوەشی باوە پێچەوانەی ئەوەیە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٨):﴿وَإِمَّا تُعْرِضَنَّ عَنْهُمُ ابْتِغَاءَ رَحْمَةٍ مِنْ رَبِّكَ تَرْجُوهَا﴾ ئایەتەكە:

- (سعيد)ی كوڕی (منصور) لە(عطاء)ی (خراساني)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: هەندێك كەس هاتن بۆ خزمەت پێغەمبەر(ﷺ)و داوای ئەوەیانكرد ئامادەیان بكات بۆ بەشداری كردن لەغەزایا، حەزرەتیش فەرمووی: هیچ شتێك نابەم، ناخۆش بوو بەشداری نەكەن؛ چونكە واگومانیان برد -

وَمَآ أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا نُّوحِىٓ إِلَيْهِمْ ۚ فَسْـَٔلُوٓا۟ أَهْلَ ٱلذِّكْرِ إِن كُنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٤٣﴾ بِٱلْبَيِّنَٰتِ وَٱلزُّبُرِ ۗ وَأَنزَلْنَآ إِلَيْكَ ٱلذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٤٤﴾ أَفَأَمِنَ ٱلَّذِينَ مَكَرُوا۟ ٱلسَّيِّـَٔاتِ أَن يَخْسِفَ ٱللَّهُ بِهِمُ ٱلْأَرْضَ أَوْ يَأْتِيَهُمُ ٱلْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٤٥﴾ أَوْ يَأْخُذَهُمْ فِى تَقَلُّبِهِمْ فَمَا هُم بِمُعْجِزِينَ ﴿٤٦﴾ أَوْ يَأْخُذَهُمْ عَلَىٰ تَخَوُّفٍ فَإِنَّ رَبَّكُمْ لَرَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿٤٧﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا۟ إِلَىٰ مَا خَلَقَ ٱللَّهُ مِن شَىْءٍ يَتَفَيَّؤُا۟ ظِلَٰلُهُۥ عَنِ ٱلْيَمِينِ وَٱلشَّمَآئِلِ سُجَّدًا لِّلَّهِ وَهُمْ دَٰخِرُونَ ﴿٤٨﴾ وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ مِن دَآبَّةٍ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةُ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴿٤٩﴾ يَخَافُونَ رَبَّهُم مِّن فَوْقِهِمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ ۩ ﴿٥٠﴾ ۞ وَقَالَ ٱللَّهُ لَا تَتَّخِذُوٓا۟ إِلَٰهَيْنِ ٱثْنَيْنِ ۖ إِنَّمَا هُوَ إِلَٰهٌ وَٰحِدٌ ۖ فَإِيَّٰىَ فَٱرْهَبُونِ ﴿٥١﴾ وَلَهُۥ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَلَهُ ٱلدِّينُ وَاصِبًا ۚ أَفَغَيْرَ ٱللَّهِ تَتَّقُونَ ﴿٥٢﴾ وَمَا بِكُم مِّن نِّعْمَةٍ فَمِنَ ٱللَّهِ ۖ ثُمَّ إِذَا مَسَّكُمُ ٱلضُّرُّ فَإِلَيْهِ تَجْـَٔرُونَ ﴿٥٣﴾ ثُمَّ إِذَا كَشَفَ ٱلضُّرَّ عَنكُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِّنكُم بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ ﴿٥٤﴾

[٤٣]﴿أهل الذكر﴾:خاوەن پەیمانی پێشوو. [٤٤]﴿ بالبینات﴾:بەبەڵگەو نیشانەی رۆشن و ئاشکرا. ﴿الزبر﴾: ئەوکتێبانەی شەرع و ئەرکەکانیان لەخۆگرتووە. [٤٥]﴿ یخسف﴾:ونیان بکات. [٤٦]﴿یأخذهم﴾:تیایان دەبات. ﴿تقلبهم﴾:سزاو غەشم دابارێنێت بەسەریاندا لەکاتێکدا سەرقاڵی ژیانی رۆژانەو کارەکانیانن. ﴿بمعجزین﴾: دەرناچن لەسزای خوای گەورە . [٤٧]﴿تخوف﴾:ترسان لەسزاو غەشم و قین. [٤٨]﴿یتفیؤا ظلاله﴾:لەلایەکەوە دەچێت بۆ لایەکی دیکە. ﴿داخرون﴾: ملکەچ و گوێڕایەڵ. [٥١]﴿فارهبون﴾: بترسن. [٥٢]﴿الدین﴾:گوێڕایەڵی و پابەند بوون. ﴿واصبا﴾ :هەمیشەییەو لەیەك نابڕێت. [٥٣]﴿تجأرون﴾: دەپاڕێنەوەو دەنگتان بەرزدەکەنەوەو داوا لەخوای گەورە دەکەن.

*** پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((هیچ کەس بەرادەی پەروەردگار ئارامگر نی‌یە کاتێ کوڕو وەچە دەدەنە پاڵ؛ کەچی ئەو رزق و رۆزیان دەداو لەش ساغیان دەکات)). [(متفق علیه)].**

***هەروەها پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((پەروەردگار مۆڵەتی ستەمکار دەدات بەڵام کاتێك گرتی ئەوا بەری نادات)). [(متفق علیه)].**

- پێغەمبەری خوا(ﷺ) لێیان تووڕە بووبێت، ئنجا خوای گەورە ئایەتی:﴿وَإِمَّا تُعْرِضَنَّ عَنْهُمُ ابْتِغَاءَ رَحْمَةٍ﴾ی دابەزاند. (ابن جریر) لە(ضحاك)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: سەبارەت بەو هەژارانە دابەزی کەداوایان لەپێغەمبەری خوا دەکرد(ﷺ).

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٩):﴿وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَى عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ﴾ ئەمەتەکە:

- (سعید)ی کوڕی (منصور) لە(سیار)ی کوڕی (ابی الحکم)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: جل و بەرگێکی کەتان و لۆکەیان هێنا بۆ پێغەمبەری خوا(ﷺ)، ئەویش لەنێوان خەڵکی‌یا دابەشی‌کردو کۆمەڵەکەسێك هاتن بینیان لەدابەشکردنی بوەتەوە، ئنجا ئایەتی:﴿وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَى عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا﴾ دابەزی. (ابن مردویە)و ئەوانی دی لە(ابن مسعود)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: لاوێك هات بۆ خزمەتی پێغەمبەری خوا(ﷺ)و وتی: دایکم داوای ئەم شتانەت لێدەکات، ئەویش -

[٥٦] ﴿نصيبا﴾:بەشێك. ﴿تفترون﴾: بەدەستی ئەنقەست درۆ دەكەن. [٥٨] ﴿كظيم﴾:پڕ لەغەمو خەفەتو خەشمو قینە. [٥٩] ﴿يتوارى﴾:خۆی دەشارێتەوە. ﴿هون﴾:ملكەچیو سوكایەتی. ﴿يدسه﴾:لەژێر خاكدا بیشارێتەوە. [٦٠] ﴿مثل السوء﴾: سیفەتی نارێكو ناقۆلا. [٦١] ﴿جاء أجلهم﴾:كاتو وادەی مردنیان هات. [٦٢] ﴿لاجرم﴾:حەقو جێگیرە. (بێگومان). ﴿مفرطون﴾:راپێچ دەكرێت بۆ ناو ئاگر.

لِيَكْفُرُوا۟ بِمَآ ءَاتَيْنَٰهُمْ ۚ فَتَمَتَّعُوا۟ ۖ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٥٥﴾ وَيَجْعَلُونَ لِمَا لَا يَعْلَمُونَ نَصِيبًا مِّمَّا رَزَقْنَٰهُمْ ۗ تَٱللَّهِ لَتُسْـَٔلُنَّ عَمَّا كُنتُمْ تَفْتَرُونَ ﴿٥٦﴾ وَيَجْعَلُونَ لِلَّهِ ٱلْبَنَٰتِ سُبْحَٰنَهُۥ ۙ وَلَهُم مَّا يَشْتَهُونَ ﴿٥٧﴾ وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُم بِٱلْأُنثَىٰ ظَلَّ وَجْهُهُۥ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ ﴿٥٨﴾ يَتَوَٰرَىٰ مِنَ ٱلْقَوْمِ مِن سُوٓءِ مَا بُشِّرَ بِهِۦٓ ۚ أَيُمْسِكُهُۥ عَلَىٰ هُونٍ أَمْ يَدُسُّهُۥ فِى ٱلتُّرَابِ ۗ أَلَا سَآءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٥٩﴾ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِٱلْءَاخِرَةِ مَثَلُ ٱلسَّوْءِ ۖ وَلِلَّهِ ٱلْمَثَلُ ٱلْأَعْلَىٰ ۚ وَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿٦٠﴾ وَلَوْ يُؤَاخِذُ ٱللَّهُ ٱلنَّاسَ بِظُلْمِهِم مَّا تَرَكَ عَلَيْهَا مِن دَآبَّةٍ وَلَٰكِن يُؤَخِّرُهُمْ إِلَىٰٓ أَجَلٍ مُّسَمًّى ۖ فَإِذَا جَآءَ أَجَلُهُمْ لَا يَسْتَـْٔخِرُونَ سَاعَةً ۖ وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٦١﴾ وَيَجْعَلُونَ لِلَّهِ مَا يَكْرَهُونَ وَتَصِفُ أَلْسِنَتُهُمُ ٱلْكَذِبَ أَنَّ لَهُمُ ٱلْحُسْنَىٰ ۖ لَا جَرَمَ أَنَّ لَهُمُ ٱلنَّارَ وَأَنَّهُم مُّفْرَطُونَ ﴿٦٢﴾ تَٱللَّهِ لَقَدْ أَرْسَلْنَآ إِلَىٰٓ أُمَمٍ مِّن قَبْلِكَ فَزَيَّنَ لَهُمُ ٱلشَّيْطَٰنُ أَعْمَٰلَهُمْ فَهُوَ وَلِيُّهُمُ ٱلْيَوْمَ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٦٣﴾ وَمَآ أَنزَلْنَا عَلَيْكَ ٱلْكِتَٰبَ إِلَّا لِتُبَيِّنَ لَهُمُ ٱلَّذِى ٱخْتَلَفُوا۟ فِيهِ ۙ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٦٤﴾

-فەرمووی: ئەمڕۆ هیچ شك نابەین، ئنجا لاوەكە وتی: دایكم داوای كراسەكەی بەرت دەكا، پێغەمبەری خوا(ﷺ) كراسەكەی داكەندو دای بەدەستی لاوەكەوەو بەغەمو پەژارەوە لەماڵەكەی خۆیا دانیشت؛ ئنجا ئایەتی:﴿وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَحْسُورًا﴾.

هەروەها لە(ابي امامة)وە دەگێڕنەوە، دەڵێ: پێغەمبەری خوا(ﷺ) بە(عائیشە)ی وت: هەرچیمان هەیە ببیەخشە، (عائیشە)ی دایكی موسوڵمانانیش فەرمووی: كەواتە هیچمان نامێنێت، ئنجا خوای گەورە ئایەتی:﴿وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ﴾ی دابەزاند بەرووكەشی ئایەتەكەشدا ئەوە دەردەكەوێت لە(مەدینە) دابەزیبێت.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٤٥):﴿وَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ جَعَلْنَا بَيْنَكَ وَبَيْنَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ﴾ ئایەتەكە:

- (ابن المنذر)لە(شهاب)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: كاتێ پێغەمبەری خوا(ﷺ) قورئانی دەخوێند بۆ موشریكەكانی (قریش)و بانگی دەكردن بۆ لای قورئان ئەوان گاڵتەو سووكایەتیان پێیان دەكردو دەیان وت: مابەینی نێوان دڵمانو ئەوەی تۆ بانگەشەی بۆ دەكەیت پەردەیەكی ئەستوور هەیەو گوێشمان قورقوشمی تێدایە، خوای گەورەش ئایەتی:﴿وَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ﴾ی دابەزاند.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٥٦):﴿قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُمْ مِنْ دُونِهِ فَلَا يَمْلِكُونَ كَشْفَ الضُّرِّ﴾ ئایەتەكە:

- (بخاري)و ئەوانی دی لە(ابن مسعود)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: هەندێك خەڵكی لەنێو گرۆهی مرۆڤدا كەسانێكیان لەنێو گرۆهی جنۆكەیا دەپەرست، جنۆكەكان موسڵمان بوونو، ئەوانی دیكەش پابەندبوون بەبەندایەتی خۆیانەوە، پەروەردگاریش ئایەتی:﴿قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُمْ مِنْ دُونِهِ﴾ دابەزاند .

وَاللَّهُ أَنزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴿٦٥﴾ وَإِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً نُّسْقِيكُم مِّمَّا فِي بُطُونِهِ مِن بَيْنِ فَرْثٍ وَدَمٍ لَّبَنًا خَالِصًا سَائِغًا لِّلشَّارِبِينَ ﴿٦٦﴾ وَمِن ثَمَرَاتِ النَّخِيلِ وَالْأَعْنَابِ تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا وَرِزْقًا حَسَنًا إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٦٧﴾ وَأَوْحَىٰ رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ أَنِ اتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ ﴿٦٨﴾ ثُمَّ كُلِي مِن كُلِّ الثَّمَرَاتِ فَاسْلُكِي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلًا يَخْرُجُ مِن بُطُونِهَا شَرَابٌ مُّخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ لِّلنَّاسِ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٦٩﴾ وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ ثُمَّ يَتَوَفَّاكُمْ وَمِنكُم مَّن يُرَدُّ إِلَىٰ أَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْ لَا يَعْلَمَ بَعْدَ عِلْمٍ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ قَدِيرٌ ﴿٧٠﴾ وَاللَّهُ فَضَّلَ بَعْضَكُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ فِي الرِّزْقِ فَمَا الَّذِينَ فُضِّلُوا بِرَادِّي رِزْقِهِمْ عَلَىٰ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَهُمْ فِيهِ سَوَاءٌ أَفَبِنِعْمَةِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ ﴿٧١﴾ وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُم مِّنْ أَنفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَجَعَلَ لَكُم مِّنْ أَزْوَاجِكُم بَنِينَ وَحَفَدَةً وَرَزَقَكُم مِّنَ الطَّيِّبَاتِ أَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَتِ اللَّهِ هُمْ يَكْفُرُونَ ﴿٧٢﴾

[٦٥]﴿موتها﴾:وشكی‌و قاتی. [٦٦]﴿الأنعام﴾:حوشترو مانگاو مەڕو بزن. ﴿لعبرة﴾:پەند. ﴿فرث﴾:ئەو ماددانەیە کەهەرس دەکرێت‌و دەرئەنجامەکەی لەورگدا بەدەر دەکەوێت. ﴿خالصاً﴾:پاك‌و پوخت (لەبۆنی خوێن‌و ئەو ماددانە دیکەی ناو جەستە). ﴿سائغاً للشاربين﴾:خۆش‌و بەتام‌و ئاسان بۆ ئەوانەی دەیخۆنەوە. [٦٧]﴿سكراً﴾:ئارەق، دواتر لەمەدینە حەرام کرا. [٦٨]﴿اوحى ربُكَ الى النحل﴾: فێری‌کردو لەفیترەتی‌دا جێگیری‌کرد. ﴿بيوتاً﴾:شانە. ﴿يعرشون﴾:بریتیە لەوەی دەیکەن بەخانە یاخود ئەو ماددەیەی دەیخەنە ژێر مێوی شانەکەوە. [٦٩]﴿ذللاً﴾:ئاسان‌و ملکەچ. [٧٠]﴿أرْذل العُمُر﴾:خراپترین‌و ناقۆلاترین کاتی تەمەن کەپیریە. [٧١]﴿سواء﴾:هاوسەنگ. ﴿يجحدون﴾:بەرپەرچی ئەو راستیە دەدەنەوە کەلەدڵیاندا جێگیر بووە. [٧٢]﴿حفدة﴾:پەناو پشتگیر یان وەچەی منداڵەکانتان.

* پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((هەوڵ بدەن ئەم دوو چارەسەرە بەکار بهێنن: هەنگوین‌و قورئان)). [(اخرجه ابن ماجه)].

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دوعای دەکردو دەیفەرموو: ((پەروەردگارا پەنادەگرم بەتۆ لەنێرەمیی‌و تەمبەڵی‌و پیری‌و پەککەوتەیی، هەروەها لەسزای گۆڕو فیتنەی دەجال‌و زیندوان‌و مردوان)) . [(اخرجه البخاري)].

هۆی دابەزینی ئایەتی(٥٩):﴿وَمَا مَنَعَنَا أَنْ نُرْسِلَ بِالْآيَاتِ﴾ ئایەتەکە:

ـ (حاکم)و (طبراني)و ئەوانی دی لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: خەڵکی (مەککە) داوایان کرد لە پێغەمبەری خوا(ﷺ) کێوی (صفا)یان بۆ بکات بەئاڵتون‌و شاخەکانیشیان بۆ بگوێزێتەوەو لەشوێنیدا دانەوێڵە بچێنن، لەوەڵامدا بەپێغەمبەر(ﷺ) وترا: ئەگەر بتەوێت ئارام بگرە لەسەریان یاخود ئەوەی داوات کردووە بۆت جێبەجێ دەکرێت، بەڵام ئەگەر دوای ئەوە بێباوەڕ بوون ئەوا تیادەچن بەچەشنی نەتەوە گەلانی پێشوو،پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی:-

[٧٣]﴿من السماوات﴾:..وەك باران. ﴿والأرض﴾:..وێنەی ڕووەك. [٧٦]﴿ابكم﴾:كەڕ. ﴿كلُ﴾:تەوق و بار. [٧٧]﴿أمرُ الساعة﴾:كاتی هەڵسانی قیامەت.﴿كلمح البصر﴾:وەك داخستن و كردنەوەی پێڵوی چاو وەهایە. [٧٨]﴿الأفئدة﴾:دڵەكان. [٧٩]﴿مسخرات﴾:ملكەچن.﴿جو السماء﴾:نێوان ئاسمان و زەوی. (بۆشایی ئاسمان).

وَيَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَهُمْ رِزْقًا مِّنَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ شَيْـًٔا وَلَا يَسْتَطِيعُونَ ﴿٧٣﴾ فَلَا تَضْرِبُوا۟ لِلَّهِ ٱلْأَمْثَالَ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ يَعْلَمُ وَأَنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٧٤﴾ ۞ ضَرَبَ ٱللَّهُ مَثَلًا عَبْدًا مَّمْلُوكًا لَّا يَقْدِرُ عَلَىٰ شَىْءٍ وَمَن رَّزَقْنَٰهُ مِنَّا رِزْقًا حَسَنًا فَهُوَ يُنفِقُ مِنْهُ سِرًّا وَجَهْرًا ۖ هَلْ يَسْتَوُۥنَ ۚ ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ ۚ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٧٥﴾ وَضَرَبَ ٱللَّهُ مَثَلًا رَّجُلَيْنِ أَحَدُهُمَآ أَبْكَمُ لَا يَقْدِرُ عَلَىٰ شَىْءٍ وَهُوَ كَلٌّ عَلَىٰ مَوْلَىٰهُ أَيْنَمَا يُوَجِّههُّ لَا يَأْتِ بِخَيْرٍ ۖ هَلْ يَسْتَوِى هُوَ وَمَن يَأْمُرُ بِٱلْعَدْلِ ۙ وَهُوَ عَلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٧٦﴾ وَلِلَّهِ غَيْبُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۚ وَمَآ أَمْرُ ٱلسَّاعَةِ إِلَّا كَلَمْحِ ٱلْبَصَرِ أَوْ هُوَ أَقْرَبُ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٧٧﴾ وَٱللَّهُ أَخْرَجَكُم مِّنۢ بُطُونِ أُمَّهَٰتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْـًٔا وَجَعَلَ لَكُمُ ٱلسَّمْعَ وَٱلْأَبْصَٰرَ وَٱلْأَفْـِٔدَةَ ۙ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٧٨﴾ أَلَمْ يَرَوْا۟ إِلَى ٱلطَّيْرِ مُسَخَّرَٰتٍ فِى جَوِّ ٱلسَّمَآءِ مَا يُمْسِكُهُنَّ إِلَّا ٱللَّهُ ۗ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَٰتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٧٩﴾

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((خوای گەورە دەفەرموێت: هەركەس دژایەتی وەلیەكی من بكات ئەوا بڕیاری جەنگی داوە لەگەڵ مندا، بەندەكەشم بەهیچ شتێك لێم نزیك نەبوەتەوە ئەوەندەی بەجێگەیاندنی فەرزەكان، بەردەوام بەندەكەم لێم نزیك دەبێتەوە بە سوننەتەكان هەتا خۆشم دەوێت، كاتێكیش خۆشم ویست ئەوا گوێی ئەو قسەو گوتانە دەبیستێ من پێم خۆشەو ، دیەی ئەو شتانە دەبینێت من پێم خۆشەو ، دەستیشی بەوچەشنە دەجووڵێت من پێم خۆشە، پێیەكانیشی بەو جۆرە دەكەوێتە كەڕ من پێم خۆشە، هەركاتیش داوام لێبكات ئەوا پێی دەبەخشم و گەر پەنام پێبگرێت پەنای دەدەم، هیچ شتێك بەئەندازەی ئەوە هەڵوێستەیەكم بۆ دروست ناكات كاتێ وادەی ڕۆح كێشانی بەندە باوەڕدارەكەم دێت، ڕقی لەمردن دەبێتەوە منیش ڕقم لەمەرگەسات و ئەشكەنجەی ئەو دەبێتەوە، بەڵام ڕوودانی ئەوەش گەڕانەوەی بۆ نییەو دەبێت بێتە جێ)). [(اخرجه البخاري)].

- یەڵكو ئارامیان لەسەردەكرم، پەروەردگاریش ئایەتی:﴿وَمَا مَنَعَنَا أَنْ نُرْسِلَ بِالْآيَاتِ إِلَّا أَنْ كَذَّبَ بِهَا الْأَوَّلُونَ﴾ی ئازڵكرد.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٦٠):﴿وَمَا جَعَلْنَا الرُّؤْيَا الَّتِي أَرَيْنَاكَ إِلَّا فِتْنَةً لِلنَّاسِ وَالشَّجَرَةَ الْمَلْعُونَةَ﴾ ئیمەتەكە:

- (ابو يعلى) لە(ام هاني)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: كاتێ شەوڕەوی كرا بەپێغەمبەری خوا(ﷺ) بۆ بەیانی ئەو شەوە باسی گەشتەكەی كرد بۆ چەند كەسێكی خەڵكی (قريش)، ئەوانیش گاڵتەیان پێكردو داوای بەڵگەونیشانەیان لێكرد، ئنجا پێغەمبەری خوا(ﷺ) نیشانەو شێوازی (بيت المقدس)ی بۆ باس كردن و چیرۆكی كاروانەكەی بۆ گێڕانەوە، (وليد)ی كوڕی(مغيرة) وتی: ئەم پیاوە جادوگەرە، خوای گەورەش ئایەتی:﴿وَمَا جَعَلْنَا الرُّؤْيَا الَّتِي أَرَيْنَاكَ إِلَّا فِتْنَةً لِلنَّاسِ﴾ی دابەزاند.

(ابن مردويه) لە(حسين)ی كوڕی (علي)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ڕۆژێكیان پێغەمبەری خوا(ﷺ) غەمباربوو، پێیان وت:ئەی پێغەمبەری خوا بۆ تۆ ئاوا غەمباری؟ئەوەتا خەونەكەی تۆ بووە بەمایەی تاقیكردنەوە بۆیان،ئنجا خوای گەورە ئەم ئایەتەی دابەزاند:﴿وَمَا جَعَلْنَا الرُّؤْيَا الَّتِي أَرَيْنَاكَ﴾.

وَٱللَّهُ جَعَلَ لَكُم مِّنۢ بُيُوتِكُمۡ سَكَنٗا وَجَعَلَ لَكُم مِّن جُلُودِ ٱلۡأَنۡعَٰمِ بُيُوتٗا تَسۡتَخِفُّونَهَا يَوۡمَ ظَعۡنِكُمۡ وَيَوۡمَ إِقَامَتِكُمۡ وَمِنۡ أَصۡوَافِهَا وَأَوۡبَارِهَا وَأَشۡعَارِهَآ أَثَٰثٗا وَمَتَٰعًا إِلَىٰ حِينٖ ﴿٨٠﴾ وَٱللَّهُ جَعَلَ لَكُم مِّمَّا خَلَقَ ظِلَٰلٗا وَجَعَلَ لَكُم مِّنَ ٱلۡجِبَالِ أَكۡنَٰنٗا وَجَعَلَ لَكُمۡ سَرَٰبِيلَ تَقِيكُمُ ٱلۡحَرَّ وَسَرَٰبِيلَ تَقِيكُم بَأۡسَكُمۡۚ كَذَٰلِكَ يُتِمُّ نِعۡمَتَهُۥ عَلَيۡكُمۡ لَعَلَّكُمۡ تُسۡلِمُونَ ﴿٨١﴾ فَإِن تَوَلَّوۡاْ فَإِنَّمَا عَلَيۡكَ ٱلۡبَلَٰغُ ٱلۡمُبِينُ ﴿٨٢﴾ يَعۡرِفُونَ نِعۡمَتَ ٱللَّهِ ثُمَّ يُنكِرُونَهَا وَأَكۡثَرُهُمُ ٱلۡكَٰفِرُونَ ﴿٨٣﴾ وَيَوۡمَ نَبۡعَثُ مِن كُلِّ أُمَّةٖ شَهِيدٗا ثُمَّ لَا يُؤۡذَنُ لِلَّذِينَ كَفَرُواْ وَلَا هُمۡ يُسۡتَعۡتَبُونَ ﴿٨٤﴾ وَإِذَا رَءَا ٱلَّذِينَ ظَلَمُواْ ٱلۡعَذَابَ فَلَا يُخَفَّفُ عَنۡهُمۡ وَلَا هُمۡ يُنظَرُونَ ﴿٨٥﴾ وَإِذَا رَءَا ٱلَّذِينَ أَشۡرَكُواْ شُرَكَآءَهُمۡ قَالُواْ رَبَّنَا هَٰٓؤُلَآءِ شُرَكَآؤُنَا ٱلَّذِينَ كُنَّا نَدۡعُواْ مِن دُونِكَۖ فَأَلۡقَوۡاْ إِلَيۡهِمُ ٱلۡقَوۡلَ إِنَّكُمۡ لَكَٰذِبُونَ ﴿٨٦﴾ وَأَلۡقَوۡاْ إِلَى ٱللَّهِ يَوۡمَئِذٍ ٱلسَّلَمَۖ وَضَلَّ عَنۡهُم مَّا كَانُواْ يَفۡتَرُونَ ﴿٨٧﴾

[٨٠] ﴿تستخفونها﴾:وادەبینن هەڵگرتنی ئاسانە. ﴿یوم ظعنکم﴾:کاتی سەفەرو ڕۆیشتنتان. ﴿أثاثا﴾:بریتیە لەپێداویستیەکانی ناومالْ. ﴿الی حین﴾: بۆ ماوەیەکی دیاریکراو لەسەردەم. [٨١] ﴿ظلالاً﴾:ئەو شتانەی دەچنە ژێر سێبەرو پاساریەوە وەك دارو درەخت. ﴿أکناناً﴾:ئەوجێگەیەی لێی دەمێننەوە لەئەشکەوت یان هەرجێگەیەکی دی یاخود شوێنێکی هەڵکەنراو لەشاخێکدا. ﴿سرابیل﴾:بریتیە لەوەی لەبەر دەکرێت لەجل و بەرگ یان قەڵغان. ﴿تقیکم﴾:دەتان پارێزێت. ﴿بأسکم﴾:گەرمەی جەنگ. [٨٤] ﴿شهیداً﴾:شایەت(کەپێغەمبەری ئەو نەتەوەیەیە)(د.خ). ﴿ولاهم یستعتبون﴾:مەبەست پێی ئەوەیە داوا لەبێباوەڕان ناکرێت لەقیامەتدا پاشگەز ببنەوەو خوای گەورە لەخۆیان ڕازی بکەن. [٨٥] ﴿ینظرون﴾:مۆڵەت پێدان. [٨٦] ﴿شرکاءهم﴾:ئەو شتانەی دەیان پەرست. ﴿ندعوا﴾:دەیان پەرستین. [٨٧] ﴿السلم﴾:خۆتەسلیم کردن بەحوکمی خوای گەورە. ﴿وضلَّ عنهُم﴾:لێیان ون بوو. ﴿یفترون﴾:هەڵیان دەبەست.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٦١): ﴿وَالشَّجَرَةَ الْمَلْعُونَةَ فِي الْقُرْآنِ﴾ ئایەتەکە:

- (ابن ابی حاتم) و (بیهقی) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: کاتێ خوای گەورە باسی (زقوم)ی کرد تیرەیەك لە(قریش)یەکان تۆقین، (ابو جهل) هەڵیدایەو وتی: ئایا دەزانن ئەو (زقوم)ەی (محمد) ئێوەی پێدەترسێنێت چیە؟ وتیان: نەخێر، وتی: تێوڵێنی نانە لەنێو ماستدا، ئەگەر سەریکەوین بەسەریدا، ئەوا ئێمە تالاَوو ژەهر دەکەین بەگەرووی‌دا، خوای گەورەش ئایەتی: ﴿وَالشَّجَرَةَ الْمَلْعُونَةَ فِي الْقُرْآنِ وَنُخَوِّفُهُمْ فَمَا يَزِيدُهُمْ إِلَّا طُغْيَانًا كَبِيرًا﴾ و ﴿إِنَّ شَجَرَتَ الزَّقُّومِ طَعَامُ الْأَثِيمِ﴾ ی دابەزاند.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٧٣): ﴿وَإِنْ كَادُوا لَيَفْتِنُونَكَ عَنِ الَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ لِتَفْتَرِيَ عَلَيْنَا غَيْرَهُ﴾ ئایەتەکە:

- (ابن مردویه)و (ابن ای حاتم) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: (امیه)ی کوڕی (خلف)و (ابو جهل)و چەند پیاوێکی(قریش)هاتن بۆلای پێغەمبەر(ﷺ) و وتیان: ئەی (محمد) تۆ دەست-

ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ وَصَدُّوا۟ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ زِدْنَٰهُمْ عَذَابًا فَوْقَ ٱلْعَذَابِ بِمَا كَانُوا۟ يُفْسِدُونَ ﴿٨٨﴾ وَيَوْمَ نَبْعَثُ فِى كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا عَلَيْهِم مِّنْ أَنفُسِهِمْ ۖ وَجِئْنَا بِكَ شَهِيدًا عَلَىٰ هَٰٓؤُلَآءِ ۚ وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ ٱلْكِتَٰبَ تِبْيَٰنًا لِّكُلِّ شَىْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَىٰ لِلْمُسْلِمِينَ ﴿٨٩﴾ ۞ إِنَّ ٱللَّهَ يَأْمُرُ بِٱلْعَدْلِ وَٱلْإِحْسَٰنِ وَإِيتَآئِ ذِى ٱلْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ ٱلْفَحْشَآءِ وَٱلْمُنكَرِ وَٱلْبَغْىِ ۚ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٩٠﴾ وَأَوْفُوا۟ بِعَهْدِ ٱللَّهِ إِذَا عَٰهَدتُّمْ وَلَا تَنقُضُوا۟ ٱلْأَيْمَٰنَ بَعْدَ تَوْكِيدِهَا وَقَدْ جَعَلْتُمُ ٱللَّهَ عَلَيْكُمْ كَفِيلًا ۚ إِنَّ ٱللَّهَ يَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ ﴿٩١﴾ وَلَا تَكُونُوا۟ كَٱلَّتِى نَقَضَتْ غَزْلَهَا مِنۢ بَعْدِ قُوَّةٍ أَنكَٰثًا تَتَّخِذُونَ أَيْمَٰنَكُمْ دَخَلًۢا بَيْنَكُمْ أَن تَكُونَ أُمَّةٌ هِىَ أَرْبَىٰ مِنْ أُمَّةٍ ۚ إِنَّمَا يَبْلُوكُمُ ٱللَّهُ بِهِۦ ۚ وَلَيُبَيِّنَنَّ لَكُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ مَا كُنتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٩٢﴾ وَلَوْ شَآءَ ٱللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَٰحِدَةً وَلَٰكِن يُضِلُّ مَن يَشَآءُ وَيَهْدِى مَن يَشَآءُ ۚ وَلَتُسْـَٔلُنَّ عَمَّا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾

[٨٨]﴿وصدوا﴾:ڕێگریان کرد. [٨٩]﴿الكتاب﴾:قورئان. ﴿تبيانا﴾: ڕوونكردنەوەيەكی تەواو بۆ هەموو ئەوشتانەی مرۆڤ پێویستی پێیەتی. [٩٠]﴿بالعدل﴾:پێدانی حەقی هەموو خاوەن مافێك. ﴿الإحسان﴾:شارەزایی و لێزانین لەكاروباردا. ﴿الفحشاء﴾: ئەوگوناهو تاوانانەنی گەورەن لەگوتە یان كرداردا. ﴿المنكر﴾:هەركارێك شەرع نكوولی لێبكات. ﴿البغي﴾:دەستدرێژی كردنە سەر بەرانبەر بەناحەق و ستەم. [٩١]﴿لاتنقضوا الأيمان﴾:بەڵێن و پەیمان مەشكێنن. ﴿كفيلا﴾:شاهیدو چاودێرە. [٩٢]﴿نقضت﴾:شیكردەوە. ﴿قوة﴾: تەواوبوون و لێبوونەوەو جێگیربوون. ﴿انكاثا﴾:هەڵوەشاندنەوەی ڕستنی خوری بۆ ئەوەی جارێكی تر بیڕێسێتەوە. ﴿دخلا بينكم﴾:تێكدەرو ناپاكی و چاوبەست و هەڵخەڵەتاندن. ﴿أربى﴾:زیاترو مەزنتر. ﴿يبلوكم﴾:تاقیتان دەكاتەوە.

***پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((هەر بەندەیەك خوای گەورە كارێك بخاتە ژێر دەستی و مافی نەدات و بەناپاكی سەربنێتەوە، ئەوا پەروەردگار بەهەشتی لەسەر حەرام دەكات)). [متفق عليه]**

***پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((هەركەسێك بەسەر (حزب)ی قورئانەكەی شەویدا بخەوێت، دوایی لەنێوان نوێژی بەیانی و نیوەڕۆدا بیخوێنێتەوە، وەك ئەوە بۆی دەنووسرێت شەو خوێندبێتی)). [(اخرجه مسلم)].**

***خاتوو (عائیشە)ی دایكی موسوڵمانان دەفەرموێت: ((خۆشەویسترین ئایین لەلای پەروەردگار ئەوەیە خاوەنەكەی بەردەوام بێت لەسەری)). [(اخرجه البخاري)].**

- بهێنە بەسەر خواكانماندا ئێمەش باوەڕدەهێنین بەئاینەكەی تۆ، پێغەمبەری خوا(ﷺ) حەزی دەكرد نەتەوەكەی باوەڕبهێنن،دڵی پێیان دەسووتا، بەڵام پەروەردگار ڕاستەوخۆ ئایەتی: ﴿وان كادوا ليفتنونك عن الذي أوحينا إليك﴾ی تا ﴿نصيرا﴾ دابەزاند. (ابوالشيخ)لە(سعيد)ی كوڕی (جبير)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەستی دەهێنا بەبەردەكەی (كەعبە)دا، ئەوانیش كاتێ ئەمەیان بینی وتیان: ڕێگەت نادەین دەست بهێنیت پیایدا تا دەست نەهێنیت-

وَلَا تَتَّخِذُوٓا۟ أَيْمَـٰنَكُمْ دَخَلًۢا بَيْنَكُمْ فَتَزِلَّ قَدَمٌۢ بَعْدَ ثُبُوتِهَا وَتَذُوقُوا۟ ٱلسُّوٓءَ بِمَا صَدَدتُّمْ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ ۖ وَلَكُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٩٤﴾ وَلَا تَشْتَرُوا۟ بِعَهْدِ ٱللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا ۚ إِنَّمَا عِندَ ٱللَّهِ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٩٥﴾ مَا عِندَكُمْ يَنفَدُ ۖ وَمَا عِندَ ٱللَّهِ بَاقٍ ۗ وَلَنَجْزِيَنَّ ٱلَّذِينَ صَبَرُوٓا۟ أَجْرَهُم بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾ مَنْ عَمِلَ صَـٰلِحًا مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهُۥ حَيَوٰةً طَيِّبَةً ۖ وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُم بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿٩٧﴾ فَإِذَا قَرَأْتَ ٱلْقُرْءَانَ فَٱسْتَعِذْ بِٱللَّهِ مِنَ ٱلشَّيْطَـٰنِ ٱلرَّجِيمِ ﴿٩٨﴾ إِنَّهُۥ لَيْسَ لَهُۥ سُلْطَـٰنٌ عَلَى ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٩٩﴾ إِنَّمَا سُلْطَـٰنُهُۥ عَلَى ٱلَّذِينَ يَتَوَلَّوْنَهُۥ وَٱلَّذِينَ هُم بِهِۦ مُشْرِكُونَ ﴿١٠٠﴾ وَإِذَا بَدَّلْنَآ ءَايَةً مَّكَانَ ءَايَةٍ ۙ وَٱللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يُنَزِّلُ قَالُوٓا۟ إِنَّمَآ أَنتَ مُفْتَرٍۭ ۚ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٠١﴾ قُلْ نَزَّلَهُۥ رُوحُ ٱلْقُدُسِ مِن رَّبِّكَ بِٱلْحَقِّ لِيُثَبِّتَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَهُدًى وَبُشْرَىٰ لِلْمُسْلِمِينَ ﴿١٠٢﴾

[٩٤]﴿دخـلاً﴾:بەهانە بۆ ناپاکیو چاوبەست.﴿فتزل قدم﴾:پێ هەڵدەخلیسکێ پاش چەسپانو جێگیربوونی.[٩٥]﴿لاتشتروا﴾: مەیگۆڕنەوە.[٩٦]﴿ینفـد﴾:بەسەر دەچێتو تەواو دەبێت.[٩٨]﴿فاستعذ باالله﴾:پەنا بگرە بەخودا. [٩٩]﴿سلطان﴾:دەسەڵاتو توانا. [١٠٠]﴿یتولونه﴾:دەیکەن بەهاودەمی خۆیانو شوێن وەسوەسەکانی دەکەون.[١٠١]﴿بدلنا آیة مکان آیة﴾:ئایەتێك بهێنین پێچەوانەی ئایەتێك بێت لەئایەتەکانی ناو تەورات.(ئەمەش مەبەست پێی ئایەتی روو کردنە کەعبەیە کەلە قورئاندا هاتووەو پێچەوانەی ئایەتی رووکردنە(بیت المقدس)ە. [١٠٢]﴿روح القدس﴾:ڕۆحی پاكو بێگەرد حەزرەتی جوبرەئیل (سەلامی خوای لێبێت).

- بەخواکانی ئێمەشدا، پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: چی دەکەن گەروام کرد؛ گەرچی پەروەردگار پێچەوانەی ئەوە دەزانێت لەدڵما؟! ئنجا ئەم ئایەتە هاتەخوارەوە. لە(جبیر)ی کوڕی (نفیر)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: (قریش) یەکان هاتن بۆلای پێغەمبەری خوا(ﷺ) و وتیان: ئەگەر ئێمە بانگ دەکەیت بۆئەوەی باوەڕبهێنین ئەوا دەبێت ئەو خەڵکە رەشو رووتو هەژارو کۆیلانە لەدەوری خۆت دووربخەیتەوەو ئێمە لەجێگەی ئەوان بین بەیارو هاوەڵت، پێغەمبەری خوا(ﷺ) هەڵوێستیەکی کرد لەئاناى داواکەیانداو ئەوجا ئەم ئایەتە نازڵبوو. لە(محمد)ی کوڕی (کعب)ی (قرظي)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئایەتی:﴿وَالنَّجْمِ﴾ی تا﴿أَفَرَأَيْتُمُ اللَّاتَ وَالْعُزَّىٰ﴾ی خوێندەوەو شەیتان قسەیەکی هێنا بەبەرداو وتی: ئەو باڵندە بەرزفڕانە پاڕانەوەو شەفاعەتیان جێگەی هیوایە، ئنجا باڵندەکە دابەزی؛ پێغەمبەری خوا(ﷺ) غەمو پەژارە دایگرت تا ئایەتی:﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ إِلَّا إِذَا تَمَنَّىٰ أَلْقَى الشَّيْطَانُ فِي أُمْنِيَّتِهِ فَيَنْسَخُ اللَّهُ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ ثُمَّ يُحْكِمُ اللَّهُ﴾ ئایەتەکە. ئەمەش بەڵگەیە لەسەر ئەوەی ئەم ئایەتانە لە(مەککە) دابەزیووە.

وَلَقَدۡ نَعۡلَمُ أَنَّهُمۡ يَقُولُونَ إِنَّمَا يُعَلِّمُهُۥ بَشَرٞۗ لِّسَانُ ٱلَّذِي يُلۡحِدُونَ إِلَيۡهِ أَعۡجَمِيّٞ وَهَٰذَا لِسَانٌ عَرَبِيّٞ مُّبِينٌ ﴿١٠٣﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ لَا يُؤۡمِنُونَ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ لَا يَهۡدِيهِمُ ٱللَّهُ وَلَهُمۡ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٠٤﴾ إِنَّمَا يَفۡتَرِي ٱلۡكَذِبَ ٱلَّذِينَ لَا يُؤۡمِنُونَ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِۖ وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡكَٰذِبُونَ ﴿١٠٥﴾ مَن كَفَرَ بِٱللَّهِ مِنۢ بَعۡدِ إِيمَٰنِهِۦٓ إِلَّا مَنۡ أُكۡرِهَ وَقَلۡبُهُۥ مُطۡمَئِنُّۢ بِٱلۡإِيمَٰنِ وَلَٰكِن مَّن شَرَحَ بِٱلۡكُفۡرِ صَدۡرٗا فَعَلَيۡهِمۡ غَضَبٞ مِّنَ ٱللَّهِ وَلَهُمۡ عَذَابٌ عَظِيمٞ ﴿١٠٦﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمُ ٱسۡتَحَبُّواْ ٱلۡحَيَوٰةَ ٱلدُّنۡيَا عَلَى ٱلۡأٓخِرَةِ وَأَنَّ ٱللَّهَ لَا يَهۡدِي ٱلۡقَوۡمَ ٱلۡكَٰفِرِينَ ﴿١٠٧﴾ أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ طَبَعَ ٱللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمۡ وَسَمۡعِهِمۡ وَأَبۡصَٰرِهِمۡۖ وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡغَٰفِلُونَ ﴿١٠٨﴾ لَا جَرَمَ أَنَّهُمۡ فِي ٱلۡأٓخِرَةِ هُمُ ٱلۡخَٰسِرُونَ ﴿١٠٩﴾ ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ هَاجَرُواْ مِنۢ بَعۡدِ مَا فُتِنُواْ ثُمَّ جَٰهَدُواْ وَصَبَرُوٓاْ إِنَّ رَبَّكَ مِنۢ بَعۡدِهَا لَغَفُورٞ رَّحِيمٞ ﴿١١٠﴾

[١٠٣] ﴿بشر﴾: مرۆڤ. (مەبەست پێی لاوێکی رۆمی گاور بوو، کەمێك شارەزای تەورات و ئینجیل بوو و لە(مەککە) شمشێری دروست دەکرد. ﴿يلحدون إليه﴾: ئەوەی دەدەنە پاڵ کە دەیزانی. ﴿اعجمي﴾: زمانێکی نادیار کەواتاو دەستەواژەکانی ئاشکراو روون نییە. (ئیتر چۆن قورئانێك کەبەروون و ئاشکراو بەزمانێك دادەبەزێت کەوا کەڵەپیاوانی عەرەب لەزمان زانەکانیان دەستەوسان دەبن لەهێنانی هاوچەشن و شێوەی ئەودا). [١٠٧] ﴿استحبوا﴾: هەڵیان بژاردو پێشیانخست. [١٠٨] ﴿طبع﴾: مۆرکرا. [١١٠] ﴿فتنوا﴾: تاقی کرانەوەو سزاو ئەشکەنجەیەکی ناڕەحەت و گران دران.

* موشریکەکان (عمار)ی کوڕی (یاسر)یان گرت و ئەشکەنجەو ئازاریانداو بەزۆر دانیان پێدانا بەوەی ویستیان، ئەویش ئەم حاڵەی بۆ پێغەمبەری خوا(ﷺ) باسکردو پێغەمبەری خواش(ﷺ) فەرمووی: ((حاڵی دڵت چۆنە؟)) فەرمووی: دڵنیایە بەئیمان. پێغەمبەریش(ﷺ) فەرمووی: ((گەر جارێکی دی گەڕانەوە سەرت هەر وا بکە)). [(اخرجه ابن ماجه)].

هۆی دابەزینی ئایەتی(٧٦): ﴿وَإِن كَادُواْ لَيَسۡتَفِزُّونَكَ مِنَ ٱلۡأَرۡضِ لِيُخۡرِجُوكَ مِنۡهَا﴾ ئایەتەکە:

- (ابن ابی حاتم) و (بیهقی) لە(شهر)ی کوڕی (حوشب)ەوە دەگێڕنەوە، ئەویش لە(عبدالرحمن)ی کوڕی (غنم)ەوە دەڵێت: جوولەکەکان هاتن بۆلای پێغەمبەر(ﷺ) و وتیان: ئەگەر تۆ پێغەمبەری بچۆ بۆ (شام) چونکە (شام) خاك و زەوی زیندوبوونەوەو مەڵبەندی پێغەمبەرانە، پێغەمبەری خوا(ﷺ) پشتگیری قسەکانی کردن، پاشان چوو بۆ غەزوەی (تەبوك) و رێگەی (شام)ی گرتەبەر، کاتێ گەیشتە (تەبوك) خوای گەورە چەند ئایەتێکی سوورەتی(بني اسرائيل)ی ناردە خوارەوە. پاشان دوایی هێنا بەسوورەتەکە بە: ﴿وَإِن كَادُواْ لَيَسۡتَفِزُّونَكَ مِنَ ٱلۡأَرۡضِ لِيُخۡرِجُوكَ مِنۡهَا﴾ و فەرمانیشی پێکرد بگەڕێتەوە بۆ شاری (مەدینە)، حەزرەتی(جبریل) پێی فەرموو: داوا لەپەروەردگارەکەت بکە، هەموو پێغەمبەرێك داوایەکی تایبەتی هەیە، پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: تۆ دەڵێی چ داوایەکی لێبکەم؟ (جبریل) فەرمووی: ﴿وَقُل رَّبِّ أَدۡخِلۡنِي مُدۡخَلَ صِدۡقٖ وَأَخۡرِجۡنِي مُخۡرَجَ صِدۡقٖ وَٱجۡعَل لِّي مِن لَّدُنكَ سُلۡطَٰنٗا نَّصِيرٗا﴾ ئەم ئایەتانە لەسەر گەڕانەوەی پێغەمبەر(ﷺ) لە(تەبوك) هاتە خوارەوە. -

۞ يَوْمَ تَأْتِي كُلُّ نَفْسٍ تُجَٰدِلُ عَن نَّفْسِهَا وَتُوَفَّىٰ كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١١١﴾ وَضَرَبَ ٱللَّهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ ءَامِنَةً مُّطْمَئِنَّةً يَأْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِّن كُلِّ مَكَانٍ فَكَفَرَتْ بِأَنْعُمِ ٱللَّهِ فَأَذَٰقَهَا ٱللَّهُ لِبَاسَ ٱلْجُوعِ وَٱلْخَوْفِ بِمَا كَانُوا۟ يَصْنَعُونَ ﴿١١٢﴾ وَلَقَدْ جَآءَهُمْ رَسُولٌ مِّنْهُمْ فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَهُمُ ٱلْعَذَابُ وَهُمْ ظَٰلِمُونَ ﴿١١٣﴾ فَكُلُوا۟ مِمَّا رَزَقَكُمُ ٱللَّهُ حَلَٰلًا طَيِّبًا وَٱشْكُرُوا۟ نِعْمَتَ ٱللَّهِ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿١١٤﴾ إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ ٱلْمَيْتَةَ وَٱلدَّمَ وَلَحْمَ ٱلْخِنزِيرِ وَمَآ أُهِلَّ لِغَيْرِ ٱللَّهِ بِهِۦ ۖ فَمَنِ ٱضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١١٥﴾ وَلَا تَقُولُوا۟ لِمَا تَصِفُ أَلْسِنَتُكُمُ ٱلْكَذِبَ هَٰذَا حَلَٰلٌ وَهَٰذَا حَرَامٌ لِّتَفْتَرُوا۟ عَلَى ٱللَّهِ ٱلْكَذِبَ ۚ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى ٱللَّهِ ٱلْكَذِبَ لَا يُفْلِحُونَ ﴿١١٦﴾ مَتَٰعٌ قَلِيلٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١١٧﴾ وَعَلَى ٱلَّذِينَ هَادُوا۟ حَرَّمْنَا مَا قَصَصْنَا عَلَيْكَ مِن قَبْلُ ۖ وَمَا ظَلَمْنَٰهُمْ وَلَٰكِن كَانُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١١٨﴾

[١١١]﴿تجادل﴾: بەرگری و دەمەدەمە دەکات. [١١٢]﴿رغداً﴾: فروان و زۆر. [١١٥]﴿الدَّم﴾: خوێنی لەبەر ڕۆیشتوو. ﴿لحم الخنزير﴾: بەراز بەهەموو بەشەکانی‌یەوە. ﴿ما أهل لغير الله به﴾: ئەوەیە کەبۆ غەیری خوا سەربیبڕێت و لەکاتی سەر بڕینی‌دا ناوی غەیری خوا ببرێت. ﴿اضطر﴾: ناچار بوو. ﴿غير باغ﴾: ئەوەیە کەحەرام کراوە کەبەناچاری بخوات نەك بۆ لەزەت و خۆشی. ﴿ولا عاد﴾: سنووری پێویست و برسێتی نەشکێنێ (واتە زیاد لەپێویست). [١١٦]﴿تصف﴾: لەجوانترین شێوەدا دەری بخات. [١١٨]﴿الذين هادوا﴾: جوولەکە.

- [ئەمەش(مرسل)ێکی لاوازە]. بەڵام (شاهد)ێکی هەیە لە(مرسل)ەکانی (سعید)ی کوڕی (جبیر) کەلە(ان ابی حاتم)ەوە دەگێڕێتەوەو دەستەواژەکەش هی ئەوەو دەڵێت: موشریکەکان بەپێغەمبەری خوایان وت: پێغەمبەران لە(شام) جێنشین بوون تۆ چیت داوە بەسەر (مەدینە)وە؟ پێغەمبەریش (ﷺ) ویستی بڕوات ئنجا ئایەت هاتە خوارەوە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٨٠): ﴿وَقُلْ رَبِّ أَدْخِلْنِي مُدْخَلَ صِدْقٍ وَأَخْرِجْنِي مُخْرَجَ صِدْقٍ﴾ ئایەتەکە:

- (ترمذي)لە (ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: کاتێ پێغەمبەری خوا(ﷺ) لە (مەککە) بوو فەرمانی کۆچ کردنی پێکراو ئایەتی: ﴿وَقُلْ رَبِّ أَدْخِلْنِي مُدْخَلَ صِدْقٍ وَأَخْرِجْنِي مُخْرَجَ صِدْقٍ وَاجْعَل لِّي مِن لَّدُنكَ سُلْطَانًا نَّصِيرًا﴾ی بۆ نازڵبوو. ئەمەش ڕوون و ئاشکرایە لەسەر ئەوەی ئایەتەکە لە(مەککە) هاتۆتە خوارەوە. (ابن مردویە) بەدەستەواژەیەکی ڕوونتر لەمە دەگێڕێتەوەو دووپاتی ئەوە دەکاتەوە ئەم ئایەتە لە(مەککە) هاتوەتە خوارەوە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٨٥): ﴿وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي﴾ ئایەتەکە:

- (بخاري) لە(ابن مسعود)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: لەشاری (مەدینە) هاوشانی پێغەمبەر(ﷺ) دەڕۆیشتم و، خۆی دابوو بەسەر گۆچانێکداو بەلای چەند جوولەکەیەکدا تێپەڕین، هەندێکیان وتیان: بۆچی پرسیاری لێناکەن، ئنجا وتیان: باسی ڕۆحمان بۆ بکە، هەستاو سەری بەرزکردەوەو ماوەیەك چاوەڕێ بوو، منیش دەمزانی نیگای بۆ دێتە خوارەوە، پاشان فریشتەی-

ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ عَمِلُوا السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَٰلِكَ وَأَصْلَحُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١١٩﴾ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا لِلَّهِ حَنِيفًا وَلَمْ يَكُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٢٠﴾ شَاكِرًا لِأَنْعُمِهِ اجْتَبَاهُ وَهَدَاهُ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿١٢١﴾ وَآتَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَإِنَّهُ فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١٢٢﴾ ثُمَّ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ أَنِ اتَّبِعْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٢٣﴾ إِنَّمَا جُعِلَ السَّبْتُ عَلَى الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ وَإِنَّ رَبَّكَ لَيَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٢٤﴾ ادْعُ إِلَىٰ سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿١٢٥﴾ وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِلصَّابِرِينَ ﴿١٢٦﴾ وَاصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ إِلَّا بِاللَّهِ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُ فِي ضَيْقٍ مِمَّا يَمْكُرُونَ ﴿١٢٧﴾ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ ﴿١٢٨﴾

[١١٩]﴿بجهالــــة﴾:بـەهۆی زاڵ بوونـی ئـــارەزوو شـــكاندنی ســـنووری كەللەرەقیەوە.[١٢٠]﴿كـــان أمـــة﴾: بەتەنها یـەك نەتـەوەبوو لەسـەردەمی خۆیدا.﴿قانتاً لله﴾:ملكەچ و گوێڕایەڵی پـەروەردگاربوو.﴿حنیفـــاً﴾:لایدابـوو لەناحـەق بـەرەو راسـتیو دروسـتی. [١٢١]﴿اجتبـــــاه﴾:هـەڵیبژاردبوو. [١٢٣]﴿ملة إبراهیـــم﴾: شـەریعەتەكەی ئیــبراهیم (ســـەلامیخوای لێبێـــت) كەیەكتاپەرسـتیه.[١٢٤]﴿جعـــــل السـبت﴾:فەرزكراوە رێزگرتـن لـەرۆژی شەممە.[١٢٧]﴿ضیق﴾:نەداریی.

* پێغەمبـــەری خـــوا(ﷺ) دەفـــەرموێت: ((تـەواوترین بـاوەڕدار لـەئیماندا ئەوانـەن جوانترینو باشترین خوورەوشتیان هەیە، باشـترینیتان ئەوانـەن بـۆ خێزانـەكانیان باشن)). [(اخرجه الـترمذي وقـال حدیـث حسن صحیح)].

- نیگای لێدووركەوتەوەو پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئایەتی:﴿قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّـــا قَلِيـــلاً﴾ی خوێندەوە. (ترمـذي)لـە (ابـن عبـاس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێـت: (قریـش) بەجوولەكەكانیان وت: شتێكمان پێ بڵێن تاپرسیار لە(محمد) بكەین، جوولەكەكانیش وتیان: پرسیاری لێ بكەن دەربارەی (رۆح)، ئەوانیش پرسیاریانلێكردو ئایەتی:﴿وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّـــي﴾ دابەزی. (ابن كثیر) دەڵێت: هـەردوو فەرموودەكە بەیەكەوە كۆدەكرێنەوە بەوەی دو فەرموودەی فرە هۆكارن.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٨٨):﴿قُلْ لَئِنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَىٰ أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَٰذَا الْقُرْآنِ﴾ ئایەتەكە:

- (ابن اسحاق) و (ابن جریر) لەرێگەی (سعید) یان (عكرمە)ەوە لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: (سلام)ی كوڕی (مكشم) لەنێو كۆمەڵە جوولەكەیەكدا هاتن بۆلای پێغەمبەر(ﷺ)و وتیان: چۆن ئێمە شوێن تۆ بكەوین لەكاتێكدا دەبینین پشت لە(قبلە)ەكەمان هەڵدەكەیتو ئەوەشی تۆ هێناوتە گونجاوو چوون یەك نییە بەچەشنی (تەورات)، بۆیە داوات لێدەكەین كتێبێكمان بۆ بهێنە بیزانینو سەیر نەبێت لامان،وەگەرنا ئەوا ئێمە هاوچەشنی ئەو كتێبەی تۆ دەهێنین؛ خوای گەورە ئایەتی:﴿قُلْ لَئِنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَىٰ أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَٰذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ﴾ی دابەزاند.

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

سُبْحَٰنَ ٱلَّذِىٓ أَسْرَىٰ بِعَبْدِهِۦ لَيْلًا مِّنَ ٱلْمَسْجِدِ ٱلْحَرَامِ إِلَى ٱلْمَسْجِدِ ٱلْأَقْصَا ٱلَّذِى بَٰرَكْنَا حَوْلَهُۥ لِنُرِيَهُۥ مِنْ ءَايَٰتِنَآ ۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْبَصِيرُ ﴿١﴾ وَءَاتَيْنَا مُوسَى ٱلْكِتَٰبَ وَجَعَلْنَٰهُ هُدًى لِّبَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ أَلَّا تَتَّخِذُوا۟ مِن دُونِى وَكِيلًا ﴿٢﴾ ذُرِّيَّةَ مَنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ ۚ إِنَّهُۥ كَانَ عَبْدًا شَكُورًا ﴿٣﴾ وَقَضَيْنَآ إِلَىٰ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ فِى ٱلْكِتَٰبِ لَتُفْسِدُنَّ فِى ٱلْأَرْضِ مَرَّتَيْنِ وَلَتَعْلُنَّ عُلُوًّا كَبِيرًا ﴿٤﴾ فَإِذَا جَآءَ وَعْدُ أُولَىٰهُمَا بَعَثْنَا عَلَيْكُمْ عِبَادًا لَّنَآ أُو۟لِى بَأْسٍ شَدِيدٍ فَجَاسُوا۟ خِلَٰلَ ٱلدِّيَارِ ۚ وَكَانَ وَعْدًا مَّفْعُولًا ﴿٥﴾ ثُمَّ رَدَدْنَا لَكُمُ ٱلْكَرَّةَ عَلَيْهِمْ وَأَمْدَدْنَٰكُم بِأَمْوَٰلٍ وَبَنِينَ وَجَعَلْنَٰكُمْ أَكْثَرَ نَفِيرًا ﴿٦﴾ إِنْ أَحْسَنتُمْ أَحْسَنتُمْ لِأَنفُسِكُمْ ۖ وَإِنْ أَسَأْتُمْ فَلَهَا ۚ فَإِذَا جَآءَ وَعْدُ ٱلْءَاخِرَةِ لِيَسُۥٓـُٔوا۟ وُجُوهَكُمْ وَلِيَدْخُلُوا۟ ٱلْمَسْجِدَ كَمَا دَخَلُوهُ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَلِيُتَبِّرُوا۟ مَا عَلَوْا۟ تَتْبِيرًا ﴿٧﴾

سوورەتی ﴿ الإسراء ﴾

[١]﴿سبحان الذي﴾:بێگەردیو پاکی بۆ خوای مەزنو سەرسام بوون لەتوانای.﴿أسرى﴾:شەوڕەوی پێکرد. ﴿المسجد الأقصى﴾:بریتیە لە(بیت المقدس)و (الاقصى) بەمانای دوورترین هاتووە.[٢]﴿الكتاب﴾: تەورات.﴿وكيلاً﴾:پەروەردگارێك هەموو کاروبارەکانی بدەنە دەست. [٣]﴿ذرية﴾:وەچەو نەوە.[٤]﴿قضينا الى بني إسرائيل﴾:پێمان راگەیاندن کەوا چیان لێڕوودەدات.﴿لتعلن﴾:خۆتان بەگەورە دەزانن لەگوێڕایەڵی خودایا. [٥]﴿أولي بأس﴾:هێزو دەستەڵات لەجەنگدا.﴿فجاسوا﴾:دەگەڕێن بەدوتاندا.﴿خلال الديار﴾:ناوەڕاستی ماڵو کوچەو کۆڵانەکان.[٦]﴿الكرة﴾: دەوران و سەرکەوتن.﴿نفيراً﴾:ژمارەو هۆز.[٧]﴿وعد الآخرة﴾:وادەی دوایی و کۆتایی خراپەنانەوەی (بنی اسرائیل). ﴿ليسوءوا وجوهكم﴾:تاخەفەتتان بدەنیو دیاردەکانی بەدەموچاوتاندا دیار بدات. ﴿المسجد﴾:مزگەوتی(اقصى).﴿ليتبروا﴾:تا وێران و تیابچن.﴿ماعلوا﴾:ئەوەی دەستیان بەسەردا گرتووە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٩٠):﴿وَقَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتَّى تَفْجُرَ لَنَا مِنَ الْأَرْضِ يَنْبُوعاً﴾ ئایەتەکە:

- (ابن جرير) لەرێگەی (ابن اسحاق)ەوە ئەویش لەشێخێکی خەڵکی(میسر)ەوە و لە(عکرمە)و لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: هەریەك لە(عتبة)و (شيبة)ی کوڕانی(ربيعة)و (ابا سفيان)ی کوڕی (حرب)و پیاوێك لە(بني عبدالدار)و (ابا بختری)و (اسود)ی کوڕی (مطلب)و (ربيعة)ی کوڕی(اسود)و (وليد)ی کوڕی(مغيرة)و (ابا جهل)و (عبدالله)ی کوڕی (امية)و (امية)ی کوڕی (خلف)و (عاصی) کوڕی(وائل)(نبيه)و (منبهه)ی کوڕانی(حاج) کۆبوونەوەو وتیان: ئەی (محمد) ئێمە شك نابەین هیچ کەس لەعەرەبدا وەك تۆی کردبێت، قسەت بەباوباپیرانمان وتووە ئاینەکەمانت لەکەدار کردووە خەونەکانمانت بەهەدەر بردووە، یەکێتی ریزەکانمانت هەڵوەشاندوەتەوە، هیچ شتێکی خراپ نەماوە تۆ نەیهێنی و لەنێوان ئێمەو خۆتدا زەقی نەکەیتەوە، ئەگەر تۆ مەبەستت لەم قسانە ماڵ کۆکردنەوەیە ئەوا ئەوەندەت ماڵ -

عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَن يَرْحَمَكُمْ وَإِنْ عُدتُّمْ عُدْنَا وَجَعَلْنَا جَهَنَّمَ لِلْكَٰفِرِينَ حَصِيرًا ﴿٨﴾ إِنَّ هَٰذَا ٱلْقُرْءَانَ يَهْدِى لِلَّتِى هِىَ أَقْوَمُ وَيُبَشِّرُ ٱلْمُؤْمِنِينَ ٱلَّذِينَ يَعْمَلُونَ ٱلصَّٰلِحَٰتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا كَبِيرًا ﴿٩﴾ وَأَنَّ ٱلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِٱلْءَاخِرَةِ أَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٠﴾ وَيَدْعُ ٱلْإِنسَٰنُ بِٱلشَّرِّ دُعَآءَهُۥ بِٱلْخَيْرِ ۖ وَكَانَ ٱلْإِنسَٰنُ عَجُولًا ﴿١١﴾ وَجَعَلْنَا ٱلَّيْلَ وَٱلنَّهَارَ ءَايَتَيْنِ ۖ فَمَحَوْنَآ ءَايَةَ ٱلَّيْلِ وَجَعَلْنَآ ءَايَةَ ٱلنَّهَارِ مُبْصِرَةً لِّتَبْتَغُوا۟ فَضْلًا مِّن رَّبِّكُمْ وَلِتَعْلَمُوا۟ عَدَدَ ٱلسِّنِينَ وَٱلْحِسَابَ ۚ وَكُلَّ شَىْءٍ فَصَّلْنَٰهُ تَفْصِيلًا ﴿١٢﴾ وَكُلَّ إِنسَٰنٍ أَلْزَمْنَٰهُ طَٰٓئِرَهُۥ فِى عُنُقِهِۦ ۖ وَنُخْرِجُ لَهُۥ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ كِتَٰبًا يَلْقَىٰهُ مَنشُورًا ﴿١٣﴾ ٱقْرَأْ كِتَٰبَكَ كَفَىٰ بِنَفْسِكَ ٱلْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيبًا ﴿١٤﴾ مَّنِ ٱهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهْتَدِى لِنَفْسِهِۦ ۖ وَمَن ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا ۚ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ۗ وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّىٰ نَبْعَثَ رَسُولًا ﴿١٥﴾ وَإِذَآ أَرَدْنَآ أَن نُّهْلِكَ قَرْيَةً أَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا فَفَسَقُوا۟ فِيهَا فَحَقَّ عَلَيْهَا ٱلْقَوْلُ فَدَمَّرْنَٰهَا تَدْمِيرًا ﴿١٦﴾ وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِنَ ٱلْقُرُونِ مِنۢ بَعْدِ نُوحٍ ۗ وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ بِذُنُوبِ عِبَادِهِۦ خَبِيرًۢا بَصِيرًا ﴿١٧﴾

[٨]﴿حصيراً﴾:گەمارۆیان دەدات و وەك زیندانی لێدێت.[٩]﴿أقوم﴾:مەبەست پێـی ڕێنیشـاندەرترین ڕێگـه کەیەکتاپەرسـتی و بڕواهێنـان بەپێغەمبەران(سەلامی خوایان لێبێت).
[١١]﴿عجـولاً﴾:پەلـەدەکات.
[١٢]﴿آيتين﴾:دوو بەڵگەن.﴿فمحونـا﴾: دامـان پۆشـی.﴿مبـصرة﴾:ڕوونـاك.
[١٣]﴿ألزمنـاه طـائره﴾:ئەوکردارەی لـەچارەی نووسـراوە لێجیانابێتـەوە.
﴿منشـورا﴾:کراوەیە نەك داخـراو.
[١٤]﴿حسيبـا﴾:ژمێرراوو تۆمارکراو.
[١٥]﴿لاتـزر وازرة﴾:هیچ نەفسێك گوناهو تاوانی یەکێکیتر هەڵناگرێت.
[١٦]﴿امرنـا﴾:فـەرمانمانکرد.
﴿مترفيـها﴾:دەوڵەمـەندە لـەخۆباییبوەکان.﴿ففسقوا فيـها﴾:یاخیبوون.
﴿فحق عليـها القـول﴾:ئەو سزایەی بەڵێنماندابوو بێت بەسەریاندا هاتە دی.﴿فدمرناهـا﴾:وێرانمـان کـرد(ڕیشـەکێش کردن و هەڵتەکاندنی تەخت و تاراجیان).[١٧]﴿القرون﴾:کۆمەڵ و نەتەوەکان.

-بۆ کۆدەکەینـەوە تالەمـەمووەمان زیـاتر دەوڵەمـەندتر دەبیـت، خۆئەگـەر خوازیـاری شـان و شەوکەتبی وەمات لێدەکەین لەمەموان ڕێزدارو پایەدارتربیت، یان ئەگەر ئەوەی دێت بۆلات وەك خەوێك وایەو تازە زاڵبووە بەسەرتا ئەوا ماڵ و سامانمان ئەخەینە گەڕ بۆ ئەوەی چاکت بکەینەوەو باشترین پزیشکت بۆ دەمێنین، لەوەڵامی ئەم قسانەدا پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: ئەوشتانەی ئێوەباسی دەکەن لەمنەوە دوورە، بەڵام پەروەردگار منی ڕەوانەکردووە بۆلای ئێوەو کردوومی بەپێغەمبەرو کتێبێکی بۆ ناردوومەخوارو فەرمانی پێکردووم مژدەدەرو ئاگادارکار بم بۆتـان، (قریـش)یـەکان وتیـان: ئەگـەر تـۆ ئـەم داواکاریانـەی ئێمـە قبـوڵ ناکـەیت ئـەوا ئێمـە داواکاریمان هەیەو بۆمان جێبەجێ بکە، داواکەشمان ئاشکراو بێگرێیە، ئەوەتا خۆت دەزانی خەڵکی هیچ شارو ناوچەیەك بەڕادەی ئێمە بەری شاریان تەنگ نییەو ژیانێکی ڕەزەڵیان نییە، بۆیـە داوابکـە لەخواکـەت کـەتۆی ڕەوانـەکردووە بـا ئـەم شـاخانەی تـەوقی داویـن و ژیـانی ئاواڵکردوین هەڵبگرێت و وڵاتمان فراوان بکات، هەروەها با ڕووباری هاوچەشنی ڕووبارەکانی (شام)و (عێراق)مان بۆ دەربهێنێ و، باوباپیری مردوومان بۆ زیندووبکاتـەوە، گـەربێتوو ئەم -

مَن كان يريد العاجلة عجلنا له فيها ما نشاء لمن نريد ثم جعلنا له جهنم يصلاها مذموما مدحورا ﴿١٨﴾ ومن أراد الآخرة وسعى لها سعيها وهو مؤمن فأولئك كان سعيهم مشكورا ﴿١٩﴾ كلا نمد هؤلاء وهؤلاء من عطاء ربك وما كان عطاء ربك محظورا ﴿٢٠﴾ انظر كيف فضلنا بعضهم على بعض وللآخرة أكبر درجات وأكبر تفضيلا ﴿٢١﴾ لا تجعل مع الله إلها آخر فتقعد مذموما مخذولا ﴿٢٢﴾ ۞ وقضى ربك ألا تعبدوا إلا إياه وبالوالدين إحسانا إما يبلغن عندك الكبر أحدهما أو كلاهما فلا تقل لهما أف ولا تنهرهما وقل لهما قولا كريما ﴿٢٣﴾ واخفض لهما جناح الذل من الرحمة وقل رب ارحمهما كما ربياني صغيرا ﴿٢٤﴾ ربكم أعلم بما في نفوسكم إن تكونوا صالحين فإنه كان للأوابين غفورا ﴿٢٥﴾ وآت ذا القربى حقه والمسكين وابن السبيل ولا تبذر تبذيرا ﴿٢٦﴾ إن المبذرين كانوا إخوان الشياطين وكان الشيطان لربه كفورا ﴿٢٧﴾

[١٨]﴿العاجلة﴾:مەبەستی خۆشی دنیایە.﴿يصلاها﴾:دەخرێتە ناوی، یاخود بەدەست گەرمیەکەیەوە دەناڵێنێت.﴿مذموما﴾:سەرزەنشت دەکرێت لەلایەن پەروەردگارو فریشتەکان و خەڵکییەوە.﴿مدحورا﴾: لەسۆزو بەزەیی خوایی دەردەکرێت. [١٩]﴿سعيها﴾:مافی خۆی.[٢٠]﴿كلا نمد﴾:بەخشین جار لەدوای جار زیاد دەکەین.﴿محظورا﴾:یاساغ و قەدەغەیە بۆ ئەوانەی کاری بۆ دەکەن. [٢٢]﴿فتقعد﴾:ناتوانێت رزگاری ببێت.﴿مخذولا﴾:دۆڕاوو بێئومێد. [٢٣]﴿قضى ربك﴾:فەرمانی دەرکردو گێڕای لەسەریان.﴿اما يبلغن﴾: یەکێکیان(باوک و دایک)پیر دەبن. ﴿اف﴾:دەستەواژەیەکە بۆ بێتاقەتی دەربرین هاتووەو، لەکوردیدا دەوترێت (ئۆف).﴿لاتنهرهما﴾:سەرزەنشتیان مەکە لەسەر ئەوەی بەدڵت نییە. [٢٥]﴿للأوابين﴾:ئەو تەوبەکارانەی کەتەوبە دەکەن لەسەر ئەوەی لێیان قەوماوەو روویداوە.[٢٦]﴿حقه﴾:مافی خۆی.(لەمافەکانی خزم وکەس و کار ئەوەیە سەردانی بکەی یان یارمەتی بدەیت ئەگەر هەژارو نەدار بوو).﴿ابن السبيل﴾:ئەو رێبوارەی لەوڵاتێکدا گیردەخوات و لەماڵ و کەس وکاری دەبڕێت.﴿تبذيرا﴾:خەرج کردنی ماڵ و سامان بەچەشنێکی نەشیاو.[٢٧]﴿إخوان الشياطين﴾:لەسەر دەستوورو ڕەوییەی ئەوان.﴿كفورا﴾:ئەوەی بە نیعمەت و بەخششەکانی خوا نازانێت.

*** یەکێك لەهاوەڵان دەفەرموێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) لەسەر حەسیرێك خەوتبوو کاتێ بەخەبەرهات شوێنەواری حەسیرەکە بەجەستەیەوە دیاربوو، ئێمەش وتمان: ئەی پێغەمبەری خوا گەر ڕاخەرێکی نەرم و شلمان بۆ ڕابخستیتایە باشتر بوو، ئەویش فەرمووی: ((چیم داوە لەدنیا؟ من لەدنیادا هەروەك سوارێك وەهام لەژێر سێبەری درەختێکدا لام دابێت و دواتر بەجێی هێشتبێ)). [(اخرجه الترمذي وقال: حديث حسن صحيح)].**

وَإِمَّا تُعْرِضَنَّ عَنْهُمُ ٱبْتِغَآءَ رَحْمَةٍ مِّن رَّبِّكَ تَرْجُوهَا فَقُل لَّهُمْ قَوْلًا مَّيْسُورًا ﴿٢٨﴾ وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ ٱلْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَّحْسُورًا ﴿٢٩﴾ إِنَّ رَبَّكَ يَبْسُطُ ٱلرِّزْقَ لِمَن يَشَآءُ وَيَقْدِرُ إِنَّهُۥ كَانَ بِعِبَادِهِۦ خَبِيرًۢا بَصِيرًا ﴿٣٠﴾ وَلَا تَقْتُلُوٓاْ أَوْلَٰدَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلَٰقٍ نَّحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْـًٔا كَبِيرًا ﴿٣١﴾ وَلَا تَقْرَبُواْ ٱلزِّنَىٰٓ إِنَّهُۥ كَانَ فَٰحِشَةً وَسَآءَ سَبِيلًا ﴿٣٢﴾ وَلَا تَقْتُلُواْ ٱلنَّفْسَ ٱلَّتِى حَرَّمَ ٱللَّهُ إِلَّا بِٱلْحَقِّ وَمَن قُتِلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لِوَلِيِّهِۦ سُلْطَٰنًا فَلَا يُسْرِف فِّى ٱلْقَتْلِ إِنَّهُۥ كَانَ مَنصُورًا ﴿٣٣﴾ وَلَا تَقْرَبُواْ مَالَ ٱلْيَتِيمِ إِلَّا بِٱلَّتِى هِىَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ يَبْلُغَ أَشُدَّهُۥ وَأَوْفُواْ بِٱلْعَهْدِ إِنَّ ٱلْعَهْدَ كَانَ مَسْـُٔولًا ﴿٣٤﴾ وَأَوْفُواْ ٱلْكَيْلَ إِذَا كِلْتُمْ وَزِنُواْ بِٱلْقِسْطَاسِ ٱلْمُسْتَقِيمِ ذَٰلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا ﴿٣٥﴾ وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِۦ عِلْمٌ إِنَّ ٱلسَّمْعَ وَٱلْبَصَرَ وَٱلْفُؤَادَ كُلُّ أُوْلَٰٓئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْـُٔولًا ﴿٣٦﴾ وَلَا تَمْشِ فِى ٱلْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّكَ لَن تَخْرِقَ ٱلْأَرْضَ وَلَن تَبْلُغَ ٱلْجِبَالَ طُولًا ﴿٣٧﴾ كُلُّ ذَٰلِكَ كَانَ سَيِّئُهُۥ عِندَ رَبِّكَ مَكْرُوهًا ﴿٣٨﴾

[٢٨]﴿ابتغاء رَحمةٍ مِن ربك﴾:داوای ڕزق و ڕۆزی کردن لەخوای گەورە. [٢٩]﴿مغلولة الى عنقك﴾:مەبەست پێی ئەوەیە بەخیل و چاوچنۆك مەبە. ﴿لاتبسطها كل البسط﴾:مەبەست پێی ئیسراف کردنە. ﴿فتقعد﴾:وەهات لێدێت. ﴿مَحسُوراً﴾:پەشیمان و غەمبار. [٣٠]﴿يبسط﴾:فراوانی دەکات. ﴿يقدر﴾:دەیگرێت. [٣١]﴿خشية إملاق﴾:لەترسی دژواریی و برسێتی. ﴿خطئاً﴾:تاوان و گوناه. [٣٢]﴿فاحشة﴾:ڕەفتارێکە کەخراپی و گەندەڵی دیارو ئاشکرا بێت. ﴿ساء سبيلا﴾:خراپترین ڕێگە داوێن پیسی و زینایە. [٣٣]﴿سلطاناً﴾:زاڵ بوون بەسەر پیاوکوژا ؛ بە کوشتنەوەی یان غەرامەت لێسەندنی. ﴿فلا يسرف في القتل﴾:نابێت کەسێکی دیکە بکوژێتەوە لەجیاتی بکوژ(هەروەك لەسەردەمی نەفامی‌دا ڕووی دەدا). [٣٤]﴿يبلغ أشده﴾:تواناو هێز پەیدا دەکات بۆ پاراستنی ماڵ و سامانی. [٣٥]﴿القسطاس﴾: کێشانەو تەرازوو. ﴿المستقيم﴾:هاوسەنگ و تەواو کەستەمی تێدانەبێت. ﴿أحسن تأويلاً﴾:باشترین دەرەنجام و حاڵ. [٣٦]﴿لاتقف﴾:شوێنی مەکەوەو بەگومان فەرمان دەرمەکە. ﴿الفؤاد﴾:دڵ. [٣٧]﴿مرحاً﴾:بەخۆشی و خۆبەزلزان و گەورەییەوە. ﴿تخرق﴾: کونی تێناکەیت یان شەقی پێنابەیت. [٣٨]﴿كلُ ذلك﴾:هەریەك لەو ڕەوشتانەی باسکران، (کە نەهی‌کراوو فەرمانپێکراوەکانن). ﴿سيئه﴾:ئەو ڕەفتارە قەدەغەو یاساغکراوانەیە خوای گەورە قەدەغەی کردووە.

* پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((خراپترین کەس لای خوا لەقیامەتدا ئەوکەسەیە لەگەڵ هاوسەرەکەیدا جووت بوو بێت و دوایی نهێنی نێوان خۆیی و ئافرەتەکەی دەرکاندبێت).
[(اخرجه مسلم)].

* هەروەها(ﷺ) دەفەرموێت: ((جاری وا هەیە بەندە قسەیەك دەکات و گوێی پێنادات و بیری لێناکاتەوە کەچی بەئەندازەی ماوەی نێوان خۆرهەڵات و خۆرئاوا دەبیات بەرەو دۆزەخ)). [(متفق عليه)].

* هەروەها(ﷺ) دەفەرموێت: ((ئەوەندە بەسە بۆ مرۆڤ درۆزن بێ کەوا هەرچییەکی بیست باسی بکاو بیگێڕێتەوە)). [(اخرجه مسلم)].

ذَٰلِكَ مِمَّآ أَوۡحَىٰٓ إِلَيۡكَ رَبُّكَ مِنَ ٱلۡحِكۡمَةِۗ وَلَا تَجۡعَلۡ مَعَ ٱللَّهِ إِلَٰهًا ءَاخَرَ فَتُلۡقَىٰ فِي جَهَنَّمَ مَلُومًا مَّدۡحُورًا ﴿٣٩﴾ أَفَأَصۡفَىٰكُمۡ رَبُّكُم بِٱلۡبَنِينَ وَٱتَّخَذَ مِنَ ٱلۡمَلَٰٓئِكَةِ إِنَٰثًاۚ إِنَّكُمۡ لَتَقُولُونَ قَوۡلًا عَظِيمًا ﴿٤٠﴾ وَلَقَدۡ صَرَّفۡنَا فِي هَٰذَا ٱلۡقُرۡءَانِ لِيَذَّكَّرُواْ وَمَا يَزِيدُهُمۡ إِلَّا نُفُورًا ﴿٤١﴾ قُل لَّوۡ كَانَ مَعَهُۥٓ ءَالِهَةٞ كَمَا يَقُولُونَ إِذٗا لَّٱبۡتَغَوۡاْ إِلَىٰ ذِي ٱلۡعَرۡشِ سَبِيلٗا ﴿٤٢﴾ سُبۡحَٰنَهُۥ وَتَعَٰلَىٰ عَمَّا يَقُولُونَ عُلُوّٗا كَبِيرٗا ﴿٤٣﴾ تُسَبِّحُ لَهُ ٱلسَّمَٰوَٰتُ ٱلسَّبۡعُ وَٱلۡأَرۡضُ وَمَن فِيهِنَّۚ وَإِن مِّن شَيۡءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمۡدِهِۦ وَلَٰكِن لَّا تَفۡقَهُونَ تَسۡبِيحَهُمۡۚ إِنَّهُۥ كَانَ حَلِيمًا غَفُورٗا ﴿٤٤﴾ وَإِذَا قَرَأۡتَ ٱلۡقُرۡءَانَ جَعَلۡنَا بَيۡنَكَ وَبَيۡنَ ٱلَّذِينَ لَا يُؤۡمِنُونَ بِٱلۡأٓخِرَةِ حِجَابٗا مَّسۡتُورٗا ﴿٤٥﴾ وَجَعَلۡنَا عَلَىٰ قُلُوبِهِمۡ أَكِنَّةً أَن يَفۡقَهُوهُ وَفِيٓ ءَاذَانِهِمۡ وَقۡرٗاۚ وَإِذَا ذَكَرۡتَ رَبَّكَ فِي ٱلۡقُرۡءَانِ وَحۡدَهُۥ وَلَّوۡاْ عَلَىٰٓ أَدۡبَٰرِهِمۡ نُفُورٗا ﴿٤٦﴾ نَّحۡنُ أَعۡلَمُ بِمَا يَسۡتَمِعُونَ بِهِۦٓ إِذۡ يَسۡتَمِعُونَ إِلَيۡكَ وَإِذۡ هُمۡ نَجۡوَىٰٓ إِذۡ يَقُولُ ٱلظَّٰلِمُونَ إِن تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلٗا مَّسۡحُورًا ﴿٤٧﴾ ٱنظُرۡ كَيۡفَ ضَرَبُواْ لَكَ ٱلۡأَمۡثَالَ فَضَلُّواْ فَلَا يَسۡتَطِيعُونَ سَبِيلٗا ﴿٤٨﴾ وَقَالُوٓاْ أَءِذَا كُنَّا عِظَٰمٗا وَرُفَٰتًا أَءِنَّا لَمَبۡعُوثُونَ خَلۡقٗا جَدِيدٗا ﴿٤٩﴾

[٣٩]﴿مدحوراً﴾:دەرکراو لەسۆزو بەزەیی خوایی.[٤٠]﴿أفأصفاکم﴾:ئایا خوای گەورە ئێوەی تایبەت کردووە.[٤١]﴿صرفنا﴾:روونمان کردوەتەوە.﴿نفوراً﴾:دوورکەوتنەوە پشت هەڵکردن لەحەق و راستی.[٤٢]﴿لابتغوا﴾:ئەوا داوایان دەکرد.﴿ذي العرش﴾:خاوەنی موڵك و دەسەڵاتی راستەقینە کەپەروەردگارە.﴿سبیلا﴾:رێگەیەك.[٤٥]﴿حجاباً﴾:کۆسپێك رێگەیان لێبگرێت لەوەی سوود وەربگرن.﴿مستوراً﴾:داپۆشەر.[٤٦]﴿أکنة﴾: پەردەیەکی زۆر ئەستور.﴿وقراً﴾: کەڕی و گوێ‌گرانی.﴿نفوراً﴾:پشت هەڵدەکەن و هەڵدێن.[٤٧]﴿هم نجوی﴾: چرپەچرپ دەکەن لەنێوان خۆیاندا.﴿یستمعون﴾:گوێ دەگرن.﴿مسحوراً﴾: زاڵبوون بەسەر عەقڵیدا بەسیحرو چاوبەست.[٤٩]﴿عظاماً﴾:بریتیە لەئێسقانی ئاژەڵ کەگۆشتی پێوەیە.﴿رفاتاً﴾:بەشی پارچە پارچە یان خاك و خۆڵ.

-داواکانمان بۆ جێبەجێ نەکەیت ؛ ئەوا داوابکە لەخواکەت با پەریەك رەوانەبکات و راستێتی تۆ دەربخات، یان باغ و باغات و کۆشك و تەلاری ئاڵتوون و زیویمان بداتێ و کۆمەکی حاڵی تۆی پێبکەین، ئەوەتا بەچاوی خۆمان دەبینین تۆ بەبازاڕدا دەسووڕێیتەوە بەدوای رزق و رۆزیدا، خۆنەکەرماتوو لەمەشت نەتوانی باناسمان بکەوێت بەسەرماندا وەك خۆت دەڵێیت، ئێمە هەرگیز بڕوانامێنین بەتۆ تا ئەو داوایانەمان بۆ جێبەجێنەکەیت. ئنجا پێغەمبەر(ﷺ) هەستاو لەگەڵیشیا (عبدالله)ی کوڕی(امیه) هەستاو وتی: ئەی (محمد) نەتەوەکەت پێشنیاری خۆیان خستە بەردەستت و قبوڵت نەکرد، چەند داواکاریەکیشیان لەتۆکرد هەتا پلەو ئاستی تۆیان بۆ دەربکەوێت لای خوا ئەویشت هەر نەکرد، دواتر داوایانکرد ئەو سزاو غەشمەی باسی دەکەیت دەستبەجێ بێت بەسەریاندا، سوێندبێ بەخوا هەرگیز بڕوانامێنم بەتۆ هەتا نەبینم بەدیارچاوی خۆمەوە سەردەکەویت بۆ ئاسمان و لەوێ کتێبێکی ئاشکراو روون دەهێنیت لەگەڵ چوار فریشتەدا کەوا گەواهی بۆ قسەکانی تۆ بدەن. ئنجا پێغەمبەری خوا(ﷺ) بەغەم و پەژارەوە لێیان دوورکەوتەوەو پەروەردگار بۆ دڵنەوای پێغەمبەرەکەی ئایەتی نازڵکردو باسی لەقسەکانی (عبدالله)ی کوڕی (ابی امیه)کرد:﴿وَقَالُوا لَن نُّؤْمِنَ لَكَ﴾ تا ﴿بَشَرًا رَّسُولًا﴾. هەروەها (سعید)ی کوڕی(منصور) لە(سنن)ەکەیدا لە(سعید)ی کوڕی (جبیر)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: سەبارەت بە=

﴿ قُلْ كُونُوا حِجَارَةً أَوْ حَدِيدًا ﴿٥٠﴾ أَوْ خَلْقًا مِّمَّا يَكْبُرُ فِي صُدُورِكُمْ فَسَيَقُولُونَ مَن يُعِيدُنَا قُلِ الَّذِي فَطَرَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ فَسَيُنْغِضُونَ إِلَيْكَ رُءُوسَهُمْ وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هُوَ قُلْ عَسَىٰ أَن يَكُونَ قَرِيبًا ﴿٥١﴾ يَوْمَ يَدْعُوكُمْ فَتَسْتَجِيبُونَ بِحَمْدِهِ وَتَظُنُّونَ إِن لَّبِثْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٥٢﴾ وَقُل لِّعِبَادِي يَقُولُوا الَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ الشَّيْطَانَ يَنزَغُ بَيْنَهُمْ إِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلْإِنسَانِ عَدُوًّا مُّبِينًا ﴿٥٣﴾ رَّبُّكُمْ أَعْلَمُ بِكُمْ إِن يَشَأْ يَرْحَمْكُمْ أَوْ إِن يَشَأْ يُعَذِّبْكُمْ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ وَكِيلًا ﴿٥٤﴾ وَرَبُّكَ أَعْلَمُ بِمَن فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَقَدْ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِيِّينَ عَلَىٰ بَعْضٍ وَآتَيْنَا دَاوُودَ زَبُورًا ﴿٥٥﴾ قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُم مِّن دُونِهِ فَلَا يَمْلِكُونَ كَشْفَ الضُّرِّ عَنكُمْ وَلَا تَحْوِيلًا ﴿٥٦﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَىٰ رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا ﴿٥٧﴾ وَإِن مِّن قَرْيَةٍ إِلَّا نَحْنُ مُهْلِكُوهَا قَبْلَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ أَوْ مُعَذِّبُوهَا عَذَابًا شَدِيدًا كَانَ ذَٰلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا ﴿٥٨﴾

[٥١]﴿يكبر﴾:ئەوەیە عەقڵ بەئەستەمی بزانێت.﴿فطركم﴾:دروستی کردوون.﴿فسينغضون﴾:دەجوڵێنن بەگاڵتەو سووکایەتی پێکردنەوە. [٥٢]﴿بحمده﴾:بەخێرایی ملکەچ و گوێڕایەڵی دەبن.[٥٣]﴿ينزغ بينهم﴾:خراپەو ناپاکیو فیتنەیی دەکەن لەنێوانتاندا.[٥٤]﴿وكيلاً﴾: ئەوەی کاروباری کۆمەڵێکی پێدەسپێردرێت.[٥٥]﴿زبوراً﴾: ئەوکتێبەی دابەزیووە بۆ پێغەمبەری خوا (داود) سەلامی خوای لێبێت و ئامۆژگاریوحیکمەتی تێدایە. [٥٦]﴿تحويلا﴾:گواستنەوەی بۆ کەسێکی دی.[٥٧]﴿يبتغون﴾:داوای دەکەن.﴿الوسيلة﴾:ئەوەی لەپەروەردگار نزیکیان دەکاتەوە لەبەندایەتیو گوێ ڕایەڵی.﴿محذوراً﴾: ئەوەیە کەهەموو خاوەن ژیرییەک خۆی لێبپارێزێت.[٥٨]﴿الكتاب﴾:ئەو کتێبەی لەلای پەروەردگار پارێزراوە.﴿مسطوراً﴾:نوسراو و جێگیر.

-ئایەتی:﴿وَقَالُوا لَن نُّؤْمِنَ لَكَ﴾و دەڵێت: دەبارەی برایەکی(ام سلمه) (عبدالله)ی کوڕی (ابی امیه) هاتەخوارەوە، [(مرسل)ێکی (صحیح)ە].

هۆی دابەزینی ئایەتی(١١٠):﴿قُلِ ادْعُوا اللَّهَ أَوِ ادْعُوا الرَّحْمَٰنَ أَيًّا مَّا تَدْعُوا فَلَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ﴾ ئایەتەکە:

- (ابن مردویە)و ئەوانی دی لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: ڕۆژێکیان پێغەمبەری خوا(ﷺ) لە(مەککە) بوو، نزاو دوعای کردو لەدوعاکانیدا وتی: ئەی (الله) ئەی (رحمان)، موشریکەکانیش وتیان: تەماشای ئەو پیاوە (صابئە)بکەن لەئێمەی قەدەغە کردووە بانگی دوو خوا بکەین کەچی خۆی بانگی دوان دەکات، پەروەردگاریش ئایەتی:﴿قُلِ ادْعُوا اللَّهَ أَوِ ادْعُوا الرَّحْمَٰنَ أَيًّا مَّا تَدْعُوا فَلَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ﴾ی دابەزاند. سەبارەت بەئایەتی:﴿وَلَا تَجْهَرْ﴾ ئایەتەکە.

(بخاری)و ئەوانیدی لە(ابن عباس)ەوە دگێڕنەوە، دەڵێت: کاتێ نازڵبوو پێغەمبەری خوا(ﷺ) لەشاری(مەککە)دا خۆی شاردبوویەوە، هەرکات بیویستایە نوێژ بەهاوەڵەکانی بکات دەنگی قورئان خوێندنەکەی بەرزدەکردەوە، موشریکەکانیش بەگوێ بیست بوونیان بۆ قورئان پەست دەبوونو جنێوو قسەی ناشیرینیان پێدەوتو قسەو جنێویشیان دەدا بەوەی ناردویەتیە خوارەوە، لەسەر ئەمە ئایەتەکە نازڵبوو. هەروەها (بخاري)و ئەوانی دی لە(عائیشە)وە دەگێڕنەوە، دەڵێت: ئەم ئایەتە دەرهەق بەنزاو دوعا هاتۆتە خوارەوە.[یەکەم فەرموودەیان -

وَمَا مَنَعَنَآ أَن نُّرْسِلَ بِٱلْـَٔايَٰتِ إِلَّآ أَن كَذَّبَ بِهَا ٱلْأَوَّلُونَ ۚ وَءَاتَيْنَا ثَمُودَ ٱلنَّاقَةَ مُبْصِرَةً فَظَلَمُوا۟ بِهَا ۚ وَمَا نُرْسِلُ بِٱلْـَٔايَٰتِ إِلَّا تَخْوِيفًا ﴿٥٩﴾ وَإِذْ قُلْنَا لَكَ إِنَّ رَبَّكَ أَحَاطَ بِٱلنَّاسِ ۚ وَمَا جَعَلْنَا ٱلرُّءْيَا ٱلَّتِىٓ أَرَيْنَٰكَ إِلَّا فِتْنَةً لِّلنَّاسِ وَٱلشَّجَرَةَ ٱلْمَلْعُونَةَ فِى ٱلْقُرْءَانِ ۚ وَنُخَوِّفُهُمْ فَمَا يَزِيدُهُمْ إِلَّا طُغْيَٰنًا كَبِيرًا ﴿٦٠﴾ وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَٰٓئِكَةِ ٱسْجُدُوا۟ لِـَٔادَمَ فَسَجَدُوٓا۟ إِلَّآ إِبْلِيسَ قَالَ ءَأَسْجُدُ لِمَنْ خَلَقْتَ طِينًا ﴿٦١﴾ قَالَ أَرَءَيْتَكَ هَٰذَا ٱلَّذِى كَرَّمْتَ عَلَىَّ لَئِنْ أَخَّرْتَنِ إِلَىٰ يَوْمِ ٱلْقِيَٰمَةِ لَأَحْتَنِكَنَّ ذُرِّيَّتَهُۥٓ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٦٢﴾ قَالَ ٱذْهَبْ فَمَن تَبِعَكَ مِنْهُمْ فَإِنَّ جَهَنَّمَ جَزَآؤُكُمْ جَزَآءً مَّوْفُورًا ﴿٦٣﴾ وَٱسْتَفْزِزْ مَنِ ٱسْتَطَعْتَ مِنْهُم بِصَوْتِكَ وَأَجْلِبْ عَلَيْهِم بِخَيْلِكَ وَرَجِلِكَ وَشَارِكْهُمْ فِى ٱلْأَمْوَٰلِ وَٱلْأَوْلَٰدِ وَعِدْهُمْ ۚ وَمَا يَعِدُهُمُ ٱلشَّيْطَٰنُ إِلَّا غُرُورًا ﴿٦٤﴾ إِنَّ عِبَادِى لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَٰنٌ ۚ وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ وَكِيلًا ﴿٦٥﴾ رَّبُّكُمُ ٱلَّذِى يُزْجِى لَكُمُ ٱلْفُلْكَ فِى ٱلْبَحْرِ لِتَبْتَغُوا۟ مِن فَضْلِهِۦٓ ۚ إِنَّهُۥ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا ﴿٦٦﴾

[٥٩]﴿بالآيات﴾: مەبەست پێی موعجیزەو کاری لەڕادەبەدەرە. (ئەوکارانەی قورەیش داوایان کردبوو روویدات و بەمەرجیان گرتبوو لەسەر باوەڕهێنانیان). ﴿مُبصِرة﴾: بەڵگەیەکی ڕوون و ئاشکراو بەرچاو. ﴿فظلموا بها﴾: بێباوەڕبوون پێی و بەم کردارەش ستەمیان لەنەفسی خۆیان کردووە. [٦٠]﴿أحاط بالناس﴾: پەروەردگار دەوری داون بەهێزو تواناو دەستەڵاتی خۆی. ﴿الشجرة الملعونة﴾: درەختی (زەقوم) کەلە دۆزەخ دایە. ﴿طغياناً﴾: شکاندنی سنوور لەبێباوەڕی و یاخیبونیاندا. [٦٢]﴿لأحتنكن﴾: زاڵ دەبم بەسەریاندا. [٦٤]﴿واستفزز﴾: بیان تۆقێنەو هەراسانیان بکە. ﴿بصوتك﴾: بەوەسوەسەو گومان. ﴿اجلب عليهم﴾: بهێنە سەریان. ﴿بخيلك ورجلك﴾: بەو سەربازانەی سوارین و ئەوانەشی پیادەن. ﴿غروراً﴾: پووچ و درۆ(کەوا لەخەڵکی دەکات لەچەشنی ڕاستی‌دا ببینن). [٦٥]﴿سلطان﴾: دەستەڵات و توانا. ﴿وكيلا﴾: پارێزەر. [٦٦]﴿يرجي﴾: بەهێمنی دەیبات و پاڵی پێوە دەنێت.

-(صحیح) تریننیانە چونکە (سند)ەکەی باشترین(سند)ە و(نووی)یش ئەوە هەڵدەبژێرێت]. (ابن حجر)یش دەڵێ: دەگونجێت هەردوو هۆکارەکە بەیەکەوە کۆبکەینەوە بەوەی لەدوعاکردنی ناو نوێژدا دابەزی بێت. (ابن مردویه) لەفەرموودەیەکی(ابي هريرة)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: کاتێ پێغەمبەری خوا(ﷺ) لەلای (بيت) کەعبەدا نوێژی بکردایە دەنگی دوعاو نزای بڵند دەکردەوەو ئەم ئایەتەش لەسەر ئەوە دابەزی. (ابن جرير)و (حاكم) لە(عائيشە)وە دەگێڕنەوە، دەڵێت: ئەم ئایەتە لە(تەحیات)دا دابەزیو داواو خواستەکانی لەفەرموودەی پێشوو دەخاتە ڕوو. (ابن منبع)یش لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: کاتێ دوعایان دەکرد دەنگیان هەڵدەبڕیو دەمیان وت: خوایە لێمان خۆش ببە، ئنجا ئەم ئایەتە دابەزیو فەرمانیان پێکرا نەبەسووکیو لەژێر لێوەوەو نەبەدەنگی بەرز دوعا نەکەن، بەڵکو ئاستێکی مام ناوەندی وەربگرن.

وَإِذَا مَسَّكُمُ ٱلضُّرُّ فِي ٱلْبَحْرِ ضَلَّ مَن تَدْعُونَ إِلَّآ إِيَّاهُ فَلَمَّا نَجَّىٰكُمْ إِلَى ٱلْبَرِّ أَعْرَضْتُمْ وَكَانَ ٱلْإِنسَٰنُ كَفُورًا ﴿٦٧﴾ أَفَأَمِنتُمْ أَن يَخْسِفَ بِكُمْ جَانِبَ ٱلْبَرِّ أَوْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا ثُمَّ لَا تَجِدُوا۟ لَكُمْ وَكِيلًا ﴿٦٨﴾ أَمْ أَمِنتُمْ أَن يُعِيدَكُمْ فِيهِ تَارَةً أُخْرَىٰ فَيُرْسِلَ عَلَيْكُمْ قَاصِفًا مِّنَ ٱلرِّيحِ فَيُغْرِقَكُم بِمَا كَفَرْتُمْ ثُمَّ لَا تَجِدُوا۟ لَكُمْ عَلَيْنَا بِهِۦ تَبِيعًا ﴿٦٩﴾ ۞ وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِيٓ ءَادَمَ وَحَمَلْنَٰهُمْ فِي ٱلْبَرِّ وَٱلْبَحْرِ وَرَزَقْنَٰهُم مِّنَ ٱلطَّيِّبَٰتِ وَفَضَّلْنَٰهُمْ عَلَىٰ كَثِيرٍ مِّمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا ﴿٧٠﴾ يَوْمَ نَدْعُوا۟ كُلَّ أُنَاسٍۭ بِإِمَٰمِهِمْ فَمَنْ أُوتِيَ كِتَٰبَهُۥ بِيَمِينِهِۦ فَأُو۟لَٰٓئِكَ يَقْرَءُونَ كِتَٰبَهُمْ وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا ﴿٧١﴾ وَمَن كَانَ فِي هَٰذِهِۦٓ أَعْمَىٰ فَهُوَ فِي ٱلْءَاخِرَةِ أَعْمَىٰ وَأَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٧٢﴾ وَإِن كَادُوا۟ لَيَفْتِنُونَكَ عَنِ ٱلَّذِيٓ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ لِتَفْتَرِيَ عَلَيْنَا غَيْرَهُۥ وَإِذًا لَّٱتَّخَذُوكَ خَلِيلًا ﴿٧٣﴾ وَلَوْلَآ أَن ثَبَّتْنَٰكَ لَقَدْ كِدتَّ تَرْكَنُ إِلَيْهِمْ شَيْـًٔا قَلِيلًا ﴿٧٤﴾ إِذًا لَّأَذَقْنَٰكَ ضِعْفَ ٱلْحَيَوٰةِ وَضِعْفَ ٱلْمَمَاتِ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ عَلَيْنَا نَصِيرًا ﴿٧٥﴾

[٦٧] ﴿الضـر﴾: زیـان دەستـەواژەیەکە بـەکاردێت بـۆ هـەموو ئـەو بەسـەرهاتانەی لـەم دنیایـەدا دێـن بەسەر مرۆڤدا لەهەژاریو نەخۆشـیو تیاچوونو ترسو بیم. ﴿ضـل﴾: ڕۆیشتو بەسەرچوو. ﴿تدعـون﴾: بانگ دەکـەنو هانـای بـۆ دەبـەن. [٦٨] ﴿يخسف﴾: ڕۆچوونو دیارنەمان. ﴿حاصبا﴾: بایەکی توند کەوردە بەردی هـەڵگرتبێت. [٦٩] ﴿تـارة﴾: جـارێك. ﴿قاصفـا﴾: (گەردەلوولی) توندو زیـان بەخش. ﴿تبيعـا﴾: پشتگیرێك ، یـاخود یـەکێك داوای تۆڵەسـەندنەوە بکـات. [٧١] ﴿بإمامـــهم﴾: بـەو پێشـەنگانەی شــوێنیان کــەوتن ، یـــان بەپێغەمبەرەکەیان. ﴿فتيـلا﴾: بەو تاڵـە باریکەی ناو دەنکە خورما دەوترێت. [٧٣] ﴿ليفتنـوك﴾: بتخەنە نێو هەراوە. ﴿لتفتري﴾: تاهەڵی ببەستی. [٧٤] ﴿تركن﴾: لادانو هەواداریی. [٧٥] ﴿ضعـف الحيـاة﴾: سزایەکی زیاتر.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١١١): ﴿وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ﴾ ئایەتەکە:

ـ (ابـن جریـر) لـە(محمـد)ی کـوڕی (کعـب)ی (قرظـي)ەوە دەگێڕنـەوە، دەڵێـت: جوولەکـەو مەسیحیەکان وتیان: پەروەردگار نەوەو وەچەی هەیـە بـۆ خـۆی، عەرەبـەکانیش وتیان: خـوا هـاوەڵی نییـە جگـە لـەهاوەڵێك خـۆی دایـناوە، (صابئـە)و ئاگر پەرستەکانیش وتیـان: گـەر دۆستەکانی خوا نەبوایە ئەوا ملکەچ دەبوو، خوای گەورەش ئایەتی: ﴿وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ﴾ی دابەزاند.

سوورەتی ﴿ الكهف ﴾

ـ(ابن جریـر) لـە(ابن عبـاس)ەوە دەگێڕنـەوە، دەڵێـت: (قریـش)یـەکان (نضـر)ی کـوڕی (حـارث)و (عقبە)ی کوڕی (ابی معیط)یان ناردە لای زانای جوولەکەکان لە(مەدینە)و پێیان وتن: پرسیاریان لێبکەن دەربارەی(محمد)و، سیفەتەکانیو وتەکانی بگێڕنەوە، چونکە ئەوان کتێبداری یەکەمن، دەربارەی پێغەمبەرانیش لەئێمە زانیاری زیاتریان هەیە، جا هەردووکیان ڕۆیشتن تاگەیشتنە (مەدینە)و پرسیاریانکرد لەجوولەکە دەربارەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) و ڕووداو بەسەرهاتەکەیان-

وَإِن كَادُوا۟ لَيَسْتَفِزُّونَكَ مِنَ ٱلْأَرْضِ لِيُخْرِجُوكَ مِنْهَا ۖ وَإِذًا لَّا يَلْبَثُونَ خِلَـٰفَكَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٧٦﴾ سُنَّةَ مَن قَدْ أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِن رُّسُلِنَا ۖ وَلَا تَجِدُ لِسُنَّتِنَا تَحْوِيلًا ﴿٧٧﴾ أَقِمِ ٱلصَّلَوٰةَ لِدُلُوكِ ٱلشَّمْسِ إِلَىٰ غَسَقِ ٱلَّيْلِ وَقُرْءَانَ ٱلْفَجْرِ ۖ إِنَّ قُرْءَانَ ٱلْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا ﴿٧٨﴾ وَمِنَ ٱلَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِۦ نَافِلَةً لَّكَ عَسَىٰٓ أَن يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّحْمُودًا ﴿٧٩﴾ وَقُل رَّبِّ أَدْخِلْنِى مُدْخَلَ صِدْقٍ وَأَخْرِجْنِى مُخْرَجَ صِدْقٍ وَٱجْعَل لِّى مِن لَّدُنكَ سُلْطَـٰنًا نَّصِيرًا ﴿٨٠﴾ وَقُلْ جَآءَ ٱلْحَقُّ وَزَهَقَ ٱلْبَـٰطِلُ ۚ إِنَّ ٱلْبَـٰطِلَ كَانَ زَهُوقًا ﴿٨١﴾ وَنُنَزِّلُ مِنَ ٱلْقُرْءَانِ مَا هُوَ شِفَآءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ ۙ وَلَا يَزِيدُ ٱلظَّـٰلِمِينَ إِلَّا خَسَارًا ﴿٨٢﴾ وَإِذَآ أَنْعَمْنَا عَلَى ٱلْإِنسَـٰنِ أَعْرَضَ وَنَـَٔا بِجَانِبِهِۦ ۖ وَإِذَا مَسَّهُ ٱلشَّرُّ كَانَ يَـُٔوسًا ﴿٨٣﴾ قُلْ كُلٌّ يَعْمَلُ عَلَىٰ شَاكِلَتِهِۦ فَرَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَنْ هُوَ أَهْدَىٰ سَبِيلًا ﴿٨٤﴾ وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلرُّوحِ ۖ قُلِ ٱلرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّى وَمَآ أُوتِيتُم مِّنَ ٱلْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٨٥﴾ وَلَئِن شِئْنَا لَنَذْهَبَنَّ بِٱلَّذِىٓ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ بِهِۦ عَلَيْنَا وَكِيلًا ﴿٨٦﴾

[٧٦]﴿يستفزونك﴾:بەسووك سەیرت دەکەن. ﴿لايَلبثون﴾:نامێننەوە. ﴿خلافك﴾:دوای تۆ، یان لەپاش تۆ. [٧٧]﴿سُنَّة﴾:ڕێگەو یاسای پێشینیان. ﴿تحويلا﴾:گۆڕان. [٧٨]﴿لدلوك الشمس﴾:دوای ئاوابوونی خۆرو گواستنەوەی لەناوەڕاستی ئاسمانەوە بۆ لای خۆرئاوا. ﴿غسق الليل﴾:تاریکایی شەو. ﴿قران الفجر﴾:نوێژی بەیانی. [٧٩]﴿فتهجد بـه﴾:نوێژی تێدابکە. بریتیە لەهەستان لەخەو بۆ شەونوێژ. ﴿نافلة لك﴾:فەرزێکی زیادەیەو بەتەنها لەسەر تۆ فەرزە. {مەبەست پێغەمبەری خودایە(د.خ). ﴿مقاماً محموداً﴾: پلەوپایەی شەفاعەتی مەزن. [٨٠]﴿مدخل صدق﴾:دەروازەیەك تۆ لێی ڕازی بیت و باش بێت. ﴿سلطانا نصيرا﴾:بەڵگەو نیشانەیەك هەتا پێی سەربکەوێت بەسەر دوژمنانی ئیسلامدا. [٨١]﴿زهق﴾:ڕۆیشت و تیاچوو. ﴿زهوقاً﴾:زوو تیادەچێت و لەبەریەك هەڵدەوەشێت. [٨٢]﴿خسراً﴾:فەوتان (بەهۆی بێباوەڕیان). [٨٣]﴿أعرض﴾:پشتی هەڵکرد (لەسوپاسکردنی نیعمەت و بەخششی پەروەردگارەکەی). ﴿نای بجانبه﴾:خۆی بەدوور دەگرت لەگوێ ڕایەڵی و پشتی تێدەکرد. ﴿يؤوساً﴾:ئەوپەڕی بێئومێدی لەسۆزو بەزەیی پەروەردگار. [٨٤]﴿شاكلته﴾:ئەو دەستوور و ڕێبازەی دەگونجێت لەگەڵیدا. [٨٦]﴿لنذهبنّ﴾: لەناوی دەبەین.

* لە(عائیشە)ی دایکی موسوڵمانانەوە(ڕەزای خوای لەسەربێت) دەگێڕنەوە، دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) شەوان ئەوەندە شەونوێژی دەکرد هەتا قاچەکانی دەئاوسا، منیش پێم وت: ئەی پێغەمبەری خوا بۆچی وا لەخۆت دەکەیت خۆ پەروەردگار لەگوناهی پێشوو داهاتووت خۆش بووە، ئەویش پێی وتم: ((ئەی (عائیشە) ئەی نابێت بەندەیەکی سوپاسگوزاریم))؟!!.

[(متفق علیه)].

إِلَّا رَحْمَةً مِّن رَّبِّكَ إِنَّ فَضْلَهُۥ كَانَ عَلَيْكَ كَبِيرًا ﴿٨٧﴾ قُل لَّئِنِ ٱجْتَمَعَتِ ٱلْإِنسُ وَٱلْجِنُّ عَلَىٰٓ أَن يَأْتُوا۟ بِمِثْلِ هَٰذَا ٱلْقُرْءَانِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِۦ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا ﴿٨٨﴾ وَلَقَدْ صَرَّفْنَا لِلنَّاسِ فِى هَٰذَا ٱلْقُرْءَانِ مِن كُلِّ مَثَلٍ فَأَبَىٰٓ أَكْثَرُ ٱلنَّاسِ إِلَّا كُفُورًا ﴿٨٩﴾ وَقَالُوا۟ لَن نُّؤْمِنَ لَكَ حَتَّىٰ تَفْجُرَ لَنَا مِنَ ٱلْأَرْضِ يَنۢبُوعًا ﴿٩٠﴾ أَوْ تَكُونَ لَكَ جَنَّةٌ مِّن نَّخِيلٍ وَعِنَبٍ فَتُفَجِّرَ ٱلْأَنْهَٰرَ خِلَٰلَهَا تَفْجِيرًا ﴿٩١﴾ أَوْ تُسْقِطَ ٱلسَّمَآءَ كَمَا زَعَمْتَ عَلَيْنَا كِسَفًا أَوْ تَأْتِىَ بِٱللَّهِ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةِ قَبِيلًا ﴿٩٢﴾ أَوْ يَكُونَ لَكَ بَيْتٌ مِّن زُخْرُفٍ أَوْ تَرْقَىٰ فِى ٱلسَّمَآءِ وَلَن نُّؤْمِنَ لِرُقِيِّكَ حَتَّىٰ تُنَزِّلَ عَلَيْنَا كِتَٰبًا نَّقْرَؤُهُۥ ۗ قُلْ سُبْحَانَ رَبِّى هَلْ كُنتُ إِلَّا بَشَرًا رَّسُولًا ﴿٩٣﴾ وَمَا مَنَعَ ٱلنَّاسَ أَن يُؤْمِنُوٓا۟ إِذْ جَآءَهُمُ ٱلْهُدَىٰٓ إِلَّآ أَن قَالُوٓا۟ أَبَعَثَ ٱللَّهُ بَشَرًا رَّسُولًا ﴿٩٤﴾ قُل لَّوْ كَانَ فِى ٱلْأَرْضِ مَلَٰٓئِكَةٌ يَمْشُونَ مُطْمَئِنِّينَ لَنَزَّلْنَا عَلَيْهِم مِّنَ ٱلسَّمَآءِ مَلَكًا رَّسُولًا ﴿٩٥﴾ قُلْ كَفَىٰ بِٱللَّهِ شَهِيدًۢا بَيْنِى وَبَيْنَكُمْ ۚ إِنَّهُۥ كَانَ بِعِبَادِهِۦ خَبِيرًۢا بَصِيرًا ﴿٩٦﴾

[٨٨] ﴿ظهيراً﴾: پشت و پەنا.
[٨٩] ﴿صرفنا﴾: شێوازەکانی بەڵگە هێنانمان لەسەر حەق فرە چەشن کردووە. ﴿فأبى﴾: رازی نەبوو. ﴿کفوراً﴾: نکوولی کردن لەحەق و راستی. [٩٠] ﴿ينبوعا﴾: سەرچاوەیەك ئاوەکەی هەرگیز وشك نەکات. [٩١] ﴿خلالها﴾: لەناوەڕاستیدا. [٩٢] ﴿کما زعمت﴾: هەروەك چۆن بانگەشەتکرد. ﴿کسفا﴾: پارچەیەك. ﴿قبيلا﴾: بەئاشکراو لەبەرچاو. [٩٣] ﴿زخرف﴾: ئاڵتوون. ﴿ترقى﴾: سەرکەوتن. ﴿مطمئنين﴾: جێنشین و جێگیر.

- بۆ گێڕانەوەی هەندێك لەوتەکانیشیان بۆ باسکردن، ئەوانیش وتیان: ئێوە سێ پرسیاری لێبکەن، ئەگەر وەڵامی دانەوە زانستی پێدان لەوبارەیەوە ئەوا بەڕاستی پێغەمبەرێکی رەوانەکراوە. خۆئەگەر وەڵامیشی پێنەبوو ئەوە کەسێکی قسەهەڵبەستە، جا پرسیاری لێبکەن دەربارەی ئەو کۆمەڵە لاوەی لەزەمانی زوودا رۆیشتن چییان بەسەرهات، بەڕاستی رووداوەکەیان زۆر سەرنج راکێشە، هەروەها پرسیاری لێبکەن دەربارەی پیاوێکی گەڕۆك؛ کەرۆژهەڵات و رۆژئاوا گەڕاوە، ئایا دەنگ و باسی چۆنە؟، ئنجا پرسیاری لێبکەن دەربارەی رۆح (گیان) چییە؟ ئەوجا هەردووکیان گەڕانەوە تاگەیشتنەوە بە(قریش)یەکان و، وتیان: شتێکمان بۆهێناون نێوانی ئێوەو (محمد) یەکلایی دەکاتەوە؛ ئەوەبوو هاتنە لای پێغەمبەری خوا(ﷺ)و پرسیارەکانیان لێکرد، ئەویش فەرمووی: سبەینێ وەڵامی پرسیارەکانتان دەدەمەوە، بەڵام نەیوت(ان شاء الله)ئەوانیش رۆیشتن، پێغەمبەری خوا(ﷺ) پانزە شەو مایەوە هیچ نیگایەکی بۆ نەهاتە خوار، (جبريل)یش نەهاتە لای، هەتا خەڵکی (مەککە)ئەم دەنگ و باسەیان بەناودا بڵاوبووەوە، نەهاتنە خوارەوەی نیگاش دڵی پێغەمبەری خوای(ﷺ) نیگەران کردو قسەکانی خەڵکی(مەککە)ی بەلاوە قورس و گران بوو، پاشان (جبريل) لەلایەن خوای گەورەوە سووڕەتی(کهف)ی بۆ هێنایە خوار؛ کەتیایدا رەخنە دەگرێت لەپێغەمبەر گوایە نیگەران بووە بەرامبەر هەڵوێست و قسەی خەڵکی(مەککە)و تیایدا دەنگوباسی ئەو کۆمەڵە لاوەی تێدابوو لەگەڵ پیاوەگەڕۆکەکە پاشان خوای گەورە ئایەتی: ﴿وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ﴾ی نازلکرد.

وَمَن يَهْدِ ٱللَّهُ فَهُوَ ٱلْمُهْتَدِ ۖ وَمَن يُضْلِلْ فَلَن تَجِدَ لَهُمْ أَوْلِيَآءَ مِن دُونِهِۦ ۖ وَنَحْشُرُهُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ عُمْيًا وَبُكْمًا وَصُمًّا ۖ مَّأْوَىٰهُمْ جَهَنَّمُ ۖ كُلَّمَا خَبَتْ زِدْنَٰهُمْ سَعِيرًا ﴿٩٧﴾ ذَٰلِكَ جَزَآؤُهُم بِأَنَّهُمْ كَفَرُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا وَقَالُوٓا۟ أَءِذَا كُنَّا عِظَٰمًا وَرُفَٰتًا أَءِنَّا لَمَبْعُوثُونَ خَلْقًا جَدِيدًا ﴿٩٨﴾ ۞ أَوَلَمْ يَرَوْا۟ أَنَّ ٱللَّهَ ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ قَادِرٌ عَلَىٰٓ أَن يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ وَجَعَلَ لَهُمْ أَجَلًا لَّا رَيْبَ فِيهِ فَأَبَى ٱلظَّٰلِمُونَ إِلَّا كُفُورًا ﴿٩٩﴾ قُل لَّوْ أَنتُمْ تَمْلِكُونَ خَزَآئِنَ رَحْمَةِ رَبِّىٓ إِذًا لَّأَمْسَكْتُمْ خَشْيَةَ ٱلْإِنفَاقِ ۚ وَكَانَ ٱلْإِنسَٰنُ قَتُورًا ﴿١٠٠﴾ وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا مُوسَىٰ تِسْعَ ءَايَٰتٍۭ بَيِّنَٰتٍ ۖ فَسْـَٔلْ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ إِذْ جَآءَهُمْ فَقَالَ لَهُۥ فِرْعَوْنُ إِنِّى لَأَظُنُّكَ يَٰمُوسَىٰ مَسْحُورًا ﴿١٠١﴾ قَالَ لَقَدْ عَلِمْتَ مَآ أَنزَلَ هَٰٓؤُلَآءِ إِلَّا رَبُّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ بَصَآئِرَ وَإِنِّى لَأَظُنُّكَ يَٰفِرْعَوْنُ مَثْبُورًا ﴿١٠٢﴾ فَأَرَادَ أَن يَسْتَفِزَّهُم مِّنَ ٱلْأَرْضِ فَأَغْرَقْنَٰهُ وَمَن مَّعَهُۥ جَمِيعًا ﴿١٠٣﴾ وَقُلْنَا مِنۢ بَعْدِهِۦ لِبَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ٱسْكُنُوا۟ ٱلْأَرْضَ فَإِذَا جَآءَ وَعْدُ ٱلْءَاخِرَةِ جِئْنَا بِكُمْ لَفِيفًا ﴿١٠٤﴾

[٩٧]﴿خبت﴾:بلێسەو شەرارەکەی دامرکایەوە.﴿سعيراً﴾:گڕو بڵێسە. [٩٩]﴿لاريب فيه﴾:گومانی تێدا نییە. [١٠٠]﴿خزائن﴾:گەنجینەی سۆزو بەزەیی و ڕزق و ڕۆزیی و... ﴿لأمسكتم﴾:بەخیلیتان دەکرد.﴿خشية الإنفاق﴾:لەترسی هەژاری و نەداری. ﴿قتوراً﴾:ئەوپەڕی گیریی و دەست نوقاویی.[١٠١]﴿مسحوراً﴾:عەقڵ ناتەواو بەهۆی کاریگەری سیحرەوە. [١٠٢]﴿بصائر﴾:ڕۆشن کەرەوەکان. (بەڵگەن لەسەر ڕاستگۆیی).﴿مثبوراً﴾: تیاچوو فەوتاو.[١٠٣]﴿يستفزهم﴾: بیان ترسێنێت و بێزاریان بکات بۆ چوونە دەرەوە.[١٠٤]﴿الآخرة﴾: قیامەت.﴿لفيفاً﴾:هەمووتان بەیەکەوەو بەتێکەڵ.

- هەروەها(ابن مردويه) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: (عتبە)ی کوڕی (ربیعە)و (شیبە)ی کوڕی (ربیعە)و (ابو جهل)ی کوڕی (هشام)و (نضر)ی کوڕی (حارث)و (امية)ی کوڕی (خلف)و (عاص)ی کوڕی (وائل)و (اسود)ی کوڕی (مطلب)و (ابو بختری)لەگەڵ کۆمەڵێك لە(قریش)یەکان کۆبوونەوە؛ پێغەمبەری خواش(ﷺ) سەرپێچی هۆزەکەی بەلاوە قورس و گران بوو، هاوکات لەگەڵ بێگوێی کردنیان لەبەرامبەر ئامۆژگاری‌یەکانی دڵتەنگ بوو بەمەڵوێستیان، سەبارەت بەمەش پەروەردگار ئایەتی:﴿فَلَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ عَلَى آثَارِهِمْ﴾ی ناردە خوارەوە. (ابن مردويه) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئایەتی:﴿وَلَبِثُوا فِي كَهْفِهِمْ ثَلاثَ مِائَةٍ﴾ هاتە خوارەوەو وتیان: ئەی پێغەمبەری خوا چەند ساڵێکە یان چەند مانگێکە؟ پاشان پەروەردگار ئایەتی:﴿سِنِينَ وَازْدَادُوا تِسْعًا﴾ی نازڵکردە خوارەوە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٣):﴿ وَلا تَقُولَنَّ لِشَيْءٍ إِنِّي فَاعِلٌ ذَلِكَ غَداً ، إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ﴾ئایەتەکە:

- (ابن جرير) و (ابن مردويه) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) سوێندی لەسەر پەیمانێك خوارد، دواتر چل شەو بەسەریدا تێپەڕی کرد، ئەوجا خوای گەورە ئایەتی:﴿وَلا تَقُولَنَّ لِشَيْءٍ إِنِّي فَاعِلٌ ذَلِكَ غَداً ، إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ﴾ ی نازڵکرد.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٨):﴿وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ﴾ ئایەتەکە:

- هۆکاری دابەزینەکەی لەسوورەتی(الانعام)دا خرایە ڕوو سەبارەت بەفەرموودەکەی (خباب)هاتبوو. هەروەها سەبارەت بەئایەتی:﴿وَلا تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا﴾(ابن مردويه) لە-

وَبِالْحَقِّ أَنزَلْنَاهُ وَبِالْحَقِّ نَزَلَ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا مُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿١٠٥﴾ وَقُرْآنًا فَرَقْنَاهُ لِتَقْرَأَهُ عَلَى النَّاسِ عَلَىٰ مُكْثٍ وَنَزَّلْنَاهُ تَنزِيلًا ﴿١٠٦﴾ قُلْ آمِنُوا بِهِ أَوْ لَا تُؤْمِنُوا إِنَّ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ مِن قَبْلِهِ إِذَا يُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ يَخِرُّونَ لِلْأَذْقَانِ سُجَّدًا ﴿١٠٧﴾ وَيَقُولُونَ سُبْحَانَ رَبِّنَا إِن كَانَ وَعْدُ رَبِّنَا لَمَفْعُولًا ﴿١٠٨﴾ وَيَخِرُّونَ لِلْأَذْقَانِ يَبْكُونَ وَيَزِيدُهُمْ خُشُوعًا ﴿١٠٩﴾ قُلِ ادْعُوا اللَّهَ أَوِ ادْعُوا الرَّحْمَٰنَ أَيًّا مَّا تَدْعُوا فَلَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ وَلَا تَجْهَرْ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِتْ بِهَا وَابْتَغِ بَيْنَ ذَٰلِكَ سَبِيلًا ﴿١١٠﴾ وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُن لَّهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَلَمْ يَكُن لَّهُ وَلِيٌّ مِّنَ الذُّلِّ وَكَبِّرْهُ تَكْبِيرًا ﴿١١١﴾

سُورَةُ الكَهْفِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَنزَلَ عَلَىٰ عَبْدِهِ الْكِتَابَ وَلَمْ يَجْعَل لَّهُ عِوَجًا ﴿١﴾ قَيِّمًا لِّيُنذِرَ بَأْسًا شَدِيدًا مِّن لَّدُنْهُ وَيُبَشِّرَ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا حَسَنًا ﴿٢﴾ مَّاكِثِينَ فِيهِ أَبَدًا ﴿٣﴾ وَيُنذِرَ الَّذِينَ قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا ﴿٤﴾

[١٠٦]﴿فرقناه﴾:روون و جێگیرو چەسپاومان کردووە.﴿على مكث﴾: لەسەرخۆو هێواش. [١٠٧]﴿يخرون﴾: بەخێرایی دەکەون بەسەر زەویدا. ﴿للأذقان﴾:لەسەر ڕوو دەم. [١١٠]﴿أيا ماتدعوا﴾:بەهەریەك لەو ناوانە(ناوە جوانانەکان) بانگی بکەن.﴿الأسماء الحسنى﴾:ناوەجوانەکان.(ئەوناوانەی لەماناو واتاکانیدا مەزنی و گەورەیی لەخۆ گرتووە).﴿تجهر﴾:ئاشکراو دەنگی بەرز.﴿تخافت﴾:بەنزمیو چرپە.

سوورەتی﴿ الكهف ﴾

[١]﴿عوجا﴾:لادان لەمانای ڕاستی. [٢]﴿قيما﴾:جێگرو هاوسەنگ. ﴿بأسا﴾:سزایەك.﴿ماكثين﴾:تێدا دەمێنێتەوە.

* پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((هیچ شتێك ئەوەندەی دوو تنۆك و دوو شوێنەوار لای پەروەردگار خۆشەویست نییە، دووتنۆکەکە : تنۆکێك فرمێسك لەپێناوی خوایا بڕژێت لەگەڵ تنۆکێك خوێن لەبەر خوا بڕژێت، دوو شوێنەوارەکەش بریتین لەشوێنەوارێك لەپێناوی خوایاو ئەوی دیکەش شوێنەواری بەجێگەیاندنی فەرزێك لەفەرزەکانی پەروەردگار)). [(اخرجه الترمذي، وقال حديث حسن)].

* هەروەها(ﷺ) دەفەرموێت: ((خوای گەورە ڕازی دەبێت لەبەندەکەی کاتێ خواردن و خواردنەوە دەخوات و سوپاسگوزاری لەسەر دەردەبڕێت)). [(اخرجه مسلم)].

-(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئایەتی:﴿وَلَا تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَن ذِكْرِنَا﴾لەسەر (اميه)ی کوڕی (خلف)ی (جمحی) هاتە خوارەوە، ئەویش ئەوەبوو کەبانگهێشتی پێغەمبەری خوایکرد بۆئەوەی هەژارەکان لەدەوری خۆی دەربکات و گەورەکانی (مەککە) لەخۆی نزیك بکاتەوە، پەروەردگاریش ئەمەی پێناخۆش بوو ئایەتی لەسەر دابەزاند. هەروەها (ابن ابی حاتم) لە(ربيعە)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: کاتێ پێغەمبەر(ﷺ) بەرامبەریان بوویەوە بێئاگابوو لەوەی پێی دەڵێن، پەروەردگاریش ئەم ئایەتەی لەسەر ئەوە دابەزاند. هەروەها لە(ابي هريرة)وە دەگێڕنەوە، دەڵێت: (عيينە)ی کوڕی (حصن) چووە لای پێغەمبەری خوا(ﷺ) لەوکاتەدا (سلمان) لەخزمەتیدا بوو (عيينە)وتی: ئێمە هەرکاتێك هاتینە لات ئەمە دەربکەو ئێمە بکە ژوورەوە. پاشان ئەم ئایەتە دابەزی.

مَّا لَهُم بِهِۦ مِنْ عِلْمٍ وَلَا لِآبَآئِهِمْ كَبُرَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ أَفْوَٰهِهِمْ إِن يَقُولُونَ إِلَّا كَذِبًا ﴿٥﴾ فَلَعَلَّكَ بَٰخِعٌ نَّفْسَكَ عَلَىٰٓ ءَاثَٰرِهِمْ إِن لَّمْ يُؤْمِنُوا۟ بِهَٰذَا ٱلْحَدِيثِ أَسَفًا ﴿٦﴾ إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى ٱلْأَرْضِ زِينَةً لَّهَا لِنَبْلُوَهُمْ أَيُّهُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ﴿٧﴾ وَإِنَّا لَجَٰعِلُونَ مَا عَلَيْهَا صَعِيدًا جُرُزًا ﴿٨﴾ أَمْ حَسِبْتَ أَنَّ أَصْحَٰبَ ٱلْكَهْفِ وَٱلرَّقِيمِ كَانُوا۟ مِنْ ءَايَٰتِنَا عَجَبًا ﴿٩﴾ إِذْ أَوَى ٱلْفِتْيَةُ إِلَى ٱلْكَهْفِ فَقَالُوا۟ رَبَّنَآ ءَاتِنَا مِن لَّدُنكَ رَحْمَةً وَهَيِّئْ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشَدًا ﴿١٠﴾ فَضَرَبْنَا عَلَىٰٓ ءَاذَانِهِمْ فِى ٱلْكَهْفِ سِنِينَ عَدَدًا ﴿١١﴾ ثُمَّ بَعَثْنَٰهُمْ لِنَعْلَمَ أَىُّ ٱلْحِزْبَيْنِ أَحْصَىٰ لِمَا لَبِثُوٓا۟ أَمَدًا ﴿١٢﴾ نَّحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ نَبَأَهُم بِٱلْحَقِّ إِنَّهُمْ فِتْيَةٌ ءَامَنُوا۟ بِرَبِّهِمْ وَزِدْنَٰهُمْ هُدًى ﴿١٣﴾ وَرَبَطْنَا عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ إِذْ قَامُوا۟ فَقَالُوا۟ رَبُّنَا رَبُّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ لَن نَّدْعُوَا۟ مِن دُونِهِۦٓ إِلَٰهًا لَّقَدْ قُلْنَآ إِذًا شَطَطًا ﴿١٤﴾ هَٰٓؤُلَآءِ قَوْمُنَا ٱتَّخَذُوا۟ مِن دُونِهِۦٓ ءَالِهَةً لَّوْلَا يَأْتُونَ عَلَيْهِم بِسُلْطَٰنٍۭ بَيِّنٍ فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ ٱفْتَرَىٰ عَلَى ٱللَّهِ كَذِبًا ﴿١٥﴾

[٥]﴿كبرت كلمة﴾:لەگەندەڵی و پیسیدا ڕچەی شکاندووە.[٦]﴿باخع نفسك﴾:نەفسی خۆت بکوژیت بەغەم و پەژارەو ئاهو حەسرەتەوە.﴿أسفا﴾: توڕەیی و غەم و خەفەت.[٧]﴿لنبلوهم﴾:تاوەکو تاقیان بکەینەوە.(گەرچی پێشتر دەزانین چی دەکەن).[٨]﴿صعيدا جرزا﴾:خۆڵێك بەروبومی تێدا نەبێت یاخود لەسەر زەوی دیارو بەرچاو بێت.[٩]﴿أم حسبت﴾:بەڵکو واتدەزانی.﴿الكهف﴾: ئەشکەوتێکی فراوان لەشاخێکدا یاخود کونێك.﴿الرقيم﴾:ئەو تەختەیەی ناوی ئەوانی لەسەر نوسراوە.[١٠]﴿أوى الفتية﴾:لاوەکان چوون بەرەو..﴿رشدا﴾:ڕێنومایی کراو بۆ ڕێگەی هەق و ڕاستی.[١١]﴿فضربنا﴾:وامان لێکردو بەبارمان هێنا.﴿سنين عددا﴾: ..سالآنێکی دیاریکراو یان زۆر.[١٢]﴿بعثناهم﴾:لەخەو بەئاگامان هێنان.﴿الحزبين﴾:هەریەك لەو دوو تاقمەی جیاوازی کەوتبووە نێوانیان سەبارەت بەکاتی نووستنی ئەو کۆمەڵە لاوە.﴿أحصى﴾:زیاتر پارێزگار.﴿أمدا﴾:ماوەیەك، چەند ساڵێك.[١٤]﴿ربطنا﴾:بەهێزو جێگیرمان کرد.﴿شططا﴾:گوتەیەکی دوور لەڕاستی و دروستی.[١٥]﴿بسلطان﴾:بەبەڵگەو نیشانەیەك.﴿بين﴾:دیارو بەهێز.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٠٩):﴿قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَاداً لِكَلِمَاتِ رَبِّي﴾ئایەتەکە:

-(حاکم)و ئەوانی دی لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: (قریش)یەکان بەجوولەکەکانیان وت: شتێکمان بدەنێ کەدەربارەی پرسیار لەم پیاوە بکەین؟ ئەوانیش وتیان: پرسیاری لێبکەن دەربارەی (ڕۆح)، بۆیە هاتن بۆلای پێغەمبەر(ﷺ)و پرسیاریان لێکرد لەبارەی (ڕۆح)ەوە خوای گەورەش ئایەتی:﴿وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلاً﴾ناردە خوارەوە. ئەوجا جوولەکەکان وتیان: ئێمە زانستێکی زۆرمان پێدراوە، ئێمە (تەورات)مان بۆ هاتووە، ئەوەشی(تەورات)ی پێدرابێت بێگومان خێرێکی زۆری دەستگیر بووە ، پاشان ئایەتی:﴿ قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَاداً لِكَلِمَاتِ رَبِّي﴾ نازڵبوویە خوارەوە.

وَإِذِ ٱعْتَزَلْتُمُوهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ إِلَّا ٱللَّهَ فَأْوُۥٓا۟ إِلَى ٱلْكَهْفِ يَنشُرْ لَكُمْ رَبُّكُم مِّن رَّحْمَتِهِۦ وَيُهَيِّئْ لَكُم مِّنْ أَمْرِكُم مِّرْفَقًا ﴿١٦﴾ ۞ وَتَرَى ٱلشَّمْسَ إِذَا طَلَعَت تَّزَٰوَرُ عَن كَهْفِهِمْ ذَاتَ ٱلْيَمِينِ وَإِذَا غَرَبَت تَّقْرِضُهُمْ ذَاتَ ٱلشِّمَالِ وَهُمْ فِى فَجْوَةٍ مِّنْهُ ذَٰلِكَ مِنْ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ مَن يَهْدِ ٱللَّهُ فَهُوَ ٱلْمُهْتَدِ وَمَن يُضْلِلْ فَلَن تَجِدَ لَهُۥ وَلِيًّا مُّرْشِدًا ﴿١٧﴾ وَتَحْسَبُهُمْ أَيْقَاظًا وَهُمْ رُقُودٌ وَنُقَلِّبُهُمْ ذَاتَ ٱلْيَمِينِ وَذَاتَ ٱلشِّمَالِ وَكَلْبُهُم بَٰسِطٌ ذِرَاعَيْهِ بِٱلْوَصِيدِ لَوِ ٱطَّلَعْتَ عَلَيْهِمْ لَوَلَّيْتَ مِنْهُمْ فِرَارًا وَلَمُلِئْتَ مِنْهُمْ رُعْبًا ﴿١٨﴾ وَكَذَٰلِكَ بَعَثْنَٰهُمْ لِيَتَسَآءَلُوا۟ بَيْنَهُمْ قَالَ قَآئِلٌ مِّنْهُمْ كَمْ لَبِثْتُمْ قَالُوا۟ لَبِثْنَا يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ قَالُوا۟ رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا لَبِثْتُمْ فَٱبْعَثُوٓا۟ أَحَدَكُم بِوَرِقِكُمْ هَٰذِهِۦٓ إِلَى ٱلْمَدِينَةِ فَلْيَنظُرْ أَيُّهَآ أَزْكَىٰ طَعَامًا فَلْيَأْتِكُم بِرِزْقٍ مِّنْهُ وَلْيَتَلَطَّفْ وَلَا يُشْعِرَنَّ بِكُمْ أَحَدًا ﴿١٩﴾ إِنَّهُمْ إِن يَظْهَرُوا۟ عَلَيْكُمْ يَرْجُمُوكُمْ أَوْ يُعِيدُوكُمْ فِى مِلَّتِهِمْ وَلَن تُفْلِحُوٓا۟ إِذًا أَبَدًا ﴿٢٠﴾

[١٦]﴿اعتزلتموهم﴾: خۆتان لێپاراست، کەنارتان گرت لێی ی. ﴿فأووا﴾: پەنابەن. ﴿ينشر﴾: فراوانی دەکات. ﴿مرفقا﴾: ئەوەی سوودی لێوەردەگرن لەشت و مەك. [١٧]﴿تزاور﴾: لادەدات و رێك دەبێتەوە. ﴿تقرضهم﴾: لادەدات لەسەریان و دوور دەکەوێتەوە. ﴿فجوة منه﴾: ماوەو بوارێکی بەرفراوان لەئەشکەوتەکە. ﴿مُرشداً﴾: ڕێ ڕۆشن کەرەوە. [١٨]﴿باسطٌ﴾: درێژی کردووە. ﴿أيقاظاً﴾: بەئاگاو هۆشیارن. ﴿بالوصيد﴾: دەرگاو دەروازەی ئەشکەوتەکە. ﴿رعباً﴾: ترس و بیمێك تەواو سینەی مەردوم دابگرێت. [١٩]﴿بعثناهُم﴾: بەئاگامان هێنانەوە لەخەو. ﴿بورقكم﴾: بەو دراوەی پێتانە. ﴿أزكى طعاماً﴾: باش و پاك و پوخت. ﴿وليتلطف﴾: هێمن و لەسەرخۆ بێت. [٢٠]﴿يظهروا عليكم﴾: بەدیتان بکەن و زاڵ بین بەسەرتاندا.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١١٠): ﴿فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلاً صَالِحاً وَلا يُشْرِكْ﴾ ئایەتەکە:

- پیاوێك وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) من دەوەستم و مەبەستم ڕەزامەندی خوایە، پێشم خۆشە جێگەو شوێنەکەم بینراو بەرچاو بێت، پێغەمبەری خوا(ﷺ) هیچ وەڵامێکی نەدایەوە، تا ئەم ئایەتە هاتە خوارەوە: ﴿فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلاً صَالِحاً وَلا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَداً﴾. [(فەرموودەیەکی(مرسل)ە و (حاکم) لە(مستدرك)دا گێڕاویەتیەوەو بەریوایەتێکی تر (موصول)ی و (تصحيح)ی کردووە لەسەرمەرجەکانی (بخاری) و (مسلم)].

(مجاهد)یش دەگێڕێتەوە ، دەڵێت: پیاوێك لەموسوڵمانان دەجەنگا، زۆر پێی خۆش بوو کەخەڵکی سەیری پلەوپایەو ئازایەتی‌یەکەی بکەن، سەبارەت بەم پیاوەش ئایەتی: ﴿فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلاً صَالِحاً﴾ دابەزی.

هەروەها(جندب)ی کوڕی (یسار) دەفەرموێت: ئەگەر کەسێك نوێژی کرد یان ڕۆژوی گرت، یاخود خێری کرد ئەوجا خەڵکی بەچاکە باسیانکرد، زۆر دڵی پێی خۆش بوو، دوای نوێژو ڕۆژوو خێرەکەی زیادکردو برەوی پێدا ئەوا لەبەر قسەی خەڵکیە، ئەم ئایەتەش لەسەر ئەو ڕووداوە هاتە خوارەوە.

وَكَذَٰلِكَ أَعْثَرْنَا عَلَيْهِمْ لِيَعْلَمُوٓا۟ أَنَّ وَعْدَ ٱللَّهِ حَقٌّ وَأَنَّ ٱلسَّاعَةَ لَا رَيْبَ فِيهَآ إِذْ يَتَنَٰزَعُونَ بَيْنَهُمْ أَمْرَهُمْ ۖ فَقَالُوا۟ ٱبْنُوا۟ عَلَيْهِم بُنْيَٰنًا ۖ رَّبُّهُمْ أَعْلَمُ بِهِمْ ۚ قَالَ ٱلَّذِينَ غَلَبُوا۟ عَلَىٰٓ أَمْرِهِمْ لَنَتَّخِذَنَّ عَلَيْهِم مَّسْجِدًا ﴿٢١﴾ سَيَقُولُونَ ثَلَٰثَةٌ رَّابِعُهُمْ كَلْبُهُمْ وَيَقُولُونَ خَمْسَةٌ سَادِسُهُمْ كَلْبُهُمْ رَجْمًۢا بِٱلْغَيْبِ ۖ وَيَقُولُونَ سَبْعَةٌ وَثَامِنُهُمْ كَلْبُهُمْ ۚ قُل رَّبِّىٓ أَعْلَمُ بِعِدَّتِهِم مَّا يَعْلَمُهُمْ إِلَّا قَلِيلٌ ۗ فَلَا تُمَارِ فِيهِمْ إِلَّا مِرَآءً ظَٰهِرًا وَلَا تَسْتَفْتِ فِيهِم مِّنْهُمْ أَحَدًا ﴿٢٢﴾ وَلَا تَقُولَنَّ لِشَا۟ىْءٍ إِنِّى فَاعِلٌ ذَٰلِكَ غَدًا ﴿٢٣﴾ إِلَّآ أَن يَشَآءَ ٱللَّهُ ۚ وَٱذْكُر رَّبَّكَ إِذَا نَسِيتَ وَقُلْ عَسَىٰٓ أَن يَهْدِيَنِ رَبِّى لِأَقْرَبَ مِنْ هَٰذَا رَشَدًا ﴿٢٤﴾ وَلَبِثُوا۟ فِى كَهْفِهِمْ ثَلَٰثَ مِا۟ئَةٍ سِنِينَ وَٱزْدَادُوا۟ تِسْعًا ﴿٢٥﴾ قُلِ ٱللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا لَبِثُوا۟ ۖ لَهُۥ غَيْبُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۖ أَبْصِرْ بِهِۦ وَأَسْمِعْ ۚ مَا لَهُم مِّن دُونِهِۦ مِن وَلِىٍّ وَلَا يُشْرِكُ فِى حُكْمِهِۦٓ أَحَدًا ﴿٢٦﴾ وَٱتْلُ مَآ أُوحِىَ إِلَيْكَ مِن كِتَابِ رَبِّكَ ۖ لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَٰتِهِۦ وَلَن تَجِدَ مِن دُونِهِۦ مُلْتَحَدًا ﴿٢٧﴾

[٢١]﴿أعثرنا عليهم﴾: خەڵكی بینیان یاخود نیشانی خەڵكیمان دا. ﴿غلبوا علی أمرهم﴾: دەستەڵاتیان زاڵبوو. [٢٢]﴿رجماً بالغيب﴾: هەروا گومان بردن بێبوونی بەڵگەو نیشانەیەك. ﴿فلا تمار﴾: گفتوگۆو دەمەدەمە مەكە لەسەری. ﴿لا تستفت﴾: داوامەكەو مەپرسە. [٢٤]﴿رشداً﴾: ڕێنمونیو چاوساغی كردنی خەڵك. [٢٥]﴿لبثوا﴾: مانەوە لەئەشكەوتەكەدا ((٣٠٠سالی ڕۆژیی یان ٣٠٩ سالی مانگیی (قمری)). [٢٦]﴿ولي﴾: پەناو پشتگیر. ﴿حكمه﴾: قەزاو قەدەری پەروەردگار. [٢٧]﴿كتاب ربك﴾: قورئانی پیرۆز. ﴿لكلماته﴾: بۆ فەرمانەكانی. ﴿ملتحدا﴾: ئەو قەرارگاو شوێنەی مەردوم پەنای بۆ دەبات تاوەكو خۆی بپارێزێت لێی.

سوورەتی ﴿ مريم ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(٦٤): ﴿وَمَا نَتَنَزَّلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ﴾ ئەیەتەكە:

- (بخاري) لە (ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) بە(جبريل)ی فەرموو: چی ڕێی لێگرتووی زیاتر لەجاران سەردانمان نەكەیت؟ پاشان ئایەتی: ﴿وَمَا نَتَنَزَّلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ﴾ دابەزی. لە(ابن ابی حاتم)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: (جبريل) تا چل ڕۆژ لەهاتنە خوارەوە خۆی دواخست ، ئەوجا بەوێنەی ڕیوایەتەكەی پێشووی گێڕایەوە. لە(انس)یشەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) پرسیاری لە(جبريل)كرد: كام پارچەیە زۆر خۆشەویستە بەلای خوای گەورەوەو كامیش زۆر خوای گەورە ڕقی لێیەتی؟ ئەویش فەرمووی: نازانم تا پرسیار دەكەم، پاشان(جبريل) هاتەخوارەوەو هێشتا زۆری بەسەرا ڕانەبوردبوو، پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: ئەوەندە دواكەوتیت تا گومانم بۆ پەیدابوو لێم زویر بوویت. (جبريل)یش فەرمووی: ئێمە بەفەرمانی پەروەردگار دێینە خوارەوە. لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: (قريش)یەكان پرسیاریان كرد سەبارەت بە(اصحاب الكهف) تا(جبريل) هاتەخوارەوە ماوەیەكی خایاندو پێغەمبەری خوا(ﷺ) پێی فەرموو: بەڕاستی درەنگ هاتیتە خوارەوە.

وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُم بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَا تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَن ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا ﴿٢٨﴾ وَقُلِ الْحَقُّ مِن رَّبِّكُمْ فَمَن شَاءَ فَلْيُؤْمِن وَمَن شَاءَ فَلْيَكْفُرْ إِنَّا أَعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ نَارًا أَحَاطَ بِهِمْ سُرَادِقُهَا وَإِن يَسْتَغِيثُوا يُغَاثُوا بِمَاءٍ كَالْمُهْلِ يَشْوِي الْوُجُوهَ بِئْسَ الشَّرَابُ وَسَاءَتْ مُرْتَفَقًا ﴿٢٩﴾ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ مَنْ أَحْسَنَ عَمَلًا ﴿٣٠﴾ أُولَٰئِكَ لَهُمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِن ذَهَبٍ وَيَلْبَسُونَ ثِيَابًا خُضْرًا مِّن سُندُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُّتَّكِئِينَ فِيهَا عَلَى الْأَرَائِكِ نِعْمَ الثَّوَابُ وَحَسُنَتْ مُرْتَفَقًا ﴿٣١﴾ ۞ وَاضْرِبْ لَهُم مَّثَلًا رَّجُلَيْنِ جَعَلْنَا لِأَحَدِهِمَا جَنَّتَيْنِ مِنْ أَعْنَابٍ وَحَفَفْنَاهُمَا بِنَخْلٍ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمَا زَرْعًا ﴿٣٢﴾ كِلْتَا الْجَنَّتَيْنِ آتَتْ أُكُلَهَا وَلَمْ تَظْلِم مِّنْهُ شَيْئًا وَفَجَّرْنَا خِلَالَهُمَا نَهَرًا ﴿٣٣﴾ وَكَانَ لَهُ ثَمَرٌ فَقَالَ لِصَاحِبِهِ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ أَنَا أَكْثَرُ مِنكَ مَالًا وَأَعَزُّ نَفَرًا ﴿٣٤﴾

[٢٨]﴿اصبر نفسك﴾: نەفست بگرەو جێگیری بکەو ئارامگریە. ﴿أغفلنا قلبه﴾: دڵیمان بێئاگا کردووە. ﴿لاتعد﴾: لامەدە. ﴿فرطاً﴾: لادان لەحەق و راستی. [٢٩]﴿سرادقها﴾: ئاگرێك کەلەهەموو لایەکەوە دەوریان بدات. ﴿کالمهل﴾: ئەم وشەیە ناوێکە بەکاردەهێنرێت بۆ هەموو کانزایەك لەسەر زەوی‌دا وەك ئاڵتون و مس و ئاسن و .. بەمەرجێك تواوەبێت. ﴿مرتفقا﴾: جێگەی دانیشتن یاخود بارەگاو مەڵبەند. [٣١]﴿جنات عدن﴾: بەهەشتانێك کەجێگەی مانەوەو جێگیربوون و ئەمن و ئاسایشە. ﴿سندس﴾: ئاوریشمی نەرم و نۆڵ و ناسك. ﴿إستبرق﴾: جل و بەرگی ئاوریشمی فراوان و پان و پۆڕ. ﴿الأرائك﴾: ئەو جێگەیەی لەسەری دادەنیشن و پەردەی لەدەورگیراوە. [٣٢]﴿جنتين﴾: باخ و باخات. ﴿حففناهما﴾: دەورو پەرێزمان گرت. [٣٣]﴿لم تظلم﴾: هیچی کەم نەکرد. ﴿فجرنا﴾: هەڵمان قوڵاند یان بردمان. ﴿نهرا﴾: ماڵ و سامانێکی زۆر. [٣٤]﴿نفرا﴾: لایەنگر یاخود هۆزو تیرە.

* لەپێغەمبەری خواوە(ﷺ) دەگێڕنەوە، دەفەرموێت: ((پیاوێك سەردانی برایەکی موسوڵمانی‌کرد لەگوندێکی‌تر، خوای گەورەش فریشتەیەکی لەسەر ڕێگای ئەو کەسە دانا و لێی پرسی: بۆ کوێ دەچیت؟ ئەویش وتی: دەمەوێت بچم بۆ ئەو گوندە بۆلای برایەکم؟ ئەویش وتی: هیچ دەستیاوێکی هەیە بەسەرتەوە تا بتەوێت بۆی بگێڕیتەوە؟ وتی: نەخێر، تەنها لەبەر خوا خۆشم دەوێت و سەردانی دەکەم، فریشتەکەش وتی: من نێردراوی خوام و پێت رادەگەیەنم پەروەردگار تۆی خۆش دەوێت بەچەشنی خۆشەویستی تۆ بۆ ئەوماوەڵەت)). [(اخرجه مسلم)].

* هەروەها(ﷺ) دەفەرموێت: ((هەر کۆمەڵێك دابنیشن و یادی خوا بکەنەوە ئەوا فریشتەکان دادەبارێن بەسەریانداو باڵی سۆزو بەزەیی خوایی دەیانگرێتەوەو، دڵنیایی دەرژێت بەسەریاندا، پەروەردگاریش لەلای فریشتەکان باسیان دەکات)). [(اخرجه مسلم)].

هەروەها(ﷺ) دەفەرموێت: ((هەر موسوڵمانێك بەرووبوومێك بچێنێت ئەوا هەرکەس بیخوات یا بیدزێت یا ئاژەڵ و چێژی بکات هەر بەخێر دەنوسرێت بۆی)). [(اخرجه مسلم)].

وَدَخَلَ جَنَّتَهُۥ وَهُوَ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِۦ قَالَ مَآ أَظُنُّ أَن تَبِيدَ هَٰذِهِۦٓ أَبَدًا ﴿٣٥﴾ وَمَآ أَظُنُّ ٱلسَّاعَةَ قَآئِمَةً وَلَئِن رُّدِدتُّ إِلَىٰ رَبِّى لَأَجِدَنَّ خَيْرًا مِّنْهَا مُنقَلَبًا ﴿٣٦﴾ قَالَ لَهُۥ صَاحِبُهُۥ وَهُوَ يُحَاوِرُهُۥٓ أَكَفَرْتَ بِٱلَّذِى خَلَقَكَ مِن تُرَابٍ ثُمَّ مِن نُّطْفَةٍ ثُمَّ سَوَّىٰكَ رَجُلًا ﴿٣٧﴾ لَّٰكِنَّا۠ هُوَ ٱللَّهُ رَبِّى وَلَآ أُشْرِكُ بِرَبِّىٓ أَحَدًا ﴿٣٨﴾ وَلَوْلَآ إِذْ دَخَلْتَ جَنَّتَكَ قُلْتَ مَا شَآءَ ٱللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِٱللَّهِ إِن تَرَنِ أَنَا۠ أَقَلَّ مِنكَ مَالًا وَوَلَدًا ﴿٣٩﴾ فَعَسَىٰ رَبِّىٓ أَن يُؤْتِيَنِ خَيْرًا مِّن جَنَّتِكَ وَيُرْسِلَ عَلَيْهَا حُسْبَانًا مِّنَ ٱلسَّمَآءِ فَتُصْبِحَ صَعِيدًا زَلَقًا ﴿٤٠﴾ أَوْ يُصْبِحَ مَآؤُهَا غَوْرًا فَلَن تَسْتَطِيعَ لَهُۥ طَلَبًا ﴿٤١﴾ وَأُحِيطَ بِثَمَرِهِۦ فَأَصْبَحَ يُقَلِّبُ كَفَّيْهِ عَلَىٰ مَآ أَنفَقَ فِيهَا وَهِىَ خَاوِيَةٌ عَلَىٰ عُرُوشِهَا وَيَقُولُ يَٰلَيْتَنِى لَمْ أُشْرِكْ بِرَبِّىٓ أَحَدًا ﴿٤٢﴾ وَلَمْ تَكُن لَّهُۥ فِئَةٌ يَنصُرُونَهُۥ مِن دُونِ ٱللَّهِ وَمَا كَانَ مُنتَصِرًا ﴿٤٣﴾ هُنَالِكَ ٱلْوَلَٰيَةُ لِلَّهِ ٱلْحَقِّ هُوَ خَيْرٌ ثَوَابًا وَخَيْرٌ عُقْبًا ﴿٤٤﴾ وَٱضْرِبْ لَهُم مَّثَلَ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا كَمَآءٍ أَنزَلْنَٰهُ مِنَ ٱلسَّمَآءِ فَٱخْتَلَطَ بِهِۦ نَبَاتُ ٱلْأَرْضِ فَأَصْبَحَ هَشِيمًا تَذْرُوهُ ٱلرِّيَٰحُ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ مُّقْتَدِرًا ﴿٤٥﴾

[٣٥]﴿تبيد﴾:تیا بچێت و بفەوتێت. [٣٦]﴿قائمة﴾:بوونی هەیە. ﴿منقلبا﴾: ڕێگەو دەرئەنجامێك. [٣٨]﴿لكنا﴾: بەڵام من.. ﴿هو الله ربي﴾:دەڵێم خودا پەروەردگارمە. [٤٠]﴿يؤتين﴾:پێم ببەخشێت. ﴿حسبانا﴾:بەڵاوسزایەك وەك هەورە بروسكەو ئافەتەكانی دیكە. ﴿صعيدا﴾:خۆڵێك یان هەر زەوی و زارێك. ﴿زلقا﴾:هیچ ڕووەكێكی تیا نەبێت. [٤١]﴿غورا﴾:ون ببێت و بچێتە ناو ناخی زەوییەوە. [٤٢]﴿أحيط بثمره﴾:بەروبومەكەی فەوتاو هەمووی لەناوچوو. ﴿يقلب كفيه﴾:دەستی دەكێشا بەیەكدا لەپەشیمانی و غەم و قینیدا. ﴿خاوية على عروشها﴾:خوێ و كۆڵەكەكانی هەرەسیان هێنا بەیەكەوە. [٤٣]﴿فئة﴾: كۆمەڵێك. [٤٤]﴿الولاية لله﴾: سەركەوتن و هاوكاری و دەستەڵات هەر بۆ زاتی پەروەردگارە. ﴿عقبا﴾:دەرەنجام بۆ خواناسانە. [٤٥]﴿هشيما﴾:وشك و برنگ و پارچە پارچە. ﴿تذروه الرياح﴾:با دەیشكێنێ و دەیبات بەئاسماندا بەهۆی سووكییەوە.

* پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((بەندەی دینارو درهەم و بەروبووم و جل وبەرگ نائومێدو ناڕەحەت بوو، هەركات دەستكەوتی باش بوو ڕازی دەبێت كاتێكیش هیچی دەست نەكەوت دەموچاو دەدات بەیەكداو ڕازی نابێت)). [(اخرجه البخاري)].

هۆی دابەزینی ئایەتی(٧٧):﴿أَفَرَأَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِآيَاتِنَا وَقَالَ لَأُوتَيَنَّ مَالاً وَوَلَداً﴾ ئایەتەكە:

- (خباب)ی كوڕی (ارت) دەڵێت: هاتم بۆلای (عاص)ی كوڕی (وائل)ی (سەهم)ی بۆئەوەی داوای هەقێكی خۆم بكەم كەلەلای بوو، ئەویش وتی: ئەو هەقەت نادەمەوە تا بێباوەڕ نەبیتەوە بە(محمد). منیش وتم: نەخێر هەتا ئەوكاتەی دەمرین و زیندوو دەكرێینەوە، (عاص)وتی: من دەمرم و دوایش زیندوو دەكرێمەوە؟ وتم: بەڵێ، وتی: دەی مادام وایە لەماڵ و سامان و سەروەتەكەم لەودنیا هەقەكەت دەدەمەوە، ئنجا ئایەتی:﴿ أَفَرَأَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِآيَاتِنَا وَقَالَ لَأُوتَيَنَّ مَالاً وَوَلَداً﴾ دابەزی.

ٱلْمَالُ وَٱلْبَنُونَ زِينَةُ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ۖ وَٱلْبَٰقِيَٰتُ ٱلصَّٰلِحَٰتُ خَيْرٌ عِندَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ أَمَلًا ﴿٤٦﴾ وَيَوْمَ نُسَيِّرُ ٱلْجِبَالَ وَتَرَى ٱلْأَرْضَ بَارِزَةً وَحَشَرْنَٰهُمْ فَلَمْ نُغَادِرْ مِنْهُمْ أَحَدًا ﴿٤٧﴾ وَعُرِضُوا۟ عَلَىٰ رَبِّكَ صَفًّا لَّقَدْ جِئْتُمُونَا كَمَا خَلَقْنَٰكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍۭ ۚ بَلْ زَعَمْتُمْ أَلَّن نَّجْعَلَ لَكُم مَّوْعِدًا ﴿٤٨﴾ وَوُضِعَ ٱلْكِتَٰبُ فَتَرَى ٱلْمُجْرِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا فِيهِ وَيَقُولُونَ يَٰوَيْلَتَنَا مَالِ هَٰذَا ٱلْكِتَٰبِ لَا يُغَادِرُ صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً إِلَّآ أَحْصَىٰهَا ۚ وَوَجَدُوا۟ مَا عَمِلُوا۟ حَاضِرًا ۗ وَلَا يَظْلِمُ رَبُّكَ أَحَدًا ﴿٤٩﴾ وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَٰٓئِكَةِ ٱسْجُدُوا۟ لِءَادَمَ فَسَجَدُوٓا۟ إِلَّآ إِبْلِيسَ كَانَ مِنَ ٱلْجِنِّ فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِۦٓ ۗ أَفَتَتَّخِذُونَهُۥ وَذُرِّيَّتَهُۥٓ أَوْلِيَآءَ مِن دُونِى وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّۢ ۚ بِئْسَ لِلظَّٰلِمِينَ بَدَلًا ﴿٥٠﴾ ۞ مَّآ أَشْهَدتُّهُمْ خَلْقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَلَا خَلْقَ أَنفُسِهِمْ وَمَا كُنتُ مُتَّخِذَ ٱلْمُضِلِّينَ عَضُدًا ﴿٥١﴾ وَيَوْمَ يَقُولُ نَادُوا۟ شُرَكَآءِىَ ٱلَّذِينَ زَعَمْتُمْ فَدَعَوْهُمْ فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا۟ لَهُمْ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُم مَّوْبِقًا ﴿٥٢﴾ وَرَءَا ٱلْمُجْرِمُونَ ٱلنَّارَ فَظَنُّوٓا۟ أَنَّهُم مُّوَاقِعُوهَا وَلَمْ يَجِدُوا۟ عَنْهَا مَصْرِفًا ﴿٥٣﴾

[٤٦]﴿الباقيات الصالحات﴾:كردەوە چاكە بەرقەرارو ماوەكان. [٤٧]﴿بارزة﴾:دیارەو هیچ شتێك دای ناپۆشێت.﴿فلم نغادر﴾:دەست بەرداری نەبووین.[٤٨]﴿موعداً﴾: پەیمان و وادەی بەجێهێنانی زیندوبوونەوە.[٤٩]﴿مشفقین﴾: دەترسن.﴿یاویلتنا﴾:ئەی هاوار واتیاچووین.﴿لایغادر﴾:بەجێی ناهێڵێ.﴿أحصاها﴾: ژماردوویەتی‌و رێكی خستووە.﴿حاضرا﴾:ئامادەو نوسراوە لەو تیانوسەدا(اللوح المحفوظ).[٥٠]﴿ففسق عن أمر ربه﴾: دەرچوو لەفەرمانی پەروەردگار. [٥١]﴿ما أشهدتهم﴾:وەهات لێنەكردوون.(هەتا بەچاوی بەصیرەت مەزنی دروستكراوەكانی خوا ببینن). ﴿عضدا﴾:لایەنگرو پشتگیر. [٥٢]﴿موبقاً﴾:شیوو دۆڵێكە لەدۆزەخدا، تێیدا ئێش‌و ئازار دەچێژن. [٥٣]﴿فظنوا﴾:بەتەواوی زانییان.﴿مواقعوها﴾:دەكەونە ناوی‌و هیچ لایەكی دیكە نییە بۆی بچن.﴿مصرفا﴾:جێگەو شوێنێك رووی تێبكەن.

هۆیدابەزینی ئایەتی(٩٦):﴿إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وُدًّا﴾ئایەتەكە:

ـ كاتێك (عبدالرحمن)ی كوڕی (عوف) كۆچی كرد بۆ (مەدینە) لەناخی خۆیدا هەستی بەناڕەحەتی كرد بەبۆنەی جیابوونەوەی لەهاوەڵەكانی لە(مەككە)، لەوانە(شیبه)و(عتبه) دووكوڕەكەی (ربیعه)و(امیه)ی (خلف)ئنجا ئایەتی:﴿إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وُدًّا﴾دابەزی، ئەمەش ئەو خۆشەویستییەیە كەدروست دەبێت لەنێوان دڵی باوەڕداراندا.

سوورەتی ﴿ طه ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(١):﴿طه ، مَا أَنزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لِتَشْقَى﴾ ئایەتەكە:

. لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: پێغەمبەری خوا لەسەرەتاوە نیگای بۆهاتە خوار، لەسەر سنگی هەردوو پێی دەوەستا لەكاتی نوێژكردندا، ئەوجا خوای گەورە ئایەتی:﴿ مَا أَنزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لِتَشْقَى﴾ ی ناردە خوارەوە. (ربیع)ی كوڕی (انس) دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەهات‌و دەچوو تالای هەموو پیاوێك بوەستێت‌و بانگی بكات ئەم ئایەتەش لەسەر ئەوە هاتە خوارەوە.

وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هَٰذَا الْقُرْآنِ لِلنَّاسِ مِن كُلِّ مَثَلٍ ۚ وَكَانَ الْإِنسَانُ أَكْثَرَ شَيْءٍ جَدَلًا ﴿٥٤﴾ وَمَا مَنَعَ النَّاسَ أَن يُؤْمِنُوا إِذْ جَاءَهُمُ الْهُدَىٰ وَيَسْتَغْفِرُوا رَبَّهُمْ إِلَّا أَن تَأْتِيَهُمْ سُنَّةُ الْأَوَّلِينَ أَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ قُبُلًا ﴿٥٥﴾ وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ ۚ وَيُجَادِلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ ۖ وَاتَّخَذُوا آيَاتِي وَمَا أُنذِرُوا هُزُوًا ﴿٥٦﴾ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّن ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ فَأَعْرَضَ عَنْهَا وَنَسِيَ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ ۚ إِنَّا جَعَلْنَا عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَن يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا ۖ وَإِن تَدْعُهُمْ إِلَى الْهُدَىٰ فَلَن يَهْتَدُوا إِذًا أَبَدًا ﴿٥٧﴾ وَرَبُّكَ الْغَفُورُ ذُو الرَّحْمَةِ ۖ لَوْ يُؤَاخِذُهُم بِمَا كَسَبُوا لَعَجَّلَ لَهُمُ الْعَذَابَ ۚ بَل لَّهُم مَّوْعِدٌ لَّن يَجِدُوا مِن دُونِهِ مَوْئِلًا ﴿٥٨﴾ وَتِلْكَ الْقُرَىٰ أَهْلَكْنَاهُمْ لَمَّا ظَلَمُوا وَجَعَلْنَا لِمَهْلِكِهِم مَّوْعِدًا ﴿٥٩﴾ وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِفَتَاهُ لَا أَبْرَحُ حَتَّىٰ أَبْلُغَ مَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ أَوْ أَمْضِيَ حُقُبًا ﴿٦٠﴾ فَلَمَّا بَلَغَا مَجْمَعَ بَيْنِهِمَا نَسِيَا حُوتَهُمَا فَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ سَرَبًا ﴿٦١﴾

[٥٤]﴿صرّفنا﴾:بەشێوازی جۆراو جۆرو جیاواز دووبارەمان کردەوە.﴿مِن كُلِّ مثل﴾:بەواتای هەموو مانایەکی سەیرو سەرسوڕهێنەر.[٥٥]﴿سُنّةَ الأولين﴾: بریتیە لەشێوازو ڕێسای خوایی سەبارەت بەخەشم و قین گرتن لەنەتەوەکانی پێشوو.﴿قبلا﴾:شێوەی جۆراو جۆرو فرەچەشن.[٥٦]﴿ليدحضوا﴾:هەتا بەتاڵی بکەنەوەو لایبەرن.﴿هزوا﴾:گاڵتەو گاڵتەپێکردن.[٥٧]﴿أكنة﴾: پەردەیەکی ڕێگرو داپۆشەر.﴿وقرا﴾: قورسی و گرانی لەبیستندا.[٥٨]﴿موئلا﴾:پەناو پشتگیرێك.[٥٩]﴿لمهلكهم﴾:بۆ تیابردنیان.[٦٠]﴿لا أبرحُ﴾:واز ناهێنم.﴿مجمع البحرين﴾:ئەو شوێنەی تیایدا دوو دەریا دەگەن بەیەك.﴿حقبا﴾: ماوەیەکی دوورو درێژ.[٦١]﴿حوتهما﴾:جۆرێکە لەماسی.﴿سربا﴾:ڕێگەو دەروازەیەك.

لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە: دەڵێت: وتیان ئەم پیاوە ماندوو شەکەت بوو بەهۆی پەروەردگارییەوە، خوای گەورەش ئایەتی:﴿ طه ، مَا أَنزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لِتَشْقَى﴾ی دابەزاند.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٠٥):﴿وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْجِبَالِ فَقُلْ يَنسِفُهَا رَبِّي نَسْفًا﴾ ئایەتەکە:

ـ لە(ابن جريج)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: (قريش)یەکان وتیان: ئەی (محمد) پەروەردگارت چی بەم شاخانە دەکات لەڕۆژی قیامەتدا؟ پەروەردگاریش ئایەتی:﴿وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْجِبَالِ﴾ ی نازڵکردە خوارەوە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١١٤):﴿وَلَا تَعْجَلْ بِالْقُرْآنِ مِن قَبْلِ أَن يُقْضَى إِلَيْكَ وَحْيُهُ﴾ ئایەتەکە:

ـ لە(سدی)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: کاتێك (جبريل) دەهات بۆلای پێغەمبەر(ﷺ)و قورئانی بۆ دەهێنا زۆر خۆی ماندوو دەکرد تالەبەری بکات، بەشێوەیەك زۆر قورس و گران دەبوو لەسەر دەروونی و، دەترسا لەوەی (جبريل)(سەلامی خوای لێبێت) بەرزبێتەوە بۆ ئاسمان و ئەمیش قورئانەکەی لەبەر نەکردبێ، ئالێرەدا خوای گەورە ئایەتی:﴿وَلَا تَعْجَلْ بِالْقُرْآنِ﴾ی ناردە خوارەوە، هەر لەمیانەی ئەم باسەدا لەسوورەتی (نساء) هۆکارێکی ترمان گێڕایەوەو بەڵام ئەمەیان ڕاستترە.

فَلَمَّا جَاوَزَا قَالَ لِفَتَىٰهُ ءَاتِنَا غَدَآءَنَا لَقَدْ لَقِينَا مِن سَفَرِنَا هَٰذَا نَصَبًا ﴿٦٢﴾ قَالَ أَرَءَيْتَ إِذْ أَوَيْنَآ إِلَى ٱلصَّخْرَةِ فَإِنِّى نَسِيتُ ٱلْحُوتَ وَمَآ أَنسَىٰنِيهُ إِلَّا ٱلشَّيْطَٰنُ أَنْ أَذْكُرَهُۥ ۚ وَٱتَّخَذَ سَبِيلَهُۥ فِى ٱلْبَحْرِ عَجَبًا ﴿٦٣﴾ قَالَ ذَٰلِكَ مَا كُنَّا نَبْغِ ۚ فَٱرْتَدَّا عَلَىٰٓ ءَاثَارِهِمَا قَصَصًا ﴿٦٤﴾ فَوَجَدَا عَبْدًا مِّنْ عِبَادِنَآ ءَاتَيْنَٰهُ رَحْمَةً مِّنْ عِندِنَا وَعَلَّمْنَٰهُ مِن لَّدُنَّا عِلْمًا ﴿٦٥﴾ قَالَ لَهُۥ مُوسَىٰ هَلْ أَتَّبِعُكَ عَلَىٰٓ أَن تُعَلِّمَنِ مِمَّا عُلِّمْتَ رُشْدًا ﴿٦٦﴾ قَالَ إِنَّكَ لَن تَسْتَطِيعَ مَعِىَ صَبْرًا ﴿٦٧﴾ وَكَيْفَ تَصْبِرُ عَلَىٰ مَا لَمْ تُحِطْ بِهِۦ خُبْرًا ﴿٦٨﴾ قَالَ سَتَجِدُنِىٓ إِن شَآءَ ٱللَّهُ صَابِرًا وَلَآ أَعْصِى لَكَ أَمْرًا ﴿٦٩﴾ قَالَ فَإِنِ ٱتَّبَعْتَنِى فَلَا تَسْـَٔلْنِى عَن شَىْءٍ حَتَّىٰٓ أُحْدِثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا ﴿٧٠﴾ فَٱنطَلَقَا حَتَّىٰٓ إِذَا رَكِبَا فِى ٱلسَّفِينَةِ خَرَقَهَا ۖ قَالَ أَخَرَقْتَهَا لِتُغْرِقَ أَهْلَهَا لَقَدْ جِئْتَ شَيْـًٔا إِمْرًا ﴿٧١﴾ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ إِنَّكَ لَن تَسْتَطِيعَ مَعِىَ صَبْرًا ﴿٧٢﴾ قَالَ لَا تُؤَاخِذْنِى بِمَا نَسِيتُ وَلَا تُرْهِقْنِى مِنْ أَمْرِى عُسْرًا ﴿٧٣﴾ فَٱنطَلَقَا حَتَّىٰٓ إِذَا لَقِيَا غُلَٰمًا فَقَتَلَهُۥ قَالَ أَقَتَلْتَ نَفْسًا زَكِيَّةًۢ بِغَيْرِ نَفْسٍ لَّقَدْ جِئْتَ شَيْـًٔا نُّكْرًا ﴿٧٤﴾

[٦٢] ﴿جاوزا﴾: بەجێهێشتنی جێگەو شوێنی دیاریکراو. ﴿نصبا﴾: هیلاکیو ماندووبوون. [٦٣] ﴿أرأيت﴾: پێم بڵێ یاخود بۆ وریاکردنەوەو بیرخستنەوە بەکاردەهێنرێت. ﴿اوينا﴾: ڕوومان تێکردو لاماندا. ﴿عجبا﴾: بەشێوەکی واسەیر. [٦٤] ﴿نبغ﴾: داوای دەکەینو بەدوایدا وێڵن. ﴿فارتدا﴾: بەپێکەڕانەوە. ﴿اثارهما﴾: ئەو ڕێگەیەی لێوەی هاتبوون. ﴿قصصا﴾: زۆر بەوردی پێیدا دەڕۆیشتنو ڕەچاویان دەکرد. [٦٥] ﴿من لدنا﴾: لەلایەن ئێمەوە. [٦٦] ﴿رشدا﴾: پێکاندن یاخود دەسکەوتنی خێرو چاکەیەك. [٦٨] ﴿خبرا﴾: زانیاریو هەواڵو باسێك. [٧١] ﴿امرا﴾: بێوێنەبێ لەخراپیو گەندەڵیدا. [٧٣] ﴿لاترهقني﴾: بێزارم مەکە. ﴿عسرا﴾: قورسیو گرانی. [٧٤] ﴿زكية﴾: پاكو باش. ﴿نكرا﴾: خراپەیەکی کاریگەرو نادروست.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٣١): ﴿وَلَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَىٰ مَا مَتَّعْنَا بِهِۦٓ أَزْوَٰجًا مِّنْهُمْ﴾ ئایەتەکە:

ـ لە(ابو رافع)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) میوانێکی ڕاگرت، ئەوجا منی ناردە لای پیاوێکی جوولەکە، تا ئاردی لابهێنم بە(سلم) ئەوکاتەش سەرەتای مانگی (رجب) بوو، جولەکەکە وتی: نەخێر نایدەمێ تاگرەنتیم نەداتێ، دەڵێت: هاتمەوە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ)و وەڵامی جوولەکەکەم پێڕاگەیاند، ئەویش فەرمووی: سوێندبێ بەخوا من ئەمینو متمانەی پێکراوم لەئاسمانو زەویدا، ئنجا هاوەڵەکە دەفەرمووێت: هێشتا لەخزمەتی پێغەمبەر(ﷺ) نەڕۆیشتبووم ئایەتی: ﴿ ولا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَىٰ مَا مَتَّعْنَا بِهِۦٓ أَزْوَاجًا مِّنْهُمْ﴾ دابەزی.

سوورەتی﴿ الأنبياء ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(٦): ﴿مَآ ءَامَنَتْ قَبْلَهُم مِّن قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَٰهَآ ۖ أَفَهُمْ يُؤْمِنُونَ﴾ ئایەتەکە:

ـ لە(قتادە)وە دەگێڕنەوە، دەڵێت: خەڵکی (مەککە) بەپێغەمبەریان وت: ئەگەر ئەوەی تۆ دەیڵێیت ڕاستەو زۆرت پێخۆشە باوەڕبهێنین، کێوی (صفا)مان بۆ بکە بەئاڵتوون ، پاشان (جبریل) هاتە خوارەوە بۆلای پێغەمبەر(ﷺ)و پێی وت: ئەگەر ویستت لێی بێت ئەوەی گەلەکەت داوای دەکەن دێتە دی، بەڵام لەدوای بەجێگەیاندنی داواکاریەکەیان دەبێت باوەڕبهێنن وەگەرنا -

قَالَ أَلَمْ أَقُل لَّكَ إِنَّكَ لَن تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا ﴿٧٥﴾ قَالَ إِن سَأَلْتُكَ عَن شَيْءٍ بَعْدَهَا فَلَا تُصَاحِبْنِي قَدْ بَلَغْتَ مِن لَّدُنِّي عُذْرًا ﴿٧٦﴾ فَانطَلَقَا حَتَّىٰ إِذَا أَتَيَا أَهْلَ قَرْيَةٍ اسْتَطْعَمَا أَهْلَهَا فَأَبَوْا أَن يُضَيِّفُوهُمَا فَوَجَدَا فِيهَا جِدَارًا يُرِيدُ أَن يَنقَضَّ فَأَقَامَهُ قَالَ لَوْ شِئْتَ لَتَّخَذْتَ عَلَيْهِ أَجْرًا ﴿٧٧﴾ قَالَ هَٰذَا فِرَاقُ بَيْنِي وَبَيْنِكَ سَأُنَبِّئُكَ بِتَأْوِيلِ مَا لَمْ تَسْتَطِع عَّلَيْهِ صَبْرًا ﴿٧٨﴾ أَمَّا السَّفِينَةُ فَكَانَتْ لِمَسَاكِينَ يَعْمَلُونَ فِي الْبَحْرِ فَأَرَدتُّ أَنْ أَعِيبَهَا وَكَانَ وَرَاءَهُم مَّلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ غَصْبًا ﴿٧٩﴾ وَأَمَّا الْغُلَامُ فَكَانَ أَبَوَاهُ مُؤْمِنَيْنِ فَخَشِينَا أَن يُرْهِقَهُمَا طُغْيَانًا وَكُفْرًا ﴿٨٠﴾ فَأَرَدْنَا أَن يُبْدِلَهُمَا رَبُّهُمَا خَيْرًا مِّنْهُ زَكَاةً وَأَقْرَبَ رُحْمًا ﴿٨١﴾ وَأَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِي الْمَدِينَةِ وَكَانَ تَحْتَهُ كَنزٌ لَّهُمَا وَكَانَ أَبُوهُمَا صَالِحًا فَأَرَادَ رَبُّكَ أَن يَبْلُغَا أَشُدَّهُمَا وَيَسْتَخْرِجَا كَنزَهُمَا رَحْمَةً مِّن رَّبِّكَ وَمَا فَعَلْتُهُ عَنْ أَمْرِي ذَٰلِكَ تَأْوِيلُ مَا لَمْ تَسْطِع عَّلَيْهِ صَبْرًا ﴿٨٢﴾ وَيَسْأَلُونَكَ عَن ذِي الْقَرْنَيْنِ قُلْ سَأَتْلُو عَلَيْكُم مِّنْهُ ذِكْرًا ﴿٨٣﴾

[٧٧]﴿فأبوا﴾:نەیانکرد.﴿أن يضيفوهما﴾:میوانداریيان بكەن. ﴿ينقض﴾:بەخێرایی بڕوخێ‌و هەرەس بهێنێت.[٧٨]﴿سأنبك﴾:پێت رادەگەیەنم.﴿بتأويل﴾:راڤەکردن‌و لێکدانەوەی.[٧٩]﴿وراءهم﴾: لەدوایانەوە.﴿غصبا﴾:زەوتکردنی بەناهەق.[٨٠]﴿يرهقهما﴾:زۆریان بۆ بێت‌و ناچاریان بکات.[٨١]﴿زكاة﴾: پاکی نەفس‌و چاکی.﴿رحما﴾:سۆزو بەزەیی.[٨٢]﴿أشدهما﴾:توانای عەقلی‌و جەستەییان.[٨٣]﴿ذي القرنين﴾:بەندەیەکی ساڵح‌و پیاوباشەو خوای گەورە زانیاری‌و دەسەڵاتی لەسەر زەوی‌دا پی‌بەخشی‌بوو. ﴿سأتلو﴾:بۆتان دەگێڕمەوە.﴿ذكرا﴾: باس‌و هەواڵ.

-تووشی سزای خوایی دەبن ، خۆنەگەر بتانەوێت تۆو گەلەکەت پارێزراودەبن لەسزای خوایی ، پاشان خوای گەورە ئەم ئایەتەی ناردەخوارەوە:﴿مَا آمَنَتْ قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا أَفَهُمْ يُؤْمِنُونَ﴾.

هۆی هاتنە خوارەوەی ئایەتی(٣٤):﴿وَمَا جَعَلْنَا لِبَشَرٍ مِنْ قَبْلِكَ الْخُلْدَ أَفَإِنْ مِتَّ فَهُمُ الْخَالِدُونَ﴾ئایەتەکە:

- (ابن منذر)لە (ابن جريج)ەوە دەگێڕێتەوە: دەڵێت:پێغەمبەری خوا(ﷺ) لەناخەوە دڵ نیگەران بوو بۆیە فەرمووی: ئەی پەروەردگار کێ‌دوای من بۆ ئوممەتەکەم بێت؟ پاشان ئەم ئایەتە هاتە خوارەوە :﴿وَمَا جَعَلْنَا لِبَشَرٍ مِنْ قَبْلِكَ الْخُلْدَ﴾.

هۆی دابەزینی ئایەتی (٣٦):﴿وَإِذَا رَآكَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ يَتَّخِذُونَكَ إِلَّا هُزُوًا﴾ئایەتەکە:

- (ابن ابی حاتم) لە(سدی)ەوە دەگێڕێتەوە ، دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) بەلای (ابوجهل)و (ابو سفيان)دا تێپەڕی لەکاتێکدا ئەوان پێکەوە گفتوگۆیان دەکرد، کاتێك (ابوجهل) پێغەمبەری بینی پێکەنی‌و بە(ابوسفيان)ی وت: ئەوە پێغەمبەر لەتیرەی(عبدالمناف)ە، (ابو سفيان) توڕەبوو وتی: ئایا نکوڵی ئەوە دەکەیت کە(عبدمناف) پێغەمبەرێکیان هەبێت، پێغەمبەری خوا(ﷺ) گوێی لەم قسانە بوو ، بۆیە گەڕایەوە بۆلای (ابو جهل)و هات بەسەریداو ترساندی‌و پێی وت: وانابینم کۆتایی بەلاساری‌و سەرکەشی بهێنی تا تووشی ئەوەدەبیت کەپێشتر تووشی کەسانی پەیمان شکێن بوو، پاشان ئەم ئایەتە نازڵبوویە خوارەوە:﴿ وَإِذَا رَآكَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ يَتَّخِذُونَكَ إِلَّا هُزُوًا﴾.

إِنَّا مَكَّنَّا لَهُۥ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَءَاتَيۡنَٰهُ مِن كُلِّ شَيۡءٖ سَبَبٗا ﴿٨٤﴾ فَأَتۡبَعَ سَبَبًا ﴿٨٥﴾ حَتَّىٰٓ إِذَا بَلَغَ مَغۡرِبَ ٱلشَّمۡسِ وَجَدَهَا تَغۡرُبُ فِي عَيۡنٍ حَمِئَةٖ وَوَجَدَ عِندَهَا قَوۡمٗاۗ قُلۡنَا يَٰذَا ٱلۡقَرۡنَيۡنِ إِمَّآ أَن تُعَذِّبَ وَإِمَّآ أَن تَتَّخِذَ فِيهِمۡ حُسۡنٗا ﴿٨٦﴾ قَالَ أَمَّا مَن ظَلَمَ فَسَوۡفَ نُعَذِّبُهُۥ ثُمَّ يُرَدُّ إِلَىٰ رَبِّهِۦ فَيُعَذِّبُهُۥ عَذَابٗا نُّكۡرٗا ﴿٨٧﴾ وَأَمَّا مَنۡ ءَامَنَ وَعَمِلَ صَٰلِحٗا فَلَهُۥ جَزَآءً ٱلۡحُسۡنَىٰۖ وَسَنَقُولُ لَهُۥ مِنۡ أَمۡرِنَا يُسۡرٗا ﴿٨٨﴾ ثُمَّ أَتۡبَعَ سَبَبًا ﴿٨٩﴾ حَتَّىٰٓ إِذَا بَلَغَ مَطۡلِعَ ٱلشَّمۡسِ وَجَدَهَا تَطۡلُعُ عَلَىٰ قَوۡمٖ لَّمۡ نَجۡعَل لَّهُم مِّن دُونِهَا سِتۡرٗا ﴿٩٠﴾ كَذَٰلِكَۖ وَقَدۡ أَحَطۡنَا بِمَا لَدَيۡهِ خُبۡرٗا ﴿٩١﴾ ثُمَّ أَتۡبَعَ سَبَبًا ﴿٩٢﴾ حَتَّىٰٓ إِذَا بَلَغَ بَيۡنَ ٱلسَّدَّيۡنِ وَجَدَ مِن دُونِهِمَا قَوۡمٗا لَّا يَكَادُونَ يَفۡقَهُونَ قَوۡلٗا ﴿٩٣﴾ قَالُواْ يَٰذَا ٱلۡقَرۡنَيۡنِ إِنَّ يَأۡجُوجَ وَمَأۡجُوجَ مُفۡسِدُونَ فِي ٱلۡأَرۡضِ فَهَلۡ نَجۡعَلُ لَكَ خَرۡجًا عَلَىٰٓ أَن تَجۡعَلَ بَيۡنَنَا وَبَيۡنَهُمۡ سَدّٗا ﴿٩٤﴾ قَالَ مَا مَكَّنِّي فِيهِ رَبِّي خَيۡرٞ فَأَعِينُونِي بِقُوَّةٍ أَجۡعَلۡ بَيۡنَكُمۡ وَبَيۡنَهُمۡ رَدۡمًا ﴿٩٥﴾ ءَاتُونِي زُبَرَ ٱلۡحَدِيدِۖ حَتَّىٰٓ إِذَا سَاوَىٰ بَيۡنَ ٱلصَّدَفَيۡنِ قَالَ ٱنفُخُواْۖ حَتَّىٰٓ إِذَا جَعَلَهُۥ نَارٗا قَالَ ءَاتُونِيٓ أُفۡرِغۡ عَلَيۡهِ قِطۡرٗا ﴿٩٦﴾ فَمَا ٱسۡطَٰعُوٓاْ أَن يَظۡهَرُوهُ وَمَا ٱسۡتَطَٰعُواْ لَهُۥ نَقۡبٗا ﴿٩٧﴾

[٨٤]﴿مكنا لـه في الأرض﴾:لەسەر زەویدا تواناو دەستەلأتمان پێداوە. ﴿سببا﴾:ئەو ڕێگەیەی لێوەی دەگەیتە کارو مەبەستێك.[٨٥]﴿فاتبع سببا﴾: ڕێگەیەکی گرتەبەر.[٨٦]﴿تغرب في عين﴾:ئاوادەبێت بەپێی بینینی چاو. ﴿حمئة﴾:قوڕی ڕەش.﴿حسنا﴾: بانگەوازکردن بۆ ڕێگەی ڕاست و دروست.[٨٧]﴿نكرا﴾:خراپەیەکی کاریگەر.[٨٨]﴿الحسنى﴾:پاداشتی باش.﴿من أمرنا يُسرا﴾:فەرمانێکی ئاسان.[٩٠]﴿مطلع الشمس﴾:ئەو شوێنەی کەلەسەرەتاوە لێوەی دەرچوو و ئەویش شاری (بلغ) بوو. ﴿سترا﴾:داپۆشەر لەجل و بەرگ و لانەو ماڵ.[٩١]﴿خبرا﴾:زانیاریەکی تەواو و بەرفراوان.[٩٣]﴿السدين﴾:دووشاخ. [٩٤]﴿يأجوج ومأجوج﴾:بریتیە لەدوو هۆز لەنەوەکانی (یافس)ی کوری (نوح)و تراویشە لەتەتەرەکانن.﴿خرجا﴾:پشك و بەشێك لەماڵەکەمان دەردەکەین.﴿سدا﴾:بەربەستێك تاوەکو ڕێگربێت لەوەی دەستیان پێمان بگات.[٩٥]﴿ردما﴾:بەربەستێکی پتەوو تۆکمە.[٩٦]﴿اتوني﴾:بۆم بهێنە.﴿زبر الحديد﴾:پارچەیەکی مەزن.﴿ساوى﴾:هاوڕێکی کرد.﴿الصدفين﴾: هەردوولای شاخەکە.﴿أفرغ﴾:تێی دەکەم.﴿قطرا﴾:مسی تواوە.[٩٧]﴿يظهروه﴾: سەربکەون یان بەرزی بکەن.﴿نقبا﴾:بڕین و کون تێکردن.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) بەماوەلأنی فەرموو: ((من مرۆڤم و زۆرجار ئێوە دێنە لام و دادوەری دەکەم لەنێوانتانداو دەگونجێت هەندێکتان لەخستنەڕووی بەڵگەدا زمان ڕەوانتر بێت ، منیش بریار لەبەرژەوەندی ئەو بدەم ، چونکە لەسەر بناغەی قسەکان فەرمان دەردەکەم ، خۆ ئەگەر یەکێکتان مافی براکەی کەوت بەلادا ئەوا بەشێك لەئاگرم پێداوە)). [(متفق عليه)].

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٠١):﴿ان الذين سبقت لهم منا الحسنى اولئك عنها مبعدون﴾ئایەتەکە:

ـ (حاکم) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە دەڵێت: کاتێك ئایەتی:﴿انكم وما تعبدون من دون الله حصب جهنم انتم لـها واردون﴾ نازلبوو (ابن الزبعرى) وتی: بەمنیەی ڕۆژو مانگ و عوزەیر هەر هەموویان لەگەڵ خواکانی ئێمەدا لەدۆزەخدان،پاشان ئایەتی:﴿ ان الذين سبقت لهم منا الحسنى -

قَالَ هَٰذَا رَحْمَةٌ مِّن رَّبِّي فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ رَبِّي جَعَلَهُ دَكَّاءَ وَكَانَ وَعْدُ رَبِّي حَقًّا ﴿٩٨﴾ ۞ وَتَرَكْنَا بَعْضَهُمْ يَوْمَئِذٍ يَمُوجُ فِي بَعْضٍ وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَجَمَعْنَاهُمْ جَمْعًا ﴿٩٩﴾ وَعَرَضْنَا جَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ لِّلْكَافِرِينَ عَرْضًا ﴿١٠٠﴾ الَّذِينَ كَانَتْ أَعْيُنُهُمْ فِي غِطَاءٍ عَن ذِكْرِي وَكَانُوا لَا يَسْتَطِيعُونَ سَمْعًا ﴿١٠١﴾ أَفَحَسِبَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَن يَتَّخِذُوا عِبَادِي مِن دُونِي أَوْلِيَاءَ إِنَّا أَعْتَدْنَا جَهَنَّمَ لِلْكَافِرِينَ نُزُلًا ﴿١٠٢﴾ قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُم بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا ﴿١٠٣﴾ الَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا ﴿١٠٤﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَلِقَائِهِ فَحَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزْنًا ﴿١٠٥﴾ ذَٰلِكَ جَزَاؤُهُمْ جَهَنَّمُ بِمَا كَفَرُوا وَاتَّخَذُوا آيَاتِي وَرُسُلِي هُزُوًا ﴿١٠٦﴾ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَانَتْ لَهُمْ جَنَّاتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلًا ﴿١٠٧﴾ خَالِدِينَ فِيهَا لَا يَبْغُونَ عَنْهَا حِوَلًا ﴿١٠٨﴾ قُل لَّوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِّكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَن تَنفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّي وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا ﴿١٠٩﴾ قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ فَمَن كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا ﴿١١٠﴾

[٩٨]﴿فاذا جاء وعد ربي﴾:مەبەست پێی کاتی هاتنی قیامەتە.﴿دكاء﴾: زەویەکی ڕێكو تەخت.[٩٩]﴿يموج﴾: پێکدادان و تێکەڵ بوون.﴿ونفخ في الصور﴾:فووکرا بەکەڕنا(فووی دووەم). [١٠١]﴿غطاء﴾:پەردەیەکی چەتوون و ڕەش.[١٠٢]﴿نزلاً﴾:لانەیەك یاخود هەرشتێك تام و چێژی لێوەربگرن . [١٠٤]﴿ضل سعيهم﴾:هەروا تیاچوو. [١٠٥]﴿فحبطت﴾:بەهەوانتەو فیڕۆ چوو.﴿وزناً﴾:قەدرو ڕێز. [١٠٦]﴿هزواً﴾:گاڵتەپێکردن. [١٠٧]﴿الفردوس﴾:بەرزترین شوێن و جێگەی بەهەشت.﴿نزلاً﴾:بەو شوێن و جێگەیە دەوترێت کەبۆ میوان ئامادەدەکرێت.[١٠٨]﴿لايبغون﴾: داوای ناکەن.﴿حولاً﴾:گواستنەوە. [١٠٩]﴿مدادا﴾:ئەوەی پێی دەنوسرێت.﴿لكلمات ربي﴾:زانیاری و زانایی پەروەردگار.﴿لنفد البحر﴾:دەریا تەواو دەبوو.﴿مدداً﴾:زیاد لەوەش.

*** پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((لەرۆژی قیامەتدا خەڵکی بەپێی پەتی و بەڕووت و قووتی حەشر دەکرێن و سوونەت(خەتەنە)نەکراون))، خاتوو(عائیشە)ش فەرمووی:ئەی پێغەمبەری خوا ژن و پیاو بەیەکەوە حەشردەکرێن و تەماشای یەکتر دەکەن ؟! پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: حاڵ و بارەکە زۆر لەوەمەزنترە بتوانن بۆ یەك بڕوانن)) لە(روایة)تێکی تردا دەفەرموێت: ((باروحاڵەکە زۆر لەوەگرنگترە بۆ یەکتری بڕوانن)). [(متفق عليه)].**

- أُولَٰئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ﴾و ئایەتی ﴿وَلَمَّا ضُرِبَ ابْنُ مَرْيَمَ مَثَلاً . (تا) خَصِمُونَ﴾ هاتە خوارەوە.

سوورەتی ﴿ الحج ﴾

هۆی دابەزینی ئیەتی(٣):﴿وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّبِعُ كُلَّ شَيْطَانٍ مَرِيدٍ﴾ ئیەتەکە:

- (ابن ابی حاتم) لە(ابی مالك)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئایەتی: ﴿وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ﴾لەسەر(نضري)ی کوڕی (حارث)هاتە خوارەوە.

هۆی دابەزینی ئیەتی(١١):﴿وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَعْبُدُ اللَّهَ عَلَى حَرْفٍ﴾ ئیەتەکە:

-(بخاری) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: پیاوان دەهاتن بەرەو(مەدینە)لەوێ موسڵمان-

سورة مريم

بسم الله الرحمن الرحيم

كٓهيعٓصٓ ﴿١﴾ ذِكْرُ رَحْمَتِ رَبِّكَ عَبْدَهُۥ زَكَرِيَّآ ﴿٢﴾ إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُۥ نِدَآءً خَفِيًّا ﴿٣﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّى وَهَنَ ٱلْعَظْمُ مِنِّى وَٱشْتَعَلَ ٱلرَّأْسُ شَيْبًا وَلَمْ أَكُنۢ بِدُعَآئِكَ رَبِّ شَقِيًّا ﴿٤﴾ وَإِنِّى خِفْتُ ٱلْمَوَٰلِىَ مِن وَرَآءِى وَكَانَتِ ٱمْرَأَتِى عَاقِرًا فَهَبْ لِى مِن لَّدُنكَ وَلِيًّا ﴿٥﴾ يَرِثُنِى وَيَرِثُ مِنْ ءَالِ يَعْقُوبَ ۖ وَٱجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا ﴿٦﴾ يَٰزَكَرِيَّآ إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَٰمٍ ٱسْمُهُۥ يَحْيَىٰ لَمْ نَجْعَل لَّهُۥ مِن قَبْلُ سَمِيًّا ﴿٧﴾ قَالَ رَبِّ أَنَّىٰ يَكُونُ لِى غُلَٰمٌ وَكَانَتِ ٱمْرَأَتِى عَاقِرًا وَقَدْ بَلَغْتُ مِنَ ٱلْكِبَرِ عِتِيًّا ﴿٨﴾ قَالَ كَذَٰلِكَ قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَىَّ هَيِّنٌ وَقَدْ خَلَقْتُكَ مِن قَبْلُ وَلَمْ تَكُ شَيْـًٔا ﴿٩﴾ قَالَ رَبِّ ٱجْعَل لِّىٓ ءَايَةً ۚ قَالَ ءَايَتُكَ أَلَّا تُكَلِّمَ ٱلنَّاسَ ثَلَٰثَ لَيَالٍ سَوِيًّا ﴿١٠﴾ فَخَرَجَ عَلَىٰ قَوْمِهِۦ مِنَ ٱلْمِحْرَابِ فَأَوْحَىٰٓ إِلَيْهِمْ أَن سَبِّحُوا۟ بُكْرَةً وَعَشِيًّا ﴿١١﴾

سوورەتی ﴿ مریم ﴾

[١] ﴿كهيعص﴾:بە(كاف، ها ،یا ، عین ، صاد) دەخوێنرێتەوە.[٢] ﴿ذكر﴾:ئەمە پێکهاتووە لە فەرموودەو چیرۆك. [٣] ﴿نداء خفيا﴾:نزاوپارانەوەیەکی شاراوە لەخەڵکی.[٤] ﴿وهن العظم﴾: بریتیە لەلاوازبوونی ئێسکەکانی لاشە کەدادەنرێت بەکۆڵەکەی جەستەو بەهۆی ئەوەوە بەرێوە دەچێت. ﴿اشتعل الرأس شيبا﴾:سەرم سپیی بووە.(ئەمەش چواندنی سپی بوونی سەرە بەبڵێسەی ئاگر). ﴿شقيا﴾: نائومێدو شکست خواردو لەکاتێك لەکاتەکاندا.[٥] ﴿الموالي﴾:خزمە نزیکەکانم.﴿عاقرا﴾:بەو ئافرەتانە دەوترێت کەلەسەرەتاو بنەچەوە منداڵیان نابێت(نەزۆك).﴿وليا﴾: منداڵێکی ساڵح کەوا کاروبارەکان دوای خۆی بەرێوە ببات.[٦] ﴿يرثني﴾:ببێت بەمیراتگرم.(میراتیی پێغەمبەرانیش(د.خ) زانیاریو زانستە). ﴿رضيا﴾:لای خۆت لێی رازی بیت.[٧] ﴿سميا﴾:هاوشێوە.(لەوەرعو سیفەتە جوانەکاندا).[٨]﴿أنى يكون﴾:چۆن دەبێت.﴿عتيا﴾:حاڵەتێکە لەپیری کەوا هیچ چارەسەرێکی نییە.[٩] ﴿هين﴾:سووكو ئاسان.[١٠] ﴿آية﴾:نیشانەیەك.﴿سويا﴾: تەواو کەپوڵاڵو نەخۆش نیت.[١١] ﴿المحراب﴾:ئەو ژوورەی بەندایەتی تێدا دەکرێت. ﴿بكرة﴾:سەرەتای رۆژ.﴿عشيا﴾:کاتی خۆر ئاوابوون.

- دەبوون ، جائەگەر خێزانەکەی کوڕی ببوایەو مەڕوماڵاتەکەی بەچکەی ببوایە دەیگووت: بەڕاستی ئەمەیە ئاینی ڕاستو گونجاو، خۆئەگەر خێزانەکەی کوڕی نەبوایەو ماڵاتەکەی بەچکەی نەبوایە دەیگووت: بەڕاستی ئەمە ئایینێکی خراپە، ئنجا خوای گەورە ئایەتی:﴿وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَعْبُدُ اللَّهَ عَلَى حَرْفٍ﴾ ی دابەزاند.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٩):﴿هَٰذَانِ خَصْمَانِ اخْتَصَمُوا فِي رَبِّهِمْ﴾ ئایەتەکە:

- (بخاری)و (مسلم) و ئەوانی دی لە(ابي ذر)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: ئەم ئایەتە سەبارەت بە(حمزە)و (عبیدە)و (علی)کوڕی (ابي طالب)و (عتبە)و (شیبە)و (ولید)ی کوڕی (عتبە) هاتە خوارەوە.

يَٰيَحۡيَىٰ خُذِ ٱلۡكِتَٰبَ بِقُوَّةٖۖ وَءَاتَيۡنَٰهُ ٱلۡحُكۡمَ صَبِيّٗا ١٢ وَحَنَانٗا مِّن لَّدُنَّا وَزَكَوٰةٗۖ وَكَانَ تَقِيّٗا ١٣ وَبَرَّۢا بِوَٰلِدَيۡهِ وَلَمۡ يَكُن جَبَّارًا عَصِيّٗا ١٤ وَسَلَٰمٌ عَلَيۡهِ يَوۡمَ وُلِدَ وَيَوۡمَ يَمُوتُ وَيَوۡمَ يُبۡعَثُ حَيّٗا ١٥ وَٱذۡكُرۡ فِي ٱلۡكِتَٰبِ مَرۡيَمَ إِذِ ٱنتَبَذَتۡ مِنۡ أَهۡلِهَا مَكَانٗا شَرۡقِيّٗا ١٦ فَٱتَّخَذَتۡ مِن دُونِهِمۡ حِجَابٗا فَأَرۡسَلۡنَآ إِلَيۡهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرٗا سَوِيّٗا ١٧ قَالَتۡ إِنِّيٓ أَعُوذُ بِٱلرَّحۡمَٰنِ مِنكَ إِن كُنتَ تَقِيّٗا ١٨ قَالَ إِنَّمَآ أَنَا۠ رَسُولُ رَبِّكِ لِأَهَبَ لَكِ غُلَٰمٗا زَكِيّٗا ١٩ قَالَتۡ أَنَّىٰ يَكُونُ لِي غُلَٰمٞ وَلَمۡ يَمۡسَسۡنِي بَشَرٞ وَلَمۡ أَكُ بَغِيّٗا ٢٠ قَالَ كَذَٰلِكِ قَالَ رَبُّكِ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٞۖ وَلِنَجۡعَلَهُۥٓ ءَايَةٗ لِّلنَّاسِ وَرَحۡمَةٗ مِّنَّاۚ وَكَانَ أَمۡرٗا مَّقۡضِيّٗا ٢١ ۞ فَحَمَلَتۡهُ فَٱنتَبَذَتۡ بِهِۦ مَكَانٗا قَصِيّٗا ٢٢ فَأَجَآءَهَا ٱلۡمَخَاضُ إِلَىٰ جِذۡعِ ٱلنَّخۡلَةِ قَالَتۡ يَٰلَيۡتَنِي مِتُّ قَبۡلَ هَٰذَا وَكُنتُ نَسۡيٗا مَّنسِيّٗا ٢٣ فَنَادَىٰهَا مِن تَحۡتِهَآ أَلَّا تَحۡزَنِي قَدۡ جَعَلَ رَبُّكِ تَحۡتَكِ سَرِيّٗا ٢٤ وَهُزِّيٓ إِلَيۡكِ بِجِذۡعِ ٱلنَّخۡلَةِ تُسَٰقِطۡ عَلَيۡكِ رُطَبٗا جَنِيّٗا ٢٥

[١٢]﴿بقوة﴾:بەعەزمو هەوڵو کۆششەوە.﴿الحكم﴾:تێگەیشتن لە(تەورات)و بەندایەتی.[١٣]﴿حنانا﴾: سۆزو بەزەیی‌و خۆشەویستی بۆ خەڵکی.﴿من لدنا﴾:لەلای خۆمانەوە.﴿زكاة﴾:پاکێتی نەفس.﴿كان تقيا﴾: خۆی لەگوناهو تاوان دەپاراست.[١٤]﴿برا بوالديه﴾:زۆر باش بوو لەگەڵ باوكو دایکی‌دا.﴿جبارا عصيا﴾: خۆبەزلزانو ئەوەی بێ‌گوێی پەروەردگارەکەی دەکات.[١٥]﴿سلام عليه﴾:ئەمنو ئاسایش لەخواوە بۆ ئەو.[١٦]﴿في الكتاب﴾:لەقورئاندا.﴿انتبذت﴾:کەنارگیرو دوورکەوتەوە﴿شرقيا﴾:رۆژهەڵاتی(بيت المقدس).[١٧]﴿حجابا﴾:پەردەیەك.﴿روحنا﴾: (جبريل)(سەلامی خوای لێبێت).﴿بشرا سويا﴾:لەدیمەنی پیاوێکی تەواودا.[١٨]﴿إن كنت تقيا﴾:گەرتۆ لەسزای خوایی دەترسیتو گوێ بیستی پەناکرتن دەبیت.[١٩]﴿زكيا﴾:پاكو پوخت لەپیسی‌و گەندەڵی.[٢٠]﴿أنى﴾:چۆن.﴿لم يمسسني بشر﴾:هیچ پیاوێك لێم نزیك نەبۆتەوە(واتە مێردم نەکردووە).﴿بغيا﴾:ئەوەی داوێن پیسەو هەوڵی پیاوبەدات بۆ زیناکردن.[٢١]﴿آية للناس﴾:بەڵگەیەك لەسەر تەواوی توانای پەروەرگار بۆ خەڵکی.﴿مقضيا﴾:رێکخراو.[٢٢]﴿فانتبذت﴾:بەهۆیەوە کەنارگیر بوو.﴿قصيا﴾:دوور لەکەس‌وکاری‌و دەڵێن لەپشتی چیاوە.[٢٣]﴿فأجاءها﴾: ناچاریکرد.﴿المخاض﴾:ئەو ئێش‌و ئازارەی پێش منداڵ بوون.﴿نسيا﴾:بریتیە لەو شتە بێ‌نرخەی بەهۆی هیچ‌وپوچیەوە لەبیرکراوەو فڕێ دەدرێت.﴿منسيا﴾:شتێکی وازلێهێنراو کەنە ناسرێتو باس نەکرێت.[٢٤]﴿سريا﴾:جۆگەلەیەکی بچووك.[٢٥]﴿هزي﴾:بیجووڵێنە.﴿جنيا﴾:باش‌و گونجاوە بۆ لێکردنەوەو خواردنی.

***(عمرو)ی کوڕی (میمون) دەفەرموێت: ((هیچ شتێك نیە ئەوەندەی خورما بۆ ئافرەتی زەیستان باش بێت)).**

فَكُلِي وَاشْرَبِي وَقَرِّي عَيْنًا فَإِمَّا تَرَيِنَّ مِنَ الْبَشَرِ أَحَدًا فَقُولِي إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَٰنِ صَوْمًا فَلَنْ أُكَلِّمَ الْيَوْمَ إِنسِيًّا ﴿٢٦﴾ فَأَتَتْ بِهِ قَوْمَهَا تَحْمِلُهُ قَالُوا يَا مَرْيَمُ لَقَدْ جِئْتِ شَيْئًا فَرِيًّا ﴿٢٧﴾ يَا أُخْتَ هَارُونَ مَا كَانَ أَبُوكِ امْرَأَ سَوْءٍ وَمَا كَانَتْ أُمُّكِ بَغِيًّا ﴿٢٨﴾ فَأَشَارَتْ إِلَيْهِ قَالُوا كَيْفَ نُكَلِّمُ مَن كَانَ فِي الْمَهْدِ صَبِيًّا ﴿٢٩﴾ قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ آتَانِيَ الْكِتَابَ وَجَعَلَنِي نَبِيًّا ﴿٣٠﴾ وَجَعَلَنِي مُبَارَكًا أَيْنَ مَا كُنتُ وَأَوْصَانِي بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ مَا دُمْتُ حَيًّا ﴿٣١﴾ وَبَرًّا بِوَالِدَتِي وَلَمْ يَجْعَلْنِي جَبَّارًا شَقِيًّا ﴿٣٢﴾ وَالسَّلَامُ عَلَيَّ يَوْمَ وُلِدتُّ وَيَوْمَ أَمُوتُ وَيَوْمَ أُبْعَثُ حَيًّا ﴿٣٣﴾ ذَٰلِكَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ قَوْلَ الْحَقِّ الَّذِي فِيهِ يَمْتَرُونَ ﴿٣٤﴾ مَا كَانَ لِلَّهِ أَن يَتَّخِذَ مِن وَلَدٍ سُبْحَانَهُ إِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُن فَيَكُونُ ﴿٣٥﴾ وَإِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هَٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيمٌ ﴿٣٦﴾ فَاخْتَلَفَ الْأَحْزَابُ مِن بَيْنِهِمْ فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ كَفَرُوا مِن مَّشْهَدِ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٣٧﴾ أَسْمِعْ بِهِمْ وَأَبْصِرْ يَوْمَ يَأْتُونَنَا لَٰكِنِ الظَّالِمُونَ الْيَوْمَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٣٨﴾

[٢٦]﴿قري عينـاً﴾:دڵخۆش بەو غەمو خەفـەت مـەخۆ.﴿انسـيا﴾:مـەردوم. [٢٧]﴿فريـاً﴾:كارێكی خراپی گەورە. [٢٨]﴿يا أخت هـارون﴾:ئەی خوشكی هارون(لە چاكەو خورەوشتی جواندا نەك لە نەسەبدا).﴿امـرأ سـوء﴾: پیاوێكی داوێن پیس.﴿بغيـا﴾:داوێن پیس و زیناكەر.[٢٩]﴿المـهد﴾:ئەو جێگەیەی بۆ منـداڵ ئامـادەدەكرێت (بێشكە).﴿صبيا﴾:ئەو منداڵەی هێشتا باڵغ نەبووە.[٣١]﴿مباركـاً﴾:سوود بەخـەڵكی دەگەیـەنمو فێری خێریـان دەكـەم.[٣٢]﴿بـراً﴾:چاكـەو رێـزو رێنمونیان دەكەم بۆ كردەوەو جووڵەو رەوشتی بەرز.﴿جبـاراً﴾:خۆبەزلزانی ستەمكار.﴿شـقياً﴾:كەسـی بێبەش و هـەوڵ و كۆشـش بەهـەدەرچوو. [٣٤]﴿يمـترون﴾:گومـان دەبـەن و جیاوازیان هەیە.[٣٥]﴿قضـى امـراً﴾:هەرچیەكی بوێت.[٣٧]﴿الأحـزاب﴾:گرۆەو تاقمەكانی كتێبداری پێشوو.[٣٨]﴿أسمع بهم وأبصـر﴾:چەن گوێ و چاویان بەهێزە كاتێك دەگەن بەخوای گەورە.

* پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((هیچ كەس ئەوەندەی پەروەردگار بەئارام نییە،ئەوەتا كوڕی بۆ پەیدادەكەن لەكاتێكدا پەروەردگار رزق و رۆزیان بەسەردا دەبارێنێ و لەش ساغیان دەكات)) .[(متفق عليه)].

*هەروەها (ﷺ) دەفەرموێت: ((هەركەسێك گەواهی بدات بۆ تاك و تەنیایی پەروەردگارو دان بنێت بەپێغەمبەرایەتی(محمد)دا ، لەگەڵ ئەوەی (عیسی)ی كوڕی (مريم) بەندەو پێغەمبەری خوایە و بەوتەیەك لە(مريم) بووەو رۆحێكی پەروەردگارە، هەروەها دان بنێت بەوەدا كە(بەهەشت)و (دۆزەخ) رەوان ئەوا پەروەردگار دەیخاتە (بەهەشت)ەوە لەسەر ئەوكردارەی دەیكات)).[(متفق عليه)].

هەروەها(حاكم) لە(علی)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئەم ئایەتە:﴿هَٰذَانِ خَصْمَانِ اخْتَصَمُوا فِي رَبِّهِمْ﴾ سەبارەت بەوكەسانە هاتەخوارەوە كەلەرۆژی جەنگی (بدر)دا زۆرانبازییان كرد؛ (حمزە)و (علی)و (عبیدە)ی كوڕی(حارث) لەگەڵ (عتبە)و (شیبە)ی كوڕی (ربیعە)و (ولید)ی كوڕی (عتبە).

وَأَنذِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ إِذْ قُضِيَ الْأَمْرُ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ وَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٩﴾ إِنَّا نَحْنُ نَرِثُ الْأَرْضَ وَمَنْ عَلَيْهَا وَإِلَيْنَا يُرْجَعُونَ ﴿٤٠﴾ وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَّبِيًّا ﴿٤١﴾ إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنِي عَنكَ شَيْئًا ﴿٤٢﴾ يَا أَبَتِ إِنِّي قَدْ جَاءَنِي مِنَ الْعِلْمِ مَا لَمْ يَأْتِكَ فَاتَّبِعْنِي أَهْدِكَ صِرَاطًا سَوِيًّا ﴿٤٣﴾ يَا أَبَتِ لَا تَعْبُدِ الشَّيْطَانَ إِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلرَّحْمَٰنِ عَصِيًّا ﴿٤٤﴾ يَا أَبَتِ إِنِّي أَخَافُ أَن يَمَسَّكَ عَذَابٌ مِّنَ الرَّحْمَٰنِ فَتَكُونَ لِلشَّيْطَانِ وَلِيًّا ﴿٤٥﴾ قَالَ أَرَاغِبٌ أَنتَ عَنْ آلِهَتِي يَا إِبْرَاهِيمُ لَئِن لَّمْ تَنتَهِ لَأَرْجُمَنَّكَ وَاهْجُرْنِي مَلِيًّا ﴿٤٦﴾ قَالَ سَلَامٌ عَلَيْكَ سَأَسْتَغْفِرُ لَكَ رَبِّي إِنَّهُ كَانَ بِي حَفِيًّا ﴿٤٧﴾ وَأَعْتَزِلُكُمْ وَمَا تَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ وَأَدْعُو رَبِّي عَسَىٰ أَلَّا أَكُونَ بِدُعَاءِ رَبِّي شَقِيًّا ﴿٤٨﴾ فَلَمَّا اعْتَزَلَهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ وَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَكُلًّا جَعَلْنَا نَبِيًّا ﴿٤٩﴾ وَوَهَبْنَا لَهُم مِّن رَّحْمَتِنَا وَجَعَلْنَا لَهُمْ لِسَانَ صِدْقٍ عَلِيًّا ﴿٥٠﴾ وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مُوسَىٰ إِنَّهُ كَانَ مُخْلَصًا وَكَانَ رَسُولًا نَّبِيًّا ﴿٥١﴾

[٣٩]﴿يوم الحسرة﴾:رۆژی پەشیمانیی گەورەو کاریگەر.﴿قضي الأمر﴾: لەدادگایی بوویەوەو خەڵکی بوون بەدوو دەستەو تاقمەوە. [٤١]﴿صديقاً﴾:بڕوای پتەوی بەحەق و راستی هەیە.[٤٣]﴿سوياً﴾:ڕێگەیەکی راست و دروست بەوشێوەیەی مەردوم دەگەیەنێت بەسەرفرازیو قوتاربوون. [٤٤]﴿عصياً﴾:کەسی زۆر بێگوێو سەرپێچی کەر.[٤٥]﴿يمسك﴾:تووشت بێت.﴿ولياً﴾:هاوسزاو چارەنووس. [٤٦]﴿أراغب أنت عن آلهتي﴾:ئایا تۆ ناڕازیت لەخواکانی من.﴿لأرجمنك﴾: بەردە بارانت دەکەم.﴿اهجرني ملياً﴾: ماوەیەکی زۆرلێم دوور بکەوەرەوە؛ یاخود هەرلێم دوور بکەوەرەوەو نەدبینم.[٤٧]﴿حفياً﴾:کەسی زۆر چاکە کارو بەسۆزو بەزەیی. [٤٨]﴿أعتزلكم﴾:لێتا جیادەبمەوە(بەکۆچ کردن لەناوتان).﴿وماتدعون﴾:ئەوەشی کەئێوە دەیپەرستن.﴿أدعو ربي﴾بەتەنها پەروەردگارم دەپەرستم.﴿شقياً﴾:مایە پووچ و رەنجەڕۆ.[٥٠]﴿لسان صدق﴾:قسەی جوان و شیرین بەرامبەر ئایندااران. [٥١]﴿مخلصاً﴾:بریتیە لەوکەسەی خوای گەورە هەڵی بژاردووەو پاکی کردووەتەوە لەپیسیو پۆخڵی.

* پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((کاتێك خەڵکی بەهەشت چوونە بەهەشت، خەڵکی دۆزەخ چوونە دۆزەخ ئەوسا مردن دەهێنرێت لەشێوەی مەڕێکی چاوڕەشداو لەنێوان بەهەشت و دۆزەخدا ڕادەگیرێت و بانگ لەخەڵکی بەهەشت دەکرێت: ئەی بەهەشتیەکان ئایا ئەوە دەناسن؟ ئەوانیش: بەشەوقەوە نیگایان دەخەنە سەری و دەڵێن: بەڵێ، ئەوە مردنە ، ئنجا بانگ لەدۆزەخیەکان دەکەن و دەڵێن: ئەی ئەوانەی لەدۆزەخدان، ئەوە دەناسن؟ ئەوانیش ملدرێژدەکەن و تەماشای دەکەن و دەڵێن: بەڵی، ئەوە مردنە ، ئنجا فەرمان دەردەکرێت و مردن کەلەشێوەی بەرانێکدایە سەر دەبڕێت،پاشان بانگی بەهەشتیەکان دەکرێت: ئەی دانیشتوانی بەهەشت ئیتر نافەوتێن و مردن نایەت بەسەرتانداو هەتا هەتایە دەمێننەوە، بەهەمان شێوەش بانگی دۆزەخیەکان دەکرێت، ئنجا پێغەمبەری خوا(ﷺ)ئایەتی:﴿وَأَنذِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ إِذْ قُضِيَ الْأَمْرُ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ وَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴾ی خوێندەوەو بەدەستی ئاماژەی کردو فەرمووی: ((خەڵکی دونیا سەرقاڵ و بێ ئاگان بەدونیاوە)). [(اخرجه الامام احمد) و (البخاري) و(مسلم)].

وَنَٰدَيۡنَٰهُ مِن جَانِبِ ٱلطُّورِ ٱلۡأَيۡمَنِ وَقَرَّبۡنَٰهُ نَجِيّٗا ﴿٥٢﴾ وَوَهَبۡنَا لَهُۥ مِن رَّحۡمَتِنَآ أَخَاهُ هَٰرُونَ نَبِيّٗا ﴿٥٣﴾ وَٱذۡكُرۡ فِي ٱلۡكِتَٰبِ إِسۡمَٰعِيلَۚ إِنَّهُۥ كَانَ صَادِقَ ٱلۡوَعۡدِ وَكَانَ رَسُولٗا نَّبِيّٗا ﴿٥٤﴾ وَكَانَ يَأۡمُرُ أَهۡلَهُۥ بِٱلصَّلَوٰةِ وَٱلزَّكَوٰةِ وَكَانَ عِندَ رَبِّهِۦ مَرۡضِيّٗا ﴿٥٥﴾ وَٱذۡكُرۡ فِي ٱلۡكِتَٰبِ إِدۡرِيسَۚ إِنَّهُۥ كَانَ صِدِّيقٗا نَّبِيّٗا ﴿٥٦﴾ وَرَفَعۡنَٰهُ مَكَانًا عَلِيًّا ﴿٥٧﴾ أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ أَنۡعَمَ ٱللَّهُ عَلَيۡهِم مِّنَ ٱلنَّبِيِّـۧنَ مِن ذُرِّيَّةِ ءَادَمَ وَمِمَّنۡ حَمَلۡنَا مَعَ نُوحٖ وَمِن ذُرِّيَّةِ إِبۡرَٰهِيمَ وَإِسۡرَٰٓءِيلَ وَمِمَّنۡ هَدَيۡنَا وَٱجۡتَبَيۡنَآۚ إِذَا تُتۡلَىٰ عَلَيۡهِمۡ ءَايَٰتُ ٱلرَّحۡمَٰنِ خَرُّواْۤ سُجَّدٗاۤ وَبُكِيّٗا ۩ ﴿٥٨﴾ ۞ فَخَلَفَ مِنۢ بَعۡدِهِمۡ خَلۡفٌ أَضَاعُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَٱتَّبَعُواْ ٱلشَّهَوَٰتِۖ فَسَوۡفَ يَلۡقَوۡنَ غَيًّا ﴿٥٩﴾ إِلَّا مَن تَابَ وَءَامَنَ وَعَمِلَ صَٰلِحٗا فَأُوْلَٰٓئِكَ يَدۡخُلُونَ ٱلۡجَنَّةَ وَلَا يُظۡلَمُونَ شَيۡـٔٗا ﴿٦٠﴾ جَنَّٰتِ عَدۡنٍ ٱلَّتِي وَعَدَ ٱلرَّحۡمَٰنُ عِبَادَهُۥ بِٱلۡغَيۡبِۚ إِنَّهُۥ كَانَ وَعۡدُهُۥ مَأۡتِيّٗا ﴿٦١﴾ لَّا يَسۡمَعُونَ فِيهَا لَغۡوًا إِلَّا سَلَٰمٗاۖ وَلَهُمۡ رِزۡقُهُمۡ فِيهَا بُكۡرَةٗ وَعَشِيّٗا ﴿٦٢﴾ تِلۡكَ ٱلۡجَنَّةُ ٱلَّتِي نُورِثُ مِنۡ عِبَادِنَا مَن كَانَ تَقِيّٗا ﴿٦٣﴾ وَمَا نَتَنَزَّلُ إِلَّا بِأَمۡرِ رَبِّكَۖ لَهُۥ مَا بَيۡنَ أَيۡدِينَا وَمَا خَلۡفَنَا وَمَا بَيۡنَ ذَٰلِكَۚ وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيّٗا ﴿٦٤﴾

[٥٢]﴿قربناه نجياً﴾:پاڕانەوەو لالآنەوەی هەر لەخۆمان دەکرد.(واتە لەپەروەردگار).[٥٧]﴿ورفعناه مكاناً علياً﴾:پلەوپایەیەکی بەرزو بڵندمان پێبەخشی (لەدنیاو قیامەتدا).[٥٨]﴿إسرائيل﴾:مەبەست پێی (یعقوب)پێغەمبەرە(د.خ).﴿واجتبينا﴾:هەڵمان بژارد.﴿بكيا﴾:لەترسی پەروەردگار دەگرین.[٥٩]﴿خلف﴾:بەدوای ئەواندا هات(گرۆەو نەتەوەیەکی خراپ).﴿يلقون غياً﴾:سزایان دێتە ڕێ (لەپاداشتی وێڵیو سەرکەردانیاندا).[٦١]﴿مأتيا﴾:ئەوەی دێتو گومان لەهاتنیدا نییە.[٦٢]﴿لغواً﴾:قسەی خراپ یاخود زیادە یان زۆر وتەی پڕوپووچو بێسوود.﴿بكرةً﴾:بەرەبەیان.﴿عشياً﴾:کۆتایی ڕۆژ، کاتی ڕۆژ ئاوابوون.[٦٣]﴿نورث﴾:پێی دەبەخشین.﴿تقيا﴾:بریتیە لەوکەسەی گوێڕایەڵی خۆی دەپارێزێتو ناکەوێتە داوی شەیتانەوە.[٦٤]﴿نسيا﴾:واز لێهێنان یان لەبیر چوون.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((خوای گەورە لەپیاوێك خۆش بێت کەلەنیوەشەودا هەڵدەستێتو نوێژ دەکات لەگەڵ ئەوەشدا خێزانەکەی بەئاگادەهێنێت، خۆئەگەر نکوولی کرد ئەوا ئاو دەپرژێنێت بەدەمو چاویدا، خواش لەوئافرەتە خۆش بێت کەنیوەشەو هەڵدەسێتو نوێژ دەکاتو پیاوەکەی بەئاگادەهێنێت، خۆ ئەگەر نکوولیکرد ئەوا ئاو لەدەموچاوی دەپرژێنێت)). [(اخرجه ابوداود)و (ابن ماجه)].

- هەروەها (ابن جریر) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئەم ئایەتە سەبارەت بەکتێبدارانی پێشوو هاتەخوارەوە کەبەباوەڕدارانیان دەوت: ئێمە نزیکترین لەخواوە تا ئێوە، کتێبەکەشمان بەر لەکتێبی ئێوە نازڵبووەو، پێغەمبەریشمان لەپێش ئێوەدا بۆ ڕەوانەکراوە!!، باوەڕدارانیش وتیان: ئێمە نزیکترین لەپەروەردگار ، ئێمە باوەڕمان بە(محمد) هێناوە لەگەڵ پێغەمبەرەکانی ئێوەو، باوەڕمان بەسەرجەم ئەو کتێبانە هەیە کەنێردراوەتە خوارەوە!! (ابن ابی حاتم)یش لە(قتادە)وە هەر هەمان ڕووداو دەگێڕێتەوە.

رَّبُّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ وَمَا بَيۡنَهُمَا فَٱعۡبُدۡهُ وَٱصۡطَبِرۡ لِعِبَٰدَتِهِۦۚ هَلۡ تَعۡلَمُ لَهُۥ سَمِيّٗا ﴿٦٥﴾ وَيَقُولُ ٱلۡإِنسَٰنُ أَءِذَا مَا مِتُّ لَسَوۡفَ أُخۡرَجُ حَيًّا ﴿٦٦﴾ أَوَلَا يَذۡكُرُ ٱلۡإِنسَٰنُ أَنَّا خَلَقۡنَٰهُ مِن قَبۡلُ وَلَمۡ يَكُ شَيۡـٔٗا ﴿٦٧﴾ فَوَرَبِّكَ لَنَحۡشُرَنَّهُمۡ وَٱلشَّيَٰطِينَ ثُمَّ لَنُحۡضِرَنَّهُمۡ حَوۡلَ جَهَنَّمَ جِثِيّٗا ﴿٦٨﴾ ثُمَّ لَنَنزِعَنَّ مِن كُلِّ شِيعَةٍ أَيُّهُمۡ أَشَدُّ عَلَى ٱلرَّحۡمَٰنِ عِتِيّٗا ﴿٦٩﴾ ثُمَّ لَنَحۡنُ أَعۡلَمُ بِٱلَّذِينَ هُمۡ أَوۡلَىٰ بِهَا صِلِيّٗا ﴿٧٠﴾ وَإِن مِّنكُمۡ إِلَّا وَارِدُهَاۚ كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ حَتۡمٗا مَّقۡضِيّٗا ﴿٧١﴾ ثُمَّ نُنَجِّي ٱلَّذِينَ ٱتَّقَواْ وَّنَذَرُ ٱلظَّٰلِمِينَ فِيهَا جِثِيّٗا ﴿٧٢﴾ وَإِذَا تُتۡلَىٰ عَلَيۡهِمۡ ءَايَٰتُنَا بَيِّنَٰتٖ قَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ لِلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَيُّ ٱلۡفَرِيقَيۡنِ خَيۡرٞ مَّقَامٗا وَأَحۡسَنُ نَدِيّٗا ﴿٧٣﴾ وَكَمۡ أَهۡلَكۡنَا قَبۡلَهُم مِّن قَرۡنٍ هُمۡ أَحۡسَنُ أَثَٰثٗا وَرِءۡيٗا ﴿٧٤﴾ قُلۡ مَن كَانَ فِي ٱلضَّلَٰلَةِ فَلۡيَمۡدُدۡ لَهُ ٱلرَّحۡمَٰنُ مَدًّاۚ حَتَّىٰٓ إِذَا رَأَوۡاْ مَا يُوعَدُونَ إِمَّا ٱلۡعَذَابَ وَإِمَّا ٱلسَّاعَةَ فَسَيَعۡلَمُونَ مَنۡ هُوَ شَرّٞ مَّكَانٗا وَأَضۡعَفُ جُندٗا ﴿٧٥﴾ وَيَزِيدُ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ٱهۡتَدَوۡاْ هُدٗىۗ وَٱلۡبَٰقِيَٰتُ ٱلصَّٰلِحَٰتُ خَيۡرٌ عِندَ رَبِّكَ ثَوَابٗا وَخَيۡرٞ مَّرَدًّا ﴿٧٦﴾

[٦٥]﴿اصطبر لعبادته﴾:جێگیربه لەسەر بەندايەتی‌كردنی. ﴿سميا﴾:هاوچەشن‌و شێوان. [٦٨]﴿جثيا﴾:لەسەر چۆكی ئەژنۆ دامات بەهۆی قورس‌و گرانی دیمەنەكەوە. [٦٩]﴿شيعة﴾:كۆمەڵێك. ﴿عتيا﴾:خۆبەزلزان‌و سنوورشكێن. [٧٠]﴿صليا﴾:كەسانی لەپێشتر بۆ چوونە ناو دۆزەخ‌و چەشتنی سزاو ئەشكەنجە. [٧١]﴿واردها﴾:تێپەڕبوون بەسەر پردی سیراتدا. ﴿حتما﴾: ئەوكردارەی هەر دەبێت ئەنجام بدرێت. ﴿مقضيا﴾:فەرمانی لەسەر دراوەو هەمووشتێ تەواو بووە. [٧٣]﴿نديا﴾:كۆڕو كۆمەڵ. [٧٤]﴿قرن﴾:خەڵكی ئەو سەر دەمانەی كەتەمەنیان نزیكە لەیەكەوە واتە بەرپشتی یەكن‌و یەك بەدوای یەكدا هاتوون. ﴿أحسن أثاثا﴾:ماڵ‌و خۆشیەكانی دونیا. ﴿رءيا﴾:دیمەن‌و شێوازیان. [٧٥]﴿فليمدد﴾:بواردان تاپێی هەڵەخلیسكێ. ﴿اما العذاب﴾:..ئەوەی لەدنیادا روودەدات لەكوشتن‌و بڕین‌و بەندكردن‌و ملكەچی‌و سەرشۆڕی. ﴿إما الساعة﴾:بریتیە لەوەی لەرۆژی قیامەتدا روودەدات لەئەشكەنجەو ئازار. ﴿شرّ مكانا﴾:خراپترین شوێنی هەیە. ﴿أضعف جندا﴾: لاوازترین پەناوپشتگیر. [٧٦]﴿الباقيات الصالحات﴾:ئەو كردەوانەی سوودو باشەیان بەردەوام دەمێنێتەوە. ﴿مردا﴾:دەرەنجام.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٥): ﴿وَمَنۡ يُرِدۡ فِيهِ بِإِلۡحَادِۭ بِظُلۡمٖ نُّذِقۡهُ مِنۡ عَذَابٍ أَلِيمٖ﴾ ئایەتەكە:

- (ابن ابی حاتم) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) (عبدالله)ی كوڕی (انیس)ی لەگەڵ دوو پیاودا ڕەوانەكرد كەیەكێكیان لەكۆچكەران بوو ئەوی تریشیان لەپشتیوانەكان ، دەستیانكرد بەخۆهەڵكێشان بەپشت‌و ڕەچەڵەكیاندا، ئەوەبوو (عبدالله)ی كوڕی (انیس) توڕەبوو لەهاوڕێ پشتیوانەكەی‌و كوشتی. پاشانیش هەڵگەڕایەوە لەئایینی ئیسلام‌و ڕایكرد بەرەو (مەككە)، ئنجا ئەم ئایەتە نازڵبوویە خوارەوە:﴿وَمَنۡ يُرِدۡ فِيهِ بِإِلۡحَادِۭ بِظُلۡمٖ﴾ دابەزی .

أَفَرَءَيْتَ ٱلَّذِى كَفَرَ بِـَٔايَـٰتِنَا وَقَالَ لَأُوتَيَنَّ مَالًا وَوَلَدًا ﴿٧٧﴾ أَطَّلَعَ ٱلْغَيْبَ أَمِ ٱتَّخَذَ عِندَ ٱلرَّحْمَـٰنِ عَهْدًا ﴿٧٨﴾ كَلَّا ۚ سَنَكْتُبُ مَا يَقُولُ وَنَمُدُّ لَهُۥ مِنَ ٱلْعَذَابِ مَدًّا ﴿٧٩﴾ وَنَرِثُهُۥ مَا يَقُولُ وَيَأْتِينَا فَرْدًا ﴿٨٠﴾ وَٱتَّخَذُوا۟ مِن دُونِ ٱللَّهِ ءَالِهَةً لِّيَكُونُوا۟ لَهُمْ عِزًّا ﴿٨١﴾ كَلَّا ۚ سَيَكْفُرُونَ بِعِبَادَتِهِمْ وَيَكُونُونَ عَلَيْهِمْ ضِدًّا ﴿٨٢﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّآ أَرْسَلْنَا ٱلشَّيَـٰطِينَ عَلَى ٱلْكَـٰفِرِينَ تَؤُزُّهُمْ أَزًّا ﴿٨٣﴾ فَلَا تَعْجَلْ عَلَيْهِمْ ۖ إِنَّمَا نَعُدُّ لَهُمْ عَدًّا ﴿٨٤﴾ يَوْمَ نَحْشُرُ ٱلْمُتَّقِينَ إِلَى ٱلرَّحْمَـٰنِ وَفْدًا ﴿٨٥﴾ وَنَسُوقُ ٱلْمُجْرِمِينَ إِلَىٰ جَهَنَّمَ وِرْدًا ﴿٨٦﴾ لَّا يَمْلِكُونَ ٱلشَّفَـٰعَةَ إِلَّا مَنِ ٱتَّخَذَ عِندَ ٱلرَّحْمَـٰنِ عَهْدًا ﴿٨٧﴾ وَقَالُوا۟ ٱتَّخَذَ ٱلرَّحْمَـٰنُ وَلَدًا ﴿٨٨﴾ لَّقَدْ جِئْتُمْ شَيْـًٔا إِدًّا ﴿٨٩﴾ تَكَادُ ٱلسَّمَـٰوَٰتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ وَتَنشَقُّ ٱلْأَرْضُ وَتَخِرُّ ٱلْجِبَالُ هَدًّا ﴿٩٠﴾ أَن دَعَوْا۟ لِلرَّحْمَـٰنِ وَلَدًا ﴿٩١﴾ وَمَا يَنۢبَغِى لِلرَّحْمَـٰنِ أَن يَتَّخِذَ وَلَدًا ﴿٩٢﴾ إِن كُلُّ مَن فِى ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ إِلَّآ ءَاتِى ٱلرَّحْمَـٰنِ عَبْدًا ﴿٩٣﴾ لَّقَدْ أَحْصَىٰهُمْ وَعَدَّهُمْ عَدًّا ﴿٩٤﴾ وَكُلُّهُمْ ءَاتِيهِ يَوْمَ ٱلْقِيَـٰمَةِ فَرْدًا ﴿٩٥﴾

[٧٧] ﴿أفرأيت﴾: ئایا بینیت. [٧٨] ﴿أطلع﴾: زانین و زانیاری هەبوو لەسەری. [٧٩] ﴿نمدله﴾: بۆی زیاد دەکەین. [٨٠] ﴿فرداً﴾: تاك و تەنیا بێ ماڵ و منداڵ و دەسەڵات. [٨١] ﴿عزاً﴾: شەفاعەتکارو پەناو پشتگیر. (تاشەفاعەتی بۆ بکەن و هانایان بۆ بەرێت). [٨٢] ﴿ضداً﴾: دژ. [٨٣] ﴿تؤزهم ازاً﴾: وێڵ و سەرگەردانیان دەکەن. (بەسەرپێچی و گوناەو تاوان). [٨٥] ﴿وفداً﴾: ئەوانەی دەچن بۆ وەرگرتنی بەخششەکان. [٨٦] ﴿ورداً﴾: تینوون وەك ئەو ئاژەڵانەی بەپرتاو دەچن بۆ ئاو خواردنەوە. [٨٩] ﴿اداً﴾: کارێکی خراپ و ناقۆڵا. [٩٠] ﴿يتفطرن﴾: لەت و پەت دەبن لەگەندەڵی و پیسی ئەو گوتەیەدا. ﴿تخر الجبال﴾: شاخەکان هەرەس دێنن و دەڕوخێن. [٩٢] ﴿ماينبغي﴾: دروست نیە. [٩٤] ﴿ لقد أحصاهم﴾: بەزانیاری وزانینی خۆی دەوری داون.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٧): ﴿وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالاً وَعَلَى كُلِّ ضَامِرٍ﴾ئایەتەکە:
- (ابن جرير) لە(مجاهد)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: خەڵکی کەبۆ حەج دەهاتن سواری ئاژەڵ نەدەبوون، ئنجا ئەم ئایەتە هاتەخوارەوە: ﴿يَأْتُوكَ رِجَالاً وَعَلَى كُلِّ ضَامِرٍ﴾ وەفەرمانی پێکردن بەتوێشووخستن و روخسەتی دانێ کەبەسواری بێن و کارو کاسپیش بکەن.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٣٧): ﴿لَنْ يَنَالَ اللَّهَ لُحُومُهَا وَلا دِمَاؤُهَا وَلَكِنْ يَنَالُهُ التَّقْوَى مِنكُمْ﴾ ئایەتەکە:
- (ابن ابی حاتم) لە(ابن جريج)ەوە دەگێڕێتەوە: دەڵێت: خەڵکی سەردەمی نەفامی بەگۆشتی وشترو خوێنەکەی کەعبەیان خوێناوی دەکرد، هاوەڵانی پێغەمبەریش(ﷺ) وتیان: ئێمە شیاوترو لەپێشترین کەخوێناوی بکەین، ئنجا خوای گەورە ئەم ئایەتەی ناردە خوارەوە: ﴿لَنْ يَنَالَ اللَّهَ لُحُومُهَا﴾.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٣٩): ﴿أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَى نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ﴾ئایەتەکە:
- (احمد)و (ترمذي)و (حاكم)لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە ، دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەرچوو لە(مەککە)و (ابوبکر)یش فەرمووی: پێغەمبەری خوایان بەدەرکرد سوێندبێ تیادەچن، ئنجا خوای گەورە ئەم ئایەتەی ناردە خوارەوە: ﴿أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَى نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ﴾.

إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ ٱلرَّحْمَٰنُ وُدًّا ﴿٩٦﴾ فَإِنَّمَا يَسَّرْنَٰهُ بِلِسَانِكَ لِتُبَشِّرَ بِهِ ٱلْمُتَّقِينَ وَتُنذِرَ بِهِۦ قَوْمًا لُّدًّا ﴿٩٧﴾ وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُم مِّن قَرْنٍ هَلْ تُحِسُّ مِنْهُم مِّنْ أَحَدٍ أَوْ تَسْمَعُ لَهُمْ رِكْزًۢا ﴿٩٨﴾

سُورَةُ طه

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

طه ﴿١﴾ مَآ أَنزَلْنَا عَلَيْكَ ٱلْقُرْءَانَ لِتَشْقَىٰٓ ﴿٢﴾ إِلَّا تَذْكِرَةً لِّمَن يَخْشَىٰ ﴿٣﴾ تَنزِيلًا مِّمَّنْ خَلَقَ ٱلْأَرْضَ وَٱلسَّمَٰوَٰتِ ٱلْعُلَى ﴿٤﴾ ٱلرَّحْمَٰنُ عَلَى ٱلْعَرْشِ ٱسْتَوَىٰ ﴿٥﴾ لَهُۥ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَمَا تَحْتَ ٱلثَّرَىٰ ﴿٦﴾ وَإِن تَجْهَرْ بِٱلْقَوْلِ فَإِنَّهُۥ يَعْلَمُ ٱلسِّرَّ وَأَخْفَى ﴿٧﴾ ٱللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ لَهُ ٱلْأَسْمَآءُ ٱلْحُسْنَىٰ ﴿٨﴾ وَهَلْ أَتَىٰكَ حَدِيثُ مُوسَىٰٓ ﴿٩﴾ إِذْ رَءَا نَارًا فَقَالَ لِأَهْلِهِ ٱمْكُثُوٓا۟ إِنِّىٓ ءَانَسْتُ نَارًا لَّعَلِّىٓ ءَاتِيكُم مِّنْهَا بِقَبَسٍ أَوْ أَجِدُ عَلَى ٱلنَّارِ هُدًى ﴿١٠﴾ فَلَمَّآ أَتَىٰهَا نُودِىَ يَٰمُوسَىٰٓ ﴿١١﴾ إِنِّىٓ أَنَا۠ رَبُّكَ فَٱخْلَعْ نَعْلَيْكَ ۖ إِنَّكَ بِٱلْوَادِ ٱلْمُقَدَّسِ طُوًى ﴿١٢﴾

[٩٦]﴿وداً﴾:بریتیە لەخۆشەویستیەك پەیوەندیەكەی باوەڕبێت. [٩٧]﴿بلسانك﴾:بەزمانی تۆ.﴿قوما لدا﴾:خەڵكێكی هەڵەوەر. [٩٨]﴿قرن﴾:نەتەوەیەك.﴿تحس﴾: هەست دەكەیت یان دەبینی یادەزانیت.﴿ركزا﴾:چرپە.

سوورەتی ﴿ طه ﴾

[١]﴿طه﴾:بە (طا ها)؛دەخوێنرێتەوە. [٢]﴿لتشقى﴾:تاماندو شەكەت نەبیت. [٣]﴿تذكرة﴾:بیرخستنەوە. [٦]﴿الثرى﴾:خاكو خۆڵی پاكو بێگەرد. [٧]﴿تجهر بالقول﴾:دەنگت بەرزبكەیتەوە.﴿أخفى﴾:گوتەو وشەی نێو نەفس و بۆهاتەكانی. [٨]﴿الأسماء الحسنى﴾:ئەو ناوانەن كەلەماناداراڤە لەمەزنێتییەكی بێپایان دەكەن. [١٠]﴿آنست نارا﴾:ئاگرێكی بەدیكرد.﴿بقبس﴾:بەپریسكێك لەو ئاگرە. ﴿هدى﴾:ڕێنمونی كارێك ڕێنمونیم بكات. [١٢]﴿المقدس﴾:پاكو پیرۆز یاخود ڕێزدارو شكۆمەند.﴿طوى﴾:ناوی دۆڵێكە.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((گەر یەكێكتان خەونوچكە بردیەوەو باوێشكی‌دا لەنوێژدا، ئەوا باپاڵ بكەوێت، هەتا خەوەكەی بەسەر دەچێت، چونكە نازانێت چی دەڵێت نەبادا جنێوو بەخودی خۆی بداتو وابزانێت داوای لێخۆش بوون دەكات))(لەبەرئەوەی خەو تەنگی پێهەڵچنیوەو نازانێت چی دەڵێتو ئاگای بەسەر بیروهۆشی‌یەوە نەماوە)).

[(متفق عليه)].

هۆی دابەزینی ئایەتی(٥٢):﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ إِلَّا إِذَا تَمَنَّى﴾ئایەتەكە:

- (ابن ابی حاتم)و (ابن جریر)و (ابن منذر)لە (سعید)ی كوڕی(جبیر)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) لە(مەككە)سوورەتی(والنجم)ی خوێندەوەو كاتێك گەیشتە ئایەتی:﴿أَفَرَأَيْتُمُ اللَّاتَ وَالْعُزَّى ، وَمَنَاةَ الثَّالِثَةَ الْأُخْرَى﴾وشەیتان ئەم چەند قسەیەی خستە سەر زاری: (تلك الغرانيق العُلا ، وانَّ شفاعتهم لتُرتَجى)وموشریكەكان وتیان: هیچ كاتێك ناوی خوای ئێمەی نەبردووە بەخێرو چاكە پێش ئەمڕۆ ئەوجا پێغەمبەر(ﷺ) كڕنووشی بردو هەموو ئەوانیش كڕنووشیان -

وَأَنَا اخْتَرْتُكَ فَاسْتَمِعْ لِمَا يُوحَىٰ ﴿١٣﴾ إِنَّنِي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا أَنَا
فَاعْبُدْنِي وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي ﴿١٤﴾ إِنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ
أَكَادُ أُخْفِيهَا لِتُجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا تَسْعَىٰ ﴿١٥﴾ فَلَا يَصُدَّنَّكَ
عَنْهَا مَنْ لَا يُؤْمِنُ بِهَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ فَتَرْدَىٰ ﴿١٦﴾ وَمَا تِلْكَ
بِيَمِينِكَ يَا مُوسَىٰ ﴿١٧﴾ قَالَ هِيَ عَصَايَ أَتَوَكَّأُ عَلَيْهَا
وَأَهُشُّ بِهَا عَلَىٰ غَنَمِي وَلِيَ فِيهَا مَآرِبُ أُخْرَىٰ ﴿١٨﴾ قَالَ أَلْقِهَا
يَا مُوسَىٰ ﴿١٩﴾ فَأَلْقَاهَا فَإِذَا هِيَ حَيَّةٌ تَسْعَىٰ ﴿٢٠﴾ قَالَ خُذْهَا
وَلَا تَخَفْ سَنُعِيدُهَا سِيرَتَهَا الْأُولَىٰ ﴿٢١﴾ وَاضْمُمْ يَدَكَ
إِلَىٰ جَنَاحِكَ تَخْرُجْ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ آيَةً أُخْرَىٰ ﴿٢٢﴾ لِنُرِيَكَ
مِنْ آيَاتِنَا الْكُبْرَى ﴿٢٣﴾ اذْهَبْ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَىٰ ﴿٢٤﴾ قَالَ
رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي ﴿٢٥﴾ وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي ﴿٢٦﴾ وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِنْ
لِسَانِي ﴿٢٧﴾ يَفْقَهُوا قَوْلِي ﴿٢٨﴾ وَاجْعَلْ لِي وَزِيرًا مِنْ أَهْلِي ﴿٢٩﴾ هَارُونَ
أَخِي ﴿٣٠﴾ اشْدُدْ بِهِ أَزْرِي ﴿٣١﴾ وَأَشْرِكْهُ فِي أَمْرِي ﴿٣٢﴾ كَيْ نُسَبِّحَكَ
كَثِيرًا ﴿٣٣﴾ وَنَذْكُرَكَ كَثِيرًا ﴿٣٤﴾ إِنَّكَ كُنْتَ بِنَا بَصِيرًا ﴿٣٥﴾ قَالَ قَدْ
أُوتِيتَ سُؤْلَكَ يَا مُوسَىٰ ﴿٣٦﴾ وَلَقَدْ مَنَنَّا عَلَيْكَ مَرَّةً أُخْرَىٰ ﴿٣٧﴾

[١٥]﴿الساعة﴾:قیامەت.﴿أكاد أخفيها﴾:خەریكە بەدەربكەوێت. ﴿تسعى﴾:ئەوەی دەیكات لەكردارو رەفتار.[١٦]﴿فلا يصدنك عنها﴾:لات نەدات لەكاركردن بۆ قیامەت. ﴿فتردى﴾:بەهیلاك دەچیت. [١٨]﴿أتوكأ عليها﴾:خۆم دەدەم بەسەریدا.﴿أهش بها﴾:بەوگۆچانە دەكێشم بەگەڵای دارەكاندا تاوەكو بكەوێتە خوارو مەڕەكانم بیخۆن. ﴿مآرب أخرى﴾:پێداویستی دیكە. [١٩]﴿ألقها﴾:فڕێی بدە. [٢٠]﴿تسعى﴾:بەخێرایی دەڕوات. [٢١]﴿سيرتها﴾:شێوەی پێشووی خۆی.[٢٢]﴿اضمم يدك﴾:دەستت بخەرە.﴿الى جناحك﴾:ژێر باڵت. ﴿سوء﴾:گەڕیی.﴿آية أخرى﴾: موعجیزەو نیشانەیەكی دیكە.
[٢٤]﴿طغى﴾:سنووری شكاندووە لەستەمو خۆبەزلزانیندا.[٢٦]﴿يسر لي﴾: ئاسانی بكە.[٢٧]﴿احلل عقدة من لساني﴾:ئەو گرێیەی سەر زمانم بكەرەوە. [٢٩]﴿وزيرا﴾:پاڵپشت و پەنا.[٣١]﴿ازري﴾:پشت و هێزم.[٣٤]﴿نذكرك﴾: بەبیركردنەوەو رامان.[٣٦]﴿أوتيت سؤلك﴾:نزاكەت گیرابوو.

*پیاوێك هاتە خزمەت(ابن عمر)و پێی وت: گوێم لێبوو پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: ((لەڕۆژی قیامەتدا پەروەردگار لەباوەڕدار نزیك دەبێتەوە بەڕادەیەك گوێچكۆلاغی دەكات، دانی پێدا دەنێت بەسەر گوناهو تاوانەكانیدا، ئنجا بەبەندە دەفەرموێت: ئەو گوناهانە دەزانیت؟ ئەویش دەڵێت: بەڵێ پەروەردگار دەزانم، پەروەردگاریش دەفەرموێت: من لەدونیا دامپۆشی بۆتۆو ئەمڕۆش لێت خۆشدەبم ، پاشان نامەی كردارە چاكەكانی وەردەگرێت، بەڵام بێباوەڕو دووڕوان لەبەرچاوی سەرجەم خەڵكییەوە بانگ دەكرێن و پێیان دەوترێت: ئەوانەن درۆیان كرد بەدەم پەروەردگارەوە)). [(متفق عليه)].

-برد، ئیتر ئەم ئایەتە هاتە خوارەوە:﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ﴾.
سەبارەت بەم ریوایەتە جیاوازیهەیە لەنێوان زانایاندا، زۆرێك لەزانایان دەفەرموون: سەنەدی ئەم ریوایەتە بچڕاوەو، لاوازی تێدایە.(ابن العربي)و (عیاض)یش دەفەرموون: ئەم ریوایەتانە =

إِذْ أَوْحَيْنَآ إِلَىٰٓ أُمِّكَ مَا يُوحَىٰٓ ﴿٣٨﴾ أَنِ ٱقْذِفِيهِ فِى ٱلتَّابُوتِ فَٱقْذِفِيهِ فِى ٱلْيَمِّ فَلْيُلْقِهِ ٱلْيَمُّ بِٱلسَّاحِلِ يَأْخُذْهُ عَدُوٌّ لِّى وَعَدُوٌّ لَّهُۥ ۚ وَأَلْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةً مِّنِّى وَلِتُصْنَعَ عَلَىٰ عَيْنِىٓ ﴿٣٩﴾ إِذْ تَمْشِىٓ أُخْتُكَ فَتَقُولُ هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ مَن يَكْفُلُهُۥ ۖ فَرَجَعْنَٰكَ إِلَىٰٓ أُمِّكَ كَىْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ ۚ وَقَتَلْتَ نَفْسًا فَنَجَّيْنَٰكَ مِنَ ٱلْغَمِّ وَفَتَنَّٰكَ فُتُونًا ۚ فَلَبِثْتَ سِنِينَ فِىٓ أَهْلِ مَدْيَنَ ثُمَّ جِئْتَ عَلَىٰ قَدَرٍ يَٰمُوسَىٰ ﴿٤٠﴾ وَٱصْطَنَعْتُكَ لِنَفْسِى ﴿٤١﴾ ٱذْهَبْ أَنتَ وَأَخُوكَ بِـَٔايَٰتِى وَلَا تَنِيَا فِى ذِكْرِى ﴿٤٢﴾ ٱذْهَبَآ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ إِنَّهُۥ طَغَىٰ ﴿٤٣﴾ فَقُولَا لَهُۥ قَوْلًا لَّيِّنًا لَّعَلَّهُۥ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشَىٰ ﴿٤٤﴾ قَالَا رَبَّنَآ إِنَّنَا نَخَافُ أَن يَفْرُطَ عَلَيْنَآ أَوْ أَن يَطْغَىٰ ﴿٤٥﴾ قَالَ لَا تَخَافَآ ۖ إِنَّنِى مَعَكُمَآ أَسْمَعُ وَأَرَىٰ ﴿٤٦﴾ فَأْتِيَاهُ فَقُولَآ إِنَّا رَسُولَا رَبِّكَ فَأَرْسِلْ مَعَنَا بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ وَلَا تُعَذِّبْهُمْ ۖ قَدْ جِئْنَٰكَ بِـَٔايَةٍ مِّن رَّبِّكَ ۖ وَٱلسَّلَٰمُ عَلَىٰ مَنِ ٱتَّبَعَ ٱلْهُدَىٰٓ ﴿٤٧﴾ إِنَّا قَدْ أُوحِىَ إِلَيْنَآ أَنَّ ٱلْعَذَابَ عَلَىٰ مَن كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ﴿٤٨﴾ قَالَ فَمَن رَّبُّكُمَا يَٰمُوسَىٰ ﴿٤٩﴾ قَالَ رَبُّنَا ٱلَّذِىٓ أَعْطَىٰ كُلَّ شَىْءٍ خَلْقَهُۥ ثُمَّ هَدَىٰ ﴿٥٠﴾ قَالَ فَمَا بَالُ ٱلْقُرُونِ ٱلْأُولَىٰ ﴿٥١﴾

[٣٨]﴿أوحينا﴾: خستمانە دڵیەوە. [٣٩]﴿اقذفیه﴾: بیخەرە ناو. ﴿التابوت﴾: مەبەست پێی سندوقێکە لەتەختە دروستکراوە دوای ئەوەی تۆکمەو کون بڕکرا. ﴿الیم﴾: ئاوی ڕوباری (نیل). ﴿لتصنع علی عیني﴾: هەتا لەژێر چاودێری مندا پەروەردە بکرێت. [٤٠]﴿یکفله﴾: بیگرێتە ئامێزو پەروەردەی بکات. ﴿فرجعناك﴾: گەڕامانیتەوە. ﴿تقرّ عینها﴾: چاوت گەش ببێتەوە بەبینینی(موسی)(د.خ). ﴿فتناك﴾: لەسەرجەم تاقیکردنەوەو بەڵاو نارەحەتیەکان رزگارمان کردیت. ﴿فلبثت﴾: مایتەوە. [٤١]﴿اصطنعتك لنفسي﴾: بۆ ڕاگەیاندنی پەیامی خۆم هەڵم بژاردیت. [٤٢]﴿بآیاتي﴾: بەو موعجیزانەی ناردومە.(وەك دەستی نورین و گۆچانەکەو...). ﴿لاتنیا﴾: ساردی رووتان تێنەکات و کەم و کوڕیش مەنوێنن. [٤٥]﴿یفرط علینا﴾: خێرا سزاو ئەشکەنجەمان بدات. ﴿یطغی﴾: سنوور بشکێنێ بەدەست درێژی کردن بۆ ئێمە. [٥٠]﴿خلقه﴾: ئەو شێوازەی گونجاوولایەقە بۆی. ﴿هدی﴾: رێنمایی کردووە بۆ ئەوەی کەپێویستی یەتی. [٥١]﴿بال﴾: حاڵ و باری.. ﴿القرون﴾: نەتەوەکان. ﴿الأولی﴾: پێشوو.

-بەتاڵن و هیچ بناغەیەکیان نییە.
((لەڕاستیدا قسەی (عیاض)و (ابن العربي)و جگە لەمانیش تەواوە لەئەملی تەحقیق کەدەڵێن: ئەم ریوایەتانە بەتاڵن؛ چونکە مەسەلەکانی بیروباوەڕ(عقیدە) پشت بە(یقین)و هاوشێوازی(یقین) دەبەستێت نەوەك ریوایەتی لاوازو بچڕاو)).
هۆی دابەزینی ئایەتی(٦٠):﴿وَمَنْ عَاقَبَ بِمِثْلِ مَا عُوقِبَ بِهِ﴾ ئایەتەکە:
- (ابن ابی حاتم) لە(مقاتل)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئەم ئایەتە سەبارەت بە(تاقمێك) هاتەخوارەوە کەپێغەمبەری خوا(ﷺ) ڕەوانەی کردبووو، دوو شەوی مابوو لەمانگی (محرم)داو لەگەڵ موشریکەکاندا بەیەکدا هەڵچوون، موشریکەکان لەناوخۆیاندا وتیان: هاوڕێیانی (محمد) بکوژن؛ چونکە ئەوان لەمانگە قەدەغەکراوەکاندا جەنگ کردن بەحەرام دەزانن، هاوەڵانیش داوایان لێکردن لەومانگانەدا جەنگیان لەگەڵدا نەکەن وبۆ پشتگیری قسەکانیشیان خوای گەورە-

قَالَ عِلْمُهَا عِندَ رَبِّي فِي كِتَٰبٖۖ لَّا يَضِلُّ رَبِّي وَلَا يَنسَى ﴿٥٢﴾ ٱلَّذِي جَعَلَ لَكُمُ ٱلۡأَرۡضَ مَهۡدٗا وَسَلَكَ لَكُمۡ فِيهَا سُبُلٗا وَأَنزَلَ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءٗ فَأَخۡرَجۡنَا بِهِۦٓ أَزۡوَٰجٗا مِّن نَّبَاتٖ شَتَّىٰ ﴿٥٣﴾ كُلُواْ وَٱرۡعَوۡاْ أَنۡعَٰمَكُمۡۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَأٓيَٰتٖ لِّأُوْلِي ٱلنُّهَىٰ ﴿٥٤﴾ ۞ مِنۡهَا خَلَقۡنَٰكُمۡ وَفِيهَا نُعِيدُكُمۡ وَمِنۡهَا نُخۡرِجُكُمۡ تَارَةً أُخۡرَىٰ ﴿٥٥﴾ وَلَقَدۡ أَرَيۡنَٰهُ ءَايَٰتِنَا كُلَّهَا فَكَذَّبَ وَأَبَىٰ ﴿٥٦﴾ قَالَ أَجِئۡتَنَا لِتُخۡرِجَنَا مِنۡ أَرۡضِنَا بِسِحۡرِكَ يَٰمُوسَىٰ ﴿٥٧﴾ فَلَنَأۡتِيَنَّكَ بِسِحۡرٖ مِّثۡلِهِۦ فَٱجۡعَلۡ بَيۡنَنَا وَبَيۡنَكَ مَوۡعِدٗا لَّا نُخۡلِفُهُۥ نَحۡنُ وَلَآ أَنتَ مَكَانٗا سُوٗى ﴿٥٨﴾ قَالَ مَوۡعِدُكُمۡ يَوۡمُ ٱلزِّينَةِ وَأَن يُحۡشَرَ ٱلنَّاسُ ضُحٗى ﴿٥٩﴾ فَتَوَلَّىٰ فِرۡعَوۡنُ فَجَمَعَ كَيۡدَهُۥ ثُمَّ أَتَىٰ ﴿٦٠﴾ قَالَ لَهُم مُّوسَىٰ وَيۡلَكُمۡ لَا تَفۡتَرُواْ عَلَى ٱللَّهِ كَذِبٗا فَيُسۡحِتَكُم بِعَذَابٖۖ وَقَدۡ خَابَ مَنِ ٱفۡتَرَىٰ ﴿٦١﴾ فَتَنَٰزَعُوٓاْ أَمۡرَهُم بَيۡنَهُمۡ وَأَسَرُّواْ ٱلنَّجۡوَىٰ ﴿٦٢﴾ قَالُوٓاْ إِنۡ هَٰذَٰنِ لَسَٰحِرَٰنِ يُرِيدَانِ أَن يُخۡرِجَاكُم مِّنۡ أَرۡضِكُم بِسِحۡرِهِمَا وَيَذۡهَبَا بِطَرِيقَتِكُمُ ٱلۡمُثۡلَىٰ ﴿٦٣﴾ فَأَجۡمِعُواْ كَيۡدَكُمۡ ثُمَّ ٱئۡتُواْ صَفّٗاۚ وَقَدۡ أَفۡلَحَ ٱلۡيَوۡمَ مَنِ ٱسۡتَعۡلَىٰ ﴿٦٤﴾

[٥٢]﴿في كتلب..﴾:كتێبی پارێزراوی پەروەردگار(لوح المحفوظ).﴿لا يضل ربي﴾:پەروەرگارم هەڵەناكات. [٥٣]﴿مهدا﴾:وەك ئەو راخەرەی بۆ منداڵ رادەخرێت.یان (لانكە).﴿سبلا﴾: رێگەیەك بۆئەوەی بیگرنە بەر. ﴿أزواجا﴾:هاوچەشن و شێواز. ﴿شتى﴾:جیاواز لەشكل و شێوەدا. [٥٤]﴿لاولي النهى﴾:خاوەن عەقڵ و ژیری.[٥٦]﴿أبى﴾:رێگری كردن لەباوەڕهێنان و گوێڕایەڵی. [٥٨]﴿مكانا سوى﴾:شوێن و جێگەیەكی روون و ئاشكرا هەتا سەرجەم ئامادەبوان بتوانن ببینن بەچاوی خۆیان.[٥٩]﴿يوم الزينة﴾:رۆژێك لەرۆژە بەناوبانگەكان.رۆژی جەژن. [٦٠]﴿فجمع كيده﴾:هەموو ساحرو جادووگەران و پیلانگێڕانی كۆكردەوە.[٦١]﴿ويلكم﴾:خوا لەناوتان بەرێت.﴿لا تفتروا على الله﴾:درۆ مەكەن بەدەم پەروەردگارەوە.﴿فيسحتكم﴾:لەڕیشەتان هەڵدەكێشێ و لەناوتان دەبات.[٦٢]﴿فتنازعوا﴾:مشت و مڕیانكرد.﴿أسروا النجوى﴾:ورتە ورتی نێوان خۆیان زۆر بەووردی كردو شاردیانەوە.[٦٣]﴿المثلى﴾:باشترین و چاكترین.(مەبەستیش پێی ئەو رێبازەیە كەخۆیان هەیانە).[٦٤]﴿فأجمعوا كيدكم﴾:سیحرەكەی خۆتان قایم و مەحكەم بكەن.﴿صفا﴾:بەڕیز.(هاوشانی یەك بوەستن).﴿أفلح﴾:مەرامی خۆی دەست كەوت. ﴿استعلى﴾:زاڵبوو سەركەوت.

- یان بیری خستنەوە تا لەوەمانگەدا هێرش نەكەنە سەریان؛ چونكە ئەمان بەحەڵاڵی نازانن شەڕبكەن لەمانگە قەدەغەكراوەكاندا، بەڵام موشریكەكان رازی نەبوون و، لەوەمانگانەدا جەنگیان لەگەڵداكردن و سنوورەكانیان شكاند، لەبەرامبەریشدا موسڵمانان دەستیان لێكردنەوەو دواتریش سەركەوتن بەسەریاندا، ئنجا ئەم ئایەتە نازڵبوویە خوارەوە.

قَالُوا يَٰمُوسَىٰٓ إِمَّآ أَن تُلْقِىَ وَإِمَّآ أَن نَّكُونَ أَوَّلَ مَنْ أَلْقَىٰ ﴿٦٥﴾ قَالَ بَلْ أَلْقُوا۟ ۖ فَإِذَا حِبَالُهُمْ وَعِصِيُّهُمْ يُخَيَّلُ إِلَيْهِ مِن سِحْرِهِمْ أَنَّهَا تَسْعَىٰ ﴿٦٦﴾ فَأَوْجَسَ فِى نَفْسِهِۦ خِيفَةً مُّوسَىٰ ﴿٦٧﴾ قُلْنَا لَا تَخَفْ إِنَّكَ أَنتَ ٱلْأَعْلَىٰ ﴿٦٨﴾ وَأَلْقِ مَا فِى يَمِينِكَ تَلْقَفْ مَا صَنَعُوٓا۟ ۖ إِنَّمَا صَنَعُوا۟ كَيْدُ سَٰحِرٍ ۖ وَلَا يُفْلِحُ ٱلسَّاحِرُ حَيْثُ أَتَىٰ ﴿٦٩﴾ فَأُلْقِىَ ٱلسَّحَرَةُ سُجَّدًا قَالُوٓا۟ ءَامَنَّا بِرَبِّ هَٰرُونَ وَمُوسَىٰ ﴿٧٠﴾ قَالَ ءَامَنتُمْ لَهُۥ قَبْلَ أَنْ ءَاذَنَ لَكُمْ ۖ إِنَّهُۥ لَكَبِيرُكُمُ ٱلَّذِى عَلَّمَكُمُ ٱلسِّحْرَ ۖ فَلَأُقَطِّعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُم مِّنْ خِلَٰفٍ وَلَأُصَلِّبَنَّكُمْ فِى جُذُوعِ ٱلنَّخْلِ وَلَتَعْلَمُنَّ أَيُّنَآ أَشَدُّ عَذَابًا وَأَبْقَىٰ ﴿٧١﴾ قَالُوا۟ لَن نُّؤْثِرَكَ عَلَىٰ مَا جَآءَنَا مِنَ ٱلْبَيِّنَٰتِ وَٱلَّذِى فَطَرَنَا ۖ فَٱقْضِ مَآ أَنتَ قَاضٍ ۖ إِنَّمَا تَقْضِى هَٰذِهِ ٱلْحَيَوٰةَ ٱلدُّنْيَآ ﴿٧٢﴾ إِنَّآ ءَامَنَّا بِرَبِّنَا لِيَغْفِرَ لَنَا خَطَٰيَٰنَا وَمَآ أَكْرَهْتَنَا عَلَيْهِ مِنَ ٱلسِّحْرِ ۗ وَٱللَّهُ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰٓ ﴿٧٣﴾ إِنَّهُۥ مَن يَأْتِ رَبَّهُۥ مُجْرِمًا فَإِنَّ لَهُۥ جَهَنَّمَ لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيَىٰ ﴿٧٤﴾ وَمَن يَأْتِهِۦ مُؤْمِنًا قَدْ عَمِلَ ٱلصَّٰلِحَٰتِ فَأُو۟لَٰٓئِكَ لَهُمُ ٱلدَّرَجَٰتُ ٱلْعُلَىٰ ﴿٧٥﴾ جَنَّٰتُ عَدْنٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَا ۚ وَذَٰلِكَ جَزَآءُ مَن تَزَكَّىٰ ﴿٧٦﴾

[٦٥]﴿تلقي﴾: فڕێی بدە. [٦٦]﴿عصيهم﴾: گۆچانەکانیان. [٦٧]﴿فاوجس﴾: هەستیکرد لەنەفسی خۆیدا. ﴿خيفة﴾: ترس و بیم. [٦٨]﴿الأعلى﴾: سەرکەوتوو و بەدەستەلات. [٦٩]﴿تلقف﴾: قوتی دەدات بەخێرایی. [٧١]﴿من خلاف﴾: مەبەست پێی لەدوولاوە، دەست لەلایەکەوە قاچ لەلایەکی دیکەوە. [٧٢]﴿لن نؤثرك﴾: هەڵت نابژێرین. ﴿فطرنا﴾: هێنایینیە بوون. ﴿فاقض﴾: چی دەکەیت بیکە. [٧٦]﴿تزكى﴾: خۆی پاك کردەوە لەپیسی و گەندەڵی کوفرو بێباوەڕیی.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((ئەوانەی گەیشتوون بەپلەی بەرزو لەجێگەوشوێنە بەرزەکاندان کەسانی سەروو خۆیان دەبینن، بەچەشنی بینینی ئێوە بۆ ئەستێرەیەکی گەشاوە لەسوچێکی ئاسماندا، بەهۆی ڕێزو شکۆداری نێوانیان)). هاوەڵانیش پرسیان: ئەی پێغەمبەری خوا، ئەوە پلەوپایەی پێغەمبەران نییە؟ ئەویش فەرمووی: ((بەڵێ ، سوێندبێ بەوەی گیانی منی بەدەستە پیاوانێك کەباوەڕیان هێناوە بەخواو پێغەمبەرانیان بەڕاست زانیوە))(واتە دەگەن بەو پلەوپایەیە). [(متفق عليه)].

سوورەتی ﴿ المؤمنون ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢): ﴿الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ﴾ئایەتەکە:

ـ (حاکم) لە(ابي هريرة)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) گەر نوێژی بکردایە سەری بەرزدەکردەوە بۆ ئاسمان، ئنجا ئەم ئایەتە هاتەخوارەوە: ﴿الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ﴾، پاشان سەری داخست، (ابن مردويه)یش هەر بەم دەستەواژەیە دەیگێڕێتەوە، : (پێغەمبەری خوا(ﷺ) لەنوێژدا لای دەکردەوە بەملاولادا). (سعید)ی کوڕی (منصور)یش لە(ابن سيرين)ەوە بەپچڕاوی(مقطوع) دەگێڕێتەوە: دەڵێت: چاوەکانی گێڕاوە ، ئنجا ئەم ئایەتەش نازڵبوویە خوارەوە.

هەر بەپچڕاوی(مقطوع) لە(ابن ابی حاتم)ەوە دەگێڕنەوە کە: هاوەڵان لەکاتی نوێژدا چاوەکانیان بەرەو ئاسمان بەرزدەکردەوە ، ئینجا ئەم ئایەتە نازڵبوو.

وَلَقَدْ أَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنْ أَسْرِ بِعِبَادِي فَاضْرِبْ لَهُمْ طَرِيقًا فِي الْبَحْرِ يَبَسًا لَّا تَخَافُ دَرَكًا وَلَا تَخْشَىٰ ﴿٧٧﴾ فَأَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ بِجُنُودِهِ فَغَشِيَهُم مِّنَ الْيَمِّ مَا غَشِيَهُمْ ﴿٧٨﴾ وَأَضَلَّ فِرْعَوْنُ قَوْمَهُ وَمَا هَدَىٰ ﴿٧٩﴾ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ قَدْ أَنجَيْنَاكُم مِّنْ عَدُوِّكُمْ وَوَاعَدْنَاكُمْ جَانِبَ الطُّورِ الْأَيْمَنَ وَنَزَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوَىٰ ﴿٨٠﴾ كُلُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَلَا تَطْغَوْا فِيهِ فَيَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبِي وَمَن يَحْلِلْ عَلَيْهِ غَضَبِي فَقَدْ هَوَىٰ ﴿٨١﴾ وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لِّمَن تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَىٰ ﴿٨٢﴾ وَمَا أَعْجَلَكَ عَن قَوْمِكَ يَا مُوسَىٰ ﴿٨٣﴾ قَالَ هُمْ أُولَاءِ عَلَىٰ أَثَرِي وَعَجِلْتُ إِلَيْكَ رَبِّ لِتَرْضَىٰ ﴿٨٤﴾ قَالَ فَإِنَّا قَدْ فَتَنَّا قَوْمَكَ مِن بَعْدِكَ وَأَضَلَّهُمُ السَّامِرِيُّ ﴿٨٥﴾ فَرَجَعَ مُوسَىٰ إِلَىٰ قَوْمِهِ غَضْبَانَ أَسِفًا قَالَ يَا قَوْمِ أَلَمْ يَعِدْكُمْ رَبُّكُمْ وَعْدًا حَسَنًا أَفَطَالَ عَلَيْكُمُ الْعَهْدُ أَمْ أَرَدتُّمْ أَن يَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبٌ مِّن رَّبِّكُمْ فَأَخْلَفْتُم مَّوْعِدِي ﴿٨٦﴾ قَالُوا مَا أَخْلَفْنَا مَوْعِدَكَ بِمَلْكِنَا وَلَٰكِنَّا حُمِّلْنَا أَوْزَارًا مِّن زِينَةِ الْقَوْمِ فَقَذَفْنَاهَا فَكَذَٰلِكَ أَلْقَى السَّامِرِيُّ ﴿٨٧﴾

[٧٧]﴿أسر﴾:بەشەو بکەوەڕێ. ﴿يبسا﴾:وشکەو ئاوەکەی نەماوە. ﴿دركا﴾:پێی گەیشتەوە. ﴿لاتخشى﴾: نەترسیت لە نغرۆ بوون. [٧٨]﴿فغشيهم﴾:هات بەسەریانداو نغرۆی کردن. ﴿اليم﴾:ئاوێکی زۆر. [٨٠]﴿المن﴾:گەزۆ. ﴿السلوى﴾: سوێسکە. [٨١]﴿لاتطغوا﴾: سنوورەکانی پەروەردگار مەشکێنن. ﴿فَيَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبِي﴾:ستەمو غەشمی من دادەبارێت بەسەرتاندا. ﴿هوى﴾: بەهەلاکەت دەچێت. [٨٣]﴿ما أعجلك﴾: چی وای لێکردوویت پەلەت بێت؟. [٨٤]﴿على أثري﴾:لەرێی منەوە دەڕۆن و دواناکەون. [٨٥]﴿فتنا قومك﴾: تاقیمانکردونەتەوە یان خستومانئەتە ناوفیتنەوە. ﴿السامري﴾:پیاوێکی فەلەستینی‌یە لەهەرێمی(سامرة)و سەرەتا بانگەشەی بڕوابوون بە(موسى)ی کردو لەناخیشەوە بێباوەڕی خۆی شاردەوە. [٨٦]﴿أسفا﴾:غەمو پەژارەدار یاخود ئەوپەڕی تووڕەیی. ﴿وعدا حسنا﴾:پەیمانێکی باش(بەوەی تەوراتی پێدان). ﴿موعدي﴾:پەیمانەکەم.(ئەو بەڵێنەی بە(موسى)یان دابوو). [٨٧]﴿بملكنا﴾:بەویستی خۆمان. ﴿اوزارا﴾:کۆڵو بارێکی قورس. ﴿من زينة القوم﴾:لەخشڵی(قبطيە)کانی (میسر).

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((خوای گەورە دەفەرموێت: ئەی نەوەی ئادەم گەربێتو بانگم بکەیتو داوای لێخۆشبوونم لێبکەیت ئەوا لێت خۆش دەبمو هیچ باکم نی‌یە بەسەر ئەوەوە کردووتە؛ ئەی نەوەی ئادەم گەربێتو گوناهەکانت ئەمەندەزۆربێت سەرلەئاسمان بداتو داوای لێخۆشبوونم لێبکەیت ئەوا لێت خۆش دەبم؛ ئەی نەوەی ئادەم گەر بەئەندازەی خۆڵو خاکی سەر زەوی گوناهو تاوان بکەیت پاشان بگەڕێیتەوە بۆلامو هاوەڵت پەیدا نەکردبێ بۆم ئەوا بەو ئەندازەیە لێخۆشبوونت بەسەرا دەبارێنم)). [(اخرجه الترمذي) وقال حديث حسن].

فَأَخْرَجَ لَهُمْ عِجْلًا جَسَدًا لَّهُۥ خُوَارٌ فَقَالُوا۟ هَٰذَآ إِلَٰهُكُمْ وَإِلَٰهُ مُوسَىٰ فَنَسِىَ ﴿٨٨﴾ أَفَلَا يَرَوْنَ أَلَّا يَرْجِعُ إِلَيْهِمْ قَوْلًا وَلَا يَمْلِكُ لَهُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا ﴿٨٩﴾ وَلَقَدْ قَالَ لَهُمْ هَٰرُونُ مِن قَبْلُ يَٰقَوْمِ إِنَّمَا فُتِنتُم بِهِۦ ۖ وَإِنَّ رَبَّكُمُ ٱلرَّحْمَٰنُ فَٱتَّبِعُونِى وَأَطِيعُوٓا۟ أَمْرِى ﴿٩٠﴾ قَالُوا۟ لَن نَّبْرَحَ عَلَيْهِ عَٰكِفِينَ حَتَّىٰ يَرْجِعَ إِلَيْنَا مُوسَىٰ ﴿٩١﴾ قَالَ يَٰهَٰرُونُ مَا مَنَعَكَ إِذْ رَأَيْتَهُمْ ضَلُّوٓا۟ ﴿٩٢﴾ أَلَّا تَتَّبِعَنِ ۖ أَفَعَصَيْتَ أَمْرِى ﴿٩٣﴾ قَالَ يَبْنَؤُمَّ لَا تَأْخُذْ بِلِحْيَتِى وَلَا بِرَأْسِىٓ ۖ إِنِّى خَشِيتُ أَن تَقُولَ فَرَّقْتَ بَيْنَ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ وَلَمْ تَرْقُبْ قَوْلِى ﴿٩٤﴾ قَالَ فَمَا خَطْبُكَ يَٰسَٰمِرِىُّ ﴿٩٥﴾ قَالَ بَصُرْتُ بِمَا لَمْ يَبْصُرُوا۟ بِهِۦ فَقَبَضْتُ قَبْضَةً مِّنْ أَثَرِ ٱلرَّسُولِ فَنَبَذْتُهَا وَكَذَٰلِكَ سَوَّلَتْ لِى نَفْسِى ﴿٩٦﴾ قَالَ فَٱذْهَبْ فَإِنَّ لَكَ فِى ٱلْحَيَوٰةِ أَن تَقُولَ لَا مِسَاسَ ۖ وَإِنَّ لَكَ مَوْعِدًا لَّن تُخْلَفَهُۥ ۖ وَٱنظُرْ إِلَىٰٓ إِلَٰهِكَ ٱلَّذِى ظَلْتَ عَلَيْهِ عَاكِفًا ۖ لَّنُحَرِّقَنَّهُۥ ثُمَّ لَنَنسِفَنَّهُۥ فِى ٱلْيَمِّ نَسْفًا ﴿٩٧﴾ إِنَّمَآ إِلَٰهُكُمُ ٱللَّهُ ٱلَّذِى لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۚ وَسِعَ كُلَّ شَىْءٍ عِلْمًا ﴿٩٨﴾

[٨٨]﴿عجلاً جسداً﴾: بەرجەستەکرابوو لەشێوەی جەستەیەکی بێگیاندا. ﴿لە خوار﴾: دەنگێکی وەك دەنگی مانگای هەبوو(بۆڕە). ﴿فنسي﴾: لەبیری چوو یا بێئاگابوو. [٨٩]﴿ألا يرجع﴾: وەڵامیان ناداتەوە. [٩١]﴿لن نبرح عليه عاكفين﴾: بەردەوام دەبین لەسەر پەرستنی مانگاکەو دەست هەڵناگرین. [٩٢]﴿ما منعك﴾: چی وەهای لێکردیت. [٩٣]﴿ألاتتبعن﴾: ئایا لەرێبازی حەق‌و راستی‌دا شوێنم نەکەوتویت. [٩٤]﴿ولم ترقب قولي﴾: قسەکانی منت لەگوێنەگرتووە. [٩٥]﴿فما خطبك﴾: ئەو کارە مەترسیدارە چی‌یە کردووتە؟ [٩٦]﴿بصرت﴾: زانیم. ﴿من أثر الرسول﴾: لەشوێنەواری ئەسپەکەی (جبریل) (سەلامی خوای لێبێت). ﴿فنبذها﴾: خستمە ناو ئاڵتوونە توێنراوەکەوە. ﴿سولت﴾: جوان‌و رازاوەی‌کرد. [٩٧]﴿لامساس﴾: هەرگیز دەست‌و گیانت بەر دەست‌و گیانم ناکەوێت. ﴿وان لك موعداً﴾: بەروارێکت بۆ دانراوە(کە رۆژی قیامەتەو تێیدا لێت دەپرسرێتەوە). ﴿ظلت عليه عاكفاً﴾: بەردەوام خەریکی پەرستنی بوویت. ﴿لننسفنه﴾: وردو خاشی دەکەین‌و وەك تۆزێك دەیبەین بەئاسماندا.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٤): ﴿فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ﴾ ئایەتەکە:

- (ابن ابی حاتم) لە(عمر)ەوە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: هاو هەڵوێست بووم لەخزمەت پەروەردگاردا لەچوار شتدا، کاتێك ئایەتی: ﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ مِن سُلَالَةٍ مِّن طِينٍ﴾دابەزی منیش وتم: ﴿فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ﴾.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٦٧): ﴿مُسْتَكْبِرِينَ بِهِ سَامِراً تَهْجُرُونَ﴾ئایەتەکە:

- (ابن ابی حاتم) لە(سعید)ی کوڕی(جبیر)ەوە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: قوڕەیشی‌یەکان لەدەوری بەیتدا - کەعبەی پیرۆز - دەمەتەقێیان دەکرد، بەڵام تەوافیان بەدەوردا نەدەکردو شانازیشیان بەوەوە دەکرد ، سەبارەت بەمەش پەروەردگار ئایەتی: ﴿مُسْتَكْبِرِينَ بِهِ سَامِراً تَهْجُرُونَ﴾ ی دابەزاند.

كَذَٰلِكَ نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنۢبَآءِ مَا قَدْ سَبَقَ ۚ وَقَدْ ءَاتَيْنَٰكَ مِن لَّدُنَّا ذِكْرًا ﴿٩٩﴾ مَّنْ أَعْرَضَ عَنْهُ فَإِنَّهُۥ يَحْمِلُ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ وِزْرًا ﴿١٠٠﴾ خَٰلِدِينَ فِيهِ ۖ وَسَآءَ لَهُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ حِمْلًا ﴿١٠١﴾ يَوْمَ يُنفَخُ فِى ٱلصُّورِ ۚ وَنَحْشُرُ ٱلْمُجْرِمِينَ يَوْمَئِذٍ زُرْقًا ﴿١٠٢﴾ يَتَخَٰفَتُونَ بَيْنَهُمْ إِن لَّبِثْتُمْ إِلَّا عَشْرًا ﴿١٠٣﴾ نَّحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَقُولُونَ إِذْ يَقُولُ أَمْثَلُهُمْ طَرِيقَةً إِن لَّبِثْتُمْ إِلَّا يَوْمًا ﴿١٠٤﴾ وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلْجِبَالِ فَقُلْ يَنسِفُهَا رَبِّى نَسْفًا ﴿١٠٥﴾ فَيَذَرُهَا قَاعًا صَفْصَفًا ﴿١٠٦﴾ لَّا تَرَىٰ فِيهَا عِوَجًا وَلَآ أَمْتًا ﴿١٠٧﴾ يَوْمَئِذٍ يَتَّبِعُونَ ٱلدَّاعِىَ لَا عِوَجَ لَهُۥ ۖ وَخَشَعَتِ ٱلْأَصْوَاتُ لِلرَّحْمَٰنِ فَلَا تَسْمَعُ إِلَّا هَمْسًا ﴿١٠٨﴾ يَوْمَئِذٍ لَّا تَنفَعُ ٱلشَّفَٰعَةُ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ ٱلرَّحْمَٰنُ وَرَضِىَ لَهُۥ قَوْلًا ﴿١٠٩﴾ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِۦ عِلْمًا ﴿١١٠﴾ ۞ وَعَنَتِ ٱلْوُجُوهُ لِلْحَىِّ ٱلْقَيُّومِ ۖ وَقَدْ خَابَ مَنْ حَمَلَ ظُلْمًا ﴿١١١﴾ وَمَن يَعْمَلْ مِنَ ٱلصَّٰلِحَٰتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا يَخَافُ ظُلْمًا وَلَا هَضْمًا ﴿١١٢﴾ وَكَذَٰلِكَ أَنزَلْنَٰهُ قُرْءَانًا عَرَبِيًّا وَصَرَّفْنَا فِيهِ مِنَ ٱلْوَعِيدِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ أَوْ يُحْدِثُ لَهُمْ ذِكْرًا ﴿١١٣﴾

[٩٩]﴿ذكراً﴾:مەبەست پێی قورئانی پیرۆزە.[١٠٠]﴿وزراً﴾:گوناهو تاوان. [١٠١]﴿ساء﴾:خراپترین. [١٠٢]﴿زرقاً﴾:شین هەڵگەڕان(مەبەست پێی ئەوەیە لەتوندیو سەختی ئەو هەڵوێستەی تێی کەوتوون کوێرو شین هەڵگەڕاون).[١٠٣]﴿يتخافتون﴾: خۆیان دەشارنەوەو چرپە چرپ دەکەن.﴿ان لبثتم﴾:ئەوەندە نەماونەتەوە (لەدنیادا).﴿الا عشراً﴾: بەتەنها دە رۆژ.[١٠٤]﴿أمثلهم طريقة﴾: دادپەروەرو باشترینیان لەدەربڕیندا. [١٠٥]﴿ينسفها﴾:هەڵی دەوەشێنێتو لەبنجو بناوانەوە هەڵیدەتەکێنێت. [١٠٦]﴿فيذرها﴾:شوێنی چیاکان چۆڵ دەکات.﴿قاعاً﴾:زەوییەکی بەرفراوانی سافو لووس کەهیچی تێدا نەبێت(بینا یان رووەكو گژوگیاو.. هتد).﴿صفصفاً﴾:سافو لووس.[١٠٧]﴿عوجاً﴾:لارو لەوێر.﴿امتاً﴾:شوێنێکی بەرز.[١٠٨]﴿يتبعون الداعيَ﴾:وەڵامی بانگبێژی خوایی دەدەنەوە کە(اسرافیل)ە بۆ حەشرکردن.﴿لاعوج له﴾:خاوو خلیچکی ناکات لەچوون بەدەم بانگەوازەکەیەوە. ﴿خشعت الأصوات﴾:هەموو دەنگەکان کپبوون.﴿همساً﴾:دەنگێکی شاراوەو نزم. [١١٠]﴿ما بين ايديهم وما خلفهم﴾:ئەوەی پێشو دوایان خستووە.[١١١]﴿عنت الوجوه﴾:خەڵکی ملکەچو زەلیل بوون.﴿للحي﴾:ئەرکەسەی هەمیشە زیندووەو فەوتان نایەت بەسەریدا.﴿القيوم﴾:ئەوەی هەمیشە کاروباری بەندەکانی ڕێکدەخات.[١١٢]﴿هضماً﴾:ماف خواردن.[١١٣]﴿صرف فيه﴾:بەشێوەی جۆراو جۆر دووپاتمان کردەوە.﴿الوعيد﴾:مەبەست پێی ترساندنە لەسزای پەروەردگار.﴿يحدث لهم ذكراً﴾:بیرخستنەوەو ئامۆژگاریان لا دروست ببێت.

پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((پەروەردگار دەفەرموێت: هەریەندەیەك بەئەندازەی مسقاڵە گەردیلەیەك ئیمان لەدڵیدا هەیە ئەوا لەدۆزەخ دەری بهێنن، ئنجا فریشتەکانیش خەڵکێکی زۆر لەدۆزەخ دەردەهێنن، پاشان دەفەرموێت:هەریەندەیەك بەئەندازەی نیوەی مسقاڵە گەردیلەیەك باوەڕ لەدڵیدایە لەدۆزەخ دەری بهێنن، دواتر دەفەرموێت لەوەی بەئەندازەی گەردێك باوەڕ لەدڵیدایە لەدۆزەخ دەری بهێنن ،پاشان دەفەرموێت :کەمتر لەگەردێکیش)) [(متفق علیه)].

فَتَعَٰلَى ٱللَّهُ ٱلۡمَلِكُ ٱلۡحَقُّۗ وَلَا تَعۡجَلۡ بِٱلۡقُرۡءَانِ مِن قَبۡلِ أَن يُقۡضَىٰٓ إِلَيۡكَ وَحۡيُهُۥۖ وَقُل رَّبِّ زِدۡنِي عِلۡمٗا ﴿١١٤﴾ وَلَقَدۡ عَهِدۡنَآ إِلَىٰٓ ءَادَمَ مِن قَبۡلُ فَنَسِيَ وَلَمۡ نَجِدۡ لَهُۥ عَزۡمٗا ﴿١١٥﴾ وَإِذۡ قُلۡنَا لِلۡمَلَٰٓئِكَةِ ٱسۡجُدُواْ لِأٓدَمَ فَسَجَدُوٓاْ إِلَّآ إِبۡلِيسَ أَبَىٰ ﴿١١٦﴾ فَقُلۡنَا يَٰٓـَٔادَمُ إِنَّ هَٰذَا عَدُوّٞ لَّكَ وَلِزَوۡجِكَ فَلَا يُخۡرِجَنَّكُمَا مِنَ ٱلۡجَنَّةِ فَتَشۡقَىٰٓ ﴿١١٧﴾ إِنَّ لَكَ أَلَّا تَجُوعَ فِيهَا وَلَا تَعۡرَىٰ ﴿١١٨﴾ وَأَنَّكَ لَا تَظۡمَؤُاْ فِيهَا وَلَا تَضۡحَىٰ ﴿١١٩﴾ فَوَسۡوَسَ إِلَيۡهِ ٱلشَّيۡطَٰنُ قَالَ يَٰٓـَٔادَمُ هَلۡ أَدُلُّكَ عَلَىٰ شَجَرَةِ ٱلۡخُلۡدِ وَمُلۡكٖ لَّا يَبۡلَىٰ ﴿١٢٠﴾ فَأَكَلَا مِنۡهَا فَبَدَتۡ لَهُمَا سَوۡءَٰتُهُمَا وَطَفِقَا يَخۡصِفَانِ عَلَيۡهِمَا مِن وَرَقِ ٱلۡجَنَّةِۚ وَعَصَىٰٓ ءَادَمُ رَبَّهُۥ فَغَوَىٰ ﴿١٢١﴾ ثُمَّ ٱجۡتَبَٰهُ رَبُّهُۥ فَتَابَ عَلَيۡهِ وَهَدَىٰ ﴿١٢٢﴾ قَالَ ٱهۡبِطَا مِنۡهَا جَمِيعَۢاۖ بَعۡضُكُمۡ لِبَعۡضٍ عَدُوّٞۖ فَإِمَّا يَأۡتِيَنَّكُم مِّنِّي هُدٗى فَمَنِ ٱتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشۡقَىٰ ﴿١٢٣﴾ وَمَنۡ أَعۡرَضَ عَن ذِكۡرِي فَإِنَّ لَهُۥ مَعِيشَةٗ ضَنكٗا وَنَحۡشُرُهُۥ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ أَعۡمَىٰ ﴿١٢٤﴾ قَالَ رَبِّ لِمَ حَشَرۡتَنِيٓ أَعۡمَىٰ وَقَدۡ كُنتُ بَصِيرٗا ﴿١٢٥﴾

[١١٤] ﴿لاتعجل﴾: پەلەمەکە. ﴿یقضی﴾: مەبەست پێی تەواوبوونی (جبریل)ە لەدابەزینی (نیگا). [١١٥] ﴿عهدنا﴾: فەرمانمان پێکرد (بەوەی لەبەری ئەو دارە نەخوات). ﴿فنسي﴾: دەستبەرداری گوێڕایەڵی بوو. ﴿عزما﴾: رایەکی پشت ئەستوور یان ئارام گرتن لەسەر ئەوەی رێگریمان کردبوو لێی. [١١٦] ﴿أبی﴾: رێگری کرد لەکڕنۆش بردن. [١١٨] ﴿لاتعری﴾: رووت و قووتی نایەت بەسەرتدا. [١١٩] ﴿لاتظمأ﴾: تینووت نابێت. ﴿لاتضحی﴾: تیشکی خۆر لێت نادات. [١٢٠] ﴿فوسوس اليه الشیطان﴾: شەیتان گومانداروو دوودڵی کرد. ﴿شجرة الخلد﴾: ئەو دارەی هەرکەس لێی بخوات نامرێت و دەمێنێتەوە. ﴿لایبلی﴾: لەناوناچێت. [١٢١] ﴿فبدت﴾: دەرکەوت. ﴿سوءاتهما﴾: عەورەتیان. ﴿طفقا﴾: شانیان پێداکرد. ﴿یخصفان﴾: پیادانووسان و داپۆشین. ﴿عصی آدم﴾: سەرپێچی فەرمانەکەی کرد بەنەزانین یان لێکدانەوە. ﴿فغوی﴾: لەراستی و دروستی لایداو نەیپێکا. [١٢٢] ﴿اجتباه﴾: نزیکی خستەوە بەوەرگرتنی تەوبەکەی. [١٢٤] ﴿عن ذکري﴾: بریتیە لەقورئان و هەموو شتێك ببێتە هۆی یادو زیکری خوا. ﴿معیشة ضنکا﴾: ناڕەحەت و گران (لەگۆڕەکەیدا یان لەدنیادا).

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: هەرکەسێك لەماڵی خۆی بەدەر بکەوێت بەشوێن زانستدا ئەوا لەپێناوی خوادایە هەتا دەگەڕێتەوە)). هەروەها(ﷺ) دەفەرموێت: ((باوەڕدار هەرگیز لەهیچ خێرێك تێر ناخوات هەتا نەگات بەبەهەشت)). [(اخرجهما الترمذي وقال: حديث حسن)].

هۆی دابەزینی ئایەتی(٧٦): ﴿وَلَقَدْ أَخَذْنَاهُمْ بِالْعَذَابِ فَمَا اسْتَكَانُوا لِرَبِّهِمْ وَمَا يَتَضَرَّعُونَ﴾ئایەتەکە:
- (نسائي)و (حاكم) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە ، دەڵێت: (ابو سفيان) هاتە خزمەت پێغەمبەر (ﷺ) وتی: ئەی (محمد) تکات لێدەکەم بەزاتی خوای گەورەو خزمایەتیمان ئەوەتا لەنەبوونیدا خوێن و پێستە دەخۆین !! ئنجا ئەم ئایەتە نازڵبوویە خوارەوە: ﴿وَلَقَدْ أَخَذْنَاهُمْ بِالْعَذَابِ فَمَا اسْتَكَانُوا لِرَبِّهِمْ وَمَا يَتَضَرَّعُونَ﴾. (بیهقي)ش لە(دلائل النبوة)دا بەم شێوازە گێڕاویەتیەوەو دەڵێت: کاتێك (ابن ایان)ی (حنفي)ان هێنا بەئەسیری بۆ خزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ)، رێیان بۆ =

قَالَ كَذَٰلِكَ أَتَتْكَ ءَايَٰتُنَا فَنَسِيتَهَا ۖ وَكَذَٰلِكَ ٱلْيَوْمَ تُنسَىٰ ﴿١٢٦﴾ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِى مَنْ أَسْرَفَ وَلَمْ يُؤْمِنۢ بِـَٔايَٰتِ رَبِّهِۦ ۚ وَلَعَذَابُ ٱلْءَاخِرَةِ أَشَدُّ وَأَبْقَىٰٓ ﴿١٢٧﴾ أَفَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُم مِّنَ ٱلْقُرُونِ يَمْشُونَ فِى مَسَٰكِنِهِمْ ۗ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَٰتٍ لِّأُو۟لِى ٱلنُّهَىٰ ﴿١٢٨﴾ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِن رَّبِّكَ لَكَانَ لِزَامًا وَأَجَلٌ مُّسَمًّى ﴿١٢٩﴾ فَٱصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ ٱلشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا ۖ وَمِنْ ءَانَآئِ ٱلَّيْلِ فَسَبِّحْ وَأَطْرَافَ ٱلنَّهَارِ لَعَلَّكَ تَرْضَىٰ ﴿١٣٠﴾ وَلَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَىٰ مَا مَتَّعْنَا بِهِۦٓ أَزْوَٰجًا مِّنْهُمْ زَهْرَةَ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا لِنَفْتِنَهُمْ فِيهِ ۚ وَرِزْقُ رَبِّكَ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ ﴿١٣١﴾ وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِٱلصَّلَوٰةِ وَٱصْطَبِرْ عَلَيْهَا ۖ لَا نَسْـَٔلُكَ رِزْقًا ۖ نَّحْنُ نَرْزُقُكَ ۗ وَٱلْعَٰقِبَةُ لِلتَّقْوَىٰ ﴿١٣٢﴾ وَقَالُوا۟ لَوْلَا يَأْتِينَا بِـَٔايَةٍ مِّن رَّبِّهِۦٓ ۚ أَوَلَمْ تَأْتِهِم بَيِّنَةُ مَا فِى ٱلصُّحُفِ ٱلْأُولَىٰ ﴿١٣٣﴾ وَلَوْ أَنَّآ أَهْلَكْنَٰهُم بِعَذَابٍ مِّن قَبْلِهِۦ لَقَالُوا۟ رَبَّنَا لَوْلَآ أَرْسَلْتَ إِلَيْنَا رَسُولًا فَنَتَّبِعَ ءَايَٰتِكَ مِن قَبْلِ أَن نَّذِلَّ وَنَخْزَىٰ ﴿١٣٤﴾ قُلْ كُلٌّ مُّتَرَبِّصٌ فَتَرَبَّصُوا۟ ۖ فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ أَصْحَٰبُ ٱلصِّرَٰطِ ٱلسَّوِىِّ وَمَنِ ٱهْتَدَىٰ ﴿١٣٥﴾

[١٢٦] ﴿فنسيتها﴾: وازت لێهێناو تەماشات نەکرد. [١٢٧] ﴿أسرف﴾: ڕۆچوو لە ئارەزوودا. [١٢٨] ﴿يهد لهم﴾: ڕێنموونی کردن و ڕێگای ڕاست و دروستی بۆ ڕوونکردنەوە. ﴿لاولي النهى﴾: خاوەن عەقڵ و ژیری. [١٢٩] ﴿لولا كلمة سبقت﴾: ئەگەر بەڵێنێکی پێشووتر نەبوایە لەپەروەردگارەوە. ﴿لزاما﴾: دەبوو ڕوویدات. ﴿وأجل مسمى﴾: کات و وادەیەکی دیاریکراو [١٣٠] ﴿سبح بحمد ربك﴾: کاتەکانت پڕبکەرەوە بەبڵندڕاگرتنی پەروەردگارت. ﴿اناء الليل﴾: کاتژمێرەکانی شەو یان ساتەکانی. ﴿أطراف النهار﴾: ئەم پەڕاو پەڕی ڕۆژ. [١٣١] ﴿لاتمدن﴾: ئەفسی خۆت خەریک مەکە. ﴿أزواجا﴾: شێوازی جۆراو جۆر لەبێباوەڕی. ﴿زهرة الحياة الدنيا﴾: جوانی و قەشەنگی دنیا(کەبڕاوەیە). ﴿لنفتنهم فيه﴾: هەتاکو تاقیان بکەینەوە. [١٣٢] ﴿اصطبر عليها﴾: بەتوندی ئارام بگرەو بەردەوامبە لەسەری. [١٣٣] ﴿بآية من ربك﴾: موعجیزەو بەڵگەیەکی هەست پێکراو لەلایەن پەروەردگارەکەتەوە. ﴿بينة﴾: ئاگادارکەرەوە(کەقورئانی پیرۆزو مەزنەو بەڵگەیەو شاهیدە لەسەریان). ﴿الصحف الأولى﴾: (صحف)ی (ابراهيم)و (موسى)(د.خ). [١٣٤] ﴿نذل﴾: سووکایەتیمان پێبکرێت.(بەکوشتن و زەوت کردن). ﴿ونخزى﴾: حەیامان بچێت(لەڕۆژی دواییدا بەسزاو ئەشکەنجەدان). [١٣٥] ﴿كل متربص﴾: هەریەك لەئێمەو ئێوە باچاوەڕوان بێت. ﴿الصراط السوي﴾: ڕێگەی ڕاست و ڕەوان.

* پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت : ((منداڵەکانتان ڕابهێنن لەسەر نوێژ کردن کاتێك تەمەنیان گەیشتە حەوت ساڵان و کاتێکیش گەیشتنە دەساڵی ئەوا فشاریان بخەنەسەر هەتا نوێژ دەکەن و، لەجێگەی نوستنیشدا لەیەکیان جیابکەنەوە)) [(اخرجه ابوداود باسناد حسن)].

-چۆڵکردو بەریاندا، ئەویش موسڵمان بوو ، پاشان گەڕایەوە بۆ (مەککە)دواتر گەڕایەوەو، بووبەچەتە لەنێوان خەڵکی (مەککە)و (میرە)ی (یەمامە)و بەردەوام بوو تا قورەیشیەکان -

سُورَةُ الأَنبِيَاءِ

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

ٱقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ فِى غَفْلَةٍ مُّعْرِضُونَ ﴿١﴾ مَا يَأْتِيهِم مِّن ذِكْرٍ مِّن رَّبِّهِم مُّحْدَثٍ إِلَّا ٱسْتَمَعُوهُ وَهُمْ يَلْعَبُونَ ﴿٢﴾ لَاهِيَةً قُلُوبُهُمْ ۗ وَأَسَرُّوا۟ ٱلنَّجْوَى ٱلَّذِينَ ظَلَمُوا۟ هَلْ هَٰذَآ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ ۖ أَفَتَأْتُونَ ٱلسِّحْرَ وَأَنتُمْ تُبْصِرُونَ ﴿٣﴾ قَالَ رَبِّى يَعْلَمُ ٱلْقَوْلَ فِى ٱلسَّمَآءِ وَٱلْأَرْضِ ۖ وَهُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْعَلِيمُ ﴿٤﴾ بَلْ قَالُوٓا۟ أَضْغَٰثُ أَحْلَٰمٍۭ بَلِ ٱفْتَرَىٰهُ بَلْ هُوَ شَاعِرٌ فَلْيَأْتِنَا بِـَٔايَةٍ كَمَآ أُرْسِلَ ٱلْأَوَّلُونَ ﴿٥﴾ مَآ ءَامَنَتْ قَبْلَهُم مِّن قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَٰهَآ ۖ أَفَهُمْ يُؤْمِنُونَ ﴿٦﴾ وَمَآ أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ إِلَّا رِجَالًا نُّوحِىٓ إِلَيْهِمْ ۖ فَسْـَٔلُوٓا۟ أَهْلَ ٱلذِّكْرِ إِن كُنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٧﴾ وَمَا جَعَلْنَٰهُمْ جَسَدًا لَّا يَأْكُلُونَ ٱلطَّعَامَ وَمَا كَانُوا۟ خَٰلِدِينَ ﴿٨﴾ ثُمَّ صَدَقْنَٰهُمُ ٱلْوَعْدَ فَأَنجَيْنَٰهُمْ وَمَن نَّشَآءُ وَأَهْلَكْنَا ٱلْمُسْرِفِينَ ﴿٩﴾ لَقَدْ أَنزَلْنَآ إِلَيْكُمْ كِتَٰبًا فِيهِ ذِكْرُكُمْ ۖ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٠﴾

سوورەتی ﴿الأنبیاء﴾

[١]﴿اقترب﴾:نزیك بووەتەوە. ﴿حسابهم﴾:وادەی لێپرسینەوەیان. (ڕۆژی قیامەت).[٢]﴿محدث﴾:ئەوەی تازە هاتوەتە خوارەوە.[٣]﴿لاهیة﴾: بێئاگایە.﴿واسروا النجوی﴾:ڕۆچوون لەشاردنەوەی ورتەو بۆڵەدا. [٥]﴿أضغاث أحلام﴾:خەوی تێکەڵو پێکەڵ.﴿افتراه﴾:خۆی هەڵی بەستووە.﴿بآیة﴾:بەبەڵگەیەك.[٧]﴿أهل الذکر﴾:خاوەن زانیاریو شارەزایی بەکتێبی پێغەمبەرانی پێشوو. [٨]﴿جسدا﴾:تەنها لاشەیەك بێتو بێخواردن بژی وەك فریشتەکان. [١٠]﴿فیه ذکرکم﴾:باسی ڕێزو پلەوپایەی ئێوەی تێدایە.

-لەنەبوونیدا خوێنو پێستەیان دەخوارد، ئەوجا (ابوسفیان)هاتەلای پێغەمبەرو(ﷺ)وتی:تۆ ناڵێی من سۆزوبەزەییمو بۆلای هەموو خەڵکی نێردراوم؟. فەرمووی:بەڵێ، ئەویش وتی: بەڕاستی بەشمشێر باوانمانت کوشتو منداڵەکانیشمانت بەبرسێتی جێهێشت. ئیتر ئەو ئایەتە دابەزییە خوارەوە.

سوورەتی ﴿النور﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(٣):﴿الزَّانِي لا يَنْكِحُ إِلَّا زَانِيَةً أَوْ مُشْرِكَةً وَالزَّانِيَةُ لا يَنْكِحُهَا إِلَّا زَانٍ﴾ئایەتەکە:
- (نسائي)لە(عبدالله)ی کوڕی (عمر)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئافرەتێك هەبوو پێیان دەوت: (ام مهزول)و، داوێن پیسی دەکرد، پیاوێك لەهاوەڵانی پێغەمبەر(ﷺ) ویستی مارەی بکات، ئنجا ئەم ئایەتە هاتەخوارەوە:﴿وَالزَّانِيَةُ لا يَنْكِحُهَا إِلَّا زَانٍ أَوْ مُشْرِكٌ وَحُرِّمَ ذَلِكَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ﴾. هەروەها (ابوداود)و (ترمذي)و (نسائي) (حاكم) دەگێڕنەوە لەباپیری (عمر)ی کوڕی (شعیب)ەوە ، دەڵێت: پیاوێك هەبوو پێیان دەوت(مزید) لەبازاڕی بازرگانەکانەوە باری دەهێنا بۆ(مەککە)، ئافرەتێکیش لە(مەککە)بوو هاوڕێی بوو پێیان دەوت(عناق)، (مزید)داوای لەپێغەمبەری خواکرد(ﷺ) کەڕێی بدات ئەو ئافرەتە مارەبکات، ئەویش هیچ وەڵامێکی نەدایەوە تا ئەم ئایەتە دابەزی﴿الزَّانِي لا يَنْكِحُ إِلَّا زَانِيَةً أَوْ مُشْرِكَةً﴾. پێغەمبەری خواش(ﷺ) فەرمووی: ئەی(مزید) پیاوی داوێن پیس تەنها ئافرەتی داوێن پیس یان بێباوەڕ مارە دەبڕێت. بۆیە مارەی مەکە.

وَكَمْ قَصَمْنَا مِن قَرْيَةٍ كَانَتْ ظَالِمَةً وَأَنشَأْنَا بَعْدَهَا قَوْمًا ءَاخَرِينَ ﴿١١﴾ فَلَمَّآ أَحَسُّوا۟ بَأْسَنَآ إِذَا هُم مِّنْهَا يَرْكُضُونَ ﴿١٢﴾ لَا تَرْكُضُوا۟ وَٱرْجِعُوٓا۟ إِلَىٰ مَآ أُتْرِفْتُمْ فِيهِ وَمَسَٰكِنِكُمْ لَعَلَّكُمْ تُسْـَٔلُونَ ﴿١٣﴾ قَالُوا۟ يَٰوَيْلَنَآ إِنَّا كُنَّا ظَٰلِمِينَ ﴿١٤﴾ فَمَا زَالَت تِّلْكَ دَعْوَىٰهُمْ حَتَّىٰ جَعَلْنَٰهُمْ حَصِيدًا خَٰمِدِينَ ﴿١٥﴾ وَمَا خَلَقْنَا ٱلسَّمَآءَ وَٱلْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لَٰعِبِينَ ﴿١٦﴾ لَوْ أَرَدْنَآ أَن نَّتَّخِذَ لَهْوًا لَّٱتَّخَذْنَٰهُ مِن لَّدُنَّآ إِن كُنَّا فَٰعِلِينَ ﴿١٧﴾ بَلْ نَقْذِفُ بِٱلْحَقِّ عَلَى ٱلْبَٰطِلِ فَيَدْمَغُهُۥ فَإِذَا هُوَ زَاهِقٌ وَلَكُمُ ٱلْوَيْلُ مِمَّا تَصِفُونَ ﴿١٨﴾ وَلَهُۥ مَن فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَمَنْ عِندَهُۥ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِۦ وَلَا يَسْتَحْسِرُونَ ﴿١٩﴾ يُسَبِّحُونَ ٱلَّيْلَ وَٱلنَّهَارَ لَا يَفْتُرُونَ ﴿٢٠﴾ أَمِ ٱتَّخَذُوٓا۟ ءَالِهَةً مِّنَ ٱلْأَرْضِ هُمْ يُنشِرُونَ ﴿٢١﴾ لَوْ كَانَ فِيهِمَآ ءَالِهَةٌ إِلَّا ٱللَّهُ لَفَسَدَتَا فَسُبْحَٰنَ ٱللَّهِ رَبِّ ٱلْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿٢٢﴾ لَا يُسْـَٔلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْـَٔلُونَ ﴿٢٣﴾ أَمِ ٱتَّخَذُوا۟ مِن دُونِهِۦٓ ءَالِهَةً قُلْ هَاتُوا۟ بُرْهَٰنَكُمْ هَٰذَا ذِكْرُ مَن مَّعِىَ وَذِكْرُ مَن قَبْلِى بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ٱلْحَقَّ فَهُم مُّعْرِضُونَ ﴿٢٤﴾

[١١] ﴿قصمنا﴾: شکاندمان و لەت و پەتمان کرد. [١٢] ﴿أحسوا بأسنا﴾: هەستیان بەسزاو ئەشکەنجەی توندو کاریگەر کرد. ﴿یرکضون﴾: هەڵهاتن و رایانکرد. [١٣] ﴿أترفتم فیه﴾: نیعمەت و بەخششتان پێدراو لەخۆبایی بوون. [١٥] ﴿دعواهم﴾: هاوارو دوعایان. ﴿حصیداً﴾: ئەو بەروبوومەی دروێنە دەکرێت. ﴿خامدین﴾: ئەو ئاگرەیە کەگڕو بڵێسەی دادەمرکێتەوە. [١٦] ﴿لاعبین﴾: بەگاڵتەو گەپ. [١٧] ﴿لهواً﴾: ئەو کارانەن کەهیچ سوودێکی نییە. [١٨] ﴿نقذف﴾: فڕێ دەدەین بەهێزو توندی. ﴿فیدمغه﴾: تیای دەبات و دەیفەوتێنێت. ﴿زاهق﴾: شتێکی تیاچوو لەبەریەک هەڵوەشاو. ﴿الویل﴾: سزاو ئەشکەنجەو سەرشۆڕی. [١٩] ﴿من عنده﴾: لای خۆی(مەبەست پێی فریشتەکان)ە. ﴿لایستحسرون﴾: بێزارو ماندو نابن. [٢٠] ﴿لایفترون﴾: هیچ ساردبوونەوەو خاوخلیچکی یەک روویان تێناکات. [٢١] ﴿ینشرون﴾: بریتییە لەزیندووکردنەوەی مردو. [٢٢] ﴿الا الله﴾: جگە لەپەروەردگار. ﴿لفسدتا﴾: ئەوا سیستەمەکەیان تێک دەچوو. (بەهۆی ئەوانیشەوە گەردوون دەشێوا).

هەروەها(سعید)ی کوڕی (منصور) لە(مجاهد)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: کاتێک خوای گەورە زینای قەدەغەکرد، کۆمەڵە ئافرەتێکی داوێن پیس هەبوون جوان بوون، خەڵکی وتیان: دەچین و مارەیان دەکەین ئنجا ئەو ئایەتە دابەزییە خوارەوە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٦): ﴿وَٱلَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَٰجَهُمْ وَلَمْ يَكُن لَّهُمْ شُهَدَآءُ إِلَّآ أَنفُسُهُمْ﴾ئایەتەکە:

ـ(بخاری) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: (هیلال)ی کوڕی (امیە) خێزانەکەی تۆمەتبارکرد بەزیناو داوێن پیسی لەبەردەم پێغەمبەری خوادا(ﷺ)، پێغەمبەری خواش(ﷺ) پێی فەرموو: دەبێت شایەت بهێنیت یاخود داری حەد لەپشتت ئەدەین، ئەویش وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ)ئەگەر یەکێک لەئێمە پیاوێک لەگەڵ هاوسەریدا ببینێت، دەبێت بڕوات شایەت پەیدابکات؟! پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: یان شایەتێ دەهێنیت، یان دار لەپشتت ئەدەین). (هیلال)یش وتی: بەوکەسەی کەتۆی ڕەوانەکردووە بەحەق من ڕاستگۆم، خوای =

وَمَآ أَرۡسَلۡنَا مِن قَبۡلِكَ مِن رَّسُولٍ إِلَّا نُوحِيٓ إِلَيۡهِ أَنَّهُۥ لَآ إِلَٰهَ إِلَّآ أَنَا۠ فَٱعۡبُدُونِ ﴿٢٥﴾ وَقَالُواْ ٱتَّخَذَ ٱلرَّحۡمَٰنُ وَلَدٗاۗ سُبۡحَٰنَهُۥۚ بَلۡ عِبَادٞ مُّكۡرَمُونَ ﴿٢٦﴾ لَا يَسۡبِقُونَهُۥ بِٱلۡقَوۡلِ وَهُم بِأَمۡرِهِۦ يَعۡمَلُونَ ﴿٢٧﴾ يَعۡلَمُ مَا بَيۡنَ أَيۡدِيهِمۡ وَمَا خَلۡفَهُمۡ وَلَا يَشۡفَعُونَ إِلَّا لِمَنِ ٱرۡتَضَىٰ وَهُم مِّنۡ خَشۡيَتِهِۦ مُشۡفِقُونَ ﴿٢٨﴾ ۞ وَمَن يَقُلۡ مِنۡهُمۡ إِنِّيٓ إِلَٰهٞ مِّن دُونِهِۦ فَذَٰلِكَ نَجۡزِيهِ جَهَنَّمَۚ كَذَٰلِكَ نَجۡزِي ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٢٩﴾ أَوَلَمۡ يَرَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓاْ أَنَّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضَ كَانَتَا رَتۡقٗا فَفَتَقۡنَٰهُمَاۖ وَجَعَلۡنَا مِنَ ٱلۡمَآءِ كُلَّ شَيۡءٍ حَيٍّۚ أَفَلَا يُؤۡمِنُونَ ﴿٣٠﴾ وَجَعَلۡنَا فِي ٱلۡأَرۡضِ رَوَٰسِيَ أَن تَمِيدَ بِهِمۡ وَجَعَلۡنَا فِيهَا فِجَاجٗا سُبُلٗا لَّعَلَّهُمۡ يَهۡتَدُونَ ﴿٣١﴾ وَجَعَلۡنَا ٱلسَّمَآءَ سَقۡفٗا مَّحۡفُوظٗاۖ وَهُمۡ عَنۡ ءَايَٰتِهَا مُعۡرِضُونَ ﴿٣٢﴾ وَهُوَ ٱلَّذِي خَلَقَ ٱلَّيۡلَ وَٱلنَّهَارَ وَٱلشَّمۡسَ وَٱلۡقَمَرَۖ كُلّٞ فِي فَلَكٖ يَسۡبَحُونَ ﴿٣٣﴾ وَمَا جَعَلۡنَا لِبَشَرٖ مِّن قَبۡلِكَ ٱلۡخُلۡدَۖ أَفَإِيْن مِّتَّ فَهُمُ ٱلۡخَٰلِدُونَ ﴿٣٤﴾ كُلُّ نَفۡسٖ ذَآئِقَةُ ٱلۡمَوۡتِۗ وَنَبۡلُوكُم بِٱلشَّرِّ وَٱلۡخَيۡرِ فِتۡنَةٗۖ وَإِلَيۡنَا تُرۡجَعُونَ ﴿٣٥﴾

[٢٨] ﴿مشفقون﴾: ئەوانەی زۆر دەترسن. [٣٠] ﴿السموات﴾: بریتییە لەهەموو شتێك كەلەسەرووی خۆتەوە بێت. (رۆژو ئەستێرەو هەسارەكان هەمووی ئاسمانە). ﴿رتقاً﴾: یەك شت بوون و بەیەكەوە نوسابوون. ﴿ففتقناهما﴾: لەیەكمان جیاكردنەوە. ﴿كل شيء حيٍّ﴾: هەر شتێك ژیانی تێدابێت مرۆڤ یان ئاژەڵ (واتە ئاو هۆی بوونیەتی). [٣١] ﴿رواسي﴾: شاخ و چیای جێگر بۆ راگرتنی هاوسەنگی زەوی. ﴿تميد﴾: لادەدات و هاوسەنگی لەدەست دەدات. ﴿فجاجاً سبلاً﴾: رێگەوبانی بەرفراوان. [٣٢] ﴿محفوظاً﴾: پارێزراو لەكەوتن و گۆڕانكاری. [٣٣] ﴿فلك﴾: تیرەی هەسارەكان لەئاسمان (لەشێوەی بازنەش دەچێت). ﴿يسبحون﴾: ئەو هەسارانەن كەدەگەرێن و دەسووڕێنەوە. [٣٥] ﴿نبلوكم﴾: تاقیتان دەكەینەوە. (وێرای ئەوەی پەروەردگار پێشتر دەزانێت لەچ حاڵ و بارێكدان). ﴿فتنة﴾: تاقیكردنەوە.

*لە(ابي هريرة)وە دەگێڕنەوە(ﷺ) دەڵێت: وتم: ئەی پێغەمبەری خوا من كاتێك دەتبینم نەفسم پاك و بێگەر دەبێت و، چاوم گەش دەبێتەوە ، بۆیە داوات لێدەكەم هەمووشتێكم پێ ڕابگەیەنیت، ئەویش فەرمووی: (هەمووشتێك لەئاو دروستكراوە)، وتم: باشە پێم بڵێ كارێك ئەنجام بدەم پێی بچمە بەهەشتەوە، فەرمووی: سڵاوبكەو نان بدەو خزم و كەس وكار بەسەربكەرەوەو شەونوێژیش بكە كاتێك خەڵكی رۆچووبوون لەخەودا، پاشان بەسەلامەتی دەچیتە بەهەشتەوە)).

[(اخرجه الامام احمد)].

-گەورەش نیگا دەنێرێتە خوارەوە ئاداری حەد لەپشتم نەدرێت، ئنجا (جبريل)(سەلامی خوای لێبێت) هات و، پەروەردگاریش ئەم ئایەتەی ناردەخوارەوە: ﴿والذين يرمون أزواجهم﴾ تا ﴿إنْ كانَ مِنَ الصَّادِقِينَ﴾. پێشەوا(احمد) بەم شێوازە گێراویەتیەوە: كاتێك ئایەتی: ﴿وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا﴾ دابەزی. (سعد)ی كوڕی(عبادە) - كەگەورەی پشتیوانەكان بوو، فەرمووی: ئاوا دابەزیووەتەخوار ئەی پێغەمبەری خوا؟ پێغەمبەری خواش(ﷺ)

وَإِذَا رَءَاكَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓاْ إِن يَتَّخِذُونَكَ إِلَّا هُزُوًا أَهَٰذَا ٱلَّذِي يَذْكُرُ ءَالِهَتَكُمْ وَهُم بِذِكْرِ ٱلرَّحْمَٰنِ هُمْ كَٰفِرُونَ ﴿٣٦﴾ خُلِقَ ٱلْإِنسَٰنُ مِنْ عَجَلٍ سَأُوْرِيكُمْ ءَايَٰتِي فَلَا تَسْتَعْجِلُونِ ﴿٣٧﴾ وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا ٱلْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٣٨﴾ لَوْ يَعْلَمُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ حِينَ لَا يَكُفُّونَ عَن وُجُوهِهِمُ ٱلنَّارَ وَلَا عَن ظُهُورِهِمْ وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿٣٩﴾ بَلْ تَأْتِيهِم بَغْتَةً فَتَبْهَتُهُمْ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ رَدَّهَا وَلَا هُمْ يُنظَرُونَ ﴿٤٠﴾ وَلَقَدِ ٱسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِّن قَبْلِكَ فَحَاقَ بِٱلَّذِينَ سَخِرُواْ مِنْهُم مَّا كَانُواْ بِهِۦ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٤١﴾ قُلْ مَن يَكْلَؤُكُم بِٱلَّيْلِ وَٱلنَّهَارِ مِنَ ٱلرَّحْمَٰنِ بَلْ هُمْ عَن ذِكْرِ رَبِّهِم مُّعْرِضُونَ ﴿٤٢﴾ أَمْ لَهُمْ ءَالِهَةٌ تَمْنَعُهُم مِّن دُونِنَا لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَ أَنفُسِهِمْ وَلَا هُم مِّنَّا يُصْحَبُونَ ﴿٤٣﴾ بَلْ مَتَّعْنَا هَٰٓؤُلَآءِ وَءَابَآءَهُمْ حَتَّىٰ طَالَ عَلَيْهِمُ ٱلْعُمُرُ أَفَلَا يَرَوْنَ أَنَّا نَأْتِي ٱلْأَرْضَ نَنقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَآ أَفَهُمُ ٱلْغَٰلِبُونَ ﴿٤٤﴾

[٣٦]﴿هـــزوا﴾ :گاڵتـەی پێدەکرێـت. ﴿یذکـــر آلهتکــم﴾ :باسـی خواکانتـان دەکـات.(بەخراپـەو رق لێبوونـــەوە). [٣٧]﴿عجــل﴾ :فـرەو زۆر پەلـەیـەتی. [٣٩]﴿لایکفــون..﴾ :دوور ناخرێتـەوە لێـیان.[٤٠]﴿بغتـــة﴾ :لــەپڕو ناکـاو. ﴿فتبهتـــــهم﴾ :سەرسـامیان دەکـات. ﴿ینظرون﴾ :بۆ تـەوبە کردنیش رێگـەیان پـێ‌دەدرێت.[٤١]﴿فحــاق﴾ :دابـاریو هاتە خوارەوە پارێزگاریتـان لێ‌دەکات. [٤٢]﴿یکلؤکـــــم﴾ :پارێزگاریتـــان لێ‌دەکات.[٤٣]﴿یصحبــون﴾ :هـاودەمو پارێزگاریان لێ‌دەکـەن.(کـەس ناتوانێت سـزای ئێمـــەیان لێ‌دوور بخاتـــەوە). [٤٤]﴿نـــأتي الأرض﴾ :زەوییەکـەیان دەگرینە بەر.﴿ننقصها مـــن أطرافــها﴾ : لێیدەگرین لەملاو لاوە.

-فەرمووی: ئەی خەڵکی پشتیوان گوێتان لێیە کەگەورەکەتان چی دەڵێت؟!! ئەوانیش وتیان: ئەی پێغەمبەری خوا لۆمەی مەکە بەڕاستی ئەوپیاوێکی زۆر خاوەن غیرەیە، سوێند بەخوا هیچ ئافرەتێکی مارەنەکردووە، دوای ئەو پیاوێك لەئێمە وێرابێتی ئەو ئافرەتە مارەبکاتەوە.. لەبەر زۆری غیرەکەی !! سەعد وتی: سوێند بەخوا ئەی پێغەمبەری خوا من دەزانم کەئەو ئایەتە حەقەو راستەو، لەلایەن خواوە هاتوەتە خوارەوە، بەلاّم من سەرم سوڕماوە لەوەی گەر پیاوێکی داوێن پیس بەسەر ئافرەتێکەوە بێت چۆن دەتوانم رایان بگرم بەو حاڵەوە تا چوار شاهید پەیدا دەکەم، دەی سوێندم بەخوا ناتوانم شایەتێ پەیدابکەم تاکابرا تەواو دەبێت،ئنجا (ابن عباس) دەفەرموێت: زۆری پێنەچوو (هلال)ی کوڕی (امیە) هات، کەیەکێك بوو لەوسێ‌کەسەی خوای گەورە تەوبەی لێ‌قبوڵ کردبوون، ئێوارە درەنگانێك رۆیشتەوە ماڵەوە ، بینی واپیاوێك لای خێزانەکەیەتی بەچاوی خۆی بینی و بەگوێی خۆی بیستی‌و، باسەکەی نەورووژاند تا رۆژی کردەوە، بەیانی چووە خزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ)و پێی وت: من چوومەوە بۆ لای خێزانمو لەوێ‌ پیاوێکم بینی، بەچاوی خۆم دیمو بەگوێی خۆم بیستم، پێغەمبەری خوا(ﷺ) زۆر ئەو هەواڵەی پێناخۆش و قورس بوو، پشتیوانەکانیش کۆبوونەوەو وتیان: بەڕاستی ئەوەی(سعد)ی کوڕی(عبادە) وتی: تووشی هاتین، ئێستا پێغەمبەری خوا(ﷺ) لە(هلال)ی کوڕی(امیة)دەداتو لەشایەتیدانی دەخات لەناوخەڵکیدا، (هلال) وتی:سوێند بەخوا من داواکارم خوای گەورە دەروازەیەکم بۆ والأبکاتو لەوبارە قوتاربیم.سوێندبێ‌ بەخوا

قُلْ إِنَّمَا أُنذِرُكُم بِالْوَحْيِ وَلَا يَسْمَعُ الصُّمُّ الدُّعَاءَ إِذَا مَا يُنذَرُونَ ﴿٤٥﴾ وَلَئِن مَّسَّتْهُمْ نَفْحَةٌ مِّنْ عَذَابِ رَبِّكَ لَيَقُولُنَّ يَا وَيْلَنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٤٦﴾ وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَإِن كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِّنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا وَكَفَىٰ بِنَا حَاسِبِينَ ﴿٤٧﴾ وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَىٰ وَهَارُونَ الْفُرْقَانَ وَضِيَاءً وَذِكْرًا لِّلْمُتَّقِينَ ﴿٤٨﴾ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ وَهُم مِّنَ السَّاعَةِ مُشْفِقُونَ ﴿٤٩﴾ وَهَٰذَا ذِكْرٌ مُّبَارَكٌ أَنزَلْنَاهُ أَفَأَنتُمْ لَهُ مُنكِرُونَ ﴿٥٠﴾ ۞ وَلَقَدْ آتَيْنَا إِبْرَاهِيمَ رُشْدَهُ مِن قَبْلُ وَكُنَّا بِهِ عَالِمِينَ ﴿٥١﴾ إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَا هَٰذِهِ التَّمَاثِيلُ الَّتِي أَنتُمْ لَهَا عَاكِفُونَ ﴿٥٢﴾ قَالُوا وَجَدْنَا آبَاءَنَا لَهَا عَابِدِينَ ﴿٥٣﴾ قَالَ لَقَدْ كُنتُمْ أَنتُمْ وَآبَاؤُكُمْ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٥٤﴾ قَالُوا أَجِئْتَنَا بِالْحَقِّ أَمْ أَنتَ مِنَ اللَّاعِبِينَ ﴿٥٥﴾ قَالَ بَل رَّبُّكُمْ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ الَّذِي فَطَرَهُنَّ وَأَنَا عَلَىٰ ذَٰلِكُم مِّنَ الشَّاهِدِينَ ﴿٥٦﴾ وَتَاللَّهِ لَأَكِيدَنَّ أَصْنَامَكُم بَعْدَ أَن تُوَلُّوا مُدْبِرِينَ ﴿٥٧﴾

[٤٥]﴿أنذركم بالوحي﴾:ئاگادارتان دەکەمەوە بەو نیگایەی خوا ناردوویەتی.[٤٦]﴿نفحة﴾:ئەندازەو ماوەیەکی کەم.[٤٧]﴿القسط﴾: دادپەروەریی.﴿مثقال حبة﴾:کێشی کەمترین پێکهاتە.﴿خردل﴾:دەنکێکی رەشی دانەوێڵەیە زۆر زۆر بچووکە. [٤٨]﴿الفرقان﴾:مەبەست پێی ئەو(تەورات)ەیە جیاوازی دەکات لەنێوان حەق و ناحەق و حەڵاڵ و حەرامدا.﴿ضیاء﴾:رووناکییە.(لەکاتی وێڵی و سەرگەردانیدا).﴿ذکرا﴾:یاد خەرەوەو جێگەی پەندو ئامۆژگارییە. [٤٩]﴿مشفقون﴾:ئەوانەی ئاگادارن و گەلێ دەترسن.[٥٠]﴿هذا ذکر﴾: مەبەستی ئەوەیە:ئەم قورئانە یادوبیرتان دەخاتەوە.﴿مبارك﴾:بەوە دەڵێن کەخێری زۆربێت و بەرەکەتی لەدەور بێت.[٥١]﴿رشده﴾:بریتیە لەرێنومایی کردن بۆ باش رەفتارکردن و هەستکردن بەیاساگەردوونیەکانی پەروەردگار.[٥٢]﴿التماثیل﴾:ئەو پەیکەرەیە کەدروست دەکرێت لەسەر شێوەی دروستکراوێکی زیندوو لە بەرد یان ئاسن یان مس و زیو و...هتد.﴿لها عاکفون﴾:بەردەوامن لەپەرستنیاندا.[٥٥]﴿اللاعبین﴾: ئەوانەی گاڵتەو گەپ دەکەن.[٥٦]﴿فطرهن﴾:دروستیکردن و هێنانیە بوون. ﴿الشاهدین﴾:ئەوەی دڵنیایە لەرووداوێك و بەڵگەی بەدەستەوەیە.[٥٧]﴿لأکیدن﴾: پڕوپووچی بتەکان دەردەخەم.﴿تولوا﴾:پشت هەڵدەکەن و دوور دەکەونەوە.

-پێغەمبەری خوا(ﷺ)ویستی فەرمان بدات و لە(هلال) بدەن، ئەوجا خوای گەورە نیگای ناردەخوارەوە، بۆیە وازیان لێهێنا تا نیگا دوایی پێهات، پاشان ئەم ئایەتە نازڵبوویە خوارەوە:﴿والذین یرمون أزواجهم﴾.(بخاری)و (مسلم) و ئەوانی دی لە(سهل)ی کوڕی(سعد)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: (عمیر)هاتە لای (عاصم)ی کوڕی (عدی)و وتی: پرسیارم بۆبکە لەپێغەمبەری خوا(ﷺ) ئایا گەر پیاوێك لەگەڵ خێزانەکەیدا ببینێ و بیکوژێ ئاخۆ دەکوژرێتەوە؟ یاخود چیبکات؟ (عاصم) پرسیاریکرد لەپێغەمبەری خوا(ﷺ) ، پێغەمبەری خواش(ﷺ) رەخنەی لەپرسیارەکە گرت، دواتر (عمیر)بینیەوەو لێی پرسی: چیت کرد ؟ ئەویش وتی: چیم کرد ، تۆ -

فَجَعَلَهُمْ جُذَٰذًا إِلَّا كَبِيرًا لَّهُمْ لَعَلَّهُمْ إِلَيْهِ يَرْجِعُونَ ﴿٥٨﴾ قَالُوا۟ مَن فَعَلَ هَٰذَا بِـَٔالِهَتِنَآ إِنَّهُۥ لَمِنَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٥٩﴾ قَالُوا۟ سَمِعْنَا فَتًى يَذْكُرُهُمْ يُقَالُ لَهُۥٓ إِبْرَٰهِيمُ ﴿٦٠﴾ قَالُوا۟ فَأْتُوا۟ بِهِۦ عَلَىٰٓ أَعْيُنِ ٱلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَشْهَدُونَ ﴿٦١﴾ قَالُوٓا۟ ءَأَنتَ فَعَلْتَ هَٰذَا بِـَٔالِهَتِنَا يَٰٓإِبْرَٰهِيمُ ﴿٦٢﴾ قَالَ بَلْ فَعَلَهُۥ كَبِيرُهُمْ هَٰذَا فَسْـَٔلُوهُمْ إِن كَانُوا۟ يَنطِقُونَ ﴿٦٣﴾ فَرَجَعُوٓا۟ إِلَىٰٓ أَنفُسِهِمْ فَقَالُوٓا۟ إِنَّكُمْ أَنتُمُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿٦٤﴾ ثُمَّ نُكِسُوا۟ عَلَىٰ رُءُوسِهِمْ لَقَدْ عَلِمْتَ مَا هَٰٓؤُلَآءِ يَنطِقُونَ ﴿٦٥﴾ قَالَ أَفَتَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ مَا لَا يَنفَعُكُمْ شَيْـًٔا وَلَا يَضُرُّكُمْ ﴿٦٦﴾ أُفٍّ لَّكُمْ وَلِمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٦٧﴾ قَالُوا۟ حَرِّقُوهُ وَٱنصُرُوٓا۟ ءَالِهَتَكُمْ إِن كُنتُمْ فَٰعِلِينَ ﴿٦٨﴾ قُلْنَا يَٰنَارُ كُونِى بَرْدًا وَسَلَٰمًا عَلَىٰٓ إِبْرَٰهِيمَ ﴿٦٩﴾ وَأَرَادُوا۟ بِهِۦ كَيْدًا فَجَعَلْنَٰهُمُ ٱلْأَخْسَرِينَ ﴿٧٠﴾ وَنَجَّيْنَٰهُ وَلُوطًا إِلَى ٱلْأَرْضِ ٱلَّتِى بَٰرَكْنَا فِيهَا لِلْعَٰلَمِينَ ﴿٧١﴾ وَوَهَبْنَا لَهُۥٓ إِسْحَٰقَ وَيَعْقُوبَ نَافِلَةً وَكُلًّا جَعَلْنَا صَٰلِحِينَ ﴿٧٢﴾

[٥٨]﴿جذاذاً﴾:پارچە پارچەو، لەت لەت.﴿إلا كبيرا لهم﴾:جگە لەبتە گەورەکەیان.[٦١]﴿على أعين الناس﴾: بەدیار چاوی خەڵکەوە.[٦٤]﴿رجعوا الى أنفسهم﴾:بەنەفسی خۆیاندا چوونەوەو لۆمەو سەرزەنشتیانکرد. [٦٥]﴿نكسوا﴾:بریتیە لەوەی دیسان ناحەق و بەتاڵ هەڵببژێرێت.﴿ما هؤلاء ينطقون﴾:مەبەست پێی ئەوەیە ئەو بتانە لەجنسی ئەو گیاندارو دروستکراوانە نین گوتەو قسە لەزاریان بێتە دەرەوەو خاوەن هۆش و ژیری بن.[٦٧]﴿اف﴾:ئۆف لەدەستان. [٧١]﴿الى الأرض التي..﴾:مەبەست پێی خاکی(شام)ە.[٧٢]﴿نافلة﴾:زیاد لەوەشی داواکرد.

-شتێکی چاکت بۆ نەمێنام، پرسیارم کرد لەپێغەمبەری خوا ئەویش رەخنەی گرت لەپرسیارەکەم (عمیر) وتی: سوێندبێت بەخوا دەچمە خزمەت پێغەمبەری خواو خۆم پرسیاری لێدەکەم. ئنجا هاتە خزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ)و پرسیاری کرد، ئەویش فەرمووی: بەڕاستی ئێستا دابەزیووە سەبارەت بەتۆو هاورێکەت .. ئنجا فەرموودەکەی گێڕایەوە. (ابن حجر) لەمیانەی خستنە رووی ئەم هۆکارەدا دەفەرموێت: پێشەوایان چەند ڕایەکیان هەیە لەسەر ئەم بابەتانە، هەندێکیان ئەوەیان لەپێشتر داناوە ئایەتەکە سەبارەت بە(عمیر)دابەزیووە ، هەندێکیشیان ئەوەیان بەلەپێشتر داناوە سەبارەت بە(هلال) نازڵبووە، هەندێکی دیکەش لەهەردوو ڕاکەیان کۆکردۆتەوە بەم شێوەیە: ئەوکەسەی ئەم رووداوەی لێقەوماوە(هلال)بووە، رێکەوتووە لەگەڵ هاتنی (عمیر)دا، ئنجا ئەو ئایەتە دەربارەی هەردووکیان هاتوەتەخوارەوە، (امام)ی(نووی)یش مەیلی بەلای ئەم بۆچوونەدا دەڕوات، (خطیب)یش شوێنی کەوتووەو دەڵێت: لەوەدەچێت لەسەر هەردووکیان روویدابێت لەیەك کاتدا، (ابن حجر) دەفەرموێت: دەگونجێت هاتنە خوارەوەی ئایەتەکە پێشتر بەهۆی (هلال)ەوە بووبێت لەکاتێکدا(عمیر)هاتووە ئاگایشی لەورووداوە نەبووبێت کەبەسەر (هلال)دا هاتووە ، پێغەمبەری خوا(ﷺ) حوکمی ئەم رووداوەی پێ ڕاگەیاندبێت. هەر لەبەر ئەمەیشە کەلەباسی (هلال)دا دەفەرموێت: (جبریل) هاتەخوارەوە . لەباسی(عمیر)یشدا دەفەرموێت:خوای گەورە لەبارەی تۆوە ئایەتی ناردوەتەخوارەوە).

وَجَعَلْنَٰهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا وَأَوْحَيْنَآ إِلَيْهِمْ فِعْلَ ٱلْخَيْرَٰتِ وَإِقَامَ ٱلصَّلَوٰةِ وَإِيتَآءَ ٱلزَّكَوٰةِ ۖ وَكَانُوا۟ لَنَا عَٰبِدِينَ ﴿٧٣﴾ وَلُوطًا ءَاتَيْنَٰهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَنَجَّيْنَٰهُ مِنَ ٱلْقَرْيَةِ ٱلَّتِى كَانَت تَّعْمَلُ ٱلْخَبَٰٓئِثَ ۗ إِنَّهُمْ كَانُوا۟ قَوْمَ سَوْءٍ فَٰسِقِينَ ﴿٧٤﴾ وَأَدْخَلْنَٰهُ فِى رَحْمَتِنَآ ۖ إِنَّهُۥ مِنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿٧٥﴾ وَنُوحًا إِذْ نَادَىٰ مِن قَبْلُ فَٱسْتَجَبْنَا لَهُۥ فَنَجَّيْنَٰهُ وَأَهْلَهُۥ مِنَ ٱلْكَرْبِ ٱلْعَظِيمِ ﴿٧٦﴾ وَنَصَرْنَٰهُ مِنَ ٱلْقَوْمِ ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَآ ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا۟ قَوْمَ سَوْءٍ فَأَغْرَقْنَٰهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٧٧﴾ وَدَاوُۥدَ وَسُلَيْمَٰنَ إِذْ يَحْكُمَانِ فِى ٱلْحَرْثِ إِذْ نَفَشَتْ فِيهِ غَنَمُ ٱلْقَوْمِ وَكُنَّا لِحُكْمِهِمْ شَٰهِدِينَ ﴿٧٨﴾ فَفَهَّمْنَٰهَا سُلَيْمَٰنَ ۚ وَكُلًّا ءَاتَيْنَا حُكْمًا وَعِلْمًا ۚ وَسَخَّرْنَا مَعَ دَاوُۥدَ ٱلْجِبَالَ يُسَبِّحْنَ وَٱلطَّيْرَ ۚ وَكُنَّا فَٰعِلِينَ ﴿٧٩﴾ وَعَلَّمْنَٰهُ صَنْعَةَ لَبُوسٍ لَّكُمْ لِتُحْصِنَكُم مِّنۢ بَأْسِكُمْ ۖ فَهَلْ أَنتُمْ شَٰكِرُونَ ﴿٨٠﴾ وَلِسُلَيْمَٰنَ ٱلرِّيحَ عَاصِفَةً تَجْرِى بِأَمْرِهِۦٓ إِلَى ٱلْأَرْضِ ٱلَّتِى بَٰرَكْنَا فِيهَا ۚ وَكُنَّا بِكُلِّ شَىْءٍ عَٰلِمِينَ ﴿٨١﴾

[٧٣]﴿أئمـــة﴾: پێشەنگێك چاوی لێبكرێـت لـەكاروباری ئـایندا. [٧٤]﴿حُكماً﴾: دانایی لەزانینی نهێنی رووداوەكاندا. ﴿تعْمَلُ الْخَبَائِثَ﴾: كرداره نابەجێو ناشیرینەكان دەكەن. ﴿قـوم سـوء﴾: خـەڵكێكی بـەدخو. [٧٨]﴿الحـرث﴾: دانەوێڵـه یـان مێـو. ﴿نفشَتْ فيه﴾: شەوتێیدا بڵاوبوویەوەو شـوانو چـاودێرێكی لەگـەڵ نـەبوو. [٨٠]﴿صنْعَة لَبُوسٍ﴾: پیشـەی دروست كردنی قەڵغانو زرێ. ﴿لتحصنكـم﴾: هەتا بتانپارێزێت. ﴿باسـكم﴾: جەنگی دوژمنانتـان. [٨١]﴿عاصفـــة﴾: گـەردەلولو زریـانێك زۆر بـەتوندی هـەڵبكات. ﴿الى الأرض الـتي باركنـا﴾: مەبەست پێی وڵاتی (شام)ە.

* پێغەمبـەری خـوا(ﷺ) دەفـەرموێت: ((جـارێك دوو ئـافرەت هەریـەك منـاڵێكی پێدەبێتو لەرێ گورگ دەدات بەسەریانداو یەكێك لەمنداڵەكان دەخوات، ئەم دوو ئافرەتەش دێنـە خزمـەت (داود)و داوای دادوەری دەكەن، ئەویش فـەرمان لەبـەرژەوەندی گەورەكـەیان دەردەكاتو ئـەوجا هـەردووكیان دەچنـە دەرەوە، پاشان حەزرەتی(سلیمان) بانگی هەردووكیان دەكاتو دەڵێ:ئادەی چەقۆیەكم بۆ بهێنن با ئەم مناڵە لەناوەڕاستدا بكەم بەدووكەرتەوە، ئافرەتە بچووكەكەیان خێرا دەڵێ:خوا لێتخۆشببێت ئەو مناڵە هی ئەوەو مەیكە بەدوو كەرتەوە ، ئنجا (سليمان)فـەرمان دەدات مناڵەكـە بـدەن بەژنـە بچووكەكە)). [(اخرجه الامام احمد) و(البخاري)و (ومسلم)].

(بزار)لـە(حذيفة)وە دەگێڕێتـەوە، دەڵێـت: پێغەمبـەری خـوا(ﷺ)بـە(ابوبكـر)ی فـەرموو: ئەگـەر لەگەڵ(ام درمان)دا پیاوێكت دی، ئایا چی دەكەیت؟ ئەویش وتی: شەڕم لەگەڵدا دەكرد، ئنجا بە(عمـر)ی فـەرموو: ئـەی تـۆ چیـت دەكـرد؟ ئـەویش فـەرمووی: مـن ئـەم وت: نـەفرەتی خـوا لەدەستەوسانو بێدەستەڵاتەكەیان و بەڕاستی پیسـە ، ئنجا ئـەم ئایەتـە هاتـەخوارەوە. (ابن حجر) دەڵێت: هیچ رێگرێك نی‌یە كەلە دوو هۆ زیاتر هەبێت بۆ ئایەتێك.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١١): ﴿إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِنْكُمْ لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَكُمْ﴾ ئایەتەكە:

-(بخاری)و (مسلم)و ئەوانی دیكە لەخاتوو(عائیشە)وە دەگێڕنەوە، دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئەگەر نیازی سەفەری ببوایە، تیروپشكی دەكرد لەنێوان خێزانەكانیدا، ناوی هەركـامیـان -

وَمِنَ ٱلشَّيَٰطِينِ مَن يَغُوصُونَ لَهُۥ وَيَعۡمَلُونَ عَمَلٗا دُونَ ذَٰلِكَۖ وَكُنَّا لَهُمۡ حَٰفِظِينَ ﴿٨٢﴾ ۞ وَأَيُّوبَ إِذۡ نَادَىٰ رَبَّهُۥٓ أَنِّي مَسَّنِيَ ٱلضُّرُّ وَأَنتَ أَرۡحَمُ ٱلرَّٰحِمِينَ ﴿٨٣﴾ فَٱسۡتَجَبۡنَا لَهُۥ فَكَشَفۡنَا مَا بِهِۦ مِن ضُرّٖۖ وَءَاتَيۡنَٰهُ أَهۡلَهُۥ وَمِثۡلَهُم مَّعَهُمۡ رَحۡمَةٗ مِّنۡ عِندِنَا وَذِكۡرَىٰ لِلۡعَٰبِدِينَ ﴿٨٤﴾ وَإِسۡمَٰعِيلَ وَإِدۡرِيسَ وَذَا ٱلۡكِفۡلِۖ كُلّٞ مِّنَ ٱلصَّٰبِرِينَ ﴿٨٥﴾ وَأَدۡخَلۡنَٰهُمۡ فِي رَحۡمَتِنَآۖ إِنَّهُم مِّنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿٨٦﴾ وَذَا ٱلنُّونِ إِذ ذَّهَبَ مُغَٰضِبٗا فَظَنَّ أَن لَّن نَّقۡدِرَ عَلَيۡهِ فَنَادَىٰ فِي ٱلظُّلُمَٰتِ أَن لَّآ إِلَٰهَ إِلَّآ أَنتَ سُبۡحَٰنَكَ إِنِّي كُنتُ مِنَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٨٧﴾ فَٱسۡتَجَبۡنَا لَهُۥ وَنَجَّيۡنَٰهُ مِنَ ٱلۡغَمِّۚ وَكَذَٰلِكَ نُـۨجِي ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿٨٨﴾ وَزَكَرِيَّآ إِذۡ نَادَىٰ رَبَّهُۥ رَبِّ لَا تَذَرۡنِي فَرۡدٗا وَأَنتَ خَيۡرُ ٱلۡوَٰرِثِينَ ﴿٨٩﴾ فَٱسۡتَجَبۡنَا لَهُۥ وَوَهَبۡنَا لَهُۥ يَحۡيَىٰ وَأَصۡلَحۡنَا لَهُۥ زَوۡجَهُۥٓۚ إِنَّهُمۡ كَانُواْ يُسَٰرِعُونَ فِي ٱلۡخَيۡرَٰتِ وَيَدۡعُونَنَا رَغَبٗا وَرَهَبٗاۖ وَكَانُواْ لَنَا خَٰشِعِينَ ﴿٩٠﴾

[٨٢]﴿يغوصون له﴾:دەچنە ناو قولأیی دەریاوە بۆ دەرهێنانی ئەوشت وەکە گران بەهاو ناوازانەی تێیدایەتی. ﴿حافظین﴾:پاراستن و چاودێری کردنی(لەبەجێ نەگەیاندنی فەرمان و پشێوی و خراپە نانەوە لەسەر زەوی‌دا). [٨٣]﴿الضُّرّ﴾:بریتیە لەوەی تووشی مرۆڤ دەبێت لەنەخۆشی و لاوازبوون. [٨٥]﴿ذا الکفل﴾:دەڵێن (ئیلیاس) پێغەمبەرە(سەلامی خوای لێبێت). [٨٧]﴿ذا النون﴾:(یونس) ((سەلامی خوای لێبێت)); کەوا کەوتە سنگی نەهەنگەوە. ﴿مغاضباً﴾:توڕەبوو لەگەلەکەی بەهۆی بێ‌بڕواییانەوە. ﴿لن نقدر علیه﴾: (وایدەزانی) تەنگی پێ‌هەڵناچنین (بە بەندکردن و توندکردن و...). ﴿فنادی فی الظلمات﴾:لەتاریکایی‌دا نزاو دوعای کرد.(دەڵێن سێ تاریکایی‌بوو:تاریکایی شەو، تاریکایی دەریا، تاریکایی سنگی نەهەنگەکە). [٨٩]﴿لاتذرنی﴾:بەجێم مەهێڵە. ﴿فرداً﴾:تاك و تەنیا. [٩٠]﴿أصلحنا لە زوجە﴾:خێزانەکەیمان وەها لێکرد منداڵی ببێت. ﴿رغباً ورهباً﴾:بریتیە لەئومێد بوون بە ڕەحم و ترس لەسزاو خەشم. ﴿خاشعین﴾:ملکەچ و سەرشۆڕ.

* پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت ((باشترین دوعاو نزا دوعاو نزاکەی(ذالنون)ە کاتێك لەنێو سکی نەهەنگەکەدابوو وتی: (هیچ خوایەك نی‌یە جگە لەزاتی تۆ ، بێگەردی و پاکی هەر بۆ تۆیە، بەڕاستی من لەوانەم کەستەمیان لەخۆیان کردووە)) هیچ موسڵمانێك بەم دوعایە بانگی پەروەردگاری نەکردووە مەگەر وەڵامی‌دراوەتەوەو دوعای قبووڵ بووە)) .

[(اخرجه الامام احمد) و(الترمذي) و(النسائي)].

-لەتیروپشکەکەدا دەرچووایە، ئەوەیانی دەبرد لەگەڵ خۆی‌دا، لەیەکێك لەغەزاکاندا تیروپشکی لەنێوانماندا کردو ناوی من دەرچوو، ئەمەش کاتێك بوو بالأپۆشی هێشتا بەپێویست نەکەڕابوو، منیش لەناو کەژاوەکەمدا هەڵیان دەگرتم، هەر لەناویشیدابووم کاتێ دایاندەگرتم، ڕۆیشتین تاپێغەمبەری خوا(ﷺ) تەواوبوو لەغەزاکەو،کاروانی ڕێکخستەوەو نزیك بوویەوە لە(مەدینە) شەو ڕێی پێدایین بەڕۆیشتن ، منیش هەستام و ڕۆیشتم تالەسوپاکە دوورکەوتمەوە ، پاش -

وَٱلَّتِيٓ أَحۡصَنَتۡ فَرۡجَهَا فَنَفَخۡنَا فِيهَا مِن رُّوحِنَا وَجَعَلۡنَٰهَا وَٱبۡنَهَآ ءَايَةٗ لِّلۡعَٰلَمِينَ ﴿٩١﴾ إِنَّ هَٰذِهِۦٓ أُمَّتُكُمۡ أُمَّةٗ وَٰحِدَةٗ وَأَنَا۠ رَبُّكُمۡ فَٱعۡبُدُونِ ﴿٩٢﴾ وَتَقَطَّعُوٓاْ أَمۡرَهُم بَيۡنَهُمۡۖ كُلٌّ إِلَيۡنَا رَٰجِعُونَ ﴿٩٣﴾ فَمَن يَعۡمَلۡ مِنَ ٱلصَّٰلِحَٰتِ وَهُوَ مُؤۡمِنٞ فَلَا كُفۡرَانَ لِسَعۡيِهِۦ وَإِنَّا لَهُۥ كَٰتِبُونَ ﴿٩٤﴾ وَحَرَٰمٌ عَلَىٰ قَرۡيَةٍ أَهۡلَكۡنَٰهَآ أَنَّهُمۡ لَا يَرۡجِعُونَ ﴿٩٥﴾ حَتَّىٰٓ إِذَا فُتِحَتۡ يَأۡجُوجُ وَمَأۡجُوجُ وَهُم مِّن كُلِّ حَدَبٖ يَنسِلُونَ ﴿٩٦﴾ وَٱقۡتَرَبَ ٱلۡوَعۡدُ ٱلۡحَقُّ فَإِذَا هِيَ شَٰخِصَةٌ أَبۡصَٰرُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ يَٰوَيۡلَنَا قَدۡ كُنَّا فِي غَفۡلَةٖ مِّنۡ هَٰذَا بَلۡ كُنَّا ظَٰلِمِينَ ﴿٩٧﴾ إِنَّكُمۡ وَمَا تَعۡبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ أَنتُمۡ لَهَا وَٰرِدُونَ ﴿٩٨﴾ لَوۡ كَانَ هَٰٓؤُلَآءِ ءَالِهَةٗ مَّا وَرَدُوهَاۖ وَكُلّٞ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٩٩﴾ لَهُمۡ فِيهَا زَفِيرٞ وَهُمۡ فِيهَا لَا يَسۡمَعُونَ ﴿١٠٠﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ سَبَقَتۡ لَهُم مِّنَّا ٱلۡحُسۡنَىٰٓ أُوْلَٰٓئِكَ عَنۡهَا مُبۡعَدُونَ ﴿١٠١﴾

[٩١] ﴿أحصنت﴾: پاراستیو پارێزگاری لێکرد. [٩٢] ﴿أمتكم﴾: نەتەوەو میللەتەکەتان. ﴿امة واحدة﴾: یەك ئاینە لای سەرجەم پێغەمبەران(د.خ). [٩٣] ﴿تقطعوا أمرهم﴾: لەنێو ئاینەکەیاندا بوون بەچەند گرۆەو تاقمێکەوە. [٩٤] ﴿فلا كفران لسعيه﴾: رەنج بەخەسار نابێت. [٩٥] ﴿حرامٌ على قَرْيةٍ﴾: بەهەموو کلۆجێك یاساغە لێی. ﴿اهلكناها﴾: تیامانبرد(بەهۆی بێباوەڕی‌یەوە). [٩٦] ﴿يأجوج ومأجوج﴾: دوو هۆزبوون کەلە باکووری رۆژهەڵاتی ئاسیا جێگیربوون. ﴿حدب﴾: شوێنێکی بەرزو کوڕ. ﴿ينسلون﴾: خێراو پەلە دەکەن. [٩٧] ﴿الوعدُ الحق﴾: هەستانی قیامەت. ﴿شاخصة أبصار﴾: بریتیە لەچاو دەرتۆقین. [٩٨] ﴿حصب جهنم﴾: سووتەمەنی دۆزەخ. [١٠٠] ﴿زفير﴾: لاواندنەوەو گریانو بۆڕە. [١٠١] ﴿سبقت لهم منا الحسنى﴾: ئەوانەی لەچارەیان نووسراوە رێنمونی دەکرێن بۆ خێرو چاکە.

-ئەوەی پێویستی خۆمم ئەنجامدا، بەرەو لای کاروانو بارەکە گەڕامەوە، ئنجا دەستمدا لەسنگم دیتم ملوانکەکەم بچڕاوە، ناچار بەشوێن پێی خۆمدا گەڕامەوە هەتا ملوانکەکەم بدۆزمەوە، بەدوادا گەڕانم دوایخستم کەبگەڕێمەوە، ئەوکەسانەی کەژاوەکەیان هەڵدەگرت، هاتبوونو خستبوویانەوە سەر وشترەکەوپێیان نەزانی بوو لەناویدانیم، چونکە ئافرەتان کێشیان کەم بووو قەڵەو نەبوون ؛ بەهۆی خواردنی نانی سادەو نەبوونی‌یەوە . ئنجا وشترەکەیان تاودابوو رۆیشتبوون، کاتێك ملوانکەکەم دۆزیەوە سوپاکە رۆیشتبوو، منیش چوومە شوێنی سوپاکە، هاناو پەنایەکی لێنەبوو، گومانم وابوو خەڵکەکە هەست بەنەبوونی من دەکەنو دەگەڕێنەوە بەدوامدا. لەکاتێکدا دانیشتبووم لەجێگەکەی خۆمدا خەو زۆری بۆ هێنامو نوستم. (صفوان)ی کوڕی (معطل)یش لەپشتی سوپاکەوە شەو پشووی دابوو، تاگەیشتبووە ئەوێ ماوەیەکی پێچوبوو، کەمنی بینی راستەوخۆ ناسیمی‌یەوە چونکە هێشتا بالاّ پۆشی فەرزنەکرابوو بەتەنیا ئەوەندەی وت: (انا لله وانا -

لَا يَسۡمَعُونَ حَسِيسَهَاۖ وَهُمۡ فِي مَا ٱشۡتَهَتۡ أَنفُسُهُمۡ خَٰلِدُونَ ﴿١٠٢﴾ لَا يَحۡزُنُهُمُ ٱلۡفَزَعُ ٱلۡأَكۡبَرُ وَتَتَلَقَّىٰهُمُ ٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ هَٰذَا يَوۡمُكُمُ ٱلَّذِي كُنتُمۡ تُوعَدُونَ ﴿١٠٣﴾ يَوۡمَ نَطۡوِي ٱلسَّمَآءَ كَطَيِّ ٱلسِّجِلِّ لِلۡكُتُبِۚ كَمَا بَدَأۡنَآ أَوَّلَ خَلۡقٖ نُّعِيدُهُۥۚ وَعۡدًا عَلَيۡنَآۚ إِنَّا كُنَّا فَٰعِلِينَ ﴿١٠٤﴾ وَلَقَدۡ كَتَبۡنَا فِي ٱلزَّبُورِ مِنۢ بَعۡدِ ٱلذِّكۡرِ أَنَّ ٱلۡأَرۡضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ ٱلصَّٰلِحُونَ ﴿١٠٥﴾ إِنَّ فِي هَٰذَا لَبَلَٰغٗا لِّقَوۡمٍ عَٰبِدِينَ ﴿١٠٦﴾ وَمَآ أَرۡسَلۡنَٰكَ إِلَّا رَحۡمَةٗ لِّلۡعَٰلَمِينَ ﴿١٠٧﴾ قُلۡ إِنَّمَا يُوحَىٰٓ إِلَيَّ أَنَّمَآ إِلَٰهُكُمۡ إِلَٰهٞ وَٰحِدٞۖ فَهَلۡ أَنتُم مُّسۡلِمُونَ ﴿١٠٨﴾ فَإِن تَوَلَّوۡاْ فَقُلۡ ءَاذَنتُكُمۡ عَلَىٰ سَوَآءٖۖ وَإِنۡ أَدۡرِيٓ أَقَرِيبٌ أَم بَعِيدٞ مَّا تُوعَدُونَ ﴿١٠٩﴾ إِنَّهُۥ يَعۡلَمُ ٱلۡجَهۡرَ مِنَ ٱلۡقَوۡلِ وَيَعۡلَمُ مَا تَكۡتُمُونَ ﴿١١٠﴾ وَإِنۡ أَدۡرِي لَعَلَّهُۥ فِتۡنَةٞ لَّكُمۡ وَمَتَٰعٌ إِلَىٰ حِينٖ ﴿١١١﴾ قَٰلَ رَبِّ ٱحۡكُم بِٱلۡحَقِّۗ وَرَبُّنَا ٱلرَّحۡمَٰنُ ٱلۡمُسۡتَعَانُ عَلَىٰ مَا تَصِفُونَ ﴿١١٢﴾

سُورَةُ الحَجِّ

[١٠٢]﴿حسيسها﴾: دەنگی جموجوڵ و نرکەی ئاگری دۆزەخ.(گوێرایەڵی).
[١٠٣]﴿الفزع الأكبر﴾: بریتیە لەفووی زیندوبوونەوە. [١٠٤]﴿السجل﴾: تێنووس، دەفتەر. ﴿للكتب﴾: ئەوەی تێدا دەنووسرێت. [١٠٥]﴿الزبور﴾: بریتیە لەکتێبەکەی پێغەمبەری خوا داود(سەلامی خوای لێبێت). ﴿الذكر﴾: مەبەست پێی (تەورات)ە.
[١٠٦]﴿انّ في هذا﴾: ئەو چیرۆکانەی گێڕدرایەوە لەچیرۆك و سەرگوزشتەی پێغەمبەران(د.خ). ﴿لبلاغاً﴾: بەڵگەو مەبەستێك مرۆڤ بگەیەنێت بەمەبەست. [١٠٨]﴿مسلمون﴾: ئەوانەن ملکەچ بوون بۆ پەروەردگار.
[١٠٩]﴿آذنتكم﴾: واتە بەهەمووتان رادەگەیەنم. ﴿على سواء﴾: وەك یەك بەهەمووتان. ﴿ان ادري﴾: نازانم.
[١١١]﴿فتنة لكم﴾: پێ‌هەڵخلیسكان.(بۆئەوەی زیاتر گوناهو تاوان بکەن و خەشم و سزاش ئەستۆتان بگرێتەوە). ﴿متاع﴾: خۆشی‌یەکی کاتی بەجوانی‌یەکانی دنیاوە.
﴿الى حين﴾: بۆ کاتێکی دیاریکراو(کاتی دوایی هێنان بەوادەی تەمەنتان).
[١١٢]﴿المُستعان﴾: ئەوەی داوای پەناوپشتگیری لێکراوە.

* پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((خەڵکینە ئێوە حەشردەکرێن لەخزمەت پەروەردگاردا بەپێی پەتی و رووت و قووتی و بێ‌ئەوەی سوننەتکرابن(خەتەنە) ، ﴿ هەروەك چۆن یەکەم دروستکراومان دەستپێکرد ئەوا دەیگەڕێنینەوەو بەڵێنە لەسەرمان و بەجێی دەگەیەنین﴾ هەروەها یەکەم کەسێك پۆشتەدەکرێت (ابراهیم)ە (د.خ) ، ئنجا پیاوانێك دەهێنن لەئەتەوەکەی من و دەیانخەن بەلای چەپداو منیش دەڵێم: پەروەردگارا !! هاوەڵانی من!! ئنجا دەوترێت: تۆ نازانیت دوای تۆ چیان داهێناو کردیان، منیش وەك وتەی بەندە پیاوچاکەکە (عیسی)ی کوڕی مەریەم) دەڵێم: ﴿ وكنتُ عليهمْ شهيداً مادمتُ فيهمْ﴾ هەتا ﴿العزيزُ الحكيمُ﴾ئنجا پێم دەڵێن: ((ئەوان بەردەوام پاشگەزبوونەتەوەو پشتیان هەڵکردووە لەوکاتەوە تۆ لێیان جیابوویتەوە)).[(متفق علیه)].
* پێغەمبەری خوا(ﷺ)دەفەرموێت: ((پەروەردگار تەماشای جەستەو لەش و لارو شكڵ و شێوەتان ناکات بەڵکو تەماشای دڵتان دەکات)) [(اخرجه مسلم)].

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱتَّقُواْ رَبَّكُمْۚ إِنَّ زَلْزَلَةَ ٱلسَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ ﴿١﴾ يَوْمَ تَرَوْنَهَا تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّآ أَرْضَعَتْ وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا وَتَرَى ٱلنَّاسَ سُكَٰرَىٰ وَمَا هُم بِسُكَٰرَىٰ وَلَٰكِنَّ عَذَابَ ٱللَّهِ شَدِيدٌ ﴿٢﴾ وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يُجَٰدِلُ فِي ٱللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّبِعُ كُلَّ شَيْطَٰنٍ مَّرِيدٍ ﴿٣﴾ كُتِبَ عَلَيْهِ أَنَّهُۥ مَن تَوَلَّاهُ فَأَنَّهُۥ يُضِلُّهُۥ وَيَهْدِيهِ إِلَىٰ عَذَابِ ٱلسَّعِيرِ ﴿٤﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِن كُنتُمْ فِي رَيْبٍ مِّنَ ٱلْبَعْثِ فَإِنَّا خَلَقْنَٰكُم مِّن تُرَابٍ ثُمَّ مِن نُّطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِن مُّضْغَةٍ مُّخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ لِّنُبَيِّنَ لَكُمْۚ وَنُقِرُّ فِي ٱلْأَرْحَامِ مَا نَشَآءُ إِلَىٰٓ أَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوٓاْ أَشُدَّكُمْۖ وَمِنكُم مَّن يُتَوَفَّىٰ وَمِنكُم مَّن يُرَدُّ إِلَىٰٓ أَرْذَلِ ٱلْعُمُرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِنۢ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْـًٔاۚ وَتَرَى ٱلْأَرْضَ هَامِدَةً فَإِذَآ أَنزَلْنَا عَلَيْهَا ٱلْمَآءَ ٱهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَأَنۢبَتَتْ مِن كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ ﴿٥﴾

سوورەتی ﴿ الحج ﴾

[١]﴿زلزلة الساعة﴾:زەمین لەرزەی قیامەت.[٢]﴿تذهل﴾:واقی وڕ دەمێنێت.[٣]﴿مريد﴾:یاخیبوون یاخود کەسێك لەتێکدان وێرانکارییدا گەیووەتە چڵەپۆپە.[٤]﴿كُتب عليه﴾: پەروەردگار لەسەر شەیتان نووسیویەتی.﴿تولاه﴾:کردی بەهاودەمی خۆیو شوێنی کەوت.﴿يهديه﴾:ڕێنموونی دەکات.[٥]﴿نطفة﴾:دڵۆپە ئاوی پیاو.﴿علقة﴾:پارچە خوێنێکی بەستوو.﴿مُضْغَة﴾:پارچە گۆشتێك کەدیاردەی ئادەمی پێوەیە.﴿مخلقة﴾:بریتیە لەوەی دروستبوونی تەواو بووە.﴿لتبلغوا أشد كم﴾:ئەوپەڕی هێزی جەستەییو عەقڵی دەگرێتەوە.﴿ارذل العمر﴾: ناخۆشترین کاتی تەمەن کەپیریو خەڵەفاندنە.﴿هامدة﴾:وشك وبێئاوە.﴿اهتزت﴾:بریتیە لەوەی کەزەوی دەشنێتەوە بەو بەروبوومەی لەسەریەتی.﴿ربت﴾:زیادو نەشو نمایکرد.﴿زوج﴾:چەشنو شێواز.﴿هيج﴾:جوانو باشو گەشاوە.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((ئەوەی من دەیبینم ئێوە نایبینن ، ئاسمان قورس بووەو حەقیشە قورس ببێت، بەئەندازەی چوار پەنجە جێگەو شوێن نەماوە مەگەر فریشتەیەك تێیدا لەحاڵی کڕنووش بردندایە بۆ پەروەردگار، سوێندبێت بەخوا گەر بێتو ئەوەی من دەیزانم ئێوە بتانزانیایە ئەوا کەمێك پێدەکەنینو زۆریش دەگریانو، هەرگیز تامو چێژتان لەژنان وەرنەدەگرت لەسەرجێگەو، دەچوونە سەرڕێگاکانو هاناو پەناتان دەبرد بۆ خوای گەورە)).

[(اخرجه الترمذي وقال: حديث حسن)].

- اليه راجعون)ئنجا یخی وشترەکەی دایاو منیش سوار وشترەکە بوومو، وشترەکەی تاوداو رۆیشتین، بەردەوام جڵەوی وشترەکەی گرتبوو تاگەیشتینەوە بەسوپاکە دوای ئەوەی ئەوان بەهۆی گەرماوە لایاندابوو لەناوەڕاستی نیوەڕۆدا تا ماندوێتیان بحەوێتەوە، پاشان کۆمەڵێك تێکەوتن سەبارەت بەحاڵی من، ئەوکەسەی سەرپەرشتی ئەو درۆیەی دەکرد(عبدالله)ی کوڕی(ابی) کوری(سلول)بوو، دوای ئەوەی هاتین بەرەو (مەدینە)نەخۆش کەوتم تامانگێك، خەڵکیش قسەوباسیان دەکرد دەربارەی بوهتانە هەڵبەستراوەکە،منیش هەستم بەهیچ نەدەکرد -

ذَٰلِكَ بِأَنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلْحَقُّ وَأَنَّهُۥ يُحْيِ ٱلْمَوْتَىٰ وَأَنَّهُۥ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٦﴾ وَأَنَّ ٱلسَّاعَةَ ءَاتِيَةٌ لَّا رَيْبَ فِيهَا وَأَنَّ ٱللَّهَ يَبْعَثُ مَن فِى ٱلْقُبُورِ ﴿٧﴾ وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يُجَٰدِلُ فِى ٱللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا هُدًى وَلَا كِتَٰبٍ مُّنِيرٍ ﴿٨﴾ ثَانِىَ عِطْفِهِۦ لِيُضِلَّ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ لَهُۥ فِى ٱلدُّنْيَا خِزْىٌ وَنُذِيقُهُۥ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ عَذَابَ ٱلْحَرِيقِ ﴿٩﴾ ذَٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ يَدَاكَ وَأَنَّ ٱللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّٰمٍ لِّلْعَبِيدِ ﴿١٠﴾ وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَعْبُدُ ٱللَّهَ عَلَىٰ حَرْفٍ فَإِنْ أَصَابَهُۥ خَيْرٌ ٱطْمَأَنَّ بِهِۦ وَإِنْ أَصَابَتْهُ فِتْنَةٌ ٱنقَلَبَ عَلَىٰ وَجْهِهِۦ خَسِرَ ٱلدُّنْيَا وَٱلْءَاخِرَةَ ذَٰلِكَ هُوَ ٱلْخُسْرَانُ ٱلْمُبِينُ ﴿١١﴾ يَدْعُوا۟ مِن دُونِ ٱللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُۥ وَمَا لَا يَنفَعُهُۥ ذَٰلِكَ هُوَ ٱلضَّلَٰلُ ٱلْبَعِيدُ ﴿١٢﴾ يَدْعُوا۟ لَمَن ضَرُّهُۥٓ أَقْرَبُ مِن نَّفْعِهِۦ لَبِئْسَ ٱلْمَوْلَىٰ وَلَبِئْسَ ٱلْعَشِيرُ ﴿١٣﴾ إِنَّ ٱللَّهَ يُدْخِلُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ جَنَّٰتٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ إِنَّ ٱللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ ﴿١٤﴾ مَن كَانَ يَظُنُّ أَن لَّن يَنصُرَهُ ٱللَّهُ فِى ٱلدُّنْيَا وَٱلْءَاخِرَةِ فَلْيَمْدُدْ بِسَبَبٍ إِلَى ٱلسَّمَآءِ ثُمَّ لْيَقْطَعْ فَلْيَنظُرْ هَلْ يُذْهِبَنَّ كَيْدُهُۥ مَا يَغِيظُ ﴿١٥﴾

[٨] ﴿ولا كتاب منير﴾: بێ بەڵگەیەکی ڕۆشن و جێگیر لەلای پەروەردگارەوە. [٩] ﴿ثاني عطفه﴾: پشتگوێی دەخات بەهۆی خۆبەزلزانین و نکوولی کردنەوە. ﴿خزي﴾: سەرشۆڕی و سووکایەتی. [١١] ﴿على حرف﴾: لەسەر دوودڵی و گومان لەئاییندا. ﴿فتنة﴾: تاقیکردنەوەو ناڕەحەتی. ﴿انقلب على وجهه﴾: لەخێرو چاکە پاشگەزدەبێتەوەو پێچەوانەی ڕێبازی ڕاست دەگرێتە بەر. [١٣] ﴿بئس﴾: ناقۆڵاو نابەجێیە. ﴿المولى﴾: پەناوپشتگیر. ﴿العشير﴾: هاوەڵ و هاودەم. [١٥] ﴿بسبب﴾: بەپەت و گوریسێك. ﴿ليقطع﴾: با خۆی بخنکێنێ. ﴿كيده﴾: ئەو ڕەفتارەی کەبەرامبەر خۆی دەیکات.

* پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((خوای گەورە فەرزی داناوەو پێویستیشی کردووە، بۆیە ئێوە مەیفەوتێنن، هەروەها سنووری تایبەتی هەیە مەیشکێنن، لەچەند بابەتێکیش بێدەنگ بووە وەك سۆزو بەزەییەك بۆ ئێوە نەك لەبیری چووبێت، لەبەرئەوە مەگەڕێن بەدوای ئەوشتانەدا)).

[(اخرجه الدارقطني) و(الحاكم)] .

* هەروەها پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((خوای گەورە غیرەتی دەجوولێت ، کاتێك غیرەتی دەجوولێت یەکێك یا(باوەڕدارێك) هەڵبسێت بەئەنجامدانی ئەوەی خوای گەورە حەرامو یاساغی کردووە)). [(متفق عليه)].

- لەوبارەیەوە تا کەمێك هاتمەوە سەرخۆو لەگەڵ(ام مسطح)دا چوومەدەرەوە بۆ جێگایەکی تایبەت بەئافرەتان کەشوێنی دەست بەئاوگەیاندنی هەمووومان بوو، (ام مسطح)قاچی هەڵخزاو وتی: ئەی(مسطح)تیابچی ، منیش وتم: شتێکی خراپت وت، قسە بەپیاوێك دەڵێیت کەلەجەنگی (بدر)دا بەشداری کردووە، وتی: ئەی هاوار نەت بیستووە کەچی وتووە، وتم: چی وتووە؟ ئەوسا دەنگوباسی بوختانچییەکانی بۆ گێڕامەوە، ئەوەندەی‌تر نەخۆشکەوتم، کاتێك پێغەمبەری خوا(ﷺ) هات بۆلام پێم وت: ئایا ڕێگەم دەدەی بچمە لای دایك و باوکم، دەمویست ئەم دەنگوباسە لەلای ئەوانەوە ببیستم، ئەوەبوو ڕێگەی دامو، هاتم بۆلای دایك و باوکم ، بەدایکم وت: دایکە ئەو خەڵکە لەسەرچی دەدوێن؟ وتی: کچی خۆم لەسەرخۆبەو ناڕەحەت مەبە، -

وَكَذَٰلِكَ أَنزَلْنَٰهُ ءَايَٰتٍۭ بَيِّنَٰتٍ وَأَنَّ ٱللَّهَ يَهْدِى مَن يُرِيدُ ﴿١٦﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَٱلَّذِينَ هَادُوا۟ وَٱلصَّٰبِـِٔينَ وَٱلنَّصَٰرَىٰ وَٱلْمَجُوسَ وَٱلَّذِينَ أَشْرَكُوٓا۟ إِنَّ ٱللَّهَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ شَهِيدٌ ﴿١٧﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّ ٱللَّهَ يَسْجُدُ لَهُۥ مَن فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَن فِى ٱلْأَرْضِ وَٱلشَّمْسُ وَٱلْقَمَرُ وَٱلنُّجُومُ وَٱلْجِبَالُ وَٱلشَّجَرُ وَٱلدَّوَآبُّ وَكَثِيرٌ مِّنَ ٱلنَّاسِ ۖ وَكَثِيرٌ حَقَّ عَلَيْهِ ٱلْعَذَابُ ۗ وَمَن يُهِنِ ٱللَّهُ فَمَا لَهُۥ مِن مُّكْرِمٍ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ يَفْعَلُ مَا يَشَآءُ ۩ ﴿١٨﴾ ۞ هَٰذَانِ خَصْمَانِ ٱخْتَصَمُوا۟ فِى رَبِّهِمْ ۖ فَٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ قُطِّعَتْ لَهُمْ ثِيَابٌ مِّن نَّارٍ يُصَبُّ مِن فَوْقِ رُءُوسِهِمُ ٱلْحَمِيمُ ﴿١٩﴾ يُصْهَرُ بِهِۦ مَا فِى بُطُونِهِمْ وَٱلْجُلُودُ ﴿٢٠﴾ وَلَهُم مَّقَٰمِعُ مِنْ حَدِيدٍ ﴿٢١﴾ كُلَّمَآ أَرَادُوٓا۟ أَن يَخْرُجُوا۟ مِنْهَا مِنْ غَمٍّ أُعِيدُوا۟ فِيهَا وَذُوقُوا۟ عَذَابَ ٱلْحَرِيقِ ﴿٢٢﴾ إِنَّ ٱللَّهَ يُدْخِلُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ جَنَّٰتٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِن ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا ۖ وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا حَرِيرٌ ﴿٢٣﴾

[١٧]﴿الذين هادوا﴾: بریتین لەجوولەکە. ﴿الصابئين﴾: پەرستیارانی فریشتەو هەسارەکان. ﴿المجوس﴾: ئەوانەن کەئاگر دەپەرستن لەفارس و خەڵکی دیکە. [١٨]﴿الدّواب﴾: سەرجەم گیانداران جگە لەمرۆڤ؛ ئەوانەی بەسەر رووی زەوی‌دا دەرۆن بەرێوە. ﴿حق عليه﴾: جێگیرو چەسپاو بەپێویست گەڕا. [١٩]﴿خصمان﴾: دوو کۆمەڵی نەیارو دژوار بەیەك. ﴿الحميم﴾: ئاوی بەکوڵ. [٢٠]﴿يصهر﴾: دەیتوێنێتەوە. [٢١]﴿مقامع﴾: چەکوش یان قامچی. [٢٣]﴿يحلون﴾: دەیپۆشن. ﴿ولؤلؤا﴾: دوڕو مرواریی.

***پێغەمبەری خوا (ﷺ) دەفەرموێت: ((جل و بەرگی ئاوریشم لەبەرمەکەن لەدنیادا ، چونکە هەرکەسێك لەدنیادا لەبەری بکات ئەوا لەقیامەتدا بەخۆیەوە نابینێت و لەبەری ناکات)). [(متفق عليه)].**

- سوێندبێت بەخوا هیچ ئافرەتێك نی‌یە نزیك بێت لەپیاوەکەیەوەو ئەویش خۆشی بوێت و هەوێی هەبێت مەگەر قسەی زۆری لەسەردەکەن، منیش وتم: (سبحان الله) ئایا خەڵکی ئەم قسەیەیان کردووە؟! ئیتر لەو شەوە دەستم کرد بەگریان تا بەیانی فرمێسکی چاوم وشك نەبووەوەو خەویشم لێنەکەوت ، پێشوازی بەیانیشم هەر بەگریانەوە کرد، پێغەمبەری خوا(ﷺ) بانگی (علی) کوڕی(ابي طالب)و (اسامه)ی کوڕی(زید)یکرد کەماوەیەك بوو نیگا نەهاتبوویە خوارەوە راوێژی پێکردن دەربارەی جیابوونەوەی لەمن ، (اسامه) ئاماژەی بەوەدا خێزانەکانی چەند داوێن پاکن و ، وتی: ئەی پێغەمبەری خوا ئەوان خێزانی تۆن ئێمە خێرنەبێت هیچ شتێکی تر نازانین لەبارەیانەوە.(علی)ش وتی: خوای گەورە دونیات لێتەسك ناکاتەوەو، ئافرەتانی‌تر زۆرن، خۆئەگەر پرسیار لەکەنیزەکەکەش بکەیت خێرا وەڵامت دەداتەوە، بانگی (بريرة)یان کردو وتی: ئەی (بريرة) ئایا هیچ شتێکت دیوە کەگومانت بۆ دروست بکات بەرامبەر بە(عائیشە)، ئەویش وتی: سوێند بەوکەسەی تۆی بەحەق و ڕاستی ڕەوانەکردووە! هیچ شتێکم نەدیووە لێی لەکەداری بکات،ئەوەنەبێت کەئافرەتێکی کەم تەمەنە لەسەر هەویرەکەی خەوی لێدەکەوت و پەلەوەر دێت و بەردەبێت لەهەویرەکەی !! ئنجا پێغەمبەری خوا(ﷺ)لەسەر دوانگەکەی وەستاو-

وَهُدُوٓاْ إِلَى ٱلطَّيِّبِ مِنَ ٱلْقَوْلِ وَهُدُوٓاْ إِلَىٰ صِرَٰطِ ٱلْحَمِيدِ ﴿٢٤﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ وَيَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ وَٱلْمَسْجِدِ ٱلْحَرَامِ ٱلَّذِى جَعَلْنَٰهُ لِلنَّاسِ سَوَآءً ٱلْعَٰكِفُ فِيهِ وَٱلْبَادِ ۚ وَمَن يُرِدْ فِيهِ بِإِلْحَادٍۭ بِظُلْمٍ نُّذِقْهُ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢٥﴾ وَإِذْ بَوَّأْنَا لِإِبْرَٰهِيمَ مَكَانَ ٱلْبَيْتِ أَن لَّا تُشْرِكْ بِى شَيْـًٔا وَطَهِّرْ بَيْتِىَ لِلطَّآئِفِينَ وَٱلْقَآئِمِينَ وَٱلرُّكَّعِ ٱلسُّجُودِ ﴿٢٦﴾ وَأَذِّن فِى ٱلنَّاسِ بِٱلْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَىٰ كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِن كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ ﴿٢٧﴾ لِّيَشْهَدُواْ مَنَٰفِعَ لَهُمْ وَيَذْكُرُواْ ٱسْمَ ٱللَّهِ فِىٓ أَيَّامٍ مَّعْلُومَٰتٍ عَلَىٰ مَا رَزَقَهُم مِّنۢ بَهِيمَةِ ٱلْأَنْعَٰمِ ۖ فَكُلُواْ مِنْهَا وَأَطْعِمُواْ ٱلْبَآئِسَ ٱلْفَقِيرَ ﴿٢٨﴾ ثُمَّ لْيَقْضُواْ تَفَثَهُمْ وَلْيُوفُواْ نُذُورَهُمْ وَلْيَطَّوَّفُواْ بِٱلْبَيْتِ ٱلْعَتِيقِ ﴿٢٩﴾ ذَٰلِكَ وَمَن يُعَظِّمْ حُرُمَٰتِ ٱللَّهِ فَهُوَ خَيْرٌ لَّهُۥ عِندَ رَبِّهِۦ ۗ وَأُحِلَّتْ لَكُمُ ٱلْأَنْعَٰمُ إِلَّا مَا يُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ ۖ فَٱجْتَنِبُواْ ٱلرِّجْسَ مِنَ ٱلْأَوْثَٰنِ وَٱجْتَنِبُواْ قَوْلَ ٱلزُّورِ ﴿٣٠﴾

[٢٤]﴿وهُـدوا﴾:ڕێنموونی کران.﴿الی الطيب من القول﴾:بۆ وتنی(لا اله الا الله)و پێداویستی‌و مەرجەکانی‌و هەر ڕەفتارێکیش بەمەزن‌و پیرۆز دانانی پەروەردگاری تێدابێت.[٢٥]﴿المسجد الحرام﴾:مەبەست پێی مزگەوتی (مەککە)یە.﴿سواء﴾:چوون یەکن.﴿العاکف فيه﴾:ئەوەی تیایدا دەمێنێتەوە.﴿الباد﴾:ئەوەی دێت بۆ سەردان لەدەشتەوە.﴿بالحاد﴾:لادان لەحەقەوە بۆ ناحەق.[٢٦]﴿بوأنا لإبراهيم﴾:ڕوونمان کردەوە بۆ(ابراهيم) (د.خ).﴿طهر بيتي﴾:(کەعبە) پاك بکەرەوە لەبت‌و هاوەڵ پەیداکردن.﴿للطائفين﴾: ئەوانەی تەواف دەکەن بەدەووری کەعبەدا.[٢٧]﴿اذن في الناس﴾:بانگ بکە لەناویانداو فێریان بکە.﴿رجالاً﴾: پیادە.﴿ضامر﴾:ئاژەڵێکی لاواز بەهۆی زۆر ڕۆیشتنەوە.﴿فج عميق﴾:ڕێگەی دوور.[٢٨]﴿ليشهدوا﴾:بۆئەوەیە سوود وەربگرن لەو سەردانە لەڕووی بازرگانی‌و سەرجەم سوودەکانی دیکەی دونیاو ئاخیرەت.﴿أيام معلومات﴾:ئەوسێ ڕۆژەیە کەیەکەمیان ڕۆژی جەژنە.﴿بهيمة الأنعام﴾:وشترو مانگاو مەڕ.﴿البائس﴾:ئەوەی تووشی ناڕەحەتی‌و هەژاری‌بووە.[٢٩]﴿ليقضوا تفثهم﴾:پیسی‌و چڵکنی لابەرن.﴿العتيق﴾:کۆن‌و دێرن.[٣٠]﴿حرمات الله﴾:ئەرکی حەج‌و شتی دیکە.﴿الرجس﴾:پیسی دیارو نادیار دەگرێتەوە.﴿الزور﴾:درۆو دەلەسە.

-داوای لە(عبدالله)ی کوڕی(ابی)کرد بەهانە بهێنێتەوە، ئنجا فەرمووی: موسڵمانان کێ بەهانەو عوزرم بۆ دەهێنێتەوە لەبری پیاوێك ئازارو زیانم دەدات کاتێك تۆڵەم لێسەندەوە، سوێندبێت بەخوای گەورە جگە لەخێر هیچ شتێکی‌تر شك نابەم لەخێزانەکەمدا.
خاتوو (عائیشە) فەرمووی: ئەو ڕۆژە بەردەوام گریام و چاوم وشك نەکردەوە ، ئەو شەوەش هەر گریام‌و خەو لەچاوەکانم باریانکرد، دایك‌و باوکم واگومانیان دەبرد گریان جەرگی بڕیبم، لەکاتێکدا هەردووکیان لام دانیشتبوون‌و دەگریام ، ئافرەتێك لەپشتیوانەکان داوای ڕێگەی پێدانی هاتنە ژوورەوەی لێکردم، منیش ڕێگەمدا، ئەویش دەستیکرد بەگریان لەگەڵما، پاشانیش پێغەمبەری خوا(ﷺ)هاتەلامان، سەلامی‌کردو دانیشت، ماوەی مانگێك بوو (نیگا)-

حُنَفَاءَ لِلَّهِ غَيْرَ مُشْرِكِينَ بِهِۦ وَمَن يُشْرِكْ بِٱللَّهِ فَكَأَنَّمَا خَرَّ مِنَ ٱلسَّمَآءِ فَتَخْطَفُهُ ٱلطَّيْرُ أَوْ تَهْوِى بِهِ ٱلرِّيحُ فِى مَكَانٍ سَحِيقٍ ﴿٣١﴾ ذَٰلِكَ وَمَن يُعَظِّمْ شَعَٰٓئِرَ ٱللَّهِ فَإِنَّهَا مِن تَقْوَى ٱلْقُلُوبِ ﴿٣٢﴾ لَكُمْ فِيهَا مَنَٰفِعُ إِلَىٰٓ أَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ مَحِلُّهَآ إِلَى ٱلْبَيْتِ ٱلْعَتِيقِ ﴿٣٣﴾ وَلِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنسَكًا لِّيَذْكُرُوا۟ ٱسْمَ ٱللَّهِ عَلَىٰ مَا رَزَقَهُم مِّنۢ بَهِيمَةِ ٱلْأَنْعَٰمِ فَإِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَٰحِدٌ فَلَهُۥٓ أَسْلِمُوا۟ وَبَشِّرِ ٱلْمُخْبِتِينَ ﴿٣٤﴾ ٱلَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ ٱللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَٱلصَّٰبِرِينَ عَلَىٰ مَآ أَصَابَهُمْ وَٱلْمُقِيمِى ٱلصَّلَوٰةِ وَمِمَّا رَزَقْنَٰهُمْ يُنفِقُونَ ﴿٣٥﴾ وَٱلْبُدْنَ جَعَلْنَٰهَا لَكُم مِّن شَعَٰٓئِرِ ٱللَّهِ لَكُمْ فِيهَا خَيْرٌ فَٱذْكُرُوا۟ ٱسْمَ ٱللَّهِ عَلَيْهَا صَوَآفَّ فَإِذَا وَجَبَتْ جُنُوبُهَا فَكُلُوا۟ مِنْهَا وَأَطْعِمُوا۟ ٱلْقَانِعَ وَٱلْمُعْتَرَّ كَذَٰلِكَ سَخَّرْنَٰهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٣٦﴾ لَن يَنَالَ ٱللَّهَ لُحُومُهَا وَلَا دِمَآؤُهَا وَلَٰكِن يَنَالُهُ ٱلتَّقْوَىٰ مِنكُمْ كَذَٰلِكَ سَخَّرَهَا لَكُمْ لِتُكَبِّرُوا۟ ٱللَّهَ عَلَىٰ مَا هَدَىٰكُمْ وَبَشِّرِ ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿٣٧﴾ ۞ إِنَّ ٱللَّهَ يُدَٰفِعُ عَنِ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُورٍ ﴿٣٨﴾

[٣١] ﴿حنفاء لله﴾: ڕاست ڕەو. ﴿خر﴾: گلۆرو دەکەوێتە خوارەوە. ﴿فَتَخْطَفُهُ﴾: دەیڕفێنێت. ﴿تهوي به﴾: پێوەی دەکەوێتە خوارەوە. ﴿مكان سحيق﴾: شوێنێکی دوور. [٣٢] ﴿شعائر الله﴾: دروشمەکانی خواوەند. [٣٣] ﴿محلها﴾: شوێنی سەربڕینی. ﴿الى البيت العتيق﴾: لەهەموو حەرەم دا دەبێت. [٣٤] ﴿منسكاً﴾: خوێن ڕشتن (ئاژەڵێک سەر بېڕیت). ﴿المخبتين﴾: ئەوانەی خۆیان بەکەم دەزانن و ملکەچن بۆ پەروەردگارەکەیان. [٣٥] ﴿وجلت﴾: بریتییە لەداچڵەکین و ترسان. [٣٦] ﴿البدن﴾: ئەوەی دەبرێت بۆ ماڵی خوا لەوشترو مانگا. ﴿شعائر الله﴾: ڕێو ڕەسمەکانی شەریعەت لەحەجدا. ﴿صواف﴾: مەبەست پێی ی ڕاگرتن و سەیرکردنی قاچ و دەستیانەو نابێت هیچ عەیب و ناتەواوییەکیان تێدابێت لەکاتی سەربڕیندا. ﴿وجبت جنوبها﴾: لەسەر زەوی تەخت کردنە دوای سەربڕینی (کاتی خواردنی هاتووە). ﴿القانع﴾: ئەو هەژارەیە کەبەحاڵی خۆی ڕازییەو داوا لەکەس ناکات. ﴿المعتر﴾: ئەو هەژارەیە داوا لەخەڵکی دەکات. [٣٨] ﴿ان الله يدافع عن..﴾: پەروەردگار شەڕوخراپەی دوژمنانیان لێدووردەخاتەوەو دەیانپارێزێت. ﴿خوان﴾: ئەوەی هەمیشە ناپاکی و خیانەت لەئەمانەت و سپاردە دەکات. ﴿كفور﴾: ئەوەی هەمیشە بێباوەڕی دەنوێنێت.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((براکەت سەربخە گەر ستەمکار بێت یان ستەم لێکراو، پیاوێکیش وتی: ئەی پێغەمبەری خوا!! سەریدەخەین کاتێ ستەمی لێکرا بەڵام ئەی کاتێ ستەمکار بوو چۆن؟ فەرمووی: ((دەستی بگرە یان ڕێگری بکە لەستەم)).

[(اخرجه البخاري)].

أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَٰتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُواْۚ وَإِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ ﴿٣٩﴾ ٱلَّذِينَ أُخْرِجُواْ مِن دِيَٰرِهِم بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّآ أَن يَقُولُواْ رَبُّنَا ٱللَّهُۗ وَلَوْلَا دَفْعُ ٱللَّهِ ٱلنَّاسَ بَعْضَهُم بِبَعْضٍ لَّهُدِّمَتْ صَوَٰمِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَٰتٌ وَمَسَٰجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا ٱسْمُ ٱللَّهِ كَثِيرًاۗ وَلَيَنصُرَنَّ ٱللَّهُ مَن يَنصُرُهُۥٓۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٤٠﴾ ٱلَّذِينَ إِن مَّكَّنَّٰهُمْ فِى ٱلْأَرْضِ أَقَامُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَوُاْ ٱلزَّكَوٰةَ وَأَمَرُواْ بِٱلْمَعْرُوفِ وَنَهَوْاْ عَنِ ٱلْمُنكَرِۗ وَلِلَّهِ عَٰقِبَةُ ٱلْأُمُورِ ﴿٤١﴾ وَإِن يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٌ وَثَمُودُ ﴿٤٢﴾ وَقَوْمُ إِبْرَٰهِيمَ وَقَوْمُ لُوطٍ ﴿٤٣﴾ وَأَصْحَٰبُ مَدْيَنَۖ وَكُذِّبَ مُوسَىٰ فَأَمْلَيْتُ لِلْكَٰفِرِينَ ثُمَّ أَخَذْتُهُمْۖ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٤٤﴾ فَكَأَيِّن مِّن قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَٰهَا وَهِىَ ظَالِمَةٌ فَهِىَ خَاوِيَةٌ عَلَىٰ عُرُوشِهَا وَبِئْرٍ مُّعَطَّلَةٍ وَقَصْرٍ مَّشِيدٍ ﴿٤٥﴾ أَفَلَمْ يَسِيرُواْ فِى ٱلْأَرْضِ فَتَكُونَ لَهُمْ قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ بِهَآ أَوْ ءَاذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَاۖ فَإِنَّهَا لَا تَعْمَى ٱلْأَبْصَٰرُ وَلَٰكِن تَعْمَى ٱلْقُلُوبُ ٱلَّتِى فِى ٱلصُّدُورِ ﴿٤٦﴾

[٣٩]﴿أذن﴾: ڕێگـــــه دراوه.
[٤٠]﴿صوامـــع﴾: شوێنی پەرستنی قەشە مەسیحیەکانە.(دێر). ﴿بیـــع﴾: بەکەنیسـەی مەسیحیەکان دەوترێـت. ﴿صلـوات﴾: پەرستگای جوولەکەکان. ﴿مسـاجد﴾: پەرستگای موسـوڵمانان (مزگەوت). [٤٤]﴿أصحـاب مدیـن﴾: گەل و نەتەوەکەی (شوعەیب)پێغەمبەر (سەلامی خوای لێبێت). ﴿فـأملیت﴾: ڕێگـەمدان(سـزایانم دواخسـت). ﴿نکـیر﴾: نکووڵـی کـردنم بـەگۆڕانی بەخشش و نیعمـەت بـۆ سـزاو غەشم. [٤٥]﴿فکأین﴾: زۆرێك. ﴿خاویـة علـی عروشها﴾: وێرانەو ڕووخاو. ﴿معطلـة﴾: وازلێـهێنراوو کوێرەوەبـوو. ﴿قصـر مشید﴾: کۆشکی بەرزو بڵند.

-ی بـۆ نـەهاتبوو دەربـارەی مـن، ئنجـا شایەتومانی هێناو فـەرمووی: ئەوجا بزانە ئەی(عائیشە) دەربارەی تۆ شتێکی ئاوەهام پێگەیشتووە، ئەگەر تۆپاك بیت لەوکارە ئەوا خوای گەورە بەپاکێتی ڕات دەگرێت، خۆئەگەر گوناهێکیشـت کردبێـت ئـەوە داوای لێخۆشـبوون لـەخوای گـەورە بکـە، پاشـانیش تەوبەبکـەو بگەڕێرەوە بۆلای ، بەڕاستی بەندە ئەگەر تاوانێکی کردو دانی نا بەتاوانەکەیداو، دواتر تەوبەی کرد ئەوا خوای گەورە تەوبەکەی قبوڵ دەکات. پاش ئەوەی قسەکەی تـەواوکرد بەباوکم وت: لـەبری من وەڵامـی پێغەمبـەری خوا بدەرەوە، وتـی: سـوێند بـەخوانازانم بڵێم چـی !! ، منیـش هەرچەندە ئافرەتێکی کەم تەمەن بـووم وتم: سـوێندبێت بـەخوا دەزانم کـەئێوە ئـەم قسـانەتان بیستووە، تا لەنێو دڵتاندا جێی گرتووەو باوەڕتـان پێـی کـردووە، خۆئەگەر پێتـان بڵێم: من پاك و بێبـەریم لـەوکارە، خواش دەزانـێ من بێتاوانم، ئێوەباوەڕم پێناکەن، لەڕیوایـەتێکی‌تردا هاتووە: خۆئەگەر دان بنێم بەشتێکدا بۆتان ئەوا خوا دەزانێ من لێی بێئاگام ، بەڵام ئێوە باوەڕم پێناکەن، دە سوێندبێ بەخوا بۆ خۆم و ئێوە هیچ نموونەیـەك نـازانم جگـە لـەوەی (یعقـوب)ی باوکی(یوسف) وتی:﴿فَصَبْرٌ جَمِيلٌ وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصِفُونَ﴾، پاشـان ڕووم وەرگێڕاو ڕاکشام لەسـەر جێگاکـەی خۆم ، سوێند بەخوای گەورە پێغەمبـەر هەڵنەسـاو کەسیش نـەچووە دەرەوە هەتا پەروەردگار نیگای ناردە خوارەوە بۆسەر پێغەمبەرەکەی، بەوشێوەیە کەنیگای وەردەگرت زۆر ناڕەحەت و ماندوبوو تانیگا کۆتایی پێهات. دوای ئەوە یەکەم وشە لـەزاری هاتە دەرەوە -

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَلَن يُخْلِفَ اللَّهُ وَعْدَهُ ۚ وَإِنَّ يَوْمًا عِندَ رَبِّكَ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ ﴿٤٧﴾ وَكَأَيِّن مِّن قَرْيَةٍ أَمْلَيْتُ لَهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ ثُمَّ أَخَذْتُهَا وَإِلَيَّ الْمَصِيرُ ﴿٤٨﴾ قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا أَنَا لَكُمْ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٤٩﴾ فَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٥٠﴾ وَالَّذِينَ سَعَوْا فِي آيَاتِنَا مُعَاجِزِينَ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿٥١﴾ وَمَا أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ مِن رَّسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ إِلَّا إِذَا تَمَنَّىٰ أَلْقَى الشَّيْطَانُ فِي أُمْنِيَّتِهِ فَيَنسَخُ اللَّهُ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ ثُمَّ يُحْكِمُ اللَّهُ آيَاتِهِ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٢﴾ لِّيَجْعَلَ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ فِتْنَةً لِّلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ وَالْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ ۗ وَإِنَّ الظَّالِمِينَ لَفِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ ﴿٥٣﴾ وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِن رَّبِّكَ فَيُؤْمِنُوا بِهِ فَتُخْبِتَ لَهُ قُلُوبُهُمْ ۗ وَإِنَّ اللَّهَ لَهَادِ الَّذِينَ آمَنُوا إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٥٤﴾ وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي مِرْيَةٍ مِّنْهُ حَتَّىٰ تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً أَوْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابُ يَوْمٍ عَقِيمٍ ﴿٥٥﴾

[٤٨]﴿أمليت لها﴾: مۆڵەتم داوە. [٥١]﴿سعوا﴾: هەوڵیاندا. ﴿معاجزين﴾: واگومان بەرن لەسزای ئێمە قوتار دەبن. [٥٢]﴿تمنى﴾: ئومێدەواری سەرکەوتنی بانگەوازەکەی بێت. ﴿ألقى الشيطان﴾: گومان و خەیاڵی پڕوپووچی شەیتان. ﴿في أمنيته﴾: مەبەستی ئەو ئایەتانەیە کەدەیخوێنێتەوە. [٥٣]﴿مرض﴾: دووڕوویی. ﴿شقاق﴾: جیاوازیی و پەرتەوازەیی. [٥٤]﴿فتخبت﴾: ملکەچ و گوێڕایەڵ بێت. [٥٥]﴿مرية﴾: گومان و دوودڵی. ﴿الساعة﴾: قیامەت یان کاتی مردنیان. ﴿يوم عقيم﴾: ڕۆژێکە کەڕۆژی دیکە نەیەت بەدوایدا.

- ئەوەبوو وتی: مژدەبێ لێت ئەی(عائیشە)، بەڕاستی خوای گەورە داوێن پاکی تۆی دەرخست. دایکم پێی وتم: هەستە بچۆ بۆلای پێغەمبەر(ﷺ)، منیش وتم: سوێند بەخوا ناچم بۆلای و سوپاسی کەسیشی لەسەر ناکەم جگە لەخوای گەورە ؛ چونکە ئەو داوێن پاکی منی دەرخست، خوای گەورە ئەم ئایەتانەی ناردەخوارەوە:﴿إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِنْكُمْ﴾.[کەدەئایەتە لەسەر بێگەردی (عائیشەی دایکی موسڵمانان) (درودی خوای لەسەربێت) دابەزی].

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٢):﴿وَلَا يَأْتَلِ أُولُو الْفَضْلِ مِنْكُمْ وَالسَّعَةِ﴾ هەتا ﴿أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ﴾

-(ابوبکر) خەرجی (مسطح)ی دەکێشا لەبەرخزمایەتی و هەژاری وتبووی خەرجی ناکێشم چونکە بەشداری کردووە لەبوهتانەکەدا دژ بە(عائیشە) ، بەڵام دوای دابەزینی ئایەتەکە فەرمووی: سوێندبێت بەخوا من پێم خۆشە خوای گەورە لێم خۆش ببێت، بۆیە گەڕایەوە سەر خەرجی و نەفەقە کێشانی جارانی بۆ(مسطح).

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٣):﴿إِنَّ الَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ الْغَافِلَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ﴾ئایەتەکە:

- (طبراني) لە(خصيف)ەوە دەگێڕێتەوە، ئەویش لە(سعيد)ی کوڕی (جبير)ەوە، دەڵێت: ئایا کامیان توندترە زینا یاخود بوهتان!! فەرمووی: زینا، منیش وتم: خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ الْغَافِلَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ﴾فەرمووی: ئەم ئایەتە بەتایبەت سەبارەت بەخاتوو(عائیشە) هاتوەتەخوارەوە [ئەم سەنەدە لاوازی تێدا هەیە].

ٱلْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ لِّلَّهِ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟
وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ فِى جَنَّٰتِ ٱلنَّعِيمِ ﴿٥٦﴾ وَٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟
وَكَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا فَأُو۟لَٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿٥٧﴾
وَٱلَّذِينَ هَاجَرُوا۟ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ ثُمَّ قُتِلُوٓا۟ أَوْ مَاتُوا۟
لَيَرْزُقَنَّهُمُ ٱللَّهُ رِزْقًا حَسَنًا ۚ وَإِنَّ ٱللَّهَ لَهُوَ خَيْرُ
ٱلرَّٰزِقِينَ ﴿٥٨﴾ لَيُدْخِلَنَّهُم مُّدْخَلًا يَرْضَوْنَهُۥ ۗ وَإِنَّ
ٱللَّهَ لَعَلِيمٌ حَلِيمٌ ﴿٥٩﴾ ۞ ذَٰلِكَ وَمَنْ عَاقَبَ بِمِثْلِ
مَا عُوقِبَ بِهِۦ ثُمَّ بُغِىَ عَلَيْهِ لَيَنصُرَنَّهُ ٱللَّهُ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ
لَعَفُوٌّ غَفُورٌ ﴿٦٠﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّ ٱللَّهَ يُولِجُ ٱلَّيْلَ فِى
ٱلنَّهَارِ وَيُولِجُ ٱلنَّهَارَ فِى ٱلَّيْلِ وَأَنَّ ٱللَّهَ سَمِيعٌۢ بَصِيرٌ
﴿٦١﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلْحَقُّ وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ مِن
دُونِهِۦ هُوَ ٱلْبَٰطِلُ وَأَنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلْعَلِىُّ ٱلْكَبِيرُ ﴿٦٢﴾
أَلَمْ تَرَ أَنَّ ٱللَّهَ أَنزَلَ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءً فَتُصْبِحُ ٱلْأَرْضُ
مُخْضَرَّةً ۗ إِنَّ ٱللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ ﴿٦٣﴾ لَّهُۥ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ
وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ ۗ وَإِنَّ ٱللَّهَ لَهُوَ ٱلْغَنِىُّ ٱلْحَمِيدُ ﴿٦٤﴾

[٥٧]﴿مُهين﴾:توندو سەخت.
[٥٨]﴿ليرزقنهم﴾:رۆزیان دەدات.
[٥٩]﴿مدخلاً يرضونه﴾:دەروازەو مەنزڵێك پێی رازی بن. (بەهەشت یاخود پلەوپایەی بەرز).[٦٠]﴿ثم بغي عليه﴾:ستەم بكات بەدووپات كردنەوەی سزاو ئەشكەنجە.
[٦١]﴿يولج﴾:دەیخاتە.

-هەروەها لە(ضحاك)ی كوڕی (مزاحم)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: ئەم ئایەتە بەتایبەتی دەربارەی خێزانەكانی پێغەمبەر(ﷺ) هاتوەتە خوارەوە، هەروەها (ابن ابی حاتم)لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە ، دەڵێت: ئەم ئایەتە بەتایبەتی لەسەر خاتوو (عائیشە) هاتە خوارەوە، (ابن جریر)یش لە(عائیشە)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئەوەی هەڵیان بەست بۆم هەڵیان بەست، منیش بێئاگابووم لەوە؛ كەپێیان راگەیاندم، لەكاتێكدا پێغەمبەری خوا(ﷺ) لای من بوو، كەنیكای بۆهاتەخوار، پاشانیش دانیشتو دەستی هێنا بەدەموچاوی‌داو فەرمووی: ئەی (عائیشە) مژدەبێ لێت، منیش وتم: لەسایەو حەمدی خواوە نەك هی تۆ، ئەوجا ئایەتەكەی خوێندەوە:﴿إِنَّ الَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ الْغَافِلَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ﴾ تاگەیشتە ﴿أُولَٰئِكَ مُبَرَّءُونَ مِمَّا يَقُولُونَ﴾.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٦):﴿الْخَبِيثَاتُ لِلْخَبِيثِينَ وَالْخَبِيثُونَ لِلْخَبِيثَاتِ وَالطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِينَ﴾ئایەتەكە:

ـ (طبراني) لە(عبدالرحمن)ی كوڕی (زید)ی كوڕی (اسلم)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت:ئایەتی:﴿الْخَبِيثَاتُ لِلْخَبِيثِينَ﴾سەبارەت بەخاتوو (عائیشە) هاتەخوارەوە ، كاتێك دووڕووەكان بەدرۆو بوهتان تۆمەتباریان كرد، خوای گەورەش پاكێتی لەوتۆمەتانە دەرخست، هەروەها(طبراني) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە.[بەدوو سەنەدی لاواز] دەڵێت: ئەم ئایەتە سەبارەت بەوانە دابەزی كە بوختان و درۆیان كرد سەبارەت بەخێزانی پێغەمبەری خوا(ﷺ).هەروەها(طبراني) لە(حكم)ی كوڕی(عتيبه)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: لەكاتێكدا خەڵكی دەربارەی رووداوەكەی خاتوو(عائیشە) دەدوان و قسەیان دەكرد، پێغەمبەری خوا(ﷺ) ناردی بەشوێن خاتوو (عائیشە)داو، پێی فەرموو: ئەی(عائیشە) خەڵكی چی دەڵێن؟ ئەویش فەرمووی: بەهیچ شێوەیەك بەهانە ناهێنمەوە تاداوێن پاكیم لەئاسمانەوە دادەبەزێت، ئیتر خوای گەورە دەربارەی ئەو پانزە ئایەتەی ناردە خوارەوە لەسوورەتی(نور)دا، پاشانیش خوێندیەوە تاگەیشتە:﴿الْخَبِيثَاتُ لِلْخَبِيثِينَ﴾ئایەتەكە.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ ٱللَّهَ سَخَّرَ لَكُم مَّا فِى ٱلْأَرْضِ وَٱلْفُلْكَ تَجْرِى فِى ٱلْبَحْرِ بِأَمْرِهِۦ وَيُمْسِكُ ٱلسَّمَآءَ أَن تَقَعَ عَلَى ٱلْأَرْضِ إِلَّا بِإِذْنِهِۦٓ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ بِٱلنَّاسِ لَرَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿٦٥﴾ وَهُوَ ٱلَّذِىٓ أَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ۗ إِنَّ ٱلْإِنسَـٰنَ لَكَفُورٌ ﴿٦٦﴾ لِّكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنسَكًا هُمْ نَاسِكُوهُ ۖ فَلَا يُنَـٰزِعُنَّكَ فِى ٱلْأَمْرِ ۚ وَٱدْعُ إِلَىٰ رَبِّكَ ۖ إِنَّكَ لَعَلَىٰ هُدًى مُّسْتَقِيمٍ ﴿٦٧﴾ وَإِن جَـٰدَلُوكَ فَقُلِ ٱللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٦٨﴾ ٱللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَـٰمَةِ فِيمَا كُنتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٦٩﴾ أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ ٱللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِى ٱلسَّمَآءِ وَٱلْأَرْضِ ۗ إِنَّ ذَٰلِكَ فِى كِتَـٰبٍ ۚ إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ يَسِيرٌ ﴿٧٠﴾ وَيَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِۦ سُلْطَـٰنًا وَمَا لَيْسَ لَهُم بِهِۦ عِلْمٌ ۗ وَمَا لِلظَّـٰلِمِينَ مِن نَّصِيرٍ ﴿٧١﴾ وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ ءَايَـٰتُنَا بَيِّنَـٰتٍ تَعْرِفُ فِى وُجُوهِ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ ٱلْمُنكَرَ ۖ يَكَادُونَ يَسْطُونَ بِٱلَّذِينَ يَتْلُونَ عَلَيْهِمْ ءَايَـٰتِنَا ۗ قُلْ أَفَأُنَبِّئُكُم بِشَرٍّ مِّن ذَٰلِكُمُ ۗ ٱلنَّارُ وَعَدَهَا ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ ۖ وَبِئْسَ ٱلْمَصِيرُ ﴿٧٢﴾

[٦٧] ﴿مسكاً﴾: شەریعەت و پرۆگرامێکی تایبەت. ﴿ناسكوه﴾: رەفتاری پێدەکەن. ﴿في الأمر﴾: سەبارەت بەبەندایەتی و خواپەرستی لەئاینەکەتدا. [٧٠] ﴿في كتاب﴾: لەو لاپەڕەیەی بە(لوح المحفوظ) ناوبراوەو هەموو شتێکی تێدایەو ون نابێت. [٧١] ﴿سلطاناً﴾: بەڵگەو نیشانە. [٧٢] ﴿المنكر﴾: نیشانەو دیاردەکانی دەموچاو گرژیو بەیەکدادان. ﴿يسطون﴾: بریتیە لەچەوساندنەوەو چروسانەوە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٧): ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تَدْخُلُوا بُيُوتًا﴾ ئایەتەکە:

- (فریابی)و (ابن جریر) لە(عدی) کوڕی (ثابت)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: ئافرەتێك لەپشتیوانەکان هات بۆ خزمەتی پێغەمبەری خوا(ﷺ) و وتی: ئەی پێغەمبەری خوا من لەماڵەوە لەسەر شێوازێکم حەزناکەم هیچ کەس لەسەر ئەو شێوازە بم ببینێت، بەردەوامیش پیاوێك لەبنەماڵەکەی خۆم دێتە ماڵەوە منیش لەسەر ئەو شێوەیەم ، ئایا چی بکەم، ئنجا ئەم ئایەتە هاتەخوارەوە: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْنِسُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا ذَلِكُمْ خَيْرٌ﴾.

(ابن ابی حاتم) لە(مقاتل)ی کوڕی(ابن حبان)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: کاتێك یارمەتیو مەسەلەی ئیزن وەرگرتن لەماڵان هاتەخوارەوە، (ابوبکر) فەرمووی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئەی بازرگانەکانی(قریش)چی بکەن کەلەنێوان (مەککە)و مەدینە)و (شام) هاتوچۆدەکەن، چەند ماڵێکی دیاریکراویان هەیە لەسەر رێگادا، هیچ کەسێکی تێدانی‌یە ئیتر چۆن ئیزن وەربگرن و سەلام لەکێ بکەن، ئنجا ئەم ئایەتە هاتە خوارەوە: ﴿لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ مَسْكُونَةٍ﴾.

هۆی هاتنە خوارەوە(٣١): ﴿وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ﴾ ئایەتەکە:

- (ابن ابی حاتم) لە(جابر)ی کوڕی (عبدالله)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: (اسماء)ی کچی (مرثد) لەنێو دارخورماکانی‌دا بوو، ئافرەتانیش دەچوونە لای بێ‌بەستنی پشتێن، ئەوەشی لەقاچەکانیاندابوو دەردەکەوت - واتە خڕخاڵەکانیان - لەگەڵ سنگ و زوڵفیان ، (اسماء)ش وتی: ئای ئەمە چەندە ناشیرینە، ئیتر ئەم ئایەتە هاتەخوارەوە : ﴿وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ﴾.

هەروەها(ابن جریر) لە(حضرم)ی‌یەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئافرەتێك خڕخاڵ و گەردانەی لە زیو دروست کردبوو بەدەنوش شتی بەنرخی پێوەکردبوو، بەلای کۆمەڵێك لەخەڵکیدا تێپەڕی، -

الجزء السابع عشر سُورَةُ الحَجّ

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ضُرِبَ مَثَلٌ فَٱسْتَمِعُوا۟ لَهُۥٓ ۚ إِنَّ ٱلَّذِينَ
تَدْعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ لَن يَخْلُقُوا۟ ذُبَابًا وَلَوِ ٱجْتَمَعُوا۟ لَهُۥ ۖ
وَإِن يَسْلُبْهُمُ ٱلذُّبَابُ شَيْـًٔا لَّا يَسْتَنقِذُوهُ مِنْهُ ۚ ضَعُفَ
ٱلطَّالِبُ وَٱلْمَطْلُوبُ ﴿٧٣﴾ مَا قَدَرُوا۟ ٱللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِۦٓ ۗ إِنَّ
ٱللَّهَ لَقَوِىٌّ عَزِيزٌ ﴿٧٤﴾ ٱللَّهُ يَصْطَفِى مِنَ ٱلْمَلَٰٓئِكَةِ
رُسُلًا وَمِنَ ٱلنَّاسِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ سَمِيعٌۢ بَصِيرٌ ﴿٧٥﴾ يَعْلَمُ
مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ ۗ وَإِلَى ٱللَّهِ تُرْجَعُ ٱلْأُمُورُ ﴿٧٦﴾
يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱرْكَعُوا۟ وَٱسْجُدُوا۟ وَٱعْبُدُوا۟
رَبَّكُمْ وَٱفْعَلُوا۟ ٱلْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ۩ ﴿٧٧﴾
وَجَٰهِدُوا۟ فِى ٱللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِۦ ۚ هُوَ ٱجْتَبَىٰكُمْ وَمَا جَعَلَ
عَلَيْكُمْ فِى ٱلدِّينِ مِنْ حَرَجٍ ۚ مِّلَّةَ أَبِيكُمْ إِبْرَٰهِيمَ ۚ هُوَ سَمَّىٰكُمُ
ٱلْمُسْلِمِينَ مِن قَبْلُ وَفِى هَٰذَا لِيَكُونَ ٱلرَّسُولُ شَهِيدًا عَلَيْكُمْ
وَتَكُونُوا۟ شُهَدَآءَ عَلَى ٱلنَّاسِ ۚ فَأَقِيمُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُوا۟ ٱلزَّكَوٰةَ
وَٱعْتَصِمُوا۟ بِٱللَّهِ هُوَ مَوْلَىٰكُمْ ۖ فَنِعْمَ ٱلْمَوْلَىٰ وَنِعْمَ ٱلنَّصِيرُ ﴿٧٨﴾

سجدة

سُورَةُ المُؤْمِنُون

[٧٣]﴿لو اجتمعوا له﴾: هەندێکیان بچنە پاڵ هەندێکی تریان. [٧٤]﴿ماقدروا الله﴾: بەمەزنیان رانەگرت یاخود نەیان ناسی بەوچەشنەی شایستەیەتی. [٧٥]﴿یصطفی﴾: هەڵیدەبژێرێت. [٧٨]﴿حق جهاده﴾: جیهادو تێکۆشان لەسەر شێوەیەکی تەواو گونجاو. ﴿اجتباکم﴾: هەڵتان ببژێرێت بۆ ئایینو بەندایەتی خۆی. ﴿حرج﴾: بارو تەنگ پێهەڵچنین بەئەرکێکی قورسو ئەستەم. ﴿ملة﴾: ئایینی. ﴿مولاکم﴾: خاوەنو سەرخەرو بەڕێوەبەری سەرجەم کاروبارەکانتان.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((موسڵمان برای موسوڵمانە، ستەمی لێناکاتو نایشی دات بەدەستەوە، هەرکەسێك لەبەجێگەیاندنی پێداویستییەکانی براکەیدا بێت ئەوا پەروەردگار لەبەجێگەیاندنی پێداویستییەکانیدا لەگەڵیدا دەبێت، هەرکەسێکیش نارەحەتیەك لەنارەحەتیەکانی دونیا لەسەر براکەی لابەرێت ئەوا پەروەردگار نارەحەتیەك لەنارەحەتیەکانی رۆژی قیامەتی لەسەر لادەبات، ئەوەشی ناتەواویەکانی موسوڵمانێك دابپۆشێت ئەوا خوای گەورە لەرۆژی قیامەتدا ناتەواویەکانی بۆ دادەپۆشێت)) . [(متفق علیه)].

- قاچی کێشا بەزەویدا، خڕخاڵەکان کەوتن بەسەر بازنەکەی قاچیداو دەنگێکی لێپەیدابوو، ئەم ئایەتەش لەسەر ئەوە هاتە خوارەوە: ﴿وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ﴾.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٣٣): ﴿وَالَّذِينَ يَبْتَغُونَ الْكِتَابَ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ﴾ئایەتەکە:

- (ابن السكن) لە(معرفة الصحابة)دا لەباوکی (عبدالله)ی کوڕی (صبیح)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: من کۆیلەی (حویطب)ی کوڕی (عبدالعزی) بووم، داوام لێکرد نامەیەك بنووسێت، هەتا خۆم ئازادبکەم ، ئنجا ئەم ئایەتە هاتەخوارەوە: ﴿وَالَّذِينَ يَبْتَغُونَ الْكِتَابَ﴾.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٣٣): ﴿وَلَا تُكْرِهُوا فَتَيَاتِكُمْ عَلَى الْبِغَاءِ إِنْ أَرَدْنَ تَحَصُّنًا﴾ئایەتەکە:

- (مسلم) لە(جابر)ی کوڕی(عبدالله)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: (عبدالله)ی کوڕی (ابی) بەکەنیزەکەی خۆی دەوت: بڕۆ شتێکمان بۆ پەیدابکە، پاشان خوای گەورە ئەم ئایەتەی ناردە خوارەوە: ﴿وَلَا تُكْرِهُوا فَتَيَاتِكُمْ عَلَى الْبِغَاءِ﴾.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ (١) الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ (٢) وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ (٣) وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَاةِ فَاعِلُونَ (٤) وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ (٥) إِلَّا عَلَىٰ أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ (٦) فَمَنِ ابْتَغَىٰ وَرَاءَ ذَٰلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْعَادُونَ (٧) وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ (٨) وَالَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَوَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ (٩) أُولَٰئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ (١٠) الَّذِينَ يَرِثُونَ الْفِرْدَوْسَ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ (١١) وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ (١٢) ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ مَكِينٍ (١٣) ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ أَنْشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ (١٤) ثُمَّ إِنَّكُمْ بَعْدَ ذَٰلِكَ لَمَيِّتُونَ (١٥) ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ تُبْعَثُونَ (١٦) وَلَقَدْ خَلَقْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعَ طَرَائِقَ وَمَا كُنَّا عَنِ الْخَلْقِ غَافِلِينَ (١٧)

سوورەتی ﴿ المؤمنون ﴾

[١]﴿قد أفلح﴾: سەرکەوتوو و سەرفرازبوون(بەبەدەستهێنانی بەخشش و نیعمەتی هەتا هەتایی). [٢]﴿خاشعون﴾: ئەوانەی ملکەچ و خۆبەکەمزانن. [٣]﴿اللغو﴾: ئەو قسەو باسەی هیچ سوودێکی نەبێت. [٦]﴿غیر ملومین﴾: لێیان ناگیرێت و سەرزەنشت ناکرێن. [٧]﴿العادون﴾: ئەوانەی سنووری خوای گەورە دەبەزێنن. [٨]﴿راعون﴾: پارێزگاری لێدەکەن. [١٠]﴿الوارثون﴾: ئەوانەی شایستەن. [١١]﴿الفردوس﴾: بەرزترین پلەی بەهەشتە. [١٢]﴿سُلالة﴾: کورتەو پوختەو پاڵفتەی. [١٣]﴿نطفة﴾: مەنی(ئاوی پیاو). ﴿قرار مكين﴾: لانەیەکی مەحکەم و ئارام کە(رەحمە). [١٤]﴿علقة﴾: بریتیە لەپارچە گۆشتێکی بەستوو. ﴿مضغة﴾: پارچە گۆشتێك بەئەندازەی گۆشتپارە. ﴿فتبارك الله﴾: بێگەردی و پاکی بۆ پەروەردگار. ﴿أحسن الخالقین﴾: بەتواناترین و لێهاتووترین شارەزاو کارامەو بەدیهێنەر. [١٧]﴿سبع طرائق﴾: حەوت چینی ئاسمان. ﴿عن الخلق﴾: لەدروستکراو بەدیهێنراوەکانی. ﴿ غافلين ﴾: بێئاگا.(واتە پەروەردگار بێئاگا نییە لەدروستکراوەکانی).

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((لەکامڵی ئیسلامەتی کەسێك ئەوەیە مرۆڤ واز لەوباس و خواسانە بهێنێت کەپەیوەندی بەوەوە نییە)). [اخرجه الترمذي وغيره].

هەر لەم ڕێگەیەوە دەگێڕنەوە (عبدالله)ی کوڕی(ابی) کەنیزەکێکی هەبوو پێیان دەوت: (مُسکینة) یەکێکی دیکەشی هەبوو پێیان دەوت (امیمە)، (عبدالله) زۆری لێدەکردن زینابکەن، ئەوانیش سکاڵایان بردە لای پێغەمبەری خوا(ﷺ)، ئەوجا ئەم ئایەتە هاتەخوارەوە:﴿ولاتُكرِهُوا فَتَيَاتِكُمْ عَلَى الْبِغَاءِ﴾.هەروەها (حاکم) لەڕێگەی(ابن الزبیر)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: (مسکینة)ی کەنیزەکی (عبدالله) لای هەندێك لەپشتیوانەکان دانیشتبوو وتی: خاوەنەکەم بەزۆر داوێن پیسیم پێدەکات.ئنجا ئەم ئایەتە هاتەخوارەوە.هەروەها (بزار)و (طبراني)بە(سند)ێکی(صحیح) دەگێڕنەوە لە(ابن عباس)ەوە ، دەڵێت: (عبدالله)ی کوڕی(ابی) کەنیزەکێکی هەبوو داوێن پیسی-

وَأَنزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً بِقَدَرٍ فَأَسْكَنَّاهُ فِي الْأَرْضِ وَإِنَّا عَلَىٰ ذَهَابٍ بِهِ لَقَادِرُونَ ﴿١٨﴾ فَأَنشَأْنَا لَكُم بِهِ جَنَّاتٍ مِّن نَّخِيلٍ وَأَعْنَابٍ لَّكُمْ فِيهَا فَوَاكِهُ كَثِيرَةٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿١٩﴾ وَشَجَرَةً تَخْرُجُ مِن طُورِ سَيْنَاءَ تَنبُتُ بِالدُّهْنِ وَصِبْغٍ لِّلْآكِلِينَ ﴿٢٠﴾ وَإِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً نُّسْقِيكُم مِّمَّا فِي بُطُونِهَا وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ كَثِيرَةٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٢١﴾ وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ ﴿٢٢﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ ۖ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٢٣﴾ فَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِن قَوْمِهِ مَا هَٰذَا إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُرِيدُ أَن يَتَفَضَّلَ عَلَيْكُمْ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَأَنزَلَ مَلَائِكَةً مَّا سَمِعْنَا بِهَٰذَا فِي آبَائِنَا الْأَوَّلِينَ ﴿٢٤﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا رَجُلٌ بِهِ جِنَّةٌ فَتَرَبَّصُوا بِهِ حَتَّىٰ حِينٍ ﴿٢٥﴾ قَالَ رَبِّ انصُرْنِي بِمَا كَذَّبُونِ ﴿٢٦﴾ فَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِ أَنِ اصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا فَإِذَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ ۙ فَاسْلُكْ فِيهَا مِن كُلٍّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَأَهْلَكَ إِلَّا مَن سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ مِنْهُمْ ۖ وَلَا تُخَاطِبْنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا ۖ إِنَّهُم مُّغْرَقُونَ ﴿٢٧﴾

[١٨] ﴿بقدر﴾: بەئەندازەی پێویست. [٢٠] ﴿شجرة﴾: بریتیە لەداری زەیتون. ﴿طور سیناء﴾: ئەو کێوەی (موسا) (سەلامی خوای لێبێت) گفتوگۆی تێداکرد لەگەڵ خواوەند. ﴿بالدهن﴾: ڕۆن. ﴿صبغ﴾: زەیت. [٢١] ﴿الأنعام﴾: حوشترو مانگاو مەڕو بزن. ﴿لعبرة﴾: پەند. [٢٢] ﴿الفلك﴾: کەشتی. [٢٤] ﴿الملأ﴾: سەرکردەو پێشەنگی خەڵك. ﴿یتفضل علیکم﴾: سەرۆکایەتیتان بکات. [٢٥] ﴿به جنة﴾: شێتە. ﴿فتربصوا به﴾: چاوەڕێ بن. ﴿حتی حین﴾: هەتا کاتی چاکبوونەوەی لەوشێتی‌یەی بەسەری هاتووە. [٢٧] ﴿الفلك﴾: کەشتی. ﴿بأعیننا﴾: بەدیارچاومانەوە؛ مەبەست پێی لەژێر چاودێری‌و پارێزگاری پەروەردگاردایە. ﴿جاء أمرنا..﴾: سزای خوایی‌یە. ﴿فار التنور﴾: هەڵقوڵاندنی ئاو لەو (تەنور)ەی گەرم دەکرا بۆ نان برژاندن. ﴿فاسلك﴾: بیخە نێو (کەشتی‌یەکەوە). ﴿زوجین﴾: نێرو مێی هەموو گیاندارو روح لەبەرێك. ﴿سبق علیه القول﴾: ئەوەی ویستی پەروەردگار وایە لەناوبچێت.

-دەکرد لەسەردەمی نەفامیدا، لەکاتێکدا داوێن پیسی قەدەغەکرا وتی: سوێندبێت بەخوا هەرگیز داوێن پیسی ناکەم، پاشان ئەم ئایەتە دابەزی: ﴿ولاتُكرِهُوا فَتَيَاتِكُمْ عَلَى البِغَاءِ﴾. هەروەها(سعید)ی کوڕی(منصور) لە(عکرمە)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: (عبدالله)ی کوڕی (ابی) دوو کەنیزەکی هەبوو ناویان(مسکینەو معاذة)بوو ، بەزۆر داوێن پیسی پێدەکردن، یەکێکیان وتی: ئەگەر ئەم کارە چاکە بێت زۆرم کردووە، گەر واش نەبێت ئەوا بەڕاستی پێویستە دەستی لێهەڵبگرم؛ ئنجا ئەم ئایەتە هاتەخوارەوە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٤٨): ﴿وَاذا دُعُوا الى اللهِ وَرَسولِهِ﴾ ئایەتەکە:

- (ابن ابی حاتم) لە(مرسل)ەکانی (حسن)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: گەر کەسێك کێشەیەکی هەبوایە لەگەڵ کەسێکی تردا، بانگیان دەکرد بۆلای پێغەمبەر(ﷺ)، خۆ ئەگەر خاوەن حەق بوایە گەردن کەچ دەبوو و ، دەیزانی پێغەمبەری خوا(ﷺ) دادوەریەکەی بەحەق‌و راستی دەدات ، -

فَإِذَا ٱسْتَوَيْتَ أَنتَ وَمَن مَّعَكَ عَلَى ٱلْفُلْكِ فَقُلِ ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ ٱلَّذِى نَجَّىٰنَا مِنَ ٱلْقَوْمِ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٢٨﴾ وَقُل رَّبِّ أَنزِلْنِى مُنزَلًا مُّبَارَكًا وَأَنتَ خَيْرُ ٱلْمُنزِلِينَ ﴿٢٩﴾ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَٰتٍ وَإِن كُنَّا لَمُبْتَلِينَ ﴿٣٠﴾ ثُمَّ أَنشَأْنَا مِنۢ بَعْدِهِمْ قَرْنًا ءَاخَرِينَ ﴿٣١﴾ فَأَرْسَلْنَا فِيهِمْ رَسُولًا مِّنْهُمْ أَنِ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُۥٓ ۖ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٣٢﴾ وَقَالَ ٱلْمَلَأُ مِن قَوْمِهِ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ وَكَذَّبُوا۟ بِلِقَآءِ ٱلْءَاخِرَةِ وَأَتْرَفْنَٰهُمْ فِى ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا مَا هَٰذَآ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يَأْكُلُ مِمَّا تَأْكُلُونَ مِنْهُ وَيَشْرَبُ مِمَّا تَشْرَبُونَ ﴿٣٣﴾ وَلَئِنْ أَطَعْتُم بَشَرًا مِّثْلَكُمْ إِنَّكُمْ إِذًا لَّخَٰسِرُونَ ﴿٣٤﴾ أَيَعِدُكُمْ أَنَّكُمْ إِذَا مِتُّمْ وَكُنتُمْ تُرَابًا وَعِظَٰمًا أَنَّكُم مُّخْرَجُونَ ﴿٣٥﴾ ۞ هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ لِمَا تُوعَدُونَ ﴿٣٦﴾ إِنْ هِىَ إِلَّا حَيَاتُنَا ٱلدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ ﴿٣٧﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا رَجُلٌ ٱفْتَرَىٰ عَلَى ٱللَّهِ كَذِبًا وَمَا نَحْنُ لَهُۥ بِمُؤْمِنِينَ ﴿٣٨﴾ قَالَ رَبِّ ٱنصُرْنِى بِمَا كَذَّبُونِ ﴿٣٩﴾ قَالَ عَمَّا قَلِيلٍ لَّيُصْبِحُنَّ نَٰدِمِينَ ﴿٤٠﴾ فَأَخَذَتْهُمُ ٱلصَّيْحَةُ بِٱلْحَقِّ فَجَعَلْنَٰهُمْ غُثَآءً ۚ فَبُعْدًا لِّلْقَوْمِ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٤١﴾ ثُمَّ أَنشَأْنَا مِنۢ بَعْدِهِمْ قُرُونًا ءَاخَرِينَ ﴿٤٢﴾

[٢٨]﴿استويت﴾: جێگیر بوویت. [٢٩]﴿منزلاً﴾: شوێنی دابەزین. [٣٠]﴿لآيات﴾: جێگەی پەند وەرگرتنە. ﴿لمبتلين﴾: تاقیتان دەکەینەوە. [٣١]﴿قرنا آخرين﴾: بریتی‌یە لەگەل‌و نەتەوەی(هود) پێغەمبەر(د.خ). [٣٣]﴿أترفناهم﴾: رژاندمان بەسەریانداو پێمان بەخشین. [٣٥]﴿مخرجون﴾: زیندو دەکرێنەوە لەگۆڕەکانتان بۆ پرسیارو لێپرسینەوەو سزا. [٣٦]﴿هيهات﴾: دوور و ئەستەمە روودانی. [٣٧]﴿نموت ونحيا﴾: هەندێکمان دەمرین‌و هەندێکی‌تر لەدایك دەبن. [٤٠]﴿عما قليل﴾: پاش ماوەیەکی کەم. [٤١]﴿فأخذهم﴾: هات بەسەریاندا. ﴿الصيحة﴾: مەبەست پی‌ی سزایەکی توندو تیژە. ﴿بالحق﴾: بەدادپەروەری‌و حەق. ﴿غثاء﴾: بریتیە لەوشتانەی لافاو هەڵیدەگرێت لەگەڵ خۆیدا وەك گەڵای دارو کەف‌و شتە پرتوکاو رزیوەکان. ﴿فبعدا﴾: دەبا تیابچن یان بەدوورین لەسۆزو بەزەیی خوایی. [٤٢]﴿قرونا آخرين﴾: میللەت‌و نەتەوەی دیکە.

- بەلام گەر ئەو کەسە نیازی ستەم کردنی ببوایەو بانگیان بکردایە بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) پشتی هەڵدەکردو دەیووت: بابچین بۆلای فلان کەس، ئنجا ئەم ئایەتە نازلبوویە خوارەوە:﴿وإذا دُعوا الى الله ورسُولِهِ﴾.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٥٥):﴿وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ﴾ ئایەتەکە:

- (حاکم)و (طبراني)لە(ابی)کوڕی (کعب)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: کاتێك پێغەمبەر(ﷺ) لەگەڵ هاوەڵەکانیدا هاتن بۆ (مەدینە)و پشتیوانەکان جێیان کردنەوە، عەرەب بەگشتی لەیەك کەوان‌و سۆنگەوە تیری بۆ دەهاویشتن‌و هێرشیان دەکردنە سەر، ئەوانیش هەموو شەوێکیان بەچەکەوە رۆژ دەکردەوەو بەیانیانیش هەر بەچەکەوە دەسووڕانەوە،لەنێو خۆیاندا وتیان: تۆ بڵێی ئێمە نەمرین‌و هەر لەژیاندا کاتێکی وا دابێت ئێوارە بەهێمنی‌و بێباکیەوە دابنیشین‌و لەخوانەبێ لەهیچ کەسی‌تر نەترسین، ئنجا ئەم ئایەتە هاتەخوارەوە:﴿وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا﴾.

هەروەها(ابن ابی حاتم) لە(براء)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئەم ئایەتە لەسەر ئێمە دابەزی لەکاتێکدا ئێمە لەوپەڕی ترسدا ژیانمان دەبردە سەر.

مَا تَسْبِقُ مِنْ أُمَّةٍ أَجَلَهَا وَمَا يَسْتَـْٔخِرُونَ ﴿٤٣﴾ ثُمَّ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا تَتْرَا كُلَّ مَا جَآءَ أُمَّةً رَّسُولُهَا كَذَّبُوهُ فَأَتْبَعْنَا بَعْضَهُم بَعْضًا وَجَعَلْنَٰهُمْ أَحَادِيثَ فَبُعْدًا لِّقَوْمٍ لَّا يُؤْمِنُونَ ﴿٤٤﴾ ثُمَّ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ وَأَخَاهُ هَٰرُونَ بِـَٔايَٰتِنَا وَسُلْطَٰنٍ مُّبِينٍ ﴿٤٥﴾ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَإِيْهِۦ فَٱسْتَكْبَرُوا۟ وَكَانُوا۟ قَوْمًا عَالِينَ ﴿٤٦﴾ فَقَالُوٓا۟ أَنُؤْمِنُ لِبَشَرَيْنِ مِثْلِنَا وَقَوْمُهُمَا لَنَا عَٰبِدُونَ ﴿٤٧﴾ فَكَذَّبُوهُمَا فَكَانُوا۟ مِنَ ٱلْمُهْلَكِينَ ﴿٤٨﴾ وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا مُوسَى ٱلْكِتَٰبَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴿٤٩﴾ وَجَعَلْنَا ٱبْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُۥٓ ءَايَةً وَءَاوَيْنَٰهُمَآ إِلَىٰ رَبْوَةٍ ذَاتِ قَرَارٍ وَمَعِينٍ ﴿٥٠﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلرُّسُلُ كُلُوا۟ مِنَ ٱلطَّيِّبَٰتِ وَٱعْمَلُوا۟ صَٰلِحًا ۖ إِنِّى بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿٥١﴾ وَإِنَّ هَٰذِهِۦٓ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَٰحِدَةً وَأَنَا۠ رَبُّكُمْ فَٱتَّقُونِ ﴿٥٢﴾ فَتَقَطَّعُوٓا۟ أَمْرَهُم بَيْنَهُمْ زُبُرًا ۖ كُلُّ حِزْبٍۭ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴿٥٣﴾ فَذَرْهُمْ فِى غَمْرَتِهِمْ حَتَّىٰ حِينٍ ﴿٥٤﴾ أَيَحْسَبُونَ أَنَّمَا نُمِدُّهُم بِهِۦ مِن مَّالٍ وَبَنِينَ ﴿٥٥﴾ نُسَارِعُ لَهُمْ فِى ٱلْخَيْرَٰتِ ۚ بَل لَّا يَشْعُرُونَ ﴿٥٦﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ هُم مِّنْ خَشْيَةِ رَبِّهِم مُّشْفِقُونَ ﴿٥٧﴾ وَٱلَّذِينَ هُم بِـَٔايَٰتِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٨﴾ وَٱلَّذِينَ هُم بِرَبِّهِمْ لَا يُشْرِكُونَ ﴿٥٩﴾

[٤٤]﴿تترى﴾:یەك لەدوای یەك(هەر پێغەمبەرێك بەدوای ئەوی دیدا). ﴿جعلناهم أحاديث﴾:وەك هەواڵ و بەسەرهاتێك بۆ سەر سوڕمان و پەندو دەست لەكارکێشانەوە.[٤٥]﴿بآياتنا﴾: بەو بەڵگەو نیشانانەی هەستیان پێدەکرێت.﴿سلطان مبين﴾:بەڵگەو نیشانەیەك راستی دەربخات. [٤٦]﴿عالين﴾:ئەوانەی خۆبەزلزان و دەستدرێژکاربوون بەرانبەر بەخەڵكی و ستەمیان دەکرد.[٤٩]﴿الكتاب﴾: تەورات.[٥٠]﴿آية﴾:موعجیزەو بەڵگەو نیشانە بن لەسەر گەورەیی و توانای پەروەردگار.﴿اويناهما﴾:گەیاندومانن. ﴿ربوة﴾:شوێنێکی بەرز کەمەبەستی (بيت المقدس)ە.﴿معين﴾:ئاوێکی لەبەر ڕۆیشتووە کەبەچاو دەبینرێت. [٥٢]﴿أمتكم﴾:نەتەوەکەتان یان ئەو شەریعەتەی لەسەری کۆبوونەتەوە.[٥٣]﴿فتقطعوا أمرهم﴾:ڕاو بۆچوونیان پەرت و بڵاوبوو سەبارەت بەکاروباری ئاینەکەیان(جیاوازیی کەوتە نێوانیانەوە).﴿زبرا﴾: کۆمەڵ و حیزب و تاقم تاقم.[٥٤]﴿ذرهم﴾:دەست بەرداریان ببە.﴿غمرهم﴾:مەستی و کەللەڕەقیان.﴿حتى حين﴾:هەتا ئەو کاتەی دانراوە بۆ تیابردن و فەوتانیان.[٥٥]﴿انما نمدهم به﴾:دەیکەین بەپاڵ پشت و کۆمەك بۆیان.[٥٧]﴿مشفقون﴾:زۆر دەترسن.

* پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((خەڵکینە پەروەردگار پاك و بێگەردەو ئەوەشی پاك و بێگەرد نەبێت وەریناگرێت، هەروەها پەروەردگار فەرمانی کردووە بەباوەڕداران بەهەمان فەرمانی کەداویەتی بەپێغەمبەران و فەرموویەتی:﴿يا أيها الرسل كلوا من الطيبات واعملوا صالحا﴾ هەروەها فەرموویەتی:﴿ياأيها الذين آمنوا كلوا من طيبات مارزقناكم﴾ پاشان باسی ئەوپیاوانەی کرد لەسەفەرێکی تووڵانیدا دەمێننەوە قژیان کوڵکن و بەیەکا ئاڵۆزکاوەو دەست بەرزدەکەنەوە بەرەو ئاسمان و بەزوبانیش :پەروەردگارا ، پەروەردگارا دەڵێن ؛ لەکاتێکدا خواردن و خواردنەوەیان حەرامەو، جەستەشیان بەحەرام نەش و نمای کردووە، ئیدی چۆن پەروەردگار وەڵامیان دەداتەوە؟!)). [(اخرجه مسلم)].

وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوا وَّقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ أَنَّهُمْ إِلَى رَبِّهِمْ رَاجِعُونَ ﴿٦٠﴾ أُولَٰئِكَ يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَهُمْ لَهَا سَابِقُونَ ﴿٦١﴾ وَلَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا وَلَدَيْنَا كِتَابٌ يَنطِقُ بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٦٢﴾ بَلْ قُلُوبُهُمْ فِي غَمْرَةٍ مِّنْ هَٰذَا وَلَهُمْ أَعْمَالٌ مِّن دُونِ ذَٰلِكَ هُمْ لَهَا عَامِلُونَ ﴿٦٣﴾ حَتَّىٰ إِذَا أَخَذْنَا مُتْرَفِيهِم بِالْعَذَابِ إِذَا هُمْ يَجْأَرُونَ ﴿٦٤﴾ لَا تَجْأَرُوا الْيَوْمَ إِنَّكُم مِّنَّا لَا تُنصَرُونَ ﴿٦٥﴾ قَدْ كَانَتْ آيَاتِي تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ فَكُنتُمْ عَلَىٰ أَعْقَابِكُمْ تَنكِصُونَ ﴿٦٦﴾ مُسْتَكْبِرِينَ بِهِ سَامِرًا تَهْجُرُونَ ﴿٦٧﴾ أَفَلَمْ يَدَّبَّرُوا الْقَوْلَ أَمْ جَاءَهُم مَّا لَمْ يَأْتِ آبَاءَهُمُ الْأَوَّلِينَ ﴿٦٨﴾ أَمْ لَمْ يَعْرِفُوا رَسُولَهُمْ فَهُمْ لَهُ مُنكِرُونَ ﴿٦٩﴾ أَمْ يَقُولُونَ بِهِ جِنَّةٌ بَلْ جَاءَهُم بِالْحَقِّ وَأَكْثَرُهُمْ لِلْحَقِّ كَارِهُونَ ﴿٧٠﴾ وَلَوِ اتَّبَعَ الْحَقُّ أَهْوَاءَهُمْ لَفَسَدَتِ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ وَمَن فِيهِنَّ بَلْ أَتَيْنَاهُم بِذِكْرِهِمْ فَهُمْ عَن ذِكْرِهِم مُّعْرِضُونَ ﴿٧١﴾ أَمْ تَسْأَلُهُمْ خَرْجًا فَخَرَاجُ رَبِّكَ خَيْرٌ وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿٧٢﴾ وَإِنَّكَ لَتَدْعُوهُمْ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٧٣﴾ وَإِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ عَنِ الصِّرَاطِ لَنَاكِبُونَ ﴿٧٤﴾

[٦٠]﴿يؤتون ما أتوا﴾: بەخشینی ئەوەی پێیان دراوە. ﴿وجلة﴾: دەترسن ئەو خێرەی کردویانە لێیان وەرنەگیرێ. [٦١]﴿لها سابقون﴾: بەدەستی دەهێنن. [٦٢]﴿وسعها﴾: بەئەندازەی توانای خۆی لەکارو کردەوە. ﴿کتاب﴾: نامەی کردەوەی بەندە. [٦٣]﴿غمرة﴾: بریتیە لەبێئاگایی و غافڵ بوون. [٦٤]﴿مترفیهم﴾: ئەوانەی لەنازو نیعمەتدا ڕۆچوون. ﴿یجئرون﴾: هاوار دەکەن و هانا دەبەن. [٦٦]﴿تنکصون﴾: دەگەڕێنەوە دواوەو نکوولی دەکەن. [٦٧]﴿مستکبرین به﴾: خۆیان بەگەورە دەزانن. بەوەی خەڵکی ئەوێن و پێچەوانەی سەرجەم خەڵکی جێنشینی شوێنەکانی دیکەن. ﴿سامرا﴾: درێژە دەدەن بەقسەکانیان کەگاڵتە پێکردنە بەشەو لەدەوری (بیت). ﴿تهجرون﴾: وڕێنەو ورتەو چرپە دەکەن بەوەی ڕەخنە لەئایەتەکان دەگرن. [٦٨]﴿أفلم یدبّروا﴾: لێی تێبگەن و بیری لێبکەنەوە. [٧٠]﴿به جنة﴾: شێتی لەگەڵدایە. [٧١]﴿بذکرهم﴾: بەشانازی و ڕێزداریان. [٧٢]﴿خرجا﴾: بەش و پاداشتێك لەماڵ و ساماندا. [٧٤]﴿لناکبون﴾: لایانداوە لەڕاستی.

***خاتوو (عائشە) سەبارەت بەوکەسانەی لەئایەتی: ﴿وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوا وَقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ﴾ لەپێغەمبەری خوای پرسی: ئەی پێغەمبەری خوا! ئایا ئەوانە لەخوا دەترسن کەدزی و زینادەکەن و ، ئارەق دەخۆنەوە؟ پێغەمبەری خواش(ﷺ) فەرمووی: نەخێر ئەی کچی (ابوبکر)؛ ئەی کچی(صدیق)! بەڵکو ئەوانە لەخوا دەترسن کەنوێژ دەکەن و ڕۆژو دەگرن و دەترسن لێیان وەرنەگیرێت)). [(اخرجه احمد) و(الترمذي) و(ابن ابي حاتم)].**

هۆی دابەزینی ئایەتی(٦١): ﴿لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَىٰ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرَجٌ﴾ئایەتەکە:

- (عبدالرزاق) لە(مجاهد)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: پیاوێك دەمات شەل و کوێرو نەخۆشی دەهێنا بۆ ماڵی باوکی یا ماڵی برای یاماڵی خوشکی یا ماڵی پووری، یا ماڵی ئامۆژنی، بەڵام ئەم پەك کەوتوانە نارەحەت دەبوون بەم کارەو دەیان وت: ئەمانە ئێمە بۆ ماڵی خەڵکی دەبەن، ئنجا ئەم ئایەتە نازڵبوویە خوارەوە وەك ڕێپێدان و کارئاسانییەك بۆیان: ﴿لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَىٰ حَرَجٌ﴾.

﴿وَلَوْ رَحِمْنَٰهُمْ وَكَشَفْنَا مَا بِهِم مِّن ضُرٍّ لَّلَجُّواْ فِي طُغْيَٰنِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿٧٥﴾ وَلَقَدْ أَخَذْنَٰهُم بِٱلْعَذَابِ فَمَا ٱسْتَكَانُواْ لِرَبِّهِمْ وَمَا يَتَضَرَّعُونَ ﴿٧٦﴾ حَتَّىٰٓ إِذَا فَتَحْنَا عَلَيْهِم بَابًا ذَا عَذَابٍ شَدِيدٍ إِذَا هُمْ فِيهِ مُبْلِسُونَ ﴿٧٧﴾ وَهُوَ ٱلَّذِيٓ أَنشَأَ لَكُمُ ٱلسَّمْعَ وَٱلْأَبْصَٰرَ وَٱلْأَفْـِٔدَةَ ۚ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ﴿٧٨﴾ وَهُوَ ٱلَّذِي ذَرَأَكُمْ فِي ٱلْأَرْضِ وَإِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٧٩﴾ وَهُوَ ٱلَّذِي يُحْيِۦ وَيُمِيتُ وَلَهُ ٱخْتِلَٰفُ ٱلَّيْلِ وَٱلنَّهَارِ ۚ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٨٠﴾ بَلْ قَالُواْ مِثْلَ مَا قَالَ ٱلْأَوَّلُونَ ﴿٨١﴾ قَالُوٓاْ أَءِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَٰمًا أَءِنَّا لَمَبْعُوثُونَ ﴿٨٢﴾ لَقَدْ وُعِدْنَا نَحْنُ وَءَابَآؤُنَا هَٰذَا مِن قَبْلُ إِنْ هَٰذَآ إِلَّآ أَسَٰطِيرُ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿٨٣﴾ قُل لِّمَنِ ٱلْأَرْضُ وَمَن فِيهَآ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٨٤﴾ سَيَقُولُونَ لِلَّهِ ۚ قُلْ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٨٥﴾ قُلْ مَن رَّبُّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ ٱلسَّبْعِ وَرَبُّ ٱلْعَرْشِ ٱلْعَظِيمِ ﴿٨٦﴾ سَيَقُولُونَ لِلَّهِ ۚ قُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٨٧﴾ قُلْ مَنۢ بِيَدِهِۦ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ يُجِيرُ وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٨٨﴾ سَيَقُولُونَ لِلَّهِ ۚ قُلْ فَأَنَّىٰ تُسْحَرُونَ ﴿٨٩﴾

[٧٥]﴿للجـــو في طغيـــانهم﴾:ئـەوا رۆدەچوون لەبێباوەڕیو سەرپێچیدا. ﴿يعمـــهون﴾:وێڵو سـەرگەردان دەبـن لەرێنماییو بەرچاو رۆشنی.[٧٦]﴿فما استكانوا﴾:ملکەچ نەبوون.﴿يتضرعون﴾: بەملکـــــەچی دەپاڕێنـــــەوە. [٧٧]﴿مبلســون﴾:سەرسامو نـائومێد بوون.[٧٩]﴿ذرأكـم﴾:دروستی کردون لەرێگەی زاوزێوە بڵاوی کردونەتەوە. [٨٣]﴿أساطير الأولين﴾:درۆ و دەلەسەی کتێبەکانیان.[٨٨]﴿ملكـــوت﴾:بریتیە لەموڵكو دەسـەڵاتی فراوان.﴿يجير﴾: فریـای ئەوانـە دەکـەوێت کەپـەنای پێدەگرن.﴿لايجار عليه﴾:کەس ناتوانێت فریای کەسێکی دیکە بکەوێت لەئانای خوای مـەزنداو ئـەو کەسـە بـەرگری لێبکات.[٨٩]﴿فأنى تســـحرون﴾:ئیدی چـۆن هەڵدەخەڵـەتێنو یەکتاپەرسـت نابن.

- هەروەها(ابن جرير) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: لەکاتێکدا ئایەتی﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ﴾ دابەزی موسوڵمانان کەوتنە هەڵوێستێکی نارەحەتەوەو وتیان: خواردن لەباشترین ماڵو سامانە، پاشان بۆمان دروست نییە کەلەلای هیچ کەسێکیتر نان بخۆین، خەڵکی لەوکارە دەستیان هەڵگرت، ئەوجا ئەم ئایەتە هاتەخوارەوە:﴿لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى﴾ تادەگاتە:﴿أَوْ مَا مَلَكْتُمْ مَفَاتِحَهُ﴾.

هەروەها(ضحاك)دەگێڕێتەوە، دەڵێت: پێش هاتنی پێغەمبەری خوا(ﷺ) دانیشتوانی (مەدینە) کوێرو شەلو نەخۆشیان لـەکاتی نـانخواردندا تێکەڵ نەدەکرد، چونکە کوێـر خواردنەکـەی نەدەبینیو نەخۆشیش نەیدەتوانی وێنەی ساغ بەتەواوی نان بخوات، شەلیش توانای قەرەباڵغی نـەبوو لەسـەر نـان خـواردن، پاشـان ئاسـانکاری سـەبارەت بەنانخواردن دابـەزی. هـەروەها لە(مقسم)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: خەڵکی خۆیان لەوەدەپاراست نان لەگەڵ کوێرو شەلدا بخۆن ، ئەم ئایەتەش سەبارەت بەو مەسەلەیە دابەزی. هەروەها(بزار) لە(عائشه)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: موسـوڵمانان زۆر حـەزیان لەچوونـەدەرەوە بۆ جیهادو غـەزا لـەپاڵ پێغەمبـەردا دەکـرد، کـاتێ دەچوونـە دەرەوە کلیلی ماڵەکەیان لای نـەخۆشو پەککەوتەکان دادەنـاو، پێیـان دەوتـن: ئـەوا بۆمان حەڵاڵکردون، چیتان حەز لێیە بیخۆن، ئەوانیش دەیان وت: حەڵاڵو دروست نییە بۆمان-

بَلْ أَتَيْنَاهُم بِالْحَقِّ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٩٠﴾ مَا اتَّخَذَ اللَّهُ مِن وَلَدٍ وَمَا كَانَ مَعَهُ مِنْ إِلَٰهٍ ۚ إِذًا لَّذَهَبَ كُلُّ إِلَٰهٍ بِمَا خَلَقَ وَلَعَلَا بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ ۚ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿٩١﴾ عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَتَعَالَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٩٢﴾ قُل رَّبِّ إِمَّا تُرِيَنِّي مَا يُوعَدُونَ ﴿٩٣﴾ رَبِّ فَلَا تَجْعَلْنِي فِي الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٩٤﴾ وَإِنَّا عَلَىٰ أَن نُّرِيَكَ مَا نَعِدُهُمْ لَقَادِرُونَ ﴿٩٥﴾ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ السَّيِّئَةَ ۚ نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَصِفُونَ ﴿٩٦﴾ وَقُل رَّبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ ﴿٩٧﴾ وَأَعُوذُ بِكَ رَبِّ أَن يَحْضُرُونِ ﴿٩٨﴾ حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجِعُونِ ﴿٩٩﴾ لَعَلِّي أَعْمَلُ صَالِحًا فِيمَا تَرَكْتُ ۚ كَلَّا ۚ إِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَائِلُهَا ۖ وَمِن وَرَائِهِم بَرْزَخٌ إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿١٠٠﴾ فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ فَلَا أَنسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَلَا يَتَسَاءَلُونَ ﴿١٠١﴾ فَمَن ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٠٢﴾ وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ فِي جَهَنَّمَ خَالِدُونَ ﴿١٠٣﴾ تَلْفَحُ وُجُوهَهُمُ النَّارُ وَهُمْ فِيهَا كَالِحُونَ ﴿١٠٤﴾

[٩١] ﴿لذهب كل اله﴾: **هەر پەرستراوێك بەتەنیا.** ﴿یصفون﴾: **درۆیەكی ڕوون و ئاشكرا.** [٩٦] ﴿ادفع﴾: **بەرپەرچی بدەرەوە.** ﴿بالتي هي أحسن﴾: **بەوسیفەت و خەسڵەتەی جوانترین ڕەوش و كردەوەیە.** [٩٧] ﴿أعوذ بك﴾: **پەنار پشتگیر دەگرم بەتۆ.** ﴿همزات﴾: **ئەو گومان و وەسوەسانەی مرۆڤ بەرەو خراپە دەبات.** [٩٨] ﴿أن یحضرون﴾: **بەسەرمەوە ئامادەبن جنۆكە.** [٩٩] ﴿ارجعون﴾: **بمگەڕێننەوە.** [١٠٠] ﴿فیما تركت﴾: **ئەوەی بەجێم هێشتووە (لەباوەڕو كردار).** ﴿من ورائهم﴾: **لەپشتیانەوە.** ﴿برزخ﴾: **بەربەستێك نایەڵێ بگەڕێتەوە.** [١٠١] ﴿الصور﴾: **كەڕەنا.** ﴿یومئذ﴾: **ڕاستەوخۆ دوای فووی دووەم (ڕۆژی ڕاچڵەكینی گەورە).** [١٠٢] ﴿ثقلت موازینه﴾: **خێرو چاكەی زۆر بوو یان زاڵ بوو بەسەر خراپەدا.** [١٠٣] ﴿خفت موازینه﴾: **خێروچاكەی كەم بوو خراپەكانی زاڵ بوو بەسەر چاكەكانیدا.** [١٠٤] ﴿تلفح﴾: **هەڵی دەكڕوزێنێت.** ﴿كالحون﴾: **هەڵقرچاو.**

-چونكە ئەوان بەئارەزووی دڵیان ڕێگەیان نەداوین، پاشان ئەم ئایەتە هاتەخوارەوە: ﴿لیسَ علیكم جُناح﴾ هەتا ﴿أو مَامَلَكْتُمْ مَفَاتِحَـهُ﴾. هەروەها (ابن جریر) لە(زهری)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: پرسیاركرا سەبارەت بەئایەتی: ﴿لیسَ عَلَى الأعمى حَرَج﴾ بۆچی لێرەدا باسی كوێرو شەل و نەخۆشكراوە، ئەویش لەوەلامدا فەرمووی: موسوڵمانان كاتێك دەچوون بۆ غەزاكردن پەككەوتەكانیان لەماڵەكانیاندا دەكرد بەجێنشین و، كلیلی دەرگاكانیان دەدانێ و پێیان دەوتن: وابۆمان حەڵاڵكردوون لەماڵەكانماندا نان بخۆن، ئەوانیش بەمە دڵنیگەران دەبوون و، دەیانووت: ئێمە ناچینە ناو ماڵەكەیانەوە لەكاتێكدا ئەوان لەماڵ نین، ئەوجا ئەم ئایەتە دابەزیە خوارەوەو ڕێیی پێدان نان بخۆن. هەروەها لە(قتادة)وە دەگێڕنەوە، دەڵێت: ئایەتی: ﴿لَیسَ عَلَیكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تأكُلوا جَمِیعـاً﴾ سەبارەت بەگەڕەكێكی عەرەب هاتەخوارەوە، پیاویان بەتەنیا نانی نەدەخواردو، خواردنەكەی هەڵدەگرت تاكەسێكی دی بدیایەو لەگەڵیدا بیخواردایە. هەروەها لە(عكرمة)و (ابی صالح)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێن: پشتیوانەكان گەرمیوانێكیان بهاتایە نانیان نەدەخوارد تا =

أَلَمۡ تَكُنۡ ءَايَٰتِي تُتۡلَىٰ عَلَيۡكُمۡ فَكُنتُم بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿١٠٥﴾ قَالُواْ رَبَّنَا غَلَبَتۡ عَلَيۡنَا شِقۡوَتُنَا وَكُنَّا قَوۡمٗا ضَآلِّينَ ﴿١٠٦﴾ رَبَّنَآ أَخۡرِجۡنَا مِنۡهَا فَإِنۡ عُدۡنَا فَإِنَّا ظَٰلِمُونَ ﴿١٠٧﴾ قَالَ ٱخۡسَـُٔواْ فِيهَا وَلَا تُكَلِّمُونِ ﴿١٠٨﴾ إِنَّهُۥ كَانَ فَرِيقٞ مِّنۡ عِبَادِي يَقُولُونَ رَبَّنَآ ءَامَنَّا فَٱغۡفِرۡ لَنَا وَٱرۡحَمۡنَا وَأَنتَ خَيۡرُ ٱلرَّٰحِمِينَ ﴿١٠٩﴾ فَٱتَّخَذۡتُمُوهُمۡ سِخۡرِيًّا حَتَّىٰٓ أَنسَوۡكُمۡ ذِكۡرِي وَكُنتُم مِّنۡهُمۡ تَضۡحَكُونَ ﴿١١٠﴾ إِنِّي جَزَيۡتُهُمُ ٱلۡيَوۡمَ بِمَا صَبَرُوٓاْ أَنَّهُمۡ هُمُ ٱلۡفَآئِزُونَ ﴿١١١﴾ قَٰلَ كَمۡ لَبِثۡتُمۡ فِي ٱلۡأَرۡضِ عَدَدَ سِنِينَ ﴿١١٢﴾ قَالُواْ لَبِثۡنَا يَوۡمًا أَوۡ بَعۡضَ يَوۡمٖ فَسۡـَٔلِ ٱلۡعَآدِّينَ ﴿١١٣﴾ قَٰلَ إِن لَّبِثۡتُمۡ إِلَّا قَلِيلٗاۖ لَّوۡ أَنَّكُمۡ كُنتُمۡ تَعۡلَمُونَ ﴿١١٤﴾ أَفَحَسِبۡتُمۡ أَنَّمَا خَلَقۡنَٰكُمۡ عَبَثٗا وَأَنَّكُمۡ إِلَيۡنَا لَا تُرۡجَعُونَ ﴿١١٥﴾ فَتَعَٰلَى ٱللَّهُ ٱلۡمَلِكُ ٱلۡحَقُّۖ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ ٱلۡعَرۡشِ ٱلۡكَرِيمِ ﴿١١٦﴾ وَمَن يَدۡعُ مَعَ ٱللَّهِ إِلَٰهًا ءَاخَرَ لَا بُرۡهَٰنَ لَهُۥ بِهِۦ فَإِنَّمَا حِسَابُهُۥ عِندَ رَبِّهِۦٓۚ إِنَّهُۥ لَا يُفۡلِحُ ٱلۡكَٰفِرُونَ ﴿١١٧﴾ وَقُل رَّبِّ ٱغۡفِرۡ وَٱرۡحَمۡ وَأَنتَ خَيۡرُ ٱلرَّٰحِمِينَ ﴿١١٨﴾

سُورَةُ النُّورِ

[١٠٦]﴿غلبت علينا﴾:زاڵ بوو بەسەرماندا.﴿شقوتنا﴾: سەرسەختیمان.[١٠٨]﴿اخسؤا﴾: بێدەنگ بن بێدەنگ بوونی ملکەچیو سەر شۆڕی.[١١٠]﴿سخريا﴾: گاڵتەیان پێدەکردن.[١١٢]﴿لبثم﴾: مانەوە.[١١٣]﴿العادين﴾:ئەوانەی لەژمێریاریدا شارەزاو پسپۆڕن.
[١١٥]﴿عبثاً﴾:هەروا بەگاڵتەو هەوانتە.[١١٦]﴿فتعالى الله﴾:بێگەردیو پاکی بۆخوا (لەوەی مەردومی بێمەبەست دروست کردبێت).
[١١٧]﴿حسابُه﴾:لێپرسینەوەی.

-میوانەکان لەگەڵیاندا نانیان نەخواردایە، ئەوجا ئەم ئایەتە دابەزیە خوارەوە بۆیان.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٦٢):﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَى أَمْرٍ جَامِعٍ﴾ئایەتەکە:

ـ (ابن اسحاق)و (بیهقی) لە(دلائل)دا لە(عروة)و (محمد)ی کوڕی (کعب)و ئەوانیدیکەشەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: لەکاتێکدا قورەیش ساڵی(الاحزاب)لای بیرێکی شاری(مەدینە) مۆڵیان گرتبوو، سەرکردەکەشیان(ابو سفیان)و تیرەی(غطفان)هاتبوونو لە(نعمی) نزیك (احد) خۆیان خڕکردەوە، ئەم دەنگوباسەش گەیشت بەپێغەمبەری خوا(ﷺ) ئەویش چاڵێکی بەدەوری (مەدینە)دا لێداو دەستی کرد بەکارکردن تێیداو، موسوڵمانانیش کاریان تێدادەکرد، بەڵام کۆمەڵێك لەدووڕوان سستیو تەمبەڵییان دەکرد، کام کارە سووك بوایە ئەوەیان دەکرد، خۆیان بەنهێنی ئەدزییەوەو بەرەو ماڵەوە دەڕۆیشتن بێئەوەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئاگاداربێتو روخسەتیان لێوەرگرتبێت، بەڵام پیاوانی موسوڵمان ئەگەر تووشی ناڕەحەتیو کارێکی پێویست بهاتنایە کەزۆر گرنگ بوایە، دەهاتن لای پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئاماژەیان پێدەکردو داوای یارمەتیان لێدەکرد ؛ کەبچن بەدەم کارەکەیانەوە ئەویش ڕێی پێدەدان، پاش ئەوەی کارەکەیان تەواودەکرد خێرا دەگەڕانەوە ، ئنجا ئەم ئایەتە دەربارەی ئەو باوەڕدارانە دابەزی :﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَى أَمْرٍ جَامِعٍ﴾ هەتا ﴿وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾.

هۆی دابەزینی ئایەتی (٦٣):﴿لَا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَاءِ بَعْضِكُمْ بَعْضًا﴾ ئایەتەکە:

ـ (ابو نعیم) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت:خەڵکی دەیان وت: ئەی (محمد) ، ئەی باوکی(قاسم) ، ئەنجا ئەم ئایەتە دابەزیە خوارەوە:﴿لَا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَاءِ بَعْضِكُمْ بَعْضًا﴾ئنجا وتیان: ئەی پێغەمبەری خوا ئەی نێردراوی خوا).

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

سُورَةٌ أَنزَلْنَٰهَا وَفَرَضْنَٰهَا وَأَنزَلْنَا فِيهَآ ءَايَٰتٍۭ بَيِّنَٰتٍ لَّعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿١﴾ ٱلزَّانِيَةُ وَٱلزَّانِى فَٱجْلِدُوا۟ كُلَّ وَٰحِدٍ مِّنْهُمَا مِا۟ئَةَ جَلْدَةٍ ۖ وَلَا تَأْخُذْكُم بِهِمَا رَأْفَةٌ فِى دِينِ ٱللَّهِ إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ ۖ وَلْيَشْهَدْ عَذَابَهُمَا طَآئِفَةٌ مِّنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿٢﴾ ٱلزَّانِى لَا يَنكِحُ إِلَّا زَانِيَةً أَوْ مُشْرِكَةً وَٱلزَّانِيَةُ لَا يَنكِحُهَآ إِلَّا زَانٍ أَوْ مُشْرِكٌ ۚ وَحُرِّمَ ذَٰلِكَ عَلَى ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿٣﴾ وَٱلَّذِينَ يَرْمُونَ ٱلْمُحْصَنَٰتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا۟ بِأَرْبَعَةِ شُهَدَآءَ فَٱجْلِدُوهُمْ ثَمَٰنِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا۟ لَهُمْ شَهَٰدَةً أَبَدًا ۚ وَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْفَٰسِقُونَ ﴿٤﴾ إِلَّا ٱلَّذِينَ تَابُوا۟ مِنۢ بَعْدِ ذَٰلِكَ وَأَصْلَحُوا۟ فَإِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٥﴾ وَٱلَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَٰجَهُمْ وَلَمْ يَكُن لَّهُمْ شُهَدَآءُ إِلَّآ أَنفُسُهُمْ فَشَهَٰدَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَٰدَٰتٍۭ بِٱللَّهِ ۙ إِنَّهُۥ لَمِنَ ٱلصَّٰدِقِينَ ﴿٦﴾ وَٱلْخَٰمِسَةُ أَنَّ لَعْنَتَ ٱللَّهِ عَلَيْهِ إِن كَانَ مِنَ ٱلْكَٰذِبِينَ ﴿٧﴾ وَيَدْرَؤُا۟ عَنْهَا ٱلْعَذَابَ أَن تَشْهَدَ أَرْبَعَ شَهَٰدَٰتٍۭ بِٱللَّهِ ۙ إِنَّهُۥ لَمِنَ ٱلْكَٰذِبِينَ ﴿٨﴾ وَٱلْخَٰمِسَةَ أَنَّ غَضَبَ ٱللَّهِ عَلَيْهَآ إِن كَانَ مِنَ ٱلصَّٰدِقِينَ ﴿٩﴾ وَلَوْلَا فَضْلُ ٱللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُۥ وَأَنَّ ٱللَّهَ تَوَّابٌ حَكِيمٌ ﴿١٠﴾

سوورەتی ﴿ النور ﴾

[١]﴿فرضناها﴾:ئەو حوكمانەی تێدایە بەپێویستمان گێڕاوە.[٢]﴿فاجلدوا﴾: جەڵدیان لێبدەن (بەلێدانێك دەوترێت ئێش و ئازار بگەیەنێت بێ ئەوەی ئێسك بشكێت و گۆشتی جەستەی بچڕێت).﴿كل واحد﴾:..كەسێكی ئازادی ڕەبەن.(هاوسەری نەگرتبێت). ﴿في دين الله﴾:لەجێبەجێكردنی ئەو سنوورەی خوای گەورە دایناوە. ﴿طائفة﴾:تاقمێك كەمترینیان سێ كەس یان چواربن.[٤]﴿يرمون المحصنات﴾:ئەوانەی داوێن پاك و بێگەردەكان تۆمەتبار دەكەن بەزیناو داوێن پیسی.[٦]﴿شهادة أحدهم﴾: شایەتی یەكێكیان.[٨]﴿يدرأ عنها﴾: (سزاكە)ی لێ دووربخاتەوە.

*قورەیشییەكان سەبارەت بەئافرەتە (مەخزومیە)كەی كەدزی كردبوو تووشی بێزاریی هاتبوون و لەنێو خۆیاندا وتیان: كێ لەگەڵ پێغەمبەری خوادا(ﷺ) قسەبكات لەوبارەیەوە؟ هەر خۆیان وتیان: هیچ كەس زاتی ئەوە ناكات (اسامە)ی كوڕی (زید) نەبێت، ئەو خۆشەویستی پێغەمبەری خوایە، كاتێك (اسامە) قسەیكرد پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: ئایا لە سنوورێك لەسنوورەكانی خوای گەورەدا شەفاعەت دەكەیت؟ ئنجا هەستاو وتارێكیداو فەرمووی: ((ئەو نەتەوانەی پێشووی ئێوە بەوە تیاچوون كاتێك یەكێكی ڕێزدارو خاوەن شان و شەوكەت دزی بكردایە وازیان لێدەهێناو دەست بەرداری دەبوون، خۆ ئەگەر یەكێكی لاواز دزی بكردایە ئەوا تۆڵەو سزای خواییان بەسەردا جێبەجێدەكرد، سوێندبێت بەپەروەردگار گەر (فاطمە)ی كچی (محمد) دزی بكات ئەوا دەستی دەبڕم)). [(متفق علیه)].

سوورەتی ﴿ الفرقان ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٠):﴿تَبَارَكَ الَّذِي إِنْ شَاءَ جَعَلَ لَكَ خَيْراً مِنْ ذَلِكَ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَيَجْعَلْ لَكَ قُصُوراً﴾ ئایەتەكە:

- (ابن ابی شیبە)و (ابن جریر)و (ابن ابی حاتم) لە(خثیمة)وە دەگێڕنەوە، دەڵێت: بەپێغەمبەری خوایان فەرموو : گەر ویستت لێیەتی ، كلیلی هەموو زەوی و خەزێنەكانیت دەدەینێ، لەدواتریشدا هیچ لەپاداشتی تۆ كەم نابێتەوە!!، خۆ ئەگەر ویستیشت هەبێت هەردوو بەشەكە لەدوا ڕۆژو ئاخیرەتدا پێت دەبەخشین، ئەویش فەرمووی:بەڵكو بۆمی كۆبكەرەوە بۆ قیامەت!!-

إِنَّ ٱلَّذِينَ جَآءُو بِٱلۡإِفۡكِ عُصۡبَةٞ مِّنكُمۡۚ لَا تَحۡسَبُوهُ شَرّٗا لَّكُمۖ بَلۡ هُوَ خَيۡرٞ لَّكُمۡۚ لِكُلِّ ٱمۡرِيٕٖ مِّنۡهُم مَّا ٱكۡتَسَبَ مِنَ ٱلۡإِثۡمِۚ وَٱلَّذِي تَوَلَّىٰ كِبۡرَهُۥ مِنۡهُمۡ لَهُۥ عَذَابٌ عَظِيمٞ ﴿١١﴾ لَّوۡلَآ إِذۡ سَمِعۡتُمُوهُ ظَنَّ ٱلۡمُؤۡمِنُونَ وَٱلۡمُؤۡمِنَٰتُ بِأَنفُسِهِمۡ خَيۡرٗا وَقَالُواْ هَٰذَآ إِفۡكٞ مُّبِينٞ ﴿١٢﴾ لَّوۡلَا جَآءُو عَلَيۡهِ بِأَرۡبَعَةِ شُهَدَآءَۚ فَإِذۡ لَمۡ يَأۡتُواْ بِٱلشُّهَدَآءِ فَأُوْلَٰٓئِكَ عِندَ ٱللَّهِ هُمُ ٱلۡكَٰذِبُونَ ﴿١٣﴾ وَلَوۡلَا فَضۡلُ ٱللَّهِ عَلَيۡكُمۡ وَرَحۡمَتُهُۥ فِي ٱلدُّنۡيَا وَٱلۡأٓخِرَةِ لَمَسَّكُمۡ فِي مَآ أَفَضۡتُمۡ فِيهِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٤﴾ إِذۡ تَلَقَّوۡنَهُۥ بِأَلۡسِنَتِكُمۡ وَتَقُولُونَ بِأَفۡوَاهِكُم مَّا لَيۡسَ لَكُم بِهِۦ عِلۡمٞ وَتَحۡسَبُونَهُۥ هَيِّنٗا وَهُوَ عِندَ ٱللَّهِ عَظِيمٞ ﴿١٥﴾ وَلَوۡلَآ إِذۡ سَمِعۡتُمُوهُ قُلۡتُم مَّا يَكُونُ لَنَآ أَن نَّتَكَلَّمَ بِهَٰذَا سُبۡحَٰنَكَ هَٰذَا بُهۡتَٰنٌ عَظِيمٞ ﴿١٦﴾ يَعِظُكُمُ ٱللَّهُ أَن تَعُودُواْ لِمِثۡلِهِۦٓ أَبَدًا إِن كُنتُم مُّؤۡمِنِينَ ﴿١٧﴾ وَيُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمُ ٱلۡأٓيَٰتِۚ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٨﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ يُحِبُّونَ أَن تَشِيعَ ٱلۡفَٰحِشَةُ فِي ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَهُمۡ عَذَابٌ أَلِيمٞ فِي ٱلدُّنۡيَا وَٱلۡأٓخِرَةِۚ وَٱللَّهُ يَعۡلَمُ وَأَنتُمۡ لَا تَعۡلَمُونَ ﴿١٩﴾ وَلَوۡلَا فَضۡلُ ٱللَّهِ عَلَيۡكُمۡ وَرَحۡمَتُهُۥ وَأَنَّ ٱللَّهَ رَءُوفٞ رَّحِيمٞ ﴿٢٠﴾

[١١] ﴿بِالْإِفْكِ﴾: خراپترین و ناقۆڵاترین جۆری درۆ. ﴿عصبة منكم﴾: کۆمەڵێکی یەك ریز کەوا یەك مەبەست و ئامانج کۆیکردبنەوە. ﴿تولى كبره﴾: زۆربەی هەڵدەگرێت. [١٤] ﴿افضتم فيه﴾: شانتان پێدا دەکرد. [١٥] ﴿تلقونه بألسنتكم﴾: هەندێکتان لەهەندێکی دیکەوە دەیگێڕنەوە. ﴿هينا﴾: ئاسانەو هیچ گوناه نییە. [١٦] ﴿مايكون لنا﴾: نەگونجاوو ناشایستەیە. ﴿سُبحانك﴾: بێگەردی و پاکی بۆ پەروەردگار. ﴿بهتان﴾: درۆیەکە ئەوەی گوێی لێدەبێت سەرسام دەبێت ئەمەندە پیس و گەندەڵە. [١٩] ﴿تشيع﴾: بڵاودەبێتەوە. ﴿الفاحشة﴾: ئەو گوناهو خراپانەی زۆر پیس و گەندەڵن لەگوتە یان کردار.

*** پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((هیچ بەندەیەك عەیب و عاری بەندەیەکیتر داناپۆشێت مەگەر پەروەردگار لەرۆژی قیامەتدا عەیب و عارەکانی دادەپۆشێت)). [(اخرجه مسلم)].**

*** هەروەها(ﷺ) دەفەرموێت: ((دڵخۆش مەبە بەشکستی براکەت، دەگونجێت خوای گەورە سۆزو بەزەیی بۆ ئەو بکەوێتە گەڕو ئەوسا تۆ گیرۆدەی تاقیکردنەوە بکات)). [(اخرجه الترمذي وقال: حديث حسن)].**

-ئنجا ئەم ئایەتە هاتەخوارەوە: ﴿تَبَارَكَ الَّذِي إِن شَاءَ جَعَلَ لَكَ خَيْراً مِّن ذَٰلِكَ﴾ ئایەتەکە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٠): ﴿وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا إِنَّهُمْ لَيَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَيَمْشُونَ فِي الْأَسْوَاقِ﴾ئایەتەکە:

ـ (واحدی) لەرێگەی (ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: لەکاتێکدا موشریکەکان پێغەمبەری خوایان لەکەداردەکرد بەهۆی هەژارییەوە دەیان وت: ئەمە چییە ئەم پێغەمبەرە نان دەخوات و بەبازاڕدا دەسووڕێتەوە، پێغەمبەری خواش(ﷺ) بەم قسەیە دڵ نیگەران بوو، ئەوجا ئەم ئایەتە هاتە خوارەوە: ﴿وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا إِنَّهُمْ لَيَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَيَمْشُونَ فِي الْأَسْوَاقِ﴾. هەر لەرێگەی (سعید)و (عکرمە)شەوە هەمان رووداو گێردراوەتەوە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٧): ﴿وَيَوْمَ يَعَضُّ الظَّالِمُ عَلَىٰ يَدَيْهِ﴾ئایەتەکە:

ـ (ابن جرير) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: (ابی) کوڕی (خلف) ئامادە دەبوو لەخزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ) (عقبە)ی کوڕی (معیط)یش ئەشکەنجەو ئازاری دەدا، ئنجا ئەم ئایەتە هاتەخوارەوە: ﴿وَيَوْمَ يَعَضُّ الظَّالِمُ عَلَىٰ يَدَيْهِ﴾تا ﴿خَذُولًا﴾. (شعبی)و (مقسم) یش وێنەی ئەمەیان گێڕاوەتەوە.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَتَّبِعُوا۟ خُطُوَٰتِ ٱلشَّيْطَٰنِ ۚ وَمَن يَتَّبِعْ خُطُوَٰتِ ٱلشَّيْطَٰنِ فَإِنَّهُۥ يَأْمُرُ بِٱلْفَحْشَآءِ وَٱلْمُنكَرِ ۚ وَلَوْلَا فَضْلُ ٱللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُۥ مَا زَكَىٰ مِنكُم مِّنْ أَحَدٍ أَبَدًا وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ يُزَكِّى مَن يَشَآءُ ۗ وَٱللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢١﴾ وَلَا يَأْتَلِ أُو۟لُوا۟ ٱلْفَضْلِ مِنكُمْ وَٱلسَّعَةِ أَن يُؤْتُوٓا۟ أُو۟لِى ٱلْقُرْبَىٰ وَٱلْمَسَٰكِينَ وَٱلْمُهَٰجِرِينَ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ ۖ وَلْيَعْفُوا۟ وَلْيَصْفَحُوٓا۟ ۗ أَلَا تُحِبُّونَ أَن يَغْفِرَ ٱللَّهُ لَكُمْ ۗ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢٢﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَرْمُونَ ٱلْمُحْصَنَٰتِ ٱلْغَٰفِلَٰتِ ٱلْمُؤْمِنَٰتِ لُعِنُوا۟ فِى ٱلدُّنْيَا وَٱلْءَاخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٢٣﴾ يَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ أَلْسِنَتُهُمْ وَأَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُم بِمَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿٢٤﴾ يَوْمَئِذٍ يُوَفِّيهِمُ ٱللَّهُ دِينَهُمُ ٱلْحَقَّ وَيَعْلَمُونَ أَنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلْحَقُّ ٱلْمُبِينُ ﴿٢٥﴾ ٱلْخَبِيثَٰتُ لِلْخَبِيثِينَ وَٱلْخَبِيثُونَ لِلْخَبِيثَٰتِ ۖ وَٱلطَّيِّبَٰتُ لِلطَّيِّبِينَ وَٱلطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَٰتِ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ مُبَرَّءُونَ مِمَّا يَقُولُونَ ۖ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٢٦﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَدْخُلُوا۟ بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّىٰ تَسْتَأْنِسُوا۟ وَتُسَلِّمُوا۟ عَلَىٰٓ أَهْلِهَا ۚ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٢٧﴾

[٢١]﴿خطوات الشيطان﴾: ڕێگەو ڕێچکەکانی شەیتان. ﴿المُنكر﴾: ئەوەی شەرع قەدەغەو یاساغی کردووە. ﴿مازكى﴾: پاك نەدەبووەوە لەپیسیو گەندەڵی. ﴿ابداً﴾: هەتا هەتایە. [٢٢] ﴿لاياتل﴾: سوێند نەخوات. ﴿أولوا الفضل﴾: خاوەن چاکەو خێری زۆر. ﴿السعة﴾: دەوڵەمەندی. [٢٣] ﴿يرمون المُحصنات﴾: ئافرەتانی داوێن پاك تۆمەتبار دەکەن. ﴿الغفلات﴾: بێئاگایان(مەبەست پێی ئەوانەیە سینەیان پاکەو بیرناکەنەوە لەوشتانەی پەروەردگارەکەیان تووڕە بکات). [٢٥] ﴿دينهم الحق﴾: پاداشتی بڕاوە بۆ ئەوان. [٢٦] ﴿الخبيثات للخبيثين﴾: ئەوانەی پیسو گەندەڵن شایستەی ئەوانەن کەوەك خۆیان وان. [٢٧] ﴿تستأنسوا﴾: مۆڵەت بخوازن.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) (بريرة)ی کەنیزەکی بانگ کردو لێی پرسی: ئاخۆ شتێکی وەهات بینیووە لە(عائیشە) سەرنجی ڕاکێشابێت؟ ئەویش وتی: نەخێر، سوێندبێت بەوەی تۆی بەهەق ڕەوانەکردووە شتێکی وەهام لێنەدیووە مەگەر ئەوەنەبێت ئافرەتێکی تازەپێگەیشتووەو خەوی لێدەکەوێت بەسەر هەویرەکەیداو مریشكو پەلەوەر دەچنە سەریو دەیخۆن)). [(متفق عليه)].

* پیاوێك لەپێغەمبەری خوای(ﷺ) پرسی: چ ڕەفتارێك لەئیسلامدا خێرو چاکە؟ فەرمووی: ((نانبدەی بەخەڵکیو سڵاوبکەیت لەوەی دەیناسیتو لەوەشی کەنایناسیت)). [(متفق عليه)].

هۆی دابەزینی ئایەتی(٣٢): ﴿وقَالَ الذينَ كَفروا لَولاَ نُزّلَ عَليه القُرانُ جُملة واحدةً﴾ئایەتەکە:

ـ (ابن ابی حاتم)و (حاکم)و (ضیاء) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: موشریکەکان دەیانوت: گەر (محمد)وەك خۆی دەڵێ پێغەمبەرە ئیتر بۆ پەروەردگارەکەی ئازاری دەدات؟ بۆچی هەموو قورئانی بەیەك جار بۆنایەتە خوارەوە، بەڵکو ئایەتێك یان دوانی بۆ دێت، ئنجا خوای گەورە ئەم ئایەتەی نارده خوارەوە: ﴿وَقَالَ الذينَ كَفَروا لَولاَ نُزّلَ عَليه القُرانُ جُملة واحدةً﴾.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٦٨): ﴿والذينَ لاَيَدْعُونَ مَعَ اللهِ إلهاً آخر وَلاَ يَقتُلُونَ النفسَ التي حرمَ اللهُ الاّ بالحقِ وَلاَ يَزنون﴾ئایەتەکە:

ـ (بخاری)و (مسلم) لە(ابن مسعود)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: پرسیارم کرد لەپێغەمبەری خوا(ﷺ): کام گوناهە زۆر گەورەیە، فەرمووی: ئەو گوناهە گەورەیە هاوەڵ بۆ خوا دابنێی -

فَإِن لَّمْ تَجِدُوا فِيهَا أَحَدًا فَلَا تَدْخُلُوهَا حَتَّىٰ يُؤْذَنَ لَكُمْ وَإِن قِيلَ لَكُمُ ارْجِعُوا فَارْجِعُوا هُوَ أَزْكَىٰ لَكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿٢٨﴾ لَّيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَن تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ مَسْكُونَةٍ فِيهَا مَتَاعٌ لَّكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ ﴿٢٩﴾ قُل لِّلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَٰلِكَ أَزْكَىٰ لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ ﴿٣٠﴾ وَقُل لِّلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوِ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولِي الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَىٰ عَوْرَاتِ النِّسَاءِ وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِن زِينَتِهِنَّ وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٣١﴾

[٢٨] ﴿أزكى لكم﴾:پاك و باشترە بۆتان.
[٢٩] ﴿جناح﴾:گوناه. ﴿غير مسكونة﴾: ئامادەنەكراوە بۆ جێنشین بوون. ﴿متاع لكم﴾:سوودو قازانج بۆتان.
[٣٠] ﴿يغضوا﴾:وازبهێنن و بپارێزن.
[٣١] ﴿يبدين﴾:دەردەكەون. ﴿زينتهن﴾: ئەو شوێنانەی جەستە كەسەرنج رادەكێشن. ﴿وليضربن﴾:دای بنێن یان دایبدەنەوە. ﴿بخمرهن﴾:سەرپۆش و لەچكی سەریان. ﴿على جيوبهم﴾: لەشوێنی خۆی(سنگ و دەورووبەری). ﴿لبعولتهن﴾:بۆ مێردەكانیان. ﴿التابعين﴾:خزمەتكوزار. ﴿أولى الاربة﴾: ئەوانەی مەیلیان بۆ ژن هەیە. ﴿لم يظهروا﴾:نەیان بینیوە. ﴿وتوبوا الى الله﴾:واتە تەوبە بكەن بۆلای پەروەردگار.((زانایان دەڵێن: تەوبەكردن واجبە لەسەر هەموو گوناهێك ، ئەگەر گوناهەكە لەنێوان بەندەو پەروەردگارەكەی‌دابێت و پەیوەست نەبێت بەمافی مرۆڤەوە ئەوا سی‌مەرجی هەیە: یەكەم: خێرا دەستبەرداری گوناهو تاوان ببێت. دووەم:پاشگەزببێتەوە لەوگوناهو تاوانە. سێیەم: دەبێت سووربێت لەسەر ئەوەی هەرگیز نەگەڕێتەوە سەری ، ئەگەر پەیوەندی هەبێت بەمرۆڤیشەوە ئەوا چوار مەرجی هەیە ، وێڕای ئەو سی‌مەرجە ئەوا دەبێت گەردنی خۆی ئازادبكات لای ئەوكەسەی‌مافەكەی لایەتی)).

*(ام سلمة)(رەزای خوای لێبێت) دەفەرموێت: لەخزمەت پێغەمبەری خوادا بووم(ﷺ)و (میمونة)ش لەوێ بوو، (ابن مكتوم) هات، ئەمەش كاتێك بوو فەرمانی بالآپۆشی دابەزی بوو، پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: خۆتان بشارنەوە لێی)) ، ئێمەش وتمان: ئەی پێغەمبەری خوا ئەو پیاوە كوێرەو ئێمە ناناسێت، پێغەمبەری خواش(ﷺ) فەرمووی: ((بۆچی ئێوەش نابینان و ئەو نابینن ؟!). [(اخرجه ابوداود) و(الترمذي وقال حديث حسن صحيح)].

- لەكاتێكدا تۆی دروستكردووە.وتم: دوای ئەوەچی‌تر؟ فەرمووی: كوشتنی منداڵەكەتە لەترسی ئەوەی نانت لەگەڵدا بخوات، وتم: دوای ئەوە چی‌تر؟ فەرمووی: ئەوەیە زینا لەگەڵ ئافرەتی دراوسێكەتدا بكەیت!! ئنجا خوای گەورە وەك دووپات كردن و بەراست دانان و بەهێزكردنی -

وأنكحوا الأيمى منكم والصلحين من عبادكم وإمائكم إن يكونوا فقراء يغنهم الله من فضله والله وسع عليم ﴿٣٢﴾ وليستعفف الذين لا يجدون نكاحا حتى يغنيهم الله من فضله والذين يبتغون الكتب مما ملكت أيمنكم فكاتبوهم إن علمتم فيهم خيرا وءاتوهم من مال الله الذي ءاتىكم ولا تكرهوا فتيتكم على البغاء إن أردن تحصنا لتبتغوا عرض الحيوة الدنيا ومن يكرههن فإن الله من بعد إكرههن غفور رحيم ﴿٣٣﴾ ولقد أنزلنا إليكم ءايت مبينت ومثلا من الذين خلوا من قبلكم وموعظة للمتقين ﴿٣٤﴾ الله نور السموت والأرض مثل نوره كمشكوة فيها مصباح المصباح في زجاجة الزجاجة كأنها كوكب دري يوقد من شجرة مبركة زيتونة لا شرقية ولا غربية يكاد زيتها يضيء ولو لم تمسسه نار نور على نور يهدي الله لنوره من يشاء ويضرب الله الأمثل للناس والله بكل شيء عليم ﴿٣٥﴾ في بيوت أذن الله أن ترفع ويذكر فيها اسمه يسبح له فيها بالغدو والآصال ﴿٣٦﴾

[٣٢]﴿انكحـــــوا﴾:مارەیـان بکـەن. ﴿الأيامى﴾:ئەوکەسەی بێهاوسەرە نێر بێت یان مێ. ﴿عبـادكم﴾:کۆیلـەکان. ﴿إمـــائـكم﴾:کەنیزەکـەکانتان. [٣٣]﴿لايجدون نكاحاً﴾:ناتوانن هاوسەر بگرن(توانای خەرجی هاوسـەردارییان نی‌یـە). ﴿يبتغــــون﴾:داوایدەکـەن. ﴿الكتـاب﴾:پەیمان نووسین لـەنێوان خاوەنـەکانیان (مەبەســت پـەیمانی نێوانــی بــەندەو گەورەکەیــەتی). ﴿خـيرا﴾:مەبەست پێی ئەسپاردە پــارێزیو توانـــای پــەیداکردنی بژێوی‌یـە. ﴿فتيـاتكـــــم﴾: کەنیزەکەکانتان. ﴿البغا﴾:زیناو داوێن پیسی. ﴿تحصنـا﴾:پاکیو بێگەردیو خۆپاراستن لێی. ﴿لتبتغـــوا﴾:هـەتا خوازیارو داواکاری بن. ﴿عــرض﴾: بریتیە لەخۆشیەکی کاتی کەلـەژیانی دونیادا دەیچێژێت. [٣٤]﴿خلـوا﴾:بەسـەرچوو رابورد. [٣٥]﴿الله نــور﴾:پەروەردگار رۆشنکارو جوانکارە، یان رێنومایی دەری خەڵکی‌یە. ﴿كمشكاة﴾:تاقێك. ﴿مصبــاح﴾: چرایەکی گـەورە. ﴿زجاجـة﴾:بلورێکی شوشەیی سپیو جوان. ﴿كوكـــب دري﴾: ڕووناكو درەوشاوە. [٣٦]﴿في بيوت﴾:مەبەست پێی مزگەوتەکانە. ﴿ترفــــع﴾:بەمـەزن رایبگرێت. ﴿بالغدو والآصال﴾:بەیانیانو ئێواران.

* پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((ئەی گرۆهی لاوان هـەرکام لـەئێوە توانای هـەبوو ئافرەت بهێنێت؛ چونکە بۆچاو قەڵغانەو پارێزگاریش دەکات لە عەورەت ـ لەوەی تووشی زینا ببێت ـ ، ئەوەشی توانای نەبوو ژن بهێنێت ئـەوا بـا بـەڕۆژوو ببێـت چونکـە ڕۆژو دەبێـت بـەپارێزەرێك لەدەوری ـ دەیگرێتەوە لەداوێن پیسی ـ)). [(متفق عليه)].

- قسەکەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئەم ئایەتە هاتە خوارەوە:﴿وَالَّذِينَ لا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهاً آخَـرَ وَلا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلا يَزْنُونَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ يَلْقَ أَثَاماً﴾.

هەروەها (بخاري)و (مسلم) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: کۆمەڵێك لەخەڵکی موشریك کوشتاریانکردو بەپشت ئەستووریشەوە شانیانکرد بەزیناو داوێن پیسی‌دا، پاشان هاتنە لای پێغەمبەری خوا(ﷺ) و وتیان: ئەوەی تۆ دەیڵێیتو بانگەشەی بۆ دەکەیت بەڕاستی شتێکی -

رِجَالٌ لَّا تُلْهِيهِمْ تِجَٰرَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَن ذِكْرِ ٱللَّهِ وَإِقَامِ ٱلصَّلَوٰةِ وَإِيتَآءِ ٱلزَّكَوٰةِ يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ ٱلْقُلُوبُ وَٱلْأَبْصَٰرُ ﴿٣٧﴾ لِيَجْزِيَهُمُ ٱللَّهُ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا۟ وَيَزِيدَهُم مِّن فَضْلِهِۦ وَٱللَّهُ يَرْزُقُ مَن يَشَآءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٣٨﴾ وَٱلَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ أَعْمَٰلُهُمْ كَسَرَابٍۭ بِقِيعَةٍ يَحْسَبُهُ ٱلظَّمْـَٔانُ مَآءً حَتَّىٰٓ إِذَا جَآءَهُۥ لَمْ يَجِدْهُ شَيْـًٔا وَوَجَدَ ٱللَّهَ عِندَهُۥ فَوَفَّىٰهُ حِسَابَهُۥ وَٱللَّهُ سَرِيعُ ٱلْحِسَابِ ﴿٣٩﴾ أَوْ كَظُلُمَٰتٍ فِى بَحْرٍ لُّجِّىٍّ يَغْشَىٰهُ مَوْجٌ مِّن فَوْقِهِۦ مَوْجٌ مِّن فَوْقِهِۦ سَحَابٌ ظُلُمَٰتٌۢ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ إِذَآ أَخْرَجَ يَدَهُۥ لَمْ يَكَدْ يَرَىٰهَا وَمَن لَّمْ يَجْعَلِ ٱللَّهُ لَهُۥ نُورًا فَمَا لَهُۥ مِن نُّورٍ ﴿٤٠﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّ ٱللَّهَ يُسَبِّحُ لَهُۥ مَن فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَٱلطَّيْرُ صَٰٓفَّٰتٍ كُلٌّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهُۥ وَتَسْبِيحَهُۥ وَٱللَّهُ عَلِيمٌۢ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٤١﴾ وَلِلَّهِ مُلْكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَإِلَى ٱللَّهِ ٱلْمَصِيرُ ﴿٤٢﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّ ٱللَّهَ يُزْجِى سَحَابًا ثُمَّ يُؤَلِّفُ بَيْنَهُۥ ثُمَّ يَجْعَلُهُۥ رُكَامًا فَتَرَى ٱلْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَٰلِهِۦ وَيُنَزِّلُ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مِن جِبَالٍ فِيهَا مِنۢ بَرَدٍ فَيُصِيبُ بِهِۦ مَن يَشَآءُ وَيَصْرِفُهُۥ عَن مَّن يَشَآءُ يَكَادُ سَنَا بَرْقِهِۦ يَذْهَبُ بِٱلْأَبْصَٰرِ ﴿٤٣﴾

[٣٧]﴿لا تلهيهم﴾:سەرقاڵیان ناکات. ﴿تتقلب فيه القلوب﴾:دڵ تێیدا دەکەوێتە ترس و بیمەوە. [٣٨]﴿بغير حساب﴾:بەخشینێك كەوا سنوورو كۆتایی نییە. [٣٩]﴿كسراب بقيعة﴾: بریتیە لەو تراویلكەیەی دەبینرێت لەبیابانێكی بەرفراوانی چۆڵدا لەكاتی چێشتەنگاودا. ﴿يحسبه﴾:وادەزانێت. ﴿الظمان﴾:كەسێك زۆر تینووی بێت. [٤٠]﴿بحر لجي﴾:دەریایەكی قوڵ و بەرین. ﴿يغشاه﴾:مەبەست پێی شەپۆلە بەرزو یەك لەدوای یەكەكان. [٤١]﴿صافات﴾:باڵیان راخستووە لەهەوادا. ﴿صلاته﴾:مەبەست پێی داوای كۆمەكە لەپەروەردگار. [٤٣]﴿يزجي سحاباً﴾:هەورەكان بەهێمنی پاڵ پێوەدەنێت. ﴿ركاماً﴾: هەندێكی لەسەر هەندێكی دیكەی كەڵەك بووە. ﴿الودق﴾:باران. ﴿خلاله﴾:بریتیە لەو كون وقوژبنانەی هەیە لەنێو بەشەكانیدا. ﴿من جبال﴾:..گەواڵە هەوری گەورە كەلە چیاكان دەچێت. ﴿سنا برقه﴾:تیشك و پرشنگی. ﴿يذهب بالأبصار﴾:ئاوی چاو دەبات.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((كاتێك خوای گەورە سەرجەم خەڵكی زیندوكردەوە لەرۆژی قیامەتدا، فریشتەیەك بانگ دەكات بەدەنگێكی بەرز سەرجەم دروستكراوەكان گوێیان لێدەبێت: ئێستا خەڵكی گردبوەو دەزانن كێ لەپێشە بەوەی رێزی لێبگیرێت، با ئەوانەی بازرگانی و سەوداگەری لەیادو زیكری خوای دوور نەخستبوونەوە ئامادەبن، كاتێ ئامادەدەبن كۆمەڵێكی كەمن ، ئنجا سەرجەم خەڵكی لێیان دەپرسرێتەوە)) . [(اخرجه النسائي)و (ابن ابي حاتم)].
- زۆر باشە ، خۆزگە پێت رادەگەیاندین ئایا ئەو گوناهانەی كردوومانە كەفارەتیان هەیە، ئنجا ئەم ئایەتە دابەزییە خوارەوە:﴿وَالَّذِينَ لا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهاً آخَرَ﴾ تا ﴿غَفُوراً رَحِيماً﴾ هەروەها ئەم ئایەتەش دابەزیە خوارەوە:﴿قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا﴾.
هۆی دابەزینی(٧٠): ﴿إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلاً صَالِحاً﴾ئایەتەكە:
- (بخاري)و ئەوانی دی لە(ابنِ عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: كاتێك لەسوورەتی(الفرقان)دا ئەم ئایەتە دابەزی:﴿والذينَ لايَدْعونَ مَعَ اللهِ إلها آخرَ ولاَ يَقْتُلونَ النفسَ التي ....﴾ موشریكەكانی (مەككە) وتیان: بەڕاستی بەناهەق خەڵكمان كوشتووەو، هاوارمان لەغەیری خواركردووەو ، داوێن پیسیمان ئەنجامداوە ، ئنجا ئەم ئایەتە دابەزیە خوارەوە:﴿الا مَنْ تَابَ﴾ واتە جگە لەتەوبە كاران.

يُقَلِّبُ ٱللَّهُ ٱلَّيْلَ وَٱلنَّهَارَ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَعِبْرَةً لِّأُوْلِي ٱلْأَبْصَٰرِ ﴿٤٤﴾ وَٱللَّهُ خَلَقَ كُلَّ دَآبَّةٍ مِّن مَّآءٍ فَمِنْهُم مَّن يَمْشِي عَلَىٰ بَطْنِهِۦ وَمِنْهُم مَّن يَمْشِي عَلَىٰ رِجْلَيْنِ وَمِنْهُم مَّن يَمْشِي عَلَىٰٓ أَرْبَعٍ يَخْلُقُ ٱللَّهُ مَا يَشَآءُ إِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤٥﴾ لَّقَدْ أَنزَلْنَآ ءَايَٰتٍ مُّبَيِّنَٰتٍ وَٱللَّهُ يَهْدِي مَن يَشَآءُ إِلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٤٦﴾ وَيَقُولُونَ ءَامَنَّا بِٱللَّهِ وَبِٱلرَّسُولِ وَأَطَعْنَا ثُمَّ يَتَوَلَّىٰ فَرِيقٌ مِّنْهُم مِّنۢ بَعْدِ ذَٰلِكَ وَمَآ أُوْلَٰٓئِكَ بِٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٧﴾ وَإِذَا دُعُوٓاْ إِلَى ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِّنْهُم مُّعْرِضُونَ ﴿٤٨﴾ وَإِن يَكُن لَّهُمُ ٱلْحَقُّ يَأْتُوٓاْ إِلَيْهِ مُذْعِنِينَ ﴿٤٩﴾ أَفِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ أَمِ ٱرْتَابُوٓاْ أَمْ يَخَافُونَ أَن يَحِيفَ ٱللَّهُ عَلَيْهِمْ وَرَسُولُهُۥ بَلْ أُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿٥٠﴾ إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ ٱلْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعُوٓاْ إِلَى ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ أَن يَقُولُواْ سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ ﴿٥١﴾ وَمَن يُطِعِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَيَخْشَ ٱللَّهَ وَيَتَّقْهِ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْفَآئِزُونَ ﴿٥٢﴾ ۞ وَأَقْسَمُواْ بِٱللَّهِ جَهْدَ أَيْمَٰنِهِمْ لَئِنْ أَمَرْتَهُمْ لَيَخْرُجُنَّ قُل لَّا تُقْسِمُواْ طَاعَةٌ مَّعْرُوفَةٌ إِنَّ ٱللَّهَ خَبِيرٌۢ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٥٣﴾

[٤٤] ﴿لأولي الأبصار﴾:بۆ خاوەن عەقڵ و ژیری. [٤٧] ﴿يتولى﴾: پشت هەڵدەکات. [٤٩] ﴿مذعنين﴾:گوێڕایەڵ و ملکەچ. [٥٠] ﴿افي قلوبهم﴾:ئایا لەدڵەکانیاندا نەخۆشی هەیە(مەبەست پێی نەخۆشی وەك دووڕوویی و نەزانین و ترسنۆکییە). ﴿ارتابوا﴾:گومانیان هەیە. ﴿يَحيفَ﴾:نادادپەروەریتی و دانە پاڵ یەکێك لەو دوو لایەنە نەیارو دژ بەیەکە. [٥٣] ﴿جهْدَ أيْمَانهمْ﴾:ئەوپەڕی سوێندو دڵنیاترینیان. ﴿طاعةٌ معروفة﴾: گوێڕایەڵیەکی ناسراوە (مەبەست پێی ئەوەیە کەگوێڕایەڵیەکی رووکەش و بەرچاوە).

سوورەتی ﴿ الشعراء ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٠٥ــ ٢٠٧): ﴿أفَرَأيتَ إن مَتَّعْنَاهُمْ سِنِين ثُمَ جَاءَهُمْ مَاكانوا يوعَدون مَا أغنى عَنْهُم مَا كَانوا يُمَتَّعون﴾ ئایەتەکە:

ــ (ابن ابی حاتم) لە(ابي جهضم)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: پێغەمبەری خوایان دی وەك ئەوەی سەرسوڕماوبێ، بۆیە پرسیاریان لێکرد لەوبارەیەوە ، ئەویش فەرمووی: بۆ نا؟ لەکاتێکدا دوژمنەکەی خۆمم دی لەناو ئوممەتەکەی خۆمدا پاش خۆم. ئنجا ئەم ئایەتە دابەزی: ﴿أفَرَأيتَ إن مَتَّعْنَاهُمْ سِنِين ثُمَ جَاءَهُمْ مَاكانوا يوعَدون مَا أغنى عَنْهُم مَا كَانوا يُمَتَّعون﴾ پاشان بەمە دڵی ئارام بوو.

هۆی دابەزینی(٢١٤): ﴿واخفضْ جَنَاحَكَ لِمَنْ اتَّبَعَكَ مِنَ المُؤمِنين﴾ئایەتەکە:

- (ابن جرير)لە(ابن جريج)ەوە دەگێڕێتەوە، کاتێك ئایەتی: ﴿وأنــذِرْ عَشــيرَتَكَ الاقرَبــين﴾ هاتە خوارەوە، لەماڵ و خێزان و تایەفەکەی خۆیەوە دەستی پێکرد، ئەمەش لەسەر موسڵمانان قورس بوو !! ئنجا ئەم ئایەتە دابەزیە خوارەوە: ﴿واخفضْ جَنَاحَكَ لِمَنْ اتَّبَعَكَ مِنَ المُؤمِنين﴾.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٢٤): ﴿والشُعَراء يَتبِعُهُمْ الغاوون ﴾ ئایەتەکە:

- (ابن جرير)و (ابن ابی حاتم) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: دووپیاو لەسەردەمی پێغەمبەری خوادا(ﷺ) هەڵمەتیان بۆ یەکتر برد یەکێکیان لەپشتیوانەکان بوو، ئەوەی تریان لەهۆزێکی تربوو، لەگەڵ هەریەکێك لەم دووانە هەڵنەرو وروژێنەریان هەبوو لەهۆزی خۆیان کەنەزان و بێئاگابوون، ئنجا ئەم ئایەتە دابەزیە خوارەوە: ﴿والشُعَراءُ يَتبِعُهم الغاوون﴾ .

هەر لە(عكرمة)ەوە وێنەی ئەمەش روایەتکراوە.

قُلْ أَطِيعُوا ٱللَّهَ وَأَطِيعُوا ٱلرَّسُولَ فَإِن تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا عَلَيْهِ مَا حُمِّلَ وَعَلَيْكُم مَّا حُمِّلْتُمْ وَإِن تُطِيعُوهُ تَهْتَدُوا وَمَا عَلَى ٱلرَّسُولِ إِلَّا ٱلْبَلَٰغُ ٱلْمُبِينُ ﴿٥٤﴾ وَعَدَ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا مِنكُمْ وَعَمِلُوا ٱلصَّٰلِحَٰتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِى ٱلْأَرْضِ كَمَا ٱسْتَخْلَفَ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ ٱلَّذِى ٱرْتَضَىٰ لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُم مِّنۢ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِى لَا يُشْرِكُونَ بِى شَيْـًٔا وَمَن كَفَرَ بَعْدَ ذَٰلِكَ فَأُولَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْفَٰسِقُونَ ﴿٥٥﴾ وَأَقِيمُوا ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُوا ٱلزَّكَوٰةَ وَأَطِيعُوا ٱلرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٥٦﴾ لَا تَحْسَبَنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا مُعْجِزِينَ فِى ٱلْأَرْضِ وَمَأْوَىٰهُمُ ٱلنَّارُ وَلَبِئْسَ ٱلْمَصِيرُ ﴿٥٧﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا لِيَسْتَـْٔذِنكُمُ ٱلَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَٰنُكُمْ وَٱلَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا ٱلْحُلُمَ مِنكُمْ ثَلَٰثَ مَرَّٰتٍ مِّن قَبْلِ صَلَوٰةِ ٱلْفَجْرِ وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُم مِّنَ ٱلظَّهِيرَةِ وَمِنۢ بَعْدِ صَلَوٰةِ ٱلْعِشَآءِ ثَلَٰثُ عَوْرَٰتٍ لَّكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌۢ بَعْدَهُنَّ طَوَّٰفُونَ عَلَيْكُم بَعْضُكُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمُ ٱلْءَايَٰتِ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٨﴾

[٥٤]﴿تولَّوا﴾: پشتیان هەڵکرد. ﴿ما حمل﴾: لەگەیاندنی پەیامەکەدا لەئەستۆی دایە. [٥٥]﴿ليستخلفهم﴾: دەیانکات بەجێنشین. ﴿ليبدلنهم﴾: بۆیاندەگۆڕێت. [٥٧]﴿معجزين﴾: قوتاردەبن لەسزای ئێمە. ﴿بئس المصير﴾: خراپترین ئاکامو دەرەنجامی هەیە. [٥٨]﴿ثلاث عورات﴾: سێ کاتی دیاریکراو لەکاتە بێپەردەو پۆشەکان. ﴿جناح﴾: لێگرتن یاخود گوناه و تاوان. ﴿طوَّافون﴾: زۆر دەگەڕێن بەسەرتاندا بۆ خزمەتگوزاری. ﴿بعضكم من بعض﴾: دەستبەردار نابن لەتێکەڵ بوون لەگەڵ یەکدا.

* پێغەمبەری خوا(ﷺ) بە (عدی) کوڕی (حاتم)ی فەرموو، کاتێك (عدی)ی بەنوێنەرایەتی هات بۆ لای: ((دەزانیت (حیرە) لەکوێیە؟)) عدی وتی: نەخێر، بەڵام ناویم بیستووە، فەرمووی: سوێندبێت بەوەی گیانی منی بەدەستە خەڵکیلە(حیرە)وە دێت بۆ (مەککە)و ناشچێتە ژێر سێبەری کەسو بەدەوری بەیتدا تەواف دەکات، هەروەهاماڵو سامانی (کیسری)ی کوڕی(هرمن) دەبەخشرێتەوە. ئنجا (عدی)وتی: (کیسری)ی کوڕی (هرمن) ؟! فەرمووی: بەڵێ (کیسری)ی کوڕی(هرمن)، وماڵو سامان دەبەخشنەوەو کەس وەری ناگرێت)). [(اخرجه احمد بن حنبل)].

هەروەها لە(عروة)وە دەگێڕنەوە، دەڵێت: کاتێك ئایەتی:﴿ والشُّعَراءُ ﴾ تا ﴿ مَالاَ يَفْعَلون ﴾ دابەزی (عبدالله)ی کوڕی (رواح)ە ـ کەشاعیر بوو ـ وتی: خوا ئاگادارە من لەوانم، ئنجا ئەم ئایەتە دابەزیە خوارەوە:﴿الاَّ الذين آمنوا﴾ تا کۆتایی سوورەتەکە. هەروەها(ابن جرير)و (حاکم) لە(ابی حسن البراد)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: کاتێك ئایەتی:﴿والشُّعَراءُ﴾ دابەزی (عبدالله)ی کوڕی (رواح)ەو (کعب)ی کوڕی (مالك)و (حسان)ی کوڕی(ثابت) وتیان: ئەی پێغەمبەری خوا، خوای گەورە ئەم ئایەتەی ناردوەتەخوارەوەو خۆی دەزانێت ئێمە شاعیرین، بەڕاستی تیاچووین، ئنجا خوای گەورە ئەم ئایەتەی نارده خوارەوە:﴿الاَّ الذين آمنوا ﴾ پێغەمبەری خواش(ﷺ) بانگی کردنو ئەم ئایەتەی بەسەرا خوێندنەوە.

وَإِذَا بَلَغَ ٱلْأَطْفَٰلُ مِنكُمُ ٱلْحُلُمَ فَلْيَسْتَـْٔذِنُوا۟ كَمَا ٱسْتَـْٔذَنَ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمْ ءَايَٰتِهِۦ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٩﴾ وَٱلْقَوَٰعِدُ مِنَ ٱلنِّسَآءِ ٱلَّٰتِى لَا يَرْجُونَ نِكَاحًا فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ أَن يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَٰتٍۭ بِزِينَةٍ وَأَن يَسْتَعْفِفْنَ خَيْرٌ لَّهُنَّ وَٱللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٦٠﴾ لَّيْسَ عَلَى ٱلْأَعْمَىٰ حَرَجٌ وَلَا عَلَى ٱلْأَعْرَجِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى ٱلْمَرِيضِ حَرَجٌ وَلَا عَلَىٰٓ أَنفُسِكُمْ أَن تَأْكُلُوا۟ مِنۢ بُيُوتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ ءَابَآئِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أُمَّهَٰتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ إِخْوَٰنِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَخَوَٰتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَعْمَٰمِكُمْ أَوْ بُيُوتِ عَمَّٰتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَخْوَٰلِكُمْ أَوْ بُيُوتِ خَٰلَٰتِكُمْ أَوْ مَا مَلَكْتُم مَّفَاتِحَهُۥٓ أَوْ صَدِيقِكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَن تَأْكُلُوا۟ جَمِيعًا أَوْ أَشْتَاتًا فَإِذَا دَخَلْتُم بُيُوتًا فَسَلِّمُوا۟ عَلَىٰٓ أَنفُسِكُمْ تَحِيَّةً مِّنْ عِندِ ٱللَّهِ مُبَٰرَكَةً طَيِّبَةً كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمُ ٱلْـَٔايَٰتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٦١﴾

[٦٠]﴿القواعد﴾: ئافرەتانی پەککەوتە وپیر (کەلەحەییزو زاوزێ کەوتبن). ﴿غیر متبرجات بزینة﴾: جوانی شاراوەیان دەر نەخەن. [٦١]﴿حرج﴾: مەبەست پێی گوناهو تاوانە. ﴿من بیوتکم﴾: مەبەست پێی ماڵی کوڕەکانتانە. ﴿ماملکتم مفاتحه﴾: ئەو خانووانەی ئێوەکراون بەوەکیلی خاوەنەکانیو کلیلەکانی لای ئێوە دانراوە. ﴿اشتاتا﴾: بەجیاجیا.

*پیاوێك لەکونی دەرگاوە تەماشای پێغەمبەری خوا(ﷺ)ی کرد لەکاتێکدا پیاوێکی لەلابوو ، ئنجا پێغەمبەری خوا(ﷺ) کابرای بینیو فەرمووی: ((گەر بمزانیایە تۆ تەماشام دەکەیت ئەوا چاوم کوێر دەکردیت)) هەروەها پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: ((ئیزن خواستن لەبەر چاو دانراوە)). [(اخرجه مسلم)].

* هەروەها پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((خەڵکینە سەلام بکەن لەیەك و نانبدەنو، خزمو کەسوکارتان بەسەر بکەنەوەو ، شەوانیش شەونوێژ بکەن لەکاتێکدا خەڵکی نوستوون، ئەوا بەسەلامەتی دەچنە بەهەشتەوە)). [(اخرجه الترمذي وقال حديث حسن صحيح)].

سوورەتی﴿ القصص ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی (٥١)و (٥٢):﴿ وَلَقَدْ وَصَّلْنَا لَهُمُ الْقَوْلَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ﴾ئایەتەکە:

- (ابن جرير)و (طبراني) لە(رفاعة)ی (قرضي)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: ئایەتی:﴿وَلَقَدْ وَصَّلنا لَهُمْ القَولَ ﴾لەسەر دە کەس دابەزی، من یەکێك بووم لەوان، هەروەها (ابن جرير)لە(علي) کوڕی(رفاعة) دەگێڕێتەوە، دەڵێت: دە کەس لەکتێبدارانی پێشوو کەیەکێکیان باوکم بوو هاتنە خزمەت پێغەمبەری خواو باوەڕیان هێنا، ئنجا ئازاریان دان، پاشانیش ئەم ئایەتە هاتەخوارەوە سەبارەت بەوان:﴿الَّذِينَ اتَيناهُمْ الكِتابَ﴾.

هەروەها لە(قتادة)وە دەگێڕنەوە، دەڵێت: ئێمە دەربارەی ئەم ئایەتە گفتوگۆمان دەکرد دەبارەی خەڵکانێك لەکتێبداران هاتوەتە خوارەوە کەپێشتر لەسەر حەق و ڕاستی بوون ، تاخوای گەورە پێغەمبەر محمد(ﷺ) ی ڕەوانەکرد، ئەوانیش باوەڕیان هێنا، لەوانە (عثمان)و (عبدالله)ی کوڕی (سلام).

هۆی دابەزینی(٥٢):﴿الَّذِينَ اتَيناهُمْ الكِتابَ ﴾ئایەتەکە لەسوورەتی (حديد)دا هۆی دابەزینەکەی دێت.

إِنَّمَا ٱلْمُؤْمِنُونَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَإِذَا كَانُوا۟ مَعَهُۥ عَلَىٰٓ أَمْرٍ جَامِعٍ لَّمْ يَذْهَبُوا۟ حَتَّىٰ يَسْتَـْٔذِنُوهُ ۚ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَسْتَـْٔذِنُونَكَ أُو۟لَـٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ ۚ فَإِذَا ٱسْتَـْٔذَنُوكَ لِبَعْضِ شَأْنِهِمْ فَأْذَن لِّمَن شِئْتَ مِنْهُمْ وَٱسْتَغْفِرْ لَهُمُ ٱللَّهَ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٦٢﴾ لَّا تَجْعَلُوا۟ دُعَآءَ ٱلرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَآءِ بَعْضِكُم بَعْضًا ۚ قَدْ يَعْلَمُ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ يَتَسَلَّلُونَ مِنكُمْ لِوَاذًا ۚ فَلْيَحْذَرِ ٱلَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِۦٓ أَن تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٦٣﴾ أَلَآ إِنَّ لِلَّهِ مَا فِى ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۖ قَدْ يَعْلَمُ مَآ أَنتُمْ عَلَيْهِ وَيَوْمَ يُرْجَعُونَ إِلَيْهِ فَيُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوا۟ ۗ وَٱللَّهُ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌۢ ﴿٦٤﴾

سُورَةُ الفُرْقَانِ

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَـٰنِ ٱلرَّحِيمِ

تَبَارَكَ ٱلَّذِى نَزَّلَ ٱلْفُرْقَانَ عَلَىٰ عَبْدِهِۦ لِيَكُونَ لِلْعَـٰلَمِينَ نَذِيرًا ﴿١﴾ ٱلَّذِى لَهُۥ مُلْكُ ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَلَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُن لَّهُۥ شَرِيكٌ فِى ٱلْمُلْكِ وَخَلَقَ كُلَّ شَىْءٍ فَقَدَّرَهُۥ تَقْدِيرًا ﴿٢﴾

[٦٢] ﴿أمـر جـامع﴾:کـارێکی گرنـگ کۆبوینەوە بۆ ئەنجامدانی. [٦٣] ﴿دُعَاءَ الرَّسُـــولِ﴾:داوای پێغەمبـەر(درودی خوای لەسەر) لێتان بۆ کارێکی گرنگ. ﴿يتسـللون منكـــم﴾:بڕۆنـە دەرەوە بەهێمنی و نهێنی لـەکۆڕو خزمـەتی پێغەمبەر(ﷺ). ﴿لـــواذاً﴾:هـەندێکتان لەچوونـــە دەرەوەدا بچنـــە پـــاڵ هـــەندێکی‌ترو خۆتـــان بشـــارنەوە. ﴿يُخـــالِفونَ عَــنْ أمـــرِه﴾:بەرپـەرچی فەرمانی پێغەمبەر دەدەنەوە. ﴿فتنة﴾: بەڵاو تاقی‌کردنەوەیەك لەدنیادا.

سوورەتی ﴿ الفرقان ﴾

[١] ﴿تبارك الـــذي﴾:بەرزوبڵندبوو یان خێری زۆربوو. ﴿نــزل الفرقــان﴾:ئەو کتێبـەی کەحـــەق و ناحـــەق لەیـــەك جیادەکاتەوە و مەبەست پێی قورئانی پیرۆزە. [٢] ﴿فقـــدَّرَهُ﴾:ئـەندازەگیری کردووە.

* پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((نموونـەی مـن و ئێوە وێنـەی پیاوێك وایـە ئاگرێکی کردوەتەوەو کاتێك دەوروبەری رۆشن دەکاتەوە ئاژەڵ و پەپوولە دەکەونە ناوی ، بەڵام ئەو پیاوە هەوڵدەدات نەیەڵێت ئەو گیاندارانە بکەونە ناو ئاگرەکەوە کەچی هەر بەزۆر خۆیان فڕێ دەدەنە ناوی ، ئەمەش نموونەی من و ئێوەیە؛ من ئەستۆتان بەرنادەم و بەکێشتان دەکەم هەتا دوورتان بخەمەوە لەدۆزەخ و دەڵێم : دووربکەونەوە لەئاگر، کەچی ئێوەش خۆتانی تێ‌فڕێ دەدەن))
[(متفق عليه)].

هۆی دابەزینی ئایەتی(٥٦): ﴿إِنَّكَ لاَتَهدي مَنْ أحببتَ﴾ئایەتەکە:

- (مسلم)و ئەوانی‌دی لە(ابي هريرة)وە دەگێڕنەوە، دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) بەمامی وت: بڵێ(لا اله الا الله) هەتا گەواهیت بۆ بدەم لەرۆژی قیامەتدا، ئەویش وتی: ئەگەر لەبەر ئەوەنەبێت ئافرەتانی قورەیش ڕەخنەم لێبگرن و عەیبدارم بکەن و بڵێن: پیری یا ترس وای لێکردووە باوەڕ بهێنێت، ئەوا شایەتومانم دەهێناو دڵتم پێ‌دەحەوانەوە، ئنجا خوای گەورە ئایەتی:﴿إِنَّكَ لاَ تَهْدي مَنْ أحببتَ﴾ی دابەزاند .هەروەها (نسائی)و (ابن عساكر)لە(سعيد)ی کوڕی (رافع)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: پرسیارم لە(ابن عمر)کرد سەبارەت بەم ئایەتە:﴿إِنَّكَ لاَتَهدي مَن أحبـبتَ﴾ ئایا دەربارەی (ابی‌جهل)و (ابی لهب) دابەزیووە ، لەوەڵامدا فەرمووی: بەڵێ.

وَاتَّخَذُوا مِن دُونِهِۦٓ ءَالِهَةً لَّا يَخْلُقُونَ شَيْـًٔا وَهُمْ يُخْلَقُونَ وَلَا يَمْلِكُونَ لِأَنفُسِهِمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا وَلَا يَمْلِكُونَ مَوْتًا وَلَا حَيَوٰةً وَلَا نُشُورًا ﴿٣﴾ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوٓا إِنْ هَٰذَآ إِلَّآ إِفْكٌ افْتَرَىٰهُ وَأَعَانَهُۥ عَلَيْهِ قَوْمٌ ءَاخَرُونَ ۖ فَقَدْ جَآءُو ظُلْمًا وَزُورًا ﴿٤﴾ وَقَالُوٓا أَسَٰطِيرُ الْأَوَّلِينَ اكْتَتَبَهَا فَهِيَ تُمْلَىٰ عَلَيْهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿٥﴾ قُلْ أَنزَلَهُ الَّذِي يَعْلَمُ السِّرَّ فِي السَّمَٰوَٰتِ وَالْأَرْضِ ۚ إِنَّهُۥ كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٦﴾ وَقَالُوا مَالِ هَٰذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ ۙ لَوْلَآ أُنزِلَ إِلَيْهِ مَلَكٌ فَيَكُونَ مَعَهُۥ نَذِيرًا ﴿٧﴾ أَوْ يُلْقَىٰٓ إِلَيْهِ كَنزٌ أَوْ تَكُونُ لَهُۥ جَنَّةٌ يَأْكُلُ مِنْهَا ۚ وَقَالَ الظَّٰلِمُونَ إِن تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا مَّسْحُورًا ﴿٨﴾ انظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الْأَمْثَٰلَ فَضَلُّوا فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا ﴿٩﴾ تَبَارَكَ الَّذِيٓ إِن شَآءَ جَعَلَ لَكَ خَيْرًا مِّن ذَٰلِكَ جَنَّٰتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَٰرُ وَيَجْعَل لَّكَ قُصُورًا ﴿١٠﴾ بَلْ كَذَّبُوا بِالسَّاعَةِ ۖ وَأَعْتَدْنَا لِمَن كَذَّبَ بِالسَّاعَةِ سَعِيرًا ﴿١١﴾

[٣]﴿نشوراً﴾: زیندوبوونەوە لەدوای مردن. [٤]﴿افك﴾: درۆ و بوختان و قسەی هەڵبەستراو. ﴿زوراً﴾: درۆیەکی گەورە کەمەبەستی خۆی نەگات. [٥]﴿أساطير الأولين﴾: ئەو خورافات و درۆیانەی لەکتێبەکانیاندا نوسراوەتەوە. ﴿اكتتبها﴾: داوای کردووە بۆی بنووسنەوە. ﴿بكرة وأصيلاً﴾: سەرەتاو کۆتایی رۆژ. [٦]﴿يعلم السرّ﴾: نهێنی دەزانێت. [٨]﴿جنة﴾: باخێکی بەرهەمدار. ﴿رجلاً مسحوراً﴾: ئەو پیاوەی سیحرو جادو زاڵبووە بەسەر عەقڵیدا. [١٠]﴿تبارك الذي﴾: بێگەردی و پاکی بۆ ئەوخوایەی. [١١]﴿سعيراً﴾: ئاگرێکی بڵێسەدار.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٥٧): ﴿وقالوا انْ نَتبعِ الهُدى مَعَكَ﴾ ئایەتەکە:

- (ابن جرير) لە(ابن عباس)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: کۆمەڵێك لەقورەیشی یەکان بەپێغەمبەری خوایان وت: گەر شوێن تۆ بکەوین ئەوا خەڵکی بەسەرماندا دەدەن، ئنجا ئەم ئایەتە هاتەخوارەوە. (نسائي) لە(ابن عباس)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: (حارث)ی کوڕی (عامر)ی کوڕی (نوفل) ئەمەی وتووە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٦١): ﴿أفَمَنْ وَعَدْناهُ﴾ ئایەتەکە:

- (ابن جرير) لە(مجاهد)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئەم ئایەتە دەربارەی (ابي جهل)ی کوڕی (هشام)دابەزیووە ، لەڕوویەکی تریشەوە دەگێڕنەوەو دەڵێن: سەبارەت بە(ابي جهل)و (حمزە) دابەزیووە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٨٥): ﴿انَّ الذي فَرَضَ عَلَيكَ القُرانَ﴾ ئایەتەکە:

- (ابن ابي حاتم) لە(ضحاك)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: کاتێك پێغەمبەری خوا(ﷺ) لە(مەککە) چووە دەرەوە گەیشتە(الجُحْفَة) شەیدای (مەککە)بوو شەوقی بۆی هەستا، ئنجا خوای گەورە ئایەتی ﴿انَّ الذي فرضَ عَليكَ القرانَ لرادُكَ الى مَعاد﴾ دابەزاند.

سوورەتی ﴿ العنكبوت ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(١): ﴿الم أحَسِبَ الناسُ أن يتركوا﴾ ئایەتەکە:

- (ابن ابي حاتم) لە(شعبي)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئەم ئایەتە سەبارەت بەو خەڵکانە هاتە-

إِذَا رَأَتْهُم مِّن مَّكَانٍۭ بَعِيدٍ سَمِعُوا۟ لَهَا تَغَيُّظًا وَزَفِيرًا ﴿١٢﴾ وَإِذَآ أُلْقُوا۟ مِنْهَا مَكَانًا ضَيِّقًا مُّقَرَّنِينَ دَعَوْا۟ هُنَالِكَ ثُبُورًا ﴿١٣﴾ لَّا تَدْعُوا۟ ٱلْيَوْمَ ثُبُورًا وَٰحِدًا وَٱدْعُوا۟ ثُبُورًا كَثِيرًا ﴿١٤﴾ قُلْ أَذَٰلِكَ خَيْرٌ أَمْ جَنَّةُ ٱلْخُلْدِ ٱلَّتِى وُعِدَ ٱلْمُتَّقُونَ ۚ كَانَتْ لَهُمْ جَزَآءً وَمَصِيرًا ﴿١٥﴾ لَّهُمْ فِيهَا مَا يَشَآءُونَ خَٰلِدِينَ ۚ كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ وَعْدًا مَّسْـُٔولًا ﴿١٦﴾ وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ فَيَقُولُ ءَأَنتُمْ أَضْلَلْتُمْ عِبَادِى هَٰٓؤُلَآءِ أَمْ هُمْ ضَلُّوا۟ ٱلسَّبِيلَ ﴿١٧﴾ قَالُوا۟ سُبْحَٰنَكَ مَا كَانَ يَنۢبَغِى لَنَآ أَن نَّتَّخِذَ مِن دُونِكَ مِنْ أَوْلِيَآءَ وَلَٰكِن مَّتَّعْتَهُمْ وَءَابَآءَهُمْ حَتَّىٰ نَسُوا۟ ٱلذِّكْرَ وَكَانُوا۟ قَوْمًۢا بُورًا ﴿١٨﴾ فَقَدْ كَذَّبُوكُم بِمَا تَقُولُونَ فَمَا تَسْتَطِيعُونَ صَرْفًا وَلَا نَصْرًا ۚ وَمَن يَظْلِم مِّنكُمْ نُذِقْهُ عَذَابًا كَبِيرًا ﴿١٩﴾ وَمَآ أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ ٱلْمُرْسَلِينَ إِلَّآ إِنَّهُمْ لَيَأْكُلُونَ ٱلطَّعَامَ وَيَمْشُونَ فِى ٱلْأَسْوَاقِ ۗ وَجَعَلْنَا بَعْضَكُمْ لِبَعْضٍ فِتْنَةً أَتَصْبِرُونَ ۗ وَكَانَ رَبُّكَ بَصِيرًا ﴿٢٠﴾

[١٢] ﴿تغيظاً﴾: قوڵپە قوڵپی کوڵاندن. ﴿زفيراً﴾: دەنگی هەناسە بڕکە یان هەڵمژینی هەناسەیە بەئەستەم. [١٣] ﴿مقرنين﴾: هەریەك بەتەنها لەگەڵ شەیتانەکەیدا کۆت و بەندکراوە. ﴿دَعَوا﴾: بانگ دەکەن. ﴿ثبوراً﴾: تیاچوون و فەوتان. [١٦] ﴿وعداً مسؤولاً﴾: وادەیەك شایستەی ئەوە بێت لێی بپرسرێتەوە. [١٨] ﴿ماكان ينبغي﴾: ناگونجێت. ﴿نسوا الذكر﴾: بەڵگەکانی یەکتاپەرستیان لەبیر چوویەوە. ﴿قوماً بوراً﴾: خراپەکارو تیاچوو. [١٩] ﴿صرفاً﴾: دوورخستنەوەی سزاو ئەشکەنجە لەنەفسی خۆیان. ﴿ولانصراً﴾: بێ پشتگیرو پەنا. [٢٠] ﴿فتنة﴾: تاقیکردنەوەو قەیران.

- خوارەوە کەلە(مەککە)دابوون و دانیشان بەئیسلامەتی دا نابوو، هاوەڵەکانی پێغەمبەر(ﷺ) نامەیان بۆ نووسین: والێتان وەرناگیرێت هەتا کۆچ نەکەن، ئەوانیش هەستان بەرەو (مەدینە) کەوتنەڕێ، موشریکەکانیش شوێنیان کەوتن و هەموویانیان گێڕایەوە، ئنجا ئەم ئایەتە هاتەخوارەوە، هاوەڵانیش دیسان نامەیان بۆ نووسینەوەو تێیدا نووسیان: ئەم ئایەتانە لەسەر ئێوە نازڵبووەتە خوارەوە، ئەوانیش بڕیاریاندا کۆچ بکەن و بڕیاریشیاندا ئەوەی شوێنیان بکەوێت بیکوژن، موشریکەکان هەروا دانەنیشتن و شوێنیان کەوتن، ئەوانیش جەنگان لەگەڵیان و هەندێکیان لێکوژراو هەندێکشیان رزگاریانبوو، ئنجا پەروەردگار ئەم ئایەتەی لەسەر ئەوان ناردە خوارەوە: ﴿ثم ان ربك للذين هاجروا من بعد ما فتنوا﴾. هەروەها لە(قتادة)وە دەگێڕنەوە، دەڵێت: ئایەتی ﴿الم احسب الناس﴾ دەرهەق بەکەسانێك لە خەڵکی(مەککە) هاتەخوارەوە، بەرێکەوتبوون بەمەبەستی گەیشتن بەپێغەمبەر(ﷺ)، موشریکەکان رێگایان لێگرتبوون و ئەوانیش گەڕابوونەوە، براکانیشیان لە(مەدینە) بەنامە ئەو ئایەتانەیان بۆ نووسیبوون کەوا سەبارەت بەوان هاتبووە خوارەوە، ئەوانیش دیسان بەرێکەوتبوون و ئەوەی لێیان کوژرابوو کوژرابوو، ئەوەشی دەربازبوو رزگاری بووبوو، ئنجا قورئان سەبارەت بەم رووداوە دابەزی: ﴿والذين جاهدوا فينا لنهدينهم سبلنا﴾. هەروەها(ابن سعد) لە(عبدالله)ی کوڕی (عمير)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: دەربارەی (عمار)ی کوڕی (ياسر) دابەزی کەئازارو ئەشکەنجەدەدرا لە(مەککە).

﴿وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا لَوْلَا أُنزِلَ عَلَيْنَا الْمَلَائِكَةُ أَوْ نَرَىٰ رَبَّنَا ۗ لَقَدِ اسْتَكْبَرُوا فِي أَنفُسِهِمْ وَعَتَوْ عُتُوًّا كَبِيرًا ﴿٢١﴾ يَوْمَ يَرَوْنَ الْمَلَائِكَةَ لَا بُشْرَىٰ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُجْرِمِينَ وَيَقُولُونَ حِجْرًا مَّحْجُورًا ﴿٢٢﴾ وَقَدِمْنَا إِلَىٰ مَا عَمِلُوا مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَاهُ هَبَاءً مَّنثُورًا ﴿٢٣﴾ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ يَوْمَئِذٍ خَيْرٌ مُّسْتَقَرًّا وَأَحْسَنُ مَقِيلًا ﴿٢٤﴾ وَيَوْمَ تَشَقَّقُ السَّمَاءُ بِالْغَمَامِ وَنُزِّلَ الْمَلَائِكَةُ تَنزِيلًا ﴿٢٥﴾ الْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ لِلرَّحْمَٰنِ ۚ وَكَانَ يَوْمًا عَلَى الْكَافِرِينَ عَسِيرًا ﴿٢٦﴾ وَيَوْمَ يَعَضُّ الظَّالِمُ عَلَىٰ يَدَيْهِ يَقُولُ يَا لَيْتَنِي اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا ﴿٢٧﴾ يَا وَيْلَتَىٰ لَيْتَنِي لَمْ أَتَّخِذْ فُلَانًا خَلِيلًا ﴿٢٨﴾ لَّقَدْ أَضَلَّنِي عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ إِذْ جَاءَنِي ۗ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِلْإِنسَانِ خَذُولًا ﴿٢٩﴾ وَقَالَ الرَّسُولُ يَا رَبِّ إِنَّ قَوْمِي اتَّخَذُوا هَٰذَا الْقُرْآنَ مَهْجُورًا ﴿٣٠﴾ وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا مِّنَ الْمُجْرِمِينَ ۗ وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ هَادِيًا وَنَصِيرًا ﴿٣١﴾ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْآنُ جُمْلَةً وَاحِدَةً ۚ كَذَٰلِكَ لِنُثَبِّتَ بِهِ فُؤَادَكَ ۖ وَرَتَّلْنَاهُ تَرْتِيلًا ﴿٣٢﴾

[٢١]﴿لايرجون لِقاءنا﴾:خوازیاری دیداری ئێمە نین(چونکە داکۆکی لەوە دەکەن زیندوو ببنەوە). ﴿عتوا﴾: سنووری ئاساییيان شکاندوە لەملهوڕیو سەرکەشیدا. [٢٢]﴿حجرا محجورا﴾:حەرامو قەدەغەکراوە. [٢٣]﴿هباء﴾:ئەوەی دەبینریٚ لەبەر تیشکی خۆردا وەك تەپو تۆز. ﴿منشورا﴾:پەرتو بلاّو ؛ناتوانرێت کۆبکرێتەوە. [٢٤]﴿أحسن مقيلا﴾: شوێنی حەوانەوە. [٢٥]﴿تشقق السماء﴾:ئاسمان والآدەبێت. ﴿بالغمام﴾:هەوری سپیو تەنك. [٢٧]﴿يعض الظالم على يديه﴾:قەپ دەکات بەدەستی خۆیدا(لەپەشیمانیو ڕەنجەڕۆیدا). ﴿سبيلا﴾:ڕێگەو دەروازەیەك بۆ ڕزگابوونو سەرفرازیی. [٢٩]﴿عَنِ الذكر﴾:لەیادی خوا یاخود قورئان خوێندن. ﴿خذولا﴾:وازهێنان لەوەی ئەمەکداری دەبێت. [٣٠]﴿مهجورا﴾:شتی وازلێهێنراوو پشتگوێخراو. [٣٢]﴿رتلناه﴾:ئایەت لەدوای ئایەت دامان بەزاندووە.

* پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((خوای گەورە ڕێگەی هیچ شتێکی نەداوە ئەوەندەی ڕێگەی ئەوەیداوە بەپێغەمبەرێکی دەنگ خۆش قورئان بەدەنگەوە بخوێنێتەوە)).(مەبەست لەرێگەدان : ڕازی بوونە). [(متفق عليه)].

هۆی دابەزینی ئایەتی(٨):﴿وَوَصَّيْنَا الْإِنسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْناً وَإِنْ جَاهَدَاكَ لِتُشْرِكَ بِي﴾ ئایەتەکە:

- (مسلم)و (ترمذي)و ئەوانی دیکە، لە(سعد)ی کوڕی (ابی وقاص)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: دایکی (سعد) وتی: ئایا خوای گەورە فەرمانی بەچاکەکردن نەکردووە؟ سوێندبێ بەخوا نەنان دەخۆمو نەئاو؛ هەتا دەمرم یاخود تۆ بێباوەڕ دەبیتەوە بەو ئاینە، ئنجا ئەم ئایەتە هاتەخوارەوە: ﴿وَوَصَّيْنَا الْإِنسَان بِوَالِدَيْهِ حُسْنا وإن جاهَدَاك لِتُشْرِكَ بِي﴾.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٥١):﴿أَوَلَمْ يَكْفِهِمْ أَنَّا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ يُتْلَى عَلَيْهِمْ﴾ئایەتەکە:

- (ابن جرير)و (ابن ابی حاتم)و (دارمي) لە(يحی)ی کوڕی (جعدة)وە دەگێڕنەوە، دەڵێت: کۆمەڵێك لەموسوڵمانان چەند دەفتەرێکیان هێنا هەندێك لەوشتانەیان تێدا نوسیبوو کەلە جوولەکەکانەوە بیستبوویان، پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: بەسە بۆ نەتەوەیەك تووشی گومڕایی بێن کەوا پشت لەو نیگایە بکەن پێغەمبەرەکەی خۆیان بۆی هێناوەو ڕووبکەنە شتێك-

وَلَا يَأْتُونَكَ بِمَثَلٍ إِلَّا جِئْنَاكَ بِالْحَقِّ وَأَحْسَنَ تَفْسِيرًا ﴿٣٣﴾ الَّذِينَ يُحْشَرُونَ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ إِلَىٰ جَهَنَّمَ أُولَٰئِكَ شَرٌّ مَكَانًا وَأَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٣٤﴾ وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَجَعَلْنَا مَعَهُ أَخَاهُ هَارُونَ وَزِيرًا ﴿٣٥﴾ فَقُلْنَا اذْهَبَا إِلَى الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَدَمَّرْنَاهُمْ تَدْمِيرًا ﴿٣٦﴾ وَقَوْمَ نُوحٍ لَمَّا كَذَّبُوا الرُّسُلَ أَغْرَقْنَاهُمْ وَجَعَلْنَاهُمْ لِلنَّاسِ آيَةً وَأَعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿٣٧﴾ وَعَادًا وَثَمُودَ وَأَصْحَابَ الرَّسِّ وَقُرُونًا بَيْنَ ذَٰلِكَ كَثِيرًا ﴿٣٨﴾ وَكُلًّا ضَرَبْنَا لَهُ الْأَمْثَالَ وَكُلًّا تَبَّرْنَا تَتْبِيرًا ﴿٣٩﴾ وَلَقَدْ أَتَوْا عَلَى الْقَرْيَةِ الَّتِي أُمْطِرَتْ مَطَرَ السَّوْءِ أَفَلَمْ يَكُونُوا يَرَوْنَهَا بَلْ كَانُوا لَا يَرْجُونَ نُشُورًا ﴿٤٠﴾ وَإِذَا رَأَوْكَ إِنْ يَتَّخِذُونَكَ إِلَّا هُزُوًا أَهَٰذَا الَّذِي بَعَثَ اللَّهُ رَسُولًا ﴿٤١﴾ إِنْ كَادَ لَيُضِلُّنَا عَنْ آلِهَتِنَا لَوْلَا أَنْ صَبَرْنَا عَلَيْهَا وَسَوْفَ يَعْلَمُونَ حِينَ يَرَوْنَ الْعَذَابَ مَنْ أَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٤٢﴾ أَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَٰهَهُ هَوَاهُ أَفَأَنْتَ تَكُونُ عَلَيْهِ وَكِيلًا ﴿٤٣﴾

[٣٣]﴿بمَثَـل﴾ :بەنموونەی پڕوپـووچ. ﴿أحسن تفسيرا﴾ :بەجوانترین و راسترین شێوە روون دەکرێتەوە.[٣٤]﴿أضـل سـبيلا﴾ :چەوت و چەوێلترین رێگا [٣٥]﴿وزيـرا﴾ :هاوکارو یاریدەدەر. [٣٦]﴿فدمرنـاهم﴾ :لەناومان بـردن. [٣٧]﴿آيـة﴾ :پـەندو ئامۆژگـاری. [٣٨]﴿أصحـاب الـرس﴾ :ئەوانەن کەمەسـتان بەکوشـتنی پێغەمبەرەکـەیان و خـەشمیان لێگیرا. ﴿قرونـا﴾ :نەتـەوەی دیکـە. [٣٩]﴿تبـرنا﴾ :بەتوندی تیامان بردن و شوێنەوارمان نەمێشتن.[٤٠]﴿القَرية﴾: مەبەسـت پێـی گـەورەترین گونـدی نەتەوەکـەی (لـوط)(سەلامـی خـوای لێبێت).﴿مَطَر السوء﴾ :بەردێکی تیابەر کەبەچەشنی باران باری بەسـەریاندا. ﴿لايرجـون نشـورا﴾ :ئومێدەواری زیندوبوونـەوە نـەبوون.(بەرپـەرچی زیندووبوونـەوەیان دەدایـەوەو بروایـان پێـی نەبوو).[٤١]﴿هُزوا﴾ :گاڵتەو سووکایەتیان پێدەکرد.[٤٢]﴿انْ کـاد﴾ :خەریکە یان نزیکە.[٤٣]﴿أرأيت﴾ :پێم رابگەیەنە.﴿هواه﴾ :ئارەزووی خۆی.﴿وكيلا﴾ :پارێزەر.

-بەدەر لەپێغەمبەرەکەی خۆیان و بۆ نەتەوەیەکی دی هاتبێت!! ئنجا ئایەتی:﴿أولَمْ يَكفِهِمْ أنا انزلنا عليكَ الكِتابَ يُتلى عَليهِمْ﴾ دابەزیوە خوارەوە.
هۆی دابەزینی ئایەتی(٦٠):﴿وَكَأَيِّنْ مِنْ دَابَّةٍ لا تَحْمِلُ رِزْقَهَا اللَّهُ يَرْزُقُهَا وَإِيَّاكُمْ﴾ ئایەتەکە:
- (عبد بن حميد)و (ابن ابی حاتم) و (بيهقي) بە(سند)ێکی لاواز، لە(ابن عمر)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: لەگەڵ پێغەمبەری خوادا(ﷺ) چووینە دەرەوە تاگەیشتینە نزیك چەند باخێکی (مەدینە)، دەستیکرد، بەهەڵگرتنەوەی خورماو خواردنی، پێی وتم: ئەی (ابن عمر) ئەوە ناخۆیت؟ منیش وتم: حەزی لێناکەم، فەرمووی: بەڵام من حەزی لێدەکەم، ئەمە چوارەمم بەیانی‌یە کەدەمم لەخواردن نەداوەو خواردنیشم دەست نەکەوتووە، خۆئەگەر بمەوێت ئەوا لەپەروەردگارم دەپاڕێمەوە وێنەی (کیسری)و (قیصر)م پێ ببەخشێ، ئای حاڵت چۆن دەبێت ئەی(ابن عمر) گەر بەکەسانێك گەیشتیت ڕۆزی ساڵێك دەشارنەوەو یەقینیان نی‌یە؟ فەرمووی: سوێند بەخوا نەڕۆیشتین و ئەو جێگەیەمان بەجێ نەهێشت هەتا ئەم ئایەتە دابەزیە خوارەوە:﴿وَكَأَيِّنْ مِنْ دَابَّةٍ لا تَحْمِلُ رِزْقَهَا اللَّهُ يَرْزُقُهَا وَإِيَّاكُمْ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾. پێغەمبەریش(ﷺ) فەرمووی: ((خوای گەورە فەرمانی پێنەداوم بەخەرجکردنەوەی ماڵی دونیاو شوێنکەوتنی هەواوئارەزوو، بـابـزانی من =

أَمْ تَحْسَبُ أَنَّ أَكْثَرَهُمْ يَسْمَعُونَ أَوْ يَعْقِلُونَ إِنْ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٤٤﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَىٰ رَبِّكَ كَيْفَ مَدَّ الظِّلَّ وَلَوْ شَاءَ لَجَعَلَهُ سَاكِنًا ثُمَّ جَعَلْنَا الشَّمْسَ عَلَيْهِ دَلِيلًا ﴿٤٥﴾ ثُمَّ قَبَضْنَاهُ إِلَيْنَا قَبْضًا يَسِيرًا ﴿٤٦﴾ وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِبَاسًا وَالنَّوْمَ سُبَاتًا وَجَعَلَ النَّهَارَ نُشُورًا ﴿٤٧﴾ وَهُوَ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيَاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ ۚ وَأَنزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً طَهُورًا ﴿٤٨﴾ لِّنُحْيِيَ بِهِ بَلْدَةً مَّيْتًا وَنُسْقِيَهُ مِمَّا خَلَقْنَا أَنْعَامًا وَأَنَاسِيَّ كَثِيرًا ﴿٤٩﴾ وَلَقَدْ صَرَّفْنَاهُ بَيْنَهُمْ لِيَذَّكَّرُوا فَأَبَىٰ أَكْثَرُ النَّاسِ إِلَّا كُفُورًا ﴿٥٠﴾ وَلَوْ شِئْنَا لَبَعَثْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ نَّذِيرًا ﴿٥١﴾ فَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَجَاهِدْهُم بِهِ جِهَادًا كَبِيرًا ﴿٥٢﴾ ۞ وَهُوَ الَّذِي مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ هَٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ وَهَٰذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ وَجَعَلَ بَيْنَهُمَا بَرْزَخًا وَحِجْرًا مَّحْجُورًا ﴿٥٣﴾ وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ مِنَ الْمَاءِ بَشَرًا فَجَعَلَهُ نَسَبًا وَصِهْرًا ۗ وَكَانَ رَبُّكَ قَدِيرًا ﴿٥٤﴾ وَيَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنفَعُهُمْ وَلَا يَضُرُّهُمْ ۗ وَكَانَ الْكَافِرُ عَلَىٰ رَبِّهِ ظَهِيرًا ﴿٥٥﴾

[٤٥]﴿مد الظل﴾:سێبەری فراوان‌و دروستکرد. [٤٦]﴿قبضناه﴾: گرتمانەوەو تاوتاو لامانبرد. [٤٧]﴿الليل لباسا﴾:بەتاریکاییەکەی داپۆشین هەروەك جل‌و بەرگ.﴿النوم سباتا﴾:پشوودان بەجەستەتان‌و بچراندنی کاروبارەکانتان.﴿النهار نشورا﴾:هەستان لەخەو بۆ ئەوەی کاروبارەکان دەست پێبکاتەوە. [٤٨]﴿الرياح بشرا﴾:با مژدەی سۆزو بەزەیی هەلگرتووە.﴿بين يدي رحمته﴾: کاتی دابارینی باران.﴿طهورا﴾:ئەو ئاوەیە کەپاك‌و پاکەرەوەیە. [٤٩]﴿ميتا﴾:زەوییەکی مردوو. ﴿أناسيَّ﴾:مرۆڤەکان. [٥٠]﴿صرفناه﴾: بارانمان دابەزاند لەشوێنی جیا جیا ﴿كفورا﴾:ملهوڕی‌و سپڵەیی بەرانبەر بەنعیمەتەکان. [٥٢]﴿جاهدهم به﴾: بەقورئان داکۆکی بکە لەگەڵیاندا. [٥٣]﴿مرج البحرين﴾:لەسەرچاوەکانیانەوە ناردونی.﴿فرات﴾:زۆر سازگارو بیگەرد.﴿أجاج﴾:زۆر سوێر.﴿برزخا﴾:بەربەستێك لەنێوان دووشتدا.﴿حجرا محجورا﴾:زۆر لەیەك جیاودوور. [٥٤]﴿نسبا﴾:خاوەن وەچە (کوڕێك بدرێتە پاڵی).﴿صهرا﴾:خاوەنی کچ (مێیینە بەهۆی شیر خواردنەوە). [٥٥]﴿على ربه ظهيرا﴾:هاوکاری دوژمنانی خوا بکات دژ بەپەروەردگار.

* نەتەوەکەی (لوط)جێنشینی ناوچەی(سدوم)بوون کەپەروەردگار تیای بردن‌و لەجێکەو شوێنی ئەو ناوچەیە دەریاچەیەکی بۆگەن‌و پیسی لەوڵاتی(الغور)دا دروست کرد، ئەو دەریاچەیەش لەقەدپاڵی چیای (بيت المقدس)ە.

- تەنیا دینارێکیش کۆناکەمەوەو ڕۆژی بۆ سبەینێ ناشارمەوە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٦٧):﴿أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا جَعَلْنَا حَرَمًا آمِنًا وَيُتَخَطَّفُ النَّاسُ مِنْ حَوْلِهِمْ﴾ئایەتەکە:

ـ (جویبر) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئەی (محمد) هیچ شتێك ڕێی لێنەگرتووین کەبێینە ناو ئاینەکەتەوە ، ئەوەنەبێت دەترسین خەڵکی لەبەرکەمی ژمارەمان بدەن بەسەرماندا، عەرەبەکان زیاترن لەئێمە، هەرکاتێکیش دەنگوباسیان پێ بگات‌و بزانن ئێمە موسڵمان بووین‌و هاتووینەتە ناو ئاینەکەی تۆوە، دەدەن بەسەرمانداو دەبینە خۆراکی سەرکردەکانیان، ئنجا ئەم ئایەتە نازلبوویە خوارەوە:﴿ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا جَعَلْنَا حَرَمًا آمِنًا﴾.

وَمَآ أَرۡسَلۡنَٰكَ إِلَّا مُبَشِّرٗا وَنَذِيرٗا ﴿٥٦﴾ قُلۡ مَآ أَسۡـَٔلُكُمۡ عَلَيۡهِ مِنۡ أَجۡرٍ إِلَّا مَن شَآءَ أَن يَتَّخِذَ إِلَىٰ رَبِّهِۦ سَبِيلٗا ﴿٥٧﴾ وَتَوَكَّلۡ عَلَى ٱلۡحَيِّ ٱلَّذِي لَا يَمُوتُ وَسَبِّحۡ بِحَمۡدِهِۦۚ وَكَفَىٰ بِهِۦ بِذُنُوبِ عِبَادِهِۦ خَبِيرًا ﴿٥٨﴾ ٱلَّذِي خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضَ وَمَا بَيۡنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٖ ثُمَّ ٱسۡتَوَىٰ عَلَى ٱلۡعَرۡشِۖ ٱلرَّحۡمَٰنُ فَسۡـَٔلۡ بِهِۦ خَبِيرٗا ﴿٥٩﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ ٱسۡجُدُواْۤ لِلرَّحۡمَٰنِ قَالُواْ وَمَا ٱلرَّحۡمَٰنُ أَنَسۡجُدُ لِمَا تَأۡمُرُنَا وَزَادَهُمۡ نُفُورٗا۩ ﴿٦٠﴾ تَبَارَكَ ٱلَّذِي جَعَلَ فِي ٱلسَّمَآءِ بُرُوجٗا وَجَعَلَ فِيهَا سِرَٰجٗا وَقَمَرٗا مُّنِيرٗا ﴿٦١﴾ وَهُوَ ٱلَّذِي جَعَلَ ٱلَّيۡلَ وَٱلنَّهَارَ خِلۡفَةٗ لِّمَنۡ أَرَادَ أَن يَذَّكَّرَ أَوۡ أَرَادَ شُكُورٗا ﴿٦٢﴾ وَعِبَادُ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلَّذِينَ يَمۡشُونَ عَلَى ٱلۡأَرۡضِ هَوۡنٗا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ ٱلۡجَٰهِلُونَ قَالُواْ سَلَٰمٗا ﴿٦٣﴾ وَٱلَّذِينَ يَبِيتُونَ لِرَبِّهِمۡ سُجَّدٗا وَقِيَٰمٗا ﴿٦٤﴾ وَٱلَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا ٱصۡرِفۡ عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَۖ إِنَّ عَذَابَهَا كَانَ غَرَامًا ﴿٦٥﴾ إِنَّهَا سَآءَتۡ مُسۡتَقَرّٗا وَمُقَامٗا ﴿٦٦﴾ وَٱلَّذِينَ إِذَآ أَنفَقُواْ لَمۡ يُسۡرِفُواْ وَلَمۡ يَقۡتُرُواْ وَكَانَ بَيۡنَ ذَٰلِكَ قَوَامٗا ﴿٦٧﴾

[٥٨] ﴿سبح﴾: خوای بالأدەست لەهەموو ناتەواویەك بپاریزێت و بەدووربگیریٚ. ﴿بحمده﴾: بەسیفەتە تەواوەکانی باسی بکە. [٦٠] ﴿زادهم نفورا﴾: خۆبەزلزانین و دوور کەوتنەوە لەباوەڕهێنان. [٦١] ﴿تبارك الذي﴾: بەرزو بڵندبێت یان خێر و چاکەی هەر زۆربێت ئەوەی.. ﴿بروجا﴾: خولگەی ئەستێرە گەڕۆکەکان. ﴿سراجا﴾: خۆر. ﴿منیرا﴾: رۆشن و رووناك. [٦٢] ﴿خلفة﴾: هاتنی هەریەك لەتاریکایی و رووناکی بەدوای یەکدا. [٦٣] ﴿هونا﴾: بەهێمنی و سەنگینی و خۆبەکەم زانینەوە. ﴿الجاهلون﴾: نەزان و نەفامەکان. ﴿قالوا سلاما﴾: وتیان سڵاو. [٦٥] ﴿غراما﴾: دەیانگرێتەوە لێیان جیانابێتەوە. [٦٦] ﴿ساءت﴾: خراپترە. [٦٧] ﴿لم یقتروا﴾: تەنگیان هەڵنەچنی و رەزیلیان نەکرد بەرامبەر بەخۆیان. ﴿قواما﴾: هاوسەنگیە لەنێوان دەست بڵاویی (ئیسراف) و رەزیلیدا.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((گەربێتو ئێوە بەراستی پشت بەخوا ببەستن ئەوا پەروەردگار رزقتان دەدات بەچەشنی باڵندە ؛ هەروەك چۆن بەیانیان بەگەدەیەکی خاڵی و برسیەوە دەچێتە دەرەوە، ئێوارانیش بەگەدەیەکی تێرو پڕەوە دەگەڕێتەوە)).

[(اخرجه الترمذي وقال: حديث حسن)].

*هەروەها(ﷺ) دەفەرموێت: ((دەستی بەرزو کاروکاسب باشترە لەو دەستەی نزمەو دەست پان دەکاتەوە، لەخێروچاکەدا لەکەس وکاری خۆتەوە دەست پێبکە، باشترین چاکەو خێریش ئەوەیە لەسەر دەوڵەمەندی بکرێت، ئەوەشی خۆی بپارێزێ خوای گەورە دەیپارێزێ، ئەوەشی دڵ دەوڵەمەند بێت و نەفسی بەرز بگرێت لەدەست پانکردنەوە ئەوا پەروەردگار دەوڵەمەندی دەکات)). [(متفق عليه)].

وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ ۚ وَمَن يَفْعَلْ ذَٰلِكَ يَلْقَ أَثَامًا ﴿٦٨﴾ يُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيَخْلُدْ فِيهِ مُهَانًا ﴿٦٩﴾ إِلَّا مَن تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ ۗ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٧٠﴾ وَمَن تَابَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَإِنَّهُ يَتُوبُ إِلَى اللَّهِ مَتَابًا ﴿٧١﴾ وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا ﴿٧٢﴾ وَالَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَمْ يَخِرُّوا عَلَيْهَا صُمًّا وَعُمْيَانًا ﴿٧٣﴾ وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا ﴿٧٤﴾ أُولَٰئِكَ يُجْزَوْنَ الْغُرْفَةَ بِمَا صَبَرُوا وَيُلَقَّوْنَ فِيهَا تَحِيَّةً وَسَلَامًا ﴿٧٥﴾ خَالِدِينَ فِيهَا ۚ حَسُنَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا ﴿٧٦﴾ قُلْ مَا يَعْبَأُ بِكُمْ رَبِّي لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ ۖ فَقَدْ كَذَّبْتُمْ فَسَوْفَ يَكُونُ لِزَامًا ﴿٧٧﴾

سُورَةُ الشُّعَرَاءِ

[٦٨] ﴿يلق أثاما﴾: **سزای تاوانەکەی وەردەگرێت (لەقیامەتدا).** [٦٩] ﴿يضاعف﴾: **دووجار سزاو ئەشکەنجە دەدرێن.** ﴿مهانا﴾: **ملکەچ و ریسوا.** [٧٠] ﴿يبدل الله سيئاتهم حسنات﴾: **خوای گەورە کردارە خراپەکانیان بۆ دەگۆڕێت بەباشە.** [٧١] ﴿يتوب الى الله متابا﴾: **تەوبەیەکی تەواو بۆ لای پەروەردگار.** [٧٢] ﴿الزور﴾: **پڕوپوچ و بەتاڵ.** ﴿مروا باللغو﴾: **ئەو گوتە پوچ و بەتاڵانەی دەگوترێت.** ﴿مروا كراما﴾: **نەفسی خۆیان بەرێزدەگرن بەپشت هەڵکردن لێیان.** [٧٣] ﴿لم يخروا﴾: **هەروا تێناپەڕن بەسەریدا.** ﴿صما﴾: **کەڕو بێدەنگ.** ﴿عميانا﴾: **کوێرو نابینا.** [٧٤] ﴿قرة أعين﴾: **دڵخۆشی و گەش بوون.** ﴿اماما﴾: **پێشەنگ لەکردەوەی چاک و خێردا.** [٧٥] ﴿يجزون الغرفة﴾: **لانەو ماڵی بەرز لەبەهەشتدا.** [٧٧] ﴿ما يعبأ بكم﴾: **گوێی ناداتێ.** ﴿دعاؤكم﴾: **بەندایەتیتان بۆ ئەو.** ﴿لزاما﴾: **شوێنتان دەکەوێت و لێتان نابێتەوە.**

***پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((ئەوەی لەئیسلامدا رێگەو شوێنێکی باش دابهێنێت ئەوا پاداشتی داهێنان و ئەوەشی دەیگرێتەبەر بۆی دەنووسرێت بێ ئەوەی لەپاداشتی کەسیان کەم بکات ، هەرکەسێکیش لەئیسلامدا رێگەو شوێنێکی خراپ دابهێنێت ئەوا گوناهی خۆی و ئەوەی دەیگرێتەبەرو بەردەوام لەسەری دەڕوات ئەستۆی ئەوکەسە دەگرێتەوە بەبێ ئەوەی لەگوناهی کەسیان کەم بکات)). [(اخرجه مسلم)].**

سوورەتی ﴿ الروم ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(١): ﴿الم ، غُلِبَتِ الرُّومُ﴾ ئایەتەکە:

- (ترمذي)لە(ابي سعيد)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: رۆژی جەنگی (بدر) کاتێك رۆمەکان بەسەر فارسەکاندا سەرکەوتن، ئەم سەرکەوتنە سەرنجی باوەڕدارانی راکێشاو پێی سەرسام بوون، ئنجا ئەم ئایەتە هاتەخوارەوە: ﴿ الم ، غُلِبَتِ الـــرُّومُ﴾ تا ﴿بنصــر الله ﴾ واتە: بە فەتحەی(غ)ەکە، (ابن جوير)یش لە(ابن مسعود)ەوە هەمان شتی گێڕاوەتەوە. هەروەها (ابن ابی حاتم) لە(شهاب)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: پێش ئەوەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) بێتە دەرەوە موشریکەکانی (مەککە) لەگەڵ باوەڕداران کەوتنە دەمەدەمێ، دەیانوت: رۆمەکان کتێبدارن کەچی ئاگر پەرستەکان بەسەریاندا سەرکەوتن، ئێمەش بەسەر ئێوەدا سەردەکەوین بەچەشنی سەرکەوتنی فارسەکان-

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

طسٓمٓ ﴿١﴾ تِلْكَ ءَايَٰتُ ٱلْكِتَٰبِ ٱلْمُبِينِ ﴿٢﴾ لَعَلَّكَ بَٰخِعٌ نَّفْسَكَ أَلَّا يَكُونُوا۟ مُؤْمِنِينَ ﴿٣﴾ إِن نَّشَأْ نُنَزِّلْ عَلَيْهِم مِّنَ ٱلسَّمَآءِ ءَايَةً فَظَلَّتْ أَعْنَٰقُهُمْ لَهَا خَٰضِعِينَ ﴿٤﴾ وَمَا يَأْتِيهِم مِّن ذِكْرٍ مِّنَ ٱلرَّحْمَٰنِ مُحْدَثٍ إِلَّا كَانُوا۟ عَنْهُ مُعْرِضِينَ ﴿٥﴾ فَقَدْ كَذَّبُوا۟ فَسَيَأْتِيهِمْ أَنۢبَٰٓؤُا۟ مَا كَانُوا۟ بِهِۦ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٦﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا۟ إِلَى ٱلْأَرْضِ كَمْ أَنۢبَتْنَا فِيهَا مِن كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ ﴿٧﴾ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَةً ۖ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٨﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلرَّحِيمُ ﴿٩﴾ وَإِذْ نَادَىٰ رَبُّكَ مُوسَىٰٓ أَنِ ٱئْتِ ٱلْقَوْمَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٠﴾ قَوْمَ فِرْعَوْنَ ۚ أَلَا يَتَّقُونَ ﴿١١﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّىٓ أَخَافُ أَن يُكَذِّبُونِ ﴿١٢﴾ وَيَضِيقُ صَدْرِى وَلَا يَنطَلِقُ لِسَانِى فَأَرْسِلْ إِلَىٰ هَٰرُونَ ﴿١٣﴾ وَلَهُمْ عَلَىَّ ذَنۢبٌ فَأَخَافُ أَن يَقْتُلُونِ ﴿١٤﴾ قَالَ كَلَّا ۖ فَٱذْهَبَا بِـَٔايَٰتِنَآ ۖ إِنَّا مَعَكُم مُّسْتَمِعُونَ ﴿١٥﴾ فَأْتِيَا فِرْعَوْنَ فَقُولَآ إِنَّا رَسُولُ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿١٦﴾ أَنْ أَرْسِلْ مَعَنَا بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ﴿١٧﴾ قَالَ أَلَمْ نُرَبِّكَ فِينَا وَلِيدًا وَلَبِثْتَ فِينَا مِنْ عُمُرِكَ سِنِينَ ﴿١٨﴾ وَفَعَلْتَ فَعْلَتَكَ ٱلَّتِى فَعَلْتَ وَأَنتَ مِنَ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿١٩﴾

سوورەتی﴿ الشعراء ﴾

[١]﴿طسم﴾ :بە(طا، سین، میم)دەخوێنرێتەوە. [٣]﴿باخع نفسك﴾ :نەفسی خۆت لەداغ‌وخەفەتدا تووشی تیاچوون بکەیت. [٤]﴿آیة﴾ : موعجیزەیەك (کەناچارو ملکەچیان بکات باوەڕبهێنن). ﴿فظلت﴾ :وای لێهات. ﴿أعناقهم﴾ :گەردنیان. [٥]﴿من ذکر﴾ :کتێبێکە دابەزێبێت لەسەریان. [٧]﴿زوج کریم﴾ :ڕەگەزێکی فرە سوود. [٨]﴿لآیة﴾ :بەڵگەو جێگەی پەند وەرگرتن. [١٥]﴿بآیاتنا ﴾ :مەبەست پێی موعجیزەکانی پەروەردگارە (گۆچان‌و دەستی سپی‌و ڕۆشن‌و..). [١٨]﴿لبثت﴾ :مایتەوە. [١٩]﴿فعلتك﴾ : کردارو ڕەوشتەکەت. ﴿الکافرین﴾ : کەسی نمەك بەدو پێنەزان.

- بەسەر ڕۆمەکاندا، ئنجا خوای گەورە ئەم ئایەتەی نارده خوارەوە:﴿الم غُلِبَتِ الرومُ﴾.

هەروەها(ابن جریر) وێنەی ئەمەی لە(عکرمە)و (یحی)ی کوڕی (یعمر)و (قتادە)وە گێڕاوەتەوە.

(ڕوایە)تی یەکەم لەسەر ئەو شێوازی خوێندنەوەیەی بە(غَلَبت﴾ بەفەتح دەخوێنرێتەوە، چونکە ئەم ئایەتە لەڕۆژی سەرکەوتنیان لە(بدر)دا دابەزیووە، دووەمیش لەسەر شێوازی خوێندنەوەی (غُلِبَت) بە زەممە ، ئەوکاتە واتاکەی بەم شێوەیەی لێدێت: ئەوان پاش سەرکەوتنیان بەسەر فارسەکاندا لەداهاتوودا موسڵمانان بەسەریاندا سەردەکەون، ئەمەش بۆئەوەیە هەتا واتای قسەکە دروست دەربچێت، وەگەرنا واتایەکی زۆر بەهێز نابەخشێت.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٧):﴿وَهُوَ الَّذِي يَبْدأُ الخَلقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ﴾ ئایەتەکە:

ـ (ابن ابی حاتم) لە(عکرمة)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: بێبڕواکان سەریان سوڕمابوو لەوەی خوای گەورە مردوو زیندوو دەکاتەوە، ئنجا ئەم ئایەتە دابەزیە خوارەوە:﴿وَهُوَ الَّذِي يَبْدأُ الخَلقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ﴾.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٨):﴿هَلْ لَكُمْ مِنْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ مِنْ شُرَكَاءَ فِي مَا رَزَقْنَاكُمْ﴾ ئایەتەکە:

ـ (طبراني) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: موشریکەکان تەلبیەیان دەکردو، دەیان وت: (لبيكَ اللهمَّ لبيك لا شريكَ لكَ، الا شريكا هو لكَ تملكه وماملك)ئنجا ئەم ئایەتە دابەزیە خوارەوە: ﴿هَلْ لَكُمْ مما مَلَكَتْ أيمانُكُمْ مِنْ شُرَكاءَ فيما رزقناكُمْ ﴾.

هەروەها(جوییر)یش وێنەی ئەمەی گێڕاوەتەوە لە(داود)ی کوڕی (ابی هند)و ئەویش لە(ابی جعفر محمد)ی کوڕی (علی)ەوەو ئەویش لەباوکی‌یەوە.

قَالَ فَعَلْتُهَآ إِذًا وَأَنَا۠ مِنَ ٱلضَّآلِّينَ ﴿٢٠﴾ فَفَرَرْتُ مِنكُمْ لَمَّا خِفْتُكُمْ فَوَهَبَ لِى رَبِّى حُكْمًا وَجَعَلَنِى مِنَ ٱلْمُرْسَلِينَ ﴿٢١﴾ وَتِلْكَ نِعْمَةٌ تَمُنُّهَا عَلَىَّ أَنْ عَبَّدتَّ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ﴿٢٢﴾ قَالَ فِرْعَوْنُ وَمَا رَبُّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٢٣﴾ قَالَ رَبُّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَآ ۖ إِن كُنتُم مُّوقِنِينَ ﴿٢٤﴾ قَالَ لِمَنْ حَوْلَهُۥٓ أَلَا تَسْتَمِعُونَ ﴿٢٥﴾ قَالَ رَبُّكُمْ وَرَبُّ ءَابَآئِكُمُ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿٢٦﴾ قَالَ إِنَّ رَسُولَكُمُ ٱلَّذِىٓ أُرْسِلَ إِلَيْكُمْ لَمَجْنُونٌ ﴿٢٧﴾ قَالَ رَبُّ ٱلْمَشْرِقِ وَٱلْمَغْرِبِ وَمَا بَيْنَهُمَآ ۖ إِن كُنتُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٢٨﴾ قَالَ لَئِنِ ٱتَّخَذْتَ إِلَٰهًا غَيْرِى لَأَجْعَلَنَّكَ مِنَ ٱلْمَسْجُونِينَ ﴿٢٩﴾ قَالَ أَوَلَوْ جِئْتُكَ بِشَىْءٍ مُّبِينٍ ﴿٣٠﴾ قَالَ فَأْتِ بِهِۦٓ إِن كُنتَ مِنَ ٱلصَّٰدِقِينَ ﴿٣١﴾ فَأَلْقَىٰ عَصَاهُ فَإِذَا هِىَ ثُعْبَانٌ مُّبِينٌ ﴿٣٢﴾ وَنَزَعَ يَدَهُۥ فَإِذَا هِىَ بَيْضَآءُ لِلنَّٰظِرِينَ ﴿٣٣﴾ قَالَ لِلْمَلَإِ حَوْلَهُۥٓ إِنَّ هَٰذَا لَسَٰحِرٌ عَلِيمٌ ﴿٣٤﴾ يُرِيدُ أَن يُخْرِجَكُم مِّنْ أَرْضِكُم بِسِحْرِهِۦ فَمَاذَا تَأْمُرُونَ ﴿٣٥﴾ قَالُوٓا۟ أَرْجِهْ وَأَخَاهُ وَٱبْعَثْ فِى ٱلْمَدَآئِنِ حَٰشِرِينَ ﴿٣٦﴾ يَأْتُوكَ بِكُلِّ سَحَّارٍ عَلِيمٍ ﴿٣٧﴾ فَجُمِعَ ٱلسَّحَرَةُ لِمِيقَٰتِ يَوْمٍ مَّعْلُومٍ ﴿٣٨﴾ وَقِيلَ لِلنَّاسِ هَلْ أَنتُم مُّجْتَمِعُونَ ﴿٣٩﴾

[٢٠] ﴿الضَّالين﴾: ئەوانەی بەنەزانین هەڵەدەکەن. [٢١] ﴿حُكماً﴾: دانایی. [٢٢] ﴿عبدت بني إسرائيل﴾: کوڕانی (ئیسرائیل)ت کردووە بەبەندەی خۆت و ملکەچن. [٣٢] ﴿ثعبان﴾: مارێکی گەورە. [٣٣] ﴿نزع يده﴾: دەستی لەگیرفانی دەر هێنا. ﴿بيضاء﴾: سپیێتیەك ئاوی چاو دەبات. [٣٤] ﴿للملأ﴾: بریتین لەسەرۆك و سەرکردەو دەم ڕاستی گەلان. [٣٥] ﴿تأمرون﴾: مەبەست پێی ڕێگەو شوێن دانانە. [٣٦] ﴿أرجه وأخاه﴾: پەلەمەکە لەسزادانی خۆی و براکەیدا. ﴿حاشرين﴾: پۆلیس و فەرمانبەران بنێرە سەرجەم جادووگەران کۆبکەنەوە. [٣٨] ﴿لميقات يوم معلوم﴾: بۆ ژوانی ڕۆژێکی دیاریکراو (ڕۆژی جەژن، یان ڕۆژی خۆشی‌یانە).

سوورەتی ﴿ لقمان ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(٦): ﴿ومِنَ الناسِ مَنْ يَشتري لَهوَ الحَديث﴾ئایەتەکە:

ـــ (ابن جرير) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئەم ئایەتە دەربارەی پیاوێك لەقورەیشی‌یەکان دابەزی کەوا کەنیزەکێکی گۆرانی بێژی کڕیبوو، هەروەها(جوویبر) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئەم ئایەتە سەبارەت بە(نضر)ی کوڕی (حارث)دابەزی کەنیزەکێکی گۆرانی بێژی کڕیبوو، جا هەرکاتێك بەرگوێی بکەوتایە کەوا کەسێك دەیەوێت موسڵمان بێت، ئەوا یەکسەر دەچووە لای ئەوکەسەو بەرەو لای کەنیزەکە گۆرانی بێژەکەی دەبردو، دەیووت: نانی بدەرێ ئاوی بدەرێ‌و گۆرانیشی بۆ بڵێ‌، ئەوجا دەیووت: ئائەمە زۆر باشترە لەوەی (محمد) بانگەشەی بۆ دەکات لەنوێژو ڕۆژو کوشتار لەبەردەستی ئەودا، ئنجا ئەم ئایەتە دابەزیە خوارەوە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٧): ﴿ولَو انَّ ما في الأرض مِنْ شَجرَة أقلامٌ ﴾ ئایەتەکە:

ـ (ابن جرير) لە (عکرمة)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: کتێبداران پرسیاریانکرد لەپێغەمبەری خوا(ﷺ) دەربارەی (ڕۆح)، ئنجا خوای گەورە ئەم ئایەتەی ناردەخوارەوە: ﴿ويَسألونكَ عنِ الروح قُل الروحُ مِنْ امر ربي ومَا اوتيتم مِنَ العِلمِ الاّ قليلاً﴾وتیان: تۆ واگومان دەبەیت ئێمە تەنها کەمێکمان لەزانست پێدراوە، لەکاتێکا(تەورات)مان بۆ هاتووەو، هەمووی حیکمەت و دانایی‌یە، هەر -

لَعَلَّنَا نَتَّبِعُ ٱلسَّحَرَةَ إِن كَانُواْ هُمُ ٱلْغَٰلِبِينَ ﴿٤٠﴾ فَلَمَّا جَآءَ ٱلسَّحَرَةُ قَالُواْ لِفِرْعَوْنَ أَئِنَّ لَنَا لَأَجْرًا إِن كُنَّا نَحْنُ ٱلْغَٰلِبِينَ ﴿٤١﴾ قَالَ نَعَمْ وَإِنَّكُمْ إِذًا لَّمِنَ ٱلْمُقَرَّبِينَ ﴿٤٢﴾ قَالَ لَهُم مُّوسَىٰٓ أَلْقُواْ مَآ أَنتُم مُّلْقُونَ ﴿٤٣﴾ فَأَلْقَوْاْ حِبَالَهُمْ وَعِصِيَّهُمْ وَقَالُواْ بِعِزَّةِ فِرْعَوْنَ إِنَّا لَنَحْنُ ٱلْغَٰلِبُونَ ﴿٤٤﴾ فَأَلْقَىٰ مُوسَىٰ عَصَاهُ فَإِذَا هِىَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ ﴿٤٥﴾ فَأُلْقِىَ ٱلسَّحَرَةُ سَٰجِدِينَ ﴿٤٦﴾ قَالُوٓاْ ءَامَنَّا بِرَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٤٧﴾ رَبِّ مُوسَىٰ وَهَٰرُونَ ﴿٤٨﴾ قَالَ ءَامَنتُمْ لَهُۥ قَبْلَ أَنْ ءَاذَنَ لَكُمْ إِنَّهُۥ لَكَبِيرُكُمُ ٱلَّذِى عَلَّمَكُمُ ٱلسِّحْرَ فَلَسَوْفَ تَعْلَمُونَ لَأُقَطِّعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُم مِّنْ خِلَٰفٍ وَلَأُصَلِّبَنَّكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٤٩﴾ قَالُواْ لَا ضَيْرَ إِنَّآ إِلَىٰ رَبِّنَا مُنقَلِبُونَ ﴿٥٠﴾ إِنَّا نَطْمَعُ أَن يَغْفِرَ لَنَا رَبُّنَا خَطَٰيَٰنَآ أَن كُنَّآ أَوَّلَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿٥١﴾ ۞ وَأَوْحَيْنَآ إِلَىٰ مُوسَىٰٓ أَنْ أَسْرِ بِعِبَادِىٓ إِنَّكُم مُّتَّبَعُونَ ﴿٥٢﴾ فَأَرْسَلَ فِرْعَوْنُ فِى ٱلْمَدَآئِنِ حَٰشِرِينَ ﴿٥٣﴾ إِنَّ هَٰٓؤُلَآءِ لَشِرْذِمَةٌ قَلِيلُونَ ﴿٥٤﴾ وَإِنَّهُمْ لَنَا لَغَآئِظُونَ ﴿٥٥﴾ وَإِنَّا لَجَمِيعٌ حَٰذِرُونَ ﴿٥٦﴾ فَأَخْرَجْنَٰهُم مِّن جَنَّٰتٍ وَعُيُونٍ ﴿٥٧﴾ وَكُنُوزٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ ﴿٥٨﴾ كَذَٰلِكَ وَأَوْرَثْنَٰهَا بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ﴿٥٩﴾ فَأَتْبَعُوهُم مُّشْرِقِينَ ﴿٦٠﴾

حزب

[٤٤]﴿بعزة فرعون﴾: بەهێز و توانای فیرعەون. [٤٥]﴿تلقف﴾: بەخێرایی قووتی دەدات. ﴿مايافكون﴾: ئەو درۆیەی لەگەڵ خەڵکیا دەیانکرد. [٤٩]﴿من خلاف﴾: بڕینی دەست لەلایەکەوەو قاچیش لەلایەکی دیکەوە (راستو چەپ). [٥٠]﴿لاضير﴾: باکمان نییە. ﴿منقلبون﴾: دەگەڕێینەوە. [٥٢]﴿أسر بعبادي﴾: بەشەو لەگەڵ بەندەکانمدا بەڕێبکەوە. ﴿إنكم متبعون﴾: دواتان کەوتوون(فیرعەون و سەربازەکانی). [٥٣]﴿حاشرين﴾: کۆمەڵێکی نارد سەربازەکانی بۆ کۆبکەنەوە. [٥٤]﴿لشرذمة﴾: تایەفەیەکی کەمن. [٥٥]﴿غائظون﴾: بەو رەفتارەی دەیکەن شایستەی غەشمو قین دەبن. [٥٦]﴿لجميع حاذرون﴾: کۆمەڵێکی ئامادەباش یاخود کۆمەڵێك چەکیان هەڵگرتووە. [٥٧]﴿فاخرجناهم﴾: بەدەرمان کردن(مەبەستی جووڵاندنی هۆکارەکانی بەدەرکەتنە لەنەفسیاندا). [٦٠]﴿مشرقين﴾: کاتی خۆرهەڵاتن.

-کەسێکیش حیکمەتی دەست بکەوێت ئەوە خێرێکی بێشوماری بەدەستهێناوە، ئنجا ئەم ئایەتە هاتە خوارەوە:﴿وَلَوْ أَنَّمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ أَقْلَامٌ﴾.هەروەها (ابن اسحاق)لە(عطاء)ی کوڕی (یسار)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: کاتێ ئایەتی:﴿ وَلَوْ أَنَّمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ أَقْلَامٌ﴾هاتەخوارەوە ، کاتێکیش کۆچکرا بۆ (مەدینە) زانایانی جوولەکە هاتنە لایو وتیان: ئایا لەتۆوە پێمان نەگەیشتووە کەوتوتە:﴿وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا﴾ئایا بەم قسەیە ئێمەت مەبەستە یاخود نەتەوەکەی خۆت، پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: هەموو لایەکی مەبەستەو هەموومان دەگرێتەوە، وتیان: خۆ تۆ لەقورئاندا دەیخوێنییتەوە ئێمە تەوراتمان پێدراوە تیایدا روونکردنەوە هەیە دەربارەی هەمووشتێك !! پێغەمبەری خواش(ﷺ) فەرمووی: ئەوە لەچاو عیلمو زانستی خواوە هەر زۆر کەمە، ئنجا خوای گەورە ئەم ئایەتەی ناردە خوارەوە: ﴿وَلَوْ أَنَّمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ أَقْلَامٌ﴾. هەروەها (ابو الشيخ)و (ابن جرير) لە(قتادة)وە دەگێڕنەوە، دەڵێت: موشریکەکان وتویانە: ئەمە تەنیا قسەیەکە نزیکە تیابچێو بێبنەما دەربچێ. ئنجا پەروەردگار ئایەتی:﴿وَلَوْ أَنَّمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ أَقْلَامٌ﴾ی دابەزاند.

فَلَمَّا تَرَٰٓءَا ٱلْجَمْعَانِ قَالَ أَصْحَٰبُ مُوسَىٰٓ إِنَّا لَمُدْرَكُونَ ﴿٦١﴾ قَالَ كَلَّآ ۖ إِنَّ مَعِىَ رَبِّى سَيَهْدِينِ ﴿٦٢﴾ فَأَوْحَيْنَآ إِلَىٰ مُوسَىٰٓ أَنِ ٱضْرِب بِّعَصَاكَ ٱلْبَحْرَ ۖ فَٱنفَلَقَ فَكَانَ كُلُّ فِرْقٍ كَٱلطَّوْدِ ٱلْعَظِيمِ ﴿٦٣﴾ وَأَزْلَفْنَا ثَمَّ ٱلْءَاخَرِينَ ﴿٦٤﴾ وَأَنجَيْنَا مُوسَىٰ وَمَن مَّعَهُۥٓ أَجْمَعِينَ ﴿٦٥﴾ ثُمَّ أَغْرَقْنَا ٱلْءَاخَرِينَ ﴿٦٦﴾ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَةً ۖ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٦٧﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلرَّحِيمُ ﴿٦٨﴾ وَٱتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ إِبْرَٰهِيمَ ﴿٦٩﴾ إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِۦ مَا تَعْبُدُونَ ﴿٧٠﴾ قَالُوا۟ نَعْبُدُ أَصْنَامًا فَنَظَلُّ لَهَا عَٰكِفِينَ ﴿٧١﴾ قَالَ هَلْ يَسْمَعُونَكُمْ إِذْ تَدْعُونَ ﴿٧٢﴾ أَوْ يَنفَعُونَكُمْ أَوْ يَضُرُّونَ ﴿٧٣﴾ قَالُوا۟ بَلْ وَجَدْنَآ ءَابَآءَنَا كَذَٰلِكَ يَفْعَلُونَ ﴿٧٤﴾ قَالَ أَفَرَءَيْتُم مَّا كُنتُمْ تَعْبُدُونَ ﴿٧٥﴾ أَنتُمْ وَءَابَآؤُكُمُ ٱلْأَقْدَمُونَ ﴿٧٦﴾ فَإِنَّهُمْ عَدُوٌّ لِّىٓ إِلَّا رَبَّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٧٧﴾ ٱلَّذِى خَلَقَنِى فَهُوَ يَهْدِينِ ﴿٧٨﴾ وَٱلَّذِى هُوَ يُطْعِمُنِى وَيَسْقِينِ ﴿٧٩﴾ وَإِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفِينِ ﴿٨٠﴾ وَٱلَّذِى يُمِيتُنِى ثُمَّ يُحْيِينِ ﴿٨١﴾ وَٱلَّذِىٓ أَطْمَعُ أَن يَغْفِرَ لِى خَطِيٓـَٔتِى يَوْمَ ٱلدِّينِ ﴿٨٢﴾ رَبِّ هَبْ لِى حُكْمًا وَأَلْحِقْنِى بِٱلصَّٰلِحِينَ ﴿٨٣﴾

[٦١]﴿تراءا الجمعان﴾ :هەردوو کۆمەڵەکە بەئەندازەیەك نزیك بوونەوە هەتا یەکترییان بینی. ﴿لمدرکون﴾ :دوامان کەوتوون. [٦٣]﴿فانفلق﴾ :لەت و قڵیشبوو. ﴿کل فرق﴾ :هەموولایەك لەلاکانی ئاوەکە. ﴿کالطود﴾ :وەك شاخێك یان کێوێك. [٦٤]﴿أزلفنا﴾ : لێمان نزیك خستنەوە. (مەبستی فیرعەون و تاقمەکەیەتی لەموساو هاوەڵەکانی). [٦٧]﴿لآیة﴾ :پەندو ئامۆژگاری. [٧١]﴿عاکفین﴾ : بەردەوامین لەسەر پەرستنی. [٧٥]﴿أفرأیتم﴾ :ئایا بینیوتانە تابزانن. [٨٢]﴿یوم الدین﴾ :رۆژی لێپرسینەوە کەرۆژی پاداشتە. [٨٣]﴿حُکماً﴾ :دانایی.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٣٤): ﴿انَّ اللهَ عِنْدَهُ عِلْمُ الساعة ﴾ ئایەتەکە:

- (ابن جرير)و (ابن ابی حاتم) لە(مجاهد)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: پیاوێکی دەشتەکی هاتە لای پێغەمبەری خواو وتی: وەڵامی ئەم پرسیارانەم بدەرەوە :خێزانم دووگیانە چی دەبێت و: وڵاتەکەمان بێبارانەو کەی باران دەبارێت!! یاخود دەزانی کەی لەدایك بووم، پێشم بڵێ چ کاتێ دەمرم ؟ ئنجا خوای گەورە ئایەتی: ﴿انَّ اللهَ عِنْدَهُ عِلْمُ الساعة﴾ی دابەزاند.

سوورەتی ﴿ السجدة ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٦): ﴿تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفاً وَطَمَعاً﴾ ئایەتەکە:

- (بزار) لە(بلال)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئێمە لەمزگەوتا دادەنیشتین، خەڵکانێك لەهاوەڵانی پێغەمبەر(ﷺ)لەدوای شێوانەوە تا خەوتنان نوێژیان دەکرد، ئنجا ئەم ئایەتە هاتەخوارەوە: ﴿تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ﴾ [لەسەنەدەکەیدا (عبدالله) کوری (شیب) هەیە کەلاوازە].هەروەها (ترمذي) لە(انس)ەوە دەگێڕێتەوە دەڵێت: ئایەتی: ﴿تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ﴾ دەربارەی چاوەڕێکردنی ئەو نوێژە هاتەخوارەوە کەپێی دەڵێن: (العتمة) ـ خەوتنان ـ

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٨): ﴿أَفَمَنْ كَانَ مُؤْمِنا كَمَنْ كَانَ فاسِقا لا يَسْتَوُونَ﴾ ئایەتەکە:

- (واحد)ی و (ابن عساكر) لە(انس)ەوە دەگێڕنەوە ، دەڵێت: هەروەها لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: (ولید)ی کوری (عقبە)ی کوری (ابی معیط) بە(علی) کوری (ابي طالب)ی وت: من لەتۆ شمشێرەکەم تیژترەو لەتۆ خەتم خۆشترە، (علی)یش پێی وت: بێدەنگ بە تۆ بەڕاستی فاسقی، ئنجا ئەم ئایەتە هاتەخوارەوە: ﴿ أَفَمَنْ كَانَ مُؤْمِنا كَمَنْ كَانَ فاسِقا لا يَسْتَوُونَ﴾ هەروەها(جریر) لە(عطاء)ی کوری (یسار)ەوە هەمان شت دەگێڕێتەوە..

وَاجْعَل لِّي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْآخِرِينَ ﴿٨٤﴾ وَاجْعَلْنِي مِن وَرَثَةِ جَنَّةِ النَّعِيمِ ﴿٨٥﴾ وَاغْفِرْ لِأَبِي إِنَّهُ كَانَ مِنَ الضَّالِّينَ ﴿٨٦﴾ وَلَا تُخْزِنِي يَوْمَ يُبْعَثُونَ ﴿٨٧﴾ يَوْمَ لَا يَنفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ ﴿٨٨﴾ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ ﴿٨٩﴾ وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٩٠﴾ وَبُرِّزَتِ الْجَحِيمُ لِلْغَاوِينَ ﴿٩١﴾ وَقِيلَ لَهُمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْ تَعْبُدُونَ ﴿٩٢﴾ مِن دُونِ اللَّهِ هَلْ يَنصُرُونَكُمْ أَوْ يَنتَصِرُونَ ﴿٩٣﴾ فَكُبْكِبُوا فِيهَا هُمْ وَالْغَاوُونَ ﴿٩٤﴾ وَجُنُودُ إِبْلِيسَ أَجْمَعُونَ ﴿٩٥﴾ قَالُوا وَهُمْ فِيهَا يَخْتَصِمُونَ ﴿٩٦﴾ تَاللَّهِ إِن كُنَّا لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٩٧﴾ إِذْ نُسَوِّيكُم بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٩٨﴾ وَمَا أَضَلَّنَا إِلَّا الْمُجْرِمُونَ ﴿٩٩﴾ فَمَا لَنَا مِن شَافِعِينَ ﴿١٠٠﴾ وَلَا صَدِيقٍ حَمِيمٍ ﴿١٠١﴾ فَلَوْ أَنَّ لَنَا كَرَّةً فَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٢﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٠٣﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٠٤﴾ كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوحٍ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٠٥﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ نُوحٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٠٦﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٠٧﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٠٨﴾ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٠٩﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١١٠﴾ ۞ قَالُوا أَنُؤْمِنُ لَكَ وَاتَّبَعَكَ الْأَرْذَلُونَ ﴿١١١﴾

حزب ٣٧

[٨٤] ﴿لسان صدق﴾: سوپاسگوزاریەکی بەرزو بەرین. [٨٦] ﴿الضالین﴾: بێباوەڕان. [٨٧] ﴿لاتُخزنی﴾: ملکەچ و ریسوام مەکە. [٨٩] ﴿بقلب سلیم﴾: بەدڵێکی پاك و پوخت. (دەروونی پاك و پوخت بێت لەرووپامایی و دووڕوویی و بێباوەڕی). [٩٠] ﴿أزلفت الجنة﴾: بەهەشت نزیك کرایەوە. [٩١] ﴿برزت الجحیم﴾: بەدەرکەوت. ﴿للغاوین﴾: ئەوانەی لەرێگەی حەق لایانداوە. [٩٣] ﴿ینتصرون﴾: سزاو غەشم لەخۆیان دووردەخەنەوە. [٩٤] ﴿فکبکبوا﴾: چەند جارێك لەسەر روویان تەختکران. [٩٨] ﴿نسویکم برب العالمین﴾: لەگەڵ پەروەردگاری جیهاندا هەماهەنگمان دەکردن. [١٠١] ﴿حمیم﴾: هاوەڵێکی بەسۆزو بەزەیی. [١٠٢] ﴿کرة﴾: گەڕانەوە بۆ ژیانی دنیا. [١١١] ﴿اتبعك الارذلون﴾: خەڵکی سووك و نزم(شوێنکەوتە).

***پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: لەرۆژی قیامەتدا (ابراهیم) پێغەمبەر ـ سەلامی خوای لێبێت ـ دەگات بەباوکی و دەڵێ: پەروەردگارا تۆ بەڵێنت پێدام لەم رۆژەدا کەسەرجەم بەندەکان کۆبوونەتەوە ملکەچ و سەرشۆڕم نەکەیت ، پەروەردگاریش دەفەرموێت: من بەهەشتم حەرام و یاساغ کردووە لەسەر ستەمکاران)). [(اخرجه البخاري)].**

هەروەها (عمرو)ی کوڕی (دینار) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئەم ئایەتە سەبارەت بە(علي) کوڕی (ابي طالب)و (عقبة)ی کوڕی(ابي معیط) هاتوەتە خوارەوە، ئەویش لەسەر شەڕە قسەیەك کەلەنێوانیاندا روویدابوو، (هەر لەم ریوایەتەشدا هاتووە ئەم ئایەتە لەسەر (عقبة)ی کوڕی (ولید) دابەزیوە نەك خودي(ولید).

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٨): ﴿وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْفَتْحُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ﴾ ئایەتەکە:

ـ (ابن جریر) لە(قتادة)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: هاوەڵان فەرموویان: رۆژێکمان هەیە کەنزیکە تێیدا ئیسراحەت بکەین و ماندوێتی دەربکەین و ببینە خاوەنی نازو نیعمەت، موشریکەکان وتیان: کەی ئەو رۆژەو ئەو فەتحە دێت ئەگەر ئێوە راست دەکەن؟! ئەوجا ئەم ئایەتە دابەزیە خوارەوە.

قَالَ وَمَا عِلْمِي بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١١٢﴾ إِنْ حِسَابُهُمْ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّي لَوْ تَشْعُرُونَ ﴿١١٣﴾ وَمَا أَنَا بِطَارِدِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١١٤﴾ إِنْ أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿١١٥﴾ قَالُوا لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ يَا نُوحُ لَتَكُونَنَّ مِنَ الْمَرْجُومِينَ ﴿١١٦﴾ قَالَ رَبِّ إِنَّ قَوْمِي كَذَّبُونِ ﴿١١٧﴾ فَافْتَحْ بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ فَتْحًا وَنَجِّنِي وَمَنْ مَعِيَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١١٨﴾ فَأَنْجَيْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ فِي الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ ﴿١١٩﴾ ثُمَّ أَغْرَقْنَا بَعْدُ الْبَاقِينَ ﴿١٢٠﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٢١﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٢٢﴾ كَذَّبَتْ عَادٌ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٢٣﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ هُودٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٢٤﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٢٥﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٢٦﴾ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٢٧﴾ أَتَبْنُونَ بِكُلِّ رِيعٍ آيَةً تَعْبَثُونَ ﴿١٢٨﴾ وَتَتَّخِذُونَ مَصَانِعَ لَعَلَّكُمْ تَخْلُدُونَ ﴿١٢٩﴾ وَإِذَا بَطَشْتُمْ بَطَشْتُمْ جَبَّارِينَ ﴿١٣٠﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٣١﴾ وَاتَّقُوا الَّذِي أَمَدَّكُمْ بِمَا تَعْلَمُونَ ﴿١٣٢﴾ أَمَدَّكُمْ بِأَنْعَامٍ وَبَنِينَ ﴿١٣٣﴾ وَجَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٣٤﴾ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٣٥﴾ قَالُوا سَوَاءٌ عَلَيْنَا أَوَعَظْتَ أَمْ لَمْ تَكُنْ مِنَ الْوَاعِظِينَ ﴿١٣٦﴾

[١١٦]﴿المرجومين﴾:ئەوانەی بەخراپترین شێوە کوژراون. [١١٨]﴿فافتح﴾:دادوەری بکە. [١١٩]﴿الفلك﴾:کەشتی. ﴿المشحون﴾: بارکراو لەهەموو شتێك و لەهەریەکەیان نێرومێیەك. [١٢٧]﴿ان أجري﴾:پاداشتی من. [١٢٨]﴿ريع﴾: جێگەی بەرزو بڵند. ﴿تعبثون﴾:یاری و گاڵتە دەکەن. [١٢٩]﴿تتخذون مصنع﴾: مەبەست پێی قەڵا یاخود کۆشك و تەلارە. [١٣٢]﴿أمدكم﴾:رشتی بەسەرتاندا یان پێی بەخشین. [١٣٣]﴿بانعام﴾:وشترو مانگاو مەڕو بزن.

سوورەتی ﴿ الاحزاب ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(١):﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّهَ وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ﴾ئایەتەکە:

ـ (ابن جوير) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: (وليد)ی کوڕی (مغيرە)و (شيبە)ی کوڕی (ربيعة) یەکێك بوون لەدانیشتووانی شاری (مەککە) ، بانگی پێغەمبەریان کرد(ﷺ) کەوا لەوتەو قسەکانی خۆی پەشیمان ببێتەوە، لەبەرامبەر ئەوەشدا هاوشێوەی ماڵ و سامانی خۆیانی بۆ پێکەوەبنێن، لەهەمان کاتیشدا دووڕوان و جوولەکەکانی شاری(مەدینە) دەیانترساند گەر پەشیمان نەبێتەوە دەیکوژن، ئنجا پەروەردگار ئایەتی:﴿ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّهَ وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ﴾ ی دابەزاند.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٤):﴿مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَيْنِ فِي جَوْفِهِ﴾ ئایەتەکە:

ـ (ترمذي) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: رۆژێکیان پێغەمبەری خوا(ﷺ) هەستا نوێژیکرد لەناکاو هەڵوێستەیەکی‌کرد، دووڕووەکان ئەوانەی نوێژیان لەگەڵدا دەکرد وتیان: نابینن (محمد) دوودڵی هەیە ؛ یەکێکیان لەگەڵ ئێوەدایەو ئەوی دی لەگەڵ خۆیدایە، ئنجا خوای گەورە ئەم ئایەتەی ناردەخوارەوە:﴿مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَيْنِ فِي جَوْفِهِ﴾.هەروەها (ابن ابی حاتم) لە(سعيد)ی کوڕی (جبير)و (مجاهد)و (عكرمة)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: پیاوێك هەبوو پێیان دەوت پیاوە دوو دڵەکە ، ئەم ئایەتەش لەسەر ئەوە دابەزییە خوارەوە.هەروەها(ابن جرير) لە(حسن)ەوە هاوشێوەی ریوایەتی پێشوو دەگێڕێتەوە، لەریوایەتێکی تریشدا دەڵێت: ئەوپیاوە دەیووت: نەفسێکم هەیە فەرمانم پێدەکات، نەفسێکی تریشم هەیە رێگریم لێدەکات. هەروەها (ابن ابی نجيح) لە(مجاهد)ەوە دەگێڕێتەوە ، دەڵێت:ئەم ئایەتە سەبارەت بەپیاوێك هاتە خوارەوە لەتیرەی(بنی جهم) کەوا دەیووت: لەنێو سینەی مندا دوو دڵ هەیە، بەهەردووکیان -

إِنْ هَٰذَآ إِلَّا خُلُقُ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿١٣٧﴾ وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ﴿١٣٨﴾ فَكَذَّبُوهُ فَأَهْلَكْنَٰهُمْ ۗ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَةً ۖ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٣٩﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١٤٠﴾ كَذَّبَتْ ثَمُودُ ٱلْمُرْسَلِينَ ﴿١٤١﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ صَٰلِحٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٤٢﴾ إِنِّى لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٤٣﴾ فَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٤٤﴾ وَمَآ أَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ ۖ إِنْ أَجْرِىَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿١٤٥﴾ أَتُتْرَكُونَ فِى مَا هَٰهُنَآ ءَامِنِينَ ﴿١٤٦﴾ فِى جَنَّٰتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٤٧﴾ وَزُرُوعٍ وَنَخْلٍ طَلْعُهَا هَضِيمٌ ﴿١٤٨﴾ وَتَنْحِتُونَ مِنَ ٱلْجِبَالِ بُيُوتًا فَٰرِهِينَ ﴿١٤٩﴾ فَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٥٠﴾ وَلَا تُطِيعُوٓا۟ أَمْرَ ٱلْمُسْرِفِينَ ﴿١٥١﴾ ٱلَّذِينَ يُفْسِدُونَ فِى ٱلْأَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ ﴿١٥٢﴾ قَالُوٓا۟ إِنَّمَآ أَنتَ مِنَ ٱلْمُسَحَّرِينَ ﴿١٥٣﴾ مَآ أَنتَ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا فَأْتِ بِـَٔايَةٍ إِن كُنتَ مِنَ ٱلصَّٰدِقِينَ ﴿١٥٤﴾ قَالَ هَٰذِهِۦ نَاقَةٌ لَّهَا شِرْبٌ وَلَكُمْ شِرْبُ يَوْمٍ مَّعْلُومٍ ﴿١٥٥﴾ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوٓءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابُ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٥٦﴾ فَعَقَرُوهَا فَأَصْبَحُوا۟ نَٰدِمِينَ ﴿١٥٧﴾ فَأَخَذَهُمُ ٱلْعَذَابُ ۗ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَةً ۖ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٥٨﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١٥٩﴾

[١٣٧]﴿خلق الأولين﴾:داب و نەریتیان (کەهەمان بانگەشەی تۆیان دەکرد).
[١٤٨]﴿طلعها﴾:بەروبوومەکەی.
﴿هضيم﴾:پێگەیشتوو.
[١٤٩]﴿تنحتون﴾:هەڵیدەکۆڵن.
﴿فارهين﴾:وریاو زرنگ.
[١٥٣]﴿المسحرين﴾:ئەوانەی زۆر سیحرو جادوویان کردووە هەتا وایان لێهاتووە سیحر زاڵبووە بەسەر عەقڵیاندا. [١٥٥]﴿ لها شِرب﴾:پشك و بەشێك لەئاوی خواردنەوە.
[١٥٦]﴿فَيأخُذَكُمْ﴾:لەناوتان دەبات.
[١٥٧]﴿فعقروها﴾:سەریان بڕی.
﴿نادِمين﴾:پاشکەزبوونەوە.

- هەست بەشت دەکەم زیاترو باشتر لەعەقڵی (محمد)، هەروەها (ابن ابی حاتم) لە(زیدی)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئەم ئایەتە لەسەر پیاوێکی قورەیشی لەتیرەی(بنی جمح) دابەزییە خوارەوەو بەپیاوەکەشیان دەوت(جمیل)ی کوڕی (معمر).

هۆی دابەزینی ئایەتی(٩):﴿يَا أيها الذينَ آمنوا اذكروا نعْمَةَ الله عَليكُمْ﴾ ئایەتەکە:

- (بیهقی)ی لە(حذیفة)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: شەوی ئەحزابمان بینی کەچۆن تێیدا بەڕیز دانیشتبووین(ابو سفیان)و ئەوانیش کەکۆمەڵی کافرو بێباوەڕبوون لەسەرو ئێمەوە بوون، (بني قریظة)ش لەخوارومانەوەبوون، لێیان دەترساین بدەن بەسەر ماڵ و منداڵماندا، هیچ شەوێکمان بەسەر نەهاتبوو وێنەی ئەو شەوە تاریك و رەشەباو گەردەلوولاوی، ئەمە لەلایەك لەلایەکی تریشەوە دووڕووەکان دەهاتنە لای پێغەمبەری خوا(ﷺ) داوای یارمەتی و ئیزنیان لێدەکردو دەیان وت: ماڵەکانمان بەرچاوو دیارە لەدوژمن و دەترسین.. هەرکەسێکیش داوای ئیزنی بکردایە پێغەمبەری خوا(ﷺ) ڕێی پێئەدا، هەرکات ئێمەش روومان بکردایەتە پێغەمبەری خوا ئەوا یەك یەك خۆیان دەدزیەوە، ئنجا پێغەمبەری خوا(ﷺ) هات بۆلام و فەرمووی: بڕۆ دەنگوباسی دوژمنم بۆ بهێنە، منیش چووم و بینیم رەشەبا بەسەر دەوارو سەربازگاکەیانەوەیە!! سوێندبێت بەخوا دەنگی بەردم دەبیست لەناو جێگاو چادرەکانیانداو لەگەڵ بەریان دەکەوت دەیان وت: بابڕۆین ، بابڕۆین .. منیش هاتمەوەو دەنگوباسەکەم بەرچەشنەی بینیبووم بۆ پێغەمبەری خوام گێڕایەوە، پەروەردگاریش ئایەتی:﴿يَا أيُّهَا الذِينَ آمَنُوا اذكُرُوا نِعْمَةَ اللهِ عَلَيْكُمْ إِذ جَاءَتْكُمْ جُنُود﴾ ئایەتەکە.

كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ ٱلْمُرْسَلِينَ ﴿١٦٠﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ لُوطٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٦١﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٦٢﴾ فَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٦٣﴾ وَمَآ أَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِىَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿١٦٤﴾ أَتَأْتُونَ ٱلذُّكْرَانَ مِنَ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿١٦٥﴾ وَتَذَرُونَ مَا خَلَقَ لَكُمْ رَبُّكُم مِّنْ أَزْوَٰجِكُم بَلْ أَنتُمْ قَوْمٌ عَادُونَ ﴿١٦٦﴾ قَالُوا۟ لَئِن لَّمْ تَنتَهِ يَٰلُوطُ لَتَكُونَنَّ مِنَ ٱلْمُخْرَجِينَ ﴿١٦٧﴾ قَالَ إِنِّي لِعَمَلِكُم مِّنَ ٱلْقَالِينَ ﴿١٦٨﴾ رَبِّ نَجِّنِى وَأَهْلِى مِمَّا يَعْمَلُونَ ﴿١٦٩﴾ فَنَجَّيْنَٰهُ وَأَهْلَهُۥٓ أَجْمَعِينَ ﴿١٧٠﴾ إِلَّا عَجُوزًا فِى ٱلْغَٰبِرِينَ ﴿١٧١﴾ ثُمَّ دَمَّرْنَا ٱلْـَٔاخَرِينَ ﴿١٧٢﴾ وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِم مَّطَرًا فَسَآءَ مَطَرُ ٱلْمُنذَرِينَ ﴿١٧٣﴾ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَـَٔايَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٧٤﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١٧٥﴾ كَذَّبَ أَصْحَٰبُ لْـَٔيْكَةِ ٱلْمُرْسَلِينَ ﴿١٧٦﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ شُعَيْبٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٧٧﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٧٨﴾ فَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٧٩﴾ وَمَآ أَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِىَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿١٨٠﴾ ۞ أَوْفُوا۟ ٱلْكَيْلَ وَلَا تَكُونُوا۟ مِنَ ٱلْمُخْسِرِينَ ﴿١٨١﴾ وَزِنُوا۟ بِٱلْقِسْطَاسِ ٱلْمُسْتَقِيمِ ﴿١٨٢﴾ وَلَا تَبْخَسُوا۟ ٱلنَّاسَ أَشْيَآءَهُمْ وَلَا تَعْثَوْا۟ فِى ٱلْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿١٨٣﴾

[١٦٦]﴿تذرون﴾:وازی لێدەهێنن. ﴿عادون﴾:ئەوانەی سنووری پەروەردگار دەشکێنن. [١٦٨]﴿القالين﴾:خەشم وقیناوییەکان. [١٧١]﴿الغَابِرِينَ﴾:ئەوانەی تیاچوون و فەوتاون لەسزاو خەشمدا. [١٧٢]﴿دمرنا﴾:تیامانبردن بەسزایەکی سەخت و قورس. [١٧٣]﴿أمطرنا عَلَيهِمْ مَطَراً﴾:لەئاسمانەوە بەردەبارانمانکردن بەچەشنی باران. ﴿سَاءَ﴾:خراپترین. ﴿الْمُنْذَرِينَ﴾ ئەوانەی پێغەمبەرەکەیان ئاگاداریکردن بەداهاتنی سزاو خەشمی خوایی. [١٧٦]﴿أصحاب الأيكة﴾:ئەو پارچە زەوییەیە کەداری چڕوپڕی تێدایە. (مەبەستی نەتەوەکەی (شعیب)ە (سەلامی خوای لێبێت). [١٨١]﴿المُخسرين﴾:ئەوانەی مافی خەڵکی دەخۆن. [١٨٢]﴿القِسطاس المستَقيم﴾:کێشانەی دادو یەکسان. [١٨٣]﴿لاتَبْخَسوا﴾:کەڵ و کەمی مەکەن. ﴿لاتعثوا﴾:فەسادو خراپە مەنێنەوە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٢):﴿وَإِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ إِلَّا غُرُوراً﴾ئایەتەکە:

ـ (ابن ابي حاتم)و (بيهقي) لە(كثير)ی کوڕی(عبدالله)ی کوڕی (عمر)ی (مزنی)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) نەخشەی خەندەقی کێشا لەساڵی ڕووداوی (احزاب)داو، لەناوچاڵەکەدا بەردێکی خڕی سپیگەورە دەرکەوت، پێغەمبەری خواش(ﷺ) چەکوشەکەی هەڵگرت و بەتوندی پیای کێشا، بەردەکە درزی بردو بریسکەیەکی دایەوە، لایەکی(مەدینە)ی ڕووناک کردەوە، ئەوجا(الله اکبر)ی کردو موسڵمانانیش هەموو (الله اکبر)یانکرد، جاری دووەمیش کێشایەوە بەبەردەکەداو درزێکی تری تێبوو، بریسکەیەکی تری دایەوە لابەلایەکی ڕووناک کردەوەو (الله اکبر)ی کردو موسڵمانانیش هەموو (الله اکبر)یانکرد ، بۆجاری سێیەم کێشایەوە بەبەردەکەداو تێکی شکاندو بروسکەیەکی دایەوە، لابەلایەکی تری ڕووناک کردەوە، (الله اکبر)ی کردو موسڵمانانیش هەموو(الله اکبر)یانکرد، ئەوجا پرسیاریان لێکرد دەربارەی ئەو ڕووداوە، ئەویش(ﷺ) فەرمووی: لەپیاکێشانی یەکەمدا کۆشکەکانی (حیرە)و (مدائن)و (کیسرا)م بۆ ڕووناک بوویەوە، (جبریل) پێی ڕاگەیاندم کەوا نەتەوەکەم بەسەریاندا زاڵ دەبێت و دەستەڵاتیان دەشکێ بەسەریاندا، دواتر بۆجاری دووەم پیام کێشاو کۆشکەکانی (حیرە)م لە =

وَاتَّقُوا الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالْجِبِلَّةَ الْأَوَّلِينَ ﴿١٨٤﴾ قَالُوا إِنَّمَا أَنتَ مِنَ الْمُسَحَّرِينَ ﴿١٨٥﴾ وَمَا أَنتَ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا وَإِن نَّظُنُّكَ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿١٨٦﴾ فَأَسْقِطْ عَلَيْنَا كِسَفًا مِّنَ السَّمَاءِ إِن كُنتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿١٨٧﴾ قَالَ رَبِّي أَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٨٨﴾ فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَهُمْ عَذَابُ يَوْمِ الظُّلَّةِ إِنَّهُ كَانَ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٨٩﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٩٠﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٩١﴾ وَإِنَّهُ لَتَنزِيلُ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٩٢﴾ نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ ﴿١٩٣﴾ عَلَىٰ قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنذِرِينَ ﴿١٩٤﴾ بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُّبِينٍ ﴿١٩٥﴾ وَإِنَّهُ لَفِي زُبُرِ الْأَوَّلِينَ ﴿١٩٦﴾ أَوَلَمْ يَكُن لَّهُمْ آيَةً أَن يَعْلَمَهُ عُلَمَاءُ بَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿١٩٧﴾ وَلَوْ نَزَّلْنَاهُ عَلَىٰ بَعْضِ الْأَعْجَمِينَ ﴿١٩٨﴾ فَقَرَأَهُ عَلَيْهِم مَّا كَانُوا بِهِ مُؤْمِنِينَ ﴿١٩٩﴾ كَذَٰلِكَ سَلَكْنَاهُ فِي قُلُوبِ الْمُجْرِمِينَ ﴿٢٠٠﴾ لَا يُؤْمِنُونَ بِهِ حَتَّىٰ يَرَوُا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ﴿٢٠١﴾ فَيَأْتِيَهُم بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٠٢﴾ فَيَقُولُوا هَلْ نَحْنُ مُنظَرُونَ ﴿٢٠٣﴾ أَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُونَ ﴿٢٠٤﴾ أَفَرَأَيْتَ إِن مَّتَّعْنَاهُمْ سِنِينَ ﴿٢٠٥﴾ ثُمَّ جَاءَهُم مَّا كَانُوا يُوعَدُونَ ﴿٢٠٦﴾

[١٨٤]﴿الجبلة الأولين﴾:خەڵك و نەتەوەكانی پێشوو.﴿مِنَ المُسَحَّرِين﴾:ئەوانەی بەهۆی سیحرو جادووەوە ژیریو عەقڵیان لێكەوتووە. [١٨٧]﴿كسفا﴾:قۆناغەكانی سزاو خەشمی خوایی.[١٨٩]﴿الظلة﴾: بریتیە لەپەڵە هەورێك هاتە سەریان و دایپۆشین ؛ ئەوجا سووتاندنی. [١٩٣]﴿الرُّوحُ الامينُ﴾:حەزرەتی (جبریل)(سەلامی خوای لێبێت). [١٩٤]﴿المُنْذِرين﴾:ئەوانەی خەڵكی ئاگادار دەكەنەوە لەسزاو غەشمی خوایی.[١٩٥]﴿ بِلِسانٍ عَرَبِيٍ مُبين﴾: بەزمانێكی عەرەبی پاراو.[١٩٦]﴿زبر الأولين﴾:كتێبەكانی پێغەمبەرانی پێشوو.[١٩٧]﴿آية﴾:بەڵگەیەك(لەسەر راستگۆیی پێغەمبەری خوا(د.خ). [١٩٨]﴿الأعجمين﴾:ئەوانەی عەرەب نین.[٢٠٠]﴿سلكناه﴾:خستومانەتە سەر.[٢٠٢]﴿بغتة﴾:لەناكاو بێئەوەی چاوەڕێ بێت.[٢٠٣]﴿منظرون﴾:دواخراو و پشتگوێخراون.[٢٠٥]﴿افرأيت﴾:پێم رابگەیەنە. ﴿مَتّعْناهُمْ سِنِين﴾:وازمان لێهێنان چەند ساڵێك لەخۆشیەكانی دنیادا بتلێنەوە.

*(عبدالله)ی كوڕی(عمر)(ﷺ) دەفەرموێت: پەروەردگار حەوت رۆژ گەرمایەكی كوژێنەری زاڵكرد بەسەر(نەتەوەكەی شعیب)داو سێبەر دادی نەدەدان، پاشان خوای گەورە هەورێكی بۆڕاگرتن وەك چەترێك و یەكێكیان بەهەڵەداوان خۆی كێشكرد بۆ ژێری و لەژێری دا فێنكی و پشووی بۆهات و خێرا گەڕایەوە بۆلای نەتەوەكەی و بەوانیشی وت، هەموویان شوێنی كەوتن بۆئەوەی بچنە ژێر ئەوپەڵە هەورەوەو زۆری نەبرد هەموو لەژێریدا سووتان و ئاگریان تێبەربوو)). (تفسير ابن كثير)

-لەخاكی رۆمدا بۆ رووناك بوویەوە، (جبریل) پێی راگەیاندم كەوا نەتەوەكەم دەست دەگرێت بەسەریدا، پاشانیش سێیەمجار كەكێشام بەبەردەكەدا كۆشكەكانی (صنعاء)م بۆ رووناك بوویەوە(جبریل) پێی راگەیاندم كەنەتەوەكەم دەست دەگرێت بەسەریدا، دووڕووەكان وتیان: ئەوە سەرتان سووڕنامێنێت؟ (محمد) لە(یثرب)ەوە كۆشكەكانی (حیره)و (مدائن)ی (كیسرا) دەبینێت و دەشڵێت ئێوە فەتحی دەكەن، لەكاتێكدا ئێوە بۆیە لێرەدا خەریكی هەڵكەندنی چاڵ و خەندەقن لەبەر دوژمنان و ناتوانن خۆتان ئاشكرا بكەن!! ئنجا ئایەتی:﴿وإذْ يَقولُ المُنَافِقُونَ والَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ مَا وَعَدَنَا اللهُ ورسُولُهُ إلَّا غُرُورا﴾دابەزاند.

مَآ أَغۡنَىٰ عَنۡهُم مَّا كَانُواْ يُمَتَّعُونَ ﴿٢٠٧﴾ وَمَآ أَهۡلَكۡنَا مِن قَرۡيَةٍ إِلَّا لَهَا مُنذِرُونَ ﴿٢٠٨﴾ ذِكۡرَىٰ وَمَا كُنَّا ظَٰلِمِينَ ﴿٢٠٩﴾ وَمَا تَنَزَّلَتۡ بِهِ ٱلشَّيَٰطِينُ ﴿٢١٠﴾ وَمَا يَنۢبَغِي لَهُمۡ وَمَا يَسۡتَطِيعُونَ ﴿٢١١﴾ إِنَّهُمۡ عَنِ ٱلسَّمۡعِ لَمَعۡزُولُونَ ﴿٢١٢﴾ فَلَا تَدۡعُ مَعَ ٱللَّهِ إِلَٰهًا ءَاخَرَ فَتَكُونَ مِنَ ٱلۡمُعَذَّبِينَ ﴿٢١٣﴾ وَأَنذِرۡ عَشِيرَتَكَ ٱلۡأَقۡرَبِينَ ﴿٢١٤﴾ وَٱخۡفِضۡ جَنَاحَكَ لِمَنِ ٱتَّبَعَكَ مِنَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿٢١٥﴾ فَإِنۡ عَصَوۡكَ فَقُلۡ إِنِّي بَرِيٓءٌ مِّمَّا تَعۡمَلُونَ ﴿٢١٦﴾ وَتَوَكَّلۡ عَلَى ٱلۡعَزِيزِ ٱلرَّحِيمِ ﴿٢١٧﴾ ٱلَّذِي يَرَىٰكَ حِينَ تَقُومُ ﴿٢١٨﴾ وَتَقَلُّبَكَ فِي ٱلسَّٰجِدِينَ ﴿٢١٩﴾ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلۡعَلِيمُ ﴿٢٢٠﴾ هَلۡ أُنَبِّئُكُمۡ عَلَىٰ مَن تَنَزَّلُ ٱلشَّيَٰطِينُ ﴿٢٢١﴾ تَنَزَّلُ عَلَىٰ كُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ ﴿٢٢٢﴾ يُلۡقُونَ ٱلسَّمۡعَ وَأَكۡثَرُهُمۡ كَٰذِبُونَ ﴿٢٢٣﴾ وَٱلشُّعَرَآءُ يَتَّبِعُهُمُ ٱلۡغَاوُۥنَ ﴿٢٢٤﴾ أَلَمۡ تَرَ أَنَّهُمۡ فِي كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ ﴿٢٢٥﴾ وَأَنَّهُمۡ يَقُولُونَ مَا لَا يَفۡعَلُونَ ﴿٢٢٦﴾ إِلَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ وَذَكَرُواْ ٱللَّهَ كَثِيرًا وَٱنتَصَرُواْ مِنۢ بَعۡدِ مَا ظُلِمُواْۗ وَسَيَعۡلَمُ ٱلَّذِينَ ظَلَمُوٓاْ أَيَّ مُنقَلَبٍ يَنقَلِبُونَ ﴿٢٢٧﴾

سُورَةُ النَّمْلِ

[٢٠٧]﴿ما أغنى عنهم﴾: هیچ کەس و شتێك بەهاناو فریایان نەهات. [٢٠٩]﴿ذكرى﴾: یادەوەریەکە بۆیان. [٢١٠]﴿وَمَا تَنَزَّلَتْ بِهِ﴾: قورئانی دانەبەزاندووە. [٢١١]﴿ماينبغي﴾: ناگونجێت. [٢١٢]﴿عَنْ السَمْعِ لَمعزولون﴾: لەبیستن بێبەشن. [٢١٥]﴿واخْفِضْ جَنَاحَكَ﴾: نەرم و نیانبە (باڵی سۆزو بەزەیی ڕابخە). [٢١٩]﴿تقلُّبك﴾: گواستنەوە لەحاڵێکەوە بۆ حاڵکیتر. [٢٢٢]﴿أفاك﴾: ئەوەی هەمیشەو بەردەوام درۆ دەکات. [٢٢٣]﴿يُلقون السَمْعَ﴾: گوێ هەڵدەخەن. [٢٢٤]﴿الغاون﴾: وێڵ و سەرگەردانەکان. [٢٢٥]﴿في كُلِ وادٍ﴾: مەبەست پێی شێوازەکانی قسەیە لەپیاهەڵدان و هەجوو سووکایەتی پێکردن. ﴿يهيمون﴾: ئەوانەی سنوورەکانی خوا دەشکێنن و پەرێزەکانی ڕاناگرن. [٢٢٧]﴿ينقلبون﴾: دەگەڕێنەوە.

*لە(ابی هریرە)وە دەگێڕنەوە، دەڵێت : کاتێك ئایەتی: ﴿وأنذر عشيرتك الأقربين﴾دابەزی پێغەمبەری خوا هەریەك لەبنی (عبد شمس)و (بنی کعب)ی کوڕی (لؤي)و (بني مرة)ی کوڕی (کعب)و (بنی عبدالمناف)و (بني هاشم)و (بني عبد المطلب)و (فاطمة)ی کچی بانگ کردو فەرمووی: خۆتان بپارێزن لەئاگری دۆزەخ؛ چونکە من ناتوانم هیچتان بۆ بکەم لەئاستای پەروەردگارداو بەتەنها ئەوەم لەسەرە ڕایەڵەکانی خزمایەتی بگەیەنم)). [(اخرجه مسلم)].

*پێغەمبەری خوا (ﷺ) دەفەرموێت: ((وێنەی موسوڵمانان لەخۆشەویستی و سۆزو بەزەییاندا بۆیەك هاوچەشنی جەستەیەك وەهایە ، هەرکات ئەندامێك لەئەندامەکانی ئەو جەستەیە ژانی کرد ئەوا سەرجەم ئەندامەکانی لاشە دێنە ئێش و ئازارو تای لێدێت). [(متفق عليه)].

*هەروەها پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((لەنێو لاوازو کەم دەستەلاتەکانتاندا دام بنێن ؛ چونکە بەهۆی ئەوانەوە سەردەکەون)).(مەبەست پێی خەڵکی رەش و رووت و بێنەوایە).
[(اخرجه ابوداود باسناد جيد)].

*حەزرەتی(جبريل) (سەلامی خوای لێبێت) پرسیاریکرد لەپێغەمبەری خوا(ﷺ) لەبارەی چاکەوە، ئەویش فەرمووی: ((بریتیە لەوەی پەروەردگار بپەرستیت بەوشێوەیەی وابزانیت دەیبینی، خۆئەگەر تۆ ئەو نابینیت ئەوا ئەو تۆ دەبینێت). [(اخرجه مسلم)].

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

طسٓ تِلْكَ ءَايَٰتُ ٱلْقُرْءَانِ وَكِتَابٍ مُّبِينٍ ﴿١﴾ هُدًى وَبُشْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٢﴾ ٱلَّذِينَ يُقِيمُونَ ٱلصَّلَوٰةَ وَيُؤْتُونَ ٱلزَّكَوٰةَ وَهُم بِٱلْءَاخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ﴿٣﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِٱلْءَاخِرَةِ زَيَّنَّا لَهُمْ أَعْمَٰلَهُمْ فَهُمْ يَعْمَهُونَ ﴿٤﴾ أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ لَهُمْ سُوٓءُ ٱلْعَذَابِ وَهُمْ فِي ٱلْءَاخِرَةِ هُمُ ٱلْأَخْسَرُونَ ﴿٥﴾ وَإِنَّكَ لَتُلَقَّى ٱلْقُرْءَانَ مِن لَّدُنْ حَكِيمٍ عَلِيمٍ ﴿٦﴾ إِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِأَهْلِهِۦٓ إِنِّيٓ ءَانَسْتُ نَارًا سَـَٔاتِيكُم مِّنْهَا بِخَبَرٍ أَوْ ءَاتِيكُم بِشِهَابٍ قَبَسٍ لَّعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ ﴿٧﴾ فَلَمَّا جَآءَهَا نُودِيَ أَنۢ بُورِكَ مَن فِي ٱلنَّارِ وَمَنْ حَوْلَهَا وَسُبْحَٰنَ ٱللَّهِ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٨﴾ يَٰمُوسَىٰٓ إِنَّهُۥٓ أَنَا ٱللَّهُ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿٩﴾ وَأَلْقِ عَصَاكَ فَلَمَّا رَءَاهَا تَهْتَزُّ كَأَنَّهَا جَآنٌّ وَلَّىٰ مُدْبِرًا وَلَمْ يُعَقِّبْ يَٰمُوسَىٰ لَا تَخَفْ إِنِّي لَا يَخَافُ لَدَيَّ ٱلْمُرْسَلُونَ ﴿١٠﴾ إِلَّا مَن ظَلَمَ ثُمَّ بَدَّلَ حُسْنًۢا بَعْدَ سُوٓءٍ فَإِنِّي غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١١﴾ وَأَدْخِلْ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجْ بَيْضَآءَ مِنْ غَيْرِ سُوٓءٍ فِي تِسْعِ ءَايَٰتٍ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَقَوْمِهِۦٓ إِنَّهُمْ كَانُواْ قَوْمًا فَٰسِقِينَ ﴿١٢﴾ فَلَمَّا جَآءَتْهُمْ ءَايَٰتُنَا مُبْصِرَةً قَالُواْ هَٰذَا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿١٣﴾

سوورەتی ﴿ النمل ﴾

[١]﴿طس﴾:بە(طا،سین) دەخوێنرێتەوە.﴿مُبین﴾:سەرجەم هۆکارەکانی بەختەوەری روون دەکاتەوە.[٢]﴿هُدی﴾:رێنمایی‌دەرە لەگومڕایی‌یەوە.[٣]﴿یوقنون﴾:بریتیە لەوجۆرە باوەڕهێنانەی وەك ئەوە وەهایە بەچاوی سەر راستیەکان ببینن.[٤]﴿یعمهون﴾:دەتلێنەوە لەوێڵی‌و سەرگەردانیدا.[٦]﴿لتلقی﴾: وەریدەگریت و پێت دەڵێن.﴿مِنْ لَدُنْ﴾: لەلایەن.[٧]﴿آنست ناراً﴾:بەدڵنیاییەوە ئاگرێکم بەدیکردووە.﴿بشهاب﴾: مەشخەڵێك ئاگر.﴿قبس﴾:داگیرساو. ﴿تصطلون﴾:(بەو ئاگرە) خۆتان دەپارێزن لەسەرما.[٨]﴿بورك﴾: پاکبوەوەو خێری زیاتربوو.﴿مَنْ فِي النَّار﴾:ئەوەی لەنزیك ئاگرەکەوەیە (مەبەست پێی حەزرەتی موسی(د.خ))یە.﴿ومَنْ حَوْلَها﴾:ئەوەی لەدەوری‌دایە (مەبەست پێی فریشتەکانە(سەلامی خوایان لێبێت).[١٠]﴿تَهتَز﴾:بەخێرایی دەجوڵێ‌و پەشۆکاوە.﴿جانٌ﴾:مارێکی خێراو تیژتێپەڕ.﴿ولم یعقب﴾:ئاوڕی نەدایەوە. [١١]﴿الاَّ مَنْ ظَلَمْ﴾:مەگەر ئەوەی ستەمی لەنەفسی خۆی کردبێت.﴿بدَّل حُسناً بَعْد سُوء﴾:ئەوەی کرداری چاکە دەکات لەجیاتی خراپەو بەدکاریی.[١٢]﴿جَیبك﴾: گیرفانی سەرەوە کەلەسەر قەفەزەی سنگە.﴿مِنْ غَیْرِ سُوء﴾:بێ‌ئەوەی دوچاری نەخۆشی ببێت.(مەبەست پێی نەخۆشی گەڕی‌و نەخۆشی‌یەکانی دیکەی پێستە). ﴿في تِسع آیات﴾:(نۆ) موعجزە کەبەڵگەبێت لەسەر راستێتی پەیامەکەی. [١٣]﴿مُبصِرَة﴾:روون‌و ئاشکرا.

هەروەها (ابن جویر) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئەم ئایەتە سەبارەت بە(معتب)ی کوڕی (قشیر)ی (انصاری) دابەزیە خوارەوەو هەر ئەویش بوو ئەو قسەیەی کرد.هەروەها (ابن اسحاق)و (بیهقی) لە(عروة)ی کوڕی (زبیر)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: (معتب)ی کوڕی (قشیر) وتی: (محمد)وادەبینێت لەزێڕو گەنجینەکانی(قیسر)دەخوات، لەکاتێکدا هیچ کام لەئێمە دڵنیا نی‌یە =

وَجَحَدُوا۟ بِهَا وَٱسْتَيْقَنَتْهَآ أَنفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا ۚ فَٱنظُرْ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلْمُفْسِدِينَ ﴿١٤﴾ وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا دَاوُۥدَ وَسُلَيْمَٰنَ عِلْمًا ۖ وَقَالَا ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ ٱلَّذِى فَضَّلَنَا عَلَىٰ كَثِيرٍ مِّنْ عِبَادِهِ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٥﴾ وَوَرِثَ سُلَيْمَٰنُ دَاوُۥدَ ۖ وَقَالَ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ عُلِّمْنَا مَنطِقَ ٱلطَّيْرِ وَأُوتِينَا مِن كُلِّ شَىْءٍ ۖ إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ ٱلْفَضْلُ ٱلْمُبِينُ ﴿١٦﴾ وَحُشِرَ لِسُلَيْمَٰنَ جُنُودُهُۥ مِنَ ٱلْجِنِّ وَٱلْإِنسِ وَٱلطَّيْرِ فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿١٧﴾ حَتَّىٰٓ إِذَآ أَتَوْا۟ عَلَىٰ وَادِ ٱلنَّمْلِ قَالَتْ نَمْلَةٌ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّمْلُ ٱدْخُلُوا۟ مَسَٰكِنَكُمْ لَا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمَٰنُ وَجُنُودُهُۥ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٨﴾ فَتَبَسَّمَ ضَاحِكًا مِّن قَوْلِهَا وَقَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِىٓ أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ ٱلَّتِىٓ أَنْعَمْتَ عَلَىَّ وَعَلَىٰ وَٰلِدَىَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَٰلِحًا تَرْضَىٰهُ وَأَدْخِلْنِى بِرَحْمَتِكَ فِى عِبَادِكَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿١٩﴾ وَتَفَقَّدَ ٱلطَّيْرَ فَقَالَ مَا لِىَ لَآ أَرَى ٱلْهُدْهُدَ أَمْ كَانَ مِنَ ٱلْغَآئِبِينَ ﴿٢٠﴾ لَأُعَذِّبَنَّهُۥ عَذَابًا شَدِيدًا أَوْ لَأَا۟ذْبَحَنَّهُۥٓ أَوْ لَيَأْتِيَنِّى بِسُلْطَٰنٍ مُّبِينٍ ﴿٢١﴾ فَمَكَثَ غَيْرَ بَعِيدٍ فَقَالَ أَحَطتُ بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهِۦ وَجِئْتُكَ مِن سَبَإٍۭ بِنَبَإٍ يَقِينٍ ﴿٢٢﴾

[١٤]﴿جَحَدوا بِها﴾:نکوولّی و بەرپەرچیان دایەوە.﴿وَاسْتَيْقَنَتْها أَنفُسُهُمْ﴾:لەناخەوە دڵنیابوون لێی.﴿عُلوا﴾:خۆیان بەگەورەزانی.(بۆیە باوەڕیان نەهێنا).[١٦]﴿مَنطِقَ الطَّيرِ﴾: تێگەیشتن لەدەنگی پەلەوەر.[١٧]﴿حُشِر﴾:کۆبوویەوە،جەم بوون.﴿يوزَعُونَ﴾:شێوازێك لەوەستان کەسەرەتا وەستاوەو بوارێکی وایرەخساندووە کۆتای سوپاکە پێی بگاتەوە.[١٨]﴿لا يَحْطِمَنَّكُمْ﴾:نەتان شێلن و تیاتان بەرن.[١٩]﴿فَتَبَسَّم ضاحِكاً﴾:بەو زەردەخەنەیە دەوترێت کەبەپێکەنین دوایی دێت.﴿أَوزِعْني﴾: فێرم بکە.[٢٠]﴿تَفَقَّدَ﴾:گەڕان بەدوای شتێکی ونبوودا.[٢١]﴿بِسُلْطانٍ مُبِين﴾: بەهانەو بەڵگەیەك پاساوی ونبوونی بۆ بداتەوە.[٢٢]﴿غَيرَ بَعِيد﴾:ماوەو وادەیەکی نزیك(کەدوور نەبێت).﴿بِنَبأٍ﴾:بەهەواڵێك.

***پێغەمبەری خوا(ﷺ) سەبارەت بەگرۆهی پێغەمبەران دەفەرموێت: ((ئێمەی گرۆهی پێغەمبەران هیچ میراتیەکمان لەدوا بەجێناهێڵێت ، ئەوەشی لەدوای خۆمان جێمان هێشت دەکرێت بەخێرو خاوخێزانی(محمد) لەو ماڵە دەخۆن)) [(متفق عليه)].**

***هەروەها(سلیمان)ی کوڕی (داود)(سەلامی خوایان لێبێت) چووە دەرەوەو بۆ نوێژە بارانەو، بینی مێروولەیەك لەسەر گازەرەی پشت لێی کەوتووەو لاقی بەرزکردوەتەوە بۆ ئاسمان و دەڵێت: پەروەردگارا ئێمە بەشێکین لەبەندەکانی تۆو هەرگیز بێ‌پێویست نین لەبارانی تۆ ، خۆ ئەگەر بارانمان بۆ نەبارێنیت ئەوا بەهەلاك دەچین، حەزرەتی (سلیمان)یش فەرمووی: بگەڕێنەوە.. بگەڕێنەوە؛ بەهۆی دوعاو نزای خەڵکی دیکەوە بارانتان بۆ دەباری)).**

[(اخرجه الحاكم وصححه)].

***هەروەها پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((مێروولەیەك پێغەمبەرێك لەپێغەمبەرانی خوای گەزت و ئەویش فەرمانی سووتاندنی شارەمێروولەکەی دەرکرد، ئنجا پەروەردگار نیگای بۆ نارد: ئاخۆ بەهۆی گەزتنی مێروولەیەکەوە نەتەوەیەکت تیابرد کەزیکرو یادی خوایان دەکرد)).**

[(اخرجه مسلم)].

إِنِّي وَجَدتُّ ٱمۡرَأَةٗ تَمۡلِكُهُمۡ وَأُوتِيَتۡ مِن كُلِّ شَيۡءٖ وَلَهَا عَرۡشٌ عَظِيمٞ ﴿٢٣﴾ وَجَدتُّهَا وَقَوۡمَهَا يَسۡجُدُونَ لِلشَّمۡسِ مِن دُونِ ٱللَّهِ وَزَيَّنَ لَهُمُ ٱلشَّيۡطَٰنُ أَعۡمَٰلَهُمۡ فَصَدَّهُمۡ عَنِ ٱلسَّبِيلِ فَهُمۡ لَا يَهۡتَدُونَ ﴿٢٤﴾ أَلَّا يَسۡجُدُواْۤ لِلَّهِ ٱلَّذِي يُخۡرِجُ ٱلۡخَبۡءَ فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ وَيَعۡلَمُ مَا تُخۡفُونَ وَمَا تُعۡلِنُونَ ﴿٢٥﴾ ٱللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ ٱلۡعَرۡشِ ٱلۡعَظِيمِ۩ ﴿٢٦﴾ ۞ قَالَ سَنَنظُرُ أَصَدَقۡتَ أَمۡ كُنتَ مِنَ ٱلۡكَٰذِبِينَ ﴿٢٧﴾ ٱذۡهَب بِّكِتَٰبِي هَٰذَا فَأَلۡقِهۡ إِلَيۡهِمۡ ثُمَّ تَوَلَّ عَنۡهُمۡ فَٱنظُرۡ مَاذَا يَرۡجِعُونَ ﴿٢٨﴾ قَالَتۡ يَٰٓأَيُّهَا ٱلۡمَلَؤُاْ إِنِّيٓ أُلۡقِيَ إِلَيَّ كِتَٰبٞ كَرِيمٌ ﴿٢٩﴾ إِنَّهُۥ مِن سُلَيۡمَٰنَ وَإِنَّهُۥ بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ﴿٣٠﴾ أَلَّا تَعۡلُواْ عَلَيَّ وَأۡتُونِي مُسۡلِمِينَ ﴿٣١﴾ قَالَتۡ يَٰٓأَيُّهَا ٱلۡمَلَؤُاْ أَفۡتُونِي فِيٓ أَمۡرِي مَا كُنتُ قَاطِعَةً أَمۡرًا حَتَّىٰ تَشۡهَدُونِ ﴿٣٢﴾ قَالُواْ نَحۡنُ أُوْلُواْ قُوَّةٖ وَأُوْلُواْ بَأۡسٖ شَدِيدٖ وَٱلۡأَمۡرُ إِلَيۡكِ فَٱنظُرِي مَاذَا تَأۡمُرِينَ ﴿٣٣﴾ قَالَتۡ إِنَّ ٱلۡمُلُوكَ إِذَا دَخَلُواْ قَرۡيَةً أَفۡسَدُوهَا وَجَعَلُوٓاْ أَعِزَّةَ أَهۡلِهَآ أَذِلَّةٗۚ وَكَذَٰلِكَ يَفۡعَلُونَ ﴿٣٤﴾ وَإِنِّي مُرۡسِلَةٌ إِلَيۡهِم بِهَدِيَّةٖ فَنَاظِرَةُۢ بِمَ يَرۡجِعُ ٱلۡمُرۡسَلُونَ ﴿٣٥﴾

[٢٣]﴿امرأة﴾:شاژنی (سبأ)، كەناوی (بەلقیس)ە. ﴿عَرْش﴾: تەختی پادشایەتی. [٢٤]﴿فصدَّهُمْ عَن السَّبیل﴾: پەراگەندەی كردن لەشوێن كەوتنی حەق و ڕاستی. [٢٥]﴿یخرج الخَبء﴾: ئەوەی شاراوەو نادیار دەخاتە ڕوو. [٢٨]﴿تولَّ عَنْهُم﴾: لێیان دووربكەوەرەوە. ﴿ماذا یَرجعُون﴾: ئەوە چی یە كەبۆ ڕاوێژ دەگەڕێنەوە بۆلای یەك. [٢٩]﴿الملأ﴾: سەركردەو پێشەنگی نەتەوە. [٣١]﴿الاتعلوا علي﴾: خۆتان بەگەورە مەزانن بەسەر مندا. ﴿مُسلِمین﴾: باوەڕدار یان ملكەچ و گوێڕایەڵ. [٣٢]﴿تشْهَدون﴾: ئامادەن (بۆ پێشكەش كردنی ڕاوێژ). [٣٣]﴿أولوا بَأس﴾: خاوەن تواناو دەسەڵات لەجەنگدا.

-لەخۆیو بڕوات دەست بەناو بكەیەنێت! ،
هەروەها(اوس)ی كوڕی(قیظي)لەناو نەتەوەكەی خۆیدا وتی: ماڵەكانمان لەپێش چاوی خەڵكین و لەدەرەوەی (مەدینە)شن، بەڵكو ڕێگەمان بدەیت بگەڕێینەوە بۆ لای ماڵ و منالمان، ئنجا خوای گەورە پاش تەواو بوونی پێغەمبەری خوا(ﷺ) لەجەنگی بێباوەڕان و ڕەواندنەوەی ناڕەحەتی یەكان ئەوئایەتانەی ناردە خوارەوە كەتێیدا باسی نیعمەت و بەخششەكانی خۆی دەكاو یادی موسڵمانانی خستەوە چۆن ڕزگاری كردن ، پاش ئەو گومانە خراپانەی بردیان و دوای ئەو وتانەی دووڕووەكان لەزاریان هاتە دەرەوە:﴿یَا أیها الذینَ آمنوا اذكروا نعمة الله علیكُمْ اذ جاءتكُمْ جنودٌ﴾.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٣):﴿مِنَ الْمُؤْمِنِینَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَیْهِ﴾ئایەتەكە:
- (مسلم)و (ترمذي)ی و ئەوانی دیكە لە(انس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: مامم (انس)ی كوڕی(نضر) لەجەنگی (بدر)دا ئامادە نەبوو، زۆر بەلایەوە سەنگین و قورس و ناخۆش بوو، هەمیشە دەیگووت: یەكەم جەنگی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئامادە نەبووم ، گەربێتو لەڕووداو جەنگێكی تردا بەشداریم كرد پەروەردگار خۆی دەبینێت چی دەكەم؟ ئەوە بوو لەجەنگی (احد)دا بەشداریكرد، دەستیكرد بەجەنگاندن تاكوژرا، دوای ئەوەی دۆزرایەوە نزیكەی هەشتاو حەوت شوێنی بریندارى پێوەبوو؛ لەجێگەی ڕم و شمشێرو تیر، ئەوجا ئەم ئایەتە دابەزیە خوارەوە:﴿مِنَ الْمُؤْمِنِینَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَیْهِ﴾.

فَلَمَّا جَآءَ سُلَيْمَٰنَ قَالَ أَتُمِدُّونَنِ بِمَالٍ فَمَآ ءَاتَىٰنِۦَ ٱللَّهُ خَيْرٌ مِّمَّآ ءَاتَىٰكُم بَلْ أَنتُم بِهَدِيَّتِكُمْ تَفْرَحُونَ ﴿٣٦﴾ ٱرْجِعْ إِلَيْهِمْ فَلَنَأْتِيَنَّهُم بِجُنُودٍ لَّا قِبَلَ لَهُم بِهَا وَلَنُخْرِجَنَّهُم مِّنْهَآ أَذِلَّةً وَهُمْ صَٰغِرُونَ ﴿٣٧﴾ قَالَ يَٰٓأَيُّهَا ٱلْمَلَؤُا۟ أَيُّكُمْ يَأْتِينِى بِعَرْشِهَا قَبْلَ أَن يَأْتُونِى مُسْلِمِينَ ﴿٣٨﴾ قَالَ عِفْرِيتٌ مِّنَ ٱلْجِنِّ أَنَا۠ ءَاتِيكَ بِهِۦ قَبْلَ أَن تَقُومَ مِن مَّقَامِكَ وَإِنِّى عَلَيْهِ لَقَوِىٌّ أَمِينٌ ﴿٣٩﴾ قَالَ ٱلَّذِى عِندَهُۥ عِلْمٌ مِّنَ ٱلْكِتَٰبِ أَنَا۠ ءَاتِيكَ بِهِۦ قَبْلَ أَن يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ فَلَمَّا رَءَاهُ مُسْتَقِرًّا عِندَهُۥ قَالَ هَٰذَا مِن فَضْلِ رَبِّى لِيَبْلُوَنِىٓ ءَأَشْكُرُ أَمْ أَكْفُرُ وَمَن شَكَرَ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِۦ وَمَن كَفَرَ فَإِنَّ رَبِّى غَنِىٌّ كَرِيمٌ ﴿٤٠﴾ قَالَ نَكِّرُوا۟ لَهَا عَرْشَهَا نَنظُرْ أَتَهْتَدِىٓ أَمْ تَكُونُ مِنَ ٱلَّذِينَ لَا يَهْتَدُونَ ﴿٤١﴾ فَلَمَّا جَآءَتْ قِيلَ أَهَٰكَذَا عَرْشُكِ قَالَتْ كَأَنَّهُۥ هُوَ وَأُوتِينَا ٱلْعِلْمَ مِن قَبْلِهَا وَكُنَّا مُسْلِمِينَ ﴿٤٢﴾ وَصَدَّهَا مَا كَانَت تَّعْبُدُ مِن دُونِ ٱللَّهِ إِنَّهَا كَانَتْ مِن قَوْمٍ كَٰفِرِينَ ﴿٤٣﴾ قِيلَ لَهَا ٱدْخُلِى ٱلصَّرْحَ فَلَمَّا رَأَتْهُ حَسِبَتْهُ لُجَّةً وَكَشَفَتْ عَن سَاقَيْهَا قَالَ إِنَّهُۥ صَرْحٌ مُّمَرَّدٌ مِّن قَوَارِيرَ قَالَتْ رَبِّ إِنِّى ظَلَمْتُ نَفْسِى وَأَسْلَمْتُ مَعَ سُلَيْمَٰنَ لِلَّهِ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٤٤﴾

[٣٦] ﴿أتُمِدُّونَنِ بِمَالٍ﴾: ئایا پارەم دەدەنێ. [٣٧] ﴿ارجِعْ اليهِمْ﴾: بگەڕێرەوە بۆ لایان(ئەمە قسەی سلێمان پێغەمبەرە(د.خ). ﴿لاقِبَلَ لَهُمْ بِهَا﴾: ناتوانن بەرەنگاری ببنەوە. ﴿صاغِرونَ﴾: ملکەچ و بەندو کۆیلەن. [٣٨] ﴿مُسلِمينَ﴾: تەسلیم و گوێڕایەڵ. [٣٩] ﴿عفريتٌ﴾: بەمێزترین جنۆکەیە. ﴿مِنْ مقامِكَ﴾: لەجێگەی خۆت. [٤٠] ﴿طرفُكَ﴾: مەبەست پێی هەڵبڕین و دابەزینی پێڵوی چاوە. ﴿ليبلُوني﴾: هەتا تاقیم بکاتەوە. [٤١] ﴿نكِّروا﴾: بیگۆڕن. [٤٤] ﴿ادخلي الصرحَ﴾: بچۆرە نێو کۆشک یان گۆرەپانەکەی. ﴿رأتهُ﴾: بینی(مەبەست پێی رێگەی کۆشکەکەیە کەبە دوڕو مەڕ مەڕ روپۆشکراوە. ﴿حسبَتهُ﴾: وایدەزانی. ﴿لجّةً﴾: ئاوێکی زۆر. ﴿صرحٌ ممرّدٌ﴾: روویەکی ساف و لووس. ﴿قواريرَ﴾: شووشە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٨): ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِأَزْوَاجِكَ إِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا﴾ئایەتەکە: - (مسلم)و (احمد)و (نسائي)لە(ابن زبير)ی کوڕی(جابر)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: (ابو بکر)هات داوای ئیزنی رێگە پێدان بۆ هاتنە ژوورەوەی لەپێغەمبەری خواکرد، بەڵام رێی نەدا، پاشان(عمر)هات داوای هەمان شتیکرد رێگەی ئەویشی نەدا، دواتر رێیان پێدراو هەردووکیان هاتنە ژوورەوە، بینیان واپێغەمبەری خوا(ﷺ) دانیشتووەو خێزانەکانی دەوریانداوە، (عمر) فەرمووی: دەبێت قسە لەگەڵ پێغەمبەردا بکەم، دەیدوێنم بەڵکو پێبکەنێت، (عمر)یش فەرمووی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئەگەر کچەکەی(زید) - مەبەستی خێزانەکەی خۆیەتی - داوای نەفەقەم لێبکات منیش بکێشم بەلاملیدا چی‌دەبێت؟ پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەستیکرد بەپێکەنین تاخرێکانی دەرکەوتن - واتە زۆر پێکەنی‌و - فەرمووی: خێزانەکانم لەدەورمدان‌و ئەوانیش داوای نەفەقەم لێدەکەن، (ابوبکر) خێرا هەستا لە(عائیشە)بدات، (عمر)یش هەستا لە(حفصە)بدات ، هەردووکیان دەیان وت: داوای شتێك لەپێغەمبەری خوا دەکەن کەوا نییەتی؟ پاشان خوای گەورە ئایەتی: ((سەرپشك کردن)) لەنێوان مانەوەو تەڵاقدانی ناردە خوارەوە. پێغەمبەریش(ﷺ) لەخاتوو (عائیشە)وە دەستی پێکردو فەرمووی: من شتێکت بۆ باس دەکەم حەزناکەم پەلەبکەی تێیدا، هەتا پرس بەدایك و باوکت دەکەی، خاتوو(عائیشە) پرسی: چی‌یە؟ ئنجا پێغەمبەری خوا(ﷺ)ئایەتەکەی بەسەردا خوێندەوە کەباس لەسەر پشك کردن دەکات -

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَآ إِلَىٰ ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَـٰلِحًا أَنِ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ فَإِذَا هُمْ فَرِيقَانِ يَخْتَصِمُونَ ﴿٤٥﴾ قَالَ يَـٰقَوْمِ لِمَ تَسْتَعْجِلُونَ بِٱلسَّيِّئَةِ قَبْلَ ٱلْحَسَنَةِ ۖ لَوْلَا تَسْتَغْفِرُونَ ٱللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٤٦﴾ قَالُوا۟ ٱطَّيَّرْنَا بِكَ وَبِمَن مَّعَكَ ۚ قَالَ طَـٰٓئِرُكُمْ عِندَ ٱللَّهِ ۖ بَلْ أَنتُمْ قَوْمٌ تُفْتَنُونَ ﴿٤٧﴾ وَكَانَ فِى ٱلْمَدِينَةِ تِسْعَةُ رَهْطٍ يُفْسِدُونَ فِى ٱلْأَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ ﴿٤٨﴾ قَالُوا۟ تَقَاسَمُوا۟ بِٱللَّهِ لَنُبَيِّتَنَّهُۥ وَأَهْلَهُۥ ثُمَّ لَنَقُولَنَّ لِوَلِيِّهِۦ مَا شَهِدْنَا مَهْلِكَ أَهْلِهِۦ وَإِنَّا لَصَـٰدِقُونَ ﴿٤٩﴾ وَمَكَرُوا۟ مَكْرًا وَمَكَرْنَا مَكْرًا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٥٠﴾ فَٱنظُرْ كَيْفَ كَانَ عَـٰقِبَةُ مَكْرِهِمْ أَنَّا دَمَّرْنَـٰهُمْ وَقَوْمَهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٥١﴾ فَتِلْكَ بُيُوتُهُمْ خَاوِيَةًۢ بِمَا ظَلَمُوٓا۟ ۗ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَـَٔايَةً لِّقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٥٢﴾ وَأَنجَيْنَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَكَانُوا۟ يَتَّقُونَ ﴿٥٣﴾ وَلُوطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِۦٓ أَتَأْتُونَ ٱلْفَـٰحِشَةَ وَأَنتُمْ تُبْصِرُونَ ﴿٥٤﴾ أَئِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ ٱلرِّجَالَ شَهْوَةً مِّن دُونِ ٱلنِّسَآءِ ۚ بَلْ أَنتُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ ﴿٥٥﴾

[٤٦]﴿لَولاَ﴾:گەربێتو. [٤٧]﴿اطيرنا بك﴾:بووی بەمایەی شومی بۆ ئێمە ﴿طائركم﴾:شومێتیتان یان کاری خراپتان. ﴿تفتنون﴾:شەیتان تووشی فیتنەتان دەکات بەوەسوەسەو بەد گومانی. [٤٨]﴿تسعة رهط﴾:نۆ سەرکردە کەهەریەك کۆمەڵ و تیرەیەکیان لەژێر دەستدابوو. [٤٩]﴿تَقَاسَمُوا بِاللهِ﴾:سوێندیان خوارد بەخوا. ﴿لنبيتنه وأهله﴾:شەو دەیانکوژین خۆیو ئەوانەی باوەڕیان پێهێناوە. ﴿لوليه﴾:خاوخێزانەکەی یا ئەوانەی مافی حەق و تۆڵە سەندیان هەیە. ﴿ما شَهِدنا﴾:ئاگامان لێی نەبوو. ﴿مَهْلِكِ أهلِهِ﴾:شوێن و جێگەی تیاچوونیان. [٥٠]﴿مكروا﴾:بەنهێنی پیلانیان کێشا. [٥١]﴿دمرناهم﴾: لەناومان بردن. [٥٢]﴿خاوية﴾:چۆڵ یاخود رووخاوو وێرانە. ﴿لآية﴾:بەڵگەو نیشانە. [٥٤]﴿وانتُمْ تُبصِرون﴾:مەبەست پێی ئەوەیە دەزانن داوێن پیسیو بەدرەوشتی‌یە. [٥٥]﴿تجهلون﴾:مەردومی نەزان و پڕوپووچ.

-﴿يَا ايها النبي قُلْ لأزواجِكَ﴾ ئایەتەکە، (عائشه) فەرمووی: ئایا لەهەڵبژاردنی تۆدا پرس بەدایك و باوکم بکەم !؟ دەی وامن خواو پێغەمبەرەکەی هەڵدەبژێرم.

هۆی دابەزینی ئیەتی(٣٥):﴿إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ﴾ئیەتەکە:

- (ترمذي)دەگێڕێتەوە لە(عمارة)ی (انصاری)ەوە ، دەڵێت: هاتمە خزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ) و وتم: من وادەبینم هەمووشتێك هەر لەخزمەت پیاواندایەو نابینم ئافرەتان بەهیچ شێوەیەك باس بکرێن، ئنجا ئەم ئایەتە هاتە خوارەوە:﴿إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ﴾.هەروەها(طبراني)لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئافرەتان وتیان:ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئەوە بۆ باسی پیاوانی باوەڕدار دەکرێت، کەچی باسی ئافرەتانی باوەڕدار ناکرێت؟ ئنجا ئەم ئایەتە هاتەخوارەوە. (ئەم فەرموودەیە (سلمة) لەکۆتایی سوورەتی(ال عمران)دا ئاماژەی پێکراوە).

هەروەها(ابن سعد) لە(قتادە)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: لەکاتێکدا باس لەئافرەتانی پێغەمبەرکرا(ﷺ) ئافرەتانی تر وتیان: گەر ئێمەش خێرمان تێدابوایە باسمان لێوەدەکرا، ئنجا خوای گەورە ئەم ئایەتەی نارده خوارەوە.

فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِۦٓ إِلَّآ أَن قَالُوٓاْ أَخْرِجُوٓاْ ءَالَ لُوطٍ مِّن قَرْيَتِكُمْۖ إِنَّهُمْ أُنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ ﴿٥٦﴾ فَأَنجَيْنَٰهُ وَأَهْلَهُۥٓ إِلَّا ٱمْرَأَتَهُۥ قَدَّرْنَٰهَا مِنَ ٱلْغَٰبِرِينَ ﴿٥٧﴾ وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِم مَّطَرًاۖ فَسَآءَ مَطَرُ ٱلْمُنذَرِينَ ﴿٥٨﴾ قُلِ ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ وَسَلَٰمٌ عَلَىٰ عِبَادِهِ ٱلَّذِينَ ٱصْطَفَىٰٓۗ ءَآللَّهُ خَيْرٌ أَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٥٩﴾ أَمَّنْ خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ وَأَنزَلَ لَكُم مِّنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءً فَأَنۢبَتْنَا بِهِۦ حَدَآئِقَ ذَاتَ بَهْجَةٍ مَّا كَانَ لَكُمْ أَن تُنۢبِتُواْ شَجَرَهَآۗ أَءِلَٰهٌ مَّعَ ٱللَّهِۚ بَلْ هُمْ قَوْمٌ يَعْدِلُونَ ﴿٦٠﴾ أَمَّن جَعَلَ ٱلْأَرْضَ قَرَارًا وَجَعَلَ خِلَٰلَهَآ أَنْهَٰرًا وَجَعَلَ لَهَا رَوَٰسِىَ وَجَعَلَ بَيْنَ ٱلْبَحْرَيْنِ حَاجِزًاۗ أَءِلَٰهٌ مَّعَ ٱللَّهِۚ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦١﴾ أَمَّن يُجِيبُ ٱلْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ وَيَكْشِفُ ٱلسُّوٓءَ وَيَجْعَلُكُمْ خُلَفَآءَ ٱلْأَرْضِۗ أَءِلَٰهٌ مَّعَ ٱللَّهِۚ قَلِيلًا مَّا تَذَكَّرُونَ ﴿٦٢﴾ أَمَّن يَهْدِيكُمْ فِى ظُلُمَٰتِ ٱلْبَرِّ وَٱلْبَحْرِ وَمَن يُرْسِلُ ٱلرِّيَٰحَ بُشْرًۢا بَيْنَ يَدَىْ رَحْمَتِهِۦٓۗ أَءِلَٰهٌ مَّعَ ٱللَّهِۚ تَعَٰلَى ٱللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٣﴾

[٥٦]﴿يتطهرون﴾:ئەوانەی دووردەکەونەوە لەپیسی‌و گەندەڵی‌و بانگەشەی پاکی‌و پوختی دەکەن. [٥٧]﴿قدرناها﴾:فەرمانماندا بەسەریدا. ﴿مِنَ الغابرين﴾:ئەوانەی دەمێننەوە لەنێو سزاو خەشمدا. [٥٨]﴿أمطرنا عَلَيهِمْ مَطراً﴾:لێزمە بارانمان کردن. ﴿فَسَاءَ﴾:خراپترین. [٥٩]﴿اللهُ خيرٌ﴾:ئایا پەروەردگار باشتر نی‌یە؟. ﴿أمّا يُشرِكون﴾:یاخود ئەوانەی کردوویانن بەیارو یاوەر. [٦٠]﴿حدائق ذات بهجة﴾:باخ‌و باخاتی جوان‌و دڵشادکار. ﴿قومٌ يَعْدِلُون﴾:ئەوانەی لەکاروباورەکانیاندا لەحەق‌و ڕاستی لادەدەن. [٦١]﴿قراراً﴾:مەبەست پێی ئەو شوێنەیە کەبووە بەمایەی جێنشین بوون. ﴿رواسي﴾:چیای چەسپاوو جێگیر. ﴿البحرين﴾:مەبەست پی‌ی ئاوی سوێرو شیرین‌و، ساردو گەرمە. ﴿حاجزاً﴾:بەربەستێک کەڕێگە بگرێت لەتێکەڵ بوونی هەردوو ئاوەکە(سوێرو شیرین). [٦٢]﴿المُضطر﴾:ئەوکەسەی ناڕەحەتی‌و غەمباری حاڵ‌و دەروونی زۆری بۆ دەهێنێت هانا بەرێت بۆ پەروەردگار. [٦٣]﴿بشراً﴾:مژدەهەڵگر. ﴿بينَ يَدَي﴾:لەبەردەمدا. ﴿رَحمته﴾:سۆزو میهرەبانی خوا کەمەبەستی بارانە.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((هیچ موسڵمانێک نی‌یە دوعابکات‌و داوای شتێک بکات مەگەر پەروەردگار پێی دەبەخشێت‌و ئەو خراپەیەشی داواکارە لێی دوور بخرێتەوە ، لێی دوور دەخاتەوە، بەمەرجێک دوعاکەی دوعای شەڕو خراپەو بچڕانی ڕایەڵەکانی خزمایەتی نەبێت، پیاوێکیش لەوانەی دانیشتبوون وتی: کەواتە پاڕانەوە زیاد دەکەین، پێغەمبەریش(ﷺ) فەرمووی: ((بەشی خوایی زیاترە)) . [(اخرجه الترمذي وقال : حديث حسن صحيح)].

هۆی دابەزینی ئایەتی(٣٦):﴿ ومَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللهُ ورَسُولُهُ أمْراً﴾ئایەتەکە:

ـ (طبراني)لە(قتادة)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) خوازبێنی (زينب)ی کرد بۆ(زيد) (زينب)یش وایدەزانی بۆخۆی ئەو خوازبێنی‌یە دەکات، بەڵام کاتێک زانی خوازبێنی‌یەکە بۆ (زيد)ە رازی نەبوو، خوای گەورەش ئایەتی:﴿ومَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللهُ ورَسُولُهُ أمْراً﴾ دابەزاند. بۆیە (زينب) رازی‌بوو و خۆیدا بەدەستەوە.

أَمَّن يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَمَن يَرْزُقُكُم مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أَءِلَٰهٌ مَّعَ اللَّهِ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٦٤﴾ قُل لَّا يَعْلَمُ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ ﴿٦٥﴾ بَلِ ادَّارَكَ عِلْمُهُمْ فِي الْآخِرَةِ بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ مِّنْهَا بَلْ هُم مِّنْهَا عَمُونَ ﴿٦٦﴾ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَءِذَا كُنَّا تُرَابًا وَآبَاؤُنَا أَئِنَّا لَمُخْرَجُونَ ﴿٦٧﴾ لَقَدْ وُعِدْنَا هَٰذَا نَحْنُ وَآبَاؤُنَا مِن قَبْلُ إِنْ هَٰذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٦٨﴾ قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ ﴿٦٩﴾ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُن فِي ضَيْقٍ مِّمَّا يَمْكُرُونَ ﴿٧٠﴾ وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٧١﴾ قُلْ عَسَىٰ أَن يَكُونَ رَدِفَ لَكُم بَعْضُ الَّذِي تَسْتَعْجِلُونَ ﴿٧٢﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٧٣﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَيَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُورُهُمْ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٧٤﴾ وَمَا مِنْ غَائِبَةٍ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ ﴿٧٥﴾ إِنَّ هَٰذَا الْقُرْآنَ يَقُصُّ عَلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَكْثَرَ الَّذِي هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٧٦﴾

[٦٥]﴿أيـــــان﴾:كـەی ، چ كـات. [٦٦]﴿ادارك علمـــــهم﴾:زانياريـان سـەبارەت بەقيامـەتو قۆناغـەكانی كاملّو تەواوبوو.﴿عمـونْ﴾:كوێربوون لـەئاناى بەڵگـەكاندا.[٦٨]﴿أسـاطير الأولين﴾:درۆ و پڕوپاگەندەی نووسراو لەكتێبـەكانياندا.[٦٩]﴿ســيروا﴾: تەماشـای شـوێنەواری ئەوانـە بكـەن كەهـەمان گوتـەی ئێوەيـان دەوتـەوە. [٧٠]﴿ضيـق﴾:بريتيە لەهاتنەوەيەكی سينە.[٧٢]﴿ردف لكـــم﴾:نزيك بێتو پێتان دەگات.[٧٣]﴿لذو فضل﴾:خاوەن ڕێـزو پايـە.[٧٤]﴿مـــاتكن﴾:ئـەوەی شاراوەيە.﴿يعلنون﴾:ئەوەی ئاشكرايە. [٧٥]﴿مِـــنْ غائبـــةٍ﴾:شتێك شـاراوەو نادياربێت لەبەرچاو.﴿كتاب مُبـــين﴾: لاپەڕەيـەكی ڕوونو ئاشـكرا(كەبـەلوح المحفوظ ناسراوە).

هەروەها(ابن جرير) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) (زينب)ی كچی (جحش)ی داواكرد بۆ (زيد)ی كوڕی(حارثة)، بەڵام (زينب) ڕازی نەبوو و وتی: من لەڕەچەڵەكدا لەوباشترم، ئنجا پەروەردگار ئايەتی:﴿وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ﴾ ی ناردە خوارەوە.

هەروەها (ابن جرير) لەڕێگەی (عوفی)ەوە ڕووداوێكی هاوشێوەی ئەوە دەگێڕێتەوە. هەروەها (ابن ابی حاتم) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئەم ئايەتە دەربارەی (ام كلثوم)ی كچی (عقبە)ی كوڕی (ابي معيط)هاتەخوارەوە، كەيەكەم ئافرەت بوو كۆچیكرد لەناو ئافرەتانداو، خۆی پێشكەشی پێغەمبەری خواكرد(ﷺ)، پێغەمبەری خواش(ﷺ) لە(زيد)ی كوڕی(حارثة)ی مارەكرد، (ام كلثوم)و براكەيشی هەردووكيان تووڕەبوون و وتيان: ئێمە مەبەستمان خودی پێغەمبەر بوو ، بەڵام ئەو لەكۆيلەكەی مارەكرد ، ئنجا ئەم ئايەتە هاتەخوارەوە.

هۆی دابەزينی ئايەتی(٣٧):﴿وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ﴾ئايەتەكە:

- (بخاري)لە(انس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئايەتی:﴿وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ﴾ سەبارەت بە(زينب)ی كچی(جحش)و (زيد)ی كوڕی (حارثة)هاتەخوارەوە. هەروەها(حاكم) لە(انس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: (زيد)ی كوڕی (حارثة) هاتە خزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ) وحەزرەتيش پێیی فەرمووی:خێزانت ڕابگرەو دەستی لێهەڵمەگرە، ئنجا ئەم ئايەتە هاتەخوارەوە:﴿ وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ﴾.

وَإِنَّهُۥ لَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴿٧٧﴾ إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُم بِحُكْمِهِۦ ۚ وَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْعَلِيمُ ﴿٧٨﴾ فَتَوَكَّلْ عَلَى ٱللَّهِ ۖ إِنَّكَ عَلَى ٱلْحَقِّ ٱلْمُبِينِ ﴿٧٩﴾ إِنَّكَ لَا تُسْمِعُ ٱلْمَوْتَىٰ وَلَا تُسْمِعُ ٱلصُّمَّ ٱلدُّعَآءَ إِذَا وَلَّوْا۟ مُدْبِرِينَ ﴿٨٠﴾ وَمَآ أَنتَ بِهَٰدِى ٱلْعُمْىِ عَن ضَلَٰلَتِهِمْ ۖ إِن تُسْمِعُ إِلَّا مَن يُؤْمِنُ بِـَٔايَٰتِنَا فَهُم مُّسْلِمُونَ ﴿٨١﴾ ۞ وَإِذَا وَقَعَ ٱلْقَوْلُ عَلَيْهِمْ أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَآبَّةً مِّنَ ٱلْأَرْضِ تُكَلِّمُهُمْ أَنَّ ٱلنَّاسَ كَانُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا لَا يُوقِنُونَ ﴿٨٢﴾ وَيَوْمَ نَحْشُرُ مِن كُلِّ أُمَّةٍ فَوْجًا مِّمَّن يُكَذِّبُ بِـَٔايَٰتِنَا فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿٨٣﴾ حَتَّىٰٓ إِذَا جَآءُو قَالَ أَكَذَّبْتُم بِـَٔايَٰتِى وَلَمْ تُحِيطُوا۟ بِهَا عِلْمًا أَمَّاذَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٨٤﴾ وَوَقَعَ ٱلْقَوْلُ عَلَيْهِم بِمَا ظَلَمُوا۟ فَهُمْ لَا يَنطِقُونَ ﴿٨٥﴾ أَلَمْ يَرَوْا۟ أَنَّا جَعَلْنَا ٱلَّيْلَ لِيَسْكُنُوا۟ فِيهِ وَٱلنَّهَارَ مُبْصِرًا ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَٰتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٨٦﴾ وَيَوْمَ يُنفَخُ فِى ٱلصُّورِ فَفَزِعَ مَن فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَن فِى ٱلْأَرْضِ إِلَّا مَن شَآءَ ٱللَّهُ ۚ وَكُلٌّ أَتَوْهُ دَٰخِرِينَ ﴿٨٧﴾ وَتَرَى ٱلْجِبَالَ تَحْسَبُهَا جَامِدَةً وَهِىَ تَمُرُّ مَرَّ ٱلسَّحَابِ ۚ صُنْعَ ٱللَّهِ ٱلَّذِىٓ أَتْقَنَ كُلَّ شَىْءٍ ۚ إِنَّهُۥ خَبِيرٌۢ بِمَا تَفْعَلُونَ ﴿٨٨﴾

[٨٠] ﴿إنك لاتسمع الموتى﴾: مەبەست پێی ئەو بێباوەڕانەیە کەوەك مردوو وەهانو نابیستنو نابینن. ﴿ولوا مدبرين﴾: پشتیان هەڵکرد. [٨١] ﴿إن تسمع﴾: نابیستی. ﴿مسلمون﴾: ملکەچو گوێڕایەڵن بۆ فەرمانەکان. [٨٢] ﴿وقع القول﴾: قیامەتو نارەحەتیەکانی نزیك بوونەوە. [٨٣] ﴿فوجا﴾: کۆمەڵو گرۆهێك. ﴿فهم يوزعون﴾: هەندێکیان لەگەڵ هەندێکیاندا کۆدەکرێنەوە. [٨٥] ﴿وقع القول عليهم..﴾: ئەو سزاو غەشمەی پەروەردگار داینابوو هاتە دی. [٨٦] ﴿مبصرا﴾: رووناكو رۆشن کەرەوە. [٨٧] ﴿ففزع﴾: زۆر ترسا (بەچەشنێ راستەوخۆ مردن هات بەدوایدا). ﴿داخرين﴾: ملکەچو زەلیل. [٨٨] ﴿جامدة﴾: وەستان لەجووڵەو بزاوتن.

***پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((قیامەت هەڵناسێت هەتا دە بەڵگە نەیەتە دی، هەڵهاتنی خۆر لەرۆژ ئاوابوو، دوکەڵو، هاتنە قسەی گیانداری، بەدەرکەوتنی(یاجوج و ماجوج)و سەرهەڵدانی(عیسی)ی کوڕی(مریم)(سەلامی خوای لێبێت) ، لەگەڵ سێ خۆرگیران، یەکێکیان لەرۆژئاوا ، یەکێك لەرۆژهەڵاتو یەکێکیش لەدوورگەی عەرەب، هەروەها لەگەڵ کەوتنەوەی ئاگرێك لەناوجەرگەی(عدن) خەڵکی راپێچو گرێ‌دەداتو بەسەریانەوە دەبێت لەسەرجەم هەنگاوەکانیاندا پێویان دەڵکێ)). [(اخرجه مسلم)].**

***هەروەها پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((خۆبەکەم زانین بنوێنن هەتا هیچ کەس شانازی نەکات بەسەر ئەوی دیکەداو کەسیش هەڵنەکوتێتە سەر کەسی دیکە)). [(اخرجه مسلم)].**

***پیاوێك لەپێغەمبەری خوای پرسی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) من حەزدەکەم جلو بەرگو نەعلەکانم باشو جوان بێت ئاخۆ ئەوە لەبازنەی خۆبەزلزانیندا بێت؟ فەرمووی: ((نەخێر، پەروەردگار جوانەو جوانیشی خۆش دەوێت)). [(اخرجه ابوداود)].**

***پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت : ((هەرکەسێك ببێت بەرێنیشاندەرو دەلیلی خێرو چاکە ئەوا هەمان پاداشتی خاوەنەکەی بۆ دەنوسرێت)). [(اخرجه مسلم)].**

مَن جَآءَ بِٱلْحَسَنَةِ فَلَهُۥ خَيْرٌ مِّنْهَا وَهُم مِّن فَزَعٍ يَوْمَئِذٍ ءَامِنُونَ ﴿٨٩﴾ وَمَن جَآءَ بِٱلسَّيِّئَةِ فَكُبَّتْ وُجُوهُهُمْ فِى ٱلنَّارِ هَلْ تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٠﴾ إِنَّمَآ أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ رَبَّ هَٰذِهِ ٱلْبَلْدَةِ ٱلَّذِى حَرَّمَهَا وَلَهُۥ كُلُّ شَىْءٍ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ ٱلْمُسْلِمِينَ ﴿٩١﴾ وَأَنْ أَتْلُوَا۟ ٱلْقُرْءَانَ فَمَنِ ٱهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهْتَدِى لِنَفْسِهِۦ وَمَن ضَلَّ فَقُلْ إِنَّمَآ أَنَا۠ مِنَ ٱلْمُنذِرِينَ ﴿٩٢﴾ وَقُلِ ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ سَيُرِيكُمْ ءَايَٰتِهِۦ فَتَعْرِفُونَهَا وَمَا رَبُّكَ بِغَٰفِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾

سُورَةُ القَصَص

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

طسٓمٓ ﴿١﴾ تِلْكَ ءَايَٰتُ ٱلْكِتَٰبِ ٱلْمُبِينِ ﴿٢﴾ نَتْلُوا۟ عَلَيْكَ مِن نَّبَإِ مُوسَىٰ وَفِرْعَوْنَ بِٱلْحَقِّ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٣﴾ إِنَّ فِرْعَوْنَ عَلَا فِى ٱلْأَرْضِ وَجَعَلَ أَهْلَهَا شِيَعًا يَسْتَضْعِفُ طَآئِفَةً مِّنْهُمْ يُذَبِّحُ أَبْنَآءَهُمْ وَيَسْتَحْىِۦ نِسَآءَهُمْ إِنَّهُۥ كَانَ مِنَ ٱلْمُفْسِدِينَ ﴿٤﴾ وَنُرِيدُ أَن نَّمُنَّ عَلَى ٱلَّذِينَ ٱسْتُضْعِفُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ ٱلْوَٰرِثِينَ ﴿٥﴾

[٩٠]﴿فكبت وجوههم﴾:بەڕوودا دەخرێنە ناوی. [٩١]﴿البلدة﴾:مەککە.

سوورەتی ﴿ القصص ﴾

[١]﴿طسم﴾:بە(طا ، سین ، میم) دەخوێنرێتەوە. [٢]﴿المُبين﴾:رۆشن و روونکەرەوە. [٣]﴿نبأ﴾:هەواڵی. [٤]﴿علا﴾:بریتیە لەوەی خۆی بەگەورەدەزانێ بەسەر خەڵکیدا. ﴿شيعاً﴾:گرۆهو تاقمی جیاواز. ﴿يستحي نساءهم﴾:ئافرەتانی دەیهێشتەوە بۆ خزمەت کردن. [٥]﴿أئمةً﴾:ئەو سەرکردانەی چاویان لێدەکرێت لەخێرو چاکەدا.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) لەڕۆژی ئازادکردنی شاری(مەککە)دا فەرمووی: ((ئەم شارە پەروەردگار یاساغ و قەدەغەی کردووە لەوکاتەوە کەئاسمان و زەوی دروستکردووە هەتا ڕۆژی قیامەت، نابێت دڕک و داڵی بشکێنرێت و، نێچیری بریندار بکرێ و ، شتە دۆزراوەکانیشی هەڵناگیرێتەوە مەگەر بناسرێت و هاواری بۆ بکرێت)). [(متفق عليه)].

- هەروەها (مسلم)و (احمد)و (نسائي) دەگێڕنەوە ، دەڵێن: کاتێك وادەی مانگانەی (زینب) بەسەرچوو ، پێغەمبەری خوا بە(زید)ی فەرموو: برۆ منی بیربخەرەوە، ڕۆیشت و پێی ڕاگەیاند ، ئەویش وتی: من هیچ شتێك ناکەم تا ئیستخارە نەکەم، ئەوجا هەستاو چوو بۆ جێگاو شوێنی نوێژکردنەکەی، ئنجا قورئانی پیرۆز دابەزیە خوارەوە، هەروەها دەڵێن:پێغەمبەری خوا(ﷺ) هات و بێئەوەی ئیزن وەربگرێ چوورە ژوورەوە، ئێمە دیمان کەخاتوو (زینب) چوو بۆلای پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئێمە ئاوو گۆشتمان دایە، خەڵکی ڕۆیشتن ، بەڵام پیاوان لەدوای نانخواردن نەچوونە دەرەوەو قسەیان پێکەوە دەکرد، پێغەمبەری خوا(ﷺ) چووە دەرەوە، منیش شوێنی کەوتم، ئەویش دەچووە ماڵی خێزانەکانی، پاشان پێم ڕاگەیاند کەخەڵکەکە ڕۆیشتوون، ئەویش ڕۆیشت تاچوەوە بۆ ماڵ و، منیش بەدوایدا ڕۆیشتم تا بچمە ژوورەوەو پەردەی دایەوە لەنێوان من و خۆیدا، پاشان ئایەتی حیجاب دابەزیە خوارو ئامۆژگاری خەڵکی بەوشێوازەکرا:﴿لا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ﴾.

وَنُمَكِّنَ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَنُرِيَ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا مِنْهُم مَّا كَانُوا يَحْذَرُونَ ﴿٦﴾ وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ أُمِّ مُوسَىٰ أَنْ أَرْضِعِيهِ ۖ فَإِذَا خِفْتِ عَلَيْهِ فَأَلْقِيهِ فِي الْيَمِّ وَلَا تَخَافِي وَلَا تَحْزَنِي ۖ إِنَّا رَادُّوهُ إِلَيْكِ وَجَاعِلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٧﴾ فَالْتَقَطَهُ آلُ فِرْعَوْنَ لِيَكُونَ لَهُمْ عَدُوًّا وَحَزَنًا ۗ إِنَّ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا كَانُوا خَاطِئِينَ ﴿٨﴾ وَقَالَتِ امْرَأَتُ فِرْعَوْنَ قُرَّتُ عَيْنٍ لِّي وَلَكَ ۖ لَا تَقْتُلُوهُ عَسَىٰ أَن يَنفَعَنَا أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٩﴾ وَأَصْبَحَ فُؤَادُ أُمِّ مُوسَىٰ فَارِغًا ۖ إِن كَادَتْ لَتُبْدِي بِهِ لَوْلَا أَن رَّبَطْنَا عَلَىٰ قَلْبِهَا لِتَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠﴾ وَقَالَتْ لِأُخْتِهِ قُصِّيهِ ۖ فَبَصُرَتْ بِهِ عَن جُنُبٍ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١١﴾ ۞ وَحَرَّمْنَا عَلَيْهِ الْمَرَاضِعَ مِن قَبْلُ فَقَالَتْ هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ أَهْلِ بَيْتٍ يَكْفُلُونَهُ لَكُمْ وَهُمْ لَهُ نَاصِحُونَ ﴿١٢﴾ فَرَدَدْنَاهُ إِلَىٰ أُمِّهِ كَيْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ وَلِتَعْلَمَ أَنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٣﴾

[٦] ﴿نمكن﴾: بریتیە لەجێگیرکردنیان لەسەر زەوی. ﴿هامان﴾: وەزیری فیرعەون بوو یان راوێژکاری. ﴿يحذرون﴾: دەترسن. [٧] ﴿أوحينا﴾: خستمانە دڵیەوە. ﴿اليم﴾: ئاوێکی زۆر (مەبەستی دەریای نیل)ە. [٨] ﴿فالتقطه﴾: بردی‌و گرتیە خۆ. ﴿حزنا﴾: هۆی غەم‌و پەژارە. ﴿كانوا خاطئين﴾: (فیرعەون‌و هامان‌و سەربازەکانیان). گوناهبارو تاوانباربوون. [٩] ﴿قرة عين﴾: جێگەو مایەی خۆشحاڵی‌و بەرچاو ڕوونی. [١٠] ﴿فارغا﴾: بەتاڵبوو لەهەموو شتێکی دیکە جگە لەموسا (سەلامی خوای لێبێت). ﴿لتبدي به﴾: خەریك بوو بڵێ کوڕو جگەر گۆشەی منە. ﴿ربطنا على قلبها﴾: پتەو و چەسپاومانکرد بەئارامگرتن‌و جێگیربوون. [١١] ﴿قصيه﴾: شوێن پێی هەڵبگرە. ﴿فبصرت به﴾: بەدیکرد، چاوی پێکەوت. ﴿عن جنب﴾: لەشوێنێکی دوورەوە. [١٢] ﴿حرمنا عليه﴾: یاساغ‌و قەدەغەمانکرد لێی. (بەویستی پەروەردگار). ﴿يكفلونه﴾: هەڵدەستن بەپەروەردەکردنی لەپێناوی ئێوەدا. [١٣] ﴿تقر عينها﴾: دڵخۆش‌و شادمان بێت (چاوی ڕوون ببێتەوە).

*لە(ابن مسعود)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: پرسیارم کرد لەپێغەمبەری خوا(ﷺ) ئاخۆ کام کردارە لەلای پەروەردگار پەسەندو باشە؟ ئەویش فەرمووی: ((نوێژ لەکاتی خۆیدا))، ئنجا وتم: چیکە؟ فەرمووی: ((چاکەکردن لەگەڵ دایك‌و باوکدا))، ئنجا وتم: چی‌تر؟ فەرمووی: ((تێکۆشان لەپێناوی خوادا)). [(متفق عليه)].

*پێغەمبەری خوا دەفەرموێت: ((ئەوەی ڕێگەو شوێنێکی باش دابنێت ئەوا پاداشتی داهێنان‌و ئەوانەشی پەیڕەوی دەکەن تۆماردەکرێت بۆی بەبێ‌ئەوە لەپاداشتی ئەوکەسە کەم بکات، ئەوەشی ڕێگەو شوێنێکی خراپ دابهێنێت ئەوا گوناهو تاوانی داهێنان‌و ئەوەی لەسەری دەڕوات بەئەستۆی ئەو دەبێت)). [(اخرجه مسلم)]

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((نموونەی ئەوانەی دەجەنگن لەپێناوی خواداو موچە وەردەگرن بۆئەوەی لەبەرامبەر دوژمندا خۆڕاگربن‌و خۆیان بپارێزن، هاوشێوەی دایکی(موسی) وایە کەشیری دەدا بەمنداڵەکەی‌و پاداشتی ئەوشیردانەشی وەردەگرت)). [(اخرجه البيهقي في السنن)].

وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُۥ وَٱسْتَوَىٰٓ ءَاتَيْنَٰهُ حُكْمًا وَعِلْمًا ۚ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِى ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿١٤﴾ وَدَخَلَ ٱلْمَدِينَةَ عَلَىٰ حِينِ غَفْلَةٍ مِّنْ أَهْلِهَا فَوَجَدَ فِيهَا رَجُلَيْنِ يَقْتَتِلَانِ هَٰذَا مِن شِيعَتِهِۦ وَهَٰذَا مِنْ عَدُوِّهِۦ ۖ فَٱسْتَغَٰثَهُ ٱلَّذِى مِن شِيعَتِهِۦ عَلَى ٱلَّذِى مِنْ عَدُوِّهِۦ فَوَكَزَهُۥ مُوسَىٰ فَقَضَىٰ عَلَيْهِ ۖ قَالَ هَٰذَا مِنْ عَمَلِ ٱلشَّيْطَٰنِ ۖ إِنَّهُۥ عَدُوٌّ مُّضِلٌّ مُّبِينٌ ﴿١٥﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّى ظَلَمْتُ نَفْسِى فَٱغْفِرْ لِى فَغَفَرَ لَهُۥٓ ۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلْغَفُورُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١٦﴾ قَالَ رَبِّ بِمَآ أَنْعَمْتَ عَلَىَّ فَلَنْ أَكُونَ ظَهِيرًا لِّلْمُجْرِمِينَ ﴿١٧﴾ فَأَصْبَحَ فِى ٱلْمَدِينَةِ خَآئِفًا يَتَرَقَّبُ فَإِذَا ٱلَّذِى ٱسْتَنصَرَهُۥ بِٱلْأَمْسِ يَسْتَصْرِخُهُۥ ۚ قَالَ لَهُۥ مُوسَىٰٓ إِنَّكَ لَغَوِىٌّ مُّبِينٌ ﴿١٨﴾ فَلَمَّآ أَنْ أَرَادَ أَن يَبْطِشَ بِٱلَّذِى هُوَ عَدُوٌّ لَّهُمَا قَالَ يَٰمُوسَىٰٓ أَتُرِيدُ أَن تَقْتُلَنِى كَمَا قَتَلْتَ نَفْسًۢا بِٱلْأَمْسِ ۖ إِن تُرِيدُ إِلَّآ أَن تَكُونَ جَبَّارًا فِى ٱلْأَرْضِ وَمَا تُرِيدُ أَن تَكُونَ مِنَ ٱلْمُصْلِحِينَ ﴿١٩﴾ وَجَآءَ رَجُلٌ مِّنْ أَقْصَا ٱلْمَدِينَةِ يَسْعَىٰ قَالَ يَٰمُوسَىٰٓ إِنَّ ٱلْمَلَأَ يَأْتَمِرُونَ بِكَ لِيَقْتُلُوكَ فَٱخْرُجْ إِنِّى لَكَ مِنَ ٱلنَّٰصِحِينَ ﴿٢٠﴾ فَخَرَجَ مِنْهَا خَآئِفًا يَتَرَقَّبُ ۖ قَالَ رَبِّ نَجِّنِى مِنَ ٱلْقَوْمِ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٢١﴾

[١٤]﴿بلغ أشده﴾: بریتیە لەتەواو بوونی هێزی جەستەیی‌و فراوان بوونی ڕادەی تێگەیشتنی. ﴿استوى﴾: بریتیە لە تەواوو پڕبوونی عەقڵ‌وژیری مرۆڤ. ﴿حُكمًا﴾: دانایی. [١٥]﴿مِنْ شيعته﴾: ئیسرائیلی‌یەك بوو لەنەتەوەكەی خۆی. ﴿مِنْ عَدوه﴾: خەڵكی میسر(قبطي)بوو. ﴿فوكزه موسى﴾: دەستی توند نوقاندو بۆكسێكی پێدا كێشا. ﴿فقضى عليه﴾: كوشتی‌و لەناوی برد. ﴿هذا مِنْ عَمَلِ الشيطان﴾: ئەم كردارەی من پێی هەستام بەهۆی شەیتانەوە بوو. (چونكە شەیتان تووڕەیی لەنەفسی مرۆڤدا دەوروژێنی‌و فشاردەخاتە سەرخاوەنەكەی‌و وای لێدەكات دەستبوەشێنێت لەبەرامبەرەكەی) ﴿مُبين﴾: دیارو بەرچاو. (مەبەستی ئەوەیە شەیتان دژمنایەتی بۆ مرۆڤ روون‌و ئاشكرایە). [١٧]﴿ظهيراً للمجرمين﴾: پەناو پشتگیر بۆ ئەوان. [١٨]﴿يترقّبُ﴾: چاوەڕێ بوون چی ڕوودات. (لەڕەواندنەوەی ئەو ناڕەحەتیە یان شێوان‌و خراپ بوون). ﴿استنصره﴾: داوای سەركەوتن‌و پشتگیری لێكرد. ﴿يستصرخه﴾: هانای بۆ برد. ﴿لغوي﴾: كەسێكی وێڵ‌و سەرگەردان لەڕاستی. [١٩]﴿يَبطِشُ﴾: بەتوندی بیگرێ. [٢٠]﴿يسعى﴾: خێراو تیژڕەوی دەكرد لەڕۆیشتندا. ﴿الملأ﴾: دەم ڕاست‌و گەورەی نەتەوە. ﴿يأتمرون بك﴾: گفتوگۆ دەكەن لەسەر كوشتنی تۆ. [٢١]﴿يَترَقّبُ﴾: ڕەچاوی ئەوەی دەكرد ستەمكاران پێ‌ی بگەنەوە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٤٠): ﴿مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ وَلَكِنْ رَسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ﴾ئایەتەكە:

- (ترمذي)لە(عائيشة)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: كاتێك پێغەمبەری خوا(ﷺ) خاتوو (زينب)ی كرد بەهاوسەری خۆی، وتیان: (محمد) ژنی كوڕەكەی مارەبڕیوەتەوە، خوای گەورەش ئەم ئایەتەی دابەزاند: ﴿مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ﴾.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٤٣): ﴿هُوَ الَّذِي يُصَلِّي عَلَيْكُمْ وَمَلَائِكَتُهُ﴾ئایەتەكە:

- (عبد)ی كوڕی (حميد) لە(مجاهد)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: كاتێك ئایەتی: ﴿إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ-

وَلَمَّا تَوَجَّهَ تِلْقَآءَ مَدْيَنَ قَالَ عَسَىٰ رَبِّيٓ أَن يَهْدِيَنِي سَوَآءَ
ٱلسَّبِيلِ ﴿٢٢﴾ وَلَمَّا وَرَدَ مَآءَ مَدْيَنَ وَجَدَ عَلَيْهِ أُمَّةً مِّنَ
ٱلنَّاسِ يَسْقُونَ وَوَجَدَ مِن دُونِهِمُ ٱمْرَأَتَيْنِ تَذُودَانِۖ
قَالَ مَا خَطْبُكُمَاۖ قَالَتَا لَا نَسْقِي حَتَّىٰ يُصْدِرَ ٱلرِّعَآءُۖ وَأَبُونَا
شَيْخٌ كَبِيرٌ ﴿٢٣﴾ فَسَقَىٰ لَهُمَا ثُمَّ تَوَلَّىٰٓ إِلَى ٱلظِّلِّ فَقَالَ
رَبِّ إِنِّي لِمَآ أَنزَلْتَ إِلَيَّ مِنْ خَيْرٍ فَقِيرٌ ﴿٢٤﴾ فَجَآءَتْهُ إِحْدَىٰهُمَا
تَمْشِي عَلَى ٱسْتِحْيَآءٍ قَالَتْ إِنَّ أَبِي يَدْعُوكَ لِيَجْزِيَكَ
أَجْرَ مَا سَقَيْتَ لَنَاۚ فَلَمَّا جَآءَهُۥ وَقَصَّ عَلَيْهِ ٱلْقَصَصَ قَالَ
لَا تَخَفْۖ نَجَوْتَ مِنَ ٱلْقَوْمِ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٢٥﴾ قَالَتْ إِحْدَىٰهُمَا
يَٰٓأَبَتِ ٱسْتَـْٔجِرْهُۖ إِنَّ خَيْرَ مَنِ ٱسْتَـْٔجَرْتَ ٱلْقَوِيُّ ٱلْأَمِينُ
﴿٢٦﴾ قَالَ إِنِّيٓ أُرِيدُ أَنْ أُنكِحَكَ إِحْدَى ٱبْنَتَيَّ هَٰتَيْنِ عَلَىٰٓ أَن
تَأْجُرَنِي ثَمَٰنِيَ حِجَجٍۖ فَإِنْ أَتْمَمْتَ عَشْرًا فَمِنْ عِندِكَۖ
وَمَآ أُرِيدُ أَنْ أَشُقَّ عَلَيْكَۚ سَتَجِدُنِيٓ إِن شَآءَ ٱللَّهُ مِنَ
ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿٢٧﴾ قَالَ ذَٰلِكَ بَيْنِي وَبَيْنَكَۖ أَيَّمَا ٱلْأَجَلَيْنِ
قَضَيْتُ فَلَا عُدْوَٰنَ عَلَيَّۖ وَٱللَّهُ عَلَىٰ مَا نَقُولُ وَكِيلٌ ﴿٢٨﴾

[٢٢]﴿تلقاء مدين﴾:بۆ لاو ئاڕاستەی ناوچەی (مەدیەن)ەوە.﴿سواء السبيل﴾: ڕێگەی میانەڕەوی.[٢٣]﴿ماء مدين﴾: مەبەست پێی بیرێك بوو کەئاویان لێدەردەهێنا.﴿ أمة﴾:کۆمەڵێکی زۆر.﴿تذودان﴾:مەڕەکانیان دوور لەسەرچاوەی ئاوەکە گرتبوو.﴿ما خطبكما﴾:چیتانە؟(یان بۆچی وەك شوانەکانی دیکە مەڕەکانتان ئاو نادەن).﴿يُصْدرُ الرّعاء﴾:شوانەکان مەڕەکانیان لەسەرچاوەی ئاوەکە دووربخەنەوە.[٢٥]﴿استحياء﴾:شەرمی دەکردو خۆی داپۆشیبوو.[٢٧]﴿تأجرني﴾:ببیت بەکرێکارو خزمەت گوزاری من (لەبەخێوکردنی مەڕو ماڵاتەکەمدا).﴿حجج﴾:ساڵ.[٢٨]﴿أيما الأجلين﴾:هەرکام لەو وادەیەی دیاریکراوە بۆ خزمەتکردن جێبەجێی بکەیت.﴿فلا عُدوان﴾:مەبەست پێی ئەوەیە نابێت زۆرم لێبکەیت ماوە زیادەکە هەڵبژێرم ئەگەر ماوە کەمەکەم هەڵبژارد.

*(عبدالله)ی کوڕی (مسعود)(ﷺ) دەفەرموێت: خاوەن بێداریو فەریسەترین کەس سیانن: (ابوبکر) کاتێك پەی بە(عمر) بردو، خاوەنەکەی (یوسف)کاتێ بەهاوسەرەکەی وت: ڕێزی لێبگرە، لەگەڵ ئەو ئافرەتەی کچی (شعیب) کاتێك سەبارەت بە(موسی) (سەلامی خوای لێبێت) بەباوکی وت: ئەم پیاوە بکرە بەکرێ چونکە بەهێزو ئەمینە)).
[(اخرجه الطبراني) و(الحاكم) في (المستدرك)].

- يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِي ﴾دابەزی ، (ابو بكر) فەرمووی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) خوای گەورە هەرخێرێکی بۆ دابەزاندی ئەوا ئێمەشی تێدا بەشدارین، ئنجا ئایەتی:﴿هُوَ الَّذِي يُصَلِّي عَلَيْكُمْ وَمَلَائِكَتُهُ لِيُخرِجَكُمْ مِنَ الظُلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيماً﴾ دابەزاند.
هۆی دابەزینی ئایەتی(٤٧):﴿وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ بِأَنَّ لَهُمْ مِنَ اللَّهِ فَضْلاً كَبِيراً﴾ئایەتەکە:
- (ابن جرير) لەهەریەك لە(عكرمة)و (حسن)ی (بصری)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێن: کاتێك ئایەتی:﴿لِيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَ مَا تَأَخَّرَ﴾ هاتەخوارەوە، کۆمەڵێك لەپیاوانی باوەڕدار وتیان: مژدەت لێبێت ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) بەڕاستی دەزانین چ خێرێکت بەسەر دێت، ئێمەش بەسەر ئێمە دێت؟، ئنجا ئەم ئایەتە هاتە خوارەوە:﴿لِيُدْخِلَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ﴾. هەروەها لەسوورەتی (الاحزاب)یشدا ئایەتی:﴿وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ بِأَنَّ لَهُمْ مِنَ اللَّهِ فَضْلاً كَبِيراً﴾دابەزی.

فَلَمَّا قَضَىٰ مُوسَى ٱلْأَجَلَ وَسَارَ بِأَهْلِهِۦٓ ءَانَسَ مِن جَانِبِ ٱلطُّورِ نَارًا قَالَ لِأَهْلِهِ ٱمْكُثُوٓا۟ إِنِّىٓ ءَانَسْتُ نَارًا لَّعَلِّىٓ ءَاتِيكُم مِّنْهَا بِخَبَرٍ أَوْ جَذْوَةٍ مِّنَ ٱلنَّارِ لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ ﴿٢٩﴾ فَلَمَّآ أَتَىٰهَا نُودِىَ مِن شَـٰطِئِ ٱلْوَادِ ٱلْأَيْمَنِ فِى ٱلْبُقْعَةِ ٱلْمُبَـٰرَكَةِ مِنَ ٱلشَّجَرَةِ أَن يَـٰمُوسَىٰٓ إِنِّىٓ أَنَا ٱللَّهُ رَبُّ ٱلْعَـٰلَمِينَ ﴿٣٠﴾ وَأَنْ أَلْقِ عَصَاكَ ۖ فَلَمَّا رَءَاهَا تَهْتَزُّ كَأَنَّهَا جَآنٌّ وَلَّىٰ مُدْبِرًا وَلَمْ يُعَقِّبْ ۚ يَـٰمُوسَىٰٓ أَقْبِلْ وَلَا تَخَفْ ۖ إِنَّكَ مِنَ ٱلْـَٔامِنِينَ ﴿٣١﴾ ٱسْلُكْ يَدَكَ فِى جَيْبِكَ تَخْرُجْ بَيْضَآءَ مِنْ غَيْرِ سُوٓءٍ وَٱضْمُمْ إِلَيْكَ جَنَاحَكَ مِنَ ٱلرَّهْبِ ۖ فَذَٰنِكَ بُرْهَـٰنَانِ مِن رَّبِّكَ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَإِي۟هِۦٓ ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا۟ قَوْمًا فَـٰسِقِينَ ﴿٣٢﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّى قَتَلْتُ مِنْهُمْ نَفْسًا فَأَخَافُ أَن يَقْتُلُونِ ﴿٣٣﴾ وَأَخِى هَـٰرُونُ هُوَ أَفْصَحُ مِنِّى لِسَانًا فَأَرْسِلْهُ مَعِىَ رِدْءًا يُصَدِّقُنِىٓ ۖ إِنِّىٓ أَخَافُ أَن يُكَذِّبُونِ ﴿٣٤﴾ قَالَ سَنَشُدُّ عَضُدَكَ بِأَخِيكَ وَنَجْعَلُ لَكُمَا سُلْطَـٰنًا فَلَا يَصِلُونَ إِلَيْكُمَا ۚ بِـَٔايَـٰتِنَآ أَنتُمَا وَمَنِ ٱتَّبَعَكُمَا ٱلْغَـٰلِبُونَ ﴿٣٥﴾

[٢٩] ﴿انس﴾:بەروون و ئاشکرا بینی. ﴿الطُور﴾:کێوی(طور)ە. ﴿جذوة من النار﴾:بریتیە لەپشکۆ کەوا ئاگری تێدایە بەبێ بڵێسەو سووربوەتەوە. ﴿تصطلون﴾:خۆتانی پێ گەرم بکەنەوە لەسەرمادا. [٣٠] ﴿البقعة﴾:پارچە زەوییەك. [٣١] ﴿تهتز﴾:بەخێرایی و لەرزە لەرز دەجوولایەوە. ﴿جان﴾:مارێکی مام ناوەندی کەخێرا دەجوولایەوە. ﴿ولى مدبراً﴾:پشتی هەڵکردو هەڵهات. ﴿لم يعقب﴾:نەگەڕایەوەو هیچ ئاوڕیشی نەدایەوە. [٣٢] ﴿اسلُكْ يدك﴾:دەستت بخە .. ﴿بيضاء﴾:سپی و درەوشاوە. ﴿سوء﴾:مەبەست پێی گەرییە. ﴿جناحك﴾:مەبەست پێی دەستی راستە. ﴿الرهب﴾:ترس و بیم. ﴿فذانك﴾:ئەو دووانە.(مەبەستی گۆچان و دەستەکە دوو موعجیزەکەی موسا پێغەمبەر بوون). [٣٤] ﴿ردءاً﴾:پەنار پشتگیر. ﴿يصدِّقُني﴾:ببێت بەپشتکەرەوەی ئەوەی من دەیڵێم (ئەمەش ببێتە مایەی بەتاڵ کردنەوەی گومان و پروپاگەندەکانیان). [٣٥] ﴿سنشد عضدك﴾:بەهێزت دەکەین و پشتگیریشت لێدەکەین. ﴿سُلطاناً﴾:زاڵبوونی مەزن و تەواو ؛ کەوا سەرکەوتنی لەخۆگرتبێت.

هەروەها(بیهقی) لە(دلائل النبوة)دادەگێڕێتەوە، لە(ربیع)ی کوڕی(انس)ەوە ، دەڵێت: کاتێك ئایەتی:﴿وما أدري مايُفعَلُ بي ولاَ بِكُمْ﴾ هاتەخوارەوە، بەدوای ئەودا ئایەتی:﴿ليغفرَ لكَ اللهُ ماتقدمَ مِنْ ذنبكَ ومَا تأخر﴾ هاتە خوارەوە، ئنجا وتیان: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەزانیت چی بەتۆدەکرێ، ئەیچی بەئێمە دەکرێت؟ ئنجا ئایەتی:﴿وبَشِرِ المؤمنين بأنَّ لَهُمْ مِنَ اللهِ فضلاً كبيراً﴾ دابەزی ئنجا فەرموویشی: رێزو فەزڵی زۆریش بەهەشتە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٥٠):﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَحْلَلْنَا لَكَ أَزْوَاجَكَ اللَّاتِي آتَيْتَ أُجُورَهُنَّ﴾ ئایەتەکە:

ـ (ترمذي)و (حاکم)لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: (ام هانيء) کچی (ابي طالب)فەرموویەتی: پێغەمبەری خوا(ﷺ) خوازبێنی کردم، منیش داوای لێبووردنم لێکرد، ئەویش لێی قبوڵکردم، ئنجا ئەم ئایەتە هاتەخوارەوە:﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَحْلَلْنَا لَكَ أَزْوَاجَكَ﴾ تا ﴿اللَّاتِي هَاجَرْنَ مَعَكَ﴾ بەمە من بۆ ئەو حەلاڵ نەبووم چونکە کۆچم نەکردبوو.

فَلَمَّا جَآءَهُم مُّوسَىٰ بِـَٔايَٰتِنَا بَيِّنَٰتٖ قَالُواْ مَا هَٰذَآ إِلَّا سِحۡرٞ مُّفۡتَرٗى وَمَا سَمِعۡنَا بِهَٰذَا فِيٓ ءَابَآئِنَا ٱلۡأَوَّلِينَ ﴿٣٦﴾ وَقَالَ مُوسَىٰ رَبِّيٓ أَعۡلَمُ بِمَن جَآءَ بِٱلۡهُدَىٰ مِنۡ عِندِهِۦ وَمَن تَكُونُ لَهُۥ عَٰقِبَةُ ٱلدَّارِۚ إِنَّهُۥ لَا يُفۡلِحُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿٣٧﴾ وَقَالَ فِرۡعَوۡنُ يَٰٓأَيُّهَا ٱلۡمَلَأُ مَا عَلِمۡتُ لَكُم مِّنۡ إِلَٰهٍ غَيۡرِي فَأَوۡقِدۡ لِي يَٰهَٰمَٰنُ عَلَى ٱلطِّينِ فَٱجۡعَل لِّي صَرۡحٗا لَّعَلِّيٓ أَطَّلِعُ إِلَىٰٓ إِلَٰهِ مُوسَىٰ وَإِنِّي لَأَظُنُّهُۥ مِنَ ٱلۡكَٰذِبِينَ ﴿٣٨﴾ وَٱسۡتَكۡبَرَ هُوَ وَجُنُودُهُۥ فِي ٱلۡأَرۡضِ بِغَيۡرِ ٱلۡحَقِّ وَظَنُّوٓاْ أَنَّهُمۡ إِلَيۡنَا لَا يُرۡجَعُونَ ﴿٣٩﴾ فَأَخَذۡنَٰهُ وَجُنُودَهُۥ فَنَبَذۡنَٰهُمۡ فِي ٱلۡيَمِّۖ فَٱنظُرۡ كَيۡفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٤٠﴾ وَجَعَلۡنَٰهُمۡ أَئِمَّةٗ يَدۡعُونَ إِلَى ٱلنَّارِۖ وَيَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ لَا يُنصَرُونَ ﴿٤١﴾ وَأَتۡبَعۡنَٰهُمۡ فِي هَٰذِهِ ٱلدُّنۡيَا لَعۡنَةٗۖ وَيَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِ هُم مِّنَ ٱلۡمَقۡبُوحِينَ ﴿٤٢﴾ وَلَقَدۡ ءَاتَيۡنَا مُوسَى ٱلۡكِتَٰبَ مِنۢ بَعۡدِ مَآ أَهۡلَكۡنَا ٱلۡقُرُونَ ٱلۡأُولَىٰ بَصَآئِرَ لِلنَّاسِ وَهُدٗى وَرَحۡمَةٗ لَّعَلَّهُمۡ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٤٣﴾

[٣٦] ﴿بآياتنا﴾: بەموعجیزەو بەڵگەکانی ئێمە. ﴿بيّنات﴾: ڕۆشنکەرەوە. ﴿مُفترى﴾: هەڵبەستراو. [٣٧] ﴿عاقبة الدّار﴾: دەرەنجامی باش کەمەبەست پێی بەهەشتە. [٣٨] ﴿فاوقد﴾: بۆم بنیادبنێ و دروستی بکە. ﴿هامان﴾: سەرۆك وەزیران یان ڕاوێژکاری فیرعەون بوو. ﴿صرحاً﴾: کۆشکێکی بەرزی بەرچاو. ﴿أطلع﴾: سەربکەوم. [٤٠] ﴿فاخذناه وجنوده﴾: خۆی و سەربازەکانیمان تێدابرد. ﴿فنبذناهم﴾: غەرقمان کردن. ﴿اليم﴾: دەریا. [٤١] ﴿ائمة﴾: پێشەنگ و پێشڕەو. [٤٢] ﴿لعنه﴾: دەرکراو لەسۆزو بەزەیی. ﴿المقبوحين﴾: دورخراو و تیاچوو. [٤٣] ﴿الكتاب﴾: تەورات. ﴿القرون الأولى﴾: ئەو نەتەوانەی پێشوو (کەئەم پەیامەیان بەدرۆ خستەوە). ﴿بصائر للنّاس﴾: مایەی ڕۆشنی دڵ و دەروونی خەڵکی.

هەروەها (ابن ابی حاتم) لە(ام هانیء)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: کاتێ ئایەتی: ﴿وَبَنَاتِ عَمِّكَ وَبَنَاتِ عَمَّاتِكَ وَبَنَاتِ خَالِكَ وَبَنَاتِ خَالاتِكَ اللَّاتِي هَاجَرْنَ مَعَكَ﴾ دابەزی ؛ پێغەمبەری خوا(ﷺ) ویستی بمکات بەهاوسەری خۆی، بەڵام منی لێقەدەغەکرا چونکە کۆچم نەکردبوو.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٥٠) : ﴿وَامْرَأَةً مُؤْمِنَةً إِنْ وَهَبَتْ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ إِنْ أَرَادَ النَّبِيُّ أَنْ يَسْتَنْكِحَهَا﴾ ئایەتەکە:

ـ (ابن سعد) لە(عکرمة)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئەم ئایەتە سەبارەت بە(ام شریك)ی (دوسي)دابەزیوەتە خوارەوە. هەروەها(ابن سعد) لە(منیر)ی کوڕی(عبدالله)ی (دؤلي)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: (ام شریك)ی (غزیة)کەوا کچی(جابر)ی کوڕی (حکیم)ی (دوسی) بوو و ئافرەتێکی شۆخ و شەنگ بوو، خۆی پێشنیاری بوون بەهاوسەری پێغەمبەری خوایکرد، ئەویش ڕازی بوو، خاتوو(عائیشە) فەرمووی: خێر لەئافرەتێکدا نییە خۆی پێشکەش بەپیاو بکات، (ام شریك)یش وتی: دەی ئەو ئافرەتە منم، خوای گەورەش بەئیمانداار ناوی‌بردو فەرمووی: ﴿وَامْرَأَةً مُؤْمِنَةً إِنْ وَهَبَتْ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ إِنْ أَرَادَ النَّبِيُّ أَنْ يَسْتَنْكِحَهَا﴾ی دابەزاند ، کاتێك ئەم ئایەتە دابەزی خاتوو (عائیشة) فەرمووی: خوای گەورە خێرا لەسەر حەزی تۆ وەڵامی دایەوە.

وَمَا كُنتَ بِجَانِبِ ٱلْغَرْبِيِّ إِذْ قَضَيْنَآ إِلَىٰ مُوسَى ٱلْأَمْرَ وَمَا كُنتَ مِنَ ٱلشَّٰهِدِينَ ﴿٤٤﴾ وَلَٰكِنَّآ أَنشَأْنَا قُرُونًا فَتَطَاوَلَ عَلَيْهِمُ ٱلْعُمُرُ ۚ وَمَا كُنتَ ثَاوِيًا فِىٓ أَهْلِ مَدْيَنَ تَتْلُوا۟ عَلَيْهِمْ ءَايَٰتِنَا وَلَٰكِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ ﴿٤٥﴾ وَمَا كُنتَ بِجَانِبِ ٱلطُّورِ إِذْ نَادَيْنَا وَلَٰكِن رَّحْمَةً مِّن رَّبِّكَ لِتُنذِرَ قَوْمًا مَّآ أَتَىٰهُم مِّن نَّذِيرٍ مِّن قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٤٦﴾ وَلَوْلَآ أَن تُصِيبَهُم مُّصِيبَةٌۢ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ فَيَقُولُوا۟ رَبَّنَا لَوْلَآ أَرْسَلْتَ إِلَيْنَا رَسُولًا فَنَتَّبِعَ ءَايَٰتِكَ وَنَكُونَ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٧﴾ فَلَمَّا جَآءَهُمُ ٱلْحَقُّ مِنْ عِندِنَا قَالُوا۟ لَوْلَآ أُوتِىَ مِثْلَ مَآ أُوتِىَ مُوسَىٰٓ ۚ أَوَلَمْ يَكْفُرُوا۟ بِمَآ أُوتِىَ مُوسَىٰ مِن قَبْلُ ۖ قَالُوا۟ سِحْرَانِ تَظَٰهَرَا وَقَالُوٓا۟ إِنَّا بِكُلٍّ كَٰفِرُونَ ﴿٤٨﴾ قُلْ فَأْتُوا۟ بِكِتَٰبٍ مِّنْ عِندِ ٱللَّهِ هُوَ أَهْدَىٰ مِنْهُمَآ أَتَّبِعْهُ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٤٩﴾ فَإِن لَّمْ يَسْتَجِيبُوا۟ لَكَ فَٱعْلَمْ أَنَّمَا يَتَّبِعُونَ أَهْوَآءَهُمْ ۚ وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنِ ٱتَّبَعَ هَوَىٰهُ بِغَيْرِ هُدًى مِّنَ ٱللَّهِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٥٠﴾

[٤٤]﴿بجانب الغَربيُ﴾:بەتەنیشت ئەو کێوەوە کەوا کەوتبووە لای ڕۆژئاوای موسا(د.خ) کاتێ تەوراتی بۆ هاتە خوارەوە.﴿الشَاهِدين﴾:ئەوانەی ئامادەبوون لەوکاتەدا.[٤٥]﴿قرونـاً﴾: نەتەوەو چین لەنەوەی مرۆڤایەتی.﴿ثاويـاً﴾:جێنشین. [٤٧]﴿لـولا﴾:گەرییێتو. [٤٨]﴿سِحران﴾:مەبەست پێی قورئان‌و تەوراتە.﴿تظاهَرا﴾:هاوکاری یەکن.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٥١):﴿تُرْجِي مَنْ تَشَاءُ مِنْهُنَّ وَتُؤْوِي إِلَيْكَ مَنْ تَشَاءُ﴾ ئایەتەکە:

ـ (بخاري)و (مسلم) لە(عائيشة)وە دەگێڕنەوە، دەڵێت: وتم :ئایا ئافرەت شەرم ناکات خۆی پێشکەش بکات؟ ئنجا ئەم ئایەتە نازڵبوویە خوارەوە:﴿ تُرْجِي مَنْ تَشَاءُ مِنْـهُنَّ﴾.پاشان دەڵێت: وتم: وادەبینم پەروەردگار زوو لەسەر حەزەکانت دێتە گۆ. هەروەها(ابن سعد) لە(ابن رزين)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) ویستی دەست لە هەندێك لەخێزانەکانی هەڵبگرێت ، کاتێك خێزانەکانی بەمەیان زانی ، خستیانە دڵەوە ئاخۆ کامیان هەڵبژێرێت، ئنجا خوای گەورە ئەم ئایەتەی ناردەخوارەوە:﴿ إِنَّا أَحْلَلْنَا لَكَ أَزْوَاجَكَ﴾ هەتا ﴿ترجي مَنْ تَشَاءُ مِنْهُنَّ﴾.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٥٢):﴿لا يَحِلُّ لَكَ النِّسَاءُ مِنْ بَعْدُ وَلا أَنْ تَبَدَّلَ بِهِنَّ﴾ئایەتەکە:

ـ (ابن سعد) لە(عكرمة)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) خێزانەکانی سەرپشککرد، ئەوانیش خواو پێغەمبەرەکەیان هەڵبژارد ، ئنجا ئەم ئایەتە هاتە خوارەوە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٥٣):﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ﴾ ئایەتەکە:

ـ لەسوورەتی(البقرة)دا فەرموودەکەی (عمر)ڕابورد. هەروەها(بخاري)و (مسلم) لە(انس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: کاتێك پێغەمبەری خوا(ﷺ) بوو بەهاوسەری (زينب)ی کچی(جحش) خەڵکی بانگکردو نانی پێدان، ئەوانیش نانیانخوارد، پاشان دەستیانکرد بەقسەکردن لەناوخۆیاندا، پێغەمبەری خواش(ﷺ) کەوتە جووڵەو وەك ئەوەی خۆی ئامادە بکات‌و دانیشتنەکە بەجێ بهێڵێت، بەڵام خەڵکەکە هەر هەڵنەستان، کاتێ پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئەمەی بەدیکرد خۆی هەستا دانیشتنەکە بەجێ بهێڵێ‌و، کۆمەڵێکیش لەوانەی دانیشتبوون بەدوایدا هەستان، سێ‌کەسیشیان دانیشتنەوە، پاشان ڕۆیشتن، منیش هاتمە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) پێم ڕاگەیاند-

﴿ وَلَقَدْ وَصَّلْنَا لَهُمُ ٱلْقَوْلَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٥١﴾ ٱلَّذِينَ ءَاتَيْنَٰهُمُ ٱلْكِتَٰبَ مِن قَبْلِهِۦ هُم بِهِۦ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٢﴾ وَإِذَا يُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ قَالُوٓا۟ ءَامَنَّا بِهِۦٓ إِنَّهُ ٱلْحَقُّ مِن رَّبِّنَآ إِنَّا كُنَّا مِن قَبْلِهِۦ مُسْلِمِينَ ﴿٥٣﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ يُؤْتَوْنَ أَجْرَهُم مَّرَّتَيْنِ بِمَا صَبَرُوا۟ وَيَدْرَءُونَ بِٱلْحَسَنَةِ ٱلسَّيِّئَةَ وَمِمَّا رَزَقْنَٰهُمْ يُنفِقُونَ ﴿٥٤﴾ وَإِذَا سَمِعُوا۟ ٱللَّغْوَ أَعْرَضُوا۟ عَنْهُ وَقَالُوا۟ لَنَآ أَعْمَٰلُنَا وَلَكُمْ أَعْمَٰلُكُمْ سَلَٰمٌ عَلَيْكُمْ لَا نَبْتَغِى ٱلْجَٰهِلِينَ ﴿٥٥﴾ إِنَّكَ لَا تَهْدِى مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ يَهْدِى مَن يَشَآءُ وَهُوَ أَعْلَمُ بِٱلْمُهْتَدِينَ ﴿٥٦﴾ وَقَالُوٓا۟ إِن نَّتَّبِعِ ٱلْهُدَىٰ مَعَكَ نُتَخَطَّفْ مِنْ أَرْضِنَآ أَوَلَمْ نُمَكِّن لَّهُمْ حَرَمًا ءَامِنًا يُجْبَىٰٓ إِلَيْهِ ثَمَرَٰتُ كُلِّ شَىْءٍ رِّزْقًا مِّن لَّدُنَّا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٧﴾ وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِن قَرْيَةٍۭ بَطِرَتْ مَعِيشَتَهَا فَتِلْكَ مَسَٰكِنُهُمْ لَمْ تُسْكَن مِّنۢ بَعْدِهِمْ إِلَّا قَلِيلًا وَكُنَّا نَحْنُ ٱلْوَٰرِثِينَ ﴿٥٨﴾ وَمَا كَانَ رَبُّكَ مُهْلِكَ ٱلْقُرَىٰ حَتَّىٰ يَبْعَثَ فِىٓ أُمِّهَا رَسُولًا يَتْلُوا۟ عَلَيْهِمْ ءَايَٰتِنَا وَمَا كُنَّا مُهْلِكِى ٱلْقُرَىٰٓ إِلَّا وَأَهْلُهَا ظَٰلِمُونَ ﴿٥٩﴾

[٥١]﴿وَصَّلْنا لَهُمُ الْقوْل﴾:بەدوای یەکدا ناردومانەتە خوارەوە.[٥٤]﴿يدرءون﴾: دوری دەخەنەوە.[٥٥]﴿اللغو﴾:بریتیە لەقسەی پڕوپووچ و بەتاڵ.﴿سلام عليكم﴾:سڵاوتان لێبێت. ﴿لانبتغي﴾:نامانەوێت تێکەڵیان ببین و هاوەڵایەتیان بکەین.[٥٧]﴿نتخطف﴾: بەخێرایی دەفڕێنرێین.﴿حرما﴾: مەبەست پێی ئەوەیە نیشتمانەکەیانمان کردووە بەشوێن و جێگەیەك کەکوشتار تێیدا یاساغ و حەرامە.﴿آمنا﴾:ئەمن و ئاسایش. ﴿يجْبى إليْه﴾:بۆیدەگوێزرێتەوە.﴿منْ لدنّا﴾:لای ئێمەوە.[٥٨]﴿وكمْ أهلكنا﴾: زۆر گوندمان تیابردو فەوتاند.﴿بطرت معيشتها﴾:بەدنمەك بوو بەرانبەر نیعمەت و بەخششەکانی خوای گەورە. [٥٩]﴿في أمها﴾:لەگەورەترینیان(کەئەو سەرکردانەی نیعمەت ڕژاوە بەسەریاندا).

***پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((سێ تاقم دووجار پاداشتیان دەستگیر دەبێت، پیاوێك لەکتێبدارانی پێشوو، باوەڕی هێنابێت بەپێغەمبەرەکەی خۆی و پاشان باوەڕیشی هێنابێت بەمن، بەندەیەکیش مافی خوای پاراستبێت لەگەڵ مافی گەورەکەی، لەگەڵ پیاوێکدا کەنیزەکێکی هەبووبێت و بەباشی پەروەردەی کردبێت ، ئنجا ئازادی کردبێت و دواتریش کردبێتی بەهاوسەری خۆی)). [(اخرجه مسلم)].**

***هەروەها(ﷺ) دەفەرموێت: ((هەرکەسێك پارێزگاری بکات لەسنوورو ڕێزی براکەی ئەوا پەروەردگار ڕووخساری دەپارێزێت لەئاگری دۆزەخ لەڕۆژی قیامەتدا))** (اخرجه الترمذي وقال: حديث حسن).

- کەوا خەڵکەکە ڕۆیشتوون، ئەویش گەڕایەوە ماڵەوەو چووە ژوورەوە منیش ڕۆیشتم بچمە ژوورەوە ، پەردەیەکی دایایەوە لەنێوان من و خۆیدا، ئنجا خوای گەورە ئایەتی:﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِي﴾ هەتا ﴿انَّ ذلِكُمْ عِندَ الله عظيماً﴾ دابەزی.

هەروەها(ترمذي) لە(انس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت:من لەگەڵ پێغەمبەری خوادا بووم هاتە لای دەرگای ژووری هاوسەرە نوێیەکەی ، سەیریکرد خەڵکێکی زۆر دانیشتوون، ئەوجا ڕۆیشت -

وَمَآ أُوتِيتُم مِّن شَيْءٍ فَمَتَٰعُ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا وَزِينَتُهَا وَمَا عِندَ
ٱللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰٓ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٦٠﴾ أَفَمَن وَعَدْنَٰهُ وَعْدًا حَسَنًا
فَهُوَ لَٰقِيهِ كَمَن مَّتَّعْنَٰهُ مَتَٰعَ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ثُمَّ هُوَ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ
مِنَ ٱلْمُحْضَرِينَ ﴿٦١﴾ وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَآءِىَ ٱلَّذِينَ
كُنتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٦٢﴾ قَالَ ٱلَّذِينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ ٱلْقَوْلُ رَبَّنَا هَٰٓؤُلَآءِ
ٱلَّذِينَ أَغْوَيْنَآ أَغْوَيْنَٰهُمْ كَمَا غَوَيْنَا تَبَرَّأْنَآ إِلَيْكَ مَا كَانُوٓا۟ إِيَّانَا
يَعْبُدُونَ ﴿٦٣﴾ وَقِيلَ ٱدْعُوا۟ شُرَكَآءَكُمْ فَدَعَوْهُمْ فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا۟
لَهُمْ وَرَأَوُا۟ ٱلْعَذَابَ لَوْ أَنَّهُمْ كَانُوا۟ يَهْتَدُونَ ﴿٦٤﴾ وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ
فَيَقُولُ مَاذَآ أَجَبْتُمُ ٱلْمُرْسَلِينَ ﴿٦٥﴾ فَعَمِيَتْ عَلَيْهِمُ ٱلْأَنۢبَآءُ
يَوْمَئِذٍ فَهُمْ لَا يَتَسَآءَلُونَ ﴿٦٦﴾ فَأَمَّا مَن تَابَ وَءَامَنَ وَعَمِلَ
صَٰلِحًا فَعَسَىٰٓ أَن يَكُونَ مِنَ ٱلْمُفْلِحِينَ ﴿٦٧﴾ وَرَبُّكَ
يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ وَيَخْتَارُ مَا كَانَ لَهُمُ ٱلْخِيَرَةُ سُبْحَٰنَ
ٱللَّهِ وَتَعَٰلَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٨﴾ وَرَبُّكَ يَعْلَمُ مَا تُكِنُّ
صُدُورُهُمْ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٦٩﴾ وَهُوَ ٱللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ لَهُ
ٱلْحَمْدُ فِى ٱلْأُولَىٰ وَٱلْءَاخِرَةِ وَلَهُ ٱلْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٧٠﴾

[٦١]﴿من المحضرين﴾: ئەوانەن کەدەخرێنە ناو ئاگرەوەو فریشتەکان بەسەریانەوە ئامادەن. [٦٣]﴿حق عليهمْ القولُ﴾: سزا چەسپی بەسەریاندا؛ چونکە بەڵگەکان زمانحاڵ و شاهیدبوون. ﴿أغوينا﴾: وێڵ و سەرگەردانمان کردووە. [٦٤]﴿ادعُوا شُركاءكم﴾: پەنایان پێبگرن. [٦٦]﴿فعميت عليهم﴾: شاراوەو نادیاربوو لێیان. ﴿الأنباء﴾: مەبەست پێی بەڵگەو نیشانەکانە. [٦٨]﴿الخيرة﴾: هەڵبژاردن. [٦٩]﴿ماتكن﴾: شاراوەتەوەو پەنهانی یە.

-پاشان گەڕایەوە بینی خەڵکەکە ڕۆیشتوون، چوە ژوورەوەو پەردەی دایایەوە لەنێوان من و خۆیدا، منیش بۆ (ابو طلحة)م گێڕایەوە، ئەویش فەرمووی: ئەگەر بەوشێوەیەبێ کەتۆ دەیڵێیت ئەوا خوای گەورە لەسەر ئەمە شتێك دادەبەزێنێ، ئنجا ئایەتی (باڵاپۆشی) دابەزیە خوارەوە. هەروەها (طبراني) لە (عائیشة)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: لەگەڵ پێغەمبەری خوادا(ﷺ) نانمان دەخوارد لەقاپێکدا (عمر) تێپەڕی، بانگی کرد ئەویش هاتوو دەستیکرد بەخواردن، پەنجەی بەرپەنجەم کەوت، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: گەر بەگوێتان بکردمایە دەبوو هەر لەبەرچاودا نەبوونایە، ئەمەی رووەو خاتوو (عائیشە) فەرموو. ئنجا ئایەتی باڵاپۆشی هاتەخوارەوە هەروەها (ابن مردويه) لە (ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: پیاوێك هاتە لای پێغەمبەر(ﷺ) زۆر دانیشت ، پێغەمبەری خوا(ﷺ) سێ جار چووە دەرەوە تاکابرا بڕوات، بەڵام هەر نەڕۆیشت، (عمر) هاتە ژوورەوەو ناڕەحەتی لەنێوچەوانی پێغەمبەردا خوێندەوە، ئنجا روویکردە پیاوەکەو وتی: لەوەدەچێ ئازاری پێغەمبەری خوات دابێت، لەونێوانەشدا پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: سێ جار هەستام تاشوێنم بکەویت بەڵام شوێنم نەکەوت ، (عمر)یش فەرمووی: ئەی پێغەمبەری خوا خۆزگە پەردەیەکت دابنایە، چونکە بەڕاستی هاوسەرەکانی تۆ وێنەی هیچ ئافرەتێکی دیکە نین، ئەوەش پاکترە بۆ دڵەکانیان ئنجا ئایەتی باڵاپۆشی دابەزیە خوارەوە. پێشەوا (ابن حجر) دەڵێت: دەتوانرێت ئەم ریوایەتانە پێکەوە گرێبدرێن، بەم شێوەیەی کەوا لەپێشدا رووداوی (زینب) رووی داوەو ئەم ئایەتە دابەزیوەتە خوارەوە، بەڵام لەبەر نزیکی رووداوەکە باسی ئایەتی (باڵاپۆشی) کراوەو، هیچ ڕێگرێك نی یە لەبەر ئەم ئەوەی زیاتر لەیەك هۆکار هەبێت بۆ ئایەتێك. هەروەها (ابن سعد) لە (محمد)ی کوڕی (کعب)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) گەر هەڵسایەو بۆماڵەوە بگەڕایەتەوە،-

قُلْ أَرَءَيْتُمْ إِن جَعَلَ ٱللَّهُ عَلَيْكُمُ ٱلَّيْلَ سَرْمَدًا إِلَىٰ يَوْمِ ٱلْقِيَٰمَةِ مَنْ إِلَٰهٌ غَيْرُ ٱللَّهِ يَأْتِيكُم بِضِيَآءٍ أَفَلَا تَسْمَعُونَ ﴿٧١﴾ قُلْ أَرَءَيْتُمْ إِن جَعَلَ ٱللَّهُ عَلَيْكُمُ ٱلنَّهَارَ سَرْمَدًا إِلَىٰ يَوْمِ ٱلْقِيَٰمَةِ مَنْ إِلَٰهٌ غَيْرُ ٱللَّهِ يَأْتِيكُم بِلَيْلٍ تَسْكُنُونَ فِيهِ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٧٢﴾ وَمِن رَّحْمَتِهِۦ جَعَلَ لَكُمُ ٱلَّيْلَ وَٱلنَّهَارَ لِتَسْكُنُوا۟ فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا۟ مِن فَضْلِهِۦ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٧٣﴾ وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَآءِىَ ٱلَّذِينَ كُنتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٧٤﴾ وَنَزَعْنَا مِن كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا فَقُلْنَا هَاتُوا۟ بُرْهَٰنَكُمْ فَعَلِمُوٓا۟ أَنَّ ٱلْحَقَّ لِلَّهِ وَضَلَّ عَنْهُم مَّا كَانُوا۟ يَفْتَرُونَ ﴿٧٥﴾ ۞ إِنَّ قَٰرُونَ كَانَ مِن قَوْمِ مُوسَىٰ فَبَغَىٰ عَلَيْهِمْ وَءَاتَيْنَٰهُ مِنَ ٱلْكُنُوزِ مَآ إِنَّ مَفَاتِحَهُۥ لَتَنُوٓأُ بِٱلْعُصْبَةِ أُو۟لِى ٱلْقُوَّةِ إِذْ قَالَ لَهُۥ قَوْمُهُۥ لَا تَفْرَحْ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ ٱلْفَرِحِينَ ﴿٧٦﴾ وَٱبْتَغِ فِيمَآ ءَاتَىٰكَ ٱللَّهُ ٱلدَّارَ ٱلْءَاخِرَةَ وَلَا تَنسَ نَصِيبَكَ مِنَ ٱلدُّنْيَا وَأَحْسِن كَمَآ أَحْسَنَ ٱللَّهُ إِلَيْكَ وَلَا تَبْغِ ٱلْفَسَادَ فِى ٱلْأَرْضِ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ ٱلْمُفْسِدِينَ ﴿٧٧﴾

[٧١]﴿ارايتم﴾: پێم رابگەیەنن یان پێم بڵێن. ﴿سرمدا﴾: هەمیشە هەروابێت (واتە تاریك). [٧٣]﴿لتبتغوا﴾: بۆئەوەی داوای بکەن. [٧٥]﴿نزعنا﴾: دەرمان هێنا. ﴿شهيدا﴾: مەبەست پێی پێغەمبەری ئەم نەتەوەیە (محمد)(د.خ). ﴿ضلَّ عنهُم﴾: لێیان ون بوو. ﴿يفترون﴾: درۆدەکەن و هەڵیدەبەستن. [٧٦]﴿فبغى عليهم﴾: ستەمی لێکردن یاخود بەهۆی دەوڵەمەندیەوە خۆی بەگەورەدانا. ﴿مفاتحه﴾: مەبەست پێی گەنجینەو قاپیەکانیەتی. ﴿لتنوء بالعصبة﴾: پێوەی قورس و لاردەبوونەوە کاتێ هەڵیان دەگرت. ﴿أولي القوه﴾: خاوەن هێزو توانا. ﴿لاتفرح﴾: لەخۆت بایی مەبە بەوەی سامان و ماڵت زۆرە. ﴿الفرحين﴾: مەبەست پێی ئەوانەن نیعمەت و بەخششەکانی خوایان لەبیرچووەتەوەو دڵخۆشن بەحاڵی خۆیان.

***پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((بەهەشت و دۆزەخ قسەکەوتە نێوانیان و دۆزەخ وتی: هەرچی ملهوڕو ستەمکارو خۆبەزلزانە دەخرێنە نێو منەوە، بەهەشتیش وتی: لەنێو منیشدا خەڵکی لاوازو نەدار نیشتەجێ دەکرێن، پەروەردگاریش دادوەریکرد لەنێوانیانداو ، بەبەهەشتی فەرموو: تۆ سۆزو بەزەیی منیت و هەرکەسێکم بوێت بەتۆ دەیبەخشم، بەئاگریشی فەرموو: تۆ سزاو خەشمی منیت و هەرکەسێکم بوێت بەتۆ سزای دەدەم، هەریەك لەپانتاییەکانی ئێوەش دەبێت پڕیکەمەوە)). [(اخرجه مسلم)].**

- خەڵکی پێشتر دەچوونە ماڵی و کۆڕەکەیان دەگرت، باشی و خراپی ئەم کارەش لەڕووخساری پێغەمبەرەوە(ﷺ) نەدەخوێنرایەوە، پێغەمبەری خوا لەشەرمی ئەوان دەستی نەدەبرد نان بخوات، ئیتر لەسەر ئەمە لۆمەو سەرزەنشتی خەڵکەکە کرا، خوای گەورەش ئەم ئایەتەی ناردەخوارەوە:﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ إِلَى طَعَامٍ غَيْرَ نَاظِرِينَ إِنَاهُ﴾.

هەروەها ئایەتی:﴿مَا كانَ لَكُمْ﴾ئایەتەکە: (ابن ابی حاتم) لە(ابن زيد)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: بەپێغەمبەری خوا(ﷺ) گەیشتەوە کەوا پیاوێك وتویەتی: ئەگەر پێغەمبەر(ﷺ) وەفاتی کرد دوای ئەو فلانە ژنی مارە دەکەمەوە، ئەم ئایەتەش:﴿وَمَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُؤْذُوا رَسُولَ اللَّهِ﴾ دابەزی.

قَالَ إِنَّمَآ أُوتِيتُهُۥ عَلَىٰ عِلۡمٍ عِندِيٓۚ أَوَلَمۡ يَعۡلَمۡ أَنَّ ٱللَّهَ قَدۡ أَهۡلَكَ مِن قَبۡلِهِۦ مِنَ ٱلۡقُرُونِ مَنۡ هُوَ أَشَدُّ مِنۡهُ قُوَّةً وَأَكۡثَرُ جَمۡعًاۚ وَلَا يُسۡـَٔلُ عَن ذُنُوبِهِمُ ٱلۡمُجۡرِمُونَ ﴿٧٨﴾ فَخَرَجَ عَلَىٰ قَوۡمِهِۦ فِي زِينَتِهِۦۖ قَالَ ٱلَّذِينَ يُرِيدُونَ ٱلۡحَيَوٰةَ ٱلدُّنۡيَا يَٰلَيۡتَ لَنَا مِثۡلَ مَآ أُوتِيَ قَٰرُونُ إِنَّهُۥ لَذُو حَظٍّ عَظِيمٖ ﴿٧٩﴾ وَقَالَ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلۡعِلۡمَ وَيۡلَكُمۡ ثَوَابُ ٱللَّهِ خَيۡرٞ لِّمَنۡ ءَامَنَ وَعَمِلَ صَٰلِحٗاۚ وَلَا يُلَقَّىٰهَآ إِلَّا ٱلصَّٰبِرُونَ ﴿٨٠﴾ فَخَسَفۡنَا بِهِۦ وَبِدَارِهِ ٱلۡأَرۡضَ فَمَا كَانَ لَهُۥ مِن فِئَةٖ يَنصُرُونَهُۥ مِن دُونِ ٱللَّهِ وَمَا كَانَ مِنَ ٱلۡمُنتَصِرِينَ ﴿٨١﴾ وَأَصۡبَحَ ٱلَّذِينَ تَمَنَّوۡاْ مَكَانَهُۥ بِٱلۡأَمۡسِ يَقُولُونَ وَيۡكَأَنَّ ٱللَّهَ يَبۡسُطُ ٱلرِّزۡقَ لِمَن يَشَآءُ مِنۡ عِبَادِهِۦ وَيَقۡدِرُۖ لَوۡلَآ أَن مَّنَّ ٱللَّهُ عَلَيۡنَا لَخَسَفَ بِنَاۖ وَيۡكَأَنَّهُۥ لَا يُفۡلِحُ ٱلۡكَٰفِرُونَ ﴿٨٢﴾ تِلۡكَ ٱلدَّارُ ٱلۡأٓخِرَةُ نَجۡعَلُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوّٗا فِي ٱلۡأَرۡضِ وَلَا فَسَادٗاۚ وَٱلۡعَٰقِبَةُ لِلۡمُتَّقِينَ ﴿٨٣﴾ مَن جَآءَ بِٱلۡحَسَنَةِ فَلَهُۥ خَيۡرٞ مِّنۡهَاۖ وَمَن جَآءَ بِٱلسَّيِّئَةِ فَلَا يُجۡزَى ٱلَّذِينَ عَمِلُواْ ٱلسَّيِّـَٔاتِ إِلَّا مَا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ ﴿٨٤﴾

[٧٨]﴿القرون﴾:نەتەوەكان. [٧٩]﴿زينته﴾:دياردەكانی دەوڵەمەندیو لەخۆبایی بوونی.﴿حظ عظيم﴾:بەشێكی زۆر لەخۆشیەكانی دنیا.[٨٠]﴿ويلكم﴾:سەرزەنشتێكە لەسەر ئەو ئومێدخوازییەی كردیان. ﴿لايلقاها﴾:سەركەوتونابێت بۆ بەدەست هێنانی ئەو پاداشتە. [٨١]﴿فخسفنا به..﴾:نقرۆی زەویمان كردن.[٨٢]﴿ويكأن الله﴾:سەرسام بونێكە بۆ ئەو ڕووداوەی پەروەردگار هێنای بەسەر (قارون)دا وەك دەستەواژەی:ئەی هاوار...! ﴿يبسط﴾: فراوانی دەكات.﴿ويقدر﴾: دەیگرێتەوەو دایدەخات.﴿لخسف بنا﴾:ئەوا بەناخی زەویدا نقرۆی دەكردین.[٨٣]﴿علوا﴾:خۆبەرزكرتن لەخەڵكیو خۆبەزلزانین.

- هەروەها لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: ئەم ئایەتە دەربارەی پیاوێك هاتەخوارەوە نیازی وابوو دوای پێغەمبەر(ﷺ) هەندێك لەخێزانەكانی مارەبكاتەوە، (سفيان) دەڵێت: وتویانە مەبەستی پێی خاتوو(عائيشە)بووە. لە(سدی)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: (طلحە)ی كوڕی (عبيدالله) وتویەتی: (محمد) لەكچانی مامەكانمان بەدوورمان دەگرێو خۆیشی ئافرەتانی ئێمە مارە دەكات؛ خۆئەگەر شتێكی بەسەرهات ئەوا خێزانەكانی دوای خۆی مارەدەكەمەوە، ئنجا ئەم ئایەتە دابەزیە خوارەوە. هەروەهالە(ابوبكر)ی كوڕی (عمرو)ی كوڕی(حزم)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: ئەم ئایەتە لەسەر(طلحة)ی كوڕی(عبيدالله) هاتەخوارەوە، چونكە وتبوی گەر پێغەمبەری خوا(ﷺ) وەفاتیكرد ئەوا (عائيشە) مارە دەكەمەوە.هەروەها(جويبر) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: پیاوێك هاتبووە سەردانی هەندێك لەخێزانەكانی پێغەمبەر(ﷺ)و، قسەی لەگەڵ یەكێكیانداكرد كەئەوكەسە كوڕی مامیبوو، پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: لەمڕۆ بەدواوە جارێكیتر كاری وا دووبارە مەكەرەوە، ئەویش وتی: ئەی پێغەمبەری خوا خۆ كچی مامی خۆمە، سوێند بەخوا قسەی خراپم پێنەوتووە ، ئەویش قسەی خراپی پێنەوتووم، پێغەمبەری خواش(ﷺ) فەرمووی: ئەوەچاك دەزانمو بزانە كەهیچ كەسێك لەخوا بەغیرەت تر نییە، هیچ كەسێكیش لەمن بەغیرەتر نییە، كابراش ڕۆیشتو پاشان وتی: رێم لێدەگرێت قسە لەگەڵ كچی مامی خۆمدا بكەم، دەی شەرتبێ دوای ئەو مارەی بكەمەوە، ئنجا خوای گەورە ئەم ئایەتەی ناردەخوارەوە.(ابن عباس) دەفەرموێت: ئەو پیاوە بەندەیەكی رزگاركردو، باری(دە) حوشتری كردە خێر لەرێی خواداو، بەپیادەش حەجی ماڵی خوایكرد -

إِنَّ ٱلَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ ٱلْقُرْءَانَ لَرَآدُّكَ إِلَىٰ مَعَادٍ قُل رَّبِّيٓ أَعْلَمُ مَن جَآءَ بِٱلْهُدَىٰ وَمَنْ هُوَ فِي ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿٨٥﴾ وَمَا كُنتَ تَرْجُوٓاْ أَن يُلْقَىٰٓ إِلَيْكَ ٱلْكِتَٰبُ إِلَّا رَحْمَةً مِّن رَّبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ ظَهِيرًا لِّلْكَٰفِرِينَ ﴿٨٦﴾ وَلَا يَصُدُّنَّكَ عَنْ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ بَعْدَ إِذْ أُنزِلَتْ إِلَيْكَ وَٱدْعُ إِلَىٰ رَبِّكَ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ﴿٨٧﴾ وَلَا تَدْعُ مَعَ ٱللَّهِ إِلَٰهًا ءَاخَرَ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُۥ لَهُ ٱلْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٨٨﴾

سُورَةُ العَنكَبُوتِ

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

الٓمٓ ﴿١﴾ أَحَسِبَ ٱلنَّاسُ أَن يُتْرَكُوٓاْ أَن يَقُولُوٓاْ ءَامَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ ﴿٢﴾ وَلَقَدْ فَتَنَّا ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَلَيَعْلَمَنَّ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ صَدَقُواْ وَلَيَعْلَمَنَّ ٱلْكَٰذِبِينَ ﴿٣﴾ أَمْ حَسِبَ ٱلَّذِينَ يَعْمَلُونَ ٱلسَّيِّـَٔاتِ أَن يَسْبِقُونَا سَآءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٤﴾ مَن كَانَ يَرْجُواْ لِقَآءَ ٱللَّهِ فَإِنَّ أَجَلَ ٱللَّهِ لَأٓتٍ وَهُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْعَلِيمُ ﴿٥﴾ وَمَن جَٰهَدَ فَإِنَّمَا يُجَٰهِدُ لِنَفْسِهِۦٓ إِنَّ ٱللَّهَ لَغَنِيٌّ عَنِ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٦﴾

[٨٥]﴿فرض﴾:پێویستی كردووه. ﴿معاد﴾:مەبەست پێی مەككەیە(كاتی سەركەوتیت بەسەریدا). [٨٦]﴿ظهیرا للكافرین﴾:پشتگیریان بیت. [٨٧]﴿لایصدنك﴾:دوورت نەخاتەوە. [٨٨]﴿لاتدع﴾:بانگو هاواری لێمەكە یان مەیپەرستە. ﴿إلا وجهه﴾:جگە لەزاتی پەروەردگار.

سوورەتی ﴿ العنكبوت ﴾

[١]﴿الم﴾:بە (ئەلف ، لام ، میم) دەخوێنرێتەوە. [٢]﴿أحسب﴾:ئایا وادەزانن؟ ﴿لایفتنون﴾:تاقی ناكرێنەوە. [٤]﴿یسبقونا﴾:دەربچن لەسزاو خەشممان. ﴿سلء﴾:خراپترین. [٥]﴿یرجو لقاء الله﴾:بڕوای بەرۆژی قیامەت هەبێ. ﴿أجل الله﴾:كاتی دیاریكراوی سزا. [٦]﴿جاهد﴾: بەربەرەكانی نەفسیكردو بەرەنگاری ئارەزووەكانی بوویەوە.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((هەركەسێك ڕێنیشاندەری بكات بۆ چاكە ئەوا بەهەمان شێوەی خاوەنەكەی پاداشتی بۆ دەنوسرێت)). [(اخرجه مسلم)].

- وەك پەشیمانی دەربڕین و تەوبەكردن لەوقسەیەی كردبووی.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٥٧):﴿إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ﴾ ئایەتەكە:

- (ابن ابی حاتم) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئایەتی:﴿ إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ﴾ دەربارەی ئەوكەسانە دابەزی كەتانەیاندا لەپێغەمبەری خوا ؛ كاتێك (صفیە)ی كچی(حیی) مارەكرد. هەروەها(جویبر) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئەم ئایەتە دەربارەی(عبدالله)ی كوڕی (ابی)و كۆمەڵێك لەخەڵكی كەوا بەیەكەوە هەموو بوهتانیان بۆ خاتوو(عائیشە) دروستكردبوو، پێغەمبەریش وتاریداو فەرمووی: كێ عوزر دێنێتەوە بۆ پیاوێك كەئازارم دەدات، وەكێ لەماڵەكەی خۆیدا كەسێك كۆدەكاتەوە ئازارم دەدات ، ئنجا ئەم ئایەتە نازڵبوویە خوارەوە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٥٩):﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِأَزْوَاجِكَ إِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا﴾ئایەتەكە:

- (بخاری) لە(عائیشە)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: دوای ئەوەی باڵاپۆشی بەپێویست گێڕدرا خاتوو(سودە)چوویە دەرەوە بۆ بەجێهێنانی چەند پێداویستیەكی خۆی، خاتوو (سودە)ش-

[٨]﴿وصينا الإنسان﴾: فەرمانمان پێداوە. ﴿حسنا﴾: چاکەوسۆزو بەزەیی هەبێت بۆیان. ﴿جاهداك لتشرك﴾: ئەوپەڕی هەوڵیانداو کۆشان بۆئەوەی هاوەڵ پەیدا بکەیت. [١٠]﴿فتنة الناس﴾: ئەو ئەشکەنجەو ئازارەی تووشی دەبێت بەدەستی ئەوان. [١٣]﴿أثقالهم﴾: گوناه و تاوانیان. ﴿يفترون﴾: هەڵیدەبەستن لەدرۆو پڕوپاگەندە. [١٤]﴿لبث﴾: مایەوە.

وَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَحْسَنَ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٧﴾ وَوَصَّيْنَا الْإِنسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا وَإِن جَاهَدَاكَ لِتُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٨﴾ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُدْخِلَنَّهُمْ فِي الصَّالِحِينَ ﴿٩﴾ وَمِنَ النَّاسِ مَن يَقُولُ ءَامَنَّا بِاللَّهِ فَإِذَا أُوذِيَ فِي اللَّهِ جَعَلَ فِتْنَةَ النَّاسِ كَعَذَابِ اللَّهِ وَلَئِن جَاءَ نَصْرٌ مِّن رَّبِّكَ لَيَقُولُنَّ إِنَّا كُنَّا مَعَكُمْ أَوَلَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِمَا فِي صُدُورِ الْعَالَمِينَ ﴿١٠﴾ وَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْمُنَافِقِينَ ﴿١١﴾ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّبِعُوا سَبِيلَنَا وَلْنَحْمِلْ خَطَايَاكُمْ وَمَا هُم بِحَامِلِينَ مِنْ خَطَايَاهُم مِّن شَيْءٍ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١٢﴾ وَلَيَحْمِلُنَّ أَثْقَالَهُمْ وَأَثْقَالًا مَّعَ أَثْقَالِهِمْ وَلَيُسْأَلُنَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَمَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿١٣﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَلَبِثَ فِيهِمْ أَلْفَ سَنَةٍ إِلَّا خَمْسِينَ عَامًا فَأَخَذَهُمُ الطُّوفَانُ وَهُمْ ظَالِمُونَ ﴿١٤﴾

*لە(ابن مسعود)ەوە دەگێڕنەوە(ﷺ) دەفەرموێت: پرسیارمکرد لەپێغەمبەری خوا(ﷺ): کام کردارە باش و خۆشەویستە لەلای پەروەردگار؟ فەرمووی: نوێژکردن لەکاتی خۆیدا، وتم: چیتر، فەرمووی: چاکەکردن لەگەڵ دایك و باوکدا، هەروەها وتم: چیتر؟ فەرمووی: تێکۆشان لەپێناوی خوای گەورەدا)). [(متفق عليه)].

*هەروەها پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((هەرکەسێك ڕێو شوێنێکی باش دروست بکات ئەوا چاکەی بۆ دەنوسرێت لەگەڵ چاکەی ئەوانەی لەسەر ڕەویەی ئەو دەچن بەڕێوە بەبێ ئەوەی لەپاداشتی کەسیان کەم بکات، ئەوەشی ڕێو شوێنێکی خراپ دابنێت ئەوا گوناهو تاوانی ئەوڕێو شوێنە بەئەستۆی ئەو دەبێت لەگەڵ ئەوانەشی لەسەری دەچن بەڕێوە)). [(اخرجه مسلم)].

- ئافرەتێکی بالأبەرزبوو، ئەوەی بیبینیایە یەکسەر دەیناسیەوە، (عمر) بینی و فەرمووی: ئەی(سودە) سوێند بەخوا لێمان ناشاردرێیتەوە، بۆیە وردبەو بزانە چۆن دێیتە دەرەوە، خاتوو(سودە)ش دەفەرموێت: منیش خێرا گەڕامەوەو پێغەمبەری خوا(ﷺ) لەماڵەوەبوو شیوی بەدەستەوەبوو، وتم: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) بۆ هەندێك پێویستی خۆم چوومە دەرەوە (عمر)م بینی وەهای پێگوتم، ئنجا دەفەرموێ: لەوکاتەدا خوای گەورە (نیگا)ی ناردە خوارەوەو دوای تەواو بوونی وادەی نیگاکە هێشتا شیرەکەی بەدەستەوەبوو دایناو، ئەوجا فەرمووی: ئەوا ڕێتان پێدرا بۆکاری پێویستی خۆتان بچنە دەرەوە، هەروەها(ابن سعد) لە(طبقات)ەکەیدا دەگێڕێتەوە لە(ابی مالك)ەوە دەڵێت: خێزانەکانی پێغەمبەر(ﷺ) بەشەوا دەچوونە دەرەوە بۆجێبەجێکردنی پێویستییەکانیان، هەندێك لەدووڕووەکانیش لەسەرە ڕێگایاندا دەوەستان و ئازاریان دەدان، ئەوانیش لەم ڕووەوە ناڕەحەتی خۆیان دەربڕیو ئەم قسەیەیان بەدووڕووەکان وت؟ ئەوانیش وتیان: خۆ ئێمە بەئیشارەت دەیکەن ئنجا ئەم ئایەتەماتە خوارەوە:﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِأَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيبِهِنَّ ذَٰلِكَ أَدْنَىٰ أَنْ يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا﴾.

فَأَنجَيْنَـٰهُ وَأَصْحَـٰبَ ٱلسَّفِينَةِ وَجَعَلْنَـٰهَآ ءَايَةً لِّلْعَـٰلَمِينَ ﴿١٥﴾ وَإِبْرَٰهِيمَ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ وَٱتَّقُوهُ ۖ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٦﴾ إِنَّمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ أَوْثَـٰنًا وَتَخْلُقُونَ إِفْكًا ۚ إِنَّ ٱلَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ لَا يَمْلِكُونَ لَكُمْ رِزْقًا فَٱبْتَغُوا۟ عِندَ ٱللَّهِ ٱلرِّزْقَ وَٱعْبُدُوهُ وَٱشْكُرُوا۟ لَهُۥٓ ۖ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿١٧﴾ وَإِن تُكَذِّبُوا۟ فَقَدْ كَذَّبَ أُمَمٌ مِّن قَبْلِكُمْ ۖ وَمَا عَلَى ٱلرَّسُولِ إِلَّا ٱلْبَلَـٰغُ ٱلْمُبِينُ ﴿١٨﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا۟ كَيْفَ يُبْدِئُ ٱللَّهُ ٱلْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُۥٓ ۚ إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ يَسِيرٌ ﴿١٩﴾ قُلْ سِيرُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ فَٱنظُرُوا۟ كَيْفَ بَدَأَ ٱلْخَلْقَ ۚ ثُمَّ ٱللَّهُ يُنشِئُ ٱلنَّشْأَةَ ٱلْـَٔاخِرَةَ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٠﴾ يُعَذِّبُ مَن يَشَآءُ وَيَرْحَمُ مَن يَشَآءُ ۖ وَإِلَيْهِ تُقْلَبُونَ ﴿٢١﴾ وَمَآ أَنتُم بِمُعْجِزِينَ فِى ٱلْأَرْضِ وَلَا فِى ٱلسَّمَآءِ ۖ وَمَا لَكُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ مِن وَلِىٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٢٢﴾ وَٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ بِـَٔايَـٰتِ ٱللَّهِ وَلِقَآئِهِۦٓ أُو۟لَـٰٓئِكَ يَئِسُوا۟ مِن رَّحْمَتِى وَأُو۟لَـٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٣﴾

[١٥]﴿آيــــة﴾:پـەندو ئامۆژگـاری. [١٧]﴿تخلقــون إفكـــا﴾:درۆیـەك هەڵدەبەستن. [٢٠]﴿ينشـيء﴾:دروستی دەكات.﴿النشأة الاخِـرة﴾:رۆژی زیندو بوونـەوە لـەگۆڕەكان. [٢١]﴿اليــــه تقلبــــون﴾:بـۆلای پـەروەردگار دەگەڕێنەوە. [٢٢]﴿بمعجزيـــن﴾:قوتـار دەبـن لەسـزای خوایـی بەهەڵـهاتن. [٢٣]﴿ لقائه ﴾:گەیشتن بە پەروەردگار لەرۆژی قیامەتدا.

سوورەتی ﴿ سبا ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٥):﴿لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِـي مَسْكَنِهِمْ آيَةٌ﴾ئایەتەكە:

ـ (ابـن ابـى الدنيـا) لـە(علـي) ی كـوڕی (ربـاح)ەوە دەگێڕێتـەوە، دەڵێـت:یـەكێك لەهاوەڵەكانم بۆیگێڕامەوەو وتی: (فروة)ی كوڕی (مسيك)ی (غطفاني)هات بۆسەردانی پێغەمبەری خوا(ﷺ)و وتی:ئەی پێغەمبەری خـوا(سبأ) گـەلێك بوون لـەكاتی نـەفامیدا سەربڵندبوون، من دەترسم كەپاشگەزببنەوە لەئیسلام، ئایا بجەنگم لەگەڵیاندا؟ ئەویش فەرمووی:دەربارەی ئەوان تا ئێستا هیچ فـەرمانێكم پێنەدراوە، ئنجا ئایەتی:﴿لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِي مَسْكَنِهِمْ آيَةٌ﴾ دابەزی.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٣٤):﴿وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِنْ نَذِيـــرٍ إِلَّـــا قَـــالَ مُتْرَفُوهَـــا إِنَّـــا بِمَـــا أُرْسِـــلْتُمْ بِـــهِ كَافِرُونَ﴾ئایەتەكە:

ـ (ابن المنذر)و (ابن ابي حاتم) لە(ابن رزين)ەوە دەگێڕنـەوە، دەڵێت: دووپیاو شەریك بـوون، یەكێكیان بەرەو شام رۆیشت‌و ئەوی دیكەشیان مایەوە، كاتێك پێغەمبەری خوا(ﷺ) رەوانـەكرا، نامەیەكی بۆ شەریكەكەی نووسی‌و دەربارەی پێغەمبەر(ﷺ) پرسیاریكرد گوایە چی كردووە؟ ئەویش وەڵامی نووسی كەوا لەقورەیشدا تەنها لاوازو هـەژارەكان شوێنی كـەوتوون، كـابراش بازرگانەكەی بەجێهێشت‌و گەڕایەوە بۆلای شەریكەكەی‌و پێی وت: جێگەی پێغەمبەرەكەم نیشان بـدە، جـا ئـەم پیـاوە چـەند كتێبێكـی خوێندبوویـەوە هاتـە لای پێغەمبـەرو وتـی: بۆچـی بانگەشەدەكەیت؟ ئەویش فەرمووی: بۆ فلانەشت‌و فیسارەشت، وتی: دەی شاهیدی ئەدەم كەتۆ پێغەمبەری خوایت، ئەویش فەرمووی: تۆ چۆن دەزانیت من پێغەمبەری خوام؟ وتی: هیچ كات هیچ پێغەمبەرێك رەوانە نەكراوە تەنها لاوازو هەژارەكان شوێنی كەوتوون، ئیتر ئەم ئایەتە هاتە خوارەوە:﴿وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِنْ نَذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَا إِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِـــهِ كَـــافِرُونَ﴾دواتر پێغەمبـەری خوا(ﷺ) ناردی بەشوێن كابراداو پێی فـەرموو: بەڕاسـتی خـوای گـەورە ئـەم ئایەتـەی نـاردە خوارەوە دەربارەی راستێتی ئەوقسەی كەوتت.

فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِۦٓ إِلَّآ أَن قَالُواْ ٱقْتُلُوهُ أَوْ حَرِّقُوهُ فَأَنجَىٰهُ ٱللَّهُ مِنَ ٱلنَّارِ ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَٰتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٢٤﴾ وَقَالَ إِنَّمَا ٱتَّخَذْتُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ أَوْثَٰنًا مَّوَدَّةَ بَيْنِكُمْ فِى ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ۖ ثُمَّ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ يَكْفُرُ بَعْضُكُم بِبَعْضٍ وَيَلْعَنُ بَعْضُكُم بَعْضًا وَمَأْوَىٰكُمُ ٱلنَّارُ وَمَا لَكُم مِّن نَّٰصِرِينَ ﴿٢٥﴾ ۞ فَـَٔامَنَ لَهُۥ لُوطٌ ۘ وَقَالَ إِنِّى مُهَاجِرٌ إِلَىٰ رَبِّىٓ ۖ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿٢٦﴾ وَوَهَبْنَا لَهُۥٓ إِسْحَٰقَ وَيَعْقُوبَ وَجَعَلْنَا فِى ذُرِّيَّتِهِ ٱلنُّبُوَّةَ وَٱلْكِتَٰبَ وَءَاتَيْنَٰهُ أَجْرَهُۥ فِى ٱلدُّنْيَا ۖ وَإِنَّهُۥ فِى ٱلْءَاخِرَةِ لَمِنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿٢٧﴾ وَلُوطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِۦٓ إِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ ٱلْفَٰحِشَةَ مَا سَبَقَكُم بِهَا مِنْ أَحَدٍ مِّنَ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٢٨﴾ أَئِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ ٱلرِّجَالَ وَتَقْطَعُونَ ٱلسَّبِيلَ وَتَأْتُونَ فِى نَادِيكُمُ ٱلْمُنكَرَ ۖ فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِۦٓ إِلَّآ أَن قَالُواْ ٱئْتِنَا بِعَذَابِ ٱللَّهِ إِن كُنتَ مِنَ ٱلصَّٰدِقِينَ ﴿٢٩﴾ قَالَ رَبِّ ٱنصُرْنِى عَلَى ٱلْقَوْمِ ٱلْمُفْسِدِينَ ﴿٣٠﴾

[٢٥]﴿مودة بينكم﴾:خۆشەویستی نێوانتان.﴿مأواكم النار﴾:شوێنی هەمووتان هەر ئاگرە.[٢٦]﴿آمن له لوط﴾:مەبەستی ئەوەیە بەتەنها لەنێو پیاواندا(لوط)بەڕاستگۆی دانا لەبانگەشەی بانگەوازەکەیدا.﴿مُهَاجِرٌ الى رَبِّي﴾:کۆچ دەکەم بۆ لای پەروەردگارەکەم(مەبەست پێی ئەوەیە کەلە(عێراق)ەوە نەتەوەکەم بەجێ دەهێڵم و دەچم بۆ(شام).[٢٧]﴿الكتاب﴾:تەورات و ئینجیل و زەبورو قورئان.[٢٩]﴿تقطَعون السَبيل﴾:دەبن بەچەتەو خەڵکی ڕووت دەکەنەوەو دەیکوژن.﴿ناديكم﴾:ئەو کۆڕەی تیایدا کۆدەبنەوە ﴿المنكر﴾: هەموو ئەو ڕەفتارانەی بەڵگەن لەسەر لەدەستدانی حەیاو شەرم.

سوورەتی ﴿ فاطر ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(٨):﴿أَفَمَنْ زُيِّنَ لَهُ سُوءُ عَمَلِهِ فَرَآهُ حَسَنًا فَإِنَّ اللَّهَ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ﴾ئایەتەکە:

ـ(ابن جویر) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئایەتی:﴿ أَفَمَنْ زُيِّنَ لَهُ سُوءُ عَمَلِهِ﴾دابەزیە خوارەوە، پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: خوای گەورە ئاینەکەی خۆت بڵند بکەی بە(عمر)ی کوڕی (خطاب) یاخود بە(ابی عمرو)ی کوڕی (هیشام) ئەوەبوو خوایگەورە ڕێنموویی (عمر)ی کوڕی(خطاب)ی کردو سەری لە(ابو جهل) شێواند، دەربارەی ئەم ڕووداوەش ئەو ئایەتە نازڵبوویە خوارەوە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٩):﴿إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ﴾ ئایەتەکە:

ـ (عبدالغنی)کوڕی (سعید)ی (ثقفي)لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئایەتی﴿إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ﴾ سەبارەت بە(حصین)ی کوڕی (حارث)ی کوڕی (عبدالمطلب)ی کوڕی (عبدمناف)ی (قریشی) هاتەخوارەوە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٣٥):﴿الَّذِي أَحَلَّنَا دَارَ الْمُقَامَةِ مِنْ فَضْلِهِ﴾ئایەتەکە:

ـ (بیهقی)و (ابن ابی حاتم) لە(عبدالله)ی کوڕی (ابی اوفی)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: پیاوێك بەپێغەمبەری وت: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) خوای گەورە بەخەو چاوەکانمان لەدنیادا ئیسراحەت پێدەکات، ئایا لەبەهەشتا خەوتن هەیە؟ فەرموی: نەخێر، خەوتن هاوڕێی مردنە،-

وَلَمَّا جَآءَتْ رُسُلُنَآ إِبْرَٰهِيمَ بِٱلْبُشْرَىٰ قَالُوٓا۟ إِنَّا مُهْلِكُوٓا۟ أَهْلِ هَٰذِهِ ٱلْقَرْيَةِ ۖ إِنَّ أَهْلَهَا كَانُوا۟ ظَٰلِمِينَ ﴿٣١﴾ قَالَ إِنَّ فِيهَا لُوطًا ۚ قَالُوا۟ نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَن فِيهَا ۖ لَنُنَجِّيَنَّهُۥ وَأَهْلَهُۥٓ إِلَّا ٱمْرَأَتَهُۥ كَانَتْ مِنَ ٱلْغَٰبِرِينَ ﴿٣٢﴾ وَلَمَّآ أَن جَآءَتْ رُسُلُنَا لُوطًا سِىٓءَ بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا وَقَالُوا۟ لَا تَخَفْ وَلَا تَحْزَنْ ۖ إِنَّا مُنَجُّوكَ وَأَهْلَكَ إِلَّا ٱمْرَأَتَكَ كَانَتْ مِنَ ٱلْغَٰبِرِينَ ﴿٣٣﴾ إِنَّا مُنزِلُونَ عَلَىٰٓ أَهْلِ هَٰذِهِ ٱلْقَرْيَةِ رِجْزًا مِّنَ ٱلسَّمَآءِ بِمَا كَانُوا۟ يَفْسُقُونَ ﴿٣٤﴾ وَلَقَد تَّرَكْنَا مِنْهَآ ءَايَةًۢ بَيِّنَةً لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٣٥﴾ وَإِلَىٰ مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا فَقَالَ يَٰقَوْمِ ٱعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ وَٱرْجُوا۟ ٱلْيَوْمَ ٱلْءَاخِرَ وَلَا تَعْثَوْا۟ فِى ٱلْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٣٦﴾ فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَتْهُمُ ٱلرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا۟ فِى دَارِهِمْ جَٰثِمِينَ ﴿٣٧﴾ وَعَادًا وَثَمُودَا۟ وَقَد تَّبَيَّنَ لَكُم مِّن مَّسَٰكِنِهِمْ ۖ وَزَيَّنَ لَهُمُ ٱلشَّيْطَٰنُ أَعْمَٰلَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ ٱلسَّبِيلِ وَكَانُوا۟ مُسْتَبْصِرِينَ ﴿٣٨﴾

[٣١] ﴿هذه القَريةِ﴾: گەورەترین گوندی نەتەوەی (لوط)ە کەناوی گوندەکە (سدوم) بوو. [٣٢] ﴿الغابرین﴾: ئەوانەی لەژێر سزادا ماونەتەوە. [٣٣] ﴿سيء بهم﴾: غەم دایگرت بەهاتنیان. ﴿ذرعا﴾: هێزو تواناو وزە. [٣٤] ﴿رجزا﴾: سزایەکی توندو تیژ. [٣٥] ﴿آیة﴾: پەندو ئامۆژگاری. [٣٦] ﴿لاتعثوا﴾: فەسادێکی گەورە مەنێنەوە. [٣٧] ﴿فاخذهم الرجفة﴾: بومەلەرزەی توندو بەتەوژم گرتنی یەوە. ﴿جاثمین﴾: مردن بەدانیشتنەوە. [٣٨] ﴿کانوا مستبصرین﴾: عاقڵ و ژیربوون دەیان توانی کاروباریان رێکبخەن.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٤٢): ﴿وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِنْ جَاءَهُمْ نَذِيرٌ﴾ ئایەتەکە:

ـ (ابن ابي حاتم) لە(ابن هلال)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: قورەیشیەکان دەیان وت: گەرخوای گەورە پێغەمبەری رەوانە کردبێت ئەوا هیچ نەتەوەیەك لەئێمە گوێڕایەڵتر نی یە بۆ خوا، کەسیش لەئێمە زیاتر پابەند نی یە بەکتێبەکەیەوە، ئنجا خوای گەورە ئایەتی: ﴿وَإِنْ كَانُوا لَيَقُولُونَ ، لَوْ أَنَّ عِنْدَنَا ذِكْراً مِنَ الْأَوَّلِينَ﴾ و ﴿لَوْ أَنَّا أُنْزِلَ عَلَيْنَا الْكِتَابُ لَكُنَّا أَهْدَى مِنْهُمْ﴾ و ﴿وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِنْ جَاءَهُمْ نَذِيرٌ لَيَكُونُنَّ أَهْدَى مِنْ إِحْدَى الْأُمَمِ﴾ ی دابەزاند. ئنجا جوولەکەکانیش هەڕەشەیان لەمەسیحی یەکان دەکردو دەیان وت: ئێمە دەزانین کەنزیکە پێغەمبەرێك دەربکەوێت..

سوورەتی ﴿ يس ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(١): ﴿ يس وَالْقُرْآنِ الْحَكِيمِ﴾ ئایەتەکە:

ـ (ابو نعیم) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) لەنوێژدا قورئانی دەخوێندو دەنگی بەرزدەکردەوە تا کۆمەڵێك خەڵکی (قریش) بەم کارە نارەحەت بوون و هەستان پێغەمبەر بگرن و ببەن، لەناکاو دەستەکانیان گیرا لەگەردنیان و بەرچاویان رەش بوو ، ئیتر هیچیان نەبینی، ئەوجا هاتنە لای پێغەمبەری خوا(ﷺ) و وتیان: تکات لێدەکەین لەبەر دۆستایەتی و خزمایەتی ئەی (محمد) .. پێغەمبەریش(ﷺ) دوعای بۆکردن تا ئەو حاڵەتەیان لەسەر لاچوو، ئیتر ئەم ئایەتە هاتەخوارەوە: ﴿ يس وَالْقُرْآنِ الْحَكِيمِ﴾ تا ﴿ أَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ لا يُؤْمِنُونَ﴾ فەرمووی: هیچ کەس لەو کۆمەڵە موسڵمان نەبوون و باوەڕیان نەهێنا.

وَقَٰرُونَ وَفِرْعَوْنَ وَهَٰمَٰنَ ۖ وَلَقَدْ جَآءَهُم مُّوسَىٰ بِٱلْبَيِّنَٰتِ فَٱسْتَكْبَرُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ وَمَا كَانُوا۟ سَٰبِقِينَ ﴿٣٩﴾ فَكُلًّا أَخَذْنَا بِذَنۢبِهِۦ ۖ فَمِنْهُم مَّنْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِ حَاصِبًا وَمِنْهُم مَّنْ أَخَذَتْهُ ٱلصَّيْحَةُ وَمِنْهُم مَّنْ خَسَفْنَا بِهِ ٱلْأَرْضَ وَمِنْهُم مَّنْ أَغْرَقْنَا ۚ وَمَا كَانَ ٱللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَٰكِن كَانُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٤٠﴾ مَثَلُ ٱلَّذِينَ ٱتَّخَذُوا۟ مِن دُونِ ٱللَّهِ أَوْلِيَآءَ كَمَثَلِ ٱلْعَنكَبُوتِ ٱتَّخَذَتْ بَيْتًا ۖ وَإِنَّ أَوْهَنَ ٱلْبُيُوتِ لَبَيْتُ ٱلْعَنكَبُوتِ ۖ لَوْ كَانُوا۟ يَعْلَمُونَ ﴿٤١﴾ إِنَّ ٱللَّهَ يَعْلَمُ مَا يَدْعُونَ مِن دُونِهِۦ مِن شَىْءٍ ۚ وَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿٤٢﴾ وَتِلْكَ ٱلْأَمْثَٰلُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ ۖ وَمَا يَعْقِلُهَآ إِلَّا ٱلْعَٰلِمُونَ ﴿٤٣﴾ خَلَقَ ٱللَّهُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ بِٱلْحَقِّ ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٤﴾ ٱتْلُ مَآ أُوحِىَ إِلَيْكَ مِنَ ٱلْكِتَٰبِ وَأَقِمِ ٱلصَّلَوٰةَ ۖ إِنَّ ٱلصَّلَوٰةَ تَنْهَىٰ عَنِ ٱلْفَحْشَآءِ وَٱلْمُنكَرِ ۗ وَلَذِكْرُ ٱللَّهِ أَكْبَرُ ۗ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ ﴿٤٥﴾

[٣٩] ﴿سابقين﴾: دەرچوون لەسزای پەروەردگار. [٤٠] ﴿أخذنا بذنبه﴾: سزاماندان بەهۆی گوناهو تاوانی خۆیانەوە. ﴿حاصبا﴾: بایەك زیخ و بەردی هەڵگرتبێت بۆیان. ﴿أخذته الصيحة﴾: دەنگێك لەئاسمانەوە كەوا تیایان بەرێت. [٤١] ﴿أوهن﴾: لاوازترین. ﴿العنكبوت﴾: جاڵجاڵۆكە. [٤٣] ﴿نضربها للناس﴾: دەیخەینە بەر دیدەی خەڵكی. ﴿مايعقلها﴾: لێی تێناگات. [٤٥] ﴿الفحشاء﴾: بریتیە لەكرداری قەدەغەكراو و دەرچوو لەسنوور وەك زیناو داوێن پیسی. ﴿المنكر﴾: بریتیە لەو كردارانەی كەشەرع و عەقڵی راست و دروست بەپیشەو رەفتارێكی ناپەسەندی دادەنێت وەك كوشتن و خراپەو پشێوی نانەوە.

***پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((نموونەی ئەوەی یادو زیكری خوا دەكات هاوچەشنی زیندوو مردوو وەمایە)) [(اخرجه البخاري)].**

***هەروەها(ﷺ) دەفەرموێت: ((ئەوەی نوێژكردنەكەی لەخراپەو تاوان دووری نەخاتەوە ئەوا بەو نوێژە (واتە: نوێژێك تاوانی لەگەڵدابێت) زیاتر لەخوا دووردەكەوێتەوە)). [(اخرجه الطبراني)].**

هۆی دابەزینی ئایەتی(٨): ﴿إِنَّا جَعَلْنَا فِي أَعْنَاقِهِمْ أَغْلالاً فَهِيَ إِلَى الأَذْقَانِ فَهُمْ مُقْمَحُونَ﴾ئایەتەكە:

- (ابن جرير) لە(عكرمة)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: (ابوجهل) وتی: گەر (محمد) ببینم ئەوا دەبێت وەهای پێبكەم !! ئنجا خوای گەورە ئایەتی: ﴿إِنَّا جَعَلْنَا فِي أَعْنَاقِهِمْ أَغْلالاً﴾ تا ﴿لا يُبْصِرُونَ﴾ی دابەزاند ، پاشان خەڵكی دەیان وت: ئەوە(محمد)ە ئەویش دەیوت: كوا لەكوێیە ، لەكوێیە ، نەیدەبینی ؟!!

هۆی دابەزینی(١٢): ﴿إِنَّا نَحْنُ نُحْيِ الْمَوْتَى وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا وَآثَارَهُمْ﴾ئایەتەكە:

- (ترمذي)و (حاكم)لە(ابي سعيد)ی(خدري)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: هۆزی (بني سلمة) لەكەناری (مەدینە)دا بوون، ویستیان بگوێزنەوە بۆ نزیك مزگەوت ، ئنجا ئەم ئایەتە نازڵبوویە خوارەوە: ﴿إِنَّا نَحْنُ نُحْيِ الْمَوْتَى وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا وَآثَارَهُمْ﴾ پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: خێری هەنگاوو شوێنەواری پێكانتان بۆ دەنووسرێت، بۆیە ماڵ مەگوێزنەوە.هەروەها(طبراني)یش ریوایەتێكی هاوچەشنی ئەمە دەگێڕێتەوە لە(ابن عباس)ەوە.

﴿وَلَا تُجَادِلُوٓا۟ أَهْلَ ٱلْكِتَـٰبِ إِلَّا بِٱلَّتِى هِىَ أَحْسَنُ إِلَّا ٱلَّذِينَ ظَلَمُوا۟ مِنْهُمْ ۖ وَقُولُوٓا۟ ءَامَنَّا بِٱلَّذِىٓ أُنزِلَ إِلَيْنَا وَأُنزِلَ إِلَيْكُمْ وَإِلَـٰهُنَا وَإِلَـٰهُكُمْ وَٰحِدٌ وَنَحْنُ لَهُۥ مُسْلِمُونَ ﴿٤٦﴾ وَكَذَٰلِكَ أَنزَلْنَآ إِلَيْكَ ٱلْكِتَـٰبَ ۚ فَٱلَّذِينَ ءَاتَيْنَـٰهُمُ ٱلْكِتَـٰبَ يُؤْمِنُونَ بِهِۦ ۖ وَمِنْ هَـٰٓؤُلَآءِ مَن يُؤْمِنُ بِهِۦ ۚ وَمَا يَجْحَدُ بِـَٔايَـٰتِنَآ إِلَّا ٱلْكَـٰفِرُونَ ﴿٤٧﴾ وَمَا كُنتَ تَتْلُوا۟ مِن قَبْلِهِۦ مِن كِتَـٰبٍ وَلَا تَخُطُّهُۥ بِيَمِينِكَ ۖ إِذًا لَّٱرْتَابَ ٱلْمُبْطِلُونَ ﴿٤٨﴾ بَلْ هُوَ ءَايَـٰتٌۢ بَيِّنَـٰتٌ فِى صُدُورِ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْعِلْمَ ۚ وَمَا يَجْحَدُ بِـَٔايَـٰتِنَآ إِلَّا ٱلظَّـٰلِمُونَ ﴿٤٩﴾ وَقَالُوا۟ لَوْلَآ أُنزِلَ عَلَيْهِ ءَايَـٰتٌ مِّن رَّبِّهِۦ ۖ قُلْ إِنَّمَا ٱلْـَٔايَـٰتُ عِندَ ٱللَّهِ وَإِنَّمَآ أَنَا۠ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٥٠﴾ أَوَلَمْ يَكْفِهِمْ أَنَّآ أَنزَلْنَا عَلَيْكَ ٱلْكِتَـٰبَ يُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَرَحْمَةً وَذِكْرَىٰ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٥١﴾ قُلْ كَفَىٰ بِٱللَّهِ بَيْنِى وَبَيْنَكُمْ شَهِيدًا ۖ يَعْلَمُ مَا فِى ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۗ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ بِٱلْبَـٰطِلِ وَكَفَرُوا۟ بِٱللَّهِ أُو۟لَـٰٓئِكَ هُمُ ٱلْخَـٰسِرُونَ ﴿٥٢﴾

[٤٦] ﴿الاّ الذينَ ظلموا..﴾: مەگەر ئەوانەی ستەمیان كردووە(مەبەست پێی ئەوانەیە سەركەشیی و بەرپەرچی ڕێنماییان داوەتەوە). [٤٧] ﴿ومن هؤلاء﴾: مەبەست پێی خەڵكی شاری (مەككە)یە. ﴿يجحد﴾: نكووڵی دەكات. [٤٨] ﴿لارتاب﴾: ئەوا گومانی دەبرد. ﴿المبطلون﴾: ئەوانەی ڕۆچوون لەخراپەدا. [٤٩] ﴿الذين اوتوا العِلم﴾: ئەوانەی زانیاریان پێبەخشراوە. (مەبەست پێی زانایانی جوولەكەو مەسیحییە كەباوەڕیان هێنا بەپێغەمبەری خوا(د.خ) پاش ئەوەی ڕاستێتی پەیامەكەیان بۆ ڕۆشن بووەوە). [٥٠] ﴿لولا﴾: گەرێتو. ﴿آيات﴾: موعجیزەی بەرچاوو دیار. [٥٢] ﴿بالباطل﴾: بەو پەرستراوانە دەوترێت كەبەدەر لەپەروەردگار دەپەرسترێن.

*كتێبدارانی پێشوو (تەورات)یان بەزمانی(عبران)ی دەخوێندەوەو، بەزمانی(عەرەبی)یش ڕاڤەیان دەكرد بۆ خەڵكی موسڵمان، پێغەمبەری خواش(ﷺ) فەرمووی: ((باوەڕ بەكتێبداران مەكەن‌و بەدرۆشیان مەخەنەوە، بەڵكو پێیان بڵێن: ﴿باوەڕمان هێناوە بەوەی دابەزیوە بۆمان‌و، ئەوەشی بۆ ئێوە هاتووەو پەروەردگارمان تاك‌و تەنیایەو ئێمەش خۆمان هەر بەو دەسپێرین)).
[(اخرجه البخاري)].

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((هەركەسێك كردارێك ئەنجام بدات‌و لەگەڵ مندا یەكێك بكات بەهاوەڵ ئەوا كردارەكەی بۆئەوەیە كەكردوویەتی بەهاوەڵم‌و من لێی بێبەریم)).
[(اخرجه مسلم)].

هۆی دابەزینی ئایەتی(٧٧): ﴿أَوَلَمْ يَرَ الْإِنسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِن نُّطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُّبِينٌ﴾ ئایەتەكە:
- (حاكم) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: (عاص)ی كوڕی (وائل)هاتە لای پێغەمبەری خوا(ﷺ) بەئێسكێكی پڕوكاوو ڕزیوەوە، وتی : ئەی(محمد) ئایا ئەمە زیندوو دەكرێتەوە ، پاش ئەوەی ئاوا پڕوكاو ڕزاوە ؟ پێغەمبەری خواش(ﷺ) فەرمووی: بەڵێ خوای گەورە ئەمە زیندو دەكاتەوە، پاشانیش تۆش دەمرێنێت‌و زیندوت دەكاتەوە، دوایی دەتخاتە دۆزەخەوە. ئنجا ئایەتی: ﴿أَوَلَمْ يَرَ الْإِنسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِن نُّطْفَةٍ﴾ تا كۆتایی سوورەتەكە دابەزی . هەروەها(ابن ابی حاتم) لە(مجاهد)و (عكرمة)و (عروة)ی كوڕی (زبیر)و (سدي)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئەوكەسەشیان بە(ابي) كوڕی(خلف) ناوبردوە.

[٥٣]﴿أجَلٌ مُسمىً﴾:وادەیەکی دیاریکراو کەرۆژی قیامەتە.﴿بغتَةً﴾: لەناکاو.[٥٥]﴿یغشاهم﴾:لەهەموو لایەکەوە دایان دەپۆشێت.[٥٦]﴿أرضي واسِعَةٌ﴾:زەوی من بەرفراوانە(واتە کۆچ بکەن لەشوێنێکەوە بۆ شوێن و جێگەیەکی دیکە).[٥٨]﴿لَنُبوِئَنَّهُمْ﴾: جێنشین یان دەکەین.﴿غرفاً﴾: ماڵ ولانەی (بەرزو بلند).[٦٠]﴿كأيِن﴾: زۆرێك.﴿لا تَحْمِلُ رِزقَها﴾:ناتوانێت رزق و رۆزی خۆی هەڵبگرێت.(بەهۆی لاوازی یەوە).[٦١]﴿فأنى یؤفكون﴾:ئیتر چۆن لەبەندایەتی ئەو لادەدەن.[٦٢]﴿یَبسُطُ﴾:فراوانی دەکات.﴿ویَقدِرُ لَهُ﴾:رزق و رۆزی دەگرێت لەوەی کەبیەوێت.[٦٣]﴿أحیا بِهِ الارض بعد مَوتِها﴾:ئاوەدانی کردووەتەوە بەدانەوێڵە پاش ئەوەی زەویەکی وشك و بێ بەروبووم بوو.

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَلَوْلَا أَجَلٌ مُسَمًّى لَجَاءَهُمُ الْعَذَابُ وَلَيَأْتِيَنَّهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٥٣﴾ يَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ ﴿٥٤﴾ يَوْمَ يَغْشَاهُمُ الْعَذَابُ مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ وَيَقُولُ ذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٥٥﴾ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ أَرْضِي وَاسِعَةٌ فَإِيَّايَ فَاعْبُدُونِ ﴿٥٦﴾ كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ ثُمَّ إِلَيْنَا تُرْجَعُونَ ﴿٥٧﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُبَوِّئَنَّهُمْ مِنَ الْجَنَّةِ غُرَفًا تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا نِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ ﴿٥٨﴾ الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٥٩﴾ وَكَأَيِّنْ مِنْ دَابَّةٍ لَا تَحْمِلُ رِزْقَهَا اللَّهُ يَرْزُقُهَا وَإِيَّاكُمْ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٦٠﴾ وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ فَأَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ﴿٦١﴾ اللَّهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ لَهُ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٦٢﴾ وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ نَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِ مَوْتِهَا لَيَقُولُنَّ اللَّهُ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٦٣﴾

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((ئەگەر پەروەردگار ویستی وابوو خێرێك بەبەندەیەك بگەیەنێت ئەوا سزاو خەشمەکەی بۆ دەخاتە دنیاوە، خۆ ئەگەر هاتو ویستی وابوو خراپەیەك بەبەندەیەك بگەیەنێت ئەوا ئەو دەرگایەی لێدادەخات، هەتا لەرۆژی قیامەتدا پێی دەگەیەنێت)). [(اخرجه الترمذي)].

سوورەتی ﴿ الصافات ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(٦٤):﴿إِنَّهَا شَجَرَةٌ تَخْرُجُ فِي أَصْلِ الْجَحِيمِ﴾ئایەتەکە:

- (ابن جریر) لە(قتادة)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: (ابو جهل) وتی: (محمد)ی هاوڕێتان وتوویەتی لەئاگری دۆزەخدا درەخت هەیە، بۆ ئاگر دار دەخوات، سوێندبێت (زقوم) لای ئێمە خورماو شیرینی یە، ئنجا خوای گەورە ئەم ئایەتەی نارده خوارەوە لەکاتێکدا ئەوان سەریان سوڕمابوو کەلەئاگرا دار هەبێت:﴿ إِنَّهَا شَجَرَةٌ تَخْرُجُ فِي أَصْلِ الْجَحِيمِ﴾هاوچەشنی ئەمەش لە(سدي)ەوە دەگێڕنەوە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٥٨):﴿وَجَعَلُوا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجِنَّةِ نَسَبًا وَلَقَدْ عَلِمَتِ الْجِنَّةُ إِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ﴾ئایەتەکە:

- (جویبر) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئەم ئایەتە سەبارەت بەسێ گەرەکی (قریش) دابەزی : (سلیم)و (خزاعة)و (جهینة). هەروەها (بیهقي) لە(دلائل)دا لە(مجاهد)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: قورەیشی یەکان وتیان: فریشتەکان کچی خوان؟!! (ابوبکر)ی(صدیق)یش پێی وتن: -

وَمَا هَٰذِهِ ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَآ إِلَّا لَهْوٌ وَلَعِبٌ ۚ وَإِنَّ ٱلدَّارَ ٱلْـَٔاخِرَةَ لَهِىَ ٱلْحَيَوَانُ ۚ لَوْ كَانُوا۟ يَعْلَمُونَ ﴿٦٤﴾ فَإِذَا رَكِبُوا۟ فِى ٱلْفُلْكِ دَعَوُا۟ ٱللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ فَلَمَّا نَجَّىٰهُمْ إِلَى ٱلْبَرِّ إِذَا هُمْ يُشْرِكُونَ ﴿٦٥﴾ لِيَكْفُرُوا۟ بِمَآ ءَاتَيْنَٰهُمْ وَلِيَتَمَتَّعُوا۟ ۖ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٦٦﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا۟ أَنَّا جَعَلْنَا حَرَمًا ءَامِنًا وَيُتَخَطَّفُ ٱلنَّاسُ مِنْ حَوْلِهِمْ ۚ أَفَبِٱلْبَٰطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَةِ ٱللَّهِ يَكْفُرُونَ ﴿٦٧﴾ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ ٱفْتَرَىٰ عَلَى ٱللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِٱلْحَقِّ لَمَّا جَآءَهُۥٓ ۚ أَلَيْسَ فِى جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْكَٰفِرِينَ ﴿٦٨﴾ وَٱلَّذِينَ جَٰهَدُوا۟ فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا ۚ وَإِنَّ ٱللَّهَ لَمَعَ ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿٦٩﴾

سُورَةُ الرُّومِ

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

الٓمٓ ﴿١﴾ غُلِبَتِ ٱلرُّومُ ﴿٢﴾ فِىٓ أَدْنَى ٱلْأَرْضِ وَهُم مِّنۢ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ ﴿٣﴾ فِى بِضْعِ سِنِينَ ۗ لِلَّهِ ٱلْأَمْرُ مِن قَبْلُ وَمِنۢ بَعْدُ ۚ وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ ٱلْمُؤْمِنُونَ ﴿٤﴾ بِنَصْرِ ٱللَّهِ ۚ يَنصُرُ مَن يَشَآءُ ۖ وَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلرَّحِيمُ ﴿٥﴾

[٦٤] ﴿لهوٌ ولَعِب﴾: خۆشی بەسەرچوو، لەگەڵ جموجوولێکی هیچ و بەتاڵ. ﴿هي الحيوان﴾: ئەو ژیانە ژیانی راستەقینەو هەمیشەییە. [٦٥] ﴿الفلك﴾: کەشتی. ﴿الدّين﴾: بەندایەتی(نزاو پاڕانەوە). [٦٧] ﴿حَرَماً آمِناً﴾: جێگەیەکی خاوەن ئاسایش و هێمنییە(مەبەستی مەککەو دەوروبەرەکەیەتی). ﴿يتخطف الناس﴾: خەڵکی دەفڕێنرێن یاخود دەکوژرێن ﴿أفَبالباطِلِ يُؤمِنونَ﴾: ئایا بەشتی پڕوپووچ بڕوادەهێنن؟(لەوانەی بەدەر لەپەروەردگار دەپەرسترێن). [٦٨] ﴿مثوى للكافرين﴾: شوێنی مانەوەو جێگیر بوون بۆیان. [٦٩] ﴿جاهَدوا فينا﴾: کۆششیانکرد لەپێناو سەرکەوتنی ئاینەکەماندا.

سوورەتی ﴿ الروم ﴾

[١] ﴿الم﴾: بە (ئەلف ، لام ، میم)دەخوێنرێتەوە. [٢] ﴿غُلِبَتِ الروم﴾: فارسەکان ڕۆمەکانیان تێکشکان و زاڵبوون بەسەریاندا. [٣] ﴿أدنى الأرض﴾: نزیکترین وڵاتی ڕۆمەکان لەخەڵکی(مەککە)وە. ﴿غلبهم﴾: شکاندنیان. [٤] ﴿بِضْعِ سِنين﴾: ژمارەیەك لەساڵ کەلەسێ ساڵ بۆ نۆیە. ﴿يَومَئِذٍ يَفرَحُ المؤمنون﴾: لەو ڕۆژەدا موسڵمانان دڵخۆش دەبن.(چونکە سەرکەوتنی کتێبدارانە بەسەر ئاگرپەرستەکاندا، ئەمەش دەبێت بەدوپاتکردنەوەی سەرکەوتنی موسڵمانان لەداهاتوودا بەسەر هاوەڵ پەیداکەراندا).

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((لەڕۆژی قیامەتدا کەسێك دەهێنن کەلە دنیادا لەنازو نیعمەتدا ڕۆچووبوو و لەوڕۆژەدا لەدۆزەخدایەو تاوێك ئاگری تێبەردەدەن، پاشان پێی دەڵێن: ئەی نەوەی ئادەم ، ئاخۆ هیچ کات خێرت دیوە، یان تام و چێژی خۆشی و نازو نیعمەتت چەشتووە؟ ئەویش لەوەڵامدا دەڵێت: نەخێر سوێندبێت بەخوا، پاشان هەژارو نەدارترین کەسی دنیا دەهێنن لەبەهەشتداو تاوێك نەسیمی بەهەشتی دەکرێت بەبەرداو ئەوجا پێی دەوترێت: ئەی نەوەی ئادەم، ئاخۆ هیچ نارەحەتی و برسێتی و داماوییەکت چەشتبێت؟ ئەویش دەڵێت: نەخێر ، سوێندبێت بەخوا هەرگیز هەژاری و برسێتیم نەچەشتووەو نارەحەت نەبووم)). (اخرجه مسلم)

وَعْدَ ٱللَّهِ لَا يُخْلِفُ ٱللَّهُ وَعْدَهُۥ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦﴾ يَعْلَمُونَ ظَٰهِرًا مِّنَ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا وَهُمْ عَنِ ٱلْءَاخِرَةِ هُمْ غَٰفِلُونَ ﴿٧﴾ أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا۟ فِىٓ أَنفُسِهِم مَّا خَلَقَ ٱللَّهُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَآ إِلَّا بِٱلْحَقِّ وَأَجَلٍ مُّسَمًّى وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ ٱلنَّاسِ بِلِقَآئِ رَبِّهِمْ لَكَٰفِرُونَ ﴿٨﴾ أَوَلَمْ يَسِيرُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ فَيَنظُرُوا۟ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ كَانُوٓا۟ أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَأَثَارُوا۟ ٱلْأَرْضَ وَعَمَرُوهَآ أَكْثَرَ مِمَّا عَمَرُوهَا وَجَآءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِٱلْبَيِّنَٰتِ فَمَا كَانَ ٱللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَٰكِن كَانُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٩﴾ ثُمَّ كَانَ عَٰقِبَةَ ٱلَّذِينَ أَسَٰٓـُٔوا۟ ٱلسُّوٓأَىٰٓ أَن كَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ وَكَانُوا۟ بِهَا يَسْتَهْزِءُونَ ﴿١٠﴾ ٱللَّهُ يَبْدَؤُا۟ ٱلْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُۥ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿١١﴾ وَيَوْمَ تَقُومُ ٱلسَّاعَةُ يُبْلِسُ ٱلْمُجْرِمُونَ ﴿١٢﴾ وَلَمْ يَكُن لَّهُم مِّن شُرَكَآئِهِمْ شُفَعَٰٓؤُا۟ وَكَانُوا۟ بِشُرَكَآئِهِمْ كَٰفِرِينَ ﴿١٣﴾ وَيَوْمَ تَقُومُ ٱلسَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ يَتَفَرَّقُونَ ﴿١٤﴾ فَأَمَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ فَهُمْ فِى رَوْضَةٍ يُحْبَرُونَ ﴿١٥﴾

[٧] ﴿ظَاهِراً مِنَ الحياة الدُّنيا﴾: ڕووکەشی ژیانی دونیا. [٨] ﴿أجَلٌ مُسَمىً﴾: وادەیەکی دیاریکراو. [٩] ﴿أثاروا الأرض﴾: زەویان کێلاٚ بۆ کشتوکالٚ کردن. ﴿عَمَروها﴾: ئاوەدانیان کردەوە. ﴿بالبينات﴾: بەو موعجیزانەی بەلٚگەن لەسەر ڕاستگۆیییان. [١٠] ﴿السوأى﴾: خراپترین سزا؛ (کەئاگرە). [١١] ﴿يَبدأ الخَلقَ ثُمَ يُعيدهُ﴾: هەموو شتێك لەنەبوونەوە دەهێنێتە بوون و سەرەتاو کۆتایی بۆ دیاری دەکات. [١٢] ﴿يُبلِسُ المُجرِمونَ﴾: تاوانباران بەلٚگەیان پێ نامێنێت یاخود نائومێد دەبن. [١٥] ﴿روضة﴾: بریتیە لەو زەوییەی دارو درەختێکی زۆری تێدایە لەگەلٚ سەرچاوەی ئاو کەجێگەی خۆشحالٚی و دلٚخۆشی بینەرەکانیەتی. ﴿يحبرون﴾: دلٚخۆش دەبن.

(شوێنەواری نیعمەت و بەخششی خوایی بەسەریاندا دیاری دەدات).

- ئەی کێ دایکی فریشتەکانە؟ وتیان: کچانی جنۆکە باشەکان، ئنجا خوای گەورە ئەم ئایەتەی نارده خوارەوە: ﴿وَلَقَدْ عَلِمَتِ الْجِنَّةُ إِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ﴾.

هۆی دابەزینی ئایەتی (١٦٥): ﴿وَإِنَّا لَنَحْنُ الصَّافُّونَ﴾ ئایەتەکە:

- (ابن ابی حاتم) لە(یزید)ی کوڕی(ابی مالك)ەوە دەگێڕنەوە، دەلٚێت: خەلٚکی پرژو بلاٚو نوێژیان دەکرد، خوای گەورەش ئەم ئایەتەی نارده خوارەوەو فەرمانی پێکردن بەڕیز بوەستن. هەروەها(ابن منذر) لە(ابن جریج)ەوە وێنەی ئەمە دەگێڕنەوە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٦٧): ﴿أَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُونَ﴾ ئایەتەکە:

- (جوویبر) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەلٚێت: ئەی(محمد) ئەو سزایەمان نیشان بدە کەئەمانتۆقێنی پێی و، پێشی بخە بۆمان، ئنجا پەروەردگار ئایەتی: ﴿أَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُونَ﴾ ی دابەزاند.

سوورەتی ﴿ ص ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(٥): ﴿ص وَالْقُرآن ذي الذِّكر﴾ ئایەتەکە :

ـــ (احمد)و (ترمذي)و (نسائي)و (حاکم) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەلٚێت: (ابو طالب)نەخۆش کەوت ، (قریش)یەکان هاتنە لای، پێغەمبەری خواش(ﷺ) هاتە لای، ناڕەزایی -

وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَلِقَاءِ الْآخِرَةِ فَأُولَٰئِكَ فِي الْعَذَابِ مُحْضَرُونَ ﴿١٦﴾ فَسُبْحَانَ اللَّهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ ﴿١٧﴾ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَعَشِيًّا وَحِينَ تُظْهِرُونَ ﴿١٨﴾ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَيُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَكَذَٰلِكَ تُخْرَجُونَ ﴿١٩﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَكُم مِّن تُرَابٍ ثُمَّ إِذَا أَنتُم بَشَرٌ تَنتَشِرُونَ ﴿٢٠﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُم مِّنْ أَنفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِّتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُم مَّوَدَّةً وَرَحْمَةً ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢١﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافُ أَلْسِنَتِكُمْ وَأَلْوَانِكُمْ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْعَالِمِينَ ﴿٢٢﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ مَنَامُكُم بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَابْتِغَاؤُكُم مِّن فَضْلِهِ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴿٢٣﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَيُحْيِي بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٢٤﴾

[١٦] ﴿مُحْضَرُون﴾: ئەوانەی هەرگیز سزاو تۆڵەی پەروەردگاریان لەسەر هەڵناگیرێت و بەردەوام تێیدا دەمێننەوە. [١٧] ﴿فَسُبْحَانَ اللهِ﴾: پەروەردگار بەدوور بگرن لەسەرجەم ناتەواویەك. ﴿حِينَ تُمسون﴾: کاتێ ئێوارە دادێت بەسەرتاندا. ﴿حِين تُصبحُون﴾: کاتێ بەرەبەیان دێت بەسەرتاندا. [١٨] ﴿عشيًا﴾: ئێوانی عەسرو ئێوارە. ﴿تظهرون﴾: کاتێ چێشتەنگاو. [٢٠] ﴿وَمِنْ آياته﴾: لەبەڵگەکانی تواناو دەسەڵاتی پەروەرگار. ﴿تَنتَشِرُون﴾: جموجووڵ دەکەن لەبۆ پێداویستی و گەشت و هاتووچۆتان. [٢١] ﴿مِنْ أنفُسكُمْ﴾: لەڕەگەزی خۆتان. ﴿لتسكنوا إليها﴾: هەتا نەفستان ئارام بگرێت بەدڵخوازبوون و ئالوودەیی. ﴿مودة﴾: خۆشەویستی. ﴿لآيات﴾: بەڵگەی تواناو دەسەڵاتی خوایە. [٢٢] ﴿اختلاف ألسنتكم﴾: جیاوازی زمانتان لەعەرەبی و کوردی و ئینگلیزی و... [٢٣] ﴿ابتغاؤكم﴾: داواتان. [٢٤] ﴿خوفًا﴾: ترسان (لەهەورە بروسکەی فەوتێنەر). ﴿طمعا﴾: خوازیارو چاو لەباران.

***پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: هەرکەسێك بەیانیان بڵێ: ﴿فَسُبْحَانَ اللهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ، وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّماواتِ وَالْأَرْضِ وَعَشِيًّا وَحِينَ تُظْهِرُونَ﴾ ئایەتەکە بەتەواوی، ئەوا ئەوەی لەوڕۆژەدا لەکیسی چووە بەدەستی دەمێنێت، هەرکەسێکیش ئێواران بیخوێنێت ئەوا ئەوەی لەشەودا لەکیسی چووە بەدەستی دەمێنێت)).**

[(اخرجه ابوداود)].

- خۆیانیان دەربارەی پێغەمبەر(ﷺ) لای(ابو طالب)باسکرد، ئەویش وتی: ئەی برازاکەم، چیت دەوێت لەنەتەوەکەت، ئەویش فەرمووی: وشەیەکم لێیان دەوێت بەهۆیەوە هەموو عەرەب شوێنیان دەکەوێت، هەروەها عەجەمیش سەرانەیان دەدەنێ، تەنیا یەك وشەیە، وتی: چییە ئەویش فەرمووی: (لا اله الا الله)ئەوانیش وتیان: تەنیا یەك خوا؟ بەڕاستی ئەمەشتێکی سەیرە، ئنجا دەربارەیان ئەم ئایەتە هاتەخوارەوە: ﴿ص وَالْقُرْآنِ ذِي الذِّكْرِ﴾.

وَمِنْ ءَايَٰتِهِۦٓ أَن تَقُومَ ٱلسَّمَآءُ وَٱلْأَرْضُ بِأَمْرِهِۦ ۚ ثُمَّ إِذَا دَعَاكُمْ دَعْوَةً مِّنَ ٱلْأَرْضِ إِذَآ أَنتُمْ تَخْرُجُونَ ﴿٢٥﴾ وَلَهُۥ مَن فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۖ كُلٌّ لَّهُۥ قَٰنِتُونَ ﴿٢٦﴾ وَهُوَ ٱلَّذِى يَبْدَؤُا۟ ٱلْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُۥ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ ۚ وَلَهُ ٱلْمَثَلُ ٱلْأَعْلَىٰ فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۚ وَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿٢٧﴾ ضَرَبَ لَكُم مَّثَلًا مِّنْ أَنفُسِكُمْ ۖ هَل لَّكُم مِّن مَّا مَلَكَتْ أَيْمَٰنُكُم مِّن شُرَكَآءَ فِى مَا رَزَقْنَٰكُمْ فَأَنتُمْ فِيهِ سَوَآءٌ تَخَافُونَهُمْ كَخِيفَتِكُمْ أَنفُسَكُمْ ۚ كَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ ٱلْءَايَٰتِ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٢٨﴾ بَلِ ٱتَّبَعَ ٱلَّذِينَ ظَلَمُوٓا۟ أَهْوَآءَهُم بِغَيْرِ عِلْمٍ ۖ فَمَن يَهْدِى مَنْ أَضَلَّ ٱللَّهُ ۖ وَمَا لَهُم مِّن نَّٰصِرِينَ ﴿٢٩﴾ فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا ۚ فِطْرَتَ ٱللَّهِ ٱلَّتِى فَطَرَ ٱلنَّاسَ عَلَيْهَا ۚ لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ ٱللَّهِ ۚ ذَٰلِكَ ٱلدِّينُ ٱلْقَيِّمُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٠﴾ ۞ مُنِيبِينَ إِلَيْهِ وَٱتَّقُوهُ وَأَقِيمُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَلَا تَكُونُوا۟ مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ﴿٣١﴾ مِنَ ٱلَّذِينَ فَرَّقُوا۟ دِينَهُمْ وَكَانُوا۟ شِيَعًا ۖ كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴿٣٢﴾

[٢٥]﴿تقومُ السماءُ﴾:بەردەوام لەسەر حاڵو باری خۆی ماوەتەوە.﴿بأمرِهِ﴾: بەویستو فەرمانی(پەروەردگار). ﴿دعَاكُمْ﴾:مەبەست پێی فووکردنە بەکەڕەنای زیندووبوونەوەدا لەڕۆژی قیامەتدا.[٢٦]﴿قانتون﴾:ئەوانەی گوێڕایەڵو ملکەچن.[٢٧]﴿أهون﴾: ئاسانتر.﴿المثل الأعلى﴾:پیاهەڵدانێکی بەرز لەباسکردنی سیفەتە تەواوو پڕەکانیدا.[٢٨]﴿ضرَبَ لكُمْ مثلاً﴾: نموونەو پەندی بۆ هێناونەتەوە(هەتا پەندو ئامۆژگاری لێوەربگرن). ﴿سَواءٌ﴾:یەکسانو هاوتان.[٣٠]﴿فأقِم وجهك﴾:بەتەواوی رووبکەرە (ئاینی خوا).﴿للدين﴾:ئاینی یەکتاپەرستیو ئیسلام.﴿حنيفا﴾:لایداوە بۆیو جێگیر بووە لەسەری؛ (مەبەست پێی ئەوەیە بڵێ: بەندایەتیت بەدڵسۆزی بکە بۆ پەروەردگارەکەت).﴿فِطرَةَ اللهِ﴾:ئەو سروشتەی پەروەردگار بەندەکانی لەسەر دروست کردووە.﴿لاتَبديلَ لِخَلْقِ اللهِ﴾:هیچ کەس ناتوانێت ئەو ڕەوشەی پەروەردگار رەنگ ڕێژی کردووە بۆ دروستکراوەکانی بیگۆڕێت.﴿الدِّينُ القيِّمُ﴾:ئەو ئاینەیە کەهیچ خواریەکی تێدا نییە.[٣١]﴿مُنيبين إليهِ﴾:بەتەوبەو دڵسۆزی هەمیشە دەگەڕێنەوە بۆلای خوای گەورە.[٣٢]﴿شيَعًا﴾:گرۆەو تاقمی فرە ئارەزوو.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((خوای گەورە دەفەرموێت: ((وەچەی ئادەم بەدرۆزنی دانامو نەدەگونجا بۆی شتی وەها بکات، سووکایەتی پێکردمو بۆی نەبوو وەها بکات، بەدرۆزنکردنی بۆم لەوەدایە دەڵێت:زیندووم ناکاتەوە وەك چۆن دروستی کردم، لەکاتێکدا گەڕانەوە زۆر ئاسانترە لەدروستکردن، سوکایەتی پێکردنیشی لەوەدایە دەڵێت: پەروەردگار کوڕی هەیە، لەکاتێکدا من تاكو تەنیامو ئەوەم کەهیچ کەسم لێنەبوومو لێم نابێتو هاوتاشم نییە)).

[(اخرجه البخاري)].

وَإِذَا مَسَّ النَّاسَ ضُرٌّ دَعَوْا رَبَّهُم مُّنِيبِينَ إِلَيْهِ ثُمَّ إِذَا أَذَاقَهُم مِّنْهُ رَحْمَةً إِذَا فَرِيقٌ مِّنْهُم بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ ﴿٣٣﴾ لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ فَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٣٤﴾ أَمْ أَنزَلْنَا عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا فَهُوَ يَتَكَلَّمُ بِمَا كَانُوا بِهِ يُشْرِكُونَ ﴿٣٥﴾ وَإِذَا أَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً فَرِحُوا بِهَا وَإِن تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ إِذَا هُمْ يَقْنَطُونَ ﴿٣٦﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٣٧﴾ فَآتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ ذَٰلِكَ خَيْرٌ لِّلَّذِينَ يُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٣٨﴾ وَمَا آتَيْتُم مِّن رِّبًا لِّيَرْبُوَ فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُو عِندَ اللَّهِ وَمَا آتَيْتُم مِّن زَكَاةٍ تُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُونَ ﴿٣٩﴾ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ ثُمَّ رَزَقَكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ هَلْ مِن شُرَكَائِكُم مَّن يَفْعَلُ مِن ذَٰلِكُم مِّن شَيْءٍ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٤٠﴾ ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُم بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٤١﴾

[٣٣]﴿مسَّ﴾:تووشیان بوو. ﴿ضُـر﴾: ناڕەحەتی. ﴿منیبین إلیـه﴾: پەنادەگرن بەخوا. ﴿أذاقهم منه رحمـة﴾:ناڕەحەتی لەسەر لابردن. [٣٥]﴿سلطاناً﴾:کتێبێك یاخود بەڵگەیەك. [٣٦]﴿فرحوا بهـا﴾: لەخۆبایی بوون و لایاندا. ﴿یقنطـون﴾: بێئومێدبوون لەسۆزو ڕەحمەتی خوا. [٣٧]﴿یبسـط﴾:فراوانی دەکات. ﴿یقـدر﴾:دەیگرێتـەوە. [٣٨]﴿ذا القُربى﴾:خزم و کەس وکار. ﴿ابـن السـبیل﴾:ئەو موسافیرەی ماڵی لێبڕاوە. [٣٩]﴿ رباً ﴾:بریتیە لەوماڵەی کەناسراوە بەوەی حەرامە(سوو). ﴿لیربوا﴾:تاوەکو لەسەر حسابی ماڵی خەڵکی زیاد بکات کەحەلاڵ نییە بۆیان. ﴿فلایربُـو﴾:خۆیان پاك نەکەنەوەو پەروەردگاریش فەڕو بەرەکەت ناخاتە نێوانیان. ﴿المضعفون﴾:خاوەن خێرو چاکەی بەردەوام. [٤١]﴿ظهر الفساد﴾:خراپەکاری پەرەی سەند. ﴿بما کسبت أیدي النـاس﴾:بەهۆی ئەوەی کەلەدەستی خەڵکیەوە کەوتەوە لەتاوان و خراپە.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((بەڕاستی کاروباری باوەڕدار سەیرە، هەمووی هەر بەخێر دەگەڕێت بۆی ، ئەمەش بۆ کەسی دیکە نییە مەگەر بۆ موسڵمان نەبێت، هەرکات خۆشییەك ڕووی تێبکات ئەوا سوپاسی لەسەر دەکات ئەمەش بەخێر دەنوسرێت بۆی ، خۆ ئەگەر خراپەیەکیش ڕووی تێبکات ئەوا ئارام دەگرێت، ئەم ئارامگرتنەش بەخێروچاکە دەنوسرێت بۆی)). [(اخرجه مسلم)].

*هەروەها(ﷺ) دەفەرموێت: ((نائومێد مەبن لەڕزق و ڕۆزیتان مادام بەسەر زیندوون، مرۆڤ کاتێك لەدایك دەبێت پارچەیەکی سوورو ڕووت و قووتە پاشان پەروەردگار ڕزق و ڕۆزی دەدات)) [(اخرجه احمد) و(ابن ماجه)].

سوورەتی ﴿ الزمر ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(٣): ﴿أَلَا لِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِن دُونِهِ أَوْلِيَاءَ﴾ئایەتەکە:

- (ابن جویبر) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئەم ئایەتە لەسەر سێ گەڕەك دابەزی: (عامر)و (کنانة)و (بني سلمة)،ئەمانە بتیان دەپەرست و دەیان وت: فریشتەکان کچی خوان، و، دەیان وت:تەنیا بۆ نزیك بوونەوە لەخوا ئەم بتانە دەپەرستین:﴿مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَىٰ﴾.

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلُ كَانَ أَكْثَرُهُم مُّشْرِكِينَ ﴿٤٢﴾ فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ الْقَيِّمِ مِن قَبْلِ أَن يَأْتِيَ يَوْمٌ لَّا مَرَدَّ لَهُ مِنَ اللَّهِ يَوْمَئِذٍ يَصَّدَّعُونَ ﴿٤٣﴾ مَن كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِأَنفُسِهِمْ يَمْهَدُونَ ﴿٤٤﴾ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِن فَضْلِهِ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ ﴿٤٥﴾ وَمِنْ آيَاتِهِ أَن يُرْسِلَ الرِّيَاحَ مُبَشِّرَاتٍ وَلِيُذِيقَكُم مِّن رَّحْمَتِهِ وَلِتَجْرِيَ الْفُلْكُ بِأَمْرِهِ وَلِتَبْتَغُوا مِن فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٤٦﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ رُسُلًا إِلَىٰ قَوْمِهِمْ فَجَاءُوهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَانتَقَمْنَا مِنَ الَّذِينَ أَجْرَمُوا وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٧﴾ اللَّهُ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيَاحَ فَتُثِيرُ سَحَابًا فَيَبْسُطُهُ فِي السَّمَاءِ كَيْفَ يَشَاءُ وَيَجْعَلُهُ كِسَفًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِ فَإِذَا أَصَابَ بِهِ مَن يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿٤٨﴾ وَإِن كَانُوا مِن قَبْلِ أَن يُنَزَّلَ عَلَيْهِم مِّن قَبْلِهِ لَمُبْلِسِينَ ﴿٤٩﴾ فَانظُرْ إِلَىٰ آثَارِ رَحْمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ ذَٰلِكَ لَمُحْيِي الْمَوْتَىٰ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٥٠﴾

[٤٣]﴿فَأَقِمْ وَجْـهَكَ﴾: ئاڕاستەی خۆت ڕێك بكره. ﴿للدين القيم﴾: ئایینی جێگیرو سروشتێكی پاك. ﴿يأتي يوم﴾: ڕۆژێك دادێت. ﴿لامرد لـه﴾: گەڕانەوە نی‌یە. ﴿ يَصَّدَّعُـون ﴾: جیاوازی دەكەوێتە نێوانیان. [٤٤]﴿يَمْـهَدون﴾: لەبەهەشتدا ئامادەی دەكەن لانەیەكی خۆش‌و هێمن بەوێنەی لانكەو بێشكەی منداڵ كەتێیدا دەحەوێتەوە. [٤٦]﴿مُبَشِـرات﴾: مژدەهێنەر. ﴿لتبتغـوا﴾: هەتا داوای بكەن. [٤٧]﴿بالبينـات﴾: ئەو موعجیزانەی بەڵگەن لەسەر ڕاستگۆیی. [٤٨]﴿فتثير سحاباً﴾: دەیجوڵێنێت‌و بڵاوی دەكاتەوە. ﴿فيبسطه﴾: بڵاوی دەكاتەوە. ﴿كسفا﴾: پارچەی پەرت‌و جیاواز. ﴿الودق﴾: باران. ﴿خلالـه﴾: ناوەڕاستی. ﴿يستبشـرون﴾: دڵخۆش دەبن. [٤٩]﴿لمبلسين﴾: نائومێد بوون لەهەموو خێروچاكەیەك. [٥٠]﴿اثـار رحمـةِ الله﴾: شوێنەواری ڕەحمی خوایی مەبەست پێی باران‌و دانەوێڵەیە.

پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((هەركەس لەسەر ئەو حاڵە زیندوو دەكرێتەوە كەلەسەری مردووە)). [(اخرجه مسلم)].

هۆی دابەزینی ئایەتی(٩): ﴿أَمَّنْ هُوَ قَانِتٌ آنَاءَ اللَّيْلِ سَاجِدًا وَقَائِمًا يَحْذَرُ الْآخِرَةَ﴾ئایەتەكە:

ـ (ابن ابی حاتم) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئەم ئایەتە سەبارەت بە(عثمان)ی كوڕی(عفان) هاتە خوارەوە. هەروەها (ابن سعد) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئەم ئایەتە سەبارەت بە(عمار)ی كوڕی(یاسر) هاتەخوارەوە. هەرلە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: ئەم ئایەتە دەربارەی (ابن مسعود)و (عمار)ی كوڕی(یاسر)و (سالم)ی بەندەی (ابی حذیفة)هاتە خوارەوە. هەروەها(ابن جویر) لە(عكرمة)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئەم ئایەتە سەبارەت بە(عمار)ی كوڕی (یاسر) دابەزیوەتە خوارەوە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٧): ﴿فَبَشِّرْ عِبَادِ، الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ﴾ئایەتەكە:

ـ (جویبر) لە(جابر)ی كوڕی(عبدالله)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: لەكاتێكدا ئایەتی: ﴿لَهَا سَبْعَةُ أَبْوَابٍ﴾هاتەخوارەوە، پیاوێك لەپشتیوانەكان هاتە خزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ) و فەرمووی: ئەی پێغەمبەری خوا: من حەوت كۆیلەم هەبوو، بۆ ڕزگار بوونم لەهەر دەرگایەك كۆیلەیەكم ئازادكرد، ئەم ئایەتەش لەسەر ئەو پیاوە دابەزیە خوارەوە.

وَلَئِنْ أَرْسَلْنَا رِيحًا فَرَأَوْهُ مُصْفَرًّا لَّظَلُّوا مِن بَعْدِهِۦ يَكْفُرُونَ ﴿٥١﴾ فَإِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَىٰ وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَاءَ إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ ﴿٥٢﴾ وَمَا أَنتَ بِهَٰدِ الْعُمْيِ عَن ضَلَٰلَتِهِمْ إِن تُسْمِعُ إِلَّا مَن يُؤْمِنُ بِـَٔايَٰتِنَا فَهُم مُّسْلِمُونَ ﴿٥٣﴾ ۞ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُم مِّن ضَعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِن بَعْدِ ضَعْفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ مِن بَعْدِ قُوَّةٍ ضَعْفًا وَشَيْبَةً يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَهُوَ الْعَلِيمُ الْقَدِيرُ ﴿٥٤﴾ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُقْسِمُ الْمُجْرِمُونَ مَا لَبِثُوا غَيْرَ سَاعَةٍ كَذَٰلِكَ كَانُوا يُؤْفَكُونَ ﴿٥٥﴾ وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَالْإِيمَٰنَ لَقَدْ لَبِثْتُمْ فِي كِتَٰبِ اللَّهِ إِلَىٰ يَوْمِ الْبَعْثِ فَهَٰذَا يَوْمُ الْبَعْثِ وَلَٰكِنَّكُمْ كُنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٥٦﴾ فَيَوْمَئِذٍ لَّا يَنفَعُ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَعْذِرَتُهُمْ وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٥٧﴾ وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَٰذَا الْقُرْءَانِ مِن كُلِّ مَثَلٍ وَلَئِن جِئْتَهُم بِـَٔايَةٍ لَّيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ أَنتُمْ إِلَّا مُبْطِلُونَ ﴿٥٨﴾ كَذَٰلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٩﴾ فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَلَا يَسْتَخِفَّنَّكَ الَّذِينَ لَا يُوقِنُونَ ﴿٦٠﴾

[٥١]﴿فرأوه مصفراً﴾: بینیان ڕوەکەکە زەردبووە دوای ئەوەی پێشتر سەوزبوو. [٥٢]﴿ولّوا مُدبرين﴾: بەخێرایی هەڵهاتن. [٥٣]﴿العُمي﴾: دڵ ڕەشان. ﴿مُسلِمون﴾: ملکەچ و گوێڕایەڵن. [٥٤]﴿مِنْ ضَعْفٍ﴾: لاوازی بەجەستەیدا ڕۆچوو و بوو بەبەشێك لێی. ﴿شيبا﴾: پیریو لاوازیی. [٥٥]﴿مالبثوا غيرَ ساعة﴾: لەنێو دنیاو گۆڕدا بەتەنیا چەند ساتێك مانەوە. ﴿يؤفكون﴾: لادەدەن لەحەق و ڕاستی. [٥٦]﴿لبثتُمْ في كِتاب الله﴾: بەپێی ئەندازەی پەروەردگار ئەوەندە مانەوە (ئەمەش لە [لوح المحفوظ]دا دیاری کراوە). [٥٧]﴿يستعتبون﴾: ئیدی کاتی پەشیمانیو ڕازیکردنی خوای گەورە بەسەرچوو. [٦٠]﴿لايستخفنك﴾: وەهات لێنەکات بترسیو دوودڵ بیت.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٧): ﴿وَالَّذِينَ اجْتَنَبُوا الطَّاغُوتَ أَنْ يَعْبُدُوهَا وَأَنَابُوا إِلَى اللَّهِ لَهُمُ الْبُشْرَى﴾ئایەتەکە:

ـ (ابن ابی حاتم)لە (زید)ی کوڕی(اسلم)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئەم ئایەتە سەبارەت بەسێکەس هاتوەتە خوارەوە کەلەسەردەمی نەفامیدا دەیانوت: (لا اله الا الله) ئەوانیش (زید)ی کوڕی (عمر)ی کوڕی (نفیل)و (ابی ذر)ی (الغفاري)و (سلمان)ی (فارسي)بوون.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٣): ﴿اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَاباً مُتَشَابِهاً﴾ئایەتەکە:

ـ هۆی دابەزینی ئەم ئایەتە لەسوورەتی(یوسف)دا باسکراوە کەلەو سوورەتەدا ئایەتی(٣)ە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٣٦): ﴿وَيُخَوِّفُونَكَ بِالَّذِينَ مِنْ دُونِهِ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ﴾ئایەتەکە:

ـ (عبدالرزاق) لە(معمر)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: پیاوێك پێی وتم: بەپێغەمبەریان وتووە: کۆتایی بەوە بهێنە کەلسە بەخواکانمان بلێیت ئەگینا فەرمان بەخوا کانمان دەکەین شێتت بکەن!! ئنجا ئەم ئایەتە دابەزیە خوارەوە: ﴿وَيُخَوِّفُونَكَ بِالَّذِينَ مِنْ دُونِهِ﴾.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٤٥): ﴿وَإِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَحْدَهُ اشْمَأَزَّتْ قُلُوبُ الَّذِينَ لا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ﴾ئایەتەکە:

ـ (ابن المنذر) لە(مجاهد)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئەم ئایەتە سەبارەت بەخوێندنەوەی پێغەمبەر(ﷺ) نازڵبوە خوارەوە ؛ لەکاتێکدا سوورەتی(النجم)ی دەخوێندەوە لەپاڵ کەعبەدا، بێباوەڕانیش دڵخۆش بوون بەباسکردنو ناوبردنی خواکانیان.

سوورەتی ﴿ لقمان ﴾

سُورَةُ لُقْمَانَ

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

الٓمٓ ﴿١﴾ تِلْكَ ءَايَٰتُ ٱلْكِتَٰبِ ٱلْحَكِيمِ ﴿٢﴾ هُدًى وَرَحْمَةً لِّلْمُحْسِنِينَ ﴿٣﴾ ٱلَّذِينَ يُقِيمُونَ ٱلصَّلَوٰةَ وَيُؤْتُونَ ٱلزَّكَوٰةَ وَهُم بِٱلْءَاخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ﴿٤﴾ أُوْلَٰٓئِكَ عَلَىٰ هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ ﴿٥﴾ وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَشْتَرِي لَهْوَ ٱلْحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّخِذَهَا هُزُوًا أُوْلَٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿٦﴾ وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِ ءَايَٰتُنَا وَلَّىٰ مُسْتَكْبِرًا كَأَن لَّمْ يَسْمَعْهَا كَأَنَّ فِيٓ أُذُنَيْهِ وَقْرًا فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٧﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ لَهُمْ جَنَّٰتُ ٱلنَّعِيمِ ﴿٨﴾ خَٰلِدِينَ فِيهَا وَعْدَ ٱللَّهِ حَقًّا وَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿٩﴾ خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا وَأَلْقَىٰ فِي ٱلْأَرْضِ رَوَٰسِيَ أَن تَمِيدَ بِكُمْ وَبَثَّ فِيهَا مِن كُلِّ دَآبَّةٍ وَأَنزَلْنَا مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءً فَأَنۢبَتْنَا فِيهَا مِن كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ ﴿١٠﴾ هَٰذَا خَلْقُ ٱللَّهِ فَأَرُونِي مَاذَا خَلَقَ ٱلَّذِينَ مِن دُونِهِۦ بَلِ ٱلظَّٰلِمُونَ فِي ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿١١﴾

[١] ﴿الم﴾: بەـ(ئـەلف ، لام ، میـم) دەخوێنرێتەوە. [٤] ﴿یقیمون الصـلاة﴾: نوێژ دەکەن بەوچەشنەی خوای گەورە فەرزی کردووە. [٥] ﴿المفلحـون﴾: ئەوانەی خۆشبەختی هەردوو دنیایان بەدەست هێناوە. [٦] ﴿یشـتري﴾: هەڵیدەبژێرێت و دەیکڕێتە بەر. ﴿لهـو الحدیـث﴾: ناحەقی و لادەر لەڕاست و ڕەوا. ﴿لیضـل عـن سـبیل الله﴾: هەتا خەڵکی دووربخاتەوە لەڕێبازی خوا کەئیسلامە. ﴿ویتخذها هـزوا﴾: ئایینی خـوا بکـات بەجێگـەی گاڵتـەو سـووکایەتی پێکـردن. [٧] ﴿ولی مستکبرا﴾: بەناڕەزاییەوە پشتی هەڵکرد (لەتێگەیشتن و حاڵی بوون). ﴿وقـرا﴾: قورقوشـم ، یـان قورسـی و گرانـی. [١٠] ﴿بغیر عمـد﴾: بێ کۆڵەکەو پایە. ﴿رواسي﴾: شاخ و کێوی جێگیر. ﴿أن تمید بکـم﴾: هەتا نەیەتە لەرزەو جووڵە بەئێوەوە. ﴿بـث فیـها﴾: بڵاویکردەوە تیایدا. ﴿زوج کـریم﴾: چینێکی باش کەسوودی زۆری هەبێت. [١١] ﴿مبین﴾: ڕوون و ئاشکرا.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٥٣): ﴿قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ﴾ئایەتەکە:
ـ ئەو فەرموودەیەی(بخاري)و (مسلم) ڕیوایەتیان کردووە کەلەسوورەتی(الفرقان)دا ئاماژەی پێکراوە. لەئایەتی(٨٦)دایە لەسوورەتی ناوبراودا.
هـەروەها(ابن ابي حـاتم) لـە(ابـن عبـاس)ەوە دەگێڕێتـەوە، دەڵێـت: ئـەم ئایەتـە دەربـارەی موشریکەکانی خەڵکی (مەککە) هاتەخوارەوە.
هەروەها(حاکم)و (طبراني)لە(ابن عمر)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: کاتی خۆی ئێمـە دەمان وت: هەرکەسێك دوای ئەوەی ئیسلامی ناسی و دواتر پشتگوێی خست، ئەوا تەوبەی بۆ نییە، بەڵام کاتێك پێغەمبەری خوا(ﷺ) کۆچی کرد بۆ (مەدینە)و هاتە ناومان دەربارەی ئەوان ئەم ئایەتە دابەزیە خوارەوە: ﴿ قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْـرَفُوا﴾ئایەتەکە. هەروەها(طبراني) بە(سند)ێکی لاواز دەگێڕێتەوەو، دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) ناردی بەشوێن(وحشی)دا کەبکوژی (حمزة) بوو و بانگی کرد بۆلای ئیسلام ئەویش وەڵامی بۆ ناردو وتـی: چۆن تۆ بانگەشـەی مـن دەکـەیت لەکاتێکدا هەر خۆت دەڵێی : هەرکەسێ پیاو کوژی یا زینا یان هاوەڵ بۆ خوا پەیدا بکات ئەوا دەکەوێتە ناو تاوانەوە، سزای بۆ سەخت دەکرێت لەقیامەتداو بەهەتا هەتایی لەدۆزەخدا -

وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا لُقْمَٰنَ ٱلْحِكْمَةَ أَنِ ٱشْكُرْ لِلَّهِ وَمَن يَشْكُرْ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِۦ وَمَن كَفَرَ فَإِنَّ ٱللَّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ ﴿١٢﴾ وَإِذْ قَالَ لُقْمَٰنُ لِٱبْنِهِۦ وَهُوَ يَعِظُهُۥ يَٰبُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِٱللَّهِ إِنَّ ٱلشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ ﴿١٣﴾ وَوَصَّيْنَا ٱلْإِنسَٰنَ بِوَٰلِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُۥ وَهْنًا عَلَىٰ وَهْنٍ وَفِصَٰلُهُۥ فِى عَامَيْنِ أَنِ ٱشْكُرْ لِى وَلِوَٰلِدَيْكَ إِلَىَّ ٱلْمَصِيرُ ﴿١٤﴾ وَإِن جَٰهَدَاكَ عَلَىٰٓ أَن تُشْرِكَ بِى مَا لَيْسَ لَكَ بِهِۦ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا ۖ وَصَاحِبْهُمَا فِى ٱلدُّنْيَا مَعْرُوفًا ۖ وَٱتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَىَّ ۚ ثُمَّ إِلَىَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٥﴾ يَٰبُنَىَّ إِنَّهَآ إِن تَكُ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِّنْ خَرْدَلٍ فَتَكُن فِى صَخْرَةٍ أَوْ فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ أَوْ فِى ٱلْأَرْضِ يَأْتِ بِهَا ٱللَّهُ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ ﴿١٦﴾ يَٰبُنَىَّ أَقِمِ ٱلصَّلَوٰةَ وَأْمُرْ بِٱلْمَعْرُوفِ وَٱنْهَ عَنِ ٱلْمُنكَرِ وَٱصْبِرْ عَلَىٰ مَآ أَصَابَكَ ۖ إِنَّ ذَٰلِكَ مِنْ عَزْمِ ٱلْأُمُورِ ﴿١٧﴾ وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِى ٱلْأَرْضِ مَرَحًا ۖ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ ﴿١٨﴾ وَٱقْصِدْ فِى مَشْيِكَ وَٱغْضُضْ مِن صَوْتِكَ ۚ إِنَّ أَنكَرَ ٱلْأَصْوَٰتِ لَصَوْتُ ٱلْحَمِيرِ ﴿١٩﴾

[١٢] ﴿لقمان﴾: **پیاوچاکێك بوو کەخاوەنی لێکدانەوەیەکی دروستو دانایییەکی باش بوو؛ پێش ناردنی (داود) بەپێغەمبەر(د.خ) فەتوای دەدا، دوای ناردنی(داود)وازی لەفەتوادان هێناو زانیاری لە(داود)ەوە وەردەگرت.** ﴿الحكمة﴾: **بریتیە لەکۆمەڵە ڕەفتارو کردارێکی باشو جوان خاوەنەکەی وەها لێدەکات هەموو شتێك لەجێگەو شوێنی خۆی دابنێت ، یاخود کردارێکی گونجاوە لەکاتو جێگەی گونجاوداو لەسەر تەرزێکی شیاو.** [١٤] ﴿وصينا الإنسان﴾: **فەرمانماندا بەسەر مرۆڤدا.** ﴿وهنا﴾: **لاوازیی.** ﴿فصاله﴾: **لەشیر برینەوە.** ﴿لوالديك﴾: **دایكو باوکی یاخود وتراوە مەبەست پێی باوکی لەگەڵ ئەو مامۆستایەیەتی کەفێری کردووە.**

[١٥] ﴿جاهداك على أن تُشرك﴾: **ئەوپەڕی توانای خۆیان بەگەڕ خست بۆئەوەی بتکەن بەیەکێك لەهاوەڵ پەیداکەران بۆ پەروەردگار.** ﴿أناب الي﴾: **بەدڵسۆزیو گوێڕایەڵی بۆ لای من بگەڕێرەوە.** [١٦] ﴿مثقال حبة﴾: **بەئەندازەی بچووکترین بوون.** ﴿خردل﴾: **تۆوێکی بچووکەو هەر لەبچووکیشدایە باسو نموونەی لەسەر دەهێننەوە.** [١٧] ﴿عزم الأمور﴾: **ئەو کاروبارانەی دەبێت لەسەری جێگیر بین.** [١٨] ﴿لا تصعر خدك﴾: **ڕووت وەرمەگێڕە لەخەڵکی.** ﴿مرحا﴾: **خۆشیو لەخۆبایی بوونو خۆبەزلزانین.** ﴿مختال فخور﴾: **خۆبەزلزانێك شانازی بەکردارەکانی خۆیەوە بکات.** [١٩] ﴿اقصد في مشيك﴾: **هێمنو لەسەرخۆبە لەڕۆیشتندا.** ﴿اغضض﴾: **بریتیە لەدەنگ نزم کردنەوە.** ﴿أنكر الأصوات﴾: **خراپو ناقۆڵاترین دەنگ.**

*پیاوێك هاتە خزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ)و وتی: ئەی پێغەمبەری خوا نزیکترین کەسێك چاکەی لەگەڵدا بکەم کێیە؟ فەرمووی: دایکت ، ئنجا پرسی: کێیتر؟ فەرمووی: دایکت ، ئنجا وتی: کێیتر؟ پێغەمبەری خواش(ﷺ) دیسان فەرمووی دایکت ؛ پاشان وتی: کێیتر؟ ئنجا فەرمووی: باوکت)).(متفق عليه) *هەروەها(ﷺ)دەفەرموێت: ((بەردەوام باوەڕدار لەژنو پیاو بەڵاڕوو دەکاتە خۆیو مالو منداڵی،هەتا دەگات بەپەروەردگارو هیچ گوناهێکی پێوە نامێنێت))(أخرجه مسلم).

أَلَمْ تَرَوْا أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُم مَّا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَأَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعَمَهُ ظَاهِرَةً وَبَاطِنَةً وَمِنَ النَّاسِ مَن يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا هُدًى وَلَا كِتَابٍ مُّنِيرٍ (٢٠) وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا أَوَلَوْ كَانَ الشَّيْطَانُ يَدْعُوهُمْ إِلَىٰ عَذَابِ السَّعِيرِ (٢١) ۞ وَمَن يُسْلِمْ وَجْهَهُ إِلَى اللَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ وَإِلَى اللَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ (٢٢) وَمَن كَفَرَ فَلَا يَحْزُنكَ كُفْرُهُ إِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ فَنُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوا إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ (٢٣) نُمَتِّعُهُمْ قَلِيلًا ثُمَّ نَضْطَرُّهُمْ إِلَىٰ عَذَابٍ غَلِيظٍ (٢٤) وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ (٢٥) لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ (٢٦) وَلَوْ أَنَّمَا فِي الْأَرْضِ مِن شَجَرَةٍ أَقْلَامٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِن بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ مَّا نَفِدَتْ كَلِمَاتُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ (٢٧) مَّا خَلْقُكُمْ وَلَا بَعْثُكُمْ إِلَّا كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ (٢٨)

[٢٠] ﴿سَخَّرَ لَكُمْ﴾: بۆی ڕام و فەراهەم کردوون. ﴿أسبغ﴾: فراوان و تەواویکرد. ﴿ظَاهِرَةً﴾: ئەوەی بەرچاوەو بەهەستیارەکان دەبینرێت. ﴿وَبَاطِنَةً﴾: ئەوەی بەچاو نابینرێت وەك ژیریو راوتەگبیری گونجاوو شیاو. [٢١] ﴿السَّعِير﴾: ئاگرێکی بڵێسەداری گەورە. [٢٢] ﴿يسلِمْ وجهـهُ الى اللهِ﴾: سەرجەم کردارو کاروباری خۆی بەپەروەردگارەکەی بسپێرێت. ﴿استمسك﴾: دەستی پێوەگرت. ﴿بالعروة الوثقى﴾: بەگرێو پەتێکی مەحکەم ونەپچڕاو. [٢٤] ﴿نَضطرُهُمْ﴾: دەیانگەیەنین. ﴿عذاب غليظ﴾: قورس و گران. (کەئاگری دۆزەخە). [٢٧] ﴿يَمُدهُ﴾: زیادی دەکات. ﴿مِن بَعْدِهِ﴾: پاش خاڵی بوونەوەی ئەوەی تێیدایە. ﴿سَبْعَة﴾: مەبەست پێی ژمارە (حەوت) نییە بەڵکو مەبەست پێی زۆریو بێ‌شوماری‌یە. ﴿مانفِدت﴾: بەتاڵ نابیو تیاناچێت. ﴿كلمات الله﴾: ئەو وشەو دەستەواژانەی بەڵگەن لەسەر فەرمانداریێتیو دروستکراوەکانی.

- دەمێنێتەوە بەڕیسوایی، دەی منیش ئەوەم کردووە ئایا هیچ دەروازەو بەهانەیەکم بۆ دەدۆزیتەوە؟ ئنجا ئایەتی: ﴿إِلَّا مَن تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا﴾. وتی: لەوەدەچێت من توانای بەجێهێنانی ئەم مەرجەم نەبێت، پاشان خوای گەورە ئایەتی: ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَن يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَٰلِكَ لِمَن يَشَاءُ﴾. (وحشی)وتی: ئەمەش لەدواوە باسی ویستی خوای تێدایە، جا من نازانم لێم خۆش دەبێت یان نا؟ ئایا جگە لەمە شتێکی‌تر یا ڕێگایەکی‌تر هەیە؟ ئنجا خوای گەورە ئایەتی: ﴿يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ﴾، پاشان (وحشی)وتی: ئەمەیان بەڵێ: ئەوجا موسڵمان بوو باوەڕی هێنا.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٦٤): ﴿قُلْ أَفَغَيْرَ اللَّهِ تَأْمُرُونِّي أَعْبُدُ أَيُّهَا الْجَاهِلُونَ﴾ئایەتەکە:

ـ هۆی دابەزینەکەی لەسوورەتی ﴿الكافرون﴾دا دێت. (بیهقی) لە(دلائل)دا لە(حسن)ی (بصری)یەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: موشریکەکان بەپێغەمبەریان وت: ئایا تۆ باو باپیرت بەنەزان و سەر لێشێواو دەدەیت لەقەڵەم، خوای گەورەش ئایەتی: ﴿قُلْ أَفَغَيْرَ اللَّهِ تَأْمُرُونِّي أَعْبُدُ﴾ تا ﴿مِنَ الشَّاكِرِينَ﴾ی نازڵکردە خوارەوە.

أَلَمۡ تَرَ أَنَّ ٱللَّهَ يُولِجُ ٱلَّيۡلَ فِي ٱلنَّهَارِ وَيُولِجُ ٱلنَّهَارَ فِي ٱلَّيۡلِ وَسَخَّرَ ٱلشَّمۡسَ وَٱلۡقَمَرَۖ كُلّٞ يَجۡرِيٓ إِلَىٰٓ أَجَلٖ مُّسَمّٗى وَأَنَّ ٱللَّهَ بِمَا تَعۡمَلُونَ خَبِيرٞ ﴿٢٩﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلۡحَقُّ وَأَنَّ مَا يَدۡعُونَ مِن دُونِهِ ٱلۡبَٰطِلُ وَأَنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلۡعَلِيُّ ٱلۡكَبِيرُ ﴿٣٠﴾ أَلَمۡ تَرَ أَنَّ ٱلۡفُلۡكَ تَجۡرِي فِي ٱلۡبَحۡرِ بِنِعۡمَتِ ٱللَّهِ لِيُرِيَكُم مِّنۡ ءَايَٰتِهِۦٓۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَأٓيَٰتٖ لِّكُلِّ صَبَّارٖ شَكُورٖ ﴿٣١﴾ وَإِذَا غَشِيَهُم مَّوۡجٞ كَٱلظُّلَلِ دَعَوُاْ ٱللَّهَ مُخۡلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ فَلَمَّا نَجَّىٰهُمۡ إِلَى ٱلۡبَرِّ فَمِنۡهُم مُّقۡتَصِدٞۚ وَمَا يَجۡحَدُ بِـَٔايَٰتِنَآ إِلَّا كُلُّ خَتَّارٖ كَفُورٖ ﴿٣٢﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱتَّقُواْ رَبَّكُمۡ وَٱخۡشَوۡاْ يَوۡمٗا لَّا يَجۡزِي وَالِدٌ عَن وَلَدِهِۦ وَلَا مَوۡلُودٌ هُوَ جَازٍ عَن وَالِدِهِۦ شَيۡـًٔاۚ إِنَّ وَعۡدَ ٱللَّهِ حَقّٞۖ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ ٱلۡحَيَوٰةُ ٱلدُّنۡيَا وَلَا يَغُرَّنَّكُم بِٱللَّهِ ٱلۡغَرُورُ ﴿٣٣﴾ إِنَّ ٱللَّهَ عِندَهُۥ عِلۡمُ ٱلسَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ ٱلۡغَيۡثَ وَيَعۡلَمُ مَا فِي ٱلۡأَرۡحَامِۖ وَمَا تَدۡرِي نَفۡسٞ مَّاذَا تَكۡسِبُ غَدٗاۖ وَمَا تَدۡرِي نَفۡسُۢ بِأَيِّ أَرۡضٖ تَمُوتُۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرُۢ ﴿٣٤﴾

سُورَةُ السَّجۡدَة

[٢٩]﴿يولج﴾: دەيخاتە. ﴿أَجَلٍ مُسَمىً﴾: وادەیەکی دیاریکراو. [٣٢]﴿غشيهم موج﴾: شەپۆلێ دایان بپۆشێت. ﴿كالظلل﴾: وەك گەواڵە هەور یان چیای تاریك. ﴿الدِّين﴾: مەبەست پێی بەندایەتیە. ﴿مقتصد﴾: لەنێوان بێباوەڕیو باوەڕدا. ﴿يجحد﴾: بێباوەڕو نکوولی لێدەکات. ﴿ختار كفور﴾: کەسێ غەدر بکاتو گوێنەدات بەنیعمەتەکان. [٣٣]﴿لايجزي﴾: فریای ناکەوێتو ناتوانێت هەڵسێت بەئەرکی خۆی. ﴿فلاتغرنكم﴾: فریوتان نەدات. ﴿الغرور﴾: هەرشتێك مرۆڤ لەخۆی بایی بکات یان سەرقاڵی بکات لەخوای گەورە. [٣٤]﴿الغيث﴾: باران.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((پەروەردگارا ، ژیان نیيە مەگەر ژیانی قیامەت نەبێت)) [(متفق عليه)].

*هەروەها(ﷺ) دەفەرموێت: ((دنیا لەچاو قیامەتدا وەك ئەوە وایە یەکێکتان دەستی بکات بەنێو دەریاو رووبارێکدا، ئاخۆ هیچ لەگەڵ خۆیدا هەڵدەگۆزێت؟!!)). [(اخرجه مسلم)].

هۆی دابەزینی ئایەتی(٦٧): ﴿وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ وَالْأَرْضُ جَمِيعاً قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ﴾ئایەتەکە:
- (ترمذي)لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: جوولەکەیەك بەلای پێغەمبەردا تێپەڕیو پێی وت: ئەی باوکی قاسم چۆن تۆ دەڵێیت ، خوای گەورە ئاسمانەکانی وا داناوەو ، زەویشی واداناوە ، ئنجا خوای گەورە ئایەتی: ﴿وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ﴾ دابەزاند. فەرموودەکەش بەدەستەواژەی: (خوێندنەوە) دابەزی نەوەك دەستەواژەی: (دابەزین). هەروەها(ابن ابي حاتم) لە(حسن)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ڕۆژێك جوولەکەکان بەتێڕوانین لەدروستکردنی ئاسمانەکانو زەویو فریشتەکانەوە خەیك بوون ، پاش ئەوەی تەواو بوون هاتن پێوەریان بۆ داناو حسابیان کرد، ئنجا خوای گەورە ئایەتی: ﴿وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ﴾دابەزاند. هەروەها لە(سعيد)ی کوڕی (مسيب)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: جولەکەکان دەربارەی سیفاتی خوای گەورە قسەیان دەکرد، چەند قسەیەکیان کردو لەشتێکدا دووان کەلێیان نەدەزانیو نەیان بینیبوو، ئنجا خوای گەورە ئەم ئایەتەی ناردەخوارەوە. هەروەها(ابن المنذر) لە(انس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: لەکاتێکدا ئایەتی: ﴿وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ﴾ دابەزی، وتیان: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ)ئەمە کرسیيە ئاوایە، ئەی دەبێت(عرش) چۆن بێت ئنجا خوای گەورە ئایەتی: ﴿وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ﴾ی دابەزاند.

سوورەتی ﴿ السجدة ﴾

[١] ﴿الم﴾: بە(ئەلف ، لام ، میم) دەخوێنرێتەوە. [٢] ﴿لاريب﴾: گومانی تێدانییە. [٣] ﴿افتراه﴾: لەخۆیەوە هەڵی بەستووە. [٤] ﴿ولي﴾: هاوەڵو هاوڕێی یارمەتی دەر. [٥] ﴿يعرج إليه﴾: بەرز دەکرێتەوە بۆی. [٦] ﴿الغيب﴾: ئەوەی بەچاو نابینرێتو نادیارە. [٧] ﴿أحسن كل شيء﴾: هەمووشتێکی جوانو رێك دروست کردووە. [٨] ﴿نسله﴾: وەچەو نەوەکانی. ﴿سلالة﴾: پاڵفتەو پوختە. ﴿ماء مهين﴾: تۆوێکی لاوازی هیچو بێبەها. [٩] ﴿سواه﴾: رێکی کردو جوانکاری تێداکرد. ﴿نفخ فيه من روحه﴾: مەبەست پێی ئەوەیە نهێنیەك لەنهێنیەکانی پەروەردگاری کرد بەبەردا هەتا ژیانی پێی مەیسەر ببێت. [١٠] ﴿ضللنا في الأرض﴾: ون بوون لەناخی زەویدا، یاخود ون بوون بەخاكوخۆڵی زەویدا.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

الٓمٓ ﴿١﴾ تَنزِيلُ ٱلْكِتَٰبِ لَا رَيْبَ فِيهِ مِن رَّبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٢﴾ أَمْ يَقُولُونَ ٱفْتَرَىٰهُ بَلْ هُوَ ٱلْحَقُّ مِن رَّبِّكَ لِتُنذِرَ قَوْمًا مَّآ أَتَىٰهُم مِّن نَّذِيرٍ مِّن قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴿٣﴾ ٱللَّهُ ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِى سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ ٱسْتَوَىٰ عَلَى ٱلْعَرْشِ مَا لَكُم مِّن دُونِهِۦ مِن وَلِىٍّ وَلَا شَفِيعٍ أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ ﴿٤﴾ يُدَبِّرُ ٱلْأَمْرَ مِنَ ٱلسَّمَآءِ إِلَى ٱلْأَرْضِ ثُمَّ يَعْرُجُ إِلَيْهِ فِى يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُۥٓ أَلْفَ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّونَ ﴿٥﴾ ذَٰلِكَ عَٰلِمُ ٱلْغَيْبِ وَٱلشَّهَٰدَةِ ٱلْعَزِيزُ ٱلرَّحِيمُ ﴿٦﴾ ٱلَّذِىٓ أَحْسَنَ كُلَّ شَىْءٍ خَلَقَهُۥ ۖ وَبَدَأَ خَلْقَ ٱلْإِنسَٰنِ مِن طِينٍ ﴿٧﴾ ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهُۥ مِن سُلَٰلَةٍ مِّن مَّآءٍ مَّهِينٍ ﴿٨﴾ ثُمَّ سَوَّىٰهُ وَنَفَخَ فِيهِ مِن رُّوحِهِۦ ۖ وَجَعَلَ لَكُمُ ٱلسَّمْعَ وَٱلْأَبْصَٰرَ وَٱلْأَفْـِٔدَةَ ۚ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ﴿٩﴾ وَقَالُوٓا۟ أَءِذَا ضَلَلْنَا فِى ٱلْأَرْضِ أَءِنَّا لَفِى خَلْقٍ جَدِيدٍۭ ۚ بَلْ هُم بِلِقَآءِ رَبِّهِمْ كَٰفِرُونَ ﴿١٠﴾ ۞ قُلْ يَتَوَفَّىٰكُم مَّلَكُ ٱلْمَوْتِ ٱلَّذِى وُكِّلَ بِكُمْ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ ﴿١١﴾

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) لەژوور سەری پیاوێك لەپشتیوانەکان وەستابوو، تەماشای فریشتەی رۆح کێشانی کردو پێی وت: ((ئەی فریشتەی مردن، نەرمو نیانبە لەگەڵ ئەم هاوڕێیەمدا چونکە باوەڕدارە، فریشەی مردنیش هاتە گۆو وتی: ئەی (محمد) دڵنیابە و چاوت گەشو رۆشن بێت ، من لەگەڵ هەموو باوەڕدارێکدا نەرمو نیانم، ئەوەش بزانە هەموو ماڵێکي سەر رووی زەوی لەوشکانیو دەریادا دەگەڕێمو رۆژی پێنج جار ئەمە دەکەم، تەنانەت منداڵو گەورەیان باشتر لەخۆیان دەناسم ، سوێندبێت بەخوا ئەی (محمد) گەر بمەوێت رۆحی مێشوولەیەك بکێشم ئەوا ناتوانم مەگەر فەرمانی خوای لەسەر بێت)). [(اخرجه الطبراني في الكبير)].

سوورەتی ﴿ غافر یان مؤمن ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(٤): ﴿مَا يُجَادِلُ فِي آيَاتِ اللَّهِ إِلَّا الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ئایەتەکە:

ـ (ابن ابي حاتم) لە (ابي مالك)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئایەتی: ﴿ مَا يُجَادِلُ فِي آيَاتِ اللَّهِ إِلَّا الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ سەبارەت بە(حارث)ی کوڕی (قیس)ی (سهمي) هاتە خوارەوە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٥٦): ﴿إِنَّ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ أَتَاهُمْ إِنْ فِي صُدُورِهِمْ إِلَّا كِبْرٌ مَا هُمْ بِبَالِغِيهِ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ئایەتەکە:

ـ لە(ابي عالية)وە دەگێڕنەوە، دەڵێت: جوولەکەکان هاتنە لای پێغەمبەری خوا(ﷺ)و باسیدەجالیانکردو وتیان: دەجال لەکۆتازەماندا لەئێمەیەو زۆرشتێکی گرنگە پاشان شانازیان-

وَلَوْ تَرَىٰٓ إِذِ ٱلْمُجْرِمُونَ نَاكِسُوا۟ رُءُوسِهِمْ عِندَ رَبِّهِمْ رَبَّنَآ أَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا فَٱرْجِعْنَا نَعْمَلْ صَٰلِحًا إِنَّا مُوقِنُونَ ﴿١٢﴾ وَلَوْ شِئْنَا لَءَاتَيْنَا كُلَّ نَفْسٍ هُدَىٰهَا وَلَٰكِنْ حَقَّ ٱلْقَوْلُ مِنِّى لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ ٱلْجِنَّةِ وَٱلنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿١٣﴾ فَذُوقُوا۟ بِمَا نَسِيتُمْ لِقَآءَ يَوْمِكُمْ هَٰذَآ إِنَّا نَسِينَٰكُمْ وَذُوقُوا۟ عَذَابَ ٱلْخُلْدِ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾ إِنَّمَا يُؤْمِنُ بِـَٔايَٰتِنَا ٱلَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا۟ بِهَا خَرُّوا۟ سُجَّدًا وَسَبَّحُوا۟ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ۩ ﴿١٥﴾ تَتَجَافَىٰ جُنُوبُهُمْ عَنِ ٱلْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا وَمِمَّا رَزَقْنَٰهُمْ يُنفِقُونَ ﴿١٦﴾ فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّآ أُخْفِىَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَآءًۢ بِمَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿١٧﴾ أَفَمَن كَانَ مُؤْمِنًا كَمَن كَانَ فَاسِقًا لَّا يَسْتَوُۥنَ ﴿١٨﴾ أَمَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ فَلَهُمْ جَنَّٰتُ ٱلْمَأْوَىٰ نُزُلًۢا بِمَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾ وَأَمَّا ٱلَّذِينَ فَسَقُوا۟ فَمَأْوَىٰهُمُ ٱلنَّارُ كُلَّمَآ أَرَادُوٓا۟ أَن يَخْرُجُوا۟ مِنْهَآ أُعِيدُوا۟ فِيهَا وَقِيلَ لَهُمْ ذُوقُوا۟ عَذَابَ ٱلنَّارِ ٱلَّذِى كُنتُم بِهِۦ تُكَذِّبُونَ ﴿٢٠﴾

[١٢]﴿ناكسوا رؤوسهم﴾: سەرداده‌خەن (لەشەرمەزاریو پەشیمانیدا). [١٣]﴿حق﴾: جێگیرو بێگومان بوو. ﴿الجنة﴾: جنۆکە. [١٤]﴿نسيتُمْ لِقاء يومِكُمْ هذا﴾: ئەم ڕۆژەتان لەیادچوو بوو(مەبەست پێی ڕۆژی قیامەتو زیندو بوونەوەیە). ﴿نسيناكُمْ﴾: لەیادمان کردوون(مەبەست پێی ئەوەیە بەجێمان هێشتوون لەسزاو ئێش و ئازاردا). [١٥]﴿خروا سُجداً﴾: لەسەر ڕوو کەوتنو کڕنووشیان برد. [١٦]﴿تتجافى﴾: بەرز دەبێتەوە بۆ بەندایەتیو دادەنەوێت. ﴿عن المضاجع﴾: ئەو جێگەیەی لەسەری پاڵ دەکەون. [١٧]﴿من قرة أعين﴾: شادیو سۆمای چاوان. [١٩]﴿نزلاً﴾: میوانداریو بەخشندەیی.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((شەیتان لەسەر سەری هەریەکێکتان سێ گرێ لێدەدات ، لەکاتێکدا نوستوون، لەسەر هەریەك لەو گرێیانە دەڵێت: شەوێکی دوورو درێژت لەبەردەم دایەو پاڵی لێبدەرەوە، خۆ ئەگەر هەستاو یادی خوای کردەوە ئەوایەکێك لەو گرێیانە دەکرێتەوە، ئەگەر دەستنوێژی گرت یەکێکی دیکەشیادەکرێتەوە، هەرکات نوێژیشی‌کرد ئەوا سەرجەم گرێکان دەکرێنەوە، ئەو ڕۆژەش بۆ بەیانی‌یەکەی چوستو چالاك دەبێتو نەفسی پاكو بێگەرد دەبێت خۆئەگەر وانەکات ئەوا نەفسی قورسو پیسو گرانو تەمبەڵ دەبێت)). [(متفق عليه)].

*هەروەها(ﷺ) دەفەرموێت: ((پەروەردگار دەفەرموێت: ئەوەی بۆ بەندە صالحو باشەکانم ئامادەکردووە نەچاو بینیویەتیو نەگوێ بیستوویەتیو نەهاتووشە بەدڵی هیچ مرۆڤێکدا، ئەگەر ویستان ئەوا ئایەتی:﴿فَلا تَعْلَمُ نَفْسٌ ما أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أعْيُنٍ﴾ بخوێننەوە (واتە: هیچ کەسێك نازانێت پەروەردگار چ نازو نیعمەتێکی بۆ ئامادەکردوون کەچاویان پێی گەش دەبێت).

[(متفق عليه)].

- پێوەکردو، وتیان: ئاوەها دەکات ، ئنجا خوای گەورە ئایەتی:﴿ إِنَّ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ أَتَاهُمْ إِنْ فِي صُدُورِهِمْ إِلَّا كِبْرٌ مَا هُمْ بِبَالِغِيهِ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ی دابەزاند . بەمەش خوای گەورە فەرمانی‌کرد بەپێغەمبەرەکەی پەنا بگرێت بەخوا لەشەڕو فیتنەی دەجال.

وَلَنُذِيقَنَّهُم مِّنَ ٱلْعَذَابِ ٱلْأَدْنَىٰ دُونَ ٱلْعَذَابِ ٱلْأَكْبَرِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٢١﴾ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّن ذُكِّرَ بِـَٔايَٰتِ رَبِّهِۦ ثُمَّ أَعْرَضَ عَنْهَآ ۚ إِنَّا مِنَ ٱلْمُجْرِمِينَ مُنتَقِمُونَ ﴿٢٢﴾ وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا مُوسَى ٱلْكِتَٰبَ فَلَا تَكُن فِى مِرْيَةٍ مِّن لِّقَآئِهِۦ ۖ وَجَعَلْنَٰهُ هُدًى لِّبَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ﴿٢٣﴾ وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ أَئِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا۟ ۖ وَكَانُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا يُوقِنُونَ ﴿٢٤﴾ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ فِيمَا كَانُوا۟ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٢٥﴾ أَوَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ أَهْلَكْنَا مِن قَبْلِهِم مِّنَ ٱلْقُرُونِ يَمْشُونَ فِى مَسَٰكِنِهِمْ ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَٰتٍ ۖ أَفَلَا يَسْمَعُونَ ﴿٢٦﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا۟ أَنَّا نَسُوقُ ٱلْمَآءَ إِلَى ٱلْأَرْضِ ٱلْجُرُزِ فَنُخْرِجُ بِهِۦ زَرْعًا تَأْكُلُ مِنْهُ أَنْعَٰمُهُمْ وَأَنفُسُهُمْ ۖ أَفَلَا يُبْصِرُونَ ﴿٢٧﴾ وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا ٱلْفَتْحُ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٢٨﴾ قُلْ يَوْمَ ٱلْفَتْحِ لَا يَنفَعُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ إِيمَٰنُهُمْ وَلَا هُمْ يُنظَرُونَ ﴿٢٩﴾ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَٱنتَظِرْ إِنَّهُم مُّنتَظِرُونَ ﴿٣٠﴾

سُورَةُ الأَحْزَابِ

[٢١] ﴿العذاب الأدنى﴾: سزای نزیك (کەلەدنیادا بەسەریان هاتووە وەك دەستگیرکردن و ترس و ملکەچی و...). ﴿العذاب الأكبر﴾: بریتیە لەسزای دۆزەخ (کەبە سزای گەورە ناوزەند کراوە). [٢٢] ﴿أعرض عنها﴾: پشتی تێکردو لێی وردنەبوویەوە. [٢٣] ﴿الكتاب﴾: تەورات. ﴿مرية﴾: گومان، دوو دڵی. ﴿هُدی﴾: ڕێنومایی. [٢٤] ﴿أئمة﴾: بریتین لەپێغەمبەرانی نەوەی (ئیسرائیل). ﴿یهدون﴾: ئەوانەی ڕێنومویی خەڵکیان دەکرد. [٢٦] ﴿يَهْدِي لَهُمْ﴾: ڕوونی کردەوە بۆیان. ﴿كم أهلكنا﴾: زۆرن ئەوانەی تیامان بردن. ﴿القرون﴾: نەتەوەو گەلانی پێشوو. ﴿لآيات﴾: پەندو ئامۆژگاری‌یە. [٢٧] ﴿الأرض الجُرُزْ﴾: خاك و خۆڵی وشك و برنگ. ﴿زرعا﴾: ڕووەکی سەوز. [٢٨] ﴿هذا الفتح﴾: سەرکەوتن یاخود جیاکردنەوە. [٢٩] ﴿ينظرون﴾: مۆڵەت دەدرێن(هەتا باوەڕ بهێنن). [٣٠] ﴿فَاعرض عَنْهُم﴾: داکۆکی‌یان لێبکە (بەشێوەیەکی ژیرانە). ﴿وانتظِر﴾: وچاو بگرەو چاوەڕێبە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٥٧): ﴿لَخَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ أَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ﴾ئایەتەکە:
- فەرمووی: (دروستکردنی ئاسمانەکان و زەوی گەورەترە لەدروستکردنی دەجال)، هەروەها لە(کعب الأحبار)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: ئایەتی: ﴿الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ﴾ ئەوانەی لێرەدا باسیان هاتووە جوولەکەن، دەربارەی ئەوان دابەزی کەچاوەڕێی ڕووداوی دەجالیاندەکرد.
هۆی دابەزینی ئایەتی(٦٦): ﴿قُلْ إِنِّي نُهِيتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ئایەتەکە:
- (جوویبر) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: (ولید)ی کوڕی (مغیرة)و (شیبة)ی کوڕی(ربیعة) وتیان: ئەی محمد پەشیمان ببەرەوە لەوەی کەوتوتەو، پەیوەست ببە بەئاینی باووباپیرانتەوە، ئنجا خوای گەورە ئەم ئایەتەی دابەزاند.

سوورەتی ﴿ السجدة ﴾ یان ﴿ فصلت ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٢): ﴿وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَتِرُونَ أَنْ يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ﴾ئایەتەکە:
- (بخاری)و (مسلم)و (ترمذي)و (احمد)وئەوانی دیکە لە(ابن مسعود)ەوە دەگێڕنەوە ، دەڵێت: لەپاڵ (کعبە)دا سێ‌کەس دەمە قاڵێیان بوو ، دوو قورەیشی و ثەقەفی‌یەك ، یاخود دوو ثەقەفی و قورەیشی‌یەك، یەکێکیان وتی: ئایا ئێوە وادەبینن خوای گەورە قسەکانمان ببیستێت؟! ئەوی -

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ ٱتَّقِ ٱللَّهَ وَلَا تُطِعِ ٱلْكَٰفِرِينَ وَٱلْمُنَٰفِقِينَ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١﴾ وَٱتَّبِعْ مَا يُوحَىٰٓ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿٢﴾ وَتَوَكَّلْ عَلَى ٱللَّهِ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ وَكِيلًا ﴿٣﴾ مَّا جَعَلَ ٱللَّهُ لِرَجُلٍ مِّن قَلْبَيْنِ فِي جَوْفِهِۦ وَمَا جَعَلَ أَزْوَٰجَكُمُ ٱلَّٰٓـِٔي تُظَٰهِرُونَ مِنْهُنَّ أُمَّهَٰتِكُمْ وَمَا جَعَلَ أَدْعِيَآءَكُمْ أَبْنَآءَكُمْ ذَٰلِكُمْ قَوْلُكُم بِأَفْوَٰهِكُمْ وَٱللَّهُ يَقُولُ ٱلْحَقَّ وَهُوَ يَهْدِي ٱلسَّبِيلَ ﴿٤﴾ ٱدْعُوهُمْ لِأٓبَآئِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِندَ ٱللَّهِ فَإِن لَّمْ تَعْلَمُوٓاْ ءَابَآءَهُمْ فَإِخْوَٰنُكُمْ فِي ٱلدِّينِ وَمَوَٰلِيكُمْ وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِيمَآ أَخْطَأْتُم بِهِۦ وَلَٰكِن مَّا تَعَمَّدَتْ قُلُوبُكُمْ وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٥﴾ ٱلنَّبِيُّ أَوْلَىٰ بِٱلْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ وَأَزْوَٰجُهُۥٓ أُمَّهَٰتُهُمْ وَأُوْلُواْ ٱلْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَٰبِ ٱللَّهِ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ وَٱلْمُهَٰجِرِينَ إِلَّآ أَن تَفْعَلُوٓاْ إِلَىٰٓ أَوْلِيَآئِكُم مَّعْرُوفًا كَانَ ذَٰلِكَ فِي ٱلْكِتَٰبِ مَسْطُورًا ﴿٦﴾

سوورەتی ﴿ الأحزاب ﴾

[١] ﴿اتق الله﴾: **لەخوا بترسە.** [٣] ﴿وكيلاً﴾: **پارێزەرو ئەوەی سەرجەم کاروبارەکانی پێسپێراوە.** [٤] ﴿تظاهرون منهن﴾: **بریتیە لەوەی یەکێك خێزانەکەی لەسەرخۆی حەرام بکات بەوێنەی ئەوانەی لەسەری حەرام بووە.(دایكو خوشكو ...).** ﴿ادعياءكم﴾: **ئەوانەی کەمندالّی خۆتان نینو دەیانکەن بەمندالّی خۆتان.** [٥] ﴿ادعوهم لآبائهم﴾: **بیاندەنە پالْ باوکیان.** ﴿أقسط﴾: **دادپەوەرترە.** ﴿مواليكم﴾: **هاودەمو پشتیوانەکانتان لە ئاییندا.** ﴿جُناح﴾: **گوناهو تاوان.** ﴿تعمدت قلوبكم﴾: **بەدەستی ئەنقەست ئەنجامتاندا.** [٦] ﴿أولى﴾: **لەپێشو سوودمەندتر.** ﴿وأزواجُهُ أمهاتُهم﴾: **..هاوشێوەی دایکیان وایە لەحەرام کردنی نیکاحیانو بەمەزنگرتنی ئەو پەرێزە.** ﴿أولوا الأرحام﴾: **خزمو خوێش.** ﴿الكتاب﴾: **مەبەست پێی (لوح المحفوظ)ە.** ﴿مسطوراً﴾: **نووسراوە.**

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((ئەگەر دادوەرێك تێکۆشا(ئیجتهاد)ی کرد لەمەسەلەیەکداو پێکای ئەوا دوو پاداشتی هەیە، خۆ ئەگەر تێکۆشاو (ئیجتهاد)ی کردو هەڵەبوو ئەوا بەتەنیا یەك پاداشتی بۆ دەنوسرێت)). [(اخرجه البخاري)].

- تریان وتی: ئەگەر بەدەنگی بەرز بدوێیت ئەوا دەی بیستێت، خۆئەگەر بەسووکی چرپەو قسە بکەین ئەوا نامانبیستێت، ئەوی کەشیان وتی: ئەگەر بەبەرزی بدوێین ئاگای لێمان بێت بێگومان بەپەنهانیش هەر ئاگای لێمان دەبێتو چرپەشمان هەردەبیستێت، ئنجا خوای گەورە ئایەتی:﴿وَمَا كُنتُمْ تَسْتَتِرُونَ أَنْ يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَا أَبْصَارُكُمْ وَلَا جُلُودُكُمْ﴾ی دابەزاند.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٤٠):﴿أَفَمَنْ يُلْقَى فِي النَّارِ خَيْرٌ أَمَّنْ يَأْتِي آمِناً يَوْمَ الْقِيَامَةِ﴾ ئایەتەکە:

- (ابن المنذر)لە (بشیر)ی کوڕی(فتح)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئەم ئایەتە لەسەر (ابی جهل)و (عمار)ی کوڕی (یاسر) هاتە خوارەوە:﴿ أَفَمَنْ يُلْقَى فِي النَّارِ خَيْرٌ أَمَّنْ يَأْتِي آمِناً يَوْمَ الْقِيَامَةِ﴾.

وَإِذْ أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ وَمِنكَ وَمِن نُّوحٍ وَإِبْرَاهِيمَ وَمُوسَىٰ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ ۖ وَأَخَذْنَا مِنْهُم مِّيثَاقًا غَلِيظًا ﴿٧﴾ لِّيَسْأَلَ الصَّادِقِينَ عَن صِدْقِهِمْ ۚ وَأَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿٨﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَاءَتْكُمْ جُنُودٌ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا لَّمْ تَرَوْهَا ۚ وَكَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا ﴿٩﴾ إِذْ جَاءُوكُم مِّن فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنكُمْ وَإِذْ زَاغَتِ الْأَبْصَارُ وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ وَتَظُنُّونَ بِاللَّهِ الظُّنُونَا ﴿١٠﴾ هُنَالِكَ ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلُوا زِلْزَالًا شَدِيدًا ﴿١١﴾ وَإِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ مَّا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ إِلَّا غُرُورًا ﴿١٢﴾ وَإِذْ قَالَت طَّائِفَةٌ مِّنْهُمْ يَا أَهْلَ يَثْرِبَ لَا مُقَامَ لَكُمْ فَارْجِعُوا ۚ وَيَسْتَأْذِنُ فَرِيقٌ مِّنْهُمُ النَّبِيَّ يَقُولُونَ إِنَّ بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ وَمَا هِيَ بِعَوْرَةٍ ۖ إِن يُرِيدُونَ إِلَّا فِرَارًا ﴿١٣﴾ وَلَوْ دُخِلَتْ عَلَيْهِم مِّنْ أَقْطَارِهَا ثُمَّ سُئِلُوا الْفِتْنَةَ لَآتَوْهَا وَمَا تَلَبَّثُوا بِهَا إِلَّا يَسِيرًا ﴿١٤﴾ وَلَقَدْ كَانُوا عَاهَدُوا اللَّهَ مِن قَبْلُ لَا يُوَلُّونَ الْأَدْبَارَ ۚ وَكَانَ عَهْدُ اللَّهِ مَسْئُولًا ﴿١٥﴾

[٧]﴿ميثاقهم﴾: پەیمان لەسەر وەفاداری بۆ ئەو پەیامەی هەڵیان گرتووە. ﴿ميثاقاً غليظاً﴾: پەیمانێکی جێگیرو پتەو. [٨]﴿ليسأل الصادقين عن صدقهم﴾: هەتا ئەوەی راستگۆبووە پرسیاری لێبکرێت سەبارەت بەراستگۆیی کرداری. [٩]﴿جاءتكم جنودٌ﴾: سوپاکانی جەنگی(الاحزاب) لەموشریکەکان هاتنە سەرتان. [١٠]﴿زاغت الأبصار﴾: چاو لەشوێنی خۆیلایدا بەهۆی زاڵبوونی سەرسامی بەسەریدا. ﴿الحناجر﴾: گەروو. [١١]﴿هُنالكَ﴾: لەوکاتەدا. ﴿ابتلي﴾: خوای گەورە تاقیکردنەوە. ﴿زلزلوا﴾: زۆر سەریان سوڕما کەوتنە دڵەڕاوکە. [١٢]﴿غروراً﴾: گوتەی پوچ. [١٣]﴿يثرب﴾: خەڵکی مەدینە. ﴿لامقام لكم﴾: نابێت لێرەدا بمێننەوە. ﴿عورة﴾: ئەوەی چەپەكو دوورەو دوژمن زەفەری پێدەبات. ﴿فراراً﴾: راکردن لەکوشتارو جەنگ. [١٤]﴿أقطارها﴾: لاکان و دەوروبەری. ﴿سُئلوا الفِتنَةَ﴾: مەبەست پێی ئەوەیە کەوا بێباوەڕەکان داوایان کردووە هەتا بێباوەڕبن و دژی موسڵمانان کوشتار بکەن. ﴿لآتوها﴾: دەیدەنێ و دەیکەن. ﴿ماتلبثوا بها﴾: دوانەدەکەوتن.(لەکوشتاری موسڵمانان). ﴿إلاّ يَسيراً﴾: مەگەر ماوەیەکی کورت و کەم.(بەئەندازەی ئەوەی خۆیان ئامادەدەکەن). [١٥]﴿لايولونَ الأدبار﴾: پشت هەڵناکەن.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٤٤): ﴿لَوْلَا فُصِّلَتْ آيَاتُهُ أَأَعْجَمِيٌّ وَعَرَبِيٌّ قُلْ هُوَ لِلَّذِينَ آمَنُوا هُدًى وَشِفَاءٌ﴾ئایەتەکە:
- (ابن جرير) لە(سعيد)ی کوڕی(جبير)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: (قريش)یەکان وتیان: دەبوو ئەم قورئانە بەعەجەمیوعەرەبی بهاتایەتە خوارەوە، ئنجا خوای گەورە ئایەتی: ﴿لَوْلَا فُصِّلَتْ آيَاتُهُ﴾ی دابەزاند. دوابەدوای ئەم ئایەتەش خوای گەورە سەرجەم زمان و دیالکتەکانی تێداکۆکردەوە.
(ابن حجر) دەڵێت: خوێندنەوەی ﴿هذا أعجمي﴾ بێ هەمزەی (استفهام)ەکە دەبێت.

سوورەتی ﴿الشورى﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٦): ﴿وَالَّذِينَ يُحَاجُّونَ فِي اللَّهِ مِن بَعْدِ مَا اسْتُجِيبَ لَهُ حُجَّتُهُمْ﴾ئایەتەکە:
- (ابن المنذر) لە(عكرمة)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: کاتێ ئایەتی: ﴿إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ﴾ هاتەخوارەوەو موشریکەکان وتیان: لە(مەککە) بەوانەی کەلەناویاندابوون لەباوەڕداران، پێیان -

قُل لَّن يَنفَعَكُمُ ٱلْفِرَارُ إِن فَرَرْتُم مِّنَ ٱلْمَوْتِ أَوِ ٱلْقَتْلِ وَإِذًا لَّا تُمَتَّعُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٦﴾ قُلْ مَن ذَا ٱلَّذِى يَعْصِمُكُم مِّنَ ٱللَّهِ إِنْ أَرَادَ بِكُمْ سُوٓءًا أَوْ أَرَادَ بِكُمْ رَحْمَةً وَلَا يَجِدُونَ لَهُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿١٧﴾ ۞ قَدْ يَعْلَمُ ٱللَّهُ ٱلْمُعَوِّقِينَ مِنكُمْ وَٱلْقَآئِلِينَ لِإِخْوَٰنِهِمْ هَلُمَّ إِلَيْنَا وَلَا يَأْتُونَ ٱلْبَأْسَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٨﴾ أَشِحَّةً عَلَيْكُمْ فَإِذَا جَآءَ ٱلْخَوْفُ رَأَيْتَهُمْ يَنظُرُونَ إِلَيْكَ تَدُورُ أَعْيُنُهُمْ كَٱلَّذِى يُغْشَىٰ عَلَيْهِ مِنَ ٱلْمَوْتِ فَإِذَا ذَهَبَ ٱلْخَوْفُ سَلَقُوكُم بِأَلْسِنَةٍ حِدَادٍ أَشِحَّةً عَلَى ٱلْخَيْرِ أُو۟لَٰٓئِكَ لَمْ يُؤْمِنُوا۟ فَأَحْبَطَ ٱللَّهُ أَعْمَٰلَهُمْ وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ يَسِيرًا ﴿١٩﴾ يَحْسَبُونَ ٱلْأَحْزَابَ لَمْ يَذْهَبُوا۟ وَإِن يَأْتِ ٱلْأَحْزَابُ يَوَدُّوا۟ لَوْ أَنَّهُم بَادُونَ فِى ٱلْأَعْرَابِ يَسْـَٔلُونَ عَنْ أَنۢبَآئِكُمْ وَلَوْ كَانُوا۟ فِيكُم مَّا قَٰتَلُوٓا۟ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٢٠﴾ لَّقَدْ كَانَ لَكُمْ فِى رَسُولِ ٱللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا۟ ٱللَّهَ وَٱلْيَوْمَ ٱلْءَاخِرَ وَذَكَرَ ٱللَّهَ كَثِيرًا ﴿٢١﴾ وَلَمَّا رَءَا ٱلْمُؤْمِنُونَ ٱلْأَحْزَابَ قَالُوا۟ هَٰذَا مَا وَعَدَنَا ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥ وَصَدَقَ ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥ وَمَا زَادَهُمْ إِلَّآ إِيمَٰنًا وَتَسْلِيمًا ﴿٢٢﴾

[١٧] ﴿يعصمكم من الله﴾: **دەتانپارێزێت لەقەدەری خوای گەورە.** [١٨] ﴿المعوقين منكم﴾: **ئەوانەی هیمەتی خەڵکی کزو لاوازدەکەن لەوەی بجەنگێن و پشتگیری پێغەمبەری خوا ﷺ بکەن.** ﴿هلم إلينا﴾: **خۆتانمان لێنزیك بکەنەوە.** ﴿البأس﴾: **جەنگ و کوشتار.** [١٩] ﴿أشحة عليكم﴾: **بەخیلن پێتان (بەوەی سوودتان پێدەگەیەنێت).** ﴿تدور أعينهم﴾: **چاویان زۆرو زوور دەکات.** ﴿يغشى عليه﴾: **ترس لێی دەدات لەسەرەمەرگداو دڵتەنگی ڕووی تێدەکات.** ﴿سلقوكم﴾: **تاوانبارو ئەزیەتتان بدەن.** ﴿بألسنة حداد﴾: **زمانی تیژ وەك ئاسن.** ﴿أشحة على الخير﴾: **سوورن لەسەر ماڵ و دەستکەوتەکان و بەخیلن.** ﴿فأحبط﴾: **پوچەڵی کردووەتەوە.** ﴿يسيرا﴾: **سووك و ئاسان.**
[٢٠] ﴿يودوا﴾: **ئومێدەوارن.** ﴿بادون في الأعراب﴾: **لەدەشت بمێننەوە لەگەڵیان.**
[٢١] ﴿أسوة حسنة﴾: **پێشەنگێکی باش.**

-وتن: واخەڵکی پۆل پۆل دەچنە ناو ئایینی خواوە ئێوەش لەناوماندا مەمێنن، لەسەرچی و بۆچی لەلامان دەمێننەوە، ئنجا خوای گەورە ئایەتی: ﴿وَالَّذِينَ يُحَاجُّونَ فِي اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا اسْتُجِيبَ لَهُ﴾ دابەزاند. هەروەها (عبدالرزاق) لە(قتادة)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئایەتی: ﴿وَالَّذِينَ يُحَاجُّونَ﴾ سەبارەت بەو جوولەکەو گاورانە دابەزی کەوتیان: کتێبی ئێمە بەر لەکتێبی ئێوە هاتووەو، پێغەمبەریشمان لەپێش ئێوەوە بۆ ڕەوانەکراوە، بۆیە ئێمە باشترین لەئێوە.
هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٣): ﴿قُلْ لا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْراً إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى﴾ ئایەتەکە:
ـ (طبراني) لە(ابن عباس)ەوە بە(سند)ێکی لاواز دەگێڕێتەوە، دەڵێت: پشتیوانەکان وتیان: باماڵ و دارایی بۆ پێغەمبەری خوا(ﷺ) کۆبکەینەوە، خوای گەورەش ئەم ئایەتەی ناردە خوارەوە: ﴿قُلْ لا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْراً إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى﴾ هەندێکیان وتیان: بۆیە ئەم قسەیە دەڵێت: تا لەپێناوی ماڵ و خێزانی خۆیدا بجەنگێت و یارمەتییان بدات، ئنجا خوای گەورە ئایەتی: ﴿أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِباً﴾ تا ﴿وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ﴾ ناردە خوارەوە، پاشان تەوبەو پەشیمانی خستە بەردەمیان تا ئایەتی: ﴿وَيَزِيدُهُمْ مِنْ فَضْلِهِ﴾.

[٢٣] ﴿قضى نحبه﴾:نەزرەکەی خۆی بەجێهێنا یاخود بەشەهیدی گیانی سپارد. [٢٦] ﴿ظاهروهم﴾:هاوکاریان کردوون. ﴿صیاصیهم﴾:قەڵاو حەشارگاکانیان. ﴿الرعب﴾:ترسێکی زۆر. [٢٧] ﴿لم تطؤوها﴾:نەچوونەتە ناوی(مەبەستی خەیبەرە). [٢٨] ﴿امتعكن﴾:مۆڵەتی تەڵاقدانتان پێبدەن. ﴿أسرحكن﴾:تەڵاقتان بدەین. ﴿سراحا جميلا﴾:تەڵاقێ کەهیچ زیانو ناخۆشییەکی تێدانەبێت. [٣٠] ﴿بفاحشة﴾:بەگوناهێکی گەورە. ﴿مبينة﴾:روونەو خراپیی و ناقۆڵایی ئاشکرایە.

مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُم مَّن قَضَىٰ نَحْبَهُ وَمِنْهُم مَّن يَنتَظِرُ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلًا ﴿٢٣﴾ لِّيَجْزِيَ اللَّهُ الصَّادِقِينَ بِصِدْقِهِمْ وَيُعَذِّبَ الْمُنَافِقِينَ إِن شَاءَ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٢٤﴾ وَرَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِغَيْظِهِمْ لَمْ يَنَالُوا خَيْرًا وَكَفَى اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ الْقِتَالَ وَكَانَ اللَّهُ قَوِيًّا عَزِيزًا ﴿٢٥﴾ وَأَنزَلَ الَّذِينَ ظَاهَرُوهُم مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِن صَيَاصِيهِمْ وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ فَرِيقًا تَقْتُلُونَ وَتَأْسِرُونَ فَرِيقًا ﴿٢٦﴾ وَأَوْرَثَكُمْ أَرْضَهُمْ وَدِيَارَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ وَأَرْضًا لَّمْ تَطَئُوهَا وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرًا ﴿٢٧﴾ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُل لِّأَزْوَاجِكَ إِن كُنتُنَّ تُرِدْنَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ أُمَتِّعْكُنَّ وَأُسَرِّحْكُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا ﴿٢٨﴾ وَإِن كُنتُنَّ تُرِدْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالدَّارَ الْآخِرَةَ فَإِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْمُحْسِنَاتِ مِنكُنَّ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٢٩﴾ يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ مَن يَأْتِ مِنكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ يُضَاعَفْ لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ﴿٣٠﴾

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەیفەرموو: (لا اله الا الله)پەروەردگار تاکو تەنیایەو پەیمانەکانی راستو دروستەو، سەربازانی رێگای خۆی رێزدار کردو، ئەو کۆمەڵەشی یەکیان گرتبوو دژی ئیسلام پشتی شکاندنو دۆڕانو، هیچ بوونێك پێش ئەوو دوایی ئەو نییە)). [(متفق علیه)].

*هەروەها پێغەمبەری خوا(ﷺ) نزایکرد لە(الاحزاب)و فەرمووی: ((پەروەردگارا ! ئەی دابەزێنەری قورئانو خاوەن لێپرسینەوەی خێرا، کەلەکۆمەکەی(احزاب) شکست پێ بهێنە، خوایە گیان بیانڕوخێنەو زەویان لێبهێنەرەوە یەك)). [(متفق علیه)].

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٧):﴿وَلَوْ بَسَطَ اللَّهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهِ لَبَغَوْا فِي الْأَرْضِ﴾ئایەتەکە:

ـ (حاکم) لە(علی)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: ئەم ئایەتە دەربارەی هاوەڵانی(صُفه) هاتەخوار. ﴿وَلَوْ بَسَطَ اللَّهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهِ لَبَغَوْا فِي الْأَرْضِ﴾ ئەویش لەبەرئەوەی وتیان: ئەگەر ئەوەمان دەبوو، ئومێدەخوازی هەموو دنیایان دەکرد، وێنەی ئەمەش (عمر)ی کوری(حریث)ەوە ریوایەتکراوە.

سوورەتی ﴿ الزخرف ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٩):﴿وَجَعَلُوا الْمَلَائِكَةَ الَّذِينَ هُمْ عِبَادُ الرَّحْمَٰنِ إِنَاثًا﴾ئایەتەکە:

ـ (ابن المنذر) لە(قتادة)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: کۆمەڵێك لەدووڕووەکان وتیان: خوای گەورە هاوسەرێتی لەگەڵ جنۆکەکاندا کردوومو فریشتەکان لەونێوەندەدا پەیدابوون ،ئنجا ئایەتی:﴿وَجَعَلُوا الْمَلَائِكَةَ الَّذِينَ هُمْ عِبَادُ الرَّحْمَٰنِ إِنَاثًا﴾ی دابەزاند.

﴿وَمَن يَقْنُتْ مِنكُنَّ لِلَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَتَعْمَلْ صَٰلِحًا نُّؤْتِهَآ أَجْرَهَا مَرَّتَيْنِ وَأَعْتَدْنَا لَهَا رِزْقًا كَرِيمًا ﴿٣١﴾ يَٰنِسَآءَ ٱلنَّبِىِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِّنَ ٱلنِّسَآءِ ۚ إِنِ ٱتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَخْضَعْنَ بِٱلْقَوْلِ فَيَطْمَعَ ٱلَّذِى فِى قَلْبِهِۦ مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلًا مَّعْرُوفًا ﴿٣٢﴾ وَقَرْنَ فِى بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ ٱلْجَٰهِلِيَّةِ ٱلْأُولَىٰ ۖ وَأَقِمْنَ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتِينَ ٱلزَّكَوٰةَ وَأَطِعْنَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥٓ ۚ إِنَّمَا يُرِيدُ ٱللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنكُمُ ٱلرِّجْسَ أَهْلَ ٱلْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا ﴿٣٣﴾ وَٱذْكُرْنَ مَا يُتْلَىٰ فِى بُيُوتِكُنَّ مِنْ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ وَٱلْحِكْمَةِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ لَطِيفًا خَبِيرًا ﴿٣٤﴾ إِنَّ ٱلْمُسْلِمِينَ وَٱلْمُسْلِمَٰتِ وَٱلْمُؤْمِنِينَ وَٱلْمُؤْمِنَٰتِ وَٱلْقَٰنِتِينَ وَٱلْقَٰنِتَٰتِ وَٱلصَّٰدِقِينَ وَٱلصَّٰدِقَٰتِ وَٱلصَّٰبِرِينَ وَٱلصَّٰبِرَٰتِ وَٱلْخَٰشِعِينَ وَٱلْخَٰشِعَٰتِ وَٱلْمُتَصَدِّقِينَ وَٱلْمُتَصَدِّقَٰتِ وَٱلصَّٰٓئِمِينَ وَٱلصَّٰٓئِمَٰتِ وَٱلْحَٰفِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَٱلْحَٰفِظَٰتِ وَٱلذَّٰكِرِينَ ٱللَّهَ كَثِيرًا وَٱلذَّٰكِرَٰتِ أَعَدَّ ٱللَّهُ لَهُم مَّغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا ﴿٣٥﴾

[٣١] ﴿يقنت﴾:گەردن کەچ و گوێڕایەڵ دەبێت. ﴿كريماً﴾:شکۆدار. [٣٢] ﴿فلا تخضعن بالقول﴾:وتەکانتان ناسک مەکەنەوەو ناز مەکەن. ﴿مرض﴾: مەبەست پێی دووڕوویی و حەزکردن لەخراپەیە. ﴿معروفاً﴾:چاك و باش و دوور لەگومان و چاوبرسێتی و.. [٣٣] ﴿قرن في بيوتكن﴾:پەیوەستبن بەماڵەکانتانەوە.. ﴿لاتبرّجن﴾:ئەوە دەرمەخەن کەپێویستە بیشارنەوە (لەجوانی لەش و لارتان). ﴿جاهلية الأولى﴾:نەفامی و نەزانی‌یەکانی پێش ئایینی ئیسلام. ﴿الرّجس﴾:گوناەو تاوان. ﴿أهل البيت﴾:مەبەست پێی خزم و خێزانەکانی پێغەمبەری خوایە(ﷺ). [٣٤] ﴿الحكمة﴾: حوکمەکانی قورئانی پیرۆز یاخود وتەکانی پێغەمبەر(درودوسڵاوی خوای لەسەربێت). ﴿لطيفا﴾:زاناو شارەزا بەشتە پەنهانی و ئاڵۆزەکان. ﴿خبيرا﴾:زاناو شارەزا بەڕاستی و کرۆکی شتەکان. [٣٥] ﴿القانتين﴾:گوێڕایەڵ و گەردن کەچ بۆ خوای گەورە. ﴿الصادقين﴾:ڕاستگۆ لەنیەت و وتەو کردەوەدا. ﴿الخاشعين﴾:خۆبەکەمزان لەخزمەتی خوادا (بەدڵ و کردەوە).

*لە(ابي محمد) (حسين)ی کوڕی (علي) کوڕی (ابي طالب)ەوە (ڕەزای‌خوای لێبێت) دەگێڕنەوە: دەفەرموێت :لەپێغەمبەری خواوە(ﷺ) ئەوەم لەبەرکرد کەفەرمووی: ((دەستبەرداری ئەوشتانە ببە کەگومانت بۆ دروست دەکات وڕوو بکەرە ئەوانەی گومانت بۆ دروست ناکەن ، چونکە ڕاستی دڵنیایی دەبەخشێت و درۆش گومان و دڵە ڕاوکە دروست دەکات)) [(اخرجه الترمذي)] .

هۆی دابەزینی ئایەتی(٣١):﴿وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ هَٰذَا الْقُرْآنُ عَلَىٰ رَجُلٍ مِّنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ﴾ ئایەتەکە :
- لەسوورەتی (یونس)دا هۆی ئەم دووئایەتە هاتووە .

هۆی دابەزینی ئایەتی: (٣٦):﴿وَمَن يَعْشُ عَن ذِكْرِ الرَّحْمَٰنِ نُقَيِّضْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ﴾ئایەتەکە:
- (ابن المنذر)لە(قتادة)وە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: (وليد)ی کوڕی (مغيره) وتبوی: ئەگەر محمد ڕاست بکات لەوەی کەدەیڵێت و حەق بێت ئەوا ئەم قورئانە بۆ من دەهاتە خوار یان بۆ (ابن مسعود)ی (ثقفي)، پاشان ئەم ئایەتە دابەزیە خوارەوە.

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥٓ أَمْرًا أَن يَكُونَ لَهُمُ ٱلْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ ۗ وَمَن يَعْصِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَٰلًا مُّبِينًا ﴿٣٦﴾ وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِىٓ أَنْعَمَ ٱللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَٱتَّقِ ٱللَّهَ وَتُخْفِى فِى نَفْسِكَ مَا ٱللَّهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى ٱلنَّاسَ وَٱللَّهُ أَحَقُّ أَن تَخْشَىٰهُ ۖ فَلَمَّا قَضَىٰ زَيْدٌ مِّنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَٰكَهَا لِكَىْ لَا يَكُونَ عَلَى ٱلْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِىٓ أَزْوَٰجِ أَدْعِيَآئِهِمْ إِذَا قَضَوْا۟ مِنْهُنَّ وَطَرًا ۚ وَكَانَ أَمْرُ ٱللَّهِ مَفْعُولًا ﴿٣٧﴾ مَّا كَانَ عَلَى ٱلنَّبِىِّ مِنْ حَرَجٍ فِيمَا فَرَضَ ٱللَّهُ لَهُۥ ۖ سُنَّةَ ٱللَّهِ فِى ٱلَّذِينَ خَلَوْا۟ مِن قَبْلُ ۚ وَكَانَ أَمْرُ ٱللَّهِ قَدَرًا مَّقْدُورًا ﴿٣٨﴾ ٱلَّذِينَ يُبَلِّغُونَ رِسَٰلَٰتِ ٱللَّهِ وَيَخْشَوْنَهُۥ وَلَا يَخْشَوْنَ أَحَدًا إِلَّا ٱللَّهَ ۗ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ حَسِيبًا ﴿٣٩﴾ مَّا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَآ أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ وَلَٰكِن رَّسُولَ ٱللَّهِ وَخَاتَمَ ٱلنَّبِيِّـۧنَ ۗ وَكَانَ ٱللَّهُ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمًا ﴿٤٠﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱذْكُرُوا۟ ٱللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا ﴿٤١﴾ وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿٤٢﴾ هُوَ ٱلَّذِى يُصَلِّى عَلَيْكُمْ وَمَلَٰٓئِكَتُهُۥ لِيُخْرِجَكُم مِّنَ ٱلظُّلُمَٰتِ إِلَى ٱلنُّورِ ۚ وَكَانَ بِٱلْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا ﴿٤٣﴾

[٣٦] ﴿قضى﴾:فەرمانیدا. ﴿الخيرةُ﴾: سەرپشك. [٣٧] ﴿أنعم الله عليه﴾:خوا نیعمەتی موسڵمان بوونی پیبەخشیوە. (ڕێنموونی كردووە). ﴿أنعمت عليه﴾:چاكەت لەگەڵ كردووە بەئازادكردن و پەروەردەكردنی. ﴿وطرا﴾:پێویستی یەكەی. ﴿أدعيائهم﴾:ئەوانەی كردوویانن بەكوڕی خۆیان. [٣٨] ﴿حرَج﴾:تەنگی و تاوان. ﴿سُنَة الله﴾:شێوازو ڕێسای مامەڵە لەگەڵ نەتەوەكانی پێشوودا. ﴿خلوا من قبلُ﴾:ئەو پێغەمبەرانەی پێشتر هاتن. ﴿قدرا مقدوراً﴾: فەرمانێكی چەسپاو جێگیر. [٣٩] ﴿حسيباً﴾:ئەوەی لەكاری دروستكراوەكانی دەپرسێتەوە. [٤٠] ﴿خاتمَ النبيّين﴾:دوا پێغەمبەر ؛ كەبەر كۆتایی هات بەڕشتەی پێغەمبەرایەتی. [٤٢] ﴿بكرةً﴾:بەیانیان. ﴿أصيلاً﴾:ئێواران. [٤٣] ﴿يصلي عليكمْ﴾:بەزەیی پێتاندا دێتەوەو فریشتەكانتان بۆ دەكات بەپەناو پشتگیر.

*پیاوێك هاتە خزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ)و پێی وت: ئەی پێغەمبەری خوا ؛ ڕێوڕەسمەكانی ئیسلام لەسەرم زیادیان كردووە ، بۆیە دوات لێدەكەم شتێكم پێ بڵێیت پابەندم پێوەی ، پێغەمبەری خواش(ﷺ) فەرمووی: ((با زوبانت هەمیشە تەڕوپاراو بێت بەزیكرو یادی خوای گەورە)). [(اخرجه الترمذي)] .

هەروەها (ابن ابی حاتم) لە(محمد)ی كوڕی (عثمان)ی (مخزومی)یەوە دەگێڕێتەوە ، دەڵێت: قوڕەیشی‌یەكان وتیان: بۆ هەر هاوەڵێكی (محمد) كەسێك دادەنێین كەلەخشتەیان بەرن، ئنجا بۆ(ابوبكر) (طلحە) یان داناو ئەویش هات بۆلای (ابوبكر) لەكاتێكدا لەنێو كۆمەڵێك خەڵكدابوو ، (ابوبكر)ڕووی تێكردو وتی: بۆچی بانگم دەكەیت ؟ وتی:بۆلای پەرستنی(لات)و (عزی)؛ (ابوبكر)یش فەرمووی: (لات)چییە ؟ وتی:پەروەردگارمانە، فەرمووی: (عزی)چییە؟ وتی: لەكچانی خوایە ، فەرمووی:ئەی دایكیان كێیە ؟ لێرەدا (طلحە)بێدەنگ بوو وەڵامی‌نەدایەوە، ئنجا(طلحە) بەهاوەڵەكانی وت:دەی وەڵامی ئەوپیاوە بدەنەوەو ، خەڵكەكەش بێدەنگ بوون .

تَحِيَّتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهُۥ سَلَٰمٌ وَأَعَدَّ لَهُمْ أَجْرًا كَرِيمًا ﴿٤٤﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِىُّ إِنَّآ أَرْسَلْنَٰكَ شَٰهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿٤٥﴾ وَدَاعِيًا إِلَى ٱللَّهِ بِإِذْنِهِۦ وَسِرَاجًا مُّنِيرًا ﴿٤٦﴾ وَبَشِّرِ ٱلْمُؤْمِنِينَ بِأَنَّ لَهُم مِّنَ ٱللَّهِ فَضْلًا كَبِيرًا ﴿٤٧﴾ وَلَا تُطِعِ ٱلْكَٰفِرِينَ وَٱلْمُنَٰفِقِينَ وَدَعْ أَذَىٰهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى ٱللَّهِ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ وَكِيلًا ﴿٤٨﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِذَا نَكَحْتُمُ ٱلْمُؤْمِنَٰتِ ثُمَّ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِن قَبْلِ أَن تَمَسُّوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ تَعْتَدُّونَهَا فَمَتِّعُوهُنَّ وَسَرِّحُوهُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا ﴿٤٩﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِىُّ إِنَّآ أَحْلَلْنَا لَكَ أَزْوَٰجَكَ ٱلَّٰتِىٓ ءَاتَيْتَ أُجُورَهُنَّ وَمَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ مِمَّآ أَفَآءَ ٱللَّهُ عَلَيْكَ وَبَنَاتِ عَمِّكَ وَبَنَاتِ عَمَّٰتِكَ وَبَنَاتِ خَالِكَ وَبَنَاتِ خَٰلَٰتِكَ ٱلَّٰتِى هَاجَرْنَ مَعَكَ وَٱمْرَأَةً مُّؤْمِنَةً إِن وَهَبَتْ نَفْسَهَا لِلنَّبِىِّ إِنْ أَرَادَ ٱلنَّبِىُّ أَن يَسْتَنكِحَهَا خَالِصَةً لَّكَ مِن دُونِ ٱلْمُؤْمِنِينَ قَدْ عَلِمْنَا مَا فَرَضْنَا عَلَيْهِمْ فِىٓ أَزْوَٰجِهِمْ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَٰنُهُمْ لِكَيْلَا يَكُونَ عَلَيْكَ حَرَجٌ وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٥٠﴾

[٤٥]﴿شاهداً﴾:شاهیدو گەواهی دەر (بەسەر ئەوانەی نێردراوی بۆ لایان). [٤٦]﴿باذنه﴾:بەهۆی ئاسانکردنی ئەوەوە. ﴿سراجا منیرا﴾:چرایەکی درەخشان. [٤٨]﴿دع اذاهم﴾:گوێ مەدە بەقسەی خراپیان. [٤٩]﴿تعتدونها﴾:مەبەست پێی تەواوکردنی ڕۆژەکانە.﴿فمتعوهن﴾: بەخشینێکی وەهایان پێ ببەخشن ڕازی بن.﴿سراحا جمیلا﴾:دوور لەئازارو، ڕێگرتن لەواجبێکی شەرعی. [٥٠]﴿الیت اجورهن﴾:مارەییت پێداون.﴿افاء الله علیك﴾: ئەوەی خوای گەورە پێی داویت لەغەنیمەو دەستکەوت لەبێباوەڕان. ﴿یستنکحها﴾:مارەی ببڕێت. ﴿خالصة﴾:ئەو حوکمانەی بەتەنیا بۆ پێغەمبەری خوایە(ﷺ).﴿حرج﴾:

ئاقارو ناڕەتی.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٨٠):﴿أَمْ يَحْسَبُونَ أَنَّا لا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ بَلَى وَرُسُلُنَا لَدَيْهِمْ يَكْتُبُونَ﴾ئایەتەکە:

- (ابن جریر) لە(محمد)ی کوڕی (قرضي)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: لەکاتێکدا سێ کەس لەنێوان (کعبە)و پەردەکەیدا بوون، دوو قوڕەیشیی و (ثقفی)یەك یان ، دوو (ثەقەفی)و (قوڕەیشی)یەك؛ یەکێکیان وتی: تۆ بڵێی خوای گەورە قسەکانمان ببیستێت ، ئەوی تریان وتی: گەر دەنگ هەڵبڕین دەی بیستێت ، بەڵام گەر بەپەنهانی بدوێین نای بیستێت ، پاشان خوای گەورە ئەم ئایەتەی ناردە خوارەوە:﴿ أَمْ يَحْسَبُونَ أَنَّا لا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ بَلَى وَرُسُلُنَا لَدَيْهِمْ يَكْتُبُونَ﴾.

سوورەتی ﴿ الدخان ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی (١٠):﴿فَارْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُخَانٍ مُبِينٍ﴾ئایەتەکە:

-(بخاری) لە(ابن مسعود)ەوە دەگێڕێتەوە ؛ دەڵێت: کاتێك (قریش)ییەکان سەرکەشی یان کرد بەرامبەر پێغەمبەری خواو توندوتیژی یان نواند ، پێغەمبەریش(ﷺ) دوعای لێکردن چەند ساڵانێکی گرانی بێت بەسەریاندا وێنەی ساڵانی پڕگرانی (یوسف) (سەلامی خوای لەسەربێت) ، بۆیە تووشی گرانیی و نەبوونی یەك هاتن کەئێسقانیان دەخوارد لەبرسا ، پیاوان سەیری ئاسمانیان دەکرد لەنێوان خۆیانو ئاسماندا دووکەڵێکیان دەبینی لەبەرگەرماو ناڕەحەتیو ماندوێتی ، ئیتر خوای گەورە ئەم ئایەتەی ناردە خوارەوە:﴿فَارْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُخَانٍ مُبِينٍ﴾. پێغەمبەری خوا(ﷺ) هات ، وتیان: ئەی پێغەمبەری خوا دوعای باران بارین بۆ خەڵکی -

﴿ تُرۡجِي مَن تَشَآءُ مِنۡهُنَّ وَتُـٔۡوِيٓ إِلَيۡكَ مَن تَشَآءُۖ وَمَنِ ٱبۡتَغَيۡتَ مِمَّنۡ عَزَلۡتَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيۡكَۚ ذَٰلِكَ أَدۡنَىٰٓ أَن تَقَرَّ أَعۡيُنُهُنَّ وَلَا يَحۡزَنَّ وَيَرۡضَيۡنَ بِمَآ ءَاتَيۡتَهُنَّ كُلُّهُنَّۚ وَٱللَّهُ يَعۡلَمُ مَا فِي قُلُوبِكُمۡۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلِيمًا حَلِيمٗا ٥١ لَّا يَحِلُّ لَكَ ٱلنِّسَآءُ مِنۢ بَعۡدُ وَلَآ أَن تَبَدَّلَ بِهِنَّ مِنۡ أَزۡوَٰجٖ وَلَوۡ أَعۡجَبَكَ حُسۡنُهُنَّ إِلَّا مَا مَلَكَتۡ يَمِينُكَۗ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ رَّقِيبٗا ٥٢ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَدۡخُلُواْ بُيُوتَ ٱلنَّبِيِّ إِلَّآ أَن يُؤۡذَنَ لَكُمۡ إِلَىٰ طَعَامٍ غَيۡرَ نَٰظِرِينَ إِنَىٰهُ وَلَٰكِنۡ إِذَا دُعِيتُمۡ فَٱدۡخُلُواْ فَإِذَا طَعِمۡتُمۡ فَٱنتَشِرُواْ وَلَا مُسۡتَـٔۡنِسِينَ لِحَدِيثٍۚ إِنَّ ذَٰلِكُمۡ كَانَ يُؤۡذِي ٱلنَّبِيَّ فَيَسۡتَحۡيِۦ مِنكُمۡۖ وَٱللَّهُ لَا يَسۡتَحۡيِۦ مِنَ ٱلۡحَقِّۚ وَإِذَا سَأَلۡتُمُوهُنَّ مَتَٰعٗا فَسۡـَٔلُوهُنَّ مِن وَرَآءِ حِجَابٖۚ ذَٰلِكُمۡ أَطۡهَرُ لِقُلُوبِكُمۡ وَقُلُوبِهِنَّۚ وَمَا كَانَ لَكُمۡ أَن تُؤۡذُواْ رَسُولَ ٱللَّهِ وَلَآ أَن تَنكِحُوٓاْ أَزۡوَٰجَهُۥ مِنۢ بَعۡدِهِۦٓ أَبَدًاۚ إِنَّ ذَٰلِكُمۡ كَانَ عِندَ ٱللَّهِ عَظِيمًا ٥٣ إِن تُبۡدُواْ شَيۡـًٔا أَوۡ تُخۡفُوهُ فَإِنَّ ٱللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَيۡءٍ عَلِيمٗا ٥٤ ﴾

[٥١]﴿تُرْجِـي﴾:ئەوەیە کەلەشەوی دیاریکراوی خۆی دوای بخەیت و جووت نەبیت لەگەڵی.﴿تُـؤوي﴾: ئەوەیە کەوا پێشی بخەیت لەشەوو نۆرەی خۆی.﴿ابتغيت﴾:داوای بکەیت و نزیکی بکەیتەوە لەخۆت (پاش دواخستنی).﴿عَزَلْـتَ﴾:دووری بخەیتەوەو دوای بخەیت لەوادەی خۆی.﴿فلاجُنـاحَ﴾:یاساغ و حەرام نی یەو هیچی تێدا نی یە.﴿ذلك أدنى أن تقرَّ أعيُنهُنَّ﴾:سەرپشك و هەڵبژاردنیان خستە دەستی خۆت، (باشتر دڵیان خۆش دەکات ، چونکە دەزانن کەفەرمانی خوایە).[٥٢]﴿لايَحِلُ لَـكَ النساءُ مِنْ بَعْـدُ﴾:واتە:ئەی پێغەمبەری خوا چی دی حەڵاڵ نی یە هیچ ئافرەتێکی تر بۆ تۆ لەمڕۆ بەدواوە. ﴿ولاَ أنْ تَبـدَّلَ﴾:ناتوانیت یەکێکیان تەڵاق بدەیت و لەجیاتی ئەویش یەکێکی تر مارە بڕیت.﴿رقيبـاً﴾:پارێزەرو ئاگادارە بەسەر هەمووشتێکدا.[٥٣]﴿غَيْرَ ناظرينَ انـلهُ﴾:چاوەڕێی کاتی پێگەیشتنی خواردن مەکەن.﴿فانتشـروا﴾:بڵاوببنەوەو لای مەمێننەوە.﴿ولامُستأنسـين لحَديـثٍ﴾:پشت مەکەنەوە بۆ گوێگرتن لەقسەی یەکتر..(مەدەن بەرازی قسەیا).﴿فيسـتَحي مِنْكُـمْ﴾: شەرمتان لێدەکات.﴿متاعاً﴾:شتێکی بەسوود.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((باهیچ کەس لەنێوە لەگەڵ ئافرەتێکی غەیرەدا کۆنەبێتەوە؛ مەگەر لەگەڵ یەکێك لەمەحارمەکانیدا)). [(متفق عليه)].

- (مضر) بکە بەڕاستی قات و قڕییان تێکەوت ، ئنجا پێغەمبەری خوا(ﷺ) دوعای باران بارینی بۆکردن، خوای گەورەش بارانی بۆ باراندن و ئەم ئایەتەش لەسەر ئەو ڕووداوە نازڵبووە خوارەوە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٥)و(١٦): ﴿إِنَّكُمْ عَائِدُونَ﴾ئایەتەکە :

ـ هەر هەمان هۆز دوای ئەوەی بوون و خۆش گوزەرانی ڕووی تێکردن جارێکی دی گەڕانەوە سەر حاڵی پێشوویان ، پاشان پەروەردگار ئایەتی:﴿يَوْمَ نَبْطِشُ الْبَطْشَةَ الْكُبْرَى إِنَّـا مُنْتَقِمُـونَ﴾ی ناردە خوارەوە، ئەمەش مەبەست پێی ڕۆژی (بدر)ە.

لَا جُنَاحَ عَلَيْهِنَّ فِي آبَائِهِنَّ وَلَا أَبْنَائِهِنَّ وَلَا إِخْوَانِهِنَّ وَلَا أَبْنَاءِ إِخْوَانِهِنَّ وَلَا أَبْنَاءِ أَخَوَاتِهِنَّ وَلَا نِسَائِهِنَّ وَلَا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ وَاتَّقِينَ اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا (٥٥) إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا (٥٦) إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا مُهِينًا (٥٧) وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بِغَيْرِ مَا اكْتَسَبُوا فَقَدِ احْتَمَلُوا بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُبِينًا (٥٨) يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِأَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيبِهِنَّ ذَٰلِكَ أَدْنَىٰ أَنْ يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا (٥٩) ۞ لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْمُرْجِفُونَ فِي الْمَدِينَةِ لَنُغْرِيَنَّكَ بِهِمْ ثُمَّ لَا يُجَاوِرُونَكَ فِيهَا إِلَّا قَلِيلًا (٦٠) مَلْعُونِينَ أَيْنَمَا ثُقِفُوا أُخِذُوا وَقُتِّلُوا تَقْتِيلًا (٦١) سُنَّةَ اللَّهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا (٦٢)

[٥٥]﴿لاجُناحَ عليهنَّ﴾:لێیان ناگیرێت. [٥٧]﴿لعَنَهُمُ اللهُ﴾:لەڕەحمی خۆی بێبەشیکردوون لەهەردوو دونیا... [٥٨]﴿احتملوا﴾:بریتیە لەناڕەحەتیو بار قورسی.﴿بهتاناً﴾:بریتیە لەقسە هەڵبەستن یان درۆیەکی لەڕادە بەدەر...!!.﴿اثماً مُبيناً﴾:گوناهو تاوانێکی دیارو ئاشکرا.[٥٩]﴿يُدْنينَ عَلَيهنَّ﴾:درێژو شۆڕی بکەنەوە بەسەریاندا.﴿منْ جلابيبهنَّ﴾:ئەوەی خۆیانی پێدادەپۆشن. [٦٠]﴿المُرجفُونَ﴾:ئەوانەی دەنگو باسی درۆ بڵاودەکەنەوە.﴿لنُغريَنَّكَ بهم﴾:زاڵو باڵادەستت دەکەین بەسەریاندا.[٦١]﴿ملعونين﴾:ئەوانەی دوورخراونەتەوە لەسۆزو بەزەیی خوا(نەفرەت لێکروان).﴿أينما ثُقفوا﴾: لەهەر جێگەیەك زەفەریان پێبەرن.﴿اخذوا﴾:دەستگیر دەکرێن.[٦٢]﴿خلوا﴾:بەسەر چوو رابورد.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٤٣):﴿ انَّ شَجَرَةَ الزَّقُّومِ ، طَعَامُ الْأَثِيمِ﴾ئایەتەکە :

ـ (سعيد)ی کوڕی (منصور) لە(ابی مالك)ەوە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت : (ابو جهل)خورماو ڕۆنی دەمێناو دەیووت ئەمە دروست بکەن ، ئەمە ئەو زەقومەیە کە(محمد) بەڵێنی پێداون ، پاشان ئایەتی:﴿يَوْمَ نَبْطِشُ الْبَطْشَةَ الْكُبْرَى إِنَّا مُنتَقِمُونَ﴾ دابەزی.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٤٩):﴿ذُقْ إِنَّكَ أَنتَ الْعَزِيزُ الْكَرِيمُ﴾ ئایەتەکە :

ـ (اموی)لە(عكرمة)وە دەگێڕێتەوە ، دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) بە(ابوجهل) گەیشتو پێی وت: خوای گەورە فەرمانی پێداوم ئەمەت پێبڵێت:﴿أَوْلَى لَكَ فَأَوْلَى ، ثُمَّ أَوْلَى لَكَ فَأَوْلَى﴾ ، پاشان دەڵێت: کراسەکەی داکەندو وتی: خۆشتو هاوڕێکەشت ناتوانن هیچ شتێك لەمن بکەن ، خۆت چاك دەزانی کەمن پارێزگاری لەخەڵکی(بطحاء) ـ شوێنێکە لە(مەککە)ـ دەکەم وێڕای ئەوەیش من گەورەو مەزنم ، بەڵام پەروەردگار لەڕۆژی (بدر)دا لەناویبردو زەلیلو ڕیسوای‌کرد، هەر بەگوتەو قسەکەی خۆشی سەرزەنشتی‌کرد ، دەربارەی ئەویش ئەم ئایەتە نازڵبووە خوارەوە: ﴿ذُقْ إِنَّكَ أَنتَ الْعَزِيزُ الْكَرِيمُ﴾.هەروەها(ابن جرير) وێنەی ئەمە لە(قتادة)وە دەگێڕێتەوە.

يَسْئَلُكَ النَّاسُ عَنِ السَّاعَةِ قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِندَ اللَّهِ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ تَكُونُ قَرِيبًا ﴿٦٣﴾ إِنَّ اللَّهَ لَعَنَ الْكَافِرِينَ وَأَعَدَّ لَهُمْ سَعِيرًا ﴿٦٤﴾ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا لَّا يَجِدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿٦٥﴾ يَوْمَ تُقَلَّبُ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ يَقُولُونَ يَا لَيْتَنَا أَطَعْنَا اللَّهَ وَأَطَعْنَا الرَّسُولَا ﴿٦٦﴾ وَقَالُوا رَبَّنَا إِنَّا أَطَعْنَا سَادَتَنَا وَكُبَرَاءَنَا فَأَضَلُّونَا السَّبِيلَا ﴿٦٧﴾ رَبَّنَا آتِهِمْ ضِعْفَيْنِ مِنَ الْعَذَابِ وَالْعَنْهُمْ لَعْنًا كَبِيرًا ﴿٦٨﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ آذَوْا مُوسَىٰ فَبَرَّأَهُ اللَّهُ مِمَّا قَالُوا وَكَانَ عِندَ اللَّهِ وَجِيهًا ﴿٦٩﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ﴿٧٠﴾ يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَن يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا ﴿٧١﴾ إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَن يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا ﴿٧٢﴾ لِّيُعَذِّبَ اللَّهُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ وَيَتُوبَ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٧٣﴾

[٦٦]﴿تقلّبُ﴾:لەلایەکەوە بۆ لایەکی‌تر وەری دەگێڕێت.[٦٧]﴿سادتنا﴾:پاشاو سەرۆکەکانمان.﴿کبراءنا﴾:زانا خراپەکانمان.[٦٨]﴿ضِعفین﴾:دوو ئەوەندە.[٦٩]﴿وجیهاً﴾:خاوەن پایەن‌و نزایان گیرایە.[٧٠]﴿قولاً سدیداً﴾: وتەیەکی راست‌و مەبەستدار. [٧١]﴿یصلح لکم أعمالکم﴾:یاریدەدەرو پشتیوان بۆ کردەوەی چاکە. [٧٢]﴿الأمانة﴾:ئەرك‌و تەکلیفەکانی فەرمانی خوای گەورەیە. ﴿فأبَین﴾:نکوولیانکرد.﴿أشفقن منها﴾: ترسان لەوەی ناپاکی بکەن.﴿ظلوماً﴾: ئەوەی بەردەوام ستەم لەخودی خۆی دەکات.﴿جهولاً﴾:رۆچوو لەنەزانیندا.

*(ابن مسعود)(رەزای خوای لێبێت) لەپێغەمبەری خواوە(ﷺ) دەگێڕێتەوە ؛ دەفەرموێت: ((پەروەردگار من داوای رێنمایی‌و پارێزکاری لەگەڵ پاکێتی‌و دەوڵەمەندی دەکەم)). [(اخرجه مسلم)].

سوورەتی ﴿ الجاثیة ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٣):﴿أَفَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَٰهَهُ هَوَاهُ وَأَضَلَّهُ اللَّهُ عَلَىٰ عِلْمٍ﴾ئایەتەکە:

ـ (ابن منذر)و (ابن جریر) لە(سعید)ی کوڕی (جبیر)ەوە دەگێڕنەوە ؛ دەڵێت: (قریش)یەکان ماوەیەك بەردێکیان دەپەرست ، ئەگەر بەردێکیان بدیایە باشترو جوانتر بوایە لەبەردی یەکەم ئەوا یەکەمیان فڕێدەداو بەردی دووەمیان دەپەرست ، ئنجا خوای گەورە ئەم ئایەتەی دابەزاند:﴿ أَفَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَٰهَهُ هَوَاهُ﴾.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٤):﴿وَقَالُوا مَا هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا يُهْلِكُنَا إِلَّا الدَّهْرُ﴾ ئایەتەکە:

ـ لە(ابي هریرة)وە دەگێڕنەوە ، دەڵێت: خەڵکی نەفام دەیان وت: تەنها شەوو رۆژە کەئێمە لەبرێنێتەوەو لەناومان دەبات ، خوای گەورەش ئەم ئایەتەی ناردەخوارەوە:﴿وَقَالُوا مَا هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا يُهْلِكُنَا إِلَّا الدَّهْرُ﴾.

سوورەتی ﴿ الأحقاف ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی (١٠):﴿قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِن كَانَ مِنْ عِندِ اللَّهِ وَكَفَرْتُم بِهِ﴾ئایەتەکە:

ـ (طبراني) لە(عوف)ی کوڕی (مالك)ی (اشجعی)ەوە دەگێڕێتەوە ، دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ)-

سُورَةُ سَبَإٍ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ ٱلَّذِى لَهُۥ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ وَلَهُ ٱلْحَمْدُ فِى ٱلْءَاخِرَةِ وَهُوَ ٱلْحَكِيمُ ٱلْخَبِيرُ ﴿١﴾ يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِى ٱلْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنزِلُ مِنَ ٱلسَّمَآءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا وَهُوَ ٱلرَّحِيمُ ٱلْغَفُورُ ﴿٢﴾ وَقَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لَا تَأْتِينَا ٱلسَّاعَةُ قُلْ بَلَىٰ وَرَبِّى لَتَأْتِيَنَّكُمْ عَٰلِمِ ٱلْغَيْبِ لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَلَا فِى ٱلْأَرْضِ وَلَآ أَصْغَرُ مِن ذَٰلِكَ وَلَآ أَكْبَرُ إِلَّا فِى كِتَٰبٍ مُّبِينٍ ﴿٣﴾ لِّيَجْزِىَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ أُو۟لَٰٓئِكَ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٤﴾ وَٱلَّذِينَ سَعَوْ فِىٓ ءَايَٰتِنَا مُعَٰجِزِينَ أُو۟لَٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مِّن رِّجْزٍ أَلِيمٌ ﴿٥﴾ وَيَرَى ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْعِلْمَ ٱلَّذِىٓ أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ هُوَ ٱلْحَقَّ وَيَهْدِىٓ إِلَىٰ صِرَٰطِ ٱلْعَزِيزِ ٱلْحَمِيدِ ﴿٦﴾ وَقَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ هَلْ نَدُلُّكُمْ عَلَىٰ رَجُلٍ يُنَبِّئُكُمْ إِذَا مُزِّقْتُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍ إِنَّكُمْ لَفِى خَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿٧﴾

سوورەتی ﴿ سبأ ﴾

[٢] ﴿ما يلجُ في الأرض﴾ :ئەوەی دەچێتە ناخی زەوی. ﴿يعْرُج فيها﴾ :ئەوەی بۆلای ئاسمانِ بەرزو بڵند دەبێتەوە . [٣] ﴿لايعْزُب عنهُ﴾ :ون و پەنهان نابێت. ﴿مثقال ذرة﴾ :ئەندازەی بچووکترین گەردیلە.. ﴿في كتاب مُبين﴾ : لاپەڕەو کتێبێکی ڕوونو ئاشکرا (مەبەستی (لوح المحفوظ)ە). [٥] ﴿سعوا في آياتنا﴾ :ئەوانەی هەوڵدەدەن بەڵگەکانی ئێمە(بەڵگەکانی پەروەردگار) ناشیرینو عەیبدار بکەن. ﴿مُعاجزين﴾ :خێرادەکەنو وادەزانن دەرباز دەبن. ﴿من رجز﴾ : توندوتیژترین چەشنی سزا. [٧] ﴿مُزِّقتمْ﴾ :لەتو پەت بوونو، پاشان بوونەوە بەخاكو خۆڵ.

- پێی فەرموون: ئەی گرۆهی جوولەکە ، دوانزە پیاو لەنێو خۆتان دەستنیشان بکەن بۆم کەشایەتی بدەن خوا تاكو تەنیایەو (محمد) پێغەمبەری خوایە ؛ هەتا پەروەردگار ئەو خەشمو قینەی لێی گرتوون لەسەر هەموو جوولەکەی لاببات. ئەوانیش بێدەنگ بوونو کەسیان وەڵامی نەدایەوە ، پاشانیش پێغەمبەری خوا(ﷺ) پشتی تێکردنو بەجێی هێشتن ، لەناکاو پیاوێك لەپشتەوە هەستاو وتی: جارێ مەڕۆ ئەی (محمد) ، ئنجا ڕوویکردە جوولەکەکانو وتی: ئێوە چۆن من هەڵدەسەنگێننو بەپیاوێکی چۆنم دەزانن ؟ ئەوانیش وتیان: سوێند بەخوا هیچ پیاوێکمان لەنێو خۆماندا نەدیوە کەشارەزاتربێت لەکتێبی خوای گەورەو زاناتربێت لەتۆ و باوكو باپیرت ، ئەویش وتی: بەڕاستی من گەواهی دەدەم کەوا (محمد) ئەوپێغەمبەرەیە کەلەتەوراتدا باسیکراوە ، جوولەکەکانیش وتیان: درۆتکرد، پاشان بەرپەرچیان دایەوەو قسەی خراپیان پێوت ؟! ئنجا ئەم ئایەتە هاتە خوارەوە: ﴿قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كَانَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَكَفَرْتُمْ بِهِ﴾.هەروەها (بخاري)و (مسلم) لە(سعد)ی کوڕی (ابی وقاص)ەوە دەگێڕنەوە ، دەڵێت: سەبارەت بە(عبدالله)ی کوڕی (سلام) ئەم ئایەتە دابەزیە خوارەوە: ﴿وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَى مِثْلِهِ فَآمَنَ وَاسْتَكْبَرْتُمْ﴾،هەروەها (ابن جرير) لە(عبدالله)ی کوڕی (سلام)ەوە دەگێڕێتەوە ، دەڵێت: ئەم ئایەتە سەبارەت بەمن نازڵبووە خوارەوە.

أَفْتَرَىٰ عَلَى ٱللَّهِ كَذِبًا أَم بِهِۦ جِنَّةٌ بَلِ ٱلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِٱلْآخِرَةِ
فِى ٱلْعَذَابِ وَٱلضَّلَـٰلِ ٱلْبَعِيدِ ﴿٨﴾ أَفَلَمْ يَرَوْا إِلَىٰ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ
وَمَا خَلْفَهُم مِّنَ ٱلسَّمَآءِ وَٱلْأَرْضِ إِن نَّشَأْ نَخْسِفْ بِهِمُ
ٱلْأَرْضَ أَوْ نُسْقِطْ عَلَيْهِمْ كِسَفًا مِّنَ ٱلسَّمَآءِ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ
لَآيَةً لِّكُلِّ عَبْدٍ مُّنِيبٍ ﴿٩﴾ ۞ وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا دَاوُۥدَ مِنَّا فَضْلًا
يَـٰجِبَالُ أَوِّبِى مَعَهُۥ وَٱلطَّيْرَ وَأَلَنَّا لَهُ ٱلْحَدِيدَ ﴿١٠﴾ أَنِ ٱعْمَلْ
سَـٰبِغَـٰتٍ وَقَدِّرْ فِى ٱلسَّرْدِ وَٱعْمَلُوا صَـٰلِحًا إِنِّى بِمَا تَعْمَلُونَ
بَصِيرٌ ﴿١١﴾ وَلِسُلَيْمَـٰنَ ٱلرِّيحَ غُدُوُّهَا شَهْرٌ وَرَوَاحُهَا شَهْرٌ
وَأَسَلْنَا لَهُۥ عَيْنَ ٱلْقِطْرِ وَمِنَ ٱلْجِنِّ مَن يَعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ بِإِذْنِ
رَبِّهِۦ وَمَن يَزِغْ مِنْهُمْ عَنْ أَمْرِنَا نُذِقْهُ مِنْ عَذَابِ ٱلسَّعِيرِ ﴿١٢﴾
يَعْمَلُونَ لَهُۥ مَا يَشَآءُ مِن مَّحَـٰرِيبَ وَتَمَـٰثِيلَ وَجِفَانٍ كَٱلْجَوَابِ
وَقُدُورٍ رَّاسِيَـٰتٍ ٱعْمَلُوٓا ءَالَ دَاوُۥدَ شُكْرًا وَقَلِيلٌ مِّنْ عِبَادِىَ
ٱلشَّكُورُ ﴿١٣﴾ فَلَمَّا قَضَيْنَا عَلَيْهِ ٱلْمَوْتَ مَا دَلَّهُمْ عَلَىٰ مَوْتِهِۦٓ
إِلَّا دَآبَّةُ ٱلْأَرْضِ تَأْكُلُ مِنسَأَتَهُۥ فَلَمَّا خَرَّ تَبَيَّنَتِ ٱلْجِنُّ
أَن لَّوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ٱلْغَيْبَ مَا لَبِثُوا فِى ٱلْعَذَابِ ٱلْمُهِينِ ﴿١٤﴾

[٨]﴿بِهِ جِنَّةٌ﴾:شێتی لەگەڵدایە. ﴿الضلال البَعيد﴾:ڕێ ونکردنێکی خراپ.[٩]﴿نَخسِفَ بِهِم الأرض﴾: بەناخی زەویدا نغرۆیان دەکەین وێنەی قارون.﴿كِسفًا من السماء﴾: چەند پارچەیەك لەئاسمانەوە. ﴿مُنيب﴾:گەڕانەوە بۆ لای خوا بەتەوبەو پەشیمانی.[١٠]﴿أَوِّبي﴾: دووپاتی بکەرەوە.﴿ألنا لـه الحديد﴾: ئاسنمان بۆ نەرم کرد.[١١]﴿اعمل سابغات﴾:زرێپۆشی فراوانی چاك. ﴿وَقَدِّر في السرد﴾:بەتۆکمەیی زرێپۆشەکان چاك بکە.[١٢]﴿غُدوّها شهرٌ﴾:خێرایی‌یەکەی بەیانیان مانگە ڕێیەکە (واتە:لەبەیانیەوە بۆ نیوەڕۆ؛ ئەمەش بەئەندازەی مانگە ڕێیەکە). ﴿رواحها شهرٌ﴾:خێراییەکەی نێوانی مانگە ڕێیەکە.﴿أسلنا له﴾:تواندمانەوە بۆی.﴿عينَ القطر﴾:مسی تواوە ، (وێنەی کانیاو).﴿يزغ﴾:لادان لەفەرمان.﴿عذاب السعير﴾:ئاگرێکی بڵێسەدار.[١٣]﴿مِنْ مَحَاريبَ﴾:کۆشك‌و خانوو مزگەوت.﴿تماثيلَ﴾:پەیکەروشتی خاوەن قەبارە.﴿جفان كالجواب﴾:قەپی گەورە وێنەی حەوزی فراوان.﴿قُدور﴾:مەنجەڵ (کەخۆراکی تێدا دەکوڵێنرێت).﴿راسيات﴾: جێگیر (کەبەئاسانی ناگوێزرێتەوە لەبەرگەورەیی‌یەکەی).[١٤]﴿قضينا عَليه المَوتَ﴾: بڕیاری مردنمان دەرکرد.﴿دابةَ الأرض﴾:مێروویەکی بچووکەو داردەخوات.﴿تأكُل مِنسأته﴾:لەگۆچانەکەی خوارد..﴿خرَّ﴾:کەوت بەزەویدا.﴿تَبينتِ الجنُ﴾:بۆ جنۆکە روون بووەوە.﴿العَذاب المُهين﴾:ئەو کردارە قورس‌و گرانانەی هەیە.

***پێغەمبەری خوا(ﷺ) لەشەودا گوێی لەدەنگی (ابو موسى الاشعري)بوو قورئانی دەخوێند، وەستا بەدیاری‌یەوەو گوێبیستی بوو ، پاشان فەرمووی: ((ئەم پیاوە سۆزو دەنگی خانەوادەی (داود)ی پێ بەخشراوە)) . [(اخرجه النسائي)].**

لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِي مَسْكَنِهِمْ آيَةٌ جَنَّتَانِ عَن يَمِينٍ وَشِمَالٍ كُلُوا مِن رِّزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوا لَهُ بَلْدَةٌ طَيِّبَةٌ وَرَبٌّ غَفُورٌ ﴿١٥﴾ فَأَعْرَضُوا فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ سَيْلَ الْعَرِمِ وَبَدَّلْنَاهُم بِجَنَّتَيْهِمْ جَنَّتَيْنِ ذَوَاتَيْ أُكُلٍ خَمْطٍ وَأَثْلٍ وَشَيْءٍ مِّن سِدْرٍ قَلِيلٍ ﴿١٦﴾ ذَٰلِكَ جَزَيْنَاهُم بِمَا كَفَرُوا وَهَلْ نُجَازِي إِلَّا الْكَفُورَ ﴿١٧﴾ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْقُرَى الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا قُرًى ظَاهِرَةً وَقَدَّرْنَا فِيهَا السَّيْرَ سِيرُوا فِيهَا لَيَالِيَ وَأَيَّامًا آمِنِينَ ﴿١٨﴾ فَقَالُوا رَبَّنَا بَاعِدْ بَيْنَ أَسْفَارِنَا وَظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ فَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ وَمَزَّقْنَاهُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿١٩﴾ وَلَقَدْ صَدَّقَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ ظَنَّهُ فَاتَّبَعُوهُ إِلَّا فَرِيقًا مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٠﴾ وَمَا كَانَ لَهُ عَلَيْهِم مِّن سُلْطَانٍ إِلَّا لِنَعْلَمَ مَن يُؤْمِنُ بِالْآخِرَةِ مِمَّنْ هُوَ مِنْهَا فِي شَكٍّ وَرَبُّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ حَفِيظٌ ﴿٢١﴾ قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُم مِّن دُونِ اللَّهِ لَا يَمْلِكُونَ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَمَا لَهُمْ فِيهِمَا مِن شِرْكٍ وَمَا لَهُ مِنْهُم مِّن ظَهِيرٍ ﴿٢٢﴾

[١٥]﴿لسبأ﴾:شوێنی هۆزێکە لەوڵاتی یەمەن.﴿مَسْكَنِهِم﴾:جێگەی نیشتەجێ بوونیان.﴿آية﴾:بەڵگەو نیشانە.﴿جَنَّتان﴾:دووباخ.﴿بَلْدَةٌ طيبةٌ﴾: وڵاتێکی پاکی خاوەن خێر و فەڕ. [١٦]﴿فأعرضوا﴾:هەڵگەڕانەوە لەسوپاسکردنی خوای گەورەو باوەڕیان بەپێغەمبەرانیش نەکرد. ﴿سَيلَ العَرم﴾:لافاوێکی بەهێز یان بارانێکی توند.﴿ذواتى﴾:خاوەنی. ﴿اكُلٍ﴾:بەروبووم.﴿خمطٍ﴾:تاڵو خاوەن تامێکی زۆر ناخۆش.﴿أثلٍ﴾: جۆرە درەختێکی ڕێکە وچڵوپۆپێکی زۆری هەیەو بەروبوومەکەی ناخورێت.﴿سدر﴾:درەختێکی بێبەروبووم.[١٨]﴿القرى﴾:گوندەکانی شام.﴿ظاهِرَةً﴾:نزیکو بەپاڵ یەکەوە.﴿قدَّرنا فيها السيرَ﴾:ئەو گوندانەمان وەها لێکردووە نزیک بن لەیەکەوەو ئەوەی پێیدا دەڕوات پێویستی بەتوێشوو نەبێت.[١٩]﴿باعِدْ بينَ أسفارنا﴾:داوایانکرد لەخوای گەورە بەهۆی بیابانەوە گوندەکان لەیەك دابڕێت بەچەشنێك کەس نەتوانێت ئەو ماوەیە ببڕێت مەگەر دەوڵەمەند بێت.﴿فجَعَلناهُم أحاديثَ﴾:خەڵکی باسیان کاتو بەنموونە بیانهێننەوە.﴿مزّقناهُم﴾:پەرتو بڵاومان کردنەوە بەوڵاتدا.[٢٠]﴿صدَّقَ عليهم﴾: مەبستەکەی تیاهێنانەدی.[٢١]﴿سُلطان﴾:زاڵو دەست بەسەراگرتن.[٢٢]﴿ادعوا﴾: پەنایان پێبگرن.﴿مثقال ذرة﴾:بەئەندازەی گەردیلەیەك.﴿شِرك﴾:شەریكو هاوکار لەبەدیهێناندا.﴿ظهير﴾:پشتیوانێك لەبەدیهێنانو بەڕێوەبردندا.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١١):﴿وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا لَوْ كَانَ خَيْراً مَا سَبَقُونَا إِلَيْهِ﴾ ئایەتەکە :
ـ لە(قتادە)وە دەگێڕنەوە؛ دەڵێت: کۆمەڵێك لەموشریکەکان وتیان: ئێمە سەربەرزین ، ئێمە واو واین..خۆزگەر ئەم ئیسلامە خێری تیابوایە ئەوا فلانو فیسار پێشمان نەدەکەوتنو ئێمە لەپێش ئەواندا موسڵمان دەبووین ، پاشان ئایەتی:﴿وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾دابەزی. هەروەها(ابن المنذر)لە(عون)ی کوڕی (شداد)ەوە دەگێڕێتەوە: دەڵێت: (عمر)ی کوڕی (خطاب) کەنیزەکێکی -

وَلَا تَنفَعُ ٱلشَّفَٰعَةُ عِندَهُۥٓ إِلَّا لِمَنْ أَذِنَ لَهُۥ ۚ حَتَّىٰٓ إِذَا فُزِّعَ عَن قُلُوبِهِمْ قَالُوا۟ مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ ۖ قَالُوا۟ ٱلْحَقَّ ۖ وَهُوَ ٱلْعَلِىُّ ٱلْكَبِيرُ ﴿٢٣﴾ ۞ قُلْ مَن يَرْزُقُكُم مِّنَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۖ قُلِ ٱللَّهُ ۖ وَإِنَّآ أَوْ إِيَّاكُمْ لَعَلَىٰ هُدًى أَوْ فِى ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿٢٤﴾ قُل لَّا تُسْـَٔلُونَ عَمَّآ أَجْرَمْنَا وَلَا نُسْـَٔلُ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٢٥﴾ قُلْ يَجْمَعُ بَيْنَنَا رَبُّنَا ثُمَّ يَفْتَحُ بَيْنَنَا بِٱلْحَقِّ وَهُوَ ٱلْفَتَّاحُ ٱلْعَلِيمُ ﴿٢٦﴾ قُلْ أَرُونِىَ ٱلَّذِينَ أَلْحَقْتُم بِهِۦ شُرَكَآءَ ۖ كَلَّا ۚ بَلْ هُوَ ٱللَّهُ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿٢٧﴾ وَمَآ أَرْسَلْنَٰكَ إِلَّا كَآفَّةً لِّلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٨﴾ وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا ٱلْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٢٩﴾ قُل لَّكُم مِّيعَادُ يَوْمٍ لَّا تَسْتَـْٔخِرُونَ عَنْهُ سَاعَةً وَلَا تَسْتَقْدِمُونَ ﴿٣٠﴾ وَقَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لَن نُّؤْمِنَ بِهَٰذَا ٱلْقُرْءَانِ وَلَا بِٱلَّذِى بَيْنَ يَدَيْهِ ۗ وَلَوْ تَرَىٰٓ إِذِ ٱلظَّٰلِمُونَ مَوْقُوفُونَ عِندَ رَبِّهِمْ يَرْجِعُ بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ ٱلْقَوْلَ يَقُولُ ٱلَّذِينَ ٱسْتُضْعِفُوا۟ لِلَّذِينَ ٱسْتَكْبَرُوا۟ لَوْلَآ أَنتُمْ لَكُنَّا مُؤْمِنِينَ ﴿٣١﴾

[٢٣]﴿فُزِّعَ عن قلوبهم﴾: ترس و بیم لەدڵیاندا هەڵگیرا. [٢٥]﴿أجْرمنا﴾: ئەوەی ئێمە ئەنجاممان داوە(لەتاوان باری و لاوازی). [٢٦]﴿يفتح بيننا﴾: دادوەری دەكات لەنێوانماندا. ﴿الفتاح﴾: دادوەر و بەرپرس. [٢٧]﴿الحقْتُمْ به﴾: ئەوەی دواتان خستووە(مەبەست پێی ئەو دروستكراوانەن كەلەپەرستشدا خراونەتە ریزی پەروەردگار). [٢٨]﴿كافةً للناس﴾: بۆ سەرجەم خەڵكی. [٢٩]﴿هذا الوعد﴾: پەیمانی هاتنی ڕۆژی دوایی. [٣١]﴿بين يديه﴾: ئەوكتێبانەی پێش قورئان دابەزیوون. ﴿موقوفون﴾: ئەوانەی لەشوێنی لێپرسینەوەدا گیر دەكرێن. ﴿يرجع﴾: بەرپەرچی دەدەنەوە. ﴿الذين استضعفوا﴾: شوێنكەوتوان.(كەلاواز و ملكەچن). ﴿الذين استكبروا﴾: سەرۆكە ستەمكارەكان.

-مەبوو پێش خۆی موسڵمان بوو ناوی(زەنیرە)بوو، خوای گەورەش دەربارەی ئەو كەنیزەكە ئەم ئایەتەی ناردەخوارەوە:﴿وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا لَوْ كَانَ خَيْرًا﴾ دابەزی. هەروەها (ابن سعد) وێنەی ئەمەی لە(ضحاك)و (حسن)ەوە گێڕاوەتەوە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٧):﴿وَالَّذِي قَالَ لِوَالِدَيْهِ أُفٍّ لَّكُمَا أَتَعِدَانِنِي﴾ئایەتەكە:

- (ابن ابی حاتم) لە(سدی)ەوە دەگێڕێتەوە ، دەڵێت: ئایەتی :﴿وَالَّذِي قَالَ لِوَالِدَيْهِ أُفٍّ لَّكُمَا﴾ سەبارەت بە(عبدالرحمن)ی كوڕی(ابوبكر) دابەزی كەبەدایك و باوكی وتبوو، دایك و باوكیشی پێشڕەوی موسڵمان بوون، بەڵام ئەم سووربوو كەموسڵمان نەبێت ، جادایك و باوكی فەرمانیان پێدەكرد موسڵمان ببێت ، ئەویش بەرپەرچیدەدانەوەو بەدرۆزنی دادەنان و دەیوت: ئەی كوا فلاّن كەس؟ یان لەوێیە فلاّن ؟، مەبەستی گەورەپیاوانی (قریش)ییەكان بوو كەمردبوون، دواتر موسڵمانبوو بەشێوازێكی زۆرباش ، بۆیە تەوبەكردنی لەم ئایەتدا دابەزی:﴿وَلِكُلٍّ دَرَجَاتٌ مِّمَّا عَمِلُوا﴾. هەروەها(ابن جریر) لەڕێگەی (عوف)ەوە وێنەی ئەم ڕیوایەتە لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە. بەڵام (بخاری) لەڕێگەی (یوسف)ی كوڕی (ماهان)ەوە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: (مەروان) دەربارەی (عبدالرحمن)ی كوڕی (ابوبكر) فەرموویەتی: ئەوە كەخوای گەورە ئایەتی:﴿وَالَّذِي قَالَ لِوَالِدَيْهِ أُفٍّ لَّكُمَا﴾لەسەر دابەزاند ، خاتوو(عائشە)ش لەپشت پەردەوە وتی: =

قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا لِلَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا أَنَحْنُ صَدَدْنَاكُمْ عَنِ الْهُدَىٰ بَعْدَ إِذْ جَاءَكُم ۖ بَلْ كُنتُم مُّجْرِمِينَ ﴿٣٢﴾ وَقَالَ الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا بَلْ مَكْرُ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ إِذْ تَأْمُرُونَنَا أَن نَّكْفُرَ بِاللَّهِ وَنَجْعَلَ لَهُ أَندَادًا ۚ وَأَسَرُّوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَأَوُا الْعَذَابَ وَجَعَلْنَا الْأَغْلَالَ فِي أَعْنَاقِ الَّذِينَ كَفَرُوا ۚ هَلْ يُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٣٣﴾ وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِّن نَّذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَا إِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُم بِهِ كَافِرُونَ ﴿٣٤﴾ وَقَالُوا نَحْنُ أَكْثَرُ أَمْوَالًا وَأَوْلَادًا وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ﴿٣٥﴾ قُلْ إِنَّ رَبِّي يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ وَيَقْدِرُ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٦﴾ وَمَا أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُم بِالَّتِي تُقَرِّبُكُمْ عِندَنَا زُلْفَىٰ إِلَّا مَنْ آمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ لَهُمْ جَزَاءُ الضِّعْفِ بِمَا عَمِلُوا وَهُمْ فِي الْغُرُفَاتِ آمِنُونَ ﴿٣٧﴾ وَالَّذِينَ يَسْعَوْنَ فِي آيَاتِنَا مُعَاجِزِينَ أُولَٰئِكَ فِي الْعَذَابِ مُحْضَرُونَ ﴿٣٨﴾ قُلْ إِنَّ رَبِّي يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ لَهُ ۚ وَمَا أَنفَقْتُم مِّن شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُ ۖ وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿٣٩﴾

[٣٢] ﴿بَعْدَ إِذْ جَاءَكُمْ﴾:دوای ئەوەی بۆتان ڕەوانەکرا. [٣٣] ﴿مَكْرُ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ﴾:پیلان و فێڵ و تەڵەکەی بەردەوام ـ شەوو ڕۆژ ـ. ﴿أَنْدَادًا﴾: هاوتا و شەریك. ﴿أَسَرُّوا النَّدَامَةَ﴾: پەشیمان بونەوەیان شاردەوە. ﴿الأغلال﴾:ئەو کۆتانەی دەست و گەردن پێکەوە دەبەستن. [٣٤] ﴿مُتْرَفُوهَا﴾:سەردارو دەوڵەمەندو نیعمەتداران ، یان ئەوانەی لەنیعمەتدا نغرۆ بوون. [٣٦] ﴿يَبْسُطُ﴾:فراوانی دەکات. ﴿يَقْدِرُ﴾:دەیگرێتەوە. [٣٧] ﴿زُلْفَى﴾:پلەو پایەیەکی نزیك. ﴿جزاء الضعف﴾:پاداشتی چەند قات. ﴿الغرفات﴾:خانوو کۆشکە بڵندەکان (لەبەهەشتدا). [٣٨] ﴿يَسْعَوْنَ فِي آيَاتِنَا﴾:ئەوانەی لەهەوڵ و کۆششدان بۆ بەرپەرچدانەوەی بەڵگەو نیشانەکانمان. ﴿مُعَاجِزِينَ﴾:دەربازبوون و هەڵهاتن (لەسزای خوایی). ﴿مُحْضَرُونَ﴾: (فریشتەکان) بەزۆر ڕاپێچیان دەکەن. [٣٩] ﴿يَبْسُطُ الرِّزْقَ﴾:ڕزق و ڕۆزی فراوان دەکات. ﴿وَيَقْدِرُ﴾:دەیگرێتەوە (لەهەرکەسێك بیەوێت). ﴿يُخْلِفُهُ﴾:بەرامبەری دەکاتەوە، بەماڵ و سامان لەدنیاو بەپاداشتی گەورەش لەدواڕۆژدا.

-خوای گەورە هیچ شتێکی دەربارەی ئێمە نەناردوەتە خوارەوە لەقورئاندا ، ئەوەنەبێت پاکێتی من دابەزیوە لەڕووداوی بوهتانەکەدا. هەروەها(عبدالرزاق) لەڕێگەی (مەکی)یەوە ڕیوایەتی‌کردووە، کەئەو بیستویەتی لەخاتوو (عائیشە)وە کەبەرپەرچی ئەوەی‌داوەتەوە ئەم ئایەتە لەسەر (عبدالرحمن) هاتبێتەخوارەوە،فەرموویەتی: ئەم ئایەتە لەسەر فلان کەس هاتوەتەخوارەوە ، ئنجا ناوی پیاوێکی هێناوە ، (ابن حجر)یش دەفەرموێت: ئەم بەرپەرچدانەوەیەی خاتوو (عائیشە) لە(سند)دا ڕاسترو شیاوترە کەقبوڵ بکرێت.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٩):﴿وَإِذْ صَرَفْنَا إِلَيْكَ نَفَراً مِنَ الْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ الْقُرآنَ﴾ئایەتەکە :

- (ابن ابي شيبة) لە(ابن مسعود)ەوە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: جنۆکەکان هاتنە خوارەوە بۆلای پێغەمبەر(ﷺ) لەکاتێکدا کەقورئانی دەخوێندەوە، لە(بطن نخلة) ، کاتێك جنۆکەکان گوێیان -

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ يَقُولُ لِلْمَلَٰٓئِكَةِ أَهَٰٓؤُلَآءِ إِيَّاكُمْ كَانُوا يَعْبُدُونَ ﴿٤٠﴾ قَالُوا سُبْحَٰنَكَ أَنتَ وَلِيُّنَا مِن دُونِهِم بَلْ كَانُوا يَعْبُدُونَ الْجِنَّ أَكْثَرُهُم بِهِم مُّؤْمِنُونَ ﴿٤١﴾ فَالْيَوْمَ لَا يَمْلِكُ بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ نَّفْعًا وَلَا ضَرًّا وَنَقُولُ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّتِي كُنتُم بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿٤٢﴾ وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ ءَايَٰتُنَا بَيِّنَٰتٍ قَالُوا مَا هَٰذَآ إِلَّا رَجُلٌ يُرِيدُ أَن يَصُدَّكُمْ عَمَّا كَانَ يَعْبُدُ ءَابَآؤُكُمْ وَقَالُوا مَا هَٰذَآ إِلَّآ إِفْكٌ مُّفْتَرًى وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلْحَقِّ لَمَّا جَآءَهُمْ إِنْ هَٰذَآ إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿٤٣﴾ وَمَآ ءَاتَيْنَٰهُم مِّن كُتُبٍ يَدْرُسُونَهَا وَمَآ أَرْسَلْنَآ إِلَيْهِمْ قَبْلَكَ مِن نَّذِيرٍ ﴿٤٤﴾ وَكَذَّبَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ وَمَا بَلَغُوا مِعْشَارَ مَآ ءَاتَيْنَٰهُمْ فَكَذَّبُوا رُسُلِي فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٤٥﴾ ۞ قُلْ إِنَّمَآ أَعِظُكُم بِوَٰحِدَةٍ أَن تَقُومُوا لِلَّهِ مَثْنَىٰ وَفُرَٰدَىٰ ثُمَّ تَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِكُم مِّن جِنَّةٍ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ لَّكُم بَيْنَ يَدَيْ عَذَابٍ شَدِيدٍ ﴿٤٦﴾ قُلْ مَا سَأَلْتُكُم مِّنْ أَجْرٍ فَهُوَ لَكُمْ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿٤٧﴾ قُلْ إِنَّ رَبِّي يَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَّٰمُ الْغُيُوبِ ﴿٤٨﴾

[٤١] ﴿انتَ ولينا﴾: تۆ فریادڕەسمانیت. ﴿يَعْبُدونَ الجنَّ﴾: گوێ قوڵاغی وەسوەسەکانیان دەبن. [٤٣] ﴿آياتنا﴾: مەبەست پێی قورئانی پیرۆزە. ﴿افكٌ مُفتري﴾: درۆیەکی هەڵبەستراو. [٤٤] ﴿يدرسونها﴾: دەیخوێننەوە لێی تێدەگەن. [٤٥] ﴿مِعشار﴾: دەیەك ، (واتە لەدەیەش یەك بەش). ﴿نكير﴾: تووڕەیی و ناڕەزایی خوایی لەسەریان بەلەناوبردنیان. [٤٦] ﴿أعظكم﴾: بەنەرم و نیانی ئامۆژگاریتان دەکەم. ﴿أنْ تقوموا﴾: تێبکۆشن بەدڵسۆزییەوە. ﴿مثنى﴾: دوو ، دوو (نەك زیاتر). ﴿فرادى﴾: یەك یەك، دانە دانە. ﴿من جنة﴾: شێتی. ﴿بيْنَ يَدي﴾: لەبەردەم. [٤٧] ﴿انْ أجري﴾: پاداشتی من. [٤٨] ﴿يَقذِفُ بالحق﴾: بەڵگەی ڕاستی و هەق (کەبنەبڕی درۆ دەکات).

- لێبوو وتیان: بێدەنگ بن و گوێبگرن ، ئەوان (نۆ) کەس بوون یەکێکیان (زوبعە)بوو ، پاشان خوای گەورە ئەم ئایەتەی ناردەخوارەوە: ﴿وَإِذْ صَرَفْنَا إِلَيْكَ نَفَراً مِنَ الْجِنِّ﴾ تا ئایەتی: ﴿ضَلالٍ مُبِينٍ﴾.

سوورەتی ﴿ محمد ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(١): ﴿الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ أَضَلَّ أَعْمَالَهُمْ﴾ ئایەتەکە :

ـ(ابن ابي حاتم) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە : دەڵێت: ئایەتی: ﴿الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ أَضَلَّ أَعْمَالَهُمْ﴾ سەبارەت بەخەڵکی (مەککە)دابەزی، سەبارەت بە﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ﴾ فەرمووی: ئەوانەش پشتیوانەکانن.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٤): ﴿وَالَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَلَنْ يُضِلَّ أَعْمَالَهُمْ﴾ ئایەتەکە:

ـ لە(قتادة)وە دەگێڕنەوە: دەڵێت: ئایەتی: ﴿وَالَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾ لەڕۆژی (احد)دا هاتەخوارەوە ، کەپێغەمبەری خوا(ﷺ) لەشیوەکاندا بوو ، بریندارو کوشتار جێی خۆی لەناویاندا دیاریکردبوو، موشریکەکانیش لەو ڕۆژەدا بانگیان کرد: (بەرزبێ هوبەل) موسڵمانانیش هاواریانکرد: (خوای گەورە مەزن و باڵادەسترە) ، موشریکەکان وتیان: ئێمە (عزى)مان هەیەو ئێوە نیتانە، پێغەمبەری خواش (ﷺ) فەرمووی: بڵێن: ((خوا پەناو یاریدەدەرمانەو ئێوە خاوەنی ئەو پەناو پشتگیرە نین)).

قُلْ جَآءَ ٱلْحَقُّ وَمَا يُبْدِئُ ٱلْبَـٰطِلُ وَمَا يُعِيدُ ﴿٤٩﴾ قُلْ إِن ضَلَلْتُ فَإِنَّمَآ أَضِلُّ عَلَىٰ نَفْسِى ۖ وَإِنِ ٱهْتَدَيْتُ فَبِمَا يُوحِىٓ إِلَىَّ رَبِّىٓ ۚ إِنَّهُۥ سَمِيعٌ قَرِيبٌ ﴿٥٠﴾ وَلَوْ تَرَىٰٓ إِذْ فَزِعُوا۟ فَلَا فَوْتَ وَأُخِذُوا۟ مِن مَّكَانٍ قَرِيبٍ ﴿٥١﴾ وَقَالُوٓا۟ ءَامَنَّا بِهِۦ وَأَنَّىٰ لَهُمُ ٱلتَّنَاوُشُ مِن مَّكَانٍۭ بَعِيدٍ ﴿٥٢﴾ وَقَدْ كَفَرُوا۟ بِهِۦ مِن قَبْلُ ۖ وَيَقْذِفُونَ بِٱلْغَيْبِ مِن مَّكَانٍۭ بَعِيدٍ ﴿٥٣﴾ وَحِيلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا يَشْتَهُونَ كَمَا فُعِلَ بِأَشْيَاعِهِم مِّن قَبْلُ ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا۟ فِى شَكٍّ مُّرِيبٍۭ ﴿٥٤﴾

سُورَةُ فَاطِرٍ

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَـٰنِ ٱلرَّحِيمِ

ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ جَاعِلِ ٱلْمَلَـٰٓئِكَةِ رُسُلًا أُو۟لِىٓ أَجْنِحَةٍ مَّثْنَىٰ وَثُلَـٰثَ وَرُبَـٰعَ ۚ يَزِيدُ فِى ٱلْخَلْقِ مَا يَشَآءُ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿١﴾ مَّا يَفْتَحِ ٱللَّهُ لِلنَّاسِ مِن رَّحْمَةٍ فَلَا مُمْسِكَ لَهَا ۖ وَمَا يُمْسِكْ فَلَا مُرْسِلَ لَهُۥ مِنۢ بَعْدِهِۦ ۚ وَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿٢﴾ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱذْكُرُوا۟ نِعْمَتَ ٱللَّهِ عَلَيْكُمْ ۚ هَلْ مِنْ خَـٰلِقٍ غَيْرُ ٱللَّهِ يَرْزُقُكُم مِّنَ ٱلسَّمَآءِ وَٱلْأَرْضِ ۚ لَآ إِلَـٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ فَأَنَّىٰ تُؤْفَكُونَ ﴿٣﴾

[٤٩] ﴿مَا يُبدئُ الباطِلُ وما..﴾:هاوەڵ پەیداکردن دەڕەوێتەوەو شوێنەواری نامێنێت.[٥١] ﴿فزعوا﴾:بریتییە راچڵەکین و ترسان. ﴿فلافوت﴾:هیچ شوێنێکیان نییە بۆی هەڵبێن. ﴿اخذوا﴾:تیاچوون. ﴿مكان قريب﴾: مەبەست پێی وێستگەی لێپرسینەوەیە.[٥٢] ﴿التناوش﴾: ئەوەیان بۆ نییە؛(مەبەست پێی ئەوەیە لەکاتێکدا لەدنیادابوون و تاقی دەکرانەوە باوەڕیان نەهێناو پشتیان هەڵکرد چ جای لەقیامەت و ئەو هەڵوێستەدا!!). ﴿مكان بَعيد﴾:لانەی ڕۆژی دوایی(کەلە جێگەو شوێنی سوود وەرگرتن لەباوەڕهێنانەوە دوورە کەدونیایە).[٥٣] ﴿يقذفون بالغيب﴾:قسەی گوماناوی دەکەن. [٥٤] ﴿وحيل بينهم﴾:ڕێگا گیرا لەنێوانیاندا. ﴿بأشياعهم﴾:بەوێنەو هاوشێوەی ئەوان لەبێباوەڕان. ﴿شكٍ مُريب﴾:ئەو گومانەی هەمیشە گومانێکی دیکەی لەدوایە ؟!! .

سوورەتی ﴿ فاطر ﴾

[١] ﴿فاطر﴾:دروستکار و بەدیهێنەر. ﴿أولي أجنحة﴾:خاوەن باڵ؛(کەهیچ کەس چۆنیەتی نازانێت مەگەر پەروەردگار نەبێت). ﴿مثنى﴾:دوو دوو. ﴿ثلاث﴾:سێ سێ. ﴿رباع﴾:چوار چوار.[٢] ﴿مايفتح الله﴾:ئەوەی خوای گەورە پێی بەخشین و دەروازەی لێکردنەوە. ﴿ما يُمسك﴾:ئەو سۆزو رزق و ڕۆزییەی پەروەردگار دەیگرێتەوە. ﴿فلا مُرسِل له﴾:هیچ کەسێك ناتوانێت بینێرێت.[٣] ﴿هل مِن خالق﴾:هیچ بەدیهێنەرێکی دیکە نییە. ﴿فأنى تؤفكون﴾:ئیدی چۆن لەیەکتاپەرستی ئەو پەروەردگارە لادەدەن.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٣): ﴿وَكَأَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ هِيَ أَشَدُّ قُوَّةً مِنْ قَرْيَتِكَ الَّتِي أَخْرَجَتْكَ﴾ ئایەتەکە:

- (ابو يعلى) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: کاتێك پێغەمبەری خوا(ﷺ) کۆچی‌کردو لە(مەککە)چووە دەرەوەو ڕوویکردە ئەشکەوتەکە ؛ سەیرێکی (مەککە)ی کردو فەرمووی: -

وَإِن يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِّن قَبْلِكَ وَإِلَى ٱللَّهِ تُرْجَعُ ٱلْأُمُورُ ﴿٤﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنَّ وَعْدَ ٱللَّهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَا وَلَا يَغُرَّنَّكُم بِٱللَّهِ ٱلْغَرُورُ ﴿٥﴾ إِنَّ ٱلشَّيْطَٰنَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَٱتَّخِذُوهُ عَدُوًّا إِنَّمَا يَدْعُوا۟ حِزْبَهُۥ لِيَكُونُوا۟ مِنْ أَصْحَٰبِ ٱلسَّعِيرِ ﴿٦﴾ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿٧﴾ أَفَمَن زُيِّنَ لَهُۥ سُوٓءُ عَمَلِهِۦ فَرَءَاهُ حَسَنًا فَإِنَّ ٱللَّهَ يُضِلُّ مَن يَشَآءُ وَيَهْدِى مَن يَشَآءُ فَلَا تَذْهَبْ نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ حَسَرَٰتٍ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌۢ بِمَا يَصْنَعُونَ ﴿٨﴾ وَٱللَّهُ ٱلَّذِىٓ أَرْسَلَ ٱلرِّيَٰحَ فَتُثِيرُ سَحَابًا فَسُقْنَٰهُ إِلَىٰ بَلَدٍ مَّيِّتٍ فَأَحْيَيْنَا بِهِ ٱلْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا كَذَٰلِكَ ٱلنُّشُورُ ﴿٩﴾ مَن كَانَ يُرِيدُ ٱلْعِزَّةَ فَلِلَّهِ ٱلْعِزَّةُ جَمِيعًا إِلَيْهِ يَصْعَدُ ٱلْكَلِمُ ٱلطَّيِّبُ وَٱلْعَمَلُ ٱلصَّٰلِحُ يَرْفَعُهُۥ وَٱلَّذِينَ يَمْكُرُونَ ٱلسَّيِّـَٔاتِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَكْرُ أُو۟لَٰٓئِكَ هُوَ يَبُورُ ﴿١٠﴾ وَٱللَّهُ خَلَقَكُم مِّن تُرَابٍ ثُمَّ مِن نُّطْفَةٍ ثُمَّ جَعَلَكُمْ أَزْوَٰجًا وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنثَىٰ وَلَا تَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِهِۦ وَمَا يُعَمَّرُ مِن مُّعَمَّرٍ وَلَا يُنقَصُ مِنْ عُمُرِهِۦٓ إِلَّا فِى كِتَٰبٍ إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ يَسِيرٌ ﴿١١﴾

[٥] ﴿فلاتغرنكم الحياة الدنيا﴾: دنیا هەڵتان نەخەڵەتێنێت.(بەتام و چێژی جوان و رووکەشی لەخشتە بەری). ﴿الغرور﴾: ئەوەی مرۆڤ فریو دەدات شەیتان بێت یان کەسێکی‌تر. [٦] ﴿حزبه﴾: کۆمەڵ و شوێنکەوتوانی. [٨] ﴿فلا تذهب نفسك﴾: خۆت ماندوو شەکەت مەکە. ﴿عليهم حسرات﴾: غەم و پەژارە لەسەر بێباوەڕی ئەوان. [٩] ﴿تثير﴾: دەیجوڵێنێت و دەیوروژێنێ. ﴿ميت﴾: مردوو وشك و بەرین. ﴿النشور﴾: زیندووکردنەوەی مردووەکان لەگۆڕ بۆ پاداشتدانەوەیان. [١٠] ﴿العزة﴾: رێز و پایان. ﴿الكلم الطيب﴾: مەبەست پێی وشەی یەکتاپەرستی و هەموو زیکرێکە کەبەزبان بکرێت. ﴿يرفعه﴾: خوای گەورە بەرزی دەکاتەوەو وەری دەگرێت. ﴿يبور﴾: بێسوودو بەتاڵ دەبێتەوە. [١١] ﴿ازواجا﴾: نێرو مێ. ﴿يعمر﴾: ئەوەی پەروەردگار تەمەنی درێژ دەکات. ﴿معمر﴾: کەسی بەتەمەن و پیر. ﴿كتاب﴾: مەبەست پێی(لوح المحفوظ)ە؛(واتە: پارێزراوە لای پەروەردگار).

پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((پەروەردگار وادەی مردنی هیچ کەسێك دواناخات کاتێك ئەجەلی داهات ، زیادبوونی تەمەنیش بەهۆی وەچەی باش و ساڵحەوەیە ؛ کەپەروەردگار دەیبەخشێت بەبەندەو، وەچەکان دوعای خێری بۆدەکەن لەدوای خۆی و ئەو دوعایەش شوێنی دەکەوێت بۆ نێو گۆڕەکەی ئەمەیە زیادبوونی تەمەن)). [(اخرجه ابن ابي حاتم)].

- تۆ خۆشەویسترین وڵاتی خوای گەورەی بەلای منەوە ، خۆئەگەر خەڵکەکەت بەدەریان نەکردمایە هەرگیز لێت دەرنەدەچووم ، ئنجا خوای گەورە ئایەتی: ﴿وَكَأَيِّن مِّن قَرْيَةٍ هِيَ أَشَدُّ قُوَّةً مِّن قَرْيَتِكَ الَّتِي أَخْرَجَتْكَ﴾ی نازڵکردە خوارەوە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٦): ﴿وَمِنْهُم مَّن يَسْتَمِعُ إِلَيْكَ﴾ئایەتەکە :

- (ابن المنذر) لە(ابن جريج)ەوە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: باوەڕداران و دووڕووەکان کۆدەبوونەوە لای پێغەمبەری خوا(ﷺ)، باوەڕداران گوێیان دەگرت و لێی تێدەگەیشتن ، دووڕووەکانیش گوێیان دەگرت ، بەڵام لێی تێنەدەگەیشتن و دڵیان نەدەدایە ، کاتێك لەخزمەت پێغەمبەر هەڵدەستان ، بەباوەڕدارانیان دەوت: ئەوە (محمد) چی وت؟ ئنجا ئەم ئایەتە دابەزییە خوارەوە.

وَمَا يَسْتَوِي الْبَحْرَانِ هَٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ سَائِغٌ شَرَابُهُ وَهَٰذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ ۖ وَمِن كُلٍّ تَأْكُلُونَ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُونَ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا ۖ وَتَرَى الْفُلْكَ فِيهِ مَوَاخِرَ لِتَبْتَغُوا مِن فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ (١٢) يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُّسَمًّى ۚ ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ ۚ وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِهِ مَا يَمْلِكُونَ مِن قِطْمِيرٍ (١٣) إِن تَدْعُوهُمْ لَا يَسْمَعُوا دُعَاءَكُمْ وَلَوْ سَمِعُوا مَا اسْتَجَابُوا لَكُمْ ۖ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُونَ بِشِرْكِكُمْ ۚ وَلَا يُنَبِّئُكَ مِثْلُ خَبِيرٍ (١٤) ۞ يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ ۖ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ (١٥) إِن يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَأْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ (١٦) وَمَا ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ بِعَزِيزٍ (١٧) وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ۚ وَإِن تَدْعُ مُثْقَلَةٌ إِلَىٰ حِمْلِهَا لَا يُحْمَلْ مِنْهُ شَيْءٌ وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ ۗ إِنَّمَا تُنذِرُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ ۚ وَمَن تَزَكَّىٰ فَإِنَّمَا يَتَزَكَّىٰ لِنَفْسِهِ ۚ وَإِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ (١٨)

[١٢] ﴿عذبٌ فـرات﴾:ئاوی شیرین و بەتام کەتینویتی دەشکێنێ. ﴿سائغ شرابه﴾:ئەو ئاوەی بەئاسانی بەگەرودا تێپەڕ دەبێت. ﴿ملحٌ أجاج﴾:ئاوێکی سوێری لەڕادە بەدەر. ﴿لحما طريا﴾: گۆشتێکی تازە. ﴿حلية﴾:دووڕو مرواری و خشڵی جوان. ﴿الفلك﴾: کەشتی. ﴿مواخر﴾:بەسنگ ئاو شەق دەکات. [١٣] ﴿يولج﴾:دەیخاتە نێو.. ﴿لأجلٍ مُسمىً﴾:کاتێکی دیاریکراو (بۆ تیاچوونیان (قیامەت). ﴿قطمير﴾: توێژاڵێکی تەنکە بەدەوری ناوکی خورماوەیە. [١٥] ﴿الحميد﴾: ستایشکراو لەهەموو کاتێکدا. [١٦] ﴿يذهبكم﴾:لەناوتان بەرێت و بتان فەوتێنێت. ﴿بخلق جديد﴾: بەنەتەوەیەکی نوێ (جگە لەئێوە). [١٧] ﴿عزيز﴾:قورس وگران.

[١٨] ﴿لاتزر وازرة﴾:کەسێکی گوناهبار گوناهو تاوانی کەسێکی دیکە هەڵناگرێت (واتە هەرکەس گوناهو تاوان و کردارە چەوێڵەکانی بەئەستۆی خۆی دەبێت). ﴿وان تدع﴾:گەر داوابکەی. ﴿مثقلة﴾:کەسێك گوناهوتاوان کۆڵ و باری قورس کردبێ. ﴿حملها﴾:ئەوگوناهانەی کۆڵی قورسکردووە. ﴿تزكى﴾:خۆی پاککردەوە لەبێباوەڕی و تاوان....

هۆی دابەزینی ئایەتی(٣٣):﴿أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ﴾ئایەتەکە:

- (ابن ابی حاتم)و ئەوانی دیکە لە(ابی العالیە)وە دەگێڕنەوە؛ دەڵێت: هاوەڵانی پێغەمبەر(ﷺ) وایان دەبینی گوایە لەگەڵ (لا اله الا الله)دا گوناهکردن زیانی نی یە، وەك چۆن لەگەڵ هاوەڵ پەیداکردندا چاکە سوودی نی یە، ئنجا ئایەتی:﴿أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ﴾ دابەزی یە خوارەوەو دوایی دەترسان لەوەی گوناهکردن کردەوەکانیان پوچەڵ بکاتەوە.

سوورەتی ﴿الفتح﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(١):﴿إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا﴾ ئایەتەکە:

- (حاکم)و ئەوانی دیکە لە(مروان)ی کوڕی (حکم)ەوە دەگێڕنەوە؛ دەڵێت: سوورەتی(الفتح) لەنێوان (مەککە)و (مەدینە)دا دابەزیوە خوارەوە سەبارەت بەپەیمانی (حدیبیە)، لەسەرەتاوە هەتا کۆتایی.

[١٩]﴿الْأَعْمَى وَالْبَصِيرُ﴾:نابیناو بینا. [٢٠]﴿وَلاَ الظُلمـات ولاالنـور..﴾: مەبەست پێی بێباوەڕیو باوەڕە. [٢١]﴿وَلاَ الظِل ولاالحـرور﴾:سێبەرو گەرما(مەبەست پێی بەهەشتو دۆزەخە). [٢٢]﴿الأحياء ولا الأموات﴾: باوەڕدارو بێباوەڕ.﴿بِمُسمِع مَنْ في القُبـور﴾:ئەوانەی بەهۆی نەفامیەوە لەڕیزەی مردودان. [٢٣]﴿نَذيـر﴾: ئاگادارکەرەوە لەسزاو خەشمی خوایی. [٢٤]﴿خَـلا﴾:تێپەڕیووە (مەبەست پێی ئەوەیە بۆی نێردراوە). [٢٥]﴿بالبينات﴾:بەموعجیزەو ڕووداوی لەڕادە بەدەر.﴿بالزُّبرِ﴾:ئەوکتێبانەی بۆ پێغەمبەران ڕەوانەکراون(درودی خوایان لەسەربێت). [٢٦]﴿أخـذت﴾: سزامدان.﴿نكـير﴾:ناڕەزامەندی پەروەردگار (بەدابەزاندنی خەشمو سزا بۆیان). [٢٧]﴿جُدد﴾:چەند ڕێگاو نەخشەیەکی جۆراوجۆر.﴿حُمرٌ﴾:کۆی ڕەنگی سوورە.﴿غرابيب سُود﴾:تاشە بەردی ڕەشی قەترانی. [٢٨]﴿الـدواب﴾:هەر زیندەوەرێك بەسەر زەویدا دەڕوات جگە لەمرۆڤو گیاندار.﴿الأنعام﴾:وشترو مانگاو مەڕو بزن. [٢٩]﴿لَنْ تبور﴾:لاوازیو زیان ڕووی تێناکات.﴿شكور﴾:پاداشتی بەندەکانی دەداتەوە لەسەر گوێڕایەڵیان.

وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ ﴿١٩﴾ وَلَا الظُّلُمَاتُ وَلَا النُّورُ ﴿٢٠﴾ وَلَا الظِّلُّ وَلَا الْحَرُورُ ﴿٢١﴾ وَمَا يَسْتَوِي الْأَحْيَاءُ وَلَا الْأَمْوَاتُ ۚ إِنَّ اللَّهَ يُسْمِعُ مَن يَشَاءُ ۖ وَمَا أَنتَ بِمُسْمِعٍ مَّن فِي الْقُبُورِ ﴿٢٢﴾ إِنْ أَنتَ إِلَّا نَذِيرٌ ﴿٢٣﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا ۚ وَإِن مِّنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ ﴿٢٤﴾ وَإِن يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ وَبِالزُّبُرِ وَبِالْكِتَابِ الْمُنِيرِ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ أَخَذْتُ الَّذِينَ كَفَرُوا ۖ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٢٦﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ ثَمَرَاتٍ مُّخْتَلِفًا أَلْوَانُهَا ۚ وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ بِيضٌ وَحُمْرٌ مُّخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا وَغَرَابِيبُ سُودٌ ﴿٢٧﴾ وَمِنَ النَّاسِ وَالدَّوَابِّ وَالْأَنْعَامِ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ كَذَٰلِكَ ۗ إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ ۗ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ ﴿٢٨﴾ إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَنفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً يَرْجُونَ تِجَارَةً لَّن تَبُورَ ﴿٢٩﴾ لِيُوَفِّيَهُمْ أُجُورَهُمْ وَيَزِيدَهُم مِّن فَضْلِهِ ۚ إِنَّهُ غَفُورٌ شَكُورٌ ﴿٣٠﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢):﴿لِيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ وَيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ﴾ئایەتەکە:
- (بخاری)و (مسلم)و (ترمذي)و (حاکم) لە(انس)ەوە دەگێڕنەوە؛ دەڵێت: ئایەتی:﴿لِيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ﴾دابەزی بۆسەر پێغەمبەری خوا(ﷺ) لەکاتی گەڕانەوەی لە(حديبيە). پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی:بەڕاستی ئایەتێکم بۆ دابەزیووە لەسەرجەم خۆشیەکانی دنیا خۆشترە لەلام ، پاشانیش خوێندیەوە بەسەریاندا ، ئەوانیش وتیان: مژدەت لێبێتو بەخێرو خۆشی بێت ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ)، بەڕاستی خوای گەورە بۆی ڕوون کردویتەوە کەچیت بەسەردێنێت، ئەی ئێمە چیمان لێدێت ، ئنجا ئەم ئایەتە دابەزیەخوارەوە:﴿لِيُدْخِلَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ﴾ تاگەیشتە ﴿فَوْزاً عَظِيماً﴾.

وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ هُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ إِنَّ اللَّهَ بِعِبَادِهِ لَخَبِيرٌ بَصِيرٌ ﴿٣١﴾ ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ بِإِذْنِ اللَّهِ ذَلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ ﴿٣٢﴾ جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا حَرِيرٌ ﴿٣٣﴾ وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَذْهَبَ عَنَّا الْحَزَنَ إِنَّ رَبَّنَا لَغَفُورٌ شَكُورٌ ﴿٣٤﴾ الَّذِي أَحَلَّنَا دَارَ الْمُقَامَةِ مِنْ فَضْلِهِ لَا يَمَسُّنَا فِيهَا نَصَبٌ وَلَا يَمَسُّنَا فِيهَا لُغُوبٌ ﴿٣٥﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ نَارُ جَهَنَّمَ لَا يُقْضَى عَلَيْهِمْ فَيَمُوتُوا وَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ مِنْ عَذَابِهَا كَذَلِكَ نَجْزِي كُلَّ كَفُورٍ ﴿٣٦﴾ وَهُمْ يَصْطَرِخُونَ فِيهَا رَبَّنَا أَخْرِجْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ أَوَلَمْ نُعَمِّرْكُمْ مَا يَتَذَكَّرُ فِيهِ مَنْ تَذَكَّرَ وَجَاءَكُمُ النَّذِيرُ فَذُوقُوا فَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ نَصِيرٍ ﴿٣٧﴾ إِنَّ اللَّهَ عَالِمُ غَيْبِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٣٨﴾

[٣١]﴿لما بيـن يديـه﴾ :مەبەست پێی کتێبەکانی پێشووە. [٣٢]﴿الكتـاب﴾ : قورئـانی پـیرۆز. ﴿اصطفينـا﴾ : هەڵمانبژاردو (ڕێزماندا بەسەر هەموو نەتەوەکاندا). ﴿ظالم لنفسـه﴾ :ستەمکار لەنەفسی خۆی(ئەوەی گوناهەکانی زیاترە لەچاکەکانی). ﴿مُقتصدٌ﴾ :ئەو کەسەی کردەوەی چاك و خراپی هەیە. ﴿سـابقٌ بالخـيرات﴾ :ئەوەی چاکەکانی زیـاترە لەخراپـەکانی. [٣٣]﴿جنـات عـدن﴾ :بەهەشتی هەمیشـەیی و پـڕ لـەهێمنی. [٣٥]﴿أحلّنـا﴾ :لانەی هەمیشەیی کرد بەشوێنی نیشتەجێبوونمان بۆ هەتا هەتایی. ﴿دار المقامة﴾ :خانەی مانەوەی بەردەوام و هەمیشەیی کە(بەهەشتە). ﴿نصـبٌ﴾ :نارەحـەتی و ئەشکەنجە. ﴿لغوب﴾ :بوورانەوەو گێژبوون بەهۆی ماندوبوونەوە. [٣٦]﴿كفـور﴾ :کەسێك لـەبێباوەڕیدا ڕۆچووبێت. [٣٧]﴿يصطرخـون﴾ : دەقیژێنن و دەلالێنەوە. ﴿أولَمْ نُعمر كُم..﴾ :ئایا تەمەنمان درێژ نەکردن.. ﴿مايتذكرُ فيـهِ مَنْ تذكـرَ﴾ :ماوەیەکی تـەواو بۆ پـەند وەرگرتن و رامان. ﴿نصـر﴾ :پەناو پشتگیر. [٣٨]﴿بذات الصدور﴾ :شاراوەکانی نێودڵ.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت : ((گەر پەروەردگار بەمانە بدات بەبەندەیەکی ئەوا ئەجەلی دوادەخات هەتا تەمەنی دەبێت بەشەست ساڵ)). [(اخرجه البخاري)].

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٨): ﴿لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ﴾ئایەتەکە:
- (ابن ابی حاتم) لە(سلمة)ی کوڕی (اکوع)ەوە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: لەکاتێکدا ئێمە لەوەدابووین سەرخەوێك بشکێنین بانگبێژی پێغەمبەری خوا(ﷺ) هاواریکرد: ئەی خەڵکینە پەیمان بدەن پەیمان ، (ڕۆحی قودس) دابەزیووە . ئێمەش ڕۆیشتینە لای پێغەمبەری خوا(ﷺ) کەلەژێر داری (سومرە)دابوو، لەوێ پەیمانمان پێدا ، خوای گەورەش ئایەتی: ﴿لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ﴾ی ناردە خوارەوە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٤): ﴿وَهُوَ الَّذِي كَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ عَنْهُمْ بِبَطْنِ مَكَّةَ﴾ئایەتەکە:
- (مسلم)و (ترمذي)و (نسائي) لە(انس)ەوە دەگێڕنەوە؛ دەڵێت: ڕۆژی(حديبيە)هەشتا پیاو بەچەکەوە هاتنەسەر پێغەمبەری خوا(ﷺ)و هاوەڵەکانی لەچیای (تنعيم)بوون، مەبەستیان جەنگاندنبوو لەگەڵ پێغەمبەری خوا(ﷺ) بەڵام دەستگیرکران و دواتر پێغەمبەری خوا(ﷺ)ئازادی

هُوَ ٱلَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَٰٓئِفَ فِي ٱلْأَرْضِ فَمَن كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُۥ وَلَا يَزِيدُ ٱلْكَٰفِرِينَ كُفْرُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ إِلَّا مَقْتًا وَلَا يَزِيدُ ٱلْكَٰفِرِينَ كُفْرُهُمْ إِلَّا خَسَارًا ﴿٣٩﴾ قُلْ أَرَءَيْتُمْ شُرَكَآءَكُمُ ٱلَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ أَرُونِي مَاذَا خَلَقُوا۟ مِنَ ٱلْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ أَمْ ءَاتَيْنَٰهُمْ كِتَٰبًا فَهُمْ عَلَىٰ بَيِّنَتٍ مِّنْهُ ۚ بَلْ إِن يَعِدُ ٱلظَّٰلِمُونَ بَعْضُهُم بَعْضًا إِلَّا غُرُورًا ﴿٤٠﴾ ۞ إِنَّ ٱللَّهَ يُمْسِكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ أَن تَزُولَا ۚ وَلَئِن زَالَتَآ إِنْ أَمْسَكَهُمَا مِنْ أَحَدٍ مِّنۢ بَعْدِهِۦٓ ۚ إِنَّهُۥ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا ﴿٤١﴾ وَأَقْسَمُوا۟ بِٱللَّهِ جَهْدَ أَيْمَٰنِهِمْ لَئِن جَآءَهُمْ نَذِيرٌ لَّيَكُونُنَّ أَهْدَىٰ مِنْ إِحْدَى ٱلْأُمَمِ ۖ فَلَمَّا جَآءَهُمْ نَذِيرٌ مَّا زَادَهُمْ إِلَّا نُفُورًا ﴿٤٢﴾ ٱسْتِكْبَارًا فِي ٱلْأَرْضِ وَمَكْرَ ٱلسَّيِّئِ ۚ وَلَا يَحِيقُ ٱلْمَكْرُ ٱلسَّيِّئُ إِلَّا بِأَهْلِهِۦ ۚ فَهَلْ يَنظُرُونَ إِلَّا سُنَّتَ ٱلْأَوَّلِينَ ۚ فَلَن تَجِدَ لِسُنَّتِ ٱللَّهِ تَبْدِيلًا ۖ وَلَن تَجِدَ لِسُنَّتِ ٱللَّهِ تَحْوِيلًا ﴿٤٣﴾ أَوَلَمْ يَسِيرُوا۟ فِي ٱلْأَرْضِ فَيَنظُرُوا۟ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ وَكَانُوٓا۟ أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً ۚ وَمَا كَانَ ٱللَّهُ لِيُعْجِزَهُۥ مِن شَيْءٍ فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَلَا فِي ٱلْأَرْضِ ۚ إِنَّهُۥ كَانَ عَلِيمًا قَدِيرًا ﴿٤٤﴾

[٣٩]﴿خلائف﴾: جێنشینی ئەوانەی پێش خۆتان. ﴿مقتاً﴾: ڕقوکینو تووڕەیی یەکی بێشومار. ﴿خساراً﴾: تیاچوونو زەرەرمەندی. [٤٠]﴿أرأيتم شركاءكم﴾: دەربارەی شەریکەکانتان پێم بڵێن. ﴿شركٌ في السموات﴾: یارمەتیو پشتگیری لەدروستکردنی ئاسمانەکاندا. ﴿إن يعد﴾: ئەو بەڵێنەی داویانە. ﴿غُروراً﴾: پووچو بەتاڵێکی ڕووکەش کەبیسەرەکەی هەڵئەخەڵەتێنێت. [٤٢]﴿جهد أيمانهم﴾: سوێندەکەیان دوپات دەکردەوە. ﴿نُفوراً﴾: دوورکەوتنەوە (لەراستیو هەڵهاتن لێی). [٤٣]﴿مكر السيئ﴾: پیلانی خراپ. ﴿لايحيقُ﴾: دانابەزێتو لێی نادات(بەری ناکەوێت). ﴿سُنة الأولين﴾: یاساو ڕێسای خوایی بەسەر بێباوەڕاندا. [٤٤]﴿ليُعجزه﴾: هیچ شتێکی لەدەست دەرناچێت.

- کردن ، ئنجا خوای گەورە ئەم ئایەتەی نارده خوارەوە:﴿وَهُوَ الَّذِي كَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ عَنْهُم بِبَطْنِ مَكَّةَ مِن بَعْدِ أَنْ أَظْفَرَكُمْ عَلَيْهِمْ وَكَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيراً﴾.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٥):﴿وَلَوْلَا رِجَالٌ مُّؤْمِنُونَ وَنِسَاءٌ مُّؤْمِنَاتٌ﴾ ئایەتەکە:

- (طبراني)و (ابو يعلى) لە(ابى جمعه) (جنيد)ی کوڕی (سبع)ەوە دەگێڕنەوە ؛ دەڵێت: جەنگاوم دژ بەپێغەمبەر(ﷺ) ئەوەڵی ڕۆژ بەبێباوەڕیو ، بۆ ئێوارەکەشی بەموسڵمانی لەگەڵیداو لەپێناویدا دەجەنگام ، ئێمە سێ پیاوو حەوت ئافرەت بووین ، دەربارەی ئێمە ئەم ئایەتە دابەزییە خوارەوە:﴿وَلَوْلَا رِجَالٌ مُّؤْمِنُونَ وَنِسَاءٌ مُّؤْمِنَاتٌ﴾.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٧):﴿لَقَدْ صَدَقَ اللَّهُ رَسُولَهُ الرُّؤْيَا بِالْحَقِّ﴾ئایەتەکە:

- (فريابى)و (عبد)ی کوڕی (حميد)و (بيهقى) لە(مجاهد)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: لەکاتێکدا پێغەمبەری خوا(ﷺ) لە(حديبيه)بوو نیشانی درا چۆن خۆیو هاوەڵانی دەچنە (مەککە)وە ، بەهێمنیو کورتکردنەوەی قژی سەریان، کاتێکیش لە(حديبيه) وشترەکەی سەربڕی هاوەڵان وتیان: ئەی کوا ڕاستی خەوەکەت ئەی پێغەمبەری خوا ، ئنجا ئەم ئایەتە دابەزییە خوارەوە:﴿لَقَدْ صَدَقَ اللَّهُ رَسُولَهُ الرُّؤْيَا بِالْحَقِّ﴾.

وَلَوْ يُؤَاخِذُ ٱللَّهُ ٱلنَّاسَ بِمَا كَسَبُوا۟ مَا تَرَكَ عَلَىٰ ظَهْرِهَا مِن دَآبَّةٍ وَلَٰكِن يُؤَخِّرُهُمْ إِلَىٰٓ أَجَلٍ مُّسَمًّى فَإِذَا جَآءَ أَجَلُهُمْ فَإِنَّ ٱللَّهَ كَانَ بِعِبَادِهِۦ بَصِيرًۢا ﴿٤٥﴾

سُورَةُ يسٓ

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

يسٓ ﴿١﴾ وَٱلْقُرْءَانِ ٱلْحَكِيمِ ﴿٢﴾ إِنَّكَ لَمِنَ ٱلْمُرْسَلِينَ ﴿٣﴾ عَلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٤﴾ تَنزِيلَ ٱلْعَزِيزِ ٱلرَّحِيمِ ﴿٥﴾ لِتُنذِرَ قَوْمًا مَّآ أُنذِرَ ءَابَآؤُهُمْ فَهُمْ غَٰفِلُونَ ﴿٦﴾ لَقَدْ حَقَّ ٱلْقَوْلُ عَلَىٰٓ أَكْثَرِهِمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٧﴾ إِنَّا جَعَلْنَا فِىٓ أَعْنَٰقِهِمْ أَغْلَٰلًا فَهِىَ إِلَى ٱلْأَذْقَانِ فَهُم مُّقْمَحُونَ ﴿٨﴾ وَجَعَلْنَا مِنۢ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَأَغْشَيْنَٰهُمْ فَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ ﴿٩﴾ وَسَوَآءٌ عَلَيْهِمْ ءَأَنذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠﴾ إِنَّمَا تُنذِرُ مَنِ ٱتَّبَعَ ٱلذِّكْرَ وَخَشِىَ ٱلرَّحْمَٰنَ بِٱلْغَيْبِ فَبَشِّرْهُ بِمَغْفِرَةٍ وَأَجْرٍ كَرِيمٍ ﴿١١﴾ إِنَّا نَحْنُ نُحْىِ ٱلْمَوْتَىٰ وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا۟ وَءَاثَٰرَهُمْ وَكُلَّ شَىْءٍ أَحْصَيْنَٰهُ فِىٓ إِمَامٍ مُّبِينٍ ﴿١٢﴾

[٤٥]﴿أجل مسمى﴾:کاتێکی دیاریکراو(ڕۆژی قیامەت). ﴿فاذا جاء اجلهم﴾:کات و وادەی مردنیان.

سوورەتی ﴿یس﴾

[١]﴿یس﴾:بە(یاسین) دەخوێنرێتەوەو دەردەبڕێت(بەتەنها پەروەردگاریش دەزانێت مەبەست پێی چییە). [٢]﴿الحکیم﴾:خاوەن دانایی. [٤]﴿صراط مستقیم﴾:ئەو ڕێبازەی خوارو خێچی تێدانییە(کەڕێگەی ئیسلامە). [٥]﴿تنزیل﴾:نازڵبوە لەلایەن(ئەو پەروەردگارەی هیچ شتێکی لێگیر نابێت). [٧]﴿لقد حق القول﴾:شایستەی سزا بوون.. [٨]﴿أغلالا﴾:کەلەبچەیەك دەست و گەردنیان پێوەنددەکات. ﴿الأذقان﴾: خوارووی دەمووچاو(چەناگە). ﴿مقمحون﴾:ئەوانەی سەریان ڕەپ و بەرزەو چاویان کوێرە. [٩]﴿بین ایدیهم﴾:بەردەمیان. ﴿سدا﴾:پەردەو ڕێگرێك. ﴿فاغشیناهم﴾:پەردەماندا بەسەر چاویاندا. [١١]﴿إنما تنذر﴾:تەنها ئەوانە سوود لەئاگادارکردنەوەکەت وەردەگرن. ﴿اتبع الذکر﴾:مەبەست پێی قورئانی پیرۆزە. ﴿خشی الرحمن بالغیب﴾:ئەوەی کاتێ بەتەنها بوو هەر لەپەروەردگار بترسێت. [١٢]﴿ما قدموا﴾: ئەوەی ئەنجامیانداوە لەکردارو ڕەفتار. ﴿آثارهم﴾:بریتیە لەوەی کردوویانە بەپەیڕەو بۆ دوای خۆیان لەکاری چاك یان خراپ. ﴿أحصیناه﴾:جێگیرمان کردووەو پاراستوومانە. ﴿إمام مبین﴾:بناغەیەکی ڕوون و ئاشکرا؛ (کەلەوحی مەحفوزە).

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((هەموو شتێك دڵ و نێو جەرگەی هەیە ، دڵی قورئانیش : سوورەتی (یس)ە)). [(اخرجه البزار)].

*هەروەها پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((هەرکەسێك شەو سوورەتی (یس) بخوێنێت ئەوا پەروەردگار بۆ بەیانی لێی خۆش دەبێت ، ئەوەشی سوورەتی(حم)کەباسی دووکەڵی تێدایە ئەوا پەروەردگار بۆ بەیانی لێی خۆش دەبێت)). [(اخرجه ابو یعلی واسناده جید)].

*هەروەها(ﷺ) دەفەرموێت: ((بەسەر مردووەکانتاندا بیخوێننەوە)). [(اخرجه الامام احمد)] .

*هەروەها(ﷺ) دەفەرموێت: ((خوازیارم لەسینەی هەموو مرۆڤێکی نەتەوەکەمدا بوایە)). [(اخرجه البزار)]

وَٱضۡرِبۡ لَهُم مَّثَلًا أَصۡحَٰبَ ٱلۡقَرۡيَةِ إِذۡ جَآءَهَا ٱلۡمُرۡسَلُونَ ﴿١٣﴾ إِذۡ أَرۡسَلۡنَآ إِلَيۡهِمُ ٱثۡنَيۡنِ فَكَذَّبُوهُمَا فَعَزَّزۡنَا بِثَالِثٖ فَقَالُوٓاْ إِنَّآ إِلَيۡكُم مُّرۡسَلُونَ ﴿١٤﴾ قَالُواْ مَآ أَنتُمۡ إِلَّا بَشَرٞ مِّثۡلُنَا وَمَآ أَنزَلَ ٱلرَّحۡمَٰنُ مِن شَيۡءٍ إِنۡ أَنتُمۡ إِلَّا تَكۡذِبُونَ ﴿١٥﴾ قَالُواْ رَبُّنَا يَعۡلَمُ إِنَّآ إِلَيۡكُمۡ لَمُرۡسَلُونَ ﴿١٦﴾ وَمَا عَلَيۡنَآ إِلَّا ٱلۡبَلَٰغُ ٱلۡمُبِينُ ﴿١٧﴾ قَالُوٓاْ إِنَّا تَطَيَّرۡنَا بِكُمۡۖ لَئِن لَّمۡ تَنتَهُواْ لَنَرۡجُمَنَّكُمۡ وَلَيَمَسَّنَّكُم مِّنَّا عَذَابٌ أَلِيمٞ ﴿١٨﴾ قَالُواْ طَٰٓئِرُكُم مَّعَكُمۡ أَئِن ذُكِّرۡتُمۚ بَلۡ أَنتُمۡ قَوۡمٞ مُّسۡرِفُونَ ﴿١٩﴾ وَجَآءَ مِنۡ أَقۡصَا ٱلۡمَدِينَةِ رَجُلٞ يَسۡعَىٰ قَالَ يَٰقَوۡمِ ٱتَّبِعُواْ ٱلۡمُرۡسَلِينَ ﴿٢٠﴾ ٱتَّبِعُواْ مَن لَّا يَسۡـَٔلُكُمۡ أَجۡرٗا وَهُم مُّهۡتَدُونَ ﴿٢١﴾ وَمَا لِيَ لَآ أَعۡبُدُ ٱلَّذِي فَطَرَنِي وَإِلَيۡهِ تُرۡجَعُونَ ﴿٢٢﴾ ءَأَتَّخِذُ مِن دُونِهِۦٓ ءَالِهَةً إِن يُرِدۡنِ ٱلرَّحۡمَٰنُ بِضُرّٖ لَّا تُغۡنِ عَنِّي شَفَٰعَتُهُمۡ شَيۡـٔٗا وَلَا يُنقِذُونِ ﴿٢٣﴾ إِنِّيٓ إِذٗا لَّفِي ضَلَٰلٖ مُّبِينٍ ﴿٢٤﴾ إِنِّيٓ ءَامَنتُ بِرَبِّكُمۡ فَٱسۡمَعُونِ ﴿٢٥﴾ قِيلَ ٱدۡخُلِ ٱلۡجَنَّةَۖ قَالَ يَٰلَيۡتَ قَوۡمِي يَعۡلَمُونَ ﴿٢٦﴾ بِمَا غَفَرَ لِي رَبِّي وَجَعَلَنِي مِنَ ٱلۡمُكۡرَمِينَ ﴿٢٧﴾

[١٣] ﴿القَريَـة﴾:مەبەست پێی گوندی (انطاكية)یە. [١٤] ﴿فعزّزنـا﴾:بەهێزو تۆکمەمانکرد. [١٧] ﴿البـلاغ المبـين﴾: راگەیاندنێکی روون و ئاشکرا (کەلێڵی تێدا نییە). [١٨] ﴿تَطّيرنـا بكـم﴾: رەشبینین بەرامبەرتان(مەبەست پێی ئەوەیە ئێوە شوومتان لەگەڵ خۆ هەڵگرتبوو). [١٩] ﴿طـائرُكُم معكـم﴾: ڕەشبینییەکەتان لەبێباوەڕیتاندایە. ﴿أئن ذُكرتُـم﴾:مەبەست پێی ئەوەیە: ئاخۆ بەهۆی ئامۆژگاریمان بۆ ئێوە هەڕەشەی کوشتنمان لێدەکەن؟!!). ﴿مُسـرِفون﴾:ئەوانەی سنوورییان شکاندووە لەسەرکەشی و بێباوەڕیدا. [٢٠] ﴿رَجُـلٌ﴾:دەڵێن ئەو پیاوە (حبیب)ی(دارتاش)بوو؛ باوەڕەکەی نەدرکاندبوو. ﴿يَسعى﴾:بەپەلە ڕادەکات لەبەر ئامۆژگاریکردنی هۆزەکەی. [٢٢] ﴿فَطَـرَنِي﴾:دروستی کردوم و هێناومیە بوون. [٢٣] ﴿لاتُغـنِ عَنّـي﴾:سوودم پێناگەیەنێت و بەرگریم لێناکات. [٢٥] ﴿فاسمعون﴾:گوێ بگرن و شایەتی باوەڕداریم بۆ بدەن. [٢٦] ﴿قيل ادخُلِ الجنـة﴾:(ئەوکەسە)دوای مردنی فریشتەکان پێیان وت: بچۆرە نێو بەهەشتەوە.

سوورەتی ﴿ الحجرات ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(١): ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ﴾ئایەتەکە:

- (بخاري)و ئەوانیدی لە(عبدالله)ی کوڕی(زبیر)ەوە دەگێڕنەوە؛ دەڵێت: کاروانییەك لەلایەن (بنو امیة)وە هاتە لای پێغەمبەری خوا(ﷺ)، (ابوبکر) فەرمووی: فەرمان بە(قعقاع)ی کوڕی (معبد)بکە، (عمر)یش فەرمووی: بەڵکو فەرمان بە(اقرع)ی کوڕی (حابس) بکە ، (ابوبکر) فەرمووی بە(عمر) : تەنیا مەبەستت پێچەوانەی من بوو، (عمر) فەرمووی: بەڵکو مەبەستم پێچەوانەی تۆ نەبوو، دەمەقاڵەیەکیان بەرپاکرد تا دەنگیان بەرزبوویەوە ، ئنجا دەربارەی ئەم ڕووداوە ئایەتی: ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ﴾ تا ﴿وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوا﴾ دابەزی. هەروەها (ابن المنذر) لە(حسن)ەوە دەگێڕێتەوە ؛ دەڵێت: کۆمەڵێك لەخەڵکی جەژنی قوربان پێش پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئاژەڵیان سەربڕی ، ئەوانەیش فەرمانیان پێکرا جارێکی دی ئاژەڵ -

۞ وَمَآ أَنزَلۡنَا عَلَىٰ قَوۡمِهِۦ مِنۢ بَعۡدِهِۦ مِن جُندٖ مِّنَ ٱلسَّمَآءِ وَمَا كُنَّا مُنزِلِينَ ﴿٢٨﴾ إِن كَانَتۡ إِلَّا صَيۡحَةٗ وَٰحِدَةٗ فَإِذَا هُمۡ خَٰمِدُونَ ﴿٢٩﴾ يَٰحَسۡرَةً عَلَى ٱلۡعِبَادِۚ مَا يَأۡتِيهِم مِّن رَّسُولٍ إِلَّا كَانُواْ بِهِۦ يَسۡتَهۡزِءُونَ ﴿٣٠﴾ أَلَمۡ يَرَوۡاْ كَمۡ أَهۡلَكۡنَا قَبۡلَهُم مِّنَ ٱلۡقُرُونِ أَنَّهُمۡ إِلَيۡهِمۡ لَا يَرۡجِعُونَ ﴿٣١﴾ وَإِن كُلّٞ لَّمَّا جَمِيعٞ لَّدَيۡنَا مُحۡضَرُونَ ﴿٣٢﴾ وَءَايَةٞ لَّهُمُ ٱلۡأَرۡضُ ٱلۡمَيۡتَةُ أَحۡيَيۡنَٰهَا وَأَخۡرَجۡنَا مِنۡهَا حَبّٗا فَمِنۡهُ يَأۡكُلُونَ ﴿٣٣﴾ وَجَعَلۡنَا فِيهَا جَنَّٰتٖ مِّن نَّخِيلٖ وَأَعۡنَٰبٖ وَفَجَّرۡنَا فِيهَا مِنَ ٱلۡعُيُونِ ﴿٣٤﴾ لِيَأۡكُلُواْ مِن ثَمَرِهِۦ وَمَا عَمِلَتۡهُ أَيۡدِيهِمۡۚ أَفَلَا يَشۡكُرُونَ ﴿٣٥﴾ سُبۡحَٰنَ ٱلَّذِي خَلَقَ ٱلۡأَزۡوَٰجَ كُلَّهَا مِمَّا تُنۢبِتُ ٱلۡأَرۡضُ وَمِنۡ أَنفُسِهِمۡ وَمِمَّا لَا يَعۡلَمُونَ ﴿٣٦﴾ وَءَايَةٞ لَّهُمُ ٱلَّيۡلُ نَسۡلَخُ مِنۡهُ ٱلنَّهَارَ فَإِذَا هُم مُّظۡلِمُونَ ﴿٣٧﴾ وَٱلشَّمۡسُ تَجۡرِي لِمُسۡتَقَرّٖ لَّهَاۚ ذَٰلِكَ تَقۡدِيرُ ٱلۡعَزِيزِ ٱلۡعَلِيمِ ﴿٣٨﴾ وَٱلۡقَمَرَ قَدَّرۡنَٰهُ مَنَازِلَ حَتَّىٰ عَادَ كَٱلۡعُرۡجُونِ ٱلۡقَدِيمِ ﴿٣٩﴾ لَا ٱلشَّمۡسُ يَنۢبَغِي لَهَآ أَن تُدۡرِكَ ٱلۡقَمَرَ وَلَا ٱلَّيۡلُ سَابِقُ ٱلنَّهَارِۚ وَكُلّٞ فِي فَلَكٖ يَسۡبَحُونَ ﴿٤٠﴾

[٢٩] ﴿صَيْحَةً واحِدَةً﴾: یەك دەنگ لەئاسمانەوە هات(هەموویانی لەناوبرد). ﴿خامدون﴾: مردوو لەناوچوو(وەك چۆن ئاگر دەکوژێتەوە). [٣٠] ﴿ياحسرةً على العباد﴾: ئەی هاوارو پەشیمانی بۆ بەندە بێباوەڕەکان. [٣١] ﴿كم أهلكنا﴾: زۆرمان لەناوبرد. ﴿القرون﴾: خەڵکانی سەردەمێك. [٣٢] ﴿لَمّا جميعٌ﴾: هەموویان کۆکراونەتەوە. ﴿مُحضَرون﴾: کۆیاندەکەینەوە بۆ لێپرسینەوەو پاداشت وەرگرتن. [٣٣] ﴿آيةٌ لَهُم﴾: بەڵگەیە لەسەر توانا و دەستەڵاتی خوای گەورە. ﴿الميتة﴾: وشك و بێبەروبووم. ﴿احييناها﴾: زیندومان کردەوەو کردمان بەزەویەکی بەرهەمدارو بەپیت. [٣٤] ﴿فجّرنا فيها﴾: زەویمان قڵیشکردو ئاومان لێدەرهێنا (کانیاو). [٣٦] ﴿الأزواج﴾: چەندین پۆل و جۆر. [٣٧] ﴿نَسلَخُ منه النهار﴾: تیشکی ڕووناکی لێدەردەهێنین. ﴿مُظلِمون﴾: تاریکی هاتووە بەسەریاندا. [٣٨] ﴿تَجري﴾: دەڕوات و دەگەڕێ(بەفەرمانی خوای گەورە). ﴿لِمستقرٍ لها﴾: بۆ شوێنی جێگیربوونی کۆتایی(بەپێی زانیاری خوایی) یاخود کاتی جێگربوونی دوایی(لەڕۆژی قیامەتدا). [٣٩] ﴿قدّرناه منازل﴾: ڕێڕەوەکەیمان دیاریکردووە لەچەند شوێنێکی دیاریکراودا. ﴿كالعرجون القديم﴾: وەك پەلکی دارخورما کەلارو وشك دەبێت. [٤٠] ﴿لا الشمسُ ينبغي لها﴾: ناگونجێت بۆ خۆرو نابێت .. ﴿ولا الليل﴾: تەنانەت بەڵگەی شەویش (مەبەستی مانگە). ﴿فلكٍ﴾: ڕێگایەکی خول خواردووی پێچاو پێچ. ﴿يَسْبَحون﴾: بەهێمنی دەڕۆن بەڕێوە.

-سەربڕینەوە ، ئنجا ئایەتی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ﴾ دابەزی. هەروەها (طبراني) لەخاتوو(عائیشة)وە دەگێڕێتەوە ؛ دەڵێت: کۆمەڵێك پێش پێغەمبەر(ﷺ) بەڕۆژوبوون ، ئنجا ئەم ئایەتە نازڵبووە خوارەوە: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ﴾. هەروەها(ابن جرير) لە(قتادة)وە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: باسی ئەوەمان بۆ کرا کەکۆمەڵێك لەخەڵکی دەیان وت:-

وَءَايَةٌ لَّهُمْ أَنَّا حَمَلْنَا ذُرِّيَّتَهُمْ فِى ٱلْفُلْكِ ٱلْمَشْحُونِ ﴿٤١﴾ وَخَلَقْنَا لَهُم مِّن مِّثْلِهِۦ مَا يَرْكَبُونَ ﴿٤٢﴾ وَإِن نَّشَأْ نُغْرِقْهُمْ فَلَا صَرِيخَ لَهُمْ وَلَا هُمْ يُنقَذُونَ ﴿٤٣﴾ إِلَّا رَحْمَةً مِّنَّا وَمَتَٰعًا إِلَىٰ حِينٍ ﴿٤٤﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ ٱتَّقُوا۟ مَا بَيْنَ أَيْدِيكُمْ وَمَا خَلْفَكُمْ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٤٥﴾ وَمَا تَأْتِيهِم مِّنْ ءَايَةٍ مِّنْ ءَايَٰتِ رَبِّهِمْ إِلَّا كَانُوا۟ عَنْهَا مُعْرِضِينَ ﴿٤٦﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ أَنفِقُوا۟ مِمَّا رَزَقَكُمُ ٱللَّهُ قَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لِلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ أَنُطْعِمُ مَن لَّوْ يَشَآءُ ٱللَّهُ أَطْعَمَهُۥٓ إِنْ أَنتُمْ إِلَّا فِى ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿٤٧﴾ وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا ٱلْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٤٨﴾ مَا يَنظُرُونَ إِلَّا صَيْحَةً وَٰحِدَةً تَأْخُذُهُمْ وَهُمْ يَخِصِّمُونَ ﴿٤٩﴾ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ تَوْصِيَةً وَلَآ إِلَىٰٓ أَهْلِهِمْ يَرْجِعُونَ ﴿٥٠﴾ وَنُفِخَ فِى ٱلصُّورِ فَإِذَا هُم مِّنَ ٱلْأَجْدَاثِ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يَنسِلُونَ ﴿٥١﴾ قَالُوا۟ يَٰوَيْلَنَا مَنۢ بَعَثَنَا مِن مَّرْقَدِنَا ۜ هَٰذَا مَا وَعَدَ ٱلرَّحْمَٰنُ وَصَدَقَ ٱلْمُرْسَلُونَ ﴿٥٢﴾ إِن كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً وَٰحِدَةً فَإِذَا هُمْ جَمِيعٌ لَّدَيْنَا مُحْضَرُونَ ﴿٥٣﴾ فَٱلْيَوْمَ لَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْـًٔا وَلَا تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٥٤﴾

[٤١] ﴿ذُرِيتهُم﴾: ماڵو منداڵیان یاخود لاوازوبێنەواکانیان. ﴿الفلك﴾: کەشتی. ﴿المشحون﴾: پڕو لێواو لێو. [٤٣] ﴿فلا صريخ لهم﴾: کەسێکیان نی یە لەنغرۆ بوون رزگاریان بکات. ﴿ينقذون﴾: رزگاریان ببێت. [٤٤] ﴿متاعا﴾: سەرجەم خۆشی یەکانی ژیانی دونیامان پێچەشتن. ﴿الى حين﴾: هەتا کاتو وادەی دوایی هاتنی تەمەنیان. [٤٥] ﴿ما بين أيديكم﴾: ئەوەی بەسەر نەتەوەکانی پێشوودا هات لەتیاچوونو فەوتان. ﴿وما خلفكم﴾: مەبەستی سزای قیامەتە. [٤٦] ﴿آية﴾: بەڵگەیەك لەسەر یەکتاپەرستی پەروەردگارو راستگۆیی پێغەمبەرەکەی. [٤٨] ﴿الوعد﴾: ئەو رۆژەی بەڵێن بەداهاتنی دراوە(رۆژی قیامەت). [٤٩] ﴿ماينظرون﴾: چاوەڕێی ناکەن. ﴿صيحة﴾: دەنگێکی لەناوبەرو ئازارکێش. ﴿تأخُذهُم﴾: تیایان دەبات. ﴿يخصمون﴾: ئەوانەی دەنگەدەنگ لەسەر کاری رۆژانەی خۆیان دەکەنو بێئاگان. [٥١] ﴿نفخ في الصور﴾: فووی دووەم (کەدەکرێت بەکەڕەنداو سەرجەم دروستکراوەکان زیندوو دەبنەوە). ﴿الأجداث﴾: گۆڕو ئارامگاکان. ﴿ينسلون﴾: هاتنە دەرەوە بەخێرایی. [٥٢] ﴿يا ويلنا﴾: ئەی هاوار بەماڵمان ؛ هەیڕۆ.. (دەستەواژەی تیاچوونو ڕەنجەڕۆیی یە). ﴿بعثنا﴾: زیندووی کردینەوەو بەئاگای هێناین. ﴿من مرقدنا﴾: لەئارامگای پاڵکەوتنو خەوی مەرگدا. ﴿هذا ما وعد الرحمن﴾: ئەمەیە کەپەروەردگار بەڵێنی داهاتنی پێدان(ئەم گوتەیەش لەلایەن فریشتەکانەوە دەوترێت). ﴿صدق المرسلون﴾: پێغەمبەران راستیانکرد(لەو بەڵێنەی پێیاندان بەهاتنی زیندوو بوونەوەو، لێپرسینەوە، پاداشتو سزا). [٥٣] ﴿الا صيحة واحدة﴾: مەگەر یەك فووکردن بەکەڕەنی (صور)دا(بۆ زیندوبوونەوە). ﴿جميع﴾: هەموویان. ﴿محضرون﴾: گردکراونەتەوە بۆ زیندوبوونەوە.

إِنَّ أَصْحَٰبَ ٱلْجَنَّةِ ٱلْيَوْمَ فِى شُغُلٍ فَٰكِهُونَ ٥٥ هُمْ وَأَزْوَٰجُهُمْ فِى ظِلَٰلٍ عَلَى ٱلْأَرَآئِكِ مُتَّكِـُٔونَ ٥٦ لَهُمْ فِيهَا فَٰكِهَةٌ وَلَهُم مَّا يَدَّعُونَ ٥٧ سَلَٰمٌ قَوْلًا مِّن رَّبٍّ رَّحِيمٍ ٥٨ وَٱمْتَٰزُوا۟ ٱلْيَوْمَ أَيُّهَا ٱلْمُجْرِمُونَ ٥٩ ۞ أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ يَٰبَنِىٓ ءَادَمَ أَن لَّا تَعْبُدُوا۟ ٱلشَّيْطَٰنَ إِنَّهُۥ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ٦٠ وَأَنِ ٱعْبُدُونِى هَٰذَا صِرَٰطٌ مُّسْتَقِيمٌ ٦١ وَلَقَدْ أَضَلَّ مِنكُمْ جِبِلًّا كَثِيرًا أَفَلَمْ تَكُونُوا۟ تَعْقِلُونَ ٦٢ هَٰذِهِۦ جَهَنَّمُ ٱلَّتِى كُنتُمْ تُوعَدُونَ ٦٣ ٱصْلَوْهَا ٱلْيَوْمَ بِمَا كُنتُمْ تَكْفُرُونَ ٦٤ ٱلْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَىٰٓ أَفْوَٰهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَآ أَيْدِيهِمْ وَتَشْهَدُ أَرْجُلُهُم بِمَا كَانُوا۟ يَكْسِبُونَ ٦٥ وَلَوْ نَشَآءُ لَطَمَسْنَا عَلَىٰٓ أَعْيُنِهِمْ فَٱسْتَبَقُوا۟ ٱلصِّرَٰطَ فَأَنَّىٰ يُبْصِرُونَ ٦٦ وَلَوْ نَشَآءُ لَمَسَخْنَٰهُمْ عَلَىٰ مَكَانَتِهِمْ فَمَا ٱسْتَطَٰعُوا۟ مُضِيًّا وَلَا يَرْجِعُونَ ٦٧ وَمَن نُّعَمِّرْهُ نُنَكِّسْهُ فِى ٱلْخَلْقِ أَفَلَا يَعْقِلُونَ ٦٨ وَمَا عَلَّمْنَٰهُ ٱلشِّعْرَ وَمَا يَنۢبَغِى لَهُۥٓ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ وَقُرْءَانٌ مُّبِينٌ ٦٩ لِّيُنذِرَ مَن كَانَ حَيًّا وَيَحِقَّ ٱلْقَوْلُ عَلَى ٱلْكَٰفِرِينَ ٧٠

[٥٥] ﴿شُغُل﴾: بریتیە لەو نازو نیعمەتانەی بەندە سەرقاڵ دەکەن لەهەموو شتێکی دیکە. ﴿فاكهون﴾: ئەوانەی دڵخۆش و لێو بەخەندەو خاوەن بەخششی مەزنن. [٥٦] ﴿ظلال﴾: سێبەرێکی پان و پۆڕو لەبار. ﴿على الأرائك﴾: ئەوجێگەیەی بەپەردەو کوللە ڕازێنراوەتەوە. [٥٧] ﴿مايدّعون﴾: ئەوەی ئاواتە خوازن بۆیی وداوای دەکەن. [٥٩] ﴿امتازوا﴾: تەنهاو گۆشەگیربن یاخود دوور بکەونەوە لەباوەڕداران. [٦٠] ﴿ألمْ أعهد إليكم﴾: ئایا ئامۆژگاریم نەکردن و فەرمانم پێنەدان. ﴿لاتعْبدوا الشيطان﴾: گوێڕایەڵی مەکەن لەو هەوڵانەدا کەدەیدات بۆ لەخشتەبردنتان. [٦٢] ﴿جبلاً﴾: خەڵکێکی زۆرو بێ‌شومار. [٦٤] ﴿اصلوها﴾: بچنە ناوی و نارەحەتی یەکانی بچەژن. [٦٥] ﴿نختمُ على أفواههم﴾: مۆردەنێین بەنێو دەمی بێباوەڕاندا (ئیدی هیچیان بۆ ناگوترێ). [٦٦] ﴿لطمسنا﴾: ئەوا کوێرو نابینامان دەکردن. ﴿فاستبقو الصراط﴾: دەکەونەخۆو پەلەدەکەن بۆ ڕێگاکە هەتا بیبڕن. ﴿فأنى يُبصرون﴾: ئیتر چۆن ڕێگاکە دەبیننن ؟!(پاش ئەوەی چاوی کوێر کرا). [٦٧] ﴿لمسخناهُم﴾: ئەوا رسوامان دەکردن و لەناومان دەبردن. ﴿على مكانتهم﴾: لەشوێنی تاوانەکانیاندا(چونکە وادەزانن زاڵ و باڵا دەستن لەوێدا). ﴿فما استطاعوا مُضياً ولا يرجعون﴾: ئەوا نەیان دەتوانی هات و چۆ بکەن؛(بێن و بگەڕێنەوە). [٦٨] ﴿من نُعمّره﴾: ئەوەی تەمەنی درێژ بکەین. ﴿ننكسهُ في الخلق﴾: بەرەو لاوازی و زەبوونی دەیگێڕینەوە (کەپیری‌یە). [٦٩] ﴿ماينبغي﴾: بۆی جۆرو ئاسان نابێت. [٧٠] ﴿حيّاً﴾: ژیرو هۆشمەندو خاوەنی هەست و سۆز. ﴿يحق القول﴾: شایستەی سزاو خەشمی خوایی‌یە.

- خۆزگە لەسەر فلأن شت بیکا بهاتایەتە خوارەوە؛ ئنجا ئایەتی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللهِ وَرَسُولِهِ وَاتَّقُوا اللهَ إِنَّ اللهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾ هاتەخوارەوە.

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا خَلَقْنَا لَهُم مِّمَّا عَمِلَتْ أَيْدِينَا أَنْعَامًا فَهُمْ لَهَا مَالِكُونَ ﴿٧١﴾ وَذَلَّلْنَاهَا لَهُمْ فَمِنْهَا رَكُوبُهُمْ وَمِنْهَا يَأْكُلُونَ ﴿٧٢﴾ وَلَهُمْ فِيهَا مَنَافِعُ وَمَشَارِبُ أَفَلَا يَشْكُرُونَ ﴿٧٣﴾ وَاتَّخَذُوا مِن دُونِ اللَّهِ آلِهَةً لَّعَلَّهُمْ يُنصَرُونَ ﴿٧٤﴾ لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَهُمْ وَهُمْ لَهُمْ جُندٌ مُّحْضَرُونَ ﴿٧٥﴾ فَلَا يَحْزُنكَ قَوْلُهُمْ إِنَّا نَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٧٦﴾ أَوَلَمْ يَرَ الْإِنسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِن نُّطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُّبِينٌ ﴿٧٧﴾ وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ قَالَ مَن يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ ﴿٧٨﴾ قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ ﴿٧٩﴾ الَّذِي جَعَلَ لَكُم مِّنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَارًا فَإِذَا أَنتُم مِّنْهُ تُوقِدُونَ ﴿٨٠﴾ أَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِقَادِرٍ عَلَىٰ أَن يَخْلُقَ مِثْلَهُم بَلَىٰ وَهُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ ﴿٨١﴾ إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَن يَقُولَ لَهُ كُن فَيَكُونُ ﴿٨٢﴾ فَسُبْحَانَ الَّذِي بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٨٣﴾

سُورَةُ الصَّافَّات

[٧١] ﴿انعامـاً﴾:وشترو مانگاو مەڕو بزن. [٧٢] ﴿ذلّلناهـا لـهُم﴾:کردمان بەخزمەتکارو گەردن کەچیان. ﴿رَکوبُـهُم﴾:ئەوەی سواری دەبن. [٧٣] ﴿مشـارب﴾:خواردنەوە (شیر). [٧٥] ﴿وهُـم لَـهُم جُنـدٌ﴾:واتە موشریکەکان خۆیان سەربازن‌و بەرگری لەبتەکانیان دەکەن. [٧٦] ﴿فـلا یحزُنكَ قولُـهُمْ﴾:نیگەران مەبە بەهۆی باوەڕ نەهێنانیان‌و بەردەوام بوونیان لەسەر پەرستنی جگە لەپەروەردگار. [٧٧] ﴿خصیـمٌ﴾:ئەوەی زۆر دەمەدەمە دەکات. [٧٨] ﴿ضربَ لنا مثلاً﴾:نموونەو هاوشێوەی بۆ دانـاین لـەنێو دروستکراوەکاندا!! ﴿نسيَ خلْقهُ..﴾:.. دروستبوونی خۆی لەبیرچوویەوە. ﴿رمیم﴾:ڕزیوو ڕوکاوە. [٧٩] ﴿انشأها﴾: دروستی کردووەو بەدیهێناوە. ﴿اول مـرة﴾:یەکەم جارو لەسەرەتاوە. [٨٠] ﴿جعـل﴾:دروستیکردو هێنایە بوون. ﴿توقدون﴾:ئاگری لێدەکەنەوە. [٨١] ﴿بلی﴾:بەڵێ (پەروەردگار (توانای دروستکردنی وێنەی ئەوانی هەیە). [٨٣] ﴿مَلکوتُ﴾:موڵکی ڕاستەقینەو تەواو.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((پەروەردگار دەفەرموێت: ئەی نەوەی (ئادەم) چۆن لەژێر چنگم دەرباز دەبیت لەکاتێکدا ئاوەچەشنە دروستم کردوویت، کاتێکیش ڕێك‌وپێکم کردیت لەنێو خەڵکیدا هات‌و چۆت کردو بەسەر زەویدا هاتیت‌و چوویت، پاشان پارەو سامانت کۆکردەوەو بەردەوام بوویت هەتا ڕۆح گەیشتە گەروو ئەوجا وتت: دەبەخشم ، ئیدی چۆن خێر لەوکاتەدا .. ؟!)).[(اخرجه الامام احمد)].

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢): ﴿لا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ﴾ئایەتەکە:

ـ لە(قتادة)وە دەگێڕنەوە؛ دەڵێت:خەڵکی بەئاشکرا قسەیان دەکردو دەنگیان بەرزوبڵند دەکردەوە لەبەرامبەر پێغەمبەردا(ﷺ)، ئنجا پەروەردگار ئایەتی:﴿ لا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ﴾ی ناردەخوارەوە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٣): ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَغُضُّونَ أَصْوَاتَهُمْ عِندَ رَسُولِ اللَّهِ﴾ئایەتەکە.

ـ لە(محمد)ی کوڕی (ثابت)ی کوڕی(قیس)ی کوڕی (شماس)ەوە دەگێڕنەوە؛ دەڵێت: لەکاتێکدا-

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

وَٱلصَّٰٓفَّٰتِ صَفًّا ﴿١﴾ فَٱلزَّٰجِرَٰتِ زَجْرًا ﴿٢﴾ فَٱلتَّٰلِيَٰتِ ذِكْرًا ﴿٣﴾ إِنَّ إِلَٰهَكُمْ لَوَٰحِدٌ ﴿٤﴾ رَّبُّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَرَبُّ ٱلْمَشَٰرِقِ ﴿٥﴾ إِنَّا زَيَّنَّا ٱلسَّمَآءَ ٱلدُّنْيَا بِزِينَةٍ ٱلْكَوَاكِبِ ﴿٦﴾ وَحِفْظًا مِّن كُلِّ شَيْطَٰنٍ مَّارِدٍ ﴿٧﴾ لَّا يَسَّمَّعُونَ إِلَى ٱلْمَلَإِ ٱلْأَعْلَىٰ وَيُقْذَفُونَ مِن كُلِّ جَانِبٍ ﴿٨﴾ دُحُورًا وَلَهُمْ عَذَابٌ وَاصِبٌ ﴿٩﴾ إِلَّا مَنْ خَطِفَ ٱلْخَطْفَةَ فَأَتْبَعَهُۥ شِهَابٌ ثَاقِبٌ ﴿١٠﴾ فَٱسْتَفْتِهِمْ أَهُمْ أَشَدُّ خَلْقًا أَم مَّنْ خَلَقْنَآ إِنَّا خَلَقْنَٰهُم مِّن طِينٍ لَّازِبٍ ﴿١١﴾ بَلْ عَجِبْتَ وَيَسْخَرُونَ ﴿١٢﴾ وَإِذَا ذُكِّرُوا۟ لَا يَذْكُرُونَ ﴿١٣﴾ وَإِذَا رَأَوْا۟ ءَايَةً يَسْتَسْخِرُونَ ﴿١٤﴾ وَقَالُوٓا۟ إِنْ هَٰذَآ إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿١٥﴾ أَءِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَٰمًا أَءِنَّا لَمَبْعُوثُونَ ﴿١٦﴾ أَوَءَابَآؤُنَا ٱلْأَوَّلُونَ ﴿١٧﴾ قُلْ نَعَمْ وَأَنتُمْ دَٰخِرُونَ ﴿١٨﴾ فَإِنَّمَا هِىَ زَجْرَةٌ وَٰحِدَةٌ فَإِذَا هُمْ يَنظُرُونَ ﴿١٩﴾ وَقَالُوا۟ يَٰوَيْلَنَا هَٰذَا يَوْمُ ٱلدِّينِ ﴿٢٠﴾ هَٰذَا يَوْمُ ٱلْفَصْلِ ٱلَّذِى كُنتُم بِهِۦ تُكَذِّبُونَ ﴿٢١﴾ ۞ ٱحْشُرُوا۟ ٱلَّذِينَ ظَلَمُوا۟ وَأَزْوَٰجَهُمْ وَمَا كَانُوا۟ يَعْبُدُونَ ﴿٢٢﴾ مِن دُونِ ٱللَّهِ فَٱهْدُوهُمْ إِلَىٰ صِرَٰطِ ٱلْجَحِيمِ ﴿٢٣﴾ وَقِفُوهُمْ إِنَّهُم مَّسْـُٔولُونَ ﴿٢٤﴾

سوورەتی ﴿ الصافات ﴾

[١] ﴿والصافات صفاً﴾: پەروەردگار سوێند دەخوات بەو كۆمەڵە فریشتانەی لەفەرمانداریێتیدان و چاوەڕێی فەرمانەكانی دەكەن. [٢] ﴿فالزاجرات﴾: ئەو فریشتانەی رێ لەشەیتانەكان دەگرن و دووریان دەخەنەوە لەگوێ هەڵخستن. [٣] ﴿فالتاليات ذكراً﴾: ئەو فریشتانەی پەیامەكەی پەروەردگار دووپات دەكەنەوە. [٧] ﴿شيطان مارد﴾: شەیتانی دوژمن و سەركەش و یاخیبوو لەگوێڕایەڵی. [٨] ﴿لايسمعون﴾: هەتا گوێ هەڵنەخەن. ﴿الملأ الأعلى﴾: فریشتە گەورەكان. ﴿يقذفون﴾: بەردەباران دەكرێن. [٩] ﴿دحوراً﴾: دوورخستنەوەو دەركردن. ﴿عذاب واصب﴾: سزای بەردەوام و بێبچڕان. [١٠] ﴿خطف الخطفة﴾: وشەیەك بەپەلەو پەنهانی بكرێت. ﴿شهاب﴾: ئەستێرەیەكی كشاوە لەئاسمانەوە. ﴿ثاقب﴾: ئەو پرشنگییەی بۆشایی ئاسمان بەرووناكییەكەی دەبڕێت و رووناكی دەكاتەوە. [١١] ﴿فاستفتهم﴾: راپرسی و پرسیاریان لێبكە. ﴿طين لازب﴾: قوڕێكی بەیەكدا نوساو، كەنەشلەو نەڕەقە. [١٢] ﴿ويسخرون﴾: گاڵتەدەكەن (بەو سەرسامییەی تۆ). [١٤] ﴿يستسخرون﴾: گاڵتەو رابواردن. [١٧] ﴿الاولون﴾: پێشین. [١٨] ﴿داخرون﴾: زەبوون و ملكەچ. [١٩] ﴿زجرة﴾: ناڵەو دەنگێك. ﴿ينظرون﴾: چاوەڕێ دەبن چیان لێبەسەر دێت. [٢٠] ﴿يا ويلنا﴾: ئەی هاوار بەماڵمان (دەستەواژەیەكە بۆ ئاهو پەشیمانی بەكاردێت). ﴿يوم الدين﴾: رۆژی پاداشت و لێپرسینەوە. [٢١] ﴿يوم الفصل﴾: رۆژی جیاكردنەوەی بەندەكان لەیەك. [٢٢] ﴿وازواجهم﴾: هاوەڵە خراپەكانیانە. ﴿وما كانوا يعبدون﴾: ئەوەیشی دەیانپەرست (لە بت و..). [٢٣] ﴿فاهدوهم﴾: پەلكێشیان بكەن. [٢٤] ﴿قفوهم﴾: بەندیان بكەن.

مَا لَكُمْ لَا تَنَاصَرُونَ ﴿٢٥﴾ بَلْ هُمُ الْيَوْمَ مُسْتَسْلِمُونَ ﴿٢٦﴾ وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ ﴿٢٧﴾ قَالُوا إِنَّكُمْ كُنتُمْ تَأْتُونَنَا عَنِ الْيَمِينِ ﴿٢٨﴾ قَالُوا بَل لَّمْ تَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٢٩﴾ وَمَا كَانَ لَنَا عَلَيْكُم مِّن سُلْطَانٍ ۖ بَلْ كُنتُمْ قَوْمًا طَاغِينَ ﴿٣٠﴾ فَحَقَّ عَلَيْنَا قَوْلُ رَبِّنَا ۖ إِنَّا لَذَائِقُونَ ﴿٣١﴾ فَأَغْوَيْنَاكُمْ إِنَّا كُنَّا غَاوِينَ ﴿٣٢﴾ فَإِنَّهُمْ يَوْمَئِذٍ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ ﴿٣٣﴾ إِنَّا كَذَٰلِكَ نَفْعَلُ بِالْمُجْرِمِينَ ﴿٣٤﴾ إِنَّهُمْ كَانُوا إِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا إِلَٰهَ إِلَّا اللَّهُ يَسْتَكْبِرُونَ ﴿٣٥﴾ وَيَقُولُونَ أَئِنَّا لَتَارِكُو آلِهَتِنَا لِشَاعِرٍ مَّجْنُونٍ ﴿٣٦﴾ بَلْ جَاءَ بِالْحَقِّ وَصَدَّقَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٣٧﴾ إِنَّكُمْ لَذَائِقُو الْعَذَابِ الْأَلِيمِ ﴿٣٨﴾ وَمَا تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٣٩﴾ إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿٤٠﴾ أُولَٰئِكَ لَهُمْ رِزْقٌ مَّعْلُومٌ ﴿٤١﴾ فَوَاكِهُ ۖ وَهُم مُّكْرَمُونَ ﴿٤٢﴾ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٤٣﴾ عَلَىٰ سُرُرٍ مُّتَقَابِلِينَ ﴿٤٤﴾ يُطَافُ عَلَيْهِم بِكَأْسٍ مِّن مَّعِينٍ ﴿٤٥﴾ بَيْضَاءَ لَذَّةٍ لِّلشَّارِبِينَ ﴿٤٦﴾ لَا فِيهَا غَوْلٌ وَلَا هُمْ عَنْهَا يُنزَفُونَ ﴿٤٧﴾ وَعِندَهُمْ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ عِينٌ ﴿٤٨﴾ كَأَنَّهُنَّ بَيْضٌ مَّكْنُونٌ ﴿٤٩﴾ فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ ﴿٥٠﴾ قَالَ قَائِلٌ مِّنْهُمْ إِنِّي كَانَ لِي قَرِينٌ ﴿٥١﴾

[٢٥] ﴿لاتناصرون﴾: ناتوانن هاوکاری یەك بكەن(لەوحاڵە یەکتری رزگار بكەن). [٢٦] ﴿مستسلمون﴾: ملكەچ و سەرشۆڕن. [٢٨] ﴿عن اليمين﴾: لەولایەوە کەباس و خواسی راستی دەکرا. [٣٠] ﴿سلطان﴾: دەستەڵات و توانای زاڵبوون. ﴿طاغين﴾: ئەوانەی لەسەرپێچی‌کردندا لەسنوور دەرچوون. [٣١] ﴿فحق علينا﴾: چەسپاو بەپێویست گەڕا لەسەرمان. ﴿لذائقون﴾: دەیچێژین(مەبەست چەشتنی سزایە). [٣٢] ﴿فأغويناكم﴾: بانگمان کردن بۆ خراپە (ئێوەش وەڵامتان داینەوە). [٣٦] ﴿ءانا لتاركوا الهتنا﴾: ئاخۆ دەست بەرداری کەلەخواکەمان دەبین؟!. [٤٠] ﴿المخلصين﴾: ئەوانەی خوای گەورە دڵسۆزی پێداون لەگوێڕایەڵیدا. [٤١] ﴿رزق معلوم﴾: ئەو رزق و رۆزی‌یەی (کەلەبەهەشتدا هەیە). [٤٥] ﴿بكأس﴾: پەرداخێك (کەئارەقی تێدا بێت). ﴿من معين﴾: ئەو شەرابەی لەسەرچاوەیەکەوە هەڵدەقوڵێت. [٤٦] ﴿بيضاء﴾: سپی و گەشە. ﴿لذة﴾: زۆر بەتامە. [٤٧] ﴿لا فيها غول﴾: هیچ زیان و کاریگەریەکی خراپی نی‌یە(وەك مەی دنیا). ﴿ولا هم عنها ينزفون﴾: ئەوان پێی سەرخۆش و بێ‌هۆش نابن. [٤٨] ﴿قاصرات الطرف﴾: ئەو ئافرەتانەی بەتەنها چاویان لەبۆ مێردی خۆیان دەڕوانێت. ﴿عين﴾: چاوی گەورەو جوان. [٤٩] ﴿بيض مكنون﴾: ئەو ئافرەتە سپی پێستانەیە کەسپی و ناسکن و لەلایەن هیچ کەسەوە دەستیان بۆ نەبراوەو خەوش و ناتەواوی رووی تێنەکردوون. [٥١] ﴿قرين﴾: دۆست و هاوڕێ.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرمووێت : ((فەرمانم پێکراوە لەگەڵ خەڵکیدا بجەنگم هەتا دەڵێن: (لااله الا الله) هەرکەس گوتی ئەوا ماڵ و سامان و نەفسی لەمن پارێزراوە لەبەرایی ئەوەداو، لێپرسینەوەی ئۆباڵی پەروەردگار دەبێت)). [(اخرجه ابي حاتم)].

يَقُولُ أَءِنَّكَ لَمِنَ ٱلْمُصَدِّقِينَ ﴿٥٢﴾ أَءِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَٰمًا أَءِنَّا لَمَدِينُونَ ﴿٥٣﴾ قَالَ هَلْ أَنتُم مُّطَّلِعُونَ ﴿٥٤﴾ فَٱطَّلَعَ فَرَءَاهُ فِى سَوَآءِ ٱلْجَحِيمِ ﴿٥٥﴾ قَالَ تَٱللَّهِ إِن كِدتَّ لَتُرْدِينِ ﴿٥٦﴾ وَلَوْلَا نِعْمَةُ رَبِّى لَكُنتُ مِنَ ٱلْمُحْضَرِينَ ﴿٥٧﴾ أَفَمَا نَحْنُ بِمَيِّتِينَ ﴿٥٨﴾ إِلَّا مَوْتَتَنَا ٱلْأُولَىٰ وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ﴿٥٩﴾ إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ ٱلْفَوْزُ ٱلْعَظِيمُ ﴿٦٠﴾ لِمِثْلِ هَٰذَا فَلْيَعْمَلِ ٱلْعَٰمِلُونَ ﴿٦١﴾ أَذَٰلِكَ خَيْرٌ نُّزُلًا أَمْ شَجَرَةُ ٱلزَّقُّومِ ﴿٦٢﴾ إِنَّا جَعَلْنَٰهَا فِتْنَةً لِّلظَّٰلِمِينَ ﴿٦٣﴾ إِنَّهَا شَجَرَةٌ تَخْرُجُ فِىٓ أَصْلِ ٱلْجَحِيمِ ﴿٦٤﴾ طَلْعُهَا كَأَنَّهُۥ رُءُوسُ ٱلشَّيَٰطِينِ ﴿٦٥﴾ فَإِنَّهُمْ لَءَاكِلُونَ مِنْهَا فَمَالِـُٔونَ مِنْهَا ٱلْبُطُونَ ﴿٦٦﴾ ثُمَّ إِنَّ لَهُمْ عَلَيْهَا لَشَوْبًا مِّنْ حَمِيمٍ ﴿٦٧﴾ ثُمَّ إِنَّ مَرْجِعَهُمْ لَإِلَى ٱلْجَحِيمِ ﴿٦٨﴾ إِنَّهُمْ أَلْفَوْا۟ ءَابَآءَهُمْ ضَآلِّينَ ﴿٦٩﴾ فَهُمْ عَلَىٰٓ ءَاثَٰرِهِمْ يُهْرَعُونَ ﴿٧٠﴾ وَلَقَدْ ضَلَّ قَبْلَهُمْ أَكْثَرُ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿٧١﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا فِيهِم مُّنذِرِينَ ﴿٧٢﴾ فَٱنظُرْ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلْمُنذَرِينَ ﴿٧٣﴾ إِلَّا عِبَادَ ٱللَّهِ ٱلْمُخْلَصِينَ ﴿٧٤﴾ وَلَقَدْ نَادَىٰنَا نُوحٌ فَلَنِعْمَ ٱلْمُجِيبُونَ ﴿٧٥﴾ وَنَجَّيْنَٰهُ وَأَهْلَهُۥ مِنَ ٱلْكَرْبِ ٱلْعَظِيمِ ﴿٧٦﴾

[٥٣] ﴿لمدينون﴾: **پاداشت دەدرێنەوەو لێیان دەپرسرێتەوە.** [٥٥] ﴿فاطلع﴾: **تەماشایکرد.** ﴿سواء الجحيم﴾: **ناوەڕاستی دۆزەخ.** [٥٦] ﴿ان كدت لتردين﴾: **خەریك بوو لەناومبەریت (بەهەڵخەڵەتاندن و گومڕاییی).** [٥٧] ﴿الْمُحْضَرِين﴾: **ئەوانەی فریشتەکان ئامادەن بۆ سزاو ئەشکەنجەدانیان.** [٦٢] ﴿خيرٌ نُزلاً﴾: **باشترین و گەرمترین میواندارێتی (کەتێدا مرۆڤ خزمەت دەکرێت و زیاتر ڕێزدار دەبێت).** ﴿شجرة الزقوم﴾: **درەختێکە لەپیس ترین درەختەکانی ناوچەی (تهامە) لەنیمچە دوورگەی عەرەبی، بونێکی بۆگەن و تامێکی تاڵی هەیە.** [٦٣] ﴿فتنة﴾: **ناڕەحەتی و ئازارو ئەشکەنجە.** [٦٤] ﴿اصل الجحيم﴾: **ناوجەرگەی دۆزەخ.** [٦٥] ﴿طَلعُها﴾: **بەروبوومەکەی.** ﴿كأنه رؤوس الشياطين﴾: **لەناشیرینی و نابوتیدا لەسەری شەیتانەکان دەچێت.** [٦٦] ﴿فمالئون منها البطون﴾: **گەدەیان پڕ دەکەن.** [٦٧] ﴿لشوبا﴾: **تێکەڵاو.** ﴿حميم﴾: **ئاوێکی زۆر گەرمی لەکوڵ.** [٦٨] ﴿مرْجعهُم﴾: **سەرەنجامیان ، دوایین مەنزڵیان.** [٦٩] ﴿ألفوا﴾: **دیتیانەوە.** [٧٠] ﴿على آثارهم﴾: **لەسەر ڕێ و شوێنی ئەوان.** ﴿يهرعون﴾: **پەلەدەکەن و سوورن لەسەری.** [٧٤] ﴿المخلصين﴾: **ئەوانەی پەروەردگار هەڵیبژاردوون و لەهەموو کەم و کوڕییەك پاك و بێگەردی کردوون.** [٧٦] ﴿الكرب العظيم﴾: **دەردەسەری و غەم و خەفەتی زۆر.**

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((سێشت بەدوای مردوودا دەڕۆن کەس وکارو ماڵ و کردەوەکان ، دووانیان دەگەڕێنەوەو یەکێکیان دەمێنێتەوە ، کەس وکارو ماڵەکەی دەگەڕێنەوەو بەتەنیا ڕەفتاروکردارەکانی دەمێنێتەوە لەگەڵیدا)) [(متفق عليه)].

-ئایەتی: ﴿لا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ﴾ دابەزی (ثابت)ی کوڕی (قیس) لەڕێگەدا دانیشتبوو دەگریا ، لەوێدا (عاصم)ی کوڕی (عجلان) تێپەڕی و وتی: ئەوەبۆ دەگریت ، ئەویش وتی: دەترسم ئەم ئایەتە لەسەر من دابەزیبێت ، چونکە دەنگم بەرزو گەورەیە ، (عاصم)یش -

سوورەتی (الصافات) جزمی (٢٣)

وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُۥ هُمُ ٱلْبَاقِينَ ﴿٧٧﴾ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِى ٱلْـَٔاخِرِينَ ﴿٧٨﴾ سَلَٰمٌ
عَلَىٰ نُوحٍ فِى ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٧٩﴾ إِنَّا كَذَٰلِكَ نَجْزِى ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿٨٠﴾ إِنَّهُۥ مِنْ
عِبَادِنَا ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿٨١﴾ ثُمَّ أَغْرَقْنَا ٱلْـَٔاخَرِينَ ﴿٨٢﴾ ۞ وَإِنَّ مِن
شِيعَتِهِۦ لَإِبْرَٰهِيمَ ﴿٨٣﴾ إِذْ جَآءَ رَبَّهُۥ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ ﴿٨٤﴾ إِذْ قَالَ
لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِۦ مَاذَا تَعْبُدُونَ ﴿٨٥﴾ أَئِفْكًا ءَالِهَةً دُونَ ٱللَّهِ تُرِيدُونَ
﴿٨٦﴾ فَمَا ظَنُّكُم بِرَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٨٧﴾ فَنَظَرَ نَظْرَةً فِى ٱلنُّجُومِ ﴿٨٨﴾
فَقَالَ إِنِّى سَقِيمٌ ﴿٨٩﴾ فَتَوَلَّوْا۟ عَنْهُ مُدْبِرِينَ ﴿٩٠﴾ فَرَاغَ إِلَىٰٓ ءَالِهَتِهِمْ
فَقَالَ أَلَا تَأْكُلُونَ ﴿٩١﴾ مَا لَكُمْ لَا تَنطِقُونَ ﴿٩٢﴾ فَرَاغَ عَلَيْهِمْ ضَرْبًۢا
بِٱلْيَمِينِ ﴿٩٣﴾ فَأَقْبَلُوٓا۟ إِلَيْهِ يَزِفُّونَ ﴿٩٤﴾ قَالَ أَتَعْبُدُونَ مَا تَنْحِتُونَ
﴿٩٥﴾ وَٱللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾ قَالُوا۟ ٱبْنُوا۟ لَهُۥ بُنْيَٰنًا فَأَلْقُوهُ
فِى ٱلْجَحِيمِ ﴿٩٧﴾ فَأَرَادُوا۟ بِهِۦ كَيْدًا فَجَعَلْنَٰهُمُ ٱلْأَسْفَلِينَ ﴿٩٨﴾
وَقَالَ إِنِّى ذَاهِبٌ إِلَىٰ رَبِّى سَيَهْدِينِ ﴿٩٩﴾ رَبِّ هَبْ لِى مِنَ ٱلصَّٰلِحِينَ
﴿١٠٠﴾ فَبَشَّرْنَٰهُ بِغُلَٰمٍ حَلِيمٍ ﴿١٠١﴾ فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ ٱلسَّعْىَ قَالَ
يَٰبُنَىَّ إِنِّىٓ أَرَىٰ فِى ٱلْمَنَامِ أَنِّىٓ أَذْبَحُكَ فَٱنظُرْ مَاذَا تَرَىٰ ۚ قَالَ
يَٰٓأَبَتِ ٱفْعَلْ مَا تُؤْمَرُ ۖ سَتَجِدُنِىٓ إِن شَآءَ ٱللَّهُ مِنَ ٱلصَّٰبِرِينَ ﴿١٠٢﴾

[٧٨]﴿تَرَكنـا عَلَيـه في الاخريـن﴾: شوێنەواری باشەیمان بەجێهێشت بۆ ئەوانەی دوای خۆی (واتە هەر چینێك دەهاتن بەباشە باسیان دەكرد). [٨٣]﴿من شيعته﴾: ئەوەی شوێنكەوتەی (ابراهیم)(د.خ)بوو لەبیروباوەڕو بەرنامەیدا. [٨٤]﴿سليم﴾: پاك لەخەوش و گەردی هاوەڵ پەیداكردن و تاوان. [٨٦]﴿إفكا﴾: درۆو دەلەسەو فیشاڵ. [٨٨]﴿فنظر نظرة﴾: بەقووڵی و وردی تەماشایكرد. [٨٩]﴿سَقيم﴾: نەخۆش، ناساغ. [٩٠]﴿تولوا عنه مُدبرين﴾: بەناڕەزایی و نكووڵییەوە پشتیان هەڵكرد. [٩١]﴿فراغ الى الهتهم﴾: بەپەنهانی چووەلای خواكانیان (تابیان شكێنێ). [٩٣]﴿ضربا باليمين﴾: بەهێزو بەتوندی پیای دەكێشان. [٩٤]﴿يزفون﴾: بەپەلەو خێرا دەڕۆیشتن. [٩٧]﴿بنيانا﴾: دیوار یان مەنجەنیق. ﴿الجحيم﴾: ئاگرێكی بڵێسەدارو بەسوێیە. [٩٩]﴿ذاهبٌ الى ربي﴾: ئەو شوێنەی تێیدا دەتوانێت پەروەردگار ڕازی بكات (كەوڵاتی شام)ە. [١٠٠]﴿هبْ لي مِنَ الصالحين﴾: منداڵی چاك و صالحم پێ‌ببەخشە. [١٠١]﴿بغلام حليم﴾: منداڵێكی خاوەن دانایی و هێمنی: (كەحەزرەتی اسماعیل)ە(د.خ). [١٠٢]﴿بلغ مَعَهُ السعي﴾: بەو تەمەنە دەوترێت بۆ منداڵ كەبتوانێت لەگەڵ باوكیدا بژێوی پەیدا بكات و هەوڵ و تەقالا بدات. ﴿اني أرى في المنام﴾: من لەخەوا فەرمانم پێكراوە (خەوی پێغەمبەرانیش نیگاو سروشە بۆیان).

* پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((خەوی پێغەمبەران نیگایە)). [اخرجه ابن ابي حاتم].

-هات ئەم ڕووداوەی گێرایەوە بۆ پێغەمبەر(ﷺ)پێغەمبەری خواش(ﷺ) فەرمووی: ئایا ڕازی نابیت بەسەرفرازی بژییت و بەشەهیدی بمریت و بچیتە بەهەشتەوە؟ ئەویش فەرمووی: ڕازیم و هیچ كاتێك دەنگم بەسەر دەنگی پێغەمبەری خوادا بەرزناكەمەوە ، ئنجا ئایەتی:﴿إِنَّ الَّذِينَ يَغُضُّونَ أَصْوَاتَهُمْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ أُولَئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوَى﴾ نازڵبووە خوارەوە.

فَلَمَّآ أَسْلَمَا وَتَلَّهُۥ لِلْجَبِينِ ﴿١٠٣﴾ وَنَٰدَيْنَٰهُ أَن يَٰٓإِبْرَٰهِيمُ ﴿١٠٤﴾ قَدْ صَدَّقْتَ ٱلرُّءْيَآ ۚ إِنَّا كَذَٰلِكَ نَجْزِى ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿١٠٥﴾ إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ ٱلْبَلَٰٓؤُا۟ ٱلْمُبِينُ ﴿١٠٦﴾ وَفَدَيْنَٰهُ بِذِبْحٍ عَظِيمٍ ﴿١٠٧﴾ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِى ٱلْءَاخِرِينَ ﴿١٠٨﴾ سَلَٰمٌ عَلَىٰٓ إِبْرَٰهِيمَ ﴿١٠٩﴾ كَذَٰلِكَ نَجْزِى ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿١١٠﴾ إِنَّهُۥ مِنْ عِبَادِنَا ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿١١١﴾ وَبَشَّرْنَٰهُ بِإِسْحَٰقَ نَبِيًّا مِّنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿١١٢﴾ وَبَٰرَكْنَا عَلَيْهِ وَعَلَىٰٓ إِسْحَٰقَ ۚ وَمِن ذُرِّيَّتِهِمَا مُحْسِنٌ وَظَالِمٌ لِّنَفْسِهِۦ مُبِينٌ ﴿١١٣﴾ وَلَقَدْ مَنَنَّا عَلَىٰ مُوسَىٰ وَهَٰرُونَ ﴿١١٤﴾ وَنَجَّيْنَٰهُمَا وَقَوْمَهُمَا مِنَ ٱلْكَرْبِ ٱلْعَظِيمِ ﴿١١٥﴾ وَنَصَرْنَٰهُمْ فَكَانُوا۟ هُمُ ٱلْغَٰلِبِينَ ﴿١١٦﴾ وَءَاتَيْنَٰهُمَا ٱلْكِتَٰبَ ٱلْمُسْتَبِينَ ﴿١١٧﴾ وَهَدَيْنَٰهُمَا ٱلصِّرَٰطَ ٱلْمُسْتَقِيمَ ﴿١١٨﴾ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِمَا فِى ٱلْءَاخِرِينَ ﴿١١٩﴾ سَلَٰمٌ عَلَىٰ مُوسَىٰ وَهَٰرُونَ ﴿١٢٠﴾ إِنَّا كَذَٰلِكَ نَجْزِى ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿١٢١﴾ إِنَّهُمَا مِنْ عِبَادِنَا ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٢٢﴾ وَإِنَّ إِلْيَاسَ لَمِنَ ٱلْمُرْسَلِينَ ﴿١٢٣﴾ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِۦٓ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٢٤﴾ أَتَدْعُونَ بَعْلًا وَتَذَرُونَ أَحْسَنَ ٱلْخَٰلِقِينَ ﴿١٢٥﴾ ٱللَّهَ رَبَّكُمْ وَرَبَّ ءَابَآئِكُمُ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿١٢٦﴾

[١٠٣]﴿أسلما﴾: خۆیان سپارد بەفەرمانەکانی پەروەردگارو گوێڕایەڵ بوون. ﴿تلە للجبین﴾: پاڵی خست لەسەر زەوی.(بەلای ڕاست یان چەپدا). [١٠٥]﴿قدْ صدقتَ الرؤیا﴾: بەڕاستی لێبرایت بۆ جێبەجێکردنی فەرمانەکانی پەروەردگار. [١٠٦]﴿البلاء المبین﴾: تاقیکردنەوەیەکی ڕوون و ئاشکرا. [١٠٧]﴿بذبح﴾: بەبەرانێك (بۆ قوربانیو سەربڕینی لەبری حەزرەتی [اسماعیل](د.خ). [١١٧]﴿الکتاب﴾: تەورات. ﴿المستبین﴾: ڕوون و ئاشکراو بەرفراوانە. [١١٩]﴿ترکنا علیهما في الآخرین﴾: شوێنەواری چاکەیانمان بەجێهێشت لەسەر ئەوانەی دوایی خۆیان(واتە: بەباشە باسیان دەکردن). [١٢٥]﴿أتدعون بعلا﴾: ئایا بتێك دەپەرستن کەناوی(بعل)ە؟!. ﴿تذرون﴾: وازی لێدەهێنن، دەستی لێهەڵدەگرن، دەست بەرداری دەبن.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٤): ﴿إِنَّ الَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِنْ وَرَاءِ الْحُجُرَاتِ أَكْثَرُهُمْ لا يَعْقِلُونَ﴾ئایەتەکە:
(طبراني)و (ابویعلی) لە(زید)ی کوڕی (ارقم)ەوە دەگێڕنەوە؛ دەڵێت: کۆمەڵێك عەرەبی دەشتەکی هاتنە بەر هەیوانەکەی پێغەمبەر(ﷺ) و دەستیانکرد بەبانگکردنی : ئەی (محمد) ، (هۆ محمد) ، ئنجا خوای گەورە ئایەتی: ﴿إِنَّ الَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِنْ وَرَاءِ الْحُجُرَاتِ﴾ی دابەزاند. هەروەها (معمر) لە(عبدالرزاق)ەوە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: پیاوێك هاتە لای پێغەمبەر(ﷺ) و وتی: ئەی (محمد) ستایش کردنم باشەو زەم کردنم خراپە ، پێغەمبەریش(ﷺ) فەرمووی: ئەوە بەدەستی خوایە ، ئنجا ئایەتی: ﴿إِنَّ الَّذِينَ يُنَادُونَكَ﴾دابەزی. ئەمەش (مرسل)ە بەڵام چەند (شاهد)ێکی هەیە.
پێشەوا(احمد) لە(اقرع)ی کوڕی (حابس)ەوە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: بانگی پێغەمبەری خوام کرد لەپشتی هۆدەو هەیوانێکەوەو ئەویش وەڵامی نەدامەوەو ئنجا وتم: ئەی (محمد) ستایش کردنم باشەو ، زەمکردنم خراپە ، ئەویش فەرمووی: ئەوە بەدەستی پەروەردگارە.
هۆی دابەزینی ئایەتی(٦): ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَإٍ فَتَبَيَّنُوا﴾ئایەتەکە:
- (ابن جریر)و ئەوانی دیکە لە(اقرع)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: ئەی(محمد) وەرە دەرەوە بۆلامان ، ئنجا ئایەتی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ﴾دابەزی. هەروەها (احمد)و ئەوانی دیکەش لە(حارث)ی کوڕی (خزاعی)ەوە دەگێڕنەوە ؛ دەڵێت: چوومە خزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ) -

فَكَذَّبُوهُ فَإِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ ﴿١٢٧﴾ إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿١٢٨﴾ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ ﴿١٢٩﴾ سَلَامٌ عَلَىٰ إِلْ يَاسِينَ ﴿١٣٠﴾ إِنَّا كَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿١٣١﴾ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٣٢﴾ وَإِنَّ لُوطًا لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٣٣﴾ إِذْ نَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ أَجْمَعِينَ ﴿١٣٤﴾ إِلَّا عَجُوزًا فِي الْغَابِرِينَ ﴿١٣٥﴾ ثُمَّ دَمَّرْنَا الْآخَرِينَ ﴿١٣٦﴾ وَإِنَّكُمْ لَتَمُرُّونَ عَلَيْهِمْ مُصْبِحِينَ ﴿١٣٧﴾ وَبِاللَّيْلِ ۗ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٣٨﴾ وَإِنَّ يُونُسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٣٩﴾ إِذْ أَبَقَ إِلَى الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ ﴿١٤٠﴾ فَسَاهَمَ فَكَانَ مِنَ الْمُدْحَضِينَ ﴿١٤١﴾ فَالْتَقَمَهُ الْحُوتُ وَهُوَ مُلِيمٌ ﴿١٤٢﴾ فَلَوْلَا أَنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُسَبِّحِينَ ﴿١٤٣﴾ لَلَبِثَ فِي بَطْنِهِ إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿١٤٤﴾ ۞ فَنَبَذْنَاهُ بِالْعَرَاءِ وَهُوَ سَقِيمٌ ﴿١٤٥﴾ وَأَنْبَتْنَا عَلَيْهِ شَجَرَةً مِنْ يَقْطِينٍ ﴿١٤٦﴾ وَأَرْسَلْنَاهُ إِلَىٰ مِائَةِ أَلْفٍ أَوْ يَزِيدُونَ ﴿١٤٧﴾ فَآمَنُوا فَمَتَّعْنَاهُمْ إِلَىٰ حِينٍ ﴿١٤٨﴾ فَاسْتَفْتِهِمْ أَلِرَبِّكَ الْبَنَاتُ وَلَهُمُ الْبَنُونَ ﴿١٤٩﴾ أَمْ خَلَقْنَا الْمَلَائِكَةَ إِنَاثًا وَهُمْ شَاهِدُونَ ﴿١٥٠﴾ أَلَا إِنَّهُمْ مِنْ إِفْكِهِمْ لَيَقُولُونَ ﴿١٥١﴾ وَلَدَ اللَّهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١٥٢﴾ أَصْطَفَى الْبَنَاتِ عَلَى الْبَنِينَ ﴿١٥٣﴾

[١٢٧] ﴿لمُحْضَرون﴾:ئەوانەی زێوانەکانی دۆزەخ ئامادەیان دەکەن. [١٢٨] ﴿المخْلصين﴾:ئەوانەی هەڵبژێردراون لەلایەن پەروەدگارەوە بۆ گوێڕایەڵیکردنی. [١٣٠] ﴿ال ياسين﴾:(ئیلیاس) پێغەمبەر(د.خ) یان (ئیلیاس)و شوێنکەوتوانی. [١٣٥] ﴿في الغابرين﴾:تیاچوان یان ئەوانەی دەمێننەوە لەژێر ئەشکەنجەو ئازاردا. [١٣٦] ﴿دمرنا الآخرين﴾:ئەوانیترمان لەناوبردو تەفرو تونامان کردن. [١٣٧] ﴿مصبحين﴾:لەکاتی بەرەبەیاندا. [١٤٠] ﴿ابق﴾:هەڵهات. ﴿الفُلك﴾: کەشتی. ﴿المشحون﴾:پڕو قەرەباڵغ. [١٤١] ﴿فساهم﴾:سەرنشینەکانی (کەشتییەکە) تیرو پشکیان ئەنجامدا. ﴿المُدحضين﴾:ئەوەی لەتیرو پشکەکەدا بەرکەوت. [١٤٢] ﴿فالتقمه الحوت﴾: نەهەنگەکە قووتیدا. ﴿مليم﴾:ئەو کەسەی سەرزەنشت و لۆمە دەکرێت. [١٤٣] ﴿المسبحين﴾:ئەوانەی زیکرو یادی خوادەکەن. [١٤٤] ﴿للبث﴾:ئەوا دەمایەوەو جێگردەبوو. [١٤٥] ﴿فنبذناه﴾:فرێمان دایە دەرەوە.(پەروەردگار وەهای لەنەهەنگەکەکرد فڕێی بداتە سەرزەوی). ﴿العراء﴾:زەوی‌یەکی فراوان کەنەڕووەکی تێدایەو نەشوێنەوار. [١٤٦] ﴿يقطين﴾:کولەکە (یا هەر گیایەك لەسەر زەوی پەخش ببێتەوەو ساقی نەبێت). [١٤٩] ﴿فاستفتهم﴾:لێیان بپرسە. [١٥١] ﴿افكهم﴾:درۆیەکی یەکجار گەورە. [١٥٣] ﴿اصطفى﴾:ئایا هەڵی بژاردووە ؟!

- ئەویش بانگی کردم بۆ لای ئیسلام ، منیش دانم پیاناو موسوڵمان بووم ، پاشان بانگی کردم بۆ زەکاتدان‌و، دانیشم پەوەداناو وتم:ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئەگەڕێمەوە بۆناو هۆزەکەم‌و بانگیان دەکەم بۆ موسوڵمان بوون‌و زەکاتدان ، ئەوەی وەڵامم بداتەوە زەکاتی لێوەردەگرم‌و کۆی دەکەمەوە، تۆش نوێنەرێك بنێرە لەهەمانکاتدا هەتا ئەوەی من کۆی دەکەمەوە بۆتی بنێرم . دوای ئەوەی (حارث)ڕۆیشتەوەو زەکاتەکەی کۆکردەوە لەوانەی وەڵامی بانگەوازەکەیان دابوویەوە، پاشان وادەی دیاریکراوی هاتنی نوێنەرەکانی پێغەمبەری خوا هات، بەڵام نوێنەرەکان دواکەوتن،(حارث)گومانی بۆ پەیدابوو واپەی‌برد خواو پێغەمبەرەکەی لێی زویر -

مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿١٥٤﴾ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿١٥٥﴾ أَمْ لَكُمْ سُلْطَانٌ مُبِينٌ ﴿١٥٦﴾ فَأْتُوا بِكِتَابِكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٥٧﴾ وَجَعَلُوا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجِنَّةِ نَسَبًا وَلَقَدْ عَلِمَتِ الْجِنَّةُ إِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ ﴿١٥٨﴾ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿١٥٩﴾ إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿١٦٠﴾ فَإِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ ﴿١٦١﴾ مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ بِفَاتِنِينَ ﴿١٦٢﴾ إِلَّا مَنْ هُوَ صَالِ الْجَحِيمِ ﴿١٦٣﴾ وَمَا مِنَّا إِلَّا لَهُ مَقَامٌ مَعْلُومٌ ﴿١٦٤﴾ وَإِنَّا لَنَحْنُ الصَّافُّونَ ﴿١٦٥﴾ وَإِنَّا لَنَحْنُ الْمُسَبِّحُونَ ﴿١٦٦﴾ وَإِنْ كَانُوا لَيَقُولُونَ ﴿١٦٧﴾ لَوْ أَنَّ عِنْدَنَا ذِكْرًا مِنَ الْأَوَّلِينَ ﴿١٦٨﴾ لَكُنَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿١٦٩﴾ فَكَفَرُوا بِهِ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿١٧٠﴾ وَلَقَدْ سَبَقَتْ كَلِمَتُنَا لِعِبَادِنَا الْمُرْسَلِينَ ﴿١٧١﴾ إِنَّهُمْ لَهُمُ الْمَنْصُورُونَ ﴿١٧٢﴾ وَإِنَّ جُنْدَنَا لَهُمُ الْغَالِبُونَ ﴿١٧٣﴾ فَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتَّى حِينٍ ﴿١٧٤﴾ وَأَبْصِرْهُمْ فَسَوْفَ يُبْصِرُونَ ﴿١٧٥﴾ أَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُونَ ﴿١٧٦﴾ فَإِذَا نَزَلَ بِسَاحَتِهِمْ فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُنْذَرِينَ ﴿١٧٧﴾ وَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتَّى حِينٍ ﴿١٧٨﴾ وَأَبْصِرْ فَسَوْفَ يُبْصِرُونَ ﴿١٧٩﴾ سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿١٨٠﴾ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ ﴿١٨١﴾ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٨٢﴾

سُورَةُ صٓ

[١٥٦] ﴿سلطان﴾: بەڵگەو نیشانە. ﴿مُبين﴾: ڕوون و ئاشکرا. [١٥٨] ﴿الجنة﴾: فریشتەکان ، یاخود ئەو دروستکراوانەی کەلەبەرچاو دیارنین. ﴿نسبا﴾: خزمایەتی و نزیکایەتی. ﴿إنَّهمْ لمُحْضَرُون﴾: بێباوەڕان ئامادە دەکرێن بۆ دۆزەخ. [١٥٩] ﴿يَصِفون﴾: درۆدەکەن. [١٦٢] ﴿بفاتنين﴾: هیچ کەسێ گومڕاناکەن. [١٦٣] ﴿صال الجحيم﴾: ئەوەی دۆزەخیەو دەخرێتە ناوی. [١٦٥] ﴿الصافون﴾: ئەوانەی لەجێگای پەرستشدا بەپۆل و ڕیز دەوەستن. [١٦٦] ﴿المُسبحون﴾: ئەوانەی خوای گەورە بەپاکی ڕادەگرن لەوەی شیاوی شان و شەوکەتی ئەو نییە. [١٦٨] ﴿ذِكرا مِنَ الأولين﴾: کتێبێك هاوچەشنی کتێبی نەتەوەکانی پێشوو. [١٧٣] ﴿جُندنا﴾: باوەڕدارانی شوێنکەوتەی پێغەمبەران. [١٧٤] ﴿فتولَ عنهُم﴾: نکوولی بکە لەگەڵیان. ﴿حتى حين﴾: هەتا وادەیەکی دیاریکراو. [١٧٥] ﴿ابصرهُم﴾: بڕوانە بۆ دەرەنجامی ڕەفتارەکانیان. ﴿فسَوفَ يُبصِرون﴾: دەرەنجامی ڕەفتارەکانیان دەبیننەوە(سەرکەوتن بەدەست دەهێنیت و ئەوانیش شکست دەخۆن). [١٧٧] ﴿بساحتهم﴾: لەپاڵیاندا ، (خودی خۆیان). ﴿فساءَ﴾: خراپترین. ﴿المُنذرين﴾: ئەو بێباوەڕانەی پێغەمبەرەکانیان ئاگاداریان کردنەوە. [١٧٨] ﴿تول عنهُم﴾: نکوولیان بکە. ﴿حتى حين﴾: هەتا کاتی وادەی هاتنی ڕۆژی قیامەت. [١٨٠] ﴿سُبحانَ﴾: پەروەردگار لەهەموو ناتەواوییەك بەدوور بگرە. ﴿رب العِزّة﴾: زاڵ و خاوەن دەسەڵات و توانا. ﴿عمّا يصفون﴾: ئەو درۆو پاگەندەیەی دەیکەن.

-بووبێت ، بۆیە پیاوماقوڵاتی هۆزەکەی بانگ کردو پێی وتن: پێغەمبەری خوا(ﷺ) کاتێکی دیاریکردوە کەتیایدا نوێنەرەکانی بنێرێت هەتا ئەو زەکاتەی کۆمان کردوەتەوە بیبەن ؛ کەچی تائێستا نوێنەری پێغەمبەری خوا(ﷺ) دیارنییە ، نەهاتنی نوێنەریش بەزویربوونی پێغەمبەر(ﷺ) لێك دەدەمەوە ، بابچین و خۆمان بکەیەنینە خزمەتی ، لەهەمان کاتدا پێغەمبەری خوا (ﷺ) (ولید)ی کوڕی (عقبة)ی نارد تا ئەو زەکاتەی کۆکراوەتەوە وەری بگرێت و بهێنێت -

سوورەتی ﴿ص﴾

بسم الله الرحمن الرحيم

صٓ وَالْقُرْءَانِ ذِي الذِّكْرِ ﴿١﴾ بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي عِزَّةٍ وَشِقَاقٍ ﴿٢﴾ كَمْ أَهْلَكْنَا مِن قَبْلِهِم مِّن قَرْنٍ فَنَادَوا وَّلَاتَ حِينَ مَنَاصٍ ﴿٣﴾ وَعَجِبُوٓا أَن جَآءَهُم مُّنذِرٌ مِّنْهُمْ وَقَالَ الْكَٰفِرُونَ هَٰذَا سَٰحِرٌ كَذَّابٌ ﴿٤﴾ أَجَعَلَ الْآلِهَةَ إِلَٰهًا وَٰحِدًا إِنَّ هَٰذَا لَشَيْءٌ عُجَابٌ ﴿٥﴾ وَانطَلَقَ الْمَلَأُ مِنْهُمْ أَنِ امْشُوا وَاصْبِرُوا عَلَىٰٓ ءَالِهَتِكُمْ إِنَّ هَٰذَا لَشَيْءٌ يُرَادُ ﴿٦﴾ مَا سَمِعْنَا بِهَٰذَا فِي الْمِلَّةِ الْآخِرَةِ إِنْ هَٰذَآ إِلَّا اخْتِلَٰقٌ ﴿٧﴾ أَءُنزِلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ مِنۢ بَيْنِنَا بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ مِّن ذِكْرِي بَل لَّمَّا يَذُوقُوا عَذَابِ ﴿٨﴾ أَمْ عِندَهُمْ خَزَآئِنُ رَحْمَةِ رَبِّكَ الْعَزِيزِ الْوَهَّابِ ﴿٩﴾ أَمْ لَهُم مُّلْكُ السَّمَٰوَٰتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا فَلْيَرْتَقُوا فِي الْأَسْبَٰبِ ﴿١٠﴾ جُندٌ مَّا هُنَالِكَ مَهْزُومٌ مِّنَ الْأَحْزَابِ ﴿١١﴾ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٌ وَفِرْعَوْنُ ذُو الْأَوْتَادِ ﴿١٢﴾ وَثَمُودُ وَقَوْمُ لُوطٍ وَأَصْحَٰبُ لْـَٔيْكَةِ أُولَٰٓئِكَ الْأَحْزَابُ ﴿١٣﴾ إِن كُلٌّ إِلَّا كَذَّبَ الرُّسُلَ فَحَقَّ عِقَابِ ﴿١٤﴾ وَمَا يَنظُرُ هَٰٓؤُلَآءِ إِلَّا صَيْحَةً وَٰحِدَةً مَّا لَهَا مِن فَوَاقٍ ﴿١٥﴾ وَقَالُوا رَبَّنَا عَجِّل لَّنَا قِطَّنَا قَبْلَ يَوْمِ الْحِسَابِ ﴿١٦﴾

[١] ﴿ص﴾: بە(صاد)دەخوێنرێتەوە. ﴿والقرآن﴾: پەروەردگار سوێند دەخوات بەقورئانی پیرۆز (واتە وانی‌یە کەئەو بێباوەڕانە دەیڵێن). ﴿ذي الذكر﴾: ئەم قورئانە خاوەنی تایبەتمەندی روون و ئاشکرایەو دەدوێت سەبارەت بەوەی لەئایندا خەڵکی پێویستی پێی هەیە. [٢] ﴿عزة﴾: خۆبەزلزانی و دەمارگیری نەفامی. ﴿شقاق﴾: پێچەوانەی هەق و راستی. [٣] ﴿كم أهلكنا﴾: زۆرمان تیابرد. ﴿قرن﴾: ئوممەت و نەتەوەیەك. ﴿لات حين مناص﴾: کاتی راکردن و خۆرزگارکردن بەسەرچوو. [٥] ﴿عجاب﴾: چڵەپۆی سەر سوڕمان. [٦] ﴿الملأ﴾: گەورەو کاربەدەستان. ﴿امشوا﴾: لەسەر رێگاو بەرنامەی خۆتان برۆن. [٧] ﴿الملة الآخرة﴾: ئاینی ئەوکاتەی قورەیش، یان ئایینی مەسیحی. ﴿اختلاق﴾: درۆو هەڵبەستراو. [٨] ﴿الذكر﴾: قورئانی پیرۆز. [١٠] ﴿فليرتقوا﴾: باسەربکەون. ﴿الأسباب﴾: پلیکانەیەك بۆ ئاسمان. [١١] ﴿جند ما هنالك﴾: ئەو بێباوەڕانەی شاری(مەککە) کەبەسەرباز ناوزەدیان دەکات. ﴿مهزوم﴾: دۆڕاوو تێکشکاو. ﴿الأحزاب﴾: بەوانە دەوترێت کەیەکیانگرت دژ بەپێغەمبەران بەدرێژایی مێژوو. [١٢] ﴿ذو الأوتاد﴾: ئەهرامە جێگرەکان و کۆشك وتەلارە گەورەو بەرزەکان. [١٣] ﴿أصحاب الأيكة﴾: خەڵکی ناوچە چڕوپڕەکان(نەتەوەکەی شوعەیب پێغەمبەره)(د.خ). [١٤] ﴿فحق﴾: چەسپاو روویدا. [١٥] ﴿ما ينظر﴾: چاوەڕێ ناکەن. ﴿صيحة واحدة﴾: فووی دووەم (فووی زیندوو بوونەوە). ﴿فواق﴾: وەستان یان گەڕانەوە. [١٦] ﴿قطنا﴾: بەشی خۆمان لەسزا.

- کاتێك (ولید) دەرچوو هەندێك لەڕێگای بڕی، دواتر دوودڵ بوو بەشوێن پێی‌دا هاتەوەدواوە، تا گەڕایەوە خزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ)، ئەوجا وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) (حارث)زەکاتەکەی نەدامی‌و ویستی بم کوژێت، پێغەمبەری خواش(ﷺ) کۆمەڵێکی‌ترو چەند=

ٱصۡبِرۡ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَٱذۡكُرۡ عَبۡدَنَا دَاوُۥدَ ذَا ٱلۡأَيۡدِۖ إِنَّهُۥٓ أَوَّابٌ ﴿١٧﴾
إِنَّا سَخَّرۡنَا ٱلۡجِبَالَ مَعَهُۥ يُسَبِّحۡنَ بِٱلۡعَشِيِّ وَٱلۡإِشۡرَاقِ ﴿١٨﴾ وَٱلطَّيۡرَ
مَحۡشُورَةٗۖ كُلّٞ لَّهُۥٓ أَوَّابٞ ﴿١٩﴾ وَشَدَدۡنَا مُلۡكَهُۥ وَءَاتَيۡنَٰهُ ٱلۡحِكۡمَةَ
وَفَصۡلَ ٱلۡخِطَابِ ﴿٢٠﴾ ۞ وَهَلۡ أَتَىٰكَ نَبَؤُاْ ٱلۡخَصۡمِ إِذۡ تَسَوَّرُواْ
ٱلۡمِحۡرَابَ ﴿٢١﴾ إِذۡ دَخَلُواْ عَلَىٰ دَاوُۥدَ فَفَزِعَ مِنۡهُمۡۖ قَالُواْ لَا تَخَفۡۖ
خَصۡمَانِ بَغَىٰ بَعۡضُنَا عَلَىٰ بَعۡضٖ فَٱحۡكُم بَيۡنَنَا بِٱلۡحَقِّ وَلَا تُشۡطِطۡ
وَٱهۡدِنَآ إِلَىٰ سَوَآءِ ٱلصِّرَٰطِ ﴿٢٢﴾ إِنَّ هَٰذَآ أَخِي لَهُۥ تِسۡعٞ وَتِسۡعُونَ نَعۡجَةٗ
وَلِيَ نَعۡجَةٞ وَٰحِدَةٞ فَقَالَ أَكۡفِلۡنِيهَا وَعَزَّنِي فِي ٱلۡخِطَابِ ﴿٢٣﴾ قَالَ
لَقَدۡ ظَلَمَكَ بِسُؤَالِ نَعۡجَتِكَ إِلَىٰ نِعَاجِهِۦۖ وَإِنَّ كَثِيرٗا مِّنَ ٱلۡخُلَطَآءِ لَيَبۡغِي
بَعۡضُهُمۡ عَلَىٰ بَعۡضٍ إِلَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ وَقَلِيلٞ
مَّا هُمۡۗ وَظَنَّ دَاوُۥدُ أَنَّمَا فَتَنَّٰهُ فَٱسۡتَغۡفَرَ رَبَّهُۥ وَخَرَّۤ رَاكِعٗاۤ وَأَنَابَ ۩ ﴿٢٤﴾
فَغَفَرۡنَا لَهُۥ ذَٰلِكَۖ وَإِنَّ لَهُۥ عِندَنَا لَزُلۡفَىٰ وَحُسۡنَ مَـَٔابٖ ﴿٢٥﴾
يَٰدَاوُۥدُ إِنَّا جَعَلۡنَٰكَ خَلِيفَةٗ فِي ٱلۡأَرۡضِ فَٱحۡكُم بَيۡنَ ٱلنَّاسِ
بِٱلۡحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ ٱلۡهَوَىٰ فَيُضِلَّكَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِۚ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَضِلُّونَ
عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ لَهُمۡ عَذَابٞ شَدِيدُۢ بِمَا نَسُواْ يَوۡمَ ٱلۡحِسَابِ ﴿٢٦﴾

[١٧] ﴿ذا الأيد﴾: خاوەن هێزی (لاشەو، لەئاین و بەندایەتیدا). ﴿انه أواب﴾: زۆر تەوبەکارەو دەگەڕێتەوە بۆ لای خوای گەورەو گوێڕایەڵی‌کردنی. [١٨] ﴿سخرنا﴾: گەردن کەچ و گوێ ڕایەڵمانکرد. ﴿العشي﴾: کۆتایی ڕۆژ (ئێوارە). ﴿الاشراق﴾: چێشتەنگاو. [١٩] ﴿أواب﴾: بەوکەسە دەوترێت کەملکەچی ویستی پەروەردگاربووە. [٢٠] ﴿شددنا ملكه﴾: بەهێزو پتەومانکرد بەهەموو هۆکارێك. ﴿الحكمة﴾: بریتیە لەپێغەمبەرایەتی‌و کاملبوونی زانیاری‌و زانست. ﴿فصل الخطاب﴾: زانستی چارەسەرکردنی کێشەو تەنگ‌و چەڵەمە. [٢١] ﴿الخصم﴾: هەردوو لایەنی بەرهەڵستکارو دژوار. ﴿تسوروا المحراب﴾: لەسەر دیواری دوانگەکەوە چوونە ژوورەوە. [٢٢] ﴿بغى﴾: ستەمی لێکردو سنووری شکاند. ﴿لاتشطط﴾: لەفەرمانەکەتدا ستەم مەکەو حەق‌و ڕەوا مەبوێرە. ﴿سواء الصراط﴾: ناوەندی ڕێگا، (کەخودی حەق‌و ڕاستی‌یە). [٢٣] ﴿نعجة﴾: مەڕ. ﴿أكفلنيها﴾: دەستی لێهەڵبگرە هەتا من سەر پەرشتی بکەم. ﴿عزني في الخطاب﴾: زاڵبوو بەسەرمدا بەبەڵگەکانی. [٢٤] ﴿الخلطاء﴾: شەریك‌و هاوبەشەکان. ﴿قليل ماهم﴾: ئەوانە زۆر کەمن. ﴿ظن﴾: زانیی. ﴿فتناه﴾: تاقیمان کردەوە. ﴿خر راكعا﴾: کڕنووشی‌بردو خۆیدا بەزەویدا. ﴿أناب﴾: ئەوەی بەتەوبەکردن دەگەڕێتەوە بۆ لای پەروەردگار. [٢٥] ﴿لزلفى﴾: شوێنی تایبەت‌و نزیك. ﴿حسن مآب﴾: باشترین مەنزڵ‌و لانە (کەبەهەشتە). [٢٦] ﴿خليفة في الارض﴾: جێگری پەروەردگار (لەجێبەجێ‌کردنی فەرمانەکانی پەروەردگاردا).

-نوێنەرێکی نارد بۆ لای(حارث) لەولایشەوە (حارث)لەگەڵ هاوەڵەکانیدا هاتن‌و لەدەرەوەی شاری (مەدینە)بەیەك گەیشتن‌و تێکەڵ بەیەك بوون‌و ، (حارث)وتی: ئێوە بۆ کوێ ڕەوانەکراون؟ ئەوانیش وتیان: بۆلای تۆ ؟ وتی : بۆچی ؟ وتیان: پێغەمبەری خوا(ﷺ) (ولید)ی کوڕی (عقبە)-

وَمَا خَلَقْنَا ٱلسَّمَآءَ وَٱلْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا بَٰطِلًاۚ ذَٰلِكَ ظَنُّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ۚ فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ كَفَرُوا۟ مِنَ ٱلنَّارِ ﴿٢٧﴾ أَمْ نَجْعَلُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ كَٱلْمُفْسِدِينَ فِى ٱلْأَرْضِ أَمْ نَجْعَلُ ٱلْمُتَّقِينَ كَٱلْفُجَّارِ ﴿٢٨﴾ كِتَٰبٌ أَنزَلْنَٰهُ إِلَيْكَ مُبَٰرَكٌ لِّيَدَّبَّرُوٓا۟ ءَايَٰتِهِۦ وَلِيَتَذَكَّرَ أُو۟لُوا۟ ٱلْأَلْبَٰبِ ﴿٢٩﴾ وَوَهَبْنَا لِدَاوُۥدَ سُلَيْمَٰنَۚ نِعْمَ ٱلْعَبْدُۖ إِنَّهُۥٓ أَوَّابٌ ﴿٣٠﴾ إِذْ عُرِضَ عَلَيْهِ بِٱلْعَشِىِّ ٱلصَّٰفِنَٰتُ ٱلْجِيَادُ ﴿٣١﴾ فَقَالَ إِنِّىٓ أَحْبَبْتُ حُبَّ ٱلْخَيْرِ عَن ذِكْرِ رَبِّى حَتَّىٰ تَوَارَتْ بِٱلْحِجَابِ ﴿٣٢﴾ رُدُّوهَا عَلَىَّۖ فَطَفِقَ مَسْحًۢا بِٱلسُّوقِ وَٱلْأَعْنَاقِ ﴿٣٣﴾ وَلَقَدْ فَتَنَّا سُلَيْمَٰنَ وَأَلْقَيْنَا عَلَىٰ كُرْسِيِّهِۦ جَسَدًا ثُمَّ أَنَابَ ﴿٣٤﴾ قَالَ رَبِّ ٱغْفِرْ لِى وَهَبْ لِى مُلْكًا لَّا يَنۢبَغِى لِأَحَدٍ مِّنۢ بَعْدِىٓۖ إِنَّكَ أَنتَ ٱلْوَهَّابُ ﴿٣٥﴾ فَسَخَّرْنَا لَهُ ٱلرِّيحَ تَجْرِى بِأَمْرِهِۦ رُخَآءً حَيْثُ أَصَابَ ﴿٣٦﴾ وَٱلشَّيَٰطِينَ كُلَّ بَنَّآءٍ وَغَوَّاصٍ ﴿٣٧﴾ وَءَاخَرِينَ مُقَرَّنِينَ فِى ٱلْأَصْفَادِ ﴿٣٨﴾ هَٰذَا عَطَآؤُنَا فَٱمْنُنْ أَوْ أَمْسِكْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٣٩﴾ وَإِنَّ لَهُۥ عِندَنَا لَزُلْفَىٰ وَحُسْنَ مَـَٔابٍ ﴿٤٠﴾ وَٱذْكُرْ عَبْدَنَآ أَيُّوبَ إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُۥٓ أَنِّى مَسَّنِىَ ٱلشَّيْطَٰنُ بِنُصْبٍ وَعَذَابٍ ﴿٤١﴾ ٱرْكُضْ بِرِجْلِكَۖ هَٰذَا مُغْتَسَلٌۢ بَارِدٌ وَشَرَابٌ ﴿٤٢﴾

[٢٧] ﴿باطلاً﴾: پووچ. ﴿ويل﴾: تیاچوون، یان بەشوێنێك دەوترێت لەدۆزەخدا. [٢٨] ﴿الفجار﴾: ئەوانەی گوناهو تاوانەكانیان بەئاشكراو لەبەرچاو ئەنجام دەدەن. [٢٩] ﴿مبارك﴾: خاوەن خێرێكی زۆری دنیایی‌و ئایینی. [٣٠] ﴿اواب﴾: زۆر تەوبەی دەكردو دەگەڕایەوە بۆ لای پەروەردگار. [٣١] ﴿بالعشي﴾: دوای نیوەڕۆ تا ئێوارە. ﴿الصافنات﴾: ئەو ئەسپانەی لەسەر سێ پێ ڕادەوەستن‌و سمی چوارەمیان بەرزدەكەنەوە. ﴿الجياد﴾: خێراو غاركەر. [٣٢] ﴿اني أحببتُ حُبَّ الخير﴾: من خوازیاری خێرم(بەتێكۆشان بەم ئەسپانەوە لەپێناوی پەروەردگاردا؛ چونكە هەمیشە بیری چاكەم دەكەوێتەوە). ﴿عن ذكر ربي﴾: خۆشەویستی‌یەك لەبەر خاتری خوا. ﴿توارت بالحجاب﴾: خۆرئاوابوو، یا ئەسپەكان دیارنەمان لەپێش چاوی بەهۆی تاریكایی شەوەوە. [٣٣] ﴿ردوها عليّ﴾: ئەسپەكانم بۆ بگێڕنەوە. ﴿فطفق مسحاً﴾: دەستیكرد بەدەستهێنان بەسەریاندا. ﴿بالسوق والأعناق﴾: دەست بەسەر شان‌و ملیاندا دەهێنێ بۆ ڕام كردنیان(یاخود سەرسام بوو پێیان). [٣٤] ﴿فتنا﴾: تاقیمان كردەوە. ﴿كرسيه﴾: كورسی پادشایی. ﴿جسداً﴾: جەستەیەكی لاوازو بێهێز. ﴿أناب﴾: بەتەوبەكردن گەڕایەوە بۆ لای پەروەردگاری. [٣٥] ﴿لاينبغي﴾: گەردن كەچ‌و ئاسان نەكرێت. [٣٦] ﴿رخاء﴾: نەرم‌و هێورو خێرا لەڕۆیشتندا. ﴿حيث أصاب﴾: هەرجێگاو شوێنێكی مەبەست بوایە. [٣٧] ﴿غوّاص﴾: مەلەكردن لەناو كرۆكی دەریاكاندا تا شتەبەنرخەكان دەربهێنن. [٣٨] ﴿مُقرنين﴾: بەستنەوەو بەندكردن. ﴿الأصفاد﴾: زنجیرو كەلەپچە. [٣٩] ﴿فامنن﴾: ببەخشە. ﴿أمسك﴾: دەست بگرەوە. ﴿بغير حساب﴾: بێ‌ئەندازەو لێپرسینەوە. [٤٠] ﴿لزلفى﴾: ڕێزو نزیكی. ﴿حسن مآب﴾: چاكترین جێگاو شوێنێ (كەبەهەشتە). [٤١] ﴿مسني﴾: پێم گەیی. ﴿بنصب﴾: ناڕەحەتی‌و مەینەتی. ﴿وعذاب﴾: ئێش‌وئازار. [٤٢] ﴿اركض برجلك﴾: بیكێشە بەزەویدا. ﴿هذا مغتسل﴾: ئاوێك خۆی پێ‌بشوات (ئەو ئاوەش چارەسەری نەخۆشی‌یەكەی دەكات).

وَوَهَبْنَا لَهُۥٓ أَهْلَهُۥ وَمِثْلَهُم مَّعَهُمْ رَحْمَةً مِّنَّا وَذِكْرَىٰ لِأُوْلِى ٱلْأَلْبَٰبِ ﴿٤٣﴾ وَخُذْ بِيَدِكَ ضِغْثًا فَٱضْرِب بِّهِۦ وَلَا تَحْنَثْ ۗ إِنَّا وَجَدْنَٰهُ صَابِرًا ۚ نِّعْمَ ٱلْعَبْدُ ۖ إِنَّهُۥٓ أَوَّابٌ ﴿٤٤﴾ وَٱذْكُرْ عِبَٰدَنَآ إِبْرَٰهِيمَ وَإِسْحَٰقَ وَيَعْقُوبَ أُوْلِى ٱلْأَيْدِى وَٱلْأَبْصَٰرِ ﴿٤٥﴾ إِنَّآ أَخْلَصْنَٰهُم بِخَالِصَةٍ ذِكْرَى ٱلدَّارِ ﴿٤٦﴾ وَإِنَّهُمْ عِندَنَا لَمِنَ ٱلْمُصْطَفَيْنَ ٱلْأَخْيَارِ ﴿٤٧﴾ وَٱذْكُرْ إِسْمَٰعِيلَ وَٱلْيَسَعَ وَذَا ٱلْكِفْلِ ۖ وَكُلٌّ مِّنَ ٱلْأَخْيَارِ ﴿٤٨﴾ هَٰذَا ذِكْرٌ ۚ وَإِنَّ لِلْمُتَّقِينَ لَحُسْنَ مَـَٔابٍ ﴿٤٩﴾ جَنَّٰتِ عَدْنٍ مُّفَتَّحَةً لَّهُمُ ٱلْأَبْوَٰبُ ﴿٥٠﴾ مُتَّكِـِٔينَ فِيهَا يَدْعُونَ فِيهَا بِفَٰكِهَةٍ كَثِيرَةٍ وَشَرَابٍ ﴿٥١﴾ ۞ وَعِندَهُمْ قَٰصِرَٰتُ ٱلطَّرْفِ أَتْرَابٌ ﴿٥٢﴾ هَٰذَا مَا تُوعَدُونَ لِيَوْمِ ٱلْحِسَابِ ﴿٥٣﴾ إِنَّ هَٰذَا لَرِزْقُنَا مَا لَهُۥ مِن نَّفَادٍ ﴿٥٤﴾ هَٰذَا ۚ وَإِنَّ لِلطَّٰغِينَ لَشَرَّ مَـَٔابٍ ﴿٥٥﴾ جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا فَبِئْسَ ٱلْمِهَادُ ﴿٥٦﴾ هَٰذَا فَلْيَذُوقُوهُ حَمِيمٌ وَغَسَّاقٌ ﴿٥٧﴾ وَءَاخَرُ مِن شَكْلِهِۦٓ أَزْوَٰجٌ ﴿٥٨﴾ هَٰذَا فَوْجٌ مُّقْتَحِمٌ مَّعَكُمْ ۖ لَا مَرْحَبًۢا بِهِمْ ۚ إِنَّهُمْ صَالُواْ ٱلنَّارِ ﴿٥٩﴾ قَالُواْ بَلْ أَنتُمْ لَا مَرْحَبًۢا بِكُمْ ۖ أَنتُمْ قَدَّمْتُمُوهُ لَنَا ۖ فَبِئْسَ ٱلْقَرَارُ ﴿٦٠﴾ قَالُواْ رَبَّنَا مَن قَدَّمَ لَنَا هَٰذَا فَزِدْهُ عَذَابًا ضِعْفًا فِى ٱلنَّارِ ﴿٦١﴾

[٤٣] ﴿ذكرى﴾: پەندو ئامۆژگاریە. ﴿لأولي الألباب﴾: بۆ کەسانی ژیر. [٤٤] ﴿ضغثا﴾: گورزێك لەتوڵی زەل یاهێشووی دارخورما. ﴿ولاتحنث﴾: سوێندەکەت ببەرە سەرو مەیشکێنە. ﴿أواب﴾: بەوکەسە دەوترێت لەسەرجەم ئەو کردارو ڕەفتارانە پاشگەز دەبێتەوە کەلەخانەی سەرپێچی پەروەردگاردا بووە پاشان ئەو کردارانە ئەنجام دەدات مایەی ڕەزامەندی پەروەردگارە. [٤٥] ﴿اولي الأيدي﴾: خاوەن هێزو دەستەڵات لەبەندایەتیدا. ﴿الأبصار﴾: بریتیە لەچاوکرانەوە لەئاین و زانستەکاندا. [٤٦] ﴿أخلصناهم﴾: تایبەت و دەست نیشانمانکردوون بەچەند سیفەتێکی پاك وجوان. ﴿ذكرى الدار﴾: یادخستنەوەیان بەڕۆژی قیامەت. [٤٧] ﴿المصطفين﴾: کەسانی هەڵبژاردەو خاوەن ڕێزی زیاتر لەخەڵکی دیکە. [٤٨] ﴿من الأخيار﴾: ئەوانەی بەناوبانگن بەچاکە خوازی و خێرۆمەندیی. [٤٩] ﴿هذا ذكر﴾: ئەو سیفەتە باشانەی باسکران ڕێزو سەربەرزیە بۆیان. [٥٠] ﴿جنات عدن﴾: بەهەشتی نەبڕاوەو هەتاهەتایی. [٥٢] ﴿قاصرات الطرف﴾: ئەو حۆریانەی تەماشای بەدەر لەهاوسەرەکەی خۆیان ناکەن. ﴿أتراب﴾: هاوتا لەجەحیلی و جوانیدا. [٥٤] ﴿نفاد﴾: بڕان و کۆتایی هاتن. [٥٥] ﴿شر مآب﴾: خراپترین سەرەنجام و چارەنووس. [٥٦] ﴿يصلونها﴾: چەشتنی سوێو ئێش و ئازار. ﴿بئس المهاد﴾: خراپترین ڕاخەرو جێگەیە. [٥٧] ﴿حميم﴾: ئاوێکی گەرمی لەکوڵ. ﴿غساق﴾: کێم و زوخاو(کەلەجەستەیان دێتە دەرەوە پاش سوتان و ئەشکەنجەدانیان). [٥٨] ﴿وآخر﴾: ئازار و ئەشکەنجەیەکی تر. ﴿من شكله أزواج﴾: ئەو سزایەی هاوچەشنی ئەوی پێشووە لەژان و ئێش و ناڕەحەتی دا. [٥٩] ﴿هذا فوج﴾: کۆمەڵێکی بێشومار لەشوێنکەوتە ڕێڵ و گومڕاکانتان. ﴿مقتحم معكم﴾: لەگەڵتاندا بەزۆر دەخرێنە دۆزەخەوە. ﴿لامرحبا بهم﴾: نەئاگر خۆشحاڵ بوو پێیان و نەفراوانیش! (ئەم گوتەیە لەزاری بێباوەڕان دێتە دەرەوە). ﴿صالوا النار﴾: ئەوانەی دەخرێنە دۆزەخ و ناڕەحەتی یەکانی دەچێژن. [٦٠] ﴿فبئس القرار﴾: خراپترین مەڵبەند دۆزەخە.

وَقَالُوا مَا لَنَا لَا نَرَىٰ رِجَالًا كُنَّا نَعُدُّهُم مِّنَ الْأَشْرَارِ ﴿٦٢﴾ أَتَّخَذْنَاهُمْ سِخْرِيًّا أَمْ زَاغَتْ عَنْهُمُ الْأَبْصَارُ ﴿٦٣﴾ إِنَّ ذَٰلِكَ لَحَقٌّ تَخَاصُمُ أَهْلِ النَّارِ ﴿٦٤﴾ قُلْ إِنَّمَا أَنَا مُنذِرٌ وَمَا مِنْ إِلَٰهٍ إِلَّا اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴿٦٥﴾ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا الْعَزِيزُ الْغَفَّارُ ﴿٦٦﴾ قُلْ هُوَ نَبَأٌ عَظِيمٌ ﴿٦٧﴾ أَنتُمْ عَنْهُ مُعْرِضُونَ ﴿٦٨﴾ مَا كَانَ لِيَ مِنْ عِلْمٍ بِالْمَلَإِ الْأَعْلَىٰ إِذْ يَخْتَصِمُونَ ﴿٦٩﴾ إِن يُوحَىٰ إِلَيَّ إِلَّا أَنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٧٠﴾ إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِّن طِينٍ ﴿٧١﴾ فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِن رُّوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ ﴿٧٢﴾ فَسَجَدَ الْمَلَائِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ ﴿٧٣﴾ إِلَّا إِبْلِيسَ اسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿٧٤﴾ قَالَ يَا إِبْلِيسُ مَا مَنَعَكَ أَن تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتُ بِيَدَيَّ أَسْتَكْبَرْتَ أَمْ كُنتَ مِنَ الْعَالِينَ ﴿٧٥﴾ قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِّنْهُ خَلَقْتَنِي مِن نَّارٍ وَخَلَقْتَهُ مِن طِينٍ ﴿٧٦﴾ قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَإِنَّكَ رَجِيمٌ ﴿٧٧﴾ وَإِنَّ عَلَيْكَ لَعْنَتِي إِلَىٰ يَوْمِ الدِّينِ ﴿٧٨﴾ قَالَ رَبِّ فَأَنظِرْنِي إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿٧٩﴾ قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ الْمُنظَرِينَ ﴿٨٠﴾ إِلَىٰ يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ ﴿٨١﴾ قَالَ فَبِعِزَّتِكَ لَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٨٢﴾ إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ ﴿٨٣﴾

[٦٢] ﴿رجالاً﴾: هەژارو داماویی موسڵمانان. [٦٣] ﴿سخريا﴾: گاڵتەو سووکایەتی. ﴿زاغت عنهم﴾: چاو ژێرو ژووری کردو لەڕۆشنایی بینین کەوت. (مەبەست پێی ئەوەیە لەدۆزەخدا لەگەڵماندان بەڵام نەمان بینین). [٦٤] ﴿لحق﴾: ئەوەی چەسپاوەو روودەدات. [٦٧] ﴿نبأ عظيم﴾: دەنگو باسێکی گەورەو بێدارکەرەوە. [٦٩] ﴿الملأ الأعلى﴾: فریشتەکان. ﴿اذ﴾: کاتێك. ﴿يختصمون﴾: مشتومڕیان دەکرد (دەربارەی ئادەم). [٧٢] ﴿سويته﴾: تەواو دروستم کردو رێکم خست. ﴿نفختُ فيهِ مِنْ روحي﴾: رۆحم کرد بەبەریدا. ﴿ساجدين﴾: کڕنووشی رێزو شکۆمەندی. [٧٤] ﴿استكبر﴾: خۆبەگەورە زانین لەئاستی فەرمانی خوادا. [٧٥] ﴿العالين﴾: ئەوانەی خۆیان بەگەورە دەزانن و ستەمکارن. [٧٧] ﴿أخرج منها﴾: بەدەربە لەبەهەشت یان لەرەحمەت یا لەناو کۆمەڵی فریشتەکاندا. ﴿رجيم﴾: دەرکراو لەهەموو خێرو رێزدارییەك. [٧٨] ﴿يوم الدين﴾: رۆژی قیامەت. [٧٩] ﴿فانظرني﴾: مۆڵەتم بدەو مردنم دوابخە. [٨٠] ﴿المنظرين﴾: ئەوانەی پشتگوێ خراون. [٨١] ﴿الوقت المعلوم﴾: رۆژی زیندوبوونەوە. [٨٢] ﴿فبعزتك﴾: سوێند بەدەستەڵات و توانای خۆت. (مەبەستی پەروەردگارە). ﴿لأغوينهم﴾: وێڵ و سەرگەردانیان دەکەم. [٨٣] ﴿المخلصين﴾: ئەوانەی بەدڵسۆزییەوە گوێڕایەڵی پەروەردگار دەکەن.

-ی بۆلای تۆ ناردووەو تۆ زەکاتت نەداوەتی و هەوڵی کوشتنیشت داوە ! (حارث) وتی: نەخێر ! سوێند بەوزاتەی (محمد)ی بەحەق و رەوا ناردووە بەهیچ شێوەیەك چاوم پێنەکەوتووەو هەرگیز نەهاتووەتە لام ، کاتێك (حارث) چووە خزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ) پێی فەرموو: ئەی (حارث) زەکاتت نەداوەو ویستوتە نوێنەرەکەشم بکوژی ؟ ئەویش وتی: نەخێر سوێند بێت بەو زاتەی کەبەحەق تۆی رەوانەکردووە ، بەهیچ شێوەیەك شتی وەها رووی نەداوە: نەچاوم پێی کەوتووەو نەهەوڵی کوشتنیم داوە ، منیش بۆیە هاتووم هەتا زەکاتەکە بدەم چونکە نوێنەری تۆ لەوادەی -

قَالَ فَالْحَقُّ وَالْحَقَّ أَقُولُ ﴿٨٤﴾ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنكَ وَمِمَّن تَبِعَكَ مِنْهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٨٥﴾ قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ ﴿٨٦﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعَالَمِينَ ﴿٨٧﴾ وَلَتَعْلَمُنَّ نَبَأَهُ بَعْدَ حِينٍ ﴿٨٨﴾

سُورَةُ الزُّمَرِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

تَنزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ﴿١﴾ إِنَّا أَنزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ فَاعْبُدِ اللَّهَ مُخْلِصًا لَّهُ الدِّينَ ﴿٢﴾ أَلَا لِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِن دُونِهِ أَوْلِيَاءَ مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَىٰ إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فِي مَا هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ كَاذِبٌ كَفَّارٌ ﴿٣﴾ لَّوْ أَرَادَ اللَّهُ أَن يَتَّخِذَ وَلَدًا لَّاصْطَفَىٰ مِمَّا يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ سُبْحَانَهُ هُوَ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴿٤﴾ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ يُكَوِّرُ اللَّيْلَ عَلَى النَّهَارِ وَيُكَوِّرُ النَّهَارَ عَلَى اللَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُّسَمًّى أَلَا هُوَ الْعَزِيزُ الْغَفَّارُ ﴿٥﴾

[٨٤]﴿والحق أقول﴾: راستی دەڵێم. [٨٧]﴿ذكر﴾: جێگەی پەندو ئامۆژگارییە. [٨٨]﴿نبأه﴾: راستی دەنگوباس و دروستی وتەکانی.

سوورەتی ﴿ الزُمَر ﴾

[١]﴿الكتاب﴾: قورئانی پیرۆز. ﴿العزيز﴾: خاوەن ئەو دەسەڵاتە بەرزەیە کەهیچ کەس زاڵنابێت بەسەریدا. ﴿الحكيم﴾: بەو زاتە دەوترێت کەهیچ بەهەوانتەو بێمەبەست ئەنجام نادات. [٢]﴿مخلصا له الدين﴾: بەپاك و پوختی گوێرایەڵی و بەندایەتی بۆ بکرێ. [٣]﴿اتخذوا﴾: کردویانە. ﴿أولياء﴾: پەرستراوی پووچ و بەتاڵ (هەوڵی نزیك بوونەوە دەدەن لێی). ﴿زلفى﴾: نزیك بوونەوەو پلەیەك. ﴿كفار﴾: بەکەسێك دەوترێت لەبێباوەڕیدا ڕۆچووبێت. [٤]﴿اصطفى﴾: هەڵی دەبژارد. ﴿سبحانه﴾: پاکی و بێگەردی بۆ خوای گەورە (لەوەی وەچەو نەوەی هەبێت). [٥]﴿يكور الليل على النهار﴾: شەو دەپێچێتەوە لەتیشکی خۆرو بەرگی تاریکی دەکا بەبەردا.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((من و پارێزکارانی نەتەوەکەم بێبەرین لەوانەی ئەرك و تەکلیف دەخەنە سەر خەڵکی)). [(اخرجه الشوكاني في الفوائد)].

*لە(ابن عمر)ەوە (رضي الله عنه) دەگێڕنەوە ، دەڵێت: ((ئەرك خستنە سەر خەڵك و فشارمان لێ‌یاساغ کراوە)). [(اخرجه البخاري)].

*(عبدالله)ی کوڕی (مسعود) دەفەرموێت: ((خەڵکینە هەرکەسێك زانستێکی هەبێت ئەوا باپابەندبێت پێوەی و بیگەیەنێت، خۆئەگەر نەیزانی ئەوا بابڵێت: پەروەردگار دەزانێت ؛ لەزانیاری و زانستەوەیە بۆ شتێك کەنایزانێت بڵێت : پەروەردگار دەزانێت ، خوای گەورە بەپێغەمبەرەکەی(ﷺ) دەفەرموێت: ﴿قل ما أسألكم عليه من أجر وما أنا من المتكلفين﴾

[(اخرجه البخاري)].

-دواکەوت و لەکاتی خۆیدا نەهات . منیش لەوەدەترسام ئەم دواکەوتنە دەرخستنی توڕەبوونی خواو پێغەمبەرەکەی بووبێت ، پاشان لە(حجرات)دا ئەم ئایەتە نازڵبووە خوارەوە: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَإٍ﴾ تا ﴿وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾ ((پیاوانی سەنەدەکەی متمانەدارن))

خَلَقَكُم مِّن نَّفْسٍ وَٰحِدَةٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَأَنزَلَ لَكُم مِّنَ ٱلْأَنْعَٰمِ ثَمَٰنِيَةَ أَزْوَٰجٍ يَخْلُقُكُمْ فِى بُطُونِ أُمَّهَٰتِكُمْ خَلْقًا مِّنۢ بَعْدِ خَلْقٍ فِى ظُلُمَٰتٍ ثَلَٰثٍ ذَٰلِكُمُ ٱللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ ٱلْمُلْكُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ فَأَنَّىٰ تُصْرَفُونَ ﴿٦﴾ إِن تَكْفُرُوا۟ فَإِنَّ ٱللَّهَ غَنِىٌّ عَنكُمْ وَلَا يَرْضَىٰ لِعِبَادِهِ ٱلْكُفْرَ وَإِن تَشْكُرُوا۟ يَرْضَهُ لَكُمْ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُم مَّرْجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ إِنَّهُۥ عَلِيمٌۢ بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ ﴿٧﴾ ۞ وَإِذَا مَسَّ ٱلْإِنسَٰنَ ضُرٌّ دَعَا رَبَّهُۥ مُنِيبًا إِلَيْهِ ثُمَّ إِذَا خَوَّلَهُۥ نِعْمَةً مِّنْهُ نَسِىَ مَا كَانَ يَدْعُوٓا۟ إِلَيْهِ مِن قَبْلُ وَجَعَلَ لِلَّهِ أَندَادًا لِّيُضِلَّ عَن سَبِيلِهِۦ قُلْ تَمَتَّعْ بِكُفْرِكَ قَلِيلًا إِنَّكَ مِنْ أَصْحَٰبِ ٱلنَّارِ ﴿٨﴾ أَمَّنْ هُوَ قَٰنِتٌ ءَانَآءَ ٱلَّيْلِ سَاجِدًا وَقَآئِمًا يَحْذَرُ ٱلْءَاخِرَةَ وَيَرْجُوا۟ رَحْمَةَ رَبِّهِۦ قُلْ هَلْ يَسْتَوِى ٱلَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَٱلَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُو۟لُوا۟ ٱلْأَلْبَٰبِ ﴿٩﴾ قُلْ يَٰعِبَادِ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱتَّقُوا۟ رَبَّكُمْ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا۟ فِى هَٰذِهِ ٱلدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَأَرْضُ ٱللَّهِ وَٰسِعَةٌ إِنَّمَا يُوَفَّى ٱلصَّٰبِرُونَ أَجْرَهُم بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿١٠﴾

[٦]﴿أنزل لكم﴾: بەدیهێناو دروستی کرد بۆ ئێوە.﴿من الأنعام﴾: وشترو مانگاو مەڕو بزن.﴿ظلمات ثلاث﴾: تاریکی سكو ڕەحمو پەردەی منالان. ﴿فأنى تصرفون﴾: ئیدی چۆن لادەدەن لەبەندایەتی کردنی (؟!). [٧]﴿لا تزروا وازرة وزر أخرى﴾: هیچ کەسێك لەگەڵ گوناهەکانی خۆیدا ، گوناهی کەسیتر هەڵناگرێت.﴿بذات الصدور﴾: ئەو پەنهانیانەی نێو دەروون کەشاراوەو نادیارن. [٨]﴿مس﴾: تووشی ببێت یان پێی بگات.﴿ضر﴾: بەلاو نەهامەتیو ناڕەحەتی.﴿منيباً إليه﴾: نزاودوعاکردن لەبارەگای پەروەردگارا.﴿خوله نعمة﴾: نیعمەتێکی گەورەی پێبەخشی. ﴿أنداداً﴾: پێکهاتووە لەوێنەو هاوشێوە بۆ پەرستنی بەدەر لەپەروەردگار. [٩]﴿قانت﴾: ئەوکەسەی بەردەوام لەگەردن کەچی‌یەکی تەواودایە.﴿اناء الليل﴾: کاتو ساتەکانی شەو.﴿اولوا الألباب﴾: خاوەن ژیریو هۆشو بێداریی. [١٠]﴿واسعة﴾: فراوانو بەر بلاو.﴿بغير حساب﴾: بێ‌کۆتاو و ئەندازە (واتە بەخششێکی زۆرو بێ‌سنوور دەرێژێت بەسەریاندا).

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((لەڕێزو مەزنێتی پەروەردگارە کەوا ڕێز لەموسڵمانی پیرو بەتەمەن دەگرێت، لەگەڵ هەڵگری قورئان ئەوەك ئەوەی دەیخوێنێتەوەو جێبەجێی ناکات، هەروەها دەستەڵاتدارێکی دادوەر)). [(حديث حسن اخرجه ابوداود)].

*هەروەها(ﷺ) دەفەرموێت: ((ئەوکەسە لەئێمە نییە بەزەیی نەیەتەوە بەبچووکەکانماندا و ڕێزو قەدری بەتەمەنەکانمان نەگرێت)). [(حديث صحيح اخرجه ابوداود)].

هۆی دابەزینی ئایەتی(٩):﴿وَإِن طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلِحُوا﴾ئایەتەکە:

- (بخاري)و (مسلم) لە (انس)ەوە دەگێڕنەوە: دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) سواری گوێدرێژێك بوو بەرەو لای (عبدالله) ی کوڕی (ابی) ڕۆیشتو وتی: لێم دووربکەوەرەوە بۆنی گوێدرێژەکەت ئازاری دام ، پیاوێکیش لەپشتیوانەکان وتی: سوێندبێت بەخوا بۆنی گوێدرێژەکەی ئەو لەبۆنی تۆ خۆشترە ، پیاوێکی سەر بەهۆزی (عبدالله) بەم قسەیە ڕەگی لاملی هەستاو توڕەبوو -

قُلْ إِنِّيٓ أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ ٱللَّهَ مُخْلِصًا لَّهُ ٱلدِّينَ ﴿١١﴾ وَأُمِرْتُ لِأَنْ أَكُونَ أَوَّلَ ٱلْمُسْلِمِينَ ﴿١٢﴾ قُلْ إِنِّيٓ أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٣﴾ قُلِ ٱللَّهَ أَعْبُدُ مُخْلِصًا لَّهُۥ دِينِي ﴿١٤﴾ فَٱعْبُدُواْ مَا شِئْتُم مِّن دُونِهِۦۗ قُلْ إِنَّ ٱلْخَٰسِرِينَ ٱلَّذِينَ خَسِرُوٓاْ أَنفُسَهُمْ وَأَهْلِيهِمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِۗ أَلَا ذَٰلِكَ هُوَ ٱلْخُسْرَانُ ٱلْمُبِينُ ﴿١٥﴾ لَهُم مِّن فَوْقِهِمْ ظُلَلٌ مِّنَ ٱلنَّارِ وَمِن تَحْتِهِمْ ظُلَلٌۚ ذَٰلِكَ يُخَوِّفُ ٱللَّهُ بِهِۦ عِبَادَهُۥۚ يَٰعِبَادِ فَٱتَّقُونِ ﴿١٦﴾ وَٱلَّذِينَ ٱجْتَنَبُواْ ٱلطَّٰغُوتَ أَن يَعْبُدُوهَا وَأَنَابُوٓاْ إِلَى ٱللَّهِ لَهُمُ ٱلْبُشْرَىٰۚ فَبَشِّرْ عِبَادِ ﴿١٧﴾ ٱلَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ ٱلْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُۥٓۚ أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ هَدَىٰهُمُ ٱللَّهُۖ وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمْ أُوْلُواْ ٱلْأَلْبَٰبِ ﴿١٨﴾ أَفَمَنْ حَقَّ عَلَيْهِ كَلِمَةُ ٱلْعَذَابِ أَفَأَنتَ تُنقِذُ مَن فِي ٱلنَّارِ ﴿١٩﴾ لَٰكِنِ ٱلَّذِينَ ٱتَّقَوْاْ رَبَّهُمْ لَهُمْ غُرَفٌ مِّن فَوْقِهَا غُرَفٌ مَّبْنِيَّةٌ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُۖ وَعْدَ ٱللَّهِۖ لَا يُخْلِفُ ٱللَّهُ ٱلْمِيعَادَ ﴿٢٠﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّ ٱللَّهَ أَنزَلَ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءً فَسَلَكَهُۥ يَنَٰبِيعَ فِي ٱلْأَرْضِ ثُمَّ يُخْرِجُ بِهِۦ زَرْعًا مُّخْتَلِفًا أَلْوَٰنُهُۥ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرَىٰهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَجْعَلُهُۥ حُطَٰمًاۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَذِكْرَىٰ لِأُوْلِي ٱلْأَلْبَٰبِ ﴿٢١﴾

[١١]﴿الدين﴾:شەریعەت و گوێڕایەڵی‌و گەردن کەچی بۆ خوا. [١٦]﴿ظلل﴾: چەند وتوێژێکی چڕوپڕ. [١٧]﴿الطاغوت﴾:بت و سەرجەم پەرستراوەکان جگە لەپەروەردگار. ﴿أنابوا﴾:گەڕانەوە بۆ لای پەروەردگار بەتەوبەکردن. [١٩]﴿حقّ﴾:جێگرو پێویست بوو. ﴿کلمةُ العذاب﴾:ئەو دەستەواژەیەیە کەپەروەردگار تێیدا بەڵێن دەدات دۆزەخ پڕ بکات لەبێباوەڕان. [٢٠]﴿غرف﴾:کۆشك‌و تەلاری بەرزو بڵند. [٢١]﴿فسلکه﴾: ئاوەکەی لەشێوەی کانیاودا هەڵقوڵاند. ﴿ینابیع﴾:سەرچاوەو کانیاوەکان. ﴿ألوانه﴾:چەشن‌و شێوەکانی. ﴿یهیج﴾:وشك‌و (برنگ) دەبێتەوە. ﴿حطاما﴾:پارچە پارچەو تێك شکاو.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((لەبەهەشتدا ژووری وای تێدایە ناوو دەرەوەی لەیەکەوە دیارن، پیاوێکی دەشتەکیش هەڵیدایەو وتی: ئەو ژوورانە هی کێن ؟ پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: بۆئەوکەسەیە قسەوگفتی شیرین بێت‌و ، نانبدات‌و، شەویش کاتێ خەڵك لەشیرین خەودان ئەو سەرقاڵی شەونوێژ بێت)). [(اخرجه الترمذي) و(عبدالله بن الامام احمد)].

- پاشان هەریەك لەو دووانە بۆ هاوڕێکەی تووڕەبوو و بەرگری لەڕای خۆیکرد، ئەوەندەی نەبرد شەڕ کەوتە نێوانیان بەشوڵ‌و دەست‌و پێڵاو بەیەکیاندا کێشا ، ئیتر دەربارەی ئەوان ئەم ئایەتە نازڵبووە خوارەوە:﴿وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا﴾. هەروەها(سعید)ی کوڕی (منصور) لە(ابی مالك)ەوە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: دوو پیاو لەموسڵمانان ناکۆکی کەوتە نێوانیان ، هەریەك لەپێناوی بەرەی خۆیدا تووڕەبوو ، پاشان بەدەست‌و نەعل کێشایان بەیەکداو خوای گەورەش ئایەتی:﴿وان طائفتان من المؤمنین﴾ی دابەزاند. هەروەها(ابن جریر)و (ابن ابی حاتم) لە(سدی)ەوە دەگێڕنەوە؛ دەڵێت: پیاوێك لەپشتیوانەکان ناوی (عمران) بوو ، خێزانێکی هەبوو پێیان دەوت (ام زید) ؛ ئەم ئافرەتە نیازی هەبوو سەردانی خزمەکانی بکات، بەڵام مێردەکەی ڕێی لێگرتبوو ، لەجێگەیەکی بەرزا داینابوو، ئافرەتەکەش وەڵامی ناردبوو بۆ خزمەکانی‌و هاتبوو بەدەمیەوەو دایان گرتبوو تا بیبەنەوە ، لەوکاتەشدا مێردەکەی لەماڵ چوبووە دەرەوەو و خزمانی خۆی بانگ کردبوو، پاشان ئامۆزاکانی پیاوەکە لەونێوانەدا هەوڵی ئەوەیان دابوو-

فَمَن شَرَحَ ٱللَّهُ صَدْرَهُۥ لِلْإِسْلَٰمِ فَهُوَ عَلَىٰ نُورٍ مِّن رَّبِّهِۦ ۚ فَوَيْلٌ لِّلْقَٰسِيَةِ قُلُوبُهُم مِّن ذِكْرِ ٱللَّهِ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ فِى ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿٢٢﴾ ٱللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ ٱلْحَدِيثِ كِتَٰبًا مُّتَشَٰبِهًا مَّثَانِىَ تَقْشَعِرُّ مِنْهُ جُلُودُ ٱلَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ ثُمَّ تَلِينُ جُلُودُهُمْ وَقُلُوبُهُمْ إِلَىٰ ذِكْرِ ٱللَّهِ ۚ ذَٰلِكَ هُدَى ٱللَّهِ يَهْدِى بِهِۦ مَن يَشَآءُ ۚ وَمَن يُضْلِلِ ٱللَّهُ فَمَا لَهُۥ مِنْ هَادٍ ﴿٢٣﴾ أَفَمَن يَتَّقِى بِوَجْهِهِۦ سُوٓءَ ٱلْعَذَابِ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ ۚ وَقِيلَ لِلظَّٰلِمِينَ ذُوقُوا۟ مَا كُنتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٢٤﴾ كَذَّبَ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَأَتَىٰهُمُ ٱلْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٥﴾ فَأَذَاقَهُمُ ٱللَّهُ ٱلْخِزْىَ فِى ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ۖ وَلَعَذَابُ ٱلْءَاخِرَةِ أَكْبَرُ ۚ لَوْ كَانُوا۟ يَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾ وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِى هَٰذَا ٱلْقُرْءَانِ مِن كُلِّ مَثَلٍ لَّعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٧﴾ قُرْءَانًا عَرَبِيًّا غَيْرَ ذِى عِوَجٍ لَّعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٢٨﴾ ضَرَبَ ٱللَّهُ مَثَلًا رَّجُلًا فِيهِ شُرَكَآءُ مُتَشَٰكِسُونَ وَرَجُلًا سَلَمًا لِّرَجُلٍ هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلًا ۚ ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ ۚ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٩﴾ إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُم مَّيِّتُونَ ﴿٣٠﴾ ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ عِندَ رَبِّكُمْ تَخْتَصِمُونَ ﴿٣١﴾

[٢٢]﴿نورٌ مِنْ رَبِّهِ﴾: ڕێنمایی پەروەردگار. ﴿فويلٌ﴾: تیاچوون و فەوتان. [٢٣]﴿أحسن الحديث﴾: ڕەوانبێژترین و ڕاسترین و چاکترین وتە (کەقورئانی پیرۆزە). ﴿متشابهاً﴾: هاوشێوەیە لەدارشتن و تۆکمەییدا. ﴿مثاني﴾: دووپاتکردنەوەی فەرمان و ئامۆژگارییەکان. ﴿تقشعر﴾: دەبزوێ و دادەخورپێ لەکاتی بیستنی ئایەتەکاندا. ﴿تلين﴾: ناسک و هێمن دەبێتەوە. [٢٦]﴿الخزي﴾: سووکی و کەم نرخی. [٢٧]﴿ضربنا للناس﴾: بەشێوازی جۆراوجۆر هۆکارەکانی پەند وەرگرتنمان بۆ خەڵکی هێنایەوە. [٢٨]﴿عوج﴾: جودایی و لارو لەوێری. [٢٩]﴿رجلاً فيه شركاء﴾: کۆیلەیەك چەند خاوەنێکی هەبێت. ﴿متشاكسون﴾: ئەوانەی هەمیشە دووبەرەکی و جیاوازی هەیە لەنێوانیاندا بەهۆی گەندەڵی و پیسی نەفسیانەوە. ﴿سلماً﴾: ئەو کەوسە تەنیا خۆی دابێتە دەست یەکێك نەك چەند کەسێك. ﴿مثلاً﴾: (ئایا !) لەسیفەت و حاڵدا (ئەم دووانە لەیەك دەچن). [٣٠]﴿انك ميت﴾: تۆ دەمریت. (ئاگاداریەکە لەسەر ئەوەی مردن ئەستۆی گشت بوونەوەر دەگرێتەوە).

*(زبير) (ﷺ) دەفەرموێت: ئەی پێغەمبەری خوا ئاخۆ ئەو گوناهانەی لەنێوان خۆماندا کردومانە لەگەڵ گوناهە تایبەتەکانمان باس دەکرێت لەگەڵمان؟ پێغەمبەری خواش(ﷺ) فەرمووی: ((بەڵێ؛ هەتا ئەوانەی مافیان خوراوە مافەکانیان دەستەبەر دەبێت)) ئنجا (زبير) فەرمووی: سوێندبێت بەخوا حاڵێکی توندو گران والەپێشمان. [(اخرجه الترمذي وقال حديث حسن صحيح)].

-نەیەڵن خزمانی ئافرەتەکە خێزانی ئامۆزاکەیان ببەنەوە، دەرەنجامی ئەم بارودۆخەش بەدەنگە دەنگ و دەستەویەخەبوونی یەکدی و نەعل کێشان بەیەکتردا دوایی هاتبوو ، ئەوجا ئەم ئایەتەش سەبارەت بەو ڕووداوە هاتە خوارەوە :﴿وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا﴾. دواتر پێغەمبەری خوا(ﷺ) ناردی بەدوایانداو دادوەریکرد لەنێوانیان، هەردوولاش پاشگەزبوونەوەو خۆیان سپارد بەفەرمانی پەروەردگار.

﴿ فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّن كَذَبَ عَلَى ٱللَّهِ وَكَذَّبَ بِٱلصِّدْقِ إِذْ جَآءَهُۥٓ ۚ أَلَيْسَ فِى جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْكَٰفِرِينَ ﴿٣٢﴾ وَٱلَّذِى جَآءَ بِٱلصِّدْقِ وَصَدَّقَ بِهِۦٓ ۙ أُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُتَّقُونَ ﴿٣٣﴾ لَهُم مَّا يَشَآءُونَ عِندَ رَبِّهِمْ ۚ ذَٰلِكَ جَزَآءُ ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿٣٤﴾ لِيُكَفِّرَ ٱللَّهُ عَنْهُمْ أَسْوَأَ ٱلَّذِى عَمِلُوا۟ وَيَجْزِيَهُمْ أَجْرَهُم بِأَحْسَنِ ٱلَّذِى كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿٣٥﴾ أَلَيْسَ ٱللَّهُ بِكَافٍ عَبْدَهُۥ ۖ وَيُخَوِّفُونَكَ بِٱلَّذِينَ مِن دُونِهِۦ ۚ وَمَن يُضْلِلِ ٱللَّهُ فَمَا لَهُۥ مِنْ هَادٍ ﴿٣٦﴾ وَمَن يَهْدِ ٱللَّهُ فَمَا لَهُۥ مِن مُّضِلٍّ ۗ أَلَيْسَ ٱللَّهُ بِعَزِيزٍ ذِى ٱنتِقَامٍ ﴿٣٧﴾ وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ ٱللَّهُ ۚ قُلْ أَفَرَءَيْتُم مَّا تَدْعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ إِنْ أَرَادَنِىَ ٱللَّهُ بِضُرٍّ هَلْ هُنَّ كَٰشِفَٰتُ ضُرِّهِۦٓ أَوْ أَرَادَنِى بِرَحْمَةٍ هَلْ هُنَّ مُمْسِكَٰتُ رَحْمَتِهِۦ ۚ قُلْ حَسْبِىَ ٱللَّهُ ۖ عَلَيْهِ يَتَوَكَّلُ ٱلْمُتَوَكِّلُونَ ﴿٣٨﴾ قُلْ يَٰقَوْمِ ٱعْمَلُوا۟ عَلَىٰ مَكَانَتِكُمْ إِنِّى عَٰمِلٌ ۖ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾ مَن يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُّقِيمٌ ﴿٤٠﴾

[٣٢]﴿مثوى﴾: جێگەو شوێنێك (بۆ لەخۆگرتنی بێباوەڕان). [٣٣]﴿الذي جَاء بـالصدق﴾: ئەوەی ڕاستی هێناوە (مەبەست پێی پێغەمبەری خوایە(د.خ). [٣٨]﴿أفرأيتم﴾: پێم بڵێن. ﴿حسبي الله﴾: خوای گەورەم بەسە یارمەتی دەربێت لەهەموو کارێکدا. [٣٩]﴿مكانتكم﴾: ئەو حاڵ و بارەی توانات هەیە بەسەریدا. [٤٠]﴿يخزيه﴾: زەبوون و کەم نرخی دەکات. ﴿يحل عليه﴾: دادەبەزێ بەسەریدا.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((ئەوەی دەیەوێت بەهێزترین کەس بێت با پشت بەپەروەردگار ببەستێت ، ئەوەشی دەیەوێت دەوڵەمەندترین کەس بێت با دڵنیابێت لەوەی لەلای پەروەردگارە تا لەوەی لەژێر دەستی خۆیدایە ، ئەوەشی دەیەوێت ڕێزدارترین کەس بێت با گوێڕایەڵی پەروەردگار بکات)). (اخرجه ابن ابي حاتم)

- هەروەها (ابن جرير) لە(حسن)ەوە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: کاتێ دەنگە دەنگ و ئاژاوە لەنێوان دووگەڕەکدا دروست دەبوو ، بانگەشەی ئەوەیان لێدەکرا ئاوبژیوانێك دابنێن، بەڵام ئەوان ملیان بۆ نەدەدا، ئنجا خوای گەورە ئایەتی: ﴿وإن طائفتان من المؤمنين اقتتلوا﴾ی دابەزاند. لەڕێگەی (قتادة)وە دەگێڕنەوە، دەڵێت: ئەم ئایەتە سەبارەت بەدوو پیاو لەپشتیوانەکان هاتەخوارەوە ، حەقیان لەلای یەکتر بوو ، یەکێکیان کەمۆزێکی زۆری هەبوو بەوی تری وت: بەزۆر لێتی دەسێنمەوە ، ئەوی تریشیان بانگی‌کرد بۆ خزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ) هەتا دادوەریان بکات ، بەڵام نەیارەکەی ڕازی نەبوو ، کێشەکە هەروا مایەوە تاشەڕو ئاژاوە کەوتە نێوانیان و بەدەست و نەعل لەیەکتریاندا، بەڵام کار نەگەیشتە بەکارهێنانی شمشێر.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١١): ﴿ولا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ بِئْسَ الِاسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ﴾ئایەتەکە:

- خاوەنی هەر چوار(سنن)ەکە لە(ابی جبیر)ی کوڕی (ضحاك)ەوە دەگێڕنەوە ؛ دەڵێت : پیاوی وا هەبوو لەنێوماندا دوو یان سێ ناوی هەبوو ، کاتێکیش بەهەندێك لەو ناوانە بانگ دەکرا لەوەدەچوو پێی ناخۆش بێت ، ئەم ئایەتەش سەبارەت بەو مەسەلەیە نازڵبووە خوارەوە: ﴿ولا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ﴾. (حاکم)و ئەوانی دیکەش لەهەمان سەرچاوەوە دەگێڕنەوە؛ دەڵێت: نیوە ناو لەسەردەمی نەفامی‌دا باوبوو، پێغەمبەری خوا(ﷺ) پیاوێکی بانگکرد بەو نیوە ناوەی کەهەیبوو، پێیان وت: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئەو پیاوە زۆری پێناخۆشە بەنیوەناو بانگی بکەیت ، ئنجا پەروەردگار ئایەتی: ﴿ولا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ﴾ی ناردە خوارەوە.لە دەستەواژەکەی (احمد)دا هاتووە دەڵێت: دەربارەی ئێمە دابەزی لە(بني سلمة) : کاتێك پێغەمبەری خوا(ﷺ) -

إِنَّآ أَنزَلْنَا عَلَيْكَ ٱلْكِتَٰبَ لِلنَّاسِ بِٱلْحَقِّ ۖ فَمَنِ ٱهْتَدَىٰ فَلِنَفْسِهِۦ ۖ وَمَن ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا ۖ وَمَآ أَنتَ عَلَيْهِم بِوَكِيلٍ ﴿٤١﴾ ٱللَّهُ يَتَوَفَّى ٱلْأَنفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَٱلَّتِى لَمْ تَمُتْ فِى مَنَامِهَا ۖ فَيُمْسِكُ ٱلَّتِى قَضَىٰ عَلَيْهَا ٱلْمَوْتَ وَيُرْسِلُ ٱلْأُخْرَىٰٓ إِلَىٰٓ أَجَلٍ مُّسَمًّى ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَٰتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٤٢﴾ أَمِ ٱتَّخَذُوا۟ مِن دُونِ ٱللَّهِ شُفَعَآءَ ۚ قُلْ أَوَلَوْ كَانُوا۟ لَا يَمْلِكُونَ شَيْـًٔا وَلَا يَعْقِلُونَ ﴿٤٣﴾ قُل لِّلَّهِ ٱلشَّفَٰعَةُ جَمِيعًا ۖ لَّهُۥ مُلْكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۖ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٤٤﴾ وَإِذَا ذُكِرَ ٱللَّهُ وَحْدَهُ ٱشْمَأَزَّتْ قُلُوبُ ٱلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِٱلْءَاخِرَةِ ۖ وَإِذَا ذُكِرَ ٱلَّذِينَ مِن دُونِهِۦٓ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿٤٥﴾ قُلِ ٱللَّهُمَّ فَاطِرَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ عَٰلِمَ ٱلْغَيْبِ وَٱلشَّهَٰدَةِ أَنتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ فِى مَا كَانُوا۟ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٤٦﴾ وَلَوْ أَنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا۟ مَا فِى ٱلْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُۥ مَعَهُۥ لَٱفْتَدَوْا۟ بِهِۦ مِن سُوٓءِ ٱلْعَذَابِ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ ۚ وَبَدَا لَهُم مِّنَ ٱللَّهِ مَا لَمْ يَكُونُوا۟ يَحْتَسِبُونَ ﴿٤٧﴾

[٤١]﴿بوكيل﴾: پارێزەرو ئەوەی دەتوانێت ویستەکانی بدات بەسەر بەرامبەردا. [٤٢]﴿الأنفس﴾: گیانەکان. [٤٣]﴿شفعاء﴾: تکاکاران(لای پەروەردگار). [٤٥]﴿اشمأزت﴾: هەڵدێتو دێتەوەیەك. [٤٦]﴿فاطر﴾: بەدیهێنەر. ﴿الغَيب﴾: ئەوەی پەنهانیو نادیارە لەبەرچاوان. ﴿الشَهادة﴾: ئەوەی دیارەو بەچاو دەبینرێت. [٤٧]﴿بَدالَهُم﴾: بۆیان دەرکەوت. ﴿ يَحْتَسِبُونَ ﴾: گومانیان وابوو یاخود وایەیی‌یان بردبوو.

-هات بۆ شاری(مەدینە) هەریەك لەئێمە دوو یان سێ ناوی‌هەبوو ، کاتێکیش پێغەمبەری خوا(ﷺ) بانگی هەرکەسێکی بکردایە لەوانە دەیانوت: ئەی پێغەمبەری خوا ئەو پیاوە بەو ناوە تووڕە دەبێت ، پاشان ئەو ئایەتە دابەزییە خوارەوە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٢):﴿وَلا يَغْتَبْ بَعْضُكُمْ بَعْضاً أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتاً﴾ئایەتەکە :

- (ابن منذر)لە (ابن جريج)ەوە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: ئەم ئایەتە سەبارەت بە (سلمان)ی (فارسي) دابەزییە خوارەوە ، نانی خواردو دواتر خەوتو بای لێبوویەوە ، پیاوێکیش باسی خواردنو خەوتنەکەی گێڕایەوە ، ئنجا ئەم ئایەتە دابەزیە خوارەوە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٣):﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوباً وَقَبَائِلَ﴾ئایەتەکە :

ـ (ابن ابی حاتم) لە(ابن ابي مليكه)وە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: لەکاتێکدا ڕۆژی ئازادکردنی شاری (مەککە)بوو ، (بیلال) چووە سەر کەعبەو لەوێ بانگیدا، هەندێك لەخەڵکی وتیان: ئایا ئەم بەندە ڕەشە لەسەر پشتی (کەعبە)بانگ بدات؟! گەر خوا خەشمی لێبگرێت ئەوا بیگۆڕێت، ئنجا خوای گەورە ئایەتی:﴿ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى﴾. (ابن عساکر)یش دەڵێت: ئەم ئایەتە دەربارەی (ابی هند) هاتەخوارەوە، پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمانی‌دا بەسەر تیرەی (بني بياض)دا کەئافرەتێکی لێ مارە بکەن ، ئەوانیش وتیان: ئێمە کچەکانمان ئەدەین بەخزمانی خۆمان ؟ پاشان ئەم ئایەتە دابەزییە خوارەوە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٧):﴿يَمُنُّونَ عَلَيْكَ أَنْ أَسْلَمُوا قُلْ لا تَمُنُّوا عَلَيَّ إِسْلامَكُمْ﴾ ئایەتەکە :

ـ (طبراني) لە(عبدالله)ی کوڕی (ابی وقاص)ەوە دەگێڕێتەوە ؛ دەڵێت : کۆمەڵێك دەشتەکیو کۆچەری‌یەك وتیان: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئێمە موسڵمانبووین بێ‌ئەوەی لەگەڵتا بجەنگین؛-

وَبَدَا لَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا كَسَبُوا وَحَاقَ بِهِم مَّا كَانُوا بِهِۦ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٤٨﴾ فَإِذَا مَسَّ ٱلْإِنسَٰنَ ضُرٌّ دَعَانَا ثُمَّ إِذَا خَوَّلْنَٰهُ نِعْمَةً مِّنَّا قَالَ إِنَّمَآ أُوتِيتُهُۥ عَلَىٰ عِلْمٍۭ ۚ بَلْ هِىَ فِتْنَةٌ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٩﴾ قَدْ قَالَهَا ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَمَآ أَغْنَىٰ عَنْهُم مَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٥٠﴾ فَأَصَابَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا كَسَبُوا ۚ وَٱلَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْ هَٰٓؤُلَآءِ سَيُصِيبُهُمْ سَيِّئَاتُ مَا كَسَبُوا وَمَا هُم بِمُعْجِزِينَ ﴿٥١﴾ أَوَلَمْ يَعْلَمُوٓا أَنَّ ٱللَّهَ يَبْسُطُ ٱلرِّزْقَ لِمَن يَشَآءُ وَيَقْدِرُ ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَٰتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٢﴾ ۞ قُلْ يَٰعِبَادِىَ ٱلَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ ٱللَّهِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ يَغْفِرُ ٱلذُّنُوبَ جَمِيعًا ۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلْغَفُورُ ٱلرَّحِيمُ ﴿٥٣﴾ وَأَنِيبُوٓا إِلَىٰ رَبِّكُمْ وَأَسْلِمُوا لَهُۥ مِن قَبْلِ أَن يَأْتِيَكُمُ ٱلْعَذَابُ ثُمَّ لَا تُنصَرُونَ ﴿٥٤﴾ وَٱتَّبِعُوٓا أَحْسَنَ مَآ أُنزِلَ إِلَيْكُم مِّن رَّبِّكُم مِّن قَبْلِ أَن يَأْتِيَكُمُ ٱلْعَذَابُ بَغْتَةً وَأَنتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ﴿٥٥﴾ أَن تَقُولَ نَفْسٌ يَٰحَسْرَتَىٰ عَلَىٰ مَا فَرَّطتُ فِى جَنۢبِ ٱللَّهِ وَإِن كُنتُ لَمِنَ ٱلسَّٰخِرِينَ ﴿٥٦﴾

[٤٨] ﴿حاق بهم﴾: هات بەسەریانداو دەوریدان. [٤٩] ﴿خوّلناه﴾: سەرپشکمان کردو دارایمان پێبەخشی. ﴿هي فتنة﴾: ئەو نیعمەتە تاقیکردنەوەن (تاسوپاسگوزار لەنمەک بەد جیابکرێتەوە). [٥١] ﴿بمعجزين﴾: ئەوانەی لەئازارو ئەشکەنجە رزگاریان نابێت. [٥٢] ﴿يبسط﴾: فراوانی دەکات. ﴿يقدر﴾: دەیگێڕنەوە. [٥٣] ﴿أسرفوا﴾: سنووریان شکاندووە لەتاوان و سەرپێچیدا. ﴿لا تقنطوا﴾: نائومێد مەبن. [٥٤] ﴿أنيبوا﴾: بگەڕێنەوە بۆ لای خوای گەورەو تەوبە بکەن. ﴿أسلموا له﴾: گەردن کەچ و دڵسۆز بن بۆ فەرمانەکانی. [٥٥] ﴿بغتة﴾: لەناکاو. [٥٦] ﴿ياحسرتا﴾: ئەی هاوار بۆ ڕەنجەڕۆیی و پەشیمانیم. ﴿فرّطت﴾: کەمتەرخەمیم کرد. ﴿في جنب الله﴾: لەگوێڕایەڵی فەرمان و حەقی خوادا. ﴿الساخرين﴾: ئەوانەی گاڵتەو سووکایەتی بەئایین و شوێنکەوتوانی دەکەن.

- بەڵام (بنو فلان) لەگەڵتا جەنگان ئەوجا موسڵمان بوون، پاشان ئەم ئایەتە هاتەخوارەوە: ﴿يَمُنُّونَ عَلَيْكَ أَنْ أَسْلَمُوا﴾، هەروەها لە(ابن عباس)ەوە هاوچەشنی ئەمە دەگێڕنەوە. هەر لە(حسن)یشەوە وێنەی ئەمە دەگێڕنەوەو دەڵێن: ئەم ڕووداوەش لەکاتی ئازادکردنی (مەککە)دابووە.

(ابن سعد) لە(محمد)ی کوڕی (كعب)ی (قرظي)یەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: لەساڵی (نۆ)ی کۆچیدا، (دە)کەس لەتیرەی (بني اسد) هاتنە لای پێغەمبەری خوا(ﷺ) یەکێك لەوان (طلحه)ی کوڕی (خويلد)بوو، لەوکاتەدا پێغەمبەری خوا(ﷺ) لەمزگەوتدابوو لەگەڵ هاوەڵەکانیدا، ئەوان سەلامیان کردو وتەبێژەکەیان وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئێمە شایەتیمان داوە خوای گەورە تاك و تەنیاو بێهاوەڵەو گەواهیمانداوە تۆش بەندەو پێغەمبەری خوایت، خۆمان هاتووین بۆلات بێئەوەی بنێری بەدواماندا، ئێمەش هاوچەشنی پەیڕەیەك واین بۆ دوای خۆمان، خەڵکی چاومان لێ دەکەن، ئنجا ئایەتی: ﴿يَمُنُّونَ عَلَيْكَ أَنْ أَسْلَمُوا﴾ دابەزی. هەروەها(سعيد)ی کوڕی (منصور) لە(سعيد)ی کوڕی (جبير)ەوە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: کۆمەڵێك عەرەبی کۆچەری لەتیرەی (بني اسد) هاتنە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و وتیان: ئێمە هاتووین بۆ لات بێئەوەی بجەنگین لەگەڵتا.. ئنجا ئایەتی: ﴿يَمُنُّونَ عَلَيْكَ أَنْ أَسْلَمُوا﴾ دابەزییە خوارەوە.

أَوْ تَقُولَ لَوْ أَنَّ ٱللَّهَ هَدَىٰنِي لَكُنتُ مِنَ ٱلْمُتَّقِينَ ﴿٥٧﴾ أَوْ تَقُولَ حِينَ تَرَى ٱلْعَذَابَ لَوْ أَنَّ لِي كَرَّةً فَأَكُونَ مِنَ ٱلْمُحْسِنِينَ ﴿٥٨﴾ بَلَىٰ قَدْ جَآءَتْكَ ءَايَٰتِي فَكَذَّبْتَ بِهَا وَٱسْتَكْبَرْتَ وَكُنتَ مِنَ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٥٩﴾ وَيَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ تَرَى ٱلَّذِينَ كَذَبُواْ عَلَى ٱللَّهِ وُجُوهُهُم مُّسْوَدَّةٌ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٦٠﴾ وَيُنَجِّي ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ٱتَّقَوْاْ بِمَفَازَتِهِمْ لَا يَمَسُّهُمُ ٱلسُّوٓءُ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦١﴾ ٱللَّهُ خَٰلِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ ﴿٦٢﴾ لَّهُۥ مَقَالِيدُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَٱلَّذِينَ كَفَرُواْ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ أُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْخَٰسِرُونَ ﴿٦٣﴾ قُلْ أَفَغَيْرَ ٱللَّهِ تَأْمُرُوٓنِّيٓ أَعْبُدُ أَيُّهَا ٱلْجَٰهِلُونَ ﴿٦٤﴾ وَلَقَدْ أُوحِيَ إِلَيْكَ وَإِلَى ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِكَ لَئِنْ أَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ ٱلْخَٰسِرِينَ ﴿٦٥﴾ بَلِ ٱللَّهَ فَٱعْبُدْ وَكُن مِّنَ ٱلشَّٰكِرِينَ ﴿٦٦﴾ وَمَا قَدَرُواْ ٱللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِۦ وَٱلْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُۥ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ وَٱلسَّمَٰوَٰتُ مَطْوِيَّٰتٌۢ بِيَمِينِهِۦ سُبْحَٰنَهُۥ وَتَعَٰلَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٧﴾

[٥٨] ﴿كَرَّةً﴾: گەڕانەوە بۆ دونیا. [٦٠] ﴿مثوى﴾: شوێنی مانەوەو جێگیربوون. [٦١] ﴿بمفازتهم﴾: سەرکەوتن و بەدەست هێنانی ئامانجەکانیان. [٦٢] ﴿وكيل﴾: پارێزەرو سەرپەرشتیکاری سەرجەم کاروبارەکان. [٦٣] ﴿له مقاليد﴾: کلیل یان گەنجینەکان. [٦٤] ﴿الجاهلون﴾: ئەوانەی لەزانین و زانیاری بەتاڵن و هیچیان بەدەستەوە نییە. [٦٥] ﴿ليحبطنَّ عملك﴾: کارەکانت بەتاڵ دەبێتەوەو شوێنەواریان نامێنێت. [٦٧] ﴿ماقدروا الله﴾: نەیان ناسیووە وەك پێویست. ﴿قبضته﴾: لەژێر چنگ و دەستەڵاتی ئەودا. ﴿مطويات بيمينه﴾: گەردن کەچە بۆ فەرمانی پەروەردگار.

سوورەتی ﴿ ق ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(٣٨): ﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ﴾ئایەتەکە.

- (حاکم) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: جوولەکەکان هاتنە لای پێغەمبەری خوا(ﷺ)و پرسیاریان لێکرد دەربارەی دروستکردنی ئاسمانەکان و زەوی ، فەرمووی: خوای گەورە لەڕۆژی (یەك شەممە)و (دووشەممە)دا زەوی دروست کردووە. لەڕۆژی (سێشەممە)شدا شاخەکان و ئەو سوودەشی بەوانەوەیە دروستیکردووە، لەڕۆژی (چوارشەممە)شدا درەخت و ئاوو تەختایی ئاوەدان و وێرانی دروست کردووە، لەڕۆژی (پێنج شەممە)دا ئاسمانی دروست کردو ، لەڕۆژی (هەینیش)دا ئەستێرەو خۆرو مانگ و فریشتەی دروستکردووە تا سێ کاتژمێر لەو ڕۆژە ماونەوە، جا لەیەکەمی ئەو سێ کاتژمێرەدا ئەجەلی دیاریکرد تا ئەوەی کاتی مردنی بێت بمرێت ، لەکاتژمێری دووەمدا بەڵاو نەهامەتی دروستکرد بۆ ئەوشتانەی مرۆڤ سوودیان لێوەردەگرێت ، لەکاتژمێری سێیەمدا (ئادەم)ی دروستکردو جێگیریکرد لەبەهەشتداو فەرمانی کرد بە(ابلیس) کڕنووش بەرێت بۆ (ئادەم)، لەکۆتایی کاتژمێرەکەشدا لەبەهەشتی وەدەرنا، جوولەکان وتیان: باشە دوای ئەمە چی ڕوویدا ئەی (محمد)؟، پێغەمبەری خواش(ﷺ) فەرمووی: دەستەڵاتی خۆی ڕاگرت بەسەر عەرشدا﴿اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ﴾وتیان: ئەگەر قسەکەت تەواو کردایە ڕاستت دەکرد، ئنجا وتیان: خوا پشووی کردووە لەونێوەندەدا، پێغەمبەری خوا(ﷺ) زۆر توڕەبوو پاشان ئەم ئایەتە هاتە خوارەوە: ﴿ولقدْ خلقنا السّماوات والأرض وما بينهما في ستّة أيّامٍ﴾.

وَنُفِخَ فِي ٱلصُّورِ فَصَعِقَ مَن فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَن فِي ٱلْأَرْضِ إِلَّا مَن شَآءَ ٱللَّهُ ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرَىٰ فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنظُرُونَ ﴿٦٨﴾ وَأَشْرَقَتِ ٱلْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا وَوُضِعَ ٱلْكِتَٰبُ وَجِاْىٓءَ بِٱلنَّبِيِّـۧنَ وَٱلشُّهَدَآءِ وَقُضِيَ بَيْنَهُم بِٱلْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٦٩﴾ وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٧٠﴾ وَسِيقَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓاْ إِلَىٰ جَهَنَّمَ زُمَرًا حَتَّىٰٓ إِذَا جَآءُوهَا فُتِحَتْ أَبْوَٰبُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَآ أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِّنكُمْ يَتْلُونَ عَلَيْكُمْ ءَايَٰتِ رَبِّكُمْ وَيُنذِرُونَكُمْ لِقَآءَ يَوْمِكُمْ هَٰذَا قَالُواْ بَلَىٰ وَلَٰكِنْ حَقَّتْ كَلِمَةُ ٱلْعَذَابِ عَلَى ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٧١﴾ قِيلَ ٱدْخُلُوٓاْ أَبْوَٰبَ جَهَنَّمَ خَٰلِدِينَ فِيهَا فَبِئْسَ مَثْوَى ٱلْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٧٢﴾ وَسِيقَ ٱلَّذِينَ ٱتَّقَوْاْ رَبَّهُمْ إِلَى ٱلْجَنَّةِ زُمَرًا حَتَّىٰٓ إِذَا جَآءُوهَا وَفُتِحَتْ أَبْوَٰبُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا سَلَٰمٌ عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ فَٱدْخُلُوهَا خَٰلِدِينَ ﴿٧٣﴾ وَقَالُواْ ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ ٱلَّذِي صَدَقَنَا وَعْدَهُۥ وَأَوْرَثَنَا ٱلْأَرْضَ نَتَبَوَّأُ مِنَ ٱلْجَنَّةِ حَيْثُ نَشَآءُ فَنِعْمَ أَجْرُ ٱلْعَٰمِلِينَ ﴿٧٤﴾

[٦٨] ﴿الصور﴾: ئەو کەڕەنایەی فووی پێدادەکرێت بۆ زیندووکردنەوەی بەندەکان. ﴿فصعق﴾: مرد(لە فووی یەکەمدا). [٦٩] ﴿وُضعَ الکتٰب﴾: نامەی کردەوەکان درا بەخاوەنەکانی. [٧٠] ﴿وُفیت کل نفس﴾: هەرکەس پاداشتی کردەوەکانی وەرگرت. [٧١] ﴿سیق﴾: بەزۆرو توندوتیژیەوە کێشیان کردن. ﴿زمراً﴾: کۆمەڵی جیاجیاو یەك لەدوای یەك. ﴿حقت﴾: چەسپا. ﴿کلمةُ العذاب﴾: گوتەی پەروەردگارە کەدەفەرموێت: (دۆزەخ پڕدەکەم لێیان؛ {لەبێباوەڕان} [٧٢] ﴿فبئسَ مثوی المُتکبرین﴾: خراپترین لانەوبارەگا بۆ ئەوانەی خۆیان بەگەورەدەزانن. [٧٣] ﴿طبتُم﴾: پاکبوونەتەوە لەچڵکی گوناهو تاوان. [٧٤] ﴿صَدَقَنا وعْدَه﴾: ئەو پەیمانەی هێنایە دی (لەبەخشینی بەهەشتو خۆشی‌یەکانی). ﴿وأورثنا الأرض﴾: کردینی بەمیراتگری ئەو خاكو زەوی‌یە(بەهەشتی پانو بەرین). ﴿نتبوء﴾: لادەدەینو نیشتەجێ دەبین تێیدا.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: موسڵمان بەڕەوشتی جوانو باڵا پلەوپایەی ڕۆژووان بەدەست دەهێنێت)). [(اخرجه ابوداود)].

- هەروەها (ابن جرير) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: خەڵکی وتیان: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) گەر تۆزێك ڕات بچڵەکاندینایە لەخەوی بێئاگاییو غەفڵەت ، ئنجا ئایەتی: ﴿فَذَكِّرْ بِالْقُرْآنِ مَنْ يَخَافُ وَعِيدِ﴾ دابەزی.

سوورەتی ﴿الذاريات﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٩): ﴿وَفِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ﴾ ئایەتەکە :

- (ابن جرير)و (ابن ابی حاتم) لە(محمد)ی کوڕی (حنفية)وە دەگێڕنەوە؛ دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) تاقمێکی ڕەوانەکردو ئەوانیش لەو ئەرکو فەرمانەی خرابوویە ئەستۆیان سەرکەوتنو دەستکەوتیشیان هەبوو ، دوای تەواوبوون لەکارەکەیان کۆمەڵێك ڕوویان تێکردنو خوای گەورش ئەم ئایەتەی دابەزاندە خوارەوە: ﴿وَفِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ﴾ .

وَتَرَى ٱلْمَلَٰٓئِكَةَ حَآفِّينَ مِنْ حَوْلِ ٱلْعَرْشِ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَقُضِىَ بَيْنَهُم بِٱلْحَقِّ وَقِيلَ ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٧٥﴾

سُورَةُ غَافِر

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

حمٓ ﴿١﴾ تَنزِيلُ ٱلْكِتَٰبِ مِنَ ٱللَّهِ ٱلْعَزِيزِ ٱلْعَلِيمِ ﴿٢﴾ غَافِرِ ٱلذَّنۢبِ وَقَابِلِ ٱلتَّوْبِ شَدِيدِ ٱلْعِقَابِ ذِى ٱلطَّوْلِ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ إِلَيْهِ ٱلْمَصِيرُ ﴿٣﴾ مَا يُجَٰدِلُ فِىٓ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ إِلَّا ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ فَلَا يَغْرُرْكَ تَقَلُّبُهُمْ فِى ٱلْبِلَٰدِ ﴿٤﴾ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَٱلْأَحْزَابُ مِنۢ بَعْدِهِمْ وَهَمَّتْ كُلُّ أُمَّةٍۭ بِرَسُولِهِمْ لِيَأْخُذُوهُ وَجَٰدَلُوا۟ بِٱلْبَٰطِلِ لِيُدْحِضُوا۟ بِهِ ٱلْحَقَّ فَأَخَذْتُهُمْ فَكَيْفَ كَانَ عِقَابِ ﴿٥﴾ وَكَذَٰلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ أَنَّهُمْ أَصْحَٰبُ ٱلنَّارِ ﴿٦﴾ ٱلَّذِينَ يَحْمِلُونَ ٱلْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُۥ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِۦ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَىْءٍ رَّحْمَةً وَعِلْمًا فَٱغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا۟ وَٱتَّبَعُوا۟ سَبِيلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ ٱلْجَحِيمِ ﴿٧﴾

[٧٥] ﴿حـافِّين﴾:ئەوانەی چواردەوریان داوەو تەماشا دەکەن. ﴿قيل الحمدُ لله﴾: دەڵێـن: سـوپاس بۆخـوا(مەبەسـتی باوەڕدارانە).

سوورەتی ﴿ غافر ﴾

[١] ﴿حـــم﴾:بـه (حـا ، میـم) دەخوێنرێتـەوە. [٢] ﴿العزيـــز﴾:ئـەو باڵادەستەی کەوا هـەرگیز دەسـتەڵاتی شکست ناهێنێت و نانەویت. ﴿العليم﴾: ئـەوەی خـاوەن زانسـتێکی فـراوان و بێ‌سنووره. [٣] ﴿غـافر﴾:ئـەو زاتـەی گونـاهی بـەندەکانی دادەپۆشـێت. ﴿قـابل التـوب﴾:ئـەو زاتـەی تەوبـەی تەوبـەکاران قـەبوڵ دەکـات. ﴿ذي الطّـول﴾:خـاوەن دەوڵەمـەندی و دەستەڵاتی ڕەها. [٤] ﴿فـلا يغـرُرك﴾: لەخشتەو نەبـەن. ﴿تقلبـهم﴾: جموجـووڵ و سـوڕانەوەیان بەسەلامەتی و ئاسانی. [٥] ﴿الأحـزاب﴾:ئەوانەی کۆبوونەتـەوە دژ بەپێغەمبـەرانیان و دەستپێشخەریا ـ کردووە لەنواندنی دوژمنایەتی‌دا. ﴿ليـأخذوه﴾:هەتا لـەناوی بـەرن. ﴿ليدحضوا﴾:هەتا ڕاستی لابەرن بەناهەقی و پڕوپاگەندە. [٦] ﴿حقّت﴾:چەسپا. ﴿كلمـة ربك﴾:هەڕەشەی خوایی (بەوەی دەیخاتە نێودۆزەخەوە). [٧] ﴿وَسِعْتَ كُلَّ شـيء﴾: زانیاری و بەزەیی خوایی فراوان و بێ‌ئەندازەیە. ﴿سـبيلك﴾:ڕێبازی تـۆ (کـەڕێبازی حەق و ڕاستی‌یە). ﴿قهم عذاب الجحيم﴾:بیان پارێزە لەسزای دۆزەخ.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٥٤)و (٥٥): ﴿فَتَوَلَّ عَنْهُمْ فَـمَا أَنْـتَ بِمَلُـومٍ﴾ـ﴿وَذَكِّـرْ فَـإِنَّ الذِّكْـرَى تَنْـفَعُ الْمُؤْمِنِينَ﴾ئایەتەکان:

- (ابن منيع)و (ابن راهويه)و (هيثم)ی کوڕی(کليب) لە(مسند)ەکانیاندا لە(مجاهد)ەوە دەگێڕنەوە: دەڵێت: کاتێک ئایەتی ﴿فتول عنهم فما أنت بملــوم﴾دابەزی هیچ کەسێک لەئێمە نەمایەوە دڵنیا نەبێت لەتیاچوونی ، چونکـە خـوای گـەورە فـەرمانی بەپێغەمبـەرکرد(ﷺ) پشتمان تێبکـات ، پاشان ئەم ئایەتە نازڵبووە خوارەوە: ﴿وَذَكِّرْ فَإِنَّ الذِّكْرَى تَنْفَعُ الْمُؤْمِنِـــينَ﴾ دابەزی ، ئنجا دڵمان ئاوی خواردەوەو ترسمان نیشتەوە. هەروەها(ابن جرير) لە(قتادة)وە دەگێڕێتەوە: دەڵێت: -

رَبَّنَا وَأَدْخِلْهُمْ جَنَّٰتِ عَدْنٍ ٱلَّتِي وَعَدتَّهُمْ وَمَن صَلَحَ مِنْ ءَابَآئِهِمْ وَأَزْوَٰجِهِمْ وَذُرِّيَّٰتِهِمْ إِنَّكَ أَنتَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿٨﴾ وَقِهِمُ ٱلسَّيِّـَٔاتِ وَمَن تَقِ ٱلسَّيِّـَٔاتِ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمْتَهُۥ وَذَٰلِكَ هُوَ ٱلْفَوْزُ ٱلْعَظِيمُ ﴿٩﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ يُنَادَوْنَ لَمَقْتُ ٱللَّهِ أَكْبَرُ مِن مَّقْتِكُمْ أَنفُسَكُمْ إِذْ تُدْعَوْنَ إِلَى ٱلْإِيمَٰنِ فَتَكْفُرُونَ ﴿١٠﴾ قَالُوا۟ رَبَّنَآ أَمَتَّنَا ٱثْنَتَيْنِ وَأَحْيَيْتَنَا ٱثْنَتَيْنِ فَٱعْتَرَفْنَا بِذُنُوبِنَا فَهَلْ إِلَىٰ خُرُوجٍ مِّن سَبِيلٍ ﴿١١﴾ ذَٰلِكُم بِأَنَّهُۥٓ إِذَا دُعِىَ ٱللَّهُ وَحْدَهُۥ كَفَرْتُمْ وَإِن يُشْرَكْ بِهِۦ تُؤْمِنُوا۟ فَٱلْحُكْمُ لِلَّهِ ٱلْعَلِىِّ ٱلْكَبِيرِ ﴿١٢﴾ هُوَ ٱلَّذِى يُرِيكُمْ ءَايَٰتِهِۦ وَيُنَزِّلُ لَكُم مِّنَ ٱلسَّمَآءِ رِزْقًا وَمَا يَتَذَكَّرُ إِلَّا مَن يُنِيبُ ﴿١٣﴾ فَٱدْعُوا۟ ٱللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ وَلَوْ كَرِهَ ٱلْكَٰفِرُونَ ﴿١٤﴾ رَفِيعُ ٱلدَّرَجَٰتِ ذُو ٱلْعَرْشِ يُلْقِى ٱلرُّوحَ مِنْ أَمْرِهِۦ عَلَىٰ مَن يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِۦ لِيُنذِرَ يَوْمَ ٱلتَّلَاقِ ﴿١٥﴾ يَوْمَ هُم بَٰرِزُونَ لَا يَخْفَىٰ عَلَى ٱللَّهِ مِنْهُمْ شَىْءٌ لِّمَنِ ٱلْمُلْكُ ٱلْيَوْمَ لِلَّهِ ٱلْوَٰحِدِ ٱلْقَهَّارِ ﴿١٦﴾

[٩] ﴿وقهم السيئات﴾: لەگوناەو دەرئەنجامەکانی بیانپارێزە. [١٠] ﴿لمقت الله﴾: رق و کینەو تورەیی خوای گەورە. [١١] ﴿أمتنا اثنتين﴾: دووجار مراندتین؛ یەکەم: کاتێك لەقوڕو خاکێکی مردوو دروستت کردین ، دووەمیش: کاتی داهاتنی وادەی مردن و دونیا بەجێت هێشتین. ﴿أحييتنا اثنتين﴾: دووجار زیندووت کردینەوە ؛ یەکەم: لەڕەحماو دووەمیش لەکاتی هاتنە دەرەوە لەگۆڕو بەکێشکردن بۆ گۆڕەپانی مەحشەر. [١٢] ﴿اذا دُعي الله﴾: هەرکات پەروەردگار بپەرسترێت. ﴿تؤمنوا﴾: ملکەچ و گوێڕایەڵ دەبن. [١٣] ﴿رزقًا﴾: ئەو بارانەی هۆی ڕزق و ڕۆزییە. ﴿مايتذكر﴾: پەندو ئامۆژگاری وەرناگری. ﴿ينيب﴾: گەڕانەوە (بۆ بیرکردنەوە لەئایەتەکانی قورئان و بەڵگەکانی بوونەوەر). [١٤] ﴿فادعوا الله﴾: بەتەنیا پەروەردگار بپەرستن. (لەسەرجەم بەندایەتیەکاندا). ﴿الدين﴾: مەبەستی بەندایەتی و گوێڕایەڵییە. [١٥] ﴿رفيع الدرجات﴾: خاوەن سیفاتی بەرز ، یا پلەی باوەڕداران بەرز دەکاتەوە. ﴿يلقي الرّوح﴾: نیگا یا قورئان یان جبریل دەنێرێتە خوارەوە. ﴿يوم التلاق﴾: ڕۆژی کۆبوونەوە لەگۆڕەپانی حەشردا (لەوڕۆژەدا خەڵکی سەرزەوی و فریشتەکانی ئاسمان کۆدەکرێنەوە). [١٦] ﴿بارزون﴾: دەردەکەون.

***پێغەمبەری خوا(ﷺ) لەدوای هەموو نوێژێك ئەم دوعایەی دەخوێند: (لا اله الا الله وحده لاشريك له، له الملك وله الحمد وهو على كل شئ قدير ، لاحول ولا قوة الا بالله ، لا اله الا الله ، ولا نعبد الاياه ، له النعمة وله الفضل ، وله الثناء الحسن ، لا اله الا الله مخلصين له الدين ولو كره الكافرون)).**

[(اخرجه مسلم)و (ابوداود) و(النسائي) و(احمد)] .

ٱلْيَوْمَ تُجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍۭ بِمَا كَسَبَتْ لَا ظُلْمَ ٱلْيَوْمَ إِنَّ ٱللَّهَ سَرِيعُ ٱلْحِسَابِ ﴿١٧﴾ وَأَنذِرْهُمْ يَوْمَ ٱلْءَازِفَةِ إِذِ ٱلْقُلُوبُ لَدَى ٱلْحَنَاجِرِ كَـٰظِمِينَ مَا لِلظَّـٰلِمِينَ مِنْ حَمِيمٍ وَلَا شَفِيعٍ يُطَاعُ ﴿١٨﴾ يَعْلَمُ خَآئِنَةَ ٱلْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِى ٱلصُّدُورُ ﴿١٩﴾ وَٱللَّهُ يَقْضِى بِٱلْحَقِّ وَٱلَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِهِۦ لَا يَقْضُونَ بِشَىْءٍ إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْبَصِيرُ ﴿٢٠﴾ ۞ أَوَلَمْ يَسِيرُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ فَيَنظُرُوا۟ كَيْفَ كَانَ عَـٰقِبَةُ ٱلَّذِينَ كَانُوا۟ مِن قَبْلِهِمْ كَانُوا۟ هُمْ أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَءَاثَارًا فِى ٱلْأَرْضِ فَأَخَذَهُمُ ٱللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ وَمَا كَانَ لَهُم مِّنَ ٱللَّهِ مِن وَاقٍ ﴿٢١﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانَت تَّأْتِيهِمْ رُسُلُهُم بِٱلْبَيِّنَـٰتِ فَكَفَرُوا۟ فَأَخَذَهُمُ ٱللَّهُ إِنَّهُۥ قَوِىٌّ شَدِيدُ ٱلْعِقَابِ ﴿٢٢﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِـَٔايَـٰتِنَا وَسُلْطَـٰنٍ مُّبِينٍ ﴿٢٣﴾ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَهَـٰمَـٰنَ وَقَـٰرُونَ فَقَالُوا۟ سَـٰحِرٌ كَذَّابٌ ﴿٢٤﴾ فَلَمَّا جَآءَهُم بِٱلْحَقِّ مِنْ عِندِنَا قَالُوا۟ ٱقْتُلُوٓا۟ أَبْنَآءَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مَعَهُۥ وَٱسْتَحْيُوا۟ نِسَآءَهُمْ وَمَا كَيْدُ ٱلْكَـٰفِرِينَ إِلَّا فِى ضَلَـٰلٍ ﴿٢٥﴾

[١٨]﴿يوم الآزفة﴾:ڕۆژی قیامەت (کەنزیکەو کاتو وادەکەشی کورتو کەمە).﴿الحناجر﴾:گەروو قورگ. ﴿کاظمین﴾:خەمو خەفەتیان لەئامێز گرتووە.﴿حمیم﴾:خزمێکی بەسۆز یا هاوڕێیەکی دڵسۆز ﴿یطاع﴾:وەڵام دەداتەوە.[١٩]﴿خائنة الأعین﴾: ئەوچاوو دیبیانەی بەنیازی ناپاکیو خیانەت دەڕوانن بۆ دەوروبەر. [٢١]﴿فأخذهُمُ اللهُ بذنوبهم﴾:بەهۆی گوناهو تاوانەکانیانەوە پەروەردگار سزای‌دان.﴿واق﴾:بەرگریکارێك ئەشکەنجەیان لێ‌دوور بخاتەوە. [٢٣]﴿بآیاتنا﴾:ئەو بەڵگانەی بەچاودەبینرێت.﴿سُلطان مبین﴾: بەڵگەیەکی ڕوونی بەهێز. [٢٥]﴿استحیوا نساءهم﴾:کیژەکانیان بهێڵنەوە بۆ خزمەت کردن.﴿ضلال﴾: سەرلێشێوان.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((خۆتان لەستەمکردن بپارێزن؛ چونکە ستەم تاریکاییە لەڕۆژی قیامەتدا ، خۆشتان بپارێزن لەرژدیو چرووکی چونکە ڕژدی ئەوانەی پێش ئێوەی وەها لێکرد خوێنی یەکتر برژێنو قەدەغەکراوو حەرام کراوەکان حەڵاڵ بکەن)) [(اخرجه مسلم)].

*(انس)(ﷺ) دەفەرموێت: ((ئێوە کردەوەی وەها دەکەن لەموو باریکتر سەیری دەکەن چاوی لێ‌دەپۆشن کەچی ئێمە لەسەردەمی پێغەمبەردا بەوکردەوانەمان دادەنا کەمرۆڤ تیادەبەن)). [(اخرجه البخاري)].

-کاتێك ئایەتی﴿فتولَّ عنهم﴾ دابەزی، هاوەڵان زۆریان بەلاوە قورس‌وگران بوو و واتێگەیشتبوون ئیگا وەستاوەو ئیدی ئیگا دانابەزێتو سزای خوایی ئامادەدەبێت، ئنجا ئەم ئایەتە هاتەخوارەوە:﴿وذَکِّرْ فإنّ الذِّکرى تَنْفَعُ المُؤْمِنين﴾.

سوورەتی ﴿ الطور ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(٣٠):﴿أمْ یَقُولُونَ شاعِرٌ نَتَرَبَّصُ بِهِ رَیْبَ المَنُون﴾ ئایەتەکە:

- (ابن جرير) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: کاتێك قورەیشی‌یەکان کۆبوونەوە لە(دار الندوة) دەربارەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) یەکێکیان وتی: بەندی بکەن، پاشان چاوەڕێ بن هەتا دەمرێت وەك چۆن کەسانی پێش خۆی لەشاعیرانی وەك (زهیر)و (نابغە) مردن. چونکە بەڕاستی(محمد)یش هەریەکێکە وەك ئەوان ، ئنجا ئەم ئایەتە دابەزی.

وَقَالَ فِرْعَوْنُ ذَرُونِيٓ أَقْتُلْ مُوسَىٰ وَلْيَدْعُ رَبَّهُۥٓ إِنِّيٓ أَخَافُ أَن يُبَدِّلَ دِينَكُمْ أَوْ أَن يُظْهِرَ فِي ٱلْأَرْضِ ٱلْفَسَادَ ﴿٢٦﴾ وَقَالَ مُوسَىٰٓ إِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُم مِّن كُلِّ مُتَكَبِّرٍ لَّا يُؤْمِنُ بِيَوْمِ ٱلْحِسَابِ ﴿٢٧﴾ وَقَالَ رَجُلٌ مُّؤْمِنٌ مِّنْ ءَالِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ إِيمَٰنَهُۥٓ أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا أَن يَقُولَ رَبِّيَ ٱللَّهُ وَقَدْ جَآءَكُم بِٱلْبَيِّنَٰتِ مِن رَّبِّكُمْ وَإِن يَكُ كَٰذِبًا فَعَلَيْهِ كَذِبُهُۥ وَإِن يَكُ صَادِقًا يُصِبْكُم بَعْضُ ٱلَّذِي يَعِدُكُمْ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ كَذَّابٌ ﴿٢٨﴾ يَٰقَوْمِ لَكُمُ ٱلْمُلْكُ ٱلْيَوْمَ ظَٰهِرِينَ فِي ٱلْأَرْضِ فَمَن يَنصُرُنَا مِنۢ بَأْسِ ٱللَّهِ إِن جَآءَنَا قَالَ فِرْعَوْنُ مَآ أُرِيكُمْ إِلَّا مَآ أَرَىٰ وَمَآ أَهْدِيكُمْ إِلَّا سَبِيلَ ٱلرَّشَادِ ﴿٢٩﴾ وَقَالَ ٱلَّذِيٓ ءَامَنَ يَٰقَوْمِ إِنِّيٓ أَخَافُ عَلَيْكُم مِّثْلَ يَوْمِ ٱلْأَحْزَابِ ﴿٣٠﴾ مِثْلَ دَأْبِ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَٱلَّذِينَ مِنۢ بَعْدِهِمْ وَمَا ٱللَّهُ يُرِيدُ ظُلْمًا لِّلْعِبَادِ ﴿٣١﴾ وَيَٰقَوْمِ إِنِّيٓ أَخَافُ عَلَيْكُمْ يَوْمَ ٱلتَّنَادِ ﴿٣٢﴾ يَوْمَ تُوَلُّونَ مُدْبِرِينَ مَا لَكُم مِّنَ ٱللَّهِ مِنْ عَاصِمٍ وَمَن يُضْلِلِ ٱللَّهُ فَمَا لَهُۥ مِنْ هَادٍ ﴿٣٣﴾

[٢٦]﴿ذروني﴾:دەست بەردارم ببن. [٢٧]﴿عذت بربي﴾:پشتو پەنام هەر خوایە. [٢٨]﴿مُسرف﴾:سنوور شکێن. [٢٩]﴿ظاهرين﴾:بەرز و بەدەستەلات. ﴿بأس الله﴾:سزاو تۆڵەی خوایی. ﴿ما اريكم﴾:ئاماژەتان بۆ پێناکەم. [٣٠]﴿الأحزاب﴾:ئەو نەتەوانەی کۆبوونەتەوە دژ بەپێغەمبەران. [٣١]﴿دأب قوم نوح﴾:ئەو دابو نەریتانەی سووربوون لەسەری (بێباوەڕی). [٣٢]﴿يوم التناد﴾:ڕۆژی قیامەت (چونکە لەو ڕۆژەدا خەڵکی بانگ دەکرێن بۆ گۆڕەپانی مەحشەر). [٣٣]﴿تولون مُدبرين﴾:بەخێرایی هەڵدێنو ئاوڕنادەنەوە. ﴿عاصِمٍ﴾: پارێزەرو بەرگری کار.

سوورەتی ﴿ النجم ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(٣٢):﴿هُوَ أَعْلَمُ بِكُمْ إِذْ أَنشَأَكُم مِّنَ الْأَرْضِ وَإِذْ أَنتُمْ أَجِنَّةٌ﴾ئایەتەکە:

- (واحدی)و (طبراني)و (ابن المنذر) و (ابن ابي حاتم) لە(ثابت)ی کوڕی (حارثە)وە دەگێڕنەوە ؛ دەڵێت: جوولەکان گەر منداڵێکی بچووکیان بمردایە دەیانووت: لەڕاستگۆیانە، ئەمەش گەیشتەوە بەپێغەمبەری خوا(ﷺ)و فەرمووی: جوولەکە درۆ دەکەن چونکە هیچ منداڵێک نابێت لەدایک مەگەر پەروەردگار ئاگادارو زانیاری هەیە بەوەی بەدبەختە یان خۆش بەخت ،پەروەردگاریش ئایەتی:﴿ هُوَ أَعْلَمُ بِكُمْ إِذْ أَنشَأَكُم مِّنَ الْأَرْضِ﴾ی دابەزاند.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٣٣ ـ ٤١):﴿أَفَرَأَيْتَ الَّذِي تَوَلَّىٰ﴾ ئایەتەکان :

- (ابن ابي حاتم) لە(عكرمة)وە دەگێڕێتەوە ؛ دەڵێت: لەیەکێک لەغەزاکاندا پێغەمبەری خوا(ﷺ) چووە دەرەوە، پیاوێک هاتو ویستی چەک هەڵبگرێت ؛ بەڵام هیچی دەست نەکەوت پێی بڕوات ، بەهاوڕێکەی خۆی گەیشتو پێی وت: شتێکم بدەرێ، ئەویش وتی: وشترەکەی خۆمت دەدەمێ؛ بەمەرجێ گوناهەکانم بۆ هەڵبگری ؛ وتی: بەڵێ باشە، ئنجا خوای گەورە ئایەتەی:﴿أَفَرَأَيْتَ الَّذِي تَوَلَّىٰ﴾ی نارده خوارەوە. هەروەها لە(دراج)ی کوڕی (ابی سمیح)ەوە دەگێڕنەوە؛ دەڵێت: تاقمێک چوونەدەرەوە بۆ غەزا، پیاوێک داوایکرد لەپێغەمبەری خوا(ﷺ) ئەویش بنێرێت، پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: هیچ شتێک شک نابەم لەکەرەستەی جەنگ بتدەمێ ، ئەویش بەدڵ نیگەرانییەوە گەڕایەوە دواوە، بەلای پیاوێکدا تێپەڕی، وشترەکانی پاڵکەوتبوون لەبەردەمیدا -

وَلَقَدْ جَآءَكُمْ يُوسُفُ مِن قَبْلُ بِٱلْبَيِّنَٰتِ فَمَا زِلْتُمْ فِى شَكٍّ مِّمَّا جَآءَكُم بِهِۦ ۖ حَتَّىٰٓ إِذَا هَلَكَ قُلْتُمْ لَن يَبْعَثَ ٱللَّهُ مِنۢ بَعْدِهِۦ رَسُولًا ۚ كَذَٰلِكَ يُضِلُّ ٱللَّهُ مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ مُّرْتَابٌ ﴿٣٤﴾ ٱلَّذِينَ يُجَٰدِلُونَ فِىٓ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَٰنٍ أَتَىٰهُمْ ۖ كَبُرَ مَقْتًا عِندَ ٱللَّهِ وَعِندَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ۚ كَذَٰلِكَ يَطْبَعُ ٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ قَلْبِ مُتَكَبِّرٍ جَبَّارٍ ﴿٣٥﴾ وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَٰهَٰمَٰنُ ٱبْنِ لِى صَرْحًا لَّعَلِّىٓ أَبْلُغُ ٱلْأَسْبَٰبَ ﴿٣٦﴾ أَسْبَٰبَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ فَأَطَّلِعَ إِلَىٰٓ إِلَٰهِ مُوسَىٰ وَإِنِّى لَأَظُنُّهُۥ كَٰذِبًا ۚ وَكَذَٰلِكَ زُيِّنَ لِفِرْعَوْنَ سُوٓءُ عَمَلِهِۦ وَصُدَّ عَنِ ٱلسَّبِيلِ ۚ وَمَا كَيْدُ فِرْعَوْنَ إِلَّا فِى تَبَابٍ ﴿٣٧﴾ وَقَالَ ٱلَّذِىٓ ءَامَنَ يَٰقَوْمِ ٱتَّبِعُونِ أَهْدِكُمْ سَبِيلَ ٱلرَّشَادِ ﴿٣٨﴾ يَٰقَوْمِ إِنَّمَا هَٰذِهِ ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَا مَتَٰعٌ وَإِنَّ ٱلْءَاخِرَةَ هِىَ دَارُ ٱلْقَرَارِ ﴿٣٩﴾ مَنْ عَمِلَ سَيِّئَةً فَلَا يُجْزَىٰٓ إِلَّا مِثْلَهَا ۖ وَمَنْ عَمِلَ صَٰلِحًا مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُو۟لَٰٓئِكَ يَدْخُلُونَ ٱلْجَنَّةَ يُرْزَقُونَ فِيهَا بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٤٠﴾

[٣٤]﴿جَاءَكُمْ يوسفُ﴾: حەزرەتی (یوسف)(سەلامی خوای لیٚبیٚت)بۆ لای باوباپیرانتان نیٚردراوە. ﴿بالبَیِّنات﴾: ئەوبەڵگە ڕوون و ئاشکرایانەی بەڵگەن لەسەر ڕاستگۆیی. ﴿هلك﴾: مردو گیانی سپارد. ﴿مسرف﴾: کەسیٚك تاوانی لەئەندازە بەدەربیٚت. ﴿مرتاب﴾: بەد گومان و دوودڵ لەئاینی خوادا. [٣٥]﴿بغیر سلطان﴾: بیٚبەڵگەونیشانە. ﴿کبر مقتاً﴾: ڕق و تووڕەییەکی گەورەو بیٚسنوور. ﴿یَطبَعُ﴾: مۆری لیٚدەدات. ﴿جبَّار﴾: خۆبەگەورەزان لەنواندنی گویٚڕایەڵی بۆ حەق و ڕاستی. [٣٦]﴿صرحاً﴾: کۆشکیٚك یاخود بینایەکی بەرز و بڵند. ﴿الأسباب﴾: هۆکار و ڕیٚگا. [٣٧]﴿أسباب السموات﴾: هۆکار و ڕیٚگەکانی گەیشتن بەئاسمان. ﴿صُدَّ عَنِ السبیل﴾: ڕیٚگریکرد لەگرتنەبەری ڕیٚگای ڕاست و دروست. ﴿تباب﴾: خەسارۆمەندی و تیاچوون. [٣٩]﴿متاع﴾: بەو خۆشیە دەوتریٚت کەزوو لەناو دەچیٚت. ﴿القَرار﴾: شویٚنی نیشتەجیٚ و مانەوەی هەتا هەتایی. [٤٠]﴿بغیر حساب﴾: بیٚبەرامبەری کردەوەکانیان (بەڵکو بەچەند قات پاداشت دەدریٚتەوە).

- سکاڵای خۆی لەلاکرد ، کابراش وتی: ئەگەر دەڵیٚی سوارت دەکەم بەسوپاکە بگەیتەوە، ئەویش وتی: بەڵیٚ: ئەوجا سەرکەوت ، ئەم ئایەتەش دابەزیە خوارەوە:﴿أَفَرَأَیْتَ الَّذِي تَوَلَّى﴾ تا ﴿ثُمَّ یُجْزَاهُ الْجَزَاءَ الْأَوْفَى﴾.هەروەها(ابن جریر) لە(ابن زید)ەوە دەگیٚڕنەوە: دەڵیٚت: پیاویٚك موسڵمان بوو، بەهەندیٚ کەسی ڕەخنەگر گەیشت، پیٚیان وت: ئایا ئایینی باپیرانت بەجیٚ هیٚشت و ئەوانت بەگومڕا دانا و دەڵیٚی دەچنە دۆزەخەوە؟ وتی: من لەسزای خوایی ترساوم ، وتی: شتیٚکم بدەریٚ تا هەر هەموو سزا کانت لەبری هەڵبگرم، ئەویش شتیٚکی دایە ، وتی:بۆم زیاد بکە، هەردووکیان ناڕەحەت بوون تا شتیٚکی تری دایەو کاغەزیٚکی بۆ نووسی و گەواهی بۆدا، دەربارەی ئەوکەسە ئەم ئایەتە هاتە خوارەوە:﴿أَفَرَأَیْتَ الَّذِي تَوَلَّى، وَأَعْطَى قَلِیلاً وأَکْدَى﴾.

۞ وَيَٰقَوۡمِ مَالِيٓ أَدۡعُوكُمۡ إِلَى ٱلنَّجَوٰةِ وَتَدۡعُونَنِيٓ إِلَى ٱلنَّارِ ﴿٤١﴾ تَدۡعُونَنِي لِأَكۡفُرَ بِٱللَّهِ وَأُشۡرِكَ بِهِۦ مَا لَيۡسَ لِي بِهِۦ عِلۡمٞ وَأَنَا۠ أَدۡعُوكُمۡ إِلَى ٱلۡعَزِيزِ ٱلۡغَفَّٰرِ ﴿٤٢﴾ لَا جَرَمَ أَنَّمَا تَدۡعُونَنِيٓ إِلَيۡهِ لَيۡسَ لَهُۥ دَعۡوَةٞ فِي ٱلدُّنۡيَا وَلَا فِي ٱلۡأٓخِرَةِ وَأَنَّ مَرَدَّنَآ إِلَى ٱللَّهِ وَأَنَّ ٱلۡمُسۡرِفِينَ هُمۡ أَصۡحَٰبُ ٱلنَّارِ ﴿٤٣﴾ فَسَتَذۡكُرُونَ مَآ أَقُولُ لَكُمۡۚ وَأُفَوِّضُ أَمۡرِيٓ إِلَى ٱللَّهِۚ إِنَّ ٱللَّهَ بَصِيرُۢ بِٱلۡعِبَادِ ﴿٤٤﴾ فَوَقَىٰهُ ٱللَّهُ سَيِّـَٔاتِ مَا مَكَرُواْۖ وَحَاقَ بِـَٔالِ فِرۡعَوۡنَ سُوٓءُ ٱلۡعَذَابِ ﴿٤٥﴾ ٱلنَّارُ يُعۡرَضُونَ عَلَيۡهَا غُدُوّٗا وَعَشِيّٗاۚ وَيَوۡمَ تَقُومُ ٱلسَّاعَةُ أَدۡخِلُوٓاْ ءَالَ فِرۡعَوۡنَ أَشَدَّ ٱلۡعَذَابِ ﴿٤٦﴾ وَإِذۡ يَتَحَآجُّونَ فِي ٱلنَّارِ فَيَقُولُ ٱلضُّعَفَٰٓؤُاْ لِلَّذِينَ ٱسۡتَكۡبَرُوٓاْ إِنَّا كُنَّا لَكُمۡ تَبَعٗا فَهَلۡ أَنتُم مُّغۡنُونَ عَنَّا نَصِيبٗا مِّنَ ٱلنَّارِ ﴿٤٧﴾ قَالَ ٱلَّذِينَ ٱسۡتَكۡبَرُوٓاْ إِنَّا كُلّٞ فِيهَآ إِنَّ ٱللَّهَ قَدۡ حَكَمَ بَيۡنَ ٱلۡعِبَادِ ﴿٤٨﴾ وَقَالَ ٱلَّذِينَ فِي ٱلنَّارِ لِخَزَنَةِ جَهَنَّمَ ٱدۡعُواْ رَبَّكُمۡ يُخَفِّفۡ عَنَّا يَوۡمٗا مِّنَ ٱلۡعَذَابِ ﴿٤٩﴾

[٤٣] ﴿لاجرم﴾: بەراستی ، بێگومان. ﴿ليس له دعوة﴾: ناتوانێت وەڵامیان بداتەوە. ﴿مردنا﴾: سەرەنجام و گەڕانەوەمان. ﴿المسرفين﴾: ئەوانەی سنووری خوایان شکاندوە بەبێ باوەڕی یا سەرپێچی‌کردن. [٤٤] ﴿افوض﴾: دەسپێرم. [٤٥] ﴿فوقاه﴾: پاراستی. ﴿حاق﴾: دابارێ بەسەریانداو دەوریدان. [٤٦] ﴿غدوا وعشيا﴾: بەیانی و ئێواری. [٤٧] ﴿يتحاجون﴾: دەمە دەمە دەکەن. ﴿الضعفاء﴾: شوێنکەوتە لاوازەکان. ﴿للذين استكبروا﴾: سەرکردەو گەورە خۆبەزلزانەکان. ﴿مغنون عنا﴾: بەرگری بکەن لێمان ، یا لەبریمان ئەو سزایە بچەژن.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((هەرکەسێکتان دەمرێت ئەوا شوێن و مەنزڵی بەیانیان و ئێواران پێ نیشان دەدرێت ، ئەگەر بەهەشتی بێت یان دۆزەخی و پێی دەوترێت: ئەوە شوێن و جێگەی تۆیە هەتا پەروەردگار زیندووت دەکاتەوە لەڕۆژی قیامەتدا)). [(اخرجه الامام احمد) و(البخاري) و(مسلم)].

*(ابن عمر) (رضي الله عنه) دەفەرموێت: لەکۆڕو دانیشتنێکی پێغەمبەری خوادا(ﷺ) سەد جار ئەم دوعایەمان لێ دەبیست: ((پەروەردگار لێم خۆش ببەو تەوبەم لێ قەبوڵ بکە ، بەڕاستی هەرتۆ لێخۆش بوو و بەسۆزو بەزەییت)). [(اخرجه ابوداود) و(الترمذي وقال: حديث حسن صحيح)].

هۆی دابەزینی ئایەتی(٦١): ﴿وَأَنتُمْ سَامِدُونَ﴾ئایەتەکە:

- (ابن ابی حاتم) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: بەفیزەوە بەلای پێغەمبەردا(ﷺ) تێدەپەڕین ، لەکاتێکدا نوێژی دەکرد ، لەسەر ئەمەش ئایەتی: ﴿وَأَنتُمْ سَامِدُونَ﴾ نازڵبووە خوارەوە.

سوورەتی ﴿ القمر ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(١): ﴿اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانشَقَّ الْقَمَرُ﴾ ئایەتەکە:

- (بخاری)و (مسلم)و (حاکم) لە(ابن مسعود)ەوە دەگێڕنەوە؛ دەڵێت: مانگم بینی لە(مەککە) بوو بەدووکەرتەوە ، پێش کۆچ کردنی پێغەمبەر(ﷺ) و ، بێباوەڕان وتیان: جادووی لەمانگیش کرد ئنجا ئایەتی: ﴿ اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانشَقَّ الْقَمَرُ﴾ دابەزی. (ترمذي)لە(انس)ەوە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت:-

قَالُوٓاْ أَوَلَمۡ تَكُ تَأۡتِيكُمۡ رُسُلُكُم بِٱلۡبَيِّنَٰتِۖ قَالُواْ بَلَىٰۚ قَالُواْ فَٱدۡعُواْۗ وَمَا دُعَٰٓؤُاْ ٱلۡكَٰفِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَٰلٍ ﴿٥٠﴾ إِنَّا لَنَنصُرُ رُسُلَنَا وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ فِي ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا وَيَوۡمَ يَقُومُ ٱلۡأَشۡهَٰدُ ﴿٥١﴾ يَوۡمَ لَا يَنفَعُ ٱلظَّٰلِمِينَ مَعۡذِرَتُهُمۡۖ وَلَهُمُ ٱللَّعۡنَةُ وَلَهُمۡ سُوٓءُ ٱلدَّارِ ﴿٥٢﴾ وَلَقَدۡ ءَاتَيۡنَا مُوسَى ٱلۡهُدَىٰ وَأَوۡرَثۡنَا بَنِيٓ إِسۡرَٰٓءِيلَ ٱلۡكِتَٰبَ ﴿٥٣﴾ هُدٗى وَذِكۡرَىٰ لِأُوْلِي ٱلۡأَلۡبَٰبِ ﴿٥٤﴾ فَٱصۡبِرۡ إِنَّ وَعۡدَ ٱللَّهِ حَقّٞ وَٱسۡتَغۡفِرۡ لِذَنۢبِكَ وَسَبِّحۡ بِحَمۡدِ رَبِّكَ بِٱلۡعَشِيِّ وَٱلۡإِبۡكَٰرِ ﴿٥٥﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ يُجَٰدِلُونَ فِيٓ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ بِغَيۡرِ سُلۡطَٰنٍ أَتَىٰهُمۡ إِن فِي صُدُورِهِمۡ إِلَّا كِبۡرٞ مَّا هُم بِبَٰلِغِيهِۚ فَٱسۡتَعِذۡ بِٱللَّهِۖ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلۡبَصِيرُ ﴿٥٦﴾ لَخَلۡقُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ أَكۡبَرُ مِنۡ خَلۡقِ ٱلنَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكۡثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَعۡلَمُونَ ﴿٥٧﴾ وَمَا يَسۡتَوِي ٱلۡأَعۡمَىٰ وَٱلۡبَصِيرُ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ وَلَا ٱلۡمُسِيٓءُۚ قَلِيلٗا مَّا تَتَذَكَّرُونَ ﴿٥٨﴾

[٥٠] ﴿ضَلال﴾: گومڕایی و تیاچوون. [٥١] ﴿يوم يقوم الأشهاد﴾: ئەو ڕۆژەی فریشتەو پێغەمبەران و باوەڕداران هەڵدەستن. [٥٢] ﴿معذرتهم﴾: بەهانە هێنانەوەو پۆزشکردن. [٥٣] ﴿الكتاب﴾: تەورات و ئینجیل و زەبوور. [٥٥] ﴿بالعشي والابكار﴾: سەرەتاو کۆتایی ڕۆژ. [٥٦] ﴿سُلْطان﴾: بەڵگەو نیشانە. ﴿كبرٌ﴾: خۆبەزل و گەورە دانان. ﴿ماهم ببالغيه﴾: ناگەن بەداواو پێداویستی خۆبەزلزانییەکانیان. [٥٨] ﴿مايستوي الأعمى والبصير﴾: ئەوەی بەرچاوو ڕۆشنە هاوتای ئەوە نییە کەبەرچاو تاریک و بێئاگایە.

- خەڵکی (مەککە) داوایان لەپێغەمبەر کرد تا بەڵگەو نیشانەیەکیان پێنیشان بدات ، هەر لە(مەککە)دا دووجار مانگ کەرت بوو ، ئەوجا ئەم ئایەتە هاتە خوارەوە: ﴿اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ﴾ تا ئایەتی: ﴿وَإِنْ يَرَوْا آيَةً يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُسْتَمِرٌّ﴾.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٤٥): ﴿سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ﴾ ئایەتەکە:

- (ابن جرير) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە؛ دەڵێت: بێباوەڕان لەڕۆژی (بدر)دا وتیان: ئێمە کۆمەڵێکی سەرکەوتووین ، پاشان خوای گەورە ئایەتی: ﴿سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ﴾ی ناردە خوارەوە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٤٧): ﴿إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي ضَلَالٍ وَسُعُرٍ﴾ ئایەتەکە:

- (مسلم)و (ترمذي) لە(ابو هريرة)وە دەگێڕنەوە ؛ دەڵێت: موشریکەکانی قوڕەیش هاتن دەمەدەمەیان لەگەڵ پێغەمبەردا کرد دەربارەی (قدر) (چارەنووس) ئیدی ئایەتی: ﴿إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي ضَلَالٍ وَسُعُرٍ﴾ تا ﴿إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ﴾ دابەزیە خوارەوە.

سوورەتی ﴿ الرحمن ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(٤٦): ﴿وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَانِ﴾ ئایەتەکە.

- (ابن ابي حاتم) و (ابو الشيخ) لەکتێبی (عظمة)دا لە(عطاء)ەوە دەگێڕنەوە ؛ دەڵێت: ڕۆژێکیان (ابوبكر) باسی قیامەت و کێشانەو بەهەشت و دۆزەخی کرد ، فەرمووی: خۆزگە منیش سەوزاییەك بوومایە لەم سەوزاییانەو ئاژەڵ بەسەرما بهاتایەو بیخواردمایە ، یان هەر دروست نەبوومایە ، ئنجا پەروەردگار ئایەتی: ﴿وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَانِ﴾ی دابەزاند. هەروەها (ابن ابي حاتم) لە(ابن شوذب)ەوە دەگێڕێتەوە ؛ دەڵێت: ئەم ئایەتە سەبارەت بە(ابوبكر)ی (صديق) هاتە خوارەوە.

إِنَّ ٱلسَّاعَةَ لَآتِيَةٌ لَّا رَيْبَ فِيهَا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٥٩﴾ وَقَالَ رَبُّكُمُ ٱدْعُونِيٓ أَسْتَجِبْ لَكُمْ ۚ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِى سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ ﴿٦٠﴾ ٱللَّهُ ٱلَّذِى جَعَلَ لَكُمُ ٱلَّيْلَ لِتَسْكُنُوا۟ فِيهِ وَٱلنَّهَارَ مُبْصِرًا ۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى ٱلنَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٦١﴾ ذَٰلِكُمُ ٱللَّهُ رَبُّكُمْ خَٰلِقُ كُلِّ شَىْءٍ لَّآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ فَأَنَّىٰ تُؤْفَكُونَ ﴿٦٢﴾ كَذَٰلِكَ يُؤْفَكُ ٱلَّذِينَ كَانُوا۟ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ يَجْحَدُونَ ﴿٦٣﴾ ٱللَّهُ ٱلَّذِى جَعَلَ لَكُمُ ٱلْأَرْضَ قَرَارًا وَٱلسَّمَآءَ بِنَآءً وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُوَرَكُمْ وَرَزَقَكُم مِّنَ ٱلطَّيِّبَٰتِ ۚ ذَٰلِكُمُ ٱللَّهُ رَبُّكُمْ ۖ فَتَبَارَكَ ٱللَّهُ رَبُّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٦٤﴾ هُوَ ٱلْحَىُّ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ فَٱدْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ ۗ ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٦٥﴾ ۞ قُلْ إِنِّى نُهِيتُ أَنْ أَعْبُدَ ٱلَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ لَمَّا جَآءَنِىَ ٱلْبَيِّنَٰتُ مِن رَّبِّى وَأُمِرْتُ أَنْ أُسْلِمَ لِرَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٦٦﴾

[٦٠] ﴿عبادتي﴾: خواپەرستنم (نزاوپاپانەوە). ﴿داخرين﴾: زەبوون و ملکەچ. [٦١] ﴿مُبصراً﴾: رووناك و ڕۆشن. [٦٢] ﴿فأنى تافكون﴾: ئیدی چۆن لەیەکتاپەرستی لادەدەن ؟ [٦٣] ﴿يؤفك﴾: ئەوەی لابدات لەباوەڕهێنان. ﴿يجحدون﴾: نکوولی کردن و بەرپەرچ دانەوە. [٦٤] ﴿قرارا﴾: جێگەو شوێنێك بۆ مانەوەو جێنشین بوون تێیدا. ﴿والسماء بناء﴾: ئاسمانیش وەك سەقفێکە بەسەرتانەوە. ﴿فتبارك الله﴾: پاك و بەرزو بڵند بێت پەروەردگار. [٦٦] ﴿أسلم﴾: خۆی سپاردو گەردن کەچ بوو (بۆ پەروەردگار).

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((نزیکترین ساتێك بەندە تیایدا لەپەروەردگارەوە نزیك بێت کاتی کڕنووش بردنە ؛ بۆیە زۆر نزاو دوعای تیابکەن)). [(اخرجه مسلم)].

*هەروەها(ﷺ) دەفەرموێت: ((دوعا کرۆکی بەندایەتی‌یە)). [(اخرجه الترمذي)].

سوورەتی ﴿ الواقعة ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٣)و (١٤): ﴿ثُلَّةٌ مِنَ الْأَوَّلِينَ ،وَقَلِيلٌ مِنَ الْآخِرِينَ﴾ئیەتەکە:

- (احمد)و (ابن المنذر)و (ابن ابي حاتم) لە(ابو هريرة)وە دەگێڕنەوە؛ دەڵێت: کاتێك ئایەتی: ﴿ثُلَّةٌ مِنَ الْأَوَّلِينَ ،وَقَلِيلٌ مِنَ الْآخِرِينَ﴾ دابەزی زۆر قورس و گران بوو لەسەر نەفسی موسڵمانان ، ئنجا ئایەتی: ﴿ ثُلَّةٌ مِنَ الْأَوَّلِينَ ، وَثُلَّةٌ مِنَ الْآخِرِينَ﴾دابەزی. هەروەها (ابن عساکر) لە(تاريخ ديمشق)دا لە(جابر)ی کوڕی (عبدالله)وە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: کاتێك ئایەتی: ﴿إِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ﴾ دابەزی تیایدا ئەم ئایەتە هاتبوو: ﴿ثُلَّةٌ مِنَ الْأَوَّلِينَ ،وَقَلِيلٌ مِنَ الْآخِرِينَ﴾ ، (عمر) فەرمووی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) کۆمەڵێك لەوانەی یەکەم و کەمێکیش لەئێمە ؟ تاساڵێك کۆتای ئەم سوورەتە نەهات ، ئنجا ئایەتی: ﴿ ثُلَّةٌ مِنَ الْأَوَّلِينَ ، وَثُلَّةٌ مِنَ الْآخِرِينَ﴾ هاتە خوارەوە ، پێغەمبەری خواش(ﷺ) فەرمووی: ئەی(عمر) وەرە گوێ بگرە بزانە خوای گەورە چی ناردوەتە خوارەوە: ﴿ثُلَّةٌ مِنَ الْأَوَّلِينَ ، وَثُلَّةٌ مِنَ الْآخِرِينَ﴾. [(بە(مرسل)ی وێنەی ئەمە هاتووە)].

هُوَ ٱلَّذِى خَلَقَكُم مِّن تُرَابٍ ثُمَّ مِن نُّطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ يُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوٓا۟ أَشُدَّكُمْ ثُمَّ لِتَكُونُوا۟ شُيُوخًا ۚ وَمِنكُم مَّن يُتَوَفَّىٰ مِن قَبْلُ ۖ وَلِتَبْلُغُوٓا۟ أَجَلًا مُّسَمًّى وَلَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٦٧﴾ هُوَ ٱلَّذِى يُحْىِۦ وَيُمِيتُ ۖ فَإِذَا قَضَىٰٓ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُۥ كُن فَيَكُونُ ﴿٦٨﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ يُجَٰدِلُونَ فِىٓ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ أَنَّىٰ يُصْرَفُونَ ﴿٦٩﴾ ٱلَّذِينَ كَذَّبُوا۟ بِٱلْكِتَٰبِ وَبِمَآ أَرْسَلْنَا بِهِۦ رُسُلَنَا ۖ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٧٠﴾ إِذِ ٱلْأَغْلَٰلُ فِىٓ أَعْنَٰقِهِمْ وَٱلسَّلَٰسِلُ يُسْحَبُونَ ﴿٧١﴾ فِى ٱلْحَمِيمِ ثُمَّ فِى ٱلنَّارِ يُسْجَرُونَ ﴿٧٢﴾ ثُمَّ قِيلَ لَهُمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْ تُشْرِكُونَ ﴿٧٣﴾ مِن دُونِ ٱللَّهِ ۖ قَالُوا۟ ضَلُّوا۟ عَنَّا بَل لَّمْ نَكُن نَّدْعُوا۟ مِن قَبْلُ شَيْـًٔا ۚ كَذَٰلِكَ يُضِلُّ ٱللَّهُ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴿٧٤﴾ ذَٰلِكُم بِمَا كُنتُمْ تَفْرَحُونَ فِى ٱلْأَرْضِ بِغَيْرِ ٱلْحَقِّ وَبِمَا كُنتُمْ تَمْرَحُونَ ﴿٧٥﴾ ٱدْخُلُوٓا۟ أَبْوَٰبَ جَهَنَّمَ خَٰلِدِينَ فِيهَا ۖ فَبِئْسَ مَثْوَى ٱلْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٧٦﴾ فَٱصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ ٱللَّهِ حَقٌّ ۚ فَإِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ ٱلَّذِى نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَإِلَيْنَا يُرْجَعُونَ ﴿٧٧﴾

[٦٧] ﴿نطفة﴾: ئەو زیندەوەرەی بەتوخمی پیاو ناسراوە. ﴿علقة﴾: پارچەیەکی بەستووی خوێن. ﴿أشدكم﴾: پڕو کامڵی لەزیری‌و هێزتاندا. [٦٨] ﴿قضى أمرا﴾: فەرمانی بەبوونی شتێکدا. [٦٩] ﴿أنى يصرفون﴾: چۆن لادەدەن لەئایەتەکانی خوا (لەکاتێکدا ڕوون‌و ئاشکرایە). [٧٠] ﴿بالكتاب﴾: قورئانی پیرۆز. [٧١] ﴿الأغلال﴾: ئەو زنجیرەی دەخرێتە گەردن. ﴿السلاسل﴾: ئەو زنجیرەی دەخرێنە دەست‌وقاچ. ﴿يسحبون﴾: بەکێش دەکرێن. [٧٢] ﴿الحميم﴾: ئاوێکی گەرمی لەکوڵ. ﴿يسجرون﴾: ئاگریان پێ‌دەکرێتەوە، یا ئاگریان پێخۆش دەکرێت. [٧٤] ﴿ضلوا عنا﴾: لیمان ون بوون. [٧٥] ﴿تفرحون﴾: دڵخۆش بوون (بەدنیاو جوانکارییەکانی). ﴿تمرحون﴾: زیادەڕەوی لەخۆشی‌و شادیدا (بەڕادەیەك بگاتە شانازی‌و خۆبەزلزانین بەسەر خەڵکییەوە). [٧٦] ﴿فبئس﴾: خراپترین. ﴿مثوى﴾: شوێن‌و مەنزڵی مانەوە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٧): ﴿وَأَصْحَابُ الْيَمِينِ مَا أَصْحَابُ الْيَمِينِ، فِي سِدْرٍ مَخْضُودٍ﴾ئایەتەکە:

ـ (سعید)ی کوڕی (منصور) و (بیهقی) لە(عطاء) و (مجاهد)ەوە دەگێڕنەوە؛ دەڵێت: کاتێك خەڵکی (طائف)داوایانکرد دۆڵەکەیان بۆ بپارێزرێت کەمەنگوینی تیابوو، وەڵامیان درایەوە.ئەو دۆڵەشیان دۆڵێکی ڕەنگین بوو، ئنجا گوێیان لەخەڵکی بوو دەیان وت: لەبەهەشتا شتی واو وا هەیە، وتیان: خۆزگە لەبەهەشتا وێنەی ئەم دۆڵەمان هەبوایە، ئنجا خوای گەورە ئایەتی: ﴿وَأَصْحَابُ الْيَمِينِ مَا أَصْحَابُ الْيَمِينِ، فِي سِدْرٍ مَخْضُودٍ﴾ی دابەزاند.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٩): ﴿ وَأَصْحَابُ الْيَمِينِ مَا أَصْحَابُ الْيَمِينِ، فِي سِدْرٍ مَخْضُودٍ ، وَطَلْحٍ مَنْضُودٍ، وَظِلٍّ مَمْدُودٍ﴾ئایەتەکە:

ـ (بیهقی) لە(مجاهد)ەوە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: خەڵکی زۆر سەریان سوڕمابوو لەدۆڵی(بوج) کەدۆڵێکە لە(طائف) سەیریان لەبەروبووم‌و سێبەرو جوانی ئەو شوێنە سوڕمابوو، ئنجا خوای گەورە ئایەتی: ﴿وَأَصْحَابُ الْيَمِينِ مَا أَصْحَابُ الْيَمِينِ، فِي سِدْرٍ مَخْضُودٍ ، وَطَلْحٍ مَنْضُودٍ، وَظِلٍّ مَمْدُودٍ﴾دابەزاند.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِّن قَبْلِكَ مِنْهُم مَّن قَصَصْنَا عَلَيْكَ وَمِنْهُم مَّن لَّمْ نَقْصُصْ عَلَيْكَ ۗ وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَن يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ ۚ فَإِذَا جَاءَ أَمْرُ اللَّهِ قُضِيَ بِالْحَقِّ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْمُبْطِلُونَ ﴿٧٨﴾ اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَنْعَامَ لِتَرْكَبُوا مِنْهَا وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٧٩﴾ وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ وَلِتَبْلُغُوا عَلَيْهَا حَاجَةً فِي صُدُورِكُمْ وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ ﴿٨٠﴾ وَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ فَأَيَّ آيَاتِ اللَّهِ تُنكِرُونَ ﴿٨١﴾ أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۚ كَانُوا أَكْثَرَ مِنْهُمْ وَأَشَدَّ قُوَّةً وَآثَارًا فِي الْأَرْضِ فَمَا أَغْنَىٰ عَنْهُم مَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨٢﴾ فَلَمَّا جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَرِحُوا بِمَا عِندَهُم مِّنَ الْعِلْمِ وَحَاقَ بِهِم مَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٨٣﴾ فَلَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا قَالُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَحْدَهُ وَكَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِهِ مُشْرِكِينَ ﴿٨٤﴾ فَلَمْ يَكُ يَنفَعُهُمْ إِيمَانُهُمْ لَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا ۖ سُنَّتَ اللَّهِ الَّتِي قَدْ خَلَتْ فِي عِبَادِهِ ۖ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْكَافِرُونَ ﴿٨٥﴾

[٧٨] ﴿بآيـــة﴾:بەڵگــەو نیشــانەیەکە بەچاو ببینرێت. [٧٩] ﴿الأنعــــام﴾: وشتر. [٨٠] ﴿حاجــة في صدوركــــم﴾: کارێکی گرنــگ کەمەبەســتتان بێت. ﴿الفلك﴾:کەشتی. [٨١] ﴿آياتـــــه﴾:ئەو بەڵگەونیشــانانەی هــاتوون لەســەر کامڵی تواناو دەستەڵاتی پەروەردگار. [٨٢] ﴿فما أغـــنى عنــهم﴾:پارێزگاری لێنــەکردن و ســوودی پێنەگــەیاندن. [٨٣] ﴿من العلـــــم﴾:..بوونی زانیاری سەبارەت کاروبارەکانی دنیاو ، گاڵتە کردن بەئاین. ﴿حاق بهــم﴾:دەوریدان و تووشیان بوو. [٨٤] ﴿رأوا بأسنا﴾:سزاو بەڵاکانیان بینی لەدنیادا. [٨٥] ﴿سُــنَّة الله﴾:یاســاو سروشــتی پــەروەردگار. ﴿خَلَتْ﴾:ڕۆیشت و بەسەرچوو.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٧٥): ﴿فَلَا أُقْسِمُ بِمَوَاقِـــعِ النُّجُومِ﴾ ئایەتەکە:

- (مسلم) لە(ابن عبـاس)ەوە دەگێڕێتـەوە؛ دەڵێت: لەسەردەمی پێغەمبەردا(ﷺ) باران باری ، پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: خەڵکی هەندێکیان سوپاس گوزاربوون ، هەندێکیش بێباوەڕییان نواندووە لەبەرامبەری بەخشش و نیعمەتەکاندا، هەندێکیان وتیان: ئەم بارانە ڕەحمەتی خوایە بارانذی بەسەرماندا ، هەندێکی‌تر وتیان: فلأن کەس راستی کردو ئەستێرەکەی راستی کرد ، ئنجا ئەم ئایەتە نازڵبووە خوارەوە: ﴿فَلَا أُقْسِمُ بِمَوَاقِعِ النُّجُومِ﴾ تا ﴿وَتَجْعَلُونَ رِزْقَكُمْ أَنَّكُمْ تُكَذِّبُونَ﴾. هەروەها(ابن ابي حاتم) لە(ابی حرزة)وە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: ئەم ئایەتە دەربارەی پیاوێك لەپشتیوانەکان دابەزیـە خوارەوە لەغەزای (تبوك)دا ، لە(حیجر) دابەزیبوون ـکەجێگای نەتەوەیەك بوو سزاو غەشمی لێگیرابوو ـ پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمانی پێکردن لەئاوی ئەو شوێنە هەڵنەگۆزن ، پاشانیش شوێنەکەی بەجێ‌هێشت و لەجێگەیەکی‌تر لایدا کەئاوی تیا دەست نەدەکەوت، ئەوانیش نارەحەتی خۆیانیان لای پێغەمبەریش(ﷺ) دەرخست و پێغەمبەریش(ﷺ) هەستاو دوورکات نوێژی کردو پاشانیش دەستیکرد بەدوعاو پاڕانەوە ، خوای گەورەش پەڵە هەورێکی هێناو ، بارانی باراند بەسەریاندا تا هەموویان تێر ئاوبوون ، پیاوێك لەپشتیوانەکان بەهاوەڵێکی وت ـکەبە دووڕوو ناودەبرا ـ : ئەوە نابینی هاوار بەماڵت ، پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەستی دانەگرت لەدوعاکانی خوای گەورە بارانی بۆ باراندین ، ئەویش -

سوورەتی ﴿فصلت﴾

[١] ﴿حـــم﴾:بـه (حـا، میـم) دەخوێنرێتەوە. [٢] ﴿تـنـزیـــل﴾:ئـەم قورئانـــە نێردراوەتـــە خـــوارەوە. [٣] ﴿فُصِّلَـــت آیاتــــه﴾:جیـاو ڕوونکراوەتەوە. ﴿لقـوم یعلمـون﴾:بۆ ئەوانەی خـاوەن زانسـت و زانیـارین. [٤] ﴿لایســـمعون﴾:ئەوانـەی گـوێی ژیری و هۆش هەڵناخەن. [٥] ﴿أكنـةٍ﴾: بریتی‌یـە لەچەند پەردەیـەك كـەڕێ لەتێگەیشتن بگرێت. ﴿وقـرٌ﴾:كـەڕی و گوێگرانی‌یەك كۆسپ بێـت لەبەردەم بیستندا. ﴿حجــاب﴾:پەردەیـەكی ئەستوور. [٦] ﴿فاســتقیموا إلیــه﴾: ڕووبكەنە خوای گەورە بەبەندایەتی و گوێڕایەڵی‌كردنی. ﴿ویـــل﴾:تیاچوون و سزایەكی سەخت. [٨] ﴿غـیر ممنـون﴾: بێ‌پسان و نەبچڕاو لێیان. [٩] ﴿أنداداً﴾:

سُورَةُ فُصِّلَت

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

حمٓ ﴿١﴾ تَنزِيلٌ مِّنَ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ ﴿٢﴾ كِتَٰبٌ فُصِّلَتْ ءَايَٰتُهُۥ قُرْءَانًا عَرَبِيًّا لِّقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٣﴾ بَشِيرًا وَنَذِيرًا فَأَعْرَضَ أَكْثَرُهُمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿٤﴾ وَقَالُوا۟ قُلُوبُنَا فِىٓ أَكِنَّةٍ مِّمَّا تَدْعُونَآ إِلَيْهِ وَفِىٓ ءَاذَانِنَا وَقْرٌ وَمِنۢ بَيْنِنَا وَبَيْنِكَ حِجَابٌ فَٱعْمَلْ إِنَّنَا عَٰمِلُونَ ﴿٥﴾ قُلْ إِنَّمَآ أَنَا۠ بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰٓ إِلَىَّ أَنَّمَآ إِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَٰحِدٌ فَٱسْتَقِيمُوٓا۟ إِلَيْهِ وَٱسْتَغْفِرُوهُ وَوَيْلٌ لِّلْمُشْرِكِينَ ﴿٦﴾ ٱلَّذِينَ لَا يُؤْتُونَ ٱلزَّكَوٰةَ وَهُم بِٱلْءَاخِرَةِ هُمْ كَٰفِرُونَ ﴿٧﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿٨﴾ قُلْ أَئِنَّكُمْ لَتَكْفُرُونَ بِٱلَّذِى خَلَقَ ٱلْأَرْضَ فِى يَوْمَيْنِ وَتَجْعَلُونَ لَهُۥٓ أَندَادًا ذَٰلِكَ رَبُّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٩﴾ وَجَعَلَ فِيهَا رَوَٰسِىَ مِن فَوْقِهَا وَبَٰرَكَ فِيهَا وَقَدَّرَ فِيهَآ أَقْوَٰتَهَا فِىٓ أَرْبَعَةِ أَيَّامٍ سَوَآءً لِّلسَّآئِلِينَ ﴿١٠﴾ ثُمَّ ٱسْتَوَىٰٓ إِلَى ٱلسَّمَآءِ وَهِىَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ ٱئْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا قَالَتَآ أَتَيْنَا طَآئِعِينَ ﴿١١﴾

هاو چەشن و وێنە. [١٠] ﴿رواسي﴾:شاخانێكی جێگیرو چەسپاو. ﴿بارك فيـــها﴾:خێرو سوودی زۆری تێكرد. ﴿أقواتهـــا﴾:ڕۆزی خـەڵكی (كەئـەویش پێویسـتی ژیـان و بژێوی‌یانـه). ﴿ســـواء﴾:پـڕو تـەواو. [١١] ﴿اســـتوى﴾:نیـازو مەبەسـتی كـرد. ﴿دخان﴾:دوكەڵ.

-وتی: نەخێر، ئەوە ئەستێرەو بورجی فلان بوو بارانی بۆ باراندین!!.

سوورەتی ﴿الحديد﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٦): ﴿أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ﴾ئایەتەكە:

- (ابن ابي شيبة) لـە(عبدالعزيـز)ی كـوڕی (ابـی رواد)ەوە دەگێڕنـەوە؛ دەڵێـت: هـاوەڵانی پێغەمبەر(ﷺ) گاڵتەو پێكەنین لەناویاندا دەركەوت، ئنجا ئەم ئایەتە هاتەخوارەوە: ﴿أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا﴾ دابەزی. هەروەها (ابن ابي حاتم) لە(مقاتل) ی كوڕی (حبان)ەوە دەگێڕنەوە؛ دەڵێت: هاوەڵانی پێغەمبەر(ﷺ) دەستیانكردبوو بەگاڵتەكردن لەناوخۆیاندا، پاشان ئایەتی: ﴿أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ﴾دابەزی. هەروەها (سدي) لە(قاسم)ەوە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت:هاوەڵان تووشی مەلوولی هاتبوون و وتیان:قسەمان بۆبكە ئەی پێغەمبەری خوا،خوای گەورەش ئایەتی: ﴿نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ أَحْسَنَ الْقَصَصِ﴾ی نازڵكردە خوارەوە. دوایی تووشی مەلوولی هاتنەوە،

فَقَضَىٰهُنَّ سَبْعَ سَمَٰوَاتٍ فِي يَوْمَيْنِ وَأَوْحَىٰ فِي كُلِّ سَمَآءٍ أَمْرَهَا وَزَيَّنَّا ٱلسَّمَآءَ ٱلدُّنْيَا بِمَصَٰبِيحَ وَحِفْظًا ذَٰلِكَ تَقْدِيرُ ٱلْعَزِيزِ ٱلْعَلِيمِ ﴿١٢﴾ فَإِنْ أَعْرَضُوا۟ فَقُلْ أَنذَرْتُكُمْ صَٰعِقَةً مِّثْلَ صَٰعِقَةِ عَادٍ وَثَمُودَ ﴿١٣﴾ إِذْ جَآءَتْهُمُ ٱلرُّسُلُ مِنۢ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا تَعْبُدُوٓا۟ إِلَّا ٱللَّهَ قَالُوا۟ لَوْ شَآءَ رَبُّنَا لَأَنزَلَ مَلَٰٓئِكَةً فَإِنَّا بِمَآ أُرْسِلْتُم بِهِۦ كَٰفِرُونَ ﴿١٤﴾ فَأَمَّا عَادٌ فَٱسْتَكْبَرُوا۟ فِي ٱلْأَرْضِ بِغَيْرِ ٱلْحَقِّ وَقَالُوا۟ مَنْ أَشَدُّ مِنَّا قُوَّةً أَوَلَمْ يَرَوْا۟ أَنَّ ٱللَّهَ ٱلَّذِي خَلَقَهُمْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَكَانُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا يَجْحَدُونَ ﴿١٥﴾ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِيٓ أَيَّامٍ نَّحِسَاتٍ لِّنُذِيقَهُمْ عَذَابَ ٱلْخِزْيِ فِي ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا وَلَعَذَابُ ٱلْءَاخِرَةِ أَخْزَىٰ وَهُمْ لَا يُنصَرُونَ ﴿١٦﴾ وَأَمَّا ثَمُودُ فَهَدَيْنَٰهُمْ فَٱسْتَحَبُّوا۟ ٱلْعَمَىٰ عَلَى ٱلْهُدَىٰ فَأَخَذَتْهُمْ صَٰعِقَةُ ٱلْعَذَابِ ٱلْهُونِ بِمَا كَانُوا۟ يَكْسِبُونَ ﴿١٧﴾ وَنَجَّيْنَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَكَانُوا۟ يَتَّقُونَ ﴿١٨﴾ وَيَوْمَ يُحْشَرُ أَعْدَآءُ ٱللَّهِ إِلَى ٱلنَّارِ فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿١٩﴾ حَتَّىٰٓ إِذَا مَا جَآءُوهَا شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ وَأَبْصَٰرُهُمْ وَجُلُودُهُم بِمَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿٢٠﴾

[١٢] ﴿فقضاهن﴾: تەواوی کردن و لەجوانترین شێوەدا بەدیهێنان. ﴿وأوحى﴾: بەدیهێناو رێکی خست. ﴿أمرها﴾: ئەو دیاردانەی مایەی بەرژەوەندی یەتی. ﴿بمصابيح﴾: بەچەند ئەستێرەیەکی پرشنگدار. ﴿حفظا﴾: پارێزراوە(لەبەلاو دەردەسەری یەکان).

[١٣] ﴿أنذرتكم﴾: دەتان ترسێنم. ﴿صاعقة﴾: سزایەکی توندوتیژی بکوژ.

[١٦] ﴿ريحا صرصرا﴾: رەشەبایەکی زۆر توندی دەنگ گەورە؛ کەدەلورێنێت. ﴿نحسات﴾: پرلەنەهامەتی. ﴿الخزي﴾: زەبوونی و ملکەچی. ﴿أخزى﴾: زەبوونی و ملکەچییەکی لەڕادە بەدەر.

[١٧] ﴿فهديناهم﴾: بۆمان روونکردنەوە (رێگای راست و گومرایی). ﴿عذاب الهون﴾: زەبوون و ریسواکەر.

[١٩] ﴿أعداء الله﴾: دوژمنانی خوا. ﴿يوزعون﴾: بریتی یە لەبەکێش کردنی هەموویان سەرەتاو کۆتاییان بەرەو دۆزەخ.

*رۆژێکیان پێغەمبەری خوا(ﷺ) زەردەخەنەیەک گرتی و فەرمووی: ((ئایا ناپرسن بۆچی پێکەنیم؟)) ئەوانیش پرسیان : بۆچی ؟ فەرمووی: ((سەرم سووڕما لەداکۆکی بەندە لەگەڵ پەروەردگاردا لەڕۆژی قیامەتدا ، بەندە دەڵێت : پەروەردگارا، تۆ بەڵێنت پێنەدام ستەمم لێنەکەیت ؟ پەروەردگاریش دەفەرموێت: بەڵێ، ئەوجا بەندە دەڵێت: باشە من جگە لەخۆم زیاتر هیچ گەواهیدەرێکم پەسەند نی یە ، پەروەردگاریش دەفەرموێت: ئەی من و فریشتە بەرزو بەرێزەکانی کەوا کردەوەکانیان تۆمار کردوویت بەس نین بەشاهیدو گەواهی دان بەسەرتەوە، فەرمووی: ئەم قسەیە چەند جارێک دووبارە دەکاتەوەو پاشان مۆرێک دەدات لەدەمو زاری و هەریەک لەئەندامەکانی دێنە قسەو گۆ سەبارەت بەوکردارەی کردوویەتی دەدوێن ، بەندەکەش دەڵێت: دووربکەونەوە لێم دەک بەخێر نەیەنەوە، من لەبەر ئێوە دەمەدەمەو داکۆکیم دەکرد)).

[(اخرجه البزار) و(ابن ابي حاتم) و(مسلم)]

وَقَالُوا لِجُلُودِهِمْ لِمَ شَهِدتُّمْ عَلَيْنَا قَالُوٓا أَنطَقَنَا ٱللَّهُ ٱلَّذِىٓ أَنطَقَ كُلَّ شَىْءٍ وَهُوَ خَلَقَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢١﴾ وَمَا كُنتُمْ تَسْتَتِرُونَ أَن يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَآ أَبْصَٰرُكُمْ وَلَا جُلُودُكُمْ وَلَٰكِن ظَنَنتُمْ أَنَّ ٱللَّهَ لَا يَعْلَمُ كَثِيرًا مِّمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٢٢﴾ وَذَٰلِكُمْ ظَنُّكُمُ ٱلَّذِى ظَنَنتُم بِرَبِّكُمْ أَرْدَىٰكُمْ فَأَصْبَحْتُم مِّنَ ٱلْخَٰسِرِينَ ﴿٢٣﴾ فَإِن يَصْبِرُوا فَٱلنَّارُ مَثْوًى لَّهُمْ وَإِن يَسْتَعْتِبُوا فَمَا هُم مِّنَ ٱلْمُعْتَبِينَ ﴿٢٤﴾ ۞ وَقَيَّضْنَا لَهُمْ قُرَنَآءَ فَزَيَّنُوا لَهُم مَّا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَحَقَّ عَلَيْهِمُ ٱلْقَوْلُ فِىٓ أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِهِم مِّنَ ٱلْجِنِّ وَٱلْإِنسِ إِنَّهُمْ كَانُوا خَٰسِرِينَ ﴿٢٥﴾ وَقَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَسْمَعُوا لِهَٰذَا ٱلْقُرْءَانِ وَٱلْغَوْا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَغْلِبُونَ ﴿٢٦﴾ فَلَنُذِيقَنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا عَذَابًا شَدِيدًا وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَسْوَأَ ٱلَّذِى كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٧﴾ ذَٰلِكَ جَزَآءُ أَعْدَآءِ ٱللَّهِ ٱلنَّارُ لَهُمْ فِيهَا دَارُ ٱلْخُلْدِ جَزَآءًۢ بِمَا كَانُوا بِـَٔايَٰتِنَا يَجْحَدُونَ ﴿٢٨﴾ وَقَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا رَبَّنَآ أَرِنَا ٱلَّذَيْنِ أَضَلَّانَا مِنَ ٱلْجِنِّ وَٱلْإِنسِ نَجْعَلْهُمَا تَحْتَ أَقْدَامِنَا لِيَكُونَا مِنَ ٱلْأَسْفَلِينَ ﴿٢٩﴾

[٢٢] ﴿تستترون﴾: خۆتان دەشاردەوە لەکاتی ئەنجامدانی گوناهو تاواندا. ﴿أن يشهد﴾: لەترسی ئەوەی گەواهی بدا. ﴿ظننتم﴾: واگومانتان برد (لەخۆشاردنەوەتان لەخەڵکی). [٢٣] ﴿أرداكم﴾: خستنیە ناو گێژاوی نەهامەتیو تیاچوونەوە. [٢٤] ﴿مثوى هم﴾: شوێنی مانەوەی هەتا هەتاییيان. ﴿يستعتبوا﴾: داوای ڕەزامەندی پەروەردگار. ﴿من المعتبين﴾: ئەوانەی وەڵامی داواکانیان دەدرێتەوە. [٢٥] ﴿قيضنا﴾: دانانو ئامادەکردن. ﴿قرناء﴾: هاوڕێی گیانی بەگیانی. ﴿ما بين أيديهم﴾: حەزو ئارەزووە دنیایییەکان. ﴿وما خلفهم﴾: ڕووداوەکانی قیامەت لەزیندو بوونەوەو لێپرسینەوەو.. . ﴿حق عليهم القول﴾: سزاو ئەشکەنجەیان بەسەردا چەسپا. ﴿خلت﴾: ڕابوردو بەسەرچوو. [٢٦] ﴿والغوا فيه﴾: فەرمانێك بۆ کردنی قسەو گوتەی بەتاڵو پڕوپووچ لەکاتی خوێندنەوەی قورئاندا. [٢٩] ﴿الأسفلين﴾: لەچینەکانی ژێرەوەی ئاگری دۆزەخ.

- وتیان: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) قسەمان بۆ بکە: ئنجا خوای گەورە ئایەتی: ﴿أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ﴾ ئایەتەکە. هەروەها (ابن مبارك) لە(زهد)دا لە(اعمش)ەوە دەگێڕێتەوە ؛ دەڵێت: کاتێك هاوەڵانی پێغەمبەری خوا(ﷺ) هاتنە (مەدینە) پاش ئەوەی کەلەنەبوونیو برسێتی دابوون دواتر خوای گەورە دەرگای خێرو دەولەمەندی لێکردنەوە، هەندێك لەوکارانەی جاران دەیانکرد کەمێك تەمەڵییان نواند تیایدا، ئیتر خوای گەورە ئەم ئایەتەی ناردە خوارەوە: ﴿أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ﴾.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٨): ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَآمِنُوا بِرَسُولِهِ يُؤْتِكُمْ كِفْلَيْنِ مِنْ رَحْمَتِهِ﴾ ئایەتەکە:

- (طبراني) لە(اوسط)دا لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: (چل) کەس لەهاوەڵانی (نەجاش)ی هاتنە لای پێغەمبەر(ﷺ) بەشداری جەنگی (احد)یان کرد، تووشی برینداری هاتن، بەڵام کاتێك بینیان چەند باوەڕداران لەهەژاریو ناڕەحەتیدان ، وتیان: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئێمە خاوەن ماڵو داراین ، ڕێگەمان بدە ماڵو دارایی بێنینو دڵی باوەڕدارانی پێ بدەینەوە، -

إِنَّ ٱلَّذِينَ قَالُوا۟ رَبُّنَا ٱللَّهُ ثُمَّ ٱسْتَقَٰمُوا۟ تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا۟ وَلَا تَحْزَنُوا۟ وَأَبْشِرُوا۟ بِٱلْجَنَّةِ ٱلَّتِى كُنتُمْ تُوعَدُونَ ﴿٣٠﴾ نَحْنُ أَوْلِيَآؤُكُمْ فِى ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا وَفِى ٱلْءَاخِرَةِ ۖ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهِىٓ أَنفُسُكُمْ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَدَّعُونَ ﴿٣١﴾ نُزُلًا مِّنْ غَفُورٍ رَّحِيمٍ ﴿٣٢﴾ وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّن دَعَآ إِلَى ٱللَّهِ وَعَمِلَ صَٰلِحًا وَقَالَ إِنَّنِى مِنَ ٱلْمُسْلِمِينَ ﴿٣٣﴾ وَلَا تَسْتَوِى ٱلْحَسَنَةُ وَلَا ٱلسَّيِّئَةُ ۚ ٱدْفَعْ بِٱلَّتِى هِىَ أَحْسَنُ فَإِذَا ٱلَّذِى بَيْنَكَ وَبَيْنَهُۥ عَدَٰوَةٌ كَأَنَّهُۥ وَلِىٌّ حَمِيمٌ ﴿٣٤﴾ وَمَا يُلَقَّىٰهَآ إِلَّا ٱلَّذِينَ صَبَرُوا۟ وَمَا يُلَقَّىٰهَآ إِلَّا ذُو حَظٍّ عَظِيمٍ ﴿٣٥﴾ وَإِمَّا يَنزَغَنَّكَ مِنَ ٱلشَّيْطَٰنِ نَزْغٌ فَٱسْتَعِذْ بِٱللَّهِ ۖ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْعَلِيمُ ﴿٣٦﴾ وَمِنْ ءَايَٰتِهِ ٱلَّيْلُ وَٱلنَّهَارُ وَٱلشَّمْسُ وَٱلْقَمَرُ ۚ لَا تَسْجُدُوا۟ لِلشَّمْسِ وَلَا لِلْقَمَرِ وَٱسْجُدُوا۟ لِلَّهِ ٱلَّذِى خَلَقَهُنَّ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿٣٧﴾ فَإِنِ ٱسْتَكْبَرُوا۟ فَٱلَّذِينَ عِندَ رَبِّكَ يُسَبِّحُونَ لَهُۥ بِٱلَّيْلِ وَٱلنَّهَارِ وَهُمْ لَا يَسْـَٔمُونَ ۩ ﴿٣٨﴾

[٣٠]﴿استقاموا﴾:سووررو بەردەوام بوون لەسەر ئایینی ئیسلام.﴿تتنزّل علیهم الملائکة﴾:فریشتەکان دادەبەزنە لایان (لەکاتی مردندا). [٣١]﴿ماتدعون﴾:ئەوەی ئاواتتانەو داوای دەکەن. [٣٢]﴿نزُلاً﴾:شوێن و جێگا ، یا ڕۆزیو میوانداری. [٣٤]﴿ادفع﴾:وەلامی بدەرەوە.﴿بالتي هي أحسن﴾:بەڕێگەو شێوازێکی نەرم و نیان بەدوور لەتوندوتیژیو هەڵچوون.﴿ولي حمیم﴾:هاوڕێیەکی نزیکی دۆست و غەمخۆر. [٣٥]﴿وما یلقاها﴾:ئەم سیفەتە جوان و شیرینەی دەست ناکەوێ.﴿حظ عظیم﴾:پشك و بەشی باش لەسیفاتی چاکەو جوان. [٣٦]﴿ینزغنك﴾:بێتە ڕێت ، یان دوورت بخاتەوە یاخود گومانت بۆ دروست بکات.﴿نزغ﴾:وەسوەسەو گومانێکی خراپ. [٣٧]﴿ومن آیاته﴾:لەبەڵگەکانی تواناو دەستەلاتی. [٣٨]﴿الذین عند ربك﴾:فریشتەکان.﴿لایسئمون﴾:ئەوانەی تووشی بێزاریو ساردبوونەوە نابن لەبەندایەتی دا(کەفریشتەکانن)(سلاوی خوایان لێبێت).

***پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((پەروەردگار نەرم و نیانەو نەرم و نیانیشی خۆش دەوێت ، ئەو بەخششەی لەسەر نەرم و نیانی دەیبەخشێت بەتوندو تیژیو هیچ شتێکی تر نایبەخشێت)). [(اخرجه مسلم)].**

- ئنجا خوای گەورەش دەربارەی ئەوان ئەم ئایەتەی ناردەخوارەوە:﴿الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِهِ هُمْ بِهِ يُؤْمِنُونَ﴾، کاتێك ئەم ئایەتە هاتەخوارەوە وتیان: ئەی کۆمەڵی موسڵمانان ئەوەی لەئێمە باوەڕبهێنێت بەوکتێبەی هاتوەتە خوار بۆتان، ئەوە دوو ئەجروپاداشتی هەیە، ئەوەشی باوەڕی پێنەهێنێت وەك ئێوە ئەجرو پاداشتی هەیە ، خوای گەورەش ئەم ئایەتەی ناردەخوارەوە:﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَآمِنُوا بِرَسُولِهِ يُؤْتِكُمْ كِفْلَيْنِ مِنْ رَحْمَتِهِ﴾. هەروەها(ابن ابی حاتم) لە(مقاتل)ەوە دەگێڕێتەوە: دەڵێت:کاتێك ئایەتی:﴿أُولَئِكَ يُؤْتَوْنَ أَجْرَهُمْ مَرَّتَيْنِ بِمَا صَبَرُوا﴾هاتەخوار، باوەڕدارن لەکتێبدارانی پێشوو داباریینە سەر هاوەڵانی پێغەمبەر(ﷺ) وتیان: ئێمە دوو ئەجرو پاداشتمان هەیەو ئێوەش یەك ئەجر، ئەمەش زۆر گرانبوو لەسەر هاوەڵان، خوای گەورەش ئایەتی:﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَآمِنُوا بِرَسُولِهِ يُؤْتِكُمْ كِفْلَيْنِ مِنْ رَحْمَتِهِ﴾ ناردەخوار ، کەتێیدا وێنەی باوەڕدارانی ئەهلی کیتاب بوو ، ئەوانیش دوو ئەجرو پاداشتیان بۆدانراوە.

وَمِنْ ءَايَٰتِهِۦٓ أَنَّكَ تَرَى ٱلْأَرْضَ خَٰشِعَةً فَإِذَآ أَنزَلْنَا عَلَيْهَا ٱلْمَآءَ
ٱهْتَزَّتْ وَرَبَتْ إِنَّ ٱلَّذِىٓ أَحْيَاهَا لَمُحْىِ ٱلْمَوْتَىٰٓ إِنَّهُۥ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ
قَدِيرٌ ﴿٣٩﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِىٓ ءَايَٰتِنَا لَا يَخْفَوْنَ عَلَيْنَآ أَفَمَن
يُلْقَىٰ فِى ٱلنَّارِ خَيْرٌ أَم مَّن يَأْتِىٓ ءَامِنًا يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ ٱعْمَلُوا۟ مَا شِئْتُمْ
إِنَّهُۥ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٤٠﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ بِٱلذِّكْرِ لَمَّا جَآءَهُمْ
وَإِنَّهُۥ لَكِتَٰبٌ عَزِيزٌ ﴿٤١﴾ لَّا يَأْتِيهِ ٱلْبَٰطِلُ مِنۢ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ
خَلْفِهِۦ تَنزِيلٌ مِّنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ ﴿٤٢﴾ مَّا يُقَالُ لَكَ إِلَّا مَا قَدْ قِيلَ
لِلرُّسُلِ مِن قَبْلِكَ إِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ وَذُو عِقَابٍ أَلِيمٍ ﴿٤٣﴾
وَلَوْ جَعَلْنَٰهُ قُرْءَانًا أَعْجَمِيًّا لَّقَالُوا۟ لَوْلَا فُصِّلَتْ ءَايَٰتُهُۥٓ ءَا۬عْجَمِىٌّ
وَعَرَبِىٌّ قُلْ هُوَ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ هُدًى وَشِفَآءٌ وَٱلَّذِينَ
لَا يُؤْمِنُونَ فِىٓ ءَاذَانِهِمْ وَقْرٌ وَهُوَ عَلَيْهِمْ عَمًى أُو۟لَٰٓئِكَ
يُنَادَوْنَ مِن مَّكَانٍۭ بَعِيدٍ ﴿٤٤﴾ وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا مُوسَى ٱلْكِتَٰبَ
فَٱخْتُلِفَ فِيهِ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِن رَّبِّكَ لَقُضِىَ
بَيْنَهُمْ وَإِنَّهُمْ لَفِى شَكٍّ مِّنْهُ مُرِيبٍ ﴿٤٥﴾ مَّنْ عَمِلَ صَٰلِحًا
فَلِنَفْسِهِۦ وَمَنْ أَسَآءَ فَعَلَيْهَا وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّٰمٍ لِّلْعَبِيدِ ﴿٤٦﴾

[٣٩]﴿خاشعة﴾: جێگیرو وشكو قڵیش قڵیش. ﴿اهتزت﴾: بەنەرمی دەبزوێتو دەچێتە قۆناغێكی نوێوە. ﴿وربت﴾: زیادو بەرزبویەوە. ﴿احیاها﴾: وەهای لێكرد بژێتەوە(سەوز ببێت). [٤٠]﴿یُلْحِدون﴾: ئەوانەی لادەدەن لەڕاستیو دادپەروەری. [٤١]﴿بالذكر﴾: قورئانی پیرۆز. ﴿عزیز﴾: قەڵغانو سوپەر، یان ئەستەمە هاوچەشنی ئەوە هەبێت. [٤٢]﴿لایأتیه البٰطل﴾: باسو خواستی پڕوپووچ تێیدا جێگەی نابێتەوە. (مەبەست پێی ئەوەیە هیچ كتێبێكی پێشوو وەك (تەورات)و (ئینجیل) پێچەوانەی نییەو دواتریش كتێبێكی دیكە نایەت). [٤٤]﴿أعجمیًا﴾: بەزمانی ناعەرەبی(وەك داوای بێباوەڕان). ﴿لولاَ فُصِلَتْ ایاتُه﴾: گەربێتو بەڵگەكانی ڕوون بكرایەتەوە. ﴿ءأعجميٌ وعربيٌ﴾: ئایا قورئان عەرەبی بێتو پێغەمبەریش زمانی عەرەبی بێت !؟. ﴿وقرٌ﴾: كەڕیو گوێگرانیەك ڕێ لەبیستن بگرێ. ﴿عمیٌ﴾: كوێریو تاریكیو ڕەش بینی. [٤٥]﴿الكتاب﴾: تەورات. ﴿كلمة سبقت﴾: ئەو بەڵێنەی پەروەردگار داویەتی بەتیابردنو شكست هێنانیان. ﴿لَقُضيَ بَینَهُم﴾: ئەوا دادوەری دەكات لەنێوانیاندا. ﴿مُریب﴾: ئەوەی دەكەوێتە دوو دڵیودڵە ڕاوكەوە. [٤٦]﴿بظلام﴾: ستەمكار نییە.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: گەر لێخۆشبوونی پەروەردگار نەبووایە هیچ كەس بەخۆشی نەدەژیاو ، ئەگەر بەڵێنو تۆڵەی خوایش نەبوایە ئەوا هەموو كەس پشتی دەكردەوە)).
[(اخرجه ابن ابي حاتم)].

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٩): ﴿یُؤتِكُمْ كِفْلَیْنِ مِنْ رَحْمَتِهِ﴾ ئایەتەكە:
- (ابن جریر) لە(قتادە)وە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: كاتێك ئایەتی: ﴿یُؤتِكُمْ كِفْلَیْنِ مِنْ رَحْمَتِهِ﴾ دابەزی كتێبدارانی پێشوو ئێرەییان بەهاوەڵان برد لەسەر ئەم پاداشتە، پاشان خوای گەورە ئایەتی: ﴿لِئَلَّا یَعْلَمَ أَهْلُ الْكِتَابِ﴾ ناردە خوارەوە.

۞ إِلَيْهِ يُرَدُّ عِلْمُ ٱلسَّاعَةِ ۚ وَمَا تَخْرُجُ مِن ثَمَرَٰتٍ مِّنْ أَكْمَامِهَا وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنثَىٰ وَلَا تَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِهِۦ ۚ وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ أَيْنَ شُرَكَآءِى قَالُوٓا۟ ءَاذَنَّٰكَ مَا مِنَّا مِن شَهِيدٍ ﴿٤٧﴾ وَضَلَّ عَنْهُم مَّا كَانُوا۟ يَدْعُونَ مِن قَبْلُ ۖ وَظَنُّوا۟ مَا لَهُم مِّن مَّحِيصٍ ﴿٤٨﴾ لَّا يَسْـَٔمُ ٱلْإِنسَٰنُ مِن دُعَآءِ ٱلْخَيْرِ وَإِن مَّسَّهُ ٱلشَّرُّ فَيَـُٔوسٌ قَنُوطٌ ﴿٤٩﴾ وَلَئِنْ أَذَقْنَٰهُ رَحْمَةً مِّنَّا مِنۢ بَعْدِ ضَرَّآءَ مَسَّتْهُ لَيَقُولَنَّ هَٰذَا لِى وَمَآ أَظُنُّ ٱلسَّاعَةَ قَآئِمَةً وَلَئِن رُّجِعْتُ إِلَىٰ رَبِّىٓ إِنَّ لِى عِندَهُۥ لَلْحُسْنَىٰ ۚ فَلَنُنَبِّئَنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ بِمَا عَمِلُوا۟ وَلَنُذِيقَنَّهُم مِّنْ عَذَابٍ غَلِيظٍ ﴿٥٠﴾ وَإِذَآ أَنْعَمْنَا عَلَى ٱلْإِنسَٰنِ أَعْرَضَ وَنَـَٔا بِجَانِبِهِۦ وَإِذَا مَسَّهُ ٱلشَّرُّ فَذُو دُعَآءٍ عَرِيضٍ ﴿٥١﴾ قُلْ أَرَءَيْتُمْ إِن كَانَ مِنْ عِندِ ٱللَّهِ ثُمَّ كَفَرْتُم بِهِۦ مَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ هُوَ فِى شِقَاقٍۭ بَعِيدٍ ﴿٥٢﴾ سَنُرِيهِمْ ءَايَٰتِنَا فِى ٱلْءَافَاقِ وَفِىٓ أَنفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ ٱلْحَقُّ ۗ أَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُۥ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ شَهِيدٌ ﴿٥٣﴾ أَلَآ إِنَّهُمْ فِى مِرْيَةٍ مِّن لِّقَآءِ رَبِّهِمْ ۗ أَلَآ إِنَّهُۥ بِكُلِّ شَىْءٍ مُّحِيطٌۢ ﴿٥٤﴾

[٤٧] ﴿أكمامها﴾: توێکڵەکەی. ﴿ءاذنّاك﴾: پێمان ڕاگەیاندیو دانمان پیانا. ﴿شهيد﴾: گەواهی دەر. [٤٨] ﴿ضلّ عنهم﴾: بەتاڵ بوویەوەو دیار نەما. ﴿ظنّوا﴾: دڵنیابوون. ﴿محيص﴾: شوێنگەو بنکەیەك کەهەڵبێن بۆی. [٤٩] ﴿لايسأم﴾: بێزار نابێت. ﴿دعاء الخير﴾: داواکاری نازو نیعمەتو هۆکارەکانی ژیان. ﴿مسّه الشرُّ﴾: نەخۆشیو خراپە داببارێت بەسەریا. ﴿يؤوس﴾: نائومێدبوون لەڕەحمی خوا. ﴿قنوط﴾: بچڕانی هیوای باشو چاك. [٥٠] ﴿رحمةً﴾: دەوڵەمەندیو لەش ساغی. ﴿للحُسنى﴾: مەنزڵو شوێنی باش. ﴿عذاب غليظ﴾: ئازارو سزایەکی توندوتیژ. [٥١] ﴿أعرض﴾: پشتی هەڵکردو هەڵهات (لەوەی سوپاسی بەخشندەی نازو نیعمەتەکان بکات). ﴿نأى بجانبه﴾: بەتەواوی دوورکەوتەوە (لەسوپاسگوزاری پەروەردگار). ﴿فذو دعاء عريض﴾: خاوەنِ پاڕانەوەیەکی بێشومارو دوورو درێژ. [٥٢] ﴿أرأيتم﴾: پێم ڕابگەیەنن. ﴿منْ أضل﴾: هیچ کەس ئەوەندە گومڕانی‌یە.. ﴿شقاق بعيد﴾: جیاوازیو دووبەرەکی یەکی بێسنوورو بەردەوام. [٥٣] ﴿آياتنا﴾: بەڵگەی دەستەڵاتداری. ﴿الآفاق﴾: هەموو بەشەکانی ئاسمانو زەوی. ﴿يتبين﴾: ڕوونو ئاشکرادەبێت. ﴿شهيد﴾: ئاگادارو شاهید. [٥٤] ﴿مرية﴾: دوو دڵیو گومان. ﴿لقاء ربهم﴾: گەیشتن بەدیداری پەروەردگارەکەیان. ﴿مُحيط﴾: زانایەکی خاوەن زانیاری تەواو.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((ئەگەر پەروەردگار سزای گرت لەنەتەوەیەك ئەوا سزاکە هەموویان دەگرێتەوە، پاشان لە قیامەتدا لەسەر کردەوەکانیان زیندوو دەکرێنەوە)).
[(السلسلة الصحيحة: (٤٠١)].

هەروەها لە(مجاهد)ەوە دەگێڕنەوە: دەفەرموێت: جوولەکەکان وتیان: خەریكو نزیکە لەناوماندا پێغەمبەرێك بنێردرێتو دەستو قاچەکان ببڕێت ، بەڵام دواتر پێغەمبەر لەناو عەرەبەکاندا دەرکەوت ، ئەوانیش باوەڕیان پێ‌نەهێنا، پاشان پەروەردگار ئەم ئایەتەی نارده خوارەوە: ﴿لِئَلَّا يَعْلَمَ أَهْلُ الْكِتَابِ﴾ واتە: بەفەزڵو ڕێزی پێغەمبەرایەتی.

سُورَةُ الشُّورَىٰ

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

حمٓ ﴿١﴾ عٓسٓقٓ ﴿٢﴾ كَذَٰلِكَ يُوحِيٓ إِلَيۡكَ وَإِلَى ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِكَ ٱللَّهُ ٱلۡعَزِيزُ ٱلۡحَكِيمُ ﴿٣﴾ لَهُۥ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلۡأَرۡضِۖ وَهُوَ ٱلۡعَلِيُّ ٱلۡعَظِيمُ ﴿٤﴾ تَكَادُ ٱلسَّمَٰوَٰتُ يَتَفَطَّرۡنَ مِن فَوۡقِهِنَّۚ وَٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ يُسَبِّحُونَ بِحَمۡدِ رَبِّهِمۡ وَيَسۡتَغۡفِرُونَ لِمَن فِي ٱلۡأَرۡضِۗ أَلَآ إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلۡغَفُورُ ٱلرَّحِيمُ ﴿٥﴾ وَٱلَّذِينَ ٱتَّخَذُواْ مِن دُونِهِۦٓ أَوۡلِيَآءَ ٱللَّهُ حَفِيظٌ عَلَيۡهِمۡ وَمَآ أَنتَ عَلَيۡهِم بِوَكِيلٖ ﴿٦﴾ وَكَذَٰلِكَ أَوۡحَيۡنَآ إِلَيۡكَ قُرۡءَانًا عَرَبِيّٗا لِّتُنذِرَ أُمَّ ٱلۡقُرَىٰ وَمَنۡ حَوۡلَهَا وَتُنذِرَ يَوۡمَ ٱلۡجَمۡعِ لَا رَيۡبَ فِيهِۚ فَرِيقٞ فِي ٱلۡجَنَّةِ وَفَرِيقٞ فِي ٱلسَّعِيرِ ﴿٧﴾ وَلَوۡ شَآءَ ٱللَّهُ لَجَعَلَهُمۡ أُمَّةٗ وَٰحِدَةٗ وَلَٰكِن يُدۡخِلُ مَن يَشَآءُ فِي رَحۡمَتِهِۦۚ وَٱلظَّٰلِمُونَ مَا لَهُم مِّن وَلِيّٖ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٨﴾ أَمِ ٱتَّخَذُواْ مِن دُونِهِۦٓ أَوۡلِيَآءَۖ فَٱللَّهُ هُوَ ٱلۡوَلِيُّ وَهُوَ يُحۡيِ ٱلۡمَوۡتَىٰ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٞ ﴿٩﴾ وَمَا ٱخۡتَلَفۡتُمۡ فِيهِ مِن شَيۡءٖ فَحُكۡمُهُۥٓ إِلَى ٱللَّهِۚ ذَٰلِكُمُ ٱللَّهُ رَبِّي عَلَيۡهِ تَوَكَّلۡتُ وَإِلَيۡهِ أُنِيبُ ﴿١٠﴾

سوورەتی ﴿ الشورى ﴾

[١]﴿حم﴾:بە(حا،میم) دەخوێنرێتەوە. [٢]﴿عسق﴾:بە (عەین، سین، قاف)، دەخوێنرێتەوە. [٥] ﴿تكاد﴾ :خەریكە. ﴿يتفطرن﴾:لەت و پەت دەبن لەمەزنی خوایا. [٦]﴿أولياء﴾:ئەو پەرستراوانەی بوون بەملكەچیان. ﴿حفيظ عليهم﴾: چاودێرو ئاگاداری كردەوەكانیانە. ﴿بوكيل﴾:بریتیە لەروو بەرووبوونەوەی كارەكان. [٧]﴿أم القرى﴾:شاری (مەككە)ی پیرۆز واتە خەڵكەكەی. ﴿يوم الجمع﴾:رۆژی قیامەت (خەڵكی تێدا كۆدەكرێنەوە). ﴿لاريب فيه﴾:گومانی تێدانییە. [٨]﴿من ولي﴾:هاودەمو دۆست. [١٠]﴿أنيب﴾:لەهەموو كارێكدا دەگەڕێمەوە بۆلای وتەوبە لەمەیدانی ئەوا دەكەم.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((هەركەسێك بەئەندازەی بستە زەوییەك ستەم بكات ئەوا بەئەندازەی حەوت قاتی زەوی كۆت دەكرێتە گەردن و ملی)).[(متفق عليه)]

سوورەتی ﴿ المجادلة ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی (١):﴿قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا﴾ ئایەتەكە

ـ (حاكم) لە(عائیشە)وە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: پاكی و بێگەردی بۆ ئەوزاتەی كەبیسەری هەمووشتێكە ، من گوێم لەقسەكانی (خەولە)ی كچی (ثعلبە)بوو هەندێكیشی لێدەشارمەوە، كەباسی باری هاوسەرەكەی لای پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەكردو دەیوت: ئەی پێغەمبەری خوا! لاوێتی فەوتاندم بۆ ئەو سكم پڕاند هەتا پیر بووم ، ئێستەش منداڵم نابێت (ظهار)ی لێكردووم ، خوایە هاوار بۆلای تۆ دێنم ، ئنجا زۆری پێنەچوو(جبریل) ئەم كۆمەڵە ئایەتەی هێنایە خوارەوە: ﴿قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا﴾ بێگومان ئەوكەسەش(اوس)ی كوڕی (صامت)بوو.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٨):﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نُهُوا عَنِ النَّجْوَى ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا نُهُوا عَنْهُ﴾ئایەتەكە

ـ (ابن ابی حاتم) لە(مقاتل)ی كوڕی (حبان)ەوە دەگێڕێتەوە دەڵێت: لەنێوان پێغەمبەرو جوولەكەكاندا جیابوونەوەو دووركەوتنەوەیەك هەبوو، بۆیە گەر بێتو یەكێك لەهاوەڵان بەلایاندا تێپەڕ ببوایە دادەنیشتن لەناوخۆیاندا سەریان دەكرد بەیەكداو چپەچپیان دەكرد، هەتا ئەو باوەڕدارە هەستی دەكرد دەربارەی كوشتنی ئەو بدوێن و پیلان بگێڕن !؟ یان دەربارەی شتێك-

فَاطِرُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ جَعَلَ لَكُم مِّنْ أَنفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَمِنَ الْأَنْعَامِ أَزْوَاجًا يَذْرَؤُكُمْ فِيهِ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴿١١﴾ لَهُ مَقَالِيدُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٢﴾ شَرَعَ لَكُم مِّنَ الدِّينِ مَا وَصَّىٰ بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَىٰ وَعِيسَىٰ أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ اللَّهُ يَجْتَبِي إِلَيْهِ مَن يَشَاءُ وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَن يُنِيبُ ﴿١٣﴾ وَمَا تَفَرَّقُوا إِلَّا مِن بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِن رَّبِّكَ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى لَّقُضِيَ بَيْنَهُمْ وَإِنَّ الَّذِينَ أُورِثُوا الْكِتَابَ مِن بَعْدِهِمْ لَفِي شَكٍّ مِّنْهُ مُرِيبٍ ﴿١٤﴾ فَلِذَٰلِكَ فَادْعُ وَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَقُلْ آمَنتُ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ مِن كِتَابٍ وَأُمِرْتُ لِأَعْدِلَ بَيْنَكُمُ اللَّهُ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ لَا حُجَّةَ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ اللَّهُ يَجْمَعُ بَيْنَنَا وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ ﴿١٥﴾

[١١] ﴿فاطِرُ السموات والأرض﴾: بنیاتنەرو بەدیهێنەری ئاسمان‌و زەوی. ﴿يذرؤكم فيه﴾:زیادتان دەكات بەهۆی هاوسەرگرتنەوە. ﴿ليس كمثله شيء﴾:وێنەوهاوچەشنی نییە. [١٢] ﴿مقاليدُ﴾:كلیل یان خەزێنەكان. ﴿يقدر﴾:دەیگرێتەوەو نەیبڕێت. [١٣] ﴿شرع لكم﴾: ڕوونكردنەوە لەگەڵ بەدیهێنانی ڕێبازێك. ﴿ماوصى به﴾:ئەوەی فەرمانی پێكردووەو بەپێویستی داناوە. ﴿أقيموا الدين﴾:پارێزگاری لەئاینی یەكتاپەرستی بكەن. ﴿لاتتفرقوا فيه﴾: جیاواز مەبن تێیدا. ﴿كَبُر﴾:ئەستەم‌و مەحاڵە. ﴿يجتبي﴾:هەڵی دەبژێرێت‌و پاك‌و بێگەردی دەكاتەوە بۆ ئاینەكەی. ﴿ينيب﴾:دەگەڕێتەوە بۆ لای (ڕوولەبەندایەتی كردنی دەكات).

[١٤] ﴿بغيا بينهم﴾:ستەم‌و لەسنووردەرچوون (بەهۆی دنیا ویستی‌یەوە). ﴿لولا كلمةٌ سبقت﴾:گەر ئەو بەڵێنەی پەروەردگار پێی‌داون نەبوایە (بەفەرامۆش كردنیان..). ﴿أجلٌ مُسمى﴾:وادەیەكی دیاریكراو (مەبەست پێی قیامەتە). ﴿لقُضي بينهُم﴾:ئەوا دادوەری دەكرد لەنێوانیاندا(بەتیابردنی شوێنكەوتوانی ناحەق‌و سەرخستنی حەق پەروەران). ﴿الذين اورثوا الكتاب﴾:میراتگرانی كتێبەكانی پێشوو (مەبەست پێی جوولەكەو مەسیحیەكانە). ﴿مُريب﴾:كەوتنە نێو گومان‌و سەرگەردانی‌یەوە. [١٥] ﴿استقم﴾:پەیوەست بە بەپرۆگرامی ڕاستەوە(هەروەك فەرمانت پێكراوە). ﴿لاحُجةَ﴾:بەڵگەهێنانەوەو دەمەدەم كۆتایی پێهات‌و تەواو بوو (چونكە ڕاستی ئاشكرابوو). ﴿يجمعُ بيننا﴾:كۆمان دەكاتەوە(لەڕۆژی قیامەتدا).

- دەدوێن كەوا هاوەڵەكەی پێغەمبەر پێی ناخۆشە، ئنجا پێغەمبەری خوا(ﷺ) چپەچپی لێ‌قەدەغەكردن بەڵام ئەوان كۆتایی‌یان پێنەهێناو پەروەردگاریش ئەم ئایەتەی دابەزاندە خوارەوە.

وَالَّذِينَ يُحَاجُّونَ فِي اللَّهِ مِن بَعْدِ مَا اسْتُجِيبَ لَهُ حُجَّتُهُمْ دَاحِضَةٌ عِندَ رَبِّهِمْ وَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ﴿١٦﴾ اللَّهُ الَّذِي أَنزَلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ وَالْمِيزَانَ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ قَرِيبٌ ﴿١٧﴾ يَسْتَعْجِلُ بِهَا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِهَا وَالَّذِينَ آمَنُوا مُشْفِقُونَ مِنْهَا وَيَعْلَمُونَ أَنَّهَا الْحَقُّ أَلَا إِنَّ الَّذِينَ يُمَارُونَ فِي السَّاعَةِ لَفِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ ﴿١٨﴾ اللَّهُ لَطِيفٌ بِعِبَادِهِ يَرْزُقُ مَن يَشَاءُ وَهُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيزُ ﴿١٩﴾ مَن كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الْآخِرَةِ نَزِدْ لَهُ فِي حَرْثِهِ وَمَن كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِن نَّصِيبٍ ﴿٢٠﴾ أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ شَرَعُوا لَهُم مِّنَ الدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَن بِهِ اللَّهُ وَلَوْلَا كَلِمَةُ الْفَصْلِ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ وَإِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢١﴾ تَرَى الظَّالِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا كَسَبُوا وَهُوَ وَاقِعٌ بِهِمْ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فِي رَوْضَاتِ الْجَنَّاتِ لَهُم مَّا يَشَاءُونَ عِندَ رَبِّهِمْ ذَٰلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ ﴿٢٢﴾

[١٦] ﴿يحاجون في الله﴾: دەمەدەمەو دژایەتی لەئاینی خوادەکەن. ﴿داحضة﴾: پووچ و بەتاڵ. [١٧] ﴿الميزان﴾: دادوەریو یەکسانی لەمافەکاندا. [١٨] ﴿مشفقون منها﴾: دەترسن لەناڕەحەتی‌یەکانی. ﴿یمارون في الساعة﴾: دەمەدەمەدەکەن و بەدگومانن تیایدا. [١٩] ﴿لطيف بعباده﴾: پەروەردگار چاك و نەرم و نیانە بەرامبەر بەندەکانی. [٢٠] ﴿حرث الآخرة﴾: پاداشتی قیامەت ، یاخود مەبەست پێی کارکردن بۆ سەرفرازی‌یە لەو ڕۆژەدا. ﴿حرث الدنیا﴾: ئارەزوو خۆشیەکانی دنیا. [٢١] ﴿كلمة الفصل﴾: فەرمان کردن بەدواخستنی سزای قیامەت. ﴿الظالمين﴾: ئەوانەن ستەمیان لەنەفسی خۆیان کردووە بەئەنجامدانی تاوان و گوناه. [٢٢] ﴿مشفقين﴾: ئەوانەی زۆر دەترسن. ﴿روضات الجنات﴾: باشترین جێگەو شوێنی (سەرجەم خۆشییەکانی لەخۆگرتووە).

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((ئەم نەتەوەیە مژدەی بەرزیو بڵندیو شکۆداریو سەرکەوتنی پێدراوە لەسەر زەویدا، هەرکەسێکیان کردارو ڕەفتاری قیامەت بهێنێتە دنیاوە (لەخۆشی‌یەکان)و هەوڵی بۆ بدات ئەوا لەقیامەتدا بێبەش دەبێت لەبەخشش و خۆشی‌یەکان)).
[(اخرجه احمد)].

هەروەها (احمد)و (بزار)و(طبراني) لە(عبدالله)ی کوڕی (عمرو)ەوە دەگێڕنەوە ؛ دەڵێت: جوولەکەکان بەپێغەمبەریان دەوت: (سام علیکم) واتە : مردنتان لەسەربێت، پاشانیش لەدەروونی خۆیاندا دەیان وت: ئەوە بۆ خوا سزامان نادات ، ئنجا ئەم ئایەتە نازڵبووە خوارەوە:﴿وَإِذَا جَاءُوكَ حَيَّوْكَ بِمَا لَمْ يُحَيِّكَ بِهِ اللَّهُ﴾.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٠): ﴿إِنَّمَا النَّجْوَىٰ مِنَ الشَّيْطَانِ لِيَحْزُنَ الَّذِينَ آمَنُوا﴾ئایەتەکە:

- (ابن جریر) لە(قتادة)وە دەگێڕنەوە؛ دەڵێت: دووڕووەکان لەناوخۆیاندا گفتوگۆو چپەیان دەکرد ، ئەمەش مایەی ئازاردانی باوەڕداران بوو، پەروەردگاریش سەبارەت بەم مەسەلەیە ئایەتی:﴿ إِنَّمَا النَّجْوَىٰ مِنَ الشَّيْطَانِ﴾ی دابەزاند.

ذَٰلِكَ ٱلَّذِي يُبَشِّرُ ٱللَّهُ عِبَادَهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ قُل لَّآ أَسۡـَٔلُكُمۡ عَلَيۡهِ أَجۡرًا إِلَّا ٱلۡمَوَدَّةَ فِي ٱلۡقُرۡبَىٰ وَمَن يَقۡتَرِفۡ حَسَنَةً نَّزِدۡ لَهُۥ فِيهَا حُسۡنًا إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٞ شَكُورٌ ﴿٢٣﴾ أَمۡ يَقُولُونَ ٱفۡتَرَىٰ عَلَى ٱللَّهِ كَذِبٗا فَإِن يَشَإِ ٱللَّهُ يَخۡتِمۡ عَلَىٰ قَلۡبِكَ وَيَمۡحُ ٱللَّهُ ٱلۡبَٰطِلَ وَيُحِقُّ ٱلۡحَقَّ بِكَلِمَٰتِهِۦٓ إِنَّهُۥ عَلِيمُۢ بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ ﴿٢٤﴾ وَهُوَ ٱلَّذِي يَقۡبَلُ ٱلتَّوۡبَةَ عَنۡ عِبَادِهِۦ وَيَعۡفُواْ عَنِ ٱلسَّيِّـَٔاتِ وَيَعۡلَمُ مَا تَفۡعَلُونَ ﴿٢٥﴾ وَيَسۡتَجِيبُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ وَيَزِيدُهُم مِّن فَضۡلِهِۦۚ وَٱلۡكَٰفِرُونَ لَهُمۡ عَذَابٞ شَدِيدٞ ﴿٢٦﴾ ۞ وَلَوۡ بَسَطَ ٱللَّهُ ٱلرِّزۡقَ لِعِبَادِهِۦ لَبَغَوۡاْ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَلَٰكِن يُنَزِّلُ بِقَدَرٖ مَّا يَشَآءُۚ إِنَّهُۥ بِعِبَادِهِۦ خَبِيرُۢ بَصِيرٞ ﴿٢٧﴾ وَهُوَ ٱلَّذِي يُنَزِّلُ ٱلۡغَيۡثَ مِنۢ بَعۡدِ مَا قَنَطُواْ وَيَنشُرُ رَحۡمَتَهُۥۚ وَهُوَ ٱلۡوَلِيُّ ٱلۡحَمِيدُ ﴿٢٨﴾ وَمِنۡ ءَايَٰتِهِۦ خَلۡقُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِ وَمَا بَثَّ فِيهِمَا مِن دَآبَّةٖۚ وَهُوَ عَلَىٰ جَمۡعِهِمۡ إِذَا يَشَآءُ قَدِيرٞ ﴿٢٩﴾ وَمَآ أَصَٰبَكُم مِّن مُّصِيبَةٖ فَبِمَا كَسَبَتۡ أَيۡدِيكُمۡ وَيَعۡفُواْ عَن كَثِيرٖ ﴿٣٠﴾ وَمَآ أَنتُم بِمُعۡجِزِينَ فِي ٱلۡأَرۡضِۖ وَمَا لَكُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ مِن وَلِيّٖ وَلَا نَصِيرٖ ﴿٣١﴾

[٢٣]﴿في القربى﴾:لەخزمايەتيدا. ﴿يقترف﴾:تووش بوون و ئەنجامدان. [٢٤]﴿افترى على الله كذبا﴾:مەبەست پێی ئەوەیە قورئانی لەلای خۆیەوە هێناوەو بەدرۆ داویەتیە پاڵ پەروەردگار! ﴿يختم على قلبك﴾:مۆر دەدات لەدڵت(وەهات لێدەکات زانین و تێگەیشتن لەدەست بدەیت). ﴿يمحُ﴾: دەیسڕێتەوە. ﴿يحق الحق﴾:خوای گەورە راستی دەچەسپێنێ و روونی دەکاتەوە. [٢٦]﴿ويزيدهم من فضله﴾: بەخشش و فەزڵی خۆی دەڕژێت بەسەریاندا(بەوەی نزاو پاڕانەوە بکەن لێی). [٢٧]﴿بسط﴾:فراوانی کرد. ﴿لبغوا﴾:ئەوا سنووریان دەشکاندو لایان دەدات. ﴿بقدر﴾:بەئەندازەیەکی دیاریکراو. [٢٨]﴿الغيث﴾:ئەو بارانەی لەکاتی پێویستدا دەبارێت. ﴿قنطوا﴾: نائومێد بوون.. ﴿الولي﴾:ئەو زاتەی کاروباری بەندەکانی دەبات بەڕێوە. [٢٩]﴿آياته﴾: بەڵگەو نیشانەکانی توانا و دەستەڵاتی خوایی. ﴿بث فيهما﴾:پێکهاتووە لەپەرت و بڵاو کردنەوە لەنێویدا. [٣١]﴿بمعجزين﴾:دەرچوون لەسزاو خەشمی خوایی (بەوەی رابکەن و هەڵبێن). ﴿من ولي﴾:هاوڕێ و هاودەم. ﴿نصير﴾:پەناو پشتگیر.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١١):﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا فِي الْمَجَالِسِ فَافْسَحُوا﴾ئایەتەکە:
- لە(قتادة)وە دەگێڕنەوە؛ دەڵێت: هەرکات یەکێك بهاتایەتە نێویان لەو کۆڕەی بەستبوویان لەدەوری پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئەوا دەترسان لەوەی جێگەی خۆیان لەخزمەت پێغەمبەردا(ﷺ) لەدەست بدەن ؛ ئنجا ئایەتی:﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا فِي الْمَجَالِسِ﴾ دابەزییە خوارەوە. هەروەها (ابن ابی حاتم) لە(مقاتل)ەوە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: ئەم ئایەتە لەڕۆژی (هەینی)دا هاتەخوارەوە ، کۆمەڵێك لەبەشداربووانی جەنگی(بدر) هاتن. جێگاکە تەنگبوو بۆیە جێگایان نەکردنەوە، ئەوانیش بەپێوە وەستان، پێغەمبەریش(ﷺ) کۆمەڵێکی هەستان و ئەوانی دانیشاند لەجێگاکەیاندا، ئەو کۆمەڵەش ئەمەیان پێناخۆش بوو ، ئەوجا ئەم ئایەتە نازڵبووە خوارەوە:﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا فِي الْمَجَالِسِ﴾.

وَمِنْ ءَايَٰتِهِ ٱلْجَوَارِ فِى ٱلْبَحْرِ كَٱلْأَعْلَٰمِ ﴿٣٢﴾ إِن يَشَأْ يُسْكِنِ ٱلرِّيحَ فَيَظْلَلْنَ رَوَاكِدَ عَلَىٰ ظَهْرِهِۦٓ ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَٰتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿٣٣﴾ أَوْ يُوبِقْهُنَّ بِمَا كَسَبُوا۟ وَيَعْفُ عَن كَثِيرٍ ﴿٣٤﴾ وَيَعْلَمَ ٱلَّذِينَ يُجَٰدِلُونَ فِىٓ ءَايَٰتِنَا مَا لَهُم مِّن مَّحِيصٍ ﴿٣٥﴾ فَمَآ أُوتِيتُم مِّن شَىْءٍ فَمَتَٰعُ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ۖ وَمَا عِندَ ٱللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٣٦﴾ وَٱلَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَٰٓئِرَ ٱلْإِثْمِ وَٱلْفَوَٰحِشَ وَإِذَا مَا غَضِبُوا۟ هُمْ يَغْفِرُونَ ﴿٣٧﴾ وَٱلَّذِينَ ٱسْتَجَابُوا۟ لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَأَمْرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ وَمِمَّا رَزَقْنَٰهُمْ يُنفِقُونَ ﴿٣٨﴾ وَٱلَّذِينَ إِذَآ أَصَابَهُمُ ٱلْبَغْىُ هُمْ يَنتَصِرُونَ ﴿٣٩﴾ وَجَزَٰٓؤُا۟ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِّثْلُهَا ۖ فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُۥ عَلَى ٱللَّهِ ۚ إِنَّهُۥ لَا يُحِبُّ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٤٠﴾ وَلَمَنِ ٱنتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهِۦ فَأُو۟لَٰٓئِكَ مَا عَلَيْهِم مِّن سَبِيلٍ ﴿٤١﴾ إِنَّمَا ٱلسَّبِيلُ عَلَى ٱلَّذِينَ يَظْلِمُونَ ٱلنَّاسَ وَيَبْغُونَ فِى ٱلْأَرْضِ بِغَيْرِ ٱلْحَقِّ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٤٢﴾ وَلَمَن صَبَرَ وَغَفَرَ إِنَّ ذَٰلِكَ لَمِنْ عَزْمِ ٱلْأُمُورِ ﴿٤٣﴾ وَمَن يُضْلِلِ ٱللَّهُ فَمَا لَهُۥ مِن وَلِىٍّ مِّنۢ بَعْدِهِۦ ۗ وَتَرَى ٱلظَّٰلِمِينَ لَمَّا رَأَوُا۟ ٱلْعَذَابَ يَقُولُونَ هَلْ إِلَىٰ مَرَدٍّ مِّن سَبِيلٍ ﴿٤٤﴾

[٣٢] ﴿الجوار﴾: ئەو كەشتیانەی لەدەریادا دێن و دەچن و لەنگەریان بەستووە. ﴿كالأعلام﴾: وێنەی چیاكان یاخود وێنەی كۆشك و تەلاری بەرز و بڵند. [٣٣] ﴿فیظللن رواكد﴾: جێگیرو چەسپاو دەبن. [٣٤] ﴿یوبقهن﴾: بەنغرۆبوون لەناویان ببات. (سەرنشینەكانی نێو كەشتییەكە). [٣٥] ﴿محیص﴾: جێگەو پەناگایەك بۆ دەرباز بوون لەسزاو غەشم و تۆڵە. [٣٧] ﴿كبائر الإثم﴾: ئەو گوناهانەی خوا هەڕەشەی كردووە لەئەنجام دانیان و سزاكەی بەتوندی باسكردووە. ﴿الفواحش﴾: ئەو گوناهە گەورانەی تۆڵەیان لەسەردانراوە. [٣٨] ﴿أمرهم شوری﴾: راوێژو گفتوگۆدەكەن لەنێوان خۆیاندا. [٣٩] ﴿أصابهم البغي﴾: تووشی ستەم لێكردن هاتن. ﴿ینتصرون﴾: تۆڵە دەكەنەوە لەوانەی ستەمیان لێكردون و دەستدرێژی ناكەن. [٤٠] ﴿عفا﴾: لێخۆشبوو (لەوەی خراپەی كردووە بەرامبەری). ﴿اصلح﴾: خۆشكردنی نێوان (لەگەڵ ئەوەدا دژایەتی كردووە). [٤١] ﴿من سبیل﴾: لێگرتن. [٤٢] ﴿یبغون﴾: ئەوانەی خۆیان بەگەورە دەزانن و خراپەو پشێوی بڵاودەكەنەوە. [٤٣] ﴿عزم الامور﴾: ئەو كارانەی پێویستە خۆڕاگربن تێیدا. [٤٤] ﴿مرد﴾: گەڕانەوە (بۆ ژیانی دنیا).

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((ئایا پێتان رابگەیەنم ئاگر لەسەر كێ یاساغ دەكرێت؟ فەرمووی: هەركەسێك نزیك و نەرم و نیان بێت)). [(أخرجه الترمذي وقال حديث حسن)].

*(ابی عبدالله) (خباب)ی كوڕی(ارت)(رضي الله عنه) دەفەرموێت: بارو حاڵی خۆمان لەلای پێغەمبەری خوا(ﷺ) باسكرد، لەكاتێكدا بەعەباكەیەوە لەژێر سێبەری كەعبەیا دانیشتبوو ، وتمان: ئەی پێغەمبەری خوا: بۆچی دوعامان بۆ ناكەیت ؟ ئەویش فەرمووی: كەسانی پێش ئێوە لەزەوی‌دا چاڵێكیان بۆ هەڵدەكەنراو دەخرانە ناوی پاشان مشارێكیان دەهێناو لەسەر سەری دادەنراو دەكرا بەدووكەرتەوە، دواتریش بەشانەی ئاسنین گۆشت لەلاشەی دەكرایەوەو بەتەنیا ئێسكەكانی دەمایەوە كەچی دەستبەرداری ئاینەكەی نەدەبوو ، سوێندبێت بەخوا خوای گەورە ئەم ئاینە سەردەخات هەتا سوارێك لە(صنعاء)ەوە بەرێدەكەوێت بۆ (حضرموت)و ناترسێت مەگەر لەخواو پەلاماردانی مەڕەكانی لەلایەن گورگەوە ، بەڵام ئێوە نەتەوەیەكن پەلەتانە)).
[(اخرجه البخاري)]

وَتَرَىٰهُمۡ يُعۡرَضُونَ عَلَيۡهَا خَٰشِعِينَ مِنَ ٱلذُّلِّ يَنظُرُونَ مِن طَرۡفٍ خَفِيّٖۗ وَقَالَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِنَّ ٱلۡخَٰسِرِينَ ٱلَّذِينَ خَسِرُوٓاْ أَنفُسَهُمۡ وَأَهۡلِيهِمۡ يَوۡمَ ٱلۡقِيَٰمَةِۗ أَلَآ إِنَّ ٱلظَّٰلِمِينَ فِي عَذَابٖ مُّقِيمٖ ﴿٤٥﴾ وَمَا كَانَ لَهُم مِّنۡ أَوۡلِيَآءَ يَنصُرُونَهُم مِّن دُونِ ٱللَّهِۗ وَمَن يُضۡلِلِ ٱللَّهُ فَمَا لَهُۥ مِن سَبِيلٍ ﴿٤٦﴾ ٱسۡتَجِيبُواْ لِرَبِّكُم مِّن قَبۡلِ أَن يَأۡتِيَ يَوۡمٞ لَّا مَرَدَّ لَهُۥ مِنَ ٱللَّهِۚ مَا لَكُم مِّن مَّلۡجَإٖ يَوۡمَئِذٖ وَمَا لَكُم مِّن نَّكِيرٖ ﴿٤٧﴾ فَإِنۡ أَعۡرَضُواْ فَمَآ أَرۡسَلۡنَٰكَ عَلَيۡهِمۡ حَفِيظًاۖ إِنۡ عَلَيۡكَ إِلَّا ٱلۡبَلَٰغُۗ وَإِنَّآ إِذَآ أَذَقۡنَا ٱلۡإِنسَٰنَ مِنَّا رَحۡمَةٗ فَرِحَ بِهَاۖ وَإِن تُصِبۡهُمۡ سَيِّئَةُۢ بِمَا قَدَّمَتۡ أَيۡدِيهِمۡ فَإِنَّ ٱلۡإِنسَٰنَ كَفُورٞ ﴿٤٨﴾ لِّلَّهِ مُلۡكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۚ يَخۡلُقُ مَا يَشَآءُۚ يَهَبُ لِمَن يَشَآءُ إِنَٰثٗا وَيَهَبُ لِمَن يَشَآءُ ٱلذُّكُورَ ﴿٤٩﴾ أَوۡ يُزَوِّجُهُمۡ ذُكۡرَانٗا وَإِنَٰثٗاۖ وَيَجۡعَلُ مَن يَشَآءُ عَقِيمًاۚ إِنَّهُۥ عَلِيمٞ قَدِيرٞ ﴿٥٠﴾ ۞ وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَن يُكَلِّمَهُ ٱللَّهُ إِلَّا وَحۡيًا أَوۡ مِن وَرَآيِٕ حِجَابٍ أَوۡ يُرۡسِلَ رَسُولٗا فَيُوحِيَ بِإِذۡنِهِۦ مَا يَشَآءُۚ إِنَّهُۥ عَلِيٌّ حَكِيمٞ ﴿٥١﴾

[٤٥]﴿عليها﴾: بەسەر دۆزەخدا. ﴿خاشعين﴾: ملکەچ و سەر شۆڕ. ﴿من طرف خفي﴾: بەلاچاو سەیری دۆزەخ دەکەن لەترسا. [٤٦]﴿سبيل﴾: ڕێگایەك بۆ ڕێنموی و بەدەست هێنانی سەرفرازی (بەهەشت). [٤٧]﴿لامرد﴾: دەیسڕێتەوەو لایدەبات. ﴿نكير﴾: نکوولّی لەگوناهو سزادانتان. [٤٨]﴿حفيظاً﴾: ئەوەی بەزۆر دەتوانێت بەرامبەرەکانی ملکەچ بکات. ﴿فرح بها﴾: بەهۆیەوە خۆی لێبایی ببێت. ﴿كفور﴾: ئەوە بەتوندی نکوولّی لەبەخشش و نیعمەتەکان دەکات. [٥٠]﴿أو يُزوجهُم﴾: ..هەردوو ڕەگەزەکە لەگەڵ یەکدا کۆدەکاتەوە (نێرو مێ). ﴿عقيماً﴾: نەزۆك و بێمنداڵ. [٥١]﴿من وراء حجاب﴾: لەپشتی پەردەوە بەرامبەرەکەی نایبینێ. ﴿فيوحي﴾: نیگای بۆ دەنێرێ.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٢)و (١٣): ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَاجَيْتُمُ الرَّسُولَ﴾ئایەتەکە:

- (ابن ابي طلحة)لەڕێگەی (ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: موسوڵمانان ئەوەندە پرسیاریان لەپێغەمبەری خوا کرد(ﷺ) تا ناڕەحەتیان کرد، خوای گەورەش ویستی ئەم کارە سووك بکات لەسەر شانی پێغەمبەرەکەی ، ئنجا ئایەتی:﴿ إِذَا نَاجَيْتُمُ الرَّسُولَ فَقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ﴾ هاتەخوارەوە. کاتێك ئەم ئایەتە دابەزی زۆرێك لەخەڵکی ئارامیان گرت و پرسیاریان نەکرد، دوای ئەوە خوای گەورە ئایەتی:﴿أَأَشْفَقْتُمْ﴾ی ناردە خوارەوە.

- هەروەها(ترمذي)و ئەوانی دیکەش لە(علي)ەوە دەگێڕنەوە؛ دەڵێت: کاتێك ئایەتی:﴿يا أيها الذين آمنوا إذا ناديتم الرسول فقدموا بين يدي نجواكم صدقة﴾ هاتە خوار، پێغەمبەر(ﷺ) پێی وتم: چۆنی دەبینیت؟ دینارێك بکەنەخێر؟ منیش وتم: خەڵکی توانایان نییە ، فەرمووی: با نیودینار بکەن بەخێر ، وتم: خەڵکی توانایان نییە ، فەرمووی: ئەی چەند؟ وتم: مشتێ جۆ ، فەرمووی: بەڕاستی زۆر زوهد دەکەی ، ئنجا ئەم ئایەتە هاتەخوارەوە:﴿أَأَشْفَقْتُمْ أَنْ تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَاتٍ﴾ بەهۆی منەوە خوای گەورە لەسەر ئەم نەتەوەیە فەرمانەکەی سووك کرد.

وَكَذَٰلِكَ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا ۚ مَا كُنتَ تَدْرِى مَا ٱلْكِتَٰبُ وَلَا ٱلْإِيمَٰنُ وَلَٰكِن جَعَلْنَٰهُ نُورًا نَّهْدِى بِهِۦ مَن نَّشَآءُ مِنْ عِبَادِنَا ۚ وَإِنَّكَ لَتَهْدِىٓ إِلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٥٢﴾ صِرَٰطِ ٱللَّهِ ٱلَّذِى لَهُۥ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ ۗ أَلَآ إِلَى ٱللَّهِ تَصِيرُ ٱلْأُمُورُ ﴿٥٣﴾

سُورَةُ الزُّخْرُفِ

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

حمٓ ﴿١﴾ وَٱلْكِتَٰبِ ٱلْمُبِينِ ﴿٢﴾ إِنَّا جَعَلْنَٰهُ قُرْءَٰنًا عَرَبِيًّا لَّعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٣﴾ وَإِنَّهُۥ فِىٓ أُمِّ ٱلْكِتَٰبِ لَدَيْنَا لَعَلِىٌّ حَكِيمٌ ﴿٤﴾ أَفَنَضْرِبُ عَنكُمُ ٱلذِّكْرَ صَفْحًا أَن كُنتُمْ قَوْمًا مُّسْرِفِينَ ﴿٥﴾ وَكَمْ أَرْسَلْنَا مِن نَّبِىٍّ فِى ٱلْأَوَّلِينَ ﴿٦﴾ وَمَا يَأْتِيهِم مِّن نَّبِىٍّ إِلَّا كَانُوا۟ بِهِۦ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٧﴾ فَأَهْلَكْنَآ أَشَدَّ مِنْهُم بَطْشًا وَمَضَىٰ مَثَلُ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿٨﴾ وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ خَلَقَهُنَّ ٱلْعَزِيزُ ٱلْعَلِيمُ ﴿٩﴾ ٱلَّذِى جَعَلَ لَكُمُ ٱلْأَرْضَ مَهْدًا وَجَعَلَ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا لَّعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٠﴾

[٥٢]﴿روحاً من أمرنا﴾: ئەو قورئانەی دڵ زیندوو دەکاتەوە. ﴿الأيمان﴾: ئەو شەریعەتەی تەنها لەرێگەی نیگاوە دەزانرێت. ﴿صراط مستقيم﴾: رێبازێکی راستو دروست (ئاینی پاکی ئیسلام).

سوورەتی ﴿ الزخرف ﴾

[١]﴿حـم﴾: بە (حا، میم) دەخوێنرێتەوە. [٢]﴿المبين﴾: روونو ئاشکرا(قورئانی پیرۆز). [٤]﴿أم الكتاب﴾: (لوح المحفوظ)ە،یان زانیاری ئەزەلی. ﴿لعلي﴾: بالأو بەرزترە لەسەرجەم پەرتووکە نێردراوەکانی پێشوو (هەندێك لەوزانیاریانە دەسرێتەوەو هەندێکیش جێگیر دەکاتو ئەوەشی دەستی تێوەدراوە بەتاڵی دەکاتەوە). [٥]﴿افنضرب عنكم الذكر﴾: ئایا راستە کەپشت گوێتان بخەینو بەقورئان یادتان نەخەینەوە ؟(دەبێت یادتان بخرێتەوە هەتا وەك بەڵگەیەك بێت بەسەرتانەوە). ﴿صفحاً﴾: پشت هەڵبکەین لێتان. ﴿أن كنتم﴾: لەبەرئەوەی ئێوە.. ﴿مسرفين﴾: ئەوانەی سنووریان شکاندووە لەگومراییدا. [٦]﴿كم أرسلنا﴾: چەندین پێغەمبەرمان رەوانەکرد. ﴿في الأولين﴾: لەگەڵو نەتەوەکانی پێشوو. [٨]﴿بطشا﴾: هێزو دەستەڵاتو توانا. [١٠]﴿مهدا﴾: راخەرێك بۆ جێگیربوونو ستار گرتن تێیدا. ﴿سبلا﴾: چەند رێگایەك بۆ تێپەربوون.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((وێنەی منو ئێوە وەك پیاوێك وایە ئاگرێکی کردووەتەوە پەپوولەش دەکەونە ناوی، ئەویش خەریکە پەپوولەکان دوور دەخاتەوە ، منیش بەکێشتان دەکەم هەتا نەکەونە نێو ئاگرەوە ، بەلأم ئێوە دەرباز دەبن لەدەستم)). [(اخرجه مسلم)].

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٤): ﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ تَوَلَّوْا قَوْماً غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِم﴾ئایەتەکە:

- (ابن ابی الدنیا) لە(سدی)ەوە دەگێرێتەوە؛ دەڵێت: ئەم ئایەتە سەبارەت بە(عبدالله)ی کوڕی (نبتل) هاتەخوارەوە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٨): ﴿يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ جَمِيعاً فَيَحْلِفُونَ لَهُ كَمَا يَحْلِفُونَ لَكُمْ﴾ئایەتەکە:

- (احمد)و (حاکم) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە؛ دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) لەژێر سێبەری =

وَالَّذِي نَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً بِقَدَرٍ فَأَنْشَرْنَا بِهِ بَلْدَةً مَيْتًا كَذَلِكَ تُخْرَجُونَ (١١) وَالَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنَ الْفُلْكِ وَالْأَنْعَامِ مَا تَرْكَبُونَ (١٢) لِتَسْتَوُوا عَلَى ظُهُورِهِ ثُمَّ تَذْكُرُوا نِعْمَةَ رَبِّكُمْ إِذَا اسْتَوَيْتُمْ عَلَيْهِ وَتَقُولُوا سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ (١٣) وَإِنَّا إِلَى رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ (١٤) وَجَعَلُوا لَهُ مِنْ عِبَادِهِ جُزْءًا إِنَّ الْإِنْسَانَ لَكَفُورٌ مُبِينٌ (١٥) أَمِ اتَّخَذَ مِمَّا يَخْلُقُ بَنَاتٍ وَأَصْفَاكُمْ بِالْبَنِينَ (١٦) وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُمْ بِمَا ضَرَبَ لِلرَّحْمَنِ مَثَلًا ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ (١٧) أَوَمَنْ يُنَشَّأُ فِي الْحِلْيَةِ وَهُوَ فِي الْخِصَامِ غَيْرُ مُبِينٍ (١٨) وَجَعَلُوا الْمَلَائِكَةَ الَّذِينَ هُمْ عِبَادُ الرَّحْمَنِ إِنَاثًا أَشَهِدُوا خَلْقَهُمْ سَتُكْتَبُ شَهَادَتُهُمْ وَيُسْأَلُونَ (١٩) وَقَالُوا لَوْ شَاءَ الرَّحْمَنُ مَا عَبَدْنَاهُمْ مَا لَهُمْ بِذَلِكَ مِنْ عِلْمٍ إِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ (٢٠) أَمْ آتَيْنَاهُمْ كِتَابًا مِنْ قَبْلِهِ فَهُمْ بِهِ مُسْتَمْسِكُونَ (٢١) بَلْ قَالُوا إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَى أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَى آثَارِهِمْ مُهْتَدُونَ (٢٢)

[١١] ﴿بقدر﴾: بەئەندازەیەكی دیاریكراو. ﴿فأنشرنا به﴾: بەئاو زیندوومان كردەوە. ﴿میتا﴾: مردوو (واتە: رووەكی تێدا نەبوو پێشتر). [١٢] ﴿خلق الأزواج﴾: سەرجەم بوونەوەرەكانی هێنایە بوون. ﴿الفلك﴾: كەشتی یەكان. ﴿الانعام﴾: وشتر. [١٣] ﴿لتستوا﴾: تاجێگیربن لەسەر پشتی. ﴿سخر﴾: ملكەچی كرد. ﴿مقرنین﴾: لاوازیو زاڵ نەبوون. [١٤] ﴿لمنقلبون﴾: دەگەڕێنەوە (بۆ خزمەتی خوا). [١٥] ﴿وجعلوا له من عباده جزءا﴾: پەروەردگاریان بەتەنیا بەست بەهەندێك لەبەندەكانیو وتیان: فریشتەكان كچی خوان..! ﴿لكفور﴾: بێباوەڕێكی توندو تیژ. ﴿مبین﴾: بێباوەڕیەكەی روونو ئاشكراو دیارە. [١٦] ﴿أصفاكم بالبنین﴾: بەتەنیا نێرینەی بۆ هەڵبژاردوون. [١٧] ﴿مثلا﴾: هاوچەشنو شێوازی. ﴿ظل﴾: خەریكە. ﴿كظیم﴾: ئەوەی دڵی پڕ لەخەشمو قینە. [١٨] ﴿أو من ینشؤا في الحلیة﴾: ئایا ئەوەی پەروەردەكراوە لەناز و نیعمەتا دەدەنە پاڵ پەروەردگار (كەوا كچانن)!؟. ﴿الخصام﴾: دەمەدەمەو گەرمەی مشتومڕ. ﴿غیر مبین﴾: لەبەڵگەهێنانەوەدا لاوازو كزن. [٢٠] ﴿یخرصون﴾: درۆدەكەن لەوەی وتوویانەو بانگەشەیان بۆ كردووە. [٢١] ﴿كتابا﴾: پەرستنی بتیان بۆ حەڵاڵو گونجاو كردبوون. ﴿مستمسكون﴾: بەتوندی پابەندن پێوەی. [٢٢] ﴿آباءنا﴾: باوانیان (ئەوانەی لەسەر زانیاری بەباریان هێناون). ﴿علی أمة﴾: لەسەر ئاینو رێبازی پێشینان. ﴿وإنا علی آثارهم مهتدون﴾: ئێمە لەسەر ڕێو شوێنی ئەوان رێنموویی كراوینو دەڕۆین بەڕێوە.

- ماڵەكەیدابوو، خەریك بوو سێبەرەكە كەم دەبووەوە، فەرمووی: پاش ساتێ مرۆڤێك دێت بەچاوی شەیتانەوە سەیرتان دەكات، ئەگەر هاتەلاتان قسەی لەگەڵدا مەكەن، زۆری پێنەچوو پیاوێكی خێلی چاوشین دەركەوت، پێغەمبەری خوا(ﷺ) بانگی كردو ئەویش نزیك بووەوە -

وَكَذَٰلِكَ مَآ أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ فِى قَرْيَةٍ مِّن نَّذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَآ إِنَّا وَجَدْنَآ ءَابَآءَنَا عَلَىٰٓ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰٓ ءَاثَٰرِهِم مُّقْتَدُونَ ﴿٢٣﴾ ۞ قَٰلَ أَوَلَوْ جِئْتُكُم بِأَهْدَىٰ مِمَّا وَجَدتُّمْ عَلَيْهِ ءَابَآءَكُمْ ۖ قَالُوٓا۟ إِنَّا بِمَآ أُرْسِلْتُم بِهِۦ كَٰفِرُونَ ﴿٢٤﴾ فَٱنتَقَمْنَا مِنْهُمْ ۖ فَٱنظُرْ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلْمُكَذِّبِينَ ﴿٢٥﴾ وَإِذْ قَالَ إِبْرَٰهِيمُ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِۦٓ إِنَّنِى بَرَآءٌ مِّمَّا تَعْبُدُونَ ﴿٢٦﴾ إِلَّا ٱلَّذِى فَطَرَنِى فَإِنَّهُۥ سَيَهْدِينِ ﴿٢٧﴾ وَجَعَلَهَا كَلِمَةًۢ بَاقِيَةً فِى عَقِبِهِۦ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٢٨﴾ بَلْ مَتَّعْتُ هَٰٓؤُلَآءِ وَءَابَآءَهُمْ حَتَّىٰ جَآءَهُمُ ٱلْحَقُّ وَرَسُولٌ مُّبِينٌ ﴿٢٩﴾ وَلَمَّا جَآءَهُمُ ٱلْحَقُّ قَالُوا۟ هَٰذَا سِحْرٌ وَإِنَّا بِهِۦ كَٰفِرُونَ ﴿٣٠﴾ وَقَالُوا۟ لَوْلَا نُزِّلَ هَٰذَا ٱلْقُرْءَانُ عَلَىٰ رَجُلٍ مِّنَ ٱلْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ ﴿٣١﴾ أَهُمْ يَقْسِمُونَ رَحْمَتَ رَبِّكَ ۚ نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُم مَّعِيشَتَهُمْ فِى ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ۚ وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَٰتٍ لِّيَتَّخِذَ بَعْضُهُم بَعْضًا سُخْرِيًّا ۗ وَرَحْمَتُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ ﴿٣٢﴾ وَلَوْلَآ أَن يَكُونَ ٱلنَّاسُ أُمَّةً وَٰحِدَةً لَّجَعَلْنَا لِمَن يَكْفُرُ بِٱلرَّحْمَٰنِ لِبُيُوتِهِمْ سُقُفًا مِّن فِضَّةٍ وَمَعَارِجَ عَلَيْهَا يَظْهَرُونَ ﴿٣٣﴾

[٢٣]﴿مترفوها﴾:ئەوانەی لەناز و نیعمەتدابوون و لەئارەزووەکانیاندا نوقم بوون.﴿مقتدون﴾:دەیگرینەبەر و پەیڕەوی دەکەین..[٢٦]﴿لأبيه﴾:(ئازەر)ی باوکی حەزرەتی (ابراهیم)(د.خ).﴿إنني براء﴾:من دووروبەدەرم (بێبەری)م..[٢٧]﴿فطرني﴾:بەدیی هێناوم لەسەر ئەم شێوەیە و وێنەی کێشاوم.[٢٨]﴿كلمة باقية﴾:وشەی یەکتاپەرستی یاخود بەدەربوون.﴿في عقبه﴾:وەچەو نەوەکانی(لەنێوانیاندا کەسانی وا دەبن هەتا رۆژی قیامەت یەکتاپەرستی پەروەردگار دەکەن).[٢٩]﴿جاءهم الحق..﴾:حەق و راستی‌یان بۆ رەوانەکراوە(قورئانی پیرۆز).﴿مبين﴾:روون و ئاشکرا (فەرمانەکانی پەروەردگاری تێدا رۆشن کراوەتەوە).[٣٠]﴿كافرون﴾:بێباوەڕن پێی.[٣١]﴿القريتين﴾:یەکێك لەودوو گوندە(مەککە)و(طائف).[٣٢]﴿رحمة ربك﴾:سۆز و بەزەیی خوایی(مەبەستی پێغەمبەرایەتی‌یە).﴿سخريا﴾:تا هەندێکیان بەگەڕ بخرێن بۆ هەندێکی‌تر لەکار و کردەوەدا.[٣٣]﴿أمة واحدة﴾:ئەوانەی یەکدەنگن لەسەر بێباوەڕی و دنیاپەرستی.﴿معارج﴾:پلیکانەو پەیژە (کەلە زیو دروستکراوە).﴿يظهرون﴾:سەردەکەون و بەرزدەبنەوە.

- پێی فەرموو: لەسەرچی تۆو هاوەڵانت قسەم پێدەڵێن؟ پیاوەکەش وتی: لێم بگەڕێ با ئەوانیش بهێنم ، رۆیشت و ئەوانی بانگ کرد، ئنجا هەموویان سوێندیان خوارد شتی وایان لەزار نەهاتبێتە دەرەوەو کاری وەهایان لێنەوەشاوەتەوە ، پاشان خوای گەورە ئایەتی:﴿يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ جَمِيعاً فَيَحْلِفُونَ لَهُ كَمَا يَحْلِفُونَ لَكُمْ﴾ی دابەزاند.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٢):﴿لا تجدُ قوْماً يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ﴾ئەمەیە:
- (ابن ابی حاتم) لە(ابن شوذب)ەوە دەگێڕێتەوە! دەڵێت: ئەم ئایەتە دەربارەی (ابو عبیدە)ی (جراح)هاتەخوارەوە کەلەجەنگی(بدر)دا باوکی خۆی کوشت ـ کەلەکافران بوو ـ﴿لا تجدُ قوْماً يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ﴾دابەزی.هەروەها (طبراني)و(حاکم) دەگێڕنەوەو دەڵێن:باوکی -

وَلِبُيُوتِهِمْ أَبْوَٰبًا وَسُرُرًا عَلَيْهَا يَتَّكِـُٔونَ ﴿٣٤﴾ وَزُخْرُفًا وَإِن كُلُّ ذَٰلِكَ لَمَّا مَتَٰعُ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا وَٱلْءَاخِرَةُ عِندَ رَبِّكَ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٣٥﴾ وَمَن يَعْشُ عَن ذِكْرِ ٱلرَّحْمَٰنِ نُقَيِّضْ لَهُۥ شَيْطَٰنًا فَهُوَ لَهُۥ قَرِينٌ ﴿٣٦﴾ وَإِنَّهُمْ لَيَصُدُّونَهُمْ عَنِ ٱلسَّبِيلِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُم مُّهْتَدُونَ ﴿٣٧﴾ حَتَّىٰٓ إِذَا جَآءَنَا قَالَ يَٰلَيْتَ بَيْنِى وَبَيْنَكَ بُعْدَ ٱلْمَشْرِقَيْنِ فَبِئْسَ ٱلْقَرِينُ ﴿٣٨﴾ وَلَن يَنفَعَكُمُ ٱلْيَوْمَ إِذ ظَّلَمْتُمْ أَنَّكُمْ فِى ٱلْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ ﴿٣٩﴾ أَفَأَنتَ تُسْمِعُ ٱلصُّمَّ أَوْ تَهْدِى ٱلْعُمْىَ وَمَن كَانَ فِى ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿٤٠﴾ فَإِمَّا نَذْهَبَنَّ بِكَ فَإِنَّا مِنْهُم مُّنتَقِمُونَ ﴿٤١﴾ أَوْ نُرِيَنَّكَ ٱلَّذِى وَعَدْنَٰهُمْ فَإِنَّا عَلَيْهِم مُّقْتَدِرُونَ ﴿٤٢﴾ فَٱسْتَمْسِكْ بِٱلَّذِىٓ أُوحِىَ إِلَيْكَ إِنَّكَ عَلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٤٣﴾ وَإِنَّهُۥ لَذِكْرٌ لَّكَ وَلِقَوْمِكَ وَسَوْفَ تُسْـَٔلُونَ ﴿٤٤﴾ وَسْـَٔلْ مَنْ أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ مِن رُّسُلِنَآ أَجَعَلْنَا مِن دُونِ ٱلرَّحْمَٰنِ ءَالِهَةً يُعْبَدُونَ ﴿٤٥﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِـَٔايَٰتِنَآ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَإِي۟هِۦ فَقَالَ إِنِّى رَسُولُ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٤٦﴾ فَلَمَّا جَآءَهُم بِـَٔايَٰتِنَآ إِذَا هُم مِّنْهَا يَضْحَكُونَ ﴿٤٧﴾

[٣٥]﴿زُخرفـاً﴾: ئـالتوون ، يـا جوانی‌یەكی پڕ ڕەونەق.﴿لَمّا متـاع﴾: تەنیا رابواردنێكی كاتییە.[٣٦]﴿مَـن یعْـشُ﴾: هەركەس خۆی كوێر بكات و پشت هەڵبكات.﴿نقیض لـه﴾: بۆی ئامادە دەكەین.﴿قریـن﴾: هاوڕێیەك هەرگیز جیانەبێتەوەو هاودەمی بێت.[٣٨]﴿بُعد المشرقین﴾: ئەندازەی دووری نێوان ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوا. [٤١]﴿نذهبنَّ بِـك﴾: ڕۆحت بكێشین و مـردن بـهێنین بەسەرتا. [٤٣]﴿فاستمسك﴾: بەتوندی پابەندبەو دەستی پێوەبگرە.[٤٤]﴿انه لَذكـرٌ﴾: قورئـانی پـیرۆز جێگـەی ڕێـزو شانازی‌یە.[٤٦]﴿ بآیاتنا ﴾: ئەو بەڵگەو موعجیزانەی پەروەردگار.

- (ابو عبیدة)ی (جراح) دەچووە بەردەم (ابو عبیدة) لەجـەنگی (بـدر)دا (ابـو عبیده)ش خۆی لێدوور دەخستەوە، بەڵام باوكی زۆری بۆهێناو ئەویش ناچار بەرامبەری وەستاو باوكی كوشت، ئەم ئایەتەش لەسەر ئەوە نازڵبووە خوارەوە. هەروەها(ابن منذر) لە(ابن جریج)ەوە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: (ابو قحافة)ی باوكی (ابوبكر) جنێویدا بەپێغەمبەری خوا(ﷺ) (ابوبكر)یش یەك زللەی پیاكێشاو باوكی كەوت بەسەر زەویدا، دوایش ئەمەی بۆ پێغەمبەری خوا(ﷺ) گێڕایەوە ، فەرمووی: شتی وات كرد ئەی (ابوبكر) ئەویش فەرمووی: سوێند بەخوا ئەگەر شمشێرم لێوە نزیك بوایە ئەوا لێم دەدا ، ئنجا ئایەتی:﴿لاتجد قوما﴾ هاتەخوارەوە.

سوورەتی ﴿ الحشر ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(١):﴿سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ئایەتەكە:

ـ (بخاري) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: غەزای (بني النضير) كەتیرەیەكی جوولەكەبوون لەدوای شەش مانگ لەجەنگی(بدر) ڕوویدا، خانوو دارخورماكانیان لەسوچێكی (مەدینە)وە بوو، پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەورەی دان تاڕازی بوون بەتەسلیم كردنی ماڵ و سەروەتیان و تەنیا ئەوەندە بەرن لەموڵكیان وشترێك هەڵی بگرێت و نابێت لەوبارەشدا چەكی تێدابێت، ئنجا خوای گەورە ئایەتی:﴿ سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ﴾ی دابەزاند.

وَمَا نُرِيهِم مِّنْ ءَايَةٍ إِلَّا هِيَ أَكْبَرُ مِنْ أُخْتِهَا وَأَخَذْنَٰهُم بِٱلْعَذَابِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٤٨﴾ وَقَالُوا۟ يَٰٓأَيُّهَ ٱلسَّاحِرُ ٱدْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِندَكَ إِنَّنَا لَمُهْتَدُونَ ﴿٤٩﴾ فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ ٱلْعَذَابَ إِذَا هُمْ يَنكُثُونَ ﴿٥٠﴾ وَنَادَىٰ فِرْعَوْنُ فِى قَوْمِهِۦ قَالَ يَٰقَوْمِ أَلَيْسَ لِى مُلْكُ مِصْرَ وَهَٰذِهِ ٱلْأَنْهَٰرُ تَجْرِى مِن تَحْتِىٓ ۖ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٥١﴾ أَمْ أَنَا۠ خَيْرٌ مِّنْ هَٰذَا ٱلَّذِى هُوَ مَهِينٌ وَلَا يَكَادُ يُبِينُ ﴿٥٢﴾ فَلَوْلَآ أُلْقِىَ عَلَيْهِ أَسْوِرَةٌ مِّن ذَهَبٍ أَوْ جَآءَ مَعَهُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ مُقْتَرِنِينَ ﴿٥٣﴾ فَٱسْتَخَفَّ قَوْمَهُۥ فَأَطَاعُوهُ ۚ إِنَّهُمْ كَانُوا۟ قَوْمًا فَٰسِقِينَ ﴿٥٤﴾ فَلَمَّآ ءَاسَفُونَا ٱنتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَغْرَقْنَٰهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٥٥﴾ فَجَعَلْنَٰهُمْ سَلَفًا وَمَثَلًا لِّلْءَاخِرِينَ ﴿٥٦﴾ ۞ وَلَمَّا ضُرِبَ ٱبْنُ مَرْيَمَ مَثَلًا إِذَا قَوْمُكَ مِنْهُ يَصِدُّونَ ﴿٥٧﴾ وَقَالُوٓا۟ ءَأَٰلِهَتُنَا خَيْرٌ أَمْ هُوَ ۚ مَا ضَرَبُوهُ لَكَ إِلَّا جَدَلًۢا ۚ بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ ﴿٥٨﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا عَبْدٌ أَنْعَمْنَا عَلَيْهِ وَجَعَلْنَٰهُ مَثَلًا لِّبَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ﴿٥٩﴾ وَلَوْ نَشَآءُ لَجَعَلْنَا مِنكُم مَّلَٰٓئِكَةً فِى ٱلْأَرْضِ يَخْلُفُونَ ﴿٦٠﴾

[٤٨] ﴿اختها﴾: ئەو ئایەتەی کەلەپێشەوە هاتووە. ﴿أخذناهم بالعذاب﴾: هەراسانمان کردن بەسزاو ئەشکەنجەو بەلاو نەهامەتی. [٤٩] ﴿بما عهد عندك﴾: بەوپەیمانەی خوا پێی داوی (پەیمانەکەش بریتییە لەرزگاربوونی باوەڕداران لەسزاو خەشم و قین). [٥٠] ﴿ينكثون﴾: پەیمان دەشکێنن. [٥٢] ﴿مهين﴾: لاوازو هیچ و پووچ. (ئەو ستەمکارانە سەربازو دەست وپێوەندیان لەگەڵدا نییە). ﴿يبين﴾: مەبەستی دەخاتە ڕوو. [٥٣] ﴿أسورة﴾: بازن. ﴿مقترنين﴾: هاوڕێی بن و باوەڕی پێ بهێنن. [٥٤] ﴿فاستخف قومه﴾: گێلی و بێهۆشی گەلەکەی بۆ دەرکەوت (کاتێ ملکەچی کردن بۆ فەرمانە بەدو خراپەکانی بەگوێیانکرد). [٥٥] ﴿آسفونا﴾: بەتوندی تووڕەو بێزاریان کردین. [٥٦] ﴿سلفا﴾: پێشەنگ (بۆ بێباوەڕانی دوای خۆیان). ﴿مثلا للآخرين﴾: پەندو ئامۆژگاری بۆ بێباوەڕانی دوای خۆیان. [٥٧] ﴿يصدون﴾: هاواردەکەن و لەناوخۆیاندا دەیکەن بەهەراو دەنگە دەنگ(وادەر دەبڕن پێغەمبەری خوایان بەزاندبێ!). [٥٨] ﴿خصمون﴾: ئەوانەی بەتوندی بەرگری لەناحەق دەکەن. [٥٩] ﴿مثلا﴾: نیشانەو پەندێك (وەك نموونەیەك وەها بێت). [٦٠] ﴿لجعلنا منكم﴾: لەبری ئێوە.. ﴿يخلفون﴾: لەجیاتی ئێوە جێنشین دەبن(ئەمەش پاش ئەوەی ئێوە تیا دەچن و دەفەوتێن).

هۆی دابەزینی ئایەتی(٥): ﴿ما قَطَعْتُمْ مِنْ لِينَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً عَلَى أُصُولِهَا فَبِإِذْنِ اللَّهِ﴾ئایەتەکە
- (بخاري)و ئەوانی دی لە(ابن عمر)ەوە دەگێڕنەوە؛ دەڵێن: پێغەمبەری خوا(ﷺ) دارخورماکانی (بني نضير)ی سوتاندو درەختی شیوی(البويرة)ی بڕیەوە، ئیتر خوای گەورە ئایەتی: ﴿ما قطعتم من لينة﴾ی دابەزاندە خوارەوە. هەروەها (ابو يعلى) بە(سند)ێکی لاواز لە(جابر)ەوە دەگێڕێتەوە: دەڵێت: ڕێدرا پێیان کەدارخورماکان ببڕن، دواتریش ڕێیان لێگیرا، هاتنە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) و پێیان وت: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئایا هیچ گوناهێکمان لەسەرە دەربارەی ئەو دارانەی بڕیومانەو پشت گەیمان خستووە؟ ئنجا خوای گەورە ئەم ئایەتەی دابەزاند

وَإِنَّهُۥ لَعِلْمٌ لِّلسَّاعَةِ فَلَا تَمْتَرُنَّ بِهَا وَٱتَّبِعُونِ هَٰذَا صِرَٰطٌ مُّسْتَقِيمٌ ﴿٦١﴾ وَلَا يَصُدَّنَّكُمُ ٱلشَّيْطَٰنُ إِنَّهُۥ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿٦٢﴾ وَلَمَّا جَآءَ عِيسَىٰ بِٱلْبَيِّنَٰتِ قَالَ قَدْ جِئْتُكُم بِٱلْحِكْمَةِ وَلِأُبَيِّنَ لَكُم بَعْضَ ٱلَّذِى تَخْتَلِفُونَ فِيهِ فَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿٦٣﴾ إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ رَبِّى وَرَبُّكُمْ فَٱعْبُدُوهُ هَٰذَا صِرَٰطٌ مُّسْتَقِيمٌ ﴿٦٤﴾ فَٱخْتَلَفَ ٱلْأَحْزَابُ مِنۢ بَيْنِهِمْ فَوَيْلٌ لِّلَّذِينَ ظَلَمُوا۟ مِنْ عَذَابِ يَوْمٍ أَلِيمٍ ﴿٦٥﴾ هَلْ يَنظُرُونَ إِلَّا ٱلسَّاعَةَ أَن تَأْتِيَهُم بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٦٦﴾ ٱلْأَخِلَّآءُ يَوْمَئِذٍۭ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلَّا ٱلْمُتَّقِينَ ﴿٦٧﴾ يَٰعِبَادِ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمُ ٱلْيَوْمَ وَلَآ أَنتُمْ تَحْزَنُونَ ﴿٦٨﴾ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا وَكَانُوا۟ مُسْلِمِينَ ﴿٦٩﴾ ٱدْخُلُوا۟ ٱلْجَنَّةَ أَنتُمْ وَأَزْوَٰجُكُمْ تُحْبَرُونَ ﴿٧٠﴾ يُطَافُ عَلَيْهِم بِصِحَافٍ مِّن ذَهَبٍ وَأَكْوَابٍ وَفِيهَا مَا تَشْتَهِيهِ ٱلْأَنفُسُ وَتَلَذُّ ٱلْأَعْيُنُ وَأَنتُمْ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٧١﴾ وَتِلْكَ ٱلْجَنَّةُ ٱلَّتِىٓ أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٧٢﴾ لَكُمْ فِيهَا فَٰكِهَةٌ كَثِيرَةٌ مِّنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٧٣﴾

[٦١] ﴿وإنه﴾: حەزرەتی (عیسی)(د.خ). ﴿لعلم للساعة﴾: نیشانەیەکی روون و ئاشکرایە (بەوادەو نزیك بوونەوەی رۆژی قیامەت). ﴿فلا تمترن بها﴾: گومانتان نەبێت لەداهاتنی قیامەت. [٦٢]﴿لا یصدنکم﴾: شەیتان دوورتان نەخاتەوە لەئاینی پیرۆزی ئیسلام. [٦٥]﴿فویل﴾: تیاچوون و فەوتان؛ یاخود چاڵێك لەدۆزەخدا.. [٦٦]﴿هل ینظرون﴾: چاوەڕێ نابن مەگەر.. ﴿بغتة﴾: لەناکاو، لەپڕ. [٦٧]﴿الاخلاء﴾: دۆست و خۆشەویستانی بەدەر لەڕێبازی خوا. [٧٠]﴿تحبرون﴾: زۆر خۆشحاڵ و شادمان دەبن. [٧١]﴿صحاف﴾: دەفرێکی خۆراك.. ﴿اکواب﴾: کوپێکی ئاو هەرکات خاوەنەکەی ویستی بەکاری دەهێنێ.

-هەروەها (ابن اسحاق) لە(زید)ی کوڕی (رومان)ەوە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: کاتێك پێغەمبەری خوا(ﷺ) دابەزییە سەر تیرەی (بني نضير)خۆیان قایم کرد لەقەڵاکاندا، ئەویش فەرمانیدا کەدارخورماکانیان ببڕن و هەندێکیشی بسوتێنن، ئەوانیش هاواریانکردو وتیان: ئەی محمد پێشتر تۆ رێگریت لەوکارە دەکرد، کەچی ئێستا خۆت فەرمانی پێدەکەیت ، ئەم رەفتارە چییە ؟ ئنجا ئایەتی:﴿مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لِينَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً عَلَى أُصُولِهَا فَبِإِذْنِ اللَّهِ﴾دابەزی.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٩):﴿وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ﴾ئایەتەکە:

- (ابن منذر)لە(یزید)ی کوڕی (اصم)ەوە دەگێڕنەوە؛ دەڵێت: پشتیوانەکان وتیان ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئەم زەویە لەنێوان ئێمەو برا کۆچبەرەکاندا بەش بکە ، حەزرەتیش فەرمووی: نەخێر، بەشی ناکەم بەڵام ئێوە خزمەتی بکەن و لەبەروبوومەکەی بەشیان بدەن ، زەویەکەش هی خۆتانە، وتیان: ئێمە رازین ، ئنجا ئەم ئایەتە هاتەخوارەوە:﴿وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ﴾.

هەروەها(بخاري)لە(ابوهریرة)وە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: پیاوێك هاتە لای پێغەمبەری خوا(ﷺ)و وتی: ئەی پێغەمبەری خوا تووشی نارەحەتی هاتووم ، یەکێکی ناردە لای خێزانەکانی لەوێ هیچ شتێکی دەست نەکەوت ، ئەوجا فەرمووی: هەرکەس ئەمشەو ئەم میوانە رابگرێت بەر رەحمەتی پەروەردگار دەکەوێت، پیاوێك لەپشتیوانەکان هەستاو وتی: من هەڵدەستم بەمیواندار کردنی ، ئنجا پیاوەکە چووە دەرەوە بۆلای خێزانی و وتی: میوانی پێغەمبەری خوامان لەماڵ =

إِنَّ ٱلْمُجْرِمِينَ فِى عَذَابِ جَهَنَّمَ خَٰلِدُونَ ﴿٧٤﴾ لَا يُفَتَّرُ عَنْهُمْ وَهُمْ فِيهِ مُبْلِسُونَ ﴿٧٥﴾ وَمَا ظَلَمْنَٰهُمْ وَلَٰكِن كَانُوا۟ هُمُ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٧٦﴾ وَنَادَوْا۟ يَٰمَٰلِكُ لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ قَالَ إِنَّكُم مَّٰكِثُونَ ﴿٧٧﴾ لَقَدْ جِئْنَٰكُم بِٱلْحَقِّ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَكُمْ لِلْحَقِّ كَٰرِهُونَ ﴿٧٨﴾ أَمْ أَبْرَمُوٓا۟ أَمْرًا فَإِنَّا مُبْرِمُونَ ﴿٧٩﴾ أَمْ يَحْسَبُونَ أَنَّا لَا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَىٰهُم بَلَىٰ وَرُسُلُنَا لَدَيْهِمْ يَكْتُبُونَ ﴿٨٠﴾ قُلْ إِن كَانَ لِلرَّحْمَٰنِ وَلَدٌ فَأَنَا۠ أَوَّلُ ٱلْعَٰبِدِينَ ﴿٨١﴾ سُبْحَٰنَ رَبِّ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ رَبِّ ٱلْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿٨٢﴾ فَذَرْهُمْ يَخُوضُوا۟ وَيَلْعَبُوا۟ حَتَّىٰ يُلَٰقُوا۟ يَوْمَهُمُ ٱلَّذِى يُوعَدُونَ ﴿٨٣﴾ وَهُوَ ٱلَّذِى فِى ٱلسَّمَآءِ إِلَٰهٌ وَفِى ٱلْأَرْضِ إِلَٰهٌ وَهُوَ ٱلْحَكِيمُ ٱلْعَلِيمُ ﴿٨٤﴾ وَتَبَارَكَ ٱلَّذِى لَهُۥ مُلْكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَعِندَهُۥ عِلْمُ ٱلسَّاعَةِ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٨٥﴾ وَلَا يَمْلِكُ ٱلَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِهِ ٱلشَّفَٰعَةَ إِلَّا مَن شَهِدَ بِٱلْحَقِّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٨٦﴾ وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَهُمْ لَيَقُولُنَّ ٱللَّهُ فَأَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ﴿٨٧﴾ وَقِيلِهِۦ يَٰرَبِّ إِنَّ هَٰٓؤُلَآءِ قَوْمٌ لَّا يُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾ فَٱصْفَحْ عَنْهُمْ وَقُلْ سَلَٰمٌ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٨٩﴾

[٧٥]﴿لا يُفتر عنهم﴾:خوای گەورە سزایان ئاسان‌و سووك ناكات. ﴿مبلسون﴾:ئەوانەی نائومێدو چارە بڕاوبوون لەهەموو چاكەو خێرێك. [٧٧]﴿ليقض علينا..﴾:بابمان مرێنێ (هەتا سەرفرازو رزگاربین لەو ئێش‌و ئازارە). ﴿ماكثون﴾:بەردەوام دەمێننەوە. [٧٩]﴿ام ابرموا امراً﴾: بەڵكو فێڵ‌و پیلانیان گێڕا (دژ بەپێغەمبەری خوا(د.خ). ﴿مُبرمون﴾: سەقامگیركردن‌و چەسپاندنی پیلان‌و نەخشە بەرامبەریان(بەرامبەر بێباوەڕان). [٨٠]﴿نجواهم﴾:گفتوگۆی نهێنی نێوانیان. [٨٢]﴿يصفون﴾: پیاهەڵدەدەن. [٨٣]﴿ذرهُم﴾: فەرامۆشیان بكەو دەستبەرداریان ببە. ﴿يخوضوا﴾:بچنە ناو بوارەكانی ناحەق‌و قسەی پڕوپووچەوە. [٨٥]﴿تبارك﴾:بەرزو بڵند بێت، یا خێرو بێری زیاد بێت. [٨٧]﴿فانى يؤفكون﴾:ئیدی چۆن لادەدەن لەپەرستنی خوای گەورە!؟. [٨٨]﴿وقيله﴾:زانیاری ئەو وتەو فەرمایشتەی پێغەمبەر(د.خ) لای ئەو پەروەردگارەیە. [٨٩]﴿فصفح عنهم﴾:پشتیان تێبكەو گوێیان لێمەگرە. (بەردەوامبە لەسەر بانگەوازی خۆت). ﴿سلام﴾:سلاو (فەرمانم دەسبەردار بوون‌و دووركەوتنەوەیە لەو دەمەدەمەی دەیكەن).

- دەبێت ، هەموو خواردنەكە دابنێ‌و هیچی لێهەڵمەگرە، ئافرەتەكەی خێزانیشی وتی:سوێند بەخوا تەنیا پێخۆری منداڵەكانمان هەیە، ئەویش وتی: كاتێك منداڵەكان داوای نانیانكرد بیانخەوێنە، ئەوجا وەرە چراكەش بكوژێنەرەوەو ئەمشەو باسكمان بگرین‌و گەروومان دابخەین، خێزانەكەشی بەوشێوازەی كرد ، بۆ سبەینێ ئەم پیاوە چووەوە بۆ لای پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئەویش فەرمووی: بەڕاستی خوای گەورە ئەم كارە سەیربوو بەلایەوەو پێكەنی بەرامبەر بەفلان‌و فلان ، ئنجا پەروەردگار ئایەتی:﴿وَيُؤْثِرُونَ عَلَى أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ی ناردە خوارەوە. هەروەها(مسدد)و (ابن منذر) لە(ابى متوكل الناجي)ەوە دەگێڕنەوە؛ دەڵێت: ئەو پیاوەی میوانداریەتیەكەی كرد(ثابت)ی كوڕی (شماسی) (قیس)بوو لەسەر ئەو ئایەت نازلبووە خوارەوە.

سُورَةُ الدُّخَانِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

حمٓ ﴿١﴾ وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ ﴿٢﴾ إِنَّا أَنزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةٍ مُّبَارَكَةٍ ۚ إِنَّا كُنَّا مُنذِرِينَ ﴿٣﴾ فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ ﴿٤﴾ أَمْرًا مِّنْ عِندِنَا ۚ إِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ ﴿٥﴾ رَحْمَةً مِّن رَّبِّكَ ۚ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٦﴾ رَبِّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۖ إِن كُنتُم مُّوقِنِينَ ﴿٧﴾ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ ۖ رَبُّكُمْ وَرَبُّ آبَائِكُمُ الْأَوَّلِينَ ﴿٨﴾ بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ يَلْعَبُونَ ﴿٩﴾ فَارْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُخَانٍ مُّبِينٍ ﴿١٠﴾ يَغْشَى النَّاسَ ۖ هَٰذَا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١١﴾ رَّبَّنَا اكْشِفْ عَنَّا الْعَذَابَ إِنَّا مُؤْمِنُونَ ﴿١٢﴾ أَنَّىٰ لَهُمُ الذِّكْرَىٰ وَقَدْ جَاءَهُمْ رَسُولٌ مُّبِينٌ ﴿١٣﴾ ثُمَّ تَوَلَّوْا عَنْهُ وَقَالُوا مُعَلَّمٌ مَّجْنُونٌ ﴿١٤﴾ إِنَّا كَاشِفُو الْعَذَابِ قَلِيلًا ۚ إِنَّكُمْ عَائِدُونَ ﴿١٥﴾ يَوْمَ نَبْطِشُ الْبَطْشَةَ الْكُبْرَىٰ إِنَّا مُنتَقِمُونَ ﴿١٦﴾ ۞ وَلَقَدْ فَتَنَّا قَبْلَهُمْ قَوْمَ فِرْعَوْنَ وَجَاءَهُمْ رَسُولٌ كَرِيمٌ ﴿١٧﴾ أَنْ أَدُّوا إِلَيَّ عِبَادَ اللَّهِ ۖ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٨﴾

سوورەتی ﴿ الدخان ﴾

[١] ﴿حم﴾: بە(حا ، میم) دەخوێنرێتەوە. ﴿أنزلناه﴾: دامان بەزاندە خوارەوە. ﴿ليلة مباركة﴾: شەوێكە پڕ فەڕو خێر كە(شەوی قەدرە) لە مانگی(ڕەمەزان)دا. [٤] ﴿يفرق﴾: ڕۆشن و جیا دەكرێتەوە.. ﴿أمرٌ حكيم﴾:.. فەرمانێك لەسەر دانایی دامەزراوە. [٥] ﴿أمراً من عندنا﴾: لەلایەن ئێمەوە فەرمانی پێكراوە. [٩] ﴿يلعبون﴾: گاڵتەو گەپ دەكەن. [١٠] ﴿فارتقب﴾: چاوەڕێ بە لەسەر ئەو گومانداڕانە.. ﴿بدخان﴾: تاریكی یەك لەئاسماندا وەك دوكەڵێك (ئاماژەیەكە بۆ بڵاوبوونەوەی برسێتی و قات و قڕی). ﴿مبين﴾: ئاشكراو دیار. [١١] ﴿يغشى الناس﴾: چوار دەوری خەڵكی دەگرێت. [١٢] ﴿انا مؤمنون﴾: سوورین لەسەر باوەڕهێنان. [١٣] ﴿أنى هم الذكرى﴾: ئیتر چۆن بیریان دەكەوێتەوەو پەند وەردەگرن؟!. ﴿رسولٌ مبين﴾: پێغەمبەرێك پەیامەكەی ڕوون و ئاشكرایە. [١٤] ﴿تولوا﴾: نكووڵیانكرد. ﴿معلّمٌ﴾: مرۆڤێك فێری دەكات. [١٦] ﴿يوم نبطش﴾: ڕۆژێك دادێت بەتوندی كێشی دەكەین.(ڕۆژی قیامەتە). ﴿البطشة الكبرى﴾: ڕۆژی (بدر) یان ڕۆژی(قیامەت)ە. [١٧] ﴿فتنا﴾: ئەزموون و تاقیكردنەوەمان كردن.. ﴿رسولٌ كريم﴾: حەزرەتی(موسی)ە(سەلامی خوای لەسەر بێت). [١٨] ﴿أدوا الي عباد الله﴾: نەوەی(اسرائیل)م (كەبەندەی خوان) لەگەڵدا بنێرە تا باوەڕ بهێنن.

-هەروەها(واحدی) لە(ابن عمر)ەوە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: سەری بزنێك درا بەیەكێك لەهاوەڵانی پێغەمبەر(ﷺ) ئەویش وتی: بەڕاستی فلانەكەسی برام و منداڵەكانی زیاتر پێویستی پێیەتی هەتا ئێمە. بۆیە سەرە بزنەكەی نارد بۆ ئەوان، بەم شێوازە هەر ماڵەو ئەو سەرە بزنەیان بەدیاری دەنارد بۆ ئەوی‌تر هەتا حەوت ماڵ گەڕاو ئەوجا گەیشتەوە دەست كەسی یەكەم، ئیتر ئەم ئایەتە نازڵبووە خوارەوە:﴿ وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ﴾.

وَأَن لَّا تَعْلُوا عَلَى ٱللَّهِ إِنِّىٓ ءَاتِيكُم بِسُلْطَٰنٍ مُّبِينٍ ﴿١٩﴾ وَإِنِّى عُذْتُ بِرَبِّى وَرَبِّكُمْ أَن تَرْجُمُونِ ﴿٢٠﴾ وَإِن لَّمْ تُؤْمِنُوا لِى فَٱعْتَزِلُونِ ﴿٢١﴾ فَدَعَا رَبَّهُۥٓ أَنَّ هَٰٓؤُلَآءِ قَوْمٌ مُّجْرِمُونَ ﴿٢٢﴾ فَأَسْرِ بِعِبَادِى لَيْلًا إِنَّكُم مُّتَّبَعُونَ ﴿٢٣﴾ وَٱتْرُكِ ٱلْبَحْرَ رَهْوًا إِنَّهُمْ جُندٌ مُّغْرَقُونَ ﴿٢٤﴾ كَمْ تَرَكُوا مِن جَنَّٰتٍ وَعُيُونٍ ﴿٢٥﴾ وَزُرُوعٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ ﴿٢٦﴾ وَنَعْمَةٍ كَانُوا فِيهَا فَٰكِهِينَ ﴿٢٧﴾ كَذَٰلِكَ وَأَوْرَثْنَٰهَا قَوْمًا ءَاخَرِينَ ﴿٢٨﴾ فَمَا بَكَتْ عَلَيْهِمُ ٱلسَّمَآءُ وَٱلْأَرْضُ وَمَا كَانُوا مُنظَرِينَ ﴿٢٩﴾ وَلَقَدْ نَجَّيْنَا بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ مِنَ ٱلْعَذَابِ ٱلْمُهِينِ ﴿٣٠﴾ مِن فِرْعَوْنَ إِنَّهُۥ كَانَ عَالِيًا مِّنَ ٱلْمُسْرِفِينَ ﴿٣١﴾ وَلَقَدِ ٱخْتَرْنَٰهُمْ عَلَىٰ عِلْمٍ عَلَى ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٣٢﴾ وَءَاتَيْنَٰهُم مِّنَ ٱلْءَايَٰتِ مَا فِيهِ بَلَٰٓؤٌا مُّبِينٌ ﴿٣٣﴾ إِنَّ هَٰٓؤُلَآءِ لَيَقُولُونَ ﴿٣٤﴾ إِنْ هِىَ إِلَّا مَوْتَتُنَا ٱلْأُولَىٰ وَمَا نَحْنُ بِمُنشَرِينَ ﴿٣٥﴾ فَأْتُوا بِـَٔابَآئِنَآ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٣٦﴾ أَهُمْ خَيْرٌ أَمْ قَوْمُ تُبَّعٍ وَٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ أَهْلَكْنَٰهُمْ إِنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ ﴿٣٧﴾ وَمَا خَلَقْنَا ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لَٰعِبِينَ ﴿٣٨﴾ مَا خَلَقْنَٰهُمَآ إِلَّا بِٱلْحَقِّ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾

[١٩] ﴿لا تعلوا﴾: خۆت بەگەورە مەزانە. ﴿بسلطان﴾: بەڵگەیەکی روون و ئاشکرا (لەسەر راستگۆیم). [٢٠] ﴿عُذتُ بربي﴾: پەناوپشتم هەر بەپەروەردگارمە. ﴿ترجمون﴾: بەردە بارانم بکەن. [٢١] ﴿فاعتزلون﴾: دەست بەردارم بن. [٢٣] ﴿فاسْرِ بعبادي ليلاً﴾: شەو لەگەڵ (بەنی ئیسرائیل) بەڕێ بکەوە. ﴿مُتبعون﴾: فرعون و سەربازەکانی شوێن پێتان هەڵدەگرن. [٢٤] ﴿رهواً﴾: هێمن و بێجموجووڵ. ﴿جُندٌ﴾: کۆمەڵێك. [٢٥] ﴿كمْ تركوا﴾: زۆریان بەجێ هێشت. [٢٦] ﴿مقام كريم﴾: ماڵ و کۆشك و تەلاری جوان. [٢٧] ﴿نعمة﴾: نازو نیعمەت. ﴿فاكهين﴾: ئەوانەی تام‌وچێژیان لەنیعمەتەکان وەردەگرت. [٢٩] ﴿فما بكتْ عليهم﴾: هیچ کەس نەگریا بەتیاچوونیان. ﴿مُنظرين﴾: لەوادەو کاتی دیاریکراوی سزادانیان دوا ناخرێن. [٣١] ﴿عالياً﴾: گەورەو خۆبەزلزان. [٣٢] ﴿اخترناهم﴾: هەڵمان بژاردوون. ﴿على علم﴾: دەمانزانی شایستەی ئەوەن لەوسەردەمەدا. ﴿العالمين﴾: زانایانی سەردەمی خۆیان. [٣٣] ﴿الآيات﴾: ئەو موعجیزانەی بەئەندامەکانی مرۆڤ هەستیان پێدەکرێت. ﴿بلاء مبين﴾: تاقیکردنەوەو ئەزموونێکی دیارو بەرچاو ، یان بەخشش و نیعمەتێکی دیاریکراو. [٣٥] ﴿بمُنشرين﴾: زیندوو کردنەوە لەگۆڕەکان پاش مردنمان. [٣٧] ﴿تُبّع﴾: یەکێك لەسەرۆکەکانی (یەمەن) بووە بەناوی (ابی کرب الحمیری) خەڵکی (مەککە) دەیانزانی چی لێبەسەر هاتووە. [٣٨] ﴿لاعبين﴾: دروستکراوەکانمان بەگاڵتەو هەوانتە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١١): ﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نَافَقُوا يَقُولُونَ لِإِخْوَانِهِمُ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ئایەتەکە:

- (ابن ابی حاتم) لە(سدی)ەوە دەگێڕێتەوە: دەڵێت: کۆمەڵێك لەخەڵکی (بني قريضة)موسڵمان بوون ، لەدانیشتنێکدا هەندێك کەسانی دووڕوو هەبوون و بەخەڵکی (بني نضير)یان دەوت: ئەگەر ئێوە دەرکران ئەوا ئێمەش لەگەڵتاندا دەچینە دەر ، ئیتر ئەم ئایەتە دەربارەی ئەوان دابەزی: ﴿ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نَافَقُوا يَقُولُونَ لِإِخْوَانِهِمُ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾.

إِنَّ يَوْمَ ٱلْفَصْلِ مِيقَـٰتُهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٤٠﴾ يَوْمَ لَا يُغْنِى مَوْلًى عَن مَّوْلًى شَيْـًٔا وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿٤١﴾ إِلَّا مَن رَّحِمَ ٱللَّهُ ۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلرَّحِيمُ ﴿٤٢﴾ إِنَّ شَجَرَتَ ٱلزَّقُّومِ ﴿٤٣﴾ طَعَامُ ٱلْأَثِيمِ ﴿٤٤﴾ كَٱلْمُهْلِ يَغْلِى فِى ٱلْبُطُونِ ﴿٤٥﴾ كَغَلْىِ ٱلْحَمِيمِ ﴿٤٦﴾ خُذُوهُ فَٱعْتِلُوهُ إِلَىٰ سَوَآءِ ٱلْجَحِيمِ ﴿٤٧﴾ ثُمَّ صُبُّوا۟ فَوْقَ رَأْسِهِۦ مِنْ عَذَابِ ٱلْحَمِيمِ ﴿٤٨﴾ ذُقْ إِنَّكَ أَنتَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْكَرِيمُ ﴿٤٩﴾ إِنَّ هَـٰذَا مَا كُنتُم بِهِۦ تَمْتَرُونَ ﴿٥٠﴾ إِنَّ ٱلْمُتَّقِينَ فِى مَقَامٍ أَمِينٍ ﴿٥١﴾ فِى جَنَّـٰتٍ وَعُيُونٍ ﴿٥٢﴾ يَلْبَسُونَ مِن سُندُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُّتَقَـٰبِلِينَ ﴿٥٣﴾ كَذَٰلِكَ وَزَوَّجْنَـٰهُم بِحُورٍ عِينٍ ﴿٥٤﴾ يَدْعُونَ فِيهَا بِكُلِّ فَـٰكِهَةٍ ءَامِنِينَ ﴿٥٥﴾ لَا يَذُوقُونَ فِيهَا ٱلْمَوْتَ إِلَّا ٱلْمَوْتَةَ ٱلْأُولَىٰ ۖ وَوَقَىٰهُمْ عَذَابَ ٱلْجَحِيمِ ﴿٥٦﴾ فَضْلًا مِّن رَّبِّكَ ۚ ذَٰلِكَ هُوَ ٱلْفَوْزُ ٱلْعَظِيمُ ﴿٥٧﴾ فَإِنَّمَا يَسَّرْنَـٰهُ بِلِسَانِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٥٨﴾ فَٱرْتَقِبْ إِنَّهُم مُّرْتَقِبُونَ ﴿٥٩﴾

سُورَةُ الجَاثِيَة

[٤٠] ﴿يوم الفصل﴾: ڕۆژی قیامەت و جیاکردنەوە(چونکە لەو ڕۆژەدا خەڵکی ڕاست و ناڕاست لەیەك جیادەکەنەوە). ﴿ميقاتهم﴾: وادەی کۆکردنەوەیان بۆ لێپرسینەوە. [٤١] ﴿لايغني﴾: بێسوودو کەڵکە. ﴿مولى﴾: کەسێکی نزیك و لایەنگر (بەهۆی نزیکایەتی یان دۆستایەتی یان بەهۆی پەیمان بەستنەوە). [٤٣] ﴿شجرة الزقوم﴾: درەختێکی بچووکی بۆگەن و تاڵە لەدۆزەخدا.. [٤٤] ﴿الأثيم﴾: زۆر گوناهبار. [٤٥] ﴿كالمهل﴾: زەیتی هەڵقرچاو، یان قورقوشمی تواوە. [٤٦] ﴿الحميم﴾: ئاوێکی گەرمی لەکوڵ. [٤٧] ﴿خذوه﴾: ئەو تاوانبارە بەکێش بکەن. ﴿فاعتلوه﴾: بەتوندو تیژی ڕای بکێشن. ﴿سواء الجحيم﴾: ناوەڕاستی دۆزەخ. [٥٠] ﴿تمترون﴾: دوو دڵی و دەمەدەمە دەکەن. [٥١] ﴿مقام أمين﴾: شوێن و جێگەیەکی هێمن و ئاسایش. [٥٣] ﴿سندس﴾: ئاوریشمی نەرم و ناسك. ﴿إستبرق﴾: ئاوریشمی ئەستوور یان بریقەدار. [٥٤] ﴿وزوجناهم بحور عين﴾: کردومانن بەهاوشانی ئافرەتانێکی جوان کەدروستکراون لەبەهەشتدا(چاویان گەورەو جوانە). [٥٥] ﴿يدعون﴾: داوادەکەن. [٥٦] ﴿موتة الأولى﴾: ئەو مردنەی لەدنیا چەشتیان. [٥٧] ﴿فضلا من ربك﴾: پەروەردگارت ڕزگاری کردون لەو سزایە بەفەزڵ و خێری خۆی. [٥٩] ﴿فارتقب﴾: چاوەڕێ بکە (بزانە چییان بەسەر دێت؟!!). ﴿هم مرتقبون﴾: ئەوانیش چاوەڕێدەکەن بزانن چیت بەسەردێ !!

سوورەتی ﴿المتحنة﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(١) ﴿يا أيها الذين آمنوا لا تتخذوا عدوي وعدوكم أولياء تلقون إليهم بالمودة وقد كفروا بما جاءكم من الحق يخرجون الرسول وإياكم أن تؤمنوا بالله ربكم﴾ئایەتەکە:

ـ (بخاري)و (مسلم) لە پێشەوا (علي)ەوە دەگێڕنەوە: دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) من و (زبير)و (میقداد)ی (اسود)ی ڕەوانەکردو فەرمووی: بڕۆن تادەگەنە باخی (خاخ) لەوێ ئافرەتێك دەبینن کەلەسەفەردایە، نامەیەکی پێیە، نامەکەی لێبسەنن و خۆشیم بۆ بێنن، ئێمەش ڕۆیشتین =

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

حمٓ ﴿١﴾ تَنزِيلُ ٱلْكِتَٰبِ مِنَ ٱللَّهِ ٱلْعَزِيزِ ٱلْحَكِيمِ ﴿٢﴾ إِنَّ فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ لَءَايَٰتٍ لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴿٣﴾ وَفِى خَلْقِكُمْ وَمَا يَبُثُّ مِن دَآبَّةٍ ءَايَٰتٌ لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿٤﴾ وَٱخْتِلَٰفِ ٱلَّيْلِ وَٱلنَّهَارِ وَمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ مِنَ ٱلسَّمَآءِ مِن رِّزْقٍ فَأَحْيَا بِهِ ٱلْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَتَصْرِيفِ ٱلرِّيَٰحِ ءَايَٰتٌ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٥﴾ تِلْكَ ءَايَٰتُ ٱللَّهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِٱلْحَقِّ فَبِأَىِّ حَدِيثٍۭ بَعْدَ ٱللَّهِ وَءَايَٰتِهِۦ يُؤْمِنُونَ ﴿٦﴾ وَيْلٌ لِّكُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ ﴿٧﴾ يَسْمَعُ ءَايَٰتِ ٱللَّهِ تُتْلَىٰ عَلَيْهِ ثُمَّ يُصِرُّ مُسْتَكْبِرًا كَأَن لَّمْ يَسْمَعْهَا فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٨﴾ وَإِذَا عَلِمَ مِنْ ءَايَٰتِنَا شَيْـًٔا ٱتَّخَذَهَا هُزُوًا أُو۟لَٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿٩﴾ مِّن وَرَآئِهِمْ جَهَنَّمُ وَلَا يُغْنِى عَنْهُم مَّا كَسَبُوا۟ شَيْـًٔا وَلَا مَا ٱتَّخَذُوا۟ مِن دُونِ ٱللَّهِ أَوْلِيَآءَ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٠﴾ هَٰذَا هُدًى وَٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ بِـَٔايَٰتِ رَبِّهِمْ لَهُمْ عَذَابٌ مِّن رِّجْزٍ أَلِيمٌ ﴿١١﴾ ۞ ٱللَّهُ ٱلَّذِى سَخَّرَ لَكُمُ ٱلْبَحْرَ لِتَجْرِىَ ٱلْفُلْكُ فِيهِ بِأَمْرِهِۦ وَلِتَبْتَغُوا۟ مِن فَضْلِهِۦ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٢﴾ وَسَخَّرَ لَكُم مَّا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ جَمِيعًا مِّنْهُ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَٰتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١٣﴾

سوورەتی ﴿ الجاثیة ﴾

[١] ﴿حـم﴾:بە(حا، میم) دەخوێنرێتەوە.[٣] ﴿لآیات﴾:بەڵگەن لەسەر توانا و دەسەڵاتی خوای گەورە.[٤] ﴿یبث﴾:پەرت و بڵاوی دەکاتەوە لەزەوی و ئاسماندا. ﴿دابە﴾: ئەوەی بەسەر زەویدا دەڕوات. ﴿یوقنون﴾:ئەوانەی باوەڕێکی پتەو بەهێزیان هەیە بەزیندوبوونەوە وڕۆژی قیامەت.[٥] ﴿من رزق﴾:بارانێك (هۆکار بێت بۆرزق و ڕۆزی). ﴿تصریف الریاح﴾: گۆڕینی ئاڕاستەی با (لەشوێنێکەوە بۆ شوێنێکی تر) یاخود مەبەست لەحاڵەتی گەرمەوە بۆ سارد.[٦] ﴿تلك آیات الله﴾:ئەم قورئانە پیرۆزە بەڵگەو نیشانەی پەروەردگارە.[٧] ﴿ویل﴾: تیاچوون و؛ ئاخ و داخ؛ یا دۆڵێکە لەدۆزەخدا و ئەشکەنجەو ئازارێکی یەکجار گەورەی تێدایە. ﴿أفاك﴾:کەسێك درۆو بوهتان هەڵدەبەستێت. ﴿اثیم﴾:ئەوەی زۆر گوناهو تاوان ئەنجام دەدات.[٨] ﴿یصر﴾:سوورە لەسەر بێباوەڕی و لادان. ﴿فبشره بعذاب الیم﴾:بیترسێنە بەئەشکەنجەو ئازارێکی گەورە.[٩] ﴿اتخذها هزوا﴾:گاڵتەو سووکایەتی پێدەکات.[١٠] ﴿من ورائهم﴾:لەبەردەمیاندا. ﴿لایغنی عنهم﴾:لێیان دوور ناخاتەوە.[١١] ﴿رجز﴾:توندوتیژترین جۆری سزاو ئەشکەنجە. ﴿الیم﴾:بەئێش و ئازار.[١٢] ﴿سخر﴾:ئامادەی کردووە بۆتان. ﴿الفلك﴾:کەشتی. ﴿لتبتغوا﴾:هەتا داوا بکەن و خوازیاری بن..

- تاگەیشتینە باخەکە، یەکسەر ئافرەتە سەفەوییەکەمان بینی، پێمان وت: نامەکەی پێتە دەری بهێنە، ئەویش وتی: هیچ نامەیەکم پێ نییە، ئێمەش وتمان: یائەوەیە نامەکەمان ئەدەیتێ یا ئەو جل و بەرگەت لەبەر دادەکەنین، ئەویش نامەکەی لەناو قژە سەریدا دەرهێناو سەیرمانکرد تیایدا نوسرابوو لە(حاطب)ی کوڕی (ابي بلتعه)بۆ خەڵکانێك لەموشریکەکان لە(مەککە).. دەنگوباسی هەندێك لەکارەکانی پێغەمبەری تێدابوو، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی: ئەمە چییە ئەی (حاطب)؟ ئەویش وتی: پەلەم لێمەکە ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) من کەسێکم خۆم بەقورەیشییەکانەوە هەڵواسیبوو، گەرچی من لەوان نیم و بەچەشنی هاوەڵانی تۆ کەهەموویان خزمیان هەیەو =

قُل لِّلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ يَغْفِرُوا۟ لِلَّذِينَ لَا يَرْجُونَ أَيَّامَ ٱللَّهِ لِيَجْزِىَ قَوْمًۢا بِمَا كَانُوا۟ يَكْسِبُونَ ﴿١٤﴾ مَنْ عَمِلَ صَٰلِحًا فَلِنَفْسِهِۦ ۖ وَمَنْ أَسَآءَ فَعَلَيْهَا ۖ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ ﴿١٥﴾ وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ٱلْكِتَٰبَ وَٱلْحُكْمَ وَٱلنُّبُوَّةَ وَرَزَقْنَٰهُم مِّنَ ٱلطَّيِّبَٰتِ وَفَضَّلْنَٰهُمْ عَلَى ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿١٦﴾ وَءَاتَيْنَٰهُم بَيِّنَٰتٍ مِّنَ ٱلْأَمْرِ ۖ فَمَا ٱخْتَلَفُوٓا۟ إِلَّا مِنۢ بَعْدِ مَا جَآءَهُمُ ٱلْعِلْمُ بَغْيًۢا بَيْنَهُمْ ۚ إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِى بَيْنَهُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ فِيمَا كَانُوا۟ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٧﴾ ثُمَّ جَعَلْنَٰكَ عَلَىٰ شَرِيعَةٍ مِّنَ ٱلْأَمْرِ فَٱتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَآءَ ٱلَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨﴾ إِنَّهُمْ لَن يُغْنُوا۟ عَنكَ مِنَ ٱللَّهِ شَيْـًٔا ۚ وَإِنَّ ٱلظَّٰلِمِينَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَآءُ بَعْضٍ ۖ وَٱللَّهُ وَلِىُّ ٱلْمُتَّقِينَ ﴿١٩﴾ هَٰذَا بَصَٰٓئِرُ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿٢٠﴾ أَمْ حَسِبَ ٱلَّذِينَ ٱجْتَرَحُوا۟ ٱلسَّيِّـَٔاتِ أَن نَّجْعَلَهُمْ كَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ سَوَآءً مَّحْيَاهُمْ وَمَمَاتُهُمْ ۚ سَآءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٢١﴾ وَخَلَقَ ٱللَّهُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ بِٱلْحَقِّ وَلِتُجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍۭ بِمَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٢٢﴾

[١٤] ﴿يغفروا﴾: چاوپۆشی بکەن. ﴿لايرجون﴾: ئومێدەوارنین. ﴿أيام الله﴾: ئەو نەهامەتی‌و گرفت‌و بەڵایانەی هاتن بەسەر نەتەوەکانی پێشوودا. [١٦] ﴿الكتاب﴾: تەورات‌و ئینجیل‌و.. ﴿الحكم﴾: دانایی. ﴿فضلناهم﴾: ڕێزماندناوە. ﴿على العالمين﴾: زانایانی سەردەمی خۆیان. [١٧] ﴿بينات﴾: بەڵگەو نیشانەی ڕوون‌و ئاشکرا. ﴿من الأمر﴾: لەفەرمانی کۆتا پێغەمبەری خوا(ﷺ)(کەبەڵگەی ڕاست بێت لەسەر پێغەمبەرایەتی). ﴿بغيا بينهم﴾: مەبەست پێی حەسوودی‌و دوژمنایەتی نێوانیانە. [١٨] ﴿على شريعة من الأمر﴾: لەسەر ڕێگاو پرۆگرامێک کەئاینی ئیسلامە. [١٩] ﴿لن يغنوا عنك﴾: بەرگریت لێناکەن. [٢٠] ﴿بصائر﴾: ئەو ڕۆشنکاریانەی ڕێگەی سەرفرازی‌و ڕزگاریان نیشان دەدات. [٢١] ﴿حسب﴾: وا گومان دەبات. ﴿اجترحوا السيئات﴾: ئەوانەی خۆیان تووشی گوناهو تاوانکردووە. ﴿سواء﴾: هاوچەشن‌و وەك یەك. ﴿ساء مايحكمون﴾: فەرمانداریەکی ناقۆڵاو خراپ دەکەن.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((هیچ شتێك لەخێر مەگرەرەوە گەر ئەوەندەش بێت بەڕوویەکی گەشەوە پێشوازی لەبراکەت بکەیت)). [(اخرجه مسلم)].

- بەهۆی ئەو خزمانەیانەوە بەرگری لەماڵ‌و خێزانیان دەکەن لە(مەککە) ، منیش وام پێ باش بوو گەر ئەوەم نەبێ‌و خزمم نەبێ، ئەوا شتێکی وەها بکەم حاڵێك مسوگەر بکەم‌و بەرگری بێت لەخۆم . ئەم کارە کوفر نییەو پاشگەزبوونەوەش نییە لەئاینەکەم بێگومان ڕازی بوونیش نییە بەکوفر پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: ڕاست دەکات ، دەربارەی ئەویش ئەم ئایەتە هاتەخوارەوە: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ تُلْقُونَ إِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ﴾.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٨): ﴿لا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ﴾ئایەتەکە:

- (بخاری) لە(اسماء)ی کچی (ابوبکر)ەوە دەگێڕنەوە؛ دەڵێت: دایکم هاتە لام بە حەزو ویستی خۆی منیش پرسیارم لەپێغەمبەر(ﷺ)کرد ئایا سەردانی بکەم فەرمووی: بەڵێ ، سەبارەت بەمەش ئایەتی: ﴿ لا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ﴾ دابەزی.

أَفَرَءَيْتَ مَنِ ٱتَّخَذَ إِلَٰهَهُۥ هَوَىٰهُ وَأَضَلَّهُ ٱللَّهُ عَلَىٰ عِلْمٍ وَخَتَمَ عَلَىٰ سَمْعِهِۦ وَقَلْبِهِۦ وَجَعَلَ عَلَىٰ بَصَرِهِۦ غِشَٰوَةً فَمَن يَهْدِيهِ مِنۢ بَعْدِ ٱللَّهِ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٢٣﴾ وَقَالُوا۟ مَا هِىَ إِلَّا حَيَاتُنَا ٱلدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا يُهْلِكُنَآ إِلَّا ٱلدَّهْرُ وَمَا لَهُم بِذَٰلِكَ مِنْ عِلْمٍ إِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ ﴿٢٤﴾ وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ ءَايَٰتُنَا بَيِّنَٰتٍ مَّا كَانَ حُجَّتَهُمْ إِلَّآ أَن قَالُوا۟ ٱئْتُوا۟ بِـَٔابَآئِنَآ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٢٥﴾ قُلِ ٱللَّهُ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يَجْمَعُكُمْ إِلَىٰ يَوْمِ ٱلْقِيَٰمَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾ وَلِلَّهِ مُلْكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَيَوْمَ تَقُومُ ٱلسَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ يَخْسَرُ ٱلْمُبْطِلُونَ ﴿٢٧﴾ وَتَرَىٰ كُلَّ أُمَّةٍ جَاثِيَةً كُلُّ أُمَّةٍ تُدْعَىٰٓ إِلَىٰ كِتَٰبِهَا ٱلْيَوْمَ تُجْزَوْنَ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٨﴾ هَٰذَا كِتَٰبُنَا يَنطِقُ عَلَيْكُم بِٱلْحَقِّ إِنَّا كُنَّا نَسْتَنسِخُ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٩﴾ فَأَمَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ فَيُدْخِلُهُمْ رَبُّهُمْ فِى رَحْمَتِهِۦ ذَٰلِكَ هُوَ ٱلْفَوْزُ ٱلْمُبِينُ ﴿٣٠﴾ وَأَمَّا ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ أَفَلَمْ تَكُنْ ءَايَٰتِى تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ فَٱسْتَكْبَرْتُمْ وَكُنتُمْ قَوْمًا مُّجْرِمِينَ ﴿٣١﴾ وَإِذَا قِيلَ إِنَّ وَعْدَ ٱللَّهِ حَقٌّ وَٱلسَّاعَةُ لَا رَيْبَ فِيهَا قُلْتُم مَّا نَدْرِى مَا ٱلسَّاعَةُ إِن نَّظُنُّ إِلَّا ظَنًّا وَمَا نَحْنُ بِمُسْتَيْقِنِينَ ﴿٣٢﴾

[٢٣]﴿أفرأيت﴾: پێم ڕابگەیەنە، ئایا بینیت. ﴿هواه﴾: ئەوەی نەفس بۆی دەجۆشێت و حەزی پێدەکات. ﴿علی علم﴾: ئەو زانیارییەی ڕاست و درۆی پێ لەیەك جیادەکرێتەوە. ﴿ختم﴾: مۆری لێداوە (بەچەشنێك تێگەیشتنی لەدەست داوە). ﴿غشاوة﴾: ئەو پەردەیەی ڕێگرە لەبیروهۆشکردنەوەو ڕێنومایی وەرگرتن. ﴿فمن یهدیه﴾: کێ ڕێنمایی دەکات. [٢٤]﴿نموت ونحیا﴾: هەندێکمان دەمرین و هەندێکی دیکەش دەبن لەدایك و جێگەی ئەوان دەگرنەوە. ﴿الدهر﴾: کاتێکی زۆر، یاخود گوزەرانی سەردەم و کاتێکی بەرفراوان. [٢٥]﴿ائتوا بابائنا﴾: باوك و باپیرانمان زیندوبکەنەوەو بیانهێنن. [٢٦]﴿لاریب فیه﴾: گومانی تێدا نییە. [٢٧]﴿المبطلون﴾: ئەوانەی بەردەوامن لەسەر ناحەق و ڕاستی. [٢٨]﴿جاثیة﴾: چۆکیان لەسەر ئەژنۆ داداوە لەناڕەحەتیدا (ملکەچ و زەبوونەو چاوەڕێی لێپرسینەوە دەکات). ﴿تدعی﴾: بانگ دەکرێت. ﴿کتابها﴾: نامەی کردەوەکانی. [٢٩]﴿ینطق﴾: دێنەگۆ. ﴿نستنسخ﴾: فەرماندانی پەروەردگار بەفریشتەکان هەتا کردارو گوتەکانی بەندە بنووسن و تۆمار بکەن.. [٣٠]﴿المبین﴾: ڕوون و ئاشکرا. [٣٢]﴿ان نظن الا ظنا﴾: بەتەنیا گومان دەبەین. (ئەو گومانە مرۆڤ نابات بەرەو دڵنیایی). ﴿مستیقنین﴾: دڵنیانیین.

هەروەها (احمد)و (بزار)و (حاکم) لە(عبدالله)ی کوڕی (زبیر)ەوە دەگێڕنەوە: دەڵێت: (قتیله)ی خێزانی پێشووی (ابوبکر) کەلەسەردەمی نەفامیدا تەڵاقی دابوو هاتە لای (اسماء)ی کچی بەدەستی پڕ لەدیارییەوە ، (اسماء)ش سوربوو لەسەر ئەوەی وەری نەگرێت و ڕێگەی نەدات بێتە ماڵەکەی بۆیە ناردی بۆلای (عائیشە) پرسیاری بۆ بکات لەپێغەمبەری خوا(ﷺ) ئاخۆ ڕێگەی بدات بێتە ماڵەکەی یان نا؟! سەبارەت بەم ڕووداوە خاتوو(عائشە) پرسیاریکرد لەپێغەمبەری خوا(ﷺ) ئەویش فەرمانی پێکرد ڕێگەی بدا بێتە ماڵەکەی و دیارییەکانیشی وەربگرێت ، پاشان پەروەردگار ئایەتی: ﴿لَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ﴾ ناردەخوارەوە.

وَبَدَا لَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا عَمِلُوا وَحَاقَ بِهِم مَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٣٣﴾ وَقِيلَ الْيَوْمَ نَنسَاكُمْ كَمَا نَسِيتُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَٰذَا وَمَأْوَاكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُم مِّن نَّاصِرِينَ ﴿٣٤﴾ ذَٰلِكُم بِأَنَّكُمُ اتَّخَذْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ هُزُوًا وَغَرَّتْكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا ۚ فَالْيَوْمَ لَا يُخْرَجُونَ مِنْهَا وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٣٥﴾ فَلِلَّهِ الْحَمْدُ رَبِّ السَّمَاوَاتِ وَرَبِّ الْأَرْضِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٣٦﴾ وَلَهُ الْكِبْرِيَاءُ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٣٧﴾

سُورَةُ الأَحْقَافِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

حم ﴿١﴾ تَنزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ﴿٢﴾ مَا خَلَقْنَا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَجَلٍ مُّسَمًّى ۚ وَالَّذِينَ كَفَرُوا عَمَّا أُنذِرُوا مُعْرِضُونَ ﴿٣﴾ قُلْ أَرَأَيْتُم مَّا تَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ أَرُونِي مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّمَاوَاتِ ۖ ائْتُونِي بِكِتَابٍ مِّن قَبْلِ هَٰذَا أَوْ أَثَارَةٍ مِّنْ عِلْمٍ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤﴾ وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّن يَدْعُو مِن دُونِ اللَّهِ مَن لَّا يَسْتَجِيبُ لَهُ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَهُمْ عَن دُعَائِهِمْ غَافِلُونَ ﴿٥﴾

[٣٣] ﴿بـدا﴾: دەرکەوت و ڕوون بوویەوە. ﴿حاق بـهم﴾: بەسەریانهات و تووشیان بوو. [٣٤] ﴿ننساكم﴾: پشت گوێتان دەخەین لەسزاو خەشمی دۆزەخداو فریاتان ناکەوین. ﴿كما نسيتُم لِقاء..﴾: هەروەك چۆن ئێوە وازتان لەکردار هێنا بۆ ئەم ڕۆژەتان. ﴿مأواكم﴾: شوێن و جێگای هەتا هەتاییتان یاخود دەرئەنجامی دوایتان. [٣٥] ﴿اتخذتم آيات الله هـزوا﴾: گاڵتەو سووکایەتیتان بەبەڵگەو نیشانەکانی پەروەردگار کرد. (بۆیە دوایەمین مەنزڵتان ناو دۆزەخە). ﴿غرّتكم﴾: بەڕووکەش و ڕواڵەت فریوی دان. ﴿ولا هم يُستعتبون﴾: گوێ بۆ داوای لێبوردنیان ناگیرێت و هێنانەوەی بەهانەشیان لێوەرناگرێت. (چونکە ئیدی کاتی تەوبە بەسەرچوو). [٣٧] ﴿لـه الكبرياء﴾: گەورەیی و دەستەڵات هەر بۆ ئەوە.. (بۆ زاتی پەروەردگار خۆیەتی).

سوورەتی ﴿الأحقاف﴾

[١] ﴿حم﴾: بە (حا ، میم) دەخوێنرێتەوە. [٣] ﴿أجـل مسمىً﴾: بەئەندازەی کاتێکی دیاریکراو کە (قیامەتە). [٤] ﴿أرأيتم﴾: پێم ڕابگەیەنن. ﴿لهم شـركٌ﴾: هاوبەشێك لەگەڵ پەروەردگاردا لەدروستکردنی ئاسمانەکان. ﴿أثارة مـنْ علـم﴾: بەشێك لەو زانستەی دەگەڕێتەوە بۆ پێشینان و دەخرێتە پاڵیان. [٥] ﴿منْ أضلّ﴾: چ کەسێك ئەوەندە گومڕاو سەرگەردانە. ﴿دعائهم﴾: مەبەست پێی بەندایەتی کردنیانە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٠) ﴿يا أيّها الّذين آمَنوا إذا جاءكُمُ الْمُؤْمنَاتُ مُهاجِرات﴾ئایەتەکە:
- (بخاري)و (مسلم) لە(مسور)و (مروان)ی کوڕی (حکم)ەوە دەگێڕنەوە: دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) لەکاتێکدا پەیمانی لەگەڵ موشریکەکانی قورەیشدا بەست لەڕۆژی (حدیبیە)دا ، کۆمەڵێك لەئافرەتانی باوەڕدار هاتنە لای ، ئنجا خوای گەورە ئەم ئایەتەی نارده خوارەوە: ﴿يا أيّها الّذينَ آمنُوا إذا جاءكُمُ الْمُؤْمِناتُ مُهاجِرات﴾ هەتا ﴿ولا تُمْسِكُوا بِعِصَمِ الْكَوافِر﴾ئایەتەکە.

[٧] ﴿للحق﴾: سەبارەت بەحەق و راستی. ﴿مُبين﴾: روون و ئاشكرا. [٨] ﴿أفتراه﴾: خۆی هەڵی بەستووە (بەخراپترین چەشن و شێوە). ﴿تفيضون فيه﴾: دەمی تێوەر دەدەن و تانەو تەشەری ناڕاستە دەكەن !؟ ﴿كفى به شهيدا﴾: بەسە پەروەردگار ئاگادارو چاودێربێت (بەسەر كردەوەكانیانەوە). [٩] ﴿بدعا﴾: ڕەوییەو شێوازێكی نوێی داهێنان. [١٠] ﴿أرأيتم﴾: پێم رابگەیەنن. ﴿شاهدٌ منْ بني إسرائيل﴾: گەواهی دەرێك لەنەوەی (ئیسرائیل) (ئەویش عبداللەی كوڕی سلام و ئەوانی دی بوون كەوا موسوڵمان بووبوون و گەواهی‌یان دەدا لەسەر راست و رەوانی پەیامی پێغەمبەر(د.خ). ﴿على مثله﴾: بۆ هاوشێوەی كتێبە ئاسمانیەكانی پێشوو (ئەو كتێبانەش بەوێنەی قورئان بنەماكانی یەكتاپەرستی و رەوشتە بەرزەكانی تیادا هاتووە). [١١] ﴿افكٌ قديم﴾: درۆ هەڵبەستراوەكانی پێشوو (لەچەشنی ئەفسانەو دوور لەراستی‌یەوە). [١٢] ﴿منْ قبله﴾: بەر لەقورئان. ﴿كتاب موسى﴾: (تەورات) كەنێردرا بۆ حەزرەتی (موسی) (د.خ). ﴿اماما﴾: پێشەنگ. ﴿ورحمة﴾: سۆزو بەزیی (هۆی دابەزینی سۆزوبەزەیی). [١٣] ﴿استقاموا﴾: جێگیربوون (ئەوانەی بەردەوام و سووربوون لەسەر شەرعی خوای گەورەو گوێڕایەڵی فەرمانەكانیان دەكرد).

وَإِذَا حُشِرَ ٱلنَّاسُ كَانُوا۟ لَهُمْ أَعْدَآءً وَكَانُوا۟ بِعِبَادَتِهِمْ كَـٰفِرِينَ ﴿٦﴾ وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ ءَايَـٰتُنَا بَيِّنَـٰتٍ قَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لِلْحَقِّ لَمَّا جَآءَهُمْ هَـٰذَا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿٧﴾ أَمْ يَقُولُونَ ٱفْتَرَىٰهُ ۖ قُلْ إِنِ ٱفْتَرَيْتُهُۥ فَلَا تَمْلِكُونَ لِى مِنَ ٱللَّهِ شَيْـًٔا ۖ هُوَ أَعْلَمُ بِمَا تُفِيضُونَ فِيهِ ۖ كَفَىٰ بِهِۦ شَهِيدًۢا بَيْنِى وَبَيْنَكُمْ ۖ وَهُوَ ٱلْغَفُورُ ٱلرَّحِيمُ ﴿٨﴾ قُلْ مَا كُنتُ بِدْعًا مِّنَ ٱلرُّسُلِ وَمَآ أَدْرِى مَا يُفْعَلُ بِى وَلَا بِكُمْ ۖ إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَىٰٓ إِلَىَّ وَمَآ أَنَا۠ إِلَّا نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٩﴾ قُلْ أَرَءَيْتُمْ إِن كَانَ مِنْ عِندِ ٱللَّهِ وَكَفَرْتُم بِهِۦ وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِّنۢ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ عَلَىٰ مِثْلِهِۦ فَـَٔامَنَ وَٱسْتَكْبَرْتُمْ ۖ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلظَّـٰلِمِينَ ﴿١٠﴾ وَقَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَوْ كَانَ خَيْرًا مَّا سَبَقُونَآ إِلَيْهِ ۚ وَإِذْ لَمْ يَهْتَدُوا۟ بِهِۦ فَسَيَقُولُونَ هَـٰذَآ إِفْكٌ قَدِيمٌ ﴿١١﴾ وَمِن قَبْلِهِۦ كِتَـٰبُ مُوسَىٰٓ إِمَامًا وَرَحْمَةً ۚ وَهَـٰذَا كِتَـٰبٌ مُّصَدِّقٌ لِّسَانًا عَرَبِيًّا لِّيُنذِرَ ٱلَّذِينَ ظَلَمُوا۟ وَبُشْرَىٰ لِلْمُحْسِنِينَ ﴿١٢﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ قَالُوا۟ رَبُّنَا ٱللَّهُ ثُمَّ ٱسْتَقَـٰمُوا۟ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١٣﴾ أُو۟لَـٰٓئِكَ أَصْحَـٰبُ ٱلْجَنَّةِ خَـٰلِدِينَ فِيهَا جَزَآءًۢ بِمَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾

هەروەها (طبراني) بە (سند)ێكی لاواز لە(عبدالله)ی كوڕی (ابی احمد)ەوە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: (ام كلثوم)ی كچی (عقبە)ی كوڕی (ابي معيط) كۆچی كرد لەكاتی پەیمان نامەكەدا، بۆیە هەردوو كوڕی (عقبە) (وليد)و (عمارة) هاتن بەشوێنیدا، تاگەیشتنە لای پێغەمبەری خوا(ﷺ)و گفتوگۆیانكرد سەبارەت بە(ام كلثوم)تاوەكو بیانداتەوە ، خوای گەورەش ئەو پەیمانەی نێوان ئەوان و موشریكەكانی هەڵوەشاندەوە لەبارەی ئافرەتانەوە. كەلەڕاستیدا لەپەیماننامەكەدا باسی ئافرەتانی تیانەبوو - ڕێشی لەوەگرت ئافرەتان بگەڕێنرێنەوە بۆلای موشریكەكان ، ئنجا خوای گەورە ئایەتی(الامتحان)ی ناردە خوارەوە. هەروەها(ابن ابی حاتم) لە(یزید)ی كوڕی(حبيبە)وە -

وَوَصَّيْنَا ٱلْإِنسَٰنَ بِوَٰلِدَيْهِ إِحْسَٰنًا ۖ حَمَلَتْهُ أُمُّهُۥ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا ۖ وَحَمْلُهُۥ وَفِصَٰلُهُۥ ثَلَٰثُونَ شَهْرًا ۚ حَتَّىٰٓ إِذَا بَلَغَ أَشُدَّهُۥ وَبَلَغَ أَرْبَعِينَ سَنَةً قَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِىٓ أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ ٱلَّتِىٓ أَنْعَمْتَ عَلَىَّ وَعَلَىٰ وَٰلِدَىَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَٰلِحًا تَرْضَىٰهُ وَأَصْلِحْ لِى فِى ذُرِّيَّتِىٓ ۖ إِنِّى تُبْتُ إِلَيْكَ وَإِنِّى مِنَ ٱلْمُسْلِمِينَ ﴿١٥﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ نَتَقَبَّلُ عَنْهُمْ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا۟ وَنَتَجَاوَزُ عَن سَيِّـَٔاتِهِمْ فِىٓ أَصْحَٰبِ ٱلْجَنَّةِ ۖ وَعْدَ ٱلصِّدْقِ ٱلَّذِى كَانُوا۟ يُوعَدُونَ ﴿١٦﴾ وَٱلَّذِى قَالَ لِوَٰلِدَيْهِ أُفٍّ لَّكُمَآ أَتَعِدَانِنِىٓ أَنْ أُخْرَجَ وَقَدْ خَلَتِ ٱلْقُرُونُ مِن قَبْلِى وَهُمَا يَسْتَغِيثَانِ ٱللَّهَ وَيْلَكَ ءَامِنْ إِنَّ وَعْدَ ٱللَّهِ حَقٌّ فَيَقُولُ مَا هَٰذَآ إِلَّآ أَسَٰطِيرُ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿١٧﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ ٱلْقَوْلُ فِىٓ أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِهِم مِّنَ ٱلْجِنِّ وَٱلْإِنسِ ۖ إِنَّهُمْ كَانُوا۟ خَٰسِرِينَ ﴿١٨﴾ وَلِكُلٍّ دَرَجَٰتٌ مِّمَّا عَمِلُوا۟ ۖ وَلِيُوَفِّيَهُمْ أَعْمَٰلَهُمْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٩﴾ وَيَوْمَ يُعْرَضُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ عَلَى ٱلنَّارِ أَذْهَبْتُمْ طَيِّبَٰتِكُمْ فِى حَيَاتِكُمُ ٱلدُّنْيَا وَٱسْتَمْتَعْتُم بِهَا فَٱلْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ ٱلْهُونِ بِمَا كُنتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ فِى ٱلْأَرْضِ بِغَيْرِ ٱلْحَقِّ وَبِمَا كُنتُمْ تَفْسُقُونَ ﴿٢٠﴾

[١٥]﴿ووصينا الانسان﴾: فەرمانمانکرد بەمرۆڤو خستمانە ئەستۆی. ﴿بوالديه احسانا﴾: لەگەڵ دایكو باوكی باش بێت. ﴿كرها﴾: بەناڕەحەتیو ماندوبوونێکی زۆرەوە. ﴿حمله وفصاله﴾: ماوەی دووگیانیو لەشیربڕینەوەی. ﴿بلغ اشده﴾: گەیشتە کامڵ بوونی هێزو توانای جەستەییو ژیری. ﴿أوزعني﴾: پەروەردگارا بیخەرە دڵمەوەو یارمەتیم بدە. [١٧]﴿اف﴾: ئۆفو ئاه (مەبەست لەدەبڕینی وشەی ڕق لێبوونو ناڕەزایییە). ﴿أتعدانني﴾: ئایا پەیمانم پێدەدەن؟!. ﴿ان أخرج﴾: زیندو ببمەوە. ﴿خلت القرون﴾: نەتەوەکانی پێشوو ڕۆیشتن(کەسیان زیندو نەبوونەوە). [١٨]﴿حق عليهم القول﴾: شایستە بوون سزا بدرێن. [٢٠]﴿عذاب الهون﴾: سزای سەرشۆڕیو ڕیسوایی.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((ئایا گەورەترین گوناهو تاوانتان پێ ڕانەگەیەنم ؟! کەبریتیە لە: هاوەڵ پەیداکردن بۆ خوای گەورەو ئازاردانی دایكو باوك)) ، کاتێ پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئەم گوتەیەی فەرموو پاڵی دابوویەوە پاشان ڕاست بوویەوەو فەرمووی: ((لەگەڵ وتەی ناحەقو بەتاڵو گەواهی دان بەدرۆ ، بەردەوام ئەمەی دووبارە دەکردەوە هەتا وتمان خۆزگە بێدەنگ دەبوو)). [(متفق عليه)].

-دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: ئەم ئایەتە سەبارەت بە(امیمە)ی کچی(بشر) هاتووەتە خوارەوە کەخێزانی (ابی حسان الدحداحه). لە(مقاتل)یشەوە دەگێڕنەوە؛ دەڵێت: ئافرەتێك ناوی (سعیدە)بوو و خێزانی (صیفی) کوڕی (ڕاهب)بوو، یەکێك بوو لەموشریکەکانی (مەککە) . جا ئەم ئافرەتە لەکاتی پەیمانەکەدا هات بۆ (مەدینە)، موشریکەکان وتیان: بۆمانی بگێڕنەوە ، ئنجا ئەم ئایەتە دابەزییە خوارەوە.هەروەها (ابن جریر) لە(زهری)ەوە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: ئەم ئایەتە سەبارەت بەئەو هاتووەتە خوارەوە ؛ کەمێشتا لەخوارووی (حدیبیە) بوون، لەکاتێکدا پێغەمبەر(ﷺ) سوڵحی لەگەڵ موشریکەکاندا کردبوو،گەر یەکێك لە(مەککە)بهاتایە بیگێڕێتەوە بۆیان، بەڵام کەئافرەتان هاتنە لای ئەم ئایەتە دابەزی. هەروەها (ابن منیع) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە :-

﴿وَاذْكُرْ أَخَا عَادٍ إِذْ أَنذَرَ قَوْمَهُ بِالْأَحْقَافِ وَقَدْ خَلَتِ النُّذُرُ مِن بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٢١﴾ قَالُوا أَجِئْتَنَا لِتَأْفِكَنَا عَنْ آلِهَتِنَا فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِن كُنتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٢٢﴾ قَالَ إِنَّمَا الْعِلْمُ عِندَ اللَّهِ وَأُبَلِّغُكُم مَّا أُرْسِلْتُ بِهِ وَلَٰكِنِّي أَرَاكُمْ قَوْمًا تَجْهَلُونَ ﴿٢٣﴾ فَلَمَّا رَأَوْهُ عَارِضًا مُّسْتَقْبِلَ أَوْدِيَتِهِمْ قَالُوا هَٰذَا عَارِضٌ مُّمْطِرُنَا بَلْ هُوَ مَا اسْتَعْجَلْتُم بِهِ رِيحٌ فِيهَا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٤﴾ تُدَمِّرُ كُلَّ شَيْءٍ بِأَمْرِ رَبِّهَا فَأَصْبَحُوا لَا يُرَىٰ إِلَّا مَسَاكِنُهُمْ كَذَٰلِكَ نَجْزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ ﴿٢٥﴾ وَلَقَدْ مَكَّنَّاهُمْ فِيمَا إِن مَّكَّنَّاكُمْ فِيهِ وَجَعَلْنَا لَهُمْ سَمْعًا وَأَبْصَارًا وَأَفْئِدَةً فَمَا أَغْنَىٰ عَنْهُمْ سَمْعُهُمْ وَلَا أَبْصَارُهُمْ وَلَا أَفْئِدَتُهُم مِّن شَيْءٍ إِذْ كَانُوا يَجْحَدُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَحَاقَ بِهِم مَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٢٦﴾ وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا مَا حَوْلَكُم مِّنَ الْقُرَىٰ وَصَرَّفْنَا الْآيَاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٢٧﴾ فَلَوْلَا نَصَرَهُمُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِن دُونِ اللَّهِ قُرْبَانًا آلِهَةً بَلْ ضَلُّوا عَنْهُمْ وَذَٰلِكَ إِفْكُهُمْ وَمَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٢٨﴾

[٢١]﴿أخا عاد﴾:(هود)ی پێغەمبەری خوا (سەلامی خوای لێبێت). ﴿أنذر﴾:ئاگاداریان بکەرەوە. ﴿بالأحقاف﴾:شیوێکە لەناوچەی (حضرموت). ﴿خلت النذر﴾: پێغەمبەران بەسەرچوون. ﴿بين يديه﴾: پێش ناردن و ڕەوانەکردنی. ﴿من خلفه﴾:لەدوای ناردنی. [٢٢]﴿لتافكنا﴾: بمسانبوێرە لەسەری. [٢٤]﴿رأوه﴾: سزاکەیان بەچاوی خۆیان بینی. (لەشێوەی گەواڵە هەورێکدا بوو). ﴿عارضا﴾:ئەو هەورەی لەرووپۆشی ئاسمانەوە دەرکەوت. ﴿مستقبل أوديتهم﴾:دێت بەسەر دۆڵەکانیان(ئەو شوێنەی ئەوانی تێدا نیشتەجێبوون). [٢٥]﴿تدمر﴾:لەناوی دەبا و تێک و پێکی دەشکێنێت. [٢٦]﴿مكناهم﴾:تواناو هێزو دەستەڵاتمان پێبەخشیوون. ﴿فما أغنى عنهم﴾:سوودی پێنەگەیاندن و بەرگری لێنەکردن. ﴿يجحدون﴾:نکوولیان لێکرد(لەکاتێکدا لەدڵەوە باوەڕی تەواویان پێهەبوو). ﴿حاق بهم﴾:دەوریدان یاخود بەسەریانا داباری. [٢٧]﴿صرفنا الآيات﴾: بەڵگەی جۆراو جۆرو دووپاتکراوەمان هێناوەتەوە بەشێوازی جیاواز... [٢٨]﴿قربانا﴾:ئەوەی بەهۆیەوە لەخوا نزیک دەبنەوە (بەپێی بۆچوونی خۆیان). ﴿ضلوا﴾:دیارنەمان و ون بوون. ﴿إفكهم﴾:ئەو درۆیەی کردیان(ئەو درۆیەش داتاشینی بت و کردنە هاوتای پەروەردگاربوو). ﴿يفترون﴾:ئەوەی لەخۆیانەوەهەڵیان بەستووە.

- دەڵێت: (عمر)ی کوڕی (خطاب) موسڵمان بوو، بەڵام خێزانەکەی دوا کەوت لەناو موشریکەکاندا، ئنجا پەروەردگار ئایەتی:﴿وَلَا تُمْسِكُوا بِعِصَمِ الْكَوَافِرِ﴾ی نارده خوارەوە.
هۆی دابەزینی ئایەتی(١١):﴿وَإِنْ فَاتَكُمْ شَيْءٌ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ إِلَى الْكُفَّارِ فَعَاقَبْتُمْ﴾ئایەتەکە:
- (ابن ابی حاتم) لە(حسن)ەوە دەگێڕنەوە؛ دەڵێت: ئایەتی:﴿وَإِنْ فَاتَكُمْ شَيْءٌ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ﴾ سەبارەت بە(ام حکیم)ی کچی (ابو سفیان) هاتە خوارەوە ، کاتێ هەڵگەڕایەوەو پیاوێکی (ثقفی)ی مارەیکرد ، جگە لەم هیچ ئافرەتێکی تری قوڕەیشی هەڵنەگەڕایەوە.

وَإِذْ صَرَفْنَآ إِلَيْكَ نَفَرًا مِّنَ ٱلْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ ٱلْقُرْءَانَ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُوٓاْ أَنصِتُواْ فَلَمَّا قُضِىَ وَلَّوْاْ إِلَىٰ قَوْمِهِم مُّنذِرِينَ ﴿٢٩﴾ قَالُواْ يَٰقَوْمَنَآ إِنَّا سَمِعْنَا كِتَٰبًا أُنزِلَ مِنۢ بَعْدِ مُوسَىٰ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ يَهْدِىٓ إِلَى ٱلْحَقِّ وَإِلَىٰ طَرِيقٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٣٠﴾ يَٰقَوْمَنَآ أَجِيبُواْ دَاعِىَ ٱللَّهِ وَءَامِنُواْ بِهِۦ يَغْفِرْ لَكُم مِّن ذُنُوبِكُمْ وَيُجِرْكُم مِّنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٣١﴾ وَمَن لَّا يُجِبْ دَاعِىَ ٱللَّهِ فَلَيْسَ بِمُعْجِزٍ فِى ٱلْأَرْضِ وَلَيْسَ لَهُۥ مِن دُونِهِۦٓ أَوْلِيَآءُ أُوْلَٰٓئِكَ فِى ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿٣٢﴾ أَوَلَمْ يَرَوْاْ أَنَّ ٱللَّهَ ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ وَلَمْ يَعْىَ بِخَلْقِهِنَّ بِقَٰدِرٍ عَلَىٰٓ أَن يُحْۦِىَ ٱلْمَوْتَىٰ بَلَىٰٓ إِنَّهُۥ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٣٣﴾ وَيَوْمَ يُعْرَضُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ عَلَى ٱلنَّارِ أَلَيْسَ هَٰذَا بِٱلْحَقِّ قَالُواْ بَلَىٰ وَرَبِّنَا قَالَ فَذُوقُواْ ٱلْعَذَابَ بِمَا كُنتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٣٤﴾ فَٱصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُوْلُواْ ٱلْعَزْمِ مِنَ ٱلرُّسُلِ وَلَا تَسْتَعْجِل لَّهُمْ كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَ مَا يُوعَدُونَ لَمْ يَلْبَثُوٓاْ إِلَّا سَاعَةً مِّن نَّهَارٍۭ بَلَٰغٌ فَهَلْ يُهْلَكُ إِلَّا ٱلْقَوْمُ ٱلْفَٰسِقُونَ ﴿٣٥﴾

سُورَةُ مُحَمَّدٍ

[٢٩] ﴿صرفنا إليك﴾: ڕووی کۆمەڵێکمان بۆلای تۆ وەرگێرا هەتا گوێ بیست بن بۆت. ﴿انصتوا﴾: بێدەنگ بن و گوێڕادێڵن. ﴿قضي﴾: تەواوبوو لەخوێندنەوەی. ﴿ولوا﴾: گەڕانەوە. [٣١] ﴿يجركم﴾: بتان پارێزێت و ڕزگارتان بکات. [٣٢] ﴿فليس بمعجز﴾: ناتوانێت لەدەست سزای خوایی هەڵبێت و ڕابکات. [٣٣] ﴿لم يعي﴾: ناڕەحەت و ماندونەبووە پێوەی (لەدروستکردنیدا). [٣٥] ﴿أولوا العزم﴾: ئەو پێغەمبەرانەی خاوەن توانا و هێز و ئارام و خۆڕاگری بوون. ﴿لم يلبثوا﴾: نەمانەوە. ﴿بلاغ﴾: ئەم قورئانە ڕاگەیاندن و بەیانێکە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٣): ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تَتَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ﴾ئایەتەکە:

ـ (ابن المنذر)لە (ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: (عبدالله)ی کوڕی (عمرو)و (زید)ی کوڕی(حارث) ئەرمو نیانی و خۆشەویستی یان بۆچەند پیاوێکی جوولەکە دەردەبڕی، پاشان خوای گەورە ئایەتی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تَتَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ﴾ی نارده خوارەوە.

سوورەتی ﴿ الصف ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(١)و (٢): ﴿سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ و ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لا تَفْعَلُونَ﴾ئایەتەکە:

ـ (ترمذي)ی و (حاکم) لە(عبدالله)ی کوڕی (سلام)ەوە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: ئێمە کۆمەڵێک لەهاوەڵانی پێغەمبەری خوا(ﷺ) دانیشتبووین بیرەوەریمان دەگێڕایەوە ؛ وتمان: ئەگەر بزانین کام کار زۆر لای خوای گەورە خۆشەویستە ئەوە ئەنجامیمان دەدا، ئنجا خوای گەورە ئەم ئایەتانەی ناردە خوارەوە: ﴿ سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ، يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لا تَفْعَلُونَ﴾.ئنجا پێغەمبەری خوا(ﷺ) خوێندیەوە تا هەمووی تەواوکرد. هەر لە(ابن عباس)یشەوە وێنەی ئەمە باسکراوە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٠): ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَى تِجَارَةٍ تُنجِيكُمْ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ﴾ ئایەتەکە:

ـ لە(ابی صالح)ەوە دەگێڕنەوە ؛ دەڵێت: خەڵکی وتیان : خۆزگە دەمانزانی کام کارو فرمان زۆر چاک و باشترە ، ئنجا ئایەتی: ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَى تِجَارَةٍ﴾ دابەزی ، بەڵام حەزیان نەکرد لەجیهاد ، پاشان ئایەتی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لا تَفْعَلُونَ﴾ دابەزی. هەر لە(ابن عباس)یشەوە وێنەی ئەمە باسکراوە. هەروەها لەڕێگەی(عکرمە)وەو ئەویش لە(ابن عباس)ەوە-

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَن سَبِيلِ اللَّهِ أَضَلَّ أَعْمَالَهُمْ ﴿١﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَآمَنُوا بِمَا نُزِّلَ عَلَىٰ مُحَمَّدٍ وَهُوَ الْحَقُّ مِن رَّبِّهِمْ كَفَّرَ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَأَصْلَحَ بَالَهُمْ ﴿٢﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا اتَّبَعُوا الْبَاطِلَ وَأَنَّ الَّذِينَ آمَنُوا اتَّبَعُوا الْحَقَّ مِن رَّبِّهِمْ كَذَٰلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ لِلنَّاسِ أَمْثَالَهُمْ ﴿٣﴾ فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّىٰ إِذَا أَثْخَنتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَثَاقَ فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً حَتَّىٰ تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا ذَٰلِكَ وَلَوْ يَشَاءُ اللَّهُ لَانتَصَرَ مِنْهُمْ وَلَٰكِن لِّيَبْلُوَ بَعْضَكُم بِبَعْضٍ وَالَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَلَن يُضِلَّ أَعْمَالَهُمْ ﴿٤﴾ سَيَهْدِيهِمْ وَيُصْلِحُ بَالَهُمْ ﴿٥﴾ وَيُدْخِلُهُمُ الْجَنَّةَ عَرَّفَهَا لَهُمْ ﴿٦﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَنصُرُوا اللَّهَ يَنصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ ﴿٧﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا فَتَعْسًا لَّهُمْ وَأَضَلَّ أَعْمَالَهُمْ ﴿٨﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَرِهُوا مَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأَحْبَطَ أَعْمَالَهُمْ ﴿٩﴾ أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ دَمَّرَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَلِلْكَافِرِينَ أَمْثَالُهَا ﴿١٠﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ مَوْلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَأَنَّ الْكَافِرِينَ لَا مَوْلَىٰ لَهُمْ ﴿١١﴾

سوورەتی ﴿محمد﴾

[١] ﴿صدّوا عن سبيل الله﴾: ڕێگریان کرد لەوەی خەڵکی باوەڕبهێنن. ﴿أضلّ أعمالهم﴾: کارو فرمانە چاکەکانیان بەتاڵ دەکاتەوە. [٢] ﴿كفّر عنهم﴾: گوناهیان لێهەڵئەوەرێنێت ولێیان خۆش دەبێت. ﴿أصلح بالهم﴾: حاڵ و باریان باش دەکات لەدنیاو قیامەتدا. [٣] ﴿أمثالهم﴾: حاڵیان. [٤] ﴿فضرب الرّقاب﴾: لەگەردنیان بدەن (لەناوجەنگدا). ﴿أثخنتموهم﴾: بریتیە لەکوشتن و بریندارکردن و بەدیلگیران. ﴿فشدّوا الوثاق﴾: بەتوندی کۆتی بەندەکان گیر بدەن. ﴿منّاً﴾: ئازادکردنی دیلەکان بێ بەرامبەر. ﴿فداء﴾: ئازادکردن لەبەرامبەر ماڵ یان دیلی موسڵمانان. ﴿حتى تضع الحرب أوزارها﴾: تا ئارەحەتییەکانی جەنگ کۆتایی دێن. ﴿لانتصر منهم﴾: ئەوا بێ جەنگ تۆڵەی لێدەسەندن. ﴿ليبلو﴾: تاقیتانبکاتەوە (تاڕاستی گشت لایەك دەربکەوێ). ﴿فلن يضلّ أعمالهم﴾: کردارەکانیان بەتاڵ ناکاتەوە، بەڵکو پاداشتیان دەداتەوە. [٥] ﴿سيهديهم﴾: ... ڕێنموییان دەکات (بۆئەوەی دان بنێن بەفەزڵ و چاکەی پەروەردگاردا). ﴿ويصلح بالهم﴾: حاڵ و باریان باش دەکات. [٨] ﴿فتعساً لهم﴾: تیاچوون و فەوتان و سەر شۆڕی بۆ ئەوان. [٩] ﴿فأحبط أعمالهم﴾: کردەوەکانیان بەتاڵ دەکاتەوە. [١٠] ﴿دمّر الله عليهم﴾: پەروەردگار بڕیاری تیاچوون و فەوتانیدا بەسەریاندا. [١١] ﴿مولى﴾: دۆست و یارمەتیدەر.

- دەڵێت: ئایەتی: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَى تِجَارَةٍ تُنْجِيكُمْ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ﴾ هاتە خوارەوە، موسڵمانان وتیان: ئەگەر دەمانزانی ئەم بازرگانییە چییە! ئەوا ماڵ و سامان و خێزانمان دەبەخشی لەپێناویدا ، ئنجا ئایەتی: ﴿تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾ هاتە خوارەوە.

إِنَّ ٱللَّهَ يُدْخِلُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّـٰلِحَـٰتِ جَنَّـٰتٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَـٰرُ ۖ وَٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ يَتَمَتَّعُونَ وَيَأْكُلُونَ كَمَا تَأْكُلُ ٱلْأَنْعَـٰمُ وَٱلنَّارُ مَثْوًى لَّهُمْ ﴿١٢﴾ وَكَأَيِّن مِّن قَرْيَةٍ هِىَ أَشَدُّ قُوَّةً مِّن قَرْيَتِكَ ٱلَّتِىٓ أَخْرَجَتْكَ أَهْلَكْنَـٰهُمْ فَلَا نَاصِرَ لَهُمْ ﴿١٣﴾ أَفَمَن كَانَ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّهِۦ كَمَن زُيِّنَ لَهُۥ سُوٓءُ عَمَلِهِۦ وَٱتَّبَعُوٓا۟ أَهْوَآءَهُم ﴿١٤﴾ مَّثَلُ ٱلْجَنَّةِ ٱلَّتِى وُعِدَ ٱلْمُتَّقُونَ ۖ فِيهَآ أَنْهَـٰرٌ مِّن مَّآءٍ غَيْرِ ءَاسِنٍ وَأَنْهَـٰرٌ مِّن لَّبَنٍ لَّمْ يَتَغَيَّرْ طَعْمُهُۥ وَأَنْهَـٰرٌ مِّنْ خَمْرٍ لَّذَّةٍ لِّلشَّـٰرِبِينَ وَأَنْهَـٰرٌ مِّنْ عَسَلٍ مُّصَفًّى ۖ وَلَهُمْ فِيهَا مِن كُلِّ ٱلثَّمَرَٰتِ وَمَغْفِرَةٌ مِّن رَّبِّهِمْ ۖ كَمَنْ هُوَ خَـٰلِدٌ فِى ٱلنَّارِ وَسُقُوا۟ مَآءً حَمِيمًا فَقَطَّعَ أَمْعَآءَهُمْ ﴿١٥﴾ وَمِنْهُم مَّن يَسْتَمِعُ إِلَيْكَ حَتَّىٰٓ إِذَا خَرَجُوا۟ مِنْ عِندِكَ قَالُوا۟ لِلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْعِلْمَ مَاذَا قَالَ ءَانِفًا ۚ أُو۟لَـٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ طَبَعَ ٱللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ وَٱتَّبَعُوٓا۟ أَهْوَآءَهُمْ ﴿١٦﴾ وَٱلَّذِينَ ٱهْتَدَوْا۟ زَادَهُمْ هُدًى وَءَاتَىٰهُمْ تَقْوَىٰهُمْ ﴿١٧﴾ فَهَلْ يَنظُرُونَ إِلَّا ٱلسَّاعَةَ أَن تَأْتِيَهُم بَغْتَةً ۖ فَقَدْ جَآءَ أَشْرَاطُهَا ۚ فَأَنَّىٰ لَهُمْ إِذَا جَآءَتْهُمْ ذِكْرَىٰهُمْ ﴿١٨﴾ فَٱعْلَمْ أَنَّهُۥ لَآ إِلَـٰهَ إِلَّا ٱللَّهُ وَٱسْتَغْفِرْ لِذَنۢبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَٱلْمُؤْمِنَـٰتِ ۗ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ مُتَقَلَّبَكُمْ وَمَثْوَىٰكُمْ ﴿١٩﴾

[١٢]﴿مثوى لهم﴾:جێگەی مانەوەو نیشتەجێ بوونیان.[١٣]﴿كأين من قرية﴾:زۆر گوندو لادێ.[١٤]﴿على بينة﴾:لەسەر بەڵگەو بەرچاو روونی.[١٥]﴿مثل الجنة﴾:چەشن‌و شێوەی بەھەشت..﴿غير آسن﴾:تام‌و بۆنی نەگۆڕاوە.﴿عسل مصفى﴾:ھەنگوینێك بەدەر لەسەرجەم خەوش‌و خڵتەیەك.﴿سقوا﴾:بەزۆر دەرخواردیان دەدرێ.﴿ماء حميما﴾:ئاوێكی گەرم‌و لەكوڵ.[١٦]﴿ماذا قال آنفا﴾:ئێستا چی وت؟!! یا ساتێك لەمەوپێش چی‌وت؟.﴿طبع الله على قلوبهم﴾:خوای گەورە مۆری داوە لەدڵیان.[١٨]﴿ينظرون﴾: چاوەڕێ دەكەن.﴿الساعة﴾:قیامەت.﴿بغتة﴾:لەناكاو.﴿أشراطها﴾: نیشانەكانی(بەوەی رێنومایی لەدڵەكانیان دوورخرایەوە).﴿ذكراهم﴾:ئەوەی لەبیریان چووبووەوە(بەتیابردنی گوێڕایەڵی پەروەردگار).[١٩]﴿منقلبكم﴾:جموجووڵتان بۆ ھەر شوێنێك بچن.﴿مثواكم﴾:جێگیربوونتان(لەھەر شوێنێك بمێننەوە).

سوورەتی ﴿ الجمعة ﴾

ھۆی دابەزینی ئایەتی(١١):﴿وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انفَضُّوا إِلَيْهَا وَتَرَكُوكَ قَائِمًا﴾ئایەتەكە:

ـ (بخاری)و (مسلم) لە(جابر)ەوە دەگێڕنەوە؛ دەڵێت: لەڕۆژی(جمعە)دابوو پێغەمبەر(ﷺ) وتاری دەدا كەكاروانی‌یەك ھات، ھەموو خەڵك چوونەدەرەوە بۆلای كاروانی‌یەكە تاوای لێھات تەنیا دوانزە پیاوی لامایەوە، ئنجا خوا ئایەتی:﴿وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انفَضُّوا إِلَيْهَا وَتَرَكُوكَ قَائِمًا﴾ی ناردە خوارەوە. ھەروەھا (ابن جرير) لە(جابر)ەوە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: ئەگەر ئافرەتانی كەنیزەك مارەبكرانایە بەدەھۆڵ‌و زوڕنا پێشوازیان لێدەكردن‌و پێغەمبەری خواشیان بەجێ‌دەھێشت لەسەر مینبەرەكەی، سەبارەت بەمە پەروەردگار ئایەتی ناردە خوارەوە ؛ وەك ئەوەی ئەم ئایەتەش سەبارەت بەھەردوو رووداوەكە دابەزی بێت . (ابن منذر)یش لە(جابر)ەوە دەگێڕێتەوە: ئەم ئایەتە سەبارەت بەكاروانەكە دابەزیووە ، ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت ئایەتەكە سەبارەت بەھەردوو ڕووداوەكە نازڵبووەتە خوارەوە. (پەروەردگاریش زاناو ئاگادارە).

وَيَقُولُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَوْلَا نُزِّلَتْ سُورَةٌ فَإِذَآ أُنزِلَتْ سُورَةٌ مُّحْكَمَةٌ وَذُكِرَ فِيهَا ٱلْقِتَالُ رَأَيْتَ ٱلَّذِينَ فِى قُلُوبِهِم مَّرَضٌ يَنظُرُونَ إِلَيْكَ نَظَرَ ٱلْمَغْشِىِّ عَلَيْهِ مِنَ ٱلْمَوْتِ فَأَوْلَىٰ لَهُمْ ﴿٢٠﴾ طَاعَةٌ وَقَوْلٌ مَّعْرُوفٌ فَإِذَا عَزَمَ ٱلْأَمْرُ فَلَوْ صَدَقُوا۟ ٱللَّهَ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ ﴿٢١﴾ فَهَلْ عَسَيْتُمْ إِن تَوَلَّيْتُمْ أَن تُفْسِدُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ وَتُقَطِّعُوٓا۟ أَرْحَامَكُمْ ﴿٢٢﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ لَعَنَهُمُ ٱللَّهُ فَأَصَمَّهُمْ وَأَعْمَىٰٓ أَبْصَٰرَهُمْ ﴿٢٣﴾ أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ ٱلْقُرْءَانَ أَمْ عَلَىٰ قُلُوبٍ أَقْفَالُهَآ ﴿٢٤﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ ٱرْتَدُّوا۟ عَلَىٰٓ أَدْبَٰرِهِم مِّنۢ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ ٱلْهُدَى ٱلشَّيْطَٰنُ سَوَّلَ لَهُمْ وَأَمْلَىٰ لَهُمْ ﴿٢٥﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا۟ لِلَّذِينَ كَرِهُوا۟ مَا نَزَّلَ ٱللَّهُ سَنُطِيعُكُمْ فِى بَعْضِ ٱلْأَمْرِ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ إِسْرَارَهُمْ ﴿٢٦﴾ فَكَيْفَ إِذَا تَوَفَّتْهُمُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ وَأَدْبَٰرَهُمْ ﴿٢٧﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمُ ٱتَّبَعُوا۟ مَآ أَسْخَطَ ٱللَّهَ وَكَرِهُوا۟ رِضْوَٰنَهُۥ فَأَحْبَطَ أَعْمَٰلَهُمْ ﴿٢٨﴾ أَمْ حَسِبَ ٱلَّذِينَ فِى قُلُوبِهِم مَّرَضٌ أَن لَّن يُخْرِجَ ٱللَّهُ أَضْغَٰنَهُمْ ﴿٢٩﴾

[٢٠]﴿مُحكمـــه﴾:ڕوون و ئاشـكراو بەدەرخستنی مەبەست.﴿مــرض﴾: نەخۆشـی (دووڕوویی یـه).﴿المغشـي عليه﴾:لەمۆش خۆچوون.﴿أولى هــم﴾: لــەناوچوونیان نزیــك دەبێــت. [٢١]﴿طاعـة﴾:گوێڕایەڵی باشترە بۆ ئەوان.﴿عزم الأمــر﴾:چەسپاو جیهاد پێویست بوو لەسەریان.﴿توليتــم﴾: پشـتان هــەڵكرد لــەباوەڕ هێنــان. [٢٣]﴿فأصمَـهُم﴾:تووشی كەڕی هاتن (ئەوەی سوود بەخش بێت نایبیستن). [٢٤]﴿يتدبــرون القُــران﴾:لـەواتاكانی تێبگەن و هەستی پێ بكەن.﴿اقفالهــا﴾: داخــراوەو قوفــڵ دراوە ئیــدی ناكرێتەوە.[٢٥]﴿ارتدوا على أدبـارهم﴾: گەڕانەوە سەر حاڵی پێشوویان.﴿سـوّل هــم﴾:گوناهو تاوان و ئومێدەكانی بۆ ئاسان و شیرین كردن.﴿أملــى لهــم﴾: ئومێدی پڕوپووچی بۆ درێژكردنەوەو حەزو ئارەزووەكان زاڵبوو بەسەریاندا.[٢٦]﴿الذيـن كرهــوا مــانزّل الله﴾:بریتین لەجوولەكەكانی (بني قريظة)و (بني نضير).﴿أسرارهم﴾:شاردنەوەی سەرجەم كردارە خراپەكانیان.[٢٨]﴿فـأحبط﴾:پووچ و بەتاڵی كردوەتـەوە.[٢٩]﴿مــرض﴾:نەخۆشـی (دووڕوویی یه).﴿أضغانهم﴾:ڕق و كینە پەنهانی یەكانیان.

سوورەتی ﴿ المنافقون ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(٥):﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا يَسْتَغْفِرْ لَكُمْ رَسُولُ اللّهِ لَوَّوْا رُؤُوسَهُمْ﴾ئایەتەكە:

- (ابن جرير) لە(قتادة)وە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: بە(عبدالله)ی كوڕی (ابي)یان وت: بۆ ئایەیتە لای پێغەمبەری خوا(ﷺ) داوای لێخۆشبوونت لای پەروەردگار بۆ بكات، ئەویش سەری بەملاولادا باداو ، دواتریش سەبارەت بەو ئایەتی:﴿ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا يَسْتَغْفِرْ لَكُمْ رَسُولُ اللّهِ﴾ دابەزی یە خوارەوە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٦):﴿سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَسْتَغْفَرْتَ لَهُمْ أَمْ لَمْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ لَن يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ﴾ئایەتەكە:

- لە(عروة)وە دەگێڕنەوە؛ دەڵێت: كاتێك ئایەتی:﴿اسْتَغْفِرْ لَهُمْ أَوْ لاَ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ إِن تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً﴾دابەزی، پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی:دەبێت زیاتر لەحەفتا جار داوای لێخۆشبوونیان بۆبكەم -

وَلَوْ نَشَاءُ لَأَرَيْنَاكَهُمْ فَلَعَرَفْتَهُم بِسِيمَاهُمْ وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ فِي لَحْنِ الْقَوْلِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ أَعْمَالَكُمْ ﴿٣٠﴾ وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ حَتَّىٰ نَعْلَمَ الْمُجَاهِدِينَ مِنكُمْ وَالصَّابِرِينَ وَنَبْلُوَ أَخْبَارَكُمْ ﴿٣١﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَن سَبِيلِ اللَّهِ وَشَاقُّوا الرَّسُولَ مِن بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْهُدَىٰ لَن يَضُرُّوا اللَّهَ شَيْئًا وَسَيُحْبِطُ أَعْمَالَهُمْ ﴿٣٢﴾ ۞ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَلَا تُبْطِلُوا أَعْمَالَكُمْ ﴿٣٣﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَن سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ مَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ فَلَن يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ ﴿٣٤﴾ فَلَا تَهِنُوا وَتَدْعُوا إِلَى السَّلْمِ وَأَنتُمُ الْأَعْلَوْنَ وَاللَّهُ مَعَكُمْ وَلَن يَتِرَكُمْ أَعْمَالَكُمْ ﴿٣٥﴾ إِنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ وَإِن تُؤْمِنُوا وَتَتَّقُوا يُؤْتِكُمْ أُجُورَكُمْ وَلَا يَسْأَلْكُمْ أَمْوَالَكُمْ ﴿٣٦﴾ إِن يَسْأَلْكُمُوهَا فَيُحْفِكُمْ تَبْخَلُوا وَيُخْرِجْ أَضْغَانَكُمْ ﴿٣٧﴾ هَا أَنتُمْ هَٰؤُلَاءِ تُدْعَوْنَ لِتُنفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَمِنكُم مَّن يَبْخَلُ وَمَن يَبْخَلْ فَإِنَّمَا يَبْخَلُ عَن نَّفْسِهِ وَاللَّهُ الْغَنِيُّ وَأَنتُمُ الْفُقَرَاءُ وَإِن تَتَوَلَّوْا يَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُونُوا أَمْثَالَكُم ﴿٣٨﴾

[٣٠]﴿لأريناكهُم﴾:..نیشانتان دەدەین (ئەونیشانانەی پێوەی دەناسرێنەوە). ﴿بسیماهم﴾:بەچەند نیشانەیەك ناو زەدیان دەكەین پێی. ﴿لحنَ القولْ﴾: شێوازی قسەكردنیان كەپێچەوانەیە. [٣١]﴿لنبلونّكم﴾:تاقیتان دەكەینەوە (بەئەرك‌و باری قورس). ﴿ونبلو أخباركم﴾:دەیخەینە ڕوو ئاشكرای دەكەین. [٣٢]﴿شاقوا الرسول﴾: پێچەوانەی وەستان‌و دوژمنایەتی یانكرد. (لەبەر ئاینەكەی). [٣٥]﴿فلاتهنوا﴾:لاوازو سست مەبن. ﴿السلم﴾:هێمنی‌و ئاشتی. ﴿الاعلون﴾: بەرزو بڵندو سەركەوتوون. ﴿لن يتركم﴾:كەم‌و كەلی ناكات. [٣٧]﴿فيحفكم﴾:ماندوو شەكەتتان بكات (بەوەی داوای گشت ماڵ‌و سامانتان بكات). ﴿أضغانكم﴾:ڕق‌و كینەی شاراوەتان (بەرامبەر ئیسلام). [٣٨]﴿يبخل عنْ نفسه﴾:خێرو چاكە لەنەفسی خۆی بگرێتەوە(بەهۆی ڕژدیی‌و خێرو چاكە نەكردنەوە). ﴿تتولوا﴾:پشت لەباوەڕهێنان بكەن.

- ئیتر پەروەردگار ئایەتی:﴿سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَسْتَغْفَرْتَ لَهُمْ أَمْ لَمْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ﴾ی ناردە خوارەوە.
هەروەها لە(مجاهد)و (قتادة)وە وێنەی ئەمە گێڕدراوەتەوە.
هەروەها(عوفي) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: كاتێك ئایەتی (براءة) دابەزی، پێغەمبەری خوا(ﷺ)فەرمووی: ئەوە من ڕێم پێدرا بەرامبەریان هەڵوێست بگرم ، سوێندبێت بەخوا داوای لێخۆشبوونیان لەحەفتا جار زیاتر بۆ دەكەم بەڵكو خوالێیان خۆش ببێت ، ئنجا ئەم ئایەتە دابەزیە خوارەوە.
هۆی دابەزینی ئایەتی(٧)و(٨):﴿هُمُ الَّذِينَ يَقُولُونَ لا تُنفِقُوا عَلَى مَنْ عِندَ رَسُولِ اللَّهِ﴾ ئایەتەكە:
- (بخاری) لە(زید)ی كوڕی (ارقم)ەوە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: گوێم لێبوو (عبدالله)ی كوڕی (ابی) بەهاوڕێكانی دەوت: خێرمەكەن بەوانەی لای پێغەمبەرن‌و یارمەتیان مەدەن تالێی دووربكەونەوەو دەستبەرداری ببن، خۆ ئەگەر گەڕاینەوە بۆ (مەدینە)ئەوا سەربەرزەكان دەبێت زەلیل‌و ڕیسواكان شاربەدەربكەن! . منیش ئەمەم بۆ مامم گێڕایەوە ، ئەویش بۆ پێغەمبەری خوای گێڕایەوە ، پێغەمبەریش(ﷺ) بانگی كردم‌و قسەی لەگەڵدا كردم، دواتر كەسێكی نارد بەدوای (عبدالله)ی كوڕی (ابی)و هاوڕێكانی، كاتێ گەیشتنە خزمەت پێغەمبەر(ﷺ) سوێندیان خوارد كەوا شتی وەهایان نەوتووە . پێغەمبەری خواش(ﷺ) قسەی ئەوانی وەرگرت‌و قسەكەی منی پشت گوێ-

سُورَةُ الفَتْح

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا ١ لِّيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِن ذَنبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ وَيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَيَهْدِيَكَ صِرَاطًا مُّسْتَقِيمًا ٢ وَيَنصُرَكَ اللَّهُ نَصْرًا عَزِيزًا ٣ هُوَ الَّذِي أَنزَلَ السَّكِينَةَ فِي قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ لِيَزْدَادُوا إِيمَانًا مَّعَ إِيمَانِهِمْ وَلِلَّهِ جُنُودُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ٤ لِّيُدْخِلَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَيُكَفِّرَ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَكَانَ ذَٰلِكَ عِندَ اللَّهِ فَوْزًا عَظِيمًا ٥ وَيُعَذِّبَ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ الظَّانِّينَ بِاللَّهِ ظَنَّ السَّوْءِ عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السَّوْءِ وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَلَعَنَهُمْ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا ٦ وَلِلَّهِ جُنُودُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ٧ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ٨ لِّتُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتُعَزِّرُوهُ وَتُوَقِّرُوهُ وَتُسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ٩

سوورەتی ﴿ الفتح ﴾

[١]﴿فتحا لك﴾:ئازادکردنی شاری (مەککە)مان بۆ فەراهەم هێنایت. ﴿مبينا﴾:ڕوون و بەرچاو. [٣]﴿عزيزا﴾: سەرکەوتنێکی بێوێنەو هاوچەشن. [٤]﴿السكينة﴾:هێمن و ڕاگیر. [٦]﴿ظن السوء﴾:گومانێکی خراپ و پیس. ﴿عليهم دائرة السوء﴾:بریتیە لەدوعاو نزا بەتیاچوون و فەوتانیان. [٨]﴿شاهدا﴾:گەواهی دەدەیت بەسەر ئەوانەوە ڕەوانە کراویت بۆ لایان. [٩]﴿تعزروه﴾:خوای گەورە سەربخەن (بەسەرخستنی ئاینەکەی). ﴿توقروه﴾: خوای گەورە بەمەزن و بڵند رابگرن. ﴿تسبحوه﴾:بەپاك و پوخت ڕای بگرن (لەوەی شیاوی ئەونییە). ﴿بكرة وأصيلا﴾:بەیانی وئێواری (هەمووکات).

- خست ، منیش تووشی نارەحەتییەکی واهاتم پێشتر نارەحەتی وام بەسەرا نەهاتبوو ، پاشان لەماڵەوە بۆ خۆم دانیشتم و مامم پێی وتم: نەمویست پێغەمبەری خوا(ﷺ) بەدرۆت بخاتەوەو لێت تووڕە ببێت ، دواتر پەروەردگار ئایەتی:﴿إِذَا جَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ﴾ی نارده خوارەوە ، ئەوجا پێغەمبەر(ﷺ) ناردی بەشوێنماو ئایەتەکانی بەسەردا خوێندەوە، پاشان وتی: خوای گەورە بەڕاستی لەقسەکەم دایت و بەڕاستگۆی دانایت.. لەچەند ڕێیەکەوە ئەمە باسکراوە ، لەهەندێکیاندا هاتووە ئەم ڕووداوە لەغەزای (تەبوك)دا بووەو ئەم ئایەتەش لەشەودا هاتوەتە خوارەوە.

سوورەتی ﴿ التغابن ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٤): ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَكُمْ فَاحْذَرُوهُمْ﴾ئایەتەکە:

- (ترمذي) و (حاكم) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە؛ دەڵێت: ئایەتی:﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَكُمْ﴾ دەربارەی کۆمەڵێك هاتەخوارەوە لەخەڵکی(مەککە) موسڵمان بوون، ژن و منداڵەکانیان سووربوون لەسەرئەوەی کۆچ بکەن بەرەو (مەدینە)، کاتێکیش بەرەو(مەدینە) هاتن و چوونە خزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ) بینیان واخەڵکی بەباشی تێگەیشتوون لەئاینەکەیان، بۆیە نیازیان وابوو ئازاری ماڵ و خێزانیان بدەن،پەروەردگاریش ئەم ئایەتەی دابەزاندە خوارەوە.

إِنَّ ٱلَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ ٱللَّهَ يَدُ ٱللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ ۚ فَمَن نَّكَثَ فَإِنَّمَا يَنكُثُ عَلَىٰ نَفْسِهِۦ ۖ وَمَنْ أَوْفَىٰ بِمَا عَٰهَدَ عَلَيْهُ ٱللَّهَ فَسَيُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٠﴾ سَيَقُولُ لَكَ ٱلْمُخَلَّفُونَ مِنَ ٱلْأَعْرَابِ شَغَلَتْنَآ أَمْوَٰلُنَا وَأَهْلُونَا فَٱسْتَغْفِرْ لَنَا ۚ يَقُولُونَ بِأَلْسِنَتِهِم مَّا لَيْسَ فِى قُلُوبِهِمْ ۚ قُلْ فَمَن يَمْلِكُ لَكُم مِّنَ ٱللَّهِ شَيْـًٔا إِنْ أَرَادَ بِكُمْ ضَرًّا أَوْ أَرَادَ بِكُمْ نَفْعًۢا ۚ بَلْ كَانَ ٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًۢا ﴿١١﴾ بَلْ ظَنَنتُمْ أَن لَّن يَنقَلِبَ ٱلرَّسُولُ وَٱلْمُؤْمِنُونَ إِلَىٰٓ أَهْلِيهِمْ أَبَدًا وَزُيِّنَ ذَٰلِكَ فِى قُلُوبِكُمْ وَظَنَنتُمْ ظَنَّ ٱلسَّوْءِ وَكُنتُمْ قَوْمًۢا بُورًا ﴿١٢﴾ وَمَن لَّمْ يُؤْمِنۢ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ فَإِنَّآ أَعْتَدْنَا لِلْكَٰفِرِينَ سَعِيرًا ﴿١٣﴾ وَلِلَّهِ مُلْكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۚ يَغْفِرُ لِمَن يَشَآءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَآءُ ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿١٤﴾ سَيَقُولُ ٱلْمُخَلَّفُونَ إِذَا ٱنطَلَقْتُمْ إِلَىٰ مَغَانِمَ لِتَأْخُذُوهَا ذَرُونَا نَتَّبِعْكُمْ ۖ يُرِيدُونَ أَن يُبَدِّلُوا۟ كَلَٰمَ ٱللَّهِ ۚ قُل لَّن تَتَّبِعُونَا كَذَٰلِكُمْ قَالَ ٱللَّهُ مِن قَبْلُ ۖ فَسَيَقُولُونَ بَلْ تَحْسُدُونَنَا ۚ بَلْ كَانُوا۟ لَا يَفْقَهُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٥﴾

[١٠]﴿يدُ الله فوق أيدهم﴾:مەبەست پێی ئەوەیە پەروەردگار ئاگادارو گەواهی‌دەرە بەسەریانەوەو پەیمان بەو دراوە لەڕێگەی پێغەمبەری خواوە(ﷺ). ﴿نكث﴾:پەیمان‌و بەڵێنەکەی شکاند. [١١]﴿المخلفونَ﴾: ئەوانە شەیتان ڕێگەی تێکۆشان‌و چوونە دەرەوە بۆ غەزای لێگرتن لەخزمەت پێغەمبەری خوا(د.خ). ﴿الاعراب﴾:گوندنشین‌و ئەوانەی دوور لەشارستان دەژین. [١٢]﴿لنْ ينقلب﴾: ناگەڕێنەوە (بۆ مەدینە). ﴿قوماً بوراً﴾: گەل‌و نەتەوەیەکی خراپ‌و بێسوود. [١٣]﴿سعيرا﴾:ئاگرێکی خاوەن نرکەو بڵێسەدار. [١٥]﴿الى مغانمَ﴾:بۆ دەستکەوت(مەبەستی دەستکەوتەکانی(خیبر)ە. ﴿ذرونا نتبعكم﴾:لێمان بگەڕێن تا لە گەڵتانا بێین (بۆ خەیبەر). ﴿كلام الله﴾:فەرمانی خوا ((بەتایبەت کردنی جەنگاوەرانی حودەیبیەیە بەوەرگرتنی دەستکەوتەکانی(خیبر)). ﴿مِن قبل﴾:پێش گەڕانەوەیان.

*(عبدالله)ی کوڕی (صامت)(ﷺ) دەفەرموێت: پەیمان‌و بەڵێنماندا بەپێغەمبەری خوا (ﷺ) لەسەر گوێڕایەڵی‌و پابەندبوون لەخۆشی‌و ناخۆشی‌داو بەویست‌و نەویستنی خۆمان، هەروەها لەسەر بەڵێنێك کەوا کێشمەکێشی دەستەڵات نەکەین لەگەڵ خاوەن‌و بەرپرساندا مەگەر بێباوەڕییەکی ئاشکرا بەدی بکەین‌و بەڵگەیەکی تەواومان بەدەستەوەبێت بۆ پەروەردگارەکەمان‌و، حەق‌و ڕاستیش بڵێین لەهەر کوێیەك بین‌و لەلۆمەو سەرزەنشتی کەس نەترسین لەپێناوی خوادا)). [(متفق عليه)].

-هەروەها(ابن جرير) لە (عطاء)ی کوڕی (يسار)ەوە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: سوورەتی(التغابن) هەر هەمووی لە(مەککە) دابەزی جگە لەم ئایەتە:﴿يَا أَيُّها الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ﴾ کەوا سەبارەت بە(عوف)ی کوڕی(مالك)ی (اشجعي) دابەزی، ئەم پیاوە خاوەنی کۆمەڵێك منداڵبوو ، هەرکات نیازی غەزاکردنی بهێنایە منداڵ‌و خێزانەکانی بەسەریدا دەگریان‌و دەیان وت: بەکێمان دەسپێریت ؟ ئەویش دڵی نەرم دەبوو لەماڵەوە دەمایەوەو نەدەڕۆیشت بۆ غەزاکە، پەروەردگاریش ئەم ئایەتەی سەبارەت بەو دابەزان. بەمەش ئەوە دەردەکەوێت ئەم ئایەتەو سەرجەم ئایەتەکانی‌دیکە هەتا کۆتایی سوورەتەکە لە(مەدینە) هاتوەتە خوارەوە.

قُلْ لِلْمُخَلَّفِينَ مِنَ الْأَعْرَابِ سَتُدْعَوْنَ إِلَىٰ قَوْمٍ أُولِي بَأْسٍ شَدِيدٍ تُقَاتِلُونَهُمْ أَوْ يُسْلِمُونَ ۖ فَإِنْ تُطِيعُوا يُؤْتِكُمُ اللَّهُ أَجْرًا حَسَنًا ۖ وَإِنْ تَتَوَلَّوْا كَمَا تَوَلَّيْتُمْ مِنْ قَبْلُ يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٦﴾ لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَىٰ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرَجٌ ۗ وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ۖ وَمَنْ يَتَوَلَّ يُعَذِّبْهُ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٧﴾ ۞ لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَنْزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا ﴿١٨﴾ وَمَغَانِمَ كَثِيرَةً يَأْخُذُونَهَا ۗ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٩﴾ وَعَدَكُمُ اللَّهُ مَغَانِمَ كَثِيرَةً تَأْخُذُونَهَا فَعَجَّلَ لَكُمْ هَٰذِهِ وَكَفَّ أَيْدِيَ النَّاسِ عَنْكُمْ وَلِتَكُونَ آيَةً لِلْمُؤْمِنِينَ وَيَهْدِيَكُمْ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ﴿٢٠﴾ وَأُخْرَىٰ لَمْ تَقْدِرُوا عَلَيْهَا قَدْ أَحَاطَ اللَّهُ بِهَا ۚ وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرًا ﴿٢١﴾ وَلَوْ قَاتَلَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوَلَّوُا الْأَدْبَارَ ثُمَّ لَا يَجِدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿٢٢﴾ سُنَّةَ اللَّهِ الَّتِي قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلُ ۖ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا ﴿٢٣﴾

[١٦]﴿أولي بأس﴾:ئەوەی بەتواناو هێزە لەجەنگدا. [١٧]﴿حرج﴾:گوناه : یاخود لێگرتنیان لەسەر ئەوەی دوا کەوتوون لەتێکۆشان. ﴿من یتول﴾: هەرکەس پشت هەڵبکات (لەگوێڕایەڵی خواو پێغەمبەرەکەی). [١٨]﴿یبایعونك﴾:بەڵێنت پێدەدەن. (مەبەست پێی پەیمانی(رضوان)ە لە(حدیبیە)دا. ﴿السكینة﴾:هێمنی و لەسەرخۆیی و جێگیربوون. ﴿أثابهم﴾: پاداشتیان دەداتەوە. ﴿فتحا قریبا﴾: سەرکەوتنێکی نزیك(پەیماننامەی {حدیبیە} یە). [٢٠]﴿فجعل لكم هذه﴾: ئەو دەستکەوتانەی بۆ ئێوە بڕیەوە؛ (مەبەستی دەستکەوتەکانی (خیبر)بوو؛ کەلەساڵ (٧ی کۆچی)دا ڕوویدا). ﴿كف أیدي الناس﴾:دەستی خەڵکی لێدوور خستنەوە(مەبەستی جوولەکەکانە کەهەمیشە پیلان و نەخشەی خراپیان دەکێشا دژ بەموسوڵمانان). [٢١]﴿أخرى لم تقدروا﴾:..ئێستا دەستەڵاتتان بەسەریا ناشکێت (دەستکەوتەکانی جەنگی(حنین) دوای ئازادکردنی شاری (مەککە). ﴿أحاط الله بها﴾:پەروەردگار خستوویەتیە ژێر دەستەڵاتی خۆیەوەو پاراستوویەتی بۆتان. [٢٢]﴿لولوا الأدبار﴾: پشتیان هەڵدەکردو هەڵدەهاتن و دەبەزان. ﴿ولیا ولا نصیرا﴾:نەهاوڕێ و پشتگیر. [٢٣]﴿سنة الله﴾:یاسای پەروەردگار سەبارەت بەدروستکراوەکانی. ﴿خلت﴾:رابوردوو بەسەرچوو.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((گەرماتوو بەندە نەخۆش کەوت یان سەفەری کرد ئەوا هەروەك چۆن لەکاتی لەش ساغی و جێنشین کردنی لەجێگەو شوێنێکدا پاداشتی بۆ دەنووسرێت بەهەمان چەشن ئەجرو پاداشتی بۆ تۆماردەکرێت)). [(اخرجه البخاري)].

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٦): ﴿فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ وَاسْمَعُوا وَأَطِيعُوا وَأَنْفِقُوا خَيْرًا لِأَنْفُسِكُمْ﴾ئایەتەکە:

ـ (ابن ابی حاتم) لە(سعید)ی کوڕی (جبیر)ەوە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: لەکاتێکدا ئایەتی: ﴿اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ﴾ هاتە خوارەوە ، کارکردن لەسەر کۆمەڵێك گران و قورس بوو ، ئەوانیش هەڵدەستان و نوێژیان دەکرد هەتا قاچەکانیان دەئاوسا و ناوچاویان توێخی پێوە نەدەما ، پەروەردگاریش بۆ سووك کردنی باری شانیان ئایەتی: ﴿ فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ﴾ ی نارده خوارەوە.

وَهُوَ ٱلَّذِي كَفَّ أَيۡدِيَهُمۡ عَنكُمۡ وَأَيۡدِيَكُمۡ عَنۡهُم بِبَطۡنِ مَكَّةَ مِنۢ بَعۡدِ أَنۡ أَظۡفَرَكُمۡ عَلَيۡهِمۡۚ وَكَانَ ٱللَّهُ بِمَا تَعۡمَلُونَ بَصِيرًا ﴿٢٤﴾ هُمُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ وَصَدُّوكُمۡ عَنِ ٱلۡمَسۡجِدِ ٱلۡحَرَامِ وَٱلۡهَدۡيَ مَعۡكُوفًا أَن يَبۡلُغَ مَحِلَّهُۥۚ وَلَوۡلَا رِجَالٞ مُّؤۡمِنُونَ وَنِسَآءٞ مُّؤۡمِنَٰتٞ لَّمۡ تَعۡلَمُوهُمۡ أَن تَطَـُٔوهُمۡ فَتُصِيبَكُم مِّنۡهُم مَّعَرَّةُۢ بِغَيۡرِ عِلۡمٖۖ لِّيُدۡخِلَ ٱللَّهُ فِي رَحۡمَتِهِۦ مَن يَشَآءُۚ لَوۡ تَزَيَّلُواْ لَعَذَّبۡنَا ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ مِنۡهُمۡ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿٢٥﴾ إِذۡ جَعَلَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ فِي قُلُوبِهِمُ ٱلۡحَمِيَّةَ حَمِيَّةَ ٱلۡجَٰهِلِيَّةِ فَأَنزَلَ ٱللَّهُ سَكِينَتَهُۥ عَلَىٰ رَسُولِهِۦ وَعَلَى ٱلۡمُؤۡمِنِينَ وَأَلۡزَمَهُمۡ كَلِمَةَ ٱلتَّقۡوَىٰ وَكَانُوٓاْ أَحَقَّ بِهَا وَأَهۡلَهَاۚ وَكَانَ ٱللَّهُ بِكُلِّ شَيۡءٍ عَلِيمٗا ﴿٢٦﴾ لَّقَدۡ صَدَقَ ٱللَّهُ رَسُولَهُ ٱلرُّءۡيَا بِٱلۡحَقِّۖ لَتَدۡخُلُنَّ ٱلۡمَسۡجِدَ ٱلۡحَرَامَ إِن شَآءَ ٱللَّهُ ءَامِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُءُوسَكُمۡ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَۖ فَعَلِمَ مَا لَمۡ تَعۡلَمُواْ فَجَعَلَ مِن دُونِ ذَٰلِكَ فَتۡحٗا قَرِيبًا ﴿٢٧﴾ هُوَ ٱلَّذِيٓ أَرۡسَلَ رَسُولَهُۥ بِٱلۡهُدَىٰ وَدِينِ ٱلۡحَقِّ لِيُظۡهِرَهُۥ عَلَى ٱلدِّينِ كُلِّهِۦۚ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ شَهِيدٗا ﴿٢٨﴾

[٢٤]﴿ببطن مكة﴾:شوێنێکه نزیک شاری مەککە(حديبيه).﴿أظفركم عليهم﴾:زاڵی کردن بەسەریانداو سەریخستن.[٢٥]﴿الهدى﴾:ئەوەی دەکرێتە قوربانی بۆ خوا لەکاتی بەجێهێنانی فەرزی (حەج) یا (عمره)داو دەرخواردی هەژارانی ماڵی خوا دەدرێت.﴿معكوفا﴾:بەتەنیا تەرخان کرابێت بۆ هەژارانی ماڵی خوا(بيت الحرام).﴿محلّهُ﴾:ئەو شوێنەی دروستە تیایدائاژەڵەکە سەرببڕێت کە(منى)یە.﴿تطؤهُمْ﴾: لەناوبردنیان لەگەڵ بێباوەڕاندا.﴿معرّةٌ﴾:ناڕەحەتیو ئازار یا قسەو سەرزەنشت.﴿تزيلوا﴾:جیاکردنەوەی باوەڕدار لەبێباوەڕ.[٢٦]﴿الحميّة﴾: دەمارگیریو تووڕەییەکی بێشوومار.﴿حمية الجاهلية﴾:دەمارگیری سەردەمی نەفامی(لەوەی موسوڵمانان بچنە نێو ماڵی خواوە لەڕۆژی (حديبيه)دا).﴿سكينته﴾:دڵنەواییو ڕێزداریی کردن لەلایەن پەروەردگارەوە.﴿ألزمهُم﴾:فەرمانی پێکردنو خستیە ئەستۆیانەوە.﴿كلمة التقوى﴾:دەستەواژەی یەکتاپەرستیو دڵسۆزی بۆ پەروەردگار کەبریتیە لە(لا اله الا الله ، محمد رسول الله).﴿أحق بها﴾: لەپێشترو شیاوترین خەڵکن بۆی.﴿أهلها﴾:خەڵکی شیاوی ئەوەن(چونکە مەرجەکانی شیاویەتییان تێدایە).[٢٧]﴿لقد صدق الله رسوله..﴾:پەروەردگار خەوەکەی پێغەمبەری خوای هێنایە ئاراو بوون.﴿فتحاً قريباً﴾:ئازادکردنێکی نزیک {(فەتحی خەیبەر)}.[٢٨]﴿ليظهره﴾:تا بەرزوبڵندو بەهێزی بکات.

سوورەتی ﴿ الطلاق ﴾

هۆیدابەزینی ئایەتی(١):﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ﴾ئایەتەکە:

ـ (حاکم) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: (عبد یزید) ناسراو بە(ابو رکان) ژنەکەی تەڵاقدا،پاشانیش ئافرەتێکی(مزينه)ی مارەکرد، ئافرەتە تەڵاقدراوەکە هاتە لای پێغەمبەر(ﷺ)-

مُحَمَّدٌ رَّسُولُ ٱللَّهِ وَٱلَّذِينَ مَعَهُۥٓ أَشِدَّآءُ عَلَى ٱلْكُفَّارِ رُحَمَآءُ بَيْنَهُمْ تَرَىٰهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِّنَ ٱللَّهِ وَرِضْوَٰنًا سِيمَاهُمْ فِى وُجُوهِهِم مِّنْ أَثَرِ ٱلسُّجُودِ ذَٰلِكَ مَثَلُهُمْ فِى ٱلتَّوْرَىٰةِ وَمَثَلُهُمْ فِى ٱلْإِنجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْـَٔهُۥ فَـَٔازَرَهُۥ فَٱسْتَغْلَظَ فَٱسْتَوَىٰ عَلَىٰ سُوقِهِۦ يُعْجِبُ ٱلزُّرَّاعَ لِيَغِيظَ بِهِمُ ٱلْكُفَّارَ وَعَدَ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ مِنْهُم مَّغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًۢا ﴿٢٩﴾

سُورَةُ الحُجُرَات

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تُقَدِّمُوا۟ بَيْنَ يَدَىِ ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ إِنَّ ٱللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَرْفَعُوٓا۟ أَصْوَٰتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ ٱلنَّبِىِّ وَلَا تَجْهَرُوا۟ لَهُۥ بِٱلْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَن تَحْبَطَ أَعْمَٰلُكُمْ وَأَنتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ﴿٢﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَغُضُّونَ أَصْوَٰتَهُمْ عِندَ رَسُولِ ٱللَّهِ أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ ٱمْتَحَنَ ٱللَّهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوَىٰ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٣﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِن وَرَآءِ ٱلْحُجُرَٰتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٤﴾

[٢٩] ﴿أشداء﴾: توندو تیژ. ﴿رحماء﴾: نەرم و نیان و پڕ هەست و نەستی ناسک و شیرین. ﴿يبتغون﴾: داوا دەکەن. ﴿رضوانا﴾: ڕازی بوونی تەواو. ﴿سيماهم﴾: نیشانەیان. ﴿مثلهم﴾: وێنەو نموونەو نیشانەیان.. ﴿أخرج شطأه﴾: دەنکەکانی لەملاولاوە بڵاوبۆتەوە. ﴿فآزره﴾: بەهێزو پتەویکرد.. ﴿فاستغلظ﴾: لەناسکی‌یەوە گۆڕا بۆ تۆکمەیی. ﴿فاستوى على سوقه﴾: جێگیرو ڕاوەستا لەسەر بناغەو قەدەکەی.

سوورەتی ﴿ الحجرات ﴾

[١] ﴿لاتقدموا﴾: بڕیاری نەبڕاوەی هیچ کارێك مەدەن.. ﴿بين يدي الله ورسوله﴾: بەبێ فەرمانی خواو پێغەمبەرەکەی(د.خ). [٢] ﴿أن تحبط أعمالكم﴾: نەبادا کردەوەکانتان پووچ و بەتاڵ ببێتەوە. [٣] ﴿يغضون أصواتهم﴾: دەنگ نزم دەکەنەوەو بەسووکی دەدوێن. ﴿امتحن الله قلوبهم﴾: دڵەکانیان پاك و بێگەرد دەکات. ﴿للتقوى﴾: هەتا پارێزگاری لێوە دەربکەوێت. [٤] ﴿من وراء الحجرات﴾: لەدەرەوەی لانەی خێزانەکانی پێغەمبەر(د.خ).

- وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) تەنیا لەبەر ئەو ئافرەتە دەستبەرداری من بوو، ئنجا خوای گەورە ئایەتی: ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ﴾ ی دابەزاند. (ذهبي) دەفەرموێت: ئەم (سند)ە بەتاڵەو دەنگوباسەکەشی هەڵەو نەگونجاوە، چونکە (عبد يزي) موسڵمان نەبووە. هەروەها (قتادة) لە(انس)ەوە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) (حفصە)ی تەڵاقداو ئەویش چووە ناو ماڵی باوکی، ئنجا ئەم ئایەتە هاتەخوارەوە: ﴿ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ﴾ پێیان وت: بیگەڕێنەرەوە چونکە ئافرەتێکی ڕۆژوگری شەونوێژ کارە. (ابن جرير) لە(قتادة)ەوە ئەمە بە(مرسل)ی گێڕاوەتەوەو (ابن المنذر) لە(ابن سيرين)ەوە هەر بە(مرسل)ی گێڕاویەتیەوە. هەروەها (ابن ابی حاتم) لە(مقاتل)ەوە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: ئایەتی: ﴿ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ﴾ دەربارەی (عبدالله)ی کوڕی (عمر)ی کوڕی (عاص)و (طفيل)ی کوڕی (حارث)و (عمر)ی کوڕی (سعيد)ی کوڕی(عاص)دابەزیووە.

وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُواْ حَتَّىٰ تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٥﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِن جَآءَكُمْ فَاسِقُۢ بِنَبَإٍ فَتَبَيَّنُوٓاْ أَن تُصِيبُواْ قَوْمًۢا بِجَهَٰلَةٍ فَتُصْبِحُواْ عَلَىٰ مَا فَعَلْتُمْ نَٰدِمِينَ ﴿٦﴾ وَٱعْلَمُوٓاْ أَنَّ فِيكُمْ رَسُولَ ٱللَّهِ لَوْ يُطِيعُكُمْ فِي كَثِيرٍ مِّنَ ٱلْأَمْرِ لَعَنِتُّمْ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ حَبَّبَ إِلَيْكُمُ ٱلْإِيمَٰنَ وَزَيَّنَهُۥ فِي قُلُوبِكُمْ وَكَرَّهَ إِلَيْكُمُ ٱلْكُفْرَ وَٱلْفُسُوقَ وَٱلْعِصْيَانَ أُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلرَّٰشِدُونَ ﴿٧﴾ فَضْلًا مِّنَ ٱللَّهِ وَنِعْمَةً وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٨﴾ وَإِن طَآئِفَتَانِ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ٱقْتَتَلُواْ فَأَصْلِحُواْ بَيْنَهُمَا فَإِنۢ بَغَتْ إِحْدَىٰهُمَا عَلَى ٱلْأُخْرَىٰ فَقَٰتِلُواْ ٱلَّتِي تَبْغِي حَتَّىٰ تَفِيٓءَ إِلَىٰٓ أَمْرِ ٱللَّهِ فَإِن فَآءَتْ فَأَصْلِحُواْ بَيْنَهُمَا بِٱلْعَدْلِ وَأَقْسِطُوٓاْ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلْمُقْسِطِينَ ﴿٩﴾ إِنَّمَا ٱلْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُواْ بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿١٠﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِّن قَوْمٍ عَسَىٰٓ أَن يَكُونُواْ خَيْرًا مِّنْهُمْ وَلَا نِسَآءٌ مِّن نِّسَآءٍ عَسَىٰٓ أَن يَكُنَّ خَيْرًا مِّنْهُنَّ وَلَا تَلْمِزُوٓاْ أَنفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُواْ بِٱلْأَلْقَٰبِ بِئْسَ ٱلِٱسْمُ ٱلْفُسُوقُ بَعْدَ ٱلْإِيمَٰنِ وَمَن لَّمْ يَتُبْ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿١١﴾

[٦] ﴿فاسق﴾: کەسێکی نەناسراو ناداد پەروەر. ﴿بنبأ﴾: دەنگوباسێکی گرنگ. ﴿فتبینوا﴾: دڵنیابن لەڕاستێتی هەواڵ و دەنگ و باسەکە. ﴿بجهالة﴾: دڵنیانەبوون و نەزانین. [٧] ﴿لعنتم﴾: ئەوا دەکەونە نارەحەتی و گوناهو تیاچوونەوە. ﴿الکفر﴾: بریتیە لەداپۆشینی نیعمەتەکانی خوای گەورە بەدان پیانەنانی. ﴿الفسوق﴾: دەرچوون لەباوەڕ بەتێهەڵچوون لەگوناهە گەورەکان. ﴿العصیان﴾: سەرپێچی (بریتیە لەگوێڕایەڵی نەکردنی فەرمانەکانی شەرع). ﴿الراشدون﴾: ئەوانەی جێگیرو چەسپاون لەسەر ڕێبازی حەق و ڕاستی. [٩] ﴿بغت﴾: سنووری بەزاند (لەدژایەتی داو گوێڕایەڵ نەبوو بۆ ئاشتی و پێکەوە ژیان). ﴿تفيء﴾: دەگەڕێتەوەو هۆشیاردەبێتەوە. ﴿أقسطوا﴾: لەسەرجەم کارەکانتاندا دادپەروەربن. ﴿المقسطین﴾: ئەوانەی دادپەروەرن لەفەرمان دەرکردندا. [١١] ﴿لا یسخر﴾: گاڵتەو سووکایەتی نەکات. ﴿لا تلمزوا أنفسکم﴾: توانج و پلار لەیەکترمەگرن. ﴿لاتنابزوا بالألقاب﴾: بەنازناوی ناشیرین بانگی یەکترمەکەن (ناو و ناتۆرە). ﴿بئس الاسمُ الفسوق﴾: ..خراپترین سیفەت و ڕەوشت ناقۆڵایی و بەدخوییە (دوای باوەڕهێنان).

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((شەیتان بێزارو نیگەران بووە لەوەی لەدوورگەی عەرەب بپەرستن مەگەر لەتێکدانی نێوانیان نەبێت). [(اخرجه مسلم)].

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢): ﴿وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجاً﴾ئایەتەکە:

ـ (حاکم)لە(جابر)ەوە دەگێڕێتەوە؛دەڵێت: ئایەتی: ﴿وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجاً﴾سەبارەت بەپیاوێکی تیرەی (اشجعی) هاتەخوارو هەژارو دەست کورت بوو ، منداڵی زۆر بوو، هاتە خزمەت پێغەمبەری خوا(ﷺ) داوای یارمەتی کرد،ئەویش پێی فەرموو:گوێڕایەڵی خوا بکەو ئارام بگرە ، دوای ئەوە زۆری پێنەچوو کوڕەکەی بەمێگەڵێ ئاژەڵەوە خۆیکرد بەماڵا؛ کەدوژمن ئەو کوڕەی گرتبوو ، دوایی هاتەلای پێغەمبەر(ﷺ) هەموو دەنگوباسەکەی بۆ گێڕایەوە ئەویش فەرمووی: ئەو مەڕو ماڵاتە بۆ خۆت ، ئنجا ئەم ئایەتە نازڵبووە خوارەوە.

يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱجْتَنِبُوا۟ كَثِيرًا مِّنَ ٱلظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ ٱلظَّنِّ إِثْمٌ ۖ وَلَا تَجَسَّسُوا۟ وَلَا يَغْتَب بَّعْضُكُم بَعْضًا ۚ أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَن يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ ۚ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ ﴿١٢﴾ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَـٰكُم مِّن ذَكَرٍ وَأُنثَىٰ وَجَعَلْنَـٰكُمْ شُعُوبًا وَقَبَآئِلَ لِتَعَارَفُوٓا۟ ۚ إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ ٱللَّهِ أَتْقَىٰكُمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿١٣﴾ ۞ قَالَتِ ٱلْأَعْرَابُ ءَامَنَّا ۖ قُل لَّمْ تُؤْمِنُوا۟ وَلَـٰكِن قُولُوٓا۟ أَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ ٱلْإِيمَـٰنُ فِى قُلُوبِكُمْ ۖ وَإِن تُطِيعُوا۟ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ لَا يَلِتْكُم مِّنْ أَعْمَـٰلِكُمْ شَيْـًٔا ۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٤﴾ إِنَّمَا ٱلْمُؤْمِنُونَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا۟ وَجَـٰهَدُوا۟ بِأَمْوَٰلِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ ۚ أُو۟لَـٰٓئِكَ هُمُ ٱلصَّـٰدِقُونَ ﴿١٥﴾ قُلْ أَتُعَلِّمُونَ ٱللَّهَ بِدِينِكُمْ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِى ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ ۚ وَٱللَّهُ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٦﴾ يَمُنُّونَ عَلَيْكَ أَنْ أَسْلَمُوا۟ ۖ قُل لَّا تَمُنُّوا۟ عَلَىَّ إِسْلَـٰمَكُم ۖ بَلِ ٱللَّهُ يَمُنُّ عَلَيْكُمْ أَنْ هَدَىٰكُمْ لِلْإِيمَـٰنِ إِن كُنتُمْ صَـٰدِقِينَ ﴿١٧﴾ إِنَّ ٱللَّهَ يَعْلَمُ غَيْبَ ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۚ وَٱللَّهُ بَصِيرٌۢ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٨﴾

[١٢]﴿اجتنبوا﴾:دووره پەریزبن. ﴿الظن﴾:گومانی خراپ (بەخەڵکی باش و چاکەکان). ﴿بَعضَ الظن﴾: هەندێك لەوگومانە خراپانەی دەیبەن بەخەڵکی. ﴿ولا تجسسوا﴾:بەدووی نهێنی و کەم و کورتی خەڵکیدا مەگەڕێن. ﴿لا یغتب بعضُکُم بعضاً﴾: باسی نەکات بەشێوەیەك پێی ناخۆش بێت گەرچی بەوچەشن و شێوازەش بێت.(ئەو سیفەتەشی لەو مرۆڤەدا نەبێت ئەوا بەبوهتان و هەڵبەستەی درۆ دادەنرێت). ﴿فکرهتموه﴾:بێزو ڕقتان دەبێتەوە لێی. [١٤]﴿الأعراب﴾:بەخەڵکی دەرەوەی شار دەوترێت. ﴿آمنا﴾:بەدڵ باوەڕمان هێنا. ﴿لم تؤمنوا﴾:بەڵکو بەدڵ باوەڕتان نەهێناوە. ﴿أسلما﴾:تەنیا بەڕووکەش پابەند بووین. ﴿لایلتکم من أعمالکم﴾: لەپاداشتی کردەوەکانتان کەل و کەم ناکەین.[١٥]﴿لَمْ یرتابوا﴾:گومان و دوودڵی ڕووی تێنەکردن.[١٦]﴿أتعلمون الله﴾:ئایا ئێوە بەخوای گەورە ڕادەگەییەنن و فێری دەکەن؟!.[١٧]﴿یمنون علیك﴾:منەتبارت دەکەن !(گوایە باوەڕیان هێناوە). ﴿بل الله یمُنّ علیکم﴾:بەڵکو پەروەردگار منەتبارتان دەکات(چونکە ڕێنموونی کردوون بۆ باوەڕو خواناسی و لەنەفامی ڕزگاری کردوون).

هەروەها لەچەند ریوایەتێکیشدا ناوی ئەو پیاوە هاتووە گوایە(عوف)ی کوڕی (اشجع)بووە. هەروەها (ابن مردویە) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: (عوف)ی کوڕی (مالك)ی (اشجع)ی هات و وتی: ئەی پێغەمبەری خوا کوڕەکەم دوژمن بەدیلی گرتووەو دایکیشی زۆر نیگەران و ناڕەحەتە ، ئایا فەرمانم بەچی پێدەکەیت ؟ ئەویش فەرمووی: فەرمانم بۆ تۆو خێزانەکەت ئەوەیە : زۆر بڵێن: (لا حول ولا قوة الا بالله) ئافرەتەکەش وتی: فەرمانی بەچاکترین شێوە پێکردوین، بۆیە هەردووکیان ئەو زیکرەیان زۆر دەوت و پەروەردگار کارێکی وەهایکرد دوژمنان بێ‌ئاگابوون لەکوڕەکەیان ، ئەویش فرسەتی لێهێنان و سەرجەم مەڕو ماڵاتەکەی دایە پێش خۆی و هێنای بۆ لای باوکی و هەڵهات ، ئنجا ئایەتی:﴿وَمَنْ یَتَّقِ اللَّهَ یَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجاً﴾ هاتە خوارەوە . بەچەند ریوایەتێکیش ئاماژە بەم ڕووداوە کراوە.

سوورەتی ﴿ ق ﴾

سُورَةُ قٓ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

قٓ وَالْقُرْءَانِ الْمَجِيدِ ﴿١﴾ بَلْ عَجِبُوٓا أَن جَآءَهُم مُّنذِرٌ مِّنْهُمْ فَقَالَ الْكَٰفِرُونَ هَٰذَا شَىْءٌ عَجِيبٌ ﴿٢﴾ أَءِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا ذَٰلِكَ رَجْعٌ بَعِيدٌ ﴿٣﴾ قَدْ عَلِمْنَا مَا تَنقُصُ الْأَرْضُ مِنْهُمْ وَعِندَنَا كِتَٰبٌ حَفِيظٌ ﴿٤﴾ بَلْ كَذَّبُوا بِالْحَقِّ لَمَّا جَآءَهُمْ فَهُمْ فِىٓ أَمْرٍ مَّرِيجٍ ﴿٥﴾ أَفَلَمْ يَنظُرُوٓا إِلَى السَّمَآءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ بَنَيْنَٰهَا وَزَيَّنَّٰهَا وَمَا لَهَا مِن فُرُوجٍ ﴿٦﴾ وَالْأَرْضَ مَدَدْنَٰهَا وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَٰسِىَ وَأَنۢبَتْنَا فِيهَا مِن كُلِّ زَوْجٍۭ بَهِيجٍ ﴿٧﴾ تَبْصِرَةً وَذِكْرَىٰ لِكُلِّ عَبْدٍ مُّنِيبٍ ﴿٨﴾ وَنَزَّلْنَا مِنَ السَّمَآءِ مَآءً مُّبَٰرَكًا فَأَنۢبَتْنَا بِهِۦ جَنَّٰتٍ وَحَبَّ الْحَصِيدِ ﴿٩﴾ وَالنَّخْلَ بَاسِقَٰتٍ لَّهَا طَلْعٌ نَّضِيدٌ ﴿١٠﴾ رِّزْقًا لِّلْعِبَادِ وَأَحْيَيْنَا بِهِۦ بَلْدَةً مَّيْتًا كَذَٰلِكَ الْخُرُوجُ ﴿١١﴾ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَأَصْحَٰبُ الرَّسِّ وَثَمُودُ ﴿١٢﴾ وَعَادٌ وَفِرْعَوْنُ وَإِخْوَٰنُ لُوطٍ ﴿١٣﴾ وَأَصْحَٰبُ الْأَيْكَةِ وَقَوْمُ تُبَّعٍ كُلٌّ كَذَّبَ الرُّسُلَ فَحَقَّ وَعِيدِ ﴿١٤﴾ أَفَعَيِينَا بِالْخَلْقِ الْأَوَّلِ بَلْ هُمْ فِى لَبْسٍ مِّنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿١٥﴾

[١] ﴿ق﴾: بە(قاف) دەخوێنرێتەوە. ﴿والقرآن المجيد﴾: سوێندبێت بەقورئانی بەرزو بڵندو شکۆدار. [٣] ﴿رَجْعٌ بعيدٌ﴾: گەڕانەوە بۆ ژیانو زیندوبوونەوە دوورەو نابێت. [٤] ﴿تَنقُصُ الأرض منهم﴾: زەوی لەلاشەیان دەخوات(دوای مردن). ﴿كتاب﴾: مەبەستی(لوح المحفوظ)ە. [٥] ﴿أمر مريج﴾: تێکەڵو ناتەواو. [٦] ﴿زيناها﴾: رازاندومانەتەوە (بەئەستێرەکان). ﴿فُرُوج﴾: درزوقڵیش. [٧] ﴿مددناها﴾: (زەوی وەك ڕاخەرێك) ڕامان خستووە بۆ جێگیربوون لەسەری. ﴿رواسي﴾: چەندین شاخو کێوی جێگیرو چەسپاو. ﴿زوج بهيج﴾: جۆرو چەشنێکی جوانو سەرنج ڕاکێش. [٨] ﴿تبصرة وذكرى﴾: بەرچاو ڕوونیو بیرخستنەوەیەکە.. ﴿مُنيب﴾: ئەوەی دەگەڕێتەوە بۆلای خوا بەتەوبەکردنو پەشیمان بوونەوە. [٩] ﴿مُباركاً﴾: پڕ لەخێرو فەڕو سوود. ﴿حب الحصيد﴾: ئەو دانەوێڵەیەی خەریکە دەدورێتەوە. [١٠] ﴿باسقات﴾: بەرزو بڵندن. ﴿طلع﴾: ئەوبەرهەمەی هێدی هێدی پێدەگاتو دەبێت بەخورما. ﴿نضيد﴾: پێکەوەو چین لەسەر چین. [١١] ﴿أحيينا به بلدة﴾: زەوی ڕەقو وشکمان بەهۆی بارانەوە زیندوو کردەوە. ﴿الخروج﴾: هاتنە دەرەوە لەگۆڕەکان. [١٢] ﴿أصحاب الرس﴾: خاوەن چاڵەکان ئەوەی سوورەتی (بروج). [١٤] ﴿أصحاب الأيكة﴾: نەتەوەکەی(شعیب) پێغەمبەر(د.خ) کەلەناوچەیەکی دارستانو چڕوپڕبوون. ﴿قوم تُبّع﴾: نەتەوەکەی (ابی کعب)ی (حمیر)ی پادشای (یەمەن). ﴿فحق وعيد﴾: سزاو تۆڵەو خەشمی خوایی دابەزی بەسەریاندا. [١٥] ﴿أفعيينا﴾: ئایا ئێمە دەستەوسان بووین...؟! (نەخێر). ﴿بالخلق الأول﴾: لەدروستکردنی ئاسمانو زەویە. ﴿لبس﴾: تێکەڵ کردنو گومان بردن.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ وَنَعْلَمُ مَا تُوَسْوِسُ بِهِ نَفْسُهُ وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ (١٦) إِذْ يَتَلَقَّى الْمُتَلَقِّيَانِ عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ قَعِيدٌ (١٧) مَا يَلْفِظُ مِن قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ (١٨) وَجَاءَتْ سَكْرَةُ الْمَوْتِ بِالْحَقِّ ذَلِكَ مَا كُنتَ مِنْهُ تَحِيدُ (١٩) وَنُفِخَ فِي الصُّورِ ذَلِكَ يَوْمُ الْوَعِيدِ (٢٠) وَجَاءَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَّعَهَا سَائِقٌ وَشَهِيدٌ (٢١) لَّقَدْ كُنتَ فِي غَفْلَةٍ مِّنْ هَذَا فَكَشَفْنَا عَنكَ غِطَاءَكَ فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيدٌ (٢٢) وَقَالَ قَرِينُهُ هَذَا مَا لَدَيَّ عَتِيدٌ (٢٣) أَلْقِيَا فِي جَهَنَّمَ كُلَّ كَفَّارٍ عَنِيدٍ (٢٤) مَّنَّاعٍ لِّلْخَيْرِ مُعْتَدٍ مُّرِيبٍ (٢٥) الَّذِي جَعَلَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَأَلْقِيَاهُ فِي الْعَذَابِ الشَّدِيدِ (٢٦) قَالَ قَرِينُهُ رَبَّنَا مَا أَطْغَيْتُهُ وَلَكِن كَانَ فِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ (٢٧) قَالَ لَا تَخْتَصِمُوا لَدَيَّ وَقَدْ قَدَّمْتُ إِلَيْكُم بِالْوَعِيدِ (٢٨) مَا يُبَدَّلُ الْقَوْلُ لَدَيَّ وَمَا أَنَا بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ (٢٩) يَوْمَ نَقُولُ لِجَهَنَّمَ هَلِ امْتَلَأْتِ وَتَقُولُ هَلْ مِن مَّزِيدٍ (٣٠) وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ غَيْرَ بَعِيدٍ (٣١) هَذَا مَا تُوعَدُونَ لِكُلِّ أَوَّابٍ حَفِيظٍ (٣٢) مَّنْ خَشِيَ الرَّحْمَنَ بِالْغَيْبِ وَجَاءَ بِقَلْبٍ مُّنِيبٍ (٣٣) ادْخُلُوهَا بِسَلَامٍ ذَلِكَ يَوْمُ الْخُلُودِ (٣٤) لَهُم مَّا يَشَاءُونَ فِيهَا وَلَدَيْنَا مَزِيدٌ (٣٥)

[١٦]﴿حبل الوريد﴾:ڕەگێکی گەورەیە لەلا ملدا.[١٧]﴿يتلقى المتلقيان﴾: لەبەری دەکەن و دەینووسن هەردوو فریشتەکە.﴿قعيد﴾:فریشتەیەکی دانیشتوو بۆ نووسینی کردەوەکانی. [١٨]﴿رقيب﴾:چاودێرو، ئاگاداروو پارێزەر.﴿عتيد﴾:ئامادەکراوو ئامادەباش.[١٩]﴿سكرة الموت﴾: توندوتیژی و ناڕەحەتی سەرەمەرگ (کەبێهۆش کەرە).﴿تحيد﴾:لێی دوور دەکەوێتەوە.[٢٠]﴿نفخ في الصور﴾: فووی دووەمی زیندوبوونەوە. [٢١]﴿سائق﴾:چاوساغێك بەرەو گۆڕەپانی مەحشەری دەبات. ﴿شهيد﴾:گەواهی دەرێك کەشایەت بێت لەسەریان.[٢٢]﴿غطاءك﴾: پەردەی بێئاگایی لەقیامەت و لێپرسینەوە.﴿حديد﴾:تیژو بەهێز. [٢٣]﴿قرينه﴾:ئەو فریشتەیەی چاودێری دەکات.﴿عتيد﴾:ئامادەکراوە بۆ نیشاندانی. [٢٤]﴿عنيد﴾:سەرسەخت یان سەرکەش.[٢٥]﴿مُعْتَدٍ﴾:ستەمکارو سنوورشکێن. ﴿مريب﴾:ئەوەی گومانی هەیە بەرامبەر خواو ئاینەکەی.[٢٧]﴿قرينه﴾:ئەوەی بێباوەڕی و سەرپێچی بۆ مرۆڤ جوان و شیرین دەکات.﴿ما أطغيته﴾:زۆرم لێنەکرد (بۆئەوەی سەرپێچی و ناڕەوایی بکات).[٢٨]﴿قدمتُ اليكُم بالوعيد﴾:هەر لەدنیادا بەڵێنم پێداون (بەوەی سزای خوایی ڕوو بەڕووتان دەبێتەوەگەر باوەڕ نەهێنن). [٢٩]﴿مايُبدلُ القولُ لديّ﴾:ئەوەی لە(لوح المحفوظ)دا نووسراوە ناگۆڕێت. [٣١]﴿أزلفت الجنة﴾:بەهەشت نزیك خراوەتەوە.[٣٢]﴿أوّاب﴾:ئەوەی زۆر دەگەڕێتەوە بۆلای خوای گەورە بەتەوبەو پەشیمان بوونەوە.﴿حفيظ﴾:ئەوەی زۆر پارێزگاری لەئاینەکەی دەکات.[٣٣]﴿خشيَ الرحمن بالغيب﴾:ئەوەی بەنهێنی لەپەروەردگار دەترسێت.﴿مُنيب﴾:ئەوەی ڕووی لەگوێڕایەڵی پەروەردگار کردبێت.[٣٤]﴿يوم الخلود﴾:ڕۆژی نەمریی و گەیشتن بەخۆشی و نازو نیعمەتی هەتا هەتایی.

وَكَمۡ أَهۡلَكۡنَا قَبۡلَهُم مِّن قَرۡنٍ هُمۡ أَشَدُّ مِنۡهُم بَطۡشٗا فَنَقَّبُواْ فِي ٱلۡبِلَٰدِ هَلۡ مِن مَّحِيصٍ ﴿٣٦﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَذِكۡرَىٰ لِمَن كَانَ لَهُۥ قَلۡبٌ أَوۡ أَلۡقَى ٱلسَّمۡعَ وَهُوَ شَهِيدٞ ﴿٣٧﴾ وَلَقَدۡ خَلَقۡنَا ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضَ وَمَا بَيۡنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٖ وَمَا مَسَّنَا مِن لُّغُوبٖ ﴿٣٨﴾ فَٱصۡبِرۡ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَسَبِّحۡ بِحَمۡدِ رَبِّكَ قَبۡلَ طُلُوعِ ٱلشَّمۡسِ وَقَبۡلَ ٱلۡغُرُوبِ ﴿٣٩﴾ وَمِنَ ٱلَّيۡلِ فَسَبِّحۡهُ وَأَدۡبَٰرَ ٱلسُّجُودِ ﴿٤٠﴾ وَٱسۡتَمِعۡ يَوۡمَ يُنَادِ ٱلۡمُنَادِ مِن مَّكَانٖ قَرِيبٖ ﴿٤١﴾ يَوۡمَ يَسۡمَعُونَ ٱلصَّيۡحَةَ بِٱلۡحَقِّۚ ذَٰلِكَ يَوۡمُ ٱلۡخُرُوجِ ﴿٤٢﴾ إِنَّا نَحۡنُ نُحۡيِۦ وَنُمِيتُ وَإِلَيۡنَا ٱلۡمَصِيرُ ﴿٤٣﴾ يَوۡمَ تَشَقَّقُ ٱلۡأَرۡضُ عَنۡهُمۡ سِرَاعٗاۚ ذَٰلِكَ حَشۡرٌ عَلَيۡنَا يَسِيرٞ ﴿٤٤﴾ نَّحۡنُ أَعۡلَمُ بِمَا يَقُولُونَۖ وَمَآ أَنتَ عَلَيۡهِم بِجَبَّارٖۖ فَذَكِّرۡ بِٱلۡقُرۡءَانِ مَن يَخَافُ وَعِيدِ ﴿٤٥﴾

سُورَةُ الذَّارِيَاتِ

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

وَٱلذَّٰرِيَٰتِ ذَرۡوٗا ﴿١﴾ فَٱلۡحَٰمِلَٰتِ وِقۡرٗا ﴿٢﴾ فَٱلۡجَٰرِيَٰتِ يُسۡرٗا ﴿٣﴾ فَٱلۡمُقَسِّمَٰتِ أَمۡرًا ﴿٤﴾ إِنَّمَا تُوعَدُونَ لَصَادِقٞ ﴿٥﴾ وَإِنَّ ٱلدِّينَ لَوَٰقِعٞ ﴿٦﴾

[٣٦]﴿كم أهلكنـــا﴾:زۆرمان لەناوبرد. ﴿قرنْ﴾:نەتەوەو گەل.﴿بطشـــاً﴾:هێزو توانا.﴿فنقبـــوا في البـــلاد﴾:گەڕان بەســـەرزەوی‌دا بۆئـــەوەی شـــتێکی وەهایان دەست بکەوێت لەمردن بیان پارێزێت.﴿محيـص﴾:شوێن‌و جێگەیەك بۆ خۆشاردنەوە.[٣٧]﴿لذكـــرى﴾: بیرخستنەوەو جێگەی پەند وەرگرتن.﴿ألقى السـمع﴾:گوێ بگرێت بۆ وتەی بەرامبەر.﴿شـــــهيد﴾:وریاو زرنـگ لـەئاگاداری بەســـەر رووداوەکـانـدا. [٣٨]﴿لغـــوب﴾:ناڕەحەتی‌وژاوە ژاو. [٣٩]﴿سبح بحمد ربـكَ﴾:پەروەردگارت خـــاوێن ڕابگـــرە لەهـــەموو کـــەم‌و کوڕی‌یـــەك‌و سوپاسیشـــی بکـــە. [٤٠]﴿أدبار السجود﴾:دوای نوێژەکان. [٤١]﴿المنـــاد﴾:ئەو فریشتەیەی بانگ دەکـــات (مەبەســـتی ئیســـرافیل)ە. [٤٢]﴿الصيحـــة﴾:فووی دووەمی زیندووبوونـەوە.﴿الخـــروج﴾:هاتنەدەرەوە لـەگۆڕ. [٤٤]﴿تشـــقق﴾:درزو قڵیش دەبات.﴿ســـراعاً﴾:خێراو بێ‌دواکـەوتن (چوون بـەدەم بانگخوازانەوە).﴿يسير﴾:سووك‌و ئاسان.[٤٥]﴿بجبار﴾:زۆرلێکردن.﴿وعيـــد﴾:بـەڵێنی سزاو تۆڵە سەندن.

سوورەتی ﴿ الذاريات﴾

[١]﴿والذاريات﴾:سوێندبێت بەڕەشەبا.[٢]﴿فالحاملات وقـراً﴾:ئەو هەورانەی بارانیان هـەڵگرتووەو قورسن.[٣]﴿فالجاريـــات يُســـراً﴾:ئەوکەشتی‌یانەی بەئاسـانی بـەئاودا هاتوچۆدەکەن.[٤]﴿فالمقسمات أمـراً﴾:ئەو فریشتانەی بەشی خوایـی دابـەش دەکـەن. [٥]﴿انما توعـدون﴾:زیندوبوونـەوەو ئـەوەی بـەڵێنتان پێدراوە (وەڵامـی سوێندەکەیە). [٦]﴿انّ الديـــن﴾:پاداشتی دوای لێپرسینەوە.﴿لواقـــع﴾:بەوپـەڕی دڵنیایی‌یـەوە روودەدات‌و دێتە بوون.

وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْحُبُكِ ﴿٧﴾ إِنَّكُمْ لَفِي قَوْلٍ مُخْتَلِفٍ ﴿٨﴾ يُؤْفَكُ عَنْهُ مَنْ أُفِكَ ﴿٩﴾ قُتِلَ الْخَرَّاصُونَ ﴿١٠﴾ الَّذِينَ هُمْ فِي غَمْرَةٍ سَاهُونَ ﴿١١﴾ يَسْأَلُونَ أَيَّانَ يَوْمُ الدِّينِ ﴿١٢﴾ يَوْمَ هُمْ عَلَى النَّارِ يُفْتَنُونَ ﴿١٣﴾ ذُوقُوا فِتْنَتَكُمْ هَذَا الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تَسْتَعْجِلُونَ ﴿١٤﴾ إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٥﴾ آخِذِينَ مَا آتَاهُمْ رَبُّهُمْ إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَلِكَ مُحْسِنِينَ ﴿١٦﴾ كَانُوا قَلِيلًا مِنَ اللَّيْلِ مَا يَهْجَعُونَ ﴿١٧﴾ وَبِالْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ﴿١٨﴾ وَفِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ ﴿١٩﴾ وَفِي الْأَرْضِ آيَاتٌ لِلْمُوقِنِينَ ﴿٢٠﴾ وَفِي أَنْفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٢١﴾ وَفِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ ﴿٢٢﴾ فَوَرَبِّ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ لَحَقٌّ مِثْلَ مَا أَنَّكُمْ تَنْطِقُونَ ﴿٢٣﴾ هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ ضَيْفِ إِبْرَاهِيمَ الْمُكْرَمِينَ ﴿٢٤﴾ إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَامًا قَالَ سَلَامٌ قَوْمٌ مُنْكَرُونَ ﴿٢٥﴾ فَرَاغَ إِلَى أَهْلِهِ فَجَاءَ بِعِجْلٍ سَمِينٍ ﴿٢٦﴾ فَقَرَّبَهُ إِلَيْهِمْ قَالَ أَلَا تَأْكُلُونَ ﴿٢٧﴾ فَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً قَالُوا لَا تَخَفْ وَبَشَّرُوهُ بِغُلَامٍ عَلِيمٍ ﴿٢٨﴾ فَأَقْبَلَتِ امْرَأَتُهُ فِي صَرَّةٍ فَصَكَّتْ وَجْهَهَا وَقَالَتْ عَجُوزٌ عَقِيمٌ ﴿٢٩﴾ قَالُوا كَذَلِكِ قَالَ رَبُّكِ إِنَّهُ هُوَ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ ﴿٣٠﴾

[٧] ﴿ذات الحُبك﴾: ئەو ڕێگایانەی ئەستێرە پیا تێدەپەڕن. [٨] ﴿قول مُختلف﴾: وتەیەکی جیاوازە. ﴿یؤفكُ عنهُ﴾: لادەدرێت لەوەی باوەڕ بەقیامەت بهێنێت. ﴿مَنْ افك﴾: ئەوەی شەیتان دووری خستەوە. (لەباوەڕهێنان بەڕۆژی دوایی). [١٠] ﴿قُتل الخراصون﴾: نەفرین لەدرۆزنو ئەوانە بێت وتەی جیاواز دەدرکێنن. [١١] ﴿غمْرة﴾: بریتیە لەو نەزانینەی مرۆڤ نغرۆ دەکات بەچەشنی یەکێك لەناو ئاوێکدا ڕۆدەچێو دەخنکێت. ﴿ساهون﴾: بێئاگایان (لەوەی فەرمانیان پێکراوە). [١٢] ﴿أیان یوم الدین﴾: ج کات ڕۆژی قیامەت دادێت؟! [١٣] ﴿یُفتنون﴾: دەسوتێنرێنو ئازاردەدرێن. [١٤] ﴿فتنتکم﴾: ئەو سووتانو ئازاردانەی شایستەی بوون. [١٥] ﴿جنّات﴾: باخو باخات. [١٦] ﴿اخذین ما آتاهم ربُّهم﴾: ئەوەی پەروەردگار دەیهێنێت بەسەریاندا پێی ڕازین. [١٧] ﴿یهجعون﴾: پاڵکەوتوونو نوستوون. [١٨] ﴿الأسحار﴾: کۆتایی شەو. [١٩] ﴿للسائل﴾: ئەوەی دەگەڕێتو داوای یارمەتی دەکات. ﴿المحروم﴾: ئەو هەژارەیە خێری نادرێتێ لەبەر نەفس بەرزیو خۆپاراستنی لەدەست پانکردنەوە. [٢٠] ﴿آیات﴾: بەڵگەو نیشانەکانی دەستەڵاتو یەکتایی خوای گەورە. [٢٢] ﴿في السماء رزقکم﴾: دیاریکردنی ڕزقی ئێوەی لێیە(چونکە باران سەرچاوەی هەموو ژیاننەوەو ڕزقو ڕۆزییە). [٢٤] ﴿ضیف إبراهیم﴾: میوانەکانی حەزرەتی (ابراهیم) (د.خ) کەفریشتەکانی پەروەردگار بوون. ﴿المکرمین﴾: گەورەو ڕێزداران. [٢٥] ﴿قوم مکرون﴾: نەتەوەو گەلێك پێش وەخت مامەڵەیان لەگەڵدا نەکراوە. [٢٦] ﴿فراغ﴾: بەپەنهانیو بێئاگایی میوانەکان ڕۆیشتن. ﴿عجل سمین﴾: گوێرەکەیەکی قەڵەوی گۆشتن. [٢٨] ﴿فأوجس منهم﴾: لەناخەوە هەستی کرد بەرامبەریان. ﴿بغلام﴾: منداڵێك(کە حەزرەتی اسحاق (د.خ)بوو. ﴿علیم﴾: خاوەن زانستو شارەزایی. [٢٩] ﴿امرأته﴾: خێزانەکەی حەزرەتی (ابراهیم)(د.خ) کەناوی (سارە)بوو. [٢٩] ﴿صرّة﴾: بریتیە لەدەنگە دەنگو قارقیژ ـ لەسەر سوڕماویدا ـ ﴿فصکت وجهها﴾: بەسەری پەنجەکانی دەیکێشا بەڕوومەتیا. ﴿عجوز عقیم﴾: پیرێکی نەزۆك

﴿قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ أَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ ٣١ قَالُوا إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَىٰ قَوْمٍ مُّجْرِمِينَ ٣٢ لِنُرْسِلَ عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِّن طِينٍ ٣٣ مُّسَوَّمَةً عِندَ رَبِّكَ لِلْمُسْرِفِينَ ٣٤ فَأَخْرَجْنَا مَن كَانَ فِيهَا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ٣٥ فَمَا وَجَدْنَا فِيهَا غَيْرَ بَيْتٍ مِّنَ الْمُسْلِمِينَ ٣٦ وَتَرَكْنَا فِيهَا آيَةً لِّلَّذِينَ يَخَافُونَ الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ٣٧ وَفِي مُوسَىٰ إِذْ أَرْسَلْنَاهُ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ بِسُلْطَانٍ مُّبِينٍ ٣٨ فَتَوَلَّىٰ بِرُكْنِهِ وَقَالَ سَاحِرٌ أَوْ مَجْنُونٌ ٣٩ فَأَخَذْنَاهُ وَجُنُودَهُ فَنَبَذْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ وَهُوَ مُلِيمٌ ٤٠ وَفِي عَادٍ إِذْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الرِّيحَ الْعَقِيمَ ٤١ مَا تَذَرُ مِن شَيْءٍ أَتَتْ عَلَيْهِ إِلَّا جَعَلَتْهُ كَالرَّمِيمِ ٤٢ وَفِي ثَمُودَ إِذْ قِيلَ لَهُمْ تَمَتَّعُوا حَتَّىٰ حِينٍ ٤٣ فَعَتَوْا عَنْ أَمْرِ رَبِّهِمْ فَأَخَذَتْهُمُ الصَّاعِقَةُ وَهُمْ يَنظُرُونَ ٤٤ فَمَا اسْتَطَاعُوا مِن قِيَامٍ وَمَا كَانُوا مُنتَصِرِينَ ٤٥ وَقَوْمَ نُوحٍ مِّن قَبْلُ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ٤٦ وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ ٤٧ وَالْأَرْضَ فَرَشْنَاهَا فَنِعْمَ الْمَاهِدُونَ ٤٨ وَمِن كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ٤٩ فَفِرُّوا إِلَى اللَّهِ إِنِّي لَكُم مِّنْهُ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ٥٠ وَلَا تَجْعَلُوا مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ إِنِّي لَكُم مِّنْهُ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ٥١﴾

[٣١] ﴿فما خطبكم﴾: کاری گرنگتان چىيه؟. [٣٢] ﴿قوم مجرمين﴾: گەلێکی تاوانبار(گەلەگەی (لوط) (د.خ). [٣٤] ﴿مُسَوَّمَةً﴾: ئەو بەردەی دیاریکراوە (بەوەی بەردی سزاو خەشمە). ﴿للمسرفين﴾: ئەوانەی سنووریان شکاندووە لەخراپەکاریدا. [٣٥] ﴿من كان فيها﴾: خەڵکی نێو گوندەکانی نەتەوەکەی (لوط) پێغەمبەربوو(د.خ). [٣٦] ﴿غير بيت﴾: جگە لەخێزانێکی موسوڵمان. [٣٧] ﴿ايةً﴾: پەندو ئامۆژگاری. [٣٨] ﴿بسلطان مبين﴾: بەبەڵگەی روون و ئاشکرا. [٣٩] ﴿فتولى بركنه﴾: پشتی هەڵکرد (بەخۆی و سەربازەکانی یەوە لەوەی باوەڕبهێنێت). [٤٠] ﴿فنبذناهم﴾: فڕێمان دانە.. ﴿اليم﴾: دەریا. ﴿وهو مُليم﴾: کارێکی وایکردووە لۆمەو سەرزەنشت دەکرێت لەسەری. [٤١] ﴿الريح العقيم﴾: ئەو ڕەشەبایەی لەناویان دەبات و لەڕەگ و ڕیشەوە لەبن دەریان دەهێنێت. [٤٢] ﴿ماتذر﴾: هیچ بەجێ ناهێڵێت. ﴿كالرّميم﴾: وەك شتێکی رزاوو پرووکاوی هەڵوەریو. [٤٤] ﴿فعتوا﴾: لەرۆچوون و سەرگەردانیا سنووریان بەزاند. ﴿فـأخذتهم الصاعقة﴾: دەنگێکی بەرزە یان ئاگرێك لەئاسمانەوە لەناوی بردن. [٤٦] ﴿فاسقين﴾: دەرچوون لەگوێڕایەڵی خوای گەورە. [٤٧] ﴿بنيناها بأيد﴾: بەتواناو هێزێکی گەورەو بێشومار دروستمان کرد. ﴿انّا لموسعون﴾: تواناو دەستەڵاتمان هەیە(فراوانی دەکەین). [٤٨] ﴿فرشناها﴾: رامان خستووە. ﴿الماهدون﴾: رێکخەرو ئاسانکار. [٤٩] ﴿زوجين﴾: دوو پۆل،دوو جۆری بەرامبەر بەیەك (نێرو مێ). [٥٠] ﴿ففروا الى الله﴾: لەتۆڵەی خوایی هەڵبێن و ڕوو بکەنە پاداشتی.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((پەروەردگار بەندەی خواناسی دەوڵەمەندی پەنهانی خۆش دەوێت). [(اخرجه مسلم)]. هەروەها پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((سەعاتێك لەشەودا هەیە هەر موسڵمانێکی باوەڕدار پێی بگات و تێیدا دوعاو نزای خێر بکات بۆ دنیاو ئاخیرەتی ئەوا پەروەردگار پێی دەبەخشێت ئەمەش هەموو شەوێك دووبارە دەبێتەوە)). [(اخرجه مسلم)].

كَذَٰلِكَ مَآ أَتَى ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِهِم مِّن رَّسُولٍ إِلَّا قَالُواْ سَاحِرٌ أَوۡ مَجۡنُونٌ ﴿٥٢﴾ أَتَوَاصَوۡاْ بِهِۦۚ بَلۡ هُمۡ قَوۡمٞ طَاغُونَ ﴿٥٣﴾ فَتَوَلَّ عَنۡهُمۡ فَمَآ أَنتَ بِمَلُومٖ ﴿٥٤﴾ وَذَكِّرۡ فَإِنَّ ٱلذِّكۡرَىٰ تَنفَعُ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ﴿٥٥﴾ وَمَا خَلَقۡتُ ٱلۡجِنَّ وَٱلۡإِنسَ إِلَّا لِيَعۡبُدُونِ ﴿٥٦﴾ مَآ أُرِيدُ مِنۡهُم مِّن رِّزۡقٖ وَمَآ أُرِيدُ أَن يُطۡعِمُونِ ﴿٥٧﴾ إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلرَّزَّاقُ ذُو ٱلۡقُوَّةِ ٱلۡمَتِينُ ﴿٥٨﴾ فَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُواْ ذَنُوبٗا مِّثۡلَ ذَنُوبِ أَصۡحَٰبِهِمۡ فَلَا يَسۡتَعۡجِلُونِ ﴿٥٩﴾ فَوَيۡلٞ لِّلَّذِينَ كَفَرُواْ مِن يَوۡمِهِمُ ٱلَّذِي يُوعَدُونَ ﴿٦٠﴾

سُورَةُ الطُّورِ

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

وَٱلطُّورِ ﴿١﴾ وَكِتَٰبٖ مَّسۡطُورٖ ﴿٢﴾ فِي رَقّٖ مَّنشُورٖ ﴿٣﴾ وَٱلۡبَيۡتِ ٱلۡمَعۡمُورِ ﴿٤﴾ وَٱلسَّقۡفِ ٱلۡمَرۡفُوعِ ﴿٥﴾ وَٱلۡبَحۡرِ ٱلۡمَسۡجُورِ ﴿٦﴾ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَٰقِعٞ ﴿٧﴾ مَّا لَهُۥ مِن دَافِعٖ ﴿٨﴾ يَوۡمَ تَمُورُ ٱلسَّمَآءُ مَوۡرٗا ﴿٩﴾ وَتَسِيرُ ٱلۡجِبَالُ سَيۡرٗا ﴿١٠﴾ فَوَيۡلٞ يَوۡمَئِذٖ لِّلۡمُكَذِّبِينَ ﴿١١﴾ ٱلَّذِينَ هُمۡ فِي خَوۡضٖ يَلۡعَبُونَ ﴿١٢﴾ يَوۡمَ يُدَعُّونَ إِلَىٰ نَارِ جَهَنَّمَ دَعًّا ﴿١٣﴾ هَٰذِهِ ٱلنَّارُ ٱلَّتِي كُنتُم بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿١٤﴾

[٥٣]﴿أتواصوا بـــه﴾:ئایا هەندێکیان وەسیەتیان بۆ هەندێکی دیکەیان کردبوو (بەوەی پێغەمبەران بەدرۆ بخەنەوە؟!)﴿طـــاغون﴾:ئەوانەی سنووریان شکاندووە لەبێ باوەڕیدا. [٥٤]﴿فتولّ عنـــهم﴾:دەست هەڵبگرە لەوەی دەمەدەمەیان لەگەڵدا بکەیت. [٥٥]﴿ذكـــر﴾:زیکرو پەند وەرگرتن. [٥٨]﴿المتـــين﴾:بەهێزو دەستەڵات. [٥٩]﴿للذيـــن ظلمـــوا﴾:ستەمکاران (مەبەســـتی بێباوەڕانی شـــاری (مەککە)یە). ﴿ذنوبـــاً﴾:بەشێك لەئازارو ئەشکەنجە. ﴿أصحـــابهم﴾:هاوەڵانیان (لەبێباوەڕانی نەتەوەکانی پێشوو). [٦٠]﴿فويـــل﴾:تیاچوون و هەناسە ساردی و بەدبەختی. ﴿يوعـــدون﴾: پەروەردگار بەڵێن و پەیمانی پێداون.

سوورەتی ﴿ الطور ﴾

[١]﴿والطُّور﴾:پەروەردگار سوێند دەخوات بەچیای (سیناء) ؛ (ئەو چیایەی تێیدا گفتوگۆی کرد لەگەڵ موسی(د.خ). [٢]﴿كتـــاب مســـطور﴾:ئەو (تەورات)ەی کەبەشێوەیەکی ڕێك و پێك نووسراوەتەوە. [٣]﴿رقٍّ﴾:ئەوەی دەنووسرێت لەسەر پێستە یان هەرشتێکی دیکەبێت. ﴿منشور﴾:کراوەو دانەخراو. [٤]﴿والبيت المعمـــور﴾: پەروەردگار سوێند دەخوات بە(کەعبە)ی پیرۆز. [٥]﴿والســـقف المرفـــوع﴾:ئاسمانی بەرز. [٦]﴿البحر المسجور﴾:ئەو دەریایەی لەرۆژی قیامەتدا دەبێتە گڕکان. [٩]﴿تمـــور السماء﴾:ئاسمان دێتە جووڵەو لەرزە. [١٠]﴿تسير الجبال﴾:چیاکان دەبن بەتۆزو دەچن بەئاسماندا. [١١]﴿فويـــل﴾:تیاچوون و بەدبەختی. [١٢]﴿خـــوض﴾:خۆخستنە نێو بارێکی بەتاڵ و پڕوپووچەوەو بەرگری کردن لەناحەق و ناڕەوایی. [١٣]﴿يدعـــون﴾: بەتوندی پاڵیان پێوەدەنرێت.(بەڕودا دەکەونە نێو دۆزەخەوە).

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((قورسترین کردارێك لەکێشانەی پەروەردگاردا لەرۆژی قیامەتدا بریتییە لەڕەوشت بەرزی)).

[(سلسلة الأحاديث الصحيحة: (١٣٤)].

أَفَسِحْرٌ هَٰذَآ أَمْ أَنتُمْ لَا تُبْصِرُونَ ﴿١٥﴾ ٱصْلَوْهَا فَٱصْبِرُوٓا۟ أَوْ لَا تَصْبِرُوا۟ سَوَآءٌ عَلَيْكُمْ ۖ إِنَّمَا تُجْزَوْنَ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾ إِنَّ ٱلْمُتَّقِينَ فِى جَنَّٰتٍ وَنَعِيمٍ ﴿١٧﴾ فَٰكِهِينَ بِمَآ ءَاتَىٰهُمْ رَبُّهُمْ وَوَقَىٰهُمْ رَبُّهُمْ عَذَابَ ٱلْجَحِيمِ ﴿١٨﴾ كُلُوا۟ وَٱشْرَبُوا۟ هَنِيٓـًٔۢا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾ مُتَّكِـِٔينَ عَلَىٰ سُرُرٍ مَّصْفُوفَةٍ ۖ وَزَوَّجْنَٰهُم بِحُورٍ عِينٍ ﴿٢٠﴾ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَٱتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُم بِإِيمَٰنٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَآ أَلَتْنَٰهُم مِّنْ عَمَلِهِم مِّن شَىْءٍ ۚ كُلُّ ٱمْرِئٍۭ بِمَا كَسَبَ رَهِينٌ ﴿٢١﴾ وَأَمْدَدْنَٰهُم بِفَٰكِهَةٍ وَلَحْمٍ مِّمَّا يَشْتَهُونَ ﴿٢٢﴾ يَتَنَٰزَعُونَ فِيهَا كَأْسًا لَّا لَغْوٌ فِيهَا وَلَا تَأْثِيمٌ ﴿٢٣﴾ ۞ وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ غِلْمَانٌ لَّهُمْ كَأَنَّهُمْ لُؤْلُؤٌ مَّكْنُونٌ ﴿٢٤﴾ وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ يَتَسَآءَلُونَ ﴿٢٥﴾ قَالُوٓا۟ إِنَّا كُنَّا قَبْلُ فِىٓ أَهْلِنَا مُشْفِقِينَ ﴿٢٦﴾ فَمَنَّ ٱللَّهُ عَلَيْنَا وَوَقَىٰنَا عَذَابَ ٱلسَّمُومِ ﴿٢٧﴾ إِنَّا كُنَّا مِن قَبْلُ نَدْعُوهُ ۖ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلْبَرُّ ٱلرَّحِيمُ ﴿٢٨﴾ فَذَكِّرْ فَمَآ أَنتَ بِنِعْمَتِ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَلَا مَجْنُونٍ ﴿٢٩﴾ أَمْ يَقُولُونَ شَاعِرٌ نَّتَرَبَّصُ بِهِۦ رَيْبَ ٱلْمَنُونِ ﴿٣٠﴾ قُلْ تَرَبَّصُوا۟ فَإِنِّى مَعَكُم مِّنَ ٱلْمُتَرَبِّصِينَ ﴿٣١﴾

[١٦]﴿اصلوها﴾:بچنە ناوی‌و نارەحەتی‌یەکانی بچێژن. [١٨]﴿فاكهين﴾:خاوەن نازو نیعمەت‌و تام‌و چێژو خۆشی. [٢٠]﴿سرر مصفوفة﴾:سیستەمی ڕێك کەلەپاڵ یەکا دانراون. ﴿بحور عين﴾:ئەو ئافرەتە سپی‌و ناسك‌و چاوگەشانەی بەهەشت. [٢١]﴿ما التناهم﴾:لێمان کەل‌و کەم نەکردوونەتەوە. ﴿رهين﴾: بەکردەوەکانی‌یەوە پەیوەستە (لەخزمەتی پەروەردگارا). [٢٣]﴿يتنازعون فيها﴾:لەبەهەشتا پەرداخ لەیەکتر وەردەگرن. ﴿كأسا﴾: پەرداخێی پڕ لەمەی. ﴿لا لغو﴾:قسەی پڕوپووچ بەتاڵ ناکەن. ﴿ولا تأثيم﴾:کارێکیش ناکەن گوناه بێت. [٢٤]﴿مكنون﴾:پارێزراو لەکیف‌و صەدەفدا. [٢٥]﴿يتساءلون﴾:لەناو خۆیاندا پرسیار لەیەکتر دەکەن. [٢٦]﴿مشفقين﴾:ئەوانەی لەغەشم‌و سزای خوایی دەترسن. [٢٧]﴿السموم﴾:بلێسەی ئاگر بێ‌دوکەڵ. [٢٨]﴿ندعوه﴾:دەیپەرستین. ﴿هو البر الرحيم﴾:پەروەردگار خاوەنی چاکەی فراوان‌و مەزنە. [٢٩]﴿كاهن﴾:ئەوەی بانگەشەی زانینی غەیب دەکات. [٣٠]﴿نتربص﴾:چاوەڕێ دەکەین. ﴿ريب المنون﴾: هاتنی مردن ، یا ڕووداوە دڵتەزێنەکانی دنیا.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت : ((هەرکەسێك بترسێت ئەوا هەر لەسەرەتاوە قۆڵی مەردانەی لێهەڵدەکات‌و گوێ ڕایەڵ دەبێت ، ئەوەشی بەردەوام گوێڕایەڵ بوو دەگاتە مەنزڵ ، لەڕاستیدا بەهای خوایی گران‌و بەنرخە ، لەڕاستی‌دا بەخشش‌و بەهای خوایش بەهەشتە)).
[(اخرجه الترمذي وقال حديث حسن)]

هۆی دابەزینی ئایەتی(٤):﴿وَاللَّائِي يَئِسْنَ مِنَ الْمَحِيضِ مِنْ نِسَائِكُمْ﴾ئایەتەکە:
ـ ابن جرير)و (اسحاق)ی کوڕی (راهويه)و (حاكم) لە(ابی)کوڕی (كعب)ەوە دەگێڕنەوە؛ دەڵێت: لەکاتێکدا ئەو ئایەتەی سوورەتی (البقرة) نازڵبوو ، کۆمەڵێك لەئافرەتان وتیان: هێشتا ژمارەیەك لەئافرەتان ماون باسیان نەکراوە : ئافرەتە منداڵ‌و پیرو دووگیانەکان، ئنجا ئایەتی:﴿ وَاللَّائِي يَئِسْنَ مِنَ الْمَحِيضِ﴾دابەزی.(سند)ەکەی (صحيح)ە . هەروەها (مقاتل) لەتەفسیرەکەیدا دەگێڕێتەوە -

أَمْ تَأْمُرُهُمْ أَحْلَامُهُم بِهَٰذَا ۚ أَمْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ ﴿٣٢﴾ أَمْ يَقُولُونَ تَقَوَّلَهُ ۚ بَل لَّا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٣﴾ فَلْيَأْتُوا بِحَدِيثٍ مِّثْلِهِ إِن كَانُوا صَادِقِينَ ﴿٣٤﴾ أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ ﴿٣٥﴾ أَمْ خَلَقُوا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ ۚ بَل لَّا يُوقِنُونَ ﴿٣٦﴾ أَمْ عِندَهُمْ خَزَائِنُ رَبِّكَ أَمْ هُمُ الْمُصَيْطِرُونَ ﴿٣٧﴾ أَمْ لَهُمْ سُلَّمٌ يَسْتَمِعُونَ فِيهِ ۖ فَلْيَأْتِ مُسْتَمِعُهُم بِسُلْطَانٍ مُّبِينٍ ﴿٣٨﴾ أَمْ لَهُ الْبَنَاتُ وَلَكُمُ الْبَنُونَ ﴿٣٩﴾ أَمْ تَسْأَلُهُمْ أَجْرًا فَهُم مِّن مَّغْرَمٍ مُّثْقَلُونَ ﴿٤٠﴾ أَمْ عِندَهُمُ الْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُبُونَ ﴿٤١﴾ أَمْ يُرِيدُونَ كَيْدًا ۖ فَالَّذِينَ كَفَرُوا هُمُ الْمَكِيدُونَ ﴿٤٢﴾ أَمْ لَهُمْ إِلَٰهٌ غَيْرُ اللَّهِ ۚ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٤٣﴾ وَإِن يَرَوْا كِسْفًا مِّنَ السَّمَاءِ سَاقِطًا يَقُولُوا سَحَابٌ مَّرْكُومٌ ﴿٤٤﴾ فَذَرْهُمْ حَتَّىٰ يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي فِيهِ يُصْعَقُونَ ﴿٤٥﴾ يَوْمَ لَا يُغْنِي عَنْهُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿٤٦﴾ وَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا عَذَابًا دُونَ ذَٰلِكَ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٧﴾ وَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا ۖ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ حِينَ تَقُومُ ﴿٤٨﴾ وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَإِدْبَارَ النُّجُومِ ﴿٤٩﴾

سُورَةُ النَّجْمِ

[٣٢]﴿أحلامهم﴾:عەقڵ و ژیریان. ﴿طاغون﴾:ئەوانەی لەسەرکەشی و کەللەڕەقیدا سنووریان شکاندووە. [٣٣]﴿تقوله﴾:لەلایەن خۆیەوە قورئانی داهێناوە. [٣٤]﴿فليأتوا بحديث مثله﴾: باکتێبێکی هاوچەشنی ئەوە بهێنن. [٣٥]﴿من غير شيء﴾:بێبوونی پەروەردگارو هەر لەخۆوە. ﴿هم الخالقون﴾:(ئایا) ئەوان خۆیانیان بەدیهێناوە!!. [٣٧]﴿خزائن ربك﴾: گەنجینەی رزق و رۆزی پەروەردگار. ﴿المصيطرون﴾:زاڵ و بەدەستەڵات. [٣٨]﴿سلم﴾:پلیکانەیەك بەرەو ئاسمان. ﴿بسلطان﴾:بەبەڵگەیەکی ڕوون وئاشکرا. [٤٠]﴿من مغرم مثقلون﴾:لەدانەوەی قەرزو، زەرەردا ماندوو شەکەتن و ئەستەمە بتوانن بیدەنەوە. [٤١]﴿الغيب﴾:زانستی نادیارو پەنهان. ﴿يكتبون﴾:ئەوانەی داهاتوو بۆ خەڵکی دەنووسن و دیاری دەکەن!. [٤٢]﴿كيدا﴾:فێڵ و چەواشەکاری. ﴿المكيدون﴾:ئەوانەی رەفتاری پیلان ئامێزو چەپەڵیان ئۆباڵی خۆیان دەبێتەوە. [٤٤]﴿كسفا﴾:پارچەیەکی گەورەو مەزن. ﴿سحاب مركوم﴾:پەڵە هەورێك چین لەسەر چین کۆبووەتەوە. [٤٥]﴿فذرهم﴾:دەست بەرداریان ببە. ﴿يصعقون﴾:تیادەچن و دەمرن. [٤٦]﴿لا يغني عنهم﴾:نایان پارێزێت و سوودی نابێت. [٤٨]﴿بأعيننا﴾:لەبەر دیدو،پارێزگاری و چاودێری ئێمەدان. ﴿وسبح بحمد ربك﴾:بەپاکی خوای گەورە بپارێزەو سوپاسی بکە. [٤٩]﴿ادبار النجوم﴾:لەکاتی نەمانی رووناکی ئەستێرەکان یاخود لەکاتی بەدەرکەوتنی گزنگی بەیان .

- دەڵێت: (خلاد)ی کوڕی (عمر)ی کوڕی(جموح) پرسی لەپێغەمبەر سەبارەت بە(عدە)ی ئەو ئافرەتانەی تووشی عادە نابن ، ئەوجا ئەم ئایەتە نازڵبووە خوارەوە.

سوورەتی ﴿ التحريم ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(١):﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ تَبْتَغِي مَرْضَاتَ أَزْوَاجِكَ﴾ ئایەتەکە.

ـ (حاكم)و (نسائي)لە(انس)ەوە دەگێڕنەوە : دەڵێت: پێغەمبەری خوا (ﷺ) کەنیزەکێکی هەبوو-

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَىٰ ﴿١﴾ مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوَىٰ ﴿٢﴾ وَمَا يَنطِقُ
عَنِ الْهَوَىٰ ﴿٣﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ ﴿٤﴾ عَلَّمَهُ شَدِيدُ الْقُوَىٰ ﴿٥﴾
ذُو مِرَّةٍ فَاسْتَوَىٰ ﴿٦﴾ وَهُوَ بِالْأُفُقِ الْأَعْلَىٰ ﴿٧﴾ ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّىٰ ﴿٨﴾
فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ ﴿٩﴾ فَأَوْحَىٰ إِلَىٰ عَبْدِهِ مَا أَوْحَىٰ ﴿١٠﴾
مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَىٰ ﴿١١﴾ أَفَتُمَارُونَهُ عَلَىٰ مَا يَرَىٰ ﴿١٢﴾ وَلَقَدْ رَآهُ
نَزْلَةً أُخْرَىٰ ﴿١٣﴾ عِندَ سِدْرَةِ الْمُنتَهَىٰ ﴿١٤﴾ عِندَهَا جَنَّةُ الْمَأْوَىٰ ﴿١٥﴾
إِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ مَا يَغْشَىٰ ﴿١٦﴾ مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَىٰ ﴿١٧﴾ لَقَدْ رَأَىٰ
مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَىٰ ﴿١٨﴾ أَفَرَأَيْتُمُ اللَّاتَ وَالْعُزَّىٰ ﴿١٩﴾ وَمَنَاةَ
الثَّالِثَةَ الْأُخْرَىٰ ﴿٢٠﴾ أَلَكُمُ الذَّكَرُ وَلَهُ الْأُنثَىٰ ﴿٢١﴾ تِلْكَ إِذًا قِسْمَةٌ
ضِيزَىٰ ﴿٢٢﴾ إِنْ هِيَ إِلَّا أَسْمَاءٌ سَمَّيْتُمُوهَا أَنتُمْ وَآبَاؤُكُم مَّا أَنزَلَ
اللَّهُ بِهَا مِن سُلْطَانٍ ۚ إِن يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَمَا تَهْوَى الْأَنفُسُ ۖ
وَلَقَدْ جَاءَهُم مِّن رَّبِّهِمُ الْهُدَىٰ ﴿٢٣﴾ أَمْ لِلْإِنسَانِ مَا تَمَنَّىٰ ﴿٢٤﴾ فَلِلَّهِ
الْآخِرَةُ وَالْأُولَىٰ ﴿٢٥﴾ ۞ وَكَم مِّن مَّلَكٍ فِي السَّمَاوَاتِ لَا تُغْنِي
شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا إِلَّا مِن بَعْدِ أَن يَأْذَنَ اللَّهُ لِمَن يَشَاءُ وَيَرْضَىٰ ﴿٢٦﴾

سوورەتی ﴿ النجم ﴾

[١]﴿والنجم اذا هوى﴾: پەروەردگار سوێند دەخوات بەئەستێرە کاتێ دەکەوێتە خوارو دیارنامێنێت. [٢]﴿ما ضل صاحبكم﴾: پێغەمبەر(د.خ) لای نەداوە لەڕێگەی راستی. ﴿وما غوى﴾: هەرگیز بیروباوەڕێکی پووچەڵی هەڵنەگرتووە. [٣]﴿عن الهوى﴾: لەئارەزوو بۆچوونی خۆیەوە. [٥]﴿شديد القوى﴾: ئەمینی نیگا(جبریل)(سەلامی خوای لێبێت)بەهێزو دەستەڵاتە. [٦]﴿ذومرّة﴾: بەهێزە یان جوان‌و قەشەنگە. ﴿فاستوى﴾: (جبریل)(سەلامی خوای لێبێت) لەسەر ئەو وێنەیەی خوا دروستی کردووە دەرکەوت. [٨]﴿دنا﴾: حەزرەتی(جبریل) لەپێغەمبەری خوا (د.خ)نزیک بووەوە. ﴿فتدلى﴾: زیاتر نزیک بووەوە. [٩]﴿قاب قوسين﴾: ئەندازەی دووکەوانە یان دووباڵ. ﴿أدنى﴾: نزیك‌و نزم تر. [١٠]﴿عبده﴾: بەندەی خوا محمد (د.خ). [١١]﴿الفؤاد﴾: دڵ‌و دەروون. [١٢]﴿أفتمارونه﴾: ئایا بەدرۆی دەزانن‌و دەمە دەمەیشی لەگەڵدا دەکەن. [١٣]﴿نزلة أخرى﴾: جارێکی دی (لەسەر دیمەنی راستەقینەی خۆی). [١٤]﴿سدرة﴾: بەو دارە دەوترێت کەوتوەتە لای راستی عەرشی پەروەردگارەوەو هیچ کام لەفریشتەکان ناگەن بەوێ. ﴿المنتهى﴾: ئەو شوێنە ئیدی زانیاری دروستکراوەکان تێیدا دوایی دێت. [١٥]﴿جنة المأوى﴾: ئەو بەهەشتەی شوێنی نیشتەجێ بوونە. [١٦]﴿يغشى السدرة﴾: ئەو دارە دایدەپۆشێت‌و دەیشارێتەوە. ﴿مايغشى﴾: چەندین دروستکراوی پەروەردگار (کەبەتەنیا پەروەردگار خۆی ژمارەی دەزانێت). [١٧]﴿مزاغ البصر﴾: چاوی لای‌نەداوە لەوەی فەرمانی دیتنی پێکراوە. ﴿ما طغى﴾: لای نەداوە (بۆ ئەو شتەی کەفەرمانی پێنەکراوە). [١٩ ـ ٢٠]﴿اللات والعزى ومناة﴾: ئەو بتانەن لەسەردەمی نەفامیدا دەیان پەرستن. [٢٢]﴿قسمة ضيزى﴾: بەشێکی ناتەواو خوارو خێچ. [٢٣]﴿سلطان﴾: بەڵگە. [٢٤]﴿أم للانسان ما تمنى﴾: ئاخۆ مرۆڤ ئارەزووی هەرچی‌یەکی کرد بۆی دێتە دی؟(نەخێر). [٢٦]﴿كم من ملك﴾: زۆر فریشتە. ﴿لاتغني شفاعتهم﴾: پاڕانەوەو داوای لێخۆشبوون کردنیان هیچ کەڵك‌و سوودێك ناگەیەنێت.

إِنَّ ٱلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِٱلْآخِرَةِ لَيُسَمُّونَ ٱلْمَلَٰٓئِكَةَ تَسْمِيَةَ ٱلْأُنثَىٰ ﴿٢٧﴾ وَمَا لَهُم بِهِۦ مِنْ عِلْمٍ ۖ إِن يَتَّبِعُونَ إِلَّا ٱلظَّنَّ ۖ وَإِنَّ ٱلظَّنَّ لَا يُغْنِى مِنَ ٱلْحَقِّ شَيْـًٔا ﴿٢٨﴾ فَأَعْرِضْ عَن مَّن تَوَلَّىٰ عَن ذِكْرِنَا وَلَمْ يُرِدْ إِلَّا ٱلْحَيَوٰةَ ٱلدُّنْيَا ﴿٢٩﴾ ذَٰلِكَ مَبْلَغُهُم مِّنَ ٱلْعِلْمِ ۚ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَن ضَلَّ عَن سَبِيلِهِۦ وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ ٱهْتَدَىٰ ﴿٣٠﴾ وَلِلَّهِ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ لِيَجْزِىَ ٱلَّذِينَ أَسَٰٓـُٔوا۟ بِمَا عَمِلُوا۟ وَيَجْزِىَ ٱلَّذِينَ أَحْسَنُوا۟ بِٱلْحُسْنَى ﴿٣١﴾ ٱلَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَٰٓئِرَ ٱلْإِثْمِ وَٱلْفَوَٰحِشَ إِلَّا ٱللَّمَمَ ۚ إِنَّ رَبَّكَ وَٰسِعُ ٱلْمَغْفِرَةِ ۚ هُوَ أَعْلَمُ بِكُمْ إِذْ أَنشَأَكُم مِّنَ ٱلْأَرْضِ وَإِذْ أَنتُمْ أَجِنَّةٌ فِى بُطُونِ أُمَّهَٰتِكُمْ ۖ فَلَا تُزَكُّوٓا۟ أَنفُسَكُمْ ۖ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ ٱتَّقَىٰٓ ﴿٣٢﴾ أَفَرَءَيْتَ ٱلَّذِى تَوَلَّىٰ ﴿٣٣﴾ وَأَعْطَىٰ قَلِيلًا وَأَكْدَىٰٓ ﴿٣٤﴾ أَعِندَهُۥ عِلْمُ ٱلْغَيْبِ فَهُوَ يَرَىٰٓ ﴿٣٥﴾ أَمْ لَمْ يُنَبَّأْ بِمَا فِى صُحُفِ مُوسَىٰ ﴿٣٦﴾ وَإِبْرَٰهِيمَ ٱلَّذِى وَفَّىٰٓ ﴿٣٧﴾ أَلَّا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ﴿٣٨﴾ وَأَن لَّيْسَ لِلْإِنسَٰنِ إِلَّا مَا سَعَىٰ ﴿٣٩﴾ وَأَنَّ سَعْيَهُۥ سَوْفَ يُرَىٰ ﴿٤٠﴾ ثُمَّ يُجْزَىٰهُ ٱلْجَزَآءَ ٱلْأَوْفَىٰ ﴿٤١﴾ وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ ٱلْمُنتَهَىٰ ﴿٤٢﴾ وَأَنَّهُۥ هُوَ أَضْحَكَ وَأَبْكَىٰ ﴿٤٣﴾ وَأَنَّهُۥ هُوَ أَمَاتَ وَأَحْيَا ﴿٤٤﴾

[٢٧] ﴿ليسمون الملائكة﴾:..فریشتەکان بەکچی خوا دادەنێن. [٢٨] ﴿لايغني من الحق شيئا﴾:بەدەر لەزانستێکی دڵنیاو بەڵگەنەویست بێسوودەو ڕاستی ناگەیەنێت بەپایان. [٢٩] ﴿فأعرض﴾: بەجوانیو نەرمو نیان ڕوویان لێوەربگێڕە. [٣٠] ﴿مبلغهم﴾:دوایین دەرەنجامو زانیاریان کەپێی گەیشتوون. [٣٢] ﴿كبائر الاثم﴾:ئەو گوناهە گەورانەی پەروەردگار تۆڵەو سزای توندی لەسەر ئەنجامدانیان داناوە. ﴿الفواحش﴾:ئەو تاوانە گەورانەی زۆر ناشیرینن و سزایان لەسەرە وەك(داوێن پیسی). ﴿اللمم﴾: گوناهە بچووکەکانە. ﴿انشاكم من الارض﴾:لەخاك و خۆڵی زەوی دروستی کردوون. ﴿أجنة﴾:منداڵ کەهێشتا لەسکی دایکیایە. ﴿فلا تزكوا أنفسكم﴾:بەشان و باڵی خۆتاندا هەڵ مەدەن بەچاکەو پاکانە کردن. [٣٣] ﴿تولى﴾: پشتی هەڵکرد لەشوێنکەوتنی حەق و ڕاستی. [٣٤] ﴿أكدى﴾:چرووکی و ڕژدی نواندن لەخێرکردندا. [٣٥] ﴿فهو يرى﴾:ڕاستی دەزانێت. [٣٦] ﴿ام لم ينبأ﴾:ئایا پێمان ڕانەگەیاند. [٣٧] ﴿وفى﴾:ئەوەی فەرمانی پێکراوەو، لەسەر جوانترین شێوە ئەنجام دراوە. [٣٨] ﴿لاتزروا وازرة﴾:هیچ کەس گوناهی کەسێکی دی هەڵناگرێت. [٣٩] ﴿الا ماسعى﴾:جگە لەپاداشتی کردەوەکانی کەلەدنیادا کردوویەتی. [٤٠] ﴿وان سعيه سوف يرى﴾:کردەوەکانی لەدنیادا کردوویەتی لەلایەن پەروەردگارەوە دەبینرێت (لەڕۆژی قیامەتدا). [٤١] ﴿يجزاه﴾:پاداشت دەدرێتەوە (لەسەر کردەوەکانی). [٤٢] ﴿المنتهى﴾: دەرەنجامی دوایین و کۆتا. [٤٣] ﴿أضحك وأبكى﴾:دڵخۆش و غەمباریکرد. [٤٤] ﴿أمات وأحيا﴾:مردن و ژیانی بەدیهێناوە.

- بوو بەخێزانی بەڵام (حفصە) ئەوەندەی وت هەتا پێغەمبەر(ﷺ) کەنیزەکەکەی لەسەرخۆی یاساغ کرد ، پاشان پەروەردگار ئایەتی:﴿يا أيها النبيُّ لِمَ تُحَرِّمُ ما أحلَّ اللهُ لكَ﴾ی نازڵکردە خوارەوە.

وَأَنَّهُۥ خَلَقَ ٱلزَّوۡجَيۡنِ ٱلذَّكَرَ وَٱلۡأُنثَىٰ ﴿٤٥﴾ مِن نُّطۡفَةٍ إِذَا تُمۡنَىٰ ﴿٤٦﴾ وَأَنَّ عَلَيۡهِ ٱلنَّشۡأَةَ ٱلۡأُخۡرَىٰ ﴿٤٧﴾ وَأَنَّهُۥ هُوَ أَغۡنَىٰ وَأَقۡنَىٰ ﴿٤٨﴾ وَأَنَّهُۥ هُوَ رَبُّ ٱلشِّعۡرَىٰ ﴿٤٩﴾ وَأَنَّهُۥٓ أَهۡلَكَ عَادًا ٱلۡأُولَىٰ ﴿٥٠﴾ وَثَمُودَاْ فَمَآ أَبۡقَىٰ ﴿٥١﴾ وَقَوۡمَ نُوحٍ مِّن قَبۡلُۖ إِنَّهُمۡ كَانُواْ هُمۡ أَظۡلَمَ وَأَطۡغَىٰ ﴿٥٢﴾ وَٱلۡمُؤۡتَفِكَةَ أَهۡوَىٰ ﴿٥٣﴾ فَغَشَّىٰهَا مَا غَشَّىٰ ﴿٥٤﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكَ تَتَمَارَىٰ ﴿٥٥﴾ هَٰذَا نَذِيرٌ مِّنَ ٱلنُّذُرِ ٱلۡأُولَىٰٓ ﴿٥٦﴾ أَزِفَتِ ٱلۡأٓزِفَةُ ﴿٥٧﴾ لَيۡسَ لَهَا مِن دُونِ ٱللَّهِ كَاشِفَةٌ ﴿٥٨﴾ أَفَمِنۡ هَٰذَا ٱلۡحَدِيثِ تَعۡجَبُونَ ﴿٥٩﴾ وَتَضۡحَكُونَ وَلَا تَبۡكُونَ ﴿٦٠﴾ وَأَنتُمۡ سَٰمِدُونَ ﴿٦١﴾ فَٱسۡجُدُواْۤ لِلَّهِۤ وَٱعۡبُدُواْ۩ ﴿٦٢﴾

سُورَةُ القَمَرِ

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

ٱقۡتَرَبَتِ ٱلسَّاعَةُ وَٱنشَقَّ ٱلۡقَمَرُ ﴿١﴾ وَإِن يَرَوۡاْ ءَايَةً يُعۡرِضُواْ وَيَقُولُواْ سِحۡرٌ مُّسۡتَمِرٌّ ﴿٢﴾ وَكَذَّبُواْ وَٱتَّبَعُوٓاْ أَهۡوَآءَهُمۡۚ وَكُلُّ أَمۡرٍ مُّسۡتَقِرٌّ ﴿٣﴾ وَلَقَدۡ جَآءَهُم مِّنَ ٱلۡأَنۢبَآءِ مَا فِيهِ مُزۡدَجَرٌ ﴿٤﴾ حِكۡمَةُۢ بَٰلِغَةٌۖ فَمَا تُغۡنِ ٱلنُّذُرُ ﴿٥﴾ فَتَوَلَّ عَنۡهُمۡۘ يَوۡمَ يَدۡعُ ٱلدَّاعِ إِلَىٰ شَيۡءٍ نُّكُرٍ ﴿٦﴾

[٤٦]﴿تمنى﴾: بەهورووژم دەچێتە نێو ڕەحمەوە. [٤٧]﴿النشأة الأخرى﴾: زیندوبوونەوە لەگۆڕەکان بۆ لێپرسینەوە. [٤٨]﴿أقنى﴾: هەژاری خستوون. [٤٩]﴿الشعرى﴾: ئەستێرەیەکی رووناك‌و دیارە لەکاتی نەفامیدا دەیان پەرست. [٥٠]﴿عادا الأولى﴾: گەلەکەی (هود) پێغەمبەر (د.خ). [٥١]﴿فما أبقى﴾: لەناوی بردن، کەسی لێنەهێشتنەوە. [٥٢]﴿أظلم وأطغى﴾: ستەمکارو سەرپێچی کاربوون. [٥٣]﴿المؤتفكة﴾: گوندەکانی گەلی (لوط) پێغەمبەر(د.خ) ﴿أهوى﴾: کێشای بەزەویدا پاش بەرزکردنەوەی. [٥٤]﴿فغشاها﴾: دایپۆشی‌و سەرجەم جۆرەکانی سزای هێنا بەسەریا. [٥٥]﴿الاء ربك﴾: نازو نیعمەتەکانی خوای گەورە. ﴿تتمارى﴾: گومان‌و دوودڵیت. [٥٧]﴿أزفت﴾: نزیك بووەتەوە. ﴿الآزفة﴾: داهاتنی ڕۆژی قیامەت. [٥٨]﴿كاشفة﴾: مەبەست پێی یەکێکە بتوانێت ڕێگە بگرێت لەڕوونەدان‌و نەقەومانی. (بێگومان جگە لەپەروەردگار هەموو هەر بێدەستەڵات‌و توانان). [٥٩]﴿الحديث﴾: فەرمودە (قورئانی پیرۆزە). [٦١]﴿سامدون﴾: بێئاگاو گاڵتەچی‌و هەڵهاتوو. [٦٢]﴿فاسجدوا لله﴾: کڕنووشی ملکەچی بەرن بۆ پەروەردگار.

سوورەتی ﴿القمر﴾

[١]﴿الساعة﴾: ڕۆژی قیامەتە. ﴿انشق القمر﴾: مانگ بوو بەدوولەتەوە (بەموعجیزەی پێغەمبەر (ﷺ) یان لەڕۆژی قیامەتدا ئەوە ڕوودەدات). [٢]﴿آية﴾: بەڵگەو نیشانە. ﴿سحرٌ مستمرٌّ﴾: جادوویەکی بەردەوام یا تۆکمەو پتەو. [٣]﴿مستقر﴾: لەمەبەستێکدا کۆتایی دێت‌و دەچەسپێت. [٤]﴿مزدجر﴾: دوورکەوتنەوە لەشەڕو فیتنە. [٥]﴿بالغة﴾: ئەوەی گەیشتوەتە ئەوپەڕی تۆکمەیی‌و ڕاستی. ﴿النذر﴾: بێدارکردنەوە یان وریاو هۆشیارکردنەوە. [٦]﴿يوم يدع الداع﴾: ڕۆژێك دادێت بانگ دەکرێ(لەکاتی فووی دووەمی زیندووبوونەوەدا). ﴿نكر﴾: لەحاڵێکی ناڕەحەت‌و پڕ ئەشکەنجە (کەلەسەر نەفس قورس‌و گرانە).

خُشَّعًا أَبْصَٰرُهُمْ يَخْرُجُونَ مِنَ ٱلْأَجْدَاثِ كَأَنَّهُمْ جَرَادٌ مُّنتَشِرٌ ﴿٧﴾
مُّهْطِعِينَ إِلَى ٱلدَّاعِ يَقُولُ ٱلْكَٰفِرُونَ هَٰذَا يَوْمٌ عَسِرٌ ﴿٨﴾ ۞ كَذَّبَتْ
قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ فَكَذَّبُوا۟ عَبْدَنَا وَقَالُوا۟ مَجْنُونٌ وَٱزْدُجِرَ ﴿٩﴾ فَدَعَا
رَبَّهُۥٓ أَنِّى مَغْلُوبٌ فَٱنتَصِرْ ﴿١٠﴾ فَفَتَحْنَآ أَبْوَٰبَ ٱلسَّمَآءِ بِمَآءٍ مُّنْهَمِرٍ
﴿١١﴾ وَفَجَّرْنَا ٱلْأَرْضَ عُيُونًا فَٱلْتَقَى ٱلْمَآءُ عَلَىٰٓ أَمْرٍ قَدْ قُدِرَ ﴿١٢﴾
وَحَمَلْنَٰهُ عَلَىٰ ذَاتِ أَلْوَٰحٍ وَدُسُرٍ ﴿١٣﴾ تَجْرِى بِأَعْيُنِنَا جَزَآءً لِّمَن كَانَ
كُفِرَ ﴿١٤﴾ وَلَقَد تَّرَكْنَٰهَآ ءَايَةً فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ﴿١٥﴾ فَكَيْفَ كَانَ
عَذَابِى وَنُذُرِ ﴿١٦﴾ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا ٱلْقُرْءَانَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ
﴿١٧﴾ كَذَّبَتْ عَادٌ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِى وَنُذُرِ ﴿١٨﴾ إِنَّآ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ
رِيحًا صَرْصَرًا فِى يَوْمِ نَحْسٍ مُّسْتَمِرٍّ ﴿١٩﴾ تَنزِعُ ٱلنَّاسَ كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ
نَخْلٍ مُّنقَعِرٍ ﴿٢٠﴾ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِى وَنُذُرِ ﴿٢١﴾ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا ٱلْقُرْءَانَ
لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ﴿٢٢﴾ كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِٱلنُّذُرِ ﴿٢٣﴾ فَقَالُوٓا۟ أَبَشَرًا
مِّنَّا وَٰحِدًا نَّتَّبِعُهُۥٓ إِنَّآ إِذًا لَّفِى ضَلَٰلٍ وَسُعُرٍ ﴿٢٤﴾ أَءُلْقِىَ ٱلذِّكْرُ عَلَيْهِ
مِنۢ بَيْنِنَا بَلْ هُوَ كَذَّابٌ أَشِرٌ ﴿٢٥﴾ سَيَعْلَمُونَ غَدًا مَّنِ ٱلْكَذَّابُ
ٱلْأَشِرُ ﴿٢٦﴾ إِنَّا مُرْسِلُوا۟ ٱلنَّاقَةِ فِتْنَةً لَّهُمْ فَٱرْتَقِبْهُمْ وَٱصْطَبِرْ ﴿٢٧﴾

[٧] ﴿خشعاً﴾: ملکەچ و سووك و ڕیسوا.. ﴿الأجداث﴾: گۆڕەکان. [٨] ﴿مهطعين﴾: پەلەو کەردن کەچ. ﴿عسر﴾: قورس و گران (بەهۆی ناڕەحەتی یەکانیەوە). [٩] ﴿ازدجر﴾: شێوازەکانی ئازارو ئەشکەنجەو چروسانەوە. (لەکاتی بانگەوازکردن بۆلای ئاینی خوا). [١٠] ﴿مغلوبٌ فانتصر﴾: ژێر دەستەم تۆڵەیان لێبسێنەو سەرکەوتنم بۆ فەراهەم بهێنە. [١١] ﴿أبواب السماء﴾: دەروازەکانی ئاسمان (هەورەکان). ﴿ماء مُهمر﴾: ئاوێکە بەخوڕ دەڕژێت و بەدوای یەکدا دێتە خوارەوە. [١٢] ﴿فجرنا﴾: درزو قلیشمان تێکرد. ﴿امر قد قدر﴾: ڕوودانی لافاوەکە پێشتر ڕەنگ و ڕێی بۆ کێشرابوو. [١٣] ﴿ذات ألواح﴾: ئەو کەشتیەی لەتەختە دروستکرابوو. ﴿دسر﴾: بزمار کەتەختەکانی پێدا دەکوترێت. [١٤] ﴿تجري بأعيننا﴾: لەژێر پارێزگاری ئێمەدا، یا لەژێر چاودێریماندا. ﴿لِمَن كان كفر﴾: ئەوەی بێباوەڕبوو بە(نوح)(د.خ). [١٥] ﴿تركناها آية﴾: باس و خواسی کەشتیەکەمان هێشتەوە بۆ پەندو ئامۆژگاری. ﴿مدكر﴾: ئەوەی پەند وەردەگرێت. [١٦] ﴿نذر﴾: بێدارکەرەوەکانی پەروەردگار. [١٧] ﴿يسرنا القرآن للذكر﴾: قورئانمان ئاسانکردووە بۆ یادخستنەوەو پەند وەرگرتن. [١٩] ﴿ريحاً صرصراً﴾: ڕەشەبایەکی سارد (کەوا دەنگێکی وەرس و ترسناکی هەڵگرتووە). ﴿يوم نحس﴾: ڕۆژێکی ڕەش و بەڵا بەسەریانەوە. ﴿مستمر﴾: بەردەوام و پتەوە بەڵاکەی (بەڵای ئەو ڕۆژە). [٢٠] ﴿تنزع الناس﴾: ڕیشەکێشیان دەکات لەجێگەکانیاندا. ﴿أعجاز نخل﴾: بنکە دارخورمای بێلق و پۆپ. ﴿مُنقعر﴾: هەڵکێشراو لەبناغەو ڕەگ و ڕیشەوە. [٢٣] ﴿ثمود﴾: نەتەوەکەی (صالح) پێغەمبەر(د.خ). [٢٤] ﴿سُعُر﴾: سزایەکی سەخت یان شێتی. [٢٥] ﴿الذكر﴾: نیگا،سرووشت. ﴿أشِر﴾: خۆبەگەورەو زلزان. [٢٧] ﴿فتنة لهم﴾: تاقیکردنەوەبوو بۆیان. ﴿اصطبر﴾: ئارام بگرە.

وَنَبِّئْهُمْ أَنَّ الْمَاءَ قِسْمَةٌ بَيْنَهُمْ كُلُّ شِرْبٍ مُحْتَضَرٌ ﴿٢٨﴾ فَنَادَوْا صَاحِبَهُمْ فَتَعَاطَى فَعَقَرَ ﴿٢٩﴾ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٣٠﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ صَيْحَةً وَاحِدَةً فَكَانُوا كَهَشِيمِ الْمُحْتَظِرِ ﴿٣١﴾ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ ﴿٣٢﴾ كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ بِالنُّذُرِ ﴿٣٣﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ حَاصِبًا إِلَّا آلَ لُوطٍ نَجَّيْنَاهُمْ بِسَحَرٍ ﴿٣٤﴾ نِعْمَةً مِنْ عِنْدِنَا كَذَلِكَ نَجْزِي مَنْ شَكَرَ ﴿٣٥﴾ وَلَقَدْ أَنْذَرَهُمْ بَطْشَتَنَا فَتَمَارَوْا بِالنُّذُرِ ﴿٣٦﴾ وَلَقَدْ رَاوَدُوهُ عَنْ ضَيْفِهِ فَطَمَسْنَا أَعْيُنَهُمْ فَذُوقُوا عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٣٧﴾ وَلَقَدْ صَبَّحَهُمْ بُكْرَةً عَذَابٌ مُسْتَقِرٌّ ﴿٣٨﴾ فَذُوقُوا عَذَابِي وَنُذُرِ ﴿٣٩﴾ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَّكِرٍ ﴿٤٠﴾ وَلَقَدْ جَاءَ آلَ فِرْعَوْنَ النُّذُرُ ﴿٤١﴾ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا كُلِّهَا فَأَخَذْنَاهُمْ أَخْذَ عَزِيزٍ مُقْتَدِرٍ ﴿٤٢﴾ أَكُفَّارُكُمْ خَيْرٌ مِنْ أُولَئِكُمْ أَمْ لَكُمْ بَرَاءَةٌ فِي الزُّبُرِ ﴿٤٣﴾ أَمْ يَقُولُونَ نَحْنُ جَمِيعٌ مُنْتَصِرٌ ﴿٤٤﴾ سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ ﴿٤٥﴾ بَلِ السَّاعَةُ مَوْعِدُهُمْ وَالسَّاعَةُ أَدْهَى وَأَمَرُّ ﴿٤٦﴾ إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي ضَلَالٍ وَسُعُرٍ ﴿٤٧﴾ يَوْمَ يُسْحَبُونَ فِي النَّارِ عَلَى وُجُوهِهِمْ ذُوقُوا مَسَّ سَقَرَ ﴿٤٨﴾ إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ ﴿٤٩﴾

[٢٨] ﴿الماء قسمة بينهم﴾: ئاوەکە بەشکراوە لەنێوانیاندا(لەنێوان ئەوان و وشترەکەدا). ﴿کل شرب﴾: هەر بەش و پشکێك لەئاوەکە. ﴿محتضر﴾: خاوەنەکەی ئامادە دەبێت لەسەرەی خۆیدا. [٢٩] ﴿صاحبهم﴾: هاوەڵەکەیان (پیاوێکی شڕوشێت بوو لەناو خۆیاندا). ﴿فتعاطی﴾: شمشێرەکەی هەڵگرت(ئنجا نیشتە سەر وشترەکە). ﴿فعقر﴾: وشترەکەی کوشت و سەری بڕی. [٣١] ﴿صیحة﴾: دەنگێکی زۆر ئازاردەر (لەئاسمانەوە). ﴿کهشیم﴾: وەك گژوگیاو درەخت کەوشك دەبێت. ﴿المحتظر﴾: ئامادەکردنی ئالف بۆ ئاژەڵ لەوگیا وشکە. [٣٣] ﴿بالنذر﴾: ئاگادارکردنەوەو پەند وەرگرتن. [٣٤] ﴿حاصبا﴾: بایەکی زۆر توند کەبەردبارانیان بکات(وردە زیخ ببارێنێت بەسەریاندا). ﴿نجیناهم بسحر﴾: کۆتایی شەو یان کەمێك پێش بەیان. [٣٦] ﴿أنذرهم﴾: بێداری کردنەوەو ترساندنی. ﴿بطشتنا﴾: گرتنیان بەسزای سەخت و خەشم و قیناویەوە. ﴿فتماروا بالنذر﴾: گومانیان هەبوو لەبێدارکردنەوەو ئاگادارکردنیان و باوەڕیان پێ نەکرد. [٣٧] ﴿راودوه عن ضیفه﴾: داوایان لێکرد دەستبەرداری میوانەکانی ببێت و بیانداتە بەوان. ﴿فطمسنا اعینهم﴾: پەردەماندا بەسەر چاویانداو کوێرمان کردن. [٣٨] ﴿صبحهم﴾: بەرەبەیان هات بەسەریاندا. ﴿بکرة﴾: سەرەتای ڕۆژ (بەیانی زوو). ﴿مستقر﴾: بەردەوام دابەزی بەسەریاندا هەتا لەناوی بردن. [٤٢] ﴿فاخذناهم﴾: بەئازارو ئەشکەنجە تۆڵەمان لێسەندن. ﴿عزیز﴾: ئەوەی بەهێزو توانایە لەگرتن و تۆڵەسەندندا. ﴿مقتدر﴾: ئەوەی توانای هەیە بەسەر هەموو ویست و داوایەکدا. [٤٣] ﴿ام لکم براءة﴾: یاخود لێخۆشبوونتان بۆ هەیە (لەسەر ئەو بێباوەڕی و سەرپێچی یەی کردوتانە). [٤٤] ﴿جمیع﴾: کۆمەڵێکی یەك ڕاودەنگ. ﴿منتصر﴾: پتەوو بەهێزو سەرکەوتوو. [٤٥] ﴿یولون الدبر﴾: پشت هەڵدەکەن و هەڵدێن. [٤٦] ﴿ادهی﴾: گەورەترین بەڵاو دەردە سەری. ﴿امر﴾: تاڵ و گرژتر لەسزای دنیا. [٤٧] ﴿سعر﴾: ئاگرێکی بڵێسەدارو داگیرساو یان شێتی. [٤٨] ﴿یسحبون﴾: پەلکێش دەکرێن. ﴿مس سقر﴾: سزای دۆزەخ (بەتەنیا بەسە مرۆڤ پریشکێکی بەر بکەوێت). [٤٩] ﴿بقدر﴾: بەئەندازەگیری و نەخشەیەکی داڕێژراوی پتەو.

وَمَآ أَمْرُنَآ إِلَّا وَٰحِدَةٌ كَلَمْحٍۭ بِٱلْبَصَرِ ﴿٥٠﴾ وَلَقَدْ أَهْلَكْنَآ أَشْيَاعَكُمْ فَهَلْ مِن مُّدَّكِرٍ ﴿٥١﴾ وَكُلُّ شَىْءٍ فَعَلُوهُ فِى ٱلزُّبُرِ ﴿٥٢﴾ وَكُلُّ صَغِيرٍ وَكَبِيرٍ مُّسْتَطَرٌ ﴿٥٣﴾ إِنَّ ٱلْمُتَّقِينَ فِى جَنَّٰتٍ وَنَهَرٍ ﴿٥٤﴾ فِى مَقْعَدِ صِدْقٍ عِندَ مَلِيكٍ مُّقْتَدِرٍۭ ﴿٥٥﴾

سُورَةُ الرَّحْمَٰنِ

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

ٱلرَّحْمَٰنُ ﴿١﴾ عَلَّمَ ٱلْقُرْءَانَ ﴿٢﴾ خَلَقَ ٱلْإِنسَٰنَ ﴿٣﴾ عَلَّمَهُ ٱلْبَيَانَ ﴿٤﴾ ٱلشَّمْسُ وَٱلْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ ﴿٥﴾ وَٱلنَّجْمُ وَٱلشَّجَرُ يَسْجُدَانِ ﴿٦﴾ وَٱلسَّمَآءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ ٱلْمِيزَانَ ﴿٧﴾ أَلَّا تَطْغَوْا۟ فِى ٱلْمِيزَانِ ﴿٨﴾ وَأَقِيمُوا۟ ٱلْوَزْنَ بِٱلْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا۟ ٱلْمِيزَانَ ﴿٩﴾ وَٱلْأَرْضَ وَضَعَهَا لِلْأَنَامِ ﴿١٠﴾ فِيهَا فَٰكِهَةٌ وَٱلنَّخْلُ ذَاتُ ٱلْأَكْمَامِ ﴿١١﴾ وَٱلْحَبُّ ذُو ٱلْعَصْفِ وَٱلرَّيْحَانُ ﴿١٢﴾ فَبِأَىِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١٣﴾ خَلَقَ ٱلْإِنسَٰنَ مِن صَلْصَٰلٍ كَٱلْفَخَّارِ ﴿١٤﴾ وَخَلَقَ ٱلْجَآنَّ مِن مَّارِجٍ مِّن نَّارٍ ﴿١٥﴾ فَبِأَىِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١٦﴾

[٥٠]﴿امرنا﴾: فەرمانمان بۆ ئەوەی بڕیارمان لەسەرداوە. ﴿الا واحدة﴾: تەنیا یەك جارەو بەیەك وشەیە كەوشەی (ببە)یە. ﴿كلمح﴾: تێڕوانینێكی خێراو كتوپڕ. [٥١]﴿أشياعكم﴾: وێنەی ئێوە لەبێباوەڕیدا. [٥٢]﴿الزبر﴾: ئەو كتێبانەی كردەوەكانیانی تیا تۆماركراوە. [٥٣]﴿مستطر﴾: ژێر دەستەم تۆڵەیان لێبسێنەو سەركەوتنم بۆ فەراهەم بهێنە. [٥٤]﴿نهر﴾: روباروكانیاوەكان. [٥٥]﴿مقعد صدق﴾: شوێن و پلەیەكی بەرێزو پڕ رەزامەندییە.

سوورەتی ﴿الرحمن﴾

[١]﴿الرحمن﴾: یەكێكە لەناوە جوانەكانی خوای گەورە. [٢]﴿علم القران﴾: مرۆڤی فێری قورئان كردووە. [٤]﴿البيان﴾: ئەو زانیارییەی واتای مەبەستدار رۆشن دەكاتەوەو دەیخاتە روو. [٥]﴿بحسبان﴾: دەچن بەرێوە بەیاساو رێسایەكی وردو رێك و پێك. [٦]﴿النجم﴾: ئەو رووەكەی دەردەكەوێت و قەدی نییە وەك كژۆگیاو پاقلە. ﴿الشجر﴾: ئەو رووەكەی قەدی هەیە وەك دار خورما. ﴿يسجدان﴾: گەردن كەچی خوای گەورەن لەوەدا كەبۆی هاتوونەتە بوون و دروستكراون. [٧]﴿وضع الميزان﴾: دادپەروەریی و یاسای داناوە. [٨]﴿الا تطغوا﴾: تا لەدادپەروەری لانەدەن. [٩]﴿بالقسط﴾: بەدادپەروەری. ﴿لا تخسروا الميزان﴾: كێشانە كەم و كەل مەكەن. (باتەواو بێت). [١٠]﴿الأرض وضعها﴾: زەوی فراوان و راخستووە. ﴿للأنام﴾: بۆ دروستكراوەكانی لەمرۆڤ جنۆكەو سەرجەم گیاندارو دروستكراوەكانی دی. [١١]﴿الأكمام﴾: توێكڵێكە بەسەر بەروبوومەوەیە. [١٢]﴿ذو العصف﴾: توێكڵ یا گەڵای وشك. ﴿الريحان﴾: رووەكێكی بۆن خۆش. [١٣]﴿فبأي آلاء ربكما﴾: كام نازونیعمەتی بێسنووری پەروەردگار؟! ﴿تكذبان﴾: بێباوەڕن پێی (ئەم گوتارە بۆ مرۆڤ و جنۆكەیە). [١٤]﴿صلصال﴾: خۆڵێكی وشك كاتێ بەریەك دەكەوێت دەنگێكی هەیە. ﴿كالفخار﴾: قوڕێكی سوتێنراو هەتا وەك بەرد رەق دەبێت. [١٥]﴿الجان﴾: پەری (جنۆكە). ﴿مارج﴾: بڵێسەی ئاگر بێدوكەڵ.

رَبُّ الْمَشْرِقَيْنِ وَرَبُّ الْمَغْرِبَيْنِ ﴿١٧﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١٨﴾ مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ ﴿١٩﴾ بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَا يَبْغِيَانِ ﴿٢٠﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢١﴾ يَخْرُجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ وَالْمَرْجَانُ ﴿٢٢﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢٣﴾ وَلَهُ الْجَوَارِ الْمُنْشَآتُ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ ﴿٢٤﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢٥﴾ كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ ﴿٢٦﴾ وَيَبْقَىٰ وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ ﴿٢٧﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢٨﴾ يَسْأَلُهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ ﴿٢٩﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٠﴾ سَنَفْرُغُ لَكُمْ أَيُّهَ الثَّقَلَانِ ﴿٣١﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٢﴾ يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ إِنِ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ تَنْفُذُوا مِنْ أَقْطَارِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ فَانْفُذُوا لَا تَنْفُذُونَ إِلَّا بِسُلْطَانٍ ﴿٣٣﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٤﴾ يُرْسَلُ عَلَيْكُمَا شُوَاظٌ مِنْ نَارٍ وَنُحَاسٌ فَلَا تَنْتَصِرَانِ ﴿٣٥﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٦﴾ فَإِذَا انْشَقَّتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ وَرْدَةً كَالدِّهَانِ ﴿٣٧﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٨﴾ فَيَوْمَئِذٍ لَا يُسْأَلُ عَنْ ذَنْبِهِ إِنْسٌ وَلَا جَانٌّ ﴿٣٩﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٠﴾

[١٧] ﴿رب﴾: خاوەن، گەورە. ﴿المشرقين﴾: رۆژهەڵاتی هاوین و رۆژهەڵاتی زستان. ﴿المغربين﴾: رۆژئاوای هاوین و رۆژئاوای زستان. [١٩] ﴿مرج البحرين﴾: رۆیشتنی ئاوی سوێرو شیرینە لەسەرچاوەو رەویەکانیانەوە. ﴿يلتقيان﴾: لەتەنیشت یەکدان، یا کەنارەکانیان بەیەکەوەن. [٢٠] ﴿برزخ﴾: پەردەیەك لەزەویدا یاخود پەردەی دەستەڵاتی پەروەردگار. ﴿لايبغيان﴾: هیچیان بەسەر ئەوی ترا زاڵ نابێت بەتێکەڵ بوون. [٢٢] ﴿المرجان﴾: دورو مەرجانی بچووك بچووك. [٢٤] ﴿الجوار﴾: کەشتی لەنگەرگرتوو لەدەریادا. ﴿المنشات﴾: پەردەی بەرزوبڵند. ﴿كالأعلام﴾: وێنەی شاخی بڵند یا کۆشکی بەرز. [٢٦] ﴿فان﴾: تیاچوو فەوتاو.

[٢٧] ﴿وجه ربك﴾: مانەوە بەتەنیا بۆ پەروەردگارە. ﴿ذوالجلال﴾: گەورەو بێباك لەهەموو شتێك. ﴿الاكرام﴾: رێزو شكۆمەندی راستەقینە. [٢٩] ﴿في شأن﴾: چەند بارێك دێنێت و چەند حاڵ و بارێك لادەبات (ئەمەش بەدانایی و زانایی خۆی). [٣١] ﴿سنفرغ لكم﴾: لێتان دەپرسینەوە پاش ئەوەی مۆڵەتمان پێدان و فەرامۆشمان کردن. ﴿الثقلان﴾: مرۆڤ و پەری (سەرزەویان قورس کردووە بەبوونیان). [٣٣] ﴿تنفذوا﴾: دەربچن و هەڵبێن (لەدادوەری پەروەردگار) {ناتوانن}. ﴿بسلطان﴾: بەتواناو هێزو زاڵبوون {ئەوەش مەحاڵە}. [٣٥] ﴿شواظ﴾: بڵێسەیەکی بێدوکەڵ. ﴿نحاس﴾: مسی تواوە یان دوکەڵی بێبڵێسە. ﴿فلا تنتصران﴾: سەرناکەون (هیچ کەس نییە پشتگیریتان بکات و سەرتان بخات). [٣٧] ﴿انشقت﴾: کەرت و خاش بوو. ﴿وردة﴾: گوڵێکی (سوور). ﴿كالدهان﴾: وێنەی رۆنی زەیت لەتواندنەوەدا. [٣٩] ﴿فيومئذ لايسأل عنه..﴾: لەو رۆژەدا پەروەردگار سەبارەت بەتاوانەکانیان لێیان ناپرسێت چونکە ئاگاداری سەرجەم تاوانەکانیانە.

يُعْرَفُ ٱلْمُجْرِمُونَ بِسِيمَٰهُمْ فَيُؤْخَذُ بِٱلنَّوَٰصِى وَٱلْأَقْدَامِ ﴿٤١﴾ فَبِأَىِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٢﴾ هَٰذِهِۦ جَهَنَّمُ ٱلَّتِى يُكَذِّبُ بِهَا ٱلْمُجْرِمُونَ ﴿٤٣﴾ يَطُوفُونَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ حَمِيمٍ ءَانٍ ﴿٤٤﴾ فَبِأَىِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٥﴾ وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِۦ جَنَّتَانِ ﴿٤٦﴾ فَبِأَىِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٧﴾ ذَوَاتَآ أَفْنَانٍ ﴿٤٨﴾ فَبِأَىِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٩﴾ فِيهِمَا عَيْنَانِ تَجْرِيَانِ ﴿٥٠﴾ فَبِأَىِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥١﴾ فِيهِمَا مِن كُلِّ فَٰكِهَةٍ زَوْجَانِ ﴿٥٢﴾ فَبِأَىِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥٣﴾ مُتَّكِـِٔينَ عَلَىٰ فُرُشٍۭ بَطَآئِنُهَا مِنْ إِسْتَبْرَقٍ وَجَنَى ٱلْجَنَّتَيْنِ دَانٍ ﴿٥٤﴾ فَبِأَىِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥٥﴾ فِيهِنَّ قَٰصِرَٰتُ ٱلطَّرْفِ لَمْ يَطْمِثْهُنَّ إِنسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَآنٌّ ﴿٥٦﴾ فَبِأَىِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥٧﴾ كَأَنَّهُنَّ ٱلْيَاقُوتُ وَٱلْمَرْجَانُ ﴿٥٨﴾ فَبِأَىِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥٩﴾ هَلْ جَزَآءُ ٱلْإِحْسَٰنِ إِلَّا ٱلْإِحْسَٰنُ ﴿٦٠﴾ فَبِأَىِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦١﴾ وَمِن دُونِهِمَا جَنَّتَانِ ﴿٦٢﴾ فَبِأَىِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٣﴾ مُدْهَآمَّتَانِ ﴿٦٤﴾ فَبِأَىِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٥﴾ فِيهِمَا عَيْنَانِ نَضَّاخَتَانِ ﴿٦٦﴾ فَبِأَىِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٧﴾

[٤١]﴿بسيماهم﴾:بەنیشانە ئاشکراکانیان(روو رەش بوون و چاو زەرد هەڵگەڕان).﴿فیؤخذ بالنواصي﴾: فریشتەکان بەقژی پێشە سەریان کێشیان دەکەن.[٤٤]﴿حميم آن﴾: ئاوێکی گەرم لەوپەڕی گەرمیدا. [٤٦]﴿خاف مقام ربه﴾:بترسێت لەلێپرسینەوەی پەروەردگارەکەی. ﴿جنتان﴾:باخێك لەناو کۆشکەکەداو یەکێکی تریش لەدەرەوە.[٤٨]﴿ذواتا أفنان﴾:خاوەنی چڵ وپۆپی زۆر؛ یان بەروبوومی جیاوازو فرەچەشن. [٥٢]﴿زوجان﴾:دووپۆل یان دوو جۆر. [٥٤]﴿استبرق﴾:ئاوریشمی ئەستووری درێژکۆلە.﴿جنى﴾:ئەوەی لێدەکرێتەوە لەبەرو بومەکەیان.﴿الجنتين﴾:هەردوو باغەکە.﴿دان﴾:نزیکە لەوەی لێبکرێتەوەو بخورێت (ئەوەی دانیشتووەو ئەوەشی پاڵ کەوتووە یان بەپێوەیە بەئاسانی بۆی لێدەکرێتەوە). [٥٦]﴿قاصرات الطرف﴾:ئەو ئافرەتانەی بەتەنیا چاویان لەسەر هاوسەرەکانی خۆیانە.﴿لم يطمثهن﴾:کەس دەستی بەرجەستەیان نەکەوتووەو پێش مێردەکانیان نەچوونەتە لایان.[٥٨]﴿كأنهن الياقوت﴾:بەوێنەی دوڕو سپێدەی زیوین وان.[٦٢]﴿ومن دونهما جنتان﴾:دووباخیتر.(بەرزترن یا کەمترن لەدووباخەکەی پێشوو). [٦٤]﴿مدهامتان﴾:زۆر سەوزو تۆخن.[٦٦]﴿نضاختان﴾:بەردەوام ئاویان لێدەر دەپەڕێت (بەتەوژم بێبڕان و وشك بوون).

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((بەندە پێ وەبەرنانێت لەقیامەتدا هەتا سەبارەت بەچوار مەسەلە پرسیاری لێنەکرێت ؛ تەمەنی لەچیدا بەسەری بردووەو ، ئەو زانیارییەی هەیبووە چۆنی لێکردووەو ؛ ماڵەکەی چۆن پەیدا کردووەو لەچیدا خەرجی کردووەو ، هەروەها جەستەی لەچیدا بەگەڕخستووە)).[(اخرجه الترمذي وقال حديث حسن صحيح)].

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢):﴿قَدْ فَرَضَ اللَّهُ لَكُمْ تَحِلَّةَ أَيْمَانِكُمْ وَاللَّهُ مَوْلَاكُمْ وَهُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ﴾ئایەتەکە:

ـ (ضياء) لە (مختارة)دا لە(عمر)ەوە دەگێڕنەوە؛ دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) بە(حفصە)ی فەرموو:لایکەس مەڵێ دایکی (ابراهيم) لەسەر من یاساغ کراوە ، هێشتا لێی نزیك نەبووبوومەوە

فِيهِمَا فَٰكِهَةٌ وَنَخْلٌ وَرُمَّانٌ ﴿٦٨﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦٩﴾ فِيهِنَّ خَيْرَٰتٌ حِسَانٌ ﴿٧٠﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧١﴾ حُورٌ مَّقْصُورَٰتٌ فِى ٱلْخِيَامِ ﴿٧٢﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧٣﴾ لَمْ يَطْمِثْهُنَّ إِنسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَآنٌّ ﴿٧٤﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧٥﴾ مُتَّكِـِٔينَ عَلَىٰ رَفْرَفٍ خُضْرٍ وَعَبْقَرِىٍّ حِسَانٍ ﴿٧٦﴾ فَبِأَيِّ ءَالَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧٧﴾ تَبَٰرَكَ ٱسْمُ رَبِّكَ ذِى ٱلْجَلَٰلِ وَٱلْإِكْرَامِ ﴿٧٨﴾

سُورَةُ الْوَاقِعَةِ

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

إِذَا وَقَعَتِ ٱلْوَاقِعَةُ ﴿١﴾ لَيْسَ لِوَقْعَتِهَا كَاذِبَةٌ ﴿٢﴾ خَافِضَةٌ رَّافِعَةٌ ﴿٣﴾ إِذَا رُجَّتِ ٱلْأَرْضُ رَجًّا ﴿٤﴾ وَبُسَّتِ ٱلْجِبَالُ بَسًّا ﴿٥﴾ فَكَانَتْ هَبَآءً مُّنۢبَثًّا ﴿٦﴾ وَكُنتُمْ أَزْوَٰجًا ثَلَٰثَةً ﴿٧﴾ فَأَصْحَٰبُ ٱلْمَيْمَنَةِ مَآ أَصْحَٰبُ ٱلْمَيْمَنَةِ ﴿٨﴾ وَأَصْحَٰبُ ٱلْمَشْـَٔمَةِ مَآ أَصْحَٰبُ ٱلْمَشْـَٔمَةِ ﴿٩﴾ وَٱلسَّٰبِقُونَ ٱلسَّٰبِقُونَ ﴿١٠﴾ أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلْمُقَرَّبُونَ ﴿١١﴾ فِى جَنَّٰتِ ٱلنَّعِيمِ ﴿١٢﴾ ثُلَّةٌ مِّنَ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿١٣﴾ وَقَلِيلٌ مِّنَ ٱلْءَاخِرِينَ ﴿١٤﴾ عَلَىٰ سُرُرٍ مَّوْضُونَةٍ ﴿١٥﴾ مُّتَّكِـِٔينَ عَلَيْهَا مُتَقَٰبِلِينَ ﴿١٦﴾

[٧٠] ﴿خيرات﴾: ئافرەتانی چاك‌و بەڕەوشت. ﴿حسان﴾: زۆرجوان‌و قەشەنگ. [٧٢] ﴿حور﴾: ژنانی بەهەشت (چاوەکانیان سپێتی‌و ڕەشی پڕو تیژن‌و سەرنجی بەرامبەر ڕادەکێشن). ﴿مقصورات في الخيام﴾: بەردەوام لەماڵە زیوینیەکاندان‌و ناچنەدەرەوە ، (سەرقاڵی ئیش‌و کار نیین). [٧٦] ﴿رفرف﴾: سەرین، یا فەرشی بەرزو بڵند. ﴿عبقري﴾: ڕوپۆش کراوە (بەچەندین ڕەنگی جۆراو جۆر). [٧٨] ﴿تبارك﴾: بەرزی‌و پاکی بۆ ئەو ، یا فەڕو خێری هەر زۆربێت. ﴿ذي الجلال﴾: خاوەن گەورەیی‌و دەست بەردار لەهەموو شتێك. ﴿الإكرام﴾: فەزڵ‌و ڕێزی تەواو.

سوورەتی ﴿ الواقعة ﴾

[١] ﴿وقعت الواقعة﴾: قیامەت هەستاو هاتەدی. [٢] ﴿لوقعتها﴾: بۆ ڕوودانی. ﴿كاذبة﴾: کەسێك نی‌یە بێباوەڕبێت بەڕودانەکەی. [٣] ﴿خافضة رافعة﴾: قیامەت خراپەکاران نزمەکاتەوەو چاکەکاران بەرزدەکاتەوە. [٤] ﴿رجت الارض﴾: زەوی لەریەوەو زۆر بەتوندی کەوتە جووڵە. [٥] ﴿بست الجبال﴾: چیاکان خاش خاش‌و هەڕون بوون. [٦] ﴿هباء منبثا﴾: تەپوتۆزێکی پەرت‌و بڵاو. [٧] ﴿ازواجا﴾: چەند پۆلێکن. [٨] ﴿اصحاب الميمنة﴾: ئەوانەی نامەی کردارەکانیان بەدەستی ڕاست وەردەگرن. [٩] ﴿اصحاب المشأمة﴾: ئەوانەی نامەی کردارەکانیان بەدەستی چەپ وەردەگرن. [١٣] ﴿ثلة﴾: کۆمەڵێکی زۆر لەخەڵکی. ﴿من الأولين﴾: نەتەوە ڕابردووەکانی پێش ئیسلام. [١٤] ﴿الآخرين﴾: ئەوانەی باوەڕیان بەپێغەمبەری خوا(محمد) ﷺ هێناوە. [١٥] ﴿سرر موضونة﴾: ئەو جێگەیەی لەسەری دادەنیشن بەئاڵتوون تەنراوەو ڕووپۆش کراوە.

- (حفصة) ئەم دەنگوباسەی لای خاتوو(عائیشه) گێڕایەوە ، ئنجا پەروەردگار ئایەتی: ﴿قَدْ فَرَضَ اللَّهُ لَكُمْ تَحِلَّةَ أَيْمَانِكُمْ﴾ ی دابەزاند. هەروەها (طبراني) بە(سند)ێکی (لاوان) لە (ابي هريرة)وە -

يَطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُّخَلَّدُونَ ﴿١٧﴾ بِأَكْوَابٍ وَأَبَارِيقَ وَكَأْسٍ مِّن مَّعِينٍ
﴿١٨﴾ لَّا يُصَدَّعُونَ عَنْهَا وَلَا يُنزِفُونَ ﴿١٩﴾ وَفَاكِهَةٍ مِّمَّا يَتَخَيَّرُونَ
﴿٢٠﴾ وَلَحْمِ طَيْرٍ مِّمَّا يَشْتَهُونَ ﴿٢١﴾ وَحُورٌ عِينٌ ﴿٢٢﴾ كَأَمْثَالِ اللُّؤْلُؤِ
الْمَكْنُونِ ﴿٢٣﴾ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٤﴾ لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا
تَأْثِيمًا ﴿٢٥﴾ إِلَّا قِيلًا سَلَامًا سَلَامًا ﴿٢٦﴾ وَأَصْحَابُ الْيَمِينِ مَا أَصْحَابُ
الْيَمِينِ ﴿٢٧﴾ فِي سِدْرٍ مَّخْضُودٍ ﴿٢٨﴾ وَطَلْحٍ مَّنضُودٍ ﴿٢٩﴾ وَظِلٍّ مَّمْدُودٍ
﴿٣٠﴾ وَمَاءٍ مَّسْكُوبٍ ﴿٣١﴾ وَفَاكِهَةٍ كَثِيرَةٍ ﴿٣٢﴾ لَّا مَقْطُوعَةٍ وَلَا
مَمْنُوعَةٍ ﴿٣٣﴾ وَفُرُشٍ مَّرْفُوعَةٍ ﴿٣٤﴾ إِنَّا أَنشَأْنَاهُنَّ إِنشَاءً ﴿٣٥﴾ فَجَعَلْنَاهُنَّ
أَبْكَارًا ﴿٣٦﴾ عُرُبًا أَتْرَابًا ﴿٣٧﴾ لِّأَصْحَابِ الْيَمِينِ ﴿٣٨﴾ ثُلَّةٌ مِّنَ
الْأَوَّلِينَ ﴿٣٩﴾ وَثُلَّةٌ مِّنَ الْآخِرِينَ ﴿٤٠﴾ وَأَصْحَابُ الشِّمَالِ مَا أَصْحَابُ
الشِّمَالِ ﴿٤١﴾ فِي سَمُومٍ وَحَمِيمٍ ﴿٤٢﴾ وَظِلٍّ مِّن يَحْمُومٍ ﴿٤٣﴾ لَّا بَارِدٍ
وَلَا كَرِيمٍ ﴿٤٤﴾ إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَٰلِكَ مُتْرَفِينَ ﴿٤٥﴾ وَكَانُوا يُصِرُّونَ
عَلَى الْحِنثِ الْعَظِيمِ ﴿٤٦﴾ وَكَانُوا يَقُولُونَ أَئِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا
وَعِظَامًا أَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ ﴿٤٧﴾ أَوَآبَاؤُنَا الْأَوَّلُونَ ﴿٤٨﴾ قُلْ إِنَّ
الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ ﴿٤٩﴾ لَمَجْمُوعُونَ إِلَىٰ مِيقَاتِ يَوْمٍ مَّعْلُومٍ ﴿٥٠﴾

[١٧] ﴿ولدان مخلدون﴾: منالی بچووك لەسەر شێوەی ناسك و جوان. [١٨] ﴿أكواب﴾: پەرداخی بێ دەم و دەسك. ﴿ابـاريق﴾: سوراحی دەم و دەسكدار. ﴿كاس﴾: پەرداخێك كەشەرابی تێدایە. ﴿من معين﴾: شەرابێك لەسەرچاوەیەكەوە هەڵدەقوڵێت. [١٩] ﴿لايُصدعون عنها﴾: تووشی سەر ئێشە نابن بەخواردنەوەی وەك مەی دنیا. ﴿لاينزفون﴾: بێهۆش نابن بەهۆیەوە. [٢٠] ﴿يتخيرون﴾: هەڵدەبژێرن. [٢١] ﴿يشتهون﴾: حەزی لێدەكەن. [٢٢] ﴿حور عين﴾: ئافرەتی سپی و چاو جوان و گەش. [٢٣] ﴿المكنون﴾: پارێزراو لەهەموو دەست لێدانێك. [٢٥] ﴿لغوا﴾: قسەیەكی بێخێر یا پووچەڵ. ﴿لا تاثيما﴾: گوناه نییە. [٢٨] ﴿سدر﴾: دارێكە سێبەری بەرین و فراوانی هەیە. ﴿مخضود﴾: درك قرتاو یان دركی تێدا نییە. [٢٩] ﴿طلح﴾: داری مۆز یان لەچەشنی ئەو. ﴿منضود﴾: چین لەسەر چین ڕیزبوو. [٣٠] ﴿ظل ممدود﴾: سێبەری بەردەوام لاناچێت ، یان درێژ و ڕاكێشراو. [٣١] ﴿ماء مسكوب﴾: ئاوێكی ڕژاو كەبێجۆگە دەڕوات. [٣٣] ﴿لا مقطوعة﴾: هیچ كات دوایی پێنایەت و تەواو نابێت. ﴿لا ممنوعة﴾: هەرگیز یاساغ و قەدەغە ناكرێت. [٣٤] ﴿فرش مرفوعة﴾: جێگەی بەرز و قەنەفەی نەرم. [٣٥] ﴿أنشأناهن﴾: سەرلەنوێ بنیات نراونەتەوە.(هاوسەرەكان). [٣٦] ﴿أبكارا﴾: كچێن نەوەك ژن. [٣٧] ﴿عربا﴾: ئەو ئافرەتانەی بەپاك و بێگەردی و ڕەوشتی بەرز خۆیان خۆشەویست دەكەن لای مێردەكانیان. ﴿أترابا﴾: ئەو ئافرەتانەی چوون یەكن لەتەمەن و جوانیدا. [٣٨] ﴿لأصحاب اليمين﴾: بۆ ئەوانەی خۆشحاڵن و لەبەرەی دەستەڕاستن. [٤٢] ﴿سموم﴾: ڕەشەبایەكی گەرم و گراوی. ﴿حميم﴾: ئاوێكی گەرم و لەكوڵ. [٤٣] ﴿يحموم﴾: دوكەڵێكی ڕەش و چەتوون. [٤٤] ﴿لا كريم﴾: بێسوود و ڕێز. [٤٥] ﴿مترفين﴾: ئەوانەی شوێن هەوا و ئارەزووی خۆیان كەوتوون. [٤٦] ﴿يُصرون﴾: بەردەوام بوون و پەشیمان نەبوونەوە (تەوبەنەكردن). ﴿الحنث﴾: گوناهو تاوانی گەورە (هاوەڵ دانان بۆ پەروەردگار).

ثُمَّ إِنَّكُمْ أَيُّهَا الضَّالُّونَ الْمُكَذِّبُونَ ﴿٥١﴾ لَآكِلُونَ مِن شَجَرٍ مِّن زَقُّومٍ ﴿٥٢﴾ فَمَالِئُونَ مِنْهَا الْبُطُونَ ﴿٥٣﴾ فَشَارِبُونَ عَلَيْهِ مِنَ الْحَمِيمِ ﴿٥٤﴾ فَشَارِبُونَ شُرْبَ الْهِيمِ ﴿٥٥﴾ هَٰذَا نُزُلُهُمْ يَوْمَ الدِّينِ ﴿٥٦﴾ نَحْنُ خَلَقْنَاكُمْ فَلَوْلَا تُصَدِّقُونَ ﴿٥٧﴾ أَفَرَأَيْتُم مَّا تُمْنُونَ ﴿٥٨﴾ أَأَنتُمْ تَخْلُقُونَهُ أَمْ نَحْنُ الْخَالِقُونَ ﴿٥٩﴾ نَحْنُ قَدَّرْنَا بَيْنَكُمُ الْمَوْتَ وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ ﴿٦٠﴾ عَلَىٰ أَن نُّبَدِّلَ أَمْثَالَكُمْ وَنُنشِئَكُمْ فِي مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦١﴾ وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ النَّشْأَةَ الْأُولَىٰ فَلَوْلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٦٢﴾ أَفَرَأَيْتُم مَّا تَحْرُثُونَ ﴿٦٣﴾ أَأَنتُمْ تَزْرَعُونَهُ أَمْ نَحْنُ الزَّارِعُونَ ﴿٦٤﴾ لَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَاهُ حُطَامًا فَظَلْتُمْ تَفَكَّهُونَ ﴿٦٥﴾ إِنَّا لَمُغْرَمُونَ ﴿٦٦﴾ بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ ﴿٦٧﴾ أَفَرَأَيْتُمُ الْمَاءَ الَّذِي تَشْرَبُونَ ﴿٦٨﴾ أَأَنتُمْ أَنزَلْتُمُوهُ مِنَ الْمُزْنِ أَمْ نَحْنُ الْمُنزِلُونَ ﴿٦٩﴾ لَوْ نَشَاءُ جَعَلْنَاهُ أُجَاجًا فَلَوْلَا تَشْكُرُونَ ﴿٧٠﴾ أَفَرَأَيْتُمُ النَّارَ الَّتِي تُورُونَ ﴿٧١﴾ أَأَنتُمْ أَنشَأْتُمْ شَجَرَتَهَا أَمْ نَحْنُ الْمُنشِئُونَ ﴿٧٢﴾ نَحْنُ جَعَلْنَاهَا تَذْكِرَةً وَمَتَاعًا لِّلْمُقْوِينَ ﴿٧٣﴾ فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ ﴿٧٤﴾ ۞ فَلَا أُقْسِمُ بِمَوَاقِعِ النُّجُومِ ﴿٧٥﴾ وَإِنَّهُ لَقَسَمٌ لَّوْ تَعْلَمُونَ عَظِيمٌ ﴿٧٦﴾

[٥٢] ﴿زقوم﴾: درەختێکی پیس و بۆگەنە لەدۆزەخدا. [٥٤] ﴿الحميم﴾: ئاوێکی گەرم و لەکوڵ. [٥٥] ﴿الهيم﴾: وشترێکی تینوو کەتێر ئاو نابێت. [٥٦] ﴿هذا نزلهم﴾: ئەوەی بۆیان ئامادەکراوە لەپاداشت. ﴿يوم الدين﴾: ڕۆژی پاداشت و سزا (قیامەت). [٥٧] ﴿فلولا تصدقون﴾: ئیدی بۆ باوەڕناهێنن بەزیندو بوونەوە!؟ [٥٨] ﴿أفرأيتم﴾: پێم رابگەیەنن. ﴿ما تمنون﴾: ئەو تۆوەی دەیخەنە نێو ڕەحمی ئافرەتانەوە. [٥٩] ﴿تخلقونه﴾: بەمرۆڤێکی تەواو وێنای دەکێشن!! [٦٠] ﴿بمسبوقين﴾: بێدەستەڵات و دەستەوسان مانەوە. [٦١] ﴿ننشئكم في ما﴾: ئەوجا دەتان خەینە سەر شێوەیەکی ناقۆڵاو ناشیرین. [٦٢] ﴿النشأة الأولى﴾: یەکەمجار دروستی کردن لەدنیادا. ﴿تذكرون﴾: بیر لەتوانای خوایی دەکەنەوە لەسەر زیندووکردنەوەتان لەگۆڕەکان. [٦٣] ﴿ماتحرثون﴾: ئەو تۆوەی دەیخەنە ناو زەوییەوە. [٦٤] ﴿تزرعونه﴾: ئێوە دەیڕوێنن و گەشەی پێدەکەن تا گەورەدەبێت؟!. [٦٥] ﴿حطاما﴾: کایەکی کوتراوی پەرتوبڵاو. ﴿فظلتم﴾: واتان لێدێت. ﴿تفكهون﴾: سەرتان لەخراپی و سەرەنجامەکەی سوڕدەمێنێت. [٦٦] ﴿انا لمغرمون﴾: تیادەچین بەتیاچوونی ڕۆزیمان. [٦٧] ﴿محرومون﴾: بەتەواوی ڕزق و ڕۆزیمان لێیاساغ کرا. [٦٩] ﴿المزن﴾: هەوری سپی. [٧٠] ﴿اجاجا﴾: سوێر، یا تاڵ کەنەخورێتەوە. [٧١] ﴿تورون﴾: دایدەگیرسێنن. [٧٢] ﴿شجرها﴾: ئەو دارانەی عەرەبەکان لێوەی وزەی گەرمیان وەردەگرت. [٧٣] ﴿متاعا﴾: ئەوەی سوودی لێوەردەگیرێت. ﴿للمقوين﴾: بۆ ئەو ڕێبوارانەی لەچۆڵەوانیدا نیشتەجێ بوون. [٧٥] ﴿فلا اقسم﴾: واتە سوێندبێت بە... ﴿مواقع النجوم﴾: ئەو ڕێگەو شوێن و خولگەیەی ئەستێرەکان پێدا دەسوڕێتەوە.

- دەگێڕنەوە: دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) لەماڵی (حفصە)یا چووە لای (ماریە)و کاتێکیش (حفصە) هات و چاوی کەوت بە(ماریە) وتی: ئەی پێغەمبەری خوا لەماڵەکەی مندا بەدەر لەماڵی-

إِنَّهُۥ لَقُرۡءَانٌ كَرِيمٌ ﴿٧٧﴾ فِي كِتَٰبٍ مَّكۡنُونٍ ﴿٧٨﴾ لَّا يَمَسُّهُۥٓ إِلَّا ٱلۡمُطَهَّرُونَ ﴿٧٩﴾ تَنزِيلٌ مِّن رَّبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿٨٠﴾ أَفَبِهَٰذَا ٱلۡحَدِيثِ أَنتُم مُّدۡهِنُونَ ﴿٨١﴾ وَتَجۡعَلُونَ رِزۡقَكُمۡ أَنَّكُمۡ تُكَذِّبُونَ ﴿٨٢﴾ فَلَوۡلَآ إِذَا بَلَغَتِ ٱلۡحُلۡقُومَ ﴿٨٣﴾ وَأَنتُمۡ حِينَئِذٖ تَنظُرُونَ ﴿٨٤﴾ وَنَحۡنُ أَقۡرَبُ إِلَيۡهِ مِنكُمۡ وَلَٰكِن لَّا تُبۡصِرُونَ ﴿٨٥﴾ فَلَوۡلَآ إِن كُنتُمۡ غَيۡرَ مَدِينِينَ ﴿٨٦﴾ تَرۡجِعُونَهَآ إِن كُنتُمۡ صَٰدِقِينَ ﴿٨٧﴾ فَأَمَّآ إِن كَانَ مِنَ ٱلۡمُقَرَّبِينَ ﴿٨٨﴾ فَرَوۡحٞ وَرَيۡحَانٞ وَجَنَّتُ نَعِيمٖ ﴿٨٩﴾ وَأَمَّآ إِن كَانَ مِنۡ أَصۡحَٰبِ ٱلۡيَمِينِ ﴿٩٠﴾ فَسَلَٰمٞ لَّكَ مِنۡ أَصۡحَٰبِ ٱلۡيَمِينِ ﴿٩١﴾ وَأَمَّآ إِن كَانَ مِنَ ٱلۡمُكَذِّبِينَ ٱلضَّآلِّينَ ﴿٩٢﴾ فَنُزُلٞ مِّنۡ حَمِيمٖ ﴿٩٣﴾ وَتَصۡلِيَةُ جَحِيمٍ ﴿٩٤﴾ إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ حَقُّ ٱلۡيَقِينِ ﴿٩٥﴾ فَسَبِّحۡ بِٱسۡمِ رَبِّكَ ٱلۡعَظِيمِ ﴿٩٦﴾

سُورَةُ الحَدِيدِ

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۖ وَهُوَ ٱلۡعَزِيزُ ٱلۡحَكِيمُ ﴿١﴾ لَهُۥ مُلۡكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۖ يُحۡيِۦ وَيُمِيتُۖ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ قَدِيرٌ ﴿٢﴾ هُوَ ٱلۡأَوَّلُ وَٱلۡأٓخِرُ وَٱلظَّٰهِرُ وَٱلۡبَاطِنُۖ وَهُوَ بِكُلِّ شَيۡءٍ عَلِيمٌ ﴿٣﴾

[٧٧] ﴿قران كريم﴾: سیفەتێکی قورئانە بەمانای کۆکردنەوەی گشت بابەتێکی بەسوودو بەنرخ. [٧٨] ﴿كتاب مكنون﴾: قورئان پارێزراوە لەدەستێوەردان و یاری پێکردن. [٧٩] ﴿المطهرون﴾: ئەوانەی خۆیان لەپیسایی پاك کردوەتەوە. [٨١] ﴿الحديث﴾: فەرمودە (قورئانی پیرۆزە). ﴿مدهنون﴾: بەکورت و بێسوود سەیری دەکەن!! [٨٢] ﴿رزقكم﴾: بەشی خۆتان لەم نازو نیعمەتە. [٨٣] ﴿الحلقوم﴾: شوێنی رۆیشتنی خواردن لەدەمەوە بۆ گەدە. [٨٤] ﴿وأنتم حينئذ تنظرون﴾: ئەوجا ئێوە لەکاتی رۆح کێشاندا تەماشای ئەو مردووە دەکەن. [٨٦] ﴿غير مدينين﴾: ئازادیتان لێ زەوت نەکراوە. [٨٧] ﴿ترجعونها﴾: دەیگێڕنەوە بۆی. (کاتێك رۆح گەیشتە گەروو). [٨٩] ﴿فروح﴾: پشوو دەدات. ﴿ريحان﴾: رۆزی یەکی باش یان بۆنی خۆش. [٩٠] ﴿أصحاب اليمين﴾: خەڵکی دەستە راست (خۆشحاڵ و شادمانان). [٩١] ﴿فسلامٌ لك﴾: فریشتەکان لەکاتی گیانکێشاندا پێی دەڵێن: سلاّو لەتۆ. [٩٣] ﴿فنزل﴾: ئەوا میوانداری دەکرێت. ﴿حميم﴾: ئاوێکی لەکوڵ. [٩٤] ﴿تصلية جحيم﴾: مەرگەساتی ئاگر دەچێژن یان فڕێ دەدرێنە ناو ئاگرەوە. [٩٥] ﴿حق اليقين﴾: ئەو حاڵەی پڕاوپڕ گوزارشت لەواقیع دەکات. [٩٦] ﴿فسبح باسم..﴾: پەروەردگار پاك و بێگەرد رابگرەو بەدوور لەهەموو خەوش و وتەیەکی ناشیاو پێی.

سوورەتی ﴿ الحديد ﴾

[١] ﴿سبح لله﴾: پەروەردگار بەمەزن رابگرە(بەوەی بەدووری بگریت لەوەی شیاوی نییە). ﴿العزيز﴾: بەهێزو توانا بەسەر هەمووشتێکدا. [٣] ﴿الأول﴾: پێش بوونەکان(بێ سەرەتاو کۆتایی). ﴿الآخر﴾: دوای فەوتان و نەمانی بوونەوەر بەتەنیا دەمێنێتەوە. ﴿الظاهر﴾: دیارو ئاشکرایە (بەو بوونەی بەچاو دەبینرێت). ﴿الباطن﴾: ئەو زاتەی هەستیارەکانی مرۆڤ ناتوانن هەستی پێبکەن و چۆنیەتیەکەشی عەقڵ و ژیری ئەرکی پێناکات).

هُوَ ٱلَّذِي خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ ٱسْتَوَىٰ عَلَى ٱلْعَرْشِ يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي ٱلْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنزِلُ مِنَ ٱلسَّمَآءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْ وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٤﴾ لَّهُۥ مُلْكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَإِلَى ٱللَّهِ تُرْجَعُ ٱلْأُمُورُ ﴿٥﴾ يُولِجُ ٱلَّيْلَ فِي ٱلنَّهَارِ وَيُولِجُ ٱلنَّهَارَ فِي ٱلَّيْلِ وَهُوَ عَلِيمٌۢ بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ ﴿٦﴾ ءَامِنُوا۟ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَأَنفِقُوا۟ مِمَّا جَعَلَكُم مُّسْتَخْلَفِينَ فِيهِ فَٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مِنكُمْ وَأَنفَقُوا۟ لَهُمْ أَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿٧﴾ وَمَا لَكُمْ لَا تُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ لِتُؤْمِنُوا۟ بِرَبِّكُمْ وَقَدْ أَخَذَ مِيثَٰقَكُمْ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٨﴾ هُوَ ٱلَّذِي يُنَزِّلُ عَلَىٰ عَبْدِهِۦٓ ءَايَٰتٍۭ بَيِّنَٰتٍ لِّيُخْرِجَكُم مِّنَ ٱلظُّلُمَٰتِ إِلَى ٱلنُّورِ وَإِنَّ ٱللَّهَ بِكُمْ لَرَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿٩﴾ وَمَا لَكُمْ أَلَّا تُنفِقُوا۟ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَلِلَّهِ مِيرَٰثُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ لَا يَسْتَوِي مِنكُم مَّنْ أَنفَقَ مِن قَبْلِ ٱلْفَتْحِ وَقَٰتَلَ أُو۟لَٰٓئِكَ أَعْظَمُ دَرَجَةً مِّنَ ٱلَّذِينَ أَنفَقُوا۟ مِنۢ بَعْدُ وَقَٰتَلُوا۟ وَكُلًّا وَعَدَ ٱللَّهُ ٱلْحُسْنَىٰ وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١٠﴾ مَّن ذَا ٱلَّذِي يُقْرِضُ ٱللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَٰعِفَهُۥ لَهُۥ وَلَهُۥٓ أَجْرٌ كَرِيمٌ ﴿١١﴾

[٤] ﴿ما يلج﴾: ئەوەی دەچێتە ناوی لەباران و شتی دی. ﴿ما يعرج فيها﴾: ئەوەی بۆ ئاسمان بەرز دەبێتەوە لەفریشتەو کردەوەی بەندەکان. ﴿وهو معكم﴾..: بەزانیاری بەرفراوانی خۆی ئاگادارتانە. [٥] ﴿ترجع الأمور﴾: سەرەنجامی هەموو ڕووداوێك هەر بۆلای پەروەردگار دەگەڕێتەوە. [٦] ﴿يولج﴾: دەیخاتە ناوی. ﴿ذات الصدور﴾: نیازی پەنهانی نێو دەروون. [١٠] ﴿وما لكم الا تنفقوا﴾: چی وەهای لێکردوون نەبەخشن؟!! (هیچ بەهانەیەکتان نییە هەتا نەبەخشن لەڕێی خوای گەورەدا). ﴿ميراث السماوات﴾: چارەنووسی هەمووشتێك هەر بۆلای خوا دەگەڕێتەوە. ﴿قبل الفتح﴾: پێش ئازاد کردنی شاری (مەککە) یان (پەیمانی حودەیبیە). ﴿الحسنى﴾: پاداشتی پڕ لەخێرو فەڕ(بەهەشت). [١١] ﴿يقرض الله﴾: بەخشین لەپێناوی خوای گەورەدا. ﴿قرضاً حسناً﴾: بەخشینێك لەبەر خواو لەناخ و دڵەوە سەرچاوەی گرتبێت. ﴿فيضاعفه له﴾: ئەندازەی پاداشتەکەی زیاد دەکات.

- خێزانەکانی‌تر !!؟ ئەویش فەرمووی: (ماریە)م لێ‌حەرام بێت نابێت بچمە لای ، دواواشت لێدەکەم ئەم ڕووداوە باس نەکەی ، بەڵام (حفصە) چووە دەرەوەو خۆیگەیاندە مباڵی خاتوو(عائیشە)و ڕووداوەکەی بۆ گێڕایەوە ، پەروەردگاریش ئایەتی: ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ﴾ی سەبارەت بەو دابەزاند. هەروەها(طبراني) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) لای (سودە)ی خێزانی هەنگوینی دەخوارد ، دوایی چووە لای خاتوو (عائیشە) ئەویش وتی: بۆنێکت لێدێت ، پاشانیش چووە لای خاتوو(حفصە) ، ئەویش هاوچەشنی قسەکەی (عائشە)ی کرد، پێغەمبەریش فەرمووی: ئەو بۆنە هی ئەو هەنگوینەیە کەلای (سودە) خواردوومە، سوێندبێت بەخوا ئیتر نەیخۆم، ئەوجا ئەم ئایەتە دابەزی: ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ﴾. (ابن حجر) دەڵێت: دەگونجێت ئەم ئایەتە سەبارەت بەهەردوو هۆکارەکە پێکەوە هاتبێتە خوارەوە. هەروەها(ابن سعد) لە(عبداللە)ی کوڕی (رافع)ەوە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: پرسیارم کرد لە (ام سلمە) سەبارەت بەم ئایەتە ئەویش فەرمووی: قاپێکی پڕ هەنگوینی سپیم لەلابوو، پێغەمبەری خواش(ﷺ) حەزی لێی بوو هەرجارەو پەنجەیەکی لێدەداو دەیخوارد، خاتوو (عائیشە)پێی وت: هەنگەکانی لەبەری دارێکی بۆ گەنیان خواردووە ، پێغەمبەریش(ﷺ)-

يَوْمَ تَرَى ٱلْمُؤْمِنِينَ وَٱلْمُؤْمِنَٰتِ يَسْعَىٰ نُورُهُم بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَٰنِهِم بُشْرَىٰكُمُ ٱلْيَوْمَ جَنَّٰتٌ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَا ذَٰلِكَ هُوَ ٱلْفَوْزُ ٱلْعَظِيمُ ﴿١٢﴾ يَوْمَ يَقُولُ ٱلْمُنَٰفِقُونَ وَٱلْمُنَٰفِقَٰتُ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱنظُرُونَا نَقْتَبِسْ مِن نُّورِكُمْ قِيلَ ٱرْجِعُوا۟ وَرَآءَكُمْ فَٱلْتَمِسُوا۟ نُورًا فَضُرِبَ بَيْنَهُم بِسُورٍ لَّهُۥ بَابٌۢ بَاطِنُهُۥ فِيهِ ٱلرَّحْمَةُ وَظَٰهِرُهُۥ مِن قِبَلِهِ ٱلْعَذَابُ ﴿١٣﴾ يُنَادُونَهُمْ أَلَمْ نَكُن مَّعَكُمْ قَالُوا۟ بَلَىٰ وَلَٰكِنَّكُمْ فَتَنتُمْ أَنفُسَكُمْ وَتَرَبَّصْتُمْ وَٱرْتَبْتُمْ وَغَرَّتْكُمُ ٱلْأَمَانِىُّ حَتَّىٰ جَآءَ أَمْرُ ٱللَّهِ وَغَرَّكُم بِٱللَّهِ ٱلْغَرُورُ ﴿١٤﴾ فَٱلْيَوْمَ لَا يُؤْخَذُ مِنكُمْ فِدْيَةٌ وَلَا مِنَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ مَأْوَىٰكُمُ ٱلنَّارُ هِىَ مَوْلَىٰكُمْ وَبِئْسَ ٱلْمَصِيرُ ﴿١٥﴾ ۞ أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ أَن تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ ٱللَّهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ ٱلْحَقِّ وَلَا يَكُونُوا۟ كَٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْكِتَٰبَ مِن قَبْلُ فَطَالَ عَلَيْهِمُ ٱلْأَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَكَثِيرٌ مِّنْهُمْ فَٰسِقُونَ ﴿١٦﴾ ٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ يُحْىِ ٱلْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ ٱلْءَايَٰتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١٧﴾ إِنَّ ٱلْمُصَّدِّقِينَ وَٱلْمُصَّدِّقَٰتِ وَأَقْرَضُوا۟ ٱللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَٰعَفُ لَهُمْ وَلَهُمْ أَجْرٌ كَرِيمٌ ﴿١٨﴾

[١٢]﴿يسعى﴾:هەوڵدەدات.﴿بين ايديهم﴾:لەپێشیانەوە.﴿بشراكم﴾: ئەوەی مژدەی پێدەدرێت. [١٣]﴿انظرونا﴾:چاوەڕێمان بکەن یان ڕێگەمان بۆ ڕۆشن بکەنەوە.﴿نقتبس﴾: وەرگرتنی پرشنگێك لەڕووناکیو نور. ﴿فالتمسوا﴾:داوا بکەن.﴿بسور﴾: پەردەو ڕێگرێك لەنێوان بەهەشتو دۆزەخدا.﴿له باب﴾:.. دەرگاو دەروازەیەکی هەیە(بۆ سەر بەهەشت). ﴿باطنه﴾:ناو ئەو پەردەیە (بەهەشتەو موسڵمانانی تێدایە).﴿ظاهره﴾: دەرەوەی پەردەکەش(ئەو بەشەی دووڕووەکانی تێدایە دۆزەخە). [١٤]﴿ينادونهم﴾:دووڕووەکان باوەڕداران بانگ دەکەن. ﴿فتنتم﴾:خۆتان خستە ناو بەڵاو فیتنەو بێباوەڕییەوە.﴿وتربصتم﴾: چاوەڕێی بەڵاو ناڕەحەتیتان دەکرد تووشی باوەڕداران ببێتو تیابچن.﴿وارتبتم﴾: گومانتان لەئاینەکەتاندا هەبوو لەگەڵ پێغەمبەرایەتی (محمد) ﷺ.﴿غرتكم﴾:فریوی دانو هەڵی خەڵەتاندن.﴿الأماني﴾:چاوبرسێتیو ئومێدی بەتاڵو پووچ.﴿جاء أمر الله﴾:وادەی مردن هات.﴿الغرور﴾:لەخۆباییبوون (هەرشتێك مرۆڤ دووربخاتەوە لەپەروەردگار).[١٥]﴿مأواكم النار﴾:مەنزڵو جێگەتان نێو ئاگری دۆزەخە.﴿مولاكم﴾: ئاگر لەپێشترە بۆتان.(ئاگر دەتانگرێتە خۆ).[١٦]﴿ألم يأن﴾:ئایا کاتی ئەوە نەهاتووە؟!.﴿أن تخشع﴾:گەردن کەچو نەرمو نیان بێت..﴿لذكر الله﴾:بۆ یادی خوا(بیرکردنەوە لەلێپرسینەوەو پاداشتو سزای خوایی).﴿كالذين أوتوا الكتاب﴾: جوولەکەو مەسیحیەکان.﴿الأمد﴾:چارەنووس یاخود کاتو ئانی نێوان ئەوانو پێغەمبەرەکانیان.[١٧]﴿يحي الأرض بعد موتها﴾:زەوی زیندوو دەکاتەوە پاش ئەوەی وشكو ڕەق بوو(هەروەها دڵەکان بەیادو زیکری خوایی زیندوو دەبنەوە). [١٨]﴿أقرضوا الله﴾:بەخشین لەپێناوی خوایا.

وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ بِٱللَّهِ وَرُسُلِهِۦٓ أُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلصِّدِّيقُونَۖ وَٱلشُّهَدَآءُ عِندَ رَبِّهِمۡ لَهُمۡ أَجۡرُهُمۡ وَنُورُهُمۡۖ وَٱلَّذِينَ كَفَرُواْ وَكَذَّبُواْ بِـَٔايَٰتِنَآ أُوْلَٰٓئِكَ أَصۡحَٰبُ ٱلۡجَحِيمِ ﴿١٩﴾ ٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّمَا ٱلۡحَيَوٰةُ ٱلدُّنۡيَا لَعِبٞ وَلَهۡوٞ وَزِينَةٞ وَتَفَاخُرُۢ بَيۡنَكُمۡ وَتَكَاثُرٞ فِي ٱلۡأَمۡوَٰلِ وَٱلۡأَوۡلَٰدِۖ كَمَثَلِ غَيۡثٍ أَعۡجَبَ ٱلۡكُفَّارَ نَبَاتُهُۥ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرَىٰهُ مُصۡفَرّٗا ثُمَّ يَكُونُ حُطَٰمٗاۖ وَفِي ٱلۡأٓخِرَةِ عَذَابٞ شَدِيدٞ وَمَغۡفِرَةٞ مِّنَ ٱللَّهِ وَرِضۡوَٰنٞۚ وَمَا ٱلۡحَيَوٰةُ ٱلدُّنۡيَآ إِلَّا مَتَٰعُ ٱلۡغُرُورِ ﴿٢٠﴾ سَابِقُوٓاْ إِلَىٰ مَغۡفِرَةٖ مِّن رَّبِّكُمۡ وَجَنَّةٍ عَرۡضُهَا كَعَرۡضِ ٱلسَّمَآءِ وَٱلۡأَرۡضِ أُعِدَّتۡ لِلَّذِينَ ءَامَنُواْ بِٱللَّهِ وَرُسُلِهِۦۚ ذَٰلِكَ فَضۡلُ ٱللَّهِ يُؤۡتِيهِ مَن يَشَآءُۚ وَٱللَّهُ ذُو ٱلۡفَضۡلِ ٱلۡعَظِيمِ ﴿٢١﴾ مَآ أَصَابَ مِن مُّصِيبَةٖ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَلَا فِيٓ أَنفُسِكُمۡ إِلَّا فِي كِتَٰبٖ مِّن قَبۡلِ أَن نَّبۡرَأَهَآۚ إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ يَسِيرٞ ﴿٢٢﴾ لِّكَيۡلَا تَأۡسَوۡاْ عَلَىٰ مَا فَاتَكُمۡ وَلَا تَفۡرَحُواْ بِمَآ ءَاتَىٰكُمۡۗ وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخۡتَالٖ فَخُورٍ ﴿٢٣﴾ ٱلَّذِينَ يَبۡخَلُونَ وَيَأۡمُرُونَ ٱلنَّاسَ بِٱلۡبُخۡلِۗ وَمَن يَتَوَلَّ فَإِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلۡغَنِيُّ ٱلۡحَمِيدُ ﴿٢٤﴾

[٢٠] ﴿لعب﴾: گاڵتەو گەپ (ئەوەی بێسوودو کەڵکە). ﴿لهو﴾: بریتییە لەهەرشتێك مرۆڤ دوربخاتەوە لەمەبەست و ئامانجەکانی. ﴿زينة﴾: ئەوەی لەبازنەی ڕواڵەت و ڕازاندنەوەیا جێگەی دەبێتەوەو بەتێپەڕبوونی ڕۆژگار دەگۆڕێ و تیادەچێت. ﴿تفاخر﴾: خۆهەڵنان و شانازی کردن بەڕەچەڵەك و باوباپیرو کەس و کارەوە. ﴿تكاثر﴾: خۆهەڵکێشان بەژمارەو ماڵ و دارایدا. ﴿غيث﴾: باران. ﴿الكفار﴾: مەبەست پێی جوتیارە. ﴿يهيج﴾: تەواو پێدەگات. ﴿يكون حطاما﴾: وشك دەبێت و هەڵدەوەرێت. ﴿رضوان﴾: ڕەزامەندی تەواو. ﴿الغرور﴾: لەخشتەبردن و هەڵخەڵەتاندن. [٢١] ﴿سابقوا﴾: خێرابکەن و پێش کەسانیتر بکەون.

[٢٢] ﴿كتاب﴾: مەبەست پێی تەختی پارێزراوی بوونە (اللوح المحفوظ). ﴿نبرأها﴾: ئەم بوونەوەرانە دروست دەکەین (لەزەوی و جەستەو بەڵاو گرفتەکان). ﴿يسير﴾: ئاسان و سانا. [٢٣] ﴿لكيلا تأسوا﴾: هەتا تووشی نائومێدی نەبن و خەم و خەفەت داتان نەگرێت. ﴿ولا تفرحوا﴾: دڵخۆش مەبن. ﴿مختال﴾: خۆ بەزلزان. ﴿فخور﴾: بەخۆ نازین.

- هەنگوینی لەسەرخۆی یاساغ کرد، ئەوجا ئەم ئایەتە نازڵبووە خوارەوە. هەروەها (حارث)ی کوری (اسامە) لە خاتوو (عائیشە)وە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: لەکاتێکدا (ابوبکر) سوێندی خوارد یارمەتی (مسطح)نەدات و خەرجی نەکێشێ، خوای گەورە ئایەتی: ﴿قَدْ فَرَضَ اللَّهُ لَكُمْ تَحِلَّةَ أَيْمَانِكُمْ﴾ی ناردە خوارەوە، بۆیە دواتر یارمەتی (مسطح)ی دا. ئەم هۆی دابەزینەش (غریب)ە. هەروەها (ابن ابی حاتم) لە (ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: ئایەتی: ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ تَبْتَغِي مَرْضَاتَ أَزْوَاجِكَ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ سەبارەت بەئافرەتێك دابەزی خۆی پێشکەش کردبوو بەپێغەمبەر(ﷺ) ئەم (سند)ەش (غریب)و (لاوان)ە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٥): ﴿عَسَى رَبُّهُ إِنْ طَلَّقَكُنَّ أَنْ يُبْدِلَهُ أَزْوَاجاً خَيْراً مِنْكُنَّ﴾ئایەتەکە:

- هۆی دابەزینی ئەم ئایەتە لەسوورەتی (البقرة)دا ئاماژەی پێکراوە کەوتەکەی (عمر) بوو.

لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِٱلْبَيِّنَٰتِ وَأَنزَلْنَا مَعَهُمُ ٱلْكِتَٰبَ وَٱلْمِيزَانَ لِيَقُومَ ٱلنَّاسُ بِٱلْقِسْطِ ۖ وَأَنزَلْنَا ٱلْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَٰفِعُ لِلنَّاسِ وَلِيَعْلَمَ ٱللَّهُ مَن يَنصُرُهُۥ وَرُسُلَهُۥ بِٱلْغَيْبِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ قَوِىٌّ عَزِيزٌ ﴿٢٥﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا وَإِبْرَٰهِيمَ وَجَعَلْنَا فِى ذُرِّيَّتِهِمَا ٱلنُّبُوَّةَ وَٱلْكِتَٰبَ ۖ فَمِنْهُم مُّهْتَدٍ ۖ وَكَثِيرٌ مِّنْهُمْ فَٰسِقُونَ ﴿٢٦﴾ ثُمَّ قَفَّيْنَا عَلَىٰٓ ءَاثَٰرِهِم بِرُسُلِنَا وَقَفَّيْنَا بِعِيسَى ٱبْنِ مَرْيَمَ وَءَاتَيْنَٰهُ ٱلْإِنجِيلَ وَجَعَلْنَا فِى قُلُوبِ ٱلَّذِينَ ٱتَّبَعُوهُ رَأْفَةً وَرَحْمَةً وَرَهْبَانِيَّةً ٱبْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَٰهَا عَلَيْهِمْ إِلَّا ٱبْتِغَآءَ رِضْوَٰنِ ٱللَّهِ فَمَا رَعَوْهَا حَقَّ رِعَايَتِهَا ۖ فَـَٔاتَيْنَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مِنْهُمْ أَجْرَهُمْ ۖ وَكَثِيرٌ مِّنْهُمْ فَٰسِقُونَ ﴿٢٧﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَءَامِنُوا۟ بِرَسُولِهِۦ يُؤْتِكُمْ كِفْلَيْنِ مِن رَّحْمَتِهِۦ وَيَجْعَل لَّكُمْ نُورًا تَمْشُونَ بِهِۦ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ۚ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢٨﴾ لِّئَلَّا يَعْلَمَ أَهْلُ ٱلْكِتَٰبِ أَلَّا يَقْدِرُونَ عَلَىٰ شَىْءٍ مِّن فَضْلِ ٱللَّهِ ۙ وَأَنَّ ٱلْفَضْلَ بِيَدِ ٱللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَآءُ ۚ وَٱللَّهُ ذُو ٱلْفَضْلِ ٱلْعَظِيمِ ﴿٢٩﴾

[٢٥] ﴿بالبينات﴾: بە موعجیزەو بەڵگەی روون وئاشکرا. ﴿المیزان﴾: ئەو یاسایانەی بەهۆیەوە حەق و بەتاڵ دەناسرێتەوە. ﴿بالقسط﴾: بەدادپەروەری. ﴿أنزلنا الحدید﴾: بەدیمان هێناوە ، یان ئامادەمان کردووە بۆ خەڵکی. ﴿بأس شدید﴾: هێزێکی پڕ توانا لەرووی سەربازی‌یەوە. ﴿ومنافع﴾: سوود. [٢٧] ﴿قفینا علی آثارهم﴾: بەدوایاندا ناردمان. ﴿الذین اتبعوه﴾: ئەوانەی شوێنی کەوتوون (لەسەر ئەودینەی بۆی نێردراوە). ﴿رأفة﴾: نەرم و نیانی (لابردنی شەڕ). ﴿ورحمة﴾: سۆزو بەزەیی. (بەدەست هێنانی خێرو چاکە). ﴿رهبانیة﴾: وازهێنان لەدنیا یان زیادەڕەوی لەپەرستش و هەڵبژاردنی زیری. ﴿ابتدعوها﴾: لەلایەن خۆیانەوە دایان هێناوە. ﴿ما کتبناها علیهم﴾: ئێمە فەرزمان نەکردووە لەسەریان و بەپێویستمان نەگێڕاوە. ﴿إلا ابتغاء رضوان الله﴾: مەگەر لەبەر ڕەزامەندی خوای گەورە.. ﴿فما رعوها﴾: رەچاویان نەکردو زایەیان کرد. [٢٨] ﴿کفلین﴾: دووبەش و پاداشت (پاداشتێك لەدنیاو پاداشتێکیش لە قیامەت). [٢٩] ﴿لئلا یعلم﴾: هەتابزانن و ئاگاداربن. ﴿الا یقدرون﴾: ناتوانن و دەسەڵاتیان نییە

سوورەتی ﴿ القلم ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢): ﴿مَا أَنتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْنُونٍ﴾ئایەتەکە:

- (ابن المنذر)لە(ابن جریج)ەوە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: بێباوەڕان بەپێغەمبەری خوایان دەوت: شێتە ، پاشان دەیانوت: شەیتانە، ئنجا خوای گەورە ئەم ئایەتەی دابەزاند.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٤): ﴿وَإِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ﴾ئایەتەکە:

- (ابو نعیم)و (واحدی) لەخاتوو(عائیشە)وە دەگێڕنەوە؛ دەڵێن: هیچ کەس ڕەوشتی ئەوەندەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) جوان نەبوو ، هەرکەس لەهاوەڵان و ماڵ و خێزان و خزمەکانی بانگیان بکردایە ئەو دەیفەرموو: بەڵێ ! فەرموو (لبیك) سەبارەت بەم ڕەوشە جوانە پەروەردگار ئایەتی: ﴿وَإِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ﴾ی ناردە خوارەوە.(سند)ی ئەم هۆکارە (لاوازە).

سُورَةُ المُجَادَلَةِ

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

قَدْ سَمِعَ ٱللَّهُ قَوْلَ ٱلَّتِى تُجَٰدِلُكَ فِى زَوْجِهَا وَتَشْتَكِىٓ إِلَى ٱللَّهِ وَٱللَّهُ يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَآ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ سَمِيعٌۢ بَصِيرٌ ﴿١﴾ ٱلَّذِينَ يُظَٰهِرُونَ مِنكُم مِّن نِّسَآئِهِم مَّا هُنَّ أُمَّهَٰتِهِمْ ۖ إِنْ أُمَّهَٰتُهُمْ إِلَّا ٱلَّٰٓـِٔى وَلَدْنَهُمْ ۚ وَإِنَّهُمْ لَيَقُولُونَ مُنكَرًا مِّنَ ٱلْقَوْلِ وَزُورًا ۚ وَإِنَّ ٱللَّهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٌ ﴿٢﴾ وَٱلَّذِينَ يُظَٰهِرُونَ مِن نِّسَآئِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا۟ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِّن قَبْلِ أَن يَتَمَآسَّا ۚ ذَٰلِكُمْ تُوعَظُونَ بِهِۦ ۚ وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٣﴾ فَمَن لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِن قَبْلِ أَن يَتَمَآسَّا ۖ فَمَن لَّمْ يَسْتَطِعْ فَإِطْعَامُ سِتِّينَ مِسْكِينًا ۚ ذَٰلِكَ لِتُؤْمِنُوا۟ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ ۚ وَتِلْكَ حُدُودُ ٱللَّهِ ۗ وَلِلْكَٰفِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٤﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ يُحَآدُّونَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ كُبِتُوا۟ كَمَا كُبِتَ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۚ وَقَدْ أَنزَلْنَآ ءَايَٰتٍۭ بَيِّنَٰتٍ ۚ وَلِلْكَٰفِرِينَ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿٥﴾ يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ ٱللَّهُ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوٓا۟ ۚ أَحْصَىٰهُ ٱللَّهُ وَنَسُوهُ ۚ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ شَهِيدٌ ﴿٦﴾

سوورەتی ﴿ المجادلة ﴾

[١] ﴿سمع الله قول﴾:..پەروەردگار نزاو پاڕانەوەی بیست. ﴿تجـادلك﴾:لەگەڵت دەدوێـت و گفتوگـۆ دەكـات. ﴿في زوجـها﴾:لەمەڵسووكەوتی مێردەكەی (كـاتێ پێـی وت: تـۆ وەك دایكـم وەهـایت). ﴿تحاوركمـا﴾:ئـاڵوگۆڕی قسـەكانتان. [٢] ﴿يظـاهرون﴾: خێزانەكانیان لەخۆیان حەرام دەكەن (هاوچەشنی حەرام بوونی دایكیانو دەڵێن:تۆ وەك پشتی دایكم وایت). ﴿منكـرا﴾:وتەیـەكی ناشیرین ، (ئەو وتانـەی لەخانـەی شـەرعو عـەقڵدا جێیـان نابێتـەوە). ﴿زورا﴾:درۆو بـەتاڵو دوور لەڕاسـتو ڕەوان. [٣] ﴿يعـودون لمـا قـالوا﴾:پەشیمان دەبنـەوە لەوقسـەیەی كردوویانـە. ﴿تحريـرُ رقبـة﴾:ئـازادكردنی كۆیلەیەك. ﴿يتماسـا﴾:دروست بوونی ژنو مێردە یاخود هۆكارەكانی یەك گرتن. [٤] ﴿مُتتـابعين﴾:بەدوای یەكدا (بێ‌ئەوەی لەنێوان ئەو دوومانگەدا ڕۆژو بشكێنێ). ﴿حـدود الله﴾:مەبەست پێی سنووری شەرعی پەروەردگارە(كەحەقو ناحەق لەیەك جیادەكاتەوە). [٥] ﴿يحـادون﴾:ئەوانەی دوژمنایەتی دەكەنو پێچەوانەی دەوەستن. ﴿كبتوا﴾:ئەوانەی ملكەچو ریسواو داماوكران. [٦] ﴿احصاه الله﴾:پەروەردگار ئاگاداری سەرجەم كردارەكانیانە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٠)و (١١)و (١٣):﴿وَلَا تُطِعْ كُلَّ حَلَّافٍ مَّهِينٍ﴾ئایەتەكان:

- (ابن ابی حاتم) لە(سدی)ەوە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: ئایەتی:﴿وَلَا تُطِعْ كُلَّ حَلَّافٍ مَّهِينٍ﴾ سەبارەت بە(اخنس)ی كوڕی(شریق) دابەزیە خوارەوە.هەروەها لە(مجاهد)ەوە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: ئەم ئایەتە دەربارەی (اسود)ی كوڕی(عبد یغوث) نازڵبووە خوارەوە. هەروەها(ابن جریر) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: كاتێ ئایەتی:﴿ وَلَا تُطِعْ كُلَّ حَلَّافٍ مَّهِينٍ ، هَمَّازٍ مَّشَّاءٍۭ بِنَمِيمٍ﴾ هاتە خوارەوە بۆ سەر پێغەمبەر(ﷺ) نەمانزانی كێیەو نەمان ناسی تا دواتر ئەم ئایەتە دابەزی:﴿عُتُلٍّۭ بَعْدَ ذَٰلِكَ زَنِيمٍ﴾ ئیدی ناسیمانەوەو هەروەك زەنگۆڵەی گەردنی بزن دیارو ڕۆشن بوو لامان.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَا يَكُونُ مِن نَّجْوَىٰ ثَلَاثَةٍ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ وَلَا خَمْسَةٍ إِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ وَلَا أَدْنَىٰ مِن ذَٰلِكَ وَلَا أَكْثَرَ إِلَّا هُوَ مَعَهُمْ أَيْنَ مَا كَانُوا ثُمَّ يُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٧﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نُهُوا عَنِ النَّجْوَىٰ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَيَتَنَاجَوْنَ بِالْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَتِ الرَّسُولِ وَإِذَا جَاءُوكَ حَيَّوْكَ بِمَا لَمْ يُحَيِّكَ بِهِ اللَّهُ وَيَقُولُونَ فِي أَنفُسِهِمْ لَوْلَا يُعَذِّبُنَا اللَّهُ بِمَا نَقُولُ حَسْبُهُمْ جَهَنَّمُ يَصْلَوْنَهَا فَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٨﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَنَاجَيْتُمْ فَلَا تَتَنَاجَوْا بِالْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَتِ الرَّسُولِ وَتَنَاجَوْا بِالْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٩﴾ إِنَّمَا النَّجْوَىٰ مِنَ الشَّيْطَانِ لِيَحْزُنَ الَّذِينَ آمَنُوا وَلَيْسَ بِضَارِّهِمْ شَيْئًا إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٠﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا فِي الْمَجَالِسِ فَافْسَحُوا يَفْسَحِ اللَّهُ لَكُمْ وَإِذَا قِيلَ انشُزُوا فَانشُزُوا يَرْفَعِ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١١﴾

[٧] ﴿نجوى﴾:قسەو گفتوگۆی نهێنی. ﴿أدنى﴾:کەمتر. ﴿هو معهم﴾: ... بەزانست و زانیاری فراوان و بێسنوور ئاگای لێیانە. [٨] ﴿الذين نُهوا﴾: ئەوانەی رێگریان لێکرا(مەبەست پێی کۆمەڵێك لە دووڕو جوولەکەکانە). ﴿بما لَمْ يُحيك به الله﴾:بەوەی پەروەردگار داینەناوە (جوولەکەکان دەیان وت: خراپەت ئۆباڵ بێت لەجیاتی سلاو لەناخیشەوە مەبەستیان ئەو دەستەواژە ناقۆلاو ناشیرینە بوو). ﴿لولا يُعذبُنا﴾:بۆچی خوا سزامان نادات؟!. ﴿حسبُهم جهنم﴾:بەتەنیا دۆزەخیان بەسە(سزاو ئەشکەنجە بدرێن تێیدا). ﴿يصلوها﴾:دەخرێنە دۆزەخەوەو دەسووتێنرێن تێیدا. [٩] ﴿البر﴾:هەرشتێك خێرو چاکەی تێدابێت. ﴿التقوى﴾:دوورکەوتنەوە لەسەر پێچی و تاوان یان گوێڕایەڵی و جێبەجێکردنی فەرمانەکانی پەروەردگار. [١٠] ﴿النجوى﴾:وتەی قەدەغەکراوی نهێنی. ﴿ليحزُن﴾:هەتا بەرگی خەم و خەفەت بکات بەبەری.. [١١] ﴿تفسحوا في المجالس﴾:دانیشتنەکانتان فراوان بکەن (هەتا ئەوانەی جێگەیان نابێتەوە بتوانن دابنیشن و جێگەیەك بۆ خۆیان بگرن). ﴿انشزوا﴾:هەڵبستن (بۆ کارێکی چاکەو باش).

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((چاکە بریتییە لەڕەوشتی جوان و شیرین ، خراپەش ئەوەیە لەسەرت توندبوو بێت و ڕق و قێزت بێتەوە لەوەی خەڵکی پێی بزانن و بیبینن)).

*هەروەها دەفەرموێت: ((هەرکات پەروەردگار بیەوێت خێرو چاکەیەك بەبەندەیەك بگەیەنێت ئەوا لەئاینەکەی شارەزای دەکات)). [(متفق عليه)].

*هەروەها دەفەرموێت: ((ئیرەیی بردن بەتەنیا لەدووشت دایە : یەکێکیان ئەوەیە بەندەیەك خوای گەورە ماڵ و داراییەکی بێشوماری پێداوەو ئەویش لەڕێو جێی حەق و راستیدا دەیبەخشێت ، ئەوی دیکەشیان بریتییە لەوەی پەروەردگار دانایی بەخشیوە بەیەکێك و ئەویش خەڵکی فێر دەکات و دادوەری پێدەکات))[(متفق عليه)].(مەبەست بەئیرەیی: ئەوجۆرەیە کەمرۆڤ وەها لێنەکات ئومێدەواری لەسەندنەوەی ئەو بەخششە خواییە بکات لەخاوەنەکانی)).

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا نَٰجَيۡتُمُ ٱلرَّسُولَ فَقَدِّمُواْ بَيۡنَ يَدَيۡ نَجۡوَىٰكُمۡ صَدَقَةٗۚ ذَٰلِكَ خَيۡرٞ لَّكُمۡ وَأَطۡهَرُۚ فَإِن لَّمۡ تَجِدُواْ فَإِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٞ رَّحِيمٌ ﴿١٢﴾ ءَأَشۡفَقۡتُمۡ أَن تُقَدِّمُواْ بَيۡنَ يَدَيۡ نَجۡوَىٰكُمۡ صَدَقَٰتٖۚ فَإِذۡ لَمۡ تَفۡعَلُواْ وَتَابَ ٱللَّهُ عَلَيۡكُمۡ فَأَقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُواْ ٱلزَّكَوٰةَ وَأَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥۚ وَٱللَّهُ خَبِيرُۢ بِمَا تَعۡمَلُونَ ﴿١٣﴾ ۞ أَلَمۡ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ تَوَلَّوۡاْ قَوۡمًا غَضِبَ ٱللَّهُ عَلَيۡهِم مَّا هُم مِّنكُمۡ وَلَا مِنۡهُمۡ وَيَحۡلِفُونَ عَلَى ٱلۡكَذِبِ وَهُمۡ يَعۡلَمُونَ ﴿١٤﴾ أَعَدَّ ٱللَّهُ لَهُمۡ عَذَابٗا شَدِيدًاۖ إِنَّهُمۡ سَآءَ مَا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ ﴿١٥﴾ ٱتَّخَذُوٓاْ أَيۡمَٰنَهُمۡ جُنَّةٗ فَصَدُّواْ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ فَلَهُمۡ عَذَابٞ مُّهِينٞ ﴿١٦﴾ لَّن تُغۡنِيَ عَنۡهُمۡ أَمۡوَٰلُهُمۡ وَلَآ أَوۡلَٰدُهُم مِّنَ ٱللَّهِ شَيۡـًٔاۚ أُوْلَٰٓئِكَ أَصۡحَٰبُ ٱلنَّارِۖ هُمۡ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿١٧﴾ يَوۡمَ يَبۡعَثُهُمُ ٱللَّهُ جَمِيعٗا فَيَحۡلِفُونَ لَهُۥ كَمَا يَحۡلِفُونَ لَكُمۡ وَيَحۡسَبُونَ أَنَّهُمۡ عَلَىٰ شَيۡءٍۚ أَلَآ إِنَّهُمۡ هُمُ ٱلۡكَٰذِبُونَ ﴿١٨﴾ ٱسۡتَحۡوَذَ عَلَيۡهِمُ ٱلشَّيۡطَٰنُ فَأَنسَىٰهُمۡ ذِكۡرَ ٱللَّهِۚ أُوْلَٰٓئِكَ حِزۡبُ ٱلشَّيۡطَٰنِۚ أَلَآ إِنَّ حِزۡبَ ٱلشَّيۡطَٰنِ هُمُ ٱلۡخَٰسِرُونَ ﴿١٩﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ يُحَآدُّونَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥٓ أُوْلَٰٓئِكَ فِي ٱلۡأَذَلِّينَ ﴿٢٠﴾ كَتَبَ ٱللَّهُ لَأَغۡلِبَنَّ أَنَا۠ وَرُسُلِيٓۚ إِنَّ ٱللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٞ ﴿٢١﴾

[١٢]﴿ناجيتم الرسول﴾: ویستان بەپەنهانی لەگەڵ پێغەمبەری خوادا بدوێن(ﷺ). ﴿بين يدي نجواكم﴾: پێش ئەوەی بکەونە ورتەورت و قسەی نهێنی و پەنهانی. [١٣]﴿أأشفقتم﴾: ئایا لەهەژاری و دەستکورتی ترسان !؟ (لەوەی ببەخشن و خێروچاکە بکەن). [١٤]﴿الى الذين..﴾: مەبەستی دووڕووەکانە. ﴿تولوا قوماً﴾: کۆمەڵێکیان کردوەتە دۆست و خۆشەویست. (جوولەکەکانیان کردووە بەپەناو پشتگیری خۆیان). ﴿ماهُم منكم﴾: لەئێوە نین(مەبەستی دووڕووەکانە). ﴿ولا منهم﴾: لەوانیش نین(واتە: دووڕووەکان لەجوولەکەش نین). [١٥]﴿أعد﴾: ئامادەیکردووە. ﴿ساء﴾: ناشیرین و ناقۆڵاترین. [١٦]﴿جُنة﴾: پەردەیەك خۆیانی پێدادەپۆشن هەتا ماڵەکانیان بپارێزن لەخێرکردن و خێرنەکەن. [١٧]﴿لن تغني﴾: بەرگرییان لێناکات. [١٨]﴿فيحلفون له﴾: سوێندی بۆ دەخۆن(لەسەر ئەوەی دووڕوو نین). [١٩]﴿استحوذ عليهم﴾: زاڵبووە بەسەر بیروهۆشیاندا. [٢٠]﴿يحادون﴾: ئەوانەی دوژمنایەتی دەکەن و پێچەوانەی دەوەستن. ﴿الاذلين﴾: زیادو زۆرتر سەرشۆڕو ریسوا بوون. [٢١]﴿كتب الله﴾: پەروەردگار تۆمارو نوسیویەتی(لە تەختی بەرفراوانی غەیبدا(لوح المحفوظ). ﴿عزيز﴾: ئەو زاتەی بەسەر دوژمنەکانیا سەردەکەوێت و هەرگیز شکست نامێنێت.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٧): ﴿إِنَّا بَلَوْنَاهُمْ كَمَا بَلَوْنَا أَصْحَابَ الْجَنَّةِ إِذْ أَقْسَمُوا لَيَصْرِمُنَّهَا مُصْبِحِينَ﴾ئایەتەکە:

-(ابن ابی حاتم) لە(ابن جريج)ەوە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: لەرۆژی (بدر)دا (ابو جهل) وتی: بەتوندی پیانگرن، بەگوریس بیان بەستنەوەو کەسیان لێمەکوژن ، ئیتر ئەم ئایەتە هاتە خوارەوە:﴿ إِنَّا بَلَوْنَاهُمْ كَمَا بَلَوْنَا أَصْحَابَ الْجَنَّةِ﴾دەفەرموێ: لەدەستەڵاتیان بەسەر ئەواندا وەك چۆن خاوەنی باخەکان دەستەڵاتیان بەسەر باخەکەیاندا شکا !!.

سوورەتی ﴿ الحاقة ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٢): ﴿وَتَعِيَهَا أُذُنٌ وَاعِيَةٌ﴾ئایەتەکە:

-(ابن جرير)و (ابن ابی حاتم)و(واحدی)لە(بريدة)وە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) بە(علی) کوڕی (ابي طالب)ی فەرموو: من فەرمانم پێکراوە نزیکت بکەمەوەو فێرت بکەم؛ تۆیش حەقی خۆتە تێبگەیت ئنجا ئەم ئایەتە نازڵ بوویە خوارەوە.

لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ يُوَآدُّونَ مَنْ حَآدَّ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَلَوْ كَانُوٓا۟ ءَابَآءَهُمْ أَوْ أَبْنَآءَهُمْ أَوْ إِخْوَٰنَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ كَتَبَ فِى قُلُوبِهِمُ ٱلْإِيمَٰنَ وَأَيَّدَهُم بِرُوحٍ مِّنْهُ ۖ وَيُدْخِلُهُمْ جَنَّٰتٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَا ۚ رَضِىَ ٱللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا۟ عَنْهُ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ حِزْبُ ٱللَّهِ ۚ أَلَآ إِنَّ حِزْبَ ٱللَّهِ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ ﴿٢٢﴾

سُورَةُ الحَشْرِ

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ ۖ وَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿١﴾ هُوَ ٱلَّذِىٓ أَخْرَجَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ مِنْ أَهْلِ ٱلْكِتَٰبِ مِن دِيَٰرِهِمْ لِأَوَّلِ ٱلْحَشْرِ ۚ مَا ظَنَنتُمْ أَن يَخْرُجُوا۟ ۖ وَظَنُّوٓا۟ أَنَّهُم مَّانِعَتُهُمْ حُصُونُهُم مِّنَ ٱللَّهِ فَأَتَىٰهُمُ ٱللَّهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا۟ ۖ وَقَذَفَ فِى قُلُوبِهِمُ ٱلرُّعْبَ ۚ يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُم بِأَيْدِيهِمْ وَأَيْدِى ٱلْمُؤْمِنِينَ فَٱعْتَبِرُوا۟ يَٰٓأُو۟لِى ٱلْأَبْصَٰرِ ﴿٢﴾ وَلَوْلَآ أَن كَتَبَ ٱللَّهُ عَلَيْهِمُ ٱلْجَلَآءَ لَعَذَّبَهُمْ فِى ٱلدُّنْيَا ۖ وَلَهُمْ فِى ٱلْءَاخِرَةِ عَذَابُ ٱلنَّارِ ﴿٣﴾

[٢٢]﴿يوادُونَ منْ حادَّ اللّه﴾:ئەمەكداری بۆ بێباوەڕان دەنوێنن و پشتگیریان دەكەن.﴿كتب في قلوبهم الإيمان﴾:باوەڕی لەدڵیاندا بەهێزو چەسپاو كردووە. ﴿بروح منه﴾:ئەو ڕۆحەی پەروەردگار دەیخاتە نێو دڵیانەوە یاخود مەبەست پێی قورئانی پیرۆزە.﴿حزب الله﴾: كۆمەڵ و تاقمی حەق پەروەرو شوێنكەوتەی فەرمانەكانی پەروەردگارن.

سوورەتی ﴿ الحشر ﴾

[١]﴿سبح لله﴾:پاك و مەزن پەروەردگار رابگرەو ڕێنمونی خەڵكی بكە بۆلای. [٢]﴿الذين كفروا﴾: ئەوانەی بێباوەڕبوون. {جوولەكەكانی(بني النضير) كەلەدەوری شاری(مەدینە) بوون}.﴿لأول الحشر﴾:بەدەركردنی یەكەم جاری جوولەكە كەوا دەچنە دەرەوە لەدوورگەی عەرەب (راگوێزانی یەكەمیان بۆ (خیبر)بوو راگوێزانی دووەمیش لەسەردەمی (عمر)دا بۆ (شام)بوو.﴿ظنوا أنهم﴾:تەواو دڵنیا بوون لەوەی..(قەڵاو پەراوێزگەكانیان دەیانپارێزێت).﴿لم يحتسبوا﴾:لەجێگەیەكەوە كەبەخەیاڵیاندا نەهاتبوو یان هیچ بەهاو نرخێكیان بۆ دانەنابوو.﴿قذف﴾:فڕێیداو خستی یە ناویەوە بەتوندی.﴿الرعب﴾:ئەو ترسەی سنگ و دەروون دادەپۆشێ.﴿يخربون﴾: تێك و پێكی دەدەن.﴿فاعتبروا﴾:پەند وەربگرن و بەهەندی بگرن.﴿أولي الأبصار﴾: ئەوانەی خاوەنی ژیری و دیدێكی ڕۆشنن.[٣]﴿الجلاء﴾:دەرچوون لەنیشتمان و جێگەی نیشتەجێبوون بەماڵ و خێزانەوە.﴿لعذبهم في الدنيا﴾:ئەوا سزاو ئەشكەنجەی دەدان لەدنیادا (بەكوشتن و زەوتكردن).

سوورەتی ﴿ المعارج ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(١):﴿سَأَلَ سَائِلٌ بِعَذَابٍ وَاقِعٍ﴾ئایەتەكە:
-(نسائي)و (ابن ابي حاتم) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە؛ دەڵێت: ئایەتی:﴿سَأَلَ سَائِل﴾ سەبارەت بە(نضر)ی كوڕی (حارثة)دابەزی و ئەو كەسە ئەوەبوو ؛ هەروەها وتبووی: خوایە ئەگەر ئەم ئاینە ڕاستەو حەقە لەئاسمانەوە بەردەبارانمان بكە. هەروەها لە(سدي)ەوە دەگێڕنەوە؛ دەڵێت:-

ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ شَاقُّوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ ۖ وَمَن يُشَاقِّ اللَّهَ فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٤﴾ مَا قَطَعْتُم مِّن لِّينَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً عَلَىٰ أُصُولِهَا فَبِإِذْنِ اللَّهِ وَلِيُخْزِيَ الْفَاسِقِينَ ﴿٥﴾ وَمَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِ مِنْهُمْ فَمَا أَوْجَفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَلَا رِكَابٍ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يُسَلِّطُ رُسُلَهُ عَلَىٰ مَن يَشَاءُ ۚ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٦﴾ مَّا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَىٰ فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنكُمْ ۚ وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانتَهُوا ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۖ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٧﴾ لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِن دِيَارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِّنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا وَيَنصُرُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ ۚ أُولَٰئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ ﴿٨﴾ وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِن قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِّمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ ۚ وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٩﴾

[٤] ﴿شاقوا﴾: دژایەتیو سەرپێچی. [٥] ﴿لینة﴾: دارخورمایەکی بەسوودو کەڵك. ﴿على أصولها﴾: لەسەر قەدەکەی. ﴿ليخزي الفاسقين﴾: هەتا گێرەشێوێنو خراپەکاران ملکەچو ڕیسوا بکات. [٦] ﴿ما أفاء الله﴾: ئەو دەستکەوتانەیە کەهیچ ناڕەحەتیەك نییە لەدەستگیر بوونیدا. ﴿فما أوجفتم عليه﴾: ئەوەی هەوڵی بەدەست هێنانتان هێنا. ﴿ركاب﴾: ئەوەی سواری پشتی دەبنو بۆ گواستنەوەو هاتووچۆ بەکاری دەهێنن بەتایبەت وشتر. [٧] ﴿أهل القرى﴾: خەڵکی ئەو جێگایانەی بێجەنگ ئازاد دەکرێن. ﴿دولة﴾: ماڵێکی ئاڵوگۆڕ پێکراو لەنێوان چەند دەستێکدا(هەر دەوڵەمەندەکان خۆیان). [٩] ﴿تبوءوا الدار﴾: ئەوانەی نیشتەجێی لانەو مۆڵگەی کۆچ بوون (مەبەستی شاری مەدینە)یە. ﴿والإيمان﴾: پابەندبوون بەباوەڕو ڕازیبوون پێی. ﴿حاجة﴾: ڕقو کینەو ئیرەیی(حەسوودی) یاخود مەبەست پێی ئەوەیە هەست بەئارەزوومەندبوونی ئەو شتو مەکانە ناکەن برا کۆچ بەرەکانیان دەستیان کەوتووە. ﴿مما أوتوا﴾: لەوەی بەخشراوە بەکۆچ بەران. ﴿يؤثرون على أنفسهم﴾: برا باوەڕدارەکانیان پێش خۆیان دەخەن. ﴿خصاصة﴾: هەژاریو پێویستی. ﴿من يوق﴾: ئەوەی بپارێزرێت بەهۆی گوێڕایەڵیو خواناسییەوە. ﴿شح نفسه﴾: بەخیلیو ڕژدی نەفس لەگەڵ بەدواچوونی ئەوحاڵەو بەردەوام بوون لەسەری.

- ئایەتی: ﴿سَأَلَ سَائِلٌ﴾ لە(مەککە) هاتە خوارەوەو دەربارەی(نضر)ی کوڕی(حارث) کەوتبووی: (خوایە گەر ئەوە هەقی لای تۆیە ئەوا..) سزاکەشی لەڕۆژی (بدر)دا کوژران بوو.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢): ﴿لِلْكَافِرِينَ لَيْسَ لَهُ دَافِعٌ﴾ئایەتەکە:

- (ابن المنذر) لە(حسن)ەوە دەگێڕێتەوە ؛ دەڵێت: کاتێ ئایەتی﴿سَأَلَ سَائِلٌ﴾دابەزی خەڵکی وتیان: سزا لەسەر کێدادەبەزێتە خوار؟ ئنجا خوای گەورە ئەم ئایەتەی ناردە خوارەوە: ﴿لِلْكَافِرِينَ لَيْسَ لَهُ دَافِعٌ﴾.

وَالَّذِينَ جَاءُو مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ ﴿١٠﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نَافَقُوا يَقُولُونَ لِإِخْوَانِهِمُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَئِنْ أُخْرِجْتُمْ لَنَخْرُجَنَّ مَعَكُمْ وَلَا نُطِيعُ فِيكُمْ أَحَدًا أَبَدًا وَإِنْ قُوتِلْتُمْ لَنَنْصُرَنَّكُمْ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١١﴾ لَئِنْ أُخْرِجُوا لَا يَخْرُجُونَ مَعَهُمْ وَلَئِنْ قُوتِلُوا لَا يَنْصُرُونَهُمْ وَلَئِنْ نَصَرُوهُمْ لَيُوَلُّنَّ الْأَدْبَارَ ثُمَّ لَا يُنْصَرُونَ ﴿١٢﴾ لَأَنْتُمْ أَشَدُّ رَهْبَةً فِي صُدُورِهِمْ مِنَ اللَّهِ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ ﴿١٣﴾ لَا يُقَاتِلُونَكُمْ جَمِيعًا إِلَّا فِي قُرًى مُحَصَّنَةٍ أَوْ مِنْ وَرَاءِ جُدُرٍ بَأْسُهُمْ بَيْنَهُمْ شَدِيدٌ تَحْسَبُهُمْ جَمِيعًا وَقُلُوبُهُمْ شَتَّى ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٤﴾ كَمَثَلِ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ قَرِيبًا ذَاقُوا وَبَالَ أَمْرِهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٥﴾ كَمَثَلِ الشَّيْطَانِ إِذْ قَالَ لِلْإِنْسَانِ اكْفُرْ فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِنْكَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ ﴿١٦﴾

[١٠]﴿الذين جاؤوا مِنْ بعدهم﴾: شوێنکەوتوان و ئەوانی دوایی دێن لەباوەڕداران هەتا ڕۆژی قیامەت. ﴿غِلا﴾: ڕق و قین و ناپاکی نواندن. [١١]﴿..من أهل الكِتاب﴾: جوولەکەکانی (بني قريضة). [١٢]﴿ليولُن الأدبار﴾: پشت هەڵدەکەن و تێك و پێك دەشکێن. [١٣]﴿أشدُ رهبة﴾: زیاتر جێگەی ترس و بیمە. [١٤]﴿جميعاً﴾: بەکۆمەڵ هەموویان. ﴿بأسهم بينهم﴾: کوشتارو دوژمنایەتیان لەنێو خۆیاندابوو. ﴿قلوبُهم شتى﴾: دڵەکانیان لێك دوورو پەرت و بڵاوە. (بەهۆی دژایەتی و دوژمنایەتی یەکتر). [١٥]﴿الذين من قبلهم﴾: ئەوانەی پێش خۆیان (ئەوموشریکانەیە لەجەنگی (بدر)دا کوشتاریان بەرپاکرد). ﴿قريبا﴾: لەوادەیەکی نزیکدا. ﴿وبال أمرهم﴾: دەرئەنجامی ڕەش و خراپی بێباوەڕییان.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((هەرکات بەندەیەك مرد ئەوا پەیوەندی دەبچڕێت بەدنیاوەو کردارەکانی دوایی پێدێت؛ مەگەر لەسێ ڕێگەوە نەبێت: خێرێکی بەردەوام و، زانیارییەکی بەسوودو، منداڵێکی باش دوعای خێری بۆ بکات)). [(اخرجه مسلم)].

سوورەتی ﴿ الجن ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(١):﴿قُلْ أُوحِيَ إِلَيَّ أَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِنَ الْجِنِّ فَقَالُوا إِنَّا سَمِعْنَا قُرْآنًا عَجَبًا﴾ئایەتەکە:

ـ (بخاری)و (ترمذي)وئەوانی دیکە لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە؛ دەڵێت: پێغەمبەر(ﷺ) قورئانی بۆ جنۆکە نەخوێندوەتەوەو نەیشی بینیوون، بەڵام لەگەڵ هەندێك لەهاوەڵەکانیدا ڕۆیشتن بەرەو بازاڕی(عکاظ) لەولاوە ڕێگا بەسرابوو لەنێوان شەیتانەکان و دەنگوباسی ئاسماندا و نیازکیان تێدەگیرا، ئەوانیش بەرەو لای نەتەوەکەیان گەڕانەوەو وتیان: ئەمە تەنیا لەبەر شتێکە کەڕوویداوە، بڕۆن بەڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوای زەویدا بگەڕێن، سەیرکەن بزانن چی ڕوویداوە ئەوانیش ڕۆیشتن ، ئەو کۆمەڵەی کەبەرەو(تهامة) ڕۆیشتن ڕوویان کردە پێغەمبەری خوا(ﷺ) لە(نخلة)بوو، پێش نوێژی بۆ دەکردن لەکاتی نوێژی بەیانیدا کاتێك گوێیان لەقورئان خوێندن بوو؛ جوان گوێیان بۆ گرت، ئەوجا وتیان: سوێند بەخوا ئەمە ڕێی گرتووە لەنێوان ئێوەو هەواڵی ئاسماندا، ئالەم کاتەدا گەڕانەوە بۆ لای نەتەوەکەیان و وتیان: ئەی هۆزەکەمان ! ئێمە گوێمان لەقورئانێکی زۆر سەرنج ڕاکێش بووە، ئنجا خوای گەورە ئایەتی:﴿قُلْ أُوحِيَ إِلَيَّ أَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِنَ الْجِنِّ فَقَالُوا إِنَّا سَمِعْنَا قُرْآنًا عَجَبًا﴾نادرە خوارەوە.

فَكَانَ عَٰقِبَتَهُمَآ أَنَّهُمَا فِي ٱلنَّارِ خَٰلِدَيْنِ فِيهَا ۚ وَذَٰلِكَ جَزَٰٓؤُا۟ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٧﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَلْتَنظُرْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍ ۖ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ خَبِيرٌۢ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٨﴾ وَلَا تَكُونُوا۟ كَٱلَّذِينَ نَسُوا۟ ٱللَّهَ فَأَنسَىٰهُمْ أَنفُسَهُمْ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْفَٰسِقُونَ ﴿١٩﴾ لَا يَسْتَوِىٓ أَصْحَٰبُ ٱلنَّارِ وَأَصْحَٰبُ ٱلْجَنَّةِ ۚ أَصْحَٰبُ ٱلْجَنَّةِ هُمُ ٱلْفَآئِزُونَ ﴿٢٠﴾ لَوْ أَنزَلْنَا هَٰذَا ٱلْقُرْءَانَ عَلَىٰ جَبَلٍ لَّرَأَيْتَهُۥ خَٰشِعًا مُّتَصَدِّعًا مِّنْ خَشْيَةِ ٱللَّهِ ۚ وَتِلْكَ ٱلْأَمْثَٰلُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢١﴾ هُوَ ٱللَّهُ ٱلَّذِى لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ عَٰلِمُ ٱلْغَيْبِ وَٱلشَّهَٰدَةِ ۖ هُوَ ٱلرَّحْمَٰنُ ٱلرَّحِيمُ ﴿٢٢﴾ هُوَ ٱللَّهُ ٱلَّذِى لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ٱلْمَلِكُ ٱلْقُدُّوسُ ٱلسَّلَٰمُ ٱلْمُؤْمِنُ ٱلْمُهَيْمِنُ ٱلْعَزِيزُ ٱلْجَبَّارُ ٱلْمُتَكَبِّرُ ۚ سُبْحَٰنَ ٱللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٢٣﴾ هُوَ ٱللَّهُ ٱلْخَٰلِقُ ٱلْبَارِئُ ٱلْمُصَوِّرُ ۖ لَهُ ٱلْأَسْمَآءُ ٱلْحُسْنَىٰ ۚ يُسَبِّحُ لَهُۥ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۖ وَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿٢٤﴾

سُورَةُ المُمْتَحَنَة

[١٨] ﴿لغد﴾:بۆ سبەینێ. [١٩] ﴿نسوا الله﴾:گوێڕایەڵی خوایان لەبیرکردو فەرمانەکانیان پشت گوێ خست. ﴿فانساهم أنفسهم﴾:کارو فرمانێکی وایان پێش نەخست بۆ نەفسی خۆیان سوودی هەبێت بۆیان. ﴿الفاسقون﴾: ئەوانەی لایانداوە لەڕێگەی راست و دروست و خەریکی ئەنجامدانی ڕەفتاری خراپ و ناڵەبارن. [٢١] ﴿خاشعاً﴾:گوێڕایەڵ و ملکەچ. ﴿متصدعاً﴾:کەرت و پەرت پەرت. [٢٢] ﴿الغیب﴾:ئەوەی لەڕێگەی هەستیارەکانەوە نابینرێن و لەجیهانێکی تردایە. ﴿الشهادة﴾:ئەوەی ئاشکرایەو لەڕێگەی هەستیارەکانەوە دەبینرێ و هەستیان پێدەکرێت. [٢٣] ﴿الملك﴾:خاوەن و هەڵسووڕێنەری هەموو بزاوت و بوونێك. ﴿القدوس﴾: ئەوەی پاك و بێگەردە لەسەرجەم ناتەواوی و کەم و کوڕی یەك. ﴿السلام﴾:بەدوور لەهەموو ناتەواوی و کەم و کورتی یەك و سەرجەم دروستکراوەکان پارێزراون لەوەی ستەمیان لێبکات. ﴿المؤمن﴾:ئەوەی هێمنی و ئاسایش دەبەخشێت. ﴿المهیمن﴾: چاودێرە بەسەر هەمووشتێکدا. ﴿العزیز﴾:ئەوبەهێزو دەستەڵاتەی هەرگیز شکست ناهێنێت. ﴿الجبار﴾:ئەو گەورەیەی هەموو بوونێك گەردن کەچی دەبێت. ﴿المتكبر﴾:بەدەر لەهەموو ناتەواوی یەك و بەرزو بڵندیش بەسەر سەرجەم بووندا. [٢٤] ﴿الباریء﴾:داهێنەرو بنیادنەر. ﴿المصور﴾:دروستکاری گشت وێنەو بوونێك بەوشێوەی دەیەوێت.

-هەروەها (ابن الجوزی) لەکتێبی(صفوة الصفوة) لە(سهل)ی کوڕی(عبدالله)وە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت:من لەسوچێکی ماڵەکانی نەتەوەی(عاد) بووم کەشارێکم دی لەبەرد دروستکرابوو ، سەرجەم کۆشکەکان لەبەرد دروستکرابوون، لەنێو ئەو بەردانەشدا کۆشکێك هەڵکەندرابوو جنۆکەی تێدابوو، منیش چوومە ژوورەوە بینیم واپیرێکی خاوەن قەدو باڵای گەورە ڕووەو (کەعبە) نوێژ دەکات، جبەیەکی خوری لەسەر شان بوو کەنەخشی زۆر سەیری تێدابوو، سەرم سووڕما لەگەورەیی لاشەو لاری بەوێنەی ئەوەی سەرم لەنەخش و نیگاری جبەکەی سوڕمابوو،-

سوورەتی ﴿ الممتحنة ﴾

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَتَّخِذُوا۟ عَدُوِّى وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَآءَ تُلْقُونَ إِلَيْهِم بِٱلْمَوَدَّةِ وَقَدْ كَفَرُوا۟ بِمَا جَآءَكُم مِّنَ ٱلْحَقِّ يُخْرِجُونَ ٱلرَّسُولَ وَإِيَّاكُمْ أَن تُؤْمِنُوا۟ بِٱللَّهِ رَبِّكُمْ إِن كُنتُمْ خَرَجْتُمْ جِهَٰدًا فِى سَبِيلِى وَٱبْتِغَآءَ مَرْضَاتِى تُسِرُّونَ إِلَيْهِم بِٱلْمَوَدَّةِ وَأَنَا۠ أَعْلَمُ بِمَآ أَخْفَيْتُمْ وَمَآ أَعْلَنتُمْ وَمَن يَفْعَلْهُ مِنكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَآءَ ٱلسَّبِيلِ ﴿١﴾ إِن يَثْقَفُوكُمْ يَكُونُوا۟ لَكُمْ أَعْدَآءً وَيَبْسُطُوٓا۟ إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ وَأَلْسِنَتَهُم بِٱلسُّوٓءِ وَوَدُّوا۟ لَوْ تَكْفُرُونَ ﴿٢﴾ لَن تَنفَعَكُمْ أَرْحَامُكُمْ وَلَآ أَوْلَٰدُكُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ يَفْصِلُ بَيْنَكُمْ وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٣﴾ قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِىٓ إِبْرَٰهِيمَ وَٱلَّذِينَ مَعَهُۥٓ إِذْ قَالُوا۟ لِقَوْمِهِمْ إِنَّا بُرَءَٰٓؤُا۟ مِنكُمْ وَمِمَّا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ ٱللَّهِ كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ ٱلْعَدَٰوَةُ وَٱلْبَغْضَآءُ أَبَدًا حَتَّىٰ تُؤْمِنُوا۟ بِٱللَّهِ وَحْدَهُۥٓ إِلَّا قَوْلَ إِبْرَٰهِيمَ لِأَبِيهِ لَأَسْتَغْفِرَنَّ لَكَ وَمَآ أَمْلِكُ لَكَ مِنَ ٱللَّهِ مِن شَىْءٍ رَّبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا وَإِلَيْكَ أَنَبْنَا وَإِلَيْكَ ٱلْمَصِيرُ ﴿٤﴾ رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلَّذِينَ كَفَرُوا۟ وَٱغْفِرْ لَنَا رَبَّنَآ إِنَّكَ أَنتَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿٥﴾

[١]﴿أولياء﴾: پاڵپشتێك نەرمو نیان بێتو ئامۆژگاری بخاتە ڕوو. ﴿تلقون إليهم بالمودة﴾:نهێنی موسڵمانان دەخەنە بەردەستیان بەهۆی بوونی خۆشەویستیو دۆستایەتی لەگەڵیاندا. ﴿ابتغاء﴾:لەپێناوی. ﴿تسرون إليهم بالمودة﴾:نهێنی پێغەمبەری خوایان بۆ دەدركێنن (بەهۆی خۆشەویستیو دۆستایەتی بەستنتان بۆیان). ﴿سواء السبيل﴾: ناوەڕاستی ڕێ. [٢]﴿يثقفوكم﴾: دەستان لێبوەشێنن، یان پێتان بگەن. ﴿يبسطوا إليكم﴾:دەستان بۆ درێژ دەكەن. ﴿بالسوء﴾:بەخراپە (لەناڕەحەت كردنتان بەكوشتنو زیندانیو قسەو گوتەی ناشیرین بەرانبەرتان). ﴿ودوا﴾:ئومێدەوارن. [٣]﴿أرحامكم﴾: خزمو كەسوكارتان. [٤]﴿أسوة حسنة﴾:پێشەنگی باش.(نكوولی كردنی لەستەمكاران). ﴿براء منكم﴾:دوورو بەرین لێتان. ﴿كفرنا بكم﴾:نكوولی دەكەین لەهەڵسووكەوتەكانتان. ﴿بدا﴾:دەركەوتو ئاشكرابوو. ﴿العداوة﴾:دژایەتی. ﴿البغضاء﴾: ڕقو قینی دووراو دوور. ﴿إليك أنبنا﴾:تەنیا بۆلای تۆ تەوبە دەكەینو دەگەڕێینەوە. [٥]﴿لا تجعلنا فتنة﴾:مەمانكە بەمایە فیتنەو ئاژاوە.

- سلاوم لێكرد ئەویش وەڵامی سەلامەكەی دایەوەو وتی: ئەی(سهل) لاشە پۆشاك دانارزێنێت؛ بەڵكو بۆنی گوناهو سووخواردنە پۆشاك دەڕزێنێت ، ئەم جبەیە حەوسەد ساڵە لەبەرمایە ، تیایدا بەخزمەت (عیسی)و (محمد) گەیشتووم سەلامی خوا لەهەردووكیان بێت ، باوەڕیشم بەهەردووكیان هێناوە، منیش پێم وت: ئەی تۆ كێیت ؟ وتی: من یەكێكم لەوانەی كەدەربارەیان ئەم ئایەتە هاتەخوارەوە:﴿قُلْ أُوحِيَ إِلَيَّ أَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِنَ الْجِنِّ فَقَالُوا إِنَّا سَمِعْنَا قُرْآنًا عَجَبًا﴾.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٦): ﴿وَأَنَّهُ كَانَ رِجَالٌ مِنَ الْإِنْسِ يَعُوذُونَ بِرِجَالٍ مِنَ الْجِنِّ فَزَادُوهُمْ رَهَقًا﴾ئایەتەكە:

- (ابن المنذر)و (ابن ابي حاتم)و (ابو الشيخ) لە(كردم)ی كوڕی (ابی سائب)ی (انصاری)ەوە دەگێڕنەوە؛ دەڵێت: لەگەڵ باوكمدا بەرەو (مەدینە) ڕۆیشتین بۆ بەجێهێنانی پێویستییەك، ئەوەش یەكەم جاربوو ناوی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ببیستین ، شەو بۆمانەوە ڕێمان كەوتە لای -

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيهِمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا۟ ٱللَّهَ وَٱلْيَوْمَ ٱلْـَٔاخِرَ ۚ وَمَن يَتَوَلَّ فَإِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلْغَنِىُّ ٱلْحَمِيدُ ﴿٦﴾ ۞ عَسَى ٱللَّهُ أَن يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ ٱلَّذِينَ عَادَيْتُم مِّنْهُم مَّوَدَّةً ۚ وَٱللَّهُ قَدِيرٌ ۚ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٧﴾ لَّا يَنْهَىٰكُمُ ٱللَّهُ عَنِ ٱلَّذِينَ لَمْ يُقَـٰتِلُوكُمْ فِى ٱلدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُم مِّن دِيَـٰرِكُمْ أَن تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوٓا۟ إِلَيْهِمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلْمُقْسِطِينَ ﴿٨﴾ إِنَّمَا يَنْهَىٰكُمُ ٱللَّهُ عَنِ ٱلَّذِينَ قَـٰتَلُوكُمْ فِى ٱلدِّينِ وَأَخْرَجُوكُم مِّن دِيَـٰرِكُمْ وَظَـٰهَرُوا۟ عَلَىٰٓ إِخْرَاجِكُمْ أَن تَوَلَّوْهُمْ ۚ وَمَن يَتَوَلَّهُمْ فَأُو۟لَـٰٓئِكَ هُمُ ٱلظَّـٰلِمُونَ ﴿٩﴾ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِذَا جَآءَكُمُ ٱلْمُؤْمِنَـٰتُ مُهَـٰجِرَٰتٍ فَٱمْتَحِنُوهُنَّ ۖ ٱللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَـٰنِهِنَّ ۖ فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَـٰتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى ٱلْكُفَّارِ ۖ لَا هُنَّ حِلٌّ لَّهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ ۖ وَءَاتُوهُم مَّآ أَنفَقُوا۟ ۚ وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ أَن تَنكِحُوهُنَّ إِذَآ ءَاتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ ۚ وَلَا تُمْسِكُوا۟ بِعِصَمِ ٱلْكَوَافِرِ وَسْـَٔلُوا۟ مَآ أَنفَقْتُمْ وَلْيَسْـَٔلُوا۟ مَآ أَنفَقُوا۟ ۚ ذَٰلِكُمْ حُكْمُ ٱللَّهِ ۖ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ ۚ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٠﴾ وَإِن فَاتَكُمْ شَىْءٌ مِّنْ أَزْوَٰجِكُمْ إِلَى ٱلْكُفَّارِ فَعَاقَبْتُمْ فَـَٔاتُوا۟ ٱلَّذِينَ ذَهَبَتْ أَزْوَٰجُهُم مِّثْلَ مَآ أَنفَقُوا۟ ۚ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ ٱلَّذِىٓ أَنتُم بِهِۦ مُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾

[٦]﴿مَن يتول﴾: ئەوەی پشت هەڵبکات. [٧]﴿مَودة﴾: خۆشەویستی و دۆستایەتی. [٨]﴿أن تبروهم﴾: چاکەیان لەگەڵدا بکەن و ڕێزیان لێ بگرن. ﴿تقسطوا إليهم﴾: دادپەروەربن لەگەڵیان. [٩]﴿في الدين﴾: بەهۆی دەستگرتنتان بەئاینەکەتانەوە. ﴿ظاهروا﴾: یارمەتی ئەوانە دەدەن کەدەجەنگێن لەگەڵتان و بەدەریانکردن.. ﴿أن تولوهُم﴾: کەوا بیانکەن بەدۆست و هاوکاری خۆتان. [١٠]﴿فامتحوهن﴾: تاقیان بکەنەوە. ﴿اجورهن﴾: مارەیی یان. ﴿بعصم الكوافر﴾: بەپەیمانی هاوسەرێتی ئافرەتانی بێباوەڕ. ﴿وأسالوا ما انفقتم﴾: داوای مارەیی ئەو ئافرەتانە بکەن کەپاشگەزدەبنەوەو بەبێباوەڕی دەگەڕێنەوە بۆ شاری(مەککە). (بەپێی ئەوپەیمانەی هەبووە لەنێوانیاندا). ﴿وليسألوا ما أنفقوا﴾: ئەوانیش(بێباوەڕان)داوای مارەیی ئافرەتانی موسڵمان بکەن کاتێ کۆچ دەکەن بۆ شاری(مەدینە). [١١]﴿فاتكم شئ..﴾: یەکێك لەو ئافرەتانە هەڵهات (پاشگەزبووبوویەوە لەئیسلام و مارەیی یەکەی بردبوو). ﴿فعاقبتم﴾: جەنگان و دەستکەوتان هەبوو لێیان.

- شوانی مەڕو ماڵاتێك، کاتێك نیوەشەو داهات گورگێك هات و مەڕێکی ڕفاند، شوانەکەش هاواریکرد: هۆ ئاوەدان کەرەوەی شیوەکە وا پەنامان پێگرتیت، ئەوجا بانگ بێژێك هاواریکرد، پاشان ئەمەمان بینی وتی: هۆ(سرحان) ئەوجا مەڕەکە بەتیژی هاتەوە خۆیکرد بەناو ڕانەکەدا. خوای گەورەش لە(مەککە) ئایەتی: ﴿وَأَنَّهُ كَانَ رِجَالٌ مِّنَ ٱلْإِنسِ يَعُوذُونَ بِرِجَالٍ مِّنَ ٱلْجِنِّ﴾ی ناردە خوارەوە بۆسەر پێغەمبەرەکەی لە(ابي رجاء)ەوە دەگێڕنەوە: دەڵێت: کاتێك پێغەمبەری خوا(ﷺ) نێردرا من شوانێتیم دەکرد بۆ ماڵەوەو خەرجیم دەکێشان، پاشان هەڵهاتین و چووینە دەرەوە هەتا گەیشتینە چۆڵەوانی یەك، هەرکاتیش لەچۆڵەوانی یەك لەوشیوانەدا بماینایەتەوە ئەوا پیش سپییەکەمان دەیووت ئێمە پەنا دەگرین بەگەورەی ئەم شیوودۆڵە لەجنۆکەی ئەم شەو، ئێمەش وامان دەوت، پێیان وتین: گرتنە بەری ڕێگای ئەو پیاوەی ڕەوانەکراوە شایەتومانە بەوەی تەنیا یەك خوا هەیەو (محمد)یش نێردراوی خوایە، ئنجا ئەوکەسە دان بنێ بەم شایەتییەداو دڵنیابێت لەخۆی و ماڵ و سامانی (ابو رجاء)دەفەرموێت: بەڕاستی من وادەبینم دەربارەی من و هاوڕێکانم ئەم ئایەتە دابەزی: ﴿وَأَنَّهُ كَانَ رِجَالٌ مِّنَ ٱلْإِنسِ يَعُوذُونَ بِرِجَالٍ مِّنَ ٱلْجِنِّ فَزَادُوهُمْ رَهَقًا﴾

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ إِذَا جَآءَكَ ٱلْمُؤْمِنَٰتُ يُبَايِعْنَكَ عَلَىٰٓ أَن لَّا يُشْرِكْنَ بِٱللَّهِ شَيْـًٔا وَلَا يَسْرِقْنَ وَلَا يَزْنِينَ وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَٰدَهُنَّ وَلَا يَأْتِينَ بِبُهْتَٰنٍ يَفْتَرِينَهُۥ بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ وَلَا يَعْصِينَكَ فِي مَعْرُوفٍ فَبَايِعْهُنَّ وَٱسْتَغْفِرْ لَهُنَّ ٱللَّهَ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٢﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَتَوَلَّوْا۟ قَوْمًا غَضِبَ ٱللَّهُ عَلَيْهِمْ قَدْ يَئِسُوا۟ مِنَ ٱلْءَاخِرَةِ كَمَا يَئِسَ ٱلْكُفَّارُ مِنْ أَصْحَٰبِ ٱلْقُبُورِ ﴿١٣﴾

سُورَةُ الصَّفِّ

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلْأَرْضِ وَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ ﴿١﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ ﴿٢﴾ كَبُرَ مَقْتًا عِندَ ٱللَّهِ أَن تَقُولُوا۟ مَا لَا تَفْعَلُونَ ﴿٣﴾ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلَّذِينَ يُقَٰتِلُونَ فِي سَبِيلِهِۦ صَفًّا كَأَنَّهُم بُنْيَٰنٌ مَّرْصُوصٌ ﴿٤﴾ وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِۦ يَٰقَوْمِ لِمَ تُؤْذُونَنِي وَقَد تَّعْلَمُونَ أَنِّي رَسُولُ ٱللَّهِ إِلَيْكُمْ فَلَمَّا زَاغُوٓا۟ أَزَاغَ ٱللَّهُ قُلُوبَهُمْ وَٱللَّهُ لَا يَهْدِي ٱلْقَوْمَ ٱلْفَٰسِقِينَ ﴿٥﴾

[١٢] ﴿بُـهتان﴾: بەهەموو كرداروڕەفتارێكی ناپەسەند دەوترێت بیروهۆش سەرسام بێت پێی. (وەك ئەوەی ئافرەتێك بانگەشەی ئەوە بكات منداڵەكەی لەمێردەكەیەتی و لەڕاستیشدا وانەبێت!!). ﴿یفترینە﴾: هەڵی ببەستن و دروستی بكەن (لەوەدا بڵێن لەمێردەكانیانە). ﴿بین أیدیهن وأرجلهن﴾: مەبەستی ئەوەیە؛ بڵێن: لەمێردەكانیان ئەو منالأنەیان بووە!!. ﴿ولا یعصینك في معروف﴾: نكووڵیو پێچەوانەی فەرمانی تۆ نەوەستنەوە لەوەی دەقاودەق هاوتایی شەرعی خوایە. [١٣] ﴿لاتتولوا﴾: مەیانكەن بەدۆست و خۆشەویست. ﴿قوماً﴾: نەتەوەیەك (جوولەكەیە یان بێباوەڕان بەشێوەیەكی گشتی). ﴿یأسوا من الآخرة﴾: نائومێدبوون لەخێرو پاداشتی قیامەت. ﴿كما یئس الكُفار من..﴾: هەروەك چۆن مردوان نائومێدبوون لەگەڕانەوەیان بۆژیانی دنیا.

سوورەتی ﴿ الصف ﴾

[١] ﴿سبح لله﴾: بێگەردو پاك و مەزن رایبگرەو بانگەوازیش بۆ لای ئەو بكە. [٣] ﴿كَبُر﴾: یەكجار گەورەو ناشیاو نادروست. ﴿مقتاً﴾: خراپترین جۆری تورەیی و خەشم قینە. [٤] ﴿صفاً﴾: خۆیان رێك و پێك دەخەن. ﴿بنیان مرصوص﴾: پێكەوە نوساو بەتین و هێز. (درزو كونێكی تێدا نییەو بەچەشنی یەك پارچەو بەش وایە). [٥] ﴿زاغوا﴾: لایاندا (لەڕاستی). ﴿أزاغ الله قلوبهم﴾: رێنمایی شوێنكەوتنی ڕاستی لێیاساغ كردن.

-هەروەها (خرائطي) لەكتێبی (هواتف الجان)دا لە(سعید)ی كوڕی (جبیر)ەوە ؛ دەگێڕێتەوە: دەڵێت: پیاوێك لەتیرەی (بني تمیم)پێی دەوترا(رافع)ی كوڕی (عمیر) باسی سەرەتای موسڵمان بوونی خۆی دەكردو فەرمووی: من لەبیابانێكی وشكدا دەڕۆیشتم شەوێكیان خەو زۆری بۆهێنام، لەسەر وشترەكەم دابەزیم و یخی وشترەكەم داداو نوستم، پێش خەوتنیش -

وَإِذْ قَالَ عِيسَى ٱبْنُ مَرْيَمَ يَٰبَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ إِنِّى رَسُولُ ٱللَّهِ إِلَيْكُم مُّصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَىَّ مِنَ ٱلتَّوْرَىٰةِ وَمُبَشِّرًۢا بِرَسُولٍ يَأْتِى مِنۢ بَعْدِى ٱسْمُهُۥٓ أَحْمَدُ ۖ فَلَمَّا جَآءَهُم بِٱلْبَيِّنَٰتِ قَالُوا۟ هَٰذَا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿٦﴾ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ ٱفْتَرَىٰ عَلَى ٱللَّهِ ٱلْكَذِبَ وَهُوَ يُدْعَىٰٓ إِلَى ٱلْإِسْلَٰمِ ۚ وَٱللَّهُ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٧﴾ يُرِيدُونَ لِيُطْفِـُٔوا۟ نُورَ ٱللَّهِ بِأَفْوَٰهِهِمْ وَٱللَّهُ مُتِمُّ نُورِهِۦ وَلَوْ كَرِهَ ٱلْكَٰفِرُونَ ﴿٨﴾ هُوَ ٱلَّذِىٓ أَرْسَلَ رَسُولَهُۥ بِٱلْهُدَىٰ وَدِينِ ٱلْحَقِّ لِيُظْهِرَهُۥ عَلَى ٱلدِّينِ كُلِّهِۦ وَلَوْ كَرِهَ ٱلْمُشْرِكُونَ ﴿٩﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ تِجَٰرَةٍ تُنجِيكُم مِّنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿١٠﴾ تُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَتُجَٰهِدُونَ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ بِأَمْوَٰلِكُمْ وَأَنفُسِكُمْ ۚ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١١﴾ يَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَيُدْخِلْكُمْ جَنَّٰتٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ وَمَسَٰكِنَ طَيِّبَةً فِى جَنَّٰتِ عَدْنٍ ۚ ذَٰلِكَ ٱلْفَوْزُ ٱلْعَظِيمُ ﴿١٢﴾ وَأُخْرَىٰ تُحِبُّونَهَا ۖ نَصْرٌ مِّنَ ٱللَّهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ ۗ وَبَشِّرِ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٣﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ كُونُوٓا۟ أَنصَارَ ٱللَّهِ كَمَا قَالَ عِيسَى ٱبْنُ مَرْيَمَ لِلْحَوَارِيِّـۧنَ مَنْ أَنصَارِىٓ إِلَى ٱللَّهِ ۖ قَالَ ٱلْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ أَنصَارُ ٱللَّهِ ۖ فَـَٔامَنَت طَّآئِفَةٌ مِّنۢ بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ وَكَفَرَت طَّآئِفَةٌ ۖ فَأَيَّدْنَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ عَلَىٰ عَدُوِّهِمْ فَأَصْبَحُوا۟ ظَٰهِرِينَ ﴿١٤﴾

[٦]﴿بين يدي﴾:ئەو کتێبانەی پێشووە لەگەڵ پێغەمبەراندا(د.خ).﴿اسمه احمد﴾: ناوی (ئەحمەد)ە(ئەمەش ئاماژەیە بۆ پێغەمبەری خوا ﷺ بەناو سیفەتەوە).﴿بالبينات﴾:بەموعجیزەو بەڵگەکان.﴿مُبين﴾:ڕوون و ئاشکرا.

[٨]﴿نور الله﴾:ئەو ئاین و ڕاستی‌یەیە کەپێغەمبەر(ﷺ) هێناویەتی.

[٩]﴿ليظهره﴾:هەتا سەریبخات.

[١٢]﴿مساكن طيبة﴾:کۆشکی جوان و سەرنج ڕاکێش.﴿جنات عدن﴾:باخی هەتاهەتایی نیشتەجێبوون.

[١٣]﴿واخرى تحبونها﴾:باخ و خۆشی دیکە حەزتان پێیەتی (دەستتان دەکەوێت لەلای پەروەردگار).

[١٤]﴿أنصار الله﴾:ئەوانەی یارمەتیدەرو سەرخەری ئاینی خوان.﴿للحواريين﴾:ئەو هاوەڵە پاکانەی شوێن حەزرەتی(عیسى) کەوتبوون(د.خ).﴿فأيدنا﴾:بەهێزمانکردن و یارمەتیماندان.﴿ظاهرين﴾:سەرکەوتووین (بەبەڵگەو نیشانەوە).

*پێغەمبەری خوا(ﷺ)دەفەرموێت: ((منماڵێك لەدەوروبەری بەهەشتدا مسۆگەر دەکەم بۆ ئەوەی دەستبەرداری ڕوپامایی ببێت گەرچی لەسەر حەقیش بێت، هەروەها ماڵێکیش لەناوەڕاستی بەهەشتدا مسۆگەر دەکەم بۆئەوەی دەستبەرداری دۆر ببێت گەرچی بەگاڵتەوە بێت، ماڵێکیش لەسەرووی بەهەشتدا بۆئەوەی خاوەن ڕەوشتی بەرزو جوان بێت)). [(اخرجه ابوداود)].

- پەنام گرتبوو بەگەورەی ئەو شیوودۆڵە لەجنۆکەکان، جا لەخەودا پیاوێکم دی ڕمێکی بەدەستەوەبوو دەیویست بیدا لەگەردنی وشترەکەم لەترسا بەئاگا هاتم ، بەلای ڕاست و چەپدا ڕوانیم هیچم نەبینی ، لەبەرخۆمەوە وتم: ئەمە خەوبوو دیم ، پاشانیش خەوتمەوە دووبارە وێنەی یەکەم جارم بینیەوە، بەئاگاهاتم بینیم وشترەکەم جموجووڵ دەکاو دەترسێ، لام کردەوە بینیم پیاوێکی لاو وەکو ئەوەی لەخەوەکەمدا بینیبووم، ڕمێکی بەدەستەوەیە ، پیاوێکی پیریش دەستی گرتبوو بەرگری لەوشترەکەم دەکرد، لەکاتێکدا هەردووکیان مشتومڕیان بوو لەپڕ سێ گای کێوی دەرکەوتن، پیرەکە بەلاوەکەی وت: هەستە برۆ کامیانت دەوێت لەوسێ گایە هەڵی بگرە لەبری وشتری ئەم پیاوە پەنای بۆ هێناوم، لاوەکەش هەستاو یەکێك لەگاکانی -

سوورەتی ﴿ الجمعة ﴾

سُورَةُ الجُمُعَةِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

يُسَبِّحُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ الْمَلِكِ الْقُدُّوسِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ﴿١﴾ هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِّنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِن كَانُوا مِن قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٢﴾ وَآخَرِينَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوا بِهِمْ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٣﴾ ذَٰلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٤﴾ مَثَلُ الَّذِينَ حُمِّلُوا التَّوْرَاةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ أَسْفَارًا بِئْسَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٥﴾ قُلْ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ هَادُوا إِن زَعَمْتُمْ أَنَّكُمْ أَوْلِيَاءُ لِلَّهِ مِن دُونِ النَّاسِ فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٦﴾ وَلَا يَتَمَنَّوْنَهُ أَبَدًا بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴿٧﴾ قُلْ إِنَّ الْمَوْتَ الَّذِي تَفِرُّونَ مِنْهُ فَإِنَّهُ مُلَاقِيكُمْ ثُمَّ تُرَدُّونَ إِلَىٰ عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٨﴾

[١] ﴿يسبح لله﴾: پاك و بێگەردی و مەزنی خوا بەردەوام رادەگەیەنێت. (ئەمەش بەڵگەیە لەسەر دەستەڵاتەكەی). ﴿الملك﴾: خاوەن و پادشای هەموو شتێك. ﴿القدوس﴾: لەوپەڕی پاكی و بێگەردیدایەو دوورە لەناتەواوییەوە. ﴿العزیز﴾: بەتواناو دەستەڵاتێك هەرگیز شكست ناهێنێت. [٢] ﴿بعث﴾: ناردی و رەوانەیكرد. ﴿الأمیین﴾: ئەوانەی نەخوێندەوارن (عەرەبەكانی سەردەمی پێغەمبەر(ﷺ). ﴿رسولاً منهم..﴾: پێغەمبەرێك لەخۆیان(هەروەك خۆیان نەخوێندوارە). ﴿یتلو﴾: دەیخوێنێتەوە. ﴿آیاته﴾: ئایەتەكانی قورئانی پیرۆز. ﴿ویزكیهم﴾: پاكیان دەكاتەوە لەگەندەڵی و پیسی و نەفامی. [٣] ﴿وآخرین منهم﴾: ناردوویەتی بۆلای عەرەبە نەخوێندەوارەكانی دیكە. ﴿لما یلحقوا بهم﴾: هێشتا نەگەیشتوون پێیان بەڵام دواتر باوەڕدەهێنن و دەگەن پێیان. [٤] ﴿یؤتیه﴾: پێی دەدات و پێی دەبەخشێت. ﴿ذو الفضل﴾: خاوەنی بەخشندەو سەخاوەت. [٥] ﴿مثل﴾: وێنەی. ﴿حملوا التوراة﴾: هەڵگرانی (تەورات). {(جوولەكەكان ؛ كاتێ داوای كارپێكردنیان لێكرا بە(تەورات)}. ﴿لم یحملوها﴾: سوودیان لێوەرنەگرت و كاریان پێنەكرد. ﴿یحمل أسفاراً﴾: كتێب و پەرتووكی مەزن دەگرێتە خۆ(بەڵام سوودی لێوەرناگرێت). [٦] ﴿هادوا﴾: ئەوانەی جوولەكایەتیان كردووە بەئاین بۆ خۆیان. ﴿زعمتم﴾: بانگەشەی ئەوە دەكەن. ﴿أولیاء لله﴾: هەڵبژاردەو خۆشەویستی خوا. [٨] ﴿الغیب﴾: شاراوەو نادیار (بەئەندامە هەستیارەكان). ﴿فینبئكم﴾: پێتان رادەگەیەنێت.

- بردو ڕۆیشت، پاشانیش كابرای پیر لای لێكردمەوەو پێی وتم: هۆ كابرا ئەگەر لەمەر شێوێكدا لاتداو ترسای لەشەڕی ئەوجیۆیە ئەوا بڵێ: پەنا دەگرم بەپەروەردگاری (محمد) لەشەڕی ئەم شێوەو، هەرگیز پەنا مەگرە بەهیچ كەسێك لەجنۆكەكان چونكە ئەوە بەتاڵبووەوە ، ئنجا دەڵێ: منیش پێم وت: ئەو (محمد)ە كێیە ؟ وتی: پێغەمبەرێكە لەناو (عەرەب)دا لەدوو شەممەدا رەوانەكراوە ، وتم: ئەی لەكوێ دادەنیشێت؟ وتی: لە(یثرب) لە(ذات النخل) منیش سواری -

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَوٰةِ مِن يَوۡمِ ٱلۡجُمُعَةِ فَٱسۡعَوۡاْ إِلَىٰ ذِكۡرِ ٱللَّهِ وَذَرُواْ ٱلۡبَيۡعَۚ ذَٰلِكُمۡ خَيۡرٞ لَّكُمۡ إِن كُنتُمۡ تَعۡلَمُونَ ﴿٩﴾ فَإِذَا قُضِيَتِ ٱلصَّلَوٰةُ فَٱنتَشِرُواْ فِي ٱلۡأَرۡضِ وَٱبۡتَغُواْ مِن فَضۡلِ ٱللَّهِ وَٱذۡكُرُواْ ٱللَّهَ كَثِيرٗا لَّعَلَّكُمۡ تُفۡلِحُونَ ﴿١٠﴾ وَإِذَا رَأَوۡاْ تِجَٰرَةً أَوۡ لَهۡوًا ٱنفَضُّوٓاْ إِلَيۡهَا وَتَرَكُوكَ قَآئِمٗاۚ قُلۡ مَا عِندَ ٱللَّهِ خَيۡرٞ مِّنَ ٱللَّهۡوِ وَمِنَ ٱلتِّجَٰرَةِۚ وَٱللَّهُ خَيۡرُ ٱلرَّٰزِقِينَ ﴿١١﴾

سُورَةُ المُنَافِقُونَ

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

إِذَا جَآءَكَ ٱلۡمُنَٰفِقُونَ قَالُواْ نَشۡهَدُ إِنَّكَ لَرَسُولُ ٱللَّهِۗ وَٱللَّهُ يَعۡلَمُ إِنَّكَ لَرَسُولُهُۥ وَٱللَّهُ يَشۡهَدُ إِنَّ ٱلۡمُنَٰفِقِينَ لَكَٰذِبُونَ ﴿١﴾ ٱتَّخَذُوٓاْ أَيۡمَٰنَهُمۡ جُنَّةٗ فَصَدُّواْ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِۚ إِنَّهُمۡ سَآءَ مَا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ ﴿٢﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمۡ ءَامَنُواْ ثُمَّ كَفَرُواْ فَطُبِعَ عَلَىٰ قُلُوبِهِمۡ فَهُمۡ لَا يَفۡقَهُونَ ﴿٣﴾ ۞وَإِذَا رَأَيۡتَهُمۡ تُعۡجِبُكَ أَجۡسَامُهُمۡۖ وَإِن يَقُولُواْ تَسۡمَعۡ لِقَوۡلِهِمۡۖ كَأَنَّهُمۡ خُشُبٞ مُّسَنَّدَةٞۖ يَحۡسَبُونَ كُلَّ صَيۡحَةٍ عَلَيۡهِمۡۚ هُمُ ٱلۡعَدُوُّ فَٱحۡذَرۡهُمۡۚ قَٰتَلَهُمُ ٱللَّهُۖ أَنَّىٰ يُؤۡفَكُونَ ﴿٤﴾

[٩] ﴿فاسعوا الى ذكر الله﴾: بڕۆن و هەوڵبدەن زیکرو یادی خوا بکەن (مەبەستی ئەوەیە گوێڕادێرن بۆ وتاری هەینی و نوێژ بکەن وەك یادی خوا وایە). ﴿ذروا البيع﴾: واز لەبەستنی پەیمانی بازرگانی و مامەڵە بهێنن (لەکاتی نوێژی هەینی‌دا). [١٠] ﴿فانتشروا﴾: بڵاوبنەوە بۆ ئەنجامدانی کارەکانتان. ﴿تفلحون﴾: سەرفرازو قوتار دەبن. [١١] ﴿انفضوا اليها﴾: لای تۆ بڵاوەی لێدەکەن و بەرەو لای ئەو دەچن. ﴿قائما﴾: لەسەر دوانگەی وتاردان.

سوورەتی ﴿المنافقون﴾

[٢] ﴿جُنة﴾: پارێزگاری بۆ خۆیان و سەروەتیان. [٣] ﴿فطُبع﴾: مۆرکراوە (بەهۆی بێباوەڕییانەوە). ﴿لا يفقهون﴾: لەڕاستی باوەڕ نازانن و تێناگەن. [٤] ﴿خشُب مُسندة﴾: کۆتەرەی پاڵ دەرگا کەهیچ سوودێکی نییە (جەستەی بێڕۆح و گیان). ﴿صيحة﴾: دەنگێکی بەرزو بڵند. ﴿انى يؤفكون﴾: چۆن لەڕاستی‌یەوە بەرەو ناحەق ڕەوتیان هەڵگرت.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: هەرکەسێك دەستوێژ بگرێت بەچاکی و پاشان بێت بۆ ئەنجامدانی فەرزی(جمعة)وگوێ هەڵدێرێ، ئەوا پەروەردگار لەگوناهەکانی نێوان ئەو هەینی‌یەو هەینیەکی دیکەی خۆش دەبێت لەگەڵ گوناهی سێ ڕۆژی دیکەشی، ئەوەشی یاری بەبەرد بکات و دەستی لێبدات لەکاتی هەینی‌دا ئەوا (جمعة)کەی بەتاڵبووەتەوە)). [(اخرجه مسلم)].

*هەروەها(ﷺ) دەفەرموێت: ((هەر پێنج نوێژە فەرزەکەو هەینی‌یەك بۆ ئەوی دی و، ڕەمەزانێك بۆ ئەوی دی سڕێنەرەوەی گوناهەکانن بەمەرجێك گوناهو تاوانی گەورەی ئەنجام نەدابێت)). (اخرجه مسلم)

- وشترەکەم بووم و بەردەوام بووم لەڕۆیشتن تا سنووری (مەدینە)م بڕی، کاتێ پێغەمبەری خوام بینی پێش ئەوەی هیچ بڵێم سەرجەم ڕووداوەکەی بۆ گێڕامەوەو ئنجا بانگی کردم بۆ ئەوەی موسڵمان ببم ، منیش دەسبەجێ موسڵمان بووم و وەڵامی بانگەوازەکەیم دایەوە.(سعید)ی کوڕی جبیر)یش دەفەرموێت: ئێمە پێمان وابوو ئایەتی:﴿وَأَنَّهُ كَانَ رِجَالٌ مِنَ الْإِنسِ يَعُوذُونَ بِرِجَالٍ مِنَ الْجِنِّ فَزَادُوهُمْ رَهَقًا﴾ سەبارەت بەم پیاوەی دابەزی بێت.

[٥]﴿لووا رؤوسهم﴾ :سەردەجوولێنن (وەك گاڵتەو سەرپێچی‌كردن). ﴿یصدون﴾ :نكوولی‌و ڕێگری دەكەن. [٧]﴿یقولون لاتنفقوا﴾ :دووڕووەكانی شاری (مەدینە)دەڵێن مەبەخشن. ﴿حتی ینفضوا﴾ :هەتا لەدەوری پێغەمبەر(ﷺ) دووردەكەونەوەو بڵاوەی لێدەكەن. [٨]﴿رجعنا﴾ : گەڕاینەوە(لەجەنگی بني المصطلق). ﴿الأعز﴾ :بەهێزو توانا. ﴿الأذل﴾ : لاوازو ملكەچ. ﴿ولله العزة﴾ :بەتەنیا سەركەوتن‌و زاڵبوون بۆ پەروەردگارە. [٩]﴿لاتلهكم﴾ :سەرتان قاڵ نەكات‌و دوورتان نەخاتەوە. ﴿ذكر الله﴾ : گوێڕایەڵی‌و بەندایەتی‌كردن‌و یادكردنی نیعمەتەكانی. [١٠]﴿الموت﴾ :سەرەتاو دیاردەكانی مردن. ﴿لولا﴾ :گەربێتو. ﴿أخرتني﴾ : وادەی تەمەن‌و ئەجەلم دوابخە. [١١]﴿جاء أجلها﴾ :كاتی مردنی داهات.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا يَسْتَغْفِرْ لَكُمْ رَسُولُ اللَّهِ لَوَّوْا رُءُوسَهُمْ وَرَأَيْتَهُمْ يَصُدُّونَ وَهُم مُّسْتَكْبِرُونَ ﴿٥﴾ سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَسْتَغْفَرْتَ لَهُمْ أَمْ لَمْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ لَن يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿٦﴾ هُمُ الَّذِينَ يَقُولُونَ لَا تُنفِقُوا عَلَىٰ مَنْ عِندَ رَسُولِ اللَّهِ حَتَّىٰ يَنفَضُّوا وَلِلَّهِ خَزَائِنُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَٰكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَفْقَهُونَ ﴿٧﴾ يَقُولُونَ لَئِن رَّجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَلَٰكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٨﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُلْهِكُمْ أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ عَن ذِكْرِ اللَّهِ وَمَن يَفْعَلْ ذَٰلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٩﴾ وَأَنفِقُوا مِن مَّا رَزَقْنَاكُم مِّن قَبْلِ أَن يَأْتِيَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ فَيَقُولَ رَبِّ لَوْلَا أَخَّرْتَنِي إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ فَأَصَّدَّقَ وَأَكُن مِّنَ الصَّالِحِينَ ﴿١٠﴾ وَلَن يُؤَخِّرَ اللَّهُ نَفْسًا إِذَا جَاءَ أَجَلُهَا وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١١﴾

سُورَةُ التَّغَابُنِ

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٦): ﴿وَأَلَّوِ اسْتَقَامُوا عَلَى الطَّرِيقَةِ لَأَسْقَيْنَاهُمْ مَاءً غَدَقًا﴾ئایەتەكە:

- لە(مقاتل)ەوە دەگێڕنەوە؛ دەڵێت: ئایەتی: ﴿وَأَلَّوِ اسْتَقَامُوا عَلَى الطَّرِيقَةِ..﴾ سەبارەت بەبێباوەڕانی (قریش) دابەزی‌و تا حەوت ساڵ بارانیان بۆ نەباری.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٨): ﴿وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُو مَعَ اللَّهِ أَحَدًا﴾ئایەتەكە:

- (ابن ابی حاتم) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە؛ دەڵێت: جنۆكەكان وتیان: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ڕێمان پێ بدە لەمزگەوتەكەتدا بەشداری نوێژی جەماعەت بكەین، ئنجا خوای گەورە ئایەتی: ﴿وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُو مَعَ اللَّهِ أَحَدًا﴾ی دابەزاند. هەروەها (ابن جریر) لە(سعید)ی كوڕی (جبیر)ەوە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: جنۆكەكان بەپێغەمبەریان وت: چۆن دەكرێ ئێمە بێینە مزگەوتەوە لەكاتێكدا دوورین لێتەوە، یان چۆن نوێژتان لەگەڵدا بكەین‌و دوورین ؟ ئنجا پەروەردگار ئایەتی: ﴿وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُو مَعَ اللَّهِ أَحَدًا﴾ی دابەزاند.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٢): ﴿قُلْ إِنِّي لَنْ يُجِيرَنِي مِنَ اللَّهِ أَحَدٌ وَلَنْ أَجِدَ مِنْ دُونِهِ مُلْتَحَدًا﴾ئایەتەكە:

- (ابن جریر) لە(حضرمي)ەوە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: یەكێك لەسەردارانی جنۆكە وتبووی: (محمد) دەیەوێت خوا پەنای بدات، بەڵام من پەنای دەدەم، ئنجا پەروەردگار ئایەتی: ﴿قُلْ إِنِّي لَنْ يُجِيرَنِي مِنَ اللَّهِ أَحَدٌ وَلَنْ أَجِدَ مِنْ دُونِهِ مُلْتَحَدًا﴾ی دابەزاند.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

يُسَبِّحُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١﴾ هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ فَمِنكُمْ كَافِرٌ وَمِنكُم مُّؤْمِنٌ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢﴾ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُوَرَكُمْ وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ ﴿٣﴾ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُسِرُّونَ وَمَا تُعْلِنُونَ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٤﴾ أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِن قَبْلُ فَذَاقُوا وَبَالَ أَمْرِهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٥﴾ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُ كَانَت تَّأْتِيهِمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَقَالُوا أَبَشَرٌ يَهْدُونَنَا فَكَفَرُوا وَتَوَلَّوا وَّاسْتَغْنَى اللَّهُ وَاللَّهُ غَنِيٌّ حَمِيدٌ ﴿٦﴾ زَعَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَن لَّن يُبْعَثُوا قُلْ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتُبْعَثُنَّ ثُمَّ لَتُنَبَّؤُنَّ بِمَا عَمِلْتُمْ وَذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿٧﴾ فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالنُّورِ الَّذِي أَنزَلْنَا وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٨﴾ يَوْمَ يَجْمَعُكُمْ لِيَوْمِ الْجَمْعِ ذَٰلِكَ يَوْمُ التَّغَابُنِ وَمَن يُؤْمِن بِاللَّهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ وَيُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٩﴾

سوورەتی ﴿ التغابن ﴾

[١]﴿يسبح لله﴾ :پاكیو بێگەردیو مەزنی خوا بەردەوام ڕادەگەیەنێت.﴿له الملك﴾ :كاربەدەستی تەواوەتی لەهەموو شتێكدا. [٢]﴿خلقكم﴾ : دروستی كردوونو بەدیهێناون. [٣]﴿بالحق﴾ :داناییو زانایییەكی ڕەهاو بێسنووره.﴿أحسن صوركم﴾ : لەجوانترین شێوەیا وێنەی كێشاون. [٤]﴿تسرون﴾ :پەنهانی دەكەنو دەیشارنەوە.﴿تعلنون﴾ :ئاشكراو دەریدەخەن.﴿عليم بذات الصدور﴾ : پەروەردگار ئاگاداری نهێنیو بیروبۆچوونەكانی ناخو دەروونی مرۆڤە. [٥]﴿نبأ﴾ :دەنگوباسی.﴿وبال أمرهم﴾ :سەرەنجامی ڕەشو خراپی بێباوەڕەكان. [٦]﴿بالبينات﴾ : بەموعجیزەو بەڵگەكان.﴿تولوا﴾ : پشتیان هەڵكرد (لەوەی باوەڕ بەپێغەمبەران بكەن). [٧]﴿زعم﴾ :بانگەشەی بەتاڵو ناحەقیانكرد. [٨]﴿النور﴾ : قورئانی پیرۆز. [٩]﴿يوم الجمع﴾ :ئەو ڕۆژەی خەڵكی كۆدەكرێنەوە بۆ پاداشتو لێپرسینەوە.﴿يوم التغابن﴾ :ئەو ڕۆژەی كەتێیدا سەرگەردانی بێباوەڕانی تیادا دەردەكەوێت بەهۆی وازهێنانیان لەباوەڕ، لەگەڵ شكستو پەشیمانی باوەڕدار كاتێ دەبینێ كەمتەرخەمی كردووە لەچاكەكردندا.

*(ابي هريرة) (ﷺ) لەپێغەمبەری خواوە(ﷺ) دەگێڕێتەوە: دەڵێت: ((هیچ كەسێك نییە بمرێتو پەشیمان نەبێت ؟ هاوەڵانیش وتیان: لەسەرچی پەشیمانە ئەی پێغەمبەری خوا؟ فەرمووی: گەر چاكەكار بووبێت ئەوا پەشیمانە لەوەی چاكەی زیاتری نەكردووە ؛ خۆ ئەگەر تاوانباریش بێت پەشیمانە لەوەی دەستی نەكێشاوەتەوە لەتاوانو گوناه)). [(اخرجه الترمذي)].

سوورەتی ﴿ المزمل ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(١):﴿يَا أَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ﴾ئایەتەكە:

- (بزار)و (طبراني)بە(سند)ێكی لاواز لە(جابر)ەوە دەگێڕنەوە دەڵێت: قورەیشییەكان لە(دار الندوة)كۆبوونەوەو وتیان: ئەم پیاوە بەناوێك ناو بنێین كەوا خەڵكی لێدووربكەوێتەوە؛ وتیان:=

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ خَالِدِينَ فِيهَا وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٠﴾ مَا أَصَابَ مِن مُّصِيبَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَمَن يُؤْمِن بِاللَّهِ يَهْدِ قَلْبَهُ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١١﴾ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ فَإِن تَوَلَّيْتُمْ فَإِنَّمَا عَلَىٰ رَسُولِنَا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿١٢﴾ اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٣﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَّكُمْ فَاحْذَرُوهُمْ وَإِن تَعْفُوا وَتَصْفَحُوا وَتَغْفِرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٤﴾ إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ وَاللَّهُ عِندَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿١٥﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ وَاسْمَعُوا وَأَطِيعُوا وَأَنفِقُوا خَيْرًا لِّأَنفُسِكُمْ وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٦﴾ إِن تُقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَاعِفْهُ لَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ شَكُورٌ حَلِيمٌ ﴿١٧﴾ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١٨﴾

سُورَةُ الطَّلَاقِ

[١٠] ﴿المصير﴾:سەرەنجامو دوا مەنزڵ. [١١] ﴿مُصيبة﴾:ئەوەی بەندە ناڕەحەت دەكات لەنەفسی خۆیو ماڵەكەیدا.. ﴿بإذن الله﴾:بەویستو قەزاو قەدەری خوایی. ﴿يهد قلبه﴾:ڕێنمویی دڵی دەكات (بەدڵنیاییو ئارامگرتنو ڕەزامەندی). [١٢] ﴿توليتم﴾: پشتتان هەڵكرد (لەگوێڕایەڵی خواو پێغەمبەرەكەی(ﷺ)). ﴿المبين﴾: ڕووناكو ڕۆشنكەرەوە. [١٤] ﴿تعفوا﴾: چاوپۆشی بكە لەهەڵەكانیان. ﴿تصفحوا﴾: پشتی تێبكەنو هیچ نەیەڵن لەدڵتاندا. ﴿تغفروا﴾: هەڵەكانیان داپۆشن. [١٥] ﴿فتنة﴾: بریتیە لەتاقیكردنەوە. [١٦] ﴿ما استطعتم﴾:بەئەندازەی توانای خۆتان یان ماوەو كاتی توانینتان. ﴿يوق شح نفسه﴾:ئەوەی ڕێ لەڕەزیلیو ڕژدی بگرێتو سووربێت لەسەری. [١٧] ﴿ان تقرضوا الله﴾:ئەگەر لەڕێگای خێرو چاكەدا ببەخشن.(لەپێناوی خوادا). ﴿قرضاً حسناً﴾:خێركردنو بەخشین بەدڵسۆزیو خواستو ڕازی دڵەوە. ﴿شكور﴾:ئەو زاتەی بەخشینو نیعمەتەكانی دابارندووە بەسەر بەندەكانیدا و پاداشتیان دەداتەوە لەسەر بەندایەتیەكانی ئەنجامیانداوە. [١٨] ﴿عالم الغيب﴾:..زاناو ئاگادار بەسەر سەرجەم نهێنییەكان. ﴿الشهادة﴾:ئەوەی بەچاو دەیبینینو هەستی پێدەكەین.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((پێنج نوێژە فەرزەكەتان بكەنو ، ڕۆژوی مانگی ڕەمەزان بگرنو ، زەكاتی ماڵەكانتان دەربكەنو، گوێڕایەڵی كاربەدەستانتان بكەن ئەوا دەچنە نێو بەهەشتی پەروەردگارەوە)). [اخرجه الترمذي وقال حديث حسن صحيح].

- با بڵێن (كاهن)ە هەر خۆیان ئەم ناوەیان لاپەسەند نەبوو و وتیان: نا(كاهن)نییە، پاشان وتیان: (شێتە) ، دیسان پاشگەز بوونەوەو وتیان، شێتیش نییە ، ئنجا وتیان : (جادووگەرە) پاشان وتیان : جادوو گەریش نییە ، دوایی ئەم دەنگو باسە گەیشتەوە بەپێغەمبەری خواو ئەویش خۆی داپۆشی هەتا (جبريل) هات ئایەتی:﴿يَا أَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ﴾ی بۆ دابەزاند.هەروەها (ابن ابی حاتم) لە(ابراهيم)ی (نخعی)ەوە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: ئەم ئایەتە كاتێك دابەزی پێغەمبەری خوا(ﷺ) لەنێو جێگەكەیدا بوو.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ ٱلنِّسَآءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ وَأَحْصُوا۟ ٱلْعِدَّةَ ۖ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ رَبَّكُمْ ۖ لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنۢ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ إِلَّآ أَن يَأْتِينَ بِفَٰحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ ۚ وَتِلْكَ حُدُودُ ٱللَّهِ ۚ وَمَن يَتَعَدَّ حُدُودَ ٱللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُۥ ۚ لَا تَدْرِى لَعَلَّ ٱللَّهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذَٰلِكَ أَمْرًا ﴿١﴾ فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَأَشْهِدُوا۟ ذَوَىْ عَدْلٍ مِّنكُمْ وَأَقِيمُوا۟ ٱلشَّهَٰدَةَ لِلَّهِ ۚ ذَٰلِكُمْ يُوعَظُ بِهِۦ مَن كَانَ يُؤْمِنُ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ ۚ وَمَن يَتَّقِ ٱللَّهَ يَجْعَل لَّهُۥ مَخْرَجًا ﴿٢﴾ وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ ۚ وَمَن يَتَوَكَّلْ عَلَى ٱللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُۥٓ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ بَٰلِغُ أَمْرِهِۦ ۚ قَدْ جَعَلَ ٱللَّهُ لِكُلِّ شَىْءٍ قَدْرًا ﴿٣﴾ وَٱلَّٰٓـِٔى يَئِسْنَ مِنَ ٱلْمَحِيضِ مِن نِّسَآئِكُمْ إِنِ ٱرْتَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلَٰثَةُ أَشْهُرٍ وَٱلَّٰٓـِٔى لَمْ يَحِضْنَ ۚ وَأُو۟لَٰتُ ٱلْأَحْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَن يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ ۚ وَمَن يَتَّقِ ٱللَّهَ يَجْعَل لَّهُۥ مِنْ أَمْرِهِۦ يُسْرًا ﴿٤﴾ ذَٰلِكَ أَمْرُ ٱللَّهِ أَنزَلَهُۥٓ إِلَيْكُمْ ۚ وَمَن يَتَّقِ ٱللَّهَ يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّـَٔاتِهِۦ وَيُعْظِمْ لَهُۥٓ أَجْرًا ﴿٥﴾

سوورەتی ﴿ الطلاق ﴾

[١]﴿إذا طلقتم﴾:ئەگەر ویستتان جیاببنەوە لەهاوسەرەکانتان. ﴿لعدتهن﴾:لەکاتی هاتنی ئەومارەیەی دوای تەڵاقدانیان.(لەپاکیدا تەڵاقی بداو نەچووبێت بەلایدا). ﴿أحصوا العدة﴾:بیژمێرن و با سێ پاکێتی تەواو بکات یا(سێ حەیز بگوزەرێت). ﴿بفاحشة مبينة﴾:بەسەرپێچی یەکی ناقۆڵاو ڕوون و ئاشکرا. [٢]﴿أقيموا الشهادة﴾:گەواهی بدەن بەدادپەروەری و بێ ئەوەی بدەنە پاڵ لایەك بەدەستی ئەنقەست. ﴿يوعظ به﴾: پەروەردگار ئامۆژگاری و ڕێنمایی باوەڕدارانی پێدەکات. ﴿مخرجاً﴾: دەروازەیەك بۆ دەربازبوون لەهەموو ئاقارو تەنگ و چەڵەمەیەك. [٣]﴿لايحتسب﴾:کەلەوەوپێش بەبیریدا نەهاتبوو(هەرگیز داهاتنی پێشهات نەکردووە). ﴿فهو حسبه﴾:بەسە بۆ سەرجەم کاروبارەکانی.(واتە:پەروەردگار پەناو پشتگیرو یاریدەدەربێت). ﴿بالغ أمره﴾: هەرکارێکی بوێت ئەوا جێبەجێی دەکات(هیچ ئەستەنگ و گرفتێك نییە هەڵتۆقێت لەبەردەمیدا). ﴿قدراً﴾:والەو کاتێکی دیاریکراو. [٤]﴿يئسن﴾:ئومێدیان نەماوە، لێکەوتوون. ﴿ارتبتم﴾:دوودڵ بوون (لەوادەی حاڵەتی مانگانەیان). ﴿لم يحضن﴾: نەگەیشتوونەتە تەمەنێك حاڵەتی مانگانە بێت بەسەریاندا(تووشی حەیز ببن). ﴿يسرا﴾:ئاسانکاری (بۆدەرچوون لەنارەحەتی).

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٠):﴿ فَاقْرَأُوا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ﴾ئایەتەکە:

- حاکم) لە خاتوو(عائیشە)وە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: لەکاتێکدا ئایەتی:﴿يَا أَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ ، قُمِ اللَّيْلَ إِلَّا قَلِيلاً﴾ دابەزی تاساڵێك شەونوێژیان دەکرد هەتا قاچەکانیان دەئاوسا، ئنجا ئایەتی:﴿فَاقْرَأُوا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ﴾ هاتە خوارەوە . هەروەها (ابن جرير) وێنەی ئەمە لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە.

سوورەتی ﴿ المدثر ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(١):﴿ يا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ، قُمْ فَأَنذِرْ﴾ ئایەتەکە:

- (بخاري)و(مسلم) لە(جابر)ەوە دەگێڕنەوە؛ دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ)دەفەرموێت: لەئەشکەوتی (حراء) =

أَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنتُم مِّن وُجْدِكُمْ وَلَا تُضَارُّوهُنَّ لِتُضَيِّقُوا عَلَيْهِنَّ وَإِن كُنَّ أُولَاتِ حَمْلٍ فَأَنفِقُوا عَلَيْهِنَّ حَتَّىٰ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ وَأْتَمِرُوا بَيْنَكُم بِمَعْرُوفٍ وَإِن تَعَاسَرْتُمْ فَسَتُرْضِعُ لَهُ أُخْرَىٰ ﴿٦﴾ لِيُنفِقْ ذُو سَعَةٍ مِّن سَعَتِهِ وَمَن قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُنفِقْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَا آتَاهَا سَيَجْعَلُ اللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا ﴿٧﴾ وَكَأَيِّن مِّن قَرْيَةٍ عَتَتْ عَنْ أَمْرِ رَبِّهَا وَرُسُلِهِ فَحَاسَبْنَاهَا حِسَابًا شَدِيدًا وَعَذَّبْنَاهَا عَذَابًا نُّكْرًا ﴿٨﴾ فَذَاقَتْ وَبَالَ أَمْرِهَا وَكَانَ عَاقِبَةُ أَمْرِهَا خُسْرًا ﴿٩﴾ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا فَاتَّقُوا اللَّهَ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ الَّذِينَ آمَنُوا قَدْ أَنزَلَ اللَّهُ إِلَيْكُمْ ذِكْرًا ﴿١٠﴾ رَّسُولًا يَتْلُو عَلَيْكُمْ آيَاتِ اللَّهِ مُبَيِّنَاتٍ لِّيُخْرِجَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَمَن يُؤْمِن بِاللَّهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا قَدْ أَحْسَنَ اللَّهُ لَهُ رِزْقًا ﴿١١﴾ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَمِنَ الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ يَتَنَزَّلُ الْأَمْرُ بَيْنَهُنَّ لِتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا ﴿١٢﴾

[٦]﴿وُجدكم﴾: بەپێی توانــاو دەستەڵاتی خۆتان. ﴿لاتُضاروهُنَّ﴾: ئەشکەنجەو ئازاریـــان مەدەن (لەجێگەی نیشتەجێ بوون و خەرجی‌دا). ﴿ائتمروا بينكم﴾: گفتوگۆو راوێژ بکەن پێکەوە. ﴿تعاسرتم﴾: رێنەکەوتن و راو بۆچوونی یەکتان بەرپەرچدایەوە. [٧]﴿ذو سعة﴾: خاوەن تواناو دەوڵەمەند بوو. ﴿قُدر عليه﴾: بژێوی ئەستەم بوو لەسەری (هەژاربوو). [٨]﴿كأين من قرية﴾: زۆرێك لەخەڵکی گوندەکان یان شارەکان. ﴿عَتَتْ﴾: خۆی بەزلزانی و سەرپێچی کرد لەگوێڕایەڵی پەروەردگارەکەی. ﴿عذاباً نكراً﴾: سزایەکی خراپ و ناڕەحەت و بەئێش و سوێ. [٩]﴿وبال أمرها﴾: سەرئەنجامی خراپی سەرکەشی و بێباوەڕی‌یەکەی. ﴿خُسراً﴾: خەسارۆمەندی و تیاچوون. [١٠]﴿أولي الألباب﴾: خاوەن ژیری و عەقڵ. ﴿ذكراً﴾: قورئانی پیرۆز یان پێغەمبەری مەزن(ﷺ). [١١]﴿رسولاً﴾: (محمد) پێغەمبەرە(ﷺ) وخوای گەورە ناردوویەتی. ﴿يتنزل الأمر بينهنَّ﴾: (جبریل) (د.خ) فەرمانی خوا لەئاسمانەوە دەهێنێت بۆ سەر زەوی.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((گەر پیاو بژێوی ماڵ و منداڵی بکێشێت بەرێکەی گونجاوو شیاو؛ ئەوا بە خێر بۆی دەنووسرێت)). [(متفق علیه)].

- مانگێك مامەوە، کاتێك مانەوەکەم تەواوبوو، دابەزیمە خوار بۆ ناوجەرگەی شیوێك ، بانگیان کردم بەڵام کەسم نەبینی کەسەرم بەرزکردەوە، بینیم ئەو فریشتەیەیە کەلە(حراء) هاتبوو بۆ لام، منیش گەڕامەوەو وتم: دامبپۆشن ، ئنجا خوای گەورە ئایەتی:﴿يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ، قُمْ فَأَنْذِرْ﴾ ی ناردە خوارەوە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١ ـ٧):﴿ يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ، قُمْ فَأَنْذِرْ﴾ هەتا ﴿وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ﴾ ئایەتەکان:

ـ (طبراني)بە(سند)ێکی لاوازەوە لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: (ولید)ی کوڕی(مغيرة) خواردنی بۆ (قریش) دروست کردبوو، کاتێك نانیان خوارد وتی: ئێوە چی‌دەڵێن سەبارەت بەم پیاوە ـ مەبەستی پێغەمبەری خوابوو(ﷺ)؟ـ هەندێکیان وتیان: (جادووگەرە) ، هەندێکی تریان-

سُورَةُ التَّحْرِيمِ

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَآ أَحَلَّ ٱللَّهُ لَكَ تَبْتَغِي مَرْضَاتَ أَزْوَٰجِكَ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١﴾ قَدْ فَرَضَ ٱللَّهُ لَكُمْ تَحِلَّةَ أَيْمَٰنِكُمْ وَٱللَّهُ مَوْلَىٰكُمْ وَهُوَ ٱلْعَلِيمُ ٱلْحَكِيمُ ﴿٢﴾ وَإِذْ أَسَرَّ ٱلنَّبِيُّ إِلَىٰ بَعْضِ أَزْوَٰجِهِۦ حَدِيثًا فَلَمَّا نَبَّأَتْ بِهِۦ وَأَظْهَرَهُ ٱللَّهُ عَلَيْهِ عَرَّفَ بَعْضَهُۥ وَأَعْرَضَ عَنۢ بَعْضٍ فَلَمَّا نَبَّأَهَا بِهِۦ قَالَتْ مَنْ أَنۢبَأَكَ هَٰذَا قَالَ نَبَّأَنِيَ ٱلْعَلِيمُ ٱلْخَبِيرُ ﴿٣﴾ إِن تَتُوبَآ إِلَى ٱللَّهِ فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا وَإِن تَظَٰهَرَا عَلَيْهِ فَإِنَّ ٱللَّهَ هُوَ مَوْلَىٰهُ وَجِبْرِيلُ وَصَٰلِحُ ٱلْمُؤْمِنِينَ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةُ بَعْدَ ذَٰلِكَ ظَهِيرٌ ﴿٤﴾ عَسَىٰ رَبُّهُۥٓ إِن طَلَّقَكُنَّ أَن يُبْدِلَهُۥٓ أَزْوَٰجًا خَيْرًا مِّنكُنَّ مُسْلِمَٰتٍ مُّؤْمِنَٰتٍ قَٰنِتَٰتٍ تَٰٓئِبَٰتٍ عَٰبِدَٰتٍ سَٰٓئِحَٰتٍ ثَيِّبَٰتٍ وَأَبْكَارًا ﴿٥﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ قُوٓا۟ أَنفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا ٱلنَّاسُ وَٱلْحِجَارَةُ عَلَيْهَا مَلَٰٓئِكَةٌ غِلَاظٌ شِدَادٌ لَّا يَعْصُونَ ٱللَّهَ مَآ أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ ﴿٦﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لَا تَعْتَذِرُوا۟ ٱلْيَوْمَ إِنَّمَا تُجْزَوْنَ مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٧﴾

سوورەتی ﴿ التحريم ﴾

[١] ﴿لم تحرم﴾:هۆی چی‌یە حەڵاڵ لەسەر خۆت یاساغ دەکەیت؟!. ﴿تبتغي﴾:داوای (حەرامو یاساغکردنی)دەکەیت. ﴿مرضات﴾: ڕەزامەندی. [٢] ﴿فرض﴾:دایناوە. ﴿تحلة أيمانكم﴾:شکاندنی سوێند بەدانی کەفارەتەکەی. ﴿مولاكم﴾:سەرپەرشتی کارەکانتان دەکاتو یارمەتی‌دەرتانە. [٣] ﴿حديثا﴾:قسەیەك {بریتیە لەباسی حەرام کردنی (ماریە)؛ چونکە پێغەمبەری خوا(ﷺ) بەخاتوو (حفصە)ی فەرموو:باسی ئەونهێنییە مەکەو بڵاوی مەکەرەوە} . ﴿نبات بە﴾: دەنگوباسەکەی گێڕایەوە بۆ کەسێکی‌دی. ﴿أظهره الله عليه﴾: پەروەردگار ئاگاداری کردووەتەوە لێی. [٤] ﴿إن تتوبا﴾:گوتارەکە بۆ هەریەك لەخاتوو(عائیشە)و (حفصە)یە(ڕەزای خوایان لێبێت). ﴿صغت قلوبكما﴾: دڵتان بەوشێوەیە دەبێت کەپێویستە سەبارەت بەپێغەمبەری خوا وەها بێت(ﷺ). ﴿تظاهرا عليه﴾:هاوکاری یەکتر بکەن لەسەر شتێ زیانی ئەوی تیابێ.. ﴿مولاه﴾: یارمەتیدەرو پشتو پەنا. ﴿ظهير﴾: پاڵپشتو پشتگیر. [٥] ﴿قانتات﴾:گوێڕایەڵو کەردن کەچ بۆ خوا. ﴿سائحات﴾:ڕۆژوگر یان ئەوەی کۆچ دەکات(کۆچەر). ﴿ثيبات﴾: بێوەژنان. [٦] ﴿قوا أنفسكم﴾:خۆتان بپارێزن لەئاگری دۆزەخ(بەگوێڕایەڵی). ﴿وقودها﴾:ئەوەی ئاگر پی‌ی کڵپە دەسێنێتو دادەگیرسێت پێی. ﴿غلاظ شداد﴾: وشكو توندوتیژ.

- وتیان: (جادووگەر)نییە ، هەندێکی‌تریان وتیان(کاهن)ە بەڵام بەرپەرچی ئەمەشیان دایەوەو وتیان (کاهن)یش نییە، ئنجا هەندێك وتیان: (شاعیرە) بەڵام نکووڵیشیان لەم ڕایەکردو وتیان (شاعیر)یش نییە ، پاشان وتیان: (ساحیر)ێکی کاریگەرە ، ئەمەش گەیشتەوە بەپێغەمبەرو(ﷺ) دڵنیگەران بوو ؛ چووە نێو جێگەو سەری داپۆشی ، ئنجا خوای گەورە ئایەتی:﴿يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ، قُمْ فَأَنْذِرْ﴾ هەتا ﴿وَ لِرَبِّكَ فَاصْبِرْ﴾ ی نازڵکردە خوارەوە.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ تُوبُوٓاْ إِلَى ٱللَّهِ تَوْبَةً نَّصُوحًا عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَن يُكَفِّرَ عَنكُمْ سَيِّـَٔاتِكُمْ وَيُدْخِلَكُمْ جَنَّٰتٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ يَوْمَ لَا يُخْزِى ٱللَّهُ ٱلنَّبِىَّ وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مَعَهُۥ ۖ نُورُهُمْ يَسْعَىٰ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَٰنِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَآ أَتْمِمْ لَنَا نُورَنَا وَٱغْفِرْ لَنَآ ۖ إِنَّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٨﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِىُّ جَٰهِدِ ٱلْكُفَّارَ وَٱلْمُنَٰفِقِينَ وَٱغْلُظْ عَلَيْهِمْ ۚ وَمَأْوَىٰهُمْ جَهَنَّمُ ۖ وَبِئْسَ ٱلْمَصِيرُ ﴿٩﴾ ضَرَبَ ٱللَّهُ مَثَلًا لِّلَّذِينَ كَفَرُواْ ٱمْرَأَتَ نُوحٍ وَٱمْرَأَتَ لُوطٍ ۖ كَانَتَا تَحْتَ عَبْدَيْنِ مِنْ عِبَادِنَا صَٰلِحَيْنِ فَخَانَتَاهُمَا فَلَمْ يُغْنِيَا عَنْهُمَا مِنَ ٱللَّهِ شَيْـًٔا وَقِيلَ ٱدْخُلَا ٱلنَّارَ مَعَ ٱلدَّٰخِلِينَ ﴿١٠﴾ وَضَرَبَ ٱللَّهُ مَثَلًا لِّلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱمْرَأَتَ فِرْعَوْنَ إِذْ قَالَتْ رَبِّ ٱبْنِ لِى عِندَكَ بَيْتًا فِى ٱلْجَنَّةِ وَنَجِّنِى مِن فِرْعَوْنَ وَعَمَلِهِۦ وَنَجِّنِى مِنَ ٱلْقَوْمِ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١١﴾ وَمَرْيَمَ ٱبْنَتَ عِمْرَٰنَ ٱلَّتِىٓ أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهِ مِن رُّوحِنَا وَصَدَّقَتْ بِكَلِمَٰتِ رَبِّهَا وَكُتُبِهِۦ وَكَانَتْ مِنَ ٱلْقَٰنِتِينَ ﴿١٢﴾

[٨]﴿نصوحاً﴾: پاك يان راستەقينە. ﴿لايُخزي الله النبي﴾: پێغەمبەری خوا ملكەچ و سەر شۆڕ ناكات. [٩]﴿اغلظ عليهم﴾: توندبە لەگەڵيان. ﴿مأواهم﴾: جێگای مانەوەو دوامەنزڵيان. [١٠]﴿تحت عبدين﴾: مەبەستی ئەوەيە لەئەستۆی ئەواندايە. ﴿فخانتاهما﴾: هەريەك لەو دوو ئافرەتە ناپاكيان نواند (بێباوەڕبوون و لەگەڵ دوژمنانی خوادا هاوكاری‌يان كرد). ﴿فلم يُغني عنهُما﴾: بەرگری و پارێزگاريان لێنەكردن. [١١]﴿رب ابن لي﴾: ..بنكەو لانەيەكم بۆ ئاسان و سانا بكە. [١٢]﴿أحصنت فرجها﴾: پاك و بێگەردو پاراستی (لەپياوان). ﴿فنفخنا﴾: فومان پێداكرد (لەڕێگەی جبريل)ەوە. ﴿من روحنا﴾: ڕۆحێك لەدروستكراوەكانمان. (بێباوك). ﴿من القانتين﴾: ئەوانەی بەردەوامن لەسەر بەندايەتی پەروەردگارەكەيان.

***پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((هيچ كام لەئێوە نييە مەگەر پەروەردگار گفتوگۆو قسەدەكات لەگەڵيداو هيچ وەرگێڕێك نييە لەنێوانياندا ، بەندە كەتەماشای لای ڕاست چەپی دەكات و كردارەكانی خۆی دەبينێت ، پاشان تەماشای بەردەمی خۆی دەكات ئاگری دۆزەخ دەبينێت بەرەو ڕووی دێت ، بۆيە خۆتان بپارێزن لەئاگر ئەگەر بەلەتە خورمايەكيش بێت)).**

[(متفق عليه)].

هۆی دابەزينی ئايەتی(١١): ﴿ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيداً﴾ ئايەتەكە:

ـ (حاكم) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: (وليد)ی كوڕی (مغيرة) هاتە لای پێغەمبەر(ﷺ)، ئەويش قورئانی بەسەردا خوێندەوە، وەك ئەوەی دڵی نەرم بووبێ بەقورئانەكە، ئەم دەنگوباسەش گەيشتەوە بە(ابوجهل)و هاتە لای و پێی وت: ئەی مامە! نەتەوەكەت دەيانەوێ ماڵێكت بدەنێ چونكە تۆ چويتەلای (محمد) تابەرپەرچی ئەوەبدەيتەوە كەلەلايەن ئەوەوە هاتووە، ئەويش وتی: قوڕەيش باش دەزانێت كەمن لەهەموويان دەوڵەمەندترم. وتی: دەی تۆ قسەيەك لەبارەی ئەوەوە بڵێ ؛ تا بەنەتەوەكەت بگات كەتۆ دژايەتی بەرنامەكەی ئەو دەكەيت يان تۆكاری ئەوت پێناخۆشە ، ئەويش وتی: جاچی بڵێم، سوێندبێت بەخوا لەناوتاندا پياوێك نييە زاناتربێت لەهۆنراوەو كێش و قافيەدا ، بەئەندازەی من و ، شارەزاتريش نين لەقسەو وتەی -

سُورَةُ المُلْكِ

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

تَبَٰرَكَ ٱلَّذِى بِيَدِهِ ٱلْمُلْكُ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿١﴾ ٱلَّذِى خَلَقَ ٱلْمَوْتَ وَٱلْحَيَوٰةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْغَفُورُ ﴿٢﴾ ٱلَّذِى خَلَقَ سَبْعَ سَمَٰوَٰتٍ طِبَاقًا مَّا تَرَىٰ فِى خَلْقِ ٱلرَّحْمَٰنِ مِن تَفَٰوُتٍ فَٱرْجِعِ ٱلْبَصَرَ هَلْ تَرَىٰ مِن فُطُورٍ ﴿٣﴾ ثُمَّ ٱرْجِعِ ٱلْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنقَلِبْ إِلَيْكَ ٱلْبَصَرُ خَاسِئًا وَهُوَ حَسِيرٌ ﴿٤﴾ وَلَقَدْ زَيَّنَّا ٱلسَّمَآءَ ٱلدُّنْيَا بِمَصَٰبِيحَ وَجَعَلْنَٰهَا رُجُومًا لِّلشَّيَٰطِينِ وَأَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابَ ٱلسَّعِيرِ ﴿٥﴾ وَلِلَّذِينَ كَفَرُوا۟ بِرَبِّهِمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَبِئْسَ ٱلْمَصِيرُ ﴿٦﴾ إِذَآ أُلْقُوا۟ فِيهَا سَمِعُوا۟ لَهَا شَهِيقًا وَهِىَ تَفُورُ ﴿٧﴾ تَكَادُ تَمَيَّزُ مِنَ ٱلْغَيْظِ كُلَّمَآ أُلْقِىَ فِيهَا فَوْجٌ سَأَلَهُمْ خَزَنَتُهَآ أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَذِيرٌ ﴿٨﴾ قَالُوا۟ بَلَىٰ قَدْ جَآءَنَا نَذِيرٌ فَكَذَّبْنَا وَقُلْنَا مَا نَزَّلَ ٱللَّهُ مِن شَىْءٍ إِنْ أَنتُمْ إِلَّا فِى ضَلَٰلٍ كَبِيرٍ ﴿٩﴾ وَقَالُوا۟ لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِىٓ أَصْحَٰبِ ٱلسَّعِيرِ ﴿١٠﴾ فَٱعْتَرَفُوا۟ بِذَنۢبِهِمْ فَسُحْقًا لِّأَصْحَٰبِ ٱلسَّعِيرِ ﴿١١﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِٱلْغَيْبِ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿١٢﴾

سوورەتی ﴿ الملك ﴾

[١]﴿تبارك﴾: ڕێزدارو گەورەو خێراندار بێت.﴿بيده الملك﴾: سەرجەم پێکهاتەکانی فەرمان و دەستەڵات بەدەستی ئەوە.[٢]﴿خلق الموت﴾: ئەو خوایەی هەر لەئەزەلەوە مردنی بۆ دیاریکردوون.﴿ليبلوكم﴾: بۆئەوەی تاقیتان بکاتەوە.﴿أحسن عملا﴾: باشترین و چاکترین کردارو ڕەفتار.[٣]﴿طباقا﴾: هەندێکیان لەسەر هەندێکی دیکەیانن(هیچ زیان و ترسێکی نییە).﴿تفاوت﴾: جیاوازیو پێکەوە نەگونجان.﴿فارجع البصر﴾: دیسان چاوبگێڕەوە (بۆ لێبووردن و تەماشا کردنی).﴿فطور﴾: درزو قڵیش یان لەنگی و ناتەواوی.[٤]﴿كرتين﴾: دوو جار، یان جارلەدوای جار.﴿خاسئا﴾: ماندوو شەکەت و ملکەچ(چونکە هیچ ناتەواویەکی بەدی نەکرد).﴿حسير﴾: ماندوو لاواز (لەبەر زۆر بەدواداچوون).[٥]﴿بمصابيح﴾: چەند ئەستێرەیەکی گەورەو ڕووناک و گەش(وەك چرا وەهان لەتاریکی‌دا).﴿رجوما للشياطين﴾: لەوێوە شەیتانەکان نێزەك باران دەکرێن(کاتێ هەوڵی ئەوەدەدەن گوێ بگرن).﴿أعتدنا﴾: ئامادەمان کردووە.﴿السعير﴾: ئاگرێکی هەڵگیرساوو بڵێسەدار.[٦]﴿بئس المصير﴾: خراپترین چارەنووس.[٧]﴿شهيقا﴾: دەنگێکی ناخۆش و ئازاردەر.﴿تفور﴾: دەیان کوڵێنێت.[٨]﴿تميز﴾: هەپروون هەپروون و پارچە پارچەدەبێت.﴿فوج﴾: کۆمەڵ و گرۆهێك.[١١]﴿فسحقا﴾: تیاچوون و فەوتان.

*پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((سی ئایەتی قورئان هەیە شەفاعەتیان کرد بۆ پیاوێك هەتا خوا لێی خۆش بوو ، ئەویش:﴿ تبارك الذي بيده الملك ﴾)). [(ابوداود)].

-جنۆکە ، سوێند بەخوا ئەوەی (محمد) دەیڵێ بەهیچ شێوەیەك لەوانە ناچێت ، بەڵام سوێند بێت بەخوا قسەکەی زۆر شیرینە ، نەرمو نیانی پێوە دیارە، سەرووەکەی ڕۆشن و پرشنگدارەو خوارەوەکەشی ڕۆشنکەرەوەیە ، وادەبینم بەردەوام بەرزوبڵند دەبێتەوەو هیچ شتێك بەسەریا زاڵ نابێت، ئەوەی دەکەوێتە ژێریەوە وردو خاشی دەخات ، (ابوجهل) هەڵیدایەو وتی:نەتەوەکەت -

وَأَسِرُّواْ قَوْلَكُمْ أَوِ ٱجْهَرُواْ بِهِۦٓۖ إِنَّهُۥ عَلِيمُۢ بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ ﴿١٣﴾ أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ ٱللَّطِيفُ ٱلْخَبِيرُ ﴿١٤﴾ هُوَ ٱلَّذِى جَعَلَ لَكُمُ ٱلْأَرْضَ ذَلُولًا فَٱمْشُواْ فِى مَنَاكِبِهَا وَكُلُواْ مِن رِّزْقِهِۦۖ وَإِلَيْهِ ٱلنُّشُورُ ﴿١٥﴾ ءَأَمِنتُم مَّن فِى ٱلسَّمَآءِ أَن يَخْسِفَ بِكُمُ ٱلْأَرْضَ فَإِذَا هِىَ تَمُورُ ﴿١٦﴾ أَمْ أَمِنتُم مَّن فِى ٱلسَّمَآءِ أَن يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًاۖ فَسَتَعْلَمُونَ كَيْفَ نَذِيرِ ﴿١٧﴾ وَلَقَدْ كَذَّبَ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿١٨﴾ أَوَلَمْ يَرَوْاْ إِلَى ٱلطَّيْرِ فَوْقَهُمْ صَٰٓفَّٰتٍ وَيَقْبِضْنَۚ مَا يُمْسِكُهُنَّ إِلَّا ٱلرَّحْمَٰنُۚ إِنَّهُۥ بِكُلِّ شَىْءٍۭ بَصِيرٌ ﴿١٩﴾ أَمَّنْ هَٰذَا ٱلَّذِى هُوَ جُندٌ لَّكُمْ يَنصُرُكُم مِّن دُونِ ٱلرَّحْمَٰنِۚ إِنِ ٱلْكَٰفِرُونَ إِلَّا فِى غُرُورٍ ﴿٢٠﴾ أَمَّنْ هَٰذَا ٱلَّذِى يَرْزُقُكُمْ إِنْ أَمْسَكَ رِزْقَهُۥۚ بَل لَّجُّواْ فِى عُتُوٍّ وَنُفُورٍ ﴿٢١﴾ أَفَمَن يَمْشِى مُكِبًّا عَلَىٰ وَجْهِهِۦٓ أَهْدَىٰٓ أَمَّن يَمْشِى سَوِيًّا عَلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٢٢﴾ قُلْ هُوَ ٱلَّذِىٓ أَنشَأَكُمْ وَجَعَلَ لَكُمُ ٱلسَّمْعَ وَٱلْأَبْصَٰرَ وَٱلْأَفْـِٔدَةَۖ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ﴿٢٣﴾ قُلْ هُوَ ٱلَّذِى ذَرَأَكُمْ فِى ٱلْأَرْضِ وَإِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٢٤﴾ وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا ٱلْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٢٥﴾ قُلْ إِنَّمَا ٱلْعِلْمُ عِندَ ٱللَّهِ وَإِنَّمَآ أَنَا۠ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٢٦﴾

[١٣] ﴿ذات الصدور﴾: ئەو نهێنیانەی نێو دڵ و دەروون. [١٤] ﴿اللطيف﴾: ئەوەی زانایە بەشتە وردەکان و سەرجەم نهێنییەکانیان. [١٥] ﴿ذلولاً﴾: ئاسان و ملکەچ. ﴿مناكبها﴾: سووچ و ڕێگەکانی. ﴿النشور﴾: زیندوکردنەوە و هاتنە دەر لەگۆڕ. [١٦] ﴿يخسف بكم﴾: واتان لێبکەن کەوا ڕۆبچن. ﴿تمور﴾: دەجووڵێت و بەتوندی دەسووڕێتەوە. [١٧] ﴿حاصباً﴾: ئەو بارەشەی وردە زیخی لەگەڵ خۆی هەڵگرتووە. ﴿كيف نذير﴾: بێدارکردنەوە و سزا چۆنە؟!. [١٨] ﴿نكير﴾: بەرپەرچ دانەوە و خەشم و قین. [١٩] ﴿صافات يقبضن﴾: کردنەوەی باڵ و گوشادکردنی لەئاسماندا بەم لاولادا. [٢٠] ﴿جند لكم﴾: پاڵپشت و پەنایەك بۆتان. ﴿غرور﴾: هەڵخەڵەتاندن و فریودان(شەیتان وەهای لێکردون لەخۆیان بایی بن). [٢١] ﴿لجوا﴾: تێوەی پێچران بەتوندو تیژی. ﴿عتو﴾: سەرکەشی و خۆبەگەورە زانین. ﴿نفور﴾: هەڵهاتن و دووری لەراستییەوە. [٢٢] ﴿مكب على وجهه﴾: لەسەر ڕوو دەڕوات بەرێوە(دڵنیانییە لەوەی پارێزراوبێت یان بکەوێت). ﴿أهدى﴾: زیاتر ڕێنمایی کراوە. ﴿يمشي سويا﴾: بەرێك و پێکی دەڕوا بەرێوە. [٢٤] ﴿ذرأكم﴾: زۆری کردوون.

- لێت ڕازی نابن تا هەڵوێستی خۆت سەبارەت بەو دەر نەبڕی ، ئەویش وتی: لێمگەڕێ تابیری لێبکەمەوە ، کاتێ بیری لێکردەوە وتی: ئەمە سیحرێکی کاریگەرە ، کاریگەرە لەسەر خەڵکی ، ئنجا پەروەردگار ئایەتی: ﴿ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيداً﴾ دابەزاند. (سند)ەکەی ڕاست و دروستە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٣٠): ﴿عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ﴾ ئایەتەکە:

- (ابن ابی حاتم)و (بیهقي) لە(براء)وە دەگێڕنەوە؛ دەڵێت: کۆمەڵێك لەجوولەکە پرسیاریان لەیەکێك لەهاوەڵانی پێغەمبەر(ﷺ) کرد سەبارەت بەدەرگاوانی دۆزەخ ، هەر لەوکاتەشدا کەئەو پرسیارەکرا ئایەتی: ﴿عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ﴾ دابەزی.

فَلَمَّا رَأَوْهُ زُلْفَةً سِيٓـَٔتْ وُجُوهُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ وَقِيلَ هَٰذَا ٱلَّذِى كُنتُم بِهِۦ تَدَّعُونَ ﴿٢٧﴾ قُلْ أَرَءَيْتُمْ إِنْ أَهْلَكَنِىَ ٱللَّهُ وَمَن مَّعِىَ أَوْ رَحِمَنَا فَمَن يُجِيرُ ٱلْكَٰفِرِينَ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢٨﴾ قُلْ هُوَ ٱلرَّحْمَٰنُ ءَامَنَّا بِهِۦ وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ فِى ضَلَٰلٍ مُّبِينٍ ﴿٢٩﴾ قُلْ أَرَءَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ مَآؤُكُمْ غَوْرًا فَمَن يَأْتِيكُم بِمَآءٍ مَّعِينٍۭ ﴿٣٠﴾

سُورَةُ القَلَمِ

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

نٓ وَٱلْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ ﴿١﴾ مَآ أَنتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْنُونٍ ﴿٢﴾ وَإِنَّ لَكَ لَأَجْرًا غَيْرَ مَمْنُونٍ ﴿٣﴾ وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ ﴿٤﴾ فَسَتُبْصِرُ وَيُبْصِرُونَ ﴿٥﴾ بِأَييِّكُمُ ٱلْمَفْتُونُ ﴿٦﴾ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَن ضَلَّ عَن سَبِيلِهِۦ وَهُوَ أَعْلَمُ بِٱلْمُهْتَدِينَ ﴿٧﴾ فَلَا تُطِعِ ٱلْمُكَذِّبِينَ ﴿٨﴾ وَدُّوا۟ لَوْ تُدْهِنُ فَيُدْهِنُونَ ﴿٩﴾ وَلَا تُطِعْ كُلَّ حَلَّافٍ مَّهِينٍ ﴿١٠﴾ هَمَّازٍ مَّشَّآءٍۭ بِنَمِيمٍ ﴿١١﴾ مَّنَّاعٍ لِّلْخَيْرِ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ ﴿١٢﴾ عُتُلٍّۭ بَعْدَ ذَٰلِكَ زَنِيمٍ ﴿١٣﴾ أَن كَانَ ذَا مَالٍ وَبَنِينَ ﴿١٤﴾ إِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِ ءَايَٰتُنَا قَالَ أَسَٰطِيرُ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿١٥﴾

[٢٧] ﴿رأوه﴾: بینیبان(مەبەست پێی سزای دۆزەخە). ﴿زلفة﴾: نزیكو نووتەك. ﴿سیئت﴾: ناشیرین و رەش داگیرسا (لەغەمو پەژارەو سەرشۆڕیدا). ﴿به تدعون﴾: داوای ڕودان و قەومانیتان دەكرد(بەگاڵتەو سووكایەتی پێكردنەوە). [٢٨] ﴿أرأیتم﴾: پێم رابگەیەنن، یان نیشانم بدەن. ﴿یجیر﴾: رزگاریان بكات، یاخود پارێزگارییان لێ بكات و هێمنیان پێ ببەخشێت. [٣٠] ﴿غورا﴾: نغرۆو رۆچوون بەناخی زەویدا. ﴿ماء معین﴾: ئاوێكی لەبەر رۆیشتوو ئاسان.

سوورەتی ﴿ القلم ﴾

[١] ﴿ن﴾: بە (نون) دەخوێنرێتەوە. (بەتەنیا پەروەردگاریش زانایەو ئاگاداری مەبەست و واتاكەیەتی). ﴿والقلم﴾: سوێند دەخوات بەوقەڵەمەی پێی دەنووسرێت. ﴿ومایسطرون﴾: بەوەی دەینووسن و دەیكێشن. [٣] ﴿غیر ممنون﴾: نەبچڕاو نەبڕاوە. [٦] ﴿المفتون﴾: بەكەسێك دەوترێت ڕووداوێكی بەسەردا هاتبێت و مەست و بێهۆشی كردبێت. [٩] ﴿ودوا﴾: ئاواتەخوازو ئومێدەواربوون. ﴿تدهن﴾: نەرم و شلگیربیت. [١٠] ﴿حلاف﴾: ئەوەی هەمیشە بەڕاست و ناڕاست سوێند دەخوات. ﴿مهین﴾: بەیەكێك دەوترێت راوبۆچوونەكانی لاوازو كورت بین بن. [١١] ﴿هماز﴾: ئەوەی هەڵدەستێت بەنكووڵی كردنی خەڵك و باس وخواس كردنیان. ﴿مشاء بنمیم﴾: ئەوەی هەڵدەستێت بەدووزمانی كردن لەنێوان خەڵكیدا. [١٢] ﴿مناع للخیر﴾: ئەو كەسەی چرووك و گیرە لەخێرو بەخشیندا. ﴿معتد﴾: ستەمكارو سنوور شكێن. ﴿أثیم﴾: كەسێك زۆر گوناهو تاوانباربێت. [١٣] ﴿عتل﴾: یەكێك توندوتیژو وشك و ناسازو دڵڕەق بێت. ﴿زنیم﴾: بەدرەوشت یان شەڕەنگێز. [١٥] ﴿أساطیر الأولین﴾: درۆی هەڵبەستراوی پێشینان.

*(انس) (ﷺ) دەفەرموێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) باشترین كەس بوو لەخوو ڕەوشت و هەڵس و كەوتدا. [(متفق علیه)].

سَنَسِمُهُۥ عَلَى ٱلْخُرْطُومِ ﴿١٦﴾ إِنَّا بَلَوْنَٰهُمْ كَمَا بَلَوْنَآ أَصْحَٰبَ ٱلْجَنَّةِ إِذْ أَقْسَمُوا۟ لَيَصْرِمُنَّهَا مُصْبِحِينَ ﴿١٧﴾ وَلَا يَسْتَثْنُونَ ﴿١٨﴾ فَطَافَ عَلَيْهَا طَآئِفٌ مِّن رَّبِّكَ وَهُمْ نَآئِمُونَ ﴿١٩﴾ فَأَصْبَحَتْ كَٱلصَّرِيمِ ﴿٢٠﴾ فَتَنَادَوْا۟ مُصْبِحِينَ ﴿٢١﴾ أَنِ ٱغْدُوا۟ عَلَىٰ حَرْثِكُمْ إِن كُنتُمْ صَٰرِمِينَ ﴿٢٢﴾ فَٱنطَلَقُوا۟ وَهُمْ يَتَخَٰفَتُونَ ﴿٢٣﴾ أَن لَّا يَدْخُلَنَّهَا ٱلْيَوْمَ عَلَيْكُم مِّسْكِينٌ ﴿٢٤﴾ وَغَدَوْا۟ عَلَىٰ حَرْدٍ قَٰدِرِينَ ﴿٢٥﴾ فَلَمَّا رَأَوْهَا قَالُوٓا۟ إِنَّا لَضَآلُّونَ ﴿٢٦﴾ بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ ﴿٢٧﴾ قَالَ أَوْسَطُهُمْ أَلَمْ أَقُل لَّكُمْ لَوْلَا تُسَبِّحُونَ ﴿٢٨﴾ قَالُوا۟ سُبْحَٰنَ رَبِّنَآ إِنَّا كُنَّا ظَٰلِمِينَ ﴿٢٩﴾ فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ يَتَلَٰوَمُونَ ﴿٣٠﴾ قَالُوا۟ يَٰوَيْلَنَآ إِنَّا كُنَّا طَٰغِينَ ﴿٣١﴾ عَسَىٰ رَبُّنَآ أَن يُبْدِلَنَا خَيْرًا مِّنْهَآ إِنَّآ إِلَىٰ رَبِّنَا رَٰغِبُونَ ﴿٣٢﴾ كَذَٰلِكَ ٱلْعَذَابُ ۖ وَلَعَذَابُ ٱلْءَاخِرَةِ أَكْبَرُ ۚ لَوْ كَانُوا۟ يَعْلَمُونَ ﴿٣٣﴾ إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ عِندَ رَبِّهِمْ جَنَّٰتِ ٱلنَّعِيمِ ﴿٣٤﴾ أَفَنَجْعَلُ ٱلْمُسْلِمِينَ كَٱلْمُجْرِمِينَ ﴿٣٥﴾ مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿٣٦﴾ أَمْ لَكُمْ كِتَٰبٌ فِيهِ تَدْرُسُونَ ﴿٣٧﴾ إِنَّ لَكُمْ فِيهِ لَمَا تَخَيَّرُونَ ﴿٣٨﴾ أَمْ لَكُمْ أَيْمَٰنٌ عَلَيْنَا بَٰلِغَةٌ إِلَىٰ يَوْمِ ٱلْقِيَٰمَةِ ۙ إِنَّ لَكُمْ لَمَا تَحْكُمُونَ ﴿٣٩﴾ سَلْهُمْ أَيُّهُم بِذَٰلِكَ زَعِيمٌ ﴿٤٠﴾ أَمْ لَهُمْ شُرَكَآءُ فَلْيَأْتُوا۟ بِشُرَكَآئِهِمْ إِن كَانُوا۟ صَٰدِقِينَ ﴿٤١﴾ يَوْمَ يُكْشَفُ عَن سَاقٍ وَيُدْعَوْنَ إِلَى ٱلسُّجُودِ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ ﴿٤٢﴾

[١٦]﴿سنسمه على الخرطوم﴾:لەسەر لووتی نیشانەو هێمایەك دادەنێین و ریسوای دەكەین.[١٧]﴿بلوناهم﴾: تاقیمانكردنەوە.﴿الجنة﴾:باخێكە نزیك (صنعاء).﴿لیصرمنها﴾:بەروبوومەكەی لێدەكەنەوە.﴿مصبحین﴾:بەرەبەیان. [١٨]﴿لایستثنون﴾:نیازی جیاكردنەوەی حەقی هەژارانیان نەبوو.(بەمەش لەرەوشتی باوكیان دەرچوون).[١٩]﴿فطاف علیها﴾:دەوری گرت و بەسەریا داباری.﴿طائف﴾: مەبەستی ئافەو بەلاو ئاگرو.. [٢٠]﴿كَالصَّرِيم﴾:وەك شەوی تاریكی لێهات(واتە:باخەكە سووتاو هیچ بەروبوومێكی بەساغی دەرنەچوو). [٢١]﴿فتنادوا مصبحین﴾:لەبەرەبەیاندا یەكتریان بانگكرد.[٢٢]﴿اغدوا على حرثكم﴾:زوو بەزوو بەدەم بەروبوومەكەتانەوە بچن.﴿صارمین﴾:ئەوانەی بەنیازن بەروبووم بچننەوە.[٢٣]﴿یتخافتون﴾: بەچرپەو پەنهانی لەگەڵ یەكدا دەدوان.(نەبادا هەژاران گوێیان لێیان بێت).[٢٥]﴿غدوا﴾: بەیانی زوو گەیشتە سەر باخەكەیان.﴿على حرد﴾:لەسەر ئەوەی رێ لەهەژاران بگرن و بێبەشیان كەن.[٢٦]﴿لضالون﴾:ئەوانەی وێڵ و سەرگەردانن و رێ بەدەر ناكەن. [٢٨]﴿أوسطهم﴾:باشترین كەسیان كەخاوەنی راوبۆچوونێكی باشبوو.﴿لولا تسبحون﴾: بۆچی داوای لێخۆشبوون لەخوای گەورە ناكەن؟(دەربارەی ئەو هەڵوێست ونیازە خراپەتان). [٣٠]﴿یتلاومون﴾:لۆمەو سەرزەنشتی یەكتریان دەكرد لەسەر ئەو نیازەی هەیان بوو. [٣١]﴿طاغین﴾:ئەوانەی سنووری پەروەردگار دەشكێنن.[٣٢]﴿راغبون﴾:ئەوانەی روودەكەنە پەروەردگارو لێیدەپارێنەوە.[٣٨]﴿لما تخیرون﴾:ئەوەی هەڵی دەبژێرن و ئارەزووتان لێیەتی. [٣٩]﴿أیمان﴾:بەڵێن و پەیمانێك كەوا چەسپابێت بەسوێند.﴿لما تحكمون﴾:ئەوەی بۆخۆتان بڕیاردەدەن.[٤٠]﴿زعیم﴾:ئەوەی دابینی یەكێك بكات.[٤٢]﴿یكشف عن ساق﴾:ئەم دەستەواژەیە بۆ دەرخستنی نارەحەتییەكانی قیامەت.

[٤٣] ﴿خاشعة أبصارهم﴾: دیدەو چاویان تێکشکاوو شۆڕە. ﴿ترهقهم ذلة﴾: لەملکەچیو سەرشۆڕیدا نغرۆبوون. [٤٤] ﴿فذرني﴾: دەستبەرداربەو لێمگەڕێ(هەڕەشەیە). ﴿سنستدرجهم﴾: هێدی هێدی لەسزاو خەشم نزیکیان دەخەینەوە (هەتا فڕێیان دەداتە نێو دۆزەخ). [٤٥] ﴿أملي لهم﴾: فەرامۆشیان دەکەم. ﴿کیدي متین﴾: سزاو خەشمی خوایی ئەستەمو سەختە(هیچ کەس ناتوانێت خۆی ڕابگرێت لەئاستیا). [٤٦] ﴿مغرم﴾: سزای ئەو پاداشتە. ﴿مثقلون﴾: ئەوانەی داوای هەڵگرتنی بارێکی قورسو گرانیان لێکراوە. [٤٨] ﴿فاصبر لحکم ربك﴾: چاوەڕێبە پەروەردگار فەرمان دەربکات (سەبارەت بەو بێباوەڕانە). ﴿کصاحب الحوت﴾: هەروەك (یونس)پێغەمبەر (د.خ)

سورة القلم

خَٰشِعَةً أَبۡصَٰرُهُمۡ تَرۡهَقُهُمۡ ذِلَّةٌۖ وَقَدۡ كَانُواْ يُدۡعَوۡنَ إِلَى ٱلسُّجُودِ وَهُمۡ سَٰلِمُونَ ﴿٤٣﴾ فَذَرۡنِي وَمَن يُكَذِّبُ بِهَٰذَا ٱلۡحَدِيثِۖ سَنَسۡتَدۡرِجُهُم مِّنۡ حَيۡثُ لَا يَعۡلَمُونَ ﴿٤٤﴾ وَأُمۡلِي لَهُمۡۚ إِنَّ كَيۡدِي مَتِينٌ ﴿٤٥﴾ أَمۡ تَسۡـَٔلُهُمۡ أَجۡرًا فَهُم مِّن مَّغۡرَمٍ مُّثۡقَلُونَ ﴿٤٦﴾ أَمۡ عِندَهُمُ ٱلۡغَيۡبُ فَهُمۡ يَكۡتُبُونَ ﴿٤٧﴾ فَٱصۡبِرۡ لِحُكۡمِ رَبِّكَ وَلَا تَكُن كَصَاحِبِ ٱلۡحُوتِ إِذۡ نَادَىٰ وَهُوَ مَكۡظُومٌ ﴿٤٨﴾ لَّوۡلَآ أَن تَدَٰرَكَهُۥ نِعۡمَةٌ مِّن رَّبِّهِۦ لَنُبِذَ بِٱلۡعَرَآءِ وَهُوَ مَذۡمُومٌ ﴿٤٩﴾ فَٱجۡتَبَٰهُ رَبُّهُۥ فَجَعَلَهُۥ مِنَ ٱلصَّٰلِحِينَ ﴿٥٠﴾ وَإِن يَكَادُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ لَيُزۡلِقُونَكَ بِأَبۡصَٰرِهِمۡ لَمَّا سَمِعُواْ ٱلذِّكۡرَ وَيَقُولُونَ إِنَّهُۥ لَمَجۡنُونٌ ﴿٥١﴾ وَمَا هُوَ إِلَّا ذِكۡرٌ لِّلۡعَٰلَمِينَ ﴿٥٢﴾

سُورَةُ الحَاقَّة

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

ٱلۡحَآقَّةُ ﴿١﴾ مَا ٱلۡحَآقَّةُ ﴿٢﴾ وَمَآ أَدۡرَىٰكَ مَا ٱلۡحَآقَّةُ ﴿٣﴾ كَذَّبَتۡ ثَمُودُ وَعَادُۢ بِٱلۡقَارِعَةِ ﴿٤﴾ فَأَمَّا ثَمُودُ فَأُهۡلِكُواْ بِٱلطَّاغِيَةِ ﴿٥﴾ وَأَمَّا عَادٞ فَأُهۡلِكُواْ بِرِيحٖ صَرۡصَرٍ عَاتِيَةٖ ﴿٦﴾ سَخَّرَهَا عَلَيۡهِمۡ سَبۡعَ لَيَالٖ وَثَمَٰنِيَةَ أَيَّامٍ حُسُومٗاۖ فَتَرَى ٱلۡقَوۡمَ فِيهَا صَرۡعَىٰ كَأَنَّهُمۡ أَعۡجَازُ نَخۡلٍ خَاوِيَةٖ ﴿٧﴾ فَهَلۡ تَرَىٰ لَهُم مِّنۢ بَاقِيَةٖ ﴿٨﴾

﴿مکظوم﴾: مەبەستی ئەوەیە حەزرەتی(یونس) (د.خ)پڕ لەخەشمو توڕەیی بوو بەرانبەر بەنەتەوەکەی. [٤٩] ﴿تدارکه نعمة﴾: سۆزو بەزەیی هات بەسەریا. ﴿لنبذ بالعراء﴾: ئەوا فڕێدەدرایە سەر زەوییەکی وشكو برن. [٥٠] ﴿فاجتباه ربه﴾: هەڵیبژاردووە(بەوەی نیگای بۆناردوە). [٥١] ﴿لیزلقونك﴾: وات لێدەکەن بخلیسکێیتو فریو بخۆیت.

سوورەتی ﴿ الحاقة ﴾

[١] ﴿الحاقة﴾: مەبەستی قیامەتە. [٢] ﴿ما الحاقة﴾: قیامەت چەند مەزنو گەورەیە؟ [٤] ﴿بالقارعة﴾: قیامەت دڵەکان دەهێنێتە لەرزە. [٥] ﴿بالطاغیة﴾: مەبەستی دەنگێکە کەلەتوندو تیژیدا لەسنوور دەرچووبێت. [٦] ﴿بریح صرصر﴾: زۆر گەرم یا سارد، یان دەنگێکی زۆر بەرز. ﴿عاتیة﴾: لەوپەڕی توندوتیژیو گێرەشێوێنی. [٧] ﴿سخرها علیهم﴾: زاڵی کرد بەسەریاندا. ﴿حسوما﴾: یەك لەدوای یەك ڕووداوەکان بخات بەلایەکدا. ﴿صرعی﴾: تیاچوون، یا فڕێدراون بەسەر زەویدا. ﴿أعجاز نخل﴾: ڕەگو بنکی دارخورما بێ چڵو پۆ. ﴿خاویة﴾: بەتاڵو پووچ ، یان ڕزیو کرمۆڵ.

وَجَآءَ فِرۡعَوۡنُ وَمَن قَبۡلَهُۥ وَٱلۡمُؤۡتَفِكَٰتُ بِٱلۡخَاطِئَةِ ﴿٩﴾ فَعَصَوۡاْ رَسُولَ رَبِّهِمۡ فَأَخَذَهُمۡ أَخۡذَةٗ رَّابِيَةً ﴿١٠﴾ إِنَّا لَمَّا طَغَا ٱلۡمَآءُ حَمَلۡنَٰكُمۡ فِي ٱلۡجَارِيَةِ ﴿١١﴾ لِنَجۡعَلَهَا لَكُمۡ تَذۡكِرَةٗ وَتَعِيَهَآ أُذُنٞ وَٰعِيَةٞ ﴿١٢﴾ فَإِذَا نُفِخَ فِي ٱلصُّورِ نَفۡخَةٞ وَٰحِدَةٞ ﴿١٣﴾ وَحُمِلَتِ ٱلۡأَرۡضُ وَٱلۡجِبَالُ فَدُكَّتَا دَكَّةٗ وَٰحِدَةٗ ﴿١٤﴾ فَيَوۡمَئِذٖ وَقَعَتِ ٱلۡوَاقِعَةُ ﴿١٥﴾ وَٱنشَقَّتِ ٱلسَّمَآءُ فَهِيَ يَوۡمَئِذٖ وَاهِيَةٞ ﴿١٦﴾ وَٱلۡمَلَكُ عَلَىٰٓ أَرۡجَآئِهَاۚ وَيَحۡمِلُ عَرۡشَ رَبِّكَ فَوۡقَهُمۡ يَوۡمَئِذٖ ثَمَٰنِيَةٞ ﴿١٧﴾ يَوۡمَئِذٖ تُعۡرَضُونَ لَا تَخۡفَىٰ مِنكُمۡ خَافِيَةٞ ﴿١٨﴾ فَأَمَّا مَنۡ أُوتِيَ كِتَٰبَهُۥ بِيَمِينِهِۦ فَيَقُولُ هَآؤُمُ ٱقۡرَءُواْ كِتَٰبِيَهۡ ﴿١٩﴾ إِنِّي ظَنَنتُ أَنِّي مُلَٰقٍ حِسَابِيَهۡ ﴿٢٠﴾ فَهُوَ فِي عِيشَةٖ رَّاضِيَةٖ ﴿٢١﴾ فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٖ ﴿٢٢﴾ قُطُوفُهَا دَانِيَةٞ ﴿٢٣﴾ كُلُواْ وَٱشۡرَبُواْ هَنِيٓـَٔۢا بِمَآ أَسۡلَفۡتُمۡ فِي ٱلۡأَيَّامِ ٱلۡخَالِيَةِ ﴿٢٤﴾ وَأَمَّا مَنۡ أُوتِيَ كِتَٰبَهُۥ بِشِمَالِهِۦ فَيَقُولُ يَٰلَيۡتَنِي لَمۡ أُوتَ كِتَٰبِيَهۡ ﴿٢٥﴾ وَلَمۡ أَدۡرِ مَا حِسَابِيَهۡ ﴿٢٦﴾ يَٰلَيۡتَهَا كَانَتِ ٱلۡقَاضِيَةَ ﴿٢٧﴾ مَآ أَغۡنَىٰ عَنِّي مَالِيَهۡۜ ﴿٢٨﴾ هَلَكَ عَنِّي سُلۡطَٰنِيَهۡ ﴿٢٩﴾ خُذُوهُ فَغُلُّوهُ ﴿٣٠﴾ ثُمَّ ٱلۡجَحِيمَ صَلُّوهُ ﴿٣١﴾ ثُمَّ فِي سِلۡسِلَةٖ ذَرۡعُهَا سَبۡعُونَ ذِرَاعٗا فَٱسۡلُكُوهُ ﴿٣٢﴾ إِنَّهُۥ كَانَ لَا يُؤۡمِنُ بِٱللَّهِ ٱلۡعَظِيمِ ﴿٣٣﴾ وَلَا يَحُضُّ عَلَىٰ طَعَامِ ٱلۡمِسۡكِينِ ﴿٣٤﴾

[٩]﴿المؤتفكات﴾:هەڵگەڕاوەكان ، مەبەست گوندەكانی نەتەوەی (لوط)ە كەخوای گەورە ژێرو ژووریكرد بەسەریاندا. ﴿بالخاطئة﴾:هەستان بەكردنی چەندین كردەوەی هەڵەو نادروست. [١٠]﴿فاخذهم﴾:تۆڵەی لێسەندن ، لەناوی بردن.﴿اخذة رابية﴾: توندو بەهێزتر لەتۆڵەو سزاكانی دیكە.[١١]﴿طغى الماء﴾: بەرزبوویەوەو سنووری ئاسایی خۆی شكاند.﴿الجارية﴾:كەشتی ، مەبەست كەشتییەكەی (نوح)ە (د.خ). [١٢]﴿تذكرة﴾:پەندو ئامۆژگاری. ﴿تعيها أذن واعية﴾:گوێیەكی زرنگو هۆشمەند لەبەری كاتو لێی تێبگات.[١٣]﴿نفخة واحدة﴾:فووكردنی یەكەمجار (فووی یەكەم).[١٤]﴿حملت الأرض﴾: لەجێگاكانیان بەرزكرانەوەو هەڵكێشران. ﴿دُكتا﴾:پێكدادرانو تێك شكان. [١٥]﴿وقعت الواقعة﴾:قیامەت روودەداتو دەچەسپێت.[١٦]﴿انشقت السماء﴾: ئاسمان پارچە پارچە بوو لێك جیابوویەوە.﴿واهية﴾:لاوازو ئاسان هەڵدەوەرێت. [١٧]﴿أرجائها﴾:چواردەورو ئەملاولای.[١٨]﴿يومئذ تعرضون﴾:پاش فووی دووەم دەخرێنە روو.﴿خافية﴾:حاڵەتێكی نهێنی (واتە شتێكی پەنهانی سەیرە).[١٩]﴿هاؤم﴾:بیبەن، سەیری كەن.[٢٠]﴿ظننت﴾:وامزانیو دڵنیابووم.[٢١]﴿راضية﴾:رازییە(پێی ناخۆش نییە). [٢٢]﴿عالية﴾:شوێنو پایەیەكی بەرز.[٢٣]﴿قطوفها﴾:بەروبوومەكەی.﴿دانية﴾:نزیكو بەردەست.[٢٤]﴿هنيئا﴾:بێزیانو ئازار.﴿أسلفتم﴾:پێشكەشتانكرد.﴿الخالية﴾: رابردوو.[٢٥]﴿لم أوت﴾:پێم نەدرایە.[٢٧]﴿القاضية﴾:مردنێكی دوایی هێنەر.[٢٨]﴿ما أغنى عني﴾:لەسزاو ئەشكەنجە نەیپاراستم.[٢٩]﴿هلك﴾:تیاچوو نەما.﴿سلطانية﴾:بەڵگەو دەستەڵاتدارو بەهێز.[٣٠]﴿فغلوه﴾:كۆتو زنجیر بخەنە دەستو گەردنیانەوە. [٣١]﴿الجحيم﴾:ئاگرێكی بڵێسەدارو داگیرساو.﴿صلوه﴾:بیخەنە ناوی ، یابیسوتێنن تێیدا.[٣٢]﴿سلسلة﴾: زنجیرێكی ئاسنینی پێكەوەگرێدراو.﴿ذرعها﴾:ئەندازەو درێژییەكەی.﴿فاسلكوه﴾:بیخەنە ناوی تێوەی بپێچن.[٣٤]﴿ولا يحض﴾:هانی نەدەدا(بۆ خێركردن).

فَلَيْسَ لَهُ ٱلْيَوْمَ هَٰهُنَا حَمِيمٌ ٣٥ وَلَا طَعَامٌ إِلَّا مِنْ غِسْلِينٍ ٣٦ لَّا يَأْكُلُهُۥٓ إِلَّا ٱلْخَٰطِـُٔونَ ٣٧ فَلَآ أُقْسِمُ بِمَا تُبْصِرُونَ ٣٨ وَمَا لَا تُبْصِرُونَ ٣٩ إِنَّهُۥ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ ٤٠ وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ ۚ قَلِيلًا مَّا تُؤْمِنُونَ ٤١ وَلَا بِقَوْلِ كَاهِنٍ ۚ قَلِيلًا مَّا تَذَكَّرُونَ ٤٢ تَنزِيلٌ مِّن رَّبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ٤٣ وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ ٱلْأَقَاوِيلِ ٤٤ لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِٱلْيَمِينِ ٤٥ ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ ٱلْوَتِينَ ٤٦ فَمَا مِنكُم مِّنْ أَحَدٍ عَنْهُ حَٰجِزِينَ ٤٧ وَإِنَّهُۥ لَتَذْكِرَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ ٤٨ وَإِنَّا لَنَعْلَمُ أَنَّ مِنكُم مُّكَذِّبِينَ ٤٩ وَإِنَّهُۥ لَحَسْرَةٌ عَلَى ٱلْكَٰفِرِينَ ٥٠ وَإِنَّهُۥ لَحَقُّ ٱلْيَقِينِ ٥١ فَسَبِّحْ بِٱسْمِ رَبِّكَ ٱلْعَظِيمِ ٥٢

سُورَةُ المَعَارِج

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

سَأَلَ سَآئِلٌۢ بِعَذَابٍ وَاقِعٍ ١ لِّلْكَٰفِرِينَ لَيْسَ لَهُۥ دَافِعٌ ٢ مِّنَ ٱللَّهِ ذِى ٱلْمَعَارِجِ ٣ تَعْرُجُ ٱلْمَلَٰٓئِكَةُ وَٱلرُّوحُ إِلَيْهِ فِى يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُۥ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ ٤ فَٱصْبِرْ صَبْرًا جَمِيلًا ٥ إِنَّهُمْ يَرَوْنَهُۥ بَعِيدًا ٦ وَنَرَىٰهُ قَرِيبًا ٧ يَوْمَ تَكُونُ ٱلسَّمَآءُ كَٱلْمُهْلِ ٨ وَتَكُونُ ٱلْجِبَالُ كَٱلْعِهْنِ ٩ وَلَا يَسْـَٔلُ حَمِيمٌ حَمِيمًا ١٠

[٣٥] ﴿حميم﴾:هاورێیەك بەزەیی پێدابێتەوەو پارێزگاری لێبكات. [٣٦] ﴿غسلين﴾:خوێن و زوخاوو كێمی دۆزەخییەكان. [٣٧] ﴿الخاطئون﴾:ئەوانە سووربوون لەسەرتاوان و گوناه. [٣٨] ﴿فلا أقسم﴾:سوێندبێت. [٤٠] ﴿قول رسول﴾:وتەی پێغەمبەر(د.خ) یان نێردراوی پەروەردگارە. [٤٢] ﴿كاهن﴾:ئەو كەسەی بانگەشەی نهێنی و غەیب دەكات. ﴿قليلا ما تذكرون﴾:كەمێك بیریكەنەوە. [٤٤] ﴿تقول علينا﴾:وتەیەك بڵێت نەمان وتبێت (واتە:هەڵی بەستێت لەلای خۆیەوە). [٤٥] ﴿لأخذنا منه باليمين﴾:ئەوا بەسوێندەكەی خۆی دەمانگرت و هەڵس وكەوتمان لێقەدەغەدەكرد. [٤٦] ﴿الوتين﴾: شاڕەگی ژیان یان بڕبڕەی پشت. [٤٧] ﴿عنه حاجزين﴾:رێ لەتیاچوون بگرن و پارێزگاری لێبكەن. [٥٠] ﴿حسرة﴾:پەشیمانییەكی بێ‌شومار. [٥٢] ﴿فسبح باسم ربك﴾:بەپاكی پەروەردگارت رابگرەو دوور لەوەی شیاوی نییە.

سوورەتی ﴿المعارج﴾

[١] ﴿سأل سائل﴾:دوعاو نزای لەخۆیكرد. ﴿بعذاب واقع﴾:سزایەك بێت بەسەریاندا (بێ‌گەڕانەوەولادان). [٣] ﴿ذي المعارج﴾:خاوەن پلەی بەرزو بڵند. [٤] ﴿تعرج الملائكة﴾: فریشتەكان بەرز دەبنەوە. ﴿والروح﴾:مەبەستی حەزرەتی(جبريل)ە. [٥] ﴿صبرا جميلا﴾: بریتییە لەو ئارامگرتنەی نیگەرانی و هەڵچوونی تێدا نییە. [٨] ﴿كالمهل﴾:وەك مسی تواوە یان زەیتی هەڵقرچاو. [٩] ﴿كالعهن﴾:وێنەی خوریەك ڕەنگاو ڕەنگ كرابێت. [١٠] ﴿حميم﴾:كەسی نزیك و دۆست.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٣١): ﴿وما جعلنا أصحاب النار الا ملائكة﴾ئایەتەكە:
سلە(ابن اسحاق)ەوە دەگێڕنەوە؛ دەڵێت: رۆژێكیان (ابو جهل) وتی: ئەی قورەیشییەكان (محمد) دەڵێ: ئەو سەربازانەی خوا كەسزای ئێوە دەدەن لەدۆزەخدا نۆزدەن، ئێوەش لەهەموو خەڵكی ژمارەتان زیاترە ، ئایا سەد پیاو لەئێوە بەیەكێك لەوان ناوێرن ؟ ئنجا خوای گەورە ئایەتی: ﴿عليها تسعة عشر﴾ی ناردەخوارەوە. -

يبصرونهم يود المجرم لو يفتدي من عذاب يومئذ ببنيه (١١) وصاحبته وأخيه (١٢) وفصيلته التي تؤويه (١٣) ومن في الأرض جميعا ثم ينجيه (١٤) كلا إنها لظى (١٥) نزاعة للشوى (١٦) تدعوا من أدبر وتولى (١٧) وجمع فأوعى (١٨) إن الإنسان خلق هلوعا (١٩) إذا مسه الشر جزوعا (٢٠) وإذا مسه الخير منوعا (٢١) إلا المصلين (٢٢) الذين هم على صلاتهم دائمون (٢٣) والذين في أموالهم حق معلوم (٢٤) للسائل والمحروم (٢٥) والذين يصدقون بيوم الدين (٢٦) والذين هم من عذاب ربهم مشفقون (٢٧) إن عذاب ربهم غير مأمون (٢٨) والذين هم لفروجهم حافظون (٢٩) إلا على أزواجهم أو ما ملكت أيمانهم فإنهم غير ملومين (٣٠) فمن ابتغى وراء ذلك فأولئك هم العادون (٣١) والذين هم لأماناتهم وعهدهم راعون (٣٢) والذين هم بشهاداتهم قائمون (٣٣) والذين هم على صلاتهم يحافظون (٣٤) أولئك في جنات مكرمون (٣٥) فمال الذين كفروا قبلك مهطعين (٣٦) عن اليمين وعن الشمال عزين (٣٧) أيطمع كل امرئ منهم أن يدخل جنة نعيم (٣٨) كلا إنا خلقناهم مما يعلمون (٣٩)

[١١] ﴿يبصرونهم﴾: هەندێك لەخزمان یەكتری دەبینن و هیچ كەس لەسەختی باروذۆخەكە قسەناكات. ﴿يود﴾: پێی خۆشەو ئاواتەخوازە. [١٢] ﴿صاحبته﴾: هاوسەرەكەی. [١٣] ﴿فصيلته﴾: ئەو خێزانەی لێی جیابوەتەوە. ﴿تؤويه﴾: گرتنەخۆ لەكاتی ناڕەحەتی و ئاستەنگدا. [١٥] ﴿لظى﴾: بڵێسەی ئاگر یان دۆزەخ. [١٦] ﴿نزاعة للشوى﴾: لەبنج و بناوان هەڵی دەكێشێ. [١٧] ﴿تدعوا﴾: هاواردەكات بەتاسەوە.. ﴿أدبر﴾: پشتی دەكاتە حەق و ڕاستی. ﴿تولى﴾: پشت هەڵكردن لەگوێڕایەڵی. [١٨] ﴿جمع فأوعى﴾: ماڵی خڕكردوەتەوەو لەگەنجینەیا دایناوە. [١٩] ﴿هلوعا﴾: بێزارو پشت سوور. [٢٠] ﴿جزوعا﴾: نیگەران و خەم و خەفەتدار. [٢١] ﴿منوعا﴾: گیرو دەست قونجاو. [٢٤] ﴿حق معلوم﴾: دیاریكردنی بەشێك بۆئەوەی لەپێناوی خوادا ببەخشێت. [٢٥] ﴿للسائل﴾: ئەو هەژارەی دەست پان دەكاتەوەو داوا لەخەڵكی دەكات یارمەتی بدەن. ﴿المحروم﴾: ئەو هەژارەی داوا لەكەس ناكات و خاوەن نەفسێكی بەرزە. [٢٦] ﴿يوم الدين﴾: ڕۆژی لێپرسینەوە (قیامەت). [٢٧] ﴿مشفقون﴾: ئەوانەی دەترسن. (چونكە دەزانن پەروەردگار مەزنە). [٢٨] ﴿غير مأمون﴾: هیچ كەس دڵنیانییە (لەوەی بەدووربێت لەسزای خوایی). [٣١] ﴿ابتغى﴾: داوا بكاو خوازیاربێت. ﴿العادون﴾: ئەوانەی سنووری حەڵاڵ دەبەزێنن و دەچنە ناو حەرامەوە. [٣٦] ﴿قبلك﴾: لەلای تۆوە. ﴿مهطعين﴾: ئەوانەی ملیان بەكێش دەكەن و خێرا خۆیان دەگەیەننە لات(لای پێغەمبەر(د.خ). [٣٧] ﴿عزين﴾: كۆمەڵی جیاجیا. [٣٩] ﴿مما يعلمون﴾: ئاوێكی كەم نرخ و بێبەهایە(مەنی).

- پیاوێكی (قریش)ی هەڵیدایەو (ناوی الاشد) بوو وتی: قورەیشیەكان ئەو (نۆزدە) یە نەتان ترسێنێت ، بەتەنها بەلای ڕاستم چاری دەیان دەكەم و بەشانی چەپیشم چاری نۆیان دەكەم ، خوای گەورەش ئایەتی: ﴿وَمَا جَعَلْنَا أَصْحَابَ النَّارِ إِلَّا مَلَائِكَةً﴾ ناردە خوارەوە.

فَلَآ أُقۡسِمُ بِرَبِّ ٱلۡمَشَٰرِقِ وَٱلۡمَغَٰرِبِ إِنَّا لَقَٰدِرُونَ ﴿٤٠﴾ عَلَىٰٓ أَن نُّبَدِّلَ خَيۡرٗا مِّنۡهُمۡ وَمَا نَحۡنُ بِمَسۡبُوقِينَ ﴿٤١﴾ فَذَرۡهُمۡ يَخُوضُواْ وَيَلۡعَبُواْ حَتَّىٰ يُلَٰقُواْ يَوۡمَهُمُ ٱلَّذِي يُوعَدُونَ ﴿٤٢﴾ يَوۡمَ يَخۡرُجُونَ مِنَ ٱلۡأَجۡدَاثِ سِرَاعٗا كَأَنَّهُمۡ إِلَىٰ نُصُبٖ يُوفِضُونَ ﴿٤٣﴾ خَٰشِعَةً أَبۡصَٰرُهُمۡ تَرۡهَقُهُمۡ ذِلَّةٞۚ ذَٰلِكَ ٱلۡيَوۡمُ ٱلَّذِي كَانُواْ يُوعَدُونَ ﴿٤٤﴾

سُورَةُ نُوحٍ

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

إِنَّآ أَرۡسَلۡنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوۡمِهِۦٓ أَنۡ أَنذِرۡ قَوۡمَكَ مِن قَبۡلِ أَن يَأۡتِيَهُمۡ عَذَابٌ أَلِيمٞ ﴿١﴾ قَالَ يَٰقَوۡمِ إِنِّي لَكُمۡ نَذِيرٞ مُّبِينٌ ﴿٢﴾ أَنِ ٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ وَٱتَّقُوهُ وَأَطِيعُونِ ﴿٣﴾ يَغۡفِرۡ لَكُم مِّن ذُنُوبِكُمۡ وَيُؤَخِّرۡكُمۡ إِلَىٰٓ أَجَلٖ مُّسَمًّىۚ إِنَّ أَجَلَ ٱللَّهِ إِذَا جَآءَ لَا يُؤَخَّرُۚ لَوۡ كُنتُمۡ تَعۡلَمُونَ ﴿٤﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّي دَعَوۡتُ قَوۡمِي لَيۡلٗا وَنَهَارٗا ﴿٥﴾ فَلَمۡ يَزِدۡهُمۡ دُعَآءِيٓ إِلَّا فِرَارٗا ﴿٦﴾ وَإِنِّي كُلَّمَا دَعَوۡتُهُمۡ لِتَغۡفِرَ لَهُمۡ جَعَلُوٓاْ أَصَٰبِعَهُمۡ فِيٓ ءَاذَانِهِمۡ وَٱسۡتَغۡشَوۡاْ ثِيَابَهُمۡ وَأَصَرُّواْ وَٱسۡتَكۡبَرُواْ ٱسۡتِكۡبَارٗا ﴿٧﴾ ثُمَّ إِنِّي دَعَوۡتُهُمۡ جِهَارٗا ﴿٨﴾ ثُمَّ إِنِّيٓ أَعۡلَنتُ لَهُمۡ وَأَسۡرَرۡتُ لَهُمۡ إِسۡرَارٗا ﴿٩﴾ فَقُلۡتُ ٱسۡتَغۡفِرُواْ رَبَّكُمۡ إِنَّهُۥ كَانَ غَفَّارٗا ﴿١٠﴾

[٤٠] ﴿فلا أقسم﴾:سوێند بێت. [٤١] ﴿بمسبوقين﴾:دەستەوسان یا کەم دەسەلات(چونکە کەس ناتوانێت رێگر بێت لەئاست پەروەردگاردا بۆ ئەوکارەی دەیەوێت). [٤٢] ﴿فذرهم﴾:دەستبەرداریان ببەو گوێیان پێمەدە. ﴿يخوضوا﴾:نغرۆبن (لەبەتاڵ و درۆدا). [٤٣] ﴿من الأجداث﴾:لەگۆڕەکانیان. ﴿سراعاً﴾: بریتیە لەخێرا کەوتنە رێ بەرەو گۆڕەپانی مەحشەر. ﴿نصب﴾: نیشانەیەکی دانراو، یان ئەو بتانە بۆ پەرستن دانراون. ﴿يوفضون﴾:هەڵدێن و پێشبڕکێ دەکەن. [٤٤] ﴿خاشعة أبصارهم﴾:چاوەکانیان زەلیل و شۆڕن و بەرزی ناکەنەوە. ﴿ترهقهم ذلة﴾: سەرشۆڕییەکی گەورەو بێشومار.

سوورەتی ﴿ نوح ﴾

[١] ﴿أنذر قومك﴾:بێدارو ئاگاداریان بکە لەسزای خوایی ئەگەر سەرپێچیانکرد. [٤] ﴿أجل مسمى﴾:کاتێکی دیاریکراو (خوایگەورە دایناوە بۆ مردنی مرۆڤ). ﴿أجل الله﴾:کاتی هاتنی سزای خوایی (گەرباوەڕ نەهێنن). [٦] ﴿فراراً﴾:دوورە پەرێزیو هەڵهاتن. [٧] ﴿استغشوا ثيابهم﴾:پۆشاکەکانیان بەتەواوی لەخۆ دەپێچا. ﴿أصروا﴾: توندو تیژو سووربوون لەسەر بێباوەڕی. [٨] ﴿جهاراً﴾: بەئاشکرا. [٩] ﴿أسررت لهم﴾: بەپەنهانی لەگەڵیان دواوم.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٥٢):﴿بَلْ يُرِيدُ كُلُّ امْرِئٍ مِنْهُمْ أَنْ يُؤْتَى صُحُفًا مُنَشَّرَةً﴾ئایەتەکە:

-(ابن منذر) لە(سدی)ەوە دەگێڕێتەوە: دەڵێت: وتیان: گەر (محمد) راست دەکات لەوەدا کەدەیڵێت، دەبێت لەژێر سەری هەریەکێك لەئێمەدا نامەیەك هەبێت تێیدا نوسرابێت: بەری بوون و هێمن بوون لەئاگر ، ئنجا ئایەتی.﴿ بَلْ يُرِيدُ كُلُّ امْرِئٍ مِنْهُمْ أَنْ يُؤْتَى صُحُفًا مُنَشَّرَةً﴾دابەزی.

سوورەتی ﴿ القيامة ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٦):﴿لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ﴾ئایەتەکە:

- (بخاری) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە ؛ دەڵێت: هەرکات پێغەمبەری خوا(ﷺ) نیگای بۆ دەهات زمانی دەجوڵاندەوە بەمەبەستی لەبەرکردنی قورئان ئنجا پەروەردگار ئەم ئایەتەی نازڵکردە خوارەوە.

يُرْسِلِ ٱلسَّمَآءَ عَلَيْكُم مِّدْرَارًا ﴿١١﴾ وَيُمْدِدْكُم بِأَمْوَٰلٍ وَبَنِينَ وَيَجْعَل لَّكُمْ جَنَّٰتٍ وَيَجْعَل لَّكُمْ أَنْهَٰرًا ﴿١٢﴾ مَّا لَكُمْ لَا تَرْجُونَ لِلَّهِ وَقَارًا ﴿١٣﴾ وَقَدْ خَلَقَكُمْ أَطْوَارًا ﴿١٤﴾ أَلَمْ تَرَوْا۟ كَيْفَ خَلَقَ ٱللَّهُ سَبْعَ سَمَٰوَٰتٍ طِبَاقًا ﴿١٥﴾ وَجَعَلَ ٱلْقَمَرَ فِيهِنَّ نُورًا وَجَعَلَ ٱلشَّمْسَ سِرَاجًا ﴿١٦﴾ وَٱللَّهُ أَنۢبَتَكُم مِّنَ ٱلْأَرْضِ نَبَاتًا ﴿١٧﴾ ثُمَّ يُعِيدُكُمْ فِيهَا وَيُخْرِجُكُمْ إِخْرَاجًا ﴿١٨﴾ وَٱللَّهُ جَعَلَ لَكُمُ ٱلْأَرْضَ بِسَاطًا ﴿١٩﴾ لِّتَسْلُكُوا۟ مِنْهَا سُبُلًا فِجَاجًا ﴿٢٠﴾ قَالَ نُوحٌ رَّبِّ إِنَّهُمْ عَصَوْنِى وَٱتَّبَعُوا۟ مَن لَّمْ يَزِدْهُ مَالُهُۥ وَوَلَدُهُۥٓ إِلَّا خَسَارًا ﴿٢١﴾ وَمَكَرُوا۟ مَكْرًا كُبَّارًا ﴿٢٢﴾ وَقَالُوا۟ لَا تَذَرُنَّ ءَالِهَتَكُمْ وَلَا تَذَرُنَّ وَدًّا وَلَا سُوَاعًا وَلَا يَغُوثَ وَيَعُوقَ وَنَسْرًا ﴿٢٣﴾ وَقَدْ أَضَلُّوا۟ كَثِيرًا ۖ وَلَا تَزِدِ ٱلظَّٰلِمِينَ إِلَّا ضَلَٰلًا ﴿٢٤﴾ مِّمَّا خَطِيٓـَٰٔتِهِمْ أُغْرِقُوا۟ فَأُدْخِلُوا۟ نَارًا فَلَمْ يَجِدُوا۟ لَهُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ أَنصَارًا ﴿٢٥﴾ وَقَالَ نُوحٌ رَّبِّ لَا تَذَرْ عَلَى ٱلْأَرْضِ مِنَ ٱلْكَٰفِرِينَ دَيَّارًا ﴿٢٦﴾ إِنَّكَ إِن تَذَرْهُمْ يُضِلُّوا۟ عِبَادَكَ وَلَا يَلِدُوٓا۟ إِلَّا فَاجِرًا كَفَّارًا ﴿٢٧﴾ رَّبِّ ٱغْفِرْ لِى وَلِوَٰلِدَىَّ وَلِمَن دَخَلَ بَيْتِىَ مُؤْمِنًا وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَٱلْمُؤْمِنَٰتِ وَلَا تَزِدِ ٱلظَّٰلِمِينَ إِلَّا تَبَارًۢا ﴿٢٨﴾

[١١] ﴿يرسل السماء﴾: ئەو بارانەی هەورەکان هەڵیانگرتووە. ﴿مدرارا﴾: بەخوڕو لێزمەو یەك لەدوای یەك. [١٢] ﴿يمددكم﴾: پێتان ببەخشێت و بیکا بەپاڵپشتتان. [١٣] ﴿لاترجون لله وقارا﴾: لەگەورەیی و مەزنی پەروەردگار ناترسن. [١٤] ﴿خلقكم أطوارا﴾: بەچەند قۆناغێکی جیا جیا ئێوەی دروست کردووە. [١٥] ﴿طاقا﴾: چەند قات و چینێك بەسەریەکەوە. [١٦] ﴿نورا﴾: ئەو نورەی زەوی ڕۆشن دەکاتەوە. ﴿سراجا﴾: چرایەکی پرشنگدار. [١٧] ﴿أنبتكم من الأرض﴾: لەخۆڵ و خاکی زەوی ئێوەی بەدی هێناوە، (چونکە باوکە ئادەمی لەو خۆڵە دروستکردووە). [١٩] ﴿بساطا﴾: ڕاخەر یان هاوچەشنی ڕاخەرێك فراوان (کەجێگیر بن لەسەری). [٢٠] ﴿لتسلكوا منها سبلا﴾: هەتا چەند ڕێگایەك بگرنەبەر تێیدا. ﴿فجاجا﴾: فراوان و گوشاد. [٢١] ﴿خسارا﴾: خەسارۆمەندی (لەهەردوو دنیا). [٢٢] ﴿مكرا كبارا﴾: پیلانێکی گەورەو مەزن (بەوەی نوحیان بەدرۆزن داناو ئەزیەتیاندا). [٢٣] ﴿لاتذرن﴾: واز مەهێنن، دەستیان لێهەڵمەگرن. ﴿ودا ولا سواعا﴾: ناوی بتەکانیانە لەسەردەمی نەفامیدا. [٢٥] ﴿مما خطيئاتهم﴾: بەهۆی هەڵەو تاوانەکانیانەوە. [٢٦] ﴿ديارا﴾: کەسێکی نیشتەجێ. [٢٨] ﴿تبارا﴾: تیاچوون و فەوتان.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٣٤ ـ ٣٥): ﴿أَوْلَى لَكَ فَأَوْلَى ، ثُمَّ أَوْلَى لَكَ فَأَوْلَى﴾ئایەتەکە:

ـ (ابن جرير) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: کاتێك ئایەتی: ﴿عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ﴾ هاتەخوارەوە، (ابو جهل) بە(قريش)ی وت: دایکتان ڕۆڵە ڕۆتان بۆ بکات ، کوڕەکەی (ابن كبش)ە پێتان دەڵێت: دەرگاوانی دۆزەخ (نۆزدە) کەسن ، ئێوەش ژمارەتان زۆرە، ئایا هەر (دە)کەس لەئێوە بەیەکێك لەو دەرگاوانانەی دۆزەخ ناوێرن ، خوای گەورەش نیگای ناردە خوارەوە بۆسەر پێغەمبەرەکەی تا بە(ابو جهل) بڵێت: ﴿أَوْلَى لَكَ فَأَوْلَى ، ثُمَّ أَوْلَى لَكَ فَأَوْلَى﴾. هەروەها(نسائي) لە(سعيد)ی کوڕی (جبير)ەوە دەگێڕێتەوە دەڵێت: پرسیاریان کرد لە(ابن عباس) ئاخۆ پێغەمبەری خوا پێی وت ؛ یاخود پەروەردگار فەرمانی پێکرد وەها بڵێت ، ئەویش لەوەڵامدا فەرمووی : لەناخی خۆیەوە وتی و دواتریش پەروەردگار نیگای بۆنارد .

سُورَةُ الجِنِّ

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

قُلْ أُوحِيَ إِلَيَّ أَنَّهُ ٱسْتَمَعَ نَفَرٌ مِّنَ ٱلْجِنِّ فَقَالُوٓا۟ إِنَّا سَمِعْنَا قُرْءَانًا عَجَبًا ﴿١﴾ يَهْدِىٓ إِلَى ٱلرُّشْدِ فَـَٔامَنَّا بِهِۦ ۖ وَلَن نُّشْرِكَ بِرَبِّنَآ أَحَدًا ﴿٢﴾ وَأَنَّهُۥ تَعَٰلَىٰ جَدُّ رَبِّنَا مَا ٱتَّخَذَ صَٰحِبَةً وَلَا وَلَدًا ﴿٣﴾ وَأَنَّهُۥ كَانَ يَقُولُ سَفِيهُنَا عَلَى ٱللَّهِ شَطَطًا ﴿٤﴾ وَأَنَّا ظَنَنَّآ أَن لَّن تَقُولَ ٱلْإِنسُ وَٱلْجِنُّ عَلَى ٱللَّهِ كَذِبًا ﴿٥﴾ وَأَنَّهُۥ كَانَ رِجَالٌ مِّنَ ٱلْإِنسِ يَعُوذُونَ بِرِجَالٍ مِّنَ ٱلْجِنِّ فَزَادُوهُمْ رَهَقًا ﴿٦﴾ وَأَنَّهُمْ ظَنُّوا۟ كَمَا ظَنَنتُمْ أَن لَّن يَبْعَثَ ٱللَّهُ أَحَدًا ﴿٧﴾ وَأَنَّا لَمَسْنَا ٱلسَّمَآءَ فَوَجَدْنَٰهَا مُلِئَتْ حَرَسًا شَدِيدًا وَشُهُبًا ﴿٨﴾ وَأَنَّا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقَٰعِدَ لِلسَّمْعِ ۖ فَمَن يَسْتَمِعِ ٱلْـَٔانَ يَجِدْ لَهُۥ شِهَابًا رَّصَدًا ﴿٩﴾ وَأَنَّا لَا نَدْرِىٓ أَشَرٌّ أُرِيدَ بِمَن فِى ٱلْأَرْضِ أَمْ أَرَادَ بِهِمْ رَبُّهُمْ رَشَدًا ﴿١٠﴾ وَأَنَّا مِنَّا ٱلصَّٰلِحُونَ وَمِنَّا دُونَ ذَٰلِكَ ۖ كُنَّا طَرَآئِقَ قِدَدًا ﴿١١﴾ وَأَنَّا ظَنَنَّآ أَن لَّن نُّعْجِزَ ٱللَّهَ فِى ٱلْأَرْضِ وَلَن نُّعْجِزَهُۥ هَرَبًا ﴿١٢﴾ وَأَنَّا لَمَّا سَمِعْنَا ٱلْهُدَىٰٓ ءَامَنَّا بِهِۦ ۖ فَمَن يُؤْمِنۢ بِرَبِّهِۦ فَلَا يَخَافُ بَخْسًا وَلَا رَهَقًا ﴿١٣﴾

سوورەتی ﴿ الجن ﴾

[١] ﴿نفر﴾: کۆمەڵێك کەلەنێوان سێ تا دە کەس دابن. ﴿قرانا عجبا﴾: کتێبێکی خوێنراوەی سەرنج ڕاکێش، (کەوردەکاری زۆری تێداکرابێت و بێوێنەبێت). [٢] ﴿یهدي﴾: ڕێنمایی کردووە. ﴿الرشد﴾: حەق و ڕاستی. [٣] ﴿تعالی﴾: بەرزو بڵندە. ﴿جد ربنا﴾: بەرزو گەورەیی پەروەردگارمان، یاخود دەسەڵاتی بێپایانی. ﴿صاحبة﴾: هاوسەر. [٤] ﴿سفیها﴾: سەرکەش و نەفامەکانمان. (ئیبلیس و سەربازەکانی). ﴿شططا﴾: درۆیەکی گەورە. [٦] ﴿یعوذون﴾: پەنادەگرن، یان داوای پارێزگاری کردنیان لێدەکەن. ﴿رهقا﴾: تاوان و سەرپێچی یا گوناهو سەرلێشێواوی. [٨] ﴿لمسنا السماء﴾: چوینە ئاسمان (بۆ گوێگرتن). ﴿حرسا شدیدا﴾: پاسەوانێکی بەهێزو توانا (کەفریشتەکانن). ﴿شهبا﴾: پریسکێك، پارچە ئاگرێك. [٩] ﴿نقعد منها..﴾: لەهەندێك لەسووچەکانی ئاسماندا پێگەیەك بگرین (بۆ گوێگرتن). ﴿مقاعد للسمع﴾: شوێنی گوێگرتن، تادەنگوباسی ئاسمان ببیستن. ﴿رصدا﴾: چاودێر. [١٠] ﴿رشدا﴾: خێروچاکە. [١١] ﴿الصالحون﴾: ئەوانەی زۆر باش و تەواون لەخێرو چاکەیا. ﴿طرائق قددا﴾: چەندین کۆمەڵی جیاجیا. [١٢] ﴿ظننا﴾: دڵنیابووین و زانیمان. [١٣] ﴿الهدی﴾: ڕێنومایی کەر (قورئانی پیرۆز). ﴿بخسا﴾: بەکەم سەیر کردن. ﴿رهقا﴾: ستەمی لێناکرێت.

سوورەتی ﴿ الانسان ﴾ یان ﴿ الدهر ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(٨): ﴿وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ مِسْكِيناً وَيَتِيماً وَأَسِيراً﴾ئایەتەکە :

- (ابن منذر)له (ابن جریر)ەوە دەگێڕێتەوە ، دەڵێت : ئەم ئایەتە سەبارەت بەوە هاتە خوارەوە پێغەمبەری خوا(ﷺ) موسڵمانی بەدیل نەدەگرت، سەبارەت بەدیلە موشریکەکان هاتە خوارەوە ، کەسزاو ئەشکەنجە دران ؛ ئنجا پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمانی کرد باش بن لەگەڵیان.

وَأَنَّا مِنَّا الْمُسْلِمُونَ وَمِنَّا الْقَاسِطُونَ فَمَنْ أَسْلَمَ فَأُولَٰئِكَ تَحَرَّوْا رَشَدًا ﴿١٤﴾ وَأَمَّا الْقَاسِطُونَ فَكَانُوا لِجَهَنَّمَ حَطَبًا ﴿١٥﴾ وَأَلَّوِ اسْتَقَامُوا عَلَى الطَّرِيقَةِ لَأَسْقَيْنَاهُم مَّاءً غَدَقًا ﴿١٦﴾ لِّنَفْتِنَهُمْ فِيهِ وَمَن يُعْرِضْ عَن ذِكْرِ رَبِّهِ يَسْلُكْهُ عَذَابًا صَعَدًا ﴿١٧﴾ وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا ﴿١٨﴾ وَأَنَّهُ لَمَّا قَامَ عَبْدُ اللَّهِ يَدْعُوهُ كَادُوا يَكُونُونَ عَلَيْهِ لِبَدًا ﴿١٩﴾ قُلْ إِنَّمَا أَدْعُو رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِهِ أَحَدًا ﴿٢٠﴾ قُلْ إِنِّي لَا أَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا رَشَدًا ﴿٢١﴾ قُلْ إِنِّي لَن يُجِيرَنِي مِنَ اللَّهِ أَحَدٌ وَلَنْ أَجِدَ مِن دُونِهِ مُلْتَحَدًا ﴿٢٢﴾ إِلَّا بَلَاغًا مِّنَ اللَّهِ وَرِسَالَاتِهِ وَمَن يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّ لَهُ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ﴿٢٣﴾ حَتَّىٰ إِذَا رَأَوْا مَا يُوعَدُونَ فَسَيَعْلَمُونَ مَنْ أَضْعَفُ نَاصِرًا وَأَقَلُّ عَدَدًا ﴿٢٤﴾ قُلْ إِنْ أَدْرِي أَقَرِيبٌ مَّا تُوعَدُونَ أَمْ يَجْعَلُ لَهُ رَبِّي أَمَدًا ﴿٢٥﴾ عَالِمُ الْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ عَلَىٰ غَيْبِهِ أَحَدًا ﴿٢٦﴾ إِلَّا مَنِ ارْتَضَىٰ مِن رَّسُولٍ فَإِنَّهُ يَسْلُكُ مِن بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ رَصَدًا ﴿٢٧﴾ لِّيَعْلَمَ أَن قَدْ أَبْلَغُوا رِسَالَاتِ رَبِّهِمْ وَأَحَاطَ بِمَا لَدَيْهِمْ وَأَحْصَىٰ كُلَّ شَيْءٍ عَدَدًا ﴿٢٨﴾

[١٤]﴿المسلمون﴾:موسڵمانان(ئەوانەی ملکەچ و گوێڕایەڵن بۆ پەروەردگار). ﴿القاسطون﴾:لادەران ، ئەوانەی لەئیسلام لایانداوە. ﴿تحروا رشداً﴾: ئەوانەی ڕێگەی هۆشمەندیو خێریان هەڵبژاردووە.(مەبەستی چاکەو ڕێنمایی‌یە). [١٥]﴿حطباً﴾: ئاگرخۆشکەر. [١٦]﴿على الطريقة﴾: راستەشەقام ، ڕێگای پێغەمبەران(ﷺ). ﴿ماء غدقاً﴾:ئاوێکی زۆرو بەرفراوان. [١٧]﴿لنفتنهم فيه﴾: تاقیان بکەینەوە (لەوەدا پێمان بەخشیوون). ﴿ذكر ربه﴾:یادی پەروەردگارەکەی (قورئانی پیرۆز). ﴿يسلكه﴾:دەیگرێتەبەر ، دەچێتە ناوی. ﴿عذاباً صعداً﴾:سزایەکی قورس و گران (کەخۆگرتن لەئاستیا مەحاڵە). [١٨]﴿فلاتدعوا﴾:پەرستشی بۆ ئەنجام مەدەن و خوازیاریشی مەبن. [١٩]﴿عبدالله يدعوه﴾:بەندەی خوا(محمد)(د.خ) دەیپەرستێت. ﴿عليه لبداً﴾:بەدوایی یەکدا ڕیز دەبەستن و کۆدەبنەوەو سوورن لەسەر گوێبیست بوونی قورئانی پیرۆز. [٢١]﴿ضراً﴾:زیان و زەرەر. ﴿رشداً﴾:سوودو خێر ، یان ڕێنمایی کردن. [٢٢]﴿لن يجيرني﴾:نامپارێزێت و، نایەت بەهانامەوە. ﴿ملتحداً﴾: پەناگەو پەرێزێك (بمپارێزێت). [٢٣]﴿الا بلاغاً﴾:مەگەر ڕاگەیاندنێك. [٢٤]﴿مايوعدون..﴾:ئەوەی بەڵێنیان پێدراوە (لەسزاو خەشم). [٢٥]﴿ان أدري﴾: نازانم. ﴿أمداً﴾:ماوەیەکی دوورو درێژ. [٢٦]﴿لايُظهر﴾:ئاگاداری ناکات. [٢٧]﴿يسلك﴾:دایدەنێ و رایدەسپێرێ. ﴿رصداً﴾:پاسەوانانی فریشتە. [٢٨]﴿أحاط﴾:دەورانگیری‌داوە (زانیاریەکی تەواوو پڕی هەیە لەسەری). ﴿احصى﴾: بژاردن و سەرژمێری‌یەکی وردو درشت.

هۆی دابەزینی ئایەتی (٢٠):﴿وَإِذَا رَأَيْتَ ثَمَّ رَأَيْتَ نَعِيماً وَمُلْكاً كَبِيراً﴾ئایەتەکە:

- (ابن المنذر) لە(عكرمة)وە دەگێڕێتەوە ؛ دەڵێت: (عمر) چووە لای پێغەمبەر(ﷺ) کەلەسەر حەسیرێك لەپەلکی دارخورما دروستکرابوو ڕاکشابوو ، شوێنەواری حەسیرەکە بەجەستەیەوە -

سُورَةُ المُزَّمِّلِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

يَا أَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ ﴿١﴾ قُمِ اللَّيْلَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٢﴾ نِصْفَهُ أَوِ انْقُصْ مِنْهُ قَلِيلًا ﴿٣﴾ أَوْ زِدْ عَلَيْهِ وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا ﴿٤﴾ إِنَّا سَنُلْقِي عَلَيْكَ قَوْلًا ثَقِيلًا ﴿٥﴾ إِنَّ نَاشِئَةَ اللَّيْلِ هِيَ أَشَدُّ وَطْئًا وَأَقْوَمُ قِيلًا ﴿٦﴾ إِنَّ لَكَ فِي النَّهَارِ سَبْحًا طَوِيلًا ﴿٧﴾ وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَبْتِيلًا ﴿٨﴾ رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ فَاتَّخِذْهُ وَكِيلًا ﴿٩﴾ وَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَاهْجُرْهُمْ هَجْرًا جَمِيلًا ﴿١٠﴾ وَذَرْنِي وَالْمُكَذِّبِينَ أُولِي النَّعْمَةِ وَمَهِّلْهُمْ قَلِيلًا ﴿١١﴾ إِنَّ لَدَيْنَا أَنْكَالًا وَجَحِيمًا ﴿١٢﴾ وَطَعَامًا ذَا غُصَّةٍ وَعَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٣﴾ يَوْمَ تَرْجُفُ الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ وَكَانَتِ الْجِبَالُ كَثِيبًا مَهِيلًا ﴿١٤﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَا إِلَيْكُمْ رَسُولًا شَاهِدًا عَلَيْكُمْ كَمَا أَرْسَلْنَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ رَسُولًا ﴿١٥﴾ فَعَصَىٰ فِرْعَوْنُ الرَّسُولَ فَأَخَذْنَاهُ أَخْذًا وَبِيلًا ﴿١٦﴾ فَكَيْفَ تَتَّقُونَ إِنْ كَفَرْتُمْ يَوْمًا يَجْعَلُ الْوِلْدَانَ شِيبًا ﴿١٧﴾ السَّمَاءُ مُنْفَطِرٌ بِهِ كَانَ وَعْدُهُ مَفْعُولًا ﴿١٨﴾ إِنَّ هَٰذِهِ تَذْكِرَةٌ فَمَنْ شَاءَ اتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِ سَبِيلًا ﴿١٩﴾

سوورەتی ﴿ المزمل ﴾

[١] ﴿المزمل﴾: ئەوکەسەی خۆی پێچاوەتە نێو جل و نوێن (مەبەست پێغەمبەری خوایە)(د.خ). [٤] ﴿ورتل القران﴾: بەهێمنی قورئان بخوێنە (بریتیە لەوشێوازەی خوێندنی قورئان کەخوێنەر بتوانێت پیتەکانی دەربرێت). [٥] ﴿قولا ثقيلا﴾: وتەیەکی قورس و سەنگین لەسەر نەفس (قورئانی پیرۆز). [٦] ﴿ناشئة الليل﴾: ئەو بەندایەتی یەیە کەشەو ئەنجام دەدرێت (شەونوێژ). ﴿أشد وطئا﴾: قاچەکان چەسپاو دەکات و بەندایەتیش جێگیرو پتەو. ﴿أقوم قيلا﴾: باشترین و بەهێزترین خوێندنەوەیە (چونکە دڵ تێدا بێدارو ئامادەیە). [٧] ﴿سبحا﴾: جموجووڵ و هەوڵدان لەبۆ کاسبی. [٨] ﴿وتبتل اليه﴾: بۆ خوا لێبڕاوبەو سەرقاڵی یەکتاپەرستی بە. [١٠] ﴿هجرا جميلا﴾: پشت تێکردنێکی باش (لۆمەو سەرزەنشتی تیانەبێ). [١١] ﴿ذرني والمكذبين﴾: لێم گەڕێ بۆ درۆزنان (ئەمە هەڕەشەیەکی سەختە بۆیان). ﴿اولي النعمة﴾: خاوەنی نازو نیعمەت (لەماڵ و سامان و منداڵ). ﴿مهلهم قليلا﴾: پشتگوێیان بخە چەند ساتێکی کەم. [١٢] ﴿لدينا﴾: هەمانە. ﴿أنكالا﴾: کۆتی قورس و توندوتیژ. ﴿جحيما﴾: ئاگرێکی بڵێسەدار. [١٣] ﴿طعاما ذا غصة﴾: ئەو خواردەمەنییەی لەگەروو دەگیرێت و ناڕواتە خوارەوە. [١٤] ﴿ترجف الأرض﴾: زەوی دێتە لەرزەو جوولە جووڵ (ڕۆژی قیامەت). ﴿كثيبا﴾: تەپۆڵکە خۆڵی چین لەسەر چین. ﴿مهيلا﴾: تواوەو وردو خاش. [١٦] ﴿اخذا وبيلا﴾: تیاچوون و فەوتانی توندو چارەنووس خراپ. [١٧] ﴿تتقون﴾: خۆتان دەپارێزن. ﴿الولدان﴾: منداڵ و کۆرپەی شیرە خۆرە. ﴿شيبا﴾: پیری و چوونە ساڵەوە. (بەهۆی نارەحەتییەکانی قیامەت). [١٨] ﴿منفطر﴾: قڵیشاوو درز تێبوو. [١٩] ﴿سبيلا﴾: ڕێگایەك بەرەو بەهەشتی بەرێت.

﴿إِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ أَدْنَىٰ مِن ثُلُثَيِ ٱلَّيْلِ وَنِصْفَهُۥ وَثُلُثَهُۥ وَطَآئِفَةٌ مِّنَ ٱلَّذِينَ مَعَكَ ۚ وَٱللَّهُ يُقَدِّرُ ٱلَّيْلَ وَٱلنَّهَارَ ۚ عَلِمَ أَن لَّن تُحْصُوهُ فَتَابَ عَلَيْكُمْ ۖ فَٱقْرَءُوا۟ مَا تَيَسَّرَ مِنَ ٱلْقُرْءَانِ ۚ عَلِمَ أَن سَيَكُونُ مِنكُم مَّرْضَىٰ ۙ وَءَاخَرُونَ يَضْرِبُونَ فِى ٱلْأَرْضِ يَبْتَغُونَ مِن فَضْلِ ٱللَّهِ ۙ وَءَاخَرُونَ يُقَٰتِلُونَ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ ۖ فَٱقْرَءُوا۟ مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ ۚ وَأَقِيمُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُوا۟ ٱلزَّكَوٰةَ وَأَقْرِضُوا۟ ٱللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا ۚ وَمَا تُقَدِّمُوا۟ لِأَنفُسِكُم مِّنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِندَ ٱللَّهِ هُوَ خَيْرًا وَأَعْظَمَ أَجْرًا ۚ وَٱسْتَغْفِرُوا۟ ٱللَّهَ ۖ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌۢ ﴿٢٠﴾

سُورَةُ المُدَّثِّر

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

يَٰٓأَيُّهَا ٱلْمُدَّثِّرُ ﴿١﴾ قُمْ فَأَنذِرْ ﴿٢﴾ وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ ﴿٣﴾ وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ ﴿٤﴾ وَٱلرُّجْزَ فَٱهْجُرْ ﴿٥﴾ وَلَا تَمْنُن تَسْتَكْثِرُ ﴿٦﴾ وَلِرَبِّكَ فَٱصْبِرْ ﴿٧﴾ فَإِذَا نُقِرَ فِى ٱلنَّاقُورِ ﴿٨﴾ فَذَٰلِكَ يَوْمَئِذٍ يَوْمٌ عَسِيرٌ ﴿٩﴾ عَلَى ٱلْكَٰفِرِينَ غَيْرُ يَسِيرٍ ﴿١٠﴾ ذَرْنِى وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا ﴿١١﴾ وَجَعَلْتُ لَهُۥ مَالًا مَّمْدُودًا ﴿١٢﴾ وَبَنِينَ شُهُودًا ﴿١٣﴾ وَمَهَّدتُّ لَهُۥ تَمْهِيدًا ﴿١٤﴾ ثُمَّ يَطْمَعُ أَنْ أَزِيدَ ﴿١٥﴾ كَلَّآ ۖ إِنَّهُۥ كَانَ لِءَايَٰتِنَا عَنِيدًا ﴿١٦﴾ سَأُرْهِقُهُۥ صَعُودًا ﴿١٧﴾

[٢٠] ﴿أدنى﴾:کەمتر. ﴿يقدر الليل﴾: ئەندازەکەی شەو دەزانێت. ﴿علم أن لن تحصوه﴾:ئاگادارەو دەزانێت ناتوانن بزانن شەو چەندە نوێژتان کردووەو چەندی ماوە. ﴿فتاب عليكم﴾:ئەوجا بۆی ئاسان کردن. (ئەوەبکەن کەبۆتان ئاسانە). ﴿يضربون في الأرض﴾:بۆ بازرگانیو شتی دیکە دەچن. ﴿يبتغون﴾:داوا دەکەن. ﴿وأقرضوا الله﴾: ببەخشن لەپێناوی خوایا بەدەر لەوەی فەرزکراوە لەسەرتان. ﴿قرضا حسنا﴾: بەخشینێکی باشو چاک بۆ پاککردنەوەی نەفسی خۆتان.

سوورەتی ﴿المدثر﴾

[١] ﴿المدثر﴾:ئەوەی خۆی داپۆشیبوو بەپێخەفو جلو بەرگەکەی (مەبەست پێغەمبەری خوایە (د.خ). [٢] ﴿فأنذر﴾: مەبەست پێی هەستان بەئاگادارکردنەوەو بێداری‌یە. [٣] ﴿وربك فكبر﴾:پەروەردگارت بەمەزنو بلند رابگرە.

[٤] ﴿وثيابك فطهر﴾:پاك کردنەوەی نەفسە لەخەوش لێڵیو نەخۆشی‌یەکانی دەروون.

[٥] ﴿والرجز فاهجر﴾:واز لەپەرستنی بت بهێنە لەگەڵ سەرجەم ئەو گوناهانەی شایشتەی خەشمو سزان. [٦] ﴿ولا تمنن تستكثر﴾:مەبەخشە بۆ دەوڵەمەندی یا شتێك مەبەخشەو داوای زیاتر بکەی لەبریدا. [٨] ﴿نقر في الناقور﴾:فووکرا بەکەڕەنادا بۆ زیندو بوونەوەو لێپرسینەوە. [٩] ﴿عسير﴾:قورسو گران. [١١] ﴿ذرني﴾:لێمگەڕێ (مەبەستی هەڕەشەیە). ﴿خلقت وحيدا﴾:بەتەنیا خۆم دروستم کردووە. [١٢] ﴿مالا ممدودا﴾:ماڵێکی بێ‌شوومار.. [١٣] ﴿شهودا﴾:ئەوانەی خاوەن پلەوپایەن لەناو نەتەوەدا، گەواهیان وەردەگیرێت. [١٤] ﴿مهدت له تمهيدا﴾:ڕێم خۆشکردووە بۆیو ماڵو دارایی‌و دەستەڵاتم پێداوە. [١٦] ﴿كلا﴾:نەخێر. ﴿عنيدا﴾:ئەوەی سەرکەشو دوور لەڕاستییە. [١٧] ﴿سأرهقه صعودا﴾:بەرزاییەکی سەختو ناڕەحەتی‌یەکی زۆر قورس.

إِنَّهُۥ فَكَّرَ وَقَدَّرَ ﴿١٨﴾ فَقُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴿١٩﴾ ثُمَّ قُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴿٢٠﴾ ثُمَّ نَظَرَ ﴿٢١﴾ ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَرَ ﴿٢٢﴾ ثُمَّ أَدْبَرَ وَٱسْتَكْبَرَ ﴿٢٣﴾ فَقَالَ إِنْ هَٰذَآ إِلَّا سِحْرٌ يُؤْثَرُ ﴿٢٤﴾ إِنْ هَٰذَآ إِلَّا قَوْلُ ٱلْبَشَرِ ﴿٢٥﴾ سَأُصْلِيهِ سَقَرَ ﴿٢٦﴾ وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا سَقَرُ ﴿٢٧﴾ لَا تُبْقِى وَلَا تَذَرُ ﴿٢٨﴾ لَوَّاحَةٌ لِّلْبَشَرِ ﴿٢٩﴾ عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ ﴿٣٠﴾ وَمَا جَعَلْنَآ أَصْحَٰبَ ٱلنَّارِ إِلَّا مَلَٰٓئِكَةً ۙ وَمَا جَعَلْنَا عِدَّتَهُمْ إِلَّا فِتْنَةً لِّلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لِيَسْتَيْقِنَ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْكِتَٰبَ وَيَزْدَادَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِيمَٰنًا ۙ وَلَا يَرْتَابَ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْكِتَٰبَ وَٱلْمُؤْمِنُونَ ۙ وَلِيَقُولَ ٱلَّذِينَ فِى قُلُوبِهِم مَّرَضٌ وَٱلْكَٰفِرُونَ مَاذَآ أَرَادَ ٱللَّهُ بِهَٰذَا مَثَلًا ۚ كَذَٰلِكَ يُضِلُّ ٱللَّهُ مَن يَشَآءُ وَيَهْدِى مَن يَشَآءُ ۚ وَمَا يَعْلَمُ جُنُودَ رَبِّكَ إِلَّا هُوَ ۚ وَمَا هِىَ إِلَّا ذِكْرَىٰ لِلْبَشَرِ ﴿٣١﴾ كَلَّا وَٱلْقَمَرِ ﴿٣٢﴾ وَٱلَّيْلِ إِذْ أَدْبَرَ ﴿٣٣﴾ وَٱلصُّبْحِ إِذَآ أَسْفَرَ ﴿٣٤﴾ إِنَّهَا لَإِحْدَى ٱلْكُبَرِ ﴿٣٥﴾ نَذِيرًا لِّلْبَشَرِ ﴿٣٦﴾ لِمَن شَآءَ مِنكُمْ أَن يَتَقَدَّمَ أَوْ يَتَأَخَّرَ ﴿٣٧﴾ كُلُّ نَفْسٍۭ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ ﴿٣٨﴾ إِلَّآ أَصْحَٰبَ ٱلْيَمِينِ ﴿٣٩﴾ فِى جَنَّٰتٍ يَتَسَآءَلُونَ ﴿٤٠﴾ عَنِ ٱلْمُجْرِمِينَ ﴿٤١﴾ مَا سَلَكَكُمْ فِى سَقَرَ ﴿٤٢﴾ قَالُوا۟ لَمْ نَكُ مِنَ ٱلْمُصَلِّينَ ﴿٤٣﴾ وَلَمْ نَكُ نُطْعِمُ ٱلْمِسْكِينَ ﴿٤٤﴾ وَكُنَّا نَخُوضُ مَعَ ٱلْخَآئِضِينَ ﴿٤٥﴾ وَكُنَّا نُكَذِّبُ بِيَوْمِ ٱلدِّينِ ﴿٤٦﴾ حَتَّىٰٓ أَتَىٰنَا ٱلْيَقِينُ ﴿٤٧﴾

[١٨]﴿قدر﴾:ئەوەی لەنەفسی خۆیدا تانەو توانجی ئامادەکردووە دژ بەقورئانی پیرۆز.[١٩]﴿فقتل﴾:دەك تیاچێ‌و نەمێنێ.[٢٢]﴿عبس﴾: ناوچاوی گرژکرد (پاش ئەوەی فێڵەکانی سەری نەگرت).﴿بسر﴾: دەموچاوی تێکچوو ، سەرودڵیدا بەیەکا.[٢٣]﴿ادبر﴾:پشتی هەڵکرد (لەباوەڕهێنان).﴿استكبر﴾:خۆی بەرزو گەورە گرت (لەشوێنکەوتنی پێغەمبەری خوا).[٢٤]﴿یؤثر﴾: فێردەکرێت‌و کاریگەری خۆی دەبێت. [٢٦]﴿ساصلیه سقر﴾:دەیخەمە دۆزەخەوە.[٢٨]﴿لاتبقی﴾:هیچ نایەڵێتەوە، دەیسوتێنێت.﴿ولاتذر﴾: لێی ناگەڕێت بێتە دەرەوە. [٢٩]﴿لواحة للبشر﴾:رووپۆشی پێستەکەیان رەش دەکات‌و دەیسوتێنێت.[٣١]﴿اصحاب النار﴾:بەرپرسانی دۆزەخ.﴿عدتهم﴾:ژمارەیان.﴿فتنة﴾: تاقیکردنەوە.﴿لیستقین الذین اوتوا الكتاب﴾:هەتا بۆ جوولەکەو مەسیحیەکان ڕۆشن ببێتەوە لەحاڵی ئەوەدا ژمارەی(نۆزدە)هاتووە.﴿لایرتاب﴾:گومانی تێدانییە. ﴿مرض﴾:نەخۆشی دووڕوویی.﴿ذكری﴾:یادو جێگەی پەندوەرگرتن. [٣٢]﴿والقمر﴾:پەروەردگار سوێند بە مانگ دەخوات.[٣٣]﴿واللیل اذ أدبر﴾:سوێند بەشەو دەخوات کاتێ پشتی هەڵکردو ئاوابوو.[٣٤]﴿والصبح اذ أسفر﴾:سوێند دەخوات بەڕۆژ کاتێك رووناك دەبێتەوە.[٣٥]﴿الكبر﴾:بەڵای گەورەو گران. [٣٦]﴿نذیرا﴾:ئاگاداریە.[٣٧]﴿أن یتقدم﴾:پێش بکەوێت بەرەوچاکەو گوێڕایەڵی. [٣٨]﴿كسبت﴾:ئەنجامی‌داوە.﴿رهینة﴾:کۆت‌و بەندکراوە.[٤٢]﴿ماسلككم﴾:چی وای لێکردن بکەونە ناو..[٤٥]﴿نخوض﴾:ڕۆدەچوون لەبەتاڵ‌و ناحەق‌و بێ‌باوەڕی. [٤٦]﴿یوم الدین﴾:ڕۆژی پاداشت‌و سزا.

- دیاربوو ، (عمر) کاتێ ئەمەی بەدیکرد گریا ، پێغەمبەریش(ﷺ) فەرمووی: بۆچی دەگریت ؟ ئەویش فەرمووی: بیری(کیسرا)و موڵکەکەی‌و (هرمز)و موڵکەکەیم کردەوە، بیری پادشای (حەبەش)و موڵکەکەیم-

فَمَا تَنفَعُهُمْ شَفَٰعَةُ ٱلشَّٰفِعِينَ ﴿٤٨﴾ فَمَا لَهُمْ عَنِ ٱلتَّذْكِرَةِ مُعْرِضِينَ ﴿٤٩﴾ كَأَنَّهُمْ حُمُرٌ مُّسْتَنفِرَةٌ ﴿٥٠﴾ فَرَّتْ مِن قَسْوَرَةٍۭ ﴿٥١﴾ بَلْ يُرِيدُ كُلُّ ٱمْرِئٍ مِّنْهُمْ أَن يُؤْتَىٰ صُحُفًا مُّنَشَّرَةً ﴿٥٢﴾ كَلَّا ۖ بَل لَّا يَخَافُونَ ٱلْءَاخِرَةَ ﴿٥٣﴾ كَلَّآ إِنَّهُۥ تَذْكِرَةٌ ﴿٥٤﴾ فَمَن شَآءَ ذَكَرَهُۥ ﴿٥٥﴾ وَمَا يَذْكُرُونَ إِلَّآ أَن يَشَآءَ ٱللَّهُ ۚ هُوَ أَهْلُ ٱلتَّقْوَىٰ وَأَهْلُ ٱلْمَغْفِرَةِ ﴿٥٦﴾

سُورَةُ القِيَامَةِ

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

لَآ أُقْسِمُ بِيَوْمِ ٱلْقِيَٰمَةِ ﴿١﴾ وَلَآ أُقْسِمُ بِٱلنَّفْسِ ٱللَّوَّامَةِ ﴿٢﴾ أَيَحْسَبُ ٱلْإِنسَٰنُ أَلَّن نَّجْمَعَ عِظَامَهُۥ ﴿٣﴾ بَلَىٰ قَٰدِرِينَ عَلَىٰٓ أَن نُّسَوِّىَ بَنَانَهُۥ ﴿٤﴾ بَلْ يُرِيدُ ٱلْإِنسَٰنُ لِيَفْجُرَ أَمَامَهُۥ ﴿٥﴾ يَسْـَٔلُ أَيَّانَ يَوْمُ ٱلْقِيَٰمَةِ ﴿٦﴾ فَإِذَا بَرِقَ ٱلْبَصَرُ ﴿٧﴾ وَخَسَفَ ٱلْقَمَرُ ﴿٨﴾ وَجُمِعَ ٱلشَّمْسُ وَٱلْقَمَرُ ﴿٩﴾ يَقُولُ ٱلْإِنسَٰنُ يَوْمَئِذٍ أَيْنَ ٱلْمَفَرُّ ﴿١٠﴾ كَلَّا لَا وَزَرَ ﴿١١﴾ إِلَىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ ٱلْمُسْتَقَرُّ ﴿١٢﴾ يُنَبَّؤُا۟ ٱلْإِنسَٰنُ يَوْمَئِذٍۭ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ ﴿١٣﴾ بَلِ ٱلْإِنسَٰنُ عَلَىٰ نَفْسِهِۦ بَصِيرَةٌ ﴿١٤﴾ وَلَوْ أَلْقَىٰ مَعَاذِيرَهُۥ ﴿١٥﴾ لَا تُحَرِّكْ بِهِۦ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِۦٓ ﴿١٦﴾ إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُۥ وَقُرْءَانَهُۥ ﴿١٧﴾ فَإِذَا قَرَأْنَٰهُ فَٱتَّبِعْ قُرْءَانَهُۥ ﴿١٨﴾ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُۥ ﴿١٩﴾

[٤٩]﴿معرضين﴾:پشت هەڵدەکەن. [٥٠]﴿حمر مستنفرة﴾:گوێدرێژی بەلەسە.[٥١]﴿قسورة﴾:شێر یان راوچی.[٥٢]﴿منشرة﴾: بلاْوکراوەتەوەو ئاشکرایە.[٥٤]﴿إِنَّهُ تَذْكِرَةٌ﴾:قورئان جێگەی یادو پەند وەرگرتنە.[٥٦]﴿أهل التقوى﴾:جێگەو خاوەن بەندایەتی و ترسە.﴿أهل المغفرة﴾:شیاوی لێبوردەیی‌یە.

سوورەتی ﴿ القیامة ﴾

[١]﴿لا أقسم﴾:سوێندبێت.{پیتی (لا) زیادەیە}.[٢]﴿النفس اللوامة﴾:ئەو نەفسەی هەمیشە لۆمەو سەرزەنشتی خۆی دەکات(هەرکات گوناهو تاوانێکی ئەنجامدا).[٣]﴿نجمع عظامه﴾:ئێسقانەکانی کۆدەکەینەوەو (سەرلەنوێ زیندووی دەکەینەوە). [٤]﴿ بلى﴾:نەخێر،وانیە (بەڵکو دوای پزینیش کۆی دەکەینەوە).﴿نسوي بنانه﴾:سەرپەنجەکانیان بنیاد دەنێینەوە،(کەچەند بچووکەو چەندەش وردەکاری تیاکراوە ، چ جای بەشە گەورەکانی تری لاشە). [٥]﴿لیفجر أمامه﴾:بۆیە خوازیاری ژیانە هەتا بەسەرپێچی و تاوان بیباتە سەر. [٦]﴿أیان﴾:کەی ؛چ کات؟.[٧]﴿برق البصر﴾:سەرسام بوو ئیدی لەبینین کەوت. [٨]﴿خسف القمر﴾:مانگ گیراو رووناکی لەدەستدا.[٩]﴿جمع الشمس والقمر﴾:مانگ‌و رۆژ پێکەوە جووت بوون،(یاسای هەڵهاتن‌و ئاراستەیان تێکچوو).[١٠]﴿أین المفر﴾: بۆ کوێ هەڵبێن (لەوسزاو ئەشکەنجەو ناڕەحەتی‌یە)؟![١١]﴿لاورر﴾:هیچ پەناو پاڵپشتێك نییە لەسزای خوایی.[١٤]﴿بصیرة﴾:بینەرو شاهیدە(ئەندامەکانی لاشەی شاهیدی دەدەن لەسەری).[١٥]﴿ولو ألقى معاذیره﴾:گەرچی پۆزش‌و بەهانە بهێنێتەوە (بێ‌سوودە).[١٦]﴿لاتحرك به لسانك﴾:پەلە مەکە لەدەربڕینی قورئاندا.[١٧]﴿جمعه﴾: کۆ کردنەوەی لەسینەتا.﴿قرانه﴾:خوێندنەوەی هەرکاتێك بتەوێت.[١٩]﴿بیانه﴾:راڤەو شیکردنەوەی.

كَلَّا بَلْ تُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ ﴿٢٠﴾ وَتَذَرُونَ الْآخِرَةَ ﴿٢١﴾ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ ﴿٢٢﴾ إِلَىٰ رَبِّهَا نَاظِرَةٌ ﴿٢٣﴾ وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ بَاسِرَةٌ ﴿٢٤﴾ تَظُنُّ أَنْ يُفْعَلَ بِهَا فَاقِرَةٌ ﴿٢٥﴾ كَلَّا إِذَا بَلَغَتِ التَّرَاقِيَ ﴿٢٦﴾ وَقِيلَ مَنْ رَاقٍ ﴿٢٧﴾ وَظَنَّ أَنَّهُ الْفِرَاقُ ﴿٢٨﴾ وَالْتَفَّتِ السَّاقُ بِالسَّاقِ ﴿٢٩﴾ إِلَىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمَسَاقُ ﴿٣٠﴾ فَلَا صَدَّقَ وَلَا صَلَّىٰ ﴿٣١﴾ وَلَٰكِنْ كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ﴿٣٢﴾ ثُمَّ ذَهَبَ إِلَىٰ أَهْلِهِ يَتَمَطَّىٰ ﴿٣٣﴾ أَوْلَىٰ لَكَ فَأَوْلَىٰ ﴿٣٤﴾ ثُمَّ أَوْلَىٰ لَكَ فَأَوْلَىٰ ﴿٣٥﴾ أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَنْ يُتْرَكَ سُدًى ﴿٣٦﴾ أَلَمْ يَكُ نُطْفَةً مِنْ مَنِيٍّ يُمْنَىٰ ﴿٣٧﴾ ثُمَّ كَانَ عَلَقَةً فَخَلَقَ فَسَوَّىٰ ﴿٣٨﴾ فَجَعَلَ مِنْهُ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنْثَىٰ ﴿٣٩﴾ أَلَيْسَ ذَٰلِكَ بِقَادِرٍ عَلَىٰ أَنْ يُحْيِيَ الْمَوْتَىٰ ﴿٤٠﴾

سُورَةُ الإِنْسَانِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

هَلْ أَتَىٰ عَلَى الْإِنْسَانِ حِينٌ مِنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُنْ شَيْئًا مَذْكُورًا ﴿١﴾ إِنَّا خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ أَمْشَاجٍ نَبْتَلِيهِ فَجَعَلْنَاهُ سَمِيعًا بَصِيرًا ﴿٢﴾ إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا ﴿٣﴾ إِنَّا أَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ سَلَاسِلَ وَأَغْلَالًا وَسَعِيرًا ﴿٤﴾ إِنَّ الْأَبْرَارَ يَشْرَبُونَ مِنْ كَأْسٍ كَانَ مِزَاجُهَا كَافُورًا ﴿٥﴾

[٢٢]﴿ناضرة﴾:جوان‌و پرشنگدار یان رووخۆش‌و کراوە.[٢٣]﴿ناظرة﴾: بێ‌خەوش‌و لێڵی دەیبینێت. [٢٤]﴿باسرة﴾:ناشیرین، ڕەش‌وشێواو. [٢٥]﴿تظن﴾:دڵنیایە.﴿فاقرة﴾:بەلآی گەورەو پشت شکێن.[٢٦]﴿بلغت التراقي﴾:کاتێ ڕۆح گەیشتە گەروو. [٢٧]﴿من راق﴾:کێ‌ساڕێژکاری بێت‌و لەمردن رزگاری بکات؟[٢٨]﴿وظن﴾: دڵنیابوو زانی.﴿انه الفراق﴾:وادەو کاتی دنیا بەجێهێشتنیەتی. [٢٩]﴿التفت﴾:تێکەڵ‌و پێکەڵ بوو. (لێك ئالآ)[٣٠]﴿المساق﴾:ڕاپێچ کردنی بەندەکان بۆ لێپرسینەوە. [٣٣]﴿يتمطى﴾:خۆی بەزل دەزانی‌و، شانازی بەخۆیەوەدەکرد.[٣٤]﴿أولى لك﴾:ئەولاترچێ، بەرەوتیاچوون سەربنێ.[٣٦]﴿يترك سدى﴾:فەرامۆش دەکرێت بێ‌ئەرك‌و لێپرسینەوە.[٣٧]﴿مني يمنى﴾:..دەخرێتە نێو ڕەحمەوە. [٣٨]﴿علقة﴾:پارچە گۆشتێکی بەستوو : هەڵدەواسرێت بەڕەحمدا.﴿فسوى﴾: ڕێکسازی تێدا)کردووە(سەرجەم ئەندامەکانی وەها لێکردووە گونجاوبن لەگەڵ یەکدا).

سوورەتی ﴿الإنسان﴾

[١]﴿هل أتى﴾:داهاتووە.﴿حين﴾:ساتێك(کاتێکی دیاریکراو).﴿الدهر﴾:ناوێکە بەکاردەهێنرێت بۆ ماوەو کاتی جیهان (لەدروست بوونیەوە هەتا فەوتانی زۆر جاریش گوزارشت لەماوەی دووردرێژ دەکات).﴿مذكورا﴾:نەبوو باس نەکراو. [٢]﴿امشاج﴾:تێکەڵ(تێکەڵبوونی ئاوی ژن‌و پیاو).﴿نبتليه﴾:تاقیدەکەینەوە. [٣]﴿هديناه السبيل﴾:ڕێگامان بۆ ڕۆشن کردوەتەوە ، (ڕێگای ڕاست‌و چەوت). [٤]﴿أعتدنا﴾:ئامادەمان کردووە.﴿سلاسل﴾:ئەو کۆت‌و زنجیرەی لەقاچ دەئاڵێت (پێوەی کێش دەکرێن بۆ دۆزەخ).﴿اغلالا﴾:بەو کەلەبچەیە دەوترێت دەست‌و قاچ پێوەگرێ‌دەدا.[٥]﴿الابرار﴾:ئەوانەی گوێڕایەڵ‌و چاکەکارن.﴿كأس﴾:پەرداخێکی پڕ لەمەی.﴿كافورا﴾:ناوی ئاوێکە لەبەهەشتدا ، یاخود ئاوێك وێنەی کافور وایە ، کەساردو بۆ نخۆشە.

عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا عِبَادُ اللَّهِ يُفَجِّرُونَهَا تَفْجِيرًا ﴿٦﴾ يُوفُونَ بِالنَّذْرِ وَيَخَافُونَ يَوْمًا كَانَ شَرُّهُ مُسْتَطِيرًا ﴿٧﴾ وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلَىٰ حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا ﴿٨﴾ إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكُورًا ﴿٩﴾ إِنَّا نَخَافُ مِن رَّبِّنَا يَوْمًا عَبُوسًا قَمْطَرِيرًا ﴿١٠﴾ فَوَقَاهُمُ اللَّهُ شَرَّ ذَٰلِكَ الْيَوْمِ وَلَقَّاهُمْ نَضْرَةً وَسُرُورًا ﴿١١﴾ وَجَزَاهُم بِمَا صَبَرُوا جَنَّةً وَحَرِيرًا ﴿١٢﴾ مُّتَّكِئِينَ فِيهَا عَلَى الْأَرَائِكِ لَا يَرَوْنَ فِيهَا شَمْسًا وَلَا زَمْهَرِيرًا ﴿١٣﴾ وَدَانِيَةً عَلَيْهِمْ ظِلَالُهَا وَذُلِّلَتْ قُطُوفُهَا تَذْلِيلًا ﴿١٤﴾ وَيُطَافُ عَلَيْهِم بِآنِيَةٍ مِّن فِضَّةٍ وَأَكْوَابٍ كَانَتْ قَوَارِيرَا ﴿١٥﴾ قَوَارِيرَا مِن فِضَّةٍ قَدَّرُوهَا تَقْدِيرًا ﴿١٦﴾ وَيُسْقَوْنَ فِيهَا كَأْسًا كَانَ مِزَاجُهَا زَنجَبِيلًا ﴿١٧﴾ عَيْنًا فِيهَا تُسَمَّىٰ سَلْسَبِيلًا ﴿١٨﴾ ۞ وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُّخَلَّدُونَ إِذَا رَأَيْتَهُمْ حَسِبْتَهُمْ لُؤْلُؤًا مَّنثُورًا ﴿١٩﴾ وَإِذَا رَأَيْتَ ثَمَّ رَأَيْتَ نَعِيمًا وَمُلْكًا كَبِيرًا ﴿٢٠﴾ عَالِيَهُمْ ثِيَابُ سُندُسٍ خُضْرٌ وَإِسْتَبْرَقٌ وَحُلُّوا أَسَاوِرَ مِن فِضَّةٍ وَسَقَاهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُورًا ﴿٢١﴾ إِنَّ هَٰذَا كَانَ لَكُمْ جَزَاءً وَكَانَ سَعْيُكُم مَّشْكُورًا ﴿٢٢﴾ إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ تَنزِيلًا ﴿٢٣﴾ فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تُطِعْ مِنْهُمْ آثِمًا أَوْ كَفُورًا ﴿٢٤﴾ وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿٢٥﴾

[٦] ﴿عيناً﴾: سەرچاوەی ئاو. ﴿يشرب بها﴾: لێی دەخۆنەوەو تێرئاو دەبن لێی. ﴿يفجرونها﴾: مەبەستی ئەوەیە هەرکات بیانەوێت ئاو دێتە بەردەستیان. [٧] ﴿مستطيراً﴾: فراوان و بەر بلاوە. [٩] ﴿ولا شكورا﴾: پێویست بەسوپاس کردن ناکات. [١٠] ﴿عبوساً﴾: دەم و چاوەکان ڕەش هەڵدەگەڕێن. ﴿قمطريرا﴾: پڕ ئەشکەنجەو تاریکی.. [١١] ﴿فوقاهم﴾: پارێزگاری لێکردن ، بەدووری گرتن. ﴿لقاهم نظرة﴾: دەموچاوێکی گەشی پێبەخشین. [١٣] ﴿متكئين﴾: دانیشتوون و پاڵیان داوەتەوە. ﴿الارائك﴾: سیسەمێك ڕازێنرابێتەوە بەپەردە کوللە. ﴿زمهريرا﴾: سەرما ، (ڕۆژو مانگی تیا نابینن؛ چونکە بەهەشت خۆی ڕووناکە). [١٤] ﴿دانية عليهم ظلالها﴾: نزیکە لێیانەوە (سێبەری درەختەکان). ﴿دللت قطوفها﴾: بەرووبوومەکەی نزیك کراوەتەوە (هەتابەئاسانی لێبکرێتەوە). [١٥] ﴿اكواب﴾: پەرداخی بێ دەسك و گیرە. ﴿قوارير﴾: زۆر نەرم و ناسك. [١٦] ﴿قدروها تقديرها﴾: شەرابەکەیان بەئەندازەی خواردنەکەیە، واتە کەمتر نییە لەوەی حەزی لێدەکەن و زیاتریش نییە لەوەی بۆیان نەخورێتەوە. [١٧] ﴿كأسا﴾: شەرابێك یا کوپێکی پڕ شەراب. ﴿مزاجها﴾: ئەوەی لەگەڵیدا تێکەڵ دەکرێت. ﴿زنجبيلا﴾: ڕووەکێکی بەتام و بۆنداروخۆشە. [١٨] ﴿سلسبيلا﴾: ئاسان و سووك بەگەرووداتێپەڕ دەبێت. [١٩] ﴿ولدان مخلدون﴾: ئەو منداڵانەی بەردەوام هەر لەو تەمەنەدان و خاوەن جوانییەکی بێ ژمارو ئەندازەن. ﴿لؤلؤاً منثوراً﴾: وێنەی مرواری بلاوکراوەن لەجوانی و پاك و خاوێنیدا. [٢١] ﴿استبرق﴾: ئاوریشمی ئەستوور. ﴿حلوا﴾: پەروەردگارەکەیان پێیداون. [٢٤] ﴿آثما﴾: ئەوەی بەردەوامە لەسەر ئەنجامدانی گوناهو تاوان. [٢٥] ﴿بكرة وأصيلاً﴾: سەرەتای ڕۆژو کۆتایەکەی ، یاخود هەموو کات بەبەردەوامی.

وَمِنَ ٱلَّيۡلِ فَٱسۡجُدۡ لَهُۥ وَسَبِّحۡهُ لَيۡلٗا طَوِيلًا ﴿٢٦﴾ إِنَّ هَٰٓؤُلَآءِ يُحِبُّونَ ٱلۡعَاجِلَةَ وَيَذَرُونَ وَرَآءَهُمۡ يَوۡمٗا ثَقِيلٗا ﴿٢٧﴾ نَّحۡنُ خَلَقۡنَٰهُمۡ وَشَدَدۡنَآ أَسۡرَهُمۡۖ وَإِذَا شِئۡنَا بَدَّلۡنَآ أَمۡثَٰلَهُمۡ تَبۡدِيلًا ﴿٢٨﴾ إِنَّ هَٰذِهِۦ تَذۡكِرَةٞۖ فَمَن شَآءَ ٱتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِۦ سَبِيلٗا ﴿٢٩﴾ وَمَا تَشَآءُونَ إِلَّآ أَن يَشَآءَ ٱللَّهُۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمٗا ﴿٣٠﴾ يُدۡخِلُ مَن يَشَآءُ فِي رَحۡمَتِهِۦۚ وَٱلظَّٰلِمِينَ أَعَدَّ لَهُمۡ عَذَابًا أَلِيمَۢا ﴿٣١﴾

سُورَةُ المُرۡسَلَاتِ

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

وَٱلۡمُرۡسَلَٰتِ عُرۡفٗا ﴿١﴾ فَٱلۡعَٰصِفَٰتِ عَصۡفٗا ﴿٢﴾ وَٱلنَّٰشِرَٰتِ نَشۡرٗا ﴿٣﴾ فَٱلۡفَٰرِقَٰتِ فَرۡقٗا ﴿٤﴾ فَٱلۡمُلۡقِيَٰتِ ذِكۡرًا ﴿٥﴾ عُذۡرًا أَوۡ نُذۡرًا ﴿٦﴾ إِنَّمَا تُوعَدُونَ لَوَٰقِعٞ ﴿٧﴾ فَإِذَا ٱلنُّجُومُ طُمِسَتۡ ﴿٨﴾ وَإِذَا ٱلسَّمَآءُ فُرِجَتۡ ﴿٩﴾ وَإِذَا ٱلۡجِبَالُ نُسِفَتۡ ﴿١٠﴾ وَإِذَا ٱلرُّسُلُ أُقِّتَتۡ ﴿١١﴾ لِأَيِّ يَوۡمٍ أُجِّلَتۡ ﴿١٢﴾ لِيَوۡمِ ٱلۡفَصۡلِ ﴿١٣﴾ وَمَآ أَدۡرَىٰكَ مَا يَوۡمُ ٱلۡفَصۡلِ ﴿١٤﴾ وَيۡلٞ يَوۡمَئِذٖ لِّلۡمُكَذِّبِينَ ﴿١٥﴾ أَلَمۡ نُهۡلِكِ ٱلۡأَوَّلِينَ ﴿١٦﴾ ثُمَّ نُتۡبِعُهُمُ ٱلۡأٓخِرِينَ ﴿١٧﴾ كَذَٰلِكَ نَفۡعَلُ بِٱلۡمُجۡرِمِينَ ﴿١٨﴾ وَيۡلٞ يَوۡمَئِذٖ لِّلۡمُكَذِّبِينَ ﴿١٩﴾

[٢٧] ﴿ان هؤلاء﴾: مەبەستی بێباوەڕانی شاری (مەککە)یە. ﴿یذرون﴾: وازی لێدەهێنن و دەستبەرداری دەبن. ﴿یوما ثقیلا﴾: ڕۆژێکی پڕ نەهامەتی و ناڕەحەتی (مەبەست قیامەتە). [٢٨] ﴿شددنا أسرهم﴾: دروستکردنمان پتەو تۆکمە بەبارهێناون. ﴿بدلنا أمثالهم تبدیلا﴾: هاوچەشنی خۆیانمان کرد بەجێنشینیان. [٢٩] ﴿تذکرة﴾: یادخەرەوە جێگەی پەند وەرگرتن. ﴿سبیلا﴾: ڕێگایەك (بەهۆیەوە نزیك بێتەوە لەخوای گەورە).

سوورەتی ﴿ المرسلات ﴾

[١] ﴿المرسلات عرفا﴾: ڕەشەبای یەك لەدوای یەك یان بەو فریشتانەی چاکە دەگەیەنن. [٢] ﴿فالعاصفات عصفا﴾: ڕەشەبای توندو تیژ یان ئەوفریشتانەی خراپە لادەبەن. [٣] ﴿والناشرات نشرا﴾: ئەو فریشتانەی باڵەکانیان بڵاودەکەنەوە لەکاتی هاتنەخوارەوەی نیگادا بەچەشنێکی سەرسوڕهێنەر. [٤] ﴿الفارقات فرقا﴾: ئەو نیگایەی ڕاستی و بەتاڵ لەیەك جیادەکاتەوە. [٥] ﴿فالملقیات ذکرا﴾: ئەو فریشتانەی نیگا بۆ پێغەمبەران دەهێنن (د.خ). [٦] ﴿عذرا﴾: لەپێناو بەهانەی خەڵکی. ﴿نذرا﴾: بۆ بێدارکردنەوەو ترساندنیان بەسزای خوایی. [٨] ﴿طمست﴾: کوژایەوەو ڕووناکی نەما. [٩] ﴿فرجت﴾: شەقی برد،کەرت و پەرت بوو. [١٠] ﴿نسفت﴾: ڕیشەکێشکراوو لەبن هاتوو. [١١] ﴿اقتت﴾: کاتی دیاریکراو(ڕۆژی قیامەت). [١٢] ﴿لای یوم أجلت﴾: بۆ کام ڕۆژ دواخرا؟!(بۆ ڕۆژێکی مەزن). [١٣] ﴿لیوم الفصل﴾: ڕۆژی لێك جیاکردنەوە، (ڕاستی و ناڕاست جیادەکرێنەوە). [١٥] ﴿ویل یومئذ﴾: تیاچوون و فەوتان لەو ڕۆژە پڕنەهامەتییەدا. [١٦] ﴿الاولین﴾: پێشینەکان (نەتەوەکانی پێشوو). [١٧] ﴿نتبعهم﴾: شوێن ئەوانیان دەخەین.

- کردەوە ، ئەوان چۆن دەژین و تۆش چۆن دەژیت ؟! ئەوان لەنازو نیعمەت و تۆش لەسەر پەلکە دارخورمایەك پاڵدەکەویت ، پێغەمبەری خواش(ﷺ) فەرمووی ئایا ڕازی نابیت ئەومولکە لەدنیادا بۆ ئەوان و لە قیامەتیشدا بۆ ئێمە بێت ، ئنجا خوای گەورە ئەم ئایەتەی ناردە خوارەوە.

أَلَمْ نَخْلُقكُّم مِّن مَّآءٍ مَّهِينٍ ٢٠ فَجَعَلْنَٰهُ فِى قَرَارٍ مَّكِينٍ ٢١ إِلَىٰ قَدَرٍ مَّعْلُومٍ ٢٢ فَقَدَرْنَا فَنِعْمَ ٱلْقَٰدِرُونَ ٢٣ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ٢٤ أَلَمْ نَجْعَلِ ٱلْأَرْضَ كِفَاتًا ٢٥ أَحْيَآءً وَأَمْوَٰتًا ٢٦ وَجَعَلْنَا فِيهَا رَوَٰسِىَ شَٰمِخَٰتٍ وَأَسْقَيْنَٰكُم مَّآءً فُرَاتًا ٢٧ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ٢٨ ٱنطَلِقُوٓا۟ إِلَىٰ مَا كُنتُم بِهِۦ تُكَذِّبُونَ ٢٩ ٱنطَلِقُوٓا۟ إِلَىٰ ظِلٍّ ذِى ثَلَٰثِ شُعَبٍ ٣٠ لَّا ظَلِيلٍ وَلَا يُغْنِى مِنَ ٱللَّهَبِ ٣١ إِنَّهَا تَرْمِى بِشَرَرٍ كَٱلْقَصْرِ ٣٢ كَأَنَّهُۥ جِمَٰلَتٌ صُفْرٌ ٣٣ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ٣٤ هَٰذَا يَوْمُ لَا يَنطِقُونَ ٣٥ وَلَا يُؤْذَنُ لَهُمْ فَيَعْتَذِرُونَ ٣٦ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ٣٧ هَٰذَا يَوْمُ ٱلْفَصْلِ جَمَعْنَٰكُمْ وَٱلْأَوَّلِينَ ٣٨ فَإِن كَانَ لَكُمْ كَيْدٌ فَكِيدُونِ ٣٩ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ٤٠ إِنَّ ٱلْمُتَّقِينَ فِى ظِلَٰلٍ وَعُيُونٍ ٤١ وَفَوَٰكِهَ مِمَّا يَشْتَهُونَ ٤٢ كُلُوا۟ وَٱشْرَبُوا۟ هَنِيٓـًٔا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ٤٣ إِنَّا كَذَٰلِكَ نَجْزِى ٱلْمُحْسِنِينَ ٤٤ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ٤٥ كُلُوا۟ وَتَمَتَّعُوا۟ قَلِيلًا إِنَّكُم مُّجْرِمُونَ ٤٦ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ٤٧ وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ ٱرْكَعُوا۟ لَا يَرْكَعُونَ ٤٨ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ٤٩ فَبِأَىِّ حَدِيثٍۭ بَعْدَهُۥ يُؤْمِنُونَ ٥٠

[٢٠]﴿ماء مهين﴾:ئاوێکی قێزەون (لەدیدی خەڵکیدا).[٢١]﴿قرار مكين﴾:شوێنێکی جێگیر(مەبەست رەحمی دایکە کەبە دەفرێکی پتەو لەئێسقان دەوری گیراوە).[٢٢]﴿إلى قدر معلوم﴾:بۆ کاتێکی دیاریکراو.[٢٣]﴿فقدرنا﴾:ئەندازەگیریمان بۆ کردو کاتمان بۆ دیاریکرد.[٢٥]﴿كفاتا﴾:پانتاییەك سەرجەم خەڵکی بگرێتە خۆ.[٢٦]﴿احياء وأموات﴾:زیندووی سەر پشتی زەوی‌و مردووی ناو ناخی.[٢٧]﴿رواسي شامخات﴾:چیای بەرزو جێگرو رۆچوو بەناو زەویدا. ﴿ماء فراتا﴾:ئاوێکی شیرین‌و خۆش.[٣٠]﴿ظل﴾:دوکەڵی دۆزەخ کەزۆر رەشەو خاوەن گەرمییەکی بێ‌ئەندازە.﴿شعب﴾:لق‌و پۆپ.[٣١]﴿لا ظليل﴾:هیچ مەرجێکی پارێزگاری‌و سێبەرداری تیا نییە.﴿لا يغني من اللهب﴾:کەڵکی نییە لەگەڕانەوەی گەرمای دۆزەخ.[٣٢]﴿ترمي بشرر﴾:پریشك فڕێدەدا ، پڕژەی لێ‌دەبێتەوە.﴿كالقصر﴾: وێنەی کۆشك ، (خانووی بەرزو بڵند).[٣٣]﴿كأنه جمالة صفر﴾:ئەو پریشکانە وەك وشتری رەش وایە.[٣٥]﴿لا ينطقون﴾:نادوێن‌و نایەنە گۆ.[٣٩]﴿كيد﴾:فێڵ‌و تەڵەکە.[٤١]﴿ظلال وعيون﴾:سێبەری خۆش‌و سەرچاوەی ئاو.[٤٨]﴿اركعوا﴾:ملکەچی نیگای خوایی بن بەگوێڕایەڵ بوونی.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٤):﴿وَلا تُطِعْ مِنْهُمْ آثِماً أَوْ كَفُوراً﴾ئایەتەکە:

- (عبدالرزاق)و (ابن جرير) و(ابن منذر)لە(قتادە)وە دەگێڕنەوە؛ دەڵێت: (ابو جهل) وتی: گەر (محمد) ببینم لەکاتی نوێژدا ئەوا پێ بەگەردنیا دەنێم ، ئنجا خوای گەورە ئەم ئایەتەی نازڵکردە خوارەوە.

سوورەتی ﴿ المرسلات ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی (٤٨):﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ ارْكَعُوا لا يَرْكَعُونَ﴾ئایەتەکە:

- (ابن منذر) لە(مجاهد)ەوە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: ئایەتی:﴿ وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ ارْكَعُوا لا يَرْكَعُونَ﴾ سەبارەت بەخەڵکی(ثقيف) هاتەخوارەوە.

سُورَةُ النَّبَإِ

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

عَمَّ يَتَسَآءَلُونَ ١ عَنِ ٱلنَّبَإِ ٱلْعَظِيمِ ٢ ٱلَّذِى هُمْ فِيهِ مُخْتَلِفُونَ ٣ كَلَّا سَيَعْلَمُونَ ٤ ثُمَّ كَلَّا سَيَعْلَمُونَ ٥ أَلَمْ نَجْعَلِ ٱلْأَرْضَ مِهَٰدًا ٦ وَٱلْجِبَالَ أَوْتَادًا ٧ وَخَلَقْنَٰكُمْ أَزْوَٰجًا ٨ وَجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سُبَاتًا ٩ وَجَعَلْنَا ٱلَّيْلَ لِبَاسًا ١٠ وَجَعَلْنَا ٱلنَّهَارَ مَعَاشًا ١١ وَبَنَيْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعًا شِدَادًا ١٢ وَجَعَلْنَا سِرَاجًا وَهَّاجًا ١٣ وَأَنزَلْنَا مِنَ ٱلْمُعْصِرَٰتِ مَآءً ثَجَّاجًا ١٤ لِّنُخْرِجَ بِهِۦ حَبًّا وَنَبَاتًا ١٥ وَجَنَّٰتٍ أَلْفَافًا ١٦ إِنَّ يَوْمَ ٱلْفَصْلِ كَانَ مِيقَٰتًا ١٧ يَوْمَ يُنفَخُ فِى ٱلصُّورِ فَتَأْتُونَ أَفْوَاجًا ١٨ وَفُتِحَتِ ٱلسَّمَآءُ فَكَانَتْ أَبْوَٰبًا ١٩ وَسُيِّرَتِ ٱلْجِبَالُ فَكَانَتْ سَرَابًا ٢٠ إِنَّ جَهَنَّمَ كَانَتْ مِرْصَادًا ٢١ لِّلطَّٰغِينَ مَـَٔابًا ٢٢ لَّٰبِثِينَ فِيهَآ أَحْقَابًا ٢٣ لَّا يَذُوقُونَ فِيهَا بَرْدًا وَلَا شَرَابًا ٢٤ إِلَّا حَمِيمًا وَغَسَّاقًا ٢٥ جَزَآءً وِفَاقًا ٢٦ إِنَّهُمْ كَانُوا۟ لَا يَرْجُونَ حِسَابًا ٢٧ وَكَذَّبُوا۟ بِـَٔايَٰتِنَا كِذَّابًا ٢٨ وَكُلَّ شَىْءٍ أَحْصَيْنَٰهُ كِتَٰبًا ٢٩ فَذُوقُوا۟ فَلَن نَّزِيدَكُمْ إِلَّا عَذَابًا ٣٠

سوورەتی ﴿ النبأ ﴾

[١] ﴿عم﴾ :سەبارەت بە چ شتێکی گەورەو مەزن.﴿يتساءلون﴾ :پرسیار لەیەکتر دەکەن.[٢] ﴿النبأ﴾ :دەنگوباسێکی گرنگ (مەبەست قورئانی پیرۆز یان قیامەتە). [٣]﴿مختلفون﴾ :جیاوازو دوو دڵن. [٦]﴿مهادا﴾ :ڕاخەرێکی نەرمو ئاسان بۆ جێگیربوون لەسەری.[٧]﴿أوتادا﴾ :مێخ یاخود بەچەشنی مێخ (بۆ ڕاگرتنی هاوسەنگی زەوی).[٨]﴿أزواجا﴾ : چەشنو شێوە.[٩]﴿سباتا﴾ :بچڕان لەکارو فرمان و پشوودان.[١٠]﴿لباسا﴾ : پۆشاكو جلو بەرگ.(شەو وەك كاڵاو جلو بەرگ وایە بەهۆی تاریکاییەکەیەوە).[١١]﴿معاشا﴾ :ژیانو بژێوی(لەڕۆژدا بژێوی ژیانی خۆیان بەدەست بهێنن).[١٢]﴿سبعا﴾ :مەبەستی حەوت چینەی ئاسمانە.﴿شدادا﴾ : بەهێزو پتەو.[١٣]﴿سراجا وهاجا﴾ : چرایەکی ڕۆشنو پرشنگدار. [١٤] ﴿معصرات﴾ :هەوری باراناوی.﴿ماء ثجاجا﴾ :ئەو ئاوەی بەدوای یەکداو بەخوڕ دێتە خوارەوە.[١٥]﴿حبا﴾ :ئەوەی نانو بژێوی مرۆڤی تیابێت.[١٦]﴿جنات ألفافا﴾ :باغی چڕوپڕ لەدارو درەخت.[١٧]﴿یوم الفصل﴾ :ڕۆژی قیامەت، (کەڕۆژی لێك جیابوونەوەی حەقو بەتاڵە).﴿میقاتا﴾ :کاتێکی دیاریکراو.[١٨]﴿أفواجا﴾ :کۆمەڵ کۆمەڵ.[١٩]﴿فتحت﴾ :کرایەوەو شەقو درزی برد.﴿فکانت أبوابا﴾ :وێنەی دەرگای کون کون.(مەبەست شەق بردنی ئاسمانو درز تێبوونیەتی).[٢٠]﴿سیرت﴾ :بەرێکران.﴿فکانت سرابا﴾ :وێنەی سەرابی لێهات.(وەك دیمەنێکی خەیالی کەلە بناغەدا هیچ نییە).[٢١]﴿کانت مرصادا﴾ :چاوەڕوانە یا ئامادەکراوە (بۆ بێباوەڕان).[٢٢]﴿للطاغین﴾ :بۆئەوانەی سنوورەکانی خوای گەورە دەشکێنن.﴿مآبا﴾ :شوێنی نیشتەجێبوونو مانەوە.[٢٣]﴿لابثین﴾ :دەمێننەوە جێنشین دەبن.﴿أحقابا﴾ : ساتی یەك لەدوای یەکی بێکۆتا.[٢٤]﴿بردا ولا شرابا﴾ :فێنکیەك جەستەیان سارد بکاتەوەو ئاوێکیش جۆشی ناخیان دابمرکێنێتەوە.[٢٥]﴿حمیما﴾ :ئاوێکی گەرمو لەکوڵ.﴿غساقا﴾ :کێمو زوخاو.[٢٦]﴿وفاقا﴾ :هەمائەنگو وەك یەك.[٢٨]﴿کذابا﴾ :درۆو ئەوپەڕی سەرکەشی.[٢٩]﴿أحصیناه کتابا﴾ :پاراستوومانەو نووسراوە..

سوورەتی ﴿ النبأ ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(١):﴿عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ﴾ئایەتەکە:

ـ (ابن جریر)و (ابن ابی حاتم) لە(حسن)ەوە دەگێرنەوە. دەڵێت: کاتێك پێغەمبەری خوا(ﷺ) نێردرا بێباوەڕان لەناو خۆیاندا پرسیاریان دەکرد ، پەروەردگاریش ئەم ئایەتەی دابەزاند.

إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ مَفَازًا ﴿٣١﴾ حَدَآئِقَ وَأَعْنَـٰبًا ﴿٣٢﴾ وَكَوَاعِبَ أَتْرَابًا ﴿٣٣﴾ وَكَأْسًا دِهَاقًا ﴿٣٤﴾ لَّا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا كِذَّ ٰبًا ﴿٣٥﴾ جَزَآءً مِّن رَّبِّكَ عَطَآءً حِسَابًا ﴿٣٦﴾ رَّبِّ ٱلسَّمَـٰوَ ٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ٱلرَّحْمَـٰنِ لَا يَمْلِكُونَ مِنْهُ خِطَابًا ﴿٣٧﴾ يَوْمَ يَقُومُ ٱلرُّوحُ وَٱلْمَلَـٰٓئِكَةُ صَفًّا لَّا يَتَكَلَّمُونَ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ ٱلرَّحْمَـٰنُ وَقَالَ صَوَابًا ﴿٣٨﴾ ذَ ٰلِكَ ٱلْيَوْمُ ٱلْحَقُّ فَمَن شَآءَ ٱتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِۦ مَـَٔابًا ﴿٣٩﴾ إِنَّآ أَنذَرْنَـٰكُمْ عَذَابًا قَرِيبًا يَوْمَ يَنظُرُ ٱلْمَرْءُ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ وَيَقُولُ ٱلْكَافِرُ يَـٰلَيْتَنِى كُنتُ تُرَ ٰبًۢا ﴿٤٠﴾

سُورَةُ النَّازِعَاتِ

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَـٰنِ ٱلرَّحِيمِ

وَٱلنَّـٰزِعَـٰتِ غَرْقًا ﴿١﴾ وَٱلنَّـٰشِطَـٰتِ نَشْطًا ﴿٢﴾ وَٱلسَّـٰبِحَـٰتِ سَبْحًا ﴿٣﴾ فَٱلسَّـٰبِقَـٰتِ سَبْقًا ﴿٤﴾ فَٱلْمُدَبِّرَ ٰتِ أَمْرًا ﴿٥﴾ يَوْمَ تَرْجُفُ ٱلرَّاجِفَةُ ﴿٦﴾ تَتْبَعُهَا ٱلرَّادِفَةُ ﴿٧﴾ قُلُوبٌ يَوْمَئِذٍ وَاجِفَةٌ ﴿٨﴾ أَبْصَـٰرُهَا خَـٰشِعَةٌ ﴿٩﴾ يَقُولُونَ أَءِنَّا لَمَرْدُودُونَ فِى ٱلْحَافِرَةِ ﴿١٠﴾ أَءِذَا كُنَّا عِظَـٰمًا نَّخِرَةً ﴿١١﴾ قَالُوا۟ تِلْكَ إِذًا كَرَّةٌ خَاسِرَةٌ ﴿١٢﴾ فَإِنَّمَا هِىَ زَجْرَةٌ وَ ٰحِدَةٌ ﴿١٣﴾ فَإِذَا هُم بِٱلسَّاهِرَةِ ﴿١٤﴾ هَلْ أَتَىٰكَ حَدِيثُ مُوسَىٰٓ ﴿١٥﴾

[٣١] ﴿مفازاً﴾:سەرکەوتن ، بەدەستهێنانی هەموو شتێکی نایاب و بەنرخ. [٣٣] ﴿کواعب﴾:کچانی تازەپێگەیشتوو (سینە قیت)(حۆرییەکانی بەهەشت). ﴿أترابا﴾:چوون یەك لەجوانی و تەمەندا. [٣٤] ﴿کأسا دهاقا﴾:پەرداخی پڕ لەشەرابی بەهەشت. [٣٥] ﴿لغوا﴾:وتەی بێسوود. ﴿کذابا﴾:وتەی درۆو دوور لەڕاستی. [٣٦] ﴿عطاء حسابا﴾: بەخشینێکی زۆری تەواو. [٣٧] ﴿خطابا﴾: ئاخاوتن ، دوان و وتوێژ. [٣٨] ﴿الروح﴾: جبریل(سەلامی خوای لێبێت). ﴿صفا﴾: پۆل پۆل و، ڕیز ڕیز. [٣٩] ﴿الحق﴾:حەق و ڕاستی ، (کەوا ئەو ڕۆژە دادێت و گومانی تێدا نییە). ﴿مآبا﴾:ڕێگایەکی ڕاست و سەلامەت ، (باوەڕهێنان و گوێڕایەڵی کردنە). [٤٠] ﴿عذابا قریبا﴾:سزایەکی نزیك (سزای قیامەت). ﴿ینظر﴾:چاوەڕێ دەکات. ﴿کنت ترابا﴾:لەم ڕۆژەدا لەسەر حاڵی یەکەمم بمامایەتەوە(هەر خۆڵ بوومایە).

سوورەتی ﴿ النازعات ﴾

[١] ﴿والنازعات﴾:سوێند بەو فریشتانەی گیانی کافران دەکێشن لەسەرە مەرگدا. ﴿غرقا﴾:دەرکێشانێکی پڕ ئەشکەنجەو ئازار. [٢] ﴿والناشطات نشطا﴾:سوێند بەو فریشتانەی گیانی باوەڕداران دەکێشن بەهێمنی و ئاسانی. [٣] ﴿والسابحات سبحا﴾: سوێند بەو فریشتانەی بەخێرایی دێنە خوار (بەفەرمانی خوایی). [٤] ﴿فالسابقات سبقا﴾:ئەو فریشتانەی ڕۆحەکان بەخێرایی دەگەیەننە جێگای خۆی بۆ دۆزەخ یان بۆ بەهەشت. [٥] ﴿فالمدبرات أمرا﴾:سوێند بەو فریشتانەی بەخێرایی دێنە خوار بەفەرمانی خوایی. [٦] ﴿ترجف الراجفة﴾: هەسارەکانی ئاسمان دێنە لەرزە(لەکاتی فووی یەکەمدا). [٧] ﴿تتبعها الرادفة﴾:مەبەستی فووی دووەمە کەلەپاش فووی یەکەم دێت. [٨] ﴿واجفة﴾:ترساو داخوڕپا. [٩] ﴿خاشعة﴾:سەرشۆڕو ملکەچ. [١٠] ﴿لمردودون في الحافرة﴾:ئاخۆ دەگەڕێینەوە بۆ حاڵی یەکەممان(دەژێینەوە دوای مردنمان). [١١] ﴿نخرة﴾:ڕزیوو فەرتاو. [١٢] ﴿کرة خاسرة﴾: گەڕانەوەیەکی زیان لەخۆگرتووە. [١٣] ﴿زجرة و حدة﴾:یەك دەنگ و هاوار(فووی زیندو بوونەوە). [١٤] ﴿هم بالساهرة﴾:سەرجەم خەڵکی لەگۆڕەپانی بەرفراوانی مەحشەر ئامادە دەکرێن.

سوورەتی ﴿ النازعات ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٠)و (١٢): ﴿قَالُوا تِلْكَ إِذاً كَرَّةٌ خَاسِرَةٌ﴾ئایەتەکە.

- (سوعید)ی کوڕی(منصور) لە(محمد)ی کوڕی (کعب)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: کاتێك ئایەتی:﴿أئنا لمردودون في الحافرة﴾ دابەزی بێباوەڕان وتیان: ئەگەر دوای مردن زیندوبکرێینەوە بەڕاستی زەرەرمەند دەبین ، ئنجا پەروەردگار ئایەتی :﴿قالوا تلك إذا كرة خاسرة..﴾ی دابەزاند.

إِذْ نَادَاهُ رَبُّهُۥ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى ﴿١٦﴾ اذْهَبْ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ إِنَّهُۥ طَغَىٰ ﴿١٧﴾ فَقُلْ هَل لَّكَ إِلَىٰٓ أَن تَزَكَّىٰ ﴿١٨﴾ وَأَهْدِيَكَ إِلَىٰ رَبِّكَ فَتَخْشَىٰ ﴿١٩﴾ فَأَرَىٰهُ الْآيَةَ الْكُبْرَىٰ ﴿٢٠﴾ فَكَذَّبَ وَعَصَىٰ ﴿٢١﴾ ثُمَّ أَدْبَرَ يَسْعَىٰ ﴿٢٢﴾ فَحَشَرَ فَنَادَىٰ ﴿٢٣﴾ فَقَالَ أَنَا۠ رَبُّكُمُ الْأَعْلَىٰ ﴿٢٤﴾ فَأَخَذَهُ اللَّهُ نَكَالَ الْآخِرَةِ وَالْأُولَىٰٓ ﴿٢٥﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَعِبْرَةً لِّمَن يَخْشَىٰٓ ﴿٢٦﴾ ءَأَنتُمْ أَشَدُّ خَلْقًا أَمِ السَّمَآءُ بَنَىٰهَا ﴿٢٧﴾ رَفَعَ سَمْكَهَا فَسَوَّىٰهَا ﴿٢٨﴾ وَأَغْطَشَ لَيْلَهَا وَأَخْرَجَ ضُحَىٰهَا ﴿٢٩﴾ وَالْأَرْضَ بَعْدَ ذَٰلِكَ دَحَىٰهَآ ﴿٣٠﴾ أَخْرَجَ مِنْهَا مَآءَهَا وَمَرْعَىٰهَا ﴿٣١﴾ وَالْجِبَالَ أَرْسَىٰهَا ﴿٣٢﴾ مَتَٰعًا لَّكُمْ وَلِأَنْعَٰمِكُمْ ﴿٣٣﴾ فَإِذَا جَآءَتِ الطَّآمَّةُ الْكُبْرَىٰ ﴿٣٤﴾ يَوْمَ يَتَذَكَّرُ الْإِنسَٰنُ مَا سَعَىٰ ﴿٣٥﴾ وَبُرِّزَتِ الْجَحِيمُ لِمَن يَرَىٰ ﴿٣٦﴾ فَأَمَّا مَن طَغَىٰ ﴿٣٧﴾ وَءَاثَرَ الْحَيَوٰةَ الدُّنْيَا ﴿٣٨﴾ فَإِنَّ الْجَحِيمَ هِيَ الْمَأْوَىٰ ﴿٣٩﴾ وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِۦ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَىٰ ﴿٤٠﴾ فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَىٰ ﴿٤١﴾ يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَىٰهَا ﴿٤٢﴾ فِيمَ أَنتَ مِن ذِكْرَىٰهَآ ﴿٤٣﴾ إِلَىٰ رَبِّكَ مُنتَهَىٰهَآ ﴿٤٤﴾ إِنَّمَآ أَنتَ مُنذِرُ مَن يَخْشَىٰهَا ﴿٤٥﴾ كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا لَمْ يَلْبَثُوٓا۟ إِلَّا عَشِيَّةً أَوْ ضُحَىٰهَا ﴿٤٦﴾

سُورَةُ عَبَسَ

[١٦]﴿المقدس﴾: پاکو پیرۆز. ﴿طوى﴾: نـاوی ئـەو شـیوو دۆڵـە پیرۆزەیـە. [١٧]﴿طغى﴾: ئەوەی سنووری شکاندووە. [١٨]﴿تزكى﴾: خۆپاککردنەوە لەتاوانو ستەم کردن. [١٩]﴿أهديك﴾: ڕێنومایی کردی. [٢٠]﴿الآية الكبرى﴾: نیشانەو بەڵگە گـەورەکان(موعجیزەی گۆچانەکـە). [٢٢]﴿أدبر﴾: پشـتی هـەڵکرد (لەگوێڕایەڵی و باوەڕهێنان). ﴿يسعى﴾: هـەوڵیدا (بۆ دوژمنایەتی کردنـی حـەقو ڕاسـتی). [٢٣]﴿فحشر﴾: جـەمو کـۆی کـردەوە.(سـەرجەم جادووگـەران). ﴿فنادى﴾: هاواریکرد. [٢٥]﴿فأخذه الله﴾: پەروەردگار سزایدا (بەخنکاندن). ﴿نكال الاخرة﴾: تۆڵەی ئەو قسەیەی کردی(کاتێ وتی من پەروەردگارتانم!). [٢٦]﴿لعبرة﴾: پـەندو ئامۆژگـاری. [٢٧]﴿خلقا﴾: دروستکراو. [٢٨]﴿رفع سمكها﴾: ئاسمانی بەرزکردەوە. ﴿فسواها﴾: ڕێکی کـردووە. [٢٩]﴿أغطش ليلها﴾: شـەوی تـاریک کردووە. ﴿أخرج ضحاها﴾: ڕۆژەکەی بەتیشـکی خـۆر ڕۆشـن کردوەتـەوە. [٣٠]﴿دحاها﴾: زەوی فراوانو گوشاد کـردووە بۆ جێنشینەکانی. [٣١]﴿مرعاها﴾: بژێویو قوتـی مـرۆڤو ئـاژەڵان. [٣٢]﴿أرساها﴾: لەناوجەرگـەی زەویـدا جێگـیری کـردووە. [٣٣]﴿لأنعامكم﴾: بۆ ئاژەڵەکانتان. [٣٤]﴿الطامة الكبرى﴾: بەڵای گەورەو گران(ڕۆژی قیامەت). [٣٦]﴿وبرزت الجحيم﴾: دۆزەخ بەدەرکەوت. [٣٧]﴿طغى﴾: سنووری پـەرێزی خوای بـەزاند. [٣٨]﴿آثر﴾: پێشی خست. [٣٩]﴿المأوى﴾: بریتییە لەجێگەی نیشتەجێبوون. [٤٠]﴿نهى النفس عن الهوى﴾: نەفسی خۆی گرتەوە لەحەزو ئارەزووەکانی. [٤٢]﴿الساعة﴾: ڕۆژی قیامەت. ﴿أيان مرساها﴾: کەی ڕوودەدات؟! [٤٤]﴿منتهاها﴾: کۆتایی(ڕوودانی). [٤٥]﴿منذر﴾: بێدارکەرەوە. [٤٦]﴿لم يلبثوا﴾: نەماونەتەوە (لەدنیاو ناو گۆڕەکاندا).

هۆی دابەزینی ئایەتی (٤٢) ﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَاهَا﴾ئایەتەکە:

- (حاکم)و (ابن جرير) لە خاتوو(عائیشە)وە دەگێڕنەوە؛ دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) پرسیاری لێکرا سەبارەت بەوادەی قیامەتو خوای گەورەش ئەم ئایەتەی نازڵکردە خوارەوە ﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَاهَا﴾ دواتر پرسیاریان لێنەکرد.هەروەها (ابن ابی حاتم) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: موشریکەکانی خەڵکی شاری (مەککە) پرسیاریانکرد لەپێغەمبەری خوا(ﷺ): قیامەت کەی هەڵدەستێت؟ ئەم پرسیارەش لەچەشنی گاڵتەدا کرا ، پاشان خوای گەورە ئەم ئایەتەی ناردە خوارەوە هەروەها(طبراني)و (ابن جرير)لە(طارق)ی کوڕی (شهاب)ەوە دەگێڕنەوە؛ دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) زۆر باسی قیامەتی دەکرد تا ئەم ئایەتە دابەزیە خوارەوە:﴿فِيمَ أَنتَ مِن ذِكْرَاهَا، إِلَى رَبِّكَ مُنتَهَاهَا﴾.(ابن ابی حاتم)یش هاوچەشنی ئەمە لە(عروة)وە دەگێڕێتەوە.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

عَبَسَ وَتَوَلَّىٰ ١ أَن جَاءَهُ الْأَعْمَىٰ ٢ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّهُ يَزَّكَّىٰ ٣ أَوْ يَذَّكَّرُ فَتَنفَعَهُ الذِّكْرَىٰ ٤ أَمَّا مَنِ اسْتَغْنَىٰ ٥ فَأَنتَ لَهُ تَصَدَّىٰ ٦ وَمَا عَلَيْكَ أَلَّا يَزَّكَّىٰ ٧ وَأَمَّا مَن جَاءَكَ يَسْعَىٰ ٨ وَهُوَ يَخْشَىٰ ٩ فَأَنتَ عَنْهُ تَلَهَّىٰ ١٠ كَلَّا إِنَّهَا تَذْكِرَةٌ ١١ فَمَن شَاءَ ذَكَرَهُ ١٢ فِي صُحُفٍ مُّكَرَّمَةٍ ١٣ مَّرْفُوعَةٍ مُّطَهَّرَةٍ ١٤ بِأَيْدِي سَفَرَةٍ ١٥ كِرَامٍ بَرَرَةٍ ١٦ قُتِلَ الْإِنسَانُ مَا أَكْفَرَهُ ١٧ مِنْ أَيِّ شَيْءٍ خَلَقَهُ ١٨ مِن نُّطْفَةٍ خَلَقَهُ فَقَدَّرَهُ ١٩ ثُمَّ السَّبِيلَ يَسَّرَهُ ٢٠ ثُمَّ أَمَاتَهُ فَأَقْبَرَهُ ٢١ ثُمَّ إِذَا شَاءَ أَنشَرَهُ ٢٢ كَلَّا لَمَّا يَقْضِ مَا أَمَرَهُ ٢٣ فَلْيَنظُرِ الْإِنسَانُ إِلَىٰ طَعَامِهِ ٢٤ أَنَّا صَبَبْنَا الْمَاءَ صَبًّا ٢٥ ثُمَّ شَقَقْنَا الْأَرْضَ شَقًّا ٢٦ فَأَنبَتْنَا فِيهَا حَبًّا ٢٧ وَعِنَبًا وَقَضْبًا ٢٨ وَزَيْتُونًا وَنَخْلًا ٢٩ وَحَدَائِقَ غُلْبًا ٣٠ وَفَاكِهَةً وَأَبًّا ٣١ مَّتَاعًا لَّكُمْ وَلِأَنْعَامِكُمْ ٣٢ فَإِذَا جَاءَتِ الصَّاخَّةُ ٣٣ يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ ٣٤ وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ ٣٥ وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ ٣٦ لِكُلِّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ ٣٧ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ مُّسْفِرَةٌ ٣٨ ضَاحِكَةٌ مُّسْتَبْشِرَةٌ ٣٩ وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ عَلَيْهَا غَبَرَةٌ ٤٠ تَرْهَقُهَا قَتَرَةٌ ٤١ أُولَٰئِكَ هُمُ الْكَفَرَةُ الْفَجَرَةُ ٤٢

سوورەتی ﴿ عبس ﴾

[١]﴿عبس﴾:رووی پیەوزی گرژ کرد (بەناڕەحەتی‌یەوە). ﴿تولى﴾:رووی پیەوزی وەرگێڕا، (مەبەست پێغەمبەری مەزنە(ﷺ)). [٢]﴿الأعمى﴾:مەبەستی (عمرو)ی کوڕی (ابن ام مكتوم)ە. [٣]﴿يزكى﴾:خۆی پاککردەوەو لەشوێنەواری تاوان‌و خۆی ڕزگار کرد. [٤]﴿يذكر﴾:دێتەوە بیری‌و پەند وەردەگرێت. [٥]﴿استغنى﴾:بێ‌پێویستی نیشان دەدا (لەو نیگایەی تۆ هێناوتە). [٦]﴿تصدى﴾:بریتییە لەپشت تێکردن. [٨]﴿جاءك يسعى﴾: بەپەلە هاتە لات (تافێر ببێت). [١٠]﴿تلهى﴾:خۆت سەرقاڵەکەی (بەوە لەگەڵ کەسانی تردا دەدوێیت). [١١]﴿كلا﴾:شتی وامەکە. ﴿ها تذكرة﴾: ئایەتەکانی قورئان جێگەی پەندو یادخستنەوەیە. [١٢]﴿ذكره﴾:بیری نەکەوێتەوەو پەندی لێوەردەگرێت. [١٣]﴿في صحف﴾:لەپەڕاوی مەزنی غەیب(لوح المحفوظ) وەرگیراوە. [١٤]﴿مرفوعة﴾:بەرزو پایەدارە. [١٥]﴿سفرة﴾:کۆمەڵە نووسەرێك (لەفریشتەکان). [١٦]﴿كرام بررة﴾:بەڕێزو چاکەخوازن(ئەو فریشتانە). [١٧]﴿قتل الإنسان﴾:نەفرین لەمرۆڤی بێ‌باوەڕ ، یان بفەوتێ‌و نەمێنێت. ﴿ما اكفره﴾:چەند بێ‌باوەڕە بەو خوایەی (ئەو هەموو بەخشش‌و نیعمەتەی ڕشتووە بەسەریا). [١٩]﴿فقدره﴾:ئامادەی کردووە بۆئەوەی کەلەگەڵیا دەگونجێت. [٢٠]﴿السبيل يسره﴾:هەردوو ڕێگای ڕاست‌و گومڕایی بۆ ئاسان کردووە. [٢١]﴿فاقبره﴾:فەرمانیداوە بەناشتنی لەگۆڕدا (وەك ڕێزێك بۆی). [٢٢]﴿انشره﴾:زیندوی دەکاتەوە (پاش مردن‌و فەوتانی). [٢٣]﴿لما يقض ما امره﴾:تا ئێستا هەموو فەرمانەکانی خوای جێ‌بەجێ نەکردووە (بەڵکو کەمتەرخەمی تێدا ئەنجامداوە). [٢٦]﴿شققنا الارض﴾:زەویمان قڵیش کردوە (بەڕوەك یا بەکێڵان). [٢٨]﴿قضبا﴾:مەبەستی ئاڵفی تەڕە بۆ ئاژەڵ وەك وێنجەو سێپەڕە. [٣٠]﴿حدائق غلبا﴾:باخاتی چڕوپڕ. [٣١]﴿أبا﴾:گژوگیا یان لەوەڕگا. [٣٣]﴿جاءت الصاخة﴾:دەنگی گەورەی گوێ‌کەڕکەری قیامەت هات.. [٣٦]﴿وصاحبته﴾:هاوسەرەکەی. [٣٧]﴿شأن يغنيه﴾:حاڵێکی هەیە سەر قاڵی دەکات. [٣٨]﴿مسفرة﴾:پرشنگدارو مژدە بەخش. [٤٠]﴿غبرة﴾:تۆزو خۆڵ.(مەبەست پێی گۆڕینی دەم‌و چاویانە). [٤١]﴿ترهقها قترة﴾: دایدەپۆشێ ڕەشی غەم‌و پەژارە.

سُورَةُ التَّكْوِيرِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ ١ وَإِذَا النُّجُومُ انكَدَرَتْ ٢ وَإِذَا الْجِبَالُ سُيِّرَتْ ٣ وَإِذَا الْعِشَارُ عُطِّلَتْ ٤ وَإِذَا الْوُحُوشُ حُشِرَتْ ٥ وَإِذَا الْبِحَارُ سُجِّرَتْ ٦ وَإِذَا النُّفُوسُ زُوِّجَتْ ٧ وَإِذَا الْمَوْءُودَةُ سُئِلَتْ ٨ بِأَيِّ ذَنبٍ قُتِلَتْ ٩ وَإِذَا الصُّحُفُ نُشِرَتْ ١٠ وَإِذَا السَّمَاءُ كُشِطَتْ ١١ وَإِذَا الْجَحِيمُ سُعِّرَتْ ١٢ وَإِذَا الْجَنَّةُ أُزْلِفَتْ ١٣ عَلِمَتْ نَفْسٌ مَّا أَحْضَرَتْ ١٤ فَلَا أُقْسِمُ بِالْخُنَّسِ ١٥ الْجَوَارِ الْكُنَّسِ ١٦ وَاللَّيْلِ إِذَا عَسْعَسَ ١٧ وَالصُّبْحِ إِذَا تَنَفَّسَ ١٨ إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ ١٩ ذِي قُوَّةٍ عِندَ ذِي الْعَرْشِ مَكِينٍ ٢٠ مُّطَاعٍ ثَمَّ أَمِينٍ ٢١ وَمَا صَاحِبُكُم بِمَجْنُونٍ ٢٢ وَلَقَدْ رَآهُ بِالْأُفُقِ الْمُبِينِ ٢٣ وَمَا هُوَ عَلَى الْغَيْبِ بِضَنِينٍ ٢٤ وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَيْطَانٍ رَّجِيمٍ ٢٥ فَأَيْنَ تَذْهَبُونَ ٢٦ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعَالَمِينَ ٢٧ لِمَن شَاءَ مِنكُمْ أَن يَسْتَقِيمَ ٢٨ وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَن يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ٢٩

سُورَةُ الانفِطَارِ

سوورەتی ﴿ التکویر ﴾

[١]﴿الشمس کورت﴾:ڕۆژ پێچرایەوە، یان ڕووناکی‌یەکەی نەما.(لەکاتی فووی یەکەمدا). [٢]﴿النجوم انکدرت﴾: ئەستێرەکان تاریك بوون ،کوژانەوە. [٣]﴿الجبال سیرت﴾:کێوەکان لەشوێنی خۆیان هەڵکەندران و دەرچوون. [٤]﴿العشار عطلت﴾:وشتری ئاوس پشت گوێخرا (کەعەرەب زۆریان خۆش ویستووە). [٥]﴿الوحوش حُشرت﴾: سەرجەم گیانداران کۆکرانەوە. [٦]﴿البحار سُجرت﴾:دەریاکان ئاگریان تێبەردراو بوون بەگڕکان. [٧]﴿النفوس زوجت﴾:هەرجەستەیەك گەیشتەوە بەڕۆحەکەی، یان لەگەڵ هاوڕێبازی خۆیان کۆکرانەوە. [٨]﴿الموءودة﴾:کچانی زیندەبەچاڵکراو. [١٠]﴿الصحف نُشرت﴾: نامەی کردەوەکان والأکران. [١١]﴿السماء کشطت﴾:ئاسمان لابراو پێچرایەوە. [١٢]﴿الجحیم سُعرت﴾:دۆزەخ هەڵگیرساو بڵێسەیدا. [١٣]﴿زلفت﴾:نزیك خرایەوە (لەچاکەکاران). [١٤]﴿علمت نفس﴾:هەر نەفسە دەزانێت(چەند خێروچاکەی ئەنجامداوە). ﴿ما أحضرت﴾:ئەوەی ئامادەی کردووە (لەکرداری چاك‌و خراپ). [١٥]﴿فلا اقسم﴾:سوێندبێت. ﴿خنس﴾:ئەستێرە گەڕۆکەکان (کەبەڕۆژ دەرناکەون). [١٦]﴿الجوار الکنس﴾:ئەو ئەستێرە گەڕۆکانەی کەلەئاوابونیاندا خۆیان دادەپۆشن. [١٧]﴿عسعس﴾:بەو تاریکاییە دەوترێت باڵی کێشا بێت بەسەر شوێنێکدا یان لەحاڵی ڕەوانەوەدا بێت. [١٨]﴿تنفس﴾:هەناسەو پرشنگی‌دا. [١٩]﴿قول رسول﴾:وتەی حەزرەتی (جبریل)ە(سەلامی خوای لێبێت). [٢٠]﴿مکین﴾:خاوەن پلەوپایەی بەرز. [٢٢]﴿صاحبکم﴾:هاوەڵەکەتان مەبەست پێغەمبەرە(ﷺ). [٢٣]﴿رآه﴾:پێغەمبەری خوا(ﷺ)حەزرەتی(جبریل)ی لەشێوەی خۆیدا بینی. [٢٤]﴿وما هو علی الغیب بضنین﴾:پێغەمبەری خوا(ﷺ) بەخیل نییە لەگەیاندنی دەنگ‌و باسی غەیبدا. [٢٦]﴿فأین تذهبون﴾:چ ڕێگایەك دەگرنەبەر؟(جگە لەئیسلام؟!).

سوورەتی ﴿ عبس ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(١): ﴿عَبَسَ وَتَوَلَّىٰ ، أَن جَاءَهُ الْأَعْمَىٰ﴾ئایەتەکە:

- (ترمذي)و (حاکم) لەخاتوو (عائیشە)وە دەگێڕنەوە: دەڵێت:ئەم سوورەتە سەبارەت بە(ابن ام مکتوم)ی نابینا هاتە خوارەوە ، ئەوەبوو هاتە لای پێغەمبەری خوا(ﷺ) و وتی:ئەی پێغەمبەری خوا ڕێنموییم بکە ، لەوکاتەشدا گەورە موشریکەکانی (مەککە) لەلای پێغەمبەر بوون(ﷺ) ، پێغەمبەری خواش(ﷺ) پشتی تێکردو ڕووی کردە موشریکەکان‌و پێی وتن: ئایا ئەو قسانەی کردم هیچی خراپی تێدایە؟! ، ئەویش =

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

إِذَا السَّمَاءُ انفَطَرَتْ ﴿١﴾ وَإِذَا الْكَوَاكِبُ انتَثَرَتْ ﴿٢﴾ وَإِذَا الْبِحَارُ فُجِّرَتْ ﴿٣﴾ وَإِذَا الْقُبُورُ بُعْثِرَتْ ﴿٤﴾ عَلِمَتْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ وَأَخَّرَتْ ﴿٥﴾ يَا أَيُّهَا الْإِنسَانُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ ﴿٦﴾ الَّذِي خَلَقَكَ فَسَوَّاكَ فَعَدَلَكَ ﴿٧﴾ فِي أَيِّ صُورَةٍ مَّا شَاءَ رَكَّبَكَ ﴿٨﴾ كَلَّا بَلْ تُكَذِّبُونَ بِالدِّينِ ﴿٩﴾ وَإِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَافِظِينَ ﴿١٠﴾ كِرَامًا كَاتِبِينَ ﴿١١﴾ يَعْلَمُونَ مَا تَفْعَلُونَ ﴿١٢﴾ إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ ﴿١٣﴾ وَإِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ ﴿١٤﴾ يَصْلَوْنَهَا يَوْمَ الدِّينِ ﴿١٥﴾ وَمَا هُمْ عَنْهَا بِغَائِبِينَ ﴿١٦﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمُ الدِّينِ ﴿١٧﴾ ثُمَّ مَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمُ الدِّينِ ﴿١٨﴾ يَوْمَ لَا تَمْلِكُ نَفْسٌ لِّنَفْسٍ شَيْئًا وَالْأَمْرُ يَوْمَئِذٍ لِّلَّهِ ﴿١٩﴾

سُورَةُ الْمُطَفِّفِينَ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِينَ ﴿١﴾ الَّذِينَ إِذَا اكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ ﴿٢﴾ وَإِذَا كَالُوهُمْ أَو وَّزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ ﴿٣﴾ أَلَا يَظُنُّ أُولَٰئِكَ أَنَّهُم مَّبْعُوثُونَ ﴿٤﴾ لِيَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٥﴾ يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦﴾

سوورەتی ﴿ الانفطار ﴾

[١]﴿انفطرت﴾: لەت بوو (لەکاتی فووی یەکەمدا). [٢]﴿انتثرت﴾: کەوتەخوارو پەرش و بلاوبوویەوە. [٣]﴿فجرت﴾: سنووریان شکاندو تێکەڵبوون و ئاگریان لێبەرزبووەوە(سیستەمی گەردوون هەمووی تێکدەچێت). [٤]﴿بعثرت﴾: یەکالا بوون (گۆڕەکان). [٦]﴿ما غرك بربك﴾: چی فریووی‌دای سەرپێچی پەروەردگارت بکەیت ؟!. [٧]﴿فسواك﴾: ئەندامەکانی لاشەی ڕێکخستووی. ﴿فعدلك﴾: ڕێکیخستی. [٨]﴿ركبك﴾: وێنای کێشاوی‌و دروستی کردوویت. [٩]﴿بالدين﴾: بەپاداشتی قیامەت. [١٠]﴿لحافظين﴾: ئەو فریشتانەی سەرجەم کرداری بەندەکان تۆماردەکەن. [١١]﴿كراما كاتبين﴾: ئەو فریشتانەی سەرجەم کردارە بچووك‌و گەورەکان دەنووسن‌و خاوەن ڕێزو شکۆمەندین. [١٣]﴿الأبرار﴾: چاکەکاران. [١٤]﴿الفجار﴾: خراپەکاران. [١٥]﴿يصلونها﴾: دەچنە ناوی‌یەوەو گەرمایەکەی دەچەژن.

سوورەتی ﴿ المطففين ﴾

[١]﴿ويل﴾: ئازارو ئەشکەنجەو تیاچوون. ﴿للمطففين﴾: ئەوانەی لەکێشانەو پێوانەیا دزی دەکەن. [٢]﴿اكتالوا﴾: بەپێوانە شتیان کڕی. ﴿يستوفون﴾: مافی خۆیان بەتەواوی وەردەگرن. [٣]﴿كالوهم﴾: بەپێوانە شتیان فرۆشت. ﴿وزنوهم﴾: بەکێشانە شتیان فرۆشت. ﴿يخسرون﴾: کەمیان دەدەنێ. [٤]﴿الا يظن﴾: ئایا دڵنیانین؟! [٦]﴿يوم يقوم الناس﴾: ئەو ڕۆژەیە خەڵکی لەگۆڕەکانیان دێنە دەرەوە.

- وتی: نەخێر، ئنجا خوای گەورە ئایەتی: ﴿ عَبَسَ وَتَوَلَّى ، أَنْ جَاءَهُ الْأَعْمَى ﴾ی نازڵکردە خوارەوە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٧): ﴿قُتِلَ الْإِنسَانُ مَا أَكْفَرَهُ﴾ ئایەتەکە.

- (ابن منذر) لە (عكرمة)وە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: ئایەتی: ﴿ قُتِلَ الْإِنسَانُ مَا أَكْفَرَهُ ﴾سەبارەت بە (عتبة)ی کوڕی (ابی لهب) هاتە خوارەوە کاتێك وتی: بێباوەڕم بەخوای ئەستێرەکان

سوورەتی ﴿ التكوير ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی (٢٩): ﴿وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ﴾ئایەتەکە.

- (ابن جرير)و (ابن ابي حاتم) لە(سليمان)ی کوڕی (موسى)وە دەگێڕنەوە؛ دەڵێت. لەکاتێکدا ئایەتی: ﴿لِمَن شَاءَ مِنكُمْ أَن يَسْتَقِيمَ﴾ هاتە خوارەوە (ابو جهل) وتی. بەویستی خۆمانە هەرکاتێ بمانەوێت ڕاست دەڕۆین‌و هەرکاتیش نەمانویست دەرۆدەکەین، ئنجا خوای گەورە ئایەتی: ﴿وما تشاءون إلا أن يشاء الله رب العالمين﴾ی دابەزاند.

كَلَّآ إِنَّ كِتَٰبَ ٱلْفُجَّارِ لَفِى سِجِّينٍ ﴿٧﴾ وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا سِجِّينٌ ﴿٨﴾ كِتَٰبٌ مَّرْقُومٌ ﴿٩﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ﴿١٠﴾ ٱلَّذِينَ يُكَذِّبُونَ بِيَوْمِ ٱلدِّينِ ﴿١١﴾ وَمَا يُكَذِّبُ بِهِۦٓ إِلَّا كُلُّ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ ﴿١٢﴾ إِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِ ءَايَٰتُنَا قَالَ أَسَٰطِيرُ ٱلْأَوَّلِينَ ﴿١٣﴾ كَلَّا ۖ بَلْ ۜ رَانَ عَلَىٰ قُلُوبِهِم مَّا كَانُوا۟ يَكْسِبُونَ ﴿١٤﴾ كَلَّآ إِنَّهُمْ عَن رَّبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّمَحْجُوبُونَ ﴿١٥﴾ ثُمَّ إِنَّهُمْ لَصَالُوا۟ ٱلْجَحِيمِ ﴿١٦﴾ ثُمَّ يُقَالُ هَٰذَا ٱلَّذِى كُنتُم بِهِۦ تُكَذِّبُونَ ﴿١٧﴾ كَلَّآ إِنَّ كِتَٰبَ ٱلْأَبْرَارِ لَفِى عِلِّيِّينَ ﴿١٨﴾ وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا عِلِّيُّونَ ﴿١٩﴾ كِتَٰبٌ مَّرْقُومٌ ﴿٢٠﴾ يَشْهَدُهُ ٱلْمُقَرَّبُونَ ﴿٢١﴾ إِنَّ ٱلْأَبْرَارَ لَفِى نَعِيمٍ ﴿٢٢﴾ عَلَى ٱلْأَرَآئِكِ يَنظُرُونَ ﴿٢٣﴾ تَعْرِفُ فِى وُجُوهِهِمْ نَضْرَةَ ٱلنَّعِيمِ ﴿٢٤﴾ يُسْقَوْنَ مِن رَّحِيقٍ مَّخْتُومٍ ﴿٢٥﴾ خِتَٰمُهُۥ مِسْكٌ ۚ وَفِى ذَٰلِكَ فَلْيَتَنَافَسِ ٱلْمُتَنَٰفِسُونَ ﴿٢٦﴾ وَمِزَاجُهُۥ مِن تَسْنِيمٍ ﴿٢٧﴾ عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا ٱلْمُقَرَّبُونَ ﴿٢٨﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ أَجْرَمُوا۟ كَانُوا۟ مِنَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ يَضْحَكُونَ ﴿٢٩﴾ وَإِذَا مَرُّوا۟ بِهِمْ يَتَغَامَزُونَ ﴿٣٠﴾ وَإِذَا ٱنقَلَبُوٓا۟ إِلَىٰٓ أَهْلِهِمُ ٱنقَلَبُوا۟ فَكِهِينَ ﴿٣١﴾ وَإِذَا رَأَوْهُمْ قَالُوٓا۟ إِنَّ هَٰٓؤُلَآءِ لَضَآلُّونَ ﴿٣٢﴾ وَمَآ أُرْسِلُوا۟ عَلَيْهِمْ حَٰفِظِينَ ﴿٣٣﴾ فَٱلْيَوْمَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مِنَ ٱلْكُفَّارِ يَضْحَكُونَ ﴿٣٤﴾

[٧]﴿كتاب الفجار﴾:دەفتەرنامەی کردەوەی بەدکاران.﴿سجین﴾: چەسپێنراوە (لەدەفتەری ڕەشدا). [٩]﴿مرقوم﴾:وانووسراوە (بەجوانی دەخوێنرێتەوە).[١٢]﴿معتد﴾:کەسێك کەوا لەسنووری عەقڵ و شەرع لایدابێت.﴿أثیم﴾:کەسێکی گوناهبارو تاوانبار.[١٣]﴿أساطیر الاولین﴾:قسەی پڕوپووچی پێشین کەلەکتێبەکانیاندا تۆمارکراوە.[١٤]﴿کلا﴾:نەخێر، (وانیە). ﴿ران علی قلوبهم﴾:پەردەی هێناوە بەسەر دڵیاندا (ئیدی ڕێنموییو ڕاستی نابینن). [١٥]﴿محجوبون﴾:بەدوورن (لەوەی خوای گەورە ببینن).[١٦]﴿لصالوا الجحیم﴾: دەچنە دۆزەخەوە(سزاکانی دەچەژن). [١٨]﴿کتاب الأبرار﴾:نامەی کردەوەی چاکەکاران.﴿علیین﴾:مەبەستی ئەوەیە جێگیر بووە لەدیوانی خێرو چاکەدا. [٢٠]﴿کتابٌ مَرقوم﴾:ڕێنووسەکەی ڕوون و ئاشکرایە.[٢١]﴿یشهده﴾:ئامادەی نووسینی دەبن.﴿المقربون﴾:فریشتە نزیکەکان لەخوای گەورەوە. [٢٣]﴿الأرائك﴾:ئەو سیسەمە ڕازێنراوانەی بەپەردە کوڵلەی جوان و نەخشین ڕازێنراونەتەوە.[٢٤]﴿نضرة النعیم﴾:نازو نیعمەت و خۆشی.[٢٥]﴿رحیق﴾:گوڵاو یا چاکترین شەراب و مەی.﴿مختوم﴾:سەرمۆر (هیچ کەس ناتوانێت ئەو مۆرە بشکێنێ چاکەکاران نەبێت).[٢٦]﴿ختامه مسك﴾:دوایین قومی بۆنی میسکی لێدێت.﴿فلیتنافس﴾:کێبڕکێ.[٢٧]﴿مزاجه﴾:تێکەڵکراوەلە..﴿تسنیم﴾:ئەو ئاوەی لەبەرزاییەوە دێت و ڕێزدارترین ئاوە.[٣٠]﴿یتغامزون﴾:چاویان لێدادەگرن (وەك گاڵتە پێکردنێك).[٣١]﴿انقلبوا﴾:گەڕانەوە.﴿فکهین﴾:شانازی دەکەن بەوەی گاڵتەیان بەباوەڕداران کردووە.[٣٢]﴿لضالون﴾:لایانداوە (مەبەستی ئەوەیە پەرستراوەکانی باووباپیرانیان ناپەرستن).[٣٣]﴿علیهم حافظین﴾:چاودێریان دەکەن.

سوورەتی ﴿ الانفطار ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(٦):﴿يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ﴾ئایەتەکە:

- (ابن ابی حاتم) لە(عکرمە)وە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت:ئەم ئایەتە سەبارەت بە (ابی) کوڕی(خلف) دابەزی.

سوورەتی ﴿المطففين﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(١):﴿وَيْلٌ لِلْمُطَفِّفِينَ﴾ئایەتەکە:

- (نسائی)و (ابن ماجه) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە ؛ دەڵێت: کاتێ پێغەمبەر(ﷺ) گەیشتە شاری (مەدینە) خەڵکێکی بێشومار لەکێشانەیا کەمتەرخەمیان دەکرد ، پەروەردگاریش سەبارەت بەو دیاردەیە ئەم ئایەتەی دابەزاند.

عَلَى ٱلۡأَرَآئِكِ يَنظُرُونَ ٣٥ هَلۡ ثُوِّبَ ٱلۡكُفَّارُ مَا كَانُواْ يَفۡعَلُونَ ٣٦

سُورَةُ الانشِقَاق

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

إِذَا ٱلسَّمَآءُ ٱنشَقَّتۡ ١ وَأَذِنَتۡ لِرَبِّهَا وَحُقَّتۡ ٢ وَإِذَا ٱلۡأَرۡضُ مُدَّتۡ ٣ وَأَلۡقَتۡ مَا فِيهَا وَتَخَلَّتۡ ٤ وَأَذِنَتۡ لِرَبِّهَا وَحُقَّتۡ ٥ يَٰٓأَيُّهَا ٱلۡإِنسَٰنُ إِنَّكَ كَادِحٌ إِلَىٰ رَبِّكَ كَدۡحٗا فَمُلَٰقِيهِ ٦ فَأَمَّا مَنۡ أُوتِيَ كِتَٰبَهُۥ بِيَمِينِهِۦ ٧ فَسَوۡفَ يُحَاسَبُ حِسَابٗا يَسِيرٗا ٨ وَيَنقَلِبُ إِلَىٰٓ أَهۡلِهِۦ مَسۡرُورٗا ٩ وَأَمَّا مَنۡ أُوتِيَ كِتَٰبَهُۥ وَرَآءَ ظَهۡرِهِۦ ١٠ فَسَوۡفَ يَدۡعُواْ ثُبُورٗا ١١ وَيَصۡلَىٰ سَعِيرًا ١٢ إِنَّهُۥ كَانَ فِيٓ أَهۡلِهِۦ مَسۡرُورًا ١٣ إِنَّهُۥ ظَنَّ أَن لَّن يَحُورَ ١٤ بَلَىٰٓۚ إِنَّ رَبَّهُۥ كَانَ بِهِۦ بَصِيرٗا ١٥ فَلَآ أُقۡسِمُ بِٱلشَّفَقِ ١٦ وَٱلَّيۡلِ وَمَا وَسَقَ ١٧ وَٱلۡقَمَرِ إِذَا ٱتَّسَقَ ١٨ لَتَرۡكَبُنَّ طَبَقًا عَن طَبَقٖ ١٩ فَمَا لَهُمۡ لَا يُؤۡمِنُونَ ٢٠ وَإِذَا قُرِئَ عَلَيۡهِمُ ٱلۡقُرۡءَانُ لَا يَسۡجُدُونَ ۩ ٢١ بَلِ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ يُكَذِّبُونَ ٢٢ وَٱللَّهُ أَعۡلَمُ بِمَا يُوعُونَ ٢٣ فَبَشِّرۡهُم بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ٢٤ إِلَّا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ لَهُمۡ أَجۡرٌ غَيۡرُ مَمۡنُونِۭ ٢٥

ربع　سجدة

[٣٥] ﴿على الارائك﴾: لەسەر سیسەمی جوان ڕازاوە بەپەردە کوللە(پاڵیان لێداوەتەوە). [٣٦] ﴿ثوب الكفار﴾: بێباوەڕان پاداشتی گاڵتەو سووکایەتی پێکردنیان درایەوە.

سوورەتی ﴿ الانشقاق ﴾

[١] ﴿انشقت﴾: پارچە پارچەو لەت لەت بوو(ڕۆژێك قیامەت هەستا). [٢] ﴿أذنت لربها﴾: گوێڕایەڵ و گەردن کەچ بوو بۆ پەروەردگارەکەی. ﴿حقت﴾: شیاوی خۆیەتی کەگوێڕایەڵ بێت. [٣] ﴿مدت﴾: ڕاخراو تەخت کرا (چیاو تەپۆڵکەی تیا نەما). [٤] ﴿ألقت مافيها﴾: ئەوەی لەناویدابوو فڕێیدایە دەر (کەمردووەکانە). ﴿تخلت﴾: بەتەواوی بەتاڵ بووەوە.. [٦] ﴿كادح الى ربك﴾: هەوڵی زۆر دەدەی لەکارەکانتدا(هەتا بەپەروەردگارت بگەی). ﴿فملاقيه﴾: پاداشتی کردەوەکانت وەردەگریت. [٨] ﴿يسيرا﴾: سووك و ئاسان. [٩] ﴿ينقلب﴾: دەگەڕێتەوە. [١١] ﴿يدعو ثبورا﴾: هاوار بۆ تیاچوون و نەمان دەکات. [١٢] ﴿يصلى سعيرا﴾: دەچێتە ناو ئاگرێکی بڵێسەدارەوە. [١٣] ﴿مسرورا﴾: ڕۆچوو لەخۆشی کاتی هەواو ئارەزوودا. [١٤] ﴿لن يحور﴾: ناگەڕێتەوە بەردیوانی خوایی. [١٦] ﴿فلا اقسم﴾: سوێندبێت پیتی(لا) زیادەیە. ﴿بالشفق﴾: سورایی ئاسمان لەکاتی خۆرئاوابووندا. [١٧] ﴿وما وسق﴾: ئەوەی کۆی کردوەتەوەو لەخۆی گرتووە.(گیانداران بەڕۆژ بڵاودبنەوەو پاشان لەگەڵ داهاتنی شەودا دەگەڕێنەوە بۆ لانەو ماڵەکانیان). [١٨] ﴿اتسق﴾: کامڵ و تەواو بوو (ڕووناکیەکەی پڕبوویەوە). [١٩] ﴿لتركبن﴾: بەراستی پێی دەگەن. ﴿طبقا عن طبق﴾: بارو دەورێکی یەك لەدوای یەك (مردن و ژیانی ناو گۆڕو زیندووبونەوەو حەشرو ڕووداوەکانی تر). [٢١] ﴿لايسجدون﴾: گوێڕایەڵ و گەردن کەچ نابن. [٢٣] ﴿مايوعون﴾: ئەوەی خڕیان کردووەتەوە لەهەڵەو تاوان. [٢٥] ﴿غير ممنون﴾: نەبچڕاوە لێیان.

سوورەتی ﴿ الطارق ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(٥): ﴿فَلْيَنظُرِ الْإِنسَانُ مِمَّ خُلِقَ﴾ ئایەتەکە:

- (ابن ابی حاتم) لە(عکرمە)وە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: ئایەتی: ﴿فَلْيَنظُرِ الْإِنسَانُ مِمَّ خُلِقَ﴾ سەبارەت بەباوکم هاتە خوارەوە ، ئەوەی زۆر ناخۆش بوو ئەوەبوو دەچووە سەر تەپۆڵکەیەك و دەیوت: ئەی خەڵکی قورەیش کێ دەتوانێ لێرەدا پاڵ بەمنەوە بنێ ؛ ئەوا ئەوەندەی دەدەمێ؛ ئەوجا دەیوت: (محمد) دەڵێ دەرگاوانی دۆزەخ نۆزدەن ، من بەتەنیا دەیان دەبەزێنم ئێوەش نۆیان ببەزێنن.

سورة البروج

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

وَٱلسَّمَآءِ ذَاتِ ٱلۡبُرُوجِ ١ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡمَوۡعُودِ ٢ وَشَاهِدٖ وَمَشۡهُودٖ ٣ قُتِلَ أَصۡحَٰبُ ٱلۡأُخۡدُودِ ٤ ٱلنَّارِ ذَاتِ ٱلۡوَقُودِ ٥ إِذۡ هُمۡ عَلَيۡهَا قُعُودٞ ٦ وَهُمۡ عَلَىٰ مَا يَفۡعَلُونَ بِٱلۡمُؤۡمِنِينَ شُهُودٞ ٧ وَمَا نَقَمُواْ مِنۡهُمۡ إِلَّآ أَن يُؤۡمِنُواْ بِٱللَّهِ ٱلۡعَزِيزِ ٱلۡحَمِيدِ ٨ ٱلَّذِي لَهُۥ مُلۡكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۚ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ شَهِيدٌ ٩ إِنَّ ٱلَّذِينَ فَتَنُواْ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ وَٱلۡمُؤۡمِنَٰتِ ثُمَّ لَمۡ يَتُوبُواْ فَلَهُمۡ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَلَهُمۡ عَذَابُ ٱلۡحَرِيقِ ١٠ إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ لَهُمۡ جَنَّٰتٞ تَجۡرِي مِن تَحۡتِهَا ٱلۡأَنۡهَٰرُۚ ذَٰلِكَ ٱلۡفَوۡزُ ٱلۡكَبِيرُ ١١ إِنَّ بَطۡشَ رَبِّكَ لَشَدِيدٌ ١٢ إِنَّهُۥ هُوَ يُبۡدِئُ وَيُعِيدُ ١٣ وَهُوَ ٱلۡغَفُورُ ٱلۡوَدُودُ ١٤ ذُو ٱلۡعَرۡشِ ٱلۡمَجِيدُ ١٥ فَعَّالٞ لِّمَا يُرِيدُ ١٦ هَلۡ أَتَىٰكَ حَدِيثُ ٱلۡجُنُودِ ١٧ فِرۡعَوۡنَ وَثَمُودَ ١٨ بَلِ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ فِي تَكۡذِيبٖ ١٩ وَٱللَّهُ مِن وَرَآئِهِم مُّحِيطُۢ ٢٠ بَلۡ هُوَ قُرۡءَانٞ مَّجِيدٞ ٢١ فِي لَوۡحٖ مَّحۡفُوظِۭ ٢٢

سورة الطارق

سوورەتی ﴿ البروج ﴾

[١]﴿ذات البروج﴾:ئەو ئەستێرانەی پلەومەنزڵیان هەیە.[٢]﴿اليوم الموعود﴾: ئەو رۆژەی پەیمانی داهاتنی دراوە (کەقیامەتە).[٣]﴿شاهد﴾:ئەوانەی شاهیدی لەسەر خەڵکی دەدەن لەورۆژەدا.(لەرۆژی قیامەتدا).﴿مشهود﴾: رۆژی عەرەفە(کەوا خەڵکی ئامادەی وەستان دەبن تیایدا).[٤]﴿قتل﴾: مەبەست نەفرین لێکردنە بەناشرینترین شێوە.﴿الاخدود﴾:چاڵی گەورە وێنەی شیو.[٥]﴿ذات الوقود﴾: گەرمو بڵێسەدار.[٦]﴿عليها قعود﴾:لەسەر لێواری ئاگرەکە دانیشتوون.[٨]﴿ما نقموا منهم﴾:هیچی ئەوانیان پێناخۆش نەبوو، رقیان لەهیچ شتێکی ئەوان نەدەبووەوە.﴿الا أن يؤمنوا﴾:تەنیا ئەوەنەبێ باوەڕیان هێنابوو (بەخوای مەزن).[١٠]﴿فتنوا﴾: ئازارو ئەشکەنجەیان دان بەوەی سووتانیانن.﴿عذاب الحريق﴾:ئازارو ئەشکەنجەیەکی سوتێنەر.[١٢]﴿بطش ربك﴾:گرتنی ستەمکاران لەلایەن خواوە.[١٣]﴿هو يبدئ﴾:بەدیهێنەرە لەسەرەتاوە (پەروەردگار).﴿ويعيد﴾:زیندویان دەکاتەوە (بەتوانای خۆی).[١٤]﴿الودود﴾:هەرکەس گوێڕایەڵی فەرمانەکانی بکات ئەوا زۆر خۆشی دەوێت.[١٥]﴿المجيد﴾:بەرزو بڵندو گەورە. [١٦]﴿فعال لما يريد﴾:چی بووێت ئەنجامی دەدات. [١٧]﴿حديث﴾:دەنگوباس. [١٨]﴿ثمود﴾:نەتەوەکەی (صالح) پێغەمبەر(د.خ).[٢١]﴿مجيد﴾: بەرێزو پلەوپایەی بەرزە.

سوورەتی ﴿ الاعلى ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(٦):﴿سَنُقۡرِئُكَ فَلَا تَنسَىٰٓ﴾ئایەتەکە:

- (طبراني)لە (ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) کە(جبریل) دەهات بۆلای و ئایەتی بۆ دەهێنا ، هێشتا (جبریل) لەئایەتەکە تەواو نەدەبوو پێغەمبەر(ﷺ) دەستی دەکردەوە بەسەرەتای ئەوەی بۆی هاتبوو ، لەترسی ئەوەی لەبیری نەچێت ، ئیتر خوای گەورە ئەمەی بۆنادر:﴿ سَنُقۡرِئُكَ فَلَا تَنسَىٰٓ﴾ لە(سند)ەکەیدا (جویبر) هەیەو(لاوازە).

سوورەتی ﴿ الغاشية ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٧):﴿أَفَلَا يَنظُرُونَ إِلَى ٱلۡإِبِلِ كَيۡفَ خُلِقَتۡ﴾ئایەتەکە:

- (ابن جرير)و (ابن ابى حاتم) لە(قتادە)وە دەگێڕنەوە؛ دەڵێت: لەکاتێکدا خوای گەورە وەسفی ئەوەیدەکرد لەناو بەهەشتا هەیە ، خەڵکی سەرلێشێواو زۆر بەوە سەریان سوڕمابوو ، ئنجا خوای گەورە ئەم ئایەتەی ناردە خوارەوە.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

وَالسَّمَاءِ وَالطَّارِقِ ﴿١﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الطَّارِقُ ﴿٢﴾ النَّجْمُ الثَّاقِبُ ﴿٣﴾ إِن كُلُّ نَفْسٍ لَّمَّا عَلَيْهَا حَافِظٌ ﴿٤﴾ فَلْيَنظُرِ الْإِنسَانُ مِمَّ خُلِقَ ﴿٥﴾ خُلِقَ مِن مَّاءٍ دَافِقٍ ﴿٦﴾ يَخْرُجُ مِن بَيْنِ الصُّلْبِ وَالتَّرَائِبِ ﴿٧﴾ إِنَّهُ عَلَىٰ رَجْعِهِ لَقَادِرٌ ﴿٨﴾ يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ ﴿٩﴾ فَمَا لَهُ مِن قُوَّةٍ وَلَا نَاصِرٍ ﴿١٠﴾ وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الرَّجْعِ ﴿١١﴾ وَالْأَرْضِ ذَاتِ الصَّدْعِ ﴿١٢﴾ إِنَّهُ لَقَوْلٌ فَصْلٌ ﴿١٣﴾ وَمَا هُوَ بِالْهَزْلِ ﴿١٤﴾ إِنَّهُمْ يَكِيدُونَ كَيْدًا ﴿١٥﴾ وَأَكِيدُ كَيْدًا ﴿١٦﴾ فَمَهِّلِ الْكَافِرِينَ أَمْهِلْهُمْ رُوَيْدًا ﴿١٧﴾

سُورَةُ الأَعْلَى

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى ﴿١﴾ الَّذِي خَلَقَ فَسَوَّىٰ ﴿٢﴾ وَالَّذِي قَدَّرَ فَهَدَىٰ ﴿٣﴾ وَالَّذِي أَخْرَجَ الْمَرْعَىٰ ﴿٤﴾ فَجَعَلَهُ غُثَاءً أَحْوَىٰ ﴿٥﴾ سَنُقْرِئُكَ فَلَا تَنسَىٰ ﴿٦﴾ إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ ۚ إِنَّهُ يَعْلَمُ الْجَهْرَ وَمَا يَخْفَىٰ ﴿٧﴾ وَنُيَسِّرُكَ لِلْيُسْرَىٰ ﴿٨﴾ فَذَكِّرْ إِن نَّفَعَتِ الذِّكْرَىٰ ﴿٩﴾ سَيَذَّكَّرُ مَن يَخْشَىٰ ﴿١٠﴾ وَيَتَجَنَّبُهَا الْأَشْقَى ﴿١١﴾ الَّذِي يَصْلَى النَّارَ الْكُبْرَىٰ ﴿١٢﴾ ثُمَّ لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيَىٰ ﴿١٣﴾ قَدْ أَفْلَحَ مَن تَزَكَّىٰ ﴿١٤﴾ وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّىٰ ﴿١٥﴾

[١]﴿الطارق﴾:ئەو ئەستێرەیەی بەشەو هەڵدێ.[٣]﴿النَّجْمُ الثَّاقِبُ﴾:ئەو ئەستێرەیەی بەرۆشنایی‌یەکەی تاریکی شەو دەبڕێت.[٤]﴿ان كل نفس﴾:هیچ نەفسێك نییە.﴿عليها حافظ﴾:مەگەر چاودێرێکی بەسەرەوەیە.[٥]﴿مم خلق﴾: لەچی دروست بووە.[٦]﴿دافق﴾: دەرپەڕیو(بەخێرایی‌و تەوژم). [٧]﴿الصلب﴾: پشت.﴿الترائب﴾: پەراسو یا قەفەزەی سنگ.[٨]﴿رجعه﴾: زیندووکردنەوەی دوای مردن.[٩]﴿تبلى السرائر﴾:نهێنی‌و پەنهانی‌یەکانی ناو دڵ ئاشکرا دەبێت.[١١]﴿ذات الرجع﴾:باران یاخود ئاو، چونکە بەچەند دۆخێکی جیاجیا ئاو لەنێوان زەوی ئاسماندا هاتووچۆدەکات.[١٢]﴿ذات الصدع﴾: خاوەنی قڵیش ، کەرووەکی لێوەدێتە دەرەوە.[١٣]﴿لقول فصل﴾:وتەیەکی جیاکەرەوە لەنێوان راستی‌و درۆدا. [١٤]﴿بالهزل﴾:گاڵتەی پڕوپووچ. [١٥]﴿يكيدون كيدا﴾:پیلان دەگێڕن دژ بەپێغەمبەری خوا(ﷺ).[١٦]﴿أكيد كيدا﴾:لەلایەکەوە بەکێشیان دەکەم‌و پێیان هەڵدەخلیسکێنم بەخۆیان نەزانن.[١٧]﴿فمهل الكافرين﴾:پەلەمەکەن بەتۆڵە سەندن لێیان.﴿أمهلهم رويدا﴾:کەمێك فەرامۆشیان بکە.

سوورەتی ﴿ الأعلى ﴾

[١]﴿سبح اسم ربك﴾:ناوی پەروەردگارت پاك ڕابگرەو بەدوور لەوەی شایانی ئەو نییە. ﴿الأعلى﴾:ئەوپەڕی بەرزو بڵند.[٢]﴿خلق﴾:هەموو بوونێکی بەدیهێناوە.﴿فسوى﴾:هەموو دروستکراوێکی بەجوانی ڕێکخستووە.[٣]﴿قدر﴾:ئەندازەگیری کردووە.﴿فهدى﴾: ڕێنمویی کردووە.[٤]﴿أخرج المرعى﴾:سەرجەم لەوەڕگای ڕوواندووە.[٥]﴿فجعله غثاء﴾: وشك‌و پەرت‌و بڵاو (وەك ئەو پووش‌و پەڵاشەی لافاو دەیهێنێت).﴿أحوى﴾:ڕەشی قەتران. [٨]﴿نيسرك لليسرى﴾:ڕێنمایت دەکەین بۆ ڕێبازێکی ئاسان‌و سانا.[١١]﴿يتجنبها﴾: یادکردنەوە لەبیردەکات.

سوورەتی ﴿ الفجر ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(٢٧):﴿يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ﴾دابەزینەکە

- ابن ابی حاتم) لە(بریدە)وە دەگێڕێتەوە' دەڵێت ئایەتی ﴿ يا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ﴾ سەبارەت بە (حمزة)هاتوەتە خوارەوە هەروەها(جویبر) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە' دەڵێت هەرکەسێ بیری(رومە) بکڕێت و ئاوی سازگاری لێبەخشێ ئەوا خوای گەورە لێی خۆش دەبێت (عثمان)یش کڕی پاشان پێغەمبەری خوا(ﷺ) پێی فەرموو ئەوە بۆ ئایکەیتە خێراو بۆ خەڵکی ، ئەویش وتی' بەڵێ باشە. ئنجا خوای گەورە سەبارەت بە(عثمان) ئەم ئایەتەی ناردە خوارەوە.

بَلْ تُؤْثِرُونَ ٱلْحَيَوٰةَ ٱلدُّنْيَا ﴿١٦﴾ وَٱلْـَٔاخِرَةُ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰٓ ﴿١٧﴾ إِنَّ هَـٰذَا لَفِى ٱلصُّحُفِ ٱلْأُولَىٰ ﴿١٨﴾ صُحُفِ إِبْرَٰهِيمَ وَمُوسَىٰ ﴿١٩﴾

سُورَةُ الغَاشِيَةِ

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَـٰنِ ٱلرَّحِيمِ

هَلْ أَتَىٰكَ حَدِيثُ ٱلْغَـٰشِيَةِ ﴿١﴾ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ خَـٰشِعَةٌ ﴿٢﴾ عَامِلَةٌ نَّاصِبَةٌ ﴿٣﴾ تَصْلَىٰ نَارًا حَامِيَةً ﴿٤﴾ تُسْقَىٰ مِنْ عَيْنٍ ءَانِيَةٍ ﴿٥﴾ لَّيْسَ لَهُمْ طَعَامٌ إِلَّا مِن ضَرِيعٍ ﴿٦﴾ لَّا يُسْمِنُ وَلَا يُغْنِى مِن جُوعٍ ﴿٧﴾ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَّاعِمَةٌ ﴿٨﴾ لِّسَعْيِهَا رَاضِيَةٌ ﴿٩﴾ فِى جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ﴿١٠﴾ لَّا تَسْمَعُ فِيهَا لَـٰغِيَةً ﴿١١﴾ فِيهَا عَيْنٌ جَارِيَةٌ ﴿١٢﴾ فِيهَا سُرُرٌ مَّرْفُوعَةٌ ﴿١٣﴾ وَأَكْوَابٌ مَّوْضُوعَةٌ ﴿١٤﴾ وَنَمَارِقُ مَصْفُوفَةٌ ﴿١٥﴾ وَزَرَابِىُّ مَبْثُوثَةٌ ﴿١٦﴾ أَفَلَا يَنظُرُونَ إِلَى ٱلْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ ﴿١٧﴾ وَإِلَى ٱلسَّمَآءِ كَيْفَ رُفِعَتْ ﴿١٨﴾ وَإِلَى ٱلْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ ﴿١٩﴾ وَإِلَى ٱلْأَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ ﴿٢٠﴾ فَذَكِّرْ إِنَّمَآ أَنتَ مُذَكِّرٌ ﴿٢١﴾ لَّسْتَ عَلَيْهِم بِمُصَيْطِرٍ ﴿٢٢﴾ إِلَّا مَن تَوَلَّىٰ وَكَفَرَ ﴿٢٣﴾ فَيُعَذِّبُهُ ٱللَّهُ ٱلْعَذَابَ ٱلْأَكْبَرَ ﴿٢٤﴾ إِنَّ إِلَيْنَآ إِيَابَهُمْ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُم ﴿٢٦﴾

[١٦]﴿تؤثرون﴾: ڕێزو فەزڵی دەدەن.. [١٩]﴿صحف إبراهيم وموسى﴾: دە نامەی حەزرەتی(ابراهیم)و (تەورات)ی حەزرەتی(موسی)(د.خ).

سوورەتی ﴿ الغاشية ﴾

[١]﴿الغاشية﴾: ئەو قیامەتەی بەناڕەحەتی‌یەکانی خەڵکی دادەپۆشێت. [٢]﴿خاشعة﴾: گەردن کەچ. [٣]﴿عاملة﴾: ئەوەی بەردەوام لەکارو فرماندایەو ماندووەو وچان و پشوو نادات. ﴿ناصبة﴾: ئەوانەی ماندوو ڕەنجەڕۆن. [٤]﴿تصلى﴾: دەچێتە ناوی‌و دەی چەژێت. ﴿حامية﴾: گەرم و لەکوڵ. [٥]﴿عين﴾: کانیاوێك. ﴿آنية﴾: یەکجار گەرم. [٦]﴿ضريع﴾: درکێکی تاڵی بۆگەن. [٧]﴿لايُسمن﴾: لاشە قەڵەوو نەرم ناکات. ﴿لايغني من جوع﴾: برسێتی‌یان لانابات. [٨]﴿ناعمة﴾: خاوەن جوانی‌و ڕووخۆشی. [٩]﴿لسعيها راضية﴾: ڕازی‌یە بەو هەوڵەی لەژیانی دنیا داویەتی. [١١]﴿لاغية﴾: قسەی هیچ و پووچ. [١٣]﴿سرور مرفوعة﴾: بەسیسەمی بەرزو بلندو بەنرخ. [١٤]﴿وأكواب موضوعة﴾: چەند پەرداخێکی بەردەست. [١٥]﴿نمارق﴾: سەرینی نەرم و جوان. ﴿مصفوفة﴾: ڕیزکراو لەپاڵ یەکدا. [١٦]﴿درابي مبثوثة﴾: فەرشی ڕاخراوی جوان. [١٧]﴿ينظرون﴾: سەیر کردنێکی پڕ هەست و نەست. [٢٠]﴿سُطحت﴾: فراوان و هاوسەنگ. [٢٢]﴿بمُصيطر﴾: زاڵ و گەورە. [٢٤]﴿العذاب الأكبر﴾: سزای ڕۆژی قیامەت. [٢٥]﴿إيابهم﴾: گەڕانەوەیان دوای مردن.

سوورەتی ﴿ الليل ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(١ ـ ٢١): ﴿وَٱلَّيْلِ إِذَا يَغْشَىٰ﴾ئایەتەکە:

- (ابن ابی حاتم)و ئەوانی دی لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە ؛ دەڵێت: پیاوێك دارخورمایەکی هەبوو، لقی دارخورماکە چووبووە ماڵی پیاوێکی هەژاری خاوەن منداڵ پیاوەکەش هەر جارێك بهاتایە دەچووە ماڵەکەو ئەوجا بەدار خورماکەدا هەڵدەگەڕا تا بەروبوومی لێبکاتەوە، جاری وابوو خورما دەکەوتە خوار منداڵانی پیاوە هەژارەکە هەڵیان دەگرتەوە، پیاوەکەش خێرا لەدارخورماکە دادەبەزی‌و خورماکەی لەدەست دەسەندنەوە،خۆ ئەگەر خورمایەکی بەدەمی یەکێکیانەوە بدیایە ؛ ئەوا پەنجەی دەکرد بەدەمیداو خورماکەی دەردەهێنایەوە. کابرای خاوەن منداڵیش ئەم شکاتەی بردە لای پێغەمبەری خوا(ﷺ)، ئەویش فەرمووی: تۆ بڕۆ ؛ ئەوجا پێغەمبەری خوا(ﷺ) بەکابرای خاوەن دارخورما گەیشت و پێی وت: ئەودارخورمایەتم بدەری کەلقەکانی چوەتە سەر ماڵی فلان کەس لەبەرامبەری ئەوەدا ، دار خورمایەکت لەبەهەشتدا پێدەدرێت ، کابرا وتی: بەڕاستی نرخت پێدام ، بەلام دارخورمایەکی زۆرم هەیە ، هیچ دارخورمایەکی وای تیانییە کەبەروبووەکەی ئەندازەی ئەمە جوان بێت ، کابرا ڕۆیشت ، ئەوجا پێغەمبەری خوا بەپیاوێکی‌تر گەیشت گوێی لەقسەکانی ئەم پیاوەو خاوەن دارخورماکە بووبوو، کابرا هاتە لای پێغەمبەر(ﷺ) و وتی: ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئەوەی دات بەوپیاوە ئەوەش ئەدەی بەمن ئەگەر ئەو دارخورمایە لەوپیاوە بسەنم ، فەرمووی:بەڵێ.پیاوەکە ڕۆیشت و بەکابرای خاوەن دارخورما گەیشت ، خاوەن دارخورماکە پێی‌ی وت: ئایا هەستت –

سورة الفجر

بسم الله الرحمن الرحيم

وَالْفَجْرِ ﴿١﴾ وَلَيَالٍ عَشْرٍ ﴿٢﴾ وَالشَّفْعِ وَالْوَتْرِ ﴿٣﴾ وَاللَّيْلِ إِذَا يَسْرِ ﴿٤﴾ هَلْ فِي ذَٰلِكَ قَسَمٌ لِّذِي حِجْرٍ ﴿٥﴾ أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍ ﴿٦﴾ إِرَمَ ذَاتِ الْعِمَادِ ﴿٧﴾ الَّتِي لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا فِي الْبِلَادِ ﴿٨﴾ وَثَمُودَ الَّذِينَ جَابُوا الصَّخْرَ بِالْوَادِ ﴿٩﴾ وَفِرْعَوْنَ ذِي الْأَوْتَادِ ﴿١٠﴾ الَّذِينَ طَغَوْا فِي الْبِلَادِ ﴿١١﴾ فَأَكْثَرُوا فِيهَا الْفَسَادَ ﴿١٢﴾ فَصَبَّ عَلَيْهِمْ رَبُّكَ سَوْطَ عَذَابٍ ﴿١٣﴾ إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ ﴿١٤﴾ فَأَمَّا الْإِنسَانُ إِذَا مَا ابْتَلَاهُ رَبُّهُ فَأَكْرَمَهُ وَنَعَّمَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَكْرَمَنِ ﴿١٥﴾ وَأَمَّا إِذَا مَا ابْتَلَاهُ فَقَدَرَ عَلَيْهِ رِزْقَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَهَانَنِ ﴿١٦﴾ كَلَّا بَل لَّا تُكْرِمُونَ الْيَتِيمَ ﴿١٧﴾ وَلَا تَحَاضُّونَ عَلَىٰ طَعَامِ الْمِسْكِينِ ﴿١٨﴾ وَتَأْكُلُونَ التُّرَاثَ أَكْلًا لَّمًّا ﴿١٩﴾ وَتُحِبُّونَ الْمَالَ حُبًّا جَمًّا ﴿٢٠﴾ كَلَّا إِذَا دُكَّتِ الْأَرْضُ دَكًّا دَكًّا ﴿٢١﴾ وَجَاءَ رَبُّكَ وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا ﴿٢٢﴾ وَجِيءَ يَوْمَئِذٍ بِجَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ يَتَذَكَّرُ الْإِنسَانُ وَأَنَّىٰ لَهُ الذِّكْرَىٰ ﴿٢٣﴾

سوورەتی ﴿الفجر﴾

[١]﴿والفجر﴾:پەروەردگار سوێند بەبەرەبەیان دەخوات.[٢]﴿وليال عشر﴾: (دە)شەو لەسەرەتای هەموو مانگێك یان دەشەوی (ذي الحجة).[٣]﴿والشفع﴾: جووت و دەڵێن مەبەستی یەکەم ڕۆژی جەژنی قوربانە.﴿والوتر﴾:تاك دەڵێن مەبەست پێی ڕۆژی (عرفة)یە.[٤]﴿إذا يسر﴾:کاتێك دەگوزەرێ و تێدەپەڕێت.[٥]﴿هل في ذلك﴾:ئەوەی باسکراو سوێندمان پێخوارد.﴿لذي حجر﴾:بۆ خاوەن عەقڵ و هۆش.[٦]﴿بعاد﴾:عاد نەتەوەکەی (هود) پێغەمبەر(ﷺ)(د.خ).[٧]﴿إرم﴾:نازناوی گەلی (عاد)ە یان ناوی تیرەکەیانە.﴿ذات العماد﴾:خاوەن دەستەڵات یا کۆشکی تۆکمەو بڵند.[٩]﴿ثمود﴾:نەتەوەی (صالح) پێغەمبەر(د.خ).﴿جابوا الصخر﴾:بەردیان دائەتاشی و خانوویان تیا دروست دەکرد.[١٠]﴿ذي الأوتاد﴾:سەربازێکی زۆر یا هەرەمی گەورەو مەزن.[١١]﴿طغوا﴾:خۆبەزلزان و ستەمکارو سنوور شکێن بوون.[١٣]﴿فصب﴾: باراندی بەسەریانا.﴿سوط عذاب﴾:سزایەکی توندو تیژو بەسوێ.[١٤]﴿لبالمرصاد﴾: چاودێری خەڵکی دەکات.[١٥]﴿ابتلاه ربه﴾:خوای گەورە تاقیکردەوە (بەبوون و نەبوون) [١٦]﴿فقدر عليه رزقه﴾:ڕۆزی لێسەخت و گران کرد.﴿أهانن﴾:سووکایەتی پێکردووم. [١٨]﴿لا تحاضون﴾:یەکتر هەڵنانێن.[١٩]﴿التراث﴾:میرات و کەلەپوور.﴿أكلا لما﴾: کۆکردنەوەی حەڵاڵ و حەرام بێجیاوازی.[٢٠]﴿حبا جما﴾:خۆش ویستنێکی زۆرو لەئامێزگرتنی.[٢١]﴿دكت الأرض﴾:زەوی تێکشکا و پارچە پارچەبوو (بەزەمین لەرزە).﴿دكا دكا﴾:پێکدادانی یەك لەدوای یەك(بەچەشنێ دەبێت بەتۆزو خۆڵ). [٢٢]﴿والملك﴾:فریشتەکان.﴿صفا صفا﴾:بەڕیزو لەدوای یەك.(چاوەڕێی فەرمانی خوادەکەن).[٢٣]﴿وجيء يومئذ بجهنم﴾:لەو ڕۆژەدا دۆزەخ خرایە ڕوو.﴿يتذكر الإنسان﴾:مرۆڤ بیری کەمتەرخەمییەکانی دەکەوێتەوە.﴿وأنى له الذكرى﴾:ئیدی ئەو بیرکردنەوە بێکەڵك و سوودە.

- بەرەکرد پێغەمبەری خوا(ﷺ) بەودار خورمایەی پەلەکەی چۆتە سەر ماڵی فلان دارخورمایەکی بەهەشتی پێداوم؟ ئەویش پێی وت: بەڵێ ئنجا وتی:بەڵام بەروبوومی ئەو دارخورمایە سەرنجی ڕاکێشاوم ، منیش وتم:دارخورمام هەیە بەڵام هیچیان بەئەندازەی بەروبوومی ئەو دارخورمایە شیرین نییە لەبەردڵما ، پاشان پێی وت: ناتەوێت بیفرۆشیت ، وتی: نەخێر ! مەگەر ئەوەندەم بدرێتی کەداوای دەکەم ، واپەی ئابەم کەس ئەو نرخەم بداتێ، کابرا وتی چەندی لێداوادەکەی؟ وتی: چل دارخورما، ئەویش وتی: زۆر داوا دەکەی ، پاشان بێدەنگ بوون ئەوجا وتی: من چل دارخورمات دەدەمێ بەمەرجێ شاهیدم بۆ بهێنێ لەسەر بەڵێن و قسەکانت ، ئنجا پیاوەکە خزمانی -

يَقُولُ يَٰلَيۡتَنِي قَدَّمۡتُ لِحَيَاتِي ٢٤ فَيَوۡمَئِذٖ لَّا يُعَذِّبُ عَذَابَهُۥٓ أَحَدٞ ٢٥ وَلَا يُوثِقُ وَثَاقَهُۥٓ أَحَدٞ ٢٦ يَٰٓأَيَّتُهَا ٱلنَّفۡسُ ٱلۡمُطۡمَئِنَّةُ ٢٧ ٱرۡجِعِيٓ إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةٗ مَّرۡضِيَّةٗ ٢٨ فَٱدۡخُلِي فِي عِبَٰدِي ٢٩ وَٱدۡخُلِي جَنَّتِي ٣٠

سُورَةُ البَلَد

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

لَآ أُقۡسِمُ بِهَٰذَا ٱلۡبَلَدِ ١ وَأَنتَ حِلُّۢ بِهَٰذَا ٱلۡبَلَدِ ٢ وَوَالِدٖ وَمَا وَلَدَ ٣ لَقَدۡ خَلَقۡنَا ٱلۡإِنسَٰنَ فِي كَبَدٍ ٤ أَيَحۡسَبُ أَن لَّن يَقۡدِرَ عَلَيۡهِ أَحَدٞ ٥ يَقُولُ أَهۡلَكۡتُ مَالٗا لُّبَدًا ٦ أَيَحۡسَبُ أَن لَّمۡ يَرَهُۥٓ أَحَدٌ ٧ أَلَمۡ نَجۡعَل لَّهُۥ عَيۡنَيۡنِ ٨ وَلِسَانٗا وَشَفَتَيۡنِ ٩ وَهَدَيۡنَٰهُ ٱلنَّجۡدَيۡنِ ١٠ فَلَا ٱقۡتَحَمَ ٱلۡعَقَبَةَ ١١ وَمَآ أَدۡرَىٰكَ مَا ٱلۡعَقَبَةُ ١٢ فَكُّ رَقَبَةٍ ١٣ أَوۡ إِطۡعَٰمٞ فِي يَوۡمٖ ذِي مَسۡغَبَةٖ ١٤ يَتِيمٗا ذَا مَقۡرَبَةٍ ١٥ أَوۡ مِسۡكِينٗا ذَا مَتۡرَبَةٖ ١٦ ثُمَّ كَانَ مِنَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَتَوَاصَوۡاْ بِٱلصَّبۡرِ وَتَوَاصَوۡاْ بِٱلۡمَرۡحَمَةِ ١٧ أُوْلَٰٓئِكَ أَصۡحَٰبُ ٱلۡمَيۡمَنَةِ ١٨ وَٱلَّذِينَ كَفَرُواْ بِـَٔايَٰتِنَا هُمۡ أَصۡحَٰبُ ٱلۡمَشۡـَٔمَةِ ١٩ عَلَيۡهِمۡ نَارٞ مُّؤۡصَدَةُۢ ٢٠

سُورَةُ الشَّمۡس

[٢٤]﴿قدمت لحياتي﴾:کردەوەی باشم پێش بخستایە بۆ دوا ڕۆژم.[٢٥]﴿لايُعذِبُ عذابه أحد﴾:سزای هیچ کەس وەك سزای توندی خوایی نییە.[٢٦]﴿ولا يوثق﴾: کەسیش وێنەی ئەو ناتوانێت کۆت لەگەردنی(تاوانباران) بکات.[٢٨]﴿راضية﴾:ڕازییە (بەوەی بەدەستی هێناوە).﴿مرضية﴾:خوای گەورەش لەو ڕازییە.[٢٩]﴿فادخلي في عبادي﴾:بچۆرە ڕیزی بەندە نزیکەکانەوە.

سوورەتی ﴿ البلد ﴾

[١]﴿لا أقسم﴾:سوێندبێت پیتی(لا) زیادەیە.﴿بهذا البلد﴾:بەم شارە (مەککەی پیرۆز).[٢]﴿حل بهذا البلد﴾:نیشتەجێی لەم شارەدا.[٣]﴿ووالد وما ولد﴾:هەموو باوكو هەموو لەدایك بوویەك.[٤]﴿كبد﴾:ماندوێتیو نارەحەتی. (بەرەنگاری نارەحەتییەکانی دنیا دەبێتەوە).[٦]﴿أهلكت﴾:خەرجم کردووە.﴿مالا لبدا﴾:سامانو ماڵێکی زۆر.[٧]﴿لم يره أحد﴾:کەس نەیدیوەو ئاگای لێ‌نەبووە.[١٠]﴿هديناه﴾:ڕێنموییمان کردووە.﴿النجدين﴾:ڕێگای چاکەو خراپە.[١١]﴿فلا اقتحم العقبة﴾:بۆ تێناکۆشێت هەتا ئەو کۆسپو کۆتەڵانە ببڕێت!؟ (بەوەی کردەوەی چاکە بکات).[١٣]﴿فك رقبة﴾:ئازادکردنی بەندەیەك.[١٤]﴿ذي مسغبة﴾:قاتوقڕیو برسێتی.[١٥]﴿ذا مقربة﴾:خزمێك.[١٦]﴿ذا متربة﴾:کەسێکی هەژارو دەستکورت کەوا خۆڵو تەپو تۆز نیشتووە بەسەریەوە.[١٧]﴿بالمرحمة﴾:بوونی بەزەییو سۆزە بۆ یەکتر.[١٨]﴿أصحاب الميمنة﴾:خێرو بەرەکەت یان لای ڕاست.[١٩]﴿أصحاب المشأمة﴾:شووم یان لای چەپ.[٢٠]﴿نار مؤصدة﴾:ئاگرێکی چەسپاوو داخراو.

-خۆی کۆکردەوەو شایەتی‌یاندا ، پاشان ئەوپیاوە ڕۆیشتەوە بۆلای پێغەمبەری خوا(ﷺ)و وتی: ئەی پێغەمبەری خوا دارخورماکە هی ئەوان بوو ئێستا هی تۆیە و بۆ تۆ ، پێغەمبەری خواش(ﷺ) چوو بۆلای خاوەن ماڵەکەو پێی وت: ئەو دارخورمایە بۆ تۆو منداڵەکانت ، پاشان خوای گەورە ئایەتی ﴿والليل إذا يغشى﴾ی تا کۆتایی سوورەتەکە ناردە خوارەوە . (ابن کثیر) دەفەرموێت. ئەم فەرموودەیە (غریب)ە.

هۆی دابەزینی ئایەتی (٥).﴿فأما من أعطى واتقى﴾ئایەتەکە

- (حاکم) لە(عامر)ی کوڕی (عبدالله)ی کوڕی (زبیر)ەوە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: (ابو قحافه) بە(ابوبکر)ی وت: وادەبینم چەندین بەندەی لاواز ئازاد دەکەیت، ئەی بۆ پیاوانی بەهێزو توانا ئازاد ناکەیت ، هەتا پارێزگاری لەتۆو هۆزەکەشت بکەن و وەك قەڵغانێك وابن بۆتان ، ئەویش فەرمووی. باوکە گیان من خوازیاری خێری پەروەردگارم ، پاشان ئەم ئایەتە دابەزییە خوارەوە.

هۆی دابەزینی ئایەتی (١٧):﴿وسيجنبها الأتقى﴾ ئایەتەکە:

- ابن ابی حاتم) لە(عروة)وە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: (ابوبکر)ی (صدیق) حەوت کۆیلەی ڕزگارکرد، هەموویشیان لەپێناوی بەرنامەی خوای گەورەدا ئەشکەنجە دەدران . دەربارەی ئەو ئەم ئایەتە نازڵبووە خوارەوە.

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٩): ﴿وما لأحد عنده من نعمة تجزى﴾ئایەتەکە

- (بزار) لە(ابن زبیر)ەوە دەگێڕێتەوە دەڵێت : ئەم ئایەتە هەتا کۆتایی سەبارەت بە (ابوبکر) دابەزیوە .

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

وَالشَّمْسِ وَضُحَاهَا ﴿١﴾ وَالْقَمَرِ إِذَا تَلَاهَا ﴿٢﴾ وَالنَّهَارِ إِذَا جَلَّاهَا ﴿٣﴾ وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَاهَا ﴿٤﴾ وَالسَّمَاءِ وَمَا بَنَاهَا ﴿٥﴾ وَالْأَرْضِ وَمَا طَحَاهَا ﴿٦﴾ وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّاهَا ﴿٧﴾ فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا ﴿٨﴾ قَدْ أَفْلَحَ مَن زَكَّاهَا ﴿٩﴾ وَقَدْ خَابَ مَن دَسَّاهَا ﴿١٠﴾ كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِطَغْوَاهَا ﴿١١﴾ إِذِ انبَعَثَ أَشْقَاهَا ﴿١٢﴾ فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ نَاقَةَ اللَّهِ وَسُقْيَاهَا ﴿١٣﴾ فَكَذَّبُوهُ فَعَقَرُوهَا فَدَمْدَمَ عَلَيْهِمْ رَبُّهُم بِذَنبِهِمْ فَسَوَّاهَا ﴿١٤﴾ وَلَا يَخَافُ عُقْبَاهَا ﴿١٥﴾

سُورَةُ اللَّيْلِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَىٰ ﴿١﴾ وَالنَّهَارِ إِذَا تَجَلَّىٰ ﴿٢﴾ وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْأُنثَىٰ ﴿٣﴾ إِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتَّىٰ ﴿٤﴾ فَأَمَّا مَنْ أَعْطَىٰ وَاتَّقَىٰ ﴿٥﴾ وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَىٰ ﴿٦﴾ فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَىٰ ﴿٧﴾ وَأَمَّا مَن بَخِلَ وَاسْتَغْنَىٰ ﴿٨﴾ وَكَذَّبَ بِالْحُسْنَىٰ ﴿٩﴾ فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرَىٰ ﴿١٠﴾ وَمَا يُغْنِي عَنْهُ مَالُهُ إِذَا تَرَدَّىٰ ﴿١١﴾ إِنَّ عَلَيْنَا لَلْهُدَىٰ ﴿١٢﴾ وَإِنَّ لَنَا لَلْآخِرَةَ وَالْأُولَىٰ ﴿١٣﴾ فَأَنذَرْتُكُمْ نَارًا تَلَظَّىٰ ﴿١٤﴾

سوورەتی ﴿ الشمس ﴾

[١] ﴿والشمس﴾: پەروەردگار سوێند بەڕۆژ دەخوات. ﴿وضحاها﴾: مەبەستی تیشك و ڕووناکی خۆرە. [٢] ﴿تلاها﴾: دوای ئاواپوونی ئەو دەردەکەوێت. [٣] ﴿جلاها﴾: خۆر بەجوانی دەخاتە ڕوو. [٤] ﴿یغشاها﴾: ئەوەی تیشکی خۆر دادەپۆشێت. [٥] ﴿وما بناها﴾: بەو زاتەی ئاسمانی دروستکردووە (کەخوای مەزنە). [٦] ﴿وما طحاها﴾: بەو زاتەی زەوی وەك ڕاخەرێك لێکردو فراوانی کرد. [٧] ﴿وما سواها﴾: بەو زاتەی لاشەی مرۆڤی بەڕێك و جوانی ڕەخساند. [٨] ﴿فالهمها﴾: تێی گەیاندووەو بۆی ڕۆشن کردەوە. ﴿فجورها وتقواها﴾: گوێڕایەڵی و سەرپێچی یان خێرو شەڕ. [٩] ﴿افلح﴾: سەرکەوت و ڕزگاری بوو. ﴿من زکاها﴾: کەسێ نەفسی پاك کردەوە لەخراپەکاری. [١٠] ﴿خاب﴾: دۆڕاو شکستی هێنا. ﴿دساها﴾: چاکەو لایەنی مرۆڤایەتی دەشارێتەوە بەخراپەو تاوان. [١١] ﴿بطغواها﴾: بەهۆی سەرپێچی و لەسنوور دەرچوونی یەوە. [١٢] ﴿انبعث﴾: خێراو بەپەلە (چوو وشترەکە سەربېڕێت). [١٣] ﴿ناقة الله وسقیاها﴾: نزیك وشترەکە مەکەون بەنیازی ئازاردانی لەگەڵ بەشە ئاوەکەی. [١٤] ﴿فدمدم علیهم﴾: چەسپاندنی بەسەریاندا. (سزاو خەشم). ﴿فسواها﴾: هەموویان سزایان بەرکەوت. [١٥] ﴿ولایخاف عقباها﴾: باکی نییە لەئەنجامی ئەم تۆڵەسەندنە.

سوورەتی ﴿ اللیل ﴾

[١] ﴿واللیل اذا یغشی﴾: سوێند بەشەو کاتێك بەتاریکاییەکەی هەمووشتێك دادەپۆشێت. [٢] ﴿تجلی﴾: دەرکەوت و ئاشکرابوو. (ڕووناکی ڕۆژ). [٣] ﴿وما خلق﴾: بەو زاتەی دروستی کردووە.. [٤] ﴿ان سعیکم لشتی﴾: کۆشش و کردەوەکانتان گەلێك جیاوازە. [٥] ﴿اعطی﴾: ماڵی بەخشی. ﴿واتقی﴾: دوورکەوتەوە لەشەڕو ئاژاوە. [٦] ﴿صدق بالحسنی﴾: باوەڕی بەنەتەوەی چاکە خوازەبوو (نەتەوەی ئیسلام). [٧] ﴿فسنیسره﴾: بۆی سووك و ئاسان دەکەین. ﴿للیسری﴾: ئەو تایبەتمەندی و خەسڵەتەی کەبەرەو خۆشی و شادی دەبات. [١٠] ﴿للعسری﴾: ئەو تایبەتمەندی و(سیفەتەی) بەرەو قورس وگرانی دەبات. [١١] ﴿ما یغني عنه﴾: سوودی پێناگەیەنێت. ﴿تردی﴾: کەوتە ناو گۆڕ ، یان خرایە ناو دۆزەخ. [١٢] ﴿ان علینا للهدی﴾: لەسەر ئێمەیە ڕێنموویی کردن. [١٤] ﴿فانذرتکم﴾: بێدارو ئاگادارم کردوونەتەوە. ﴿نارا تلظی﴾: ئاگرێکی بڵێسەدار.

لَا يَصْلَىٰهَآ إِلَّا ٱلْأَشْقَى ﴿١٥﴾ ٱلَّذِى كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ﴿١٦﴾ وَسَيُجَنَّبُهَا ٱلْأَتْقَى ﴿١٧﴾ ٱلَّذِى يُؤْتِى مَالَهُۥ يَتَزَكَّىٰ ﴿١٨﴾ وَمَا لِأَحَدٍ عِندَهُۥ مِن نِّعْمَةٍ تُجْزَىٰٓ ﴿١٩﴾ إِلَّا ٱبْتِغَآءَ وَجْهِ رَبِّهِ ٱلْأَعْلَىٰ ﴿٢٠﴾ وَلَسَوْفَ يَرْضَىٰ ﴿٢١﴾

سُورَةُ الضُّحَىٰ

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

وَٱلضُّحَىٰ ﴿١﴾ وَٱلَّيْلِ إِذَا سَجَىٰ ﴿٢﴾ مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَىٰ ﴿٣﴾ وَلَلْءَاخِرَةُ خَيْرٌ لَّكَ مِنَ ٱلْأُولَىٰ ﴿٤﴾ وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَىٰٓ ﴿٥﴾ أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَـَٔاوَىٰ ﴿٦﴾ وَوَجَدَكَ ضَآلًّا فَهَدَىٰ ﴿٧﴾ وَوَجَدَكَ عَآئِلًا فَأَغْنَىٰ ﴿٨﴾ فَأَمَّا ٱلْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ ﴿٩﴾ وَأَمَّا ٱلسَّآئِلَ فَلَا تَنْهَرْ ﴿١٠﴾ وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ ﴿١١﴾

سُورَةُ الشَّرْحِ

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ ﴿١﴾ وَوَضَعْنَا عَنكَ وِزْرَكَ ﴿٢﴾ ٱلَّذِىٓ أَنقَضَ ظَهْرَكَ ﴿٣﴾ وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ ﴿٤﴾ فَإِنَّ مَعَ ٱلْعُسْرِ يُسْرًا ﴿٥﴾ إِنَّ مَعَ ٱلْعُسْرِ يُسْرًا ﴿٦﴾ فَإِذَا فَرَغْتَ فَٱنصَبْ ﴿٧﴾ وَإِلَىٰ رَبِّكَ فَٱرْغَب ﴿٨﴾

[١٥] ﴿لايصلاها﴾:ناچێتە ناوی. ﴿الاشقی﴾:بەد بەختو خراپترین کەس. [١٦] ﴿تولی﴾:پشتی هەڵکرد. [١٧] ﴿سیجنبها﴾:دوور دەخرێتەوە (لەدۆزەخ). ﴿الاتقی﴾:ئەوەی زۆر دەترسێت لەخوای گەورە. [١٨] ﴿یتزکی﴾:خۆی پی‌پاك دەکاتەوە لەتاوان و ڕووپامایی. [١٩] ﴿تجری﴾:هەتا بەرامبەری بکات (لەبری ئەوە پاداشتی بداتەوە).

سوورەتی ﴿الضحی﴾

[١] ﴿والضحی﴾:سوێند بەکاتی چێشتەنگاو. [٢] ﴿سجی﴾:خەڵکی تیایدا ماندوێتییان دەرکرد (هێوربوونەوە). [٣] ﴿ما ودعك﴾:دەستی لێ‌بەرنەداویت.. ﴿ماقلی﴾:ڕق و قینی لێت نییە. [٦] ﴿الم یجدك﴾:ئایا ئاگاداری تۆ نەبوو؟. ﴿یتیما﴾:بێ‌باوك بووی. ﴿فاوی﴾: چاودێری و پارێزگاری لێکردیت. [٧] ﴿ضالا﴾:بێ‌ئاگا (لەیاسا و شەریعەی ئیسلام). ﴿فهدی﴾:ڕێنومایی کردیت. [٨] ﴿عائلا﴾:هەژار و کەم دەست. ﴿فاغنی﴾:دەوڵەمەندی کردیت.

[٩] ﴿فلاتقهر﴾:ناچاری مەکە بەوەی دەست بەسەر ماڵەکەیدا بگریت یا هەڵوێستێکی دیکە. [١٠] ﴿فلاتنهر﴾:ئازاری مەدە ، نەرم و نیان بە لەگەڵیا.

سوورەتی ﴿الشرح﴾

[١] ﴿الم نشرح﴾:ئایا سینەمان فراوان نەکردیت؟!. [٢] ﴿وضعنا عنك﴾:هەڵمانگرت لەسەرت. ﴿وزرك﴾:کۆڵ و بارە قورسەکەت (کۆڵی پەیامبەری و خەمی ڕێنموییی خەڵك). [٣] ﴿انقض ظهرك﴾:پشتی قورس کردبووی. [٤] ﴿رفعنا لك ذكرك﴾:ناومان بەرز و بڵند کردیتەوە. [٦] ﴿العسر﴾:تەنگی و ناڕەحەتی. ﴿یسرا﴾:فراوانی و خۆشی و شادی. [٧] ﴿فاذا فرغت﴾: هەرکات لێبوویتەوە لەبوارێکی تێکۆشاندا. (لەبەندایەتی و...). ﴿فانصب﴾:تێبکۆشەو خۆت ماندوبکە. [٨] ﴿فارغب﴾:بپاڕێرەوە یان حەز و ئاواتت لەبوارەکاندا بخەرە گەڕ.

سوورەتی ﴿الضحی﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی (١):﴿والضحی، واللیل اذا سجی . ما ودعك ربك وما قلی﴾ئایەتەکە

- (بخاری)و (مسلم)و ئەوانی دی لە(جندب)ەوە دەگێڕنەوە: دەڵێت پێغەمبەری خوا(ﷺ) ناڕەحەت و ناساغ بوو ، بۆیە شەوێك یان دوو شەو هەڵنەستا شەونوێژ بکات، ئافرەتێك هاتە لای و پێی وت ئەی (محمد) دەبینم شەیتانەکەت وازی لێهێنابێت . ئنجا خوای گەورە ئایەتی ﴿والضحی، واللیل﴾ ناردە خوارەوە هەروەها (سعید)ی کوڕی (منصور) و (فریابی) لە(جندب)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت (جبریل) ماوەیەك نەهات بۆ لای پێغەمبەری خوا(ﷺ) موشریکەکان وتیان (محمد) پشت گوێخراوە ، ئنجا ئەم ئایەتە دابەزی (حاکم)یش لە(زید)ی کوڕی (ارقم)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ماوەیەك (جبریل) نیگای نەهێنا بۆ پێغەمبەری خوا(ﷺ) (ام جمیل)ی خێزانی (ابولهب) بەپێغەمبەری خوای وت وابزانم هاوەڵەکەت لێت زویر بووە و ڕقی لێت هەستاوە ، خوای گەورەش ئەم ئایەتەی ناردە خوارەوە. هەروەها(طبرانی)و (ابن ابی شیبه) بە(سند)ێکی نەناسراو لە(خەولە)وە دەگێڕنەوە ، دەڵێت بەچکە پشیلە یان -

سُورَةُ التِّينِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

وَالتِّينِ وَالزَّيْتُونِ ﴿١﴾ وَطُورِ سِينِينَ ﴿٢﴾ وَهَٰذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ ﴿٣﴾ لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ﴿٤﴾ ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ ﴿٥﴾ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿٦﴾ فَمَا يُكَذِّبُكَ بَعْدُ بِالدِّينِ ﴿٧﴾ أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ ﴿٨﴾

سُورَةُ العَلَقِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ﴿١﴾ خَلَقَ الْإِنسَانَ مِنْ عَلَقٍ ﴿٢﴾ اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ ﴿٣﴾ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ﴿٤﴾ عَلَّمَ الْإِنسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ ﴿٥﴾ كَلَّا إِنَّ الْإِنسَانَ لَيَطْغَىٰ ﴿٦﴾ أَن رَّآهُ اسْتَغْنَىٰ ﴿٧﴾ إِنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الرُّجْعَىٰ ﴿٨﴾ أَرَأَيْتَ الَّذِي يَنْهَىٰ ﴿٩﴾ عَبْدًا إِذَا صَلَّىٰ ﴿١٠﴾ أَرَأَيْتَ إِن كَانَ عَلَى الْهُدَىٰ ﴿١١﴾ أَوْ أَمَرَ بِالتَّقْوَىٰ ﴿١٢﴾ أَرَأَيْتَ إِن كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ﴿١٣﴾ أَلَمْ يَعْلَم بِأَنَّ اللَّهَ يَرَىٰ ﴿١٤﴾ كَلَّا لَئِن لَّمْ يَنتَهِ لَنَسْفَعًا بِالنَّاصِيَةِ ﴿١٥﴾ نَاصِيَةٍ كَاذِبَةٍ خَاطِئَةٍ ﴿١٦﴾ فَلْيَدْعُ نَادِيَهُ ﴿١٧﴾ سَنَدْعُ الزَّبَانِيَةَ ﴿١٨﴾ كَلَّا لَا تُطِعْهُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِب ۩ ﴿١٩﴾

سوورەتی ﴿ التین ﴾

[١]﴿التین والزیتون﴾:هەنجیرو زەیتون، (یان جێگای ڕوانیان کە(قدس)ە. [٢]﴿طور سنین﴾:ناوی ئەو کێوەیە کەخوای گەورە تیایدا دوا لەگەڵ (موسى)(د.خ). [٣]﴿البلد الأمین﴾:شاری هێمن (مەککەی پیرۆز). [٤]﴿أحسن تقویم﴾:جوانترین سیماو تەواو ترین شێوە. [٥]﴿رددناه﴾:گەڕاندمانەوە... ﴿أسفل سافلین﴾:نزمترو سووکترین. [٦]﴿غیر ممنون﴾:نەبچڕاو لێیان. [٧]﴿بالدین﴾:مەبەستی زیندوبوونەوەو پاداشت وەرگرتنە. [٨]﴿بأحکم﴾: سەقامگیرو چەسپاوترین.

سوورەتی ﴿ العلق ﴾

[٢]﴿علق﴾:خوێنێکی تۆخ هەڵواسراوە بەڕەحمەوە. [٤]﴿علم بالقلم﴾:مرۆڤی فێری نووسین کرد(بەهۆی پێنووسەوە). [٦]﴿کلا﴾:پیتێکە بۆ هێورکردنەوە بەکاردێت(بەڕاستی). ﴿لیطغی﴾:سنوور دەشکێنێت(لەتاوان کردندا). [٧]﴿أن رآه استغنی﴾:لەبەرئەوەی خۆی دیتەوە کەدەوڵەمەندبووە. [٨]﴿الرجعی﴾:گەڕانەوە بۆلای خوا لەقیامەتدا بۆ پاداشت وەرگرتن. [٩]﴿أرأیت﴾:پێم ڕابگەیەنە یا ببینیت. [١٠]﴿عبدا﴾:مەبەستی پێغەمبەری خوایە(ﷺ). [١٥]﴿لنسفعا بالناصیة﴾:بەنێو چاوانی ڕایدەکێشین بۆ ناو ئاگر. [١٦]﴿کاذبة﴾:خاوەنەکەی درۆزنە. ﴿خاطئة﴾:خاوەنەکەی هەڵەو چەوتو چەوێڵە. [١٧]﴿فلیدع نادیه﴾:خەڵکی دانیشگاکەی بانگ بکات لەهۆزو تیرەو نەتەوەکەی. [١٨]﴿سندع الزبانیة﴾:ئێمەش فریشتە سزادەر بانگ دەکەین (هەتابەرەو دۆزەخ ڕایبکێشێت). [١٩]﴿واسجد﴾: بەردەوامبە لەسەر نوێژو کڕنووش بردن. ﴿واقترب﴾:نزیک بەرەوە.

- توتەڵەیەك چووە ماڵی پێغەمبەرەوە(ﷺ) ئەوجا چوبووە ژێر جێگاکەی‌و لەوێدا مرداربوبویەوە، تاچوار ڕۆژ نیگا وەستاو نەهاتەخوار، کاتێکیش پێغەمبەری خوا (ﷺ) پرسیاریکرد لە(خەولە) ئاخۆ چی ڕوویدابێت وا(جبریل) نایەت؟ ئەویش بێ‌ئاگابوو بەڵام بڕیاری‌دا ماڵەکە پاك بکاتەوە گسکی هەڵگرت پاکی بکاتەوە هەرکە دانەوییەوە بەچکە پشیلەکەی بینی و فڕێیدا ؛ ئەوجا لەناکاو پێغەمبەر(ﷺ) هاتەوە بۆ ماڵەوەو جبەکەی لەبەری داکەند ـ چونکە هەرکات نیگای بۆ بهاتایە موچوڕکەی پێدەکەوت . ئنجا ئایەتی ﴿ والضحى ﴾ تا ﴿ فترضى ﴾ هاتە خوارەوە (ابن حجر) سەبارەت بەمە دەفەرموێت: ڕووداوی نەهاتنە خوارەوەی نیگا بەبۆنەی(بەچکە پشیلەکەوە ـ توتەڵەکەوە ـ) ڕووداوێکی بەناوبانگە ، بەڵام بەهۆی ئەوە بووبێ کەئەو کۆمەڵە ئایەتە هاتبێتە خوارەوە، ئەمەیان شتێکی نامۆیەو بەڵکو شازیشەو لەڕاستیدا بەرپەرچ دراوەتەوە هەروەها(ابن جریر) لەخاتوو (خدیجە)ەوە دەگێڕێتەوە: دەڵێت: بەپێغەمبەری خوام وت: وادەبینم خوای گەورە لێت زویر بووبێت ، ئنجا ئەم ئایەتە هاتە خوارەوە هەروەها لە(عروة)ەوە دەگێڕنەوە: دەڵێت: ماوەیەك (جبریل) نەهاتە لای و بەمەش پێغەمبەری خوا(ﷺ) نیگەران بوو خاتوو (خدیجە)ش فەرمووی: وادەبینم پەروەردگارت لێت زویر بووبێت بەهۆی ئەوەی دەت بینێت چەندە نیگەرانیت . ئنجا ئەم ئایەتە دابەزی ئەم دوو ڕوایەتە هەردووکیان (مرسل)ن (ڕاویەك دیار نییە لەسەنەدەکەیاندا) سەرجەم ڕووداوەکانی دی جێگەی متمانەن (ابن حجر) دەڵێت: ئەوەی لێرەدا دەردەکەوێت هەریەکێك لە(ام جمیل)و خاتوو(خدیجە) ئەوقسەیەیان کردووە ، بەڵام (ام جمیل) وەك توانجدان وتویەتی‌و خاتوو (خدیجە)ش وەك سەرخۆشی‌و پێناخۆش بوون فەرموویەتی.

سُورَةُ القَدْرِ

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

إِنَّآ أَنزَلۡنَٰهُ فِي لَيۡلَةِ ٱلۡقَدۡرِ ١ وَمَآ أَدۡرَىٰكَ مَا لَيۡلَةُ ٱلۡقَدۡرِ ٢ لَيۡلَةُ ٱلۡقَدۡرِ خَيۡرٞ مِّنۡ أَلۡفِ شَهۡرٖ ٣ تَنَزَّلُ ٱلۡمَلَٰٓئِكَةُ وَٱلرُّوحُ فِيهَا بِإِذۡنِ رَبِّهِم مِّن كُلِّ أَمۡرٖ ٤ سَلَٰمٌ هِيَ حَتَّىٰ مَطۡلَعِ ٱلۡفَجۡرِ ٥

سُورَةُ البَيِّنَةِ

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

لَمۡ يَكُنِ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ مِنۡ أَهۡلِ ٱلۡكِتَٰبِ وَٱلۡمُشۡرِكِينَ مُنفَكِّينَ حَتَّىٰ تَأۡتِيَهُمُ ٱلۡبَيِّنَةُ ١ رَسُولٞ مِّنَ ٱللَّهِ يَتۡلُواْ صُحُفٗا مُّطَهَّرَةٗ ٢ فِيهَا كُتُبٞ قَيِّمَةٞ ٣ وَمَا تَفَرَّقَ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلۡكِتَٰبَ إِلَّا مِنۢ بَعۡدِ مَا جَآءَتۡهُمُ ٱلۡبَيِّنَةُ ٤ وَمَآ أُمِرُوٓاْ إِلَّا لِيَعۡبُدُواْ ٱللَّهَ مُخۡلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ حُنَفَآءَ وَيُقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَيُؤۡتُواْ ٱلزَّكَوٰةَ وَذَٰلِكَ دِينُ ٱلۡقَيِّمَةِ ٥ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ مِنۡ أَهۡلِ ٱلۡكِتَٰبِ وَٱلۡمُشۡرِكِينَ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَٰلِدِينَ فِيهَآۚ أُوْلَٰٓئِكَ هُمۡ شَرُّ ٱلۡبَرِيَّةِ ٦ إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ أُوْلَٰٓئِكَ هُمۡ خَيۡرُ ٱلۡبَرِيَّةِ ٧

سوورەتی ﴿ القدر ﴾

[١]﴿أنزلناه﴾:سەرەتای دەستپێکمان بەناردنە خوارەوەی قورئانی پیرۆز.﴿لیلة القدر﴾:شەوی بەفەڕو گەورەو مەزن.
[٤]﴿تنزل﴾:دادەبەزن (فریشتەکانی سۆزو بەزەیی).﴿الروح﴾:جبریل (سەلامی خوای لێبێت.﴿من کل أمر﴾:بەهەموو خێرو چاکەیەك.[٥]﴿سلام هي﴾:ئەو شەوەی لەهەموو خراپەو شەڕێك بەدەرە.

سوورەتی ﴿ البینة ﴾

[١]﴿منفکین﴾:لابدەن لەو ئاینەی کەپەیڕەوی دەکەن.﴿البینة﴾:بەڵگەیەکی ڕوون ، کەپێغەمبەرە(ﷺ).[٢]﴿صحفا﴾: پەرتوکێك (کەقورئانی تێدا تۆمارکراوە).﴿مطهرة﴾:پاك لەهەموو زیادەو کەمییەك.[٣]﴿فیها کتب قیمة﴾:چەندین بابەت و شتی ڕاستەقینەی تێدایە.[٥]﴿الدین﴾: شەرع یان بەندایەتی.﴿حنفاء﴾:ئەوانەی لایانداوە لەبەرنامەیەکی پووچەوە بۆ شاڕێگەی ئیسلام.﴿دین القیمة﴾:ئاینی نەتەوەیەکی ڕاستڕەوە.[٦]﴿شر البریة﴾:خراپترین دروستکراوو مرۆڤ.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٤):﴿وَلَلْآخِرَةُ خَيْرٌ لَكَ مِنَ الْأُولَى﴾ئایەتەکە:

ـ (طبراني) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: ئەوەم نیشاندرا کەبۆ نەتەوەکەم ئازاد دەکرێت ، دوای خۆم ، ئەوەش بوو بەمایەی خۆشحاڵیم ، ئنجا خوای گەورە ئەم ئایەتەی:﴿وللاخرة خير لك من الاولى ﴾دابەزاند.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٥):﴿وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَى﴾ئایەتەکە:

ـ (حاکم)و (بیهقي)و (طبراني)و ئەوانی دی لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت ئەوەی بۆ نەتەوەی (محمد) ئازاد دەکرێت دیٚ بەدیٚ نیشانی پێغەمبەری خوا(ﷺ) دراو ئەویش زۆری پێخۆش بوو ، پاشان ئەم ئایەتەی ﴿ولسوف يعطيك ربك فترضى﴾ دابەزاند.

سوورەتی ﴿ الشرح ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(٦):﴿إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا﴾ئایەتەکە:

ـ کاتێك موشریکەکان موسڵمانانیان لەکەدار کرد بەهەژاری ئەم ئایەتە دابەزیە خوارەوە هەروەها (ابن جریر) لە(حسن)ەوە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت کاتێك ئەم ئایەتە هاتەخوارەوە پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی: مژدەتان لێبێت وا خۆشی‌و شادیتان بۆ هات و هەرگیز تەنگانەیەك بەسەر دوو شادمانیدا زاڵنابێت

سوورەتی ﴿ التین ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(٥):﴿ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ﴾ئایەتەکە

ـ (ابن جریر) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئەم ئایەتە مەبەست پێی ئەوانەن کەتەمەنیان زۆر تێپەڕی بوو لەسەردەمی پێغەمبەری خوا(ﷺ) کاتێك بیروهۆشیان تێکچوبوو پرسیاریان سەبارەت کرا ئایا پاداشتیان هەیە ؟ ئنجا پەروەردگار بەهانەی بۆ هێنانەوە بەوەرگرتنی پاداشت لەسەر ئەو کردارانەی کردوویانە پێش تێك چوونیان.

[٨]﴿عدن﴾:مانەوە جێگیربوون.﴿رضي الله عنهم﴾:خوالێیان رازی بوو.

سوورەتی ﴿ الزلزلة ﴾

[١]﴿زلزلت﴾:ڕوودانی لەرزەیەکی زۆر گەورەو بێشومار (فووی یەکەمی دنیا کۆتا بوون).[٢]﴿أثقالها﴾:گەنجینەو مردووەکانی ناوسکی(لەفووی دووەمدا).[٣]﴿مالها﴾:چی بەسەر هاتوو؟ [٤]﴿تحدث أخبارها﴾:بەزمانی حاڵ چی کردەوەیەکی لەسەرکراوە باسی دەکات.(زەوی).[٥]﴿أوحى لها﴾:فەرمانی پێداوەو فێریکردووە.[٦]﴿يصدر الناس﴾:لەگۆڕ دێنە دەرەوەو بەرەو مەحشەر دەکەونە ڕێ.﴿أشتاتا﴾:جیا جیا بەپێی پلەو کردەوەکانیان.﴿ليروا أعمالهم﴾:هەتا پاداشتی کردەوەکانیان نیشان بدرێ.[٧]﴿مثقال ذرة﴾:ئەندازەی گەردێکی هەڵپەستراوی هەوا یان مێروولەیەک.

سوورەتی ﴿ العاديات ﴾

[١]﴿والعاديات﴾:سوێند بەئەسپی غەزاکەران کەبەرەو دوژمن دەچن.﴿ضبحا﴾:بەرزی دەنگی هەناسەی ئەسپەکان لەکاتی غارداندا.

الجزء الثلاثون — سورة الزلزلة — العاديات

جَزَآؤُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ جَنَّٰتُ عَدْنٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدًا ۖ رَّضِىَ ٱللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا۟ عَنْهُ ۚ ذَٰلِكَ لِمَنْ خَشِىَ رَبَّهُۥ ﴿٨﴾

سُورَةُ الزَّلْزَلَةِ

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

إِذَا زُلْزِلَتِ ٱلْأَرْضُ زِلْزَالَهَا ﴿١﴾ وَأَخْرَجَتِ ٱلْأَرْضُ أَثْقَالَهَا ﴿٢﴾ وَقَالَ ٱلْإِنسَٰنُ مَا لَهَا ﴿٣﴾ يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا ﴿٤﴾ بِأَنَّ رَبَّكَ أَوْحَىٰ لَهَا ﴿٥﴾ يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ ٱلنَّاسُ أَشْتَاتًا لِّيُرَوْا۟ أَعْمَٰلَهُمْ ﴿٦﴾ فَمَن يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُۥ ﴿٧﴾ وَمَن يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُۥ ﴿٨﴾

سُورَةُ العَادِيَاتِ

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

وَٱلْعَٰدِيَٰتِ ضَبْحًا ﴿١﴾ فَٱلْمُورِيَٰتِ قَدْحًا ﴿٢﴾ فَٱلْمُغِيرَٰتِ صُبْحًا ﴿٣﴾ فَأَثَرْنَ بِهِۦ نَقْعًا ﴿٤﴾ فَوَسَطْنَ بِهِۦ جَمْعًا ﴿٥﴾ إِنَّ ٱلْإِنسَٰنَ لِرَبِّهِۦ لَكَنُودٌ ﴿٦﴾ وَإِنَّهُۥ عَلَىٰ ذَٰلِكَ لَشَهِيدٌ ﴿٧﴾ وَإِنَّهُۥ لِحُبِّ ٱلْخَيْرِ لَشَدِيدٌ ﴿٨﴾ ۞ أَفَلَا يَعْلَمُ إِذَا بُعْثِرَ مَا فِى ٱلْقُبُورِ ﴿٩﴾

[٢]﴿فالموريات قدحا﴾:ئەوئەسپانەی سمیان دەکێشن بەبەردی زەویداو پریسکی ئاگری لێدەکەوێتەوە.[٣]﴿فالمغيرات صبحا﴾:هێرش بەران بۆسەر دوژمنان لەبەری بەیاندا.[٤]﴿فأثرن به نقعا﴾:ورووژاندیان لەبەیانداو تەپ و تۆزیان بەرپاکرد.[٥]﴿فوسطن به جمعا﴾:لەبەیاندا کۆمەڵێك لەدوژمنانیان خستە نێوەندی خۆیانەوە.[٦]﴿لكنود﴾:زۆر نکوولیی و نمەك سپڵەیە بۆ نیعمەت و بەخششەکان.[٧]﴿وانه على ذلك لشهيد﴾:کردەوەکانی شاهیدن لەسەر ئەوە (بەدنمەکی).[٨]﴿لحب الخير﴾:لەبەر خۆشەویستی ماڵ و سامان.﴿لشديد﴾:زۆر خۆماندوکەر (لەپێناوی ماڵ و دارایی‌دا).[٩]﴿بعثر﴾:دەرهێنراون و هەڵکەندران.

سوورەتی ﴿ العلق ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(٦):﴿كَلَّا إِنَّ ٱلْإِنسَٰنَ لَيَطْغَىٰٓ﴾ئایەتەکە:

- (ابن المنذر)لە (ابی هريرە)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: (ابو جهل) وتی ئایا (محمد) ناوچاوی خۆڵاوی دەکات لەناوتاندا - واتە کڕنووش دەبات - وتیان: بەڵێ، وتی: سوێند بە(لات)و (عزى) گەر ببینم وابکات ئەوا پێ دەخەمە سەر گەردن و دەموچاوی لەخۆڵداو دەیگەوزێنم، ئنجا خوای گەورە ئەم ئایەتەی دابەزاند

هۆی دابەزینی ئایەتی(٩) ﴿ أرأيت الذي ينهى ، عبدا اذا صلى﴾ تا ﴿كاذبة خاطئة﴾ئایەتەکە

- (ابن جرير) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) نوێژی دەکرد ، (ابو جهل) هاتە لای و لێی یاساغ کرد نوێژ بکات ، ئنجا خوای گەورە ئایەتی ﴿ كلا إن الانسان ليطغى﴾دابەزاند

هۆی دابەزینی ئایەتی(١٧). ﴿ فليدع ناديه ، سندع الزبانية﴾ئایەتەکە

- (ترمذي)ی و ئەوانی دی لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە، دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) نوێژی دەکرد (ابو جهل) هاتەلای و پێی وت: من ئەمەم لێ قەدەغە نەکردی؟ پێغەمبەریش(ﷺ) لێی توڕەبوو ، (ابو جهل) وتی: تۆ خۆت چاك دەزانی کەلێرەدا کەس نییە بەئەندازەی من کەس وکاری هەبێت ، ئنجا خوای گەورە ئەم ئایەتەی دابەزاند

وَحُصِّلَ مَا فِي ٱلصُّدُورِ ﴿١٠﴾ إِنَّ رَبَّهُم بِهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّخَبِيرٌۢ ﴿١١﴾

سُورَةُ القَارِعَة

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

ٱلْقَارِعَةُ ﴿١﴾ مَا ٱلْقَارِعَةُ ﴿٢﴾ وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا ٱلْقَارِعَةُ ﴿٣﴾ يَوْمَ يَكُونُ ٱلنَّاسُ كَٱلْفَرَاشِ ٱلْمَبْثُوثِ ﴿٤﴾ وَتَكُونُ ٱلْجِبَالُ كَٱلْعِهْنِ ٱلْمَنفُوشِ ﴿٥﴾ فَأَمَّا مَن ثَقُلَتْ مَوَٰزِينُهُۥ ﴿٦﴾ فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَّاضِيَةٍ ﴿٧﴾ وَأَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَٰزِينُهُۥ ﴿٨﴾ فَأُمُّهُۥ هَاوِيَةٌ ﴿٩﴾ وَمَآ أَدْرَىٰكَ مَا هِيَهْ ﴿١٠﴾ نَارٌ حَامِيَةٌۢ ﴿١١﴾

سُورَةُ التَّكَاثُر

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

أَلْهَىٰكُمُ ٱلتَّكَاثُرُ ﴿١﴾ حَتَّىٰ زُرْتُمُ ٱلْمَقَابِرَ ﴿٢﴾ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٣﴾ ثُمَّ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٤﴾ كَلَّا لَوْ تَعْلَمُونَ عِلْمَ ٱلْيَقِينِ ﴿٥﴾ لَتَرَوُنَّ ٱلْجَحِيمَ ﴿٦﴾ ثُمَّ لَتَرَوُنَّهَا عَيْنَ ٱلْيَقِينِ ﴿٧﴾ ثُمَّ لَتُسْـَٔلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ ٱلنَّعِيمِ ﴿٨﴾

[١٠]﴿حُصل ما في الصدور﴾:ئەوەی لەنامەو تێنووسی کردەوەی بەندەکاندا نووسراوە (لەلایەن فیشتەکان)ەوە.

سوورەتی ﴿القارعة﴾

[١]﴿القارعة﴾:قیامەت کەلەدەرگای دڵان دەدات بەناڕەحەتی یەکانی. [٤]﴿کالفراش﴾:وێنەی پەپوولە بچووك و زۆرن (کاتێك لەدەوری چرا کۆدەبنەوە). ﴿المبثوث﴾:پەرت و بڵاو. [٥]﴿کالعهن المنفوش﴾:خوری شیکراوە. [٦]﴿ثقلت موازینه﴾:تای تەرازوی چاکەکانی قورس بوو. [٧]﴿عیشة راضیة﴾:ژیانێك کەوا پێی ڕازیە. [٨]﴿خفت موازینه﴾:تای تەرازووی چاکەی سووك بوو. [٩]﴿فامه هاویة﴾: سەرەنجامی بەرەو دۆزەخ بەڕێ دەکرێت. [١٠]﴿ماهیة﴾:ئەوە چی یە؟ [١١]﴿نار حامیة﴾:ئاگرێکی زۆر گەرم.

سوورەتی ﴿التكاثر﴾

[١]﴿ألهاكم﴾:سەرقاڵی کردوون لەگوێڕایەڵی پەروەردگارتان. ﴿التكاثر﴾: پێشبڕکێ لەزۆرکردنی ماڵ و منداڵدا. [٣]﴿سوف تعلمون﴾:پاش مردن دەزانن!!. [٤]﴿سوف تعلمون﴾:پاش هاتنە دەر لەگۆڕ دەزانن. [٥]﴿علم الیقین﴾:زانینی دڵنیایی (کەوا ڕاستەو گومانی تیا نییە). [٦]﴿لترون الجحیم﴾:سوێند بێت دۆزەخ دەبینن. [٧]﴿عین الیقین﴾:بەچاوی دڵنیایی یەوە دەبینن. [٨]﴿النعیم﴾:هەموو ئەو شتانەی چێژیان لێوەردەگیرێت لەدنیادا.

سوورەتی ﴿القدر﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(١):﴿إِنَّا أَنزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ﴾ئایەتەکە

- (ترمذي)و (حاکم)و (ابن جریر) لە(حسن)ی کوڕی (علي)ەوە دەگێڕنەوە؛ دەڵێت: کاتێ پێغەمبەری خوا(ﷺ) بینی (بني امیه) لەسەر دوانگەکەی وەستاون، بەمە دڵ تێکەران بوو، ئەوجا سوورەتی ﴿الکوثر﴾دابەزی پاشان سوورەتی ﴿إِنَّا أَنزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ﴾ دابەزی، واتە پاش هەزار مانگ (بن امیه) دەبنە خاوەنی دوانگەکەت و دەسەڵات بەدەست دەگرن، (قاسم حراني) دەڵێت. ئێمە ماوەکەمان ژمارد دیمان هەزار مانگی تەواو بێزیادو کەم بوو (ترمذي) دەفەرموێت: ئەم دەنگوباسە نامۆو (غریب)ە (مزني)و (ابن کثیر) دەفەرموون زۆر (منکر)ە هەروەها (ابن ابي حاتم)و (واحدي) لە(مجاهد)ەوە دەگێڕنەوە؛ دەڵێت: پێغەمبەری خوا باسی پیاوێکی کرد لە(بني اسرائیل) کەچەکی پۆشیوەو لەپێناوی خوای گەورەدا هەزار مانگ جەنگاوە، موسڵمانانیش زۆر سەریان سوڕماو تامەزرۆی ئەو کارەبوون، ئنجا خوای گەورە ئەم سوورەتەی دابەزاند.

هۆی دابەزینی ئایەتی(٣):﴿لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِّنْ أَلْفِ شَهْرٍ﴾ئایەتەکە:

- (ابن جریر) لە(مجاهد)ەوە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: لەناو (بني اسرائیل)دا پیاوێك بووە کەشەو تابەیانی نوێژی کردووە، پاشانیش لەبەیانی تا ئێوارە لەپێناوی خوایا تێکۆشاوە، لەسەر ئەم کارە بەردەوام بووە تا هەزار مانگ، ئنجا خوای گەورە ئەم ئایەتەی ناردە خوارەوە

سوورەتی ﴿ العصر ﴾

[١] ﴿والعصر﴾: سوێند دەخوات بەكاتو سەردەم یان بەسەردەمی پێغەمبەر چونكە بەڕێزترین سەردەمە. [٢] ﴿لفي خسر﴾: خەسارۆمەندیو تیاچوون. [٣] ﴿تواصوا﴾: ئامۆژگاری یەكتر دەكەن. ﴿بالحق﴾: حەقو ڕاستی.

سوورەتی ﴿ الهمزة ﴾

[١] ﴿ويل﴾: تیاچوونو سەرگەردانیو سزای سەخت. ﴿همزه﴾: ئەوەی غەیبەت دەكات تانەوتەشەر دەدات لەخەڵكی. ﴿لمزه﴾: ئەوەی تەشەنە دەدات بەنەمێنی. [٢] ﴿عدده﴾: دەیژمێرێ جار دوای جار. [٣] ﴿يحسب﴾: وادەزانێت. ﴿أخلده﴾: بۆ هەتا هەتایی لەدنیادا دەیهێڵێتەوە. [٤] ﴿لينبذن﴾: فڕێدەدرێت بەوپەڕی سووكایەتییەوە. ﴿الحطمة﴾: تێك شكێنەر. (دۆزەخ هەرچی تێفڕێ بدرێ تێكو پێكی دەشكێنێت). [٦] ﴿الموقدة﴾: داگیرسێنراو. [٧] ﴿تطلع﴾: دایدەگرێتو پەیوەست دەبێت پێوەی. ﴿الأفئدة﴾: دڵەكان. [٨] ﴿مؤصدة﴾: (داخراوو) تەوق كراو. [٩] ﴿عمد ممددة﴾: عەموودی درێژ تەنراو بەدرگاكانیاندا.

الجزء الثلاثون — سورة العصر — الهمزة — الفيل

سُورَةُ العَصْرِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

وَالْعَصْرِ ﴿١﴾ إِنَّ الْإِنسَانَ لَفِي خُسْرٍ ﴿٢﴾ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ ﴿٣﴾

سُورَةُ الهُمَزَةِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ ﴿١﴾ الَّذِي جَمَعَ مَالًا وَعَدَّدَهُ ﴿٢﴾ يَحْسَبُ أَنَّ مَالَهُ أَخْلَدَهُ ﴿٣﴾ كَلَّا لَيُنبَذَنَّ فِي الْحُطَمَةِ ﴿٤﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْحُطَمَةُ ﴿٥﴾ نَارُ اللَّهِ الْمُوقَدَةُ ﴿٦﴾ الَّتِي تَطَّلِعُ عَلَى الْأَفْئِدَةِ ﴿٧﴾ إِنَّهَا عَلَيْهِم مُّؤْصَدَةٌ ﴿٨﴾ فِي عَمَدٍ مُّمَدَّدَةٍ ﴿٩﴾

سُورَةُ الفِيلِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ ﴿١﴾ أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِي تَضْلِيلٍ ﴿٢﴾ وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ ﴿٣﴾ تَرْمِيهِم بِحِجَارَةٍ مِّن سِجِّيلٍ ﴿٤﴾ فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَّأْكُولٍ ﴿٥﴾

سوورەتی ﴿ الفيل ﴾

[١] ﴿بأصحاب الفيل﴾: خاوەن فیلەكان ، (كەسوپای ئەبرەهەیە). [٢] ﴿كيدهم﴾: فڕوفێڵی گلاویان. ﴿تضليل﴾: سەر لێشێواویو پووچەڵ بوون. [٣] ﴿أبابيل﴾: پۆل پۆلو زۆرو بێشومار. [٤] ﴿سجيل﴾: وردە زیخی گڵین. [٥] ﴿كعصف مأكول﴾: گەڵاو گژوگیای خوراوهاڕاو.

سوورەتی ﴿ الزلزلة ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(٧): ﴿فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ﴾ ئایەتەكە

ـ (ابن ابی حاتم) لە(سعید)ی كوڕی (جبیر)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت لەكاتێكدا كەئایەتی ﴿وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ﴾ دابەزی موسڵمانان وایان دەزانی پاداشتی خێری كەم وەرناگرن گەر ئەنجامی بدەن ، هەندێكی تریش وایان دەزانی لەسەر گوناهی بچووك وەك درۆو غەیبەتو هاوچەشنەكانی سەرزەنشت ناكرێنو، دەیان وت: خوای گەورە لەبەرامبەر گوناهی گەورە هەڕەشەی دۆزەخی كردووە ، ئنجا خوای گەورە ئەم ئایەتەی دابەزاند.

سوورەتی ﴿ العاديات ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(١): ﴿وَالْعَادِيَاتِ ضَبْحًا﴾ ئایەتەكە:

ـ (بزار)و (حاكم) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕنەوە: دەڵێت: پێغەمبەری خوا(ﷺ) سریەیەك ئەسپ سواری نارد بۆ جەنگ ، ماوەی مانگێكی پێچوو دەنگوباس نەبوو ، پاشانیش ئەم ئایەتە دابەزیە خوارەوە

سوورەتی ﴿التكاثر﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(١): ﴿أَلْهَاكُمُ التَّكَاثُرُ﴾ ئایەتەكە

ـ (ابن ابی حاتم) لە(ابن بریدە)وە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: ئەم سوورەتە سەبارەت بەدوو تیرەی (انصار) دابەزی. تیرەی (بني حارثة)و (بني الحارث) شانازیان بەسەریەكدا دەكردو . بەزۆرییەوە نازیان دەكرد، یەكێكیان دەیوت: ئێوە وێنەی فلان كەستان تیایە، ئەوانیش وێنەی ئەوەیان دەوتەوە، شانازیان

سُورَةُ قُرَيْشٍ

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

لِإِيلَٰفِ قُرَيْشٍ ﴿١﴾ إِۦلَٰفِهِمْ رِحْلَةَ ٱلشِّتَآءِ وَٱلصَّيْفِ ﴿٢﴾ فَلْيَعْبُدُوا۟ رَبَّ هَٰذَا ٱلْبَيْتِ ﴿٣﴾ ٱلَّذِىٓ أَطْعَمَهُم مِّن جُوعٍ وَءَامَنَهُم مِّنْ خَوْفٍۭ ﴿٤﴾

سُورَةُ الْمَاعُونِ

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

أَرَءَيْتَ ٱلَّذِى يُكَذِّبُ بِٱلدِّينِ ﴿١﴾ فَذَٰلِكَ ٱلَّذِى يَدُعُّ ٱلْيَتِيمَ ﴿٢﴾ وَلَا يَحُضُّ عَلَىٰ طَعَامِ ٱلْمِسْكِينِ ﴿٣﴾ فَوَيْلٌ لِّلْمُصَلِّينَ ﴿٤﴾ ٱلَّذِينَ هُمْ عَن صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ ﴿٥﴾ ٱلَّذِينَ هُمْ يُرَآءُونَ ﴿٦﴾ وَيَمْنَعُونَ ٱلْمَاعُونَ ﴿٧﴾

سُورَةُ الْكَوْثَرِ

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

إِنَّآ أَعْطَيْنَٰكَ ٱلْكَوْثَرَ ﴿١﴾ فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَٱنْحَرْ ﴿٢﴾ إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ ٱلْأَبْتَرُ ﴿٣﴾

سوورەتی ﴿ قریش ﴾

[١]﴿لايلاف قريش﴾:لەپێناو ڕێکخستنی (کاروان)ی (قریش)دا. [٢]﴿رحلة الشتاء﴾: کاروان کردنیان بۆ(یەمەن). ﴿والصيف﴾: کاروان کردنیان بەرەو (شام). [٣]﴿هذا البيت﴾:مەبەستی (کەعبەی پیرۆزە). [٤]﴿اطعمهم﴾:ڕۆزی فراوانکردن. ﴿امنهم﴾:هێمنی و ئاسایشی پێبەخشین.

سوورەتی ﴿ الماعون ﴾

[١]﴿ارايت الذي﴾:ئایا ئەوەت ناسیوە کەوا.. ﴿يكذب بالدين﴾:ئەوەی بەربەرەکانی پاداشت و سزا دەکات. [٢]﴿يدع اليتيم﴾:بەتوندو تیژی پاڵ بەهەتیوەوە دەنێ. [٣]﴿لايحض﴾:بریتیە لەهەڵنەنانی خۆی و کەسانی دیکە.(بۆ خێرکردن). [٤]﴿فويل﴾:تیاچوون و سەرگەردانی سزای سەخت. ﴿للمصلين﴾:ئەوانەی بۆ ڕووپامایی و خۆبردنە پێشەوە نوێژ دەکەن. [٥]﴿ساهون﴾:ئەوانەی بێئاگان لەنوێژەکانیان یان دوای دەخەن لەکاتی خۆی. [٦]﴿يراؤن﴾:ڕووپامایی کاران. [٧]﴿الماعون﴾:شتێکی بچووکی کەم نرخ.

سوورەتی ﴿ الکوثر ﴾

[١]﴿الكوثر﴾:ڕووبارێکە لەبەهەشتدا یان خێرێکی زۆرە. [٢]﴿وانحر﴾:قوربانی تەنیا بۆ پەروەردگارت سەر ببڕە. [٣]﴿شانئك﴾:ناحەزی تۆ. ﴿الابتر﴾:دوا بڕاوو بێخێر

- بەزیندووانەوە دەکرد ، پاشانیش وتیان: با بچینە گۆڕستان ، لەوێ یەکێك لەتایەفەکان دەیوت. وێنەی فلانی کوڕی فلان کەستان تێدایە ، ئاماژەیان بۆ گۆڕەکە دەکرد، ئەوانی تریش وێنەی ئەمانیان دەکرد ، ئنجا خوای گەورە ئایەتی:﴿ أَلْهَاكُمُ التَّكَاثُرُ﴾ی دابەزاند .

سوورەتی ﴿ الهمزة ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(١):﴿وَيْلٌ لِكُلِّ هُمَزَةٍ لُمَزَةٍ﴾ ئایەتەکە

- (ابن ابی حاتم) لە(عثمان)و (ابن عمر)ەوە دەگێڕنەوە؛ دەڵێت: ئەم ئایەتە سەبارەت بە(ابی)کوڕی (خلف) هاتە خوارەوە . هەروەها لە(سدی)ەوە دەگێڕنەوە دەڵێت: دەربارەی (اخنس)ی کوڕی (شریق) هاتە خوارەوە. هەروەها (ابن جریر) لەپیاوێکی خەڵکی (رق)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت: سەبارەت بە(جمیل)ی کوڕی (عامر الجهنی) هاتە خوارەوە. (ابن منذر)یش لە(ابن اسحاق)ەوە دەگێڕێتەوە: دەڵێت (ابی)کوڕی (خلف) هەرکات پێغەمبەری خوای ببینیایە ئەوا تانەو تەشەری لێدەدا ئەم ئایەتەش سەبارەت بەو دابەزی

سوورەتی ﴿ قریش ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(١):﴿لِإِيلَافِ قُرَيْشٍ﴾ئایەتەکە.

- (حاکم) لە (ام هانئ)ەوە دەگێڕێتەوە، دەڵێت پێغەمبەری خوا(ﷺ) فەرمووی خوای گەورە ڕێزی لە(قریش) ناوە بەحەوت شت: یەکێك لەو حەوتە سورەتێك سەبارەت بەوان هاتوەتە خوارەوەو تەنیا ناوی ئەوانی تیایە

سوورەتی ﴿ الماعون ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(٤):﴿ فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ ، الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ﴾ئایەتەکە.

- (ابن منذر) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: ئەم ئایەتە سەبارەت بەدووڕووەکان هاتەخوارەوە کەلەبەرچاوی موسڵمانانادا نوێژیان دەکرد ، هەرکات ئەوانیشی لێنەبوونایە نوێژیان نەدەکردو بچووکترین یارمەتیشیان نەدەدا

سُورَةُ الكَافِرُونَ

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

قُلْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلْكَٰفِرُونَ ﴿١﴾ لَآ أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ ﴿٢﴾ وَلَآ أَنتُمْ عَٰبِدُونَ مَآ أَعْبُدُ ﴿٣﴾ وَلَآ أَنَا۠ عَابِدٌ مَّا عَبَدتُّمْ ﴿٤﴾ وَلَآ أَنتُمْ عَٰبِدُونَ مَآ أَعْبُدُ ﴿٥﴾ لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِىَ دِينِ ﴿٦﴾

سُورَةُ النَّصْرِ

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

إِذَا جَآءَ نَصْرُ ٱللَّهِ وَٱلْفَتْحُ ﴿١﴾ وَرَأَيْتَ ٱلنَّاسَ يَدْخُلُونَ فِى دِينِ ٱللَّهِ أَفْوَاجًا ﴿٢﴾ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَٱسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُۥ كَانَ تَوَّابًۢا ﴿٣﴾

سُورَةُ المَسَدِ

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

تَبَّتْ يَدَآ أَبِى لَهَبٍ وَتَبَّ ﴿١﴾ مَآ أَغْنَىٰ عَنْهُ مَالُهُۥ وَمَا كَسَبَ ﴿٢﴾ سَيَصْلَىٰ نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ ﴿٣﴾ وَٱمْرَأَتُهُۥ حَمَّالَةَ ٱلْحَطَبِ ﴿٤﴾ فِى جِيدِهَا حَبْلٌ مِّن مَّسَدٍۭ ﴿٥﴾

سوورەتی ﴿ الكافرون ﴾

[٦] ﴿لكم دينكم﴾: ئاینی خۆتان کەبێباوەڕی‌یە بۆ خۆتان. ﴿ولي دين﴾: ئاینی خۆم کەیەکتاپەرستی و ئیسلامەتی‌یە بۆ خۆم.

سوورەتی ﴿ النصر ﴾

[١] ﴿نصر الله﴾: کۆمەك و پشتگیری خوایی (بەسەرکەوتنتان بەسەر دوژمناندا). ﴿الفتح﴾: ئازادکردنی شاری (مەککە).
[٢] ﴿أفواجا﴾: کۆمەڵ کۆمەڵی زۆر.
[٣] ﴿فسبح بحمد ربك﴾: پاکی پەروەردگارت رابگرەو سوپاسی بکە. ﴿توابا﴾: ئەو زاتەی هەمیشە تەوبەی بەندەکانی وەردەگرێت.

سوورەتی ﴿ المسد ﴾

[١] ﴿تبت﴾: لەناوبچێ. ﴿أبي لهب﴾: بریتیە لە (عبدالعزی)ی کوڕی (عبدالمطلب) (مامی پێغەمبەری خوا(د.خ). ﴿وتب﴾: بەراستی لەناویش چوو. [٢] ﴿ما أغنى عنه﴾: لەتیاچوون رزگاری نەکرد (سودی پێنەگەیاند). ﴿وما كسب﴾: ئەو کردەوانەی خۆی ئەنجامیدا. [٣] ﴿سيصلى نارا﴾: دەچێتە ناوی ، نارەحەتی‌یەکانی دەچەژێ. [٤] ﴿وامرأته﴾: خێزانەکەی (اروی)ی کچی (حرب) (خوشکی ابوسفیان بوو). ﴿حمالة الحطب﴾: هەڵگری دڕك و داڵ. [٥] ﴿في جيدها﴾: لەگەردنیدایە.. ﴿مسد﴾: گوریسی پتەو تۆکمە (کەباش هۆنراوەتەوە).

سوروەتی ﴿ الكوثر ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی(٣): ﴿إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ ٱلْأَبْتَرُ﴾ ئایەتەکە:

ـ (بزار)لە(ابن عباس)ەوە دەگێرێتەوە ؛ دەڵێت: (کعب)ی کوڕی (اشرف) هاتە ناو (مەککە)وە ، (قریش)یەکان پێیان وت: تۆسەرداری هۆزەکەتی ، ئایا نابینی ئەم پیاوە دوابڕاوە لەناو هۆزەکەیدا ، وادەروپاگەندە ئەکات کە لەئێمە چاکترە ، لەکاتێکدا ئێمە خاوەن (حەج)و (کعبە)و (چاودێری)ی حاجیانین و خزمەتی (کەعبە)دەکەین ، ئەویش وتی: ئێوە خێرترو چاکترن لەو ، پاشان خوای گەورە ئەم ئایەتەی دابەزاند. هەروەها(ابن ابی شیبە) لە(عکرمە)وە دەگێڕێتەوە' دەڵێت. کاتێك خوای گەورە نیگای بۆ پێغەمبەری خوا نارد (قریشیەکان) وتیان: (محمد) خۆی دابڕی لێمان و ئێمەی لەخۆیکرد، ئنجا ئەم ئایەتە دابەزی. هەروەها(ابن ابی حاتم) لە(سدی)ەوە دەگێڕێتەوە' دەڵێت ئەگەر پیاوێك بمردایە (قریشیەکان) دەیان وت: فلأن کەس دوابڕاوبوو، کاتێك کوڕەکەی پێغەمبەر(ﷺ) کۆچی دوایی کرد ، (عاص)ی کوڕی (وائل) وتی: (محمد) دوابڕاو بوو، ئنجا ئەم ئایەتە هاتە خوارەوە. (بیهقی)و (محمد)ی کوڕی (علی) وێنەی ئەمە دەگێڕنەوەو دەڵێن ئەو کوڕەش کەمردووە (قاسم)بوو هەروەها لە(مجاهد)وە دەگێڕنەوە ؛ دەڵێت: ئەم ئایەتە سەبارەت بە(عاص)ی کوڕی (وائل) هاتەخوارەوە ، چونکە وتبووی: من دوژمنی (محمد)م .هەروەها(طبراني)بە(سند)ێکی لاواز لە(ابی ایوب)ەوە دەگێڕێتەوە' دەڵێت: کاتێ (ابراهیم)ی کوڕی پێغەمبەر(ﷺ) وەفاتی کرد موشریکەکان چوونە لای یەکترو وتیان. ئەم شەو وەجاغی ئەم دوابڕاوە کوێر بوو ئنجا ئەم ئایەتە دابەزی (ابن جریر) لە(سعید)ی کوڕی (جبیر)ەوە دەگێڕێتەوە-

سُورَةُ الإخلاص

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ﴿١﴾ اللَّهُ الصَّمَدُ ﴿٢﴾ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ ﴿٣﴾ وَلَمْ يَكُن لَّهُ كُفُوًا أَحَدٌ ﴿٤﴾

سُورَةُ الفَلَق

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ ﴿١﴾ مِن شَرِّ مَا خَلَقَ ﴿٢﴾ وَمِن شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ ﴿٣﴾ وَمِن شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ ﴿٤﴾ وَمِن شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ ﴿٥﴾

سُورَةُ النَّاس

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ ﴿١﴾ مَلِكِ النَّاسِ ﴿٢﴾ إِلَٰهِ النَّاسِ ﴿٣﴾ مِن شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ ﴿٤﴾ الَّذِي يُوَسْوِسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ ﴿٥﴾ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ ﴿٦﴾

سوورەتی ﴿ الاخلاص ﴾

[١] ﴿هو الله احد﴾: **خوای گەورە بەدوورە لەژمارەو ژماردن(تاك و تەنیایە).** [٢] ﴿الله الصمد﴾: **تەنیا داوا لەو دەكرێت و پەنا بۆ ئەو دەبرێت.** [٣] ﴿لم یلد﴾: **كەسی لێ نەبووە.** ﴿ولم یولد﴾: **لەكەس نەبووە.** [٤] ﴿كفوا﴾: **هاوتاو هاوشان.**

سوورەتی ﴿ الفلق ﴾

[١] ﴿أعوذ﴾: **پەنا دەگرم.** ﴿الفلق﴾: **بەرەبەیان.** [٣] ﴿شر غاسق اذا وقب﴾: **شەڕو نەهامەتیەكانی شەو كاتێ تاریكی هەمووشتێكی داپۆشی.** [٤] ﴿النفاثات في العقد﴾: **فوكەران بەگرێی دەزوودا ، یان تێكدەرانی نێوانی خەڵكی.** [٥] ﴿حاسد﴾: **ئەوكەسەی ئاواتەخوازی نەمان و فەوتانی نیعمەت و بەخششەكانی خوایە كەداویەتی بەسەر یەكێكدا.**

سوورەتی ﴿ الناس ﴾

[١] ﴿أعوذ﴾: **پەنادەگرم.** ﴿رب الناس﴾: **كردگارو پەروەردگارو سەرپەرشتیاری كارو بارەكانیان.** [٢] ﴿ملك الناس﴾: **پادشای خەڵكی.** [٣] ﴿اله الناس﴾: **پەرستراوی راستەقینەی مەردووم.** [٤] ﴿الوسواس﴾: **ئەوەی دوودڵی و وەسوەسە دروست دەكات مرۆڤ بێت یان پەری.** ﴿الخناس﴾: **ئەوەی خۆی پەنهان دەكات.** [٥] ﴿صدور﴾: **سینەو دڵەكان.** [٦] ﴿الجنة﴾: **كۆمەڵی جنۆكە.**

- دەڵێت: ئایەتی ﴿فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ﴾ لەڕۆژی (حدیبیە)دا هاتە خوارەوە ، (جبریل) هاتە لای و پێی فەرموو: وشترەكەت سەر ببڕەو كڕنووش بەرە ، پێغەمبەریش(ﷺ) هەستاو وتاری جەژنی ڕەمەزان و قوربانیدا ، پاشانیش دووركاتی كرد، ئەوجا ڕۆیشت بۆلای وشترەكەی و سەری بڕی ، دەڵێن: (غریب)و نامۆییەكی زۆری تێدایە.لە(شمرە)ی كوڕی (عطیة)وە دەگێڕنەوە: دەڵێت: (عقبە)ی كوڕی (ابي معیط) دەیوت: (محمد) هیچ كوڕێكی بۆ نامێنێ، ئنجا دەربارەی ئەم ئایەتە ئایەتی ﴿إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ﴾ هاتەخوارەوە. (ابن المنذر) لە(ابن جریج)ەوە دەگێڕنەوە ؛ دەڵێت كاتێك (ابراهیم)ی كوڕی پێغەمبەر(ﷺ) كۆچی دوایی كرد، (قریش) وتی (محمد) دوابڕاوو وەجاخ كوێر بووە، ئەمەش پێغەمبەری خوا(ﷺ) ی نیگەران كرد ؛ ئنجا ئایەتی ﴿إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ﴾ وەك سەرەخۆشی كردنێك هاتەخوارەوە

سوورەتی ﴿ الكافرون ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی (١): ﴿قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ﴾ ئایەتەكە:

- (طبراني)و (ابن ابي حاتم) لە(ابن عباس)دەگێڕنەوە: دەڵێت: بێباوەڕانی (قریش) پێشنیاریان كرد بۆ پێغەمبەر(ﷺ) كەوا دارایییەكی زۆری بۆ خڕدەكەنەوە كەلەهەموان دەوڵەمەندتر بێت و چەند ژنی بوێت بۆی دێنن بەو مەرجەی دژایەتی بتەكانیان نەكات و بەخراپە ناویان نەبات ، ئەوجا پێیان وت: ئەگەر ئەوەشت لاپەسەند نییە، ئەوا تۆ ساڵێك خواكانی ئێمە بپەرستە ، ئێمەش بەوە لێت ڕازی دەبین ، پێغەمبەریش(ﷺ) فەرمووی: چاودێری دەكەم تا بزانم لای پەروەردگارمەوە چیم بۆ دێت ؟ خوای گەورەش: ﴿قل یا أیها الكافرون﴾ ی بۆ ناردە خوار و ئایەتی: ﴿قُلْ أَفَغَيْرَ اللَّهِ تَأْمُرُونِّي أَعْبُدُ أَيُّهَا الْجَاهِلُونَ﴾.
هەروەها (عبدالرزاق) لە(وهب)ەوە دەگێڕنەوە: دەڵێت: (قریش)ەكان بەپێغەمبەری خوایان وت: -

دوعای خەتمی قورئانی پیرۆز

پەروەردگارا ! تۆ ڕێنومایيت كردم بۆ خەتم كردنی ئەو قورئانە پیرۆزەی وەك نورێك ناردوتەو ، كردووتە بەگەواهی دەر بەسەر هەموو كتێبەكانی پێشووەوەو ، ڕێزو شكۆداريت داوە بەسەر گشت چیرۆكەكانی كەوا گێڕاوتەوەو بەجیاكەرەوەت داناوە بۆ حەڵاڵ و حەرام، قورئانێكیشە بۆ ڕوون كردنەوەی حوكمەكان و ، كتێبێكە بەدووردرێژی بۆ بەندەكانت خستووەتە ڕوو ، نیگایەكیشە بۆ ڕێنومایی كردن و قوتاربوون لەتاریكستانی نەزانی بەشوێنكەوتنی و، چارەسەرێكیشە بۆ ئەوانەی گوێبیستی بوون و، كێشانەیەكیشە هەرگیز لەراستی لانادات و ، نورێكە بۆ ڕێنومایی و بەڵگەكانی كپ نابێتەوەو، ئاڵای ڕزگاری‌یەو هەركەس بیەوێت بەرەو رووی بچێت ئەوا وێڵ نابێت ، هیچ كەسیش دەستی خاڵی و بەتاڵ نابێت گەر دەستی پێوە بگرێت .

دعاء ختم القران الكريم

اللهُمَّ انَّكَ أَعَنْتَنِي عَلَى خَتْمِ كِتَابِكَ الَّذِي أَنْزَلْتَهُ نُوراً ، وَجَعَلْتَهُ مُهَيْمِناً عَلَى كِتَابٍ أَنْزَلْتَهُ ، وَفَضَّلْتَهُ عَلَى كُلِّ حَدِيثٍ قَصَصْتَهُ وَفُرْقَاناً فَرَقْتَ بِهِ بَيْنَ حَلاَلِكَ وَحَرَامِكَ ، وَقُرْآناً أَعْرَبْتَ بِهِ عَنْ شَرَائِعِ أَحْكَامِكَ ، وَكِتَاباً فَصَّلْتَهُ لِعِبَادِكَ تَفْصِيلاً، وَوَحْياً أَنْزَلْتَهُ عَلَى نَبِيِّكَ مُحَمَّدٍ صَلَوَاتُكَ عَلَيْهِ وَآلِهِ تَنْزِيلاً، وَجَعَلْتَهُ نُوراً نَهْتَدِي مِنْ ظُلَمِ الضَّلاَلَةِ وَالجَهَالَةِ بِاتِّبَاعِهِ، وَشِفَاءً لِمَنْ أَنْصَتَ بِفَهْمِ التَّصْدِيقِ الَى اسْتِمَاعِهِ وَمِيزَانَ قِسْطٍ لاَيَحِيفُ عَنِ الحَقِ لِسانُه، وَنُورَ هُدى لاَ يَطْفَأُ عَنِ الشَّاهِدِينَ بُرْهَانُهُ، وَعَلَمَ نَجَاةٍ لاَيَضِلُّ مَنْ أَمَّ قَصْدَ سُنَّتِهِ ، وَلاَ تَنَالُ أَيْدِيَ الهَلَكَات مَنْ تَعَلَّقَ بِعُرْوَةِ عِصْمَتِهِ.

- گەر پێت خۆشە ساڵێك شوێنمان بكەوەو ئێمەش ساڵێك دەگەڕێینەوە بۆسەر دینەكەت ، ئنجا خوای گەورە ئایەتی:﴿قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ﴾ تا كۆتایی دابەزاند . هەروەها (ابن عباس) لە(ابن جریج)ەوە هاوچەشنی ئەمە دەگێڕێتەوە. هەروەها (ابن ابی حاتم) لە(سعید)ی كوڕی (میناء)ەوە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: (ولید)ی كوڕی (مغیرە)و (عاص)ی كوڕی (وائل)و (اسود)ی كوڕی (مطلب)و (امیة)كوڕی (خلف) بەپێغەمبەری خوا(ﷺ) گەیشتن ، وتیان: ئەی محمد ئەوەی ئێمە دەیپەرستین تۆش بیپەرستە ، ئەوی تۆش دەیپەرستیت ئێمەش دەیپەرستین ، با ئێمەو ئێوەش وەك یەك شەریكبین لەهەموو شتێكدا ، ئنجا خوای گەورە ئەم ئایەتەی دابەزاند.

سوورەتی ﴿ النصر ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی (١):﴿إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ﴾ ئایەتەكە:

- (عبدالرزاق) لە (زهری)ەوە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: كاتێك پێغەمبەری خوا(ﷺ) چوو بۆ (مەككە) لەساڵی (فتح)دا (خالید)ی كوڕی (ولید)ی نارد ؛ ئەویش بەوسەربازانەی لەگەڵیدا بوون جەنگا لەگەڵ (قریش)دا لەخواروی شاری (مەككە) هەتا خوای گەورە شكستی هێنا بەسەر بێباوەڕاندا؛ پاشان فەرمانی پێكرد چەك بەرزنەكاتەوە لەڕوویانداو خەڵكیش پەیتا پەیتا موسڵمان بوون، پەروەردگاریش ئەم ئایەتەی دابەزاندە خوارەوە.

(دوعای خەتمی قورئان)

اللهُمّ فاذْ افَدْتَنَا المُونَــةَ عَلَــى تِلاوَتِــهِ ، وَسَهلّتَ جَوَاسِيْ أَلْسِنَتِنَا بحُسْنِ عِبَارَتِــهِ ، فَاجْعَلْنَا مِمّن يَرْعَاهُ حَقّ رِعَايَتِهِ ، وَيَدينُ لَكَ بأعْتِقَادِ التَسليمِ لِمُحْكَمِ اياتِهِ ، وَيَفزَعُ الَـى الأَقْرَارِ بمُتَشَابهِهِ وَمُوضَحَات بَيناتِهِ .

اللهُمّ انّكَ انْزَلْتَهُ عَلَى نَبيّكَ مُحَمدٍ صَلّــى اللهُ عَلَيْهِ وَالِهِ مُجْمَلاً ، وَالْهَمْتَــهُ عَجَائِبَــهُ مُكَمّلاً ، وَوَرّثتَنَا عِلْمَهُ مُفَسّراً ، وَفَضّلْتَنَــا عَلَى مَنْ جَهلَ عِلْمَهُ ، وَقَوّيْتَنَا فَوقَ مَنْ لَــمْ يُطِقْ حَمْلَهُ.

اللهُمّ فَكَمَا جَعَلْتَ قُلُوبَنَــا لَــهُ حَمَلَــةً ، وَعَرّفْتَنَا برَحْمَتِكَ شَرَفَهُ وَفَضْلَهُ ، فصَلِ عَلَى مُحَمَدٍ الْخَطيب بِهِ ، وَعَلَى الِهِ الخُزّان لَــهُ ، وَاجْعَلْنَا مِمّنْ يَعْتَرِفُ بأنّهُ مِنْ عِنْدِكَ حَتّــى لايُعَارِضَنَا الشّكُ فِي تَصْدِيقِهِ ، وَلاَ يَخْتَلِجَنَا الزّيغُ عَنْ قَصْدِ طَرِيقِهِ.

خوایە گیان تۆ یارمەتی‌دەرمان بوویت بـۆ خوێندنـەوەی ئـەم قورئانـەو ، زمـانت ڕام کردیـن لەسـەر دەربڕینـی بـەجوانترین شـێوە ، خوایـە گیـان بمانگێڕە لەوانەی چاودێری دەکەن‌و ، خۆیان دەسپێرن بەو ئایەتـە جێگیرو چەسـپاوانەی حوکمـەکانیان لـەخۆ گرتـووەو دانیـش دەنێـن بەئایەتـە لێکچوەکـاندا کـەوا ڕوونکـەرەوەن بـۆ ئایەتەکانی دی.

خوایە گیان تۆ ئەم قورئانە پیرۆزەت بەتـەواوی دابـەزاندووە بۆسـەر دڵـی پێغەمبەرەکەت بە پارچە پارچەو فێری زانیاری‌یـە سـەرنج ڕاکێشـەکانیت کردووە بەتەواوی ، ئێمەشـت گێڕاوە بەواریسـی زانیاری‌یـەکانی لەڕێگـەی ڕاڤەکردنییەوەو ، ڕێـزدارت کردوویـن بەسـەر ئەوانـەدا کـەبێ‌ئاگان لـەم زانیاریە بـەنرخ‌و سـوودەو ئەوانەشـی نـەیان توانیـوە ببن بەهـەڵگری لەبـەر قورسی‌و گرانی.

خوایە گیان هەروەك چۆن دڵەکانت کردووین بەهەڵگری قورئان‌و ، زانیاریەکانت پێ ئاشنا کردووین : ئەوا سڵاو دابارێنـە بەسـەر گیـانی (محمـد)و (ﷺ) خـاووخێزانی هەڵگری ئەم پەیامەو ، وامان لێبکە دان بنێین بەوەدا کەلەلایەن تۆوە هـاتووەو هەتا لەگومان‌و دوو دڵی بەرانبەری بەدووربین‌و دڵمان خەوش‌و گەرد نەگرێت.

سوورەتی ﴿ المسد ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی (١):﴿تَبّتْ يَدَا أَبِي لَهَب وَتَبّ﴾ ئایەتەکە:

- (بخاری) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە: دەڵێت: ڕۆژێکیان لەسەرەتای بانگەوازی ئیسلامی‌دا پێغەمبەری خوا(ﷺ) چووە سەر کێوی (صفا)و هاواریکرد بەناو خەڵکیدا: ئەی هاوڕێیان ؛ هەتا سەرجەم (قریش) لێی کۆبوونەوە ، ئەوجا فەرمووی: گەر پێتان ڕابگەیەنم دوژمن ئێوارە یان بەیانی دەدات بەسەرتاندا ئایا باوەڕم پێدەکەن ؟ هەموو بەیەکجار وتیان: بەڵێ، پاشان فەرمووی: دەی من نێرراوی خوام‌و بێدارتان دەکەمەوە لەسزای خوایی ، (ابو لهب)ی مامی هاتە گۆو وتی: دەك دەستت بشکێ‌و تیابچیت !؟ بۆ ئەمە کۆت کردوینەتەوە ؟!! ئنجا پەروەردگار سوورەتی:﴿ تَبّتْ يَدَا أَبِي لَهَب وَتَبّ﴾ی دابەزاند.هەروەها (ابن جریر) لەپیاوێکی (هەمەدانی)ەوە کەناوی(یزید)ی کوڕی (زید) بوو دەگێڕێتەوە: دەڵێت: ژنەکەی (ابو لهب) دڕکی دەخستە ڕێگای پێغەمبەری خوا(ﷺ) پەروەردگاریش سوورەتی:﴿ تَبّتْ يَدَا أَبِي لَهَب وَتَبّ﴾ ی دابەزاند. هەروەها (ابن منذر) هاوچەشنی ئەمە لە(عکرمە)وە دەگێڕێتەوە.

(دوعای خەتمی قورئان)

خوایە گیان درودو سلاو داباریێنە بەسەر دیاری پێغەمبەری خواداو بمانگێڕە لەوانەی دەستدەگرن بەڕێگەی سەرفرازییەوەو ، دەچنە ژێرسێبەری ئایەتە لێکچوەکانو دەیکەن بەقەڵایەك بۆ خۆیانو، لەژێریدا دەحەوێنەوەو لەڕووناکیەکەشی ڕێگا بەدەر دەکەن و ڕێنمایی بەدەر لەو وەرناگرن.

خوایە گیان هەروەك چۆن پێغەمبەری خوات کردووە بەڕێنیشاندەرو بەهۆی خاوخێزانی ئەویشەوە ڕێبازی رازیبوونت دەستنیشانکردووە ، ئەوا درودبباریێنە بەسەر خۆی و خاوخێزانیداو ، قورئانیش بۆ ئێمە بکە بەهۆکارێك بۆ گەیشتنمان بەڕێزدارترین پلەکانی شکۆمەندیو ، پلیکانەیەکیش بێت بۆ گەیشتن بەبەهەشتی بەرینو هێمن، و رزگار کارێك بۆ قوتاربوونمان لەمەینەتیەکانی قیامەتو ، بەڵگەیەش بێت بۆ ئەوەی بیگرینە ئامێز هەتا بگەین بەخۆشییەکانی قیامەت.

اللهُمَّ صَلِّ عَلى مُحَمَّدٍ وَالِـهِ وَجْعَلْنَا مِمَّنْ يَعْتَصِمُ بِحَبْلِهِ ، ويأوي مِنَ المُتَشابِهات إِلى حِرْزِ مَعْقِلِهِ وَيَسْكُنُ فِي ظِلِّ جَناحِهِ ، وَيَهْتَدي بِضَوء صَباحِهِ ، وَيَقْتَدي بِتَبَلُّجِ أسْفاره وَيَسْتَصْبِحُ بِمِصْباحِهِ ، وَلا يَلْتَمِسُ الهُدى فِي غَيْرِه.

اَللهُمَّ وَكَمَا نَصَبْتَ بِهِ مُحَمَداً عَلَماً لِلدَّلالَةِ عَلَيْكَ ، وَأنْهَجْتَ بِالِهِ سُبُلَ الرِّضَا اَلَيْكَ ، فَصَلِّ عَلَى مُحَمدٍ وَالِهِ ، واجعَلِ القُرانَ وَسيلَةَ لَنَا الى أشْرَف مَنَازِل الكَرامَةِ ، وَسُلَّمَا نَعْرُجُ فِيهِ اَلى مَحَلِّ السَّلامَةِ ، وَسَبَبا نُجْزى بِهِ النَّجَاةَ فِي عَرْصَةِ القِيَامَةِ ، وَذَرِيعَة نَقْدُمُ بِهَا عَلَى نَعِيمِ دار المُقامَةِ.

اللهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَدٍ وَالِهِ ، وَاحْطُطْ بِالْقُران عَنَّا ثِقْلَ الأوزار ، وَهَبْ لَنَا حُسْنَ شَمَائِلَ الأَبْرَار ، وَاقْفُ بِنَا آثار الَّذينَ قَامُوا لَكَ بِهِ آناءَ اللَّيلِ وَأطْرَافَ النَّهار ، حَتى تُطهِّرَنا مِنْ كُلِّ دَنَسٍ بِتَطهيره وَتَقْفوبَنَا آثار الَّذينَ اسْتَضاءوا بِنُورِهِ ، وَلَمْ يُلْهِهِمُ الأملُ عَنِ العَمَلِ فَيَقْطَعَهُمْ بِخُدَعِ غُرُورِه.

خوایە گیان درودوسلاو بگەیەنە بەدیاری پێغەمبەری خواو خاو خێزانیو ؛ بەهۆی قورئانەوە کۆڵی تاوانمان بسڕەوەو لەچەشنی چاکەی خواناسانمان پێ ببەخشەو بمانگێڕە بەشوێنکەوتەی ئەوانەی شەوانە بۆتۆ بەئاگانو شەونوێژ دەکەنو ڕۆژانیش هەر خەریکی بەندایەتین ، هەتا بەهۆیەوە لەسەرجەم گوناهەکان پاکمان بکەیتەوەو بمانگێڕی بەشوێنکەوتوانی ڕووناکیو حەزو ئارەزووەکانی دنیاش فریومان نەدات.

سوورەتی ﴿ الاخلاص ﴾

هۆی دابەزینی ئایەتی (١):﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ﴾ ئایەتەکە:

- (ترمذي)و (حاکم) لە (ابی)ی کوڕی (کعب)ەوە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: موشریکەکان بەپێغەمبەری خوایان وت: ڕەچەڵەکی پەروەردگارمان بۆ دەربخە ، ئنجا خوای گەورە سوورەتی:﴿ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ﴾ی تاکۆتایی ناردە خوارەوە.هەروەها (طبراني)و (ابن جرير) هاوچەشنی ئەمەیان گێڕاوەتەوە بەڵگەیان بەمە هێناوەتەوە لەسەر (مەککی)بوونی سوورەتەکە. هەروەها (ابن ابی حاتم) لە(ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە؛ دەڵێت: جوولەکەکان هاتنە لای پێغەمبەر(ﷺ) و لەنێویشیاندا (کعب)ی کوڕی (اشرف)و (حيی) کوڕی (اخطب)بوون ، وتیان. ئەی (محمد) وەسفی ئەو پەروەردگارەمان بۆ بکە تۆی ڕەوانە کردووە،خوای گەورەش ئەم ئایەتەی ناردە خوارەوە.

اللهُمَّ صَل عَلي مُحَمّدٍ وإلــــهِ ، واجْعَــل القُرانَ لَنَا فِي ظُلَمِ اللّيَالِي مُؤنسَــا ، ومِــنْ نَزَغاتِ الشّيْطَانِ وَخَطَــرَاتِ الوَسَــاوِسِ حَارِسَاً ، ولِأقْدامِنَا عَنْ نَقْلِهَا الَى المَعَــاصِي حَابِسَاً ، ولِألْسِنَتِنَا عَنِ الخَوضِ فِي البَــاطِلِ مِنْ غَيْرِ مَا افَةِ مُخْرِسَاً ، ولِجَوارِحِنَا عَــن اقْتِرَافِ الأثَامِ زَاجِراً ، ولِمَا طَوتِ الغَفْلَــةَ عَنَّا مِنْ تَصَفُحِ الأعتِبَارِ نَاشِرِاً ، حَتَى تُوصِلَ الَى قُلُوبِنَا فَهْمَ عَجَائِبِهِ ، وزَواجِرَ أمْثَالِهِ الّتِي ضَعُفَتِ الجِبَالُ الرَّواسِيٌّ عَلَى صَلَابَتِهَا عَــنِ احْتِمَالِهِ.

اللهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمّدٍ وَالِهِ ، وَأدِمْ با لقُرانِ صَلَاحَ ظَاهِرِنَا ، وَاحْجُبْ بِـــهِ خَطَــرَاتِ الوَسَاوِسِ عَنْ صِحَّةِ ضَمَائِرِنَا ، وَاغْسِلْ بِــهِ دَرَنَ قُلُوبِنَا وعَلَائِقَ أوزرِنَا ، وَاجْمَــعْ بِــهِ مُنْتَشَرَ أمُورِنَا ، وأرْوِ بِهِ فِي مَوقِفِ العَــرْضِ عَلَيْكَ ظَمَأَ هَوَاجِرِنَا ، وَاكْسُنَا بِـــهِ حُلَــلَ الأمَانِ يَومَ الفَزَعِ الأكْبَرِ فِي نُشُورِنَا.

خوایــه گیــان درودوســلاّو دابارێنــه بەســەر گیــانی پاكی پێغەمبــەرو خاو خێزانیدا و ، قورئانیش بۆ ئێمە بكە هــاودەم لەشــەوانی تــاریكداو ، بەهۆیــەوە لەوەسوەســەی شــەیتان بەدوورمان بگرەو قــەڵغانێك لــەدەوری ســەرمان دروســت بكــەو، پــێو قاچــەكانمان بگــرە لــەچوون بــەرەو گونــاهو تــاوانو، زمانمــان لەوتــەی بــەتاڵو پــووچ بــەدوور بگــرەو ئەندامــەكانی جەســتەشمان بپــارێزە لــەگوناهو تــاوانو ، چــاوو دڵانمــان لــەبێئاگایی بپۆشــە هــەتا دڵــەكانمان تامو چێژی راستەقینەی مەسەلەكانی قورئــان دەكرێــت بەبــەریاو نموونــە بــەرزەكانی كــەوا شــاخە پتــەو چەسپاوەكان وێرایــی پتــەویان نــەیان توانی هەڵی بگرن.

خوایــه گیــان درودوســلاّو ببارێنــه بــۆ ســـەرگیانی پێغەمبــــەری خــــواو خــاوخێزانی و ، بــەهۆی قورئانــــەوە رووكەشمان چاكو باش بكەو دوودڵیو وەسوەسەش بەدوور بگرە لەویژدانمانو ، پیســیو خــەوشو لیتّــی دڵــەكانمان پــاك بكــەرەوە پێــیو ســەرجەم كــرداره بــڵاوو جیاكانمان كۆبكەرەوەو، گەرووی تینومان لەرۆژی خستنە رووودا تــەڕ بكەو بەرگو پۆشاكی هێمنیو ئاسایش بكە بەبەرماندا لەرۆژی راچڵەكینی گەورەدا.

- هـەروەها (ابن جریر) لـە(قتـادە)وە (ابن منذر) لـە(جبیر)ەوە وێنـەی ئەمـەیان گێراوەتـەوەو ، بەڵگەشیان بەمە هێناوەتەوە كە ئەم سوورەتە(مەدەنی)یە.

هەروەها)ابن جریر) لە(ابی العالیه)وە دەگێرێتەوە ، دەڵێت: (قتادة)وتی: بێباوەڕان وتیان: ئەی (محمد) ڕەچەڵەكی پەروەردگارتمان پێ بڵێ ، ئنجا حــەزرەتی (جبریل) هاتــە خــوارەوەو ئەم سوورەتەی هێنا بۆی.

بەمــەش ئەوە دەردەكەوێت سوورەتەكە(مەدەنی)یەو هەروەك چۆن فەرمودەكەی (ابــن عبــاس) ئەمەی رۆشن كردەوە ئەوجا جیاوازی لەنێوان هەردوو فەرموودەدا نامێنێت. بەڵام (ابو الشیخ) لە (انس)ەوە دەگێرێتەوە؛ دەڵێت: جوولەكەكانی (خیبر) هاتنە لای پێغەمبەر(ﷺ)و وتیان: ئەی باوكی(قاسم) ، خوای گەورە فریشتەكانی لەنوری (پەردە) دروست كردووەو ، ئادەمی لەقوڕێكی وشك هەڵاتوو بنیاد ناوەو ئیبلیسیش لەئاگرو ئاسمانیش لەدوكەڵو زەوی لەكەفی‌دەریا، تۆش دەربارەی پەروەردگارت بۆمان بدوێ؟ ئەوریش وەڵامی نەدانەوە تــا(جبریل) ئــەو سوورەتەی دابەزاند.

خوایە گیان درودوسلاو داباریّنە بەسەر گیانی پێغەمبەری خواو خاوو خێزانیو، بەهۆی قورئانەوە رزقو رۆزیمان بدەو ژیانێکی خۆشو شادمان بهێنە ڕێو، لەباجی خراپو نەگونجاوو دابەزینی ڕەوشت بەدوورمان بگرەو، لەچالو بۆسەی بێباوەری بمانپارێزەو ئەوەشی دەبێتە هۆی دووڕوویی، هەتا لەڕۆژی قیامەتدا بگەین بەرازی بوونی تۆو بەهەشتی بەرینتو، لەدنیاشدا بەدووربین لەخەشمو قینسی تۆو شکاندنی پەرێزی سنوورەکانو بۆ پاراستنی حەلالو حەرام بەشاهیدو بەڵگەی بگرین.

خوایە گیان درودو سلاو داباریّنە بەسەر پێغەمبەری خواو خاوخێزانیو، بەهۆی قورئانەوە ناڕەحەتیەکانی سەرەمەرگمان لەسەر ئاسان بکە، کاتێ رۆح دەگاتە گەروو و فریشتەی رۆح کێشان دەردەکەوێتو تیری جێهێشتنو دوایی هێنانی ئومێدەکانمان تێدەگرێتو، پەرداخێکی ژەهراوی دەکات بەگەرووداو ئەوجا جێهێشتنی دنیا دێتە پێشو قیامەتیش بەدەر دەکەوێت، کردەوەکانیش وەك ملوانکە دەکرێنە گەردنو دوایین مەنزڵ گۆڕە هەتا رۆژی زیندووبوونەوەو خستنە ڕوو.

اللهُمَّ صلِ عَلى مُحَمَّدٍ والِهِ ، واجبُر بالقرانِ خلّتنا مِنْ عدَمِ الأملاق ، وسُقْ الَيْنا بهِ رَغـدَ العَيش وخِصبَ سَعَةِ الأرزاق ، وجَنِّبْنا بهِ الضرائبَ المَذمُومَةَ ومَدانِي الأخلاق ، واعصِمْنا بهِ مِنْ هُوَّةِ الكُفر ودَواعِيَ النِّفاق ، حَتى يَكونَ لَنا فِي القِيامَةِ الـى رضْوانِكَ وجنانِكَ قائداً ولَنا فِي الدُنيا عَـنْ سَخطِكَ وتَعَدِي حُدُودكَ ذائداً ولِما عِنْدكَ بتحْليلِ حَلالِهِ وتَحْرِيمِ حَرامِهِ شاهِداً.

اللهُمَّ صَلِّ عَلي مُحَمَّدٍ والِهِ ، وَهَوِّنْ بالقُرانِ عِنْدَ المَوت عَلي انْفسنا كرْبَ السِّياقِ وجَهْدَ الانين ، وتَرادُف الحشارجِ ﴿اذا بلغتِ التَّراقي وقيلَ مَن رَاقٍ﴾ وتَجلي مَلَكُ المَوْتِ لِقَبْضِها مِنْ حُجُبِ الغُيُوب ، ورمَاها عَنْ قَوْسِ المَنَايَا بأسهُمِ وحْشَةِ الفِراق ، وداف لَها مِنْ ذُعافِ المَوْتِ كأساً مَسْمُومَةَ المَذاق ، ودَنا مِنّا الَى الاخِرَةِ رحيلٌ والطِلاقٌ ، وصارتِ الأعمَالُ قَلائِدَ فِي الأعنَاق ، وكَانتِ القُبُور هِيَ المأوى الَى مِيقَاتِ يَومَ التَّلاق .

سوورەتی ﴿الفلق﴾ و ﴿الناس﴾

هۆی دابەزاندنیان :﴿ ﴾قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ﴾ و ﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ﴾ ئایەتەکان:

ـ (بیهقي) لە (ابن عباس)ەوە دەگێڕێتەوە : دەڵێت : پێغەمبەری خوا(ﷺ) زۆر بەناڕەحەتیو توندی نەخۆش کەوت ، دوو فریشتە هاتنە لای یەکێکیان لای سەری دانیشتو ئەویتریان لای هەردوو قاچی ، ئەوەی لای قاچی دانیشتبوو بەوەی لای سەری وت: چی دەبینی ئەویش وتی: نەخۆشە وتی: نەخۆشی چی ؟! وتی: سیحری لێکراوە !. ئەوی تر وتی: لەبیری فلان هۆزدا لەژێر بەردێکی ناوبیرەکەدا ، دۆڵچەیەکیان هێنا ئاوەکەی ناویان هەڵگۆزیو بەردەکەیان بەرزکردەوەو پەڵکە دارخورمایەکی پێچراویان دەرهێناو پاشان سوتاندنیان. کاتێك پێغەمبەری خوا(ﷺ) بەیانی کردەوە ، (عمار)ی کوڕی (یاسر)ی لەگەڵ کۆمەڵێك کەسدا نارد، هاتنە سەر بیرەکە سەیریان کرد ئاوەکەی وێنەی ئاوی خەنەی لێهاتبوو ، ئاوەکەیان دەرهێناو پاشانیش بەردەکەیان بەرزکردەوە ، پەڵکە خورماکەیان دەرهێناو سوتاندیان، بینیان وا لەناویدا پەتێکی تیایەو یانزە گرێی لێدراوە، ئەوجا ئەم دوو سوورەتە دابەزیە خوارەوە،هەرکاتێکیش ئایەتێکی-

اللهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وآلِهِ ، وبَارِكْ لنا فِي حُلُولِ دَارِ البلى وطُولِ المَقامَةِ بَيْنَ أطْبَاقِ الثَّرى، وَاجْعَلِ القُبُورَ بَعْدَ فِرَاقِ الدُّنْيَا خَيْرَ مَنَازِلِنَا ، وَافْسَحْ لَنَا بِرَحْمَتِكَ فِي ضَيقِ مَلاحِدِنَا، ولاَ تَفْضَحْنَا فِي حَاضِرِ القِيَامَةِ بِمُوبِقَاتِ آثامِنا ، وَارْحَمْ بالقُرانِ فِي مَوْقِفِ العَرْضِ عَلَيْكَ ذُلَّ مَقامِنَا ، وَثَبِّتْ بِهِ عِنْدَ اضْطِرَابِ جِسْرِ جَهَنَّمَ يَوْمَ المَجَازِ عَلَيْهَا زَلَلَ أقْدَامِنَا ، وَنَجِّنَا بِهِ مِنْ كُلِّ كَرْبِ يَوْمِ القِيَامَةِ ، وَشَدَائِدِ أهْوَالِ يَوْمِ الطامَّةِ ، وبَيِّضْ وجُوهَنَا يَوْمَ تَسْوَدُّ وجُوهُ الظَّلَمَةِ فِي يَوْمِ الحَسْرَةِ والنَّدَامَةِ ، واجْعَلْ لَنَا فِي صُدُورِ المُؤْمِنِينَ وُدّاً ، ولاَ تَجْعَلِ الحَيَاةَ عَلَيْنَا نَكَداً.

اللهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ عَبْدِكَ وَرَسُولِكَ كَمَا بَلَّغَ رِسَالَتَكَ ، وصَدَعَ بأمْرِكَ ، وَنَصَحَ لِعِبَادِكَ.

اللهُمَّ اجْعَلْ نَبِيَّنَا صَلَوَاتُكَ عَلَيْهِ وعَلَى آلِهِ يَوْمَ القِيَامَةِ أقْرَبَ النَّبِيِّينَ مِنْكَ مَجْلِسَاً ، وأمْكَنَهُمْ مِنْكَ شَفَاعَةً ، وأجَلَّهُمْ عِنْدَكَ قَدْراً وأوْجَهَهُمْ عِنْدَكَ جَاهَاً.

خوایە گیان درودوسلاّو داباریّنە بەسەر گیانی پیّغەمبەری خواو خاو خیّزانیدا ، فەڕوخیّر بکەرە رۆژی دواییمان بەهۆی مانەوەمان لەژیّر چینەکانی خاكو خۆڵداو ، گۆڕیش لەدوای بەجیهیّشتنی دنیا بکە بەباشترین مەنزلٌ بۆمانو ، لەتەنگی گۆڕیچکەشدا بەزەییت پیّماندا بیّتەوەو ، حەیاو ئابڕومان مەبە لەگۆڕەپانی قیامەتدا بەتاوانو گوناهەکانمانو ، بەقورئانیش لەوەهەڵویّستە لاوازە قاچەکانمان بپاریّزەو و لەسەر پردی دۆزەخ لەرۆژی تیّپەڕین بەسەریا قاچمان لەلسەرزین بپاریّزەو لەسەرجەم ناڕەحەتیەکانی رۆژی قیامەتو بەلاّو نەهامەتیەکانی ئەو رۆژەو ، ڕوومان سپی بکەرەوە لەکاتیّکدا ڕووی ستەمکاران لەرۆژی پەشیمانیدا ڕەش دەکەیتو ، لەدڵی باوەڕداراندا خۆشەویستمان بکەو ژیانیش مەکە بەمەرگەساتو ناخۆشی.

خوایە گیان درودوسلاّو داباریّنە بەسەر گیانی پیّغەمبەری خوا کەبەندەو پیّغەمبەرتە هەروەك پەیامەکەی ڕاگەیاندیتو هەستا بەفەرمانبەریّتی بانگەوازو ئامۆژگاری بەندەکانی کرد.

خوایە گیان درودوسلاّو داباریّنە بۆ سەر گیانی پیّغەمبەرو خاو خیّزانیو، پیّغەمبەرەکەمان بکە بەنزیکترین پیّغەمبەر لەکۆڕی تۆو ، پلەی شەفاعتکاری پیّببەخشەو ، ریّزو شکۆمەندی بکە.

- بخویّندایە گریّیەك دەکرایەوە .

(ابو نعیم) لە(انس)ی کوڕی (مالك)ەوە دەگیّڕیّتەوە ! دەڵیّت: جوولەکەکانی (مەدینە) جادوویەکیان کردبوو ، بەهۆیەوە پیّغەمبەر (ﷺ) ئازارو ناڕەحەتی زۆر ڕووی تیّکرد، کەهاوەڵاّن هاتنە لای گومانیان برد کەپیّغەمبەر (ﷺ) تووشی ئازارو نەخۆشی‌یەکی سامناك هاتبیّت ، ئەوجا (جبریل) (سەلامی خوای لیّبیّت) هەردوو سوورەتی ﴿ الفلق ﴾و ﴿ الناس ﴾ی هیّنایە خوارەوە. هەرکە پیّغەمبەری خوا(ﷺ) خویّندی‌یەوە نەخۆشی‌یەکەی نەماو بەساغو سەلامەتی چووە دەر بۆلای هاوەڵەکانی .

(دوعای خەتمی قورئان)

اللهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وآلِ مُحَمَّدٍ ، وَشَرِّفْ بُنْيَانَهُ ، وَعَظِّمْ بُرْهَانَهُ ، وَثَقِّلْ مِيزَانَهُ ، وَتَقَبَّلْ شَفَاعَتَهُ ، وَقَرِّبْ وَسِيلَتَهُ ، وَبَيِّضْ وَجْهَهُ وَاتِمَّ نُورَهُ ، وَارْفَعْ دَرَجَتَهُ ، وَأَحْيِنَا عَلَى سُنَّتِهِ ، وَتَوَفَّنَا عَلَى مِلَّتِهِ ، وَخُذْ بِنَا مِنْهَاجَهُ ، وَاسْلُكْ بِنَا سَبِيلَهُ ، وَاجْعَلْنَا مِنْ أَهْلِ طَاعَتِهِ ، وَاحْشُرْنَا فِي زُمْرَتِهِ ، وَأَوْرِدْنَا حَوْضَهُ ، وَاسْقِنَا بِكَأْسِهِ.
وَصَلِّ اللهُمَّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ صَلاةً تُبَلِّغُهُ بِهَا أَفْضَلَ مَا يَأْمُلُ مِنْ خَيْرِكَ وَفَضْلِكَ وَكَرَامَتِكَ ، انَّكَ ذُو رَحْمَةٍ وَاسِعَةٍ وَفَضْلٍ كَرِيمٍ.
اللهُمَّ اجزهِمَا بَلَّغَ مِنْ رِسَالاَتِكَ ، وَاَدَّى مِنْ ايَاتِكَ ، وَنَصَحَ لِعِبَادِكَ ، وَجَاهَدَ فِي سَبِيلِكَ أَفْضَلَ مَا جَزَيتَ أَحَداً مِنْ مَلائِكَتِكَ الْمُقَرَّبِينَ ، وَأَنبيَائِكَ المرسَلِينَ الْمُصطَفِينَ ، وَالسَّلامُ عَلَيهِ وَعَلَى آلِهِ الطَّيِّبِينَ الطَّاهِرِينَ وَرَحْمَةُ اللهِ وَبَرَكَاتُهُ.

خوایە گیان درودوسلاوی خوا دابارێنە بەسەر گیانی پێغەمبەری خواو خاوخێزانیداو ، بونیادی ڕێزدار بکەو، بەڵگەکانی مەزن بگرەو ، کێشانەی قورس بکەو ، شەفاعەتیشی وەربگرەو ، نزیکی بخەرەوەو ، ڕووخساری ڕۆشن بکەرەوەو، پلەوپایەی بەرزبکەرەوەو ، لەسەر سوننەتی ئەو بمانژێنەو ، لەڕێزی نەتەوەی ئەودا بمانمرێنەو، بەرنامەو پرۆگرامی بخەرە بەرمانو، ڕێگەی ئەویشمان بهێنە بەرو، بمانگێرە لەگوێڕایەڵانو لەژێر پۆلو تاقمی ئەودا حەشرمان بکەو، بمانبەرە سەر حەوزەکەیو ، بەپەرداخی ئەو تێرئاومان بکە.

خوایە گیان سلاوات دابارێنە بەسەر پێغەمبەری خواو خاوخێزانیدا بەچەشنێ ئومێدو خوازەکانی لەخێرو ڕێزداریو شکۆمەندی بێتە دی ، بەراستی تۆ خاوەن سۆزو بەزەییو شکۆمەندنیت.

خوایە گیان پاداشتی ئەو پێغەمبەرە بدەرەوە بەهۆی ڕاگەیانی پەیامەکەی تۆو گەیاندنی بەڵگەو نیشانەکانتو، ئامۆژگاری بەندەکانتو ، تێکۆشان لەپێناوی تۆدا بەباشترین شێوە ، کەوا فریشتە نزیکەکانت پاداشت دابێتەوە لەگەڵ پێغەمبەرانی هەڵبژاردەو ، سلاو درودیش ببارێت بەسەر گیانی خاوخێزانە داوێن پاکەکانی ئەو پێغەمبەرەدا. ئامین.

بەرچاو ڕۆشنی‌یەك

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على أشرف خلق الله محمد وعلى اله ومن دعا بدعوته الى يوم الدين ...

خوێنەری بەڕێز :

بێگومان قورئانی پیرۆز ڕۆح و دینەمۆی ژیان و بوونەو ، ئەو کتێبەیە کەوا هەرگیز مرۆڤ لەخوێندنەوەی بێزار نابێت و ، ڕووداوە سەرسوڕهێنەرەکانیشی بەدرێژایی ڕۆژگار زیاتر بەدەر دەکەون بۆ خەڵکی سەرزەوی.

لەم سۆنگەیەشەوە چەندین تەفسیرو کتێبی بەنرخ سەبارەت بەو نورە خواییە نوسراوەو زانایان و قەڵەمداران لەرۆژ هەڵات و ڕۆژئاوا کەوتونەتە خۆو هەریەك لەلایەکەوە باسیان لێکردووە.

نووسینی فەرهەنگێکیش بۆ بەدەر خستنی وشەکانی قورئان یەکێکە لەوخزمەتانەی بە قورئانی مەزن کراوە، بەڵام زمانی کوردی دەمێك بوو بێبەش بوو لەو خزمەتەو ئێمەش بەئەرکی سەرشانی خۆمانمان زانی هەڵسین بەپڕکردنەوەی ئەو کەلێنەو بەهیوای ئەوەی ئەجرو پاداشتمان دەستگیر ببێت و ، نەوەی کوردی دلێریش سوود مەندبێت پێی.

ئەوەیشی لەم فەرهەنگەدا رەچاو دەکرێت ئەوەیە زیاد لەسەرچاوەیەك بەکارهاتووەو هەتا توانیومانە سوودمان وەرگرتووە لەسەرجەم (تەفسیر)و کتێبەکانی باس لەزاراوە قورئانیەکان دەکەن، دواتریش هۆی دابەزینی ئایەتەکانمان هێناوە لەگەڵ دوعای خەتمی قورئان و ئەرکی موسڵمان لەیادو زیکری پەروەردگار.

ئومێدەوارین جێگەی سوود وەرگرتنی ڕۆڵەی نەتەوەکەمان بێت و توێشویەکیش بێت بۆ ئێمە لەڕۆژی قیامەتدا.

ئامادەکاران

١٧ جمادي الآخرة /١٤٢٤

ئەرکی رۆژانەی موسوڵمان
لەیادو زیکری پەروەردگار

ئەركی رۆژانەی موسوڵمان لەزیكرو یادی خوا

خوێندنی ئەم دوعایانە دوای نوێژی بەیانیو عەسر :

١) **خوێندنی (آية الكرسي):** ﴿اللَّهُ لا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لا تَأْخُذُهُ سِنَةٌ وَلا نَوْمٌ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلا يَؤُودُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ﴾(**البقره:٢٥٥**). (رواه البخاري)

واتە: ((خوا زاتێكە جگە ئەو هیچ خوایەكی تر نیە كەشایەنی پەرستن بێتو ئەو هەمیشە زیندوەو راگرو سەرپەرشتیاری (هەموو دروستكراوەكانیەتی) ، نە وەنەوز دەیگرێتو نەخەو (چونكە راگرو سەرپەرشتیاری بوونەوەرە) هەرچی لەئاسمانەكانو هەرچی لەزەویدا هەیە هەر ئەو زاتە خاوەنیانە ، كێیە ئەوەی (دەتوانێت) تكا بكات لەلای ئەو ، بەبێ مۆڵەتی خۆی ، دەشزانێت چی لەئێستاو داهاتوو رابوردودا روویداوەو روودەدات ، هیچ كام لەدروستكراوانی زانستو زانیاری تەواویان نیە دەربارەی زانیاریو زانستەكانی ئەو ، مەگەر بەوەی كەخۆی بیەوێت فێریان بكات (ئەم پێشكەوتنو زانستەی سەردەم بەشێكی كەمن لەبەخششەكانی خوا ، فەرمانرەواییو دەسەڵاتو زانینی ئەو زاتە هەموو ئاسمانەكانو زەوی گرتۆتەوەو پارێزگاریان بەلای خواوە هیچ گران نیەو ماندووی ناكاتو هەر ئەو خوایەكی بەرزو بڵندو گەورەیە)).

٢) **خوێندنی سوورەتی ﴿ الصمد ﴾و ﴿ الفلق ﴾ و ﴿ الناس ﴾ سێجار**

﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ، اللَّهُ الصَّمَدُ ، لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ،وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُواً أَحَدٌ﴾

واتە: ((ئەی محمد(ﷺ) ، ئەی ئیماندار ، بڵێ: ئەو خوایەی كەناوی (الله)یە خوایەكی تاكو تەنیایە (بێهاوەڵو هاوتایە)و ، خوا زاتێكی پایەدارو دەسەڵاتدارە ، نیازی بەكەس نیەو هەموان ئاتاجی ئەون ، هەر ئەو دەتوانێت بەڵاو ناخۆشی لابەرێتو پێویستیو داخوازیەكانمان جێبەجێبكاتو ، هیچ كەسی لێنەبووەو خۆیشی لەكەس نەبووە ، هەرگیز هاوتاو هاوشێوەو دەسەڵاتدارێكی تر نیە كەلەبەرامبەریەوە بوەستێتو هاوشانی بێت)).

﴿قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ ، مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ، وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ، وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ، وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ﴾.

واتە: ((ئەی محمد(ﷺ) ، ئەی ئیماندار ، بڵێ: پەنادەگرم بەو پەروەردگارەی کەبەرەبەیان پێش دەهێنێت. لەشەڕو خراپەی هەرچی کەدروستیکردووە (لەپەریو ئادەمیزادو مارو مێروو...) لەشەڕو خراپەی شەو کاتێك کەدادێت‌و دنیا تاریك دەبێت‌و دەبێت بەشەوەزەنگ ، لەشەڕو خراپەی ئەوکەسانەی کەجادوو دەکەن‌و پەت‌و دەزوو گرێ دەدەن‌و فووی پیادەکەن (بەفێڵ‌و جادوو نێوانی خەڵکی تێك دەدەن) لەشەڕو خراپەی حەسوودو بەخیل ، کاتێك کەحەسوودی‌و بەخیلی دەبات)).

﴿قلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ، مَلِكِ النَّاسِ، إِلَهِ النَّاسِ ،مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ، الَّذِي يُوَسْوِسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ ، مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ﴾. (رواه أهل السنن).

واتە: ((ئەی محمد(ﷺ) ، ئەی ئیماندار ، بڵێ: پەنادەگرم بەپەروەردگاری خەڵکی ، بەپادشای خەڵکی ، بەخوای خەڵکی ، لەشەڕو خراپەی ئەوەی کەوەسوەسەو خەتەرەو خەیاڵ دەخاتە دڵەوە کە(خەنناسە) ، بریتی‌یە لەوەی کەوەسوەسە فڕێ دەداتە سینەو دڵ‌و دەروونی خەڵکیەوەو لەپەریو خەڵکی ، لەجنۆکەو ئادەمیزاد (ئەوانەیان کەشەیتان سیفەتن)).

٣) خوێندنی ئەم زیکرانە :

ـ (اللهُمَّ عَالِمَ الغَيبِ وَالشَهَادَةِ ، فَاطِرَ السَمَوَاتِ وَالأرض، ربُ كُلِّ شيءٍ وَمَلِكَهُ ، اشْهَدُ أنْ لاَ الَهَ الاَّ أنتَ أعوذُبكَ مِنْ شرِ نَفسي وَشرِ الشيطانِ وَشركَهُ وَأنْ أقتَرِفَ عَلَى نَفسي سوءاً أوْ أجرهُ الى مُسْلِمْ). (رواه الترمذي).

واتە: ((ئەی پەروەردگاری نهێنی‌و ئاشکرا ، بەدیهێنەری ئاسمان‌و زەوی ، ئەی خواو پادشای هەمووشتێك ، من گەواهی تاك‌و تەنیایی تۆ دەدەم ، پەنادەگرم بەتۆ لەشەڕو خراپەی نەفسی خۆم‌و لەشەڕو خراپەی شەیتان‌و هاوەڵ پەیداکردنی ، هەروەها پەنادەگرم بەتۆ لەوەی خراپەیەك بهێنم بەسەر نەفسی خۆمدا ، یان بۆ برایەکی موسڵمانم)).

ـ (يَاحَيُّ يَاقَيوم بِرَحْمَتِكَ أستَغيثُ أصلِحْ لي شأنِي كُلَّهُ وَلاَ تَكلني الى نَفسي طرفَةَ عَين).

(أخرجه النسائي والحاكم وصححه والطبراني بأسناد صحيح).

واتە: ((ئەی پەروەردگاری زیندووی بەتوانا پەنادەگرم بەسۆزو بەزەیی تۆو داواکارم سەرجەم کاروبارەکانم بۆ چاك بکەیت‌و بۆ تەنیا ساتێکیش نەم سپێری بەنەفسی خۆم)).

ـ (لاَالَهَ الا اللهُ وَحْدهُ لاَشَرِيكَ لَهُ ، لَهُ المُلكُ وَلَهُ الحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شيءٍ قَدير).

(رواه البخاري ومسلم).

واتە: ((هیچ خوایەك نییە جگە لەپەروەردگار ؛ کەوا سەرجەم موڵك هی ئەوەو سوپاس‌و ستایش بۆ ئەو ، کەتوانای هەموو شتێکی هەیە)).

ـ (سُبحانَ اللهُ وَالحَمدُ لله وَلاَ الَهَ الاّ اللهُ واللهُ أكبر). (رواه مسلم وغيره) .

واتە: ((بێگەردی‌و پاکی بۆ خواو سوپاس‌و ستایش هەر بۆئەو جگەلەو هیچ خوایەك نییەو هەر ئەو گەورەیە)).

ـ (سُبْحَانَ اللهُ وَبِحَمْدِهِ). (متفق عليه)

واتە: ((بێگەردی‌و پاکی‌و سوپاس بۆ خوای بالآدەست)).

ـ (بِسْمِ اللهِ الذي لايَضرُ مَعَ اسمِهِ شيء فِي الأرضِ وَلاَ في السَماءِ وَهُوَ السَميعُ العَليم).

(رواه ابوداود والنسائي والترمذي وصححه).

واتە: ((بەناوی ئەو خوایەی کەهیچ شتێك لەگەلْ ناوی ئەودا زیانی پێناگات لەسەر زەوی‌و ئاسمان‌و هەرئەویش بیسەرو زانایە)).

ـ (حَسبيَ اللهُ لاَ الَهَ الاّ هُوَ عَلَيهِ تَوَكَلْتُ وَهُوَ رَبُّ العَرشِ العَظيم). (رواه ابوداود)

واتە: ((بەتەنها خوای گەورەم بەسە پەناو پشتگیربێت‌وو ، هەر ئەویش پەروەردگاری عەرشی مەزنە)).

ـ (أعوُذُ بِكَلِماتِ اللهِ التَامات مِنْ شَرِ مَا خَلَق). (رواه مسلم) .

واتە: ((پەنادەگرم بەو وتەتەواوانەی پەروەردگار لەشەڕو خراپەی ئەوەی دروستی کردووە)).

ـ (امنتُ باللهِ وَحدهُ وَكفرتُ بالجبتِ والطاغوتِ واستمسكتُ بالعُروةِ الوثقى لاَ انفصَامَ لَهَا واللهُ سَميعٌ عليم). (رواه ابن أبي الدنيا).

واتە: ((بەتەنیا باوەڕم هێنابەپەروەردگارو بێ‌باوەڕیش بووم بەبت‌و تاغوت‌و، دەستم گرتووە بەپەتێکی پتەوی نەپساوەو پەروەردگاریش بیسەرو زانایە)).

ـ (رضيتُ باللهِ رباً وَبالاسلام ديناً وَبِمُحَمَدٍ نبياً). (رواه الترمذي) .

واتە: ((ڕازیم بەوەی خوا پەروەردگارم بێت‌و ئیسلام ئاین‌و (محمد)یش(ﷺ) پێغەمبەرم بێت)).

ـ (اللهُمَّ بِكَ أمسينا وَبِكَ أصبَحنا وَبِكَ نَحيا وَبِكَ نَموتُ وَاليكَ النشور) (في الصباح وفي المساء واليكَ المَصير). (رواه الترمذي).

واتە: ((پەروەردگارا ڕۆژو شەومان بەناوی تۆ کردەوەو هەر بەناوی تۆیش دەمرین‌و زیندوو دەبینەوە)).

ـ (اللهُمَّ مَا أصبَحَ بِي مِنْ نعمَةٍ أوْ بأحدٍ مِنْ خلقِكَ فَمِنْكَ وَحْدَكَ لاَ شَرِيكَ لَـكَ فَلَـكَ الحَمْدُ وَلَكَ الشُكرُ)كاتێكيش ئێوارەبوو ئەوا بڵێت: (اللهُمَّ مَا أمسَى بِي مِنْ نعمَةٍ ..).
(رواه ابوداود) .

واتە: ((خوايە گيان هەر بەخشش و نيعمەتێك رژاندوتە بەسەر من و هەر بەندەيەكی تردا ئەوا لەتۆوەوەيەو ، تۆ بێ هاوەڵ و هاوتايت و ، سوپاس و ستايش هەربۆ تۆيە)).

ـ (اللهُمَّ اني أصبَحْتُ مِنْكَ بنعمَةٍ وَعَافية وَسترٍ فأتِمَّ عليَّ نعمَتَكَ وَعافِيَتَكَ وَسِترَك).
(رواه ابن السني).

واتە: ((خوايەگيان رۆژم كردەوە بەنيعمەت و بەخششی تۆو بەلەش ساغی و داپۆشينی عەيب و عارەكانم ، داواكارم ئەو نيعمەتانە هەربەدەوام بن و لەش و ساغ و عەيب داپۆشراوم بكەيت)).

ـ (سُبْحانَ اللهِ وَبِحَمده زِنَةَ عَرشِهِ وَمِدادَ كَلِمَاتِهِ). (رواه مسلم) .

واتە: ((بێگەردی و پاكی بۆ ئەو خوايە بەئەندازەی كێشی كۆشكەكەی و بەرينی وتەكانی)).

ـ (اللهُمَّ اني أصبَحْتُ أشهَدُكَ وَأشهَدُ حَمَلَة عَرشِكَ وَملائِكَتِكَ وَجَميع خَلقكَ أنَّكَ أنتَ اللهُ لاَ الَهَ الاَّ أنتَ وَحْدَكَ لاَ شَريكَ لكَ وَأنَّ محمداً (ﷺ) عبدكَ وَرسولُكَ) (كاتی ئێوارانيش بڵێ: (اللهُمَّ اني أمسيتُ). (رواه ابوداود والنسائي والترمذي).

واتە: ((خوايە گيان من وارۆژم لێبوەوەو گەواهی دەدەم بۆ تۆو ئەوانەی عەرشی تۆيان هەڵگرتووە لەفريشتەو سەرجەم دروستكراوەكانت كەواتۆ تاك و تەنياو بێ هاوەڵيت و (محمد)يش (ﷺ) بەندەو نێردراوی تۆيە)).

ـ (اللهُمَّ أنتَ ربِّي لاَ الهَ الاَّ أنتَ خَلَقتَني وَأنا عبدُكَ وَأنا علـى عَـهدِكَ وَوَعْـدِكَ مـا استطعتُ أعوذُ بكَ مِنْ شَرِ مَا صَنَعتُ أبوء لَكَ بنِعمَتِك عليَّ وأبوءُ بذنبي فاغفر لي فأنه لاَيغفـرُ الذنوبَ الاَّ أنتَ). (رواه البخاري).

واتە: ((پەروەردگارا تۆ خوای منيت و هيچ كەس پەروەردگار نييە تۆ نەبێت و ، هەر تۆ منت دروست كردووەو منيش پابەندی ئەو بەڵێنەم كەوا داومە بەتۆو بەپێی تواناو پەنادەگرم بەتۆ لەشەڕو خراپەی ئەوكردارو ڕەفتارانەی كردوومە ، خوايە گيان من دان دەنێم بەو نيعمەتانەدا بەخشوتە پێم و ، دانيش دەنێم بەوگوناهو تاوانانەی ئەنجامم داوە ، بۆيە داواكارم لەسەرجەم گوناهو تاوانەكانم ببوريت ؛ چونكە بەتەنيا هەر تۆ لێبوردەی گوناهو تاوانيت)).

پێغەمبەری خوا(ﷺ) دەفەرموێت: ((پەروەردگار نەوەدو نۆ ناوی هەیە ، هەرکەس بیانژمێرێت ئەوا دەچێتە بەهەشتەوە)).
(مەبەست بەژماردنی ئەوەیە بیڵێت و لەواتاکانی تێبگەیت).

﴿هو الله الذي لا اله الا هو﴾

الرّحمن الرّحيم المَلِكْ القُدوس السلام المؤمن
المُهيمِن العَزيز الجبار المُتكبِر الخَالِق البَارِئ
المُصَوِر الغَفَار القَهار الوَهاب الرَّزاق الفَتاح
العَليم القَابِض البَاسِط الخَافِض الرافِع المُعِز
المُذِل السَميع البَصير الحَكَمْ العَدل اللّطيف
الخَبير الحَليم العَظيم الغَفور الشَكور العَليّ
الكَبير الحَفيظ المُقيت الحَسيب الجَليل الكَريم
الرَّقيب المُجيب الوَاسِع الحَكيم الوَدود المَجيد
البَاعِث الشَهيد الحَق الوَكيل القَويّ المَتين
الوَليّ الحَميد المُحصي المُبدئ المُعيد المُحي
المُميت الحَيّ القَيوم الوَاجِد المَاجِد الوَاحِد
الصَمد القَادِر المُقتَدِر المُقدِم المُؤخِر الأوَل
الآخر الظَاهِر البَاطِن الوَالِي المُتعالي البَر
التّواب المُنتَقِم العَفو الرؤوف مالك المُلك ذوالجلال
والاكرام المُقسط الجامع الغَنيّ المُغني المَانِع
الضار النَافِع النّور الهَادي البَديع الباقي
الوارث الرشيد الصبور

پێڕستی هۆکاری دابەزینی ئایەتەکان

پێرستی هۆکاری
دابەزینی ئایەتەکانی قورئان

ژ.ئایەت	دەقی ئایەت	٧
	سوورەتی ﴿ البقرة ﴾	
٦	﴿إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَوَاءٌ﴾	١
١٩	﴿أَوْ كَصَيِّبٍ مِنَ السَّمَاءِ فِيهِ ظُلُمَاتٌ وَرَعْدٌ وَبَرْقٌ﴾.	٤
٢٦	﴿إِنَّ اللَّهَ لا يَسْتَحْيِي أَنْ يَضْرِبَ مَثَلاً﴾ .	٨
٤٤	﴿أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنْسَوْنَ أَنْفُسَكُمْ﴾.	٩
٦٢	﴿إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالنَّصَارَى وَالصَّابِئِينَ﴾.	
٧٦	﴿وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا﴾.	١١
٧٩	﴿فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ يَكْتُبُونَ الْكِتَابَ﴾.	١٢
٨٠	﴿وَقَالُوا لَنْ تَمَسَّنَا النَّارُ إِلَّا أَيَّاماً مَعْدُودَةً﴾.	١٣
٨٩	﴿وَلَمَّا جَاءَهُمْ كِتَابٌ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ﴾.	١٢
٩٤	﴿قُلْ إِنْ كَانَتْ لَكُمُ الدَّارُ الْآخِرَةُ عِنْدَ﴾.	١٥
٩٧	﴿قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوّاً لِجِبْرِيلَ﴾.	١٥
٩٩	﴿وَلَقَدْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ﴾.	٢١
١٠٢	﴿وَاتَّبَعُوا مَا تَتْلُوا الشَّيَاطِينُ﴾.	٢٢
١٠٤	﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تَقُولُوا رَاعِنَا﴾.	٢٣
١٠٦	﴿مَا نَنْسَخْ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنْسِهَا﴾.	٢٨
١٠٨	﴿أَمْ تُرِيدُونَ أَنْ تَسْأَلُوا رَسُولَكُمْ﴾.	٢٨
١١٣	﴿وَقَالَتِ الْيَهُودُ لَيْسَتِ النَّصَارَى﴾.	٣٠
١١٤	﴿وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ مَنَعَ مَسَاجِدَ﴾.	٣١
١١٥	﴿وَلِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ﴾.	٣٢
١١٨	﴿وَقَالَ الَّذِينَ لا يَعْلَمُونَ لَوْلا يُكَلِّمُنَا اللَّهُ﴾	٣٤
١١٩	﴿إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيراً وَنَذِيراً﴾.	٣٤

ژنایەت	دەقی ئایەتەکە	ل
١٢٠	﴿وَلَنْ تَرْضَى عَنْكَ الْيَهُودُ﴾	٣٤
١٢٥	﴿وَإِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِلنَّاسِ وَأَمْناً﴾.	٣٥
١٣٠	﴿وَمَنْ يَرْغَبُ عَنْ مِلَّةِ إِبْرَاهِيمَ إِلَّا مَنْ سَفِهَ نَفْسَهُ﴾	٣٦
١٤٢	﴿سَيَقُولُ السُّفَهَاءُ مِنَ النَّاسِ﴾.	٣٧
١٥٤	﴿وَلا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾.	٣٨
١٥٨	﴿إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ﴾.	٣٩
١٥٩	﴿إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلْنَا﴾.	٤٠
١٦٤	﴿إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾.	٤١
١٧٤	﴿إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ الْكِتَابِ﴾	٤٢
١٧٧	﴿لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ﴾.	٤٢
١٧٨	﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ﴾.	٤٣
١٨٤	﴿أَيَّاماً مَعْدُودَاتٍ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ﴾.	٤٤
١٨٦	﴿وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ﴾.	٤٤
١٨٧	﴿أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ﴾.	٤٥
١٨٨	﴿وَلا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ﴾.	٤٨
١٨٩	﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَهِلَّةِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ﴾.	٤٨
١٩٠	﴿وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ﴾.	٥١
١٩٥	﴿وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلا تُلْقُوا﴾.	٥٣
١٩٦	﴿وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ﴾	٥٥
١٩٧	﴿الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌ﴾.	٥٧
١٩٨	﴿لَيْسَ عَلَيْكُم جُنَاحٌ ..﴾	٥٧
١٩٩	﴿ثم أفيضوا ..﴾	٥٨
٢٠٠	﴿فاذا قضيتم﴾	٥٩
٢٠٤	﴿وَمِنَ الناسِ مَنْ يُعجِبُكَ ..﴾	٦٠
٢٠٧	﴿وَمِنَ الناسِ مَنْ يَشري نَفْسَه﴾	٦٠

ژ.ئایەت	دەقی ئایەت	ل
٢٠٨	﴿يَا أيها الذينَ امنوا ادخلوا في السلمِ كافة﴾	٦١
٢١٤	﴿أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ﴾	٦١
٢١٥	﴿يَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنفِقُونَ﴾	٦٢
٢١٧	﴿يسألونك عَنِ الشهرِ الحَرام﴾	٦٢
٢١٩	﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ الخمْرِ﴾	٦٣
٢٢٠	﴿وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ اليَتامى﴾	٦٣
٢٢١	﴿وَلاَ تنكحوا المُشركاتِ حَتى يُؤمنَّ﴾	٦٤
٢٢٢	﴿وَيَسألونكَ عَنِ المَحيض﴾	٦٤
٢٢٣	﴿نسَاؤكم حرثٌ لَكُم﴾	٦٥
٢٢٤	﴿وَلاَ تَجْعَلُوا اللهَ عُرضَةً لأيْمَانِكُم﴾	٦٧
٢٢٨	﴿وَالمُطلَّقات يَتربَّصْنَ﴾	٦٧
٢٢٩	﴿الطلاقُ مَرَّتان﴾	٦٨
٢٣٠	﴿وَاذا طَلَّقتُمْ النساء فَبَلَغنَ ..﴾	٧٠
٢٣١	﴿وَاذا طَلَّقتم النساء﴾	٧٠
٢٣٢	﴿وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلا تَعْضُلُوهُن﴾	
٢٣٨	﴿حَافِظُوا عَلَى الصَلَوات﴾	٧٢
٢٤٠	﴿والذينَ يُتَوَفَّونَ مِنكُمْ وَيَذَرونَ ازواجاً﴾	٧٣
٢٤١	﴿وللمُطلَّقاتِ مَتاعٌ بالمَعروف﴾	٧٣
٢٤٥	﴿مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضاً حَسَناً﴾	٧٣
٢٥٦	﴿لا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ﴾	٧٤
٢٥٧	﴿اللهُ وليُّ الذينَ امَنوا﴾	٧٥
٢٦٧	﴿يَا أيها الذينَ امنوا انفقوا مِنْ طيباتِ ماكَسَبْتُم﴾	٧٦
٢٧٢	﴿ليسَ عَلَيكَ هُداهُم﴾	٧٨
٢٧٤	﴿الذينَ يُنفقون أموالَهُم بالليلِ والنهارِ﴾	٧٨
٢٧٨	﴿يا أيها الذين امَنوا أتقوا اللهَ وذروا﴾	٧٨
٢٥٨	﴿امنَ الرَّسُولُ﴾	٧٩

ژمارەی . ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ٧٢

ژ.ئایەت	دەقی ئایەت	لا
	سوورەتی ﴿ ال عمران ﴾	
١٢	﴿قُلْ لِلَّذينَ كَفَروا سَتُغْلَبون﴾	٨٠
٢٣	﴿أَلَمْ تَرَ الى الذينَ أوتوا﴾	٨٠
٢٦	﴿قل اللهُمَّ مَالِكَ المُلْكِ﴾	٨١
٢٨	﴿لاَيَتخِذِ المُؤمِنُونَ﴾	٨١
٣١	﴿قُلْ انْ كُنتُمْ تحبونَ اللهَ﴾	٨١
٥٨	﴿ذَلِكَ نَتْلوه عَلَيْكَ﴾	٨٢
٦٥	﴿يَا أهل الكِتاب لِم تُحَاجُونَ﴾	٨٣
٧٢	﴿وَقَالَتْ طائِفَةٌ﴾	٨٤
٧٧	﴿انَّ الذينَ يشترون﴾	٨٥
٧٩	﴿مَاكانَ لِبَشَرٍ﴾	٨٧
٨٦	﴿كَيفَ يَهديْ اللهُ قوماً﴾	٨٨
٩٧	﴿ومَنْ كَفَر ﴾	٨٨
١٠٠	﴿يَا أيها الذينَ امنوا انْ تُطيعوا﴾	٨٩
١١٣	﴿ليسوا سَواءً﴾	٩٠
١١٨	﴿يَا أيها الذينَ امنوا لاَ تتخِذوا﴾	٩٢
١٢١	﴿واذ غدوتَ﴾	٩٢
١٢٨	﴿ليسَ عَلَيكَ مِنَ الامرِ شئ﴾	٩٣
١٣٠	﴿يَا أيها الذينَ امنوا﴾	٩٥
١٤٠	﴿وَيَتخِذَ مِنكُم شُداءَ﴾	٩٥
١٤٣	﴿وَلَقَد كُنتُم﴾	٩٦
١٤٤	﴿وَمَا مُحَمدٌ الاَّ رسولٌ﴾	٩٦
١٥٤	﴿ثُمَّ أنزلَ عَلَيكُم﴾	٩٨
١٦١	﴿وَمَا كان لنبي أن يَغلَ﴾	٩٨
١٦٥	﴿اولَما أصَابَتكُم مُصيبةٌ﴾	٩٨
١٦٩	﴿وَلاَ تحسبنَّ﴾	٩٩

ژ.ئایەت	دەقی ئایەت	ل
٢٠٨	﴿يَا أيها الذينَ امنوا ادخلوا في السِلمِ كافة﴾	٦١
٢١٤	﴿أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّة﴾	٦١
٢١٥	﴿يَسْأَلونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ﴾	٦٢
٢١٧	﴿يَسألونكَ عَنِ الشَهرِ الحَرام ﴾	٦٢
٢١٩	﴿يَسْألونَكَ عَنِ الخَمْرِ﴾	٦٣
٢٢٠	﴿وَيَسْألونكَ عَنِ اليَتامى﴾	٦٣
٢٢١	﴿وَلاَ تنكحوا المُشرِكاتِ حَتى يُؤمِنَّ﴾	٦٤
٢٢٢	﴿وَيَسألونكَ عَنِ المَحيض﴾	٦٤
٢٢٣	﴿نِسَاؤكم حرثٌ لَكُم﴾	٦٥
٢٢٤	﴿وَلاَ تَجْعَلُوا اللهَ عُرضَةً لأيْمَانِكُم﴾	٦٧
٢٢٨	﴿وَالمُطلَّقات يَتَرَبَصْنَ﴾	٦٧
٢٢٩	﴿الطلاقُ مَرَّتان﴾	٦٨
٢٣٠	﴿وَاذا طَلَّقتُمْ النساءَ فَبَلَغْنَ ..﴾	٧٠
٢٣١	﴿وَاذا طلَّقتم النساء﴾	٧٠
٢٣٢	﴿وَإِذَا طَلَّقتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلا تَعْضُلُوهُنَ﴾	
٢٣٨	﴿حَافِظُوا عَلَى الصَلَوات﴾	٧٢
٢٤٠	﴿والذينَ يُتوَفَونَ مِنْكُمْ وَيَذَرونَ أزواجاً﴾	٧٣
٢٤١	﴿وللمُطلَّقاتِ مَتاعٌ بالمَعروف﴾	٧٣
٢٤٥	﴿مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضاً حَسَناً﴾	٧٣
٢٥٦	﴿لا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُشْدُ مِنَ الْغَيِّ﴾	٧٤
٢٥٧	﴿اللهُ وليُّ الذينَ امنوا﴾	٧٥
٢٦٧	﴿يَا أيها الذينَ امنوا انفقوا مِنْ طيباتِ ماكَسَبْتُم﴾	٧٦
٢٧٢	﴿ليسَ عَلَيكَ هُداهُم﴾	٧٨
٢٧٤	﴿الذينَ يُنفقون أموالَهُم بالليلِ والنَهارِ﴾	٧٨
٢٧٨	﴿يا أيها الذين امَنوا اتقوا الله وذروا ﴾	٧٨
٢٥٨	﴿امَنَ الرَّسُولُ﴾	٧٩

ژمارەی . ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ٧٢

ژ.ئایەت	دەقی ئایەت	لا
	سوورەتی ﴿ ال عمران ﴾	
١٢	﴿قُلْ لِلَّذينَ كَفَروا سَتُغْلَبون﴾	٨٠
٢٣	﴿أَلَمْ تَرَ الى الذينَ أوتوا﴾	٨٠
٢٦	﴿قل اللهمَّ مَالِكَ المُلْكِ﴾	٨١
٢٨	﴿لاَيَتخِذِ المُؤمِنون﴾	٨١
٣١	﴿قُلْ انْ كُنتُمْ تُحبونَ الله﴾	٨١
٥٨	﴿ذَلِكَ نَتلُوه عَلَيْكَ﴾	٨٢
٦٥	﴿يَا أهل الكِتابِ لِم تُحَاجُونَ﴾	٨٣
٧٢	﴿وَقَالَتْ طائِفَةٌ﴾	٨٤
٧٧	﴿انَّ الذينَ يشترون﴾	٨٥
٧٩	﴿مَاكانَ لِبَشَرٍ﴾	٨٧
٨٦	﴿كَيفَ يَهدِيُ اللهُ قَوماً﴾	٨٨
٩٧	﴿ومَنْ كَفَر﴾	٨٨
١٠٠	﴿يَا أيها الذينَ امنوا انْ تُطيعوا﴾	٨٩
١١٣	﴿ليسوا سَواءٌ﴾	٩٠
١١٨	﴿يَا أيها الذينَ امنوا لاَ تَتخِذوا﴾	٩٢
١٢١	﴿واذْ غدوتَ﴾	٩٢
١٢٨	﴿ليسَ عَلَيكَ مِنَ الامرِ شيءٍ﴾	٩٣
١٣٠	﴿يَا أيها الذينَ امنوا﴾	٩٥
١٤٠	﴿ويَتخِذَ مِنْكُم شُداءَ﴾	٩٥
١٤٣	﴿ولَقَد كُنتُم﴾	٩٦
١٤٤	﴿وَمَا مُحَمدٌ الاَّ رسولٌ﴾	٩٦
١٥٤	﴿ثُمَّ أنزلَ عَلَيكُم﴾	٩٨
١٦١	﴿وَمَا كان لنبيٍ أن يَغلَ﴾	٩٨
١٦٥	﴿أولَما أصَابَتكُم مُصيبةٌ﴾	٩٨
١٦٩	﴿ولاَ تحسبنَّ﴾	٩٩

ژ.ئایەت	دەقی ئایەت	ل
١٧٢	﴿الذينَ استجابوا﴾	٩٩
١٨١	﴿لَقَد سَمِعَ اللهُ﴾	١٠١
١٨٦	﴿ولَتسمَعُنَّ﴾	١٠٢
١٩٠	﴿ان في خَلقِ السمواتِ والأرض﴾	١٠٤
١٩٥	﴿فاستَجابَ لَهُم﴾	١٠٤
١٩٩	﴿وَانَّ مِنْ أهلِ الكِتابِ﴾	١٠٤
	ژمارەی . ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ٣١	
	سوورەتی ﴿ نساء ﴾	
٤	﴿وَآتوا النّساءَ صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَة﴾	
٧	﴿للرجالِ نَصيبٌ﴾	١٠٥
١١	﴿يوصيكُمُ اللهُ﴾	١٠٥
١٩	﴿يَا أيها الذينَ امنوا لاَيَحل لكُم انْ ترثوا النساء كرهاً﴾	١٠٩
٢٤	﴿وَالمُحصَنات من النساء﴾	١١٠
٣٢	﴿وَلاَتَيَمّموا﴾	١١١
٣٣	﴿وَالذينَ عَقَدَتْ أيمانُكُم﴾	١١١
٣٤	﴿الرجالُ قوامون﴾	١١٢
٣٧	﴿الذينَ يَبْخَلونَ﴾	١١٣
٤٣	﴿يَا أيها الذينَ امنوا لاَتَقربوا﴾	١١٤
٤٤	﴿أَلَمْ تَرَ﴾	١١٥
٤٧	﴿يا أيها الذينَ أوتوا الكِتابَ﴾	١١٦
٤٨	﴿انّ الله لاَ يَغْفِرُ أنْ يُشرِكَ بِهِ﴾	١١٦
٤٩	﴿ألَم تَرَ الى الذينَ يزكون﴾	١١٦
٥١	﴿ألَمْ تَرَ الى الذينَ أوتوا﴾	١١٧
٥٨	﴿انّ الله يأمُركم﴾	١١٩
٥٩	﴿يَا أيها الذينَ امَنوا أطيعوا اللهَ﴾	١١٩
٦٠	﴿ألَمْ تَرَ الى الذينَ يَزعمون﴾	١٢٠

ژ.ئایەت	دەقی ئایەت	ل
٦٥	﴿فلا وربكَ﴾	١٢٠
٦٩	﴿ومَنْ يُطِع الله﴾	١٢٤
٧٧	﴿أَلَمْ تَرَ الى الذينَ قيلَ لهُم كُفوا أيديكم ﴾	١٢٥
٨٣	﴿وَاذا جَاءَ هُم﴾	١٢٦
٨٨	﴿فَمالَكُم في المُنافقينَ﴾	١٢٦
٩٠	﴿الاَّ الذينَ يَصِلُونَ﴾	١٢٨
٩٢	﴿وَمَا كانَ لِمؤمِنٍ﴾	١٣١
٩٤	﴿يَا أيها الذينَ امنوا اذا ضربْتُم﴾	١٣٢
٩٥	﴿لاَيَستَوي القَاعِدونَ﴾	١٣٦
٩٧	﴿انْ الذينَ تَوَفَاهُم﴾	١٣٦
١٠٠	﴿ وَمَنْ يَخرُج مِنْ بَيْتِهِ﴾	١٣٨
١٠١	﴿وَاذا ضَرَبْتُم﴾	١٤٠
١٠٢	﴿وَلاَ جُناحَ عَلَيْكُم﴾	١٤٣
١٠٥	﴿انا أنزلنا﴾	١٤٣
١٢٣	﴿ليسَ بأمانيكم﴾	١٥٢
١٢٤	﴿وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَالِحَات﴾	١٥٢
١٢٧	﴿وَيَستَفْتونَكَ في النساءِ﴾	١٥٢
١٢٨	﴿وانْ امرأة﴾	١٥٣
١٣٥	﴿يَا أيها الذينَ امنوا كونوا قوامينَ﴾	١٥٥
١٤٨	﴿لايُحِبُ اللهُ الجَهرَ بالسوءِ﴾	١٥٦
١٥٣	﴿يسألُكَ أهلُ الكِتابِ﴾	١٥٨
١٦٣	﴿انَّا أوحَينا اليكَ﴾	١٥٩
١٦٦	﴿لَكِنِ الله يَشْهَدُ﴾	١٥٩
١٧٦	﴿يَستَفْتونَكَ قُلِ اللهُ يُفتيكُم فِي الكَلالَةِ﴾	١٦٠
	ژمارەی . ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ٤٢	

ژ.ئایەت	دەقی ئایەت	ل
	سوورەتی ﴿ المائدة ﴾	
٢	﴿لاتحلوا شعائرَ اللهِ﴾	١٦١
٣	﴿حُرِمَتْ عَلَيكُم المَيتة﴾	١٦٣
٤	﴿يَسالونَكَ مَاذا أحلَ لَهُم﴾	١٦٣
٦	﴿يَا أيها الذينَ امنوا اذا قُمتُم الى الصلاةَ﴾	١٦٥
١١	﴿يَا أيها الذينَ امنوا اذكروا نعْمَةَ اللهِ﴾	١٦٧
١٥	﴿يَا أهلَ الكِتابِ قَدْ جاءكُم رَسولُنا﴾	١٦٩
١٨	﴿وقَالَتِ اليَهود﴾	١٧٠
٣٣	﴿انَّمَا جَزاءُ الذينَ يُحارِبُونَ﴾	١٧١
٣٨	﴿وَالسَارِقُ وَالسَارِقَةُ﴾	١٧١
٤١	﴿يَا أيها الرَسولُ﴾	١٧٢
٤٩	﴿وانِ احكُم بَينَهُم بِمَا أنزلَ اللهُ﴾	١٧٥
٥١	﴿يَا أيها الذينَ امنوا لاَتتخِذوا دينَكُم﴾	١٧٥
٥٥	﴿إنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا﴾	١٧٦
٥٧	﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تَتَّخِذُوا الَّذِينَ ﴾	١٧٧
٦٤	﴿وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ غُلَّتْ أَيْدِيهِمْ﴾	١٧٩
٦٧	﴿يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِغْ مَا أنزِلَ اليكَ مِنْ رَبِكَ﴾	١٧٩
٦٨	﴿قُلْ يَا أهلَ الكِتابِ﴾	١٨١
٨٢	﴿ولَتَجدنَّ اقرَبَهُم مَودةً﴾	١٨٢
٨٧	﴿يَا أيها الذينَ امنوا لاَ تُحرموا﴾	١٨٤
٩٠	﴿يَا أيها الذينَ امنوا انَّما الخمر﴾	١٨٦
١٠٠	﴿قُلْ لاَيَستَوي﴾	١٨٨
١٠١	﴿يَا أيها الذينَ امنوا لاَتسألوا ﴾	١٨٩

ژمارەی . ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە ٢٢:

ژ.ئایەت	دەقی ئایەتەکە	ل
	سوورەتی ﴿ الانعام ﴾	
١٩	﴿قُلْ ايُّ شيءٍ اكبَرُ شَهادةً﴾	١٨٩
٢٦	﴿وَهُمْ يَنْهَونَ عنه وينأون﴾	١٩٠
٣٣	﴿قد نَعْلَمُ انهُ لَيَحْزُنُكَ﴾	١٩١
٥٢	﴿وَلاتَطرُد﴾	١٩١
٦٥	﴿قُلْ هُوَ القَادر﴾	١٩٥
٨٢	﴿الذينَ امنوا﴾	١٩٥
٩١	﴿وَمَاقَدَروا الله﴾	١٩٦
٩٣	﴿وَمَنْ اظلَمُ﴾	١٩٧
٩٤	﴿ولَقَد جئتمونا فُردى﴾	١٩٧
١٠٨	﴿وَلاتَسبوا﴾	١٩٨
١٠٩	﴿واقسَموا﴾	١٩٨
١١٨	﴿فكلوا﴾	٢٠٠
١٢٢	﴿أوَمَنْ كانَ ميتاً﴾	٢٠١
١٤١	﴿وَاتوا حَقَّهُ يومَ حَصَادِهِ وَلاَ تُسرِفوا﴾	٢٠١
	ژمارەی . ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ١٤	
	سوورەتی ﴿ الاعراف ﴾	
٣١	﴿يا بنيّ ادمَ خُذوا زينَتَكُم عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ﴾	٢٠٢
١٨٤	﴿أوَلَمْ يَتفَكروا﴾	٢٠٢
١٨٧	﴿يَسألونَكَ عَنِ الساعة﴾	٢٠٢
٢٠٤	﴿وَاذا قُرِئَ القُرانُ﴾	٢٠٣
	ژمارەی . ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ٤	
	سوورەتی ﴿ الانفال ﴾	
١	﴿وَيَسألونَكَ عَنِ الانفال﴾	٢٠٦
٥	﴿كَمَا اخرَجَك﴾	٢٠٧
٩	﴿اذْ تَستَغيثونَ﴾	٢٠٨

ژ.ئایەت	دەقی ئایەتەکە	ل
١٧	﴿وَمَا رَمَيتَ﴾	٢٠٩
١٩	﴿أَنْ تَستَفتَحوا﴾	٢١٠
٢٧	﴿يَا أيها الذينَ امنوا لاتخونوا اللهَ﴾	٢١١
٣٠	﴿وَاذْ يمكرُ بِكَ﴾	٢١٣
٣١	﴿وَاذا تُتلَى﴾	٢١٥
٣٢	﴿وَاذْ قَالوا اللهُمَّ﴾	٢١٦
٣٥	﴿وَمَا كانَ صَلاتُهمْ﴾	٢١٧
٣٦	﴿انَّ الذينَ كَفَروا﴾	٢١٨
٤٧	﴿وَلاتَكونوا﴾	٢١٩
٤٩	﴿اذْ يَقولُ المُنافِقُونَ﴾	٢٢٠
٥٥	﴿انَّ شرَّ الدَّوابِ عِنْدَ اللهِ الذينَ كفروا﴾	٢٢١
٥٨	﴿وَاما تَخافَنَّ﴾	٢٢١
٦٤	﴿يَا أيها النبيُّ حَسْبُكَ اللهُ﴾	٢٢٢
٦٥	﴿انْ يَكُنْ مِنكُمْ عِشرونَ صابِرونَ﴾	٢٢٣
٦٧	﴿مَا كانَ لنبيٍ﴾	٢٢٣
٧٠	﴿يَا أيها النبيُّ قُلْ لِمَنْ في أيديكم ﴾	٢٢٤
٧٣	﴿والذينَ كَفَروا﴾	٢٢٥
٧٥	﴿وأولوا الارحامِ﴾	٢٢٥
	ژمارەی . ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ٢١	
	سوورەتی ﴿التوبة ﴾	
١٤	﴿قاتلوهم يُعَذبْهُم اللهُ﴾	٢٢٥
١٧ ـ ١٩	﴿مَا كانَ للمُشرِكينَ﴾	٢٢٥
٢٥	﴿وَيَومَ حُنَينَ﴾	٢٢٧
٢٨	﴿وانْ خِفتُم عيلَةً﴾	٢٢٨
٣٠	﴿وَقَالَتِ اليَهودُ﴾	٢٢٨
٣٧	﴿انَّمَا النسيءُ زياةٌ في الكُفرِ﴾	٢٢٩

ژ.ئایەت	دەقی ئایەتەکە	لا
٣٨	﴿يَا أيها الذينَ امنوا مَالَكُم اذَا قِيلَ لَكُم﴾	٢٢٩
٣٩	﴿الاَّتنفروا﴾	٢٣٠
٤١	﴿انفِروا خِفافاً وثِقالاً﴾	٢٣٠
٤٣	﴿عَفَا اللهُ عَنْكَ﴾	٢٣١
٤٩	﴿ومِنْهُم مَنْ يَقولُ ائذنْ لي﴾	٢٣١
٥٠	﴿انْ تُصِبْكَ حَسَنَةٌ﴾	٢٣٢
٥٣	﴿قُلْ أنفِقوا﴾	٢٣٣
٥٨	﴿ومِنْهُم مَنْ يَلْمِزُكَ﴾	٢٣٣
٦٥	﴿ولَئِن سألتَهُم﴾	٢٣٤
٧٤	﴿يَحْلِفونَ باللهِ مَاقَالُوا﴾	٢٣٦
٧٥	﴿ومِنْهُم مَنْ عَاهَدَ اللهَ﴾	٢٣٨
٧٩	﴿الذينَ يَلْمِزونَ المطَّوعينَ﴾	٢٤٠
٨١	﴿فَرِحَ المُخَلَّفُونَ﴾	٢٤١
٨٤	﴿ولاَ تُصَلِّ عَلَى أحدٍ مِنْهُم ماتَ﴾	٢٤١
٩٢/٩١	﴿ليسَ الضُعَفاءِ﴾	٢٤٣
٩٩	﴿ومِنَ الأعرابِ مَنْ يُؤمِن باللهِ﴾	٢٤٣
١٠٢	﴿وآخَرونَ اعتَرَفوا﴾	٢٤٣
١٠٧	﴿والذينَ اتَخَذوا مَسجِداً ضِراراً﴾	٢٤٦
١١١	﴿انَّ اللهَ اشترى﴾	٢٤٩
١١٣	﴿مَا كان للنبيِّ﴾	٢٥٠
١١٧	﴿لَقَدْ تَابَ اللهُ عَلَى النبيِّ﴾	٢٥٢
١٢٢	﴿ومَا كانَ المؤمنون لينفِروا كافة﴾	٢٥٣
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ٣١	
	سوورەتی ﴿ یونس ﴾	
٢	﴿أكانَ للنَّاسِ عَجَباً﴾	٢٥٤
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ١	

ژ.ئایەت	دەقی ئایەتەکە	لا
	سوورەتی ﴿ هود ﴾	
٥	﴿الا أنهم يثنونَ صدورهم﴾	٢٥٤
٨	﴿اقترَبَ للناسِ حِسَابُهـُم﴾	٢٥٥
١١٤	﴿وَاقِمِ الصلاةَ طَرَفَيِّ النهارِ وَزلفاً من الليل﴾	٢٥٦
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ٣	
	سوورەتی ﴿ يوسف ﴾	
٣	﴿نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ أحسنَ القصص﴾	٢٥٧
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ١	
	سوورەتی ﴿ الرعد ﴾	
٨	﴿اللهُ يَعْلَمُ مَا تَحمِلُ كُلُّ انثى ﴾	٢٥٨
١٣	﴿ويُرسِلُ الصواعق فيصيب بها من يشاءُ﴾	٢٥٩
٣١	﴿ولَو أنَّ قُراناً سيرت به الجبالُ﴾	٢٥٩
٣٩	﴿ يَمْحو اللهُ مَايَشاءُ ويُثْبتُ﴾	٢٦٠
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ٤	
	سوورەتی ﴿ ابراهيم ﴾	
٢٨	﴿ألَمْ تَر الى الذينَ بَدلوا نعمةَ اللهِ كفراً﴾	٢٦٠
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ١	
	سوورەتی ﴿ الحجر ﴾	
٢٤	﴿ولَقَد عَلِمْنَا﴾	٢٦٠
٤٥	﴿انَّ المُتقينَ﴾	٢٦١
٤٧	﴿وَنَزعنا مافي صدورِهِم﴾	٢٦٢
٤٩	﴿نبئ عِبَادي﴾	٢٦٢
٩٥	﴿انَّا كَفيناكَ المُستهزئين﴾	٢٦٤
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ٥	
	سوورەتی ﴿ النحل ﴾	
١	﴿أتى أمرُ اللهِ﴾	٢٦٥

ژ.ئایەت	دەقی ئایەتەکە	لا
٣٨	﴿وَاَقسَموا﴾	٢٦٥
٤١	﴿والذينَ هَاجَروا﴾	٢٦٦
٧٥	﴿ضربَ اللهُ مثلاً﴾	٢٦٧
٨٣	﴿يَعْرِفونَ نِعْمَةَ اللهِ﴾	٢٦٧
٩١	﴿وَاَوفوا﴾	٢٦٨
١٠٣	﴿ولقد نعلم ﴾	٢٦٨
١٠٦	﴿الا من اكره﴾	٢٦٨
١٢٦	﴿وَانْ عَاقَبتُم﴾	٢٧٠
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە: ٨	
	سوورەتی ﴿الاسراء﴾	
١٥	﴿وَلاَتزروا وازرةُ وزرَ اخرى﴾	٢٧١
٢٦	﴿واتِ ذَا القربَى﴾	٢٧١
٢٨	﴿وَاما تَخافَنَّ﴾	٢٧١
٢٩	﴿وَلاَ تَجْعل يَدَكَ﴾	٢٧٢
٤٥	﴿وَاذَا قَراتَ القُرانَ﴾	٢٧٣
٥٦	﴿قُلْ ادعُوا﴾	٢٧٣
٥٩	﴿وَمَا مَنَعنا﴾	٢٧٤
٦٠	﴿وَمَا جَعَلْنَا﴾	٢٧٥
٦١	﴿وَالشَجَرَة المَلعونة في القُرانِ﴾	٢٧٦
٧٣	﴿وَانْ كَادوا لَيَفتنوكَ﴾	٢٧٦
٧٦	﴿وانْ كَادوا لَيَستَفِزونَكَ ﴾	٢٧٩
٨٠	﴿وَقُلْ ربِّ اَدخِلنِيْ﴾	٢٨٠
٨٥	﴿وَيَسألونَكَ عَنِ الروحِ﴾	٢٨٠
٨٨	﴿قُلْ لَئِن اجتَمَعَتِ الانسُ والجن﴾	٢٨١
٩٠	﴿قَالوا لن نُؤمِنَ لَكَ﴾	٢٨٢
١١٠	﴿قُل ادعوا الله﴾	٢٨٧

ژنایەت	دەقی ئایەتەکە	لا
١١١	﴿وقُلِ الحمدُ للهِ﴾	٢٨٩
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ١٧	
	سوورەتی ﴿ الكهف ﴾	
٢٣	﴿ولاَ تقولَنَّ لشيءٍ أني فاعلٌ ذلك غداً﴾	٢٩٢
٢٨	﴿واصبِر نَفْسَكَ﴾	٢٩٢
١٠٩	﴿قُلْ لَو كانَ البَحرُ﴾	٢٩٤
١١٠	﴿فَمَنْ كَانَ يَرجو لِقاءَ رَبهِ﴾	٢٩٥
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ٤	
	سوورەتی ﴿ مريم ﴾	
٦٤	﴿وَمَا نَتنَزلُ الاَّ بأمرِ ربكَ ﴾	٢٩٦
٧٧	﴿أفرأيتُم الذي كَفَرَ باياتنا ﴾	٢٦٨
٩٦	﴿انَّ الذين امنوا﴾	٢٩٩
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هی دابەزینیان هەیە : ٣	
	سوورەتی ﴿ طه ﴾	
١	﴿طه ، مَا أنزلنا عليكَ القُرانَ لِتشقَى﴾	٢٩٩
١٠٥	﴿ويَسألونكَ عَنِ الجِبَالِ﴾	٣٠٠
١١٤	﴿ولاَتَعجَلْ بالقُرانِ مِن قَبلِ﴾	٣٠٠
١٣١	﴿ولاَ تَمُدَّنَّ عَينَيكَ﴾	٣٠١
	ژمارەی ئەوئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ٤	
	سوورەتی ﴿ الانبياء ﴾	
٦	﴿مَا امنتْ قَبْلَهُم مِنْ قَريَةٍ﴾	٣٠١
٣٤	﴿وَمَا جَلْنا لِبَشَرٍ مِنْ قَبْلِكَ الخُلد﴾	٣٠٢
٣٦	﴿وَاذا رَاءكَ الذينَ كَفروا انْ يَتخذونَكَ الاَّ هُزواً﴾	٣٠٢
١٠١	﴿انَّ الذينَ سَبَقَتْ لَهُم مِنَّا الحَسَنى اولئك عنها مبعَدون﴾	٣٠٣
	کۆی ئایەتەکانی هۆکاری دابەزینیان هەیە : ٤	

لا	دەقی ئایەتەکە	ژ.ئایەت
	سوورەتی ﴿ الحج ﴾	
٣٠٤	﴿وَمِنَ الناسَ مَنْ يجادل﴾	٣
٣٠٤	﴿وَمِنَ الناسِ مَنْ يعبد اللهِ على حرفٍ﴾	١١
٣٠٥	﴿هَذَانِ خصمَان﴾	١٩
٣١٠	﴿وَمَنْ يُردْ فيهِ بالحاد﴾	٢٥
٣١١	﴿وَعَلَى كل ضامرٍ﴾	٢٧
٣١١	﴿لَنْ يَنالَ اللهُ لحومها﴾	٣٧
٣١١	﴿اذنَ للذينَ يُقاتلون﴾	٣٩
٣١٢	﴿وَمَا أرسَلنا قَبْلَكَ مِنْ رسولٍ﴾	٥٢
٣١٤	﴿ومن عاقب بمثلِ ماعوقب بهِ﴾	٦٠
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ٩	
	سوورەتی ﴿ المؤمنون ﴾	
٣١٦	﴿الذينَ هُمْ في صَلاتِهم خَاشِعون﴾	٢
٣١٨	﴿وَلَقَد خلقنا الانسانَ مِنْ سلالة من طين﴾	١٤
٣١٨	﴿مُستكبرين بِهِ سامراً تَهجرون﴾	٦٧
٣٢٠	﴿ولقد أخذناهم بالعذاب فما استكانوا لربهم﴾	٧٦
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ٥	
	سوورەتی ﴿ النور ﴾	
٣٢٢	﴿الزاني لايَنكِحُ الاّ زانية﴾	٣
	﴿والذين يرمونَ أزواجَهُم﴾	٦
٣٢٨	﴿انَّ الذينَ داؤوا بالافكِ﴾	١١
٣٣٨	﴿وَلاَيأتَلِ اولوا الفَضْلِ مِنكُم وَالسَعَةِ﴾	٢٢
٣٣٨	﴿انَّ الذينَ يَرمونَ المُحصَناتِ الغَافِلاتِ المُؤمِنَات﴾	٢٣
٣٣٩	﴿الخَبيثاتُ للخبيثينَ﴾	٢٦
٣٤٠	﴿يَا أيها الذينَ امنوا لاتَدخلوا بيوتاً﴾	٢٧

ژ.ئایەت	دەقی ئایەتەکە	لا
٣١	﴿وَقُلْ للمؤمنات﴾	٣٤٠
٣٣	﴿والذينَ يَبْتَغونَ الكِتابَ﴾	٣٤١
٣٣	﴿و لاَتكرهُوا فَتَياتِكمْ عَلَى البَغاء﴾	٣٤١
٤٨	﴿وَاذَا دَعوا الى اللهِ ورَسولِهِ﴾	٣٤٣
٥٥	﴿وَعَدَ اللهُ الذين امنوا﴾	٣٤٤
٦١	﴿ليسَ عَلَى الاعمى حَرَجٌ﴾	٣٤٦
٦٢	﴿انَّمَا المُؤمنونَ الذينَ امنوا باللهِ وَرَسولِهِ و..﴾	٣٤٩
٦٣	﴿لاتَجْعَلوا دُعاءَ الرسولِ بينَكُم كدعاءِ بَعضكم بعضاً﴾	٣٤٩
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ١٥	
	سوورەتی ﴿ الفرقان ﴾	
١٠	﴿ تَبارَكَ الذي انْ شاءَ جَعَلَ لَكَ ﴾	٣٥٠
٢٠	﴿وَمَا أرسَلنا قبلَكَ مِنَ المُرسَلين الاّ أنهم ليأكلونَ الطعام﴾	٣٥١
٢٧	﴿وَيومَ يعضُ الظالِمُ عَلَى يَدَيهِ﴾	٣٥١
٣٢	﴿وَقَالَ الذينَ كفروا لولاَ نزلَ عليه القرانُ ﴾	٣٥٢
٦٨	﴿والذينَ لاَيَدعونَ مَعَ اللهِ الهاً اخرَ ...﴾	٣٥٢
٧٠	﴿الاّ مَنْ تَابَ﴾	٣٥٥
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ٦	
	سوورەتی ﴿ الشعراء ﴾	
٢٠٥ ـ ٢٠٧	﴿افرأيتَ انْ مَتعناهُم سنين ثم جاءهم ماكانوا يوعدون﴾	٣٥٦
٢١٤	﴿وَاخفضْ جَناحَكَ لِمَنْ اتبَعَكَ مِنَ المُؤمنين﴾	٣٥٦
٢٢٤	﴿والشعراءُ يتبعُم الغَاوون﴾	٣٥٦
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ٥	
	سوورەتی ﴿ القصص ﴾	
٥١ ـ ٥٢	﴿الذينَ اليناهُم الكِتابَ﴾	٣٥٨
٥٦	﴿انَّكَ لاَتَهْدي مَنْ احببتَ﴾	٣٥٩
٥٧	﴿وقالوا انْ نَتبع الهدى مَعَكَ﴾	٣٦٠

ژ.ئایەت	دەقی ئایەتەکە	ل
٦١	﴿أفَمَنْ وعَدناهُ﴾	٣٦٠
٨٥	﴿انّ الذي فرضَ عَلَيك القُران﴾	٣٦٠
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ٦	
	سوورەتی ﴿ العنكبوت ﴾	
١	﴿الم أحسب الناس أنْ يتركوا﴾	٣٦١
٨	﴿ووصّينا الانسان بوالديه حسناً﴾	٣٦٢
٥١	﴿ومِنَ الناسِ مَنْ يقولُ امنا بالله﴾	٣٦٢
٦٠	﴿وكأين مِنْ دابةٍ لاتحْمِلُ رزقَها اللهُ يرزقها وَاياكُم﴾	٣٦٣
٦٧	﴿أوَلَمْ يَرَوْا أنّا جَعَلْنَا حَرَماً آمِناً﴾	٣٦٤
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ٥	
	سوورەتی ﴿ الروم ﴾	
١	﴿الم غُلبتِ الرومُ﴾	٣٦٦
٢٧	﴿وَهُوَ الذي يبدأ الخلق ثُمَّ يعيده﴾	٣٦٧
٢٨	﴿هَلْ لَكُم مِما ملكت أيمانكم مِن شركاء﴾	٣٦٧
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ٣	
	سوورەتی ﴿ لقمان ﴾	
٦	﴿ومِنَ الناسِ مَنْ يَشتري لهوَ الحَديثِ﴾	٣٦٨
٢٧	﴿ولَو أنَّ مافي الارضِ مِنْ شجرٍ أقلامٌ﴾	٣٦٨
٣٤	﴿انّ الله عنده علمُ الساعة﴾	٣٧٠
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ٣	
	سوورەتی ﴿ السجدة ﴾	
١٦	﴿تتجَافى جنوبهم عَنِ المَضاجعِ﴾	٣٧٠
١٨	﴿أفَمَنْ كانَ مؤمناً كَمَنْ كانَ فاسقاً لايستون﴾	٣٧٠
٢٨	﴿ويَقولونَ مَتى هَذَا الفَتْحُ﴾	٣٧١
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ٣	

ژ.ئایەت	دەقی ئایەتەکە	ل
	سوورەتی ﴿ الاحزاب ﴾	
١	﴿يا أيها النبيُ اتقِ الله ولا تطع الكافرينَ﴾	٣٧٢
٤	﴿ماجَعَلَ اللهُ لرجلٍ﴾	٣٧٢
٩	﴿يا أيها الذينَ امنوا اذكروا نِعْمَةَ الله عليكم﴾	٣٧٣
١٢	﴿وَاذ يقولُ المنافقون وَالذينَ في قلوبهم مرض...﴾	٣٧٤
٢٣	﴿مِنَ المؤمنون رجالٌ صدقوا ماعاهدوا الله عليهِ﴾	٣٧٩
٢٨	﴿يَا أيها النبي قُلْ لأزواجِكَ﴾	٣٨٠
٣٥	﴿انَّ المسلمين والمسلمات﴾	٣٨١
٣٦	﴿وماكان لمؤمن﴾	٣٨٢
٣٧	﴿وَاذْ تقول﴾	٣٨٣
٤٠	﴿ماكانَ محمد أبا أحد من رجالكم﴾	٣٨٧
٤٣	﴿هو الذي يُصلي عليكم﴾	٣٨٧
٤٧	﴿وبشرِ المؤمنين﴾	٣٨٨
٥٠	﴿يا أيها النبي انا أحللنا لك أزواجَك﴾	٣٨٩
٥١	﴿تُرجي مَنْ تَشاءُ منهنْ﴾	٣٩١
٥٢	﴿لاَيحلُ لَكَ النساءُ مِنْ بَعدُ﴾	٣٩١
٥٣	﴿يَا أيها الذينَ امنوا لاَتدخلوا﴾	٣٩١
٥٧	﴿انَّ الذينَ يؤذون رسولَ الله﴾	٣٩٦
٥٩	﴿يا أيها النبي قل لأزواجكَ وبَناتِكَ﴾	٣٩٦
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ١٨	
	سوورەتی ﴿ سبأ ﴾	
١٥	﴿لَقَدْ كانَ لسبأ في مَسْكَنِهِمْ﴾	٣٩٨
٣٤	﴿وَمَا أرسَلْنا في قرية مِنْ نذيرٍ الا قالَ مُترفوها﴾	٣٩٨
	ژمارەی ئەو ئایتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ٢	

ژ.ئایەت	دەقی ئایەتەکە	لا
	سوورەتی ﴿ فاطر ﴾	
٨	﴿أفمَنْ زينَ لَهُ سوءُ عَمَلِهِ﴾	٣٩٩
٢٩	﴿ انَّ الذينَ يَتْلونَ كتابَ اللهِ وأقَاموا الصلاةَ﴾	٣٩٩
٣٥	﴿لاَ يَمَسُّنَا فيهِ نصبٌ وَلاَ يَمَسُّنَا فيها لُغوب﴾	٣٩٩
٤٢	﴿وأَقْسَمُوا باللهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ﴾	٤٠٠
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ٤	
	سوورەتی ﴿ يس ﴾	
١	﴿يس والقُرانِ الحَكيم﴾	٤٠٠
٨	﴿انَّا جَعلنا في أعناقِهِمْ أغلالاً﴾	٤٠١
١٢	﴿انَّا نَحنُ نُحيي المَوتَى ونَكتبُ ماقدموا وآثارهم﴾	٤٠١
٧٧	﴿أولَمْ يَرَ الانسانُ أنا خَلقناهُ مِنْ نطفة﴾	٤٠٢
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ٤	
	سوورەتی ﴿ الصافات ﴾	
٦٤	﴿انَّها شجرة تخرجُ في أصلِ الجَحيم﴾	٤٠٣
١٥٨	﴿وجَعَلُوا بَيْنَهُ وَبينَ الجِنَّةِ نسباً﴾	٤٠٣
١٦٥	﴿وَانَّا لَنَحنُ الصَافون﴾	٤٠٥
١٦٧	﴿أبعَذَابِنَا يَستَعْجِلون﴾	٤٠٥
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ٤	
	سوورەتی ﴿ ص ﴾	
٥	﴿ص والقُرانِ ذي الذكرِ﴾	٤٠٥
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ١	
	سوورەتی ﴿ الزمر ﴾	
٢	﴿ألا لِلّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ ﴾	٤٠٨
٩	﴿أمَّنْ هُوَ قانتٌ اناءَ الليلِ﴾	٤٠٩
١٧	﴿وَالَّذِينَ اجْتَنَبُوا الطَّاغُوتَ أَنْ يَعْبُدُوهَا﴾	٤٠٩-٤١٠
٢٣	﴿اللهُ نَزَّلَ﴾	٤١٠

ژ.ئایەت	دەقی ئایەتەکە	لا
٣٦	﴿ويخوفونك بالذين من دونه﴾	٤١٠
٤٥	﴿واذا ذُكِرَ اللهُ وحدهُ﴾	٤١٠
٥٣	﴿قُلْ يا عبادي الذين أسرفوا﴾	٤١٠
٦٤	﴿قُلْ أفغيرَ الله تأمروني أعبد﴾	٤١٣
٦٧	﴿وما قدروا الله حقَ قدره﴾	٤١٤
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ١٠	
	سوورەتی ﴿ غافر ﴾ یان ﴿ مؤمن ﴾	
٤	﴿مَا يجادلُ في ايات الله الاّ الذينَ كفروا﴾	٤١٥
٥٦	﴿انَّ الذينَ يُجادلون في ايات الله﴾	٤١٥
٥٧	﴿لَخلقُ السمَوات والأرضِ أكبرُ مِنْ خلقِ الناس﴾	٤١٧
٦٦	﴿قُلْ اني نُهيتُ أنْ أعبدَ الذين تدعونَ﴾	٤١٧
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ٤	
	سوورەتی ﴿ السجدة ﴾ یان ﴿ فصلت ﴾	
٢٢	﴿وَمَا كُنتُم تَستترون﴾	٤١٧
٤٠	﴿أفمَنْ يُلقَى في النار خير أن يأتيَ امنا يوم القيامة﴾	٤١٨
٤٤	﴿لولاَ فصلتْ اياتُهُ﴾	٤١٩
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ٣	
	سوورەتی ﴿ الشوری ﴾	
١٦	﴿والذينَ يحاجونَ في الله مِنْ بَعْدِ﴾	٤١٩
٢٣	﴿قُلْ لاَ أسالُكُمْ عليهِ أجراً الاَّ المودة﴾	٤٢١
٢٧	﴿ولَو بَسَطَ اللهُ الرزقَ لِعباده لبغوا في الارض﴾	٤٢١
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ٣	
	سوورەتی ﴿ الزخرف ﴾	
١٩	﴿وجَعلوا الملائكة الذينَ هُمْ عبادُ الرحمنِ اناثاً﴾	٤٢١
٣١	﴿وقَالوا لَولاَ﴾	٤٢٢
٣٦	﴿ومَنْ يَعْشُ عَنْ ذكر الرحمنِ﴾	٤٢٢

ل	دەقی ئایەتەکە	ژ.ئایەت
٤٢٤	﴿أم يَحسبونَ انا لانسمَعُ سرهُمْ ونَجواهُم﴾	٨٠
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ٤	
	سوورەتی ﴿ الدخان ﴾	
٤٢٤	﴿فَارتَقب يومَ تأتِي السماءُ بدخانٍ مبين﴾	١٠
٤٢٥	﴿انكُم عائِدون﴾	١٥ ـ ١٦
٤٢٦	﴿انَّ شَجرةَ الزقومِ طَعامُ الاثيم﴾	٤٣
٤٢٦	﴿ذقْ انَّكَ أنتَ العَزيزُ الكَريم﴾	٤٩
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ٤	
	سوورەتی ﴿ الجاثية ﴾	
٤٢٧	﴿أفَرأيتَ مَنْ اتَخذَ الهُ هَواهُ﴾	٢٣
٤٢٧	﴿وَقَالوا ماهيَ الاّ حياتُنا الدنيا نَموتُ ونَحيا﴾	٢٤
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ٢	
	سوورەتی ﴿ الاحقاف ﴾	
٤٢٧	﴿قُلْ أرأيتُمْ انْ كانَ مِنْ عند الله﴾	١٠
٤٣٠	﴿وقالَ الذينَ كَفروا﴾	١١
٤٣١	﴿والذي قال لوالديه اُفٍ لكما﴾	١٧
٤٣٢	﴿وَإذْ صَرَفْنا إلَيْكَ نَفراً مِنَ الْجِنّ يَستمِعُونَ الْقُرآنَ﴾	٢٩
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ٤	
	سوورەتی ﴿ محمد ﴾	
٤٣٣	﴿الذينَ كفروا وصدوا عن سبيلِ الله﴾	١
٤٣٣	﴿والذين قتلوا في سبيل الله﴾	٤
٤٣٤	﴿وكأينْ مِنْ قريةٍ هيَ أشد قوةً مِنْ قريتِكَ التي أخرجتك﴾	١٣
٤٣٥	﴿وَمِنكُم مَنْ يَستَمِعُ اليكَ﴾	١٦
٤٣٦	﴿أطيعوا اللهَ وَأطيعوا الرسولَ﴾	٣٣
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ٥	

ژ.ئایەت	دەقی ئایەتەكە	ل
	سوورەتی ﴿ الفتح ﴾	
١	﴿انّا فَتحنا لكَ فتحاً مبيناً﴾	٤٣٦
٢	﴿لِيَغفر لكَ اللهُ مَا تَقدمَ مِنْ ذنبكَ وَمَا تَاخرَ﴾	٤٣٧
١٨	﴿لَقدْ رضيَ اللهُ عنِ المؤمنين﴾	٤٣٨
٢٤	﴿وَهُوَ الذي كفَ ايديهم عنكم و..﴾	٤٣٨
٢٥	﴿ولَولاَ رجالٌ مؤمنون ونساءٌ مؤمنات﴾	٤٣٩
٢٧	﴿لَقَدْ صدقَ اللهُ رسولهُ الرؤيا﴾	٤٣٩
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ٦	
	سوورەتی ﴿ الحجرات ﴾	
١	﴿يَا أيها الذين امنوا لاَتقدموا﴾	٤٤١
٢	﴿لاَترفَعوا أصواتَكمْ﴾	٤٤٥
٣	﴿انّ الذين يغضون أصواتَهُم﴾	٤٤٥
٤	﴿انّ الذينَ يُنادونكَ﴾	٤٥٠
٦	﴿يا أيها الذين امنوا ان جاءكم فاسق﴾	٤٥٠
٩	﴿وَانْ طَائفتان﴾	٤٥٩
١١	﴿ولاَتَنابَزوا بالالقاب﴾	٤٦٢
١٢	﴿لاَيَغتب بعضكم بعضاً﴾	٤٦٣
١٣	﴿يا أيها الناس﴾	٤٦٣
١٧	﴿يمنون عليكَ﴾	٤٦٣
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ١٠	
	سوورەتی ﴿ ق ﴾	
٣٨	﴿ولَقَدْ خلقنا السموات والارضَ﴾	٤٦٥
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ١	
	سوورەتی ﴿ الذاريات ﴾	
١٩	﴿وَفِي أموالِهِمْ حقّ للسائلِ والمَحروم﴾	٤٦٦
٥٤ـ ٥٥	﴿فَتَولّ عَنهُم فَمَا أنتَ بِمَلوم ﴾ ﴿ وذكرْ فَانّ الذكرى المؤمنين﴾	٤٦٧
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ٢	

ژ.ئایەت	دەقی ئایەتەکە	ل
	سوورەتی ﴿ الطور ﴾	
٣٠	﴿ام يقولونَ شاعرٌ نَترَبصُ به ريبَ المَنون﴾	٤٦٩
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ١	
	سوورەتی ﴿ النجم ﴾	
٣٢	﴿هُوَ أعلمُ بِكُم اذْ انشاكُمْ مِنَ الارضِ﴾	٤٧٠
٣٣ ـ ٤١	﴿أفَرأيتَ الذي تَوَلَّى﴾	٤٧٠
٦١	﴿وَانتُمْ سَامِدون﴾	٤٧٢
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ١١	
	سوورەتی ﴿ القمر ﴾	
١	﴿اقتَربَتِ الساعَةُ وانْشَقَّ القَمَر﴾	٤٧٢
٤٥	﴿سَيُهزَمُ الجَمْعُ ويولون الدبر﴾	٤٧٣
٤٧	﴿انَّ المجرمين في ضلال وسحر﴾	٤٧٣
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ٣	
	سوورەتی ﴿ الرحمن ﴾	
٤٦	﴿وَلِمَن خافَ مَقامَ رَبِهِ جَنتان﴾	٤٧٣
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ١	
	سوورەتی ﴿ الواقعة ﴾	
١٣ ـ ٣٩	﴿ثلةٌ مِنَ الاولين وَ قليل مِنَ الاخرين﴾	٤٧٤
٢٧	﴿وَاصحابُ اليَمينِ مَا أصحابُ اليمين﴾	٤٧٥
٧٥	﴿فَلاَ اُقسِمُ بِمَواقِعُ النجومِ﴾	٤٧٦
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ٣	
	سوورەتی ﴿ الحديد﴾	
١٦	﴿ألَمْ يأنِ للذين امنوا﴾	٤٧٧
٢٨	﴿يا أيها الذينَ امنوا اتقوا الله وامنوا برسوله يؤتكم﴾	٤٧٩
٢٩	﴿يؤتكم كفلينِ مِنْ رَحْمَتِهِ﴾	٤٨١
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ٣	

ژ.ئایەت	دەقی ئایەتەکە	لا
	سوورەتی ﴿ المجادلة ﴾	
١	﴿قَدْ سَمِعَ اللهُ قولَ التي تُجادلُكَ﴾	٤٨٣
٨	﴿أَلَم تَر الى الذينَ نُهوا عن النجوى﴾	٤٨٣
١٠	﴿انَّما النجوى مِنَ الشيْطان﴾	٤٨٥
١١	﴿يَا أيها الذينَ امنوا اذا قيل لَكُمْ تفسَحوا في المجالس﴾	٤٨٦
١٢ ـ ١٣	﴿اذَا نَاجيْتُمْ الرسولَ فَقَدِموا بينَ يدي نَجواكُمْ﴾	٤٨٨
١٤	﴿أَلَمْ تَرَ الى الذينَ تَوَلَوا قوماً﴾	٤٨٩
١٨	﴿يَومَ يَبْعَثُهُمُ اللهُ جَميعاً فَيَحلفونَ لكم﴾	٤٨٩
٢٢	﴿لاَتَجد قوماً يؤمنون بالله واليوم الاخر﴾	٤٩١
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ٩	
	سوورەتی ﴿ الحشر ﴾	
١	﴿سَبَحَ للهِ مافي السَموات وَما في الارض﴾	٤٩٢
٥	﴿مَاقَطَعْتم مِنْ لينةٍ أو تركتموها﴾	٤٩٣
٩	﴿والذينَ تبَوَّوا الدار﴾	٤٩٤
١١	﴿أَلَمْ تَرَ الى الذينَ نافقوا يقولون لأخوانهم﴾	٤٩٧
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ٤	
	سوورەتی ﴿ الممتحنة ﴾	
١	﴿يَا أيها الذينَ امنوا لاتَتخذوا عدوي وَعَدوكُمْ﴾	٤٩٨
٨	﴿لاَيَنْهَاكُمْ اللهُ عنِ الذينَ لَمْ يُقاتلوكم في الدينِ﴾	٥٠٠
١٠	﴿يَا أيها الذينَ امنوا اذَا جاءكُمْ المؤمنات مُهاجرات﴾	٥٠٢
١١	﴿وانْ فَاتَكُمْ شئٌ مِنْ أزواجكُم﴾	٥٠٥
١٣	﴿يَا أيها الذينَ امنوا لاَتَتولَوا قوماً غضبَ الله عَلَيْهم﴾	٥٠٦
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ٥	
	سوورەتی ﴿ الصف ﴾	
١ ـ ٢	﴿سبحَ للهِ مَافي السَموات وَمَا في الارض﴾	٥٠٦
١٠	﴿يَا أيها الذين امنوا هَل أدلكم عَلَى تِجارة﴾	٥٠٦
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ٢	

ژ.ئایەت	دەقی ئایەتەکە	لا
	سوورەتی ﴿ الجمعة ﴾	
١١	﴿وَاذا رأوا تِجارةً أولَهواً انفضوا اليها﴾	٥٠٨
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ١	
	سوورەتی ﴿ المنافقون ﴾	
٥	﴿وَاذا قيلَ لَهُمْ تَعالَوا يَستَغفر لَهُم رسولُ الله﴾	٥٠٩
٦	﴿سواء عليهم استغفرت لَهُمْ أمْ لَم تَستَغفر لَهُم﴾	٥٠٩
٧ ـ ٨	﴿هُمُ الَّذِينَ يَقُولُونَ﴾ ﴿يَقُولُونَ لَئِنْ رَجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ﴾	٥١٠
	ژمارەی ئەو ئایتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ٤	
	سوورەتی ﴿ التغابن ﴾	
١٤	﴿انَّ مِنْ أزواجكمْ وَأولادكم عدواً لَكُمْ فَاحذروهم﴾	٥١١
١٦	﴿فاتقوا الله ماستطعتم﴾	٥١٣
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ٢	
	سوورەتی ﴿ الطلاق ﴾	
١	﴿يَا أيها الذين امنوا اذا طلقتم النساء﴾	٥١٤
٢	﴿وَمَنْ يَتقِ اللهَ يَجْعَلْ لَهُ مخرجاً﴾	٥١٦
٤	﴿وَاللائي يئسن مِنَ المَحيض﴾	٥٢٤
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ٣	
	سوورەتی ﴿ التحريم ﴾	
١	﴿يَا أيها النبي لِمَ تُحرم مَا أحلَ اللهُ لك﴾	٥٢٥
٢	﴿قَدْ فَرَضَ اللهُ لَكُمْ تَحلَةَ أيمانكم﴾	٥٣٣
٥	﴿عَسَى رَبُهُ انْ طلَقكُنَّ﴾	٥٤٠
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ٣	
	سوورەتی ﴿ القلم ﴾	
٢	﴿مَا أنتَ بنعمةِ ربكَ بمجنون﴾	٥٤١
٤	﴿وانَّكَ لَعَلَى خلقٍ عظيم﴾	٥٤١
١٠ ـ ١١ ـ ١٢	﴿ذولاَ تُطع كُلَّ حلاف مَهين﴾	٥٤٢

ل	دەقی ئایەتەکە	ژ.ئایەت
٥٤٢	﴿انَّا بَلَوناهُم كَمَا بَلَونا أصحابَ الجنةِ﴾	١٧
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ٦	
	سوورەتی ﴿ الحاقة ﴾	
٥٤٤	﴿وَتَعيُها اذن واعية ﴾	١٢
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ١	
	سوورەتی ﴿ المعارج ﴾	
٥٤٥	﴿سأَلَ سائِلٌ بِعَذابٍ واَقِعٍ﴾	١
٥٤٦	﴿للكافِرينَ ليسَ لَهُم دافِعٌ﴾	٢
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ٢	
	سوورەتی ﴿ الجن ﴾	
٥٤٧	﴿قُل اوحي اليَّ أنه استمع نفرٌ مِنَ الجنِ﴾	١
٥٤٩	﴿وَأنَّهُ كَانَ رِجالٌ مِنَ الانسِ يعوذون برجالٌ مِنَ الجنِ﴾	٦
٥٥٥	﴿وَانْ لَو استقاموا على الطريقةِ لأسقيناهم ماءً غدقاً﴾	١٦
٥٥٥	﴿وَانَّ المساجدَ لله فَلاَ تَدعوا مَعَ اللهِ أحداً﴾	١٨
٥٥٥	﴿قُلْ أنِ لَنْ يجيرني من الله أحد﴾	٢٢
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ٥	
	سوورەتی ﴿ المزمل ﴾	
٥٥٦	﴿يَا أيها المُزمِل﴾	١
٥٥٨	﴿فاقرؤوا مَا تيسرَ مِنهُ﴾	٢٠
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ٢	
	سوورەتی ﴿ المدثر ﴾	
٥٥٨	﴿يَا أيها المُدثر قُمْ فانذر ﴾	١
٥٥٩	﴿يَا أيها المُدثر ﴾ هەتا ﴿ولربِكَ فاصبِر﴾	١ ـ ٧
٥٦١	﴿ذرني وَمَنْ خلقتُ وحيداً﴾	١١
٥٦٣	﴿عليها تِسْعَةَ عَشر﴾	٣٠
٥٦٨	﴿وَمَا جَعَلْنَا أصحَابَ النارِ الاَّ مَلائِكة﴾	٣١

ژ.ئایەت	دەقی ئایەتەکە	ل
٥٢	﴿بل يُريدُ كُلُ امرئ مِنهُم أن يُؤتى صحفاً منشرة﴾	٥٧٠
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ١٢	
	سوورەتی ﴿ القيامة ﴾	
١٦	﴿لاتحركْ بِهِ لسانَكَ لِتَعْجَلَ بهِ﴾	٥٧٠
٣٤ ـ ٣٥	﴿أولَى لكَ فَاولَى ثُمَّ أولَى لكَ فَاولَى﴾	٨٧١
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ٢	
	سوورەتی ﴿ الانسان ﴾ یان ﴿ الدهر ﴾	
٨	﴿ويَطعمونَ الطعامَ عَلَى وجهِهِ﴾	٥٧٢
٢٠	﴿وَاذا رأيتَ ثَمَّ رأيتَ نَعيماً وَملكاً كبيراً﴾	٥٧٣
٢٤	﴿ولاتُطعْ مِنهُم اثماً أو كفوراً﴾	٨٥١
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ٣	
	سوورەتی ﴿ المرسلات ﴾	
٤٨	﴿وَاذا قيلَ لَهُم اركعوا لايَركعون﴾	٥٨١
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ١	
	سوورەتی ﴿ النبأ ﴾	
١	﴿عمَّ يَتَساءَلون﴾	٥٨٢
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ١	
	سوورەتی ﴿ النازعات ﴾	
١٠ ـ ١٢	﴿قَالوا تلكَ اذاً ﴾	٥٨٣
٤٢	﴿يَسألونَكَ عَنِ الساعةِ أيانَ مُرساها﴾	٥٨٤
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ٤	
	سوورەتی ﴿ عبس ﴾	
١	﴿عبسَ وتَولَى أنْ جاءهُ الأعمَى﴾	٥٨٦
١٧	﴿قتلَ الانسانُ مَا أكفرهُ ﴾	٥٨٧
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ٢	

ژ.ئایەت	دەقی ئایەتەکە	لا
	سوورەتی ﴿ الكوثر ﴾	
٢٩	﴿وَمَا تَشاءونَ الاّ أنْ يشاءَ اللهُ ربُ العَالَمين﴾	٥٨٧
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ١	
	سوورەتی ﴿ الانفطار ﴾	
٦	﴿يَا أيها الانسانُ ما غَرَّكَ﴾	٥٨٨
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ١	
	سوورەتی ﴿ المطففين ﴾	
١	﴿ويلٌ للمطففين..﴾	٥٨٨
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ١	
	سوورەتی ﴿ الطارق ﴾	
٥	﴿فَلْيَنظرِ الانسانُ مِمَّ خُلِقَ﴾	٥٨٩
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ١	
	سوورەتی ﴿ الاعلى ﴾	
٦	﴿سنقرؤك فَلاَ تنسىَ ﴾	٥٩٠
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ١	
	سوورەتی ﴿ الغاشية ﴾	
١٧	﴿افلاَ ينظرون الى الابلِ كيفَ خُلقَتْ﴾	٥٩٠
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ١	
	سوورەتی ﴿ الفجر ﴾	
٢٧	﴿يا أيها النفسُ المطمئنة ﴾	٥٩١
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ١	
	سوورەتی ﴿ الليل ﴾	
١ ـ ٢١	﴿والليلِ اذا يغشى﴾	٥٩٢
٥	﴿فَأما مَنْ أعطى واتقى﴾	٥٩٤
١٧	﴿وسيجنبها الاتقى﴾	٥٩٤
١٩	﴿وَمَا لأحد عندهُ مِنْ نعمةٍ تجزى﴾	٥٩٤
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ٤	

ژ.ئایەت	دەقی ئایەتەکە	لا
	سوورەتی ﴿ الضحی ﴾	
١	﴿والضحی واللیلِ اذا یغشَی﴾	٥٩٦
٤	﴿وَللاخرة خیر لكَ مِنَ الاولی﴾	٥٩٨
٥	﴿وَلسوفَ یعطیك ربُكَ فترضی﴾	٥٩٨
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ٣	
	سوورەتی ﴿ الشرح ﴾	
٦	﴿انَّ مَعَ العسرِ یُسراً﴾	٥٩٨
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ١	
	سوورەتی ﴿ التین ﴾	
٥	﴿ثم رددناهُ أسفَلَ السافلین﴾	٥٩٨
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ١	
	سوورەتی ﴿ العلق ﴾	
٦	﴿كلا انَّ الانسان لیطغی﴾	٥٩٩
٩	﴿أرأیتَ الذي ینْهَی عبداً اذا صلی ﴾	٥٩٩
١٧	﴿فلیدعُ نادیة سندعُ الزبانیة﴾	٥٩٩
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ٣	
	سوورەتی ﴿ القدر ﴾	
١	﴿أنا أنزلناه في لیلة القدر﴾	٦٠٠
٣	﴿ لیلةَ القدرِ خیرٌ مِنْ ألفِ شهر﴾	٦٠٠
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ٢	
	سوورەتی ﴿ الزلزلة ﴾	
٧	﴿فَمَنْ یعمل مثقالَ ذرةٍ خیراً یره﴾	٦٠١
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ١	
	سوورەتی ﴿ العادیات ﴾	
١	﴿والعادیات ضبحاً﴾	٦٠١
	ژمارەی ئەو ئایەتانەی هۆی دابەزینیان هەیە : ١	

پێڕستی فەرموودەکان

پێڕستی فەرموودەکان

بابەت	فەرمووده گێرەرەوەکەی	لا
فەزڵی سوورەتی (فاتیحە)	بخاري	١
فەزڵی سوورەتی(البقرة)	مسلم	٢
فەزڵی تەوبەو داوای لێخۆشبوون	احمد والترمذي	٣
فەزڵی مێرد بۆ ئافرەت	الترمذي	٦
فراوانی لێخۆشبوونی خوا	مسلم	٧
ئەوەی دەبێتە مایەی سەرگەردانیو بەدبەختی	ابو نعيم في الحلية	١١
باوەڕ پەیوەستو ئاوزەنگی کردارە	ابن النجار والديلمي	١٢
دیاریکردنی ئەجەل	ابو نعيم	١٥
حەوت گوناهی گەورە	مسلم	١٧
ڕێگرتن لەپرسیاری زۆر	مسلم	١٧
باشترین خێروچاکە	متفق عليه	٢٣
تامو چێژی باوەڕ	متفق عليه	٢٥
پرسیارکردن سەبارەت بەچاکە	احمد والدارمي	٢٧
پێناسەی دنیا	احمد والبيهقي	٣٣
دەرکەوتنی ڕاستی پاش سوێندخواردن	مسلم	٣٦
کاروکاسبی باش	ابوداود والحاكم	٤٥
ئیرەیی لەچیدایە؟	متفق عليه	٤٦
فراوانی لێخۆشبوونی پەروەردگار	الترمذي	٥٢
دڵ جێگەی تێڕوانینی پەروەردگارە	مسلم	٥٣
هەموو نەتەوەی پێغەمبەر دەچنە بەهەشتەوە ..	بخاري	٥٤

بابەت	فەرمووده گێڕەرموەکەی	لا
باشترین ئافرەتانی دنیا	متفق عليه	٥٥
سوێندخواردن بەرەکەت هەڵدەگرێت	متفق عليه	٥٩
هاوەڵ پەیدانەکرن بۆ خوا	متفق عليه	٦١
بەرزی چاکە گەرچی کەمیش بێت	متفق عليه	٧١
بەدەستهێنانی بەهەشت	الترمذي	٧٢
دەستەواژەیەکی هاوبەش لەنێوان دوو پێغەمبەردا	بخاري	٧٢
سزای ئەوەی زەکات دەرناکات	متفق عليه	٧٣
خۆپاراستن لەئاگر گەرچی بەلەتەخورمایەکیش بێت	متفق عليه	٧٤
یادکردنەوەی ڕوخێنەری ئارەزوات	ابن ماجه والترمذي	٧٤
بەردەوامی لەسەر کرداری چاکە	الترمذي	٧٦
خوازیار نەبوونی گەیشتن بەدوژمن	متفق عليه	٧٦
لەنیشانەکانی تەواوی باوەڕ	(حاکم)و (ابو النصر البحتري)	٨٧
دووشت نەوەی ئادەم رقی لێدەبێتەوە	السلسلة الصحيحة١٣٩	٨٨
گوێڕایەڵی لەهەموو حاڵێکدا	ابوداود	٩١
هۆکاری چوونە بەهەشت	مسلم	٩١
چوونەبەهەشت بەبێ‌گرفت	الترمذي	٩١
کوشتنی موسڵمان لای پەروەردگار	النسائي والبيهقي	٩٣
سزای بەشداریکردن لەکوشتنی موسڵمانێکدا	الطبراني	٩٣
کۆمەکی پەروەردگار بۆ ئەوانەی لەپێناوی ئەودا دەجەنگن	مسلم	٩٤
هۆکاری قوتاربوون لەسەرجەم نارەحەتیەکان	ابوداود	٩٦
تەوبەکردن لەگوناهو تاوان	مسلم	٩٦
موسوڵمان دەبێ دەمو زمانی پاراوبێت	متفق عليه	٩٨

بابەت	فەرمووده گێڕەرەوەکەی	لا
بێبەری بوونی خواو پێغەمبەرەکەی لە...	الحاكم	١٠٠
یەك خستنەوەی نێوانی دووکەس	متفق علیه	١٠٠
پێش مژدەی موسوڵمان	مسلم	١٠١
مافی دەرو دراوسێ	الطبراني والبزار	١٠٢
پلەوپایەی پێغەمبەری خوا(ﷺ)	البخاري	١٠٦
دڵنیایەتی پێغەمبەر(ﷺ) لەقیامەتدا بۆ سێ تاقمە	ابوداود والترمذي	١٠٦
فەزڵی دەستنوێژگرتن	مسلم	١٠٨
سزای پشتگیرانی ستەمکاران	حاکم	١٠٨
ئەوەی هەموو دونیای پێشکەش کراوە	الترمذي	١١١
زیکری چوونە دەرەوە لەماڵ	ابوداود والترمذي	١١١
دەرەنجامی رووبەڕوو بوونەوەی دوو موسڵمان	متفق علیه	١١٣
بەدوورگرتنی چەك لەموسوڵمانان وکۆڕو مەجلیسیان	متفق علیه	١١٣
سزای سووخواردن و پشتگیری ستەمکار	الطبراني	١١٥
خۆشەویستی پەروەردگار بۆ بەندەکەی	متفق علیه	١١٧
کردنەوەی دەرگاکانی بەهەشت	مسلم	١١٧
فەزڵی نوێژو جومعە	مسلم	١١٨
گەورەترین گوناه	متفق علیه	١٢٠
یەکەم کەلێنی (بنی اسرائیل)	ابوداود والترمذي	١٢١
بەندایەتی پێغەمبەر (ﷺ)	مسلم	١٢٢
کەمێکی سەرخۆشکەر ...	احمد	١٢٣
هەموو سەرخۆشکەرێك ...	مسلم	١٢٣
سزای بێدەنگ بوون لەزوڵم و ستەم	ابوداود والترمذي والنسائي	١٢٥
سۆزو پەرۆشی پێغەمبەر(ﷺ) بۆ نەتەوەکەی	مسلم	١٢٧

لا	فەرمووده گێڕەرەوەکەی	بابەت
١٢٨	متفق عليه	لێبوردەیی خوایی
١٢٨	احمد والنسائي والحاكم والبيهقي	گوێڕایەڵی پەروەردگار بەبەردەوامی
١٢٩	متفق عليه	هیچ کەس ناچێتە بەهەشت بەکرداری خۆی
١٣١	البخاري	سزای کرداری ناڕەوا بەرانبەر بەیەك لەقیامەتدا
١٣٥	ابن حبان	هەرکەسێك دواهەمین قسەی (لا اله الا الله)بێت
١٣٥	ابن مردويه	داواکانی پێغەمبەر(ﷺ) لەپەروەردگار
١٣٩	احمد ومسلم والترمذي والنسائي	ماڵی ڕاستەقینەی نەوەی ئادەم
١٤١	متفق عليه	گەورەترین گوناه نەفرەت کردنە لەباوان
١٤٤	الحاكم	فراوان بوونی بینەو دیدی موسوڵمان
١٤٥	متفق عليه	هەموو موسوڵمانێك خێری لەسەرە
١٤٧	ابن النجار	باشی زۆر پرسیار نەکردن
١٤٨	متفق عليه	باشی مامەڵەکردن لەگەڵ دایكو باوك
١٤٩	مسلم	شێوازی وتاردانی پێغەمبەر(ﷺ)
١٥٠	مسلم	هۆی جێنشین بوونی نەوەکانی ئادەم لەدنیادا
١٥٠	احمد	سزاو پاداشتی خوایی لەدیدی باوەڕداردا
١٥٠	الترمذي	سۆزو بەزەیی پەروەردگار
١٥١	متفق عليه	بەرپرسیاریەتی ئەرکێکی گشتی یە
١٥٤	احمد والنسائي والترمذي	خراپی زۆر خواردن
١٥٤	البخاري	چۆنیەتی ژیان لەدنیادا
١٥٦	متفق عليه	وادەی خوایی سەبارەت بەموشریکەکان
١٥٧	ابن جرير	هەڵبژاردنی ڕێگەی ڕاستو خراپ بۆ بەندە

بابەت	فەرمووده گێڕەرەوەکەی	لا
پەیماندان بەپێغەمبەری خوا(ﷺ)	متفق عليه	١٥٨
خۆبەدوورگرتن لەوانەی غەشەو قینیان لێگیراوە	احمد والبخاري ومسلم	١٥٩
سزای نێربازیی	احمد وابوداود والترمذي وابن ماجة	١٦٠
خێرانداری پەروەردگار بۆ بەندە	متفق عليه	١٦٢
هەموو بەندەکان بەپاکی دروستکراون	مسلم	١٦٣
ئەوەی بەچاوی سەردەبینرێ جیاوازە لەوەی رادەگەیەنرێ	ابن ابي حاتم	١٦٩
سۆزو بەزەیی سەدبەشە	مسلم	١٧٠
سزای وازهێنان لەفەرمان بەچاکەو رێگری لەخراپە	الترمذي	١٧٢
رۆڵی دایكو باوك لەپەروەردەی منالدا	مسلم	١٧٣
فەزڵی تورەنەبوون	ابوداود والترمذي	١٧٦
ئەوکەسە درۆزن نی‌یە قسەی خێردەکات	متفق عليه	١٧٨
حەوت گوناهە گەورەکە	متفق عليه	١٧٨
دڵان لەنێوان هەردوو پەنجەی پەروەردگاردایە	احمد	١٧٩
خۆشەویستی پێغەمبەری خوا(ﷺ)	متفق عليه	١٨٠
دژایەتی‌شەیتان بۆ مرۆڤ ولێخۆشبوونی پەروەردگار	احمد والحاكم	١٨٠
خوازیار نەبوونی گەیشتن بەدوژمن	متفق عليه	١٨٢
حەرامکردنی ستەم	مسلم	١٨٣
وتاری پێغەمبەری خوا (ﷺ) سەبارەت بەدەستکەوتەکانی (حنين)	متفق عليه	١٨٥
حەرام کردنی خوێنی موسوڵمان	متفق عليه	١٨٥
ئەوەی ئامشۆی مزگەوت دەکات	البخاري	١٨٩
خۆشەویستی پێغەمبەری خوا(ﷺ)	البخاري	١٩٠

بابەت	فەرمووده گێڕەرەوەکەی	ل
ئەوەی حەز لەچوونە بەهەشت و گەڕانەوە دەکات	متفق عليه	١٩٢
کاتێ پێغەمبەرو ئەبوبەکر چوونە ئەشکەوتی (ثور)	متفق عليه	١٩٣
ئـاگری دۆزەخ یـەکێك ناسـوتێنێت لەترسـی خـوا گریابێت	الترمذي	١٩٤
هەرپێغەمبەرێك نێردرابێت ...	مسلم	١٩٨
ئەوەی مافی پەروەردگار دەرناکات لەسامانەکەی	متفق عليه	١٩٩
رادەی سوتێنەری ئاگری دۆزەخ	متفق عليه	٢٠٠
ئەوانەی بەهانە گیریان ئەدات لەتێکۆشان	متفق عليه	٢٠١
گەورەترین بەخشین	متفق عليه	٢٠٣
پشتیوانەکان و مەسەلەی دەستنوێژ	ابن خزيمة	٢٠٤
باشترین کردار(١)	متفق عليه	٢٠٤
باشترین کردار (٢)	متفق عليه	٢٠٤
فەزڵی کڕنووش بردن	مسلم	٢٠٥
زیکری چوونە سەرجێگە	متفق عليه	٢٠٥
فەزڵی ڕاستگۆیی	متفق عليه	٢٠٦
ئەجری جەرگ سووتان لای پەروەردگار	الترمذي	٢٠٩
دوعانەکردن لەخۆو منداڵ و...	ابوداود	٢٠٩
دنیا بۆ باوەڕدارو بێباوەڕ	مسلم	٢١١
وادەی پەروەردگار لەقیامەتدا بۆ بەندەکانی	مسلم	٢١٢
دەرکـەوتنی شـوێنەواری مـاڵ و بەخشـینی خوایـی لەسەربەندە	احمد	٢١٥
گەر کەسێکی(ئیلهام)دار هەبێت لەنەتەوەی ئیسلامدا ئەوا (عمر)ە (د.خ)	متفق عليه	٢١٦
دۆستی پەروەردگار	البزار	٢١٦

بابەت	فەرمووده گێڕەرەوەکەی	لا
نەتـەوەی پێغەمبـەر(ﷺ) لەپێشـترە تـا جوولەکـە سەبارەت بە(موسا) (د.خ)	البخاري	٢١٩
داوای خێروچاکە لەپەروەردگار بکە بەبەردەوامی	ابن عساكر	٢٢٠
فەزڵی سورەتەکانی (هود)و (واقعه)و (عم)و	ابو يعلى	٢٢١
بانگکردنی (قریش) لەلایەن پێغەمبەری خواوە(ﷺ)	مسلم	٢٢١
هەموو بەخشینێك پاداشتی خۆی هەیە	الترمذي	٢٢١
داپۆشینی پەروەردگار بۆ گوناهەکانی بەندە	متفق عليه	٢٢٣
سزای بێباوەڕیی	ابن جرير وابن ابي حاتم	٢٢٦
هەواڵی چاکەکارێك	مسلم	٢٣١
داوای لێخۆشبوونی پەروەردگار	مسلم	٢٣٢
سزای ستەمکار لای پەروەردگار	متفق عليه	٢٣٣
فەزڵی باوەڕو جێگیربوون	مسلم	٢٣٤
سڕینەری گوناهی بچووك	مسلم	٢٣٤
دەمەقاڵەی بەهەشتو دۆزەخ	متفق عليه	٢٣٥
ئەو حەوت تاقمەی پەروەردگار لەژێر سێبەری خۆیدا دەیان حەوێنێتەوە	متفق عليه	٢٣٩
نزیکی بەهەشتو دۆزەخ لەمرۆڤەوە	البخاري	٢٤٦
خوازیارنەبوونی مردن	البخاري	٢٤٧
خۆپاراستن لەهاوەڵ پەیداکردن بۆ پەروەردگار	احمد	٢٤٨
ئەوباوەڕدارەی تێکەڵ بەخەڵکی دەبێت	احمد	٢٤٨
ڕێزگرتن لەمیوان	متفق عليه	٢٤٩
ئامادەبوونی فریشتەکان بەشەوو ڕۆژ	بخاري وغيره	٢٥٠
بەجێهێنانی فەرمانی خوا	احمد	٢٥٠

بابەت	فەرمووده گێڕەرەوەکەی	لا
شێوەی ناردنی پێغەمبەری خوا(ﷺ)	متفق عليه	٢٥١
ئەوەی لێپرسینەوەی لەگەڵدا بکرێت	الترمذي والبخاري واحمد	٢٥١
مافی دایكو باوك لەسەر موسڵمان	ابوداود	٢٥٢
رشتنی نازو نیعمەت بۆ بەندەو شێوەی خەرجی	سلسلة الصحيحة	٢٥٥
کەماڵی پەروەردگار و فراوانی لێخۆشبوونی	مسلم	٢٥٦
زیندوبوونەوەی بەندە لەقیامەتدا	احمد	٢٥٩
دوعای موسوڵمان بۆ براکەی	مسلم	٢٦٠
گفتوگۆی پەروەردگار لەگەڵ خەڵکی بەهەشتدا	متفق عليه	٢٦٤
نەرمو نیانی پێغەمبەری خوا(ﷺ)	متفق عليه	٢٦٦
فەزڵی کڕنووش بردن	مسلم	٢٦٧
فەزڵی بانگەوازکردن بۆ رێگەی پەروەردگار	مسلم	٢٦٩
گەورەیی بەلاّ نیشانەی مەزنی ئەجرو پاداشتە	الترمذي	٢٧١
ئارامگریی پەروەردگار	متفق عليه	٢٧٢
چارەسەکردن بەهەنگوینو قورئان	ابن ماجه	٢٧٤
پەناگرتنی پێغەمبەری خوا بەپەروەردگار لەنەخۆشی دەروونیو بەلاّو ئاشوبەکان	البخاري	٢٧٤
دەرەنجامی دژایەتی خواناسان	البخاري	٢٧٥
سزای پێنەدانی ئەرکی بەرپرسیارێتی	متفق عليه	٢٧٧
بەردەوامیەت لەسەر قورئان خوێندن	مسلم	٢٧٧
باشترین ئایین لای پەروەردگار	البخاري	٢٧٧
ئەو دڵەی ئاوەدانە بەباوەڕو ئیمان	ابن ماجه	٢٧٩
رەوشت بەرزی نیشانەی باوەڕداریە	الترمذي	٢٨١
ژیانی پێغەمبەری خوا(ﷺ) لەدنیادا	الترمذي	٢٨٤

بابەت	فەرمووده گێڕەرەوەکەی	ل
خراپترین کەس لەلای پەروەردگار	مسلم	٢٨٥
خراپی فەرامۆش کردنی زمان	متفق علیه	٢٨٥
خراپی گێڕانەوەی هەمووشتێك	مسلم	٢٨٥
سوپاسگوزاری پێغەمبەری خوا(ﷺ)	متفق علیه	٢٩٠
ئەوەی لای پەروەردگار خۆشەویستە	الترمذي	٢٩٣
ڕەزامەندی پەروەردگار	مسلم	٢٩٣
خۆشەویستی لەبەرخوا	مسلم	٢٩٧
یادی پەروەردگار	مسلم	٢٩٧
خێری چاندنی بەروبووم	مسلم	٢٩٧
حاڵو باری بەندەی دنیاو خۆشیەکانی	بخاري	٢٩٨
گەڕاندنەوەی ماف بۆ خاوەنەکەی	متفق علیه	٣٠٣
حاڵی خەڵکی لەقیامەتدا	متفق علیه	٣٠٤
ئارامگرتنی پەروەردگار	متفق علیه	٣٠٧
گەواهی‌دانی ڕەوا	متفق علیه	٣٠٧
نەمانی مردن پاش دادگەری قیامەت	احمد وبخاري ومسلم	٣٠٨
لیخۆشبوونی خوای گەورە	ابوداود وابن ماجه	٣٠٩
نوێژنەکردن لەکاتی خەوەنوچکەدا	متفق علیه	٣١٢
لێخۆشبوونی پەروەردگار لەقیامەتدا	متفق علیه	٣١٣
بینینی کەسانی خاوەن پلەو ئاستی بەرز لەقیامەتدا	متفق علیه	٣١٦
گوتەی پەروەردگار بۆ بەندەکانی	الترمذي	٣١٧
فراوانی لێخۆشبوونی پەروەردگار	متفق علیه	٣١٩
پەروەردەی منداڵ	ابوداود	٣٢١
هەمووشتێك لەناو دروستکراوە	احمد	٣٢٤
دادوەری سلێمان (د.خ)	احمد وبخاري ومسلم	٣٢٨

بابەت	فەرمووده گێڕەرەوەکەی	ل
باشترین دوعاو نزا	احمد والترمذي والنسائي	٣٢٩
چۆنیەتی حەشر کردن	متفق علیه	٣٣١
گرنگی دڵ	مسلم	٣٣١
ئەوەی پێغەمبەر دەیزانێت مەزن و سەرسام کەرە	الترمذي	٣٣٢
فەرزو سنورکێشی پەروەردگار	الدارقطني والحاكم	٣٣٣
غیرەتی پەروەردگار	متفق علیه	٣٣٣
حەرامی جل و بەرگی ئاوریشم	متفق علیه	٣٣٤
ڕێگری ڕەواو حەق	بخاري	٣٣٦
مافی برای موسوڵمان	متفق علیه	٣٤١
وازهێنان لەوەی پەیوەندی بەتۆوە نی‌یە	الترمذي وغيره	٣٤٢
خێرکردن لەماڵێکی حەڵاڵ و پاك	مسلم	٣٤٥
ئەوانەی لەخوا دەترسن	احمد والترمذي وابن ابي حاتم	٣٤٦
شەفاعەت کردن لەسنوورەکانی خوادا	متفق علیه	٣٥٠
داپۆشینی عەیب و عاری یەك	مسلم	٣٥١
دڵخۆش نەبوون بەشکستی براکەت	الترمذي	٣٥١
هەڵسەنگاندنی خاتوو(عائیشە)(ڕەزای خوای لێبێت)	متفق علیه	٣٥٢
باشترین ڕەفتار لەئیسلامدا	متفق علیه	٣٥٢
خۆدەرنەخستن	ابوداود والترمذي	٣٥٣
هاوسەرگیری قەڵغانە	متفق علیه	٣٥٤
حاڵی ئەوانەی بازرگانی لەیادو زیکری خوا دووری نەخستونەتەوە	النسائي وابن ابي حاتم	٣٥٥
پێش مژدەی پێغەمبەر(ﷺ) بەبڵاوبوونەوەی ئیسلام	احمد	٣٥٧

بابەت	فەرمووده گێڕەرەوەکەی	لا
یاساغ کردنی تەماشاکردن لەکونی دەرگاوە	مسلم	٣٥٨
بەسەلامەتی چوونە بەهەشتەوە	الترمذي	٣٥٨
نموونەی پێغەمبەرو هاوەڵانی	متفق عليه	٣٥٩
خوێندنی قورئان بەدەنگەوە	متفق عليه	٣٦٢
پشتبەستن بەخوا دەبێتە مایەی رزق و رۆزی‌دان	الترمذي	٣٦٥
ئامۆژگاریەکی بەسوود	متفق عليه	٣٦٥
پاداشتی داهێنانی باش	مسلم	٣٦٦
نزاو دوعای پێغەمبەری خوا(ﷺ) لەقیامەتدا	بخاري	٣٧١
کاتێك ئایەتی ﴿وأنذر عشيرتك الأقربين﴾دابەزی	مسلم	٣٧٦
وێنەی خۆشەویستی موسوڵمانان بۆ یەك	متفق عليه	٣٧٦
سەرکەوتن بەهۆی لاوازو بێ‌دەستەڵاتەوە	ابوداود	٣٧٦
پێناسەی چاکە	مسلم	٣٧٦
میراتی پێغەمبەران (د.خ)	متفق عليه	٣٧٨
نزای مێرولەیەك	الحاكم	٣٧٨
سۆزی پەروەردگار	مسلم	٣٧٨
دوعای موسوڵمان گیرایە	الترمذي	٣٨٢
دەبەڵگەو نیشانەی روودانی قیامەت	مسلم	٣٨٤
خۆبەکەم زانین	مسلم	٣٨٤
جل‌وبەرگی جوان نیشانەی خۆبەگەورە زانین نی‌یە	ابوداود	٣٨٤
ری‌نیشاندەری چاکە هەمان پاداشتی خێری بۆهەیە	مسلم	٣٨٤
(مەککە)و سیفەتە تایبەتەکانی	متفق عليه	٣٨٥
کرداری پەسەند	متفق عليه	٣٨٦
نموونەی ئەوانەی دەجەنگن لەپێناوی خوادا	البيهقي	٣٨٦
خاوەن بێداری‌و فەریسەت سیانن	الطبراني والحاكم	٣٨٨

بابەت	فەرمووده گێڕەرەوەکەی	لا
سیٚتاقم دووجار پاداشتیان دەستگیر دەبێت	مسلم	٣٩٢
ئەجرو پاداشتی پارێزگاری کردن لەرێزی برای موسوڵمان	الترمذي	٣٩٢
مشتومڕی نێوان بەهەشتو دۆزەخ	مسلم	٣٩٤
فەزڵی زیکری خوا	بخاري	٤٠١
ئەو نوێژەی داواکراوە(فەرزکراوە) چۆنە؟	الطبراني	٤٠١
هەڵوێستی موسوڵمان بەرامبەر کتێبدارانی پێشوو	بخاري	٤٠٢
سزای هاوەڵ پەیداکردن بۆ خوا	مسلم	٤٠٢
ویستی پەروەردگار	الترمذي	٤٠٣
حاڵی نازدارانی دنیا لەقیامەتدا	مسلم	٤٠٤
یادو زیکری بەیانیان	أبوداود	٤٠٦
رەفتارێکی نادروست	بخاري	٤٠٧
نائومێد نەبوون لەرزق و رۆزی	احمد وابن ماجه	٤٠٨
نزیکترین کەس بۆ چاکە دایکو باوکە	متفق عليه	٤١٢
بەڵاو نەهامەتی وێستگەی پاک کردنەوەی موسوڵمانە	مسلم	٤١٢
لەنزاکانی پێغەمبەری خوا(ﷺ)	متفق عليه	٤١٤
وێنەی دنیاو قیامەت لەبەرامبەر یەکدا	مسلم	٤١٤
گوتەی فریشتەی رۆح کێشان	الطبراني	٤١٥
گرێکانی شەیتان	متفق عليه	٤١٦
پاداشتی بەندەی خواناس	متفق عليه	٤١٦
پاداشتی(ئیجتهاد)	بخاري	٤١٨
نزای پێغەمبەر(ﷺ) لەرۆژی(الاحزاب)دا	متفق عليه	٤٢١
دەستبەرداربوونی شتە گومان لێکراوەکان	الترمذي	٤٢٢
زمان پاراویی بەیادو زیکری خوا	الترمذي	٤٢٣

بابەت	فەرمووده گێڕەرەوەکەی	لا
رێگری کۆبونەوە لەگەڵ ئافرەتی نامەحرەم بەتەنیا	متفق عليه	٤٢٥
لەدوعاکانی پێغەمبەری خوا(ﷺ)	مسلم	٤٢٧
(ابو موسى)ی (الاشعری)و بەخششێکی خوایی	النسائي	٤٢٩
هۆی زیادبوونی تەمەن	ابن ابي حاتم	٤٣٥
بەهانەی پەروەردگار بۆ بەندەکەی	بخاري	٤٣٨
فەزڵی سوورەتی(یس)	البزار ابو يعلى و احمد	٤٤٠
وێنەی بەندە سەبارەت بەپەروەردگارەکەی	احمد	٤٤٥
(لا اله الا الله)قەڵغانی دەوری خەڵکی‌یە	ابن ابي حاتم	٤٤٧
ئەوسێ شتەی بەدوای مردوودا دەڕوات	متفق عليه	٤٤٨
خەوی پێغەمبەران (د.خ)	ابن ابي حاتم	٤٤٩
بێبەریتی پێغەمبەرو پارێزکاران	الشوكاني في الفوائد	٤٥٨
ئەرك خستنە سەر خەڵكی یاساغ کراوە	بخاري	٤٥٨
پابەندبوون بەزانستەوە	بخاري	٤٥٨
رێزی پەروەردگار بۆ سێ کۆمەڵ	ابوداود	٤٥٩
یاسای رێزداری	ابوداود	٤٥٩
ژوورەکانی بەهەشت	احمد	٤٦٠
پرسیاری (زبیر) لەپێغەمبەر(ﷺ)	الترمذي	٤٦١
بەهێزترین کەس	ابن ابي حاتم	٤٦٢
رەوشتی جوان و باڵاو بەدەستهێنانی پلەوپایە	ابوداود	٤٦٦
دوعای پێغەمبەر لەکاتی هەموو نوێژێکدا	مسلم ، ابوداود ، نسائي ، احمد	٤٦٨
ستەم کردن تاریکایی‌یە	مسلم	٤٦٩
هاوەڵان چۆن بوون لەسەردەمی پێغەمبەردا(ﷺ)	بخاري	٤٦٩

بابەت	فەرمووده گێڕەرەوەکەی	لا
شوێن و مەنزڵی مردوو	احمد ، بخاري ، مسلم	٤٧٢
(ابن عمر) سەدجار ئەم دوعایەی لەپێغەمبەر(ﷺ) بیستووە	ابوداود ، الترمذي	٤٧٢
نزیکترین ساتی بەندە لەخواوە	مسلم	٤٧٤
دوعاکرۆکی بەندایەتی‌یە	الترمذي	٤٧٤
داکۆکی بەندە لەقیامەتدا	مسلم والبزار وابن ابي حاتم	٤٧٨
نەرم و نیانی	مسلم	٤٨٠
لێخۆشبوونی پەروەردگار	ابن ابي حاتم	٤٨١
چۆنیەتی نزای پەروەردگار	السلسلة الصحيحة	٤٨٢
سزای ستەم کردن گەرچی بچووکیش بێت	متفق عليه	٤٨٣
مژدەیەك بۆ نەتەوەی پێغەمبەر(ﷺ)	احمد	٤٨٥
ئاگر لەکێ بەدوور دەکرێ؟	الترمذي	٤٨٧
(خباب)ی کوڕی (ارت) سکاڵای حاڵی خۆیان دەکات	بخاري	٤٨٧
گەورەترین گوناهو تاوان	متفق عليه	٥٠٤
پەیمانی هاوەڵان لەگەڵ پێغەمبەری خوادا(ﷺ)	متفق عليه	٥١٢
شەیتان و هەوڵدان بۆ تێکدانی نێوانی موسڵمانان	مسلم	٥١٦
دەوڵەمەندی پەنهان بەخش خۆشەویستی خوایە	مسلم	٥٢٢
سەعاتێك لەشەودا هەیە دوعای تیا گیرایە	مسلم	٥٢٢
قورسترین کردار لەکێشانەی پەروەردگاردا	السلسلة الصحيحة	١٣٤
ئەوەی بترسێت گوێڕایەڵ دەبێت	الترمذي	٥٢٤
چوار پرسیاری گرنگ خوازیاری وەڵامن ؟!	الترمذي	٥٣٣
پێناسەیەك بۆ چاکەو خراپە	متفق عليه	٥٤٣
شارەزابوون لەئاین نیشانەی لالێکردنەوەی پەروەردگارە	متفق عليه	٥٤٣

بابەت	فەرموودە گێڕەرەوەکەی	لا
ئێرەیی بردن لەدووشتدایە	متفق علیه	٥٤٣
سێ ڕێگە لەدوای مردن والآیە بۆ بەندە	مسلم	٥٤٧
مسۆگەرکردنی ماڵێك لەبەهەشتدا	ابوداود	٥٥٢
نوێژەفەرزەکان و هەینی بۆ هەینی پاڵێوگەیەکە بۆ بەندە	مسلم	٥٥٤
هەمووکەس پەشیمانە	الترمذي	٥٥٦
بەئەنجام گەیاندنی فەرزەکان مرۆڤ دەبەنە بەهەشتەوە	الترمذي	٥٥٧
بژێوی گێری ماڵ و منداڵ خێروچاکەیە	متفق علیه	٥٥٩
هەموو بەندەیەك پەروەردگار گۆفتوگۆی لەگەڵدا دەکات	متفق علیه	٥٦١
سێ ئایەتی قورئان شەفاعەتیان کرد	ابوداود	٥٦٢
باشترین کەس لەخوڕەوشت و هەڵس وکەوتدا	متفق علیه	٥٦٤

سوپاس و پیزانین

سوپاس و پیزانینی خۆمان ئاڕاستەی ئـەم بەڕیزانە دەکەین کەهەریەك بەچەشنیّ یارمەتی داوین لەبەچاپ گەیاندنی ئەم فەرهەنگەدا :

١) مامۆستا مەلا (فتاح)ی (ئاروزەری).

٢) مامۆستا (بەکر حەمە صدیق عارف).

٣) کاك(بەختیار رەشید محمد).

٤) کاك (ئاراس مەجید).

٥)مامۆستا(عبدالله عبدالرحمن علی).

٦) لەگـەلّ ریـزی بیّپایانمان بـۆ نـاوەندی رۆشـنبیر بەتایبەت کاك (بەرزان حمە ئەمین تریفەیی).